

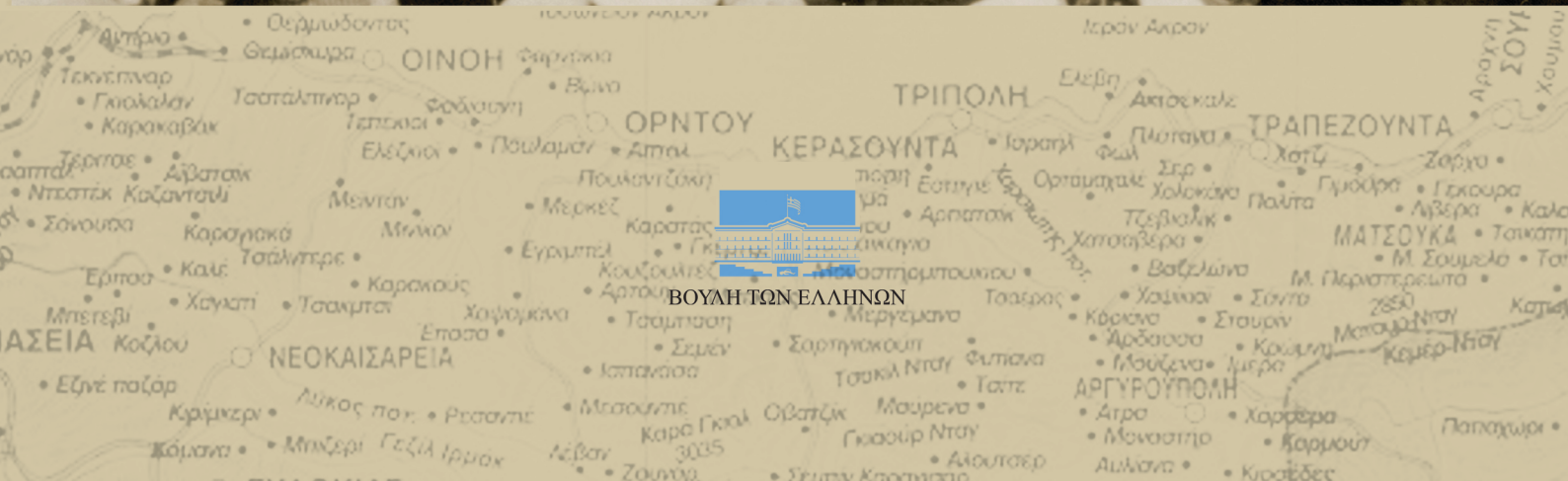

ΕΝΩΣΗ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ

1932

Προφορικές Μαρτυρίες Ποντίων Προσφύγων Πρώτης Γενιάς

Από τον Πόντο στην Κατερίνη και την Πιερία

Προφορικές Μαρτυρίες Ποντίων Προσφύγων Πρώτης Γενιάς

Καλλιτεχνικός σχεδιασμός - Σελιδοποίηση - Σύνταξη Ευρετηρίου: Δημήτρης Ζαζάς

Επιμέλεια εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Παπουτσίδης

Μακέτα εξωφύλλου: Σπύρος Κανελάτος

Φωτογραφία εξωφύλλου: Ευγενική παραχώρηση: «Φίλοι Μουσείου Πόλης Κατερίνης Α.Μ.Κ.Ε.»

© 2026 Βουλή των Ελλήνων & Ένωση Ποντίων Πιερίας

ISBN: 978-960-560-270-3

ΕΝΩΣΗ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΠΟΝΤΙΩΝ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΠΡΩΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ

Από τον Πόντο στην Κατερίνη και την Πιερία

Επιμέλεια, επιστημονική επεξεργασία,
συγγραφή συνοδευτικού υλικού
Παναγιώτα Ιωακειμίδου

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2026

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Χαιρετισμός του Προέδρου της Ένωσης Ποντίων	7
Εισαγωγικό σημείωμα	9
ΑΓΟΥΡΣΑ	
Ιορδανίδης Κωνσταντίνος	11
ΑΜΠΙΧΑΖΙΑ	
Αβραμίδου Σοφία	23
ΑΡΓΟΣΛΟΥ	
Εγγονίδης	28
ΕΝΤΙΚΠΟΥΝΑΡ	
Πλουταρχίδου Αναστασία	31
ΕΡΠΑΑ	
Κότογλου Ιωάννης	53
Μολοζίδης Ιωάννης	77
ΚΑΡΑΤΕΠΕ	
Ασλανίδης – Σεϊτανίδης Ιωάννης	102
ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΑ	
Πορφυριάδης Νικόλαος	107
ΚΟΓΚΑ (ΑΛΑÇΑΜ)	
Καραγιαννίδου Σουζάνα	127
ΚΟΤΥΩΡΑ (ΟΡΝΤΟΥ)	
Αλεξανδρίδης Γιώργος	137
Γρηγοριάδου Μελπομένη	160
Δεληγιαννίδης Ευστάθιος	166
Ζαρωτιάδης Παναγιώτης	193
Καραπαναγιωτίδου – Σινωπίδου Ερασμία	223
Καρυπίδης Ευθύμιος	239
Κούλα Κατίνα	251
Μαυρίδης Λεωνίδας	263
Σαμψωνίδου Ανδρομάχη	279
ΚΟΥΛΑΚΚΑΓΙΑ ΚΕΡΣΟΥΝΤΑΣ	
Ελευθεριάδης Χαράλαμπος	295
ΚΟΥΜΑ – ΜΙΧΑΗΛΟΒΑ	
Φραγκοπούλου Μαρία	304
ΚΡΙΜΣΚΑΓΙΑ	
Κουρτίδης Βλαδίμηρος	331
ΜΑΝΤΡΙΑ ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ (ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΠΟΝΤΟΣ)	
Παναγιωτίδης Παύλος	359
ΜΑΡΤΙΝ (ΧΑΛΔΙΑ ΠΟΝΤΟΥ)	
Ουσταμπασίδου Παναΐλα	373
ΜΕΣΣΑΡΕΑ, ΜΕΣΣΟΡΕΑ (ΚΟΥΤΛΟΥΓΚΙΟΥΝ) ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ	
Σαββινίδης Ελευθέριος	391
ΜΕΤΕΝ Η ΜΑΤΕΝ Η ΑΡΜΟΥΤΕΛΗ	
Καρυπίδου – Ηλιάδου Ευρώπη	404

ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑ	
Καρυπίδης Στυλιανός	421
ΝΤΕΛΙΚ ΚΑΓΙΑ	
Σεμερτζίδης Χαράλαμπος	429
ΟΙΝΟΗ	
Καζαντζής Χρήστος	453
Χρυσοβέργη Πηνελόπη	478
ΟΦΗ	
Αντωνιάδου – Ιωαννίδου Αναστασία	485
Ιωαννίδης Βασίλειος, Αδαμίδης Χρήστος, Αλχατζίδης Νικόλαος	509
Κοκκινίδης Ανέστης	520
ΠΟΥΛΑΝΤΣΑΚ, ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΚΗ	
Πασχαλίδης Γεώργιος (Πουланτζάκης)	554
Μελετλίδης Δημήτριος, Λαζαρίδης Αναστάσιος	565
Ταυρίδου – Χιονίδου Νάστα	610
ΣΕΜΕΝ	
Τριαντάφυλλος	614
ΣΙΟΥΛΗ, ΣΙΟΥΛ (ΤΟΥΡΚ. SÜLLÜ KÖYÜ)	
Ελευθεριάδης Σάββας	624
Ελευθεριάδης Χρήστος	647
ΣΟΥΡΜΕΝΑ	
Κανσουζίδης Χαράλαμπος	673
ΣΟΧΟΥΜ	
Γαβρά Μαρίκα	698
Ελευθεριάδης Σπύρος	724
ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ	
Ελευθεριάδης Ελευθέριος	736
ΤΣΑΜΠΑΣΙ ΟΡΝΤΟΥΣ	
Καρυπίδης Ευθύμιος	756
ΦΑΤΣΑ	
Ιακωβίδη Γεωργίου	769
Ταχτσίδης Νικόλαος	785
ΧΑΜΙΝΤΙΕ Η ΜΕΣΟΥΝΤΙΕ	
Μαλεζάς Νίκος	814
ΧΑΨΑΜΑΝΑ (ΚΙΟΛΚΙΟΪ)	
Παπαδοπούλου Ανδρονίκη	833
Παπαδόπουλος Ιωάννης	859
Παπαδόπουλος Σωκράτης	881
ΑΛΩΝΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ	
Τσενεκίδη Παναγιώτη, Μαυρίδη Χρήστου, Ουσταμπασίδης Θεόφιλος	897
Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΝΤΟ	
Μελετλίδης Δημήτριος	916

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΟΥΤΣΙΔΗ

Οι μνήμες των ανθρώπων μας, εκείνων που έζησαν τη Γενοκτονία και τον βίαιο ξεριζωμό, κουβαλώντας στις αποσκευές τους την ψυχή του Πόντου, αποτελούν τον πολυτιμότερο θησαυρό της Ένωσης Ποντίων Πιερίας. Με την παρούσα έκδοση, η οποία πραγματοποιείται με τη στήριξη της Βουλής των Ελλήνων, εκπληρώνουμε ένα οφειλόμενο χρέος προς την ιστορία μας: να διασώσουμε και να παραδώσουμε αλώβητες τις φωνές που μαρτυρούν την ταυτότητα, τη γλώσσα και το ήθος των προγόνων μας, υψώνοντας ένα ανάχωμα απέναντι στη φθορά του χρόνου και τη λήθη.

Η διαδρομή προς αυτό το βιβλίο υπήρξε μια πράξη συλλογικής ευθύνης του Συλλόγου μας. Όλα ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1980, όταν η αείμνηστη Νίκη Αδαμίδου-Αθανασιάδου, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ένωσης και της επιτροπής του Λαογραφικού μας Μουσείου, κατέγραψε με ιστορική συνείδηση τις μαρτυρίες της πρώτης γενιάς. Η απομαγνητοφώνηση και η πρώτη επεξεργασία αυτού του υλικού, που υποστηρίχθηκαν από το Υπουργείο Πολιτισμού, αποτέλεσαν την πρώτη πράξη διάσωσης. Η Ένωση Ποντίων Πιερίας αγκάλιασε αυτό το αρχείο και, με την αδιάλειπτη εργασία του Διοικητικού Συμβουλίου, το μετέτρεψε σε ένα τεκμήριο ανεκτίμητης αξίας.

Η σημασία αυτής της έκδοσης υπερβαίνει την απλή καταγραφή γεγονότων. Είναι μια επιστροφή στις ρίζες, μια προσπάθεια να χαρτογραφήσουμε το ψυχικό αποτύπωμα ενός λαού που, παρά την τραγωδία, επέλεξε να δημιουργήσει, να αναγεννηθεί και να διατηρήσει την πολιτισμική του ιδιαιτερότητα. Μέσα από τις σελίδες αυτές, η ιστορική εμπειρία του Πόντου μετασχηματίζεται σε συλλογική γνώση, προσφέροντας σε κάθε Έλληνα τα εφόδια να κατανοήσει τη δική του ταυτότητα και να αναλάβει τη σκυτάλη της μνήμης.

Στο έργο αυτό, η συμβολή της Φιλολόγου – Ερευνήτριας της ποντιακής διαλέκτου κυρίας Παναγιώτας Ιωακειμίδου υπήρξε καθοριστική. Ανέλαβε την επιμέλεια και τη συνολική διαχείριση της έκδοσης, προσεγγίζοντας το υλικό με τον επιστημονικό σεβασμό που απαιτείται, διαφυλάσσοντας την αυθεντικότητα του λόγου των αφηγητών μας και προσδίδοντας στο εγχείρημα του Συλλόγου μας την αρτιότητα που του αρμόζει.

Παραδίδουμε σήμερα στα μέλη του Συλλόγου μας, στην ερευνητική κοινότητα και σε κάθε φίλο του Ποντιακού Ελληνισμού έναν τόμο που αποτελεί κατάθεση ψυχής. Είναι η δική μας συμβολή στη διατήρηση της ιστορικής αλήθειας, μια διαρκής υπενθύμιση ότι όσο η μνήμη παραμένει ζωντανή, ο Πόντος συνεχίζει να υπάρχει και να εμπνέει.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ:

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΙΔΗΣ, Πρόεδρος
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΡΟΚΟΠΙΔΗΣ, Α' Αντιπρόεδρος
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Β' Αντιπρόεδρος
- ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ ΠΕΪΔΟΥ, Γεν. Γραμματέας
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ, Ταμίας
- ΚΥΡΙΑΚΗ ΕΥΜΟΡΦΙΔΟΥ, Μέλος
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΡΥΔΗΣ, Μέλος
- ΣΟΦΙΑ ΚΟΣΜΙΔΟΥ, Μέλος
- ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΑΧΟΥΡΙΔΗΣ, Μέλος

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα έκδοση βασίζεται σε ένα πολύτιμο σώμα προφορικών μαρτυριών του Ποντιακού Ελληνισμού, μέσα από το οποίο διασώζονται βιώματα, ιστορικές μνήμες, γλωσσικά στοιχεία και πολιτισμικές όψεις μιας γενιάς που έζησε τον ξεριζωμό και την προσφυγιά. Οι αφηγήσεις των προσφύγων πρώτης γενιάς αποτελούν σημαντικές ιστορικές πηγές, καθώς αποτυπώνουν την εμπειρία των ίδιων των ανθρώπων που βίωσαν τα γεγονότα και διατήρησαν ζωντανή τη συλλογική μνήμη του Πόντου.

Το αρχειακό αυτό υλικό αποτελεί καρπό της συστηματικής προσπάθειας της Ένωσης Ποντίων Πιερίας για τη διάσωση της προφορικής παράδοσης. Κατά τη δεκαετία του 1990, η δασκάλα Νίκη Αδαμίδου-Αθανασιάδου, υπό την ιδιότητά της ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου και της επιτροπής του Λαογραφικού Μουσείου του Συλλόγου, κατέγραψε με ιδιαίτερη ευαισθησία και ιστορική συνείδηση τις μαρτυρίες προσφύγων της πρώτης γενιάς. Η πολύτιμη αυτή εργασία, που υποστηρίχθηκε ενεργά από τα μέλη του Συλλόγου, συνιστά πλέον ένα αρχείο ανεκτίμητης ιστορικής και λαογραφικής αξίας.

Η ανάδειξη και αξιοποίηση του αρχείου κατέστη δυνατή χάρη και στη συμβολή του σημερινού Προέδρου της Ένωσης Ποντίων Πιερίας, Κώστα Παπουτσίδη, και του Διοικητικού Συμβουλίου, οι οποίοι υποστήριξαν ενεργά την οργάνωση και επεξεργασία του υλικού, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη μετατροπή ενός σημαντικού αρχειακού συνόλου σε προσβάσιμο τεκμήριο ιστορικής μνήμης και έρευνας.

Το σύνολο των μαρτυριών υπερβαίνει τις εκατό ώρες ηχογραφημένου υλικού. Η απομαγνητοφώνηση, γλωσσική επεξεργασία και σχολιαστική επιμέλειά τους πραγματοποιήθηκαν με σεβασμό στην αυθεντικότητα του προφορικού λόγου και ιδιαίτερη μέριμνα για τη διατήρηση στοιχείων της ποντιακής διαλέκτου, των ιδιοματικών τύπων και των πολιτισμικών αναφορών των αφηγητών.

Οι προφορικές μαρτυρίες αποτελούν σήμερα σημαντικό πεδίο ιστορικής και ανθρωπολογικής έρευνας, καθώς διασώζουν όψεις της καθημερινής ζωής, της γλώσσας και της συλλογικής εμπειρίας που συχνά απουσιάζουν από τις επίσημες ιστορικές πηγές. Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει τόσο στη διάσωση όσο και στην επιστημονική αξιοποίηση αυτού του πολύτιμου υλικού, προσφέροντας στους μελλοντικούς ερευνητές ένα σημαντικό corpus προφορικής ιστορίας του Ποντιακού Ελληνισμού.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στην Ένωση Ποντίων Πιερίας για τη διάθεση του αρχειακού υλικού, στη Νίκη Αδαμίδου-Αθανασιάδου για την καταγραφή των μαρτυριών και στον Κώστα Παπουτσίδη για τη συμβολή του στην ανάδειξη και αξιοποίηση του αρχείου. Ιδιαίτερη μνεία ανήκει, τέλος, στους ίδιους τους αφηγητές, οι οποίοι με τις μαρτυρίες τους διέσωσαν ένα ανεκτίμητο μέρος της ιστορικής μνήμης του Ποντιακού Ελληνισμού.

Παναγιώτα Ιωακειμίδου
Φιλολόγος – Ερευνήτρια ποντιακής διαλέκτου

Η Άγουρσα ήταν κτισμένη σε πλαγιά στην κοιλάδα παραπόταμου του Πυξίτη ποταμού. Είχε υψόμετρο 1500 μέτρα και βρισκόταν 54 χιλιόμετρα Ν – ΝΔ της Τραπεζούντας. Υπαγόταν στο βαβηλίκι της Τραπεζούντας και εκκλησιαστικά στη Μητρόπολη Ροδοπόλεως με έδρα τα Λιβερά.

Πριν το 1914 είχε 580 Έλληνες που μιλούσαν Ποντιακά. Υπήρχε και μικρός αριθμός Κρυπτοχριστιανών (Κλωστοί). Η εκκλησία ήταν της Κοίμησης Θεοτόκου, αλλά είχαν και πολλά παρεκκλήσια. Στην εκκλησία υπηρετούσαν δύο ιερείς. Είχαν Δημοτικό Σχολείο με πέντε τάξεις και Διδασκαλείο με 60 μαθητές.

Οι κάτοικοι ήταν κυρίως κτηνοτρόφοι και γεωργοί. Τα γαλακτοκομικά προϊόντα τους τα πουλούσαν στις αγορές της Τραπεζούντας και του Τζεβιζλίκ. Για να συμπληρώσουν τα πενιχρά τους εισοδήματα ξενιτεύονταν κυρίως σε Ρωσία και Κωνσταντινούπολη και ασκούσαν κυρίως το επάγγελμα του παπλωματά.

Εξορία κατοίκων

Το 1920 εξορίστηκαν όλοι οι κάτοικοι με γενική διαταγή στο εσωτερικό: Ερζερούμ, Σαρίκαμους. Δούλευαν σε Τούρκους για να επιβιώσουν. Εκεί πέθαναν πολλοί, όσοι επέζησαν, επέστρεψαν το 1921 στο χωριό. Το 1923 έφυγαν για Την Ελλάδα. Πρώτος σταθμός η Πόλη και παραμονή για μήνες στο Σελιμιέ. Ήρθαν στην Ελλάδα, πρώτα στην Πάτρα και μετά στη Μακεδονία. Με την ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν κυρίως στα Αλωνάκια Κοζάνης, Κομνηνά Πτολεμαΐδας και Λεκάνη Καβάλας.

Πληροφορητής: Ιορδανίδης Κωνσταντίνος

Ερευνητής: Ο σύλλογος Ένωσης Ποντίων Πιερίας εσκέφτε να περάν' ασ' 'ς ση γραιάδες, ας' 'ς ση γοτδαμανάντς ποι ζούνε απέσ' 'ς την Κατερίνη, κάπως αργά βέβαια, να ρωτά τ'ς ντό αναμνήσεις έχ'νε ασ' 'ς την πατρίδα που εγεννέθαν και λοιπά και όλα ατά έχ' ατα και κασέτας για αρχείο για να θυμάται, αλλά 'α επεξεργάδκετ' ατα και ευτάει και έναν βιβλίο. Εσύ εδέκες 'ς σον σύλλογό μουν έναν πολύ καλό παιδί, έχομ' ατον ταμία χρόνα, τον Ισάκ. Είπε με ας αρχινούμε, επήραμε από μερικούς. Έζησες χρόνια, θέλω να λες μας ατώρα πού εγεννέθες, όλον τη ζωή σ'. λοιπόν ακούγομ' εσεν.

Πληροφορητής: Εγώ εγεννέθα το 1902.

Ερευνητής: Το 1902.

Παρέμβαση του γιου του: Δυνατά θα τα πεις για να ακούγονται, πατέρα.

Πληροφορητής: Κατάλαβα, κατάλαβα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγεννήθηκα το 1902. Στον νομό Τραπεζούντας, επαρχία Ροδόπολης, στο χωριό Άγουρσα.

Ερευνητής: Άγουρσα.

Πληροφορητής: Άγουρσα.

Ερευνητής: Πόσο απέχει ασ' 'ς την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: 45, 50 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Ορεινό χωριό έτονε;

Πληροφορητής: Ορεινό.

Ερευνητής: Ορεινό, λοιπόν. Ντό θυμάσαι, αν έτον μικρό το χωριό σου ή τρανό;

Πληροφορητής: Ήτανε 150 οικογένειες. Ήταν αρκετά μεγάλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σύμφωνα με τα χωρία τα άλλα γύρω. Και είχαμε σχολείο, ας πούμε, αρκετά μεγάλο. Είχαμε 80 μαθητάς, τρεις δασκάλους...

Ερευνητής: Ναι. Το χωριό εκατοίκαν α' μόνον Πόντιοι ή και Τούρκ';

Πληροφορητής: Όχι, δεν είχαμε Τούρκους, η περιοχή μας, τα χωρία δεν είχαμε Τούρκους. Μόνον έναν χωριό είχε Τούρκους, τα περισσότερα χωρία έσαν σκέτα Ελληνικά.

Ερευνητής: Σκέτα. Τουρκικά δεν ξέρουνε, ενώ οι Ορτουλούδες ξέρουνε και τουρκικά.

Πληροφορητής: Ήταν αμιγή τα χωρία.

Ερευνητής: Αμιγή ναι. Ακούγομ' εσε.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Η εκκλησία, τίναν άγιο είχατε;

Παρέμβαση γιου: Σε ποιανού όνομα ήταν ο Άγιος του χωριού;

Πληροφορητής: Ήτανε η Παναγία Θεοτόκος. Από το 1912 που έντον ο Βαλκανικός πόλεμος ήμασταν καλά. Αρχισαν τα σχολεία να λειτουργούνε εκείνα τα χρόνια...

Παρέμβαση γιου: Ελεύθερα.

Πληροφορητής: Ελεύθερα και πολύ καλά. Και μετά το '14 βγήκε ο πόλεμος ο ευρωπαϊκός, από τότε ανακατώθηκαν τα πράγματα παντού.

Ερευνητής: Έκλεισαν τα σχολεία.

Πληροφορητής: Το '14, 15 Ιουλίου εσφράγισάνε τα σχολεία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι, μόλις βγήκε ο πόλεμος, σφράγισάνε τα σχολεία. Από τότε πέρασαν δύο χρόνια ακόμα ήρθαν τα ρωσικά στρατεύματα, κατέλαβαν τη δική μας την περιοχή. Μέχρι το '17 που οπισθοχώρησαν οι Ρώσοι, μείναμε στο ρωσικό το έδαφος. Μετά αφού οπισθοχώρησαν το '17 με την αυτήν, την επανάσταση που έγινε...

Ερευνητής: Η Ρωσική.

Πληροφορητής: Μόλις οπισθοχώρησαν, ήρθαν οι Τούρκοι. Ήρθαν τα τουρκικά στρατεύματα, κατέλαβαν πάλι τα ίδια τα εδάφη και από τότε μείναμε μέχρι το '19, '20 λίγο έτσι. Μετά αρχίσανε το '21, πρώτη του '21 εκάνανε εξορία τα παράλια της Μαύρης θάλασσας όλα. Μετά έναν χρόνο το '22, αρχάς του '22 άρχισαν τα επαρχίας και τα χωριά. Και από κει μας συγκέντρωσαν σ' ένα σιγά σιγά 'ς ένα Γυμνάσιο 'ς σ' ένα χωριό, όλον τον πληθυσμό, από 15 χρονών μέχρι 70. Εκεί μας είχαν έναν μην περιορισμένους. Δεν ήξεράμε τι θα μας κάνουν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε τελευταία μάθαμε τι θα μας κάνουνε, εξορία. Ήρθε η μέρα που θα μας εκάναν εξορία. Μας έβγαλαν όλους έξω στο προαύλιο εκεί. Διάβασαν τα ονόματά μας, αν είμασταν εκεί ή όχι και από ξεκίνησάμε. Μας μεταφέρανε 'ς σ' έναν, σε μια επαρχία που ήταν η πόλις. Αρχίσαμε τον δρόμο της εξορίας. Πήγαμε μια μέρα δρόμο, μας έβαλαν σε μια εκκλησία μέσα, εκεί ξημερώσαμε. Ξέρεις 500 άτομα εκεί μέσα τι γινότανε. Από κει την άλλη μέρα ξεκινήσαμε το πρώτο χωριό που μείναμε. Βαδισάμε καμιά δυο τρεις ώρες, περάσαμε μια γέφυρα. Προτού εμάς έγινε μια αποστολή από μας ήτανε. Τους μισούς εκάνανε μια βδομάδα πιο μπροστά και μας έπαιρναν τελευταία. Περνώντας από μια γέφυρα, από κει είδα έναν συγχωριανό μου, που είχε πηδήξει απ' τη γέφυρα κάτω....

Παρέμβαση γιου: Για να σωθεί.

Πληροφορητής: Αλλά σκοτώθηκε. Το έμαθα εγώ απ' τους χωροφύλακες που ήτανε απ' το χωριό μας, είπε το επίθετό του τον ήξερα, Ρα-

κόπουλο Βασίλη. Συνάμα και τα δύο παιδιά του ήταν μαζί μου στη δεύτερη αποστολή. Αλλά εγώ δεν τους είπα τίποτα για να μη συγχίζονται. Και κοίταξα τη γέφυρα και πραγματικά ήτανε έτσι όπως ήτανε φορεμένος τα αυτά του, με τα ποντιακά ρούχα, ας πούμε και κατάλαβα που ήταν εκείνος. Λίγο παραπέρα πήγαμε, μας είχανε και τους αρρώστους, τους είχανε... εκάνε αυτά, όπως κάνει οι στρατιώτες τα φορεία...

Ερευνητής: Φορεία.

Πληροφορητής: Φορεία. Από τέσσερα ξύλα και ένα τσουβάλι στη μέση. Ήσανε καμιά 12αριά άτομα άρρωστοι. Μέσα εκεί στη φυλακή που ήμασταν ένα μήνα, αρρώστησαν. Αυτουνούς ανά τέσσερα άτομα κρατώντας το φορείο τους πήραμε μαζί. Όσοι στον δρόμο πέθαναν, πέθαναν.

Ερευνητής: Πώς έθαφτετ' ατ'ς;

Παρέμβαση γιου: Τους πετούσαν.

Πληροφορητής: τους πετούσαν εκεί στον δρόμο.

Ερευνητής: άταφους.

Πληροφορητής: Άταφους. Έτσι...

Ερευνητής: Είπες προηγουμένως, μπάρμπα Κώστα, ότι εφόρνε τα ποντιακά ρούχα, δηλαδή ντό εφόρνανε τ' εσετέρ'; Τα κοριτσάκια, τα αγοράκια, εσύ; 'Κ' εφόρνες εκείνη την εποχή, μιλάμε για το 1920, παντελόν' ή εφόρνες ζούπκας, όπως φορούνε...

Πληροφορητής: Και ζούπκας εφόρεσάμε, εκείνα τα χρόνια ανακατωμένα ήσανε γιατί και μόλις ήρθαν οι Ρώσοι, άλλαξαμε πανταλόν, ξέρω γω και έγιναν μισά και μισά ας πούμε, ό, τι είχε ο καθένας φορούσε και πανταλόν' φορούσε και ζούπκα φορούσε. Δεν ήτανε στα παλαιά τα χρόνια, να ήτανε μία η φορεσιά.

Ερευνητής: Άρχισε από την αρχή του αιώνα... άρχισαν... η εξέλιξη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Να παίρνουν ξένη μόδα.

Παρέμβαση γιου: Ε ναι.

Πληροφορητής: Ύστερα ξεκινήσαμε. Στον δρόμο που πηγαίναμε, ένας ταλαιπωρήθηκε πολύ και δεν μπορούσε να περπατήσει. Εγώ ήμουν τελευταία στο αυτό...

Παρέμβαση γιου: Στην ομάδα.

Πληροφορητής: Στην ομάδα που πήγαμε, βλέπω έναν πίσω, έπεσε κάτω στον δρόμο. κοιτάζω εγώ τώρα, φοβάμαι κιόλα. Κοιτάζω δύο χωροφύλακες έμειναν πίσω και με τα υποκόπανα τον χτυπούσαν εκεί, τον τελείωσαν εκεί απάνω στο δρόμο. Και από πίσω

μας έφτασαν οι χωροφύλακοι. Ύστερα από
κει σιγά σιγά σε κάθε πανδοχείο, μας έσπρω-
χναν μέσα...

Ερευνητής: Πόσο κράτησε η ταλαιπωρία αυτή;
Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Πόσον καιρό κράτησε;
Πληροφορητής: Η πορεία κράτησε 15 ημέρες, 15
ημέρες. Στον δρόμο αυτοί οι άρρωστοι που
ήσανε μαζί, που πήγαιναν μαζί και άλλοι αρ-
ρωσταίνανε, κατ' αυτόν τον τρόπο πεθάνανε,
κατάλαβες; Όσοι μείναμε σιγά σιγά μας έφε-
ράνε στο Ερζερούμ, εκεί κάθισάμε 20 μέρες.
Μετά από κει μας έφεραν στα σύνορα τα
Περσικά. Μέχρι τον Οκτώβριο, Σεπτέμβριο,
Οκτώβριο είχε τότε διαταγή να... οι Τούρκοι
δηλαδή, όποιος θέλει να φύγει...

Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και από κει άρχισάμε και... Εγώ
εν τω μεταξύ μέχρι να βγει αυτή η διαταγή,
έφυγα από κει το μέρος που μας είχανε εξορία
και ήρθα στο χωριό. Έναν μήνα έκατσα στο
χωριό. Ήρθε αυτή η διαταγή. Άρχισάνε ο κα-
θένας ό, τι μπορούσε, πουλούσε όσα όσα και
να κάνουν τα εισιτήρια να φύγουμε. Η ανταλ-
λαγή δεν ήτανε, δεν υπογράφηκε, εμείς το '22
φύγαμε, η ανταλλαγή υπογράφηκε το '24.

Ερευνητής: Ναι αυτό θέλω, μπάρμπα Κώστα, ασ-
εσέν, 'ς σα μέρη εκεί τη Τραπεζούντας τα ο-
ρεινά, λένε πολλοί, είχατε το ποντιακό αντάρ-
τικο σε μεγάλη έξαρση, δηλαδή αν θυμάσαι,
αν επήρες μέρος σ' αυτό το αντάρτικο...

Πληροφορητής: Όχι, εγώ μικρός ήμουν, λίγα
πράγματα ξέρω...

Ερευνητής: Ναι, λίγο πέει με.
Πληροφορητής: 150 αντάρτες ασ' μία περιοχή...

Ερευνητής: Ασ' 'ς την Άγουρσα δηλαδή...

Πληροφορητής: Όχι, Σάντα, Σάντα.

Ερευνητής: Η Σάντα πόσο απείχε ασ' 'ς σο...

Πληροφορητής: Ήτανε πέντε έξι ώρες μακριά.

Ερευνητής: Δηλαδή χιλιόμετρα;

Πληροφορητής: Πέντε έξι ώρες μακριά, περίπου
30 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 30 χιλιόμετρα. Ε καλά ο πιο ειρηνι-
κός λαός, λένε, είναι οι Σανταίοι. Τι θυμάσαι
λίγο, αν ευρίκομε και Σανταίο, θα λέει μας και
εκείνος, αλλά αν θυμάσαι και εσύ κάτ' για τ'
ατό το αντάρτικο...

Πληροφορητής: Αυτοί οι αντάρτες λίγο μακριά
από μας κυκλοφορούσανε. Βέβαια 'ς σ' εμάς
την περιοχή μας...

Παρέμβαση γιου: Δεν τους πιέζανε.

Πληροφορητής: Τους πιέζανε, αλλά τόσο πολλά
δεν ξέρω. Ξέρω έσανε 150 οικογένειες. Αυτοί

θέλανε να τους επιστρατεύσουνε οι Τούρκοι,
έφεραν αντίρρηση, αντιστάθηκαν. Ύστερα τα
στρατεύματα πήγανε εκεί, τους περικύκλω-
σάνε, τους έκαναν εξορία όλα τα οικογένειες.
Όσοι έφυγαν με τις οικογένειες 'ς σο βουνό,
μείνανε. Άλλοι πήγαν εξορία, όπου πήγαμε
εμείς στα μέρη, τους έβλεπα σε μερικά μέρη.
Οι γυναίκες αυτοί φορούσανε...

Ερευνητής: Άλλα ρούχα.

Πληροφορητής: Άλλα ρούχα και τους γνώρισα
πως είναι από κείνους, ναι. Αυτοί ξέρω έκα-
νάνε επιθέσεις εδώ κι εκεί σε τμήματα χωρο-
φύλακες, ξέρω εγώ και... Δεν έκαναν κατ' εμέ
πολλά σπουδαία πράματα δεν μπόρεσαν.
Μόνον έγιναν αιτία και μας εξόρισαν όλους.
Αυτοί ήταν η αιτία.

Ερευνητής: Κατά την άποψή σου ήταν αυτοί η
αιτία.

Πληροφορητής: Ναι. Όλα πα δεν μπορούσαν να
κάνουνε.

Ερευνητής: Όχι, ο θρύλος, ας πούμε, γράφτ' ει-
δικά για τον Σανταίο Ευκλείδη και λοιπά
πολλά και αυτό το σημείο 'ς την ιστορία 'κ'
έχομ' α' ακόμαν πολύ πολύ, δηλαδή για το
Ποντιακό ήτανε λέει σπουδαίο το αντάρτικο,
αλλά πολλά 'κ' εξέρομε, γιατί άρχισαν και πε-
θάν'νε ποιος έρθανε επεκέσ'.

Πληροφορητής: Καλά οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Άλλο ντό θυμάσαι, μπάρμπα Κώστα,
μετά πώς έντονε η ανταλλαγή, πώς έρθες.

Πληροφορητής: Μετά εμείς εφύγαμε με τη δια-
ταγήν που έδωσανε οι Τούρκοι, ο καθένας
όποιος θέλ' να φύγει. Μας είπαν μάλιστα για
την Ελλάδα δεν αναφέρονε, μόνο για τη Ρου-
μανία. Είχες το δικαίωμα να γράφεις μέσα στο
διαβατήριο. Και εμείς ανάλογα με τη διαταγή
έκανάμε. Έβγαζάμε διαβατήρια, θα πάμε
δήθεν στη Ρουμανία. Από εκεί σιγά σιγά όσοι
μπήκαμε στα πλοία, άλλοι ήρθανε απευθείας
στην Ελλάδα, εμείς μείναμε αρκετός πληθυ-
σμός στην Κωνσταντινούπολη. Μας έβαλαν σ'
ένα στρατόπεδο μέσα 12 χιλιάδες. Από κει
κάθε μέρα 50 άτομα...

Παρέμβαση γιου
Το λεγόμενο Σελιμιέ.

Ερευνητής: Σελιμιέ.

Πληροφορητής: Ναι αυτό ήταν κιρσλάχ, στρα-
τώνας, αλλέως πού θα μας έβαζαν; Μας έβα-
ζανε μέσα, εκεί έκατσάμε 9 μήνες. Δεν
έρχουσιν και από δω πλοία να μας πάρουν,
είχαν και τοι διαφορές αυτοί εδώ με τον Βε-
νιζέλο και το Βασιλικό...

Ερευνητής: Ακόμα δεν τελείωσε ναι...

Πληροφορητής: Έτσι μας καθυστέρησαν εκεί και ο περισσότερος ο πληθυσμός επέθανε. Μωρά δεν εμείνανε ούτε ένα. Και οι γέροι από 50 χρονών και απάνω τα ίδια.

Ερευνητής: Έζησαν μόνον οι...

Παρέμβαση γιου: Οι πιο πολύ που αντέχανε βιολογικά

Ερευνητής: Που αντέχανε... βιολογικά που αντέχανε.

Πληροφορητής: Βιολογικά. Ύστερα 15 Αυγούστου έστειλαν πλοία μας πήραν δύο πλοία από κει. Ξεκίνησαμε και ήρθαμε στην Καβάλα πρώτα. Και από κει μας κουβάλησαν απάνω στα ορεινά χωριά.

Ερευνητής: Ναι. Ερώτεσάν εσας πού θέλετε να πάτε ή είπαν εσας εκεί 'α στείλομ' εσας;

Πληροφορητής: Όχι, κανένας δεν ρώτησε αν θα πάμε πουθενά ή θα πάμε που θέλουμε. Εκεί που μας έβαλανε στην Καβάλα απ' έξω, μας κουβάλησαν όπου ήθελαν, όπου ήξεραν. Εμείς δεν είχαμε τίποτα, πού θα πηγαίναμε;

Ερευνητής: Όχι, καλά ναι. Σ' εσάς έντον από. Εγώ επήρα από κάποιον άλλον συνέντευξη, 'ς σα χωρία τη Ορντούς εγεννέθε, και είπε με, όταν έρθε 'ς την Θεσσαλονίκη, είπε πού επήγανε και λοιπά, Γύθειο, κάπου είπε με, μετά όταν έφεράν ατ'ς 'ς ση Θεσσαλονίκη, έστειλαν τους γεροντότερους και επήγαν ετέρεσαν, αν αρέζ'ν ατ'ς ο κάμπος του Κιλκίς ή τα ορεινά. Και εκείν' επέλεξαν το χωρίο ποίο εκατοίκησαν, γιατί ερέχταμε πολλά, λέει, το κλίμα μ'ατε. Σ' εσάς 'κ' είπαν, όπου ηύραν έστειλάν εσας.

Πληροφορητής: Εμείς όπως ήρθαμε εκεί με τα πλοία, Κεραμωτή λέν' α', εκεί μας αποβίβασαν 'ς ση Χρυσούπολη. Και από κει έφεράνε ζώα, τίποτα πράματα δεν είχαμε. Μας κουβάλησαν εκεί στα ορεινά χωριά, τουρκικά, ακόμα οι Τούρκοι δεν έφυγάνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ήρθαν εκεί, εσυγκέντρωσαν τα μισά τα οικογένειες στα μισά τα σπίτια και τα άλλα τα μισά τα έβαλαν σε σκηνές.

Ερευνητής: Το χωρίο πώς έλεγάν α';

Πληροφορητής: Λεκάνη, Λεκάνη.

Ερευνητής: Λεκάνη ναι. Και ασ' 'ς την Καβάλα ορεινό χωρίο της Καβάλας.

Πληροφορητής: Ναι, ναι 52 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 52 χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Αυτά είναι.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ατώρα σ' 'ς την Καβάλα, γιατί δεν ετελείωσε, λέει του Πόντιου η Οδύσσεια 'κί τελειών' μόνον ασ' 'ς την πα-

τρίδα, απαδά και πέρα ντό έζησες και πώς επεριποιέθαν' εσας σαν Πόντιο;

Πληροφορητής: Από κει πρώτη φορά που ήρθαμε εκεί ε, μας έδινε το κράτος ορισμένα τρόφιμα μέχρι τρία χρόνια. Άμα δεν μας έδινε, από πού θα ζήσαμε; Γυμνοί ήρθαμε. Σιγά σιγά...

Παρέμβαση γιου: Αρχίσατε να καλλιεργείτε τη γη.

Πληροφορητής: Να καλλιεργούμε και μείς να βγάλουμε κάτι οικονομικά, ας πούμε. Ύστερα μετά το '30, ας πούμε, αρκετά καλά εγκατεστάθαμε, ας πούμε.

Ερευνητής: Ως το '30. Πόσο κλήρο εδέκαν εσας, μπάρμπα Κώστα;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε, εκείνα τα μέρη τα ορεινά δεν έχουν κλήρους, δεν είναι όπως εδώ στον κάμπο. Εκεί 5 στρέμματα χωράφα τα οποία απ' έναν πιθαμή είναι τα...

Ερευνητής: Α! Σα βουνοχώρα.

Παρέμβαση γιου: Λουρίδες είναι.

Ερευνητής: Και με τ' όποιον εξήνετε;

Πληροφορητής: Εποίναμε καπνά. Τα καπνά από το '35 και ύστερα, από το '34 μάλιστα και ύστερα, άρχισαν και με καλές τιμές πηγαίνανε. Δεν προνοούσανε τον κόσμο, από τα καπνά και...

Ερευνητής: Από τα καπνά και φαίνεται η περριοχή εκείνο εβγάλ' και ωραία καπνά.

Πληροφορητής: Ε ναι.

Ερευνητής: Η Καβάλα, η Ξάνθη.

Παρέμβαση γιου: Ναι κάνανε τα πρώτα καπνά.

Ερευνητής: Τα πρώτα καπνά.

Παρέμβαση γιου: Μυρωδάτα καπνά.

Πληροφορητής: Όλον το χωρίον εσπέρναμε και μερικά καλαμπόκια.

Ερευνητής: Εσείς όμως 'ς σο χωρίο που εγκαταστήθετε, 'ς ση Λεκάνη, μόνον Πόντιοι, μετά που έφυγαν οι Τούρκοι μόνο Πόντιοι έμεινέτε ή έσαν και Θρακιώτ' και Μικρασιάτ' και άλλ';

Πληροφορητής: Μικρασιάτ' ήταν 25 οικογένειες.

Ερευνητής: Εσείς;

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ήσανε από τον νομό Τραπεζούντας.

Ερευνητής: Τραπεζούντιοι Πόντιοι 'ς την Λεκάνη.

Πληροφορητής: Ήταν και ένα τμήμα 50 οικογένειες από τη Άγκυρας τον νομό, γατεμλήδες.

Ερευνητής: Καλά και το χωρίο από η Λεκάνη πόσα...

Πληροφορητής: 500 οικογένειες

Ερευνητής: Α! αρκετό. Δηλαδή την επάν'... είχαν

οι Πόντιοι. Εκκλησία, ποίο εκκλησία; Έφε-
 ρέτε τον άγιο σου από κει;
Πληροφορητής: Όχι, από κει τίποτα δεν φέραμε.
 Εμείς ήρθαμε από κει καινούρια εκκλησία,
 καινούρια φτιάξαμε μεγάλη. Από κει εμείς την
 ψυχή μας δεν μπορέσαμε να γλυτώσουμε.
 Εμείς προπάντων που έφυγάμε προτού να
 'ίνεται η ανταλλαγή, γυμνοί ήρθαμε.
Ερευνητής: Ναι, σωστά, αλλά και οι άλλ' φαίνε-
 ται είχαν το δικαίωμα να παίρ'νε τίποτε με-
 ταξύ ν' ατουνε.
Πληροφορητής: Μετά την ανταλλαγή είχαν δι-
 καίωμα να παίρ'νε. Αλλά τι θα έπαιρναν; Οι
 Τούρκοι πήραν και τα ζώα τους, όλα. Εμείς
 οπότεν ήρθαμε, αυτοί έφυγαν μετά 4-5 μή-
 νας. Εμείς ήρθαμε τον Αύγουστο, αυτοί ήρ-
 θανε τον Απρίλιο. Ό, τι είχαν και ό, τι δεν
 είχαν, τα πήραν μαζί τους, τα πούλησαν και...
Ερευνητής: Όχι, ο Παύλο τ' εμόν λέει, εποίκιν
 ατα... αυτό λίρας. Πολλά επούλτσε, εποίκιν
 ατα λίρας και έδεσέν ατα 'ς την μέσην ατ'.
 Έρραφέν ατα η γιαγιά μ' και έβαλε, λέει, έναν
 ζωνάρ' 'ς ση μέσην ατ' και έφερε και το πρώτο
 διάστημα να μην πεινούν τα μωρά ν ατ', λέει,
 εποίκιν... εξόδευε λίρας, ώσπου εγκαταστάθε
 και λοιπά. Δηλαδή 'κ' εταλαιπωρέθε πολλά.
 Επομένως αυτό έν' ωραίο σημείο που λέει μας
 ο μπάμπια Κώστας ότι η ταλαιπωρία σε άλ-
 λους έτον πάρα πολλά τρανόν και 'ς σ' άλ-
 λους λιγότερο.
Πληροφορητής: Ύστερα ήτανε και από την
 αυτήν που είχε ο καθένας, τη δυνάμεις. Με-
 ρικοί είχανε και χρυσά λίρας, μπορούσαν να
 μην υποφέρουν τόσο.
Ερευνητής: Ναι σωστά.
Πληροφορητής: Βέβαια. Αλλά περισσότερο τα
 χωριά ήτανε, ας πούμε...
Παρέμβαση γιου: Επαρχίες.
Πληροφορητής: Με την καταστροφή και τα
 εξορίας τι μπορούσε να φέρει;
Ερευνητής: Εκτός από καπνά 'ς την Λεκάνη ντό
 άλλο εκαλλιέργανέτε οι Πόντιοι;
Πληροφορητής: Πατάτες και λίγα καλαμπούκια,
 δεν ήτανε τόσο ολότελο ξερό μέρος, όπως τα
 άλλα τα μέρη.
Ερευνητής: Είχτετε καμία άτσ', αν θυμάσαι κα-
 νένα... Βέβαια εσείς 'ς σ' αβούτο το χωρίο
 σου έτον όλο προσφυγικό, δεν θα είχε κανέ-
 νας που να μην φέρκεται όπως ο πρόσφυγας,
 όπως εποίκιν αδακέσ'...
Πληροφορητής: Τέτοια δεν είχαμε.
Ερευνητής: Ιθαγενείς και δεν είχατε. Επομένως
 ήσασταν ήσυχά.

Πληροφορητής: Αυτά σε άλλα περιφέρειας, εκεί
 σε μας δεν υπήρχε, εκτός από πρόσφυγες δεν
 είχε τίποτε άλλο.
Ερευνητής: Μπάμπια Κώστα, ναι, γύρω από τα
 ήθη και έθιμα. Λένε ο Τραπεζούντιος έν' άν-
 θρωπος πολύ της διασκέδασης και αυτό έν'
 αλήθεια. Εδιατήρηνέτε τα χρόνια εκείνα που
 έρθετε, ντό θυμάσαι, πώς 'ίνουντάνε οι γάμοι
 και λοιπά. Λίγο πέξει μας για τους γάμους και
 για τα...
Πληροφορητής: Οι γάμοι και αυτοί συνήθως
 όπως είχαμε συνήθειο στην πατρίδα, τα ίδια
 γινόντουσαν και εδώ. Διασκεδάσεις, χορούς
 ξέρω γω. Αυτά μέχρι να έφυγάμε ήσαν, τώρα
 δεν ξέρω.
Ερευνητής: Πότε ξαναέφυγέτε ασ 'ς το χωρίο;
Πληροφορητής: Μέχρι το '51.
Ερευνητής: Και γιατί εεε;
Πληροφορητής: Δεν ήτανε το χωρίο για να ζή-
 σεις. Για να εξασφαλίσεις τα παιδιά σου.
Ερευνητής: Ναι. Δηλαδή αυτό είναι ενδιαφέρον
 σημείο, τα 500 οικογένειας, ας λέγομε τα 400
 Πόντιοι, επελέστην μετά τον εμφύλιο εκέσ'
 πολλοί ή έφυγάνε;
Παρέμβαση γιου: Βέβαια τώρα έφυγαν οι πιο
 πολλοί, σχεδόν οι μισοί, μέχρι το '51 κανέναν
 δεν έφυγε. Οι πρώτοι που έφυγε ο πατέρας
 μου.
Ερευνητής: Και μετά σιγά σιγά άρχισε και αραι-
 ωνε το χωρίο.
Πληροφορητής: Μετά ήρθε το '60 και πήγαν
 στη Γερμανία και προτού το '60 ακόμα όλοι
 έφευγαν, σου λέει 'α πάω 'α κάνω έναν μερο-
 κάματο για να ζήσω. Γιατί εκεί δεν μπορούσες
 να κάνεις.
Ερευνητής: Ναι, κάπου λέει το στοιχείο αυτό έν'
 και καλό, διότι ο πρόσφυγας έμαθε την περι-
 πέτεια προσφυγιά σου λέει ας ευτάω και απέσ'
 'ς την Ελλάδα...
Παρέμβαση γιου: Για καλλίτερη μοίρα.
Ερευνητής: Για καλλίτερη μοίρα. Και ευρέθετε
 κερδισμέν' που έφυγες εσύ, έρθες αδά 'ς την
 Κατερίνη.
Παρέμβαση γιου: Με οικογένεια οχτώ άτομα.
Ερευνητής: Οχτώ άτομα. Αμυδρά το θυμάμαι.
Παρέμβαση γιου: Δεύτερη φορά πρόσφυγας.
Ερευνητής: Α τώρα πιο βάσανο διότι είχε πολλά
 μωρά.
Παρέμβαση γιου: Υποχρεώσεις, δεν ήταν και εύ-
 κολο.
Ερευνητής: Δεν ήταν εύκολο.
Παρέμβαση γιου: Έπρεπε να έχεις δυνάμεις και
 οι δυνάμεις ήτανε λίγες.

Ερευνητής: Εε τώρα από το '50 και λοιπά εδώ 'ς την Κατερίνη τις αναμνήσεις σου σαν πρόσφυγας πάλι στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Ε, τα πρώτα χρόνια, όπως και να είναι, είναι δύσκολα.

Ερευνητής: Δύσκολα.

Πληροφορητής: Πρώτα πρώτα δεν είχαμε σπίτι.

Το μόνο που έκανα, αγόρασα ένα χωραφάκι για κάνω καπνά. Μόνο τα καπνά ήξερα. Και μετά ένα χρόνο πήραμε και αυτό το οικόπεδο, κάναμε ένα σπιτάκι μέσα ιδιό. Συνέχεια κάναμε καπνά. Μετά δύο τρία χρόνια συνήλθαμε καλά.

Ερευνητής: Αυτό είναι αλήθεια. Η Κατερίνη προσφέρεται, έν' τόπος εύφορος.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ο εργατικός Πόντιος 'ς την Κατερίνη εποίνε...

Πληροφορητής: Το '54, θυμάς' α'; Εκεί 'ς σου παπλωματά εκατόσα έναν χρόνο.

Ερευνητής: Ναι, θυμούμ' ατο έντονα, κοριτσάκι έμ'νε, αλλά θυμούμαι κάτ' αϊκο και ατώρα από ερώτανα τον Ισαάκ. Εκεί 'ς ση συνοικίαν εμουν. Ατώρα εμεγάλωσες τα παιδιά σ', είσαι ευτυχής. Ατώρα θέλω να λες μας και κάτ' που εποίκε σε πολλά εντύπωση 'ς ση ζωή σ'. Αν έσ'νε ορφανός ή κάτ' τέλος πάντων μέσα 'ς σον πόλεμο που θυμάς' α', μωρόν μεν, αλλά θυμάς' α' ακόμα.

Πληροφορητής: Ορφανός ο πατέρας μου το 1920 επέθανε 'ς την Κωνσταντινούπολη. Και μετά αφού, σε είπα ότι πήγαμε και εξορίες, καταλαβαίνεις τα βάσανα τα οποία έσυραμε.

Παρέμβαση γιου: Στη συνέχεια πώς πέθανε η μάνα του, ήρθανε...

Πληροφορητής: Ναι εγώ είχα και τη μάνα μου μαζί και έναν αδελφό ακόμα και αυτοί πέθαναν εκεί στο στρατόπεδο μέσα που μας πήγανε. Δεν είναι οικογένεια που να μην έχασε άτομα και ολόκληρες οικογένειες ξεκληρίστηκαν. Από μία οικογένεια μία αδελφή, ας πούμε, είχα μαζί μου που επέζησε.

Ερευνητής: Επέζησε.

Πληροφορητής: Όλοι επέθαναν.

Ερευνητής: Τώρα από πρόσφυγας είσαι ευτυχής, πώς αισθάνεσαι; Ατώρα είσαι 88 χρονών, εμείς είμες τα παιδιά σ', θέλομε να... πώς αισθάνεσαι; Ντό έξις να λες 'ς σ' εμάς;

Πληροφορητής: Τώρα σαν τι... όσα είχα στην αρχή να κάνω, τα 'κανα.

Ερευνητής: Τα 'κανα... Ετελείωσες τους προορισμούς.

Πληροφορητής: Τώρα είναι τα χρόνια περα-

σμένα.

Παρέμβαση γιου: Ήρθαν τα γεράματα.

Πληροφορητής: Ήρθαν τα γεράματα.

Πληροφορητής: Τον πόθο που είχα, τον ξεπλήρωσα.

Ερευνητής: Αποκατέστησες τα παιδιά σ'.

Πληροφορητής: Ολίγο, πολλά.

Ερευνητής: Ε ναι, όλα ετακτοποιήσες ατα.

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε ο σκοπός -ι- μ'.

Ερευνητής: Ναι, έλεγε, τ' εμόν ο πατέρα έλεγε, ότι ασ' 'ς σα πιο κακά πη ένταν 'ς σον κόσμον, θάγατερα, απάν', έτον ο ξεριζωμόν για τ' εμέν. Ακόμα και ατώρα, έλεγε με, 'ς σα γηραια, ξεπατούται η καρδιά μ', όντες θυμούμαι πώς ξεριζώθα ασ' 'ς την πατρίδα μ', ασ' 'ς την Ορντού και έρθα αδάκεσ'. Έλεε μ' α' συνέχεια. Εσέν... ίσως να έν' άραγε άδ' 'ς σον χαρακτήρα, δεν ξέρω...

Παρέμβαση γιου: Ναι καλά.

Ερευνητής: Επείραξέ σε, πειράξει σε ή είπες δε βαριέσαι;

Πληροφορητής: Εγώ να σε πω, τόσο πολύ που φοβήθηκε το μάτι μου απ' τους Τούρκους, δεν με συγκινιάζει και τόσο. Μόνον έτσι να πάω να δω και θέλω να πάω, αλλά να πεις ότι με συγκινεί, καθόλου.

Ερευνητής: Η ανάμνηση έν' όλο βάσανο.

Πληροφορητής: Βάσανο.

Παρέμβαση γιου: Και φόβο.

Πληροφορητής: 'Σ 'ς σ' όλη τη ζωή μ' από 12 χρονών που γνώρισα εγώ τον εαυτό μ', μέχρι το '22 και μετά πάλι τα ίδια μέχρι το '25 που είμες πρόσφυγες, τι δεν έχω περάσει. Όσο και να υποστήριζε το κράτος...

Ερευνητής: Ναι αφού ήσουν 'ς σο ζυγό. Και οι Τούρκοι είναι αδίστακτοι. Η γυναίκα που επαντρεύτες, ναι, 'ς την περιοχή σου οι γάμοι πώς 'ίνουντανε; Εδιάλεξέν ατην η μάνα σ', η αδελφή σ' ή εσύ;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Παρέμβαση γιου: Ο πατέρας μου εδώ παντρεύτηκε.

Ερευνητής: Α, εδώ επαντρεύτε 'ς την Ελλάδα;

Παρέμβαση γιου: Ελλάδα.

Πληροφορητής: Εγώ... ήτανε απ' το χωριό μας...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήτανε από το χωριό μας και την γνώριζα και κει και εδώ. Μάλιστα ήμασταν και λίγο συγγενεία.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Από τη μάνα μου μεριά είχαμε συγγενεία. Στο στρατόπεδο που ήμασταν συ-

γκεντρωμένοι στην Κωνσταντινούπολη και αυτή εκεί μέσα ήτανε.

Ερευνητής: Α και την ήξερες εκεί.

Πληροφορητής: Και τότες ξέρεις κάθε ένας εσυμπαθούσε περισσότερο τον χωριανό του.

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Δεν ήτανε αυτό, όπως είν' τώρα, όλα τα παιδιά παίρνει το άλλο κορίτσι. Δεν έπαιρναμε έτσι εύκολα. Έπρεπε λίγο πολύ να είναι και γνωστοί, να είναι προπάντων από το χωριό σου.

Ερευνητής: Να είναι πατριώτ'.

Παρέμβαση γιου: Από οικογένεια που ξέρεις.

Ερευνητής: Και ίσως ατό, μπάρμπα Κώστα, εκράτεσε τόσο γερά την οικογένεια την ποντιακή. Βέβαια, αυτό εγώ πιστεύ' ατο, Ισαάκ. Αυτό εκράτεσε την οικογένεια.

Παρέμβαση γιου: Δένει αλλιώς την οικογένεια.

Ερευνητής: Δένει αλλιώς

Πληροφορητής: Βέβαια. Όλος ο κόσμος, όλη η περιοχή το ίδιο έκανε. Μέχρι το '50 σχεδόν το ίδιο ήτανε.

Ερευνητής: Όχι, κοίταξε, επομένως η ζωή 'ς σον Πόντο έχ' διαφορές.

Παρέμβαση γιου: Έχει μια συνέχεια.

Ερευνητής: Μια συνέχεια, αλλά έχει και διαφορές έντονες, διότι είπε μας ένας από Πουλαντζάκη καταγωγή, καίτοι ήμουνα νέος, ζωηρός και ζωντανός, τη γυναίκα την επέλεξαν οι αδελφές του και η μάνα του.

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε το συνήθειο.

Ερευνητής: Το συνήθειο. Εσείς είχατε ατό το συνήθειο;

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε. Δεν μπορούσε το παιδί να πάει να γνωρίσει το κορίτσι και να μιλήσει. Αυτό ήτανε αδύνατον. Και τον καιρό που τους αρραβώνιαζαν, αυτοί δεν μιλούσανε μεταξύ τους. Και εγώ ακόμα την γυναίκα μου που πήρα, όταν άρχισαν να συζητάνε, από ξένους άρχισαν να πούνε, ας πούμε, ότι θα την πάρει.

Ερευνητής: Προξενιό.

Πληροφορητής: Ναι, δεν μιλήσαμε.

Ερευνητής: Όχι, ωστόσο όμως ε κάποια καινοτομία, πρωτοτύπησε, μοναχός ατ' edιάλεξε τη γυναίκα τ' εκείν' την εποχή.

Παρέμβαση γιου: Ναι βέβαια.

Ερευνητής: Αυτό θα πει ότι είχε ισχυρό χαρακτήρα.

Πληροφορητής: Μα αυτό είναι και το σωστότερον. Αλλά... ξέρω γω... είχανε μίαν ιδιοτροπία οι παλαιοί. Μιλούσανε οι γονείς αναμεταξύ, είχανε κάτι ένα ψεύτικο φιλία ε θα κάνουμε συμπεθεριό, θα κάνουμε συμπεθεριό και προπάντων μικρά παιδιά πάντρευανε το χειρότερο.

Ερευνητής: Το χειρότερο ναι.

Πληροφορητής: Εγώ ξέρω έναν συνέλικό 11 χρονών παντρεύτηκε.

Ερευνητής: Πω! Πω! Πω!

Πληροφορητής: Το '23, το '23 ο Ηλίας ο Κοκοσίδης.

Παρέμβαση γιου: Άσχημο.

Ερευνητής: Άσχημο πράμα. Ενώ συνήθως οι γάμοι γύρω στα 18-20

(Απότομη διακοπή αφήγησης)

Λεξιλόγιο

γοτδαμανάντς = γέροι, λ. τ. koca
 κιρδλάχ, η = στρατώνας, λ. τ. kişla.
 ερέχταμε= μας άρεσε, ερέχκουμαι = μου αρέσει.
 επελέστην = απέμειναν, απολέσκουμαι απομένω
 ιθτέ, επιφωνημα, να που, τάχα, βέβαια, λ. τ. işte.

Σχόλια

Σελιμιέ στην Κωνσταντινούπολη

Οι πόντιοι που αποβιβάζονταν στην πόλη, οδηγούνταν σε έναν παλιό στρατώνα, τον Σελιμιέ κισλά, ένα μεγάλο κτήριο με πολλούς θαλάμους, σκέτο κολαστήριο ψυχών. Ήταν ένα τριώροφο λιθόκτιστο οίκημα με αυλή τριών στρεμμάτων. Ο χρόνος παραμονής εδώ ήταν από τέσσερις μήνες

μέχρι μερικές βδομάδες. Οι συνθήκες διαβίωσης εδώ ήταν άθλιες. Η κατάστασή τους ήταν λίγο καλύτερη από τον θάνατο. Οι κοιτώνες ήταν ακόμα και στάβλοι και οι μολυσματικές αρρώστιες θέριζαν, κυρίως ο τύφος και η ευλογιά. Το παρακείμενο ελληνικό νοσοκομείο δεν αρκεί να τους περιθάλλει.

Γάμοι ανήλικων αγοριών

Στον Πόντο ήταν απαραίτητα τα εργατικά χέρια στις γεωργοκτηνοτροφικές κοινωνίες. Αυτός ήταν ο λόγος που πολλές φορές ο γαμπρός ήταν μικρό παιδί και η νύφη πολύ μεγαλύτερη για να εργάζεται στα χωράφια.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογος Ένωσης Ποντίων σκέφτηκε να επισκεφτεί τους γέροντες και τις γριές που ζούνε στην Κατερίνη, κάπως αργά βέβαια και να τους ρωτήσεις για τις αναμνήσεις τους από την πατρίδα που γεννήθηκαν και θα τα έχουμε σε κασέτες για να τα θυμόμαστε, αλλά ίσως και να τα κάνουμε βιβλίο. Έζησες πολλά χρόνια, θέλω να μας πεις για τη ζωή σου, πού γεννήθηκες, όλα.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα το 1902.

Ερευνητής: Το 1902.

Παρέμβαση του γιου του: Δυνατά θα τα πεις για να ακούγονται, πατέρα.

Πληροφορητής: Κατάλαβα, κατάλαβα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το 1902. Στον νομό Τραπεζούντας, επαρχία Ροδόπολης, στο χωριό Άγουρσα.

Ερευνητής: Άγουρσα.

Πληροφορητής: Άγουρσα.

Ερευνητής: Πόσο απέχει από Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: 45, 50 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Ορεινό χωριό ήτανε;

Πληροφορητής: Ορεινό.

Ερευνητής: Ορεινό, λοιπόν. Τι θυμάσαι; Ήταν μικρό ή μεγάλο το χωριό σας;

Πληροφορητής: Ήτανε 150 οικογένειες. Ήταν αρκετά μεγάλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σύμφωνα με τα χωριά τα άλλα γύρω. Και είχαμε σχολείο, ας πούμε, αρκετά μεγάλο. Είχαμε 80 μαθητές, τρεις δασκάλους...

Ερευνητής: Ναι. Το χωριό κατοικείτο μόνον από Πόντιους ή και Τούρκους;

Πληροφορητής: Όχι, δεν είχαμε Τούρκους, η περιοχή μας, τα χωριά δεν είχαμε Τούρκους. Μόνον έναν χωριό είχε Τούρκους, τα περισσότερα χωριά ήταν σκέτα Ελληνικά.

Ερευνητής: Σκέτα. Τουρκικά δεν ξέρουνε, ενώ οι Ορτουλούδες ξέρουνε και τουρκικά.

Πληροφορητής: Ήταν αμιγή τα χωριά.

Ερευνητής: Αμιγή ναι. Σε ακούμε.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Η εκκλησία, ποιον άγιο είχε;

Παρέμβαση γιου: Σε ποιανού όνομα ήταν ο Άγιος του χωριού;

Πληροφορητής: Ήτανε η Παναγία Θεοτόκος. Από

το 1912 που έγινε ο Βαλκανικός πόλεμος ήμασταν καλά. Άρχισαν τα σχολεία να λειτουργούν εκείνα τα χρόνια...

Παρέμβαση γιου: Ελεύθερα.

Πληροφορητής: Ελεύθερα και πολύ καλά. Και μετά το '14 βγήκε ο πόλεμος ο ευρωπαϊκός, από τότε ανακατώθηκαν τα πράγματα παντού.

Ερευνητής: Έκλεισαν τα σχολεία.

Πληροφορητής: Το '14, 15 Ιουλίου σφραγίσανε τα σχολεία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι, μόλις άρχισε ο πόλεμος, σφραγίσανε τα σχολεία. Από τότε περάσανε δύο χρόνια ακόμα ήρθαν τα ρωσικά στρατεύματα, κατέλαβαν τη δική μας την περιοχή. Μέχρι το '17 που οπισθοχώρησαν οι Ρώσοι, μέيناμε στο ρωσικό το έδαφος. Μετά αφού οπισθοχώρησαν το '17 με την αυτήν, την επανάσταση που έγινε...

Ερευνητής: Η Ρωσική.

Πληροφορητής: Μόλις οπισθοχώρησαν, ήρθαν οι Τούρκοι. Ήρθαν τα τουρκικά στρατεύματα, κατέλαβαν πάλι τα ίδια τα εδάφη και από τότε μέيناμε μέχρι το '19, '20 λίγο έτσι. Μετά αρχίσανε το '21, πρώτη του '21 κάνανε εξορία τα παράλια της Μαύρης θάλασσας όλα. Μετά έναν χρόνο το '22, αρχάς του '22 άρχισαν τα επαρχίας και τα χωριά. Και από κει μας συγκέντρωσαν σ' ένα σιγά σιγά σ' ένα Γυμνάσιο σ' ένα χωριό, όλον τον πληθυσμό, από 15 χρονών μέχρι 70. Εκεί μας είχαν έναν μην περιορισμένους. Δεν ξέραμε τι θα μας κάνουν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε τελευταία μάθαμε τι θα μας κάנוνε, εξορία. Ήρθε η μέρα που θα μας έκαναν εξορία. Μας έβγαλαν όλους έξω στο προαύλιο εκεί. Διάβασαν τα ονόματά μας, αν είμασταν εκεί ή όχι και από ξεκινήσαμε. Μας μεταφέρανε σ' έναν, σε μια επαρχία που ήταν η πόλη. Αρχίσαμε τον δρόμο της εξορίας. Πήγαμε μια μέρα δρόμο, μας έβαλαν σε μια εκκλησία μέσα, εκεί ξημερώσαμε. Ξέρεις 500 άτομα εκεί μέσα τι γινότανε. Από κει την άλλη μέρα ξεκινήσαμε το πρώτο χωριό που μέيناμε. Βαδίσουμε καμιά δυο τρεις ώρες, περάσαμε μια γέφυρα. Προτού εμάς έγινε μια αποστολή από μας ήτανε. Τους μισούς κάνανε μια βδομάδα πιο μπροστά και μας έπαιρναν τελευταία. Περνώντας από μια γέφυρα, από κει είδα έναν συγχωριανό μου, που είχε πηδήξει απ' τη γέφυρα κάτω...

Παρέμβαση γιου: Για να σωθεί.

Πληροφορητής: Αλλά σκοτώθηκε. Το έμαθα εγώ απ' τους χωροφύλακες που ήτανε απ' το χωριό μας, είπε το επίθετό του τον ήξερα, Ρακόπουλο Βασίλη. Συνάμα και τα δύο παιδιά του ήταν μαζί μου στη δεύτερη αποστολή. Αλλά εγώ δεν τους είπα τίποτα για να μη συγχίζονται. Και κοίταξα τη γέφυρα και πραγματικά ήτανε έτσι όπως ήτανε φορμένος τα αυτά του, με τα ποντιακά ρούχα, ας πούμε και κατάλαβα που ήταν εκείνος. Λίγο παραπέρα πήγαμε, μας είχανε και τους αρρώστους, τους είχανε... έκανε αυτά, όπως κάνει οι στρατιώτες τα φορεία...

Ερευνητής: Φορεία.

Πληροφορητής: Φορεία. Από τέσσερα ξύλα και ένα τσουβάλι στη μέση. Ήτανε καμιά 12αριά άτομα άρρωστοι. Μέσα εκεί στη φυλακή που ήμασταν ένα μήνα, αρρωστήσανε. Αυτούς ανά τέσσερα άτομα κρατώντας το φορείο τους πήραμε μαζί. Όσοι στον δρόμο πέθαναν, πέθαναν.

Ερευνητής: Πώς τους θάβατε;

Παρέμβαση γιου: Τους πετούσαν.

Πληροφορητής: Τους πετούσαν εκεί στον δρόμο.

Ερευνητής: Άταφους.

Πληροφορητής: Άταφους. Έτσι...

Ερευνητής: Είπες προηγουμένως, μπάρμπα Κώστα, ότι φορούσε τα ποντιακά ρούχα, δηλαδή τι φορούσαν οι δικοί σας; Τα κοριτσάκια, τα αγοράκια, εσύ; Δεν φορούσες εκείνη την εποχή, μιλάμε για το 1920, παντελόνι ή φορούσες ζίπκες, όπως φοράνε...

Πληροφορητής: Και ζίπκες φορέσαμε, εκείνα τα χρόνια ανακατωμένα ήτανε, γιατί και μόλις ήρθανε οι Ρώσοι, αλλάξαμε πανταλόνια, ξέρω γω και έγιναν μισά και μισά ας πούμε, ό, τι είχε ο καθένας φορούσε και πανταλόνι φορούσε και ζίπκα φορούσε. Δεν ήτανε στα παλαιά τα χρόνια, να ήτανε μία η φορεσιά.

Ερευνητής: Άρχισε από την αρχή του αιώνα... άρχισαν... η εξέλιξη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Να παίρνουν ξένη μόδα.

Παρέμβαση γιου: Ε ναι.

Πληροφορητής: Ύστερα ξεκινήσαμε. Στον δρόμο που πηγαίναμε, ένας ταλαιπωρήθηκε πολύ και δεν μπορούσε να περπατήσει. Εγώ ήμουν τελευταία στο αυτό...

Παρέμβαση γιου: Στην ομάδα.

Πληροφορητής: Στην ομάδα που πήγαινε, βλέπω έναν πίσω, έπεσε κάτω στον δρόμο. κοιτάζω εγώ τώρα, φοβάμαι κιόλα. Κοιτάζω δύο χωροφύλακους έμειναν πίσω και με τον υποκόπανο τον χτυπούσαν εκεί, τον τελείωσαν εκεί απάνω στο δρόμο. Και από πίσω μας έφτασαν οι χωροφύλακες. Ύστερα από κει σιγά σιγά σε κάθε πανδοχείο, μας έσπρωχναν μέσα...

Ερευνητής: Πόσο κράτησε η ταλαιπωρία αυτή;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Πόσον καιρό κράτησε;

Πληροφορητής: Η πορεία κράτησε 15 ημέρες, 15 ημέρες. Στον δρόμο αυτοί οι άρρωστοι που ήτανε μαζί, που πήγαιναν μαζί και άλλοι αρρωσταίνανε, κατ' αυτόν τον τρόπο πεθάνανε, κατάλαβες; Όσοι

μείναμε σιγά σιγά μας έφεραν στο Ερζερούμ, εκεί καθίσαμε 20 μέρες. Μετά από κει μας έφεραν στα σύνορα τα Περσικά. Μέχρι τον Οκτώβριο, Σεπτέμβριο, Οκτώβριο είχε τότε διαταγή να... οι Τούρκοι δηλαδή, όποιος θέλει να φύγει...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από κει αρχίσαμε και... Εγώ εν τω μεταξύ μέχρι να βγει αυτή η διαταγή, έφυγα από κει το μέρος που μας είχανε εξορία και ήρθα στο χωριό. Έναν μήνα έκατσα στο χωριό. Ήρθε αυτή η διαταγή. Αρχίσανε ο καθένας ό, τι μπορούσε, πουλούσε όσα όσα και να κάνουν τα εισιτήρια να φύγουμε. Η ανταλλαγή δεν ήτανε, δεν υπογράφηκε, εμείς το '22 φύγαμε, η ανταλλαγή υπογράφηκε το '24.

Ερευνητής: Ναι αυτό θέλω, μπάρμπα Κώστα, από σένα στα μέρη εκεί τη Τραπεζούντας τα ορεινά, λένε πολλοί, είχανε το ποντιακό αντάρτικο σε μεγάλη έξαρση, δηλαδή αν θυμάσαι, αν πήρες μέρος σ' αυτό το αντάρτικο...

Πληροφορητής: Όχι, εγώ μικρός ήμουν, λίγα πράματα ξέρω...

Ερευνητής: Ναι, λίγο πες μου.

Πληροφορητής: 150 αντάρτες από μία περιοχή...

Ερευνητής: Από την Άγουρσα δηλαδή...

Πληροφορητής: Όχι, Σάντα, Σάντα.

Ερευνητής: Η Σάντα πόσο απείχε από το...

Πληροφορητής: Ήτανε πέντε έξι ώρες μακριά.

Ερευνητής: Δηλαδή χιλιόμετρα;

Πληροφορητής: Πέντε έξι ώρες μακριά, περίπου 30 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 30 χιλιόμετρα. Ε καλά ο πιο ειρηνικός λαός, λένε, είναι οι Σανταίοι. Τι θυμάσαι λίγο, αν βρούμε και Σανταίο, θα μας πει και εκείνος, αλλά αν θυμάσαι και εσύ κάτι γι' αυτό το αντάρτικο...

Πληροφορητής: Αυτοί οι αντάρτες λίγο μακριά από μας κυκλοφορούσανε. Βέβαια 'ς σ' εμάς την περιοχή μας...

Παρέμβαση γιου: Δεν τους πιέζανε.

Πληροφορητής: Τους πιέζανε, αλλά τόσο πολλά δεν ξέρω. Ξέρω ήτανε 150 οικογένειες. Αυτοί θέλανε να τους επιστρατεύσουνε οι Τούρκοι, έφεραν αντίρρηση, αντιστάθηκαν. Ύστερα τα στρατεύματα πήγανε εκεί, τους περικυκλώσανε, τους έκαναν εξορία όλες τις οικογένειες. Όσοι έφυγαν με τις οικογένειες στο βουνό, μείνανε. Άλλοι πήγαν εξορία, όπου πήγαμε εμείς στα μέρη, τους έβλεπα σε μερικά μέρη. Οι γυναίκες αυτοί φορούσανε...

Ερευνητής: Άλλα ρούχα.

Πληροφορητής: Άλλα ρούχα και τους γνώρισα πως είναι από κείνους, ναι. Αυτοί ξέρω έκαναν επιθέσεις εδώ κι εκεί σε τμήματα χωροφύλακες, ξέρω εγώ και... Δεν έκαναν κατά τη γνώμη μου πολλά σπουδαία πράματα, δεν μπόρεσαν. Μόνον έγιναν αιτία και μας εξόρισαν όλους. Αυτοί ήταν η αιτία.

Ερευνητής: Κατά την άποψή σου ήταν αυτοί η αιτία.

Πληροφορητής: Ναι. Όλα δεν μπορούσαν να κάνουνε.

Ερευνητής: Όχι, ο θρύλος, ας πούμε, λέγεται ειδικά για τον Σανταίο Ευκλείδη και λοιπά πολλά και αυτό το σημείο στην ιστορία δεν το ξέρουμε καλά,

δηλαδή για το Ποντιακό ήτανε λέει σπουδαίο το αντάρτικο, αλλά πολλά δεν ξέρομε, γιατί άρχισαν να πεθαίνουν, όσοι ήρθαν από εκεί.

Πληροφορητής: Καλά οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Άλλο τι θυμάσαι, μπάρμπα Κώστα, μετά πώς έγινε η ανταλλαγή, πώς ήρθες.

Πληροφορητής: Μετά εμείς φύγαμε με τη διαταγή που έδωσαν οι Τούρκοι, ο καθένας όποιος θέλει να φύγει. Μας είπαν μάλιστα για την Ελλάδα δεν αναφέρανε, μόνο για τη Ρουμανία. Είχες το δικαίωμα να γράφεις μέσα στο διαβατήριο. Και εμείς ανάλογα με τη διαταγή κάναμε. Βγάζαμε διαβατήρια, θα πάμε δήθεν στη Ρουμανία. Από εκεί σιγά σιγά όσοι μπήκαμε στα πλοία, άλλοι ήρθανε απευθείας στην Ελλάδα, εμείς μείναμε αρκετός πληθυσμός στην Κωνσταντινούπολη. Μας έβαλαν σ' ένα στρατόπεδο μέσα 12 χιλιάδες. Από κει κάθε μέρα 50 άτομα...

Παρέμβαση γιου: Το λεγόμενο Σελιμιέ.

Ερευνητής: Σελιμιέ.

Πληροφορητής: Ναι αυτό ήταν κιρσλάχ, στρατώνας, αλλέως πού θα μας έβαζαν; Μας έβαζαν μέσα, εκεί κάτσαμε 9 μήνες. Δεν ερχόντανε και από δω πλοία να μας πάρουν, είχαν και τις διαφορές αυτοί εδώ με τον Βενιζέλο και το Βασιλικό...

Ερευνητής: Ακόμα δεν τελείωσε ναι...

Πληροφορητής: Έτσι μας καθυστέρησαν εκεί και ο περισσότερος ο πληθυσμός πέθανε. Μωρά δεν μείνανε ούτε ένα. Και οι γέροι από 50 χρονών και απάνω τα ίδια.

Ερευνητής: Έζησαν μόνον οι...

Παρέμβαση γιου: Οι πιο πολύ που αντέχανε βιολογικά

Ερευνητής: Που αντέχανε... βιολογικά που αντέχανε.

Πληροφορητής: Βιολογικά. Ύστερα 15 Αυγούστου έστειλαν πλοία μας πήρανε δύο πλοία από κει. Ξεκινήσαμε και ήρθαμε στην Καβάλα πρώτα. Και από κει μας κουβάλησαν απάνω στα ορεινά χωριά.

Ερευνητής: Ναι. Σας ρώτησαν πού θέλετε να πάτε ή σας είπαν εκεί θα σας στείλουμε;

Πληροφορητής: Όχι, κανένας δεν ρώτησε αν θα πάμε πουθενά ή θα πάμε που θέλουμε. Εκεί που μας έβαλαν στην Καβάλα απ' έξω, μας κουβάλησαν όπου ήθελαν, όπου ήξεραν. Εμείς δεν είχαμε τίποτα, πού θα πηγαίναμε;

Ερευνητής: Όχι, καλά ναι. Σ' εσάς έγινε αυτό. Εγώ πήρα από κάποιον άλλον συνέντευξη, στα χωριά τη Ορντούς γεννήθηκε, και μου είπε, όταν ήρθε στην Θεσσαλονίκη, είπε πού επήγανε και λοιπά, Γύθειο, κάπου μου είπε, μετά όταν τους έφεραν στη Θεσσαλονίκη, έστειλαν τους γεροντότερους και επήγαν είδαν, αν τους αρέσει ο κάμπος του Κιλκίς ή τα ορεινά. Και εκείνοι επέλεξαν το χωριό που κατοίκησαν, γιατί τους άρεσε πολύ, λέει, το κλίμα του. Σ' εσάς δεν είπαν, όπου ήθελαν σας έστειλαν.

Πληροφορητής: Εμείς όπως ήρθαμε εκεί με τα πλοία, Κεραμωτή το λένε, εκεί μας αποβίβασαν στη Χρυσούπολη. Και από κει έφεραν ζώα, τίποτα πράγματα δεν είχαμε. Μας κουβάλησαν εκεί στα ορεινά χωριά, τουρκικά, ακόμα οι Τούρκοι δεν έφυγαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ήρθαν εκεί, συγκέντρωσαν τις μισές οικογένειες στα μισά τα σπίτια και τις άλλες μισές τα έβαλαν σε σκηνές.

Ερευνητής: Το χωριό πώς το έλεγαν;

Πληροφορητής: Λεκάνη, Λεκάνη.

Ερευνητής: Λεκάνη ναι. Και από την Καβάλα ορεινό χωριό της Καβάλας.

Πληροφορητής: Ναι, ναι 52 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 52 χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Αυτά είναι.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι τώρα στην Καβάλα, γιατί δεν τελείωσε, λέει του Πόντιου η Οδύσσεια δεν τελειώνει μόνον στην πατρίδα, από δω και πέρα τι έζησες και πώς σας φέρθηκαν ως Πόντιους;

Πληροφορητής: Από κει πρώτη φορά που ήρθαμε εκεί ε, μας έδινε το κράτος ορισμένα τρόφιμα μέχρι τρία χρόνια. Άμα δεν μας έδινε, από πού θα ζήσαμε; Γυμνοί ήρθαμε. Σιγά σιγά...

Παρέμβαση γιου: Αρχίσατε να καλλιεργείτε τη γη.

Πληροφορητής: Να καλλιεργούμε και μείς να βγάλουμε κάτι οικονομικά, ας πούμε. Ύστερα μετά το '30, ας πούμε, αρκετά καλά εγκατασταθήκαμε, ας πούμε.

Ερευνητής: Ως το '30. Πόσο κλήρο σας έδωσαν, μπάρμπα Κώστα;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε, εκείνα τα μέρη τα ορεινά δεν έχουν κλήρους, δεν είναι όπως εδώ στον κάμπο. Εκεί 5 στρέμματα χωράφια τα οποία απ' έναν πιθαμή είναι τα...

Ερευνητής: Α! Σα βουνοχώρια.

Παρέμβαση γιου: Λουρίδες είναι.

Ερευνητής: Και με ποιο τρόπο ζούσατε;

Πληροφορητής: Κάναμε καπνά. Τα καπνά από το '35 και ύστερα, από το '34 μάλιστα και ύστερα, άρχισαν και με καλές τιμές πηγαίνανε. Δεν προνοούσανε τον κόσμο, από τα καπνά και...

Ερευνητής: Από τα καπνά και φαίνεται η περιοχή εκείνο έβγαζε και ωραία καπνά.

Πληροφορητής: Ε ναι.

Ερευνητής: Η Καβάλα, η Ξάνθη.

Παρέμβαση γιου: Ναι κάνανε τα πρώτα καπνά.

Ερευνητής: Τα πρώτα καπνά.

Παρέμβαση γιου: Μυρωδάτα καπνά.

Πληροφορητής: Όλον το χωριό σπέρναμε και μερικά καλαμπόκια.

Ερευνητής: Εσείς όμως στο χωριό που εγκατασταθήκατε, στη Λεκάνη, μόνο Πόντιοι, μετά που έφυγαν οι Τούρκοι μόνο Πόντιοι μέινατε ή ήταν και Θρακιώτες και Μικρασιάτες και άλλοι;

Πληροφορητής: Μικρασιάτες ήταν 25 οικογένειες.

Ερευνητής: Εσείς;

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ήτανε από τον νομό Τραπεζούντας.

Ερευνητής: Τραπεζούντιοι Πόντιοι στην Λεκάνη.

Πληροφορητής: Ήταν και ένα τμήμα 50 οικογένειες από τη Άγκυρας τον νομό, γατεμλίδες.

Ερευνητής: Καλά και το χωριό αυτό η Λεκάνη πόσα...

Πληροφορητής: 500 οικογένειες

Ερευνητής: Α! αρκετό. Δηλαδή το πάνω χέρι... είχαν οι Πόντιοι. Εκκλησία, ποια εκκλησία; Φέρατε τον άγιο σας από κει;

Πληροφορητής: Όχι, από κει τίποτα δεν φέραμε. Εμείς ήρθαμε από κει καινούρια εκκλησία, καινούρια φτιάξαμε μεγάλη. Από κει εμείς την ψυχή μας δεν μπορέσαμε να γλυτώσουμε. Εμείς προπάντων που φύγαμε προτού να γίνει η ανταλλαγή, γυμνοί ήρθαμε.

Ερευνητής: Ναι, σωστά, αλλά και οι άλλοι φαίνεται είχαν το δικαίωμα να πάρουν τίποτε μαζί τους.

Πληροφορητής: Μετά την ανταλλαγή είχαν δικαίωμα να πάρουνε. Αλλά τι θα έπαιρναν; Οι Τούρκοι πήραν και τα ζώα τους, όλα. Εμείς όταν ήρθαμε, αυτοί έφυγαν μετά 4-5 μήνες. Εμείς ήρθαμε τον Αύγουστο, αυτοί ήρθαν τον Απρίλιο. Ό, τι είχαν και ό, τι δεν είχαν, τα πήραν μαζί τους, τα πούλησαν και...

Ερευνητής: Όχι, ο Παύλο μας λέει, έκαναν λίρας. Πούλησε, έκανε λίρες και τις έδωσε στη μέση του. Τα έραψε η γιαγιά μου στο ζωνάρι και το έβαλε στη μέση του. Να μην πεινάσουν τα παιδιά του στην αρχή, ξόδευε τις λίρες, μέχρι να εγκατασταθούν. Δεν ταλαιπωρήθηκαν πολύ. Σωστά λέει ο μπάμπας Κώστας, άλλοι ταλαιπωρήθηκαν πιο πού και άλλοι λιγότερο.

Πληροφορητής: Ύστερα ήτανε και από την αυτήν που είχε ο καθένας, τις δυνάμεις. Μερικοί είχανε και χρυσές λίρες, μπορούσαν να μην υποφέρουν τόσο.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Βέβαια. Αλλά περισσότερο τα χωριά ήτανε, ας πούμε...

Παρέμβαση γιου: Επαρχίες.

Πληροφορητής: Με την καταστροφή και τις εξορίες τι μπορούσε να φέρει;

Ερευνητής: Εκτός από καπνά στην Λεκάνη τι άλλο καλλιεργούσανε οι Πόντιοι;

Πληροφορητής: Πατάτες και λίγα καλαμπόκια, δεν ήτανε τόσο ξερό μέρος, όπως τα άλλα τα μέρη.

Ερευνητής: Είχατε καμιά, αν θυμάσαι, κακή συμπεριφορά απέναντι στους πρόσφυγες, όπως εδώ;

Πληροφορητής: Τέτοια δεν είχαμε.

Ερευνητής: Ιθαγενείς και δεν είχατε. Επομένως ήσασταν ήσυχα.

Πληροφορητής: Αυτά σε άλλες περιφέρειες, εκεί σε μας δεν υπήρχε, εκτός από πρόσφυγες δεν είχε τίποτε άλλο.

Ερευνητής: Μπάμπας Κώστας, ναι, γύρω από τα ήθη και έθιμα. Λένε ο Τραπεζούντιος είναι άνθρωπος πολύ της διασκέδασης και αυτό είναι αλήθεια. Διατηρήσατε τα χρόνια εκείνα που ήρθατε, τι θυμάσαι, πώς γίνονταν οι γάμοι. Λίγο πες μας για τους γάμους και για τα...

Πληροφορητής: Οι γάμοι και αυτοί συνήθως όπως είχαμε συνήθειο στην πατρίδα, τα ίδια γινόντουσαν και εδώ. Διασκεδάσεις, χορούς ξέρω γω. Αυτά ήταν μέχρι που φύγαμε, τώρα δεν ξέρω.

Ερευνητής: Πότε ξαναφύγατε από το χωριό;

Πληροφορητής: Μέχρι το '51.

Ερευνητής: Και γιατί;

Πληροφορητής: Δεν ήτανε το χωριό για να ζήσεις. Για να εξασφαλίσεις τα παιδιά σου.

Ερευνητής: Ναι. Δηλαδή αυτό είναι ενδιαφέρον σημείο, δηλαδή από τι; 500 οικογένειες μετά τον εμφύλιο έμειναν οι 400 ή έφυγαν;

Παρέμβαση γιου: Βέβαια τώρα έφυγαν οι πιο πολλοί, σχεδόν οι μισοί, μέχρι το '51 κανένας δεν έφυγε. Οι πρώτοι που έφυγε ο πατέρας μου.

Ερευνητής: Και μετά σιγά σιγά άρχισε και αραιώνει το χωριό.

Πληροφορητής: Μετά ήρθε το '60 και πήγαν στη Γερμανία και προτού το '60 ακόμα όλοι έφευγαν, σου λέει θα πάω θα κάνω ένα μεροκάματο για να ζήσω. Γιατί εκεί δεν μπορούσες να κάνεις.

Ερευνητής: Ναι, κάπου λέει το στοιχείο αυτό είναι και καλό, διότι ο πρόσφυγας έμαθε την περιπέτεια προσφυγιά σου λέει ας κάνω και μέσα στην Ελλάδα...

Παρέμβαση γιου: Για καλλίτερη μοίρα.

Ερευνητής: Για καλλίτερη μοίρα. Και βρέθηκες εσύ κερδισμένος που ήρθες εδώ στην Κατερίνη.

Παρέμβαση γιου: Με οικογένεια οχτώ άτομα.

Ερευνητής: Οχτώ άτομα. Αμυδρά το θυμάμαι.

Παρέμβαση γιου: Δεύτερη φορά πρόσφυγας.

Ερευνητής: Τώρα πιο βάσανο διότι είχε πολλά παιδιά.

Παρέμβαση γιου: Υποχρεώσεις, δεν ήταν και εύκολο.

Ερευνητής: Δεν ήταν εύκολο.

Παρέμβαση γιου: Έπρεπε να έχεις δυνάμεις και οι δυνάμεις ήτανε λίγες.

Ερευνητής: Εε τώρα από το '50 εδώ στην Κατερίνη τις αναμνήσεις σου σαν πρόσφυγας πάλι στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Ε, τα πρώτα χρόνια, όπως και να είναι, είναι δύσκολά.

Ερευνητής: Δύσκολά.

Πληροφορητής: Πρώτα πρώτα δεν είχαμε σπίτι. Το μόνο που έκανα, αγόρασα ένα χωραφάκι για κάνω καπνά. Μόνο τα καπνά ήξερα. Και μετά ένα χρόνο πήραμε και αυτό το οικόπεδο, κάναμε ένα σπιτάκι μέσα. Συνέχεια κάναμε καπνά. Μετά δύο τρία χρόνια συνήλθαμε καλά.

Ερευνητής: Αυτό είναι αλήθεια. Η Κατερίνη προσφέρεται, είναι τόπος εύφορος.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ο εργατικός Πόντιος στην Κατερίνη έκανε...

Πληροφορητής: Το '54, το θυμάσαι; Εκεί στου παπλωματά έκατσα ένα χρόνο.

Ερευνητής: Ναι, το θυμάμαι έντονα, κοριτσάκι ήμουν, αλλά θυμούμαι κάτι τέτοιο και τώρα αυτό ρώταγα τον Ισαάκ. Εκεί στη συνοικία μας. Τώρα μεγάλωσες τα παιδιά σου, είσαι ευτυχής. Τώρα θέλω να μας πεις και κάτι που σου έκανε μεγάλη εντύπωση στη ζωή σου. Ήσουν ορφανός, αν θυμάσαι κάτι μέσα στον πόλεμο.

Πληροφορητής: Ορφανός ο πατέρας μου το 1920 πέθανε στην Κωνσταντινούπολη. Και μετά αφού, σε είπα ότι πήγαμε και εξορίες, καταλαβαίνεις τα βάσανα τα οποία τραβήξαμε.

Παρέμβαση γιου: Στη συνέχεια πώς πέθανε η μάνα του, ήρθανε...

Πληροφορητής: Ναι εγώ είχα και τη μάνα μου μαζί και έναν αδελφό ακόμα και αυτοί πέθαναν εκεί στο στρατόπεδο μέσα που μας πήγανε. Δεν είναι οικογένεια που να μην έχασε άτομα και ολόκληρες οικογένειες ξεκληρίστηκαν. Από μία οικογένεια μία αδελφή, ας πούμε, είχα μαζί μου που επέζησε.

Ερευνητής: Επέζησε.

Πληροφορητής: Όλοι πέθαναν.

Ερευνητής: Τώρα από πρόσφυγας είσαι ευτυχής, πώς αισθάνεσαι; Α τώρα είσαι 88 χρονών, εμείς είμαστε τα παιδιά σου, θέλομε να... πώς αισθάνεσαι; Τι έχεις να μας πεις;

Πληροφορητής: Τώρα σαν τι... όσα είχα στην αρχή να κάνω, τα 'κανα.

Ερευνητής: Τα έκανα... Τελείωσες τους προορισμούς.

Πληροφορητής: Τώρα είναι τα χρόνια περασμένα.

Παρέμβαση γιου: Ήρθαν τα γεράματα.

Πληροφορητής: Ήρθαν τα γεράματα.

Πληροφορητής: Τον πόθο που είχα, τον ξεπλήρωσα.

Ερευνητής: Αποκατέστησες τα παιδιά σου.

Πληροφορητής: Λίγο, πολύ.

Ερευνητής: Έ ναι, όλα τα τακτοποιήσες.

Πληροφορητής: Αυτό ήταν ο σκοπός μου.

Ερευνητής: Ναι, έλεγε ο πατέρα μου, κόρη μου, το χειρότερο πράγμα στον κόσμο είναι ο ξειζωμός. Ακόμα και τώρα στα γηρατειά μου ξεριζώνεται η καρδιά μου, όταν θυμάμαι πώς ξεριζωθήκαμε από την πατρίδα μου την Ορντού και ήρθαμε εδώ. Μου το έλεγε συνέχεια. Ίσως να είναι και θέμα χαρακτήρα. Εσύ....

Παρέμβαση γιου: Ναι καλά.

Ερευνητής: Σε πείραξε, σε πειράζει ή είπες δε βαριέσαι;

Πληροφορητής: Εγώ να σε πω, τόσο πολύ που φοβήθηκε το μάτι μου απ' τους Τούρκους, δεν με συγκινάει και τόσο. Μόνον έτσι να πάω να δω και θέλω να πάω, αλλά να πεις ότι με συγκινεί, καθόλου.

Ερευνητής: Η ανάμνηση είναιίολο βάσανο.

Πληροφορητής: Βάσανο.

Παρέμβαση γιου: Και φόβο.

Πληροφορητής: Σ' όλη τη ζωή μου από 12 χρονών που γνώρισα εγώ τον εαυτό μου, μέχρι το '22 και μετά πάλι τα ίδια μέχρι το '25 που είμασταν πρόσφυγες, τι δεν έχω περάσει. Όσο και να υποστήριζε το κράτος...

Ερευνητής: Ναι αφού ήσουν στον ζυγό. Και οι Τούρκοι είναι αδίστατοι. Η γυναίκα που παντρεύτηκες, ναι, στην περιοχή σας οι γάμοι πώς γινόντανε; Την διάλεξε η μάνα σου, η αδελφή σου ή εσύ;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Παρέμβαση γιου: Ο πατέρας μου εδώ παντρεύτηκε.

Ερευνητής: Α, εδώ παντρεύτηκε στην ην Ελλάδα;

Παρέμβαση γιου: Ελλάδα.

Πληροφορητής: Εγώ... ήτανε απ' το χωριό μας...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήτανε από το χωριό μας και την γνώριζα και κει και εδώ. Μάλιστα ήμασταν και λίγο συγγενείς.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Από τη μάνα μου μεριά είχαμε συγγένεια. Στο στρατόπεδο που ήμασταν συγκεντρωμένοι στην Κωνσταντινούπολη και αυτή εκεί μέσα ήτανε.

Ερευνητής: Α και την ήξερες εκεί.

Πληροφορητής: Και τότες ξέρεις κάθε ένας συμπαθούσε περισσότερο τον χωριανό του.

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Δεν ήτανε αυτό, όπως είναι τώρα, όλα τα παιδιά παίρνει το άλλο κορίτσι. Δεν παίρναμε έτσι εύκολα. Έπρεπε λίγο πολύ να είναι και γνωστοί, να είναι προπάντων από το χωριό σου.

Ερευνητής: Να είναι πατριώτες.

Παρέμβαση γιου: Από οικογένεια που ξέρεις.

Ερευνητής: Και ίσως αυτό, μπάρμπα Κώστα, κράτησε τόσο γερά την οικογένεια την ποντιακή. Βέβαια, αυτό εγώ πιστεύω, Ισαάκ. Αυτό κράτησε την οικογένεια.

Παρέμβαση γιου: Δένει αλλιώς την οικογένεια.

Ερευνητής: Δένει αλλιώς

Πληροφορητής: Βέβαια. Όλος ο κόσμος, όλη η περιοχή το ίδιο έκανε. Μέχρι το '50 σχεδόν το ίδιο ήτανε.

Ερευνητής: Όχι, κοίταξε, επομένως η ζωή στον Πόντο έχειδιαφορές.

Παρέμβαση γιου: Έχει μια συνέχεια.

Ερευνητής: Μια συνέχεια, αλλά έχει και διαφορές έντονες, διότι είπε μας ένας από Πουλαντζάκη καταγωγή, καίτοι ήμουνα νέος, ζωηρός και ζωντανός, τη γυναίκα την επέλεξαν οι αδελφές του και η μάνα του.

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε το συνήθιο.

Ερευνητής: Το συνήθιο. Εσείς είχατε αυτό το συνήθιο;

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε. Δεν μπορούσε το παιδί να πάει να γνωρίσει το κορίτσι και να μιλήσει. Αυτό ήτανε αδύνατον. Και τον καιρό που τους αρραβώνιαζαν, αυτοί δεν μιλούσανε μεταξύ τους. Και εγώ ακόμα την γυναίκα μου που πήρα, όταν άρχισαν να συζητάνε, από ξένους άρχισαν να πούνε, ας πούμε, ότι θα την πάρει.

Ερευνητής: Προξενιό.

Πληροφορητής: Ναι, δεν μιλήσαμε.

Ερευνητής: Όχι, ωστόσο όμως ε κάποια καινοτομία, πρωτοτύπησε, μοναχός του διάλεξε τη γυναίκα του εκείνη την εποχή.

Παρέμβαση γιου: Ναι βέβαια.

Ερευνητής: Αυτό θα πει ότι είχε ισχυρό χαρακτήρα.

Πληροφορητής: Μα αυτό είναι και το σωστότερο. Αλλά... ξέρω γω... είχανε μίαν ιδιοτροπία οι παλαιοί. Μιλούσανε οι γονείς αναμεταξύ, είχανε κάτι μια ψευτοφιλία ε θα κάνουμε συμπεθεριό, θα κάνομε συμπεθεριό και προπάντων μικρά παιδιά παντρεύανε το χειρότερο.

Ερευνητής: Το χειρότερο ναι.

Πληροφορητής: Εγώ ξέρω έναν συνομήλικο 11 χρονών παντρεύτηκε.

Ερευνητής: Πω! Πω! Πω!

Πληροφορητής: Το '23, το '23 ο Ηλίας ο Κοκοσίδης.

Παρέμβαση γιου: Άσχημο.

Ερευνητής: Άσχημο πράμα. Ενώ συνήθως οι γάμοι γύρω στα 18-20

(Απότομη διακοπή αφήγησης)

Η Αμπχαζία με πρωτεύουσα το Σοχούμ είχε 40 χιλιάδες Έλληνες, αλλά μετά τους εκτοπισμούς έμειναν ελάχιστοι. Το 1938 έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία, τα τυπογραφεία, το θέατρο, οι εφημερίδες. Κατά τα έτη 1937-1939 ένα κύμα Ελλήνων έρχεται στην Ελλάδα.

Τον Ιούνιο του 1949 όλοι σχεδόν οι Έλληνες εκτοπίζονται στο Καζακστάν. Πάνε νύχτα στα ποντιακά χωριά και τους δίνουν διορία να ετοιμαστούν μέσα σε πολύ λίγο χρόνο. Δεν υπάρχει καμιά επίσημη αιτιολογία. Τους φορτώνουν στα τρένα και τους λένε ψέματα πως τους πάνε στην Ελλάδα. Τα βάσανά τους τα έκαναν τραγούδι:

Έσ σα χίλια εννιακόσια στα σαράνταεννέα
και τι Ρωμαίοις εξώρτσανε 'ς ση Καζακστάν μερέα.

Εφέκαμεν τ' οσπίτα μουν ατά τα μερακλία
εφέκαμεν τα χτήνα μουν δεμένα 'ς σα μαντρία.
Τα χωρία εσουζλάεψαν θάρεις εκοιμούσαν,
τα χτήνοπά μουν έκραζαν τα σκυλία εγουρνούσαν.

Η Πληροφορητριά Αβραμίδου Σοφία είναι μία από αυτές τις βασανισμένες ψυχές που εξορίστηκε στο Καζακστάν και έζησε εκεί 10 χρόνια. Μετά ήρθε στην Ελλάδα και έζησε στον Σβορώνο Κατερίνης.

Πληροφορητής: Αβραμίδου Σοφία

Ερευνητής: Θεία Σοφία, θέλω να λες με πού εγεννέθες, πότε εγεννέθες, ντό θυμάσαι ασ' 'ς σο χωρίο που εγεννέθες;

Πληροφορητής: Ατώρα κια πότε εγεννέθα επορώ και θυμούμ' α'; να φέρω το χαρτί;

Ερευνητής: Όχι, 'κί πειράζ'. Πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Έσην Ρουσίαν εγεννέθα.

Ερευνητής: Έσ' σ' όποιον μέρος;

Πληροφορητής: Έσ' σο Σοχούμ 'ς την Τράντα, Κοτόρ έλεγαν α'.

Ερευνητής: Ποίο χρονία εγεννέθες;

Πληροφορητής: Κια ατώρα επορώ και θυμούμ' α' εγώ;

Ερευνητής: Το '19 που επάντρεψες πόσον χρόνων έσ'νε;

Πληροφορητής: Δεκαεννέα χρόνων έμ'νε.

Ερευνητής: Επομένως το 1900 εγεννέθες. Ντό θυμάσαι ασ' 'ς σο χωρίο σ';

Πληροφορητής: Ασ' 'ς σο χωρίο θυμούμαι 'ς ση μέσ' έτονε ποτάμ' τρανόν, ας λέγω σε. Ε'είνο επεκεί γεφύρ' πα 'κ' εχτίουτονε. Οι συγγενοί μ' έτανε όλ' 'ς σ' έναν μέρος. Είχεν καφενείο, εγκλεσίαν. Εμείς μωρά επέναμε 'ς την εγκλεσίαν.

Ερευνητής: Η εγκλεσία σουν τίναν Άγιον είχεν;

Πληροφορητής: Αε-Γιάννες.

Ερευνητής: Έσ' σο βουνό απάν' έτονε το χωρίο σουν ή 'ς την θάλασσαν κεκά;

Πληροφορητής: Έσ' σο βουνόν έτονε. Η θάλασσα έτονε χαμελά. Εκατήβαινάμε με το ποδάρ' μακρά, απ' αδά άμον την Κατερίνην, μακρά και έλεπάμεν το ποτάμ'.

Ερευνητής: Έταν μόνον Έλληνες ή και Αρμέν, Μεγγρέλ' και...

Πληροφορητής: Μεγγρέλ' πα έτανε. Απάν' ψηλά έτανε Απαζάδες.

Ερευνητής: Έζηνέτε αγαπημένα μαζί ν ατουνε;

Πληροφορητής: Έζηνάμεν.

Ερευνητής: Οι γονείς -ι- σ', η μάνα σ' πα εκεί εγεννέθεν;

Πληροφορητής: Η μάνα μ' 'ς την Τουρκία εγεννέθεν.

Ερευνητής: Έσ' όποιον μέρος;

Πληροφορητής: Ασ' την Ορντού έρθεν.

Ερευνητής: Α, Ορτουλήδες ήστουνε.

Πληροφορητής: Ναι, ο πατέρα μ' πα απ' εκεί έν'.

Ερευνητής: Άλλο ντό θυμάσαι ασ' 'ς σο χωρίο σ'; ντό δουλεία εποίαν;

Πληροφορητής: Καπνά.

Ερευνητής: Εδούλευτέ και εσείς;

Πληροφορητής: Μωρά έμ'νες εμείς, άμα εβοή-θανάμε. Εποίνα τα δουλείας 'ς σ' οσπίτ'. Εσκούπιζα, ιδτέ εφέρ'να νερόν, αραϊκα.

Ερευνητής: Έσ' σο σχολείο επήες;

Πληροφορητής: Εκεί επήγα πρώτη τάξη, ας λέγω σε, και άμον ντ' εκατήβαμε 'ς την Τράνταν ντο λέγω σε, 'ς σο Σοχούμ, το Σοχούμ έτονε πολιτεία και επεκεί ύστερα άλλο 'κ' επήγα.

Ερευνητής: Γιατί έφυνε ο πατέρας ασ' σο χωρίον και επήεν εκεί 'ς την Ντράντα;

Πληροφορητής: Εείνος ο θείο μ', ο Σαρηγιαννίδης, εμάζεψεν όλα τα αδέλφω τ' εκεί.

Ερευνητής: Και ντ' εποίκεν ο θείο σ';

Πληροφορητής: Ο θείο μ' ετέρεσεν εκεί έταν

Απαζάνηδες, έκλεφταν. Ετέρεσεν 'κ' επένεν
καλά η δουλεία, 'α κατηβαίνομεν, είπεν, αφκά
'ς την Ντράντα. Έμορφα εκεί έτανε Μεγ-
γρέλ', ησυχία έμ'νες, έμορφα, μία χαρά. Επεκεί
εκείνος αφκά 'ς σο Σοχούμ έτονε κουλάκ έλε-
γάν α', 'α πιάναν ατονε και εκείνος έφυεν,
έτονε πλούσιος, έμπορας έτονε.

Ερευνητής: Και ντ' εποίκε;
Πληροφορητής: Ετέρεσεν ατείντς τοι τρανοίς 'α
πιάν' ατ'ς, εείνος έφυεν.

Ερευνητής: Και έρθεν αδά 'ς την Ελλάδα;
Πληροφορητής: Ναι, εκείνος έφυεν, τα μωρά τ'
εκεί έτανε, η γαρή ατ'. Τα πράματα τ' έστει-
λαν, εείνα όλα εχάθαν.

Ερευνητής: Ατό ποίο χρονία 'ίνεται;
Πληροφορητής: 'Κί θυμούμαι, μικρόν κορίτσ'
έμ'νε.

Ερευνητής: Μετά;
Πληροφορητής: Μετά παντρεύτηκάμε. Τα κο-
ρίτσα, τα παιδιά εξόρτσαν εμασε.

Ερευνητής: Πότε εξορίες;
Πληροφορητής: Ας' σο Σοχούμ εξόρτσαν εμας,
έρθαμε 'ς σο Καζακσάν, το '47.

Ερευνητής: Πόσα μωρά είχες, όταν εξόρτσαν
εσεν;
Πληροφορητής: Αφ'ς με, Νίκη, είχα δύο κοτίτσα
και δύο αγούρα.

Ερευνητής: Άντρα είχες;
Πληροφορητής: Πως, είχα.

Ερευνητής: Γιατί εξόρτσαν εσας;
Πληροφορητής: Ο Στάλιντς είπε 'α ξοριγουνταν
όλ' οι Ορωμαίοι. Πού 'α πάνε; Άλλ' έλεγαν 'ς
την Ελλάδαν 'α πάνε. Πέντε χτήνα είχα άλ-
μεγα, πενήντα κατσίκια, είκοσ' πρόγατα. Τα
καλαμπόκια μ' έτανε σέλεντια. Τ' αγελάδες
εφέκα και ντό 'κ' εφέκαμεν; Τα κρεβάτα. Έλε-
γάν εμας 25 κιλά 'α παίρετε 'ς σα χέρα. Το
ψωμί σ' 'α παίρτς, τα ρούχα σ' 'α παίρτς, ντ' 'α
παίρτς; Ατς' πα εξόρτσαν εμας, έρθαμε έρου-
ξάμε 'ς σο τσόλ' το Καζαστάν. Επέθανε το
παιδί μ' 18 χρονών, 13 χρονών το κορίτ'ς...

Ερευνητής: Εκείνο πα επέθανε. Από τι επέθανε,
θεία Σοφία, από κακουχίας;
Πληροφορητής: Το καλοκαίρ' επέναμε 'ς σα
παρχάρα, τα χαιβάνα όλα εκεί επέρναμε ατα
και επέναμεν. Ετοιμάγαμε 'α πέναμε 'ς σα
παρχάρα και είπαν 'α ξοριγουσσουν.

Ερευνητής: Δηλαδή καλοκαίρ', άνοιξη.
Πληροφορητής: Ναι. Εσέγκαν ατα παιδιά να
δουλευν'νε, ζέστες, πόσον να εδούλευεν; Ε-
πίασέν α' η ζέστα. Επέθανεν το κορίτσι μ' σι-
φτέν. Εντώκεν α' ο τύφον. Επεκεί 23 ημέρες
ανάμεσα επέθανεν το παιδί μ'.

Ερευνητής: Ωχ, καημέντσα θεία Σοφία.
Πληροφορητής: Επέθανεν το παιδί μ', ερρώστη-
σεν άντρας -ι- μ', ενέσπαλα τα παιδιά μ',
εντώκα 'ς σον άντρα μ'. Έστειλάν ατον 'ς σο
Νοσοκομείο. Με το ποδάρ' επένα και έρ-

χουμ'νε. Απέσ' πα 'κ' εβάλ'ναν εμας. Έλα επ'
εκέσ'. Επέθανεν τη κουνιάδας -ι- μ' το κορ-
τόσπον, επέθανεν η συννυφάδα μ', επέθανεν
ο πεθερό μ', επέθαναν τ' άλλονος τ' αντρα-
φλού' μ' δύο αγούρα διδυμάρα. Εφτά ψύα
εχάσαμεν, χρόνον 'κ' επήεν.

Ερευνητής: Όλ' έτανε ας' σα κακουχίας, ας' ζ'σα
στερήσεις...

Πληροφορητής: 'Σ την ζέστεν 'κ' εταγιάντσαν.
Εμείς επέναμε 'ς σα παρχάρα απάν'. Όσταν
εκατήβαινάμεν 'ς σο χωρίο τα βουτούρ'τα και
τα τυρία και τα μιντζία με τ' άλογα εφόρτω-
ναν και εκατήβαιναν 'ς σ' οσπίτ'.

Ερευνητής: Εκεί ντό δουλεία εποίνετε 'ς σο Κα-
ζακσάν; 'Σ σο κολχόζ εδούλευετε;
Πληροφορητής: Εσέρευάμε βομπάκια.

Ερευνητής: Και πόσα ώρας εδούλευέτε, θεία
Σοφία;
Πληροφορητής: Πρωί επέναμε, ους να βραδύν',
εσκόλαζαμεν.

Ερευνητής: Πολλά ώρας. Επληρούστον όπως
έπρεπε;
Πληροφορητής: Επλέρωναν 10 ρούβλια.

Ερευνητής: Ίσα ίσα να ζείτε δηλαδή. Πόσα χρό-
να έζησέτε εκέσ';
Πληροφορητής: Το '47 και το '57 έρθα.

Ερευνητής: Απ' εκεί ας' σο Καζακσάν έρθετε.
Πώς και άτς' έρθετε, θεία Σοφία;
Πληροφορητής: Είχα έναν κουνιάδο, εποίκεν τα
χαρτία. Τ' αδέλφα μ' αδά έτανε. Ο κουνιάδο
μ' αδά, η κουνιάδα μ'.

Ερευνητής: Εφέλεκαν εσας να έρχουστουν αδά.
Πληροφορητής: Εποίκαμε τα χαρτία. Εκεί άντρας
-ι- μ' έτρεχεν 'ς την Μόσκοβα. Εθέλ'ναμε να
έρχουμες 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Το '57 έρθες αδά 'ς σον Σβορώνο.
Πληροφορητής:
Τρία χρόνια εστάθαμε εκεκά 'ς την Κατερίνα, εκεί
ενοικιάζαμεν. Έξ' οσπίτ'α άλλαζα και απάλ-
λαζα. Τα μωρά μ' μικρά.

Ερευνητής: Τα οικόπεδα αδά ποίος εδέκε σας ατα;
Πληροφορητής: Το κράτος.

Ερευνητής: Πόσο οικόπεδο εδέκεν 'ς σον καθέναν;
Πληροφορητής: 800 μέτρα.

Ερευνητής: Άλλο τίποτα εδέκε σας το '57 που
έρθετε;
Πληροφορητής: Χωράφα πα εδέκαν εμας.

Ερευνητής: Από πόσα στρέμματα;
Πληροφορητής: 10 στρέμματα.

Ερευνητής: Πώς έζησέτε ύστερα, ντό δουλεία
εποίναν τα παιδιά σ';
Πληροφορητής: Τα παιδιά μ' 'ς σα καπνά. Το
παιδί μ' έτον παντρεμένον. Τα μωρά έταν μι-
κρά, έμ'νες μαζί. Είχαμεν φράουλα και καπνά.

Ερευνητής: Είσαι ευχαριστημέντσα, θεία Σοφία,
ους ατώρα ευτάτε φράουλα και καπνά.
Πληροφορητής: Έν' πέντε χρον'α 'δεν 'κ' ευτάμε.
Υπόφεράμε, αλλά τώρα δόξα τω Θεώ.

Ερευνητής: Θέλω να λες με, θεία Σοφία, έναν ιστορία, έναν περιπέτεια τραγικό 'ς ση ζωή σ', εκεί 'ς σο Καζακστάν απέσ'.

Πληροφορητής: Άντρας -ι-μ' εκείτουν 'ς σό κρεβάτ' άρρωστος, νύφε 'κ' είχα ακόμαν. Μάριτσα, έλεγά τηνε, το τσάι δος τον πάπα σ', το καθί'κ' φέρε ν ατονε, καλά έλεεν. Εκεί μερέαν έτανε δωμάτια, έτανε Γερμανοί, Ρουσάντ. Έτανε δύο κορτσόπα, η μάνα τουν εδούλευεν. Εείνα 'ς σο κρεβάτ', ιθτέ 'ς σο σπίτ' απέσ' έπαιζαν. Ατέ επένε μετ' εκείνα έπαιζεν, εξέχανε τον πάπαν ατ'ς. άμον ντ' έρχουμ'νε, 'κ' έρθες, έλεεν ο σχωρεμένον, αούτο το μωρόν ξεχνά με. Μικρόν έτονε. Τυρενίας έσυρα. Εφορτούμ'νε, επένα 'ς σα ξύλα με το κλεψίον. Είχα ταγέρ μάλλινον. Φορείς α' 'ς σην δουλείαν απέσ'; Εφόρ'να ε'είνο και επέναμε 'ς σα ξύλα. Κανάλ' έλεγάμ' α'. Επέναμε κρυφά, έκοφτάμε τα ξερά και εφορτούμ'νε με την ρέξα μ' και εφέρν' ατα.

Ερευνητής: Εποίνε πολλά κρύο;

Πληροφορητής: Οουου... πολλά.

Ερευνητής: Όταν εχιόνιζεν πόσον καιρό εκράνε 'ς σο Καζακστάν;

Πληροφορητής: Ξιον 'κ' εποίνεν πολλά. Κρύο, τα κατσία σ' 'ίνουνταν άμον παγούρα.

Ερευνητής: Πόσα μήνας εκράνε ο χειμώνας;

Πληροφορητής: Μέχρι το Πάσχα είχαμε χιόνια και παγωνιές. Ο Σταλιντς έναν νύχταν ατόσον κόσμον, όσον επόρεσεν και εχώρτσεν, τοι Πόντιοις και εξόρτσε μας.

Ερευνητής: Μόνον τους Πόντιους εξόρτσαν;

Πληροφορητής: Ναι, όλα τα τρένα φορτωμέν' Πόντιοι, άλλ' επεθάν'ναν απάν'. Ντ' έσυράμε. Άμον την Τουρκίαν κι λένε εχάθαν οι Πόντιοι, αράτσ' και εμείς.

Ερευνητής: Κανέναν τραγούδ', κανέναν δίστιχο της εποχής εκείνης που να δεκνύζ τον πόνον, όταν εξεριζούστον για άλλη μια φορά 'ς σα βάθη τη Ρωσίας, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Έξερα πολλά, Νίκη, αλλά ενέσπαλά τα.

Ερευνητής: Είχτε ελευθερία να λέτε γιατί χατεύετε μας.

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Η ώρα 12 τα αγελάδες εβάρκιζαν 'ς σο μαντρί. Το μωρό 'κ' εφέκαν να πίν' νερόν. Σε δέκα νομάτους ένας χωροφύλακας.

Ερευνητής: Και εντούνανε;

Πληροφορητής: Όχι, ανάμεσα έτον γιαμ φεύ'νε. Όλα στρατιωτικά αυτοκίνητα έτανε. Επεκεί εκατήβασένε μας αφκά 'ς σα τρένα. Και έλεγάν εμας 'α πάτε 'ς σην Ελλάδα. Έικιτι Ελλάδα...

Ερευνητής: Είσαι όμως ατώρα, θεία Σοφία, ευχαριστημέντσα που είσαι 'ς σην Ελλάδα ελεύθερσα.

Πληροφορητής: Είμαι, ουου...

Ερευνητής: Εκεί 'ς σα περιπέτειας 'ς σο Καζακστάν, τη λύρα και τον χορόν ξάι εφέλεκέτε;

Πληροφορητής: Όχι. Ατώρα πα σείτα τρώγω, σκούμαι άν' και τινέγουμαι.

Ερευνητής: Α' δις μας και έναν σαχάν' ασ' σην προίκα σ' για τον σύλλογο. Ευχαριστώ πάρα πολλά, θεία Σοφία.

Λεξιλόγιο

άν' = πάνω, τοπικ. επίρ.

αντράφλος < αντράδελφος <αδελφός του άντρα μου = κουνιάδος.

Απαζάνηδες, οι = Απχάζιοι.

αραϊκα, τροπ. επίρ. = τέτοια.

βομπάκια, τα = βαμβάκια.

'δεν = τι ουδέν > 'τιδέν.

εβάρκιζαν = φώναζαν γοερά, έκλαιγαν με φωνές, τσίριζαν, λ. ηχοποίητη από τον φθόγγο βάρκ > βαρκίζω.

ενέσπαλα = ξέχασα, αρχ. ανασφάλλω > ανασπάλλω.

εντώκα 'ς σον άντρα = ασχολήθηκα με τον άντρα μου, ιδιωτισμός.

εντώκεν α' ο τύφον = το χτύπησε ο τύφος, αρρώστησε από τύφο.

εσέγκαν = έβαλαν, αρχ. εισφέρω.

εσέρεуάμε = μαζεύαμε, σερεύω = μαζεύω.

εταγιάντσαν = άντεχαν, ταγιανίζω = αντέχω, λ. τ. dayanmak.

ευτάμε = κάνουμε, ευτάω = κάνω, αρχ. ευθειάω.

εφέκα = άφησα, αρχ. αφήμι.

'ίνουνταν = γίνονταν.

ιθτέ, μόριο, = βέβαια, φυσικά, τέλος πάντων, λ. τ. işte.

'κ' = ουκί > 'κί > 'κ' = δεν, ιωνικό ουκί, αττικό ουχί.

κατσία, τα = πρόσωπα, μούτρα, μέτωπα, λ. λ. capsa = κιβώτιο.

κουλάκ = εύπορος χωρικός της προεπαναστατικής Ρωσίας, λ. ρωσικ.
παγούργα, τα = πάγοι, πάγος.
πώς και άτσ' = πώς κι'έτσι;
σέλεντια, τα = πολύ ψηλά, λ. τ.
τινέγουμει = τινάζομαι.
τσόλ', το = έρημος τόπος, αδέσποτο κτήμα, λ. τ. ζöl.
χατεύετε = διώχνετε, χατεύω = διώχνω, καταδιώκω, λ. τ. katmak
σαχάν', το = πιάτο, λ. τ. sahan.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θεία Σοφία, θέλω να μου πεις πότε γεννήθηκες, πού γεννήθηκες και τι θυμάσαι από το χωριό που γεννήθηκες.
Πληροφορητής: Τώρα πού να θυμάμαι πότε γεννήθηκα; Να φέρω το χαρτί;
Ερευνητής: Όχι, δεν πειράζει. Πού γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Στη Ρωσία γεννήθηκα.
Ερευνητής: Σε ποιο μέρος;
Πληροφορητής: Στο Σοχούμ στην Τράντα, Κοτόρ το έλεγαν.
Ερευνητής: Ποια χρονιά γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Τώρα μπορώ εγώ να το θυμηθώ;
Ερευνητής: Το '19 που παντρεύτηκες πόσο χρονών ήσουν;
Πληροφορητής: Δεκαεννέα χρονών ήμουν.
Ερευνητής: Επομένως το 1900 γεννήθηκες. Τι θυμάσαι από το χωριό σου;
Πληροφορητής: Από το χωριό μου θυμάμαι μέσα στη μέση ήτανε ένα ποτάμι μεγάλο. Ούτε γέφυρα μπορούσε να σταθεί πάνω του. Οι συγγενείς μου ήτανε όλοι σ' ένα μέρος. Είχε καφενείο, εκκλησία. Εμείς σαν παιδιά πηγαίναμε στην εκκλησία.
Ερευνητής: Η εκκλησία σας ποιον άγιο είχε;
Πληροφορητής: Άι-Γιάννης.
Ερευνητής: Σε βουνό απάνω ήτανε το χωριό σας ή σε θάλασσα κοντά;
Πληροφορητής: Στο βουνό ήτανε. Η θάλασσα ήτανε χαμηλά. Κατεβαίναμε με τα πόδια, όπως από εδώ ως την Κατερίνη. Μακριά δεν βλέπαμε το ποτάμι.
Ερευνητής: Ήταν μόνον Έλληνες ή και Αρμένιοι, Μεγγρέλοι και...
Πληροφορητής: Μεγγρέλοι υπήρχαν. Απάνω ψηλά ήτανε Αμπχάζιοι.
Ερευνητής: Ζούσατε αγαπημένα μεταξύ σας;
Πληροφορητής: Ζούσαμε.
Ερευνητής: Οι γονείς -σου, η μάνα σου πού γεννήθηκε;
Πληροφορητής: Η μάνα μου στην Τουρκία γεννήθηκε.
Ερευνητής: Σε ποιο μέρος;
Πληροφορητής: Από την Ορντού ήρθε.
Ερευνητής: Α, Ορτουλήδες είσαστε.
Πληροφορητής: Ναι, και ο πατέρα μου από εκεί είναι.
Ερευνητής: Άλλο τι θυμάσαι από το χωριό σου, τι δουλειά έκαναν;
Πληροφορητής: Καπνά.
Ερευνητής: Δουλεύατε και εσείς;
Πληροφορητής: Παιδιά ήμασταν εμείς, αλλά βοηθούσαμε. Έκανα τις δουλειές του σπιτιού. Σκούπιζα,

έφερνα νερό, τέτοια πράγματα.
Ερευνητής: Στο σχολείο πήγες;
Πληροφορητής: Εκεί επήγα πρώτη τάξη, να σου πω, και όταν κατεβήκαμε στην Ντράντα, στο Σοχούμ, το Σοχούμ ήτανε μεγάλη πολιτεία, δεν ξαναπήγα σχολείο.
Ερευνητής: Γιατί έφυγε ο πατέρας σου από το χωριό και πήγε στην Ντράντα;
Πληροφορητής: Εκείνος ο θείο μου, ο Σαρηγιαννίδης, μάζεψε όλα τα αδέλφια του εκεί.
Ερευνητής: Και τι έκανε ο θείος σου;
Πληροφορητής: Ο θείο μου είδε ότι όλοι οι Αμπχάζιοι ήταν κλέφτες. Είδε ότι η κατάσταση δεν πήγαινε καλά. Θα κατεβούμε κάτω στην Ντράντα, είπε. Ωραία ήταν εκεί, ήταν και Μεγγρε'λοι, είχαμε ησυχία, μια χαρά. Εκείνος όμως ήταν πλούσιος χωρικός και θα τον συλλάμβαναν, ήταν πλούσιος έμπορας και έφυγε.
Ερευνητής: Και τι έκανε;
Πληροφορητής: Είδε ότι θα πιάσουν τους μεγάλους και έφυγε.
Ερευνητής: Και ήρθε εδώ στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Ναι, εκείνος έφυγε, αλλά τα παιδιά του και η γυναίκα του ήτανε εκεί. Του έστειλαν τα πράγματα του, αλλά όλα χάθηκαν.
Ερευνητής: Ποια χρονιά γίνεται αυτό;
Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι, μικρό κορίτσι ήμουν.
Ερευνητής: Μετά;
Πληροφορητής: Μετά παντρευτήκαμε. Τα κορίτσια, τα παιδιά μας εξόρισαν.
Ερευνητής: Πότε εξορίστηκες;
Πληροφορητής: Μας εξόρισαν από το Σοχούμ και πήγαμε στο Καζακστάν το '47.
Ερευνητής: Πόσα μωρά είχες, όταν σε εξόρισαν;
Πληροφορητής: Άσε με, Νίκη, είχα δύο κορίτσια και δύο αγόρια.
Ερευνητής: Άντρα είχες;
Πληροφορητής: Πως, είχα.
Ερευνητής: Γιατί σας εξόρισαν;
Πληροφορητής: Ο Στάλιν είπε θα πάνε εξορία όλοι οι Έλληνες. Πού θα πάνε; Άλλοι έλεγαν στην Ελλάδα θα πάνε. Είχα πέντε αγελάδες να αρμέξω, πενήντα κατσίκια, είκοσι πρόβατα. Τα καλαμπόκια είχαν ψηλώσει. Αφήσαμε τις αγελάδες. Και τι δεν αφήσαμε πίσω μας. Τα κρεβάτια μας. Μας είπαν θα πάρετε 25 κιλά στα χέρια σας. Τι να πάρεις; Το ψωμί, τα ρούχα; έτσι μας εξόρισαν και ήρθαμε στο κακορίζικο το Καζακστάν. Πέθενε το αγόρι μου 18 χρονών, το κορίτσι μου 13...
Ερευνητής: Πέθανε και εκείνο. Από τι πέθανε, θεία Σοφία, από κακουχίες;

Πληροφορητής: Το καλοκαίρι πηγαίναμε στα παρχάρια, παίρναμε όλα τα ζώα και πηγαίναμε. Ετοιμαζόμασταν να πάμε στα παρχάρια και μας είπαν θα πάτε εξορία.

Ερευνητής: Δηλαδή καλοκαίρι, άνοιξη.

Πληροφορητής: Ναι. Έβαλαν τα παιδιά να δουλέψουν. Ζέστες. Πόσο να δουλέψουν; Τα έπιασε η ζέστη. Πρώτα πέθανε το κορίτσι μου. Το χτύπησε ο τύφος. Μετά από 23 μέρες πέθανε και το αγόρι μου.

Ερευνητής: Ωχ, καημένη, θεία Σοφία.

Πληροφορητής: Πέθανε το παιδί μου, αρρώστησε ο άντρας μου. Ξέχασα τα παιδιά μου και ασχολήθηκα με τον άντρα μου. Τον έστειλαν στο νοσοκομείο. Πηγαίνοερχόμουν με τα πόδια. Δεν μας έβαζαν μέσα. Μετά από εκεί πέθαναν το κοριτσάκι της κουνιάδας μου, η συννυφάδα μου, ο πεθερός μου, και δυο δίδυμα αγόρια του άλλου του κουνιάδου μου. Επτά ψυχές χάσαμε σε λιγότερο από έναν χρόνο.

Ερευνητής: Όλα ήτανε από τις κακουχίες, από τις στερήσεις...

Πληροφορητής: Δεν άντεξαν στη ζέστη. Εμείς πηγαίναμε πάνω στα παρχάρια. Όταν κατεβαίναμε στο χωριό φόρτωναν πάνω στα άλογα τα βούτυρα, τα τυριά, τις μυζήθρες και κατεβαίναμε στο σπίτι.

Ερευνητής: Εκεί τι δουλειά κάνατε στο Καζακστάν; Στο κολχόζ δουλεύατε;

Πληροφορητής: Μαζεύαμε βαμβάκια.

Ερευνητής: Και πόσες ώρες δουλεύατε, θεία Σοφία;

Πληροφορητής: Πρώι πηγαίναμε, μέχρι να βραδιάσει, σκολάζαμε.

Ερευνητής: Πολλές ώρες. Πληρωνόσασταν όπως έπρεπε;

Πληροφορητής: Πλέρωναν 10 ρούβλια.

Ερευνητής: Ίσα ίσα να ζείτε δηλαδή. Πόσα χρόνια ζήσατε εκεί;

Πληροφορητής: Το '47 και το '57 ήρθα.

Ερευνητής: Από εκεί από το Καζακστάν ήρθατε. Πώς και έτσι ήρθατε, θεία Σοφία;

Πληροφορητής: Είχα έναν κουνιάδο, έκανε τα χαρτιά. Τ' αδελφία μου εδώ ήτανε. Ο κουνιάδο μου εδώ, η κουνιάδα μου.

Ερευνητής: Σας άφησαν να έρθετε εδώ;

Πληροφορητής: Κάναμε τα χαρτιά. Εκεί ο άντρας μου έτρεχε στη Μόσχα. Θέλαμε να έρθουμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Το '57 ήρθες εδώ στον Σβορώνο.

Πληροφορητής

Τρία χρόνια καθίσαμε στην Κατερίνη, εκεί νοικιάζαμε.

Έξι σπίτια άλλαξα. Τα παιδιά μου ήτανε μικρά.

Ερευνητής: Τα οικόπεδα εδώ ποιος σας τα έδωσε;

Πληροφορητής: Το κράτος.

Ερευνητής: Πόσο οικόπεδο έδωσε στον καθένα;

Πληροφορητής: 800 μέτρα.

Ερευνητής: Άλλο τίποτα σας έδωσαν το '57 που ήρθατε;

Πληροφορητής: Μας έδωσαν και χωράφια.

Ερευνητής: Από πόσα στρέμματα;

Πληροφορητής: 10 στρέμματα.

Ερευνητής: Πώς ζούσατε ύστερα, τι δουλειά έκαναν τα παιδιά σου;

Πληροφορητής: Τα παιδιά μου στα καπνά. Το παιδί μου ήταν παντρεμένο. Τα μωρά ήταν μικρά, μέναμε μαζί. Είχαμε φράουλα και καπνά.

Ερευνητής: Είσαι ευχαριστημένη, θεία Σοφία, μέχρι

τώρα κάνετε φράουλα και καπνά.

Πληροφορητής: Είναι πέντε χρόνια δεν κάνουμε τίποτα. Υποφέραμε, αλλά τώρα δόξα τω Θεώ.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, θεία Σοφία, μια ιστορία, μια περιπέτεια τραγική από τη ζωή σου, εκεί μέσα στο Καζακστάν.

Πληροφορητής: Ο άντρας μου ήταν κατάκοιτος στο κρεβάτι άρρωστος. Νύφη δεν είχα ακόμα. Μαρίτσα, έλεγα στην κόρη μου, δώσε το τσάι στον μπαμπά σου, δώσε του το δοχείο, καλά έλεγε. Εκεί πέρα υπήρχαν δωμάτια, ήτανε Ρώσοι, Γερμανοί. Ήτανε και δυο κοριτσάκια, η μάνα τους δούλευε. Εκείνα παίζανε μέσα στο σπίτι. Αυτή πήγαινε και έπαιζε μ' εκείνα,. Ξεχνούσε τον μπαμπά της. Όταν γύριζα, εκείνος ο συγχωρεμένος μου έλεγε, δεν ήρθες, το παιδί με ξέχασε. Μικρή ήτανε. Τράβηξα πολλές τυραννίες. Πήγαινα να κλέψω ξύλα και να τα φορτωθώ στην πλάτη. Είχα ένα μάλλινο ταγιέρ. Το φοράς αυτό στη δουλειά; το φορούσα και πήγαινα για ξύλα. Πηγαίναμε κρυφά, τα κόβαμε και τα φορτωνόμουν στην πλάτη και τα έφερνα.

Ερευνητής: Έκανε πολύ κρύο;

Πληροφορητής: Ουου... πολύ.

Ερευνητής: Όταν χιονίζει, πόσο καιρό κρατούσε στο Καζακστάν;

Πληροφορητής: Χιόνι δεν έκανε πολύ. Κρύο, το πρόσωπο γινόταν πάγος.

Ερευνητής: Πόσους μήνες κρατούσε ο χειμώνας;

Πληροφορητής: Μέχρι το Πάσχα είχαμε χιόνια και παγωνιές. Ο Στάλιν μια νύχτα τόσον κόσμο, όσο μπόρεσε και χώρισε, τους Πόντιους και μας εξόρισε.

Ερευνητής: Μόνον τους Πόντιους εξόρισαν;

Πληροφορητής: Ναι, όλα τα τρένα φορτωμένοι Πόντιοι, άλλοι πεθάνανε απάνω στα τρένα. Τι τραβήξαμε. Όπως χάθηκαν οι Πόντιοι στην Τουρκία, έτσι και εμείς χαθήκαμε.

Ερευνητής: Κανένα τραγούδι, κανέναν δίστιχο της εποχής εκείνης που να δείχνει τον πόνο, όταν ξεριζωνόσασταν για άλλη μια φορά στα βάθη τη Ρωσίας, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ήξερα πολλά, Νίκη, αλλά τα ξέχασα.

Ερευνητής: Είχατε ελευθερία να λέτε γιατί μας διώχνετε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Η ώρα 12 οι αγελάδες μούγκριζαν στο μαντρί. Το μωρό δεν το άφησαν να πει νερό. Σε δέκα άτομα ένας χωροφύλακας.

Ερευνητής: Και σας χτυπούσαν;

Πληροφορητής: Όχι, ανάμεσα μας ήταν για να μην φύγουμε. Μετά μας κατέβασαν από τρένα και μας έλγαν θα πάτε στην Ελλάδα. Καημένη Ελλάδα!!!

Ερευνητής: Είσαι όμως τώρα, θεία Σοφία, ευχαριστημένη που είσαι στην Ελλάδα ελεύθερη.

Πληροφορητής: Είμαι, ουου...

Ερευνητής: Εκεί στις περιπέτειες στο Καζακστάν, τη λύρα και τον χορό τα αφήσατε καθόλου;

Πληροφορητής: Όχι. Και τώρα καθώς τρώω τρώγω, σηκώνομαι πάνω και τινάζομαι.

Ερευνητής: Θα μας δώσεις και ένα πιάτο από την προίκα σου για τον σύλλογο. Ευχαριστώ πάρα πολύ, θεία Σοφία.

Ήταν ο παλιότερος οικισμός της Νεοκαισάρειας. Ορεινός οικισμός ήταν πολύ κοντά στην πόλη Νίξαρ. Ανήκε στο μουτεσαριφλίκι της Τοκάτης και στο βαβηλίκι της Σεβάστειας. Εκκλησιαστικά ανήκε στην μητρόπολη Νεοκαισάρειας. Οι κάτοικοι, 400 οικογένειες, ήταν όλοι Τουρκόφωνοι. Η εκκλησία ήταν του Αγίου Νικολάου και είχε δύο σχολεία και 10 εμπορικά καταστήματα. Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου κατεδαφίστηκε το 2009 και στη θέση του κτίστηκε ένα τζαμί. Ο ξύλινος ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου έχει μετατραπεί σε σπίτι και κατοικείται σήμερα. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη γεωργία και τη κτηνοτροφία, αλλά κυρίως με το εμπόριο καπνού, το οποίο τους απέφερε μεγάλα κέρδη. Όσοι διασώθηκαν εγκαταστάθηκαν στο Μάνδαλο Πέλλας και στα χωριά της Πιερίας Άνω Άγιο Ιωάννη και Σεβαστή. Όλοι οι κάτοικοι ήταν Τουρκόφωνοι. Οι κάτοικοι είχαν υποχρεωθεί να επιλέξουν ανάμεσα στη γλώσσα και τη θρησκεία. Κράτησαν τη θρησκεία και έχασαν τη γλώσσα.

Σεβαστή Πιερίας

Το χωριό ιδρύθηκε από Πόντιους πρόσφυγες το 1928 σ μια περιοχή δασώδη. Οι περισσότεροι κάτοικοι προέρχονται από το Άργοςλου, περιοχή Νεοκαισάρειας. Η περιοχή είχε την παλιά ονομασία Αρμπαούτι, από το όνομα τσιφλικά της περιοχής.

Πληροφορητής: Εγγονίδης (Τουρκόφωνος)

Ερευνητής: Κύριε Εγγονίδη, ο σύλλογός μας Ένωση Ποντίων Πιερίας κάνει μια έρευνα και ζητάει να μάθει από τους γέρους και τι γριές τι θυμούνται σήμερα από τον Πόντο. Πού γεννηθήκατε;

Πληροφορητής: Νίξαρ, νομός Σεβάστειας.

Ερευνητής: Το χωριό σας;

Πληροφορητής: Άργοςλου.

Ερευνητής: Πόσο ήταν το χωριό σας τότε;

Πληροφορητής: Μεγάλο χωριό 350 οικογένειες.

Ερευνητής: Μόνο Έλληνες ζούσανε ή και Τούρκοι;

Πληροφορητής: Μόνο Έλληνες.

Ερευνητής: Ποια ήτανε η εκκλησία σας;

Πληροφορητής: Άγιος Νικόλαος και Παναγία.

Ερευνητής: Και πώς ήταν το χωριό; Ορεινό; Πεδινό;

Πληροφορητής: Ορεινό, 15 χιλιόμετρα από την πόλη απείχε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πείτε τώρα οι κάτοικοι τι δουλείες έκαναν για να ζήσουν;

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ήταν υπάλληλοι.

Ερευνητής: Χωράφια;

Πληροφορητής: Χωράφια μπόλικά έχουν.

Ερευνητής: Και τι καλλιεργούσαν;

Πληροφορητής: Απ' όλα, σιτάρι, καλαμπόκ, εκτός από βαμβάκι.

Ερευνητής: Μήπως καλλιεργούσατε και το λεγόμενο χασίς; Μια παπαρούνα.

Πληροφορητής: Εμείς αυτό το λέγαμε αφιόνι. Το

μέσα το τρώγαμε, γλυκό ήτανε σαν καρύδι. Σ' εκείνο απάνω μία σκόνη έχει, εκείνο μεθάει.

Ερευνητής: Εσείς εκείνο δεν το τρώγατε.

Πληροφορητής: Τον σπόρο τρώγαμε.

Ερευνητής: Και τα καλλιεργούσατε και αυτά, δεν σας απαγόρευαν. Και το δίνετε και τα ζώα.

Πληροφορητής: Όχι, δεν τα δίναμε.

Ερευνητής: Και απ' αυτά ζούσατε. Θέλω να μου πείτε τώρα την εκκλησία πώς τη θυμάστε;

Πληροφορητής: Μεγάλη εκκλησία, τις πέτρες κουβαλούσαμε. Μια καμπάνα είχαμε, σ' όλα τα χωριά ακούγανε.

Ερευνητής: Αγιογραφίες διάφορες;

Πληροφορητής: Ότι είχε, είχε. Σήμερα δεν βλέπουμε τέτοια.

Ερευνητής: Α, πολύ συγκινητικό αυτό που λες. Πολύ πιο ωραίες...

Πληροφορητής: Εκεί έβλεπες Παράδεισο, Ευαγγελισμό, Κόλαση. Όπου πήγα, τέτοιες δεν είδα ούτε τέτοιες εκκλησιές.

Ερευνητής: Νοσταλγείς, κύριε Εγγονίδη, να δεις την εκκλησία σου τώρα, ύστερα από τόσα χρόνια;

Πληροφορητής: Είναι στο μάτι μου μπροστά.

Ερευνητής: Δεν σε ρώτησα πότε είσαι γεννημένος, ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Το 1908. Όταν ήρθαμε εδώ, ο παπάς μας έγραψε 4 χρόνια μικρότερους για να πάμε σχολείο. Δύο χρόνια πήγα. Άλφα δεν ήξερα, μετά έμαθα. Αλλά ήμουν στην αριθμητική πρώτος.

Ερευνητής: Εκεί πήγες στο σχολείο καθόλου;

Πληροφορητής: Πήγα εκεί 3, 4 χρόνια.

Ερευνητής: Τον δάσκαλό σου πώς τον έλεγαν;
Πληροφορητής: Κυριάκο.
Ερευνητής: Και τον παπά του χωριού σου;
Πληροφορητής: Παπά Κυριάκος.
Ερευνητής: Στα χωριά σας έγιναν σφαγές των Τούρκων;
Πληροφορητής: Μας είπανε ή την θρησκεία χάλασε ή την γλώσσα. Αναγκάστηκαν τη γλώσσα άλλαξαν.
Ερευνητής: Για να κάνουνε ελεύθερα την πίστη τους. Εσείς πότε φύγατε απ' τον Πόντο;
Πληροφορητής: Το '24.
Ερευνητής: Σφαγές δεν είδατε.
Πληροφορητής: Όχι. Εξορία πήγαμε.
Ερευνητής: Λίγο για την εξορία πείτε μου.
Πληροφορητής: Στο Χαλέπι. Κάθε οικογένεια είχε πολλά άτομα. Στον δρόμο χαθήκαμε.
Ερευνητής: Δεν σας σφάξανε, αλλά χαθήκατε στον δρόμο. Λίγο τι θυμάστε από την εξορία;
Πληροφορητής: Ένα πρωί σηκωθήκαμε, κάποιος φώναζε, χριστιανοί, περικυκλώθηκε το χωριό. Ο καθένας ό, τι ήθελε να πάρει. Εξορία θα πάμε. Τι να πάρεις; Ζέψαμε τα κάρα. Μας πήγαν σ' ένα αρμένικο σχολείο ήτανε, σ' ένα τουρκικό χωριό.
Ερευνητής: Πόσο καιρό κράτησε η εξορία σας μήνες, χρόνο;
Πληροφορητής: Έναν χρόνο.
Ερευνητής: Ήσασταν στα δάση;
Πληροφορητής: Μας πήγανε οι τζανταρμάδες, μερικοί αφήνανε τα μωρά τους.
Ερευνητής: Η οικογένειά σου πόσα άτομα ήταν τότε στην εξορία;
Πληροφορητής: Εννέα άτομα ήμασταν.
Ερευνητής: Η εξορία κράτησε έναν χρόνο, πόσοι γυρίσατε ζωντανοί στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Ο πατέρας μου, η γιαγιά μου και δύο αδελφια.
Ερευνητής: Πέντε δηλαδή. Οι άλλοι πεθάνανε από τις κακουχίες. Δεν άντεχαν την πείνα, αρρώσταιναν.
Πληροφορητής: Είχαμε λεφτά, αλλά δεν μπορείς να αγοράσεις, άμα έβλεπαν λεφτά οι Τούρκοι σκότωναν. Και οι Τούρκοι πεινασμένοι ήταν.
Ερευνητής: Φοβόσασταν δηλαδή να βγάλετε λεφτά για να μην σας σκοτώσει ο Τούρκος.
Πληροφορητής: Φοβόμασταν.
Ερευνητής: Τα λεφτά σας σε τι ήταν χάρτινα ή λίρες;
Πληροφορητής: Και χάρτινα και χρυσά.
Ερευνητής: Πώς γυρίσατε εσείς; Δεν ξαναπήγατε στο χωριό σας, ήρθατε στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Στο χωριό ήρθαμε. Ένα χρόνο

καπνό κάναμε και μετά μας σήκωσαν.
Ερευνητής: Για να έρθετε στην Ελλάδα από πού κατεβήκατε;
Πληροφορητής: Στο Σαμψών ήρθαμε και ανεβήκαμε στα πλοία. Ένα χρόνο μείναμε στη Σαμψούντα.
Ερευνητής: Ποιος σας τάζει εκεί;
Πληροφορητής: Δουλεύαμε.
Ερευνητής: Τι δουλειά κάνατε;
Πληροφορητής: Χτίζαμε, χτίστες ήμασταν. Κάθε βράδυ μας πληρώνανε.
Ερευνητής: Θέλω τώρα, κύριε Εγγονίδη, να μου πείτε όταν ανεβήκατε στο πλοίο πού ήρθατε πρώτη φορά, τι θυμάστε;
Πληροφορητής: Φύγαμε Απρίλιο του '24. Ήρθαμε Θεσσαλονίκη. Από εκεί δεν μας έβγαλαν. Μας έστειλαν Άι Γιώργη. Εκεί μας κατέβασαν, αλλά μας ταΐσαν καλά.
Ερευνητής: Πόσον καιρό μείνατε εκεί;
Πληροφορητής: Δυο τρεις μήνες. Από εκεί ο καθένας να πάει όπου θέλει. Είμασταν 300 οικογένειες, όλο το χωριό μας δηλαδή.
Ερευνητής: Δεν σας ρώτησα, αν το χωριό σας είχε ευαγγελικούς.
Πληροφορητής: Καθόλου δεν είχε. Ήρθαμε στα Γιαννιτσά. Μερικοί πήγαν Δράμα. Ένας μας είπε να πάτε Κατερίνη, εκεί είναι καλά. Και έτσι ήρθαμε, είχε ωραίο κλίμα.
Ερευνητής: Εσείς πρώτη φορά το χτίσατε αυτό το χωριό;
Πληροφορητής: Πρώτη φορά εμείς, αλλά βουνό ήτανε. Μας έδωσε το κράτος βόδια, αλέτρια, κεραμίδια και έτσι χτίσαμε αυτά τα σπίτια και γίναμε άνθρωποι. Πρώτα μας έδωσαν αντίσκηνα.
Ερευνητής: Πόσο καιρό μείνατε στα αντίσκηνα;
Πληροφορητής: Ένα χειμώνα περάσαμε.
Ερευνητής: Πόσα άτομα ήσασταν;
Πληροφορητής: Τέσσερα.
Ερευνητής: Δηλαδή οικογένεια 11 άτομα που ήσασταν από τις δυστυχίες και τις κακουχίες μείνατε 4 άτομα. Εσείς δώσατε το όνομα;
Πληροφορητής: Ναι, γιατί είμαστε από τη Σεβάστεια. Έπρεπε να το βγάλουμε Άργοςλου.
Ερευνητής: Αυτά γίνονται το '24 και κτίσατε σπίτια το '25; Πόσα χωράφια σας δώσανε;
Πληροφορητής: Ανάλογα με τα άτομα, μέχρι 45 στρέμματα.
Ερευνητής: Τα δικά σας χωράφια αυτά τα 30, 35 μπορούσατε να κάνετε καπνά, να τα καλλιεργήσετε; Ήταν καλλιεργήσιμα ή ήταν δάση;
Πληροφορητής: Βουνό ήτανε, τα ανοίξαμε εμείς. Βγάζαμε τα δέντρα και οργώναμε με το αλέτρι.

Ερευνητής: Και καπνά; Σαμψώνια;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και στο χωριό σας εκεί καπνά κάνατε. Και ποια εκκλησία χτίσατε;
Πληροφορητής: Άγιο Νικόλαο.
Ερευνητής: Ποια χρονιά τη χτίσατε;
Πληροφορητής: Όταν ήρθαμε μετά από τρία χρόνια.
Ερευνητής: Το '27 δηλαδή. Πώς τη χτίσατε;
Πληροφορητής: Από τσαλιά πρώτα και μέσα βάλαμε πετρίτσες. Μετά τη χαλάσαμε, τη κάναμε από τούβλο.
Ερευνητής: Την εικόνα του Αγίου Νικολάου τη φέρατε από εκεί, τίποτα άλλες εικόνες φέρατε;
Πληροφορητής: Φέραμε.
Ερευνητής: Από όσο ξέρω η Σεβαστή είχε και ευαγγελικούς. Πόσοι ήσασταν ορθόδοξοι και πόσοι ευαγγελικοί;
Πληροφορητής: Εμείς παραπάνω ήμασταν, αλλά ήμασταν αγαπημένοι.
Ερευνητής: Οι ευαγγελικοί ερχόταν μαζί σας στα γλέντια;
Πληροφορητής: Δεν ερχόταν, βλέπαν σεργιάνι. Έρχονταν, αλλά μόνο κοιτούσαν.
Ερευνητής: Πόσες οικογένειες ευαγγελικών περίπου ήταν;
Πληροφορητής: Ήταν παραπάνω από 100.
Ερευνητής: Και εσείς;
Πληροφορητής: 200 και παραπάνω.
Ερευνητής: Στη δεκαετία του '30 αν αγαπούσε ένας ευαγγελικός κορίτσι ορθόδοξο, το έπαιρνε;
Πληροφορητής: Τότε δεν το κάνανε, τώρα γίνεται. Τώρα δεν τα λογαριάζουν αυτά.
Ερευνητής: Στο σχολείο ερχόταν τα παιδιά των ευαγγελικών;
Πληροφορητής: Ένα σχολείο.
Ερευνητής: Τα ευαγγελικά παιδιά έκαναν σταυρός δεν θυμάστε; Ως τότε μέινατε στη Σεβαστή και κάνατε καπνά; Α, να πω κάτι άλλο στον εμφύλιο ήσασταν αγαπημένοι;
Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Έγινε σφαγή στο χωριό σας; Σφάχτηκαν άνθρωποι;
Πληροφορητής: Σκοτώματα τέτοια δεν είχαμε.
Ερευνητής: Δεν είχατε, ήσασταν αγαπημένοι. Κάνατε οικογένεια. Πόσα παιδιά έχετε;
Πληροφορητής: Έξι παιδιά έκανα.
Ερευνητής: Σπούδασε κανένα παιδί σας;
Πληροφορητής: Μέχρι το δημοτικό πήγανε.
Ερευνητής: Και το '62 ήρθατε εδώ στην Κατερίνη. Άλλες οικογένειες έφυγαν από εκεί;
Πληροφορητής: Πολλοί, αλλά οι ευαγγελικοί πιο μπροστά από μας.
Ερευνητής: Και πού πήγαν οι ευαγγελικοί;
Πληροφορητής: Εδώ κάτω στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Σας έπιασε η μανία να βρεθείτε σε πόλη, δεν θέλατε το χωριό. Για καλλίτερα ήρθατε εδώ. Τώρα πόσοι κάτοικοι είναι στο χωριό σας, κύριε Εγγονίδη;
Πληροφορητής: Τώρα πάλι μεγαλώνει.
Ερευνητής: Τα χωράφια σας, τον κλήρο σας τον έχετε εκεί;
Πληροφορητής: Πως, τον έχουμε.
Ερευνητής: Το σπίτι σας που είχατε εκεί, το έχετε;
Πληροφορητής: Το έχουμε.
Ερευνητής: Και ποιος κατοικεί;
Πληροφορητής: Κανένας.
Ερευνητής: Οι κάτοικοι του χωριού σας παίζουνε καθόλου κουμάρι;
Πληροφορητής: Αν βρίσκουν, παίζουνε.
Ερευνητής: Και τώρα ζείτε εδώ στην Κατερίνη μαζί με την γιαγιά. Τίποτα άλλο θυμάστε;
Πληροφορητής: Δεν χρωστάω σε κανέναν, με χρωστάνε. Αλλά ο κόσμος είναι αχάριστος. Αλλά είπα στα παιδιά να μην ανακατεύεται το χωριό. Στα καλά καθούμενα σε συκοφαντούν, λένε ψέματα.
Ερευνητής
 Αν τώρα ήσουνα καλά στην υγεία σου και σου έλεγε ο γιος σου, πατέρα, πάμε στο χωριό σου, στον Πόντο, ήθελες να πας;
Πληροφορητής: Όχι, πονάει.
 (η αφήγηση διακόπτεται πολύ απότομα)

Το χωριό ήταν χτισμένο στην κοιλάδα του Ινχάτ Ντερέ, σε παραπόταμου του Λύκου ποταμού. Είχε υψόμετρο 500 μέτρα και ήταν προς τον δρόμο για την Έρπαα. Απέιχε 8 χιλιόμετρα από την Έρπαα και 34 από την Τοκάτη. Εκκλησιαστικά υπαγόταν στη μητρόπολη Νεοκαισάρειας. Οι κάτοικοι ήταν τουρκόφωνοι και κατάγονταν από την περιοχή της Πάφρας. Το χωριό είχε 150 οικογένειες. Είχε εκκλησία του Αγίου Δημητρίου και δημοτικό σχολείο. Οι κάτοικοι ήταν γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Καλλιεργούσαν όμως κυρίως καπνά, όπως και οι όλοι οι κάτοικοι της Πάφρας. Ονομαστά ήταν και τα καρύδια που καλλιεργούσαν.

Πληροφορητής: Πλουταρχίδου Αναστασία

Ερευνητής: Πώς λένε σε;
Πληροφορητής: Αναστασία λένε με Πλουταρχίδου του Δημητρίου.
Ερευνητής: Όταν εγεννέθες τον πατέρα σ', πώς έλεγαν ατονε;
Πληροφορητής: Δημήτρη τον λέγανε, πώς τον λέγανε;
Ερευνητής: Όχι το όνομα, το επίθετο τη πατέρας -ι- σ' ποίο έτονε;
Πληροφορητής: Αυτό ήτανε, δεν παντρεύτηκα.
Ερευνητής: Α! ελεύθερη έμεινες! Με συγχωρείς, λοιπόν. Θέλω, μιλάς ποντιακά; Καλατσεύ'ς ποντιακά, επορείς;
Πληροφορητής: Ποντιακά δεν μπορώ, ελληνικά.
Ερευνητής: Γιατί, επειδή είσαι; Είσαι από ποιο μέρος ασ' σον Πόντο;
Πληροφορητής: Στον Πόντο Σεβάστειας νομός είχαμε. Έρπαα ήτανε το δικό μας το χωριό.
Ερευνητής: Το χωριό. Και πότε εγεννέθες;
Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το '09 γεννήθηκα, έντεκα χρόνων ήμουνα, όταν άρχισαν να βγάζουν επανάσταση. Δεν πήγαιναν στρατιώτες, αντίσταση έκαναν.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας πατούσανε απ' το '11 που είπα, το φθινόπωρο μας πάτησαν το χωριό.
Ερευνητής: Ναι. Θέλω να μου πεις, γεννήθηκες στο 1909 στην Έρπαα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Νομός Σεβάστειας.
Πληροφορητής: Ναι, το χωριό μας Εντικπουρνάρ.
Ερευνητής: Λοιπόν τι θυμάσαι, το χωριό σου ήτανε μεγάλο;
Πληροφορητής: Εντίκπουναρ 180 οικογένειες.
Ερευνητής: Και ζούσαν μόνο Έλληνες;

Πληροφορητής: Μόνο Έλληνες ήμασταν.
Ερευνητής: Όχι Τούρκοι;
Πληροφορητής: Όχι, Τούρκοι δεξιά και αριστερά άλλα χωριά είχανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στο χωριό μας μέσα δεν ήτανε Τούρκοι, αυτό ήτανε.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι από το χωριό σου τώρα σήμερα το 1990;
Πληροφορητής: Τι θυμάμαι, το χωριό μας όμορφο ήτανε. Κάναμε την εκκλησία μας.
Ερευνητής: Πώς τη λέγαν την εκκλησία σας;
Πληροφορητής: Άγιος Δημήτριος.
Ερευνητής: Άγιος Δημήτριος.
Πληροφορητής: Ναι, στη μέση του χωριού ήτανε.
Ερευνητής: Στο σχολείο ναι, και ποιος ήτανε ο παπάς σας;
Πληροφορητής: Ο παπάς μας ήταν παπά Σάββας Παπαδόπουλος ήτανε.
Ερευνητής: Τον θυμάσαι μέχρι σήμερα.
Πληροφορητής: Τώρα στα κοντά πέθανε, εδώ ήτανε. Το '11 έγινε παπάς. Εμένα με βάφτισε ο παπάς προτού να γίνει. Αυτό είναι.
Ερευνητής: Το κλίμα του χωριού σου ήτανε ωραίο;
Πληροφορητής: Το κλίμα του χωριού μας δεν βρίσκεται. Παραγωγή πλημμύρα, πώς το λένε, πλημμύροβα λέγανε, τάσοβα δηλαδή τούρκικο όνομα είναι, πλημμύροβα πολύ ναι.
Ερευνητής: Πλημμύριζε από παραγωγή.
Πληροφορητής: Από παραγωγή. Καπνά, σιτάρια, φασόλια, οτιδήποτε αν σπέρναμε. Εμείς δεν είδαμε εκεί αυτά... εκτός αν κατοχή ήτανε.
Ερευνητής: Καλά, πεδιάδα ήτανε ή βουνό;
Πληροφορητής: Απάνω βουνό ήτανε και κάτω πεδιάδα. Δηλαδή το χωριό μας ήτανε στη μέση, απάνω όταν ανέβαινες, 600 μέτρα ήτανε το δάσος.
Ερευνητής: Θέλω να με πείτε, όταν γεννηθήκατε,

τι γλώσσα μιλούσαν οι γονείς σας; Είστε Πόντια.

Πληροφορητής: Το χωριό μας ήταν τουρκικό χωριό πώς το λένε;

Ερευνητής: Τουρκόφωνοι.

Πληροφορητής: Τουρκόφωνοι, ήμασταν πόσα χωριά, άλλοι ήτανε τουρκόφωνοι, άλλοι έλεγαν Πόντιοι.

Ερευνητής: Δηλαδή δεν σας αφήναν να μιλάτε ποντιακά.

Πληροφορητής: Όχι δεν μας αφήναμε, η γενιά τους έτσι ήτανε, έτσι ήρθαν, αλλά παίρναμε. Η γιαγιά μ' ήτανε απ' το Σοχούμ, σο Σοχούμ μιλούσανε ποντιακά. Ο παππούς μου ήτανε τουρκόφωνος. Ποντιακά και τουρκία όλοι ορθόδοξοι ήμασταν.

Ερευνητής: Ναι, ήσασταν ορθόδοξοι.

Πληροφορητής: Ορθόδοξοι όλοι.

Ερευνητής: Ευαγγελικούς είχε το χωριό σας;

Πληροφορητής: Όχι. Η Ίσκιλι είχε.

Ερευνητής: Η Ίσκιλι είχε. Τώρα θέλω να μου πείτε για Κρυπτοχριστιανούς, δεν είχατε;

Πληροφορητής: Όχι, εκείνοι ήταν στο Ακ Νταγ Ματέν, στο Κιουμούς Ματέν. Ήρθαν εργάτες για να κάνουν την εκκλησία μας, από κει ήτανε. Είχαν και τούρκικο όνομα, τουρκικό και χριστιανικό. Έσαν βαφτισμένοι αυτοί. Είχανε. Αλλά εκείνες τις ώρες βγήκε το '12 τους εξαφάνισαν στρατιώτες. Τώρα το '21 έφεραν αντίσταση οι Έλληνες. Από δω ήταν Τούρκοι αυτό, από κει ήταν, μας είπαν ότι...

Ερευνητής: Τώρα, εσείς τι θυμάστε, όταν έγιναν από εξορίες, πώς ζήσατε, φυλακίσεις, εξορίες, όλα αυτά θέλω να μου τα πείτε, θεία Αναστασία. Μια και δεν μπορείτε ποντιακά να μιλήσετε. Μιλάτε, είστε τουρκόφωνη που μιλάτε ελληνικά τώρα.

Πληροφορητής: Ελληνικά ναι. Εμάς, όταν ήρθαν, είχαμε εφτά αντάρτες, αντιστασιακές δηλαδή, μας πάτησαν το χωριό, μας έκαψαν εκείνα τα σπίτια τα εφτά. Τους άλλους του φυλάκωσαν, τους πήγαν στο Τοκάτ, τους κρέμασαν. Άλλοι δεν πιάστηκαν. Το αυτό... τον Ιούνιο το '20, τον Ιούνιο ήρθε ο δάσκαλός μας, ήταν ο Καρατελίδης εδώ. Και αμέσως μας μάζεψε τα αυτά, τα ασματολόγια, εμείς λέγαμε ασματολόγια, τετράδια τραγουδιών και μας έβαλε στην σόμπα και έκαψε. Μεσημέρι πήγαμε, απόγευμα πάλι είχαμε σχολείο. Μας έκαψε. Εμείς πού ξέραμε, τι ξέραμε, αλλά κινδύνευε φαίνεται και...

Ερευνητής: Πόσον καιρό πήγες στο σχολείο;

Πληροφορητής: Εκεί πήγα τέσσερα χρόνια μπο-

ρεί να πήγα, γιατί πηγαίναμε, τους δασκάλους παίρνανε. Δύο χρόνια με τον Καρατελίδη πήγα.

Ερευνητής: Πήγες σχολείο.

Πληροφορητής: Δευτέρα τάξη.

Ερευνητής: Δευτέρα τάξη. Και τι γράμματα μάθαινες ελληνικά ή τούρκικα;

Πληροφορητής: Ελληνικά.

Ερευνητής: Με λες ένα ποιηματάκι, αν θυμάσαι σήμερα, από κείνα εκεί; Από το ασματολόγιο;

Πληροφορητής: Από το ασματολόγιο;

*Ω παιδιά μου ορφανά μου,
σκορπισμένα εδώ και κει,
μεσ' στου άπιστου τα χέρια,
βασανίζεστε πολύ.*

Αυτό μόνο το θυμάμαι. Αλλά τούρκικα άσματα ήτανε εμβατήρια, μαθαίναμε και τουρκικά.

Ερευνητής: Για πες ποια εμβατήρια, αν θυμάσαι κανένα τουρκικό.

Πληροφορητής: Προσπαθεί να θυμηθεί ένα τουρκικό, αλλά δεν τα καταφέρνει

Ερευνητής: Δεν πειράζει, δεν το θυμάστε αυτό. Δηλαδή ο Καρατελίδης ο δάσκαλος πήρε και έκαψε τα ασματολόγια σας, επειδή είχανε μέσα πατριωτικά...

Πληροφορητής: Τραγούδια.

Ερευνητής: Τραγούδια.

Πληροφορητής: Δηλαδή μας ενόχλησαν, από δω μας έστειλαν

Ερευνητής: Ναι εκεί, σας τα στέλναν εκεί.

Πληροφορητής: Ναι αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Και μετά τι θυμάστε; Μετά που τα έκαψε αυτά τα τραγούδια;

Πληροφορητής: Μετά που έκαψε, το '21 γυρίσαμε τον Ιούνιο, αποκριάς του Ιουνίου, του Αγίου Παύλου αποκριάς δεν είναι;

Ερευνητής: Εγώ θέλω να μας πείτε, θεία Αναστασία, τώρα τι θυμάσαι, τι κακά σας κάνανε οι Τούρκοι;

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας κάψαν εκείνα τα χωριά, μας ρήμαξε το χωριό, από τότε εκείνο τον χρόνο δεν πήγαμε σχολείο.

Ερευνητής: Ναι, θέλω να μου πεις τώρα λεπτομερώς πώς θυμάσαι, πώς κήκε το σπίτι το ένα, τι έγινε για εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Κάηκαν εκείνα που κάηκαν, καλύβες κάνανε εδώ κάνανε, εκεί κάνανε, ύστερα σ' ένα χρόνο μέσα βγήκαμε στα βουνά.

Ερευνητής: Α! για πες μου, γίνατε αντάρτες.

Πληροφορητής: Αντάρτες γίναμε.

Ερευνητής: Όλη η οικογένεια μαζί.

Πληροφορητής: Όλο το χωριό μαζί και τα χωριά μαζί.

Ερευνητής: Τα χωριά μαζί.

Πληροφορητής: Όλα τα χωριά. εκείνοι που δεν πήγανε, τους κάψανε, λέγανε (αναφέρει τουρκόφωνα χωριά), τουρκόφωνοι ήτανε, ορθόδοξοι ήμασταν. Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Οι ορθόδοξοι βγήκατε στα βουνά μαζί με τις οικογένειες.

Πληροφορητής: Ναι όλοι.

Ερευνητής: Για πες μου τώρα τι θυμάσαι απ' το βουνό, πώς ζούσατε εκεί μέσα;

Πληροφορητής: Πώς ζούσαμε; Τα σιτάρια μας τα κάψανε για να μην τρώμε. Όσα δεν κάψανε, αλωνίσανε, με φυλακές, με αυτά και τα πήγαμε στα τουρκοχώρια και στα τσερκεζοχώρια, εκείνοι οι Τσερκεζοί μας υποστήριζαν, άλλη γλώσσα είχαν αυτοί. Και έτσι όταν ήταν αυτό, πηγαίνανε φέρνανε, τρώγαμε και ξαναπηγαίναμε. Όταν δεν ήταν, και νηστεύανε, τι έκαναν, ο πεινασμένος τι κάνει; Πήγαιναν 20-30 φορτωνόντουσαν, οι άλλοι με το όπλο στο χέρι. Αυτά ήτανε.

Ερευνητής: Πόσον καιρό έζησες μέσα στα βουνά;

Πληροφορητής: Πόσον καιρό, κοίταξε, να σε πω τον Ιούνιο βγήκαμε, τον άλλο τον Σεπτέμβριο έγινε η συνθηκολόγηση. Πώς το λένε;

Ερευνητής: Δηλαδή έναν χρόνο και κάτι ήσασταν μέσα στα βουνά.

Πληροφορητής: Έναν χρόνο και κάτι, Σεπτέμβριος δηλαδή. Και τον Σεπτέμβριο μας ήρθαν, μας περικύκλωσαν πάλι. Μας περικύκλωσαν, 75 ημέρες ήμασταν περιορισμένοι, όλο με όπλο, με κανόνια, με κανόνια. Άλλος σκοτώθηκε, μπροστά μου ρίχτηκε μία γυναίκα, νεόνυμφη ήτανε, ακόμα το λέω, γέρασας και το λέω. Τώρα ξεχνάω, αυτό το μπαστούνι...

Ερευνητής: Ναι, αυτή η γυναίκα γέρασες και το λες, τι την κάνανε;

Πληροφορητής: Σκοτώθηκε, η σφαίρα ήρθε και από μπροστά. Εμάς μας περιλάβανε, μας συνέλαβαν όλους. Μία φορά κατέβασαν στην πόλη, στην Έρπαα. Άλλους απ' τ' άλλα τα μέρη που ήτανε, είπαν θα στείλουν στο Σμέλοβο, μετά ύστερα βγήκε η εξορία. Αλλά εμείς που είχαμε τους γονείς μας, τα αυτά μας. Η μάνα μου έφυγε με ένα μωρό, ύστερα ο αδελφός μου έφυγε, έφυγαν, μόνο εγώ έμεινα μέσα. Εγώ έμεινα μαζί με έναν αδελφό. Ύστερα ήρθε και η μάνα μου να με πάρει. Μας πήρε και πήγαμε σε τσερκεζικό χωριό

και εκεί πήγαμε. Εκεί όταν πήγαμε τον Σεπτέμβριο, άλλο πόλεμος δεν ήτανε. Πήγανε σπέρνανε, θερίζανε. Ξένα σιτάρια θερίζανε, δεν στέκανε, τι να κάνουν άλλο; Μύλους έκαναν, περάσαμε δύσκολα.

Ερευνητής: Θέλω τώρα, θεία Αναστασία, να μου πεις ακριβώς, στον έναν χρόνο και κάτι τι θυμάσαι εσύ από κείνες τις κακουχίες;

Πληροφορητής: Κακουχίες, όλους τους πήγανε εξορία, τους πήγαν εξορία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μετά όταν πήγαν εξορία, ήρθαν οι Αμερικάνοι, δηλαδή κάτι έκαναν και μάζευαν τα μωρά.

Ερευνητής: Οι Αμερικάνοι.

Πληροφορητής: Οι Αμερικάνοι μάζευαν τα μωρά στη Σεβάστεια, όσοι ήταν εξορισμένοι και ήρθανε και στέλνανε απ' το Τοκάτ, απ' το Τοκάτ κάτω στην Σαμψούντα, μαύρη θάλασσα στον Εύξεινο Πόντο. Έτσι και μείς όταν ακούσαμε και είπαν κιόλας, ήρθε και λοχαγός να μας πει ότι την πατρίδα σας σάς θέλει. Αν θέλετε, θα πάτε. Οι οπλίτε όχι, φταίχτε γίνονται, κατάλαβες;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Φταίχτε γίνονται, εσείς να φυλαχτείτε. Ο καθένας που δεν έχει όνομα, να κατεβείτε. Όλοι κατέβαιναν, όλοι.

Ερευνητής: Οι αντάρτες δεν κατέβαιναν;

Πληροφορητής: Όχι, οι αντάρτες απ' τη Ρωσία ήρθαν.

Ερευνητής: Ναι. Όχι αυτοί οι δικοί σας δεν βγήκαν στο βουνό έξω;

Πληροφορητής: Στο βουνό ήτανε, όλοι ήμασταν.

Ερευνητής: Όλοι ήσασταν.

Πληροφορητής: Απ' τα βουνά ήρθαμε. Μας κατέβασαν στα χωριά στα τούρκικα. Ύστερα ήρθε ένας είπε στο Τοκάτ μαζεύονται μωρά. Άλλοι είπαν θα πάνε να χαθούν, άλλοι είπανε κείνο. Ο πατέρας μου είπε, αν χαθώ εγώ, είπε, τουλάχιστον τα παιδιά μου ζάνε. Μας κατέβασε σ' ένα κοζαμπάσκο χωριό, εκεί μας κατέβασε και από κει, τρεις ήμασταν, κατεβήκαμε στο Τοκάτ μέσα.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου πόσα παιδιά είχε, τρία;

Πληροφορητής: Τρία έφερε, ήταν και άλλα δύο με τη μάνα μου, πέθαναν. Στη θάλασσα πέθαναν.

Ερευνητής: Η μάνα σου δεν ήταν μαζί σας, όταν κατεβήκατε στο Τοκάτ;

Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρας μας μάς έφερε εκεί στο χωριό.

Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας περιποιήθηκαν εκείνη τη μέρα. Το πρωί κατεβήκαμε, εμείς φύγαμε, ο μπαμπάς μας πήγε στο βουνό.
Ερευνητής: Στο βουνό εξορία ή αντάρτης ήτανε;
Πληροφορητής: Όχι βρε αντάρτες.
Ερευνητής: Αντάρτης στο βουνό. Πώς τον λέγαν τον πατέρα σου;
Πληροφορητής: Δημήτρη τον λέγανε.
Ερευνητής: Δημήτρη. Όνομα είχε καπετάνιου τίποτα;
Πληροφορητής: Όχι, όχι. Καπετάνιος ήτανε Αναστάσιος Παπαδόπουλος ήτανε.
Ερευνητής: Και πώς τον λέγανε;
Πληροφορητής: Θεόφιλος Χατζηευσταθίου ήτανε.
Ερευνητής: Άλλο;
Πληροφορητής: Άλλο ένας ήτανε Δημήτρης Χατζηευσταθίου, πάλι εκείνος σκοτώθηκαν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ναι, άλλος ποιος ήταν; Πολλοί μπήκαν στο τούρκικο...
Ερευνητής: Αυτός ο Αναστάσιος Παπαδόπουλος πώς τον αποκαλούσανε;
Πληροφορητής: Αυτός ήταν καπετάνιος.
Ερευνητής: Το όνομα που τον λέγανε τότε.
Πληροφορητής: Αλλιώς πώς να λέγανε; Αναστάς αγά.
Ερευνητής: Αναστάς αγάς και κάπως αλλιώς πρέπει.
Πληροφορητής: Κοτσά Αναστάς.
Ερευνητής: Κοτσά Αναστάς, α, αυτόν τον ξέρεις δηλαδή.
Πληροφορητής: Πώς δεν τον ξέρω γειτονιάς μας παιδί ήτανε.
Ερευνητής: Γειτονιά παιδί.
Πληροφορητής: Α, σαν τη βίλα ήταν το σπίτι τους.
Ερευνητής: Τόσο απέναντι, κοντά
Πληροφορητής: Απέναντί μας ήτανε, ναι. Τον αδελφό του σκότωσαν στο Τοκάτ, κρέμασαν, παντρεμένος ήταν και αυτός, ο άλλος ελεύθερος ήτανε.
Ερευνητής: Ο αδελφός του πώς ελέγετο;
Πληροφορητής: Εκείνος λέγονταν Κωνσταντίνος, ο άλλος ο μικρότερος ήταν Γιώργος, πήγαν στο τούρκικο το χωριό και μαζί τους σκότωσαν. Εκεί σκοτώθηκαν κάπου εικοσαριά.
Ερευνητής: Πώς τον θυμάσαι τον Κοτζά Αναστάς;
Πληροφορητής: Πώς να τον θυμάμαι;
Ερευνητής: Τι κορμωστασιά, πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Ήτανε παλικάρι, μεγαλόσωμος, ψηλός. Και ο αδελφός του ήτανε ψηλός και αυτός.
Ερευνητής: Και ήτανε καλό παιδί;
Πληροφορητής: Καλός ήτανε, πώς δεν ήτανε;
Ερευνητής: Γιατί βγήκε στο βουνό;
Πληροφορητής: Γιατί βγήκε; Το μικρόβιο ήτανε απ' εδώ. Και λέγανε ένας παπά Ευθύμης στην Κωνσταντινούπολη το πρόδωσε το κίνημα. Και το δικό μας το χωριό, σαν την Κατερίνη, ήταν πλούσιο, καπνοπαραγωγικό. Μαγαζιά γεμάτα καπνά ήτανε. Όλο λεφτά ήτανε. Ο Τοπάλ Οσμάν όταν ήρθε, εμείς δεν βγήκαμε στα άδικα. Τον Τοπάλ Οσμάν από την Άγκυρα τον έστειλαν για να μας καταστρέψει. 350 νοματούς σκότωσαν και εκείν' την ημέρα και έβαλαν εδώ όργανα για να μην ακούσουν. Εδώ μία μηχανή στο ποτάμι.
Ερευνητής: Τα όργανα τι ήτανε, θεία Αναστασία;
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι τα έβαλαν για να μην ακουστεί.
Ερευνητής: Δηλαδή βάζαν τα όργανα και παίζανε για να μην ακούγεται η φωνή πώς σκοτώνουν οι Τούρκοι τους Έλληνες; Αυτό είν' τρομακτικό! Αυτό το έζησες εσύ;
Πληροφορητής: Δεν το είδα. Στο χωριό ήτανε, αλλά όλοι σκοτώθηκαν απ' το χωριό μας (προσπαθεί να θυμηθεί ονόματα) Χατζηιωαννίδης Αναστάσιος.
Ερευνητής: Χατζηιωαννίδης Αναστάσιος.
Πληροφορητής: Αναστάσιος Χατζηιωαννίδης, Γιώργος ήτανε, πολλοί ήτανε. Τριακόσιους είπανε σκότωσαν και τους έριξαν. Ολόκληρη νύχτα οι Τούρκοι με τα κάρα κουβαλούσαν. Το είχαν περιορισμένο.
Ερευνητής: Το χωριό.
Πληροφορητής: Την πόλη.
Ερευνητής: Την πόλη, ποια πόλη;
Πληροφορητής: Την Έρπαα.
Ερευνητής: Την Έρπαα. Και ποιος κάνανε, ανατριχιαστικό αυτό, ο Τοπάλ Οσμάν τους έκανε;
Πληροφορητής: Ναι ο Τοπάλ Οσμάν τους σκότωσε.
Ερευνητής: Και έβαζε και παίζανε όργανα για να μην...
Πληροφορητής: Ναι όργανα για να μην ακουστεί.
Ερευνητής: Για να μην ακουστεί. Ε και από κάτι τέτοια ανεβήκανε οι άλλοι στο βουνό για να μην τους σκοτώσουν.
Πληροφορητής: Εκείνη τη νύχτα μας χτύπησαν

στις πόρτες και σηκωθείτε, είπανε, μεσάνυχτα. Πέμπτη ήτανε το παζάρι, αμέσως μας ειδοποίησαν στις πόρτες πέτρες, πέτρες τα παιδιά, αντάρτες, τραβηχτείτε. Το βουνό μας πολύ κοντά ήτανε, πώς το λένε, ένα χιλιόμετρο στο δάσος έμπαινες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνοι που δεν μπαίνανε, τους βάλανε στις εκκλησίες και κάψανε. Γιούρκαρμαν που το λέγανε, Χιρίζνταγ, Γουζούλντουρεν αυτά τρία χωριά, τρία, τέσσερα χωριά, δηλαδή έρημα ήτανε, όπως εδώ στον βοσκοτόπο θα δεις δάσος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έτσι, έτσι έγινε.

Ερευνητής: Και αναγκαστήκατε και φύγατε μέσα στα βουνά.

Πληροφορητής: Ναι, ναι βγήκαμε στα βουνά.

Ερευνητής: Εσύ η ίδια ποιο θυμάσαι πιο ανατριχιαστικό τότε στη ζωή σου σαν κοριτσάκι που ήσουνα μέσα στα βουνά;

Πληροφορητής: Τι; Απ' τον λύκο φοβόμουν τότε.

Ερευνητής: Φοβόσουν τον λύκο.

Πληροφορητής: Φοβόμουνα θα 'ρθει ο λύκος μέσα στον κόσμο και...

Ερευνητής: Και πού μέσα ζούσατε, σκηνές είχατε ή έξω;

Πληροφορητής: Σκηνές, το καλοκαίρι η οξιά μας σκέπαζε. Το φθινόπωρο αρχίζαμε και κάναμε στέγασεις, καλύβες κάναμε.

Ερευνητής: Ναι, τις καλύβες με τι τις χτίζατε;

Πληροφορητής: Καλέ, είχανε παρχάρια εκεί απάνω, παρχάρια είχανε και είχαν καλύβες, σανίδια, ξύλα και με εκείνα τα σκεπάζαμε. Έτσι ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παρχάρια ήτανε από εδώ να πήγαινες στο Παλαιό Κεραμίδι έβλεπες καλύβια. Από κει τα καλύβια, τα ξύλα τα παίρναμε, μας χρειαζόταν τότε καλύβια, εκεί δεν μπορούσες να ζήσεις.

Ερευνητής: Ζούσατε μέσα στα καλύβια.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τι τρώγατε, θεία Αναστασία; Τι θυμάσαι σαν παιδάκι να σε ταΐζει η μαμά σου μέσα στο δάσος;

Πληροφορητής: Τι ταΐζανε; Αλεύρι φέρνανε. Ο μπαμπάς μας στην πλάτη είχε μία τσάντα, έπαιρνε 20 κιλά και εκείνα έφερνε με την πλάτη, όλο με τις πλάτες φέρνανε.

Ερευνητής: Το αλεύρι από πού το έβρισκε;

Πληροφορητής: Μύλους είχανε.

Ερευνητής: Είχανε μύλους επάνω στα βουνά, όχι μέσα στο χωριό.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, νύχτα πηγαίνανε.

Ερευνητής: Νύχτα πηγαίνανε και παίρνανε.

Πληροφορητής: Αλεύρι, αλεύρι και οι Τούρκοι αν έφερναν και εκείνα τα παίρνανε με το ζόρι, εσύ να πεινάσεις, όχι εγώ.

Ερευνητής: Α! και κλέβανε ο ένας τον άλλον.

Πληροφορητής: Ναι, ο ένας τον άλλον λέγοντας, οι μύλοι ήταν, οι Τούρκοι κατείχαν τους μύλους.

Ερευνητής: Α! Οι Τούρκοι τους κατείχαν.

Πληροφορητής: Ε βέβαια.

Ερευνητής: Αναγκάζεσαι.

Πληροφορητής: Αναγκάζεσαι.

Ερευνητής: Άλλο τι μαγείρευε η μάνα σου να σε ταΐσει μέσα σ' εκείνο το βουνό, εκτός από αλεύρι;

Πληροφορητής: Το σιτάρι, το αλεύρι, χαβίτ'ς έκανε, έκανε στο σάτσ' απάνω έκανε, στη φωτιά μέσα, στη στάχτη. Άλειβες το αυτό και καθάριζες, έκανες ένα τόσο ψωμί. Πού θα εύρισκες φούρνους; Ύστερα το καλοκαίρι κάνανε φούρνο.

Ερευνητής: Φοβόσασταν από τους Τούρκους να κάνετε και φούρνους, μη σας πάρουνε είδηση.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Άλλο τίποτε αν θυμάσαι από κείνες τις ώρες; Πόσα άτομα ήτανε η οικογένειά σου, όταν πήγατε στην εξορία;

Πληροφορητής: Εγώ εξορία δεν πήγαμε.

Ερευνητής: Στο βουνό όταν πήγες.

Πληροφορητής: Στο βουνό όταν ήμασταν επτά άτομα.

Ερευνητής: Επτά άτομα.

Πληροφορητής: Επτά άτομα. Πέθαναν.

Ερευνητής: Ποιος πέθανε;

Πληροφορητής: Μια αδελφή μου πέθανε.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήτανε;

Πληροφορητής: Ήτανε τρία, τέσσερα χρονών.

Η μία αδελφή μου στη θάλασσα πέθανε και έναν αδελφό είχα 2 χρονών και εκείνος στη θάλασσα πέθανε.

Ερευνητής: Στη θάλασσα πώς πέθανε δηλαδή;

Πληροφορητής: Ε, όταν πεθάνουν στη θάλασσα, τι κάνουν; Ρίχνουν στη θάλασσα. Προσφυγιά όταν ήρθαμε.

Ερευνητής: Δηλαδή πάνω στο πλοίο πέθανε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και τον ρίξατε στη θάλασσα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήταν;

Πληροφορητής: Ε, ενάμιση χρονών.

Ερευνητής: Ενάμιση, δύο χρονών. Δηλαδή η μάνα σου το ένα της το παιδί απ' τα πέντε παιδιά που είχε, πέντε είχε;

Πληροφορητής: Τα τρία μας έστειλεν.

Ερευνητής: Τρία.

Πληροφορητής: Ναι τρία.

Ερευνητής: Το ένα πέθανε μέσα στο βουνό και το άλλο πέθανε στο καράβι.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τώρα εσείς τα τρία πού πήγατε, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εμάς τα τρία με τα κάρα μας στείλαμε μέχρι το Μερζιφούντ', ήταν κολλέγιο αμερικάνικο. Από κει μας ντύσανε, μας δώσανε και από ένα πάπλωμα και ήρθαμε κατευθείαν στην Αιδηψό. Εκεί όταν ήρθαμε, δυο μέρες καραντίνα κάτσαμε, την Πρωτοχρονιά μας βγάλανε στην Αιδηψό.

Ερευνητής: Ναι. Στην Αιδηψό πόσα άτομα βγήκατε, τα τρία αδέρφια εσείς;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και η μάνα και ο πατέρας;

Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρα μ' ήταν στο βουνό.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου ήταν στο βουνό, εσείς τα τρία αδέρφια μόνο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τρία αδέρφια.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' ήρθε με τις πρόσφυγες.

Ερευνητής: Η μάνα σου ήρθε ύστερα.

Πληροφορητής: Ήρθαν στην Τύρναβο, ύστερα...

Ερευνητής: Όχι, εσύ πες μου τα τρία αδέρφια σου πώς τα 'λέγαν τα άλλα αδέρφια σου;

Πληροφορητής: Μενέλαος, Ιωάννης.

Ερευνητής: Και Αναστασία.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουν εσύ τότε;

Πληροφορητής: Τα 13 πήρα.

Ερευνητής: Τα 13. Ο αδελφός σου πόσο ήτανε;

Πληροφορητής: Ο αδελφός μου από μένα ενάμιση χρόνο μεγαλύτερος.

Ερευνητής: Ο Μενέλαος;

Πληροφορητής: Όχι, ο Μενέλαος μικρός ήτανε.

Ερευνητής: Ο άλλος, πώς τον είπες;

Πληροφορητής: Ο Γιάννης.

Ερευνητής: Ο Γιάννης ήτανε 9 χρονών.

Πληροφορητής: 10, 11.

Ερευνητής: 10, 11 χρονών. Δηλαδή εσείς μοναχά σας παιδιά φτάσατε στην Αιδηψό.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και μετά;

Πληροφορητής: Και μετά απ' την Αιδηψό χώριζαν τώρα. Οι Αμερικάνοι ήθελαν να πάρουν, να μας πάνε, αλλά πού δεν ξέρω, δεν μας άφησε. Έλληνες είναι, ελληνόπουλα είναι, είπε. Από κει και ύστερα τους μεγάλους τους πήγανε στα εργοστάσια. Στον Βόλο έστειλαν, στην Τύρναβο έστειλαν, στη Λάρισα έστειλαν. Όλος ο κόσμος δούλευε και τρώγανε. Να έτσι ήτανε.

Ερευνητής: Ναι. Εσάς πού σας πήγανε;

Πληροφορητής: Εμάς μας πήγανε στην Κόρινθο, επειδή είχαμε αδέρφια, κορίτσια και παιδιά ανακατωμένοι, εμάς μας έστειλαν στην Κόρινθο. Τα παιδιά στη Χαλκίδα, σκέτο παιδιά αδέρφια ήτανε. Τα κορίτσια έστειλαν στη Σύρο. Ύστερα ήρθαν οι γονείς μας.

Ερευνητής: Στη Σύρο που σας στέλνανε ορφανοτροφείο ήτανε ή τι ήτανε;

Πληροφορητής: Ορφανοτροφεία ήτανε.

Ερευνητής: Ορφανοτροφείο.

Πληροφορητής: Μόνο τα μεγάλα πού ήτανε 20, 18, 19 χρονών στέλνανε για υπάλληλους.

Ερευνητής: Α! εδώ και εκεί.

Πληροφορητής: Εδώ και κει στέλνανε ναι. Κορίτσια που ήτανε ορφανά.

Ερευνητής: Αυτά ποιος σας έκαναν; Οι Έλληνες που ήταν στην Επιτροπή να σας αποκαταστήσουν ή οι Αμερικάνοι τα κάνανε;

Πληροφορητής: Οι Αμερικάνοι.

Ερευνητής: Στη Σύρο τι θυμάσαι; Το ορφανοτροφείο;

Πληροφορητής: Στη Σύρο δεν πήγα.

Ερευνητής: Εσύ σε ποιο πήγες;

Πληροφορητής: Στην Κόρινθο.

Ερευνητής: Στην Κόρινθο. Ήταν ορφανοτροφείο;

Πληροφορητής: Ορφανοτροφείο, τους στρατώνες κάναν ορφανοτροφείο. Όλο καλύβες κάνανε αυτά, τσαντίρια πα κάνανε. Εκεί δεν σταθήκαμε πολύ.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά, τι θυμάσαι, θεία Αναστασία, πόσα παιδιά ήσασταν εκεί;

Πληροφορητής: Εγώ είχα 1347 αριθμό, τι ξέρω αγόρια, κορίτσια.

Ερευνητής: Α! θεία Αναστασία, αυτό είναι συγκινητικό, 1347 το θυμάσαι ακόμα σήμερα το αριθμό σου, ε;

Πληροφορητής: Τον αριθμό μου τον θυμάμαι.

Ερευνητής: Πες μου πώς ήτανε η ζωή εκεί μέσα, τι σας δίναν και τρώγατε;

Πληροφορητής: Μας δίναν, όλα τα καλά μας δίνανε. Τρώγαμε, πίναμε και μας άνοιξαν και σχολεία και αγγλικά μάθαμε και ελληνικά μά-

θαμε και Άγγλους είχαμε και Έλληνες δασκάλες ήτανε. Αλλά ο μπαμπάς μας ένα χρόνο ύστερα ήρθε. Ήρθε τότε ακριβώς, τότε γινόνταν, αυτοί μάλωναν, πώς το λένε; Εδώ πάλι τέτοια ζωή ήτανε, μάλωναν. Μία νύχτα ήρθε ένα αερόπλανο και επειδή συρματόπλεγμα είχαμε, τυλίχτηκε και έμεινε το συρματόπλεγμα εκεί, το συρματόπλεγμα και έμεινε. Δεν μπορούσαν να βρουν αυτό και εδέβαν τι ήτανε πού ξέρω εγώ, μωρά ήμασταν, με το μωρό δεν μπορείς να κάνεις πάθ. Όλοι βγήκαμε έξω, νομίζαμε το αερόπλανο φωτιά φαινότανε, όλοι βγήκαμε. Και πάντοτε το λέγω, τα μωρά...

Ερευνητής: Να τα κρατήσεις δεν μπορείς. Καλά το αεροπλάνο ποιοι το στείλανε; Ήτανε, ήρθε να βομβαρδίσει τίποτα;

Πληροφορητής: Έκανανε πόλεμο οι Άγγλοι.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Και βομβάρδισαν αυτοί φεύγανε, άλλοι ήτανε και ήρθανε, έριξαν και κανόνι.

Ερευνητής: Το θυμάσαι αυτό.

Πληροφορητής: Το θυμάμαι. Ήμασταν στο νοσοκομείο και αμέσως μία νοσοκόμα έπεσε. Γιατί εκείνοι δεν είχαν δει σαν και μας. Εμείς γελάσαμε. Ως μωρά που ήμασταν γελάσαμε. Τίποτε δεν κάνει το κανόνι, είπαμε.

Ερευνητής: Γιατί γελάσατε; Δεν σας έκανε εντύπωση, αφού είδες τόσα που είδες εσύ, δεν είναι και τίποτε το κακό.

Πληροφορητής: Ναι έτσι είναι για.

Ερευνητής: Δεν είναι, δεν σε φάνηκε τίποτε εσένα από πόλεμο, ναι, ενώ τους άλλους;

Πληροφορητής: Μία τραυματίστηκαν, Δέσποινα Καραγιαννίδου λεγόταν. Ένας δάσκαλο ήταν πάλι, τα αδύνατα βάζαν χώρια και λίγο έξω ήταν το τσαντίρι και έριξαν. Να αυτό είναι.

Ερευνητής: Το θυμάσαι ακόμα μέχρι σήμερα, θεία Αναστασία.

Πληροφορητής: Εκείνα τα θυμάμαι, εδώ το μπαστούνι μου χάνω και δεν μπορώ να βρω.

Ερευνητής: Αυτά τα θυμάσαι, το μπαστούνι σου δεν θυμάσαι. Θεία Αναστασία, αυτό ποια χρονιά ήταν τώρα; Το '22, το '23, πότε;

Πληροφορητής: Το '22 ήτανε.

Ερευνητής: Το '22.

Πληροφορητής: Το '22 το φθινόπωρο και ο μπαμπάς μας τότε είχε έρθει στη Θεσσαλονίκη και από εκεί είχε έρθει στην Κοζάνη και...

Ερευνητής: Πώς σας βρήκε ο μπαμπάς σου;

Πληροφορητής: Πώς; Γραμμένα ήταν όλα πα-

ντού, παντού γραμμένα ήταν. Και κορίτσια πήγαν και μέσ' στην Κοζάνη φώναξαν αμέσως, είπαν, θείο, θείο, τα μωρά σου περιμένουν γράμμα. Αμέσως πήρε τη σύσταση και έγραψε. Τον Νοέμβριο που ήταν αποκριά, την αποκριά την ημέρα, την άλλη ημέρα, εγώ στο νοσοκομείο ήμουνα, ο αδελφός μου που ήταν ο μικρός φώναξε, παρών παρών. Αυτό πα το μικρό το ξέρει το όνομά του, είπανε, ναι έτσι.

Ερευνητής: Και σας είπανε ήρθε ο πατέρας σας.

Πληροφορητής: Μας έβγαλαν φωτογραφία, μας στείλανε στον μπαμπά μας. Αυτά είναι; αυτά είναι, στείλ' τα. Και έστειλαν. Αλλά εμείς στην Αθήνα πολύ σταθήκαμε. Τα χαρτιά σου ανακατεύονται.

Ερευνητής: Και πήγατε πίσω στην Αθήνα σας περίμενε.

Πληροφορητής: Όχι δεν πήγαμε.

Ερευνητής: Πού πήγατε;

Πληροφορητής: Έγιναν τα χαρτιά ήρθαμε απ' τη Θεσσαλονίκη, Σόροβιτς. Στο Σόροβιτς καθίσαμε μία εβδομάδα.

Ερευνητής: Τον πατέρα σου πού τον είδες εσύ πρώτη φορά ύστερα;

Πληροφορητής: Στην Κοζάνη.

Ερευνητής: Στην Κοζάνη.

Πληροφορητής: Στην Κοζάνη, εκείν' την ημέρα...

Ερευνητής: Θυμάσαι εκείνη την σκηνή, θεία Αναστασία;

Πληροφορητής: Τι να θυμάσαι; Άλλους είχες και άλλους βρήκες. Η μάνα μου πέθανε, τα αδελφια μου πέθαναν. Βρήκα μία μάνα, εκείνη γειτόνισσά μας ήταν.

Ερευνητής: Μητριά, ο πατέρας σου πήρε άλλη γυναίκα.

Πληροφορητής: Ε, τι να έκανε; Πήρε.

Ερευνητής: Πήρε άλλη γυναίκα.

Πληροφορητής: Και περάσαμε. Δόξα τω Θεώ περάσαμε. Εκείνοι πέθαναν και εμείς τώρα...

Ερευνητής: Ναι. Θεία Αναστασία, μετά από την Κοζάνη πού;

Πληροφορητής: Ήταν Λεύκαρα λέγανε εκεί στην Κοζάνη άγονο χωριό ήτανε. Τέσσερα χρόνια σταθήκαμε. Ο οικισμός σταμάτησε να μας δώσουν, αρχίσαμε να πεινάμε. Ύστερα βρήκαν την Καισάρεια εδώ στον Σβορώνο εκείνοι ήρθαν εκεί, άλλοι πήγαν στην Κράνη και άλλοι και εμείς εδώ ήρθαμε.

Ερευνητής: Σ' αυτό το χωριό σας που το λένε Νέο Κεραμίδι. Και όταν ήρθατε έτσι το λέγαν Νέο Κεραμίδι;

Πληροφορητής: Δεν ήταν χωριό.
Ερευνητής: Τι ήτανε; Τίποτε δάσος, τι ήτανε;
Πληροφορητής: Δάσος ήτανε
Ερευνητής: Α!
Πληροφορητής: Απ' τους Εβραίους είναι πωλη-
τήριο δάσος ήτανε.
Ερευνητής: Εβραίοι το είχανε;
(Τέλος αφήγησης 1ο μέρος)

Ερευνητής: Το δάσος το λένε, πώς τον λένε τον
Εβραίο είπαμε;
Πληροφορητής: Αλμοσινάς.
Ερευνητής: Αλμοσινά.
Πληροφορητής: Αυτοί 18 κομμάτια ήτανε, εί-
χανε εδώ τον χότζα, τον μαχράμ πώς τον
λένε, ήτανε αντιπρόσωπος.
Ερευνητής: Ήτανε εδώ. Τον θυμάσαι αυτόν τον Εβραίο
εδώ;
Πληροφορητής: Δεν τον είδα, εγώ κορίτσι γυ-
ναίκα εκεί θα πήγαινα; Αλλά ήταν.
Ερευνητής: Ήταν εδώ στο Νέο Κεραμίδι.
Πληροφορητής: Στο Κεραμίδι όχι. Οι Καταφυ-
γίωτες εδώ είχανε μεσιακά καπνά
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πουλατζάς και τον έδωσαν εκεί
μια περιοχή τον άνθρωπο. Είχε και τέσσερα
παιδιά. Εδώ ήτανε. Μετά...
Ερευνητής: Στάσου, εσείς πότε ήρθατε σ' αυτό
το μέρος που λέγεται τώρα Νέο κεραμίδι;
Πληροφορητής: Το '28.
Ερευνητής: Νέο Κεραμίδι και ήτανε ένα δάσος,
το πήρατε απ' τους Εβραίους, απ' τον Ε-
βραίο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και ποιοι χτίσανε πρώτα σπίτια;
Πληροφορητής: Χτίσανε, όλοι χτίσανε.
Ερευνητής: Όλοι χτίσανε. Εσείς που ήρθατε από
το χωριό Λεύκαρη, άλλοι ποιοι ήρθαν πρό-
σφυγες εδώ;
Πληροφορητής: Όλοι σχεδόν είναι απ' εδώ.
Ερευνητής: Απ' την Έρπαα.
Πληροφορητής: Ναι. Να εκείνος που λες ο Κό-
τογλου, η Καισάρεια δικό μας χωριό ήτανε,
Χράνη έχομε.
Ερευνητής: Ναι πόσα χωράφια σας δώσανε;
Πληροφορητής: Πόσα; Είκοσι στρέμματα.
Ερευνητής: Κλήρο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ήτανε;...
Πληροφορητής: Τους ντόπιους τους δώσανε
από σεράντα και από κάθε κορίτσι έπαιρνε
και οχτώ στρέμματα και εμάς μας δώσανε εί-

κοσι στρέμματα.
Ερευνητής: Καλά σ' αυτό εδώ το μέρος ήταν και
ντόπιοι το '28; Ήρθαν και ντόπιοι;
Πληροφορητής: Το '28 τότε έγινε διανομή.
Ερευνητής: Διανομή, όταν έγινε διανομή.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και πήρανε εκτός από σας τους Πό-
ντιους και εντόπιοι.
Πληροφορητής: Ναι το '28, το '32 έγινε η δια-
νομή, αλλά σπείρανε, κάνανε.
Ερευνητής: Καλά επίσημη διανομή έγινε το '32.
Τα χωράφια, θεία Αναστασία, τα ανοίγατε, εί-
χανε μέσα δάση ή μόνοι σας;
Πληροφορητής: Ανοίξαμε, χωράφια καθόλου
δεν μας εδέκαν εμάς. Γι' αυτό δεν ζητάει ο άν-
θρωπος, όταν δουλεύεις, όλοι οι άντρες πολύ,
τι νομίζεις;
Ερευνητής: Δουλέψανε σκληρά.
Πληροφορητής: Ναι βέβαια. Αδυναμία, αδυνα-
μία το αυτό, ύστερα έγινε πόλεμος.
Ερευνητής: Στάσου και σας δώσανε από είκοσι
στρέμματα χωράφια και τι άλλο σας έδωσε ο
εποικισμός; Οικόπεδα για να χτίσετε σπίτια;
Πληροφορητής: Οικόπεδα ναι και αυτά τα οικό-
πεδα μετρημένα είναι, ναι.
Ερευνητής: Και πώς έζησες, τι καλλιεργούσατε
σ' αυτό το Νέο Κεραμίδι τώρα;
Πληροφορητής: Με τι καλλιεργούσαμε;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα χέρια μας να ήταν σφιχτά
να κάνουμε μία φορά το αλέτρι έσκιζε, βάρα
και βάρα, ζωή δεν μένει τον άνθρωπο.
Ερευνητής: Ναι τσαπίζατε συνέχεια. Και τι καλ-
λιέργειες κάνατε στα χωράφια σας;
Πληροφορητής: Σιτάρι, καπνό, όσα ανοίξαμε
πρώτη χρονιά καπνό φυτέψαμε καπνό.
Ερευνητής: Καπνό. Τι καπνά βάζατε;
Πληροφορητής: Το Σαμψών.
Ερευνητής: Το Σαμψών και εκεί στο χωριό σας
πάλι καπνό κάνατε στην Έρπαα;
Πληροφορητής: Εκεί πα καπνά.
Ερευνητής: Τα ξέρατε δηλαδή τα καπνά.
Πληροφορητής: Ε βέβαια.
Ερευνητής: Ο εποικισμός σας έδωσε καθόλου
ζώα; Αγελάδες, μουλάρια;
Πληροφορητής: Έδωσε από ένα βόδι, από μία
προβατίνα, ένα κατσικάκι τα Λεύκαρη μας
έδωσε. Όχι τώρα εδώ ήρθαμε εγκαταστημέ-
νοι, 4 χρόνια ύστερα ήρθαμε.
Ερευνητής: Και δουλέψατε πολύ.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ποια εκκλησία χτίσατε;
Πληροφορητής: Τον Άι Γιώργη είχαμε εδώ.

Ερευνητής: Και στο χωριό σας πάλι Άι Γιώργη είχατε;
Πληροφορητής: Άι Δημήτρη είχαμε, η Καισάρεια είχε Άι Γιώργη.
Ερευνητής: Και εσείς βάλατε Άι Γεώργιο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πότε τη χτίσατε την εκκλησία σας εδώ;
Πληροφορητής: Αυτό το καινούριο τη χτίσαμε μετά απ' '50.
Ερευνητής: Προτού το...
Πληροφορητής: Το '30.
Ερευνητής: Το '30 ποια χτίσατε
Πληροφορητής: Τον Άι Γιώργη χτίσαμε το '30 με πλιθία και με αυτά.
Ερευνητής: Πλιθιά.
Πληροφορητής: Ούτε πλιθιά, πλέξιμο και γέμισμα, να έτσι.
Ερευνητής: Και πόσα χρόνια την είχατε έτσι την εκκλησία;
Πληροφορητής: Την είχαμε αρκετά χρόνια είχαμε, μετά απ' τον πόλεμο το '50.
Ερευνητής: Χτίσατε αυτή την εκκλησία στο ίδιο μέρος.
Πληροφορητής: Όχι, εκείνο είναι στο αυτό, εκείνο που χτίσαμε είναι στον δρόμο απάνω Αγίων Αναργύρων είναι, ο Άι Γιώργης εδώ είναι.
Ερευνητής: Όταν πρωτοήρθατε Άγιους Ανάργυρους χτίσατε.
Πληροφορητής: Όχι, τον Άι Γιώργη.
Ερευνητής: Και πώς με πλιθί;
Πληροφορητής: Ναι με πλιθί και τώρα...
Ερευνητής: Το χτίσανε γύρω γύρω και το κάνανε καινούριο, ωραία εκκλησία έχετε. Πολύ ωραία εκκλησία την έχω δει. Και άλλη ποια εκκλησία έχετε εδώ εκτός από τους Αγίους Αναργύρους;
Πληροφορητής: Έχομε τον Άγιο Διονύσιο κάτω στον μύλο και ένα έχομε στην Παναγία εδώ.
Ερευνητής: Α! έχετε και Παναγία.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πόσες οικογένειες είναι αυτό το χωριό σας;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω. Εκατό είκοσι οικογένειες ήτανε, άμα πολλοί...
Ερευνητής: Τώρα δεν είστε όλοι Πόντιοι; όχι, είν' και ντόπιοι.
Πληροφορητής: Όχι, εντόπιο εδώ δεν έχομε, εκτός από αυτά τα δύο οικογένειες.
Ερευνητής: Όλοι Πόντιοι είστε.
Πληροφορητής: Πόντιοι είμαστε, όλοι Πόντιοι.
Ερευνητής: Θέλω, θεία Αναστασία, να με πείτε,

θα με συγχωρείς που θα στο ρωτήσω, εσύ δεν παντρεύτηκες καθόλου;
Πληροφορητής: Δεν παντρεύτηκα.
Ερευνητής: Γιατί, θεία Αναστασία;
Πληροφορητής: Το πόδι μου ήταν, πονούσε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μέχρι 25 χρονών. Ύστερα πα αν θέλεις, παντρεύεσαι.
Ερευνητής: Α! και έμεινες έτσι. Επειδή τότε συνήθως παντρευόταν όλα τα κορίτσια. Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι γύρω από τις νηστείες.
Πληροφορητής: τις νηστείες τις κρατούσαμε τώρα, όλες τις νηστείες τις κρατούσαμε.
Ερευνητής: Για πες μου τώρα ποιες νηστείες θυμάσαι, αυστηρά που κρατούσατε.
Πληροφορητής: Αυστηρά είναι η Μεγάλη...
Ερευνητής: Εβδομάδα.
Πληροφορητής: Η Μεγάλη Εβδομάδα. Τώρα εδώ που ήρθαμε, οι Έλληνες έτσι το έχουν, μια βδομάδα κρατάνε πρώτη φορά και τρώνε, τρώνε και άλλη τελευταία εβδομάδα κρατάνε.
Ερευνητής: Εκεί τι θυμάσαι, όταν έλεγες νηστεύω τι έτρωγες, όταν έλεγες νηστεύω 40 ημέρες τι έκανες;
Πληροφορητής: Ήταν αγριόμηλα, ήταν κρασιά. Αυτά τα στεγνώναμε. Αφιόνια, αφιόνια κοπανίζαμε στα αυτά βάζαμε. Φασόλια, ρεβίθια γεμάτα ήτανε. Εμείς δεν είδαμε αυτό, φτώχεια στο χωριό.
Ερευνητής: Στάσου, στο χωριό είπες φτώχεια δεν είδες. Εγώ θέλω να σου πω και το άλλο. Εάν υπήρχε καμιά οικογένεια στο χωριό σου εκείνη την εποχή, που να ήτανε η νηστεία του Πάσχα και να έλεγε μια οικογένεια εγώ θα μαγειρέψω, θα βάλω βούτυρο και θα κάνω αβγά να φάνε τα παιδιά μου;
Πληροφορητής: Δεν ήτανε, δεν ήξερα 12 χρονών όλα τα σπίτια γύριζα εγώ; Οι θείοι μου ξέραμε, η γιαγιά μου δεν βάζαμε.
Ερευνητής: Δεν βάζατε;
Πληροφορητής: Το αφιόνι καλό ήτανε. Το αφιονόλαδο βγάλαμε πάλι στην κατοχή ήτανε, αφιονόλαδο βάζανε, σαν λάδι, ναι όπως τώρα το '40 άρχισαν φουντουκόλαδο βγάζανε εδώ, ε τέτοια, τέτοια για να συντηρήσεις. Έκαναν μηχανές με ξύλα και...
Ερευνητής: Απ' τα πανηγύρια τι θυμάσαι; Πανηγυρίζατε καθόλου;
Πληροφορητής: Η εκκλησία όταν γιόρταζε τότε πού πήγαινες, πού πήγαινες; Εδώ Τούρκος, εκεί Τούρκος, πού θα πήγαινες και στην πανηγυρη πολλά.
Ερευνητής: Μπορούσες έτσι, γεννήθηκες το '09

και ήρθες το '22 στην Ελλάδα, όλα αυτά τα χρόνια θυμάσαι να έπαιξε λύρα, κεμεντζέ, στο χωριό σου;

Πληροφορητής: Έπαιξε.

Ερευνητής: Έπαιξε, χόρευες; Αυτό θέλω να μου πεις. Κάνατε πανηγύρια, τέτοια, γάμους;

Πληροφορητής: Κάναμε γάμους και πανηγύρια. Όλα κάναμε.

Ερευνητής: Όλα κάνατε. Και ποιος, θυμάσαι τον λυριτζή; Εκτός απ' τη λύρα, την κεμεντζέ, τι άλλο όργανο είχατε εσείς οι τουρκόφωνοι;

Πληροφορητής: Και νταουλτσή είχαμε, και ζουρνατζή είχαμε, του χωριού μας παιδιά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εδώ όταν ήρθε, τον νταουλτσή οι συμπαέθεροί του, τα πεθερικά του, δεν τον έβαλαν να κάνει. Έπαιζε ζουρνά το παιδί, ακόμα εδώ στην Καισάρεια Σακόγλου Πέτρος λέγεται.

Ερευνητής: Ο Πέτρος ο Σακόγλου παίζει ζουρνά;

Πληροφορητής: Ναι, δεν παίζει.

Ερευνητής: Έπαιζε ζουρνά.

Πληροφορητής: Έπαιζε αλλά μικρός ήταν, οι γονείς του έκαναν, αυτοί όταν τον πάντρεψαν, 18, 20 χρονών όταν παντρεύεσαι, οικογένεια όταν κάνεις, μικροί ήτανε τότε, προσφυγιά ήτανε, πώς το λένε;

Ερευνητής: Ποιος ήτανε, θυμάσαι εσύ ποιος έπαιζε στο χωριό σου λύρα, κεμεντζέ;

Πληροφορητής: Ένας άλλος ήτανε, πέθανε εκείνος, όλοι σχεδόν πέθαναν, κεμεντζέ έπαιζε.

Ερευνητής: Κανέναν τραγουδάκι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τούρκικα τραγούδια τραγουδούσαν, όχι λάζικα.

Ερευνητής: Λαζικά όχι, κανέναν τραγουδι τουρκικό έτσι σιγά, σιγά να με το πεις να γραφτεί.

Πληροφορητής: Εγώ τέτοια πράγματα δεν έλεγα.

Ερευνητής: Γιατί δεν έλεγες; Ήτανε ντροπή τα κορίτσια να τραγουδάν και να χορεύουν;

Πληροφορητής: Ε, τραγούδανε, αλλά κορίτσι γενήκαμε στα βάσανα πέσαμε. Εδώ ήρθαμε, εκεί στην Τουρκία μωρά ήμασταν, σχολείο πηγαίναμε. Δεν σε είπα τα ποιήματά μας; Ιστέ εκείνο ήτανε. Εκείνα ήτανε, πού να παίζαμε; Τραγούδια σχολικά τραγουδούσαμε. Πηγαίναμε εκδρομές Μάιος τ' ένα, τ' άλλο τραγουδούσαμε. Και εδώ ήρθα τέσσερα χρόνια το δημοτικό τελείωσα.

Ερευνητής: Εδώ στο Κεραμίδι;

Πληροφορητής: Στο Κεραμίδι όχι, εκεί στα Λεύκαρα.

Ερευνητής: Στα Λεύκαρα της Κοζάνης. Το Νέο

Κεραμίδι από πού πήρε το όνομα, ξέρεις;

Πληροφορητής: Το Νέο Κεραμίδι πήρε απ' το Παλιό Κεραμίδι.

Ερευνητής: Αα!

Πληροφορητής: Παλιό Κεραμίδι ήταν και εμείς χτίσαμε. Εκείνοι είπαν απέναντί μας να χτίσετε στην πλαγιά. Και εμείς είπαμε νερό θέλουμε, εμείς το νερό. Δύο πέτρες γυρίζει αυτό το αυλάκι αν θα πέρασες, αλλά...

Ερευνητής: Ναι το είδα. Αυτό το αυλάκι γύριζε δύο μύλους;

Πληροφορητής: Δύο μύλους γύριζε ναι.

Ερευνητής: Και είπατε εσείς οι πρόσφυγες να δούμε νερό, να χτίσουμε μύλο και εμείς θα φύγουμε από αυτό το Κεραμίδι να χτίσουμε εδώ στην πλαγιά. Και χτίσατε εδώ το χωριό και το ονομάσατε Νέο Κεραμίδι. Α, γι' αυτό το Παλιό Κεραμίδι έχει τους Αγίους Αναργύρους και εσείς έχετε τον Άγιο Γεώργιο.

Πληροφορητής: Όχι εκείνοι είναι Μιχαήλ Αρχάγγελο.

Ερευνητής: Α! Αρχάγγελος Μιχαήλ εκείνοι.

Πληροφορητής: Αυτά είναι.

Ερευνητής: Ναι, και ύστερα, θεία Αναστασία, πώς ζούσατε εδώ στο χωριό; Αγαπημένα, ωραία;

Πληροφορητής: Καλά ζούσαμε μέχρι να 'ρθει το '40. Το '40 όταν ήρθε, άλλος εκεί τράβηξε, άλλος εδώ, άλλος με τους Γερμανούς, άλλος με τους άλλους, ανακατεμένοι τι θέλεις.

Ερευνητής: Και έγινε σφαγή στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Έγινε, πώς δεν έγινε;

Ερευνητής: Έγινε. Θεία Αναστασία, τώρα ποιο θυμάσαι με μεγαλύτερο πόνο τον ξεριζωμό από κει πού ήρθες από τον Πόντο ή αυτό εδώ που έγινε;

Πληροφορητής: Αυτό πιο δύσκολα ήτανε.

Ερευνητής: Αυτό πιο δύσκολο σε φάνηκε, ε; Γιατί σφάζανε αδέρφια τα αδέρφια, έτσι;

Πληροφορητής: Ναι αυτό είναι.

Ερευνητής: Δηλαδή είσαι γυναίκα που λες υπεύθυνα τη γνώμη σου. Αυτό πιο δύσκολο σε φάνηκε. Τώρα πώς είσαι; Ύστερα από τόσα, το 1990 έχουμε σήμερα. Πέρασαν 50 χρόνια απ' το '40. Όλα αυτά τα χρόνια πώς βλέπεις τη ζωή στο χωριό σου;

Πληροφορητής: Πώς να βλέπω; Εγώ ο αδελφός μου αυτός.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τέσσερα χρονών τον πήγαν στο βουνό και ύστερα δεν μπόρεσε να στέκει, μικρό ήτανε. Μας κατέβασαν στον πάππο. Ο παππούς τον μεγάλωσε. Το παιδί δούλεψε και

κάναμε εδώ σπίτι. Ο αδελφός μου στο αυτό πέθανε, στην Πολωνία.

Ερευνητής: Α! ο αδελφός σου στην Πολωνία πέθανε;

Πληροφορητής: Ναι. Αυτό είναι.

Ερευνητής: Έφυγε το '40 στην Πολωνία;

Πληροφορητής: Ναι, ναι το '50 φύγανε, αυτό είναι.

Ερευνητής: Πολωνία και τον είδες άλλο;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Τον είδες άλλο από τότε;

Πληροφορητής: Πού να τον δω;

Ερευνητής: Και ζεις τώρα με ανέψια εσύ εδώ;

Πληροφορητής: Ανέψια ναι έχω τέσσερα κορίτσια έχει το δέντρο μας. Και η νύφη μου πολύ καλή νύφη έχω μια φορά.

Ερευνητής: Α, ωραία.

Πληροφορητής: Ωραία.

Ερευνητής: Πρόσεξα όμως, θεία Αναστασία, εσύ μπορείς ακόμα και δουλεύεις;

Πληροφορητής: Δεν μπορώ να δουλεύω, είναι τρία χρόνια περίπου, τον Αύγουστο άμα φτάνει, το πάπλωμά μου απάνω δεν μπορώ να τραβήξω. Αυτό είναι.

Ερευνητής: Αν τώρα, θεία Αναστασία, σε λέγανε, θεία Αναστασία, θα σε πάμε ταξίδι στον Πόντο, θα ήθελες; Να δεις εκείνα τα μέρη που γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Ένας πήγε, ένας από το χωριό μας, είναι στη Νέα Χράνη τώρα, πήγε και τα μαχλέπια μας όλα τα κόψανε λέει και καβάκια φυτέψανε, τα καβάκια αυτά δένδρο θέλουν. Μαχλέπια που λένε, που αγοράζεις και κάνεις γλυκά, τέτοια αξία είχανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ολόκληρα δέντρα ήτανε και οι Τούρκοι τους κατάστρεψαν μέχρι να πάνε αυτοί. Αυτοί δεν ήξεραν και όλα τα κόψανε. Αλλάζει το κλίμα, το μαχλέπι αλλάζει το κλίμα. Το μαχλέπι να κοιμηθείς, τρία χρόνια κανένας δεν σε πειράζει, δεν αρρωσταίνεις.

Ερευνητής: Α! ήτανε τέτοιο δέντρο ωραίο.

Πληροφορητής: Τέτοιο δέντρο.

Ερευνητής: Ναι. Εσύ όμως δεν με απάντησες, θέλεις να πας στην πατρίδα σου, αν σου έλεγε τώρα ο ανεπιός σου, πάμε ή η ανεψιά σου, θεία, στην Έρπαα.

Πληροφορητής: Όχι δεν μπορώ και δεν έχω και κουράγιο να πάω πέρα απ' το χωριό.

Ερευνητής: Στην εκκλησία πηγαίνεις κάθε Κυριακή;

Πληροφορητής: Ναι πηγαίνω.

Ερευνητής: Πηγαίνεις, κάθε Κυριακή, ε;

Πληροφορητής: Κάθε Κυριακή.

Ερευνητής: Αν σε έλεγε κάποιος, θεία Αναστασία, στην εκκλησία δεν θα πας, τι θα έκανες;

Πληροφορητής: Θα πήγαινα.

Ερευνητής: Δηλαδή πιο πολύ απ' όλα μέσα σου είναι η Ορθοδοξία, ε;

Πληροφορητής: Ε, βέβαια.

Ερευνητής: Αυτό είναι συγκινητικό, θεία Αναστασία. Δηλαδή γεννήθηκες, τράβηξες εξορίες, το μόνο που δεν έχασες.

Πληροφορητής: Για κοίταξε, η θρησκεία είναι θρησκεία, κανένας να μη σε γελάει. Εμείς βγήκαμε στα βουνά και ύστερα αγίασε Άι Λίας και είπανε κάτι κορίτσια μιλούσανε, τους λέγανε κάτι. Και είπανε ότι αν δεν ανοίξετε την εκκλησία του Άι Λία, εκκλησίες δεν θα έχετε. Αλλιώς θα χαθούμε. Δεν γίνεται; Δεν έγινε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγαμε την εκκλησία την κάναμε και ήρθαμε στο χωριό, κάτι φρούτα πήραμε και βγήκαμε απάνω. Την άλλη μέρα το κανόνι έσκασε. Έστησαν, ένα ψηλό μέρος ήτανε στο βουνό, άιντε από κει. Ήρθαν, να σε γελάσω, τα μάτια τους τα γκάβωσε, ό,τι έκανε, περνάμε, όπως βλέπουμε το αυτό, του πατέρα μου το σπίτι, έτσι δρόμος ήτανε. Έτσι καθίσαμε και δεν μας είδαν και άλλος κόσμος περπατούσε και εκείνους πα δεν έβλεπαν, ολόκληρος λόχος ήτανε.

Ερευνητής: Α! δηλαδή έγινε ένα θαύμα πιστεύεις εσύ;

Πληροφορητής: Ναι θαύμα ήτανε. Τόσα δέντρα ήτανε, δεν ήτανε πολλά, εκεί που ήμασταν.

Ερευνητής: Χαμηλά δέντρα δηλαδή εσείς κρυφτήκατε από κάτω;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και οι στρατιώτες περάσαν και δεν σας είδανε;

Πληροφορητής: Δεν μας είδανε.

Ερευνητής: Δεν σας είδανε. Δεν σας είδανε οι στρατιώτες. Τόσο πολύ πιστεύατε;

Πληροφορητής: Ε βέβαια πιστεύω και πάλι πιστεύω, ό,τι θέλουν ας λέγουν. Το κακό όποιος το κάνει, αμέσως τον βρίσκει και δεν λέει απ' αυτό έγινε.

Τον άλλον τον αδελφό μου τον σκότωσαν εκεί στην Καισάρεια απέναντι. Και ο κόρακας, χωρίς να ξεκουράζεται, έρχεται εδώ και εκείνος πήγε, γύρισε, στην Αλβανία, στο Τεπελένι πώς το λένε, εκεί στην άλλη άκρη της Γερμανίας και ήρθε και του Ιταλού, δεν έπαθε τίποτε, τόσα ποτάμια πέρασαν και πήγε τον σκότωσαν.

Ερευνητής: Το τυχερό του εκεί ήτανε.

Πληροφορητής: Εκεί ήταν για, αυτά όλα είναι γινομένα πράματα.

Ερευνητής: Γινομένα πράματα.

Πληροφορητής: Ναι. Το '24...

Ερευνητής: Χαίρομαι, θεία Αναστασία, για τη μεγάλη πίστη που έχεις και με συγκινείς. Αλλά θέλω τώρα να σε ρωτήσω κάτι άλλο, τίποτε, παρόλο που ήρθατε καμένοι από κει, ξεριζωμένοι, μήπως σας βρίσκετε, έχετε καμιά εικόνα από κει απ' τον Πόντο.

Πληροφορητής: Εμείς το εκκλησία μας πρώτη φορά το κάψανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καινούριο χτιστό ήταν, καινούριο ήταν, μόλις το είχαμε σκεπάσει, αυτό έγινε το '12 και από τότε εμείς τίποτα δεν μπορέσαμε, από κει και απ' εδώ. Όλα μας κάψανε, δεν έμειναν.

Ερευνητής: Τίποτε δεν υπάρχει ούτε ένα κειμή-

λιο που να θυμάστε από τότε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Πρώτα-πρώτα δύο οικογένειες μία γενήκαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πού να βρίσκαμε; Έτσι δεν είναι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένα κορίτσι και ο πατέρας μου ένα κορίτσι και δύο παιδιά και μεγαλώσαμε, ζήσαμε. Εκείνη την παντρεύαμε και τον αδελφό μου παντρεύαμε και εκείνη έχω και ανέψια το ένα, το άλλο.

Ερευνητής: Αλλά δεν έχετε κανένα κειμήλιο, δεν σας έμεινε, γιατί ήρθατε από κει. Λοιπόν.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, σκόρπιοι ήρθαμε.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τα ωραία πράγματα που μας είπατε. Ναστε καλά.

(Τέλος αφήγησης 2ο μέρος)

Σχόλια

Κοτσά αναστάς

Ο Αναστάσιος Παπαδόπουλος, γνωστός ως «Κοτζά Αναστάς» βγήκε στο βουνό και έγινε αντάρτης σε ηλικία 19 χρονών. Γεννήθηκε το 1896, στο χωριό Εντίκ Πουνάρ της Έρπαας (αρχαία Ηράκλεια). Ο παππούς του ήταν ιερέας, ο παπά Κυριάκος. Επιστρατεύτηκε στα τάγματα εργασίας, αλλά κατάφερε να αποδράσει και να βγει στο βουνό Τοπ-τσαμ. Όταν έγινε αντάρτης, αρχηγός τους ήταν ο Καπετάν Γιακόφ, ο οποίος σκοτώθηκε σε μία μάχη το 1916 και ανέλαβε την ηγεσία ο Αναστάσιος.

Αν και νεαρός σε ηλικία έγινε ο φόβος και τρόμος των Τούρκων και η ελπίδα για τους Έλληνες. Οι Τούρκοι τον αποκαλούσαν Κοτζά (Μέγα) Γκιαούρ ενώ οι Έλληνες Κοτζά Αναστάς. Ο Λίβα Πασά με πολυάριθμο στρατό κινήθηκε εναντίον χωρίς όμως επιτυχία.

Δεύτερη εκστρατεία εναντίον του από τον Ταμίτ Πασά είχε τα ίδια τύχη με αποτέλεσμα να έρθουν σε συνεννόηση και να συμφωνήσουν να αφήσουν τα γυναικόπαιδα να κατεβούν από τα βουνά και να επιστρέψουν στα χωριά τους με ασφάλεια.

Μετά τη συμφωνία για την ανταλλαγή, τσέτες δολοφόνησαν τον Κοτζά Αναστάς και κρέμασαν το κεφάλι του σε τηλεγραφόξυλο στην Τοκάτη. Ο αδελφός του Γιώργος που επιχείρησε να το θάψει δολοφονήθηκε και αυτός. Στην Ελλάδα ήρθαν η γυναίκα του Δέσποινα Λαζαρίδου και τα υπόλοιπα τρία αδέλφια του.

Εξορία κατοίκων

Τον Ιανουάριο του 1922 εξορίστηκαν, αφού τους κατέβασαν από το βουνό με ψεύτικες υποσχέσεις. Η πορεία τους: Κόμανα-Σεβάστεια-Καγκάλ. Στην Ελλάδα ήρθαν από Σαμψούντα τα γυναικόπαιδα, ενώ οι αντάρτες από Ρωσία οι πιο πολλοί. Εγκαταστάθηκαν σε Κοζάνη και Κατερίνη.

Αντάρτικο

Τον Ιούνιο του 1920 εμφανίστηκε στην Έρπαα και τα χωριά της ο Τοπάλ Οσμάν. Οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να ανέβουν στα βουνά για να σωθούν. Οι συνθήκες στο βουνό ήταν δύσκολες και πολλοί πέθαναν από πείνα και κακουχίες.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Πώς σε λένε;
Πληροφορητής: Αναστασία Πλουταρχίδου του Δημητρίου.
Ερευνητής: Τον πατέρα σου πως τον έλεγαν;;
Πληροφορητής: Δημήτρη τον λέγανε.
Ερευνητής: Όχι το όνομα, το επίθετο του πατέρα σου.
Πληροφορητής: Αυτό ήτανε, δεν παντρεύτηκα.
Ερευνητής: Α! ελεύθερη έμεινες! Με συγχωρείς. Μιλάς ποντιακά, μπορείς;
Πληροφορητής: Ποντιακά δεν μπορώ, ελληνικά.
Ερευνητής: Γιατί, επειδή είσαι; Είσαι από ποιο μέρος από τον Πόντο;
Πληροφορητής: Νομός Σεβάστειας, Έρπαα ήτανε το δικό μας το χωριό.
Ερευνητής: Το χωριό. Και πότε γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το '09 γεννήθηκα, έντεκα χρονών ήμουν, όταν άρχισαν να κάνουν επανάσταση. Δεν πήγαιναν στρατιώτες, αντίσταση έκαναν.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας πατούσανε απ' το 11 που είπα, το φθινόπωρο μας πάτησαν το χωριό.
Ερευνητής: Ναι. Θέλω να μου πεις, γεννήθηκες στο 1909 στην Έρπαα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Νομός Σεβάστειας.
Πληροφορητής: Ναι, το χωριό μας Εντικ Πουρνάρ.
Ερευνητής: Λοιπόν τι θυμάσαι, το χωριό σου ήτανε μεγάλο;
Πληροφορητής: Εντίκπουναρ 180 οικογένειες.
Ερευνητής: Και ζούσαν μόνο Έλληνες;
Πληροφορητής: Μόνο Έλληνες ήμασταν.
Ερευνητής: Όχι Τούρκοι;
Πληροφορητής: Όχι, Τούρκοι δεξιά και αριστερά άλλα χωριά είχανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στο χωριό μας μέσα δεν ήτανε Τούρκοι, αυτό ήτανε.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι από το χωριό σου τώρα σήμερα το 1990;
Πληροφορητής: Τι θυμάμαι, το χωριό μας όμορφο ήτανε. Κάναμε την εκκλησία μας.
Ερευνητής: Πώς τη λέγαν την εκκλησία σας;
Πληροφορητής: Άγιος Δημήτριος.
Ερευνητής: Άγιος Δημήτριος.
Πληροφορητής: Ναι, στη μέση του χωριού ήτανε.
Ερευνητής: Στο σχολείο ναι, και ποιος ήτανε ο παπάς σας;
Πληροφορητής: Ο παπάς μας ήταν παπά Σάββας Παπαδόπουλος ήτανε.
Ερευνητής: Τον θυμάσαι μέχρι σήμερα.
Πληροφορητής: Τώρα στα κοντά πέθανε, εδώ ήτανε. Το '11 έγινε παπάς. Εμένα με βάπτισε ο παπάς προτού να γίνει. Αυτό είναι.
Ερευνητής: Το κλίμα του χωριού σου ήτανε ωραίο;

Πληροφορητής: Το κλίμα του χωριού μας δεν βρίσκεται. Παραγωγή πλημμύρα, πώς το λένε, πολύ πλούσια παραγωγή.
Ερευνητής: Πλημμύριζε από παραγωγή.
Πληροφορητής: Από παραγωγή. Καπνά, σιτάρια, φασόλια, οτιδήποτε αν σπέρναμε. Εμείς δεν είδαμε εκεί φτώχεια.
Ερευνητής: Καλά, πεδιάδα ήτανε ή βουνό;
Πληροφορητής: Απάνω βουνό ήτανε και κάτω πεδιάδα. Δηλαδή το χωριό μας ήτανε στη μέση, απάνω όταν ανέβαινες, 600 μέτρα ήτανε το δάσος.
Ερευνητής: Θέλω να με πείτε, όταν γεννηθήκατε, τι γλώσσα μιλούσαν οι γονείς σας; Είστε Πόντια.
Πληροφορητής: Το χωριό μας ήταν τουρκικό χωριό πώς το λένε;
Ερευνητής: Τουρκόφωνοι.
Πληροφορητής: Τουρκόφωνοι, ήμασταν πόσα χωριά, άλλοι ήτανε τουρκόφωνοι, άλλοι μιλούσαν ποντιακά.
Ερευνητής: Δηλαδή δεν σας αφήναν να μιλάτε ποντιακά.
Πληροφορητής: Όχι δεν μας αφήναμε, η γενιά τους έτσι ήτανε, έτσι ήρθαν, αλλά παίρναμε. Η γιαγιά μου ήτανε απ' το Σοχούμ, στο Σοχούμ μιλούσανε ποντιακά. Ο παππούς μου ήτανε τουρκόφωνος. Ποντιακά και τουρκικά όλοι ορθόδοξοι ήμασταν.
Ερευνητής: Ναι, ήσασταν ορθόδοξοι.
Πληροφορητής: Ορθόδοξοι όλοι.
Ερευνητής: Ευαγγελικούς είχε το χωριό σας;
Πληροφορητής: Όχι. Η Ίσκιλι είχε.
Ερευνητής: Η Ίσκιλι είχε. Τώρα θέλω να μου πείτε για Κρυπτοχριστιανούς, δεν είχατε;
Πληροφορητής: Όχι, εκείνοι ήταν στο Ακ Νταγ Ματέν, στο Κιουμούς Ματέν. Ήρθαν εργάτες για να κάνουν την εκκλησία μας, από κει ήτανε. Είχαν και τούρκικο όνομα, τουρκικό και χριστιανικό. Ήταν βαφτισμένοι αυτοί. Είχανε. Αλλά εκείνες τις ώρες βγήκε το '12 τους εξαφάνισαν στρατιώτες. Τώρα το '21 έφεραν αντίσταση οι Έλληνες. Από δω ήταν Τούρκοι αυτό, από κει ήταν, μας είπαν ότι...
Ερευνητής: Τώρα, εσείς τι θυμάστε, όταν έγιναν από εξορίες, πώς ζήσατε, φυλακίσεις, εξορίες, όλα αυτά θέλω να μου τα πείτε, θεία Αναστασία. Μια και δεν μπορείτε ποντιακά να μιλήσετε. Μιλάτε, είστε τουρκόφωνη που μιλάτε ελληνικά τώρα.
Πληροφορητής: Ελληνικά ναι. Εμάς, όταν ήρθαν, είχαμε επτά αντάρτες, αντιστασιακές δηλαδή, μας πάτησαν το χωριό, μας έκαψαν εκείνα τα σπίτια τα επτά. Τους άλλους του φυλάκισαν, τους πήγαν στην Τοκάτη, τους κρέμασαν. Άλλοι δεν πιάστηκαν. Τον Ιούνιο του '20, ήρθε ο δάσκαλός μας, ήταν ο Καρατελίδης εδώ. Και αμέσως μας μάζεψε τα ασματολόγια, εμείς λέγαμε ασματολόγια, τετράδια τραγουδιών και τα έβαλε στην σόμπα και έκαψε. Μεσημέρι πήγαμε, απόγευμα πάλι είχαμε σχολείο. Τα έκαψε. Εμείς πού ξέραμε, τι ξέραμε, αλλά κινδύνευε φαίνεται.

Ερευνητής: Πόσον καιρό πήγες στο σχολείο;
Πληροφορητής: Εκεί πήγα τέσσερα χρόνια μπορεί να πήγα. Δύο χρόνια με τον Καρατελίδη πήγα.
Ερευνητής: Πήγες σχολείο.
Πληροφορητής: Δευτέρα τάξη.
Ερευνητής: Δευτέρα τάξη. Και τι γράμματα μάθαινες ελληνικά ή τούρκικα;
Πληροφορητής: Ελληνικά.
Ερευνητής: Με λες ένα ποιηματάκι, αν θυμάσαι σήμερα, από κείνα εκεί; Από το ασματολόγιο;
Πληροφορητής: Από το ασματολόγιο;
Ω παιδιά μου ορφανά μου,
σκορπισμένα εδώ και κει,
μεσ' στου άπιστου τα χέρια,
βασανίζεστε πολύ.

Αυτό μόνο το θυμάμαι. Αλλά τούρκικα άσματα ήτανε εμβατήρια, μαθαίναμε και τουρκικά.
Ερευνητής: Για πες ποια εμβατήρια, αν θυμάσαι κανένα τουρκικό.
Πληροφορητής: Προσπαθεί να θυμηθεί ένα τουρκικό, αλλά δεν τα καταφέρνει
Ερευνητής: Δεν πειράζει, δεν το θυμάστε αυτό. Δηλαδή ο Καρατελίδης ο δάσκαλος πήρε και έκαψε τα ασματολόγιά σας, επειδή είχανε μέσα πατριωτικά;
Πληροφορητής: Τραγούδια.
Ερευνητής: Τραγούδια.
Πληροφορητής: Δηλαδή μας ενόχλησαν, από δω μας έστειλαν
Ερευνητής: Ναι εκεί, σας τα στέλναν εκεί.
Πληροφορητής: Ναι αυτό ήτανε.
Ερευνητής: Και μετά τι θυμάστε; Μετά που τα έκαψε αυτά τα τραγούδια;
Πληροφορητής: Μετά που έκαψε, το '21 γυρίσαμε τον Ιούνιο, νηστεία του Ιουνίου, του Αγίου Παύλου η νηστεία δεν είναι;
Ερευνητής: Εγώ θέλω να μας πείτε, θεία Αναστασία, τώρα τι θυμάσαι, τι κακά σας κάνανε οι Τούρκοι;
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας κάψαν εκείνα τα χωριά, μας ρήμαξε το χωριό, από τότε εκείνο τον χρόνο δεν πήγαμε σχολείο.
Ερευνητής: Ναι, θέλω να μου πεις τώρα λεπτομερώς πώς θυμάσαι, πώς κάηκε το σπίτι το ένα, τι έγινε για εκείνη την εποχή.
Πληροφορητής: Κάηκαν εκείνα που κάηκανε, καλύβες κάνανε εδώ κάνανε, εκεί κάνανε, ύστερα σ' ένα χρόνο μέσα βγήκαμε στα βουνά.
Ερευνητής: Α! για πες μου, γίνате αντάρτες.
Πληροφορητής: Αντάρτες γίναμε.
Ερευνητής: Όλη η οικογένεια μαζί.
Πληροφορητής: Όλο το χωριό μαζί και τα χωριά μαζί.
Ερευνητής: Τα χωριά μαζί.
Πληροφορητής: Όλα τα χωριά. Εκείνοι που δεν πήγανε, τους κάψανε, λέγανε, (αναφέρει τουρκόφωνα χωριά) τουρκόφωνοι ήτανε, ορθόδοξοι ήμασταν. Αυτό ήτανε.
Ερευνητής: Οι ορθόδοξοι βγήκατε στα βουνά μαζί με

τις οικογένειες.
Πληροφορητής: Ναι όλοι.
Ερευνητής: Για πες μου τώρα τι θυμάσαι απ' το βουνό, πώς ζούσατε εκεί μέσα;
Πληροφορητής: Πώς ζούσαμε; Τα σιτάρια μας τα κάψανε για να μην τρώμε. Όσα δεν κάψανε, αλωνίσανε, με φυλακές, με αυτά και τα πήγαμε στα τουρκοχώρια και στα τσερκεζοχώρια, εκείνοι οι Τσερκεζοί μας υποστήριζαν, άλλη γλώσσα είχαν αυτοί. Και έτσι όταν ήταν αυτό, πηγαίνανε φέρνανε, τρώγαμε και ξαναπηγαίναμε. Όταν δεν ήταν, και νηστεύανε, τι έκαναν, ο πεινασμένος τι κάνει; Πήγαιναν 20-30 φορτωνόντουσαν, οι άλλοι με το όπλο στο χέρι. Αυτά ήτανε.
Ερευνητής: Πόσον καιρό έζησες μέσα στα βουνά;
Πληροφορητής: Πόσον καιρό, κοίταξε, να σε πω τον Ιούνιο βγήκαμε, τον άλλο τον Σεπτέμβριο έγινε η συνθηκολόγηση. Πώς το λένε;
Ερευνητής: Δηλαδή έναν χρόνο και κάτι ήσασταν μέσα στα βουνά.
Πληροφορητής: Έναν χρόνο και κάτι, Σεπτέμβριος δηλαδή. Και τον Σεπτέμβριο μας ήρθαν, μας περικύκλωσαν πάλι. Μας περικύκλωσαν, 75 ημέρες ήμασταν περιορισμένοι, όλο με όπλα, με κανόνια, με κανόνια. Άλλος σκοτώθηκε, μπροστά μου ρίχτηκε μία γυναίκα, νεόνυμφη ήτανε, ακόμα το λέω, γέρασα και το λέω. Τώρα ξεχνάω, αυτό το μπαστούνι...
Ερευνητής: Ναι, αυτή η γυναίκα γέρασες και το λες, τι την κάνανε;
Πληροφορητής: Σκοτώθηκε, η σφαίρα ήρθε και από μπροστά. Εμάς μας συνέλαβαν όλους. Μία φορά κατέβασαν στην πόλη, στην Έρπαα. Άλλους απ' τ' άλλα τα μέρη που ήτανε, είπαν θα στείλουν στο Σμέλοβο, μετά ύστερα βγήκε η εξορία. Αλλά εμείς που είχαμε τους γονείς μας, τα αυτά μας. Η μάνα μου έφυγε με ένα μωρό, ύστερα ο αδελφός μου έφυγε, έφυγαν, μόνο εγώ έμεινα μέσα. Εγώ έμεινα μαζί με έναν αδελφό. Ύστερα ήρθε και η μάνα μου να με πάρει. Μας πήρε και πήγαμε σε τσερκεζικό χωριό και εκεί πήγαμε. Εκεί όταν πήγαμε τον Σεπτέμβριο, άλλο πόλεμος δεν ήτανε. Πήγανε σπέρνανε, θερίζανε. Ξένα σιτάρια θερίζανε, δεν κάθονταν, τι να κάνουν άλλο; Μύλους έκαναν, περάσαμε δύσκολα.
Ερευνητής: Θέλω τώρα, θεία Αναστασία, να μου πεις ακριβώς, στον έναν χρόνο και κάτι τι θυμάσαι εσύ από κείνες τις κακουχίες;
Πληροφορητής: Κακουχίες, όλους τους πήγανε εξορία, τους πήγαν εξορία.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μετά όταν πήγαν εξορία, ήρθαν οι Αμερικάνοι, δηλαδή κάτι έκαναν και μάζευαν τα μωρά.
Ερευνητής: Οι Αμερικάνοι.
Πληροφορητής: Οι Αμερικάνοι μάζευαν τα μωρά στη Σεβάστεια, όσοι ήταν εξορισμένοι και ήρθαν και στέλνανε απ' την Τοκάτη στην Σαμψούντα, μαύ-

ρη θάλασσα στον Εύξεινο Πόντο. Έτσι και μείς όταν ακούσαμε και είπαν κιόλας, ήρθε και λοχαγός να μας πει ότι την πατρίδα σας σάς θέλει. Αν θέλετε, θα πάτε. Οι οπλίτες όχι, φταίχτες γίνονται, κατάλαβες;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Φταίχτες γίνονται, εσείς να φυλαχτείτε. Ο καθένας που δεν έχει όνομα, να κατεβείτε. Όλοι κατέβαιναν, όλοι.

Ερευνητής: Οι αντάρτες δεν κατέβαιναν;

Πληροφορητής: Όχι, οι αντάρτες απ' τη Ρωσία ήρθαν.

Ερευνητής: Ναι. Όχι αυτοί οι δικοί σας δεν βγήκαν στο βουνό έξω;

Πληροφορητής: Στο βουνό ήτανε, όλοι ήμασταν.

Ερευνητής: Όλοι ήσασταν.

Πληροφορητής: Απ' τα βουνά ήρθαμε. Μας κατέβασαν στα χωριά στα τούρκικα. Ύστερα ήρθε ένας είπε στην Τοκάτη μαζεύονται μωρά. Άλλοι είπαν θα πάνε να χαθούν, άλλοι είπανε κείνο. Ο πατέρας μου είπε, αν χαθώ εγώ, είπε, τουλάχιστον τα παιδιά μου να ζήσουν. Μας κατέβασε σ' ένα χωριό Κοζάκων, εκεί μας κατέβασε και από κει, τρεις ήμασταν, κατεβήκαμε στην Τοκάτη μέσα.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου πόσα παιδιά είχε, τρία;

Πληροφορητής: Τρία έφερε, ήταν και άλλα δύο με τη μάνα μου, πέθαναν. Στη θάλασσα πέθαναν.

Ερευνητής: Η μάνα σου δεν ήταν μαζί σας, όταν κατεβήκατε στην Τοκάτη;

Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρας μας μάς έφερε εκεί στο χωριό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας περιποιήθηκαν εκείνη τη μέρα. Το πρωί κατεβήκαμε, εμείς φύγαμε, ο μπαμπάς μας πήγε στο βουνό.

Ερευνητής: Στο βουνό εξορία ή αντάρτης ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι βρε αντάρτες.

Ερευνητής: Αντάρτης στο βουνό. Πώς τον λέγαν τον πατέρα σου;

Πληροφορητής: Δημήτρη τον λέγανε.

Ερευνητής: Δημήτρη. Όνομα είχε καπετάνιου τίποτα;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Καπετάνιος ήτανε Αναστάσιος Παπαδόπουλος ήτανε.

Ερευνητής: Και πώς τον λέγανε;

Πληροφορητής: Ο Θεόφιλος Χατζηευσταθίου ήτανε.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Άλλο ένας ήτανε ο Δημήτρης Χατζηευσταθίου, πάλι εκείνοι σκοτώθηκαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι, άλλος ποιος ήταν; Πολλοί μπηγαν στο τούρκικο...

Ερευνητής: Αυτός ο Αναστάσιος Παπαδόπουλος πώς τον αποκαλούσανε;

Πληροφορητής: Αυτός ήταν καπετάνιος.

Ερευνητής: Το όνομα που τον λέγανε τότε.

Πληροφορητής: Αλλιώς πώς να λέγανε; Αναστάς αγά.

Ερευνητής: Αναστάς αγάς και κάπως αλλιώς πρέπει.

Πληροφορητής: Κοτσά Αναστάς.

Ερευνητής: Κοτσά Αναστάς, α, αυτόν τον ξέρεις δηλαδή.

Πληροφορητής: Πώς δεν τον ξέρω γειτονιάς μας παιδί ήτανε.

Ερευνητής: Γειτονιάς παιδί.

Πληροφορητής: Α, σαν τη βίλα ήταν το σπίτι τους.

Ερευνητής: Τόσο απέναντι, κοντά.

Πληροφορητής: Απέναντί μας ήτανε, ναι. Τον αδελφό του σκότωσαν στην Τοκάτη, κρέμασαν, παντρεμένος ήταν και αυτός, ο άλλος ελεύθερος ήτανε.

Ερευνητής: Ο αδελφός του πώς λέγεται;

Πληροφορητής: Εκείνος λέγονταν Κωνσταντίνος, ο άλλος ο μικρότερος ήταν Γιώργος, πήγαν στο τούρκικο το χωριό και μαζί τους σκότωσαν. Εκεί σκοτώθηκαν κάπου εικοσαριά.

Ερευνητής: Πώς τον θυμάσαι τον Κοτζά Αναστάς;

Πληροφορητής: Πώς να τον θυμάμαι;

Ερευνητής: Τι κορμωστασιά, πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Ήτανε παλικάρι, μεγαλόσωμος, ψηλός. Και ο αδελφός του ήτανε ψηλός και αυτός.

Ερευνητής: Και ήτανε καλό παιδί;

Πληροφορητής: Καλός ήτανε, πώς δεν ήτανε;

Ερευνητής: Γιατί βγήκε στο βουνό;

Πληροφορητής: Γιατί βγήκε; Το μικρόβιο ήτανε απ' εδώ. Και λέγανε ένας παπά Ευθύμης στην Κωνσταντινούπολη το πρόδωσε το κίνημα. Και το δικό μας το χωριό, σαν την Κατερίνη, ήταν πλούσιο, καπνοπαραγωγικό. Τα μαγαζιά γεμάτα καπνά ήτανε. Όλο λεφτά ήτανε. Ο Τοπάλ Οσμάν όταν ήρθε, εμείς δεν βγήκαμε στα άδικα. Τον Τοπάλ Οσμάν από την Άγκυρα τον έστειλαν για να μας καταστρέψει, 350 άτομα σκότωσαν και εκείνη την ημέρα και έβαλαν εδώ όργανα για να μην ακούσουν. Εδώ μία μηχανή στο ποτάμι.

Ερευνητής: Τα όργανα τι ήτανε, θεία Αναστασία;

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι τα έβαλαν για να μην ακουστεί.

Ερευνητής: Δηλαδή βάζαν τα όργανα και παίζανε για να μην ακούγεται η φωνή πώς σκοτώνουν οι Τούρκοι τους Έλληνες; Αυτό είναι τρομακτικό! Αυτό το έζησες εσύ;

Πληροφορητής: Δεν το είδα. Στο χωριό ήτανε, αλλά όλοι σκοτώθηκαν απ' το χωριό μας (προσπαθεί να θυμηθεί ονόματα) Χατζηιωαννίδης Αναστάσιος.

Ερευνητής: Χατζηιωαννίδης Αναστάσιος.

Πληροφορητής: Αναστάσιος Χατζηιωαννίδης, Γιώργος ήτανε, πολλοί ήτανε. Τριακόσιους είπανε σκότωσαν και τους έριξαν. Ολόκληρη νύχτα οι Τούρκοι με τα κάρα κουβαλούσαν. Το είχαν περικυκλωμένο.

Ερευνητής: Το χωριό.

Πληροφορητής: Την πόλη.

Ερευνητής: Την πόλη, ποια πόλη;

Πληροφορητής: Την Έρπαα.

Ερευνητής: Την Έρπαα. Και ποιος κάνανε, ανατριχιαστικό αυτό, ο Τοπάλ Οσμάν τους έκανε;

Πληροφορητής: Ναι ο Τοπάλ Οσμάν τους σκότωσε.
Ερευνητής: Και έβαζε και παίζανε όργανα για να μην...
Πληροφορητής: Ναι όργανα για να μην ακουστεί.
Ερευνητής: Για να μην ακουστεί. Ε και από κάτι τέτοια ανεβήκανε οι άλλοι στο βουνό για να μην τους σκοτώσουν.
Πληροφορητής: Εκείνη τη νύχτα μας χτύπησαν στις πόρτες και σηκωθείτε, είπανε, μεσάνυχτα. Πέμπτη ήτανε το παζάρι, αμέσως μας ειδοποίησαν στις πόρτες πέτρες, πέτρες έριχναν τα παιδιά, οι αντάρτες έλεγαν τραβηχτείτε. Το βουνό μας πολύ κοντά ήτανε, πώς το λένε, ένα χιλιόμετρο στο δάσος έμπαινες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εκείνοι που δεν ανέβηκαν στο βουνό τους βάλανε στις εκκλησίες και κάψανε. Γιούρκαρμαν που το λέγανε, Χιρίζνταγ, Γουζούλντουρεν αυτά τρία χωριά, τρία, τέσσερα χωριά, δηλαδή έρημα ήτανε, όπως εδώ στον βοσκότοπο θα δεις δάσος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και έτσι, έτσι έγινε.
Ερευνητής: Και αναγκαστήκατε και φύγατε μέσα στα βουνά.
Πληροφορητής: Ναι, ναι βγήκαμε στα βουνά.
Ερευνητής: Εσύ η ίδια ποιο θυμάσαι πιο ανατριχιαστικό τότε στη ζωή σου σαν κοριτσάκι που ήσουν μέσα στα βουνά;
Πληροφορητής: Τι; Απ' τον λύκο φοβόμουν τότε.
Ερευνητής: Φοβόσουν τον λύκο.
Πληροφορητής: Φοβόμουνα θα 'ρθει ο λύκος μέσα στον κόσμο και...
Ερευνητής: Και πού μέσα ζούσατε, σκηνές είχατε ή έξω;
Πληροφορητής: Σκηνές, το καλοκαίρι η οξιά μας σκέπαζε. Το φθινόπωρο αρχίζαμε και κάναμε στέγαστρα, καλύβες κάναμε.
Ερευνητής: Ναι, τις καλύβες με τι τις χτίζατε;
Πληροφορητής: Καλέ, είχανε παρχάρια εκεί απάνω, παρχάρια είχανε και είχαν καλύβες, σανίδια, ξύλα και με εκείνα τα σκεπάζαμε. Έτσι ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Παρχάρια ήτανε από εδώ να πήγαινες στο Παλαιό Κεραμίδι έβλεπες καλύβια. Από κει τα καλύβια, τα ξύλα τα παίρναμε, μας χρειαζόταν τότε καλύβια, εκεί δεν μπορούσες να ζήσεις.
Ερευνητής: Ζούσατε μέσα στα καλύβια.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Τι τρώγατε, θεία Αναστασία; Τι θυμάσαι σαν παιδάκι να σε ταΐζει η μαμά σου μέσα στο δάσος;
Πληροφορητής: Τι ταΐζανε; Αλεύρι φέρνανε. Ο μπαμπάς μας στην πλάτη είχε μία τσάντα, έπαιρνε 20 κιλά και εκείνα έφερνε με την πλάτη, όλο με τις πλάτες φέρνανε.
Ερευνητής: Το αλεύρι από πού το έβρισκε;

Πληροφορητής: Μύλους είχανε.
Ερευνητής: Είχανε μύλους επάνω στα βουνά, όχι μέσα στο χωριό.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, νύχτα πηγαίνανε.
Ερευνητής: Νύχτα πηγαίνανε και παίρνανε.
Πληροφορητής: Αλεύρι, αλεύρι και οι Τούρκοι αν έφερναν και εκείνα τα παίρνανε με το ζόρι, εσύ να πεινάσεις, όχι εγώ.
Ερευνητής: Α! και κλέβανε ο ένας τον άλλον.
Πληροφορητής: Ναι, ο ένας τον άλλον λέγοντας, οι μύλοι ήταν, οι Τούρκοι κατείχαν τους μύλους.
Ερευνητής: Α! Οι Τούρκοι τους κατείχαν.
Πληροφορητής: Ε βέβαια.
Ερευνητής: Αναγκάζεσαι.
Πληροφορητής: Αναγκάζεσαι.
Ερευνητής: Άλλο τι μαγείρευε η μάνα σου να σε ταΐσει μέσα σ' εκείνο το βουνό, εκτός από αλεύρι ;
Πληροφορητής: Το σιτάρι, το αλεύρι, χαβίτ'ς έκανε, έκανε στο σάτσι απάνω έκανε, στη φωτιά μέσα, στη στάχτη. Άλειβες το αυτό και καθαρίζες, έκανες ένα τόσο ψωμί. Πού θα εύρισκες φούρνους; Ύστερα το καλοκαίρι κάνανε φούρνο.
Ερευνητής: Φοβόσασταν από τους Τούρκους να κάνατε και φούρνους, μη σας πάρουνε είδηση.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Άλλο τίποτε αν θυμάσαι από κείνες τις ώρες; Πόσα άτομα ήτανε η οικογένειά σου, όταν πήγατε στην εξορία;
Πληροφορητής: Εγώ εξορία δεν πήγαμε.
Ερευνητής: Στο βουνό όταν πήγες.
Πληροφορητής: Στο βουνό όταν ήμασταν επτά άτομα.
Ερευνητής: Επτά άτομα.
Πληροφορητής: Επτά άτομα. Πέθαναν.
Ερευνητής: Ποιος πέθανε;
Πληροφορητής: Μια αδελφή μου πέθανε.
Ερευνητής: Πόσο χρονών ήτανε;
Πληροφορητής: Ήτανε τρία, τέσσερα χρονών. Η μία αδελφή μου στη θάλασσα πέθανε και έναν αδελφό είχα 2 χρονών και εκείνος στη θάλασσα πέθανε.
Ερευνητής: Στη θάλασσα πώς πέθανε δηλαδή;
Πληροφορητής: Ε, όταν πεθάνουν στη θάλασσα, τι κάνουν; Ρίχνουν στη θάλασσα. Προσφυγιά όταν ήρθαμε.
Ερευνητής: Δηλαδή πάνω στο πλοίο πέθανε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Και τον ρίξατε στη θάλασσα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πόσο χρονών ήταν;
Πληροφορητής: Ε, ενάμιση χρονών.
Ερευνητής: Ενάμιση, δύο χρονών. Δηλαδή η μάνα σου το ένα της το παιδί απ' τα πέντε παιδιά που είχε, πέντε είχε;
Πληροφορητής: Τα τρία μας έστειλαν εδώ.
Ερευνητής: Τρία.
Πληροφορητής: Ναι τρία.
Ερευνητής: Το ένα πέθανε μέσα στο βουνό και το άλλο πέθανε στο καράβι.

Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Τώρα εσείς τα τρία πού πήγατε, τι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Εμάς τα τρία με τα κάρα μας στείλαμε μέχρι το Μερζιφούντα, ήταν κολλέγιο αμερικάνικο. Από κει μας ντύσανε, μας δώσανε και από ένα πάπλωμα και ήρθαμε κατευθείαν στην Αιδηψό. Εκεί όταν ήρθαμε, δυο μέρες καραντίνα κάτσαμε, την Πρωτοχρονιά μας βγάλανε στην Αιδηψό.
Ερευνητής: Ναι. Στην Αιδηψό πόσα άτομα βγήκατε, τα τρία αδέρφια εσείς;
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Και η μάνα και ο πατέρας;
Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρα μου ήταν στο βουνό.
Ερευνητής: Ο πατέρας σου ήταν στο βουνό, εσείς τα τρία αδέρφια μόνο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Τρία αδέρφια.
Πληροφορητής: Η μάνα μου ήρθε με τους πρόσφυγες.
Ερευνητής: Η μάνα σου ήρθε ύστερα.
Πληροφορητής: Ήρθαν στην Τύρναβο, ύστερα...
Ερευνητής: Όχι, εσύ πες μου τα τρία αδέρφια σου πώς τα 'λέγαν τα άλλα αδέρφια σου;
Πληροφορητής: Μενέλαος, Ιωάννης.
Ερευνητής: Και Αναστασία.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουν εσύ τότε;
Πληροφορητής: Τα 13 πήρα.
Ερευνητής: Τα 13. Ο αδελφός σου πόσο ήταν;
Πληροφορητής: Ο αδελφός μου από μένα ενάμιση χρόνο μεγαλύτερος.
Ερευνητής: Ο Μενέλαος;
Πληροφορητής: Όχι, ο Μενέλαος μικρός ήτανε.
Ερευνητής: Ο άλλος, πώς τον είπες;
Πληροφορητής: Ο Γιάννης.
Ερευνητής: Ο Γιάννης ήταν 9 χρονών.
Πληροφορητής: 10, 11.
Ερευνητής: 10, 11 χρονών. Δηλαδή εσείς μόνα παιδιά φτάσατε στην Αιδηψό.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και μετά;
Πληροφορητής: Και μετά απ' την Αιδηψό χώριζαν τώρα. Οι Αμερικάνοι ήθελαν να πάρουν, να μας πάνε, αλλά πού δεν ξέρω, δεν μας άφησε. Έλληνες είναι, Ελληνόπουλα είναι, είπε. από κει και ύστερα τους μεγάλους τους πήγανε στα εργοστάσια. Στον Βόλο έστειλαν, στην Τύρναβο έστειλαν, στη Λάρισα έστειλαν. Όλος ο κόσμος δούλευε και τρώγανε. Να έτσι ήτανε.
Ερευνητής: Ναι. Εσάς πού σας πήγανε;
Πληροφορητής: Εμάς μας πήγανε στην Κόρινθο, επειδή είχαμε αδέρφια, κορίτσια και αγόρια ανακατωμένοι, εμάς μας έστειλαν στην Κόρινθο. Τα αγόρια στη Χαλκίδα, όσα αδέρφια ήτανε αγόρια. Τα κορίτσια τα έστειλαν στη Σύρο. Ύστερα ήρθαν οι γονείς μας.

Ερευνητής: Στη Σύρο που σας στέλνανε ορφανοτροφείο ήτανε ή τι ήτανε;
Πληροφορητής: Ορφανοτροφεία ήτανε.
Ερευνητής: Ορφανοτροφείο.
Πληροφορητής: Μόνο τα μεγάλα πού ήτανε 20, 18, 19 χρονών στέλνανε για υπάλληλους.
Ερευνητής: Α! εδώ και εκεί.
Πληροφορητής: Εδώ και κει στέλνανε ναι. Κορίτσια που ήτανε ορφανά.
Ερευνητής: Αυτά ποιος τα έκανε; Οι Έλληνες που ήταν στην Επιτροπή να σας αποκαταστήσουν ή οι Αμερικάνοι τα κάνανε;
Πληροφορητής: Οι Αμερικάνοι.
Ερευνητής: Στη Σύρο τι θυμάσαι; Το ορφανοτροφείο;
Πληροφορητής: Στη Σύρο δεν πήγα.
Ερευνητής: Εσύ σε ποιο πήγες;
Πληροφορητής: Στην Κόρινθο.
Ερευνητής: Στην Κόρινθο. Ήταν ορφανοτροφείο;
Πληροφορητής: Ορφανοτροφείο, τους στρατώνες κάναν ορφανοτροφείο. Όλο καλύβες κάνανε αυτά και τσαντίρια κάνανε. Εκεί δεν σταθήκαμε πολύ.
Ερευνητής: Πόσα παιδιά, τι θυμάσαι, θεία Αναστασία, πόσα παιδιά ήσασταν εκεί;
Πληροφορητής: Εγώ είχα 1347 αριθμό, τι ξέρω αγόρια, κορίτσια.
Ερευνητής: Α! θεία Αναστασία, αυτό είναι συγκινητικό, 1347 το θυμάσαι ακόμα σήμερα το αριθμό σου, ε;
Πληροφορητής: Τον αριθμό μου τον θυμάμαι.
Ερευνητής: Πες μου πώς ήτανε η ζωή εκεί μέσα, τι σας δίναν και τρώγατε;
Πληροφορητής: Μας δίναν, όλα τα καλά μας δίνανε. Τρώγαμε, πίνανε και μας άνοιξαν και σχολεία και αγγλικά μάθαμε και ελληνικά μάθαμε και Άγγλους είχαμε και Έλληνες δασκάλες ήτανε. Αλλά ο μπαμπάς μας ένα χρόνο ύστερα ήρθε. Ήρθε τότε ακριβώς, τότε γινόταν, αυτοί μάλωναν, πώς το λένε; Εδώ πάλι τέτοια ζωή ήτανε, μάλωναν. Μία νύχτα ήρθε ένα αεροπλάνο και επειδή συρματοπλεγμα είχαμε, τυλίχτηκε και έμεινε το συρματοπλεγμα εκεί, το συρματοπλεγμα και έμεινε. Δεν μπόρεσαν να βρουν αυτό και πέρασαν τι ήτανε πού ξέρω εγώ, μωρά ήμασταν, με το μωρό δεν μπορείς να τα βγάλεις πέρα. Όλοι βγήκαμε έξω, νομίζαμε το αεροπλάνο πήρε φωτιά, όλοι βγήκαμε. Και πάντοτε το λέγω, τα παιδιά...
Ερευνητής: Να τα κρατήσεις δεν μπορείς. Καλά το αεροπλάνο ποιοι το στείλανε; Ήτανε, ήρθε να βομβαρδίσει τίποτα;
Πληροφορητής: Κάνανε πόλεμο οι Άγγλοι
Ερευνητής: Ααα!
Πληροφορητής: Και βομβάρδισαν αυτοί φεύγατε, άλλοι ήτανε και ήρθανε, έριξαν και κανόνι.
Ερευνητής: Το θυμάσαι αυτό.
Πληροφορητής: Το θυμάμαι. Ήμασταν στο νοσοκομείο και αμέσως μία νοσοκόμα έπεσε. Γιατί εκείνοι δεν είχαν δει σαν και μας. Εμείς γελάσαμε. Ως παιδιά που ήμασταν γελάσαμε. Τίποτε δεν κάνει το κανόνι, είπαμε.

Ερευνητής: Γιατί γελάσατε; Δεν σας έκανε εντύπωση, αφού είδες τόσα που είδες εσύ, δεν είναι και τίποτε το κακό.

Πληροφορητής: Ναι έτσι είναι για.

Ερευνητής: Δεν είναι, δεν σε φάνηκε τίποτε εσένα από πόλεμο, ναι, ενώ τους άλλους;

Πληροφορητής: Μία τραυματίστηκαν, Δέσποινα Καραγιαννίδου λεγόταν. Ένας δάσκαλος ήταν πάλι, τα αδύνατα βάζαν χώρια και λίγο έξω ήταν το τσαντίρι και έριξαν. Να αυτό είναι.

Ερευνητής: Το θυμάσαι ακόμα μέχρι σήμερα, θεία Αναστασία.

Πληροφορητής: Εκείνα τα θυμάμαι, εδώ το μπαστούνι μου χάνω και δεν μπορώ να βρω.

Ερευνητής: Αυτά τα θυμάσαι, το μπαστούνι σου δεν θυμάσαι. Θεία Αναστασία, αυτό ποια χρονιά ήταν τώρα; Το '22, το '23, τότε;

Πληροφορητής: Το '22 ήτανε.

Ερευνητής: Το '22.

Πληροφορητής: Το '22 το φθινόπωρο και ο μπαμπάς μας τότε είχε έρθει στη Θεσσαλονίκη και από εκεί είχε έρθει στην Κοζάνη και...

Ερευνητής: Πώς σας βρήκε ο μπαμπάς σου;

Πληροφορητής: Πώς; Γραμμένα ήταν όλα παντού, παντού γραμμένα ήταν. Και κορίτσια πήγαν και μέσα στην Κοζάνη φώναξαν αμέσως, είπαν, θείο, θείο, τα παιδιά σου περιμένουν γράμμα. Αμέσως πήρε τη διεύθυνση και έγραψε. Τον Νοέμβριο που ήταν αποκριά, την αποκριά την ημέρα, την άλλη ημέρα, εγώ στο νοσοκομείο ήμουνα, ο αδελφός μου που ήταν ο μικρός φώναξε, παρών παρών. Αυτό το μικρό το ξέρει το όνομά του, είπανε, ναι έτσι.

Ερευνητής: Και σας είπανε ήρθε ο πατέρας σας.

Πληροφορητής: Μας έβγαλαν φωτογραφία, μας στείλανε στον μπαμπά μας. Αυτά είναι; αυτά είναι, στείλε τα. Και έστειλαν. Αλλά εμείς στην Αθήνα πολύ σταθήκαμε. Τα χαρτιά σου ανακατεύονται.

Ερευνητής: Και πήγατε πίσω στην Αθήνα σας περίμενε.

Πληροφορητής: Όχι δεν πήγαμε.

Ερευνητής: Πού πήγατε;

Πληροφορητής: Έγιναν τα χαρτιά ήρθαμε απ' τη Θεσσαλονίκη, Αμύνταιο. Στο Αμύνταιο καθίσαμε μία εβδομάδα.

Ερευνητής: Τον πατέρα σου πού τον είδες εσύ πρώτη φορά ύστερα;

Πληροφορητής: Στην Κοζάνη.

Ερευνητής: Στην Κοζάνη.

Πληροφορητής: Στην Κοζάνη, εκείνη την ημέρα...

Ερευνητής: Θυμάσαι εκείνη την σκηνή, θεία Αναστασία;

Πληροφορητής: Τι να θυμάσαι; Άλλους είχες και άλλους βρήκες. Η μάνα μου πέθανε, τα αδέρφια μου πέθαναν. Βρήκα μία μάνα, εκείνη γειτόνισσά μας ήταν.

Ερευνητής: Μητριά, ο πατέρας σου πήρε άλλη γυναίκα.

Πληροφορητής: Ε, τι να έκανε; Πήρε.

Ερευνητής: Πήρε άλλη γυναίκα.

Πληροφορητής: Και περάσαμε. Δόξα τω Θεώ περάσαμε. Εκείνοι πέθαναν και εμείς τώρα...

Ερευνητής: Ναι. Θεία Αναστασία, μετά από την Κοζάνη πού;

Πληροφορητής: Ήταν Λεύκαρη λέγανε εκεί στην Κοζάνη άγονο χωριό ήτανε. Τέσσερα χρόνια σταθήκαμε. Ο οικισμός σταμάτησε να μας δώσουν, αρχίσαμε να πεινάμε. Ύστερα βρήκαν την Καισάρεια εδώ στον Σβορώνο εκείνοι ήρθαν εκεί, άλλοι πήγαν στην Χράνη και άλλοι και εμείς εδώ ήρθαμε.

Ερευνητής: Σ' αυτό το χωριό σας που το λένε Νέο Κεραμίδι. Και όταν ήρθατε έτσι το λέγαν Νέο Κεραμίδι;

Πληροφορητής: Δεν ήταν χωριό.

Ερευνητής: Τι ήτανε; Τίποτε δάσος, τι ήτανε;

Πληροφορητής: Δάσος ήτανε

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Απ' τους Εβραίους είναι πωλητήριο δάσος ήτανε.

Ερευνητής: Εβραίοι το είχανε;

(Τέλος αφήγησης 1ο μέρος)

Ερευνητής: Το δάσος το λένε, πώς τον λένε τον Εβραίο είπαμε;

Πληροφορητής: Αλμοσινάς.

Ερευνητής: Αλμοσινά.

Πληροφορητής: Αυτοί 18 κομμάτια ήτανε, είχανε εδώ τον χότζα, τον μαχράμ πώς τον λένε, ήτανε αντιπρόσωπος.

Ερευνητής: Ήτανε εδώ. Τον θυμάσαι αυτόν εσύ σήμερα έτσι όταν ήρθατε αυτόν τον Εβραίο εδώ;

Πληροφορητής: Δεν τον είδα, εγώ κορίτσι γυναίκα εκεί θα πήγαινα; Αλλά ήταν.

Ερευνητής: Ήταν εδώ στο Νέο Κεραμίδι.

Πληροφορητής: Στο Κεραμίδι όχι. Οι Καταφυγιώτες εδώ είχανε μεσιακά καπνά

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πουλατζάς και τον έδωσαν εκεί μια περιοχή τον άνθρωπο. Είχε και τέσσερα παιδιά. Εδώ ήτανε. Μετά...

Ερευνητής: Στάσου, εσείς τότε ήρθατε σ' αυτό το μέρος που λέγεται τώρα Νέο Κεραμίδι;

Πληροφορητής: Το '28.

Ερευνητής: Νέο Κεραμίδι και ήτανε ένα δάσος, το πήρατε απ' τους Εβραίους, απ' τον Εβραίο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και ποιοι χτίσανε πρώτα σπίτια;

Πληροφορητής: Χτίσανε, όλοι χτίσανε.

Ερευνητής: Όλοι χτίσανε. Εσείς που ήρθατε από το χωριό Λεύκαρη, άλλοι ποιοι ήρθαν πρόσφυγες εδώ;

Πληροφορητής: Όλοι σχεδόν είναι απ' εδώ.

Ερευνητής: Απ' την Έρπαα.

Πληροφορητής: Ναι. Να εκείνος ο Κότογλου, η Καισάρεια δικό μας χωριό ήτανε, Χράνη έχομε.

Ερευνητής: Ναι πόσα χωράφια σας δώσανε;
 Πληροφορητής: Πόσα; Είκοσι στρέμματα.
 Ερευνητής: Κλήρο.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Ήτανε;...
 Πληροφορητής: Τους ντόπιους τους δώσανε από σαράντα και από κάθε κορίτσι έπαιρνε και οχτώ στρέμματα και εμάς μας δώσανε είκοσι στρέμματα.
 Ερευνητής: Καλά σ' αυτό εδώ το μέρος ήταν και ντόπιοι το '28; Ήρθαν και ντόπιοι;
 Πληροφορητής: Το '28 τότε έγινε διανομή.
 Ερευνητής: Διανομή, όταν έγινε διανομή.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Και πήρανε εκτός από σας τους Πόντιους και εντόπιοι.
 Πληροφορητής: Ναι το '28, το '32 έγινε η διανομή, αλλά σπείρανε, κάνανε.
 Ερευνητής: Καλά επίσημη διανομή έγινε το '32. Τα χωράφια, θεία Αναστασία, τα ανοίγατε, είχανε μέσα δάση ή μόνοι σας;
 Πληροφορητής: Ανοιξαμε, χωράφια καθόλου δεν μας έδωσαν. Γι' αυτό δεν ζητάει ο άνθρωπος, όταν δουλεύεις, όλοι οι άντρες πολύ, τι νομίζεις;
 Ερευνητής: Δουλέψανε σκληρά.
 Πληροφορητής: Ναι βέβαια. Αδυναμία, αδυναμία το αυτό, ύστερα έγινε πόλεμος.
 Ερευνητής: Στάσου και σας δώσανε από είκοσι στρέμματα χωράφια και τι άλλο σας έδωσε ο εθνικισμός; Οικόπεδα για να χτίσετε σπίτια;
 Πληροφορητής: Οικόπεδα ναι και αυτά τα οικόπεδα μετρημένα είναι, ναι.
 Ερευνητής: Και πώς έζησες, τι καλλιεργούσατε σ' αυτό το Νέο Κεραμίδι τώρα;
 Πληροφορητής: Με τι καλλιεργούσαμε;
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Τα χέρια μας να ήταν δυνατά να κάνουμε μία φορά το αλέτρι έσκιζε, βάρα και βάρα, ζωή δεν μένει τον άνθρωπο.
 Ερευνητής: Ναι τσαπίζατε συνέχεια. Και τι καλλιεργειες κάνατε στα χωράφια σας;
 Πληροφορητής: Σιτάρι, καπνό, όσα ανοίξαμε πρώτη χρονιά καπνό φυτέψαμε καπνό.
 Ερευνητής: Καπνό. Τι καπνά βάζατε;
 Πληροφορητής: Το Σαμψών.
 Ερευνητής: Το Σαμψών και εκεί στο χωριό σας πάλι καπνό κάνατε στην Έρπια;
 Πληροφορητής: Ναι και εκεί καπνά.
 Ερευνητής: Τα ξέρατε δηλαδή τα καπνά.
 Πληροφορητής: Ε βέβαια.
 Ερευνητής: Ο εθνικισμός σας έδωσε καθόλου ζώα; Αγελάδες, μουλάρια;
 Πληροφορητής: Έδωσε από ένα βόδι, από μία προβατίνα, ένα κατσικάκι στα Λεύκαρά μας τα έδωσαν. Όχι τώρα εδώ ήρθαμε εγκαταστημένοι, 4 χρόνια ύστερα ήρθαμε.
 Ερευνητής: Και δουλέψατε πολύ.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Ποια εκκλησία χτίσατε;

Πληροφορητής: Τον Άι Γιώργη είχαμε εδώ.
 Ερευνητής: Και στο χωριό σας πάλι Άι Γιώργη είχατε;
 Πληροφορητής: Άι Δημήτρη είχαμε, η Καισάρεια είχε Άι Γιώργη.
 Ερευνητής: Και εσείς βάλατε Άι Γεώργιο.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Πότε τη χτίσατε την εκκλησία σας εδώ;
 Πληροφορητής: Αυτό το καινούριο τη χτίσαμε μετά απ' '50.
 Ερευνητής: Προτού το...
 Πληροφορητής: Το '30.
 Ερευνητής: Το '30 ποια χτίσατε
 Πληροφορητής: Τον Άι Γιώργη χτίσαμε το '30 με πλιθια και με αυτά.
 Ερευνητής: Πλιθιά.
 Πληροφορητής: Ούτε πλιθιά, πλέξιμο και γέμισμα, να έτσι.
 Ερευνητής: Και πόσα χρόνια την είχατε έτσι την εκκλησία;
 Πληροφορητής: Την είχαμε αρκετά χρόνια είχαμε, μετά απ' τον πόλεμο το '50.
 Ερευνητής: Χτίσατε αυτή την εκκλησία στο ίδιο μέρος.
 Πληροφορητής: Όχι, εκείνο είναι στο αυτό, εκείνο που χτίσαμε είναι στον δρόμο απάνω Αγίων Αναργύρων είναι, ο Άι Γιώργης εδώ είναι.
 Ερευνητής: Όταν πρωτοήρθατε Άγιους Ανάργυρους χτίσατε.
 Πληροφορητής: Όχι, τον Άι Γιώργη.
 Ερευνητής: Και πώς με πλιθί;
 Πληροφορητής: Ναι με πλιθί και τώρα...
 Ερευνητής: Το χτίσανε γύρω γύρω και το κάνανε καινούριο, ωραία εκκλησία έχετε. Πολύ ωραία εκκλησία την έχω δει. Και άλλη ποια εκκλησία έχετε εδώ εκτός από τους Αγίους Αναργύρους;
 Πληροφορητής: Έχομε τον Άγιο Διονύσιο κάτω στον μύλο και ένα έχομε στην Παναγία εδώ.
 Ερευνητής: Α! έχετε και Παναγία.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Πόσες οικογένειες είναι αυτό το χωριό σας;
 Πληροφορητής: Δεν ξέρω. Εκατό είκοσι οικογένειες ήτανε, άμα πολλοί...
 Ερευνητής: Τώρα δεν είστε όλοι Πόντιοι; Όχι, είναι και ντόπιοι.
 Πληροφορητής: Όχι, εντόπιο εδώ δεν έχομε, εκτός από αυτές τις δύο οικογένειες.
 Ερευνητής: Όλοι Πόντιοι είστε.
 Πληροφορητής: Πόντιοι είμαστε, όλοι Πόντιοι.
 Ερευνητής: Θέλω, θεία Αναστασία, να με πείτε, θα με συγχωρείς που θα στο ρωτήσω, εσύ δεν παντρεύτηκες καθόλου;
 Πληροφορητής: Δεν παντρεύτηκα.
 Ερευνητής: Γιατί, θεία Αναστασία;
 Πληροφορητής: Το πόδι μου ήταν, πονούσε.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Μέχρι 25 χρονών. Ύστερα αν θέλεις, παντρεύεσαι.

Ερευνητής: Α! και έμεινες έτσι. Επειδή τότε συνήθως παντρευόταν όλα τα κορίτσια. Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι γύρω από τις νηστείες.

Πληροφορητής: Τις νηστείες τις κρατούσαμε τώρα, όλες τις νηστείες τις κρατούσαμε.

Ερευνητής: Για πες μου τώρα ποιες νηστείες θυμάσαι, αυστηρά που κρατούσατε.

Πληροφορητής: Αυστηρά είναι η Μεγάλη...

Ερευνητής: Εβδομάδα.

Πληροφορητής: Η Μεγάλη Εβδομάδα. Τώρα εδώ που ήρθαμε, οι Έλληνες έτσι το έχουν, μια βδομάδα κρατάνε πρώτη φορά και τρώνε, τρώνε και την τελευταία εβδομάδα κρατάνε.

Ερευνητής: Εκεί τι θυμάσαι, όταν έλεγες νηστεύω τι έτρωγες, όταν έλεγες νηστεύω 40 ημέρες τι έκανες;

Πληροφορητής: Ήταν αγριόμηλα, ήταν κρανιά. Αυτά τα στεγνώναμε. Αφιόνια, αφιόνια κοπανίζαμε στα αυτά βάζαμε. Φασόλια, ρεβίθια γεμάτα ήτανε. Εμείς δεν είδαμε αυτό, φτώχεια στο χωριό.

Ερευνητής: Στάσου, στο χωριό είπες φτώχεια δεν είδες. Εγώ θέλω να σου πω και το άλλο. Εάν υπήρχε καμιά οικογένεια στο χωριό σου εκείνη την εποχή, που να ήτανε η νηστεία του Πάσχα και να έλεγε μια οικογένεια εγώ θα μαγειρέψω, θα βάλω βούτυρο και θα κάνω αβγά να φάνε τα παιδιά μου;

Πληροφορητής: Δεν ήτανε, δεν ήξερα 12 χρονών όλα τα σπίτια γύριζα εγώ; οι θείοι μου ξέραμε, η γιαγιά μου δεν βάζαμε.

Ερευνητής: Δεν βάζατε;

Πληροφορητής: Το αφιόνι καλό ήτανε. Το αφιονόλαδο βγάλαμε πάλι στην κατοχή ήτανε, αφιονόλαδο βάζανε, σαν λάδι, ναι όπως τώρα το '40 άρχισαν φουντουκόλαδο βγάζανε εδώ, ε τέτοια, τέτοια για να συντηρήσεις. Έκαναν μηχανές με ξύλα και...

Ερευνητής: Απ' τα πανηγύρια τι θυμάσαι; Πανηγυρίζατε καθόλου;

Πληροφορητής

Η εκκλησία όταν γιόρταζε τότε πού πήγαινες, πού πήγαινες; Εδώ Τούρκος, εκεί Τούρκος, πού θα πήγαινες και στην πανηγύρη πολλά.

Ερευνητής: Μπορούσες έτσι, γεννήθηκες το '09 και ήρθες το '22 στην Ελλάδα, όλα αυτά τα χρόνια θυμάσαι να έπαιξε λύρα, κεμεντζέ, στο χωριό σου;

Πληροφορητής: Έπαιξε.

Ερευνητής: Έπαιξε, χόρευες; Αυτό θέλω να μου πεις. Κάνατε πανηγύρια, τέτοια, γάμους;

Πληροφορητής: Κάναμε γάμους και πανηγύρια. Όλα τα κάναμε.

Ερευνητής: Όλα τα κάνατε. Και ποιος, θυμάσαι τον λυριτζή; Εκτός απ' τη λύρα, την κεμεντζέ, τι άλλο όργανο είχατε εσείς οι τουρκόφωνοι;

Πληροφορητής: Και νταουλτσή είχαμε, και ζουρνάτσή είχαμε, του χωριού μας παιδιά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εδώ όταν ήρθε, τον νταουλτσή, τα πεθερικά του, δεν τον άφησαν να παίξει. Έ-

παιζε ζουρνά το παιδί, ακόμα εδώ στην Καισάρεια Σακόγλου Πέτρος λέγεται.

Ερευνητής: Ο Πέτρος ο Σακόγλου παίζει ζουρνά;

Πληροφορητής: Ναι, δεν παίζει.

Ερευνητής: Έπαιζε ζουρνά.

Πληροφορητής: Έπαιζε αλλά μικρός ήταν, οι γονείς του έκαναν, αυτοί όταν τον πάντρεψαν, 18, 20 χρονών όταν παντρεύεσαι, οικογένεια όταν κάνεις, μικροί ήτανε τότε, προσφυγιά ήτανε, πώς το λένε;

Ερευνητής: Ποιος ήτανε, θυμάσαι εσύ ποιος έπαιζε στο χωριό σου λύρα, κεμεντζέ;

Πληροφορητής: Ένας άλλος ήτανε, πέθανε εκείνος, όλοι σχεδόν πέθαναν, κεμεντζέ έπαιζε.

Ερευνητής: Κανέναν τραγουδάκι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τούρκικα τραγούδια τραγουδούσαν, όχι ποντιακά.

Ερευνητής: ποντιακά όχι, κανέναν τραγούδι τουρκικό έτσι σιγά, σιγά να με το πεις να γραφτεί.

Πληροφορητής: Εγώ τέτοια πράγματα δεν έλεγα.

Ερευνητής: Γιατί δεν έλεγες; ήτανε ντροπή τα κορίτσια να τραγουδάν και να χορεύουν;

Πληροφορητής: Ε, τραγουδάνε, αλλά κορίτσια γεννηθήκαμε, στα βάσανα πέσαμε. Εδώ ήρθαμε, εκεί στην Τουρκία μωρά ήμασταν, σχολείο πηγαίναμε. Δεν σε είπα τα ποιήματά μας; Λοιπόν εκείνο ήτανε. Εκείνα ήτανε, πού να παίζαμε; Τραγούδια σχολικά τραγουδούσαμε. Πηγαίναμε εκδρομές Μάιος τ' ένα, τ' άλλο τραγουδούσαμε. Και εδώ ήρθα τέσσερα χρόνια το δημοτικό τελείωσα.

Ερευνητής: Εδώ στο Κεραμίδι;

Πληροφορητής: Στο Κεραμίδι όχι, εκεί στα Λεύκαρα.

Ερευνητής: Στα Λεύκαρα της Κοζάνης. Το Νέο Κεραμίδι από πού πήρε το όνομα, ξέρεις;

Πληροφορητής: Το Νέο Κεραμίδι πήρε απ' το Παλιό Κεραμίδι.

Ερευνητής: Αα!

Πληροφορητής: Παλιό Κεραμίδι ήταν και εμείς χτίσαμε. Εκείνοι είπαν απέναντί μας να χτίσετε στην πλαγιά. Και εμείς είπαμε νερό θέλουμε, εμείς το νερό. Δύο πέτρες γυρίζει αυτό το αυλάκι αν θα πέρασες, αλλά...

Ερευνητής: Ναι το είδα. Αυτό το αυλάκι γύριζε δύο μύλους;

Πληροφορητής: Δύο μύλους γύριζε ναι.

Ερευνητής: Και είπατε εσείς οι πρόσφυγες να δούμε νερό, να χτίσουμε μύλο και εμείς θα φύγουμε από αυτό το Κεραμίδι να χτίσουμε εδώ στην πλαγιά. Και χτίσατε εδώ το χωριό και το ονομάσατε Νέο Κεραμίδι. Α, γι' αυτό το Παλιό Κεραμίδι έχει τους Αγίους Αναργύρους και εσείς έχετε τον Άγιο Γεώργιο.

Πληροφορητής: Όχι εκείνοι έχουν τον Μιχαήλ Αρχάγγελο.

Ερευνητής: Α! Αρχάγγελος Μιχαήλ εκείνοι.

Πληροφορητής: Αυτά είναι.

Ερευνητής: Ναι, και ύστερα, θεία Αναστασία, πώς ζούσατε εδώ στο χωριό; Αγαπημένα, ωραία;

Πληροφορητής: Καλά ζούσαμε μέχρι να 'ρθει το '40. Το '40 όταν ήρθε, άλλος εκεί τράβηξε, άλλος εδώ, άλλος με τους Γερμανούς, άλλος με τους άλλους, ανακατεμένοι τι ταθέλεις!

Ερευνητής: Και έγινε σφαγή στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Έγινε, πώς δεν έγινε;

Ερευνητής: Έγινε. Θεία Αναστασία, τώρα ποιο θυμάσαι με μεγαλύτερο πόνο τον ξεριζωμό από κει που ήρθες από τον Πόντο ή αυτό εδώ που έγινε;

Πληροφορητής: Αυτό πιο δύσκολο ήτανε.

Ερευνητής: Αυτό πιο δύσκολο σε φάνηκε, ε; γιατί σφάζανε αδέρφια τα αδέρφια, έτσι;

Πληροφορητής: Ναι αυτό είναι.

Ερευνητής: Δηλαδή είσαι γυναίκα που λες υπεύθυνα τη γνώμη σου. Αυτό πιο δύσκολο σε φάνηκε. Τώρα πώς είσαι; Ύστερα από τόσα, το 1990 έχουμε σήμερα. Πέρασαν 50 χρόνια απ' το '40. Όλα αυτά τα χρόνια πώς βλέπεις τη ζωή στο χωριό σου;

Πληροφορητής: Πώς να βλέπω; Εγώ ο αδελφός μου αυτός.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τέσσερα χρονών τον πήγαν στο βουνό και ύστερα δεν μπόρεσε να καθίσει άλλο, μικρό ήτανε. Μας κατέβασαν στον παππού. Ο παππούς τον μεγάλωσε. Το παιδί δούλεψε και κάναμε εδώ σπίτι. Ο αδελφός μου πέθανε στην Πολωνία.

Ερευνητής: Α! ο αδελφός σου στην Πολωνία πέθανε;

Πληροφορητής: Ναι. Αυτό είναι.

Ερευνητής: Έφυγε το '40 στην Πολωνία;

Πληροφορητής: Ναι, ναι το '50 φύγανε, αυτό είναι.

Ερευνητής: Πολωνία και τον είδες άλλο;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Τον είδες άλλο από τότε;

Πληροφορητής: Πού να τον δω;

Ερευνητής: Και ζεις τώρα με ανίψια εσύ εδώ;

Πληροφορητής: Ανίψια ναι έχω τέσσερα κορίτσια έχει το δέντρο μας. Και η νύφη μου πολύ καλή νύφη έχω μια φορά.

Ερευνητής: Α, ωραία.

Πληροφορητής: Ωραία.

Ερευνητής: Πρόσεξα όμως, θεία Αναστασία, εσύ μπορείς ακόμα και δουλεύεις;

Πληροφορητής: Δεν μπορώ να δουλεύω, είναι τρία χρόνια περίπου, τον Αύγουστο άμα φτάνει, το πάπλωμά μου απάνω δεν μπορώ να τραβήξω. Αυτό είναι.

Ερευνητής: Αν τώρα, θεία Αναστασία, σε λέγανε, θεία Αναστασία, θα σε πάμε ταξίδι στον Πόντο, θα ήθελες; Να δεις εκείνα τα μέρη που γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Ένας πήγε, ένας από το χωριό μας, είναι στη Νέα Χράνη τώρα, πήγε και τα μαχλέπια μας όλα τα κόψανε λέει και καβάκια φυτέψανε, τα καβάκια αυτά τα δένδρα θέλουν. Μαχλέπια που λένε, που αγοράζεις και κάνεις γλυκά, τέτοια αξία είχανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ολόκληρα δέντρα ήτανε και οι Τούρκοι τους κατάστρεψαν μέχρι να πάνε αυτοί. Αυτοί δεν ήξεραν και όλα τα κόψανε. Αλλάζει το κλίμα, το μαχλέπι αλλάζει το κλίμα. Κάτω από το μαχλέπι αν κοιμηθείς, τρία χρόνια δεν παθαίνεις τίποτα, δεν αρρωσταίνεις.

Ερευνητής: Α! ήτανε τέτοιο δέντρο ωραίο.

Πληροφορητής: Τέτοιο δέντρο.

Ερευνητής: Ναι. Εσύ όμως δεν με απάντησες, θέλεις να πας στην πατρίδα σου, αν σου έλεγε τώρα ο ανεψιός σου ή η ανιψιά σου, θεία, πάμε στην Έρπαα.

Πληροφορητής: Όχι δεν μπορώ και δεν έχω και κουράγιο να πάω πέρα απ' το χωριό.

Ερευνητής: Στην εκκλησία πηγαίνεις κάθε Κυριακή;

Πληροφορητής: Ναι πηγαίνω.

Ερευνητής: Πηγαίνεις, κάθε Κυριακή, ε;

Πληροφορητής: Κάθε Κυριακή.

Ερευνητής: Αν σε έλεγε κάποιος, θεία Αναστασία, στην εκκλησία δεν θα πας, τι θα έκανες;

Πληροφορητής: Θα πήγαίνα.

Ερευνητής: Δηλαδή πιο πολύ απ' όλα μέσα σου είναι η Ορθοδοξία, ε;

Πληροφορητής: Ε βέβαια.

Ερευνητής: Αυτό είναι συγκινητικό, θεία Αναστασία. Δηλαδή γεννήθηκες, τράβηξες εξορίες, το μόνο που δεν έχασες.

Πληροφορητής: Για κοίταξε, η θρησκεία είναι θρησκεία, κανένας να μη σε γελάει. Εμείς βγήκαμε στα βουνά και ύστερα αγίασε 'Αι Λίας και είπανε κάτι κορίτσια μιλούσανε, τους λέγανε κάτι. Και είπανε ότι αν δεν ανοίξετε την εκκλησία του 'Αι Λία, εκκλησίες δεν θα έχετε. Αλλιώς θα χαθούμε. Δεν γίνεται; Δεν έγινε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγαμε την εκκλησία την κάναμε και ήρθαμε στο χωριό, κάτι φρούτα πήραμε και βγήκαμε απάνω. Την άλλη μέρα το κανόνι έσκασε. Έστησαν, ένα ψηλό μέρος ήτανε στο βουνό, άιντε από κει. Ήρθαν, να σε γελάσω, τα μάτια τους τα τύφλωσε, ό,τι έκανε, περνάμε, όπως βλέπουμε το αυτό, του πατέρα μου το σπίτι, έτσι ο δρόμος ήτανε. Έτσι καθίσαμε και δεν μας είδαν και άλλος κόσμος περπατούσε και εκείνους δεν τους έβλεπαν, ολόκληρος λόχος ήτανε.

Ερευνητής: Α! δηλαδή έγινε ένα θαύμα πιστεύεις εσύ;

Πληροφορητής: Ναι θαύμα ήτανε. Τόσα δέντρα ήτανε, δεν ήτανε πολλά, εκεί που ήμασταν.

Ερευνητής: Χαμηλά δέντρα δηλαδή εσείς κρυφτήκατε από κάτω;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και οι στρατιώτες περάσαν και δεν σας είδανε;

Πληροφορητής: Δεν μας είδανε.

Ερευνητής: Δεν σας είδανε. Δεν σας είδανε οι στρατιώτες. Τόσο πολύ πιστεύατε;

Πληροφορητής: Ε βέβαια πιστεύω και πάλι πιστεύω, ό,τι θέλουν ας λέγουν. Το κακό όποιος το κάνει, αμέσως τον βρίσκει και δεν λέει απ' αυτό έγινε.

Τον άλλον τον αδελφό μου τον σκότωσαν εκεί στην Καισάρεια απέναντι. Και ο κόρακας, χωρίς να ξεκουράζεται, έρχεται εδώ και εκείνος πήγε, γύρισε, στην Αλβανία, στο Τεπελένι πώς το λένε, εκεί στην άλλη άκρη της Γερμανίας και ήρθε και του Ιταλού, δεν έπαθε τίποτε, τόσα ποτάμια πέρασαν και πήγε τον σκότωσαν.

Ερευνητής: Το τυχερό του εκεί ήτανε.

Πληροφορητής: Εκεί ήταν για, αυτά όλα αυτά έγιναν.

Ερευνητής: Έγιναν.

Πληροφορητής: Ναι. Το '24...

Ερευνητής: Χαίρομαι, θεία Αναστασία, για τη μεγάλη πίστη που έχεις και με συγκινείς. Αλλά θέλω τώρα να σε ρωτήσω κάτι άλλο, τίποτε, παρόλο που ήρθατε καμένοι από κει, ξεριζωμένοι, μήπως σας βρίσκετε, έχετε καμιά εικόνα από κει απ' τον Πόντο.

Πληροφορητής: Εμείς το εκκλησία μας πρώτη φορά το κάψανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καινούριο χτιστό ήταν, καινούριο ήταν, μόλις το είχαμε σκεπάσει, αυτό έγινε το '12

και από τότε εμείς τίποτα δεν μπορέσαμε, από κει και απ' εδώ. Όλα μας τα κάψανε, δεν έμειναν.

Ερευνητής: Τίποτε δεν υπάρχει ούτε ένα κειμήλιο που να θυμάστε από τότε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Πρώτα-πρώτα δύο οικογένειες μία γενήκαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πού να βρίσκαμε; Έτσι δεν είναι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένα κορίτσι και ο πατέρας μου ένα κορίτσι και δύο παιδιά και μεγαλώσαμε, ζήσαμε. Εκείνη την παντρέψαμε και τον αδελφό μου παντρέψαμε και εκείνη έχω και ανίψια το ένα, το άλλο.

Ερευνητής: Αλλά δεν έχετε κανένα κειμήλιο, δεν σας έμεινε, γιατί ήρθατε από κει. Λοιπόν.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, σκόρπιοι ήρθαμε.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τα ωραία πράγματα που μας είπατε. Να είστε καλά.

(Τέλος αφήγησης 2ο μέρος)

Η περιφέρεια Έρπαα είχε 10 χιλιάδες κατοίκους, Έλληνες, Αρμένιους και Πόντιους. Οι Έλληνες ήταν περίπου 2.300 και καλλιεργούσαν καπνά. Στην Έρπαα είχε την έδρα της η γενική διεύθυνση οθωμανικών καπνών (Regie).

Ίσκιλι (χωριό των πληροφορητών Κότογλου Ιωάννη και Μολοζίδη Ιωάννη)

Το Ίσκιλι ήταν κτισμένο πάνω σε πλαγιά σε ύψος 700 μέτρα, στην κοιλάδα του Λύκου ποταμού. Απέχει 12,5 χιλιόμετρα από την Έρμπαα, 22 χιλιόμετρα από τη Νεοκαισάρεια και 36 από την Τοκάτη. Πριν την ανταλλαγή οι κάτοικοι ήταν περίπου 850 και μιλούσαν ποντιακά. Η εκκλησία ήταν της Υπαπαντής και είχαν Δημοτικό Σχολείο με 4 τάξεις. Με την ανταλλαγή σχεδόν όλοι εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη και λίγοι σε Ελάσσονα και Λαγκαδά Θεσσαλονίκης.

Το χωριό ανέβηκε στα βουνά με τους αντάρτες για να γλυτώσουν από τη μανία των Τούρκων. Εδώ έδρασε και ο ξακουστός καπετάνιος Κοτζιά Αναστάς. Όσοι δεν πρόλαβαν να ανέβουν πάνω στα βουνά, εξορίστηκαν σε Σεβάστεια, Τοκάτη, Μαλάτεια και σε άλλα μέρη στα βάθη.

Μαρτυρία 1η Πληροφορητής: Κότογλου Ιωάννης

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, ο σύλλογον εμουν ο Ποντιακό, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, εσκέφτε να παίρ' συνεντεύξεις από γέρους άμον εσέν, πη εγεννέθετε 'ς σον Πόντο, έζησέτε εκεί, έρθετε αδακέσ', είδετε πολλά. Για να απελέσκουνταν ατά 'ς σ' άλλα γενέας ποία 'α ρχουνταν, να γράφτομε και βιβλίο. Και επειδή εσύ, ο μπάρμπα Γιάννης, απ' ό,τι έλεε με και ο πατέρα μ', είχες πολλά δύσκολο ζωή, αλλά ηρωικό. Θέλομε να λες μας με λεπτομέρειες ντό θυμάσαι απ' εκεί, πότε εγεννέθες, τα πάντα. Αρχινούμε. Λοιπόν.

Πληροφορητής: Λοιπόν πέει.

Ερευνητής: Πότε εγεννέθες, πού εγεννέθες και όλα.

Πληροφορητής: Το '06 τη χρονίας 'κ' εξέρα εγώ, έλεεν α' ο Χοτζάγιαννες ας λέγω σε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το '06 τη χρονίας 9 Απριλί'.

Ερευνητής: Α! 'Σ όποιον μέρος;

Πληροφορητής: 'Σ την Ίσκιλι.

Ερευνητής: Α Ίσκιλιώτης, η Ίσκιλι τι περιφέρεια...

Πληροφορητής: Νίξαρ, Νίξαρ.

Ερευνητής: Νίξαρ;

Πληροφορητής: Σιβάζ' βιλαέτ'

Ερευνητής: Σιβάζ' βιλαέτ', Σεβάστεια ποιο λένε;

Πληροφορητής: Νομός Σεβαστείας. Ας λέγω σας α' τούρκικα.

Ερευνητής: Τούρκικα ναι, Σεβαστείας.

Πληροφορητής: (Μιλάει Τουρκικά), κατάλαβες;

Ερευνητής: Από το μέρος που εγεννέθες, νομός

έν' ναι, η Σεβάστεια έτονε 'ς σα Μεσόγεια απέσ', όχι 'ς ση θάλασσα, έτον ορεινό;

Πληροφορητής: Ορεινό έτον.

Ερευνητής: Λοιπόν πέει μας πόσους κατοίκους είχεν ατότες το χωριόν που εγεννέθες.

Πληροφορητής: Το χωριό μουν έτονε 100 σπίτα.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Πάντως μικρό χωριό ήτανε.

Πληροφορητής: Το χωριό μου και η Τάχταλι έναν δήμος ήτανε, ας λέγω σε, Σεμενλήδες.

Ερευνητής: Α! είστουν Σεμενλήδες.

Πληροφορητής: Σεμενλήδες είμαστε, συγγενοί είμαστε.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Εμείς και η Τάχταλι απέναντι είναι τα χωριά.

Ερευνητής: Δηλαδή έφυγαν νωρίτερα οι Σεμενλήδες και έρθαν 'ς σ' από το χωριό;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Γιατί έρθαν, ντό είχεν το χωριό σου;

Πληροφορητής: Γιατί έρθαν 'κ' επόρ'ναν να έζηναν εκεί.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Εκειαπάν' ορεινά μέρη ήτανε, ζωή δεν ήτανε. Εκατέβηκάνε ατουκέσ' οι παππούδες -ι- μουνε, εγόρασάνε, επήρανε κτήματα και έζηνανε.

Ερευνητής: Ναι, το έδαφος πώς έτονε, είχτε πεδιάδας, βουνά, πώς έτον;

Πληροφορητής: Πεδιάδα είχαμε.

Ερευνητής: Είχτε πεδιάδα και ντό εκαλλιέργανέτε;

Πληροφορητής: Σιτάρα, καλαμπόκια, καπνά, αφιόνα.

Ερευνητής: Αφιόν ποίο έν;

Πληροφορητής: Αφιόν χασχάδ.

Ερευνητής: Το σκοινί που εβγαίν'.
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Το χασίς.
Ερευνητής: Ααα! Και εβγαίν' το αυτό...
Πληροφορητής: Χαδχάδ, χαδχάδ ατώρα το κυνηγούνε το ίτενο και...
Ερευνητής: Καλά και ντ' εποίν' ατο;
Πληροφορητής: Ατό ετίζεβám' ατο 'ς σο τοπούζ, αϊκα τοπούζα, τρία τέσσερα μαχάιρα εντούναμ' α'. Εγώ 'κ' επρόλαβα, εξέβεν το σεφερλίκ' και επήγα, η μάνα μου, ο κύρη μου, τ' αδέλφα μου και εσέρευάν α' εκείνο. Το πρωί επέναν έξυζαν με το μαχάιρ' και είχαν τενεκόπα, εβάλ'ναν ατα εκεί απέσ'. Εσέρευάν ατα, επαίρναν ατα και επέναν 'ς σο ίτο, 'ς σο ρετζί και επούλ'νεν ατα το κράτος. Τέσσερα λίρας μαύρη αγορά εποίνανε. Έναν λίρα εσέρευε τ' αφιονί' το βούτορον και επούλ'ναν α' εκεί 'ς την δημοπρασίαν 4 λίρας 'ς την Αμερική επένε. Έλεγάνε ευτάν' α' αβούτο, ευτάν' α' εκείνο...
Ερευνητής: Κάναν φάρμακο. 'Κ' έλεε σας κανείς ατότες, κανείς πίν' ατο, ρουφάτ' ατο, καπνίζ' α';
Πληροφορητής: 'Κ' ήξεράμε.
Ερευνητής: 'Κ' ήξερέτε, αϊκα 'κ' ήξερέτε. Ύστερα εξέβαν ατά 'ς ση φόρα.
Πληροφορητής: Εμείς με συγχωράς, ας λέγω σε, είχαμεν και ένα βούδ' και εκοπάνιζα εΐίν' τα τοπούζα 'ς σο χωράφ' σουμά, χαμάν εκοπάνιζαν εποίναν τον σπόρο. Επένεν έτρωέν ατα εκείνα, εμεθύνε εκείνος, τα τουρκοχώρα φιρτούλ φιρτούλ 'υλικρώσκουτον ατα, αποπίσ' ατ' έτρεχα εγώ και έκλαιγα. Ακούς; Εξέρω εγώ τ' αφιόνα χαϊβάνα πα εμεθύν'νε.
Ερευνητής: Βέβαια εκείνα πα εμεθύν'νε. 'Σ σο σχολείο, ποίο έτον το σχολείο σ', ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: 'Σ σο σχολείο επήγαμε «μητέρα αγαπώ πολύ το γάλα, πατεράκι δώσε ένα ψαλιδάκι».
Ερευνητής: Άτσ' εμάθιζάν εσας.
Πληροφορητής: Ατό, ατό, άλλο 'κ' είδαμε, εξέβε το σεφερλίκ' λέγω σε...
Ερευνητής: Εξέβε ο πόλεμο.
Πληροφορητής: Και εμείς ήμασταν σε ορεινά χωρία, δάσκαλ' πού ήτανε;
Ερευνητής: Δασκάλ' 'κ' ήτανε. Εκκλησία σουνε;
 Ποίο εκκλησία είχατε;
Πληροφορητής: Είχαμε την Παναϊαν.
Ερευνητής: Παναϊα.
Πληροφορητής: Εκκλησία μου ήτανε...το καλλίτερο εκκλησία 'Ισκιλι είχεν α'.
Ερευνητής: Οι πατεράδες -ι-σουν ντό δουλεία

εποίναν; Γεωργία μόνον ή εποίναν κι άλλο εμπόριο;
Πληροφορητής: Εποίναν, εποίναν, ασ' όλα εποίνανε, 'κ' έστεκαν, Σεμενλήδες.
Ερευνητής: Σεμενλήδες ανήσυχοι. Εξενιτεύκουσαν ξάι;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, έστεκαν εκεί 'ς σο χωρίο. Η γλώσσα τ' εσέτερο τη Ισκιλιωτών ποντιακό έτονε ή τούρκικο, τουρκόφωνοι;
Πληροφορητής: Εσύ ντό λες;
Ερευνητής: 'Κ' ήξερέτε τούρκικα;
Πληροφορητής: Τούρκικα εμείς... Οι νέοι μουν ξάι τούρκικα 'κ' ήξεράνε.
Ερευνητής: Α! 'Κ' ήξεραν, μόνον ποντιακά.
Πληροφορητής: Μόνον ατείν που επέναν οξου-κέσ'.
Ερευνητής: Α και εμαθάν'ναν ατα ασ' 'ς σο εμπόριο και αδά κι ακεί. Ντό θυμάσαι άλλο, μπάρμπα Γιάννη, για το αντάρτικο εκεί. Ατό θέλω να λες μας, διότι έτονε το ποντιακό αντάρτικο από τα ωραιότερα αντάρτικα που έτανε. Και 'κ' έχομε τίποτε, ά λες μας ιστορίας.
Πληροφορητής: Έτονε το Τόπσια, τ' εμέτερον η τοποθεσία...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έτανε τη Τοχατή Ορωμαίοι μαζεμέν' εκεί. Ας 'ς σο Σεβάζ' πα έτανε Ορωμαίοι. Επήγανε, επένανε τα παλληκάρα εκουβάλ'ναν ατ'ς. εγώ πιλέ επήγα.
Ερευνητής: Καλά εποίκες.
Πληροφορητής: Εγώ επήγα Τέκνετζουκ, Σαρίγκιοι, Κόβετζμε, αβούτα χωρία ορωμείκα έτανε. Επένα εγώ πα. Ά πάμε παίρομε ασ' 'ς ση Χέγκενα... εγέλاناμε... επέναμε.
Ερευνητής: Πόσον χρονών ες'νε ατότες;
Πληροφορητής: Ατότε δεκαέξ χρονών.
Ερευνητής: Δεκαέξ χρονών. Απέσ' 'ς σο ζαντόν το αίμαν, καλά εποίνες.
Πληροφορητής: 18 έμ'νε, όταν επέθανε ο πατέρα μ'.
Ερευνητής: Ύστερα;
Πληροφορητής: Ύστερα έρθαμε, εμάζεψάμε 'ς σο Τόπσα απάν', το Τόπσιαν έτον τρανό βουνό, άκραν 'κ' είχεν. Έρθανε εκεί οι Τούρκ' ιθτέ. Ακριβώς τον Νοέμβριο, τέλη Νοεμβρίου κέσ', έκλωσάν εμας οι Τούρκ'. Επολέμεσάμε 70 ημέρες. Τα παλληκάρα μουν εσκοτώθαν εκεί Αράπογλους, εσκοτώθε ο Τδαχούρτς ασ' σο Κιουλζίκ, εσκοτώθε τη κουτσής ο Στάθιο ασ' 'ς σο Σοχούμ, εσκοτώθε ο Τσιούρογλους, τουρκόφωνος. Κια ατείν, ενέσπαλα κέλα ολίγο...

Ερευνητής: Ό,τι θυμάσαι, μπάρμπα Γιάννη.
Πληροφορητής: Ναι. Τέλος πάντων εκράτησε 70 ημέρες. Σ' εβδομήντα ημέρες απάν' ο Γριβάς έστειλε σύνδεσμο 'ς τον Γοτζά Αναστάς.
Ερευνητής: Από τους μεγαλύτερους του αντάρτικου ο Γοτζά Αναστάς.
Πληροφορητής: Λέει ατονε, Γοτζά Αναστάς, Γοτζά Αναστάς, γιοργανούν νταριντί, ξέρεις τι θα ειπεί;
Ερευνητής: Τι;
Πληροφορητής: Το γιοργάνι σ' ετρυπέθεν. Γιοργάν' νταλιντίεσα, είπεν, μεζάρ αχτσούχουνι, το γεργάν αν ετρυπέθεν, είπεν, το ταφίν ανοιχτό έν', είπε.
Ερευνητής: Μπράβο!
Πληροφορητής: 'Κί παραδινόμαστε, είπε. Αν παραδινόμαστε, είπε, 'ς τον μυξέα 'ς τον Τούρκο και 'ς τον στραβό (μιλάει τουρκικά), 'ς σο τδεκούρ' αφκά, είπε το 'κί κόφτ', 'α βάλομεν τη γούλα μουν και κόφτετε, είπε. Χουίρ! Ξάν' εντώκανε, εντώκανε, εκείν' την ημέρα ντο είπα σας, τα παληκάρια ατά εσκοτώθανε. Ύστερα ο σύνδεσμον λέει ατονε, εκλώστε επεκεί αδά, Αναστάς αγά, έντον αγάς, εφέντης, τ' εμόν το παιδίν 'κί σκοτούται, είπε, το έναν σκοτούται, το άλλο έρχεται, είπε, τ' εσόν σκοτούντανε, αποπίσ' κανείς 'κ' έρχεται, είπε. Ας' σοιν έξυπνους (μιλάει τουρκικά), ας' σοιν εγγράμματους ποίος 'α πάει, ποίος 'α πάει; Έτονε είναν ποπά, τρουγκίλ ποπά έλεγάν ατονε, γιαταλαντζής έτονε, ακούς; 'α πας; Τη μάνα του πιλέ 'α γαμώ είπε (γελάει εδώ).
Ερευνητής: Παλληκάρ'.
Πληροφορητής: Επήρεν δυο κι άλλτς, επήγαν εκεί. Εεε, εγκαλάστεν ατ'ς, εφίλεσεν ατ'ς εκείνος, καφέ εποίκεν ατ'ς, εφάσεν ατ'ς, επότσανε. Πεινασμέν' πα ήμασταν χαααα! Πεινεσμέν', τέλος πάντων εδέκαν ατ'ς πατμάν, έξ οκάδες ένα πατμάν έλεγάμ', εσείς πα θα εξέρτε....
Ερευνητής: Ναι το πατμάν έτονε έξ οκάδες.
Πληροφορητής: Έξ οκάδες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έστειλε δύο πατμάνα καπνόν κομμένο, δύο χουτία γεμάτο τσιγαρόχαρτα και επήγαν εκεί, είπεν ατ'ς 'α δίτε με δεκόσα λίρας. Ο πόλεμος 'ίνεται με τα παράδας εεεε...
Ερευνητής: Νίκη.
Πληροφορητής: Δεκόσα λίρας, τα δεκόσα λίρας, είπαν ατονε, εμείς φογούμες σκοτών' μας εκείνος, ας πάμε λέγομ' ατο κει. Δεβάτε ιδτέ. Έρθαν είπαν ατονε, 'α δίγομε σε ατά τα

δεκόσα λίρας για να χαλαρύν' το μέρος, να πάμε φέρομε και τροφές. 'Α κάφτομε, 'α κρούομε, 'α σκοτώνομε. Επελέκ'νε έναν μέρος ανοιχτό και επεκεί επέναμε. Νύχτα τα παιδιά επένανε έκαφταν τα χωρία και επαίρνανε τροφές και έρχουντάνανε εκεί. 'Ατσ' αν 'κ' εποίνανε, εχάθαμε. Ας' 'ς την πείναν 'α ψόφανάμε όλ'.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή
 Επήγαν 'ς τον Γοτζά Αναστάς ε;
Πληροφορητής: 'Σ σο Γοτζά Αναστάς ναι. Τέλος πάντων αφού ετελείωσάνε ατά, εσέρεψαν εκατόν λίρας. Είχαμε και πλούσιους, τεκας ευτάει και ό,τι έχομε 'α σύρομε, τα δαχτυλίδι μουν πα 'α σύρομεν. Ένας είπεν, με συγχωράτε, τη γυναίκα -ι-μ' το βρακίν παας δίγω καιας γλυτώνω.
Ερευνητής: Ας γλυτώνω.
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι τώρα τα είπε...
Ερευνητής: Αγανάκτησε.
Πληροφορητής: Ντ' 'α ποίαν ο κόσμος κιουτούρ κιουτούρ, ο κόσμος εχαλάνεν, τα πολυβόλα... πόλεμος συστηματικός. Εγώ είπε με τη Βουλγαρία πα αϊκον πόλεμο 'κ' εποίκα, ούτε με τη Σερβία, Αναστάς αγά, είπεν ατονε. Ύστερα...
Ερευνητής: Ύστερα; Πώς ευρέθανε; Ντό είπατε; Εμάζεψέτε πόσα λίρας;
Πληροφορητής: Δεκόσα λίρας εμάζεψάμε, αλλά τα εκατόν λίρας επήρεν ατα αμάν ο Τελήποτος, Τελήποτος έλεγάν ατονε, όχι αβούτος ο Τελήποτος, ο Τοχατλούς απ' εκεί ας' 'ς σο Τοχάτ' αποπέσ' έτονε εΐνιος, πη 'κ' ερέχτες το Τοχάτ. Έξυπνος, δεβασμένος. Επήρεν ατα και εντώκεν 'ς σ' Σεβάζ' κιαν. Σείτα επένε 'ς σο Σεβάζ' κιαν, 'ς σο Τοχάτ απάν' μέρος, εσυνάντησε μουλάρια φουδέκια φορτωμένα. Απάν' -ι- μουν έρχουντάνανε. Εντώκε εκεί, επήρεν ατα, φορτωμένα ταϊντα, κουραμάνας ας λέγω σε, επήρεν ατα και έρθεν 'ς σο Τόπδιαν απάν'. Εποίκαν διανομή 'ς σα παιδιά εκείν' τα φουδέκια και τ' άλλ' τα λίρας εσέρεψαμε. Τα εκατόν τα λίρας έφαγαν τ' εμετέρ'. Επήρανε τοπχανάδας, τα εκατόν πα εδώκανε εκείνονε. Και επεκεί ύστερα εμείς πα εποίκαμ' ατον αφορμή, ύστερα εντώκε μας. Εντώκε, αιχμαλώτισε κάμποσους, όχι κάμποσους όλο αιχμαλώτισε, αλλά έφυγάνε. Εσκοτώσαν τότε 'ς σο Τοχάτ, Τίβε λέγεται έναν μέρος ατό, εσκοτώσαν εκεί ορωμείκα γυναίκα ορισμέν', εποίκανε πολλά ζεμίας και... πολλά τι σας πω.
Ερευνητής: Το αντάρτικο το όμορφο ατό την

ιστορία που λες μας ατώρα, 'ς όποιον βουνόν απάν' 'ίνουτουν;

Πληροφορητής: Άκουσε εδώ, 'ς σ' εμέτερα κέσ' και έσυράμε εξέβαμε ατού 'ς ση Τοχατή το βουνό.

Ερευνητής: Τοκάτη λέγεται το βουνό

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή
 Όχι, Τοκάτη λέγεται η πόλη.

Ερευνητής: Το βουνό πώς λέγεται, το βουνό πα Τοκάτ;

Πληροφορητής: Τοπδιάν.

Ερευνητής: Τοπδιάν το βουνό. Πώς έτον το βουνό ατό, μπάρμπα Γιάννη, εσύ ύστερα έρθες αδακέσ', αδά πα όταν έρθες εσέβες 'ς σο ΕΛΑΣ; Ατά 'κ' είναι...

Πληροφορητής: Ήσσο ΕΛΑΣ εσέβα...

Ερευνητής: Έσ'νε καπετάνιος ακριβώς γι' αυτό τον λόγο λένε οι ιστορικοί ότι οι Πόντιοι έφεράνε, από κει έρθανε, μαθημέν' έτανε 'ς σο ανταρτοπόλεμο, γιατί οι Τούρκ' εφέρκουνταν ατ'ς πολλά άδκεμα. Ατά τα όμορφα τα ιστορίας που είπε μας. Και έρθες μετά αδά πα εσυνέχισες τον αγώνα σαν Έλληνας ενάντια 'ς σους Γερμανούς εποίκες αγώνα. Πώς έρται σε ατώρα τα βουνά τη Τοχατή με τα βουνά αδά τα Πιέρια και λοιπά που έζησες;

Πληροφορητής: Τη Τοχατή τα βουνά ήταν ωραία.

Ερευνητής: Ήταν ωραία. Δηλαδή έτανε για πόλεμο πιο όμορφα για κλεφτοπόλεμο, για ανταρτοπόλεμο καλλίτερα;

Πληροφορητής: Για όλα καλλίτερα.

Ερευνητής: Για όλα καλλίτερα ααα! Έζησες και εκείνο, έζησες και αβούτο.

Πληροφορητής: Άκουσε. Ηύρηκες και έτρωες εκεί 'ς σα βουνά απέσ', αδά 'ς σα βουνά 'δεν 'κ' ηυρίκ'ς να τρως.

Ερευνητής: Όταν λες ηύρικες να έτρωες ντό έτανε; Καλύβα που είχανε απέσ' τρόφιμα και λοιπά;

Πληροφορητής: Φρούτα, φρούτα, φρούτα εεεε! Τα φουστούκια εσέρευάμ' ατα ασ' 'ς σα χιόνια αποπέσ' και έτρωγάμε, τον Χαραλαμπίδη τον Κώστα εξέρτς ατονε, τον μπάρμπα Κώστα, τη Ιστύλ τον πατέρα. Ο Ιστύλς και εγώ εσέρευάμε φιστίκια και εδίναμ' ατονε. Την ώρα για τέρε, έλεγά τονε. Αμάν εκείνος πα τον λόγο μ' δύο 'κ' εποίνεν α', αμάν ετέρ'νεν. Ένα λεπτόν ξάν' την ώρα για τέρε, έλεγά τονε. Τα κανόνια εκεί έστραφταν και εβρόντανανε (λέει μια δράση στα τουρκικά).

Ερευνητής: Ατό ντό έν' ποίο είπες μας 'ς σα ελληνικά;

Πληροφορητής: Ήσσο Κουκούκ έναν τεπέ έτονε,

τα κανόνια σύρκουντανε και τα μωρά τα οβίδας μαζούν'νε. Ει, τ' έσυράμε εμείς εκεί.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια εκράτεσε εκεί ατός ο πόλεμος, ο ανταρτοπόλεμος 'ς ση Τοκατή τα βουνά;

Πληροφορητής: Ενάμ'ψ' χρόνο.

Ερευνητής: Ενάμ'ψ' χρόνο.

Πληροφορητής: Ήσσο Τοχάτ όταν έρθαμε ύστερα...

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν εσταμάτησε.

Πληροφορητής: Όχιιιι, ατότε εξέβανε.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή
 Τότε βγήκανε.

Ερευνητής: Τότε εξέβετε, ο Τοπάλ Οσμάν.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Όταν ο Γοτζά Αναστάς μετά τη μάχη, όταν επιάσταν, ατούς που επιάσταν, πού επήραν ατ'ς και επήγαν;

Πληροφορητής: Τίναν; Τη Ορωμαίοις;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι τοι Ορωμαίεις.

Πληροφορητής: Εκατήβασαν ατ'ς 'ς την Έρπαα και ασ' 'ς την Έρπαα εποίκαν ατ'ς εξορία 'ς σο Καγκάλ.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Στην Αμάσεια;

Πληροφορητής: Η Αμάσεια αφκά έν', άν' εντώκαν ατ'ς, άν', άν', εκατάλαβες;

Ερευνητής: Και εκεί ντ' εποίκαν ατ'ς; Εκτέλεσαν ατ'ς;

Πληροφορητής: Εσκότωσαν κέλα, επέθαναν ασ' 'ς την πείνα, εχάθανε πολλοί.

Ερευνητής: Ασ' 'ς σα κακουχίας επέθαναν κέλα.

Πληροφορητής: Ουuuuu...

Ερευνητής: Δηλαδή σωσμένος κανείς 'κ' έτονε.

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Κανείς 'κ' εσώθε.

Πληροφορητής: Εσώθανε.

Ερευνητής: Εσώθαν κέλα. Ποίος επλήρωνεν εσούτον;

Πληροφορητής: Αν είχες και επλέρωνες...

Ερευνητής: Εσούσ'νε.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ανθρώπους αν είχες.

Πληροφορητής: Όχι πληρωμή, ρουσφέτα όχι. Για να 'τρωες

Ερευνητής: Για να 'τρωες. Επλήρωνες και είχες αυτό...

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Αν είχες κανέναν Τούρκο, όπως ο πατέρα μ', Τούρκος έβγαλέν ατον ασ' 'ς την φυλακή μέσα. Εκρέμανάν ατ'ς.

Πληροφορητής: Ναι εκεί εκείνο 'ς την Άμασαν έτονε.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι 'ς την Αμάσεια.

Ερευνητής: 'Σ την Αμάσεια που έσαν οι μεγάλες φυλακές, άλλο εκείνο.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Από κει μέσα τον έβγαλε ο Τούρκος.

Ερευνητής: Ναι καλά, αλλά αν επλήρωνες, έβγαινες ασ' 'ς την κρεμάλα, αμάν εποίνες...

Πληροφορητής: Αν ηύρικες το μέσον και...

Πληροφορητής: 'Α ηύρηκες το μέσον και μέσον αν 'κ' έτονε, 'δεν 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Ο καπετάνιος -ι - σουν έτονε ατός ο...

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Κοτζά Αναστάς.

Ερευνητής: Κοτζά Αναστάς, περίπου πόσα παλληκάρια, είπες, είχαν; χιλιάδες;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Πάρα πολλά από όλα τα γύρω...

Πληροφορητής: Οχτακόσα όπλα είχε το Τόπδιαν. Τόπδια, Τάζλι... Τάζλι...

Ερευνητής: Θυμού, μπάρμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Τάζλι, τζιάρτζιαμα...

Ερευνητής: Τζοπούτ, Τζιάρτζιαμα...

Πληροφορητής: Έταν παλληκάρια πολλά. Τρία παλληκάρια εγουβαλάψανε ολόκληρο λόχο. Και ο Ισπαχής είπεν (μιλάει τουρκικά) και εγουβαλαύαναν ατ'ς τα τρία παλληκάρια. Τα δύο εσκοτώθαν, ο ένας εγλύτωσησεν. Εκλώσαν οπίσ', εθέρτσαν ατ'ς. Ο ένας ξάν' εγλύτωσησε.

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, η ηλικία τη παλληκαριών πόσο έτονε; Από πόσον χρονών; Από δεκαπέντε ως εικοσπέντε; Πόσον;

Πληροφορητής: Όχιιι, Τρανοί.

Ερευνητής: Τρανοί, περίπου;

Πληροφορητής: Τριάντα, εικοσιοχτώ, σεράντα εχεεεε. Ντό λες εσύ; Ποπάδες με τα τυφέκια. Τα γένα κουρεμένα, μω την πί..., το καλημάχ' 'ς σο κιφάλ'ν ατ', το γελέκ' φορεμένος, τα γελέκα 'κ' ετσερίζαν ατα.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Τα γελέκα ναι.

Πληροφορητής: Εξέβαμε ασ' 'ς σο Τόπδιαν και 'α πάμε 'ς σο Τέκτσερου 'α φέρομε τη Τέσκερουδες, εγώ πα επήγα. Ο Ναστάης ο σχωρεμένον αδά 'ς ίτο επέθανε, 'ς σο σταθμό, χριστιανό, εξέρτς ατονε;

Ερευνητής: Εγώ εξέρ' ατον.

Πληροφορητής: Τον χριστιανόν.

Ερευνητής: Τον χριστιανόν ναι.

Πληροφορητής: Ατός και εγώ ήμασταν Ισκιλιώτ', άλλ' όλ' έτανε απ' αδά και απ' εκεί. Τρεκόσα εξήντα νομάτ' ήμασταν, 180 πιατέδες

και 180 οπλίτε. Κατάλαβες; Πιατέδες έλεγάμεν τους άοπλους.

Ερευνητής: Α! τους άοπλους. Μπάρμπα Γιάννη, η στολή σουν ποίο έτον; Ντ' εφόρνεν ένας αντάρτης. Πόντιος αντάρτης 'ς σα βουνά;

Πληροφορητής: Η στολή μουν έτονε τσόχα, δαλβάρ', παδλούχ', ατά έτανε.

Ερευνητής: Παδλούχ' ντό έν' ατό, έναν γελέκον ή...

Πληροφορητής: 'Σ σο κιφάλ'.

Ερευνητής: Α, 'ς σο κιφάλ' έναν δέσιμον, ααα! Όπως φορεί ο Γιασέρ Αραφάτ περίπου. Όπως έχ'νε 'ς σον χορόν τα αυτά... όπως έχ'ν α' τα μωρά ποια χορεύ'νε. Και απάν' ι-σουν...

Πληροφορητής: Οι Πόντιοι πη χορεύ'νε.

Ερευνητής: Ατό έτον η ενδυμασία σουν.

Πληροφορητής: Ατό έτον.

Ερευνητής: Και είχετε τα φυδέκια. Πού εκοιμούσσουν; Σε σπηλιές; Πού;

Πληροφορητής: Οξώκα.

Ερευνητής: Οξώκα, 'ς σα βουνά. 'Σ σα κρύα και 'ς σα χιόνια.

Πληροφορητής: Ε'είναι σύρομ' ατώρα.

Ερευνητής: Ατώρα σύρετ' ατα, πώς γυρίζει η ιστορία έτσι... αλλά εάν ατότε, μπάρμπα Γιάννη, που έσ'νε πόσον, 16 χρονών παλληκάρ' 17;...

Πληροφορητής: Δεκαέξ, δεκαεφτά χρονών.

Ερευνητής: Δεκαεφτά χρονών παλληκάρ' έλεε σε η μάνα σ' ή ο πατέρα σ', Γιάννε, κάθα κα', δουλεία 'κ' έεις, ντ' 'α ποίνες;

Πληροφορητής: Αχ, γιάβρου μ', η μάνα μ' η σχωρεμέντζα έρχουμ'νε απακέσ' εγώ ατότε, όλ' μετ' ατά επολέμανάνε. Ατά ούτε να εύκεσ' ατα, έλεε. Όταν εξέβαμε 'ς σο βουνό, εγώ εθέλεσα να δίν' α' τα βούδα και επαίρνα φυδέκια. Τα κορίτσα ετσαβίρεψάνε μεν...

Ερευνητής: Ατό έν' πολύ σπουδαίο, μπάρμπα Γιάννη, φαντάσου, το βούδ' πα 'α πουλώ, μόνον 'ς σα βουνά ας πάω.

Πληροφορητής: Τουφέκ'....

Ερευνητής: 'Α παίρω τουφέκ'.

Πληροφορητής: Τουφέκ', τουφέκ'... δεκαπέντε ημέρες 'κ' επήεν τον κύρη μ' εσκοτώσαν, δεκαπέντε ημέρες ύστερα εσκοτώσαν τη μάνα μ', ντό λες εσύ;

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Εγώ εσκοτώσα και Τούρκο.

Ερευνητής: Επουδμάνεψες α', μπάρμπα Γιάννε, ξάι 'ς ση ζωή σ' το εσκοτώσες ατονε;

Πληροφορητής: Επουδμάνεψα.

Ερευνητής: Γιατί, μπάρμπα Γιάννη;

Πληροφορητής: Γιατί δεν έφταιξε εκείνος, αλλά είδα ντο 'ίνεται αδά και είπα ε'είνος ντ' εποίκε με; Την μάνα μ' και τον κύρη μ' 'κ' εσκότωσεν.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Μπορεί να σκότωσε κάποιος άλλος.

Ερευνητής: Ναι, αλλά εσύ τόσο πως εχάσες τη μάνα σ' και τον πατέρα σ' 'ς την αγανάχτησή σ' έσυρες και εσκότωσες.

Πληροφορητής: Ήμανε αγανακτισμένος, επήραμε τρεις Τούρκς και εξέβαμε 'ς σ' ορμάν και Αρμέντς, με τοιν Αρμενάντς πα επήγα εγώ. Αρμέντς, έλεγά τονε 'α σκοτών'ατ'ς, όχι 'α εράεις ατ'ς έλεε, 'α παίρομ' ατ'ς παράδας, έλεε. Ερίαζα ατ'ς, ους το βράδο το τυφέκ' το χέρι – ι – μ' 'ς σο σκαντάλ'. Έλεγά ατον Άραση, Αρασή έκουε Αρμέντς ο τρανόν, τον Γιάννεν μη αφελέκ'ς σουμά μουν, έλεεν. Γιατί, έλεεν ατον; Όλον την ημέραν 'α σκοτών' μας ατός είπεν. Εσύ και ατός μοιρέζετέ μαςε. Ο Σωκράτης, ο Καρατζίδης ο Νικόλας επέθανε ας' 'ς σα Πορόϊα, εξέρτς ατονε...

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι ο Καρατζίδης ναι.

Πληροφορητής: Ατείν ας ερέζ'νε μας έλεε και εσείς οι δύος να μη ερέζετε μας, έλεε. Το έχω και το 'κ' έχω να το έχετε δικό σας (εδώ μιλάει σιγά και δεν ακούγεται καθαρά) επήραμ' τα παράδας και επέλεκεν ατ'ς.

Ερευνητής: Ξάν' Ορωμαίον τ' απέσ' ατ' είχεν Θέορον.

Πληροφορητής: Εγώ... δεν έφταιγαν εκείν', έφταιγαν οι τρανοί ατουνε, εσκότωσαν τον κύρη μ' και τη μάνα μ', είπα το πολλά φοράς και ακόμαν λέγ' α'.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Κατάλαβες; Κακώς εποίκα. Επήες 'ς σο Τοχάτ, άτς' κι έν';

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι.

Πληροφορητής: Ασ 'ς ση Νίξαρ κέσ' επήες. Το Κεμενέκ θυμάσ' α', το γεφύρ';

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι, πες μου.

Πληροφορητής: Εκεί 'ς σο γεφυρί' το κιφάλ' απάνκέκα εντώκα τον.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Μπαίνοντας στην Αρχάνα ναι.

Πληροφορητής: Ναι, επίασαν ατον και εμίλανε, ας λέγω σε, αδά 'ς σο Κεραμίδ' ας λέγω σε, επέθανε ο Ιστυλτς ο Τσαουσίδης. Έρθεν αποπίσ' εντώκεν με το ιφτέρ', ετσακώθεν το γοντάχ', εντώκεν 'ς την νην. Εκεί είδα τον νύχτα και αδά εγνώρτσα τονε, όταν έρθαμε εποίκαμε το χωρίο. Εκεί, εκείκα εντώκαν τονε και έρθε ασ' 'ς σο Κοζλούκ τη Τελήβασιλ' ο Θεό-

φιλο έναν πα ε'είνος επάτεσέν ατον. Έρθεν ο Τελήκοτος είπαν τον εγώ εντώκα τον, είπα τονε. 'Κ' 'α εντούνες ατον, είπεν, άλλος αν έτονε, είπεν, 'α πάτ'να τον 'ς σα ξυλέας. Γιατί εκράτεσάν τον 'ς σο σπít' τρία ημέρας εκείνον, τον Τελήκοτος, τον Ισαάκ ασ' 'ς σο Σοχούμ και τη μάνα μ' εσκότωσε, είπα τονε, εκεί 'ς ση γεφυρί' το κιφάλ'.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πως πέρασαν. Μπάρμπα Γιάννη, εσείς τώρα τα χωρία τ' εσέτερα 'Ισκιλι, η Τάχταλη του πατέρα μ' πού εκατήβενέτε και εψώνιζέτε; Πού είχτε κέντρο το Τοχάτ ή τη Νίξαρ;

Πληροφορητής: Τη Νίξαρ πα είχαμε, το Τοχάτ πα είχαμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Επένετε άμ' 'ς σο Τοχάτ κι άμ' 'ς...

Πληροφορητής: Την Έρπαα πα είχαμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Την Έρπαα, αυτά τα τρία ήτανε έτσι;

Πληροφορητής: Αυτά τα τρία. Το Τοχάτ...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ααα! Τα χωρία τότε είχανε μέσα, όπως έτονε το 'Ισκιλι, η Τάχταλη είχανε μέσα μαγαζία, τίποτε αυτά;

Πληροφορητής: Είχανε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Είχανε μπάλικά, έτσι;

Πληροφορητής: Ψευτομπακάλικά.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ψευτομπακάλικά. Αλλά τα περισσότερα εκατέβενετε 'ς ση Νίξαρ και εψώνιζέτε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, τ' άλας το έναν τ' άλλο εψώνιζάμ ατα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: 'Σ την Έρπαα, 'ς σο Νίξαρ και Τοχάτ έτον το μεγαλύτερο.

Πληροφορητής: Τοχάτ, Τοχάτ.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Και τώρα το Τοχάτ είναι μεγάλη πόλη, εξήντα χιλιάδες κατοίκους.

Πληροφορητής: Επένεν εφόρτωνεν 'ς σο Τοχάτ άλας και εκατήβαζέν α' 'ς την Έρπαα και επούλ'ναν α'.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Επούλ'ναν α'.

Ερευνητής: Εποίναν εμπόριο, ασχολούνταν με το εμπόριο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι τ' εμετέρ οι Ισκιλιώτ' αφορόζ' έτανε.

Ερευνητής: Εποίναν εμπόριο.

Πληροφορητής: Η Τάχταλου, 'Ισκιλι και Άρια πα έναν έτανε, πάντα είχανε.

Ερευνητής: Νοικοκυραίοι έτανε.

Πληροφορητής: Πάντα είχανε. Λίρας οι Τούρκ' απ' εκείντς εβγάλ'ναν ατα, απ' αλλού ασ' σον

Τούρκον 'δεν να επαίρναν 'κ' επόρ'ναν, 'κ' είχανε.
Ερευνητής: 'Κ' είχανε, έξεραν οι Τούρκ' και εκεί επένανε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή:
Αυτά τα χωριά ήταν καθαρώς ελληνικά.
Ερευνητής: Εσυγκίνησέ με ατώρα ο μπάρμπα Γιάννης, όταν είπε ότι θυμάται τη Νίξαρ, το γεφύρ' μερκεκά εσκότωσε τον Τούρκο. Ατο η εικόνα, μπάρμπα Γιάννη, το ότι επολέμησες 'ς σο αντάρτικο το ποντιακό, 'ς σον Πόντο εκεί και εσκότωσες τον Τούρκο, επελέστε απέσ' -ι- σ' ατόσον έντονο ατό ή τίποτε άλλο ασ' όλον τον Πόντο;
Πληροφορητής: Ας 'ς σον Πόντο ατό.
Ερευνητής: Ατό.
Πληροφορητής: Ατό εγεραλάεψεν την καρδιά μ' ατό. Γιατί η μάνα τ' εμόν έτονε τη Ξιονάτ' τη Σωκράτη τη κυρού αδελφή. Και είναι, Πάνικα έλεγάν ατονε, Θεός δεν υπάρχει είπε. Γιατί; Είπαν ατονε. Την μάνα μ' έλεγάν ατηνε Τρατζίνα, τον κύρη μ' εβάφτισε ο Τράντζον...
Ερευνητής: Ο Σεμενλής ο Τράντζον.
Πληροφορητής: Ναι, και έλεγάν ατονε Τράντζο και έλεγαν τη γυναίκα σ' τ' εσόν το παράνομα. Άμον την Τραντζίνα γυναίκα π' σκότωσαν είπε, ο Θεός 'κ' επόρεσε να 'ποίνε... δεν υπάρχει Θεός είπε.
Ερευνητής: Ατόσον καλέσσα έτον.
Πληροφορητής: Ατόσον καλέσσα έτον.
Ερευνητής: Και εγεραλαύτεν η καρδιά σ', μπάρμπα Γιάννη, ε βέβαια. Εγαρλαύτεν η καρδιά σ' ούτε λόγος.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Το Νίξαρ ντό Τούρκους είχε τότε εκεί; Ήτανε Αρναούτ';
Πληροφορητής: Αρναούτ' ύστερα έρθανε.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ύστερα έρθανε.
Πληροφορητής: Αρναούτ' ήρθανε ασ' 'ς σο Βαλκάν μουχαραμπερεσί και έρθαν εκέσ' εποίκαν ατ'ς... έφυγαν ασ' 'ς σην Αλβανία και έρθανε εκεί.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ατώρα ξεις πολλούς Αρναούτες η Νίξαρ'.
Πληροφορητής: Η Νίξαρ;
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Και τότε τα νερά είχε πάλι, όπως...
Πληροφορητής: Ωωωωωω!
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Νερά πολλά.
Πληροφορητής: Παλτουτζάνα ωσαν έλεγαν ο κόσμος, τα παλτουτζάνα όλα 'ς σην Νίξαρ επένανε.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στη Νίξαρ ναι.
Πληροφορητής: Επέναν εφόρτωναν με τα ζώα

και...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Παλτιζάνα είναι ο μελιτζάνες.
Ερευνητής: Οι μελιτζάνες.
Πληροφορητής: Ατσ' είπα σκυρά να λέγ' ατα.
Ερευνητής: Άτσ' πρέπ' να λες ατα, μπάρμπα Γιάννη, σκυρά για να 'πελέσκουνταν 'ς σην ιστορία. Πότε ετελώθε το αντάρτικο ακριβώς με ημερομηνία, θυμάσαι περίπου 'ς σον Πόντο;
Πληροφορητής: Πώς;
Ερευνητής: Πώς και πότε. για πέει μας ατό...
Πληροφορητής: Το αντάρτικο άρχισε... το '22 έγινε η ανταλλαγή...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Η ανταλλαγή.
Πληροφορητής: Το '22... το '22 έγινε η ανταλλαγή. 'Σο Τόπσιαν απάν' Κιολού Πουγαρού... γράμματα 'κ' εξέρω, αλλά όλα ασ' 'ς σο ίτον...
Ερευνητής: Μα είσαι θαύμα, γράμματα π' εξέρ'νε άμον εσέν 'κ' είναι, πέει, μνήμη.
Πληροφορητής: 'Σ γιολού πουγαρού εποίκανε τη σύμβαση, εποίκανε ειρήνη για.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι, όταν ήρθε η ανταλλαγή, έκαναν και εκεί ειρήνη.
Πληροφορητής: Είκοσ' παλληκάρα έρθανε εκεί και είχε ο Λιβάς, Λιβά έλεγάν ατονε στρατηγό τη Τούρκοнос ατός π' εποίκε... 'α λέγω σας πολλά ακόμαν (υψώνει τον τόνο της φωνής του)... πολλά, πολλά, πολλά.
Ερευνητής: Πέει, πέει, μπάρμπα Γιάννη.
Πληροφορητής: Ατός όταν εποίκανε το ίτο την ειρήνη...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Την ειρήνη ναι, τη συμφωνία.
Πληροφορητής: Είπε είκοσ' παιδιά 'α παίρω, είπε ο Γοτζά Αναστάς, εσύ πα 'α παίρτς δέκα. Ατείν οι Τούρκ' να ελέπ'νε τον Γοτζά Αναστάς, εδέκεν όνομα ο Γοτζά Αναστάς, ίσως να είπανέ σε ξάν...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι ο πατέρα μ' μου τα 'πε.
Πληροφορητής: Όχι, οι Τούρκ' τη Νίξαρης να είπαν εσεν ο Γοτζά Αναστάς να εποίκανε το λάφ'ν ατ'. Ακόμαν ευτάν' α'. Λοιπόν ξάν' επήγαν, ετέρεσε 'ς σο Κιολού Πουγαρού έψανε τ' άψιμον, επήραν και πήγαν και ίτα, πρόγατα, σούβλας, 'α 'φτάνε ειρήνη για. Ο Λιβάς 'α φτάει ατον τραπέζ' ο Γοτζά Αναστάς. Όσαν ετέρεσεν, ολόκληρον βαπόρ' επήρεν. (Μιλάει τουρκικά).
Ερευνητής: Ατό ντό θα πει, μπάρμπα Γιάννη;
Πληροφορητής: 'Σ σον λόγο σ' 'κ' εστάθες, είπεν ατονε.

Ερευνητής: Αα!

Πληροφορητής: Ατότες αφέ μπέης εκατέβηκε μίαν και χουου και ο στρατόν όλο μπήκε, οι τδετέδες, ας λέγω σε... (τεχνικό θέμα διακόπτεται η αφήγηση).

Αναστάς αγά, είπεν ατονε (τα λέει πάλι στα τουρκικά), άντρας εγώ είμαι, είπεν ατονε. Εσύ 'κ' εστάθες 'ς σον λόγο σ', αφέ μπη, είπεν ατονε. Άναστας αγά, είπε ατονε, τεμέκ συγνώμη, είπεν ατονε. Και εποίκανε εκεί το ίτο...

Ερευνητής: Την ειρήνη.

Πληροφορητής: Την ειρήνη. Ά παραδίνετε τα όπλα, είπανε. Επεκεί έρθε ο Τελήποτος με τη Τδάλτενης τα παιδιά, Μουχαήλ αγάς, Μελίκ αγάς, ατείν όλ' αγάδες έτανε, καπιτάν' έτανε, έρθαν εκείν' και μιλούνε. Ατότε είπεν ο Τελήποτος, αφέ μπη, είπεν ατον, τουρκικά ας λέγω σας ε;

Ερευνητής: Τουρκικά και ύστερα 'α μεταφράεις μας, ναι.

Πληροφορητής: Αφέ μπη, είπεν ατονε (μιλάει τουρκικά) εμείς αδά 'ς σο τραπέζ' συνέταιροι είμαστε, μόνον ο Γοτζά Αναστάς 'κ' έν', εμείς συνέταιροι 'α ξέρομε. Ετότε είπε 'α παραδίνετε τα όπλα όλ'. 'Κ' 'ίνεται, 'κί παραδίνομ' ατα, είπε. Ά βλέπομε και 'α 'φτάμε, είπανε. Ατότες έλεε ο γιουζπαχής, ο λοχαγό, ο Τούρκο, αφέ μπέη, είπεν ατονε, όλα 'κ' επορούν, 'κί δίν' ατα, είπεν ατον (μιλάει τουρκικά). Δεκαπέντε τιφέκια τον Γοτζά Αναστάς ας αφελέκομ', είπε, δεκαπέντε παλληκάρα. Γιοκ, γιοκ, είπε αφέ μπέης, ολμάζ', 'κ' 'ίνεται, είπεν (μιλάει τουρκικά). Μιλάνε τρεις μαζί και δεν βγαίνει νόημα εδώ. 'κ' 'ίνεται, 'κ' 'ίνεται, ας έν' είπανε. Επαράδωσάνε, αύριο, είπε, 'α κατηβαίνετε 'ς σο Τδαμπολάτ. 'Σ σο Τδαμπολάτ 'α δίγομε βεσίκας. Εδέκανε βεσίκας. Με τ' ε'είν' τα βεσίκας (δεν ακούγεται καθαρά εδώ).

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όταν έφυέτε....

Ερευνητής: Λίγο το αυτό μία ερώτηση, πότε έτονε αυτό το '22 έντονε από η ειρήνη;

Πληροφορητής: Η ειρήνη το '22.

Ερευνητής: Ντό μήνα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ακριβώς πως Σεπτέμβριος, Οκτώβριος, Σεπτέμβριο.

Ερευνητής: Σεπτέμβριο, δηλαδή ετελείωσε το αντάρτικο το ποντιακό και η παράδοση έντονε απάν' 'ς σ' από το βουνό που είπες εσύ η ειρήνη.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, ναι παράδοση και ειρήνη από ντο λέγω σε.

Ερευνητής: Από η ιστορία που είπες. Και από και

πέρα εσάς που έστουν 'ς σο αντάρτικο ντ' εποίκαν εσας; Εφέλεκαν εσας και έρθετε οπίσ' 'ς την Ελλάδα;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όχι, πήγαν στα χωριά τους.

Πληροφορητής: 'Σ σα χωρία επήγαμε και...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Καλά ετοιμάζανε να φεύ'νε.

Πληροφορητής: Έρθαμε 'ς την Ελλάδα μαζί με ορφανοτροφείο και οι γυναίκ' 'ς σο Τοχάτ, 'ς σο Καγκάλ, 'ς σο Σεβάζ' εκιαφκακιάν, εκείν' τα τρανά πόλεις, ενέσπαλα και τα ονόματά τουνε, εκείνα όλα εδέκαν ατ'ς ίτε, βέσικας, εξορίες και έρθανε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πώς επήγαν τώρα απ' το Τάχταλου, απ' το Ίσκιλι ο κόσμος πώς επήε 'ς ση Σαμψούντα, επερίμεναν το καράβ' εκεί, πώς επήγαν εκεί; Με τα ποδάρα, με τα κάρα;

Πληροφορητής: Με τα ποδάρα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Γιατί είναι 250 χιλόμετρα.

Ερευνητής: Πόσα ημέρες εποίκετε, μπάρμπα Γιάννη, μερόνυχτα για να επένετε εκεί 'ς την Σαμψούντα;

Πληροφορητής: 'Σ την Σαμψούντα εμείς επήγαμε με το κάρο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με το κάρο.

Πληροφορητής: Ορφανοτροφείο λέγω σας.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Οι άλλοι Ισκιλιώτες και η Τάχταλη οι δικοί μας και τα λοιπά όλοι.

Πληροφορητής: Με τα ποδάρα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με τα ποδάρα. Όλοι μαζί ήσασταν στην Σαμψούντα στην παραλία;

Πληροφορητής: Όοοχι, (γελάει).

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όχι.

Πληροφορητής: Αδά εξορία εποίνανε, αδά ευτάνε ταχά φυλακές είναι και όλτς μαζί στείλ'ν ατσε', όχι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όπως ήτανε εδώ οι δικοί μας στη Μακρόνησο άλλος εδώ άλλος...

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Λοιπόν ατώρα από θέλω, μπάρμπα Γιάννη, διότι ο μπάρμπα Γιάννης κι άλλ' Πόντιοι είναι, αλλά αϊκα εμπειρίας τρομακτικά και όμορφα σαν εσένανε λίγοι έχ νε, μπάρμπα Γιάννη. Είπες μας πολλά όμορφα για το αντάρτικο το ποντιακό, για τον Αναστάς Αγά ατόν που 'α γράφκεται βιβλίο ατώρα και 'α μπαίν' 'ς σα σχολεία. Ατώρα θέλω, μπάρμπα Γιάννε, να λες μαςε έρθες, πώς έρθες

αδακέσ', ντό θυμάσαι, πού επρωτοεπήγες και εν συνεχεία να λες μας και για το αντάρτικο το...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με το ορφανοτροφείο έρθες εσύ 'κ' έρθες....

Ερευνητής: Γιάννε, στα, μία αστά...

Πληροφορητής: Έρθαμε με το ορφανοτροφείο 'ς σον Άη Γιώργη, 'ς σον Αη Γιώργη εξέρτς; 'Σ σον Πειραιά μπροστά.

Ερευνητής: 'Σ σον Πειραιά, 'ς σον Πειραιά.

Πληροφορητής: Άγιος Γεώργιος νησί έν' εκείνο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Από κει εστάθαμε έναν καιρό, για απόθαμαν είχανε μας να χέζω 'ς σο κράτος ατουν απέσ'.

Ερευνητής: Ατά μπάρμπα Γιάννε, όμορφα λέει ατα, όπως αισθάνεται. Πολλοί λέν' ατα άτσ', για απόθαμαν είχαν ατ'ς.

Πληροφορητής: Ναι, ναι για χάσιμον είχαν εμας. Επεκεί έσυραν εμας 'ς σο Μύτικα 'ς σα Πάτρας μέρος. 'ς σον Αστακό, Μύτικα έξαν εμάς εκέσ'. Εδέκαν εμας τροφές τότε. Απ' ατά τα λαζούδα π' ευτάνε τσακλία, πώς λέν' ατα. εγερμαλέψαν ατα και ρύζ' τεϊ έδέκα μας επεκεί.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Το ορφανοτροφείο μόνο;

Πληροφορητής: Όχι, εξέβαμε ασ' 'ς σ' ορφανοτροφείο, ήνταν θέλετε ποίστε.

Ερευνητής: Ηύρηκετε συγγενά και επένετε με τα συγγενά και με τα οικογένειάς εσουν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Επήγαμε 'ς σον Μύτικα, εστάθαμε εκεί κάμποσο καιρό, εδούλεψάμε. Δέκα δραχμάς έτονε τ' εμέτερον το ημερ'κό. Κρύψον α'. Εγώ μικρός έμ'νε, είπα σε, 16-17 χρονών παιδίν, 'ς σα δεκαεφτά απέσ' έμ'νε. Τη κυρού μ' αδελφό έτονε ο σχωρεμένον, τάη, εγώ επείνασα, έλεγά τονε. Λίγο κι άλλο υπομονή ποίσον, γιάβρου μ', λίγο κι άλλο υπομονή ποίσον. Επείνασα τάη, λέγ' ατον, επείνασα τα. Λέει ατονε το μωρόν επείνασε, γιατί δεν πήρετε ψωμί; Είπε. Εμείς ψωμί 'κί δίγομεν', κρύψον α'. Γαμώ τον Χριστό σας, γαμώ, είπε (γελάει), 'α γαμώ τη μάνα τ', είπεν, ατός πα τίναν λέγω σε, ο ταή μ' αααα! Άμον τον κοντοκώλ'...

Ερευνητής: Εποίνεν... τα νεύρα επίανεν αμάν τακ έλεεν τον λόγο.

Πληροφορητής: Λοιπόν επήεν ατός εποίκεν έναν τδορνάκ, τδορνάκια έλεγάν ατα, ασ 'ς σα χώματα τέντζερε, αλλά νερό 'κ' εσέγκε απέσ', όλον λάπα και έγκε μασε απ' έναν πα ψωμίν. Ατό το κακό εποίκε μας. Έφαγάμ' α'

εκείνο το φαίν εκανέθε μας, τρεις τέσσερι νομάτ' ήμασταν, εχόρτασάμε. Να φέρετε ψωμί, είπε, εμείς ψωμί 'κί δίγομεν, είπε. Και επαίρναμεν ψωμίν. Εποίκεν α' έντεκα δραχμάς το ημερ'κό και επαίρναμε, τρία δραχμάς είχε το ψωμίν. Επαίρναμε έναν ψωμί και επένναμε εδούλευάμε. Εδούλεψάμε κάμποσα ημέρες. Ύστερα εκεί ένας, Νίκο έλεγάν ατονε, έχτζε σπίτα. Είπε με αβούτα τα χάρχα... πότσον ατα, μαντζάνας και ίτε...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ζαρζαβάτα.

Πληροφορητής: Είπα τονε το νερό εξέγκα, δύο μέτρα 'κ' έτον το γουβίν. Εγόμεωσα τα χάρχ' ατ' νερά. Επήγα 'ς σο καφενείο, είπα τονε, εγόμεωσ' ατα. Εξέγκε δί' με δύο φράγκα. Τότε ο Γούναρης έκοψε τα παράδας. Είπαν τον 'δεν 'κ' εποίκα, όχι είπα τον, δεν θέλω, είπα τονε. Εντράπα να παίρ' ατα. Ατός καλά είπε. Το όνομα σ'; Γιάννη. Το πρωί έρθεν εκούζεν Γιάννο, Γιάννο, 'ς σο σχολειον εκεί μέρ' εκείμ'νες, ορίστε; Άντε δουλεία. Εποίνανε τσαμούρ'. Συνάμα 'α χτιζε 'ς ση θάλασσα κέσ' τουβάρ' και να 'ποιν' α' τσαμούρ'. Εγώ τσαμούρ' ν' ευτάγω 'κ' εξέρω. Άφ'ς 'κ' εξέρω και 'κ' επορώ, διότι το ίτο... είπεν ατ'ς 'α 'φτάτε εσείς, είπε, και ατός 'α βάλλ' 'ς σο...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: 'Σ σον κουβά.

Πληροφορητής: 'Σ σον κουβά απέσ' και 'α φέρ' ατ'ς. Καλά είπαν ατονε. Εποίνα εκείνο. Ατός το ψωμί... είπε 'α τρωσ απ' αβούτα ίτε, κονσέρβας, αβούτα τα ίτε, τα ψάρα...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τα ψάρα, ψαροκονσέρβας.

Πληροφορητής: Εγώ πα είπα τονε απ' α'είνο το γάλα ας τρώγω. Όχι, απ' αυτά θα τρωσ, είπε. Ένοιγαν και εδίναν εμεν και έτρωγα. Είχε μεν πώς να σε πω.

Ερευνητής: Μη στάξει και μη βρέξει.

Πληροφορητής: Ναι μη στάξει και μη βρέξει.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τους δικούς σου πώς τους βρήκες;

Πληροφορητής: Ε;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τους Ισκιλιώτες πού τους βρήκες;

Πληροφορητής: Τους Ισκιλιώτες αμάν εδέκαμε γράμματα και επήραμε γράμματα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Εκείνοι ήρθαν από εκεί από την Σαμψούντα κατευθείαν εδώ;

Πληροφορητής: Όοοοχι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πού έρθαν πρώτα;

Πληροφορητής: 'Σ σην Ελασσόνα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α, πήγαν 'ς σην Ελασσόνα, 'ς σο Δομένικο ναι.

Ερευνητής: Εσύ εκεί πόσο έμεινες;

Πληροφορητής: Ατού μέρ' λέγω;

Ερευνητής: Ήν Πελοπόννησο.

Πληροφορητής: Ήσ την Πελοπόννησο όχι, Α-στακό.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Αιτωλοακαρνανία.

Ερευνητής: Αιτωλοακαρνανία, πόσο έμεινες;

Πληροφορητής: Κανά μήνα έμεινα.

Ερευνητής: Ένα μήνα.

Πληροφορητής: Εκεί εποίκα καλά παράδας. Είπανε οι μαστόρ' καλόν ημερ'κόν 'α δί' σε τ' αφεντικό, είπεν. Εικοσπέντε δραχμάς ημερ'κό εδέκε με, πενήντα δραχμάς εδέκεν τον ταή μ' και εικοσπέντε εμέν. Μη πας, είπε, αδά 'α δίγω σε μαγαζί, είπε, 'α παντρεύω σε, είπε, ναι, ναι... αδά θα 'ίνεσαι κύριος, είπε. Όχι, είπα τονε, εγώ τη μάνα μ', τον πατέρα μ' εσκότωσανε, ορφανός είμαι, 'α πάγω είπα τονε. Επεκεί είχεν παπόρ' ατός, πλούσιος έτονε. Έρθεν το παπόρ'ν ατ'. Ειδοποίησέ με, επήρα τον Αλέκο τον σχωρεμένο, επέθανε...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι εξέρ' ατον ναι.

Πληροφορητής: Είχεν έναν αδελφόν παλληκάρ', γίγαντας και ο Λάμπο ο Σαββίδης, οι τρείος επεκεί 'κ' 'α πλερώνετε 'ς σο ίτο, είπε, το παπόρ' τ' εμόν έν', είπε. Έρχουνταναν εψαλάφαναν εμας παράδας, εκάλκεψάμε. 'Κί δίγομ', έλεγάμε. Έβριζαν Παναγία, Χριστό (γελάει), εμείς 'κί δίγομε, έλεγάμε. Εκλωθάμ' α' τούρκικα. Άτσ' πα 'κ' εδέκαμε, έρθαμε.

Ερευνητής: Πού έρθες;

Πληροφορητής: Έρθαμε 'ς σον Περαιά. Έρθαμε 'ς σον Περαιά δυ νομάτ' είναι 'ς σο ίτο, έχ'νε έναν καραβόπον. Επήγαμε εκάλκεψάμε, δύο δραχμάς εδίνανε και επένανε. Ας πάμε με τ' αβειτείντς, είπαμε, ήτανε γίτ' αλήτες ήτανε, κανείς 'κ' επήρεν ατ'ς ατείντς. Εσέβαμε απέσ'. Επήραν εμας και πάμε απέσ', απέσ'. 'Α δίτε από εξήντα δραχμάς. 'Α σοεύ'νε μας, 'α παίρ'νε... εγώ είχα, τδιζτάνα έλεγάμ' ατα...

Ερευνητής: Πορτοφόλι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πορτοφόλια, έτσι κρέμονταν.

Πληροφορητής: Με τα γαῖσα, είχ' ατα, αδαφκά είχ' ατα και τ' εῖνέτερα πα εγώ είχα. Εκείν' οι δύος πα απ' εμέν τρανοί είναι, αλλά εῖν' οξουκέσ' 'κ' εξέβανε, παρπούλα 'κ' εδάσανε. Έβγαλα τα παράδας, δις ατα, 'κί δις ατα; ο Λάμπον ο σχωρεμένον είπεν, Γιάννε, δος ατα, δος ατ'ς, είπε. Εγώ 'κί δίγω, είπα. Αβειτείν 'α δίνε, είπεν ο ένας και ατός 'κί θέλ' να δί', είπεν. Τ' ομμάτ'α μουν πα έτανε κόκκινα, άρρωστα. Εντώκεν 'ς σο κασίιν μ' το ίτον... αβούτο τα

σκεύα το πλύν'νε...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πετσέτα.

Ερευνητής: Το σφουγγάρ, σφουγγάρ'.

Πληροφορητής: Σφουγγάρ'. Εντώκεν α' 'ς σο κασίι μ', αμάν ετάλεψάν ατονε, 'ς σι ίτον απάν' έρρουξάμε 'ς σο καῖκ', εκάλκεψά τονε, μικρός πα έμ'νε, αλλά εκάλκεψά τονε. Επήραν εμας οπίσ', άλλος εθύμωσέν ατονε. Και ευκαίρωνάνε το νερό και επέραναν το τδιβί να γομούται νερό να καθαρίζ'νε μας. Τίποτα, εξέγκαν εμας έξ'. Όταν εξέβαμε έξ' 'ς σον Περαιά εδέκαμ' ατ'ς έξ' φράγκα εδέκαμ' ατ'ς. Εξέγκαν εμας 'ς σον Περαιά. Εστάθαμε σουμά 'ς την σκάλα, 'α πιάνομ' ατ'ς, είπα εγώ, επίασαν τον ασ' 'ς ση ρέχα ο αφορισμένον... πολλά εδάσαμε.

Ερευνητής: Από κει πού έρθες; Μετά ασ' σον Περαιά;

Πληροφορητής: Από κει ήρθαμε 'ς σον Περαιά. Ήσ σον Περαιά επήγαμε εύραμε τον Λαζαρίδη τον Τιμόθεο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α, τον Τιμόθεο.

Ερευνητής: Αχά.

Πληροφορητής: Πατριώτες, πατριώτες ατός εγνώρτσε μασε (δεν ακούγεται καθαρά και μιλάει και τουρκικά). Εχάρεν α'. Ντ' 'α πίνετε, είπε. Καῖφέ; Καῖφέ 'κ' έξεράμε να πίνουμε, 'κ' 'α κάθουμες πολλά πα. Νερό, νερό, εκάγαμε ασ' 'ς την δίψα. Αμάν νερά εκεί, ο ταή ήσουν είπε, είναν είπεν ατονε 'α 'φτάτε, 'α τερείτε και 'α 'φτάτε τα χαρτία τουνε 'ς την Πρόνοια και 'α στείλετ' ατα αδά 'ς την Ελασσόνα είχαμε και...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! τη διεύθυνση.

Πληροφορητής: Και εποίκαμε, άτσ' πα έρθαμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πήγες 'ς σο Δομένικο.

Ερευνητής: Ήσ την Ελασσόνα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ήσ σο Δομένικο επήες.

Πληροφορητής: Έρθαμε 'ς ση Λάρισα, ασ' 'ς ση Λάρισα 'ς την Ελασσόνα, 'ς ση Τσαριτσάνη.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α, επήες 'ς την Τσαριτσάνη.

Πληροφορητής: Εδίψασάμε και 'ς σ' ορμάνα εντούναμε νερά εραύαμε να πίναμε. Ήσ την Τσαριτσάνη επήγαμε εύραμε τη Τσαριτσάνης το νερό, πίνουμε εκεί. Εκοιμέθαμε και επέμ'ναμε. Οι χωροφύλακοι επαρακολούθαναν εμας.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι.

Πληροφορητής: Εφεραχλάψεν ο καιρός, έρθανε εγνέφσανε μασε. Πού πάτε; Είπαμε 'ς σο Δομένικο πάμε. Το Δομένικο εδω δεν είναι, είπε.

Ελάσσονγιά; Ελασσόνα εδώ είναι, ελάτε, είπε. Είχαμε και δύο ψωμιά, έφαγάμε το ψωμί, εκατέβηκάμε 'ς σον δρόμο. Επήρε μας και επήεν ους έξω από την Ελασσόνα επέλεκέ μας. Απ' εδώ, είπε, θα πάτε, είπε, 'ς σο Δομένικο. Ίτε 'κ' ήξεράμε, ελληνικά πα 'κ' έξεράμε.

Ερευνητής: Ναι ποντιακά.

Πληροφορητής: Ναι. Και άτσ' επήγαμε νύχτα 'ς σο Δομένικο. 'Σ την Αραδοσίτα επήγαμε, ήταν Τουρκοχώρ' εκεί, επήραμε κάμποσο ψωμί, εποίκαμε... Ά τρώγομε για;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στο Δομένικο πόσο καιρό μείνατε;

Πληροφορητής: Ας 'ς σο Δομένικο το '28 έφυγάμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! έμεινέτε έξ χρόνα.

Ερευνητής: Και έρθες πού το '28; 'Σ την Κατερίνη 'ς σο Κεραμίδ';

Πληροφορητής: 'Σ την Κατερίνη έρθα.

Ερευνητής: Και αποκατάστησαν σε αγροτικός 'ς σο Κεραμίδ', εδέκαν εσε κλήρο;

Πληροφορητής: Ε επήγαμε ε'είνο, αγορά εποίκαμ' α' ε'είνο το χωρίο και άστα...

Ερευνητής: Καλά ως ανταλλάξιμοι 'κ' έρθετε απεκέσ' οι Ισκιλιώτ' για να παίρετε...

Πληροφορητής: Έρθαμε ανταλλάξιμοι, αλλά 'κ' έξεράμε, είπαμε.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Οι Ξιονακάντ' πα οι ταήδες μ' έτανε, αλλά ατώρα 'α υβρίζω...

Ερευνητής: Ύβρισον, ύβρισον, καλά θα 'φτας. Εκείν' πα 'κ' είπανε σε...

Πληροφορητής: Είπανε, γιατί είμες ορθόδοξοι.

Ερευνητής: Είμες ορθόδοξοι και εκείν' ήταν Προτεστάντοι, ναι. Και οι Προτεστάντ' 'κ' ήταν ανταλλάξιμοι, ιδού. Και ατείν επήραν κλήρο και όποιος έτον ανταλλάξιμος 'κ' επήρε. Και επεκεί εγόρασέτε από το χωρίο, μπάρμπα Γιάννη, από το Κεραμίδ';

Πληροφορητής: Εγόρασάμ' α' και ύστερα εποίκαμ' α' απαλλοτρίωση.

Ερευνητής: Απαλλοτρίωση.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Μπάρμπα Γιάννη, εσύ είπες ότι έρθες με το ορφανοτροφείο. Το ορφανοτροφείο ποιος το είχε; Και ποια παιδιά μάζευε; Τα παιδιά που δεν είχαν γονείς, αυτό; Μόνο αυτά ε;

Πληροφορητής: Ναι, ναι, όχι μαναχό, ό,τι ναν ήύρηκε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όποιους εύρισκε, τους έπαιρνε. Ναι το ορφανοτροφείο ποιος το είχε; Ελληνικό ήτανε ή ήτανε Αγγλικά, Γαλλικά;

Πληροφορητής: Αμερικάνικο έτονε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Αμερικάνικο.

Πληροφορητής: Ά πάτε 'ς την Αμερική, έλεγαν εμασε. Ύστερα 'κ' εδέκαν εμασε.

Ερευνητής: Εμάθιζαν εσας εγγλέζικα απέσ';

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Εγγλέζικα εμαθάν'ντε;

Πληροφορητής: Πού εγγλέζικα μωρέ; Όλον όλον δεκαπέντε ημέρες και...

Ερευνητής: Α! ατόσον.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Μόνο που τους πήρανε και τους φέρανε εδώ.

Ερευνητής: Λοιπόν, μπάρμπα Γιάννε, από το '28 είσαι 'ς σο Κεραμίδ', είσαι γεωργός και επαντρεύτες, εποίκες οικογένεια. Θέλομε να ακούγομε και ατά, ναι. Πώς ξάν', είπες με έσ'νε καπετάνιος, 'α λες μας και για το ΕΛΑΣ ατώρα.

Πληροφορητής: Το '24 επάντρεψα εγώ. Το '24, μικρός επάντρεψα.

Ερευνητής: Μικρός επάντρεψες. Ατότες άτσ' επάντρευαν.

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Ατότες μικροί επάντρευαν.

Πληροφορητής: Όχι μικροί, να επαίρναμε κλήρους.

Ερευνητής: Κλήρους ναι. Και έσ'νε... πώς έντονε και ξάν' επήρες το όπλο και επήες 'ς σο βουνό το '40, από θέλω ν' ακούομε.

Πληροφορητής: Κια, τι να σε πω; Έρθανε οι Εγγλέζ'...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ετέρναμε Εγγλέζους. Ο Γιοσμάς, 'α ταράζομε και τον αφορισμένο τον Γιοσμά απέσ'.

Ερευνητής: Ναι, ναι άτσ' έν', απέσ' έτονε.

Πληροφορητής: Ο Γιοσμάς αβούτο το χωρίο μουν όσταν εποίκαμε την απαλλοτρίωση, εθέλεσεν να έτρωε μας ενενήντα χιλιάρικα. Εγώ και ο Τδαχπουνίδης εγκάλεσάμ' ατονε. Ε'είνος πα τδαχάλτς και εγώ πα τδαχάλτς. Εγκάλεσάμ' ατονε, ατός έντονε εχθρός μετ' εμέν. Έμαθεν 'α Εγγλέζ' τ' ετέρναμε, ατός επή με τοι Γερμανούς. Έρθαν εκύκλωσαν το Κεραμίτ' οι Γερμανοί. Επήρανε τον Κοτάκ, τον Ραφαήλ, τον Κοτσό. Ευτυχώς ο Τδακάρας ήτανε αστυνόμος. Εκείνος εγλύτωσέ μας. 'Σ σα τυφέκια απάν' εκάτσε και 'κ' επρόδωσέν ατονε, ο Τδακάρας. Και έτσι εγουβαλάψε μας ο Γιοσμάς και μετ' εκείνο το γουβαλάμα εξέβα 'ς σο βουνό.

Ερευνητής: Εφογώθες.

Πληροφορητής: Εφογώθα.

Ερευνητής: Ναι, τότε έτονε ατό, μπάρμπα Γιάννη, θυμάσαι ημερομηνία να λες μας;
Πληροφορητής: Ε πως, ημερομηνία πώς 'κί θυμούμ' α', το '40 τη χρονιάς.
Ερευνητής: Το '40 τη χρονιάς.
Πληροφορητής: Το '40 τη χρονιάς.
Ερευνητής: Μοναχός -ι- σ' επήες ασ' σο ο χωρίο ή με παρέα;
Πληροφορητής: Όλος ο κόσμος έξω ήτανε.
Ερευνητής: Όλος ο κόσμος. Και επήες 'ς σο βουνό. 'Σ όποιο βουνό, πέει μας ατώρα για το αντάρτικο ατό.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στα Πιέρια.
Ερευνητής: Στα Πιέρια.
Πληροφορητής: 'Σ σα Πιέρια, 'ς σο Δεσκάτ', Ελασσόνας...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πήγες στη Δεσκάτη.
Πληροφορητής: 'Σ σα Πιέρια άνω κάτω εποίκαμ' ατα.
Ερευνητής: Ναι, πόσοι έστουν, θυμάσαι; Ατά όλα να λες μας ατα.
Πληροφορητής: 'Σ σο βουνό π' έτον, 'ς ση μάχη 'κ' έτον;
Ερευνητής: 'Σ ση μάχη συνέχεια. Πόσον καιρό εκράτεσε ατό το αντάρτικό σ';
Πληροφορητής: Το αντάρτικο εκράτεσε '43, '44. Ασ' σο '43 μέχρι να επαράδοσάμε το '44 επαράδοσάμε;... Δεν θυμάμαι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: '44, '45.
Ερευνητής: Το '45 τον Φεβρουάριο, η Βάρκιζα που έντονε.
Πληροφορητής: Το '44 εδέσαμ' α' απάν'.
Ερευνητής: Απάν' 'ς σο βουνό.
Πληροφορητής: 'Σ σο βουνό. Το '45 επαράδοσάμε τα όπλα.
Ερευνητής: Έσ'νε καπετάνιος ή απλός αντάρτης;
Πληροφορητής: Ετότε όλ' καπιτάνοι ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τον Γαράφυλος εγώ εγουμντάριζα τονε.
Ερευνητής: Ο Γαράφυλος ποίος έτονε;
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ο Γαράφυλος ήτανε παλιός αντάρτης στο βουνό στην Τουρκία, ήτανε και εδώ, αλλά ήτανε αγράμματος.
Ερευνητής: Εσύ ατό θέλω να ερωτώ σε το αντάρτικο του Πόντου εβοήθεσέ σε; Είχες πείρα πια και επόρ'νες και εποίνες...
Πληροφορητής: Βέβαια.
Ερευνητής: Εβοήθεσε σε πάρα πολλά. Δηλαδή είπες τον Γιοσμά μη φοβερίεις με, εγώ ασ' τ' εγεννέθα κιαν τούρκικο ζυγό και απειλή 'κί

δέχομαι. Λεβεντιά, μπάρμπα Γιάννη, λεβεντιά.
Πληροφορητής: Ο σχωρεμένον ο πατέρας ατ' έλεε με πάντα, αβούτο τότε 'α 'ίνεται; 'Α 'ίνεται μη φογάσαι έλεα τονε. Και λέγω τον Γιώργο, Γιώργο, πάντα έλεε ο Γιάννης ξάι το ίτον ατ' 'κί χαλάν' έλεε τον δρόμον ατ'. 'Α 'ίνεται, έλεγα ατον, μη φογάσαι.
Ερευνητής: Καμιά μάχη αδά απάν' 'ς σα βουνά των Πιερίων να εποίκες με τους Γερμανούς;
Πληροφορητής: Ε πώς 'κ' εποίκαμε. Πώς 'κ' εποίκαμε. Δεκαέξ Απριλίου...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το... '44; Το '44 ναι, 16 Απριλίου εδέκαμε μάχη 'ς σον Μοσχοπόταμο απάν' μέρος. Απ' εκεί έρθαμε 'ς σα Τάχνιστα εδέκαμε.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: 'Σ σα Τάχνιστα, στη μάχη στα Τάχνιστα ήσουν και συ ε;
Πληροφορητής: Τάχνιστα βέβαια.
Ερευνητής: Τάχνιστα έν' το ηρώο που εστήθε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Στην Ρητίνη.
Πληροφορητής: Ναι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Κάτω, κάτω μεταξύ...
Πληροφορητής: 'Σ σο Γάλακτο εδέκαμε μάχη πώς δίχως μάχη;. Εντώκαμε αποπίσ', έρθανε οι Γερμανοί απάν', εντώκανε ασ' στην Παναϊαν κιαν ασ' σήν Κουλκουδή, εξέβαν απάν'. Εκότωσαν έναν παιδίν εμουνε, τη Πουταχίδη ο γαμπρόν, ας λέγω σε, εσκοτώθε εκείνος. Αποπίσ' εντώκαμ εμείς, εγώ, ο Ορκόπουλο, ο Γαραπιλόης, τη Κράνης τα παιδιά, ο Κολοκοτρώντς... ποία να σε πω και τι να σε πω! Εντώκαμε ατότε εγώ εθέρ'να οι Γερμανοί 'κ' 'α φεύανε. Οι Γερμανοί όσταν έφευάνε, αβούτα χαράν τουμάνε, ακούς;
Ερευνητής: Ασ' 'ς σον φόβον ατουνε.
Πληροφορητής: Εσύ πα 'κί φεύς;
Ερευνητής: 'Σ ση μάχη 'ς σα Τάχνιστα, ντό θυμάσαι ασ' σ' ατό τη μάχη;
Πληροφορητής: Εδέκαμε θύματα, εδέκαμε 10-11 θύματα.
Ερευνητής: Εδέκαμε εμείς οι...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Και Γερμανούς και εμείς είχαμε μερικά. Και οι αντάρτες είχαν μερικά θύματα.
Πληροφορητής: Ε ναι, θύματα εκείνο λέγω σε.
Ερευνητής: Εκείνο. Οι Γερμανοί εδέκαμε θύματα εμείς.
Πληροφορητής: Εδέκαμναι. ε εμείς, εδέκαμε.
Ερευνητής: Και οι Γερμανοί φαντάζομαι.

Πληροφορητής: Οι Γερμανοί πα edέκανε.

Ερευνητής: Edέκανε.

Πληροφορητής: Etάλεψαν τ' emetér' amán... me to táleman... 'k' éppepe... etáleψαν. Loiπόν eteleíwsáme, e;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Nαι.

Ερευνητής: Eteleíwsáme, mpármπα Giάννη, és'ne lebentía. Euxarιστούμε σε páρα πολύ. Eσυγκίνησαμ' εσε, να συγχωράς μας. Αλλά epóikes énan kaló ς sa γενéας πη 'a 'ρχουνταν αποπίσ'. Αυτά eméis 'a 'φτάμ' ατα βιβλίο και 'a γράφκουνταν απέσ', γιατί το πιο όμορφο ιστορία, mpármπα Giάννη, εκείνο που λέει ο παππούς 'ς son εγγονό.

Πληροφορητής: O παππούς;

Ερευνητής: O παππούς που λέει 'ς so παιδί. Δηλαδή ατώρα eméis éιμες τα παιδία σ', as πούμε. Eσύ είπες μας ατά ποία éζησες. Eméis πα αφελέκομ' ατα 'ς sa παιδία μουν, τα παιδία μουν 'ς sa παιδία τουν για να μην ανασπάλκεται η ιστορία. O ποντιακός ελληνισμός που έφασε ατόσα χαστούκια απ' αδά και απ' εκεί, αλλά επέζησε. Μη φογάσαι, mpármπα Giάννη, η

πρώτη οικονομικά δύναμη 'ς την Ελλάδα ξάν' οι Πόντιοι éιμες. Τα πρώτα παλληκάρα, την επιστήμη πα επήραμε και όλα πα έχουμε 'ς sa χέρα μουνε.

Πληροφορητής: Καλά λέει.

Ερευνητής: Οι αγώνες εσουν... mpármπα Giάννη, εγώ επακολουθήσα το συνέδριο το ποντιακό και εκεί απέσ' επίσημα πρόσωπα είπαν ατα. Έρθαν ασ' 'ς ση Σοβιετική Ένωση, έρθαν ασ' 'ς την Αυστραλία, ασ' 'ς την Γερμανία, ασ' 'ς σ' όλον τον κόσμο. Ως και 'ς την Ιαπωνίαν έχομεν σύλλογο, πρώτη φορά ευρέθαν όλ' μαζί και...

Πληροφορητής: Ποντιακό;

Ερευνητής: Nαι. Και είπανε ότι οι Πόντιοι ατόσα θαμαρέας που edέχτανε, ξάν' éιναι η πρώτη οικονομική δύναμη ατώρα 'ς την Ελλάδα και τα γράμματα πα επήρανε, επιστήμονες έχομε páρα πολλούς, καθηγητές πανεπιστημίων και λοιπά και την πολιτική πα 'k' αφελέκομε οπίσ'. Και πάντα τα ιδέας emουν éιναι φιλελεύθερα. Euxarιστούμε πολύ.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Euxarιστούμε.

Λεξιλόγιο

'πελέσκουνταν = απόμειναν, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.

άν' = άνω

αφορόζ' = άτιμοι, edώ έξυπνοι, καταφερτζήδες.

Βαλκάν Μουχαραμπέ = Βαλκανικός πόλεμος.

βεσικά = έγγραφο, βεβαίωση, λ. τ. vesika.

γιαταλαντζής = ήρεμος, κατευναστικός, πράος λ. τ. yatiştirici.

γιουζπαχής = λοχαγός, λ. τ. yüzbaşı.

εγεραλάεψεν = έκανε πληγές, λ. τ. year = πληγή.

εγερμαλάεψαν = τα έκαναν γιαρμά, τα άλεσαν, λ. τ. yarma = χοντροκομμένη τροφή ζώου.

εγκάλεσάμ' = καταγγείλαμε, αγκαλώ = καταγγέλλω, αρχ. εγκαλώ = καταγγέλλω.

εγνέφσανε = ξύπνησαν, εγνεφίζω = ξυπνώ, αρχ. έκνηφος.

εγουβαλάψανε = κυνήγησαν, γουβαλαύω = κυνηγώ, καταδιώκω, λ. τ. govalamak.

εγουμαντάριζα = έκανα κουμάντο, γουμανταρίζω ή κουμανταρίζω = κάνω κουμάντο, διοικώ, διευθετώ, λ. τ. kumanda.

εκανέθε = ήταν αρκετό, κανείται, απρ. κανείται = éιναι αρκετό, φτάνει, αρχ. ικανός = αρκετός.

εκλώστε επεκεί αδά = άλλαξε γνώμη.

εκούξεν = φώναξε, αρχ. κοϊζω = γρυλλίζω.

εμεθύνε = μεθούσε.

επέλεκε = άφησε, απολέκω = αφήνω.

επελέστε = έμεινε.

επουδμάνεψες = μετάνιωσε, πουδμανεύω = μετανιώνω, λ. τ. pişman.

εραύαμε = ψάχναμε, αραεύω ή αραύω = ψάχνω, λ. τ. aramak.

ερέχτες = σου άρεσε, ερέχκουμαι = μου άρέσει κάτι.

εσέρεψαν = μάζεψαν, σερεύω = μαζεύω.

ετάλεψα = όρμησα, άρπαξα, ταλεύω = ορμώ, αρπάζω, λ. τ. dalmak.
ετελώθε = τελείωσε, τελώνω = τελειώνω.
ετσακώθε = έσπασε, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη ήχος τσακ.
ετδabίρειψάνε
εφεραχλάψεν = δρόσισε, φεραχλαύω ή φεραχλαεύω = δροσίζω, λ. τ. ferah.
έψανε= άναψαν, άφτω = ανάβω, αρχ. άπτω = ανάβω φωτιά.
ημερ'κό = μεροκάματο.
λάφ' = κουβέντα, φλυαρία, ανόητη κουβέντα, λ. περ. laf.
νην = γη
ορμάνα = δάση, λ. τ. orman = δάσος.
παλτουτζάνα = μελιτζάνες, λ. τ. patlican.
πατμάν = μονάδα βάρους έξι οκάδων, λ. τ. batman.
πιλέ, επίρ. = ακόμη και, λ. τ. bile.
ρετζί, ρεϊζης = πρόεδρος, λ. τ. reis.
σεφερλίκ = εκστρατεία, ταξίδι, λ. τ. sefer.
σοεύ'νε = ληστεύουν, σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak.
ταγίν = κουραμάνα, λ. τ. tayin.
τεπέ = κορυφή, λ. τ. tepe.
τοπούζ' = ρόπαλο, λ. τ. topuz.
τοπχανέδες = κανόνια, λ. τ. toplar.
θαλβάρ' = βράκα, περισκελίδα, λ. περσ. salvar.
παδλούχ = κεφαλόδεσμος, λ. τ.bashlik.
τδαμούρ' = λάσπη, λ. τ. çamur.
τδαχάλτς = άπειρος νέος, αδαής, λ. τ. çahil.
τδιζτάν = πορτοφόλι, λ. τ. cüzdan.
χαμάν = αμέσως, λ. τ. haman.
χαράπ τουμάνε = ερήμωση, καταστροφή ολική.
χαδχάδ = παπαρούνα, λ. τ. haşhaş.
δαμαρέας = χαστούκια, λ.τ. şamar.
δκυρά = βαριά ποντιακά, με βαριά προφορά.

Σχόλια

Μοσχοπόταμος

Χωριό του νομού Πιερίας, 20 χιλ. βορειοδυτικά της Κατερίνης.

Τάχνιστα, η μάχη της Τάχνιστας

Είναι το χωριό Κάτω Μηλιά Πιερίας, όπου έγινε η περίφημη μάχη με τους Γερμανούς. Στις 18 Απριλίου 1943. Η μάχη κράτησε έξι ώρες και οι αντάρτες διέλυσαν το γερμανικό τάγμα. Σκοτώθηκαν 51 Γερμανοί και 28 μαχητές του ΕΛΑΣ. Στη μάχη διακρίθηκε ο Ζαχαρίας Καρακίτσιος, ο οποίος κατάφερε να καθηλώσει το γερμανικό τάγμα στα Τάχνιστα.

Αρναούτηδες

Είναι οι Τουρκοαλαβανοί, μισθοφόροι του τουρκικού στρατού και επιφορτισμένοι να εισπράττουν τους φόρους. Ήταν στο στόχαστρο των ανταρτών, γιατί πολλές φορές άρπαζαν γυναίκες και περιουσίες, αν κάποιος δεν είχε να πληρώσει.

Κοτζά Αναστάς

Το όνομά του ήταν Αναστάσιος Παπαδόπουλος και υπήρξε μέγας καπετάνιος στο ποντιακό αντάρτικο. Τον Σεπτέμβριο του 1921 καταφεύγει με τα παλληκάρια του στο βουνό Τόπσιαμ όπου έρχεται αντιμέτωπος με τον στρατό του Λιβιά Πασά. Η μάχη κράτησε 95 μέρες. Ο Λιβιά δεν καταφέρνει να τον νικήσει και ο Κεμάλ στέλνει εναντίον του τον στρατηγό Τσεμάλ Τσεβίτ. Η επιχείρηση με το όνομα «Γιλντιρίμ» = κεραυνός, απέτυχε και πάλι. Ο Τσεμάλ πέφτει νεκρός και μεραρχία του τρέπεται σε φυγή. Ο μόνος δρόμος που απομένει στους Τούρκους είναι ο δρόμος της διπλωματίας.

Ο Κοτζιά Αναστάς θέτει ως όρο την ασφαλή απομάκρυνση των γυναικόπαιδων. Παρά την αμνηστεία που είχε δοθεί, δολοφονείται από τσέτες στις 2 Δεκεμβρίου του 1922 στο χωριό Εζενούς.

Μύτικας Αιτωλοακαρνανίας

Παραθαλάσσιος οικισμός του δήμου Πρέβεζας, από όπου πέρασαν για ένα διάστημα πολλοί Πόντιοι, αλλά έφυγαν για τα χωριά της Μακεδονίας.

Διχοτόμηση νομίσματος

Η οικονομική εξάντληση της χώρας και η αδυναμία έξωθεν δανεισμού οδηγεί την κυβέρνηση Γούναρη σε αναγκαστικό εσωτερικό δάνειο, με τη μορφή διχοτόμησης του νομίσματος.

Νέο κεραμίδι Πιερίας

Οι πρώτοι Πόντιοι κάτοικοι του χωριού είχαν εγκατασταθεί αρχικά σε Ελασσόνα και Κοζάνη. Το 1928 εγκαταστάθηκαν στο νέο τους χωριό. Ξενιτεύτηκαν σε Αυστραλία και Γερμανία.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, αποφάσισε να πάρει συνεντεύξεις από ανθρώπους σαν εσένα που γεννήθηκαν στον Πόντο, ζήσατε εκεί, είδατε πολλά. Για να μείνουν όλα αυτά στις επόμενες γενιές, θα γράψουμε βιβλίο. Εσύ, από όσα μου έλεγε και ο πατέρας μου, είχες δύσκολή ζωή, αλλά ηρωική. Θέλουμε να μας πεις λεπτομερώς τι θυμάσαι από κει, τότε γεννήθηκες, τα πάντα. Αρχίζουμε λοιπόν.

Πληροφορητής: Λοιπόν πες μου.

Ερευνητής: Πότε γεννήθηκες, πού γεννήθηκες και όλα.

Πληροφορητής: Το 1906 δεν το ξέρω εγώ, αλλά το έλεγε ο Χοτζάγιαννης.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το 1906 9 Απριλίου.

Ερευνητής: Α! Σε ποιο μέρος;

Πληροφορητής: Στην Ίσκιλι.

Ερευνητής: Α Ίσκιλιώτης, η Ίσκιλι τι περιφέρεια...

Πληροφορητής: Νίξαρ, Νίξαρ.

Ερευνητής: Νίξαρ;

Πληροφορητής: Βιλαέτι Σεβάστειας.

Ερευνητής: Σεβάστεια βιλαέτι, Σεβάστεια ποιο λένε;

Πληροφορητής: Νομός Σεβάστειας. Να σου το πω τούρκικα.

Ερευνητής: Τούρκικα ναι, Σεβάστειας.

Πληροφορητής: (Μιλάει Τουρκικά), κατάλαβες;

Ερευνητής: Αυτό το μέρος που γεννήθηκες, νομός είναι ναι, η Σεβάστεια ήτανε στα Μεσόγεια, όχι στη θάλασσα, ήταν ορεινό;

Πληροφορητής: Ορεινό ήταν.

Ερευνητής: Λοιπόν πες μας πόσους κατοίκους είχε τότες το χωριό που γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Το χωριό μου ήτανε 100 σπίτια.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Πάντως μικρό χωριό ήτανε.

Πληροφορητής: Το χωριό μου και η Τάχταλι έναν δήμος ήτανε, να σου πω, Σεμενλήδες.

Ερευνητής: Α! είστε Σεμενλήδες.

Πληροφορητής: Σεμενλήδες είμαστε, συγγενείς είμα-

στε.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Εμείς και η Τάχταλι απέναντι είναι τα χωριά.

Ερευνητής: Δηλαδή έφυγαν νωρίτερα οι Σεμενλήδες και ήρθαν σ' αυτό το χωριό;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Γιατί ήρθαν, τι είχε το χωριό σας;

Πληροφορητής: Γιατί ήρθαν δεν μπορούσαν να ζήσουν εκεί.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Εκεί πάνω ορεινά μέρη ήτανε, ζωή δεν ήτανε. Κατέβηκαν εκεί οι παππούδες μας, αγόρασαν κτήματα και ζούσανε.

Ερευνητής: Ναι, το έδαφος πώς ήτανε, είχατε πεδιάδες, βουνά, πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Πεδιάδα είχαμε.

Ερευνητής: Είχατε πεδιάδα και τι καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Σιτάρια, καλαμπόκια, καπνά, αφιόνι.

Ερευνητής: Αφιόνι ποιο είναι;

Πληροφορητής: Αφιόνι παπαρούνα.

Ερευνητής: Το σκοινί που βγαίνει;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Το χασίς.

Ερευνητής: Ααα! Και βγαίνει το αυτό...

Πληροφορητής: Παπαρούνα, παπαρούνα τώρα το κυνηγούνε αυτό και...

Ερευνητής: Καλά και τι το έκαναν;

Πληροφορητής: Αυτό το βελονιάζανε και το κόβαμε τρία τέσσερα μαχαίρια. Εγώ δεν το πρόλαβα, πήγα στον στρατό, το μάζευαν η μάνα, ο πατέρας μου και τα αδελφια μου. Το πρωί πήγαιναν το έξυναν με το μαχαίρι και το έβαζαν μέσα σε τενεκεδάκια, τα έδιναν στον πρόεδρο και τα πουλούσαν στο κράτος. Το κάνανε 4 λίρες στην μαύρη αγορά. Μάζευαν το βούτυρο από το αφιόνι και το πουλούσαν 4 λίρες, στην Αμερική πήγαινε.

Ερευνητής: Κάναν φάρμακο. Δεν σας σας έλεγαν τότε ότι το πίνουν, το ρουφάνε, το καπνίζουν;

Πληροφορητής: Δεν ξέραμε.

Ερευνητής: Δεν ξέρατε τέτοια, μετά βγήκαν αυτά στη φόρα.

Πληροφορητής: Εμείς με συγχωρείς, είχαμε ένα βόδι και το κοπάνιζαν το αφιόνι στο χωράφι και έκα-

ναν τον σπόρο. Πήγαινε το βόδι τα έτρωγε, μεθούσε και τριγυρνούσα στα Τουρκοχώρια. Εγώ έτρεχα από πίσω του κλαίγοντας. Ξέρω ότι το αφιόνι μεθάει και τα ζώα.

Ερευνητής: Βέβαια και εκείνα μεθούσαν. Ποιο ήταν το σχολείο σας, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Στο σχολείο επήγαμε «μητέρα αγαπώ πολύ το γάλα, πατεράκι δώσε ένα ψαλιδάκι».

Ερευνητής: Αυτά σας μάθαιναν.

Πληροφορητής: Αυτό, αυτό, άλλα δεν μάθαμε, ήρθε ο πόλεμος σου λέω.

Ερευνητής: Ήρθε ο πόλεμος.

Πληροφορητής: Και εμείς ήμασταν σε ορεινά χωριά, δάσκαλοι πού ήτανε;

Ερευνητής: Δάσκαλοι δεν υπήρχαν. Η εκκλησία σας; Ποια εκκλησία είχατε;

Πληροφορητής: Είχαμε την Παναγία.

Ερευνητής: Παναγία.

Πληροφορητής: Εκκλησία μου ήτανε... τη καλλίτερη εκκλησία το Ίσκιλι την είχε.

Ερευνητής: Οι πατεράδες σας τι δουλειά έκαναν; Γεωργία μόνον ή έκαναν κι άλλο εμπόριο;

Πληροφορητής: Έκαναν, έκαναν, απ' όλα κάνανε, δεν κάθονταν οι Σεμενλήδες.

Ερευνητής: Σεμενλήδες ανήσυχoi. Ξενιτεύονταν καθόλου;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, έμεναν εκεί στο χωριό. Η γλώσσα σας των Ισκιλιωτών ποντιακή ήτανε ή τούρκικα, τουρκόφωνοι;

Πληροφορητής: Εσύ τι λες;

Ερευνητής: Δεν ξέρατε τούρκικα;

Πληροφορητής: Τούρκικα εμείς... Οι νέοι μας καθόλου τούρκικα δεν ξέρανε.

Ερευνητής: Α! δεν ήξεραν, μόνον ποντιακά.

Πληροφορητής: Μόνον αυτοί που πήγαιναν έξω.

Ερευνητής: Α και τα μάθαιναν από το εμπόριο και από δω και από κει. Τι θυμάσαι άλλο, μπάρμπα Γιάννη, για το αντάρτικο εκεί. Αυτό θέλω να μας πεις, γιατί ήτανε από τα πιο ηρωικά αντάρτικα το ποντιακό. Θα μας πεις ιστορίες.

Πληροφορητής: Ήτανε η Τόπσια, η τοποθεσία μας...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήτανε εκεί μαζεμένοι οι Έλληνες από την Τοκάτη και τη Σεβάστεια. Πήγαιναν εκεί τα παλληκάρια, τους κουβαλούσα, ακόμα και εγώ πήγα.

Ερευνητής: Καλά έκανες.

Πληροφορητής: Εγώ επήγα στο Τέκνετζουκ, στο Σαρίγκιολ, στο Κόβετζμε, αυτά ήτανε ελληνικά χωριά. Πήγαινα και εγώ, γελούσαμε και πηγαίναμε.

Ερευνητής: Πόσον χρονών ήσουνα τότες;

Πληροφορητής: Τότε δεκαέξι χρονών.

Ερευνητής: Δεκαέξι χρονών. Μέσα στην τρέλα της ηλικίας, καλά έκανες.

Πληροφορητής: Ήμουνα 18 χρονών, όταν πέθανε ο πατέρας μου..

Ερευνητής: Ύστερα;

Πληροφορητής: Ύστερα μαζευτήκαμε πάνω στο βουνό Τόπσια. Ήταν μεγάλο βουνό, δεν είχε άκρη. Εκεί ήρθανε οι Τούρκοι. Ήτανε τέλος Νοεμβρίου. Πολεμήσαμε 70 μέρες. Σκοτώθηκαν εκεί τα παλληκάρια μας ο Αράπογλου, ο Τσαχούρης, ο Στάθιος από το Σοχούμ, ο Τσούρογλους, τουρκόφωνος. Αυτοί, ξέχασα και λίγο.

Ερευνητής: Ό, τι θυμάσαι, μπάρμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Ναι. Τέλος πάντων κράτησε 70 ημέρες. Στις εβδομήντα μέρες απάνω ο Γριβάς έστειλε σύνδεσμο στον Γοτζά Αναστάς.

Ερευνητής: Από τους μεγαλύτερους του αντάρτικου ο Γοτζά Αναστάς.

Πληροφορητής: Του λέει, Γοτζά Αναστάς, Γοτζά Αναστάς, γιοργανούν νταριντί, ξέρεις τι θα ειπεί;

Ερευνητής: Τι;

Πληροφορητής: Το πάπλωμά σου τρύπησε. Γιοργάν' νταλιντίεσα, είπεν, μεζάρ αχτσούχτουνι, το πάπλωμα αν τρύπησε, είπεν, ο τάφος ανοιχτός είναι, είπε.

Ερευνητής: Μπράβο!

Πληροφορητής: Δεν παραδινόμαστε, είπε στον μυξιάρη τον Τούρκο και στον στραβό (μιλάει τουρκικά). Κάτω από το τσεκούρι που δεν κόβει, είπε, θα βάλουμε τον λαιμό μας να τον κόψετε; Χουίρ! Πάλι επιτέθηκαν εκείνη την ημέρα που σας είπα πως σκοτώθηκαν τα παλληκάρια. Ύστερα ο απεσταλμένος άλλαξε γνώμη και του λέει, αγά Αναστάς, τα δικά μου παιδιά αν σκοτωθούν, ακολουθούν άλλοι. Τα δικά σου αν σκοτωθούν, δεν έρχεται κανείς από πίσω. Από τους έξυπνους, τους γραμματιζούμενος ποιος θα πάει; Ήτανε ένας παπάς, τρουγκίλ παπά τον έλεγαν, θα πας; Θα πάω είπε και θα τους γαμήσω και τη μάνα τους (γελάει).

Ερευνητής: Παλληκάρι.

Πληροφορητής: Επήρεν και δυο άλλους, επήγαν εκεί. Εκείνος τους αγκάλιασε, τους φίλησε, τους έκανε καφέ, τους πότισε. Ήμασταν και πεινασμένοι. Τους έδωσε ένα πατμάνι, το ξέρετε...

Ερευνητής: Ναι το πατμάν ήτανε έξι οκάδες.

Πληροφορητής: Έξι οκάδες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έστειλε δύο πατμάνια καπνό κομμένο, δύο κοτιά γεμάτα τσιγαρόχαρτα και πήγαν εκεί, τους είπεν θα μου δώσετε με διακόσιες λίρας. Ο πόλεμος γίνεται με τα χρήματα εεεε...

Ερευνητής: Νίκη.

Πληροφορητής: Διακόσιες λίρες, εμείς φοβόμαστε μήπως μας σκοτώσει, θα πάμε να του το πούμε. Πηγαίνετε λοιπόν. Πήγαν του το είπαν. Θα δώσουμε τις διακόσιες λίρες για να μας αφήσει να φέρουμε και τροφές. Θα κάψουμε, θα πολεμήσουμε, θα σκοτώσουμε. Άφησε ένα μέρος ελεύθερο και από εκεί πηγαίναμε. Νύχτα οι αντάρτες πήγαιναν έκαιγαν τα χωριά, παίρνανε τροφές και επέστρεφαν. Αν δεν έκαναν έτσι, θα είχαμε χαθεί όλοι. Θα πεθαίναμε όλοι από την πείνα.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Πήγαν στον Γοτζά Αναστάς ε;

Πληροφορητής: Στον Γοτζά Αναστάς ναι. Τέλος πάντων αφού τελειώσανε αυτά, μάζεψαν εκατό λίρες. Είχαμε και πλούσιους. Ας το κλάνει και θα δώσουμε ό, τι έχουμε, ακόμα και τα δαχτυλίδια μας θα δώσουμε. Κάποιος είπε, συγχωρείστε με κιόλας, θα δώσω ακόμα και το βρακί της γυναίκας μου, μόνον να γλυτώσουμε.

Ερευνητής: Ας γλυτών.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι τώρα τα είπε...

Ερευνητής: Αγανάκτησε.

Πληροφορητής: Τι να έκαναν! Χαλούσε ο κόσμος από τα κανόνια, κανονικός πόλεμος. Τέτοιο πόλεμο δεν έκανα ούτε με τη Βουλγαρία ούτε με τη Σερβία, Αναστάς αγά, του είπε.

Ερευνητής: Ύστερα; Πώς βρεθήκανε; Τι είπατε; Πόσες λίρες μαζέψατε;

Πληροφορητής: Μαζέψαμε διακόσιες λίρες, αλλά τις εκατό τις πήρε αμέσως ο Τελήποτος, όχι αυτός ο Τελήποτος από την Ταχταλού, αλλά ο άλλος από την Τοκάτη, που δεν σου έχει αρέσει η Τοκάτη. Έξυπνος, διαβασμένος. Τις πήρε και ξεκίνησε προς τα πάνω προς την Τοκάτη. Καθώς πήγαινε, συνάντησε μουλάρια φορτωμένα με φυσίγγια. Έρχονταν κατά πάνω μας. Χτύπησε και τα πήρε, φορτωμένα με κουραμάνες ήτανε, τα πήρε και ήρθε πάνω στο βουνό, την Τόπσια. Τα μοίρασε στους στρατιώτες και μαζέψαμε και τις άλλες λίρες. Αγοράσανε κανόνια και τις εκατό λίρες τις έδωσαν σ' εκείνον. Μετά από αυτό του δώσαμε και εμείς αφορμή και μας επιτέθηκε. Αιχμαλώτισε κάμποσους, όλους τους αιχμαλώτισε. Σκότωσαν τότε στην Τοκάτη, σ' μέρος Τίβε λέγεται, Έλληνες στρατιώτες και γυναίκες. Έκαναν πολλές ζημιές, τι να σας πω.

Ερευνητής: Σε ποιο βουνό έγινε αυτή η όμορφη ιστορία που μας διηγείσαι;

Πληροφορητής: Άκουσε εδώ, δεν πήγαμε στα δικά μας τα μέρη τα μέρη, αλλά εκεί πάνω στο βουνό της Τοκάτης.

Ερευνητής: Τοκάτη λέγεται το βουνό;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Όχι, Τοκάτη λέγεται η πόλη.

Ερευνητής: Το βουνό πώς λέγεται, Τοκάτη και αυτό;

Πληροφορητής: Τόπσια.

Ερευνητής: Τόπσια το βουνό. Πώς ήταν το βουνό υ, μπάρμπα Γιάννη, εσύ ύστερα ήρθες και εδώ, μπήκες στον ΕΛΑΣ; Αυτά εδώ δεν είναι...

Πληροφορητής: Στον ΕΛΑΣ μπήκα...

Ερευνητής: Ήσουν καπετάνιος εκεί, μαθημένοι ήσασταν στο αντάρτικο, γιατί οι Τούρκοι δεν σας φέρθηκαν καλά. Και ήρθες μετά εδώ και συνέχισες τον αγώνα εναντίον των Γερμανών. Πώς σου φαίνονται τα βουνά εδώ των Πιερίων σε σχέση με τα βουνά εκεί της Τοκάτης στον Πόντο;

Πληροφορητής: Της Τοκάτης τα βουνά ήταν ωραία.

Ερευνητής: Ήταν ωραία. Δηλαδή ήτανε για πόλεμο

πιο όμορφα για κλεφτοπόλεμο, για ανταρτοπόλεμο καλλίτερα;

Πληροφορητής: Για όλα καλλίτερα.

Ερευνητής: Για όλα καλλίτερα ααα! Έζησες και εκείνο, έζησες και αυτό εδώ.

Πληροφορητής: Άκουσε. Εύρισκες και έτρωγες εκεί στα βουνά, στα βουνά εδώ δεν βρίσκεις τίποτα να φας.

Ερευνητής: Όταν λες εύρισκες να φας, τι ήτανε; Είχε καλύβες με τρόφιμα μέσα;

Πληροφορητής: Φρούτα, φρούτα, φρούτα! Μαζεύαμε τα φουντούκια μέσα στα χιόνια και τα τρώγαμε. Τον Χαραλαμπίδη τον Κώστα, τον πατέρα του Στέλιου, τον γνωρίζεις; Ο Στέλιος και εγώ μαζεύαμε φουντούκια και του δίναμε. Για δεσ την ώρα, του έλεγα. Εκείνος αμέσως κοιτούσε την ώρα. Μετά από ένα λεπτό του έλεγα πάλι, για δεσ την ώρα. Τα κανόνια εκεί άστραφταν και βροντούσαν (λέει μια δράση στα τουρκικά).

Ερευνητής: Τι σημαίνει αυτό που μας είπες στα τουρκικά;

Πληροφορητής: Στο Κουκούκ ήτανε ένας λόφος, τα κανόνια πέφτανε και τα παιδιά μαζεύουνε τις οβίδες. Τι τραβήξαμε εμείς εκεί!

Ερευνητής: Πόσα χρόνια κράτησε εκεί αυτός ο πόλεμος, ο ανταρτοπόλεμος στα βουνά της Τοκάτης;

Πληροφορητής: Ενάμιση χρόνο.

Ερευνητής: Ενάμιση χρόνο.

Πληροφορητής: Στην Τοκάτη όταν ήρθαμε ύστερα...

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν σταμάτησε.

Πληροφορητής: Όχιιι, τότε βγήκανε.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Τότε βγήκανε.

Ερευνητής: Τότε βγήκανε, ο Τοπάλ Οσμάν.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Όταν ο Γοτζά Αναστάς μετά τη μάχη, όταν τους έπιασαν, πού τους πήγαν;

Πληροφορητής: Ποιους, τους Έλληνες;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι τους Έλληνες.

Πληροφορητής: Τους κατέβασαν στην Έρπαα και από εκεί τους εξόρισαν στο Καγκάλ.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Στην Αμάσεια;

Πληροφορητής: Η Αμάσεια είναι προς τα κάτω, προς τα πάνω τους πήγανε, κατάλαβες;

Ερευνητής: Και εκεί τι τους έκαναν; Τους εκτέλεσαν;

Πληροφορητής: Τους σκότωσαν, αλλά πέθαναν και πολλοί από την πείνα, χάθηκαν πολλοί.

Ερευνητής: Πέθαναν από τις κακουχίες.

Πληροφορητής: Οουουου...

Ερευνητής: Δηλαδή δεν σώθηκε κανείς.

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Κανείς δεν σώθηκε.

Πληροφορητής: Σωθήκανε.

Ερευνητής: Σώθηκαν κιόλας. Σώθηκε όποιος πλήρωνε;

Πληροφορητής: Αν είχες και πλήρωνες...

Ερευνητής: Σωνόσουν.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ανθρώπους αν είχες.

Πληροφορητής: Όχι πληρωμή, ρουσφέτια όχι. Για να έτρωγες

Ερευνητής: Για να έτρωγες. Πλήρωνες και είχες αυτό...

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Αν είχες κανέναν Τούρκο, όπως ο πατέρα μου, Τούρκος τον έβγαλε μέσα από τη φυλακή. Τους κρεμούσαν.

Πληροφορητής: Ναι εκεί εκείνο γινόταν στην Αμάσεια.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι στην Αμάσεια.

Ερευνητής: Στην Αμάσεια που έσαν οι μεγάλες φυλακές, άλλο εκείνο.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Από κει μέσα τον έβγαλε ο Τούρκος.

Ερευνητής: Ναι καλά, αλλά αν πλήρωνες, γλύτωνες την κρεμάλα, αμάν έκανες...

Πληροφορητής: Αν εύρισκες το μέσον και...

Πληροφορητής: Θα εύρισκες το μέσο και αν δεν το εύρισκες, δεν έκανες τίποτε.

Ερευνητής: Ο καπετάνιος σας ήτανε αυτός ο...

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Κοτζά Αναστάς.

Ερευνητής: Κοτζά Αναστάς, περίπου πόσα παλληκάρια, είπες, είχε; χιλιάδες;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Πάρα πολλά από όλα τα γύρω...

Πληροφορητής: Οχτακόσια όπλα είχε το Τόπσιαν. Τόπσια, Τάζλι... Τάζλι...

Ερευνητής: Θυμήσου, μπάρμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Τάζλι, τζιάρτζιαμα...

Ερευνητής: Τζοπούτ, Τζιάρτζιαμα...

Πληροφορητής: Ήταν παλληκάρια πολλά. Τρία παλληκάρια κυνηγήσανε ολόκληρο λόχο. Και ο Ισπαχής είπεν (μιλάει τουρκικά) και τους κυνηγήσαν τρία παλληκάρια. Τα δύο σκοτώθηκαν, ο ένας γλύτωσε. Γύρισε πίσω και τους θέρισε, ο ένας πάλι γλύτωσε.

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, η ηλικία τη παλληκαριών ποια ήτανε; Από πόσον χρονών; Από δεκαπέντε ως εικοσιπέντε; Πόσον;

Πληροφορητής: Όχι, μεγάλοι.

Ερευνητής: Μεγάλοι, περίπου;

Πληροφορητής: Τριάντα, εικοσιοκτώ, σαράντα. Τι λες εσύ; Παπάδες με τα τουφέκια. Τα γένια κουρεμένα, το καλυμμαύχι στο κεφάλι, ντυμένοι με το γιλέκο, τα γιλέκα δεν τα έскиζαν.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Τα γιλέκα ναι.

Πληροφορητής: Βγήκαμε από την Τόπσια και θα πάμε στο Τέκτσερου να φέρουμε από εκεί παλληκάρια. Πήγα και εγώ. Ο συγχωρεμένος ο Αναστάσης ο χριστιανός, εδώ πέθανε, τον ξέρεις;

Ερευνητής: Τον ξέρω.

Πληροφορητής: Τον χριστιανό.

Ερευνητής: Τον χριστιανό ναι.

Πληροφορητής: Αυτός και εγώ ήμασταν Ισκιλιώτες, όλοι οι άλλοι ήτανε από εδώ και από εκεί. Ήμασταν 360 άτομα. 180 πιατάδες και 180 οπλίτες. Κατάλαβες; Πιατάδες λέγαμε τους άοπλους.

Ερευνητής: Α! τους άοπλους. Μπάρμπα Γιάννη, η

στολή σας ποια ήτανε; Τι φορούσε ένας Πόντιος αντάρτης στα βουνά;

Πληροφορητής: Η στολή μας ήτανε τσόχα, σαλβάρι, πασλούκι, αυτά ήτανε.

Ερευνητής: Πασλούκι τι είναι αυτό; Ένα γιλέκο ή...

Πληροφορητής: Στο κεφάλι.

Ερευνητής: Α, στο κεφάλι έναν δέσιμο, ααα! Όπως φοράει ο Γιασέρ Αραφάτ περίπου. Όπως έχουν στο κεφάλι τους τα παιδιά που χορεύουνε.

Πληροφορητής: Οι Πόντιοι που χορεύουνε.

Ερευνητής: Αυτή ήταν η ενδυμασία σας.

Πληροφορητής: Αυτή ήταν.

Ερευνητής: Και είχατε τα φυσίγγια. Πού κοιμόσασταν; Σε σπηλιές; Πού;

Πληροφορητής: Έξω.

Ερευνητής: Έξω στα βουνά. Στα κρύα και στα χιόνια.

Πληροφορητής: Εκείνα πληρώνουμε τώρα.

Ερευνητής: Τώρα τα πληρώνετε αυτά, πώς γυρίζει η ιστορία, μπάρμπα Γιάννη, ήσουν 16 χρονών παλληκάρι, 17;

Πληροφορητής: Δεκαέξι, δεκαεφτά χρονών.

Ερευνητής: Δεκαεφτά χρονών παλληκάρι αν σου έλεγε η μάνα σου ή ο πατέρα σου, Γιάννη, κάτσε στα αβγά σου, δουλειά δεν έχεις, τι θα έκανες;

Πληροφορητής: Αχ, πουλάκι μου, η μάνα μου η συγχωρεμένη, όλοι τότε με αυτά καταγινόμασταν. Αυτά ούτε να εύχεσαι, μου έλεγε. Όταν βγήκαμε στο βουνό, θέλησα να πουλήσω τα βόδια και να πάρω φυσίγγια. Τα κορίτσια τότε με περικύκλωσαν...

Ερευνητής: Αυτό είναι πολύ σπουδαίο, μπάρμπα Γιάννη, φαντάσου, θα πουλήσω ακόμη και τα βόδια για να πάω στο βουνό.

Πληροφορητής: Τουφέκι.

Ερευνητής: Θα πάρω τουφέκι.

Πληροφορητής: Τουφέκι, τουφέκι... δεκαπέντε μέρες δεν πέρασαν και σκότωσαν τον πατέρα μου και μετά από 15 μέρες και τη μάνα μου.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Εγώ σκότωσα και Τούρκο.

Ερευνητής: Το μετάνιωσες, μπάρμπα Γιάννη, που τον σκότωσες;

Πληροφορητής: Μετάνιωσα.

Ερευνητής: Γιατί, μπάρμπα Γιάννη;

Πληροφορητής: Γιατί δεν έφταιξε εκείνος, αλλά είδα τι γίνεται εδώ και είπα τι μου έφταιξε εκείνος; Δεν σκότωσε εκείνος τον πατέρα και τη μάνα μου.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Μπορεί να σκότωσε κάποιος άλλος.

Ερευνητής: Ναι, αλλά εσύ από την αγανάκτησή σου που έχασες τη μάνα και τον πατέρα σου τον σκότωσες.

Πληροφορητής: Ήμουν αγανακτισμένος. Πήραμε τρεις Τούρκους και πήγαμε στο δάσος. και ένας Αρμένης, με τον Αρμένη πήγα και εγώ. Εγώ έλεγα θα τους σκοτώσω, όχι μου έλεγε ο Αρμένης, να τους φυλάς θα πάρουμε λεφτά. Τους φυλούσα ως το βράδυ με το χέρι στην σκανδάλη του τουφεκιού. Έλεγαν τον Αρμένη, Άραση ήτανε του, μη

μας αφήνεις με τον Γιάννη, αυτός θα μας σκοτώσει. Μοιράστε μας εσύ και αυτός. Ο Σωκράτης ο Καρατζίδης, πέθανε, από τα Πορόϊα, τον ξέρεις;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι ο Καρατζίδης ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί ας μας φυλάνε, έλεγε, και εσείς οι δυο να μη μας φυλάτε. Ό, τι έχω και δεν έχω, όλα δικά σας να είναι.

(εδώ μιλάει σιγά και δεν ακούγεται καθαρά) πήραμε τα λεφτά και τους αφήσαμε ελεύθερους.

Ερευνητής: Πάλι οι Έλληνες έχουν τον Θεό τους.

Πληροφορητής: Εγώ... δεν έφταιγαν εκείνοι, έφταιγαν οι μεγάλοι τους, σκότωσαν τη μάνα μου και τον πατέρα μου, το είπα πολλές φορές και ακόμα θα το λέω.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Κατάλαβες; Κακώς έκανα. Πήγες στην Τοκάτη, έτσι δεν είναι;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι.

Πληροφορητής: Από το Νίξαρ πήγες. Το γεφύρι στο Κεμενέκ το θυμάσαι;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Ναι, πες μου.

Πληροφορητής: Εκεί στην άκρη της γέφυρας τον σκότωσα.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Μπαίνοντας στην Αρχάνα ναι.

Πληροφορητής: Ναι, τον έπιασα. Ο Στέλιος ο Τσαουσίδης, εδώ στο Κεραμίδι πέθανε, ήρθε από πίσω και τον χτύπησε με το φτυάρι. Έσπασε το κοντάρι, έπεσε στο έδαφος. Εκεί τον είδα νύχτα (τον Στέλιο) και εδώ τον γνώρισα, όταν ιδρύσαμε το χωριό. Εκεί ακριβώς τον χτύπησα και ήρθε από το Κοζλούκ ο Θεόφιλος του Τεληβασίλη και του έδωσε μια και αυτός. Ήρθε ο Τελήκοτος, του είπα πως εγώ τον χτύπησα. Δεν έπρεπε να το κάνεις, είπε, αν ήταν άλλος στη θέση σου θα τον έδερνα. Τον είχαμε φιλοξενήσει στο σπίτι μας εκείνον, τον Τελήκοτο και τον Ισαάκ από το Σοχούμ. Σκότωσε τη μάνα μου, του είπε, εκεί στην άκρη της γέφυρας.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πως πέρασαν. Μπάρμπα Γιάννη, εσείς τώρα τα χωριά τα δικά σας Ίσκιλι, η Τάχταλη του πατέρα μου πού κατεβαίνατε και ψωνίζατε; Πού είχατε κέντρο την Τοκάτη ή τη Νίξαρ;

Πληροφορητής: Και τη Νίξαρ είχαμε, και την Τοκάτη είχαμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πηγαίνατε και στην Τοκάτη και...

Πληροφορητής: Είχαμε και την την Έρπαα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Την Έρπαα, αυτά τα τρία ήτανε έτσι;

Πληροφορητής: Αυτά τα τρία. Η Τοκάτη...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ααα! Τα χωριά τότε είχανε μέσα, όπως ήτανε το Ίσκιλι, η Τάχταλη είχανε μέσα μαγαζιά, τίποτε αυτά;

Πληροφορητής: Είχανε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Είχανε, μπακάλικά, έτσι;

Πληροφορητής: Μικρό μπακάλικά.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Μικρό μπακάλικά. Αλλά για τα περισσότερα κατεβαίνατε στη Νίξαρ και ψωνίζατε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, το αλάτι, το ένα τ' άλλο ψωνίζαμε αυτά.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στην Έρπαα, στη Νίξαρ ή στην Τοκάτη ήταν το μεγαλύτερο;

Πληροφορητής: Τοκάτη, Τοκάτη.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Και τώρα η Τοκάτη είναι μεγάλη πόλη, εξήντα χιλιάδες κατοίκους.

Πληροφορητής: Πήγαιναν στην Τοκάτη, φόρτωναν αλάτι και το κατέβαζαν στην Έρπαα, το πουλούσαν.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Το πουλούσαν.

Ερευνητής: Έκαναν εμπόριο, ασχολούνταν με το εμπόριο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι οι δικοί μας οι Ισκιλιώτες έξυπνοι ήτανε.

Ερευνητής: Έκαναν εμπόριο.

Πληροφορητής: Η Τάχταλου, Ίσκιλι και Άρια το ίδιο ήτανε, πάντα είχανε.

Ερευνητής: Νοικοκύρηδες ήτανε.

Πληροφορητής: Πάντα είχανε. Λίρες οι Τούρκοι απ' αυτούς έβγαζαν. Από τον Τούρκο δεν μπορούσαν να πάρουν τίποτε, δεν είχαν.

Ερευνητής: Δεν είχανε, ήξεραν οι Τούρκοι και εκεί πηγαίνανε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Αυτά τα χωριά ήταν καθαρώς ελληνικά.

Ερευνητής: Με συγκίνησες τώρα, μπάρμπα Γιάννη, όταν είπες ότι θυμάσαι τη γέφυρα, πού ακριβώς σκότωσες τον Τούρκο. Αυτή η εικόνα, μπάρμπα Γιάννη, ότι πολέμησες στο ποντιακό αντάρτικο και σκότωσες τον Τούρκο, έμεινε πολύ έντονη μέσα στο μυαλό σου ή κάποια άλλη εικόνα;

Πληροφορητής: Από τον Πόντο αυτό.

Ερευνητής: Αυτό.

Πληροφορητής: Αυτό μου πλήγωσε την καρδιά μου. Η μάνα μου ήτανε θεία του Σωκράτη Χιονίδη. Και ένας, Πανίκα τον έλεγαν, είπε δεν υπάρχει Θεός. Γιατί τον ρώτησαν; Τη μάνα μου την έλεγαν Τρατζίνα, τον πατέρα μου τον βάφτισε ο Τράντζος.

Ερευνητής: Ο Τράντζος από το Σεμέν..

Πληροφορητής: Ναι, και τον έλεγαν Τράντζο και ήταν το παρατσούκλι της μάνας μου. Σαν την Τρατζίνα γυναίκα όποιος σκότωσε, είπε, δεν υπάρχει θεός...

Ερευνητής: Τόσο καλή ήταν.

Πληροφορητής: Τόσο καλή ήταν..

Ερευνητής: Και πληγώθηκε η καρδιά σου, μπάρμπα Γιάννη, ε βέβαια. Πληγώθηκε η καρδιά σου ούτε λόγος.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Η Νίξαρ τι Τούρκους είχε τότε εκεί; Ήτανε Αρναούτηδες;

Πληροφορητής: Οι Αρναούτηδες ύστερα ήρθανε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ύστερα ήρθανε.

Πληροφορητής: Οι Αρναούτηδες ήρθανε στον Βαλ-

κανικό πόλεμο, έφυγαν από την Αλβανία και ήρθαν εκεί.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τώρα έχει πολλούς Αρναούτδες η Νίξαρ.

Πληροφορητής: Η Νίξαρ;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Και τότε τα νερά είχε πάλι, όπως...

Πληροφορητής: Ωωωωωω!

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Νερά πολλά.

Πληροφορητής: Οι μελιτζάνες όλες στη Νίξαρ πήγαιναν.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στη Νίξαρ ναι.

Πληροφορητής: Πήγαιναν φόρτωναν με τα ζώα και...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Παλτιζάνες είναι ο μελιτζάνες.

Ερευνητής: Οι μελιτζάνες.

Πληροφορητής: Έτσι τα είπα βαριά ποντιακά.

Ερευνητής: Έτσι πρέπει να τα, μπάρμπα Γιάννη, βαριά για να μείνουν στην ιστορία. Πότε τελείωσε το αντάρτικο ακριβώς με ημερομηνία, θυμάσαι περίπου στον Πόντο;

Πληροφορητής: Πώς;

Ερευνητής: Πώς και πότε. Για πες το μας...

Πληροφορητής: Το αντάρτικο άρχισε... το '22 έγινε η ανταλλαγή...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Η ανταλλαγή.

Πληροφορητής: Το '22... το '22 έγινε η ανταλλαγή. Στο Τόπσια απάνω Κιολού Πουγαρού... γράμματα δεν ξέρω, αλλά όλα αυτά...

Ερευνητής: Μα είσαι θαύμα, γράμματα, ακόμα και αυτοί που ξέρουν γράμματα δεν έχουν τη δική σου μνήμη.

Πληροφορητής: Στο Γιολού Πουγαρού κάνανε τη συμφωνία, κάνανε ειρήνη για.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι, όταν ήρθε η ανταλλαγή, έκαναν και εκεί ειρήνη.

Πληροφορητής: Είκοσι παλληκάρια ήρθαν εκεί και είχε ο Λιβάς, Λιβά τον έλεγαν τον Τούρκο στρατηγό, που έκανε τη συμφωνία... έχω πολλά να σας πω ακόμα, (υψώνει τον τόνο της φωνής του)... πολλά, πολλά, πολλά.

Ερευνητής: Πες, πες, μπάρμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Αυτός όταν έκανε την ειρήνη...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Την ειρήνη ναι, τη συμφωνία.

Πληροφορητής: Είπε είκοσι παιδιά θα πάρω, είπε ο Γοτζά Αναστάς, εσύ πα πάρεις δέκα. Αυτοί οι Τούρκοι έδωσαν το όνομα ο Γοτζά Αναστάς, ίσως να σου το έχω ξαναπεί...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι ο πατέρα μου μου τα είπε.

Πληροφορητής: Όχι, οι Τούρκοι της Νίξαρ αν σου έχουν μιλήσει για τον Γοτζά Αναστάς, ακόμα μιλάνε για αυτόν. Λοιπόν πήγαν στο Κιολού Πουγαρού, άναψαν τη φωτιά και πήγαν πρόβατα και σούβλες για κάνουν την συμφωνία. Ο Λιβάς θα κάνει το τραπέζι στον Γοτζά Αναστάς. Τότε είδαν

ότι πήρε μαζί του ένα πλήθος από άντρες. (Μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Αυτό τι θα πει, μπάρμπα Γιάννη;

Πληροφορητής: Δεν κράτησες τον λόγο σου, του είπε.

Ερευνητής: Αα!

Πληροφορητής: Τότες ο αφέ μπέης κατέβηκε μια και χουου και ο στρατός όλος μπήκε, οι τσετέδες, να σου πω σε... (τεχνικό θέμα διακόπτεται η αφήγηση). Αναστάς αγά, του είπεν, (τα λέει πάλι στα τουρκικά) άντρας εγώ είμαι, του είπεν. Εσύ δεν κράτησες τον λόγο σου, του είπε. Αναστάς αγά, του είπε, δήθεν συγγνώμη, του είπεν. Και εκεί κάνανε την ειρήνη.

Ερευνητής: Την ειρήνη.

Πληροφορητής: Την ειρήνη. Θα παραδώσετε τα όπλα, είπαν. Μετά ήρθε ο Τελήποτος με τα παλληκάρια της Τσάλτενης, ο Μιχαήλ αγάς, ο μελίκ αγάς, όλοι αυτοί αγάδες ήτανε, καπετάνιοι ήτανε. Ήρθαν να μιλήσουν. Τότε είπε ο Τελήποτος, ας τα πω τουρκικά έ;

Ερευνητής: Τουρκικά και ύστερα θα μας τα μεταφράσεις, ναι.

Πληροφορητής: Αφέ μπέη, του είπε, είπεν (μιλάει τουρκικά) εμείς σ' αυτό το τραπέζι είμαστε συνεταίροι. Τότε, του είπε, θα παραδώσετε τα όπλα όλοι σας. Δεν γίνεται, δεν τα παραδίδουμε, απάντησε. Θα δούμε και θα πράξουμε, είπαν. Τότε ο Τούρκος λοχαγός του είπε, αφέ μπέη, δεν γίνεται να τα παραδώσουν όλα.

(μιλάει τουρκικά) δεκαπέντε τουφέκια τον Γοτζά Αναστάς ας αφήσουμε, είπε, δεκαπέντε παλληκάρια. Όχι, όχι, είπε ο αφέ μπέης, δεν γίνεται, είπε. (μιλάει τουρκικά) Μιλάνε τρεις μαζί και δεν βγαίνει νόημα εδώ. Δεν γίνεται, δεν γίνεται, ας είναι, είπαν αυτοί. Τα παραδώσανε. Αύριο θα κατεβούμε στο Τσαμπολάτ και θα δώσουμε χαρτιά. Με αυτά τα χαρτιά (δεν ακούγεται καθαρά εδώ).

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όταν φύγατε...

Ερευνητής: Λίγο μία ερώτηση, πότε έγινε αυτή η ειρήνη;

Πληροφορητής: Η ειρήνη το '22.

Ερευνητής: Τι μήνα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ακριβώς πως Σεπτέμβριος, Οκτώβριος, Σεπτέμβριο.

Ερευνητής: Σεπτέμβριο, δηλαδή τελείωσε το αντάρτικο το ποντιακό και η παράδοση έγινε πάνω σ' αυτό το βουνό που είπες εσύ η ειρήνη.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, ναι παράδοση και ειρήνη αυτό σου λέω.

Ερευνητής: Αυτό η ιστορία που είπες. Και από και πέρα εσάς που ήσασταν στο αντάρτικο τι σας έκαναν; Σας άφησαν να έρθετε στην Ελλάδα;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όχι, πήγαν στα χωριά τους.

Πληροφορητής: Στα χωριά πήγαμε και...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Καλά ετοιμάζονταν να φύγουν.

Πληροφορητής: Ήρθαμε στην Ελλάδα με το ορφανοτροφείο. Οι γυναίκες από τις εξορίες στο Καγκάλ, την Τοκάτη και τη Σεβάστεια τις έδωσαν χαρτιά και ήρθαν.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πώς επήγαν τώρα απ' το Τάχταλου, απ' το Ίσκιλι ο κόσμος πώς πήγε στη Σαμψούντα, περίμεναν το καράβι εκεί, πώς πήγαν εκεί; Με τα πόδια, με τα κάρα;

Πληροφορητής: Με τα πόδια.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Γιατί είναι 250 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Πόσες μέρες κάνατε, μπάρμπα Γιάννη, μερόνυχτα για να πάτε στην Σαμψούντα;

Πληροφορητής: Στην Σαμψούντα εμείς πήγαμε με το κάρο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με το κάρο.

Πληροφορητής: Ορφανοτροφείο σας λέω.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Οι άλλοι Ισκιλιώτες και η Τάχταλη οι δικοί μας και τα λοιπά όλοι.

Πληροφορητής: Με τα πόδια.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με τα πόδια. Όλοι μαζί ήσασταν στην Σαμψούντα στην παραλία;

Πληροφορητής: Όσοι, (γελάει).

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όχι.

Πληροφορητής: Εξορία κάνανε, όχι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όπως ήτανε εδώ οι δικοί μας στη Μακρόνησο άλλος εδώ άλλος...

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Λοιπόν τώρα αυτό θέλω, μπάρμπα Γιάννη, διότι ο μπάρμπα Γιάννης κι άλλοι Πόντιοι είναι, αλλά τέτοιες εμπειρίες τρομακτικές και όμορφες σαν εσένα λίγοι έχουνε, μπάρμπα Γιάννη. Μας τα πίπες μας πολύ όμορφα για το αντάρτικο το ποντιακό, για τον Αναστάς Αγά για τον οποίο τώρα θα γραφτεί βιβλίο και θα μπει στα σχολεία. Τώρα θέλω, μπάρμπα Γιάννη, να μας πεις πώς ήρθες εδώ, τι θυμάσαι, πού πήγες πρώτη φορά και μετά να μας πεις και για το εδώ αντάρτικο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με το ορφανοτροφείο ήρθες εσύ δεν ήρθες....

Ερευνητής: Γιάννη, στάσου, λίγο στάσου...

Πληροφορητής: Ήρθαμε με το ορφανοτροφείο στον Άι Γιώργη, στον Άι Γιώργη ξέρεις; Στον Πειραιά μπροστά.

Ερευνητής: Στον Πειραιά, στον Πειραιά.

Πληροφορητής: Άγιος Γεώργιος νησί είναι εκείνο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Από κει κάτσαμε έναν καιρό, για πεθαμένους μας είχανε, να χέσω το κράτος τους.

Ερευνητής: Αυτά μπάρμπα Γιάννη, όμορφα τα λες, όπως αισθάνεται. Πολλοί τα λένε έτσι, για θάνατο σας είχαν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι για ξεπάστρεμα μας είχαν. Μετά μας πέταξαν στον Μύτικα, σε μια περιοχή της Πάτρας. Στον Αστακό και τον Μύτικα μας πέταξαν εκεί. Μας έδωσα τρόφιμα. Καλαμπόκια απ' αυτά που κάνουν ποπ κόρν, πώς τα λέτε. Τα αλέσανε και μας τα έδωσαν δήθεν για ρύζι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Το ορφανοτροφείο μόνο;

Πληροφορητής: Όχι φύγαμε απ' το ορφανοτροφείο, κάντε ό, τι θέλετε.

Ερευνητής: Βρίσκατε συγγενείς και πηγαίνατε με τους συγγενείς και με τις οικογένειές σας.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Επήγαμε στον Μύτικα, καθίσαμε εκεί κάμποσο καιρό, δουλέψαμε. Δέκα δραχμές ήτανε το μεροκάματό μας. Κρύψε τα. Εγώ μικρός ήμουν 16-17 χρονών. Ο αδελφός του πατέρα μου, ο συγχωρεμένος, θείο, πείνασα, του έλεγα. Κάνε λίγο ακόμα υπομονή, πουλάκι μου, λίγο ακόμα υπομονή. Πείνασα, θείο, πείνασα, του έλεγα. Το παιδί πείνασε, γιατί δεν πήρατε ψωμί; Είπε. Εμείς ψωμί δεν δίνουμε. Γαμώ τον Χριστό σας, γαμώ τη μάνα του, είπε (γελάει) και αυτός ο θείος μου... σαν κοντόκωλος...

Ερευνητής: Όταν νευρίαζε, αμέσως έλεγε τα λόγια.

Πληροφορητής: Λοιπόν πήγε αυτός, έκανε ένα τσορνάκι, τσορνάκια λέγαμε τις χωμάτινες κατσαρόλες, νερό δεν έβαλε μέσα, έκανε λαπά και μας έφερε και από ένα ψωμί. Φάγαμε. Μας έφτασε εκείνο το φαγητό, 3-4 άτομα ήμασταν. Να φέρνετε ψωμί, μας είπε, εμείς ψωμί δεν δίνουμε. Και παίρναμε ψωμί. Έκανε το μεροκάματο 11 δραχμές, 3 δραχμές δίναμε για το ψωμί. Αγοράζαμε ένα ψωμί και πηγαίναμε και δουλεύαμε. Δουλέψαμε κάμποσες μέρες. Μετά, κάποιος Νίκο τον έλεγαν, έχτιζε σπίτια. Μου είπε πήγαινε πότισε τα αυλάκια με τις μελιτζάνες και τα τέτοια.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ζαρζαβάρια.

Πληροφορητής: Του είπα έβγαλα νερό. Το πηγάδι ήταν δυο μέτρα βάθος. Γέμισα τα αυλάκια με νερό. Πήγα στο καφενείο και του είπα τα γέμισα, έβγαλε να μου δώσει δύο φράγκα. Τότε ο Γούναρης έκοψε το νόμισμα στη μέση. Δεν τα θέλω, του είπα, δεν έκανα τίποτα. Καλά είπε. Πώς σε λένε; Γιάννη, είπα. Το άλλο πρωί ήρθε φώναξε Γιάννη, Γιάννη. Στο σχολείο μέσα κοιμόμασταν. Ορίστε; Άντε στη δουλειά. Έφτιαχναν λάσπη. Θα έχτιζε έναν τοίχο στη θάλασσα και εγώ θα έκανα λάσπη. Εγώ δεν ξέρω να κάνω λάσπη. Ούτε ξέρω ούτε μπορώ. Θα την κάνετε εσείς, τους είπε και αυτός θα τη βάζει στο...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στον κουβά.

Πληροφορητής: Στον κουβά μέσα και θα σας την φέρνει. Καλά, του είπαν. Έκανα εκείνο. Θα τρως από αυτές τις κονσέρβες, είπε, τα ψάρια.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τα ψάρια, ψαροκονσέρβες.

Πληροφορητής: Εγώ του είπα ας πιώ από εκείνο το γάλα. Όχι, από αυτά θα τρως, είπε. Άνοιγαν τις κονσέρβες, μου τις έδιναν και έτρωγα. Με είχε πώς να σου πω.

Ερευνητής: Μη στάξει και μη βρέξει.

Πληροφορητής: Ναι μη στάξει και μη βρέξει.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τους δικούς σου πώς τους βρήκες;

Πληροφορητής: Ε;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τους Ισκιλιώτες πού τους βρήκες;

Πληροφορητής: Τους Ισκιλιώτες στείλαμε γράμματα και πήραμε γράμματα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Εκείνοι ήρθαν από εκεί από την Σαμψούντα κατευθείαν εδώ;

Πληροφορητής: Όσοοχι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πού ήρθαν πρώτα;

Πληροφορητής: Στην Ελασσόνα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α, πήγαν 'ς την Ελασσόνα, 'ς το Δομένικο ναι.

Ερευνητής: Εσύ εκεί πόσο έμεινες;

Πληροφορητής: Αυτού που σου λέω;

Ερευνητής: Στην Πελοπόννησο.

Πληροφορητής: Στην Πελοπόννησο όχι, Αστακό.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Αιτωλοακαρνανία.

Ερευνητής: Αιτωλοακαρνανία, πόσο έμεινες;

Πληροφορητής: Κανά μήνα έμεινα.

Ερευνητής: Ένα μήνα.

Πληροφορητής: Εκεί έκανα καλά λεφτά. Είπαν τα μαστόρια καλό μεροκάματο θα σου δώσει το αφεντικό. Εικοσιπέντε δραχμές μεροκάματο μου έδινε, πενήντα δραχμές τον θείο μου. Μη φύγεις, μου είπε. Θα σου δώσω μαγαζί, θα σε παντρέψω, εδώ θα γίνεις κύριος, είπε. Όχι, του είπα. Εγώ είμαι ορφανός, σκότωσαν τη μάνα και τον πατέρα μου, θα φύγω, του είπα. Αυτός είχε βαπόρι, πλούσιος ήτανε. Ήρθε το βαπόρι του. Ειδοποίησέ με, πήρα τον Αλέκο τον συγχωρεμένο, πέθανε...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι τον ξέρω, ναι.

Πληροφορητής: Είχεν έναν αδελφό παλληκάρι, γίγαντας και ο Λάμπρος ο Σαββίδης, οι τρεις μας, είπε δεν θα πληρώσετε εισιτήριο, το βαπόρι είναι δικό μου. Έρχονταν, ζητούσαν εισιτήρια, επιβιβαστήκαμε. Δεν σας δίνουμε, λέγαμε. Έβριζαν την Παναγία, τον Χριστό (γελάει), εμείς δεν δίνουμε, λέγαμε. Το γυρίσαμε στα τουρκικά. Έτσι δεν πληρώσαμε, ήρθαμε.

Ερευνητής: Πού ήρθες;

Πληροφορητής: Ήρθαμε στον Πειραιά. Ήρθαμε στον Πειραιά δυο άτομα έχουν ένα караβάκι. Πήγαμε, ανεβήκαμε. Δυο δραχμές δίνανε και πήγαιναν. Ας πάμε με αυτούς, είπαμε, κανείς δεν πήγαινε μαζί τους, αλήτες ήτανε. Μπήκαμε μέσα, μας πήραν και μας πήγα στα βαθιά. Θα δώσετε εξήντα δραχμές. Θα μας ληστέψουν. Εγώ ένα πορτοφόλι στη μέση μου...

Ερευνητής: Πορτοφόλι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πορτοφόλια, έτσι κρέμονταν.

Πληροφορητής: Με τα λουριά κρέμονταν. Και τα δικά τους λεφτά εγώ τα είχα. Εγώ πιο μικρός ήμουν, αυτοί μεγάλοι ήτανε, αλλά δεν είχαν βγει παρα έξω, δεν είδαν περιπέτειες. Έβγαλα τα λεφτά, τα δίνεις, δεν τα δίνω. Ο συγχωρεμένος ο Λάμπρος του είπε, δώσε τα, Γιάννη. Εγώ είπα, δεν τα δίνω. Οι δυο θέλουν να δώσουν και αυτός δεν θέλει, είπε. Τα μάτια μας ήτανε κόκκινα και άρρωστα. Με

χτύπησε στο πρόσωπο με αυτό που πλέουν τα σκεύη...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πετσέτα.

Ερευνητής: Το σφουγγάρι, σφουγγάρι.

Πληροφορητής: Σφουγγάρι. Με χτύπησε στο πρόσωπο. Αμέσως τον άρπαξα και πέσαμε από το καϊκι. Τον καβάλησα, μικρός ήμουν, αλλά τον καβάλησα. Μας γύρισαν πίσω. Ο ένας θύμωσε. Άδειαζαν το νερό και περνούσαν το σίδερο να γεμίσει νερό να μας καθαρίσουν. Μας έβγαλαν έξω. Όταν βγήκαμε στον Πειραιά, τους δώσαμε έξι φράγκα. Καθίσαμε κοντά στη σκάλα. Θα τους πιάσω, είπα εγώ, τον έπιασα από την πλάτη τον άθλιο. Περάσαμε πολλά...

Ερευνητής: Από κει πού ήρθες; Μετά από τον Πειραιά;

Πληροφορητής: Από κει ήρθαμε στον Πειραιά. Στον Πειραιά πήγαμε βρήκαμε τον Λαζαρίδη τον Τιμόθεο.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α, τον Τιμόθεο.

Ερευνητής: Αχά.

Πληροφορητής: Πατριώτες, πατριώτες αυτός μας γνώρισε (δεν ακούγεται καθαρά και μιλάει και τουρκικά). Το χάρηκε. Τι θα πιείτε; Καφέ; Καφέ δεν ξέραμε να πιούμε. Δεν θα κάτσουμε πολύ. Νερό, νερό, καήκαμε από τη δίψα. Αμέσως νερά εκεί. Είπε σε έναν εκεί αύριο θα κάνεις τα χαρτιά τους στην Πρόνοια και θα τα στείλετε στην Ελασσόνα. Είχαμε και...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! τη διεύθυνση.

Πληροφορητής: Τα κάναμε και έτσι ήρθαμε..

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πήγες στο Δομένικο.

Ερευνητής: Στην Ελασσόνα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στο Δομένικο πήγες.

Πληροφορητής: Ήρθαμε στη Λάρισα, από τη Λάρισα στην Ελασσόνα, στην Τσαριτσάνη.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α, πήγες στην Τσαριτσάνη.

Πληροφορητής: Διψάσαμε και χτυπούσαμε στα δάση να βρούμε να πιούμε νερό. Πήγαμε στην Τσαριτσάνη, βρήκαμε νερό, πίνουμε. Κοιμηθήκαμε εκεί. Οι χωροφύλακες μας παρακολουθούσαν.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι.

Πληροφορητής: Δρόσιζε ο καιρός, ήρθανε και μας ξύπνησαν. Πού πάτε; Είπαμε πάμε στο Δομένικο. Το Δομένικο δεν είναι εδώ. Ελάτε, εδώ είναι η Ελασσόνα. Είχαμε και δυο ψωμιά, φάγαμε το ψωμί, κατεβήκαμε στον δρόμο. μας πήγαν και μας άφησαν έξω από την Ελασσόνα. Από εδώ μας είπε, θα πάτε στο Δομένικο. Δεν ξέραμε ούτε ελληνικά.

Ερευνητής: Ναι ποντιακά.

Πληροφορητής: Ναι. Και έτσι πήγαμε νύχτα στο Δομένικο. Στην Αραδοσίτα πήγαμε, ήταν Τουρκοχώρι εκεί, πήραμε κάμποσο ψωμί, κάναμε... θα φάμε για;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στο Δομένικο πόσο καιρό μέινετε;

Πληροφορητής: Από το Δομένικο το '28 φύγαμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! μέινετε έξι χρόνια.
Ερευνητής: Και ήρθες πού το '28; Στην Κατερίνη στο Κεραμίδι;
Πληροφορητής: Στην Κατερίνη ήρθα.
Ερευνητής: Και σε αποκαταστήσαν σαν αγρότη στο Κεραμίδι, σου έδωσαν κλήρο;
Πληροφορητής: Ε πήγαμε εκείνο το χωριό το αγοράσαμε, άστα...
Ερευνητής: Καλά ως ανταλλάξιμοι οι Ισκιλιώτες δεν πήρατε...
Πληροφορητής: Ήρθαμε ανταλλάξιμοι, αλλά δεν ξέραμε, είπαμε.
Ερευνητής: Ααα!
Πληροφορητής: Οι Χιονακάντοι οι θείοι μου ήτανε, αλλά τώρα θα βρίσω...
Ερευνητής: Βρίσε βρίσε, καλά θα κάνεις. Εκείνοι δεν σου είπανε...
Πληροφορητής: Είπανε, γιατί είμαστε ορθόδοξοι.
Ερευνητής: Είμαστε ορθόδοξοι και εκείνοι ήταν Προτεστάντες, ναι. Και οι Προτεστάντες δεν ήταν ανταλλάξιμοι, ιδού. Και αυτοί πήραν κλήρο και όποιος ήταν ανταλλάξιμος δεν. Και μετά αγοράσατε αυτό το χωριό, μπάρμπα Γιάννη, αυτό το Κεραμίδι;
Πληροφορητής: Το αγοράσαμε και ύστερα το κάναμε απαλλοτρίωση.
Ερευνητής: Απαλλοτρίωση.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Μπάρμπα Γιάννη, εσύ είπες ότι ήρθες με το ορφανοτροφείο. Το ορφανοτροφείο ποιος το είχε; Και ποια παιδιά μάζευσ; Τα παιδιά που δεν είχαν γονείς, αυτό; Μόνο αυτά ε;
Πληροφορητής: Ναι, ναι, όχι μόνον, ό,τι εύρισκε.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Όποιους εύρισκε, τους έπαιρνε. Ναι το ορφανοτροφείο ποιος το είχε; Ελληνικό ήτανε ή ήτανε Αγγλικά, Γαλλικά;
Πληροφορητής: Αμερικάνικο ήτανε.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Αμερικάνικο.
Πληροφορητής: Θα πάτε στην Αμερική, μας έλεγαν. Ύστερα δεν μας έδωσαν.
Ερευνητής: Μαθαίνετε αγγλικά μέσα;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Εγγλέζικα μαθαίνετε;
Πληροφορητής: Πού εγγλέζικα μωρέ; Όλον κι όλο δεκαπέντε ημέρες και...
Ερευνητής: Α! τόσο.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Μόνο που τους πήρανε και τους φέρανε εδώ.
Ερευνητής: Λοιπόν, μπάρμπα Γιάννη, από το '28 είσαι στο Κεραμίδι, είσαι γεωργός και παντρεύτηκες, έκανες οικογένεια. Θέλομε να ακούσουμε και αυτά, ναι. Πώς πάλι, μου είπες ήσουνα καπετάνιος, θα μας πεις και για το ΕΛΑΣ τώρα.
Πληροφορητής: Το '24 παντρεύτηκα εγώ. Το '24, μικρός παντρεύτηκα.
Ερευνητής: Μικρός παντρεύτηκες. Τότε έτσι παντρεύονταν.
Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Τότε μικροί παντρεύονταν.
Πληροφορητής: Όχι μικροί, να παίρναμε κλήρους.
Ερευνητής: Κλήρους ναι. Και ήσουνα... πώς έγινε και πάλι πήρες το όπλο και πήγες στο βουνό το '40, αυτό θέλω ν' ακούσουμε.
Πληροφορητής: Τι να σε πω; Ήρθανε οι Εγγλέζοι...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Φροντίζαμε Εγγλέζους. Ο Γιοσμάς, θα ασχοληθώ πάλι με τον καταραμένο τον Γιοσμά.
Ερευνητής: Ναι, ναι έτσι είναι, ήτανε ανακατεμένος.
Πληροφορητής: Ο Γιοσμάς, όταν έγινε η απαλλοτρίωση του χωριού, ήθελα να φάει 90 χιλιάρικά. Εγώ και ο Τσαχπουνίδης τον καταγγείλαμε. Και εκείνος και εγώ ήμασταν άπειροι. Τον καταγγείλαμε και έγινε εχθρός μας. Έμαθε ότι φροντίζουμε Εγγλέζους και πήγε στους Γερμανούς. Οι γερμανοί ήρθαν και περικύκλωσαν το Κεραμίδι. Πήρανε τον Κοτάκ, τον Ραφαήλ, τον Κοτσό. Ευτυχώς ήτανε αστυνόμος ο Τσακάρας. Εκείνος μας γλύτωσε. Κινδύνεψε και δεν μας έδωσε. Μετά μας κυνήγησε ο Γιοσμάς και έτσι ανεβήκαμε στο βουνό.
Ερευνητής: Φοβήθηκες.
Πληροφορητής: Φοβήθηκα.
Ερευνητής: Ναι, τότε ήτανε αυτό, μπάρμπα Γιάννη, θυμάσαι ημερομηνία να μας πεις;
Πληροφορητής: Ε πως, ημερομηνία πώς δεν το θυμάμαι, το '40 ήτανε.
Ερευνητής: Το '40.
Πληροφορητής: Το '40.
Ερευνητής: Μόνο εσύ ήσουνα από το χωριό ή είχες παρέα;
Πληροφορητής: Όλος ο κόσμος έξω ήτανε.
Ερευνητής: Όλος ο κόσμος. Και πήγες στο βουνό. Σε ποιο βουνό, πες μας τώρα για το αντάρτικο αυτό.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στα Πιέρια.
Ερευνητής: Στα Πιέρια.
Πληροφορητής: Στα Πιέρια, στη Δεσκάτη, Ελασσόνας...
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Πήγες στη Δεσκάτη.
Πληροφορητής: Στα Πιέρια άνω κάτω τα κάναμε.
Ερευνητής: Ναι, πόσοι ήσασταν, θυμάσαι; Αυτά όλα να μας τα πεις.
Πληροφορητής: Στο βουνό πού ήταν, σε ποια μάχη;
Ερευνητής: Στη μάχη συνέχεια. Πόσον καιρό κράτησε αυτό το αντάρτικο σου;
Πληροφορητής: Το αντάρτικο κράτησε '43, '44. Από το '43 μέχρι να παραδώσαμε το '44 παραδώσαμε;... Δεν θυμάμαι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: '44, '45.
Ερευνητής: Το '45 τον Φεβρουάριο, όταν έγινε η συμφωνία της Βάρκιζας.
Πληροφορητής: Το '44 το περάσαμε.
Ερευνητής: Απάνω στο βουνό.
Πληροφορητής: Στο βουνό. Το '45 παραδώσαμε τα όπλα.
Ερευνητής: Ήσουνα καπετάνιος ή απλός αντάρτης;
Πληροφορητής: Τότε όλοι καπετάνιοι ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον Γαράφυλος εγώ τον καθοδηγούσα.

Ερευνητής: Ο Γαράφυλος ποιος ήτανε;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ο Γαράφυλος ήτανε παλιός αντάρτης στο βουνό στην Τουρκία, ήτανε και εδώ, αλλά ήτανε αγράμματος.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να σε ρωτήσω, αν το αντάρτικο του Πόντου σε βοήθησε με την πείρα που είχες αποκτήσει.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Σε βοήθησε πάρα πολύ. Δηλαδή είπες στον Γιοσμά μη με φοβερίζεις, εγώ γεννήθηκα στο αντάρτικο του Πόντου και ζυγό δεν υπομένω. Λεβεντιά, μπάρμπα Γιάννη, λεβεντιά.

Πληροφορητής: Ο συγχωρεμένος ο πατέρας του μου έλεγε πάντα πότε θα γίνει αυτό Γιάννη; Και του έλεγα μη φοβάσαι θα γίνει. Και έλεγε πάντα, Γιώργο, ο Γιάννης δεν φεύγει ποτέ από τον δρόμο του.

Ερευνητής: Καμιά μάχη εδώ απάνω στα βουνά των Πιερίων έδωσες με τους Γερμανούς;

Πληροφορητής: Ε πώς δεν δώσαμε. Πώς δεν δώσαμε. Δεκαέξι Απριλίου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το... '44; Το '44 ναι, 16 Απριλίου δώσαμε μάχη στον Μοσχοπόταμο απάνω. Απ' εκεί ήρθαμε στα Τάχνιστα δώσαμε μάχη.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στα Τάχνιστα, στη μάχη στα Τάχνιστα ήσουν και συ ε;

Πληροφορητής: Τάχνιστα βέβαια.

Ερευνητής: Τάχνιστα είναι το ηρώο που στήθηκε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Στην Ρητίνη.

Πληροφορητής: Ναι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Κάτω, κάτω μεταξύ...

Πληροφορητής: Στο Γάλακτο δώσαμε μάχη, γίνεται χωρίς μάχη; Τους χτυπήσαμε από πίσω. Ήρθαν οι Γερμανοί επάνω, του χτυπήσαμε από την Παναγία Κουλκουδή επάνω. Σκότωσαν ένα παιδί μας, τον γαμπρό του Πουταχίδη. Από πίσω χτυπήσαμε εμείς, εγώ, ο Ορκόπουλος, ο Γαραπιλόης, τα παιδιά της Κράνης, ο Κολοκοτρώνης. Τι να σου πω και τι να αφήσω! Νόμιζα πως δεν θα έφευγαν οι Γερμανοί. Έφυγαν, ολική καταστροφή παντού.

Ερευνητής: Από τον φόβο τους.

Πληροφορητής: Πού να μην φύγουν;

Ερευνητής: Στη μάχη στα Τάχνιστα, τι θυμάσαι από αυτή τη μάχη;

Πληροφορητής: Είχαμε θύματα, είχαμε 10-11 θύματα.

Ερευνητής: Είχαμε εμείς οι...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Και οι Γερμανοί και εμείς είχαμε μερικά. Και οι αντάρτες είχαν μερικά θύματα.

Πληροφορητής: Ε ναι, θύματα εκείνο λέω.

Ερευνητής: Εκείνο. Οι Γερμανοί είχανε θύματα.

Πληροφορητής: Είχαμε και εμείς.

Ερευνητής: Και οι Γερμανοί φαντάζομαι.

Πληροφορητής: Οι Γερμανοί είχανε.

Ερευνητής: Είχανε.

Πληροφορητής: Όρμησαν αμέσως οι δικοί μας, δεν έπρεπε να ορμήσουν, όρμησαν όμως. Λοιπόν τελειώσαμε;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ναι.

Ερευνητής: Τελειώσαμε, μπάρμπα Γιάννη, είσαι λεβεντιά. Ευχαριστούμε πάρα πολύ. Σε συγκινήσαμε, συγχώρα μας. Αλλά θα κάνεις καλό στις επερχόμενες γενιές. Θα γράψουμε την ιστορία. Η πιο όμορφη ιστορία, μπάρμπα Γιάννη, είναι αυτή που λέει ο παππούς στον εγγονό.

Πληροφορητής: Ο παππούς;

Ερευνητής: Ο παππούς που λέει στο παιδί. Δηλαδή τώρα εμείς είμαστε τα παιδιά σου, ας πούμε. Εσύ μας είπες αυτά που έζησες. Εμείς θα τα παραδώσουμε στα παιδιά μας, τα παιδιά μας στα παιδιά τους και έτσι δεν θα ξεχαστεί η ιστορία μας. Ο ποντιακός ελληνισμός υπέστη πολλά δεινά, αλλά επέζησε. Μη φοβάσαι, μπάρμπα Γιάννη, η πρώτη οικονομική δύναμη στην Ελλάδα πάλι οι Πόντιοι είμαστε. Προοδεύσαμε και στην επιστήμη και σε όλα τα επίπεδα.

Πληροφορητής: Καλά τα λες.

Ερευνητής: Εγώ, μπάρμπα Γιάννη, παρακολούθησα το παγκόσμιο ποντιακό συνέδριο. Ήρθαν επίσημοι από παντού. Από την Σοβιετική Ένωση, την Αυστραλία, τη Γερμανία, απ' όλο τον κόσμο. Μέχρι και στην Ιαπωνία έχουμε ποντιακό σύλλογο. Για πρώτη φορά βρεθήκανε όλοι μαζί.

Πληροφορητής: Ποντιακό;

Ερευνητής: Ναι. Και είπανε ότι παρόλο που οι Πόντιοι δεχτήκανε τόσα δεινά, πάλι είναι η πρώτη οικονομική δύναμη στην Ελλάδα και στα γράμματα. Έχουμε πάρα πολλούς επιστήμονες, καθηγητές πανεπιστημίων. Ακόμα και στην πολιτική διακρινόμαστε, με τις πάντα φιλελεύθερες ιδέες μας. Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ευχαριστούμε.

Μαρτυρία 2η Πληροφορητής: Μολοζίδης Ιωάννης

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, θέλω να λες με όλο τη ζωή σ', ακούω σε. Πότε εγεννέθες και ποίο χρονία.

Πληροφορητής: Πότε εγεννέθα; Ούτε εξέρω, 90 χρονών εδώ πα έρθαμε και επέρασαμε από επιτροπή και ποίο χρονία εγεννέθαμε 'κ' έξεραμε.

Ερευνητής: Η μάνα σ' ντό είπε σε;

Πληροφορητής: Στρατιώτης 'κ' επήγα.

Ερευνητής: 'Κ' επήες

Πληροφορητής: 'Κ' επήγα, αδά πα 'κ' υπηρέτησα.

Ερευνητής: Η μάνα σ' ντό έλεε σε, περίπου πόσο χρονών είσαι ατώρα;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Η μάνα σ' ντό έλεε σε, πόσο χρονών είσαι;

Πληροφορητής: Η μάνα μ' 13, 14 χρονών κέσ' θα 'μ'νε. Η μάνα μ' πα ασ' σον φόβο επέρασε.

Ερευνητής: Δηλαδή ατώρα είσαι γύρω σα 90;

Πληροφορητής: Εγώ ατώρα με τα γραφτά τα 90 πα επέρασ' ατο με τα ελληνικά τα γραφτά τα '90 πα επέρασα, με τα ελληνικά τα γραφτά μεγάλος εγράφα λίγο.

Ερευνητής: Με τα ελληνικά τα γραφτά.

Πληροφορητής: Μεγάλος εγράφα λίγο

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Ναι, αλλά τα χρόνα μ' επορεί να είναι ατώρα 85, 86 χρονών.

Ερευνητής: Ωραία, πού εγεννέθες σ' όποιο μέρος;

Πληροφορητής: Σον Πόντο, σον Πόντο,

Ερευνητής: Σον Πόντο σ' όποιον;

Πληροφορητής: Σεβάστεια.

Ερευνητής: Σεβάστεια.

Πληροφορητής: Από Σεβάστεια η πολιτεία μου-νε έτονε μακρά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σα μεσόγεια κιάν' έτονε. Εμείς έμ'νες προς τα κάτω. Σαμψούντα και Έρπαα και ύστερα έτον η Σεβάστεια, επένες ακόμαν στην Τουρκίαν προς τα πάνω ναι, επένες εκεί, εμείς απέσ' ση μέσ' έμ'νες και για τ' εκείνο τ' εμέτερον το μέρος μεσόγειο λέει α', μεσόγειο.

Ερευνητής: Η ονομασία ν' αχτε έν' Έρπαα;

Πληροφορητής: Έρπαα πολιτεία.

Ερευνητής: Πολιτεία, πώς θυμάσ' ατο θέλω να λες με.

Πληροφορητής: Ασ' στην Τουρκία;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ασ' στην πολιτεία ντ' 'α θυμού-

μαι; Το ίδιο έμ'νες. Εμείς κάθε Πέμπτη είχαμε την αγορά, η μητέρα μ' επένε στην αγορά και επέναμε εφώνιζάμε και επέναμε σο χωρίο. Αλλά σ' εμόν τον καιρό ους να εφώνιζάμε εμείς, ήταν οι γονείς μου, ύστερα ασ' σ' εμέ-τερα και ύστερα έρθεν ο Τοπάλ Οσμάν και επήγαμε σ' ορμάνα, εχάθαμε.

Ερευνητής: Γενικά Έρπαα κωμόπολις έτονε.

Πληροφορητής: Αρκετό πολιτεία έτονε.

Ερευνητής: Αρκετό πολιτεία, 'κ' έτον... σο μεσό-γειο έτον, είπε.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Το λιμάν' αχτε έτον η Σαμψούντα;

Πληροφορητής: Λιμάν' 'κ' είχαμε, όχι.

Ερευνητής: Όχι, δηλαδή εκατήβενετε, όταν επέ-νετε ση θάλασσα, στην Σαμψούντα στην θά-λασσα επένετε.

Πληροφορητής: Ασ' στην Έρπαα εκατήβαινες στην Σαμψούντα.

Ερευνητής: Ναι, πόση ώρα εποίνετε;

Πληροφορητής: Πόση ώρα; Ασ' σο χωρίο μου-ν στην Έρπαα έτον τρία ώρας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ασ' σο χωρίο μου-ν στην Σαμψούντα σα τρία ημέρας επένανε εκεί.

Ερευνητής: Μακρά έτανε.

Πληροφορητής: Μακρά έτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην Ορντού πα να επέναμε, τρία ημέρες 'α επένες με τα ζώα.

Ερευνητής: Με τα ζώα.

Πληροφορητής: Με τα ζώα.

Ερευνητής: Το χωρίο σ' πώς έλεγάν α;

Πληροφορητής: Ίσκιλι, Ίσκιλι.

Ερευνητής: Ίσκιλι, α, Ισκιλιώτες.

Πληροφορητής: Ισκιλιώτες.

Ερευνητής: Μερικά οικογένειας που έρθαν έξη-σαν αδακέσ' Ισκιλιώτ';

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ποίος είναι, άτσ' θέλω να λες μ' ατα ατώρα. Εσύ είσαι έναν οικογένεια οι Μορο-ζάντ', άλλο; Με την προσφυγία που έρθετε αδά στην Κατερίνη, άλλο ποίο οικογένειας;

Πληροφορητής: Αδακά όλ' έφυγαν, αδακά έτονε ο Σαββίδης εκείνος ο Γιάννης.

Ερευνητής: Σαββιδαίοι.

Πληροφορητής: Είχε τα κορίτσα τη Τουρκό-γιαννε ο Νικόλας έταν στην Αθήνα.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Ναι τ' εκείνέσ' ο πατέρα και εγώ πρώτα ξάδελφα. Εκείνος να έτονε ατώρα, να έζηνε και να έλεε σε. Δύο ολόκληρα χρόνα επέρασε σο βουνό. Αντάρτης έτονε.

Ερευνητής: Αντάρτης έτονε.

Πληροφορητής: Αλλά εγώ έναν καλοκαίρ' εστάθαμε στο βουνό και άτσ' πα εκατήβαμε και εποίκανε μας εξορία. Επήγαμε Νιζάρ λέν' α', άλλο πολιτεία.

Ερευνητής: Άλλο πολιτεία σο Νιζάρ.

Πληροφορητής: Σο Νιζάρ κιαν, σο Νίξαρ έπεσα και τρία μήνας φυλακή σο Νίξαρ και επεκεί ξάν' εποίκανε με εξορία και επήγαμε σα Μεσόγεια προς τα πάνω σο Σεβάζ', σο Σεβάζ' εκεί απάν' επήγαμε. Ας' σο Σεβάζ' επήγαμε κι άλλο προς την Ανατολή, 12 ώρας μακρά Τίμπι λένε' α', σην Τίμπη. Δύο χωροφύλακες επήραν εμας σην πολιτείαν Καν έλεγάν α', επήραν εμας από εκεί και έστειλάν εμάς σα οικογένειάς ατουνε για να δουλεύομε σην γούλα μουνε.

Ερευνητής: Ναι εκείνο που θέλω, μπάρμπα Γιάννη, διακόπτω σε, είπαμε οι Σαββιδαίοι ήταν, οι Μολοζάντ' ήτανε, ο αυτός ο ιστιλίκo εκείνος ο... εκείνος ο Χαραλαμπίδης ατείν πα Ισκιλιώτ' είναι;

Πληροφορητής: Ισκιλιώτ' ναι.

Ερευνητής: Αρκετά οικογένειας έζησέτε σην Κατερίνη

Πληροφορητής: Αδά σην Κατερίνη το χωρίο μουν όλ' αδάπεσ' ήτανε, ας' σο Δομένικο ήτανε, αλλά εγώ ας' σο Δομένικο 'κ' έρθα αδά. Εγώ σο Λαγκαδά σο περιφέρεια έμ'νε 4 χρόνα.

Ερευνητής: Καλά, 'α λέγομ' ατα. Δηλαδή μίαν έρθετε το '23 εσείς πα έρθετε αδά.

Πληροφορητής: Εγώ έρθα το '29 έρθα.

Ερευνητής: Το '25.

Πληροφορητής: Το '25 έρθα εγώ.

Ερευνητής: Και εμαζεύτετε αρκετοί αδά οι Ισκιλιώτ' έρθανε.

Πληροφορητής: Εγώ το '29 έρθα σην Κατερίνη.

Ερευνητής: Α, καλά.

Πληροφορητής: Εκείν' πα το '29 έρθανε ας' σο Δομένικο αδά.

Ερευνητής: Δηλαδή όλον το χωρίο σουν αδά σην Κατερίνη έρθανε.

Πληροφορητής: Αδά ήτανε ναι, ούλ' αδά ήτανε.

Ερευνητής: Γι' από θέλω ν' ακούω και από έναν Ισκιλιώτη. Ατώρα θέλω να λες με πώς θυμάσαι την Ίσκιλι το χωρίο σουν. Πώς έτονε;

Πληροφορητής: Σην Τουρκία πώς έτονε το χωρίο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το χωρίο μου όλ' αυτοί έμ'νες, ήτανε σο χωρίο μουν απέσ' ας' σο ίτο πα ήτανε οι Καρυπογλάντ' ας' σο το ήτανε... ας'

ς' εσέτερο το χωρίο.

Ερευνητής: Αρμούτελη.

Πληροφορητής: Ας' σ' Αρμούτελη ήτανε.

Ερευνητής: Και έρθανε εκέσ'.

Πληροφορητής: Εμείς έμ'νες Σεμενλήδες. Σ' εμέτερο το χωρίο να έρτουν ένας ξένος άνθρωπος, ας' σο χωρίο μουν 'κ' έφευε, ατόσον φιλόξενοι ήτανε τ' εμέτερον το χωρίο.

Ερευνητής: Η Ίσκιλι.

Πληροφορητής: Η Ίσκιλι ναι. Επελέσκουτον εκεί. Ελεύθερος, επαντρεύκουτον και επεμέ'νε σην Ίσκιλι. Και άτς' το χωρίο μουν μπορεί να έντονε 100 σπίτα, 120 σπίτα κέσ' το χωρίο, ναι.

Ερευνητής: Η εκκλησία σουν;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Η εκκλησία σουν ποίο έτονε; Την εκκλησία σουν πώς έλεγάν α';

Πληροφορητής: Την εκκλησία μουν είχαμε την Παναΐα.

Ερευνητής: Την Παναγία.

Πληροφορητής: Παναΐα, είχαμε.

Ερευνητής: Προτεστανία είχτε εκεί;

Πληροφορητής: Προτεστάνοι ύστερα τα χρόνια έντανε 20 οικογένειας Προτεστάνοι.

Ερευνητής: Ισκιλιώτ'.

Πληροφορητής: Ισκιλιώτ' ναι. Ατός τη Μαρούλας ο πατέρας έντονε Προτεστάνος, τ' ατεινές ο πατέρα και τ' εμόν ο πατέρα αδέλφα ήτανε. Και εκείνος έντονε Προτεστάνος και ο πατέρα μ' 'κ' έντονε Προτεστάνος, η καλομάνα μ' 'κ' έντονε, έναν σπít' απάν' έμ'νες. Το μισό τ' οσπίτ' είχαν ατείν και το μισό εμείς.

Ερευνητής: Και απέσ' σ' έναν οικογένειαν ήταν δύο πίστας, άλλ' ίνταν Προτεστάντ', άλλ' ήταν Ορθόδοξοι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, 20 οικογένειας.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι, μπάρμπα Γιάννε, πώς εποίνανε, όταν λες έντον Προτεστάνος ο θείος; Πώς έντονε; Έταξάν ατο παρά;

Πληροφορητής: Όχι. Ατώρα αδά πα ευτάν' ατα ατώρα, ατώρα πα 'ίντανε, αδά σ' εμέτερα πα 'ίντανε. Ατά φαίνεται από τα λεγόμενα, όπως έκουγα δηλαδή, κάποτε αν θυμάσαι, αβούτος ο Χάρης τη Κιλιμτζή και εκείνος ο Πότης και εκείνος ο Παντελής του Τοκτορόπουλου και ήτανε σο ευαγγελικό την εκκλησία ήτανε, και ήτανε αυτοί ήτανε, δίσκο εγύριζάνε, επιτροπή ήτανε. Και ετέρ'νανε τ' εσά τα κλεψείς εκιάπεσ' και τ' εποίνες τ' αυτά και ύστερα εχωρίγαν ατείν και εποίκαν άλλο εκκλησία εκέκα. Εκείν' πα αράτσ' εποίκαν εκεί και ένταν Προτεστάντ' και εποίκανε χωριστό εκκλησία.

Ερευνητής: Εποίκανε χωριστό εκκλησία.
Πληροφορητής: Ναι. Ύστερα ας' στην Ορντού έρθανε στην Έρπαα εκεί αφκακιάν έρθανε εποίνανε κηρύγματα ατείν, ας λέγομε.
Ερευνητής: Οι Προτεστάν'.
Πληροφορητής: Οι Προτεστάν' και εποίναν τα κηρύγματα και σύμφωνα με τα κηρύγματά τουνε 20 οικογένειας έτανε. Ει, το χωρίο μουν ξάι 'κ' εποίνεν ατ'ς, 'κ' εχώνευεν ατ'ς, συγγενείς τ' ένα τ' άλλο.
Ερευνητής: Ναι είχαν μίσος γιατί εκλώστες, άλλαξες την πίστη σ'.
Πληροφορητής: Ναι, απ' εκεί δημιούργησε το μίσος δηλαδή και 'κ' εθελ'ναν ατ'ς.
Ερευνητής: 'Κ' εθελ'ναν ατ'ς και ατείν πείσμα εκεί, ξάι προνόμια είχαν, άτσ' παρόπα τιδέν εδίναν ατ'ς;
Πληροφορητής: Η Αμερική αν εδίνεν ατ'ς, 'κ' εξέρομε, ατά η Αμερική εδίνεν ατα, όχι αλλέως από πού 'α παίρνανε; Από πού 'α παίρνανε;
Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες με πώς θυμάσαι για το αντάρτικο; Οι Έρπααληδες επήγαν σο αντάρτικο.
Πληροφορητής: Κοίταξε 'α λέγομε και αυτό, ιστορία πολλά έν'. Πρώτα 'α συνεχίζομε και 'α λέγομε πώς εγεννέθα και πώς εξέβεν το σεφερελίκ.
Ερευνητής: Ναι άρ' από, όλο από 'α λες με.
Πληροφορητής: Εξέβεν το σεφερελίκ και ύστερα επήγαμε – εποίκανε μας, έρθεν ο Τοπάλ Οσμάν και επήγαμε σα βουνά. Και εκατήβαμε, επίασαν εσέγκαν εμας φυλακάς και εποίκαν εμας εξορίας και ατά όλα
(Τεχνικό πρόβλημα για λίγο)
Συνεχίζεται η αφήγηση
Ερευνητής: Λοιπόν ακούω σε ατώρα, μπάρμπα Γιάννε, ντό θυμάσαι ας' σο αντάρτικο, όταν έρθε ο Τοπάλ Οσμάν;
Πληροφορητής: Από έν' όλον το υστερνό, το τελευταίο.
Ερευνητής: Ναι, πέει ντό θυμάσαι, όλον τη ζωή σ' πέει.
Πληροφορητής: Αρχίζομε πάλι στην εξορία ναι.
Ερευνητής: Πόσο χρονών έσ'νε στην εξορία;
Πληροφορητής: Στην εξορία θα έμ'νε 18 χρονών κέσ'.
Ερευνητής: Για πέει μ' ατα όλα.
Πληροφορητής: Κοίταξε, ας σκαλώνομε ας' ση πατέρας -ι- μ' το αυτό. Ισκιλιώτες είμες. Τ' εμετέρ' αν είχαμε, ατόσον έναν κουτίν λίρας είχαμε και σο τζάχ' σουμά εβάλ'νεν ατα ο πατέρα μ'. Είχαμε τα τζάγια εκεί και χώμα έτον

τ' αφκά και εκεκά εποίναν ένα φοςόπον και εκειαπέσ' εβάλ'ναν ατα και απάν' κεκά εβάλ'νανε έναν σανιδόπον, με το τσαμούρ' εσουβάβαν α', έξυναν απάν' το σαχτάρ' και 'δεν 'κ' έξερες. Έρθες εκάτσες εκεκά χαπάρ' 'κ' είχες, εκάθουσεν σο τζαχ κεκά. Εκειάπεσ' είχαμ' ατα. Τ' εμετέρ' 'κ' έστεκανε, 100 στρέμματα χωράφω κι άλλα πολλά είχαμε εμείς.
Ερευνητής: Εσείς γεωργοί έστουνε.
Πληροφορητής: Γεωργοί έμ'νες ναι.
Ερευνητής: Ντό γεωργία εποίνετε σο Ίσκιλι;
Πληροφορητής: Σιτάρα εποίναμε, καπνά εποίνανε, ους να εδούλευα εγώ σ' ατά, ένουμ'νες εξορίας, ας λέγω σε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ατά ο πατέρα μ' εποίνεν ατα, εποίνεν ατα. Καπνά εποίνανε, σιτάρα εποίνανε, αφιόν εποίνανε, χαδισ' το λέει, εμείς εκεί χωράφω εσπέρναμε, ολόκληρα χωράφω.
Ερευνητής: Και ατό πώς εποίνετ' ατο, θείο;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ατώρα πα στην Τουρκία ελεύθερο έν'.
Ερευνητής: Ναι;
Πληροφορητής: Ναι ελεύθερο έν'.
Ερευνητής: Αφιόν.
Πληροφορητής: Αφιόν, καννάβ', τδιαμίρ που λέει, εκείνο πα χαδισ' έν'.
Ερευνητής: Και ντ' εποίνετ' από;
Πληροφορητής: Τα τδιαμίρα εποίν' ατα αραπάς σκοινία, δεν φόρτωνάμε τα δεμάτα σο κάρο; Μετ' εκείνο έδενάμ' ατα με τα σκοινία τουνε. Εποίναν αυτά... τελευταία εποίκαν...
Παρέμβαση της γυναίκας του
Ρούχα πα εποίνανε.
Πληροφορητής: Ρούχα πα εποίκαν ατα, καμίσω και σώβρακα και...
Ερευνητής: Α, καμίσω, αϊκα.
Πληροφορητής: Τδουβάλα εποίναν ατα.
Ερευνητής: Τδουβάλα.
Πληροφορητής: Αλεύρα να εβάλ'ναν απέσ', σιτάρα να εβάλ'ναν απέσ', αϊκα εποίναν ατα.
Ερευνητής: Το χαδισ';
Πληροφορητής: Το χαδισ' κοίταξε, εμείς εποίναμε σο χωρίο μουνε αφιόνω. Τα αφιόνω, τα αφιόνω ας' όλα τα πράματα εποίνανε, ας λέω σε, αλλά το χαδισ' ούλ' πα εποίνανε, έτονε ελεύθερο, ας λέω σε, όλ' εποίνανε.
Ερευνητής: Καλά έπινάν α' ή επούλ'ναν α' σε...;
Πληροφορητής: Δεκαπέντε στρέμματα, δεκαοχτώ στρέμματα, μέχρι είκοσ' στρέμματα πα οικογένεια εποίνεν χαδισ'. Εποίναν ατα ίτε... το χωράφ' όργωνάν α' και εποίναν α' αντάλε αντάλε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αδά σο φάρδος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αδά σο φάρδος έτονε.

Ερευνητής: Δηλαδή ένα μέτρο.

Πληροφορητής: Και παραπάνω.

Ερευνητής: Και παραπάνω, ενάμιση μέτρο από-
σταση.

Πληροφορητής: Εσύρναν ατο αυλάκια εκείνο
και αβούτο τ' απέσ' ασ' τ' εσπέρναν α' και
ύστερα, επέναν εκαθάριζαν, εκείνα όλα λου-
λούδα εφύτρωνάνε, αραιώναν ατα και εκείνα
το καθένα εξέρτς πόσα κιφάλα είναι; Δεκα-
πέντε κιφάλα, είκοσ' κιφάλα, οχτώ κιφάλα,
τρία κιφάλα αϊκα, αϊκα. Και είχαμε αυτά,
ξύλα, ξυλαράκια αϊκα, όπως το δάχτυλο έν',
ατόσο ξύλο και αδακεκά είχε δοντόπα από
λαμαρίνα, δοντόπα. Και επέναν εκείνα, οπό-
ταν ετρανύν'νε και ύστερα εκείνα, το χωράφ'
ίνουοντον έναν παράδεισος, τα λουλούδα χτε-
ρις πορτοκαλί χρώμα, κίτρινα και τα τριαντά-
φυλλα πώς είναι; αραέτσ' το χωράφ' όλον.
Ύστερα έρχουοντον και κείνα τα φύλλα εποί-
νανε, τα λουλούδα εξύουντανε, χοντρύν'
εκείν' το κιφάλ'. Μόλις εχοντρύν'νε και εξέ-
ρανε, 'α φτάν' ατα εκείνα. Ετσίβευάμ' ατα,
έλεγάμε. Εκείνο το ξυλόπο το λέγω σε, που
είχε τα δοντόπα, επέναμε ασ' σο μεσημέρ' και
ύστερα, επένανε ασ' σο μεσημέρ' και ύστερα,
το χωρίον, άλλ' απ' αδά μερέα, ο καθένας σο
χωράφ'ν ατ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Άλλ' απ' αδά μερέα και άλλ' απ'
αδά μερέα αντάλε, αντάλε επέναν εκείν' τα
κιφάλα, ετσίβευάν ατα αράτσ', εποίνε τρία
σειράδας, τέσσερα σειράδας εκέσ', τέσσερα
γραμμία, εβγάλ'ναν το γάλα. Το γάλα επύ-
κνανε, έστεκε, το πρωί επένανε χαραγή, χα-
ραγή, επέναν εποίαν, εμάζευάν α'. Εκείνο
ους να μερών', επένε εσκληραίν'νε εκέσ'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Άμον μαστίχα
εμάζευάν α'.

Ερευνητής: Άμον μαστίχα δηλαδή εμάζευάν α'.

Πληροφορητής: Ναι, όπως είπα είχανε μαχέρα,
εκείνα 'κ' έκοφτανε. Άμον κωδώνα, πώς έλε-
γάν ατα, τενεκένα και μετ' εκείνο επένες εποί-
νες, έξυνες και επαίρνες α' επεκέσ', το αυτό...

Ερευνητής: Το χασιδ.

Πληροφορητής: Το βούτορο, το βούτορο, εμείς
βούτορο έλεγάμ' α'. Επαίρνες α' επεκέσ' και
ένας είχεν άμον ταδόπο, εκρέμανέν α' άμον
τενεκόπο κι εκειαπέσ' εποίναμε...

Ερευνητής: Εβάλ'νετε.

Πληροφορητής: Εβάλ'ναμε ατα. Το μαχάιρ' ε-
σκάλωνες και εγόμενες α', ους αδακεκά εγό-
μωνες α' βούτορο και επεκεί επένες εδίνες α',
ο θείος, ο πατέρας σ' όποιος έτονε, έξυνες και
εβάλ'νες α' εκειαπέσ'. Εγόμεωνάν ατα εκείνα.
Αν εποίνες δεκαπέντε οκάδες βούτορο επ'
εκείνο ή 20 οκάδες ή 8 οκάδες, 5 οκάδες ανα-
λόγως η οικογένεια πόσα στρέμματα είχαν
και εποίανανε. Εξέρτς πόσο είχε ατότες η οκά;
Οκάδες είχαμε, κιλά 'κ' είχαμε.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Είχε η οκά δύο χρυσά λίρας, δύο
χρυσά λίρας.

Ερευνητής: Δηλαδή παράδες πολλά.

Πληροφορητής: Παράδες πολλά. Επ' εκείνο
επαίρναν παράδες.

Ερευνητής: Ατώρα 'α ρωτώ σε, όπως έτον βού-
τορο αραέτσ' εποίαναν α'; Ή σο εμπόριο πώς
επένε;

Πληροφορητής: Κοίταξε, αράτσ', αράτσ' άμον
κουλίκια, άμον, κολόθα το ψωμί πως ευτάς.

Ερευνητής: Ναι κολόθα.

Πληροφορητής: Άμον κολοθόπα, κολοθόπα και
έρθεν το εμπόριο, επήρεν ατα, εγόραζεν α'
εκείνο και εβάλ'νε ατα σ' ένα σκεύος απέσ' πε-
σπελί και επαίρνεν ατα και εδέнен πλα. Αλλά
η οκά δύο χρυσά λίρας έτονε. Ύστερα οπόταν
εστείρωναν εκείν' τα κιφάλα, εστείρωναν, ετε-
λούντανε. Εκείν' το κιφάλ' τρία, τέσσερα
φοράς ετσίβευάν α'. Και έρχουοντον εστείρωνε
και άλλο 'κ' εβγάλ'νε γάλα. Μετά τελευταία
εποίνε, εξεραίνετονε. Εξεραίνοτονε το
χωράφ' όλο, ασ' ση ρίζα αμάν εξέγκανε. Ε-
παίρναν εκείν' τα κιφάλα, ετσάκωνάν ατα και
εκοπάνιζάμ' ατα. Το σπόρο ίνουοντον άμον κα-
πνού σπόρο, το σπόρον αχθις, άμον λαχανί'
σπόρο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκοπάνιζάν α' και εποίαναν α',
τελευταία σ' εμέτερα τα χρόνα εποίαναν α'
λάδ'. Λάδ' εποίανανε, άμα μηχανήματα πα 'κ'
έτανε. Αβούτ' τη Τθαχούρ' ο πατέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εποίκε από ξύλο αρίδα,
εβγάλ'νανε λάδ' μετ' εκείνα.

Ερευνητής: Ντό δαιμόνιο φυλή οι Πόντιοι (γε-
λάει τρανταχτά)

Πληροφορητής: Αδά κι εβγάλ'νανε με τα σου-
σάμα και;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ζαχαροκάλαμο πα εξέγκανε,
έγλυναν εκείνα και εποίαναν ατα λάδ'. Αλλά
εκείνα 'κ' έτρωγάμ' τα, εμείς είχαμε χαϊβάνα

πολλά, χτήνα, βουτούρτα, όλον βούτορο εμε-
ταχειρίσκουμενες.

Ερευνητής: Στα, εκείνο το λάδ' έτονε υγιεινό;

Πληροφορητής: Έτρωγάν α' ο κόσμος, έτρωγάν
α'.

Ερευνητής: Έτρωγάν α'.

Πληροφορητής: Αφιονί' λάδ' πα, μεθύσα αϊκα 'κ'
εποίεν.

Ερευνητής: 'Κ' είχεν. Στα από το αυτό 'κ' δοκί-
μασε ποτέ κανέννας νέος; Εσείς νεαροί 'κ' εδο-
κίμαζετε να πάτε καπνίζετε αϊκα;

Πληροφορητής: Όχι αϊκα πράματα.

Ερευνητής: Αϊκα 'κ' ήταν, 'κ' έξερετε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι αϊκα 'κ' ήτανε.

Πληροφορητής: Εποίαν αϊκα πολλά.

Ερευνητής: Καλά από το χαδίθ' μόνο στην Ίσκιλι
εκαλλιεργούτον; Άλλο πού;

Πληροφορητής: Όλο η περιοχή, το Νιξάρ, το
Νιξάρ το λέγω σε, εκείνο πα πολιτεία έν', η
Έρπαα πα πολιτεία έν', εμείς έμ'νες ση μέσ'
απέσ'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Οι Τούρκ' πα
εποίαν.

Πληροφορητής: Οι Τούρκ' πα εποίαν. Αδα-
πάν' έτονε τ' εμέτερον το χωρίο, αδά έτον το
Νιξάρ, ασ' σο Νιξάρ αδά έτονε έξ ώρας,
απαδά σο χωρίο μουν την Έρπαα έτον τρία
ώρας, εμείς ση μέσ' απάν' έμ'νες. Αλλά γύρω
γύρω μου ήτανε, όπως αδά τα Πιέρια είναι,
έτανε ελληνικά χωρία, τουρκόφωνοι πολλοί
έτανε εκέσ'. Και έτον έναν χωρίο Σοχούμ έλε-
γάν α', μισοί Κιουρτζήδες και μισοί Έλληνες,
'κ' έτον ασ' σο χωρίο μου μακρά.

Ερευνητής: Έτανε μουσουλμάνοι, αλλά όχι
Τούρκοι, θρησκεία είχανε τον μουσουλμανι-
σμό, αλλά 'κ' ήταν Τούρκ', ήτανε Καυκάσια
φυλή.

Πληροφορητής: Ποίος;

Ερευνητής: Οι Κιουρτζαίοι ατείν.

Πληροφορητής: Οι Κιουρτζήδες; Τούρκ' ήτανε.

Ερευνητής: Τούρκ' ήτανε.

Πληροφορητής: Οι Κιουρτζήδες ναι, αλλά ήταν
και καλοί, ήταν και καλοί, ήταν και κακοί. Και
παρά, να παίρτς παράδας, να πουλώ χτήνα
και βούδα, δίγω σε παράδας και σαν την εξο-
ρία και πάω απαδά πού να πούμε σο Λιτό-
χωρο ή κι' άλλο μακρά, επεκεί να έρθεσαι εσύ
και να γυρεύς και δις τα παράδας, ο Κιουρ-
τζής έγκε, εδέκε μας τα παράδας.

Ερευνητής: Ατόσο τίμιος έτονε.

Πληροφορητής: Έναν χτήνο και έναν βούδ' εί-
χαμε επούλτσαμε, σο βουνό κιαν εγύρτσαμε,
εγύρτσαμε, τελευταία 'α παίρν' ατα ασ' σα

χέρα μουν είπαμε οι Τούρκ', ας ευτάμε, ας
πουλούμ' τα και ευτάμ' ατα παράδας. Εποί-
καμ' ατα παράδας, παράδας πα εφογούμ'νες
να εκράναμ' ατα, γιατί απάν' σο βουνό 'κ' εί-
χαμε να έτρωγάμε και έστεκάμε σ' από το Σο-
χούμ το χωρίο, το μισό Ορωμαίοι ήτανε και
το μισό Κιουρτζήδες ήτανε, αλλά οι Ορωμαίοι
ν ατουν οι πολλοί έφυγαν απάν' σο βουνό και
άλλ' πα ήταν απέσ' σο χωρίο και μετ' εκείντς
μαζί έστεκάμε, ας λέγομε. Και έρθαν εκείάπεσ'
και έρθαν επήραν εμας και εποίκανε μας εξο-
ρία. Εμείς τα παράδας εφογόθαμε και εδέκαν
ατα τον Κιουρτζή, 32 παγκανότα λέν' ατα.

Ερευνητής: Το νόμισμά σουν έτον παγκανότα.

Πληροφορητής: Ναι. Το παγκανότ' είχεν, λίρα
έτονε, 150 γορόσα έτονε, 150 δραχμές έτονε
το παγκανότ'.

Ερευνητής: Το παγκανότ'.

Πληροφορητής: Το παγκανότ', η λίρα πα έτονε
150 δραχμές είχε. Ύστερα ολίγο εχάθε η αξία
αχτες, 2,5 φράγκα εκατήβε το αυτό.

Ερευνητής: Το παγκανότ'.

Πληροφορητής: Το παγκανότ'.

Ερευνητής: Αυτό έκ'σα το πρώτη φορά ότι είχετε
χαδίθα, εκαλλιέργανετε την περιοχή, άλλ'κ'
είπαν.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ατείν εποίαν,
εμείς 'κ' εποίαν.

Ερευνητής: 'Κ' εποίνετε, ναι. Ατώρα ντό θυμάσαι
γύρω απ' το αντάρτικο; Ασ' σο αντάρτικο.

Πληροφορητής: Ασ' σο αντάρτικο; 'Α λέγω σε
τη Τοπάλ Οσμάν.

Ερευνητής: Πέει τη Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάντς έρθε σο
Νιξάρ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έρθε αδά σο Νιξάρ. Το Νιξάρ
εκράτεσε τ' Ορωμαίοις. 'Κ' εφέκε τον Τοπάλ
Οσμάν να επαίρνε τούς Ορωμαίοις. Τ' εμέτε-
ρον αλλά, ο Τούρκον πώς είπε το μοχαμπέτ'
σ' αξινάρ' πα έν' και σο σκoinίν πα έν' και, σα
δύο πα έν', ας λέγω σε, σα ξύλα μαναχόν 'κ'
έν', σο σκoinίν πα έν'. Οι Τούρκ' πα ήτανε,
αλλά τ' εμέτερον οι Ορωμαίοι κι άλλο Τούρκ'
έτανε, ας λέγω σε, κι άλλο Τούρκ', κι άλλο
Τούρκ' ήτανε. Επέναν και ντ' εποίαν εξέρτς;
Με συγχωρείς κέλα, επένανε επαίρναν...

Ερευνητής: Κορίτσα και εβίαζαν;

Πληροφορητής: Τουρκαλάδες κορίτσα και επέ-
νανε σα χωρία κι επένανε εκοροϊδέριβαν
ατσε, ετραγώδ'ναν και εχόρευαν οι Τουρκσά-
δες και 'α ποίκαν ατ'ς 'α βίαζαν ατ'ς. Αϊκα
πράματα πα εποίαν τ' εμετέρ πολλά. Υ-

στερα εσκότωναν τ' εμετέρ' πα, εσκότωναν εκείν' πα. Τ' εμέτερον η Έρπαα έτονε ασ' όλα αυτό, πολιτεία έτονε, ας λέγω σε, οι Ορωμαίοι πα και οι Τούρκ' πα κακοί έτανε, κακοί έτανε. Αϊκα πράματα εποίνανε. Πώς έρθε ο Τοπάλ Οσμάν 'α λέγω σε.

Ερευνητής: Πέει με τη Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάντς έρθε σο Νιζάρ, έρθε σο Νιζάρ και το Νιζάρ' 'κ' εφήκε να εσκότωναν Ορωμαίοις. Ασ' σο χωρίο μου έξ' μία ώρα έρθεν, έναν τούρκικο χωρίο έτονε, Πούαμα έλεγαν α' σο Νιζάρ μερέα, μία ώρα έτονε ασ' σο χωρίο μουνε, τουρκικό χωρίο Πούαμα έλεγά α', έπεσαν εκεί τον στρατό. Ατός ασ' σα χωρία 'κ' επένε, όλο το δημόσιο εκυνήγανε. Ασ' σο χωρίο μου αφκά έτον το δημόσιο και ασ' σο χωρίο μουν αφκά έτονε το δημόσιο και επένε στην Έρπαα. Ατός έρθε σο Νιζάρ, έπεσε στην Πούαμα. Σο χωρίο μουν αν έρχουτον, εμάς όλτς 'α μάζευαν και 'α σκότωνανε εμας. Είχαμε εκεκά τυχερό 'κ' εσκοτώθαμε. Ασ' σο χωρίο μουν αφκά έπεσε στην Πούαμα και εκατήβε στην Έρπαα. Μόλις επήε αφκά στην Έρπαα κι ατός αμάν επερικύκλωσε την πολιτεία. Αλλά ατός πριν επήεν, το τουρκικό, του τόπου οι Τούρκ', επερικύκλωσαν α', την Έρπαα, την πολιτεία. Ούτε έξ' εβγάλ'νανε, απέσ' εβάλ'νανε και έξ' 'κ' εβγάλ'νανε. Ούτε Ορωμαίοις ούτε Τούρκ'ς δηλαδή απέσ' εβάλ'νανε και έξ' 'κ' εβγάλ'νε για να μη παίρ' εκείνος χαπάρ'. Έναν δύο ημέρες έντον άτσ', είχαμε έναν Γαϊτάν' κοντογούλ' έλεγάμ' ατον αδά απάν' μερέα. Έστειλάν ατον επήε αφκά σο ίτο, στην πολιτεία. Επήεν είδε, ντ' ευτάνε σκοτών'νε; Έρθε είπε μας σο χωρίο 'κ' επίστεψάμ' ατονε. Έστειλαν έναν άλλο παιδί, Γιάννε έκουε, αδά σο Δομένικο επέθανε. Έρθεν έναν βραδύ λέει μασε, κοιμούμες ατώρα σ' οσπίτ', ίστε κοιμούμες, λέει σουκέστε, λέει, ο Τοπάλ Οσμάντς αφκά στην Έρπαα σκοτών', λέει, σουκέστε, λέει. Εσκώθαμε. Ψωμί πα 'κ' επήραμε ούτε σκεπάσματα επήραμε, αμά Μάιος μήνας έτονε. Το βουνό ασ' σο χωρίο μουν σο βουνό ενάμ'ψ' ώρα έτονε μακρά, αλλά είχανε βαθέα δάση. Ατείν οι τουρκόφωνοι τα χωρία μέρ' είν' όλ' σε βουνό σε γύρα έτανε τα χωρία τουν. Ση Σαρίταρλα το βουνό επήγαμε, εμείς βουνό 'κ' είχαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατείν αδάκες' σο βουνό κέσ' έτανε και επήγαμε σ' ατεινέτερο το βουνό. Επήγαμε εκεί αφκά σο βουνό, στα, στα απάν' σο βουνό έναν ημέρα στάση 'κ' 'ίνετα. Εμείς

παιδιά έμ'νες, εκατήβαιναμε και ίσα σο χωρίο επέναμε, επαίρναμε ψωμί και ξυγάλ'τα και κοσσάρας και επεναμε σο βουνό κιαν έτρωγάμε. Ένα δύο, έναν δύο τελευταία ατείν έρχουσανε απάν' -ι- μουνε στρατό. Έναν μέρος τάχτιδ' έλεγαν α' το μέρος, εκεί επίασανε μάχη οι αντάρτε με τους αυτούς, με τον στρατό. Χάιτε, χάιτε επολέμεσανε εκεί, εγώ πα εκεί έμ'νε ατότε και εφήκαμε τα προμήθειάς μουνε σα υψηλώματα αφκά και εμείς εξέβαμε απάν' σο βουνό απάν' και ασ' σο βουνό αποπάν' εφαινουτον εκείν' το επολέμανανε. Επήγαμε εσέβαμε σο φυλάκιο απέσ' σ' εμέτερο σοιν Έλληνες και ερίαζαν εκεί και εγώ πα ερίαζα. Ετέρ'να αν έρχεται καμία κίνηση δηλαδή έρτα σε μας κιαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Άτσ' πα επολέμεσαν, επολέμεσαν εκείν' βραδύ, ετέρεσαν 'δεν πα 'κ' 'ίνετα, το πρωίν αχτις είπανε 'α πάμε ακόμα προς τα μέσα, σο βάθος σ' ορμάν. Και εσκώθαμε επήγαμε σο βάθος σ' ορμάν. Επήγαμε σ' ορμάν εκεί, ασ' τ' επήγαμε εκεί είπανε 'α πάμε, είπανε, έναν άλλο μέρος έτονε μακρά Τάζ, 'α πάμε στην Τάζ έλεγάνε. Έτον καλό το μέρος, 'α περικυκλών'ν 'α οι αντάρτες και απέσ' 'κ' 'α βάλ'νε αυτό, στρατό, 'α πολεμούν ατ'ς. Εσκώθαμε επήγαμε, εσκώθαμε επεκεί εκείν' την ημέρα έναν ασ' σο βράδον όλην τη νύχτα για όλη την ημέρα επορπάτεσάμε ένα ραχίν επέναμε, άμον αβούτο τον Όλυμπο, Πούγαλου έλεγαν το βουνό, Πούγαλου. Επήγαμε απάν' σο βουνό κρύοσοος, Μάιος μήνας, αλλά κρύος. Και επεκεί αποπάνκεκά εκατήβαιναμε αφκά σον δρόμο, 'α τερούμε αφκά, 'α πένες έναν ολόκληρο ημέρα να επένες αφκά. Και εκεί αφκά είχανε έναν χωρόπο, Ταζ λέγεται, Ορωμαίοι έτανε. Επήγαμε εκειαπέσ' και γύρω-γύρω είχανε τα φυλάκια οι αυτοί, οι αντάρτε. Εκειαπέσ' εστάθαμε μία βδομάδα. 'Δεν 'κ' έτον να έτρωγάμε. Απέσ' φασούλα είχανε, φρούτα είχανε, αρήμαστα, ίτε όλα έφαγάμ' ατα, 'δεν 'κ' έτον.

Ερευνητής: Ό,τι ηύρηκετε.

Πληροφορητής: Μαναχοί 'κ' έμ'νες, εεεε, όλη η οικουμένη, τα χωρία όλα, πορεί να έμ'νες χιλιάδες λαός εκεί αφκά. Επεκεί εκλώσταν είπανε, 'α πάμε είπανε έναν χωρίο έκαψε ο Τοπάλ Οσμάντς ασ' σο ίτο, ασ' Έρπαας τα χωρία, τρία χωρία Χατζήμπεη, Φιρίτοβα, Γουιλκιράν, όχι, Χατζήμπεη, Περιζάόν, Χαρμάν. Τρία χωρία έκαψεν ατα, όπως έκαψε στην Ορντού κέσ' ο Τοπάλ Οσμάν τα χωρία,

ατείνις πα έκαψεν ατ'ς με τα ψύα. Ήμποιος ευρέθαν οξουκέσ', εκείν' επελέσαν απέσ' σο χωρίο, σο αυτό έξ' μερέα, απέσ' μερέα ήμποιος έτανε, ούλτς εσκώσαν και τ' άλλτς σα γουβία εσέγκανε, τ' άλλτς έκαψαν σα σπίτα απέσ' έκαψεν ατ'ς ο Τοπάλ Οσμάντς. Επήραν εμας 15 οπλίτ' αντάρτοι και επήραν εμας και επήγαν εκεί σα καλαμπούκια εκεί σα χωρία, σα καμένα τα χωρία. Επήγαμε εκεί, εποίκαμε τα καλαμπόκια, τα κοτόσα εκείνα ετσιατδιαλτσάμε και εσέγκαμ' σα τσουβάλα και εφορτώθαμε. Έρθαμε εξέβαμε στην Τάζου σο βουνό απάν' μέρ' έμ'νες εκεί. Χαραγή, χα-ραγή μόλις εξέβαμε εκεί, επορεί να εσκώθε τρία, τέσερα μέτρα το τουρκικό το κανόν'. Απ' έξ' μερέα έρθε ο στρατός και επερικύ-κλωσε το βουνό όλο πάλι και έβαλαν το κανόν'. Έσυραν το κανόν', τα πολυβόλα εκεί, χάιτε, χάιτε έσυραν έναν δύο επεκεί εμείς τη νύχτα είπανε οι αντάρτοι ούλ' 'α φύγομες σο βάθος σ' ορμάν απέσ'. Σο δρόμο στην Τάζλα απέσ' 'κ' 'α στέκομε, 'α βγώνομε σα βουνά-κιαν, σ' αυτά. Εξέβαμε επήγαμε... ο ξάδελφο μ' ο Γιάννες έρθε είπε με ξάδελφε...

(Εδώ παρουσιάζεται πάλι τεχνικό πρόβλημα και σβήνει η αφήγηση. Επανέρχεται λίγο πα-ρακάτω, αλλά χάνεται η συνοχή της αφήγη-σης).

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Επήγανε έγκαμε τα καλαμπόκια και 'α φτάμ' ατα φούρνικα. Άναψαμε το φουρνίν χαραγή χαραγή και εσκάλωσαν απο-πάν' το κανόν' και το πολυβόλο, ο στρατός βάλ', σύρ' σον αέρα. Οι αντάρτοι ετέρεσαν 'κ' 'α πορούν να βγάλ'να πέρα με κείντς, είπανε, 'α τραβίγομες σ' ορμάν, σο βάθος απέσ', απέσ' σ' ορμάν 'κ' επόρ'ναν να έμπαινανε, εφογούνταν. Επήγαμε εκειάπεσ' έναν ολό-κληρο ημέραν άψετο καλαμπούκ έφαγα.

Ερευνητής: Ολόκληρο ημέρα.

Πληροφορητής: Ολόκληρο ημέρα, άψετο καλα-μπόκ'. Ασο βράδον κέσ' είπανε 'α κατηβαί-νομε στην Τάζλου, είπανε, εκεί σο χωρίο αφκά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκατήβαμε εκειαφκά είπανε το πρωίν αχτερικ ήμποιος κρατεί το ποδάρ'ν ατ', 'α πάμε 'α κρούγομε στην Σαμψούντα αποπάν-κεκά και 'α πάμε στην Άγκυρα, εμπροστά οι αντάρτοι και αποπίσ' ο λαός δηλαδή, 'α πάμε. Επεκεί ύστερα ετέρεσαν ποίος 'κ' επορεί απε-λέσκουνταν εκέσ'. Τ' εσόν η μάνα έτονε σακατεμέντσα, τ' άλλονος ο πατέρα σακατε-

μένος, εκλώσαν ετάϊξαν, εβάρκιξαν, έκλα-ψαν, τα μωρολογίας έκλαψάνε. Εσκώσαν είπαν οι αντάρτοι 'α πάμε ο καθένας σα μέρη μουνε και ους μερ' κεκά επορούμε και 'α σκο-τών'νε μας, πάμε σα μέρη μουν. Εκλώστα με και έπεσαμε εκείν' το βράδυ και το πρωί επή-γαμε οξοπίσ' σ' εμέτερα τα μέρη πάλι. Πάλι επήγαμε σ' εμέτερα τα μέρη και εκέσ' εποί-ναμε, ερίαζάμε εκέσ'. Εσκάλωσε, εσυνέχισε ο πόλεμος, όπως έτονε αδά το ανταρτικό, κι άλλο τρανό.

Ερευνητής: Έτονε τη Πόντονος το αντάρτικο, ε; Ναι, λένε, θείο Γιάννη, σαν το αντάρτικο του Πόντου 'κ' έτον κανένα.

Πληροφορητής: Ας' στην αρχή 'κ' είχαν όπλα, ας λέγω σε, αλλά ύστερα εποίκανε, επήραν όπλα. Άλλος εδέκε τα χαϊβάνα τ' και ένας Τούρκος, Τερμετζή έλεγαν ατονε, έγκε δύο φορτώματα όπλα έγκε και έλεε δώστε με χαϊ-βάνα, έλεε και ας δίγω σας όπλα, έλεε, να πο-λεμάτε. Ατός Τούρκος έτονε.

Ερευνητής: Τούρκος έτονε, αλλά πολεμήστε τους Τούρκ'ς, έλεε.

Πληροφορητής: Πολεμήστε τοι Τούρκ'ς, είπε-ναι. Αλλά εμείς ελυπούμ'νες τα χαϊβάνα μουν, ελυπούμ'νες τα χαϊβάνα μουν και...

Ερευνητής: Γιατί, θείο Γιάννε, ατόσον δεμέν' έστουν;

Πληροφορητής: Ελυπούμ'νες, γιατί μήπως ξάν' κάτ' 'ίνεται και απελέσκουμες σα σπίτα μου και τ' όπλο ντ' 'α εποίναμ' 'α εμείς;

Ερευνητής: Καλά λέει ο καημένος.

Πληροφορητής: Να είχαμε το χαϊβάν -ι- μουν, εκείνο ελογαρίαζάμε, αλλά εκείνο έφυε και εμείς χαπάρ' 'κ' είχαμε, εκείνο έφυε, εκείνο έφυε. Και άτσ' πα έρθαμε σα μέρα μουνε, έστεκαμε ατουπέσ'.

Ερευνητής: Στάσου τα όπλα επρομηθεύκου-στουν ατα, επήρετ' ατα;

Πληροφορητής: Ας' σοιν Τούρκ'ς, ας' σοιν Τούρκ'ς. Ατουπάν' σείτα έμ'νες, επήγαμε έναν βραδυ έναν χωρίο, όλον μίαν τεκ επήγα εγώ, ατός ο Γιάνκο όλον η ζωή ατ' δύο χρόνα σο βουνό επέρασεν ατα. Σπίτ' 'κ' έτονε, καλύβας είχανε σο χώμα αφκά, εκειάπεσ' έστεκάνε. Και εγώ έναν τεκ βραδυ επήγα με τοιν αντάρτοις, μπορεί να ένα 15, 20 οπλίτε, έμ'νες κάπου 100 νομάτ' αυτοί, πιατάδες, χωρίς όπλα, επήγαμε επερικλύκλωσαμε έναν χωρίο, Αγάτζαλα έλε-γαν α'. Οι Τούρκ' εβάλ'νανε τα φενάρα και ιβόριζαν τη νύχτα, νύχτα ιβόριζανε.

Ερευνητής: Ποία; Τα φασούλα;

Πληροφορητής: Τα σιτάρα, τα σιτάρα.

Ερευνητής: Τα σιτάρα.

Πληροφορητής: Τα σιτάρα ιβόριζαν εκείν'. Και
σο χωρίο μουν έτονε, Πάνικα έλεγαν ατονε,
έστειλαν ατονε οι αντάρτοι, 'α πας κατευ-
θείαν σον πρόεδρον και σον αυτόν, σον χότζα
τουνε. Ο πρόεδρο και ο χότζας μαζί εσυνη-
νοούντανανε, 'Α πας εκεί, 'α λες ατονε εμείς
έρθανε οι αντάρτοι σο τάδε το φυλάκιο θέλ'νε
σασε. 'Ατσ' πα επήεν είπεν ατ'ς και έρθανε σο
φυλάκιο και επήγανε είπανε 'α δίτε μας τόσα
σφαίρες, 1.000, 1.500 πόσα σφαίρες 'α δίτε
μας, είπαν ατ'ς. Εσκώθανε εκείν' τα φυλάκια
πώς έμ'νες, έγκανε φαΐα, εφάσαν εμας, ψωμιά,
επέλεκανε εμάς πα, ύστερα επήγανε επήραν
ατα ε'είν' τα σφαίρες, τα σφαίρες επήγαν
επήραν ατα. Αϊκα πράματα.

Ερευνητής: Στάσου, εσύ 'κί θυμάσαι καμιά επί-
θεση εκείνο το βράδυ αέτσ' να εποίκετε, έναν
ημέρα είπες επήγαμε, είπες μόνον. Επίθεση,
επίθεση, σκοτώματα να είχτε σο αντάρτικο
σο 'Ερπαα κέσ', εσύ όσον επήες;

Πληροφορητής: Ας' σην 'Ερπαα αφκά ας' τ'
έμ'νες, ναι εκείνο ατός ο Γαϊτάντς ας' τ' έρθε,
είπε σκοτών'νε, κανείς 'κ' επίστευεν, άμα
ύστερα έρθε εκείνος, ο Γιάννες τηναν είπα σε,
είπε σουκέστε να φύγομε και έφυγάμε εμείς σο
βουνό και επήγαμε σο βουνό. Ο πατέρα μ' πα
ατότε ακόμαν εκεί σα χωρία έτονε εκέσ' σο
χαλάγιομα και οι Τούρκ' επήραν χαπάρ' τοι
Ορωμαίοις σκοτών'νε ατ'ς και άτσ' πα ένας
Τούρκος εχαλάγιονε τα δκεύα τουν και είπε
ατ'ς, μάστορη, να πάτε σα σπίτς σουν, είπεν
ατ'ς και εσκώθε, σείτς επένανε αποπίσ' ατουν
έρουξεν ένας άλλος Τούρκος οπλισμέν'. Ούλ'
είχαν τα χωρία και τα πολιτείας και τα χωρία
ούλ' είχανε όπλα ατότε οι Τούρκ'. Έρουξεν
αποπίσ' ατουν και εσκοτώσεν ατ'ς εκείντς.
Και εμείς έμ'νες σο βουνό. Τον πατέρα μ' τ'
εσκοτώσαν εμείς ξάι 'κ' ελογαρίαζαμε. Εμείς
ελογαρίαζαμε τ' εμέτερα τα ψύα ελογαρία-
ζαμε.

Ερευνητής: Άτσ' έν', τόσο σκληρός έν', η ζωή έν'
ατόσο σκληρό.

Πληροφορητής: Ναι, εγώ αδελφή έχω σην Γιόν-
καλα και εκείνε έτονε μαζί μου και είχα και
εκείνεν και η παραμάνα μ' και είχε μωρόπον
και η μάνα τ'ς, αδακεκά Μύρω έλεγαν ατην,
και τη παραμάνας -ι- μ' η αδελφή εκείνε και
αδελφή ατ'ς και ο πατέρας ατ'ς, ούλ' σο
βουνό έστεκαν.

Ερευνητής: Πώς 'α σώνομε τη ζωή μου, τίποτε ,
άλλο. Από πείνα είχτε θανάτους;

Πληροφορητής: Επεκεί ας' σο Σοχούμ απάν' σο

βουνό, σο βουνό σείτς έμ'νες, εκεί πα Ορω-
μαίοις...

(Τέλος αφήγησης 1ο αρχείο)

Πληροφορητής: Να ηυρίκομε τροφή, επένανε
εκατήβαιναμε τη νύχτα σα τουρκικά σα χωρία
και σ' εμέτερο σο χωρίο και επαίρναμε εκοπά-
νιζάμε σιτάρα δεμάτς, είχαμε τα σιτάρα θερι-
μένα είχαμ' ατα και τα καλαμπούκια έτανε αδά
σο πόι τα κοτόδς και επένανε ετσάκωναμε
κοτόδς και εβγάλ'ναμε σο βουνό απάν'. Τ' ένα
τ' άλλο έκλεψάν εμας το είχαμε τα τροφίματα,
και εποίκαμε τρυπία, μάγαραδας έλεγάν ατα,
σο χώμα αφκά και εβάλ'ναμ' ατα εκειαπέσ'.
Έκλεψαν επήραν ατα εκείνα, ύστερα άλλο
τροφή 'κ' είχαμ' εμείς. Εκατήβαμε σο Σοχούμ,
έστεκαμε απέσ' σο Σοχούμ. Χάιτε, χάιτε πολε-
μούνε απάν' σο βουνό. Ο κόσμος εκεί σείεται
πώς πολεμούνε. Τελευταία οι αντάρτες 'κ'
επόρεσαν να βγάλ'ναν α'πέρα, έφυγαν επήγαν
σα μέσα, σο βάθος σ' ορμάν. Εκλώστέν ο
στρατός, έρθε σο χωρίο, σο Σοχούμ που είμες.
Επήραν εμας και έρθαμε σο Νιζάρ, σην πολι-
τεία. Εσέγκαν εμας σ' έναν αρμένικον εκκλη-
σία απέσ'. Εεε! Επορεί να έμ'νες 1.500-2.000
νομάτ' εκειάπεσ' αρμένικο εκκλησία. Με συγ-
χωρείς κέλα, ους να μερών', τρία σκαλοπάτς
είχε, 'α στεκαμε σην εκκλησία απέσ', εκεί σα
σκαλοπάτς απάν' εμουτάρτσανε και επέναν
εκατούραναν. Τόπος 'κ' έτον να πένες, κλει-
στό, οξουκά να πένες 'κ' επόρ'νες. Εκειάπεσ'
έσυράμεν έναν δύο ημέρες. Τελευταία έρχου-
ντανε λένε, εβγάλ'νανε τοι Ορωμαίοις και έλε-
γάνε ήμποιος έν' στρατιώτης και θέλ' να πάει
στρατιώτης, να πάει στρατιώτης. Ήμποιος 'κί
θέλ' επέναν εβάλ'ναν ατ'ς σ' αυτά απέσ'. Έναν
ημέραν έρθαν επήραν εμας 15 θανάτους, 15,
16 θανάτους. Έναν μωρό ζωντανό έθηκάν α',
η μάνα χτε έθηκε, ποίος έτονε, έθηκαν α' απέσ'
σα θανάτους και να αποθάν' και να πάν' θάφ'ν
α'. Εκείνο 'κ' επέθανε και 4 'κ' εξέρω 5, 6 νο-
μάτ' εκουβάλ'ναμ' ατ'ς, εκουβάλ'ναμ' ατ'ς
πόσον απαδά δηλαδή άμον τ' εσέτερα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατόσον κι άλλο μακρά, κι άλλο
μακρά, κι άλλο μακρά.

Ερευνητής: 300 μέτρα, 400.

Πληροφορητής: Ναι. Σα φορεία πάν' εβάλ'ναμ'
ατ'ς. Ετέρνες ατ'ς και και τα μαλλία τ'ς τα
ποδάρς ατ'ς κι εκράνες και εθήκ'νες σα φο-
ρεία απάν' και επένανε εκεκά ένοιξαν λάκ-
κους και σον λάκκον απέσ' εσκ'ώναμ' και
εσύρναμ' ατ'ς άτσ'.

Ερευνητής: Νε ποπάς να δαβάζ' ατ'ς νε κανείς.
Πληροφορητής: Τι ποπάς, τι ποπάς, ο ποπάς μέρ' έτονε. Εσύρναμ' ατ'ς εκειαπέσ', εδκέπα-σαν ατ'ς εκείντς 16 νομάτ'ς. Τελευταία έρχου-νταν και λένε ήμπιοις στρατιώτης έν', να πάει σον στρατό και ήμπιοις 'κ' έν', πάλι 'α έν' εκειαπέσ' και όταν 'α φτάνε εξορία, 'α φτάν' ατ'ς εξορία τοι Ορωμαίοις. Εσκώθαμε εποίκαμε εγώ και ένας απαδά, Κυριάκο έλε-γάν ατονε, ασ' σο ίτο, ασ' σην Καισάρεια, απ' ατού σο Σοχούμ έτονε, δέσκαλος έτονε. Εί-πανε ήμπιοις θέλ' να δουλεύ' έξ' μερέα, εί-πανε, σα δρόμους είπανε, κρατικά δρόμους είπανε, να δουλεύ', είπανε, 'α βγάλομ' ατονε έξ' μερέαν να δουλεύ' έξ' μερέα, είπανε. Εγώ δουλεύω, είπα, έξ μερέα, είπα. Ά δουλεύω σα κρατικά ίτε ντό χαπάρ' έχω. Εξέγκανε με να δούλευάμε εκεί σα κρατικά στράτας. Ατός ο Κυριάκο ατόν πα επήρανε. Επήραν επήγανε μας, εσέγκανε μας φυλακή. Τρία μήνας έπε-σαμε απέσ' ση φυλακή. Ατός έναν παράθυρο έτον σην πόρτα, εεε, ένα πελώριο πόρτα από λαμαρίνα, ατόσον ένα παράθυρον είχεν και απ' εκεί σο παράθυρον κέσ' απάν' σην αστυ-νομία έτον ένας με τα γένω και έλεγάν ατονε Ταχταχασάν έλεγάν ατονε. Ατός ετσάϊξε και εβάρκιξε, είπε, τουρκικά 'κ' εξέρτς να λέγ' α' τουρκικά.
Ερευνητής: Πέει α', πέει α' τουρκικά.
Πληροφορητής: (Μιλάει τουρκικά).
Ερευνητής: Δηλαδή;
Πληροφορητής: Και εσέγκαν ατονε και επήγαν εσέγκανε τονε...
Ερευνητής: Εξήγησό μ' ατο σα ελληνικά;
Πληροφορητής: Εγώ είπε, ένας στρατιώτης άν-θρωπος, είπε, επήρανε και εσέγκανε με ση φυ-λακή, είπε, εγώ θέλω να πάω υπηρετώ, είπε, για τ' αυτό, για το κράτος, είπε και επήραν ατονε και επήγανε, εσέγκαναν ατονε σα στρατώνας με τοι Τούρκ'ς, ανακατωμέν' έτανε. Έστειλάν ατονε και επήε εξορία. Εγώ επελέστα απέσ' ση φυλακή. Έστερα είχα έναν θείο, Αμανάτ' έλεγάν ατονε, ατός επήκε εκεια-πέσ' στρατιωτική. Ο θείο τηναν λέγω σε είχε τη πατέρας -ι- την αδελ'φή είχε. Εκειαπέσ' στρατιωτική πολλά εποίκε. Είχε αδελφή εκειαπέσ' σην πολιτεία, σο Νιξάρ. Εβάλ'νανε μασε και επέναμε έσκαφταμε, είχε αυλή η εκ-κλησία και επένανε έσπερναν φασούλα. Και με τα φασούλα εποίναν εμας εχτάλεύαμε και 'α σπέρναμε τα φασούλα. Κατά το καλοκαίρ' έν', Μάρτιος μήνας έν'. πάω λέγ' ατ'ς επεκεί ασ' σο παράθυρο κεκά, αύριο, λέγ' ατ'ς, αύριο

'α φτάν' εσας εξορία, λέγ'ατ'ς. Επουγαλεύτανε σο ίτο απέσ' σην εκκλησία απέσ'. Το πρώιν αχθες εσκώθαν εποίκαν ατ'ς εξορία εκείντς. Έρθε ατός ο φύλακας, τη φυλακής ο φύλα-κας, και ένας χωροφύλακας εμπαιν' και παίρ'νε εμέν και ατόν τον θείο μ' τον Αμανάτ' και λέει μασε 'α παίρετε και πάτε το αυτό, λέει, το σερκιέτ απαδά κι άλλο μακρά έν'.
Ερευνητής: 150 μέτρα δηλαδή.
Πληροφορητής: Και 'α γυρίζετε. Είπεν ατ'ς ατός, εκειαπέσ' στρατιωτική πολλά εποίκε, εποίκες έναν καλό, είπεν ατονε, 'α φτας α' καλόν, είπεν ατονε (μιλάει τουρκικά).
Ερευνητής: Τέλειο.
Πληροφορητής: Εμέν είπε τονε, 'α παίρτς και πας με σην αδελφή μ', είπεν ατονε. Είχε αδελφή εκειάπεσ' και άντρας ατ'ς χαλατδής έτονε. Εκείντς 'κ' εποίναν ατ'ς εξορία. Απέσ' σην πολιτεία π' έταν τοι Ορωμαίοις, εξορία 'κ' εποίναν ατ'ς, μόνο τα αυτά, τα χωρία εποίναν εξορία. Ασ' σο ορμάνω π' εκατήβαιναν, ήμπαν εύρικαν Ορωμαίοις, εποίναν ατ'ς εξορία. Έστερα επήγαμε επήραμε τα πράματα μουνε ασ' σο ίτο αποπέσ', ασ' σην φυλακή και έρ-θαμε εκεί. Εδέκαμε με εκεί, ένας γοτδαμάνος εκεκά ο πεθερός ατ' είπε, αβούτ' τον παιδά, είπε, δοστε τον έναν παγκανότ, είπε, για τ' εμέν. Απ' ε'είνα τα παράδας το είπα σε απράνα, ο Κιορτζής τ' έγκε μας εκεί σο Νιξάρ, ερώτεσε, εύρε την παραμάνα μ' και εδέκεν ατα την παραμάνα μ'. Η παραμάνα μ' εφέρ'νε μας φαϊ απέσ' ση φυλακή. Κάποτε την ημέ-ραν μίαν, κάποτε δύο φορές, κάποτε σα δύο ήμψ' ημέρας απάν', άτσ' 'κ' επόρ'ναν να έρ-χουντανανε.
Ερευνητής: Λίγο θέλω να λες με για τη φυλακή πώς έτονε, πώς εκοιμούστον, δηλαδή έτον μεγάλο κτήριο, ντό έτονε;
Πληροφορητής: Έτονε αστυνομία, απάν' έτονε αστυνομία και αφκά έτονε τα φυλακάς.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έτανε τρία δωμάτια, έναν έλε-γάν α' Λαζαρέτ και έναν έλεγάν α' τδινεάρ, τα δύο δωμάτια εκειάπεσ' έστεκάμε.
Ερευνητής: Πόσα άτομα σ' έναν δωμάτιο;
Πληροφορητής: Δεκαπέντε, είκοσ' νομάτ'.
Ερευνητής: Και ο ένας εκοιμούτον απάν' σον άλλον, ε έτσι;
Πληροφορητής: Όπως ο στρατός τδατμά άτσ' εκοίμ'νες. Επεκεί εποίκαν εμας αυτό, πώς έλε-γάμ' α';
Παρέμβαση γυναίκας του: Πολλά είπαμε 'κ' εβα-ρέθες;

Ερευνητής: Όχι, 'κ' εβαρέθα, ατά είναι σπουδαία.

Πόσα ημέρας εστάθετε στην φυλακή;

Πληροφορητής: Τρία μήνας έπεσάμε, τρία μήνας.

Ερευνητής: Τρία μήνας.

Πληροφορητής: Τρία μήνας νε φαϊ νε ποτί. Η παραμάννα μ' εφέρ'νεμε και τον θείο Αμανάτ' εφέρ'νε η αδελφή ατ', η αδελφή ατ' εφέρ'νε εκειαπέσ' και έτρωγάμε. Ύστερα ασ' τ' εποίκαν ατ'ς εξορία, τοι Ορωμαίοις εσέρεψαν, εσέρεψαν και εποίκαν ατ'ς εξορία, ατότε εμάς πα εξέγκανε και 'α' ποίναν εμας εξορία και είπε ατός ο θείο Αμανάτ'ς, εποίκες έναν καλό, είπεν ατονε, ποίσον α' καλά, είπεν ατονε. 'Α παίρτς με και πας την αδελφή μ' και παίρω τουλάχιστον χαδλούχ' και επεκεί πάμε εξορία. Και άτσ' πα ετάραξέ μας δύος χωροφύλακοις και δύος εμείς και τρέχομε να εφτάνομε το αυτό, την εξορία, το σερκιέτ. Έτονε έναν ποτάμ' και είχεν έναν τρανόν γεφύρ', ξυλένρον γεφύρ', και ασ' σο ξυλένρον το γεφύρ' εκεί μερέαν έτον το σερκιέτ και εμείς ακόμαν ασ' σο Νιξάρ μερέαν 'α φτάνομε σο γεφύρ' και 'α δάνομε εκεί μερέα. Είνας ποπάς πα είνας χωροφύλακας εσυνόδευε τον ποπά, ασ' σο Νιξάρ αφκά όταν εκατήβαμε έξ' μερέα. Ο ποπάς να 'πένε 'κ' επόρ'νε, ο χωροφύλακας με τ' άλογο 'α πάτ'νεν ατον, με την γαμψίν εντούνεν τον ποπάν. Τελευταία είπε μασε, 'α κρατείτε τονε. Όχι ατό ψέμα 'κ' έχ', όπως μιλώ σε αραέτσ'. Ά κρατείτε τον, είπε, και 'α παίρετε τον και πάτε, είπε, τον ποπά ους το γεφύρ', είπε. Εκράτεσάμε ασ' σ' έναν το μερέα εγώ και ασ' το μερέα ο θείο Αμανάτ'ς και επήραμ' ατον και επήγαμε ους το γεφύρ' απάν'. Απεκεί μερέα έρθαν Τούρκ' και επένανε την αγορά, σο παζάρ σο Νιξάρ. Εμάς είπε μας ο χωροφύλακας, αφήστε τον και φυάτε. Τα τῶαρούχα εξέγκαν ασ' σα ποδάρα τ' και έρθαν επήραν και τον ποπά εκούντεσαν σο ποτάμ'. Έσυραν σο ποτάμ' απέσ' και εδέβεν πλαν, ακόμαν πάει ο ποπάς. Ακόμαν πάει ο ποπάς. Επήεν, έφυεν. Άτσ' πα επήγαμε έφτασάμε το αυτό, το σερκιέ. Μόλις έφτασάμε το σερκιέ, εκάτσαμε εκεκά και ατός ο χωροφύλακας με τ' άλογο και εεεεε αποπάνκεκά κανείς 'κ' εσκώθε να κράνε τ' άλογόν ατ'. Ασ' τ' έρτουν ένας χωροφύλακας 'α πένες εκράνες τ' άλογόν ατ' να πάει εκεκά και εκατήβαινε και επεκεί 'α έλεε σε, 'α 'υρικλώεις α' και υγρόν αν έτονε, 'α ξεραίνοντε, τ' άλογο 'α γύριζες α' δεξιά, αριστερά και να στεγνών'. Κανείς 'κ' εσκώθεν, εσκάλωσεν με την γαμψίν τσάτα

πάτα, τσάτα πάτα, έναν γαμψέα έφαγα, ακόμαν σο κιφάλι -ι- μ' απάν' σταυρωμένον έν'. Εκείνο έφαγα γαμψέα ασ' σοι Τούρκ'ς, άλλο 'κ' έφαγα. Μετά απ' εκεί επήγαμε εξορία απέσ' ασ' χάνα, χάνα έλεγάν ατα. Απ' αδά έναν χάν' έτονε στον Κορινό, ασ' στον Κορινό έναν χάν' έτονε στον Μακρύγιαλο, ατουπανκεκά αραέτσ' ασ' σ' έναν σ' άλλο ανάμεσά τρία ώρας, τέσσερα ώρας η απόσταση ήτανε. Και ασ' σο χάν' σο χάν' επένανε σερκιέτ, επήρανε και επήγανε μας, εξέβαμε μέχρι το Σεβάζ. Το Σεβάζ το λέει, έτονε τρανό πολιτεία.

Ερευνητής: Ναι, Σεβάστεια.

Πληροφορητής: Το Σεβάζ, εκεί εσκότωσανε τοι Ορωμαίοις και τοι Τούρκ'ς, το κράτος, το κράτος. Ήμποιος έφευε ασ' στον στρατό και εκρέμανάν ατονε.

Ερευνητής: Είτε Ορωμαίος έτονε είτε Τούρκος.

Πληροφορητής: Όντιναν θέλτς, εκρέμανε. Άτσ' πα επήγαμε σο Σεβάζ, εκάτσαμε μία εβδομάδα και απεκεί ασ' σο Σεβάζ έφυγάμε, πάμε για το Καγκάλ, πάμε εκειαπεσ' σα μεσόγεια πάμε, στην Τουρκίαν κιάν. Επήγαμε σ' έναν χωρίον, Τελητάδ' έλεγάν α', άμον πέτρα, αποφκά ασ' πέτραν έβγονανεν και εποίνανε σπít', ασ' την πέτρα αποφκά, τ' απάν' ίτο έτονε, ραχί, βουνό πέτρα. Επεκιαφκά εδέβαμε, επήγαμε σ' έναν χωρίο. Άφτηναμε 'α ποίναμε φαϊ. 'Α σέρευάμε κουσκούρα, 'α σέρευάμε χορτάρα εκέκα εβραδύναμε και 'α ποίναμε λίγο φαϊ και έτρωγάμε. Εσκάλωσάν εμας με τα πέτρας οι Τούρκ'.

Ερευνητής: Πω! Πω!

Πληροφορητής: Ά σκότωναν εμασε. Έφυγάμε, εσέβαμε απέσ' σο ίτο, τα σκεύα μουν εφέκαμ' ατα απάν' σ' αψίματα και εμείς εσέβαμε απέσ' σο ίτο σο χάν' απέσ'. Το πρωίν αχτε εξέβαμε επεκεί, επήγαμε σ' ατό το Καγκάλ, Καγκάλ το λένε πολιτεία. Σο Καγκάλ εκεί εστάθαμε, ασ' σο Καγκάλ έξ' μερέα εκεκά επήρανε μας και επήγαν, ένας αέρας φυσά κρύος αέρας. Έτανε Ορωμαίοι απέσ' σο Καγκάλ Ορωμαίοι, εξορία έτανε. Έγκανε δύο τῶουβάλα ψωμία σο σεφκιέτ, στην εξορία. Ατόσο ολίγο ψωμί να επήρα, ψέματα 'α λέγω σε. Το ψωμί εκομματίαζαν και εσκών'ναν εσύρνανα και εσύ αρπάξεις α', εγώ 'α 'ρπάζ' α' απέσ' ο κόσμος. Εταγούτεψαν τα ψωμία και εσέρεψαν εμας, επήγανε εσέγκανε μας σο αυτό απέσ', σο χάν' απέσ'. Έπεσάμε εκειαπέσ' τη βραδυ, το πρωίν αχτες έρθανε δύος χωροφύλακοι. Αλλά εμείς εθέρασάμε εκειαπέσ' 'α στεκάμε. Άλλο παράδας πα 'κ' είχαμε να πέναμε εξορία. Ήμπαν κεκά χάν'

εκοίμ'νες, την ημέρα δρόμο επαίρναμε ασ' σο χάν' σο χάν'. 'Α' ποίνες, 'α πλέρωνες, ας λέγω σε. Άλλο παράδας 'κ' είχαμε. Απόψ' είπαμε, 'α κοιόμες οξουκά, είπαμε, σ' ένα χάν', Σερέχαν έλεγαν α'. Ατείν ήντσαν έχ' παράδας, ας εμπαιν' απέσ', είπανε, ήμποιος 'κ' έχ' 'α κείται οπουκά, είπανε, Μάρτιος μήνας. Εμείς 600 νομάτ' είπαμε απόψ' 'α κοιμούμες οξουκά. Καθένας σα τ'δουλόπα μουν απάν' εξάρωσάμε εκεκά αράτσ' και 'α ξημερώνομε. Ατείν ντό εσκέφτανε, ντό 'κ' εσκέφτανε, πονηροί οι Τούρκ', είπανε εσάς 'α δένομε σας, είπανε, χέρα, ποδάρα. 'Α' 'δεναν εμασε και 'α κοιόμες εκεκά.

Ερευνητής: Να σκούστον τη νύχτα ευτάτε τίποτα.

Πληροφορητής: Να μη φεύετε. Εσκώθανε έδεσαν 10-15 νομάτ'ς. Ετέρεσανε 600 νομάτ'ς πώς 'α δένομ' ατ'ς, εσκάλωσαν με τον βούρ-δουλο πατ κιούτ, πάτα κιούτα πάλι εσέγκανε μας σο χάν' απέσ'. Απ' εκεί ξάν' εξορία, ξάν' επήγαμε. Ας' σο Καγκάλ οι χωροφύλακοι, επήραν εμας δύο χωροφύλακοι και θεήρναμε εμείς απέσ' σο Καγκάλ 'α κάθουμ'νες. Ατείν ήταν ασ' στην Τίμπι 12 ώρας κι άλλο μακρά στην Ανατολή κέσ' κι άλλο μακρά ήτανε. Επεκεί ήτανε και εποίναμε χωροφυλακή σο Καγκάλ. Εδέκαν εμας απ' ένα λαβάσ', αδάκες 'κ' ευτάνε λαβάσ'; Απ' έναν αϊκο. Ας' σο βράδον έφαγαμ' α' αμάν εκείνο, 'κ' είχαμε να έτρωγάμε, το πρωίν αχτε 'δεν 'κ' έν'. Το πρωί ετάραξανε μας δύος στρατιώτ'ς, επήγανε σ' ένα μέρος Τούρκ' ήτανε, ασην Τίμπι ήτανε και εποίκαν άδεια, την άδεια τεπίρ χαβά λέν' α'. 'Α παίρναν άδεια κι 'α πέναν σα σπίτ'α τουνε. Και μετ' εκείντς μαζί και με το ταχυδρομείο. Το ταχυδρομείο έτονε μετ' άλογο καβάλα και επένε. Ένα καιρό ας' τ' επήγαμε, το ταχυδρομείο ελάγγεψε τ' άλογο και επέλεκε και εδέβεν πλά. Εμείς έμ'νες με τοι αυτούς, τοι στρατιώτ'ς. Ας' σα χωρία απέσ' επέρανε και να ψαλάφαναμε και έτρωγάμε, εντρέπουμ'νές. Ας' σο χωρίο μουν έξ' πουδέν 'κ' επήγαμε στην ξε-νιτεία και εντρέπουμ'νες.

Ερευνητής: Γιατί εντρέπουστον; Να φογούστον ναι.

Πληροφορητής: Ας' σοιν Τούρκ'ς 'α ψαλάφαναμε, Τούρκ'ς ήτανε.

Ερευνητής: Α, ναι.

Πληροφορητής: Επ' εκείντς 'α ψαλάφανάμε και έτρωγάμε. Εμείς 'κ' εψαλάφανάμε και πεινασμέν' επέναμε. Επήγαμε έναν ημέρα, ολόκληρον ημέρα, είπανε μας οι στρατιώτ', επήγαμε

σ' έναν χωρίο Γέλιτζε έλεγαν α', Κούρκικο χωρίο. Ατείντς πα εντώκεν ατ'ς ο Τοπάλ Οσμάντς, ατείντς πα εντώκε.

Ερευνητής: Ο αιμοβόρο.

Πληροφορητής: Ναι. Ατείντς πα εντώκε, απ' ατείντς πα σκότωσε. Αβούτο το χωρίο είπανε μασε οι στρατιώτ', είναι καλό χωρίο, είπανε μασε. Κάποτε θυμάσαι, έλεγαν αδακιάν ασ' ούλα καλόν χωρίον τα Καταφύγ' έν', έλεγάνε. Ατείντς πα εκείνο άμον το Καταφύγ' είχαν α' έναν καλόν χωρίο. Εκεί Κούρτ' ήτανε. Είπαν εμας οι στρατιώτ', εμείς έχομε γράμματα, είπανε, επ' εκεί μερ' ήτανε ασ' στην Τίμπι, από στρατιώτ'ς. 'Α πάμε δίγομε τα γράμματα τουν, είπανε σο χωρίο. Εσείς 'α πάτε ρωτάτε τη κιοχαγά τ' οσπίτ'. Τη κιοχαγιά τ' οσπίτ' έτονε και ένας ξένος ήμποιος έρχουτονε, 'α παίρναν ατονε κι επένανε ση μουχτάρ, ση πρόεδρονος και εβγάλ'ναν ατονε ένα δέρ' φαϊ. Αβούτος ο άνθρωπο θέλ' να τρώει, πεινασμένος έν, 'α δις ατον ένα δέρ' φαϊ. Εσκώθαμε εποίκαμε, Τσιγί έλεγαν α', ερώτεσάμε τη Τσιγί τ' οσπίτ' μερ' έν'; Αδέκεκα, ακεκά έν' σο χωρίο απέσ' επήγαμε εύραμε τη Τσιγί τ' οσπίτ'. Αδάκα στην πόρτα μουν πως έν' και ασ' ση μέσ' κιαν πάει δρόμο, απ' αδάμερεα σπίτ'α, απ' εκεί μερέα πα σπίτ'α εκεκά, απέσ' ση μαχαλά Κούρτ'. Αϊκα σπίτ'α όχι, απέσ' σο χώμα, αφκά σο χώμα. Ένας γοτδαμάνος έτονε εκεκά, ερώτεσάμ' ατονε τη Τσιγί τ' οσπίτ' πού έν', είπαμ' ατονε (μιλάει τουρκικά). Αδά έν' είπαμ' ατονε. 'Κ' έν' αδά είπε. Ατώρα έρθεν εβράδυνε, ατώρα εμείς πού 'α πάμε άλλο; Άλλο τόπος 'κ' έν'. Έτονε έναν χωματένον τουβάρ' εκεκά και επήγαμε εκεκά εκούμψαμε εκεκά και αδακεκά 'α κοιμούμες, είπαμε. Αράτσ' όπως είμες, 'δεν 'κ' έχομε. Τον Γιώργον τον Πηλαλίδην επορεί να εξέρτς ατον...

Ερευνητής: Εξέρ' ατον.

Πληροφορητής: Τη Θόδωρονος τον πατέρα εξέρτς ατονε;

Ερευνητής: Ο Θόδωρο συμμαθητής -ι- μ' έτονε.

Πληροφορητής: Άρ' εκείνος και εγώ έμ'νες οι δύος. Ίστε περιμένομε εκεκά, εξέβε ένας γυναίκα ασ' ένα πόρτα επεκεκά, ένας ψηλέσσα Κούρτσα και ατέ άτσ' είπε μασε, λέγ' α' και η καρδιά μ' πα γομούται, ελάτε παιδιά είπε, η Κούρτσα, η Κούρτσα...

Ερευνητής: Μάνα έτονε, θείο Γιάννε, ελέπ'ς έτονε μάνα.

Πληροφορητής: (Κλαίει) εκείντς πα εντώκαν ατσε. Ελάτε, είπε μας. Επήρε μας και επήεν εσέγκεν μας σο βάθος απέσ', σ' οσπίτ' απέσ'

έναν δωμάτιον, έναν έμορφον δωμάτιον ασπρισμένο. Εκεί ασβέστ' πα 'κ' έτονε, άσπρον χώμα έτονε και μετ' εκείνον εσβέστωνανε. Εσέγκε μας εκειάπεσ', τιβάνα χαμελά, απ' αβούτο χαμελόν, τιβάνα χωματένα, απάν' χαλία, συρμένα εκειαπάν', χαλία στρωμένα, μαξιλάρα. Χαλία εκεί έτανε, αδά τ' όνομαν έχ'νε.

Παρέμβαση της γυναίκα του: Στην Τουρκία έτανε χαλία.

Ερευνητής: Ναι χαλία ασ' την Ανατολή, απ' εκεί.

Πληροφορητής: Ατέ η χερίφαινα αμάν επήεν εποίκε, αδακεκά καθέστε, είπε, εκεκά εκάθουμ'νε εγώ και αμάν πάει φέρ' έναν ταγόπον και ασπρισμένο, άψιμο καθαρό, άψιμο 'κ' έφηνάνε, και φέρ' σοί το απάν' ίτε, κουσκούρα αναφμένα και χορτάρα καμένα, ας λέγω σε, και ετάραζεσ ατα και εχουλίσ'νε. Εσείς καθέστε αδακεκά, είπε, και εκάτσαμε εκεκά. Και εκείνε επήγεν πουσίντα έλεγαμ' ατα. Εποίκε τα πουσίντα και εγώμωσε απέσ' το βούτορο, βούτορο και έγκε μαςε. Έγκε μαςε και έναν τεστέ γιοχάδας, τσοκαλίκ' έγκε μας εκεκά έτρωγάμε. Ίστε έτρωγάμε, είπαμε εμείς αύριο ντ' 'α τρώγομε; Είχαμε εκεκά έναν τδάντα, ας βάλομε ολίγα γιοχάδας στην τδάνταμ είπαμε.

Ερευνητής: Για αύριο.

Πληροφορητής: Για αύριο, εσέγκαμε ολίγα γιοχάδας πα την τδάντα απέσ' και έφαγαμε εκεκά. Και έρθεν επήρε το τραπέζ' και έφαετε; Είπε. Έφαγαμε, είπαμε. Άμα τα γιοχάδας τ' επήραμε 'κ' εξέρ' εΐεινε. Ατέ επήε είπε, άντρας ατ'ς έτονε, αδελφός ατ'ς έτονε, ντ' έτονε 'κ' εξέρω. Έρθεν ένας Κούρτος και αποπίσ' ένας κι άλλος. Έρθε ερώτεσεν ντό είστουνε και απόθεν είστουνε και απόθεν έρχεστουνε και ερώτεσε μας. Ερώτεσε μαςε. Είπαμε τα πάθη τη Τοπάλ Οσμάν, ας λέγω σε. Εμάς πα εντώκε, είπανε, ο Τοπάλ Οσμάντς. Πρώτα εντώκε εκείντς και επεκεί έρθε σ' εμάς απάνκεκά, έρθε σ' εμάς απάνκεκά. 'Ατσ' πα εστάθα εκεί σον χωροφύλακα σουμά, 11 μήνας έστεκα σον χωροφύλακα σουμά. Έντεκα μήνας ο χωροφύλακας επένε εκεί σο Καγκάλ χωροφύλακας και ο πατέρας ατ' επένε ατού την Τίμπι την πολιτεία. Είχε έναν κορίτδ' και έναν πα αγούρ' είχε η νύφε ατ'ς και έναν πα κορτσόπον είχαν ατόσον και τη χωροφύλακα η μάνα και ο γοτσαμένο. Έντεκα μήνας εστάθα και μίαν το κατδίν ατουνε 'κ' είδα ξάι.

Ερευνητής: Είχαν α' σκεπασμένο με φερετζέ.

Πληροφορητής: Σκεπασμένο ναι. Απ' εκεί ασ' την πόρτα έρχουτον αποζουκέσ' επένα την

πόρτα και εκούιζα και εποίνα και ένοιγαν την πόρταν και έρχουνταν ένοιγάν εμε, τα κατδία τδிலεμένα. Έντεκα μήνας εκάτσα το κορίτδ' ατό, άμον σπιτί' άνθρωπος άλλο 'κ' ετδίλλε. Η γραία εκάθουτον εκεκά, εντώκα ένοιξα και το κορίτσ' εκάθουτον εκεκά, το κατσίαν ατ'ς ένοιξε, απέσ' ασ' τ' εσέβε το κορίτσ' και εσκάλωσέν ατην η μάνα ατ'ς, αρμένικο κατσίαν έξις, είπεν ατηνε, με συγχωρείς το γαιδούρ' έχ'το κατσί σ', είπεν ατηνε. Είπα την, Άνα, είπα τηνε, τη μάνα Άνα έλεγάν ατηνε, αδελφή μ' έν', είπα τηνε. Εγώ το παιδί σουν είμαι, είπα τηνε. Γιοχ, ογλού μ', είπε, τ' εμέτερον ο νόμος 'κί σκών' Ορωμαίος να ελέπ' τη Τούρκ'σας το κατσί.

Ερευνητής: Ααα, ατόσον αυστηρό έτονε.

Πληροφορητής: Τόσο, τόσο.

Ερευνητής: Τόσο αυστηρά.

Πληροφορητής: Ύστερα πα ιστορίας έφυγα και εγλύτωσα. Εξέρτς ντ' έλεγάν εμε; Γιάννε, τ' εσόν το δίκιο αν τρώγομε, οφίδα 'ίνεται την γούλα μ', έλεγάν εμε. Άτσ' έλεγάν εμε. Και τελευταία έφυγα και εγλύτωσα, έφυγα και εγλύτωσα.

Ερευνητής: Πότε έφυες το '23 ή το '22;

Πληροφορητής: Ατότε το '23 έτονε.

Ερευνητής: Ναι, έρθες κατευθείαν στην Κατερίνη ή...

Πληροφορητής: Το '23 εκεί έμ'νες, 23 Φεβρουαρίου εκατήβαμε την Ορντού.

Ερευνητής: Στην Ορντού. Και ασ' την Ορντού έρθες πού;

Πληροφορητής: Ασ' την Τίμπι επήγαμε σο Καγκάλ, ασ' σο Καγκάλ εκατήβαμε σο Σεβάζ και ασ' σο Σεβάζ εκλώσταμε την Ανατολή μερέα. Και επήγαμε σ' έναν πολιτεία Γοτσέγαγ και έναν χωρίο, έναν πολιτεία έλεγάν α' Ζάρα, ύστερα επήγαμε σο Μελέτ και σ' έναν χωρίο Κιόλκιοϊ και επεκεί έτονε η Ορντού. Εκατήβαμε την Ορντού, ολόκληρα ημέρες επορπάναμε.

Ερευνητής: Και ασ' την Ορντού πότε έρθες αδά στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Ασ' την Ορντού; Εστάθαμε αφκά την Ορντού δύο χρόνα, δύο χρόνα.

Ερευνητής: Σ' όποιον μαχαλά;

Πληροφορητής: Το '23, 23 Φεβρουαρίου εκατήβαμε την Ορντού, τη λεφκουταρί' τα φύλλα άμον πεντικού ωτία έτανε, ένοιξανε τα φύλλα. Και εκειαφκά έταν χαλατδήςδες, οι άλλ' όλ' έφυγανε, κάμπου 70 οικογένειας επελέστανε απέσ' την Ορντού. Όλ' πα απαδά και απακεί έτανε ασ' σα χωρία κέσ', να λέγω σε, καθαυτό

Ορτουλούδες 'κ' επελέστανε απέσ', ασ' σα χωρία έτανε εκείν' πα, εποίνανε χαλαώματα, είχανε σκεύα πολλά, εχαλάγιονανε.

Ερευνητής: Καλά, πότε έφυες ασ' την Ορντού για την Ελλάδα, ποίο χρονία;

Πληροφορητής: Ά λέγω σε εκείνο, πώς επήγα εγνώρτσα εκείν' το κέσ'. Είχα έναν Γιάνκο, Σι-ταρόπουλος έλεγάν ατονε, ξεις ατον ακου-στά;

Ερευνητής: Ναι εξέρω.

Πληροφορητής: Ναι τ' εκείνού η μάνα και τ' εμόν η καλομάνα, τη μάνας -ι- μ' η μάνα, αδελφά έτανε. Και για τ' ατείντς εκατήβα την Ορντού, για τ' ατείντς επήγα την Ορντού. Σ' εμέτερα κέσ' επειδή έτον ανταρτικό, όλ' εχά-θανε, σ' εμέτερα κέσ' εφογούμ'νες να πέναμε και εκατήβαμε ατού μερέα την Ορντού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επήγαμε σ' είχαν χαλατσή σου-μά και εχαλάγιονε σκεύα εκεκά. Τον πεθερό μ' πα εδέκεν ατος ένας λόγος, ένας τσιράχς, σκεύα εποίνε. Ά παίρνεν ατονε και επένε σο χαλάγιομα και 'κ' επή με τον πεθερό μ'. Και είπε τον μάστορα, εκεκά π' εχαλάγιωνεν, Χρύσο έλεγάν ατονε, ασ' σα χωρία έτονε, Χρύσο, είπεν ατονε, κανέναν παιδί 'κ' εξέρτς, είπεν ατονε, να παίρω και πάω μετ' εμέν σο χαλάγιομα, είπεν ατονε. Αχά έναν παιδί, αχά έναν παιδί, είπε. Είπε με εσύ από πού είσαι, είπε με ο πεθερό μ'. Εγώ είπα τονε Έρπααλής, είπα τονε. Απόθεν χωρίο, είπε με. Ασ' την Ίσκιλι, Ίσκιλιώτ'. Α! είπε, εγώ την Ίσκιλι έρθα, είπε ο πεθερό μ', έρθα την Ίσκιλι. Τ' εμετέρ' όλ' ασ' σο Σεμέν εκόσεψαν και επήγανε.

Ερευνητής: Την Ίσκιλι

Πληροφορητής: Και εγούρεψαν την Ίσκιλι. Εσκώθαμε εκεκά και πώς 'α φτάμε; Είπε, πώς 'α πας μετ' εμέν, είπε. Κια, θείο, είπα τονε, εμείς ακόμαν οξουκέσ' 'κ' εξέβαμε, 'κ' εξέρομε ούτε από γανώματα ούτε από αυτό. Όπως λες εσύ, 'α πάγω, είπα τονε. Είπε 'α φτάγω σε να αλλάξεις κρεβάτς, είπε, να αλλάξεις φορεσιά, είπε. Έναν ταραμονή αν 'ίνετα, είπε, 'α φύ-γουμες την Ρουσία, είπε, στέκ'ς; είπε με. Στέκω, είπε τονε. Ύστερα ασ' σο βράδο επή-γαμε, εκεί την Παναϊαν κέσ' είχαμε έναν, Ροδή έκουε, ατού τη Γιάννε τη γαρής αδελφή έτονε, η Ροδή. Είπε ντ' εποίκες; Με τ' ε'είνεν εκατήβαμε ασ' την εξορία την Ορντού. Είπα την άτσ' και άτσ'. Μη πας, μη πας, είπε με. Κια πώς 'α πάω είπα τηνε; Κόψον α' και δέβα, είπε, με τα παράδας, είπε. Το πρωίν αχθες ξάν' επήγα εκέσ' ελάσκουμ'νε, έρθε ατός ο πε-

θερό μ'. Είπε 'α πας μετ' εμέν, είπε. Ά πάγω. Όπως είπαμε; Είπε. Θείο, άτσ' πως είπες 'κ' 'α πάγω, είπε τονε. Κιά πώς 'α πας; Είπε. Όπως εσύ, είπα τονε. Εμείς είπε έχομε την εγγονία μουν και έχ' και τ' αγουρόπον ατ'ς και εγώ, είπε, τρείος εκείν' και ένας εγώ τέσσερι νομάτ', είπε, τρία 'α παίρομε εμείς, είπε και έναν 'α παίρτς εσύ, είπε. Ας πάγω είπα, ας πάγω, είπα τονε. Εσκώθαμε εποίκαμε, ο πε-θερό μ' επήρε με και επήγαμε την Ορντού σ' έναν μέρος μερέα έξ' ασ' την Ορντού ατείν οι Πολικάντ' τηναν έλεγάνε, ατείν είχανε ασ' την Ορντού έξ' μερέα οσπίτ', Τσοκλί Μπασί έλεγάν α', εκεί σο Τσοκλί Μπασί έστεκαν ατείν. Επήγαμε σ' οσπίν ατουν. Επήγα εύ-ρηκα τη Λευτέρ', ο Μανώλης έλεγάν ατονε, τη Λευτέρ' τη Λεόντη η γαρή πα τη πεθεράς -ι- μ' αδελφή έτονε, η Ειρήνη, η Μεταφόρφη, το άλλ' το κορίτσ' ν ατουν η Μαρία, ατόσα κορτσόπα έταν ατείν και αβούτε η Παρθένα τρανόν κορίτσ', τη Σοφίας αδελφή.

Ερευνητής: Ναι ξέρω.

Πληροφορητής: Ατέ μεγάλο κορίτσ' έτονε. Της ηλικίας κορίτσ' έτονε ατέ την εγώ πα επήρα. Είπε με ο πεθερό μ' εγώ 'α παίρω σε και πάω σο ίτο, σο Τσάμπαση, είπε με. Πας μετ' εμέν, είπε με. Πάω, είπα τονε. Το '23 επήγαμε σο Τσάμπαση. Ατός Αλέκο πα και ο κουνιάδος ατ' και οικογένεια έτονε εκεί η Ειρήνη, η Παρ-θένα και επήγαμε σο Τσάμπαση. Εκεί απάν' εχαλάγιοναμε, 'κ' εφογούμ'νες. Αλλά 'κ' έταν βάρβαροι πα 'κ' έταν, τα παράλια οι Τούρκ' βάρβαροι 'κ' έτανε.

Ερευνητής: Καλά ασ' την Ορντού πότε έφυγες για την Ελλάδα, ποίο χρονία;

Πληροφορητής: Το '25 έρθα.

Ερευνητής: Α, το '25, ως το '25 την Ορντού έσ'νε.

Πληροφορητής: Ναι, το '23 και το '24 την Ορ-ντού έμ'νε για. Ύστερα επήγαμε σο Τσά-μπαση, το καλοκαίρ' εστάθαμε απάν' σο Τσάμπαση. Το φθινοπώρ' έρθανε τα πλοία, να 'ρχουνταν την Ελλάδα. Ο πεθερό μ' 'κ' 'α πάμε, είπε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Κοφτά πέει ατα.

Ερευνητής: Καλά έχει την αφηγηματικότητα.

Πληροφορητής: Ατείν ας πάνε, εμείς 'κ' 'α πάμε, είπε. Ά στέκ'ς μετ' εμέν, είπε, επαντρεύτα και επήρα το κορίτσ'ν ατ'. Εκεί επαντρεύτα και επήρα το κορίτσ'ν ατ' το '23 με '24 επήρα το κορίτσ'ν ατ', το χειμώνα χτε επήρα το κο-ρίτσ'ν ατ', 'κ' 'α πας εσύ, 'α πάμε σο Τσά-μπαση. Το καλοκαίρ' εδέκαν διαταγή απ' αδά όσοι Ορωμαίοι είναι να ευτάνε.

Ερευνητής: Να έρχουνταν οπίσ'.

Πληροφορητής: Να έρχουνταν οπίσ' ναι. Και άτσ' πα εκατήβαμε στην Ορντού το '24 και έρθαμε στην Ελλάδα το '24.

Ερευνητής: Όταν έρθες στην Ελλάδα το '24 με '25 απευθείας στην Κατερίνη έρθες ή επήες σε άλλα μέρη;

Πληροφορητής: Ας' στην Ορντού εκάλκεψαμε σο πλοίο, επέρασαμε τη Φάτσα, έρθαμε στην Σαμψούντα, έρθαμε στην Σαμψούντα σο πλοίο απάν' και απ' εκεί ασ' στην Σαμψούντα εσκώθαμε έρθαμε σο Σινάπ' και ασ' σο Σινάπ' εσκώθαμε έρθαμε σο αυτό στην Κωνσταντινούπολη και εκεί...

Ερευνητής: Ας' στην Κωνσταντινούπολη;

Πληροφορητής: Ας' στην Κωνσταντινούπολη απές', εκει απές' ασ' σα παράλια απές' επένεν έναν πλοίο και εμείς επέναμε σα μεσόγεια, σο βάθος με το πλοίο. Με πλερωμή έρθαμε. Επλέρωσαμε από 11 παγκανότq έλεγάν ατα, κατοστάρικα, επλέρωσαμε σε κάθε άτομο, εξόν τα φορτία μουνε. Το τουρκικό το πλοίο είπε, έρχεται ένα πλοίο είπε και στην θάλασσα ανθρώπ'ς σύρ, είπε, στην θάλασσα ανθρώπ'ς σύρ', είπε.

Ερευνητής: Γιατί εσύρ'νε στην θάλασσα;

Πληροφορητής: Γιατί αρρώστηναν, είχαν αρρώστιες και εσύρ'ναν ατ'ς απές' στην θάλασσα.

Ερευνητής: Α, και εσύρ'ναν ατ'ς απές' στην θάλασσα.

Πληροφορητής: Ναι. Και μόλις επήγαμε απές' στην Κωνσταντινούπολη, επήγαμε σο στενό απές', εκεί που έν' η γέφυρα και στην γέφυρα αφκά μερέα εκάτσαμε εκεί. Έρθε αμάν η αστυνομία, πολίτσια, εξετάζ' εκεί απάν', εμείς τίποτα 'κ' έχομε. Και είπαν ατονε οι αυτοί, οι καπεταναίοι, τίποτα 'κ' έχ'νε ατείν ούτε αρρώστια έχ'νε ούτε τίποτα έχ'νε, είπε, και επήραν εμας και ασ' στην Κωνσταντινούπολη έξ' μερέα έτονε ένα αυτό, είχανε...

Ερευνητής: Καραντίνα;

Πληροφορητής: Όχι, λουτρό, επήγαμε εποίκαμε λουτρό εκεί. Με τα αυτοκίνητα επήραν εμας και επήγανε και με τα αυτοκίνητα έγκανε μας. Επήγαμε εποίκαμε λουτρό εκεί και έβαλανε τα ρούχα μουνε σο αυτό...

Ερευνητής: Σον κλίβανο;

Πληροφορητής: Σον κλίβανο ναι. Άτσ' πα έρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Στην Ελλάδα πρώτα στην Κατερίνη έρθες;

Πληροφορητής: Απ' εκεί έρθαμε πρώτη φορά εσέβαμε απές' στην Χίο, στην Μυτιλήνη και απ' εκεί έρθαμε στην Χαλκίδα.

Ερευνητής: Στην Χαλκίδα.

Πληροφορητής: Στην Χαλκίδα. Και ασ' στην Χαλκίδα έρθαμε σο ίτο, στον Πειραιά. Έκατσαμε μία εβδομάδα στον Πειραιά και ο πεθερό μ' επήε εξέγκε διαβατήρια ασ' σο ίτο, ασ' στην Αθήνα. Εγώ 'κ' επήγα. Εγώ είπα πάμε μία κάθουμε και επεκεί πάγω στην Αθήνα. Επεκεί υστέρια άλλο στην Αθήνα 'κ' εξιώθε ο Θεός να επένα. Αδά σα χρόνα επήγα δύο φορές.

Ερευνητής: Σώπα, θείο.

Πληροφορητής: Απράνα ντό είπα σε; Παράδας 'κ' είχαμε και τσιφλίκ' 'α γόραζαμε και 'α ποίναμε κτήματα τ' εμέτερα και ντ' έχασαμε εμείς με τ' εείνα την αγορά, ας έλεγάμε το κράτος 'α δις μασε χωράφα ήμπαν κεκά και επέναμε εκάθουμ'νες εκεκά για σον Κορινό για στην Περίσταση.

Ερευνητής: Πάντως ασ' σο κράτος τιδέν 'κ' επήρετε εσείς, χωράφα επήρες αδά ασ' σο κράτος;

Πληροφορητής: Εποίκαμε αγορά αβούτο το Κεραμίδ', εποίκαμε αγορά και δόσεις να εδίναμε 'κ' επόρεσαμε, εσκώθανε....

(Σταματάει απότομα η αφήγηση εδώ)

Λεξιλόγιο

άνα, ανέ = μάνα, λ. τ. anne.

αποξουκέσ', τοπ. επίρ. = από έξω.

αποπάνκεκά, τοπ. επίρ. = από πάνω.

απράνα, χρον. επίρ. = πριν από λίγο.

αρήμαστα = ανώριμα, άγουρα φρούτα.

άχθες = προσ. αντ. γ' προσ. ουδ. γένους = το δικό του, λ. ομηρική.

άχτε = προσ. αντν. γ' προσ. ουδέτ. = δικό του, ομηρ. άθε.

αφίματα = φωτιές, αρχ. άπτω = ανάβω.
 γαμψίν = μαστίγιο, λ. τ. camci.
 γιοχάδας = είδος πίτας, λ. τ. yofka.
 γοτδαμάνος = γέρος, λ. τ. koca.
 γουβία = πηγάδια, λ. αλβ. guve.
 'δεν = τιδέν = τίποτα.
 δέρ' φαί = μικρή ποσότητα φαγητού, λ. λ. diarium = στρατιωτικό σιτηρέσιο.
 δάνομε = περνάμε, αρχ. διαβαίνω = περνώ.
 δουλεύω για την γούλα μ' = δουλεύω μόνον για το φαγητό μου.
 εβάρκιξε = φώναξε γοερά, δυνατά, βαρκίζω = κλαίω και φωνάζω γοερά, λ. ηχοποίητη.
 έγκε = έφερε, αρχ. φέρω.
 εγούρεψαν, εδώ ίδρυσαν, γουρεύω ή κουρεύω = στρώνω, τακτοποιώ, λ. τ. kurmak.
 εδέнен πλαν = έφευγε, ιδιωματισμός.
 εκειαπέс, топ. επір. =εκεί μέσα.
 εκλώσταν = γύρισαν, κλώσκουμαι = γυρίζω, επιστρέφω, αρχ. κλώθω.
 εκόδεψαν = μετανάστευσαν, κοδεύω ή κοτδεύω = μεταναστεύω, μετοικώ, λ. τ. göçmen.
 εκούντεσαν = έσπρωξαν, κουντώ = σπρώχνω.
 ελάσκουμ'νε = τριγύριζα, λάσκουμαι = περιφέρομαι, ομηρ. ηλάσκω.
 εμουτάρτσαν = λέρωσαν, μαγάρισαν, μουραρίζω = λερώνω, λ. τ. mutar.
 εντούνεν = χτυπούσε, αρχ. ενδίδω.
 έξυναν = έριχναν, έχυνα, ξύνω, χύνω.
 επελέσκουτον = έμενε, απόμεινε, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.
 επελέστα = έμεινα, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.
 έπεσα φυλακή = έκανα φυλακή, φυλακίστηκα, ιδιωματισμός.
 επουγαλεύτανε = βαρέθηκαν, πουγαλεύκουμαι = καταπονούμαι, βαριέμαι, λ. τ. buğalmak.
 ερίαζαν = φύλαγαν, εράζω, ωράζω = φυλάττω, παρατηρώ, αρχ. ώρα = φροντίδα.
 εσέρεψαν = μάζεψαν, σερεύω = μαζεύω, αρχ. σωρός.
 έστεκαμε = μέναμε.
 εσουβάβαν = σουβάντιζαν.
 εταγούτεψαν = σκόρπισαν, ταγουτεύω = σκορπίζω, σπαταλώ, λ. τ. dagilmek.
 ετάκωναμε = σπάζαμε, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη.
 ετσάιξε = φώναξε, τσαϊζω = φωνασκλώ, λ. ηχοποίητη.
 ετδιατσιαλτσάμε = ξεγυμνώσαμε, τδιατσιαλίζω = ξεγυμνώνω από τα φύλλα, εδώ.
 εχτάλεύαμε = σκάβαμε, αχταλεύω = σκάβω, λ. τ. aktarmak.
 ήμποιος = αναφ. αντ. = όποιος.
 ίτο = αυτό, αντ.
 κατδίν = πρόσωπο, λ. λ. carpsa.
 κειάπεс', топик. επір. = εκεί μέσα.
 Κιουρτζήδες = Τούρκοι γεωργιανής καταγωγής.
 κιοχαγάς, κεχαγιάс = αξιωματούχος οθωμανικού κράτους, λ. τ. kâhya.
 κολόθα = μικρά ψωμάκια, αρχ. κόλον.
 κοτόџа = καλαμπόκια, λ. τ. kodos.
 λαβάџ' = είδος λαγάνας, λ. τ. lavaş.
 λεφκουταρί' = φουντουκιού, λεφτουκάρ' = φουντούκι, ελλην., λεπροκάρυον.
 μάγαραδας = σπηλιές, λ. τ. mağara.
 μουχτάρτс = πρόεδρος χωριού, λ. τ. muhtar.
 νε νε = ούτε ούτε, συμπλ. σύνδ. λ. τ. ne ne.
 ξάι = καθόλου, λ. λ. exagium.
 ορμάνα = δάση, λ. τ. orman.
 παγκανόта, λίρα ίση με 150 γρόσια.
 πεσπελί, троп. επір. = ίσως, προφανώς, ασφαλώς, λ. τ. besbelli.
 пусούνта = είδος χυλού από κρίθινο αλεύρι, λ. τ. pişinti.
 σαχτάρ' = στάχτη.

σερκιέτ = εξορία, λ. τ. sürgün.
 τα λουλούδα εξούντανε = απανθίζανε, έπεφταν τα λουλούδια.
 τεστέ = δεσμίδα χόρτων, καπνού σταχίων, λ. τ. deste.
 τζάγα = τζάκια.
 τρυπία = τρύπες.
 τσαμούρ' = λάσπη, λ. τ. çamur.
 τσοκαλίκ' = μυζήθρα, λ. τ. çökelik.
 τσιβεύω = χαράσσω, λ. τ. çizgi.
 τσίλεμένα = σκεπασμένα, λ. τ. çul = κάλυμμα.
 τσιράχ'ς = βοηθός, παραγιός, λ. τ. çirak.
 τδουλόπα = μικρά καλύμματα, λ. τ. çul = κάλυμμα.
 'υρικλώεις = γυρίζεις, γυροκλώθω = τριγυρίζω, γυρίζω, αρχ, κλώθω.
 φοσόπον = μικρή λακκούβα, λ. λατ. fossa = όρυγμα.
 φούρνικο = αλεσμένο καλαμπόκι και ψημένο στον φούρνο.
 χαλατσήδες = γανωματήδες, λ. τ. kalayci.
 χαδλούχ' = χατζηλίκι, λ. τ. hacılik.
 χερίφαινα = γυναίκα, σύζυγος, λ. τ. herif = άτομο, άνθρωπος, σύζυγος.
 ψαλάφαναμε = ζητούσαμε, ψαλαφώ = ζητώ, αρχ. ψηλαφώ.

Σχόλια

Τοπάλ Οσμάν στην Έρπαα

Η εμφάνιση του Τοπάλ Οσμάν φέρνει καταστροφή και εξόντωση των χριστιανών. Στην Έρπαα κατέσφαξαν απάνθρωπα τους χριστιανούς. Στο χωριό Κιρχαρμάν καίνε οι Τούρκοι τους κατοίκους μέσα στην εκκλησία και στο σχολείο. Μετά ξεχύθηκε σαν ματωμένο ποτάμι στα χωριά Φάδαρα, Κουρχαρμάν, Φερισνταάγ, Κουζούλτερεν και Χατζήμπεη. Μάζεψαν τους κατοίκους σε εκκλησιές και αχυρώνες και τους έκαψαν ζωντανούς. Άλλους τους έριχναν στα πηγάδια και άλλους στο ποτάμι, αφού πρώτα τους χτυπούσαν με κάμες ή ξιφολόγχες. Στο χωριό Χατζήμπεη ρίχνουν τους κατοίκους μισοσφαγμένους μέσα στο πηγάδι. Όσοι δεν σφάχθηκαν εξορίστηκαν πεινασμένοι και ξεπαγιασμένοι και εξοντώθηκαν οι περισσότεροι.

Δομένικο

Το Δομένικο είναι χωριό του νομού Λάρισας. Διοικητικά ανήκει στον Δήμο Ελασσόνας. Βρίσκεται στα βορειοδυτικά του νομού χτισμένο σε υψόμετρο 280 μέτρων. Απέχει 11 χιλιόμετρα από την έδρα του δήμου, την Ελασσόνα.

Εξορία κατοίκων

Οι κάτοικοι εξορίστηκαν το 1920 σε: Τοκάτη – Σεβάστεια – Μαλάτεια και στα βάθη της Ανατολίας.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, θέλω να μου πεις όλη τη ζωή σου, πού γεννήθηκες και ποια χρονιά.
Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα δεν το ξέρω, είμαι 90 χρονών, όταν ήρθαμε εδώ περάσαμε από επιτροπή, αλλά δεν ήξερα πότε γεννήθηκα.
Ερευνητής: Η μάνα σου το σου είπε;
Πληροφορητής: Στρατιώτης δεν πήγα.
Ερευνητής: Δεν πήγες.
Πληροφορητής: Δεν πήγα, ούτε εδώ υπηρέτησα.
Ερευνητής: Η μάνα σου το σου έλεγε, πόσο χρονών

είσαι περίπου τώρα;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Η μάνα σου τι σου έλεγε, πόσο χρονών είσαι;
Πληροφορητής: Η μάνα μου 13, 14 χρονών θα ήμουνα. Και η μάνα μου πέρασε μεγάλους φόβους.
Ερευνητής: Δηλαδή τώρα είσαι γύρω στα 90;
Πληροφορητής: Εγώ τώρα σύμφωνα με τα χαρτιά πέρασα τα 90, γράφτηκε στην Ελλάδα λίγο μεγαλύτερος.
Ερευνητής: Με τα ελληνικά τα χαρτιά.
Πληροφορητής: Μεγάλος γράφτηκε λίγο

Ερευνητής: Α!
 Πληροφορητής: Ναι, αλλά τώρα ίσως είμαι 85 χρονών.
 Ερευνητής: Ωραία, πού γεννήθηκες, σε ποιο μέρος;
 Πληροφορητής: Στον Πόντο, στον Πόντο,
 Ερευνητής: Στον Πόντο σε ποιο μέρος;
 Πληροφορητής: Σεβάστεια.
 Ερευνητής: Σεβάστεια.
 Πληροφορητής: Από Σεβάστεια η πολιτεία μας ήτανε μακριά.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Στα μεσόγεια ήτανε. Εμείς ήμασταν προς τα κάτω. Σαμψούντα, Έρπαα και μετά ήταν η Σεβάστεια. Εμείς ήμασταν στη μέση και για αυτό λέγεται μεσόγεια.
 Ερευνητής: Η ονομασία του είναι Έρπαα;
 Πληροφορητής: Έρπαα πολιτεία.
 Ερευνητής: Πολιτεία, πώς τη θυμάσαι, αυτό θέλω να μου πεις.
 Πληροφορητής: Από την Τουρκία;
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Από την πολιτεία τι να θυμάμαι; Το ίδιο ήμασταν. Κάθε Πέμπτη είχαμε αγορά και η μητέρα μου πήγαινε και ψώνιζε και γύριζε στο χωριό. Αλλά στην εποχή μου ψώνιζαν οι γονείς μου, ύστερα όταν ήρθε η σειρά μας, ήρθε και ο Τοπάλ Οσμάν και χαθήκαμε μέσα στα δάση.
 Ερευνητής: Η Έρπαα ήτανε κωμόπολη.
 Πληροφορητής: Μεγάλη πολιτεία ήτανε.
 Ερευνητής: Μεγάλη πολιτεία τα μεσόγεια είπες.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Το λιμάνι της ήταν η Σαμψούντα;
 Πληροφορητής: Λιμάνι δεν είχαμε, όχι.
 Ερευνητής: Όχι, δηλαδή όταν κατεβαίνατε στη θάλασσα, στην Σαμψούντα κατεβαίνατε.
 Πληροφορητής: Απ' την Έρπαα κατεβαίναμε στην Σαμψούντα.
 Ερευνητής: Ναι, πόση ώρα κάνατε;
 Πληροφορητής: Πόση ώρα; Απ' το χωριό μας στην Έρπαα ήταν τρεις ώρες.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και από το χωριό μας στην Σαμψούντα πηγαίναμε σε τρεις μέρες.
 Ερευνητής: Μακριά ήτανε.
 Πληροφορητής: Μακριά ήτανε.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και στην Ορντού πηγαίναμε σε τρεις μέρες με τα ζώα.
 Ερευνητής: Με τα ζώα.
 Ερευνητής: Το χωριό σας πώς το έλεγαν;
 Πληροφορητής: Ίσκιλι, Ίσκιλι.
 Ερευνητής: Ίσκιλι, α, Ίσκιλιώτες.
 Πληροφορητής: Ίσκιλιώτες.
 Ερευνητής: Μερικές οικογένειες που ήρθαν και ζουν εδώ;
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Ποιες είναι θέλω να μου τις πεις. Μια οικογένεια είναι η δικιά σας, οι Μοροζάντ'. Άλλες;

Πληροφορητής: Από εδώ όλοι έφυγαν, εδώ ήτανε ο Σαββίδης εκείνος ο Γιάννης.
 Ερευνητής: Σαββιδαίοι.
 Πληροφορητής: Είχε τα κορίτσια του Τουρκόγιαννη ο Νικόλας ήταν στην Αθήνα.
 Ερευνητής: Ναι, ναι.
 Πληροφορητής: Ναι με τον πατέρα της είμαστε πρώτα ξαδέλφια. Αν ζούσε τώρα εκείνος, θα σου έλεγε, δυο χρόνια πέρασε στο Βουνό αντάρτης.
 Ερευνητής: Αντάρτης ήτανε.
 Πληροφορητής: Αλλά εγώ ένα καλοκαίρι έμεινα στο βουνό, κατεβήκαμε και μας εξόρισαν, πήγαμε στο Νίξαρ.
 Ερευνητής: Άλλη πολιτεία το Νίξαρ.
 Πληροφορητής: Στο Νίξαρ έκαστα τρεις μήνες φυλακή. Από κει μας εξόρισαν προς τη Σεβάστεια και το Τίμπι στα βάθη της Ανατολής, 12 ώρες μακριά είναι το Τίμπι. Στην πόλη Καν μας πήραν δυο χωροφύλακες και μας πήγαν στα σπίτια τους να δουλέψουμε για το φαγητό μας.
 Ερευνητής: Ναι εκείνο που θέλω, μπάρμπα Γιάννη, σε διακόπτω, είπαμε οι Σαββιδαίοι ήταν, οι Μολοζάντ' ήτανε, ο αυτός ο ιστιλίκος εκείνος ο Χαραλαμπίδης και αυτοί Ίσκιλιώτες είναι;
 Πληροφορητής: Ίσκιλιώτες ναι.
 Ερευνητής: Αρκετές οικογένειες ζέσατε στην Κατερίνη
 Πληροφορητής: Όλο το χωριό μας εδώ στην Κατερίνη είναι. Ήτανε στο Δομένικο στη Λάρισα, αλλά ήρθαν εδώ. Εγώ ήμουν 4 χρόνια στον Λαγκαδά.
 Ερευνητής: Καλά, θα τα πούμε αυτά. Και σεις το '23 ήρθατε εδώ;
 Πληροφορητής: Εγώ ήρθα το '29 εδώ στην Κατερίνη.
 Ερευνητής: Το '25.
 Πληροφορητής: Το '25 ήρθα εγώ.
 Ερευνητής: Και μαζευτήκατε εδώ αρκετοί Ίσκιλιώτες.
 Πληροφορητής: Εγώ το '29 ήρθα στην Κατερίνη.
 Ερευνητής: Α, καλά.
 Πληροφορητής: Και εκείνοι το '29 ήρθανε από το Δομένικο εδώ.
 Ερευνητής: Δηλαδή όλο το χωριό σας στην Κατερίνη ήρθανε.
 Πληροφορητής: Ναι όλοι εδώ ήρθανε.
 Ερευνητής: Γι' αυτό θέλω ν' ακούω και από έναν Ίσκιλιώτη. Τώρα θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι το χωριό σου το Ίσκιλι, πώς ήτανε;
 Πληροφορητής: Στην Τουρκία πώς ήτανε το χωριό;
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Το χωριό μου όλοι αυτοί είμαστε, στο χωριό μας ήτανε και Καρυπιδάιοι από το δικό σας το χωριό.
 Ερευνητής: Αρμούτελη.
 Πληροφορητής: Από την Αρμούτελη ήτανε.
 Ερευνητής: Και ήρθανε εκεί.
 Πληροφορητής: Εμείς είμαστε Σεμενλήδες. Αν ερχόταν ένας ξένος στο χωριό μας, δεν έφευγε, τόσο φιλόξενοι ήμασταν.
 Ερευνητής: Η Ίσκιλι.

Πληροφορητής: Η Ίσκιλι ναι. Έμενε εκεί, αν ήταν ελεύθερος, παντρευόταν και έμενε στην Ίσκιλι. Και έτσι το χωριό μας ίσως να ήταν 100, 120 σπίτια.

Ερευνητής: Η εκκλησία σας;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Η εκκλησία σας ποια ήταν;

Πληροφορητής: Την εκκλησία μας ήταν η Παναγία.

Ερευνητής: Η Παναγία.

Πληροφορητής: Παναγία, είχαμε.

Ερευνητής: Προτεσταντία είχατε εκεί;

Πληροφορητής: Προτεστάντες έγιναν 20 οικογένειες στα κατοπινά χρόνια.

Ερευνητής: Ισκιλιώτες.

Πληροφορητής: Ισκιλιώτες ναι. Ο πατέρας της Μαρούλας έγινε Προτεστάντης, ο πατέρας της και ο πατέρας μου ήταν αδελφια. Ο πατέρας μου δεν έγινε, η γιαγιά μου δεν έγινε, παρόλο που ζούσαμε στο ίδιο σπίτι, στο μισό αυτοί, στο άλλο μισό εμείς.

Ερευνητής: Και μέσα στην ίδια οικογένεια δυο πίστες, άλλοι Προτεστάντες και άλλοι Ορθόδοξοι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, 20 οικογένειες.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι, μπάρμπα Γιάννη, πώς έγινε Προτεστάντης ο θεός σου, του έταξαν χρήματα;

Πληροφορητής: Όχι. Όπως γίνεται και εδώ τώρα, έτσι και εκεί έβλεπαν αυτοί που γύριζαν τον δίσκο, ότι γίνονται κλεψιές. Έτσι αποφάσισαν να κάνουν δική τους εκκλησία, όπως και εδώ και έτσι έγιναν Προτεστάντες.

Ερευνητής: Έκαναν χωριστή εκκλησία.

Πληροφορητής: Ναι. Ύστερα από την Ορντού ήρθαν στην Έρπα εκεί πάνω και κάνανε αυτοί κηρύγματα.

Ερευνητής: Οι Προτεστάντες.

Πληροφορητής: Οι Προτεστάντες και έκαναν τα κηρύγματα και σύμφωνα με τα κηρύγματά τους 20 οικογένειες τους ακολούθησαν. Το χωριό καθόλου δεν τους εκτιμούσε και συγγενείς δεν ήθελαν τους συγγενείς τους.

Ερευνητής: Ναι είχαν μίσος γιατί γύρισαν, άλλαξαν την πίστη στους.

Πληροφορητής: Ναι, απ' εκεί δημιούργησε το μίσος δηλαδή και δεν τους ήθελαν.

Ερευνητής: Δεν τους ήθελαν και αυτοί εκεί πείσμα, είχαν προνόμια, τους έδιναν λεφτά;

Πληροφορητής: Η Αμερική αν τους έδινε, δεν το

Ερευνητής: Και πώς το κάνετε αυτό θείο;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτό και τώρα στην Τουρκία ελεύθερο είναι.

Ερευνητής: Ναι;

Πληροφορητής: Ναι ελεύθερο είναι.

Ερευνητής: Αφιόνι.

Πληροφορητής: Αφιόνι, κάνναβη', τσιαμίρι που λένε και εκείνο χασίσι είναι.

Ερευνητής: Και τι το κάνετε αυτό;

Πληροφορητής: Τα τσιαμίρια τα έκαναν σχοινιά για τα κάρα, με αυτά έδεναν τα δεμάτια πάνω στα κάρα. Τα τελευταία χρόνια τα έκαναν και...

ξέρω. Από πού αλλού μνα πάρουν;

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι για το αντάρτικο; Οι Έρπααληδες επήγαν στο αντάρτικο.

Πληροφορητής: Κοίταξε θα το πούμε και αυτό, ιστορία μεγάλη είναι.. Πρώτα θα συνεχίσουμε και θα πούμε πώς γεννήθηκα και πώς βγήκε το σεφερελίκι.

Ερευνητής: Ναι πες το μου όλο αυτό.

Πληροφορητής: Άρχισε ο πόλεμος, ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν και ανεβήκαμε στα βουνά. Κατεβήκαμε, μας έπιασαν και μας εξόρισαν.

(Τεχνικό πρόβλημα για λίγο)

(Συνεχίζεται η αφήγηση)

Ερευνητής: Λοιπόν σε ακούω τώρα, μπάρμπα Γιάννη, τι θυμάσαι από το αντάρτικο, όταν ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν;

Πληροφορητής: Αυτό είναι όλο το υστερνό, το τελευταίο.

Ερευνητής: Ναι, πες μας τι θυμάσαι από τη ζωή σου.

Πληροφορητής: Αρχίζομε πάλι στην εξορία ναι.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουνα στην εξορία;

Πληροφορητής: Σην εξορία θα ήμουνα περίπου 18 χρονών.

Ερευνητής: Για πες τα μου όλα.

Πληροφορητής: Κοίταξε, ας ξεκινήσουμε από τον πατέρα μου. Είμαστε Ισκιλιώτες. Οι δικοί μας είχανε ένα τόσο κουτί γεμάτο λίρες. Εκεί είχαμε τζάκια, το κάτω μέρος ήταν από χώμα. Εκεί στο τζάκι άνοιγαν μια λακουβίτσα, έβαζαν από πάνω μια μικρή σανίδα, έβαζαν από πάνω λάσπη και το σοβάντιζαν. Έριχναν από πάνω τη στάχτη και δεν καταλάβαινες τίποτα. Καθόσουνα κοντά στο τζάκι και δεν είχες ιδέα τι είχε. Οι δικοί μας δεν κάθονταν καθόλου, είχαμε 100 στρέμματα χωράφια και πολλά άλλα.

Ερευνητής: Εσείς γεωργοί ήσασταν.

Πληροφορητής: Γεωργοί ήμασταν ναι.

Ερευνητής: Τι γεωργία κάνατε στο Ίσκιλι;

Πληροφορητής: Σιτάρια κάναμε, καπνά κάναμε, αλλά μέχρι να δουλέψω εγώ, μας εξόρισαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτά ο πατέρα μου τα έκανε. Καπνά έκανε, σιτάρια, αφιόνι κάναμε, χασίσι το λένε, εμείς εκεί χωράφια σπέρναμε, ολόκληρα χωράφια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ρούχα τα έκαναν.

Πληροφορητής: Ρούχα τα έκαναν, σώβρακα, καμιζόλες.

Ερευνητής: Α, καμιζόλες, τέτοια.

Πληροφορητής: Τσουβάλια τα έκαναν.

Ερευνητής: Τσουβάλια.

Πληροφορητής: Αλεύρια να βάζουν μέσα, σιτάρια, τέτοια.

Ερευνητής: Το χασίσι;

Πληροφορητής: Το χασίσι, κοίτα, στο χωριό μας εμείς κάναμε αφιόνι, αλλά και χασίσι κάναμε, όλα ελεύθερα ήτανε τότε, ας πούμε.

Ερευνητής: Καλά τα κάπνιζαν ή τα πουλούσαν;
Πληροφορητής: Δεκαπέντε στρέμματα, δεκαοχτώ στρέμματα, μέχρι είκοσι' στρέμματα μια οικογένεια καλλιεργούσε χασίσι. Όργωναν τα χωράφια και τα έκαναν
Λωρίδες, λωρίδες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τόσο στο φάρδος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τόσο φάρδος είχανε.
Ερευνητής: Δηλαδή ένα μέτρο.
Πληροφορητής: Και παραπάνω.
Ερευνητής: Και παραπάνω, ενάμιση μέτρο απόσταση.
Πληροφορητής: Έκανα αυλάκια εκεί μέσα και το έσπερναν. Φύτρωναν τα λουλούδια και πήγαιναν και τα αραιώναν. Ξέρεις πόσα κεφάλια έκανε το κάθε λουλούδι; Δεκαπέντε, είκοσι, οχτώ, τρία κεφάλια τέτοια. Και είχαμε ξυλαράκια ίσα με ένα δάχτυλο πάχος με δοντάκια. Όταν μεγάλωναν αυτά, το χωράφι ήταν ένας παράδεισος με λουλούδια κίτρινα, πορτοκαλί, όπως τα τριαντάφυλλα. Μετά τα λουλούδια απανθίζανε και τα κεφάλια χοντραίνανε. Μόλις χοντραίνανε, τα χαράσσαμε με εκείνο το ξυλάκι με τα δοντάκια. Πηγαίναμε μετά το μεσημέρι όλο το χωριό ο καθένας στο χωράφι του.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Από δω μεριά και από κει μεριά λωρίδες, λωρίδες, πήγαιναν χάρασσαν εκείνα τα κεφάλια, έκαναν τρεις τέσσερις σειρές από χαρακιές και εκείνα έβγαζαν το γάλα. Το γάλα εκείνο έπηξε και πήγαιναν πρωί πρωί, το μάζευαν. Μέχρι να ξημερώσει εκείνο έπηξε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Σαν μαστίχα το μάζευαν.
Ερευνητής: Σαν μαστίχα το μάζευαν.
Πληροφορητής: Ναι, όπως είπα είχανε μαχαίρια που δεν έκοβαν, είχαν τενεκεδάκια και το έβαζαν εκεί μέσα.
Ερευνητής: Το χασίσι.
Πληροφορητής: Το βούτυρο, το βούτυρο, εμείς βούτυρο το λέγαμε και είχαμε ένα μικρό τασάκι και εκεί μέσα το βάζαμε.
Ερευνητής: Το βάζατε.
Πληροφορητής: Το βάζαμε. Γέμιζες το μαχαίρι και μετά πήγαινες το έδινες στον θείο ή στον πατέρα σου που ακολουθούσε και το έριχνες εκεί μέσα και τα γέμιζαν. Ανάλογα πόσα στρέμματα είχε η κάθε οικογένεια έκαναν από κείνο το βούτυρο 15, 20, 8, ή 5 οκάδες, ξέρεις τότε οκάδες είχαμε, δεν είχαμε κιλά.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Είχε η οκά δύο χρυσές λίρες, δύο χρυσές λίρες.
Ερευνητής: Δηλαδή πολλά λεφτά.
Πληροφορητής: Πολλά λεφτά έπαιρναν απ' εκείνο.
Ερευνητής: Θα σε ρωτήσω κάτι τώρα, αυτό το βούτυρο έτσι πήγαινε στο εμπόριο;
Πληροφορητής: Κοίταξε, τα κάναμε σαν μικρά ψω-

μάκια.
Ερευνητής: Ναι ψωμάκια.
Πληροφορητής: Σαν μικρά ψωμάκια πήγαιναν στο εμπόριο, ερχόταν και τα αγόραζαν και τα έβαζαν προφανώς σε κάποιο σκεύος μέσα και τα έπαιρναν και έφευγαν. Αλλά η οκά ήτανε δυο χρυσές λίρες. Μετά όταν εκείνα τα κεφάλια στέρευαν, τελείωναν, τα χαράσσανε τρεις τέσσερις φορές και στέρευαν πια. Τότε ξεραινόταν όλο το χωράφι και τα έβγαζαν από τη ρίζα. Εκείνα τα κεφάλια τα έσπαζαν και τα κοπάνιζαν. Ο σπόρος ήταν σαν τον σπόρο καπνού ή σαν τον σπόρο του λάχανου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα κοπάνιζαν και στην εποχή μας τα έκαναν και λάδι, αλλά μηχανήματα δεν υπήρχαν τότε. αυτός ο πατέρας του Τσακίρη...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έφτιαξε μια αρίδα και μ' αυτό έβγαζε το λάδι.
Ερευνητής: Ντό δαιμόνιο φυλή οι Πόντιοι (γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Δεν βγάζανε εδώ και τα σουσάμια;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ζαχαροκάλαμο επίσης έλιωναν και έβγαζαν λάδι. Αλλά αυτά εμείς δεν τα τρώγαμε. Εμείς είχαμε ζώα πολλά, μόνο βούτυρο χρησιμοποιούσαμε.
Ερευνητής: Στάσου, εκείνο το λάδι ήτανε υγιεινό;
Πληροφορητής: Ο κόσμος το έτρωγε, το έτρωγε.
Ερευνητής: Το έτρωγαν.
Πληροφορητής: Το λάδι από αφιόνι δεν μεθούσε.
Ερευνητής: Δεν μεθούσε. Εσείς οι νέοι τότε δεν δοκιμάζατε, δεν καπνίζατε τέτοια;
Πληροφορητής: Όχι τέτοια πράματα.
Ερευνητής: Δεν ξέρατε απ' αυτά.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι τέτοια δεν υπήρχαν.
Πληροφορητής: Έκαναν πολλά τέτοια.
Ερευνητής: Καλά αυτό το χασίσι μόνο στην Ίσκιλι καλλιεργούνταν; Άλλο πού;
Πληροφορητής: Όλη η περιοχή, το Νίξαρ, η Έρπαα παντού σε 'λες τις πολιτείες.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και οι Τούρκοι το καλλιεργούσανε.
Πληροφορητής: Και οι Τούρκοι το έκαναν. Το χωριό μας από το Νίξαρ ήταν έξι ώρες, από την Έρπαα τρεις ώρες. Αλλά γύρω μας, όπως εδώ είναι τα Πιέρια, υπήρχαν χωριά με τουρκόφωνους. Ήταν και ένα χωριό Σοχούμ το έλεγαν, οι μισοί κάτοικοι ήτανε Κιουρτζήδες, οι μισοί ήτανε Έλληνες. Δεν ήταν μακριά από το χωριό μας.
Ερευνητής: Ήτανε μουσουλμάνοι, αλλά όχι Τούρκοι, θρησκεία είχανε τον μουσουλμανισμό, αλλά 'κ' δεν ήταν Τούρκοι, ήτανε Καυκάσια φυλή.
Πληροφορητής: Ποιος;
Ερευνητής: Οι Κιουρτζαίοι αυτοί.
Πληροφορητής: Οι Κιουρτζήδες; Τούρκοι ήτανε.

Ερευνητής: Τούρκοι ήτανε.

Πληροφορητής: Οι Κιουρτζήδες ναι, αλλά υπήρχαν και καλοί, υπήρχαν και κακοί. Πουλήσαμε σε έναν Κιουρτζή μια αγελάδα σ' ένα χωριό από εδώ ως το Λιτόχωρο και ήρθε μας έψαξε και μας έδωσε τα χρήματα.

Ερευνητής: Τόσο τίμιος ήτανε.

Πληροφορητής: Είχαμε μια αγελάδα και ένα βόδι, τα πουλήσαμε, είπαμε θα μας τα πάρουν απ' τα χέρια μας οι Τούρκοι. Τα πουλήσαμε για να κάνουμε λεφτά. Τα κάναμε λεφτά, αλλά φοβόμασταν να τα κρατήσουμε. Ήμασταν επάνω στο βουνό και δεν είχαμε να φάμε και καθόμασταν στο χωριό Σοχούμ. Εκεί οι μισοί ήταν Έλληνες και οι άλλοι μισοί Κιουρτζήδες. Οι Έλληνες όμως είχαν φύγει πάνω στο βουνό. Από κει πάνω ήρθαν και μας πήγαν στην εξορία. Εμείς φοβηθήκαμε να κρατήσουμε τα χρήματα και τα δώσαμε να τα φυλάξει ο Κιουρτζής, 32 παγκανότες ήτανε.

Ερευνητής: Το νόμισμά σας ήταν παγκανότες;

Πληροφορητής: Ναι. Μπαγκανότες είχε, λίρα ήτανε, 150 γρόσια ήτανε, 150 δραχμές ήτανε η μπαγκανότα.

Ερευνητής: Το μπαγκανότα.

Πληροφορητής: Η μπαγκανότα, η λίρα 150 δραχμές είχε. Ύστερα λίγο έχασε την αξία της, 2,5 κατέβηκε.

Ερευνητής: Η μπαγκανότα.

Πληροφορητής: Η μπαγκανότα.

Ερευνητής: Αυτό το άκουσα πρώτη φορά, ότι καλλιεργούσατε χασίσι, δεν μου το είπε κανείς άλλος.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτοί καλλιεργούσαν, εμείς όχι.

Ερευνητής: Δεν καλλιεργούσατε ναι. Τώρα τιθυμάσαι γύρω απ' το αντάρτικο;

Πληροφορητής: Απ' το αντάρτικο; Θα σου πω για τον Τοπάλ Οσμάν.

Ερευνητής: Πες για τον Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν ήρθε στο Νίξαρ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήρθε εδώ στο Νίξαρ. Το Νίξαρ προστάτεψε τους Έλληνες, δεν τον άφησε να πειράξει τους Έλληνες. Και όπως λένε οι Τούρκοι η αξίνα δεν κόβει μόνον ξύλα, κόβει και το σχοινί, ήταν και οι Τούρκοι, αλλά και οι δικοί μας πιο Τούρκοι από τους Τούρκους ήτανε. Ξέρεις τι έκαναν; Πήγαιναν και έπαιρναν...

Ερευνητής: Κορίτσια και βίαζαν;

Πληροφορητής: Τουρκοπούλες και πηγαίνανε στα χωριά και τις κορόιδευαν. Τραγουδούσαν και χόρευαν οι Τουρκάλες και μετά τις βίαζαν. Τέτοια πράγματα πολλά έκαναν και οι δικοί μας. Και μετά σκότωναν και οι δικοί μας. Στην Έρπαα τη δική μας είχε και κακούς Έλληνες και κακούς Τούρκους. Τέτοια πράγματα έκαναν. Θα σου πω πώς ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν.

Ερευνητής: Πες μου για τον Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν ήρθε στο Νίξαρ και

το Νίξαρ δεν τον άφησε να σκοτώσει Έλληνες. Μια ώρα έξω από το χωριό μας είναι το τουρκικό χωριό Πούαμα. Ήρθε εκεί με τον στρατό του. Αυτός δεν πήγαινε μέσα από χωριά, προτιμούσε δημόσιο δρόμο. κάτω από το χωριό ας ήταν δημόσιος δρόμος, ο οποίος πήγαινε στην Έρπαα. Αυτός ήρθε στο Νίξαρ και επιτέθηκε στο χωριό Πούαμα. Αν ερχόταν στο χωριό μας, θα μας σκότωνε όλους. Ήμασταν τυχεροί και δεν σκοτωθήκαμε. Ήρθε στην Έρπαα και περικύκλωσε την πολιτεία. Αλλά πριν έρθει αυτός, οι αρχές του τόπου απαγόρευσαν κάθε είσοδο και έξοδο από την πόλη. Πέρασαν έτσι μια δυο μέρες και στείλαμε κάποιον Γαϊτάνη, κοντολαίμη τον λέγαμε. Πήγε να δει τι γίνεται, σκοτώνουν; Ήρθε μας το είπε, δεν τον πιστέψαμε. Έστειλαν ένα άλλο παιδί, Γιάννη τον έλεγαν, εδώ στο Δομένικο πέθανε. Ήρθε βράδυ στο χωριό και μας λέει σηκωθείτε, ο Τοπάλ Οσμάν κάτω στην Έρπαα σκοτώνει. Σηκωθείτε, μας είπε, σκοτώνει. Δεν πήραμε μαζί μας ούτε ψωμί ούτε σκεπάσματα, Μάιος μήνας ήτανε. Από το χωριό μας στο βουνό ήταν μιάμιση ώρα. Μακριά ήτανε, αλλά είχε πυκνά δάση. Όλοι οι Τουρκόφωνοι εκεί γύρω στο βουνό ήτανε τα χωριά τους. Εμείς δεν είχαμε βουνό. Πήγαμε στο βουνό της Σαρίταρλα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί πάνω εκεί στο βουνό ήτανε και πήγαμε και μείς πάνω στο βουνό τους. Εμείς ήμασταν παιδιά, κατεβαίναμε στο χωριό παίρναμε ψωμί, γιαούρτια, κότες και τα πηγαίναμε πάνω στο βουνό και τα τρώγαμε. Μετά από μερικές μέρες ήρθε ο στρατός τους κατά πάνω μας. Σ' ένα μέρος, Τάχτις το έλεγαν, έδωσαν μάχη οι αντάρτες με τον στρατό. Πολεμήσανε, ήμουνα και εγώ εκεί. Αφήσαμε τις προμήθειές μας και ανεβήκαμε πιο ψηλά στο βουνό. Από πάνω τους βλέπαμε πως πολεμούσανε. Πήγαμε στο φυλάκίό μας εκεί πάνω και κάναμε σκοπιά, έκαναν και εγώ. Κόβαμε κίνηση, αν δηλαδή ερχότανε κάποιος εκεί πάνω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πολέμησαν μέχρι το βράδυ. Είδαν ότι δεν καταφέρνουν τίποτα. Είπαν να πάνε ακόμα πιο βαθιά μέσα στο δάσος, και πήγαμε πιο μέσα στο δάσος, πήγαμε σ' ένα άλλο μέρος, Ταζ το έλεγαν. Είπαν οι αντάρτες θα το περικυκλώσουν και δεν θα αφήσουν τον στρατό να μπει μέσα. Μια νύχτα και μια μέρα ανεβαίναμε ένα βουνό σαν τον Όλυμπο. Το βουνό το έλεγαν Πούγαλου. Πήγαμε πάνω στο βουνό, αλλά πολύ κρύο Μάιος ήτανε. Κάτω από κει ήταν ένα ρωμαϊκό χωριό, Ταζ το έλεγαν και εκεί είχαν τα φυλάκιά τους οι αντάρτες. Εκεί μέيناμε μια βδομάδα. Δεν υπήρχε τίποτα να φάμε. Είχανε φασόλια, φρούτα είχανε, άγουρα τα φάγαμε όλα, δεν υπήρχε τίποτε πια.

Ερευνητής: Ό,τι βρήκατε.

Πληροφορητής: Δεν ήμασταν μονάχοι, χιλιάδες λαός

εκεί μέσα. Μετά γύρισαν και είπαν θα πάμε σ' ένα χωριό, το οποίο είχε κάψει ο Τοπάλ Οσμάν. Είχε κάψει τρία της Έρπαας, όπως είχε κάνει και στην Ορντού. Τα χωριά αυτά ήταν Χατζήπη, Περιζαόν, Χαρμάν. Τους έκαψε ζωντανούς, γλύτωσαν μόνον όσοι δεν ήταν μέσα στο χωριό. Άλλους έκαψαν ζωντανούς, άλλους έριξαν στα πηγάδια. Μας πήραν 15 οπλίτες και πήγαμε να πάρουμε καλαμπόκια σ' εκείνα τα καμένα τα χωριά. Πήγαμε εκεί, πήραμε τα καλαμπόκια εκείνα, τα ξεφλουδίσαμε, τα βάλαμε στα τσουβάλια και ήρθαμε. Ήρθαμε στην Τάζου, στο βουνό εκεί απάνω που ήμασταν. Πρωί πρωί ήταν που φτάσαμε, το τουρκικό κανόνι ανέβηκε στα τρία μέτρα. Ήρθε ο στρατός και περικύκλωσε το βουνό. Έριχνε το κανόνι, τα πολυβόλα συνεχώς. Είπαν οι αντάρτες στα πάμε βαθιά μέσα στο βουνό, δεν θα μείνουμε μέσα στην Τάζλα. Βγήκαμε, φύγαμε, ήρθε ο ξάδελφός μου ο Γιάννης...

(Εδώ παρουσιάζεται πάλι τεχνικό πρόβλημα και σβήνει η αφήγηση. Επανέρχεται λίγο παρακάτω, αλλά χάνεται η συνοχή της αφήγησης).

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Πήγαμε, φέραμε τα καλαμπόκια και θα τα κάνουμε φούρνικο. Ανάψαμε πρωί πρωί τον φούρνο, το κανόνι και το πολυβόλο έριχναν στον αέρα. Οι αντάρτες είδαν πως δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα μαζί τους, είπαν θα πάμε βαθιά μέσα στο δάσος, εκεί δεν θα έμπαιναν, φοβόντουσαν. Μια ολόκληρη μέρα έφαγα άψητο καλαμπόκι.

Ερευνητής: Ολόκληρη ημέρα.

Πληροφορητής: Ολόκληρη ημέρα, άψητο καλαμπόκι. Κατά το βράδυ είπαν θα κατεβούμε στην Τάζλου κάτω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κατεβήκαμε κάτω, το πρωί είπαν όποιος μπορεί να περπατήσει, θα πάμε με τα πόδια προς την Άγκυρα. Μπροστά οι αντάρτες και πίσω ο λαός. Όσοι δεν μπορούσαν, θα έμεναν πίσω. Άλλος τη μάνα του είχε σακάτισσα, άλλος τον πατέρα του είχε, φώναξαν, ούρλιαξαν, τα μωρά κλαίγανε. Αναγκάστηκαν να πουν οι αντάρτες ο καθένας θα πάει στα μέρη του. Εκείνο το βράδυ κοιμηθήκαμε και το πρωί γυρίσαμε στα μέρη μας. Και παραμέναμε εκεί στα μέρη μας. Αρχισε ο πόλεμος, συνέχισε, το αντάρτικο εκείνο ήταν πιο μεγάλο από το εδώ αντάρτικο.

Ερευνητής: Ήταν το αντάρτικο του Πόντου ε; Ναι, λένε, θείο Γιάννη, σαν το αντάρτικο του Πόντου δεν ήταν κανένα.

Πληροφορητής: Στην αρχή δεν είχαν όπλα, αλλά μετά αγόρασαν. Πούλησαν τα ζώα και πήραν όπλα. Ένας Τούρκος, Τερμεντζή τον έλεγαν, έφερε δυο φορτία όπλα και έπαιρνε τα ζώα μας. Να πολεμάτε έλεγε, αν και ήταν Τούρκος αυτός.

Ερευνητής: Τούρκος ήτανε, αλλά πολεμήστε τους Τούρκους, έλεγε.

Πληροφορητής: Πολεμήστε τους Τούρκους, είπε ναι. Αλλά εμείς λυπόμασταν για τα ζώα μας, λυπόμασταν.

Ερευνητής:

Γιατί, θείο Γιάννη, τόσο δεμένοι ήσασταν;

Πληροφορητής:

Λυπόμασταν, γιατί πιστεύαμε μήπως γίνει κάτι και μείνουμε ξανά στα σπίτια μας και τα όπλα τι να τα κάναμε εμείς;

Ερευνητής:

Καλά λέει ο καημένος.

Πληροφορητής: Να είχαμε τα ζώα μας, αυτό σκεφτόμασταν, τα ζώα έφυγαν και εμείς δεν το καταλάβαμε. Έτσι ήρθαμε στα μέρη μας και μείναμε εκεί.

Ερευνητής: Στάσου τα όπλα από πού τα πήρατε;

Πληροφορητής: Από τους Τούρκους, από τους Τούρκους. Όταν ήμασταν εκεί πάνω, ένα βράδυ πήγαμε σ' ένα χωριό, αυτός ο Γιάνκος δυο χρόνια της ζωής του πέρασε πάνω στο βουνό. Σπίτια δεν είχανε, καλύβες είχανε κάτω στο χώμα. Εγώ μόνο ένα βράδυ πήγα εκεί με τους αντάρτες. Ήταν 15, 20 οπλίτες και 100 πιατάδες, δηλαδή χωρίς όπλα. Πήγαμε στο χωριό, το περικυκλώσαμε, Αγάτζαλα το λέγανε. Οι Τούρκοι τη νύχτα λίνιζαν με τα φανάρια.

Ερευνητής:

Ποια; Τα φασόλια;

Πληροφορητής: Τα σιτάρια, τα σιτάρια.

Ερευνητής: Τα σιτάρια.

Πληροφορητής: Τα σιτάρια λίνιζαν εκείνοι. Οι αντάρτες έστειλαν τον Πανίκα, από το χωριό μας ήτανε, να πάει στον πρόεδρο και τον χότζα τους να τους πεις σας θέλουν οι αντάρτες στο τάδε φυλάκιο. Αυτοί ήρθαν στο φυλάκιο και τους είπαν θα μας δώσετε 1.000, 1.500 σφαίρες. Αυτοί πήγαν και μας έφεραν φαγητά, ψωμιά και σφαίρες. Τέτοια πράγματα.

Ερευνητής: Στάσου, εσύ δεν θυμάσαι καμιά επίθεση να κάνατε εκείνο το βράδυ; Επιθέσεις, σκοτωμούς δεν είχατε εκεί στην Έρπαα, όταν πήγες εσύ;

Πληροφορητής: Στην Έρπαα όταν ήρθε εκείνος ο Γαϊτάνης και είπε ότι σκοτώνουν, κανείς δεν το πίστευε. Όταν όμως ήρθε και εκείνος ο Γιάννης, που σου έχω πει, είπε σηκωθείτε να φύγουμε και φύγαμε και πήγαμε στο βουνό. Ο πατέρας μου ήτανε γανωματής σ' εκείνα τα χωριά και έκανε γανώματα στα σκεύη τους. Κατάλαβαν εκεί ότι οι Τούρκοι τους σκοτώνουν και του είπε ο Τούρκος, μάστορα, πάτε στα σπίτια σας. Όμως καθώς φεύγανε, τους κυνήγησε ένας άλλος Τούρκος και τους σκότωσε. Τότε όλοι είχανε όπλα και στα χωριά και στις πόλεις. Εμείς ήμασταν στο βουνό. Δεν μας απασχολούσε καθόλου που σκοτώθηκε ο πατέρας μου. Εμείς σκεφτόμασταν πώς θα σωθούμε εμείς.

Ερευνητής: Έτσι είναι, η ζωή είναι τόσο σκληρή.

Πληροφορητής: Ναι, εγώ αδελφή έχω στην Γιόνκαλα και ήτανε και εκείνη μαζί μου και η μητριά μου μ' ένα μωρό και η μάνα της και η αδελφή της μάνας

της και ο πατέρας της, όλοι στο βουνό ζούσαμε.
Ερευνητής: Πώς θα σώσουμε τη ζωή μας, τίποτε, άλλο. Από πείνα είχατε θανάτους;
Πληροφορητής: Από και από το Σοχούμ απάνω στο βουνό, στο βουνό καθώς ήμασταν Έλληνες...
(Τέλος αφήγησης 1ο αρχείο)

Πληροφορητής: Για να βρούμε τροφή πηγαίναμε στα τουρκικά χωριά και στο δικό μας το χωριό και παίρναμε δεμάτια σιτάρι και τα κοπανίζαμε. Τα σιτάρια τα είχαμε θερίσει. Παίρναμε και καλαμπόκια που είχαν ήδη μεγάλο ύψος και τα σπάζαμε και τα ανεβάζαμε πάνω στο βουνό. Κλέβανε ο ένας τις τροφές του άλλου. Σκάψαμε κάτω από τη γη σπηλιές και τα βάζαμε εκεί μέσα. Τα έκλεψαν όμως και εκείνα και έτσι δεν είχαμε πια άλλες τροφές. Κατεβήκαμε στο Σοχούμ και μείναμε εκεί. Οι άλλοι πολεμούσανε πάνω στο βουνό και σείετε ο τόπος. Τελικά οι αντάρτες αναγκάστηκαν να πάνε βαθιά μέσα στο δάσος. ο στρατός ήρθε στο Σοχούμ, εκεί που βρισκόμασταν εμείς. Μας πήραν και μας έφεραν στο Νίξαρ. Μας έβαλαν μέσα σε μια αρμένικη εκκλησία 1.500-2.000 άτομα εκεί μέσα. Είχε τρία σκαλοπάτια και εκεί στα σκαλοπάτια έκαναν την ανάγκη τους και κατουρούσαν. Δεν υπήρχε μέρος να πας έξω, κλειστά από παντού. Εκεί μείναμε κάνα δυο μέρες. Μετά ήρθαν και είπαν όποιος Έλληνα θέλει να πάει στρατιώτης, να βγει να πάει στρατιώτης, όσοι δεν ήθελαν τους ξανάβαζαν μέσα. Μια μέρα ήρθαν και πήραν 15 πεθαμένους. Μια μάνα έβαλε το μωρό της μέσα στους πεθαμένους για να πεθάνει και να το θάψουν. Εκείνο όμως δεν πέθανε. Και τους κουβαλούσαμε 5, 6 άτομα σε μια απόσταση μέχρι το σπίτι σας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τόση απόσταση και ακόμη πιο μακριά.

Ερευνητής: 300 μέτρα, 400.

Πληροφορητής: Ναι. Τους βάζαμε πάνω στα φορεία και κρατούσαμε τις γυναίκες από τα μαλλιά και από τα πόδια. Είχαν ανοίξει λάκκους και τους πετούσαμε εκεί μέσα.

Ερευνητής: Ούτε παπάς να τους διαβάσει ούτε τίποτε.

Πληροφορητής: Τι παπάς, δεν υπήρχε παπάς. τους πετούσαμε εκεί μέσα και τους σκέπασαν 16 άτομα εκεί μέσα. Τελικά ήρθανε και μας είπαν όποιος είναι στρατιώτης, να πάει στρατιώτης και οι άλλοι θα πάνε εξορία. Σηκωθήκαμε εγώ και ο Κυριάκος ο δάσκαλος, από την Καισάρεια ήτανε και τώρα είμαστε μαζί εδώ στο Σοχούμ. Είπανε όσοι θέλουν να δουλέψουν έξω σε κατασκευή κρατικών δρόμων, να βγουν έξω. Εγώ είπα θέλω, αλλά δεν είχα ιδέα τι ήταν αυτά. Μας πήραν και μας πήγαν στην φυλακή. Τρεις μήνες καθίσαμε μέσα στη φυλακή. Υπήρχε μια πελώρια πόρτα από λαμαρίνα και είχε ένα παράθυρο. Η φυλακή ήτανε πάνω από την αστυνομία. Εκεί είχε έναν φύλακα με γένια. Αυτός

άρχισε να φωνάζει δυνατά και να ωρύεται. Να τα πω στα τουρκικά;

Ερευνητής: Πες τα τουρκικά.

Πληροφορητής: (μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Δηλαδή;

Πληροφορητής: Και τον έβαλαν μέσα.

Ερευνητής: Εξήγησε το στα ελληνικά;

Πληροφορητής: Εγώ είπα, ένας στρατιώτης με βάλανε φυλακή. Εγώ θέλω να υπηρετήσω, είπε, να υπηρετήσω στο κράτος. Τον πήραν και τον πήγαν σε στρατώνια μαζί με τους Τούρκους. Τον έστειλαν τελικά εξορία. Εγώ έμεινα μέσα στη φυλακή. Είχα έναν θείο, Αμανάτη τον έλεγαν, αυτός έκανε εκεί μέσα τη θητεία του. Αυτός ο θείος μου ήταν ο άντρας της αδελφής του πατέρα μου και εκεί μέσα έκανε τη θητεία του. Αυτός ο θείος μου είχε μια αδελφή μέσα στην πόλη του Νίξαρ. Μας έβαζαν και σκάβαμε στην αυλή της εκκλησίας και εκεί σπέρναμε φασόλια. Μάρτιος μήνας ήτανε πάω και τους λέω αύριο θα σας κάνουν εξορία. Έρχονται ο φύλακας και ένας χωροφύλακας και μας λένε, εμένα και τον θείο μου, θα οδηγήσετε τους εξόριστους στην εξορία από εδώ μέχρι εκεί πέρα.

Ερευνητής: 150 μέτρα δηλαδή.

Πληροφορητής: Και θα επιστρέψετε. Και του λέει ο θείος μου, έκανες ένα καλό, κάνε το ολόκληρο (μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Τέλειο.

Πληροφορητής: Εμένα θα με πας στην αδελφή μου, του είπε. είχε αδελφή εκεί, ο άντρας της ήτανε γανωτής. Εκείνους δεν τους εξόρισαν. Όσοι Έλληνες ήταν στην πόλη, δεν τους εξόρισαν, μόνον τα χωριά εξόρισαν. Όσοι Έλληνες κατέβαιναν από τα βουνά, αμέσως τους έστελναν στην εξορία. Πήγαμε και πήραμε τα πράγματά μας από τη φυλακή και ήρθαμε στην Πολιτεία. Ένας γέρος μου έδωσε μία μπαγκανότα. Θυμάσαι για τον Γκουρτζή που σου είχα πεις; Αυτός ρώτησε και βρήκε την μητριά μου και της έφερε τα χρήματα που του είχαμε δώσει. Η μητριά μου μας έφερνε φαγητό στην φυλακή μια, δυο μέρες κάθε φορά.

Ερευνητής: Λίγο θέλω να μου πεις για τη φυλακή, πού κοιμόσασταν, πώς ήτανε το κτήριο;

Πληροφορητής: Ήτανε αστυνομικό τμήμα, πάνω η αστυνομία και κάτω ήτανε η φυλακή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήτανε τρία δωμάτια, ένα το έλεγαν Λαζαρέτ και ένα το έλεγαν τσινεάρ, δύο δωμάτια εκεί μέσα μέναμε.

Ερευνητής: Πόσα άτομα σ' ένα δωμάτιο;

Πληροφορητής: Δεκαπέντε, είκοσι άτομα.

Ερευνητής: Και ο ένας κοιμόταν πάνω στον άλλον, έτσι;

Πληροφορητής: Όπως ο στρατός κοιμόμασταν. Μετά μας έκαναν αυτό, πώς το έλεγαν;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Πολλά είπαμε δεν βαρέθηκες;

Ερευνητής: Όχι, δεν βαρέθηκα, αυτά είναι σπουδαία.

Πόσες μέρες κάτσατε στην φυλακή;
Ερευνητής: Τρεις μήνες κάτσαμε.
Ερευνητής: Τρεις μήνες.
Ερευνητής: Τρεις μήνες ούτε νερό ούτε φαγητό. Η μητριά μου έφερνε και τον θείο Αμανάτη έφερνε η αδελφή του και τρώγαμε. Όταν άρχισαν τις εξορίες, ο θείος μου είπε έκανες ένα καλό, κάνε το ολόκληρο. Θα με πας στην αδελφή μου να πάρω χαρτζιλίκι και μετά πάμε στην εξορία. Έτσι μας έδωσε δυο χωροφύλακες και μετά τρέχαμε να προλάβουμε τους εξόριστους. Υπήρχε ένα ποτάμι μεγάλο με ένα ξύλινο γεφύρι, οι εξόριστοι είχαν περάσει κάτω από το γεφύρι και εμείς ήμασταν ακόμα έξω από την πόλη. Ένας χωροφύλακας συνόδευε έναν παπά, καθώς κατεβαίναμε έξω από το Νίξαρ. Ο παπάς δεν μπορούσε να περπατήσει, ο χωροφύλακας θα τον πατούσε με το άλογο και τον χτυπούσε με το μαστίγιο. Τελικά μας είπε να τον κρατάμε. Θα τον κρατήσετε, μας είπε, και θα τον πάτε μέχρι την γέφυρα. Τον κρατήσαμε από τη μια μεριά ο θείος Αμανάτης και από την άλλη εγώ και τον πήγαμε πάνω στη γέφυρα. Από εκείνη τη μεριά ήρθαν Τούρκοι και πήγαιναν στο παζάρι στο Νίξαρ. Ο χωροφύλακας μας είπε αφήστε τον και φύγετε. Του έβγαλαν τα τσαρούχια και τον έριξαν στο ποτάμι. Έτσι χάθηκε ο παπάς. Φτάσαμε και εμείς κοντά στους άλλους εξόριστους. Ήρθε και ο χωροφύλακας, αλλά κανείς δεν σηκώθηκε να κρατήσει το άλογό του. Όταν ερχόταν ένας χωροφύλακας, έπρεπε να σηκωθεί κάποιος να πάρει το άλογο και αν ήταν βρεγμένο, να το κάνεις γύρους, μέχρι να στεγνώσει. Κανείς όμως δεν σηκώθηκε και άρχισε αυτός να χτυπά εδώ και εκεί με το μαστίγιο. Έφαγα και εγώ μία εδώ στο κεφάλι μου και ακόμα έχω το σημάδι. Μετά ξεκίνησε η εξορία. Πηγαίναμε στα χάνια. Τα χάνια ήταν μακριά το ένα από το άλλο, όπως είναι ο Κορινός, ο Μακρύγιαλος, σε τέτοιες αποστάσεις ήταν τα χάνια, τρεις, τέσσερις ώρες απόσταση το ένα από το άλλο. Έτσι από χάνι σε χάνι φτάσαμε στη Σεβάστεια, μεγάλη πολιτεία ήτανε.
Ερευνητής: Ναι, Σεβάστεια.
Πληροφορητής: Στη Σεβάστεια κρεμούσαν τους λιποτάκτες Έλληνες και Τούρκους.
Ερευνητής: Είτε Έλληνες ήτανε είτε Τούρκος.
Πληροφορητής: Όλους τους κρεμούσανε. Στη Σεβάστεια καθίσαμε μια βδομάδα. Από κει πήγαμε στο Καγκάλ στο βάθος της Τουρκίας. Πήγαμε σ' ένα χωριό Τελήτασι το έλεγαν. Ήταν ένα χωριό κάτω από τον βράχο, σαν να έβγαине μέσα από βράχο. Περάσαμε από εκεί και πήγαμε σ' ένα χωριό. Ανάψαμε φωτιά για να μαγειρέψουμε. Θα μαζεύαμε σβουνιές, ξερά χόρτα, να ανάψουμε φωτιά και να μαγειρέψουμε. Μας κυνήγησαν οι Τούρκοι με τις πέτρες.
Ερευνητής: Πω! Πω!
Πληροφορητής: Α
Θα μας σκότωναν. Φύγαμε από εκεί και αφήσαμε τα

σκεύη μας πάνω στις φωτιές. Το πρωί φτάσαμε στο Καγκάλ. Φυσούσε ένας παγωμένος αέρας. Εκεί στο Καγκάλ ήτανε και άλλοι Έλληνες εξόριστοι. Μας έφερνα δυο τσουβάλια ψωμιά, αλλά δεν πρόλαβα να πάρω. Το έκαναν κομμάτια και το πετούσαν και όποιος προλάβαινε, άρπαζε. Μοίρασαν τα ψωμιά και μας έβαλαν μέσα στο χάνι. Μείναμε εκεί το βράδυ. Εμείς νομίσσαμε πως θα μέναμε εκεί μέσα. Αλλά έπρεπε να πληρώσουμε και εμείς άλλα χρήματα δεν είχαμε πια. Είπαμε θα κοιμηθούμε έξω. Ήτανε Μάρτης μήνας και 600 άτομα θα κοιμόμασταν έξω. Ο καθένας πάνω στο κιλίμι του είπαμε θα ξημερώσουμε εκεί. Τι σκέφτηκαν αυτοί οι πονηροί οι Τούρκοι, είπαν θα μας δέσουν χέρια και πόδια και έτσι θα κοιμόμασταν.
Ερευνητής: Να μην κάνετε τίποτε τη νύχτα.
Πληροφορητής: Να μη φύγουμε. Έδεσαν 10, 15 άτομα είδαν ότι αυτό δεν μπορεί να γίνει και με τις βουρδουλιές μας έβαλαν μέσα στο χάνι. Φύγαμε από το Καγκάλ. Μας πήραν δυο χωροφύλακες και μας πήγαν στην Τίμπη, 12 ώρες μακριά στα βάθη. Αυτοί οι χωροφύλακες κατάγονταν από εκεί. Μας έδωσαν από μια πίτα, το φάγαμε, το πρωί δεν είχαμε να φάμε. Μας έβαλαν μαζί με δυο στρατιώτες από την Τίμπη, οι οποίοι είχαν πάρει άδεια και πήγαιναν στα σπίτια τους και με τον ταχυδρόμο. Ο ταχυδρόμος ήτανε πάνω στο άλογο και κάποια στιγμή μας άφησε και έφυγε. Περνούσαμε έξω από τα χωριά και ντρεπόμασταν να ζητήσουμε να φάμε. Δεν είχαμε βγει ποτέ έξω από το χωριό μας.
Ερευνητής: Γιατί ντρεπόσασταν; Να φοβάστε το καταλαβαίνω.
Πληροφορητής: Από τους Τούρκους να ζητάμε, Τούρκοι ήτανε.
Ερευνητής: Α, ναι.
Πληροφορητής: Από κείνους έπεμπε να ζητήσουμε, αλλά δεν ζητούσαμε και μέναμε πεινασμένοι. Περπατούσαμε μια ολόκληρη μέρα και φτάσαμε σ' ένα Κουρδικό χωριό. Ο Τοπάλ Οσμάν είχε επιτεθεί και σ' αυτούς.
Ερευνητής: Ο αιμοβόρος.
Πληροφορητής: Ναι. Επιτέθηκε και σκότωσε και απ' αυτούς. Οι στρατιώτες μας είπανε πως αυτό είναι καλό χωριό. Θυμάσαι κάποτε που έλεγαν το καλύτερο χωριό εδώ είναι το Καταφύγιο; Έτσι και αυτό ήταν ένα καλό χωριό. Κούρδοι ήτανε εκεί. Οι στρατιώτες μας είπανε πως θα πάνε να παραδώσουν γράμματα στρατιωτών και εμείς να πάμε να ζητήσουμε το σπίτι του προέδρου. Όποιος ξένος ερχόταν, τον πήγαιναν εκεί και του έδιναν ένα πιάτο φαγητό. Πήγαμε και ρωτήσαμε το σπίτι του Τσιγί πού είναι, Τσιγί τον έλεγαν. Πήγαμε και βρήκαμε το σπίτι του. Τα σπίτια τους ήτανε κάτω στο χώμα. Ήταν ένας γέρος εκεί μια μας είπε δεν είναι αυτό. Αλλά τώρα βράδιασε πού θα πάτε; (*Μιλάει τουρκικά*). Δεν υπάρχει άλλο μέρος. Υπήρχε ένας χωματένιος τοίχος, ακουμπήσαμε εκεί

και είπαμε θα κοιμηθούμε εδώ. Τον Γιώργο την Πηλαλίδη τον ξέρεις;
Ερευνητής: Τον ξέρω.
Πληροφορητής: Τον πατέρα του Θόδωρου τον ξέρεις;
Ερευνητής: Ο Θόδωρος συμμαθητής μου ήτανε.
Πληροφορητής: Εμείς οι δυο ήμασταν.
Ενώ καθόμασταν εκεί κοντά, βγήκε από μια πόρτα μια ψηλή Κούρδισα, το λέω και συγκινούμαι, ελάτε παιδιά, μας είπε, η Κούρδισα.
Ερευνητής: Μάνα ήτανε, θείο Γιάννη, βλέπεις ήτανε μάνα.
Πληροφορητής: (Κλαίει) και εκείνους τους χτύπησε. Ελάτε, μας είπε, και μας οδήγησε στο βάθος σ' ένα όμορφο ασπρισμένο δωμάτιο. Εκεί ασβέστη δεν είχανε, με άσπρο χώμα ασβεστώνανε. Μας έβαλε εκεί μέσα, ντιβάνια χαμηλά, χωμάτινα ντιβάνια, επάνω με χαλιά και μαξιλάρια στρωμένα. Χαλιά εκεί ήτανε, εδώ μόνο το όνομα έχουνε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Τουρκία ήτανε τα χαλιά.
Ερευνητής: Ναι χαλιά της Ανατολής.
Πληροφορητής: Αυτή η γυναίκα μας είπε καθίστε εδώ και πήγε μας έφερε φωτιά και καθίσαμε. Μας έφερε φαγητό, έναν κρίθινο χυλό με πολύ βούτυρο και μια δεσμίδα με πίτες, μυζήθρα και φάγαμε. Βάλαμε και μερικές πίτες και στην τσάντα μας να φάμε την άλλη μέρα.
Ερευνητής: Για αύριο.
Πληροφορητής: Για αύριο, βάλαμε λίγες πίτες στην τσάντα και φάγαμε εκεί. Ήρθε σήκωσε το τραπέζι και μας ρώτησε αν φάγαμε. Ήρθε ένας Κούρδος, άντρας της ήτανε, αδελφός της, δεν ξέρω. Μας ρώτησε από πού είμαστε και από πού ερχόμαστε. Είπαμε τις περιπέτειές μας από τον Τοπάλ Οσμάν. Πρώτα χτύπησε αυτούς και μετά ήρθε προς τα κάτω σ' εμάς. Στην Τίμπη έμεινα 11 μήνες. Αυτός ο χωροφύλακας πήγαινε στο Καγκάλ και ο πατέρας του ήτανε στην Τίμπη. Είχε ένα κορίτσι και ένα αγόρι. Η νύφη είχε ένα κοριτσάκι, ήταν και ο γέρος και η μάνα. Έντεκα μήνες κάθισα, το πρόσωπό τους δεν είδα.
Ερευνητής: Ήταν σκεπασμένο με φερετζέ.
Πληροφορητής: Σκεπασμένο ναι. Γύριζα από έξω, φώναζα και μου άνοιγαν την πόρτα, πάντα με σκεπασμένα πρόσωπα. Κάθισα 11 μήνες και το κορίτσι με θεωρούσε πια μέλος της οικογένειας και δεν σκέπασε άλλο το πρόσωπό της. Η μάνα τη είδε με ξεσκέπαστο πρόσωπο και την μάλωσε. Της είπε αρμένικο πρόσωπο, γαϊδουριού πρόσωπο έχεις. Μάνα, της είπα, εγώ σαν αδελφή μου την βλέπω, εγώ παιδί σας είμαι. Όχι, παιδί μου, είπε, ο νόμος μας δεν επιτρέπει Έλληνας να δει πρόσωπο Τουρκάλας.
Ερευνητής: Ααα, τόσο αυστηρό ήτανε.
Πληροφορητής: Τόσο, τόσο.
Ερευνητής: Τόσο αυστηρά.
Πληροφορητής: Ύστερα έφυγα και γλύτωσα. Ξέρεις

τι μου έλεγαν; Γιάννη, αν φάμε το δίκιο σου, είναι σαν να τρώμε φίδια. Έφυγα και γλύτωσα, έφυγα και γλύτωσα.
Ερευνητής: Πότε έφυες το '23 ή το '22;
Πληροφορητής: Το '23 ήτανε.
Ερευνητής: Ναι, ήρθες κατευθείαν στην Κατερίνη ή...
Πληροφορητής: Το '23, 23 Φεβρουαρίου κατεβήκαμε στην Ορντού.
Ερευνητής: Στην Ορντού. Και από την Ορντού ήρθες πού;
Πληροφορητής: Από την Τίμπη πήγαμε στο Καγκάλ, από το Καγκάλ κατεβήκαμε στο Σεβάζ και από το Σεβάζ γυρίσαμε στην Ανατολή μεριά. Και πήγαμε σε μια πολιτεία Γοτσέγαγ και ένα χωριό και μια πολιτεία την έλεγαν Ζάρα, ύστερα πήγαμε στο Μελέτ και σ' έναν χωριό Κιόλκιοϊ και από κι ήτανε η Ορντού. Κατεβήκαμε στην Ορντού, ολόκληρες μέρες περπατούσαμε.
Ερευνητής: Και από την Ορντού πότε ήρθες εδώ στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Από την Ορντού; Μείναμε δυο χρόνια στην Ορντού.
Ερευνητής: Σε ποιον μαχαλά;
Πληροφορητής: Το '23, 23 Φεβρουαρίου κατεβήκαμε στην Ορντού. Τα φύλλα από τις φουντουκιές ήταν σαν αφτιά ποντικών. Όλοι έφυγαν περίπου 70 οικογένειες μείναμε πίσω στην Ορντού. Οι κάτοικοι της Ορντούς είχαν φύγει, έμειναν από διάφορα χωριά και κάνανε γανώματα, ήταν γανωματήδες.
Ερευνητής: Καλά, πότε έφυγες από την Ορντού για την Ελλάδα, ποια χρονιά;
Πληροφορητής: Θα σου πω ακόμα κάτι, πώς γνώρισα εκεί την περιοχή. Είχα έναν Γιάγκο Σιταρόπουλο, τον έχεις ακουστά;
Ερευνητής: Ναι ξέρω.
Πληροφορητής: Ναι η μάνα του και η γιαγιά μου, η μάνα της μάνας μου, ήτανε αδελφές. Γι' αυτούς πήγα στην Ορντού. Στα μέρη μας λόγω του αντάρτικου χάθηκαν όλοι. Φοβόμασταν να πάμε στα μέρη μας και κατεβήκαμε στην Ορντού.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πήγαμε σ' έναν γανωτή που γάνωνε σκεύη. Ένα τσιράκι έδωσε λόγο στον πεθερό μου να πάει μαζί του να γανώνουν σκεύη, Χρύσο τον έλεγαν. Ξέρεις κανένα παιδί να πάρω μαζί μου, ρώτησε τον Χρύσο ο πεθερός μου. Να ένα παιδί, είπε. από πού είσαι, με ρώτησε. Από την Έρπαα είμαι, είπα. Από ποιο χωριό; Από το Ίσκιλι, είπα. Εγώ ήρθα στο Ίσκιλι, είπε, οι δικοί μας μετανάστευσαν και πήγαν στο Σεμέν.
Ερευνητής: Στην Ίσκιλι
Πληροφορητής: Και ίδρυσαν την Ίσκιλι. Θα έρθεις μαζί μου, είπε. εγώ, θείο, είπα δεν βγήκα έξω από το χωριό μου, δεν ξέρω από γανώματα. Θα έρθω μαζί σου, όπως τα λες εσύ. Θα αλλάξεις κρεβάτι και φορεσιά, είπε. μια στραβή αν γίνει, είπε, θα φύγουμε για Ρωσία. Έρχεσαι; Είπε. έρχομαι, απάντησα. Κατά το βραδάκι πήγα κατά κει στην

Παναγιά, είχαμε εκεί την αδελφή της γυναίκας του Γιάννη, Ροδή την έλεγαν. Με αυτήν είχαμε κατέβει από την εξορία στην Ορντού. Αυτή μου είπε να ζητήσεις λεφτά και να πας. Το άλλο πρωί με ρώτησες αυτός ο πεθερός μου θα έρθεις μαζί μου; Θα έρθω του είπα, αλλά όχι όπως λες εσύ; Κι πώς; είπε. όπως και εσύ, απάντησα. Εμείς είμαστε τρία άτομα, τρία μερίδια εμείς και ένα εσύ. Θα έρθω, του είπα. Με πήρε και πήγαμε σ' ένα σπίτι έξω από την Ορντού. Πήγαμε στο σπίτι των Πολι-κάντ' στην συνοικία Τσοκλί Μπασί. Ήτανε εκεί ο Λευτέρης, ο Μανώλης, η Μεταμόρφη, η Ειρήνη, η Μαρία και η Παρθένα, η αδελφή της Σοφίας.

Ερευνητής: Ναι ξέρω.

Πληροφορητής: Αυτή μεγάλο κορίτσι ήτανε, κορίτσι της ηλικίας, αυτήν παντρεύτηκα. Ο πεθερός μου είπε θα με πάρει και θα πάμε στο Τσάμπαση. Το '23 πήγαμε στο Τσάμπαση. Ο αλέκος, η οικογένειά του, η Ειρήνη, η Παρθένα πήγαμε στο Τσάμπαση. Εκεί πάνω γανώναμε, δεν φοβόμασταν. Στα πα-ράλια οι Τούρκοι δεν ήτανε βάρβαροι.

Ερευνητής: Καλά από την Ορντού τότε έφυγες για την Ελλάδα, ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Το '25 ήρθα.

Ερευνητής: Α, το '25, ως το '25 στην Ορντού ήσουνα.

Πληροφορητής: Ναι, το '23 και το '24 στην Ορντού ήμουνα Ύστερα πήγαμε στο Τσάμπαση, το καλο-καίρι το περάσαμε απάνω στο Τσάμπαση. Το φθι-νόπωρο ήρθανε τα πλοία, να πάμε στην Ελλάδα. Ο πεθερός μου είπε, εμείς δεν θα πάμε..

Παρέμβαση της γυναίκας του: Πες τα πια σύντομα.

Ερευνητής: Καλά έχει την αφηγηματικότητα.

Πληροφορητής: Αυτοί ας πάνε, εμείς δεν θα πάμε, είπε. θα μένεις μαζί μου, είπε. είχα παντρευτεί την κόρη του, τον χειμώνα του '24 παντρεύτηκα. Όμως ήρθε διαταγή όλοι οι Έλληνες θα φύγουν.

Ερευνητής: Να γυρίσετε πίσω.

Πληροφορητής: Να γυρίσουμε πίσω ναι. Έτσι το '24 κατεβήκαμε στην Ορντού και ήρθαμε στην Ελ-λάδα.

Ερευνητής: Όταν ήρθες στην Ελλάδα το '24 με '25 απευθείας στην Κατερίνη ήρθες ή πήγες σε άλλα μέρη;

Πληροφορητής: Από την Ορντού ανεβήκαμε στο πλοίο, περάσαμε τη Φάτσα, ήρθαμε στην Σαμ-ψούντα, στην Σινώπη και από εκεί στην Κωνστα-ντινούπολη.

Ερευνητής: Από την Κωνσταντινούπολη;

Πληροφορητής: Από την Κωνσταντινούπολη ένα πλοίο πήγαινε παράλια ενώ εμείς πηγαίναμε πιο βαθιά. Πληρώσαμε 11 μπαγκανότες το κάθε ά-τομο, εκτός από τα φορτία μας. Το τουρκικό πλοίο μας είπε ότι ένα πλοίο ρίχνει τους ανθρώ-πους στη θάλασσα.

Ερευνητής: Γιατί τους έριχναν στην θάλασσα;

Πληροφορητής: Γιατί αρρώσταιναν, είχαν αρρώστιες και τους έριχναν στη θάλασσα.

Ερευνητής: Α, και τους πετούσαν στη θάλασσα.

Πληροφορητής: Ναι. Και μόλις πήγαμε στην Κων-σταντινούπολη, πήγαμε στο στενό μέσα και καθί-σαμε κάτω από τη γέφυρα. Ήρθε η αστυνομία, αλλά εμείς δεν είχαμε τίποτα. Μας πήγαν έξω από την Κωνσταντινούπολη στο αυτό...

Ερευνητής: Καραντίνα;

Πληροφορητής: Όχι, λουτρό, πήγαμε κάναμε λουτρό εκεί. Με τα αυτοκίνητα μας πήραν και μας πήγανε και με τα αυτοκίνητα έφεραν πίσω. Πήγαμε κά-ναμε λουτρό εκεί και έβαλαν τα ρούχα μας στο αυτό...

Ερευνητής: Στον κλίβανο;

Πληροφορητής: Στον κλίβανο ναι. Έτσι ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Στην Ελλάδα πρώτα στην Κατερίνη ήρθες;

Πληροφορητής: Από εκεί ήρθαμε πρώτη φορά στη Χίο, στη Μυτιλήνη και απ' εκεί ήρθαμε στην Χαλ-κίδα.

Ερευνητής: Στην Χαλκίδα.

Πληροφορητής: Στην Χαλκίδα. Και από την Χαλκίδα ήρθαμε στον Πειραιά. Κάτσαμε μία εβδομάδα στον Πειραιά και ο πεθερός μου πήγε στην Αθήνα να βγάλει διαβατήρια. Εγώ δεν πήγα. Είπα να εγκατασταθούμε πρώτα κάπου και μετά θα πάω. στα κατοπινά χρόνια δεν με αξίωσε ο Θεός να πάω, τώρα τελευταία πήγα δυο φορές.

Ερευνητής: Σώπα, θείο.

Πληροφορητής: Πριν λίγο τι σου είπα; Λεφτά δεν εί-χαμε, τσιφλίκια αγοράζαμε. Να κάνουμε δικά μας κτήματα, τι μας ένοιαζε εμάς; Ας μας έδινε το κρά-τος χωράφια είστε στον Κορινό είτε στην Περί-σταση.

Ερευνητής: Το κράτος σας έδωσε χωράφια;

Πληροφορητής: Αγοράσαμε αυτό εδώ το Κεραμίδι, δεν μπορέσαμε να πληρώσουμε τις δόσεις και ση-κωθήκαμε...

(Σταματάει απότομα η αφήγηση εδώ).

Το Καράτεπε (μαύρος λόφος) υπαγόταν στο καϊμακαμλίκι του Βεζίρκιοπρού, στο μουτεσαριφλίκι της Αμάσειας και στο βαληλίκι της Σεβάστειας. Οι κάτοικοι ήταν περίπου 30 οικογένειες και ήταν όλοι τουρκόφωνοι. Αν και είχαν μια παλιά ερειπωμένη εκκλησία, πήγαιναν στην εκκλησία του γειτονικού χωριού Καπακλίσμε. Στο κοντινό αυτό χωριό φοιτούσαν τα παιδιά στο σχολείο. Οι κάτοικοι ήταν κατά βάση γεωργοί και καλλιεργούσαν σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, φακές, πατάτες. Είχαν και μια μικρή κτηνοτροφία. Με την ανταλλαγή οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν στο Τριβούνι Γρεβενών και Κούκο Πιερίας.

Οι περιπέτειες των κατοίκων του Καράτεπε

Οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό το 1921, ήρθαν στην Ελλάδα το 1923. Ανέβηκαν στα βουνά για να γλυτώσουν από την μανία των Τούρκων άντρες και γυναικόπαιδα. Ελάχιστοι έμειναν πίσω στο χωριό. Παίρνοντας μαζί τους λίγα ρούχα, χρήματα και τρόφιμα ανέβηκαν στο βουνό Ταφσάν Ντάγ. Όλα τα άλλα τα άφησαν πίσω τους. Μετά μπήκαν οι Τούρκοι στο χωριό και το έκαψαν. Όσοι είχαν μείνει πίσω στο χωριό, τους έστειλαν εξορία.

Πάνω στα βουνά έμειναν περίπου δύο χρόνια. Υπέφεραν από πείνα, κρύο, χειμώνα, αρρώστιες. Οι άντρες έκαναν ανταρτοπόλεμο με τους Τούρκους και τα γυναικόπαιδα και οι γέροι ήταν κρυμμένοι στα δάση. Οι πιο πολλοί πέθαναν από κακουχίες και αρρώστιες. Με την υπογραφή της συνθήκης παραδώσανε τα όπλα και κατέβηκαν στην Σαμψούντα να πάρουν το καράβι για την Ελλάδα. Τα καράβια βέβαια αργούσαν και αυτοί πέθαιναν, όπως και όλοι όσοι ήταν μαζεμένοι εκεί για τον ίδιο λόγο. Ο αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός τους σίτιζε καθημερινά, οι ίδιοι μάζεψαν και τα παιδιά και τα έφεραν στην Ελλάδα, όπως συνέβη με τον πληροφορητή μας, ο οποίος ήταν περίπου 8 χρονών τότε. Τα καράβια τους πήγαν στην Πόλη. Εκεί καραντίνα στο Σελιμιέ, αυτό το κολαστήριο. Πέθαναν και εκεί αρκετοί από τύφο και άλλες αρρώστιες. Στην Ελλάδα σάλπαραν μετά από τρεις μήνες με το ελληνικό πλοίο «Ωκεανός». Και εδώ πέρασαν από το λοιμοκαθαρτήριο της Καλαμαριάς. Τους προώθησαν σε Κατερίνη και Γρεβενά.

Πληροφορητής:

Ασλανίδης – Σεϊτανίδης Ιωάννης

(Ο πληροφορητής αφηγείται στα νέα ελληνικά, είναι Πόντιος Τουρκόφωνος)

Πληροφορητής: Ιωάννης Ασλανίδης

Ερευνητής: Και ζείτε στο χωριό;

Πληροφορητής: Κούκος.

Ερευνητής: Από πού είστε απ' τον Πόντο;

Πληροφορητής: Από τον Πόντο είμαστε από το Τερέκοϊ, Κοπρίσιαρη λέγεται η πόλη, το χωριό Γαράτεπε.

Ερευνητής: Και σε ποια επαρχία ανήκει;

Πληροφορητής: Σεβάζ.

Ερευνητής: Σεβάστεια, περιοχή Σεβάστειας.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πότε γεννηθήκατε σ' αυτό το χωριό;

Πληροφορητής: 1916, εκεί γεννηθήκαμε.

Ερευνητής: Και τι θυμάστε απ' το χωριό σας;

Πληροφορητής: Με τον τουρκικό διωγμό τότες, όταν σήκωσαν τα χωριά, εμάς μας είχαν δώσει σε ένα τσερκέζικο χωριό τα παιδιά. Και εκεί όταν ήρθαν και μάζεψαν τα ελληνικά τα ζώα,

χώριζαν από τα τσερκέζικα, εμείς με τον αδελφό μου φύγαμε και πήγαμε στο χωριό. Και όταν πήγαμε στο χωριό, ο κόσμος ήταν έξω, στο δάσος. Εκεί ήτανε στρατιώτες γεμάτο δεξιά, αριστερά. Εμείς από τον φόβο μας πήγαμε στο δάσος και λέμε τους χωριάτες έτσι και έτσι. Ύστερα σε μία μάχη 22 παιδιά έχασαν οι δικοί μας. Από το πρωί μέχρι το βράδυ γινότανε. Και το βράδυ τα μικρά παιδιά άφησαν και φύγαμε. Όλοι οι άλλοι σκόρπισαν αλλού. Εμάς ο θείος μας πήρε και μας πήγε, μας έβαλε σε ένα υπόγειο στο δάσος είχε και εκείνος μαζί με δύο άλλους τρεις φίλους πήγανε στο δάσος, βγήκαν έξω, οπλίτες ήταν για.

Ερευνητής: Βγήκαν αντάρτες στο βουνό. Αυτή όλη την ιστορία θέλω να μου τα περιγράψετε και με νούμερα, αν θυμάστε ή αν μετά ακούσατε από άλλους. Πόσοι περίπου ήτανε στο χωριό σας αυτοί που βγήκανε έξω στα βουνά; Και πόσοι ήταν οι οπλίτες και ποιος ήταν ο καπετάνιος.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας θα σε γελάσω.

Ερευνητής: Περίπου.

Πληροφορητής: Ας ήτανε 8, 10 οπλίτες, γιατί φυσικά το χωριό όλοι 12, 13 οικογένειες ήτανε.

Ερευνητής: Α, ήταν μικρό.

Πληροφορητής: Μικρό χωριό ήτανε. Οι καπεταναίοι ήτανε ο Παύλος ο Ασλανίδης και κάτι άλλοι. Ο Σολομών ο αδελφός του Μανασσή. Ο μεγαλύτερος ήταν αυτός, επειδή ήταν εγγράμματος, αυτόνα τον άκουγαν. Έτσι ακούγαμε απ' τους μεγάλους.

Ερευνητής: Λοιπόν Ασλανίδης Παύλος, Μανασσής, δύο καπεταναίοι, άλλος;

Πληροφορητής: Του Μανασσή ο αδελφός ήτανε εκεί, στην Τουρκία, αλλά σκοτώθηκε εκεί.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πείτε τι θυμάστε απ' αυτές τις τραγικές...

Πληροφορητής: Εγώ μικρός ήμουν, δεν θυμάμαι αυτά.

Ερευνητής: Τι άκουγες από τον πατέρα σου, πώς σας πήγαν μέσα στο δάσος εκεί.

Πληροφορητής: Καλά, στο δάσος μας κουβαλούσαν μια εδώ, μια εκεί, αντάρτικο, πόλεμος ήτανε.

Ερευνητής: Πόλεμος. Στα βουνά πόσο μέινετε;

Πληροφορητής: Δυόμιση χρόνια, δύο, τρία, ξέρω γω πόσα ήτανε. Εγώ σε λέω μωρό ήμουν.

Ερευνητής: Σαν μωρό θυμάσαι εκείνη τη σκηνή καθόλου, τις παραστάσεις. Πώς σε έπαιρνε η μάνα σου, αν είχες μάνα. Ο πατέρας σου, ο θεός σου, ποιος σε τραβούσε εδώ και κει.

Πληροφορητής: Θυμάμαι, αλλά πώς να την περιγράψεις στο δάσος μέσα; Κοίταξε από εκεί που άφησαν τα παιδιά και όταν φεύγαμε ακόμα, εγώ σου είπα, μικρός ήμουν, του θείου μου η κουνιάδα με έπιανε από το χέρι. Εγώ έπαιζα εκεί στα χιόνια επάνω, κοιμόμουν. Και γύρισαν και κατάλαβαν ότι έλειπα και ήρθαν και με πήρανε. Αυτό θυμάμαι. Έστερα όταν κατεβήκανε, είπανε, κοιτάξτε ο κάθε οπλίτης θα πάρει έναν που θα κουβαλάει την τσάντα τέλος πάντων το ψωμί, το νερό και οι άλλοι θα πάνε εξορία, τα γυναικόπαιδα. Ο θεός μου εκεί δεν το δέχτηκε αυτό. Είμασταν 11 άτομα εμείς της οικογένειας. Του θείου μου τα παιδιά, εμείς, του αδελφού του τα παιδιά. Ένας ήταν οπλίτης από την οικογένειά μας. Οι άλλοι έλειπαν. Ο ένας ήταν σκάτης, βέβαια και εδώ ήρθε. Αυτός από ρευματισμούς είχε καμπουριάσει. Αυτός πιάστηκε με την αδελφή του, πήγανε εξορία. Ο άλλος ο θεός μου οπλίτης στα βουνά. Και με την ανταλλαγή όταν ερχόμασταν, εκείνον τον είχανε προδώσει, κάτι μπαμπεσιά έγινε με

τους Έλληνες και απ' αυτό τον χώρισαν οι τούρκοι και τον σκότωσαν.

Ερευνητής: Είστε 11 άτομα και ζείτε δυόμιση με τρία χρόνια μέσα στα βουνά. Από αυτά τα 11 άτομα πόσα ζούνε, πόσα ήρθανε το '22, '23;

Πληροφορητής: Πόσα ήρθανε; Εγώ, ο θεός μου και μία νύφη.

Ερευνητής: Δηλαδή από τα 11 πάνε τα 8;

Πληροφορητής: Τα 8 πάνε.

Ερευνητής: Αυτό είναι τραγικό.

Πληροφορητής: Τραγικό. 18 ψυχές μέσα από το σπίτι και ούτε 2 άτομα δεν ήρθανε (κλαίει συγκινημένος). Αυτό άμα το πεις σε ορισμένους, λένε τι λες τώρα.

Ερευνητής: Έχετε δίκιο που συγκινείστε, αλλά... μπορείτε να μου πείτε τα ονόματα αυτών που χάθηκαν; Δηλαδή από το '17 ως το '23 η οικογένεια χάνει 8 άτομα.

Πληροφορητής: Κοίταξε, ένα παιδί είχε ο θεός μου, η γυναίκα του, ο θεός μου που ήταν οπλίτης εκεί, είχε ένα παιδί, η γυναίκα του, ο ίδιος του έμεινε εκεί. Εμείς δύο αδελφια, η θεία μου...

Ερευνητής: Από πείνα πέθαναν ή από σκότωμα;

Πληροφορητής: Από ταλαιπωρίες, από αυτά, από αρρώστιες. Του θείου μου το κοριτσάκι μέχρι τον Πειραιά ήρθε. Αρρώστησε και πέθανε.

Ερευνητής: Από την πείνα;

Πληροφορητής: Από την πείνα, τι πείνα; Όχι. Κάτι είχε.

Ερευνητής: Αρρώστιες δεν είχατε εκεί;

Πληροφορητής: Αρρώστιες τόσο δεν είχαμε. Οι περισσότεροι βέβαια από την πείνα υπόφεραν, αλλά η δικιά μας η οικογένεια όχι. Γιατί ο θεός μου είχε κρυμμένα γεννήματα στο δάσος και εφοδιαζόταν. Έστερα αυτός ήταν οπλίτης. Πήγαιναν όλοι οι οπλίτες και χτυπούσαν τα τουρκικά χωριά. Έπαιρναν ψωμιά, διάφορα, κάτι ψιλά πράγματα δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι, θέλω τώρα να μου πείτε για τη ζωή σας μέσα στο δάσος, τι θυμόσαστε;

Πληροφορητής: Να αυτό. Σ' ένα κουρέλι από κάτω, ένα κουρέλι από κάτω, ένα κουρέλι από πάνω μας βάζανε και κοιμόμασταν.

Ερευνητής: Και τι τρώγατε;

Πληροφορητής: Ψωμί βρισκόταν. Ο θεός μου σε είπα, έφερνε. Έστερα είχαμε απ' τους Τσερκέζηδες καλούς φίλους. Οι Τσερκέζοι ήταν άλλη φυλή, όπως είμαστε εδώ οι Θρακιώτοι, οι Σμυρνιώτοι, οι Τουρκόφωνοι, εμείς οι Πόντιοι... διάφορες. Από αυτούς τους Τσερκέζηδες είχαμε δύο φίλους, φίλους όταν λέμε να

θυσιάζονται για σένα. Τέτοιοι άνθρωποι.
Ερευνητής: Καμιά άλλη ανάμνηση από εκείνα τα μέρη; Το σχολείο σας;
Πληροφορητής: Δεν υπήρχε σχολείο.
Ερευνητής: Σε ποια εκκλησία πηγαίνατε;
Πληροφορητής: Στο Καπακλίεσμε πηγαίναμε στην εκκλησιά για τις γιορτές.
Ερευνητής: Και πώς λεγόταν η εκκλησία;
Πληροφορητής: Όχι, δεν θυμάμαι. Μόνο οι μεγάλοι μπορούν να θυμηθούν.
Ερευνητής: Στο χωριό σας με τι ασχολούνταν οι κάτοικοι για να ζήσουνε;
Πληροφορητής: Με τη γεωργία και κτηνοτροφία.
Ερευνητής: Πώς ξεκινήσατε και ήρθατε στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Με την ανταλλαγή.
Ερευνητής: Πότε ακριβώς;
Πληροφορητής: Το '20, το '22; Έκανε τη συμφωνία ο Βενιζέλος και μετά ξεκίνησε η ανταλλαγή. Όταν ξεκινήσαμε να έρθουμε είπανε θα πάτε στο τάδε μέρος. Ο θεός μου με τον μπατζανάκη του θα κατέβαιναν στην Κατερίνη. Όταν κατεβήκαμε τα διαβατήρια δεν είχαν έρθει, οι άδειες. Και έστειλαν του θείου μου τη γυναίκα και του μπατζανάκη του τον αδελφό να πάνε να τα πάρουν από το Κιόπρου (*Βεζίρκιοπρου, η κοντινή πόλη*). Στο Κιόπρου ήταν εκεί η αστυνομία τους. Εκείνοι άργησαν. Εμείς κατεβήκαμε στο Κοπισάρι. Μετά μας προώθησαν. Τον θείο μου τον άλλον τον είχανε χωρίσει, δεν είχε άδεια. Είπανε οι γυναίκες ας πάνε, αλλά... και τον θείο μου αυτόν με τη γυναίκα του τους σκοτώσανε. Από κει ήρθαμε Σαμψούντα.
Ερευνητής: Με κάρα;
Πληροφορητής: Με κάρα, περπατώντας, πώς ήρθαμε. Ξέρεις πόσοι χάθηκαν τότες; Σ' εμένα στην ηλικία μου πολλά παιδιά πέθαναν, δεν είχανε τίποτε. Η θεία μου έπιανε κανένα κάρο, μας ανέβαζαν, μας κατέβαζαν
Ερευνητής: Δηλαδή στον δρόμο έπεφταν παιδιά και τα αφήνανε, αυτό το είδατε με τα μάτια σας.
Πληροφορητής: Τ' αφήνανε, τι να κάνανε; Η μάνα δεν ήθελε να αφήσει και είπανε την τάδε την σκοτώσανε. Τώρα τι έγινε; Αυτό...
Ερευνητής: Θυμάσαι περίπτωση που η μάνα αρνήθηκε να αφήσει το παιδί και ο Τούρκος πυροβόλησε και την σκότωσε.
Πληροφορητής: Έτσι είπανε, έτσι ακούσαμε. Στην Σαμψούντα είπαν θα μας δώσουν στο ορφανοτροφείο. Εκείνοι δεν μας δέχτηκαν.

Ερευνητής: Το ορφανοτροφείο ήταν ελληνικό ή αμερικανικό;
Πληροφορητής: Αμερικανικό. Εκεί μια αρμένισα ήτανε σαν διευθύντρια, σαν προϊσταμένη, σαν τι ήτανε εκεί. Εκείνη ζήτησε λεφτά. Θα δώσετε τόσα λεφτά, είπε στη θεία μου. Και η θεία μου λέει πού να βρούμε εμείς λεφτά, αφού μας έκαναν εξορία. Πού να βρούμε λεφτά. Δεν έχουμε τίποτα. Όχι γίνεται δεν γίνεται, ένα βράδυ κοιμηθήκαμε εκεί. Ύστερα μας έδιωξε. Και όταν ήρθαμε στην Κωνσταντινόπολη, εκεί μας δώσανε στο ορφανοτροφείο.
Ερευνητής: Πώς λεγόταν το ορφανοτροφείο, θυμάσαι;
Πληροφορητής: Κοντά στο Σελιμέ ήτανε το ορφανοτροφείο.
Ερευνητής: Αν τώρα κάποιος σας πει πάμε στην Πόλη, θα μπορέσετε να βρείτε το ορφανοτροφείο;
Πληροφορητής: Το ορφανοτροφείο μόνο έτσι το θυμάμαι. Διότι στης θάλασσας την άκρη είχε ντουβάρι. Δίπλα ήτανε οι στάβλοι, τα μουλάρια τους, στρατιωτικό. Εκεί μέσα καθότανε ο κόσμος και από κει μέσα πηγαίνανε και παίρνανε συσσίτιο. Όταν πήγαμε να κάνουμε εμβολιασμό, είχε μια συκιά στο ντουβάρι. Ο κόσμος φοβότανε και έφευγε από τη συκιά και ένας έπεσε και έσπασε το χέρι του. Αυτό το θυμάμαι καλά. Εμείς παιδιά είμασταν, εμείς ανεβοκατεβαίναμε σαν παιχνίδια. Εκεί στη Σαμψούντα καθαυτό οι Αμερικανοί το είχανε, αλλά η Αρμένισσα έκανε κουμάντο. Εκεί στη Σαμψούντα έγινε μια φασαρία. Πιάσανε δύο άτομα, δύο άντρες, καπεταναραίους, ας πούμε. Και δυο γυναίκες τους είπαν τι κάθεστε από έξω; Χτυπάτε. Χτύπησαν τους χωροφυλάκους και πήραν το περιστροφικό. Αυτές οι δυο γυναίκες εδώ ήτανε, στο χωριό ήρθαν, ζήσανε. Αλλά πού τέτοιες γυναίκες; Πού να βρεις τέτοιες. Ψυχή!!!
Ερευνητής: Γενναίες.
Πληροφορητής: Γενναίες και αυτά. Και εκείνο το βράδυ τους κατέβασαν στης θάλασσας την άκρη. Φωνές, κακό μέχρι τα ξημερώματα. Και μετά δυο μέρες μας σήκωσαν από κει. Αυτά που να τα θυμάμαι... παιδιά αυτά...
Ερευνητής: Και όμως τα θυμάσαι. Πόσον καιρό μέινατε στο ορφανοτροφείο της Κωνσταντινούπολης;
Πληροφορητής: Κάμποσο μέιναμε. Από κει μας φέρανε στον Πειραιά. Στον Πειραιά καθίσαμε λίγο καιρό. Καμιά βδομάδα, δέκα μέρες.

Ερευνητής: Εκεί πού μένατε στον Πειραιά;
Πληροφορητής: Σε αντίσκηνα αμερικάνικα. Αυτοί ήταν της εξορίας. Εμείς με το ορφανοτροφείο ήρθαμε. Εμείς είμασταν εντάξει.
Ερευνητής: Ήσασταν μόνον παιδιά;
Πληροφορητής: Παιδιά, παιδιά.
Ερευνητής: Σας έφεραν πολεμικά πλοία;
Πληροφορητής: Αυτά δεν τα ξέρω. Ύστερα από εκεί πήγαμε στο Ζάππειο. Καθίσαμε κάμποσο εκεί, κάνα δυο μήνες και μετά πήγα στη Σύρο. Και από τη Σύρο, ήρθε ένας δάσκαλος Κοσκινίδης λεγόταν...
Ερευνητής: Πόσο καθίσατε εκεί;
Πληροφορητής: Κάμποσα χρόνια. Κάνα δυο χρόνια πρέπει να καθίσαμε.
Ερευνητής: Εκεί πάλι σε κατασκηνώσεις μένατε;
Πληροφορητής: Όχι. Σε καινούρια κτήρια χώρια τα αγόρια, χώρια για τα κορίτσια.
Ερευνητής: Πάλι οι Αμερικάνοι;
Πληροφορητής: Βέβαια για.
Ερευνητής: Θέλω να σας ρωτήσω πήγατε καθόλου σχολείο στον Πόντο;
Πληροφορητής: Στον Πόντο όχι.
Ερευνητής: Πού μάθατε γράμματα;
Πληροφορητής: Στο ορφανοτροφείο πρώτα στη Σύρο και μετά που ήρθα στα Γρεβενά. Εκεί πρώτη τάξη διάβαζα, μετά που ήρθα εδώ πέρα με δώσανε δεύτερη τάξη. Με δώσανε βιβλίο, διάβαζα. Είπανε αυτός ξέρει γράμματα. Αλλά εκεί μας μάθαιναν διαφορετικά αυτά.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι από τα μαθήματα εκείνα;
Πληροφορητής: Ο δάσκαλος μας δώσανε το αλφάβητο. Το κάθε παιδί περνούσε και μάθαινε. Υπήρχαν μεγάλα κορίτσια, αγόρια, 15, 16 χρονών. Αυτά μας μάθαιναν. Εμείς ήμασταν μικρά παιδιά. Ύστερα αρχίσαμε να συλλαβίζουμε, να διαβάζουμε. Και όταν ήρθε με πήρε ο θεός μου με πήγανε στα Γρεβενά, εκεί έμνησκε εκείνος. Εκεί όταν πήγα, ο δάσκαλος με λέγει τι τάξη είσαι; Πρώτη τάξη είμαι. Με φέρνει ένα της πρώτης τάξης, διάβασε με λέει. Διάβασα. Με δίνει τη Δευτέρα τάξη. Από εκεί σηκωθήκαμε και ήρθαμε εδώ. Από κει και πέρα...
Ερευνητής: Εκτός από την ανάγνωση και την αριθμητική τι άλλο μαθαίνατε; Θρησκευτικά, ιστορία;
Πληροφορητής: Θρησκευτικά τέτοια δεν είχε, πρώτη τάξη τα γράμματα δεν γνωρίζαμε ακόμα. Μόνον κάθε γιορτή μας πήγαιναν στην εκκλησία. Αυτό θυμάμαι. Κάθε Κυριακή μας πήγαιναν στην εκκλησία, χώρια τα κορίτσια, χώρια τα αγόρια.

Ερευνητής: Για ελληνική ιστορία ακούγατε τίποτα;
Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.
Ερευνητής: Και μετά πότε ήρθατε εδώ από την Κοζάνη;
Πληροφορητής: Το '29 την πήγαμε στη Σεβαστή, το φθινόπωρο ήρθαμε και την άνοιξη ήρθαμε εδώ.
Ερευνητής: Το χωριό σας αυτό που λέγεται Κούκος, πότε πρωτοχτίστηκε; Από τους πρόσφυγες χτίστηκε;
Πληροφορητής: Από τους πρόσφυγες. Εδώ ήταν ένας ιδιοκτήτης Αλβανός και ένας Βλάχος. Τσιφλικάδες αυτοί. Σπίτια δεν είχε. Το χωριό το έχτισαν οι δικοί μας, οι πρόσφυγες.
Ερευνητής: Πώς λέγονταν αυτοί που είχαν τα τσιφλίκια;
Πληροφορητής: Ένας караβίδας και ο άλλος Αλβανός, Οριζάς.
Ερευνητής: Το αγοράστε το χωριό;
Πληροφορητής: Το αγοράσαμε, αλλά πού είναι η αγορά; Εμείς δήθεν από 50 στρέμματα χωράφια ούτε από 10 στρέμματα δεν έχουμε.
Ερευνητής: Εδώ θέλω να σας ρωτήσω κάτι, υπήρχε η επιτροπή αποκαταστάσεως προσφύγων και έδινε στους αγρότες κτήματα. Εσάς δεν σας έδωσε τίποτε;
Πληροφορητής: Κοίταξε, στα Γρεβενά είμασταν, εκεί μας είχανε δώσει. Εδώ στη Σεβαστή ήτανε οι δικοί μας, το μέρος ήτανε πιο καλλίτερο εδώ. Οι δικοί μας από διάφορα μέρη μαζευτήκαμε εδώ. Άλλοι ήρθαν απ' τη Δράμα, άλλοι ήρθαν απ' την Παλιά Ελλάδα, άλλοι ήρθαν απ' την Κοζάνη.
Ερευνητής: Πάντως είστε το ίδιο μιλέτι που ήσασταν στον Πόντο.
Πληροφορητής: Ακριβώς.
Ερευνητής: Εκείνα τα κτήματα που σας έδωσε η επιτροπή αποκαταστάσεως στα Γρεβενά τα αφήσατε ή τα πουλήσατε;
Πληροφορητής: Τα αφήσαμε και ήρθαμε.
Ερευνητής: Και έρχεστε αγοράζετε από την αρχή;
Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ και αγοράσαμε. Εκείνο τον χρόνο που φυτέψαμε τα καπνά, πήγαμε και πήραμε δάνειο. Πήρανε οι ιδιοκτήτες τη δόση, τα καπνά δεν πουλήθηκαν. Ήταν εδώ ένας Ανέστης, αυτός ήταν εγγράμματος, ήξερε αυτά. Πήγε δεξιά, αριστερά και έμαθε ότι ήταν απαλλοτριωμένο το χωριό, το μέρος αυτό. Πολέμησαν να μας διώξουν οι ιδιοκτήτες. Και άλλοτε το είχανε κάνει αυτό και είχανε διώξει. Εμάς δεν μπορέσανε. Χτυ-

πηθήκανε, κάνανε, δικαστήρια...

Ερευνητής: Αυτά γίνανε μετά το '29; '30, '32 εκεί μέσα; Είχε γίνει ένας νόμος που είχε απαλλοτριώσει πολλά τσιφλίκια και λοιπά. Εσείς ήσασταν σ' αυτούς, τα είχε απαλλοτριώσει το κράτος. Αλλά δεν το ξέρατε εσείς.

Πληροφορητής: Μετά έγινε η αποκατάσταση, το '31.

Ερευνητής: Μετά από πόσο κλήρο είχε η κάθε οικογένεια;

Πληροφορητής: 17 στρέμματα και τώρα είναι από 10 στρέμματα.

Ερευνητής: Και σ' αυτό το χωριό σας κατοικούν και άλλοι Πόντιοι από ποιο μέρος;

Πληροφορητής: Οι Κερασουνταίοι που ήρθαν απ' την Παλαιά Ελλάδα, αυτοί εκεί είχανε εγκατασταθεί. Οι δε μισοί απ' τη Δράμα μεριά οι δικοί μας. Εμείς απ' τα Γρεβενά ήρθαμε. Όλοι μια φυλή όμως, ε! Όλοι Πόντιοι. Συγγενείς, φίλοι, γνωστοί και έτσι στήθηκε το χωριό και έγινε. Πριν να έρθουμε εμείς. Είχανε πουλήσει σε άλλους. Τους χτύπησαν, τους κάψαν τα σπίτια, τους διώξαν απ' εδώ. Και σε μας το ίδιο θα έκαναν, αλλά δεν πέρασε. Οι δικοί μας πιο σκληροί άνθρωποι. τους δείρανε, κάνανε, στα δικαστήρια πήγανε, αλλά μείναμε.

Ερευνητής: Πόσες οικογένειες περίπου είχε το χωριό σας τότε;

Πληροφορητής: 160, 162 τόσοι.

Ερευνητής: Και σήμερα πόσοι είναι; Ήμουναι παιδί και άκουγα τότε, να φτάσουμε και λίγο στον εμφύλιο. Στο δικό σας το χωριό στον εμφύλιο είχε σφαγή μεγάλη;

Πληροφορητής: Καθόλου, στην Κατοχή είχαμε.

Ερευνητής: Πολλά θύματα;

Πληροφορητής: 120 άτομα.

Ερευνητής: Αυτό έπαιξε κανένα ρόλο, οι κάτοικοι να πάνε να ζήσουν κάπου αλλού;

Πληροφορητής: Όχι, τότε ήταν οι ίδιες οικογένειες. Το χωριό άρχισε να μεταναστεύει στη δεκαετία του '50 άρχισε να φεύγει ο μεγαλύτερος αριθμός στον Κορινό. Στην πλειοψηφία τους αυτοί ήτανε Ρωσοπρόσφυγες εδώ που δεν είχανε κλήρο. Αυτοί φύγανε η πλειοψηφία στον Κορινό. Και ένας μικρός αριθμός από ντόπιους πήγε στην Κατερίνη μέσα.

Ερευνητής: Η αιτία ήταν ο πόλεμος;

Πληροφορητής: Όχι, η στενότητας του εδάφους. Μετά έγινε το μεγάλο κύμα της μετανάστευσης στη Γερμανία το '59, '60 και ένας μικρός αριθμός έφυγε τέλη δεκαετίας '60 με αρχές '70 για Αμερική και Αυστραλία. Αλλά η συντριπτική πλειοψηφία, το 90% στη Γερμανία.

Ερευνητής: Και δεν σκέπτονται να επανέλθουν.

Πληροφορητής: Δεν έρχονται, όχι. Επίσης και Θεσσαλονίκη, όχι όμως πολλοί. Παλλινό-στηση δεν έχουμε.

Ερευνητής: Τώρα πόσες οικογένειες είναι;

Πληροφορητής: Οικογένειες είναι, αλλά κάθε γιαγιά που πεθαίνει, κλείνει και το σπίτι.

Ερευνητής: Αυτό είναι τραγικό. Όσο πάμε δηλαδή, τελειώνουμε.

Πληροφορητής: Από απογραφή σε απογραφή έχουμε μείωση.

Ερευνητής: Έστω αυτοί που έκαναν χρήματα στη Γερμανία, δεν θέλουν για δυο, τρεις μήνες να έρθουν το καλοκαίρι εδώ;

Πληροφορητής: Ένας μικρός αριθμός. Τι να κάνουνε εδώ; Δεν έχει τίποτα εδώ. Υπάρχει μια τάση τώρα, όσοι βγαίνουν στη σύνταξη, όσοι είναι στη Γερμανία, χτίζουν και κανένα σπίτι.

Ερευνητής: Τραβάει η γενέτειρα.

Πληροφορητής: Δηλαδή θα έχουμε παλιννό-στηση από συνταξιούχους του εξωτερικού.

Ερευνητής: Είχανε παιδικά βιώματα εδώ.

Πληροφορητής: Βέβαια, έχουνε φίλους, αυτά

Ερευνητής: Ευχαριστώ πολύ.

Σχόλια

Τα ορφανά του ξεριζωμού

Ένα από τα δράματα της εποχής εκείνης είναι τα ορφανά του πολέμου. Κάποια τα πήραν οι Τούρκοι και εξισλαμίστηκαν και κάποια άλλα τα πήραν τα ορφανοτροφεία. Αυτά έφτασαν στην Ελλάδα, άγνωστος ο αριθμός τους και μεταφέρθηκαν με πλοία μαζικά στην Ελλάδα. Τα πήγαν σε πολλές περιοχές: Σύρο, Κόρινθο, Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Καβάλα, Αθήνα. Ειδικά στη Σύρο, από όπου πέρασε και ο πληροφορητής μας, ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός πήγε 2.500 ορφανά. Τα περισσότερα τα πήγαν στην Κέρκυρα, περίπου 7.500. Ένας μεγάλος αριθμός από αυτά τα παιδιά υιοθετήθηκαν από αμερικανικές οικογένειες.

Η Κερασούντα βρίσκεται 115 χιλιόμετρα δυτικά της Τραπεζούντας σε απόσταση 36 ωρών με τα πόδια, πόλη αρχαία και εμπορικός σταθμός. Ιδρύθηκε τον 7ο αιώνα π.Χ. από τους Σινωπείς. Κατά τον Ξενοφώντα οι Κερασούνταιοι πλήρωναν φόρο υποτέλειας στους Σινωπείς. Το όνομά της το οφείλει στις πολλές κερασιές που ευδοκιμούσαν εκεί. Το δέντρο μετέφερε από εκεί στην Ιταλία ο Λούκουλλος. Κατά τον 2ο αιώνα π.Χ. η πόλη πήρε το όνομα Φαρνάκεια, από τον βασιλιά του Πόντου Φαρνάκη. Αυτός την οχύρωσε με μεγάλα τείχη και με το φρούριό της. Στα βυζαντινά χρόνια ήταν μέρος του θέματος Χαλδείας. Στα χρόνια των Μεγαλοκομνηνών είναι η δεύτερη σε σημασία πόλη της Αυτοκρατορίας του Πόντου. Το 1348 την κατέλαβαν οι Γενουάτες. Οι Τούρκοι την κατέλαβαν το 1468. Οι κάτοικοι είχαν το προνόμιο να κατοικήσουν στα όρια της περιτειχισμένης πόλης. Αλλά σταδιακά μετανάστευσαν είτε στο εσωτερικό είτε προς τη Ρωσία.

Το ψηλότερο βουνό ήταν το Καραγκιόλ με ύψος 2.600 μέτρα. Ο πληθυσμός ήταν 20-22 χιλιάδες και από αυτούς 11-12 χιλιάδες ήταν Έλληνες, 8 χιλιάδες Τούρκοι, 1.500 Αρμένιοι. Στα μέσα του 19ου αιώνα μετανάστευσαν εδώ πολλοί κάτοικοι από την περιοχή της Αργυρούπολης. Οι κάτοικοι μιλούσαν ποντιακά. Ασχολούνταν με το εμπόριο και την ναυτιλία. Εξήγαν κυρίως φουντούκια και ξυλεία. Γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση λόγω των εξαγωγών και του εμπορίου. Είχε οκτώ ενορίες και τρεις ναούς, Μεταμορφώσεως, Αγίου Νικολάου και Αγίας Τριάδος, καθώς και πολλά παρεκκλήσια. Είχε πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα: νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων, ημιγυμνάσιο, αστικό παρθεναγωγείο. Οι μαθητές ανέρχονταν σε 900-1.000 μαθητές. Το 1915 ιδρύθηκε άσυλο ορφανών κοριτσιών η «Πηνελόπη» για την στήριξη και μόρφωση των ορφανών. Ξακουστή ήταν και Φιλαρμονική Κερασούντας. Από το 1910 έως το 1915 κυκλοφόρησε και η εβδομαδιαία εφημερίδα «Αρητιάς» του Γ. Βαλαβάνη.

Πληροφορητής: Πορφυριάδης Νικόλαος

Ερευνητής: Ο σύλλογος Ένωσης Ποντίων Πιερίας ευτάει έναν προσπάθεια να μαζεύ' υλικό γύρω ασ' την ιστορία του ποντιακού ελληνισμού για να έχομε στοιχεία, ντοκουμέντα δεδομένου ότι το πιο όμορφο ιστορία έν' από το οποίο λέξι ο παππούς σον εγγονό. Και όλα αυτά εμείς θέλομε να επεξεργάσκουμεσ ατα. Επειδή στην Κατερίνη το '23 έρθαν και εγκατεστάθαν πολλοί Πόντιοι, άλλ' Τραπεζούντιοι, άλλ' Ορτουλούδες, Φάτσαλούδες, Κερασούντιοι και λοιπά, ευτάμε έναν προσπάθεια και πάμε σ' έναν οποιονδήποτε έχ' κάτ' καλό να λέξι μασε γύρω απ' ατά και οσήμερο έρθαμε μαζί εγώ η Νίκη η Αδαμίδου, ο Γιάννης ο Παντελιάδης να ακούμε ασ' εσέν τον Πορφυριάδη τον Νικόλα πότε εγεννέθες, ντό θυμάσαι ασ' σον Πόντο και λοιπά. Ακούμε σε.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το 1906. Φύγαμε από την πατρίδα το 1918 και πήγαμε στην Κάκρ. Στην ανακωχή που έγινε το... που τελείωσε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος (εννοεί προφανώς τον πρώτο), εκεί είχαμε τα αδελφια μου τα δύο τα μεγάλα. Τους πήραν οι τούρκοι στρατιώτες και λιποτάκτησαν και πήγαν εκεί πέρα. Και φύγαμε και πήγαμε εκεί.

Τώρα ως προς την Κερασούντα, εγώ νομίζω πως ίσως είναι και αρχαιότερη από την πόλη των Αθηνών. Πώς; Το λοιπόν να αρχίσω από τον μαχαλά μου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η πόλη της Κερασούντας είναι να μην πω δέκα φορές μεγαλύτερη η ακρόπολη της Κερασούντας απ' των Αθηνών, αλλά σου βάζω πέντε φορές και λέω ίσως να είναι αρχαιότερη, διότι εκεί έχει κάτι αυτά, κάτι ογκόλιθους κάστρα που είναι όσο είναι αυτό το ντιβάνι το λοιπόν, τόσο περίπου είναι το μάκρος και το ύψος είναι τόσο περίπου, το ύψος είναι τόσο περίπου...

Ερευνητής: Περίπου ένα μέτρο δηλαδή.

Πληροφορητής: Ογδόντα πόντους περίπου, το μάκρος είναι κάπου ένα μέτρο και το φάρδος είναι κάπου 70-80 πόντους. Σ' αυτά τα κάστρα, σον μαχαλά μας αυτά, εκεί ανεβαίναμε και πηγαίναμε και παίζαμε. Ο δρόμος, αν πάρουμε την Κερασούντα έτσι, γύρω από την ακρόπολη, θα αρχίσουμε από τα κάστρα. Είναι ο δρόμος που πάν' γύρω-γύρω. Τα κάστρα αυτά παρακάτω είναι ένα αυτό, λατομείο. Αυτό το λατομείο νομίζω που το έκανε ο αυτός, ο... το έσκαψε, ας το ονομάσουμε, ο καπτάν πασάς που ήτανε δήμαρχος, πριν

100-150 χρόνια, ξέρω Έλληνες. Και ο Σουλτάν τον έκανε αιωνόβιο δήμαρχο, γιατί οι Τούρκοι τον είχαν βγάλει καταχραστή και δικάστηκε. Και αυτός αντί να χρωστάει, είχε να λαβαίνει, γιατί είχε περιουσία και ο γιος του ο Κωνσταντινίδης, που ήταν στη Μασσαλία ένας μεγαλέμπορος φουντουκιών, το λοιπόν τον έστειλε λεφτά και αυτός αντί να τα κάνει, τα ξόδιαζε στα έργα μέσα εκεί. Λοιπόν από κει απ' αυτά τα κάστρα που σου λέω, ανεβαίναμε απάνω και ύστερα πηγαίναμε προς την αριστερά πλευρά. Κάτω ο δρόμος απ' τα κάστρα ήταν το λατομείο. Το λατομείο αυτό, απ' το λατομείο ήταν ο δρόμος. Απ' τον δρόμο παρακάτω ήταν ένα σαν έτσι το έκοβε όπως τούβλο βράχος. Και απ' το βράχο ρίχνανε τα σκουπίδια και λίγο παρακάτω ήταν η θάλασσα. Από κει τραβάμε πάμε προς την αριστερή πλευρά λεγόταν ο συνοικισμός Νεψηλός.

Ερευνητής: Ναι, θέλω να λες με πόσα μαχαλάδες θυμάσαι εσύ, γειτονιάς.

Πληροφορητής: Μαχαλάς αυτός ο συνοικισμός λεγότανε υψηλός. Ο Υψηλός αυτός είχε απ' το αυτά... απ' το τις πέτρες που βγάζαμε απ' το λατομείο, ύστερα ερχόταν ένας μπαχτσές και πιο απάνω ερχόταν η ακρόπολις. Αλλά πηγαίνοντας προς τα αριστερά, ήτανε σκάλες και πηγαίναν προς τα κάτω στη θάλασσα. Αλλά δίπλα εκεί είχε αυτό, ναυπηγείο και από το ναυπηγείο κάτω είχε σπίτια, ήτανε η θάλασσα. Προς τα πάνω πάλι ήτανε ο συνοικισμός. Αλλά παραπάνω απ' τον συνοικισμό είχανε και φουντουκίες μέχρι απάνω, πριν ακόμα να φτάσεις απάνω στην ακρόπολη. Τελειώνουμε εδώ, τραβάμε πάμε προς τα αριστερά, τραβάμε πάμε σ' έναν άλλο συνοικισμό. Αφού τελειώνει αυτός ο συνοικισμός, έρχεται ένα άλλο μεγαλύτερο λατομείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεγαλύτερο λατομείο, το μεγαλύτερο λατομείο αυτό δεξιά έτσι πάλι έτσι έρχεται ένας βράχος και κάτω ήτανε αυτά, λάκκους πώς σε πω; Αλλά από κει φαίνεται οι αρχαίοι πριν 20-30 αιώνες, ξέρω γω, έπαιρναν τις πέτρες αυτές, τους ογκόλιθους αυτούς και τους τοποθετούσαν στα κάστρα φαίνεται.

Ερευνητής: Κάστρα.

Πληροφορητής: Αφού τελειώνουμε το λατομείο αυτό το μεγάλο, δεξιά κατεβαίνουμε κάτω είναι ο συνοικισμός που λέγεται λιμέν. Αυτά όλα που λέμε, είναι ελληνικοί συνοικισμοί. Θα 'ρθούμε και στους τουρκικούς συνοικισμούς.

Ερευνητής: Τουρκικούς συνοικισμούς.

Πληροφορητής: Πάμε στη Λιμένη. Είχε και δεξιά πάλι σκάλες και ανέβαινες απάνω και εκεί είχε δίπλα στο λατομείο συνοικισμούς. Και εκεί σπίτια πολλά. Τραβάμε τώρα, τραβάμε, πάμε προς τα αριστερά πάμε προς τη Λιμένη. Εκεί έχει ένα πηγάδι. Αλλά πριν να φτάσουμε στο πηγάδι, είχε έναν δρόμο που πήγαινε σ' ένα άλλο, ένα μικρό συνοικισμό που το λέγανε Θέεμα. Το Θέεμα αυτό είχε και μερικούς Τούρκους εκεί.

Ερευνητής: Εσύ, μπάρμπα Νικόλα, ντό θυμάσαι, όταν έσ'νε το 1914, που έσ'νε παιδάκι και μπορείς να θυμάσαι, πόσους Έλληνες είχε η Κερασούντα και πόσους Τούρκους;

Πληροφορητής: Μέχρι τον Βαλκανικό πόλεμο είχε κάπου 30 χιλιάδες κατοίκους. Το λοιπόν είχε κάπου 40 καράβια. Τα καράβια όταν λέμε 40 καράβια ελληνικά. Είχε και καϊκια, ο παππούς μου είχε καϊκι, καϊκια, όχι καϊκι. Κυνηγούσε δελφίνια και τα δελφίνια είχε καζάνια, όπως έχουν οι στρατιώτες καζάνι και εκεί μέσα έλιωνε το πάχος. Και το πάχος δεν ξέρω, ο πατέρας μου δεν μου είπε τι το έφτιαχνε. Αυτά τα άκουσα όλα απ' τον πατέρα μου. Το λοιπόν πάμε τώρα είπαμε...

Ερευνητής: Πόσοι Τούρκοι;

Πληροφορητής: Τούρκοι, θα έρθουμε στους Τούρκους. Τώρα πάμε προς τη Λιμένη. Προς τη Λιμένη πηγαίνοντας αριστερά, έρχεται ένας δρόμος είπαμε, ανεβαίνει πάνω στο Θέεμα, αλλά δεν θα πάμε εκεί. Θα πάρουμε τον δρόμο ίσια αριστερά πάλι, αλλά δεξιά είναι η Λιμένη. Η Λιμένη που είναι δεξιά, συνοικισμός είναι η εκκλησία η Μεταμόρφωση. Η Μεταμόρφωση που είχε 12 καμπάνες και τις 12 καμπάνες τις χτυπούσε ένας. Και έφτιαχνε τη μουσική, την εκκλησιαστική μουσική. Και εκεί κοντά ήτανε και το μνήμα του Καπτάν Γιώρ' πασά, έτσι τον λέγαν τον δήμαρχο.

Ερευνητής: Τον δήμαρχο.

Πληροφορητής: Και ήταν, όπως είναι οι μινιάρδες στρόγγυλες, αυτουνού το μνήμα ήτανε τετράγωνο και ερχότανε από κάτω απ' τη θάλασσα σχεδόν μέχρι απάνω, μπορεί να ήτανε καμιά 12 με 15 μέτρα ήτανε το προαύλιο και είχε και την εκκλησία η Μεταμόρφωση. Και από κει κατέβαινες κάτω και πήγαινες, ερχόταν η θάλασσα. Εκεί στη θάλασσα έκανα κάμποσες φορές κολύμπι κάτω στη θάλασσα. Από κάτω στη θάλασσα έρχεται ένα αυτό, ένα, μια ανηφόρα και ύστερα από την ανη-

φόρα τραβάς και πας στην... πώς το λεν'... είναι... η καστρόπορτα.

Ερευνητής: Η καστρόπορτα.

Πληροφορητής: Η καστρόπορτα. Η καστρόπορτα έχει, η καστρόπορτα αυτή πριν 2.500 χρόνια ή 3.000 χρόνια είχε γίνει αυτή η καστρόπορτα.

Ερευνητής: Και σώζεται ακόμα;

Πληροφορητής: Σώζεται, υπάρχει αυτή ακόμα. Θα 'ρθούμε σ' ένα πιο αρχαιότερο απ' αυτό. Αυτό είναι κοντά στο σπίτι μας που λέω. Ακόμα δεν ήρθαμε εκεί, στον μαχαλά τον δικό μας δεν ήρθαμε. Λοιπόν απ' την καστρόπορτα από κει ανεβαίνεις απάνω. Ανεβαίνοντας απάνω, έρχεται αυτό έτσι. Εδώ είναι ο δρόμος που πάει προς την αγορά να πούμε. Λοιπόν εδώ κοντά στην... ανεβαίνοντας απάνω έχει ένα σπίτι που στέκεται έτσι και εδώ είναι ο δρόμος από πάνω. Το κάτω το πάτωμα του σπιτιού δεν κάθετα. Απάνω κάθετα και ο δρόμος έρχεται εδώ. Αλλά εδώ που έρχεται για να ανέβεις να πας στο δρόμο εκεί, πρέπει να πας πλάγια. Εδώ όμως στο αυτό έχει ένα αυτό που μπορείς να χώνεσαι μέσα. Είναι τόσο στο ύψος και φάρδος όσο χωράει ένας άνθρωπος, ίσως και περισσότερο. Και πηγαίνεις σ' εκείνο, αυτό είναι το σπουδαιότερο που σας λέω. Λοιπόν σ' αυτό μπαίνεις κάπου δύο, τρία μέτρα και ύστερα σηκώνεσαι απάνω και εκεί μέσα έχει δωμάτια και μπαίνεις εκεί κάπου 200, 300 μέτρα αυτά τα δωμάτια, έχει δρόμο μέσα και μπαίνεις μέσα. Αλλά σ' αυτόν τον δρόμο που πάμε προς την αγορά το λοιπόν ύστερα έρχεται ένας δρόμος που πάει στο Θέμα δεν είπαμε;

Ερευνητής: Ναι. Λίγο αδά θα διακόπτω σε, μπάρμπα Νικόλα. Αυτά τα δωμάτια που λες, απ' ότι θυμάσαι Κρυπτοχριστιανούς είχατε που είχαν ατα;

Πληροφορητής: Προχριστιανικά ήταν αυτά.

Ερευνητής: Α, πριν Χριστού ήταν αυτά.

Πληροφορητής: Πριν Χριστού ήταν αυτά. Είναι καστρόπορτα.

Ερευνητής: Είναι καστρόπορτα.

Πληροφορητής: Πριν Χριστού τα δωμάτια αυτά όταν ήταν οι πειρατές, ξέρω γω, όταν έφτιαχναν...

Ερευνητής: Γιατί η Κερασούντα είναι παραθαλάσσια πόλη και πάρα πολύ όμορφη.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Εκείνα γινόταν για τους πειρατές.

Ερευνητής: Για τους πειρατές.

Πληροφορητής: Για να κάνουμε τον γύρο της

ακρόπολης πρέπει να κάνουμε δυο ώρες και παραπάνω, γιατί σας λέω πόσους συνοικισμούς θα περάσουμε τώρα. Το λοιπόν από κει απ' αυτόν τον δρόμο τον δημόσιο που θα πάμε προς την αγορά, ύστερα έρχεται ένας δρόμος που τραβάει προς το Θέμα προς τα πάνω. Εκεί έχει ένα πηγάδι. Το πηγάδι μπορεί να είναι 25 ή 30 αιώνων, ίσως και παραπάνω. Το λοιπόν και αυτό το πηγάδι δεν έχει, ασβέστια δεν υπάρχουνε, κατάλαβες, και έρχεται στο πόδι κάπου ένα μέτρο. Αλλά πώς τα έχουν σταθεροποιήσει αυτά οι αρχαίοι, δεν ξέρω. Και με τα σχοινιά που τα τραβούσαν, τόσο ίσως και παραπάνω η πέτρα να είναι φαγωμένη.

Ερευνητής: Είκοσι εκατοστά.

Πληροφορητής: Λοιπόν από κει είναι ένας δρόμος που πάει, εκεί ήτανε Έλληνες και ένας άλλος δρόμος παρακάτω που πάει είχε και Τούρκοι εκεί. Από κει ανεβαίνεις και μπορείς με αυτοκίνητο να ανεβαίνεις πάνω στην ακρόπολη. Εμείς τώρα θα αφήσουμε αυτά και θα πάμε τον δρόμο, θα κατεβούμε κάτω, που είπαμε είναι το αυτό και το δρόμο και θα πάμε προς την αγορά. Πηγαίνοντας προς την αγορά αριστερά αρχίζουνε πια, σταματάνε, δεν υπάρχουνε κτίσματα και τα ρέστα, είναι ο δρόμος. Ο δρόμος κάτω είναι έτσι ίσιος σαν βράχος και έχει αυτό... τοίχο για να μην πέσουνε κάτω. Και εκεί παρακάτω κάπου τέσσερα, πέντε μέτρα έχει κάπου ένα μέτρο, ενάμιση μέτρο που απ' τη Λιμένη που λέμε, πας προς την αγορά. Το λοιπόν ερχόμαστε στα δικαστήρια. Τα δικαστήρια από κάτω γκρεμός είναι και από δω είναι σαν πλατειούλα. Αριστερά είναι οι φυλακές, περνώντας αυτά έρχεται ένας δρόμος που λέγεται Καζαντζιλάρ' σοκαγού, δηλαδή δρόμος, στενός δρόμος. Στην τουρκική διάλεκτο λέγεται δρόμος που κάνουνε αυτά, πακίρια, δρόμος στενός έτσι λέγεται. Και κατεβαίνεις κάτω. Εδώ είναι όλο που κάνουνε πακίρια. Καζάνια...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Χαλκώματα.

Πληροφορητής: Χαλκώματα, κατεβαίνοντας κάτω πας προς την θάλασσα. Προς την θάλασσα δεξιά είναι το Παλούκ παζάρ, ψαγορά, παλούκ θα πει...

Ερευνητής: Ψάρι.

Πληροφορητής: Παζάρ θα πει αγορά. Από κει ύστερα αριστερά, όπως είναι η παραλία η δικιά μας, τραβάς έτσι, υπάρχει αγορά και τραβάς στα μαγαζιά. Αυτά όλα είναι τουρκικά. Το λοιπόν και ύστερα έρχεται ένας δρό-

μος, πώς να σε πω, πιάσε από το Γυμνάσιο το αυτό, μέχρι τον Πέλεκα. Ο κεντρικός δρόμος λέγεται Γενί Γιολού, αλλά σ' αυτά δεν θα πάμε εμείς, εμείς θα τραβήξουμε απ' τα δικαστήρια αριστερά για να κάνουμε το γύρο της ακρόπολης.

Ερευνητής: Της ακρόπολης.

Πληροφορητής: Πηγαίνοντας γύρω έρχεται ένας βράχος προς το βουνό απάνω, προς την ακρόπολη, εκεί δεν μπορείς να πας κανένας. Το λοιπόν ύστερα έρχονται, πηγαίνοντας έρχονται τα τουρκικά τα μνήματα έτσι στην ανηφοριά. Μετά από κει αρχίζουμε να κατεβαίνουμε κάτω, έρχεται το αυτό... το θέατρο. Θέατρο όταν λέμε ελληνικό.

Ερευνητής: Ελληνικό αρχαίο θέατρο;

Πληροφορητής: Όχι αρχαίο. Κατεβαίνοντας κάτω έρχεται ολόκληρος μαχαλάς είναι πάλι ελληνικός και είναι ένας δρόμος, τον δρόμο αυτόν κατεβαίνοντας κάτω έρχεται αριστερά, έρχεται το σχολείο, αυτό το σχολείο το φτιάξαν νομίζω το 1904. Σ' αυτό το σχολείο πήγα και γω μια χρονιά ή δυο χρονιές, δεν θυμάμαι, Πρώτη τάξη και Δευτέρα τάξη. Είναι το σχολείο αυτό να μην σου πω τετραπλάσιο, τριπλάσιο από το σχολείο το Γυμνάσιο το δικό μας. Κάτω είναι προαύλιο μεγάλο. Το κάτω ήτανε ανοιχτό για να κάνουνε γυμναστική τα παιδιά. Κάπου τρία πατώματα τι ήτανε. Και απέναντι είναι τα μαγαζιά, όλα ελληνικά. Εκεί έρχεται σταυροδρόμι, το ένα πάει προς τα πάνω και το άλλο πάει προς τα κάτω. Είπαμε μαχαλάς είναι αυτός, μαχαλάς ολόκληρος που πάει προς την ακρόπολη. Εμείς τραβάμε αριστερά, τώρα πάμε, αυτό το σταυροδρόμι λέγεται σοκάκ' παδί και αυτό έχει τουρκικά μνήματα και έπρεπε να έφτιαχνες τον γύρο του κόσμου, τον γύρο και ο καπτάν Γιώρ' παδός τα τουρκικά τα μνήματα αυτά τα χάλασε, τα χάλασε, τουρκικά μνήματα...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τα χάλασε. Πήρε τους Έλληνες τους τεχνίτες και τους εργάτες και τους λέει σε μια νύχτα αυτά μπορείτε να χαλάσετε και να τα φτιάξετε και τον δρόμο αυτόν να τον ανοίξετε; Μπορούμε. Τους έκανε και έκαναν αυτό και άνοιξαν τον δρόμο και αντί να κάνουμε μισή ώρα να περάσουμε το αυτό, σε πέντε λεπτά περνάνε. Αυτός ολόκληρος δεξιά ο μαχαλάς ήτανε ελληνικός. Τώρα και αριστερά ο μαχαλάς είναι πάλι ελληνικός. Κατεβαίνουμε κάτω. Κατεβαίνοντας κάτω φτάνουμε σ' ένα μέρος που ο ένας ο δρόμος πάει προς

τη θάλασσα και άλλος ο δρόμος πάει προς τα αριστερά. Προς τα αριστερά αρχίζει εκεί λέγεται ένας Μάκαρατζης λεγότανε, είχε ολόκληρο προαύλιο και είχε τη βίλα του εκεί πέρα. Από εκεί άρχιζε το βουνό. Ύστερα τραβάμε, πάμε πάλι αριστερά έρχεται μια βίλα πάλι λεγότανε Σεϊτανίδης που είχε ολόκληρη βίλα, είχε μέσα μεριά μπαχτσές και από πάνω εκεί ήτανε ελαιώνες, απάνω στην ακρόπολη.

Ερευνητής: Ναι, εκείνο που θέλω να ρωτώ σε, μπάρμπα Νικόλα, έν' ότι πόσα ελληνικά εκκλησίας ήτανε απέσ' την πόλη.

Πληροφορητής: Θα σε πω τις εκκλησίες, τρεις εκκλησίες ήτανε. Λειτουργούσαν κάθε Κυριακή και είχε και άλλες εκκλησίες που δεν λειτουργούσαν τις ονομαστικές τους εορτές. Το λοιπόν, πού φτάσαμε; Του Σεϊτανίδη που είχε τους ελαιώνες. Από κει τους ελαιώνες παρακάτω είχε ο δρόμος... αα είχαν κάνει τον αυτόνα πριν να φτάσουμε στου Σεϊτανίδη, είχαν κάνει το Παρθεναγωγείο, αλλά δεν το τελείωσαν το Παρθεναγωγείο το ελληνικό, έβαλαν τους τσαρτσιφές, αλλά δεν το τελείωσαν. Ήρθε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και δεν το τελείωσαν. Και τραβάμε πάμε προς τα πάν', εκεί φτάνουμε σε μια βρύση, ας την ονομάζουμε και εκεί αρχίζει το βουνό πάλι. Αυτός ο μαχαλάς που σου λέω προς τα κάτω και αριστερά προς τη θάλασσα αυτός ο συνοικισμός λεγότανε Τσιρών' ολόκληρος ο μαχαλάς. Και δεξιά που λέγαμε το σοκάκ' παδί που άνοιξε τον δρόμο, αυτός ο δρόμος πάλι δεξιά και ολόκληρο εκείνο και αριστερά ήτανε ολόκληρος μαχαλάς αυτός λεγότανε, δεν θυμάμαι πώς λεγότανε, και πιο παρακάτω ήτανε Χατζή σεϊν εκεί ήτανε τούρκικος μαχαλάς. Το λοιπόν τώρα πηγαίνουμε προς το αυτό... είπαμε ήρθαμε στο αυτό... στο σχολείο, απ' το σχολείο το Παρθεναγωγείο τραβάμε προς τα πάν', εκεί έρχεται ένας μαχαλάς ας το πούμε καμιά δεκαριά σπίτια που έχει καμιά εκατοσταριά σκάλες, αλλά εδώ κάτω σκάλες και ανεβαίνεις επάνω και δεξιά είναι αυτά... σπίτια και απάνω είναι η ακρόπολη. Τελευταίο σπίτι είναι καμιά εκατοσταριά σκάλες εκεί τελειώνει και από κει ανεβαίνεις είναι τα αυτά... τα... ένα μονοπάτι πας προς τα πάνω και από πάνω τραβάς ύστερα δεξιά. Δεξιά τραβώντας πηγαίνεις στα κάστρα σ' αυτά που σε λέω που είναι αυτοί οι ογκόλιθοι ο ένας απάνω στον άλλον. Αλλά τώρα στις σκάλες είναι ο δρόμος που πάμε προς το αυτό που είπαμε... προς το πρώτο λατομείο. Πριν

να φτάσουμε εκεί, είναι το σπίτι το δικό μας, του πατέρα μου, που είναι κάπου, είναι ο δρόμος αυτός και εδώ είναι το σπίτι του πατέρα μου, αλλά απέχει απ' τον δρόμο κάπου δυο μέτρα. Αλλά τα κεραμίδια του σπιτιού μας είναι χαμηλότερα απ' τον δρόμο και έρχεται ύστερα από κει, έρχεται πάλι κάτι αρχαιολογία, πάλι στη θάλασσα θα πάμε για να δούμε αρχαιολογία εκεί. Το λοιπόν εδώ είναι κολλητό στην... στο αυτό στον δρόμο ένα σπίτι και από κει κατεβαίνεις τις σκάλες, καμιά τριακοσαριά σκάλες, ίσως και παραπάνω για να φτάσεις στη θάλασσα. Το λοιπόν αυτό είναι τα κεραμίδια χαμηλότερα κολλητά απ' το αυτό, γιατί ο βράχος είναι ίσιος έτσι κάτω και δεξιά πάλι τα ίδια είναι ο βράχος και κατεβαίνεις κάτω στη θάλασσα και στη θάλασσα εκεί είναι κάτι γυαλάκια που λέμε. Τα γυαλάκια εκεί πηγαίναμε και κολυμπούσαμε εκεί μέσ' τα γυαλάκια, γιατί ήταν δίπλα στη θάλασσα. Και εκεί έχει ένα αυτό... βράχος, γιατί αυτός βράχος είναι, ίσιος βράχος. Και από δω κόβανε αυτουμούς τους ογκόλιθους και τους ανεβάζανε εκεί απάνω φαίνεται. Αλλά είναι ένα χαραγμένο έτσι κάπου μια πιθαμή, μια πιθαμή είναι χαραγμένο κάπου ενάμιση μέτρο και κάπου τρία, τέσσερα μέτρα έτσι πάλι χαραγμένο ο βράχος και ύστερα πάλι έτσι σαν πι, αλλά το πι είναι, ας υποθέσουμε τόσο, αυτό είναι δεκαπλάσιο από το πι, έρχεται κάπου τρία, τέσσερα μέτρα. Και ήταν να το βγάλουν αυτό και στέκεται εκείνο εκεί. Το άλλο φαίνεται δίπλα το βγάλανε και εκεί μέσα έμπαινε η θάλασσα και κολυμπούσαμε εκεί μέσα. Δηλαδή αυτό για να το κάνουν πάει να πει πως αυτό ήτανε πριν από 25, 30, 35 αιώνες ποιος ξέρει.

Ερευνητής: Εσύ τι θυμάσαι; Θυμάσαι ότι η πόλη η Κερασούντα πότε εχτίε, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Αυτή έχω τη γνώμη ότι για να φτιαχτεί αυτή θα περάσαν 25 με 30 αιώνες.

Ερευνητής: Α! αρχαία πόλη.

Πληροφορητής: Αρχαία πόλη, γι' αυτό σας είπα ότι ίσως είναι και αρχαιότερη πόλη των Αθηνών.

Ερευνητής: Η δεξαμενή πού ήτανε;

Πληροφορητής: Η δεξαμενή ήτανε στις σκάλες κοντά που σου λέω και κατεβαίνανε τις σκάλες και παίρναν νερό, βρύση. Και από κει ύστερα ανέβαινες απάνω και από κει ήτανε οι άλλες οι σκάλες που σας είχα πει και ανέβαινες απάνω καμιά εκατοσταριά σκάλες και ήταν τα τελευταία και είχε αριστερά σπίτια

και ανέβαινες απάνω και πήγαινες απάνω στην ακρόπολη. Αλλά από κει περνώντας τους βράχους αυτουμούς, το κάστρο να πούμε τα αυτά, είχε ένα σαν σπηλιά και εκεί λεγόμενη Ευαγγελίστρια και Ευαγγελισμού φτιάχνανε εκκλησία εκεί. Ήταν αυτό βράχος μέσα σπηλιά κάπου τέσσερα, πέντε μέτρα και απάνω χώμα. Αλλά από κει τραβούσες και πήγαινες στην ακρόπολη πάλι, αλλά δεξιά είχε φουντουκίες και απ' τις φουντουκίες κάτω ήτανε το Νεψηλό που λέγαμε, το αυτό ο συνοικισμός. Αυτοί όλοι οι συνοικισμοί ήτανε ελληνικοί.

Ερευνητής: Αρμένους είχατε;

Πληροφορητής: Αρμένους είχαμε, αλλά δεν τους θυμάμαι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Είχαν συνοικισμό αρμένικο.

Πληροφορητής: Συνοικισμό δεν ξέρω.

Ερευνητής: Τις εκκλησίες, πόσες εκκλησίες ελληνικές με τ' όνομα.

Πληροφορητής: Στο Τσιρώνι το δικό μας το μαχαλά είχε μια εκκλησία που λεγόταν Άγιος Νικόλαος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στη Λιμένη λεγόταν Μεταμόρφωσις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Που είχε το μνήμα του καπτάν...

Ερευνητής: Γιώργη.

Πληροφορητής: Του Γιώρ' παδά.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Του Κωνσταντινίδη.

Πληροφορητής: Και είπαμε πηγαίναμε το δρόμο απ' τη θάλασσα απ' το Παλούκ Παζάρ πηγαίναμε απ' τη θάλασσα, ήτανε το Γενί Γιολού, νέος δρόμος, που πήγαινε, ας υποθέσουμε απ' το Γυμνάσιο μέχρι τον Πέλεκα, εκεί στο αυτό, κοντά στο Τεπόϊ, Τεπόϊ από κει απ' το Τεπόϊ είναι στρατώνες. Από κει κι απάν' ήτανε άλλος μαχαλάς ελληνικός που λεγότανε, δεν θυμάμαι πώς λεγότανε, εκεί ήτανε άλλη εκκλησία που ήταν και τα μνήματα και λεγότανε Αγία Τριάδα. Αυτές οι τρεις εκκλησίες λειτουργούσαν κάθε Κυριακή. Στον δικό μας τον μαχαλά που σου λέω, ήταν και ο Άγιος Παντελεήμονας, αλλά ο Άγιος Παντελεήμονας λειτουργούσε μόνον του Αγίου Παντελεήμονα, κατάλαβες;

Ερευνητής: Εγώ, μπάρμπα Νικόλα, το '83 επήγα με τον πατέρα μ' στον Πόντο και επήγα και στην Κερασούντα. Η Κερασούντα έν' από τις

πιο όμορφες πόλεις που είδα. Αλλά εκεί μια εκκλησία αυτή που έν' στον δρόμο Άγιος Νικόλαος, σώζεται.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ο μόνος που σώζεται.

Ερευνητής: Σώζεται.

Πληροφορητής: Ο Άγιος Νικόλαος τις έχουν φυλακές νομίζω.

Ερευνητής: Εμείς από ξουκά όπως είδαμ' α', έ-
τονε εκκλησία και δίπλα έτονε αγορά, ατώρα
το '83 που επήγαμε.

Πληροφορητής: Το '83;

Ερευνητής: Ναι, κατάλαβες; Αγορά είχαν οι
Τούρκ', λαϊκή αγορά είχανε.

Πληροφορητής: Αυτήν την εκκλησία δεν την
ξέρω, εγώ ξέρω την Μεταμόρφωση που σου
λέω, την Μεταμόρφωση, τον Άγιο Νικόλαο
και την Αγία Τριάδα πού ήταν απάνω. Το
λοιπόν όταν τον δρόμο αυτόν τον άνοιξε
στον Άγιο Παντελεήμονα κοντά στην πόρτα,
στο σπίτι το δικό μας από πάνω που περνάει
ο δρόμος, εκεί όταν τον άνοιξε, βρήκανε, ο
αδελφός μου λέει, βρήκανε κάτι κόκκαλα, αν-
θρώπινα κόκκαλα, τέτοια κόκκαλά λέει.

Ερευνητής: Μεγάλα.

Πληροφορητής: Μεγάλα, σε μεγάλες διαστάσεις,
το δικό μας βλέπεις είναι τόσο, αυτά ήτανε
διπλά λέει και παίζαμε με εκείνα. Θυμάμαι και
ένα άλλο πως ότι κάτι, όπως είναι η μπάλα
που παίζουνε μπάλες, τέτοιες σιδερένιες μπά-
λες, αλλά ήτανε αυτές τις βρήκανε στη Με-
ταμόρφωση σιδερένιες μπάλες. Αυτά φαίνεται
τα βάζανε στα κανόνια οι μπουρλοτιέρηδες
που λέν' και μ' εκείνα βρήκαμε και τέτοια
πράγματα, κατάλαβες τι γίνεται; Στην ακρό-
πολη απάνω όμως ήτανε στον βράχο σκαμ-
μένο ένα μέρος και εκεί ήτανε όταν του
Προφήτη Ηλία πηγαίνανε και φτιάχνανε
αυτό, εκκλησία. Και εκεί είχε ένα πηγάδι και
λέγανε πως ότι της μάγισσας το πηγάδι. Αλλά
της μάνας μου ο αδελφός ήτανε δάσκαλος και
λέει από πάνω απ' την ακρόπολη μέχρι κάτω
στη Λιμένη, εκεί ήτανε υπόγειος διάδρομος,
πώς να σε πω, και πηγαίνανε δηλαδή για να...

Ερευνητής: Σαν σήραγγα.

Πληροφορητής: Ναι σαν σήραγγα και κατεβαί-
νανε ή ανεβαίνανε απάνω απ' τη θάλασσα.
Αυτά τα πράγματα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Για το σωματείο
των τσαγκάρηδων τι ξέρεις;

Πληροφορητής: Το σωματείο αυτός λέγεται Βα-
λαβάνης. Αυτός ήρθε, τον είδα το 1926 που
ήμουνα στην Αθήνα, τον είδα, δούλευε γέρος

πια. Αυτός να σας φέρω την φωτογραφία να
την δείτε;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Την μεγεθύναμε,
την έχουμε στη Λέσχη.

Πληροφορητής: Θα σας φέρω τη φωτογραφία
και έχω και άλλες φωτογραφίες. Αυτός
έστειλε αυτό το παπούτσι ήτανε τόσο...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στη Γαλλία.

Πληροφορητής: Και το έστειλε στη Γαλλία στην
έκθεση των Παρισίων και τον δώσανε βρα-
βείο, τότες πριν από 100 χρόνια.

Ερευνητής: Πριν από 100 χρόνια.

Πληροφορητής: Ναι και εκεί είναι και της μάνας
μου ο αδελφός βοηθός εκεί, όρθιος που είναι.
Άλλος ερευνητής

Είχαν σωματείο δηλαδή τότε;

Πληροφορητής: Όχι σωματείο, μαγαζί είναι αυ-
τό.

Ερευνητής: Οι τσαγκάρηδες είχαν σωματείο;

Πληροφορητής: Σωματεία δεν υπήρχανε, οργα-
νώσεις δεν υπήρχανε.

Ερευνητής: Οργανώσεις δεν υπήρχανε.

Πληροφορητής: Άλλωστε σωματεία δεν υπήρ-
χαν, οργανώσεις δεν υπήρχαν, τσαγκαράδικο
ήτανε.

Ερευνητής: Μεμονωμένος αυτός έστειλε στην
έκθεση ένα παπούτσι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, όπως ο πατέρας μου
εμένα ήτανε επιπλοποιός, είχε το εργαστήριό
του, κατάλαβες; Είχε το εργαστήριό του, είχε
και το τιμοπωλείο του, γιατί ήτανε εξελιγμένη
πόλις. Είχε, εδώ σήμερα βλέπουμε εδώ σουπερ
μάρκετ, εκεί θυμάμαι εγώ ήτανε σουπερ μάρ-
κετ που ήτανε, είχε το υπόγειο, είχε το μαγαζί,
είχε και απάνω. Και λεγότανε πον μαρσέ,
αυτόν τον τίτλο είχε. Όπως εδώ είχαμε εμείς
μαγαζί μαζί με τον αδελφό μου και ο τίτλος
του ήτανε «Ζενίθ». Και αυτουνού ο τίτλος του
πον μαρσέ λεγότανε το μαγαζί αυτό, λεγό-
τανε το σουπερ μάρκετ πον μαρσέ.

Ερευνητής: Γαλλικές ορολογίες.

Πληροφορητής: Ναι, κατάλαβες; Όπως σας είπα
και 40 καράβια είχε πριν τον βαλκανικό πό-
λεμο.

(Στο σημείο αυτό συνεχίζεται η αφήγηση με
κάποιες παραλείψεις από τα προηγούμενα)

Πληροφορητής: Αν έφτιαχνες τον γύρο της
ακρόπολης θα έπιανε δυο ώρες περίπου,
όπως είπαμε, καμιά πέντε, έξι συνοικισμούς
γύρω-γύρω.

Ερευνητής: Ναι, ναι. Μπάρμπα Νικόλα, θέλω
τώρα, θέλω να λες μας. Εσύ εγεννέθες στην Κε-

ρασούντα, οι κάτοικοι τη Κερασούντα ντόθυμάσαι, τότε εχτίε η Κερασούντα, ντό έλεε σε ο πάππο σ', ντό εμαθάν'νες σο σχολείο;

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου, ο πάππος μου δεν ξέρω, απ' τον πατέρα μου που άκουσα. Είπαμε πως αυτή η Κερασούντα μπορεί να είναι και πιο παλαιότερη και από την πόλη των Αθηνών. Το λοιπόν είχε... ήτανε εμπορική πόλις. Είχε σαράντα καράβια. Τα σαράντα όταν λέμε, αυτά τα άκουσα απ' τον πατέρα μου, αυτά όλα που είπα και μέχρι τώρα, τα άκουσα όλα απ' τον πατέρα μου. Και τα σαράντα καράβια αυτά ταξίδευαν όλη τη μαύρη θάλασσα και όλη τη Μεσόγειο. Και από εκεί πήρανε τον πολιτισμό και τον έφεραν στην Κερασούντα. Για κείνο και η Κερασούντα ήτανε εμπορική πόλις. Όπως είπαμε εκεί στον βαλκανικό πόλεμο είχε σουπερμάρκετ που σήμερα πριν 10 χρόνια έγιναν εδώ πέρα. Δηλαδή τόσο εξελιγμένη ήτανε η πόλις. Είχε τριώροφα σπίτια τότες, πριν τον βαλκανικό πόλεμο, λογαριάστε πώς ήτανε. Και το περισσότερο ήτανε ναυτικοί. Είχε και ναυπηγεία και τα σαράντα καράβια που λέμε τα ελληνικά, όλοι ήτανε απ' την Κερασούντα τα σαράντα τα καράβια, δεν ήτανε από διάφορες άλλες πόλεις. Και όλοι ήτανε οι περισσότεροι ναυτικοί, όπως και ο παππούς μου ναυτικός ήτανε. Και του πατέρα μου τα αδέρφια όλοι ήτανε ναυτικοί. Μόνον ο πατέρας μου ήτανε επιπλοποιός. Και ο πατέρας μου μικρός όταν ήτανε, πήγαινε με τον παππού μου και πήγαινε και ψάρευε και αυτός. Αυτά τα πράματα.

Ερευνητής: Λοιπόν εκτός από ναυτιλία, εμπόριο, τι καλλιεργούσαν, άλλο τι καλλιέργεια;

Πληροφορητής: Η καλλιέργεια ήταν το φουντούκι βγήκε απ' την Κερασούντα βγήκε και διαδόθηκε σε όλες τις χώρες του κόσμου, ας το πούμε έτσι. Η μάνα του φουντουκιού που βγήκε το φουντούκι, βγήκε στην Κερασούντα και το εμπόριο του φουντουκιού ήτανε στην Ελλάδα και στην Κερασούντα και το είχανε οι Έλληνες οι έμποροι. Οι Τούρκοι δεν είχανε τίποτα σχεδόν. Οι Τούρκοι δώσ' τους να φαν' και τίποτα άλλο.

Ερευνητής: Ούτε εργατικοί.

Πληροφορητής: Ούτε εργατικοί, τίποτα. Είχανε τα κτήματά τους, τα μαγαζιά τους εκεί στην αγορά και τα νοίκιαζαν οι δικοί μας. Είχε και ένα εργοστάσιο μεγάλο σ' ένα χωριό που το λέγανε Κουλάκαγια. Λοιπόν αυτό ήτανε ένα πολύ μεγάλο εργοστάσιο και κατέβαζαν από

κει αυτά, ξυλεία και αυτά τα τσάπαρρα που λέμε τα αρχαία σε κτίσμα...

Ερευνητής: Πλοία.

Πληροφορητής: Πλοία μετέφεραν σε Σαμψούντα, σε διάφορες παράλιες του Πόντου και πηγαίνανε, τα μετέφεραν και τα πουλούσαν προς τα κει.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Εργοστάσιο ξυλείας.

Ερευνητής: Ξυλείας, ξυλείας.

Πληροφορητής: Αφού το πριονίδι ήτανε όσο ήτανε ένα βουνό, σχεδόν τόσο ήτανε το πριονίδι, λογάριασε τι μεγάλο εργοστάσιο ήτανε. Και το εμπόριό του ήτανε το φουντούκι και η ναυτιλία. Αυτά ήτανε τα κύρια εμπορεύματά μας.

Ερευνητής: Και ένα άλλο οι κάτοικοι οι πρώτοι της Τραπεζούντας οι πρώτοι από ποιο μέρος ήτανε Σινωπαίοι, ήσανε Αργυρουπολίτες, ήταν Αθηναίοι τι ήταν... της Κερασούντας οι κάτοικοι;

Πληροφορητής: Οι κάτοικοι της Κερασούντας ήταν αποκλειστικώς μέσα από την Κερασούντα.

Ερευνητής: Μέσα από την Κερασούντα γηγενείς.

Πληροφορητής: Γηγενείς.

Ερευνητής: Ωραία όλα αυτά.

Πληροφορητής: Μόνο ο πατέρας μου με είπε ότι εμείς είμαστε Αθηναίοι και κάνανε ένα χωριό κοντά στα σύνορα της Τραπεζούντας και το ονόμασαν Αθήναι και λεγόμασταν άποικοι και από κει πήγαμε στην Τραπεζούντα και απ' την Τραπεζούντα εκεί όταν ήρθανε οι Τούρκοι, πήγαμε στην Αργυρούπολη και από την Αργυρούπολη στην Κερασούντα. Αλλά υπάρχει τώρα εδώ, ένας έχει την παράδοση της Κερασούντας απ' τους Τούρκους. Ένα αυτό, χαρτί, στη Νέα Μεσημβρία είναι αυτός. Αυτός ήταν παπάς και ήταν της μάνας μου πρώτος εξάδελφος, αλλά αυτός πέθανε. Αλλά δεν ξέρω ο γιος του, αν το έχει αυτό και είναι κειμήλιο αυτό.

Ερευνητής: Ωραία το έχουμε για τη Λέσχη ναι.

Πληροφορητής: Και μια άλλη φωτογραφία αυτός ο Παναγιώτης ο ξάδελφός μου είχε τον καπτάν Γιώρ' παδά. Με συγχωρείτε στο γαϊδούρι κυπριώτικο γαϊδούρι. Και το κυπριώτικο γαϊδούρι ήτανε όσο είναι ένα μουλάρι και από πίσω ήτανε δυο αυτοί, πώς τους λένε, καβάζηδες, πώς τους λένε εδώ πέρα, όχι υπηρέτες, αλλιώς κάπως τους λένε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Υπαλλήλους;

Πληροφορητής: Όχι υπάλληλοι.

Ερευνητής: Κλητήρες, κλητήρες.

Πληροφορητής: Κλητήρες. Και όταν πέθανε αυτός ο καπτάν Γιώρ' παθός οι Έλληνες και οι Ελληνίδες τόσο δεν κλάψαν, όσο κλάψανε οι χανούμισες οι Τουρκάλες. Γιατί κλάψανε; Διότι αυτός δεν έφτιαχνε εξαίρεση αν είσαι Τούρκος ή Τουρκάλα ή Έλληνας ή Ελληνίδα. Και στους φτωχούς πήγαινε και έδινε τους υπηρέτες, αυτούς τους κλητήρες, και τους έλεγε θα πάτε στο τάδε σπίτι είναι φτωχοί, θα πάτε να δώσετε λεφτά, Τουρκάλες ήτανε για να μην πεθάνουν απ' την πείνα.

Ερευνητής: Ναι. Τώρα ντό θυμάσαι ασ' την καταστροφή. Λέγεται ο Τοπάλ Οσμάν έρθε στην Κερασούντα...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Από κει ήτανε.

Ερευνητής: Από κει ήτανε.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν από κει εμείς το λοιπόν φύγαμε το 1918, δεν φύγαμε το '22. Το λοιπόν όταν ο Τοπάλ Οσμάν έκανε αυτά τα κακουργήματα, εμείς δεν ήμασταν εκεί πέρα. Αλλά μάθαμε πως ότι το μνημείο του καπτάν Γιώρ' παθός το κατέστρεψε, το χάλασε αυτός. Και τον Άγιο Παντελεήμονα στον μαχαλά μας που ήτανε και εκείνο αυτός το κατέστρεψε. Αυτά μάθαμε και τα κακουργήματα μάθαμε. Εμείς όταν ήμασταν εκεί, θυμάμαι πως ότι εφτιάχνανε εξορία. Ας αφήσουμε τους Αρμενέους που τους έκαναν εξορία και τους βγάζαν έξω και τους καθάριζαν. Αλλά και Έλληνες φτιάχναν εξορία, όπως αυτουνού του παπά που σε λέω, που είναι στη Νέα Μεσημβρία τον αδελφό του τον στείλανε αμελέ ταμπουρού, τάγματα εργασίας. Το λοιπόν και απάνω πέθανε. Κάτι τέτοιες όχι μόνον έτσι, αλλά και οικογένειες ολόκληρες ελληνικές είδα πολλές φορές απ' το Γενί Γιουλέ, τον νέο δρόμο, εκεί είχε το μαγαζί ο πατέρας μου, το λοιπόν και τους πηγαίνανε σ' ένα μισή ώρα, μια ώρα πιο εκεί ήτανε ένα που το λέγανε Πάτλαμα χωριό και ήτανε εκκλησία Άγιος Γεώργιος, εκεί μέσα πήγανε αυτουνούς τους Έλληνες, τους Ρωμικούς, οικογενειακώς και με τα μωρά, με τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους εξορία και εκεί μέσα τρώγανε τσαρούχι απ' την πείνα. Δεν είχανε να φάνε, απ' την πείνα πεθαίνανε. Τέτοιες εξορίες κάνανε οι τούρκοι και στους Έλληνες, δεν κάνανε μονάχα στους Τούρκους (εννοεί προφανώς Αρμένιους), κάνανε και σ' εμάς κάνανε πολλά πράματα, τέτοια πράματα. Αυτά ξέρω.

Ερευνητής: Ναι. Όταν έρθες πίσω στην Ελλάδα ντό θυμάσαι σαν πρόσφυγας, πώς εκυνηγέ-

θες, πού επήες και λοιπά. Εβραίους είχε η Κερασούντα;

Πληροφορητής: Εβραίους όχι, ούτε προτεστάντες.

Ερευνητής: Ούτε προτεστάντες.

Πληροφορητής: Ήταν ένας Προτεστάντος και...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επειδή Προτεστάντος ήταν αυτός, τα παιδιά του τα ελληνικά τα παιδιά να τον χτυπήσουνε, να τον κάνουνε, αναγκάστηκε και σηκώθηκε και έφυγε. Ούτε Προτεστανία.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά με ευχαρίστηση) ούτε Προτεστανία συγχαρητήρια.

Πληροφορητής: Σας είπα το σχολείο λέγεται Τάς κουσλά μεγάλο σχολείο είναι τριπλάσιο και τετραπλάσιο απ' αυτό, εκεί δυο χρονιές πήγα εκεί πέρα. Εκεί ήτανε και δάσκαλος και της μάνας μου ο αδελφός δάσκαλος και εδώ στα Γιάννενα καθηγητή τον είχανε, πέθανε. Ο γιος του είναι στη Νέα Ορεστιάδα, δεν ξέρω αν ζει ή όχι. Έναν χρόνο μεγαλύτερος είναι από μένα, σήμερα 82 χρονών είμαι, κατάλαβες;

Ερευνητής: Διατηρείσαι μια χαρά, μπάρμπα Νικόλα. Μια χαρά διατηρείσαι, ερωτήσεις θέλω κι άλλες. Καλά αυτά θυμάσαι από την πατρίδα. Αλλά όταν έρθες αδά, ντ' έντον; Πού επήες πρώτα εγκατεστάθης, πώς...

Πληροφορητής: Όταν το 1918 φύγαμε και κοντέψαμε να πνιγούμε στο... στην Κολχίδα. Η Κολχίδα ήταν ο Ιάσων που πήγε με την Αργώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνη σήμερα λέγεται Πότη, δεν λέγεται Κολχίδα.

Ερευνητής: Πότη.

Πληροφορητής: Πότη λέγεται. Από κει ύστερα τραβήξαμε και πήγαμε στο Σοχούμ. Απ' το Σοχούμ τα αδέρφια μου τα δύο τα μεγάλα που ήτανε, λιποτάκτησαν απ' τον τουρκικό στρατό και πήγαν στην Ρωσία και πήγαν στην Κάκρ. Εκεί στην Κάκρη πήγαν πρώτα στην Σότς' και απ' την Σότς' πήγαν ύστερα στην Κάκρη. Είχανε καφενείο και πήγαμε και εγκατασταθήκαμε εκεί πέρα. Και ζήσαμε δύο χρόνια, το '18 και το '20 φύγαμε από κει πέρα. Πουλήσαμε ό,τι είχαμε. Πολύ καλά στεκόμασταν εκεί πέρα, εγκατάσταση καλά είχαμε. Πλούσιοι ήμασταν, ας πούμε πως ήμασταν πλούσιοι. Και τα πουλήσαμε όλα. Είχαμε ένα καϊκι, είχαμε ένα μοτόρι, το καφενείο. Όλα τα πουλήσαμε και ήρθαμε στην Κωνσταντινού-

πολη. Στην Κωνσταντινούπολη κοιτάζανε να ανοίξουνε μαγαζί τα αδέρφια μου τα μεγάλα αυτά. Στον βαλκανικό πόλεμο ήταν στρατιώτες για. Εκεί δεν μπόρεσαν να τα καταφέρουνε. Πήγαμε στη Ραιδεστό. Η Ραιδεστός είχε τότε μόνο ένα δυο μήνες που απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό. Κοίταζαμε να κάνουμε εκεί δουλειά, δεν έγινε. Ήρθαμε από κει, αυτά όλα με τα λεφτά μας, ήρθαμε στη Ραιδεστό, απ' τη Ραιδεστό δεν μπορέσαμε να κάνουμε τίποτα, ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη. Στη Θεσσαλονίκη ήρθαμε στο Χαρμάνκιοϊ. Στο Χαρμάνκιοϊ ήταν ελonoσία πολύ. Μας λένε στην Τριανδρία. Είχαμε του πατέρα μου τον αδελφό, του αδελφού τον γιο. Εκεινού η γυναίκα λέει να πάμε στο χωριό, εγώ και με τα χέρια μου θα σκάψω να ζήσουμε εκεί πέρα. Πήγαμε εκεί πέρα. Εκεί σπείραμε, είχαμε κάμποσα λεφταδάκια, σπείραμε και ούτε μια πιθαμή δεν έγινε το σιτάρι. Σηκωθήκαμε και φύγαμε. Ήρθαμε πάλι κάτω στη Θεσσαλονίκη. Εκεί στην Αγία Φωτεινή κάναμε σπίτι, το 1920 με '21 κάναμε σπίτι εκεί πέρα και καθίσαμε μέχρι το 1936 κάθισα εγώ εκεί εγώ. Τα άλλα τα αδέρφια μου ο μεγάλος αυτός ήρθε το '29 εδώ. Ο άλλος ο δεύτερος κάθισε εκείνος μέχρι το '40 και το '41 ήρθε εδώ πέρα. Λοιπόν και εγκαταστάθηκε και εκείνος εδώ.

Ερευνητής: Καμία αποζημίωση;

Πληροφορητής: Αποζημίωση, πήραμε αποζημίωση ανταλλακτικά. Όταν παντρεύτηκε ο μεγάλος, τότες εμείς φύγαμε απ' αυτό το σπίτι στην οδό νοσοκομείου που ήτανε, που πήγαινε για το στρατιωτικό νοσοκομείο προς την Τούμπα και κάναμε στην Ευαγγελίστρια σπίτι. Εγώ μαζί, ο πατέρας μου πέθανε το 1929 σ' αυτό το σπίτι στο νοσοκομείο τον Φεβρουάριο. Το '32, '33 κάναμε σπίτι στην Ευαγγελίστρια και με την μικρή μου την αδελφή ήθελαμε να την παντρέψουμε και το δώσαμε το σπίτι εκείνο προίκα την αδελφή μας και το '36 εγώ έφυγα και πήγα στην αυτήν, στην Αθήνα. Και άλλος ο αδελφός μου, αυτός ο Περικλής, κάθισε εκεί πέρα. Μετά με φώναξαν, έλα, λέει, και το '37 θα πάμε στην Κατερίνη να ανοίξουμε μαγαζί και το '37 ήρθαμε εδώ πέρα στην Κατερίνη και από τότες έμεινα στην Κατερίνη απ' το '37.

Ερευνητής: Απ' το '37. Ανοιξες τι μαγαζί;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Ντό μαγαζί;

Πληροφορητής: Μαζί με τον αδελφό μου το

τσαγκαράδικο το «Ζενίθ» στο εμπορικό εδώ, αν το θυμάσαι.

Ερευνητής: Πως, πως.

Άλλος ερευνητής

Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Πληροφορητής: Μεγάλου Αλεξάνδρου. Και των γυναικών οι τσαγκαράδες ερχόταν και σε μας, επειδή ήμασταν καλλιτέχνες, ερχόταν και φτιάχνανε παπούτσια σε μας. Έχω ακόμα ενθύμια που κανένas εδώ δεν φαντάζομαι να ξέρει. Από φίδι, έξι, επτά μέτρων φίδι, φτιάχναμε παπούτσια. Έχω κομμάτια, εκείνα τα έχω εδώ ενθύμιο. Έχω και από σαύρες, τόσο σαύρες, μεγάλες σαύρες, αλλά η ουρά του είναι τόση. Έχω και μία σαύρα τόση μικρή, δέρματα που φτιάχναμε παπούτσια από σαύρες δέρματα.

Ερευνητής: Έγινες τσαγκάρης, σχολείο πόσο πήγες στην πατρίδα;

Πληροφορητής: Στην πατρίδα πήγα Δευτέρα τάξη.

Ερευνητής: Δευτέρα τάξη. Οι δάσκαλοι πώς ήτανε; Πόσους δασκάλους είχε;

Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι είχε και Γυμνάσιο. Εγώ πήγα, έξι χρονών πήγα στο σχολείο.

Ερευνητής: Στο σχολείο.

Πληροφορητής: Στο σχολείο έξι χρονών πήγα.

Άλλος ερευνητής

Έξι χρονών. Εσύ το '06 γεννήθηκες, το '18 φύγατε, 12 χρονών ήσουν όταν φύγατε.

Παρέμβαση της γυναίκας του

Ναι αλλά μεσολάβησε και ο πόλεμος.

Άλλος ερευνητής

Α! και δεν πήγε σχολείο.

Παρέμβαση της γυναίκας του

Δεν πήγε σχολείο.

Πληροφορητής: Όταν έγινε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, έκλεισαν τα σχολεία, άλλο δεν πήγαμε.

Άλλος ερευνητής

Α! έκλεισαν τα σχολεία.

Ερευνητής: Από το σχολείο ντό θυμάσαι, μπάρμπα Νικόλα; Πόσα βιβλία είχατε σχολικά;

Πληροφορητής: Θυμάμαι τα βιβλία, ένα αναγνωστικό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένα γραμματική, αριθμητική και θρησκευτικά. Τέσσερα και επειδή υπήρχε και αυτά, τα βιβλία δεν εκδίδονταν, οι συγγραφείς δεν ήταν Αθηναίοι, οι συγγραφείς ήταν Τραπεζούντιοι και τα συγγράμματα αυτά στο σχολείο μας τα φέρνανε άδετα και υπήρχαν βιβλιοδετεία στην Κερασούντα και

- τα 'δεσαν τα δυο τα βιβλία σ' ένα, τα έκαναν ένα.
- Ερευνητής:* Δωρεάν τα βιβλία ή επλήρωνετ' ατα;
- Πληροφορητής:* Ο πατέρας μου νομίζω, καθένας ήτανε κοινότης και σου έλεγε εσύ είσαι πλούσιος, θα δώσεις 10 δραχμές, εσύ είσαι λιγότερο πλούσιος, θα δώσεις 7 δραχμές, άλλος 5 δραχμές και οι φτωχοί δεν πληρώνανε. Ήταν δύο εφημερίδες ο ένας λεγόταν «Αρητιάς» και αυτές οι εφημερίδες έκλεισαν νομίζω μετά τον Βαλκανικό πόλεμο.
- Ερευνητής:* Εκδιδόταν δύο εφημερίδες.
- Πληροφορητής:* Ελληνικές εφημερίδες.
- Ερευνητής:* Ελληνικές εφημερίδες. Πανεπιστήμιο υπήρχε;
- Πληροφορητής:* Όχι, Γυμνάσιο είχε.
- Ερευνητής:* Γυμνάσιο. Και Έλληνες κάτοικοι γύρω στις 30 χιλιάδες;
- Πληροφορητής:* Όχι Έλληνες γύρω στις 30 χιλιάδες, οι κάτοικοι όλοι ήταν 30 χιλιάδες. Και οι Έλληνες ήταν 60% με 70% ίσως και παραπάνω.
- Ερευνητής:* Οι άλλοι Τούρκοι και Αρμένιοι;
- Πληροφορητής:* Τούρκοι και Αρμένιοι, πάντως οι Αρμένιοι λίγοι ήτανε.
- Ερευνητής:* Τίποτα άλλο που να εποίκε σε εντύπωση ση ζωή σ', που να θυμάσαι ασ' παιδικά χρόνια σ', μπάρμπα Νικόλα; Για τα νηστείας, για τα προσευχάς πώς έτον η ζωή σου γενικά;
- Πληροφορητής:* Νηστείες δεν ξέρω. Ο καπτάν Γιώρ' παδός και αυτός ήθελε να κάνει της μάνας μου τον αδελφό ψάλτη, ψάλτη και αυτός δεν ήθελε να γίνει ψάλτης και έγινε δάσκαλος. Και εκεί κανέναν δάσκαλος δεν χτυπούσε. Αυτός σας στέλνουνε εδώ πέρα να μάθετε γράμματα, εσείς τα ρίχνετε στο σορολόπ, λοιπόν άνοιξε το χέρι σου, με τη βίτσα ξέρω γω, εσύ πέντε ξυλιές, άλλος δέκα ξυλιές, άλλος δύο ξυλιές σύμφωνα με την τιμωρία κανέναν δεν άφηνε. Άλλοι δεν χτυπούσαν αυτός χτυπούσε, αυτός χτυπούσε ο δάσκαλος για να μάθετε. Σας στέλνουνε εδώ πέρα για να μάθετε και εσείς έρχεστε και τα χτυπάτε...
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Τον δάσκαλο ποίος επλήρωνεν ατον η κοινότητα;
- Πληροφορητής:* Η κοινότης. Είχαμε έναν διευθυντή του σχολείου που λεγόταν Νικολαΐδης και νομίζω ήταν αυτός αξιωματικός του ελληνικού στρατού τότες. Το 1904 χτίστηκε αυτό το σχολείο και το 1906 νομίζω, '07 άρχισε να λειτουργεί. Και το άλλο το Παρθενάγωγείο το φτιάξανε, αλλά δεν πρόλαβαν να το φτιάξουνε εκείνο.
- Ερευνητής:* Δηλαδή κορίτσια και αγούρα 'κ' επένετε μαζί σο δημοτικό;
- Πληροφορητής:* Δεν το θυμάμαι αυτό. Στον συνοικισμό μας είχε σ' αυτό το καινούριο που φτιάχνανε, λίγο παρακάτω είχε το σχολείο που πήγαιναν τα κορίτσια.
- Ερευνητής:* Χωριστά.
- Πληροφορητής:* Χωριστά ναι.
- Ερευνητής:* Τίποτα άλλο έντονα να θυμάσαι;
- Πληροφορητής:* Άλλο τίποτα; Θυμάμαι φτιάχνανε κολύμπι και εγώ έφτιαχνα κολύμπι και όταν ήτανε μικρά κύματα έφτιαχνα και εγώ, ήξερα κολύμπι, μικρός ήμουν. Έφτιαχνα από μικρή απόσταση, με τα κύματα έφτιαχνα κολύμπι και το κύμα με κατέβαζε κάτω. Άλλοι που ήταν 18, 20 χρονών, 25 χρονών απ' τα μεγάλα κύματα που έσκαζαν, από κει κατέβαιναν κάτω μέχρι το αυτό...
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Από συγκοινωνία εσύ 12 χρονών έπρεπε, επής σην Ορντού καθόλου, 56 χιλιόμετρα έτονε, είχε συγκοινωνία;
- Πληροφορητής:* Στην Ορντού δεν πήγα, όχι, πήγα στο Πουλαντζάκη.
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Είχε συγκοινωνία; Με τι πηγες, με πλοίο;
- Πληροφορητής:* Όχι με πλοίο, πεζός.
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Α! πεζός.
- Πληροφορητής:* Πεζός μαζί με τον άλλον τον αδελφό μου και πηγαίναμε και ψωνίζαμε πράματα, γιαούρτια, βουτύρτα, τυριά, κάτι τέτοια πράματα.
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Πόσα χιλιόμετρα ήταν το Πουλαντζάκη;
- Πληροφορητής:* Το Πουλαντζάκ είχε 4 ώρες νομίζω.
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Με τα ποδάρρα.
- Πληροφορητής:* Με τα πόδια ναι.
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Περίπου 20 χιλιόμετρα.
- Πληροφορητής:* Τόσο περίπου ήτανε ναι.
- Ερευνητής:* Εσείς κτηνοτροφία δεν είχατε;
- Πληροφορητής:* Εμείς στον μαχαλά μας ζώο τι πράμα ήτανε, δεν ξέραμε ούτε γάτες είχε. Γάτες άμα είχε, τις κυνηγούσαμε, ούτε γάτες ούτε τίποτα ούτε σκυλιά ούτε τίποτα. Στον μαχαλά μας κανένα παιδί ή γυναίκα τουρκικά δεν ήξεραν. Χαμπάρι δεν είχαμε.
- Ερευνητής:* Ζούσανε χωριστά, χωριστά.
- Παρέμβαση άλλου ερευνητή:* Το Πουλαντζάκ έν' ανάμεσα Ορντού και Κερασούντα.
- Πληροφορητής:* Πουλαντζάκ, Κερασούντα, Φάτσα, Οινόη, Ορντού, Σαμψούντα, Σινώπη, έτσι έρχεται. Ύστερα έρχεται Ποντοηράκλεια,

ύστερα έρχεται Βόσπορος, Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Νοσταλγείς, μπάρμπα Νικόλα, να πας έναν ταξίδ' οπίσ';
Πληροφορητής: (Γελάει) μπορώ να πάω; Στην Αλβανία έπαθα κρυοπαγήματα, ύστερα έπαθα πρώτο έμφραγμα. Μετά το πρώτο έμφραγμα έπαθα το '68 φυματίωση. Στις 18 Ιανουαρίου μπήκα στο σανατόριο και στις 2 Σεπτεμβρίου βγήκα απ' το σανατόριο και άλλες δυο μήνες έκανα εδώ πέρα. Έπαθα το πρώτο δεκαήμερο του '81 δεύτερο έμφραγμα και από τότες παίρνω φάρμακα και δίαιτα και έτσι συντηρούμαι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Το '81 έπαθες το δεύτερο έμφραγμα.

Πληροφορητής: Ναι το '81. Τελειώσαμε;
Ερευνητής: Πόσα παιδιά έκανες και λοιπά;
Πληροφορητής: Τρία παιδιά, ο ένας είναι, αυτό που κάθομαι είναι του παιδιού μου του μεγάλου, αυτός είναι γεωπόνος. Αυτός σπούδασε στη Γερμανία. Έκανε οχτώ χρόνια στην Γερμανία, ήρθε το '74. Ο δεύτερος ο γιος μου δουλεύει στο ΚΤΕΛ, είναι αποθηκάριος κάτω στη Θεσσαλονίκη και ο τρίτος ο γιος μου, ο Σωτήρης που λες, είναι στο Ψυχιατρείο υπάλληλος.
Ερευνητής: Υπάλληλος.
Πληροφορητής: Αυτός σπούδασε, έβγαλε την ΟΠΕ, πολιτικά και οικονομικά επιστήμαι.
Ερευνητής: Λοιπόν ευχαριστούμε πάρα πάρα πολύ.

Σχόλια

Τείχη

Η πόλη ήταν οχυρωμένη με τείχη κατά πρότυπο των Τιρυνθιακών οχυρών. Τα τείχη είχαν λαξευτεί στην βραχώδη παραλία και προξενεί εντύπωση πώς κατόρθωσαν ν βγάλουν τους τεράστιους ογκόλιθους από την βάση, χωρίς να θίγεται το φυσικό βάθρο του. Είχε ύψος 150-180 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας. Κάτω από τα τείχη υπήρχε υπόγειο, αργότερα ήταν πυριτιδαποθήκη της πόλης.

Θέαμα

Πάνω στην ακρόπολη και σε ύψος 100-150 μέτρα από τη θάλασσα ήταν το υδραγωγείο της πόλης, το πηγάδι Θέαμα. Το νερό της πηγής ήταν τρεχούμενο. Το νερό περνούσε υπογείως από κτιστές στοές. Το υδραγωγείο αυτό καθώς και τα τείχη υπολογίζεται ότι είναι κτίσματα του 2ου π.Χ. αιώνα.

Συνοικίες

Υψηλή: βρισκόταν μέσα στα τείχη, τουρκικά Τεμίρ – Καπού.

Λιμένη: μέσα στα τείχη και αυτή, τουρκικά Λόντζια μεχαλεσή.

Λι' μαχαλά = μαχαλά του ήλιου, μέσα στα τείχη, μεταξύ Λιμένης και Υψηλού στη νότια πλευρά της ακρόπολης.

Έξω από τα τείχη: Κόκαρη, η πιο μεγάλη και η πιο αριστοκρατική συνοικία. Τμήματα της Κόκαρης ήταν οι μαχαλάδες: Τσιρώνι: χτισμένη πάνω σε απότομους βράχους στις υπώρειες της ακρόπολεως προς τη θάλασσα.

Σοκάκ – Πασή, Πεγιούκ – Παχτσέ, Τσιχαρλάρ.

Εκκλησίες

Άγιος Νικόλας, το κωδωνοστάσιο είναι πιστό αντίγραφο της Αγίας Φωτεινής Σμύρνης. Χτίστηκε με δωρεές από τη Ρωσία, του Σάββα Παλάσωφ. Φτιαγμένος από άσπρη πέτρα Παζάρ Σουϊ. Η πέτρα αυτή είχε την ιδιότητα να σκληραίνει με το βρέξιμο και το πέρασμα του χρόνου. Ολόκληρο το τέμπλο ήταν επίχρυσο με ωραίες αγιογραφίες. Μεγάλοι και πολυτελείς πολυέλαιοι.

Άγιος Παντελεήμονας Μεταμορφώσεως, η εκκλησία της Μεταμόρφωσης έχει κωδωνοστάσιο ανατολικογοτθικού ρυθμού. Ήταν από πορώδη άσπρη πέτρα και έργο του αρχιτέκτονα Τσαούση. Εδώ βρισκόταν και ο τάφος του δημάρχου Κωνσταντινίδη.

Αγία Τριάδα.

Εκπαιδευτήρια

Ημιγυμνάσιο με δύο επιπλέον τάξεις, «Τάξεις εμπορίου» και «Τάξεις γλωσσών». Δηλαδή το σχολείο αυτό είχε έξι τάξεις δημοτικού, τέσσερις τάξεις ελληνικού και δύο ανεξάρτητες. Μέχρι το 1914 φοιτούσαν εκεί 1200 μαθητές.

Λατομεία

Λατομείο καραταλάκ, όπου εξορύσσεται γρανίτης.

Καπετάν Γιώρ' πασά, Γιώργης Κωνσταντινίδης

Ήταν ισόβιος δήμαρχος της Κερασούντας. Μαζί με τον αδελφό του Καπετάν Διονύση ήταν οι πρωτεργάτες της αναμόρφωσης του τόπου σε ναυτιλία, μόρφωση, οικονομική ευμάρεια των κατοίκων.

Τόποι κατοικίας μετά την ανταλλαγή

Μετά την ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν στην Καλλιθέα στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη (Καλαμαριά), Πειραιά (Δραπετσώνα), Πάτρα, Δράμα, Πιερία.

Ναυτιλία

Η ιστιοφόρος ναυτιλία της Κερασούντας ήταν η μεγαλύτερη στη μαύρη θάλασσα, περίοδος μεγάλης ακμής 1885-1890. Η ανακάλυψη του ατμού, ο βαλκανικός πόλεμος και το τουρκικό Σύνταγμα συνετέλεσαν στην παρακμή της. Από τα 70 ιστιοφόρα έμειναν μόνον ως το 1890 τα μισά. Τότε στράφηκαν αποκλειστικά σχεδόν στο εμπόριο των φουντουκιών.

Πάτλαμα

Πάτλαμα αντί Πλάτανοι απέχει μισή ώρα από την Κερασούντα.

Δελφινόλαδο

Το χρησιμοποιούν για φωτισμό από αρχαιοτάτων χρόνων.

Εργοστάσια ξυλείας

Είναι το πρώτο που ιδρύθηκε από αγγλική εταιρεία στο Κουλάκαγια. Τα βιομηχανικά προϊόντα εξαγονταν στο εξωτερικό. Το υλικό ήταν άριστο και προοριζόταν κυρίως για οικοδομές.

Εφημερίδες

Η πρώτη ελληνική εφημερίδα εκδόθηκε το 1909 και ήταν η «Αρητιάς» από τον Γεώργιο Βαλαβάνη. Το όνομά της το πήρε από ένα μικρό νησάκι απέναντι όπου υπήρχε αρχαίος ναός του Άρη ή του Δία, κατά τον Καρολίδη. Σταμάτησε να εκδίδεται το 1915. Εκδιδόταν και η τουρκική εφημερίδα Κιρεσόν (Κερασούντα) και ήταν όργανο των Νεότουρκων. Εκδιδόταν επίσης και μια αρμενική εφημερίδα.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογος μας η «Ένωση Ποντίων Πιερίας» προσπαθεί να συλλέξει ιστορικό υλικό από τον Πόντο. Στην Κατερίνη ήρθαν και εγκαταστάθηκαν από πολλά μέρη του Πόντου, Τραπεζούντα, Ορντού, Φάτσα, Κερασούντα. Εγώ η Νίκη Αδαμίδου και ο Γιάννης Παντελιάδης ήρθαμε και σε σένα τον Νικόλα Πορφυριάδη να μας πεις πότε γεννήθηκες και τι θυμάσαι από τον Πόντο.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το 1906. Φύγαμε από την πατρίδα το 1918 και πήγαμε στην Κάκρ, μόλις τελείωσε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος μετά την ανακωχή.

Εκεί είχαμε τα αδέρφια μου τα δύο τα μεγάλα. Τους πήραν οι τούρκοι στρατιώτες και λιποτάκτησαν και πήγαν εκεί. Και φύγαμε και πήγαμε και εμείς εκεί. Τώρα ως προς την Κερασούντα, εγώ νομίζω πως ίσως είναι και αρχαιότερη από την πόλη των Αθηνών. Πώς; Το λοιπόν να αρχίσω από τον μαχαλά μου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η πόλη της Κερασούντας είναι να μην πω δέκα φορές μεγαλύτερη η ακρόπολη της Κερασούντας απ' των Αθηνών, αλλά σου βάζω πέντε φορές και λέω ίσως να είναι αρχαιότερη, διότι εκεί έχει, κάτι ογκόλιθους κάστρα που είναι όσο είναι αυτό το ντιβάνι, τόσο περίπου είναι το μάκρος και το ύψος είναι τόσο περίπου, το ύψος είναι τόσο περίπου...

Ερευνητής: Περίπου ένα μέτρο δηλαδή.

Πληροφορητής: Ογδόντα πόντους περίπου, το μάκρος είναι κάπου ένα μέτρο και το φάρδος είναι κάπου 70-80 πόντους. Σ' αυτά τα κάστρα, στον μαχαλά μας αυτά, εκεί ανεβαίναμε και πηγαίναμε και παίζαμε. Ο δρόμος, αν πάρουμε την Κερασούντα έτσι, γύρω από την ακρόπολη, θα αρχίσουμε από τα κάστρα. Είναι ο δρόμος που πάει γύρω - γύρω. Από τα κάστρα αυτά παρακάτω είναι ένα λατομείο. Αυτό το λατομείο νομίζω που το έκανε, το έσκαψε ο καπετάν πασάς που ήτανε δήμαρχος, πριν 100-150 χρόνια, Έλληνας. Και ο Σουλτάνος

τον έκανε ισόβιο δήμαρχο, γιατί οι Τούρκοι τον είχαν βγάλει καταχραστή και δικάστηκε. Και αυτός αντί να χρωστάει, είχε να λαβαίνει, γιατί είχε περιουσία και ο γιος του ο Κωνσταντινίδης, που ήταν στη Μασσαλία ένας μεγαλέμπορος φουντουκιών, τον έστελνε λεφτά και αυτός αντί να τα κάνει, τα ξόδιαζε στα έργα μέσα εκεί. Λοιπόν από κει απ' αυτά τα κάστρα που σου λέω, ανεβαίναμε απάνω και ύστερα πηγαίναμε προς την αριστερά πλευρά. Κάτω από τον δρόμο απ' τα κάστρα ήταν το λατομείο. Κάτω απ' το λατομείο ήταν ο δρόμος. Απ' τον δρόμο παρακάτω ήταν ένα σαν έτσι το έκοβε όπως τούβλο βράχος. Και απ' το βράχο ρίχνανε τα σκουπίδια και λίγο παρακάτω ήταν η θάλασσα. Από κει τραβάμε πάμε προς την αριστερή πλευρά λεγόταν ο συνοικισμός Υψηλός.

Ερευνητής: Ναι, θέλω να μας πεις πόσες συνοικίες είχε;

Πληροφορητής: Αυτός ο συνοικισμός λεγόταν Υψηλός. Ο Υψηλός αυτός είχε τις πέτρες που βγάζαμε απ' το λατομείο, ύστερα ερχόταν ένας μπαχτσές και πιο απάνω ερχόταν η ακρόπολις. Αλλά πηγαίνοντας προς τα αριστερά, υπήρχαν σκάλες και πηγαίναμε προς τα κάτω στη θάλασσα. Αλλά δίπλα εκεί είχε ναυπηγείο και από το ναυπηγείο κάτω είχε σπίτια, ήτανε η θάλασσα. Προς τα πάνω πάλι ήτανε ο συνοικισμός. Αλλά παραπάνω απ' τον συνοικισμό είχανε και φουντουκίες μέχρι απάνω, πριν ακόμα να φτάσεις απάνω στην ακρόπολη. Τελειώνουμε εδώ, τραβάμε πάμε προς τα αριστερά, τραβάμε πάμε σ' έναν άλλο συνοικισμό. Αφού τελειώνει αυτός ο συνοικισμός, έρχεται ένα άλλο μεγαλύτερο λατομείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεγαλύτερο λατομείο, το μεγαλύτερο λατομείο αυτό δεξιά έτσι πάλι έτσι έρχεται ένας βράχος και κάτω ήτανε αυτά, λάκκους πώς σε πω; Αλλά από κει φαίνεται οι αρχαίοι πριν 20-30 αιώνες έπαιρναν τις πέτρες αυτές, τους ογκόλιθους αυτούς και τους τοποθετούσαν στα κάστρα φαίνεται.

Ερευνητής: Κάστρα.

Πληροφορητής: Αφού τελειώνουμε το λατομείο αυτό το μεγάλο, δεξιά κατεβαίνουμε κάτω είναι ο συνοικισμός που λέγεται Λιμένη. Αυτά όλα που λέμε, είναι ελληνικοί συνοικισμοί. Θα έρθουμε και στους τουρκικούς συνοικισμούς.

Ερευνητής: Τουρκικούς συνοικισμούς.

Πληροφορητής: Πάμε στη Λιμένη. Είχε και δεξιά πάλι σκάλες και ανέβαινες απάνω και εκεί είχε δίπλα στο λατομείο συνοικισμούς. Και εκεί σπίτια πολλά. Τραβάμε τώρα, τραβάμε, πάμε προς τα αριστερά πάμε προς τη Λιμένη. Εκεί έχει ένα πηγάδι. Αλλά πριν να φτάσουμε στο πηγάδι, είχε έναν δρόμο που πήγαινε σ' ένα άλλο, ένα μικρό συνοικισμό που το λέγανε Θέαμα. Το Θέαμα αυτό είχε και μερικούς Τούρκους εκεί.

Ερευνητής: Εσύ, μπάρμπα Νικόλα, τι θυμάσαι, όταν

ήσουν το 1914 παιδάκι και μπορείς να θυμάσαι, πόσους Έλληνες είχε η Κερασούντα και πόσους Τούρκους;

Πληροφορητής: Μέχρι τον Βαλκανικό πόλεμο είχε κάπου 30 χιλιάδες κατοίκους. Το λοιπόν είχε κάπου 40 καράβια. Τα καράβια όταν λέμε 40 καράβια ελληνικά. Είχε και καϊκια, ο παππούς μου είχε καϊκι, καϊκια, όχι καϊκι. Κυνηγούσε δελφίνια και είχε καζάνια, όπως έχουν οι στρατιώτες καζάνι και εκεί μέσα έλιωνε το λίπος. Και το λίπος δεν ξέρω, ο πατέρας μου δεν μου είπε τι το έκανε. Αυτά τα άκουσα όλα απ' τον πατέρα μου. Το λοιπόν πάμε τώρα είπαμε...

Ερευνητής: Πόσοι Τούρκοι;

Πληροφορητής: Τούρκοι, θα έρθουμε στους Τούρκους. Τώρα πάμε προς τη Λιμένη. Προς τη Λιμένη πηγαίνοντας αριστερά, έρχεται ένας δρόμος είπαμε, ανεβαίνει πάνω στο Θέαμα, αλλά δεν θα πάμε εκεί. Θα πάρουμε τον δρόμο ίσια αριστερά πάλι, αλλά δεξιά είναι η Λιμένη. Η Λιμένη που είναι δεξιά, συνοικισμός είναι η εκκλησία η Μεταμόρφωση. Η Μεταμόρφωση που είχε 12 καμπάνες και τις 12 καμπάνες τις χτυπούσε ένας. Και έκανε τη μουσική, την εκκλησιαστική μουσική. Και εκεί κοντά ήτανε και το μνήμα του Καπετάν Γιώργη πασά, έτσι τον λέγαν τον δήμαρχο.

Ερευνητής: Τον δήμαρχο.

Πληροφορητής: Και ήταν, όπως είναι οι μιναρέδες στρόγγυλοι, το μνήμα του ήτανε τετράγωνο και ερχότανε από κάτω απ' τη θάλασσα σχεδόν μέχρι απάνω, μπορεί να ήτανε καμιά 12 με 15 μέτρα ήτανε το προαύλιο και είχε και την εκκλησία η Μεταμόρφωση. Και από κει κατέβαινες κάτω και πήγαινες, ερχόταν η θάλασσα. Εκεί στη θάλασσα έκανα κάμποσες φορές κολύμπι κάτω στη θάλασσα. Από κάτω στη θάλασσα έρχεται μια ανηφόρα και ύστερα από την ανηφόρα τραβάς και πας στην καστρόπορτα.

Ερευνητής: Η καστρόπορτα.

Πληροφορητής: Η καστρόπορτα. Η καστρόπορτα αυτή πριν 2.500 χρόνια ή 3.000 χρόνια είχε γίνει.

Ερευνητής: Και σώζεται ακόμα;

Πληροφορητής: Σώζεται, υπάρχει αυτή ακόμα. Θα έρθουμε σ' ένα πιο αρχαίο απ' αυτό. Αυτό είναι κοντά στο σπίτι μας που λέω. Ακόμα δεν ήρθαμε εκεί, στον μαχαλά τον δικό μας δεν ήρθαμε. Λοιπόν απ' την καστρόπορτα από κει ανεβαίνεις απάνω. Ανεβαίνοντας απάνω, έρχεται αυτό έτσι. Εδώ είναι ο δρόμος που πάει προς την αγορά να πούμε. Λοιπόν εδώ κοντά ανεβαίνοντας απάνω έχει ένα σπίτι που στέκεται έτσι και εδώ είναι ο δρόμος από πάνω. Το κάτω το πάτωμα του σπιτιού δεν κάθεταί. Απάνω κάθεταί και ο δρόμος έρχεται εδώ. Αλλά εδώ που έρχεται για να ανέβεις να πας στο δρόμο εκεί, πρέπει να πας πλάγια. Εδώ όμως στο αυτό έχει ένα αυτό που μπορείς να χώνεσαι μέσα. Είναι τόσο στο ύψος και φάρδος όσο χωράει ένας άνθρωπος, ίσως και περισσότερο. Και

πηγαίνεις σ' εκείνο, αυτό είναι το σπουδαιότερο που σας λέω. Λοιπόν σ' αυτό μπαίνεις κάπου δύο, τρία μέτρα και ύστερα σηκώνεσαι απάνω και εκεί μέσα έχει δωμάτια και μπαίνεις εκεί κάπου 200, 300 μέτρα αυτά τα δωμάτια, έχει δρόμο μέσα και μπαίνεις μέσα. Αλλά σ' αυτόν τον δρόμο που πάμε προς την αγορά το λοιπόν ύστερα έρχεται ένας δρόμος που πάει στο Θέαμα δεν είπαμε;

Ερευνητής: Ναι. Λίγο εδώ θα σε διακόψω, μπάρμπα Νικόλα. Αυτά τα δωμάτια που λες, απ' ότι θυμάσαι Κρυπτοχριστιανούς είχατε; Πού ήταν;

Πληροφορητής: Προχριστιανικά ήταν αυτά.

Ερευνητής: Α, πριν Χριστού ήταν αυτά.

Πληροφορητής: Πριν Χριστού ήταν αυτά. Είναι καστρόπορτα.

Ερευνητής: Είναι καστρόπορτα.

Πληροφορητής: Πριν Χριστού τα δωμάτια αυτά όταν ήταν οι πειρατές, ξέρω γω, όταν έφτιαχναν...

Ερευνητής: Γιατί η Κερασούντα είναι παραθαλάσσια πόλη και πάρα πολύ όμορφη.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Εκείνα γινόταν για τους πειρατές.

Ερευνητής: Για τους πειρατές.

Πληροφορητής: Για να κάνουμε τον γύρο της ακρόπολης πρέπει να κάνουμε δυο ώρες και παραπάνω, γιατί σας λέω πόσους συνοικισμούς θα περάσουμε τώρα. Το λοιπόν από κει απ' αυτόν τον δρόμο τον δημόσιο που θα πάμε προς την αγορά, ύστερα έρχεται ένας δρόμος που τραβάει προς το Θέαμα προς τα πάνω. Εκεί έχει ένα πηγάδι. Το πηγάδι μπορεί να είναι 25 ή 30 αιώνων, ίσως και παραπάνω. Το λοιπόν και αυτό το πηγάδι δεν έχει, ασβέστια δεν υπάρχουνε, κατάλαβες, και έρχεται στο πόδι κάπου ένα μέτρο. Αλλά πώς τα έχουν σταθεροποιήσει αυτά οι αρχαίοι, δεν ξέρω. Και με τα σχοινιά που τα τραβούσαν, τόσο ίσως και παραπάνω η πέτρα να είναι φαγωμένη.

Ερευνητής: Είκοσι εκατοστά.

Πληροφορητής: Λοιπόν από κει είναι ένας δρόμος που πάει, εκεί ήτανε Έλληνες και ένας άλλος δρόμος παρακάτω που πάει είχε και Τούρκους εκεί. Από κει ανεβαίνεις και μπορείς με αυτοκίνητο να ανεβαίνεις πάνω στην ακρόπολη. Εμείς τώρα θα αφήσουμε αυτά και θα πάμε τον δρόμο, θα κατεβούμε κάτω και θα πάμε προς την αγορά. Πηγαίνοντας προς την αγορά αριστερά αρχίζουνε πια, σταματάνε, δεν υπάρχουνε κτίσματα και τα ρέστα, είναι ο δρόμος. Ο δρόμος κάτω είναι έτσι ίσιος σαν βράχος και έχει τοίχο για να μην πέσουνε κάτω. Και εκεί παρακάτω κάπου τέσσερα, πέντε μέτρα έχει κάπου ένα μέτρο, ενάμιση μέτρο που απ' τη Λιμένη που λέμε, πας προς την αγορά. Ερχόμαστε στα δικαστήρια. Τα δικαστήρια από κάτω γκρεμός είναι και από δω είναι σαν πλατειούλα. Αριστερά είναι οι φυλακές, περνώντας αυτά έρχεται ένας δρόμος που λέγεται Καζαντζιλάρ' σοκαγού, δηλαδή δρόμος, στενός δρόμος. Στην τουρκική λέγεται δρόμος που κάνουνε μπακίρια, δρόμος

στενός έτσι λέγεται. Και κατεβαίνεις κάτω. Εδώ είναι κάνουνε μπακίρια. Καζάνια...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Χαλκώματα.

Πληροφορητής: Χαλκώματα, κατεβαίνοντας κάτω πας προς την θάλασσα. Προς την θάλασσα δεξιά είναι το Παλούκ παζάρ, ψαραγορά, παλούκ θα πει...

Ερευνητής: Ψάρι.

Πληροφορητής: Παζάρ θα πει αγορά. Από κει ύστερα αριστερά, όπως είναι η παραλία η δικιά μας, τραβάς έτσι, υπάρχει αγορά και τραβάς στα μαγαζιά. Αυτά όλα είναι τουρκικά. Ύστερα έρχεται ένας δρόμος, πώς να σου πω, όπως εδώ από το Γυμνάσιο μέχρι τον Πέλεκα. Ο κεντρικός δρόμος λέγεται Γενί Γιολού, αλλά σ' αυτά δεν θα πάμε εμείς, εμείς θα τραβήξουμε απ' τα δικαστήρια αριστερά για να κάνουμε τον γύρο της ακρόπολης.

Ερευνητής: Της ακρόπολης.

Πληροφορητής: Πηγαίνοντας γύρω έρχεται ένας βράχος προς το βουνό απάνω, προς την ακρόπολη, εκεί δεν μπορείς να πάει κανένας. Καθώς πηγαίνουμε, συναντάμε τα τουρκικά τα μνήματα έτσι στην ανηφοριά. Μετά από κει αρχίζουμε να κατεβαίνουμε κάτω, συναντάμε το θέατρο. Θέατρο όταν λέμε ελληνικό.

Ερευνητής: Ελληνικό αρχαίο θέατρο;

Πληροφορητής: Όχι αρχαίο. Κατεβαίνοντας κάτω έρχεται ολόκληρος μαχαλάς είναι πάλι ελληνικός και είναι ένας δρόμος, τον δρόμο αυτόν κατεβαίνοντας κάτω έρχεται αριστερά, έρχεται το σχολείο, αυτό το σχολείο το φτιάξαν νομίζω το 1904. Σ' αυτό το σχολείο πήγα και γω μια χρονιά ή δυο χρονιές, δεν θυμάμαι, Πρώτη τάξη και Δευτέρα τάξη. Είναι το σχολείο αυτό να μην σου πω τετραπλάσιο, τριπλάσιο από το σχολείο το Γυμνάσιο το δικό μας. Κάτω είναι προαύλιο μεγάλο. Το κάτω ήτανε ανοιχτό για να κάνουνε γυμναστική τα παιδιά. Κάπου τρία πατώματα ήτανε. Και απέναντι είναι τα μαγαζιά, όλα ελληνικά. Εκεί είναι σταυροδρόμι, το ένα πάει προς τα πάνω και το άλλο πάει προς τα κάτω. Είπαμε μαχαλάς είναι αυτός, μαχαλάς ολόκληρος που πάει προς την ακρόπολη. Εμείς τραβάμε αριστερά, τώρα πάμε, αυτό το σταυροδρόμι λέγεται σοκάκ' πασί και αυτό έχει τουρκικά μνήματα και έπρεπε να έκανες τον γύρο του κόσμου, τον γύρο και ο καπετάν Γιώργης πασάς τα τουρκικά τα μνήματα αυτά τα χάλασε.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τα χάλασε. Πήρε τους Έλληνες τους τεχνίτες και τους εργάτες και τους λέει σε μια νύχτα αυτά μπορείτε να χαλάσετε και να τα φτιάξετε και τον δρόμο αυτόν να τον ανοίξετε; Μπορούμε. Άνοιξαν τον δρόμο και αντί να κάνουμε μισή ώρα να τον περάσουμε, σε πέντε λεπτά περνάνε. Αυτός ολόκληρος δεξιά ο μαχαλάς ήτανε ελληνικός. Τώρα και αριστερά ο μαχαλάς είναι πάλι ελληνικός. Κατεβαίνουμε κάτω. Κατεβαίνοντας κάτω φτάνουμε σ' ένα μέρος που ο ένας ο δρόμος

πάει προς τη θάλασσα και άλλος ο δρόμος πάει προς τα αριστερά. Προς τα αριστερά είχε ένας Μάκαρατζης τη βίλα του εκεί πέρα. Από εκεί αρχίζει το βουνό. Ύστερα τραβάμε, πάμε πάλι αριστερά ήτανε η βίλα του Σεϊτανίδη, είχε μέσα μεριά μπαχτσέ και από πάνω υπήρχανε ελαιώνες, πάνω στην ακρόπολη.

Ερευνητής: Ναι, εκείνο που θέλω να ρωτήσω είναι πόσες εκκλησίες είχε;

Πληροφορητής: Θα σου πω τις εκκλησίες, τρεις εκκλησίες ήτανε. Λειτουργούσαν κάθε Κυριακή και είχε και άλλες εκκλησίες που δεν λειτουργούσαν παρά μόνον στις ονομαστικές τους εορτές. Το λοιπόν, πού φτάσαμε; Του Σεϊτανίδη που είχε τους ελαιώνες. Πριν να φτάσουμε στου Σεϊτανίδη, είχαν κάνει το Παρθεναγωγείο, αλλά δεν το τελείωσαν το Παρθεναγωγείο το ελληνικό, έβαλαν κεραμίδια, αλλά δεν το τελείωσαν. Ήρθε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και δεν το τελείωσαν. Και τραβάμε πάμε προς τα πάνω, εκεί φτάνουμε σε μια βρύση, ας την ονομάζουμε και εκεί αρχίζει το βουνό πάλι. Αυτός ο μαχαλάς που σου λέω προς τα κάτω και αριστερά προς τη θάλασσα αυτός ο συνοικισμός λεγότανε Τσιρώνι ολόκληρος ο μαχαλάς. Και δεξιά που λέγαμε το σοκάκ' πασί που άνοιξε τον δρόμο, αυτός ο δρόμος πάλι δεξιά και ολόκληρο εκείνο και αριστερά ήτανε ολόκληρος μαχαλάς αυτός λεγότανε, δεν θυμάμαι πώς λεγότανε, και πιο παρακάτω ήτανε Χατζή σεϊν εκεί ήτανε τούρκικος μαχαλάς. Το λοιπόν τώρα πηγαίνουμε προς το σχολείο, απ' το σχολείο το Παρθεναγωγείο τραβάμε προς τα πάνω, εκεί έρχεται ένας μαχαλάς ας το πούμε καμιά δεκαριά σπίτια που έχει καμιά εκατοσταριά σκάλες, αλλά εδώ κάτω σκάλες και ανεβαίνεις επάνω και δεξιά είναι σπίτια και απάνω είναι η ακρόπολη. Τελευταίο σπίτι είναι καμιά εκατοσταριά σκάλες εκεί τελειώνει και από κει ανεβαίνεις ένα μονοπάτι προς τα πάνω και από πάνω τραβάς ύστερα δεξιά. Δεξιά τραβώντας πηγαίνεις στα κάστρα σ' αυτά που σε λέω που είναι αυτοί οι ογκόλιθοι ο ένας απάνω στον άλλον. Αλλά τώρα στις σκάλες είναι ο δρόμος που πάμε προς το πρώτο λατομείο. Πριν να φτάσουμε εκεί, είναι το σπίτι το δικό μας, του πατέρα μου, που είναι κάπου, είναι ο δρόμος αυτός και εδώ είναι το σπίτι του πατέρα μου, αλλά απέχει απ' τον δρόμο κάπου δυο μέτρα. Αλλά τα κεραμίδια του σπιτιού μας είναι χαμηλότερα απ' τον δρόμο και έρχεται ύστερα από κει, έρχεται πάλι κάτι αρχαιολογία, πάλι στη θάλασσα θα πάμε για να δούμε αρχαιολογία εκεί. Το λοιπόν εδώ είναι κολλητό στον δρόμο ένα σπίτι και από κει κατεβαίνεις τις σκάλες, καμιά τριακοσαριά σκάλες, ίσως και παραπάνω για να φτάσεις στη θάλασσα. Το λοιπόν αυτό είναι τα κεραμίδια χαμηλότερα κολλητά απ' το αυτό, γιατί ο βράχος είναι ίσιος έτσι κάτω και δεξιά πάλι τα ίδια είναι ο βράχος και κατεβαίνεις κάτω στη θάλασσα και στη θάλασσα

εκεί είναι κάτι γυαλάκια που λέμε. Τα γυαλάκια εκεί πηγαίναμε και κολυμπούσαμε εκεί μέσα τα γυαλάκια, γιατί ήταν δίπλα στη θάλασσα. Και εκεί έχει ένα βράχο, γιατί αυτός βράχος είναι, ίσιος βράχος. Και από δω κόβανε τους ογκόλιθους και τους ανεβάζανε εκεί απάνω φαίνεται. Αλλά είναι ένα χαραγμένο έτσι κάπου μια πιθαμή, μια πιθαμή είναι χαραγμένο κάπου ενάμιση μέτρο και κάπου τρία, τέσσερα μέτρα έτσι πάλι χαραγμένο ο βράχος και ύστερα πάλι έτσι σαν πι, αλλά το πι είναι, ας υποθέσουμε τόσο, αυτό είναι δεκαπλάσιο από το πι, έρχεται κάπου τρία, τέσσερα μέτρα. Και ήταν να το βγάλουν αυτό και στέκεται εκείνο εκεί. Το άλλο φαίνεται δίπλα το βγάλανε και εκεί μέσα έμπαινε η θάλασσα και κολυμπούσαμε εκεί μέσα. Δηλαδή αυτό για να το κάνουν πάει να πει πως αυτό ήτανε πριν από 25, 30, 35 αιώνες ποιος ξέρει.

Ερευνητής: Εσύ τι θυμάσαι; Θυμάσαι τότε χτίστηκε η Κερασούντα;

Πληροφορητής: Αυτή έχω τη γνώμη ότι για να φτιαχτεί αυτή θα περάσαν 25 με 30 αιώνες.

Ερευνητής: Α! αρχαία πόλη.

Πληροφορητής: Αρχαία πόλη, γι' αυτό σας είπα ότι ίσως είναι και αρχαιότερη πόλη των Αθηνών.

Ερευνητής: Η δεξαμενή πού ήτανε;

Πληροφορητής: Η δεξαμενή ήτανε στις σκάλες κοντά που σου λέω και κατεβαίνανε τις σκάλες και παίρναν νερό, βρύση. Και από κει ύστερα ανέβαινες απάνω και από κει ήτανε οι άλλες οι σκάλες που σας είχα πει και ανέβαινες απάνω καμιά εκατοσταριά σκάλες και ήταν τα τελευταία και είχε αριστερά σπίτια και ανέβαινες απάνω και πήγαινες απάνω στην ακρόπολη. Αλλά από κει περνώντας τους βράχους, το κάστρο να πούμε τα αυτά, είχε ένα σαν σπηλιά και εκεί λεγόμενη Ευαγγελίστρια και Ευαγγελισμού κάνανε εκκλησία εκεί. Ήταν αυτό βράχος μέσα σπηλιά κάπου τέσσερα, πέντε μέτρα και απάνω χώμα. Αλλά από κει τραβούσες και πήγαινες στην ακρόπολη πάλι, αλλά δεξιά είχε φουντουκιές και απ' τις φουντουκιές κάτω ήτανε το Ύψηλο που λέγαμε, ο συνοικισμός. Αυτοί όλοι οι συνοικισμοί ήτανε ελληνικοί.

Ερευνητής: Αρμένους είχατε;

Πληροφορητής: Αρμένους είχαμε, αλλά δεν τους θυμάμαι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Είχαν συνοικισμό αρμένικο.

Πληροφορητής: Συνοικισμό δεν ξέρω.

Ερευνητής: Τις εκκλησίες, πόσες εκκλησίες ελληνικές με τ' όνομα.

Πληροφορητής: Στο Τσιρώνι το δικό μας το μαχαλά είχε μια εκκλησία που λεγόταν Άγιος Νικόλαος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στη Λιμένη λεγόταν Μεταμόρφωσης.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Που είχε το μνήμα του καπετάν...

Ερευνητής: Γιώργη.

Πληροφορητής: Του Γιώργη πασά.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Του Κωνσταντινίδη.

Πληροφορητής: Και είπαμε πηγαίναμε το δρόμο απ' τη θάλασσα απ' το Παλούκ Παζάρ πηγαίναμε απ' τη θάλασσα, ήτανε το Γενί Γιολού, νέος δρόμος, που πήγαινε, ας υποθέσουμε απ' το Γυμνάσιο μέχρι τον Πέλεκα, εκεί στο αυτό, κοντά στο Τεπόϊ, Τεπόϊ από κεί απ' το Τεπόϊ είναι στρατώνες. Από κει κι απάνω ήτανε άλλος μαχαλάς ελληνικός που λεγότανε, δεν θυμάμαι πώς λεγότανε, εκεί ήτανε άλλη εκκλησία που ήταν και τα μνήματα και λεγότανε Αγία Τριάδα. Αυτές οι τρεις εκκλησίες λειτουργούσαν κάθε Κυριακή. Στον δικό μας τον μαχαλά που σου λέω, ήταν και ο Άγιος Παντελεήμονας, αλλά ο Άγιος Παντελεήμονας λειτουργούσε μόνον του Αγίου Παντελεήμονα, κατάλαβες;

Ερευνητής: Εγώ, μπάρμπα Νικόλα, το '83 πήγα με τον πατέρα μου στον Πόντο και πήγα και στην Κερασούντα. Η Κερασούντα είναι από τις πιο όμορφες πόλεις που είδα. Αλλά εκεί μια εκκλησία αυτή που είναι στον δρόμο, ο Άγιος Νικόλαος, σώζεται.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Ο μόνος που σώζεται.

Ερευνητής: Σώζεται.

Πληροφορητής: Ο Άγιος Νικόλαος τις έχουν φυλακές νομίζω.

Ερευνητής: Εμείς από έξω όπως την είδαμε, ήτανε εκκλησία και δίπλα ήτανε αγορά, τώρα το '83 που πήγαμε.

Πληροφορητής: Το '83;

Ερευνητής: Ναι, κατάλαβες; Αγορά είχαν οι Τούρκοι, λαϊκή αγορά είχανε.

Πληροφορητής: Αυτήν την εκκλησία δεν την ξέρω, εγώ ξέρω την Μεταμόρφωση που σου λέω, την Μεταμόρφωση, τον Άγιο Νικόλαο και την Αγία Τριάδα που ήταν απάνω. Το λοιπόν όταν τον δρόμο αυτόν τον άνοιξε στον Άγιο Παντελεήμονα κοντά στην πόρτα, στο σπίτι το δικό μας από πάνω που περνάει ο δρόμος, εκεί όταν τον άνοιξε, βρήκανε, ο αδελφός μου λέει, βρήκανε κάτι κόκκαλα, ανθρώπινα κόκκαλα, τέτοια κόκκαλα λέει.

Ερευνητής: Μεγάλα.

Πληροφορητής: Μεγάλα, σε μεγάλες διαστάσεις, το δικό μας βλέπεις είναι τόσο, αυτά ήτανε διπλά λέει και παίζαμε με εκείνα. Θυμάμαι και ένα άλλο πως ότι κάτι, όπως είναι η μπάλα που παίζουνε μπάλες, τέτοιες σιδερένιες μπάλες, αλλά ήτανε αυτές τις βρήκανε στη Μεταμόρφωση σιδερένιες μπάλες. Αυτά φαίνεται τα βάζανε στα κανόνια οι μπουρλοτιέρηδες που λένε και μ' εκείνα βρήκαμε και τέτοια πράματα, κατάλαβες τι γίνεται; Στην ακρόπολη απάνω όμως ήτανε στον βράχο σκαμμένο ένα μέρος και εκεί ήτανε όταν του Προφήτη Ηλία πηγαίνανε και κάνανε εκκλησία. Και εκεί είχε ένα πηγάδι και λέγανε πως ότι της μάγισσας το πηγάδι. Αλλά της μάνας μου ο αδελφός ήτανε δάσκαλος και λέει από πάνω απ' την ακρόπολη μέχρι κάτω στη Λιμένη, εκεί ήτανε υπόγειος διά-

δρομος, πώς να σε πω, και πηγαίνανε δηλαδή για να...

Ερευνητής: Σαν σήραγγα.

Πληροφορητής: Ναι σαν σήραγγα και κατεβαίνανε ή ανεβαίνανε απάνω απ' τη θάλασσα. Αυτά τα πράματα.

Άλλος ερευνητής: Για το σωματείο των τσαγκάρηδων τι ξέρεις;

Πληροφορητής: Το σωματείο αυτός λέγεται Βαλαβάνης. Αυτός ήρθε, τον είδα το 1926 που ήμουνα στην Αθήνα, τον είδα, δούλευε γέρος πια. Αυτός να σας φέρω την φωτογραφία να την δείτε;

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Την μεγεθύνανε, την έχουμε στη Λέσχη.

Πληροφορητής: Θα σας φέρω τη φωτογραφία και έχω και άλλες φωτογραφίες. Αυτός έστειλε αυτό το παπούτσι ήτανε τόσο...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Στη Γαλλία.

Πληροφορητής: Και το έστειλε στη Γαλλία στην έκθεση του Παρισιού και του δώσανε βραβείο, τότε πριν από 100 χρόνια.

Ερευνητής: Πριν από 100 χρόνια.

Πληροφορητής: Ναι και εκεί είναι και της μάνας μου ο αδελφός βοηθός εκεί, όρθιος που είναι.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Είχαν σωματείο δηλαδή τότε;

Πληροφορητής: Όχι σωματείο, μαγαζί είναι αυτό.

Ερευνητής: Οι τσαγκάρηδες είχαν σωματείο;

Πληροφορητής: Σωματεία δεν υπήρχανε, οργανώσεις δεν υπήρχανε.

Ερευνητής: Οργανώσεις δεν υπήρχανε.

Πληροφορητής: Άλλωστε σωματεία δεν υπήρχαν, οργανώσεις δεν υπήρχαν, τσαγκαράδικο ήτανε.

Ερευνητής: Μεμονωμένος αυτός έστειλε στην έκθεση ένα παπούτσι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, όπως ο πατέρας μου εμένα ήτανε επιπλοποιός, είχε το εργαστήριό του, κατάλαβες; Είχε το εργαστήριό του, είχε και την έκθεση επίπλου, γιατί ήτανε εξελιγμένη πόλη. Είχε, εδώ σήμερα βλέπουμε εδώ σουπερμάρκετ, εκεί θυμάμαι εγώ ήτανε σουπερμάρκετ που ήτανε, είχε το υπόγειο, είχε το μαγαζί, είχε και απάνω. Και λεγότανε πον μαρσέ, αυτόν τον τίτλο είχε. Όπως εδώ είχαμε εμείς μαγαζί μαζί με τον αδελφό μου και ο τίτλος του ήτανε «Ζενίθ». Και αυτοουνού ο τίτλος του πον μαρσέ λεγότανε το μαγαζί αυτό, λεγότανε το σουπερμάρκετ πον μαρσέ.

Ερευνητής: Γαλλικές ορολογίες.

Πληροφορητής: Ναι, κατάλαβες; Όπως σας είπα και 40 καράβια είχε πριν τον βαλκανικό πόλεμο.

(Στο σημείο αυτό συνεχίζεται η αφήγηση με κάποιες παραλείψεις από τα προηγούμενα)

Πληροφορητής: Αν έφτιαχνες τον γύρο της ακρόπολης θα έπιανε δυο ώρες περίπου, όπως είπαμε, καμιά πέντε, έξι συνοικισμούς γύρω-γύρω.

Ερευνητής: Ναι, ναι. Μπάρμπα Νικόλα, θέλω τώρα, εσύ που γεννήθηκες στην Κερασούντα, τότε χτί-

στηκε, τι άκουσες από τον παππού σου, τι έμαθες στο σχολείο;

Πληροφορητής: Απ' τον πατέρα μου άκουσα. Είπαμε πως η Κερασούντα μπορεί να είναι και πιο παλαιά και από την πόλη των Αθηνών. Ήτανε εμπορική πόλις. Είχε σαράντα καράβια. Τα σαράντα όταν λέμε, αυτά τα άκουσα απ' τον πατέρα μου, αυτά όλα που είπα και μέχρι τώρα, τα άκουσα όλα απ' τον πατέρα μου. Και τα σαράντα καράβια αυτά ταξίδευαν όλη τη Μαύρη θάλασσα και όλη τη Μεσόγειο. Και από εκεί πήρανε τον πολιτισμό και τον έφεραν στην Κερασούντα. Για κείνο και η Κερασούντα ήτανε εμπορική πόλις. Όπως είπαμε εκεί στον Βαλκανικό πόλεμο είχε σουπερμάρκετ που σήμερα πριν 10 χρόνια έγιναν εδώ πέρα. Δηλαδή τόσο εξελιγμένη ήτανε η πόλις. Είχε τριώροφα σπίτια τότε, πριν τον Βαλκανικό πόλεμο, λογαριάστε πώς ήτανε. Και οι περισσότεροι ήτανε ναυτικοί. Είχε και ναυπηγεία και τα σαράντα καράβια που λέμε τα ελληνικά, όλοι ήτανε απ' την Κερασούντα τα σαράντα τα καράβια, δεν ήτανε από διάφορες άλλες πόλεις. Και όλοι ήτανε οι περισσότεροι ναυτικοί, όπως και ο παππούς μου ναυτικός ήτανε. Και του πατέρα μου τα αδέρφια όλοι ήτανε ναυτικοί. Μόνον ο πατέρας μου ήτανε επιπλοποιός. Και ο πατέρας μου μικρός όταν ήτανε, πήγαινε με τον παππού μου και ψάρευε και αυτός. Αυτά τα πράματα.

Ερευνητής: Λοιπόν εκτός από ναυτιλία, εμπόριο, τι καλλιεργούσαν, άλλο τι καλλιέργεια;

Πληροφορητής: Η καλλιέργεια ήταν το φουντούκι βγήκε απ' την Κερασούντα βγήκε και διαδόθηκε σε όλες τις χώρες του κόσμου, ας το πούμε έτσι. Η μάνα του φουντουκιού που βγήκε το φουντούκι, βγήκε στην Κερασούντα και το εμπόριο του φουντουκιού ήτανε στην Ελλάδα και στην Κερασούντα και το είχανε οι Έλληνες οι έμποροι. Οι Τούρκοι δεν είχανε τίποτα σχεδόν. Οι Τούρκοι δώσε τους να φανε και τίποτα άλλο.

Ερευνητής: Ούτε εργατικοί.

Πληροφορητής: Ούτε εργατικοί, τίποτα. Είχανε τα κτήματά τους, τα μαγαζιά τους εκεί στην αγορά και τα νοίκιαζαν οι δικοί μας. Είχε και ένα εργοστάσιο μεγάλο σ' ένα χωριό που το λέγανε Κουλάκαγια. Λοιπόν αυτό ήτανε ένα πολύ μεγάλο εργοστάσιο και κατέβαζαν από κει αυτά, ξυλεία και αυτά τα τσαπάρια που λέμε τα αρχαία σε κτίσμα...

Ερευνητής: Πλοία.

Πληροφορητής: Πλοία μετέφεραν σε Σαμψούντα, σε διάφορες παράλιες του Πόντου και πηγαίνανε, τα μετέφεραν και τα πουλούσαν προς τα κει.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Εργοστάσιο ξυλείας.

Ερευνητής: Ξυλείας, ξυλείας.

Πληροφορητής: Αφού το πριονίδι ήτανε όσο ήτανε ένα βουνό, σχεδόν τόσο ήτανε το πριονίδι, λογάριασε τι μεγάλο εργοστάσιο ήτανε. Και το εμπόριο του ήτανε το φουντούκι και η ναυτιλία. Αυτά

ήτανε τα κύρια εμπορεύματά μας.

Ερευνητής: Και ένα άλλο οι κάτοικοι οι πρώτοι της Τραπεζούντας οι πρώτοι από ποιο μέρος ήτανε Σινωπείς, ήτανε Αργυρουπολίτες, ήταν Αθηναίοι τι ήταν της Κερασούντας οι κάτοικοι;

Πληροφορητής: Οι κάτοικοι της Κερασούντας ήταν αποκλειστικώς μέσα από την Κερασούντα.

Ερευνητής: Μέσα από την Κερασούντα γηγενείς.

Πληροφορητής: Γηγενείς.

Ερευνητής: Ωραία όλα αυτά.

Πληροφορητής: Μόνο ο πατέρας μου με είπε ότι εμείς είμαστε Αθηναίοι και κάνανε ένα χωριό κοντά στα σύνορα της Τραπεζούντας και το ονόμασαν Αθήναι και λεγόμασταν άποικοι και από κει πήγαμε στην Τραπεζούντα και απ' την Τραπεζούντα εκεί όταν ήρθανε οι Τούρκοι, πήγαμε στην Αργυρούπολη και από την Αργυρούπολη στην Κερασούντα. Αλλά υπάρχει τώρα εδώ, ένας έχει την παράδοση της Κερασούντας απ' τους Τούρκους. Ένα αυτό, χαρτί, στη Νέα Μεσημβρία είναι αυτός. Αυτός ήταν παπάς και ήταν της μάνας μου πρώτος εξαδελφος, αλλά αυτός πέθανε. Αλλά δεν ξέρω ο γιος του, αν το έχει αυτό και είναι κειμήλιο αυτό.

Ερευνητής: Ωραία το έχουμε για τη Λέσχη ναι.

Πληροφορητής: Και μια άλλη φωτογραφία αυτός ο Παναγιώτης ο ξάδελφός μου είχε τον καπετάν Γιώργης πασά. Με συγχωρείτε στο γαϊδούρι κυπριώτικο γαϊδούρι. Και το κυπριώτικο γαϊδούρι ήτανε όσο είναι ένα μουλάρι και από πίσω ήτανε δυο αυτοί, πώς τους λένε, καβάζηδες, πώς τους λένε εδώ πέρα, όχι υπηρέτες, αλλιώς κάπως τους λένε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Υπαλλήλους;

Πληροφορητής: Όχι υπάλληλοι.

Ερευνητής: Κλητήρες, κλητήρες.

Πληροφορητής: Κλητήρες. Και όταν πέθανε αυτός ο καπετάν Γιώργης πασάς οι Έλληνες και οι Ελληνίδες τόσο δεν κλάψαν, όσο κλάψανε οι χανούμισες οι Τουρκάλες. Γιατί κλάψανε; Διότι αυτός δεν έκανε εξαίρεση αν είσαι Τούρκος ή Τουρκάλα ή Έλληνας ή Ελληνίδα. Και στους φτωχούς πήγαινε και έδινε τους υπηρέτες, αυτούς τους κλητήρες, και τους έλεγε θα πάτε στο τάδε σπίτι είναι φτωχοί, θα πάτε να δώσετε λεφτά, Τουρκάλες ήτανε για να μην πεθάνουν απ' την πείνα.

Ερευνητής: Ναι. Τώρα ντό θυμάσαι ασ' την καταστροφή. Λέγεται ο Τοπάλ Οσμάν ήρθε στην Κερασούντα...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Από κει ήτανε.

Ερευνητής: Από κει ήτανε.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν από κει εμείς το λοιπόν φύγαμε το 1918, δεν φύγαμε το '22. Το λοιπόν όταν ο Τοπάλ Οσμάν έκανε αυτά τα κακουργήματα, εμείς δεν ήμασταν εκεί πέρα. Αλλά μάθαμε πως ότι το μνημείο του καπετάν Γιώργη πασά το κατέστρεψε, το χάλασε αυτός. Και τον Άγιο Παντελεήμονα στον μαχαλά μας που ήτανε

και εκείνο αυτός το κατέστρεψε. Αυτά μάθαμε και τα κακουργήματα μάθαμε. Εμείς όταν ήμασταν εκεί, θυμάμαι πως ότι κάνανε εξορία. Ας αφήσουμε τους Αρμενέους που τους έκαναν εξορία και τους βγάζαν έξω και τους καθάριζαν. Αλλά και Έλληνες έκαναν εξορία, όπως αυτουνού του παπά που σε λέω, που είναι στη Νέα Μεσημβρία τον αδελφό του τον στείλανε αμελέ ταμπουρού, τάγματα εργασίας. Το λοιπόν και απάνω πέθανε. Κάτι τέτοιες όχι μόνον έτσι, αλλά και οικογένειες ολόκληρες ελληνικές είδα πολλές φορές απ' το Γενί Γιουλέ, τον νέο δρόμο, εκεί είχε το μαγαζί ο πατέρας μου, το λοιπόν και τους πηγαίνανε σ' ένα μισή ώρα, μια ώρα πιο εκεί ήτανε ένα που το λέγανε Πάτλαμα χωριό και ήτανε εκκλησία Άγιος Γεώργιος, εκεί μέσα πήγανε τους Έλληνες, τους Ρωμιούς, οικογενειακώς και με τα μωρά, με τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους εξορία και εκεί μέσα τρώγανε τσαρούχι απ' την πείνα. Δεν είχανε να φάνε, απ' την πείνα πεθαίνανε. Τέτοιες εξορίες κάνανε οι τούρκοι και στους Έλληνες, δεν κάνανε μονάχα στους Τούρκους (εννοεί προφανώς Αρμένιους), κάνανε και σ' εμάς κάνανε πολλά πράματα, τέτοια πράματα. Αυτά ξέρω.

Ερευνητής: Ναι. Όταν ήρθες πίσω στην Ελλάδα ντό θυμάσαι σαν πρόσφυγας, πώς κυνηγήθηκες, πού πήγες και λοιπά. Εβραίους είχε η Κερασούντα;

Πληροφορητής: Εβραίους όχι, ούτε προτεστάντες.

Ερευνητής: Ούτε προτεστάντες.

Πληροφορητής: Ήταν ένας Προτεστάντος και...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επειδή Προτεστάντος ήταν αυτός, τα ορθόδοξα παιδιά χτυπούσαν τα παιδιά και αναγκάστηκε και σηκώθηκε και έφυγε. Ούτε Προτεστανία.

Ερευνητής: (Γελάει τράνταχτά με ευχαρίστηση) ούτε Προτεστανία συγχαρητήρια.

Πληροφορητής: Σας είπα το σχολείο λέγεται Τάς κουσλά μεγάλο σχολείο είναι τριπλάσιο και τετραπλάσιο απ' αυτό, εκεί δυο χρονιές πήγα εκεί πέρα. Εκεί ήτανε και δάσκαλος και της μάνας μου ο αδελφός δάσκαλος και εδώ στα Γιάννενα καθηγητή τον είχανε, πέθανε. Ο γιος του είναι στη Νέα Ορεστιάδα, δεν ξέρω αν ζει ή όχι. Έναν χρόνο μεγαλύτερος είναι από μένα, σήμερα 82 χρονών είμαι, κατάλαβες;

Ερευνητής: Διατηρείσαι μια χαρά, μπάρμπα Νικόλα. Μια χαρά διατηρείσαι, ερωτήσεις θέλω κι άλλες. Καλά αυτά θυμάσαι από την πατρίδα. Αλλά όταν ήρθες εδώ, τι έγινε; Πού πήγες πρώτα εγκαταστάθηκες, πώς...

Πληροφορητής: Όταν το 1918 φύγαμε και κοντέψαμε να πνιγούμε στην Κολχίδα. Η Κολχίδα ήταν ο εκεί που πήγε ο Ιάσων με την Αργώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνη σήμερα λέγεται Πόττη, δεν λέγεται Κολχίδα.

Ερευνητής: Πόττη.

Πληροφορητής: Πόττη λέγεται. Από κει ύστερα τραβήξαμε και πήγαμε στο Σοχούμ. Απ' το Σοχούμ τα αδέρφια μου τα δύο τα μεγάλα που ήτανε, λιποτάκτησαν απ' τον τουρκικό στρατό και πήγαν στην Ρωσία και πήγαν στην Κάκρ. Εκεί στην Κάκρη πήγαν πρώτα στην Σότσο και απ' την Σότσο πήγαν ύστερα στην Κάκρη. Είχανε καφενείο και πήγαμε και εγκατασταθήκαμε εκεί πέρα. Και ζήσαμε δύο χρόνια, το '18 και το '20 φύγαμε από κει πέρα. Πουλήσαμε ό,τι είχαμε. Πολύ καλά στεκόμασταν εκεί πέρα, εγκατάσταση καλή είχαμε. Πλούσιοι ήμασταν, ας πούμε πως ήμασταν πλούσιοι. Και τα πουλήσαμε όλα. Είχαμε ένα καϊκι, είχαμε ένα μοτόρι, το καφενείο. Όλα τα πουλήσαμε και ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη. Στην Κωνσταντινούπολη κοιτάζανε να ανοίξουνε μαγαζί τα αδέρφια μου τα μεγάλα αυτά. Στον Βαλκανικό πόλεμο ήταν στρατιώτες για. Εκεί δεν μπόρεσαν να τα καταφέρουνε. Πήγαμε στη Ραιδεστό. Η Ραιδεστός είχε τότε μόνο ένα δυο μήνες που απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό. Κοιτάζαμε να κάνουμε εκεί δουλειά, δεν έγινε. Ήρθαμε από κει, αυτά όλα με τα λεφτά μας, ήρθαμε στη Ραιδεστό, απ' τη Ραιδεστό δεν μπορέσαμε να κάνουμε τίποτα, ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη. Στη Θεσσαλονίκη ήρθαμε στο Χαρμάνκιοϊ. Στο Χαρμάνκιοϊ ήταν ελονοσία πολύ. Μας λένε στην Τριανδρία. Είχαμε του πατέρα μου τον αδελφό, του αδελφού τον γιο. Εκεινού η γυναίκα λέει να πάμε στο χωριό, εγώ και με τα χέρια μου θα σκάψω να ζήσουμε εκεί πέρα. Πήγαμε εκεί πέρα. Εκεί σπείραμε, είχαμε κάμποσα λεφτουδάκια, σπείραμε και ούτε μια πιθαμή δεν έγινε το σιτάρι. Σηκωθήκαμε και φύγαμε. Ήρθαμε πάλι κάτω στη Θεσσαλονίκη. Εκεί στην Αγία Φωτεινή κάναμε σπίτι, το 1920 με '21 κάναμε σπίτι εκεί πέρα και καθίσαμε μέχρι το 1936 κάθισα εγώ εκεί εγώ. Τα άλλα τα αδέρφια μου ο μεγάλος αυτός ήρθε το '29 εδώ. Ο άλλος ο δεύτερος κάθισε εκείνος μέχρι το '40 και το '41 ήρθε εδώ πέρα. Λοιπόν και εγκαταστάθηκε και εκείνος εδώ.

Ερευνητής: Καμία αποζημίωση;

Πληροφορητής: Αποζημίωση, πήραμε αποζημίωση ανταλλακτικά. Όταν παντρεύτηκε ο μεγάλος, τότες εμείς φύγαμε απ' αυτό το σπίτι στην οδό νοσοκομείου που ήτανε, που πήγαινε για το στρατιωτικό νοσοκομείο προς την Τούμπα και κάναμε στην Ευαγγελίστρια σπίτι. Εγώ μαζί, ο πατέρας μου πέθανε το 1929 σ' αυτό το σπίτι στο νοσοκομείο τον Φεβρουάριο. Το '32, '33 κάναμε σπίτι στην Ευαγγελίστρια και με την μικρή μου την αδελφή θέλαμε να την παντρεύουμε και το δώσαμε το σπίτι εκείνο προίκα την αδελφή μας και το '36 εγώ έφυγα και πήγα στην αυτήν, στην Αθήνα. Και άλλος ο αδελφός μου, αυτός ο Περικλής, κάθισε εκεί πέρα. Μετά με φώναξαν, έλα, λέει, και το '37 θα πάμε στην Κατερίνη να ανοίξουμε μαγαζί και το '37 ήρθαμε εδώ πέρα στην Κα-

τερίνη και από τότες έμεινα στην Κατερίνη απ' το '37.

Ερευνητής: Απ' το '37. Άνοιξες τι μαγαζί;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Τι μαγαζί;

Πληροφορητής: Μαζί με τον αδελφό μου το τσαγκαράδικο το «Ζενίθ» στο εμπορικό εδώ, αν το θυμάσαι.

Ερευνητής: Πως, πως.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Πληροφορητής: Μεγάλου Αλεξάνδρου. Και οι γυναίκες των τσαγκάρηδων ερχόταν και σε μας, επειδή ήμασταν καλλιτέχνες, ερχόταν και φτιάχνανε παπούτσια σε μας. Έχω ακόμα ενθύμια που κανένas εδώ δεν φαντάζομαι να ξέρει. Από φίδι, έξι, εφτά μέτρων φίδι, φτιάχναμε παπούτσια. Έχω κομμάτια, εκείνα τα έχω εδώ ενθύμιο. Έχω και από σαύρες, τόσο σαύρες, μεγάλες σαύρες, αλλά η ουρά του είναι τόσο. Έχω και μία σαύρα τόσο μικρή, δέρματα που φτιάχναμε παπούτσια από σαύρες δέρματα.

Ερευνητής: Έγινες τσαγκάρης, σχολείο πόσο πήγες στην πατρίδα;

Πληροφορητής: Στην πατρίδα πήγα Δευτέρα τάξη.

Ερευνητής: Δευτέρα τάξη. Οι δάσκαλοι πώς ήτανε; Πόσους δασκάλους είχε;

Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι είχε και Γυμνάσιο. Εγώ πήγα, έξι χρονών πήγα στο σχολείο.

Ερευνητής: Στο σχολείο.

Πληροφορητής: Στο σχολείο έξι χρονών πήγα.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Έξι χρονών. Εσύ το '06 γεννήθηκες, το '18 φύγατε, 12 χρονών ήσουν όταν φύγατε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι αλλά μεσολάβησε και ο πόλεμος.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! και δεν πήγε σχολείο.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Δεν πήγε σχολείο.

Πληροφορητής: Όταν έγινε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, έκλεισαν τα σχολεία, άλλο δεν πήγαμε.

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! έκλεισαν τα σχολεία.

Ερευνητής: Από το σχολείο ντό θυμάσαι, μπάρμπα Νικόλα; Πόσα βιβλία είχατε σχολικά;

Πληροφορητής: Θυμάμαι τα βιβλία, ένα αναγνωστικό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένα γραμματική, αριθμητική και θρησκευτικά. Τέσσερα και επειδή υπήρχε και αυτά, τα βιβλία δεν εκδίδονταν, οι συγγραφείς δεν ήταν Αθηναίοι, οι συγγραφείς ήταν Τραπεζούντιοι και τα συγγράμματα αυτά στο σχολείο μας τα φέρνανε άδετα και υπήρχαν βιβλιοδετεία στην Κερασούντα και τα δέσανε τα δυο τα βιβλία σ' ένα, τα έκαναν ένα.

Ερευνητής: Δωρεάν τα βιβλία ή τα πληρώνατε;

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου νομίζω, καθένas ήτανε κοινότης και σου έλεγε εσύ είσαι πλούσιος, θα δώσεις 10 δραχμές, εσύ είσαι λιγότερο πλούσιος, θα δώσεις 7 δραχμές, άλλος 5 δραχμές και οι φτωχοί δεν πληρώνανε. Ήταν δύο εφημερίδες ο

ένas λεγόταν «Αρητιάς» και αυτές οι εφημερίδες έκλεισαν νομίζω μετά τον Βαλκανικό πόλεμο.

Ερευνητής: Εκδιδόταν δύο εφημερίδες.

Πληροφορητής: Ελληνικές εφημερίδες.

Ερευνητής: Ελληνικές εφημερίδες. Πανεπιστήμιο υπήρχε;

Πληροφορητής: Όχι, Γυμνάσιο είχε.

Ερευνητής: Γυμνάσιο. Και Έλληνες κάτοικοι γύρω στις 30 χιλιάδες;

Πληροφορητής: Όχι Έλληνες γύρω στις 30 χιλιάδες, οι κάτοικοι όλοι ήταν 30 χιλιάδες. Και οι Έλληνες ήταν 60% με 70% ίσως και παραπάνω.

Ερευνητής: Οι άλλοι Τούρκοι και Αρμένιοι;

Πληροφορητής: Τούρκοι και Αρμένιοι, πάντως οι Αρμένιοι λίγοι ήτανε.

Ερευνητής: Τίποτα άλλο που να σου έκανε εντύπωση στη ζωή σου, που να θυμάσαι από τα παιδικά χρόνια σου, μπάρμπα Νικόλα; Για τις νηστείες, για τις προσευχές πώς ήταν η ζωή σας γενικά;

Πληροφορητής: Νηστείες δεν ξέρω. Ο καπετάν Γιώργης πασάς και αυτός ήθελε να κάνει της μάνας μου τον αδελφό ψάλτη, ψάλτη και αυτός δεν ήθελε να γίνει ψάλτης και έγινε δάσκαλος. Και εκεί κανένas δάσκαλος δεν χτυπούσε. Αυτός σας στέλνουνε εδώ πέρα να μάθετε γράμματα, εσείς τα ρίχνετε στο σορολόπ, λοιπόν άνοιξε το χέρι σου, με τη βίτσα ξέρω γω, εσύ πέντε ξυλιές, άλλος δέκα ξυλιές, άλλος δύο ξυλιές σύμφωνα με την τιμωρία κανέναν δεν άφηνε. Άλλοι δεν χτυπούσαν αυτός χτυπούσε, αυτός χτυπούσε ο δάσκαλος για να μάθετε. Σας στέλνουνε εδώ πέρα για να μάθετε και εσείς έρχεστε και τα χτυπάτε...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Τον δάσκαλο ποιος τον πλήρωνε; Η κοινότητα;

Πληροφορητής: Η κοινότης. Είχαμε έναν διευθυντή του σχολείου που λεγόταν Νικολαΐδης και νομίζω ήταν αυτός αξιωματικός του ελληνικού στρατού τότες. Το 1904 χτίστηκε αυτό το σχολείο και το 1906 νομίζω, '07 άρχισε να λειτουργεί. Και το άλλο το Παρθεναγωγείο το φτιάξανε, αλλά δεν πρόλαβαν να το φτιάξουνε εκείνο.

Ερευνητής: Δηλαδή κορίτσια και αγόρια δεν πηγαίνατε μαζί στο δημοτικό;

Πληροφορητής: Δεν το θυμάμαι αυτό. Στον συνοικισμό μας είχε σ' αυτό το καινούριο που φτιάχνανε, λίγο παρακάτω είχε το σχολείο που πήγαιναν τα κορίτσια.

Ερευνητής: Χωριστά.

Πληροφορητής: Χωριστά ναι.

Ερευνητής: Τίποτα άλλο έντονα να θυμάσαι;

Πληροφορητής: Άλλο τίποτα; Θυμάμαι φτιάχνανε κολύμπι και εγώ έφτιαχνα κολύμπι και όταν ήτανε μικρά κύματα έφτιαχνα και εγώ, ήξερα κολύμπι, μικρός ήμουν. Έφτιαχνα από μικρή απόσταση, με τα κύματα έφτιαχνα κολύμπι και το κύμα με κατέβαζε κάτω. Άλλοι που ήταν 18, 20 χρονών, 25 χρονών απ' τα μεγάλα κύματα που έσκαζαν, από κει κατέβαιναν κάτω μέχρι το αυτό...

Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Από συγκοινωνία εσύ 12 χρονών έπρεπε, πήγες στην Ορντού καθόλου, 56 χιλιόμετρα ήτανε, είχε συγκοινωνία;
Πληροφορητής: Στην Ορντού δεν πήγα, όχι, πήγα στο Πουланτζάκη.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Είχε συγκοινωνία; Με τι πήγες, με πλοίο;
Πληροφορητής: Όχι με πλοίο, πεζός.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Α! πεζός.
Πληροφορητής: Πεζός μαζί με τον άλλον τον αδελφό μου και πηγαίναμε και ψωνίζαμε πράματα, γιαούρτια, βούτυρα, τυριά, κάτι τέτοια πράματα.
Άλλος ερευνητής: Πόσα χιλιόμετρα ήταν η Πουλαντζάκη;
Πληροφορητής: Η Πουλαντζάκη είχε 4 ώρες νομίζω.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Με τα πόδια.
Πληροφορητής: Με τα πόδια ναι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Περίπου 20 χιλιόμετρα.
Πληροφορητής: Τόσο περίπου ήτανε ναι.
Ερευνητής: Εσείς κτηνοτροφία δεν είχατε;
Πληροφορητής: Εμείς στον μαχαλά μας ζώο τι πράμα ήτανε, δεν ξέραμε ούτε γάτες είχε. Γάτες άμα είχε, τις κυνηγούσαμε, ούτε γάτες ούτε τίποτα ούτε σκυλιά ούτε τίποτα. Στον μαχαλά μας κανένα παιδί ή γυναίκα τουρκικά δεν ήξεραν. Χαμπάρι δεν είχαμε.
Ερευνητής: Ζούσανε χωριστά, χωριστά.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Η Πουλαντζάκη είναι ανάμεσα Ορντού και Κερασούντα.
Πληροφορητής: Πουλαντζάκη, Κερασούντα, Φάτσα,

Οινόη, Ορντού, Σαμψούντα, Σινώπη, έτσι έρχεται. Ύστερα έρχεται Ποντοηράκλεια, ύστερα έρχεται Βόσπορος, Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Νοσταλγείς, μπάρμπα Νικόλα, να πας ένα ταξίδι πίσω;
Πληροφορητής: (Γελάει) μπορώ να πάω; Στην Αλβανία έπαθα κρυοπαγήματα, ύστερα έπαθα πρώτο έμφραγμα. Μετά το πρώτο έμφραγμα έπαθα το '68 φυματίωση. Στις 18 Ιανουαρίου μπήκα στο σανατόριο και στις 2 Σεπτεμβρίου βγήκα απ' το σανατόριο και άλλες δυο μήνες έκανα εδώ πέρα. Έπαθα το πρώτο δεκαήμερο του '81 δεύτερο έμφραγμα και από τότες παίρνω φάρμακα και δίαιτα και έτσι συντηρούμαι.
Παρέμβαση άλλου ερευνητή: Το '81 έπαθες το δεύτερο έμφραγμα.
Πληροφορητής: Ναι το '81. Τελειώσαμε;
Ερευνητής: Πόσα παιδιά έκανες και λοιπά;
Πληροφορητής: Τρία παιδιά, ο ένας είναι, αυτό που κάθομαι είναι του παιδιού μου του μεγάλου, αυτός είναι γεωπόνος. Αυτός σπούδασε στη Γερμανία. Έκανε οχτώ χρόνια στην Γερμανία, ήρθε το '74. Ο δεύτερος ο γιος μου δουλεύει στο ΚΤΕΛ, είναι αποθηκάριος κάτω στη Θεσσαλονίκη και ο τρίτος ο γιος μου, ο Σωτήρης που λες, είναι στο Ψυχιατρείο υπάλληλος.
Ερευνητής: Υπάλληλος.
Πληροφορητής: Αυτός σπούδασε, έβγαλε την ΟΠΕ, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες.
Ερευνητής: Λοιπόν ευχαριστούμε πάρα πάρα πολύ.

Ανήκει στα σιμοχώρια της Τραπεζούντα, τα χωριά δηλαδή πού ήταν χτισμένα πολύ κοντά στην Τραπεζούντα. Ήταν χτισμένο στις δυτικές πλαγιές της κοιλάδας του Δαφνοπόταμου. Το χωριό ήταν πολύ μικρό. Δεν είχε σχολείο και οι μαθητές φοιτούσαν στο σχολείο του γειτονικού χωριού Μούντα. Μετά την ανταλλαγή οι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στη Νέα Τραπεζούντα Γιανιτσών και Γερακαρού Θεσσαλονίκης.

Με την εισβολή των Ρώσων στην Τραπεζούντα χιλιάδες Πόντιοι τους ακολούθησαν για να γλυτώσουν τη σφαγή (1918-1923). Με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης αρκετοί ήρθαν στην Ελλάδα και άλλοι παρέμειναν εκεί. Οι συνθήκες για τους Έλληνες δυσκόλεψαν, όταν ο Στάλιν τα έτη 1938-39 εξόρισε πολλούς από αυτούς στις στέπες του Ουσμπεκιστάν, Καζακστάν και Σιβηρίας.

Το 1919 οι Πόντιοι κατεβαίνουν μαζικά στο Βατούμ προκειμένου να βρουν πλοίο να έρθουν στην Ελλάδα. Παρέμειναν εκεί επί μήνες και πέθαιναν από την αδιαφορία των αρμοδίων. Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος προσπαθούσε να τους κρατήσει εκεί ώστε να επανδρώσουν το Ποντιακό κράτος, όταν αυτό θα ιδρυόταν. Με επιστολή του στον Βενιζέλο τους κατηγορεί ότι δεν έχουν ελληνική συνείδηση και αν τους μεταφέρει στην Μακεδονία, αυτοί θα γίνουν Σλάβοι. Παίζονται άγρια πολιτικά παιχνίδια στις πλάτες ενός άμοιρου λαού που πεθαίνει εκεί στην ξένη γη. Έχτισαν πρόχειρα καταλύματα από φτέρες και λάσπη. Οι συνεχείς βροχές της περιοχής μεταβάλλουν τα πρόχειρα αυτά παραπήγματα σε τέλματα. Το δριμύ ψύχος τους αποτελείώνει. Παιδιά και ζώα πεθαίνουν καθημερινά από τις άθλιες συνθήκες. Αποτέλεσμα; Πεθαίνουν οι περισσότεροι από αυτούς. Άστεγοι, πένητες, απροστάτευτοι, σώθηκαν τελικά από τον Νίκο Καζαντζάκη. Η πληροφορητής Καραγιαννίδου Σουλτάνα ανήκει στους λίγους τυχερούς που επέζησαν από τις δύσκολες αυτές συνθήκες και ήρθε στην Ελλάδα.

Πληροφορητής *Καραγιαννίδου Σουζάνα*

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, πότε εγεννέθες, τη χρονιά;

Πληροφορητής: Τη χρονιά δεν θυμάμαι, γράμματα δεν ξέρω.

Ερευνητής: Όσταν έρθες αδακές' πόσο χρονών έσ'νε;

Πληροφορητής: Αδά όντας έρθα, έμ'νε είκοσ' χρονών.

Ερευνητής: Και το πότε έρθες;

Πληροφορητής: Το είκοσ'.

Ερευνητής: Το 1900 εγεννέθες, εξέγκαμ' α'. Και λένε σε;

Πληροφορητής: Καραγιαννίδου.

Ερευνητής: Τον πατέρα σ' πώς έλεγαν ατον;

Πληροφορητής: Καραγιαννίδης Κωνσταντίνος.

Ερευνητής: Πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Ήσιν πατρίδαν εγεννέθα.

Ερευνητής: Ή σ' όποιον χωρίο;

Πληροφορητής: Κογκά.

Ερευνητής: Θυμάσαι ξάι το χωρίο σ';

Πληροφορητής: Πως, το θυμάμαι.

Ερευνητής: Για πέξει με, όπως θυμάσ' α' οσήμερον.

Πληροφορητής: Το χωρίον εμουν έτονε'ς σ' έναν ανέφορον, κάμπος δεν ήτανε και εκεί εζήναμε.

Ερευνητής: Ποντιακά πέξει ατα. Πόσα οικογένειας;

Πληροφορητής: Πενήντα οικογένειας, ατόσον.

Ερευνητής: Ας' στην Τραπεζούντα απείχε πολλά;

Πληροφορητής: Με το πόδι επέναμε σχεδόν τέσσερα ώρας.

Ερευνητής: Έκ' έτον πολλά μακρά. Θυμάσαι ατσ' να λες με τα συνοικίας μέρ' κεκά έτανε. Να περιγράφ'ς μέρ' κεκά έτονε το σχολείο σου;

Πληροφορητής: Το σχολείο μουν έτονε 'ς ση Μεσιά κοντά, όπως το θυμάμαι. Από εκεί το παίρναν και επένανε 'ς σ' ένα χωρίον, Γιουπανάδες έλεγαν ατο. Είχαμεν είναν ποπά, έναν Κυριακή ελειτούργανε 'ς σ' εμέτερον την εκκλησία, την άλλη Κυριακή ελειτούργανε εκεί 'ς την εκκλησίαν.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον ποπά σου;

Πληροφορητής: Τη ποπά το όνομα; Κωνσταντίνος έτονε.

Ερευνητής: Το κλίμα τη χωρί' σου πώς έτονε;

Πληροφορητής: Το κλίμα καλόν έτονε.

Ερευνητής: Ή σο σχολείον πόσον καιρό επή'ες;

Πληροφορητής: Δεν πήγα καθόλου. Δεν με έστειλαν καθόλου.

Ερευνητής: Γιατί, θεία Σουζάνα, έτονε έθιμο να μην πάτε 'ς σο σχολείο, συνήθειο δηλαδή;

Πληροφορητής: Οι γονέοι -ι- μουν τα κορίτσα

δεν στέλνουν 'ς σο σχολείο. Μόνον παιδιά θ' επένανε. Η άλλη η αδελφή μ', θυμάμαι επήγανε. Εγώ ήμουν α ολίγον μικρή. Ύστερα βγήκε και ο πόλεμος, το σχολείο ήτανε μακριά και εμένα δεν με στείλανε. Το χωρίο μουν μικρό έτονε, τα παιδιά πα ολίγα έτανε.

Ερευνητής: Έτον από το κακόν, μόνον τα α-γούρα να μαθάν'νε.

Πληροφορητής: Εγώ μικρέσσα έμ'νε.

Ερευνητής: Πόσο χρονών, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Ας έμ'νε 6, 7 χρονών.

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες με ντό θυμάσαι;

Είχτε Τούρκ'ς 'ς σο χωρίο σουν, Αρμενάντς κανέναν;

Πληροφορητής: Όχι. Έσανε γύρω, τα χωράφα μουν συνόρα έτανε. Έσανε έξ' ασ' σ' εμέτερον το χωρίον, αλλά τα χωράφα εσυνόρευαν.

Ερευνητής: Με ευκολία εποίντε την ορθοδοξία, ελάτρευέτε...

Πληροφορητής: Εμείς εποιναμε. Τα ξημερώματα εποιναμεν την Ανάσταση. Εκεί δεν είχαμε ανάγκη.

Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς 'κ' είχτε; Φανεροί έστουνε.

Πληροφορητής: Όχι, όλ' έναν έμ'νες.

Ερευνητής: Ντό δουλείας εποίντε 'ς σο χωρίον και εξήνετε;

Πληροφορητής: Εδούλευαν τα χωράφα, εποιναμεν καλαμπούκια, εποιναμεν σιτάρα, εποιναμεν φασούλα, εποιναμε πατάτες και μετ' εκείνα εξήναμε. Οι άντρες εσύρ'ναν κορδέλα.

Ερευνητής: Είχτε σουμά 'ς σο χωρίο σουν δάσος και εποίντε ξύλα;

Πληροφορητής: Είχαμε δάση. Ο πατέρα μ' με τον θείο μ' εσύρ'ναν και επούλ'ναν.

Ερευνητής: Εκατήβαζάν ατα 'ς την Τραπεζού-ντα;

Πληροφορητής: Εκατήβαζαν ατα 'ς την Τραπεζούντα και επούλ'ναν ατα.

Ερευνητής: Δηλαδή εκτός από γεωργία είχτε και εμπόριο.

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Λίγο θέλω να λες με για τα ήθη, έθιμα. Ο γάμος πώς 'ίνουτουν 'ς σο χωρίο σουν εκείν' την εποχή. Τα βαφτίσα;

Πληροφορητής: Ο γάμος εξέρτς πώς 'ίνουτον;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα παιδιά ούτε εξεραν τα κορίτσα ούτε τα κορίτσα εξέραν τα παιδιά. Έλεγαν με την προξενία το τάδε κορίτσ' καλόν έν'. Έλεπέν ατεν ο γαμπρόν ασ' την παράθυραν, άρεζέν ατονα. Το κορίτ'ς ούτε έλεπεν τον παιδάν. Επέναν οι γονέοι, εψαλά-

φαναν το κορίτ'ς. Και επέναν οι γονέοι τη κοριτσί', ετέρναν τη γαμπρού τ' οσπίτ', είναι καλά, δεν είναι καλά. Αυτό είναι. Και όντας επαίρναν την νύφην 'ς ση γαμπρού, απ' αδά 'ς την γωνίαν εβάλ'ναν έναν σιντόν' και εκεί μέσα έκρυβαν τη νύφε. Εσύρ'ναν το σιντόν' οπίσ', η νύφε έτον σκεπαγμέντσα. Είχεν έναν άσπρον τούλ', έναν κόκκινον από πάν'. Εσταύρωνεν άτς' το μαχαίρ' ο γαμπρόν και εσύρ'νεν ατο έξ' μερέαν.

Ερευνητής: Α, από πρώτη φορά ακού' ατο, θεία Σουζάνα. Ποίο το κόκκινο το τούλ;

Πληροφορητής: Ναι εκείνο το κόκκινο το τούλ' εσταύρωνέν ατο ο γαμπρόν με το μαχαίρ'.

Ερευνητής: Από γιατί έτονε;

Πληροφορητής: Έτσι το είχανε το συνήθειο.

Ερευνητής: Το συνήθειο. Και επεκεί επελέσκου-τον το άσπρο το τούλ.

Πληροφορητής: Όλ' εσύρ'ναν απέσ' και εχάριζαν τη νύφε. Έστεκεν ο γαμπρόν απ' εκεί και απ' αδά εχάρ'τσαν τη νύφε. Αλλά η νύφε ξάι 'κ' ετέρ'νεν.

Ερευνητής: Αν εγάπανεν ατον τηναν επαίρ'νεν...

Πληροφορητής: Ύστερα εγάπανεν ατον. Αφού έντονε.

Ερευνητής: Και ύστερα; Επέναν 'ς την εκκλησία;

Πώς επένεν η νύφε 'ς την εκκλησία;

Πληροφορητής: Επορπάνανε, η εκκλησία σιμά έτον.

Ερευνητής: Αλλιώς;

Πληροφορητής: Αλλιώς αν έτονε μακρά, εβάλ'ναν ατεν 'ς σ' άλογο. Ή άλογο και επένεν. Ο γαμπρόν πα με τ' άλογον έρχουντονε.

Ερευνητής: Ατώρα λέμε για την Τραπεζούντα, το χωρίο σ' πώς είπες α';

Πληροφορητής: Κογκά.

Ερευνητής: Κογκά. Θέλω να λες με, μετά τον γάμο ντό 'ίνουτουνε;

Πληροφορητής: Μετά τον γάμο έφευαν οι συμπεθροί, η νύφε επένεν 'ς σ' οσπίτ'.

Ερευνητής: Όχι, το γλέντι.

Πληροφορητής: Α, το γλέντι. Έτρωγαν, έπιναν, εχόρευάνε και 'ς ση πεθερού το μέρος, έπαιζεν η λύρα.

Ερευνητής: Καλά 'κ' επέναν τη νύφες το μέρος 'ς ση γαμπρού το γλέντι;

Πληροφορητής: Επέναν οι συμπεθεροί, επέναν με τον λυριτζήν μαζί.

Ερευνητής: Ντό όργανον έπαιζαν εκείν' την εποχή;

Πληροφορητής: Λύρα.

Ερευνητής: Μόνον λύρα, τουλούμ', ζουρνά, αϊκον;

Πληροφορητής: Μερικοί είχαν τουλούμ', μερικοί 'κ' είχανε.

Ερευνητής: Θυμάσαι κανέναν τραγούδ' που έλεγαν τη νύφε;

Πληροφορητής: Όντας 'α χωρίζαν ατεν, μαναχόν από θυμούμαι.

Ερευνητής: Για πέει.

Πληροφορητής: Οσήμερα χωρίζονται μάνα και θαγατέρα, από το θυμάμαι.

Ερευνητής: Ύστερα μετά το γλέντι 'κ' εθήμιζέτε εσείς 'ς την Τραπεζούντα την νύφε;

Πληροφορητής: Εθήμιζάμε πώς. Εφτά ζευγάρα έμπαιναν 'ς σον χορό και εχόρευαν με τη νύφε μαζί. Τέκια ζευγάρι, όχι να είναι διπλά ζευγάρα μονόγαμα, με έναν γάμο.

Ερευνητής: Και το θήμισμα; Το τραγούδ' που έλεγαν;

Πληροφορητής: Από δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Για τα βαφτίσα;.

Πληροφορητής: Για τα βαφτίσα επέναμε 'ς την εκκλησία, το περισσότερον 'ς σ' οσπίτ' εβάφτιζανε, επέναν την κολυμβήθρα 'ς σ' οσπίτ' κι εβάφτιζαν.

Ερευνητής: Τίποτε πολέμους θυμάσαι, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Πολέμους; Όντας έμ'νε εκεί επολέμανε, το θυμάμαι, επολεμάνε αδά οι δικοί μας και εμείς ασ' 'ς την Τουρκίαν εστείλναμε αδά δώρα. Έπλεξάμε ορτάρα και πετσέτας και έστειλάμ' ατα 'ς την Ελλάδα. 'Σ σ' εμάς δεν θυμάμαι. Θυμάμαι μόνον για την Αρμενάντας.

Ερευνητής: Για πέει για τη Αρμενάντς ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τ' Αρμενάντας εξόντωσάν ατ'ς. Απέσ' 'ς σ' ορμάνα π' επήγαν, εγλύτωσάνε. Άλλ' όλ' εχάθανε.

Ερευνητής: Είχτε Αρμενάντς 'ς σο διπλανό χωρίο.

Πληροφορητής: Σε πολλά χωρία έσανε Αρμενάτ'. Όσοι έσαν 'ς σα βουνά, έρχουσαν 'ς σ' εμέτερον το χωρίον, επαίρναν ψωμίν και έφευαν. Εμείς Τούρκ'ς 'κ' είχαμε.

Ερευνητής: Και επέναν ξάν' απέσ' 'ς σα χωράφα.

Πληροφορητής: Επέναν 'ς σα βουνά. Έρθεν πρωί πρωί έναν παιδίν ξυπόλ'τον 'ς την πόρτα, εξύμωσάμε και εμείς και ατόσον πολλά έτον το ψωμίν, έφαγάν ατο τα κοσσάρας και το άλλο εκάθουτον εκεί. Το ζύμωτρον έτονε ψωμία γομάτον. Εμείς εξούμωνάμεν. Εδέκεν ατον η θεία μ' έναν ψωμίν, εδώκεν ατον και τα τσαρούχια, τσαρούχια είχαν ατότε, δεν είχαν παπούτσα και λέει ατοναν πάρτα και

φύε. Εκείνο το παιδίν 'ς την Ρουσίαν πα έρθεν εύρε μας.

Ερευνητής: Το καλόν 'κ' ενέσπαλέν α'.

Πληροφορητής: Ναι. Έρθεν και εδούλευάμεν εμείς τα χωράφα τουν. Έρθεν ένας Αρμέντς και είπεν 'α πάτε θερίζετ' ατα. Εμείς πα επέναμεν εθέριζάμεν ατα. Αναμεταξύ έρθεν και από το παιδίν ο αδελφός ατ', επορεί να έτον και 'ς ση Ρουσίαν, δεν ξέρω. Και ένας εξάφελφός ατ'. Ατός τουρκικά δεν ήξερε. Αδελφός ατ' ερώτεσέν μεν (εδώ δεν ακούγεται καθαρά η ομιλία). Τα σιτάρα 'κ' εφέκαμ' ατα. Ελώντσαμ' ατα. Τον άλλο χρόνον εποικάμ' ατα καλαμπούκια. Όντας εξύμωναν, εποίνανε ψωμία, λαβάσα έλεγάμ' ατα εμείς, εδούναν και εμας. Εμείς 'κ' εθέλ'ναμε και έλεγάν ατον σαν πατέρα σε έχω, λέει. Αν δεν έρθεις 'ς σο σπίτι το βράδυ, σε σκοτώνω. Εμείς έφευάμε. Αν 'κ' επαίρνεις εκείνο το ζύμ', σε σκοτώνω, σαν πατέρα σε έχω, λέει.

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, πότε έφυες ασ' σο χωρίο σ' για τη Ρωσία;

Πληροφορητής: 'Σ Ρουσίαν έφυγα εγώ, όντας έρθανε οι Ρούσ', εκαταπάτησάνε την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Το '17, '18.

Πληροφορητής: Ατότε έφυγα με τον πατέρα μ'.

Ερευνητής: Μαναχέσα ή είχες και άλλα αδέλφα;

Πληροφορητής: Μαναχή, οι άλλ' επάντρεψαν και μόνη μου τελευταία ήμουνα.

Ερευνητής: Μαζί με τον πατέρα σ'.

Πληροφορητής: Μαζί με τον πατέρα μ' 'ς την Ρουσίαν.

Ερευνητής: Και πού επή'ετε; 'Σ όποιον πολιτεία;

Πληροφορητής: 'Ση Σότσια, έτονε αδελφό μ' εκεί.

Ερευνητής: 'Σην Σότσια. Ατώρα θέλω να λες με για την Σότσια. Πώς θυμάσ' ατο.

Πληροφορητής: Την Σότσια θυμούμ' ατην, έμορφον μέρος έτον. Τα πράματα έσαν σιμά. Και εκάτσαμε δύο χρόνα εκάτσαμε εκεί, 'κ' εκάτσαμε πολλά εκεί.

Ερευνητής: Έστουνε πολλοί Πόντιοι εκεί;

Πληροφορητής: Όπου έμ'νες, όλ' Πόντιοι έτανε.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησες 'ς την Σότσια;

Πληροφορητής: Δύο, δύο ήμψισ' χρόνια.

Ερευνητής: Ύστερα πού επή'ες;

Πληροφορητής: Ύστερα επάντρεψα και έρθα 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Ο άντρας -ι- σ' απ' αδά έτονε;

Πληροφορητής: Ασ' σον Πόντον έτονε.

Ερευνητής: Ναι. Τραπεζούντιος;

Πληροφορητής: Ασ' την Τραπεζούντα έτονε.

Άμα έτονε από άλλο χωρίο.
Ερευνητής: Και πού εγνώρτσες ατον;
Πληροφορητής: Εκεί 'ς την Ρουσίαν.
Ερευνητής: Ή Σότσια.
Πληροφορητής: Ή 'ς Σότσια.
Ερευνητής: Θέλω να λες με, θεία Σουζάνα, πώς επήρες ατονε; Είπες σε ο πατέρας σ' 'α παίρτς ακείνον ή είδες σε άτσ' έμορφέσσα, όπως είσαι ατώρα πα, είδε σε εκείνος και ερωτεύτε σε;
Πληροφορητής: Είδα τον και είδε με εκείνος πα, αλλά να λες emίλησάμε, ψέμματα σε λέγω. Όχι, μιλιά δεν είχαμε. Αλλά έξερά τονε, έλεπά τονε, ε'είνος πά έλεπέ με. Αλλά να λες εκάτσα και mίλησα, όχι. Ούτε mίλησα ούτε mίλησε. Έμ'νε αρραβωνιασμέντσα και με την αδελφή μ' επένναμε 'ς σον δρόμον, επαίρναμε ψωμίν. Απ' αδά επένναμε emείς και απ' αδακά έρχουτον εκείνος. Ούτε αδελφή μ' emίλησέν ατον ούτε εγώ emίλησα τονε. Αδελφή μ' έτονε παντρεμέντσα. Ούτε εκείνε είπεν ατον τίποτα ούτε εγώ. Έρθαμεν και επέρασάμεν.
Ερευνητής: 'Κ' εχολάστε;
Πληροφορητής: Χάκα, άτσ' είχαμ' ατό.
Ερευνητής: Ατσ' είχ'ετ' ατο. Αν emίλανέ σε. 'κ' έσ'νε καλό κορίτσ'. Και πόσον καιρό εκάτσες αρραβωνιασμέντσα;
Πληροφορητής: Έναν μήνα εκάτσα 'κ' εκάτσα. Ατείν θα έρχουνταν 'ς την Ελλάδα, ο πατέρα μ' 'κ' εθελ'νεν να δίνε με. Επήγαμ' ξανά 'ς την Ελλάδα, εδώκε με. Και έφυγάμ' και ήρθαμε.
Ερευνητής: Ποίο χρονία έρθετε αδά;
Πληροφορητής: Αδά το '20 έρθαμε. Ή την Καλαμαρία εκάτσαμε. Αδά 'ς σο Μπάτομ απέσ' εκεί μέσα εγνωρίγαμε. Τέσσερα άτομα έρθαμε 'ς την Ελλάδα. Όλ' επέθαναν. Μωρά έτανε. Με τα φτερία έχτισάμεν οσπίτ'. Το φτερίν νερόν 'κί κρατεί. Έβρεχεν το νερόν αδά 'ς σο πόιν, εκεί 'ς τσαμούρα απάν' ξάν' εξάπλωσεν και εκοιμέθεν. Και αέτσ' όλ' εχάθανε. Επέθανέ και έρθαμε 'ς σο χωρίον τέσσερα άτομα. Εκεί επέθανεν και η πεθερά μ' και ο πεθερό μ'. Έκαψέν εμας και τελευταία εκατήβαμ' αδά.
Ερευνητής: Πότε έκαψάν εσας, ποίο χρονία έρθετε αδά;
Πληροφορητής: Μετά τον εμφύλιο.
Ερευνητής: Ή σο χωρίο 'ς την Σφεντάμην ντ' εποίνες;
Πληροφορητής: Ή την Σφεντάμη πα εδούλευάμε.
Ερευνητής: Πόσα μωρά εποίκες, θεία Σουζάνα;
Πληροφορητής: Μωρά εποίκα πολλά.
Ερευνητής: Πόσα ζούνε σε ατώρα;

Πληροφορητής: Ατώρα έχω τρία.
Ερευνητής: Να ζούνε σε. Ας' σο χωρίο το εξερίζωθες mίαν κι άλλο επείραξέ σε εκείνο, θεία Σουζάνα;
Πληροφορητής: Καμέντσα και καταστραμέντσα έρθα αδά αφκά. Ούτε έναν πετσέτα ούτε έναν βελόν' ασ' την κανάν είδα. Ούτε ασ' σε κανέναν.
Ερευνητής: Εκεί 'ς σο χωρίο ο εποικισμός εδέκεσας σπίτς;
Πληροφορητής: Καθόλου, ο εποικισμός εδέκεμας, όντας έρθαμε και έχτισάμεν και emείς. Έρθαμε εκατήβαμε, 'ς σα γυράδικα εκάθουμ' νε. Το πρώτο τον χειμώνα, εξέγκαμε τον χειμώνα, με συγχωρείς, όπως εβγάλ'να τα σκυλία. Ούτε πάπλωμα είχαμε να σκεπάουμες ούτε σόπα ούτε τίποτε. Εδούλεψάμεν και εγόρασάμεν αβούτο το χώμαν. Ύστερα εξέβεν, επήγαμε 'ς την Γερμανίαν και έχτισάμεν αβούτο τ' οσπίτ'.
Ερευνητής: Δηλαδή, θεία Σουζάνα, η ζωή σ' έν' όλο περιπέτειας, από πόλεμο σε πόλεμο.
Πληροφορητής: Η ζωή μ' έτον όλον σκλάβα.
Ερευνητής: Από πόλεμο σε πόλεμο και από ξεριζωμό σε ξεριζωμό.
Πληροφορητής: Ας' την παντρεία μ' πα 'δεν 'κί κατάλαβα. Γιατί ασ' έναν την πόλη 'ς σ' άλλο την πόλη με το πόδ'. Επορπάναμε και επένναμε. Επένναμε κάμποσον έναν δύο ημέρες και επένναμε 'ς σ' αλλ' την πόλη. Και όντας έρθαμε 'ς σο Μπάτομ απέσ' τα μωρά πα είχαμ' ατα.
Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, έχεις ένα ξεριζωμό ασ' σον Πόντο το 17, όταν έρθανε τα παπόρα και φεύ'ς με τον πατέρα σ' 'ς την Ρωσία. Ξεριζούσαι ασ' την πατρίδα σ'. Πας σε άλλο πατρίδα σε άλλο πατρίδα 'ς ση Σότσια, κάθεσαι δύο χρόνα, ξάν' ξεριζούσαι, έρθεσαι 'ς την Ελλάδα.
Πληροφορητής: Έρθαμε, ατόσα χρόνια εδούλεψα και απαδά εποίκανε μεν mίαν κι άλλο πρόσφυγέσσα.
Ερευνητής: Δηλαδή ασ' ούλα πολλά εκακοφάνθε σε το ότι ασ' την Σφεντάμη με τον εμφύλιο...
Πληροφορητής: Μάλιστα. Μ' έκαψαν και με έριξαν εδώ. Ατό μ' έκαψεν πολλά και εχάσα και το παιδί μ', 24 χρονών.
Ερευνητής: Α, 'ς σον εμφύλιο. Έτον αντάρτης;
Πληροφορητής: Στρατιώτης έτονε.
Ερευνητής: Στρατιώτης έτονε και εσημάδεψε τη ζωή σ'. Θεία Σουζάνα, αν λένε σε ατώρα, παίρομε και πάμε σε έναν ταξίδ' 'ς σον Πόντο, θέλτς;
Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Γιατί; Να λένε σε παίρομε σε και πάμε να δεκνύζομε σε τα μέρη που εγεννέθες.
Πληροφορητής: Δεν θέλω να πάω, δεν ξέρω.
Ερευνητής: Ήδη Σότσια αν λένε σε πάμε;
Πληροφορητής: Ήδη Σότσια 'α πένα, εκείνα τα μέρα άρεσάν εμεν.
Ερευνητής: Ήδη Σφενδάμην πας ξάι;
Πληροφορητής: Ήδη Σφενδάμην πα μίαν επήγα. Δεν θέλω να πάω.
Ερευνητής: Κί θέλτς.
Πληροφορητής: Με κατέστρεψαν, εκείντς θα πάω ελέπω;
Ερευνητής: Σωστά. Ήεις πληγές. Η Σφενδάμη έτον έναν χωρίο που είχαν πολλά θύματα 'ς σον εμφύλιο.
Πληροφορητής: Άστα, άστα. Χάλια χωρίον.
Ερευνητής: Και έτον τρανόν χωρίον, ε;
Πληροφορητής: 300 σπίτα. Ας σε κανέναν δεν είδα τίποτα.
Ερευνητής: Άτσ' κανέναν ιστορία, θεία Σουζάνα, που να θυμάσαι με καημό ας' σον εμφύλιον απέσ', που επόνεσες πολλά, έεις να λες με;
Πληροφορητής: Ήσον πόλεμον απέσ';
Ερευνητής: Ναι, 'ς σον πόλεμον.
Πληροφορητής: Εχάσα το παιδί μ', εχάσα την περιουσία μ', ο πόνος μου αυτό ήτανε.
Ερευνητής: Το παιδί σ' πού εσκοτώθε;
Πληροφορητής: Ήσα σύνορα, 'ς σο Γράμμο. Και να κυνηγούνε σε οι γειτονάδες.
Ερευνητής: Ατό έν' πολλά δύσκολο.
Πληροφορητής: Μία γειτόνισσα είχα και έτυχάμεν 'ς την Αγία Αικατερίνα και είπα την μη μιλάς, αείνο πα εποίκετε, αείνο πα εποίκετε. Και ατά πού τα έμαθες; Είπε με. Λέγω είχα έναν φίλον και τα έλεγε. Ψέματα είναι; Δεν είναι ψέματα, έτσι δεν είναι; Ο γιο μ' έτονε στρατιώτης 'ς την Σαλονίκη και σαν γείτονας, εδώκα τον έναν γράμμαν να παίρ' και πάει. Και 'ς σον δρόμον εξέσκισέν ατο και εύρεν ατο είνας και έφερε με τα κομμάτα τ'. Εκεί απέσ' ντό θα έγγραφα εγώ;
Ερευνητής: Έγραψες την αγάπη σ' για το παιδί σ'.
Πληροφορητής: Πώς είσαι, είσαι καλά, ντό είσαι και 'ς σον δρόμον ετσέρτσέν ατο και εύρεν α' είνας και έφερε με τα κομμάτα.
Ερευνητής: Επορείς και συγχωράς ατ'ς ατώρα, θεία Σουζάνα;
Πληροφορητής: Όχι, δεν μπορώ.
Ερευνητής: Δεν μπορείς, της μάνας ο πόνος.
Πληροφορητής: Ας πάνε ευρίκ'ν ατο ας' σον Θεόν ατουν. Εγώ από πάντα λέγ' ατο.
Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, τίποτε ενθύμιο ας'

σον Πόντον έεις; Κάτ' τη μάνας -ι- σ' κανέναν κειμήλιο, σιντόν', μαγουλήθρα ή ας' σην Ρωσίαν να έφηρες απ' εκέσ'.
Πληροφορητής: Ας' σην μάνα μ' 'δεν είχα. Θυμούμαι είχεν, εδέκεν ατα τα αδέλφια μ' τ' άλλα. Νε ας' σην μάνα μ' 'δεν είχα νε ας' σην Ρουσίαν είχα. Νε λέγω είχα προίκα, σιντόνα.
Ερευνητής: Όχι προίκα, κάτ' σκευικόν έστω να έν' πατρίδας.
Πληροφορητής: Τίποτα.
Ερευνητής: Τίποτα. Αφού εκάες είπες ατόσα φοράς.
Πληροφορητής: Τίποτα, 'δεν πα 'κ' είχα. Η πεθερά μ' αν είχεν, επούλτσαν ατα και εφάσαν τα μωρά τουν. Το δαχτυλίδ' τ' εποίκαμε με, επούλτσαμ' α', 'α έτρωγαν τα μωρά. Και η πεθερά μ' νέισσα επέθανεν. Και επέθανε η μάνα τ' και είπεν εγώ ατώρα τι πρέπει να κάνω; Η πεθερά μ' εγουμαντάριζεν τ' οσπίτ'. Είπα τον τι θα κάνουμε; Δουλεύουμε και ζούμε.
Ερευνητής: Έσ'νε αγαπημέντσα με την πεθερά σ';
Πληροφορητής: Με την πεθερά μ' 'κ' εκάτσαμεν πολλά, δύο μήνας. Και εθέλ'ναμεν να ένοιγάμεν έναν κομματόπον χωράφ' και 'κ' εδίναν εμας. Τα τελευταία επήγαμεν 'ς σον πρόεδρο. Ας έτον δύο στρέμματα, πάντε δούλεψτε, είπε. Και ένοιζάμεν και εποίκαμεν καπνόν και επεκεί ένοιζάμεν δάση και εποίκαμεν χώμα.
Ερευνητής: Πώς ένοιέτ'ατα; με τόποιον;
Πληροφορητής: Με το μακέλ.
Ερευνητής: Έτανε γομάτο ρίζας;
Πληροφορητής: Εύκολα έτανε τα χωράφια, ε'είναι δάση έτανε. Τ'επόρναμε τα ξύλα εβγάλ'ναμε, τ' άλλα εφήναμεν και επέναμεν και συν τω χρόνω εβγάλ'ναμεν.
Ερευνητής: Και πόσο κλήρο είχετε;
Πληροφορητής: Ύστερα όντες εσέβαμεν 'ς σον κλήρον 30 στρέμματα είχαμε.
Ερευνητής: Ατώρα τα χωράφια έχ'ετ' ατα 'ς σην Σφενδάμη;
Πληροφορητής: Επούλτσαμ' ατα.
Ερευνητής: Μόνον και μόνον να μη ελέπ'ς.
Πληροφορητής: Και εγόρασάμεν αδαφκά 8 στρέμματα. Ατώρα εμοίραζάν ατα τα παιδιά.
Ερευνητής: Ατώρα ζεις με τον γιο σ'.
Πληροφορητής: Με τον γιο μ'.
Ερευνητής: Είσαι ευτυχισμέντσα τελικά όμως.
Πληροφορητής: Ατώρα είμαι ευτυχισμέντσα, τι να κάνω. Εγγόνια τρανύνω.
Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, ευχαριστώ πάρα πολύ.

Λεξιλόγιο

όσταν, χρον. σύνδ. = όταν.

εξέγκαμε = βγάλαμε, αρχ. εκφέρω.

’κ’ = ιωνικό ουκί > ’κί > ’κ’ = δεν.

ατσ’ = έτσι.

μέρ’ κεκά = σε ποιο μέρος, τοπ. επίρ.

εσύρ’ναν κορδέλα = έκοβαν ξύλα με ένα είδος πριονιού.

εψαλάφαναν = ζητούσαν σε γάμο, εδώ, ψαλαφώ = ζητώ, ζητιανεύω, ζητώ σε γάμο, αρχ. ψηλαφώ.

ετέρ’ναν = κοίραζαν, τερώ = κοιτάζω, ιωνικό ε αντί η.

επελέσκουτον = έμενε, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.

εθήμιζέτε = χορεύατε τον γαμήλιο χορό, θημίζω > φημίζω = 1. Χορεύω τον γαμήλιο χορό μαζί με τους νεόνυμφους. 2. Λέω τα κάλαντα.

ορτάρα = μάλλινες κάλτσες, λ. ομηρ. αορτήρ.

ενέσπαλεν = ξέχασε, ανασπάλλω = ξεχνώ, αρχ ανασφάλλω.

εχολάστε = θύμωσε, χολάσκουμαι = θυμώνω, αρχ. χολή.

Μπάτομ = Βατούμ.

φτερία = το φυτό φτέρη.

ετσέρτσεν = ξέσχισε, τσερίζω = ξεσκίζω, κάνω κομμάτια, λ. ηχοποίητη.

μαγουλήθρα, μαγουλήτρα = μαξιλάρι γεμισμένο με πούπουλα, ύφασμα προσκέφαλου.

νε νε, συμπλεκτ. σύνδ. = ούτε ούτε, λ. τ.

εγουμαντάριζεν = διεύθυνέ, γουμανταρίζω, κουμανταρίζω = διευθύνω, διοικώ, λ. τ. .

ζουρνά = πνευστό μουσικό όργανο, λ. τ.

Σχόλια

Σότσι

Βρίσκεται στην ανατολική παραλία της μαύρης θάλασσας. Ιδρύθηκε το 1838. Πολύ νωρίς ήδη από το 1878 ήρθαν και εγκαταστάθηκαν εδώ Πόντιοι και πολύ γρήγορα ήρθαν και άλλοι. Τελευταίοι ήρθαν μετά την εισβολή των Ρώσων στην Τραπεζούντα.

Αποκαμάρωμα

Το αποκαμάρωμα της νύφης μοιάζει με το έθιμο της αρχαίας Αθήνας, τα οπτήρια. Μετά το στεφάνωμα τακτοποιούσαν τη νύφη στο «Νυμφείο», ένα είδος παραπετάσματος με σεντόνι και ακολουθούσε η αποκάλυψη της νύφης, το «αποκαμάρωμα». Σύμφωνα με την πληροφορητή μας στο χωριό της αυτό το έκανε ο γαμπρός. Σε άλλα μέρη του Πόντου, αλλά και στην Ματσούκα, σύμφωνα με τον Γ. Ζερζελίδη, το έκανε ο κουμπάρος. Ο γαμπρός λοιπόν ή ο κουμπάρος σήκωνε το ένα από τα δύο πέπλα, το κόκκινο και έμενε το άσπρο, αφού το σταύρωνε με μαχαίρι. Μετά έπαιρνε ο γαμπρός θέση δίπλα στη νύφη και ξεκινούσε το δώρισμα της νύφης, όπως ακριβώς γινόταν και στα αρχαία οπτήρια. Πρώτος χάριζε δώρα ο κουμπάρος και μετά προσκαλούσε και τους άλλους να κάνουν το ίδιο.

Θήμισμα < φημίζω = τραγουδώ την φήμη, εδώ της νύφης.

Ήταν ο τελευταίος χορός του γάμου. Επτά ζευγάρια μονοστέφαναμε ένα κερί αναμμένο στο χέρι χόρευαν σε κυκλικό χορό και τραγουδώντας. Πρώτο ζευγάρι ο γαμπρός και η νύφη, δεύτερο ζευγάρι ο κουμπάρος και η κουμπάρα και ακολουθούσαν τα υπόλοιπα πέντε ζευγάρια.πρππορευόταν ο παπά και οι χορευτές ακολουθούσαν με μικρά πλάγια βήματα.

Μεταγλώττιση

Πληροφορητής: Καραγιαννίδου Σουζάνα

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, πότε γεννήθηκες, ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Τη χρονιά δεν τη θυμάμαι, γράμματα δεν ξέρω.

Ερευνητής: Όταν ήρθες εδώ πόσο χρονών ήσουν;

Πληροφορητής: Ήμουνα 20 χρονών, όταν ήρθα εδώ.

Ερευνητής: Και πότε ήρθες;

Πληροφορητής: Το είκοσι.

Ερευνητής: Το 1900 γεννήθηκες, το βγάλαμε. Και πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Καραγιαννίδου.

Ερευνητής: Τον πατέρα σου πώς τον έλεγαν;

Πληροφορητής: Καραγιαννίδης Κωνσταντίνος.

Ερευνητής: Πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Στην πατρίδα γεννήθηκα.

Ερευνητής: Σε ποιο χωριό;

Πληροφορητής: Κογκά.

Ερευνητής: Θυμάσαι καθόλου το χωριό σου;

Πληροφορητής: Πως, το θυμάμαι.

Ερευνητής: Για πες μου τι θυμάσαι σήμερα;

Πληροφορητής: Το χωριό μας ήταν σε μια ανηφόρα, δεν υπήρχε κάμπος, εκεί ζούσαμε.

Ερευνητής: Ποντιακά πες τα Πόσες οικογένειες;

Πληροφορητής: Πενήντα οικογένειες, τόσο.

Ερευνητής: Από την Τραπεζούντα απείχε πολύ;

Πληροφορητής: Με το πόδι πηγαίναμε σχεδόν τέσσερις ώρες.

Ερευνητής: Δεν ήταν πολύ μακριά. Θυμάσαι καθόλου τις συνοικίες, που ήτανε; Να μας περιγράψεις πού κοντά ήταν το σχολείο σας;

Πληροφορητής: Το σχολείο μας ήταν στην Μεσιά (εννοεί το χωριό Μεσαρέα) κοντά, όπως το θυμάμαι. Από εκεί το πήραν και το πήγαν σε ένα χωριό Γιουπανάδες το έλεγαν. Είχαμε έναν παπά. Μια Κυριακή λειτουργούσε στη δική μας εκκλησία και μια Κυριακή στη δική τους.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον παπά σας;

Πληροφορητής: Τη παπά το όνομα; Κωνσταντίνος.

Ερευνητής: Το κλίμα του χωριού πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Το κλίμα καλό ήτανε.

Ερευνητής: Στο σχολείο πόσο καιρό πήγες;

Πληροφορητής: Δεν πήγα καθόλου. Δεν με έστειλαν καθόλου.

Ερευνητής: Γιατί, θεία Σουζάνα, ήτανε έθιμο να μην πάτε στο σχολείο, συνήθειο δηλαδή;

Πληροφορητής: Οι γονείς μας τα κορίτσια δεν στέλνουν στο σχολείο. Μόνον αγόρια πήγαιναν. Η άλλη η αδελφή μου, θυμάμαι επήγανε. Εγώ ήμουνα λίγο μικρή. Ύστερα βγήκε και ο πόλεμος, το σχολείο ήτανε μακριά και εμένα δεν με στείλανε. Το χωριό μας μικρό ήτανε, και τα παιδιά λίγα ήτανε.

Ερευνητής: Υπήρχε αυτό το κακό, μόνον τα αγόρια να πηγαίνουν στο σχολείο.

Πληροφορητής: Εγώ μικρή ήμουνα.

Ερευνητής: Πόσο χρονών, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Ας ήμουνα 6, 7 χρονών.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις τι θυμάσαι; Είχατε Τούρκους στο χωριό σας, Αρμένιους;

Πληροφορητής: Όχι. Ήτανε γύρω, τα χωράφια μας συνόρευαν. Ήταν έξω από το χωριό μας, αλλά τα χωράφια μας συνόρευαν.

Ερευνητής: Με ευκολία κάνατε την ορθοδοξία, λατρεύατε...

Πληροφορητής: Εμείς τα κάναμε. Τα ξημερώματα κάναμε την Ανάσταση. Εκεί δεν είχαμε ανάγκη.

Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς δεν είχατε; Φανεροί ήσασταν;

Πληροφορητής: Όχι, όλοι ίδιοι ήμασταν.

Ερευνητής: Τι δουλειές κάνατε στο χωριό, πώς ζούσατε;

Πληροφορητής: Δουλεύαμε τα χωράφια, κάναμε καλαμπόκια, κάναμε σιτάρια, κάναμε φασόλια, κάναμε πατάτες και μ' αυτά ζούσαμε. Οι άντρες έκοβαν ξύλα.

Ερευνητής: Είχατε κοντά στο χωριό σας δάσος και κάνατε ξύλα;

Πληροφορητής: Είχαμε δάση. Ο πατέρα μου με τον θείο μου έκοβαν και πουλούσαν.

Ερευνητής: Τα κατέβαζαν στην Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Τα κατέβαζαν στην Τραπεζούντα και τα πουλούσαν.

Ερευνητής: Δηλαδή εκτός από γεωργία είχατε και εμπόριο.

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Λίγο θέλω να μου πεις για τα ήθη, έθιμα. Ο γάμος πώς γίνονταν στο χωριό σας εκείνη την εποχή. Τα βαφτίσια;

Πληροφορητής: Ο γάμος ξέρεις πώς γινόταν;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα αγόρια δεν γνώριζαν τα κορίτσια ούτε τα κορίτσια τα αγόρια. Έλεγαν με την προξενιά το τάδε κορίτσι είναι καλό. Την έβλεπε ο γαμπρός από το παράθυρο, του άρεσε. Το κορίτσι ούτε που έβλεπε τον νεαρό. Πήγαιναν οι γονείς, ζητούσαν σε γάμο το κορίτσι. Πήγαιναν και οι γονείς του κοριτσιού να δούνε το σπίτι του γαμπρού, είναι καλό, δεν είναι. Αυτό ήταν. Και όταν πήγαιναν την νύφη στο σπίτι του γαμπρού, έβαζαν ένα σεντόνι από τη μια γωνιά και εκεί μέσα έκρυβαν τη νύφη. Μετά τραβούσαν το σεντόνι, η νύφη ήταν σκεπασμένη. Είχε ένα άσπρο τούλι και ένα κόκκινο από πάνω. Ο γαμπρός την σταύρωνε με το μαχαίρι και τραβούσε και έβγαζε το πέπλο.

Ερευνητής: Α, αυτό πρώτη φορά το ακούω, θεία Σουζάνα. Ποιο το κόκκινο το τούλι;

Πληροφορητής: Ναι εκείνο το κόκκινο το τούλι το σταύρωνε ο γαμπρός με το μαχαίρι.

Ερευνητής: Αυτό γιατί γινότανε;

Πληροφορητής: Έτσι το είχανε το συνήθειο.

Ερευνητής: Το συνήθειο. Και μετά έμενε το άσπρο το τούλι.

Πληροφορητής: Όλοι τότε πήγαιναν μέσα και έκαναν δώρα στη νύφη. στεκόταν ο γαμπρός στη μεριά

μεριά και έκαναν δώρα στη νύφη. αλλά η νύφη δεν κοίταζε καθόλου.

Ερευνητής: Αν αγαπούσε, αυτόν που έπαιρνε...

Πληροφορητής: Ύστερα τον αγαπούσε. Αφού έγινε.

Ερευνητής: Και ύστερα; Πήγαιναν στην εκκλησία;

Πώς πήγαινε η νύφη στην εκκλησία;

Πληροφορητής: Περιπατούσανε, η εκκλησία ήταν κοντά.

Ερευνητής: Αλλιώς;

Πληροφορητής: Αλλιώς αν ήτανε μακριά, την έβαζαν πάνω στο άλογο και πήγαιναν. Και ο γαμπρός ερχόταν και αυτός με το άλογο.

Ερευνητής: Τώρα λέμε για την Τραπεζούντα, το χωριό σου πώς το είπες;

Πληροφορητής: Κογκά.

Ερευνητής: Κογκά. Θέλω να μου πεις τι γινότανε μετά τον γάμο;

Πληροφορητής: Μετά τον γάμο έφευγαν οι συμπαέθεροι και η νύφη πήγαινε στο σπίτι.

Ερευνητής: Όχι, το γλέντι.

Πληροφορητής: Α, το γλέντι. Έτρωγαν, έπιναν, χορεύανε και στο σπίτι του πεθερού έπαιζε η λύρα.

Ερευνητής: Καλά οι συγγενείς της νύφης δεν πήγαιναν στο γλέντι του γαμπρού;

Πληροφορητής: Πήγαιναν και οι συμπαέθεροι μαζί με τον λυράρη.

Ερευνητής: Τι όργανα έπαιζαν εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Λύρα.

Ερευνητής: Μόνον λύρα, τουλούμι, ζουρνά, τέτοια;

Πληροφορητής: Μερικοί είχαν τουλούμι, μερικοί δεν είχανε.

Ερευνητής: Θυμάσαι κανέναν τραγούδι που έλεγαν για τη νύφη;

Πληροφορητής: Όταν θα αποχωριζόταν τη μάνα της, αυτό θυμάμαι.

Ερευνητής: Για πες.

Πληροφορητής: Σήμερα χωρίζονται μάνα και θυγατέρα, αυτό το θυμάμαι.

Ερευνητής: Ύστερα μετά το γλέντι δεν θημιζατε εσείς στην Τραπεζούντα τη νύφη;

Πληροφορητής: Την θήμιζάμε πως. Εφτά ζευγάρια έμπαιναν στον χορό και χόρευαν με τη νύφη μαζί. Μονοστέφανα ζευγάρια, όχι να είναι διπλοπαντρεμένα, μονόγαμα, με έναν γάμο.

Ερευνητής: Και το θήμισμα; Το τραγούδι που έλεγαν;

Πληροφορητής: Αυτό δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Για τα βαφτίσια;

Πληροφορητής: Για τα βαφτίσια πηγαίναμε στην εκκλησία. Τις περισσότερες όμως φορές η βάπτισή γινόταν στο σπίτι. Πήγαιναν την κολυμπήθρα στο σπίτι και βάφτιζαν.

Ερευνητής: Τίποτε πολέμους θυμάσαι, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Πολέμους; Όταν ήμουνα εκεί πολέμουσανε, το θυμάμαι. Πολεμούσανε εδώ οι δικοί μας και εμείς από την Τουρκία τους στέλναμε δώρα. Πλέκαμε κάλτσες και πετσέτες και τα στέλναμε στην Ελλάδα. Εδώ σ' εμάς δεν θυμάμαι, θυμάμαι μόνον για τους Αρμένιους.

Ερευνητής: Για πες μου για τους Αρμένιους τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τους Αρμένιους τους εξόντωσαν οι Τούρκοι. Όσοι πήγαν μέσα στα δάση, γλύτωσαν. Όλοι οι άλλοι χάθηκαν.

Ερευνητής: Είχατε Αρμένιους στο διπλανό χωριό;

Πληροφορητής: Σε πολλά χωριά υπήρχαν Αρμένιοι. Όσοι ήταν στα βουνά, έρχονταν στο χωριό μας, έπαιρναν ψωμί και έφευγαν. Εμείς Τούρκους δεν είχαμε.

Ερευνητής: Και πήγαιναν πάλι μέσα στα χωράφια.

Πληροφορητής: Πήγαιναν στα βουνά. Ένα πρωί ήρθε ένα παιδί ξυπόλητο στην πόρτα μας. Εμείς είχαμε ζυμώσει. Τόσο πολύ ήταν το ψωμί, το έτρωγαν οι κότες και το άλλο έμεινε εκεί. Το ζύμωτρο ήταν γεμάτο με ψωμιά. Εμείς ζυμώναμε. Η θεία μου του έδωσε ένα ψωμί, του έδωσε και τα τσαρούχια, τσαρούχια είχαν τότε, δεν είχαν παπούτσια. Και του λέει, πάρτα και φύγε. Εκείνο το παιδί ήρθε και μας βρήκε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Το καλό δεν το ξεχνιέται.

Πληροφορητής: Ναι. Ήρθε και δουλεύαμε εμείς τα χωράφια του. Ήρθε και ένας Αρμένιος και μας είπε να πάτε να τα θερίσετε. Και εμείς πηγαίναμε και τα θερίζαμε. Στο μεταξύ ήρθε κι ο αδελφός αυτού του παιδιού, μπορεί να ήταν στη Ρωσία, δεν ξέρω. Και ένας ξάδελφός του. Αυτός τουρκικά δεν ήξερε. Ο αδελφός του με ρώτησε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά η ομιλία). Τα σιτάρια δεν τα αφήσαμε, τα αλωνίσαμε. Τον άλλο χρόνο τα κάναμε καλαμπόκια. Όταν ζύμωναν, έκαναν ψωμιά, λαβάσια τα έλεγαν, και έδιναν και σε μας. Εμείς δεν τα θέλαμε, αλλά εκείνος έλεγε σαν πατέρα μου σε έχω. Αν δεν τα πάρεις, σε σκοτώνω.

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, τότε έφυγες από το χωριό σου για τη Ρωσία;

Πληροφορητής: Στη Ρωσία έφυγα εγώ, όταν κατέλαβαν οι Ρώσοι την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Το '17, '18.

Πληροφορητής: Τότε έφυγα με τον πατέρα μου.

Ερευνητής: Μόνη σου ή είχες και άλλα αδέρφια;

Πληροφορητής: Μονάχη μου, οι άλλοι είχαν παντρευτεί και ήμουνα η τελευταία.

Ερευνητής: Μαζί με τον πατέρα σου.

Πληροφορητής: Μαζί με τον πατέρα μου στη Ρωσία.

Ερευνητής: Και πού πήγατε; Σε ποια πολιτεία;

Πληροφορητής: Στη Σότσια, ήτανε ο αδελφός μου εκεί.

Ερευνητής: Στη Σότσια. Τώρα θέλω να μου πεις για την Σότσια. Πώς τη θυμάσαι;

Πληροφορητής: Την Σότσια τη θυμάμαι, όμορφο μέρος ήταν. Τα πράματα ήταν σιμά. Καθίσαμε δύο χρόνια εκεί, δεν καθίσαμε πολύ.

Ερευνητής: Ήσασταν πολλοί Πόντιοι εκεί;

Πληροφορητής: Όπου ήμασταν όλοι Πόντιοι ήτανε.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησες στη Σότσια;

Πληροφορητής: Δύο, δυόμιση χρόνια.

Ερευνητής: Ύστερα πού πήγες;

Πληροφορητής: Ύστερα παντρεύτηκα και ήρθα στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Ο άντρας σου από δω ήτανε;

Πληροφορητής: Από τον Πόντο ήτανε.

Ερευνητής: Ναι. Τραπεζούντιος;

Πληροφορητής: Από την Τραπεζούντα ήτανε. Όμως ήτανε από άλλο χωριό.

Ερευνητής: Και πού τον γνώρισες;

Πληροφορητής: Εκεί στη Ρωσία.

Ερευνητής: Στη Σότσια;

Πληροφορητής: Στη Σότσια.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, θεία Σουζάνα, πώς τον πήρες; Σου είπε ο πατέρας σου θα πάρεις εκείνον ή σε είδε έτσι όμορφη, όπως είσαι και τώρα, σε είδε εκείνος και σε ερωτεύτηκε;

Πληροφορητής: Τον είδα, με είδε και εκείνος, αλλά δεν μιλήσαμε, δεν σου λέω ψέματα. Κουβέντες δεν είχαμε. Αλλά τον γνώριζα και εκείνος με γνώριζε. Αλλά να κάτσουμε να μιλήσουμε; Όχι, ούτε του μίλησα ούτε μου μίλησε. Ήμουν αραβωνιασμένη και πηγαίναμε στον δρόμο με την αδελφή μου να πάρουμε ψωμί. Από εδώ πηγαίναμε εμείς και από εκεί ερχόταν εκείνος. Ούτε η αδελφή μου του μίλησε ούτε εγώ. Η αδελφή μου ήτανε παντρεμένη. Ούτε εκείνη του είπε τίποτε ούτε εγώ. Ήρθαμε και περάσαμε.

Ερευνητής: Δεν θύμωσε;

Πληροφορητής: Όχι, έτσι το είχαμε αυτό.

Ερευνητής: Έτσι το είχατε. Αν του μιλούσες, δεν ήσουν καλό κορίτσι. Και πόσο καιρό έμεινες αραβωνιασμένη;

Πληροφορητής: Έναν μήνα έκαστα και δεν έκαστα. Αυτοί θα έρχονταν στην Ελλάδα, ο πατέρας μου δεν ήθελε να με δώσει. Πήγαμε ξανά στην Ελλάδα και με έδωσε. Φύγαμε και ήρθαμε.

Ερευνητής: Ποια χρονιά ήρθατε εδώ;

Πληροφορητής: Εδώ το '20 ήρθαμε. Καθίσαμε στην Καλαμαριά. Μέσα στο Βατούμ γνωριστήκαμε. Τέσσερα άτομα ήρθαμε στην Ελλάδα. Όλοι πέθαναν. Παιδιά ήτανε. Με τις φτέρες χτίσαμε σπίτι. Οι φτέρες δεν κρατάνε το νερό της βροχής. Έβρεχε, το νερό μέχρι το μπόι μας. Εκεί μέσα στις λάσπες ξάπλωνε και κοιμόταν. Και έτσι χάθηκαν όλοι. Ήρθαμε στο χωριό τέσσερα άτομα. Εκεί πέθανε και ο πεθερός και η πεθερά μου. Μας έκαψαν και στο τέλος κατεβήκαμε εδώ.

Ερευνητής: Πότε σας έκαψα, ποια χρονιά ήρθατε εδώ;

Πληροφορητής: Μετά τον εμφύλιο.

Ερευνητής: Στο χωριό την Σφενδάμη τι έκανες;

Πληροφορητής: Στην Σφενδάμη δουλεύαμε..

Ερευνητής: Πόσα παιδιά έκανες, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Παιδιά έκανα πολλά.

Ερευνητής: Πόσα ζούνε τώρα;

Πληροφορητής: Τώρα έχω τρία.

Ερευνητής: Να ζούνε σου ζήσουν. Το ότι ξεριζώθηκες από το χωριό σου ακόμη μια φορά, σε πείραζε αυτό, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Καμένη και καταστραμμένη ήρθα

εδώ κάτω. Ούτε μια πετσέτα ούτε μια βελόνα δεν είδα από κανέναν.

Ερευνητής: Εκεί στο χωριό ο εποικισμός δεν σας έδωσε σπίτια;

Πληροφορητής: Καθόλου, ο εποικισμός μας έδωσε, όταν ήρθαμε και χτίσαμε και εμείς. Ήρθαμε εδώ και καθόμασταν στα γυράδικα. Τον πρώτο τον χειμώνα τον βγάλαμε όπως τα σκυλιά. Ούτε πάπλωμα να σκεπαστούμε ούτε σόμπα. Δουλέψαμε και αγοράσαμε αυτή τη γη. Ύστερα άρχισε η Γερμανία και χτίσαμε αυτό εδώ το σπίτι.

Ερευνητής: Δηλαδή, θεία Σουζάνα, η ζωή σου είναι όλο περιπέτειες, από πόλεμο σε πόλεμο.

Πληροφορητής: Η ζωή μου ήταν όλο σκλάβια.

Ερευνητής: Από πόλεμο σε πόλεμο και από ξεριζωμό σε ξεριζωμό.

Πληροφορητής: Ούτε από την παντρεία μου κατάλαβα τίποτε. Γιατί πηγαίναμε με τα πόδια από πόλη σε πόλη. Μέναμε μια δυο μέρες και πηγαίναμε σε άλλη πόλη. Και όταν ήρθαμε στο βατούμ, είχαμε και τα μωρά.

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, έχεις ένα ξεριζωμό από τον Πόντο το '17, όταν ήρθανε τα βαπόρια και φεύγεις με τον πατέρα στη Ρωσία. Ξεριζώνεσαι από την πατρίδα σου. Πας σε άλλη πατρίδα, σε άλλη πατρίδα στη Σότσια, κάθεσαι δύο χρόνια, πάλι ξεριζώνεσαι, έρχεσαι στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Ήρθαμε, τόσα χρόνια δούλεψα και με ξανάκαναν άλλη μια φορά πρόσφυγα.

Ερευνητής: Δηλαδή από όλα πιο πολύ σου ακοφάνηκε ότι στη Σφενδάμη με τον εμφύλιο...

Πληροφορητής: Μάλιστα. Μ' έκαψαν και με έριξαν εδώ. Αυτό μ' έκαψε πολύ και έχασα και το παιδί μου, 24 χρονών.

Ερευνητής: Α, στον εμφύλιο. Ήταν αντάρτης;

Πληροφορητής: Στρατιώτης ήτανε.

Ερευνητής: Στρατιώτης ήτανε και σημάδεψε τη ζωή σου. Θεία Σουζάνα, σου λένε τώρα, θα σε πάρουμε να πάμε ένα ταξίδι στον Πόντο, θέλεις;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Γιατί; Να σου πούνε θα σε πάνε να σου δείξουν τα μέρη που γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Δεν θέλω να πάω, δεν ξέρω.

Ερευνητής: Στη Σότσια αν σε πάνε;

Πληροφορητής: Στη Σότσια θα πήγαινα, εκείνα τα μέρη μου άρεσαν.

Ερευνητής: Στη Σφενδάμη πας καθόλου;

Πληροφορητής: Στη Σφενδάμη πήγα μια φορά. Δεν θέλω να πάω.

Ερευνητής: Δεν θέλεις.

Πληροφορητής: Με κατέστρεψαν, εκείνους θα πάω να δω;

Ερευνητής: Σωστά. Έχεις πληγές. Η Σφενδάμη ήταν ένα χωριό που είχαν πολλά θύματα στον εμφύλιο.

Πληροφορητής: Άστα, άστα. Χάλια χωριό.

Ερευνητής: Δεν ήταν μεγάλο χωριό ε;

Πληροφορητής: 300 σπίτια. Από κανέναν δεν είδα τίποτα.

Ερευνητής: Έτσι καμιά ιστορία, θεία Σουζάνα, που να θυμάσαι με καημό από τον εμφύλιο, που πόνεσες πολύ, έχεις να μου πεις;

Πληροφορητής: Μέσα στον πόλεμο;

Ερευνητής: Ναι, στον πόλεμο.

Πληροφορητής: Έχασα το παιδί μου, έχασα την περυσία μου, ο πόνος μου αυτός ήτανε.

Ερευνητής: Το παιδί σου πού σκοτώθηκε;

Πληροφορητής: Στα σύνορα, στον Γράμμο. Και να σε κυνηγάνε οι γείτονες.

Ερευνητής: Αυτό είναι πολύ δύσκολο.

Πληροφορητής: Μία γειτόνισσα είχα και έτυχε να πάμε μαζί στην Αγία Αικατερίνη. Και της είπα μη μιλάς, κάνετε αυτό, κάνετε και εκείνο. Και πού τα έμαθες; Μου είπε. Είχα έναν φίλο και μου μου τα είπε. Ψέματα είναι; Δεν είναι ψέματα, έτσι δεν είναι; Ο γιος μου ήτανε στρατιώτης στη Θεσσαλονίκη και έδωσα ένα γράμμα στον γείτονα να του το πάει. Και στον δρόμο αυτός το ξέσκισε. Το βρήκε κάποιος και μου έφερε τα κομμάτια. Τι θα έγραφα εγώ;

Ερευνητής: Έγραψες την αγάπη σου για το παιδί σου.

Πληροφορητής: Πώς είσαι, είσαι καλά, και το ξέσκισε και το βρήκε κάποιος και μου έφερε τα κομμάτια

Ερευνητής: Μπορείς και τους συγχωράς τώρα, θεία Σουζάνα;

Πληροφορητής: Όχι, δεν μπορώ.

Ερευνητής: Δεν μπορείς, της μάνας ο πόνος.

Πληροφορητής: Ας πάνε να το βρουν από τον θεό. Αυτό λέω πάντα.

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, τίποτε ενθύμιο από τον Πόντο έχεις; Κάτι της μάνας σου κανέναν κειμήλιο, σεντόνι, μαξιλαροθήκη ή από τη Ρωσία να έφερες από εκεί;

Πληροφορητής: Από τη μάνα μου δεν είχα. Θυμάμαι είχε, τα έδωσε στα άλλα τα αδέρφια μου. Ούτε από τη μάνα μου ούτε από τη Ρωσία ούτε προίκα είχα.

Ερευνητής: Όχι προίκα, κάτι σκεύη έστω να είναι από την πατρίδα.

Πληροφορητής: Τίποτα.

Ερευνητής: Τίποτα. Αφού κάηκες είπες τόσες φορές.

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα δεν είχα. Η πεθερά μου αν είχε, τα πουλήσε για να ταΐσει τα παιδιά της. Και το δαχτυλίδι που μου έκαναν, το πουλήσαμε για να φάνε τα παιδιά μας. Και η πεθερά μου πολύ νέα πέθανε. Και όταν πέθανε η μάνα του, έλεγε εγώ τώρα τι θα κάνω; Η πεθερά μου διοικούσε το σπίτι. Και του είπα, τι θα κάνουμε; Θα δουλέψουμε και θα ζήσουμε.

Ερευνητής: Ήσουν αγαπημένη με την πεθερά σου; πληροφορητής

Με την πεθερά μου δεν κάτσαμε πολύ, δύο μήνες. Και θέλαμε να αποκτήσουμε ένα κομματάκι χωράφι και δεν μας έδιναν. Τελικά πήγαμε στον πρόεδρο. Ήτανε δύο στρέμματα, πάτε, δουλέψτε, είπε. Και κάναμε καπνά και μετά ξεχερσώσαμε δάσος και κάναμε χωράφια.

Ερευνητής: Πώς τα ξεχερσώνετε; Με ποιο τρόπο;

Πληροφορητής: Με τη σκαπάνη.

Ερευνητής: Ήτανε γεμάτο ρίζες;

Πληροφορητής: Εύκολα ήτανε τα χωράφια, εκείνα δάση ήτανε. Όσα ξύλα μπορούσαμε τα βγάζαμε, τα άλλα τα αφήναμε και προχωρούσαμε. Και στη συνέχεια τα βγάζαμε.

Ερευνητής: Και πόσο κλήρο είχατε;

Πληροφορητής: Ύστερα όταν δώσανε κλήρο, 30 στρέμματα είχαμε.

Ερευνητής: Τώρα τα χωράφια τα έχετε στη Σφενδάμη;

Πληροφορητής: Τα πουλήσαμε.

Ερευνητής: Μόνον και μόνον να μη τους βλέπεις.

Πληροφορητής: Και αγοράσαμε εδώ 8 στρέμματα. Τώρα τα μοίρασαν τα παιδιά.

Ερευνητής: Τώρα ζεις με τον γιο σου.

Πληροφορητής: Με τον γιο μου.

Ερευνητής: Είσαι ευτυχισμένη τελικά όμως.

Πληροφορητής: Ατώρα είμαι ευτυχισμένη, τι να κάνω. Εγγόνια μεγαλώνω.

Ερευνητής: Θεία Σουζάνα, ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΚΟΤΥΩΡΑ (ΟΡΝΤΟΥ)

Βρισκόταν σε απόσταση 47 χιλ. από Κερασούντα και 168 από Κερασούντα. Ήταν αποικία της Σινώπης από τον 5ο αιώνα π.Χ. Στα μέσα του 19ου αιώνα γνωρίζει μεγάλη οικονομική άνθηση και ο πληθυσμός αυξάνεται ραγδαία. Από τους 12 χιλιάδες κατοίκους οι μισοί είναι Έλληνες και οι υπόλοιποι Τούρκοι και Αρμένιοι. Οι Έλληνες έχουν στα χέρια τους όλο το εμπόριο και έτσι αποκτούν οικονομική δύναμη. Είχε εύφορη ενδοχώρα και οι κάτοικοι ασχολούνταν με γεωργία και κτηνοτροφία. Παρήγαγαν φουντούκια, καλαμπόκι και κάνναβη. Άκμαζε και η τέχνη της ταπητουργίας με ετήσια παραγωγή 15.000 αρσίν (= -πηχus).

Η ενδοχώρα αριθμούσε 309 χωριά και 120.000 κατοίκους. Από αυτούς οι μισοί περίπου ήταν Πόντιοι και οι περισσότεροι χάθηκαν και δεν ήρθαν ποτέ στην Ελλάδα.

Είχε δύο ελληνικές συνοικίες, της Υπαπαντής (τη Παναΐας ή Πέραν μαχαλά) στους πρόποδες του όρους Μπόζ Τεπέ δυτικά και του Αγίου Γεωργίου (Τῶαιρ' μαχλεσί) ανατολικά της πόλης. Στα τέλη του 19ου αιώνα οι κάτοικοι οι προερχόμενοι από την Χαλδεΐα ίδρυσαν και μια τρίτη συνοικία, αυτή του Αγίου Νικολάου (Ποχλού Τερέ).

Η συνοικία της Υπαπαντής ήταν τόπος κατοικίας των εύπορων οικογενειών με πολύ ωραία σπίτια και αρχοντικά.

Κάθε συνοικία είχε τον δικό της ναό και το σχολείο. Στην συνοικία της Υπαπαντής ήταν και η περίφημη «Ψωμιάδειος Σχολή» που λειτουργούσε ως ημιγυμνάσιο και κτίστηκε το 1878 με δωρεά 3.000 χρυσές λίρες από τον Σ. Ψωμιάδη.

Κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα (1912) κτίστηκε το «Πολυκάρπειο Παρθεναγωγείο» από τον μητροπολίτη Νεοκαισάρειας και Κοτυώρων Πολύκαρπο. Είχε πέντε τάξεις και φοιτούσαν 200 μαθητές.

Τέλος η «Καρυπίδειος Σχολή», δημοτικό σχολείο αρρένων που κτίστηκε το 1895 με δαπάνες του Χαράλαμπου Καρυπίδη.

Μαρτυρία 1η

Πληροφορητής: Αλεξανδρίδης Γιώργος

Ερευνητής: Θέλω να λες μας ο σύλλογός -ι- μουν, θέλω να λες μας τη ζωή σ' όλον, γιατί είσαι ένας ξεριζωμένος ασ' σον Πόντο. Πότε εγεννέθες και λοιπά.

Πληροφορητής: Εγώ εγεννέθα το 1908.

Ερευνητής: Λοιπόν το 1908.

Πληροφορητής: Το 1908 εγεννέθα. Εν τω μεταξύ το 1917, το '17 ήρθαν οι Ρώσοι. Τότες επαναστάτησε ορισμένα πλοία, στόλος, πολεμικά, ήρθαν στην Ορντού. Έβγαλαν αγήματα όξω. Βομβάρδισαν τα παράλια απ' το πέλαγο, δεν άφησαν ούτε βάρκα μικρή. Ποντιακά ας λέγομ' ατα.

Ερευνητής: Ποντιακά θέλω, από έν'.

Πληροφορητής: Όλα εντώκαν, ερήμαξαν ατα, μικρό καϊκ' πα 'κ' επέλεκαν. Εν τω μεταξύ έβγαλαν αγήματα, στρατό οξουκά, σο Τῶαιρ' τη μαχαλά, σ' εμέτερον τη μαχαλά

Ερευνητής: Τ' εσέτερο ποίο έν', εσύ είσαι σ' όποιο μαχαλά τη Ποχλού Τερέ;

Πληροφορητής: Όχι, πώς έλεγάν α', στάσου.

Ερευνητής: Άγιος Νικόλαος;

Πληροφορητής: Άγιος Νικόλαος έτονε ενορία του Αγίου Νικολάου.

Ερευνητής: Παλαιότερα είχε άλλο ονομασία;

Πληροφορητής: Πιλπίλ Τερέ έλεγάν α'. όταν έρθε ο εισαγγελέας αδά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και είπε τονε ο Θόδωρο αβού-τος έν' χαϊλής Ορτουλούς, καθαυτού Ορτου-λούς και εκούξε με, επήγα σουμά ν' ατ', λέει από πού μαχαλά είσαι; Ας' σην Πιλπίλ Τερέ. Πιλπίλ λένε οι Τούρκ' τ' αηδόνα και λέγ' ατονε ασ' σην Πιλπίλ Τερέ, τουρκικά λέγ' ατονε Πιλπίλ Τερέ είμαι. Πιλπίλ Τερέ, λέει, εγέλασε ατός.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λέγ' ατον κι εγώ πα "neden güldün", γιατί εγέλασες λέγ' ατονε, εγώ εν-νόησα το, λέγ' ατονε. Όστε εννόησες α', λέει. Και άλλο τόσο εγέλασε. Δηλαδή έλεγάν α' Ποχλού Τερέ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Άσκεμο όνομα.

Ερευνητής: Άσκεμο όνομα.

Πληροφορητής: Αλλά είπε με ατός από ποιον μαχαλά είσαι.

Ερευνητής: Ααα και είπες.

Πληροφορητής: Πιλπίλ Τερέ είπα τονε.

Ερευνητής: Α, τα αηδόνια που κελαηδούνε.

Πληροφορητής: Εκείνος πα εγέλασε. Μετά που λες ο ρωσικός ο στρατός όταν βγήκε έξω, οξουκέσ' σε κάθε γωνία έβαλαν έναν πολυβόλο. Το δε νοσοκομείο, έτον νοσοκομείο εκεί, όλοι οι οποίοι ήταν στρατεύσιμοι, εφάσσανε λίρας για να μην πάνε εξορία σα Μεσόγεια, εδήλωσαν ως άρρωστοι. Έφαγαν τα παράδας οι Τούρκ' και εσέγκαν ατ'ς εκείαπέσ'. Φουντουκομάγαζο μεγάλο ήταν καμιά 100 νομάτ, ίσως και παραπάνω 150 παιδιά άσπρα φορεμέν'. Προτού να έβγαινε οξουκά ο στρατός...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η εντολή ασ' σοιν Τούρκ'ς ατείντς 'κ' απελέκετε ασ' σο νοσομείο να εβγών'νε οξουκέσ', ερίαζαν στην σκάλα με τα όπλα έτοιμα, κανείς 'κ' 'α κατηβαίν', 'α σκοτώνομ' εσας, αν κατηβαίνετε. Εν τω μεταξύ σο πλοίο σο πολεμικό έτονε ένας ασ' στην Ορντού, ασ' στην Υπαπαντή στην Παναϊα.

Ερευνητής: Λίγο προτού συνεχίεις, θέλω να ευτάς την περιγραφή τη Ορντούς. Πώς θυμάσαι εσύ το παιδάκι το πόσο χρονών που έφυες από κει, πώς έτονε η Ορντού, γειτονία σ' και πάνω. Η Ορντού έν' έναν παραθαλάσσιο πόλη.

Πληροφορητής: Παραθαλάσσιο ναι, παραθαλάσσιο. Απ' το Τθαϊρ που λέμε, απ' τον Άι Γιώργη μόλις τέρμα στο ίσωμα εσταμάτανες και ύστερα έβγαινες ανηφοριά, εκεί το Πέραν η μαχαλά έτονε βράχια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βράχια και η μητρόπολη έτονε εκεί.

Ερευνητής: Η εκκλησία η Υπαπαντή.

Πληροφορητής: Και επέναμε εμείς εκί πέρα ελούσκουμενες. Σ' εμέτερα έτονε άμμος, καθαρός άμμος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επέναμε ελούσκουμενες και οι Τούρκ' είχαν τούτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φυτεμένα δηλαδή για τους πεθαμένους. Όσοι επεράν'ναν, έπαιρναν έτρωγαν, δηλαδή δεν τους πείραζαν. Εμείς, ελούσκουμενες, επείναναμε, επέναμε σα τούτα, στρωματσάδα τα μύιας πα γομάτο ετδίλαζαν ατα αποπάν'. Τα καθαρά, καθαρά έτρωγάμε, γουμ πα έτρωγαμε, επέναμε ξάν' ελούσκουμενες. Έρχουτον ο σ'χωρεμένον ο Μουχαήλτς, επαίρνε την ζωστήρα

γατς, 'α τδιαλεύ' σας η χαβά, 'α 'ποθάνετε. Εμείς τα παιδιά ετσιλτίγουμενες.

Ερευνητής: Θυμάσ' α';

Πληροφορητής: Ήτανε ωραία πόλις.

Ερευνητής: Ωραία πόλις.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ...

Ερευνητής: Ναι, θέλω να λες με για τη γειτονία σ', ο Άγιος Νικόλαος πώς έτονε η εκκλησία ατό, πώς θυμάσ' α' περίπου;

Πληροφορητής: Μεγάλο, εγώ κάθε μέρα στην εκκλησία απέσ' έμ'νε.

Ερευνητής: Α! έσ'νε...

Πληροφορητής: Όχι, επένα δηλαδή ενωρίς εσκούμ'νες, έπαιζαμε, προτού να έρχουνταν τα παιδιά, επένα πιο νωρίς εγώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τον Τίμο μαζί εκάθουμενες, ση Τίμονος τη Καρύπ' το σπít' έστεκαμε ατότες.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Και εγάπανα και τα κοκκία.

Ερευνητής: Α, τα κόλλυβα.

Πληροφορητής: Εφέρ'νανε κόλλυβα, έναν δίλαβο είχανε, εσύρ'ναν ατα εκείαπέσ'. Εζούλιζα εγώ, εκαθάριζα τα καντήλας, έφτηνα. Έναν ημέρα εσέβα απέσ' και απ' το Άγιο Βήμα επέρασα ατς'. Ο ποπά Στάθιο έναν θαμαρέα εδέκε με. Είπα τον, πάτερ, γιατί κρούς με, είπα τον. Απαδά απαγορεύεται, δεν τον ξέρεις, είπε, αυστηρώς απαγορεύεται. Έφαγα τη θαμαρέα, εγάπανα την εκκλησία εδώ που τα λέμε δηλαδή.

Ερευνητής: Η μάνα σ' έτον, ο πατέρα σ' άνθρωποι της εκκλησίας πολλά;

Πληροφορητής: Αχά, βέβαια.

Ερευνητής: Η ορθοδοξία δηλαδή έτον το πρώτο πράγμα σε κάθε οικογένεια απέσ'.

Πληροφορητής: Μα τι λες τώρα.

Ερευνητής: Λίγο τον Άγιο Νικόλαο πώς έτονε, άμον ποίο εκκλησία παραλληλίζεις αδά, μπάρμπα Γιώργο;

Πληροφορητής: Έτονε άμον την Αγία Τριάδα, άμον την Αγία Τριάδα.

Ερευνητής: Το ίδιο σχέδιο.

Πληροφορητής: Εμπροστά έτονε σο Άγιο Βήμα είχε σκαλοπάτια.

Ερευνητής: Πόσα;

Πληροφορητής: Είχε περίπου έξ σκαλοπάτια πέρα για πέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και όταν 'α 'βαφταν τ' ωβά για το Πάσχα, επέναμε, δεν θυμάμαι ακριβώς, μεγάλη Πέμπτη.

Ερευνητής: Πέμπτη έβαφταν τ' ωβά.
Πληροφορητής: Μεγάλη Πέμπτη επαίρναμε και επέναμε με τα καλάθη τ' ωβά και εκάθουμ'νες τα μωρά ση σειρά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εγώ έτονε ασ' χωρίο έναν παι-δόπο εμπροστά μ' τα μαλλία ατ' ένας σαρ-ρούς τα μαλία ατ' τρανά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Την λαμπάδα όπως εκράνα άτσ', είπα αβούτος τα μαλία ατ' τρανά είναι...
Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά
Πληροφορητής: Ολίγο ας κόφτ' ατα. Η λαμπάδα επίανε, εκόλτσα σο αποπίσ' μερέα σα μαλλία τ' κεκά, φουρρ το κιφάλ'ν ατ' έρπαξεν αμάν, έτριψα το κιφάλ'ν αχθε, ενέβ'σ' ατο. Τ' εποίκα τη δουλεία. Πού να φανταστώ, δηλαδή εξέρτς σαν να είχε βενζίνα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μετά βέβαια ένουμ'νε εννέα χρονών, αυτό που λέγω σε έμ'νε πιο μικρός. Εννέα χρονών όταν έρθανε οι Ρώσοι. Έβγα-λαν στρατό οξουκά. Ο πατέρα μ' πα έν' σο σπίτι' απέσ'. Ση Τδεχέλ' τ' οσπίτ' αντίκρυ έ-τονε τεμέτερο τ' οσπίτ'.
Ερευνητής: Δηλαδή είσαι στην ενορία Άγιος Νι-κόλαος.
Πληροφορητής: Ναι. Εν τω μεταξύ ο πατέρα μ'...
Ερευνητής: Ση Μανουδάκ' το πεγάδ' και πού;
Πληροφορητής: Σ' εκείν' τη στράτα.
Ερευνητής: Σ' εκείν' τη στράτα είσαι, επειδή επήγα με τον πατέρα μ'.
Πληροφορητής: Ση Τελεντζή τ' οσπίτ' και σο πεγάδ' ση μέσ' εκεί. Ση γιαγιάς -ι-σ' παρα-κάτω σ' εκείν' τη σειρά.
Ερευνητής: Σ' εκείν' τη σειρά.
Πληροφορητής: Σ' εκείν' τη σειρά. Σταυροδρόμι έτονε και οπίσ' πα έτονε, πώς έλεγάν ατονε, το σχολείον εκείνος έχτισεν, ασ' σοιν Καρυ-πογλάντς έτονε.
Ερευνητής: Ναι, ο Καρύπογλους ο Χατζή Χαρά-λαμπο το σχολείο.
Πληροφορητής: Ένας ψηλός έτονε.
Ερευνητής: Ναι, ναι τη πατέρας -ι- τη πάππος αδελφό.
Πληροφορητής: Μετ' εκείνον έμ'νες γειτονιά, τα οικόπεδα μουν ήταν άτσ' κολλητά.
Ερευνητής: Κολλητά. Εκείνος έτον τη λυκοπάπ-πος -ι- μ' αδελφό.
Πληροφορητής: Ήτανε πολύ καλός.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ξαλβάρ εφόρ'νε κέλα παλαιά άτσ'.

Ερευνητής: Ναι. Δίπλα έτον Άι Νικόλας με το σχολείο;
Πληροφορητής: Με το σχολείο βέβαια.
Ερευνητής: Εκείνο πα ατός έχτισεν.
Πληροφορητής: Το σχολείο έτονε κοντά.
Ερευνητής: Ναι το σχολείο, η Καρυπίδειος Σχολή, επήες σ' από το σχολείο εσύ;
Πληροφορητής: Εγώ εκεί επήγα.
Ερευνητής: Εκεί επήες. Ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Όταν έρθαμε... εννέα χρονών επήγαμε στην Ρουσία. Τότες οι Ρώσοι τον σταυρό σ' 'α 'φτας παϊτόν παραχότ, 'α πας στην θάλασσα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεβατέστε σο βαπόρ.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Παραχότ έλεγαν το βαπόρ, αλλά 'α ποίνες το σταυρό σ' και ύστερα 'α ξε-κίνανες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Βέβαια. Ένας όνομα και μη χω-ριό ασ' εμετέρτς απαδά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αντρόγυνο έτανε. Περισσότερο έτανε Αρμενάντ' απέσ', οι οποίες είχανε και τη μανία σοι Τούρκ'ς, και σείτα επέναμε στην θάλασσα τρει νομάτ' Τούρκ' οι καημέν' με τα τδαραυχιόπα τουν και εσέγκεν ατ'ς ση σειρά, εκατάλαβαν ότι 'α σκοτών' ατ'ς. Με τ' ομ-μάτα μ' είδ' ατο δηλαδή που επέναμε στην θά-λασσα σουμά εννέα χρονών έμ'νε. Ερρούξεν κά' ένας και εφίλ'νεν τα ποδάρα ατ'. Εκείνος έσκωσεν ατον απάν' και ταν ταν...
Ερευνητής: Έπλωσεν ατ'ς αφκά.
Πληροφορητής: Έπλωσεν ατ'ς αφκά. Και ατόν τον άλλον ασ' τ' εμετέρτς που έτονε, είπεν ατονε, ποίσον σταυρό, Γιάννε, 'α σκοτών'νε σε, εγώ τον Χριστό 'κ' αρνούμαι, είπε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Θέλω να πω πόσον μανία εί-χανε, εκατάλαβαν ότι Ορωμαίοι είναι και επέ-λεκαν ατ'ς. Τότε ασ' σοι Τσογούς έλεγαν είχαν, εκείνεν εσκότωσαν ατηνε. Ήξερε και κάτ' ρωσικά κα άμον κάτ' είπεν μια κουβέντα.
Ερευνητής: Η ιστορία γράφτ' ασά τραγικότερα που έζησε ο Πόντος έν' από που λες με τα παπόρα που έρθαν το '17 και έτονε Αύγου-στος ή Ιούλιος ο μήνας.
Πληροφορητής: Καλοκαίρ' έτονε.
Ερευνητής: Ναι καλοκαίρ' έτονε. Αυτή τη σκηνή πώς θυμάσ' α' εσύ, θέλω να λες με.
Πληροφορητής: Αυτή τη σκηνή θυμάμ' α' πολύ καλά. Εγώ έμ'νε σ' αδελφής -ι- μ' τη τρανέσ-

σας, ση Παρθένας. Εκείνε ο άντρας ατ'ς εφά-
σεν λίρας και έτονε εκεί στο νοσοκομείο σ'
άσπρα φορεμένος εκείνος πα για να μην...

Ερευνητής: Το νοσοκομείο έτον σο Τσαϊρ ή
σο...;

Πληροφορητής: Όχι, ση θάλασσα σουμά.

Ερευνητής: Ση θάλασσα σουμά, ναι.

Πληροφορητής: Σ' εμέτερο ση μαχαλά ση θά-
λασσα σουμά. Φουντουκομάγαζα ήταν αυτά
μεγάλα και εκεί, εκειάπες' εποίκαν' α' νοσο-
κομείο. Εν τω μεταξύ τέσσερα μωρά η αδελφή
μ', εγώ πά έμ'νε μετ' εκείνεν, έτυχα μετ' εκεί-
νεν. Η μητέρα μ' επέθανε, ο πατέρα μ' έτονε
σην Ορντού, ο Μουχαήλτς έτονε εξορία. Εν
τω μεταξύ είχε και κάτ' κουμάδα κουστουμ-
λούκια, ράφτης έτον ο γαμπρό μ', ας λέγομε,
εκουβάλεσαν ατα τόπα, τόπα ση σκάλα
σουμά. Έστεκαμε εμείς, η αδελφή μ' επένε και
έρχουτον η Παρθένα, έγκεν ατα σην σκάλα,
σην σκάλα απάν' όλα. Πού να πάει; Κανένας
'κ' επόρ'νε, έπρεπε να έξεις ανθρώπ'ς μεγάλους
για να βοηθούνε να μπαίντς απέσ'. Τώρα
αυτό το νοσοκομείο που έτον οι Τούρκ' οι
αστυνομικοί δεν τους άφηναν να βγουν όξω.
Σου λέει αυτοί είναι λεοντάρα, εξέρ'ν' α' ότι οι
Τούρκοι οι τρανοί και σου λέει ατείντς 'κ' 'α
πελέκετε τ'ς να βγών'νε οξωκά. Εν τω μεταξύ
σύρ'νε τρία οβίδας σο νοσοκομείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ασ' σο Τσαϊρ τη μαχαλά
έτον ένας χαλατδή, Λάμπο έλεγάν ατονε, ο
οποίος ετραυματίε εκεί απάν' και οι Τούρκ' οι
αστυνομικοί μόλις εντώκαν τα οβίδας, εφο-
γώθαν ατείν, είπαν ατ'ς επάρτε τ'ς και
εβγάλτε οξουκές'. Κουβαλέστε ατ'ς έξω σα
παχτδέδες, σα φουντούκ' παχτδέδες. Επήραν
ατ'ς, εσέγκαν ατ'ς ση γραμμή και εκουβάλε-
σαν ατ'ς. Επήραν ατ'ς και επήγαν σην παχτδέ
απέσ', σ' εμέτερο τη μαχαλά μερέα σην
παχτδέ. Είχανε δε ένα υδροπλάνο οι Ρώσοι,
το οποίο σε χαμηλό ύψος 20, 25 μέτρα απα-
γκές' σα παχτδέδες. Εξέραν αυτοί ότι τα παι-
διά ήταν εκειάπάν', αυτοί η νεολαία, και
έμαθαν ότι, γι' αυτό έσυραν εκεί να φοβερίζ'ν
ατ'ς να εβγάλ'ν ατ'ς οξώκα και να φεύ'νε να
έρχουνταν σην θάλασσα να τερούν ο καθένας
την οικογένεια ατ', ξέρω γω, να μπαίνομε σα
βαπόρα. Εν τω μεταξύ το υδροπλάνο εγύριζε
άτσ' χαμηλά σα παχτδέδας απάν'. Όλοι ήταν
στα άσπρα, ασπρόφοροι. Τ' αεροπλάνο μόλις
είδεν ατ'ς, επήρε χαπάρ', σου λέει αβουτείν οι
άρρωστοι, εκείνος εξέρ'νε ασ' σο Πέραν τη
μαχαλά ποίος έτον, αυτή την περίπτωση, ότι

εφάζ'ναν παράδας και...

Ερευνητής: Έμπαιναν σο νοσοκομείο.

Πληροφορητής: Ναι. Εβάλ'ναν ατ'ς σο νοσοκο-
μείο, όλα εμοίρεζαν ατα. Λοιπόν εν τω μεταξύ
εγομώθε η θάλασσα το κεκά ασπρόφοροι.
Όταν το υδροπλάνο άρχισε να βάλλει με τα
πολυβόλα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στον αέρα, αυτοί που τους φύ-
λαγαν, άφησαν και έφυγαν. Ενώ από κάτω αν
τραβούσαν, θα τους σκότωναν κιόλα. Αλλά
δεν τους έκοβε και έφυγαν. Έφυγαν και γέμι-
σεν η θάλασσα ασπρόφοροι. Έρχεται ο γα-
μπρό μ', λέει εσείς ακόμαν αδακά είστουνε;
Λέει η αδελφή μ' τι να κάνουμε ποίος 'α βοη-
θά μαςε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τα μωρά και ξέρω γω. Εκείν'
τα υφάσματα όλα επέλεκαμ' ατα εκεκά. Πώς
φεύομε τώρα και πάμε σο βαπόρ'; Εκείνος
ήξερε και από βάρκα και απ' αυτά. Έτονε
έναν τρανόν καϊκ' σην σκάλα σουμά. Εμείς
ελουσκουμ'νες εκεί, έπαιζάμε και έμπαιναμε
εκειάπες' εκρύφκουμ'νες. Ατόσον χαραμάδες,
δηλαδή τρεις πόντοι ανοιγμένα τα σανίδα.
Λέει ο γαμπρό μ' ελάτε αδά, παιδιά, αβούτο
'α σύρομ' α' απέσ' σην θάλασσα, ίσαμε να γο-
μούται νερό, 'α νεβράγουμες στο κάτω, κάτω.
Τα μωρά πα 'α νεβράγουνταν, αλλά φούρκι-
γμα 'κ' έν'. 'Α φτάνομε, 'α προλαβαίνομε και
εμπαίνομε σο βαπόρ'. Εν τω μεταξύ...

Ερευνητής: Το βαπόρ' έφυε ή μακρά έτον;

Πληροφορητής: Όχι, μακρά διότι ρηχά τα νερά
και ήτανε αγκυροβολημένο βαθιά ήταν. Εν
τω μεταξύ σύρομ' α' απέσ' σην θάλασσα
γουρρρρρρ ο κόσμος εγομώθεν απέσ'. Ήταν
ρηχά τα νερά, κάθισε, το ίτο εκάτσε. Εβγατέ-
στεν οξουκά αγλήγορα πάμπα πούμπα το
καϊκ' 'κί ξεκινά, εκάτσε κά'. Εσείς εγομώθετε
απέσ' μερέα, σταθέστε ας βάλομε λίγο σο
βάθος και ύστερα εμπαίνετε απέσ'. Εξέβαν
οξωκά όλ'. Έτον και ο, πώς έλεγαν ατονε, ο
Χάμπο ο δέσκαλο, δέσκαλός έτον ατός, τη
ποπά Τερζέν αδελφό έτονε μου φαίνεται. Κι
εκείνος έτονε, η γυναίκα τ' επέθανε και επή-
ρεν είναι άλλεν. Και η καημέντσα εκείνη η
πρώτη που εσέβεν, θερώ ελέπ' ατην...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο καϊκ' απέσ' εκείνεν πα εξέ-
γκαν ατην. Ύστερα εκείνη εχάθε.

Ερευνητής: Εχάθε.

Πληροφορητής: Ο Χάμπο εράευν ατηνε σ' έναν
βενζινάκατο εφάσεν τοι Ρώσους, δεν θυμάμαι

πόσα λίρας, και έρθε η βενζινάκατο να παίρ' την γαρήν ατ' και πάνε σο παπόρ'. Δεν ξέρω, θυμάμαι είχε και ασ' την πρώτη τη γυναίκαν ατ' δύο μωρά είχε. Εν τω μεταξύ η Ευρώπη τ' εμέτερο νιόπαντρη έτονε, έτονε εκεί απάν' ση σκάλα κεκά. Ο άντρας ατ'ς έτονε άρρωστος, αδιάθετος έτονε. Μόλις έρθε η βενζινάκατο, σύρε τον απέσ' μερέα και λαγγεύ' και εκείνε απέσ' την βενζινάκατο. Εκείνε επήε με το πολεμικό ασ' την Τραπεζούντα. Εμείς ετράβηξαμε από εκεί εμείς που ο γαμπρό μ' εσέγκε μας απέσ'. Όλ' εσέγκαν τα οικογένειας ατουνε. Μόλις έφτασαμε σο βαπόρ' καμιά εφτά, οχτώ μέτρα ακόμα, το καϊκ' όμως εγομώθεν νερό. Δηλαδή πέντε πόντοι κι άλλο, κάτω δεν πήγαινε, δεν πνιγόμασταν, αλλά στον αφρό θα ήταν, στον αφρό θα ήταν. Ο γαμπρό μ' ετσάϊξεν σο βαπόρ', συρέστε έναν σκoiνίν, λέει, 'α φουρκίζουνταν τα μωρά. Έριξαν το σκoiνί, επήρε εκείνος βίρα, βίρα εκόλτσαμε την σκάλα. Στην σειρά εκάθουντανανε εκείν' μίαν τα μωρά τάκα, τάκα εδέκαν, εξέβαμε απάν' σο βαπόρ'. Εξέβαμε απάν' σο βαπόρ' πεινασμέν' και υπήρχε πείνα τότε, όπως εδώ δηλαδή ήτανε με τον πόλεμο αυτόν, τον δεύτερο παγκόσμιο, το ίδιο και εκεί, πείνα. Σα Πλάτανα μόλις έφτασαμε, κοντά στην Τραπεζούντα, μαούνα απαδά μερέα και απ' εκεί μερέα είχαν απέσ' ψωμία και μάπας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αποφκά εσύρ'ναν ατα απάν' και όποιος προλάβαινε, έρπαζε.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά 'α λέγω σε κάτ' ο μπάρμπα Στέφανο ντο έλεε με, τα μάπας από εθύμ'ψες μ' α'

Πληροφορητής: Εσύρ'ναν ατα απάν', ο γαμπρό μουν πα ο σ'χωρεμένον επήρε έναν ψωμί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τρανά ψωμία έτανε. Επήρε το ψωμί, εσέγκεν α' την γολτούν ατ' αφκά και 'α φέρνεν' α' σ' εμάς, μωρά για. Τράκ κάποιος αποπίσ', πολλοί ήτανε, μέσα γεμάτο ήτανε, έρπαξεν α' απαδά, απαδά, απακεί εχάσεν ατονε. Επήρε το ψωμί εκείνος, εμείς επέμ'ναμε πεινασμέν'. Έφτασαμε την Τραπεζούντα. Οι Ρώσοι εποίκαν το λιμάν' ατότες, δεν είχε λιμάνι. Και όταν φτάσαμε εκεί, τερών έξ' μερέαν, 'μω την πίστη σ', ατώρα χιόνω είναι ακείνα, ντό είναι; ένα σαν βουνό έτανε όλω αλεύρω, τδουβάλω αλεύρω άσπρα γομάτο. Και εγώ λέω αβούτο χιόν έν', ντό έν'; Ασ' σο παπόρ' αποπάν'. Μόλις εκατήβαμε εις παράταξιν όλ'

στην σειρά απαδά μερέα και επεκεί μερέα οι Τραπεζούντιοι, πολύ φιλότιμοι, πολύ. Φραντσιόλες από δω και από κει ση σειρά στην άκρα όποιος περνούσε μικροί, τρανοί, μικροί, απ' έναν φραντσιόλα. Επήρα το στην εγκάλα μ' εγώ λάιξιμο, πεινασμέν' για.

Ερευνητής: Πεινασμέν'.

Πληροφορητής: Επήγαμε απάν' την Ποζ Τεπέ λέν' α' εκεί πα, η Ορντού όπως έχ' την Ποζ Τεπέ, εκεί πα έν'στην Τραπεζούντα Ποζ Τεπέ. Επήγαμε την Παναϊα εκεί τα θαμοβάρα τδái, τδái, βούτορο και τδái. Εν τω μεταξύ έρ'ται μία οικογένεια, πλούσιοι έταν ατείν, αυτός είχε...

Ερευνητής: Θέλω να διακόπτω σε, πόσον ώρα εποίκες ασ' σο λιμάν' τη Ορντούς να πάτε σο λιμάν' τη Τραπεζούντας; Πόσα ώρας;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι ακριβώς πόσα ώρας, αλλά παντως πριν το μεσημέρ' έτονε, όταν έφυγαμε, εποίκαμε πολύ ώρα, διότι επίασε μας τρικυμία. Επίασε μας τρικυμία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έρθαν τα δύο πολεμικά τα ρωσικά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεξιά, αριστερά εκλείδωσαν την θάλασσα, εποίκαν εμας άμον λιμάν' και ενδιάμεσα επέναμε εμείς, το παπόρ' και εκείνα απαδά κι απακεί εκράναν τα κύματα.

Ερευνητής: Πόσα άτομα περίπου υπολογίεις να έστουν απέσ' σο πλοίο; Έτον και η μάνα μ' και ο θείο Στέφανο απέσ' σ' ατό το πλοίο.

Πληροφορητής: Έμ'νες πολλοί, δεν θυμάμαι ακριβώς πόσοι.

Ερευνητής: Δηλαδή γύρω στα 500 άτομα;

Πληροφορητής: Έτανε.

Ερευνητής: Έτανε. Μωρά;

Πληροφορητής: Αφού όλη η Ορντού, όπως ελέπ'ς τη Σμύρνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πώς έντον στην προκυμαία της Σμύρνης, τη φωτογραφία όταν ελέπω εγώ, εθερώ είμες στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ακριβώς αράτσ' όλος ο κόσμος, γυναικόπαιδα εγομώθαν εκεί. Από κει την Παναϊα που έμ'νες, έρθε ένας ο οποίος είχε μαγαζί βουτύρατα χοντρική πουλούσε. Αυτός προτού να πάμε απάν' την Ποζ τεπέ, επέναμε αφκά σ' έναν σχολείο και ύστερα επήραν εμας και επήγαν εκεί απάν'. Εκεί κοντά έτον ο στρατώνας, οι Ρώσοι έταν εκεί ακόμαν. Εμείς ό,τι είχε ο καθένας τέντζερε είχε, χαπάχ' είχε,

ό, τι είχε, επέναμε εκεί σο φαΐ στην στρατώννα. Και ο αξιωματικό, μικρά μωρά έμ'νες, ελάτε αδά, έλεε, πολύ φιλότιμοι. Εβάλ'νανε μας στην σειρά και εδίνε πρώτη φορά εμάς φαΐ και ύστερα εδίνε τοι στρατιώτ'ς. Φαΐα είχανε πόλικά, όλο με βούτορο. Πιλάφ' ασ' τ' εποίναν, το ζομερό όπως ν' έτονε, εμείς πα 'κ' επόρ'ναμε έτσι αυτό, αλλά πιλάφ' όσταν είχαν, είχαν έναν κουτάλα, άτσ' τρανό, ένας, ένας επέναμε και τόγκας τ' εντούνεν α' σο σαχάν' απέσ' και το μισό εξύουτον οξουκά, πολλά τρανά έταν, εξέρτς, και επαίρναμε μετά και επέναμε σο σχολείο. Από κει μετά έρθαν ατείν απάν', ο πλούσιο ατός, είπε με κέλα η αδελφή μ', ατώρα τελευταία την Ευρώπη ερώτεσα, ενέσπαλα το παράνομα τ', πολύ καλοί άνθρωποι. Έρθαν στην Ποζ Τεπέ στην Παναϊαν, λέει, θέλομε, όπως έταν οι πρόσφυγες όλ' ξάπλα εκεί, μία νεόπαντρη, γιατί έχομε τέσσερα παιδιά εμείς μικρά, όπως εμέν, και μόνον αντρώγυνο. Να έχομ' ατ'ς σο σπίτ' ίσαμε να τακτοποιούνταν να πάνε όπου θέλ'νε, 'α παίρομ' ατ'ς σο σπίτ'. Η Ευρώπη λέει αμάν εγώ εμείς νεόπαντροι είμες. Έλα, λέει ατην, έπαρ' και τον άντρα σ' κι έλα. Μόλις εξεκίνησαν, εγώ εκλαψα. Λέγω πού πας; Εγώ; Εσύ, λέει, 'α στέκ'ς με την Παρθένα. Όχι, λέγω, εγώ μετ' εσέν 'α 'ρχουμαι. Ετέρεσαν ατείν, άφ'ς ατονε, άφ'ς ατονε ας έρ'ται. Επήγαμε μαζί. Επήγαμε σ' οσπίτ', επήρε με καριόλα αμάν. Τέσσερα αγούργα είχε ατός. Επήρε με καριόλα, επήρε μία φουσαρμόνικα, τα παιδόπα ατ' είχαν. Εν τω μεταξύ εγώ επένα σο μαγαζί την ημέρα τρία, τέσσερα φορές επένα, θείο, θέλ'τς τίποτα; Ερώτανα τονε. Τώρα όταν εκάτσαμε σο τραπέζ' όλ' μαζί, οικογένεια ατ' και μείς, Γιώργο, έλα αδακά σουμά μ' εσύ, έλεε ο σ'χωρεμένο. Έλεε η γαρή ατ' καλά τα παιδιά σ' γιατί 'κί κουίεις ατουκά και τον Γιώργο κουίεις; Ο Γιώργον κάθαν ημέραν, λέει, τρία, τέσσερα φορές έρ'ται σο μαγαζί και ρωτά με, λέει, θείο, θέλ'ς τίποτα; Πώς να μην έχ' ατον τον Γιώργο σουμά μ'. από κει...

Ερευνητής: Πόσο καιρό έμεινες μετ' ατόν;

Πληροφορητής: Επέμ'ναμε κάνα δύο μήνας εκάτσαμε. Εν τω μεταξύ φεύγομε, 'α πάμε σο Σοχούμ. Βάλ'νε μας σο παπόρ', εβγάλ'νε μας σο Βατούμ. Σο Βατούμ εξέγκαν εμασε σ' έναν σχολείο. 'Α τέρ'ναν πότε 'α ρχουτον κάναν παπόρ' και 'α φόρτωναν εμας, 'α πέναμε σο Σοχούμ. Σο Σοχούμ είχαμε τοι Μεταλιδαίους, εξάφ'λαι έμ'νες εξέρτς μετ' ατείντς και 'α πένναμε εκεί. 'Α τέρ'ναμε ντό 'α 'ίνουτον. Είχαμε

και έναν σο Τοχάτσοϊ, έναν πρώτο εξάδελφο τη πατέρας -ι- μ', ο οποίος οικονομικώς στέκονταν καλά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ένας εξάφλο τη πατέρα μ' επήε εκεί. Εμείς πα εκεί 'α πέναμε. 'Ατσ' πα ο γαμπρό μ' επίασε δουλεία καλά έτον εκεί, επέμ'νε εκεί, επέμ'νε σο Σοχούμ. Αλλά σο Πάτουμ όταν εξέβαμε, είχα και τον ανεψιό μ', τ' αδελφής -ι- μ' το παιδί, εκείνος ασ' εμέν έτονε τρία, τέσσερα χρόνια μικρότερος. Επήρα τον ασ' σο χέρ' και 'υρικλώσκουτον σο παζάρ'. Έναν μυρουδία κάτ' κεφαλάκια μικρά σο τεψί εβάλ'ναν ατα και εσκουντούλτσανε. Λέγ' ατον, Γιώργο, αβούτα ντ' έμορφα σκουντουλίζ'νε, αλλά παράδας 'κ' έχομε να αγοράζομε. Λέγω έλα αδά. Ντό έν', λέει. Έλα, εγώ 'α ψαλαφώ, εσύ πα ας είσαι μαζί μ', δίν' εμεν, δίνε και σεν. Και πάμ' παίρομε κεφαλάκι και τρώγομε. Κρατώ ατον ασ' σο χέρ' και πάμε σα μαγαζία. Έναν βοήθεια. Ο Γιώργο σύρ' το χέρι μ', 'α φεύ'. Πού απελέκ' ατον; Παίρω εγώ, παίρτς και συ.

Ερευνητής: Ναι, σωστά.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ εμάζεψαμε κάμποσα. Έναν πα μαγαζί, όπως αυτό στενόμακρο, παπούτσα γομάτο απέσ'. Εσέβαμε απέσ', στην κάσα κεκά κάθεται, θείο, έναν βοήθεια. Αδακά έλα, είπε ατός. Μητέρα, πατέρα ξεις; Λέω ο πατέρα μ' επέμ'νε στην Τουρκία. Ναι 'κ' είπα εκείνο, όταν εσέβαμε στην βάρκα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' εσέβε απέσ' στην βάρκα. Μόλις έφτασαμε σο πέλαγο, εθερώ ελέπ' ατον πάντα, είπε, Πάρθена, τον Γιώργο μετ' εσέν, εγώ εντώκεν στον νου μ' ο Μουχαήλτς 'α πάω ευρήκω τον Μουχαήλ σα Μεσόγεια.

Ερευνητής: Α! έτονε εκεί.

Πληροφορητής: Εξορία.

Ερευνητής: Έτον χήρος ο πατέρα σ';

Πληροφορητής: Ναι επέθανε η μητέρα μ'.

Ερευνητής: Επέθανε η μητέρα σ'.

Πληροφορητής: Έξ χρονών έμ'νε ασ' τ' επέθανε η μητέρα μ'.

Ερευνητής: Ορφανό ετράνυνες.

Πληροφορητής

Ελάγγεψε την θάλασσα με τα λώματα. 'Α πάω ευρήκω τον Μουχαήλ. Και όπως επήε ηύρεν ατον. Εν τω μεταξύ οι Τούρκ' εθέλ'ναν πακουρτσή σαν τον πατέρα μ'...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής

Και εξέρ'ναν ατονε, ειδοποίησαν να φέρ'ν ατονε και να παίρ' κι έναν κι άλλο μάστορα και να 'φτάνε καζάνα στρατιωτικά. Είπε έχω το παιδί μ', είπε, τεχνητής. Και με τον Μουχαήλ μαζί εκατήβαν ατείν πιο νωρίς, το '19.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότες εμείς ασ' Ρουσία εκλώ-σταμε οπίσ'.

Ερευνητής: Δύο χρόνα έσ'νε εξορία, ε;

Πληροφορητής: Ναι, έναν χρόνο επήγα σο σχολείο εκεί, ελληνικό σχολείο.

Ερευνητής: Στην Ρωσία.

Πληροφορητής: Τσεπέλ, Τσεπέλ λέν' α', σαν κωμόπολη ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί επήγαν έναν χρόνο σο σχολείο.

(Διακόπτεται απότομα η αφήγηση λόγω τεχνικού προβλήματος)

Πληροφορητής: Επήγα εκεί είχαμε τον Τσάρο τον δέσκαλο. Εκείνος έβγαλε τις συντάξεις των δασκάλων της Τουρκίας. Ήτανε πολύ...

Ερευνητής: Δραστήριος.

Πληροφορητής: Ήτανε 75 χρονών τετραπέρατος. Και εκείνος ασ' σο Πέραν τη μαχαλά έρχουτονε. Έτονε 70 χρονών τότε και η θεία σ' η Παρθένα έμ'νες μαζί Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Στην ίδια τάξη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τη γιαγιάς -ι- μ' η αδελφή, η Παρθένα.

Πληροφορητής: Εκείνε μεγαλύτερη έτονε μου φαίνεται ασ' εμέν.

Ερευνητής: Εκείνε άμον τον θείο Στέφανο έτονε, το '06 γεννημένη.

Πληροφορητής: Είδες καλά λέγω, εγώ είμαι το '08.

Ερευνητής: Το '08.

Πληροφορητής: Ο Στέφανο πα το '06 έτονε.

Ερευνητής: Το '06 ναι γεννημένος. Έσ' νε συνήλικος με τον θείο Στέφανο. Επένες στην ίδια τάξη μαζί ατουν;

Πληροφορητής: Ναι σ' έναν τάξη έμ'νες.

Ερευνητής: Σ' έναν τάξη.

Πληροφορητής: Την Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Τη μάνα μ' είχες μαζί σου;

Πληροφορητής: Εγώ Δευτέρα τάξη, Δευτέρα τάξη επήγα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πρώτη τάξη επήγα σο αυτό, σο Σοχούμ.

Ερευνητής: Α, σο Σοχούμ πρώτη τάξη.

Πληροφορητής: Όχι, πρωτοχειρίδιο έλεγανε, επήγα στην Ορντού, ύστερα...

Ερευνητής: Πόσο χρονών επένετε σο σχολείο; Ατό θέλω να λες με για την Ορντού.

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι ακριβώς.

Ερευνητής: Επήγες στην Καρυπίδειο Σχολή, που έτονε τετραθέσιο σχολείο, αλλά θέλω να λες με ντό θυμάσαι ασ' σό... πόσο χρονών επένες και ντό εμαθάν'νετε, πώς έτονε το σύστημα της παιδείας, ας πούμε.

Πληροφορητής: Το σύστημα της παιδείας έτονε πολύ αυστηρό.

Ερευνητής: Α! αέτσ'!

Πληροφορητής: Ξύλο με τη μουσική.

Ερευνητής: Πολύ ξύλο.

Πληροφορητής: Πολύ ξύλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δηλαδή οι γονείς έλεγαν, δάσκαλε χτύπα μόνον και μόνον να τον μάθεις γράμματα. Να τον μάθεις γράμματα. Αριθμητική σον πίνακα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ύστερα έναν λάθος εποίκες ο δέσκαλο ο Τσάρο εκάθουτον άτσ', ήτανε ηλικιωμένος και έρχουνταν απ' τη νύχτα ξεκινούσε απ' την Υπαπαντή και έρχονταν να μας μάθει γράμματα. Εμείς πηγαίναμε νωρίς να παίζουμε, εκείνος μόλις έφτανε απάνω, ντάγκα, ντάγκα το κουδούνι μας μάζευε μέσα.

Ερευνητής: Πόσες ώρες;

Πληροφορητής: Προτού να 'ρθει ο Διευθυντής, ενώ κακώς νέος δάσκαλος, έβαλανε Γρηγοριάδης λεγόταν, εκείνος ήρθε και εδώ και πέθανε, μάλλον τον χτύπησε αυτοκίνητο.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Κάτω στη Λάρισα πέθανε.

Πληροφορητής: Ο τσάρο ο δέσκαλο ναι στην Λάρισα.

Ερευνητής: Στην Λάρισα.

Πληροφορητής: Στην Λάρισα. Εκείνος ήτανε πολύ καλός. Και εγώ, έλεε, ξεκινώ από κει απ' τη νύχτα να σας μάθω γράμματα και εσείς φεύγετε, κρύβεστε, περιμένετε τον Διευθυντή να 'ρθει. Αλλά είχαμε και τον Νεόφυτο τον Παπαδόπουλο, σον σταθμό που εδούλευε, θα τον ξέρεις.

Ερευνητής: Α! ναι, ναι τον Νεόφυτο, της θείας μου ο κουινιάδος.

Πληροφορητής: Εκείνος πολύ πλάκα είχε. Χόρευε σον πίνακα γύρω, γύρω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μόλις έκανε ένα λάθος, τσακτο παστούνι από δω σε τραβούσε και κρακ στο κεφάλι.

Ερευνητής: Κι αν επαθάν'νες κανέναν κακό, ξάι πουθενά 'κ' είχεν α'.

Πληροφορητής: Εεε.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά είχε η κάθε τάξη; Ντό θυμάσαι περίπου;

Πληροφορητής: Εμείς τότες είμασταν τρία θρανία μεγάλα περίπου καμιά εικοσαριά, 20, 25.

Ερευνητής: Λοιπόν, μπάρμπα Γιώργο, η Καρυπίδειος Σχολή έχω φωτογραφίες, επήγαμε με τον πατέρα μ'. Έναν τμήμα έν' το παλιό, όπως ατότε, είδεν α' ο πατέρα μ', εσυγκινέθε. Αλλά το άλλο επισκεύασαν α' και ξάν' έν' σχολείο.

Πληροφορητής: Οι Τούρκ' έχ'ν α'.

Ερευνητής: Οι Τούρκ' έχ'ν α' σχολείο. Και εκάλεσε τον Διευθυντή και έρθε ο Διευθυντής με δύο, τρεις δασκάλους και τον αυλόγυρον αχτε, όλα εδέκνυσε μασε και λοιπά και επήγε εσέγκε μας απέσ' και... ντό θυμάσαι, θέλω ατώρα εγώ να λες με κανέναν ποιήμα, τα θρησκευτικά σου, γιατί πολύ εδίδασκαν θρησκευτικά λέει εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Εδίδασκαν θρησκευτικά και εγώ εγάπανα την ελληνική ιστορία.

Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτα άτσ' ασ' σον δάσκαλο ντό ιστορία έλεε σε, ας πούμε μαθητής το 19...

Πληροφορητής: Τα κατήργησαν, την ελληνική ιστορία την κατήργησαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ είχα το βιβλίο, εδάβαζα σο κρεβάτ' κεκά και άμον μεσέλ εμάθαν' ατο και έλεγ' ατο σα παιδιά, δηλαδή εποιίν' ατο να μαθάν' α' και εκείν'. Κοίταξε δηλαδή...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκρυψα το βιβλίο, δεν το παράδωσα. Την ελληνική ιστορία την κατήργησαν. Έκλειναν τα σχολειά. Μίαν εκλείδωσαν τα σχολειά, διαταγή επήρανε και την ελληνική ιστορία. Ο Πάνον πα, τη Όλγαςο αδελφό...

Ερευνητής: Ναι Καραπαναγιωτίδης.

Πληροφορητής: Ο Πάνον είχαν αφκά σο σχολείο μαγαζί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ εκλείδωσαν τα σχολειά, ο Στέφανον πα έτονε μαζί μουνε, ο Νεόφυτο, ο Λάμπο ο Καρυπίδης, έμ'νες εφτά, οχτώ παιδιά. Το χιόν πα ερχίνεσεν και κρούει. Εποίκαμε εμείς, εμάζεψαμε σκολέκια και εποίκαμε, εφαρμάκωσάμ' α', 'α πάμε σ' οψάρα σο Τσιβί. Και επήγαμε, εφαρμάκωσάμε τ' οψάρα, επήραμ' ατα, έρθαμε σο σχολείο. Αποπάν' χιονίζ', έφαμε τον πέσκο και επήραμε τηγάν',

ελάδ', αλεύρα.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) θερία

Πληροφορητής: Και τρώγομε εκεί, έψεσαμε και τρώγομε.

Ερευνητής: Ψάρα.

Πληροφορητής: Εμείς όμως εκεί που τρώγομε, αφκά τα μαγαζία ακόμαν έτανε, το χιόν όμως και εμείς χαπάρ' 'κ' επήραμε. Το χιόν μόλις εσταμάτσε, ελέπ'νε τα μαγαζία κάπνος ασ' σο πέσκο και λέει ο Πάνο το σχολείο επήρε άψιμον.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν τρέχ'νε με δυ νομάτ'ς κι άλλο, ασ' ση σκάλα εβγών'νε απάν', κρουν στην πόρτα κιαν. Τερούμε, μόλις ελύεν το χιόν ο κάπνο φαίνεται. Τώρα; Ο Στέφανο κι εγώ, λέγω Στέφανε, εσείς τώρα παιδιά τον Νεόφυτο, Νεόφυτε εσύ απ' αδά ασ' σο παράθυρο αποπάν'. Εμπροστά έτονε ακακία. Απαδάκά λαγγεύ'ς αέτσ' και αρπάεις την ακακία; εγλύτωσες, αλλιώς 'α τρωσ ατα και συ πα. Εκείνος ελάγγειψε, ελάγγειψαν κι άλλ', εμείς με τον Στέφανο επήγαμε στην πόρτα κεκά. Λέγω, Στέφανε, εσύ ας είσαι οπίσ', μόλις ανοίγω την πόρτα, 'α κλειδούμες οπίσ', 'α προχωρά ήντσαν έν', εμείς αμάν 'α κατηβαίνομε ασ' την σκάλα αφκά. Τη Ταπάν ο Πάνο έλεγάν ατονε, εκείνος πα έτον μαζί μ'. Ατός εσέβε απέσ', εμείς εξέβαμε ασ' την πόρτα, κατηβαίνομε στην σκάλα, εκείνος εκιάν εσείς είστουνε απέσ'; Λέει. Λέγω, άφ'ς μας, Πάνο, λέω, εκείνος πιο μικρός έτον ασ' σον άλλον, εκείνος έτον άγριος, εκείνος 'α ντουνε μας. Άιτε, φευξέστε αγλήγορα, είπε, εδέκα μ' α' εμείς με τον Στέφανο. Με τον Στέφανο έχομε ιστορίες πολλές.

Ερευνητής: Τον θείο μ', δηλαδή πρέπ' να έστουνε ζωηρά παιδάκια, λουλουδάκια.

Πληροφορητής: Εποίναμε εμείς κουραμάνας στρατιωτικά με τη ποπά Στάθιονος τον ανεψιό...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον Παναγιώτη Αμαραντίδης, ο Παναγιώτης στην Καλλιθέα έτον ατός και όλα τα ορφανά ασ' σα χωρία που εκατήβαιναν και αυτό, την ημέρα συνέχεια έψαναμε, αλλά λαζουδάνο αλεύρ'. Εποίναμ' ατα σφιτά για να εβγάλομε πολλά, 200 κομμάτ'α σ' έναν φουρνί εβάλ'ναμε, άμον κολόθα σφιχτά. Ο Στέφανο έτον εκεί.

Ερευνητής: Ο πάππο μ' έτον φουρουντζής.

Πληροφορητής: Ο πάππος σ' έτον φουρουντζής, αλλά ο πάππο σ' 'κ' έτονε, εξορία έτονε.

Ερευνητής: Α, εξορία έτονε.

Πληροφορητής:

Εμείς λογάριασε.

Ερευνητής: Μοναχά σουν παιδιά.

Πληροφορητής: Εμείς ναι. Εγώ έμ'νε τότες 14 χρονών, ο Παναγιώτης θα έτον 17 χρονών. Ετάραζαμε το ζουμάρ' και επίριφτεμε σο φουρνίν. Έρχουνταν, επέναν στην Μικρά Ασία οι Τούρκ' στρατιώτ', έρχουνταν επεκεί, επαίρνανε κουραμάνας, κολόθ'. Πού πάτε; Ερώταναμ' ατ'ς εμείς. Εμαθάν'ναμε ασ' εκείντς. Σην Άγκυρα πάμε, έλεγαν. Έρχουνταν επεκεί τραυματίαι πολλοί, εκείν' πά έρχουνταν επαίρ'ναν ψωμί. Nereye gidiyorsun, Ankara'dan geliyoruz.

Ερευνητής: Ασ' την Άγκυρα έρχουμες.

Πληροφορητής: Και θέλω να πω εμάς εξέρτς πώς είχαν εμας.

Ερευνητής: Εδίνετ' άτσ' τα ψωμιά, δηλαδή φιλανθρωπία.

Πληροφορητής: Όχι, δημοπρασία επήρεν ατα το αφεντικό ένας Τούρκος, ο οποίος τεχνίτης, δεν είχαν τεχνίτας και εμείς εψευτοεξέρναμε ολίγο και επήρε εμάς και επήρε εμάς και έψεναμε το φουρνί. Και είπες ο Στέφανο επαίρνε το...

Ερευνητής: Ναι από έλεε.

Πληροφορητής: Άκουσε, ο Στέφανο έτονε μετ' εμάς κάθαν ημέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε τζέπλα, καντζία γομάτα ήταν τ' απέσ', ασ' σα χωρία που έρχουνταν μωρά ορφανά και ξέρω γω, έρχουνταν σο φουρνί κεκά. Τσακούνταναν με το φούρνικο μαζί, εκείνο πολλά ετσακούτον, εδίναμ' ατ'ς, έτρωγαν. Εκατήβαζαμ' και άτσ' τα καπούκια, ανάμεσα γομάτο καντζία ήτανε. Επαίρναν και έτρωγαν, εντάξει. Ο Στέφανον έναν ημέραν λέγω εγώ, τζαχειλικά έμ'νες για. Παναγιώτη, λέγω, αβούτα εμούχλιασαν, ασ' σο ζουμάρ' τα αυτά, πρέπ' να πλύσκουνταν ατά. Αλλά ο διάβολον εσέβε εμέν, 'α 'φταμ' ατα βάρκας. Παίρ' ατα και πάω την σκάλα απάν', την σκάλα σουμά έτον το φουρνί. Το εβδομαδιαίοι το παζάρ' πού έτονε;

Ερευνητής: Ναι το Τακούρ Παζάρ, σώζεται όπως έτον.

Πληροφορητής: Από κει πως πας για τη σκάλα.

Ερευνητής: Για τη σκάλα ναι.

Πληροφορητής: Το σταυροδρόμ' πως έν' εκεί, την γωνία απάν' εκεί έν' το φουρνί. Εκεί έμ'νες εμείς. Και εκείνα ήτανε απαδά μέχρι εκεί σο τουβάρ', τρανά, εκειαπέσ' εξούμωναμε,

ετάραζαμε το ζουμάρ' και ένας απαδά, ένας απακεί και επίρριφταμε. Είχε καρφία, καρφωμένο έτονε. Με τα κελπετία εξέγκα τα τα δύο πα, παιδιά ήτανε κει. Κρατέστε, παιδιά, 'α παίρομ' ατα και πάμε, 'α πάμε πλύνομ' ατα. Παίρομ' ατα και πάμε την σκάλα απάν', σύρομ' ατα την θάλασσα, λαγγεύομε απέσ', πλύνομ' ατα.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Εποίκετ' ατα βάρκα, ε; τα ζούμωτρα που λένε.

Πληροφορητής: Είπες εσύ και λέγω.

Ερευνητής: Για πέει.

Πληροφορητής: Τα ζούμωτρα, αλλά έτονε όσον αβούτο.

Ερευνητής: Δηλαδή δύο μέτρα και ένα μέτρο φάρδος.

Πληροφορητής: Λοιπόν έσυραμ' ατα απέσ'. Τώρα έτονε τη διοικητή, ο διοικητής της χωροφυλακής, ο γιος ατ' μ' έναν κι άλλο παιδί, εκείν' είχαν μαγειρείο, εξέρ'να τον, εκείνο πα τρανό άτιμο παιδί έτονε, και τη κομισάρ' ο γιο, εκείνος πα αφορισμένος. Εν τω μεταξύ ατείν είδαν, ελούσκουνταν, είπαν πάμε παίρομ' ατα. Έρθαν 'α παίρ'ν ατα. Λέγ' ατ'ς, εμείς, τουρκικά, 'α ζουμώνομε ατουπέσ', τα-γίνα 'α 'φτάμε. Τίποτα ατείν. Επήραν ατα και εδέκαν α' σο πέλαγο. Ατώρα εμείς 'α ζουμώνομε, εκείνα 'κ' είναι. ο Στέφανο μαζί μ'. Επήγα σ' αφεντικό. Είπα τονε, Ομέρ, αφέντη, αυτό και αυτό έγινε. Τη κομισάρ' ο γιο και τη καμπούρ' τη μάγειρα ο γιο επήρανε τα... ντό επήρανε; Τεκνέ λέν' ατα ατείν οι Τούρκ' (μιλάει τουρκικά). Βρε τρελοί είστε εσείς; Βρε εκειαπέσ' ζουμώνετε και επήρετε εποίκετ' ατα βάρκας; Και επήραν ατα και επήγαν σο πέλαγο, λέγω. Και κούζομε, παρακαλούμ' ατ'ς και 'κί φέρ'ν ατα, 'α ζουμώνομε, λέγω. Εξέγκε την τάπαντζα ατός ίσα την σκάλαν απάν'. Τέρμα την σκάλα όταν έφτασε, εποίκε άτσ' και ταπ ταπ έσυρε δύο. Ατείν ελάγγεψαν την θάλασσα. Ελάγγεψαμε απέσ' εμείς, επήγαμε, τα θαλασσομάνας πα εχασλάεψαν εμας, γομάτο ήτανε, επήγαμε έγκαμ' ατα. Επήγαμε ετακτοποίησαμε και εξούμωναμε εκειαπέσ'. Τώρα είπες εκείνο...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Με τον Στέφανο μαζί έμ'νες.

Ερευνητής: Δηλαδή εσείς έστουν συνεχώς απέσ' την θάλασσα, όταν έστριφνε σας λίγο, εβούτανετε την θάλασσα το καλοκαίρ'.

Πληροφορητής: Όχι εποίναμε, έναν καιρό επήναμε την θάλασσα. Χωριστά οι γυναίκ', χωριστά οι γυναίκ', οι άντρες χωριστά. Οι

γυναίκες με τα μωρόπα τουν ήταν χωριστά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Οι άντρες με τα παιδιά τουν τα τρανά ήταν χωριστά.
Ερευνητής: Τυλιγάδ' ντό έτονε;
Παρέμβαση γυναίκας πληροφορητή: Ετυλίες'νε ατσ' και εβάλ'νες έναν παραμάνα και έμπαινες ση θάλασσα.
Ερευνητής: Έμπαινες ση θάλασσα, α! και πάντως εποίνετε μπάνιο;
Παρέμβαση γυναίκας πληροφορητή: Ναι, πάρα πολλά.
Πληροφορητής: Μπάνια! Όλη μέρα ξαπλωμέν' σον γουμ απάν' έμ'νες.
Ερευνητής: Και σας έμεινε η θάλασσα.
Πληροφορητής: Βέβαια! Επέρναμε σανίδα, το κύμα μεγάλο. Έμπαιναμε απέσ' και εξαπλούμ'νες απάν' σο σανίδ' και εεεε.
Ερευνητής: Ναι, οι Ορτουλούδες εξέρ'νε πολύ μπάνιο. Η γιαγιά μ' έλεε το άλλο ότι ο θείο μ' ο Στέφανο επαίρ'νε το σκαφίδ' που έπλυνε λώματα, έτονε ξύλινο. Και ατέ επερίμενε έναν ημέρα, είπε ο Στέφανο ατός σε δύο λεπτά επήρε το σκαφίδ', μέχρι που να εβγαίν' οξουκά, απ' αδά το σκαφίδ', από κει, ατός με τίναν έτον παρέα 'κ' εξέρω, λέει, επήε έσυρεν α' απέσ' την θάλασσα. Εσέβε απέσ' και ερχίναμε τα μωρά και έλεεν ατα, 'α 'φτάω σας βαρκάδα, όποιος 'α δί' με δύο παγκανότα. Έ, κάποιο, 'κ' εξέρω ποίος έτον, φαίνεται 'κ' εδέκεν ατον τα παγκανότα, επέλεκε όλα τα μωρά απέσ' την θάλασσα. Τρέχ' η γιαγιά μ', τερεί, ατά εν τω μεταξύ μαναχά ν ατουν εμαθάν'ναν μπάνιο, έναν πα 'κ' εφουρκίγουτον, έλεε.
Πληροφορητής: Ο σ'χωρεμένον επείραζά τον πολλά εγώ τον Στέφανον. Σ' εμάς απέσ' έτον όλην την ημέρα και έρχοτονε ένας υπαξιωματικός ασ' ση φυλακή με δέκα άντρες και εφόρτωνανε ψωμία ασ' σο φουρνί. Και ο Στέφανον έλεγαμ' ατονε, μέτρα εσύ Στέφανε με τον Παναγιώτη μαζί, μέτρα και δος ατ'ς. Το έναν έτονε τσακωμένο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και είπεν ατονε ο υπαξιωματικό εκείνος από 'κί παίρ'ν α', είπεν ατονε τσακωμένο έν'. Την πίστη σ' αλλάζω, είπεν ατονε, 'α παίρτς α', αρατσ'. Πάει και λέει α' σ' αφεντικό και έρ'ται τ' αφεντικό και πϊάν' τον Παναγιώτη απαδά. Επϊασεν εμέν μίαν, ποίος έτονε π' ύβρισε την πίστη μουνε; Λέει με εμέν. Εγώ χαπάρ' 'κ' έχω, είπα τονε. Επϊασε τον Παναγιώτην (*μιλάει τουρκικά*) *bilmiyorum haberi yok*, είπε. Είπεν ατον ο τσαούδ', ακείνος

έτονε είπε, για τον Στέφανο. Πϊάν' τον Στέφανο, παίρ' ατον σα δαμαρέας. Εν τω μεταξύ σου λέει αβουτείν πα να μην φεύ'νε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: (*Μιλάει τουρκικά*). Ο Στέφανο έφυε οξουκά. Εν τω μεταξύ έφυε ατός, 'α πάω ατώρα σην αστυνομία αγκαλώ ατον. Νέπε, Στέφανε, πού σην αστυνομία 'α πας; 'Α σκοτών'νε σε, 'α βάλ'νε σε απέσ' και 'α κρούνε σε.
Ερευνητής: Ναι, ατώρα θέλω, μπάρμπα Γιώργο, να λες με, έμεινε ο θρύλος τ' Ορντούς τα παλληκάρα, τα τζαναβάρα, λένε ο Ορτουλούς για την εποχή εκείνη έλεγαν ατονε παλληκάρ'. Τον τίτλο από 'κ' έλεγαν α' σ' όλτς.
Πληροφορητής: Το τραγούδ' που έν'.
Ερευνητής: Σο τραγούδ' που εξέγκαν, αλλά από 'κ' έν' κάτ' που ατσ' τυχαία εξέβε. Ντό θυμάσαι, δηλαδή ο Ορτουλούς εν συγκρίσει με άλλους έτον πιο παλληκάρ', πιο δυνατός, πιο πολεμιστής, ντό έτονε;
Πληροφορητής: Όχι, να σου πω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Σαν ποιητής δηλαδή έβγαλε αυτό.
Ερευνητής: Όχι δηλαδή για κανένα άλλο λόγο.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, έβγαλεν α' για το κάψιμο.
Ερευνητής: Για το κάψιμο.
Πληροφορητής: Εκάεν και το Τσάμπαση.
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ασ' σο Τσάμπαση, θέλω λίγο να περιγράψ'ς μ' α'.
Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι το Τσάμπαση
Ερευνητής: Το Τσάμπαση ναι.
Πληροφορητής: Καλά θυμάμαι το Τσάμπαση. Επέναμε σε κάθε εορτή που έτονε σα χωρία σο Άρταδ', ση Λαβάκουτσα, ση Σιναλούς την Παναΐα, μέχρι το Σεμέν. Το Σεμέν βέβαια σβημένο έτον ετότες, αλλά η εκκλησία μόνον τα τουβάρα ήταν, την σκεπή πα εκατήβασαν, επήρανε. Το '20 πα επήγα σο Τσάμπαση, βέβαια. Ο Στέφανο ο σ'χωρεμένο, έτον παϊρ', το παζάρ έτον απάν' και ασ' σο παϊρ' οι Τούρκ' είχανε τυρία σε καλάθρα απέσ' δίστομα, ωραία τυρία, φρέσκα και επαίρναν ατα και επέναν σο παζάρ' να πουλούν ατα. Σο παϊρ' κιαν γάλε, γάλε επορπάνανε εκείν, ε νεγκασμέν' ασ' σο χωρίο να έρτουνε. Ο Στέφανο έτονε μεγαλύτερος ασ' εμάς και ψηλός έτονε. Στέφανε, λέγ' ατονε αβούτα ντ' έμορφα εκουντούλτσαν. 'Α τώρα 'α ζουλίζομε, λέει, ας πϊάν' το παϊρ'. Σο παϊρ' κιαν μόλις έρθαν ατσ', ο Στέφανο γραπ στρόγυλα ατσ' όπως ήταν, επαίρναμ' ατα και έτρωγαμε.

Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και το Τσάμπαση ασ' τ' εκάε...
 Ερευνητής: Ναι, το πότε; ντό θυμάσαι;
 Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι ακριβώς.
 Ερευνητής: Η ιστορία λέει το '13.
 Πληροφορητής: Το '13.
 Ερευνητής: Το '13. Εσύ θυμάσαι καμιά αιτία;
 Πληροφορητής: Εθυμούμαι καλά ότι όταν εκάε το Τσάμπαση, εμείς έμ'νες στην Παναϊα μερέα. Σο Τσάμπαση επήες;
 Ερευνητής: Επήγα, αλλά εκκλησία 'κ' έν', οροπέδιο έν'.
 Πληροφορητής: Κοίταξε, η εκκλησία έτονε ασ' σο παζάρ'...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Αντίκρυ, πού έτον τη Τδεχέλ τ' οσπίτ', ποία σπίτα θυμάσαι;
 Ερευνητής: Όχι, εγώ τίποτε, ο παπά μ' επήγαμε σ' έναν θεμέλιο κεκά...
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Και έκλαψε.
 Πληροφορητής: Τίνος έτονε;
 Ερευνητής: Εκείνο έτονε τη Καρύπογλου, τη πάππος ατ'.
 Πληροφορητής: Α, τη Καρύπογλου.
 Ερευνητής: Τη Καρύπογλου εκεί απάν' ατώρα όπως έν'.
 Πληροφορητής: Η πεδιάδα όπως έν'.
 Ερευνητής: Η πεδιάδα, το οροπέδιο.
 Πληροφορητής: Αφκά μερέα.
 Ερευνητής: Ναι λίγο άτσ', λίγο σο αυτό απάν', σο στην πλαγιά απάν' και στην πεδιάδα απάν' είναι ατώρα καφενεία.
 Πληροφορητής: Μήπως λες τη Γαράπαναγιώτα.
 Ερευνητής: Όχι, όχι, 'κ' είπε για τη Γαραπαγιώτα, της πάππος -ι- μ', είπε, τη Καρύπογλη έτονε.
 Πληροφορητής: Εκεί που λες...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Απάν' μερέα έτονε η Παναϊα.
 Ερευνητής: Έτονε η Παναϊα.
 Πληροφορητής: Εκεί όχι σο χαμήλωμα αφκά.
 Ερευνητής: Ναι κατάλαβα.
 Πληροφορητής: Έτσι όπως είναι η πλαγιά απάνω και είχε και ένα νερό καλό εκεί απάνω. Εκεί στην εκκλησία έτονε η Παναϊα, από κάτω εκεί έτονε τ' εμέτερο το σπίτ'. Και από κει υψόμετρο, το Τσάμπαση πα είχε η αγορά υψόμετρο. Και θυμάμαι όταν εκάουτον το Τσάμπαση, δηλαδή έμ'νε πέντε χρονών.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και ευκαίρωσαν το νερό και εγώμωσαν α' απίδα απέσ' και έφυγαμε κι άλλο

απάν'.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Έφυγαμε κι άλλο απάν', διότι να μην κατηβαίν' η φωτιά, διότι όλα ήταν δαδιά, όλον δαδί έτονε εκείνο. Και καρφία ήτανε οι σιδεράδες, τρανά καρφία, εκείνα πα έξαφταν και τσίγκκκ έφευαν, ζεστό, ζεστό το έναν εκολλίουτον σο άλλο πάν' όλα δαδιά ήτανε ψηλά και ιντιμέ το έναν απάν' σ' άλλο, πού να γλυτών'νε ατείν';
 Ερευνητής: Εκάεν, όπως λέει το τραγούδ' όλα ένταν σαχτάρα.
 Πληροφορητής: Επέμ'ναν τα τουβάρα. Τουβάρα πα 'κ' είχε
 Ερευνητής: 'Κ' είχε.
 Πληροφορητής: Σα ξύλα απάν' ήταν χτισμένα.
 Ερευνητής: Άλλο τιδέν 'κ' επέμ'νε, λέει.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Και λέει και τραγούδ' άλλο εμείς ασ' στην Ορντού σο Τσάμπαση 'κί πάμε.
 Πληροφορητής: Πώς 'κί πάμε!
 Ερευνητής: Ντό θα πάμε να ελέπομε, λέει το τραγούδ'.
 Πληροφορητής: Έχτισαν α' ατώρα.
 Ερευνητής: Έχτισαν α'. Μα και ατώρα το 1983 οι Τουρκάλες είχαν παζάρ' εκεί απάν', είχανε εστιατόριο και ο παπά μ' είπε μίαν 'α' φτάμε, εποίκαμε έναν μνημόσυνο. Ντό μνημόσυνο; 'α κεράζομε τον καφέ και λοιπά σ' όλον το λεωφορείο, όσοι επήγανε. Επήε, έκλαψε πολλά σο θεμέλιο που είδε εκεί. Αλλά πολύ όμορφα αυτά είχανε, βούτυρα, Παναγίας δάκρυα, αβγά, αλλά κάτ' κρέατα πω πω! Παϊδάκια και λοιπά.
 Πληροφορητής: Σο Τσάμπαση απάν';
 Ερευνητής: Είν' το κάτι άλλο.
 Πληροφορητής: Όλο θύμπιρη έν'.
 Ερευνητής: Θύμπιρη.
 Πληροφορητής: Το χορτάρ' έν' όλο θύμπιρη. Αφού κοιμάσαι, επέναμε ση Σιναλούς την Παναϊα, τον Δεκαπενταύγουστο επέναμε στην Παναϊα. Ατώρα όταν εξεκίνησαμε ασ' σο Τσάμπαση και πάμε, πρώτο χωρίο έν' το Κιαούρπικη και εκείνο είχε έναν εκκλησία, έτσι μικρό όπως το δωμάτιο αυτό, λίγα σπίτ'α ήτανε το Κιαούρπικη. Κάτι εικόνες είχε μέσα, τι να σου πω! Εθάμπωνες έμπαινες απέσ' και.
 Ερευνητής: Αξίας.
 Πληροφορητής: Ύστερα έτον τ' Άρταδ. Παρέα έμ'νες εφτά, οχτώ παιδιά, 'α πάμε ση Σιναλούς την Παναϊα. Το απόγευμα εξεκίνησαμε και 'α πάμε. 'Α κοιμούμες εκεί και το πρωί 'α πάμε στην εκκλησία. Επήγαμε σ' Άρταδ. Εκεί

είνας εξαφλή τη μητέρας -ι- μ', είνας αντρο-
γύναικα, έρθε με το σταμνί σο πεγάδ'. Τ' εί-
χαμε το πεγάδ' κλειστό, το Άρταδ τρανόν
χωρίο. Επήγαμε εμείς, έφαγαμε και αλμυρά
ψάρα να πίνουμε νερό κρύο, σο πεγάδ' να πί-
νομε νερό. Εν τω μεταξύ έρθε ατέ. Ετέρεσε
άτσ', σου λέει, αβούτα 'κ' είν' ασ' σο χωρίο τα
παιδιά. Εσείς από πού είστουνε; Λέγομε ασ'
σην Ορντού. Εσύ τίνος είσαι; Λέει με. Λέω τη
Σκεντέρ' τη Μαρούλας. Τρώγω την πίστη σ',
είπε. το σταμνί έσκωσε και έσυρε, εγκαλάστε,
εφίλεσε με και είπε τη γαρήδες εκεί, όταν τε-
λειώνετε, βαλέστε και τ' εμόν το σταμνί αφκά.
Ελάτε αδά, είπε. Επήρε μας και επήε σ' οσπίτ'.
Η πρώτη δουλειά έτονε φούστορο.
Ερευνητής: Φιλοξενία.
Πληροφορητής: Φούστορο με το βούτορο, καϊ-
μάκια, έφαγαμε, τίποτα, 'κ' 'α φεύετε, 'α κοι-
μούστουν αδά και πρωί, πρωί σκούστουν και
πάτε. Ευχαριστώ, θεία, είπα τηνε, 'α φεύομε.
Και θυμούμ' ατην ατέν, ο παππούς ο ξυλάς
εξέρ' ατ'ς καλά, δηλαδή εξάφλα έτανε.
Ερευνητής: Ναι. Εκείνο που θέλω, από πότε έως
πότε επένετε σο Τσάμπαση για παραθέριση,
τους μήνες, όλο το καλοκαίρ';
Πληροφορητής: Όλο το καλοκαίρ' επένανε εκεί
βέβαια.
Ερευνητής: Πόσα ημέρες εποίνετε για να εφτά-
νετε;
Πληροφορητής: Επένανε εκάθουμ'νες σα χάνα,
σα χάνα απέσ'.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ξενοδοχεία δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι, ναι κατάλαβα.
Πληροφορητής: Έτονε έναν χάν', δύο, τρία και
ύστερα επένανε σο Τσάμπαση.
Ερευνητής: Λες μ' τα όλα τα χάνα ατά; Το Τσά-
μπαση εξεκίανετε το πρωί, ας πούμε.
Πληροφορητής: Το πρωί επεράν'ναμε ασ' σο
Μελέτ ορμάν.
Ερευνητής: Με τ' άλογα.
Πληροφορητής: Με τ' άλογα, είχε γεφύρ' αυτό
άτσ', ξυλένο γεφύρ'. Επεράν'ναμε εκεί μερέα
άτσ', το μέρος έτσι αυτό έτονε και επένανε
απάν' μερέα, έτονε εκεί το χάν'.
Ερευνητής: Πώς έλεγαν α' ατό το χάν' το πρώτο;
Πληροφορητής: Χάν' γερή έλεγαν α'.
Ερευνητής: Χάν' γερή. Ύστερα;
Πληροφορητής: Ύστερα έτον το Πουατζάχ.
Ερευνητής: Πουατζάχ χάν'.
Πληροφορητής: Πουατζάχ έλεγαν α', δηλαδή
εκεί εγεννέθα εγώ.
Ερευνητής: Απέσ' σο χάν';

Πληροφορητής: Εκεί εγεννέθα, όσταν εκατήβαι-
ναμε ασ' σο Τσάμπαση το '08.
Ερευνητής: Ντό μήνα;
Πληροφορητής: Αυγούστου 15, Αυγούστου 15
εκατήβαιναμε πια.
Ερευνητής: Εποίνε κρύο.
Πληροφορητής: Εποίνε κρύο, 15 Αυγούστου ε-
κατήβαιναμε, αλλά επένανε, τώρα παντός
πάνια για να εποίναμε στην Ορντού, εποί-
ναμε πάνια και ύστερα επένανε.
Ερευνητής: Δηλαδή απέσ' σον Ιούνιο.
Πληροφορητής: Σον Ιούνιο απέσ' και εβάλ'νανε
μας σα καλάθα απέσ' τα μωρά, δίστομα
καλάθα έτανε, δύο μωρά απ' αδά, δύο απ'
ακεί. Τα κωδώνα γράγκα, γρούγκα, τη τάδε η
οικογένεια εξέβε για το Τσάμπαση. Μόνον
επένανε τ' εμέτερον η μαχαλά.
Ερευνητής: Γιατί;
Πληροφορητής: Λιγοστοί επένανε ασ' σο Τσαϊρ',
ας' σο Πέραν ξάι 'κ' επένανε.
Ερευνητής: Γιατί 'κ' επένανε;
Πληροφορητής: Σ' εμάς εκεί ελονοσία έτονε.
Ερευνητής: Ασ' σα κουνούπα.
Πληροφορητής: Αλλά έμ'νες και όχι... ήταν και
συνηθισμένοι αυτοί που ήταν εκεί, ήταν ασ' τη
Τσάμπαση τα χωρία.
Ερευνητής: Τα χωρία οι περισσότεροι.
Πληροφορητής: Και ήθελαν να πάνε, να πίν'νε
κρύο νερό. Και όταν επένανε εκεί τη λυκί' τα
πεγάδα...
Ερευνητής: Ναι επέρασαμε με τον παπά μ' ασ'
τη λυκί' τα πεγάδα.
Πληροφορητής: Εκεί έν' το Πουατζάχ εκείν' το
χάν' και ύστερα όπως πας σον δρόμο...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ανταμώντς τη λυκί' τα πεγάδα.
Ερευνητής: Εκείνο έχομε φωτογραφία με τον
παπά μ'.
Πληροφορητής: Εκεί.
Ερευνητής: Κι έναν κι άλλο ντο είπε με, στα
Τουρν...
Πληροφορητής: Τουρναλού, η Τουρναλού εκεί
πα έν' ωραίο μέρος. Στην Τουρναλού αφκά
μερέα έν', έν' έναν χωρίο καμιά δεκαριά σπίτα
έτανε. Αυτοί έτανε Γεωργιανοί. Επήγα με τη
Τσιλέρ' την Περιστερά, ο πατέρας ατ' έτον
ράφτης και είχε βερεσέδια εκεί, επέθανε εκεί-
νος και επένανε μαζί. Λέει με, έλα, Γιώργο, ας
πάμε αδάκα σο χωρίο ατσ' κι άτσ'. Όσταν
επήγα, τέτοια ομορφιά, βρε παιδί μου, άντρες,
γυναίκες.
Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Γεωργιανοί είναι
όμορφοι.

Πληροφορητής: Πρώτη φυλή είναι στην ομορφιά.

Ερευνητής: Ναι είναι όμορφοι.

Πληροφορητής: Και καλοί και φιλέλληνες. Εάν 'κ' ήταν ατείν στην Ορντού απέσ' οι Γεωργιανοί ασ' την Βώνα ο Ζινέμπες, εμάς ο Τοπάλ Οσμάν όλτς 'α καθάριζε μας.

Ερευνητής: 'Α καθάριζε σας. Ναι, λίγο μια κι είπες άτσ' έφτασαμε, ας πούμε σο Τσάμπαση, σον δρόμο έν' υψόμετρο, γύρω σα 50 χιλιόμετρα έν', λέει, αλλά έν δυο και υψόμετρο. Τα χαρτιά τα οποία διαβάζω λένε το Τσάμπαση έχει υψόμετρο δύο και.

Πληροφορητής: Δύο χιλιάδες μέτρα.

Ερευνητής: Δύο χιλιάδες και.

Πληροφορητής: Σοβαρά;

Ερευνητής: Ναι και είναι τόσο ψηλά.

Πληροφορητής: Δεν το πιστεύω.

Ερευνητής: Μα έτσι λένε τα βιβλία που διαβάζω.

Πληροφορητής: Τα βιβλία έτσι λένε.

Ερευνητής: Ναι έτσι λένε αυτοί που το περιγράφουν.

Πληροφορητής: Εσύ που το είδες, πώς ήτανε;

Ερευνητής: Εγώ επέναμε, επέναμε, μπάρμπα

Γούλα, και 'κ' ετελείωνε με το αυτοκίνητο και εποίκανε δρόμο. Τέσσερις ώρες και κάτ', ας' στην Ορντού εποίκαμε τέσσερα και κάτ'.

Πληροφορητής: Δεν ήταν δρόμος, χωματόδρομος;

Ερευνητής: Όχι, καλό έναν διάστημα έτονε...

Πληροφορητής: Άσφαλτο.

Ερευνητής: Άσφαλτο και ύστερα έτονε χαλικόδρομος ωραίος, αλλά έτον πολλά υψόμετρο. Έβλεπες κάτ' δάση, κάτ' όμορφα πράματα πράσινο.

Πληροφορητής: Φαίνεται άλλαξαν τον δρόμο.

Ερευνητής: Δεν ξέρω και είπε με ο παπά μ' εδά έν' το χάν', είπε με.

Παρέμβαση γυναίκας: Ξάι 'κ' έτον νερό.

Ερευνητής: 'κ' επήγαμε, όπως λες ίσα 'κ' επέναμε, και ση λυκί' τα πεγάδα εκατήβαμε και ενίφτε ο παπά μ'. έτον οροπέδιο

Πληροφορητής: Σα πεγάδα απάν' μερέα έτανε τσιτδέκια, τουτουγιάδες έλεγαν ατα, αυτά κίτρινο λουλούδ'

Ερευνητής: Τη Παναΐας τα δάκρα

Πληροφορητής: Όχι.

(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

απελέκετε = αφήνετε, απολέκω = αφήνω.

γολτούχ = μασχάλη, λ. τ. koltuk.

γουμ = άμμος, λ. τ. kum.

δίλαβο = καζάνι ή καλάθι με δυο λαβές.

εγομώθαν = γέμισαν, γομώνω = γεμίζω, γομούμαι = γεμίζω.

εδέκε = έδωσε, δίδω.

εντώκαν = χτύπησαν, αρχ. ενέδωκαν.

έξαφταν = άναβαν, εκ + άπτω = ανάβω.

επέλεκαν = άφησαν, απολέκω = αφήνω.

εράευεν = έψαχνε, αραιεύω = ψάχνω, λ. τ. aramak.

ερίαζαν = φύλαγαν, πρόσεχαν, αρχ. ώρα = φροντίζω.

εσέγκαν = έβαλαν, αρχ. εισφέρω.

εσκουντούλτσαν = μοσχομύρισαν, σκουντουλίζω = μοσχοβολώ, μοσχομυρίζω, λ. λ. scintilla.

ετσάϊξεν = φώναξε, τσαϊζω = φωνάζω δυνατά, λ. ηχοποίητη.

ετσίλαζαν = σκέπαζαν, τσιλάζω = σκεπάζω, λ. τ. sul.

έφτηνα = άναβα, αφτήνω = ανάβω, αρχ. άπτω.

ζωστήρα = ζώνη

θαλασσομάνα = τσούχτρα.

καριόλα = μεταλλικό κρεβάτι.

κελπετία = τανάλιες, λ. τ. kerpeten.

κοκκία = κόλλυβα

κολόθα = μικρά στρογγυλά ψωμιά.

κουίεις = φωνάζεις, κουϊζω = φωνάζω, αρχ. κοϊζω = γρυλίζω.

κουμάδ' = ύφασμα, λ. τ. kumaş.
 κρούς = χτυπάς, κρούω = χτυπώ, αρχ. κρούω.
 λαγγεύ' = πηδά, λαγγεύω = πηδώ, λ. περ. lağdam.
 λαζουδάνο = καλαμποκίσιο, λαζούδ' = καλαμπόκι, λ. τ. lazut.
 μεσέλ = ιστορία, μύθος, παραμύθι, λ. τ. mesel.
 παϊρ' = πλαγιά λόφου, λ. τ. bayir.
 παράνομα = επώνυμο.
 παραχότ = βαπόρι, λ. ρωσκ.
 πέδκος = πρόχειρη εστία για μαγείρεμα, θερμάστρα, λ. τ. pöşke.
 πιλπίλ = αηδόνι, λ. τ. bülbül.
 πιρίφτω = βάζω στον φούρνο το ψωμί, αρχ. επιρρίπτω.
 σαμαρέα = σφαλιάρα, λ. τ. şamar.
 σαρούς = ξανθός, λ. τ. sarı.
 σαχάν = πιάτο, λ. τ. sahan.
 σείτκ = καθώς, όταν, χρον. σύνδ.
 ταπάντζα = όπλο, λ. τ. tabanca.
 τζαναβάρ' = άγριο θηρίο, άνθρωπος αγροίκος canavar.
 τζέπλα = φλούδες από καρύδια ή φουντούκια, αρχ. εξώφλειον.
 τούτκ = μούρα, λ. τ. dut = μουριά.
 τσακωμένο = σπασμένα, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίηση.
 τσαούθ = λιοχίας, υπαξιωματικός, λ. τ. çavuş.
 τσιλτίγουμεναι = διασκορπίζομαι, λ. τ. dağıtmak.
 τσιαλεύ' = με πιάνει η αρρώστια, εδώ, λ. τ. çakozlamak.
 φούρκιγμα = πνίξιμο, λ. λ. furka = αγχόνη.
 φουρουντζής = φούρναρης, λ. τ. fırinci.
 φούστορο = ομελέτα, λ. αρχ. φυστή μάζα.
 Χαβά = ελονοσία, λ. τ. hava.
 ωβά = αβγά, αρχ. ωόν.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πότε και πού γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα το 1908.

Ερευνητής: Λοιπόν το 1908.

Πληροφορητής: Το 1917 ήρθαν οι Ρώσοι. Τότε επαναστάτησαν ορισμένα πλοία, ο στόλος, πολεμικά, ήρθαν στην Ορντού. Έβγαλαν αγήματα έξω. Βομβάρδισαν τα παράλια απ' το πέλαγο, δεν άφησαν ούτε βάρκα μικρή. Ποντιακά ας τα πούμε.

Ερευνητής: Ποντιακά θέλω.

Πληροφορητής: Όλα τα χτύπησα, τα ρήμαξαν, δεν άφησαν ούτε μικρό καϊκι. Έβγαλαν αγήματα στη δική μας τη γειτονιά, στο Τσαϊρ.

Ερευνητής: Ποια είναι η γειτονιά σας η Ποχλού Τερέ;

Πληροφορητής: Όχι, πώς την έλεγαν στάσου.

Ερευνητής: Άγιος Νικόλαος;

Πληροφορητής: Άγιος Νικόλαος ήτανε ενορία του Αγίου Νικολάου.

Ερευνητής: Παλαιότερα είχε άλλη ονομασία;

Πληροφορητής: Πιλπίλ Τερέ την έλεγαν. Όταν ήρθε ο εισαγγελέας εδώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και του είπε ο Θόδωρος αυτός είναι γνήσιος Ορτουλούς και με φώναξε, πήγα κοντά του και με ρώτησε από ποια γειτονιά είμαι. Από την Πιλπίλ τερέ είμαι, είπε και αυτός γέλασε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Του λέω κι εγώ «neden güldün», γιατί γέλασες, το κατάλαβα, του λέω. Όστε το κατάλαβες; Και γέλασε ακόμα πιο πολύ. Δηλαδή την έλεγαν Ποχλού Τερέ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Άσχημο όνομα.

Ερευνητής: Άσχημο όνομα.

Πληροφορητής: Αλλά με ρώτησε από ποιον μαχαλά είσαι.

Ερευνητής: Ααα και είπες.

Πληροφορητής: Πιλπίλ Τερέ του είπα.

Ερευνητής: Α, τα αηδόνια που κελαηδούνε.

Πληροφορητής: Εκείνος γέλασε. Μετά που λες ο ρωσικός ο στρατός όταν βγήκε έξω σε κάθε γωνία έβαλαν έναν πολυβόλο. Το δε νοσοκομείο, ήταν νοσοκομείο εκεί, όλοι όσοι ήταν στρατεύσιμοι, ταΐσανε λίρες για να μην πάνε εξορία σα Μεσόγεια, δήλωσαν άρρωστοι. Έφαγαν τους παράδες οι Τούρκοι και τους έβαλαν μέσα στο νοσοκομείο.

Φουντοκομάγαζο ήτανε αυτό και ήταν μέσα 100-150 άτομα ντυμένοι όλοι στα άσπρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η εντολή στους Τούρκους ήτανε να μην τους αφήσουν να βγούνε έξω. Φυλούσαν την πόρτα με τα όπλα, αν κατέβαινε κάποιος, θα τον σκότωναν. Μέσα στο πλοίο ήταν ένας από την

Ερευνητής: Λίγο προτού συνεχίσει, θέλω να μου περιγράψεις την Ορντού, πώς την θυμάσαι σαν παιδάκι, ήταν μια παραθαλάσσια πόλη.

Πληροφορητής: Παραθαλάσσιο ναι, παραθαλάσσιο. Απ' το Τζαϊρ που λέμε, απ' τον Άι Γιώργη μόλις τέρμα στο ίσωμα σταμάταγες και ύστερα έβγαίνες ανηφοριά, εκεί το Πέραν η μαχαλά ήτανε βράχια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βράχια και η μητρόπολη ήτανε εκεί.

Ερευνητής: Η εκκλησία η Υπαπαντή.

Πληροφορητής: Και πηγαίναμε εκεί και κάναμε μπάνιο, στα μέρη μας η άμμος ήτανε καθαρή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πηγαίναμε για μπάνιο και εκεί οι Τούρκοι είχαν μουριές.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φυτεμένα δηλαδή για τους πεθαμένους. Όσοι περνούσαν από κει, έτρωγαν, δεν τους πείραζαν. Κάναμε μπάνιο και πηγαίναμε στα μούρα. Ήταν σαν στρώμα κάτω πεσμένα και από πάνω οι μύγες. Τρώγαμε τα καθαρά, τρώγαμε και άμμο, μετά πηγαίναμε πάλι για μπάνιο. Ερχόταν ο αδελφός μου, ο συγχωρεμένος ο Μιχάλης, έπαιρνε την ζωστήρα και μας χτυπούσε. Θα πεθάνετε, θα σας πιάσει ελονοσία. Εμείς τα παιδιά ξεφεύγαμε.

Ερευνητής: Τα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ήτανε ωραία πόλις.

Ερευνητής: Ωραία πόλις.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ...

Ερευνητής: Ναι, θέλω να μου πεις για τη γειτονία σου, ο Άγιος Νικόλαος πώς ήτανε η εκκλησία αυτό, πώς τη θυμάσαι περίπου;

Πληροφορητής: Μεγάλη, εγώ κάθε μέρα στην εκκλησία μέσα ήμουνα.

Ερευνητής: Α! ήσουν.

Πληροφορητής: Όχι, πήγαινα νωρίς, έρχονταν τα παιδιά και παίζαμε, εγώ πήγαινα πιο νωρίς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τον Τίμο μαζί καθόμασταν, στο σπίτι του μέναμε τότε.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Και αγαπούσα τα κόλλυβα.

Ερευνητής: Α, τα κόλλυβα.

Πληροφορητής: Φέρνανε τα κόλλυβα μέσα σ' ένα μεγάλο καζάνι και τα έριχναν εκεί μέσα. Εγώ τα έπαιρνα. Καθάριζα τις καντήλες, τις άναβα. Μια μέρα μπήκα μέσα στο Άγιο Βήμα και ο παπά Στάθιος μου έδωσε μια σφαλιάρα. Πάτερ, γιατί με χτυπάς τους είπα. Αποδώ απαγορεύεται, δεν τον ξέρεις, είπε, αυστηρώς απαγορεύεται. Έφαγα τη

σφαλιάρα, αγαπούσα την εκκλησία εδώ που τα λέμε δηλαδή.

Ερευνητής: Η μάνα σου και ο πατέρας σου ήταν της εκκλησίας;

Πληροφορητής: Αχά, βέβαια.

Ερευνητής: Η ορθοδοξία δηλαδή ήταν το πρώτο πράγμα σε κάθε οικογένεια μέσα.

Πληροφορητής: Μα τι λες τώρα.

Ερευνητής: Λίγο τον Άγιο Νικόλαο πώς ήτανε, σαν ποια εκκλησία εδώ την παραλληλίζεις, μπάρμπα Γιώργο;

Πληροφορητής: Ήτανε σαν την Αγία Τριάδα, σαν την Αγία Τριάδα.

Ερευνητής: Το ίδιο σχέδιο.

Πληροφορητής: Εμπροστά στο Άγιο Βήμα είχε σκαλοπάτια.

Ερευνητής: Πόσα;

Πληροφορητής: Είχε περίπου έξι σκαλοπάτια πέρα για πέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και όταν έβαφαν τ' αβγά για το Πάσχα, πηγαίναμε, δεν θυμάμαι ακριβώς, μεγάλη Πέμπτη.

Ερευνητής: Πέμπτη έβαφαν τ' αβγά.

Πληροφορητής: Μεγάλη Πέμπτη πηγαίναμε με τα καλάθια τ' αβγά και καθόμασταν τα παιδιά στη σειρά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μπροστά μου ήταν ένα παιδί απ' το χωριό μας ξανθό με μακριά ξανθά μαλλιά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όπως κρατούσα τη λαμπάδα σκέφτηκα ότι αυτός έχει μακριά μαλλιά...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ας τα κοντύνω λιγάκι. Πήγα από πίσω του και κόλλησα την λαμπάδα στα μαλλιά του. Το κεφάλι του αμέσως άρπαξε φωτιά, το έτριψα και το έσβησα. Σαν να του έριξα βενζίνη. Πού να το φανταστώ!

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μετά βέβαια έγινα εννιάχρονης, αυτό που λέω ήμουνα πιο μικρός. Όταν ήρθαν οι Ρώσοι ήμουνα εννιά χρονών. Έβγαλαν έξω στρατό. Ο πατέρας μου ήτανε μέσα στο σπίτι. Το σπίτι μας ήταν απέναντι από το σπίτι του Τσεχελίδη.

Ερευνητής: Δηλαδή είσαι στην ενορία Άγιος Νικόλαος.

Πληροφορητής: Ναι. Εν τω μεταξύ ο πατέρα μου...

Ερευνητής: Στου Μανουσάκιδη το πηγάδι και πού;

Πληροφορητής: Σ' εκείνη τη στράτα.

Ερευνητής: Σ' εκείνη τη στράτα είσαι, επειδή πήγα με τον πατέρα μου.

Πληροφορητής: Στου Τελεντζή το σπίτι και στο πηγάδι στη μέση = εκεί. Στης γιαγιάς σου παρακάτω σ' εκείνη τη σειρά.

Ερευνητής: Σ' εκείνη τη σειρά.

Πληροφορητής: Σ' εκείνη τη σειρά. Σταυροδρόμι ήτανε και πίσω ήτανε το Καρυπίδειο Σχολείο.

Ερευνητής: Ναι, ο Καρύπογλους ο Χατζή Χαράλαμπος έφτιαξε το σχολείο.

Πληροφορητής: Ένας ψηλός ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, ναι αδελφός του παππού του πατέρα μου ήτανε.

Πληροφορητής: Με εκείνον ήμασταν γειτονιά, τα οικόπεδα μας ήταν κολλητά.

Ερευνητής: Κολλητά. Εκείνος έτον του προπάππου μου αδελφός.

Πληροφορητής: Ήτανε πολύ καλός.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σαλβάρι φορούσε παλιό.

Ερευνητής: Ναι. Δίπλα ήταν Άι Νικόλας με το σχολείο;

Πληροφορητής: Με το σχολείο βέβαια.

Ερευνητής: Και εκείνο αυτός το έχτισε.

Πληροφορητής: Το σχολείο ήτανε κοντά.

Ερευνητής: Ναι το σχολείο, η Καρυπίδειος Σχολή, πήγες σ' αυτό το σχολείο εσύ;

Πληροφορητής: Εγώ εκεί πήγα.

Ερευνητής: Εκεί πήγες. Τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όταν ήμουν εννιά χρονών πήγαμε στη Ρωσία. Αν δεν έκανες σταυρό, οι Ρώσοι δεν σε έβαζαν στο πλοίο μέσα..

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πάτε στο βαπόρι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παραχότ έλεγαν το βαπόρι, αλλά θα έκανες σταυρό και μετά θα ξεκινούσες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βέβαια. Ένας όνομα και μη χωριό απ' τους δικούς μας εδώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αντρόγυνο ήτανε. Περισσότερο ήτανε Αρμένιοι μέσα, και αυτοί είχαν τη μανία με τους Τούρκους. Τρεις Τούρκοι οι καημένοι με τα τσαρουχάκια του, τους έβαλαν στη σειρά να τους σκοτώσουν. Το είδα με τα μάτια μου, ήμουν εννιά χρονών. Έπεσε στα πόδια του και τον παρκαλούσε, εκείνος έριξε και τον σκότωσε.

Ερευνητής: Τους ξάπλωσε.

Πληροφορητής: Τους ξάπλωσε. Και αυτόν τον δικό μας τον είπε, Γιάννη, κάνε τον σταυρό σου, θα σε σκοτώσουν. Εγώ τον Χριστό δεν αρνούμαι, είπε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Θέλω να πω πόσον μανία είχανε, κατάλαβαν ότι είναι Έλληνες και τους άφησαν. Τότε από τους Τσογούς έλεγαν μια, εκείνη την σκότωσαν. Ήξερε και κάτι ρωσικά και είπεν μια κουβέντα.

Ερευνητής: Η ιστορία λέει πως ο Πόντος έζησε τραγικές στιγμές με τα καράβια των Ρώσων που ήρθαν το '17, Αύγουστος ή Ιούλιος μήνας.

Πληροφορητής: Καλοκαίρι ήτανε.

Ερευνητής: Ναι καλοκαίρι ήτανε. Αυτή τη σκηνή πώς τη θυμάσαι εσύ, θέλω να μου πεις.

Πληροφορητής: Αυτή τη σκηνή τη θυμάμαι πολύ καλά. Εγώ ήμουν στο σπίτι της μεγάλης μου

αδελφής της Παρθένας. Ο άντρας της τάισε λίρες και ήταν στο νοσοκομείο ντυμένος στα άσπρα.

Ερευνητής: Το νοσοκομείο ήταν στο Τσαϊρ ή στο...;

Πληροφορητής: Όχι, στη θάλασσα σιμά.

Ερευνητής: Στη θάλασσα σιμά, ναι.

Πληροφορητής: Στη γειτονιά μας κοντά στη θάλασσα. Αυτά ήταν μαγαζιά για φουντούκια και τα έκαναν νοσοκομεία. Η αδελφή μου είχε τέσσερα παιδιά και εγώ μαζί της. Η μητέρα μου πέθανε, ο πατέρας μου ήτανε στην Ορντού, ο Μιχάλης ήτανε εξορία. Ο γαμπρός μου ήτανε ράφτης και είχε κάποια κομμάτια υφάσματα για κουστούμια. Τα βάλαμε κοντά στη σκάλα. Η αδελφή μου η Παρθένα τα έβαλε όλα πάνω στη σκάλα. Πώς να περάσουμε; Έπρεπε να έχει μεγάλους ανθρώπους να σε βοηθήσουν να μπεις μέσα. Οι Τούρκοι αστυνομικοί δεν τους άφηναν να βγούνε έξω από το νοσοκομείο. Αυτοί είναι λιοντάρια, το ήξεραν οι Τούρκοι, αν τους άφηναν, θα έφευγαν. Έριξαν τρεις οβίδες στο νοσοκομείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και απ' τον Τσαϊρ μαχαλά τραυματίστηκε ένας χαλκωματάς, Λάμπο τον έλεγαν. Οι Τούρκοι αστυνομικοί μόλις χτύπησαν οι οβίδες, φοβήθηκαν και τους πήγαν έξω στα περιβόλια με τα φουντούκια. Η γειτονιά μας ήταν κοντά στα περιβόλια. Οι Ρώσοι είχανε ένα υδροπλάνο και πετούσαν χαμηλά πάνω από τα περιβόλια 20, 25 μέτρα ύψος. Ήξεραν οι Ρώσοι ότι οι Έλληνες είναι εκεί πέρα. Γι' αυτό έριξαν εκεί, να τους αφήσουν ελεύθερους, να κατέβουν στο λιμάνι και να βρουν τις οικογένειές τους και να μπουνε στα βαπόρια. Το υδροπλάνο πετούσε χαμηλά πάνω από τα περιβόλια και από κάτω οι ασπροντυμένοι. Ο Έλληνας που ήταν μαζί με τους Ρώσους, αυτός από το Πέρα μαχαλά, τους γνώρισε, ήξερε ότι τάισαν λεφτά και ήταν εκεί.

Ερευνητής: Έμπαιναν στο νοσοκομείο.

Πληροφορητής: Ναι. Τους έβαζαν στο νοσοκομείο και μοίραζαν μεταξύ τους τα λεφτά. Σε λίγο η θάλασσα γέμισε με τους άσπρο φορεμένους. Όταν το υδροπλάνο άρχισε να ρίχνει με τα πολυβόλα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στον αέρα, αυτοί που τους φύλαγαν, άφησαν και έφυγαν. Ενώ από κάτω αν τραβούσαν, θα τους σκότωναν κιόλα. Αλλά δεν τους έκοβε και έφυγαν. Έφυγαν και γέμισε η θάλασσα άσπρό φορεμένους. Έρχεται ο γαμπρός μου, λέει εσείς ακόμα εδώ είστε; Λέει η αδελφή μου τι να κάνουμε ποιος θα μας βοηθήσει;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τα μωρά και ξέρω γω. Εκείνα τα υφάσματα όλα τα αφήσαμε εκεί. Πώς φεύγομε τώρα και πάμε στο βαπόρι; Εκείνος ήξερε και από βάρκα και απ' αυτά. Κοντά στη σκάλα ήταν ένα μεγάλο καΐκι. Εμείς κάναμε μπάνιο και μπαίναμε εκεί μέσα και κρυβόμασταν. Τα σανίδια είχαν χαμαμάδες τριών πόντων. Μας λέει ο γαμπρός μου,

ελάτε παιδιά να το ρίξουμε αυτό στη θάλασσα, ίσαμε να γεμίσει νερό, στο κάτω, κάτω θα βραχούμε. Τα μωρά θα βραχούν, αλλά δεν θα πνιγούν. Να προλάβουμε να μπορούμε στο βαπόρι.

Ερευνητής: Το βαπόρι έφυγε ή μακριά ήταν;

Πληροφορητής: Όχι, μακριά ήταν, διότι ρηχά τα νερά και ήτανε αγκυροβολημένο βαθιά. Εν τω μεταξύ το ρίχνουμε στη θάλασσα, πλάκωσε ο κόσμος μέσα και το γέμισε, η βάρκα έκατσε. Σταθείτε, είπε, να πάμε λίγο μέσα και μετά μπαίνετε, βγείτε όλοι έξω. Βγήκαν όλοι έξω. Ήταν εκεί και ο δάσκαλος ο Χαράλαμπος, ο αδελφός του παπά Τερζέν. Η γυναίκα του πέθανε και πήρε μια άλλη. Εκείνη η καημένη ήταν η πρώτη που μπήκε, νομίζω πως τη βλέπω...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Την έβγαλαν απ' το καΐκι και μετά αυτή χάθηκε.

Ερευνητής: Χάθηκε.

Πληροφορητής: Ο Χαράλαμπος πλήρωσε μια βενζινάκατο απ' τους Ρώσους, δεν θυμάμαι πόσες λίρες, να πάρει η βενζινάκατος τη γυναίκα του και να την πάει στο βαπόρι. Νομίζω πως είχε και δυο παιδιά. Η Ευρώπη μας, νιόπαντρη ήτανε, στεκόταν κοντά στη σκάλα με τον άρρωστο άντρα της. Μόλις ήρθε η βενζινάκατος, τον ρίχνει μέσα και πηδάει και αυτή. Εκείνη πήγε με το πολεμικό στην Τραπεζούντα. Εμάς ο γαμπρός μου μας έβαλε μέσα στο καΐκι. Μόλις φτάσαμε κοντά στο βαπόρι καμιά εφτά, οχτώ μέτρα, η βάρκα γέμισε νερό και θα πνιγόμασταν, ακόμα πέντε πόντους νερό και θα πνιγόμασταν. Ο γαμπρός μου φώναξε, ρίξτε μας σκοινί, θα πνιγούν τα παιδιά. Μας έριξαν το σκοινί και σιγά, σιγά κολλήσαμε στο βαπόρι. Ανεβήκαμε πάνω στο βαπόρι. Πείνα μεγάλη, όπως εδώ στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, το ίδιο και εκεί. Μόλις φτάσαμε στα Πλάτανα, κοντά στην Τραπεζούντα, ήρθαν μαούνες απ' τις δυο μεριές και έριχναν ψωμιά και μάπες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα έριχναν από κάτω και όποιος προλάβαινε, άρπαζε.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά θα σου πω κάτι για τις μάπες που έλεγε ο μπάρμπα Στέφανος, μου το θύμησης με τις μάπες.

Πληροφορητής: Τα έριχνα επάνω και ο συγχωρεμένος ο γαμπρός μου πήρε ένα ψωμί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεγάλα ψωμιά ήτανε. Πήρε ένα και το έβαλε κάτω από τη μασχάλη του να μας το φέρει, παιδιά ήμασταν για. Τράκ κάποιος από πίσω του το άρπαξε, πολλοί ήτανε μέσα, από δω από κει τον έχασε. Πήρε το ψωμί εκείνος, εμείς μείναμε πεινασμένοι. Φτάσαμε στην Τραπεζούντα. Οι Ρώσοι έφτιαξαν το λιμάνι, δεν είχε λιμάνι τότε. και μόλις φτάσαμε εκεί βλέπω ένα βουνό σαν χιόνι. Ήτανε άσπρα τσουβάλια γεμάτα αλεύρι. Μόλις κατεβήκαμε σε παράταξη όλοι μας

περίμεναν. Δεξιά και αριστερά οι φραντζόλες, περνούσαν όλοι και έπαιρναν από μια φραντζόλα. Την πήρα και την αγκάλιασα, πεινασμένος για.

Ερευνητής: Πεινασμένοι.

Πληροφορητής: Πήγαμε απάνω στην Ποζ Τεπέ, όπως έχει η Ορντού Ποζ Τεπέ, έχει και η Τραπεζούντα. Πήγαμε εκεί πάνω στην Παναγία, είχαν τσάι στα σαμοβάρια και βούτυρα. Ήρθε μια πλούσια οικογένεια.

Ερευνητής: Θέλω να σε διακόπτω, πόσες ώρες κάνατε από το λιμάνι της Ορντούς στο λιμάνι της Τραπεζούντας;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι ακριβώς πόσες ώρες, αλλά κάναμε πολλές ώρες, γιατί μας έπιασε τρικυμία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ήρθαν τα δύο πολεμικά τα ρωσικά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεξιά, αριστερά κλείδωσαν την θάλασσα, έκαναν σαν κλειστό λιμάνι από δω και από κει στο βαπόρι και κρατούσαν τα κύματα.

Ερευνητής: Πόσα άτομα περίπου ήσασταν μέσα στο πλοίο; Ήταν και η μάνα μου και ο θεός Στέφανος μέσα σ' αυτό το πλοίο.

Πληροφορητής: Ήμασταν πολλοί, δεν θυμάμαι ακριβώς πόσοι.

Ερευνητής: Δηλαδή γύρω στα 500 άτομα;

Πληροφορητής: Ήτανε.

Ερευνητής: Ήτανε. Μωρά;

Πληροφορητής: Αφού όλη η Ορντού, όπως βλέπεις τη Σμύρνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πώς ήταν στην προκυμαία της Σμύρνης, τη φωτογραφία όταν βλέπω εγώ, νομίζω πως είμαστε στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ακριβώς έτσι γέμισε ο τόπος γυναικόπαιδα εκεί. Εκεί πάνω που ήμασταν στην Παναγία, ήρθε ένας που είχε μαγαζί χονδρικής με βούτυρα. Πριν πάμε εκεί πάνω, μας είχαν μέσα σ' ένα σχολείο. Εκεί κοντά στο σχολείο ήταν και ένας στρατώνας. Πηγαίναμε εκεί με τεντζερέδες, με καπάκια, με ό,τι είχε ο καθένας να πάρουμε φαγητό. Και ο αξιωματικός, μικρά παιδιά ήμασταν, μας έβαζε στη σειρά και πρώτα έδινε φαγητό σ' εμάς και μετά στους στρατιώτες, πολύ φιλότιμοι. Είχαν μπόλικά φαγητά με βούτυρο. Όταν είχαν πιάφι με μια μεγάλη κουτάλα το έριχνε μέσα στο πιάτο και το μισό έπεφτε έξω. Παίρναμε το φαγητό και μετά πηγαίναμε στο σχολείο. Μετά ήρθε εκεί επάνω αυτός ο πλούσιος, ξέχασα το όνομά τους, τώρα τελευταία το ρώτησα την Ευρώπη μας, πολύ καλοί άνθρωποι. Ήρθαν λοιπόν πάνω στο Ποζ Τεπέ, όλοι οι πρόσφυγες ξαπλωμένοι κάτω. Είπαν ότι θέλουν μια νιόπαντρη με τον άντρα της μαζί, γιατί είχαν τέσσερα μικρά παιδιά. Να τους πάρουν στο σπίτι τους, μέχρι να τακτοποιηθούν και να

δουν πού θα πάνε. Πετάχτηκε η Ευρώπη μας και είπε εγώ είμαι νιόπαντρη. Έλα μαζί μας, της είπαν, πάρε και τον άντρα σου και έλα. μόλις ξεκίνησαν να φύγουν, εγώ έκλαψα. Πού πας, της λέω. Εγώ τι θα γίνω; Εσύ θα κάτσεις με την Παρθένα, είπε. εγώ θέλω μαζί σου, είπα. Άσε τον ας έρθει, της είπαν. Πήγαμε στο σπίτι τους, είχαν τέσσερα αγόρια. Αμέσως πήγε και με αγόρασε ένα σιδερένιο κρεβάτι και μια φουσαρμόνικα, είχαν και τα παιδιά του. Εγώ πήγαινα κάθε μέρα, δυο, τρεις φορές τη μέρα στο μαγαζί και του έλεγα, θείο, θέλεις τίποτα; Όταν καθόμασταν στο τραπέζι να φάμε, έλεγε, Γιώργο, εσύ έλα κάθισε δίπλα μου. Έλεγε η γυναίκα του, γιατί φωνάζεις τον Γιώργο και δεν φωνάζεις τα παιδιά σου να κάτσουν δίπλα σου; Ο Γιώργος κάθε μέρα έρχεται δυο, τρεις φορές και με ρωτάει, αν θέλω τίποτε. Πώς να μην τον έχω τον Γιώργο δίπλα μου.

Ερευνητής: Πόσο καιρό έμεινες μ' αυτόν;

Πληροφορητής: Μείναμε περίπου δυο μήνες. Μετά πάμε για το Σοχούμ. Μας βάζουν μέσα σ' ένα βαπόρι και μας βγάζουν στο Βατούμ. Εκεί μας πήγαν σ' ένα σχολείο μέσα. Περίμεναν να έρθει βαπόρι και να μας στείλουν στο Σοχούμ. Στο Σοχούμ είχαμε την οικογένεια Μεταλλίδη, ξαδέλφια ήμασταν και θα πηγαίναμε εκεί να δούμε τι θα κάνουμε. Είχαμε και έναν πρώτο ξάδελφο του πατέρα μου στο Τοχάτσοϊ, ο οποίος ήταν εύπορος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ένας ξάδελφος του πατέρα μου πήγε εκεί. Και εμείς εκεί θα πηγαίναμε. Όμως ο γαμπρός μου έπιασε δουλειά και έτσι μείναμε στο Σοχούμ. Όταν βγήκαμε στο βατού, είχα μαζί μου και τον ανεψιό μου, τον γιο της αδελφής μου, ήταν τρία, τέσσερα χρόνια μικρότερος από μένα. Τον πήρα από το χέρι και κόβαμε βόλτες μέσα στο παζάρι. Μια μυρωδιά από ψημένα κεφαλάκια στο ταψί μοσχοβόλησε. Του λέω, Γιώργο, τι όμορφα μυρίζουν αυτά, αλλά λεφτά δεν έχουμε να τα πάρουμε. Του λέω έλα εδώ. Τι είναι, μου λέει. ΕΓ θα πάω να ζητιανέψω, έλα και συ μαζί μου, θα δίνουν εμένα, θα δίνουν και σένα και θα πάμε στα μαγαζιά. Ο Γιώργος τραβάει το χέρι μου να φύγει, αλλά δεν τον αφήνω εγώ. Θα πάρω εγώ, θα πάρει και αυτός.

Ερευνητής: Ναι, σωστά.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ μαζέψαμε κάμποσα. Μπήκαμε μέσα και σ' ένα μακρόστενο μαγαζί γεμάτο με παπούτσια. Μπήκαμε μέσα, θείο, μια βοήθεια, λέω. Έλα εδώ, λέει, πατέρα, μάνα έχεις; Του λέω ο πατέρας μου έμεινε στην Τουρκία. Ξέχασα όμως να σου πω και αυτό, όταν μπήκαμε μέσα στη βάρκα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου μπήκε μέσα στη βάρκα. Μόλις ανοιχτήκαμε όμως στο πέλαγος, νομίζω πως τον βλέπω ακόμα, είπε, Παρθένα, κράτα τον Γιώργο μαζί σου, εγώ θυμήθηκα τον

Μιχάλη, θα πάω να τον βρω στα μεσόγεια.

Ερευνητής: Α! ήτανε εκεί.

Πληροφορητής: Εξορία.

Ερευνητής: Ήταν χήρος ο πατέρα σου;

Πληροφορητής: Ναι πέθανε η μητέρα μου.

Ερευνητής: Πέθανε η μητέρα σου.

Πληροφορητής: Έξι χρονών ήμουνα, όταν πέθανε η μητέρα μου.

Ερευνητής: Ορφανό μεγάλωσες.

Πληροφορητής: Πετάχτηκε στη θάλασσα με τα ρούχα. Θα πάω να βρω τον Μιχάλη. Και πήγε τον βρήκε. Οι Τούρκοι ήθελαν έναν γανωματή σαν τον πατέρα μου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τον ήξεραν. Του είπαν να φέρει έναν ακόμα γανωματή σαν αυτόν μάστορα να κάνουν καζάνια στρατιωτικά. Είπε έχω το παιδί μου, τεχνίτης είναι. και μαζί με τον Μιχάλη αυτοί κατέβηκαν πιο νωρίς το '19.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε εμείς γυρίσαμε πίσω από τη Ρωσία.

Ερευνητής: Δύο χρόνια ήσασταν εξορία, ε;

Πληροφορητής: Ναι, έναν χρόνο πήγα στο σχολείο εκεί, ελληνικό σχολείο.

Ερευνητής: Στην Ρωσία.

Πληροφορητής: Τσεπέλ, Τσεπέλ το έλεγαν, σαν κωμόπολη ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί επήγαν έναν χρόνο στο σχολείο. (Διακόπτεται απότομα η αφήγηση λόγω τεχνικού προβλήματος)

Πληροφορητής: Πήγα εκεί είχαμε τον Τσάρο τον δάσκαλο. Εκείνος έβγαλε τις συντάξεις των δασκάλων της Τουρκίας. Ήτανε πολύ...

Ερευνητής: Δραστήριος.

Πληροφορητής: Ήτανε 75 χρονών τετραπέρατος. Και εκείνος το Πέραν τον μαχαλά ερχότανε. Ήτανε 70 χρονών τότε και η θεία σου η Παρθένα ήμασταν μαζί Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Στην ίδια τάξη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τη γιαγιάς μου η αδελφή, η Παρθένα.

Πληροφορητής: Εκείνη μεγαλύτερη ήτανε μου φαίνεται από μένα.

Ερευνητής: Εκείνη σαν τον θείο Στέφανο ήτανε, το '06 γεννημένη.

Πληροφορητής: Είδες καλά λέγω, εγώ είμαι το '08.

Ερευνητής: Το '08.

Πληροφορητής: Ο Στέφανος το '06 ήτανε.

Ερευνητής: Το '06 ναι γεννημένος. Ήσουν συνομήλικος με τον θείο Στέφανο. Πήγαινες στην ίδια τάξη μαζί του;

Πληροφορητής: Ναι στην ίδια τάξη ήμασταν.

Ερευνητής: Στην ίδια τάξη.

Πληροφορητής: Την Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Τη μάνα μου την είχες μαζί σου;

Πληροφορητής: Εγώ Δευτέρα τάξη, Δευτέρα τάξη πήγα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πρώτη τάξη πήγα στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Α, στο Σοχούμ πρώτη τάξη.

Πληροφορητής: Όχι, πρωτοχειρίδιο έλεγαν, πήγα στην Ορντού, ύστερα...

Ερευνητής: Πόσο χρονών πηγαίνατε στο σχολείο; Αυτό θέλω να μου πεις για την Ορντού.

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι ακριβώς.

Ερευνητής: Πήγες στην Καρυπίδειο Σχολή, που ήτανε τετραθέσιο σχολείο, αλλά θέλω να μου πεις πόσο χρονών πηγαίνατε, τι μαθαίνατε και το σύστημα της παιδείας ποιο ήτανε.

Πληροφορητής: Το σύστημα της παιδείας ήτανε πολύ αυστηρό.

Ερευνητής: Α! έτσι!

Πληροφορητής: Ξύλο μετά μουσικής.

Ερευνητής: Πολύ ξύλο.

Πληροφορητής: Πολύ ξύλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δηλαδή οι γονείς έλεγαν, δάσκαλε χτύπα μόνον και μόνον να τον μάθεις γράμματα. Να τον μάθεις γράμματα. Αριθμητική στον πίνακα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ύστερα ένα λάθος έκανες ο δάσκαλος ο Τσάρος καθόταν έτσι, ήτανε ηλικιωμένος και έρχονταν απ' τη νύχτα, ξεκινούσε απ' την Υπαπαντή και έρχονταν να μας μάθει γράμματα. Εμείς πηγαίναμε νωρίς να παίξουμε, εκείνος μόλις έφτανε απάνω, ντάγκα, ντάγκα το κουδούνι μας μάζευε μέσα.

Ερευνητής: Πόσες ώρες;

Πληροφορητής: Προτού να 'ρθει ο Διευθυντής, ενώ κακώς νέος δάσκαλος, βάλανε Γρηγοριάδης λεγόταν, εκείνος ήρθε και εδώ και πέθανε, μάλλον τον χτύπησε αυτοκίνητο.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Κάτω στη Λάρισα πέθανε.

Πληροφορητής: Ο τσάρος ο δάσκαλος ναι στην Λάρισα.

Ερευνητής: Στην Λάρισα.

Πληροφορητής: Στην Λάρισα. Εκείνος ήτανε πολύ καλός. Και εγώ, έλεγε, ξεκινώ από κει απ' τη νύχτα να σας μάθω γράμματα και εσείς φεύγετε, κρύβεστε, περιμένετε τον Διευθυντή να 'ρθει. Αλλά είχαμε και τον Νεόφυτο τον Παπαδόπουλο, στον σταθμό που δούλευε, θα τον ξέρεις.

Ερευνητής: Α! ναι, ναι τον Νεόφυτο, της θείας μου ο κουνιάδος.

Πληροφορητής: Εκείνος πολύ πλάκα είχε. Χόρευε στον πίνακα γύρω, γύρω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μόλις έκανε ένα λάθος, τσακ το μπαστούνι από δω σε τραβούσε και κρακ στο κεφάλι.

Ερευνητής: Κι αν πάθαινες κανένα κακό, δεν τους

ένοιαζε καθόλου.

Πληροφορητής: Εεε.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά είχε η κάθε τάξη; Τι θυμάσαι περίπου;

Πληροφορητής: Εμείς τότε είμασταν τρία θρανία μεγάλα περίπου καμιά εικοσαριά, 20, 25.

Ερευνητής: Λοιπόν, μπάρμπα Γιώργο, η Καρυπίδειος Σχολή έχω φωτογραφίες, πήγαμε με τον πατέρα μου. Έναν τμήμα είναι το παλιό, όπως τότε, το είδεν ο πατέρα μου, συγκινήθηκε. Αλλά το άλλο το επισκεύασαν και είναι πάλι σχολείο.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι το έχουν.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι το έχουν σχολείο. Και κάλεσε τον Διευθυντή και ήρθε ο Διευθυντής με δύο, τρεις δασκάλους και μας τα έδειξε όλα και τον αυλόγυρο. Θυμάσαι κανένα ποιηματάκι να μας πεις, τι θρησκευτικά δίδασκαν τότε;

Πληροφορητής: Δίδασκαν θρησκευτικά και εγώ αγαπούσα την ελληνική ιστορία.

Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτα απ' αυτά που έλεγε ο δάσκαλος σ' έναν μαθητή του '1919;

Πληροφορητής: Τα κατήργησαν, την ελληνική ιστορία την κατήργησαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ είχα το βιβλίο, διάβαζα στο κρεβάτι και την μάθαινα την ιστορώ σαν ένα παραμύθι και πήγαινα και την έλεγα στα άλλο παιδιά να μάθουν και αυτοί την ιστορία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκρυψα το βιβλίο, δεν το παράδωσα. Την ελληνική ιστορία την κατήργησαν. Έκλειναν τα σχολεία. Έκλεισαν τα σχολεία, διαταγή πήρανε και την ελληνική ιστορία την κατάργησαν. Ο Πάνος ο αδελφός της Όλγας...

Ερευνητής: Ναι Καραπαναγιωτίδης.

Πληροφορητής: Ο Πάνος είχανε κάτω στο σχολείο μαγαζί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ είχανε κλείσει τα σχολεία. Ο Στέφανος, ο νεόφυτος, ο Λάμπρος ο Καρυπίδης, εγώ, ήμασταν εφτά, οχτώ παιδιά. Είχε αρχίσει να χιονίζει. Εμείς μαζέψαμε σκουλήκια και τα κάναμε δολώματα να πάμε να ψαρέψουμε στο Τσιβί. Πήγαμε τα ψαρέψαμε και ήρθαμε στο σχολείο. Χιονίζει. Ανάψαμε την σόμπα, πήραμε λάδι, τηγάνια, αλεύρι.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά θηρία

Πληροφορητής: Και τρώγομε εκεί, ψήσαμε και τρώγομε.

Ερευνητής: Ψάρια.

Πληροφορητής: Εμείς όμως εκεί που τρώγομε, τα μαγαζιά ήτανε ακόμα ανοιχτά. Το χιόνι σταμάτησε, αλλά εμείς δεν το καταλάβαμε. Μόλις σταμάτησε το χιόνι, από τα μαγαζιά βλέπουν τον καπνό απ' το σχολείο και λέει ο Πάνος το σχολείο πήρε φωτιά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν τρέχουν μαζί με δυο ακόμα

άτομα και ανεβαίνουν πάνω στη σκάλα. Χτυπάνε την πόρτα. Καταλάβαμε πως έλιωσε το χιόνι, φάνηκε ο καπνός. Τώρα τι κάνουμε; Λέω στον Νεόφυτο να πηδήξει από το παράθυρο. Από κάτω είχα μια ακακία. Του λέω ή πηδός και αρπάζεσαι από την ακακία ή τρως το ξύλο. Εκείνος και οι άλλοι πηδήξαν. Ο Στέφανος και εγώ πήγαμε κοντά στην πόρτα. Του λέω, Στέφανε, εσύ από πίσω, θα κλειδώσω την πόρτα και θα πεταχτούμε στην σκάλα και θα κατεβούμε. Ο Πάνος του Ταπάν μπήκε μέσα και αυτός μαζί με τους άλλους. Εσείς είστε μέσα, μας λέει. Του λέω, Πάνο, άσε μας. Ο Πάνος ήταν πιο μικρός απ' τον άλλον, ο άλλος ήταν άγριος, θα μας έδερνε. Φύγετε γρήγορα, είπε. ο Στέφανος και εγώ το βάλαμε στα πόδια. Με τον Στέφανο έχουμε ιστορίες πολλές.

Ερευνητής: Τον θείο μου, δηλαδή πρέπει να ήσασταν ζωηρά παιδάκια, λουλουδάκια.

Πληροφορητής: Κάναμε εμείς κουραμάνες στρατιωτικές με τη παπά Στάθη τον ανηψιό...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Παναγιώτη Αμαραντίδης, ο Παναγιώτης στην Καλλιθέα ήταν αυτός και όλα τα ορφανά απ' τα χωριά που κατέβαιναν τα δίναμε ψωμί. Ψήνανε 200 κομμάτια την ημέρα με καλαμποκόσιο αλεύρι όμως. Κάναμε μια φουρνιά μικρά σφιχτά ψωμάκια. Ήταν και ο Στέφανος εκεί.

Ερευνητής: Ο πάππο μου ήταν φούρναρης.

Πληροφορητής: Ο πάππος σου ήταν φούρναρης, αλλά ο παππούς σου ήτανε εξορία, δεν ήτανε εκεί.

Ερευνητής: Α, εξορία ήτανε.

Πληροφορητής: Εμείς λογάριασε.

Ερευνητής: Μόνοι σας, παιδιά πράμα.

Πληροφορητής: Εμείς ναι. Εγώ ήμουνα τότε 14 χρονών, ο Παναγιώτης θα ήταν 17 χρονών. Ανακατεύαμε το ζυμάρι και φουρνίζαμε. Έρχονταν οι στρατιώτες, πήγαιναν για τη Μικρά Ασία. Περνούσαν από κει και έπαιρναν κουραμάνες. Πού πάτε; Τους ρωτούσαμε. Μαθαίναμε από κείνους. Στην Άγκυρα πάμε έλεγαν. Περνούσαν από κει πολλοί τραυματίες, έπαιρναν ψωμί και αυτοί. Nereye gidiyorsun, Ankara'dan geliyoruz.

Ερευνητής: Απ' την Άγκυρα ερχόμαστε.

Πληροφορητής: Και θέλω να πω, ξέρεις πώς μας είχαν εμάς;

Ερευνητής: Τους δίνετε ψωμιά, δηλαδή φιλανθρωπία.

Όχι, δημοπρασία τα πήρε το αφεντικό ένας Τούρκος, ο οποίος τεχνίτης, δεν είχαν τεχνίτες και εμείς ψευτοξέραμε λίγο και μας πήρε και ψήναμε στο φούρνοι. Και είπε ο Στέφανο έπαιρνε το...

Ερευνητής: Ναι αυτό έλεγε.

Πληροφορητής: Άκουσε, ο Στέφανος ήτανε μαζί μας κάθε μέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε τσόφλια και ήταν από μέσα γεμάτα καρπό και έρχονταν τα ορφανά απ' τα χωριά και τα δίναμε και τρώγανε. Παιδιά ανώριμα ήμασταν και εμείς. Λέω μια μέρα τον Παναγιώτη,

αυτά τα ζύμωτρα έχουν μουχλιάσει, ας τα πάμε στην θάλασσα να τα πλένουμε. Αλλά μπήκε μέσα μου ο διάβολος και είπα να τα κάνουμε βάρκες. Τα παίρνουμε και τα πάμε στην σκάλα, στην σκάλα κοντά ήτανε ο φούρνος. Πού ήτανε το παζάρι κάθε βδομάδα;

Ερευνητής: Ναι το Τακούρ Παζάρ, σώζεται όπως ήταν.

Πληροφορητής: Από κει πως πας για τη σκάλα.

Ερευνητής: Για τη σκάλα ναι.

Πληροφορητής: Πάνω στη γωνία του σταυροδρομιού εκεί είναι ο φούρνος. Εκεί ήμασταν εμείς. Τα ζύμωτρα ήτανε μεγάλα, από δω ίσαμε τον τοίχο, εκεί μέσα ανακατεύαμε το ζυμάρι και φουρνίζαμε. Ήταν καρφωμένα στον τοίχο. Με τις πένσες έβγαλα τα καρφιά, ήταν κοντά και τα παιδιά. Κρατείστε τα παιδιά, θα πάμε να τα πλένουμε. Τα παίρνομε και τα πάμε. Τα πετάμε στη θάλασσα και πηδάμε και εμείς μέσα, θα τα πλένουμε.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά. Τα κάνατε βάρκα, ε; τα ζύμωτρα που λένε.

Πληροφορητής: Είπες εσύ και λέγω.

Ερευνητής: Για πες.

Πληροφορητής: Τα ζύμωτρα, αλλά ήτανε όσο αυτό...

Ερευνητής: Δηλαδή δύο μέτρα και ένα μέτρο φάρδος.

Πληροφορητής: Λοιπόν τα ρίξαμε στη θάλασσα. Ήταν εκεί ο γιος του διοικητή της χωροφυλακής μαζί με κάποιον άλλον που είχανε μαγειρείο, άτακτο παιδί και αυτό και ο γιος του κομισάριου. Αυτοί έκαναν μπάνιο μια μας είδαν. Ήρθαν να μας πάρουν. Τους λέω εμείς ζυμώνουμε εδώ μέσα, θα κάνουμε ψωμιά. Τίποτα αυτοί, τα πήραν και ανοίχτηκαν στο πέλαγος. Πήγα στο αφεντικό. Του λέω, Ομέρ αφέντη, ο γιος του μάγειρα και του κομισάριου μας πήρα τα... τι πήρανε; Τρελαθήκατε; (Μιλάει τουρκικά). Βρε τρελοί είστε εσείς; Βρε εκεί μέσα ζυμώνετε και πήρατε και τα κάνατε βάρκες; Και τα πήγαν στο πέλαγος, λέγω. Και φωνάζουμε, τους παρακαλούμε και δεν τα φέρνουν, του λέω. Έβγαλε το όπλο του και ίσα στην σκάλα πάνω. Φτάνει στη σκάλα και ρίχνει δυο πιστολιές. Αυτοί αμέσως πηδήξαν στη θάλασσα μέσα. Πηδήξαμε και μεις στη θάλασσα, μας τσουρούφλισαν και οι τσούχτρες, γεμάτη ήτανε η θάλασσα και πήγαμε τα φέραμε. Τα τακτοποιήσαμε και ζυμώσαμε εκεί μέσα.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Με τον Στέφανο μαζί ήμασταν.

Ερευνητής: Δηλαδή εσείς ήσασταν συνεχώς μέσα στην θάλασσα, όταν σας την έδινε λιγάκι, βουτούσατε στην θάλασσα το καλοκαίρι.

Πληροφορητής: Όχι κάναμε, μια εποχή πηγαίναμε στη θάλασσα. Χωριστά οι γυναίκες, οι άντρες χωριστά. Οι γυναίκες με τα μωρά τους ήταν χωριστά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι άντρες με τα παιδιά τους τα μεγάλα ήταν χωριστά.

Ερευνητής: Το τυλιγάδι τι ήτανε;

Παρέμβαση γυναίκας πληροφορητή: Το τύλιγες

πάνω σου και έβαζες μια παραμάννα και έμπαινες στη θάλασσα.

Ερευνητής: Έμπαινες στη θάλασσα, α! και πάντως κάνατε μπάνιο;

Παρέμβαση γυναίκας πληροφορητή: Ναι, πάρα πολλά.

Πληροφορητής: Μπάνια! Όλη μέρα ξαπλωμένοι στην άμμο ήμασταν.

Ερευνητής: Και σας έμεινε η θάλασσα.

Πληροφορητής: Βέβαια! Παίρναμε σανίδες, το κύμα μεγάλο. Μπαίναμε μέσα και ξαπλώναμε πάνω στα σανίδια.

Ερευνητής: Ναι, οι Ορτουλούδες ξέρουν να κολυμπάνε πολύ καλά. Η γιαγιά μου έλεγε πως ο θείος μου ο Στέφανος πήρε την ξύλινη τη σκάφη που έπλενε μέσα τα ρούχα και την πήγε στη θάλασσα. Έλεγε στα μικρά παιδιά να του δώσουν δύο παγκανότες και να τους κάνει βαρκάδα. Κλάποιο παιδί φαίνεται πως δεν του έδωσε και τα έριξε όλα στη θάλασσα. Τρέχει η γιαγιά μου τι να δει! Αυτά μόνα τους μάθαιναν κολύμπι και κανένα δεν πνιγόταν.

Πληροφορητής: Τον συγχωρεμένο τον Στέφανο εγώ πολύ τον πείραζα. Όλη μέρα ήταν μαζί μας στον φούρνο. Ερχόταν ένας υπαξιωματικός με δέκα άντρες από τη φυλακή και φόρτωνε τα ψωμιά. Του λέγαμε, Στέφανε, μαζί με τον Παναγιώτη μετρείστε τα ψωμιά και δώστε τους. Ένα ψωί ήτανε σπασμένο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και είπε ο υπαξιωματικός αυτό δεν το παίρνω, είναι σπασμένο. Θα αλλάξω την πίστη, θα το πάρεις, του είπε, έτσι ακριβώς. Πάει και το λέει στο αφεντικό. Και έρχεται το αφεντικό πιάνει τον Παναγιώτη από δω. Πιάνει και μένα και με ρωτάει ποιος είναι αυτός που έβρισε την πίστη μας; Δεν έχω ιδέα, του είπα. Πιάνει τον Παναγιώτη (μιλάει τουρκικά) *bilmiyorum haberi yok*, είπε, του λέει ο υπαξιωματικός αυτός είναι δείχνοντας τον Στέφανο. Πιάνει τον Στέφανο και τον πλακώνει στις σφαλιάρες. Φοβήθηκε όμως μήπως φύγουμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: (Μιλάει τουρκικά) ο Στέφανο έφυγε έξω. Εν τω μεταξύ έφυγε αυτός λέγοντας θα πάω να τους καταγγείλω στην αστυνομία. Βρε, Στέφανε, πού θα πας, θα σε σκοτώσουν, θα σε βάλουν μέσα και θα σε δείρουν.

Ερευνητής: Ναι, τώρα θέλω, μπάρμπα Γιώργο, να μου πεις, έμεινε ο θρύλος της Ορντούς τα παλληκάρια, τα θηρία, λένε ο Ορτουλούς για την εποχή εκείνη έλεγαν ήταν παλληκάρια. Τον τίτλο αυτό δεν το έλεγαν για όλους.

Πληροφορητής: Το τραγούδι που το λει.

Ερευνητής: Στο τραγούδι που έβγαλαν, αλλά αυτό δεν το είπαν τυχαία. Τι θυμάσαι ο Ορτουλούς ήταν πιο μεγάλο παλληκάρια από τους άλλους;

Πληροφορητής: Όχι, να σου πω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σαν ποιητής δηλαδή το έβγαλε αυτό.

Ερευνητής: Όχι δηλαδή για κανένα άλλο λόγο.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, το έβγαλαν για την πυρκαγιά.

Ερευνητής: Για το κάψιμο.

Πληροφορητής: Κάηκε και το Τσάμπαση.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι το τσάμπαση, θέλω να μου το περιγράψεις.

Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι το Τσάμπαση

Ερευνητής: Το Τσάμπαση ναι.

Πληροφορητής: Καλά θυμάμαι το Τσάμπαση. Πηγαίναμε στα χωριά σε κάθε γιορτή που είχαν στο Άρτας, στη Λαβάκουτσα, στην Παναγία της Σιναλούς, μέχρι το Σεμέν. Το Σεμέν τότε δεν υπήρχε πια και από την εκκλησία μόνον οι τοίχοι είχαν μείνει, ακόμα και την σκέπη την είχαν κατεβάσει. Και το '20 πήγα στο Τσάμπαση, βέβαια. Ο Στέφανος ο συγχωρεμένος ήταν μαζί μας. Ανεβαίναμε την πλαγιά και οι Τούρκοι έριχνα τυριά, ωραία τυριά μέσα σε μεγάλα καλάθια, πηγαιναν στο παζάρι να τα πουλήσουν. Ανεβαίναμε πάνω στην πλαγιά σιγά, σιγά, ήταν κουρασμένοι άνθρωποι. Ο Στέφανος ήταν πιο μεγάλος από μας και ψηλός. Του λέω, στέφανε, τι ωραία που μοσχοβολάνε αυτά τα τυριά! Τώρα θα αρπάξουμε μερικά, λέει, μόλις ανεβούν πάνω στην πλαγιά. Μόλις ανέβηκαν προς τα πάνω, χράπ ο Στέφανος παίρνει και τα τρώμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και το Τσάμπαση όταν κάηκε...

Ερευνητής: Ναι, το πότε; τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι ακριβώς.

Ερευνητής: Η ιστορία λέει το '13.

Πληροφορητής: Το '13.

Ερευνητής: Το '13. Εσύ θυμάσαι καμιά αιτία;

Πληροφορητής: Θυμάμαι καλά ότι όταν κάηκε το Τσάμπαση, εμείς ήμασταν στην Παναγία μεριά. Στο Τσάμπαση πήγες;

Ερευνητής: Επήγα, αλλά εκκλησία δεν έχει, οροπέδιο είναι.

Πληροφορητής: Κοίταξε, η εκκλησία ήτανε από το παζάρι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αντίκρυ, πού ήταν του Τσεχελίδη το σπίτι, ποια σπίτια θυμάσαι;

Ερευνητής: Όχι, εγώ τίποτε, ο μπαμπάς μου πήγαμε σ' ένα θεμέλιο κοντά...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και έκλαψε.

Πληροφορητής: Τίνος ήτανε;

Ερευνητής: Εκείνο ήτανε του Καρύπογλου, του παππού του.

Πληροφορητής: Α, του Καρύπογλου.

Ερευνητής: Του Καρύπογλου εκεί απάνω τώρα όπως είναι.

Πληροφορητής: Η πεδιάδα όπως είναι

Ερευνητής: Η πεδιάδα, το οροπέδιο.
Πληροφορητής: Από κάτω μεριά.
Ερευνητής: Ναι λίγο έτσι, λίγο στην πλαγιά απάνω και στην πεδιάδα απάνω είναι τώρα καφενεία.
Πληροφορητής: Μήπως λες τη Γαραπαναγιώτα.
Ερευνητής: Όχι, όχι, δεν μου είπε για τη Γαραπανιώτα, του παππού του, είπε, του Καρύπογλη ήτανε.
Πληροφορητής: Εκεί που λες...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Απάνω μεριά ήτανε η Παναγία.
Ερευνητής: Ήτανε η Παναγία.
Πληροφορητής: Εκεί όχι στο χαμήλωμα κάτω.
Ερευνητής: Ναι κατάλαβα.
Πληροφορητής: Έτσι όπως είναι η πλαγιά απάνω και είχε και ένα νερό καλό εκεί απάνω. Εκεί στην εκκλησία ήτανε η Παναγία, από κάτω εκεί ήτανε το σπίτι μας. Και από κει υψόμετρο, το Τσάμπαση είχε η αγορά υψόμετρο. Και θυμάμαι όταν καιγόταν το Τσάμπαση, δηλαδή ήμουνά πέντε χρονών.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και άδειασαν το νερό και το γέμισαν με αχλάδια και φύγαμε προς τα πάνω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Φύγαμε πιο πάνω μήπως κατέβει η φωτιά, διότι όλα ήταν δαδιά. Και είχαν τα σπίτια μεγάλα καρφιά, πύρωναν και εκείνα και κολλούσαν το έναν πάνω στο άλλο και έκαιγαν τα πάντα. Όλο δαδιά ήτανε, πού να γλυτώσουν;
Ερευνητής: Κάηκε, όπως λέει το τραγούδι όλα έγιναν στάχτη.
Πληροφορητής: Έμειναν οι τοίχοι, αλλά ούτε τοίχους είχε.
Ερευνητής: Δεν είχε.
Πληροφορητής: Στα ξύλα απάνω ήταν χτισμένα.
Ερευνητής: Άλλο τίποτα δεν έμεινε, λέει.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και λέει και τραγούδι άλλο εμείς απ' την Ορντού στο Τσάμπαση δεν πάμε.
Πληροφορητής: Πώς δεν πάμε!
Ερευνητής: Τι θα πάμε να δούμε, λέει το τραγούδι.
Πληροφορητής: Τα έχτισαν τώρα.
Ερευνητής: Τα έχτισαν. Μα και τώρα το 1983 οι Τουρκάλες είχαν παζάρι εκεί απάνω, είχανε εστιατόριο και ο μπαμπάς μου είπε να κάνουμε ένα μνημόσυνο. Τι μνημόσυνο; Θα κεράσουμε τον καφέ και λοιπά σ' όλο το λεωφορείο, όσοι πήγανε. Πήγε, έκλαψε πολύ στο θεμέλιο που είδε εκεί. Αλλά πολύ όμορφα αυτά είχανε, βούτυρα, Παναγίας δάκρια, αβγά, αλλά κάτι κρέατα πω πω! Παϊδάκια και λοιπά.
Πληροφορητής: Στο Τσάμπαση απάνω;
Ερευνητής: Είναι το κάτι άλλο.
Πληροφορητής: Όλο θυμάρι είναι
Ερευνητής: Θυμάρι.
Πληροφορητής: Το χορτάρι είναι όλο θυμάρι. Τον Δεκαπενταύγουστο πηγαίναμε στην Παναγία της Σιναλούς. Ξεκινήσαμε από το Τσάμπαση να πάμε.

Πρώτο χωριό που συναντάς είναι το Κιαούρπικη. Είχε μια εκκλησία μικρή, σαν το δωμάτιό, λίγα σπίτια ήταν το Κιαούρπικη. Αλλά είχε κάτι εικόνες! Τι να σου πω, σε θάμπωναν, όταν έμπαινες μέσα.
Ερευνητής: Αξίας.
Πληροφορητής: Ύστερα ήταν το Άρτας. Παρέα ήμασταν εφτά, οχτώ παιδιά, θα πάμε στη Σιναλούς την Παναγία. Το απόγευμα ξεκινήσαμε και θα πάμε. Θα κοιμηθούμε εκεί και το πρωί θα πάμε στην εκκλησία. Πήγαμε στο Άρτας. Εκεί στο πηγάδι ήρθε μια ξαδέλφη της μάνας μου, αντρογυναίκα, να πάρει κρύο νερό. Πήγαμε και μείς να πιούμε νερό, είχαμε αλμυρά ψάρια. Μας κοίταξε, σκέφτηκε αυτά τα παιδιά δεν είναι από το χωριό μας. Μας ρώτησε από πού είστε. Λέμε από την Ορντού. Εσύ ποιανού είσαι; Με ρωτάει, Του Σκεντέρ της Μαρούλας, λέω. Ω! να σε χαρώ μου λέει, πετάει την στάμνα και με αγκαλιάζει και λέει στις άλλες γυναίκες να βάλουν και το δικό της το σταμνί. Ελάτε εδώ, μας είπε. μας πήγε στο σπίτι της. Η πρώτη της δουλειά ήτανε να μας κάνει ομελέτα.
Ερευνητής: Φιλοξενία.
Πληροφορητής: Ομελέτα με το βούτυρο, καϊμάκια, φάγαμε, τίποτα, δεν θα φύγετε, θα κοιμηθείτε εδώ και πρωί, πρωί σηκώνεστε και πάτε. Ευχαριστώ, θεία, της είπα, θα φύγομε. Και την θυμάμαι αυτήν, ο παππούς σου ο ξυλάς την ξέρει καλά, ήτανε ξαδέλφια.
Ερευνητής: Ναι. Εκείνο που θέλω, από πότε έως πότε πηγαίνατε στο Τσάμπαση για παραθέριση, τους μήνες, όλο το καλοκαίρι;
Πληροφορητής: Όλο το καλοκαίρι πηγαίναμε εκεί βέβαια.
Ερευνητής: Πόσες μέρες κάνατε για να φτάσετε;
Πληροφορητής: Πηγαίνοντας σταματούσαμε σε τρία χάνια και καθόμασταν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ξενοδοχεία δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι, ναι κατάλαβα.
Πληροφορητής: Ήτανε τρία χάνια και μετά φτάναμε στο Τσάμπαση.
Ερευνητής: Μου τα λες αυτά χάνια; Για το Τσάμπαση ξεκινούσατε το πρωί, ας πούμε.
Πληροφορητής: Το πρωί περνούσαμε από το δάσος του Μελέτ.
Ερευνητής: Με τ' άλογα.
Πληροφορητής: Με τ' άλογα, είχε ξύλινο γεφύρι. Περνούσαμε από εκείνη τη μεριά και ήταν το χάνι.
Ερευνητής: Πώς το έλεγαν αυτό το χάνι το πρώτο;
Πληροφορητής: Χάν' γερή το έλεγαν.
Ερευνητής: Χάν' γερή. Ύστερα;
Πληροφορητής: Ύστερα ήταν το Πουατζάχ.
Ερευνητής: Πουατζάχ χάν'.
Πληροφορητής: Πουατζάχ το έλεγαν, εκεί γεννήθηκα εγώ.
Ερευνητής: Μέσα στο χάνι;
Πληροφορητής: Εκεί γεννήθηκα, όταν κατεβαίναμε

απ' το Τσάμπαση το '08.
Ερευνητής: Τι μήνα;
Πληροφορητής: Αυγούστου 15, Αυγούστου 15 κατεβαίναμε πια.
Ερευνητής: Έκανε κρύο.
Πληροφορητής: Έκανε κρύο, 15 Αυγούστου κατεβαίναμε, αλλά μπάνια κάναμε ακόμα στην Ορντού, κάναμε μπάνια και μετά πηγαίναμε.
Ερευνητής: Δηλαδή μέσα στον Ιούνιο.
Πληροφορητής: Στον Ιούνιο μέσα και εμάς τα παιδιά μας έβαζαν μέσα στα καλάθια, δυο παιδιά στο ένα καλάθι, δυο στο άλλο. Τα κουδούνια ντάγκα, ντούγκα χτυπούσαν, η τάδε οιοκογένεια αναχωρεί για το Τσάμπαση. Μόνον απ' τη δική μας συνοικία πήγαιναν.
Ερευνητής: Γιατί;
Πληροφορητής: Λιγοστοί πηγαίνανε απ' το Τσαϊρ', απ' το Πέραν δεν πήγαιναν καθόλου.
Ερευνητής: Γιατί δεν πηγαίνανε;
Πληροφορητής: Σ' εμάς εκεί ελονοσία ήτανε.
Ερευνητής: Απ' τα κουνούπια.
Πληροφορητής: Αλλά οι περισσότεροι από μας ήταν απ' τα χωριά του Τσάμπαση.
Ερευνητής: Τα χωριά οι περισσότεροι.
Πληροφορητής: Και ήθελαν να πάνε, να πίνουνε κρύο νερό. Και όταν πηγαίνανε εκεί στου λύκου τα πηγάδια...
Ερευνητής: Ναι περάσαμε με τον μπαμπά μου απ' του λύκου τα πηγάδια.
Πληροφορητής: Εκεί είναι το Πουατζάχ εκείνο το χάνι και ύστερα όπως πας στον δρόμο...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ανταμώνεις του λύκου τα πηγάδια.
Ερευνητής: Εκείνο έχομε φωτογραφία με τον μπαμπά μου.
Πληροφορητής: Εκεί.
Ερευνητής: Κι ένα ακόμα μου είπε, στάσου, Τουρν...
Πληροφορητής: Τουρναλού, η Τουρναλού εκεί είναι ωραίο μέρος. Στην Τουρναλού στην κάτω μεριά ήταν ένα μικρό χωριό καμιά δεκαριά σπίτια. Αυτοί ήτανε Γεωργιανοί. Πήγα με την περιστέρα του Τσιλέρ. Ο πατέρας ήταν ράφτης, πέθανε και είχε βερεσέδια εκεί πάνω Κι μου λέει, έλα, Γιώργο, να πάμε στο χωριό αυτό. Και όταν πήγαν τι ομορφιά

άντρες και γυναίκες!
Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Γεωργιανοί είναι όμορφοι.
Πληροφορητής: Πρώτη φυλή είναι στην ομορφιά.
Ερευνητής: Ναι είναι όμορφοι.
Πληροφορητής: Και καλοί και φιλέλληνες. Εάν δεν ήταν αυτοί στην Ορντού μέσα οι Γεωργιανοί απ' την Βώνα ο Ζινέμπεης, εμάς ο Τοπάλ Οσμάν όλους θα μας καθάριζε.
Ερευνητής: Θα σας καθάριζε. Ναι, λίγο μια κι είπες έτσι τα χαρτιά λένε πως το Τσάμπαση έχει υψόμετρο δύο χιλιάδες μέτρα και περισσότερο.
Πληροφορητής: Δύο χιλιάδες μέτρα.
Ερευνητής: Δύο χιλιάδες και περισσότερο.
Πληροφορητής: Σοβαρά;
Ερευνητής: Ναι και είναι τόσο ψηλά.
Πληροφορητής: Δεν το πιστεύω.
Ερευνητής: Μα έτσι λένε τα βιβλία που διαβάζω.
Πληροφορητής: Τα βιβλία έτσι λένε.
Ερευνητής: Ναι έτσι λένε αυτοί που το περιγράφουν.
Πληροφορητής: Εσύ που το είδες, πώς ήτανε;
Ερευνητής: Εγώ πηγαίναμε, πηγαίναμε, μπάρμπα Γούλα, και δεν τελείωνε με το αυτοκίνητο και κάναμε δρόμο, τέσσερις ώρες και κάτι, απ' την Ορντού κάναμε τέσσερις και κάτι.
Πληροφορητής: Δεν ήταν δρόμος, χωματόδρομος;
Ερευνητής: Όχι, καλός ένα διάστημα ήτανε...
Πληροφορητής: Ασφαλτο.
Ερευνητής: Ασφαλτο και ύστερα ήτανε χαλικόδρομος ωραίος, αλλά ήταν μεγάλο υψόμετρο. Έβλεπες κάτι δάση, κάτι όμορφα πράματα πράσινο.
Πληροφορητής: Φαίνεται άλλαξαν τον δρόμο.
Ερευνητής: Δεν ξέρω και μου είπε ο μπαμπάς μου εδώ είναι το χάνι.
Παρέμβαση γυναίκας: Δεν είχε καθόλου νερό.
Ερευνητής: Δεν πήγαμε, όπως λες ίσα δεν πήγαμε, και στου λύκου τα πηγάδια κατεβήκαμε και νίφτηκε ο μπαμπά μου. Ήταν οροπέδιο.
Πληροφορητής: Στα πηγάδια απάνω υπήρχαν λουλούδια, τουτουγιάδες τα έλεγαν αυτά κίτρινο λουλούδι.
Ερευνητής: Της Παναγίας τα δάκρια;
Πληροφορητής: Όχι.
(Τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 2η
Πληροφορητής: Γρηγοριάδου Μελομένη
(μιλάει ελληνικά)

Ερευνητής: Η Ένωση Ποντίων Πιερίας μαζεύει τις μνήμες από τον Πόντο να μας πουν τον τρόπο ζωής, πού γεννήθηκαν κ.λπ. λοιπόν ακούω σε, πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Ορντού το 1910, 22 Αυγούστου. Γεννήθηκα αριστοκρατικά, ο πατέρας μου είχε πολλά τσιφλίκια. Στο Ποζ - τεπέ είχαμε σπίτι και είχαμε και φύλακα που φύλαγε το τσιφλίκι. Αυτός είχε πολλά παιδιά. Αυτά τα παιδιά εμείς τα πήραμε και τα είχαμε στις οικογένειές μας και τα μεγαλώναμε και μας εξυπηρετούσαν. Τη μια την είχαμε παντοτινά. Εγώ μεγάλωσα μέσα σε πολύ πλούτο. Ο πατέρας μου μας είχε πως και πως, είχαμε και τον παππού μας και εκείνος πολύ πλούσιος.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πώς λεγόταν ο παππούς σου.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου λεγόταν Γρηγόριος Γρηγοριάδης, αλλά είχε το παρατσούκλι Τελή Γοργόρτζ. Μια φορά του έκανα παράπονο, γιατί, καλά μπαμπά, να σε λένε Τελή Γοργόρ; Και μου είπε: γουρπάντζ ο πατέρας εγώ από για να παίρ' α', πόσα τρέλας εποίκα.

Ερευνητής: Έτονε εύθυμος τύπος και πανέξυπνος.

Πληροφορητής: Εύθυμος και πολύ καλός.

Ερευνητής: Το σόι της μάνας σου;

Πληροφορητής: Το σόι της μάνας μου ήταν από τους Χατζηελευθεριάδης, ο παππούς μου Κώστας και η γιαγιά μου η Ανατολή ήταν από το Μελέτ.

Ερευνητής: Γεννήθηκες στη συνοικία Υπαπαντής, μερικές οικογένειες...

Πληροφορητής: Οι Μακριδάντ', οι Τοκατλάντ', οι Ψωμιάδηδες, Κοσμίδης, Καμπουρίδης, Ιωακειμιδαίοι, αυτοί ήταν οι μεγάλες γενιές. Αυτοί όλοι ήταν στην γειτονιά μας. Όπως ανεβαίναμε από την Υπαπαντή, κατεβαίναμε στην εκκλησία, από εδώ και από εκεί ήταν οι προύχοντες. Έμποροι, υφασματέμποροι, φουντουκέμποροι, λαδέμποροι και ο πατέρας μου. Άνοιξε ένα σαν μικρό εργοστάσιο και βγάλαμε λάδι, φουντουκέλαιο.

Ερευνητής: Δηλαδή ο πατέρας σας, τι δουλειά έκανε ο παππούς σας;

Πληροφορητής: Ο παππούς μου δεν τον πρόλαβα. Με τον πατέρα μου είχαν αντιπροσωπεία τα πλοία και έστελναν φουντούκια,

βούτυρα, τυριά τα έστελναν στην Κωνσταντινούπολη και στην Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Λίγο για το σπίτι σας...

Πληροφορητής: Το σπίτι μας ήτανε αμέσως ανεβαίνοντας προς την Υπαπαντή, ήτανε και ο θεός μου ο Επαμεινώντας, τον κρεμάσανε οι Τούρκοι, όπως κρεμάσανε και τον Ισαάκ τον Τοκατλίδη, τους πήραν και τους κρέμασαν στην Αμάσεια. Ο θεός μου ο Πλάτωνας ήτανε, πώς να σε πω, σαν κοινοτάρχης. Ο θεός μου ο Χατζήπεης είχε το καλλίτερο κρεοπωλείο στην πόλη. Ήτανε κρεοπώλης, αλλά ήτανε έμπορας, γενικό εμπόριο. Αυτά ήτανε.

Ερευνητής: Η «Ψωμιάδειος Σχολή»;

Πληροφορητής: Η «Ψωμιάδειος Σχολή» ήταν ακριβώς μέσα στην αυλή της Υπαπαντής, εκεί πήγαινα.

Ερευνητής: Λίγο να μου την περιγράψεις; Κανείς δεν βρέθηκε να μου την περιγράψει.

Πληροφορητής: Τη σχολή; Η σχολή μας ήτανε τρία πατώματα. Κάτω ήτανε οι μικροί, εμείς και ύστερα ήτανε το Γυμνάσιο.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι στο σχολείο μέσα;

Πληροφορητής: Στο σχολείο μέσα; Όταν ήμουν πρώτη τάξη, ήμουν πάρα πολύ ζωηρή. Ο πατέρας μου έλεγε «γουρπάντζ ο κύρη σ' αγούρ' να έσ'νε (=να σε χαρεί ο πατέρας σου, μακάρι να ήσουν αγόρι). Ήμουν πολύ ζωηρή. Όταν τελείωνε το σχολείο, ερχότανε το καλοκαίρι, πηγαίναμε κάτω στην παραλία, τρώγαμε, πίναμε, άντε μέσα στη θάλασσα. Ανοιγόμασταν μέχρι τα πλοία. Στην ανηφοριά ήτανε του παππού μου το σπίτι. Από κάτω ήταν τριώροφο και πάνω από τον δρόμο ήταν διώροφο. Και όταν ανεβαίναμε και κολυμπούσαμε ανάσκελα, εκείνο το ευλογημένο το κολύμπι, τραγουδούσα εγώ του παππού μου το σπίτι:

*Σπίτια μου ψηλά και αυλές μαρμαρένιες,
ποιος θα σας χαρεί και ποιος θα σας γνωρίσει.*

Ερευνητής: Καλά αυτό ήταν σαν προφητικό, ποιος θα σας χαρεί και ποιος θα σας γνωρίσει.

Πληροφορητής: Προφητικό, αυτός ήταν ο λόγος μου και αυτό ήταν το τραγούδι μου. Αλλά δεν το χάρηκε ο παππούς μου. Όταν ήρθαν οι Ρώσοι και βομβάρδισαν την Ορντού το '17, ο παππούς μου πήρε την οικογένειά του και έφυγε. Εμείς μείναμε πίσω. Η θεία μου η Αθηνά, η τελευταία αδελφή της μάνας μου, με πήρε από το χεράκι και ήθελε να με πάρει και εμένα για τη Ρωσία. Με βλέπει ο θεός μου ο

Ζάχος, της Μέλπως ο πατέρας αυτός, λέει πού το πας το μωρό; Θα το πάρω μαζί μου. Όχι, ό,τι θα γίνω, θα γίνει κι αυτοί. Ο πατέρας μου ήταν στρατιώτης. Και δεν μας άφησε ο θεός μου. Τέλος πάντων ειδοποιήθηκε ο πατέρας μου, έρχεται από τον στρατό και νοικιάζει 4, 5 άλογα και βάζει την οικογένεια του θείου μου και τη δικιά μας και πάμε τώρα στην εξορία. Τον θείο μου τον κρατήσανε οι Τούρκοι, ήτανε μεγάλος έμπορας. Τους προύχοντες τους κράτησαν. Εμείς πήγαμε εξορία. Εμένα και τη θεία μου, τη νονά μου, την είπανε θα πάει εξορία μέχρι το Κιόλκιοϊ, τη χώρισαν από τον άντρα της. Και ύστερα από εκεί η μαμά μου και ο μπαμπάς μου συνέχισαν να πάνε στην εξορία. Έρθε μια ειδοποίηση του Χατζηγοργόρ' η οικογένεια να επιστρέψει πίσω. Και έτσι επιστρέψανε, ήρθανε στο Κιόλκιοϊ. Εκεί στο Κιόλκιοϊ ζήσαμε καλά. Ύστερα γύρισε ο θεός μου και πάλι γυρίσαμε στην Ορντού.

Ερευνητής: Θέλω πάλι εδώ να μου πεις για τα παιδικά σου παιχνίδια. Είπες κολυμπούσατε στη θάλασσα, τι φορούσατε τότες μαγιό;

Πληροφορητής: Όχι καλέ, με το κομπινεζάκι.

Ερευνητής: Ο έλεγχος της μάνας υπήρχε να σας πει δεν θα πάτε;

Πληροφορητής: Ποιος άκουγε τη μάνα; Εγώ ήμουν ο γενικός αρχηγός της παρέας.

Ερευνητής: Θυμάσαι κανένα από τα μαθήματα; Μουσικά σας έκαναν;

Πληροφορητής: Και μουσική μας έκαναν. Στο τραγούδι και στο χορό ήμουν πρώτη. Είχαμε εξετάσεις και μας βάλανε και χορεύαμε. Και επειδή χόρευα πολύ ωάρια, είπε ο Πολύκαρπος ο Δεσπότης, φώναξε εκείνο το κορτσόπο να το ρωτήσω τίνος είναι. εγώ πήγα στον Δεσπότη, φίλησα το χέρι του. Λέει τίνος κορίτσι είσαι; Λέω του Γρηγόρη. Πετιέται ένας από δίπλα και λέει του Τελή Γοργόρ' η θαγατέρα έν' (= είναι η κόρη του τρελό Γρηγόρη). Γι αυτό χορεύεις όμορφα, μου είπε, έμοιασες τον πατέρα σου. Εγώ και μέχρι τώρα στα γεράματά μου τον μοιάζω. Είναι ο χαρακτήρας μου τέτοιος που σε όποια λύπη κι αν βρίσκομαι, να δώσω λίγη χαρά.

Ερευνητής: Αυτό είναι μεγάλο προσόν, έτσι το γράφει και ο Ξενίτας...

Πληροφορητής: Ξάδελφός μου είναι.

Ερευνητής: Κανένα άλλο τραγουδάκι από το σχολείο θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πατριωτικά, την ελληνική σημαία.

Ερευνητής: Ξύλο έπεφτε πολύ;

Πληροφορητής: Ξύλο έπεφτε πολύ, αλλά εγώ κατάφερνα και ξεγλιστρούσα. Επειδή δε πρόσεχα στο μάθημα, με ρωτούσε ο δάσκαλος, Μελπομένη, σε ποιο σημείο βρισκόμαστε; Εγώ έκανα πως έψαχνα. Τα παιδικά μου χρόνια ήτανε πολύ ευτυχία και χαρά. Μόνον τότε που μας χάλασαν οι Τούρκοι νιώσαμε και την ορφάνια και τα αυτά.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια πήγες σχολείο;

Πληροφορητής: Τρία; Μετά ήρθανε οι συμφορές.

Ερευνητής: Θεία Μένια, θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι αυτή την περίφημη εκκλησία της Υπαπαντής;

Πληροφορητής: Πολύ όμορφη, εκκλησία από τις πρώτες. Ήτανε μια εκκλησία που λαχταρούσες να μπεις μέσα. Είχαμε ένα ψάλτη, τον Κυριάκο, δεν ήθελες να φύγεις. Εγώ μικρή τόσο πολύ με άρεζε, έλεγα να μην τελειώσει η εκκλησία.

Ερευνητής: Εκκλησιαζόσασταν τακτικά;

Πληροφορητής: Τακτικότατα. Ξυπνούσαμε κάθε Κυριακή πρωί, μας έντυνε η Πηνελόπη, η μάνα μου μας ξεπροβοδούσε στην εκκλησία και όταν θα ερχόμασταν, όλα μας θα ήταν έτοιμα. Βγάζαμε τα ρούχα μας τα καλά. Η μάνα μας ήτανε χρυσοχέρα, μας έραβε και ο θεός μου από την Κωνσταντινούπολη μας έστελνε καπελάκια, αυτά. Οι καλές αστικές οικογένειες ντύνονταν ευρωπαϊκά.

Ερευνητής: Θέλω να ρωτήσω τώρα πώς γίνονταν οι γάμοι μέσα στη δική σας αστική κοινωνία.

Πληροφορητής: Αν η νύφη ήτανε από σπίτι, όπως εμείς, ντυνότανε νύφη. Οι άλλες παίρνανε ωραιότατες ζουπούνες, κοντογούνια, ωραία πράματα, ας πούμε. Οι γαμπροί οι καλοί, οι αριστοκράτες, φορούσανε γραβάτα ή παπιών. Ο πατέρας μου ακόμα το έχει, τον έχουμε φωτογραφία.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι σαν παιδί έναν γάμο στην Υπαπαντή.

Πληροφορητής: Ποιον γάμο να θυμηθώ; Όλοι μας μικροί ήμασταν τότε.

Ερευνητής: Όταν γινότανε γλέντι, μετά την εκκλησία.

Πληροφορητής: Να σου πω για γλέντι γιορτής. Γιόρταζε ο θεός μου ο Ζαν και φέρανε τζαζ και χορεύανε ευρωπαϊκά και πολύ ωραία.

Ερευνητής: Την τζαζ από πού την έφεραν, από άλλη πόλη;

Πληροφορητής: Όχι, μέσα από την Ορντού. Κά-

ναμε ένα γλέντι στου θείου μου του Ζαν που εκείνο θα μου μείνει αξέχαστο. Ήταν όλες καλοντυμένες με ακριβά ρούχα. Και μετά στου θείου μου το σπίτι παίρνει ο πατέρας μου τον κεμεκενετζή και παίρνει και τους φίλους του, χιόνι έξω, και κάνει ένα κοτζαγκέλ που το λέμε. Και μ' εκείνο το κοτζαγκέλ πάμε στο σπίτι του Ζαζόπουλου και παίρνουνε το κρεβάτι του, σιδερένιο κρεβάτι, αυτό δεν θα το ξεχάσω. Εκείνος ήταν με τα νυχτικά και κοτζαγκέλ γύρω γύρω από το κρεβάτι. Και τι γέλια, τι χαρές, τι όμορφα περνούσαμε!

Ερευνητής: Δηλαδή υπήρχε η λύρα, πέρα που οι αστοί είχανε και τη τζαζ για να δείξουνε ότι ζούνε ευρωπαϊκά.

Πληροφορητής: Άμα είχανε γλέντι οι πλούσιες οικογένειες περισσότερο προτιμούσανε τη λύρα. Ο πατέρας μου έπαιζε αρμόνιο. Εκείνος έπαιζε το Τας, αυτό το ρωσικό και με έβαζε και εγώ χόρευα. Άμον εκείνον εποίκε με και εμέν (= σαν εκείνον έκανε και μένα).

Ερευνητής: Θυμάσαι κανένα τραγούδι από τα γλέντια εκείνα;

Πληροφορητής: Πού να θυμάμαι; Ο παππούς μου ο Κώστας όταν είχε φεγγάρι με έβαζε πάνω στο παράθυρο και τραγουδούσε:
*Τώρα βγαίνει το φεγγάρι υψηλά απ' τον ουρανό,
και η όμορφη βαρκούλα όπου πάει γιαλό γιαλό.*

Ερευνητής: Το σπίτι μέσα πώς ήταν;

Πληροφορητής: Ο παππούς μου όλα τα έφερνε από την Κωνσταντινούπολη. Η τραπεζαρία ήτανε ένα όνειρο. Ήταν όλα βελούδα, περσικά χαλιά.

Ερευνητής: Αυλές με λουλούδια;

Πληροφορητής: Καθένας είχε από έναν κήπο. Όπως είναι εδώ, δεν είχαμε.

Ερευνητής: Λαχανικά, ζαρζαβάρια καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Ζαρζαβάρια μας τα κατέβαζαν από τα τσιφλίκια μας.

Ερευνητής: Στο Ποζ Τεπέ μένανε κυρίως Τούρκοι;

Πληροφορητής: Τούρκοι.

Ερευνητής: Θυμάσαι καμιά Αρμένισσα εκεί στη γειτονιά σας;

Πληροφορητής: Αρμένισσες δεν είχαμε στη γειτονιά. Είμασταν όλοι Έλληνες και συγγενείς και κουμπάροι ας πούμε. Δεν μαλώνανε ποτέ και με κανέναν. Εγώ που ήμουνά τόσο ζωηρή και μάλωνα με τα παιδιά, όταν μπαίναμε μέσα η μάνα μας εμένα χτυπούσε.

Ερευνητής: Πηγαίνατε καμιά εκδρομή με το σχολείο;

Πληροφορητής: Εκδρομές πολλές. Μας πήγαιναν σε μια πολύ ωραία τοποθεσία έξω από την Ορντού. Σε τουρκικό μαχαλά πηγαίναμε και μπαίναμε μέσα στο δάσος, ωραία πράματα.

Ερευνητής: Παραθέριση πού πηγαίνατε;

Πληροφορητής: Παραθέριση είχαμε σπίτι στο Ποζ Τεπέ, εκεί πηγαίναμε.

Ερευνητής: Δεν παγαίνατε στο Τσάμπαση;

Πληροφορητής: Όχι δεν πηγαίναμε. Ο πατέρας μου είχε το καλλίτερο άλογο, ανεβοκατέβαινε με το άλογο.

Ερευνητής: Λίγο τώρα για τον ξεριζωμό τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όταν πια άρχισε να διαδίδεται ότι θα φύγουμε στην Ελλάδα, η μαμά μου ήταν χήρα, είχε πεθάνει ο πατέρας μου. Ήρθε στο σπίτι και λέει στη θεία μου τη Ροδιά, την αδελφή του πατέρα μου, Ροδιά ο πάτερ είπε θα γίνει ανταλλαγή. Οι πρώτοι που θα φύγουμε, θα είμαστε εμείς. Γιατί; Της λέει. Μόλις ήρθε το πρώτο πλοίο, η μάνα μου έβγαλε τα εισιτήρια. Πήρε τη δική της οικογένεια, ήμασταν 4 άτομα. Πήρε της θείας μου της Ροδιάς την οικογένεια, που ήτανε 5 άτομα. Είχαμε της μάνας μου την αδελφή, είχαμε την υπερέρτριά μας την Πηνελόπη, είχαμε και το τσιράκι που ήτανε στο μαγαζί με τον μπαμπά μου. Αυτούς όλους η μάνα μου τους πλήρωσε και τους φέραμε στην Κωνσταντινούπολη. Και από την Κωνσταντινούπολη στον Γαλατά μας βγάλανε. Καθίσαμε κανένα μήνα μέσα σ' ένα σχολείο. Απ' εκεί ήρθε το πλοίο μας πήρε και κατεβήκαμε στην Πάτρα.

Ερευνητής: Πότε ακριβώς πήγατε το θυμάσαι;

Πληροφορητής: Το '22, ζέστα ήτανε, Μάιος ήτανε; Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Πήγατε στην Πάτρα...

Πληροφορητής: Πήγαμε στην Πάτρα. Απ' εκεί μας σηκώσανε, μας πήγανε στο Μεσολόγγι. Εμείς δεν ησυχάσαμε στο Μεσολόγγι, επιστρέψαμε στην Πάτρα. Καθίσαμε στις κολόνες στα μαγαζιά. Ύστερα η επιτροπή μας βρήκε ένα σπίτι και μας έδωσε ένα δωμάτιο. Σ' εκείνο το δωμάτιο μέσα πόσα άτομα ήμασταν;

Ερευνητής: Πόσα;

Πληροφορητής: Θα σε πω. Της θείας μου της Ροδιάς πέντε, εμείς ήμασταν έξι και η Αθηνά εφτά. Ήρθε και η γιαγιά μου ύστερα από πίσω, γιατί την κράτησαν οι Τούρκοι, δεκατρία άτομα.

Ερευνητής: Πώς κοιμόσασταν;

Πληροφορητής: Ο ένας επάνω στον άλλον, άμον χαψία. Υποφέραμε πάρα πολύ.

Ερευνητής: Πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Τρία χρόνια καθίσαμε στην Πάτρα.

Ερευνητής: Έτσι, τόσα άτομα σ' ένα δωμάτιο.

Πληροφορητής: Εγώ με της θείας μου την κόρη, την Κούλα, μας παρήγγειλε ο θεός μου ο Θεμιστοκλής ο Παστιάδης. Θεολόγος ήτανε και έφυγε από τους πρώτους. Αυτός ήταν πολύ μελετηρός, ήξερε πώς ήταν η πολιτική. Όταν πήγε στην Κωνσταντινούπολη έγραψε τον πατέρα μου, μαζέψτε τα και σηκωθείτε να φύγετε από την Ορντού. Να έρθετε στην Κωνσταντινούπολη. Εμείς όμως δεν τον ακούσαμε. Όταν ήρθαμε εμείς πρόσφυγες, ο θεός μου ήταν καλά εγκατεστημένος στους Αμπελοκήπους στην Αθήνα και μας παρήγγειλε, τα δυο κορίτσια στείλτε τα να τα βάλω εδώ στο σχολείο. Έφυγα Πέμπτη τάξη και με έβαλε αμέσως στο Γυμνάσιο, μαζί με τα παιδιά του. Εκεί έκανα δυο χρόνια. Η μάνα μου ήταν στην Πάτρα. Δούλευε στου Νιάρχου τα βαπτιστικά, έτσι λεγόταν, είχε εργοστάσιο βαπτιστικά. Όταν γύρισα από την Αθήνα μετά από δυο χρόνια, η μάνα μου με έγραψε στο Γυμνάσιο. Έκανε τα έξοδα η καημένη. Εγώ δεν τα έπαιρνα. Άφησα τα γράμματα και πήγα μαζί με τη μαμά μου στο εργοστάσιο. Έκανα τα λουλουδάκια από τα στεφάνια και έπαιρνα ημερομίσθιο. Η μάνα μου ήταν κάτω στα βαπτιστικά και εγώ ήμουν επάνω στα στέφανα. Ύστερα ο θεός μου, της μάνας μου ο αδελφός, ήτανε φευγάτος στη Ρουμανία. Είχαμε και τον θείο μου τον Σωκράτη και αυτός ύστερα ήρθε. Όταν έγινε ο εποικισμός και έδιναν τους πρόσφυγες ξυλείες και σπίτια και τέτοια πράγματα, μπήκε σαν επιστάτης. Και τον έστειλαν στη Δράμα. Και μας παίρνει τότε ο θεός μου από την Πάτρα και ερχόμαστε στη Δράμα.

Ερευνητής: Ποια χρονιά ήρθες στη Δράμα;

Πληροφορητής: Το 1927, το '26 αρραβωνιάστηκε.

Ερευνητής: Στη Δράμα σας δώσανε ειδική συνοικία;

Πληροφορητής: Ειδική συνοικία. Εκεί μας δώσανε ένα σπίτι, αλλά όχι τελειωμένο, τσιμέντο ήταν, μετά μας έδωσαν ξυλεία.

Ερευνητής: Φαντάσου! από περσικό χαλί φτάνουμε εκεί.

Πληροφορητής: Ερχόμαστε που λες στη Δράμα πρόσφυγες στα σπίτια αυτά. Δουλειές πού να

πας; Μόνο καπνομάγαζα υπήρχαν στην Δράμα. Έπρεπε οπωσδήποτε να μπεις σ' ένα καπνομάγαζο να εργαστείς. Η μαμά μου χήρα με τρία παιδιά, η θεία μου η Ροδιά έμεινε στην Αθήνα, εμείς μαζί με τον θείο μου τον Χαρίλαο ήρθαμε στη Δράμα. Μπήκαμε στο καπνομάγαζο. Μικρή ήμουν και ολίτσικον όμορφος (= ήμουν λιγάκι ομορφούλα), ένας εντόπιος, ένα από τα καλά παιδιά με αγάπησε. Ήμουν 15 χρονών. Με αγάπησε, όμως σπίτι δεν έχουμε, ήμασταν όπως σου είπα. Αυτός παρακολουθούσε, εγώ τον απέφευγα. Παίρνει έναν εξάδελφό του και με σταματάει. Κάτσε κοριτσάκι μου, ένα λόγο θέλω να σε πω, εγώ σε αγάπησα. Με αγάπησες, αλλά εγώ δεν μπορώ να σε δώσω λόγο, εγώ είμαι μια φτωχή και ορφανή κοπέλα. Αν με θέλεις και με αγαπάς, έλα ζήτησέ με από τη μάνα μου και τον θείο μου. Είμαστε κατεστραμμένοι πρόσφυγες, δεν έχουμε ούτε σπίτι. Αυτό να μην σε ενδιαφέρει, εγώ μια και σε αγάπησα, θα τακτοποιήσω και το σπιτικό. Νίκη μου, αυτός ο άνθρωπος μας πήρε σαν την κλώσα κάτω από τα φτερά του. Είχε χωράφια, είχε σπίτι, ήταν και ορφανός. Εφτά αδελφία είχε και τα εφτά πεθαίνουν από φυματίωση. Και αυτός ζούσε μοναχός. Μια δυο, μια δυο ήρθε στη μάνα μου. Λέει η μάνα μου συγχωρεμένη, παιδί μου, μας βλέπεις την κατάστασή μας. Το κορίτσι μου το θέλεις, αλλά είναι μικρό. Πρόσφυγες είμαστε, σπίτι δεν έχει, τίποτα δεν έχει. Εγώ μοναχιά μου δεν είμαι, έχω και τον αδελφό μου. Να πάμε και στον αδελφό σου, είπε. Πάνε στον θείο μου,. Ο θεός μου μορφωμένος, έξυπνος, τετραπέρατος, διάβαζε ριζοσπάστη. Και το χωριό αυτό της Δράμας, η Χωριστή λέγεται, όλοι είναι αριστεροί. Αρραβωνιάστηκα και στεφανώθηκα το 1926, δεν τα γέμισα τα 15. Πήρα έναν πολύ χρυσό άνθρωπο και περάσαμε τόσο όμορφα. Αλλά σε δύο χρόνια κόλλησε και αυτός το μικρόβιο. Τον είχα 17 χρόνια προφυματικό στα χέρια μου. Όσο όμορφα πέρασα τα μικρά μου χρόνια, τόσο τα μεγάλα μου χρόνια ήταν πολύ δυστυχισμένα.

Ερευνητής: Ποια ήτανε η προσφυγική σου ζωή εκεί στο χωριό;

Πληροφορητής: Δεν κατάλαβα προσφυγική ζωή, αμέσως παντρεύτηκα και αυτόν όπως τον πήρα, μας αγκάλιασε και δεν είχα πρόβλημα. Ύστερα παντρεύτηκε και η άλλη η αδελφή μου και ήρθαν μαζί μας.

Ερευνητής: Στη Δράμα υπήρχαν πάρα πολλοί Πόντιοι...

Πληροφορητής: Από την Καισάρεια, από την Αμάσεια...

Ερευνητής: Φεύγεις από τη Δράμα, μετά πού πας και ζεις;

Πληροφορητής: Στη Δράμα έζησα 20 χρόνια. Γίνεται ο πόλεμος του '40. Εκεί μας έκαναν κατοχή οι Βούλγαροι. Πάθαμε πολλά με τους Βούλγαρους. Τον άντρα μου τον είχαν μέσα στην αχυρώνα, 9 άτομα ήταν επάνω του και δεν κουνιόταν να μην τον καταλάβουν και τον σκοτώσουν και αυτόν. Όταν τους βγάλανε και ήρθε στο σπίτι, ήταν αγνώριστος, γεμάτος αίματα. Τα μπατζανάκια γνωρίστηκαν με έναν Βούλγαρο που ήταν κομμουνιστής. Και τους λέει, αν μπορέσετε να φύγετε, να φύγετε. Ο αδελφός μου ήταν σταθμάρχης. Μας στέλνει ολόκληρο βαγόνι και λέει βάλτε μέσα ακόμα και τον σκουπιδοτενεκέ και φύγετε να πάτε στη Σαλονίκη. Τα μπατζανάκια νόμιζαν ότι όλοι οι Βούλγαροι είναι καλοί. Λέει ο δικό μου, τώρα οι Βούλγαροι έχουν αλλάξει και μ' αυτό μείναμε. Όταν ζήτησαν οι Βούλγαροι να γραφτούμε όλοι Βούλγαροι, ο γαμπρός μου ο Σεμερτζίδης είπε εμείς θα μείνουμε Έλληνες. Καλοθελητές τον πρόδωσαν και τον στείλανε εξορία, ευτυχώς μέσα στη Θεσσαλονίκη. Έφυγε η αδελφή μου. Λέω στον Μήτσο οπωσδήποτε πρέπει να φύγεις, για μένα μην σκέφτεσαι. Εγώ θα έρθω να σε βρω. Είχα της μάνας μου την αδελφή. Λέει πώς θα φύγω; Θα βρούμε τρόπο, του λέω. Αφού αυτός ο Βούλγαρος είναι κομμουνιστής, λέω, καλόπιασέ τον να σε βρει έναν έμπιστο δικό του και να σε πάρουνε. Εντάξει, λέει ο Βούλγαρος, θα σε φυγατίσω. Δώσε με τόσα λέβα. Και τον παίρνει και τον φέρνει στην περιοχή των Γερμανών, στα Πορόϊα. Έφυγε εκείνος, έμεινα εγώ. Σκοτάδια, φόβος, τρόμος να μην μας βρουν οι Βούλγαροι. Το τι υποφέραμε είναι απερίγραπτα. Τόμοι!! Έφυγε ο Μήτσος. Τώρα εγώ θέλω να φύγω. Είχαμε ψαράδες στη δράμα, ήτανε πολύ φίλοι του γαμπρού μου. Και στην Καβάλα ο Θεόφιλος και στη Δράμα ο Θεόφιλος. Του λέω μπορείς να μου κάνεις ένα τηλεγράφημα ότι ο αδελφός μου είναι βαριά στην κλινική να πάω να τον δω; Μου λέει πως. Ξέρεις ο Μήτσος έφυγε, μόνη έμεινα. Και με κάνει ένα τηλεγράφημα εκείνος και λέει είναι βαριά ο αδελφός σου. Και πάω στην αστυνομία και με πιάνει ένα παράπονο... έρχεται ένας κοντά μου, με λέει γιατί κλαίς, κυρά μου; Τι θέλεις; Διαβάστε, λέω, το τηλεγράφημα. Ο διοικητής

με δίνει το χαρτί και φεύγω στην Καβάλα. Και κάθομαι 8 μέρες. Φουρτούνια να μην μπορώ να πιάσω το καϊκι. Μαζί μου κουβαλούσα και της αδελφής μου την κουνιάδα με δύο παιδιά, τα έγραψα στο όνομά μου να τα φυγατίσω. Και παίρνομε μια ψαρόβαρκα και φεύγουμε από την Καβάλα. Εκεί προς το 'Γιο Όρος μας πιάνει μια φουρτούνια. Θα πνιγούμε! Φωνές, τσιρίδες. Ύστερα μας άκουσαν ψαράδες, εμείς χάσαμε τον προσανατολισμό μας. Μας λένε πιάστε την αμαλιάδα, έναν κολπίσκο. Μπαίνουμε στην αμαλιάδα. Από εκεί ύστερα κατεβαίνουμε στη Σαλονίκη. Και όταν πήγα στο καφενείο που σύχναζαν οι Δραμινοί και με είδανε, βρε τσιρώναινα, πώς ξεφύτρωσες; Γιατί δεν έλεγες και τις γυναίκες μας να κάνουν αυτό που έκανες εσύ να έρθουν και αυτές. Είναι η ζωή μια περιπέτεια, τι να σε πω.

Ερευνητής: Δηλαδή το πλούσιο παιδί του Χατζή Γοργόρ' πού κατάντησε εδώ. Μετά, θεία Μένια, η ζωή σου;

Πληροφορητής: Στη Θεσσαλονίκη όταν είδαμε την πείνα, ο ένας απ' εδώ να πρήζεται κι άλλος απ' εκεί να πρήζεται και στο σπίτι να μην υπάρχει τίποτα. Ο Σίμος ήταν ακόμα στον σταθμό, μπορούσε να κάνει ταξίδια. Κατέβαινε στη Λάρισα, κατέβαινε στο Βόλο, μας έφερνε λάδια, μας έφερνε ελιές. εμείς μαζί με τον άντρα μου πιάσαμε τις Μουριές. Εκεί σαν πρόσφυγες μας έδωσαν χωράφια. Και κάναμε τον γεωργό. Αρρωσταίνει η αδελφή μου από περιπνευμονία.

Ερευνητής: Γύρω από τον εμφύλιο θέλω να μου πεις, τι γίνεται;

Πληροφορητής: Εκεί στο χωριό στις Μουριές έγινα μαυραγορίτισσα και άρχισα... κατέβαινα στον σταθμό με τη βοϊδάμαξα και φόρτωνα. Μια μέρα κατεβαίνοντας ένας λύκος σαν αρνί. Λέει ο συνοδηγός μου, θεία Μένια, μη φοβάσαι, αυτός αν είναι χορτάτος, δεν μας πειράζει, αν είναι νηστικός, θα φάει τα βόδια. Μας κοίταξε, μας κοίταξε, έφυγε. Η ζωή μου ήταν αυτή στο χωριό για τρία χρόνια. Κατεβαίνω στη Θεσσαλονίκη. Μπαίνει ο άντρας μου στο μηχανοστάσιο των τρένων. Εκεί κρουολογεί. Και παθαίνει φυματίωση και τον έχω τρία χρόνια στο σανατόριο. Εκεί στο Ασβεστοχώρι καμιά γυναίκα δεν ανέβαινε. Και όταν ανέβαινα εγώ, όλοι έλεγαν βρε τι γυναίκα είναι αυτή. Δεν πήγαινε κανένας να δει τους ανθρώπους. Εγώ πήγαινα την εβδομάδα μια φορά. Δούλευα σε μια συμπεθέρα μου, εκείνη με κράτησε και κράτησα και εγώ

τον άντρα μυ τρία χρόνια στο σανατόριο. Ύστερα από τέσσερα χρόνια παντρεύομαι και έρχομαι εδώ, στην Κατερίνη. Όλο περιπέτειες, τα μικρά μου χρόνια έζησαν σαν αρχόντισσα.

Ερευνητής: Μετά τον ξεριζωμό δεν είδε ο προσφυγικός ελληνισμός άσπρη μέρα. Έζησε και ζει με το πείσμα, μιλάμε σήμερα 1989, με τις αναμνήσεις.

Πληροφορητής: Όχι, δεν είδε. Ζω με τις αναμνή-

σεις μου. Και οι αναμνήσεις μου αν και έχω πολλές πικρές, αλλά έχω και πολύ χαρούμενες. Γιατί ήμουν άνθρωπος που δεν το έβαζα κάτω.

Ερευνητής: Θεία Μένια, ευχαριστώ πολύ. Έχεις κανένα κειμήλιο ;

Πληροφορητής: Είχα ένα περσικό χαλί της γιαγιάς μου, τώρα το έχει η ανεψιά μου.

Ερευνητής: Καλώς. Ευχαριστώ πάρα πολύ, θεία Μένια.

Σχόλια

Ψωμιάδειος Σχολή

Στη συνοικία της Υπαπαντής βρισκόταν η Αστική Ψωμιάδειος Σχολή Κοτυώρων, η οποία χτίστηκε τα έτη 1870-73 με δαπάνη του ευεργέτη Κώστα Σ. Ψωμιάδη και λειτουργούσε ως Ημιγυμνάσιο. Η Σχολή κάλυπτε τις γυμνασιακές ανάγκες των παιδιών που ζούσαν στην περιφέρεια της μητρόπολης Νεοκαισάρειας και Κοτυώρων, στην οποία το 1911 υπάγονταν 117.000 πιστοί. Στις αρχές του αιώνα είχε 350 μαθητές, αριθμός που μεγάλωσε τα επόμενα χρόνια. Το 1913 οι μαθητές της Ψωμιαδείου Σχολής ίδρυσαν τον πρώτο μαθητικό σύλλογο στον Πόντο.

Καρυπίδειος Σχολή

Η Καρυπίδειος Σχολή ήταν δημοτικό σχολείο αρρένων και βρισκόταν στη συνοικία του Αγίου Νικολάου. Λειτουργούσε σε κτήριο που κτίστηκε το 1895 με δαπάνες του ευεργέτη Χατζή Χαράλαμπου Καρυπίδη, του οποίου έφερε το όνομα. Είχε τέσσερις τάξεις δημοτικού με 200 μαθητές και νηπιαγωγείο. Σήμερα σώζεται και λειτουργεί ως δημοτικό σχολείο.

Το Πολυκάρπειον Παρθεναγωγείον

Ιδρύθηκε το 1912 από τον μητροπολίτη Νεοκαισαρείας και Κοτυώρων Πολύκαρπο, ανιψιός του Κωνσταντίνου Ψωμιάδη, δωρητή της Ψωμιαδείου Σχολής. Είχε πέντε τάξεις και φοιτούσαν 200 μαθητές.

Μαρτυρία 3η
Πληροφορητής: Δεληγιαννίδης Ευστάθιος

Ερευνητής: Θείο Στάθιε, ο σύλλογός εμουν, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, αποφάσισε να επισκέφτεται 'ς σα σπίτα, όσοι γραιάδες και γέροι, ηλικιωμένοι τέλος πάντων, είναι, ζούνε ακόμα ασ' 'ς σον Πόντο, έχ'νε τα εμπειρίας που έζησανε εκεί και έχ'νε κάτ' να λένε μας για να απελέσκει ατό 'ς σα ερχόμενα γενεάς που 'α ρχουνταν. Και 'ς σ' ατό ατά 'α επεξεργάσκουμε ατα κέλα και 'α 'φτάμε και έναν βιβλίο λέγομε με τον καιρό. Βέβαια επελέσταμε πολλά αργώς, ε, και αρχίνησάμε. Α τώρα ακούμε και σεν. Πότε εγεννέθες, ήρεμα ήρεμα και αυτά...

Πληροφορητής: Το 1900.

Ερευνητής: Εγεννέθες το 1900, λίγο δυνατά, πού; Όλο πού εγεννέθες, το χωρίο...

Πληροφορητής: Εγεννέθα 'ς την Ορντού.

Ερευνητής: 'Σ την Ορντού απέσ' ή 'ς σο Σεμέν;

Πληροφορητής: 'Σ την Ορντού απέσ'. Εκεί ήμασταν εγκαταστάσης και ετράνυνάμε εκεί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έγινάμε 16-17 χρονών όταν ένουμ'νες εποίκανέ μας εξορία, επήγαμε 'ς την Άγουρσα κέσ' και από κει έφυγάμε εκατήβαμε 'ς ση Σαχαμπά. Εκεί εδοούλεψάμε έναν δύο χρόνα, εποίκαμε καλά παρόπα εκεί. Απ' εκεί έφυγάμε 'ς την Ορντού οπίσ'.

Ερευνητής: Οπίσ' ξάν'.

Πληροφορητής: Ναι. Ντ' 'α φτάμε. Εκάτσαμε έναν χρόνον, δύο χρόνα εκάτσα εγώ. Είπα τη μητέρα μ', μητέρα, εμείς θα φύγουμε. Θα πάμε 'ς την Αμερικήν. Κια πώς 'α πας; 'Α πάμε. Και ο κόσμος έμ'νες καμιά 20αριά παιδιά που έφυγάμε ασ' 'ς την Ορντού ατότε. Με το τελευταίο βαπόρ', λέγεται το Άλμπατρος.

Ερευνητής: Άλμπατρος.

Πληροφορητής: Εσέβαμε απέσ', 'ς σον δρόμον 'ς σο Ζοκουνκάτ' εντώκε 'ς την καγιά, ας λέγομε, εντώκε 'ς την ξηρά το βαπόρ' σα ξημερώματα. Από εκεί εποίκανε έναν ασύρματο 'ς σο Ζουντουκάτ έρθαν μαούνες και παποράκια, ευκαίρωσαν το βαπόρ' και αδείασάνα και μετά το τράβηξαν μέσα και επήγαμε...

Ερευνητής: Ποντιακά, ποντιακά, θείο Στάθιε, να 'πελέσκουνταν 'ς σα γενεάς. Ποντιακά να λες ατα.

Πληροφορητής: Ποντιακά, ναι. Έσυράν εμας τα καϊκια, τα βαποράκια και μετά εφόρτωσάν ατα οπίσ' τα φουντούκια.

Ερευνητής: Ε, όχι, προτού φτάνομε 'ς σο αυτό,

'ς σ' όποιο γειτονία εκάθουσ'νε 'ς την Ορντού;

Πληροφορητής: 'Σ σο τσαϊρ τον μαχαλά.

Ερευνητής: 'Σ σο τσαϊρ μαχαλά. Η Ορντού έχ', πέξι μας πόσα μαχαλάδας;

Πληροφορητής: Τρία μαχαλάδας, Ποχλού Τερέ...

Ερευνητής: Ποχλού Τερέ και έχ' και τον Άγιο Νικόλα.

Πληροφορητής: Ναι, Τσαϊρ'...

Ερευνητής: Τσαϊρ' και έχ' τον Άγιο Γεώργιο και Πέραν με την Παναγία την Υπαπαντή, ωραία.

Πληροφορητής: Από κει...

Ερευνητής: Όχι, θέλω να λες με α τώρα τα παιδικά τα χρόνα σ', πόσα αδέλφω έστουνε και πώς έζησες;

Πληροφορητής: Έξ αδέλφω ήμασταν. Έξ αδελφια. Ο τρανό μουν έφυεν, επήεν 'ς την Αμερική το '16, '12; 'Κ' εξέρω έφυεν, επήεν 'ς την Αμερικήν. Και εκεί εδοούλευε και εμείς ατού. Τέλος πάντων έσυράμε πολλά με το... 'ίτο, έξ αδέλφω έμ'νες.

Ερευνητής: Ναι. Ο πατέρας ντό δουλεία εποίνε;

Πληροφορητής: Πακουρζής έτονε.

Ερευνητής: Πακούρω, γενικά 'ς την Ορντού εδοούλευαν το πακίρ'.

Πληροφορητής: Είχαμε δύο μαγαζία και εδοούλευάμε.

Ερευνητής: Και όταν το... εδοούλευέτε το πακίρ', γιατί ειδικά οι Ορτουλούδες, θείο Στάθιε, μήπως απάν' ψηλά έτονε τίποτε, όπως 'ς την Κιουμουσχανέ, 'ς την Αργυρούπολη, μεταλλείο, μήπως και εσείς επρομηθεύκουσταν από πουθενά...

Πληροφορητής: Όχι, εμείς το εμπόρευμα το παίρναμε από την Γερμανία.

Ερευνητής: Α, απ' τη Γερμανία, δηλαδή βιοτέχνης έν' ο πατέρας, επεξεργάζεται...

Πληροφορητής: Επουλ'νεν πακούρω 'ς στους άλλους πα. Τ' άλλ' τα μαγαζία 'κ' επόρ'ναν να φέρ'νανε και επούλ'νεν εκείντς πα, κατάλαβες; Εποίνε εμπόριο πα.

Ερευνητής: Εμπόριο πα. Πού εδιέθεταν ατα; μόνο 'ς την αγορά τη Ορντούς;

Πληροφορητής: 'Σ την αγορά, 'ς την αγορά τη Ορντούς;

Ερευνητής: Εξαγωγή ξάι 'δεν 'κ' εποίνανε;

Πληροφορητής: Όχι, το τραβούσανε.

Ερευνητής: Α! γιατί τα πάντα έτανε...

Πληροφορητής: Τα πάντα ήτανε πακούρια τότε, δεν υπήρχανε... 'κ' έτανε ίται, άλλα σκεύα, κατάλαβες;

Ερευνητής: Άλλα σκεύα 'κ' ήτανε, το πιάτο πα πακιρένο.

Πληροφορητής: Πακιρένο, όλα πακουρένια, το βραστερό πα πακουρένο, τα κουτάλα πα, όλα, όλα δεν υπήρχανε...

Ερευνητής: Ναι, και εγάνωτ' ατα...

Πληροφορητής: Εγάνωνάμεν...

Ερευνητής: Κάθε πότε; Πάσχα...

Πληροφορητής: Όχι, όποτεν κοίταζε, ελύγου- τον το καλάι, το 'κανε πάλι.

Ερευνητής: Ξάν' εγάνωνε και λοιπά. Γι' αυτό λέει, και έναν άλλον ηλικιωμένον που επήρα, ότι περισσότερο ο γανωτής είχε πέραση, 'ς σ' εκείνα τα μέρα.

Πληροφορητής: Απ' ότι πακούρ εποίνες, 'α γανώντς ατα και 'α παίρνες α' και επένες 'ς σ' οσπίτ'. Τηγάνι ήτανε ή πιάτο ήτανε, όλα γανωμένα πρέπ' να είναι.

Ερευνητής: Τίποτε έχετε ενθύμιο η οικογένειά σου απ' εκείνα, ασ' ατά τα πακιρένα;

Πληροφορητής: Είχαμε καμπόσα, άμα τα πήρεν ο 'ίτο, ο γιατρό επήρε, ο Θωμαΐδης.

Ερευνητής: Α, επήρεν ατα εκείνος. Αν υπήρχε τίποτε, εμείς σκέφκουμες 'α 'φτάμε Μουσείο ατώρα, έτοιμο έν' σχεδόν. Και βάλ'ναμε κανένα με το όνομά σου και με την οικογένειά σου, μια και είχετε και...

Άλλος πληροφορητής: (Παρεμβαίνει η γυναίκα του, αλλά δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Τέλος πάντων. Τα παιδικά σ' χρόνια, το σχολείο...

Πληροφορητής: Το σχολείο; Έκτη τάξη... όχι Τετάρτη τάξη επήγα εγώ.

Ερευνητής: Ξ σ' όποιο σχολείο;

Πληροφορητής: Ξ σο Ευαγγελικό.

Ερευνητής: Α, 'ς σο Ευαγγελικό, έσ'νε ευαγγελικός. Χωριστά έτον το...

Πληροφορητής: Χωριστά, ναι.

Ερευνητής: Χωριστά έτον ορθόδοξο σχολείο, χωριστά ευαγγελικό.

Πληροφορητής: Χωριστά ναι.

Ερευνητής: Η μάνα σ' ντό ήταν και ο πατέρα σ', Πόντιοι έσαν;

Πληροφορητής: Η μάνα μ' έτονε Αρμένισσα.

Ερευνητής: Αρμένισσα. Πώς 'ίνουτουνε που λένε και επήρεν τ' εσόν ο πατέρα Αρμένισσα;

Πληροφορητής: Είχανε... Πέντε κορίτσα ήτανε, οι πέντε πα επήρανε ίτσ'...

Ερευνητής: Έλληνες, Πόντιους.

Πληροφορητής: Αδελφάδες όλ'.

Ερευνητής: Αδελφάδες. Ήξερεν όμως η μάνα σ' ποντιακά και λοιπά...

Πληροφορητής: Πως, μέσα σε Ποντίους ήτανε

εκείν' πα.

Ερευνητής: Ήτανε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά το σχόλιο). Έλεε μερικά αρμένικα;

Πληροφορητής: Ναι, ναι μέσα στο σχολείο ήτανε.

Ερευνητής: Ασ' 'ς σο σχολείο ντό θυμάσαι, θείο Στάθιε;

Πληροφορητής: Ασ' 'ς σο σχολείο ντ' 'α θυμούμαι, 'ς σο σχολείο άτακτοι έμ'νες.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ζωηροί έμ'νες.

Ερευνητής: Ζωηροί.

Πληροφορητής: Είχαμε τον Τσάρο τον δάσκαλο εκεί...

Ερευνητής: Ο Τσάρος ο δάσκαλος ναι... ατός εντούνε, εδίνε πολλά ξύλο...

Πληροφορητής: Ξύλο εδίνε.

Ερευνητής: Εδίνε πολλά ξύλο, από θυμάσ' α'...

Πληροφορητής: Έναν ημέραν..

Ερευνητής: Α, πέξι αϊκον ιστορία.

Πληροφορητής: Εντώκεν τον εξάφλο μ', τη Σόνας τον γιο και έκλαιεν εκείνος ο καημένον. Εγώ ελάγγεψα και αποπάν' ασ' 'ς σα θρανία επήρα τον κα', ερούξα τονε και ασ' 'ς σα παράθυρα ελάγγεψα αφκά και έφυγα. Περιπέτειες με τους δασκάλους, άστα.

Ερευνητής: Εποίνετε ανάγνωση, αριθμητική...

Πληροφορητής: Εποίναμε ανάγνωση, αριθμητική.

Ερευνητής: Ιστορία.

Πληροφορητής: Γαλλικά.

Ερευνητής: Γαλλικά 'ς σο Δημοτικό, ε;

Άλλος πληροφορητής: (Παρεμβαίνει η γυναίκα του, αλλά δεν ακούγεται καθαρά τι λέει).

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες για την Αμερική. Επής 'ς την Αμερική.

Πληροφορητής: Έρθαμε, που λες, με το παπόρ' που λες, εξέβαμε, έρθαμε 'ς την Πόλ'. Με το Άλπατρος, από το παπόρ'.

Ερευνητής: Έν' το 19... πόσο;

Πληροφορητής: Το 1920.

Ερευνητής: Το '20, ναι.

Πληροφορητής: Το '20 έφυγάμε απ' εκεί και έρθαμε 'ς την Πόλ'. Έμ'νες 18-20 παιδιά έμ'νες.

Ερευνητής: Για λίγο τα ονόματα τίναν θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πού να τους θυμάσαι; Ο Θύμιον τη Τρουπούτζ...

Ερευνητής: Ο Θύμιον τη Τρουπούτζ...

Πληροφορητής: Ο Άγγελον τη Κήρυκα...

Ερευνητής: Ναι, ο Άγγελον τη Κήρυκα...

Πληροφορητής: Έτονε ο Γιώργο ο Χιονίδης....

Ερευνητής: Πολλοί.

Πληροφορητής: Πολλοί ήτανε.

Ερευνητής: Και όλ' έστουν παιδιά Ορτουλούδες.
Πληροφορητής: Όχι, έταν και ασ' 'ς σα χωρία πα.

Ερευνητής: Ασ' 'ς σα χωρία.

Πληροφορητής: Σεμενλήδες πα έτανε και όλη την περιοχή πα έτανε , άμα πού να τους θυμάσαι τώρα.

Ερευνητής: Εσείς πα Σεμενλήδες ήστυνε;

Πληροφορητής: Εμείς πα Σεμενλήδες.

Ερευνητής: Σεμενλήδες, ο πατέρας...

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' Σεμενλής.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από κει εκάτσασε ένα μήνα, έτονε ο Γιάννες ο Μανουσιάλτς, έτονε τη Κοτάκ ο...

Ερευνητής: Ο Ζαχαρέας;

Πληροφορητής: Όχι, ο Ζαχαρέας, ο Χαράλαμπος ο αδελφός ατ', έτανε πολλοί 'κ' θυμούμαι ατ'ς. Και άτσ' πα είπα τονε τον Γιάννε τον Μανουσιάλτς, βρε Γιάννε ο αδελφός -ι- σ' 'ς την Αμερική, ατώρα 'α πας εθελοντής 'ς την Ελλάδα, ντό θερείς, έλα ας πάμε 'ς την Αμερική, λέγ' ατονε. Ντ' 'α πας, 'α πας και σκοτούσαι τσάπα και βερεσιά. Όχι 'α πάμε. Έτον ο Ζαχαρέας τη Κιάλ, εκείνος πα έτονε, πολλοί είναι, αλλά ατώρα...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ατείν επήγανε εγράφτανε 'ς σο σωματείο εκεί 'α πάνε εθελοντής. Εμείς έρθεν η σειρά μουν, εποίκαμε τα χαρτιά μουν, τα διαβατήριά μας λοιπόν να φύγουμε για την Αμερική. Εννέα δέκα νοματοί έμ'νες. Ατείν οι άλλ' εγράφτανε, επήγανε 'ς σο 'ίτο, επήγαμε επαρξέγκαμ' ατ'ς. Εσέβαν απάν' 'ς σο παπόρ' και επαρξέγκαμ' ατ'ς, έφυγαν. Εμείς μετά από έναν δύο ημέρες 'α καλκεύουμε και πάμε. Έρθε η σειρά τ' εμέτερον πα, εκάλκεψάμε και πάμε. Εμείς πάμε μέσω Τεργέστης, ναι. Ο πράκτορας ο αφορισμένον 'κ' έστειλε τα παράδας εμουν 'ς σ' άλλο το πρακτορείο, κατάλαβες; Και επήγαμε εκεί που λες, παίρ' μας ατός ο πράκτορας και στείλ' μας αδά 'ς σα σερβικά τα σύνορα, είχεν έναν μεγάλον χοτέλ ατού, ατουπέσ' μερέα εσέγκε μας. Έτονε τη Σωκράτη η μάνα, η θεία ας λέγω σε τη Σιδηρόπουλονος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η θεία εκείνε με τα κορίτσα και τα δύο παιδόπα τ'ς, εκείνε. Ήταν και μία άλλη, τη Λευτέρ', τη Γοτθά Λευτέρ' η αδελφή, η θεία τ'ς έτονε, ξέρω γω, ατείν πα μετ' εμάς είναι.

Ερευνητής: Ναι. Το ταξίδ' για την Αμερική πέξι με.

Πληροφορητής: Για το ταξίδ' λέγω σε. Έρθεμε 'ς

σο Τεργέστ'. Επήρε μας ατός, εσέγκε μας 'ς σο ξενοδοχείο από που έτονε. Εφάζ'νε μας οψάρα με τα μακαρόνα. Εκείνα εμείς να έτρωγάμ' ατα 'κ' επόρ'ναμε. Εμείς αϊκα φαεία...

Ερευνητής: 'Κ' έστουν μαθημέν'...

Πληροφορητής: 'Κ' έμ'νες, ταραγά, τρως οψάρα με τα...

Ερευνητής: Με τα μακαρόνα 'κ' φαίγουνταν.

Πληροφορητής: Ψωμί 'κ' έτον. Επέναμε εγόραζάμε γαλέτες και έτρωγάμε, ναι. Από κει εσέγκεν μας εκεί (λέει μια τουρκική φράση), κανείς 'κ' αραύ' μαςε. Ετοπλαύταμε όλ' τα παιδιά εκεί μαζί και εποίκαμε έναν συνεδρίαση. Εμείς πώς 'α 'κουσκούμε και πώς 'α πάμε 'ς την Αμερική; Ατός εμάς 'κί στείλ' μαςε, πώς 'α φτάμε και πάμε; Προξενεία 'κ' εξέρναμε τ' έτανε. Ναι, επήγαμε εκεί, αποφασισάμε, ελάγγεψαμε. Είχε και φύλακα 'κ' εφήν' μας έξ' μερέαν. Είχε μεγάλα τείχη, απ' εκεί ελάγγεψάμε αφκά μερέα. Ο ένας τον άλλον επάτ'ναμε και εξέβαμε απάν' μερέαν. Νέοι έμ'νες, ελάγγεψάμε αφκά μερέα. Επήραμε το τραμ, 'ς σ' έναν ώραν εκατήβαμε 'ς την πολιτείαν αφκά μερέαν. Επήγαμε εκεί, επήγαμε 'ς σα γραφεία ατ'. Είχε καλό γραφείον 'ς ση λεωφόρον, εκεί 'ς την προκυμαίαν εμπροστά. Παιδιά, κρούομε τσακώνομε τα βιτρίνας ατ' και πιάν' εμας και ερωτούνε μας, γιατί ντό...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ντ' έντονε και 'α λέμε εμείς ναι...

Επάτεσάμε ετσάκωσάμε τα βιτρίνας, εδέβαν κα'. Έρθαν οι πολισμανάντ', επιάσαν' εμας. Τι είστυνε; Κρέκο. Τηλεφωνάνε στο προξενείο. Εμείς χαπάρ' 'κ' έχομε προξενείο. Επίασαν, 'α ρωτούν ο ένας τον άλλον να εξέρ'νε για τ' όποιον κάθουμε αδά έναν μήνα κάθουμε απέσ' 'ς σο Τεργέστη. Τα βαπόρα πάν' κι έρχουνταν και εμείς κάθουμε. Κάτ' βαπόρα 'ς σο ξενοδοχείο αντίκρυ κάθουνταν κέλα. Τέλος πάντων έρθε το προξενείο. Οι προξενάντ' επήραν και επήγαν εμας 'ς σο Προξενείο. Λέει μας ο πρόξενας εσείς δεν ξέρετε που προξενείο έχουμε εδώ; Εμείς τι ξέρομε, είπαμ' ατονε. Προξενεία τέτοια πράματα εμείς δεν ξέρομε, είπαμ' ατονε. Εμείς απ' τον Πόντο είμαστε.

Ερευνητής: Κανείς 'κ' είπε σας εκεί, όταν εξεκίνηστέ να έφευτέ ασ' την Ορντού άτσ' κι άτσ' ποίστε, κανέναν μεγαλύτερος...

Πληροφορητής: Όχι, κια εμείς εξέβαμε, ασ' την Πόλ' επαίρναν το παπόρ' και κατευθείαν επένανε...

Ερευνητής: Ααα, 'κ' ήξερέτε από την περιπέτεια...

Πληροφορητής: Τέτοια περίπτωση να έχουμε για καθυστέρηση. Τέλος πάντων επήγαμε 'ς σο Προξενείο απάν' μερέα αρτούκ. Ο πρόξενας παίρ' ατον τηλέφωνο και λέει ατο γλήγορα να ρθεις εδώ, είπεν ατον. Αλλέως θα σε δέσω τα χεροπόδαρα και θα σε στείλω 'ς την Αθήνα, είπεν ατον, αράτσ'. Είπεν τον γραμματέα ο πρόξενας, για κοίταξε αυτή τη βδομάδα τι βαπόρια φεύγουν για την Αμερική. Την Παρασκευή φεύγει Δελβετέρε, Δελβετέρι λέει έναν βαπόρ'. Επήγαμεν, είπεν με αυτό το βαπόρι θα τους στείλεις, είπεν ατον. Υπόσχομαι θα τους στείλω, είπεν. Αλλιώς θα σε δέσω και θα σε στείλω στην Αθήνα, είπεν ατονε. Τέλος πάντων είπε μας πάντε φέρτε τα βαλίτσες. Εμείς ντ' είχαμε, απ' ένα τσουβαλόπον 'ς σ' ωμία μουν. Εντώκαμ' ατα και έρθαμε 'ς σο προξενείο σουμά. Ο πρόξενας εκεκά έτον έναν χοτέλ έναν δύο βράδας εμόνασέ μας εκεί απάν' και τη Παρασκευή το πρωί έφερε καρότσα εκεί πέρα και εσέγκαμε τα πράματά μουνε απάν' και επήγαμε 'ς την αποβάθρα 'ς σο παπόρ' σουμά. Επήγαμε εκεί με τα ονόματά μουνε, με τα ονόματα ο καθένας έκουζε και επέναμε απάν' 'ς σο παπόρ'. Το παπόρ' πα έτονε φουλ. Ατότε έφευάνε απ' τη Ρωσία, απ' τη Ρουμανία, ασ' όλον τον κόσμο έφευάνε για την Αμερική. Βελόν' να εσύρ'νες 'κ' έρουζεν αφκά μερέαν. Τέλος πάντων ας έμπαινάμ' απάν' μερέαν και πάει 'ς στο διάβολο, γλυτώνομεν απ' αδά ό, τι κι αν έτονε. Επήγαμε τέλος πάντων πάμε 'ς την Αμερική. Εσούμωσάμεν 'ς σο Γιβλαρτάρ. Έναν τρικυμιάν εκεί πατεί μας, για τέρεν, ωχ, ωχ, επιάσέ μας όλτσ.

Ερευνητής: Ντό μήνας έτον θυμάσαι;

Πληροφορητής: Γιορτή είχανε εκεί ώσταν επήγαμε... Ιούνιο...

Ερευνητής: Καλοκαίρ' έτονε;

Πληροφορητής: Καλοκαίρι έτονε ναι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επιάσέ μας έναν φουρτούνα, έναν μήνα εποίκαμε να πάμε ασ' σο Τεργέστη εκεί.

Ερευνητής: 'Σ την Αμερική.

Πληροφορητής: 'Σ την Αμερική. Εξέβαμε. Δυ νοματοί πα επέθαναν απάν' 'ς σο βαπόρ'.

Ερευνητής: Φαεία εκεί εδίναν εσασε;

Πληροφορητής: Μακαρόνα με οψάρα.

Ερευνητής: Ατό επελέστε σε, ε, θείο Στάθιε;

Πληροφορητής: Εποίκαν τ' απέσ' -ι- μουν...

Τέλος πάντων 'α υποφέρομεν, ντ' 'α φτάμε; Επήγαμε εκεί, εποίκανέ μας καραντίνα 'ς την Νέα Υόρκη, επήραν'ς σον κλίβανον, εσέγκαν τα ρούχα μουν εκεί όλα εκεί. Από κει ξάν' έφεράν εμας οπίσ' 'ς σο Καστιγκάρ. Επεκεί εφάσαν εμας 'ς σο Καστιγκάρ. Επήγαμε εκεί έναν τραπεζαρία είχε τρανόν, τα οψάρα εκεί τηγανητά, απάν' μερέα 'ς σα τραπέζα εκεί. Φάτε, επέρναμε. Εγώ τρία τέσσερα ψάρα επήρα και έφαγα. Πάρτε, πάρτε και φάτε. Τα άδεια πάνε εκεί και φέρνε γεμάτα. Τέλος πάντων ετέλωσάμε. Είχαν και άμον σερπέτ' λέγομεν, ε'είνα ήταν καφέδες.

Ερευνητής: Ντο έν' καφέ 'κ' ήξερέτε;

Πληροφορητής: Πίνομε ιδτέ χοδάφ', δυνατό έν'.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά

Πληροφορητής: Πικρόν χοδάφ'πα 'ίνεται;

Ερευνητής: Πικρό χοδάφ, ε;

Πληροφορητής: Έφαγάμε εκεί, εχόρτασάμε καλά καλά. Εκατήβαμε 'ς την αίθουσα απέσ' μερέα. Συνάμα δε ατείν όλ' εποίκανε ίτε, σήματα εποίκανε 'ς σοι συγγενείς όσοι είχανε, εποίκαν ατ'ς για να 'ρχουνταν περιλαβαίν' εμας, παίρνε μας. 'Σ σο μεσημέρ' απάν' έφαγάμε και ύστερα, έρθεν αδελφό μ', ο Κώστας ο σχωρεμένον, έρθε εκεί 'ς την πόρτα σουμά τδαϊζ' τα ονόματα. Ευστάθιος Δεληγιαννίδης και Θεοχάρης Δεληγιαννίδης να πάρουν τα πράματά τους και να 'ρθούνε. Επήραμε εμείς πα τα τσουβαλόπα μουνε εντώκαμε 'ς σ' ωμία και πάμε. Επήγαμε εκεί 'ς την πόρτα σουμά. Ας' τ' επήγαμε λέει τον γνωρίζετε αυτόν; Αδελφός μας είναι λέγω, ο Κώστας. Άντε πάντε, λέει και ό, τι σας λέει, λέει, να τα κάνετε, λέει. Και να είστε καλά παιδιά. Μάλιστα. Επεκεί έρθε το βαποράκι, επήρε μας...

Ερευνητής: Πόσα χρόνια είχε ο αδελφός εκεί, θείο Στάθιε;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Πόσα χρόνια είχε ο αδελφός εκεί 'ς την Αμερική;

Πληροφορητής: Είχε εννέα δέκα χρόνια.

Ερευνητής: Α, είχε, ναι.

Πληροφορητής: Και με τον Τραντάφυλλο, τον Πολύκαρπο και τον Κώστα και... αυτοί όλοι εκεί ήτανε. Όλοι εκεί ήτανε. Απ' εκεί έρθε ο Κώστης, εξέγκε μας 'ς ση Νεάρτη, εξέβαμε έξ' μερέα με τα τσουβαλόπα 'ς σ' ωμία μουνε. Επήγαμε κάτι βιτρίνες ευτάνε, τα κούκλες ευτάμε μας άτσ'... εμείς μέρ' 'α πάμε..

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) κρούνε τ' ομμάτ'.

Πληροφορητής: Ο Κώστης λέει μασε, αδελφό μ', νέπε ελάτε, ας πάμε μιάν 'ς σο Πίισπορτ και 'α

έρχουμαι λασκίζω σασε. Πότε 'α' ρχεσαι λασκίζ' μας εσύ. Είπαμ' ατονε, έρχουμες, έρχουμες. Εμείς τερούμε τα βιτρίνες ξάν', τ' έναν καλλίτερο ασ' άλλο. Ατός επήεν 'ς σον σταθμόν και τερεί οπίσ' ατ' κανείνας 'κ' έν'. Εκλώστε οπίσ', έρθε εύρε μασε. Νέπε, ελάτε! Έρχουμες, έρχουμες. Επήρε μας και επήε 'ς σον σταθμόν. 'Σ σον σταθμόν αδαπέσ' κανέννας ούτε τρένον ούτε τίποτα έν'.

Ερευνητής: Ντό σταθμός έν';

Πληροφορητής: Ντό σταθμός έν', λέγ' ατονε. Ατώρα απ' αδάκεσ 'α' ρται, λέει και ανοίγουνταν τα πόρτας αβούτα, λέει και 'α μπαίνομε απέσ', υπογείως. Έρθε το τρένο, εσέβαμε απέσ' και πάμε. Επήγαμε 'ς σο Πίσπορτ.

Ερευνητής: Ατό ντό έν', πολιτεία οξούκα ας' 'ς ση Νέα Υόρκη;

Πληροφορητής: Πολιτεία έν'.

Ερευνητής: Οξούκα ας' 'ς ση Νέα Υόρκη;

Πληροφορητής: Μία ώρα έξ' μερέα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί... ωραία πόλις είναι, ωραία πόλις. Εκεί 'ς σο Πίσπορτ μόλις επήγαμε εκεί, επήρε και επήε μας 'ς σο γαϊμδιρέ, εκεί όπως έχομε αδά τα κολυμβητήρια, εκεί έχουνε αυτά και πάνε και...

Ερευνητής: Λουτρό.

Πληροφορητής: Επήρε μας και επήε και ελούσταμε έμορφα, έκοψάμε τα μαλλία μουνε, εξυρίγαμε. Επήρε μας και επήε 'ς σ' έναν εμπορικό απέσ' μερέαν και επήρε μας κουστούμα, ποκάμισα, απ' όλα. Απ' όλα παπούτσα, καπέλα, απ' όλα επήρε μας. Εποίκε μας τζέντελανηδες.

Ερευνητής: Τζέντλεμαν.

Πληροφορητής: Ελάτε αδά, είπεν. Επήρε μας και επήεν 'ς σ' έναν φωτογραφείο απέσ', εξέγκε μας φωτογραφίας. Επήραμε τα φωτογραφίας...

Ερευνητής: Ατό τη φωτογραφία ξεις α';

Πληροφορητής: Όχι, 'κ' έχ' α'.

Ερευνητής: 'Κ' ξεις α'.

Πληροφορητής: Έστειλαμ' ατα 'ς σην Ορντού. Εσέγκαμε και από 20 δολάρια απέσ' μερέαν 'ς σα γράμματα και να τη Κιλίκ'ς τα παιδιά επήγαν 'ς σην Αμερική και αμάν έστειλαν και παράδες. Ναι, άτσ' είπανε, άτσ' έλεγάνε. Τέλος πάντων μόλις επήγαμε εκεί, αμάν οι ξενοδόχοι έρθανε εκεί. Ε, Τραντάφυλλε, βλέπω ήρθαν τα εξαδέλφια σου, θα μου δώσεις έναν; Ένας αμάν επιάσάμεν δουλεία.

Ερευνητής: 'Σ σο ξενοδοχείο;

Πληροφορητής: 'Σ σα εστιατόρια.

Ερευνητής: 'Σ σα εστιατόρια, ναι.

Πληροφορητής: Επιάσάμε δουλεία, αμάν εδούλεψάμε. Πέντε έξ μήνας εδούλεψα εκεί. Απ' εκεί...

Ερευνητής: Αδά 'α φτάγω σε έναν ερώτηση, θείο Στάθιε, εδούλειψες ως... έπλυνες δηλαδή πιάτα 'ς σ' εστιατόριο 'ς σην Αμερική, ο Αμερικάνο τον πρόσφυγα εκείνην την εποχή, μιλάμε για το 1920, πώς έλεπέν ατονε; Έτονε σκληρός 'ς ση δουλεία, είχε, πώς να σε πω, καμιά άλλη διαφορετική...

Πληροφορητής: Τα εστιατόρια έσαν όλα ελληνικά.

Ερευνητής: Α, έσαν ελληνικά.

Πληροφορητής: Όλα, τα ενενήντα τοις εκατό ελληνικά ήτανε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Δηλαδή εφέρκουνταν εσας όμορφα.

Πληροφορητής: Πως, πως.

Ερευνητής: Πολύ όμορφα.

Πληροφορητής: Αφεντικό, ας τ' έλεγά τονε, θα φύγω, έκλαιε. Πού θα φύγεις; Αν είν' λίγα τα λεφτά, να σου δώσω κι άλλα.

Ερευνητής: Έλληνας έτονε.

Πληροφορητής: Έλληνας. Μη φεύγεις, παρακαλώ σε. Τον λέγω είναι τσαγκάρης η δουλειά μου και θα πάω... η εξαδέλφη μου λέγω στη Βοστώνη μ' έπιασε δουλειά λέγω, θα πάω να δουλέψω εκεί.

Ερευνητής: Η εξαδέλφη σ' ποίος έτονε;

Πληροφορητής: Η...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Η Ροδία;

Πληροφορητής: Όχι.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Η Ραχήλα; Η Βασιλική;

Πληροφορητής: Όχι μωρέ η Βασιλική,

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Αφροδίτη;

Πληροφορητής: Αφροδίτη, Αφροδίτη, ναι Αφροδίτη.

Ερευνητής: Είχες σοί πολύ δηλαδή και κορίτσα έφευαν ατότες.

Πληροφορητής: Έ;

Ερευνητής: Και κορίτσα επέναν 'ς σην Αμερική.

Πληροφορητής: Επήγα εκεί 'ς ση Βοστώνη. Επίασα δουλεία. Εκείνος πα που έτονε, πατριώτης ήτανε, Ορτουλούς ήτανε με τιναν εδούλευα. Ο πατέρας ατ' έτον εκεί, εδούλευε 'ς σα τρένα. Και ο γιος ατ' είχε τσαγκαράδικο, 'ς σ' εκείνον σουμά εδούλευα. Από κει έρθε ο ξάφ'λο μ' ασ' σο Μίτσεγκαν, ο Γιώργο ο Δεληγιαννίδης. Έρθε εκεί, έρθε εύρε με 'ς σο μαγαζί. Ε, καλώς τον εξαδέλφό μ'. Εγώ πα 'κ' εγνώριζά τονε, μικρός έφυε εκείνος πα...

Ερευνητής: Ας 'ς την Ορντού.

Πληροφορητής: Ας 'ς την Ορντού. Ο πατέρας ατ' επήρην ατον και επήεν μικρόν παιδίν, πέντε ἐξ χρονών μωρόν. Επήεν εκεί και έρθεν. Μέρ' έρθες εξαδελφε; Αδά μία απεργία έχουνε τα τρένα, λέει, 'α πάμε δουλεύουμε εκεί. Έρθεσαι και σύ, λέει με. Λέγ' ατονε, ζωμί έχ'; Έχ', πώς 'κ' έχ', είπε με. Απεργία, οι απεργοσπάστε αν 'κί δίνε πολλά, πας καμιάν;

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Επήγαμε. Εβδομήντα πέντε δολάρια την εβδομάδα επαίρναμε.

Ερευνητής: Και ήταν καλά παράδες;

Πληροφορητής: Βέβαια καλά, 180 δραχμές το δολάριο είχε.

Ερευνητής: Ήτανε καλά παράδες για την εποχή.

Πληροφορητής: Χρυσά παράδες.

Ερευνητής: Χρυσά παράδες.

Πληροφορητής: Αν θέλτς χρυσό παρά χαρτί, δί' σε ό, τι θέλτς. Καλά παράδες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καλά παράδες. Εδούλεψάμε δύο μήνας εκεί απέσ', μετά εσυμφώνεσαν οι απεργοσπάστε, έρθανε 'ς την δουλειάν ατουνε. Έφυγάνε οι άλλ', τα ξάφ'λα μ' και άλλ' ποιος έρθανε μετ' εκείνον, έφυγάνε. Εμέν το μποδ' εκεί μερέα ποιος έν', εσύ 'κ' 'α φευς, λέει με, εσύ 'α κάθεσαι εδώ μαζί μου.

Ερευνητής: Έσ' νε εργατικός.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Γιατί; Λέγ' ατονε. Εσύ εβλέπω το καρότσι, λέει, λέει, 'ς σον αέρα κουβαλεις α', λέει. Είσαι σβέλτος, λέει, πού θα σ' αφήσω, λέει, 'α κάτσεις εδώ. Έφυγαν εκείν', εκάτσα δύο εβδομάδας εκάτσα μαζί ατ'. Μετά εστεναχωρεύτα μαναχός, είπα... εκείνος επαρακάλ'νε με ο καημένον, κάτσε, λέει, κάτσε εσύ εδώ μαζί μου, λέει. Είπα τονε, επήρα γράμμα ασ' 'ς σον αδελφό μ', λέγ' ατονε, ασ' 'ς ση Νέα Υόρκη και 'α πάω εκεί, λέγ' ατονε. Τόλκ μι λάι, λέει, ψέματα μου λες, λέει. Νο, λέγ' ατονε.

Ερευνητής: Έμαθες τη γλώσσα εν τω μεταξύ, έμαθες τ' Αμερικάνικα, τ' Αγγλικά.

Πληροφορητής: Συνεννοούμαι καλά.

Ερευνητής: Συνεννοούσαι. Σε σχολείο επήες να μαθάντς ατα; όχι.

Πληροφορητής: Επήγα έναν μήνα 'ς σο σχολείο πα και τεμπέλτς, τδάπα σχολεία...

Ερευνητής: Ο αδελφό σ' ο Χαρίκο;

Πληροφορητής: Τίποτα.

Ερευνητής: Ούτε εκείνος.

Πληροφορητής: Εκείνος ξάι 'κ' εξέρ', εγώ τουλάχιστον επορώ και συνεννοούμαι.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Συνεννοούμαι.

Ερευνητής: Συνεννοείσαι αμερικάνικα.

Πληροφορητής: Εκείνος ξάι. Τέλος πάντων λέγ' ατονε, καλά λέγ' ατονε, ατώρα δύο μήνας, έναν εβδομάδα έχω απέσ' μερέαν, λέγ' ατονε, ατά τα λεφτά πώς 'α παίρ' ατα, λέγ' ατονε. Λέει με, εκείνο λογαράεις, είπε, εγώ εδώ είμαι, λέει. Θα σε δώσω ένα σημείωμα, λέει, θα πας 'ς σο σταθμό, λέει, 'ς σ' όποιο θυρίδα 'α δείχ'ς α', λέει, αμάν 'α πλερών'νε σε, λέει. Λέγ' ατονε εγώ πα, γιατί 'κ' ευτάς α', λέγ' ατονε. Ναι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιοάναφεν, λέει με, γες, λέγ' ατονε, εποίκεν, εδέκε μ' α'. Πας, λέει, 'ς ση Νέα Υόρκη, λέει, και 'κ' ικανοποιείσαι, λέει, 'κ' είσαι ευχαριστημένος, να 'ρθεις εδώ, λέει, γρήγορα να 'ρθεις. Το εργοστάσιο ανοιχτό είναι για σένα, λέει, ναι. Εγώ άλλο 'κ' επήγα.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να ρωτώ σε, θείε Στάθιε, έν' μερικοί έλεγαν ότι εκείνη την εποχή η Αμερική πολλά παράδες 'κ' είχε, εσύ λες μας αδά...

Πληροφορητής: Κοίταξε, 'ς σο Οχάιο κιαν 'κ' ήτανε δουλείας.

Ερευνητής: Ααα.

Πληροφορητής: Εμείς 'ς σα εστιατόρια πάντα είχαμε δουλείας, τα εστιατόρια και προπάντων αν ήσουνα, αν ήξερες τη δουλειά, πάντοτε είχες δουλειά.

Ερευνητής: Είχες δουλειά, ωραία.

Πληροφορητής: Εκεί 'ς σο Οχάιο κιαν 'κ' ήταν δουλείας.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Εκεί εργοστάσια 'κ' ήτανε.

Ερευνητής: Ίσως για τ' ατό. Απ' ότι θυμούμαι μερικούς που επισκέφτηκα, η Αμερική ατώρα έντον λένε.

Πληροφορητής: Η Αμερική ατώρα έντονε.

Ερευνητής: Ναι, ατότες 'κ' είχε.

Πληροφορητής: Ατότε εμείς επαίρναμε ξάν' καλά παράδες επαίρναμε, 30 δολάρια επαίρ'να την εβδομάδα εγώ. Και εδούλευα ασ' τ' επήγα, ασ' τ' επήγα 'ς σο επήγα 'ς σα τρένα επαίρ'να 75 δολάρια την εβδομάδα. Παράδες ήταν ατά.

Ερευνητής: Παράδες ήταν. Ντ' εποίνες ατα, θείε Στάθιε, εμάζευέτ' ατα ή εστειλνετ' ατα όλα οπίσ'.

Πληροφορητής: Όχι, 'ς την τράπεζα εβάλ'ναμ' ατα.

Ερευνητής: Εβάλ'νετ' ατά 'ς την τράπεζα.

Πληροφορητής: Όσον χαδλούκ εκανίτουν εμας, εφυλάτ'ναμε και τ' άλλα εβάλ'ναμ' ατα 'ς την τράπεζα.

Ερευνητής: Άλλος ποίος εθέλ'νε, έτρωέν ατα.
Καλά εκείνο έν' του καθενός το αυτό. Πόσα
 χρόνια έζησες 'ς την Αμερική;
Πληροφορητής: Έζησα δώδεκα χρόνια.
Ερευνητής: Δηλαδή εσύ τον ξεριζωμό 'κ' έζησές
 α';
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Τον ξεριζωμό του '23 'κ' έζησες εσύ;
Πληροφορητής: Το '23;
Ερευνητής: Που έντον ο ξεριζωμός ασ' 'ς την
 Ορντού...
Πληροφορητής: 'Σ την εξορία λες;
Ερευνητής: Όχι, τέρε, το '23 έντον ο ξεριζωμός,
 έφυέτε ασ' 'ς σον Πόντο και έρθετε 'ς την Ελ-
 λάδα. Εσύ πού έσ'νε το '23;
Πληροφορητής: 'Σ την Αμερική.
Ερευνητής: 'Σ την Αμερική. Ατά 'κ' έζησές ατα
 όλα. Και έρθες 'ς την Ελλάδα το '32;
Πληροφορητής: Το '24.
Ερευνητής: Το '24 έρθες 'ς την Ελλάδα.
Πληροφορητής: Μετά 4 χρόνια έρθα επάντρεψα
 και έφυγα πάλι.
Ερευνητής: Α, έρθες επάντρεψες, επήρες τη θεία
 Παναΐλα και έφυες. Και έζησες εκεί ως το...
Πληροφορητής: Έρθα έναν κι άλλο, εκάτσα έναν
 δύο μήνας και έφυγα πάλι.
Ερευνητής: Αυτό είχεν α' μόνον ο Ορτουλούς ή
 όλ' οι Πόντιοι, θείο Στάθιε, απ' όλους όσους
 ρωτώ λένε με ότι εδούλεψα, έρθα, επάντρεψα,
 έφυγα, δηλαδή ξενιτεία, η ζωή σουν όλο έτονε
 ξενιτεία.
Πληροφορητής: Ναι ξενιτεία.
Ερευνητής: Πολύ δύσκολα, γιατί 'κ' ήταν δου-
 λείας αδά 'ς την Ελλάδα.
Πληροφορητής: Όχι, αδά 'κ' ήτανε. Το '29 εποί-
 καμε, το '28 εβδομήντα στρέμματα καπνά
 αδά, ε τον Χάρη τ' εμέτερον. Ακριβώς τα πα-
 ράδας εμουν με το ζόρ' επήράμ' ατα. Εποίκαμ'
 α', έβρεξεν εκείν' τον χρόνον, εσάπισαν τα
 καπνά.
Ερευνητής: Επήρες κλήρο το '24 εσύ; Κλήρο έεις.
Πληροφορητής: Έχω. Το '32 ασ' τ' έρθα, επήρα
 κλήρο.
Ερευνητής: Επήρες κλήρο. Πόσα στρέμματα
 έτον ο κλήρο, κανείς 'κ' είπε...
Πληροφορητής: 28.
Ερευνητής: 28 'ς σον καθέναν. Και όχι 'ς σ' έναν
 τομέαν, ε, σε διαφορετικά.
Πληροφορητής: Σε διάφορους τομείς.
Ερευνητής: Τοποθεσίες.
Πληροφορητής: Πρώτο κλήρο, δεύτερο κλήρο,
 τρίτο κλήρο.
Ερευνητής: Ά λες μας για την εδών ζωή σ' 'ς την

Κατερίνη. Έρθες το '32, είπες. Πώς έτονε τα
 καπνά και όλην την καλλιέργεια, από κανέ-
 ναν 'κ' έκ'σα τα ατά. Άτσ' θέλω να λες με πώς
 'ίνουνταναν. Η διανομή πώς έντον αδά 'ς σα
 χωράφα...
Πληροφορητής: Η διανομή ανάλογα με το πόσα
 ψυχάς είχες...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ανάλογα επαίρ'νες τον κλήρο
 σ'. Σε τρία μέρη επαίρ'νες α'. Πρώτο, δεύτερο
 και τρίτο.
Ερευνητής: Ο πρώτο κλήρο πού κέσ' έτον;
Πληροφορητής: Ο πρώτο κλήρο εμέν είχα αγο-
 ρασμένο αδακά και εδέκανέ μ' α' όλο αφκά
 μερέα, 'ς σ' έναν κομμάτ' αφκά μερέα. Και
 δεύτερος κλήρος έτονε αδακά απάν' σ' ατά τα
 κλήρους έξ στρέμματα.
Ερευνητής: 'Σ σο Κεραμίδ' απάν'.
Πληροφορητής: Ναι. Τέσσερα πα είχα απάν' 'ς
 ση Καραβίδα.
Ερευνητής: 'Σ 'ς σον Άη Θανάση ποίος κλήρος
 έτονε; 'Σ 'ς σον Άη Θανάση εμείς είχαμε
 χωράφ', ποίο κλήρος έτονε;
Πληροφορητής: Αγορασμένο είχα το.
Ερευνητής: Α, αγορασμένο είχετε. Έφερεσ ασ' 'ς
 την Αμερική παράδες και εγόρασες.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Το
 σπít'πα ασ' 'ς την Αμερική έχτισάμ' α'.
Πληροφορητής: Κια από πού 'α 'χτιζάμ';
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ασ' 'ς σα καπνά; Πέξι
 μας λίγα για τα καπνά. Οι Κατερινώτ' ένταν
 δύο και τρία φορές πρόσφυγες, εξαιτίας των
 καπνών, λέει, αλλά θέλω ατα ασ' εσέν να
 ακούγ' ατα όλα ατά. Η καλλιέργεια ντό
 καπνό...
Πληροφορητής: Σαμψών.
Ερευνητής: Σαμψών καπνό εκαλλιέργανέτε. Δη-
 λαδή η γεωργική υπηρεσία εδίνε σας το πρό-
 τυπο και έλεε σας 'α 'φτάτε αβούτο, ήξερε ότι
 καλλιεργίεται αβούτο αδά;
Πληροφορητής: Εδώ ευδοκιμεί αυτό το Σαμψών.
 Τα άλλα όχι.
Ερευνητής: Και είχε ζήτηση, εζήταναν α' κανέναν
 κράτος ιδιαίτερο, που 'ίνουντον εξαγωγή,
 εσωτερική κατανάλωση.
Πληροφορητής: Εδώ τα έπαιρνε όλα εξωτερικά
 καπνά κάναμε εμείς εδών. Το εξωτερικό πήγαι-
 ναν αυτά.
Ερευνητής: Στο εξωτερικό.
Πληροφορητής: Εδώ εγχώρια δεν εκάναμε. Όλα
 εξωτερικά ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αμερική τραβούσε πολλά, η

Γερμανία έπαιρνε και ύστερια αυτά τα χρόνια παίρνει πολλά η Ιαπωνία.

Ερευνητής: Η Ιαπωνία απ' την Κατερίνη.

Πληροφορητής: Τα μισά τα καπνά η Ιαπωνία παίρ' ατα.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ασ' 'ς στην καλλιέργεια ατότες. Πώς εφύτευτε τα καπνά και λοιπά.

Μέσα 'κ' είχατε.

Πληροφορητής: Τα καπνά εδούλευάμε. Εποίναμε 28 στρέμματα, 30 στρέμματα, ίσα ίσα εφέρ'ναμ' ατα. ίσα ίσα.

Ερευνητής: Ίσα, ίσα. Ολόκληρο οικογένεια εδούλευε.

Πληροφορητής: Ολόκληρο οικογένεια εδούλευε και είχαμε και... εκείνα με πέντε άτομα δεν γίνονται, εθέλ'νες κι άλλα χέρια.

Ερευνητής: Εθέλ'νες και εργάτες.

Πληροφορητής: Βέβαια. Και εδούλευάμε αδά, ε, ιστέ. Τ' άλλο εποίναμε σιτάρα, τ' άλλο εποίναμε τριφύλα. Είχαμε δύο αγελάδια. Ε, ιστέ ζούσαμε.

Ερευνητής: Ζούσατε, ναι. Αυτό που θέλω να ρωτώ σε έν' εσάς αποκατάστησάν εσας τους Ορτουλούδες. Λες με ο πατέρας είχε βιοτεχνία μπακιριών και αποκατέστησάν εσεν αδά, επής 'ς στην Αμερική και ύστερα έρθες αποκαταστάθες ως αγρότης. Ατό εσύ εξήτανές α' ή άτσ' η επιτροπή αποκαταστάσεως;

Πληροφορητής: Η επιτροπή αποκαταστάσεως.

Ερευνητής: 'Κ' είχατε τίποτε άλλο να εποίνες σε;

Πληροφορητής: Όχι, ντ' 'α ποίνε με;

Ερευνητής: 'Κ' είχες...

Πληροφορητής: Παντρεμένος επειδής είμαι, εδέκαν εμε κλήρο. Αν δεν ήσουν παντρεμένος, πώς θα σε εδούναν κλήρο;

Ερευνητής: Ούτε κλήρο.

Πληροφορητής: Πρέπει να έχεις μία οικογένεια, μία αδελφή ή αδελφό ή μάνα και άτσ' πα επαίρ'νες κλήρο. Αλλέως 'κ' εδίναν εσεν μόνος.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να πω δηλαδή τα καπνά εκαλλιέργανεν' ατα εκείν' τα χρόνια. Εγώ πα εκαλλιέργανα, μωρό έμ'νε βέβαια, αλλά με δυσκολίες. Χωρίς μέσον.

Πληροφορητής: Με άλογα, με άλογα εδούλευάμε τα χωράφα, κούστα, εσκοτούμ'νες και εχάμ'νες.

Ερευνητής: Ούτε δηλητήριο να σκοτώντς την κυπέρη και λοιπά, τίποτε.

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.

Ερευνητής: Το νερό από πού εκουβάλ'νετε;

Πληροφορητής: Το νερό απ' τον Πέλεκα, απ' τον Πέλεκα και απ' το Βύθισμα.

Ερευνητής: Απ' τον Πέλεκα, ασ' 'ς σα κανάλα ε.

Πληροφορητής: Ασ' 'ς σα κανάλα. Κουβάλ', τρέξον και τρέξον...

Ερευνητής: Με τα τενεκέδες.

Πληροφορητής: Με τα τενεκέδες, εγόμενες τα βαρέλα, τρέξε, σκοτωμός ήτανε, άστα.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Εδούλευάμε... ιστέ εξήναν οι εργάτ'.

Πληροφορητής: Τώρα είναι να κάνεις καπνά, να έχεις και κουράγιο και να κάνεις

Ερευνητής: Ναι, σωστό, ναι.

Πληροφορητής: 500-600 δραχμές καπνό.

Ερευνητής: Ναι, και ευτάς α' με άνεση, η μηχανή το παν.

Πληροφορητής: Η μηχανή ευτάει α' τιμ τιζ. Δουλεύ'νε... 'ς ση φυτεία 'κί πας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φυτά μόνον ποίσον.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μόνο ένα σπάσιμο θα κάνεις.

Ερευνητής: Φυσικά 'κ' ήταν και τα μέσα, αλλά...

Πληροφορητής: 'Σ σο χωράφ' πας και ίτε φέρτς, αρμάδες φέρεις. Απ' το χωράφι αρμάδες φέρεις.

Ερευνητής: Ναι, όχι εκείνο που θυμούμαι εγώ, θεία Παναΐλα, έν' ότι όταν εξέβαν τα αρτεσιανά τα φρέατα, κοριτσάκι έμ'νε, ντό σκοτωμός 'ίνουτον, ντό χαρά ότι αύριο έχομε σειρά 'α παίρομε νερό. Ο πατέρα μ' είχεν ατότε έναν μηχανάκι και εβγάλ'νε νερό. Και που 'α βγάλομε νερό, εν τάξει αύριο 'α φυτεύομε, γιατί 'α έχ' νερό. Και έλεε με πάντα έναν ιστορίαν ατ' ο καημένον, πώς έναν ημέρα εφύτεψε... τόσον εστέρεψε το νερό τη Κουραδά, είπε με, με την τενεκέ 'κ' επόρ'να να παίρ' ατο, είπε με. Και επήρα το με έναν άλλο μαστραπα, είπε, επαίρ'να, είπε, και εβάλ'να απέσ' και εποίνα και εφύτεψα, είπε, εκείν' τη χρονιά πολλά επαιδεύτα, είπε με, με το νερό. 'Κ' είχατε νερά δηλαδή αδά 'ς στην Κατερίνη τότε.

Πληροφορητής: Ούτε ο Κουραδάς είχε, ο Πέλεκας πα εστείρεψε.

Ερευνητής: Εστείρεψε και ο Πέλεκας.

Πληροφορητής: Νερά 'κ' ήτανε. Έτρεχαν τ' αρτεσιανά, ο ίτον είχε, ο Δεληγιάνης είχε αφκά μερέα.

Ερευνητής: Ναι, εποίκε.

Πληροφορητής: Εκεί επέναμε, εκείνος μόνον είχε, με την μηχανή εβγάλ'ναμε. Είχε και ο Γιάννης ατός τη... Παγκαλάντων.

Ερευνητής: Παγκαλάντων ναι, ο Σιδηρόπουλο.

Πληροφορητής: Ο Σιδηρόπουλο.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Νίκη, μπορούσαμε να βγάλουμε αρτεσιανό στους κήπους και στα χωράφια.

Ερευνητής: Ναι, αλλά κανέναν πραγματικά, κανέναν γεωπόνος ποτέ 'κ' είπε σας, εσείς επορεύετε...

Πληροφορητής: Τίποτε, τίποτε οι γεωπόνοι...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Τώρα εμείς στο χωράφι μας έχουμε.

Πληροφορητής: Και τώρα πα δεν υπάρχουνε γεωπόνοι. Υπάρχουν γεωπόνοι μέσα στα γραφεία.

Ερευνητής: Α, ναι για να εβγαίν'νε έξω, 'ς σ' αυτό ξέεις πάρα πολύ δίκιο.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): (Δεν ακούγεται καθαρά)

Ερευνητής: Εφύτευέτε καπνά, μία οικογένεια εζήνε μόνο ασ' 'ς σα καπνά και ψωμοζήνε. Ίσως αυτό έτον και αιτία όμως εσείς 'κ' έστουν ασ' ς την Ορντού γεωργοί 'κ' έστουν. Γι' αυτό βλέπομε περισσότερα τα τα παιδιά ατώρα, ενώ κάποτε ο συννοικισμός εδώ των Ευαγγελικών, Ευαγγελικοί, ορθόδοξοι εποίναν όλ' καπνά και όλ' γεωργίας, ατώρα όλ' έμποροι είναι.

Πληροφορητής: Η νεολαία θα το παρατήσσει, δεν θα πάει στα χωράφια.

Ερευνητής: Εσύ πιστεύ'ς, θείο Στάθιε, ότι επειδή 'κ' είχεν α' 'ς την φλέβαν ατ', γι' αυτό ευτάει; Επειδή έτονε δηλαδή ανάγκη, ατότες, όταν έρθετε πρόσφυγας και είπαν εσε, ποίσον χωράφ', εποίκες χωράφ'. Αν είχες παράδες, 'α ποίνες μαγαζί.

Πληροφορητής: Είχαμε παράδες πα να 'ποίναμε μαγαζί, άμα έλεγα περισσότερο... ίτο... το μαγαζί 'α' φτας, 'α παίρν' α' βερεσιά, 'α τρώνε το κεφάλαιο σ'.

Ερευνητής: Ναι, έτον το βερεσέ. Εκείνα τα χρόνα έτον το βερεσέ.

Πληροφορητής: 'Σ ση καπνί' την πούληση, 'ς ση καπνί' την πούληση. Εκείνος πα κι άλλ' 'α 'ντούνε απάν' μερέα τον τόκον ατουνε... ντ' 'α φτας.

Ερευνητής: Αραέτσ' με τον τόκο εζήνε εκείνος πα.

Πληροφορητής: Βέβαια ε'είνος πα... Το πράμα ένα χρόνο κρατείς α', ντ' 'α φτάει;

Ερευνητής: Πόσα φορές επαίρνετε δάνειο, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: 'Σ σα χωράφα επαίρναμε δάνειο, ασ' 'σο καταναλωτικό τη καπνού, θάλασσας δάνειο εποίναμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Θάλασσας δάνειο εξέρτς ποίο έν';

Ερευνητής: Ποίο έν';

Πληροφορητής: Καλαμπούκια 'ς ση θάλασσα απάν' μερέα.

Ερευνητής: (Γελάει) Επαίρνρτε και αϊκα.

Πληροφορητής: Επαίρναμε και αϊκα πα.

Ερευνητής: Βοήθεια.

Πληροφορητής: Ναι βοήθεια.

Ερευνητής: Να να έχετε να...

Πληροφορητής: Να έχομε να πληρώνομε...

Ερευνητής: Να πληρώνετε τους εργάτες.

Πληροφορητής: Τι να κάνεις;

Ερευνητής: Δύσκολα.

Πληροφορητής: Αυτά είναι τα...

Ερευνητής: Ναι, και πόσα παιδιά για να δούμε και οι επερχόμενες γενιές για να ξέρουν. Είχες τέσσερα παιδιά, έναν γιο και τρία κορίτσα.

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Και τώρα 'κ' έξι κανέναν μαζί σ'; πού είναι τα παιδιά σ'; να ακούγοντανε.

Πληροφορητής: Τα παιδιά είναι, τα τρία είναι 'ς την Αμερική...

Ερευνητής: Αμερική.

Πληροφορητής: Το ένα είναι στην Αθήνα.

Ερευνητής: 'Σ την Αμερική επήγανε για καλλιτερη...

Πληροφορητής: Καλλίτερη...

Ερευνητής: Ζωή.

Πληροφορητής: Εποίκανε, έχ'νε τον καιρόν ατουνε. Δεν έχουν ανάγκη από πουθενά τώρα. Ναι. Σχεδόν ά βγαίν'νε 'ς την σύνταξη, οι οποιοι θα πάρουν καλό μισθό.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Ο Γιώργος βγήκε, πήρε μειωμένη σύνταξη και βγήκε.

Πληροφορητής: Ο Γιώργος παίρνει το μεγαλύτερο σύνταξη που θα πάρει. Παίρνει καλά παράδες, 500 δολάρια την εβδομάδα παίρνει.

Ερευνητής: Ωραία, μπορεί και ζει άνετα. Θείο Στάθιε, θέλω να λες μας τίποτε άλλο αδά, ντό εποίνε σε εντύπωση, εεε ντό θυμάσαι αδά 'ς ση ζωή σ' 'ς την Κατερίνη, δύσκολα και ευχάριστα, και τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα.

Πληροφορητής: Εγώ να σου πω, καλά ήτανε, καλά ήτανε. Μόνον η πικρία μας ήτανε οπότεν ερχότανε τα καπνά. Όσον εθέλ'νανε εκείν' εδίναν την τιμή, εκείν' έκοφταν, εκείν' έραφταν. Τώρα έτσι δεν είναι. τώρα έχει προστασία, κατάλαβες;

Ερευνητής: Κρατική προστασία.

Πληροφορητής: Βέβαια, πρέπει να κάνει αυτό. Όχι... δεν το παίρνεις εσύ, το παίρνει το κράτος. Εδώ βλέπω τα καπνομάγαζα όλα πατεμένα καπνά. Τότε να μύριζεν έναν λιγάκι, δεν

το παίρνανε. Τώρα ολόκληρα μασχούλα πα-
τεμένα γέμισαν τα μαγαζιά. Καθαρίζ'νε, καθα-
ρίζ'νε αυτά πώς τα παίρνεις; Το κράτος πώς
τα δικαιολογεί αυτά; Βέβαια πάντοτε μέσα θα
είναι. Παίρνεις ολόκληρο μασχούλ', όλο
σκάρτο. Όλο πατεμένο, τι θα... το παίρνει ο
άλλος ο έμπορας;

Ερευνητής: Σωστά και παίρ' α' το κράτος.

Πληροφορητής: Το κράτος παίρ' και πλερών' τα
σκατωμένα το κράτος. Και μετά λένε 'κ' ε-
βγαίν'. Πώς 'α βγαίν';

Ερευνητής: Άτσ' έν', αυτό είναι που λες μια πολύ
σωστή κουβέντα.

Πληροφορητής: Έτσι δεν είναι;

Ερευνητής: Καμία προστασία επομένως.

Πληροφορητής: Τι... 'α παίρ' ατα, επειδής εσύ
'κ' τερείς το καπνό σ' και πατείς α', δις α' νερό
πολλά, έν' υποχρεωμένος το κράτος να παίρ'
α'. Να δι' εσέν έτοιμα παράδες και να τρως. Ε
δεν πάει, δεν στέκεται. Το κράτος δεν κάνει
καλά. Σ' αυτό είμαι αντίθετος

Ερευνητής: Εεε εκείνο που ο Πόντιος εκείνη την
εποχή εποίνε μοναχός ατ' και ό, τι εχρει-
άσκουτον για τροφή; Πώς έτον η διατροφή
σουν; Εσύ ατώρα άμον πατέρας τα πρώτα
χρόνα που είχες μικρά μωρά, δηλαδή ντ' εποί-
νες; Είχες κепή;

Πληροφορητής: Κепή είχαμε, απ' όλα είχαμε.

Ερευνητής: Το ζαρζαβάτ' έτονε...

Πληροφορητής: Την αγελάδα μουν είχαμε.

Ερευνητής: Την αγελάδα.

Πληροφορητής: Απ' όλα είχαμε.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Κότες εί-
χαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε ανάγκη από που-
θενά, ζούσαμε μία χαρά.

Ερευνητής: Ναι, αυτά τα πράγματα οι εντόπιοι
αδά όταν έρθετε εσείς, είχαν ιδέα από αυτά τα
πράματα;

Πληροφορητής: Δεν είχανε.

Ερευνητής: Κι' ασ' εσάς έμαθαν;

Πληροφορητής: Αυτοί έλεγαν σιτάρι, πού να
γίνει εδώ σιτάρι;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Σιτάρι
δεν γίνεται.

Πληροφορητής: Μόνον καλαμπόκι γίνεται.

Ερευνητής: Αααα

Πληροφορητής: Ούτε κρομμύδα γίνονται ούτε
σκόρδα γίνονται. Τίποτα δεν γίνονται.

Ερευνητής: Και εσείς όταν ερχίνησέτε; Όταν
πρωτοέρθετε εφύτεψέτε αμάν;

Πληροφορητής: Ναι, όλα ένταν.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Πενήντα
οκάδες επήραμε 'ς σ' έναν οκά.

Ερευνητής: 'Σ σ' έναν οκά.

Πληροφορητής: Κρομμύδα.

Ερευνητής: Χωρίς λιπάσματα, χωρίς...

Πληροφορητής: Τίποτα. Λιπάσματα πού είναι;
δεν υπήρχαν, ούτε στα σιτάρια ρίχναμε ούτε
πουθενά.

Ερευνητής: Δεν υπήρχαν.

Πληροφορητής: Τώρα ρίχνουνε λιπάσματα. Τώ-
ρα χωρίς λιπάσματα δεν γίνεται τίποτα. Ούτε
με φάρμακά πα αν δεν ρίχνεις, δεν γίνονται
τίποτα.

Ερευνητής: Καλά σκοτών'νε το... απ' την άλλη
ένα που θυμούμαι, θείο Στάθιε, μια χαρά έν',
επέναμε, εθυμούμαι, 'α τδάπιζάμε έναν χω-
ράφ' καπνού, θεία Παναΐλα, κήπυρη, κήπυρη,
κήπυρη και 'κ' επόρ'ναμε να εποίναμε πέντε
δέκα καρίκια την ημέρα.

Πληροφορητής: Ατώρα από πίσω...

Ερευνητής: Ατώρα σύρ' ατα, ατώρα σύρ'νε, λέει
το...

Πληροφορητής: Φάρμακο.

Ερευνητής: Φάρμακο και σκοτούται η η κήπυρη
και το καπνό μεγαλών' μια χαρά.

Πληροφορητής: Όλα ψοφούν.

Ερευνητής: Όλα ψοφούν.

Πληροφορητής: Τίποτα, τώρα είναι ευκολία με-
γάλη. ευτάει τα τζάγα και ούτε φογάται 'α
βρέχ' 'κ' 'α βρέχ' ούτε τρέχ' να... Εμείς ασ' 'ς σον
Αη Αθανάσ' έτρεχάμε 'ς σα βαγόνα και έβγαλ'
έξ' τα βαγόνα. Δουλεία είχαμε εμείς. Ατά εποί-
κες ατα, εκεκά ξεραίνεται και επεκεκά παίρτς
και σκώντς ατα, άλλο τίποτε. Άστα, τότε για
τα καπνά μη συζητάς τότε και τώρα. Κάτι
κούδτα εκεί εποίναμε, οδοφράγματα εποίναμε
ατόσα έσκωνάμ' ατα. Εποίναμε το ταπάν' και
'ς σο ταπάν' απάν' εφύτευάμε. Αργούσαν να
'ρχονται, βέβαια. Πρέπ' αναχάπαρα για να
'πορεί να δι' αμάν ρίζες και φεύγει.

Ερευνητής: Φεύγει.

Πληροφορητής: Το ταπάν (η τελευταία πρό-
ταση δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Θείο Στάθιε, εκείνο 'α ρωτώ σε, έσ'νε
νεαρός, επαντρεύτες τη θεία Παναΐλα, εσύ
εδιάλεξές ατην ή η μάνα σ' είπε σε 'α παίρτς
ατην;

Πληροφορητής: Η μάνα μ' είπε με.

Ερευνητής: Η μάνα σ' ε, αυτό είχατε εκείν' την
εποχή η μάνα ώριζε τα παιδιά.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Εγάπανέ
κέλα... αυτός 'α παίρ'νε τη Σοφία, εχάλασάν
α' και...

Ερευνητής: Εθέλ'νες ατηνε εσύ;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Αααα, και εχάλασένε η μάνα και επε-
 κεί...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Όχι, εκεί-
 νοι το χαλάνε, αυτός στην Αμερική ήτανε,
 τους αρραβώνιασαν οι γονείς, ύστερα 'ς σην
 προίκα απάν' το χαλάσανε, πάλι αυτοί το χα-
 λάσανε.
Ερευνητής: Καλά υπήρχε ο θεσμός της προίκας
 τότε;
Πληροφορητής: Βέβαια, ε ιθτέ, εμείς να σου πω
 ήρθαμε απ' την Αμερική, έτσι; Το κορίτσι δεν
 είχε παραδείγματος χάριν τίποτις...
Πληροφορητής: Έναν τεκ κορίτσ' είχανε, έμορ-
 φος έτονε άμα...
Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς ση Θεσσαλονίκη,
 εψώντσαμε έναν παούλο πράματα εκεί πολλά
 και μετά λέει...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Και τα
 καλλίτερα.
Πληροφορητής: Και μετά λέει η μάνα μ', ποίος
 τα πλέρωσε αυτά, είπε; Είπα εγώ τα πλέρωσα,
 γιατί τα πλέρωσες εσύ, λέει. Το κορίτσ' τ'
 εκεινέτερον και 'α πλερώντς εσύ;
Ερευνητής: Α, έξυπνέσσα μάνα είχες, ωραία, έξυ-
 πνέσσα.
Πληροφορητής: Τουλάχιστον τα μισά πρέπ' να
 δίν' εσε.
Ερευνητής: Καλά είπε σε.
Πληροφορητής: Και επήεν ο πατέρα μ' λέει ατον
 τον πατέραν ατ'ς ιθτέ εξέρτς ο παιδάς τ' εξό-
 δεψε τα παράδας, είπε, τα μισά 'α δις, είπε.
 Εγώ 'κί δίγω, είπε.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Ξέρεις
 πώς τον είπε; Τρεις φορές θα σε πω...
Πληροφορητής: Αν 'κί δις ατα, ας έξεις το κορίτσι
 σ' εσύ και στείλον τα πράματα οπίσ'... ύστερα
 διαλέθε το...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Τρεις
 φορές το είπε...
Ερευνητής: Εσείς 'κ' έβγαινέτε 'ς σο πρόσωπο τη
 πατέρα εσουνε;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Αφού ο πατέρα σ' εποίκε άτσ'...
Πληροφορητής: Τότε είχες σεβασμό...
Ερευνητής: Είχετε σεβασμό.
Πληροφορητής: Πού 'α ποίνες τσιγάρο 'ς σον
 πατέρα σ' σουμά.
Ερευνητής: Ααα!
Πληροφορητής: Εδώ ελέπ'ς, φέρε λέει σε. Εμείς
 εδίναμε, ατώρα το παιδί λέει τον κύρ' φέρε,
 δος χαδλούχ'.

Ερευνητής: Ναι κάθε μέρα θα πάρω, εμέν ο γιο
 μ' λέει με δος με θα πάρω τσιγάρα κι 'α δις
 ατον.
Πληροφορητής: Πίν' τσιγάρο;
Ερευνητής: Πίν' τσιγάρο ο ένας, ο άλλος 'κί πίν'.
Πληροφορητής: Τι να κάνεις;
Ερευνητής: Άλλες εποχές. Γλέντια, χοροεσπερί-
 δες τίποτε; Ντό θυμάσαι από νεαρός; Γλέντα,
 χοροεσπερίδες;
Πληροφορητής: Όχι, σ' αυτά δεν πήγαινα.
Ερευνητής: Γιατί; Λόγω θρησκείας;
Πληροφορητής: Όχι λόγω θρησκείας, δεν...
Ερευνητής: Ήταν ο χαρακτήρας. Ο χαρακτήρας,
 γιατί μερικοί θέλ'νε...
Πληροφορητής: Άλλ' θέλ'νε χορό, άλλ' εγώ δεν
 έχω... έτσι δεν αγαπούσα...
Ερευνητής: Θεία Παναΐλα, πες μια και συ τι θυ-
 μάσαι απ' τα παιδικά σου χρόνια;
Πληροφορητής: Πέει και συ.
Ερευνητής: Πέει και συ μερικά. Πότε εγεννέθες;
*Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-
 ναΐλα):* Το '06.
Ερευνητής: Το '06 εγεννέθες. Πού;
Πληροφορητής: 'Σ σην Ορντού.
Ερευνητής: 'Σ σην Ορντού εσύ πα. Οι δυο Ορτου-
 λούδες. Αυτό το πράμα επροτίμανέτε, εποίνετε
 γάμους εκείνα τα χρόνια με πατριώτες. Γιατί τα
 περισσότερα αντρώγυνα αδά 'ς σον συνοικισμό
 είναι Ορτουλούδικα ασ' 'ς σα ίδια μέρα.
*Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-
 ναΐλα):* Ε τότε δεν παίρναμε ξένους.
Ερευνητής: Ξένους 'κ' επαίρνετε.
Πληροφορητής: Ξένους 'κ' επαίρναμε.
Ερευνητής: Κάπου έτον όμορφα όμως, θείο Στά-
 θιο, εποίκετε ωραία οικογένειας, έχετε ωραία
 οικογένειας. Και τι θυμάσαι; Λίγο για το scho-
 leio εσύ.
*Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-
 ναΐλα):* Σχολείο! Αχχχ εγώ μικρή ήμουνα, δεν
 πήγα στο σχολείο. Τα γράμματα τα έμαθα
 μόνη μου εγώ.
Ερευνητής: Μόνη σου;
*Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-
 ναΐλα):* Διαβάζοντας και γράφοντας, διαβά-
 ζοντας και γράφοντας όλη τη ζωή μου να
 γράφτω. Τώρα πα που είμαι άρρωστος, πά-
 ντα γράφω.
Ερευνητής: Σχολείο 'κ' επήες ξάι;
*Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-
 ναΐλα):* Επήγα μέχρι Δευτέρα τάξη.
Ερευνητής: Και ύστερα έντον ο πόλεμος;
*Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-
 ναΐλα):* Ναι.

Ερευνητής: Έντον ο πόλεμος, α! Και η μάνα μ' μέχρι Δευτέρα επήεν.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Και δεν με πιστεύουν, ας πούμε, σε ποια τάξη πήγα.

Ερευνητής: Ατόσον πολλά.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Εγώ είχα αλληλογραφίες. Έγραφα ξένα γράμματα πολλά και έτσι... διάβαζα και γράμματα ξένα και πρόσεχα κιόλα, πρόσεχα...

Ερευνητής: Και οπτικώς επήρες ατα.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Και έτσι έμαθα τα γράμματα. Διάβαζα και την Αγία Γραφή από μικρή, από την Τουρκία, Ορθόδοξη όταν ήμουνα.

Ερευνητής: Α, ήσουν πρώτα ορθόδοξη εσύ;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Ορθόδοξοι έμ'νες εμείς.

Ερευνητής: Ααα!

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Ορθόδοξοι και Ευαγγελικοί έναν βαγγέλιον.

Ερευνητής: Ναι σωστά, ούτε λόγος, αλλά ή-τανε...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Άνθρωποι να είμαστε.

Ερευνητής: Ναι αυτό είν' το πιο σωστό.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Εγώ αυτό ξέρω.

Ερευνητής: Όχι, καλά πρώτα θα έξεις πίστη απέσ' -ι- σ' και...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Εγώ Ορθόδοξο κορίτσι αγαπούσα πολύ την εκκλησία, αγαπούσα πολύ το Ευαγγέλιο, τον λόγο του Θεού. Μικρό κοριτσάκι και διορθωνόμουν κιόλα. Έβλεπα όνειρα και αν έκανα κάτι σφάλμα, το έβλεπα στο όνειρό μου. ήμουνα 8, 9 χρονών. Έστερα μεγαλώνον-τας πήγαμε εξορία, ήρθα. Το Ευαγγέλιο στα χέρια μου, δεν το άφησα καθόλου.

Ερευνητής: Πού επήες εξορία;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Ξ στην Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Α, 'ς την Τραπεζούντα. Πότε, το '17;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Το '17.

Πληροφορητής: Με τα βαπόρα.

Ερευνητής: Με τα βαπόρα, η μαμά μ' πά είπε μ' από την ιστορία. Ήξερα ασ' 'ς σ' εκείνεν. Πώς έρθε με το βαπόρ', επήε 'ς την Τραπεζούντα πρώτος σταθμός. Πάντα θυμάται, λέει με πώς έφτασε ένας καλέσσα γαρή και έκοψε τα μαλ-

λία ν ατ'ς και, γιατί είχε μέλ' 'ς σα χέρσ ν ατ'ς και εφτερίασε... αϊκα πολλά η μάνα μ'.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Επήγαμε στην Τραπεζούντα, εκεί μας πήρανε μία οικογένεια, εγώ και η αδελφή μ' και μας είχανε ενάμιση χρόνο εκεί. Ενάμιση χρόνο καθίσαμε. Έστερα το μάθανε η αδελφή μου, ο αδελφός μου. Από κει έστειλαν κάτι πατριώτοι, συγγενείς, ο ένας ξάδελφος της μητέρας μου και ήρθαν να μας πάρουν. Εμείς ήθελάμε να πάμε μαζί τους και δεν τους γνω-ρίζαμε. Και αυτοί δεν ήθελαν να μας στεί-λουνε. Και εμείς ήθελάμε να πάμε μαζί τους και μετά φύγαμε μαζί τους, ήρθαμε στο σπίτι. Τι χαρά είχαμε. Τρέχαμε ίσαμε το σπίτι τρέ-χαμε. Βγήκαμε στη σκάλα επάνω στο σπίτι να δούμε τη μητέρα μου, πέθανε στην εξορία.

Ερευνητής: Α! Η μάνα σου πέθανε στην εξορία. Λίγο για τη μαγειρική θέλω να με πεις την Ορτουλίδικη. Σαν παιδί ντό θυμάσαι, τα φαΐα σου πώς ήταν και λοιπά.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Δεν τα θυμάμαι, ξέρω γω τι μαίρευαν; Κρέατα και κότες και...

Πληροφορητής: Λάχανα με τα φασούλα.

Ερευνητής: Λένε προπαντός ο Ορτουλούς εμάι-ρευε, είχε τα λάχανα απέσ' 'ς σο κεπίν ατ' απαραίτητα, απ' όλους τους Πόντιους.

Πληροφορητής: Απαραίτητα.

Ερευνητής: Ακόμα και σήμερα εξακολουθεί, ναι πραγματικά.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Ωραίο φαγητό είναι.

Ερευνητής: Α, πάρα πολύ. Είν' το πρώτο φα-γητό, εγώ πάλι τώρα το έχω το πρώτο φα-γητό. Λένε δε ότι ο Ορτουλούς εμαγείρευεν α' διαφορετικά ασ' 'ς την Τραπεζούντια.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Ναι η Τραπεζούντα κάπως διαφορε-τικά τα μαίρευε, κάπως τα μαίρευαν, δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: 'Κ' εβάλ'νε λέει, αυτός τι είναι που έβαλες μέσα είπε με μίαν, είπα τηνε μυλιά-λευρο, είχα είναν συναδέλφισσα και είπε με η δικιά μου η μάνα δεν έβαζε τέτοιο, είπε με μέσα.

Πληροφορητής: Μυλάλευρο βάλ'νε.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναϊλα): Ωραία φαγητά έκαναν. Το κολοκύθ' το έκαναν νεστιακό κολοκύθ', ωραίο όμως.

Ερευνητής: Πώς ήταν αυτό το νεστιακό κολο-κύθ';

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-

ναῖλα): Το στοίβαζαν μέσα, δεν ξέρω, μια φορά ωραίο ήτανε.

Ερευνητής: Σαν φαῖ.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Σαν φαῖ.

Πληροφορητής: Συρπεμένο;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Συρπεμένο εποίεν α' η μάνα σ', όχι συρπεμένο, φέτες, φέτες στρογγυλά στο χέρι 'Σ...

Πληροφορητής: 'Σ ση ρεντέ;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Όχι, στο χέρι, 'ς ση ρεντέ ευτάς α' τη-γανητό με τα αβγά ναι.

Πληροφορητής: Ναι.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Με αβγά ναι. Εκείνο εποίνανε 'ς σο τηγάν' απέσ', εσκέπαζέν α' από πάν' πολύ ωραίο. Ύστερα η πεθερά μ' έκανε σαρδέλες ωραίες. Τις καθάριζε όλο, οι Έλληνες έτσι δεν τα κάνανε, τα βάζανε με το αγκάθι μαζί και τα κάναμε έτσι σαν στιβαχτό, πώς να σε πω.

Ερευνητής: Η πεθερά σου πώς...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Η πεθερά μου έβραζε το ρύζι, το ρύζι είναι, η πιο μεγάλη τέχνη είναι στο ρύζι, πώς θα σταθεί σπυρωτό και τσιγάριζε το κρεμμύδ' ολίγο το τσιγάριζε και έβαλε το αλάτι, το πι-πέρι, μέσα όμορφα και έστρωνε τα χαψία, σαρδέλες ας πούμε, τα 'στρωνε καθαρισμένα έτσι...

Πληροφορητής: Χαψοτήγανο.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Γέμιζε το τηγάνι έτσι έτσι μέσα έχυne το πιλάφι, από πάνω το σκέπαζε. Νίκη να το κάνεις, ένα έμορφο είναι, το ρύζι του και εκείνο μοσχομυρίζει.

Ερευνητής: Εγώ θυμούμαι το χαψολάβασο που εποίνε η θεία Μαρία, η τσουβανίνα. Εκείνε εβάλ'νε απέσ' σαρδέλα και έλεγα, όταν έμ'νε μωρό, η θεία Μαρία εποίκε....

(Μιλάνε όλοι μαζί και δεν ακούγεται καθαρά) που λέγομε εμείς. Είχε τα φασολάκια τα σίρ-πιτα τον χειμώνα τα έβραζε και ύστερα τα έκανε με κιμά. Ωραία σε μουχλαμά μέσα.

Ερευνητής: Τα πατίτσα που λέγομε εμείς, αλλά μέσα σε μουχλαμά 'κ' εποίν' ατα η μάνα μ'.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Οι Έλληνες δεν ήξεραν

Ερευνητής: Α, για πέει πώς εποίν' ατα; Αρμέ-νισσα έτονε.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Με το κρέας, με τον κιμά, ύστερα πόσα άτομα είσαι, έβαζε από ένα αβγό μέσα. Είναι ένα φαγητό πολύ ωραίο.

Πληροφορητής: Και ο καθένas επαίρ'νεν...

Ερευνητής: Επείρ'νεν τη μερίδαν ατ', να μην 'ίνουντονε...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Πολύ ωραία φαγητά κάνανε. Το χαψοτήγανο όλους όσους ρωτήσανε, δεν μπορέσανε να το κάνουνε.

Ερευνητής: Εκείνο θέλει φαίνεται ειδική...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Το ρύζι δεν θα βράσει πολύ. Το ρύζι θα το βάλεις μέσα και αμέσως θα το στραγγίσεις.

Ερευνητής: Εκεί πώς γινόταν τα φαγητά σε φου-φού, σε τζάκια;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Εμείς είχαμε φράγκουτζα από πέτρα, από πέτρα φουφούτζια έτανε, ντ' έτανε;

Πληροφορητής: Ποία τα φράγκουτζα; Από πέτρα, ναι.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Εκεί ήτανε σχάρα είχε ποδαράκια και από πάνω να κάθεται ο τεντζερέs με κάρ-βουνα.

Πληροφορητής: Φουφού με κάρβουνα.

Ερευνητής: Φουφού, τη φουφού θυμούμ' α', αλλά και το τζάκι τέτοιο, ναι σαν φουφού με ξύλα.

Πληροφορητής: Τέσσερα γωνίας έχει απέσ' μερέα...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Φουφού, αλλά ωραίο.

Πληροφορητής: Ωραίο.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Και είχαμε και τα τζάκα εκεί, άστρα-φταν τα άσπρα τα μάρμαρα, μάρμαρα όχι πέτρα έτονε άσπρο, καθαρά έμορφα. Έψηναν τα φλούδες και τα ξύλα μια φωτιά, το σπίτι όλο ζεσταινότανε. Και ο νεροχύτης μας πάλι πέτρα, άσπρη πέτρα θα ήτανε. Εκεί μάρμαρα ήτανε; Μπα.

Πληροφορητής: Ταδχανά εκεί αντίκρυ έτονε.

Ερευνητής: Γιατί είχε πολλά πέτρα, θείο Στάθιε, και όλ' είχετε τα πέτρινα

Πληροφορητής: Ναι, και τα θεμέλια των σπιτιών πέτραs.

Ερευνητής: Πέτραs και όλο το σπίτ' η αυλή με πέτραs έσανε.

Πληροφορητής: Οι δρόμοι όλοι στρωμένοι με πέτραs.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Πα-ναῖλα): Οι δρόμοι μας ήτανε με πέτρες, όλα από δω και από κει.

Πληροφορητής: Επήες, είδες ατα.

Ερευνητής: Επήγα με τον παπά μ', είδα πολλά πράγματα, που εποίκαν εμε μεγάλη εντύπωση. Αλλά και...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Η Τροχούτερε στρωμένο όλον, είδες;

Ερευνητής: Ναι, η Τροχούτερε είδα το ποτάμ'...

Πληροφορητής: Το Τῳάϊρ' πα αν επένες...

Ερευνητής: Επήγαμε 'ς σο Τῳάϊρ, 'ς σο Πέραν, έβγαλα φωτογραφίας τον Άι Γιώργη. Έκλαψεν ο πατέρα μ', γιατί Άι Νικόλας 'κ' έτονε. Είπε με 'α τῳουπώνω τ' ομμάτῳ μ' και 'α κρατείς εσύ το χέρι μ' και 'α παίρω σε και πάω 'ς σο σχολείο τη πάππος -ι- μ'. Εγώ εκράνα το χέρ' και είπα τονε, ατώρα παίζομε. Εκλώσταμε, είπε, τ' απάναφκά, θάγατερα, ναι. Χάιτε ας κρατώ σε το χέρ' και επήε, 'ς σο σχολείο κεκά εσταμάτησε. Αδάκεκα έν', θάγατερα, είπε με. 'Ατσ' ελέπω, είπα τον, 'κ' εξέρω ποίο έν'. Δηλαδή συγκινητικές σκηνές. Το Τακούρ Παζάρ εκείνο έν', όπως έτονε. Ακριβώς γύρω γύρω όπως είχαν' α'.

Πληροφορητής: Τα κουρόπα άτσ'...

Ερευνητής: Τα ξύλα εκείνα όπως έτανε.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Εμείς εκεί κοντά έμ'νες.

Ερευνητής: Ε ναι, το Τῳάϊρ'...

Πληροφορητής: Απαδά μερέαν έν'.

Ερευνητής: 'Σ στον Άι Γιώργη πού ές'νε;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Εμείς 'ς στον Άι Νικόλα έμ'νες...

Ερευνητής: Ναι.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Μόλις τελειώνει η αγορά, από μας αρχινάει η αγορά, ήμασταν στον κεντρικό δρόμο, έτσι κεντρικός δρόμος και έτσι κεντρικός δρόμος, γωνιακό.

Ερευνητής: Εκείνο που είδα, το σπίτ' που σώζοντον πολλά, έτον τη Οφλού. Τη γιαγιάς -ι- μ' τη πατέρα. Η μάνα μ' που απέσ' ετράνυνεν. Εκείνο τ' οσπίτ' όπως εφέλεκαν α' έτονε και έβγαλάμ'...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Τη Οφλού τη Αναστάς';

Ερευνητής: Τη Οφλού τη Γιώρ', τη Αναστάς' τη αδελφού. Εκείνο, η γιαγιά μ' εκεί απέσ' που ετράνυνε, εκείνο έβγαλάμ' α' φωτογραφίες και έτονε ατόφιο. Και έτονε ένας γέρος Τούρκος, εμίλησέν ατονε ο πατέρα μ' αβούτο πώς διατηρείς α' άτσ' και λέει έχ' ατο... κανείς 'κ' έρθε; Λέει ατον άτσ' κι άτσ' έναν κορτσόπον μερ ετράνυνεν ατού απέσ', ατού έν'. και εκεί έτονε, όπως είχαν τα παντζούρα με καπάπια,

έτονε και έναν χερόπον έτοιμο να ευτάει, κουδούν', πως εντούνεν. Είπεν αβούτο το σπίτ' έν' ξάι που 'κ' εχαλάεν, είπε, επειδή εγώ έμ'νε γέρος, είπε, τα παιδιά μ' έφυγαν, είπε και εγώ 'δεν 'κ' έβαλα απάν'. Τον πατέρα μ' ύστερα... και έλεεν η μάνα μ' ότι εκείνο θυμάται πότε εχτίεν τ' οσπίτ', ο πάππος ατ'ς ασ' 'ς σην Πόλ' έφερε εκείνο το κουδούν'. Και έλεγά την μάμα μπορεί να έν'... όχι, Νίκη, χερόπο αν έτον, εκείνο το κωδών' έτον. Επένα μικρόν και εποίνα το άτσ', λέει, εντούνα το, λέει.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Εμάς πα το σπίτι μας εκεί ήτανε τόσον καιρό, ο κουνιάδος μου πήγε και έβγαλέν α' φωτογραφία. Αλλά μετά τελευταία είπανε το χαλάσανε και χτίσανε...

Ερευνητής: Πολυκατοικία.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Γωνιακό ήτανε.

Ερευνητής: Γωνιακό.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Είχε μεγάλο οικόπεδο.

Ερευνητής: Ναι. Ο αytός έτον μαζί μου, ο Ερμείδης ο Γιώργο, ατός ο αξιωματικό και εκείνος έβγαλε εκεί τ' οσπίτ'

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Επέθανε.

Πληροφορητής: Σώπα.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Έτσι με είπανε.

Ερευνητής: Ναι, εκείνος έβγαλε, έψαχνε το σπίτι Χτενά και δίπλα 'ς ση Χτενά παραδίπλα έτονε τ' εκείνέτερον. Είπεν ατον ο πατέρα μ', έλα ας δεκνύζω σ' α'.

Πληροφορητής: Τ' εμέτερον παραπέρα.

Ερευνητής: Είπεν ατον ο πατέρα μ', έλα ας δεικνίζω σ' α' και ο πατέρα μ' εποίνε τον ξεναγό και όλ' εσύρνανε φωτογραφίας. Αβούτο έν' εκείνο τ' οσπίτ'. 'Υστερα 'ς σο ποτάμ' εκεί μερέα έτονε τη Κουλαξούζ' τ' οσπίτ', έτονε και ένας άλλος, πώς έλεγάν ατονε, Μάβιλη, τη Μάβιλη πα έτονε. Εκεί έσυράμε φωτογραφίας πολλά. Τη Μανουδάκ' το πεγάδ'. 'Σ τη Μανουδάκ' το πεγάδ' επήγαμε έβγαλάμε φωτογραφίας.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Από κει επαίρναμε νερόν.

Ερευνητής: Νερό και ετάβιζαν με τα μωρά, είπε με ο πατέρα μ'.

Πληροφορητής: Κεικά παχτῳέ, ντό παχτῳέ

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναϊλα): Μιλάνε όλοι μαζί και ακούγεται καθαρά.

Τη Μανουδάκ' το πεγάδ' έτονε πιο κοντά μας.
Κάμποσα τετράγωνα επέναμε εφέρναμε.
Πληροφορητής: Τη Κίκα τ' οσπίτ' πα είδετε;
Ερευνητής: Ατά έλεεν ατα ο πατέρα μ' και 'ς σο

καθέναν έκλαιεν κέλα. Είχαμε και την νουνά
την Ωραία μαζί, εκείνε πα έκλαιε...
(Τελειώνει η αφήγηση εδώ πολύ απότομα).

Λεξιλόγιο

'πελέσκουνταν = απομένουν, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.
αραύ' = ψάχνει, αραεύω = ψάχνω, λ. τ. aramak.
αρτούκ, επίρ. = πλέον, πια, αρκετά, λ. τ. artik.
ατού = εδώ, τοπ. επίρ.
ατουπέσ' = εκεί μέσα, τοπ. επίρ.
έβγαινέτε 'ς σο πρόσωπο = αντιμιλάτε, ιδιωτισμός.
εκάλκεψάμε = καβάλησε, καλκεύω.
εκανίτουν = έφτανε, κανείται, απρόσ. ρήμ. = φτάνει, είναι αρκετό, αρχ. ικανός = αρκετός.
εκλώστε = γύρισε, κλώσκουμαι = γυρίζω, επιστρέφω, αρχ. κλώθω.
έκουζε = φώναζε, κουϊζω = φωνάζω, αρχ. κοάζω = γρυλλίζω.
ελάγγεψα = πήδηξα, λαγγεύω = πηδώ.
εμέτερον = το δικό μας, αρχ. ημέτερος
εμόνασέ = τον κοίμισε ένα βράδυ.
έναν τεκ = ένα και μοναδικό, τεκ = ένα, λ. τ. tek.
εντώκε = χτύπησε.
επαρεξέγκαμε = ξεπροβοδίσαμε, παρεβγάλλω = ξεπροβοδώ.
επήρα τον κα' = τον μάλωσα, ιδιωτισμός.
ερούξα τονε = τον έριξα, ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή.
εσέγκε = έβαλε, αρχ. εισφέρω.
εσκοτούμ'νες εχάμ'νες = κατασκοτωνόμασταν, κουραζόμασταν υπερβολικά.
ετοπλαεύταμε = μαζευτήκαμε, τοπλαεύκουμαι = μαζεύομαι, συγκεντρώνομαι, λ. τ. toplamak.
ευκαίρωσαν = ευκαιρώνω = αδειάζω.
έχ'νε τον καιρόν ατουνε = είναι πλούσιοι.
ιθτέ, επιφ. = να που, τάχα, λ. τ. ishte.
καγιά = βράχος, λ. τ. kaya.
καρίκια ή χαρίκια = αυλάκια, λ. τ. hark.
κούστα = σβώλοι, λ. αρμ. koshd.
κρούομε = τσακωνόμαστε, αλλά και κάνουμε πόλεμο.
λασκίζω = πηγαίνω κάποιον βόλτα, λ. ομηρ. ηλάσκω.
μαξούλι = εκλεκτός καπνός, αλλά και κάθε είδους εκλεκτό προϊόν, λ. τ. mahsul.
μουχλαμάς = στραπατσάδα με αβγά και κιμά, λ. τ. muhlama.
μποσ = αφεντικό, λ. αγγλ.
Νεάρτη = Νέα Υόρκη
νέπε, κλητικό επιφώνημα = καλέ, λ. τ.
νεστιακό κολοκύθ' = νηστήσιμο κολοκύθι.
ξάφ'λος = ξάδελφος.
παρόπα = λεφτουδάκια, παράς, παρόπα, λ. τ. para.
πατίτσα = φασολάκια, λ. τ. patici.
κύπερη είναι ένα από τα πιο βλαβερά ζιζάνια στη γεωργία
ταπάν = σβάρνα, γεωργικό εργαλείο, λ. τ. tapan.
ταραγά = ανακατωμένα, ταραττω
τασχανά = λατομείο, λ. τ. tas ocağı.
τερούμε = κοιτάζουμε, τερών = κοιτάζω.

τζάγα = τζάκια, λ. τ. ocak.

τσάιζ = φωνάζω, τσαϊζω = φωνάζω, λ. ηχοποίητη.

χαδλούκ = χαρτζηλίκι, λ. τ. harçlık.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θείο Στάθη, ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, αποφάσισε να επισκεφτεί τους παππούδες και τις γιαγιάδες από τον Πόντο, που ζούνε ακόμα, έχουνε εμπειρίες και έχουν να μας πουν ώστε να μείνουν στις επόμενες γενιές. Αυτά θα τα επεξεργαστούμε και ίσως να τα κάνουμε και ένα βιβλίο. Βέβαια μείναμε κάπως αργά, αλλά αρχίσαμε τώρα. Σ' ακούμε, πού γεννήθηκες και...

Πληροφορητής: Το 1900.

Ερευνητής: Γεννήθηκες το 1900, λίγο δυνατά, πού; Όλα, πού γεννήθηκες, το χωριό σου...

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Ορντού.

Ερευνητής: Στην Ορντού μέσα ή στο Σεμέν;

Πληροφορητής: Στην Ορντού μέσα. Εκεί ήμασταν εγκατεστημένοι και μεγαλώσαμε εκεί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν γίναμε 16-17 χρονών μας εξόρισαν προς την Άγουρσα και από εκεί κατεβήκαμε στη Σαχαμπά. Εκεί δουλέψαμε ένα δυο χρόνια, κάναμε λεφτουδάκια και ξαναγυρίσαμε πίσω στην Ορντού.

Ερευνητής: Πίσω ξανά.

Πληροφορητής: Ναι. Τι να κάνουμε. Κάτσαμε ένα χρόνο, εγώ έκατσα δυο χρόνια. Είπα στη μητέρα μου εμείς θα φύγουμε, θα πάμε στην Αμερική. Και πώς θα πας; Θα πάμε. Είμασταν καμιά 20σαριά τότε που φύγαμε από την Ορντού. Με το τελευταίο πλοίο, το Άλμπατρος.

Ερευνητής: Άλμπατρος.

Πληροφορητής: Μπήκαμε μέσα. Κοντά στο Ζονκουνκάτ χτυπήσαμε σε ύφαλο, ξημερώματα. Τηλεγράφησαν στο Ζοκουνκάτ και ήρθαν και μας πήραν μαούνες, άδειασαν το πλοίο, μας πήραν και πήγαμε.

Ερευνητής: Ποντιακά, ποντιακά, θείο Στάθη, ποντιακά για να μείνουν στις επόμενες γενιές. Ποντιακά να τα λες.

Πληροφορητής: Ποντιακά, ναι. Μας τράβηξαν τα καϊκια και μετά φόρτωσαν πίσω τα φουντούκια.

Ερευνητής: Ε, όχι, πριν φτάσουμε εδώ, σε ποια γειτονιά καθόσασταν στην Ορντού;

Πληροφορητής: Στον Τσαϊρ μαχαλά.

Ερευνητής: Στον Τσαϊρ μαχαλά. Η Ορντού πόσες γειτονιές έχει;

Πληροφορητής: Τρεις γειτονιές, Ποχλού Τερέ...

Ερευνητής: Ποχλού Τερέ και έχει και τον Άγιο Νικόλα.

Πληροφορητής: Ναι, Τσαϊρ'..

Ερευνητής: Τσαϊρ' και έχει τον Άγιο Γεώργιο και Πέραν με την Παναγία την Υπαπαντή, ωραία.

Πληροφορητής: Από κει...

Ερευνητής: Όχι, θέλω να μας πεις τα παιδικά σου χρόνια, πόσα αδέρφια ήσασταν και πώς ζούσατε;

Πληροφορητής: Έξι αδέρφια ήμασταν. Έξι αδέρφια. Ο μεγάλος μας έφυγε στην Αμερική το '16, το '12; Δεν ξέρω πότε ακριβώς έφυγε και πήγε στην Αμερική. Αυτός δούλευε εκεί και εμείς εδώ. Τέλος πάντων τραβήξαμε πολλά. Έξι αδέρφια ήμασταν.

Ερευνητής: Ναι. Ο πατέρας τι δουλειά έκανε;

Πληροφορητής: Μπακιρτζής ήτανε.

Ερευνητής: Μπακίρια, γενικά στην Ορντού δούλευαν το μπακίρι.

Πληροφορητής: Είχαμε δύο μαγαζιά και ε δουλεύαμε.

Ερευνητής: Και δουλεύατε το μπακίρι, επειδή υπήρχε μεταλλείο εκεί ψηλά, όπως στην Αργυρούπολη;

Πληροφορητής: Όχι, εμείς το εμπόρευμα το παίρναμε από την Γερμανία.

Ερευνητής: Α, απ' τη Γερμανία, δηλαδή βιοτέχνες είναι ο πατέρας, επεξεργάζεται...

Πληροφορητής: Πουλούσε μπακίρια και στους άλλους. Τα άλλα τα μαγαζιά δεν μπορούσαν να φέρουν και πουλούσε και σ' εκείνους. Έκανε και εμπόριο.

Ερευνητής: Εμπόριο. Πού τα διέθεταν; μόνο στην αγορά τη Ορντούς;

Πληροφορητής: Στην αγορά, στην αγορά τη Ορντούς;

Ερευνητής: Εξαγωγή κάνανε;

Πληροφορητής: Όχι, το πουλούσανε.

Ερευνητής: Α! γιατί τα πάντα ήτανε...

Πληροφορητής: Τα πάντα ήτανε μπακιρένια τότε, δεν υπήρχανε άλλα σκεύη, κατάλαβες;

Ερευνητής: Άλλα σκεύη δεν υπήρχανε, και το πιάτο μπακιρένιο.

Πληροφορητής: Μπακιρένιο, όλα μπακιρένια, το βραστερό μπακιρένιο, τα κουτάλια, όλα δεν υπήρχανε...

Ερευνητής: Ναι, και εγώ τα γάνωνα...

Πληροφορητής: Γανώναμε...

Ερευνητής: Κάθε πότε; Πάσχα...

Πληροφορητής: Όχι, όταν κοιτάζε, έλιωνε το καλάι, το έκανε πάλι.

Ερευνητής: Ξανά γάνωνε. Γι αυτό και μου είπε κάποιος ακόμα ότι σ' εκείνα τα μέρη είχε πέραση ο γανωτής.

Πληροφορητής: Όλα τα μπακιρένια έπρεπε να γανωθούν για να τα πας στο σπίτι. Τηγάνια, πιάτα, όλα έπρεπε να γανωθούν.

Ερευνητής: Τίποτε ενθύμιο είχε η οικογένειά σας απ' εκείνα τα μπακιρένια;

Πληροφορητής: Είχαμε κάμποσα, τα πήρε όμως ο γιατρός ο Θεοδωρίδης.

Ερευνητής: Α, τα πήρε εκείνος. Αν υπήρχε τίποτε, σκεφτόμαστε να κάνουμε Μουσείο, είναι σχεδόν έτοιμο. Θα βάζαμε και κάποια με το όνομά σας, μια και είχατε...

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του, αλλά δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Τέλος πάντων. Τα παιδικά σου χρόνια, το σχολείο...

Πληροφορητής: Το σχολείο; Έκτη τάξη... όχι Τετάρτη τάξη επήγα εγώ.

Ερευνητής: Σε ποιο σχολείο;

Πληροφορητής: Στο Ευαγγελικό.

Ερευνητής: Α, στο Ευαγγελικό, ήσουν ευαγγελικός. Χωριστά ήταν το...

Πληροφορητής: Χωριστά, ναι.

Ερευνητής: Χωριστά ήταν ορθόδοξο σχολείο, χωριστά ευαγγελικό.

Πληροφορητής: Χωριστά ναι.

Ερευνητής: Η μάνα σου και ο πατέρας σου Πόντιοι ήταν;

Πληροφορητής: Η μάνα μου ήτανε Αρμένισσα.

Ερευνητής: Αρμένισσα. Πώς έγινε και πήρε ο πατέρας σου Αρμένισσα;

Πληροφορητής: Είχανε... Πέντε κορίτσια ήτανε, οι πέντε πήραν....

Ερευνητής: Έλληνες, Πόντιους.

Πληροφορητής: Αδερφάδες όλες.

Ερευνητής: Αδερφάδες. Ήξερε όμως η μάνα σου πο-ντιακά και λοιπά...

Πληροφορητής: Πως, μέσα σε Ποντίους ήτανε και εκείνοι.

Ερευνητής: Ήτανε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά το σχόλιο). Έλεγε μερικά αρμένικα;

Πληροφορητής: Ναι, ναι μέσα στο σχολείο ήτανε.

Ερευνητής: Από το σχολείο τι θυμάσαι, θείο Στάθη;

Πληροφορητής: Από το σχολείο τι να θυμάμαι, στο σχολείο άτακτοι ήμασταν.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ζωηροί ήμασταν.

Ερευνητής: Ζωηροί.

Πληροφορητής: Είχαμε τον Τσάρο τον δάσκαλο εκεί...

Ερευνητής: Ο Τσάρος ο δάσκαλος ναι... αυτός χτυπούσε, έδινε πολύ ξύλο...

Πληροφορητής: Ξύλο έδινε.

Ερευνητής: Έδινε πολύ ξύλο, αυτό το θυμάσαι...

Πληροφορητής: Μια μέρα..

Ερευνητής: Α, πες μας μια τέτοια ιστορία

Πληροφορητής: Χτύπησε τον ξάδελφό μου, τον γιο της Σόνιας, και εκείνος ο καημένος έκλαιγε. Εγώ πήδηξα πάνω από τα θρανία και τον έριξα κάτω και πήδηξα από τα παράθυρα και έφυγα. Περιπέ-τειες με τους δασκάλους, άστα.

Ερευνητής: Κάνατε ανάγνωση, αριθμητική...

Πληροφορητής: Κάναμε ανάγνωση, αριθμητική.

Ερευνητής: Ιστορία.

Πληροφορητής: Γαλλικά.

Ερευνητής: Γαλλικά στο Δημοτικό, ε;

Άλλος πληροφορητής (Παρεμβαίνει η γυναίκα του, αλλά δεν ακούγεται καθαρά τι λέει).

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις για την Αμερική. Πήγες στην Αμερική.

Πληροφορητής: Ήρθαμε, που λες, με το βαπόρι και βγήκαμε στην Πόλη, με το Άλμπαντρος με αυτό το βαπόρι.

Ερευνητής: Είναι το 19... πόσο;

Πληροφορητής: Το 1920.

Ερευνητής: Το '20, ναι.

Πληροφορητής: Το '20 φύγαμε απ' εκεί και ήρθαμε στην Πόλη. Ήμασταν 18-20 παιδιά.

Ερευνητής: Για λίγο τα ονόματα ποιον θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πού να τους θυμάσαι; Ο Θύμιος τη Τρουπούτζ...

Ερευνητής: Ο Θύμιος τη Τρουπούτζ...

Πληροφορητής: Ο Άγγελος τη Κήρυκα...

Ερευνητής: Ναι, ο Άγγελος τη Κήρυκα...

Πληροφορητής: Ήτανε ο Γιώργος ο Χιονίδης....

Ερευνητής: Πολλοί.

Πληροφορητής: Πολλοί ήτανε.

Ερευνητής: Και όλοι ήσασταν παιδιά από την Ορντού.

Πληροφορητής: Όχι, ήταν και από τα χωριά.

Ερευνητής: Από τα χωριά.

Πληροφορητής: Ήταν και από το Σεμέν και από όλη την περιοχή, αλλά πού να τους θυμάμαι τώρα.

Ερευνητής: Και εσείς από το Σεμέν ήσασταν;

Πληροφορητής: Και εμείς από το Σεμέν ήμασταν.

Ερευνητής: Από το Σεμέν ο πατέρας...

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου από το Σεμέν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από κει κάτσαμε ένα μήνα, ήτανε ο Γιάννης ο Μανουσιάλης, ήτανε του Κοτάκ ο....

Ερευνητής: Ο Ζαχαρίας;

Πληροφορητής: Όχι, ο Ζαχαρίας, ο Χαράλαμπος ο αδελφός του, ήτανε πολλοί δεν τους θυμάμαι. Και έτσι είπα τον Γιάννη τον Μανουσιάλη, βρε ο αδελφός σου είναι στην Αμερική, εσύ θα πας εθελοντής στην Ελλάδα, θα πας να σκοτωθείς άδικα. Όχι, θα πάμε, είπε. Ήτανε και ο Ζαχαρίας του Κιά, πολλοί ήτανε, αλλά τώρα...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Αυτοί πήγανε εκεί στο σωματείο να γραφτούνε εθελοντές. Εμείς ήρθε η σειρά μας, κάναμε τα χαρτιά μας, τα διαβατήριά μας να φύγουμε για Αμερική. Ήμασταν εννιά δέκα άτομα. Οι άλλοι πήγανε εθελοντές. Πήγαμε τους ξεπροβοδίσουμε, ανέβηκαν στο πλοίο και έφυγαν. Εμείς μετά από μια δυο μέρες θα αποπλεύσουμε. Ήρθε και η σειρά μας, ανεβήκαμε στο πλοίο και πάμε μέσω Τεργέστης. Όμως ο δικός μας ο πράκτορας δεν είχε δώσει τα χρήματα στον άλλον τον πράκτορα και αυτός ο πράκτορας μας πήγε και μας έκλεισε μέσα σ' ένα ξενοδοχείο κοντά στα σερβικά τα σύνορα. Ήτανε μαζί μας και η μάνα του Σωκράτη, η θεία του Σιδηρόπουλου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η θεία εκείνη με τα δυο της κορίτσια

και τα δυο αγοράκια της. Ήτανε και η αδελφή του Γοτσα Λευτέρη, θεία της ήτανε και αυτοί όλοι ήτανε μαζί μας.

Ερευνητής: Ναι. Πες μας για το ταξίδι στην Αμερική.

Πληροφορητής: Για το ταξίδι σου λέω. Ήρθαμε στην Τεργέστη. Μας έκλεισε σ' ένα ξενοδοχείο και μας τάζε ψάρια με μακαρόνια. Αυτά εμείς δεν μπορούσαμε να τα φάμε.

Ερευνητής: Δεν ήσασταν μαθημένοι...

Πληροφορητής: Δεν ήμασταν, δεν μπορούσαμε να φάμε ανακατεμένα ψάρια με μακαρόνια.

Ερευνητής: Με τα μακαρόνια δεν τρώγονται.

Πληροφορητής: Ψωμί δεν υπήρχε. Αγοράζαμε γαλέτες και τρώγαμε. Μας έβαλε εκεί, δεν μας έψαχνε κανείς. Μαζευτήκαμε όλοι μαζί και κάναμε μια συνεδρίαση. Ποιος θα μας ακούσει και πώς θα πάμε στην Αμερική; Αυτός δεν έχει σκοπό να μας στείλει, τι θα κάνουμε για να πάμε; Δεν γνωρίζαμε ότι υπάρχουν προξενεία. Πήγαμε εκεί, πηδήξαμε και βγήκαμε έξω. Είχε μεγάλα τείχη και από εκεί πηδήξαμε κάτω. Είχε φύλακα και δεν μας άφηνε να βγούμε έξω. Πατήσαμε ο ένας πάνω στον άλλον και βγήκαμε έξω. Νέοι ήμασταν, πηδήξαμε. Πήραμε το τραμ και σε μια ώρα κατεβήκαμε στην πόλη. Πήγαμε στα γραφεία του. Είχε καλό γραφείο στο λιμάνι μπροστά. Παιδιά, να σπάσουμε την βιτρίνα του, να μας πιάσουν και να μας ρωτήσουν τι συμβαίνει...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά)...

Πληροφορητής: Να μας πουν τι έγινε και... σπάσαμε τις βιτρίνες, τις ρίξαμε κάτω. Ήρθαν οι αστυνομικοί και μας έπιασαν. Τι είστε; Έλληνες. Τηλεφωνούν στο προξενείο, εμείς δεν έχουμε ιδέα από προξενεία. Μας ρωτάνε και τους λέμε τα βαπόρια πάνε και έρχονται και εμείς καθόμαστε έναν μήνα μέσα στην Τεργέστη. Τελικά ήρθε ο πρόξενος. Μας πήραν και μας πήγαν στο προξενείο. Μας λέει ο πρόξενος δεν γνωρίζετε ότι έχουμε προξενείο; Πού να ξέρουμε; Εμείς από τον Πόντο είμαστε.

Ερευνητής: Κάποιος μεγαλύτερος δεν σας είπε, όταν φύγατε από την Ορντού...

Πληροφορητής: Όχι, εμείς βγήκαμε από την Πόλη, πήραμε το πλοίο και πηγαίναμε κατευθείαν...

Ερευνητής: Ααα, δεν ξέρατε αυτή την περιπέτεια...

Πληροφορητής: Τέτοια περίπτωση να έχομε για καθυστέρηση. Τέλος πάντων πήγαμε πάνω στο προξενείο. Ο πρόξενος του λέει να έρθεις γρήγορα εδώ, διαφορετικά θα σε δέσω χειροπόδαρα και θα σε στείλω πίσω στην Αθήνα.

Είπε τον γραμματέα ο πρόξενος, για κοίταξε αυτή τη βδομάδα τι βαπόρια φεύγουν για την Αμερική. Την Παρασκευή φεύγει Δελβετέρε, Δελβετέρι λέει ένα βαπόρι. Με αυτό το πλοίο θα τους στείλεις, του είπε. Αλλιώς θα σε δέσω και θα σε στείλω στην Αθήνα. Υπόσχομαι να τους στείλω, είπε. Μας είπε να φέρουμε τις βαλίτσες μας. Εμείς τι είχαμε, από ένα τσουβαλάκι. Το ρίξαμε στον ώμο και ήρθαμε

στο προξενείο. Εκεί κοντά είχε ένα ξενοδοχείο και ο πρόξενος μας έβαλε εκεί δυο βράδια. Την Παρασκευή το πρωί έφερε καρότσια, έβαλε τα πράγματά μας και πήγαμε στην αποβάθρα. Εκεί φώναζαν τα ονόματα μας και ανεβήκαμε πάνω στο πλοίο. Το πλοίο ήτανε γεμάτο. Τότε έφευγαν από Ρωσία, Ρουμανία, απ' όλο τον κόσμο για την Αμερική. Βελόνα δεν έπεφτε κάτω. Ας ανεβούμε επάνω και ό, τι γίνει τέλος πάντων. Πλησιάσαμε κοντά στο Γιβραλτάρ. Έπιασε μια τρικυμία και μας πείραξε όλους.

Ερευνητής: Τι μήνας θυμάσαι;

Πληροφορητής: Γιορτή είχανε εκεί όταν πήγαμε... Ιούνιο...

Ερευνητής: Καλοκαίρι ήτανε;

Πληροφορητής: Καλοκαίρι ήτανε ναι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας έπιασε μια φουρτούνα, ένα μήνα κάναμε να πάμε από την Τεργέστη εκεί.

Ερευνητής: Στην Αμερική.

Πληροφορητής: Στην Αμερική. Φτάσαμε. Δυο άτομα πέθαναν πάνω στο πλοίο.

Ερευνητής: Φαγητό σας έδιναν;

Πληροφορητής: Μακαρόνια με ψάρια.

Ερευνητής: Αυτό σου έμεινε θείο Στάθη;

Πληροφορητής: Έγινε το μέσα μας... τέλος πάντων θα υποφέρουμε, τι να κάνουμε; Πήγαμε εκεί, μας έκαναν καραντίνα στη Νέα Υόρκη. Πήραν τα ρούχα μας, τα έβαλαν όλα στον κλίβανο. Από εκεί μας ξανάφεραν πίσω στο Καστιγκάρ. Εκεί μας έδωσαν να φάμε. Είχε μια μεγάλη τραπέζια, τα τραπέζια γεμάτα ψάρια τηγανητά. Φάτε, παίρναμε. Εγώ τρία τέσσερα ψάρια πήρα και έφαγα. Πάρτε, πάρτε και φάτε. Τα άδεια πάνε εκεί και φέρνε γεμάτα. Τέλος πάντων τελειώσαμε. Είχαν και ένα σερμπέτι, εκείνα ήταν καφέδες.

Ερευνητής: Δεν γνωρίζατε ότι ήταν καφές.

Πληροφορητής: Το πίνουμε σαν κομπόστα, καλό ήταν.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά

Πληροφορητής: Πικρή κομπόστα γίνεται;

Ερευνητής: Πικρή κομπόστα, ε;

Πληροφορητής: Φάγαμε εκεί, χορτάσαμε καλά. Κατεβήκαμε κάτω στην αίθουσα. Αυτοί είχαν ειδοποιήσει τους συγγενείς μας να έρθουν να μας παραλάβουν. Κατά το μεσημέρι αφού φάγαμε, ήρθε ο αδελφός μου. Ο συγχωρεμένος ο αδελφός μου ο Κώστας ήρθε κοντά στην πόρτα. Φώναζαν τα ονόματά μας ο Ευστάθιος Δεληγιαννίδης και Θεοχάρης Δεληγιαννίδης να πάρουν τα πράγματά τους και να έρθουν. Πήραμε στους ώμους τα τσουβαλάκια μας και πάμε.

Πήγαμε εκεί στην πόρτα σιμά. Μόλις πήγαμε λέει τον γνωρίζετε αυτόν; Αδελφός μας είναι λέγω, ο Κώστας. Άντε πάτε, λέει και ό, τι σας λέει, να τα κάνετε. Και να είστε καλά παιδιά. Μάλιστα. Μετά ήρθε το βαποράκι, μας πήρε...

Ερευνητής: Πόσα χρόνια είχε ο αδελφός εκεί, θείο Στάθη;

Πληροφορητής: Ε; Πόσα χρόνια είχε ο αδελφός εκεί στην Αμερική; Είχε εννέα δέκα χρόνια.

Ερευνητής: Α, είχε, ναι.

Πληροφορητής: Και με τον Τριαντάφυλλο, τον Πολύκαρπο και τον Κώστα και... αυτοί όλοι εκεί ήτανε. Όλοι εκεί ήτανε. Απ' εκεί ήρθε ο Κώστας, μας έβγαλε στη Νέα Υόρκη με τα τσουβαλάκια μας στους ώμους. Καθώς πηγαίναμε, έφτιαχναν κάτι βιτρίνες, οι κούκλες μας κοιτάνε και εμείς πού να πάμε...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) κάνουν ματιές.

Πληροφορητής: Ο Κώστας ο αδελφός μου μας λέει ελάτε θα πάμε στο Πίσπορτ και θα σας φέρω μετά βόλτα. Πότε θα μας φέρεις εσύ, του είπαμε. Ερχόμαστε, ερχόμαστε, εμείς όμως κοιτάμε πάλι τις βιτρίνες, η μια καλύτερη από την άλλη. Αυτός πήγε στον σταθμό, κοιτάζει πίσω του κανείς! Γύρισε πίσω, μας βρήκε. Ελάτε. Μας πήρε και μας πήγε στον σταθμό. Στον σταθμό μέσα ούτε τρένο ούτε τίποτε.

Ερευνητής: Τι σταθμός είναι;

Πληροφορητής: Τι σταθμός είναι, τον ρωτάω. Τώρα θα έρθει και θα ανοίξουν οι πόρτες και θα μπορούμε μέσα υπόγειο. Ήρθε το τρένο, μπήκαμε μέσα και πάμε. Φτάσαμε στο Πίσπορτ.

Ερευνητής: Αυτή είναι πόλη έξω από τη Νέα Υόρκη;

Πληροφορητής: Πολιτεία είναι.

Ερευνητής: Έξω από τη Νέα Υόρκη;

Πληροφορητής: Μία ώρα έξω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί... ωραία πόλις είναι, ωραία πόλις. Εκεί στο Πίσπορτ μόλις πήγαμε εκεί, μας πήγε σε ένα λουτρό, όπως εμείς έχουμε εδώ τα κολυμβητήρια.

Ερευνητής: Λουτρό.

Πληροφορητής: Μας πήρε και μας πήγε. Κάναμε ωραίο μπάνιο, κόψαμε τα μαλλιά μας, ξυριστήκαμε. Μετά μας πήγε σε ένα εμπορικό κέντρο. Μας αγόρασε κουστούμια, πουκάμισα, απ' όλα. Παπούτσια, καπέλα, μας έκανε τζέντλεμαν.

Ερευνητής: Τζέντλεμαν.

Πληροφορητής: Ελάτε εδώ, είπεν. μας πήγε σε ένα φωτογραφείο και βγάλαμε φωτογραφίες, τις πήραμε.

Ερευνητής: Αυτή τη φωτογραφία την έχεις;

Πληροφορητής: Όχι, δεν την έχω.

Ερευνητής: Δεν την έχεις.

Πληροφορητής: Τις στείλαμε στην Ορντού, βάλαμε και 20 δολάρια μέσα. Να του Κιλίκ τα παιδιά πήγαν στην Αμερική και έστειλαν και λεφτά, έτσι έλεγαν. Μόλις πήγαμε εκεί, ήρθαν αμέσως οι ξενοδόχοι. Τριαντάφυλλε, θα μας δώσεις τα ξαδέλφια σου, έλεγαν. Αμέσως πιάσαμε δουλειά.

Ερευνητής: Στο ξενοδοχείο;

Πληροφορητής: Στα εστιατόρια.

Ερευνητής: Στα εστιατόρια, ναι.

Πληροφορητής: Πιάσαμε δουλειά, αμέσως δουλέψαμε. Πέντε έξι μήνες δούλεψα εκεί. Απ' εκεί...

Ερευνητής: Εδώ, θείο Στάθη, θα σε ρωτήσω πώς έβλεπαν εκείνη την εποχή το 1920 οι Αμερικανοί τον πρόσφυγα; Ήτανε σκληροί στη δουλειά, είχανε...

Πληροφορητής: Τα εστιατόρια ήταν όλα ελληνικά.

Ερευνητής: Α, ήταν ελληνικά.

Πληροφορητής: Όλα, τα ενενήντα τοις εκατό ελληνικά ήτανε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Δηλαδή σας φερόντουσαν όμορφα.

Πληροφορητής: Πως, πως.

Ερευνητής: Πολύ όμορφα.

Πληροφορητής: Αφεντικό, όταν του έλεγα θα φύγω, έκλαιγε. Πού θα φύγεις; Αν είναι λίγα τα λεφτά, να σου δώσω κι άλλα.

Ερευνητής: Έλληνας ήτανε.

Πληροφορητής: Έλληνας. Μη φεύγεις, παρακαλώ σε. Τον λέγω είναι τσαγκάρης η δουλειά μου και θα πάω... η εξαδέλφη μου λέγω στη Βοστώνη μου βρήκε δουλειά λέγω, θα πάω να δουλέψω εκεί.

Ερευνητής: Η εξαδέλφη σου ποια ήτανε;

Πληροφορητής: Η...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Η Ροδία;

Πληροφορητής: Όχι.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Η Ραχήλα; Η Βασιλική;

Πληροφορητής: Όχι μωρέ η Βασιλική,

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Αφροδίτη;

Πληροφορητής: Αφροδίτη, Αφροδίτη, ναι Αφροδίτη.

Ερευνητής: Είχες σόι πολύ δηλαδή και κορίτσια έφευγαν τότες.

Πληροφορητής: Έ;

Ερευνητής: Και κορίτσια πήγαιναν στην Αμερική.

Πληροφορητής: Πήγα εκεί στη Βοστώνη. Έπιασα δουλειά. αυτός στον οποίο δούλευα, ήταν από την Ορντού. Ο πατέρας του ήταν εκεί, δούλευε στα τρένα. Και ο γιος είχε τσαγκαράδικο, σ' αυτόν δούλευα. Μετά ήρθε ο ξάδελφός μου από το Μίσιγκαν ο Γιώργος ο Δεληγιαννίδης. Ήρθε και με βρήκε στο μαγαζί. Εγώ δεν τον γνώριζα, μικρός έφυγε και εκείνος.

Ερευνητής: Από την Ορντού.

Πληροφορητής: Από την Ορντού. Το πήρε ο πατέρας του και τον πήγε μικρό παιδί πέντε έξι χρόνων. Πώς και ήρθες ξάδελφε; Τα τρένα εδώ έχουν μια απεργία και θα δουλέψουμε. Έρχεσαι και συ; Μου λέει. Έχει ψωμί; Του λέω. Έχει, απαντάει. Αν δεν δώσουν πολλά στους απεργοσπάστες, δεν πάνε.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Πήγαμε. Εβδομήντα πέντε δολάρια την εβδομάδα παίρναμε.

Ερευνητής: Και ήταν καλά λεφτά;

Πληροφορητής: Βέβαια καλά, 180 δραχμές το δολάριο είχε.

Ερευνητής: Ήτανε καλά λεφτά για την εποχή.

Πληροφορητής: Χρυσά λεφτά.

Ερευνητής: Χρυσά λεφτά.

Πληροφορητής: Αν θέλεις χρυσό αντί χαρτιά, σου δίνει ό, τι θέλεις. Καλά λεφτά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καλά λεφτά. Δουλέψαμε εκεί δυο μήνες. Μετά τα βρήκανε με τους απεργούς και ήρθανε στη δουλειά. Έφυγαν και οι άλλοι και τα ξαδέλφια μου και όσοι είχαν έρθει μαζί τους. Το αφεντικό εμένα μου είπε εσύ δεν θα φύγεις, θα καθίσεις εδώ μαζί μου.

Ερευνητής: Ήσουν εργατικός.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Γιατί, του λέω. Εσύ βλέπω το καρότσι το κουβαλάς στον αέρα, είσαι σβέλτος. Δεν σ' αφήνω, θα κάτσεις εδώ. Έφυγαν εκείνοι, εγώ κάθισα δύο εβδομάδες. Μετά στεναχωρήθηκα μόνος μου, του είπα θα φύγω, πήρα γράμμα από τον αδελφό μου από τη Νέα Υόρκη και θα πάω εκεί. Ψέματα λες, είπε. Όχι, του λέω.

Ερευνητής: Έμαθες τη γλώσσα εν τω μεταξύ, έμαθες τ' Αμερικάνικα, τ' Αγγλικά.

Πληροφορητής: Συνεννοούμαι καλά.

Ερευνητής: Συνεννοείσαι. Σε σχολείο πήγες να τα μάθεις; όχι.

Πληροφορητής: Πήγα ένα μήνα στο σχολείο, τεμπέλης, δωρεάν σχολεία...

Ερευνητής: Ο αδελφό σου ο Χαρίκος;

Πληροφορητής: Τίποτα.

Ερευνητής: Ούτε εκείνος.

Πληροφορητής: Εκείνος δεν ξέρει καθόλου, εγώ τουλάχιστον μπορώ και συνεννοούμαι.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Συνεννοούμαι.

Ερευνητής: Συνεννοείσαι αμερικάνικα.

Πληροφορητής: Εκείνος καθόλου. Τέλος πάντων του λέω έχω εδώ μέσα δυο μήνες, αυτά τα λεφτά πώς θα τα πάρω; Μην το σκέφτεσαι, μου λέει. Εδώ είμαι. Θα σου δώσω ένα σημείωμα, θα πας στον σταθμό, θα το δείξεις στη θυρίδα και θα σε πληρώσουν. Γιατί δεν το κάνεις; Του λέω και εγώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ιωάννη, μου λέει, ναι του λέω. Το έκανε, μου το έδωσε. Αν πας στη Νέα Υόρκη και δεν μείνεις ικανοποιημένος, δεν είσαι ευχαριστημένος, να έρθεις εδώ γρήγορα. Το εργοστάσιο είναι ανοιχτό για σένα. Εγώ δεν ξαναπήγα.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να σε ρωτήσω, θείε Στάθη, μερικοί έλεγαν ότι εκείνη την εποχή η Αμερική πολλά λεφτά δεν είχε, εσύ εδώ μας λες...

Πληροφορητής: Κοίταξε, στο Οχάιο δεν υπήρχανε δουλειές.

Ερευνητής: Ααα.

Πληροφορητής: Εμείς στα εστιατόρια πάντα είχαμε δουλειές, τα εστιατόρια και προπάντων αν ήσουν, αν ήξερες τη δουλειά, πάντοτε είχες δουλειά.

Ερευνητής: Είχες δουλειά, ωραία.

Πληροφορητής: Εκεί στο Οχάιο δεν είχαν δουλειές.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Εκεί εργοστάσια δεν υπήρχανε.

Ερευνητής: Ίσως γι' αυτό. Απ' ότι θυμούμαι μερικούς που επισκέφτηκα, η Αμερική τώρα έγινε λένε.

Πληροφορητής: Η Αμερική τώρα έγινε.

Ερευνητής: Ναι, τότες δεν είχε.

Πληροφορητής: Τότε εμείς παίρναμε πάλι καλά χρήματα, παίρναμε, 30 δολάρια έπαιρνα την εβδομάδα εγώ. Και δούλευα μόλις πήγα. Στα τρένα έπαιρνα 75 δολάρια την εβδομάδα. Παράδες ήταν αυτά.

Ερευνητής: Παράδες ήταν. Τι τα κάνατε, θείο Στάθη, τα μαζεύατε ή τα στέλνατε πίσω;

Πληροφορητής: Όχι, στην τράπεζα τα βάζαμε.

Ερευνητής: Τα βάζατε στην τράπεζα.

Πληροφορητής: Κρατούσαμε το απαραίτητο χατζηλίκι και τα άλλα τα βάζαμε στην τράπεζα.

Ερευνητής: Άλλο που ήθελε, τα έτρωγε. Όπως ήθελε ο καθένας. Πόσα χρόνια έζησες στην Αμερική;

Πληροφορητής: Έζησα δώδεκα χρόνια.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ τον ξεριζωμό δεν τον έζησες;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Τον ξεριζωμό του '23 δεν τον έζησες εσύ;

Πληροφορητής: Το '23;

Ερευνητής: Που έγινε ο ξεριζωμός από την Ορντού...

Πληροφορητής: Στην εξορία λες;

Ερευνητής: Όχι, κοίτα, το '23 έγινε ο ξεριζωμός, φύγατε από τον Πόντο και ήρθατε στην Ελλάδα. Εσύ πού ήσουν το '23;

Πληροφορητής: Στην Αμερική.

Ερευνητής: Στην Αμερική. Αυτά όλα δεν τα έζησες και ήρθες στην Ελλάδα το '32;

Πληροφορητής: Το '24.

Ερευνητής: Το '24 ήρθες στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Μετά 4 χρόνια ήρθα, παντρεύτηκα και έφυγα πάλι.

Ερευνητής: Α, ήρθες παντρεύτηκες, πήρες τη θεία Παναΐλα και έφυγες. Και έζησες εκεί ως το...

Πληροφορητής: Ήρθα και μια φορά ακόμη, έκατσα ένα δύο μήνες και έφυγα πάλι.

Ερευνητής: Αυτό το είχε μόνον ο κατοικος της Ορντού ή όλοι οι Πόντιοι, θείο Στάθη. Όσους ρωτάω, όλοι μου λένε, δούλεψα, παντρεύτηκα, έφυγα. Δηλαδή όλη η ζωή ήταν ξενιτιά.

Πληροφορητής: Ναι ξενιτιά.

Ερευνητής: Πολύ δύσκολα, γιατί 'κ' ήταν δουλειάς αδά 'ς την Ελλάδα.

Πληροφορητής: Όχι, εδώ δεν ήτανε. Το '29 κάναμε, το '28 εβδομήντα στρέμματα καπνά εδώ με τον Χάρη μας. Με το ζόρι πήραμε τα λεφτά μας πίσω. Το κάναμε, έβρεξε και σάπισαν τα καπνά.

Ερευνητής: Πήρες κλήρο το '24 εσύ; Κλήρο έχεις;.

Πληροφορητής: Έχω. Το '32 που ήρθα, πήρα κλήρο.

Ερευνητής: Πήρες κλήρο. Πόσα στρέμματα ήταν ο κλήρος, κανείς δεν είπε...

Πληροφορητής: 28.

Ερευνητής: 28 για τον καθέναν. Και όχι σ' έναν τομέα, αλλά σε διαφορετικά.

Πληροφορητής: Σε διάφορους τομείς.

Ερευνητής: Τοποθεσίες.

Πληροφορητής: Πρώτο κλήρο, δεύτερο κλήρο, τρίτο κλήρο

Ερευνητής: Θα μας πεις για την εδώ ζωή σου στην Κατερίνη. Ήρθες το '32, είπες. Πώς ήτανε τα καπνά και όλη την καλλιέργεια, από κανέναν δεν τα άκουσα αυτά. Θέλω να μου πεις πώς γινόταν. Η διανομή πώς έγινε εδώ στα χωράφια;

Πληροφορητής: Η διανομή ανάλογα με το πόσες ψυχές είχες...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ανάλογα έπαιρνες τον κλήρο σου. Σε τρία μέρη έπαιρνες. Πρώτο, δεύτερο και τρίτο.

Ερευνητής: Ο πρώτος κλήρος πού ήταν;

Πληροφορητής: Ο πρώτος κλήρος εγώ είχα αγορασμένο εδώ και μου τα έδωσα όλα εδώ κάτω. Και ο δεύτερος κλήρο ήτανε εδώ πάνω έξι στρέμματα.

Ερευνητής: Στο Κεραμίδι πάνω.

Πληροφορητής: Ναι. Τέσσερα είχα πάνω στου Καραβίδα.

Ερευνητής: Στον Άη Θανάση ποιος κλήρος ήτανε; Στον Άη Θανάση εμείς είχαμε χωράφι, ποιος κλήρος ήτανε;

Πληροφορητής: Αγορασμένο το είχα.

Ερευνητής: Α, αγορασμένο το είχατε. Έφερες από την Αμερική παράδες και αγόρασες.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Και το σπίτι από την Αμερική το χτίσαμε.

Πληροφορητής: Από πού θα το χτίζαμε;

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από τα καπνά; Πες μας λίγα για τα καπνά. Οι Κατερινιώτες έγιναν δυο και τρεις φορές πρόσφυγες, λένε, εξαιτίας των καπνών. Θέλω να τα ακούσω και από σένα. Τι ποιικιλία καπνού...

Πληροφορητής: Σαμψών.

Ερευνητής: Σαμψών καπνό καλλιεργούσατε. Δηλαδή η γεωργική υπηρεσία σας έδινε το πρότυπο και έλεγε θα κάνετε αυτό τον καπνό, ήξερε ότι αυτό ευδοκμεί εδώ;

Πληροφορητής: Εδώ ευδοκμεί αυτό το Σαμψών. Τα άλλα όχι.

Ερευνητής: Και είχε ζήτηση, το ζηταγαν κανέναν κράτος ιδιαίτερο, που γίνονταν εξαγωγή, εσωτερική κατανάλωση.

Πληροφορητής: Εδώ τα έπαιρνε όλα εξωτερικά καπνά κάναμε εμείς εδώ. Το εξωτερικό πήγαιναν αυτά.

Ερευνητής: Στο εξωτερικό.

Πληροφορητής: Εδώ εγχώρια δεν κάναμε. Όλα εξωτερικά ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αμερική τραβούσε πολλά, η Γερμανία έπαιρνε και ύστερα αυτά τα χρόνια παίρνει πολλά η Ιαπωνία.

Ερευνητής: Η Ιαπωνία απ' την Κατερίνη.

Πληροφορητής: Τα μισά τα καπνά η Ιαπωνία τα παίρνει.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από την καλλιέργεια τότες. Πώς φυτεύατε τα καπνά. Μέσα δεν είχατε.

Πληροφορητής: Τα καπνά δουλεύαμε. Κάναμε 28 στρέμματα, 30 στρέμματα, ίσα ίσα τα φέρναμε.

Ερευνητής: Ίσα, ίσα. Ολόκληρη οικογένεια δούλευε.

Πληροφορητής: Ολόκληρη οικογένεια δούλευε και είχαμε και... εκείνα με πέντε άτομα δεν γίνονται, ήθελες κι άλλα χέρια.

Ερευνητής: Ήθελες και εργάτες.

Πληροφορητής: Βέβαια. Και δουλεύαμε εδώ βέβαια. Κάναμε και σιτάρια, κάναμε και τριφύλλια. Είχαμε δύο αγελάδια. Ε, βεβαίως ζούσαμε.

Ερευνητής: Ζούσατε, ναι. Θέλω να σε ρωτήσω αν εσάς που ήσασταν από την Ορντού σας αποκατέστησαν. Ο πατέρας σου είχε βιοτεχνία μπακιριών, εσύ πήγες στην Αμερική, τελικά σας αποκατέστησε η επιτροπή;

Πληροφορητής: Η επιτροπή αποκαταστάσεως.

Ερευνητής: Δεν μπορούσε να σας κάνει κάτι;

Πληροφορητής: Όχι, τι να μας κάνει;

Ερευνητής: Δεν είχες...

Πληροφορητής: Παντρεμένος επειδή είμαι, μου έδωσαν κλήρο. Αν δεν ήσουν παντρεμένος, πώς θα σε έδιναν κλήρο;

Ερευνητής: Ούτε κλήρο.

Πληροφορητής: Πρέπει να έχεις μία οικογένεια, μία αδελφή ή αδελφό ή μάνα και έπαιρνες κλήρο, αλλιώς δεν έπαιρνες, αν ήσουν μόνος.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να πω δηλαδή τα καπνά καλλιεργούσατε εκείνα τα χρόνια με δυσκολίες, χωρίς μέσα.

Πληροφορητής: Με άλογα, με άλογα δουλεύαμε τα χωράφια, σβώλοι, σκοτωνόμασταν από την κούραση.

Ερευνητής: Ούτε δηλητήριο να καταπολεμήσεις την κυπέρη, τίποτε.

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.

Ερευνητής: Το νερό από πού το κουβαλούσατε;

Πληροφορητής: Το νερό απ' τον Πέλεκα, απ' τον Πέλεκα και απ' το Βύθισμα.

Ερευνητής: Απ' τον Πέλεκα, από τα κανάλια.

Πληροφορητής: Από τα κανάλια. Κουβάλα, τρέχε και τρέχε...

Ερευνητής: Με τους τενεκέδες.

Πληροφορητής: Με τους τενεκέδες, γέμιζες τα βαρέλια, τρέξε, σκοτωμός ήτανε, άστα.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Δουλεύαμε και έζησαν οι εργάτες.

Πληροφορητής: Τώρα είναι να κάνεις καπνά, να έχεις και κουράγιο και να κάνεις

Ερευνητής: Ναι, σωστό, ναι.

Πληροφορητής: 500-600 δραχμές καπνό.

Ερευνητής: Ναι, και το κάνεις με άνεση, η μηχανή το παν.

Πληροφορητής: Η μηχανή τα κάνει τέλεια. Δουλεύουνε... στη φυτεία δεν πας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φυτά μόνον κάνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μόνο ένα σπάσιμο θα κάνεις.

Ερευνητής: Φυσικά δεν υπήρχαν και τα μέσα, αλλά...

Πληροφορητής: Στο χωράφι πας και φέρνεις αρμά-

δες. Απ' το χωράφι αρμάδες φέρνεις.

Ερευνητής: Ναι, όχι εκείνο που θυμώμαι εγώ, θεία Παναΐλα, είναι ότι, όταν βγήκαν τα αρτεσιανά, κοριτσάκι ήμουνα, τι σκοτωμός γινόταν, τι χαρά, αύριο θα πάρουμε νερό. Ο πατέρας μου τότε είχε ένα μηχανάκι και έβγαζε νερό. Και μου έλεγε ο καημένος μια ιστορία. Μια μέρα που φύτευε στέρεψε το νερό τόσο πολύ που το έπαιρνε με το κύπελο και φύτευε. Εκείνη τη χρονιά παιδεύτηκε πολύ. Δεν είχε τότε νερά εδώ στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Ούτε ο Κουραδάς είχε, και ο Πέλεκας στέρεψε.

Ερευνητής: Στέρεψε και ο Πέλεκας.

Πληροφορητής: Νερά δεν ήτανε. Έτρεχαν τ' αρτεσιανά, ο Δεληγιάννης είχε εκεί κάτω.

Ερευνητής: Ναι, έκανε.

Πληροφορητής: Εκεί πηγαίναμε, εκείνος μόνον είχε μηχανή, είχε και ο Γιάννης των Παγκαλάντων.

Ερευνητής: Παγκαλάντων ναι, ο Σιδηρόπουλος.

Πληροφορητής: Ο Σιδηρόπουλος.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Νίκη, μπορούσαμε να βγάλουμε αρτεσιανό στους κήπους και στα χωράφια.

Ερευνητής: Ναι, αλλά κανένας πραγματικά, κανένας γεωπόνος ποτέ δεν σας είπε, εσείς μπορείτε...

Πληροφορητής: Τίποτε, τίποτε οι γεωπόνοι...

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Τώρα εμείς στο χωράφι μας έχουμε.

Πληροφορητής: Και τώρα δεν υπάρχουνε γεωπόνοι. Υπάρχουν γεωπόνοι μέσα στα γραφεία.

Ερευνητής: Α, ναι για να βγαίνουν έξω, 'ς σ' αυτό έχεις πάρα πολύ δίκιο.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): (δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Φυτεύετε καπνά, μία οικογένεια ζούσε μόνο από τα καπνά και φυτοζωούσε. Ίσως αυτή ήταν και αιτία όμως εσείς από την Ορντού δεν ήσασταν γεωργοί. Γι' αυτό σήμερα στον συνοικισμό των Ευαγγελικών ενώ παλιότερα έκαναν καπνά, τώρα είναι έμποροι.

Πληροφορητής: Η νεολαία θα τα παρατήσσει, δεν θα πάει στα χωράφια.

Ερευνητής: Εσύ πιστεύεις, θείο Στάθη, ότι επειδή δεν το είχατε στο αίμα σας, γι' αυτό δεν κάνατε; Όταν ήρθατε ως πρόσφυγες σας είπαν κάντε γεωργία και κάνατε. Αν είχατε χρήματα, θα κάνατε μαγαζιά.

Πληροφορητής: Είχαμε και χρήματα να κάνουμε μαγαζιά, όμως τα μαγαζιά είχαν το βερεσέ και θα έτρωγαν το κεφάλαιο.

Ερευνητής: Ναι, ήταν το βερεσέ. Εκείνα τα χρόνια ήταν το βερεσέ.

Πληροφορητής: Στην καπνοπούληση, στην καπνοπούλησε, έβαζε και εκείνος πάνω τους τόκους, τι να κάνει;

Ερευνητής: Έτσι ακριβώς, και εκείνος με τους τόκους ζούσε.

Πληροφορητής: Βέβαια και εκείνος... κρατάς το

εμπόρευσμά του έναν χρόνο, τι να κάνει;

Ερευνητής: Πόσα φορές παίρνατε δάνειο, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Στα χωράφια παίρναμε δάνειο, από το καταναλωτικό του καπνού, θάλασσας δάνειο κάναμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Θάλασσας δάνειο ξέρεις τι είναι;

Ερευνητής: Ποιο είναι;

Πληροφορητής: Καλαμπόκια πάνω στη θάλασσα.

Ερευνητής: (Γελάει) παίρνατε και τέτοια.

Πληροφορητής: Παίρναμε και τέτοια.

Ερευνητής: Βοήθεια.

Πληροφορητής: Ναι βοήθεια.

Ερευνητής: Να να έχετε να...

Πληροφορητής: Να έχουμε να πληρώνουμε...

Ερευνητής: Να πληρώνετε τους εργάτες.

Πληροφορητής: Τι να κάνεις;

Ερευνητής: Δύσκολα.

Πληροφορητής: Αυτά είναι τα...

Ερευνητής: Ναι, και πόσα παιδιά για να δούμε και οι επερχόμενες γενιές για να ξέρουν. Είχες τέσσερα παιδιά, έναν γιο και τρία κορίτσια.

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Και τώρα δεν έχεις κανέναν μαζί σου; Πού είναι τα παιδιά σ'; Να ακούγονταν.

Πληροφορητής: Τα παιδιά είναι, τα τρία είναι 'ς την Αμερική...

Ερευνητής: Αμερική.

Πληροφορητής: Το ένα είναι στην Αθήνα.

Ερευνητής: Στην Αμερική επήγανε για καλλίτερη...

Πληροφορητής: Καλλίτερη...

Ερευνητής: Ζωή.

Πληροφορητής: Είναι οικονομικά ευκατάστατοι. Δεν έχουν ανάγκη από πουθενά τώρα. Ναι, σχεδόν θα στην σύνταξη, οι οποίοι θα πάρουν καλό μισθό.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Ο Γιώργος βγήκε, πήρε μειωμένη σύνταξη και βγήκε.

Πληροφορητής: Ο Γιώργος παίρνει τη μεγαλύτερη σύνταξη που θα πάρει. Παίρνει καλά λεφτά, 500 δολάρια την εβδομάδα παίρνει.

Ερευνητής: Ωραία, μπορεί και ζει άνετα. Θείο Στάθη, θέλω να μου πεις τι άλλο θυμάσαι από τη ζωή σου στην Κατερίνη που σου έκανε εντύπωση, δύσκολα και ευχάριστα, και τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα.

Πληροφορητής: Εγώ να σου πω, καλά ήτανε, καλά ήτανε. Μόνον η πικρία μας ήτανε οπότε αν ερχότανε τα καπνά. Όσο ήθελαν εκείνοι, έδιναν την τιμή, εκείνοι έκοβαν, εκείνοι έραβαν. Τώρα έτσι δεν είναι. Τώρα έχει προστασία, κατάλαβες;

Ερευνητής: Κρατική προστασία.

Πληροφορητής: Βέβαια, πρέπει να κάνει αυτό. Όχι... δεν το παίρνεις εσύ, το παίρνει το κράτος. Εδώ βλέπω τα καπνομάγαζα όλα γεμάτα με καπνά. Τότε να μύριζε ένα λιγάκι, δεν το παίρνανε. Τώρα ολόκληρα μασχούλια πατημένα γέμισαν τα μαγαζιά. Καθαρίζουνε, καθαρίζουνε αυτά πώς τα παίρνεις; Το κράτος πώς τα δικαιολογεί αυτά; Βέβαια

πάντοτε μέσα θα είναι. Παίρνεις ολόκληρο μα-
σχούλι, όλο σκάρτο. Όλο πατημένο, τι θα... το
παίρνει ο άλλος ο έμπορας;
Ερευνητής: Σωστά και το παίρνει το κράτος.
Πληροφορητής: Το κράτος παίρνει και πληρώνει τα
σκατωμένα το κράτος. Και μετά λένε δεν βγαίνει.
Πώς θα βγει;
Ερευνητής: Έτσι είναι, αυτό είναι που λες μια πολύ
σωστή κουβέντα.
Πληροφορητής: Έτσι δεν είναι;
Ερευνητής: Καμία προστασία επομένως.
Πληροφορητής: Τι... θα πρέπει να τα πάρει, επειδή
εσύ δεν προσέχεις τον καπνό σου και το ποτίζεις
πολύ, είναι υποχρεωμένο το κράτος να το πάρει.
Να σου δώσει έτοιμα χρήματα και να τρως. Ε δεν
πάει, δεν στέκεται. Το κράτος δεν κάνει καλά. Σ'
αυτό είμαι αντίθετος
Ερευνητής: Οι Πόντιοι παρασκεύαζαν εκείνη την
εποχή μόνοι τους ό, τι χρειάζονταν για τη δια-
τροφή τους; Πώς ήταν η διατροφή σας; Εσύ σαν
πατέρας τις έκανες, όταν είχες μικρά παιδιά; Είχες
κήπος
Πληροφορητής: Κήπο είχαμε, απ' όλα είχαμε.
Ερευνητής: Το ζαρζαβατικά ήτανε...
Πληροφορητής: Την αγελάδα μας είχαμε.
Ερευνητής: Την αγελάδα.
Πληροφορητής: Απ' όλα είχαμε.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Κότες είχαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε ανάγκη από πουθενά,
ζούσαμε μία χαρά.
Ερευνητής: Ναι, αυτά τα πράγματα οι εντόπιοι, όταν
ήρθατε εσείς, είχαν ιδέα από αυτά τα πράματα;
Πληροφορητής: Δεν είχανε.
Ερευνητής: Κι από εσάς έμαθαν;
Πληροφορητής: Αυτοί έλεγαν σιτάρι, πού να γίνει
εδώ σιτάρι;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Σιτάρι δεν γί-
νεται.
Πληροφορητής: Μόνον καλαμπόκι γίνεται.
Ερευνητής: Αααα!!!
Πληροφορητής: Ούτε κρομμύδια γίνονται ούτε
σκόρδα γίνονται. Τίποτα δεν γίνονται.
Ερευνητής: Και εσείς όταν αρχινήσατε; Όταν πρω-
τοήρθατε, φυτέψατε αμέσως;
Πληροφορητής: Ναι, όλα έγιναν.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Πενήντα οκά-
δες πήραμε από μια οκά.
Ερευνητής: Από μια οκά.
Πληροφορητής: Κρομμύδια.
Ερευνητής: Χωρίς λιπάσματα, χωρίς...
Πληροφορητής: Τίποτα. Λιπάσματα πού είναι; δεν
υπήρχαν, ούτε στα σιτάρια ρίχναμε ούτε πουθενά.
Ερευνητής: Δεν υπήρχαν.
Πληροφορητής: Τώρα ρίχνουνε λιπάσματα. Τώρα
χωρίς λιπάσματα δεν γίνεται τίποτα. Ούτε με φάρ-
μακά αν δεν ρίχνεις, δεν γίνονται τίποτα.
Ερευνητής: Καλά, θυμάμαι, θείο Στάθη, πηγαίναμε και

τσαπίζαμε ένα χωράφι καπνού, θεία Παναΐλα, κή-
πυρη, κήπυρη παντού, δεν μπορούσαμε να κά-
νουμε πέντε δέκα αυλάκια τη μέρα.
Πληροφορητής: Τώρα από πίσω...
Ερευνητής: Τώρα ρίχνουν το...
Πληροφορητής: Φάρμακο.
Ερευνητής: Φάρμακο και εξαφανίζεται η κήπυρη και
ο καπνός μεγαλώνει μια χαρά.
Πληροφορητής: Όλα εξαφανίζονται.
Ερευνητής: Όλα ψοφάνε.
Πληροφορητής: Τίποτα, τώρα είναι ευκολία μεγάλη.
Κάνει τα τζάκια και δεν φοβάται, αν θα βρέξει.
Εμείς τρέχαμε στον Άγιο Αθανάσιο με τα βαγόνια
να βγάλουμε νερό. Δουλειά είχαμε εμείς. έτρχες
από δω, τα σήκωνες εκεί, ξεραίνονταν. Καμιά
σχέση τα καπνά τότε με τώρα. Κάναμε κάτι οδο-
φράγματα, κάναμε σβάρνα και πάνω στη σβάρνα
φυτεύαμε, όλο σβώλους ήτανε. Αργούσαν να φυ-
τρώσουν. Πρέπει ξαφνικά για να μπορέσει να
κάνει ρίζες και να φύγει.
Ερευνητής: Φεύγει.
Πληροφορητής: Η σβάρνα (η τελευταία πρόταση δεν
ακούγεται καθαρά).
Ερευνητής: Θείο Στάθη, ήσουν νέος, παντρεύτηκες
τη θεία Παναΐλα, εσύ τη διάλεξες ή η μάνα σου
είπε αυτήν θα πάρεις.
Πληροφορητής: Η μάνα μου είπε.
Ερευνητής: Η μάνα σου ε, αυτό γινόταν εκείνη την
εποχή, η μάνα αποφάσιζε για τα παιδιά.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Βέβαια αγα-
πούσε άλλη... αυτός θα έπαιρνε τη Σοφία, αλλά
το χαλάσανε και...
Ερευνητής: Εσύ την ήθελες;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Αααα, και το χάλασε η μάνα και μετά...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Όχι, εκείνοι
το χάλανε, αυτός στην Αμερική ήτανε, τους αρ-
ραβώνιασαν οι γονείς, ύστερα στην προίκα απάνω
το χαλάσανε, πάλι αυτοί το χαλάσανε.
Ερευνητής: Καλά υπήρχε ο θεσμός της προίκας τότε;
Πληροφορητής: Βέβαια, εμείς να σου πω ήρθαμε απ'
την Αμερική, έτσι; Το κορίτσι δεν είχε παραδεί-
γματος χάριν τίποτες...
Πληροφορητής: Ένα μόνον κορίτσι είχανε, όμορφη
ήτανε όμως...
Πληροφορητής: Πήγαμε στη Θεσσαλονίκη, ψωνίσαμε
ένα μπαούλο πράματα εκεί πολλά και μετά λέει...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Και τα καλ-
λίτερα.
Πληροφορητής: Και μετά λέει η μάνα μου, ποιος τα
πλήρωσε αυτά, είπε; Είπα εγώ τα πλήρωσα, γιατί
τα πλήρωσες εσύ, λέει. Το κορίτσι δικό τους και
θα πληρώσεις εσύ;
Ερευνητής: Α, έξυπνη μάνα είχες, ωραία, έξυπνη.
Πληροφορητής: Τουλάχιστον τα μισά πρέπει να σου
δώσουν.
Ερευνητής: Καλά σου είπε .
Πληροφορητής: Και πήγε ο πατέρα μου και λέει στον

πατέρα της, ξέρεις το παιδί ξόδεψε χρήματα, π'ρεπεινα δώσεις τα μισά. Εγώ δεν δίνω, είπε εκείνος.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Ξέρεις πώς τον είπε; Τρεις φορές θα σε πω...
Πληροφορητής: Αν δεν τα δώσεις, κράτα το κορίτσι σου και στείλε πίσω τα πράγματα, ύστερα διαλύθηκε.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του): Τρεις φορές το είπε...
Ερευνητής: Εσείς δεν αντιμιλούσατε τον πατέρα σας;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Αφού ο πατέρα σου έκανε έτσι...
Πληροφορητής: Τότε είχες σεβασμό...
Ερευνητής: Είχατε σεβασμό.
Πληροφορητής: Πού να έκανες τσιγάρο στον πατέρα σου μπροστά.
Ερευνητής: Ααα!
Πληροφορητής: Εδώ βλέπεις, φέρε σου λέει. Εμείς δίναμε, τώρα το παιδί λέει τον κύρη φέρε, δώσε χαρτζιλίκι.
Ερευνητής: Ναι κάθε μέρα θα πάρω, εμέν ο γιο μου λέει δώσε μου, θα πάρω τσιγάρα και θα του δώσεις.
Πληροφορητής: Καπνίζει;
Ερευνητής: Καπνίζει ο ένας ο ένας, ο άλλος δεν καπνίζει.
Πληροφορητής: Τι να κάνεις;
Ερευνητής: Άλλες εποχές. Γλέντια, χοροεσπερίδες τίποτε; Τι θυμάσαι από νεαρός; Γλέντια, χοροεσπερίδες;
Πληροφορητής: Όχι, σ' αυτά δεν πήγαινα.
Ερευνητής: Γιατί; Λόγω θρησκείας;
Πληροφορητής: Όχι λόγω θρησκείας, δεν...
Ερευνητής: Ήταν ο χαρακτήρας. Ο χαρακτήρας, γιατί μερικοί θέλουνε...
Πληροφορητής: Άλλοι θέλουνε χορό, αλλά εγώ δεν έχω... έτσι δεν αγαπούσα...
Ερευνητής: Θεία Παναίλα, πες μια και συ τι θυμάσαι απ' τα παιδικά σου χρόνια;
Πληροφορητής: Πες και συ.
Ερευνητής: Πες και συ μερικά. Πότε γεννήθηκες;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Το '06.
Ερευνητής: Το '06 γεννήθηκες. Πού;
Πληροφορητής: Στην Ορντού.
Ερευνητής: Στην Ορντού και εσύ. Οι δυο Ορτουλούδες. Αυτό το πράμα το προτιμούσατε εκείνα τα χρόνια, κάνατε γάμους με πατριώτες. Τα περισσότερα ανδρόγυνα εδώ στον συνοικισμό είναι από την Ορντού.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Ε τότε δεν παίρναμε ξένους.
Ερευνητής: Ξένους δεν παίρναμε.
Πληροφορητής: Ξένους δεν παίρναμε.
Ερευνητής: Κάπου ήταν όμορφα όμως, θείο Στάθη, κάνατε ωραία οικογένεια, έχετε ωραίες οικογένειες. Και τι θυμάσαι; Λίγο για το σχολείο εσύ.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα):

Σχολείο! Αχχχ εγώ μικρή ήμουν, δεν πήγα στο σχολείο. Τα γράμματα τα έμαθα μόνη μου εγώ.
Ερευνητής: Μόνη σου;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Διαβάζοντας και γράφοντας, διαβάζοντας και γράφοντας όλη τη ζωή μου να γράφω. Τώρα που είμαι άρρωστη, πάντα γράφω.
Ερευνητής: Σχολείο δεν πήγες καθόλου;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Επήγα μέχρι Δευτέρα τάξη.
Ερευνητής: Και ύστερα έγινε ο πόλεμος;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Ναι.
Ερευνητής: Έγινε ο πόλεμος, α! Και η μάνα μου μέχρι Δευτέρα πήγε.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Και δεν με πιστεύουν, ας πούμε, σε ποια τάξη πήγα.
Ερευνητής: Τόσο πολύ.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Εγώ είχα αλληλογραφίες. Έγραφα ξένα γράμματα πολλά και έτσι... διάβαζα και γράμματα ξένα και πρόσεχα κιόλα, πρόσεχα...
Ερευνητής: Και οπτικώς τα πήρες.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Και έτσι έμαθα τα γράμματα. Διάβαζα και την Αγία Γραφή από μικρή, από την Τουρκία, Ορθόδοξη όταν ήμουν.
Ερευνητής: Α, ήσουν πρώτα ορθόδοξη εσύ;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Ορθόδοξοι ήμασταν εμείς.
Ερευνητής: Ααα!
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Ορθόδοξοι και Ευαγγελικοί ένα βαγγέλιο.
Ερευνητής: Ναι σωστά, ούτε λόγος, αλλά ήτανε....
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Άνθρωποι να είμαστε.
Ερευνητής: Ναι αυτό είναι το πιο σωστό.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Εγώ αυτό ξέρω.
Ερευνητής: Όχι, καλά πρώτα θα έχεις πίστη μέσα σου και...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Εγώ Ορθόδοξο κορίτσι αγαπούσα πολύ την εκκλησία, αγαπούσα πολύ το Ευαγγέλιο, τον λόγο του Θεού. Μικρό κοριτσάκι και διορθωνόμουν κιόλα. Έβλεπα όνειρα και αν έκανα κάτι σφάλμα, το έβλεπα στο όνειρό μου. ήμουν 8, 9 χρονών. Ύστερα μεγαλώνοντας πήγαμε εξορία, ήρθα. Το Ευαγγέλιο στα χέρια μου, δεν το άφησα καθόλου.
Ερευνητής: Πού πήγες εξορία;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Στην Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Α, στην Τραπεζούντα. Πότε, το '17;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναίλα): Το '17.
Πληροφορητής: Με τα βαπόρια.
Ερευνητής: Με τα βαπόρια, και η μαμά μου είπε αυτή

- την ιστορία. Την ήξερα από εκείνη. Πώς ήρθε με το βαπόρι, πήγε στην Τραπεζούντα πρώτος σταθμός. Πάντα θυμάται, μου λέει πώς έφτασε μια καλή γυναίκα και έκοψε τα μαλλιά της και, γιατί είχε μέλι στα χέρια της και έβγαλε ψείρες... τέτοια πολλά η μάνα μου.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Επήγαμε στην Τραπεζούντα, εκεί μας πήρανε μία οικογένεια, εγώ και η αδελφή μου και μας είχανε ενάμιση χρόνο εκεί. Ενάμιση χρόνο καθίσαμε. Ύστερα το μάθανε η αδελφή μου, ο αδελφός μου. Από κει έστειλαν κάτι πατριώτες, συγγενείς, ο ένας ξάδελφος της μητέρας μου και ήρθαν να μας πάρουν. Εμείς θέλαμε να πάμε μαζί τους και δεν τους γνωρίζαμε. Και αυτοί δεν ήθελαν να μας στείλουνε. Και εμείς θέλαμε να πάμε μαζί τους και μετά φύγαμε μαζί τους, ήρθαμε στο σπίτι. Τι χαρά είχαμε. Τρέχαμε ίσαμε το σπίτι τρέχαμε. Βγήκαμε στη σκάλα επάνω στο σπίτι να δούμε τη μητέρα μου, πέθανε στην εξορία.
- Ερευνητής:* Α! Η μάνα σου πέθανε στην εξορία. Λίγο για τη μαγειρική θέλω να μου πεις την Ορτουλίδικη. Σαν παιδί τι θυμάσαι, πώς ήταν τα φαγητά σας;
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Δεν τα θυμάμαι, ξέρω γω τι μαγειρεύανε; Κρέατα και κότες και...
- Πληροφορητής:* Λάχανα με τα φασούλια.
- Ερευνητής:* Λένε προπαντός ο Ορτουλούς μαγείρευε, είχε τα λάχανα μέσα στον κήπο του, απαραίτητα, απ' όλους τους Πόντιους.
- Πληροφορητής:* Απαραίτητα.
- Ερευνητής:* Ακόμα και σήμερα εξακολουθεί, να πραγματικά.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Ωραίο φαγητό είναι.
- Ερευνητής:* Α, πάρα πολύ. Είναι το πρώτο φαγητό, εγώ πάλι τώρα το έχω το πρώτο φαγητό. Λένε δε ότι ο Ορτουλούς τα μαγείρευε διαφορετικά από την Τραπεζούντα.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Ναι η Τραπεζούντα κάπως διαφορετικά τα μαγείρευε, κάπως τα μαγείρευαν, δεν το θυμάμαι.
- Ερευνητής:* Δεν βάζανε λέει, αυτό τι είναι που έβαλες μέσα μου είπε μία, της είπα αμυλάλευρο, είχα μια συναδέλφισσα και μου είπε η δικιά μου η μάνα δεν έβαζε τέτοιο μέσα.
- Πληροφορητής:* Αμυλάλευρο βάζουνε.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Ωραία φαγητά έκαναν. Το κολοκύθι το έκαναν νηστίσιμο κολοκύθι, ωραίο όμως.
- Ερευνητής:* Πώς ήταν αυτό το νηστήσιμο κολοκύθι;
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Το στοίβαζαν μέσα, δεν ξέρω, μια φορά ωραίο ήτανε.
- Ερευνητής:* Σαν φαΐ.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Σαν φαΐ.
- Πληροφορητής:* Συρπεμένο;
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Συρπεμένο το έκανε η μάνα σου, όχι συρπεμένο, φέτες, φέτες στρογγυλά στο χέρι.
- Πληροφορητής:* Στον ρεντέ;
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Όχι, στο χέρι, στον ρεντέ θα κάνεις τηγανητό με τα αβγά ναι.
- Πληροφορητής:* Ναι.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Με αβγά ναι. Εκείνο το κάναμε μέσα στο τηγάνι, το σκέπαζαν από πάνω πολύ ωραίο. Ύστερα η πεθερά μου έκανε σαρδέλες ωραίες. Τις καθάριζε όλο, οι Έλληνες έτσι δεν τα κάνανε, τα βάζανε με το αγκάθι μαζί και τα κάναμε έτσι σαν στιβαχτό, πώς να σε πω.
- Ερευνητής:* Η πεθερά σου πώς...
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Η πεθερά μου έβραζε το ρύζι, το ρύζι είναι, η πιο μεγάλη τέχνη είναι στο ρύζι, πώς θα σταθεί σπυρωτό και τσιγάριζε το κρεμμύδι, λίγο το τσιγάριζε και έβαζε το αλάτι, το πιπέρι, μέσα όμορφα και έστρωνε τα χαψία, σαρδέλες ας πούμε, τα 'στρώνε καθαρισμένα έτσι...
- Πληροφορητής:* Χαψοτήγανο.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Γέμιζε το τηγάνι έτσι έτσι μέσα έχυne το πιλάφι, από πάνω το σκέπαζε. Νίκη να το κάνεις, ένα όμορφο είναι, το ρύζι του και εκείνο μοσχομυρίζει.
- Ερευνητής:* Εγώ θυμούμαι το χαψολάβασο που έκανε η θεία Μαρία, η τσουβανίνα. Εκείνη έβαζε μέσα σαρδέλα και έλεγα, όταν ήμουν μικρή, η θεία Μαρία έκανε... (Μιλάνε όλοι μαζί και δεν ακούγεται καθαρά) που λέγομε εμείς
- Είχε τα φασολάκια τα σίρπιτα τον χειμώνα τα έβραζε και ύστερα τα έκανε με κιμά.
- Ωραία σε μουχλαμά μέσα.
- Ερευνητής:* Τα φασόλια που λέγομε εμείς, αλλά μέσα σε μουχλαμά δεν τα έλανε η μάνα μου.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Οι Έλληνες δεν ήξεραν.
- Ερευνητής:* Α, για πες πώς τα έκανε; Αρμένισσα ήτανε.
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Με το κρέας, με τον κιμά, ύστερα πόσα άτομα είσαι, έβαζε από ένα αβγό μέσα. Είναι ένα φαγητό πολύ ωραίο.
- Πληροφορητής:* Και ο καθένας έπαιρνε...
- Ερευνητής:* Έπαιρνε τη μερίδα του, να μην γίνεται...
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Πολύ ωραία φαγητά κάνανε. Το χαψοτήγανο όλους όσους ρωτήσανε, δεν μπορέσανε να το κάνουνε.
- Ερευνητής:* Εκείνο θέλει φαίνεται ειδική...
- Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):* Το ρύζι δεν θα βράσει πολύ. Το ρύζι θα το βάλεις μέσα και αμέσως θα το στραγγίσεις.
- Ερευνητής:* Εκεί πώς γινόταν τα φαγητά σε φουφού, σε τζάκια;

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Εμείς είχαμε φράγκουτζα από πέτρα, από πέτρα
φουφούτζια ήτανε, τι ήτανε;
Πληροφορητής: Ποια τα φράγκουτζα; Από πέτρα,
ναι.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Εκεί ήτανε σχάρα είχε ποδαράκια και από πάνω
να κάθεται ο τεντζερές με κάρβουνα.
Πληροφορητής: Φουφού με κάρβουνα.
Ερευνητής: Φουφού, τη φουφού τη θυμάμαι, αλλά και
το τζάκι τέτοιο, ναι σαν φουφού με ξύλα.
Πληροφορητής: Τέσσερες γωνίες έχει από τη μέσα
μεριά...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Φουφού, αλλά ωραίο.
Πληροφορητής: Ωραίο.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Και είχαμε και τα τζάκια εκεί, άστραφταν τα
άσπρα τα μάρμαρα, μάρμαρα όχι πέτρα ήτανε
άσπρο, καθαρά όμορφα. Άναβαν τις φλούδες και
τα ξύλα μια φωτιά, το σπίτι όλο ζεσταίνότανε. Και
ο νεροχύτης μας πάλι πέτρα, άσπρη πέτρα θα
ήτανε. Εκεί μάρμαρα ήτανε; Μπά.
Πληροφορητής: Λατομείο εκεί αντίκρυ ήτανε.
Ερευνητής: Γιατί είχε πολλά πέτρα, θείο Στάθη, και
όλοι είχανε τα πέτρινα;
Πληροφορητής: Ναι, και τα θεμέλια των σπιτιών πέ-
τρες.
Ερευνητής: Πέτρες και όλο το σπίτι, η αυλή με πέτρες
ήτανε.
Πληροφορητής: Οι δρόμοι όλοι στρωμένοι με πέτρες.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα): Οι
δρόμοι μας ήτανε με πέτρες, όλα από δω και από
κει.
Πληροφορητής: Πήγες, τα είδες.
Ερευνητής: Πήγα με τον μπαμπά μου, είδα πολλά
πράγματα, που μου έκαναν μεγάλη εντύπωση.
Αλλά και...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα): Η
Τροχούτερε στρωμένη όλη, είδες;
Ερευνητής: Ναι η Τροχούτερε, είδα το ποτάμι...
Πληροφορητής: Το Τσαϊρι αν πήγαίνες...
Ερευνητής: Επήγαμε στο Τσαϊρι, στο Πέραν, έβγαλα
φωτογραφίες τον Άι Γιώργη. Έκλαψε ο πατέρα
μου, γιατί Άι Νικόλας δεν υπήρχε. Μου είπε θα
κλείσω τα μάτια μου και θα κρατάς εσύ το χέρι μου
και θα σε πάω στο σχολείο του παππού σου. Εγώ
του κρατούσα το χέρι και του είπα τώρα παίζουμε.
Γυρίσαμε τα πάνω κάτω, κόρη μου, είπε. Ας κρα-
τήσω το χέρι σου. Στο σχολείο κοντά σταμάτησε.
Εδώ είναι, κόρη μου, είπε. Έτσι βλέπω, του είπε,
δεν ξέρω ποιο είναι. συγκινητικές στιγμές. Το Τα-
κούρ παζάρ είναι, όπως ήτανε.
Πληροφορητής: Τα κούτσουρα έτσι...
Ερευνητής: Τα ξύλα εκείνα όπως ήτανε.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Εμείς εκεί κοντά ήμασταν.
Ερευνητής: Ε ναι, το Τσαϊρι.

Πληροφορητής: Αποδώ μεριά είναι..
Ερευνητής: Στον Άι Γιώργη πού ήσουναι;
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Εμείς στον Άι Νικόλα ήμασταν...
Ερευνητής: Ναι.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Μόλις τελειώνει η αγορά, από μας αρχινάει η
αγορά, ήμασταν στον κεντρικό δρόμο, έτσι κε-
ντρικός δρόμος και έτσι κεντρικός δρόμος, γω-
νιακό.
Ερευνητής: Εκείνο που είδα, το σπίτι που σώζονται
πολλά, ήταν του Οφλού. Τη γιαγιάς μου του πα-
τέρα. Η μάνα μου εκεί μέσα μεγάλωσε. Εκείνο το
σπίτι ίσως το άφησαν ήτανε και βγάλαμε και...
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Του Οφλού του Αναστάση;
Ερευνητής: Του Οφλού του Γιώργη, του Αναστάση
του αδελφού. Η γιαγιά μου εκεί μέσα μεγάλωσε,
έμεινε ατόφιο και βγάλαμε και φωτογραφίες. Και
ήτανε ένας Τούρκος γέρος και τον ρώτησε ο πα-
τέρας μου πώς διατηρήθηκε αυτό έτσι. Και του
είπε ακόμη εδώ μέσα μεγάλωσε ένα κοριτσάκι και
είχε ένα κουδούνι χεράκι. Ο γέρος είπε αυτό το
σπίτι δεν χάλασε καθόλου, τα παιδιά μου έφυγαν
και εγώ δεν έβαλα τίποτα επάνω. Και μου λέει η
μάνα μου, Νίκη, εκείνο το χεράκι κουδούνι ήταν,
πήγαινα μικρό κοριτσάκι και το χτυπούσα.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Και το δικό μας το σπίτι εκεί ήτανε τόσον καιρό,
ο κουνιάδος μου πήγε και το έβγαλε φωτογραφία.
Αλλά μετά τελευταία είπανε το χαλάσανε και χτί-
σανε...
Ερευνητής: Πολυκατοικία.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Γωνιακό ήτανε.
Ερευνητής: Γωνιακό.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Είχε μεγάλο οικόπεδο.
Ερευνητής: Ναι. Ήταν μαζί μας και ο Ερμείδης ο
Γιώργος, αυτός ο αξιωματικός και αυτός έβγαλε
εκεί το σπίτι φωτογραφία.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Πέθανε.
Πληροφορητής: Σώπα.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Έτσι μου είπανε.
Ερευνητής: Ναι, εκείνος έβγαλε, έφαχνε το σπίτι
Χτενά και δίπλα στου Χτενά παραδίπλα ήτανε το
δικό τους. Του είπε ο πατέρας μου, έλα να σου το
δείξω.
Πληροφορητής: Το δικό μας παραπέρα.
Ερευνητής: Του είπε ο πατέρας μου, έλα να σου το
δείξω. Ο πατέρας μου έκανε τον ξεναγό και όλοι
έβγαζαν φωτογραφίες. Αυτό είναι εκείνο το σπίτι.
Κοντά στο ποτάμι ήτανε το σπίτι του Κουλαξίζη
και του Μάβιλη. Εκεί βγάλαμε πολλές φωτογρα-
φίες. Στο πηγάδι του Μανουσάκη, εκεί βγάλαμε
πολλές φωτογραφίες.

Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
Από κει παίρναμε νερό.
Ερευνητής: Νερό και μάλωναν με τα παιδιά, είπε με ο
πατέρα μου.
Πληροφορητής: Μπαχτσές εκεί, τι μπαχτσές.
Άλλος πληροφορητής (η γυναίκα του η Παναΐλα):
(Μιλάνε όλοι μαζί και ακούγεται καθαρά). Του

Μανουσάκη το πηγάδι ήτανε πιο κοντά μας. Κά-
μποσα τετράγωνα πηγαίναμε και φέρναμε.
Πληροφορητής: Το σπίτι του Κίκα το είδατε;
Ερευνητής: Αυτά τα έλεγε ο πατέρας μου και κοντά
σε κάθε σπίτι έκλαιγε κιόλας. Είχαμε και τη νονά
την Ωραία μαζί και εκείνη έκλαιγε...
Τελειώνει η αφήγηση εδώ πολύ απότομα.

Μαρτυρία 4η
Πληροφορητής: Ζαρωτιάδης Παναγιώτης
(Χατζηπάνος Παναγιώτης)

Ερευνητής: Ο σύλλογός εμουν, πρώτον θέλομεν, θείο Χατζή να λέγομ' ατα 'ς σα ποντιακά. Ο σύλλογος εμουν ευτάει έναν προσπάθειαν και μαζεύ' μνήμες. Θέλω να λέγομ' ατα 'ς σα ποντιακά. Θέλω ατώρα να λες με πώς λένε σε και πού εγεννέθες μίαν.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στην Ορντού.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Το 1912

Ερευνητής: Και λένε σε; Τ' όνομά σ', γιατί απολέσκειται 'ς την ιστορίαν.

Πληροφορητής: Το όνομά μ' είναι Παναγιώτης Χατζηπάνος, γιατί ο πάππος μου πήγε 'ς σο Χατζηλούχ', και τότε, όταν πήγαινε ένας από την οικογένεια στο Χατζηλούχ, τότε όλοι πηγαίναμε με τη σειρά χατζήδες: Χατζησάβας, Χατζηγιώργης, Χατζηπαναγής κλπ. Και αυτό το παρατσούκλι μου έμεινε από του παππού μου το αυτό, που πήγε στο Χατζηλίκι και ήρθε. Τότε για να πας 'ς σο Χατζηλίκι δεν ήτανε αερόπλανα, πήγαινε απ' τα βουνά. Κάνανε 4, 5, 6 μήνας απ' τα βουνά να πάνε και να 'ρθούνε με τα γαιδούρα.

Ερευνητής: Α με τα γαιδούρα επένανε. Χατζηλούχ' λένε τους Αγίους τόπους.

Πληροφορητής: Και η τροφή τους ήτανε ένα μαντηλάκι τυρί, ψωμί και κρεμμυδάκι και στο δρόμο πηγαίνανε, κοιμόντουσαν στα βουνά, στα ράχια, στις χαράδρες και έτσι φτάνανε στα Ιεροσόλυμα. Και όταν ερχόντουσαν, ερχόντουσαν σαν θριαμβευτές, θρίαμβο, πώς πήγε στο Χατζηλούχ'.

Ερευνητής: Τόσο δεμένος ο Πόντος με την Ορθοδοξία.

Πληροφορητής: Τώρα πας σε ένα λεπτό και 'ς σα δύο λεπτά γυρίζεις, τότε δεν ήταν, ήταν αλ-

λιώτικα. Τέλος πάντων έτσι είναι το παρατσούκλι. Ο πατέρας μου ο πραγματικός πέθανε το 1913, όταν γεννήθηκα εγώ. Μικρό, βρέφος ήμουνα εγώ, ο πιο τελευταίος ήμουνα εγώ.

Ερευνητής: Ποντιακά θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Ο μεγάλος μου αδελφός ήτανε ο Σάββας, ο Χατζησάββας, ο οποίος, όταν ήρθανε τα βαπόρα τα ρωσικά 'ς την Ορντού, (πετάγεται από το ένα θέμα σε άλλο). Είπαμε θα λέγομε πώς λέγομαι. Λέγομαι πραγματικός Παπαδόπουλος, αδά η μάνα μ' έκανε ένα σφάλμαν 'ς την Ρωσίαν που παντρεύτηκε και επήρε με ατός ο δεύτερον απάν' ατ' (εννοεί πως του έδωσε το όνομά του ο δεύτερος σύζυγος της μάνας του).

Ερευνητής: Αα και λένε σε Ζαρωτιάδη.

Πληροφορητής: Και πήγα εγώ 'ς σο σχολείον, έφερα τον δάσκαλον και τον κήρυκα τον δικό μας τον ψάλτη, ο καλύτερος ψάλτης στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν ατον; Θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ε... ε, μου διέφυγε πολλά χρόνια επέρασαν.

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Και πήγαμε 'ς την αστυνομίαν να διαβεβαιώσουν ότι λέγομαι Παναγιώτης Παπαδόπουλος, αλλά αδύνατον, δεν μπορούν, έτσι παρέμεινα. Ήρθα στην Ελλάδα. Πήγα στο υπουργείο, να πάρω πάλι, θα περάσουν χρόνια πολλά για να γίνει αυτό, ως κατάσκοπος αυτό δεν γινότανε. Αλλά δεν έγινε. Δεν έχω παράπονο, από τη μάνα μου έχω παράπονο, αλλά αγράμματη, τι να ξέρει. Και της έλεγα, γιατί με έγγραψε πάνω στο διαβατήριό του έχω παιδί και έτσι με αναγνώρισε σαν παιδί του και μεγάλωσα μαζί του.

Ερευνητής: Ό,τι έπαθε και ο πατέρας μου δηλαδή, Καρυπίδης έτονε και έγγραφαν ατον Τσαγαλίδη.

* Ο πληροφορητής Ζαρωτιάδης Παναγιώτης ή Χατζηπάνος κατάγεται από την Ορντού (Κοτύωρα). Σε μικρή ηλικία κατέφυγε με την οικογένειά του στο Σοχούμ. Εγκαταστάθηκε στην Κατερίνη λίγα χρόνια μετά την ανταλλαγή.

Στη διάρκεια του Α' παγκοσμίου πολέμου οι κάτοικοι της Ορντούς πέρασαν πολλές περιπέτειες. Στις 17 Αυγούστου του 1917 ο ρωσικός στόλος βομβαρδίζει την πόλη και επιδίδεται σε λεηλασίες. Τότε πολλοί Πόντιοι, ανάμεσά τους και η οικογένεια του πληροφορητή Ζαρωτιάδη, επιβιβάζονται στα ρωσικά πλοία και καταφεύγουν στην Τραπεζούντα. Με την υποχώρηση των Ρώσων, οι Ορτουλήδες αυτοί επιβιβάζονται πάλι στα ρωσικά πλοία και καταφεύγουν στα ρωσικά παράλια. Η οικογένεια του πληροφορητή εγκαθίσταται στο Σοχούμ, όπου ήταν ήδη εγκατεστημένοι από παλιά πολλοί συμπατριώτες τους.

Το 1905 ιδρύεται η πρώτη ελληνική κοινότητα και το 1909 το πρώτο ελληνικό σχολείο. (σ' αυτό φοίτησε ο πληροφορητής). Το 1915 ανεγείρεται και η εκκλησία. Εκεί έδρασε πολιτικά και ο Γιάννης Πασαλίδης (στον οποίο αναφέρεται ο πληροφορητής ως σωτήρα τους). Από το 1927 μέχρι το 1938 λειτουργούσε ελληνικό ερασιτεχνικό θέατρο (στο οποίο συμμετείχε και ο πληροφορητής). Το 1938 έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία, θέατρα και η εφημερίδα «Κόκκινος Καπνός» έκλεισε τον Μάρτιο του 1939. Μετά τον θάνατο του Στάλιν, από το 1956 αρκετοί Πόντιοι επέστρεψαν στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Όλη η ιστορία μου ήτανε πώς φτάσαμε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Το '17 πώς το θυμάσαι;

Πληροφορητής: Το '17 ήμουν πιτσιρικάς και θυμάμαι όταν ήρθαν οι Ρώσοι...

Ερευνητής: Ποντιακά είπαμε.

Πληροφορητής: Ο στόλος ο ρωσικός, τα βαπόρα τα ρωσικά, και βομβάρδιζαν την Ορντού. Οι Τούρκοι όλοι έφυγαν, κανείς 'κ' επέμ'νεν απέσ' 'ς την πόλην. Οι δικοί μας όλοι ερρούξαν με τους ναύτες τους Τούρκους, με τους ματρώζους ας λέγω σε, με το ναυτικόν, 'ς την πόλην μέσα και εκάνανε γιαγμάν 'ς σα μαγαζία αδά κι ακεί. Και εκείνη την ώρα έφυεν και ο αδελφόν μ' ο μεγάλον, ο Σάββας. Και η μάνα μ' επιμένεν ατον πότε να γυρίζ' να πάμε 'ς σα βαπόρα, να μπούμε στα πλοία και να φύγουμε. Τέλος πάντων γύρισε από τη γιαγμάν, που έγινε 'ς την αγοράν. Και από εκεί πήρε η μάνα μ' έναν ποχτσάν ασ' σ' ολόκληρον οσπίτ' που είχαμε, έναν ποχτσάν. Έβαλε απέσ' κάτι ρούχα, κάτι ψευτοπράματα και πήγαμε στο πλοίον. Τα πλοία πλέον δεν έπαιρνανέ. Με τα καϊκια ποι παίρνανε φεύγανε και κανείς δεν μας κοίταζε. Ένας πάνω από το πλοίο περίμενε την οικογένειά του, αλλά δεν ξέρω πώς τον λένε και μόλις είδε τρει νομάτ' είναι 'ς την σκάλαν απάν', ελογαρίασεν, αβούτοι είναι. Επλήρωσεν τους ναύτας τους Ρώσους, τους ματρώζους, χρυσόν και επήρε την βάρκαν και ήρθε και τι βλέπει; Αντί την οικογένειά του βλέπει εμάς και από πάνω ψιχάλιζε, έβρεχε. Ντράπηκε, αφού πλήρωσε και πλήρωσε, έβαλλε μας απέσ'. Ερρούξεν και ο αδελφó μ' απέσ' 'ς την θάλασσαν. Επήγαμε απάν' 'ς σο παπόρ', έλλαξέν ατον η μάνα μ'. Ε, από κει ξεκινήσαμε, ήταν πολλά παπόρα. Περίπου 3.500 χιλιάδες οικογένειες πήραν τα ρωσικά τα πλοία. Έδωσε εντολή τότε ο Δεσπότ'ς τη Τραπεζούντας. Παρακάλεσε τον ναύαρχον του στόλου, όσον επορεί να πάρει τους χριστιανούς, τους Ποντίους, εμάς. Και από την πόλη μας τριάμιση με τέσσερα χιλιάδες πρόσφυγες έμπαισάμεν απάν' 'ς σα πλοία, 'ς σα βαπόρα. Και έτσι, όπως τα χαψία, ο εις απάν' 'ς σον άλλον, αραέτ'ς έφτασάμεν 'ς την Τραπεζούνταν, πεινασμέν', διψασμέν'. Όταν έφτασάμεν 'ς την Τραπεζούνταν οι Πλατανείτ', ξέρεις η Τραπεζούντα είν' στο βάθος, όπως 'ς την παραλίαν η Κατερίνη, με τα καϊκια εγόμωσαν ζεστά ψωμιά και εσύρνανε απάν' 'ς σα βαπόρα.

Ερευνητής: Θυμάσαι σαν σήμερα δηλαδή.

Πληροφορητής: Θυμούμ' ατο, ήμουν τεσεράμισι χρονών. Και εμείς 'κ' επόρ'ναμε να πάμε παίρομε το ψωμίν το εσύρνανεν. Ένας διπλανός εκεί έφερεν έναν ψωμίν, εδέκεν τα παιδιά του και από έναν κομμάτ' ετσάκωσεν κι εδέκεν κι εμάς κι έφαγάμεν ψωμόπον. Τέλος πάντων έβγαλάν εμας έξω και πήραμεν τον δρόμον για την Τραπεζούνταν. Μέχρι την Τραπεζούνταν πεζοπορία, αλλά αριστερά δεξιά οι Τραπεζούντιοι βγάλαν τραπέζια έξω και μας ταΐζανε όλα τα καλά. Μέχρι την Τραπεζούντα ό,τι θέλαμε τρώγαμε, ό,τι θέλαμε πίναμε. Πήγαμε εκεί. Μας βάλαν 'ς σον Άι-Βασίλη μέσα, σε ένα οίκημα μεγάλο, εκκλησία ήτανε, ξενοδοχείο ήτανε Άι-Βασίλης ήτανε, πάντως εκκλησία ήτανε. Μας βάλλανε εμάς εκεί, άλλους αλλού, πάντως εμείς έπεσάμεν εκεί μέσα. Και επήρανε καζάνα, ολόκληρα καζάνα, κάσα έλεγαν ατα, πιλάφα, πληγούρ' ας λέγω σε, κορκότα, απ' αυτά και μ' εκείνα τρώγαμε, ζούσαμε. Η μάνα μ' επή'εν 'ς σοι στρατώνες τη ρωσικές καθάριζε κρεμμύδα, σκόρδα και τα λοιπά κι απ' εκεί πα κάτ' εφέρ'νεν κι αέτ'ς πα εζηνάμεν. Θυμούμαι καλά, εβγήκα έξω και χάθηκα.

Ερευνητής: 'Σ την Τραπεζούνταν;

Πληροφορητής: 'Σ την Τραπεζούνταν, βγήκα έξω και χάθηκα έπεσα σε στρατώνες των Ρώσων μέσα και έκλαιγα και επήρε με ασ' σο χερ' ένας Ρώσος και πρώτη φορά είδα απάν' 'ς σον ουρανόν αερόπλανον, πρώτη φορά 'ς ζωή μ' είδα αερόπλανο 'ς την Τραπεζούνταν απάν' σοι στρατώνες. Επήρε μεν ασ' το χέρ', έβγαλε μεν έξ' και εδείξεν με πού θα πάω. Και επήγα ίσα ίσα, εκεί έτανε λούστρατσηδες, επογιάτιζαν τα παπούτσα. Εθυμέθα, αδακά έν' και από κει πολλά μακρά 'κ' έτονε καμμιά δακοσαριά βήματα. Επήγα, εξέβα 'ς σ' οσπίτ' κι άλλο 'κ' έβγαισα έξ' χωρίς τη μάνα μ'. Εκάτσαμε τριάντα-σεράντα ημέρες 'ς την Τραπεζούνταν. Πάλι οπισθοχωρά ο ρωσικός στρατός. Μας βάλλανε πάλι στο πλοίο και φτάσαμε στο Βατούμ, με τα σύνορα τη Ρωσίας, Τουρκίας - Ρωσίας. Εκεί έβαλάν μας 'ς σα λουτρά απέσ' και θυμούμαι άσκεμα εμύριζαν τα λουτρά, σαπουνάδες και αυτά. Και η μάνα μ', άνοιξη έτον, οξουκά έβγαινάμεν, οξουκά έβγαινάμε και εκοιμούμ'νες, απέσ' να κοιμούμες 'κ' επόρ'ναμεν. Εκεί πα εκάτσαμε εφτά οχτώ ημέρες. Έπειτα από κει έφεραν μας 'ς σο Σοχούμ με τα πλοία πάλι οι Ρώσοι. Δηλαδή αποπίσ' ατουν, έφευαν εκείν', επάιρναν κι εμάς. Επαίρναν μας, εμείς που, παράδες 'κ' είχαμεν, τίποτα 'κ' είχαμεν, 'ς σα πλοία

τα δικά τους μέσα μας βάζανε.
 'Σ σο Σοχούμ όταν έφτασάμε, έπεσε η μεγάλη ασθένεια, η σπάγκα, η χολέρα
Ερευνητής: Σπάγκα λέγεται ρωσικά η χολέρα.
Πληροφορητής: Χολέρα και σπάγκατα είναι διαφορετικά.
Ερευνητής: Α... α, διαφορετικά.
Πληροφορητής: Διαφορετικά, δύο ασθένειες. Οι τρεις πα έμ'νες 'ς σο κρεβάτ' κατάκοιτοι, άρρωστοι. Ας' εμάς ανάμεσα, 'ς ση μάνα μ', κι εμέν και τον αδελφό μ', επήραν τον αδελφό μ' και επήραν ατον κι επήγαν. Εκείνος είχεν περισσότερον ασθένειαν. Πού έθαψάν τον, πώς επέθανεν, πού επέθανεν χαπάρ' 'κ' είχαμεν. Μόνον εξέρομεν ότι άνοιγαν μεγάλους λάκκους και με τον ασβέστην, το κιράτζιν, έκαιγάν ατ'ς κι εσύρ'ναν ατ'ς απέσ' 'ς σα λάκκους εκεί για να προλάβουν να μη διαδοθεί η ασθένεια.
 Κι εμείς σιγά σιγά εσκώθαμεν απ' εκεί κι αυτός ο Πασαλίδης της ΕΔΑ που ήτανε, ο μακαρίτης ο Γιάννης, αυτός ήταν τότε ο πρώτος σωτήρας για εμάς.
Ερευνητής: Α για τους πρόσφυγες.
Πληροφορητής: Αυτός και ο γαμπρός του ο Σφυράκης, οι οποίοι θυσιάστηκαν για τους πρόσφυγες. και μας εξέταζαν και πίσω στην συνταγή, για τα φάρμακα ας λέγω σε, έγγραφαν ότι είναι δικά τους, πήγαιναν και τα πλήρωναν αυτοί.
Ερευνητής: Α τόση ανθρωπιά.
Πληροφορητής: Ατόσον βαθμό, ο ελληνισμός, οι Έλληνες 'ς σο εξωτερικόν είναι πολύ πατριώτες.
Ερευνητής: Χαρά 'ς την ψην ατουν.
Πληροφορητής: Κάνανε εράνους, μας ταΐζανε, μας κάνανε. Δεν πεινάσαμε κοντά στους άλλους, ήτανε πιο αλλιώτικοι.
Ερευνητής: Πιο ανθρωπινοί.
Πληροφορητής: Πιο ανθρωπινοί. Από κει τέλος πάντων σηκωθήκαμε. Η μάνα μου ξενοδούλευε. Εγώ άρχισα και πάγω στο σχολείον. Όταν πήγα στο σχολείον, πήγα με τα ναλία τη μάνας - ι- μ'. Τα ναλία, θυμάσαι;
Ερευνητής: Τα ψηλά εκείνα...
Πληροφορητής: Τα ψηλά εκείνα και με το σαλόπον ατ'ς 'α πάγω 'α γράφουμε 'ς σο σχολείον.
Ερευνητής: Καλά, θείο, γιατί, 'κ' είχες παπούτσα;
Πληροφορητής: 'Κ' είχα, 'κ' είχα. Αλλά, όταν έμπαισα απέσ', διάλειμμαν έτον. Τα μωρά μόλις είδαν εμεν εκεί 'ς σο διάλειμμαν τα πλουσιόπαιδα, ετσαβίρεψάν εμεν γύρω γύρω

και εγώ απέσ' 'ς ση μέσ', το κιφάλι μ' αφκά κουκουλωμένον με το σάλ' απάν'. Φτου φτου κορίτ'ς. Έφτυζάν εμεν και λαλίαν 'κ' εποίνα 'ς σ' έναν γωνίαν κεκά.
Ερευνητής: Αστά, επληγώθες ατόσον πολλά που οσήμερον πα θυμάς' α'.
Πληροφορητής: Πληγώθηκα και ακόμαν τα φτυσίματά τους τα νιώθω στο πρόσωπό μου. Και ήρθεν ο Μουρχαλίδης ο δάσκαλον, εντώκεν, ετσάρτεψεν ατ'ς ατείντς όλτς, επήρε μεν ασ' σο χέρ' και επήεν απέσ' έγγραφέν με. Και εγώ για να μη φτύ'νε κι άλλη φορά, με λάμπα, θυμάσαι με το φυτίλ', και εκάπνιζεν και με τ' εκείνο έμαθα το άλφα, βήτα μέχρι το ωμέγα. Μήπως 'κ' 'ξέρω το μάθημαν να λέγω 'ς σον δάσκαλον και πάλι φτύ'νε με. Γιατί πολλά επήρε με αυτό.
Ερευνητής: Έσ'νε φιλότιμος, γιατί έφτυζαν σεν.
Πληροφορητής: Τα παιδιά που με φτύσανε και τα λοιπά, μήπως πάθω πάλι τα ίδια διάβαζα, διάβαζα, διάβαζα και ένουμ'νε καλός μαθητής. Και ο Τερζάνον ο δάσκαλον, αν θυμάσαι, Ορτουλούς έτονε.
Ερευνητής: Ο Χάμπον.
Πληροφορητής: Ο Τερζάνον ο Χάμπον, έλεεν, ατό το παιδί ελέπετ' ατο, φτωχόν, ορφανόν, αλλά καθαρόν έν'. Τα εμπάλα μη τερείτε, καθαριότητα. Η μάνα μ' έπλυνεν με και έλεεν πάντα. Και ο Τερζάνον ο δάσκαλον είχεν έναν παιδίν.
Ερευνητής: Εστά, ο Τερζάνον έφυεν το '17 ασ' την Ορτού και επήεν 'ς σο Σοχούμ;
Πληροφορητής: 'Κ' εξέρω το '17 μαζί μας ήρθεν είτε νωρίτερα, αυτό δεν μπορώ να στο πω, δεν τον ρώτησα καμιά φορά. Αλλά ήτανε ένας τρομερός δάσκαλος και είχεν έναν παιδίν. Και τα σερανταπέντε χρόνα η διδασκαλία του που έκανε τότε, τα εόρτασαν τότε στο θέατρο μέσα. Τον έκαναν μία τιμή, υπουργοί, όλοι ήρθανε εκεί και τον έκαναν τέτοια τιμή που πρώτη φορά. Και 'ς σα εξηνταπέντε χρόνια τ' απάν' εποίκεν δίδυμα παιδιά.
Ερευνητής: Α... α... α...
Πληροφορητής: Έναν παιδίν εποίκεν και εσταμάτσεν και στα εξηνταπέντε χρόνια ευτάει δίδυμα παιδιά. Ήτανε γεγονός μεγάλο, ο Τερζάνον ο δάσκαλον. Τέλος πάντων.
Ερευνητής: Ηύρα τη φωτογραφίαν ατ', θείο Χατζή, είχεν ατο η Ουσταμπασίδου, η θεία Παναίλα, πώς έσ' 'ς σο σχολείον, τη Καρυπίδειον σχολή, τη πάππος -ι-μ' το σχολείον, 'ς σον Άι-Νικόλαν, μαζί και ο Θύμιον ο Καρύπ'ς, εγνώρτσεν τον νιαυτόν ατ' με τ' ατείντς.

Πληροφορητής: Ο Τερζάνον ήταν δάσκαλος, αλλά είχαμε και δασκάλους Τραπεζούντιους, Χωλίδης, Καρτασιδής, Χαραλαμπίδης, Τερουκίδης. Αυτοί όλοι ήτανε από το «Φροντιστήριο Τραπεζούντας», ήτανε μεγάλοι δάσκαλοι. Τέλος σιγά σιγά σηκωθήκαμε...

Ερευνητής: Πόσα ώρες εποίνετε μάθημαν;

Πληροφορητής: μάθημαν αναλόγως τη τάξης. Στην πρώτη τάξη λιγότερα, στη Δευτέρα περισσότερα, μέχρι την Τετάρτη επήγα, έπειτα αναγκαστικώς...

Ερευνητής: Μαθήματα ελληνική ιστορία ξάι εποίνετε;

Πληροφορητής: Ελληνικά πα εποίναμε και ρωσικά πα, ήτανε ανάμεικτο το σχολείο.

Ερευνητής: Τα πιο πολλά ώρας ελληνικά;

Πληροφορητής: Ελληνικά.

Ερευνητής: Και 'ς σ' οσπίτ' πώς; Εμίλανε τα ποντιακά;

Πληροφορητής: Ποντιακά με τη μάνα μ'. Με παρέα με παιδιά ποντιακά. Σιγά σιγά σηκωθήκαμε. Μέχρι Τετάρτη τάξη πήγα 'ς σο σχολείον, καλός μαθητής ήμουνα πρόεδρος της τάξεως. Είχαμε μία βιβλιοθήκη θυμούμαι...

Ερευνητής: 'ς σο ποίον σχολείον επή'ες; Πώς έλεγαν ατο;

Πληροφορητής: 'ς σο πρώτον σχολείον τη Σοχούμ 'ς την εκκλησίαν δίπλα μαζί με την εκκλησία έτονε και το σχολείον.

Ερευνητής: Ποίο εκκλησία έτονε;

Πληροφορητής: Τώρα την εκκλησία...

Ερευνητής: Ποίος άγιος έτον 'κί θυμάσαι;

Πληροφορητής: όχι.

Ερευνητής: Λίγο ατσ' για να θυμάσαι να περιγράφ'ς μας το Σοχούμ. Έτον πόλη παραθαλάσσιο και είχεν χωριστά συνοικίαν ελληνικόν, αρμενίστικον και είχεν άλλους;

Πληροφορητής: Είχεν.

Ερευνητής: Πέει μας ατά ολίγον.

Πληροφορητής: το Σοχούμ ήταν μία παροικία ελληνική που κατοικούσαν 60% Έλληνες και 10% Αρμενίοι, 7-8% Γεωργιανοί, του Στάλιν οι πατριώτες, οι Μιγγρέλοι ήτανε 5-10% και οι Ρώσοι ελάχιστοι. Αλλά όλο το εμπόριο, τα θέατρα, και τα σινεμά, όλα ήτανε ελληνικά. Μύριζε Ελλάδα το Σοχούμ. Και ήτανε παραθαλάσσια και δεύτερη πόλη δεν υπάρχει σαν αυτήν. Στη Ρωσία είναι το Λένινγκραντ και έπειτα έρχεται το Σοχούμ από τη φύση των βουνών, τα δέντρα και η θάλασσα.

Ερευνητής: Μ... μ... μ όλα μαζί τα στοιχεία.

Πληροφορητής: Όλα τα στοιχεία τα είχε, όλα τα καλά. Και ερχότανε η λυρική σκηνή εκεί το

χρόνο τέσσερα φορές ερχότανε και καθότανε, κάθε τρία μήνας είχαμε το καλύτερο θέατρο.

Ερευνητής: Δηλαδή 'ς σ' όλον τη σοβιετική το καλύτερο θέατρο έτον 'ς σο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Όχι, 'ς την Μαύρην θάλασσαν, δεύτερον ήταν τη Σοχουμί' και πρώτον ήταν της Οδησσός.

Ερευνητής: Πρώτο της Οδησσού κι ύστερα τη Σοχουμί'?

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω ολίγον το θέατρο πώς θυμάσαι οσήμερον, θείο Χατζή;

Πληροφορητής: Είχεν χωρητικότητα μέχρι τέσσερα χιλιάδες χωρούσανε μέσα άτομα κάτω, τα θεωρεία πάνω μεγάλα θεωρεία για τα μικρά εισιτήρια, τα φτηνά. Και θυμούμαι μία παράστασιν δινότανε μία εβδομάδα και μόνον οι πρωταγωνισταί αλλάζανε. Εμείς το χρόνο δίναμε «Τη τρίχας το γεφύρ'» είκοσι φορές, ίσως και τριάντα. «Οι πρόσφυγες 'ς την Ελλάδα» τα ίδια. Όταν το θέατρο 'κ' είχεν παράδες να πληρών' τους εργάτας, εκούιζεν τ' εμέτερον το δάσκαλον τον Κανονίδην τον Θεόδωρον, τον λεγόμενο Απόλλωνα. Αυτός είχεν, τι να σε πω, εκπαίδευση κάτω, πολύ χαμηλή, τι να σε πω, αλλά ήτανε τετραπέρατος και γεννημένος γι' αυτό. Να ευτάξει θέατρα, τραγούδα. Και σήμερα που τραγουδούνται εδώ στην Ελλάδα αυτά και όλα οφείλονται σε αυτό το πρόσωπο. Ήταν μεγάλη ευφυΐα.

Ερευνητής: Λες ανέβαζέτε εσείς έργον, δηλαδή εσείς έστουνε ερασιτεχνικός θίασος;

Πληροφορητής: Επαγγελματικός θίασος.

Ερευνητής: Εσύ από πόσον χρονών εκατάλαβες έεις ότι απέσ' - ι- σ' ταλέντον θεατρικόν;

Πληροφορητής: Από δεκατρία χρονών μπήκα στο θίασο.

Ερευνητής: Πώς εκατάλαβαν α' ότι...

Πληροφορητής: 'ς σο σχολείον εποίναμεν παραστάσεις, αυτόνε τον είχαμε δάσκαλον της ωδικής.

Ερευνητής: Τον Απόλωνα τον Κανονίδην, ντό έπαιζεν; Βιολί;

Πληροφορητής: Βιολί έπαιζεν και τραγουδούσαμε, το πρώτον τραγούδιν που μας δίδαξεν ήταν η «λύρα του Γέρο-Νικόλα».

Ερευνητής: Για πέει μα ολίγον.

Πληροφορητής: Εξέχασα πολλά... «κρατώντας απ' το χέρι το παιδί του... κρατώντας απ' το χέρι το παιδί του, τη λύρα του Γέρο-Νικόλα»... (Δυσκολεύεται να θυμηθεί)

Ερευνητής: Τέλος πάντων και κατάλαβε ατός ότι εσύ έεις ταλέντον;

Πληροφορητής: Ναι, γιατί τον είχαμε διοργανωτή.

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: Και ύστερα όταν δημιουργήθηκε θίασος στο κρατικό θέατρο Σοχούμ τον καλέσανε να κάνει το αυτό... (δυσκολεύεται να θυμηθεί).

Πληροφορητής: Ποιο;

Πληροφορητής: Το θίασο, τον ελληνικό.

Ερευνητής: Α... α.

Πληροφορητής: Ήτανε Γεωργιανοί, ήτανε Ρώσοι, ήτανε Απχαζάριοι, ήτανε Μιγγρέλοι, ήτανε και Ελληνικό και την πρώτη θέση στο Σοχούμ είχαμε εμείς.

Όταν δεν είχαν λεφτά να πλερών' τους εργάτας ο διευθυντής, εκούζ'νεν τον δάσκαλον τον Κανονίδην και έλεεν ατον να βάλεις «Τη τρίχας το γεφύρ'», να βάλεις «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα». Κάθαν ημέραν να έπαιζάμεν, γεμάτον έτονε το θέατρο.

Ερευνητής: Τέσσερα χιλιάδες θέσεις.

Πληροφορητής: Τέσσερα χιλιάδες θέσεις και οχτώ η ώρα εισιτηρίον δεν υπήρχεν.

Ερευνητής: Τόσο πολύ.

Πληροφορητής: Τόσο πολύ. Ερχότανε Αρμενέοι μέσα, Ρώσοι... είχαμε όλη την παράδοση την ελληνική. Τα ήθη και εθίματά μας εκεί, το τραγούδι, τον χορό, τη μουσική, όλα, όλα.

Ερευνητής: Μ... μ...

Πληροφορητής: Αυτοί όλοι οι άνθρωποι ήτανε εγγράμματοι και ήξεραν να τιμάνε τους άλλους. Μα Έλληνας ήτανε μα Αρμένιος, μα αυτός είναι αρκεί να αποδώσει το έργο που ανέλαβε.

Ερευνητής: Ναι, άμα το έργον «Τη Τρίχας το γεφύρ'» ποίος έγραψεν α';

Πληροφορητής: «Τη Τρίχας το γεφύρ'» είναι βγαλμμένον από τον Φωτιάδη.

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: Απ' το Καρς είναι αυτός.

Ερευνητής: Α α Καρσλής.

Πληροφορητής: Αυτός ήτανε αριστερός και έγραψεν «Τη Τρίχας το γεφύρ'», «Τον Λαζάραγα» και η αστυνομία τον καταδίωξεν και η αδελφή του για να μην πιάσουν τα έργα του...

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: τα πέταξεν μέσα στην σόπα, όχι αυτός τα πέταξε, και η αδελφή ν ατ' επήεν έβαλεν το χέρ'ν ατ'σ απέσ' 'ς ση σόπαν και επήρεν «Τη Τρίχας το γεφύρ'» και «Τον Λαζάραγα», σωθήκανε αυτά τα δύο έργα του Φωτιάδη. Απ' το Καρς ήτανε αυτός.

Ερευνητής: Ποια εποχή 'ίνεται από;

Πληροφορητής: αυτό 'ίνεται στην εποχή τότε του... (δείχνει να μη θυμάται).

Ερευνητής: 1910, 1920 ή πιο νωρίς;

Πληροφορητής: Μάλλον 1910 αυτού μέσα εγώ πήγα στο Σοχούμ '19, '20, αυτού μέσα θα ήτανε.

Ερευνητής: Και εκείνος έτον 'ς σο Σοχούμ ο Φωτιάδης...

Πληροφορητής: Ο Φωτιάδης ήτανε στο Καρς, στο Καρς τότε και πήρε αυτά τα δύο έργα και σωθήκανε. Όταν το πήρε αυτό ο δάσκαλός μου ο Κανονίδης «Τη Τρίχας το γεφύρ'», ήταν δίπρακτο. Έλεεν μόνον την έννοια και αυτός το φάρδυνε, το έκανε, το έκανε οπερέτα.

Ερευνητής: Μ... μ... μ...

Πληροφορητής: Έβαλε τραγούδα μέσα, έβαλε το ένα, έβαλε το άλλο, το έκανε μία διασκευή και το έκανε μία οπερέτα άφταστη.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα λένε πολλοί άνθρωποι που ασχολούνται με το θέατρο, ότι έν' μοναδικό.

Πληροφορητής: Πάρα πολύ, πάρα πολύ και που λες...

Ερευνητής: Ναι, για πέξει...

Πληροφορητής: Και που λες με αυτό το θέατρο στεκόταν στα πόδια. Δεν είχε να πληρώσει λεφτά στους υπαλλήλους και πάντοτε όσον είχε έλλειμμα και δεν του έφταναν λεφτά, φώναζε τον δικό μου τον δάσκαλο και έβαζε από αυτά τα... (εννοεί έργα).

Ερευνητής: Θείο Χατζή, από λες α' πολλά, εποίκε σε εντύπωση κι εμέν ευτάει με εντύπωση. Όλ' ασ' σον Ελληνισμόν παίρ'νε, όλος ο κόσμος ασ' σα ελληνικά τα έργα τροφοδοτείται και ζει.

Πληροφορητής: Τότε 'ς σο Σοχούμ αυτό γινότανε, αυτό εγώ το έζησα από κοντά, με ανοιχτά τα μάτια το είδα, με τα μυαλά που έχω το έζησα. Και διαπίστωσα ότι πράγματι ότι εμείς είμαστε ένα στοιχείο, το ποντιακό στοιχείο, όπου και αν βρίσκεται πάντοτε έχει απόδοση μεγαλύτερη απ' τους άλλους.

Οι Αρμενέοι είχανε το «Ναμούσ'»...

Ερευνητής: Ναι...

Πληροφορητής: «Ναμούσ'» θα πει τιμή, το οποίο άξιζε και αυτό το έργο, αλλά ήταν τραγωδία μεγάλη.

Ερευνητής: Σαν «Τη Τρίχας το γεφύρ'» 'κ' έτονε...

Πληροφορητής: Σαν «Τη Τρίχας το γεφύρ'» και «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα» δεν ήτανε.

Ερευνητής: Α τώρα θέλω να λες με για «Τη Τρί-

χας το γεφύρ'» και τον Κανονίδη για το έργο «Τη Τρίχας το γεφύρ'», την ιστορίαν αχθε όλον, τι διαπραγματεύεται.

Πληροφορητής: Θα έρθουμε στην Ελλάδα να στο πω.

Ερευνητής: Α καλά.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων μέχρι το 1936 εμείς είχαμε τα σχολεία μουν, το θέατρον και ασ' σό το '36 κι ύστερα όλα έκλεισανε.

Ερευνητής: Μ... μ...

Πληροφορητής: Ούτε σχολείο ούτε θέατρο ούτε τίποτα. Τότε δημιουργήθη ένα πρόβλημα για εμάς, να φύγουμε. Και απ' τις δουλειές μας έβγαλαν, ο Στάλιν τότε. Ε, ζούσαμε σε μία κατάσταση όχι η πρώτη και αναγκαστικώς έπρεπε να φύγουμε. Έφυγάμεν, εγώ έφυγα το '38, ήρθα στην Ελλάδα, πέσαμε στον πόλεμο μέσα.

Ερευνητής: Νωρίτερα επαντρεύτες.

Πληροφορητής: Ε είχα τη γυναίκα μου, εκεί υπαντρεύτηκα, εκεί ήμουν παντρεμένος, το παιδί έφερα τριάμισι χρονών.

Ερευνητής: Ολίγο αδά θέλω έναν παρένθεσιν να ευτάς, θείο Χατζή, μια και είσαι άνθρωπος της τέχνης λίγο και του θεάτρου αρκετά, οι γάμοι σου εκεί 'ς σον Ελληνισμόν 'ς ση Σοχουμί' πώς 'ίνουσαν; Με έρωτα; Με προξενίαν;

Πληροφορητής: Με έρωτα.

Ερευνητής: Με έρωτα, α... α... α... αέτ'ς. Δηλαδή εσύ ερωτεύτες τη γυναίκα σ';

Πληροφορητής: Εγώ πήγα πάνω, δώσαμε παράσταση στο χωριό...

Ερευνητής: 'ς σ' όποιον χωρίον;

Πληροφορητής: 'ς σο Τσεπέλ. Και Το βράδυ επαίρνανε μας 'ς σα σπίτα εμάς τους ηθοποιούς. Τελείωνε η παράσταση ερχότανε οι χωρέτ', εσύ επαίρνες δυ νοματούς, άλλος τρει, ερρούξα σ' ατεινέσ' τ' οσπίτ'. Και είχαμε και μια μικρή συγγένεια. Ερρούξαμε εγώ, ο Χριστιανίδης και ο Λαμπριανίδης σ' ατεινής τ' οσπίτ'. Και εκεί ο πατέρας ατ'ς μόλις μας είδε, μας περιποιήθηκε καλά, φάγαμε, κοιμηθήκαμε. Και εκεί τα παιδιά λένε με, οι φίλοι μου, ωραίο κορίτσι. Εγώ πα, αυτό ελέπω, λέγω. Τέλος πάντων από κει ξεκινήσαμε, στεφανωθήκαμε με τα ήθη και έθιμα των Ποντίων. Δύο ημερονύχτια τρώγαμε, πίναμε. Ως και πιστόλα οι φίλοι μου ρίχνανε.

Ερευνητής: Ατό θέλω να λες με, ατό το έθιμο σε μερικά μέρη του Πόντου έν'. Για πέξει με λίγο τον γάμο σ'. 'Σ σο Σοχούμ έντονε;

Πληροφορητής: Ο γάμος ήτανε, έγινε τον Ιανουάριο του 1933, 12 Ιανουαρίου. Από πάν'

εχιόνιζεν κι εγώ εστεφανούμ'νε. Μάλλον οι φίλοι μ' έσυραν κι απάν'-ι-μ' κούστ', χιονοκούστ'.

Ερευνητής: Ατό θυμάσα; (γελάει). Πώς έντον το γλέντι;

Πληροφορητής: Το γλέντι, επήγαμε στο σπίτι, ήρθαν οι καλεσμένοι, ήρθαν οι φίλοι, οι συγγενείς. Τραπέζ', αδά, τραπέζ' εκεί, φαγοπότι μέχρι το πρωί. Συνεχόμενο μέχρι την άλλη μέρα και πιστολιές, αφού τα κεραμίδα έσπασαν ασ' σα πιστόλα που έσυραν, γιατί δεν ήταν μόνον φίλοι μου Έλληνες, ήταν και Αρμενέοι, ήταν και Γεωργιανοί, της ασφάλειας δεν υπήρχανε τότε, ήρεμη η κατάσταση τότε.

Ερευνητής: Το ότι εσύρνανε, τι εσυμβόλιζε; Ντό έτον; Γιατί εσύρνανε;

Πληροφορητής: Από τη χαρά τους, ήθη και έθιμα.

Ερευνητής: Α, απ' τη χαρά τους, ήθη και έθιμα.

Πληροφορητής: Και οι χοροί, το κοτσαγκέλ τελευταία, τ' αυτό... όλα, όλα.

Ερευνητής: Και η λύρα, η κεμετζέ...

Πληροφορητής: Και η λύρα, η κεμετζέ. Και κεμετζετζή είχα τον Γιάμπακα τον Γιάννεν εδώ, αν θυμάσαι εδώ, το ψυγείο που έχει ο Καψουζίδης, εκεκά ένας τσαγκάρης έτονε, ακόμαν πολλά χρόνα 'κ' έν', ζει, επέθανε 'κ' εξέρω ο Γιάννες, αυτός ήτανε ο λυράρης 'ς σον γάμο μ'.

Ερευνητής: Ωραία.

Πληροφορητής: Και τα ήθη και έθιμα γινότανε πολύ κανονικά.

Ερευνητής: Α, κανονικά.

Πληροφορητής: Όπως εταίριαζεν, τίποτε δεν αφήνανε, μία οξεία δεν χάνανε, όλα τα κάνανε σίγουρα. Τέλος πάντων από κει είπαμε θα 'ρθούμε στην Ελλάδα. Ήρθαμε στην Ελλάδα πέσαμε στον πόλεμο μέσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκανα ζαχαροκάλαμο εγώ, έκανα ελάδια για να ζήσω την οικογένειά μου. Δύσκολες ημέρες περάσαμε. Όλα ήτανε πολλά δύσκολα. Νε απάν' είχαμε νε αφκά είχαμε. Ούτε χωράφα. Έπρεπε να δουλέψω πολύ σκληρά.

Ερευνητής: Καλά εκεί, εκείνα εντωμεταξύ 'ς σο Σουχούμ, οσπίτ' και λοιπά 'δεν 'κ' επήρες; Εκείνα εφέλεκεσ' ατα όλα;

Πληροφορητής: Εκεί οσπίτ' 'κί δίν' εσεν.

Ερευνητής: Α εκεί 'δεν 'κ' είχες.

Πληροφορητής: Έβαλάμεν 'ς σην τράπεζαν, 'ς σην πρεσβείαν ορισμένα παράδες, αδά 'κ' εδέκανε μας ατά, όλα επήγαν 'ς σην Αλβανίαν.

Ερευνητής: Εχάθαν, έφαγάν ατα οι επιτήδαιοι.
Πληροφορητής: Εχάθαν, έφαγάν ατα και από το άλφα ερχίνεσάμεν.
Ερευνητής: Θείο Χατζή, το πολλά που επόνεσες, που εφέκες, ποίον έτονε;
Πληροφορητής: Πού;
Ερευνητής: εκεί 'ς σο Σοχούμ, όταν 'α 'φευες.
Πληροφορητής: Ε, βλέπεις πάντοτε η μικρή ηλικία, εκεί που θυμάσαι, εκεί που έπαιζες και χόρευες και 'ποίνες, πάντοτε στέκεται ανώτερο απ' όλα.
Ερευνητής: Έεις δίκιο, θείο Χατζή κι ελέπω τη συγκίνηση σ'.
Πληροφορητής: Η μικρή ηλικία δεν ξεχνιέται.
Ερευνητής: Ναι, σωστά.
Πληροφορητής: Οι φίλοι μου, οι φίλες μου, είχαμε και κορίτσια, φιλενάδες, δεν ξέρω 'γώ. Παίζαμε, φιλούσαμε ο εις τον άλλον. όλα ό, τι υπάρχουν τώρα υπήρχαν και τότε, αλλά τότε ήταν πιο παχέα, τώρα όλα έγιναν όλα στους δρόμους επάνω.
Ερευνητής: Είχανε και κάποια αξία τότε.
Πληροφορητής: Είχαν, είχαν πολύ αξία. Και θέλω να πω η μικρή ηλικία δεν ξεχνιέται. Καμιά φορά, που πέρασα τη ζωή, μέχρι 27 χρονών, δόξα τω θεώ έζησάμεν καλά. Ήρθα στην Ελλάδα. Μόνον εδώ που ήρθα, βασανίστηκα. Δούλευα πολύ σκληρά. Και το 1942 'ς σην πείναν έρχεται ο Σπανίδης ασ' σην Αθήναν, εκεί πεινασμένος, πεινασμένος, εκεί όπως ξέρεις...
Ερευνητής: Η Αθήνα ατότε όλον εγομώθεν 'ς σην Κατερίνην.
Πληροφορητής: Εντάμωσεν με απέσ' 'ς σην πλατείαν Ελευθερίας.
«Χατζή, χατζή».
«Ορίστε Νίκο, τι 'ίνεσαι Νίκο»;
«Να, ήρθαμε, ντό 'α φτάγω 'κί ξέρω».
Αυτός είχεν Ρωσίδα γυναίκα, παντρεμένος και ένα παιδάκι. Λέγω μη στεναχωριέσαι, εδώ πάνω θα ζήσεις. Εδώ είναι όλοι δικοί μας, θα ζήσεις. Θα βάλεις εμπρός, κάτι θα κάνεις, θα ζήσεις. Αλλά το πρώτο, λέει, να ευρίκω έναν κάμαριν. Κάμαριν πα θα ευρίκω, σε λέγω. Όλα θα ευτάμε, λέγω. Έφερνεν πετρέλαιο και γαλότσες είχε, θυμούμαι, δύο ζευγάρα. Α, αβούτα έχω, λέει, άλλο 'δεν 'κ' έχω. Τέλος πάντων επήρα και επήγα τον 'ς σον Κατσαρόν είχεν έναν δωμάτιο και επλήρωσα εγώ τον Κατσαρόν έναν εκατομμύριο και έβαλα τον απέσ'. Το πρώτον φαΐν επήγα σαρμάδες. Εφάσα τον 'ς σ' οσπίτ'. Τώρα λέγω Νίκο, θα κάνομεν μίαν πράξη από διάφορα που ξέρο-

μεν, τα τραγούδα -, τα αυτά. Ε, πράγματι καλέσαμε ...
Ερευνητής: Ατός έτον 'ς σο Σοχούμ, μαζί έπαιζέτε;
Πληροφορητής: Μαζί, μαζί έπαιζάμεν.
Ερευνητής: Ηθοποιός κι ατός.
Πληροφορητής: Ηθοποιός, ηθοποιός αλλά ατός τραγουδούσε, είχε καλύτερη φωνή. Και εγώ τραγουδούσα τότε στην εποχή μου, πήρα από αυτούς όλους εγώ. Φέραμε απ' τον Άε-Γιάννε, τα τουμπελέκια, ας λέγω σε, τάγκα τούγκα, θυμάσαι;
Ερευνητής: Ναι, θυμούμαι.
Δώσαμε μια πράξη εδώ, μία παράσταση εδώ, διοργανώσαμε μία πράξη και είδεν ατός ολίγον φως.
Ερευνητής: Εσύ είσαι ο καλλιτέχνης.
Πληροφορητής: Εγώ 'δεν 'κ' επήρα τον, τίποτα αποκλειστικώς, παρόλα που εγώ εδούλευα ως τότε το ακτ και έξηνα. Τώρα ατόν να συνδράμομεν να τον σηκώσομεν.
Ερευνητής: Λαδέμπορας έσ'νε.
Πληροφορητής: Εμπόριον δεν είχα, πρέσα και ετσούμπιζα, επαίρνα ποσοστά και ζαχαροκάλαμο και πεκμέζ'.
Ερευνητής: Α για να ζεις, εκείνο εθυμούμ' α' πως εποίνες πεκμέζ' και τα πρέσας. Έστερα ένους'νε μεγαλέμπορας.
Πληροφορητής: Δεν έγινα τίποτα. Οι καλοί άνθρωποι προκοπή δεν έχουνε. Εδώ πρέπει να κλέψεις. Τέλος πάντων. Το όνομά σου;
Ερευνητής: Νίκη.
Πληροφορητής: Νίκη. Ε, ατώρα, Νίκο, λέγ' ατον, είσαι ικανοποιημένος;
Πρέπ' να ζήσω, λέει, πώς θα ζήσω; «Τη Τρίχας το γεφύρ'» 'κ' έεις, λέγ', τον, ολάκερο; Όχι. Αυτός ο Μελιάδης, ο αδελφός του Σαββίκου που είναι στην Δράμα, ήτανε πολύ τετραπέρατος.
Ερευνητής: 'ς σο όνομα να ατ' πώς έλεγαν ατον;
Πληροφορητής: Συμεών.
Ερευνητής: Σίμων Μελιάδης.
Πληροφορητής: Ατός έπαιζεν τον Χουλερέαν 'ς σην τρίχας το γεφύρ' και εγώ τον Κωνστανίνον.
Ερευνητής: Ο πρωτομάστορας.
Πληροφορητής: Ο πρωτομάστορας έμ'νε εγώ, εκείνος έτονε ο αντίθετον, ο εχθρός μου. Νίκο, λέγω, αδά 'ς σον Αρωνάν απάν' έν' ο Σίμων. Αυτός λέγω είναι πολύ τετραπέρατος, ίσως να το έχει, λέγω. Αν δεν το έχει, θα τον πούμε να το γράψει. Καλώ τον Σίμον απάνω, έρχεται ο Σίμος σου Κατσαρόν 'ς σο λαδάδι-

κον, 'ς σην βιοτεχνίαν μέσα που είχα. Κάθισε εκεί στον πάγκο. Κάτσε, κάτσε, Σίμο, λέγω. Ε, κάθισε. Εγώ ετελείωσα την δουλεία μ'. Σίμο, λέγω, δεν μου λες, λέγω, «Τη Τρίχας το γεφύρ'» μήπως ευρίεται 'ς σα χέρα σ', λέγω. «Το βιβλίο; Όχι», λέει. Πώς μπορούμε να το κάνουμε; «Εγώ το κάνω», λέει. Θυμάσαι όλα; Τετραπέρατος. Εκείνος θυμάται όλα, εγώ ατώρα είπες με το τραγούδ' κι ενέσπαλλα το, τα ξέχασα (προσπαθεί να θυμηθεί κάποιο τραγούδι).

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ε, αναλαβαίνω, λέει. Θα δίγω σε εγώ τα λεφτά λέγω. Τσάπα 'κί θα ευτάς α' και 'α παίζομ' α'. Πολύ ευχαρίστως λέει. Επή'εν 'ς σο χωρίον έγραψεν, έγραψεν 'ς σα δέκα ημέρες απάν' παρουσιάζ' το βιβλίον «Τη Τρίχας το γεφύρ'». Διαβάζ' α' Πράγματι, ο Σπανίδης κι εγώ τίποτε δεν παρέλειψε ούτε οξεία ούτε περισπωμένη ούτε τίποτε, όλα εντάξει.

Ερευνητής: Ούτε «και» επαρέλειψεν.

Πληροφορητής: Εδιάβασαμ' α', εντάξει πλερών' ατον τον Σίμον τα λεφτά τρία εκατομμύρια, ατότε εκατομμύρια έταν, θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Ε, 'α διοργανώνομεν το πρώτο θέατρον το ποντιακόν, από την Κατερίνη πέ-
ρασε. Από δω ξεκίνησαν.

Ερευνητής: Από δω ξεκίνησαν, ατό έν' σημαντικόν.

Πληροφορητής: Από εδώ ξεκίνησεν, το λέγω με υπερηφάνειαν.

Ερευνητής: Α, τιμή, τιμή.

Πληροφορητής: Και με κόπον τ' εμόν και του Σίμου.

Ερευνητής: Κι εγώ χάrouμαι, θείο Χατζή, διότι ατό έν' έναν ντοκουμέντο που θέλω να απε-
λέσκειται σε όλα τα γενεάς.

πληροφορητής: Στο λέγω υπευθύνως και έχω μαρτύρους όλα αυτά τα παιδιά, τον Σίμον, τον αδελφό του, τις αδελφές του, όλη, όλη την Κατερίνη.

Ερευνητής: Και πόσοι έπαιζέτε; Αυτό έν' ατώρα το 1943 ή το '42;

Πληροφορητής: Αυτό έν' το 1944, '43, '44 ναι.

Ερευνητής: Απόσ' σοι Γερμανούς, απόσ' 'ς σον πόλεμον.

Πληροφορητής: Ναι, ναι με κυκλοφορία ορι-
σμένη.

Ερευνητής: Ορισμένη ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων, ε, ας πάμε λέει στον Πόλυ τον Χάιτα, ο Σπανίδης.

Ερευνητής: μ... μ...

Πληροφορητής: Ο Πόλυς ο Χάιτας κάποτε, το 1928, και ο μακαρίτης ο Κανονίδης δεν τα πήγαιναν καλά.

Ερευνητής: Γιατί θείο;

Πληροφορητής: Δεν τα πήγαιναν καλά γιατί ο Χάιτας ήξερε νότες και με τις νότες ήθελε να πάρει την αρχηγία. Και εμείς η νεολαία, έμ'νες περίπου 13 παιδιά, είμασταν στο πλευρό του δασκάλου μας, του Απόλλωνα, και όσες φορές γινότανε συζήτηση για την αρχηγία, δίναμε την αρχηγία σε σένα.

Ερευνητής: Εδώ προτού συνεχίσεις τα 13 παιδιά ας' σο Σοχούμ ποία είστουνε, έναν έναν...

Πληροφορητής: Ο Χριστιανίδης, εγώ, ο Λαμπριανίδης, ο Λιάλας, ο Τσάτσας, ο Μελιάδης ο Σιμόν...

Ερευνητής: Ατά θυμάσαι... άλλο; Γυναίκες;

Πληροφορητής: Γυναίκες είχαμε τη Λούπα την Καρβουνίδου κι εκείνε με τ' εμάς έτονε, είχαμε την Ιωσηφίδου, είχαμε κι άλλα κορίτσα... (προσπαθεί να θυμηθεί).

Ερευνητής: Ατά, αρκετά, συνέχισον ατώρα.

Πληροφορητής: Και αυτοί κάνανε μία κλίκα εναντίον του αρχηγού μας του Κανονίδη. Ένα γκρούπ, ο Σπανίδης, ο Χάιτας, ο Κατσάς, ο Ξινόπουλον, ο Ξινόπουλον έπαιζεν διπλόν ρόλον, και έφυγαν από μας και δημιούργησαν άλλη κατάσταση κάπου. Και εμείς είμαστε πάλι εκεί που είμασταν στη λέσχη των καπνοεργατών. Εκεί δίνουμε εμείς, αυτοί δίνουνε στων υπαλλήλων. Και αυτοί χρεωκόπησάνε, τρόπον τινά και όταν ήθελε ο Χάιτας να διοργανώσει κρατικό θέατρο στο Σοχούμ, αυτό έγινε το '28, κάλεσε τον δικό μου τον δάσκαλο, τον Κανονίδη. Δεν έστειλε σ' αυτούς χαρτίν, έστειλε σ' εμάς και λέει θέλουμε να οργανώσεις δραματικό ελληνικό θίασο. Και τότε αυτοί αναγκαστικώς ήρθαν πίσω. Αλλά ο Χάιτας πάντα ήτανε αντιπολίτευση. Και έτσι έφυγε ο Χάιτας, ήρθε για την Ελλάδα, το 1929-30, δεν θυμάμαι ποία χρονιά. Και απαλλαχτήκαμε από αυτό, απ' τον Χάιτα.

Ερευνητής: Τα κίνητρα, αντιζηλία έτονε;

Πληροφορητής: Αντιζηλία έτονε.

Ερευνητής: Το μεγάλο ελάττωμα, το εθνικό.

Πληροφορητής: αααααααααααα (τραγουδάει νό-
τες).

Ερευνητής: Πού έμαθεν ατά;

Πληροφορητής: Ε τραγουδούσε.

Ερευνητής: Έμαθε τις νότες;

Πληροφορητής: Με τ' από ήθελε να πάρει την αρχηγία. Τραγουδούσε καλά, είχεν πολλά

τραγούδα. 'Σ σο κιφάλ'ν απέσ' πολλά τραγούδα είχαν. Τέλος πάντων φεύγοντας αυτός δημιουργήσαμε το θέατρο, δημιουργηθήκαμε, βγήκαμε έξω. Πήγαμε στην Τιφλίδα, την πρωτεύουσα του Καυκάσου, πήραμε τη δεύτερη θέση στο χορό, στο Σέρα. Θα 'ρθούμε πάλι στην Ελλάδα (επανέρχεται στη συζήτηση για το θέατρο στην Κατερίνη).

Ερευνητής: Στην Ελλάδα το '43.

Πληροφορητής: Πήγαμε στο σπίτι αυτοunuού (του Χάιτα εννοεί), ας πάμε είπε ο Σπανίδης για να παίξ' εκείνος κάποιον ρόλον.

Ερευνητής: Ο Χάιτας...

Πληροφορητής: Τότε εγώ δεν ήθελα να παίξει.

Ερευνητής: τότε ο Χάιτας έτονε εκεί 'ς σα Ευαγγελικά.

Πληροφορητής: Πήγαμε εκεί, εγώ, ο Σπανίδης, ο Σίμον, οι τρεις και ατός τέσσερα. Επήγαμε 'ς σ' οσπίτ'ν ατ', δεβάζ' «Τη Τρίχας το γεφύρ'» όλα εντάξει, εδιάβασαμ' α'. Ατό πα ως έργον, λέει ο Χάιτας, ντό είδετεν και θα βάλετ' ατο;

Ερευνητής: (Γελάει).

Πληροφορητής: Ετέρεσά τον απέσ' 'ς ομμάτα. Πόλυ, λέγ' ατονε, εγώ σε θυμάμαι. Ο Σπανίδης 'κ' έβγαλεν φωνήν. Ο Σπανίδης περίμενα να διαμαρτυρηθεί περισσότερο, γιατί ο Σπανίδης το ψωμίν που έφαεν μέχρι τελευταία σ' εκείνον οφείλεται. Πόλυ, λέγ' ατονε, εγώ προτού να έρχουμαι 'ς σ' οσπίτι σ', έξερα ότι αυτά θ' ακούγ' ατα. Αυτό το έργο, λέγω, έδωσε δέκα ονόματα και εσύ έρχεσαι και κριτικάρτς; «Τι είδες σ' αυτό»; Είδα πολλά, λέγω. Εσύ έχεις εκείνο το μίσος του '28, λέγ' ατονε 'ς σ' οσπίτ'ν ατ' απέσ', και ατός ενευρίασεν. Αυτό το έργο τι έχει, θα μου πεις; Τότε ήρθεν ο Σπανίδης είπε: εμείς θα δίγομ' ατο το έργον θέλτς να παίζεις; Είπεν ατον. Όχι, λέει. 'Κί θέλτς να παίζεις, γιατί είναι του Κανονίδη, λέγω. Εγώ εξέρω την ιστορίαν όλον, απ' την αρχή. Δεν πειράζει, Νίκο, μην παίζει, λέω. Θα το πάρω εγώ. Εθέλ'νε να εδίνεν ατον τον Κωσταντίνον. Θα το πάρω εγώ. Τέλος εδιοργάνωσάμ' ατο, έρθεν ο Πόλυς πα, 'α βοηθά μας απάν' 'ς την σκηνήν. Ανοί' τα περτέδες και κλείν' τα περτέδες.

Ερευνητής: Ξάν' έρθεν, μπράβο.

Πληροφορητής: Έρθεν για τον Σπανίδη. Ε, τέλος πάντων, αφού τελειώσαμε την παράσταση...

Ερευνητής: Ναι, πού ανέβασέτ' ατο;

Πληροφορητής: 'ς σον Σολωμόν.

Ερευνητής: Σου Σολωμού τον κινηματογράφο.

Πληροφορητής: Φτιάξαμε σκηνή και ο κόσμος

κατενθουσιασμένος.

Ερευνητής: Πώς ειδοποιήσετέ τον κόσμο, θείο Χατζή, να έρχεται ελέπ' ατο;

Πληροφορητής: Ε... ε, είχαμε ποντιακό σύλλογο εδώ, πουλούσαμε εισιτήρια.

Ερευνητής: Η Ένωση Ποντίων Πιερίας, ας' σο '28, εσύ πα έσ'νε μέλος. Ατός ο σύλλογος ευτάει οσήμερον από το πράμαν.

Πληροφορητής: Τελευταία, όταν ετελειώσάμεν, λέει ατον ο Σπανίδης, τον Χάιτα, πώς είδες το έργον; Λέει «ο Χατζής με θύμισεν τον Κανονίδη». Έκ'σα το. Αν έφτασα 'ς σ' ατό το επίπεδον λέγ' ατον, περισσότερο δεν θέλω, το περισσότερον στα χαρίζω εσέναν. Αν έφτασα 'ς σο επίπεδον τη Κανονίδη, παραπάνω 'κί θέλω, τ' άλλα τ' εσά ας είναι. Με θύμισες πράγματι τον Κανονίδη, λέει με.

Ερευνητής: Ένουσ'νε ίδιος με τον δάσκαλον, μεγάλη υπόθεση.

Πληροφορητής: Αναπληρωματικός στον ρόλο του Κανονίδη ήμουνα εγώ. Κια σε εκείνον κεκά εμεγάλωσα, σε κείνον κεκά έμαθα. Όταν βγαίναμε έξω έπαιρνα τον ρόλο. 'Σ σο ταμείον έβαλε τον Χαράλαμπον τον Λεμονόπουλον. Ε, έφαεν ψωμίν ο Νίκον ο Σπανίδης. Έρχουνταν τα παιδιά, ατός τερών τίποτα, το χέρ' 'ς την τσόπεν 'κί βάλ'. Τα παιδιά έρχονταν 'ς σ' εμέν ευτάνε παράπονα. Νίκο, είπα τον, ντό 'ίνεται;

Κια 'δεν 'κ' εποίκαμεν. Πώς 'κ' εποίκες; Λέγ' ατον. Ατό το θέατρο πάντα εγέμιζ' ατο και πάντα κάτ' εδίνα τα παιδιά, λέγ' ατον. Ατώρα η φούσκα γεμάτων και 'δεν 'κ' εποίκετε; Ατά 'κ' αφήντς ατα κατά μέρος;. Ατόν πού εύρες ατον και έβαλες ατον ατού απέσ'; Λέγ' ατον (εννοεί τον ταμιά). Μήπως εποίκετε συνενόησην; Ατός εδώκε σεν την πρώτη πνοήν, εγώ τα παιδιά θα πλερών' ατα, λέγ' ατον. «Α τερούμε, κάτ' θ' ευτάμεν», λέξι μεν. Άλλο με τ' εσέν συνεργασία δεν κάνω, είπα τον. Παίξαμε εδώ πολλές φορές, όταν έφτασε και συνεργάστηκε με τον Θεόφιλον, ας λέω σε, τα παιδιά όλον παράπονα. Εζούλιζαν (εννοεί έκλεβαν). Τέλος πάντων θα πάει 'ς την Αθήναν με «Τη Τρίχας το γεφύρ'». Έρ'ται παρακαλεί μεν. Όχι, δεν πάω. Μαζί σου βήμα δεν κάνω. Αυτά που έκανες, όχι. Α πάμε 'ς την Θεσσαλονίκην, πάλιν έστειλεν τον εξάδελφόν ατ' από τον Καταχάν, κάποιον Γρηγοριάδη 'ς σ' οσπίτι μ'. Λέγω όχι. Αυτά που με έκανε ο Νίκον, άλλο μαζί του συνεργασίαν δεν κάνω. Και έτσι τον εγκατέλειψα.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, θέλω να λες με, το '43

ανεβαίν' το έργον «Τη Τρίχας το γεφύρ'» 'ς την Κατερίνην για πρώτη φοράν 'ς σο θέατρον. Ο σύλλογος Ποντίων Πιερίας 'ς σον οποίον είσαι, ιδρύθεν το 1928 'ς σον οποίον είσαι, είμαι και εγώ. Θέλω να λες με ποίοι ήταν ατότε το '43 που έπαιζέτεν «Τη Τρίχας το γεφύρ'». Είσαι εσύ (Ζαρωτιάδης Παναγιώτης)...

Πληροφορητής: Μελιάδης Συμεών, Σάββας Μελιάδης, Όλγα Μελιάδου, Άννα Μελιάδου (τα αδελφοκόριτσα του Μελιάδη), Άννα Χριστιανίδου από τον Σταθμό, που έπαιζε την Κάλη, την πρωταγωνίστρια, Ψωμιάδου... (δεν θυμάται το μικρό της όνομα), Αλέκος Ψωμιάδης, Παντελής... ασ' σό σταθμόν...

Ερευνητής: Αποπεσ' ασ' στην Κατερίνην ήταν οι ηθοποιοί, ασ' χωρία 'κ' έρχουσαν.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όλ' ατείν έξεραν θέατρόν ασ' σο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Όχι, εδώ, εδώ.

Ερευνητής: Οι πρόβες πού εγίνονταν;

Πληροφορητής: Εδώ κι εκεί, 'ς σα σπίτα, 'ς σα μαγαζία.

Ερευνητής: Δηλαδή, όταν έχ' κανείς αγάπη, θείο Χατζή, νε ο πόλεμον ευτάει ατον τίποτα... (γελάει). Συγκινούμαι που ελέπω σε, θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Πράγματι. Είχαμε τότε το προεδρείο της Ενώσεως Ποντίων, ήτανε ο Μεταξάς, ήτανε ο Μελετίδης, έτονε ο πατέρας.σ'.

Ερευνητής: ναι, θυμούμαι που ο πατέρα μ' απέσ 'ς σον πόλεμον έτονε.

Πληροφορητής: Ο Τσακιρίδης, ο Σπύρος Διαμαντίδης, πολύ υποστηρικτής του ποντιακού θεάτρου και πολύ δραστήριος. Το ποντιακό θέατρο ξεκίνησε από την Κατερίνη. Αυτό το έχω καύχημα.

Ερευνητής: Καύχημα και μεγάλο καύχημα.

Πληροφορητής: Τότε φεύγοντας ο Νίκον, ανέλαβα εγώ την πρωτοβουλίαν.

Ερευνητής: Α... α!!!

Πληροφορητής: Γράφω δικά μου έργα, δύο έργα, «Εκάεν και το Τσάμπασιν». Αυτό έτονε έναν τραγούδι, αυτό το έχω τώρα στην Γερμανίαν, θα μου το φέρει φέτος και θα στο δώσω να το διαβάσεις.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, προτού συνεχίσωμεν, θέλω να λες με το Τσάμπασιν πώς ετραγουδ'νες α' εσύ, γιατί ένταν πολλές παραλλαγές. Θυμάσ' α';

Πληροφορητής: (Τραγουδάνε οι δυο μαζί το τραγούδι).

Το «Τσάμπασιν» έδωσα μέσα μία μορφή που ο Σαλτσίδης, ο δάσκαλός μου, στην Θεσσαλονίκη, ο οποίος έγραψε με τον Άκογλου τον Ξενοφών τη λαογραφία του Πόντου, έναν χρόνον πήγαν σ' αυτόν, αλλά ήτανε σπέρτο, σπέρτο. Σ' αυτόν επήγα να εξετάζ' τα έργα μ'. Έγραψα τα και εκατήβα 'ς την Θεσσαλονίκη.

Ερευνητής: Ο Άκογλου εκεί έστεκεν;

Πληροφορητής: Όχι, ο Σαλτσής. Μεγάλη ευφυία ο Σαλτσής. Επήγα εδιάβασ' ατον το έργον...

Ερευνητής: Σαλτσή λέγ'ν ατον, όχι Σαλτσίδην;

Πληροφορητής: Σαλτσής. Ατός έκλεισεν το έναν τ' ομμάτ'ν ατ' αέτσ' και ακούει. Εγώ διαβάζω και πάω, διαβάζω και πάω. Δύο ώρες απέσ' με τ' εκείνον. Τελευταία λέει με. Ξέρεις τι έγινε πάνω στη λέσχη τη Ευξείνου 'ς την Θεσσαλονίκη; Όταν άκουσάνε βγήκεν το «Τσάμπασιν» ως δράμα, «ατό πα ντό έτονε κι εποίκαν α' δράμαν;» και απαντάω και τους λέγω αυτό ήτανε ηθικό (εννοεί προφανώς ηθικό χρέος). Αν και ήτανε χαρτώματα απάν' 'ς σ' οσπίτα, κάτω ήτανε ηθικό, το ήθος, η αξιοπρέπεια. Τώρα είναι τα μέγαρά και κάτω η ανηθικότητα. Και τους έκανα μια παρατήρηση κριτική, λέει. Πολύ ωραίο το έργο σου. Δεν θέλω να σε κάνω παρατήρηση, γιατί δεν είδα μεγάλα λάθη. Το έστρωσες καλά. Και στο σημείο αυτό, που η Τσόφα είχε μια φιλενάδα Τουρκάλα, και είχεν το κορίτ'ς, την Ανάστα, η Τσόφα, έλα μη φεύ'ς ασ' την Τουρκία, εσύ γειτόνισσα ατόσα χρόνα και την Ανάσταν πα 'α δίγομ' ατεν τον Σαδίκ, 'ς σον Τούρκον. Και εγαντούρεψεν τη γραίαν. Γιατί τ' οσπιτόπον ατ'ς αυτό εδώ, εκεί, γιατί ν' αφήν', με τ' εκείντς μια χαρά 'α ζει κλπ. Και ο ανεψιός ατ'ς λέει ατεν «εσύ χριστιανέσσα, εσύ εξέχασες τον Χριστόν, εξέχασες τον Θεόν, εξέχασες όλα και 'α πας με τη Τουρκάλαν. Να 'ίνεσαι Τουρκάλα και να δις και την Ανάστα;». όχι, λέει. Επανάσταση κάνω, λέει. Σ' αυτό το σημείο τον έσπασα τον δάσκαλό μου (εννοεί τον συγκίνησε). Τα άλλα πρέπει να τα διαβάσωμεν. Πολύ με άρεσεν αυτό το μέρος με λέει. Και πράγματι ήτανε πολύ αδύνατοι οι Έλληνες, τους παρακράτησαν, αυτό είναι γεγονός. Γράψε, λέει και με έδωσε θάρρος και έγραψα ύστερα «Η καρδιά μ' έν' τ' εσόν». Η «Καρδιά μ' έν' τ' εσόν» ήτανε ένα δράμα πολύ συγκινητικό και πολύ ωραίο.

Ερευνητής: Ναι, θέλω την ιστορίαν.

Πληροφορητής: (αφηγείται την υπόθεση του έργου) Κάποτε 'ς την Ορντού αγαπηθήκανε

εσύ και εγώ, κοπέλα εσύ, νέος εγώ. Και αφού θέλαμε να παντρευτούμε, σε λέω, Νίκη, έτσι όπως είμαστε δεν κάνει, θα πάω εγώ στην Αμερική να κερδίζω λεφτά και θέλω να έχω σε σαν χανούμιστα, να ζήσομεν σαν άνθρωποι, όχι με αυτήν την φτώχειαν. Σε αποχαιρετώ και φεύγω για την Αμερικήν. Πάγω. Έχασαν τα ίχνη μου. Πέρασαν χρόνια, χρονάκια, δεν φάνηκα πουθενά. Εσύ γέρασες. Και όπου ελέπ'νε σε, λένε, να η Τσόφα η καημέντσα, έκ'σεν τον Ηρακλήν και έφα'εν τα χρόνα τ'ς. Και ατόσα παλληκάρια εξήταναν ατην και ατέ έλεεν όχι, θα έρ'ται ασ' την Αμερικήν. Και ατέ αναγκαστικώς εγέντονε προξενήτρια. Εκεί που περνούσε 'ς σ' έναν μαχαλάν ελέπ' δύο παιδάκια, έναν κορίτ'ς και έναν αγοράκιν που παίζ'νε τσάλτικαν, γελούνε και παίζ'νε. Ατέ περάν' από εκεί. Σάββα, λέει το παιδίν το κορίτ'ς, η Ελένη, μικρά παιδία 15-17 χρονών, Σάββα, λέει ατον, την Τσόφαν εγνωρίζεις; Ποίος έν' η Τσόφα. Αυτή, λέει, 'ς σο κιφάλ'ν ατ'ς πολλά πελέδες έρθανε. Και ο Σάββας με το ζόρ', θεία, θεία, έλα κάθκα αδακά και πέει μας την ιστορία σ'. Έ, κάθισε και εκείνε. Εχ, γιάβρου μ', λέει, ντό 'κ' έρθαν 'ς σο κιφάλι μ'. Ο Θεός να μη δί' ατα 'ς την άλλτς, λέει, ατά που έρθαν 'ς σ' εμόν το κιφάλ'. Και ερχίνεσεν και είπεν την ιστορίαν, αυτό που σε είπα προηγουμένως. Ο Σάββας απ' αυτού επήρεν μίαν ιδέαν. Να πας 'ς την Αμερικήν, να πλουταίντς και να έρχεσαι. Έτσι στα ίχνη αυτά επάνω, στα ίχνη τη Ηρακλή, ξεκινάει και λέει την Ελένην. Ελένη, αυτό που είπε μας η γριά, δεν θα το πάρεις όπως το είπε, θα το πάρεις αλλιώς. Εγώ θα πάω 'ς την Αμερικήν, θα κερδίζω παράδες, θα έρχουμαι και θα στεφανούμε. Αλλά μη παίρτς α' ότι θ' απομείνω εκεί και θα κάνω σαν τον Ηρακλή. Τέλος, πράγματι, σηκώθηκε το παιδί, έφυγε 'ς την Αμερικήν. Τότε ταχυδρομεία 'κ' έτανε, συγγκοινωνίες δεν υπήρχανε, αυτοί αγράμματοι όλοι. Πού γράμμαν; Αν έρχουτον κάποιος εστείλ'νανε ένα χαπάρ', η Νίκη πα καλά έν', ο Χατζής πα καλά έν'. Το παιδίν άργησεν. Καμμιά 5-6 χρόνα δεν έγραψεν, αλλά δουλεύ' τρομερά και κερδίζ'. Αυτή η Τσόφα, όταν είδεν ότι άργησεν ατόσον πολύ, πάει 'ς την μάνα ατ'ς, την Παρθένα και λέει ατην: Παρθένα, ζάι 'δεν 'κί νουνίεις; Ντό 'α νουνίζω; Λέει ατην. Ατός επήεν ατόσα χρόνα, 'κί λες μήπως ευτάει ατην όπως τον Ηρακλήν; Ό,τι έπαθα εγώ θα παθάν' και ατέ; Ντό να ξέρω; Έρθεν έναν παιδίν ασ' την Φάτσαν αδά ένοιξεν

εστιατόριον, και δουλεύ' καλά και θέλ' να παντρεύ'. Ντό λες; Ευτάμ' α' 'ς σ' εκείνον; Λέει, ερώτα εκείνε, εμέν 'κ' ακούει. Αλλά το κορίτ'ς από την αρχή μέχρι το τέλος σκέφτεται τον Σάββαν ότι θα ρθει. Ο νους της, η καρδιά της λέει ότι ο Σάββας θα 'ρθει. Και όποιος την έκανε μια μικρή πρόταση, αρνείτο.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, ο Ορντουλούσσα έν' σεβταλούσα.

Πληροφορητής: Σεβταλούσα. Τέλος πάντων αδά εκεί, η Τσόφα πάει αλμέγ' τον Φάτσαλην. Έναν καλόν κορίτ'ς 'α δίγω σε, λαλίαν μ' ευτάς, αλλά θέλω... Εκείνος ό, τι θέλτς 'α δίγω, εκείνε όμορφη ήτανε. Εκείνε δος με και ό, τι θέλτς θα έχεις. Ατέ αδά ακεί, στο φινάλε, στο τέλος, καταφέρ' τη μάναν ατ'ς και λέει πες την Ελένην τι θα πει. Η Ελένη πλέον αγανάκτησε, πέρασαν αρκετά χρόνια και ό, τι λέει η μάνα μ'. Έδωσε ατην. Αλλά η καρδιά, η ψυχή της λέει ότι ο Σάββας θα 'ρθει. Τέλος πάντων φέρνε άψε σβήσε τον ποπάν στεφανών'νε ατέν. Αλλά από την αρχή σαν να πήρες αυτό το έβαλες εδώ. Ούτε ένιωσε ότι παντρεύτηκε ούτε ένιωσε ότι έχει άντρα, όλο ο νους της είναι εκεί. Ε, κάμποσο 'ς σ' έναν χρόνον απάν' ύστερα απ' τον γάμο της, φθάνει ο Σάββας. Και εκεί που περνούσε απ' τον δρόμο κολλαρισμένος και με ρεπούμπλικα, Αμερικάνος πλέον. Πέρασαν οχτώ, εννέα, δέκα χρόνια, 'ς σον δρόμον ενώ πάει, έκ'σεν 'ς την ταβέρναν απέσ' παίζ'νε λύραν και τραγουδούνε τα παιδία. Εσέβεν απέσ'. Εκάτσεν σε μίαν άκρη, σε μία γωνίαν και φωνάζει ατόν τον Φάτζαλον: δώσε τα παιδία ό, τι θέλ'νε. Κεράζ'νε καραφάκια, δισάδες, ας λέγω σε. Έπαν τα παιδία. Τερούν ατον, ποίος έν'... φίλ' ατ' είν', αλλά 'κ' επορούνε να γνωρίζ' ν ατονε. Ελλάεν. Και ο λυράρης λέει αυτός κάτ' γνωστόν πρόσωπον είναι και αυτός κερνάει. Μήπως έν' ο Σάββας; Σιγά σιγά σηκώνεται πάει στο τραπέζι του κοντά. Δε μου λες φίλε, λέει, από πού είσαι; Εγώ απ' αδά είμαι. Μήπως είσαι ο Σάββας; Ατώ ντό έρθες 'α φτας 'ς την Ορντού; λέει ατον.

'Α φτας με έναν καλόν, 'α πας λες ατην ότι ο Σάββας έρθεν και θέλ' να ελέπ'ς σε. Να δούμε ντό θα λέει σε. Αρ' ατός 'κ' εχάλασεν το χατίρ'ν ατ'. Όπως ο καπνός, όπως ο αέρας τρέξον, λέει, πέει ατεν ο Σάββας έρθεν και θέλ' να ελέπ'ς σε. Εν τω μεταξύ αυτή ετοιμάστηκε να αυτοκτονήσει. Δεν ένιωσε αγάπη, μαζεύτηκαν πλέον ένας όγκος και αποφάσισε να

αυτοκτονήσει. Και εκείνη την ώρα που εμπαιν' απέσ' ο λυράρης, ο φίλον τη Σάββα, αυτή το μπουκάλι στο στόμα της πίνει και μόλις λέει ατην έτσι και έτσι ήρθεν ο Σάββας και θέλ' να ελέπ' σε. Δέβα, πέξι ατον αγγλήγορα-αγγλήγορα, όπως καπνός τρέχ' κι έρ'ται ελέπ' με, αγγλήγορα, παρακαλώ σε. Στο τέρμα της είναι, στα τελευταία είναι. Τέλος πάντων πάει αμέσως αυτός. Επή'εν. Όταν επή'εν εκείνε έτον καταγής, ξαπλωμένη κάτω, τα τελευταία της. Αυτός πέφτει πάνω της και λεει ατεν, ντ' εποίκες, γιατί εποίνες αυτό. 'Κί είπα σε για τ' εσέν πάγω, ατώρα ντό θα ευτάγ' ατα αβούτα. Ντό θα ευτάγ' ατα και κλαίει απάν' ατ'ς. Που λες το 1948 με '50 όταν ήταν το δεύτερο ανταρτικό, όταν έγινε αυτό το έργο, εδώ ήτανε αξιωματικοί Αθηναίοι, Θεσσαλονικείς, δεξιά, αριστερά, απ' όλα τα μέρα, από την Πάτρα...

Ερευνητής: Με τον ίδιο θίασο και εδίνετε ασ' 'ς την τσόπα σου παραδάς;

Πληροφορητής: Ασ' την τσόπα μουν 'κ' εδίναμεν, επαίρναμεν και εδίναμεν τα παιδιά πα. Εδίναμεν τον Σολωμόν.

Ερευνητής: Ούτε επιχορήγηση ούτε επιχορήγηση, 'κ' εδίνε σας κανένας.

Πληροφορητής: Όχι, κανένας, κανένας. Ο Σολωμών έπρεπε να ρούζω 'ς σα ποδάρα τ' να δι' με το θέατρον. Με τέτοιες συνθήκες.

Ερευνητής: Ήρωας είσαι, θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων αυτοί γυρίζοντας έξω, από πάν' πα εχίονιζεν, έδωσα δύο παραστάσεις. Έναν από η ώρα 1 μέχρι ώρα 4 και από 5 μέχρι ώρα 7-8. Η ώρα 9 κυκλοφορία δεν υπήρχε. Αυτοί γυρίζοντας οι αξιωματικοί έξω, είδανε την αφίσα «Ποντιακός Θίασος». Ορισμένοι είπανε ας πάμε να δούμε αυτούς τους χωριάτας τι κάνουνε. Τέλος πάντων ήρθανε στο θέατρο, μπήκαν μέσα, καθίσανε δίπλα στον Μελετλίδη και τον Χάιτα τον Παναγιώτη, γεωπόνος ήτανε. Και τι λέει, εκεί που ήρθανε να δούνε τους χωριάτας, είδανε πραγματικά μίαν κατάσταση αντίθετη, διαφορετική από εκείνην που περιμένανε. Τέλος αφού τελείωσαμεν, όλα εντάξει. Περνούσα μέσα από την πλατεία, εκεί ήτανε ένα εστιατόριο Αθηναϊκό. Εκεί μέσα ο Χάιτας, ο Μελετλίδης και ατείν οι αξιωματικοί πίν'νε εκεκά. Μόλις περνάω, φωνάζ'νε μεν. Πάω μέσα. Έλα, Χατζή, λέει ο Χάιτας, αυτοί ήρθαν και σε θάμαξαν. Και λένε από το έργον πρέπ' να παίρ' α' και πάει και αλλού, 'ς την Αθήναν, δεξιά, αριστερά. Είναι τόσο έμορφο. Είχαν

διερμηνέα, τους εξήγαγε τα ποντιακά. Τους άρεσε πολύ η πλοκή του έργου. Τα συγχαρητήρια. Εμείς είπαμε να ρθούμε να δούμε χωριάτες, αλλά τους έστρωσες καλά πάνω στις καρέκλες, λέει. Και δεν θα το ξεχάσουμε αυτό το έργο. Να πάτε παρακάτω, λέει. Ήτανε καλό έργο. Όσοι είδαν α' κατενθουσιασμένοι.

Ερευνητής: Και γιατί 'κ' επήρε ατο και επήγετε προς τα έξω, θείο χατζή;

Πληροφορητής: Εγώ οικογενειάρχης, μόνος εδώ, πρέπ' να δουλεύω. Εδούλεψα 'ς σον θίασον κεκά χρόνα. Η ζωή ήτανε δύσκολη. Έπρεπε να ασχοληθώ είτε με αυτό είτε με δουλειά. ε, εδιάλεξα την άλλη.

Ερευνητής: Ούτε κανένας άλλος ασ' σον θίασον είπεν ά συνεχίζ' α';

Πληροφορητής: Όχι. Πρώτα πρώτα δεν υπήρχανε εδώ οι συνθήκες. Θέατρο δεν είχαμε. Έπρεπε να πάμε να παρακαλάμε τον Κατίδην, έπρεπε να πάμε να παρακαλάμε τον Σολωμών και με τα χίλια ζόρια τα μισά επαίρ'ναν εκείν', τα μισά τα παιδιά (εννοεί τους άλλους ηθοποιούς). 'δεν 'κ' εφή' νεν.

Ερευνητής: Ατό το έργο σ' επαίχτεν πουθενά αλλού; Εζήτησεν α' κανένας άλλος να παίζ' α';

Πληροφορητής: Ο Χάιτας εζήτησεν α'. Το έπαιξε, δεν το έπαιξε, δεν ξέρω, 'ς την Καλλιθέαν. Μάλλον, ίσως να το έπαιξε, ίσως όχι. Εζήτησαν α' 'ς την Γερμανίαν, έπαιξαν α' στην Γερμανίαν. Είχανε επιτυχίαν. Εδώ 'ς την Σφενδάμη εζήτησαν α'.

Ερευνητής: Ατό 'α έλεγα σε, 'ς την Σφενδάμην κάποια άνθηση είχανε ατότε.

Πληροφορητής: Επήγαμε εμείς. Επέναμε απάνω στα χωριά, τον «Λαζάραγα», όταν έπαιζάμεν. Έναν πράμαν μόνον πρόσεξα, όταν έπαιζάμεν «Τη Τρίχας το γεφύρ'», το πρωί όταν έλεπάνε μεν 'ς σον δρόμον, ύστερα από την παράσταση, όλ' έλεγαν, «να αβούτος έν', που έσυρεν την κάλην 'ς σο ποτάμ'». Και όταν έπαιζα τον «Λαζάραγα», «αβούτος ο αφορισμένον έν', έλεγαν, ο τοκογλύφτης, ο αδίστακτον». Δηλαδή στο ένα έργο με μισούνε, στο άλλο με αγαπούσανε. Και αυτό με έδωσε μεγάλην εντύπωση.

Ερευνητής: Δηλαδή, θείο Χατζή, ατό έν' σημαντικό. Εσείς 'κ' εφέλεκετε απέσ' 'ς σον πόλεμον χωρίς πνευματική τροφή τα χωριά.

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Σφενδάμη επήγα, Καταχά επήγα, σ' όλα ατουκέσ' επήγα. Θέλω να πω ό, τι έν' το παίξιμον. Εγώ είτε 'ς ση τρίχας το γεφύρ' είτε 'ς σον Λαζάραγα, έχανα ένα κιλό σε κάθε παράσταση. Έφευα από Χατζής

και γινόμενα Κωσταντίνον, είναι σπουδαίο να φύγεις...

Ερευνητής: Πόσα χρόνε σπουδή ξεις απάν' 'ς ατό;

Πληροφορητής: Εγώ εγώ ας' σο σχολείον κιαν, έκανα και με Ρώσο δάσκαλο, 15 χρόνα έν'.

Ερευνητής: Αλλά πάνω από όλα έν' το ταλέντον.

Πληροφορητής: Το ταλέντο. Να αγαπάς τη σκηνή.

Ερευνητής: 'Σ ση γενέα σου, επειδή λένε ατά κληρονομούμ' ατα, είχτε κανέναν;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Εγώ την εύνοια την πήρα στο σχολείο, στο Σοχούμ, στη Ρωσία. Το αγάπησα. Και η αγάπη πρέπ' να σε δώσει το αυτό, να φύγεις απ' τον εαυτό σου. Έστω και μία λέξη να πεις, πρέπει να την πεις σωστά.

Ερευνητής: Θέλω να λες με μερικά, ας' από τον ρόλο τον σπουδαίο του Κωσταντίνου. Μερικά που θυμάσαι, σήμερα που έν' 1990. Πολλά χρόνια. Θυμάσαι ατς', έχεις και κάποια ηλικία, η μνήμη παθάν', κουρασμέν' πα είσουνε, ειδικά τ' εσέτερον η γενεά έν' πολλά κουρασμέν'. Αν θυμάσαι κανένα, ατ'ς όπως έλεες ατα. Για πξει, θείο Χατζή, ας γράφτομεν. Από έχ' σημασίαν.

Πληροφορητής: Τη τρίχας το γεφύρ' θελτς όλον. Ήταν δύο χωριά. Το έναν εκκλησία αδά, το άλλο εκεί. Και αυτοί είχαν ένα συναγωνισμόν. Εσύφερνεν τη μια πλευρά να γίνει το γεφύρ' να έν' απ' εδώ, οι προσκυνατάδες να πάνε προσκυνούν απ' εκεί. Αλλά βρέθηκαν ορισμένοι ηγούμενοι οι οποίοι απεφάσισαν να γίνει το γεφύρ', παρόλα αυτές τις αντιδράσεις. Οι άλλοι 'κ' εθέλνανε να ίνεται, γιατί εντούναν τα συμφέροντά τους και ήθελαν πάντα έτσι να είναι. Κάλεσαν έναν πρωτομάστορα 'ς την Τραπεζούνταν, ο οποίος δούλευε 'ς σα μεντένια.

Ερευνητής: Μετενια είναι τα μεταλλεία.

Πληροφορητής: Όταν έρχεται αυτός να αναλάβει τη τρίχας το γεφύρ' και μπαίνει στο χωριό μέσα, βλέπει εκεί, στη βρύση κοντά γίνεται ένα επεισόδιο. Το κορίτσι, η Κάλη, η μέλλουσα γυναίκα του θα γίνει αυτή, αντιστέκεται σε ένα παιδί, του Χουλερέα τον γιον, ο οποίος την αγαπούσε την Κάλη, αυτήν. Και αυτή δεν τον ήθελε. Με πάσα θυσία αυτός ήθελε να την πάρει γυναίκα του και αυτή δεν ήθελε. Εκεί στο πηγάδι βλέπει ο Κωσταντίνος αυτός επιτίθεται εναντίον της. Επήεν πιάν' ατον, δεν ντρέπεσαι, λέει ατον, ντ' εποίκες σε τη χώρας το κορίτ'ς, λέει ατον. Και έτσι παίρ'

ατην και πάει... (συνεχίζει την αφήγηση του έργου σε γλώσσα ανάμεικτη, ποντιακά αι ελληνικά). Στη συνέχεια τραγουδάει τα τραγούδια του έργου.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα, θείο Χατζή, το έργο αυτό παίχκεται;

Πληροφορητής: Οου. Με μεγάλη επιτυχία, αλλά θέλει δουλειά. Πρεπ' να υπάρχει θέατρον και να υπάρχουν παιδιά.

Ερευνητής: Έχομεν εμείς 'ς σον σύλλογον μουν αρκετά παιδιά. Θείο Χατζή, ατώρα θέλω να ευτάγω σε μερικά άλλα ερωτήσεις. Έρθεσαι 'ς σον σύλλογο μουν, αν έχουμε 1-2 μονόπρακτα και παιδιά να μαθίεις ατα; Εσύ οσήμεμερον που είσαι 70...

Πληροφορητής: 78. Λίγο πολύ κάτ' επορώ.

Ερευνητής: Ωραία, ωραία. Εγώ έχ' α' κατανού από το πράμαν και 'πορείς να ευτάς α'. Ατώρα, θείο Χατζή, συγκίνησες με πολλά που είπες το ποντιακό θέατρο ξεκίνησε απ' αδά 'ς την Κατερίνην το '43. Δηλαδή 'ς την Θεσσαλονίκη ως τότε θέατρον 'κ' έπαιζανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, πουθενά

Ερευνητής: Ούτε 'ς την Αθήναν, ατείν οι Κομνηνοί...

Πληροφορητής: Απαπα

Ερευνητής: Ούτε Κιλκίς ούτε πουθενά;

Πληροφορητής: Δε φαντάζομαι. Αν έπαιζαν 'ς σα χωρία κές' ίσως...

Ερευνητής: Το οργανωμένον ατ'ς, όχι. Και είστουν όλ' μαθητές του Κανονίδη και του θεάτρον του Σοχομίου;

Πληροφορητής: Του Κανονίδη

Ερευνητής: Το ποντιακό θέατρο εφέκαμ' α' τα τελευταία χρόνια, πρέπ' να οργανώνομ', α'. Είπε με κάποιος, ηθοποιός έν' ατός, έν' και Πόντιος, εγώ έχω 'ς σο νου μ' να ευτάω έναν θέατρον που να παίζ'νε και άλλ' ηθοποιοί απέσ', να μη είν' μόνον Πόντιοι. Τ' εσόν η γνώμη ποίον έν'; Εγώ είπαν τον όχι.

Πληροφορητής: Ποίος έν; μήπως έν' ο Λυκίδης;

Ερευνητής: Όχι, όχι.

Πληροφορητής: Ο Φουρνιάδης ο Γιώργον, ο ηθοποιός πη παίζ' τον Λαζάραγα. Εγώ διαφωνώ μαζί σ', είπα τονε. Πρώτα πρώτα για να διατηρούμε τα έθιμα και τα ήθη πρέπ' να βάλομεν Ποντίους. Ατός λέει με, όχι. Εσύ ποίον γνώμη ξεις;

Πληροφορητής: Αυτός έπαιξε τον Λαζάραγα και έρθαν 'ς σο μαγαζάκι που είχα και είπαν εμεν πού εσύ και πού ατός στον ρόλο του Λαζάραγα. Εγώ ήθελα να το γνωρίσω αυτό το παιδί πράγματι. Πόντιος δεν είναι αυτός;

Είναι του κρατικού θεάτρου Βορείου Ελλάδος;

Ερευνητής: Πόντιος, αλλά εσύ ποίον έν' η γνώμη σ; Αποδίδ' ένας Βλάχα τον ρόλο τη Κάλης όπως ένας πόντιεσσα;

Πληροφορητής: Ε φυσικά θα είναι κάποια διαφορά στο λεξιλόγιο.

Ερευνητής: Το ποντιακό η γλώσσα 'κ' αρχινά ασ' σο στόμαν, αλλά αποπέσ' ασ' στην ψυν ατουν

Πληροφορητής

Χοντρά, σκυρά και τα λοιπά, έχει διαφορά.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ συμφωνείς; Οφείλουμε το ποντιακό θέατρο να παίζομ' α' με ποντιόπουλα;

Πληροφορητής: Συμφωνώ απόλυτα, με ποντιόπουλα και να διοργανωθεί μία σκηνή εδώ στην Κατερίνη ούτως ώστε να 'ρθώ και εγώ εκεί. Αν είναι να παίζω έναν γέρο, να πω δύο κουβέντες. Αλλά με αυτές τις συνθήκες που δεν έχουμε αίθουσα, είναι δύσκολα. Όλα ασ' σο κιφάλ' -ι- μ' επέρασαν κι εξέρ' ατα.

Ερευνητής: Τέρεν, εμείς έχουμε έναν κτήριον, έρθες είδες α', «Το σπίτι του Πόντιου» που έχτισάμεν οπίσ' ασ' σο πάρκο; ΄Σ ση Κατερίνης το πάρκο, το δημοτικό. Πρέπ' να έρθεσαι έναν ημέραν, θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Τι ώρες;

Ερευνητής: Έχομε ένα χορευτικόν αξιόλογον. Έντον ένας διαγωνισμός με 18 συγκροτήματα και εμείς επήραμε το πρώτον βραβείον. Έν' αποπίσ' 'ς σο Πάρκο. Το Σάββατο το απόγευμα και την Κυριακή το πρωί 11 με 1 έν' ανοιχτό. Πίσω απ' το Γυμνάσιο.

Πληροφορητής: Έχω κυκλοφορικό, έχω τα πόδια μου.

Ερευνητής: Εγώ 'α 'ρχομαι παίρω σε έναν ημέραν, αν ευρίκω παρέα, 'κ' έχω αυτοκίνητο τ' εμόν.

Πληροφορητής: ΄Σ σο καφενείον του παιχτά θα με βρεις.

Ερευνητής: Τίποτε άλλο γύρω από το θέατρο γενικά, θείο Χατζή;

Πληροφορητής: Είναι ένα πράμα που δείχνει τα ήθη και έθιμα. Κάποτε όλοι οι συγγραφείς και όλοι αυτοί στρεφόταν προς την Τραπεζούντα. Εγκατέλειψαν όλε τα άλλα σαν να μην είχαν παράδοση η Κερασούντα, η Φάτσα, Σαμφούντα κλπ. Όλο κοπανούσανε πάνω στην Τραπεζούντα και εγώ πήρα την πλευρά τη δική μας και...

Ερευνητής: Την Ορντού...

Πληροφορητής: Να γράψω κάτι εθίματα δικά μας, τα οποία δεν διαφέρουν καθόλου από

αυτωνών και πέτυχα στον σκοπό μου. Η καλλιέργεια, να καλλιεργάς το ποντιακό στοιχείο, την ποντιακή γλώσσα και τα ήθη και έθιμα είναι μία ιστορία, η οποία χρονολογείται από αιώνες. Δεν είναι ιστορία να ντρέπεσαι. Και αντάρτες είχαμε στην Τουρκία και καπητναίους είχαμε, δεν μας έλειπε τίποτα. Και Έλληνες από τους πρώτους είμασταν.

Ερευνητής: Τραντέλληνες είμεν.

Πληροφορητής: Έχουμε ιστορία. Θέλω να ξεκινήσει αυτή η ιστορία να βγει εκεί που πρέπει.

Ερευνητής: Στα ύψη, εκεί που ταιριάζ'.

Πληροφορητής: Εκεί που ταιριάζ'.

Ερευνητής: Έχεις, θείο Χατζή, ασ' ατά καμιά φωτογραφία που να είσαι 'ς σον θίασον τη Σοχουμί; ΄Υστερα αδά που να φαίνεται πότε εδέκετε παράσταση να βάλλομ' ατα, γιατί εμείς 'α φτάμε λαογραφικόν μουσείον.

Πληροφορητής: Έχω κάτι από τη τρίχας το γεφύρ' κάτι.

Ερευνητής: Αδά ή εκεί;

Πληροφορητής: Αδά, αδά. Εκεί έχω τον «Αθανάσιος Διάκος». Αδά τα έχω κάτω στην παρاليا. Αν θα αξιώσει την άνοιξη να ρθεις κάτω, οδός Αθηνάς είναι.

Ερευνητής: Ναι, εξέρω που κεκά έν' τ' οσπίτι σου.

Πληροφορητής: Θα έρθεσαι, θα πίνομ' έναν καφέν.

Ερευνητής: Και θα δις με τα φωτογραφίας, αν 'κί θέλτς και λες θα διγ' ατα τα εγγόνα μ', θα εβγάλλομ' εμείς και παίρομ' ατα.

Πληροφορητής: Όλα γίνονται.

Ερευνητής: Τίποτε άλλο, κανέναν εισιτήριο που εδίνετε εκείνη την εποχή 'ς σο Σοχούμ, πώς εκόπουτον το εισιτήριο. Μήπως εχεις κανέναν εισιτήριο φυλαγμένο;

Πληροφορητής: Όχι. Άλλωστε στην Οδησό 'ίνεται τέτοιος έλεγχος που δεν αφήνουν τέτοια. Μόνον εγλύτωσα έναν πιστοποιητικόν που ετελείωσα λογιστής και το 'φερα απ' τη Ρωσία εδώ.

Ερευνητής: Έξεις ατο;

Πληροφορητής: Έχ' ατο.

Ερευνητής: Αχ, θείο Χατζή, ατό έν' αποκάλυψη τρανόν.

Πληροφορητής: ΄Σ ση ρωσικήν γλώσσαν.

Ερευνητής: ΄Σ ση ρωσικήν γλώσσαν, ας έν'.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά εμείς πάμε για ηθοποιΐα.

Ερευνητής: Ατό 'α έχομεν α' εμείς 'ς σο μουσείον, δηλαδή το παιδίν που εγεννέθεν 'ς την Ορντού, ο Π. Ζαρωτιάδης, μικρόν μωρόν επήεν

εξορία, έρθεν 'ς την Τραπεζούνταν, ας την Τραπεζούνταν έρθεν 'ς σο Σοχούμ, μετά έρθεν οπίσ' 'ς την Ελλάδαν. εφοίτησε με αυτές τις συνθήκες.

Πληροφορητής: Εφοίτησα εγώ, ετελείωσα την λογιστικήν το 1931. Πέρασεν από τότε 59 χρόνια. Είχα βιβλιοθήκη μεγάλη.

Ερευνητής: Κανένα βιβλίο;

Πληροφορητής: Όχι, 'κί εκρατήσαμε. Ήτανε έκδοση προ της επαναστάσεως και δεν αφήνανε.

Ερευνητής: Φωτογραφίας έχεις;

Πληροφορητής: Έχω από εδώ, ο «Χωρέτας», «Τη τρίχας το γεφύρ'».

Ερευνητής: Κάτ' άλλο 'α λέγω σε. Λέμε εμείς 'α φτάμεν το μουσείον που ά εχ' πράματα ασ' σον Πόντον και ας ση Ρωσίαν, τα φωτογραφίας 'α βάλλομ' ατα χωριστα και 'ς σο κάθε έναν. Μήπως έεις και κανέναν άλλο κειμήλιο ασ' ση Ρωσίαν ή ασ' την Ορντού που να ειχεν α' η μάνα σ'.

Πληροφορητής: Με τ' ένα ποχτσάν έρθεν.

Ερευνητής: Καλά. Ευχαριστώ πάρα πολλά, θείο Χατζή, κ' ενέγκασέ σε;

Πληροφορητής: Όχι, ευχαριστήθηκα πολύ. Η παρέα σου είναι τόσον ευχάριστη που δεν κουράστηκα καθόλου. Ό,τι θέλεις, εδώ είμαι. Θα έρθεις την άνοιξη κάτω.

Ερευνητής: ΄Σ την θάλασσα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, κάτ' κι άλλο 'α ρωτώ σε. Εσείς έπαιζέτεν ποντιακό θέατρο, παράλληλα έταν άλλ' που έπαιζαν άλλο θέατρο;

Πληροφορητής: Παίζαμεν κι άλλα.

Ερευνητής: Ποια έργα δηλαδή;

Πληροφορητής: Αθανάσιος Διάκος, η Εσμέ, η Βοσκοπούλα

Ερευνητής: Σε γλώσσα ποντιακή;

Πληροφορητής: Όχι, ελληνικά. Η Βοσκοπούλα είναι του Κορομηλά.

Ερευνητής: Και το ανέβασε τ' εσέτερον ο θίασος;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Α, έπαιζέτε χαμ ελληνικά χαμ ποντιακά;

Πληροφορητής: Ποντιακά και ελληνικά και όλα και μεταφράζαμε από τη ρωσική στην ελληνική γλώσσα και παίζαμε.

Ερευνητής: Αδά 'ς την Κατερίνη έπαιζέτε ελληνικά;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Μόνον ποντιακά. Παράλληλα όμως είχαμεν κι άλλο θέατρο.

Πληροφορητής: Ήτανε Ολύμπια. ΄Σ ση Κατσαρού απέναντι, εκείνος είχεν ελληνικά. Ήταν εκείνος και ήταν και η χορωδία του.

Λεξιλόγιο

νε απάν' είχαμε νε αφκά είχαμε = δεν άλλαζε το βιοτικό μας επόπεδο.

εφέλεκεσ' 'α = το άφησες, αφελέκω = αφήνω, αρχ. απολύομαι.

αλλά πιο παχέα = πιο έντονα, εδώ

τσάλτικα, η, ουσ. = είδος παιχνιδιού

απολέσκειται = μένει, ρήμ. απολύομαι.

Χατζηλούχ, το, ουσ. = το προσκύνημα στους Αγίους Τόπους.

ματρόζους = ναύτες. Ο Ματρόζος ήταν Σπετσώτης αγωνιστής του '21. Με το όνομα ματρόζους εννοούν τους ναύτες.

γιαγμά, η, ουσ. = πλιάτσικο, λεηλασία, λ. τ. *yağma*.

αβούτοι, αού'τοι, αγούτοι= αυτοί, δεικτική αντ. ούτοι.

ερρούξεν = έπεσε, ρούζω = πέφτω, αρχ. ρους, ροή.

χαψία, τα = μικρά ψάρια σαν σαρδέλλες.

αραέτς (άρα + έτσι), σύνδ. = έτσι.

εγόμεωσαν = γέμισαν, γομώνω = γεμίζω, αρχ. γομόω.

ετσάκωσεν = έσπασε, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη, φθόγγος τσακ τσακ

έπεσάμεν εκεί μέσα = κοιμηθήκαμε εκεί.

επογιατίζαν = έβαφαν, πογιατίζω = βάφω, λ. τ. *boya*.

κιράτζιν, το, ουσ. = ασβέστης, λ. τ. *kiraz*.

σηκωθήκαμε = βελτιώσαμε τη ζωή μας, εδώ
 ναλία, τα, ουσ. = τσόκαρα, λ. τ. nalın < λ. αραβ. nal = πέδιλο.
 ετδαβίρεψάν = κυνήγησαν, εδώ, τδαβιρεύω = περικυκλώνω, περιφράζω, καταδιώκω, λ. τ. çevirme.
 α' = ατό, αυτό.
 ετδάρτεψεν = σκόρπισε, τδάρτεύω = σκορπίζω, λ. τ. çarpmak.
 πολλά επήρε με αυτό = μου κόστισε πολύ ψυχικά
 εμπάλα, τα, ουσ. = μπαλώματα, αρχ. εμβάλλω.
 ευτάει = κάνει, ευτάω = κάνω, αρχ. ευθειάω = βάζω κάτι στην ευθεία.
 σόπα, η, ουσ. = σόμπα, λ. τ. sopa, soba.
 άχθε = δικό του, προσ. αντ. γ' προσ'. λ. ομηρική θε.
 κούστ', το, ουσ. = σβώλος, λ. αρμ. goshd = βώλος.
 χιονοκούστ' = χιονόμπαλα.
 'δεν = τίποτε, ουδέν - 'δεν.
 'κ' = αρνητικό δεν, ιωνικό ουκί > 'κί > 'κ'.
 'α = θα.
 θα κάνομεν μίαν πράξη = θα ανεβάσουμε θέατρο.
 είδεν ατός ολίγον φως = βελτίωσε τα οικονομικά του, μεταφορική έκφραση.
 εγαντούρεψεν = ξεγέλασε, γαντουρεύω ή καντουρεύω = ξεγελώ, λ. τ. kandirmak.
 πελέδες, τα, ουσ. = γκοτούρες, βάσανα, λ. αραβ. bela < λ. τ. belâ.
 σιδάδες, τα, σιδέ, η = μπουκάλια, λ. τ. şişe.

Σχόλια

Ο ερευνητής προσπαθεί να πείσει τον πληροφορητή να μιλήσει στα ποντιακά, αλλά αυτός επιμένει να μιλάει στα νέα ελληνικά με ποντιακή προφορά. Το λεξιλόγιό του είναι κατά βάση ποντιακό. Έχει καλή μνήμη και θυμάται, παρότι μικρός, το ταξίδι από την Τραπεζούντα στο Σοχούμ.

«Μύριζε Ελλάδα το Σοχούμ»

Το Σοχούμ ήταν γνωστό και ως η «Μικρή Ελλάδα».

«Τη Τρίχας το γεφύρ'»

Ο Θ. Κανονίδης «δανείστηκε» το έργο *Της τρίχας το γεφύρι*, «δράμα-κωμωδία εις πράξεις δύο μετά προλόγου», το οποίο είχε γράψει το 1927 ο Παναγιώτης Κ. Φωτιάδης-Μαρκήσιος. Ο Π. Κ. Φωτιάδης είχε γράψει το θεατρικό αυτό έργο βασιζόμενος στην ποντιακή παραλλαγή του πανελληνίου μύθου. Το έργο ήταν γραμμένο στη δημοτική, ενώ τα τραγούδια διατηρήθηκαν στην ποντιακή. Ο Θ. Κανονίδης, για να εκφράσει τις ιδέες του, χρησιμοποίησε τον σκελετό του έργου του Π. Φωτιάδη, μεταφέροντας το έργο στην ποντιακή.

Θεόδωρος Κανονίδης Απόλλωνας (1897-1954)

Στον θίασο του οποίου πήρε μέρος ο πληροφορητής, υπήρξε σπουδαίος σκηνοθέτης και ηθοποιός του ποντιακού θεάτρου. Γεννήθηκε στην Αργυρούπολη του Πόντου και στάλθηκε στα «αμελέ ταμπουρού». Στα τέλη του 1917 διέφυγε στη Ρωσία και εγκαταστάθηκε στο Σοχούμ. Το έργο του «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα» αναφέρεται στους Ποντίους που επέστρεψαν στην Ελλάδα, μετά τη σοβιετοποίηση του Καυκάσου, αλλά ήταν και εδώ στην πατρίδα τους, την Ελλάδα, πρόσφυγες. Έργα του: «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα», «Τη Τρίχας το γεφύρ'», «Μητέρα», «Το ματωμένον Πάσχα», «Η Χαρά», «Οι άνθρωποι στον Όλυμπο», «Η βροντή», «Για το Κολχόζ», «Οι μέτοικοι».

Κοτσαγκέλ

Ήταν ο τελευταίος χορός μετά το γλέντι του γάμου. Πολύ σιγανός σαν κουτσός. Δεν χορεύεται σε άλλες περιπτώσεις πλην του γάμου. Με αυτόν τον χορό αποχωρούσαν οι καλεσμένοι. Είναι χορός μεικτός και τελετουργικός. Δεν έχει καθορισμένη μορφή ούτε φορά. Το σχήμα του άλλοτε κυκλικό και άλλοτε ελικοειδές, έχει ποικιλία στροφών.

Κεμεντζέ

Το βασικό μουσικό όργανο των Ποντίων ανάγεται στη Μεσοποταμία, Αίγυπτο και Ελλάδα. Κατασκευαζόταν από ξύλο δαμασκηνιάς (κοκκύμελον). Το έκοβαν αρχές Φθινοπώρου για να μην έχει

πολύ υγρασία. Το έβαζαν μέσα σε χωνεμένη κοπριά να ξεραθεί έως δυο χρόνια. Ανήκει στα έγχορδα τοξοτά, δηλαδή τα χειρίζονται με τόξο (τοξάρ' στα ποντιακά). Έχει μήκος από 55 μέχρι 60 εκατοστά.

Όλα επήγαν στην Αλβανίαν

Αναφέρεται στον Αλβανικό πόλεμο και τις ανάγκες που τότε είχε να αντιμετωπίσει το ελληνικό κράτος.

Οι Ρώσοι στα Κοτύωρα

Ήταν 11 Αυγούστου 1917 και ώρα 9 π.μ. όταν μπήκε ο ρωσικός στόλος στο λιμάνι των Κωτυώρων. Έξι πολεμικά πλοία και ένα οπλιταγωγό κατέπλευσαν. Λίγη ώρα αργότερα ακολουθεί η απόβαση του στρατού. Τα κανόνια από τα πλοία βομβαρδίζουν συνεχώς.

Ερρούζαν 'ς ση γιαγμάν (λαφυραγωγεία)

Ο στρατός ξεχύνεται στην αγορά και λεηλατεί ό,τι βρίσκει μπροστά του, κατά προτίμηση τούρκικα μαγαζιά, αλλά και ελληνικά, ίσως κατά λάθος. Τα μαγαζιά τα ανοίγουν με ρίψη χειροβομβίδων. Μεταφέρουν τη λεία τους στην παραλία. Στις λεηλασίες πήραν μέρος και λίγοι Έλληνες. Η τουρκική φρουρά μαζί με τις τοιπκές αρχές τράπηκαν σε φυγή. Μετά τις λεηλασίες οι Ρώσοι στρατιώτες χύμνησαν στα ελληνικά ποτοπωλεία και μέθυσαν. Ξαφνικά η παραλία γέμισε από Πόντιους, που ήθελαν να ανέβουν στα καράβια και να τους ακολουθήσουν. Ακολούθησε πανδαιμόνιο. Το πλήθος στοιβάχτηκε μέσα στις βάρκες πατείς με πατώ σε για να σωθεί. Πολλές βάρκες αναποδογύρισαν. Ένα αγριεμένο πλήθος προσπαθούσε με κάθε μέσο να φτάσει στα πλοία και να ανέβει πάνω. Ξαφνικά ο ναύαρχος δίνει εντολή, κλείνουν οι πόρτες των караβιών και πολλοί έμειναν από έξω. Οικογένειες χωρίστηκαν στα δυο. Θρήνος και απελπισία.

Άφιξη στα Πλάτανα

12 Αυγούστου 1917 τα πλοία φτάνουν στα Πλάτανα. Το πλήθος ήταν ήδη πολύ πεινασμένο και απελπισμένο. Λειτουργούσαν πια κάτω από την ψυχολογία του όχλου: ο θάνατός σου η ζωή μου. Πλησιάζουν οι Πλατανιώτες και τους ρίχνουν άσπρα σιταρένια ψωμιά. Χόρτασαν κάπως την πείνα τους.

Άφιξη στην Τραπεζούντα

Το απόγευμα αργά φτάνουν στην Τραπεζούντα. Εκεί τους περιμένουν οι επιτροπές να τους βοηθήσουν. Όλο αυτό το ταλαιπωρο πλήθος βολεύτηκε στα Μετόχια, στη Δαφνούντα, στα Εξώτειχα, στις εκκλησιές και στα σχολεία. Ορίστηκαν επιστάτες σε κάθε προσφυγική ομάδα και μπήκαν τα καζάνια στις φωτιές να φάει όλο αυτό το πλήθος. Με την επιστασία του Χρυσάνθου πάρθηκαν όλα τα μέτρα για τη φροντίδα των ομοεθνών προσφύγων. Τρόφιμα πρόσφερε και ο ρωσικός στρατός: ζάχαρη, σιτάρι, όσπρια κ.ά. Περίπου 3 χιλιάδες ήταν οι πρόσφυγες από τα Κωτύωρα. Άλλοι τόσοι είχαν μείνει πίσω και υπέστησαν την μήνη των Τούρκων και τα αντίποινα. Με ενέργειες μια επιτροπής που συστάθηκε, ήρθαν πλοία από τη Ρωσία να παραλάβουν το πλήθος. Κανείς δεν ήθελε να μείνει στην Τραπεζούντα. Πολλοί από αυτούς είχαν συγγενείς στη Ρωσία.

Άφιξη στο Βατούμ

Το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς φτάνουν οι караβιές στο Βατούμ. Οι ομοεθνείς τους υποδέχονται και τους φροντίζουν με τρόπο συγκινητικό.

Άφιξη στο Σοχούμ

Εδώ η υποδοχή και η φροντίδα τους είναι ακόμα πιο συγκινητική. Ο Γιάννης Πασαλίδης, Τριαντάφυλλος Τσουλφάς, Νικόλας και Σάββας Μοσκόφ, Στέφανος Στεφανίδης, κ.ά. Έκαναν στόχο ζωής την προστασία αυτών των ανθρώπων.

Το ποντιακό θέατρο στη Νότια Ρωσία

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια στις αρχές του 20ού αιώνα έγινε στον Καύκασο και τη νότια Ρωσία. Την εποχή αυτή το ποντιακό στοιχείο στην περιοχή υπολογίζεται από 400 ως 700 χιλιάδες.

Νίκος Σπανίδης (1901-1974)

Σπουδαίος θεατράνθρωπος του ποντιακού θεάτρου. Γεννήθηκε στα Σούρμενα. Στη δίνη των πολεμικών γεγονότων κατέφυγε με τα αδέρφια του πρώτα στο Βατούμ, Σοχούμ και τέλος στη Μόσχα. Το 1937 ήρθε στην Αθήνα και θεμελίωσε ουσιαστικά το ποντιακό θέατρο στην Ελλάδα. Στα χρόνια της κατοχής, όπως διηγείται ο πληροφορητής μας, κατέφυγε στην Κατερίνη για να επιβιώσει. Συνεργάστηκε με τον άλλο μεγάλο πόντιο θεατράνθρωπο Πόλυ Χάιτα.

Αρωνάς

Είναι πεδινός οικισμός του νομού Πιερίας. Βρίσκεται στα δυτικά της Κατερίνης, σε υψόμετρο 90 μέτρων και η απόστασή του από την περική πρωτεύουσα είναι 8 χιλιόμετρα. Διοικητικά είναι έδρα ομώνυμης τοπικής κοινότητας του δήμου Κατερίνης.

Πόλυς Χάιτας

Γεννήθηκε στα Κοτύωρα το 1902 και πέθανε στην Αθήνα το 1987. Σε μικρή ηλικία καταφεύγει με την οικογένειά του στη Ρωσία. Έζησε κυρίως στο Σοχούμ, όπου αναδεικνύεται το ταλέντο του στην υποκριτική. Τον Μάρτιο του 1929 με ένα ιταλικό καράβι φτάνει στη Θεσσαλονίκη. Έζησε αρκετό καιρό κοντά στους δικούς του στην Κατερίνη. Το 1943 κατεβαίνει στην Αθήνα. Γνωρίζεται με τον Νίκο Σπανίδη και οι δυο μαζί θεμελιώνουν το ποντιακό θέατρο στην Ελλάδα. Ηθοποιός, σκηνοθέτης και θεατρικός συγγραφέας συνέγραψε τα έργα: «Θεού πλάσμαν έν' και ο φτωχόν», «Οι τελευταίοι», «Η φτώχεια δεν είναι νροπή», κ.ά.

Ιωακείμ Σαλτσής (1893-1968)

Δάσκαλος από τα Κοτύωρα. Συνέγραψε την ιστορία Κωτυώρων.

Γιώργος Φουρνιάδης

Γεννήθηκε 1937 στον Σβορώνο Κατερίνης και σπούδασε στην Ανωτέρα Σχολή Κινηματογράφου, Θεάτρου Λυκούργου Σταυράκου. Μέλος της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής Ηθοποιών του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, στο οποίο θέατρο εργάστηκε ως βοηθός σκηνοθέτη.

Το ποντιακό θέατρο πριν από τον πόλεμο

Ο αφηγητής τονίζει πως ποντιακό θέατρο πριν από τις δικές του παραστάσεις στην Κατερίνη στη διάρκεια της Κατοχής, δεν υπήρξε. Ισχυρίζεται ότι από την Κατερίνη ξεκίνησε το ποντιακό θέατρο. Αυτό όμως δεν είναι αληθές. Προφανώς ο πληροφορητής αγνοεί τα τεκταινόμενα σε άλλα μέρη της Ελλάδος. Από πολύ νωρίς άρχισαν να δίνονται θεατρικές παραστάσεις. 1925-1930 στο χωριό Σιταγροί της Δράμας ανέβηκαν τα έργα: «Το σουτσούκιν» του Ι. Βαλαβάνη, «Οι κωδωνάτοι βρικόλακες» του Ε. Φοινικόπουλου και «Τη τρίχας το γεφύρ'» του Θ. Κανονίδη.

Στην Καλλιθέα Αττικής και στο Χασάνι (Ελληνικό) ανέβηκαν τα έργα: «Ο Λαζάραγας» του Γ. Φωτιάδη, «Οι κωδωνάτοι βρικόλακες» του Ε. Φοινικόπουλου και «Ο αλεπόν τρώει και η ζεπίρα πρέσκειται» του Γ. Θ. Γιαμάκη.

Το 1936 στη Νέα Σάντα Κιλκίς ανέβηκαν: «Ο Λαζάραγας» και «Οι κωδωνάτοι βρικόλακες».

Το 1936 στην Καλαμαριά Θεσσαλονίκης «Ο αγράμματος δάσκαλος» του Γ. Χρυσοστομίδη.

Το 1936 στο χωριό Γερακαριό του Κιλκίς ανέβηκαν όλα τα παραπάνω αναφερόμενα έργα.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας, θείο χατζή, πρώτα θέλωμε, θείο Χατζή, να τα πούμε στα ποντιακά. Ο σύλλογός μας κάνει μια προσπάθεια να συλλέξει μνήμες. Θέλω να τα πούμε στα ποντιακά. Θέλω τώρα να μου πεις πώς σε λένε και πού γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στην Ορντού.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Το 1912.

Ερευνητής: Και πώς σε λένε; Το όνομά σου, γιατί αυτό θα μείνει στην ιστορία.

Πληροφορητής: Το όνομά μου είναι Παναγιώτης Χατζηπάνος, γιατί ο παππούς μου πήγε στο Χατζηλούχ', και τότε, όταν πήγαινε ένας από την οικογένεια στο Χατζηλούχ', τότε όλοι ονομάζονταν με τη σειρά χατζήδες: Χατζησάβας, Χατζηγιώργης, Χατζηπαναγής κλπ. Και αυτό το παρατσούκλι μου έμεινε από τον παππού μου, που πήγε στο χατζηλίκι και ήρθε. Τότε για να πας στο χατζηλίκι δεν υπήρχανε αεροπλάνα, πήγαιναν

απ' τα βουνά. Κάνανε 4, 5, 6 μήνες απ' τα βουνά να πάνε και να 'ρθούνε με τα γαϊδούρια.

Ερευνητής: Α με τα γαϊδούρια πηγαίνανε. Χατζηλούχ' λένε τους Αγίους τόπους.

Πληροφορητής: Και η τροφή τους ήτανε ένα μαντηλάκι με τυρί, ψωμί και κρεμμυδάκι και στο δρόμο πηγαίνανε, κοιμόντουσαν στα βουνά, στις ράχες, στις χαράδρες και έτσι φτάνανε στα Ιεροσόλυμα. Και όταν ερχόντουσαν, ερχόντουσαν σαν θριαμβευτές, θρίαμβος, πώς κατάφεραν και πήγαν στο Χατζηλούχ'.

Ερευνητής: Τόσο δεμένος ο Πόντος με την Ορθοδοξία.

Πληροφορητής: Τώρα πας σε ένα λεπτό και στα δύο λεπτά γυρίζεις, τότε δεν ήταν, ήταν αλλιώς. Τέλος πάντων έτσι είναι το παρατσούκλι. Ο πατέρας μου ο πραγματικός πέθανε το 1913, όταν γεννήθηκα εγώ. Μικρό, βρέφος ήμουνα εγώ, ο πιο τελευταίος ήμουνα εγώ.

Ερευνητής: Ποντιακά θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Ο μεγάλος μου αδελφός ήτανε ο

Σάββας, ο Χατζησάββας, ο οποίος, όταν ήρθανε τα βαπόρια τα ρωσικά 'ς την Ορντού, (πετάγεται από το ένα θέμα σε άλλο). Είπαμε θα πούμε πώς λέγομαι. Λέγομαι πραγματικός Παπαδόπουλος, εδώ η μάνα μ' έκανε ένα σφάλμα στην Ρωσία που παντρεύτηκε και με πήρε με αυτός, ο δεύτερος άντρας, πάνω του. (εννοεί πως του έδωσε το όνομά του).

Ερευνητής: Α... α και σε λένε Ζαρωτιάδη.

Πληροφορητής: Και πήγα εγώ στο σχολείο, έφερα τον δάσκαλο και τον κήρυκα, τον δικό μας τον ψάλτη, ο καλύτερος ψάλτης στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Πώς τον έλεγαν; Θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ε... ε, μου διέφυγε πολλά χρόνια πέρσαν.

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Και πήγαμε στην αστυνομία να διαβεβαιώσουν ότι λέγομαι Παναγιώτης Παπαδόπουλος, αλλά αδύνατον, δεν μπορούσαν, έτσι παρέμεινα. Ήρθα στην Ελλάδα. Πήγα στο υπουργείο, να πάρω πάλι, θα περάσουν χρόνια πολλά για να γίνει αυτό, ως κατάσκοπος αυτό δεν γινότανε. Αλλά δεν έγινε. Δεν έχω παράπονο, από τη μάνα μου έχω παράπονο, αλλά αγράμματη, τι να ξέρει. Και της έλεγα, γιατί με έγραψε πάνω στο διαβατήριό του έχω παιδί και έτσι με αναγνώρισαν παιδί του και μεγάλωσα μαζί του.

Ερευνητής: Ό,τι έπαθε και ο πατέρας μου δηλαδή, Καρυπίδης ήτανε και τον έγραψαν Τσαγαλίδη.

Πληροφορητής: Όλη η ιστορία μου ήτανε πώς φτάσαμε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Το '17 πώς το θυμάσαι;

Πληροφορητής: το '17 ήμουν πιτσιρικάς και θυμάμαι όταν ήρθαν οι Ρώσοι...

Ερευνητής: Ποντιακά είπαμε.

Πληροφορητής: Ο στόλος ο ρωσικός, τα βαπόρια τα ρωσικά, και βομβάρδιζαν την Ορντού. Οι Τούρκοι όλοι έφυγαν, κανείς δεν έμεινε μέσα στην πόλη. Οι δικοί μας όλοι πέσανε με τους ναύτες τους Τούρκους, με τους ματρώζους να σου πω, με το ναυτικό, στην πόλη μέσα και λεηλατούσαν τα μαγαζιά εδώ κι εκεί. Και εκείνη την ώρα έφυγε και ο αδελφός μου ο μεγάλος, ο Σάββας. Και η μάνα μου τον περίμενε τότε να γυρίσει να πάμε στα βαπόρια να μπούμε στα πλοία και να φύγουμε. Τέλος πάντων γύρισε από τη λεηλασία, που έγινε στην αγορά. Και από εκεί πήρε η μάνα μου ένα μποχτσά από ολόκληρο σπίτι, που είχαμε, ένα μποχτσά. Έβαλε μέσα κάτι ρούχα, κάτι ψευτοπράγματα και πήγαμε στο πλοίο. Τα πλοία πλέον δεν έπαιρναν κανέναν. Με τα καϊκια όσοι παίρνανε φεύγανε και κανείς δεν μας κοίταξε. Ένας πάνω από το πλοίο περίμενε την οικογένειά του, αλλά δεν ξέρω πώς τον λένε και μόλις είδε τρία άτομα είναι στη σκάλα πάνω, σκέφτηκε, αυτοί είναι. Πλήρωσε τους ναύτες τους Ρώσους, τους ματρώζους, χρυσό και πήρε την βάρκα και ήρθε και τι βλέπει; Αντί την οικογένειά του βλέπει εμάς και από πάνω ψιχάλιζε,

έβρεχε. Ντράπηκε, αφού πλήρωσε και πλήρωσε, μας έβαλλε μέσα. Έπεσε και ο αδελφός μου μέσα στην θάλασσα. Πήγαμε πάνω στο βαπόρι, τον άλλαξε η μάνα μου. Ε, από κει ξεκινήσαμε, ήταν πολλά βαπόρια. Περίπου 3.500 χιλιάδες οικογένειες πήραν τα ρωσικά τα πλοία. Έδωσε εντολή τότε ο Δεσπότης τη Τραπεζούντας. Παρακάλεσε τον ναύαρχο του στόλου, όσο μπορεί να πάρει τους χριστιανούς, τους Ποντίους, εμάς. Και από την πόλη μας τριάμισι με τέσσερις χιλιάδες πρόσφυγες ανεβήκαμε πάνω στα πλοία, στα βαπόρια. Και έτσι, όπως οι σαρδέλες, ο ένας πάνω στον άλλον, έτσι ακριβώς φτάσαμε στην Τραπεζούντα, πεινασμένοι, διψασμένοι. Όταν φτάσαμε στην Τραπεζούντα οι Πλατανείτες, ξέρεις η Τραπεζούντα είναι στο βάθος, όπως στην παραλία η Κατερίνη, με τα καϊκια γέμισαν ζεστά ψωμιά και τα πετούσανε πάνω στα βαπόρια.

Ερευνητής: Θυμάσαι σαν σήμερα δηλαδή.

Πληροφορητής: Το θυμάμαι, ήμουν τεσσεράμισι χρονών. Και εμείς δεν μπορούσαμε να πάμε να πάρουμε το ψωμί που μας έριχναν. Ένας διπλανός εκεί έφερε ένα ψωμί, έδωσε στα τα παιδιά του και από έναν κομμάτι έσπασε κι έδωσε κι εμάς και φάγαμε ψωμάκι. Τέλος πάντων μας έβγαλαν έξω και πήραμε τον δρόμο για την Τραπεζούντα. Μέχρι την Τραπεζούντα πεζοπορία, αλλά αριστερά δεξιά οι Τραπεζούντιοι βγάλαν τραπέζια έξω και μας ταΐζανε όλα τα καλά. Μέχρι την Τραπεζούντα ό,τι θέλαμε τρώγαμε, ό,τι θέλαμε πίναμε. Πήγαμε εκεί. Μας βάλαν στον Άι-Βασίλη μέσα, σε ένα οίκημα μεγάλο, εκκλησία ήτανε, ξενοδοχείο ήτανε Άι-Βασίλης ήτανε, πάντως εκκλησία ήτανε. Μας βάλανε εμάς εκεί, άλλους αλλού, πάντως εμείς κοιμηθήκαμε εκεί μέσα. Και πήρανε καζάνια, ολόκληρα καζάνια, κάσια τα έλεγαν, πιλάφια, πλιγούρι, να σου πω, κορκότα, απ' αυτά και απ' εκείνα τρώγαμε, ζούσαμε.

Η μάνα μου πήγε στους στρατώνες τους ρωσικούς καθάριζε κρεμμύδια, σκόρδα και τα λοιπά κι απ' εκεί κάτι έφερνε και έτσι ζούσαμε.

Θυμάμαι καλά, βγήκα έξω και χάθηκα.

Ερευνητής: Στην Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Στην Τραπεζούντα, βγήκα έξω και χάθηκα. Έπεσα σε στρατώνες των Ρώσων μέσα και έκλαιγα και με πήρε από το χέρι ένας Ρώσος και πρώτη φορά είδα πάνω στον ουρανό αεροπλάνο, πρώτη φορά στη ζωή μου είδα αεροπλάνο στην Τραπεζούντα, πάνω στους στρατώνες. Με πήρε από το χέρι, με έβγαλε έξω και μου έδειξε πού θα πάω. Και πήγα ίσια, εκεί ήτανε λουστράδοροι, έβαφαν τα παπούτσια. Θυμήθηκα, εδώ είναι και από εκεί δεν ήτανε πολύ μακριά, καμιά διακοσαριά βήματα. Έφτασα στο σπίτι και δεν ξαναβγήκα έξω χωρίς τη μάνα μου.

Κάτσαμε τριάντα-σαράντα ημέρες στην Τραπεζούντα. Πάλι οπισθοχωρεί ο ρωσικός στρατός. Μας βάλανε πάλι στο πλοίο και φτάσαμε στο Βα-

τούμ, με τα σύνορα τη Ρωσίας, Τουρκίας - Ρωσίας. Εκεί μας έβαλαν μέσα στα λουτρά και θυμάμαι άσχημα μύριζαν τα λουτρά, σαπουνάδες και αυτά. Και η μάνα μου, άνοιξη ήταν, έξω βγαίναμε και κοιμόμασταν, δεν μπορούσαμε να κοιμηθούμε μέσα. Εκεί καθίσαμε εφτά οχτώ ημέρες. Έπειτα από κει έφεραν μας στο Σοχούμ με τα πλοία πάλι οι Ρώσοι. Δηλαδή από πίσω τους, έφευγαν εκείνοι, έπαιρναν κι εμάς. Μας έπαιρναν, εμείς που, παράδες δεν είχαμε, τίποτα δεν είχαμε, στα πλοία τα δικά τους μέσα μας βάζανε.

Στο Σοχούμ όταν φτάσαμε, έπεσε η μεγάλη ασθένεια, η σπάγκα, η χολέρα

Ερευνητής: Σπάγκα λέγεται ρωσικά η χολέρα.

Πληροφορητής: Χολέρα και σπάγκα είναι διαφορετικά.

Ερευνητής: Α... α, διαφορετικά.

Πληροφορητής: Διαφορετικά, δύο ασθένειες. Και οι τρεις είμαστε στο κρεβάτι κατάκοιτοι, άρρωστοι. Ανάμεσα στη μάνα μου κι εμένα και τον αδελφό μου, πήραν τον αδελφό μου και τον πήγαν. Εκείνος είχε μεγαλύτερη ασθένεια. Πού τον έθαψαν, πώς πέθανε, πού πέθανε, δεν ξέραμε. Μόνον ξέρομε ότι άνοιγαν μεγάλους λάκκους και με τον ασβέστη, το κιράτζιν, τους έκαιγαν και τους πετούσανε μέσα σε λάκκους για να μην διαδοθεί η ασθένεια.

Κι εμείς σιγά σιγά σηκωθήκαμε απ' εκεί κι αυτός ο Πασαλίδης της ΕΔΑ που ήτανε, ο μακαρίτης ο Γιάννης, αυτός ήταν τότε ο πρώτος σωτήρας για εμάς.

Ερευνητής: Α για τους πρόσφυγες.

Πληροφορητής: Αυτός και ο γαμπρός του ο Σφυράκης, οι οποίοι θυσιάστηκαν για τους πρόσφυγες, και μας εξέταζαν και πίσω στην συνταγή, για τα φάρμακα ας λέγω σε, έγραφαν ότι είναι δικά τους, πήγαιναν και τα πλήρωναν αυτοί.

Ερευνητής: Α τόσο ανθρωπιά.

Πληροφορητής: Σε τέτοιο βαθμό, ο ελληνισμός, οι Έλληνες στο εξωτερικόν είναι πολύ πατριώτες.

Ερευνητής: Χαρά στην ψυχή τους.

Πληροφορητής: Κάνανε εράνους, μας ταΐζανε, μας κάνανε. Δεν πεινάσαμε κοντά στους άλλους, ήτανε πιο αλλιώτικοι.

Ερευνητής: Πιο ανθρωπινοί.

Πληροφορητής: Πιο ανθρωπινοί. Από κει τέλος πάντων σηκωθήκαμε. Η μάνα μου ξενοδούλευε. Εγώ άρχισα να πηγαίνω στο σχολείο. Όταν πήγα στο σχολείο, πήγα με τα τσόκαρα τη μάνας μου. Τα τσόκαρα, θυμάσαι;

Ερευνητής: Τα ψηλά εκείνα...

Πληροφορητής: Τα ψηλά εκείνα και με το σάλι της θα πάω να γραφτώ στο σχολείο.

Ερευνητής: Καλά, θείο, γιατί; Δεν είχες παπούτσια;

Πληροφορητής: Δεν είχα, δεν είχα. Αλλά, όταν μπήκα μέσα, διάλειμμα ήταν. Τα παιδιά μόλις με είδαν εκεί στο διάλειμμα, τα πλουσιόπαιδα, με περικύκλωσαν γύρω γύρω και εγώ στη μέση, το κεφάλι μου κάτω, κουκουλωμένος με το σάλι από πάνω. Φτου φτου

κορίτσι. Με έφτυναν και δεν έβγαλα φωνή εκεί σε μια γωνιά.

Ερευνητής: Στάσου, πληγώθηκες τόσο πολύ που σήμερα ακόμη το θυμάσαι.

Πληροφορητής: Πληγώθηκα και ακόμα τα φτυσίματα τους τα νιώθω στο πρόσωπό μου.

Και ήρθε ο Μουρχαλίδης ο δάσκαλος, τους έδειρε, τους διέλυσε όλους αυτούς, με πήρε από το χέρι, με πήγε μέσα και με έγραψε. Και εγώ για να μη με φτύσουν κι άλλη φορά, με λάμπα, θυμάσαι με το φυτίλι, και κάπνιζε και με τ' εκείνο έμαθα το άλφα, βήτα μέχρι το ωμέγα. Μήπως δεν ξέρω το μάθημα να πω στον δάσκαλο και πάλι με φτύσουν. Γιατί αυτό πολύ μου κόστισε.

Ερευνητής: Ήσουν φιλότιμος, γιατί σε έφτυναν.

Πληροφορητής: Τα παιδιά που με φτύσανε και τα λοιπά, μήπως πάθω πάλι τα ίδια διάβαζα, διάβαζα, διάβαζα και έγινα καλός μαθητής. Και ο Τερζάνος ο δάσκαλος, αν θυμάσαι, Ορτουλούς ήτανε.

Ερευνητής: Ο Χαράλαμπος.

Πληροφορητής: Ο Τερζάνος ο Χαράλαμπος, έλεγε, αυτό το παιδί το βλέπετε, φτωχό, ορφανό, αλλά καθαρό είναι. Τα μπαλώματα μη κοιτάτε, καθαριότητα. Η μάνα μου με έπλυνε πάντα.

Και ο Τερζάνος ο δάσκαλος είχε έναν παιδί.

Ερευνητής: Στάσου, ο Τερζάνος έφυγε το '17 απ' την Ορτού και πήγε στο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω το '17 μαζί μας ήρθε είτε νωρίτερα, αυτό δεν μπορώ να στο πω, δεν τον ρώτησα καμιά φορά. Αλλά ήτανε ένας τρομερός δάσκαλος και είχε ένα παιδί. Και τα σαράντα πέντε χρόνια η διδασκαλία του που έκανε τότε, τα εόρτασαν τότε στο θέατρο μέσα. Του έκαναν μία τιμή, υπουργοί, όλοι ήρθανε εκεί και του έκαναν τέτοια τιμή που πρώτη φορά. Και στα εξήντα πέντε χρόνια έκανε δίδυμα παιδιά.

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: Ένα παιδί έκανε και σταμάτησε και στα εξήντα πέντε χρόνια κάνει δίδυμα παιδιά. Ήτανε γεγονός μεγάλο, ο Τερζάνος ο δάσκαλος. Τέλος πάντων.

Ερευνητής: Βρήκα τη φωτογραφία του, θείο Χατζή, την είχε η Ουσταμπασίδου, η θεία Παναΐλα, πώς είσαι στο σχολείο, την Καρυπίδειο σχολή, του παππού μου το σχολείο, στον Άγιο Νικόλαο, μαζί και ο Θύμιος ο Καρύπης, αναγνώρισε τον εαυτό του μαζί με εκείνους.

Πληροφορητής: Ο Τερζάνος ήταν δάσκαλος, αλλά είχαμε και δασκάλους Τραπεζούντιους, Χωλίδης, Καρτασίδης, Χαραλαμπίδης, Τερουκίδης. Αυτοί όλοι ήτανε από το «Φροντιστήριο Τραπεζούντας», ήτανε μεγάλοι δάσκαλοι. Τέλος σιγά σιγά καλυτέρευσε η ζωή μας...

Ερευνητής: Πόσες ώρες κάνατε μάθημα;

Πληροφορητής: Μάθημα αναλόγως την τάξη. Στην πρώτη τάξη λιγότερα, στη Δευτέρα περισσότερα, μέχρι την Τετάρτη πήγα, έπειτα αναγκαστικώς...

Ερευνητής: Μαθήματα ελληνική ιστορία κάνατε καθόλου;

Πληροφορητής: Και ελληνικά κάναμε και ρωσικά, ήτανε ανάμεικτο το σχολείο.

Ερευνητής: Τις πιο πολλές ώρες ελληνικά;

Πληροφορητής: Ελληνικά.

Ερευνητής: Και στο σπίτι πώς; Μιλούσατε τα ποντιακά;

Πληροφορητής: Ποντιακά με τη μάνα μου. Με παρέα με τα παιδιά ποντιακά. Σιγά σιγά καλυτέρευσε η ζωή μας. Μέχρι Τετάρτη τάξη πήγα στο σχολείο, καλός μαθητής ήμουνα πρόεδρος της τάξεως. Είχαμε μία βιβλιοθήκη θυμάμαι...

Ερευνητής: Σε ποιο σχολείο πήγες; Πώς το έλεγαν;

Πληροφορητής: Στο πρώτο σχολείο του Σοχούμ στην εκκλησία δίπλα μαζί με την εκκλησία ήτανε και το σχολείο.

Ερευνητής: Ποια εκκλησία ήτανε;

Πληροφορητής: Τώρα την εκκλησία...

Ερευνητής: Ποιος άγιος ήταν δεν θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Λίγο έτσι για να θυμάσαι να μας περιγράψεις το Σοχούμ. Ήταν πόλη παραθαλάσσια και είχε χωριστά συνοικία ελληνική, αρμενική και είχε άλλους;

Πληροφορητής: Είχε.

Ερευνητής: Πες τα μας λιγάκι.

Πληροφορητής: Το Σοχούμ ήταν μία παροικία ελληνική που κατοικούσαν 60% Έλληνες και 10% Αρμένιοι, 7-8% Γεωργιανοί, του Στάλιν οι πατριώτες, οι Μιγγρέλοι ήτανε 5-10% και οι Ρώσοι ελάχιστοι. Αλλά όλο το εμπόριο, τα θέατρα, και τα σινεμά, όλα ήτανε ελληνικά. Μύριζε Ελλάδα το Σοχούμ. Και ήτανε παραθαλάσσια και δεύτερη πόλη δεν υπάρχει σαν αυτήν. Στη Ρωσία είναι το Λένινγκραντ και έπειτα έρχεται το Σοχούμ από τη φύση των βουνών, τα δέντρα και η θάλασσα.

Ερευνητής: Μ... μ... όλα μαζί τα στοιχεία.

Πληροφορητής: Όλα τα στοιχεία τα είχε, όλα τα καλά. Και ερχότανε η λυρική σκηνή εκεί το χρόνο τέσσερις φορές. Ερχότανε και καθότανε, κάθε τρεις μήνες είχαμε το καλύτερο θέατρο.

Ερευνητής: Δηλαδή σ' όλη τη σοβιετική το καλύτερο θέατρο ήταν στο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Όχι, στη Μαύρη θάλασσα, δεύτερο ήταν του Σοχούμ και πρώτο ήταν της Οδησσού.

Ερευνητής: Πρώτο της Οδησσού κι ύστερα του Σοχούμ;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω λίγο το θέατρο πώς το θυμάσαι σήμερα, θείο Χατζή;

Πληροφορητής: Είχε χωρητικότητα μέχρι τέσσερις χιλιάδες χωρούσανε μέσα άτομα κάτω, τα θεωρεία πάνω μεγάλα θεωρεία για τα μικρά εισιτήρια, τα φτηνά. Και θυμούμαι μία παράσταση δινότανε μία εβδομάδα και μόνον οι πρωταγωνιστές αλλάζανε. Εμείς το χρόνο δίναμε «Τη τρίχας το γεφύρ'» είκοσι φορές, ίσως και τριάντα. «Οι πρόσφυγες 'ς

στην Ελλάδα» τα ίδια. Όταν το θέατρο δεν είχε χρήματα να πληρώσει τους εργάτες, καλούσε τον δικό μας τον δάσκαλο τον Κανονίδη τον Θεόδωρο, τον λεγόμενο Απόλλωνα. Αυτός είχε, τι να σε πω, εκπαίδευση κάτω, πολύ χαμηλή, τι να σε πω, αλλά ήτανε τετραπέρατος και γεννημένος γι' αυτό. Να κάνει θέατρα, τραγούδια. Και σήμερα που τραγουδούνται εδώ στην Ελλάδα αυτά και όλα οφείλονται σε αυτό το πρόσωπο. Ήταν μεγάλη ευφυΐα.

Ερευνητής: Λες ανεβάζετε εσείς έργο, δηλαδή εσείς ήσασταν ερασιτεχνικός θίασος;

Πληροφορητής: Επαγγελματικός θίασος.

Ερευνητής: Εσύ από πόσον χρόνων κατάλαβες ότι έχεις θεατρικό ταλέντο;

Πληροφορητής: Από δεκατρία χρόνων μπήκα στον θίασο.

Ερευνητής: Πώς κατάλαβαν ότι...

Πληροφορητής: Στο σχολείο κάναμε παραστάσεις, αυτόν τον είχαμε δάσκαλο της ωδικής.

Ερευνητής: Τον Απόλλωνα τον Κανονίδη, τι έπαιζε; Βιολί;

Πληροφορητής: Βιολί έπαιζε και τραγουδούσαμε, το πρώτο τραγούδι που μας δίδαξε ήταν η «λύρα του Γέρο-Νικόλα».

Ερευνητής: Για πες το μας λιγάκι.

Πληροφορητής: Ξέχασα πολλά... «κρατώντας απ' το χέρι το παιδί του... κρατώντας απ' το χέρι το παιδί του, τη λύρα του Γέρο-Νικόλα»... (Δυσκολεύεται να θυμηθεί).

Ερευνητής: Τέλος πάντων και κατάλαβε αυτός ότι εσύ έχεις ταλέντο;

Πληροφορητής: Ναι, γιατί τον είχαμε διοργανωτή.

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: Και ύστερα όταν δημιουργήθηκε θίασος στο κρατικό θέατρο Σοχούμ τον καλέσανε να κάνει το αυτό... (δυσκολεύεται να θυμηθεί).

Πληροφορητής: Ποιο;

Πληροφορητής: Τον θίασο, τον ελληνικό.

Ερευνητής: Α... α.

Πληροφορητής: Ήτανε Γεωργιανοί, ήτανε Ρώσοι, ήτανε Απχαζάριοι, ήτανε Μιγγρέλοι, ήτανε και Ελληνικό και την πρώτη θέση στο Σοχούμ είχαμε εμείς.

Όταν δεν είχε λεφτά να πληρώσει τους εργάτες ο διευθυντής, καλούσε τον δάσκαλο τον Κανονίδη και του έλεγε να βάλεις «Τη τρίχας το γεφύρ'», να βάλεις «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα». Κάθε μέρα να παίζαμε γεμάτο ήταν το θέατρο.

Ερευνητής: Τέσσερις χιλιάδες θέσεις.

Πληροφορητής: Τέσσερις χιλιάδες θέσεις και οχτώ η ώρα εισιτήριο δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Τόσο πολύ.

Πληροφορητής: Τόσο πολύ. Ερχότανε Αρμένιοι μέσα, Ρώσοι... είχαμε όλη την παράδοση την ελληνική. Τα ήθη και έθιμα μας εκεί, το τραγούδι, τον χορό, τη μουσική, όλα, όλα.

Ερευνητής: Μ... μ...

Πληροφορητής: Αυτοί όλοι οι άνθρωποι ήτανε εγγράμματοι και ήξεραν να τιμάνε τους άλλους. Μα Έλληνας ήτανε μα Αρμένιος, μα αυτός είναι αρκεί να αποδώσει το έργο που ανέλαβε.

Ερευνητής: Ναι, άμα το έργο «Τη Τρίχας το γεφύρ'» ποιος το έγραψε;

Πληροφορητής: «Τη Τρίχας το γεφύρ'» είναι γραμμένο από τον Φωτιάδη.

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: Απ' το Καρς είναι αυτός.

Ερευνητής: Α... α... Καρσλής.

Πληροφορητής: Αυτός ήτανε αριστερός και έγραψε «Τη Τρίχας το γεφύρ'», «Τον Λαζάραγα» και η αστυνομία τον καταδίωξε και η αδελφή του για να μην πιάσουν τα έργα του...

Ερευνητής: Α... α...

Πληροφορητής: Τα πέταξε μέσα στην σόμπα, όχι αυτός τα πέταξε και η αδελφή του έβαλε το χέρι της μέσα στην σόμπα και πήρε «Τη Τρίχας το γεφύρ'» και «Τον Λαζάραγα». Σωθήκανε αυτά τα δύο έργα του Φωτιάδη. Απ' το Καρς ήτανε αυτός.

Ερευνητής: Ποια εποχή γίνεται αυτό;

Πληροφορητής: Αυτό γίνεται στην εποχή τότε του... (δείχνει να μη θυμάται).

Ερευνητής: 1910, 1920 ή πιο νωρίς;

Πληροφορητής: μάλλον 1910 αυτού μέσα εγώ πήγα στο Σοχούμ '19, '20, αυτού μέσα θα ήτανε.

Ερευνητής: Και εκείνος ήταν στο Σοχούμ ο Φωτιάδης...

Πληροφορητής: Ο Φωτιάδης ήτανε στο Καρς, στο Καρς τότε και πήρε αυτά τα δύο έργα και σωθήκανε. Όταν το πήρε αυτό ο δάσκαλός μου ο Κανονίδης «Τη Τρίχας το γεφύρ'», ήταν δίπρακτο. Έλεεν μόνον την έννοια και αυτός το φάρδυνε, το έκανε, το έκανε οπερέτα.

Ερευνητής: Μ... μ...

Πληροφορητής: Έβαλε τραγούδια μέσα, έβαλε το ένα, έβαλε το άλλο, το έκανε μία διασκευή και το έκανε μία οπερέτα άφταστη.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα λένε πολλοί άνθρωποι που ασχολούνται με το θέατρο, ότι είναι μοναδικό.

Πληροφορητής: πάρα πολύ, πάρα πολύ και που λες...

Ερευνητής: Ναι, για πες...

Πληροφορητής: Και που λες με αυτό το θέατρο στεκόταν στα πόδια. Δεν είχε να πληρώσει λεφτά στους υπαλλήλους και πάντοτε όσο είχε έλλειμμα και δεν του έφταναν τα λεφτά, φώναζε τον δικό μου τον δάσκαλο και ανέβαζε από αυτά τα... (εννοεί έργα).

Ερευνητής: Θείο Χατζή, αυτό το λες πολύ, σου έκανε εντύπωση κι εμένα μου κάνει εντύπωση. Όλοι από τον Ελληνισμό παίρνουν, όλος ο κόσμος από τα ελληνικά τα έργα τροφοδοτείται και ζει.

Πληροφορητής: Τότε στο Σοχούμ αυτό γινότανε, αυτό εγώ το έζησα από κοντά, με ανοιχτά τα μάτια το είδα, με τα μυαλά που έχω το έζησα. Και διαπίστωσα ότι πράγματι ότι εμείς είμαστε ένα στοιχείο, το ποντιακό στοιχείο, όπου και αν βρι-

σκεται πάντοτε έχει απόδοση μεγαλύτερη απ' τους άλλους.

Οι Αρμένιοι είχανε το «Ναμούσ'»...

Ερευνητής: Ναι...

Πληροφορητής: «Ναμούσ'» θα πει τιμή, το οποίο άξιζε και αυτό το έργο, αλλά ήταν τραγωδία μεγάλη.

Ερευνητής: Σαν «Τη Τρίχας το γεφύρ'» δεν ήτανε...

Πληροφορητής: Σαν «Τη Τρίχας το γεφύρ'» και «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα» δεν ήτανε.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις για «Τη Τρίχας το γεφύρ'» και τον Κανονίδη για το έργο «Τη Τρίχας το γεφύρ'», την ιστορία του όλη, τι διαπραγματεύεται.

Πληροφορητής: Θα έρθουμε στην Ελλάδα να στο πω.

Ερευνητής: Α καλά.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων μέχρι το 1936 εμείς είχαμε τα σχολεία μας, το θέατρο και από το '36 κι ύστερα όλα έκλεισαν.

Ερευνητής: Μ... μ...

Πληροφορητής: Ούτε σχολείο ούτε θέατρο ούτε τίποτα. Τότε δημιουργήθηκε ένα πρόβλημα για εμάς, να φύγουμε. Και απ' τις δουλειές μας έβγαλαν, ο Στάλιν τότε. Ε, ζούσαμε σε μία κατάσταση όχι η πρώτη και αναγκαστικώς έπρεπε να φύγουμε. Φύγαμε, εγώ έφυγα το '38, ήρθα στην Ελλάδα, πέσαμε στον πόλεμο μέσα.

Ερευνητής: Νωρίτερα παντρεύτηκες.

Πληροφορητής: Ε είχα τη γυναίκα μου, εκεί παντρεύτηκα, εκεί ήμουν παντρεμένος, το παιδί έφερα τριάμισι χρονών.

Ερευνητής: ολίγο εδώ θέλω μια παρένθεση να κάνεις, θείο Χατζή, μια και είσαι άνθρωπος της τέχνης λίγο και του θεάτρου αρκετά, οι γάμοι σας εκεί στον Ελληνισμό του Σοχούμ πώς γίνονταν; Με έρωτα; Με προξενιά;

Πληροφορητής: με έρωτα.

Ερευνητής: με έρωτα, α... α... έτσι. Δηλαδή εσύ ερωτεύτηκες τη γυναίκα σου;

Πληροφορητής: εγώ πήγα πάνω, δώσαμε παράσταση στο χωριό...

Ερευνητής: σε ποιο χωριό;

Πληροφορητής: στο Τσепέλ. Και Το βράδυ μας παίρνανε στα σπίτια εμάς τους ηθοποιούς. Τελείωνε η παράσταση ερχότανε οι χωρικοί, εσύ έπαιρνες δυο άτομα, άλλος τρεις, εγώ στο δικό της το σπίτι. Και είχαμε και μια μικρή συγγένεια. Είμασταν εγώ, ο Χριστιανίδης και ο Λαμπριανίδης στο σπίτι της. Και εκεί ο πατέρας της μόλις μας είδε, μας περιποιήθηκε καλά, φάγαμε, κοιμηθήκαμε. Και εκεί τα παιδιά μου λένε, οι φίλοι μου, ωραίο κορίτσι. Και εγώ αυτό βλέπω, λέγω. Τέλος πάντων από κει ξεκινήσαμε, στεφανωθήκαμε με τα ήθη και έθιμα των Ποντίων. Δύο ημερονύχτια τρώγαμε, πίναμε. Ως και πιστόλια οι φίλοι μου ρίχνανε.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να μου πεις, αυτό το έθιμο σε μερικά μέρη του Πόντου υπάρχει. Για πες μου λίγο τον γάμο σ'. Στο Σοχούμ έγινε;

Πληροφορητής: Ο γάμος ήταν, έγινε τον Ιανουάριο του 1933, 12 Ιανουαρίου. Από πάνω χιονίζει κι εγώ στεφανώθηκα. Μάλλον οι φίλοι μου μου πέταξαν πάνω μου και μια χιονόμπαλα.

Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι; (Γελάει). Πώς έγινε το γλέντι;

Πληροφορητής: Το γλέντι, πήγαμε στο σπίτι, ήρθαν οι καλεσμένοι, ήρθαν οι φίλοι, οι συγγενείς. Τραπέζι, εδώ, τραπέζι εκεί, φαγοπότι μέχρι το πρωί. Συνεχόμενο μέχρι την άλλη μέρα και πιστολιές, αφού τα κεραμίδια έσπασαν από τις πιστολιές που έριξαν, γιατί δεν ήταν μόνον φίλοι μου Έλληνες, ήταν και Αρμένιοι, ήταν και Γεωργιανοί, της ασφάλειας δεν υπήρχανε τότε, ήρεμη η κατάσταση τότε.

Ερευνητής: Το ότι ρίχνανε, τι συμβόλιζε; Τι ήταν; Γιατί ρίχνανε;

Πληροφορητής: Από τη χαρά τους, ήθη και έθιμα.

Ερευνητής: Α, απ' τη χαρά τους, ήθη και έθιμα.

Πληροφορητής: Και οι χοροί, το κοτσαγκέλ τελευταία, τ' αυτό... όλα, όλα.

Ερευνητής: Και η λύρα, η κεμετζέ...

Πληροφορητής: Και η λύρα, η κεμετζέ. Και κεμετζετζή είχα τον Γιάνπακα τον Γιάννη εδώ, αν θυμάσαι εδώ, το ψυγείο που έχει ο Καψουζίδης, εκεί ένας τσαγκάρης ήτανε, ακόμα πολλά χρόνια δεν είναι, ζει, πέθανε δεν ξέρω ο Γιάννης, αυτός ήτανε ο λυράρης στον γάμο μου.

Ερευνητής: Ωραία.

Πληροφορητής: Και τα ήθη και έθιμα γινότανε πολύ κανονικά.

Ερευνητής: Α, κανονικά.

Πληροφορητής: Όπως ταίριαζε, τίποτε δεν αφήνανε, μία οξεία δεν χάνανε, όλα τα κάνανε σίγουρα. Τέλος πάντων από κει είπαμε θα έρθουμε στην Ελλάδα. Ήρθαμε στην Ελλάδα πέσαμε στον πόλεμο μέσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκανα ζαχαροκάλαμο εγώ, έκανα λάδια για να ζήσω την οικογένειά μου. Δύσκολες ημέρες περάσαμε. Όλα ήτανε πολύ δύσκολα. Ούτε πάνω είχαμε ούτε κάτω είχαμε. Ούτε χωράφια. Έπρεπε να δουλέψω πολύ σκληρά.

Ερευνητής: Καλά εκεί, εκείνα εν τω μεταξύ στο Σοχούμ, σπίτια και λοιπά δεν πήρες; Εκείνα τα αφήσατε όλα;

Πληροφορητής: Εκεί σπίτι δεν σου έδιναν.

Ερευνητής: Α εκεί δεν είχες τίποτα.

Πληροφορητής: Βάλαμε στην τράπεζα, στην πρεσβεία ορισμένα χρήματα, εδώ δεν μας τα έδωσαν αυτά, όλα πήγαν στην Αλβανία.

Ερευνητής: Χάθηκαν, τα έφαγαν αυτά οι επιτήδειοι.

Πληροφορητής: Χάθηκαν, τα έφαγαν αυτά και από το άλφα ξεκινήσαμε πάλι.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, τι σου κόστισε πιο πολύ από αυτά που άφησες πίσω σου;

Πληροφορητής: Πού;

Ερευνητής: Εκεί στο Σοχούμ, όταν θα έφευγες.

Πληροφορητής: Ε, βλέπεις πάντοτε η μικρή ηλικία, εκεί που θυμάσαι, εκεί που έπαιζες και χόρευες και έκανες, πάντοτε στέκεται ανώτερο απ' όλα.

Ερευνητής: Έχεις δίκιο, θείο Χατζή και βλέπω τη συγκίνησή σου.

Πληροφορητής: Η μικρή ηλικία δεν ξεχνιέται.

Ερευνητής: Ναι, σωστά.

Πληροφορητής: Οι φίλοι μου, οι φίλες μου, είχαμε και κορίτσια, φιλενάδες, δεν ξέρω εγώ. Παίζαμε, φιλούσαμε ο ένας τον άλλον. Όλα ό, τι υπάρχουν τώρα υπήρχαν και τότε, αλλά τότε ήταν πιο κρυφά, τώρα όλα έγιναν όλα στους δρόμους επάνω.

Ερευνητής: Είχανε και κάποια αξία τότε.

Πληροφορητής: Είχαν, είχαν πολύ αξία. Και θέλω να πω η μικρή ηλικία δεν ξεχνιέται. Καμιά φορά, που πέρασα τη ζωή, μέχρι 27 χρονών, δόξα τω θεώ ζήσαμε καλά. Ήρθα στην Ελλάδα. Μόνον εδώ που ήρθα, βασανίστηκα. Δούλευα πολύ σκληρά. Και το 1942 στην πείνα έρχεται ο Σπανίδης από την Αθήνα, εκεί πεινασμένος, πεινασμένος, εκεί όπως ξέρεις.

Ερευνητής: Η Αθήνα τότε όλη ήρθε στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Με συνάντησε μέσα στην πλατεία Ελευθερίας.

«Χατζή, χατζή».

«Ορίστε Νίκο, τι γίνεσαι Νίκο»;

«Να, ήρθαμε, τι να κάνω δεν ξέρω».

Αυτός είχε Ρωσίδα γυναίκα, παντρεμένος και ένα παιδάκι. Του λέω μη στεναχωριέσαι, εδώ πάνω θα ζήσεις. Εδώ είναι όλοι δικοί μας, θα ζήσεις. Θα βάλεις εμπρός, κάτι θα κάνεις, θα ζήσεις. Αλλά το πρώτο, λέει, να βρω ένα δωμάτιο. Και δωμάτιο θα σου βρω, του λέω. Όλα θα τα κάνουμε, λέω. Έφερε πετρέλαιο και γαλότσες είχε, θυμούμαι, δύο ζευγάρια. Α, αυτά έχω, λέει, άλλο τίποτα δεν έχω. Τέλος πάντων τον πήρα και τον πήγα στον Κατσαρό. Είχε ένα δωμάτιο και πλήρωσα εγώ τον Κατσαρό ένα εκατομμύριον και τον έβαλε μέσα. Το πρώτο φαγητό του πήγα σαρμάδες. Τον τάισα στο σπίτι του. Τώρα λέω Νίκο, θα κάνουμε μια πράξη από διάφορα που ξέρομε, τα τραγούδια -, τα αυτά. Ε, πράγματι καλέσαμε...

Ερευνητής: Αυτός ήταν στο Σοχούμ, μαζί παίζατε;

Πληροφορητής: Μαζί, μαζί παίζαμε.

Ερευνητής: Ηθοποιός κι αυτός.

Πληροφορητής: Ηθοποιός, ηθοποιός αλλά αυτός τραγουδούσε, είχε καλύτερη φωνή. Και εγώ τραγουδούσα τότε στην εποχή μου, πήρα από αυτούς όλους εγώ. Φέραμε απ' τον Άι-Γιάννη, τα τουμπελέκια, να σου πω, τάγκα τούγκα, θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, θυμούμαι.

Δώσαμε μια πράξη εδώ, μία παράσταση εδώ, διοργανώσαμε μία πράξη και είδε αυτός λίγο φως.

Ερευνητής: Εσύ είσαι ο καλλιτέχνης.

Πληροφορητής: Εγώ δεν του πήρα τίποτα αποκλειστικώς, παρόλα που εγώ δούλευα ως τότε το άκτ και ζούσα. Τώρα αυτόν να συνδράμομε, να τον σηκώσουμε.

Ερευνητής: Λαδέμπορας ήσουν.

Πληροφορητής: Εμπόριο δεν είχα, πρέσα και έπαιρνα ποσοστά και ζαχαροκάλαμο και πετμέζι.

Ερευνητής: Α για να ζεις, εκείνο το θυμάμαι πως έκανες πετμέζι και τις πρέσες. Ύστερα έγινες μεγαλέμπορας.

Πληροφορητής: Δεν έγινα τίποτα. Οι καλοί άνθρωποι προκοπή δεν έχουνε. Εδώ πρέπει να κλέψεις. Τέλος πάντων. Το όνομά σου;

Ερευνητής: Νίκη.

Πληροφορητής: Νίκη. Ε, τώρα, Νίκο, του λέω, είσαι ικανοποιημένος;

Πρέπει να ζήσω, λέει, πώς θα ζήσω; «Τη Τρίχας το γεφύρι» δεν το έχεις, του λέω, ολάκερο; Όχι. Αυτός ο Μελιάδης, ο αδελφός του Σαββίκου που είναι στην Δράμα, ήτανε πολύ τετραπέρατος.

Ερευνητής: Πώς τον έλεγαν αυτόν;

Πληροφορητής: Συμεών.

Ερευνητής: Σίμων Μελιάδης.

Πληροφορητής: Αυτός έπαιζε τον Χουλερέαν στις τρίχας το γεφύρι και εγώ τον Κωνστανίνο.

Ερευνητής: Ο πρωτομάστορας.

Πληροφορητής: Ο πρωτομάστορας ήμουν εγώ, εκείνος ήτανε ο αντίθετος, ο εχθρός μου. Νίκο, λέγω, εδώ στον Αρωναπάνω είναι ο Σίμος. Αυτός, λέω, είναι πολύ τετραπέρατος, ίσως να το έχει, λέω. Αν δεν το έχει, θα του πούμε να το γράψει. Καλώ τον Σίμο απάνω, έρχεται ο Σίμος στου Κατσαρού στο λαδάδικο, στη βιοτεχνία μέσα που είχα. Κάθισε εκεί στον πάγκο. Κάτσε, κάτσε, Σίμο, λέω. Ε, κάθισε. Εγώ τελείωσα τη δουλειά μου. Σίμο, λέω, δε μου λες, λέω, «Τη Τρίχας το γεφύρι» μήπως βρίσκεται στα χέρια σου, λέω. «Το βιβλίο; Όχι», λέει. Πώς μπορούμε να το κάνουμε; «Εγώ το κάνω», λέει. Τα θυμάσαι όλα; Τετραπέρατος. Εκείνος τα θυμάται όλα, εγώ τώρα μου είπες το τραγούδι και το ξέχασα, τα ξέχασα (προσπαθεί να θυμηθεί κάποιο τραγούδι).

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ε, αναλαμβάνω, λέει. Θα σου δώσω εγώ τα λεφτά, λέω. Τσάμπα δεν θα το κάνεις και θα το παίξουμε. Πολύ ευχαρίστως λέει. Πήγε στο χωριό, έγραψε, έγραψε, στις δέκα μέρες πάνω παρουσιάζει το βιβλίο «Τη Τρίχας το γεφύρι». Το διαβάζει. Πράγματι, ο Σπανίδης κι εγώ τίποτε δεν παρέλειψε ούτε οξεία ούτε περισπωμένη ούτε τίποτε, όλα εντάξει.

Ερευνητής: Ούτε «και» παρέλειψε.

Πληροφορητής: Το διαβάσαμε, εντάξει τον πληρώνω τον Σίμο τα λεφτά τρία εκατομμύρια, τότε εκατομμύρια ήταν, θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Ε, θα διοργανώσουμε το πρώτο θέατρο το ποντιακό, από την Κατερίνη πέρασε. Από δω ξεκίνησαν.

Ερευνητής: Από δω ξεκίνησαν, αυτό είναι σημαντικό.

Πληροφορητής: Από εδώ ξεκίνησε, το λέω με υπερηφάνεια.

Ερευνητής: Α, τιμή, τιμή.

Πληροφορητής: Και με κόπο, δικό και του Σίμου.

Ερευνητής: Κι εγώ χαίρομαι, θείο Χατζή, διότι αυτό είναι ένα ντοκουμέντο που θέλω να μείνει σε όλες τις γενιές.

Πληροφορητής: στο λέω υπευθύνως και έχω μάρτυρες όλα αυτά τα παιδιά, τον Σίμο, τον αδελφό του, τις αδελφές του, όλη, όλη την Κατερίνη.

Ερευνητής: και πόσοι παίζατε; Αυτό είναι τώρα το 1943 ή το '42;

Πληροφορητής: Αυτό είναι το 1944, '43, '44 ναι.

Ερευνητής: Μέσα στους Γερμανούς, μέσα στον πόλεμο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι με κυκλοφορία ορισμένη.

Ερευνητής: Ορισμένη ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων, ε, ας πάμε λέει στον Πόλυ τον Χάιτα, ο Σπανίδης.

Ερευνητής: Μ... μ...

Πληροφορητής: Ο Πόλυς ο Χάιτας κάποτε, το 1928, και ο μακαρίτης ο Κανονίδης δεν τα πήγαιναν καλά.

Ερευνητής: Γιατί θείο;

Πληροφορητής: Δεν τα πήγαιναν καλά γιατί ο Χάιτας ήξερε νότες και με τις νότες ήθελε να πάρει την αρχηγία. Και εμείς η νεολαία, ήμασταν περίπου 13 παιδιά, ήμασταν στο πλευρό του δασκάλου μας, του Απόλλωνα, και όσες φορές γινότανε συζήτηση για την αρχηγία, δίναμε την αρχηγία σε σένα.

Ερευνητής: Εδώ προτού συνεχίσεις τα 13 παιδιά από το Σοχούμ ποια ήσασταν, ένα ένα...

Πληροφορητής: Ο Χριστιανίδης, εγώ, ο Λαμπριανίδης, ο Λιάλας, ο Τσάτσας, ο Μελιάδης ο Σιμόν...

Ερευνητής: Αυτά θυμάσαι... άλλο; Γυναίκες;

Πληροφορητής: Γυναίκες είχαμε τη Λούπα την Καρβουνίδου κι εκείνη μαζί μας ήτανε, είχαμε την Ιωσηφίδου, είχαμε κι άλλα κορίτσια... (προσπαθεί να θυμηθεί).

Ερευνητής: Αυτά, αρκετά, συνέχισε τώρα.

Πληροφορητής: Και αυτοί κάνανε μία κλίκα εναντίον του αρχηγού μας του Κανονίδη. Ένα γκρουπ, ο Σπανίδης, ο Χάιτας, ο Κατσάς, ο Ξινόπουλος, ο Ξινόπουλος έπαιζε διπλό ρόλο, και έφυγαν από μας και δημιούργησαν άλλη κατάσταση κάπου. Και εμείς είμαστε πάλι εκεί που είμασταν στη λέσχη των καπνοεργατών. Εκεί δίνουμε εμείς, αυτοί δίνουνε στων υπαλλήλων. Και αυτοί χρεωκοπήσανε, τρόπον τινά και όταν ήθελε ο Χάιτας να διοργανώσει κρατικό θέατρο στο Σοχούμ, αυτό έγινε το '28, κάλεσε τον δικό μου τον δάσκαλο, τον Κανονίδη. Δεν έστειλε σ' αυτούς χαρτί, έστειλε σ' εμάς και λέει θέλουμε να οργανώσεις δραματικό ελληνικό θίασο. Και τότε αυτοί αναγκαστικώς ήρθαν πίσω. Αλλά ο Χάιτας πάντα ήτανε αντιπολίτευση. Και έτσι έφυγε ο Χάιτας, ήρθε για την Ελλάδα, το 1929-30, δεν θυμάμαι ποια χρονιά. Και απαλλαχτήκαμε από αυτό, απ' τον Χάιτα.

Ερευνητής: Τα κίνητρα, αντιζηλία ήτανε;

Πληροφορητής: Αντιζηλία ήτανε.

Ερευνητής: Το μεγάλο ελάττωμα, το εθνικό.

Πληροφορητής: Αααααααααα (τραγουδάει νότες)

Ερευνητής: Πού τα έμαθε αυτά;

Πληροφορητής: Ε τραγουδούσε.

Ερευνητής: Έμαθε τις νότες;

Πληροφορητής: Μ' αυτό ήθελε να πάρει την αρχηγία.

Τραγουδούσε καλά, είχε πολλά τραγούδια. Στο κεφάλι του μέσα πολλά τραγούδια είχε. Τέλος πάντων φεύγοντας αυτός δημιουργήσαμε το θέατρο, δημιουργηθήκαμε, βγήκαμε έξω. Πήγαμε στην Τιφλίδα, την πρωτεύουσα του Καυκάσου, πήραμε τη δεύτερη θέση στο χορό, στο Σέρα. Θα έρθουμε πάλι στην Ελλάδα (επανερχεται στη συζήτηση για το θέατρο στην Κατερίνη).

Ερευνητής: Στην Ελλάδα το '43.

Πληροφορητής: Πήγαμε στο σπίτι αυτουνού (του Χάιτα εννοεί), ας πάμε είτε ο Σπανίδης για να παίξει εκείνος κάποιον ρόλο.

Ερευνητής: Ο Χάιτας...

Πληροφορητής: Τότε εγώ δεν ήθελα να παίξει.

Ερευνητής: Τότε ο Χάιτας ήτανε εκεί στα Ευαγγελικά.

Πληροφορητής: Πήγαμε εκεί, εγώ, ο Σπανίδης, ο Σίμος, οι τρεις και αυτός τέσσερις. Πήγαμε στο σπίτι του, διαβάζει «Τη Τρίχας το γεφύρι» όλα εντάξει, το διαβάσαμε. Αυτό ως έργον, λέει ο Χάιτας, τι είδατε και θα το ανεβάσετε;

Ερευνητής: (Γελάει).

Πληροφορητής: Τον κοίταξα κατάματα. Πόλυ, του λέω, εγώ σε θυμάμαι. Ο Σπανίδης δεν έβγαλε φωνή. Ο Σπανίδης περίμενα να διαμαρτυρηθεί περισσότερο, γιατί ο Σπανίδης το ψωμί που έφαγε μέχρι τελευταία σ' εκείνον οφείλεται (εννοεί στον Κανονίδη). Πόλυ, του λέω, εγώ προτού να έρθω στο σπίτι σου, ήξερα ότι αυτά θα τα ακούσω. Αυτό το έργο, λέω, έδωσε δέκα ονόματα και εσύ έρχεσαι και κριτικάρεις; «Τι είδες σ' αυτό»; Είδα πολλά, λέω. Εσύ έχεις εκείνο το μίσος του '28, του λέω μέσα στο σπίτι του, και αυτός νευρίασε. Αυτό το έργο τι έχει, θα μου πεις; Τότε ήρθε ο Σπανίδης και είπε: εμείς θα το ανεβάσουμε αυτό το έργο, θέλεις να παίξεις; Του είπε. Όχι, λέει. Δεν θέλεις να παίξεις, γιατί είναι του Κανονίδη, λέω. Εγώ ξέρω την ιστορία όλη, απ' την αρχή. Δεν πειράζει, Νίκο, να μην παίξει, λέω. Θα το πάρω εγώ. Ήθελε να του δώσει τον Κωσταντίνο. Θα το πάρω εγώ. Τέλος το διοργανώσαμε, ήρθε και ο Πόλυς, θα μας βοηθήσει πάνω στην σκηνή. Ανοίγει και κλείνει τις κουρτίνες.

Ερευνητής: Ήρθε πάλι, μπράβο.

Πληροφορητής: Ήρθε για τον Σπανίδη. Ε, τέλος πάντων, αφού τελειώσαμε την παράσταση...

Ερευνητής: Ναι, πού το ανεβάσατε;

Πληροφορητής: Στο Σολωμού.

Ερευνητής: Στου Σολωμού τον κινηματογράφο.

Πληροφορητής: Φτιάξαμε σκηνή και ο κόσμος κατενθουσιασμένος.

Ερευνητής: Πώς ειδοποιήσατέ τον κόσμο, θείο Χατζή,

να έρθει να το δει;

Πληροφορητής: Ε... ε, είχαμε ποντιακό σύλλογο εδώ, πουλούσαμε εισιτήρια.

Ερευνητής: Η Ένωση Ποντίων Πιερίας, από το '28, και εσύ ήσουνα μέλος. Αυτός ο σύλλογος κάνει σήμερα αυτή τη δουλειά (εννοεί την καταγραφή των μαρτυριών).

Πληροφορητής: Τελευταία, όταν τελειώσαμε, του λέει ο Σπανίδης, τον Χάιτα, πώς είδες το έργο; Λέει «ο Χατζής μου θύμισε τον Κανονίδη». Το άκουσα. Αν έφτασα σ' αυτό το επίπεδο, του λέω, περισσότερο δεν θέλω, το περισσότερο στα χαρίζω εσένα. Αν έφτασα στο επίπεδο του Κανονίδη, παραπάνω δεν θέλω, τ' άλλα ας είναι δικά σου. Μου θύμισες πράγματι τον Κανονίδη, μου λέει.

Ερευνητής: Έγινες ίδιος με τον δάσκαλο, μεγάλη υπόθεση.

Πληροφορητής: Αναπληρωματικός στον ρόλο του Κανονίδη ήμουν εγώ. Μα σε εκείνον κοντά μεγάλωσα, σε κείνον κοντά έμαθα. Όταν βγαίναμε έξω έπαιρνα τον ρόλο. Στο ταμείο έβαλε τον Χαράλαμπο τον Λεμονόπουλο. Ε, έφαγε ψωμί ο Νίκος ο Σπανίδης. Έρχονται τα παιδιά, αυτός βλέπω τίποτα, το χέρι στην τσέπη δεν το βάζει. Τα παιδιά έρχονται σ' εμένα κάνουνε παράπονα. Νίκο, του είπα, τι γίνεται;

Μα δεν κάναμε τίποτα. Πώς δεν έκανες; Του λέω. Αυτό το θέατρο πάντα γέμιζε και πάντα κάτι δίναμε στα παιδιά, του λέω. Τώρα η φούσκα γεμάτη και δεν κάνατε τίποτα; Δεν τ' αφήνεις αυτά κατά μέρος;. Αυτόν πού τον βρήκες και τον έβαλες εδώ μέσα; Του λέω (εννοεί τον ταμιά). Μήπως τα συνεννοηθήκατε; Αυτός σου έδωσε την πρώτη πνοή, εγώ τα παιδιά θα τα πληρώσω, του λέω. «Θα δούμε, κάτι θα κάνουμε», μου λέει. Άλλο μαζί σου συνεργασία δεν κάνω, του είπα. Παίξαμε εδώ πολλές φορές, όταν έφτασε και συνεργάστηκε με τον Θεόφιλο, να σου πω, τα παιδιά όλο παράπονα. Εζούλιζαν (εννοεί έκλεβαν). Τέλος πάντων θα πάει στην Αθήνα με «Τη Τρίχας το γεφύρι». Έρχεται με παρακαλεί. Όχι, δεν πάω. Μαζί σου βήμα δεν κάνω. Αυτά που έκανες, όχι. Θα πάμε στην Θεσσαλονίκη, πάλι έστειλε τον ξάδελφό του από τον Καταχά, κάποιον Γρηγοριάδη στο σπίτι μου. Λέω όχι. Αυτά που με έκανε ο Νίκος, άλλο μαζί του συνεργασία δεν κάνω. Και έτσι τον εγκατέλειψα.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, θέλω να μου πεις το '43 ανεβαίνει το έργον «Τη Τρίχας το γεφύρι» στην Κατερίνη για πρώτη φορά στο θέατρο. Ο σύλλογος Ποντίων Πιερίας στον οποίο είσαι, ιδρύθηκε το 1928 στον οποίο είσαι, είμαι και εγώ. Θέλω να μου πεις ποιοι ήταν τότε το '43 που παίζατε «Τη Τρίχας το γεφύρι». Είσαι εσύ (Ζαρωτιάδης Παναγιώτης)...

Πληροφορητής: Μελιάδης Συμεών, Σάββας Μελιάδης, Όλγα Μελιάδου, Άννα Μελιάδου (οι αδελφές του Μελιάδη), Άννα Χριστιανίδου από τον Σταθμό, που έπαιζε την Κάλη, την πρωταγωνί-

στρια, Ψωμιάδου... (δεν θυμάται το μικρό της όνομα), Αλέκος Ψωμιάδης, Παντελής... από τον σταθμό..

Ερευνητής: Μέσα από την Κατερίνη ήταν οι ηθοποιοί, από τα χωριά δεν ερχόντουσαν.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όλοι αυτοί ήξεραν θέατρο από το Σοχούμ;

Πληροφορητής: Όχι, εδώ, εδώ.

Ερευνητής: Οι πρόβες πού γίνονταν;

Πληροφορητής: Εδώ κι εκεί, στα σπίτια, στα μαγαζιά.

Ερευνητής: Δηλαδή, όταν έχει κανείς αγάπη, θείο Χατζή, ούτε ο πόλεμος τον κάνει τίποτα... (γελάει). Συγκινούμαι που σε βλέπω, θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Πράγματι. Είχαμε τότε το προεδρείο της Ενώσεως Ποντίων, ήτανε ο Μεταξάς, ήτανε ο Μελετίδης, ήτανε ο πατέρας σου.

Ερευνητής: Ναι, θυμούμαι που ο πατέρα μου μέσα στον πόλεμο ήτανε.

Πληροφορητής: Ο Τσακιρίδης, ο Σπύρος Διαμαντίδης, πολύ υποστηρικτής του ποντιακού θεάτρου και πολύ δραστήριος. Το ποντιακό θέατρο ξεκίνησε από την Κατερίνη. Αυτό το έχω καύχημα.

Ερευνητής: Καύχημα και μεγάλο καύχημα.

Πληροφορητής: Τότε φεύγοντας ο Νίκος, ανέλαβα εγώ την πρωτοβουλία.

Ερευνητής: Α... α!!!

Πληροφορητής: Γράφω δικά μου έργα, δύο έργα, «εκάεν και το Τσάμπασιν». Αυτό ήτανε ένα τραγούδι, αυτό το έχω τώρα στην Γερμανία, θα μου το φέρει φέτος και θα στο δώσω να το διαβάσεις.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, προτού συνεχίσουμε, θέλω να μου πεις το «Τσάμπασιν» πώς το τραγουδούσες εσύ, γιατί έγιναν πολλές παραλλαγές. Το θυμάσαι;

Πληροφορητής: (Τραγουδάνε οι δυο μαζί το τραγούδι).
Το «Τσάμπασιν» έδωσα μέσα μία μορφή που ο Σαλτσιδής, ο δάσκαλός μου, στην Θεσσαλονίκη, ο οποίος έγραψε με τον Άκογλου τον Ξενοφώντα τη λαογραφία του Πόντου, ένα χρόνο πήγαν σ' αυτόν, αλλά ήτανε σπύρτο, σπύρτο. Σ' αυτόν πήγα να εξετάσει τα έργα μου. Τα έγραψα και κατέβηκα στη Θεσσαλονίκη.

Ερευνητής: Ο Άκογλου εκεί έμενε;

Πληροφορητής: Όχι, ο Σαλτσής. Μεγάλη ευφυΐα ο Σαλτσής. Πήγα, του διάβασα το έργο...

Ερευνητής: Σαλτσή τον λένε, όχι Σαλτσιδίη;

Πληροφορητής: Σαλτσής. Αυτός έκλεισε το ένα μάτι του έτσι και ακούει. Εγώ διαβάζω και πάω, διαβάζω και πάω. Δύο ώρες μέσα με εκείνον. Τελευταία μου λέει. Ξέρεις τι έγινε πάνω στη λέσχη της Ευξείνου στην Θεσσαλονίκη; Όταν ακούσανε ότι γράφτηκε το «Τσάμπασιν» ως δράμα, «αυτό τι ήτανε και το κάνανε δράμα;» και απαντάω και τους λέω αυτό ήτανε ηθικό (εννοεί προφανώς ηθικό χρέος). Αν και ήτανε χαρτώματα πάνω στα σπίτια, κάτω ήτανε ηθικό, το ήθος, η αξιοπρέπεια. Τώρα είναι τα μέγαρά και κάτω η ανηθικότητα.

Και τους έκανα μια παρατήρηση κριτική, λέει. Πολύ ωραίο το έργο σου. Δεν θέλω να σε κάνω παρατήρηση, γιατί δεν είδα μεγάλα λάθη. Το έστρωσες καλά. Και στο σημείο αυτό, που η Τσόφα είχε μια φιλενάδα Τουρκάλα, και είχε το κορίτσι, την Ανάστα, η Τσόφα, έλα μη φεύγεις από την Τουρκία, εσύ γειτόνισσα τόσα χρόνια και την Ανάστα θα την παντρεύουμε με τον Σαδίκ, τον Τούρκο. Και ξεγέλασαν τη γριά. Γιατί το σπιτάκι της αυτό εδώ, εκεί, γιατί να το αφήσει, με εκείνους μια χαρά θα ζήσει. Και ο ανεψιός της, της λέει «εσύ χριστιανή, εσύ ξέχασες τον Χριστό, ξέχασες τον Θεό, τα ξέχασες όλα και θα πας με τη Τουρκάλα. Να γίνεις Τουρκάλα και να δώσεις και την Ανάστα»; όχι, λέει. Επανάσταση κάνω, λέει. Σ' αυτό το σημείο τον έσπασα τον δάσκαλό μου (εννοεί τον συγκίνησε). Τα άλλα πρέπει να τα διαβάσουμε. Πολύ μου άρεσε αυτό το μέρος, μου λέει. Και πράγματι ήτανε πολύ αδύνατοι οι Έλληνες, τους παρακράτησαν, αυτό είναι γεγονός. Γράψε, λέει και με έδωσε θάρρος και έγραψα ύστερα «Η καρδιά μ' έν' τ' εσόν». Η «Καρδιά μ' έν' τ' εσόν» ήτανε ένα δράμα πολύ συγκινητικό και πολύ ωραίο.

Ερευνητής: Ναι, θέλω την ιστορία.

Πληροφορητής: (Αφηγείται την υπόθεση του έργου). Κάποτε στην Ορντού αγαπηθήκανε εσύ και εγώ, κοπέλα εσύ, νέος εγώ. Και αφού θέλαμε να παντρευτούμε, σου λέω, Νίκη, έτσι όπως είμαστε δεν κάνει, θα πάω εγώ στην Αμερική να κερδίσω λεφτά και θέλω να σ' έχω σαν χανούμισα, να ζήσουμε σαν άνθρωποι, όχι με αυτή τη φτώχεια. Σε αποχαιρετώ και φεύγω για την Αμερική. Πάω. Έχασαν τα ίχνη μου. Πέρασαν χρόνια, χρονάκια, δεν φάνηκα πουθενά. Εσύ γέρασες. Και όπου σε βλέπουν, λένε, να η Τσόφα η καμμένη, άκουσε τον Ηρακλή και έφαγε τα χρόνια της. Και τόσα παλληκάρια τη ζήτηγαν και αυτή έλεγε όχι, θα έρθει από την Αμερική. Και αυτή αναγκαστικά έγινε προξενήτρα. Εκεί που περνούσε από ένα μαχαλά βλέπει δύο παιδάκια, ένα κορίτσι και ένα αγοράκι που παίζανε τσάλτικα, γελάνε και παίζουνε. Αυτή περνούσε από εκεί. Σάββα, λέει στο αγόρι το κορίτσι, η Ελένη, μικρά παιδιά 15-17 χρονών, Σάββα, του λέει, την Τσόφα την γνωρίζεις; Ποια είναι η Τσόφα. Αυτή, λέει, στο κεφάλι της πολλά βάσανα ήρθανε. Και ο Σάββας με το ζόρι, θεία, θεία, έλα κάθισε εδώ και πες μας την ιστορία σου. Έ, κάθισε και εκείνη, εχ, πουλάκι μου, λέει, και τι δεν ήρθαν στο κεφάλι μου. Ο Θεός να μη τα δώσει στους άλλους, λέει, αυτά που ήρθαν στο δικό μου το κεφάλι. Και άρχισε και είπε την ιστορία, αυτό που σε είπα προηγουμένως. Ο Σάββας απ' αυτό πήρε μια ιδέα. Να πάει στην Αμερική, να πλουτίσει και να έρθει. Έτσι στα ίχνη αυτά επάνω, στα ίχνη του Ηρακλή, ξεκινάει και λέει την Ελένη. Ελένη, αυτό που μας είπε η γριά, δεν θα το πάρεις όπως το είπε, θα το πάρεις αλλιώς. Εγώ θα πάω στην Αμερική, θα κερδίσω χρήματα, θα έρθω και θα στε-

φανωθούμε. Αλλά μη το πάρεις ότι θα απομείνω εκεί και θα κάνω σαν τον Ηρακλή. Τέλος, πράγματι, σηκώθηκε το παιδί, έφυγε στην Αμερική. Τότε ταχυδρομεία δεν υπήρχανε, συκοινωνίες δεν υπήρχανε, αυτοί αγράμματοι όλοι. Πού γράμμα; Αν ερχόταν κάποιος στέλνανε μια είδηση, η Νίκη καλά είναι, ο Χατζής καλά είναι. Το παιδί άργησε. Καμιά 5-6 χρόνια δεν έγραψε, αλλά δουλεύει τρομερά και κερδίζει. Αυτή η Τσόφα, όταν είδε ότι άργησε τόσο πολύ, πάει στη μάνα της, την Παρθένα και της λέει: Παρθένα, καθόλου δεν το σκέφτεσαι; Τι να σκεφτώ; Της λέει. Αυτός πέρασαν τόσα χρόνια, δε λες μήπως της κάνει σαν τον Ηρακλή; Ό,τι έπαθα εγώ, θα πάθει και αυτή; πού να ξέρω; Ήρθε ένα παιδί από την Φάτσα εδώ, άνοιξε εστιατόριο, και δουλεύει καλά και θέλει να παντρευτεί. Τι λες; Να της κάνουμε προξενιά σ' εκείνον; Λέει, ρώτα εκείνη, εμένα δεν με ακούει. Αλλά το κορίτσι από την αρχή μέχρι το τέλος σκέφτεται τον Σάββα ότι θα 'ρθει. Ο νους της, η καρδιά της λέει ότι ο Σάββας θα 'ρθει. Και όποιος την έκανε μια μικρή πρόταση, αρνείτο.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, η Ορντουλούσα είναι ερωτιάρα.

Πληροφορητής: Ερωτιάρα. Τέλος πάντων εδώ εκεί, η Τσόφα πάει βολιδοσκοπεί τον Φάτσαλη. Ένα καλό κορίτσι θα σου δώσω, μη βγάλεις φωνή, αλλά θέλω... Εκείνος ό, τι θέλεις θα σου δώσω, εκείνη όμορφη ήτανε. Εκείνη δος μου και ό, τι θέλεις θα έχεις. Αυτή εδώ εκεί, στο φινάλε, στο τέλος, καταφέρνει τη μάνα της και λέει πες την Ελένη τι θα πει. Η Ελένη πλέον αγανάκτησε, πέρασαν αρκετά χρόνια και ό, τι λέει η μάνα μου. Και την έδωσε. Αλλά η καρδιά, η ψυχή της λέει ότι ο Σάββας θα 'ρθει. Τέλος πάντων φέρνουνε στο άψε σβήσε τον παπά, την στεφανώνουνε. Αλλά από την αρχή σαν να πήρες αυτό το έβαλες εδώ. Ούτε ένιωσε ότι παντρεύτηκε ούτε ένιωσε ότι έχει άντρα, όλο ο νους της είναι εκεί. Ε, κάμποσο σ' έναν χρόνο απάνω ύστερα απ' τον γάμο της, φθάνει ο Σάββας. Και εκεί που περνούσε απ' τον δρόμο κολλαρισμένος και με ρεπούμπλικα, Αμερικάνος πλέον. Πέρασαν οχτώ, εννέα, δέκα χρόνια, στον δρόμο ενώ πάει, άκουσε στην ταβέρνα μέσα παίζουνε λύρα και τραγουδούνε τα παιδιά. Μπήκε μέσα. Έκατσε σε μια άκρη, σε μία γωνιά και φωνάζει αυτόν τον Φάτζαλον: δώσε τα παιδιά ό, τι θέλουνε. Κερνάνε καραφάκια, μπουκαλάκια, να σου πω. Ήπιαν τα παιδιά. Τον κοιτάνε, ποιος είναι, φίλοι του είναι, αλλά δεν μπορούν να τον γνωρίσουν. Άλλαξε. Και ο λυράρης λέει «αυτός που κερνάει κάποιο γνωστό πρόσωπο είναι». Μήπως είναι ο Σάββας; Σιγά σιγά σηκώνεται πάει στο τραπέζι του κοντά. Δε μου λες φίλε, λέει, από πού είσαι; Εγώ από εδώ είμαι. Μήπως είσαι ο Σάββας; Τώρα τι ήρθες να κάνεις στην Ορντού; του λέει. Αυτός την πήρε. Τι λες; Θα κάνεις ένα καλό, θα

πας να της πεις ότι ο Σάββας ήρθε και θέλει να σε δει. Να δούμε τι θα σου πει. Αυτός λοιπόν δεν του χάλασε το χατίρι. Όπως ο καπνός, όπως ο αέρας τρέξε, του λέει, πες της ο Σάββας ήρθε και θέλει να σε δει. Εν τω μεταξύ αυτή ετοιμάστηκε να αυτοκτονήσει. Δεν ένιωσε αγάπη, μαζεύτηκαν πλέον ένας όγκος και αποφάσισε να αυτοκτονήσει. Και εκείνη την ώρα που μπαίνει μέσα ο λυράρης, ο φίλος του Σάββα, αυτή το μπουκάλι στο στόμα της πίνει και μόλις της λέει έτσι και έτσι ήρθε ο Σάββας και θέλει να σε δει. Πάνε πες του γλήγορα-γλήγορα, όπως καπνός τρέχει να έρθει να με δει παρακαλώ σε. Στο τέρμα της, στα τελευταία. Τέλος πάντων πάει αμέσως αυτός. Πήγε. Όταν πήγε εκείνη ήταν καταγής, ξαπλωμένη κάτω, τα τελευταία της. Αυτός πέφτει πάνω της και της λέει, τι έκανες, γιατί το έκανες αυτό. Δεν σου είπα για σένα θα πάω; Τώρα τι θα τα κάνω αυτά; Τι θα τα κάνω και κλαίει από πάνω της. Που λες το 1948 με 50 όταν ήταν το δεύτερο ανταρτικό, όταν έγινε αυτό το έργο, εδώ ήτανε αξιωματικοί Αθηναίοι, Θεσσαλονικείς, δεξιά, αριστερά, απ' όλα τα μέρη, από την Πάτρα....

Ερευνητής: Με τον ίδιο θίασο και δίνате χρήματα από την τσέπη σας;

Πληροφορητής: Απ' την τσέπη μας δεν δίναμε, παίρναμε και δίναμε και τα παιδιά. Δίναμε και στον Σολωμό.

Ερευνητής: Επιχορήγηση ούτε επιχορήγηση, δεν σας έδινε κανέννας.

Πληροφορητής: Όχι, κανέννας, κανέννας. Ο Σολομών έπρεπε να πέσω στα πόδια του για να δώσει το θέατρο. Με τέτοιες συνθήκες.

Ερευνητής: Ήρωας είσαι, θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων αυτοί γυρίζοντας έξω, από πάνω χιόνιζε, έδωσα δύο παραστάσεις. Μια από η ώρα 1 μέχρι ώρα 4 και από 5 μέχρι ώρα 7-8. Η ώρα 9 κυκλοφορία δεν υπήρχε. Αυτοί γυρίζοντας οι αξιωματικοί έξω, είδανε την αφίσα «Ποντιακός Θίασος». Ορισμένοι είπανε ας πάμε να δούμε αυτούς τους χωριάτες τι κάνουνε. Τέλος πάντων ήρθανε στο θέατρο, μπήκαν μέσα, καθίσανε δίπλα στον Μελετλίδη και τον Χάιτα τον Παναγιώτη, γεωπόνος ήτανε. Και τι λέει, εκεί που ήρθανε να δούνε τους χωριάτες, είδανε πραγματικά μία κατάσταση αντίθετη, διαφορετική από εκείνην που περιμέναμε. Τέλος αφού τελειώσαμε, όλα εντάξει. Περνούσα μέσα από την πλατεία, εκεί ήτανε ένα εστιατόριο Αθηναϊκό. Εκεί μέσα ο Χάιτας, ο Μελετλίδης και αυτοί οι αξιωματικοί πίνανε εκεί. Μόλις περνάω, με φωνάζουν. Πάω μέσα. Έλα, Χατζή, λέει ο Χάιτας, αυτοί ήρθαν και σε θάμασαν. Και λένε αυτό το έργο πρέπει να πάει και αλλού, στην Αθήνα, δεξιά, αριστερά. Είναι τόσο όμορφο. Είχαν διερμηνέα, τους εξήγαγε τα ποντιακά. Τους άρεσε πολύ η πλοκή του έργου. Τα συγχαρητήρια. Εμείς είπαμε να έρθουμε να δούμε χωριάτες, αλλά τους έστρωσες καλά πάνω στις

καρέκλες, λέει. Και δεν θα το ξεχάσουμε αυτό το έργο. Να πάτε παρακάτω, λέει. Ήτανε καλό έργο. Όσοι το είδαν κατενθουσιασμένοι.

Ερευνητής: Και γιατί δεν το πήγατε προς τα έξω, θείο Χατζή;

Πληροφορητής: Εγώ οικογενειάρχης, μόνος εδώ, πρέπει να δουλεύω. Δούλεψα στον θίασο χρόνια. Η ζωή ήτανε δύσκολη. Έπρεπε να ασχοληθώ είτε με αυτό είτε με δουλειά. ε, διάλεξα την άλλη.

Ερευνητής: Ούτε κανένας άλλος από τον θίασο είπε να συνεχίσει;

Πληροφορητής: Όχι. Πρώτα πρώτα δεν υπήρχανε εδώ οι συνθήκες. Θέατρο δεν είχαμε. Έπρεπε να πάμε να παρακαλούμε τον Κατίδη, έπρεπε να πάμε να παρακαλούμε τον Σολομών και με τα χίλια ζόρια τα μισά έπαιρναν εκείνοι, τα μισά τα παιδιά (εννοεί τους άλλους ηθοποιούς). Δεν άφηνε τίποτα.

Ερευνητής: Αυτό το έργο σου παίχτηκε πουθενά αλλού; Το ζήτησε κανένας άλλος να το παίξει;

Πληροφορητής: Ο Χάιτας το ζήτησε. Το έπαιξε, δεν το έπαιξε, δεν ξέρω, στην Καλλιθέα. Μάλλον, ίσως να το έπαιξε, ίσως όχι. Το ζήτησαν στην Γερμανία, το έπαιζαν στην Γερμανία. Είχανε επιτυχία. Εδώ στην Σφενδάμη το εξήτησαν.

Ερευνητής: Αυτό θα σου έλεγα, στην Σφενδάμη κάποια άνθηση είχανε τότε.

Πληροφορητής: Επήγαμε εμείς. Πηγαίναμε πάνω στα χωριά, τον «Λαζάραγα», όταν παίζαμε. Ένα πράμα μόνον πρόσεξα, όταν παίζαμε «Τη Τρίχας το γεφύρι», το πρωί όταν με βλέπανε στον δρόμο, ύστερα από την παράσταση, όλοι έλεγαν, «να αυτός είναι, που πέταξε την Κάλη στο ποτάμι». Και όταν έπαιζα τον «Λαζάραγα», «αυτός ο αφορισμένος είναι, έλεγαν, ο τοκογλύφος, ο αδίστακτος». Δηλαδή στο ένα έργο με μισούνε, στο άλλο με αγαπούσανε. Και αυτό μου έκανε μεγάλη εντύπωση.

Ερευνητής: Δηλαδή, θείο Χατζή, αυτό είναι σημαντικό. Εσείς δεν αφήσατε μέσα στον πόλεμο χωρίς πνευματική τροφή τα χωριά.

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Σφενδάμη πήγα, Καταχή πήγα, σ' όλα αυτά πήγα. Θέλω να πω ό, τι είναι το παίξιμο είναι. Εγώ είτε στις τρίχας το γεφύρι είτε στον Λαζάραγα, έχανα ένα κιλό σε κάθε παράσταση. Έφευγα από Χατζής και γινόμουνα Κωσταντίνος, είναι σπουδαίο να φύγεις...

Ερευνητής: Πόσα χρόνια σπουδή έχεις πάνω σ' αυτό;

Πληροφορητής: Εγώ από το σχολείο ακόμα έκανα και με Ρώσο δάσκαλο, 15 χρόνια θα είναι.

Ερευνητής: Αλλά πάνω από όλα είναι το ταλέντο.

Πληροφορητής: Το ταλέντο. Να αγαπάς τη σκηνή.

Ερευνητής: Στην οικογένειά σου, επειδή λένε αυτά τα κληρονομούμε, είχατε κανέναν;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Εγώ την εύνοια την πήρα στο σχολείο, στο Σοχούμ, στη Ρωσία. Το αγάπησα. Και η αγάπη πρέπει να σε δώσει το αυτό, να φύγεις απ' τον εαυτό σου. Έστω και μία λέξη

να πεις, πρέπει να την πεις σωστά.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις μερικά από τον ρόλο, τον σπουδαίο του Κωσταντίνου. Μερικά που θυμάσαι, σήμερα που είναι 1990. Πολλά χρόνια. Θυμάσαι έτσι, έχεις και κάποια ηλικία, η μνήμη παθαίνει, κουρασμένοι είσαστε, ειδικά η δική σας η γενεά είναι πολύ κουρασμένη. Αν θυμάσαι κανένα, έτσι όπως έλεγες αυτά. Για πες, θείο Χατζή, ας γράψουμε. Αυτό έχει σημασία.

Πληροφορητής: Τη τρίχας το γεφύρι το θέλεις όλο;. Ήταν δύο χωριά. Η μια εκκλησία εδώ, η άλλη εκεί. Και αυτοί είχαν έναν συναγωνισμό. Συνέφερε τη μια πλευρά να γίνει το γεφύρι να είναι απ' εδώ, οι προσκυνητάδες να πάνε προσκυνούν απ' εκεί. Αλλά βρέθηκαν ορισμένοι ηγούμενοι οι οποίοι αποφάσισαν να γίνει το γεφύρι, παρόλα αυτές τις αντιδράσεις. Οι άλλοι δεν θέλανε να γίνει, γιατί βλάπτονταν τα συμφέροντά τους και ήθελαν πάντα έτσι να είναι. Κάλεσαν έναν πρωτομάστορα στην Τραπεζούντα, ο οποίος δούλευε στα μεταλλεία.

Ερευνητής: Μετένια είναι τα μεταλλεία.

Πληροφορητής: Όταν έρχεται αυτός να αναλάβει τη τρίχας το γεφύρι και μπαίνει στο χωριό μέσα, βλέπει εκεί, στη βρύση κοντά γίνεται ένα επεισόδιο. Το κορίτσι, η Κάλη, η μέλλουσα γυναίκα του θα γίνει αυτή, αντιστέκεται σε ένα παιδί, του Χουλερέα τον γιο, ο οποίος την αγαπούσε την Κάλη. Και αυτή δεν τον ήθελε. Με πάσα θυσιά αυτός ήθελε να την πάρει γυναίκα του και αυτή δεν ήθελε. Εκεί στο πηγάδι βλέπει ο Κωσταντίνος αυτός επιτίθεται εναντίον της. Πήγε και τον πιάνει. Δεν ντρέπεσαι, του λέει, τι σου έκανε το ξένο κορίτσι, του λέει. Και έτσι την παίρνει και πάει... (συνεχίζει την αφήγηση του έργου σε γλώσσα ανάμεικτη, ποντιακά και ελληνικά). Στη συνέχεια τραγουδάει τα τραγούδια του έργου.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα, θείο Χατζή, το έργο αυτό παίζεται;

Πληροφορητής: Ουου. Με μεγάλη επιτυχία, αλλά θέλει δουλειά. Πρέπει να υπάρχει θέατρο και να υπάρχουν παιδιά.

Ερευνητής: Έχομε εμείς στον σύλλογό μας αρκετά παιδιά. Θείο Χατζή, τώρα θέλω να σε κάνω μερικές άλλες ερωτήσεις. Έρχεσαι στον σύλλογο μας, αν έχουμε 1-2 μονόπρακτα και παιδιά να τα διδάξεις; Εσύ σήμερα που είσαι 70

Πληροφορητής: 78. λίγο πολύ κάτι μπορώ.

Ερευνητής: Ωραία, ωραία. Εγώ το έχω κατά νου και μπορείς να το κάνεις. Τώρα, θείο Χατζή, με συγκίνησες πολύ που είπες ότι το ποντιακό θέατρο ξεκίνησε από εδώ στην Κατερίνη το 43. Δηλαδή στην Θεσσαλονίκη ως τότε θέατρο δεν παίζανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, πουθενά.

Ερευνητής: Ούτε στην Αθήνα, αυτοί οι «Κομνηνοί»...

Πληροφορητής: Απαπα

Ερευνητής: Ούτε Κιλκίς ούτε πουθενά;

Πληροφορητής: Δε φαντάζομαι. Αν έπαιζαν στα χωριά, ίσως...

Ερευνητής: Το οργανωμένο έτσι, όχι. Και ήσασταν όλοι μαθητές του Κανονίδη και του θεάτρου του Σοχομίου;

Πληροφορητής: Του Κανονίδη.

Ερευνητής: Το ποντιακό θέατρο το αφήσαμε τα τελευταία χρόνια πρέπει να το οργανώσουμε. Μου είπε με κάποιος, ηθοποιός είναι αυτός, είναι και Πόντιος, εγώ έχω στο νου μου να κάνω ένα θέατρο που να παίζουν και άλλοι ηθοποιοί, να μη είναι μόνον Πόντιοι. Ποια είναι η γνώμη σου; Εγώ του είπα, όχι.

Πληροφορητής: Ποιος είναι; μήπως είναι ο Λυκίδης;

Ερευνητής: Όχι, όχι.

Πληροφορητής: Ο Φουρνιάδης ο Γιώργος, ο ηθοποιός που παίζει τον «Λαζάραγα». Εγώ διαφωνώ μαζί σου, του είπα. Πρώτα πρώτα για να διατηρούμε τα έθιμα και τα ήθη πρέπει να βάλουμε Ποντίους. Αυτός λέει με, όχι. Εσύ ποια γνώμη έχεις; Αυτός έπαιξε τον Λαζάραγα και ήρθαν στο μαγαζάκι που είχα και μου είπαν «πού εσύ και πού αυτός στον ρόλο του Λαζάραγα». Εγώ ήθελα να το γνωρίσω αυτό το παιδί πράγματι. Πόντιος δεν είναι αυτός; Είναι του κρατικού θεάτρου Βορείου Ελλάδος;

Ερευνητής: Πόντιος, αλλά εσύ ποια γνώμη έχεις; Αποδίδει μια Βλάχα τον ρόλο τη Κάλης όπως μια Ποντία;

Πληροφορητής: Ε φυσικά θα είναι κάποια διαφορά στο λεξιλόγιο.

Ερευνητής: Η ποντιακή η γλώσσα δεν αρχίζει από το στόμα, αλλά μέσα από την ψυχή τους.

Πληροφορητής: Χοντρά, βαριά και τα λοιπά, έχει διαφορά.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ συμφωνείς; Οφείλουμε το ποντιακό θέατρο να το παίζουμε με ποντιόπουλα;

Πληροφορητής: Συμφωνώ απόλυτα, με ποντιόπουλα και να διοργανωθεί μία σκηνή εδώ στην Κατερίνη ούτως ώστε να έρθω και εγώ εκεί. Αν είναι να παίζω έναν γέρο, να πω δύο κουβέντες. Αλλά με αυτές τις συνθήκες που δεν έχουμε αίθουσα, είναι δύσκολα. Όλα πέρασαν από το κεφάλι μου και τα γνωρίζω.

Ερευνητής: Κοίτα, εμείς έχουμε ένα κτήριο, ήρθες και το είδες, «Το σπίτι του Πόντιου» που το χτίσαμε πίσω από το πάρκο; Στης Κατερίνης το πάρκο, το δημοτικό. Πρέπει να έρθεις μια μέρα, θείο Χατζή.

Πληροφορητής: Τι ώρες;

Ερευνητής: Έχουμε ένα χορευτικό αξιόλογο. Έγινε ένας διαγωνισμός με 18 συγκροτήματα και εμείς πήραμε το πρώτο βραβείο. Είναι πίσω από το Πάρκο. Το Σάββατο το απόγευμα και την Κυριακή το πρωί 11 με 1 είναι ανοιχτό. Πίσω απ' το Γυμνάσιο.

Πληροφορητής: Έχω κυκλοφορικό, έχω τα πόδια μου.

Ερευνητής: Εγώ θα έρθω να σε πάρω μια μέρα, αν βρω παρέα, δεν έχω αυτοκίνητο δικό μου.

Πληροφορητής: Στο καφενείο του παιχτά θα με βρεις.

Ερευνητής: Τίποτε άλλο γύρω από το θέατρο γενικά, θείο Χατζή;

Πληροφορητής: Είναι ένα πράμα που δείχνει τα ήθη και έθιμα. Κάποτε όλοι οι συγγραφείς και όλοι αυτοί στρεφόταν προς την Τραπεζούντα. Εγκατέλειψαν όλα τα άλλα σαν να μην είχαν παράδοση η Κερασούντα, η Φάτσα, Σαμψούντα κλπ. Όλο κοπανούσανε πάνω στην Τραπεζούντα και εγώ πήρα την πλευρά τη δική μας και...

Ερευνητής: Την Ορντού...

Πληροφορητής: Να γράψω κάτι έθιμα δικά μας, τα οποία δεν διαφέρουν καθόλου από αυτώνων και πέτυχα στον σκοπό μου. Η καλλιέργεια, να καλλιεργείς το ποντιακό στοιχείο, την ποντιακή γλώσσα και τα ήθη και έθιμα είναι μία ιστορία, η οποία χρονολογείται από αιώνες. Δεν είναι ιστορία να ντρέπεσαι. Και αντάρτες είχαμε στην Τουρκία και καπετάνιους είχαμε, δεν μας έλειπε τίποτα. Και Έλληνες από τους πρώτους είμασταν.

Ερευνητής: Τραντέλληνες είμαστε.

Πληροφορητής: Έχουμε ιστορία. Θέλω να ξεκινήσει αυτή η ιστορία να βγει εκεί που πρέπει.

Ερευνητής: Στα ύψη, εκεί που ταιριάζει.

Πληροφορητής: Εκεί που ταιριάζει.

Ερευνητής: Έχεις, θείο Χατζή, από αυτά καμμία φωτογραφία που να είσαι στον θίασο του Σοχούμ; Ύστερα εδώ που να φαίνεται τότε δώσατε παράσταση να τα βάλουμε, γιατί εμείς θα κάνουμε λαογραφικό μουσείο.

Πληροφορητής: Έχω από τη τρίχας το γεφύρι κάτι.

Ερευνητής: Εδώ ή εκεί;

Πληροφορητής: Εδώ, εδώ. Εκεί έχω τον «Αθανάσιος Διάκος». Εδώ τα έχω κάτω στην παραλία. Αν θα αξιώσει την άνοιξη να έρθεις κάτω, οδός Αθηνάς είναι.

Ερευνητής: Ναι, ξέρω που κοντά είναι το σπίτι σας.

Πληροφορητής: Θα έρθεις, θα πιούμε έναν καφέ.

Ερευνητής: Και θα μου δώσεις τις φωτογραφίες, αν δεν θέλεις και λες θα τα δώσω στα εγγόνια μου, θα βγάλουμε εμείς και θα τις πάρουμε.

Πληροφορητής: Όλα γίνονται.

Ερευνητής: Τίποτε άλλο, κανέναν εισιτήριο που δίνατε εκείνη την εποχή στο Σοχούμ, πώς έκοβαν το εισιτήριο. Μήπως έχεις κανέναν εισιτήριο φυλαγμένο;

Πληροφορητής: Όχι. Άλλωστε στην Οδησό γίνεται τέτοιος έλεγχος που δεν αφήνουν τέτοια. Μόνον γλύτωνα ένα πιστοποιητικόν που τελείωσα λογιστής και το 'φερα απ' τη Ρωσία εδώ.

Ερευνητής: Το έχεις;

Πληροφορητής: Το έχω.

Ερευνητής: Αχ, θείο Χατζή, αυτό είναι μεγάλη αποκαλύψη.

Πληροφορητής: Στην ρωσική γλώσσα.

Ερευνητής: Στη ρωσική γλώσσα, ας είναι.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά εμείς πάμε για ηθοποιία.

Ερευνητής: Αυτό θα το έχουμε εμείς στο μουσείο, δηλαδή το παιδί που γεννήθηκε στην Ορντού, ο Π. Ζαρωτιάδης, μικρό μωρό πήγε εξορία, ήρθε στην Τραπεζούντα, από την Τραπεζούντα ήρθε στο Σοχούμ, μετά ήρθε πίσω στην Ελλάδα. Φοίτησε με αυτές τις συνθήκες.

Πληροφορητής: Φοίτησα εγώ, τελείωσα την λογιστική το 1931. Πέρασαν από τότε 59 χρόνια. Είχα βιβλιοθήκη μεγάλη.

Ερευνητής: Κανένα βιβλίο;

Πληροφορητής: Όχι, δεν κρατήσαμε. Ήτανε έκδοση προ της επαναστάσεως και δεν αφήνανε.

Ερευνητής: Φωτογραφίας έχεις;

Πληροφορητής: Έχω από εδώ, ο «Χωρέτας», «Τη τρίχας το γεφύρ'».

Ερευνητής: Κάτι άλλο θα σου πω. Λέμε εμείς θα κάνουμε το μουσείο που θα έχει πράματα από τον Πόντο και από τη Ρωσία. Τις φωτογραφίες θα τις βάλουμε χωριστά για τον καθένα. Μήπως έχεις και κανέναν άλλο κειμήλιο από τη Ρωσία ή από την Ορντού που να το είχε η μάνα σου;

Πληροφορητής: Με μια μποχτσά ήρθε.

Ερευνητής: Καλά. Ευχαριστώ πάρα πολλά, θείο Χατζή, δεν σε κούρασα;

Πληροφορητής: Όχι, ευχαριστήθηκα πολύ. Η παρέα σου είναι τόσον ευχάριστη που δεν κουράστηκα

καθόλου. Ό, τι θέλεις, εδώ είμαι. Θα έρθεις την άνοιξη κάτω.

Ερευνητής: Στην θάλασσα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θείο Χατζή, κάτι ακόμα θα σε ρωτήσω. Εσείς παίζατε ποντιακό θέατρο, παράλληλα υπήρχαν άλλοι που έπαιζαν άλλο θέατρο;

Πληροφορητής: Παίζαμε κι άλλα.

Ερευνητής: Ποια έργα δηλαδή;

Πληροφορητής: Αθανάσιος Διάκος, η Εσμέ, η Βοσκοπούλα

Ερευνητής: Σε γλώσσα ποντιακή;

Πληροφορητής: Όχι, ελληνικά. Η Βοσκοπούλα είναι του Κορομηλά.

Ερευνητής: Και το ανέβασε ο δικός σας ο θίασος;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Α, παίζατε και ελληνικά και ποντιακά;

Πληροφορητής: Ποντιακά και ελληνικά και όλα και μεταφράζαμε από τη ρωσική στην ελληνική γλώσσα και παίζαμε.

Ερευνητής: Εδώ στην Κατερίνη παίζατε ελληνικά;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Μόνον ποντιακά. Παράλληλα όμως είχαμε κι άλλο θέατρο.

Πληροφορητής: Ήτανε Ολύμπια. Στου Κατσαρού απέναντι.

Μαρτυρία 5η
Πληροφορητής:
Καραπαναγιωτίδου – Σινωπίδου Ερασμία

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, ο σύλλογός εμουνε μαζεύ' λαογραφικό υλικό. Θέλω να λες με το όνομά σ', πού εγεννέθες και λοιπά. Πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Ένοιξές α';

Ερευνητής: Ναι ένοιξ' ατο.

Πληροφορητής: Εγώ εγεννέθα σήν Ορτούν α-πέσ'.

Ερευνητής: Ναι το πότε;

Πληροφορητής: Το '08 γεννηθείς.

Ερευνητής: Το '08 γεννηθείς. Έλεγάν εσε;

Πληροφορητής: Ερασμία Καραπαναγιωτίδου.

Ερευνητής

Και τώρα Σινωπίδου.

Πληροφορητής: Και τώρα Σινωπίδου. Μεγάλω-σάμε σην Ορντού απέσ'. Οχτώ, εννέα χρονών έφυγάμε σην Ρουσία.

Ερευνητής: Θέλω αώρα πρώτα να λες με για την Ορντού. Σ' όποιον συνοικία έσ'νε;

Πληροφορητής: Σο Τσαϊρ τη μαχαλά.

Ερευνητής: Ενορία;

Πληροφορητής: Ενορία Άγιος Γεώργιος.

Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι αώρα ασ' εκείν' τα χρόνα ως εννέα χρονών σο μαχαλά σ';

Πληροφορητής: Σο μαχαλά μ' θυμάμαι που επένα σο σχολείο και τ' επέναμε σην εκκλησία. Μας σήκωνε η μάνα μ', ο πατέρα μ' και ετοιμάζε μασε και επέναμε σην εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκκλησιάσκουμ'νες έτσι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν μετά πηγαίναμε σο σχολείο.

Ερευνητής: Την εκκλησία σ' επορείς να περιγράφ' μας, θυμάσαι τον ποπά τη εκκλησίας;

Πληροφορητής: Ο παπά Μιλτιάδης ήτανε.

Ερευνητής: Ο παπά Μιλτιάδης.

Πληροφορητής: Ο παπά Μιλτιάδης, του πατήρ Κερασίου ο κουμπάρον έτονε, εβάπτιζέν α-τονε έναν μωρό, τέλος πάντων λοιπόν.

Ερευνητής: Σο σχολείο.

Πληροφορητής: Σχολείο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παρθεναγωγείο, αυτό το σχολείο.

Ερευνητής: Σ' όποιο σχολείο επένες;

Πληροφορητής: Ση Τσαϊρί' τη μαχαλά ωραίο σχολείο.

Ερευνητής: Πόσα αίθουσας είξε;

Πληροφορητής: Ο Πολύκαρπος ο δεσπότης το έφτιαξε αυτό και το έκανε Παρθεναγωγείο.

Ερευνητής: Παρθεναγωγείο.

Πληροφορητής: Τα παιδιά πήγαινανε σο αυτό πέραν τη μαχαλά τα παιδιά. Τα κορίτσα όλα έτανε εκεί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε ήμουνα έξι χρονών ορφανίστηκα.

Ερευνητής: Το σχολείο σου πόσα τάξεις επένες σ' εκείν' το σχολείο;

Πληροφορητής: Απάν' αφκά είχε.

Ερευνητής: Έξι τάξεις.

Πληροφορητής: Μέχρι έκτη τάξη είχε. Και ε-βδόμη πα είχε που πήγαινε τη Λεμονόπουλος ο Χαράλαμπο, έβδομη τάξη.

Ερευνητής: Εσείς χωριστά τα αγούρα, χωριστά τα κορίτσα.

Πληροφορητής: Ναι χωριστά.

Ερευνητής: Αυτό έτονε επλήρωναν οι γονείς εσουν.

Πληροφορητής: Βεβαίως ήταν ιδιωτικό.

Ερευνητής: Ιδιωτικό και ορθόδοξο. Το Προτε-στάνικο ποίο έτον;

Πληροφορητής: Το Προτεστάνικο ήταν εκεί.

Ερευνητής: Εκεί σο Τσαϊρ.

Πληροφορητής: Μαζί επένανε.

Ερευνητής: Το ίδιο;

Πληροφορητής: Μετά ασ' ση Ρουσία που εκλώ-σταμε, μαζί επέναμε σο ίδιο σχολείο. Γιατί εχαλάεν τ' εκεινέτερον, οι Ρώσοι εβομβάρδι-ζάν α' και την εκκλησίαν μαζί.

Ερευνητής: Α! το σχολείο!

Πληροφορητής: Το σχολείο με την εκκλησία μαζί, μαζί είχαν σην θάλασσαν κεκά. Και εβομβαρίστην και μετά που έρθαμε ασ' σην Ρουσία, εκεί όλοι μαζί ήμασταν, οι Λιμαρό-πουλο, η Βγένω, η Ερασμία, η Θεανώ. Εγώ όταν ήρθα αδά σην Κατερίνη, εθέρεσα ευρέθα σην Ορντού.

Ερευνητής: Πολύ γνωστά πρόσωπα.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Όχι, θέλω να ρωτώ σε κάτ', όταν επένετε σην εκκλησία εκεί σο σχολείο, ατά τα προτεστάνικα εποίναν μαζί σου θρησκευ-τικά, αϊκα μαθήματα;

Πληροφορητής: Βεβαίως όπως ευτάνε αδά, αέτσ' εποίναν εκεί.

Ερευνητής: Εκείν' 'κ' έφευαν σα θρησκευτικά;

Πληροφορητής: Όχι δεν είχαν σχολείο.

Ερευνητής: Α δεν είχαν υποχρεωτικό.
Πληροφορητής: Ύστερα έκαναν την εκκλησία ένα αυτό, μερεμέτ ας λέω σε και μετ' εκείνο επέναν εκεί τότε, ύστερα ασ' σην εκκλησίαν ατουνε.
Ερευνητής: Και έστουν αγαπημέν'.
Πληροφορητής: Βεβαίως, βεβαίως.
Ερευνητής: Πόσα άτομα, θεία Ερασμία, θυμάσαι πόσοι έστουν σ' έναν τάξη απέσ';
Πληροφορητής: Θα σε γελάσω.
Ερευνητής: Περίπου; Τριάντα άτομα;
Πληροφορητής: Παραπάνω.
Ερευνητής: Παραπάνω.
Πληροφορητής: Παραπάνω. Εγώ πήγα την πρώτη τάξη, πήγαμε μέχρι Δευτέρα, απ' τη Δευτέρα πήγαμε στο αυτό ση Ρουσία. Ήρθαν οι Ρώσοι εβομβάρδιζαν την Ορντού.
Ερευνητής: Ναι 'α λες α' από ύστερα. Θέλω να λες με τη δασκάλα, αν θυμάσαι τη δασκάλα.
Πληροφορητής: Κυρία Κατίνα.
Ερευνητής: Από πού έτον η δασκάλα σ';
Πληροφορητής: Θα σε γελάσω δεν ξέρω, απ' τη Νεοκαισάρεια ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ύστερα στη Τρίτη τάξη είχαμε ένα Γιορδάνη απ' την Νεοκαισάρεια και εκείνος, καλός γυμναστής και μαθηματικός και απ' όλα, εδώ ήρθε και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το '41.
Ερευνητής: Πόσες τάξεις πήγες σχολείο;
Πληροφορητής: Τρίτη τάξη.
Ερευνητής: Ως Τρίτη τάξη.
Πληροφορητής: Ως Τρίτη τάξη τελείωσα και πήγα στη Τετάρτη και δυο μήνες κάναμε την Τετάρτη, έκλεισαν τα σχολεία πάλι.
Ερευνητής: Θέλω... το μάθημα 'ίνουντουν σα ποντιακά ή σα ελληνικά;
Πληροφορητής: Σα ελληνικά.
Ερευνητής: Σα ελληνικά. Θυμάσαι κανέναν ποιηματοπόν άτσ' μερ έμαθες κορτσόπον εκεί; Εξυπνούλα φαίνεσαι αρκετά, που να έμαθες, ντό εμάθιζάν εσάς ατότες;
Πληροφορητής: Ποίημα;
Ερευνητής: Ποίημα που να είπες σε γιορτή κάπου;
Πληροφορητής: Ε σα νήπια, σην πρώτη τάξη που επένα είπαμε:
«Κούκλα μου αγαπημένη
λέγε με να σε χαρώ,
πώς τα πέρασες καημένη
μοναχή τόσον καιρό;
Έκλαιγες σαν το κουκλάκι
πλαγιασμένο στο κουτί,

όπως κλαίει το παιδάκι
και τη μάνα του ζητεί».
Ερευνητής: Αχ, θεία Ερασμία, αυτό έν' συγκινητικό, γιατί ύστερα κοντά ογδόντα χρόνα, εσύ 82 πάει, θυμάσ' ατο σαν σήμερα.
Πληροφορητής: Ακόμα δεν το έχασα.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) ναι.
Πληροφορητής: Δόξα τω Θεώ, δόξα τω Θεώ. Λοιπόν και είχαμε δασκάλους που μας έλεγαν, όταν πάτε σπίτια σας, να μιλάτε ελληνικά, καλημέρα, καλησπέρα, αντίο σας. Εσείς μιλέστε, εκείνοι δεν ξέρουνε, είναι μεγάλες, αλλά εσείς πρέπει να μάθετε. Μας έφτιαχνε γεωγραφία ο Γιορδάνης ο δέσκαλος λεβέντης, γυμναστική και σ' όλα πρώτη έμ'νε κι εγώ σην Γυμναστική. Εκεί επαίρνα βαθμόν καλόν, έμ'νε ψηλή με την Παναΐλα μαζί. Και έλεγε εσείς είστε μικρά, κάποτε, έλεγε ο δάσκαλο, θα 'ρθει η μέρα να δείτε αυτά που σας ζωγραφίζω. Μας έφτιανε γεωγραφία Τρίκαλα, Βόλος, Τρίκαλα, Καρδίτσα αυτά, έφτανε τη γραμμή και έφκίανε τα βαγόνια απάνω και έλεγε εσείς είστε μικρές, θα τα δείτε αυτά. Αξιώθαμε με την ανταλλαγή, έρθαμε, είδαμ' ατα.
Ερευνητής: Εποίνεν δηλαδή γεωγραφία.
Πληροφορητής: Γεωγραφία μας έβαζε στο μυαλό μας πολύ ωραία δίδασκε.
Ερευνητής: Και για τις εθνικές γιορτές;
Πληροφορητής: Εθνική γιορτή την 25 Μαρτίου;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Βενιζέλε, τι χαρά μόνο εσύ το ξέρεις,
ο στρατός που βγάζει πέρα στην Αγιά Σοφία.
Βενιζέλε, τι χαρά...
Εε πώς έλεγά με κέλα; Ξάι 'κ' εφογούμ'νες.
Ερευνητής: 'Κ' εφογούστουν.
Πληροφορητής: 'Κ' εφογούμ'νες, ελεύθερα, ήμασταν αγαπημένοι.
Ερευνητής: Τώρα ντό θυμάσαι ασ' σην συνοικία σην συνοικία σ', με Τούρκ'ς, με Αρμενείς με ποιους εζήνες σο Τσαϊρ τη μαχαλά;
Πληροφορητής: Με τοιν Τούρκ'ς είχαμε νοικιαστές, έρχουνταν σα ρωμαίικα τα συνοικισμούς ενοίκιαζαν οι Τούρκ' και έλεγαν, ας μαθαν'νε και τα μωρά μ', αξιωματικοί έρχουνταν, με τ' ε'είναι έπαιζα εγώ και έμαθα μερικά τούρκικα και εκείνα εξέρω.
Ερευνητής: Α, έμαθες.
Πληροφορητής: Έμαθα, έπαιζάμε.
Ερευνητής: Αρμενείς είχες;
Πληροφορητής: Αρμενείς είχαμε, όχι.
Ερευνητής: Έταν σην Ποχλού Τερέ.

Πληροφορητής: Όχι στην Ποχλού Τερέ, στην Τσαϊρί τη μαχαλά ήταν, αλλά είχαν άλλο μαχαλά.

Ερευνητής: Πιο πέρα.

Πληροφορητής: Ναι, στο Πόζ Τεπέ κιαν.

Ερευνητής: Στο Πόζ Τεπέ κιαν.

Πληροφορητής: Ναι. Στη Ποζ Τεπέ είχαμε για, το βουνό όπως έν'...

Ερευνητής: Ναι, επήγα, είδα το, επήγα είδα το.

Πληροφορητής: Εσύ 'δεν 'κ' είδες, εγώ επήγα το '70, ελάχιστα τα ατά όλα.

Ερευνητής: Επής σ' όλα.

Πληροφορητής: Κερασούντα, Τραπεζούντα, Πουλατζάκ, Σαμψών, Άγκυρα, στην Άγκυραν επή'ες;

Ερευνητής: Πως, πως.

Πληροφορητής: Είδες τι ωραίο μέρος είναι; η πρωτεύουσα των Τουρκιών, τοι δαβόλ, τέλος πάντων.

Ερευνητής: Α τώρα να λένε σε δέβα, ξάν' πας, θεία Ερασμία;

Πληροφορητής: Για να τύχει, πρέπ' να λάσκεσαι, να λάσκεσαι.

Ερευνητής: Πρέπ' να λάσκεσαι.

Πληροφορητής: Α τώρα δεν μπορώ, δεν έχω κουράγιο. Α τότε ελάσκουμ'νες με τον Ξενοφών παντού. Όπου γάμος, εμείς παράνυμφοι, όπου εβραδύν'ναμε, εξημέρωνάμε. Επήγαμε στην Τραπεζούντα στο ξενοδοχείον, επήγαμε στην Κερασούντα στο ξενοδοχείο. Επήγαμε στο Σαμψών, Σαμψών έμορφο μέρος. Μόλις εσέβαμε απέσ' με το λεωφορείο, εμύριξέ με καπνά. Γιατί έβγαζε προϊόντων καπνόν, πρόβατο και μαλλίν, στο σχολείον εποίναμ' ατα. Την Τούρκ'σσα είπα τηνε, αυτά που λέγω το σαμψών στο σχολείο εκανάμε μάθημα, είπα τηνε. Και μας έλεγε ο δάσκαλος τι παράγει. Και έλεγεν ο δάσκαλος παράγει, μαλλί, πρόβατο και καπνό, πρώτο καπνό βγάξει.

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, α τώρα θέλω να λες με το Τσαϊρ η μαχαλάς σ' ποία οικογένειας τρανά θυμάσαι. Πώς έτονε ο συνοικισμός -ι- σ'.

Πληροφορητής: Εκείνο α τώρα εθυμέθα ατ'ς αλλά... είχαμε μίαν είναν μπέη Τούρκο, με τ' εκείνου τα μωρά πα έπαιζα.

Ερευνητής: Ναι, Έλληνες.

Πληροφορητής: Έλληνες έτονε τη Όλγας εμουνε η νύφε, ο θείο ο Λάμπο ο σχωρεμένο.

Ερευνητής: Τα επίθετα, τα γενέας πώς λέν' ατα;

Πληροφορητής: Καραπαναγιωτιδαίοι.

Ερευνητής: Καραπαναγιωτιδαίοι έναν τρανόν γενέαν έστεκεν στο Τσαϊρ, άλλο;

Πληροφορητής: Άλλο έτονε τη Αδαμίδης η μάνα και ο πατέρας.

Ερευνητής: Στο επίθετο πώς έλεγά ατ'ς;

Πληροφορητής: Καραπαναγιωτιδής.

Ερευνητής: Καραπαναγιωτιδής ναι, το σόι σουν όλο, άλλο γενέα στο Τσαϊρ ποίο έτονε;

Πληροφορητής: Στο Τσαϊρ έτανε εκεί τη Τρούβαλα... πώς έλεγαν το επίθετόν ατουνε... Τρούβαλα...

Ερευνητής: Τρούβαλα το παρατσούκλ' έν'.

Πληροφορητής: Ναι, Στάθιος... Στάθιος... Τραντάφυλλος, αυτοί έτανε γειτονιά σ' εμάς, γειτονιά.

Ερευνητής: Είχτε μαγαζία στον συνοικισμό σουνε ή αλλού έτανε τα μαγαζία.

Πληροφορητής: Όχι, στην αγορά έσανε.

Ερευνητής: Στην αγορά.

Πληροφορητής: Η αγορά έτονε κοντά, σ' εμάς κοντά.

Ερευνητής: Ναι το Τακούρ Παζάρ που λένε.

Πληροφορητής: Βεβαίως εκεί κοντά έτον το φούρνο τη πατέρας -ι-μ' εκεί στο κέντρο. Ζούσαμε ωραία εμείς εκεί, αλλά έλα που έντον η ανταλλαγή, καλλίτερα έρθαμε στην Ελλάδα και δοξάζομεν τον Θεόν από καρδιάς.

Ερευνητής: Από καρδιάς που έρθετε στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Με τον φόβον έφτιαναμε Χριστούγεννα, με τον φόβο Πάσχα, όλα νύχτα έπρεπε να 'ίνουντάνανε.

Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς, θεία Ερασμία, ξεις ακουστά ασ' ση μάνα σ' και τον πατέρα σ' απέσ' στην Ορντού 'κ' είχτε;

Πληροφορητής: Ντό;

Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς, ελεύθερα.

Πληροφορητής: Ελεύθερα, ελεύθερα και οι ευαγγελικοί ελεύθερα.

Ερευνητής: Ναι, όχι 'κι θυμάσαι να έλεε σε ο πατέρα σ' κανέναν ιστορία ότι νωρίτερα ο πάππο σ'...

Πληροφορητής: Σάμπως επρολαβαίν'νε ο πατέρα νύχτα έρχουτον, νύχτα επένεν στο φουρνίν εξούμωσαν.

Πληροφορητής: Στο φουρνίν εξούμωσαν ψωμίν και άλλο ντό;

Πληροφορητής: Βέβαια ψωμί, μόνο ψωμί εβγάλ'νε.

Ερευνητής: Μόνο ψωμί.

Πληροφορητής: Μόνο ψωμί.

Ερευνητής: 'Κ' εβγάλ'νε τίποτα άλλο.

Πληροφορητής: Και οπότε έντονε και ο παππούς υπάλληλος σ' εκείνονα. Ο παππούς έτον τιρεκής με την κανάν 'κ' 'ίνουτον, επόν'νεν

ατον ο πατέρα μ', επαίρνεν ατον μαζί ατ'.
Ερευνητής: Έταν αδέλφα.
Πληροφορητής: Ναι αδέλφα κια επόν'να τον, έλεε, ο πατέρα μ', ορφανά εμεινάνε μικρά.
Ερευνητής: Έμειναν από μάνα.
Πληροφορητής: Ναι από μάνα και ύστερα επα- ντρεύτε τη μάνα.
Ερευνητής: Ατώρα ντό θυμάσαι, ως το '17 είσαι σην Ορντού, πας σο σχολείο, το '17 'ίνεται, έρχουνταν...
Πληροφορητής: Το '17 επήγαμε ση Ρουσία. Έρθαν τα παπόρα, εβομβάρδιζαν και έφυ- γάμε τδιτδαν'.
Ερευνητής: Πώς αυτήν την ημέρα θυμάς' α' ακό- μαν...
Πληροφορητής: Την ημέραν δεν ξέρω, ορισμένη ημέρα δεν ξέρω, αλλά τον μήναν εξέρω, Σε- πτέμβριος έτονε ή Οκτώβριος, θα σε γελάσω. Πήγαμε στη Ρουσία, απ' τη Ρουσία μας πή- γαμε στο Μπατούμ...
Ερευνητής: Ναι, ση Ρουσία είσαι απέσ' σην οικο- γένειά σ' πόσα άτομα;
Πληροφορητής: Είμασταν;
Ερευνητής: Ναι, τ' αδέλφα σ' πόσα έτανε;
Πληροφορητής: Τ' αδέλφα μ' έτανε... τρία... εφτά... έξ' αδέλφα.
Ερευνητής: Έξ' αδέλφα.
Πληροφορητής: Ο ένας επέμ'νε σην εξορία. Η Παναίλα μουν είδεν εξορίας, πείνας, φτείρας, ταλαιπωρία.
Ερευνητής: Ναι, δηλαδή πώς έντον, απέσ' σ' οσπίτ' σουν είστουν μια οικογένεια έξ' άτομα...
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ο πατέρα σ' και η μάνα σ'...
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και πώς άκ'σετε τα βομβαρδισμούς και ντ' εποίκετε;
Πληροφορητής: Εφύγαμε, μόλις είπανε παπόρα έρθανε, έφυγάμε ασ' σα σπίτα και εκρύφταμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ολ' οι Τούρκ' πα και όλ' πα. Οι Τούρκ' έφυγανε σα παχτσέδες και ενώ εκεί- νους άμα εβομβάρδιζαν, τη παχτσέδες πα 'α ρήμαζε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αλλά εβομβάρδιζαν μέσ' στην Ορντού, χάλασε το προτεστανικό την εκκλη- σία, χάλασε και το χεκιμέτ, το δικαστήριο, εκείνο πα χάλασε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και μετά έριξε στρατό, εξέγχε στρατό. Όταν είπε η Μαρούλα ν εμουνε, ωωω

'α πάω παίρω τον πατέρα μ', επήεν επήρεν ατονε ασ' ση Μοσχώφ τη Τσοβούλας σ' έτονε κρυφμένος, έφυεν ασ' σον στρατόν ο πατέρα μ'. Επήεν επήρεν ατον και επήρε και τα δύο αγουρόπα μουν και εσέβεν σ' έναν θωρηκτόν παπόρ', θωρηκτόν, εκείνο εσύρ'νεν τα κα- νόνα. Και έρθεν, είπε η Μαρούλα, ο καπιτά- νον λέει μας, βάλτε βαμβάκια σ' ωτία σουνε, 'α σύρομε έναν κι άλλο, για να κάφ'νε εκείν' τα δικαστήρια τα τουρκικά. Ένας έτονε επε- κεί Ορτουλούς και έλεεν ατονε εκείνο είναι η Ορντού, το χεκιμέτ, το δικαστήριο.
Ερευνητής: Προδότης δηλαδή κάψον εκείνο.
Πληροφορητής: Ναι κάψον εκείνο. Εκεί έσυράνε και το προτεστανικό σταυρόν 'κ' είχεν η εκ- κλησία, έσυραν και εκείνο εχάλασαν σην θά- λασσαν κεκά. Και ατσ' πα επήγαμε σην Τραπεζούντα, εξέβαμε πρόσφυγες σην Τρα- πεζούντα
Ερευνητής: Εσύ, όλον η οικογένεια.
Πληροφορητής: Ναι οικογενειακώς μόνον η Πα- ναίλα έλειπεν.
Ερευνητής: Έλειπε.
Πληροφορητής: Πέντε μωρά και το αντρόγυνον, ο πατέρα μ' και η μητέρα μ', αβούτε η νύφε τ' π' επέθανε. Και επήγαμε σην Τραπεζούντα. Εκεί υποδέχτανε μας πάρα πολύ. Είπεν ο Δε- σπότης αμάν την Κυριακή εδώ είναι ταλαιπω- ρες οικογένειες και αυτοί είχανε σπίτια, είχανε τις περιουσίες τους και έπεσαν εδώ. Πώς πρέ- πει να κάνουμε; Πέστε μου εσείς, έλεεν, να σας πω, έλεεν ο Δεσπότης. Μια οικογένεια, έστω και χήρα ας είναι, είπε, μπορεί να πάρει δυο άτομα να φιλοξενήσει, μέχρι να 'ρθει η ώρα να φύγουνε. Σα σχολεία απέσ' εσέβαμε και σα εκκλησίας. Και τότε εκείν' επήραν. Η μητέρα μ' με τα μωρά, ο πατέρα μ' επήγανε σ' έναν οικογένειαν πλούσιο. Απ' εκείντς είδε η Μαρούλα μουν σην Αθήνα, εγνώρτσεν ατ'ς και ν' 'α 'λεπες ατηνε, η Μαρούλα μουν έτον καπιτάνισσα, τοιν υπουργούς πα κανόνιζεν, τέλος πάντων. Και απ' εκεί ήρθε διαταγή 'α πάμε σο Σοχούμ.
Ερευνητής: Πόσα ημέρες εκάτσετε σην Τραπε- ζούντα;
Πληροφορητής: Εκάτσαμε αρκετά, μήνες, ε μή- νες εκάτσαμε.
Ερευνητής: Και πού έτρω'ετε; Σα σπίτα;
Πληροφορητής: Σην οικογένειαν που έμενάμε, καλέ, φιλοξενούσανε και εκοιμού'νες και ες'κούμνες. Και ύστερα έρθε έναν διαταγή 'α πάμε σο Σοχούμ. Σο Σοχούμ πως επέναμε, το πλοίον επήεν εξέγχε μας σο Βατούμ. Βατούμ,

εκεί πα εσέβαμε σα σχολεία, εκατσάμε δυο, τρεις μέρες. Από κει είπανε 'α πάνε σο Σοχούμ. Έρθεν το πλοίον, επήρε μας και επήρε μας και επήε σο Σοχούμ. Σο Σοχούμ ας τ' επήγαμε, εμείς έμ'νες πολλά άτομα, πού μπορούσαμε να ζήσουμε; Είπεν τη Μοσχώφ ο Σάββας, τη Πράση ο γαμπρόν έτονε, Νάστασ', είπεν ατονε, 'κί πας ση Χούρμαλης σ' έναν χωρίον, είπεν, οσότου περάν' η πόρα σουνε, λέει. Ε έναν χρόνον εκατσάμε την Χούρμαλου. Ας είναι καλά οι χωριάτοι, μας έδωσαν και έναν δύο στρέμματα χωράφω. Εποίκαμε έξ εφτά στρέμματα καλαμπόκι. Ατότε έμαθα την τσάπα.

Ερευνητής: Πρώτη φορά έμαθες. Εσύ έσ'νε... αστικά έζηνες, 'κ' ήξερες.

Πληροφορητής: Μικροί έμ'νες κια.

Ερευνητής: Ναι και 'κ' ήξερες, ο πατέρα σ'...από χωράφω 'κ' ήξερες.

Πληροφορητής: Όχι, εκατσάμε έναν χρόνο, εποίκαμε και τα καλαμπόκια, εποίκαμε τσάκιάν, εσέγκαμ' ατα εκεί απέσ'. Έμαθε ο πατέρα μ' ότι έγινε πώς έλεεν ατο... τέλος πάντων... ειρήνεψαν.

Ερευνητής: Ειρήνεψαν τα πράματα.

Πληροφορητής: 'Α πάμε την Ορντού, είπεν ο πατέρα μ'. Δεν εχάσαμε καιρό και δύο τρεις μήνες που κάτσαμε σο Σοχούμ αφκά, ο πατέρα μ' άλλο 'κ' ησύχασε, 'α πάμε, Πάρθена, 'α πάμε. Εκλώσταμε, έρθαμε με το μοτόρ, όχι παπόρ, ήτανε ένας που είχε μοτόρ, δυνατό, μεγάλο, σαν μικρό παποράκι ήτανε. Πήγαμε, έρθαμε την Ορντού. Η Παναίλα μουν τα ελέη έσυρεν με την Ποινήν τη γιαγιάς και με τη θεία μ', τη πατέρας -ι μ' την αδελφή, την ζάνταινα. Τέλος πάντων και όταν έρθεν ατέ, άμα έκουνε ότι έρχεται ασ' ση Ρουσία μοτόρ, η Παναίλα μουν έρχουτον, εκατήβαινε την θάλασσα. Εκείν' την ημέρα που έρθαμε, ας πάγω ξάν', είπεν ατέ και έρθεν. Αν 'κ' εξέβαν οι ανθρώπ' ασ' σο μοτόρ, εξέβαμε και εμείς. Ατέ αγκαλιές, φιλιές, κλάματα, τσαϊματα, βαρκίματα η Παναίλα μουνε πώς ενταμώθεν μαζί μουνε και...

Ερευνητής: Ύστερα από πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Από έναν χρόνο.

Ερευνητής: Από έναν χρόνο.

Ερευνητής: Ένα ενάμιση χρόνο

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έρθαμε το '19 το φθινόπωρο ακριβώς και ατότε ενταμώθαμε και έλεεν ατηνε μη λες ατα, έλεεν ατηνε ο πατέρα μ' και συγχίεις με, Πάναίλα, ας έν', επέρασάνε, κο-

ρίτσι μ', ας έν', αλλά...

Ερευνητής: Εκείνε πού εξορίστε;

Πληροφορητής: Στην εξορία έντονε την Ορντού τα γυναικό-παιδα ασ' σο έρθαν τα παπόρω και ύστερα.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Και επένεν, όπως επέναν όλ', επήρεν ατην η γιαγιά ατ'ς η Ποινή. Επεκεί είπα σε, τ' οσπίτ' ελεηλάτησεν μίαν, έφαέν ατα όλα, ετελώθαν τα παράδες, ετελώθεν και η Προτεστανία. Ατότε έστειλέν ατηνε με τηναν γοτσαμάνον ση θείαν Παρθένα, η θεία Παρθένα έτονε ας πούμε, όπως είναι Θεσσαλονίκη με Κατερίνη έναν μεσόγειο, όπως έτονε τη Όλγας εμουν η αδελφή εκεί έτον παντρεμένη η Ρούδα, σο Κιλκίς π' έτονε. Εκεί έστειλέν ατην εκεί με τήναν γοτσαμάνον, ε μέρ έτον η Ποινή, πορπατευτά επήεν με τηναν γοτσαμάνον. Τώρα έλεεν, εκείνε ιστορίας έλεε μασε. Εσέβαμε στον δρόμον, αδά εμπροστά μουνε έρθαν, είπε, δύο δρόμους και αδακά έτον η βρύση, είπεν, αροψεκές' πα εντώκεν σο νου μ' και έλεγ' ατο την Μανώλην και έλεγα ντό υπόφερεν η Παναίλα μουνε και έναν καλόν ημέραν ξάι 'κ' είδε. Ο γοτσαμάνον έπεν και εξεκίνησε, χαπάρ' 'κ' έχ' μέρ πάει η Παναίλα μουνε. Έπεν και η Παναίλα 'κ' είπεν ατονε πάει ακέσ' στον άλλο δρόμο. Εκεί όταν επήεν, ο σκύλον ύλαξεν ατην, ατέ εφογούτον πολλά, πολλά εφογούτον. Ουχ, είπε, 'α τρώει με και το σκυλί, είπε, και τον παππού 'κ' εύρα τον, είπε, τον γοτσαμάνον, τον θείον, εκλώστεν οπίσ'. Ατέ έναν κομμάτ' ψωμίν εδέκεν ατην η Ποινή την τδιάντα απέσ', έσυρέν α' τον σκύλον, 'κ' ελογαρίασεν ντ' 'α τρώει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ατότε εκλώστε οπίσ', επήρε τον άλλο δρόμο, εύρεν τον γοτσαμάνον. Εκατήβασέν ατην σο Μελέτ. Εκατήβασέν ατην σο Μελέτ, εφέκεν ατεν την θεία Παρθένα τέλος πάντων. Και η θεία Παρθένα είχεν ατεν, όταν έρθαν είχεν ατεν. Έλεεν την ιστορίαν ατ'ς όλον.

Ερευνητής: Η θεία Παρθένα ατέ ποίος έν';

Πληροφορητής: Η Καρακασού, τη πατέρας -ι- μ' αδελφή έτονε. Εκείνε έπρεπε να είχεν ατην στα ώπα, όχι να είχεν ατην άμον χαμάλ. Η σχωρεμέντσα ασ' ένα πα έλεεν ατην ζάνταινα, ζάνταινα. Εζάντυνεν και επέθανεν εκείνε, η Παναίλα μουν 'κ' εζάντυνε.

Ερευνητής: Πότε επέθανε η Παναίλα σουν;

Πληροφορητής: Το '28... το '31 επέθανε η Παναίλα εδώ παντρεμένη.

Ερευνητής: Ναι, πόσον καιρό έζησες στην Ορντού ύστερα ασ' σο '19;

Πληροφορητής: Ααα στο '20, στο '20 παντρεύτηκε η Μόρφη μου. Το '20 άνοιξαν πάλι τα σχολεία. Επήγα Τετάρτη τάξη. Ετελείωσαμε τρίτη τάξη, επήγα Τετάρτη τάξη.

Ερευνητής: Στην Ρωσία ξάι σχολείο 'κ' επήες.

Πληροφορητής: Επήγαμε σο Σοχούμ, τον χειμώνα ντ'επήγαμε, επήγαμε, ο πατέρα μ' εστείλ'νε μασε. Και έρθαμε ιδτέ στην Ορντού ύστερα, τα σχολεία ενοίγανε. Και όταν έρθαμε το Παρθεναγωγείο το σχολείο είχεν α' ο Ερυθρός Σταυρός ορφανοτροφείο. Εμάζεψεν στην εξορίαν εκέσ' τ' ήταν τα ορφανά τα ταλαίπωρα όλα εποίκεν ατα, πη 'κ' είχαν ανθρώπ'ς. Και η Όλγα τη Φουτσιάδη τη Κατσαρό ατέ έτονε ομαδάρχισσα και επέναμε ετέρ'ναμε πώς εδίδασκε. Μικροί έμ'νες εμείς πα, 'κ' έμ'νες μεγάλ' και εδίδασκε τα μωρά. Είχεν δέκα μωρόπα μπροστά τ'ς σο θρανίο, έξ μερέα στην αυλή, καλοκαίρι έτανε και εποίνεν ατα μάθημα. Εκείνε πα ορφανή βέβαια και μετά πώς έγινε δεν ξέρω, έγινε πάλι σχολείο και εκεί πηγαίναμε. Τετάρτη ξανά, δύο μήνας τρία εποίκαμε Τετάρτη, έκλεισαν τα σχολεία πάλι πόλεμος. Σα δύο χρόν'α απέσ' έντον γενική επιστράτευση, δύο χρόν'α έζησάμε στην Ορντού, το '20, το '21, το '22 ιδτέ έντον η ανταλλαγή. Ένταν εξορία οι αγοούρ', γενική εξορία, η αγορά έγινε αυτό... έρημο. Νόμισαν οι Τούρκ' 'κ' άνοιγαν τ' ορωμαίικα τα μαγαζία. Οι αγοούρ' έφυγαν, ένοιζάν ατα οι γαρήδες, για τέρεν εσύ, όπως ήταν οι αγοούρ το παζάρ εποίνεν αλιθβεβερίδ'. Όταν επήγανε στην εξορία οι Ορωμαίοι και εγύρτσανε σε δύο χρόν'α, σ' έναν χρόνον περίπου οι Τούρκ' έλεγάν ατ'ς, έφυετε εσείς, έφυεν η ευλοϊα, έρθετε εσείς, έρθεν η ευλοϊα. Και εχάρουνταν οι Τούρκ' μετ' εμάς.

Ερευνητής: Τ' εσέτερον το φουρνίν ποίος εδούλευέν ατο, όταν έφυεν ο πατέρα σ';

Πληροφορητής: Η μητέρα μ' εποίνεν τα δέκατα, 10% δεν ξέρω πόσο, επούλ'νεν ψωμίν ασ' είχαν Κωνστανινοπολίτην επαίρνε ψωμίν η μητέρα μ' και εκείνος εδιάβαζεν εφημερίδες. Ο Γιώργο μουν έτον μαζί ατ'ς, εκουβάλ'νε ψωμία και εκείνε επούλ'νεν. Έτον σο κέντρο απάν' το φουρνίν εμουν. Και εβγάλ'νε το μεροκάματο, δύο παγκανότ'α εβγάλ'νε την ημέρα κέρδος ε; Και έλεεν ατην ο Τούρκο, Κωνσταντινοπολίτης έτον και έξερε όλα εδώ την Θεσσαλονίκη, όλα και την Αθήνα και έλεεν ατηνε, κυρά μου, έλεε, ακούγω και μα-

θαίνω ότι θα γίνει ανταλλαγή. Τι θα πει ανταλλαγή; Έλεεν ατο η μητέρα μ'. Θα πάτε εσείς στην Ελλάδα και εκεί που είναι οι Τούρκοι οι δικοί μας θα έρθουν εδώ, αυτό θα πει ανταλλαγή, έλεεν ατην ο Τούρκο. Αλλά σε συνιστώ, σε συμβουλεύω κατευθείαν να πάτε στη Θεσσαλονίκη, η Θεσσαλονίκη είναι φτωχομάνα, εκεί θα ζήσετε πλουσιοπάροχα, είπεν ατηνε, ματάμ. Αλλά ο πατέρα μ' 'κ' έκ'σεν ατην.

Ερευνητής: Πότε έφυέτε ασ' την Ορντού, ντό θυμάσαι ατώρα πώς έφυέτε ασ' την Ορντού οριστικά.

Πληροφορητής: Έφυγάμε το '22.

Ερευνητής: Το '22 ντό μήνα;

Πληροφορητής: Ντό μήνα; Φθινόπωρος σα Χριστούγεννα, τη Φωτός απάν' σα παπόρ'α εποίκαμε στην καραντίνα στον Άγιο Γεώργιο. Έρθαμε στον Πειραία και στον Άγιο Γεώργιο είχαν άρρωστους. Υπήρχε νοσοκομείο εκεί το νησί αυτό Άγιος Γεώργιος. Εκεί επήεν και αδελφό μ' πα, έπαθε τύφον, έτον σο νοσοκομείο και έβγαλάν εμας εκεί, έως ότου να εξέβεν ο αδελφό μ' ασ' σο νοσοκομείο. Ύστερα έρθε διαταγή, εσέγκαν εμας σο παπόρ, έρθαμε στον Βόλο, ασ' στον Βόλο εσέγκανε μας σο τρένον και εξέγκανέ μας σα Τρίκαλα. Πήγαμε σε στρατώνες πρόσφυγοι. Εμείς ντό έσυράμε, εμείς εξέρομε.

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, νε σεντονόπα μαζί σου νε προικόπα, τίποτε μόνον την ψυ σου.

Πληροφορητής: Τίποτε καλέ, καλέ μόνον την ψυ μουν και τα κρεβάτ'α μουν επήραμε ασ' την πατρίδα και τα φορεσίας εμουν.

Ερευνητής: Τα φορεσίας.

Πληροφορητής: Τα εσώρουχα σα παπόρ'α απάν' και έρθαμε στην Ελλάδα. Τίποτε απολύτως.

Ερευνητής: Σα Τρίκαλα που επήετε ύστερα;

Πληροφορητής: Σα στρατώνες έμεινάμε.

Ερευνητής: Πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Εκεί έμεινάμε...ντό μήναν επήγαμε; Χριστούγεννα εποίκαμε εκεί; Δύο μήνας πα τρία έζησάμε σα Τρίκαλα. Από κει ετέρ'ναμε πού ακριβώς να καταλήξομε. Έρθαν μερικοί άμον επιτροπή τάχα, έρθαν εδώ στην Μακεδονία, ετέρεσαν. Στην Κατερίνην πα έρθεν ο πατέρα μ' και είπεν ατονε ο Μωυσής ο Κοσμάς...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ουου Νάστας' είπεν ατονε, είχανε οικογενειακές φιλίες απ' την πατρίδα, ου Νάστας', έρθες, είπεν ατονε, έλα αδά, είπεν

ατονε, και το καλλίτερο φουρνίν 'α νοικιάζω και δίγω σε, είπεν ατονε. Ο πατέρα μ' τάχα 'κ' ερέχτεν α', δεν είχε νερό, είχε κουνούπι πολύ.

Ερευνητής: Ναι αυτό έτον αλήθεια.

Πληροφορητής: Ναι αλήθεια έτονε, αλλά ντ' έχασες; Όλος ο κόσμον ζει αδαπέσ', ζήσον και σύ! Ας έτον αδά, τα μωρά μουν ετράνυναν, αποπίσ' 'α παίρναν το χέρ' ν ατ' και 'α δούλευαν φουρνίν. 'Κ' έκουσεν α'. Έρθεν, επήγαν εκεί, ήταν χωρέτ'οι Άρταδλήδες...

Ερευνητής: Α, επήγετε σ' όποιο;

Πληροφορητής: Στα, έτανε και μαζί ατουνε Άρταδλήδες, σου λέει αδαπέσ' ζωή 'κ' 'ίνεται...

Ερευνητής: Α, 'κ' είπες με ο πατέρας η καταγωγή ατ' από πού έτονε;

Πληροφορητής: Ας' σο Κιαβούρ Κιπί.

Ερευνητής: Ατό έν' ένα χωρίον που ευρίεται ας' στην Ορντού...

Πληροφορητής: Σο βουνό κιαν.

Ερευνητής: Σο Τδάμπαση κέσ' στην περιοχή εκείνο;

Πληροφορητής: Ναι, σείτ'α πας σο Τδάμπαση.

Ερευνητής: Σείτ'α πας σο Τδάμπαση.

Πληροφορητής: Κιαβούρ Κιπί. Εκείνος ορφανίεν 13 χρονών, 16 πόσον έτονε.

Ερευνητής: Και έρθεν στην Ορντού.

Πληροφορητής: Ένοιξεν φουρνίν ο πατέρας ατ' στην Ορντού και ατό επένεν σο σχολείο. Όταν επέθανεν ο πάππο μ', ατότε ανέλαβε ατός το φουρνίν. Και ατς' πα έρθαμε σο αυτό, επήρανε μας σα Τρίκαλα. Ας' σα Τρίλακα έρθαμε στην Μακεδονία, όρισάν εμας, ερέχταν οι Άρταδλήδες εκείν' το χωρία, τα χωράφ'α.

Ερευνητής: Χωρία ποία;

Πληροφορητής: Ρώποπα.

Ερευνητής: Ρώποπα νομός Κιλκίς.

Πληροφορητής: Τσίντσιαλη περιφέρεια Κιλκίς.

Ερευνητής: Περιφέρεια Κιλκίς.

Πληροφορητής: Περιφέρεια Κιλκίς και επέμ'ναμε ατού. Εκείνος πα έφαεν τη ζωήν ατ', εμάς πα έφαεν.

Ερευνητής: Στα, θεία Ερασμία, γιατί επήε εκεί, το κλίμα άρεσεν ατον ή οι Άρταδλήδες μόνο επηρέασάν ατονε; Μόνον επειδή επήγαν οι Άρταδλήδες;

Πληροφορητής: Όχι, έτον και ο Παύλον τη Γαράγιανν', εκείνος είπεν ατον, ξάφ'λε, εξέρτς ντό χωρίον έν'; Το σάτδ' θήκον απάν' και δέβα σα ξύλα, μώσε, εθέρ'νε τα ξύλα πάντα εκεκά 'α 'τανε, εκείνα ετελείωσαν τα ξύλα, το σάτδ'. Έκ'σεν ατον ο πατέρα μ' πα. Εσύ για τ' εσέν ποίσον χωράφ'α, ποίσον καπνά, ουου τα κορίτσ'α 'α ζούνε. Τα κορίτσ'α πα 'κ' εκμεταλλεύ-

τεν ατα, μικρά, μικρά έντρισέν ατα αλήγορα ο πατέρα μ'. Άτς' πα η ζωή μουνε επήεν...

Ερευνητής: Δηλαδή ξάι 'κ' έτον να έστεκετε σ' εκείν' το χωρίον, πόσα χρόνια; Ο πατέρας η συνήθεια έτονε εκείν' την εποχή να ακούν τα γενέας τα τρανά να πάνε μαζί, δηλαδή ο πατέρα σ' μήπως εποίκεν α' και γι' ατό, επειδή ένας Γαράγιαννης, ο ξάδελφός ατ'...

Πληροφορητής: Όχι, 'κ' έπρεπε να έκουέν ατονε.

Ερευνητής: 'Κ' έπρεπε να έκουέν ατονε.

Πληροφορητής: Έπρεπε να έκουε την μητέρα. Είπεν ατον ο Τούρκο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είπεν ατην, ματάμ, αν πας στην Ελλάδα, να πας στη Θεσσαλονίκη. Πάμε στην Θεσσαλονίκη, έλεεν ατονε, όχι 'α πάω στην Καβάλα, να τερών η αδελφή μ' ντ' ευτάει και ας τερούμε ντό 'α λέει ο γαμπρός ατ' ο Καρακάης. Εφέκε μας, απέσ' την τζαμλού έμ'νες ατότε, έπλυσάμε εμείς τα κρεβάτ'α μουν όλ'α. Απ' τον κλίβανο έντανε τα κρεβάτ'α μουν χάλ'α. Έξαμε κά' σα ποτάμ'α και εκεκά εκατήβαμε, έπλυσάμε όλ'α έτοιμα. Ζέστ'α ε; και έτσι πα εκοιμούμ'νες μ' έναν σιντόν. Επήεν ο πατέρα μ' την Καβάλα, εμείς έτοιμοι, 'α πάμε στην Καβάλα για, κια ας επέναμε. Επέναμε σα καπνομάγαζα και εζήναμε, βρε. Και είπεν ατον ο Καρακάης, έλα εδώ, είπεν ατονε και άνοιζον έναν πρατήριον ψωμίν, φουρουτζής είσαι, είπεν ατονε. Και στην αρχή άνοιζον ατό, είπεν ατονε και ύστερα βλέπομε. Ο πατέρα μ' τάχα 'κ' άρεσέν α', 'κ' άρεσέν α' το είπεν ατονε.

Ερευνητής: Πολλοί Ορτουλούδες είναι στην Καβάλα.

Πληροφορητής: Ναι πολλοί.

Ερευνητής: Πολλοί Ορτουλούδες.

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' 'κ' εθελ'νε σόι, είχε έναν εγωισμό, εγωισμόν είχε. Εκλώσταν και έφυεν. Εμείς αναμένομεν χαπάρ'. Τηλεγράφηζον μας, είπε η μητέρα μ', εμείς απ' αδά είμες έτοιμοι, έρχουμες. Εκείνος έρθεν εξέβεν άμον παστουνί' φαντής. Και άτς' πα η ζωή μουνε έζησε σο χωρίο και απένταρος εκείνος, έτρωνε ατον η ζωή ατ', η ζωή που εποίνεν, 'κ' έτον μαθημένος εκείνος.

Ερευνητής: Έτονε γεωργός ατώρα, σο έντον χωρίον γεωργός.

Πληροφορητής: Τίποτε γεωργίαν 'κ' εποίνεν, τα παιδιά εποίαν το χέρ'ν ατ', τίποτε. Εκατήβαινε σον σταθμόν, εσουλατσάριζε, τίποτε. Αραέτς' επέρασε...

Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησετε σ' εκείν' το χωρίο;

Πληροφορητής: Εκεί έζησα το '22, το '23...
 Ερευνητής: Ναι από το '22 έως τότε;
 Πληροφορητής: Ως τότε έζησα, επάντρεψα εγώ
 16 χρονών, 14 χρονών έρθα στην Ελλάδα, 16
 χρονών, 17 έντρισα εγώ.
 Πληροφορητής: Ναι αλλά θέλω να σου πω ότι η
 οικογένειά σ' το πολλά εκάτσε εκεί ως το...
 Πληροφορητής: Βεβαίως.
 Ερευνητής: Ως το '40.
 Πληροφορητής: Ως το '40.
 Ερευνητής: Ως το '40.
 Πληροφορητής: Ους να επέθανε...
 Ερευνητής: Γιατί οσήμερον από το χωρίο έν'
 νεκρό, 'κ' έχ' κανέναν.
 Πληροφορητής: Εκατήβαν στον σταθμόν.
 Ερευνητής: Σον σταθμόν και επήγαν και στην
 Θεσσαλονίκη.
 Πληροφορητής: Εκείνο έχει καλή...
 Ερευνητής: Κλίμα έχ' καλό.
 Πληροφορητής: Καλό, αυτό έν' άμον Κατερίνης
 κλίμα ο σταθμός, υγρό είναι.
 Ερευνητής: Υγρό είναι.
 Πληροφορητής: Ντ' 'α φτας ατ'ς, ατόσον έκο-
 ψέν ατ'ς.
 Ερευνητής: Επάντρεψες, θεία Ερασμία, και πού
 επήες, όταν επαντρεύτες;
 Πληροφορητής: Σο Τσαλί.
 Ερευνητής: Σο Τσαλί.
 Πληροφορητής: Μικρό Βρύση λέγεται τώρα.
 Ερευνητής: Έν' χωρίο, πού έν';
 Πληροφορητής: Εκάτσα τρία χρόνα, τσαλί λέν'
 α', κοντά στο σταθμό.
 Ερευνητής: Στο σταθμό.
 Πληροφορητής: Τσαλί, ατώρα λέν' α' Μικρό
 Βρύση.
 Ερευνητής: Και μετά;
 Πληροφορητής: Μετά έκασα τρία χρόνια εκεί,
 τέσσερα και έφυγα, επήγα ξάν' στην Ρόποβα
 με τον πατέρα μ'.
 Ερευνητής: Και από πότε είσαι στην Κατερίνη;
 Πληροφορητής: Και από πότε, απ' το '36.
 Ερευνητής: Το '36 έρθες στην Κατερίνη.
 Πληροφορητής: Ναι, 28 Φεβρουαρίου.
 Ερευνητής: Έρθες αδά και μέχρι ατώρα.
 Πληροφορητής: Την ώραν πα λέγω σε; (Γελάει).
 Ερευνητής: Όχι (γελάει τρανταχτά).
 Πληροφορητής: Την ώραν πα ας λέγω σε.
 Ερευνητής: Όχι, όχι.
 Πληροφορητής: Η ώρα εννέα έρθα το βράδυ στην
 Κατερίνη το '36.
 Ερευνητής: Και έζησες αδά. Τα... ασ' όλη τη ζωή
 σ' τα πιο ευχάριστα χρόνια σ' ποία είναι, θεία
 Ερασμία;

Πληροφορητής: 'Δεν πα 'κ' είναι.
 Ερευνητής: Ξάι τιδέν 'κ' έν'.
 Πληροφορητής: Τίποτε δεν είδα.
 Ερευνητής: Άσπρο ημέρα 'κ' είδες.
 Πληροφορητής: Δεν είδα.
 Ερευνητής: Δεν είδες.
 Πληροφορητής: Δεν είδα, αυτό είναι.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Η ζωή μου αυτό είναι μέχρι σή-
 μερα.
 Ερευνητής: Μέχρι σήμερα. Και ατώρα έεις τον
 θείο Μανωλάκη γέρο.
 Πληροφορητής: Εβασανίγουμε με τα χωράφα
 και τα μωρά μ', πλύσιμον, μάιρεμα, ζούμωμα,
 ατότε είχαμε και ζουμώματα, έρχουμ'νε ασ' σο
 τσακωμα και 'α ζούμωνα, ε.
 Ερευνητής: Ναι και ένουσ'νε αγρότισσα 'κ' ε-
 πόρ'νες...
 Πληροφορητής: Ήμουνα νέα και άντεχα, σ' όλα
 παρόν, τώρα έχω ατόνε χειρότερον ασ' σο
 μωρόν. Αυτός έχει πρόβλημα μαζί μου, το φαΐ
 έχει πρόβλημα, αλλά μη χολοσκάς, ζωή να
 έχει, να ζούμε, έτσι όπως είναι.
 Ερευνητής: Ναι αλλά έζησες και κάτι άλλο, όταν
 ας πούμε λένε η Ερασμία η ορθόδοξεσσα,
 τονίζ' α', 'κ' επούλτσες ποτέ την ορθοδοξία.
 Πληροφορητής: Δεν έχει σημασία, άνθρωπος να
 είσαι.
 Ερευνητής: Ναι σωστό.
 Πληροφορητής: Η θρησκεία δεν θα...
 Ερευνητής: Όχι, θέλω να σου πω εσύ 'κ' αλλάες,
 'κ' εποίκες, επειδή εσέβες απέσ'...
 Πληροφορητής: Όχι, δεν συμφώνησα.
 Ερευνητής: Και μέχρι σήμερα κράτησες τη θρη-
 σκεία την τωρινή.
 Πληροφορητής: Είχα καλές αρχές. Η μητέρα μ'
 με τα εφτά μωρά και έπλεκεν και η καμπάνα
 όσταν εντούνεν, αμάν εθήκνε κά' την κάλ-
 τσαν ατ'ς η σχωρεμέντσα, π' εγέννεσε μασε
 και επένε στην εκκλησία σου εσπερινό κάθε
 μέρα, ας είχεν και εφτά μωρά. Κατάλαβες;
 Ερευνητής: Θεία Ερασμία, ατά ατώρα 'κ' ελέπ'ς
 ατα πουθενά, οι τωρινοί αραιά και πού να
 πάνε εκκλησιάσκουνταν. Ακόμα κρατείς τα
 νηστείας εκείνα και λοιπά;
 Πληροφορητής: Καμιά φορά.
 Ερευνητής: Από καμιά φορά.
 Πληροφορητής: Άμα κοινωνίζω. Άμα κοινωνίζεις,
 κρατείς ατα. Α, κρατώ ατα έναν εβδομάδα.
 Όχι ατώρα, όχι για τίποτε άλλο, λένε ότι έεις
 απέσ' -ι- σ' ασ' ση μάνα σ' τα παιδικά χρόνια,
 ατά... (τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

αβούτε = αυτή, δεικτ. αντ., αβούτος, αβούτε, αβούτον.

αροψεκέσ' προχθές, χρον. επίρ.

βαρκίματα = ολοφυρμοί, λέξη ηχοποίητη από φθόγγο βάρκ.

γοτσαμάνος = γέρος, λ. τ. koca.

εντώκεν σο νου μ' = θυμήθηκα, ιδιωτισμός.

ερέχτεν, ερέχκουμαι, αρχ. ορέγουμαι = μου αρέσει.

ζάνταινα = τρελή.

κεκά, τοπικ. επίρ. = εκεί κοντά.

λάσκεσαι, ελάστα, λάδκουμαι = περιφέρομαι, γυρίζω από δω και από κει, ομηρ. ηλάσκω.

νε νε = ούτε ούτε, συμπλ. σύνδ., λ. τ. ne ne.

τιρεκής = ανάποδος, ιδιότροπος, λ. τ.

τσαΐματα = φωνές, λ. ηχοποίητη.

τ'ιτ'δαν' = γυμνοί, μεταφορικά εδώ, λ. τ. siçan = κοιτοπουλάκι χωρίς πούπουλα.

ύλαξεν = γάβγισε, λ. ομηρ. υλακτώ = γαβγίζω.

φουρουτζής = φούρναρης, λ. τ. fırinci.

χεκιμέτ = δικαστήριο, λ. τ. hükümet.

Σχόλια

Οι Ρώσοι στα Κοτύωρα

Ήταν 11 Αυγούστου 1917 και ώρα 9 π. μ. όταν μπήκε ο ρωσικός στόλος στο λιμάνι των Κοτυώρων. Έξι πολεμικά πλοία και ένα οπλιταγωγό κατέπλευσαν. Λίγη ώρα αργότερα ακολουθεί η απόβαση του στρατού. Τα κανόνια από τα πλοία βομβαρδίζουν συνεχώς.

Άφιξη στην Τραπεζούντα

Το απόγευμα αργά φτάνουν στην Τραπεζούντα. Εκεί τους περιμένουν οι επιτροπές να τους βοηθήσουν. Όλο αυτό το ταλαιπώρο πλήθος βολεύτηκε στα Μετόχια, στη Δαφνούντα, στα Εξώτειχα, στις εκκλησιές και στα σχολεία. Ορίστηκαν επιστάτες σε κάθε προσφυγική ομάδα και μπήκαν τα καζάνια στις φωτιές να φάει όλο αυτό το πλήθος. Με την επιστασία του Χρύσανθου πάρθηκαν όλα τα μέτρα για τη φροντίδα των ομοεθνών προσφύγων. Τρόφιμα πρόσφερε και ο ρωσικός στρατός: ζάχαρη, σιτάρι, όσπρια κ.ά. Περίπου 3 χιλιάδες ήταν οι πρόσφυγες από τα Κοτύωρα. Άλλοι τόσοι είχαν μείνει πίσω και υπέστησαν την μήνη των Τούρκων και τα αντίποινα. Με ενέργειες μια επιτροπής που συστάθηκε, ήρθαν πλοία από τη Ρωσία να παραλάβουν το πλήθος. Κανείς δεν ήθελε να μείνει στην Τραπεζούντα. Πολλοί από αυτούς είχαν συγγενείς στη Ρωσία.

Άφιξη στο Βατούμ

Το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς φτάνουν οι караβιές στο Βατούμ. Οι ομοεθνείς τους υποδέχονται και τους φροντίζουν με τρόπο συγκινητικό.

Άφιξη στο Σοχούμ

Εδώ η υποδοχή και η φροντίδα τους είναι ακόμα πιο συγκινητική. Οι Γιάννης Πασαλίδης, Τριαντάφυλλος Τσουλφάς, Νικόλας και Σάββας Μοσκόφ, Στέφανος Στεφανίδης, κ.ά. έκαναν στόχο ζωής την προστασία αυτών των ανθρώπων.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, ο σύλλογός μας μαζεύει λαογραφικό υλικό. Θέλω να μου πεις το όνομά σου, πού γεννήθηκες και όλα τα υπόλοιπα. Πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Το άνοιξες;

Ερευνητής: Ναι, το άνοιξα.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα μέσα στην Ορντού.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Το 1908 γεννήθηκα.

Ερευνητής: Το 1908 γεννήθηκες και σε λένε;

Πληροφορητής: Ερασμία Καραπαναγιωτίδου.

Ερευνητής: Και τώρα Σινωπίδου.

Πληροφορητής: Και τώρα Σινωπίδου. Μεγαλώσαμε στην Ορντού και εννιά χρονών φύγαμε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Θέλω πρώτα να μου μιλήσεις για την Ορντού, σε ποια συνοικία ήσουν;

Πληροφορητής: Στον Τσαϊρ μαχαλά.

Ερευνητής: Ενορία;

Πληροφορητής: Ενορία Άγιος Γεώργιος.

Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από τη γειτονιά σου μέχρι τα εννιά σου χρόνια;

Πληροφορητής: Από τη γειτονιά μου θυμάμαι ότι πηγαίναμε στο σχολείο και την εκκλησία. Μας ξυπνούδε η μάνα μας και ο πατέρας μας, μας ετοίμαζε και πηγαίναμε στην εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έτσι εκκλησιαζόμασταν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν μετά πηγαίναμε στο σχολείο.

Ερευνητής: Την εκκλησία σας μπορείτε να μας την περιγράψετε, θυμάσαι τον παπά;

Πληροφορητής: Ο παπά Μιλτιάδης ήτανε.

Ερευνητής: Ο παπά Μιλτιάδης.

Πληροφορητής: Ο παπά Μιλτιάδης, του πατήρ Κερασίου ο κουμπάρος ήτανε, του βάπτισε ένα παιδί.

Ερευνητής: Στο σχολείο.

Πληροφορητής: Σχολείο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παρθεναγωγείο, αυτό το σχολείο.

Ερευνητής: Σε ποιο σχολείο πήγαινες;

Πληροφορητής: Στου Τσαϊρί' τον μαχαλά ωραίο σχολείο.

Ερευνητής: Πόσες αίθουσες είχε;

Πληροφορητής: Ο Πολύκαρπος ο δεσπότης το έφτιαξε αυτό και το έκανε Παρθεναγωγείο.

Ερευνητής: Παρθεναγωγείο.

Πληροφορητής: Τα αγόρια πηγαίνανε στον πέρα μαχαλά. Τα κορίτσια όλα πήγαιναν εδώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε ήμουνά έξι χρονών και ορφάνεψα από μάνα.

Ερευνητής: Το σχολείο που πήγαινες πόσες τάξεις είχε;

Πληροφορητής: Είχε και πάνω και κάτω.

Ερευνητής: Έξι τάξεις.

Πληροφορητής: Μέχρι έκτη τάξη είχε. Και εβδόμη είχε που πήγαινε τη Λεμονόπουλος ο Χαράλαμπος, έβδομη τάξη.

Ερευνητής: Εσείς χωριστά τα αγόρια, χωριστά τα κορίτσια;

Πληροφορητής: Ναι χωριστά.

Ερευνητής: Οι γονείς σας πλήρωναν;

Πληροφορητής: Βεβαίως ήταν ιδιωτικό.

Ερευνητής: Ιδιωτικό και ορθόδοξο. Το Προτεσταντικό ποιο ήταν;

Πληροφορητής: Το Προτεσταντικό ήταν εκεί.

Ερευνητής: Εκεί στο Τσαϊρ.

Πληροφορητής: Μαζί πηγαίνανε.

Ερευνητής: Το ίδιο;

Πληροφορητής: Μετά τον γυρισμό μας από τη Ρωσία, πηγαίναμε μαζί, γιατί οι Ρώσοι είχαν βομβαρδίσει το δικό τους σχολείο και την εκκλησία τους.

Ερευνητής: Α! το σχολείο!

Πληροφορητής: Το σχολείο και η εκκλησία ήταν μαζί κοντά στη θάλασσα. Μετά που ήρθαμε από τη Ρωσία και τον βομβαρδισμό πηγαίναμε όλοι μαζί, η Βγένω, η Ερασμία, Η Θεανώ. Όταν ήρθα εδώ στην Κατερίνη, νόμισα πως βρίσκομαι στην Ορντού.

Ερευνητής: Πολύ γνωστά πρόσωπα.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Θέλω να σε ρωτήσω κάτι ακόμα, τα παιδιά των Προτεσταντών έκαναν θρησκευτικά μαζί σας;

Πληροφορητής: Βεβαίως ό, τι κάνουν εδώ, έκαναν και εκεί.

Ερευνητής: Εκείνοι δεν έφευγαν στα θρησκευτικά;

Πληροφορητής: Όχι δεν είχαν σχολείο.

Ερευνητής: Α δεν είχαν υποχρεωτικό.

Πληροφορητής: Ύστερα έφτιαξαν κάπως την εκκλησία τους και έκαναν μετά μάθημα εκεί.

Ερευνητής: Και ήσασταν αγαπημένοι.

Πληροφορητής: Βεβαίως, βεβαίως.

Ερευνητής: Πόσα άτομα, θεία Ερασμία, θυμάσαι πόσοι ήσασταν μέσα στην τάξη;

Πληροφορητής: Θα σε γελάσω.

Ερευνητής: Περίπου; Τριάντα άτομα;

Πληροφορητής: Παραπάνω.

Ερευνητής: Παραπάνω.

Πληροφορητής: Παραπάνω. Εγώ πήγα την πρώτη τάξη, πήγαμε μέχρι Δευτέρα, απ' τη Δευτέρα πήγαμε στη Ρωσία, ήρθαν οι Ρώσοι και βομβάρδισαν την Ορντού.

Ερευνητής: Ναι θα μου τα πεις μετά αυτά. Θέλω να μου πεις, αν θυμάσαι τη δασκάλα σου.

Πληροφορητής: Κυρία Κατίνα.

Ερευνητής: Από πού ήταν η δασκάλα σου;

Πληροφορητής: Θα σε γελάσω δεν ξέρω, απ' τη Νεοκαισάρεια ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ύστερα στη Τρίτη τάξη είχαμε ένα Ιορδάνη απ' την Νεοκαισάρεια και εκείνος, καλός γυμναστής και μαθηματικός και απ' όλα, εδώ ήρθε και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το '41.

Ερευνητής: Πόσες τάξεις πήγες σχολείο;

Πληροφορητής: Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Ως Τρίτη τάξη.

Πληροφορητής: Ως Τρίτη τάξη τελείωσα και πήγα στη Τετάρτη και δυο μήνες κάναμε την Τετάρτη, έκλεισαν τα σχολεία πάλι.

Ερευνητής: Το μάθημα γινόταν στα ποντιακά ή στα ελληνικά;

Πληροφορητής: Στα ελληνικά.

Ερευνητής: Στα ελληνικά. Θυμάσαι κανέναν ποιη-
ματάκι που έμαθες εκεί σαν κοριτσάκι; Εξυπνούλα
φαίνεσαι, τι σας μάθαιναν τότε;

Πληροφορητής: Ποίημα;

Ερευνητής: Ποίημα που να είπες σε γιορτή κάπου;

Πληροφορητής: Ε στα νήπια, στην πρώτη τάξη εί-
παμε:

«Κούκλα μου αγαπημένη
λέγε με να σε χαρώ,
πώς τα πέρασες καημένη
μοναχή τόσον καιρό;
Έκλαιγες σαν το κουκλάκι
πλαγιασμένο στο κουτί,
όπως κλαίει το παιδάκι
και τη μάνα του ζητεί».

Ερευνητής: Αχ, θεία Ερασμία, αυτό είναι συγκινητικό,
γιατί ύστερα κοντά ογδόντα χρόνια, εσύ 82 πάει,
το θυμάσαι σαν σήμερα.

Πληροφορητής: Ακόμα δεν το έχασα.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) ναι.

Πληροφορητής: Δόξα τω Θεώ, δόξα τω Θεώ. Λοιπόν
και είχαμε δασκάλους που μας έλεγαν, όταν πάτε
σπίτια σας, να μιλάτε ελληνικά, καλημέρα, καλη-
σπέρα, αντίο σας. Εσείς μιλήστε, εκείνοι δεν ξέ-
ρουνε, είναι μεγάλες, αλλά εσείς πρέπει να μάθετε.
Μας έφτιαχνε γεωγραφία ο Ιορδάνης ο δάσκαλος
λεβέντης, γυμναστική και σ' όλα πρώτη ήμουν κι
εγώ στην Γυμναστική. Εκεί έπαιρνα βαθμό καλό,
ήμουν ψηλή με την Παναγιώτα μαζί. Και έλεγε
εσείς είστε μικρά, κάποτε, έλεγε ο δάσκαλος, θα
'ρθει η μέρα να δείτε αυτά που σας ζωγραφίζω.
Μας έφτιανε γεωγραφία Τρίκαλα, Βόλος, Τρί-
καλα, Καρδίτσα αυτά, έφτανε τη γραμμή και έφ-
κιανε τα βαγόνια απάνω και έλεγε εσείς είστε
μικρές, θα τα δείτε αυτά. Αξιωθήκαμε με την
ανταλλαγή, ήρθαμε, τα είδαμε.

Ερευνητής: Έκανε δηλαδή γεωγραφία.

Πληροφορητής: Γεωγραφία μας έβαζε στο μυαλό μας
πολύ ωραία δίδασκε.

Ερευνητής: Και για τις εθνικές γιορτές;

Πληροφορητής: Εθνική γιορτή την 25 Μαρτίου;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βενιζέλε, τι χαρά μόνο εσύ το ξέρεις,
ο στρατός που βγάζει πέρα στην Αγιά Σοφιά.

Βενιζέλε, τι χαρά...

Πώς το λέγαμε, δεν φοβόμασταν καθόλου.

Ερευνητής: Δεν φοβόσασταν.

Πληροφορητής: Δεν φοβόμασταν, ελεύθερα, ήμα-
σταν αγαπημένοι.

Ερευνητής: Τώρα τι θυμάσαι από τη συνοικία σου το
Τσαϊρ μαχαλά, ζούσες με Τούρκους και Αρμένι-
ους;

Πληροφορητής: Είχαμε Τούρκους ενοικιαστές, έρχο-
νταν στις ελληνικές γειτονιές και νοίκιαζαν αξιω-
ματικοί και εγώ έπαιζα με τα παιδιά τους και έτσι
έμαθα τα τουρκικά που ξέρω.

Ερευνητής: Α, έμαθες.

Πληροφορητής: Έμαθα, παίζαμε.

Ερευνητής: Αρμενείς είχες;

Πληροφορητής: Αρμενείς δεν είχαμε, όχι.

Ερευνητής: Ήταν στην Ποχλού Τερέ.

Πληροφορητής: Όχι στην Ποχλού Τερέ, στον Τσαϊρί
μαχαλά ήταν, αλλά είχαν άλλο μαχαλά.

Ερευνητής: Πιο πέρα.

Πληροφορητής: Ναι, στο Πόζ Τεπέ κατά χει.

Ερευνητής: Στο Πόζ Τεπέ κατά χει.

Πληροφορητής: Ναι. Στη Ποζ Τεπέ είχαμε το βουνό.

Ερευνητής: Ναι, πήγα, το είδα, επήγα και το είδα.

Πληροφορητής: Εσύ δεν είδες τίποτα, εγώ πήγα το
'70 και τα γύρισα όλα.

Ερευνητής: Πήγες παντού.

Πληροφορητής: Κερασούντα, Τραπεζούντα, Πουλα-
ντζάκη, Σαμψούντα, Άγκυρα, στην Άγκυρα πήγες;

Ερευνητής: Πως, πως.

Πληροφορητής: Είδες τι ωραίο μέρος είναι; η πρω-
τεύουσα των Τουρκιών, των διαβόλων, τέλος πά-
ντων.

Ερευνητής: Τώρα αν σου πούνε, πήγαινε, θα ξανα-
πάς, θεία Ερασμία;

Πληροφορητής: Αν τύχει, πρέπει να τα γυρίσεις, να
τα γυρίσεις.

Ερευνητής: Πρέπει να γυρίσεις.

Πληροφορητής: Τώρα δεν μπορώ, δεν έχω κουράγιο.
Τότε γυρίζαμε με τον Ξενοφών παντού. Όπου
γάμος, εμείς παράνυμφοι, όπου βραδιάζαμε, ξημε-
ρώναμε. Πήγαμε στην Τραπεζούντα στο ξενοδο-
χείο, επήγαμε στην Κερασούντα στο ξενοδοχείο.
Επήγαμε στη Σαμψούντα, Σαμψούντα όμορφο
μέρος. Μόλις μπήκαμε μέσα με το λεωφορείο, μύ-
ριζε καπνά. Γιατί έβγαζε προϊόντα καπνό, πρό-
βατα και μαλλί, στο σχολείο τα κάναμε αυτά. Είπα
στην Τουρκάλα πως αυτά τα κάναμε στο σχολείο
μάθημα. Και μας έλεγε ο δάσκαλος τι παράγει. Και
έλεγε ο δάσκαλος παράγει, μαλλί, πρόβατα και
καπνό, πρώτο καπνό βγάζει.

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, τώρα θέλω να μου πεις για
τις μεγάλες οικογένειες του συνοικισμού σου και
πώς ήταν;

Πληροφορητής: Θυμάμαι είχαμε έναν Τούρκο μπέη
και έπαιζα με τα παιδιά του.

Ερευνητής: Ναι, Έλληνες.

Πληροφορητής: Έλληνες ήτανε η νύφη της Όλγας
μας, ο θείος Χαράλαμπος ο συγχωρεμένος.

Ερευνητής: Τα επίθετα των οικογενειών ποια ήτανε;
Πληροφορητής: Καραπαναγιωτιδαίοι.
Ερευνητής: Καραπαναγιωτιδαίοι ήταν μια μεγάλη οικογένεια που κατοικούσε στο Τσαϊρ, άλλοι;
Πληροφορητής: Άλλο ήτανε του Αδαμίδη η μάνα και ο πατέρας.
Ερευνητής: Επίθετο;
Πληροφορητής: Καραπαναγιωτίδης.
Ερευνητής: Καραπαναγιωτίδης ναι, το σόι σας όλο, άλλες οικογένειες;
Πληροφορητής: Στο Τσαϊρ ήτανε εκεί του Τρούβαλα... πώς έλεγαν το επίθετόν τους... Τρούβαλα...
Ερευνητής: Τρούβαλα το παρατσούκλι είναι.
Πληροφορητής: Ναι, Στάθιος... Στάθιος... Τραντάφυλλος, αυτοί ήτανε γειτονιά σ' εμάς, γειτονιά.
Ερευνητής: Είχατε μαγαζιά στον συνοικισμό σας ή άλλου ήτανε τα μαγαζιά.
Πληροφορητής: Όχι, στην αγορά ήτανε.
Ερευνητής: Σην αγορά.
Πληροφορητής: Η αγορά ήτανε κοντά, σ' εμάς κοντά.
Ερευνητής: Ναι το Τακούρ Παζάρ που λένε.
Πληροφορητής: Βεβαίως εκεί κοντά στο κέντρο ήταν και ο φούρνος του πατέρα μου. Ζούσαμε ωραία εκεί, έγινε όμως η ανταλλαγή και καλλίτερα που ήρθαμε εδώ και δοξάζουμε τον Θεό από καρδιάς που ήρθαμε.
Ερευνητής: Από καρδιάς που ήρθατε στην Ελλάδα.
Πληροφορητής: Με τον φόβο κάναμε Χριστούγεννα, με τον φόβο Πάσχα, όλα νύχτα έπρεπε να γίνουν.
Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς, θεία Ερασμία, έχεις ακουστά από τη μάνα σου και τον πατέρα σου στην Ορντού δεν είχατε;
Πληροφορητής: Τι;
Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς, ελεύθερα.
Πληροφορητής: Ελεύθερα, ελεύθερα και οι ευαγγελικοί ελεύθερα.
Ερευνητής: Ναι, θυμάσαι να έλεγαν καμιά ιστορία ο πατέρας σου ή νωρίτερα ο παππού σου;
Πληροφορητής: Σάμπως προλάβαινε, ο πατέρας μου νύχτα ερχόταν από τον φούρνο, νύχτα πήγαινε, ζύμωναν.
Πληροφορητής: Στον φούρνο ζύμωναν ψωμί και τι άλλο;
Πληροφορητής: Βέβαια ψωμί, μόνο ψωμί βγάζανε.
Ερευνητής: Μόνο ψωμί.
Πληροφορητής: Μόνο ψωμί.
Ερευνητής: Δεν έβγαζε και κάτι άλλο.
Πληροφορητής: Και ο παππούς ήταν υπάλληλός του. Ο παππούς ήταν ιδιότροπος και δεν ταίριαζε με κανέναν, τον λυπόταν και τον είχε μαζί του.
Ερευνητής: Ήταν αδέρφια.
Πληροφορητής: Ναι αδέρφια και τον λυπόταν, έμεινα ορφανά μικρά.
Ερευνητής: Έμειναν από μάνα.
Πληροφορητής: Ναι από μάνα και ύστερα παντρεύτηκε τη μάνα.

Ερευνητής: Τώρα τι θυμάσαι, ως το '17 είσαι στην Ορντού, πας στο σχολείο, το '17 γίνεται, έρχονται...
Πληροφορητής: Το '17 πήγαμε στη Ρωσία. Ήρθαν τα βαπόρια, βομβάρδισαν και φύγαμε γυμνοί.
Ερευνητής: Πώς αυτήν την ημέρα θυμάσαι ακόμα;
Πληροφορητής: Την ημέρα δεν ξέρω, ορισμένη ημέρα δεν ξέρω, αλλά τον μήνα ξέρω, Σεπτέμβριος ήτανε ή Οκτώβριος, θα σε γελάσω. Πήγαμε στη Ρωσία, απ' τη Ρωσία μας πήγαμε στο Βατούμ...
Ερευνητής: Ναι, στη Ρωσία πόσα άτομα πήγατε;
Πληροφορητής: Είμασταν;
Ερευνητής: Ναι, τ' αδέρφια σου πόσα ήταν;
Πληροφορητής: Τ' αδέρφια μου ήτανε έξι.
Ερευνητής: Έξι αδέρφια.
Πληροφορητής: Μία έμεινε στην εξορία. Η Παναγιώτα μας είδεν εξορίες, πείνες, ψείρας, ταλαιπωρία.
Ερευνητής: Ναι, δηλαδή ήσασταν έξι άτομα στην οικογένεια;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ο πατέρα σου και η μάνα σου...
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και πώς ακούσατε του βομβαρδισμούς και τι κάνατε;
Πληροφορητής: Φύγαμε, μόλις είπανε βαπόρια ήρθανε, φύγαμε απ' τα σπίτια μας και κρυφτήκαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και οι Τούρκοι και όλοι, οι Τούρκοι φύγανε στα περιβόλια, αλλά αν τους βομβάρδιζαν, θα ρήμαζαν και τα περιβόλια τους.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αλλά βομβάρδισαν μέσα στην Ορντού, χάλασε η προτεσταντική εκκλησία, χάλασε και το χεκιμέτ, το δικαστήριο, και εκείνο χάλασε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και μετά έριξαν στρατό, έβγαλαν στρατό. Η Μαρούλα μας πήγε να πάρει τον πατέρα μου που ήταν κρυμμένος στο σπίτι του Μοσκώφ, είχε φύγει από τον στρατό ο πατέρας. Πήγε τον πήρε, πήρε και τα δυο αγοράκια μας και μπήκε σ' ένα θωρηκτό πλοίο, εκείνο έριχνε τα κανόνια. Και ήρθε η Μαρούλα και μας είπε ότι ο καπετάνιος είπε να βάλουμε βαμβάκια στα αφτιά μας, γιατί θα ρίξουν κι άλλα κανόνια για κάψουν τα τουρκικά δικαστήρια. Ήταν μαζί τους ένας κάτοικος της Ορντούς και τους έδειχνε πού είναι τα δικαστήρια.
Ερευνητής: Προδότης δηλαδή κάψτε εκείνο.
Πληροφορητής: Ναι κάψτε εκείνο. Εκεί ρίξαν κανόνια και στην προτεσταντική εκκλησία, η οποία δεν είχε σταυρό και την γκρέμισαν κοντά στη θάλασσα. Και έτσι βρεθήκαμε πρόσφυγες στην Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Εσύ, όλη η οικογένεια.
Πληροφορητής: Ναι οικογενειακώς μόνον η Παναγιώτα έλειπε.
Ερευνητής: Έλειπε.
Πληροφορητής: Πέντε μωρά και το αντρόγυνο, ο

πατέρα μου και η μητέρα μου, αυτή η γυναίκα που πέθανε.

Και πήγαμε στην Τραπεζούντα. Εκεί μας υποδεχότανε πάρα πολύ καλά. Είπεν ο Δεσπότης την Κυριακή εδώ είναι ταλαίπωρες οικογένειες και αυτοί είχανε σπίτια, είχανε τις περιουσίες τους και έπεσαν εδώ. Πώς πρέπει να κάνουμε; Πέστε μου εσείς, έλεγε, να σας πω, έλεγε ο Δεσπότης. Μια οικογένεια, έστω και χήρα ας είναι, είπε, μπορεί να πάρει δυο άτομα να φιλοξενήσει, μέχρι να 'ρθει η ώρα να φύγουνε. Σα σχολεία μέσα μπήκαμε και στις εκκλησίες. Και τότε εκείνοι μας πήραν. Η μητέρα μου με τα μωρά, ο πατέρα μου πήγανε σε μια οικογένεια πλούσια. Απ' αυτούς είδε η Μαρούλα μας στην Αθήνα, τους γνώρισε και να έβλεπες τη Μαρούλα μας ήταν καπετάνισσα, ακόμα και υπουργούς κατάφερνε, τέλος πάντων. Και απ' εκεί ήρθε διαταγή θα πάμε στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Πόσες ημέρες κάτσατε στην Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Κάτσαμε αρκετά, μήνες, μήνες κάτσαμε.

Ερευνητής: Και πού τρώγατε, στα σπίτια;

Πληροφορητής: Στην οικογένεια που μέναμε, μας φιλοξενούσαν, κοιμόμασταν σηκωνόμασταν. Μετά ήρθε διαταγή θα πάμε στο Σοχούμ. Καθώς όμως πηγαίναμε στο Σοχούμ, το πλοίο μας έβγαλε στο Βατούμ. Εκεί μας έβαλαν πάλι σε σχολεία και κάτσαμε δυο τρεις μέρες. Από κει μετά πήγαμε στο Σοχούμ, ήρθε το πλοίο και μας πήρε. Στο Σοχούμ δεν μπορούσαμε να ζήσουμε, ήμασταν πολλά άτομα. Ο Σάββας ο Μοσκόφ του είπε, Αναστάση, δεν πας στη Χούμαλη; Να μείνεις εκεί στο χωριό μέχρι να περάσει η μπόρα. Εκεί κάτσαμε έναν χρόνο. Ας είναι καλά οι χωρικοί μας έδωσαν χωράφια και κάναμε έξι εφτά στρέμματα καλαμπόκι. Τότε έμαθα να τσαπίζω.

Ερευνητής: Πρώτη φορά έμαθες. Εσύ ήσουν αστή, δεν ήξερες.

Πληροφορητής: Μικροί ήμασταν.

Ερευνητής: Ναι και δεν ήξερες, ο πατέρας σου δεν ήξερε από χωράφια.

Πληροφορητής: Όχι, κάτσαμε έναν χρόνο, κάναμε και τα καλαμπόκια, κάναμε ένα υπόστεγο, τα βάλαμε μέσα. Έμαθε ο πατέρα μου ότι η κατάσταση είχε ομαλοποιηθεί.

Ερευνητής: Ειρήνεψαν τα πράματα.

Πληροφορητής: Θα επιστρέψουμε στην Ορντού, είπε ο πατέρας. κάτσαμε δυο τρεις μήνες στο Σοχούμ, ο πατέρας δεν ησύχασε άλλο και έλεγε, παρθένα, θα πάμε πίσω. Γυρίσαμε πίσω με μοτόρ, όχι με βαπόρι, ένα μοτόρ πολύ δυνατό σαν μικρό βαποράκι. Και γυρίσαμε στην Ορντού. Η Παναγιώτα μας τράβηξε πολλά με τη γιαγιά της την Ποινή και με την θεία της την τρελή, τη αδελφή του πατέρα μας. Η Παναγιώτα όταν άκουγε ότι έρχεται μοτόρ από Ρωσία. Κατέβαινε στη θάλασσα. Εκείνη τη μέρα ξανακατέβηκε και μόλις μας είδε να κα-

τεβαίνουμε, αγκαλιές, φιλιά, κλάματα, φωνές, σπαραγμοί, γιατί ανταμώθηκε μαζί μας.

Ερευνητής: Ύστερα από πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Από έναν χρόνο.

Ερευνητής: Από έναν χρόνο.

Ερευνητής: Ένα ενάμιση χρόνο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήρθαμε το '19 το φθινόπωρο ακριβώς και τότε ανταμωθήκαμε και της έλεγε ο πατέρας μη τα λες και με στενοχωρείς, Παναγιώτα, περάσανε αυτά κορίτσι μου.

Ερευνητής: Εκείνη πού εξορίστηκε

Πληροφορητής: Στην εξορία πήγε, έγινε γενική εξορία των γυναικόπαιδων της Ορντού, μετά που ήρθαν τα βαπόρια.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Και όπως πήγαν όλοι εξορία, την πήρε η γιαγιά της η Ποινή. Η Ποινή αφού λεηλάτησε όλο το σπίτι και έφαγε όλα τα τρόφιμα, τελείωσαν τα λεφτά, τέλειωσε και Προτεστανία, τότε με έναν γέρο την έστειλε στην θεία της την Παρθένα. Η θεία της η Παρθένα ήταν όπως ας πούμε η Κατερίνη με το Κιλκίς, όπου είναι παντρεμένη η Ροδή, η αδελφή της Όλγας μας. Την έστειλε λοιπόν με τα πόδια με ένα γέρο. Ξεκίνησαν και βρέθηκαν μπροστά σ' ένα σταυροδρόμι κοντά σε μια βρύση. Αυτά τα έλεγα τις προάλλες στον Μανώλη, πόσα υπόφερε η Παναγιώτα μας, δεν είδε μια άσπρη μέρα. Ο γέρος ήπια, ήπια και η Παναγιώτα και πήραν διαφορετικούς δρόμους. Όταν έφτασε εκεί η Παναγιώτα, την γάβγισε ένας σκύλος, πολύ φοβόταν. Θα με φάει το σκυλί, είπε και έχασα και τον γέρο. Γύρισε πίσω, είχε ένα κομμάτι ψωμί και το έριξε στο σκυλί, δεν σκέφτηκε τι θα φάει η ίδια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τότε γύρισε πίσω, πήρε άλλο δρόμο και βρήκε τον γέρο. Την πήγε στο Μελέτ και την άφησε στην θεία Παρθένα και η θεία παρθένα την είχε, όταν ήρθε την είχε και μας μας έλεγε τις ιστορίες της.

Ερευνητής: Η θεία Παρθένα ποια ήταν αυτή;

Πληροφορητής: Η Καρακασού, η αδελφή του πατέρα μου. Εκείνη έπρεπε να την είχε στα ώπα ώπα και την είχε σαν δούλα. Και την έλεγε τρελή, ενώ εκείνη τρελάθηκε και πέθανε, δεν τρελάθηκε η Παναγιώτα μας.

Ερευνητής: Πότε πέθανε η Παναγιώτα σας;

Πληροφορητής: Το '28... το '31 πέθανε η Παναγιώτα εδώ παντρεμένη.

Ερευνητής: Ναι, πόσον καιρό έζησες στην Ορντού ύστερα από το '19;

Πληροφορητής: Ααα στο '20, στο '20 παντρεύτηκε η Μόρφη μου. Το '20 άνοιξαν πάλι τα σχολεία. Πήγα Τετάρτη τάξη. Τελειώσαμε τρίτη τάξη, πήγα Τετάρτη τάξη.

Ερευνητής: Στην Ρωσία καθόλου σχολείο δεν πήγες;

Πληροφορητής: Επήγαμε στο Σοχούμ, τον χειμώνα

που πήγαμε, πήγαμε, ο πατέρα μου μας έστειλε και μετά ήρθαμε στην Ορντού και άνοιξαν τα σχολεία. Και όταν ήρθαμε το Παρθεναγωγείο το είχε κάνει ο Ερυθρός Σταυρός ορφανοτροφείο. Μάζεψαν τα ορφανά από τις εξορίες, τα ταλαιπωρημένα που δεν είχαν ανθρώπους. Η Όλγα Φουτσιάδη ήτανε ομαδάρχισσα και πηγαίναμε να δούμε πώς δίδασκε. Μικροί ήμασταν και εμείς, δεν ήμασταν μεγάλοι και δίδασκε τα μικρά παιδιά. Είχε δέκα παιδάκια μπροστά σ' ένα θρανίο, έξω στην αυλή, καλοκαίρι ήτανε και τα έκανε μάθημα. Και εκείνη ορφανή ήτανε. Κατόπιν δεν ξέρω πώς έγινε πάλι σχολείο και πήγαμε. Κάναμε δυο τρεις μήνες Τετάρτη τάξη και μετά πάλι πόλεμος, έκλιναν τα σχολεία. Μέσα σε δυο χρόνια έγινε επιστράτευση, δυο χρόνια μείναμε στην Ορντού, '20, '21, '22 έγινε η ανταλλαγή.

Όταν οι άντρες πήγαν εξορία, η αγορά ερήμωσε. Νόμισαν οι Τούρκοι πως τα ελληνικά μαγαζιά δεν θα ανοίξουν πια. Όμως, για κοίτα, τα άνοιξαν οι γυναίκες και συνέχισαν κανονικά οι δοσοληψίες. Όταν έφυγαν οι Έλληνες εξορία, έλεγαν οι Τούρκοι φύγατε εσείς και έφυγε η ευλογία, γυρίσατε και γύρισε η ευλογία. Και χαίρονταν οι Τούρκοι μαζί μας.

Ερευνητής: Ποιος δούλευε τον φούρνο σας, όταν έφυγε ο πατέρας σου;

Πληροφορητής: Η μητέρα μου έπαιρνε ψωμί από έναν Κωνσταντινοπολίτη με 10%, εκείνος διάβαζε εφημερίδες. Ο Γιώργος μας ήταν μαζί της, κουβαλούσε τα ψωμιά και εκείνη τα πουλούσε. Ο φούρνος μας ήταν στο κέντρο. Έβγαζε το μεροκάματο, δυο παγκανότες τη μέρα έβγαζε κέρδος. Και της έλεγε ο Τούρκος, ο Κωνσταντινοπολίτης, κυρία μου ακούω πως θα γίνει ανταλλαγή. Τι θα πει ανταλλαγή, ρωτούσε η μητέρα μου. Θα πάτε εσείς στην Ελλάδα και εκεί που είναι οι Τούρκοι οι δικοί μας θα έρθουν εδώ, αυτό θα πει ανταλλαγή, της έλεγε. Αλλά σε συνιστώ, σε συμβουλεύω κατευθείαν να πάτε στη Θεσσαλονίκη, η Θεσσαλονίκη είναι φτωχομάνα, εκεί θα ζήσετε πλουσιοπάροχα, της είπε, μαντάμ. Αλλά ο πατέρα μου δεν την άκουσε.

Ερευνητής: Πότε φύγατε οριστικά από την Ορντού, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Φύγαμε το '22.

Ερευνητής: Το '22 τι μήνα;

Πληροφορητής: Τι μήνα; Φθινόπωρο στα Χριστούγεννα, τη Φωτός πάνω στα παπόρια κάναμε στην καραντίνα στον Άγιο Γεώργιο. Ήρθαμε στον Πειραιά και στον Άγιο Γεώργιο είχαν άρρωστους. Υπήρχε νοσοκομείο εκεί το νησί αυτό Άγιος Γεώργιος. Εκεί πήγε και αδελφός μου, έπαθε τύφο, ήταν στο νοσοκομείο και μείναμε εκεί μέχρι να βγει και ο αδελφός μου. Μετά ήρθε διαταγή, μας έβαλαν σ' ένα βαπόρι, ήρθαμε στον Βόλο, από τον Βόλο μας έβαλαν στο τρένο και μας πήγαν στα Τρίκαλα. Πήγαμε σε στρατώνες, είμαστε πια πρό-

σφυγες. Πόσα τραβήξαμε, μόνον εμείς το ξέρουμε.

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, ούτε σεντόνια ούτε προικούλες, τίποτα παρά μόνον η ψυχή σας.

Πληροφορητής: Τίποτε καλέ, καλέ μόνον την ψυχή μας και τα κρεβάτια μας πήραμε από την πατρίδα και τα ρούχα μας.

Ερευνητής: Τα ρούχα.

Πληροφορητής: Τα εσώρουχα στα παπόρια απάνω και ήρθαμε στην Ελλάδα. Τίποτε απολύτως.

Ερευνητής: Στα Τρίκαλα που πήγατε ύστερα;

Πληροφορητής: Στα στρατώνες μείναμε.

Ερευνητής: Πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Εκεί εμείναμε... τι μήνα πήγαμε; Χριστούγεννα κάναμε εκεί; Δυο μήνας τρεις ζήσαμε στα Τρίκαλα. Από κει σκεφτόμασταν πού ακριβώς να καταλήξουμε. Ήρθαν μερικοί ως επιτροπή τάχα, ήρθαν εδώ στην Μακεδονία, κοίταξαν. Στην Κατερίνη ήρθε ο πατέρα μου και του είπε ο Μωυσής ο Κοσμάς...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αναστάση, του είπε, είχανε οικογενειακές φιλίες από την πατρίδα, Αναστάση, έλα εδώ, του είπε, θα σου νοικιάσω τον καλλίτερο φούρνο και θα σου δώσω. Ο πατέρας μου τάχα δεν του άρεσε, δεν είχε νερό, είχε κουνούπια πολλά.

Ερευνητής: Ναι αυτό ήταν αλήθεια.

Πληροφορητής: Ναι αλήθεια ήτανε, αλλά τι σε νοιάζει; Όπως ει τόσος κόσμος εδώ μέσα, ζήσε και εσύ. Ας ήταν εδώ, τα παιδιά μας μεγάλωσαν, θα τον βοηθούσαν και θα δούλευαν στον φούρνο. Δεν τον άκουσε. Ήρθε, πήγε εκεί που ήταν οι χωριανοί του οι Αρτασλήδες.

Ερευνητής: Και πού πήγατε;

Πληροφορητής: Στάσου, ήτανε και μαζί του οι Αρτασλήδες και έλεγαν εδώ μέσα δεν γίνεται ζωή.

Ερευνητής: Από πού καταγόταν ο πατέρας σου;

Πληροφορητής: Από το Κιαβούρ Κιπί.

Ερευνητής: Αυτό ήταν ένα χωριό που βρίσκεται από την Ορντού...

Πληροφορητής: Πάνω στο βουνό.

Ερευνητής: Στην περιοχή του Τσάμπαση;

Πληροφορητής: Ναι, όπως πας για Τσάμπαση.

Ερευνητής: Όπως πας για Τσάμπαση.

Πληροφορητής: Κιαβούρ Κιπί. Εκείνος ορφάνεψε 13, 16 πόσο ήτανε.

Ερευνητής: Και ήρθε στην Ορντού.

Πληροφορητής: Άνοιξε φούρνο ο πατέρας του στην Ορντού και αυτός πήγαινε στο σχολείο. Όταν πέθανε ο παππούς μου, τότε ανέλαβε αυτός τον φούρνο. Και έτσι μας πήρανε από τα Τρίκαλα και ήρθαμε στην Μακεδονία. Οι Αρτασλήδες τους άρεσαν εκείνα τα χωριά και τα χωράφια.

Ερευνητής: Ποια χωριά;

Πληροφορητής: Ρώποπα.

Ερευνητής: Ρώποπα νομός Κιλκίς.

Πληροφορητής: Τσίντσιαλη περιφέρεια Κιλκίς.

Ερευνητής: Περιφέρεια Κιλκίς.

Πληροφορητής: Περιφέρεια Κιλκίς και μείναμε εκεί.
Εκείνος έφαγε και τη δική του ζωή και τη δική μας.
Ερευνητής: Στάσου, θεία Ερασμία, γιατί πήγε εκεί, το κλίμα του άρεσε ή οι Αρτασλήδες μόνο τον επηρέασαν; Μόνον επειδή επήγαν οι Αρτασλήδες;
Πληροφορητής: Όχι, ήταν και ο Παύλος ο Γαράγιαννης. Εκείνος του είπε, ξάδελφε, ξέρεις τι χωριό είναι; βάλε πάνω το σάτσι και πήγαινε για ξύλα. Μη χειρότερα, νόμιζαν πως τα ξύλα θα ήταν πάντα εκεί, εκείνα όμως τελείωσαν. Τον άκουσε ο πατέρας μου. Θα κάνεις χωράφια, του είπε, κάνε καπνά, θα ζήσουν τα κορίτσια σου. Ούτε τα κορίτσια του εκμεταλλεύτηκε, πολύ μικρά τα πάντρεψε. Έτσι πέρασε πια και η ζωή μας.
Ερευνητής: Δηλαδή εν έπρεπε καθόλου να μείνετε σ' εκείνο το χωριό, πόσα χρόνια μείνατε; Εκείνη την εποχή συνήθιζαν να ακούνε τους μεγάλους και να πάνε μαζί τους. Μήπως αυτό έκανε ο πατέρας σου, ο ξάδελφός του ο Γαράγιαννης...
Πληροφορητής: Όχι, δεν έπρεπε να τον ακούσει.
Ερευνητής: Δεν έπρεπε να τον ακούσει.
Πληροφορητής: Έπρεπε να ακούσει την μητέρα. Ο Τούρκος της είπε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Της είπε, μαντάμ, αν πας στην Ελλάδα, να πας στη Θεσσαλονίκη. Πάμε στην Θεσσαλονίκη, του έλεγε, όχι θα πάω στην Καβάλα να δω τι κάνει η αδελφή μου και να δούμε τι λέει και ο γαμπρός μου ο Καρακάσης. Μας άφησε, στην Τζαμλού ήμασταν τότε, πλέναμε τα κρεβάτια μας, τα πάντα. Από τον κλίβανο τα κρεβάτια μας είχαν γίνει χάλια. Τα πήγαμε κάτω στο ποτάμι, τα βγάλαμε και τα πλέναμε. Ζέστη και κοιμόμασταν μ' ένα σεντόνι. Πήγε ο πατέρας μου στην Καβάλα, εμείς ήμασταν έτοιμοι να πάμε στην Καβάλα. Ας πηγαίναμε; Θα πηγαίναμε στα καπνομάγαζα και θα ζούσαμε. Του είπε ο Καρακάσης, έλα εδώ, άνοιξε ένα πρατήριο ψωμιού, φούρναρης είσαι. Άνοιξε στην αρχή αυτό και μετά βλέπουμε. Ο πατέρας μου δεν του άρεσε αυτό που του είπε.
Ερευνητής: Πολλοί Ορτουλούδες είναι στην Καβάλα.
Πληροφορητής: Ναι πολλοί.
Ερευνητής: Πολλοί Ορτουλούδες.
Πληροφορητής: Ο πατέρα δεν ήθελε σόι, είχε έναν εγωισμό, εγωισμό είχε. Γύρισε και έφυγε. Εμείς περιμέναμε την είδηση. Τηλεγράφησέ μας, είπε η μητέρα μου, εμείς απ' εδώ είμαστε έτοιμοι, ερχόμαστε. Εκείνος εμφανίστηκε σαν φάντης μπαστούνι. Και έτσι η ζωή μας στο χωριό που ζήσαμε, εκείνος απένταρος, τον στενοχωρούσε η ζωή που έκανε, δεν ήταν έτσι μαθημένος.
Ερευνητής: Έγινε γεωργός τώρα στο χωριό.
Πληροφορητής: Τίποτε γεωργία δεν έκανε, τα αγόρια τα έκαναν, αυτός τίποτε. Κατέβαινε στον σταθμό, σουλατσάριζε. Έτσι πέρασε η ζωή του.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια ζήσατε σ' εκείνο το χωριό;
Πληροφορητής: Εκεί έζησα το '22, το '23...
Ερευνητής: Ναι από το '22 έως τότε;

Πληροφορητής: Ως τότε έζησα, παντρεύτηκα εγώ 16 χρονών, 14 χρονών ήρθα στην Ελλάδα, 16 χρονών, 17 παντρεύτηκα εγώ.
Πληροφορητής: Ναι αλλά θέλω να σου πω ότι η οικογένειά σου κάθισε εκεί ως το...
Πληροφορητής: Βεβαίως.
Ερευνητής: Ως το '40.
Πληροφορητής: Ως το '40.
Ερευνητής: Ως το '40.
Πληροφορητής: Όσπου να πεθάνει...
Ερευνητής: Γιατί σήμερα αυτό το χωριό είναι νεκρό, δεν έχει κανέναν.
Πληροφορητής: Κατέβηκαν στον σταθμό.
Ερευνητής: Στον σταθμό και πήγαν και στην Θεσσαλονίκη.
Πληροφορητής: Εκείνο έχει καλή...
Ερευνητής: Κλίμα έχει καλό.
Πληροφορητής: Καλό, αυτό είναι σαν Κατερίνης κλίμα ο σταθμός, υγρό είναι.
Ερευνητής: Υγρό είναι.
Πληροφορητής: Τι να κάνεις; Τόσο τους έκοβε.
Ερευνητής: παντρεύτηκες, θεία Ερασμία, και πού πήγες, όταν παντρεύτηκες;
Πληροφορητής: Στο Τσαλί.
Ερευνητής: Σο Τσαλί.
Πληροφορητής: Μικρή Βρύση λέγεται τώρα.
Ερευνητής: Πού είναι;
Πληροφορητής: Κάθισα τρία χρόνια, Τσαλί λέγεται κοντά στον σταθμό.
Ερευνητής: Στον σταθμό.
Πληροφορητής: Τσαλί, τώρα λέγεται Μικρή Βρύση.
Ερευνητής: Και μετά;
Πληροφορητής: Μετά εκατσα τρία χρόνια εκεί, τέσσερα και έφυγα, επήγα ξανά στην Ρόποβα με τον πατέρα μου.
Ερευνητής: Και από τότε είσαι στην Κατερίνη;
Πληροφορητής: Και από τότε, απ' το '36.
Ερευνητής: Το '36 ήρθες στην Κατερίνη.
Πληροφορητής: Ναι, 28 Φεβρουαρίου.
Ερευνητής: Ήρθες εδώ και μέχρι τώρα.
Πληροφορητής: Την ώρα να σου πω;(γελάει)
Ερευνητής: Όχι (γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Θα σου πω και την ώρα.
Ερευνητής: Όχι, όχι.
Πληροφορητής: Η ώρα εννέα ήρθα το βράδυ στην Κατερίνη το '36.
Ερευνητής: Και έζησες εδώ. Ποια είναι τα πιο ευχάριστα χρόνια που έζησες, θεία Ερασμία;
Πληροφορητής: Δεν υπάρχουν αυτά.
Ερευνητής: Τίποτα δεν υπάρχει.
Πληροφορητής: Τίποτε δεν είδα.
Ερευνητής: Άσπρη ημέρα δεν είδες.
Πληροφορητής: Δεν είδα.
Ερευνητής: Δεν είδες.
Πληροφορητής: Δεν είδα, αυτό είναι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η ζωή μου αυτό είναι μέχρι σήμερα.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα. Και τώρα έχεις τον θείο Μανωλάκη γέρο.

Πληροφορητής: Βασανίστηκα με τα χωράφια και τα μωρά μου, πλύσιμο, μαγείρεμα, ζύμωμα, τότε είχαμε και ζυμώματα, ερχόμουνα από το σπάσιμο του καπνού και ζύμωνα.

Ερευνητής: Ναι και έγινες αγρότισσα, δεν μπορούσες...

Πληροφορητής: Ήμουνα νέα και άντεχα, σ' όλα παρούσα τώρα έχω αυτόν χειρότερο από το μωρό. Αυτός έχει πρόβλημα μαζί μου, το φαΐ έχει πρόβλημα, αλλά μη χολοσκάς, ζωή να έχει, να ζούμε, έτσι όπως είναι.

Ερευνητής: Ναι αλλά έζησες και κάτι άλλο, όταν ας πούμε λένε η Ερασμία η ορθόδοξη, το τονίζω, δεν πούλησες ποτέ την ορθοδοξία.

Πληροφορητής: Δεν έχει σημασία, άνθρωπος να είσαι.

Ερευνητής: Ναι σωστό.

Πληροφορητής: Η θρησκεία δεν θα...

Ερευνητής: Όχι, θέλω να σου πω εσύ δεν άλλαξες.

Πληροφορητής: Όχι, δεν συμφώνησα.

Ερευνητής: Και μέχρι σήμερα κράτησες τη θρησκεία την τωρινή.

Πληροφορητής: Είχα καλές αρχές. Η μητέρα μ' με τα εφτά μωρά και έπλεκε και η καμπάνα όταν χτυπούσε, αμέσως άφηνε κάτω την κάλτσα και πήγαινε στην εκκλησία κάθε μέρα στον εσπερινό και ας είχε εφτά παιδιά, κατάλαβες;

Ερευνητής: Θεία Ερασμία, αυτά τώρα δεν τα βλέπεις πουθενά, οι τωρινοί αραιά και που να πάνε να εκκλησιαστούν. Κρατάς ακόμα τις νηστείες;

Πληροφορητής: Καμιά φορά.

Ερευνητής: Από καμιά φορά.

Πληροφορητής: Άμα κοινωνήσω. Άμα κοινωνήσεις, τα κρατείς. Α, κρατώ μια εβδομάδα. Όχι τώρα, όχι για τίποτε άλλο, λένε ότι έχεις μέσα σου από τη μάνα σου τα παιδικά σου χρόνια...

(τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 6η
Πληροφορητής: Καρυπίδης Ευθύμιος

Πληροφορητής: Εκείν' εγύρεψαν και είπαν μέρ' έν' αβούτο το μωρόπο, είπανε και είπαν ατονε, οι Τούρκ' ήταν Λάζοι, και επένανε οι Τούρκ' ασ' στην Ορντού μεριά, επούλ'ναν ατ'ς τυφέκια κι από κει εφέρ'νανε καπνό. Το καπνό ήτανε ελεύθερα εκεί. Εγώ μικρό μωρόν και επήγα 'α πούλ'να ατ'ς καπνό με το πακέτο, εκείν' τον καπνό επούλ'ναν με τα τδουβάλα, πώς για; Και είπαν ατ'ς ατείν όλ' Έλληνες είναι. 'Όσταν έρθαμε σα σύνορα, εκεί 'κ' έμ'νε μαζίν ατουν, λένε με, Θύμιο, λέει, τα καπνά επιάσένα τα το κοντοπάκ. 'Όσταν έφτασαν εκεί έτονε τουρκικό βερεάτ, εκεί 'κ' όριζαν οι Έλληνες, αλλά έρθαν οι τσετέδες απ' έξ' μερέαν, οι τσετέδες, απ' εμάς δυ, τρει νοματοί έτανε, 'α σκοτώνομε σας, αλλά 'κ' είχαν δύναμη, αυτά.

Ερευνητής: Κοντοπάκ ντό έτονε;

Πληροφορητής: Κοντοπάκ έν' αυτό λαθραίο.

Ερευνητής: Α λαθραία έτανε. 'Όχι, τέρε, εσυζήτησα, εσύ 'κ' εξέρω ντό θυμάσαι, θείο Θύμιο, ατώρα πρέπ' να είσαι 83 χρονών, ντό έλεγαν τα κυρουκά σ' και ντό άκουγες, ότι οι Αρμούτεληδες το ζατούν ατουνε, η καταγωγήν ατουνε, έτανε Ορτουλούδες.

Πληροφορητής: 'Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ντό έτονε; Ατό θέλω ν' ακούω.

Πληροφορητής: Τον πατέρα μ' και τον πάππο 'κ' έμ'νε ατόσον αυτό να ερώτανα τον, εγώ εθελ'να να δίνε με φαΐ και έτρωγα.

Ερευνητής: Ναι σωστά, αλλά ντό ακούς;

Πληροφορητής: Κεμεσχανλήδες ασ' στην Κεμεσχανά έτανε.

Ερευνητής: Α! ασ' στην Κεμεσχανά έτανε.

Πληροφορητής: Βάσει 100% Κεμεσχανλήδες έτανε

Ερευνητής: Κεμεσχανλήδες.

Πληροφορητής: Και οι Κεμεσχανλήδες τελευταία που έρθαν και έστεκαν στην μαχαλά σο Τσάμπασιν, ασ' σ' εμέτερον μερέαν δέκα λεπτά έτον η Κεμεσχανά, μιλούσαν τα ελληνικά όλ', τουρκικά 'κ' έξεραν πολλά και εγάπαναν εμάς, 'κ' εγάπαναν τοις Τούρκς.

Ερευνητής: Στα, ατώρα θέλω να ρωτώ σε, σο ύψος τη Τσάμπαση και τη Αρμούτελης, έν' και η Κιμουσχανά, έτσι;

Πληροφορητής: Η Κιμουσχανά έν' αλλού, μακρά.

Ερευνητής: Μακριά έν'.

Πληροφορητής: Ση αυτού μερέαν στην Τραπε-

ζούντα προς τα κει.

Ερευνητής: Ναι, προς Κερασούντα, Τραπεζούντα μερέαν, αλλά σο ίδιο ύψος έτονε.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω το...

Ερευνητής: Ξάι επήες εσύ στην Κιμουσχανέ;

Πληροφορητής: 'Όχι, δεν πήγα.

Ερευνητής: Δεν πήγες. Θέλω να λες με και το άλλο ατώρα στην Αρμούτελη το Σεμέν είχε Προτεστανία.

Πληροφορητής: Το Σεμέν όπως πάμε είναι αριστερά.

Ερευνητής: Αριστερά. Τώρα 'α ρωτούμε ένα άλλο θέμα, λες ότι η καταγωγή των παλιών τη Αρμούτελης έν' η Κιμουσχανέ, είπες με εσύ. Έγώ έκ'σα και κάπου αλλού ότι, επειδή, όπως είσαι, 'κ' είχετε έλεγχο, ανεβαίνετε, εσείς εζήνετε ελεύθεροι, για τ' ατό μερικοί εγκατέλειψαν την Ορντού και πολλά οικογένειας ανέβανε...

Πληροφορητής: Ναι, ναι εγόρασαν και χωράφα, άλλ' επένα σιφτέν και έρχουνταν εκείν' πα.

Ερευνητής: Θέλω ατώρα για τη θρησκεία. Ο Αρμούτελης έτονε Ορθόδοξος, όπως σο Σεμέν έρθεν η Προτεστανία, στην Αρμούτελη πα έρθεν;

Πληροφορητής: Ο ποπάς τη Αρμούτελης έντον Προτεστάνος και μίαν φορά πα έρθεν εκεί ο Δεσπότ'ς και έτον ένας πα που τον έκανε Προτεστάνο και εντώκεν ατον ατός με το λωρί και η θεία μ', τη πατέρας -ι μ' αδελφή, ε, μισεφίρτς έν' ατός, προστάτης έν', είπε, παλληκάρ', είπεν, δεν μπορείς εσύ να πας, έρπαξεν ατον ασ' σα χέρρα και ατόν έφευέ μαςε.

Ερευνητής: Α δηλαδή εσύ Προτεστάνος είσαι ασ' στην Αρμούτελη, ο πατέρας σ' πα Προτεστάνος;

Πληροφορητής: Ασ' στην Ορντού.

Ερευνητής: Ασ' στην Ορντού.

Πληροφορητής: Στην Αρμούτελη δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Α! δεν υπήρχε!

Πληροφορητής: Δεν μπορούσανε.

Ερευνητής: Δεν μπορούσανε. Μήπως θυμάσαι η εκκλησία τη Αρμούτελης πώς ελέγκουτονε;

Πληροφορητής: Τώρα μου το λες και όπως έν' τ' οσπίτ' τ' εσόν, έτονε εμπροστά μουνε η εκκλησία. Ο Άγγελον επήε και επήε στην Αρμούτελη, αλλά επήε με τον Αναστάς μαζί.

Ερευνητής: Τη Παπανίτσας.

Πληροφορητής: Ένα ακόμα να σε πω. Ετελείωσανε τα αυτά, τα τρόφιμά μουνε, απέσ' σον πόλεμο το '17, με '18 και εκατήβαιναμε ασ' χωρία, εμάζευάμε 5, 10 ο καθένας και έρχομ'νες στην Ορντού 'α παίρναμε καλαμπούκ

και 'α πέναμε έτρωγάμε. Σον δρόμο όταν επήγαμε, έτονε καινούρ' χιον, τα παλαιόν χιον πόσον έτονε;

Ερευνητής: Ένα μέτρο.

Πληροφορητής: Έναν μέτρο και κάτ' ολίγον

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ μικρόν έξυπνο έμ'νε, εμπροστά μ' έτονε μία γυναίκα και (δεν ακούγεται καθαρά τι λέει) έκατσαν κα' οι γυναίκες και κλαίγανε, εγώ πα αγοράκι άντρας μέσα όλ' γυναίκες έτανε, όλ' γυναίκες ένα παιδάκι 8, 9 χρονών. Είχαμε εμείς να έτρωγάμε σο Τσάμπασι, σην Αρμούτελη ο μπαπάς μας άφησε τρόφιμα. Λοιπόν και εκεί κλαίνε εκείν', εγώ μωρό ντ' 'α φτάγω. Ήτανε και δύο άνθρωποι έρχονταν απ' άλλο μεριά και είπανε ας περιμένομ' αβείτεινς, είπανε, και είπεν ατσε ό,τι θέλετε 'α δίγομε σασε.

Ερευνητής: Ναι ακούγω σε.

Πληροφορητής: Λύνετε το χιον να πάμε σο χαν. Έρθανε εκεί πέρα, εντώκανε το τσουπούχ, φτάσαμε σο χαν, αλλά από κει να φτάσουμε ήτανε η θεία μου η Αναστασία, ασ' σοιν Μανουδιάραντς, στο χωρίο ήτανε και την άφησάμε στον δρόμο, είπαμ' ατο εκείντς, αλλά όταν επήγαμε, πνίγηκε η γυναίκα. Την φωνήν ατ'ς πα άκουγα εγώ και βγήκε η σελήνη, μάνα, μάνα, είπα, είδα τη σελήνη και λέγω ντό έν' αβούτο η φωτιά ασ' σα χιόνια απέσ' και άστραφτε ο κόσμον νύχτα. Φτάσαμε εκεί πέρα. Εκεί εγώ πα εκάτσα σο χωρίο δεκαπέντε ημέρες, τα δάχτυλά μ' πα καμένα έταν ασ' σο χιον. Σην τδάντα μ' είχα ψωμί, πίτα ολόκληρον και να εβγάλ'να και έτρωγα 'κ' επόρ'να.

Ερευνητής: Ατόσον κρύο έτονε.

Πληροφορητής: Ατόσον, μόλις έγινε η ώρα 4, 5 το χιον επάγωσε σο πουγάζ κιαν.

Ερευνητής: Θείο Θύμιο, ατώρα να λένε σε δέβα έλεπον την Αρμούτελη, θέλτς;

Πληροφορητής: Αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να πάω πουθενά.

Ερευνητής: Δεν μπορείς.

Πληροφορητής: Αν επένα, 'α πένα.

Ερευνητής: Ναι αλλά η ψη σ' σύρ' αποπέσ';

Πληροφορητής: Σύρ', αλλά τώρα όχι, τώρα έπεσα.

Ερευνητής: Έπεσες και 'κ' επορείς.

Πληροφορητής: Πουθενά δεν μπορώ.

Ερευνητής: Όχι θέλω τίποτε άλλο αν θυμάσαι λίγο ξάν' για την Αρμούτελη, γλέντς θυμάσαι άτσ';

Πληροφορητής: Γλέντς ναι, έρχουντον η λύρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ζουρνά έλεγαμ' α', λύρα εμείς λέγομ' α' και έρχουνταν τα χωρία απ' εκεί ασ' σην Σιναλού, ασ' σην Γαβάχουτσαν. Είχαν και ωραία συνήθεια. Όλ' εθελ'ναν να επέναν με τον Σαρήγιαννε, όσταν επέναν σο Τσάμπασι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί έλεγαν ο Σαρήγιαννες όταν επένεν εποίνεν τραπέζα. Μισή ώρα 'κ' επένεν και ένοιγαν τραπέζα να τρώει ο κόσμος που πάει σ' αυτό. Το έναν το χωρίον τ' άλλ' το χωρίον εποίνεν τραπέζ'. Εκεί σην Γαβάχουτσα είχαν μέλ'τα. Μέλ'τα ευτάν' ατα, αλλά ευτάν' ατα σον Μουχτάρ τη χωρί', επαίρναν κι επέναν ένα παρχάτδ' μέλ'. Ψωμί 'κ' έτρωγάμε.

Ερευνητής: 'Κ' έτρωετε. Έπαιζε και η λύρα, η κεμεντζέ έπαιζε.

Πληροφορητής: Ναι η κεμεντζέ έπαιζε, αλλά όπως έν' αβούτο η λύρα έπαιζε. Εκεί αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Και τουλούμ, τουλούμ ατό τ' όποιον λένε;

Πληροφορητής: Τουλούμ εμείς 'κ' είχαμε, δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Α! 'Κί θυμάσαι!

Πληροφορητής: Όπως έν' το κλαρίνο.

Ερευνητής: Άμον κλαρίνο.

Πληροφορητής: Άμον κλαρίνο, ο Πόλυς ο Χάιτας επήεν και επαρήγγειλε από κει, εμείς δεν είχαμε αλλά...

Ερευνητής: Ο Χάιτας από πού έτονε;

Πληροφορητής: Ο Χάιτας Ορτουλούς, επέθανε.

Ερευνητής: Ορτουλούς, ναι εξέρω, αλλά 'κ' έτονε από Αρμούτελη και λοιπά όχι, βέρος Ορτουλούς.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έγραψε ατός βιβλία και λοιπά ναι.

Πληροφορητής: Παντώς εμείς έμ'νες πολλά μικρά μωρά και υπόφεράμε.

Ερευνητής: Θυμάσαι εσύ κανέναν τραγούδ', κανέναν γλέντι ατ'ς παιδάκι; Όχι...

Πληροφορητής: Να σου πω όχι.

Ερευνητής: Όχι, 'κί θυμάσαι.

Πληροφορητής: Εγώ τι να σε πω, κορίτσι μ'...

Ερευνητής: Τι θυμάσαι...

Πληροφορητής: Εγώ έμεινα εκεί πέρα και ήρχετο ένας, Έλληνας ήτανε, και έβλεπε εκείνος γυναίκα έχει μωρό, αβείτε μωρό έχ', ο Τούρκο 'κ' εκατάλαβεν α', για να έχ' μωρό σου λέει έχ' άντρα και έλεε φέρε τον άντρα σου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εκείνε 'κ' έλεε, είχεν έναν

γαμψίν σα χέρρα τ' κι εντούνεν και μετά εδίναν
ατον λεφτά και εδέнен πλάν. Στέφανο έλεγάν
ατονε.

Ερευνητής: Ποίος Στέφανο έτονε ατός;

Πληροφορητής: Ας' ση Γαβάχουτσε 'κ' έτονε,
έτονε, πώς το λέγαν το χωριό, Αλουτσούν,
Αλουτσούν.

Ερευνητής: Θείο Θύμιο, ύστερα θέλω να λες με
πώς θυμάσαι τον ξεριζωμό. Πότε έφυες ας'
σην Ορντού;

Πληροφορητής: Πότε έφυγα ας' σην Ορντού;
Ας' σην Ορντού έφυγα από κει πέρα το '22.
Το πρώτο πλοίο που έφυγε ας' σην Ορντού
Κιμιχά ήρθε ένα πλοίο, το οποίο ήταν πολε-
μικό και εποίκαν α' αυτό, έρθε μας πήρε' από
κει πέρα. Έφεράν εμας σην Πόλ. Σην Πόλ'
εποίκαν εμας ακταρμά σ' έναν ελληνικό πλοίο
και από κει έφεράν εμας σην Άρτα, Ήπειρο.
Έκατσάμε εκεί 8 μήνες και εδίναν εμας ολίγον
ψωμί άσπρο. Και οι γυναίκες έλεγαν ίκιτι τα
λαβάδρα τ' έτρωγάμε. 'Κ' είχανε εκείν' πα α-
λεύρα, αλλά εδέκανε καλαμποκί' αλεύρα, το
ψωμί τη καλαμποκί' όσταν εμοίραζαμ' α', ελεί-
φταζε, εφύρανε και 'ίνουτον θρουμούλα και
εμάλωναμε μεταξύ μουνε και είπαμε έμορφα
ψωμίν εδίναν εμασε. Εδίναν εμας και ρύζι. Εκεί
έταν και καυκάσιοι κάναν 2, 3 χιλιάδες, εκείν'
υπόφεραν πάρα πολλά.

Ερευνητής: Εσύ, θείο Θύμιο, ως ευαγγελικοί,
προτεστάντ' 'κ' είχτε διαφορετικό μεταχεί-
ριση, τίποτε κανέναν ορφανοτροφείο 'κ' εσέ-
βετε απέσ';

Πληροφορητής: Σην Τουρκία, σην Ορντού;

Ερευνητής: Σην Ορντού ναι.

Πληροφορητής: Σην Ορντού έτον ορφανοτρο-
φείο το είχαν εκκλησία σο Τθαΐρ, εκκλησία με
τοι ευαγγελικούς μαζί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον γιατρό εκάλ'ναν ατονε, α-
φού ο δήμαρχον έτονε και αποκήρυξεν ατονε
ο Κεμάλ.

Ερευνητής: Στα, στα ο γιατρό ο Σιδηρόπουλο
έτονε δήμαρχος τη Ορντούς ναι και ποίος
αποκήρυξέν ατονε;

Πληροφορητής: Η τουρκική κυβέρνηση.

Ερευνητής: Α, γιατί 'α σκότωνάν ατονε.

Πληροφορητής: Εποίναν αυτό και εστείλ'ναν
λεφτά εδώ. Εποίκαν και ορφανοτροφείο,
μακρά έτον η απόσταση που έτον το φαΐ,
έτον το φαΐ και εδέκαν εμας σολομό απέσ' σ'
έναν αυτό. Εποίναν ωραία φαγητά, παχιά.
Δηλαδή ψωμί εδίνανε, σουρβά με τα φα-
σούλα, ωραία, πολύ ωραία πράματα. Και να

σου πω και το πρώτον, έφτασαμε σ' οσπίτ',
εμείς κανέναν 'κ' έχομεν, το σπít' όλα καλά,
τα παράθυρα τα τζάμα επήρανε, έχτισαμε τα
τζάμα και εσέβαμε. Λένε με εμέν τα μωρόπα
τη μαχαλά...

Ερευνητής: Μιλάμε για την Ποχού Τερέ.

Πληροφορητής: Ποχού Τερέ.

Ερευνητής: Ποχού Τερέ, Άγιος Νικόλαος.

Πληροφορητής: Ναι Άγιος Νικόλαος. Λένε 'α
πάμε σην εκκλησία. Λένε εμείς 'α κρούομε το
ταψί, λένε και εσύ ά μαζεύς α'. 'Ολ' μαζί καμιά
15 αντάρται είκοσ' μωρά.

Ερευνητής: Στα, ταψί ποίον, που είχε παράδας
απέσ';

Πληροφορητής: Ταψί όχι, όχι, επέθανε ο αυτόν
και εποίκαν έναν ταψίν κοκίν. Ακόμαν 'κ' εί-
πανε τον τελευταίο κανόνα, άρπαξαν α' τα
μωρά, αφελέκ' ατα είπαμε, έτρωγαμ' ατα ας'
σα χώματα απέσ'. Και ύστερα είπανε, 'κ' 'α
φταμε αέτσ', είπανε. Θα διανείμουμε τα κοκιά
και μετά 'α πάμε σον θάνατο, είπανε.

Ερευνητής: Άτσ' θυμάσ' ατα ατώρα. Εσύ επήες
σο σχολείο το προτεστάνικο ή σο κανονικό;

Πληροφορητής: Όχι, εγώ σο προτεστάνικο το
σχολείο επήγα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά εκείνη τη χρονιά το scho-
λείο το δικό μας έκλεισαν α'. Το σχολείο μουν
αποπίσω έχτιζαν αυτά, έραβαν στρατιωτικά
υποκάμισα και σώβρακα, τσοπχανά λέγεται
αυτό. είχαν και δύο, τρία καΐκια, στη θάλασσα
σουμά ήτανε, καΐκια αποπίσω. Εβομβάρδισαν
α' οι αυτοί, οι Ρώσοι στρατιώται και κήκε.
Αλλά εγώ επειδής σον μαχαλά που έμ'νες Αρ-
μούτεληδες, εκεί οι Αρμούτεληδες συγγενοί
μουν έτανε, εγώ εβόλευα με τα μωρά. Άλλα
μωρά 'κ' εβόλευάνε, εμάλωνανε, εντούναν
ατα.

Ερευνητής: Και επήες σην καρυπίδειο σχολείο;

Πληροφορητής: Εκέκα έμ'νε για. Σην Καρυπί-
δειο σχολή επήες, το είδες;

Ερευνητής: Επήγα.

Πληροφορητής: Λίγο παραπάνω η γέφυρα 'κ'
έν';

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκέκα έμ'νες.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Βέβαια, κοντά είναι.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια επήες σ' ατό το scho-
λείο;

Πληροφορητής: Σ' ατό το σχολείο επήγα δύο
χρόνια.

Ερευνητής: Δύο χρόνια. Τίναν δάσκαλο είχες;

Πληροφορητής: Δάσκαλο είχα τον Σταύρη έλε-
γάν ατονε, Γαράσαλης. Πολλά αυστηρός έ-
τονε, εφογούμ'νες ατονε κέλα.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Σταύρη, Σταύρη.

Ερευνητής: Ξάι τίποτε θυμάσαι ασ' σο σχολείο
κανέναν ποίημα, κανέναν προσευχή;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Τίποτε δεν θυμάσαι, ε; Δασκάλα
είχτε ξάι;

Πληροφορητής: Δασκάλα πα είχαμε, μικρά
έμ'νες. Έρθε, είπαν τα παιδιά, έρθε μία δε-
σκάλτσα πολύ αυστηρή είναι είπανε και εμείς
αντί το σχολείο επήγαμε σο βουνό κέσ', έφυ-
γάμε.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Κρούει, πολύ αυστηρή έλεγάνε.
Μωρά, τόσον μικρό έμ'νε.

Ερευνητής: Ναι. Κρούει, είπανε και εσείς εφωγώ-
θετε. Εντούνε πραγματικά ή άτσ';

Πληροφορητής: Εντούνε, εντούνε τα μωρά, εσύ
και γω για να φεύομε.

Ερευνητής: Θείο Θύμιε, με την μάνα μ' επής σο
σχολείο μαζί; Η μάνα μ' έτονε το '08 γεννημέ-
ντσα.

Πληροφορητής: Το '08 γεννημένος.

Ερευνητής: Επής ξάι θυμάσ' ατην σο σχολείο
μαζί να 'ίστουνε;

Πληροφορητής: Σο σχολείο μαζί, τα αγούρα
έμ'νες χωριστά μαζί

Ερευνητής: Α! τ' αγούρα χωριστά και τα κο-
ρίτσα.

Πληροφορητής: Κάτω στον Άγιο Νικόλαο
μπροστά έτον ένα παράπηγμα, εκεί απέσ'
μερέα είχαν ατσε.

Ερευνητής: Α, τα κορίτσα.

Πληροφορητής: Η Ευρώπη η αδελφή της ζει;

Ερευνητής: Η Ευρώπη η θεία μ' επέθανε.

Πληροφορητής: Α, επέθανε, πολύ έξυπνο κορι-
τσάκι.

Ερευνητής: Γειτονία έξερες ατηνε.

Πληροφορητής: Τσαπχούνα ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, ναι έτσι ήτανε. Τα κορτσόπα ν
ατ'ς πα άτσ' είν' ατώρα.

Πληροφορητής: Ο ποπάς να ξέρεις, άλλοι υπό-
φεραν, ο παπάς δεν υπόφερε από ψωμί. Ο
ποπάς εδούλευε σην γιανιά έλεγάν ά', που
εποίναν ψωμί στρατιωτικό και είχαν ψωμί
μέσα, εκείν' επούλ'ναν ψωμία.

Ερευνητής: Τη μάνας -ι- μ' το σόι οι Καραπανα-
γιωτιδάντ' είχανε φουρνί.

Πληροφορητής: Ε ναι φουρνί είχανε.

Ερευνητής: Εκείνο πα επήγαμε είδαμ' ά'.

Πληροφορητής: Θυμούμ' ά'.

Ερευνητής: Θυμάσ' ά'.

Πληροφορητής: Δίπλα σουν ήταν οι Μανουσα-
ράντ', μετά ήταν η Ρουδία, το δικό μας έτον
από πέτρα έξ' μερέαν λίγο παρακάτω εκεί
κοντά. Εκέκα πεγάδ' έτον, εξέρ'ς ά';

Ερευνητής: Ναι τη Μανουσάκ'

Πληροφορητής: Ε εκεί σο πεγάδ' αδάκα έν' τη
Μανουσάκ' και εκέκα έμ'νες εμείς, πέντε μέ-
τρα είχαμε διαφορά.

Ερευνητής: Θυμάσαι, θείο Θύμιε, το παζάρ, το
Τακούρ παζάρ που έλεετε, ξάι το εμπόριο εκεί
απέσ'...

Πληροφορητής: Το τακούρ παζάρ σουμά έτονε.

Ερευνητής: Σουμά έτονε.

Πληροφορητής: Πώς 'κί θυμούμαι; Εποίνα σερκί
εγώ μικρό μωρό.

Ερευνητής: Μικρό μωρό! Ακόμα ατώρα τα σερ-
κία άτσ' είναι τα ξύλα και βάλ'νε αποπάν'
έναν πανί και ευτάνε σερκί, άτσ' έν', το Τα-
κούρ παζάρ 'κ' εχαλάε.

Πληροφορητής: Ακομάν 'κ' εχάλασαν ά'.

Ερευνητής: 'Κ' εχαλάε, το '83 έτον, όπως έτον.
Ο πατέρα μ' είπε με έν' όπως εφέλεκάμ' ατα.
Κι εκεί απέσ' επούλ'νες εσύ;

Πληροφορητής: Εκεί απέσ' σερκί είχα.

Ερευνητής: Και ντό επούλ'νες;

Πληροφορητής: Ψιλικά.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Επούλ'ναμε κιουρκιούτ και
επούλ'ναμε και τεβέκιοϊ. Τεβέκιοϊ έτον σα-
χτάρα εκοσκίνιζάμε και επούλ'ναμε σαν φάρ-
μακο.

Ερευνητής: Ντ' εποίνετε, ντ' εποίνετε; Σαχτάρ
επούλ'νετε;

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Με το σαχτάρ ντό εθεραπεύκουτονε;

Πληροφορητής: Εποίναν' ά' για τη μέλε και η
αρρώστια έτον πάρα πολύ, εβάλ'ναν τέλετσε,
εβάλ'ναν κιόζτασι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και αυτά εποίναν ατα και εποί-
ναν φάρμακο και εβάλ'ναν και σαχτάρ πα.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Το σαχτάρ μικρό έτον, εβά-
λ'ναμ' ά' πολύ ακριβό, επειδή αφτενό έτονε,
ολίγο εβάλ'ναμε, να έλεε ο Τούρκο δος με και
άλλα πέντε γορόσα. Αλλά έρθανε ασ' σα Ζου-
λιανά ασ' σο χωρίο το μεγάλο και εψαλάφε-
σαν σαχτάρ, δεν είχαμε. Εσκώθαμε τι να
κάνουμε; Δεν είχε. Εσκώθαμε ασ' σα σερκία εί-
παμε κάτιναν φέρε μας δέκα κιλά σαχτάρ. Και
εβάλ'ναν απέσ' κιόζτασι, κιουρκιούτ.

Ερευνητής: Κιουρκιούτ από ντό έν’;
Πληροφορητής: Κιουρκιούτ έναν φάρμακο κίτρινο έν’, αδά ραντίζομε τ’ αμπέλα και κιόζ-τασι η γαλαζόπετρα έν’.
Ερευνητής: Και όλο από εποίνετε έναν μείγμα;
Πληροφορητής: Όχι, εμείς επούλ’ναμε χωριστά.
Ερευνητής: Χωριστά και εκείν’ εποίνανε...
Πληροφορητής: Εκείν’ εποίνανε μείγμα μετ’ εκείνο, εβάλ’ναν και λάδ’ μέσα, βούτορο και ελείφκουτον και ίνουτον καλά.
Ερευνητής: Άλλο ντό επούλ’νες εκτός από ψιλικά;
Πληροφορητής: Είχα τυρεσικά, βελόνα επούλ’να, καρούλα επούλ’να.
Ερευνητής: Δηλαδή για τ’ από μία ζωή είσαι έμπορας, από πόσο χρονών είσαι σο εμπόριο;
Πληροφορητής: Τα φτωχά μωρά σο τσάμπασι απάν’ μερέα επούλ’νανε νερό, πέντε παράδας το ποτήρ’.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είπα τη μάνα μ’, μάνα, εγώ πα’α πουλώ. Ας πουλεί, είπε. Αλάτι εδίναν εμέ, επένα εφέρ’να και εδίνα ατ’ς νερό. Ας’ σο τσάμπασι απάν’ μερέα ίνουτον το παζάρ, κόσμος πολός.
Ερευνητής: Θείο Θύμει, πόσο χρονών έσ’νε, από έν’ πολλά συγκινητικό.
Πληροφορητής: Εφτά χρονών.
Ερευνητής: Από εφτά χρονών δηλαδή εφέρ’νες τη μάνα σ’.
Πληροφορητής: Ας’ το επέθανε η μάνα μ’ κι ύστερα σερκί εποίκα.
Ερευνητής: Ατώρα που είσαι 83 χρονών να λένε σε δέβα κάθα κα σ’ έναν μαγαζί κεκά, σύρε η καρδιά σ’;
Πληροφορητής: Σύρε η καρδιά μ’, άμα τα ποδάρα μ’ ’κι σύρ’ν α’.
Ερευνητής: Α! μια ζωή έμπορας! Η ανάγκη εποίκε έμπορα ή το επάγγελμα σ’;
Πληροφορητής: Η ανάγκη, έξ άτομα έμ’νες.
Ερευνητής: Και συντήρησες πόσα άτομα; Έξ αδέλφω...
Πληροφορητής: Όλ’ εδούλευαν. Το καλοκαίρ’ εδούλευαμε, όταν έρχουνταν τα φουντούκια. Τα φουντούκια όταν έρχουνταν έμ’νε 11 χρονών. Αμελέβα έλεγάν ατηνε, αδάκεσ’ λέγομ’ ατον εμείς εργολάβος έν’ πη παίρ’ εργάτες, αλλά εκείνος έν’ επικεφαλής των εργατών έν’, ας λέγω σε. Εν πάση περίπτωση έτον μία γυναίκα, καλή γυναίκα και ’κ’ επέναμε όλ’ μαζί, γιατί η επικεφαλής ’κ’ επόρ’νε να δικαιολογά μας τέσσερα αδέλφω μικρά σ’ έναν. Έναν τεκ επαίρναν α’ και δωρεάν πα. Επέναμε χωριστά.

Το φαΐν εμοίζαμ’ α’ λάχανα είχαμε, εμοίραζαμ’ α’, όποιος άλλος επαίρ’νε, άλλος ’κ’ επαίρ’νε. Επήγα κι επαίρ’να και ο Τούρκο πόσο νομάτ’ς έφερε, είπεν ατονε. Πενήντα είπεν. Εσύ, Ευθύμ, είπε, οπίσ’ -ι- μουν θα είσαι. Χά-νουμε, είπεν ατηνε, αδά 49 είναι, είπεν ατηνε. Όχι, μέτρα, είπεν. Αυτό τι είναι; είπεν ατηνε. Αυτό νε μητέρα έχει νε πατέρα, είπεν ατονε. Αλλά είπε με, εσύ θα δουλεύεις με την οκά, είπε με. Για να φτάγω 50 κιλά να πάρω 50 δραχμές. Κάποτε κάποτε που εμάζευαν οι εργάτ’ με το μεροκάματο έλα, Θύμιο, να βά-λομε σο τδουβάλ’ τ’ εμόν απέσ’ μερέα. Επένα και έρχουμ’νε και ο Τούρκο είπε με αν έχεις κι άλλα μωρά, φέρε, είπεν ατονε. Εδούλεψα και επήρα καμιά δεκαριά ημέρας, το υπολογίζαμε. Δεν υπολογίζαμε να πάγω σο θέατρο, να έχω και βούτορο, να έχω και τυρί, να έχω και ελιές, να έχω και μέλι, να έχω και γλυκό, δεν είχε τέτοια πράματα. Και όλη την ημέρα, εκείνη την ημέρα δύο ημέρας νηστικός ήμουν νερό πα ’κ’ εψαλάφανα γιαμ στενα-χωρεύ’ ατ’ς και όλη μέρα Ιούλιο, Αύγουστο για να πάρω 50 γρόσια. Και 50 γρόσια να σε πω ντό επαίρνες, 70 γρόσια είχε το μοχλόν τ’ αλεύρα, τα έξ οκάδες 70 γορόσα. Και σο πε-λέμα και σο μακέλεμαν που επένε η αδελφή μ’ δύο γρόσια, τα δύο γρόσια πέντε δραχμάς, πέντε δραχμάς, έναν γορός εδούλευεν, μία δραχμή, όχι σεράντα λεπτά.

Ερευνητής: Θείο Θύμει, τίποτε έξεις ασ’ την Αρ-μούτελη ασ’ την μάνα σ’ ή ασ’ στον πατέρα σ’
Πληροφορητής: Μία μαστραπά είχαμε και τα άλλα που είχα απαδάκεσ’ επήραμ’ ατα.
Ερευνητής: Όχι, εγώ θέλω απεκέσ’ τίποτα.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Έζησες καλά. Λίγο για την Ελλάδα, ασ’ την Ήπειρο πότε έρθες αδά;
Πληροφορητής: Ας’ την Άρτα.
Ερευνητής: Ας’ την Άρτα, πότε έρθες αδά την Κατερίνη;
Πληροφορητής: Έρθαμε την Κατερίνη το ’24.
Ερευνητής: Το ’24 και ασ’ σο ’24 ζεις αδά.
Πληροφορητής: Όσαν έρθαμε αδά, έχτισαν αδά τ’ εκκλησίας τ’ οσπίτ’ ’κ’ έν’, τέσσερα σπίτα. Έναν τ’ εκκλησίας τ’ οσπίτ’, έναν τη Λαφα-τζάβας, τ’ άλλο έν’ ο Γιάννης ο Χιονίδης, τ’ άλλο έχ’ν α’ τη Σαμφών, πέντε σπίτα ’α χτί-ουνταν. Εδέκαν τσιμέντα, εδέκαν σιδέρτα και ’α χτίζομ’ ατα. Αλλά ο εργολάβο εστοίχιζαν ακριβά, επέλεκεν ατα και έφυνεν, επαράτησέ μας. Είπαν ’α χτίζομε πέντε σπίτα και ’α βά-λομε τοις φτωχούς, είπανε. Εμείς σα αντί-

σκηνά σ' έναν σπίτ' 50 δραχμάς εδίναμε.
Ερευνητής: Δηλαδή η Πιερίά, επειδή εξετάζ' ο σύλλογος την Πιερίά, στην Κατερίνη Αρμούτελης είσαι εσύ με τ' αδελφοκόριτza σ' από το ένα το σκέλος, Αρμούτελης καθαυτού έν' ο πατέρα μ'.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Έρθαν ο θείο μ' Μιχάλης ο Καρυπίδης ασ' σο χωρίο...
Πληροφορητής: Αρμούτελης.
Ερευνητής: Αρμούτελης, έτονε ο Λευτέρτς ο Παπαδόπουλος, άλλα οικογένειας Αρμούτεληδων αδά;
Πληροφορητής: Η Αναστασία, στο είπα και χθες.
Ερευνητής: Ναι, αλλά οι Αρμούτεληδες το πολλά πού ζήνε ατώρα; Σην Αμερική;
Πληροφορητής: Ση Μουριές.
Ερευνητής: Ση Μουριές πα είν' Αρμούτεληδες και πού αλλού;
Πληροφορητής: Σην Αμερική σο Οχάιο, όσοι έρχουνταν, από κεί έρχουνταν.
Ερευνητής: Και έχ'νε έμαθα, θείο Θύμιε, από έναν που έρθε από κει, που είπε με εμέν οι Αρμούτεληδες έχ'νε σο Οχάιο, πώς να σου πω, στην εκκλησία πα πολλά συμμετοχή, αλλά έχ'νε οικονομική άνεση και βοηθούνε τα πάντα τον ελληνισμό πάρα πολλά.
Πληροφορητής: Να σου πω ένα άλλο πράμα ότι τον καιρό που έγινε πόλεμος εδώ το '12, '13 ζητήσαν βοηθήματα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα Βαλκάνια.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και ήρθε μια εταιρεία, μεγάλη εταιρεία και είπαν τους εργάτες, είπαν τους εργάτες ό,τι λεφτά μαζεύετε και μας δίνετε, εμείς θα τα κάνουμε χίλια δολάρια και θα τα στείλουμε στην Ελλάδα, αλλά έχε υπόψη σου 1,60 δολάρια παίρναν. Εμείς όχι είπανε. Εμείς θα τα στείλουμε. Εμάζεψαν τα 2 χιλιάδες δολάρια. Και ήταν και βασιλόφρονες ήτανε. Ο ξάφ'λον που ήτανε στην Αμερική εδώ είναι, η ζώνη ατ' έτονε με αυτό, χρυσό είχε η ζώνη και η σουγιά το μαχαιράκι τ' είχε τον βασιλιά και τη βασίλισσα επάνω.
Ερευνητής: Αμερική ούτε Νέα Υόρκη επέναν ούτε Βοστώνη, όλ' επέναν σο Οχάιο.
Πληροφορητής: Γιατί στο Οχάιο μεταλλείο ήτανε εκεί πέρα, εργοστάσιο εδούλευαν εκεί πέρα. Αλλά σιγά σιγά το μεταλλείο τελείωσε.
Ερευνητής: Λοιπόν τελειώσαμε.
Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ευχαριστώ σε πάρα πολλά, θείο Θύμιε, είπες με πολύ όμορφα πράματα.
Πληροφορητής: Ναι και επειδή είπες με, εγώ δεν σε είπα τίποτε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ούτε έχω λεφτά και να χαίρεσαι, υπάρχουν άνθρωποι δεν χαίρονται. Αυτά μαζί μου τα έχω.
Ερευνητής: Ντό είναι; Δύο χιλιάδες κατάθεση.
Πληροφορητής: Τότε που το πλοίο φορτώθηκε ως βοήθημα.
Ερευνητής: Α! βοήθημα έστειλες, άξιος ο μισθός, άξιος! Εδώ λες; Για την Καλαμάτα, έστειλες ξάν' 28 χιλιάδες, άξιος ο μισθός! Δηλαδή ο Αρμούτελης έχ' απέσ' ατ', έν' κοινωνικότατος, έτσι;
Πληροφορητής: Κοίταξε εδώ πέρα, πότε έγινε ημερομηνία.
Ερευνητής: Κυπριακή κυβέρνηση προσφυγοπαίδων, λέει, πόσο έν' αδά; Πεντέμισι χιλιάδες δραχμές.
Πληροφορητής: Πεντακόσια δραχμάς έστειλα εκεί έναν παιδάκι.
Ερευνητής: Άξιος ο μισθός, θείο Θύμιε.
Πληροφορητής: Πολλοί λένε αμαρτία έν', ιστέ ποίσον και μη λες α'. Εγώ εποίκα, λέγ' ατ', κάνε και συ και...
Ερευνητής: Θείο Θύμιο, από 'κ' είπες μ' α', εκτός από έμπορας που έ'σνε στην Κατερίνη στην Αιδηψό ντ' εποίκες;
Πληροφορητής: Σην Αιδηψό επήγα για λουτρά και εγόρασα ένα οικόπεδο.
Ερευνητής: Ναι, το πότε;
Πληροφορητής: Το αγόρασα το '63.
Ερευνητής: Το '63.
Πληροφορητής: Σα τέσσερα μήνας έχτισα έναν ξενοδοχείο και εγέλαναν, κορόιδευαν και έλεγαν ότι, Θύμιο, χτίζεται αυτό; σα τέσσερα μήνας χτίσαμε τα δύο πατώματα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Με ένα εκατομμύριο παθητικό, ένα εκατομμύριο χρέος είχαμε. Και έχει 100 κρεβάτα.
Ερευνητής: Ατώρα και ετακτοποίησες τα παιδιά σ'.
Πληροφορητής: Παντρεύτηκαν τα παιδιά και είπαν θα μας αφήσεις την περιουσία μας. Το ζήτηξαν, έτσι τα άφησα και εγώ.
Ερευνητής: Τα άφησες. Τα παιδιά σου είναι έμποροι;
Πληροφορητής: Ναι, έχω έναν γιο στην Αθήνα, σο Αιγάλεω γιατρός, καλός γιατρός.
Ερευνητής: Γιατρός.

Πληροφορητής: Εδώ έχω έμπορα.

Ερευνητής: Έμπορα.

Πληροφορητής: Ατόν εγάπανεν ατον πολλά ο παμπάς σου.

Ερευνητής: Ναι, άλλο; Ση Θεσσαλονίκη έμπορα;

Πληροφορητής: Βιοτεχνία έχει.

Ερευνητής: Βιοτεχνία. Η θαγατέρα σ';

Πληροφορητής: Η θαγατέρα μ' βιοτεχνία έχουνε, έπαθαν μία ζημιά, αλλά καλά είναι τώρα.

Ερευνητής: Καλά είναι.

Πληροφορητής: Πουλάνε φάρμακα αυτά, αντιβιοτικά και τα ρέστα και έχουνε ξενοδοχείο, αυτή έχει το μεγαλύτερο αυτό.

Ερευνητής: Ποσοστό.

Πληροφορητής: Το 50% και το άλλο μερίδιο το μοίρασαμε εμείς, εγώ πα επήρα έναν μερίδιο έναν 10.

Ερευνητής: Και τώρα μαζεύεται δηλαδή σο ξε-

νοδοχείο τη Αρμούτελη κόσμος 100 κρεβάτα είπες.

Πληροφορητής: Ναι 100 κρεβάτα.

Ερευνητής: Το φτωχό παιδάκι, το ορφανό της Αρμούτελης και της Ορντούς δηλαδή εξύπνησέν α' το εμπόριο ατόσον πολλά, που εκαταξιώθε. Ατό για τ' εσέν έν' μεγάλη καταξίωση, ε;

Πληροφορητής: Όχι, αυτά τα λεφτά επένα σην αγορά και πάντα επέρνα ατα μαζί ατ' και έλεγα κάτ' να χτίζω και να μην τρώει τα λεφτά κανέναν ξένο, έλεγα.

Ερευνητής: Ατώρα τελευταία;

Πληροφορητής: Όχι, πριν το '65.

Ερευνητής: Πριν το '65. Τα πρώρα χρόνα ντό εποίνες αδά; Καπνά ή ξάν' εμπόριο;

Πληροφορητής: Καπνά εποίνα μέχρι το '42.

Ερευνητής: Το '42.

(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

ακταρμά = μετεπιβίβαση, λ. τ. aktar = μετεπιβίβαση

βερεάτ, το = περιοχή

γαμψίν, το = βέργα, λ. τ. kamci

εντούναν = χτυπούσαν, αρχ. ενέδωκα.

εφογώθετε = φοβηθήκατε, φογούμαι = φοβάμαι.

θρουμούλα, τα = ψίχουλα, αρχ. θρυμαλλίζω.

Κεμενσχαλήδες, οι = οι κάτοικοι της Αργυρούπολης

κεμεντζέ, η = λύρα.

κιοζτασι = γαλαζόπετρα, λ. τ. göztaşı

μακέλεμαν, το = σκάψιμο

μέλε = ψώρα

ξάι = καθόλου.

παρχάτς, το = μικρό χάλκινο δοχείο, λ. τ. bakırac.

πελέμα, το = σκάψιμο, λ. τ. pel.

σερκί, το = πάγκος σε παζάρι, λ. τ. sergin.

σιφτέν, τροπ. επίρ. = αρχικά, πρώτη ημερησία πώληση, λ. τ. siftah.

τουλούμ, το = ασκός, λ. τ. tulum.

Μεταγλώττιση

Πληροφορητής: Εκείνοι με έψαξαν και ρώτησαν πού είναι αυτό το παιδάκι; Εκείνοι ήταν Λάζοι και πήγαιναν απ' την Ορντού τους πουλούσαν όπλα και έφερναν καπνό. Το εμπόριο καπνού ήταν ελεύθερο εκεί. Εγώ μικρό παιδάκι πήγαινα να τους πουλήσω καπνό με το πακέτο, εκείνοι το πουλού-

σαν με τα τσουβάλια. Και τους είπαν όλοι αυτοί είναι Έλληνες. Όταν φτάσαμε στα σύνορα, εγώ δεν ήμουν μαζί τους, λένε, Θύμιο, τα καπνά τα έπιασε το λαθρεμπόριο. Όταν φτάσαμε στην τουρκική περιοχή, εκεί δεν την όριζαν οι Έλληνες, ήρθαν δυο τρεις Τούρκοι άτρακτοι στρατιώτες και είπαν θα μας σκοτώσουν, αλλά δεν είχαν δύναμη.

Ερευνητής: Κοντοπάκ τι είναι;

Πληροφορητής: Κοντοπάκ είναι το λαθραίο.

Ερευνητής: Α λαθραία ήτανε. Θείο Θύμιο, τώρα είσαι 83 χρονών, θυμάσαι τι έλεγαν οι γονείς σου για την απώτερη καταγωγή των κατοίκων της Αρμούτελης; Ήτανε η καταγωγή τους από την ορντού;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Από πού ήτανε; Αυτό θέλω ν' ακούσω.

Πληροφορητής: Τον πατέρα μου και τον παππού μου δεν τους ρωτούσα, εγώ ήθελα να έχω φαγητό να φάω.

Ερευνητής: Ναι σωστά, αλλά τι ακούς;

Πληροφορητής: Από την περιοχή της Αργυρούπολης ήτανε.

Ερευνητής: Α! από την Αργυρούπολη ήτανε!

Πληροφορητής: Σίγουρα ήτανε 100% από την Αργυρούπολη.

Ερευνητής: Από την Αργυρούπολη.

Πληροφορητής: Και οι Αργυρουπολίτες τελευταία ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην γειτονιά μας στο Τσάμπαση δέκα απ' τη γειτονιά μας. Όλοι μιλούσαν ελληνικά, δεν ήξεραν τουρκικά, μας αγαπούσαν πολύ, ενώ δεν ήθελαν καθόλου τους Τούρκους.

Ερευνητής: Στάσου, θέλω να σε ρωτήσω η Αργυρούπολη βρίσκεται στο ύψος του Τσάμπαση και της Αρμούτελης;

Πληροφορητής: Η Αργυρούπολη είναι αλλού, μακριά.

Ερευνητής: Μακριά είναι.

Πληροφορητής: Προς τη μεριά της Τραπεζούντας, προς εκεί είναι.

Ερευνητής: Ναι, προς Κερασούντα, Τραπεζούντα μεριά, αλλά στο ίδιο ύψος ήτανε.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω το...

Ερευνητής: Πηγες καθόλου στην Αργυρούπολη;

Πληροφορητής: Όχι, δεν πήγα.

Ερευνητής: Δεν πήγες. Θέλω να λες με και το άλλο τώρα στην Αρμούτελη το Σεμέν είχε Προτεστανία.

Πληροφορητής: Το Σεμέν όπως πάμε είναι αριστερά.

Ερευνητής: Αριστερά. Τώρα πάμε σ' ένα άλλο θέμα. Είπες ότι η καταγωγή τους είναι η Αργυρούπολη, όμως εγώ άκουσα ότι εγκατέλειψαν την Ορντού και ανέβηκαν εκεί πάνω, γιατί εκεί ζούσαν ελεύθεροι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι αγόρασαν και χωράφια, πήγαν κάποιοι αρχικά και μετά πήγαν και άλλοι.

Ερευνητής: Θέλω τώρα για τη θρησκεία. Ο Αρμούτελης ήτανε Ορθόδοξος, όπως στο Σεμέν ήρθε η Προτεστανία, ήρθε και στην Αρμούτελη;

Πληροφορητής: Ο παπάς τη Αρμούτελης ήταν Προτεστάντης και μια φορά πήγε εκεί ο Δεσπότης και αυτός τον χτύπησε με το λουρί. Και του είπε η θεία μου, αδελφή του πατέρα μου, αυτός είναι μουσαφίρης, είναι προστάτης και τον έπιασε από τα χέρια και φυγάδευσε τον δεσπότη.

Ερευνητής: Εσύ δηλαδή Προτεστάνος είσαι απ' την Αρμούτελη, και ο πατέρας σου Προτεστάντης;

Πληροφορητής: Απ' την Ορντού.

Ερευνητής: Ας' την Ορντού.

Πληροφορητής: Στην Αρμούτελη δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Α! δεν υπήρχε!

Πληροφορητής: Δεν μπορούσανε.

Ερευνητής: Δεν μπορούσανε. Μήπως θυμάσαι η εκκλησία τη Αρμούτελης πώς λεγότανε;

Πληροφορητής: Όπως τώρα είναι το σπίτι σου, έτσι η εκκλησία ήτανε μπροστά μας. Ο Άγγελος μαζί με τον Αναστάση πήγαν στην Αρμούτελη.

Ερευνητής: Της Παπανίτσας.

Πληροφορητής: Ένα ακόμα να σου πω. Είχαν τελειώσει τα τρόφιμά μας το '17 με '18 και κατεβήκαμε απ' τα χωριά, μαζέψαμε 5, 10 ο καθένας να πάμε στην ορντού να πάρουμε καλαμπόκι. Στον δρόμο είχε καινούριο χιόνι, το παλιό πόσο ήτανε;

Ερευνητής: Ένα μέτρο.

Πληροφορητής: Έναν μέτρο και κάτι παραπάνω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ μικρός έξυπνος ήμουν, μπροστά μου ήτανε μία γυναίκα και (δεν ακούγεται καθαρά τι λέει) έκασαν κάτω οι γυναίκες και κλαίγανε και εγώ ένα αγοράκι 8, 9 χρονών ανάμεσα στις γυναίκες. Εμείς στην Αρμούτελη είχαμε να φάμε, ο μπαμπάς μου μας άφησε τρόφιμα. Αυτές λοιπόν κλαίγανε και εγώ παιδάκι τι να κάνω; Απ' την άλλη μεριά έρχονταν δυο άνθρωποι και είπανε ας τους περιμένουμε να τους δώσουμε ό,τι θέλουν.

Ερευνητής: Ναι σε ακούω.

Πληροφορητής: Μπορείτε να λιώσετε το χιόνι να πάμε στο χάνι; Αυτοί με τα ραβδιά ανοίξανε δρόμο μέσα στο χιόνι και φτάσαμε στο χάνι. Εκεί ήταν και η θεία μου η Αναστασία Μανουσάκιδου, την αφήσαμε στον δρόμο και πνίγηκε η γυναίκα. Άκουγα ακόμα τη φωνή της, βγήκε το φεγγάρι και ήταν σαν μια φωτιά μέσα στο χιόνι. Τι είναι αυτή η φωτιά! Είπα. Τελικά φτάσαμε εκεί στο χωριό και κάθισα 15 μέρες στο χωριό και τα δάχτυλά μου ήταν καμένα απ' το χιόνι. Μέσα στην τσάντα μου είχα ψωμί, ολόκληρη πίτα, αλλά δεν μπορούσα να την βγάλω να την φάω.

Ερευνητής: Τόσο κρύο είχε!

Πληροφορητής: Τόσο, μόλις πήγε η ώρα 4, 5 το χιόνι πάγωσε στο μπουγάζι.

Ερευνητής: Θείο Θύμιο, αν σου πούνε τώρα πάνε στην Αρμούτελη, θέλεις να πας;

Πληροφορητής: Αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να πάω πουθενά.

Ερευνητής: Δεν μπορείς.

Πληροφορητής: Αν μπορούσα να πάω, θα πήγαινα.

Ερευνητής: Ναι αλλά η ψυχή σου το θέλει;

Πληροφορητής: Το θέλει, αλλά έπεσα τώρα και δεν μπορώ.

Ερευνητής: Έπεσες και δεν μπορείς.

Πληροφορητής: Πουθενά δεν μπορώ.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, αν θυμάσαι καθόλου τα γλέντια στην Αρμούτελη.

Πληροφορητής: Γλέντια ναι, έρχονταν η λύρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ζουρνά τη λέγαμε και έρχονταν τα γύρω χωριά από την Σιναλού και την Γαβάχουτσα. Είχαν και ωραία έθιμα. Όλοι ήθελαν να πάνε με τον Σαρηγιάννη, όταν πήγαιναν στο Τσάμπαση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί έλεγαν ότι όπου πήγαινε ο Σαρηγιάννης, έκαναν τραπέζια. Σε μισή ώρα έστρωναν τραπέζια να φάει ο κόσμος που πήγαινε εκεί. Το ένα χωριό έκανε τραπέζια στο άλλο χωριό. Στην Γαβάχουτσα είχαν μέλια. Πήγαιναν τα μέλια με το ψωμί στον πρόεδρο του χωριού και τρώγαμε.

Ερευνητής: Και τρώγατε. Έπαιζε και η λύρα, η κεμεντζέ έπαιζε.

Πληροφορητής: Ναι η κεμεντζέ έπαιζε, αλλά όπως είναι αυτή η λύρα έπαιζε. Εκεί αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Και τουλούμι, τουλούμι αυτό που λένε;

Πληροφορητής: Τουλούμι εμείς δεν είχαμε, δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Α! δεν θυμάσαι!

Πληροφορητής: Όπως είναι το κλαρίνο.

Ερευνητής: Σαν το κλαρίνο.

Πληροφορητής: Σαν το κλαρίνο, ο Πόλυς ο Χάιτας πήγε και παρηγγείλε από κει, εμείς δεν είχαμε αλλά...

Ερευνητής: Ο Χάιτας από πού ήτανε;

Πληροφορητής: Ο Χάιτας Ορτουλούς, πέθανε.

Ερευνητής: Ορτουλούς, ναι ξέρω, αλλά δεν ήτανε από Αρμούτελη, βέρος Ορτουλούς.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έγραψε αυτός βιβλία και λοιπά ναι.

Πληροφορητής: Πάντως εμείς ήμασταν πολύ μικρά παιδιά και υποφέραμε.

Ερευνητής: Θυμάσαι εσύ κανένα τραγούδι, κανένα γλέντι ως παιδάκι; Όχι...

Πληροφορητής: Να σου πω όχι.

Ερευνητής: Όχι, δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Εγώ τι να σε πω, κορίτσι μου...

Ερευνητής: Τι θυμάσαι...

Πληροφορητής: Εγώ έμεινα εκεί πέρα και ερχόταν ένας, Έλληνας ήτανε, και έβλεπε εκείνος γυναίκα έχει μωρό, αυτή μωρό έχει, ο Τούρκος δεν το καταλάβαινε, για να έχει μωρό, θα έχει και άντρα. Φέρε τον άντρα σου, έλεγε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εκείνη δεν μιλούσε και την έδερνε με μια βέργα, του έδινε λεφτά και έφευγε. Στέφανο τον έλεγαν.

Ερευνητής: Ποιος Στέφανος ήτανε αυτός;

Πληροφορητής: Απ' τη Γαβάχουτσε δεν ήτανε, απ' το Αλουτσούν ήτανε.

Ερευνητής: Θείο Θύμιο, ύστερα θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι τον ξεριζωμό. Πότε έφυγες απ' την Ορντού;

Πληροφορητής: Πότε έφυγα ασ' την Ορντού; Απ' την Ορντού έφυγα από κει πέρα το '22. Το πρώτο

πλοίο που έφυγε απ' την Ορντού ήταν το πολεμικό Κιμιχά. Μας έφεραν στην Πόλη. Εκεί μας έκαναν μετεπιβίβαση σ' ένα ελληνικό πλοίο και μας έφεραν στην Άρτα, στην Ήπειρο. Εκεί κάτσαμε 8 μήνες και μας έδιναν άσπρο ψωμί. Και οι γυναίκες αναπολούσαν τις πίτες που τρώγανε στην πατρίδα. Δεν είχαν αλεύρι και μας έδιναν καλαμποκάλευρο. Το καλαμποκίσιο ψωμί ήτανε λίγο και γινότανε ψίχουλα. Μας έδιναν και ρύζι. Εκεί ήταν και περίπου 2, 3 χιλιάδες Καυκάσιοι, εκείνοι υπέφεραν πάρα πολύ.

Ερευνητής: Εσύ, θείο Θύμιο, ως ευαγγελικοί, προτεστάντες δεν είχατε διαφορετική μεταχείριση, τίποτε κανέναν ορφανοτροφείο δεν σας φιλοξένησε;

Πληροφορητής: Στην Τουρκία, στην Ορντού;

Ερευνητής: Στην Ορντού ναι.

Πληροφορητής: Στην Ορντού υπήρχε ορφανοτροφείο το είχε η εκκλησία στο Τσάϊρι, εκκλησία με τους ευαγγελικούς μαζί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον γιατρό τον καλούσαν, ήτανε ο δήμαρχος και τον επικήρυξε ο κεμάλ.

Ερευνητής: Στάσου, στάσου ο γιατρός ο Σιδηρόπουλος ήτανε δήμαρχος τη Ορντούς ναι και ποιος τον επικήρυξε;

Πληροφορητής: Η τουρκική κυβέρνηση.

Ερευνητής: Α, γιατί θα τον σκότωναν.

Πληροφορητής: Έκαναν έρανο και έστελναν λεφτά εδώ. έκαναν και ορφανοτροφείο, μακριά ήτανε το φαγητό. Και μας έδωσαν σολομό, έκαναν ωραία φαγητά, παχιά. Μας έδιναν ψωμί, σουπά, φασόλια, πολύ ωραία πράματα. Όταν φτάσαμε στο σπίτι μας, εμείς δεν είχαμε κανέναν. Είχαν πάρει τα τζάμια απ' τα παράθυρα. Βάλαμε τζάμια και μπήκαμε μέσα. Μου έλεγαν τα παιδάκια της γειτονιάς...

Ερευνητής: Μιλάμε για την Ποχού Τερέ.

Πληροφορητής: Ποχού Τερέ.

Ερευνητής: Ποχού Τερέ, Άγιος Νικόλαος.

Πληροφορητής: Ναι Άγιος Νικόλαος. Λένε θα πάμε στην εκκλησία. Λένε εμείς θα χτυπήσουμε το ταψί και εσύ θα τα μαζέψεις. Όλα μαζί καμιά δεκαπενταριά παιδάκια αντάρτες.

Ερευνητής: Στάσου, ταψί με λεφτά μέσα;

Πληροφορητής: Ταψί όχι, όχι, πέθανε κάποιος και έκαναν κόλλυβα. Προτού να πούνε τον τελευταίο κανόνα, τα αρπάξαμε, πέσανε στα χώματα και τα τρώγαμε μέσα από τα χώματα. Μετά από αυτό άλλαξαν τη συνήθεια και τα έδιναν πριν από την κηδεία.

Ερευνητής: Έτσι τα θυμάσαι αυτά τώρα. Εσύ πήγες στο σχολείο το προτεσταντικό ή στο κανονικό;

Πληροφορητής: Όχι, εγώ στο προτεσταντικό το σχολείο πήγα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά εκείνη τη χρονιά το σχολείο το δικό μας το έκλεισαν. Πίσω από το σχολείο μας

έραβαν στρατιωτικά πουκάμισα και σώβρακα. Ήταν κοντά στη θάλασσα και από πίσω είχε και δυο τρία καϊκια. Το βομβάρδισαν οι Ρώσοι στρατιώτες και κάηκε. Εκεί στη γειτονιά μας εγώ τα εύρισκα με τα παιδιά, άλλα παιδιά δεν τα εύρισκαν. Μάλωναν και τα χτυπούσαν.

Ερευνητής: Και πήγες στην Καρυπίδειο σχολείο;

Πληροφορητής: Εκεί ήμουν για. Στην Καρυπίδειο σχολή πήγες, την είδες;

Ερευνητής: Πήγα.

Πληροφορητής: Λίγο παραπάνω δεν είναι η γέφυρα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί κοντά ήμασταν.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Βέβαια, κοντά είναι.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια πήγες σ' αυτό το σχολείο;

Πληροφορητής: Σ' αυτό το σχολείο πήγα δύο χρόνια.

Ερευνητής: Δύο χρόνια. ποιον δάσκαλο είχες;

Πληροφορητής: Δάσκαλο είχα τον Σταύρο από την Γαράσαρη. Πολύ αυστηρός ήτανε και τον φοβόμασταν.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Σταύρο, Σταύρο.

Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτα απ' το σχολείο κανένα ποίημα, καμιά προσευχή;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Τίποτε δεν θυμάσαι, ε; δασκάλα είχατε καθόλου;

Πληροφορητής: Και δασκάλα είχαμε, μικρά ήμασταν. Ήρθε μια δασκάλα πολύ αυστηρή, είπαν τα παιδιά και μεις φύγαμε πάνω στο βουνό.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Χτυπάει, πολύ αυστηρή λέγανε. παιδάκια, τόσο μικρό ήμουν.

Ερευνητής: Ναι. Χτυπάει, είπανε και εσείς φοβηθήκατε. Χτυπούσε στ' αλήθεια;

Πληροφορητής: Χτυπούσε, χτυπούσε και εμείς παιδάκια φεύγαμε.

Ερευνητής: Θείο Θύμμε, με την μάνα μου πήγες στο σχολείο μαζί; Η μάνα μου ήτανε το '08 γεννημένη.

Πληροφορητής: Το '08 γεννημένος.

Ερευνητής: Πήγατε μαζί; Τη θυμάσαι καθόλου;

Πληροφορητής: Στο σχολείο ήμασταν χωριστά τα αγόρια από τα κορίτσια.

Ερευνητής: Α! τ' αγόρια χωριστά και τα κορίτσια.

Πληροφορητής: Κάτω στον Άγιο Νικόλαο μπροστά ήταν ένα παράπηγμα, εκεί μέσα τις είχαν.

Ερευνητής: Α, τα κορίτσια.

Πληροφορητής: Η Ευρώπη η αδελφή της ζει;

Ερευνητής: Η Ευρώπη η θεία μου πέθανε.

Πληροφορητής: Α, πέθανε, πολύ έξυπνο κοριτσάκι.

Ερευνητής: Γειτονιά την ήξερες.

Πληροφορητής: Τσαχπίνα ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, ναι έτσι ήτανε. Και τα κοριτσάκια της τώρα έτσι είναι.

Πληροφορητής: Ο πόνος να ξέρεις, άλλοι υπόφεραν, ο παπάς δεν υπόφερε από ψωμί. Ο παπάς δούλευε στην γιανιά την έλεγαν και έκαναν ψωμί για τον

στρατό και εκεί τα πουλούσαν.

Ερευνητής: Τη μάνας μου το σόι οι Καραπαναγιωτιδαίοι είχανε φούρνο.

Πληροφορητής: Ε ναι φούρνο είχανε.

Ερευνητής: Και εκείνο το είδαμε, όταν πήγαμε.

Πληροφορητής: Το θυμάμαι.

Ερευνητής: Το θυμάσαι.

Πληροφορητής: Δίπλα σας ήταν η οικογένεια Μανουσάκιδη, μετά ήταν η Ρουδία, το δικό μας το σπίτι εκεί παρακάτω και είχε πέτρα από έξω. Εκεί κοντά υπήρχε και πηγάδι, το γνωρίζεις;

Ερευνητής: Ναι της οικογένειας Μανουσάκιδη.

Πληροφορητής: Ε εκεί στο πηγάδι του Μανουσάκιδη ήμασταν στα πέντε μέτρα.

Ερευνητής: Θυμάσαι, θείο Θύμμε, το παζάρι, το Τακούρ παζάρι που λέγατε με όλο το εμπόριο εκεί μέσα...

Πληροφορητής: Το Τακούρ παζάρι κοντά ήτανε.

Ερευνητής: Κοντά ήτανε.

Πληροφορητής: Πώς δεν το θυμάμαι; Μικρός εγώ εκεί μέσα είχα πάγκο πώλησης.

Ερευνητής: Μικρό παιδί! Ακόμα και τώρα οι πάγκοι έτσι είναι, βάζουν πάνω στα ξύλα ένα πανί και κάνουν πάγκο. Έτσι είναι το Τακούρ παζάρι υπάρχει ακόμα.

Πληροφορητής: Ακόμα δεν το χάλασαν.

Ερευνητής: Δεν χάλασε, το '83 ήταν όπως παλιά, ο πατέρας είπε πως είναι όπως ακριβώς το είχαν αφήσει. Και εκεί μέσα πουλούσες;

Πληροφορητής: Εκεί μέσα είχα πάγκο.

Ερευνητής: Και τι πουλούσες;

Πληροφορητής: Ψιλικά.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: πουλούσαμε κιουρκιούτ και τεβέκιοϊ. Τεβέκιοϊ ήταν στάχτη, την κοσκινίζαμε και την πουλούσαμε σαν φάρμακο.

Ερευνητής: Τι κάνατε, τι κάνατε; Πουλούσατε στάχτη;

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Με τη στάχτη τι θεραπεύανε;

Πληροφορητής: Το χρησιμοποιούσαν για την ψώρα, η ψώρα ήταν σε έξαρση. Έβαζαν και τέλετσε, γαλαζόπετρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και αυτά μαζί με τη στάχτη τα έκαναν φάρμακο.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Η στάχτη ελαφριά ήτανε, τη βάζαμε ακριβά, βάζαμε λίγο και ο Τούρκος ζητούσε άλλα πέντε γορόσια. Από τα Ζουλιανά, ένα μεγάλο χωριό, ήρθαν και ζήτησαν στάχτη, αλλά δεν είχαμε. Τι να κάνουμε, ζητήσαμε από άλλους πάγκους να μας φέρουν δέκα κιλά στάχτη. Βάζανε μέσα και κιουρκιούτ και κιόζτασι.

Ερευνητής: Το κιουρκιούτ τι είναι αυτό;

Πληροφορητής: Κιουρκιούτ ένα φάρμακο κίτρινο είναι, εδώ ραντίζομε τ' αμπέλια και κιόζτασι η γαλαζόπετρα είναι.

Ερευνητής: Και όλα αυτά τα κάνατε ένα μείγμα;
Πληροφορητής: Όχι, εμείς τα πουλούσαμε χωριστά.
Ερευνητής: Χωριστά και εκείνοι τα έκαναν...
Πληροφορητής: Εκείνοι κάνανε μείγμα μ' αυτά, βάζανε και λάδι μέσα, βούτυρο και αλείβονταν και γίνονταν καλά.
Ερευνητής: Άλλο τι πουλούσες εκτός από ψιλικά;
Πληροφορητής: Είχα τυροκομικά, βελόνες πουλούσα, καρούλια πουλούσα.
Ερευνητής: Δηλαδή γι' αυτό μία ζωή είσαι έμπορας, από πόσο χρονών είσαι στο εμπόριο;
Πληροφορητής: Τα φτωχά παιδιά στο Τσάμπαση απάνω πουλούσανε νερό, πέντε παράδες το ποτήρι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είπα τη μάνα μου, μάνα, εγώ θα πουλήσω νερό, πούλα είπε. Μου έδιναν αλάτι, πηγαινα και τους έφερνα νερό. Πάνω στο Τσάμπαση γινόταν το παζάρι, πολύς κόσμος.
Ερευνητής: Θείο Θύμια, πόσο χρονών ήσουνα, αυτό είναι πολύ συγκινητικό.
Πληροφορητής: Εφτά χρονών.
Ερευνητής: Από εφτά χρονών δηλαδή έφερνες τη μάνα σου.
Πληροφορητής: Όταν πέθανε η μάνα μου κι ύστερα έκανα πάγκο.
Ερευνητής: Ατώρα που είσαι 83 χρονών αν σου πούνε πήγαινε κα κάτσεις σ' ένα μαγαζί, το τραβά η καρδιά σου;
Πληροφορητής: Η καρδιά μου το τραβάει, τα πόδια μου δεν το τραβάνε πια.
Ερευνητής: Α! μια ζωή έμπορας! Η ανάγκη σε έκανε έμπορα ή το επάγγελμα σου;
Πληροφορητής: Η ανάγκη, έξι άτομα ήμασταν.
Ερευνητής: Και συντήρησες πόσα άτομα; Έξι αδέρφια...
Πληροφορητής: Όλοι δούλευαν. Το καλοκαίρι δουλεύαμε στα φουντούκια. Στα φουντούκια όταν πηγαίναμε, ήμουν 11 χρονών. Εκεί ήταν μια επικεφαλής εργατών μια γυναίκα, καλή γυναίκα και πηγαίναμε όλοι μαζί. Η επικεφαλής δεν μπορούσε να δικαιολογήσει 4 μικρά παιδιά αδέρφια. Πηγαίναμε χωριστά. Μας μοίραζαν φαγητό, μας μοίραζαν λάχανα, άλλος έπαιρνε, άλλος δεν έπαιρνε. Πόσα άτομα έφερες, ρώτησε ο Τούρκος. Πενήντα είπε, εδώ 49 είναι, της είπε. εμένα μου είπε να είμαι από πίσω τους, να μην φαίνομαι. Αυτό το παιδί τι είναι; της είπε. αυτό δεν έχει ούτε μάνα ούτε πατέρα, του είπε. Εσύ θα δουλεύεις με την οκά, μου είπε. Να κάνω 50 κιλά να πάρω 50 δραχμές. Οι εργάτες που δούλευαν για το μεροκάματο, έβαζαν μέσα στο τσουβάλι μου. Πήγαινα και ερχόμουν και ο Τούρκος μου είπε, αν έχω κι άλλα παιδιά να τα φέρω. Δούλεψα καμιά δεκαριά μέρες. Τα υπολογίζαμε. Δεν σκεφτόμασταν να πάμε στο θέατρο, να έχουμε βούτυρο, τυρί, ελιές, μέλι, γλυκά, τέτοια πράγματα δεν είχαμε.
Και όλη την ημέρα, εκείνη την ημέρα δύο ημέρες

νηστικός ήμουν ούτε νερό δεν ζητούσα μήπως και τους στεναχωρήσω. Όλη την ημέρα Ιούλιο και Αύγουστο για να πάρω 50 γρόσια. Και τι έπαιρνες με 50 γρόσια; Να σου πω τι έπαιρνες. Έξι οκάδες αλεύρι είχαν 70 γρόσια. Η δε αδελφή μου που πήγαινε στο σκάλισμα έπαιρνε δυο γρόσια, πέντε δραχμές, μία δραχμή σαράντα λεπτά.
Ερευνητής: Θείο Θύμια, τίποτε έχεις απ' την Αρμούτελη απ' την μάνα σου ή απ' τον πατέρα σου;
Πληροφορητής: Μία μαστραπά είχαμε και τα άλλα που είχα από δω τα πήραμε.
Ερευνητής: Όχι, εγώ θέλω από κει τίποτα.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Έζησες καλά. Λίγο για την Ελλάδα, απ' την Ήπειρο πότε ήρθες εδώ;
Πληροφορητής: Ας' σην Άρτα.
Ερευνητής: Απ' την Άρτα, πότε ήρθες εδώ στην Κατερίνη;
Πληροφορητής: Ήρθαμε στην Κατερίνη το '24.
Ερευνητής: Το '24 και απ' το '24 ζεις εδώ.
Πληροφορητής: Όταν ήρθαμε εδώ, έχτισαν κοντά στην εκκλησία 4 σπίτια. Ένα της εκκλησίας, της Λαφατζάβας, του Χιονίδη, του Σαμψών, θα έχτιζαν 5 σπίτια. Έδωσαν τα τσιμέντα, τα σίδερα και θα τα χτίζανε. Αλλά ο εργολάβος, επειδή θα στοίχιζαν πιο πολύ, τα παράτησε και έφυγε. Είχαν πει θα χτίσουν 5 σπίτια και θα βάλουν μέσα τους φτωχούς. Εμείς μέναμε στ' αντίσκηνα, ένα δωμάτιο δίναμε 50 δραχμές.
Ερευνητής: Δηλαδή η Πιερία, επειδή εξετάζει ο σύλλογος την Πιερία, την Κατερίνη Αρμούτελης είσαι εσύ με τις αδελφές σου από το ένα το σκέλος, Αρμούτελης καθαυτού είναι ο πατέρας μου.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ήρθαν ο θείος μου Μιχάλης ο Καρυπίδης απ' το χωριό...
Πληροφορητής: Αρμούτελης.
Ερευνητής: Αρμούτελης, ήταν ο Λευτέρης ο Παπαδόπουλος, άλλες οικογένειες Αρμούτεληδων εδώ;
Πληροφορητής: Η Αναστασία, στο είπα και χθες.
Ερευνητής: Ναι, αλλά οι Αρμούτεληδες οι περισσότεροι πού ζούνε τώρα; Στην Αμερική;
Πληροφορητής: Στις Μουριές.
Ερευνητής: Και στις Μουριές είναι Αρμούτεληδες και πού αλλού;
Πληροφορητής: Στην Αμερική στο Οχάιο, όσοι έρχονταν, από κει έρχονταν.
Ερευνητής: Και έχουνε έμαθα, θείο Θύμια, από έναν που ήρθε από κει, μου είπε ότι οι Αρμούτεληδες έχουνε στο Οχάιο εκκλησία με μεγάλη συμμετοχή και βοηθάνε οικονομικά πάρα πολύ τον ελληνισμό.
Πληροφορητής: Να σου πω ένα άλλο πράμα ότι τον καιρό που έγινε πόλεμος εδώ το '12, '13 ζητήσαν βοηθήματα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα Βαλκάνια.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και ήρθε μια εταιρεία, μεγάλη εται-

ρεία και είπαν τους εργάτες, είπαν τους εργάτες ό,τι λεφτά μαζεύετε και μας δίνετε, εμείς θα τα κά-
νουμε χίλια δολάρια και θα τα στείλουμε στην Ελ-
λάδα, αλλά έχε υπόψη σου 1,60 δολάρια παίρναν.
Εμείς όχι είπανε. Εμείς θα τα στείλουμε. Μάζεψαν
τα 2 χιλιάδες δολάρια. Και ήταν και βασιλόφρονες
ήτανε. Ο ξάδελφός μου που ήτανε στην Αμερική
εδώ είναι, η ζώνη του ήτανε με χρυσό και είχε ένα
σιουγιαδάκι με τον βασιλιά και τη βασίλισσα
πάνω.
Ερευνητής: Αμερική ούτε Νέα Υόρκη πήγαιναν ούτε
Βοστώνη, όλοι πήγαιναν στο Οχάιο.
Πληροφορητής: Γιατί στο Οχάιο μεταλλείο ήτανε εκεί
πέρα, εργοστάσιο δούλευαν εκεί πέρα. Αλλά σιγά
σιγά το μεταλλείο τελείωσε.
Ερευνητής: Λοιπόν τελειώσαμε.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Σε ευχαριστώ πάρα πολλά, θείο Θύμιο,
μου είπες πολύ όμορφα πράματα.
Πληροφορητής: Ναι και επειδή μου είπες, εγώ δεν σε
είπα τίποτε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ούτε έχω λεφτά και να χαίρεσαι,
υπάρχουν άνθρωποι δεν χαίρονται. Αυτά μαζί μου
τα έχω.
Ερευνητής: Τι είναι; Δύο χιλιάδες κατάθεση.
Πληροφορητής: Τότε που το πλοίο φορτώθηκε ως
βοήθημα.
Ερευνητής: Α! βοήθημα έστειλες, άξιος ο μισθός,
άξιος! Εδώ λες; Για την Καλαμάτα, έστειλες πάλι
28 χιλιάδες, άξιος ο μισθός! Δηλαδή ο Αρμούτελης
είναι κοινωνικότερος, έτσι;
Πληροφορητής: Κοίταξε εδώ πέρα, πότε έγινε ημε-
ρομηνία.
Ερευνητής: Κυπριακή κυβέρνηση προσφυγοπαίδων,
λέει, πόσο είναι εδώ; Πεντέμισι χιλιάδες δραχμές.
Πληροφορητής: Πεντακόσιες δραχμές έστειλα εκεί
έναν παιδάκι.
Ερευνητής: Άξιος ο μισθός, θείο Θύμιο.
Πληροφορητής: Πολλοί λένε αμαρτία είναι, κάν' το
και μην το λες. Εγώ έκανα, τους λέω, κάνε και συ
και...
Ερευνητής: Θείο Θύμιο, αυτό δεν μου το είπες, εκτός
από έμπορας στην Κατερίνη, στην Αιδηψό τι έκα-
νες;
Πληροφορητής: Στην Αιδηψό πήγα για λουτρά και
αγόρασα ένα οικόπεδο.
Ερευνητής: Ναι, το πότε;
Πληροφορητής: Το αγόρασα το '63.
Ερευνητής: Το '63.

Πληροφορητής: Σε τέσσερις μήνες έχτισα ένα ξενο-
δοχείο και γέλαγαν, κορόιδευαν και έλεγαν ότι,
Θύμιο, χτίζεται αυτό; Σε τέσσερις μήνες χτίσαμε
τα δύο πατώματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με ένα εκατομμύριο παθητικό, ένα
εκατομμύριο χρέος είχαμε. Και έχει 100 κρεβάτια.

Ερευνητής: Τώρα και τακτοποίησες τα παιδιά σου.

Πληροφορητής: Παντρεύτηκαν τα παιδιά και είπαν
θα μας αφήσεις την περιουσία μας. Το ζήτησαν,
έτσι τα άφησα και εγώ.

Ερευνητής: Τα άφησες. Τα παιδιά σου είναι έμποροι;

Πληροφορητής: Ναι, έχω έναν γιο στην Αθήνα, στο
Αιγάλεω γιατρός, καλός γιατρός.

Ερευνητής: Γιατρός.

Πληροφορητής: Εδώ έχω έμπορα.

Ερευνητής: Έμπορα.

Πληροφορητής: Αυτόν τον αγαπούσε πολύ ο μπα-
μπάς σου.

Ερευνητής: Ναι, άλλο; Στη Θεσσαλονίκη έμπορα;

Πληροφορητής: Βιοτεχνία έχει.

Ερευνητής: Βιοτεχνία. Η κόρη σου;

Πληροφορητής: Η κόρη μου βιοτεχνία έχουνε, έπα-
θαν μία ζημιά, αλλά καλά είναι τώρα.

Ερευνητής: Καλά είναι.

Πληροφορητής: Πουλάνε φάρμακα αυτά, αντιβιοτικά
και τα ρέστα και έχουνε ξενοδοχείο, αυτή έχει το
μεγαλύτερο αυτό.

Ερευνητής: Ποσοστό.

Πληροφορητής: Το 50% και το άλλο μερίδιο το μοι-
ράσαμε εμείς, εγώ πήρα έναν μερίδιο ένα 10%.

Ερευνητής: Και τώρα μαζεύεται δηλαδή στο ξενοδο-
χείο του Αρμούτελη κόσμος 100 κρεβάτια είπες.

Πληροφορητής: Ναι 100 κρεβάτια.

Ερευνητής: Το φτωχό παιδάκι, το ορφανό της Αρ-
μούτελης και της Ορντούς δηλαδή το ξύπνησε το
εμπόριο τόσο πολύ, που καταξιώθηκε. Αυτό για
σένα είναι μεγάλη καταξίωση, ε;

Πληροφορητής: Όχι, αυτά τα λεφτά πήγαινα στην
αγορά και πάντα τα έπαιρναν μαζί και έλεγα κάτι
να χτίσω και να μην τρώει τα λεφτά κανένας
ξένος, έλεγα.

Ερευνητής: Τώρα τελευταία;

Πληροφορητής: Όχι, πριν το '65.

Ερευνητής: Πριν το '65. Τα πρώτα χρόνια τι έκανες
εδώ; Καπνά ή πάλι εμπόριο;

Πληροφορητής: Καπνά έκανα μέχρι το '42.

Ερευνητής: Το '42.

(Τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 7η
Πληροφορητής: Κούλα Κατίνα

Ερευνητής: Λοιπόν, θεία Χατούνα, λίγο δυνατά.

Πληροφορητής: Απ' από ντό εβγών', αστά, για πέει με.

Ερευνητής: Εμείς ατά 'α πεξεργάσκουμεσ ατα και 'α βγάλομε βιβλίο.

Πληροφορητής: Τι;

Ερευνητής: 'Α βγάλομε βιβλίο.

Πληροφορητής: Α, βιβλίο 'α βγάλετε, για τ' αϊκον.

Ερευνητής: 'Α βγάλομε βιβλίο για να ξέρομε οι παππούδες εμουν ντ' εποίκανε. Ακούω σε.

Πού εγεννέθες και πότε;

Πληροφορητής: Πού εγεννέθα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Απόσ' την Ορντού.

Ερευνητής: Απόσ' την Ορντού, πότε;

Πληροφορητής: Εσύ πέει ατο, εγώ δεν ξέρω, δεν το ξέρω αυτό. Η μητέρα μου έλεγε, εκείνο μόνο εξέρω, 2 τη Κουντούρ' τη Παναϊας, 2 Φεβρουαρίου έν' ο Κούντουρο.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Αυτό το έχω και ατώρα η κόρη μου πολλές φορές αμάν 'α παίρ' και στείλ' με κάρτα και Φεβρουαρίου 2.

Ερευνητής: Εγεννέθες.

Πληροφορητής: Εγεννέθα.

Ερευνητής: Ποίο χρονία;

Πληροφορητής: Εδώ κοίταξε, αδάκεσ' 'κ' εξέρω την χρονολογίαν. Ας λέγω σε, κοίταξε. Ήρθα εδώ και η νύφε μουν εκείνη η Αναστασία, δεν ξέρω, αν την ξέρεις, η Αναστασία ξέρεις που έχουνε γαμπρό κρητικό, εξέρτς;

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Και αυτή, η θεία μου ήτανε αυτή, η νύφη της γιαγιάς μου ήτανε, της μητέρας μου του αδελφού, νύφε τουν έτονε ατέ και επέθανε άντρας α'τα, έκοψάν ατον οι Τούρκ' και ατέ επάντρεψε και έρθε ατού με την Ληφτώ ατείντς. Τα κορίτσα ατείν τη Παντίκς, 'κ' εξέρτς τη Παντίκς;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Η μητριά τουν έτονε ατέ τιναν λέγω σε και ατώρα ύστερα την Δέσπω. Και ατέ έλεε με, η θεία μ', ατέ εξέρ' την γέννησή μ'. και εγώ έλεγά την, θεία, εγώ εγράφτα, έλεγα την, 2 Κουντουρί του 1902, έλεγά την εγώ. Εσύ ετράνυνες; Γιατί, έλεγε με, εκεκά ση Κήρυκα εκάθουμ'νες κέλα, αδακιάν 'κ' έμ'νες, γιατί έλεες ατο; Κια είπα το, θεία, ντό έν' απ' εκείνο, ντ' αξία, 'α παντρεύω, ατώρα ντ' 'α

φτάγ' α'. Από έτον και έρθε η ώρα και εποίκα ίτο πα, ας πούμε, για σύνταξη ενωρίτερα.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Αλλά έλεε με εκείνη 4 χρόνια με-γαλύτερη εγράφτα, εσύ πέει ατο.

Ερευνητής: Α, είσαι γεννημέντσα το...

Πληροφορητής: Εγώ έλεγά την, ντ' εγραφτες, έλεε με, εγώ τη γεννήσεως πα εξέρω, γιατί...

Ερευνητής: Το '06 είσαι επομένως, το '06 γεννη-μέντσα.

Πληροφορητής: Και έλεε με, εσύ γιατί έλεες ατ', κια εγώ 'κ' έξερα, θεία, χωρίς να ξέρω.

Ερευνητής: Λοιπόν είσαι το '06 γεννημέντσα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και εγράφτες το '02 αδακέσ'.

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Εγράφτες το '02.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Εγεννέθες την Ορντού, σ' όποιο συ-νοικία;

Πληροφορητής: Προχούτερε.

Ερευνητής: Προχούτερε. Ντό θυμάσαι απ' εκεί; Θέλω να λες με όλον την Προχούτερε πώς θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ντό να θυμάμαι. Ση Μανουδάκ κεκά, σο νερό κεκά, εκεκά εκάθουμ'νες. Τα σπίτ'α εκεκά έμ'να εγώ και ση Καρυπίδη, τη Καρυπιδη τα κορίτσα, εξέρτς τιναν λέγω σε, η Δέσποινα τη συγγενέσσα σας τη γειτονά σου, εκείνη το σπίτ' πα τη κυρούγ ατ'ς έτονε. Εκείνο και τ' εμέτερο εμπροστά απέσ' ση μέσ' έτονε το αυτό, το νερό.

Ερευνητής: Το πεγάδ'.

Πληροφορητής: Θυμούμ' ατα, τα βατράχους απέσ' εποίαν και έπιναμε το νερό, το νερό έτρεχε και ασ' εκείνο τύφος ένουμ'νες, όλοι άρρωστοι. Εγώ πα επέρασα, ο πατέρα μ' επέ-ρασε ουου πώς 'κ' επέθαναμε ατότε! Και εκείν' απέσ' ση μέσ' έτον το νερό, ατό εξέρω, δεν ξέρω τίποτα.

Ερευνητής: Σ' όποιο σχολείο επήες;

Πληροφορητής: Σο σχολείο επήγα εγώ, επένα εγώ σο ιδιωτικό των Ευαγγελικών.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έναν χρόνον πα επήγα ση Δεσπότ'. Έναν χρόνον έστειλάνε εμέν. Η μη-τέρα μ' εχπαράεν, ε'είνε πολύ θρήσκια έτον ορθόδοξεσσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οουο ποπάδες σ' οσπίτι μουν εμείς, κουμπάροι, να λέγω σ' 'κ' επορώ. Αλλά εγώ όταν επήρα την Καινή Διαθήκη ετότε ένουμ'νε, ντ' 'α 'ίνουμ'νε εγώ; Εδιάβασα το

βαγγέλιο και σύμφωνα μετ' εκείνο επένα. Εγώ μετάνοιας, σταυρούς, να πάω σα ίτε, οχτώ, εννέα χρονών όσο εγνώρτσα το βαγγέλο.

Ερευνητής: Στα, ο πατέρας ντό έτον ορθόδοξος ή ευαγγελικός;

Πληροφορητής: Ορθόδοξος έτονε, επένε και εκεί.

Ερευνητής: Ορθόδοξος, α επένε σο ευαγγελικό πα.

Πληροφορητής: Η μητέρα μ' όχι.

Ερευνητής: Εσείς είστουν δηλαδή Ορτουλούδες βέροι.

Πληροφορητής: Ορτουλούδες, Ορτουλούδες εί-
μες.

Ερευνητής: Τον πατέρα σ' πώς έλεγάν ατονε;

Πληροφορητής: Η μητέρα μ' έτονε ασ' στην Σι-
ναλού και ο πατέρα μ' ασ' στην Καβάκλιτζε.

Ερευνητής: Καβάκλιτζε. Σο επίθετο πώς έλεγαν
τον πατέρα σ';

Πληροφορητής: Τον πατέρα μ';

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κούλα μας έλεγαν.

Ερευνητής: Κούλα, Κούλα.

Πληροφορητής: Στην Τουρκία απέσ' εκεί όταν
έμ'νες, εγράφεκουμ'νε εγώ σο σχολείο Καζα-
ντζίδου. Επειδής είχαμε μαγαζί και επούλ'νε ο
πατέρα μ' πακούρα, έχτιζε, έχτιζε πακούρα γι'
αυτό. Αλλά εμείς Κούλα λέγομ' α, Χατζηγε-
ωργίου Κούλα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έχω εξάδελφο στη Βέροια και
εκείνος Κούλας λέγεται, του πατέρα μ' τ'
αδελφού.

Ερευνητής: Σο σχολείο ντό θυμάσαι, ντ' εποί-
νετε;

Πληροφορητής: Ντ' εποίνα σο σχολείο;

Ερευνητής: Ναι, ντ' εμάν'νετε; Ντό γράμματα
εμαθάν'νετε;

Πληροφορητής: Ωραία πράματα, αχ! Αχ! Ατώρα
να έρχουτον σο νου μ' εκείνο το ίτο και
εψάλ'να σε κέλα, εκιαπάν' τ' εποίνα με, τ' εμά-
θηζάνε μασε σ' ευαγγελικό το σχολείο, όχι σ'
ορθόδοξο, επήγαμε ση δεσπότη' ατώρα. Έναν
χρόνο τα μωρά τουν 'κ' 'α βαφτίζ'νε, είπε ο
δεσπότης, διέταξε.

Ερευνητής: Ση δεσπότη' σ' είνος σχολείο επένες,
ση Καρύπογλου το σχολείο επένες.

Πληροφορητής: Έναν χρόνο σο Τδαϊρ κέσ'
έτονε, τρανό τη δεσπότη' το σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έναν χρόνο μόνο επήγα Τρίτη
τάξη, άλλο 'κ' επήγα. Εγώ τ' άλλ' τον χρόνο
έκλαιγα, έλεγα άλλο 'κί πάγω, γιατί η κυρία

γράμματα πα 'κ' εμαθάν'ναμε ορθά και τη
Τσιλάχ'η Παρθένα, η Ζηνοβία τη Ταλούτδ, τη
Μανουσαρίδη η Μόρφη, όλ' έφευάμε ασ' σο
σχολείο. Πάντοτε έφευάμε εκεί ση δεσπότη'.
Εφογούμ'νε ασ' στην δεσκάλτσα και είπα τηνε
εγώ 'κ' 'α πάγω σο σχολείο άλλο, του χρόνου
πα 'κ' 'α πάγω εγώ και άτς' πα επουγαλεύτε
με, εσκώθαν έσυράν εμε έξ' ασ' σο ευαγγελικό.
Και απ' εκεί εξέβα, αλλά έμ'νε εγώ, εεεεε, κάθε
πρωί με τη σειρά όλη η τάξη μουν κάθαν ημέ-
ραν με τη σειρά 'α πρότεινες έναν ύμνον και
'α διάβαζε η κυρία, 'α διάβαζε, εσύ πα 'α διά-
βαζες δύο δάχτυλα. Ύστερα η τάξη μουνε
ουου ψέματα. Όποιος έλεε ψέματα, εμείς δεν
έχομε, έλεε η δασκάλα, ασ' στην Πόλ' έτανε οι
ευαγγελικιά, δεν έχομε διαταγή να χτυπούμε,
αλλά όταν κάνετε τέτοια, πρέπει να κάνομε
τιμωρία, δεν γίνεται, ψέμα, ψέμα όποιος λέει.
Ψέματα πολλά.

Ερευνητής: Ναι. Οι συμμαθήτριες -ι-σ' ποίος
έταν σο σχολείο σο ευαγγελικό;

Πληροφορητής: Σο ευαγγελικό; Η Φροσύνη του
αυτουνού τη Πουλατδαχλήσσας έναν, αρο-
ψεκέσ' επέθανε η Βάσω, η Βασίτσα εκείνε τη
αυτουνού, πώς λέν' ατον κέλα, η Μάρω δύο
κορίτδ'α έχ'.

Ερευνητής: Α η Βασιλική ναι, Βάσω.

Πληροφορητής: Η Βάσω.

Ερευνητής: Η Νεροπούλου.

Πληροφορητής: Η Νεροπούλου ναι εκείνε. Λέει
με το κορίτς' ν ατ'ς, η Μάρω, έλα εύρε μασε,
'κ' επόρεσα να επένα.

Ερευνητής: Τέλος πάντων. Άλλε;

Πληροφορητής: Όχι, για τ' όποιο λέγω σ' α'
εξέρτς; Ατώρα είπα ατά και εθυμέθα τα...τη
σχολείονος τα ίτε.

Ερευνητής: Για πέει.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Ακού' α', πέει.

Πληροφορητής: Λέγω σε έναν ποίημα, αλλά...

Ερευνητής: Όσον θυμάσαι, θεία Χατούνα.

Πληροφορητής: (Ψέλνει)
Δόξα Θεώ! Δόξα Θεώ!
Θεόν αλλήλους αγγέλοντα,
Σωτήρ του κόσμου εγεννήθη,
αγάλλονται οι ουρανοί,
αγάλλονται οι ουρανοί.

Εκείν' 'κ' έρχεται σο νου μ', ας λέγω σε αυτό.

Ερευνητής: Πέει.

Πληροφορητής: Δείχνε μου, Κύριε, τον δρόμο
σου,
οδηγεί με εσύ μες στη ζωή,

να ζω, να περπατώ, το φως σου το λαμπρό.
 Δείχνε μου, Κύριε, τον δρόμο σου.
 Φόβοι σαν με κυκλούν και δισταγμοί,
 θλίψεις αν μ' απειλούν και πειρασμοί,
 μέσα απ' τα σύννεφα, ας λάμψει άπλετα
 το Φως σου το γλυκύ στον δρόμο μου.
 Τη Χριστού το φως
 (συνεχίζει)
 Σαν τελειώσει η ζωή αυτή
 και το ταξίδι μου τερματιστεί,
 εκεί πέρα ακτή, αιώνιος Ζωή,
 δείχνε μου, Κύριε, τον δρόμο σου.
 Ερευνητής: Ωραία, έχεις ωραία φωνή.
 Πληροφορητής: Εξέρω κ' άλλα, ατώρα σον νου
 μ' 'κ' έρχουνταν. Εκάτσα έναν ημέρα, η
 Θεώνη εζήνε, η Θεώνη τη Πουλατσαχήσας,
 έρθεν αδακά ση Μειϊμάρη, και ετίτευαν μαλ-
 λία, η πεθερά ατ'ς επέθανε τη Ζωής και είπα
 τηνε, Θεώνη, λέγομε σο σχολείο τ' εψάλ'ναμε
 και εποίναμε; Ατείν πολλά 'κ' είχαν ατα, 'κ'
 εδίναν ατ'ς ατότε η δασκάλα, 'κ' εβάλ'ναν ατ'ς
 σ' αυτό. Εγώ είχα φωνή καλή και έμ'νε και 'πι-
 δέξια εκεί και εδέκαν εμε ποίημα. Ατείν κανείς
 'κ' εποίνανε, 'κ' είχανε από το ίτο...
 Ερευνητής: Το θάρρος.
 Πληροφορητής: Το τάλαντο, εγώ έλεγατ' ατα,
 τι να σε πω, έναν γείτο είχανε, αυτό με τρια-
 ντάφυλλα, τριαντάφυλλα εποίκανε το αυτό
 την... εκεί απάν' που έβγαινανε και...
 Ερευνητής: Εξέδρα.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Και έλεε τα ποιήματα.
 Πληροφορητής: Αχ!
 Ερευνητής: Το σχολείο πώς έτονε; Ενοίκιαζαν
 σχολείο οι ευαγγελικοί ατότες ή είχανε scho-
 λείο τ' εκεινέτερο χτισμένο;
 Πληροφορητής: Όχι, από χρόνα εποίναν απέσ',
 πασκέι ντ' έτον ίτο. Επήραν' ατο, εγόρασαν
 α' ολόκληρο τεεεεε ενάμψ' στρέμμα, δύο
 στρέμματα η αυλή τρανόν και είχε και του-
 βάρα και απέσ' μερέα έτονε ατό. Έτονε διώ-
 ροφο και ατέ η Σωτήρα π' επέθανε, έτον
 πρώτης τάξεως, στην πρώτη τάξη πα σ' ατέν
 επήγα σ' ατέν την Σωτήρα. Και η Νεροπού-
 λου πα έτονε μία Νεροπούλου η Ρεβέκα, αυτή
 ήτανε η δεσκάλα μου σ' ένα μάθημα, στην Γε-
 ωγραφία κάπου έτονε.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Εκεί ελέγαμε η Ελλάς πρω-
 τεύουσα Αθήναι (γελάει τραντανταχτά)
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Ενόμισα, 'κ' έξερα τίποτα, Νίκη,
 'κ' έξερα η Ελλάς, χαπάρ' 'κ' είχαμε. Να σε πω

ο πατέρα μ' έλεε μασε πάγω την Βουλγαρία,
 έλεε, την Βάρνα. Επένε και έρχουτον, δύο
 χρόνα έστεκεν και έρχουτον.
 Ερευνητής: Εξενιτεύκουτον, ντό έτον; Έμπορας;
 Πληροφορητής: Ε;
 Ερευνητής: Έμπορας έτονε; Εμπόριο εποίνε;
 Πληροφορητής: Όχι, χτίστης, έχτιζε πακούρα
 και αϊκα, κι άλλο πολλά επέρνανε. Η μητέρα
 μ' 'κ' επένε. Χάιτε, έλεεν ατην, πάμε την
 Βάρνα, αν επενε, 'α ζήνε, 'κ' 'α πεθάν'νε.
 Εκείνε ασ' αυτό, ασ' την χολέρα επέθανε η
 μητέρα μ'. Το Σαββάτο το βράδυ ερρώστησε.
 Επήεν 'α εύρηκε τον κουμπάρων ατ'ς τον
 παπά. Τι δουλειά είχε εκείνε σον ποπά να
 επένε εύρικέ ατον.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Επήε εκολλίεν και έρθε. Τέρε,
 εγώ ατώρα έχ' α' ίτο...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: 'Κί πάγω, άμα αρρωσταίν' κά-
 ποιος και έν' βαρέα, 'κί πάγω. Εγώ από εποίκα
 το γείτο, η μητέρα μ' απ' εκείνο επέθανε. Εγώ
 σ' οσπίτ' έμ'νε και έρθε η μητέρα μ', όταν έρθε
 απεκέι κι ύστερα όλο την νύχτα επολέμαναμε.
 Ερευνητής: Πόσο χρονών έσ'νε, όταν εχάσες τη
 μητέρα σ';
 Πληροφορητής: Έντεκα χρονών.
 Ερευνητής: Έντεκα χρονών εχάσες τη μητέρα σ'.
 Πληροφορητής: Δέκα, έντεκα.
 Ερευνητής: Δηλαδή από χολέρα επέθανε;
 Πληροφορητής: Η μητέρα μ' από χολέρα επέ-
 θανε.
 Ερευνητής: Πότε; έντεκα χρονών θα έσ'νε το '14.
 Θέλω να λες με ατώρα, 'α ρωτώ σε κάτ'...
 Πληροφορητής: Ατώρα ιδρωμέντσα είμαι και
 πολλά κι θέλω, αν έν' πολλά ακόμαν...
 Ερευνητής: Όχι, μισή ώρα, άλλο ένα τέταρτο.
 Πληροφορητής: Νίκη, με συγχωρείς, αν περάν'
 η ώρα, εγώ από κάτω ήρθα.
 Ερευνητής: Καλά δεν ήξερα, με συγχωρείς.
 Πληροφορητής: Ναι. Κοίταξε, 'α λες και λες
 πολλά ερωτούνε, θέλω να κάθεσαι κέλα.
 Φέρω και κεράζω σε;
 Ερευνητής: Όχι, 'κ' 'α κεράεις με, εγώ θέλω α-
 βούτο.
 Πληροφορητής: Άμα έν' πολλά το πράμα, πρέπ'
 να πλύσκουμαι, γιατί εδρωμέντσα είμαι.
 Ερευνητής: Καλά, καλά, άλλη φορά.
 Πληροφορητής: Ναι, λοιπόν.
 Ερευνητής: Όχι, εγώ ένα τέταρτο ακόμα να
 κρατώ σε, άλλο τίποτε 'κί θέλω
 Πληροφορητής: Ιδρωμέντσα είμαι.
 Ερευνητής: Θέλω άλλο σο σχολείο είπες το

πρώτο που εμάθιζαν εσας έτον ο ύμνος και τα εδάφια. Και ύστερα εποιίνετε ιστορία ελληνική;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Ιστορία ελληνική εποιίνετε;

Πληροφορητής: Είπα και έναν ποίημα, άσπρο φόρεμα και ίτε εσκώθα, κανείς ποίημα 'κ' είπανε και εγώ το ελληνικό χώμα:

*Τώρα που θα φύγω
και θα ζούμε χώρα
άφησέ να πάρω κάτι κι από σένα,
άφησε να πάρω κάτι κ' από σένα*

Ερευνητής: Γαλανή πατρίδα

Πληροφορητής: Γαλανή πατρίδα

Ερευνητής: Πολυαγαπημένη.

Πληροφορητής: Πολυαγαπημένη.

Ερευνητής: Α! από τότε έλεετο από το ποίημα.

Πληροφορητής: Εγώ είπα το μαναχέσσα.

Ερευνητής: Α, μαναχέσσα σ'.

Πληροφορητής: Εσκώθα εγώ, τ' εποιίναμε τα πράματα, οι Τούρκ' καλά 'κ' εσκοτώνάμε μασε. Άσπρο φιστάν' με γαλάζιο ίτο εποίκαμε. Εφόρεσ' ατο και είπα το ποίημα από, τέσσερα στίχους έτονε, όλον απέξ' έξερ' ατο και είπα από το ποίημα. Και έλεγαν για την Ελλάδα πα χαλάγουνταν.

Ερευνητής: Εποιίαν φασαρίας.

Πληροφορητής: Τ' εθέλ'ναν όλα εποιίαν ατα, από το σχολείον ατουν.

Ερευνητής: Οι ευαγγελικοί.

Πληροφορητής: Και άμον... τ' αγούρα εμάθιζαν ατα τουρκικά ίτε, τουρκικά ύμνους (τραγουδάει τουρκικά). Όταν 'α ρχουτον κάποιος τρανός και ειδοποιάναν το σχολείο και εποιίαναν, εποιίαναν... Από εξέρω, γιατί οι θειούδες - ι-μ' επάναν, τη μητέρας -ι-μ' τ' αδέλφα και επέναν και έλεγαν α' εκείν'.

Ερευνητής: Δηλαδή απέσ' σο σχολείο σου εμάθάν'ντε και τουρκικά;

Πληροφορητής: Όχι εμείς δεν μαθαίναμε, έξω τα μαθαίναμε.

Ερευνητής: Έξω τα μαθαίνανε, όχι στο σχολείο.

Πληροφορητής: Σο σχολείο 'α μάθιζαν εμας Αγγλικά, αλλά σην Τετάρτη τάξη εξέβαμε.

Ερευνητής: Το '17 θυμάσ' α'; Σην Ορντού έσ'νε το '17, όταν έρθαν τα παπόρα;

Πληροφορητής: Σην Ορνιού έμ'νε.

Ερευνητής: Για πέει με λίγο για τ' εκείνο και θα φεύω.

Πληροφορητής: Επήγαμε, με τον πατέρα μ' επήγαμε. Είχαμε ένα κοριτσάκι εφτά χρονών, είστε έπαιξε, οξοκέσ' σον δρόμο, εμείς πα, εγώ χωρίς μάνα, είχα την Σόφη και την Όλγα. Η

Σόφη έτον δύο χρονών, έναν χρόνο επέθανε η μητέρα μ' και δύο, εν τω μεταξύ έρθεν το αυτό και έντον δύο χρονών από. Δύο χρονών εγώ 'α τέρ'να εκείνεν, 'α τέρ'να την άλλεν, η άλλε πα άντσα επορπάτεσεν η Όλγα. Ο πατέρα μ' πα, ντ' 'α ποίνεν ο πατέρα μ'; οξοκέσ' 'κ' εδούλευεν, φυλακισμένος. Αδά πώς είναι, 'κ' είν' ανθρόπ', 'κ' ήταν απότες, κανείς 'κ' έλεε σε, ας πούμε, πώς ζεις; Ντ' ευτάς; Τίποτα 'κ' έτον. Και εγώ επαίρνα λίγα πράματα, κοριτσάκι ε; τ' ομμάτα μ' δεκαεφτά, επαίρνα ένα ποχτδόπο πράματα ασ' σ' οσπίτι μουν και επένα εκάθουμ'νε σο βασιλακόν τη στράτα, σον δρόμο και έρχουνταν Τουρκάλες απ' εκεί ασ' σο χωρίο. Επένε και η θεία η Ανατολή, τη θεία Ανατολή εξέρτς ατηνε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η θεία Ανατολή επένε εκάθουτον ακεκά και ετέρ'νε σα πράματα μ', μετ' εκείνα εξηνάμε 'κ' είχαμε τίποτε. Ο πατέρα μ' εκείτουν απέσ' σην φυλακή. Και επήγα εκέθουμ'νε εκεκά και εγώ πα επούλ'να αδακά. Έρχουτον η Τουρκάλα, έλεπα την θεία Ανατολή, εμαθάν'να και εγώ. Μετ' από επένα σον πατέρα μ' εκεί και άτσ' επέραναμε. Αλλά έρθαν τα παπόρα και εσύρ'ναν και εποίκαν ίτε, το κορίτσι μουν από επελέστε εξοκέσ'. Έναν κούκλα είχαμε, έναν έμορφο, δεν υπάρχει σον κόσμο απάν' αϊκο ομορφιά, από το κοριτσάκι μουνε εφτά χρονών. Επελέστε σα στράτας, όταν έσυραν με τα βρεχία εκατήβαινανε τα μιθριοβιοβόλα, τ' αερόπλανα αποπάνκεκά εσύρ'νανε. Επήραμε εμείς ατείντς και 'απάμε. Εκείνο ήμποιος έτονε, επήρε α' απέσ' σ' οσπίτ', έρουξε εκεκά, εμείς πα, αν έτον έναν ξένον κορίτσ' έτσι 'α ποίναμε.

Ερευνητής: Θα επαίρνεντ' ατο απέσ'.

Πληροφορητής: Επήραμε τα μωρά, η θεία Ανατολή έξερ π' επήγαμε εμείς σα χαντέκια απέσ' και απεκεί η θεία Ανατολή, έξαφλε, είπεν ατονε, τον πατέρα μ', σ' αχάντς έμ'νες, τα παπόρα ανθρόπ'ς παίρ'νε και τρέχ'νε, είπε. Εκείνε εφέλεκε τα τρία μωρά ατ'ς, τ' αγούρα τ'ς ήταν αγούρα εκείνα δύο αγούρα ήταν και το κορίτσ' ν ατ'ς εφέλεκεν α' σα στράτας οξοκέσ' και εφέλεκε και εδέβε πλα. Εμείς πώς 'κ' εφελέκ'ναμε και επέναμε. Χολάσκουμαι, έπρεπε να ετέρ'ναμε τ' εκείνές το μωρόν πα. Εμείς 'κ' επόρ'ναμε να ετέρ'ναμε, εμείς τ' εμέτερο το μωρό, το κορίτσ' εφέλεκαμ' οξοκέσ' και ση χώρας το σπίτ'. Εκεί 'κ' 'ίνουτον, κανείς 'κ' επόρ'νε να εποιίνεν γείτο, κατάλαβες; Και επήραμε τα μωρά μουν ο πατέρα μ' την Όλγα

και εγώ την Σόφη και επήγαμε σα ίτε. Εφέλε-
κάμ' όλα τα πράματά μουνε και επήγαμε στην
σκάλα απάν'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και στην σκάλα απάν' μερέα
επένεν ο πατέρα μ', έρχουτον η βάρκα κι 'α
μπαίναν απέσ'. Εκείνο εγομούτον αμάν. Πά-
τερα, πώς αφελέκ'ς μας εμάς, έλεγα, και εγώ
πώς 'α πορώ και παίρω τα μωρά, έλεγα, τα
μωρά 'κ' αφελέκ' ατα αδά και πώς 'α φτάγω,
έλεγαν ατον, ο πατέρα μ' εκράν' ατονε. 'Α
μπαίνα απέσ' εγώ, τιδέν 'κ' επαίρνα, εγώ πώς
αφελέκω τον πατέρα μ' και επένα απέσ',
έλεγα. Εγώ πα 'κ' εσέβα. 'Α μπαίνα απέσ' εγώ
μοναχέσσα και αφελέκ'να τον πατέρα μ' μόνο
με τα μωρά. Και έτσι επελέσταμε απάν' στην
σκάλα. Και το βράδυ, όταν επήγαμε σι σπίτι,
ο πατέρα μ' είχε ριζόγαλο ψεμένον, εμάς 'δεν
'κ' είπε μας, αλλά εμείς... εκείνος είπε απόψ'
'α σκοτών'νε μας, 'α κόφνε μας. 'Α ποίνα α'
κέλα, αλλά 'κ' εποίκαν α'. Και πώς έντον 'κ'
εξέρω οι τρανοί τ' εμέτερο εποίκαν ίτο και και
'κ' εποίκαν α'. Λένε γιατί εμείς επέναμε σα
παπόρρα κιαν εσάρεуάμε. Αφού λέτε, είπα
ατ'ς, με το ζόρ' επήραν εμας οι Ρώσοι, άλλ' πα
εσάρεуαν σα παπόρρα και για. Αβούτε η Ευ-
ρώπη, αδακά έτον τη Καρδερίνη, εκείνε η
ίτενα, εξέρτς ατην;

Ερευνητής: Ναι εξέρ' ατην.

Πληροφορητής: Ατέ γειτονάβα μου έτον και εγώ
εξέρ' ατην από μικρό κορίτσ' μία άσπρεσσα
γυναίκα έτσι με χοντρά αυτά, ατέ έλεε με
όλον την ιστορία και έλεγαν ατην, θεία Ευ-
ρώπη, εκείνο τη ίτονος πέει με τη θάλασσας.
Έρθανε τα παπόρρα και ατέ 'κ' ελατάριζε, με
την πεθεράν ατ'ς έστεκε σ' οσπίτ'. Λέει ατην,
νέτση, ούλ' φεύ'νε, είπεν ατην, οι αγούροι
μουν πα φεύ'νε, δέβα, δέβα εκέσ'. Ατέ σκούται
λέει, σκούμαι εβγώνω και πάω στην θάλασσα
και τερώ άντρας-ι-μ', λέει, και παίρ'νε με, λέει,
ο ένας απαδά σο χέρ' και εμπαίν'νε στην θά-
λασσα, ο κουνιάδο μ' και ο άντρας -ι-μ', λέει,
κρατούν ατην και πάμε, λέει, στην θάλασσα.
Απέσ' στην θάλασσα εγώ 'κ' εξέρω, λέει, κο-
λύμπ' και παίρ'ν ατην και πάνε άρατσ' με τα
χέρρα στην θάλασσα και στην θάλασσα κεκά
εποίκαν ατην και σο παπόρ' κιαν εξέβε. Εξέ-
γκαν ατην απέσ' σο παπόρ' και επεκεί εκείν'
επήγαν, επήγαν κι εκείν'. Την γυναίκα την
γραία εφέλεκάν ατην σ' οσπίτ'.

Ερευνητής: Πολύ τραγικά πράματα.

Πληροφορητής: Και εμείς ατότε εστάθαμε. Επή-
γαμε εξορία.

Ερευνητής: Πού κέσ' επήτετε;

Πληροφορητής: Α! εσύ 'κ' εξέρτς, ατώρα 'α λέγω
σε. Επέναμε με την θεία Ποινή και ο θείο ο
Γιώρτς ο άντρας ατ'ς.

Ερευνητής: Η γιαγιά μ' και ο παππού μ' δηλαδή.

Πληροφορητής: Εποίνεν ατός άτσ', ατώρα 'α
φτάω και ατόνεν τόπο, λέει. Γιατί, έλεε την θεία
την θεία Ποινή, εποίνεν τόπον, επένε νωρίς
ατός και τόπον μέρ' 'α στεκάμε. Έλεεν ατον, ξάι
ευχαρίστηση 'κ' ξέις, έλεεν ατονε, η θεία Ποινή.
Ατός, έλεεν ατονε, όταν έρ'ται, αφτήν' το
μαχάν', έλεεν ατον και πάει φέρ' ξύλα και ευτάει
ατόσα ίτε και ευτάει μασε και δεν' τα ίτε μετ'
εμέν. Ε'είνος πάντα τινεμένος έτονε, πάντα σον
δρόμο έτονε. Σ' εσέν ντ' έτονε;

Ερευνητής: Ο παππού μ'.

Πληροφορητής: Όχι, ο παππούς 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Ο παππού μ' έτονε. Τη Ποινής ο
άντρας έτον ο παππού μ', η Ποινή η γιαγιά μ'
έτονε.

Πληροφορητής: Η Ποινή η γιαγιά σ', ναι, ναι και
ατός άτσ' εποίνε. Επέναμε εμείς εξορία με τη
θεία Ποινή ους το Μελέτ επήγαμε εξορία με
την θεία μ'.

Ερευνητής: Πόσο καιρό εστάθετε εκεί;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Πόσον καιρό εστάθετε;

Πληροφορητής: Έναν χρόνο.

Ερευνητής: Έναν χρόνο, έναν χρόνο στην εξορία.

Πληροφορητής: Ντ' έσυράμε τα πράματα, ντ'
εσύραμε!

Ερευνητής: Το '17 επήτετε εξορία ή το '18;

Πληροφορητής: 'Κί θυμούμαι.

Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι.

Πληροφορητής: Εκείνα ποίος εξέρ'ν ατα, εξέρτς;
Εγώ επήγα έμαθα τη κοριτσιών εμουν τα
χρόνα. Ο Γεράσιμο όταν εζήνε, ο Γεράσιμο
όταν εζήνε, είπε του, θείο Γεράσιμε, 'α λες με,
είπα τονε, το Τδάμπαση πότε εκάεν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πότε τη χρονίας έτον, πέει με,
λέγ' ατονε, και είπε μ' α, αλλά γιατί 'κ' έγγραφτ'
ατο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εξέρ'να, πολλοί εξέρ'να.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατώρα ατός ο Κώστης τη
Χουδούρ' 'κ' 'α ξέρ' α'; Το Τδάμπαση όταν
εκάε, έρθαμε στην Ορντού και η Όλγα ατότε
εγεννέθε. Και τοιν Αρμενάντς πα εποίκαν
εξορία για κόψιμο, η Σόφη εκείν' τον χρόνο
εγεννέθε. Εκείντς εποίκαν εξορία και επήγαν
σο Τδάμπαση τον Αύγουστο.

Ερευνητής: Ναι, το '15 έσφαξαν τους Αρμενάντς.
Πληροφορητής: Τον Αύγουστο εγεννέθε η Σόφη.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ ετράνυνες δύο μωρά άλλο, έτσι; Τ' αδέλφω σ' εσύ ετράνυνές ατα.

Πληροφορητής: Έναν χρονών έτον εκείνο και εγώ έμ'νε 13, 14 χρονών. Έρχουνταν παιδιά, εεεε, να έλεπες ατ'ς. Είνας έρθε ντυμένοςκαλά, είχε και έναν μαγαζί απέσ' την αγορά όπλο-πωλείο. Εγώ εσκώθα και επένα έστεκα άτσ'. Εγώ εσύ περιμένω αδάκα να ελέπω σε και εσύ για κοίταξε πώς κάνεις, λέει με. Εγώ είπαν, με θέλεις εμένα τίποτα; Εγώ τι θα σε κάνω; Είπα ατον. Δεν είμαι για τέτοια, δεν είμαι, είπα τον. Εγώ 'α παντρεύω; Ου! Νε παντρεία νε τίποτα! 'Όχι λέγ' ατον. Εγώ επέθανε η μητέρα μ' και εφέλεκέ με αβούτα τα μωρά και εξορία ένουμ'νες και ίτε και δεν ξέρω τι. Η άλλε επέθανε. Εΐνε η έμορφέσσα τιναν είπα σε, σο ποδάρ' έτονε και επέθανε. Ατείν εκεκά μέρ' εποίκανεν τα κακά τουν, εκεκά έπιναν το νερόν ατουν, εκεκά όλα. Εγώ πα ερρώστησα, εγώ πα 'αποθάνω, είπα. Έμν'νες, Νίκη, σο Μελέτ έξ ώρες απέσ'.

Ερευνητής: Πότε έρθες αδακέσ'; Το '23 έρθετε αδά;

Πληροφορητής: Πού; Αδά;

Ερευνητής: Στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Εγώ στην Κατερίνη δεν ήρθα το '23. Εγώ ήμουνα το '20, '21 εγώ ήμουνα στην Πόλη.

Ερευνητής: Στην Κωνσταντινούπολη.

Πληροφορητής: Στην Κωνσταντινούπολη δύο χρόνια. Κάθισα εκεί, 'κ' 'α κάθουμ'νε εκεί και ξόδευα ατόσα λεφτά. Αλλά ήτανε άντρας -ι- μ' την Ρωσία και εποίκε με πως 'α ρχουτον και 'κ' έρθε και εκάτσα εποίκα και έρθα αδά το '25.

Ερευνητής: Α, το '25.

Πληροφορητής: Το '25.

Ερευνητής: Πόσο χρονών επάντρεψες;

Πληροφορητής: Το '26 πα επήγαμε στην Βέροια. Είχα την Αλίκη μ' έναν χρονών, δύο χρονών έγκα την αδά.

Ερευνητής: Ο άντρα -ι-σ' πόσο χρονών επάντρεψες εσύ;

Πληροφορητής: Πόσα χρονού επάντρεψα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: 22.

Ερευνητής: 22, ο άντρας -ι-σ' από πού έτονε, ασ' σα μέρη σου;

Πληροφορητής: Αλατζούκ, όλ' η Ορντού εξέρ' τον Αλατζούκ π' εποίνε τα παπούτσα.

Ερευνητής: Α! παπούτσα!

Πληροφορητής: Μαγαζί είχανε.

Ερευνητής: Μαγαζί είχανε, Ορτουλούς έτον κ' εκείνος και έρθες το '26 αδά και από τότε ζεις αδά.

Πληροφορητής: Από κει εγώ έρθα μοναχέσσα, ατός έτον σον στρατό τα τουρκικά και επεκεί ατός εύρε τον τρόπο και έφυε και επήε στην Ρωσία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ πα επεκέσ' έρθα στην Πόλη και απ' την Πόλη στάθηκα δυο χρόνια και ύστερα έρθα. Ετέρεσα ατός 'κ' έρ'ται, τα λεφτά μ' πα εσκάλωσαν και λιγοστεύ'νε, τελούνταν και στέκ'νε. Ας πάγω, είπα στην Ελ-λάδα και...

Ερευνητής: Πότε έρθε, ξάι 'κ' έρθε ασ' την Ρωσία άντρας -ι- σ'; ύστερα αδά στην Κατερίνη άντρας-ι-σ' 'κ' έρθε ξάι;

Πληροφορητής: Στην Βέροια έρθε εύρε με.

Ερευνητής: Στην Βέροια.

Πληροφορητής: Το '26 εκεί έτονε.

Ερευνητής: Ναι και πόσα χρόνια έζησες εκεί; Στην Βέροια;

Πληροφορητής: Επεκεί έρθαμε αδά και αδά εστάθαμε... εξέρτς πότε εχωρίγαμε και φύγαμε...

Ερευνητής: Α! εχωρίες με τον άντρα σ'!

Πληροφορητής: Εχωρίγαμε, τελευταία εχωρίγαμε.

Ερευνητής: Καλά ατότε, θεία Χατούνα, εχωρίγουστουν; Άτσ' έτον τολμηρό, άτσ' 'κ' έν' για εκείν' την εποχή;

Πληροφορητής: Κια 'κ' 'ίνεται, η ζωή 'κ' έν'... τέρεν άντρας -ι- σ' επέθανε και έκλαιες ατον, γιατί έτον καλός.

Ερευνητής: Ναι σωστό.

Πληροφορητής: Τ' εμόν άντρας -ι- μ' όλο οξου-κέσ' έτονε. Κοίταξε, η Αγία Γραφή εξέρτς ντό λέει; Όλος ο νόμος και οι προφήτες, λέει, είναι, λέει, τ' αντρόγυνο. Όταν πάει οξουκέσ' εκείνος, ήδη έν' με την πόρνην έναν.

Ερευνητής: Σωστό, σωστό.

Πληροφορητής: Και η γυναίκα και ο άντρας.

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Ναι. Εγώ από μικρέσσα που εδάβαζα την Αγία Γραφή και εποίνα γίτο, εμίσησα τον ευατόν μ' και ατόν 'κ' εθέλ'να να εποίαν ατον, όταν επένε οξουκέσ' και... Εχπαράεν ένας έμπορας πεκιάρτς στην Βέροια. Είπε, ατός επένε μετ' ατείντς μαζί σο, εκείν' πεκιάρ έτανε, επέναν μαζί σε γυναίκες που επλερούνταναν. Ερώτεσε εκείνος ο πεκιάρτς

και αβούτος πα ίτος έν', για τον Αλέκο, τον άντρα μ'. Ατός είπαν ατον τον έμπορα το μαγαζί, ατός έχ' είναι γυναίκα να ελέπ'ς ατην είπαν ατον, είπαν έναν ημέραν 'α δεκνύζομε σ' ατην, πάει σην αγορά εκείνε. Επήγαμε, εδείξαν εμε. Αυτός είπε πω! πω! Είπε την εξάδελφή μ', τιναν εξέρτς την Παρθένα, επέθανε εκείνε πα σην Αμερική.

Ερευνητής: Ναι επέθανε;

Πληροφορητής: Καλέ ντ' έπαθε κι επέθανε;

Ερευνητής: Επήε επίσκεψη και επέθανε, καρδιά, συγκοπή.

Πληροφορητής: Εγώ πα καρδιά έχω.

Ερευνητής: Εθέλεσε να έλεε ατόσον έμορφέσσα γαρή που είσαι εσύ, πώς επένε αλλού, ε; ο άντρας -ι- σ' γι' ατό εχωρίες ατονε;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Επειδή έσ'νε πολλά έμορφέσσα εσύ και ατός επένες με άλλες, γι' ατό εχωρίες ατονε;

Πληροφορητής: Όχιιι, η ζωή μ' 'κ' έτονε ίτο, είπα σε, εγώ έχω τα κορίτσα μ' δύο τ' αδελφοκόριτσα μ', δύο τ' εμά τα κορίτσα,μα ατός έρθε, έρθε, εποίνε, εποίνε, εποίνε και είπα εγώ σην Βέροια όταν έμ'νες, δέβα εσύ και τελευταία πάει και σον οίκον ανοχής και σ' αϊκα, αϊκα, εγώ εσιχέθα την κιαντή μ' και είπα μετ' εμέν μη πλαγιάεις, είπα τον και δέβα όπου θέλτς. Φέρε αδαπέσ' ας τρώγομε ψωμί για τα παιδιά και εσύ δέβα ποίσον ατά τα πράματα ντο 'φτας. Άντρα 'κί θέλω, αν ελέπ'ς με με κά-

τιναν, πέει ατότες. Εεε! Εποίκε πράματα, θάματα, έσκωσε έσυρέμε σο κρεβάτ' και εποίκε τη δουλεία.

Ερευνητής: Άτυχέσσα έσ'νε δηλαδή.

Πληροφορητής: Και δύσκολο έτονε η ζωή μ' και αδά αώρα τελευταία, εξέρτς πότε έτονε; Οι Γερμανοί, οι Γερμανοί έτανε αδαπέσ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ασ' σο χωρίο αποπάν' μερέα έρχουνταν πώς έλεγάν ατσε;ο αντάρτε.

Ερευνητής: Οι αντάρτες.

Πληροφορητής: Οι αντάρτε και αυτοί και δεν ξέρω τι και γεμάτο κόσμος. Επήγα εγώ πα πάω σο σπít' και έρχομαι, 'α βγάλω τ' έξοδά μ',ατός 'δεν 'κ' εποίνε. Και επένα σην Αθήνα και εποίνα μαύρη αγορά, επένα σον Λία εγώ, επένα σ' οσπίτa. Ο Λίας πουδέν 'κ' εφέλεκέ με. Έστειλα το γράμμα και 'α παίρνεν α' και την ημέραν τ' επήεν το γράμμα, εκείν' την ημέραν έσκωνάν ατον. Ένοιξαν και εδάβασάν α'. Λία, έρθε το τελευταίο το ίτο σ', είπα τον, ποίσον συγχώρα με τον Θεόν...έναν γράμμα έγγραφά τονε...η Ελένη την Αλίκη μ' εκεί, είπε ατηνε, η νύφε ατ'ς η Όλγα, με την Όλγα είν' πολλά φίλ' η Παναΐλα και εκείν' και λέει, το γράμμα τη μαμάς -ι- σ' επήραμ' α' λέει και εκείν' την ώρα έσκωνάμε τον Ηλία, έει, έικιτι, λέει. Πόσον εποίκαμε να επέναμε εύρηκάμ' ατον, εποίκαμε δύο τδαντέας πράματα με την Αλίκην.....

(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

άντσα = μόλις, χρον. επίρ. λ. τ. önce

αροψεκέσ' = τις προάλλες, χρον. επίρ.

αχάντa = αγκάθια, αρχ. άκανθος.

επελέστε = απόμεινε, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.

επουγαλεύτεν = βαρέθηκε, αγανάκτησε, πουγαλεύκουμαι = λ. τ. buğalmak.

εσάρευάμε = αγκαλιάζαμε, σαρεύω = κολλώ πάνω, περικυκλώνω, περιτυλίσσομαι, λ. τ. sarmak.

ετίτευαν μαλλία = έξαιναν μαλλιά, τιτεύω = ξαίνω μαλλιά εδώ. λ.τ. ditmek.

εχπαράε = τρώμαξε, αχπαράουμαι = τρομάζω, αρχ. εκσπαράττομαι.

κιαντή = ο ελατός μου, αυτοπαθής αντ. λ. τ. kiandi.

Κουντούρτς = φεβρουάριος, κοντή + ουρά.

μαχάν' = φυσητήρας σιδηρουργών, λ. τ. mahan.

ποχτδόπο = περιβολάκι, λ. τ. bahçe.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Λοιπόν, θεία Χατούνα, λίγο δυνατά.
Πληροφορητής: Πες μου τι νόημα έχουν αυτά;
Ερευνητής: Εμείς αυτά θα τα επεξεργαστούμε και θα τα κάνουμε βιβλίο.
Πληροφορητής: Τι;
Ερευνητής: Θα βγάλουμε βιβλίο.
Πληροφορητής: Α, βιβλίο θα βγάλετε.
Ερευνητής: Θα βγάλουμε βιβλίο για να ξέρομε οι παππούδες μας τι έκαναν. Σε ακούω. Πού γεννήθηκες και πότε;
Πληροφορητής: Πού γεννήθηκα;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στην Ορντού.
Ερευνητής: Στην Ορντού, πότε;
Πληροφορητής: Δεν το ξέρω αυτό, η μητέρα έλεγε 2 Φεβρουαρίου.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Αυτό το έχω και τώρα η κόρη μου πολλές φορές μου στέλνει κάρτα στις 2 Φεβρουαρίου.
Ερευνητής: Γεννήθηκες.
Πληροφορητής: Γεννήθηκα.
Ερευνητής: Ποια χρονιά;
Πληροφορητής: Κοίτα, εγώ δεν την ξέρω την χρονιά την ξέρεi όμως η Αναστασία η νύφη μας, αυτή που έχει κρητικό γαμπρό.
Ερευνητής: Τέλος πάντων.
Πληροφορητής: Και αυτή η θεία μου ήταν νύφη της γιαγιάς μου, γυναίκα του αδελφού της και τον άντρα της τον σκότωσαν οι Τούρκοι. Αυτή παντρεύτηκε και ήρθε εδώ. Τα κορίτσια τα ξέρεις;
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Η μητριά τους ήτανε αυτή. Αυτή λοιπόν η θεία μου ξέρεi πότε γεννήθηκα. Της είπα ότι όταν ήρθαμε γράφτηκα γεννηθείσα το 1902 και μου είπε γιατί μεγαλώνεις τα χρόνια σου; Γιατί το έκανες; Και της είπα, θεία, δεν θα ξαναπαντρευτώ. Αυτός είναι και ο λόγος που βγήκα σύνταξη νωρίτερα.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Εκείνη μου είπε πως γράφτηκα 4 χρόνια μεγαλύτερη, βρες το εσύ τώρα.
Ερευνητής: Α, είσαι γεννημένη το...
Πληροφορητής: Μου έλεγε πως ξέρεi την γέννησή μου, γιατί..
Ερευνητής: Το '06 είσαι επομένως γεννημένη.
Πληροφορητής: Και μου έλεγε, γιατί το έκανες αυτό και της έλεγα δεν ξέρω.
Ερευνητής: Λοιπόν είσαι το '06 γεννημένη.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και γράφτηκες εδώ το '02.
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: γράφτηκες το '02.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Γεννήθηκες στην Ορντού, σε ποια συνοικία;

Πληροφορητής: Προχούτερε.
Ερευνητής: Προχούτερε. Τι θυμάσαι απ' εκεί; Θέλω να μου πεις πώς την θυμάσαι;
Πληροφορητής: Τι να θυμάμαι. Στου Μανουσακίδη το πηγάδι κοντά καθόμασταν. Τα σπίτια μας ήταν κοντά με του Καρυπίδη, της Δέσποινας της συγγένισσάς σου, το σπίτι του πατέρα της. Τα σπίτια μας απέναντι και το πηγάδι μέσα στην μέση.
Ερευνητής: Το πηγάδι.
Πληροφορητής: Θυμάμαι το πηγάδι είχε βατράχια, πίναμε το νερό και αρρωσταίναμε από τύφο. Πέ- ρασα και γω τύφο και ο πατέρας μου, πώς δεν πε- θάναμε όλοι τότε! μέσα στη μέση ήταν το πηγάδι, αυτό ξέρω, τίποτε άλλο δεν ξέρω.
Ερευνητής: Σ' όποιο σχολείο πήγες;
Πληροφορητής: Στο σχολείο πήγα εγώ, στο ιδιωτικό των Ευαγγελικών.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και έναν χρόνο πήγα στου Δεσπότη. Έναν χρόνο με στείλανε. Η μητέρα μου ήταν πολύ θρήσκα και φοβήθηκε, ήταν ορθόδοξη.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Παπάδες στο σπίτι μας, κουμπάροι, τι να σου πω! Αλλά εγώ όταν πήρα την καινή Δια-θήκη και διάβασα το Ευαγγέλιο, βάδιζα σύμφωνα με αυτό. Έκαναν μετάνοιες, σταυρούς, 8, 9 χρο- νών ήμουν, όταν γνώρισα το ευαγγέλιο.
Ερευνητής: Στάσου, ο πατέρας σου τι ήταν ορθόδο- ξος ή ευαγγελικός;
Πληροφορητής: Ορθόδοξος ήτανε, πήγαινε και εκεί.
Ερευνητής: Ορθόδοξος, αλλά πήγαινε και στους ευαγγελικούς.
Πληροφορητής: Η μητέρα μου όχι.
Ερευνητής: Εσείς είστε δηλαδή Ορθουλούδες βέροι.
Πληροφορητής: Ορθουλούδες, Ορθουλούδες είμαστε.
Ερευνητής: Τον πατέρα σου πώς τον έλεγαν;
Πληροφορητής: Η μητέρα μου ήτανε απ' την Σιναλού και ο πατέρας μου απ' την Καβάκλιτζε.
Ερευνητής: Καβάκλιτζε. Στο επίθετο πώς έλεγαν τον πατέρα σου;
Πληροφορητής: Τον πατέρα μου;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κούλα μας έλεγαν.
Ερευνητής: Κούλα, Κούλα.
Πληροφορητής: Στην Τουρκία όταν ήμασταν, στο σχολείο ήμουν γραμμένη Καζαντζίδου. Επειδή ο πατέρας μου είχα μαγαζί με μπακίρια, έφτιαχνε μπακίρια. Αλλά εμείς λεγόμαστε Κούλα, Χατζηγε- ωργίου Κούλα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έχω ξάδελφο στη Βέροια και εκείνος Κούλας λέγεται, του πατέρα μου του αδελφού.
Ερευνητής: Σο σχολείο τι θυμάσαι; Τι κάνατε;
Πληροφορητής: Στο σχολείο;
Ερευνητής: Ναι, τι μαθαίνατε;
Πληροφορητής: Ωραία πράγματα, αχ! Αχ! Και να θυ- μόμουνά τώρα! Ψέλναμε εκεί στο ευαγγελικό, αλλά ο δεσπότης είπε όσοι στέλνουν τα παιδιά

τους στο ευαγγελικό, έναν χρόνο δεν θα βαφτί-
ζουν τα παιδιά τους.

Ερευνητής: Σε ποιο σχολείο πήγαινες στου δεσπότη
ή στο Καρυπίδειο;

Πληροφορητής: Έναν χρόνο πήγα στο σχολείο του
δεσπότη, εκεί στο Τσαϊρι ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έναν χρόνο μόνο πήγα Τρίτη τάξη,
άλλο δεν πήγα. Εγώ την επόμενη χρονιά έκλαιγα
και δεν ήθελα να πάω. ούτε μαθαίναμε σωστά
γράμματα. Η Παρθένα, η Ζηνοβία, η Μόρφη όλες
φεύγαμε απ' το σχολείο. Φοβόμουνα τη δασκάλα
και της έλεγα δεν θέλω να έρθω. Στο τέλος με βα-
ρέθηκαν και με πέταξαν έξω από το ευαγγελικό.
Κάθε πρωί έπρεπε να προτείνεις έναν ύμνο να δια-
βάσει η κυρία και θα διάβαζες και εσύ δυο δά-
χτυλα. Η τάξη μας λέγανε πολλά ψέματα. Και η
δασκάλα μας έλεγε πως δεν έχουν εντολή να μας
χτυπάμε, αλλά τα ψέματα πρέπει να τα τιμωρούνε.
Λέγαμε πολλά ψέματα.

Ερευνητής: Ναι, ποιες ήταν οι συμμαθήτριάς σου στο
σχολείο το ευαγγελικό;

Πληροφορητής: Σο ευαγγελικό; Η Φροσύνη της
Πουλατσαχήσας, προχτές πέθανε η Βάσω, η
Βασίτσα εκείνη η Μάρω που έχει δυο κορίτσια.

Ερευνητής: Α η Βασιλική ναι, Βάσω.

Πληροφορητής: Η Βάσω.

Ερευνητής: Η Νεροπούλου.

Πληροφορητής: Η Νεροπούλου ναι εκείνη. Η κόρη
της η Μάρω μου εόπε να πάω να τους δω, αλλά
δεν μπόρεσα να πάω.

Ερευνητής: Τέλος πάντων. Άλλη;

Πληροφορητής: Όχι, ξέρεις γιατί στο λέω; Θυμήθηκα
τα σχολικά μας.

Ερευνητής: Για πες.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Ακούω, πες μου.

Πληροφορητής: Θα σου πω ένα ποίημα, αλλά...

Ερευνητής: Όσο θυμάσαι, θεία Χατούνα.

Πληροφορητής: (Ψέλνει)
Δόξα Θεώ! Δόξα Θεώ!
Θεόν αλλήλους αγγέλοντα,
Σωτήρ του κόσμου εγεννήθη,
αγάλλονται οι ουρανοί,
αγάλλονται οι ουρανοί.
Τα άλλα δεν τα θυμάμαι, θα σου πω αυτό.

Ερευνητής: Πες.

Πληροφορητής: Δείχνε μου, Κύριε, τον δρόμο σου,
οδηγεί με εσύ μες στη ζωή,
να ζω, να περπατώ, το φως σου το λαμπρό.
Δείχνε μου, Κύριε, τον δρόμο σου.
Φόβοι σαν με κυκλούν και δισταγμοί,
θλίψεις αν μ' απειλούν και πειρασμοί,
μέσα απ' τα σύννεφα, ας λάμψει άπλετα
το Φως σου το γλυκύ στον δρόμο μου.
Τη Χριστού το φως
(συνεχίζει)
Σαν τελειώσει η ζωή αυτή

και το ταξίδι μου τερματιστεί,
εκεί πέρα ακτή, αιώνιος Ζωή,
δείχνε μου, Κύριε, τον δρόμο σου.

Ερευνητής: Ωραία, έχεις ωραία φωνή.

Πληροφορητής: Ξέρω κ' άλλα, τώρα όμως δεν τα θυ-
μάμαι. Μια μέρα, η Θεώνη ζούσε τότε, ήρθε εδώ
κοντα στου Μειμάρη και έξιαναν μαλλιά, πέθανε
η πεθερά της Ζωής και της είπα, Θεώνη, να πούμε
τους ψαλμούς που λέγαμε στο σχολείο; Αυτοί δεν
ασχολούνταν τότε, εμένα η δασκάλα μου έδωσε
ποίηση, ήμουνα επιδέξια και είχα και καλή φωνή.
Δεν είχανε αυτό το...

Ερευνητής: Το θάρρος.

Πληροφορητής: Το ταλέντο, εγώ το είχα. Είχαμε μια
σκηνή με τριαντάφυλλα και ανέβαινα επάνω και...

Ερευνητής: Εξέδρα.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και λέγατε τα ποιήματα.

Πληροφορητής: Αχ!

Ερευνητής: Το σχολείο πώς ήτανε; Ενοικιάζαν scho-
λείο οι ευαγγελικοί τότε ή είχανε σχολείο δικό
τους χτισμένο;

Πληροφορητής: Όχι, το είχανε πολλά χρόνια. Το
αγόρασαν. Είχε αυλή ενάμιση, δύο στρέμματα,
πολύ μεγάλη. Και τοίχους με ντουβάρια. Ήτανε
διώροφο. Δασκάλα μας ήτανε αυτή η Σωτήρα,
που πέθανε, αυτήν είχα δασκάλα στην πρώτη
τάξη. Είχαμε δασκάλα και την Νεροπούλου Ρε-
βέκκα σ' ένα μάθημα, νομίζω στη Γεωγραφία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί λέγαμε η Ελλάς πρωτεύουσα
Αθήναι (γελάει τρανταχτά).

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Νόμισα, δεν ήξερα τίποτα, Νίκη, δεν
ήξερα η Ελλάς, χαμπάρι δεν είχαμε. Να σε πω ο
πατέρα μου μας έλεγε πάω Βουλγαρία στη Βάρνα.
Πήγαινε και γύριζε σε δυο χρόνια.

Ερευνητής: Ξενιτευόταν, ήταν έμπορας;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Έμπορας ήτανε; Εμπόριο έκανε;

Πληροφορητής: Όχι, χτίστης, έφτιαχνε μπακίρια και
τέτοια, πιο πολλά έπαιρνε εκεί. Η μητέρα μου δεν
πήγαινε. Της έλεγε έλα πάμε στη Βάρνα. Μακάρι
να είχε πάει, θα ζούσε, δεν θα πέθαινε από χολέρα.
Το Σάββατο το βράδυ πήγε να δει τον κουμπάρο
της το παπά. Και αρρώστησε, τι δουλειά είχε να
πάει!

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγε και κόλλησε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αν είναι κάποιος βαριά άρρωστος
εγώ δεν πηγαίνω. Η μητέρα μου έτσι πέθανε.
Ήμουνα στο σπίτι, ήρθε η μητέρα μου και όλη
νύχτα πολεμούσαμε.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουν, όταν έχασες τη
μητέρα σου;

Πληροφορητής: Έντεκα χρονών.

Ερευνητής: Έντεκα χρονών έχασες τη μητέρα σου.

Πληροφορητής: Δέκα, έντεκα.
 Ερευνητής: Δηλαδή από χολέρα πέθανε;
 Πληροφορητής: Η μητέρα μου από χολέρα πέθανε.
 Ερευνητής: Πότε; έντεκα χρονών θα ήσουν το '14.
 Θέλω τώρα να σε ρωτήσω κάτι...
 Πληροφορητής: Ατώρα ιδρωμένη είμαι και πολλά δεν θέλω, αν έν' πολλά ακόμα...
 Ερευνητής: Όχι, μισή ώρα, άλλο ένα τέταρτο.
 Πληροφορητής: Νίκη, με συγχωρείς, αν περάσει η ώρα, εγώ από κάτω ήρθα.
 Ερευνητής: Καλά δεν ήξερα, με συγχωρείς.
 Πληροφορητής: Ναι. Κοίταξε, θα λες και λες πολλά ρωτάνε, θέλω να κάθεται κιόλας. Φέρω και σε κεράσω;
 Ερευνητής: Όχι, δεν θέλω να με κεράσεις, εγώ θέλω αυτό.
 Πληροφορητής: Άμα είναι πολλά, πρέπει να πλυθώ, γιατί είμαι ιδρωμένη.
 Ερευνητής: Καλά, καλά, άλλη φορά.
 Πληροφορητής: Ναι, λοιπόν.
 Ερευνητής: Όχι, εγώ ένα τέταρτο ακόμα να σε κρατήσω, άλλο τίποτε δεν θέλω
 Πληροφορητής: Ιδρωμένη είμαι.
 Ερευνητής: Θέλω άλλο στο σχολείο είπες το πρώτο που σας μάθαιναν ο ύμνος και τα εδάφια. Και ύστερα κάνατε ιστορία ελληνική;
 Πληροφορητής: Ε;
 Ερευνητής: Ιστορία ελληνική κάνατε;
 Πληροφορητής: Είπα και έναν ποίημα, άσπρο φόρεμα και σηκώθηκα, κανείς ποίημα δεν είπανε και εγώ το ελληνικό χρώμα:
 Τώρα που θα φύγω
 και θα ζούμε χώρα
 άφησέ να πάρω κάτι κι από σένα,
 άφησε να πάρω κάτι κ' από σένα
 Ερευνητής: Γαλανή πατρίδα
 Πληροφορητής: Γαλανή πατρίδα
 Ερευνητής: Πολυαγαπημένη.
 Πληροφορητής: Πολυαγαπημένη.
 Ερευνητής: Α! από τότε λέγατε αυτό το ποίημα.
 Πληροφορητής: Εγώ είπα το μόνι μου.
 Ερευνητής: Α, μόνι σου.
 Πληροφορητής: Σηκώθηκα εγώ, καλ' πώε και δεν μας σκότωσαν οι Τούρκοι! Άσπρο φουστάνι με γαλάζιο. Το φόρεσα και είπα το ποίημα, έξι στροφές, όλο απέξω το ήξερα. και για την Ελλάδα έλεγαν πως είχε ταραχές.
 Ερευνητής: Είχαν φασαρίας.
 Πληροφορητής: Ό, τι ήθελαν έκαναν στο σχολείο τους.
 Ερευνητής: Οι ευαγγελικοί.
 Πληροφορητής: Και στα αγόρια μάθαιναν τουρκικούς ύμνους (τραγουδάει τουρκικά). Όταν τους ειδοποιούσαν ότι έρχεται κάποιος μεγάλος, τα έλεγαν. Αυτά τα ξέρω από τους θείους μου, τα αδελφια της μάνας μου που πήγαιναν εκεί και αυτοί τα έλεγαν.
 Ερευνητής: Δηλαδή στο σχολείο μαθαίνατε και τουρ-

κικά;
 Πληροφορητής: Όχι εμείς δεν μαθαίναμε, έξω τα μαθαίναμε.
 Ερευνητής: Έξω τα μαθαίνανε, όχι στο σχολείο.
 Πληροφορητής: Σο σχολείο θα μας μάθαιναν Αγγλικά, αλλά στην Τετάρτη τάξη βγήκαμε.
 Ερευνητής: Το '17 το θυμάσαι; Ήσουν στην Ορντού το '17;
 Πληροφορητής: Στην Όρνιου ήμουν.
 Ερευνητής: Για πες μου λίγο και θα φύγω.
 Πληροφορητής: Πήγαμε με τον πατέρα μου. Είχαμε ένα κοριτσάκι επτά χρονών που έπαιζε έξω στον δρόμο. μάνα δεν είχα, είχα την Σόφη και την Όλγα. Όταν πέθανε η μάνα μου, ήταν η Σόφη δύο χρονών, η Όλγα μόλις περπατούσε. Έπρεπε εγώ να τις προσέχω. Τι να έκανε ο πατέρας μου; Εκεί οι άνθρωποι δεν ήταν όπως εδώ, δεν ρωτούσαν τι κάνεις, πώς είσαι; Και εώ μικρό κοριτσάκι έπαιρνα μέσα σ' έναν μποχτσά λίγα πραγματάκια και πήγαινα στον βασιλικό δρόμο και τα πουλούσα. Έρχονταν οι Τουρκάλες από τα χωριά και τα αγόραζαν. Ήταν και η θεία Ανατολή. Την ξέρεις την θεία Ανατολή;
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Η θεία Ανατολή πήγαινε καθόταν εκεί και πρόσεχε και τα δικά μου πράγματα, έτσι ζούσαμε. Ο πατέρας μου ήτανε μέσα στη φυλακή. Καθόμουνα εκεί στον δρόμο, ερχόταν η Τουρκάλα, έβλεπα την θεία Ανατολή, μάθαινα και εγώ. Πήγαινα στον πατέρα μου και έτσι περνούσαμε. Ήρθαν τα βαπόρια. Το κοριτσάκι μας έμεινε έξω. Ήταν μια κούκλα, πιο όμορφη δεν υπάρχει στον κόσμο. Έμεινε στους δρόμους. Όταν έφεφταν σαν βροχή τα βόλια από τα αεροπλάνα, τους πήραμε και πήγαμε. Κάποιος το πήρε μέσα το κοριτσάκι μας, βρέθηκε εκεί και εμείς το ίδιο θα κάναμε.
 Ερευνητής: Θα το παίρνατε μέσα.
 Πληροφορητής: Πήραμε τα μωρά. Η θεία Ανατολή ήξερε πως ήμασταν μέσα στα χαντάκια με τα αγκάθια και ήρθε είπε στον πατέρα μου, ξάδελφε, τα βαπόρια παίρνουν ανθρώπους και φεύγουν. Εκείνη άφησε τα τρία παιδιά της, δύο αγόρια και το κορίτσι το παράτησε στους δρόμους και έφυγε. Θυμώνω, ήθελε να το προσέξουμε εμείς, εμείς τα δικά μας δεν μπορούσαμε να προσέξουμε, έπρεπε να δούμε και το δικό της; Πήραμε τα μωρά μας ο πατέρας μου την Όλγα και εγώ την Σόφη. Αφήσαμε όλα μας τα πράγματα και φύγαμε. Πήγαμε στην σκάλα.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και στην σκάλα ήρθε η βάρκα και θα μπαίναμε μέσα. Αμέσως γέμιζε. Πατέρα, πώς θα μας αφήσεις με τα μωρά; έλεγα. Και αν έμπαινα εγώ μέσα πώς να αφήσω τον πατέρα μου. Δεν μπήκα ούτε εγώ. Πώς θα άφηνα τα μωρά μας μόνα και να μπω μέσα εγώ; Όταν το βράδυ πήγαμε στο σπίτι, ο πατέρας μου είχε ρυζόγαλο. Και μας είπε ο πατέρας μου απόψε θα μας σκοτώσουν.

Θα το έκαναν, αλλά δεν το έκαναν. Μάλλον οι μεγάλοι τα βρήκαν μεταξύ τους. Έλεγαν τι δουλειά είχαμε να πάμε να σκαρφαλώσουμε στα βαπόρια. Αυτήν εδώ την Ευρώπη την ξέρεις;

Ερευνητής: Ναι την ξέρω.

Πληροφορητής: Αυτή είναι γειτόνισσά μου και την ξέρω από μικρό κοριτσάκι. Ήταν άσπρη και παχουλή. Της λέω, θεία Ευρώπη, πες μας την ιστορία με την θάλασσα. Ήρθαν τα βαπόρια και αυτή έμεινε στο σπίτι με την πεθερά της. Της λέει η πεθερά της, καλέ, τι κάθεται; Όλοι φεύγουν, οι άντρες μας έφυγαν, πάνε και συ. Σηκώνεται και αυτή, λέει, και πάει στη θάλασσα. Την παίρνουν απ' τα χέρια ο άντρας της και ο κουινιάδος της και την πάνε, δεν ήξερε κολύμπι και έτσι την πήγαν στο βαπόρι. Μετά ανέβηκαν και εκείνοι, την γριά την άφησαν στο σπίτι.

Ερευνητής: Πολύ τραγικά πράματα.

Πληροφορητής: Και εμείς τότε μείναμε πίσω. Επήγαμε εξορία.

Ερευνητής: Πού πήγατε;;

Πληροφορητής: Α! εσύ δεν το ξέρεις! τώρα θα στα πω. Πηγαίναμε με την θεία Ποινή και ο θείος ο Γιώργος ο άντρας της.

Ερευνητής: Η γιαγιά μου και ο παππού μου δηλαδή.

Πληροφορητής: Έλεγε αυτός τώρα θα ετοιμάσω μέρος και για εκείνον; Γιατί; Έλεγε την θεία Ποινή. Αυτός πήγαινε από νωρίς και ετοιμάζε το μέρος όπου θα καθόμασταν. Του έλεγε η θεία Ποινή αυτός ανάβει τη φωτιά, φέρνει ξύλα, αυτός μας βοηθάει σε όλα. Τι σε πειράζει;

Ερευνητής: Ο παππού μου.

Πληροφορητής: Όχι, ο παππούς δεν ήτανε..

Ερευνητής: Ο παππού μου ήτανε. Τη Ποινή ο άντρας ήταν ο παππού μου, η Ποινή η γιαγιά μου ήτανε.

Πληροφορητής: Η Ποινή η γιαγιά σου, ναι, ναι και αυτός έτσι έκανε. Πηγαίναμε εμείς εξορία με τη θεία Ποινή μέχρι το Μελέτ πήγαμε εξορία με την θεία μου.

Ερευνητής: Πόσο καιρό μένατε εκεί;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Πόσον καιρό μένατε;

Πληροφορητής: Έναν χρόνο.

Ερευνητής: Έναν χρόνο, έναν χρόνο στην εξορία.

Πληροφορητής: Τι τραβήξαμε! Τι τραβήξαμε!

Ερευνητής: Το '17 πήγατε εξορία ή το '18;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Εκείνα ξέρεις ποιος τα γνωρίζει καλά; Εγώ πήγα σ' αυτόν και έμαθα τα χρόνια των κοριτσιών μας. Ο Γεράσιμος όταν ζούσε, πήγα και τον ρώτησα, θείο, τότε κάηκε το Τσάμπαση;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον ρώτησα ποια χρονιά ήτανε, αλλά δεν το έγραψα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πολλοί το ξέρουνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τώρα τα ξέρει αυτός ο Κώστας του Χουσούρ. Όταν κάηκε το Τσάμπαση, ήρθαμε στην Ορντού και η Όλγα τότε γεννήθηκε. Και όταν έσφαξαν τους Αρμένιους, εκείνη τη χρονιά γεννήθηκε η Σόφη. Τους έκαναν εξορία εκείνους και αυτοί τον Αύγουστο πήγαν στο Τσάμπαση.

Ερευνητής: Ναι, το '15 έσφαξαν τους Αρμένιους.

Πληροφορητής: Τον Αύγουστο γεννήθηκε η Σόφη.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ μεγάλωσες δύο μωρά άλλο, έτσι; Τ' αδελφια σου εσύ τα μεγάλωσες.

Πληροφορητής: Ενός χρόνου ήταν εκείνο και εγώ ήμουν 13, 14 χρονών. Έρχονταν νεαροί και να τους έβλεπες! Ερχόταν ένας ντυμένος καλά, είχε μαγαζί στην αγορά, οπλοπωλείο. Καθόμουν και μου έλεγε πώς κάνεις έτσι, εγώ περιμένω να σε δω. Δεν είμαι για τέτοια, για παντρεύς, του έλεγα, η μάνα μου πέθανε και μου άφησε αυτά τα παιδιά. Εκείνη η όμορφη που σου έλεγα, πέθανε. Αυτοί που την είχανε, στο ίδιο μέρος αποπατούσαν και πίνανε νερό. Ήμασταν, Νίκη, έξι ώρες βαθιά μέσα στο Μελέτ.

Ερευνητής: Πότε ήρθες; Το '23 ήρθατε;

Πληροφορητής: Πού; εδώ;

Ερευνητής: Στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Εγώ στην Κατερίνη δεν ήρθα το '23. Εγώ ήμουν το '20, '21 εγώ ήμουν στην Πόλη.

Ερευνητής: Στην Κωνσταντινούπολη.

Πληροφορητής: Στην Κωνσταντινούπολη δύο χρόνια. Κάθισα εκεί, δεν θα καθόμουν εκεί και να ξόδευα τόσα λεφτά. Αλλά ήτανε ο άντρας μου στην Ρωσία και δήθεν θα ερχότανε, αλλά δεν ήρθε και έτσι ήρθα εδώ το 25.

Ερευνητής: Α, το '25.

Πληροφορητής: Το '25.

Ερευνητής: Πόσο χρονών παντρεύτηκες;

Πληροφορητής: Το '26 πήγαμε στην Βέροια. Είχα την Αλίκη μου έναν χρονών, δύο χρονών την έφερα εδώ.

Ερευνητής: Πόσο χρονών παντρεύτηκες;

Πληροφορητής: Πόσα χρονών παντρεύτηκες;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: 22.

Ερευνητής: 22, ο άντρας σου ήτανε από τα μέρη σας;

Πληροφορητής: Αλατζούκ, όλη η Ορντού γνώριζε τον Αλατζούκ που έφτιαχνε τα παπούτσια.

Ερευνητής: Α! παπούτσια!

Πληροφορητής: Μαγαζί είχανε.

Ερευνητής: Μαγαζί είχανε, Ορτουλούς ήταν κ' εκείνος και ήρθες το '26 εδώ και από τότε ζεις εδώ.

Πληροφορητής: Από κει εγώ ήρθα μόνη μου, αυτός έτον στον τουρκικό στρατό και από κει βρήκε τον τρόπο και έφυγε και πήγε στην Ρωσία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ ήρθα στην Πόλη και απ' την Πόλη κάθισα δυο χρόνια και ύστερα ήρθα. Είδα πως αυτός δεν έρχεται, τα λεφτά μου τελείωσαν και είπα ως πάω στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Πότε ήρθε απ' τη Ρωσία; Ήρθε μετά εδώ στην Κατερίνη;
Πληροφορητής: Σην Βέροια ήρθε και με βρήκε.
Ερευνητής: Σην Βέροια.
Πληροφορητής: Το '26 εκεί ήτανε.
Ερευνητής: Ναι και πόσα χρόνια έζησες εκεί; Στην Βέροια;
Πληροφορητής: Επεκεί ήρθαμε εδώ και εδώ χωρίσαμε...
Ερευνητής: Α! χώρισες με τον άντρα σου!
Πληροφορητής: Χωρίσαμε τελικά.
Ερευνητής: Καλά τότε, θεία Χατούνα, χωρίζανε; Ήταν τολμηρό για εκείνη την εποχή.
Πληροφορητής: Δεν γινόταν διαφορετικά. Κοίτα, ο άντρας σου πέθανε και τον κλαις, γιατί ήταν καλός.
Ερευνητής: Ναι σωστό.
Πληροφορητής: Ο δικός ο άντρας όλο έξω ήταν. Ξέρεις τι λέει η Αγία Γραφή; Όλος ο νόμος και οι προφήτες είναι το αντρώγυνο. Όταν εκείνος γυρίζει έξω, είναι ίδιος με την πόρνη.
Ερευνητής: Σωστό, σωστό.
Πληροφορητής: Και η γυναίκα και ο άντρας.
Ερευνητής: Σωστό.
Πληροφορητής: Ναι. Εγώ από μικρή διάβαζα την Αγία Γραφή και μίσησα τον εαυτό μου. Δεν τον ήθελα, όταν τριγυρνούσε έξω. Ένας εργένης έμπορας στη Βέροια ξαφνιασθηκε. Ο άντρας μου πήγαινε μαζί τους στις πληρωμένες γυναίκες. Εκείνος ο εργένης ρώτησε για τον άντρα μου, τον Αλέκο, και του είπαν να δεις τι γυναίκα έχει αυτός. Και μια μέρα με έδειξαν σ' αυτόν και αυτός είπε στην ξαδέλφη μου την Ευρώπη, εκείνη που πέθανε στην Αμερική, πω! Πω!
Ερευνητής: Ναι πέθανε;
Πληροφορητής: Καλέ τι έπαθε και πέθανε;
Ερευνητής: Πήγε επίσκεψη και πέθανε, καρδιά, συγκοπή.

Πληροφορητής: Καρδιά έχω και εγώ.
Ερευνητής: Δηλαδή εννοούσε ότι έχει τόσο όμορφη γυναίκα και αυτός πήγαινε αλλού; Αυτός είναι ο λόγος που τον χώρισες;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Επειδή ήσουνα πολύ όμορφη και αυτός πήγαινε με άλλες; Γι' αυτό τον χώρισες;
Πληροφορητής: Όχιιι, εγώ είχα τις αδελφές και τα δυο κορίτσια μου. Αυτός πήγαινε στον οίκο ανοχής, τον σιχάθηκα. Του είπα μην κοιμάσαι πια μαζί μου, κάνε ό,τι θέλεις, μόνος φέρε ψωμί στα παιδιά να φάμε. Πήγαινε και κάνε εσύ ό,τι θέλεις. Εγώ άντρα δεν θέλω, αν με δεις εσύ με κάποιον άλλον, τότε να πεις. Έκανε φασαρίες, δεν το δέχτηκε. Με πέταξε στο κρεβάτι και έκανε τη δουλειά.
Ερευνητής: Άτυχη ήσουνα δηλαδή.
Πληροφορητής: Και δύσκολη ήτανε η ζωή μου και τώρα τελευταία, ξέρεις τότε; Όταν ήρθανε εδώ οι Γερμανοί.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και απ' το χωριό επάνω έρχονταν οι αντάρτες.
Ερευνητής: Οι αντάρτες.
Πληροφορητής: Οι αντάρτες και αυτοί και δεν ξέρω τι και γεμάτο κόσμος. Προσπάθησα να βγάλω τα έξοδα και έκαναν μαύρη αγορά. Ηλία, έλεγα, θα πάω στα σπίτια. Ο Ηλίας δεν με άφηνε να πάω πουθενά. Έστειλα ένα γράμμα και την ημέρα που πήγε το γράμμα, εκείνη την μέρα τον έθαβαν. Το άνοιξαν και το διάβασαν. Του έλεγα, Ηλία, συγχώρεσέ με. Έγραψα ένα γράμμα... Η Ελένη με την Αλίκη μου είναι φίλες, με την νύφη της την Όλγα. Ετοιμάσαμε δυο τσάντες πράγματα και θα πηγαίναμε να τον επισκεφτούμε...
(Τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 8η
Πληροφορητής: Μαυρίδης Λεωνίδας

Ερευνητής: Μπάρμπα Λεωνίδα, θέλω να λες με όλον τη ζωή σ', πότε εγεννέθες και λοιπά, πως έζησες, ντό θυμάσαι; Ο σύλλογος ευτάει έναν εξόρμηση, επειδή η Κατερίνη έχ' ασ' όλα τα μιλέτα ποντιακά πληθυσμό και θέλομε ασ' όλτς να έχομε. Λοιπόν ακούγω σε.

Πληροφορητής: Σο Σοχούμ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Άλλο απ' από ντό να λέγω εγώ; Ντό να θυμούμαι;

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι, το Σοχούμ πώς έτον ατότε. Απές' σο Σοχούμ ή οξουκά;

Πληροφορητής: Σο χωρίο εγεννέθα, αλλά σο Σοχούμ ετράνυνα εγώ.

Ερευνητής: Εκεί ετράνυνες, πώς θυμάσαι το Σοχούμ εκείν' την εποχή;

Πληροφορητής: Πολύ ωραίο ήταν.

Ερευνητής: Είχε εκκλησίας ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Είχε εκκλησίας ελληνικά, είχε σχολεία ελληνικά. Επήγα σο σχολείο εκεί το ελληνικό μέχρι Πέμπτη του εκεί τότε σο σχολείο ση Σόχουμ και ωραίο μέρος.

Ερευνητής: Σο σχολείο ντό θυμάσαι, πώς τα γράμματα ντο εμαθάν'νετε, ντό μαθήματα εποίνετε;

Πληροφορητής: Εποίναμε μαθήματα, μέχρι άλγεβρα εποίκα, έκτη τάξη ετελείωσα σο Σοχούμ. Κι άλλο επεκεί κι υστέρια 'κ' είχαμε δυνάμεις να 'πένα παραπέρα και σταμάτσα, άλλο μέχρι άλγεβρά, τόκους, αυτά τα θυμάμαι, όλα ετελείωσάτ' ατα, τώρα βέβαια ελησμόνησ' ατα τόσα χρόνα.

Ερευνητής: Ναι επέρασαν χρόνα.

Πληροφορητής: Ναι αλλά έμαθα καλά γράμματα, δηλαδή ισοδυναμούσε η έκτη τάξη τ' εμέτερον ατότε με το σήμερα Δευτέρα Γυμνασίου και Τρίτη Γυμνασίου. Έμαθα καλά γράμματα εγώ, αλλά δεν τα καλλιέργησα εγκαίρως και ιδτέ εσταμάτσα. Το Σοχούμ ήτανε ένα ωραίο μέρος, είχε εκκλησίας ελληνικά, είχε σχολεία ελληνικά, ήτανε Έλληνες πολλοί εκεί.

Ερευνητής: Άλλο ντό λαός έζηνε εκεί;

Πληροφορητής: Άλλο έτανε Αρμενέοι, έτανε Μεγγρέλ, έτανε Κουρζοί, έτανε Απχάζιοι και να σε πω ήταν και Πέρσοι πάρα πολλοί ήτανε, εκείνο τον καιρό ήτανε πολλοί Πέρσες.

Ερευνητής: Πέρσες.

Πληροφορητής: Και όλοι ήτανε αυτοί που που-

λούσανε φρούτα, φρουτάδικα είχαν οι Πέρσοι, όλοι οι περισσότεροι.

Ερευνητής: Πόσο περίπου πληθυσμό είχε τότες το Σοχούμ; Θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πώς;

Ερευνητής: Πόσο πληθυσμό είχε, πόσους κατοίκους;

Πληροφορητής: Να σε πω αυτό δεν θα μπορούσα να το θυμηθώ, δεν θα μπορέσω.

Ερευνητής: Ναι, η εκκλησία πώς έλεγάν α';

Παρέμβαση της γυναίκας του: Βαγγελίστρια.

Ερευνητής: Ευαγγελίστρια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι.

Πληροφορητής: Η εκκλησία το λέγω σε ναι, ναι.

Ερευνητής: Το σχολείο σουνε πώς έτονε ιδιωτικό ή δημόσιο; Δηλαδή επλήρωνε ο πατέρας σ';

Πληροφορητής: Όχι, επλήρωνάμε ατότε.

Ερευνητής: Α, επλήρωνέτε.

Πληροφορητής: Επλήρωνάμε, έρθε το σαβέσκι, αλλά ακόμαν σχεδόν επλήρωνάμε. Ύστερα ασ' σο '30 κι ύστερα όλα επήρεν ατα το κράτος, ίσαμε ατότε ακόμαν επλήρωνάμε.

Ερευνητής: Ο πατέρας ντό δουλεία εποίνε;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' εποίνε καπνά.

Ερευνητής: Α, καπνά.

Πληροφορητής: Γεωργός ήτανε, γεωργός ήτανε.

Ερευνητής: Πώς 'ίνουτον η καλλιέργεια, είχετε τ' εσέτερα χωράφα;

Πληροφορητής: Είχαμε εμείς, είχαμε, μέχρι το '37 είχαμε τα δικά ας τα χωράφια. Ασ' σο '33 κι υστέρια ανέλαβεν ατα όλα το κράτος. Το '37, '38 εξόρτσαν εμε, εγώ εξορία έμ'νε.

Ερευνητής: Α! εξορία.

Πληροφορητής: Εγώ εξορισμένος έρθα.

Ερευνητής: Το '37 ανέλαβε ο θείος.

Πληροφορητής: Το '37 εκεί έμ'νε, το '38 εξορία έρθα αδά. Το '38 Νοεμβρίου 10 έρθα σον Πειραιά.

Ερευνητής: Πώς εξορίες, δηλαδή είπαν εσας φυατέστε στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Όχι, δεν έκανα τίποτες εγώ, επειδής είχαμε ελληνικά διαβατήρια, Νίκη, και αυτοί προτείνανε εμάς για να χάνομε τα ελληνικά και να 'ίνουμες Ρώσο υπήκοοι. Εγώ δεν το έκανα αυτό, είχα έναν παλαιόν ελληνικόν απ' το '25 ο πατέρα μ' εποίεν α' σο προξενείον σο ελληνικόν στην Μόσχαν και εκείνο εκράτ'ναμ' α', το οποίον έτον και καμένο δεν ισχύει σήμερα, αλλά εμείς εκτάτ'ναμε α'και μετ' από εκατάφερα εγώ, επήγα στην Μόσχα δύο, τρεις φορές τότε και εκατάφερα επήρα διαβατήριο. Και επειδής επήρα διαβατήριο και 'κ' άκουσα ατείν, εθέλεσαν να παίρ'νε με

στρατιώτη και εγώ αντιστάθηκα, σαν Έλληνο υπήκοος δηλαδή. Και μου έλεγαν η αλήθεια αυτό δεν ίσχυε, αυτό είναι καμένο έλεγαν και εγώ πάλι ισχυριζόμουν.

Ερευνητής: Επιμονή.

Πληροφορητής: Επιμονή και έλεγα όχι, εγώ 'α πάω στην Ελλάδα, εκεί 'α πάω στρατιώτης. Τελευταία ετέρεσαν δεν γίνεται και έγραψαν πρωτόκολλον ατότε και έγραψε και ρωσικά μάλλον ατώρα πα εξέρ' α' άτσ' ασ' το είπεν ατο κει.

Ερευνητής: Για πες.

Πληροφορητής: Εδιάβασεν το κορίτσ', άμον εσέν που έγραψε. Ε'είνος έλεε ο μεγάλον...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνε έγραφε, τελευταία είπεν ατην «τσιτά», διάβασε, είπεν ατην. Εδιάβασεν α' και επεκεί είπεν ατηνε, σταμάτα, είπεν ατηνε (μιλάει ρωσικά) δηλαδή γράψον είπεν ατηνε ότι ο Μαυρίδης Λεωνίδας είναι αντί σαβέσκι, δεν θέλει το σαβέσκι, τον σοβιετικό τον νόμο.

Ερευνητής: Α, αντίθετος στον σοβιετικό τον νόμο.

Πληροφορητής: Ναι, υπόγραψε, είπε με. Υπέγραψα εγώ. Ανάμεσα τρία μήνας 'κ' εδέβαν, αμάν τα διαβατήρια έρθανε. Εντός 21 ημερών έξω και άτσ' έρθα.

Ερευνητής: Ξάι επουδμάνεψες ντ' έρθες στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι. Καλλίτερα έτον αδά η ζωή;

Πληροφορητής: Καλλίτερα έτονε, καλλίτερα έτονε, κοίταξε...

Ερευνητής: Θέλω να εξηγάς α', να εξηγάς α'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Απέσ' στον πόλεμον έρθαμε.

Πληροφορητής: Εμείς έρθαμε απέσ' στον πόλεμο το '38.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έρθαμε εμείς και βέβαια το '40 ένοιξεν πόλεμος, αλλά ό,τι να έτονε, απ' εκεί καλλίτερο έτονε. Εμείς εκεί το '36 και '37 όλ' οι Έλληνες φυλακωμέν' και εξορίας και θάματα και να μίλανες 'κ' επόρ'νες, έτονε μη χειρότερα έτανε. Το '28 ήταν καλό, το '29. Το '32 επίασε και η πείνα εκεί και πεθαμός και μη συζητάς.

Ερευνητής: Δηλαδή περισσότερο κυνήγαγαν το ελληνικό στοιχείο ή το αρμένικο και το...;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, Αρμέν' ήταν κομμουνιστοί.

Πληροφορητής: Όχι, τους Έλληνες.

Ερευνητής: Το ελληνικό.

Πληροφορητής: Το ελληνικό, επειδής εμείς είχαμε κράτος.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Είχαμε ελληνικά διαβατήρια, έρθες αδά σ' οσπίτι μ' απέσ' και κουμάντο εσύ 'α 'φτας; Εγώ τ' εξέρω καλόν, κακόν εγώ 'α 'φτάω. Γι' ατό 'κ' εθελ'νανε μας.

Πληροφορητής: Ναι 'κ' εθελ'νανε εμας και το '49, εγώ έρθα το '38, το '49 σε μία βραδιά μέσα τους Έλληνες όλτς εκαθάρτσαν ατ'ς στην Σιβηρία, ατώρα πα εκιάν είναι. Σε μία βραδιά, όσοι Έλληνες έτανε, όλ', τ' οσπίτ', όπως έτον, αραέτσ' εφέκαν α' και ό,τι επήραν, κάτ' έναν μικρόν πράμαν και εδέβαν πλα.

Ερευνητής: Όταν έρθες αδά, πόσα μωρά είχες;

Πληροφορητής: Είχα τον Κώτσο και ακείνο τ' επέθανε, δύο μωρά είχα, δύο αγοράκια είχα. Ατός έτον τρία χρονώ, ατός επέθανε το 56 και ο Κώτσον έτον 5 χρονών, τρία χρόνα έτον απ' ατόν τρανός, ατά τα δύο μωρά είχα.

Ερευνητής: Αποζημίωση τίποτε εδέκαν εσεν, μπάρμπα Λεωνίδα, αδά όταν έρθες;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ντ' εποίνες; Πώς έζησες αδά;

Πληροφορητής: Ντ' 'α 'ποίνα, νέτση; Όταν έρθαμε αδά, εμείς τιδέν... εγώ η τέχνη μ' έτονε να 'ποίνα ζωεμπόριο.

Ερευνητής: Ζωέμπορας.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ατό την τέχνη, ατό θέλω να ρωτώ σε, είχες α' από παππούδες ή...

Πληροφορητής: Όχι, ατό έμαθ' ατο, ασ' στον πεθερό μ' έμαθ' ατο.

Ερευνητής: Α, ασ' στον πεθερό σ' έμαθες ατο.

Πληροφορητής: Ασ' στον πεθερό μ' έμαθ' ατο. Ο πεθερό μ' έτον κασάπης. Απέσ' στην Τουρκία ο πατέρας ατ' και ο πεθερό μ' και όταν επήρα ατέν, εγώ μικρόν παιδίν επαντρεύτα, 19 χρονών, ο πεθερό μ' παιδίν 'κ' είχεν και επαίρ'νεν εμέν πα μαζί ατ'. Εγώ έμαθα, έμ'νε και εξυπνάκιας.

Ερευνητής: Ναι ξύπνιος φαίνεσαι.

Πληροφορητής: Έμαθα και υστέρια επέρασα τον πεθερό μ'. Ο πεθερό μ' ους να έσφαζε έναν ζώο, εγώ έσφαζα πέντε. Και έμαθα και όλα τα χρόνα μ' αδά πα ατό εποίνα. Εξέρ' α' ο πατέρα σ'.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Έβαλα μόνο καπνά από το '47 έβαλα καπνά μέχρι το '60. Το '60 πήγα στην Γερμανία. Εκάτσα 17 χρόνα στην Γερμανία και γύρισα πίσω. Και άτσ' επέρασεν η ζωή μ' τ' εμόν.

Ερευνητής: Χωρίς να αποζημιούσαι ούτε μία δεκάρα.

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, τα έτοιμα πα εκμεταλεύταν τα παράδας.

Πληροφορητής: Όταν έρθα εγώ, Νίκη, είχα καλά λεφτά, ρώτα τον πατέρα σ'. Όταν έρθα εγώ αδά το 1938, επήγα ση θεία Μαρίας, έν' συγγενέσσα θεία τ' εμόν και τ' ατεινές πα θεία έν'. Τ'εμόν η μάνα Πατσακογλάβα έν', ατέ τ' εμός εξαφλού έν', αλλά ρούζ', επειδή ασ' σοιν πατεράδες συγγενοί είμες, ναι.

Ερευνητής: Αδά έναν διακοπή θέλω να ευτάγω. Όσους ηλικιωμένους ερωτώ, συνήθως εποινετε γάμους ανάμεσα σε γνωστά κορίτσα, δηλαδή συγγενικά. Γιατί; Εσείς άμον νεαροί 'κ' εγάπανετε κανέναν κορίτσ' να παίρνετε;

Πληροφορητής: Πώς 'κ' εγάπαναμε; Αλλά εξέρτς ντο έτον; Άκ'σον.

Ερευνητής: Ναι θέλω να λες με.

Πληροφορητής: Εκεί εμείς επιστεύαμε τους γονείς μας. Εγώ εθέλ'να να επαίρνα έναν άλλο κορίτσ'. Αληθινά θα σε πω.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Εθέλ'να να επαίρ'να άλλο κορίτσ', το οποίο 'α παίρ'να το πα, εγάπανα το πα, εγάπανε με πα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' είπε όχι, ο πατέρας σ' όπως έλεε για την Μαρούλα.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Για την Ποινή.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' είπε όχι, ατέν 'κ' 'α παίρτς, είπε με. Κια τίναν 'α παίρω, μάνα; 'Α πας σ' εμέτερον τη Δεσποινής το κορτσόπον, είπε με. Ατέιν ήταν μακρά 30 χιλιόμετρα απ' εμάς. Όταν έρθα είδ' ατεν η αλήθεια, ατώρα εδκέμηνε, εγέρασε...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ατέ έτονε κουκλί.

Ερευνητής: Έτονε έμορφος πολλά.

Πληροφορητής: Άμα λέγω σε κουκλί ζωγραφιστό.

Ερευνητής: Ατώρα πα φαίνεται.

Πληροφορητής: Κουκλί, μόλις είδα ατέν, εγώ ενέσπαλα την άλλεν.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Είπα ατώρα ατέν και άτσ' επήρα την. Και αυτό το είχαμε εκεί συνήθειο, πιστεύαμε πολλά τους γονείς.

Ερευνητής: Σπάνια κανείς 'κ' ευρίουτον να έλεε εγώ αβείτεν 'α παίρω.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Πολλοί, πώς 'κ'

έταν;

Πληροφορητής: Πολλοί, αλλά όχι και τόσο πολλοί, οι περισσότεροι άκουγαν.

Ερευνητής: Άκουγαν τους γονείς.

Πληροφορητής: Είχανε σέβαση τότες, τώρα δεν υπάρχει αυτή η σέβαση.

Ερευνητής: Απαπα!

Πληροφορητής: Τώρα ο καθένας ό,τι θέλ' ευτάξει, κατάλαβες;

Ερευνητής: Ούτε ρωτά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τ' εσάν πα ετράνναν;

Ερευνητής: Τ' εμάν πα τρανά είναι.

Πληροφορητής: Έτσι είναι, αίκα χάλα, Νίκη.

Ερευνητής: Και έζησες όλη τη ζωή αδά με καπνά και με...

Πληροφορητής: Όλη τη ζωή μ' έζησα αδά, έβαλα και καπνά και μετ' από τη δουλεία μ' δηλαδή ετράννα τα μωρά μ' εγώ.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά έξεις;

Πληροφορητής: Έξ παιδιά είχα, 4 αγούρα, δύο κορίτσα, το έναν επέθανε, ατώρα έχω 5.

Ερευνητής: Πέντε και πού ζούνε;

Πληροφορητής: Τα παιδιά μ' έξ' είναι ακόμαν, ο Κώτσο μ' εξέρτς ατονε, έν' σην Αμερική, ο τελευταίος ο Χάρης -ι- μουν πα σην Αμερική, ο τρίτον έν' σην Γερμανία, τα κορίτσα είν' παντρεμένα σην Σαλονίκη τα δύο πα.

Ερευνητής: Εσείς είστυν εντελώς μόνοι;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Μοναχοί σουν αδά.

Πληροφορητής: Εμείς μοναχοί μουν είμες.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ατώρα ο μικρόν 'α 'ρται.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Ατώρα τέλος Αυγούστου 'α 'ρται, για πάντα 'α 'ρται.

Ερευνητής: Για πάντα.

Πληροφορητής: Ο τελευταίο.

Ερευνητής: Ά 'ρται αδά;

Πληροφορητής: Αδά ναι.

Ερευνητής: Ωραία, 'α χέτε κάτιναν μαζί σουνε.

Πληροφορητής: Ναι, εμείς 'α κατρηβαίνομε αφκά. αφκά πα έχω τα κουζίνας -ι- μ' όλα. Ά πάμε αφκά και ας έν' αδάκα κοντά.

Ερευνητής: Πώς ο πατέρας έφυε ασ' σην Τουρκία, ασ' σον Πόντο και επήε σην Ρωσία;

Πληροφορητής: Ο πατέρας μ' ατότε το 1905, εγώ βέβαια γεννεμένος 'κ' έμ'νε. Έκουα ασ' σον παππού μ' και ασ' σον πατέρα μ' ότι έφευαν και επένανε σην Ρωσία. Γιατί εκεί φτώχεια έτον σην Τουρκία, εκεί που ήταν σο Πουλαμάν φτωχόν έτονε, δεν ξέρω. Και το

1905 ο πάππο τ' ατεινές, εξέρ' ατον ο πατέρα
 σ', Απατσόγλου ο Κωσταντής, τη Θόδωρου
 ο πατέρα.

Ερευνητής: Και με τον Θόδωρο ντό ξεις εσύ;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Τη μάνας -ι- μ'
 αδελφό.

Πληροφορητής: Ο Θόδωρο θείος ατ'ς έν'.
Ερευνητής: Α! θείος ατ'ς έν'!

Πληροφορητής: Τη μάνας ατ'ς αδελφό έν', ναι
 και τ' εμόν πα έν' εξάφλο. Και ατός έτον μου-
 χτάρτς εκεί ατότε και εδέκεν ατ'ς χαρτία, η
 μάνα μ' βέβαια απ' ατειντς έτονε, ασ' σοιν
 Απατζογλάντς έτονε. Και άτσ' επήεν ο πα-
 τέρα μ' με τον παππού μ' επήγανε στην Ρωσία.
 Εγώ ατότε 'κ' έμ'νε γεννεμένος, το '11 εγεν-
 νέθα εγώ στην Ρωσία, το 05 έφυγανε. Τουρκίας
 'κ' εξέρω.

Ερευνητής: 'Κ' εξέρτς.

Πληροφορητής: Εγώ στην Ρωσία εγεννέθα.

Ερευνητής: Όχι, λίγο για την θρησκεία σο Σο-
 χούμ.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Μέχρι να έρχου-
 μες εμείς, η θρησκεία το ίδιο έτονε, καλό έ-
 τονε.

Ερευνητής: Έτον θρήσκοι; Πώς έτονε; Θέλω να
 μαθάνω.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όταν εμείς εποί-
 καμε να φεύομε, εσκάλωσαν τ' εκκλησίας εχά-
 λασαν. Εχάλανανε, έκαφτανε.

Πληροφορητής: Το κακόν επιάσεν από το '32
 και ύστερα, μέχρι το '32 καλά επέναμε. Το '32
 και ύστερα άρχισε και κυνήγησαν τους παπά-
 δες, φυλάκωσαν τους παππάδες και οι περισ-
 σότεροι...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Αβούτα τα γένα
 τουν έχπαναν ατα με τα χέρα.

Ερευνητής: Έλεπ' ατα;

Πληροφορητής: 'Κ' έλεπαμ' εμείς...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εμείς 'κ' έλεπαμε,
 αμά έλεγαν οι ανθρώποι τουν.

Πληροφορητής: Ποίος έτανε ναι. Και άτσ' πα οι
 ποπάδες ατότε εφογούντανε, οι περισσότεροι
 που έρθανε, με τον φόβον έρθανε. Η θρησκεία
 ατότε εκυνήγαναν α'.

Ερευνητής: Κρυφά εποίνανε τα...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ωωω! Εποίνανε
 τα εθίματα βέβαια.

Πληροφορητής: Εβάφτιζανε, εστεφάνωνανε,
 όπως εποίναν τα παλαιά, εποίνανε.

Ερευνητής: Όλα κρυφά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όλα κρυφά, όλα.

Ερευνητής: Για τους γάμους, τα πανοῦρα σου
 ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Για τα πανοῦρα μουν εποίναμε
 καλά πανοῦρα, μέχρι λέγω σε ατά τα χρονίαις.

Ερευνητής: Ναι, ντό θυμάσαι δηλαδή, μία περι-
 γραφή πώς έτονε;

Πληροφορητής: Περιγραφή δηλαδή όταν έρ-
 χουτου του Αγίου Γεωργίου, επέναμε σο Σό-
 χουμ, να 'λεπες ντό 'ίνουτον, να 'λεπες ντό
 'ίνουτον και περισσότερο οι Έλληνες. Οι Έλ-
 ληνες, ελληνικό εκκλησία έτον ατό Άι Γιώρ-
 γης αλλά με τοιν Έλληνες έρχουνταν και
 Αρμενάντ' και έλεπαν πώς εποίναμε, έτρω-
 γαν, έπιναν, επέναν στην εκκλησία. Είχαμε πα-
 νοῦρα ωραία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εκείνο έκαψάν α'
 τελείως.

Ερευνητής: Ποίο;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τον Άι Γιώργη,
 λίγο κάτ' επέμ'νε, εποίκαν α' αποθήκη.

Πληροφορητής: Ναι ατώρα στέκ', επήγαμε εμείς.

Ερευνητής: Πότε επήτε;

Πληροφορητής: Τέσσερα φορές επήγα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Ρωσία πολλά
 επήγαμε.

Ερευνητής: Ναι;

Πληροφορητής: Το '79 επήγαμε, το '80 επήγαμε,
 το '83 επήγαμε, το '86 επήγαμε, τέσσερα φο-
 ράς επήγα.

Ερευνητής: Έχετε συγγενείς εκεί;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έχομε ξαδέλφα.

Πληροφορητής: Έχω πρώτο εξάδελφο και πρώ-
 τεσσα ξαδέλφη ατέ.

Γυναίκα πληροφορητή
 Αλλά εκεί ο κόσμος, ατείν Αρμενάντ' τιναν λέ-
 γομε, άμον συγγενοί.

Πληροφορητής: Έκλαιγαν, Νίκη, όταν επήγα,
 έκλαιγανε. Όταν εγνώρτσε με Απαζάς...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Απαζάς.

Πληροφορητής: Σουλτάν έλεγαν τ' όνομάν ατ'.
 Όταν επήγα σ' οσπίτ'ν ατ' και εκούξα Σούλ-
 ταν, η γυναίκα τ' εξέβε. Λέει χόδ κελτί, καλώς
 ορίσετέ, εντάξει. Λέω ο Σουλτάντς πού έν',
 λέγω. Στην παχτῶέ κέσ' έν'. στείλον έναν
 μωρόν, λέγ' ατην τουρκικά, ας ελέπ' ατον,
 λέγω. Αμάν στείλ' έναν μωρός, έρθεν ο Σουλ-
 τάντς, 'κ' επόρεσε να εγνώρίζε με, σαράντα
 χρόνα επέρασανε. Ετέρεσέ με άτσ', εκαλο-
 σώρτσε μασε και στέκομε όρθια, καθέστε είπε
 έξ' μερέα καλοκαίρ' έτονε. Εδέκε μας καρέ-
 κλας, εκάτσαμε. Λέγ' ατονε, Σούλταν, 'κ'
 εγνώρτσεσ μας; 'Κ' επόρεσα, λέει, να γνωρίζω
 σας. Λέω, θυμάσαι, όταν εδίνες με τ' ανοιγάρ';
 Ατός εδούλευε σα κρατικά και έκλεφτε
 αλεύρα απεκεί την αποθήκη, εγόμενε έναν

τ'δουβάλ' και εδίνε μεν τη νύχτα το κλειδί και έλεε εμείς απάν' 'α 'φτάμε συνεδρίαση, εσύ αποφκά άνοιξον την πόρτα, έπαρ' το τ'δουβάλ' και δέβα, το πρωί παίρω εγώ τ' ανοιγάρ', έλεε. Ατόσον φιλία είχαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατά ελησμόνησές ατα; είπα τονε. Οου εσύ ο Λεόντιον είσαι, εγκαλάστε με επεκεί. Άμον μωρό έκλαψε εκείνος, έκλαψα και εγώ. Μαζί ετρανυνάμε, Αρμενάντς τα ίδια. Ατώρα εγώ εκεί να ρούζω 100 χρόνᾱ να στέκω 'κί λέγω, όλτς εξέρ' ατ'ς.

Ερευνητής: Ατώρα ποίο συγκινεί σε, μπάρμπα Λεωνίδα, αδά να στέκ'ς ή εκεί;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Αδά.

Πληροφορητής: Κοίταξε να σε πω, Νίκη, εκεί εμεγάλωσα, έν' ωραίο μέρος και επί απόψεως κλιματί' και από όλα τα πάντα. Αλλά ατώρα αροψέ έρθαν κάτ' ρωσοπρόσφυγοι τ' εμέτερον συγγενοί, οψέ αδά έτανε...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τουρίστες.

Πληροφορητής: Όλον το Σόχουμ να δίνε μ' α' 'κί πάγω. Εξέρτς πώς θέλω να πάγω; Εποίκα έξοδα και επήγα, εκεί για να πας 300 χιλιάδες θέλτς και εγώ εποίκ' ατα ατά τα έξοδα 'κ' ελυπέθ' ατα. Επήγα είδα το μέρος που εγεννέθα, πού εστεφανώθα, που έπαιζα, που επένα σο σχολείον, όλᾱ. Σο Σόχουμ που επένα σο σχολείο, επήγαμε είδαμ' α', που εκάθουμ'νε πα είπα την, ακεκά εκάθουμ'νε.

Ερευνητής: Στα, το σχολείο έχ'ν α';

Πληροφορητής: Έχ'ν α'.

Ερευνητής: Και σχολείο έν' ξάν'.

Πληροφορητής: Ναι σχολείο.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τη Σοχουμί' το σχολείο έχ'νε, την εκκλησία έχ'νε, έχ'ν ατα.

Πληροφορητής: Επήγαμε εμείς σην εκκλησία ατώρα που επήγαμε μαζί ξάν'.

Πληροφορητής: Εχάλασαν το ρωσικόν το ζαγόρ το τρανό.

Ερευνητής: Καλά σην εκκλησία επήγετε, ευτάνε ατώρα...

Πληροφορητής: Ευτάνε, ευτάνε βέβαια. Γουζήντ και Ρουσάντ πάνε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήγαμε σι Τίφλις.

Ερευνητής: Σην Τιφλίδα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Σην Τιφλίδα. Επήγαμε εκεί, τρία μωρά εβάφτισαν εκείν' την ημέρα ρουσίνικα και δύο γάμους, στεφάνωμα.

Ερευνητής: Ορθόδοξα.

Πληροφορητής: Ορθόδοξα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και παλαιομε-

ρολογίτες.

Ερευνητής: Όλ' είν' παλαιομερολογίτες.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι εμείς εκεί με το παλαιόν εποίναμε.

Ερευνητής: Καλά σον Πόντον πα το παλιόν είχανε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και σα Ιεροσόλυμα πα επήγα το παλαιό είχαν.

Πληροφορητής: Σου λέγω ατώρα εγώ, εκεί εμεγάλωσα και αγαπώ α' να ελέπ' α', ως πατρίδα βέβαια εκεί εγεννέθα, αλλά τώρα πες με 'α δίγω σε το Σοχούμ, δέβα καθ'κα εκεί, είπα το και ατείντς πα και ατείν πα εξέρτς ντό είπαν εμέ; Εσύ λες άτσ', εμείς πα την Κατερίνην όλον να δισ' μας, 'κ' έρχουμες, είπαν εμέν.

Ερευνητής: Όπου ζεις και μεγαλώντς, έεις αναμνήσεις.

Πληροφορητής: Έ;

Ερευνητής: Εσύ έφυες και εποίκες οικογένεια αδά, ίσως εποίκες και γωνίας αδακέσ'.

Πληροφορητής: Ε ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Για τ' όποιο;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Είναι και καλά. Έρθες εσύ επεκεί αδά...

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Σαν εγνωρίμη είσαι, ας υποθέσομε κάποιος. Εκεί ποίος 'α 'ρται; Ακεκά οι Μεγγρέλ, πλαν κεκά έν' Αρμέντς.

Πληροφορητής: Ε'είνα ελλάγαν τα παλαιά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ακεκά έν' Ρούσος, πού 'α 'λέπ'ς τον Έλληνα;

Ερευνητής: Σωστά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Αραία και που.

Πληροφορητής: Άλλ' επέμ'νανε σο Καζακιστάν, επήγαν εξορία, επέμ'ναν εκεί αφκακιάν.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήγαμε σο μαγαζί απέσ'.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήγαμε να ευτάμε τελέφωνο σον ΟΤΕ εκεί. Και ατώρα αναμεταξύ λέγομε ελληνικά και λέγομε και ποντιακά, αδαπέσ' κανείς εγνωρίμος πα 'κ' έν', είνας Έλληνας πα 'κ' έν' γα γραφ' μας αβούτο ντο θέλομε. Εν τω μεταξύ το κορίτσ' Ελληνίδα, Ελληνίδα έν', αμά 'κί μιλά. Ατέ εγέλασε. Λέγω, γιατί γελάς, γιάβρου μ'; κια εγώ Ελληνίδα είμαι, αμά 'κ' επιτρέπ'νε μας να μιλούμε ελληνικά. Κια πώς 'α 'φτάμε; Αβούτο ποίος 'α γραφτ' ατο, λέγω. Εγώ γραφτα, λαλία μ' ευτάς. Επήρεν έγγραφεν. Δεν υπάρχει αυτή η ελευθερία, αυτή η ευχαρίστηση αδά

που είναι. Αδά μόνον ασ' σον παράδεισον έν' απ' ατού και καλά, αν έν' παράδεισος.

Ερευνητής: Σωστά. Είσαι ειλικρινής, θεία, και λες ατα πολύ σωστά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι έτσι είναι.

Πληροφορητής: Έτσι είναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έτσι είναι. Στην Αμερική επήγαμε, τέσσερα φορά πα επήγαμε στην Αμερική. Απ' αδά Αμερική όσταν λένε κάποιιοι, εθερρούν κάτ' έν' η Αμερική.

Πληροφορητής: Σ' όποιο πολιτεία επήγετε εσείς;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Νέα Υόρκη.

Πληροφορητής: Εκεί έν' η γειτονία το ελληνικό που λένε; Σε κείνη τη συνοικία μένει ο γιος σας;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Αστόρια.

Πληροφορητής: Στην Αστόρια.

Πληροφορητής: Στην Αστόρια ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ελληνικά εκκλησίας Άι Γιώργης, Άι Δημήτρης.

Πληροφορητής: Ρωσικά, σο ρωσικό πα επήγαμε πολλές φορές.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Σο ρωσικό την εκκλησία επήγαμε εκεί και αφκά σο Μανχά-ταν έν' ο Ρώσον ο παπάς. Είπα τον εγώ μόνον αβούτο έχετε εκκλησία; Όχι, είπε έχομε τρανά εκκλησίας. Δηλαδή η Αστόρια έν' άμον συνοικία.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και εκεί αφκά έχομε καλά εκκλησίας, είπε. Πότε έρθετε; Είπα τονε. Το '18 τη χρονιάς είπε. εκείν' τον χρόνο τ' έμ'νε εγώ εκεί, την πρώτη χρονία έτον εκεί.

Πληροφορητής: Τ' επήες;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι (μιλάει ρωσικά). Και πώς 'α πάτε στην Ρουσία; Λέγω. Εμείς, είπε, αλήγορα 'α πάμε στην Ρουσία. Και πώς 'α πάτε; Είπα τονε. Πόλεμος 'α 'ίνεται και 'α 'ίνταν όλα καλά, είπε. έρθα επεκεί εγώ, έντονε, ατότε ο Γιώργον τ' εμέτερον όσταν έντον επιστράτευση.

Πληροφορητής: Το '74.

Ερευνητής: Το '74.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έρθα εγώ αδά, έντον. Αβούτος ο Ρώσον σωστά είπε με, είπα.

Ερευνητής: Δηλαδή ασ' στην Αμερική πα λες ομορφότερα έν' στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Καλέ, ντό λέει αβούτε;

Πληροφορητής: Το σωστό 'α λέγω. Το σωστό. Σήμερα δεν υπάρχει καλλίτερο απ' την Ελ-

λάδα. Στην Αμερική πα επήγαμε τέσσερα φορές, στην Ρουσία πα επήγαμε τέσσερα φορές, στην Γερμανία ατέ πα επήγε πολλές φορές και εγώ εκάτσα 18 μήνες(σε άλλο σημείο λέει χρόνια). Όλα ατά τα κράτη ελάστα τα. Ατέ επήε και σο Ισραήλ επήγαμε και...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Κωνσταντινούπολη πα επήγα.

Ερευνητής: Σο Ισραήλ πού επήες;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Σον Άι Τάφο.

Πληροφορητής: Σα Ιεροσόλυμα. Δεν υπάρχει όπου να πας απ' αβούτο και καλλίτερο σαν σήμερα.

Ερευνητής: Από άποψη ζωής.

Πληροφορητής: Από άποψη ζωής και ελληνισμό, ατό έν' το ελληνικό και η ελευθερία να ευτάς ό,τι θέλτς δηλαδή τη θρησκεία.

Πληροφορητής: Όπου θέλτς ελευθερία.

Γυναίκα πληροφορητή

Και προπαντός ατώρα με το ΠΑΣΟΚ έν' παρά-δειςος.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) καλά ατό 'α φήνομε, 'κ' 'α στέκομε, ο σύλλογος ο καθένας φυσικά όποιο κόμμα θέλει. Αλλά θέλω να πω ότι ατώρα ο Έλληνας, ατό αισθάνεσαι εσύ, εμάς ατό ενδιαφέρ' μας ότι, και από άλλους ηλικιωμένους ακούγ' α', ύστερα από τόσα εξορίας, βάσανα, περιπέτειας, λέει ότι ατώρα είδα άσπρη μέρα.

Πληροφορητής: Πράγματι. Ένας γέρος ακόμα ατό είπε με, Νίκη, είπε με, ατώρα είδα άσπρο ημέρα.

Ερευνητής: Ναι, σωστα λέει, πώς να το κάνουμε;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ψέματα είναι; Ατό έν'.

Ερευνητής: Η ελευθερία και λοιπά.

Πληροφορητής: Ευχαριστίεσαι σήμερα τη ζωή, ευχαριστίεσαι. Βέβαια 'α δουλεύ'ς, αν 'κ' δουλεύ'ς πουθενά 'κ' επορείς να ζεις. Αλλά εκεί δουλεύ'ς και πάλι δεν μπορείς να πεις ευχαριστίουμαι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Ρουσίαν, ασ' στην Ρουσίαν ντό 'α θυμούμες; Έναν ημέρα επήγα στην Ντράμαν το λένε το μέρος έταν τα τρανά τα φυλακάς. Πόσα μήνας έτον ο πατέρα μ' εκεί;

Πληροφορητής: Εφτά μήνας.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εφτά μήνας έτον φυλακισμένος και μέρ' έτον 'κ' έξερα. Ένας θείο μ', τη φωτογραφίαν ατ' πα έχω, και εγώ επήγαμε εκεκά. Πώς έλεγάν ατ'ς ατείντς αδά στην Κατερίνη έρθανε Αντρέας και ο Γιώργον...

Πληροφορητής: Οι Τσιτουράντ'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Οι Τσιτουράντ' τα δύο παιδιά και η αδελφή ατουν αχά η κοιλία, η κοιλία άτσ' και 'α παίρ'νε τον κύρ'ν ατουν και 'α στείλ'ν ατον.

Πληροφορητής: Ά στείλ'ν ατον εξορία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Σην Σιβηρία.

Πληροφορητής: Όχι μόνον ατόν, πολλοί.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εγώ πα η καημέ-ντσα περιμένω τον πατέρα μ' να ελέπω. Λέει με ο θείο Χρύσον, άνεψια, τέρεν, τέρεν, τέρεν ντό λέν' ατην αβούτεν, να γαμώ τ' ατεινέτερα τα στούδα, γαμώ. Το όπλον ατ' άτσ' εκράνεν α' ο Ρούσον και ευτάει ατηνε κρούγ' α' σην κοιλία σ' και με την ψυν το μωρόν εβγάλ' α' αποπέσ'. Αϊκα είδαμε εμείς. Ποίον αγαπάς ας' σην Ρουσίαν, ποίον αγαπάς;

Ερευνητής: Ελευθερία 'κ' είχετε.

Πληροφορητής: Πιού έτον ελευθερία καλέ; Κόκκινον δικτατορία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ελευθερία; Την νύχταν πα με τον φόβον εκοιμούμ'νες. Ατώρα με το ΠΑΣΟΚ εκοιμέθαμε και έμορφα.

Ερευνητής: Όταν λες εκοιμούμ'νες ατότες με τον φόβο πώς δηλαδή; εφογούστον να μην έρ'ται κανείς απέσ' παίρ' τσας και εκτελά σας;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Κια νύχτα έρθαν επήραν τον πατέρα μ'.

Ερευνητής: Γιατί επήραν ατον;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Γιατί επήραν ατον;

Πληροφορητής: Γιατί...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Χασάπικα εποίνε, επαίρ'νεν τ' εσόν το χτήνον, τ' ατουνού, τ' εμόν.

Πληροφορητής: Εποίνεν αλιθβερίδ' δηλαδή.

Ερευνητής: Εποίνεν αλιθβερίδ', είχαν παράδας και εθέλ'ναν να παίρνε τα παράδες, έκλεφταν ατονε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι και εποίνεν αλιθβερίδ' και είπαν ατον μ' ευτάς α', 'κ' εσταμάτανε. Εμέν πα 'α παίρνανε ζατί και 'α ξόριζάν εμε. Εγώ πα αϊκο εποίηνα και 'α στείλνανε με σην Σιβηρία, ζατί 'α πεθάν'να πα, εγώ 'σ αϊκα 'κί βαστάζω, 'α πεθάν'να.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Νέπε, αμόν εσέν πόσοι έτανε.

Πληροφορητής: Χάσον α'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εκεί εμείς πολλά είδαμε.

Ερευνητής: Ο ελληνισμός πάνω σ' αυτό, οι Έλληνες υπόφεραν πάρα πολλά.

Πληροφορητής: Πάρα πολύ, καταραμένοι.

Ερευνητής: Καμία άλλη ιστορία ασ' σην ζωή σ' που άτσ' να επελέστε σε, ασ' σα παιδικά τα χρόνα σ' ή μετά άτσ' τρομαχτικό, που 'κ' ανάσπάλκεται;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ε το πιο τρομαχτικά ατά είναι.

Πληροφορητής: Άλλο δεν ξέρω.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εκάθουνταν αποβραδís εποίναμε παρακάθ', ιδτέ όσοι Ορωμαίοι έμ'νεσε. Ολίγον ψηλά εστέκουμ'νες εμείς και ακεί αφκά εφέρ'νανε φυλακισμέντς, άμον Έλληνες, Αρμενάντ', Μεγγρέλ, ολίγον αντίθετα με τον νόμον έτον, αν 'κ' έτον πα και έλεες εσύ, εβάλ'ναν ατον απέσ'. Εκατό εβδομήντα νομάτς εσκότωσαν εκείν' τη νύχτα, εκατό εβδομήντα νοματοίς, ατός και ο πατέρα μ' εκαθάριζαν καλαμπούκ' και εμέτρναν α'. Κατ έρουζεν α', έρουζε. Ένοιγαν αϊκα τρανά γουβία και εγόμεωνάν ατ'ς εκεί απέσ'.

Ερευνητής: Και ντό έλεγαν ύστερα ότι είναι εξόριστοι ή ότι εκαθάρτσαν ατ'ς;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και τίναν 'α δίναν λογαριασμό; Τ' εθέλ'ναν εποίναν.

Πληροφορητής: Ως αντίδραση εσκότωνανε. Όχι μόνον Έλληνες, εσκότωναν κι άλλτς.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Άλλτς πα εσκότωναν, συνήθως Έλληνες.

Ερευνητής: Ειδικά ατό το στοιχείο περισσότερο το ελληνικό ή το Αρμενικό;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Το Ελληνικό, το Ελληνικό.

Πληροφορητής: Το Ελληνικό πα εσκότωναν και άλλτς πα εσκότωναν εκείν', τους Έλληνες τελευταία εξόρτσαν ατσε εκεί αφκακιάν. Εκεί αφκακιάν πα οι περισσότεροι επέθανανε, όταν επήγαν εκεί, ουου χαμέν'. Αλλά τώρα ζούνε καλά. Τώρα όμως κοίταξε, Νίκη, τώρα άλλαξε το σύστημα με τ' αβούτον τον Γκορμπατσώφ. Ατός έλλαξε τα πράματα πολλά, πολλά εμαλάκωσε τα πράματα και όσον πάει σο καλό πολεμά, ας τερούμε ντ' ευτάει. Έρθαν ατείν αδά τ' εμετέρ' έρθανε δύος νοματοί, όταν επήγαμε σην Ρουσία, επήγαμε εύραμ' ατ'ς πατριώτ' είναι και ατώρα οψέ αδά έτανε και ατώρα πα ακόμα αδά σην Κατερίνη είναι, εθερρώ επήγαν σην Αθήνα, ατείν ξάν' 'α 'ρχουνταν. Τώρα άλλαξαν τα πράματα πολύ διαφορετικά, όσον πάει αλλάζ'νε.

Ερευνητής: Και είν' ευχαριστημέν'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εμείς μετ' ατόσα φασαρίας ασ' τ' έρθαμε η θεία μ' η Μαρία, Πάναϊλα γιάβρου μ', είπε, αδάκεσ' πώς έρθετε; Γιατί, θεία, είπα, γιατί λες ατο; Εκέσ'

καλόν έν', καλόν έν'. Ατότε ατείν πα εγάπα-
 ναν τον κομμουνισμό. Λέγω, θεία, τδιπ ασ' σο
 καλόν κεκά έρθαμε, εμείς εξέρομε τ' εκείνέ χθε
 το καλόν πα και αδά πα. Καλλίτερα, είπα, ας
 υποφέρομε και ας είμες αδά. Ύστερα από κά-
 μποσα χρόνα πάει ο Τάκης ση Ρουσία ο σ'χω-
 ρεμένον. Εγώ είπα, ατώρα 'α πάω ελέπ' ατον.
 Επήγα σην μάναν ατ' κεκά, ατός έρθε εσέβε
 απέσ'. Λέγ' ατονε επής είδες τοι συντρόφ'ς
 πώς είναι, Τάκη, είπαν τον και εγέλασε.
 Χάσον, χάσον, χάσον α', είπε. γιατί, είπα
 τονε. Ατού σ' είναιν πάνε σον εξάδελφόν ατ',
 τη Τάκη πα συγγενός έν' για, οι μανάδες -ι-
 μουν Πατσογλάντ' είναι. Ο Γιαγκούλης, είπεν,
 εκατήβεν ασ' σ' αερόπλανο, επήγαμε σο ξε-
 νοδοχείον, είπε, και έκ'σεν α' και έρθε να ελέπ'
 μαςε. Ατώρα κρατώ την βαλίτσαν, όχι επήρε
 α' μίαν ασ' σο ξενοδοχείο ους να εκατήβαμε
 αφκά, είπε. μετά είπε με, είπε, ξάδελφε, πάρ'
 το εσύ, ατώρα πα φόβος είναι, είπε.

Πληροφορητής: Ε ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Πάρ' το εσύ μη με
 βλέπουνε εμένα μαζί σου. Εγώ ας πάω απ' εκεί
 μερέαν και εσείς απ' αδά, είπε.

Πληροφορητής: Δέκα χρόνα φυλακή είναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ακ'λουθέστε με,
 είπε. Κια είπα τονε όσταν έρθαμε, η θεία μ'
 είπε και η αδελφή σ' είπε με καλλίτερα ας επε-
 θάν'ντε εκέσ' παρά το 'α 'ρχουστον αδά.

Ερευνητής: 'Κ' ήξεραν.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τόσον πολύ εγά-
 πεσαν α', είπα, άμα από μακρά έκ'σαν την λα-
 λίαν αχτε. Ατώρα επής είδες α', πώς έν';

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Παρέμβαση της γυναίκας του: Χάσον, χάσον,
 χάσον α', ο σ'χωρεμένον ο Τάκης.

Πληροφορητής: Ως μέρος καλόν έν'.

Ερευνητής: Έν' άμον τη Κατερίνης το χώμαν;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Άμον τη Κατερί-
 νης.

Πληροφορητής: Ευφορώτατο, ευφορώτατο, ω-
 ραίο μέρος, πολύ ωραίο, καλόν μέρος.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όπως έν' η Κα-
 τερίνη, ακόμα καλλίτερον.

Πληροφορητής: Και το κλίμα.

Ερευνητής: Το κλίμα.

Πληροφορητής: Όλα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Η θάλασσα ε-
 μπροστά μου, έμορφο.

Πληροφορητής: Ωραίο, ωραίο έν', αλλά τι το θέ-
 λεις; Ατώρα 'κ' εμπορούμε να ζούμε εκεί, ό,τι
 θέλτς ας έν'.

Ερευνητής: Καλά ύστερα από τόσα περιπέτειας

και λοιπά.

Πληροφορητής: Έλλαξαν τα συστήματα, ελλά-
 γαν οι αθρώπ'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Η επιστράτευση
 τ' έντον την ημέρα αδά, τα εγγόνα μ' όλα αδά
 ήταν. Είχαμε και το κάρον, γιαγιά, θα μας πας
 στον Άγιο Ηλία, θα σας πάω. Όλα τα μωρά
 εφόρτωσά τα σον κάρο. Επήρα τα και επήγα
 σην Καισάρειαν αντίκρυ απάν' έχομε χωράφ'.

Ερευνητής: Α, έχετε χωράφ'.

Πληροφορητής: Έχομε, έχομε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και επήρα τα
 μωρά και επήγα καλή χαρά εκεί και εποίκαμε
 τα κούνιας. Σείτq κουνίγουνταν τα μωρά,
 αντίκρυ ο Λοφιάδης επότιζε. Αμάν εστάθε το
 πότιμαν. Μετ' εμάς έτον έναν παιδίν ασ' σο
 Κουρκούρ', ο πατέρας ατ' αλήγορα, αλήγορα
 έρθεν. Έρθεν εξέβεν, Παναγιώτη, ετοιμάχ' και
 δέβα αφκά, λέει, επιστράτευση. Αμάν από το
 το λες ντό έν'; είπα τονε. Ζέψον τ' άλογον και
 έπαρ' τα μωρά σ' και δέβα, είπε με. Ο κόσμος
 εγομώθεν σα στράτας. Καλά εγώ το πρωί ασ'
 τ' επήγα, εύκαιρα έτανε τα δημόσια κι όλα.
 Εκατήβα ασ' σο χωράφ', σο δημόσιον επά-
 τεσα, ξάι να πάγω 'κ' επορώ. Το έναν το αυ-
 τοκίνητο έρ'ται, το άλλο έρ'ται. Ευτάξει με
 ένας αξιωματικός, αμάν, βρε γιαγιά, σήμερα
 βρήκες και σύ, η ημέρα σου είναι. Αχ, παιδί μ',
 είπα τονε, όταν έφυγα εγώ στο χωράφι, είπα,
 δεν ήταν κανένας, τώρα τι θα κάνω; Κόψε απ'
 τα χωράφια, γιαγιά, είπε, και τα μωρά σ' όλα
 θα χαθούνε, είπε. Κια ντ' 'α 'φτάει ο παιδάς,
 αχά. Αν έσ'νε εκεί, μέρ' έμ'νες εμείς, εξέρτς ντ'
 'α ποίν' εσέν; Αποπάν' -ι- σ' 'α περάν'ναν.

Πληροφορητής: Ξάι 'κ' υπολόγιζαν εσεν.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έλληνας έτον και
 ξάν' είπεν κόψε απ' τα χωράφια, γιαγιά, είπε,
 κια αξιωματικός έτονε και πάρε τα παιδιά σου
 και τράβα, είπε. πέντε, έξ μωρά είχα. Ενώ εκεί
 αν έμ'νε...

Ερευνητής: 'Κ' 'α έλεε σ' α'.

Πληροφορητής: Όχι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ποίος 'α έλεε σ'
 α';

Ερευνητής: Το ελληνικό στοιχείο, τον Έλληνα
 'κ' εθέλ'ναν ατον ξάι.

Πληροφορητής: 'Κ' εθέλ'ναν ατον.

Ερευνητής: 'Κ' εθέλ'ναν ατον, γιατί εζάπωσε
 όλον τον κόσμο, φθονούν ατονε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, όσον να έν',
 έν' το αίμα μουνε και λέει σε και κάποτε την
 ορθίαν και πας. Καλόν έν'.

Ερευνητής: Ατώρα τα σπίτq που εφέλεκετε εκεί,

είχετε σπίτᾱ ντ' εποίκαν ατα;
Πληροφορητής: Κοίταξε, Νίκη, π' επόρεσεν κι
επούλτσεν, ο πεθερόν επούλτσεν έναν πλα-
ντάζια λέγομ' ᾱ', ὄχι 18 χιλιάδες ρούβλια τ'
εδέκεν ᾱ', δηλαδή αράνα, πέντε μάτᾱ αράνα
εποίκε από 25 βαγόνᾱ. Σπίτ' απέσ' , πέντε σε-
φίνας, πέντε σεφίνας είν' 50 στρέμματα. Όλα
ατά εδέκεν ατα σα 18 χιλιάδες, δηλαδή ένα
ποτήρ' νερόν επήρε και έρθε. Αν 'κ' εδίνεν
ατα, αφήν'νεν ατα εντελώς. Όσοι επρόλαβαν
και εδέκαν αρατς' ιδτέ κάτ' επήρανε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Έναν ενοίκιο.
Πληροφορητής: Αν άξιζε 500, εδέκεν ατονε 5 και
άλλ' πα οι περισσότεροι εφέκαν ατα και
έρθαν. 'Δεν 'κ' εδέκαν εμασε.
Ερευνητής: Δηλαδή ο πατέρας -ι- σ' έφυε ασ'
σον φόβον των Τούρκων επήε εκεί. Εσύ επήες
έζησες εκεί, εδούλεψες εκεί, εφέλεκες και
έρθες.
Πληροφορητής: Ε'είναι πα εφέκαμε και έρθαμε
αδά, ατώρα είμες αδά.
Ερευνητής: Πώς δημιουργεί ο Έλληνας.
Πληροφορητής: Χωρίς να πάρομε έναν τσιγάρο
κι από κει κι από κει.
Ερευνητής: Και όλα ατά με την εργατικότητα.

Πληροφορητής: Ασφαλώς.
Ερευνητής: Πόσα ώρας την ημέρα εδούλευτε;
Πληροφορητής: Την ημέρα ώρας; Από το πρωί
μέχρι σκοτία.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Μεσάνυχτα.
Πληροφορητής: Μεσάνυχτα. Όταν έρχου'νες το
βράδον, τα μωρά απάν' σο κάρο και νύχτα 'α
'ρχουσ'νε και 'α μάιρευες και 'α ποίνες και
υπόφεράμε πολλά αδά πα η αλήθεια.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Απ' αδάκα 'α πας
σον Άγιο Αθανάσ' την δουλεία.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Με το ποδάρ', με το ποδάρ'.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Να πας με το
ποδάρ', έξ μωρά είχα. Ε'είναι τα έξ όλα εκά-
θουνταν σο κάρο, τα φυτά 'α 'τανε, τα βαρέλα
'α 'τανε, πού κεκά 'α κάθεςαι;
Πληροφορητής: Εμείς με το ποδάρ'.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πού κεκά 'α κά-
θουσ'νε; Εμείς οι τρανοί επορπάναμε, τα
μωρά εκάθουνταν. Και 'α πας εκεκα πα 'α
δουλεύς, φυτεία 'α φυτεύς, τδάπα 'α τδα-
πιεις.
(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

ανασπάλκεται = ξεχνιέται, ανασπάλω = ξεχνώ, αρχ. ανασφάλω.
ανοιγάρ' = κλειδί, αρχ. ανοίγω.
αράνα = ξηραντήρια καπνού, λ. τ. aran.
αφκακιάν = προς τα πάνω, τοπικ. επίρ. (από + εκεί +άνω).
γουβία = λάκοι, λ. αλβ. guve.
ελάστα = γύρισα, λάσκομαι = γυρίζω, τριγυρίζω, λ. ομηρ. ηλάσκω = τριγυρίζω.
εξάφλος = ξάδελφος.
επουσ'μάνεψες = μετάνιωσε, πουσ'μανεύω = μετανιώνω, λ. τ. rişman.
έρουζε = έπεφτε, ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή.
ζατί = βέβαια, έτσι κι αλλιώς, αιτ. σύνδ., λ. τ. zati.
ιδτέ = βέβαια, φυσικά, μόριο, λ. τ. ište.
μουχτάρτς = πρόεδρος, λ. τ. muhtar.
νέπε = βρε συ, κλητ. προσφώνιση, νέμπρε > νέπε.
νέτση = καλέ συ, κλητ. προσφ.
ξάι = καθόλου, λιγάκι, λ. λ. exagiyim.
ορθία = το σωστό
οψέ = χθες, λ. ομηρ. αργά.
παρακάθ' = νυχτέρι.
πλαντάζια = καπνοχώραφα, λ. ρωσκ. plantasia.
σαβέσκι = σοβιέτ, λ. ρωσ. sovetskiy
τ' εσέτερα = τα δικά σας, κτητ. αντων. για πολλούς κτήτορες.
τσίπ = πολύ καλά, εντελώς, λ. τ. dip.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Λεωνίδα, θέλω να μου πεις όλη τη ζωή σου, πότε γεννήθηκες, τι θυμάσαι; Ο σύλλογός μας κάνει μια εξόρμηση σε όλους τους Πρόντιους, σε ακούω.

Πληροφορητής: Στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τι άλλο θέλεις να σου πω; Τι να θυμάμαι;

Ερευνητής: Τι θυμάσαι, το Σοχούμ πώς ήτανε τότε, μέσα στο Σοχούμ ή έξω;

Πληροφορητής: Στο χωρίο γεννήθηκα, αλλά μεγάλωσα στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Εκεί μεγάλωσες, πώς θυμάσαι το Σοχούμ εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Πολύ ωραίο ήταν.

Ερευνητής: Είχε εκκλησίες τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Είχε εκκλησίες ελληνικές, είχε σχολεία ελληνικά. Επήγα στο σχολείο εκεί το ελληνικό μέχρι Πέμπτη του εκεί τότε στο σχολείο του Σοχούμ και ωραίο μέρος.

Ερευνητής: Στο σχολείο τι θυμάσαι, τι μαθήματα κάνατε;

Πληροφορητής: Κάναμε μαθήματα, μέχρι άλγεβρα έκανα, έκτη τάξη τελείωσα στο Σοχούμ. Κι από κει και πέρα δεν είχαμε οικονομικές δυνατότητες και σταμάτησα. Έμαθα άλγεβρα, μέχρι και τόκους, αλλά τώρα τα λησμόνησα, τόσα χρόνια πέρασαν.

Ερευνητής: Ναι πέρασαν χρόνια.

Πληροφορητής: Ναι αλλά έμαθα καλά γράμματα, δηλαδή ισοδυναμούσε η έκτη τάξη εκεί τότε με το σημερινό Δευτέρα Γυμνασίου και Τρίτη Γυμνασίου. Έμαθα καλά γράμματα εγώ, αλλά δεν τα καλλιέργησα εγκαίρως και σταμάτησα. Το Σοχούμ ήτανε ένα ωραίο μέρος, είχε εκκλησίες ελληνικές, είχε σχολεία ελληνικά, ήτανε Έλληνες πολλοί εκεί.

Ερευνητής: Ποιοι άλλοι λαοί ζούσανε εκεί;

Πληροφορητής: Ήτανε Αρμένιοι, Μεγγρέλοι, Κουρζήδες, Αμπχάζιοι και Πέρσες πάρα πολλοί ήτανε, εκείνο τον καιρό ήτανε πολλοί Πέρσες.

Ερευνητής: Πέρσες.

Πληροφορητής: Και όλοι αυτοί πουλούσανε φρούτα, φρουτάδικα είχαν οι Πέρσες οι περισσότεροι.

Ερευνητής: Πόσο περίπου πληθυσμό είχε τότε το Σοχούμ; Θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πώς;

Ερευνητής: Πόσο πληθυσμό είχε, πόσους κατοίκους;

Πληροφορητής: Να σε πω αυτό δεν θα μπορούσα να το θυμηθώ, δεν θα μπορέσω.

Ερευνητής: Ναι, την εκκλησία πώς την έλεγαν;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Βαγγελίστρια.

Ερευνητής: Ευαγγελίστρια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι.

Πληροφορητής: Η εκκλησία που σου λέω ναι, ναι.

Ερευνητής: Το σχολείο σας ήτανε ιδιωτικό ή δημόσιο;

Δηλαδή πλήρωνε ο πατέρας σου;

Πληροφορητής: Όχι, πληρώναμε τότε.

Ερευνητής: Α, πληρώνατε.

Πληροφορητής: Πληρώναμε, ήρθε το σοβιέτ, αλλά ακόμα πληρώναμε. Ύστερα απ' το '30 όλα τα πήρε το κράτος, ίσαμε τότε ακόμα πλερώναμε.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου τι δουλειά έκανε;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου έκανε καπνά.

Ερευνητής: Α, καπνά.

Πληροφορητής: Γεωργός ήτανε, γεωργός ήτανε.

Ερευνητής: Πώς γινόταν η καλλιέργεια, είχατε δικά σας χωράφια;

Πληροφορητής: Είχαμε εμείς, είχαμε, μέχρι το '37 είχαμε τα δικά ας τα χωράφια. Απ' το '33 κι ύστερα τα ανέλαβε όλα το κράτος. Το '37, '38 με έδιωξαν.

Ερευνητής: Α! εξορία.

Πληροφορητής: Εγώ εξορισμένος ήρθα.

Ερευνητής: Το '37 ανέλαβε ο θεός.

Πληροφορητής: Το '37 εκεί ήμουν, το '38 ήρθα εδώ.

Τον Νοέμβριο του '38 ήρθα στον Πειραιά.

Ερευνητής: Πώς σε εξόρισαν, δηλαδή σας είπαν να φύγετε στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Όχι, δεν έκανα τίποτες εγώ, επειδή είχαμε ελληνικά διαβατήρια, Νίκη, και αυτοί μας προτείνανε να πετάξουμε τα ελληνικά και να γίνουμε Ρώσο υπήκοοι. Εγώ δεν το έκανα αυτό, είχα έναν παλαιό ελληνικό απ' το '25 ο πατέρα μου πήγε στο προξενείο το ελληνικό στην Μόσχα και εκείνο το κρατούσαμε, αν και ήταν καμένο, το κρατούσαμε. Πήγα στην Μόσχα δυο, τρεις φορές και κατάφερα να πάρω διαβατήριο. Επειδή δεν τους υπάκουσα, με πήραν στρατιώτη, αλλά αντιστάθηκα. Σαν Έλληνας υπήκοος δεν πάω, τους έλεγα. Αυτό δεν ισχύει, είναι καμένο, έλεγαν αυτοί. Εγώ όμως ισχυριζόμουν πως ισχύει.

Ερευνητής: Επιμονή.

Πληροφορητής: Επιμονή και έλεγα όχι, εγώ θα πάω στην Ελλάδα, εκεί θα πάω στρατιώτης. Τελευταία είδαν πως δεν πάει άλλο και έκαναν ρωσικό πρωτόκολλο.

Ερευνητής: Για πες.

Πληροφορητής: Ένα κορίτσι σαν εσένα το έγραψε και ο μεγάλος έλεγε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνη έγραφε, τελευταία της είπε «τσιτά», διάβασε. Διάβασε και μετά της είπε σταμάτα, εί (μιλάει ρωσικά) δηλαδή γράψε, της είπε, ότι ο Μαυρίδης Λεωνίδας είναι αντί σαβέσκι, δεν θέλει το σαβέσκι, τον σοβιετικό τον νόμο.

Ερευνητής: Α, αντίθετος στον σοβιετικό τον νόμο.

Πληροφορητής: Ναι, υπόγραψε, μου είπε. Υπέγραψα εγώ. Δεν πέρασαν τρεις μήνες και τα διαβατήρια ήρθαν. Εντός 21 ημερών να φύγουμε και έτσι ήρθα.

Ερευνητής: Μετάνιωσες καθόλου που ήρθες στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι. Καλλίτερη ήταν εδώ η ζωή;

Πληροφορητής: Καλλίτερη ήτανε, καλλίτερη ήτανε, κοίταξε...

Ερευνητής: Θέλω να μου το εξηγήσεις αυτό.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ήρθαμε μέσα στον πόλεμο.
Πληροφορητής: Εμείς ήρθαμε μέσα στον πόλεμο το '38.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ήρθαμε εμείς και βέβαια το '40 άρχισε πόλεμος, αλλά ό,τι να ήτανε, απ' εκεί καλλίτερα ήτανε. Εμείς εκεί το '36 και '37 όλοι οι Έλληνες φυλακισμένοι και εξορίες και θάματα και να μιλήσεις δεν μπορούσες, ήτανε μη χειρότερα. Το '28 ήταν καλό, το '29. Το '32 έπεσε και η πείνα εκεί και πεθαμός και μη συζητάς.
Ερευνητής: Δηλαδή περισσότερο κυνήγαγαν το ελληνικό στοιχείο ή το αρμένικο και το...;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, οι Αρμένιοι ήταν κομμουνιστές.
Πληροφορητής: Όχι, τους Έλληνες.
Ερευνητής: Το ελληνικό.
Πληροφορητής: Το ελληνικό, επειδή εμείς είχαμε κράτος.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Είχαμε ελληνικά διαβατήρια, ήρθες εδώ στο σπίτι μου μέσα και κουμάντο εσύ θα κάνεις; Εγώ αυτό που ξέρω καλό, κακό εγώ αυτό θα κάνω Γι' αυτό δεν μας θέλανε.
Πληροφορητής: Ναι δεν μας ήθελαν. Εγώ ήρθα το '38, το '49 μέσα σε μια νύχτα καθάρισαν όλους τους Έλληνες, τους έστειλαν Σιβηρία και ακόμα εκεί είναι. άφησαν ό,τι είχαν στα σπίτια τους και έφυγαν παίρνοντας μικροπράγματα μαζί τους.
Ερευνητής: Όταν ήρθες εδώ, πόσα παιδιά είχες;
Πληροφορητής: Είχα τον Κώτσο και εκείνο που πέθανε, δύο μωρά είχα, δύο αγοράκια είχα. Αυτός ήταν τρία χρονών, αυτός πέθανε το '56 και ο Κώτσος ήταν 5 χρονών, τρία χρόνια ήταν απ' αυτόν μεγαλύτερος, αυτά τα δύο παιδιά είχα.
Ερευνητής: Αποζημίωση τίποτε σας έδωσαν, μπάρμπα Λεωνίδα, όταν ήρθες εδώ;
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Τι έκανες; Πώς έζησες εδώ;
Πληροφορητής: Τι να έκανα καλέ; Όταν ήρθαμε εδώ, δεν είχα τίποτα, το επάγγελμά μου ήτανε ζωέμπορος.
Ερευνητής: Ζωέμπορας.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Αυτό το επάγγελμα το είχες από παππούδες ή...
Πληροφορητής: Όχι, αυτό το έμαθα κοντά στον πεθερό μου.
Ερευνητής: Α, απ' τον πεθερό σου το έμαθες.
Πληροφορητής: Απ' τον πεθερό μου το έμαθα. Ο πεθερό μου ήταν χασάπης. Στην Τουρκία ο πατέρας του και ο πεθερός μου ήταν χασάπηδες. Όταν παντρεύτηκα ήμουν μικρός, 19 χρονών και ο πεθερός μου, αγόρι δεν είχε, με έπαιρνε μαζί του. Ήμουν εξυπνούλης και έτσι έμαθα.
Ερευνητής: Ναι ξύπνιος φαίνεσαι.
Πληροφορητής: Έμαθα και ύστερα πέρασα τον πε-

θερό μου. Ο πεθερό μου μέχρι να σφάξει ένα ζώο, εγώ έσφαζα πέντε. Έτσι έμαθα και όλα τα χρόνια και εδώ αυτό έκανα, ο πατέρας σου το ξέρει.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Έβαλα μόνο καπνά από το '47 μέχρι το '60. Το '60 πήγα στην Γερμανία. Έκατσα 17 χρόνια στην Γερμανία και γύρισα πίσω. Και έτσι πέρασε η δική μου ζωή.
Ερευνητής: Χωρίς να αποζημιωθείς ούτε μία δεκάρα.
Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, εκμεταλλευτήκαν και τα λεφτά που είχαμε.
Πληροφορητής: Όταν ήρθα εγώ, Νίκη, είχα καλά λεφτά, ρώτα τον πατέρα σου. Όταν ήρθα εγώ εδώ το 1938, επήγα στη θεία Μαρία, είναι συγγενής δική μου και της γυναίκας μου, από την πλευρά της μάνας μου που είναι Πατσακογλάβα.
Ερευνητής: Εδώ θα σε διακόψω λίγο. Όσους ηλικιωμένους ρωτώ, κάνουνε γάμους με κορίτσια που γνωρίζατε, δηλαδή συγγενικά. Γιατί; Σαν νέοι δεν είχατε αγαπήσει κάποιο κορίτσι να το πάρετε;
Πληροφορητής: Πώς δεν αγαπούσαμε; Αλλά ξέρεις τι ήταν; Άκουσε.
Ερευνητής: Ναι θέλω να μου πεις.
Πληροφορητής: Εκεί εμείς υπακούαμε τους γονείς μας. Εγώ ήθελα να πάρω ένα άλλο κορίτσι. Αληθινά θα σε πω.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Ήθελα ένα άλλο κορίτσι, που μ' αγαπούσε και το αγαπούσα και γω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η μάνα μου είπε όχι, ο πατέρας σου όπως έλεγε για την Μαρούλα.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Για την Ποινή.
Πληροφορητής: Η μάνα μου είπε όχι, δεν θα την πάρεις αυτήν. Και ποια να πάρω, μάνα; Θα πας να πάρεις το κοριτσάκι της δικής μας Δέσποινας. Αυτοί ήταν 30 χιλιόμετρα μακριά από μας. Όταν πήγα και την είδα, τώρα έχει ασκημίσει, γέρασε...
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Αυτή ήτανε κουκλί.
Ερευνητής: Ήτανε πολύ όμορφη.
Πληροφορητής: Άμα σου λέω κουκλί ζωγραφιστό.
Ερευνητής: Και τώρα φαίνεται.
Πληροφορητής: Κουκλί, μόλις την είδα, ξέχασα την άλλη.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Είπα τώρα θέλω αυτήν και έτσι την πήρα. Είχαμε την συνήθεια να υπακούμε τους γονείς μας πάρα πολύ.
Ερευνητής: Σπάνια να έλεγε κάποιος θα πάρω όποια θέλω.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πολλοί, πώς δεν υπήρχαν;
Πληροφορητής: Πολλοί, αλλά όχι και τόσο πολλοί, οι περισσότεροι άκουγαν.
Ερευνητής: Άκουγαν τους γονείς.

Πληροφορητής: Είχανε σεβασμό τότε, τώρα δεν υπάρχει αυτός ο σεβασμός.

Ερευνητής: Απαπα!

Πληροφορητής: Τώρα ο καθένας ό,τι θέλει κάνει, κα-τάλαβες;

Ερευνητής: Ούτε ρωτά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τα δικά σου μεγάλω-σαν;

Ερευνητής: Τα δικά μου μεγάλα είναι.

Πληροφορητής: Έτσι είναι, τέτοια χάλια, Νίκη.

Ερευνητής: Και έζησες όλη τη ζωή εδώ με καπνά και με...

Πληροφορητής: Όλη τη ζωή μου έζησα εδώ, έβαλα και καπνά και μ' αυτή τη δουλειά μεγάλωσα τα παιδιά μου.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά έχεις;

Πληροφορητής: Έξι παιδιά είχα, 4 αγόρια δύο κορίτσια, το ένα πέθανε, τώρα έχω 5.

Ερευνητής: Πέντε και πού ζούνε;

Πληροφορητής: Τα παιδιά μου έξω είναι ακόμα, ο Κώτσος μου, τον ξέρεις, είναι στην Αμερική, ο τε-λευταίος ο Χάρης μου και αυτός στην Αμερική, ο τρίτος είναι στην Γερμανία, τα κορίτσια είναι πα-ντρεμένα στην Σαλονίκη και τα δυο.

Ερευνητής: Εσείς είστε εντελώς μόνοι;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Μοναχοί σας εδώ.

Πληροφορητής: Εμείς μόνοι ας είμαστε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τώρα ο μικρός θα έρθει.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Τώρα τέλος Αυγούστου θα έρθει για πάντα.

Ερευνητής: Για πάντα.

Πληροφορητής: Ο τελευταίος.

Ερευνητής: Θα έρθει εδώ;

Πληροφορητής: Εδώ ναι.

Ερευνητής: Ωραία, θα έχετε κάποιον μαζί σας..

Πληροφορητής: Ναι, εμείς θα κατεβούμε κάτω, έ-χουμε κουζίνα, απ' όλα, θα πάμε κάτω και ας είναι εδώ κοντά μας.

Ερευνητής: Πώς ο πατέρας σου έφυγε απ' την Τουρ-κία, απ' τον Πόντο και πήγε στην Ρωσία;

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου τότε το 1905, εγώ βέ-βαια δεν ήμουν γεννημένος, άκουγα απ' τον πα-τέρα και τον παππού μου έφυγαν για Ρωσία. Ήταν πολύ φτωχό το μέρος τους το Πουλαμάν, δεν ξέρω. Και το 1905 ο παππούς αυτηνής, τον ξέρει ο πατέρας σου, ο Απατζόγλου Κωσταντής, ο πατέρας του Θόδωρου...

Ερευνητής: Και με τον Θόδωρο τι έχεις εσύ;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τη μάνας μου αδελφός είναι.

Πληροφορητής: Ο Θόδωρο θεός της είναι.

Ερευνητής: Α! θεός της είναι!

Πληροφορητής: Τη μάνας της αδελφός είναι, ναι και δικός μου ξάδελφος. Και αυτός τότε ήταν πρό-εδρος εκεί και τους έδωσε τα χαρτιά, αλλά και η

μάνα μου απ' το σόι τους ήτανε. Και έτσι οα πατέ-ρας και ο παππούς μου πήγανε στη Ρωσία. Εγώ δεν ήμουν τότε γεννημένος, το '11 γεννήθηκα εγώ, το '05 φύγανε. Τα σχετικά με την Τουρκία δεν τα ξέρω.

Ερευνητής: Δεν τα ξέρεις.

Πληροφορητής: Εγώ στην Ρωσία γεννήθηκα.

Ερευνητής: Όχι, λίγο για την θρησκεία στο Σοχούμ.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Μέχρι να έρθουμε εμείς, η θρησκεία το ίδιο ήτανε, καλά ήτανε.

Ερευνητής: Ήταν θρήσκοι; Πώς ήτανε; Θέλω να μάθω.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όταν εμείς φύγαμε, τότε άρχισαν να χαλάνε εκκλησίες. Χαλούσανε, καίγανε.

Πληροφορητής: Το κακό άρχισε από το '32 και ύ-στερα, μέχρι το '32 καλά πηγαίναμε. Το '32 και ύστερα άρχισαν να κυνηγάνε τους παπάδες, φυ-λάκισαν τους παππάδες και οι περισσότεροι...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ξερίζωναν τα γένια τους με τα χέρια.

Ερευνητής: Τα βλέπατε;

Πληροφορητής: Δεν τα βλέπαμε εμείς...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εμείς δεν βλέπαμε, όμως τα έλεγαν οι άνθρωποι τους.

Πληροφορητής: Ποιος ήτανε ναι. Και οι παπάδες φοβόντουσαν και με τον φόβο ήρθανε. Την θρη-σκεία την κυνηγούσαν τότε.

Ερευνητής: Κρυφά κάνανε τα...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ωωω! Κάνανε τα έθιμα βέβαια.

Πληροφορητής: Βαφτίζανε, στεφανώνανε, όπως κά-νανε τα παλαιά, τα κάνανε.

Ερευνητής: Όλα κρυφά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όλα κρυφά, όλα.

Ερευνητής: Για τους γάμους, τα πανηγύρια σας τι θυ-μάσαι;

Πληροφορητής: Για τα πανηγύρια μας κάναμε καλά πανηγύρια, μέχρι τα χρόνια που σου λέω.

Ερευνητής: Ναι, τι θυμάσαι δηλαδή, μία περιγραφή πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Περιγραφή δηλαδή όταν έρχονταν του Αγίου Γεωργίου, πηγαίναμε στο Σοχούμ, να έβλεπες τι γινότανε, να έβλεπες τι γινότανε και πε-ρισσότερο οι Έλληνες. Οι Έλληνες, ελληνικό εκκλη-σία ήταν Άι Γιώργης αλλά με τους Έλληνες έρχονταν και Αρμένιοι και έβλεπαν πώς κάναμε, έτρωγαν, έπιναν, πήγαιναν στην εκκλησία. Είχαμε πανηγύρια ωραία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εκείνη την έκαψαν τε-λείως.

Ερευνητής: Ποια;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τον Άι Γιώργη, λίγο κάτι έμεινε και το έκαναν αποθήκη.

Πληροφορητής: Ναι τώρα υπάρχει, πήγαμε εμείς.

Ερευνητής: Πότε πήγατε;

Πληροφορητής: Τέσσερες φορές πήγα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Ρωσία πολλές φορές πήγαμε.

Ερευνητής: Ναι;
Πληροφορητής:
 Το '79 πήγαμε, το '80 πήγαμε, το '83 πήγαμε, το '86 πήγαμε, τέσσερες φορές πήγα.
Ερευνητής: Έχετε συγγενείς εκεί;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Έχομε ξαδέλφια.
Πληροφορητής: Έχω πρώτο εξάδελφο και πρώτη ξαδέλφη αυτή.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Αλλά εκεί ο κόσμος, αυτοί οι Αρμένιοι είναι σαν συγγενείς μας.
Πληροφορητής: Έκλαιγαν, Νίκη, όταν πήγα, έκλαιγαν. Όταν με γνώρισε Απαζάς...
Παρέμβαση της γυναίκας του: Απαζάς.
Πληροφορητής: Σουλτάν ήταν το όνομά του. Όταν πήγα σπίτι του και φώναξα, βγήκε η γυναίκα του. Μας καλωσόρισε. Της λέω πού είναι ο Σουλτάν; Στο περιβόλι μου λέει. Στείλε ένα παιδί να τον φωνάξει, λέω. Δεν μπόρεσε να με γνωρίσει, σαράντα χρόνια πέρασαν. Με κοίταξε, μας καλωσόρισε, μας είπε να καθίσουμε, ήταν καλοκαίρι και καθόμασταν έξω. Μας έδωσε καρέκλες και καθίσαμε. Δεν μπόρεσα να σας γνωρίσω, λέει. Του λέω θυμάσαι, όταν μου έδινες ο κλειδί; Αυτός δούλευε στις κρατικές αποθήκες και έκλεβε αλεύρι, γέμιζε ένα τσουβάλι, μου έδινε την νύχτα το κλειδί και μου έλεγε εμείς επάνω θα κάνουμε συνεδρίαση, πήγαινε άνοιξε, πάρε το τσουβάλι και εγώ το πρωί θα πάρω τα κλειδιά. Τέτοια φιλία είχαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αυτά λησμόνησες αυτά; Του είπα. Ο Λεωνίδας είσαι, είπε και με αγκάλιασε. Έκλαιγε εκείνος σαν μωρό, έκλαιγα και εγώ. Μαζί μεγαλώσαμε. Εκατό χρόνια τώρα να μείνω εκεί, όλους τους ξέρω.
Ερευνητής: Τώρα, μπάρμπα Λεωνίδα σε συγκινεί να μείνεις εκεί ή εδώ;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Εδώ.
Πληροφορητής: Κοίταξε να σε πω, Νίκη, εκεί μεγάλωσα, είναι ωραίο μέρος, έχει καλό κλίμα. Τις προάλλες ήρθαν από κει κάποιοι δικοί μας συγγενείς Ρωσοπρόσφυγες...
Παρέμβαση της γυναίκας του: Τουρίστες.
Πληροφορητής: Όλο το Σοχούμ να μου δώσουνε, δεν πάω. έκανα έξοδα για να πάω. Ξόδεψα 300 χιλιάδες, δεν τα λυπήθηκα. Πήγα είδα το μέρος που γεννήθηκα, παντρεύτηκα, πήγα στο σχολείο, όλα. Στο σχολείο που πήγαινα, της έδειξα πού καθόμουν.
Ερευνητής: Στάσου, το σχολείο αυτό υπάρχει;
Πληροφορητής: Υπάρχει.
Ερευνητής: Και σχολείο είναι πάλι.
Πληροφορητής: Ναι σχολείο.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το σχολείο υπάρχει, η εκκλησία υπάρχει, όλα είναι.
Πληροφορητής: Πήγαμε εμείς στην εκκλησία τώρα που πήγαμε μαζί ξανά. Χάλασαν το ρωσικό το ζαγόρι το μεγάλο.
Ερευνητής: Καλά στην εκκλησία πήγατε, κάνουν

τώρα...
Πληροφορητής: Κάνουν, κάνουν βέβαια. Γεωργιανοί και Ρώσοι πάνε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήγαμε στην Τιφλίδα.
Ερευνητής: Στην Τιφλίδα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Τιφλίδα. Πήγαμε εκεί, τρία μωρά βάφτισαν εκείνη την ημέρα παιδιά Ρώσων και δύο γάμους, στεφάνωμα.
Ερευνητής: Ορθόδοξα.
Πληροφορητής: Ορθόδοξα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και παλαιοημερολογίτες.
Ερευνητής: Όλοι είναι παλαιοημερολογίτες.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι εμείς εκεί με το παλαιό πηγαίναμε.
Ερευνητής: Καλά και στον Πόντο το παλιό είχανε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και στα Ιεροσόλυμα που πήγα το παλαιό είχαν.
Πληροφορητής: Σου λέγω τώρα εγώ, εκεί μεγάλωσα και την αγαπώ ως πατρίδα βέβαια εκεί γεννήθηκα, αλλά τώρα πες μου θα σου δώσω το Σοχούμ, πάνε κάτσε εκεί, το είπα και σε κείνους εκεί, ξέρεις τι μου είπαν; Εσύ λες αυτό και μας αν μας δώσεις την Κατερίνη όλη, δεν ερχόμαστε εκεί.
Ερευνητής: Όπου ζεις και μεγαλώνεις, έχεις αναμνήσεις.
Πληροφορητής: Έ;
Ερευνητής: Εσύ έφυγες και έκανες οικογένεια εδώ, ίσως έκανες ρίζες εδώ.
Πληροφορητής: Ε ναι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Για ποιο λόγο;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Είναι και καλά. Ήρθες εσύ από κει εδώ...
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ήρθες εσύ εδώ ως γνωστή μας, εκεί ποιος θα έρθει; Εκεί πια Μεγγρέλοι, Αρμένιοι.
Πληροφορητής: Εκείνα τα παλιά άλλαξαν.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Εκεί πια είναι Ρώσοι, πού να δεις Έλληνα;
Ερευνητής: Σωστά.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Αραιά και που.
Πληροφορητής: Άλλοι απόμειναν στο Καζακστάν, πήγαν εξορία και έμειναν εκεί πάνω.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήγαμε στο μαγαζί μέσα.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήγαμε να κάνουμε τηλέφωνο στον δικό τους ΟΤΕ. Μιλάμε μεταξύ μας ελληνικά και ποντιακά και λέμε κανέναν Έλληνα δεν είναι εδώ μέσα να γράψει αυτό που θέλουμε. Το κορίτσι είναι Ελληνίδα, αλλά δεν μιλάει. Αυτή γέλασε. Γιατί γελάς, της λέω. Ελληνίδα είμαι, αλλά δεν μας επιτρέπει να μιλάμε εδώ μέσα ελληνικά. Μη βγάλεις τσιμουδιά, εγώ θα το κάνω. Πήρε και το έγγραψε.

Δεν υπάρχει αυτή η ελευθερία, αυτή η ευχαρίστηση που υπάρχει εδώ. Μόνο στον παράδεισο είναι καλλίτερα από δω, αν υπάρχει παράδεισος.

Ερευνητής: Σωστά. Είσαι ειλικρινής, θεία, και τα λες πολύ σωστά.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι έτσι είναι.

Πληροφορητής: Έτσι είναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έτσι είναι. Στην Αμερική πήγαμε, τέσσερες φορές. Κάποιοι από δω θεωρούν την Αμερική κάτι πολύ σημαντικό.

Πληροφορητής: Σε ποια πολιτεία πήγατε εσείς;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Νέα Υόρκη.

Πληροφορητής: Εκεί είναι η γειτονία η ελληνική που λένε; Σε κείνη τη συνοικία μένει ο γιος σας;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Αστόρια.

Πληροφορητής: Στην Αστόρια.

Πληροφορητής: Στην Αστόρια ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ελληνικές εκκλησίες Άι Γιώργης, Άι Δημήτρης.

Πληροφορητής: Ρωσικές, στη ρωσική πήγαμε πολλές φορές.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην ρωσική πήγαμε εκεί στο Μανχάταν, εκεί είναι Ρώσος παππάς. Του είπα μόνον αυτήν έχετε; Όχι, μου είπε. Έχουμε μεγάλες εκκλησίες. Η Αστόρια είναι μια συνοικία.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και εκεί έχουμε καλές εκκλησίες, είπε. Πότε ήρθατε; Είπα. Το '18 είπε. Αυτό ήταν την πρώτη χρονιά που ήμουν εκεί.

Πληροφορητής: Που πήγες;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι (μιλάει ρωσικά). Και πώς θα πάτε στην Ρουσία; Λέγω. Εμείς, είπε, θα πάμε γρήγορα. Πώς θα πάτε, ρώτησα. Θα γίνει πόλεμος και θα πάμε. Τότε ο Γιώργος μας όταν έγινε η επιστράτευση.

Πληροφορητής: Το '74.

Ερευνητής: Το '74.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ήρθα εγώ εδώ, έγινε. Αυτός ο Ρώσος σωστά τα είπε, σκέφτηκα.

Ερευνητής: Δηλαδή λες ότι η Ελλάδα είναι πιο όμορφη από την Αμερική;

Πληροφορητής: Βέβαια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Καλέ, τι λέει αυτή;

Πληροφορητής: Το σωστό θα πω. Το σωστό. Σήμερα δεν υπάρχει καλλίτερο απ' την Ελλάδα. Στην Αμερική πήγαμε τέσσερες φορές, στην Ρουσία πήγαμε τέσσερες φορές, στην Γερμανία αυτή πήγε πολλές φορές και εγώ κάθισα 18 χρόνια. Όλα αυτά τα κράτη τα γύρισα. Αυτή πήγε και στο Ισραήλ πήγαμε και...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Κωνσταντινούπολη επίσης επήγα.

Ερευνητής: Στο Ισραήλ πού πήγες;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στον Άι Τάφο.

Πληροφορητής: Στα Ιεροσόλυμα. Δεν υπάρχει όπου να πας σήμερα καλλίτερα από δω.

Ερευνητής: Από άποψη ζωής.

Πληροφορητής: Από άποψη ζωής και ελληνισμό, αυτό είναι το ελληνικό και η ελευθερία να κάνεις ό,τι θέλεις δηλαδή τη θρησκεία.

Πληροφορητής: Όπου θέλεις ελευθερία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και προπαντός τώρα με το ΠΑΣΟΚ είναι παράδεισος.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) καλά ας το αφήσουμε αυτό, ο καθένας είναι ό,τι κόμμα θέλει. Αλλά ακούσαμε από πολλούς γέροντες που είχαν εξορίες, βασανισμούς, περιπέτειες ότι τώρα είδα άσπρη μέρα.

Πληροφορητής: Πράγματι. Ένας γέρος ακόμα μου είπε, Νίκη, είπε με, τώρα είδα άσπρο ημέρα.

Ερευνητής: Ναι, σωστά λέει, πώς να το κάνουμε;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ψέματα είναι; Αυτό είναι.

Ερευνητής: Η ελευθερία και λοιπά.

Πληροφορητής: Ευχαριστιέσαι σήμερα τη ζωή, ευχαριστιέσαι. Βέβαια θα δουλεύεις, αν δεν δουλεύεις πουθενά δεν μπορείς να ζεις. Αλλά εκεί δουλεύεις και πάλι δεν μπορείς να πεις ευχαριστιέμαι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στη Ρουσία, απ' την Ρουσία τι να θυμόμαστε; Μια ημέρα πήγα στην Ντράμαν που λένε, εκεί είχε τις μεγάλες φυλακές. Πόσους μήνες ήταν εκεί ο πατέρας μου;

Πληροφορητής: Εφτά μήνες.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εφτά μήνες ήταν φυλακισμένος και πού ήταν δεν ήξερα. Ένας θεός μου, έχω και τη φωτογραφία του, και εγώ πήγαμε εκεί. Πώς τους λένε αυτούς που ήρθαν εδώ στην Κατερίνη, ο Αντρέας και ο Γιώργος.

Πληροφορητής: Οι Τσιτηριδαίοι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Οι Τσιτηρηδαίοι τα δύο παιδιά και η αδελφή τους με την κοιλιά στο στόμα, πήραν τον πατέρα τους και θα τον στείλουν εξορία.

Πληροφορητής: Θα τον στείλουν εξορία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στην Σιβηρία.

Πληροφορητής: Όχι μόνον αυτόν, πολλοί.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Εγώ η καημένη περιμένω να δω τον πατέρα μου. Μου λέει ο θεός μου ο Χρύσος, κοίτα, ανειψιά, κοίτα αυτόν. Θα του γαμήσω τα κόκκαλα, θα του γαμήσω. Κρατάει το όπλο ο Ρώσος και κάνει ν την χτυπήσει στην κοιλιά και της λέει θα βγάλω ζωντανό το μωρό απ' την κοιλιά σου. Τέτοια πράγματα είδαμε εμείς. Τι να αγαπήσεις απ' τους Ρώσους;

Ερευνητής: Ελευθερία δεν είχατε.

Πληροφορητής: Πού ήταν ελευθερία καλέ; Κόκκινη δικτατορία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ελευθερία; Την νύχτα με τον φόβον κοιμόμασταν. Τώρα με το ΠΑΣΟΚ κοιμηθήκαμε και όμορφα.

Ερευνητής: Όταν λες κοιμόμασταν με φόβο, τι φοβόσασταν; Μην έρθουν να σας πάρουν και να σας εκτελέσουν;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Κια νύχτα ήρθαν πήραν τον πατέρα μου.

Ερευνητής: Γιατί τον πήραν;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Γιατί τον πήραν;
Πληροφορητής: Γιατί...
Παρέμβαση της γυναίκας του: Χασάπης ήτανε έπαιρνε τα ζώα του ενός, του άλλου...
Πληροφορητής: Εποίνεν αλισβερίσι δηλαδή.
Ερευνητής: Έκανε αλισβερίσι, είχε λεφτά, ήθελαν να του κλέψουν τα λεφτά.
Πληροφορητής: Ναι, ναι και έκανε αλισβερίσι και του είπανε να το σταματήσει. Και εμένα θα με είχαν εξορίσει σίγουρα. Και εγώ το ίδιο έκανα, θα με έστελναν στη Σιβηρία και θα πέθαινα εκεί, δεν αντέχω σε τέτοια βάσανα, θα πέθαινα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Βρε, σαν εσένα πόσοι ήτανε!
Πληροφορητής: Άστα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Εκεί εμείς πολλά είδαμε.
Ερευνητής: Ο ελληνισμός πάνω σ' αυτό, οι Έλληνες υπόφεραν πάρα πολλά.
Πληροφορητής: Πάρα πολύ, καταραμένοι.
Ερευνητής: Καμία άλλη ιστορία απ' τη ζωή σου, απ' τα παιδικά σου χρόνια, κάτι τρομακτικό που δεν ξεχνιέται;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ε το πιο τρομακτικά αυτά είναι.
Πληροφορητής: Άλλο δεν ξέρω.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Καθόμασταν και κάναμε νυχτέρι, όσοι Έλληνες είχαμε μείνει. Εμείς καθόμασταν λίγο ψηλά και βλέπαμε να φέρνουν φυλακισμένους Έλληνες, Αρμένιους, Μεγγρέλους, οι οποίοι ήταν αντίθετοι στο σοβιέτ και τους φυλάκιζαν. Εκείνη τη νύχτα σκότωσαν 170 άτομα. Αυτός και ο πατέρας μου καθάριζαν καλαμπόκια και τους μετρούσαν. Τους έκοβαν τα κεφάλια και έπεφταν κάτω. Άνοιγαν μεγάλους λάκκους και τους πετούσαν εκεί μέσα.
Ερευνητής: Και τι έλεγαν ύστερα ότι είναι εξόριστοι ή ότι τους καθάρισαν;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και σε ποιον να δώσουν λογαριασμό, ό,τι ήθελαν έκαναν.
Πληροφορητής: Ως αντίδραση σκότωναν. Όχι μόνον Έλληνες, σκότωναν κι άλλους.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και άλλους σκότωναν, συνήθως Έλληνες.
Ερευνητής: Ειδικά αυτό το στοιχείο περισσότερο το ελληνικό ή το Αρμενικό;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το Ελληνικό, το Ελληνικό.
Πληροφορητής: Το Ελληνικό σκότωναν και άλλους σκότωναν εκείνοι, τους Έλληνες τελευταία τους εξόρισαν εκεί απάνω. Εκεί πάνω οι πιο πολλοί πέθαναν, χάθηκαν. Αλλά τώρα ζούνε καλά. Τώρα, Νίκη, το σύστημα με αυτόν τον Γκορμπατσόφ άλλαξε. Αυτός άλλαξε τα πράγματα, τα μαλάκωσε. Προσπαθεί, να δούμε τι θα κάνει. Ήρθαν εδώ δυο δικοί μας από κει εδώ και πήγαμε τους είδαμε. Εδώ ήτανε, νομίζω πως πήγανε στην Αθήνα. Θα ξανάρθουν, άλλαξαν τα πράγματα, είναι πολύ δια-

φορετικά.
Ερευνητής: Και είναι ευχαριστημένοι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Εμείς με τόσες φασαρίες ήρθαμε εδώ και η θεία μου η Μαρία μου λέει, Παναγιώτα παιδί, πώς ήρθατε κατά δω; Γιατί, θεία, της λέω. Εκεί καλά ήτανε, καλά ήτανε. Τότε αυτοί αγαπούσαν τον κομμουνισμό. Θεία, της λέω, στα καλλίτερα ήρθαμε, εμείς ξέρομε το δικό τους καλό και το δικό μας. Καλλίτερα να είμαστε εδώ και ας υποφέρομε. Ύστερα από μερικά χρόνια πάει στην Ρωσία ο συγχωρεμένος ο Τάκης. Πήγα να τον δω. Πήγα στην μάνα του, μπήκε και αυτός μέσα. Πήγες, Τάκη, να δεις τους συντρόφους σου, πώς είναι; αυτός γέλασε, άστα, άστα, είπε. γιατί; Είπα. Πήγαν σ' ένα ξάδελφο τους, είναι και δικός μας, οι μανάδες μας Πατσουλάντοι είναι. Όταν κατέβηκαν από το αεροπλάνο, πήγε ο Γιαγκούλης στο ξενοδοχείο να τους δει. Κρατούσε την βαλίτσα και μου είπε, ξάδελφέ, πάρε εσύ τη βαλίτσα μην μας δούνε μαζί, είναι και τώρα ο φόβος.
Πληροφορητής: Ε ναι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πάρε το εσύ μη με βλέπουνε εμένα μαζί σου. Εγώ ας πάω απ' εκεί μεριά και εσείς απ' εδώ είπε.
Πληροφορητής: Δέκα χρόνια φυλακή είναι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ακολουθείστε με, είπε. Και του είπα εγώ, όταν ήρθαμε, η θεία μ' είπε και η αδελφή σου μου είπε καλλίτερα ας πεθαίνατε εκεί, παρά να έρθετε εδώ.
Ερευνητής: Δεν ήξεραν.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Τόσον πολύ το αγάπησαν, αλλά από μακριά άκουσαν τη φωνή του, τώρα πήγες και είδες πως είναι;
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).
Παρέμβαση της γυναίκας του: Άστα, άστα, άστα, ο συγχωρεμένος ο Τάκης.
Πληροφορητής: Ως μέρος καλό είναι.
Ερευνητής: Είναι σαν της Κατερίνης το χώμα;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Σαν της Κατερίνης.
Πληροφορητής: Ευφορώτατο, Ευφορώτατο, ωραίο μέρος, πολύ ωραίο, καλό μέρος.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όπως είναι η Κατερίνη, ακόμα καλλίτερο.
Πληροφορητής: Και το κλίμα.
Ερευνητής: Το κλίμα.
Πληροφορητής: Όλα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Η θάλασσα μπροστά μου, όμορφο.
Πληροφορητής: Ωραίο, ωραίο είναι αλλά τι το θέλεις; Τώρα δεν μπορούμε να ζούμε εκεί, ό,τι θέλεις ας είναι.
Ερευνητής: Καλά ύστερα από τόσες περιπέτειες και λοιπά.
Πληροφορητής: Άλλαξαν τα συστήματα, άλλαξαν οι άνθρωποι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Την ημέρα που έγινε η επιστράτευση τα εγγόνια μου ήταν εδώ. Είχαμε και κάρο. Γιαγιά, θα μας πας στον Άγιο Ηλία, θα

σας πάω. φόρτωσα όλα τα παιδιά στο κάρο και τα πήγα στο χωράφι μας, αντίκρυ στην Καισάρεια.

Ερευνητής: Α, είχατε χωράφι.

Πληροφορητής: Έχομε, έχομε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και πήρα τα παιδιά και πήγα, καλή χαρά, κάναμε κούνιες. Καθώς έκαναν κούνια τα παιδιά, απέναντι ο Λοφιάδης πότιζε. Σταμάτησε το πότισμα, μαζί μας ήταν και ένα παιδί απ' τον Σβορώνο ο Παναγιώτης. Ήρθε ο πατέρας του και είπε, Παναγιώτη, ετοιμάσου επιστράτευση. Ζέψε το άλογό σου, πάρε τα παιδιά και φύγε, μου είπε. οι δρόμοι γέμισαν από κόσμο. Το πρωί όταν έφυγα, οι δρόμοι ήτανε άδειοι. Βγήκα από το χωράφι και πάτησα στο δημόσιο. Δεν μπορώ να προχωρήσω, τα αυτοκίνητα από δω και από κει πάνε κι έρχονται. Ένας αξιωματικός μου λέει, βρε γιαγιά, σήμερα βρήκες, η ημέρα σου είναι. Αχ, παιδί μου, του είπα, όταν έφυγα δεν ήταν κανένας, τι να κάνω τώρα; Κόψε μέσα στα χωράφια, είπε, και τα παιδιά σου και όλα θα χαθούνε. Τι να κάνει ο άνθρωπος! Αν ήμασταν εκεί, ξέρεις τι θα έκανε; Θα περνούσε από πάνω σου.

Πληροφορητής: Δεν σε υπολόγιζαν καθόλου.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έλληνας ήταν και είπεν κόψε απ' τα χωράφια, γιαγιά, είπε, αξιωματικός ήτανε και πάρε τα παιδιά σου και τράβα, είπε. πέντε, έξι παιδιά είχα. Ενώ εκεί αν ήμουνά...

Ερευνητής: Δεν το έλεγε..

Πληροφορητής: Όχι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ποιος να στο πει;

Ερευνητής: Το ελληνικό στοιχείο, τον Έλληνα δεν τον ήθελαν καθόλου.

Πληροφορητής: Δεν τον ήθελαν.

Ερευνητής: Δεν τον ήθελαν, τον φθονούσαν.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, όσον να είναι το αίμα μας και λέει σε και κάποτε το σωστό και πας. Καλό είναι.

Ερευνητής: Τα σπίτια που αφήσατε εκεί, είχατε σπίτια, τι έγιναν;

Πληροφορητής: Κοίταξε, Νίκη, όσοι μπόρεσαν τα

πούλησαν. Ο πεθερός μου πούλησε καπνοχώραφα με ξηραντήρια μέσα και εγκαταστάσεις 18 χιλιάδες ρούβλια, μέσα με σπίτι 250 στρέμματα. Όλα μαζί τα έδωσε 18 χιλιάδες ρούβλια, δηλαδή σαν να πήρε ένα ποτήρι νερό. Αν δεν τα έδινε, θα τα άφηνε τελείως. Όσοι πρόλαβαν και τα έδωσαν έτσι, κάτι πήρανε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Έναν ενοίκιο.

Πληροφορητής: Αν άξιζε 500, έδωσαν 5 και οι περισσότεροι τα άφησαν και ήρθαν. Δεν μας έδωσαν τίποτα.

Ερευνητής: Δηλαδή ο πατέρας σου έφυγε απ' τον φόβο των Τούρκων, πήγε εκεί. Εσύ πήγες έζησες εκεί, δούλεψες εκεί, τα άφησες και ήρθες.

Πληροφορητής: Εκείνα τα αφήσαμε και ήρθαμε εδώ.

Ερευνητής: Πώς δημιουργεί ο Έλληνας.

Πληροφορητής: Χωρίς να πάρομε ένα τσιγάρο κι από κει κι από κει.

Ερευνητής: Και όλα αυτά με την εργατικότητα.

Πληροφορητής: Ασφαλώς.

Ερευνητής: Πόσα ώρες την ημέρα δουλεύατε;

Πληροφορητής: Την ημέρα ώρες; Από το πρωί μέχρι σκοτάδι.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Μεσάνυχτα.

Πληροφορητής: Μεσάνυχτα. Όταν ερχόμασταν το βράδυ, τα παιδιά πάνω στο κάρο, ερχόμασταν νύχτα, θα μαγείρευες, υποφέραμε πολύ η αλήθεια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Απ' εδώ θα πας στον Άγιο Αθανάσιο στην δουλεία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τα πόδια, με τα πόδια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Να πας με τα πόδια, έξι παιδιά είχα. Εκείνα κάθονταν στο κάρο, τα φυτά ήτανε, τα βαρέλια ήτανε, πού να κάτσεις;

Πληροφορητής: Εμείς με τα πόδια.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Πού να κάτσεις; Εμείς οι μεγάλοι περπατούσαμε, τα παιδιά κάθονταν. Και θα πας να δουλέψεις, φυτεία θα φυτέψεις, τσάπα θα τσαπίσεις.

(Τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 9η
Πληροφορητής: Σαμψωνίδου Ανδρομάχη

Ερευνητής: Λοιπόν, θεία Ανδρομάχη, θέλω να λες με, ο σύλλογός -ι – μουν μαζεύ’ λαογραφικό υλικό, μνήμες ασ’ στον Πόντο. Θέλω να λες με το όνομά σ’, πού εγεννέθες και λοιπά.

Ακούγω σε.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο Ποχλού Τερέ τη μαχαλά.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1915 έχ’νε με.

Ερευνητής: Έχ’νε σε.

Πληροφορητής: Τώρα ίσως να είμαι και παραπάνω.

Ερευνητής: Και το όνομά σ’ έτονε;

Πληροφορητής: Ανδρομάχη Σαμψωνίδου.

Ερευνητής: Πού έστεκετε, σ’ όποιο μέρος;

Πληροφορητής: Σο Τακούρ παζάρ’ κεκά έμ’νες.

Ερευνητής: Σο Τακούρ παζάρ’ κεκά, ναι, ναι. Οι γονείς από πού έρθαν στην Ορντού εκεί;

Πληροφορητής: Καθαυτού οι γονείς της μαμάς μου, ο παππούς, έρθε ασ’ στην Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και της μαμάς της ο πατέρας ήτανε Κρητικός.

Ερευνητής: Κρητικός. Α, έεις και Κρητικό φλέβα απέσ’ -ι- σ’;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και έρθαν έχτισαν απάν’ στην Παναϊαν τη μαχαλάν. Σα πρώτα χρόνα έχτισαν ση Τσιβίλ τη μαχαλά σουμά και εκεκά έντονε, επλημύρ’τσεν το Τσιβίλ, ως και τα κουνία επήρην ατα το ποτάμ’, λένε. Τ’ εμετέρ’ έρθαν επαρακάλεσαν ατόν τον τρανόν τον Γεκίμ και είπαν ’α δίν’ ατ’ς έναν μέρος και εδέκαν ατ’ς σο Τάδπασι, σε πέτρες και έχτισαν εκειαπάν’ τα σπίτα. Και καθαυτού από κει ήταν η μαμά μας, ας πούμε.

Ερευνητής: Ασ’ στην Ορντού.

Πληροφορητής: Ναι ασ’ στην Ορντού. Ο μπαμπάς μας ήτανε απ’ το Σεμέν.

Ερευνητής: Α! Σεμενλήδες. Ντό θυμάσαι ασ’ σα παιδικά τα χρόνια σ’ τώρα;

Πληροφορητής: Ασ’ σα παιδικά τα χρόνια μ’ εθυμούμαι πώς έρθαν εβομβάρδισαν την Ορντού, οι Ρουσάντ’, ας πούμε, εποίκανε μασε. Εν τω μεταξύ έφυγάμε σα ταφεία κέσ’, επήραν τους μισούς, τους μισούς εφέκανε. Τους μισούς ύστερα εντώκαν εκότωσαν έναν δάσκαλον εκεκά σο κιφάλ’, ευαγγελικός δάσκαλος έτονε. Από κει η μητέρα μ’ επήρε την αδελφή μ’ την ρέξαν ατ’ς και έφερέν ατηνε. Αβούτο το σπίτι

μουν εποίκαν α’ όλο τρύπες, τρύπες. Τα αδέλφα μου τα δύο έφυγαν στην Τραπεζούντα. Μετά κάμποσα ημέρες είπαν ’α φτάν’ ατ’ς εξορία. Ά φτάνε μας εξορίας. Η μητέρα μ’ η καημέντσα παίρ’ τα πράματα μουν όλα, ένας Τούρκος όλα επήρην ατα, όλα άδειασε τ’ οσπίτι μουνε, του τα έδωσε, όταν γυρίσω θα μου τα δώσεις, Τούρκος ήτανε. Επήγανε μας στην εξορία, στον δρόμο ενώ επορπάναμε και επέναμε, εγώ μικρή ήμουνα, με κρατούσε απ’ το χεράκι η μαμά μου, τρία χρονών ήμουνα. Και εκεί εσκώθεν εδίνεν ατ’ς πάντα λεφτά, λεφτά πα εδίνεν ατ’ς και φουντούκια πα εδίνεν ατ’ς και καρύδα ό,τι έτονε και ’κ’ εντούναν ατηνε.

Ερευνητής: Η μάνα σ’ χέρα έτονε;

Πληροφορητής: Όχι, ο πατέρα μ’ έτονε στην ξενιτία.

Ερευνητής: Α, στην ξενιτία.

Πληροφορητής: Στην Ρουμανία.

Ερευνητής: Α, στην Ρουμανία! Ντό τέχνη; Τεχνίτης έτονε;

Πληροφορητής: Τεχνίτης έτονε πακιρτζής, τέντδερес και αϊκα.

Ερευνητής: Α, πακιρτζής. Συνήθως οι Ορτουλούδες πακιρτζήδες έτανε, η τέχνη ατουνε.

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ναι. Και εγώ δεν τον γνώριζα καθόλου τον πατέρα μου, καθόλου ’κ’ εγνώριζά τονε, αδά εγνώρτσα τονε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ύστερα...

Ερευνητής: Πού επήετε εξορία;

Πληροφορητής: Επήρανε μας και επήγαν ίσαμε το Μελέτ. Ασ’ σο Κιόλκιοϊ σο Μελέτ εκεί. Σο Μελέτ εκάτσαμε κάμποσα ημέρες η μητέρα μ’...

Ερευνητής: Σ’ όποιο Κιόλκιοϊ τη Χαψάμανας;

Πληροφορητής: Ατού σο Μελέτ σουμά έτονε ατό.

Ερευνητής: Α, σο Μελέτ, ατό το Κιόλκιοϊ τη Χαψάμανας έν’.

Πληροφορητής: Ναι, η μητέρα εκεί αρρώστησε. Ατώρα ’α σκών’νε μας ξάν’ απ’ εκεί. Έρθαν είπαν εμάς εκεί ’κ’ επόρεσαν να εκράναν εμας. Επήρανε μας και επήγαν στην Γολέσαρη. Στην Γολέσαρη μερ’ επήραν εμάς και επήγαν, η μητέρα μ’ επειδή εντώκεν ατην το παπούτδ’ και ατό ο αστράγαλός ατ’ς έτονε όλο πληγή. Δεν γίνουντουνε θεραπεία. Την βάλανε σο νοσοκομείο απέσ’ μερέα. Εσέγκαν ατηνε σο νοσοκομείο, εκεί σο νοσοκομείο ’κ’ ετέρεσάν ατηνε καλά. Αυτά λέει μ’ ατα ένας π’ εκείτον αντίκρου

ατ'ς, εξέρ' ατα καλά εγώ. Δεν τα θυμάμαι
μωρό έμ'νε τρία χρονών. Λέει ίσα με δώδεκα
η ώρα εμίλανανε. Το βράδυ επήε ο Λάμπο, 15
χρονών έτονε, και το λέει: Λάμπο μ', λέει
ατονε, απαδά απέσ' έβγαλ' με, το πρωί 'κ' 'α
βρίκ'ς με, λέει ατονε. Ίσα με δώδεκα εμίλα-
ναμε, λέει εκείνε. Από δώδεκα κι ύστερα άλλο
'κ' εύραμ' ατηνε, εκοιμέθαμε. Το πρωί όσταν
εσκώθαμε, 'κ' είδαμ' ατηνε την Ευθυμία, λέει.
Επέθανε. Έθαψαν ατηνε ζωντανέσσα.

Ερευνητής: Ωω! Τι ζωντανέσσα έθαψάν ατηνε;

Πληροφορητής: Τη μαμά μου ζωντανή! Όσους
'κ' επόρ'ναν να θεράπευάνε και 'α ταλαιπω-
ρίγουνταν πολλά, επέρναν εθάβαν ατ'ς ζω-
ντανούς, πέντε, έξ την ημέρα. Ατέ εκάθουτον
σο ποτάμ' κεκά ση γωνία σο Τάσπασι που
έλεγάνε, όχι Πινέκ Τασί έλεγάν α' έναν πέτρα
που εδέν'ναν απάν' με τ' άλογα και επέναν σο
Τσάμπασι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεκά εκάθουτον. Την μητέρα
μ', τη μητέρα τ'ς, τον άντραν ατ'ς, όλτς ζω-
ντανούς έθαψάν ατ'ς. επειδή ήταν άρρωστοι,
ζωντανοί. Η καημένη η μητέρα μ' και 37 χρο-
νών γυναίκα.

Ερευνητής: Και είχε, πόσα μωρά είχε;

Πληροφορητής: Εφτά μωρά εποίκε στα 37 της
χρόνια. Τα δύο επέθαναν, τα πέντε εξήνανε.
Ο Λάμπο μουν και τέσσερις αδελφές.

Ερευνητής: Και τέσσερις αδελφές.

Πληροφορητής: Μετά εκεί πόσον εκάτσαμε, ο
Λάμπο μουν με κάτι άλλους εσυννοήθη και
όλα έκλεψαν τα πράματά μουν. Πέντε άλογα
εφόρτωσάμε και επήγαμε και όσταν εγύρ-
τσάμε, εφορτώθε έναν γεργανόπον και τα
άπλυτα τα ρούχα τη μητέρας -ι- μ' επήρε και
έναν μωρόπο τη αδελφής -ι- μ', εκείνο πα μι-
κρούτσικο έναν χρονών έτονε, εφορτούτονε
και εφέρ'νε μας ο Λάμπο, έτονε 15 χρόνων.
Σον δρόμο όλα επήραν ατα, όλα επήραν ατα.
Τα χρυσά τα είχε σα μέσα δεμένα σ' έναν μι-
κρόν μωρόν. 'Κ' εδαβαίνεν ο νους ατουνε, οι
Τούρκ' 'κ' έτανε...

Ερευνητής: Έξυπνοι 'κ' έτανε.

Πληροφορητής: Κι εβγάλ'νεν έναν έναν και
εποίνεν. Φεύομε, φεύομε, έρχουμες σ' έναν
βουνό απάν' έρθαμε, έλεγάν α' Κήρ παγη, εκεί
όλ' έτανε κλέφτ'. Αμάν έβγοναν εμπροστά σ'
και όλα επαίρναν. Τελευταία ένα δεκάρικο
είχε ο Λάμπο μουν, δέκα γορόδα έλεγάν ατα,
εκείνα πα εξέγκε εδέκεν ατ'ς. Έρθαμε, έρθαμε,
σ' έναν άλλο χωρίο. Φως είδαμε, πετεινάρα
εκούζ'νανε. Εκεί, εγώ νηστικό έστεκα εφτά

ημέρες, εφτά ημέρες 'κ' έτρωγα. Πώς έζησα;
Σ' ενάμψ' χιόν αφκά εκοιμέθα τόσο χρονών
μωρό.

(Τέλος αφήγησης 1ο αρχείο)

Πληροφορητής: Αλλά ύστερα έρθαμε σ' έναν
άλλο βουνό απάν' μερέα. Εκείνο έλεγάν α' τη
Πουλαμανί' το ποτάμ' αφκά μερέα, εσύ
ατώρα επέρασες, εξέρτς ατα.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Κι απάν' μερέα σ' εκείνο το βου-
νό έμ'νες. Εκείνα έτανε χορτάρα, μόλις άρχισαν
τα χορτάρα έγκανε, ασ' σα χορτάρα ανάμεσα
εύρικανε κοχλίδα, ζωντανά ετράβαναν και
έτρωγάν ατα. άλλ' τσαρούχα, άλλ' το άλλο. Ο
Λάμπο μουν πα έφαεν, κοχλίδα πα έφαε άψετα.
Και αυτά με τα τσουβάλα τυλιμέν'.

Ερευνητής: Καλά 'κ' επίασε σας κανέναν ευκοί-
λια τίποτα κόψιμο;

Πληροφορητής: Εγώ 'κ' έτρωγα τιδέν, εκείντς 'κ'
επίανεν ατ'ς για.

Ερευνητής: 'Κ' επίανεν ατ'ς.

Πληροφορητής: Με τα τσουβάλα τυλιμέν', όλα
έκλεψάν ατα, τα τσουβάλα επήραν ατα, φτω-
χοί. Μετά εκατήβαμε ασ' ση Πουλαμανί' το
ποτάμ' απέσ' μερέα. Εκεί όσταν εκατήβαμε τη
Πουλαμανί' το ποτάμ',εεε, φουσκωμένο. Α-
πάν' σην ρέχαν ατ' είχε με. Το μωρόπο μουν
επέθανε σο Μελέτ. Τη Δέσποινας -ι- μουν
έναν χρονών εκείνο επέθανε και ετύλιξεν α' ο
Λάμπον μουν και μέρ' εσέγκεν α', χαπάρ' 'κ'
έχω. Εγώ έζησα. Εκεί ση Πουλαμανί' το
ποτάμ' ίσαμε μετά 'α φουρκίγουμε'νες. Έρθαμε
εκεί σην Φάτσα. Εύραμε την θείαν αμουν, τη
πατέρας -ι- μ' την αδελφή την Τσιμπασίνα,
αν την θυμάσαι.

Ερευνητής: Η θεία Μαρία.

Πληροφορητής: Είχε η καημένη δύο αγούρα,
φτώχεια εκείνε πα. Τα κάλτσας τ' εφόρνα
έταν τρανά, τίνος έταν 'κ' εξέρω. Εξέγκεν και
επήρεν ατα ασ' σα ποδάρα μ' και εφόρεσεν
ατα εκείνε. Εγώ οξυπόλυτος. Εκείνε επήρε
χαψοπούλα, κάποιος εχάσεν ατα και 'α γα-
βούρευεν και εφάζ'νεν ατα τα μωρά ατ'ς. Εγώ
'κ' επόρ'να να έτρωγ' ατα, νηστικέσσα. Σκού-
ται ο Λάμπον μουνε, πάει σην αγορά, εβγάλ'
αποπέσ' σο κεμέρ', ας λέγω σε, έναν δαχτυλίδ'
φιδένρον τη Δέσποινας -ι- μουνε, με το φίδ'
απαδά και άρ' ατόσον. Παίρ' α' και πάει σην
Φάτσα εκεί, εύρε αβούτον τον Ξυμητά τον
γέρο και λέει ατονε δος μας έναν ψωμί και σ'
εκείν' το δαχτυλίδ' δι' ατονε ατόσον έναν κο-
λοθόπον λαζουδένρον.

Ερευνητής: Και επήρην α' και 'κ' εντράπε;
Πληροφορητής: Επήρην α'. Ατά κανείς 'κ' εξέρ' ατα. Και παίρ' το δαχτυλίδ' ατός και παίρ' το ψωμίν ο Λάμπο μουν για να απολιγών' εμέν. Εκείνο έφαγάμε, μετά ο Λάμπο μουνε εκειικά πού 'α έστεκεν; Είπανε η Δέσποινα μουν και ο Αλέκο είν' σο Οίνος. Πάμε σο Οίνος. Τα πα-ράδας, τα χρυσά και τα φινίκια όλα επουλέ-θανε, όλα ετελείωσαν. Εκκεκά ο Λάμπο μουν τα παλαιά τα αυτά επήεν άτσ' απέσ' ση θά-λασσα εκείνα τα λερωμένα τη μητέρας -ι- μ', που είχε απέσ' σο νοσοκομείο, έπλυσέν ατα καλά καλά σο ποτάμ' απέσ' μερέα και επούλ-τσεν έναν δύο να ζούμε. Αλλά Πώς 'α ζεις; Εσκώθεν επήεν ο Λάμπο μουνε, έμαθε ασ' έναν Τούρκο είν' σο τάδε μέρος ο Αλέκον και η Δεσποινή. Επήρην ατ'ς κάποιος σ' έναν μέρος Τσατσούκαί έλεγάν α', τέλος πάντων. Μετά ένας Τούρκος τον πήρε σαν ράφτης πού ήτανε και τον είχε σπίτι του μια βδο-μάδα. Εφάζ'νε μας τα καλά τα πράματα όλα, τι να σε πω! Κρέατα, εμέν εφάζ'νανε με τη γυ-ναίκ'ς, εκείν' οι αγούρ' χώρᾱ. Ο Λάμπο μουν έραφτε εκεί. Έστειλε τον Λάμπο μουν μετ' έναν υπάλληλόν ατ' σ' όλα τα χωρία. Ξανά εκλώσταμε, έρθαμε σο Οίνος. Έστερα είπανε Χουλισιάνη τον λένε, είνας Τούρκος, εκεί τον είχανε. Ο Λάμπο μουν αρρωσταίν', κόντευε να πεθάν',σ' έναν υγρασίαν είχαν ατονε, τα φτείρας εεεεε θάλασσα 'α τρωγάν ατονε. Άτσ' εχάν'ναν τα φτείρας γούμα, γούμα απάν' -ι- μουνε. Εκεί επήραν εμας, ατός ο Τούρκο επήρε μας και επήε, εύραμε τη Δέσποινά μουνε. Εμέν εφήκε η Δέσποινά μουν εκεί, ο Λάμπο μουν επέμ'νε εκεί. Ο Λάμπο μουν επέμ'νε εκεί, ερρώστησε, 'α πεθάν'νε, έσυραν ατον ση θάλασσας την άκρα. Η Δέσποινα μου είπε, ο Γιορδάμπς με το ζορ' είπε το αφεντικό του, επειδή εθέλ'νε να εδίνεν ατον το κορίτσ' ν ατουν, την αδελφήν ατ', γεροντοκόρη ήτανε, όχι αβούταν απ' αδακά αν 'κί βάλτσ ατον απέσ' σο νοσοκομείο, εγώ 'κί φεύω, είπε, ο Γιορδάμπς ο ράφτης.

Ερευνητής: Ναι και επήρην ατον σο νοσοκομείο.

Πληροφορητής: Και εκατήβαν εκεί με τ' άλογα εκειαπέσ' μερέα βρήκ' ατον τον άλλονε, τι θέ-λεις, είπεν ατονε. Έλα ευτυχώς εγλύτωσε, την ανάρρωση απομονωμένο δωμάτιο είχαν ατονε. Και 'α πεθάν'νε, επερίμενάν ατονε. Εδέκεν ατον ζύγαλα, ας πούμε, εφάσεν ατον έμορφα. Μετά τα πραμόπα ατ' όλα επήρε, έθηκεν ατα απάν' σ' άλογο και καβάλα πάν' εκειάν. Η Δέσποινα μουν βρασωμέντσα επή-

ραν ατην οι Τούρκ' και επήγαν ατην σο Οίνος, τριάντα νοματούς. Από τριάντα νομα-τούς δύο εγλύτωσανε. Πώς εγλύτωσαν; Η Δέ-σποινά μουν πα θα απέθνησκε. Ο Αλέκο από την Άγκυρα, στρατιώτης έρχεται ασ' την Άγκυρα. Έρχεται στην Οινόη λέν' ατονε, εξέ-χασε γράμματα τα Οινότικα. Ση Πουλαματί' το ποτάμ' έρθε και λέει τα παιδία εγώ θα γυ-ρίζω οπίσ'. Τα φτείρας επαίρ'ναν άτσ' και εσύρναν ατα σο ποτάμ' όλα απ' αδά και απ' εκεί επαίρνεν ατα το ποτάμ' και έφευε, λέει χούφτας, χούχτας. Γυρίζ' οξοπίσ' και επήγα 'α δίγω τα γράμματα, λέει. Λένε με εσύ από πού είσαι; Ορτουλούς. Τους Έορτουλουδς, οι Νιώτες Έορτουληδες λένε, εποίκαν ατ'ς σιρ-κούνα, εξορία, εξορία εποίκαν ατ'ς, σιρκούνα έλεγαν εκείν'. Όχι, την Ορντού δεν θα το κά-νανε, λέει, τα χωρία θα εποίκανε. Όχι, Έορτου-ληδες αδάπεσ' έχομε εμείς, λένε ατείν. Πού κεκα είναι; Σ' έναν καφενείο έστειλαν ατ'ς. η θάλασσα τα τζάμα πα τσακωμένα απέσ' με-ρέα. Τότε επάρτε με και δαβάτε, λέει ο Αλέκο. Όπως επήραν ατον και επήγαν αραέτσ' εκείν' την ώρα εβγάλνανε κηδεία. Ο Αλέκο εστάθε αραέτσ' και έβγαλαν την πεθαμέντσα. Αντί-κρυ όπως ελέπ', η Δέσποινα μουν απάν' σ' ένα τδουβάλ' απλωμέντσα, η καημέντσα, ατώρα πα 20 χρόνα άρρωστος και την γούναν και έναν νυχτικιάν εφέκεν ατην η μητέρα μ', άλλο τίποτε. Ά ποθάν', είπανε. Εξορία σείτᾱ επέ-ναμε, επήραν ατηνε. Σκούται, αβούτε ήντσαν έν', ασ' σ' εμάς έν', είπεν. Εγνώρτσε τα πρά-ματα, ρούχα και... Επήε εστάθε απάν' ατ'ς κεκά αράτσ'. Ατός πα φορεί έν παπάχ'. Μόλις είδεν ατην ατός, εκείνε εγνώρτσεν ατον και έκλαψε. Αυτή ούτε μάτια είχε ούτε φρύδια είχε ούτε ματόφρυδα είχε ούτε μαλλία. Έτσι σαν προσωπίδα όλα εξέγκεν ατα και έσυρέν ατα στην θάλασσα.

Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Απ' την ευλογία.

Πληροφορητής: Απ' την ευλογία.

Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Βράσα, βράσα.

Πληροφορητής: Τα νύχα ατ'ς αβούτα σαν γάντᾱ όλα εξέγκεν ατα. Ατώρα όλα λειφτά ζεστό νερό να κρατεί 'κ' επορεί, εγέρασε κέλα. Πώς έζησε αυτή η γυναίκα; Το σώμαν ατ'ς όλον ατόσα ατόσα, ξάι στεγνόν μέρος 'κ' είχαν. Άμον τ' είδεν ατην, είπε ατός, εγώ πού 'α πάω ατώρα; είπε, αβούτε αδακά. Τρία τέχνια είχε, ταχτσής έξερε, φουρνιτσής έξερε, σιδεράς έτονε. Δεν 'κ' εύρε. Επήε επήρε έναν σεμέρ' και εδούλευε και με το σεμέρ' εφέρ'νε αρνί κρεατάκι, άσπρο ψωμί, το έναν τ' άλλο επε-

λίγωσέν ατην. Έντονε λίγο καλά. Έναν ημέρα κειαπέσ' ούλτς εποίνεν και εμάριευεν ο Αλέκον και εφάζ'νεν ατ'ς, ο Θεός έστειλέ σε, γιάβρου μ' και αυτό και εκείνο, τους αρρώστους όλτς. Εκείν' ένας, ένας όλ' επέθαναν. Επαίρ-νεν έναν πλούζαν, έναν φούσαν ο είς τη άλλενας τ' αποθαμενιών.

Ερευνητής: Πω πω! Τραγικό.

Πληροφορητής: Μετά από κει έναν ημέραν ο Αλέκο τραγωδεί πολύ ωραία, μερακλίδικα τραγούδα κρητικά. Σείτα τραγωδεί, έρχεται, πϊάν' ατον ένας Τούρκος. Εσύ αδαπέσ' σοι γυναίκ'ς ντό δουλεία ξεις; Και παίρ' ατον και πάει δέν' τα χέρα ατ'. Ούλ' οι άρρωστοι φωνάζουν, εεε φωνή στους ουρανούς. Δεν' τα χέρα ατ' και επεκεί κρούει ατον και απέσ' σο γραφείον ατ', ο Τούρκο. Οι γαρήδες ασ' σα κλάματα έρθε είνας γυναίκα. Τρέχ', τι έπαθετε, μωρή; Οι Οινιώτ' πως εμίλανανε. Της Τσιμπούρας τον άντρα πήρανε, Τσιμπούρα έλεγαν ατην, τη Τσιμπούρας τον άντρα επήρανε. Μωρήηηηηη τι ν' ευτάμε; Τι να ευτάμε, λένε οι Οινιώτ'. Τότε πάνε λένε τον πρόεδρο. Λένε βρε έτσι και έτσι τον Αλέξη επήρανε, της Τσιμπούρας τον άντρα εκείνος και τον έχει. Επήε ατός κρούει την πόρτα. Λέει ποιος είναι; άνοιξε τον λέει. Εγώ είμαι, λέει, ο πρόεδρος. Ατός αγλήγορα, αγλήγορα αμάν έλυσέν ατονε ο Τούρκο, εφογώθε. Τι τον κρατάς, λέει. Δεν επιτρέπεται εδώ να κάθεται εδώ. Είπαν το έναν το άλλο, πρέπει να πάει στο μέρος του. Έστειλαν ατονε και επήε την Ορντού.

Επήε την Ορντού. Τώρα σον στρατό απέσ' που έτονε, εεεε, Τούρκ' πολλοί και δύο νομάτ' έτανε Ορωμαίοι. Έτανε και Έλληνες Κωνσταντινοπολίτ' γιατροί. Εμίλαναν, εμίλαναν και επένανε. Εκεί που μιλούνε, είπαν, είπαν τα τουρκικά τα ονόματα, ανάμεσα ευρέθεν και έναν όνομα Κεσίσογλου Αλέξανδρος. Ετέρεσαν τ' έναν τ' άλλο, Παπαδόπουλος Αλέξανδρος, Κεσίσογλου Αλέξανδρος, απ' αντίκρυ ετέρεσαν τ' έναν τ' άλλο.

Ερευνητής: Παπαδόπουλος Αλέξανδρος.

Πληροφορητής: Είπα, λέει ο Αλέκο, αβουτείν κάτ' 'α 'φτάνε μας και εδέκαν ατον άδεια. Τον ερώτεσαν ατον πού θα πας; Πού θέλεις να πας; Εγώ ελογάριασα σο μωρό μ' να πάω, 'α ζει. 'Α ζήνε το μωρόν, αν έρχουτονε. Αλλά ας πάω την γυναίκα μ' καλλίτερα, είπε. Και έρθε την Δέσποινα μουνε, εποίκεν ατην καλά και αυτό και ατός ένας Τούρκος επήρεν ατον και επήε. Αλλά όταν εξέγκεν ατον ασ' την φυ-

λακή ατότε, σον στρατό ανάμεσα, ελεύθερος ατός πα τότε είπε ας πάω ίσαμε Τάσπασι πάω ελέπω, είπε, το σπίτι μουν μέρ' κέσ' έτον, όλα εχάλασαν ατα φυσικά εκέσ'. Έστε επένε σο Καρυπίδειο τη σχολή κοντά έτον έναν καρακόλ' απάνκεκά σο Καρύπειο σχολή πιο εκεί. Σο καρακόλ' απέσ' πϊάν'νε και βάλ'ν ατον, Ορωμαίος δεν επιτρέπεται εδώ.

Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Καρακόλ' έν'...

Πληροφορητής: Φυλάκιο.

Ερευνητής: Φυλάκιο.

Πληροφορητής: Ατώρα 'α τρώνε με τα ψείρας ξάν', ωωωω, 'α καρτελίζ'νε με, λέει, τι να σε πω, λέει, τι να κάνω εκεί μέσα; Λέει ο Αλέκο ο καημένο, κλαίγω. Εν τω μεταξύ τ' αβεινές τη Βίλγονος ο πατέρα, Γιάννε έλεγαν ατονε τον πατέραν ατ'ς και μετ' έναν Τούρκον επήνε βόλτες εκέσ'. Ατείν τον ράφτη τον γαταρντζή, σαν γαταρντζής ατείν την τέχνην 'κ' ήξεραν οι Τούρκ', εκράτεσαν ατ'ς 'κ' επήραν και επήγαν ατ'ς εξορία. Γιάνν', Γιάνν', φωνάζ'. Ο Γιάννες πα γυριζ', γυριζ' δεξιιά, αριστερά πού να ελέπ; Ο Αλέκο εδώ είμαι, ο Αλέκο ο Παπαδόπουλο αδαπέσ' είμαι, λέει ατονε. Αλέκο μη φογάσαι, ατώρα 'α βγάλω σε, είπεν ατονε. Επήεν αμάν εξέγκεν ατον, αμά είπανε ύστερα δεν επιτρέπεται, επειδή έν' εξορία η Ορντού. Πού θες να πας; Είπαν ατονε. Πάνε εκεί και εκεί. Τι να πάγω; 'Α γλυτώνω το μωρό μ'.

Ερευνητής: Σο μωρόν ατ', 'α γλύτωνα το μωρό.

Πληροφορητής: Ναι, 'α 'ρχουτονε. Εν τω μεταξύ επήε σο Οίνος και εγλύτωσε την πέτσα μ' και μετά εκειαπέσ' έστειλάν ατ'ς σ' ένα χωρίο, Καλαϊτσούκ έλεγάν α' το χωρίο. Επήγανε εκεί και εκεί εδούλευε ο Αλέκο και μια χαρά έζηναν. Άμα 'κ' είχανε. Απέσ' ση μέσ' εκρέμουτον το σκοινί με το καζάν' αφκά το τζάχ' και εμάριευανε και έτρωγάνε εκεκά. Όλα τα θυμάμαι τώρα.

Ερευνητής: Τα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Βέβαια τα θυμάμαι. Έλεγάν ατα κέλα, αλλά τα θυμάμαι κέλα εκείνο. Επέρασαν και χρόνα, τέσσερα, πέντε ας πούμε. Έχω και θυμητικό πολλά.

Ερευνητής: Ναι το θυμητικό έν' το παν. Πόσα χρόνα εστάθετε σο Μελέτ εξορία;

Πληροφορητής: Σο Μελέτ εμείς 'κ' εστάθαμε πολλά. Εκάτσαμε όσον εκάτσαμε, αμάν επήραν μας και επήγαν την Γολέσαρη.

Ερευνητής: Γαράσαρη.

Πληροφορητής: Όχι, Γολέσαρη.

Ερευνητής: Γαράσαρη έν'.

Πληροφορητής: Γοϊλέσαρη λέν' α'.

Ερευνητής: 'Κ' έν' Γαράσαρ, άλλο Γοϊλέσαρη, άλλο Γαράσαρη.

Πληροφορητής: Γοϊλέσαρη.

Ερευνητής: Γοϊλέσαρη.

Πληροφορητής: Ναι. Επεκεί κιάν επένες σ' απέθ, ας λέγω, σ' απέθ'. Μετά επ' εκεί έρθαμε σ' ατό το χωρίο πα εκάτσαμε κάμποσο, ατού σο Γαϊ-τσούκ εκάτσαμε κάμποσο. Εεε μέλα τ' απάν - ι- μουν τσαφίματα.

Ερευνητής: Μέλα, ατό έτον ψώρα, ψωρίαση.

Πληροφορητής: Ναι. Επέρνε με και επένε σ' έναν βουνό, έτρεχε το ποτάμ' απαδάπεσ' μερέα, εκειαπέσ' επένε εβάλ'νε με κρύα πούζα χιόνια και έτριφτέ με με τα πέτρες και τα αυτά και έβραζε σαχτάρα και έπλυνέ με και εγώ έφευα, επόν'να, γεράδες όλα. Έφευα σο βουνό κιάν', έτρεχε επιάνέ με, ξάν' εβάλ'νε με. Εκεκά απ' αδά απ' εκεί κάτ' όλίγο ένουμ'νε καλά. Ξάν' στην Ορντού έρθαμε, ξάν' επιάσέ μας η μέλα.

Ερευνητής: Ο πατέρας σ' ξάν' έτονε στην Ρουμανία.

Πληροφορητής: Εγώ δεν τον ήξερα. εδώ ήρθα τον γνώρισα.

Ερευνητής: Α, εδώ τον γνώρισες.

Πληροφορητής: Εδώ τον γνώρισα. Και έρθαμε στην Ορντού ύστερα (στο σημείο αυτό μιλάει γρήγορα και μπερδεμένα και δεν είναι κατανοητά) την Δέσποινα μουν ήθελαν ατηνε, αγία Δέσποινα.

Ερευνητής: Αγία Δέσποινα πραγματικά.

Πληροφορητής: Το κάτι άλλο.

Ερευνητής: Το κάτι άλλο, χάρισμα.

Πληροφορητής: Από μικρέσσα η μητέρα μ' επαίρ'νεν ατην ασ' σο και έλεεν ατηνε, έλα παίξον με τα μωρά. Έναν πα κορτσόπον είχε μετ' εκείνεν επάιζα, Φουτιά την έλεγάνε. (μιλάει τουρκικά), το θυμάμαι αυτό έτσι, ναι. Αλλά ο Αλέκο πολύ κάθεται άλλο καμίαν. Ο Λάμπο μουν πα έτονε σο Οίνος, ερρώστεσε, έντονε καλά, έρθαμε επήραμ' ατονε και μετ' έναν карабáκι έρχουμ'νες. Η Δέσποινα μουνε όταν εβγάλ'ναν ατηνε ατότε σο Οίνος άρρωστέσσα, πότε επαίρναν ατην και επέναν σο βάθος, σεράντα άτομα έτανε, πότε στην ξηρά. Όσαν επέναν στην θάλασσαν, όλ' μαζί εφώναζανε. Και ο Τούρκο ετραγώδ'νε και έλεε ζαραλί, ζαραλί, караλί, караλί. Ατείν έκλαιγαν, γιατί 'α στείλ'ναν ατ'ς μετά στην Νεοκαισάρεια, στην Έρπαγου κιαν. Αλλά άμον τ' ετέρεσαν ένας ένας επέθανανε, επέμ'ναν μόνον δύο.

Ερευνητής: Ασ' σα σαρανταδύο άτομα επελέ-

σαν μόνον δύο.

Πληροφορητής: Μόνον δύο.

Ερευνητής: Κι ύστερα λέν' εσας τιδέν 'κ' έπαθε εσείς οι Πόντιοι.

Ερευνητής: Και μετά έρθαμε στην Ορντού. Το σπίτι μουν είχεν α' ένας Τουρκάλα απάν'. Ατείν 'κ' έτανε, ατείν στην Ρουσία έτανε.

Ερευνητής: Στα, δηλαδή ασ' έναν οικογένεια, στάσου, η μάνα με πέντε μωρά και τον γαμπρό.

Πληροφορητής: Ναι, η μαμά μου. Η αδελφή μου μετ' έναν μωρό.

Ερευνητής: Πού και πού επήετε; Εσύ και η Ανδρομάχη επήες...

Πληροφορητής: Στην εξορία με τη μητέρα μ'.

Ερευνητής: Με τη μητέρα σ'.

Πληροφορητής: Και με το μωρόπο.

Ερευνητής: Και με το μωρό.

Πληροφορητής: Και με το μωρό. Η Δέσποινα μουν έρθεν σο Οίνος, ο Αλέκος στην Άγκυρα και η Παναΐλα μουν και ο Λάμπον στην Τουρκία.

Ερευνητής: Καλά ατό πώς έντον; Δηλαδή ευρέθετε εκεκά στην προκουαία οξουκά...

Πληροφορητής: Όλ' έρθαμε εκεκά να φεύομε. Αλλά οι καϊτσουλούκ μόνο τους μισούς επήραν, την άλλτς εφέκαν ατ'ς.

Ερευνητής: Και εσείς είπετε, ημána σουν εν γνώσει σουν εφέλεκε σας.

Πληροφορητής

Εμείς τα μωρά έφυγαμε. Ατείν οι καϊτσουλούκ άλλο 'κ' επήρανε κανάν.

Ερευνητής: Όπως έντονε η μάνα μ'. Η μάνα τ'ς εκρεμάεν σο παπόρ' και εχάτευάν την. Επήραν τα δύο μωρά ν ατ'ς.

Πληροφορητής: Ατείν πα αράτσ' έντανε ναι. Και άτσ' πα ατείν επέμ'ναν εκέσ' και όταν έρθαμε στην Ορντού και ύστερα και ατέ η Τουρκάλα έτον απάν' μερέα και εμείς εκάθουμ'νες σο μικρόν το σπίτι μουν. Εμείς είχαμε δύο σπίτa στην Ορντού γωνιακά εκεκά και στην αγορά και στην θάλασσα κοντά.

Ερευνητής: Ναι στην θάλασσα πιο εκέσ' έτανε.

Πληροφορητής: Εγώ τα θυμάμαι. Τώρα πήγα τα είδα και ανανεώθηκα έτσι.

Ερευνητής: Εφρέσκαρες ατα.

Πληροφορητής: Και που λες ατέ η Τουρκάλα αποπán' 'κ' έβγоне. Με τα πολλά εξέγκαν ατην ύστερα και ενοίκιαζαμε το μικρόν και εκάθουμ'νες απάν' μερέα. Μετά ο Λάμπο μουν σείτa έμ'νες σο μικρό ακόμαν...

Ερευνητής: Πόσα χρόνα εποίκετε για να γυρίζετε οπίσ';

Πληροφορητής: Ενάμψ' χρόνο.

Ερευνητής: Ενάμψ' χρόνο. Έφυτε το '17 και εγύρτετε το '19 κέσ'.

Πληροφορητής: Στο '19 απέσ' ας λέγομε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά ο Λάμπο μουν άκουσε τα μωρά τα έχουσε κάτι Τραπεζούντιοι, πολύ καλή οικογένεια έτονε. Κάποιος είπε την Πα-ναϊλα πα θέλ'νε να έχ'ν την, έχουσε έναν καλό γιο. Αλλά ο γιος ατουν πα είπεν τη μάνα τ', αν 'κ' 'έρχουμαι εγώ αβούτα τα μωρά κανάν 'κ' 'α δις ατα. ο Λάμπο μουν έναν ξάδελφο είχεν η μητέρα μ', είχεν καράβ' και επένεν και έρχουτονε. Τα μωρά 'α φέρτς ατα, είπεν ατονε. Εκείνος έτονε σο Ναβάροσικ, εμπο-ρευότανε. Τα μωρά 'κ' 'α δις ατα, είπεν τη μάνα τ'. Επήνεν ατός και επέμενε, τα πήρε και έρθε. Νύχτα έρθαν κέλα. Θυμάμαι. Και εγώ από μικρή ατέ η Δόμνα μουν είχε απ' όλους πιο καλή ψυχή. 'Ολ' καλοί, αλλά αυτή. Και επεκεί ευτάγ' ατηνε, Δόμνα μουν, εσύ είσαι; Και εγκαλέστα την, ας λέγω σε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά εγώ και ατέ έπαθαμε πάλι μέλα στην Ορντού και ορφανά, με τον γαμπρό να στέκ'ς. Τον Λάμπο μουνε ξανά...

Ερευνητής: Εκείνος πα καλός άνθρωπος να ξεις γυναίκα και να παίρτς τέσσερα μωρά σο κι-φάλι σ'.

Πληροφορητής: Έμεναν σ' εμέτερον τ' οσπίτ', τ' εκεινέτερον τ' οσπίτ' χαλαμένον είχαν α', το έναν ενοίκιαζαμε. Ο Λάμπο μουν πα έτονε κάλφας, εδούλευε ραφτικό. Ο Αλέκο ξάν' επέ-νεν εδούλευεν σα καντζία σα φουντούκια. Επήγαν τον Λάμπο μουν να παίρναν ατον φαντάρο. Ατό έφυε φυγόστρατος απέσ' με-ρέα. Ο Αλέκος εφογούτον αν πιάν' ατον, 'α πιάν'νε εμέν πα. Τι τράβηξε η Δέσποινα μουν, τι να σε πω. Και μετά επήε ση Μάρθας εκοι-μούτον ο Αλέκο. Εγώ αυτά τα θυμάμαι.

Παρέμβαση της αδελφής της: Εσύ κι άλλο τρα-νέσσα είσαι.

Πληροφορητής: Και μετά πόσο κάτσαμε; Λίγο κάτσαμε στην Ορντού. Έντονε η ανταλλαγή... ξάν' ντο είχαμε και ντο 'κ' είχαμε...

Ερευνητής: Εγώ ατώρα θέλω να λες με, είπες με την εξορία σ', ντό θυμάσαι ασ' σο σχολείο σ';

Πληροφορητής: Το σχολείο μου το θυμάμαι. 'Όταν έρθαμε, για να μας δημιουργήσουν το σχολείο, έβαλαν και μεγάλους και μικρούς ανακατωμέντς, έκαναν μία τάξη, Δευτέρα τάξη μας έκαναν. Έτονε η μαμά σου, εγώ, η Παρθένα, η θεία σ', αργά έρθε κέλα εκείνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το μάθημα πα όσταν έλεεν α', 'κ' έξερε να μιλά, τουρκικά, γαρακάξα και πε-ριστερά, έλεε.

Ερευνητής: Καρακάξα και περιστερά.

Πληροφορητής: Το βιβλίο έχ' α' εγώ ακόμαν εκείνο. Και ατέ εποίνεν γαρακάξα και περι-στερά και έλεε κέλα ο δάσκαλο μουν ο Νίκο, αγνός έτον, έλεε όπως ο άνθρωπος χύνει το σπόρο του, έτσι το λουλούδι χύνει τον σπόρο. Ατείν εποίνανε οι τρανοί, ο Θεοτόκης ατός, ο Βλαδίμηρο, ο Φυτανίδης ο Γιωργάκης, η Παρθένα, εγώ, η μάνα σ' και η Πηνελόπη τη νύφες εποίναμε μάλιστα Κύριε, μάλιστα.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Στην Τρίτη τάξη που επήγαμε, έντον ξανά η ανταλλαγή.

Ερευνητής: Και ξάν' σχολείο 'κ' επήετε. 'Οχι, θέλω ατώρα να περιγράφ'ς με την Καρυπίδειο σχολή, επήες σο Καρυπίδειο.

Πληροφορητής: Ατώρα επήγα.

Ερευνητής: Η Ορντού πόσα σχολεία είχε ατότε;

Πληροφορητής: Τρία σχολεία είχε.

Ερευνητής: Τρία.

Πληροφορητής: Παρθεναγωγείο, Ψωμιάδειο ο θείο μου έχτισεν ατο Ψωμιάδειο, Καρυπίδειο το έχτισε ο θείο σ'.

Ερευνητής: Ναι ο πάππο μ', ο λυκοπάππο μ'.

Πληροφορητής: Και το Παρθεναγωγείο το έ-χτισε της μητέρας μου ο ξάδελφος ο δε-σπότ'ς.

Ερευνητής: Ο δεσπότ'ς ο Πολύκαρπο;

Πληροφορητής: Ο Πολύκαρπο.

Ερευνητής: Το Παρθεναγωγείο σ' όποιο συνοι-κία έτονε;

Πληροφορητής: Στο Τσαϊρί τη μαχαλά έτονε σον 'Αι Γιώργη.

Ερευνητής: Σον 'Αι Γιώργη. Καλά και όταν λένε Παρθεναγωγείο μόνον κορίτσα επένανε;

Πληροφορητής: Ναι μόνον κορίτσα.

Ερευνητής: Μόνον κορίτσα. Η Ψωμιάδειος έτονε αστική σχολή και η Καρυπίδειος πώς έτον;

Πληροφορητής: Η Καρυπίδειος σχολή έτονε μεικτό.

Ερευνητής: Μεικτό αγούρα και κορίτσα.

Πληροφορητής: Μέχρι Τετάρτη τάξη.

Ερευνητής: Μέχρι Τετάρτη τάξη.

Πληροφορητής: Εγώ μέχρι Τρίτη τάξη επήγα και έντονε η αυτή και Τετάρτη τάξη αδά επήγα και Τετάρτη τάξη σο ευαγγελικό ετε-λείωσα αδά.

Ερευνητής: Και απέσ' σο Τσαϊρ τη μαχαλά έτον το ευαγγελικό το σχολείο.

Πληροφορητής: Στην θάλασσα σουμά έτονε, το ευαγγελικό στην θάλασσα σουμά έτονε. Και σχολείο και εκκλησία είχανε και λουλούδα πα είχανε στην αυλήν ατουν. Α τώρα εποίκαν' α' όλο πάρκο.

Ερευνητής: Τα ορθόδοξα επένετε σο ορθόδοξο σχολείο και...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έστουν πολλά αυστηροί.

Πληροφορητής: Η παρέα μας ήταν πολλά θρησκευτικοί και δεν τους ήθελανε. Έναν εστεφάνωσάμε εκεκά στην εκκλησία. Ύστερα εκείνο την εκκλησία ατουν εβομβάρτσαν' α', εχαλάεν και έρχουντανε εποίαν, πώς έλεγαν ατην κέλα, Σοφία έλεγαν ατηνε. Την θαγατέραν ατ'ς έλεεν ατηνε χολχόνα, χολχόνα έτρωε πολλά και εκειαπέσ' εποίανανε. Και έρχουνταν τα παιδιά εκάθουνταν απάν' σα τουβάρα και εποίαν ατ'ς κουκουρίκου! Εξημέρωσε και εσύρ'ναν πέτρας απάν' ατουν. Ίστε εποίαν γάμο τη Άννας τη μάνα, τον κύρ'ν ατ'ς εδλάψαν ατον και εγαιματώθεν και έδεσαν το κιφάλ'ν ατ' και εξέγκεν ατον απεκειαπέσ' μερέα. Ξάι 'κ' εθέλ'ναν ατ'ς.

Ερευνητής: Ξάι 'κ' εθέλ'ναν την Προτεστανία.

Πληροφορητής: Ξάι.

Ερευνητής: Οι Προχούτεληδες λίγο εθέλ'ναν ατ'ς.

Πληροφορητής: Ξάν' 'κ' εθέλ'ναν ατ'ς, αμά εκράναν και πολύ έμορφα στην γειτονία, λέει η Δέσποινα μουν. Άμον ντ' είχανε νηστεία τα μωρά τουν 'κ' εδίναν ατα, εμείς έτρωγαμε ελαίας και ψωμί, εκείνα πα ελαίας και ψωμί, κρομμύδ' και ψωμί, κρομμύδ' και ψωμί. Κρυφά έπλεκανε, αν επέναμε απέσ' μερέα, αμάν έκρυφταν ατα.

Ερευνητής: Α, ατότε, αδά ευτάν' α' δημοσίως ατώρα.

Πληροφορητής: Και οι ορθόδοξοι και οι Ευαγγελικοί ήταν πιο διαφορετικοί.

Ερευνητής: Διαφορετικοί. Θέλω να λες με ξάν' για την Καρυπίδειο Σχολή. Πόσους δασκάλους είχατε, θέλω να περιγράφ'ς μ' ατο.

Πληροφορητής

Είχαμε τον Νίκο τον δάσκαλο απ' τον πέρα τον μαχαλά έτονε εκείνος. Είχαμε και τον Τσάρο τον δάσκαλο. Τον Τσάρο τον δάσκαλο είχαμε και αυτόν τον Νίκο. Αμάν πώς έτονε ασ' σο πάν' τον μαχαλά ποίος έτονε πρόεδρος...

Ερευνητής: Ο Τερζάντς;

Πληροφορητής: Όχι, ο Τερζάντς έτον ασ' σο αυτό και ένας πα έτον ασ' σο πέραν τη μαχαλά... Πανίκας; Κάπως αέτσ'.

Ερευνητής: Εσείς τίναν είχατε, τον Τσάρο; Ο Τσάρο εντούνεν πολλά;

Πληροφορητής: Οου... άμον ντο 'κ' ήξερες το μάθημα σ' όχι μονάχα εσέν, τα θρανία μουν αράτσ', εγώ εκάθουμ'νε αδακά, η Πηνελόπη αδακά, η μαμά σου αδακά.

Ερευνητής: Η Πηνελόπη ποίος έτον ατέ;

Πληροφορητής: Τη Μανουδάρ'.

Ερευνητής: Τη Μανουδάρ' η Πηνελόπη.

Πληροφορητής: Και τη Όλγας εδω π' έτονε τη Μανουδάρ' εξαδελφή ατ'ς πρώτεσσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και όσταν εντούνε μας γρρρρ...

Ερευνητής: Με το ξύλο;

Πληροφορητής: Με το παστόν' ατ'.

Ερευνητής: Με το παστόν' ατ'.

Πληροφορητής: Ολοκόκκινα εποίνεν ατα. Και μίαν πα εποίκαμε μακαρίνα και η Δέσποινα μουνε είπε με σήμερα 'α εράεις τα μακαρόνα. Έπλωναμ' απάν' άσπρα σεντόνα και 'κ' επήγα την άλλη ημέρα. Γιατί 'κ' έρχουσ'νε; Είπε με ατός. Γιατί εποίκε η πατσίκα μ' μακαρίνα και ερίαζα το, είπα τονε. Ατότε 'α φέρτς μακαρίνα και πεκμέζ και 'α γλυτώντς το ξύλο, είπε με. Εσκώθα επήγα σ' οσπίτ', λέγω την πατσίκα μ', ποίσον και μακαρίναν και 'α δις με και... καλά αμάν εχάδεψε την μακαρίνα, το πεκμέζ και επήρα τον και επήγα και εγλύτωσα το ξύλο. Μετά έντονε η ανταλλαγή και έρθαμε. Ατώρα που επήγα, είδα τα θρανία τα ίδια είναι.

Ερευνητής: Τα ίδια

Πληροφορητής: Το τραπέζ' τα ίδια, μόνον εχάλασαν την σκάλα αποπίσ' μερέαν. Την εκκλησία τιμ τιζ εποίκαν' α' Άι Νικόλας 'κ' έν'. Το Νηπιαγωγείο έχ'ν α' εκεκά και την πόρτα απαδακά που έτονε, λάζικα σπίτ'α αδακά και απαδακά έμπαιναμε στην εκκλησία και άτσ' επέναμε και ανέβαιναμε σα σκάλας. Τώρα εχάσα τα ίχνη μ', λέγω εγώ. Απαδακά έμπαιναμε, επήγαμε κι άλλο εκεκά, σο ποτάμ' κέκα. Λέγω το σχολείο αυτό είναι. Αυτό το Καρυπίδειο σχολείο δεν είναι; ναι.

Εγώ εδω πήγαινα σχολείο (μιλάει τουρκικά).

Ατός εγέλασε. Επήρε μας και επήε απάν'.

Εδειξε μας. Εγώ αμάν επήγα σο δωμάτιο που έμ'νε Δευτέρα τάξη.

Ερευνητής: Και ήυρες α'.

Πληροφορητής: Εύρα το κατευθείαν.

Ερευνητής: Ατό ποια χρονία έτονε;

Πληροφορητής: Οπέρτς.

Ερευνητής: Οπέρτς, 1989.

Πληροφορητής: Ναι. Μάνα, εσύ πάρα πολύ θυ-

μητικό ξέις, λέει με ο Κωστάκης -ι- μ'. Και όπως εξέβαμε απάν' σα λεωφορεία και επήγαμε, άτς' πως επήγαμε, εγώ καλά επήγα. Λέγω έναν γέρο, τάη, Τακούρ παζάρ μέρ' κεκά, λέγ' ατονε. Πουτά, λέει με, εκεκά έρου-ξαμε αμέσως. Αμέσως εκεκά έρρουξαμε.

Ερευνητής: Ξέρω, εγώ πα είδα το με τον παπά μ' όταν επήγα, η λαϊκή αγορά όπως έτον, άτς' έν'.

Πληροφορητής: Λέει με πουρτά, πορτά αν έ-τονε, είπα τον Κωστάκη μ, άμάν' ά βρήκ' ά', είπα τονε. Αμάν επήρα τον δρόμο σο σπίτι μουν που πάει. Απαδά μερέα έτον τη Σοφίας, απακεκά έτονε το σχολείο τ' ευαγγελικών, απανκεκά τη Λαζουδάντ', τη Σαρού και επε-κεί τη Λαζουδάντ. Απαδά μερέα έταν τα μα-γαζία, μουγατσιράντ' έλεγάν ατα και τη Παπαβραμάντων το μαγαζί. Όλα τα βρήκα. Όλα εποίκαν ατα μέγαρά. Μετά εκεκά σην γωνία που επήγαμε, μάμα πας καλά; Καλά πάγω. Εγύρτσα ατ'ς. σην γωνία απάν' έτον το σπίτι μουν. Εγώ το γνώρισα αμάν. Λέγ' ατον, Κωστάκη, αυτό έν' το σπίτι μας.

Ερευνητής: Σώζεται το σπίτι σουν;

Πληροφορητής: Όχι, όλα εχάλασαν ατα. Αυτό είναι, είπα τον. Αυτό έτονε τη Γιάνν' τη Τα-λούτς' και αβούτο τη Άννας τη μάνας τη Τε-λικοτάβας και τ' άλλο του Σαρού. Και ανάμεσά μουν ήτανε ένα μαγαζί ψηλό που εποίνανε φουντούκια. Εγνώρτσα το σπίτι μουν. Αλλά σταθέστε, είπα, για να προσανα-τολιστώ ά παίρω τον δρόμο για το σχολείο, είπα ατ'ς. Και παίρω τον δρόμο αβούτο ίσα για το σχολείο. Άμον τ' επήγα απαδά μερέα τη Μανουσάντ' τ' οσπίτα και απαδά μερέα τη Αρτουκλού και τη μάνας -ι- μ' τη Μελανίας τ' οσπίτ', όλα τα γνώρισα. Όλα αγορά εποί-καν ατα.

Παρέμβαση της αδελφής: Τον Αρτουκλού εξέρτς ποίος έν';

Ερευνητής: Ο Αρτουκλούς ποίος έν';

Παρέμβαση της αδελφής: Τη θείας -ι-σ' τη πε-θερού.

Ερευνητής: Τίνος θείας -ι- μ';

Παρέμβαση της αδελφής: Τη Ευρώπης.

Ερευνητής: Α! τη θείας -ι- μ' τη Ευρώπης ο πε-θερό.

Παρέμβαση της αδελφής: Αρτουκλού έλεγαν ατ'ς.

Πληροφορητής: Εύρα τα, τ' Αγαπήδη το σπίτ' πα εύρα, όλα εύρα τα ατουκέσ', αλλά όλα εποίκαν ατα μέγαρά.

Ερευνητής: Τη Οφλίοσουν εσώζετο το '83 το

μόνο, 'κ' εξέρω ατώρα, οπέρτς που επήες εσύ.

Πληροφορητής: Τώρα όλα τα χαλάσανε.

Ερευνητής: Τα χαλάσανε.

Πληροφορητής: Εσύ Ανδρομάχη πολλά εξέρτς, θα εξέρτς και τ' εμέτερο το σπίτ', ήταν ο Κω-στάκης ο Χιονίδης.

Ερευνητής: Ο Κώστας ο Χιονίδης.

Πληροφορητής: Ήτανε μαζί μουνε. Καλά, είπα τονε, εγώ το θυμάμαι. Εμείς είχαμε μια φιλε-νάδα και έπαιζαμε, είπα τονε, τη Μαρούλα. Και πως παίρομε τον δρόμο έτσι τη θεία Μα-ρούλας αδακά και τη Ξειτίκας αδακά και τη αυτουνού, όλα τα γνώρισα. Μετά παίρω τον δρόμο, σ' αβούτο τον δρόμο είστουνε, λέγ' ατονε. Λέγω αδακά έν' περίπου το σπίτι σουν, αλλά το σπίτ'ν ατουν εχάλασάν ά'. Και σ' έναν άλλο σπίτ' δίπλα σ' εκείνο έξερα έτονε. Ερώτεσαμ' και τη Μανουδάκ' το πεγάδ' πού έν'.

Ερευνητής: Εκείνο εύραμ' ά' και μεις.

Πληροφορητής: Ο Τούρκο αδακά έτον, είπε, εχάλασαν ά'.

Ερευνητής: Εχάλασαν ά', εμείς επήγαμε κι άλλο νωρίς και εύραμ' ά'.

Πληροφορητής: Τ' εμέτερο το σπίτι μουν έτον γωνιακά άτς' αδάκα και επέναμε ίσα σην θά-λασσα. Εμείς σην θάλασσα σουμά έμ'νες. Το σπίτι μουν έτον έναν στρέμμα. Ο πατέρα μ' έλεε τα παιδιά μ' όλα αδαπέσ' ά' 'φτάγ' ατα σπίτα. Αδακά εποίκανε έναν διαμέρισμα τριώροφο, αδακά εποίκανε άλλο διαμέρισμα τριώροφο, σην γωνία τετραώροφο και απεκεί μερέα έναν διαμέρισμα κι άλλο τριώροφο. Όλο εποίκαν' ά' γραφεία και τέτοια, δεν είναι κατοικήσιμα.

Ερευνητής: Θεία Ανδρομάχη, θέλω να ρωτώ σε, όταν επήες ατώρα οπέρτς, απέσ' -ι- σ' 'κ' είπες ξάι, έι και να 'ίνουνταν να εγύριζα. 'Κ' εκακοφάνθε σε που εξεριζώθες;

Πληροφορητής: Ελυπέθα τα σπίτα μουνε, την αυλή εκέσ' που έπαιζα. Εκεκά τον δρόμο θυ-μάσαι τη Ελένης τη Γιώρ' η Σοφία πού είχαμε, χώμα έτονε, εκείνο πα είδα. Αδακά έπαιζαμε, είπα. Τι να σε πω! Έτσι κάπως συγκινήθηκα. Εξέγκαμε φωτογραφία ο Χιονίδης, εγώ και ο Κωστάκης -ι- μουνε. Συγκινήθηκα και το θρανίο μ' που είδα, έβαλάν εμε απάν' εκάτσα άτς' και εξέγκανε με φωτογραφία.

Ερευνητής: Ξεις ατα. Θεία Ανδρομάχη, όταν επένετε σο σχολείο, θυμάσαι, είπες ποντιακά εμίλανε ο Τσάρο, γράμματα όμως ντό γράμ-ματα εμαθάνετε ελληνικά;

Πληροφορητής: Ελληνικά, αρχαία.

Ερευνητής: Αρχαία, θυμάσαι κανέναν ποιηματοπότο να λες με;
Πληροφορητής: Έξω από το κλουβί σου πέταξε πουλί,
 πουλί το παλαιό κλαδί σου πάλι σε καλεί.
 Και η γη ντυμένη χλόες και δροσιά,
 έξω σε περιμένει πάλι στη δροσιά.
Πέταξε πουλάκι, χιόνια σε κρατούν,
μ' ένα μου φιλάκι σ' αποχαιρετώ.
Ερευνητής: Έμορφο έτονε. Κρατείς κανέναν βιβλίο μήπως από κει;
Πληροφορητής: Έχω κανα δύο έχω, ο Κωστάκης τα έχει.
Ερευνητής: Τα έχει; Ήθελα να έλεπ' ατα.
Πληροφορητής: Να έλεπες ατα, εκεί που εμαθάν'νε και η μάνα σ'και...
Ερευνητής: Που εμαθάν'νε η μάνα μ', θέλω να έλεπ' ατα. Ά ρχουμε σο σπίτι σ'.
Πληροφορητής: Έλα σο σπίτι μ', γράψον τη σύσταση.
Ερευνητής: Ναι 'α ρχουμε, 'α παίρ' α' ασ' κορίτσα και 'α ρχουμε.
Πληροφορητής: Έχομε και το ποντιακό το βιβλίο που εξέγκε ο Άκουγλου.
Ερευνητής: Ναι έμορφο έν' εκείνο πα. Όχι, θέλω λίγο κι άλλο να λες με για την Καρυπίδειο σχολή, πώς θυμάσαι ατότες, πόσα αίθουσας είξε;
Πληροφορητής: Είχαμε τέσσερις αίθουσες και έναν γραφείο απαδακά, τώρα πάλι τέσσερις αίθουσες είναι. Όταν έφυγα ασ' στην Δευτέρα τάξη, όλ' εκατήβανε και εγώ είπα 'α πάω στην Τρίτη τάξη δίπλα. Επήγα ν' ανοίγ' α', κλειστό έτονε. Τα σκάλας εποίκαν' ατα αποπέσ' μερέα και αλλά το γνώρισα, ας πούμε. Σο ποτάμ' μερέα ετέρ'νανε τα σκάλας, τα παράθυρα και μόνο αυτό έτον ανοιγμένο, η Δευτέρα τάξη.
Ερευνητής: Στάσου, όταν επένες σχολείο, ε-

φór'νετε άλλα λο'ής ρούχα, ποδιάδες και λοιπά;
Πληροφορητής: Όχι, πρόσφυγες έρθαμε ασ' σα εξορίας, όλ' ίδια.
Ερευνητής: Ό,τι είχε ο καθένας. Και ασ' σα βιβλία, η τσάντα και λοιπά ντό είχετε;
Πληροφορητής: Πάνινα έραφταν εμασε οι μανάδες και τα βιβλία μουν πα είναι ραμμένα έτσι.
Ερευνητής: Με το χέρ'.
Πληροφορητής: Με το χέρ' ραμμένα.
Ερευνητής: Ραμμένο το βιβλίο αυτό. Ά δις μας έναν βιβλίο να βάλομ' α' σο Μουσείο, 'α δις μας ασ' ατό. Εγώ 'α ρχουμε να λέγω τον Κωστάκη έναν να έχομε σο Μουσείο και να μπαίν' και τ' όνομα σ'. Ά 'φτάμε ατό την προσπάθεια, έν' πολύ όμορφο.
Πληροφορητής: Και έτσι η αλήθεια είναι αυτή...
Ερευνητής: Είχτετε πλάκα που έγγραφτετε απάν' στην πλάκα την πρώτη τάξη;
Πληροφορητής: Πλάκα, πλάκα είχαμε στην Πρώτη και κιμωλία.
Ερευνητής: Και κιμωλία.
Πληροφορητής: Άλλα πλάκας σο χαρτόν' απάν' και άλλα έτανε...
Ερευνητής: Είχτετε και τετράδια.
Πληροφορητής: Τετράδια πα είχαμε.
Ερευνητής: Πόσα ώρας εποίνετε μάθημα;
Πληροφορητής: Πρωί και απόγευμα επέναμε.
Ερευνητής: Πρωί και απόγευμα.
Πληροφορητής: Εγώ τα τετράδια μ' πα όλα είχα' ατα. Γιατί 'κ' είχαμε βιβλία όλα και τη φυσική ιστορία είχαμε, όλο έγγραφαμ' α' γραφτό, ας πούμε. Η παρθένα μουν όλα επήρεν ατα και ετσέρσεν, ντ' 'α 'φτας ατα, έλεε με. Κάτ' να ετύλιζε, ετσέριζε εκείνα και...
 (Απότομη διακοπή της αφήγησης)

Λεξιλόγιο

αβούτε = αυτή, δεικτ. αντ., αβούτος, αβούτε, αβούτο.

αβουτείν = αυτοί, δεικ. αντ.

απανκεκά, τοπ. επίρ. = προς τα κάτω.

απολιγών' = να με συνεφέρει, εδώ

βρασασμέντσα= είχε την αρρώστια της ευλογιάς, βράσα = ευλογία.

Γολέσαρη = Γαράσαρη, Νικόπολις

εγαβούρευεν = τσιγαρίζε, γαβουρεύω ή καβουρεύω = τσιγαρίζω, λ. τ. kavurmak.

εφέκανε = αφήσανε, αρχ. αφήμι = αφήνω.

εχάδεψε = ζεμάτισε, χαδεύω = ζεματίζω, λ. τ. haşmak.

κάλφας = μάστορας, λ. τ. kalfa.
 καρακόλ' = φρουρά, λ. τ. karakul.
 καρτελίζ'νε = κατασπαράσσουν, καρτελίζω = διαμελίζω, κατασπαράσσω, λ. τ. kartal = γύπας.
 κεμέρ' = πορτοφόλι γύρω από τη μέση, λ. περσ. kemer, αντιδάνειο από ελλην. καμάρα.
 κολοθόπον = μικρό στρογγυλό ψωμάκι, λ. τ. golot.
 κοχλίδα = σαλιγκάρια, αρχ. κοχλίων.
 κρούει = χτυπάει, κρούγω = χτυπώ, αρχ. κρούω.
 λαζουδέων = καλαμποκίσιο, λ. τ. lazut.
 μέλα = ψώρα, λ. ι. male = αρρώστια.
 Οίνος = Οινόη
 παπάχ' = κάλυμα κεφαλής, είδος καπέλου, λ. τ. papak.
 πατσικά = αδελφούλα.
 σερκούν' = εξορία, λ. τ. sürgün.
 ταχτής = κτίστης, λ. τ. inşaatçı.
 τσακωμένα = σπασμένα, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίηση.
 φιδένων = διδίσιο.
 φουρκίγουμε = πνίγομαι, λ. λ. furka = αγχόνη.
 φουρνιτής = φούρναρης, λ. τ. fırinci.
 χαπάρ' 'κ' έχω = δεν γνωρίζω.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θεία Ανδρομάχη, ο σύλλογός μας συλλέγει λαογραφικό υλικό και μνήμες από τον Πόντο.
 Θέλω να μου πεις τ' όνομά σου και πού γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Ορντού.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στην συνοικία Ποχλού Τερέ.
Ερευνητής: Το πότε;
Πληροφορητής: Το 1915 είμαι γραμμένη.
Ερευνητής: Είσαι γραμμένη.
Πληροφορητής: Τώρα ίσως να είμαι και παραπάνω.
Ερευνητής: Και το όνομά σου;
Πληροφορητής: Ανδρομάχη Σαμψωνίδου.
Ερευνητής: Πού ακριβώς έμενες;
Πληροφορητής: Στο Τακούρ παζάρι κοντά μέναμε.
Ερευνητής: Στο Τακούρ παζάρι ναι, ναι. Οι γονείς από πού ήρθαν στην Ορντού;
Πληροφορητής: Καθατού οι γονείς της μαμάς μου, ο παππούς, ήρθε από την Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και της μαμάς της ο πατέρας ήτανε Κρητικός.
Ερευνητής: Κρητικός. Α, έχεις και Κρητική φλέβα μέσα σου;
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και ήρθαν και έχτισαν στην συνοικία της Παναγίας. Τα πρώτα χρόνια χτίσανε στη γειτονιά της Παναγίας, κοντά στο Τσιβίλ. Όμως πλημμύρισε εκεί και το ποτάμι λένε πως πήρε ακόμα και τις κούνιες των παιδιών. Οι δικοί μας παρακάλεσαν εκεί τον αρχηγό της πόλης και τους έδωσαν ένα μέρος προς τον δρόμο για το Τσάμπαση και έχτισαν εκεί τα σπίτια τους. Η

μαμά μου είναι από εκεί.
Ερευνητής: Από την Ορντού.
Πληροφορητής: Ναι από την Ορντού. Ο μπαμπάς μας ήτανε απ' το Σεμέν.
Ερευνητής: Α! Σεμενλήδες. Τι θυμάσαι τώρα από τα παιδικά σου χρόνια;
Πληροφορητής: Από τα παιδικά μου χρόνια θυμάμαι τον βομβαρδισμό της Ορντούς από τους Ρώσους. Εμείς φύγαμε να κρυφτούμε στους τάφους. Πιάσανε τους μισούς, τους άλλους μισούς τους άφησαν. Τους μισούς τους σκότωσαν, σκότωσαν και έναν δάσκαλο ευαγγελικό, τον χτύπησαν στο κεφάλι. Η μάνα μου πήρε στην πλάτη της την μικρή μου αδελφή και την έφερε. Το σπίτι μας το έκαναν όλο τρύπες, τρύπες. Τα δυο μου αδέλφια έφυγαν στην Τραπεζούντα. Μετά από μερικές μέρες μας έκαναν εξορία. Η μητέρα μου η καημένη έδωσε όλα τα πράγματά μας σ' ένα Τούρκο, άδειασε όλο το σπίτι. Όταν γυρίσω, θα μου τα δώσεις, του είπε. πήγαμε εξορία. Στον δρόμο καθώς περπατούσαμε και πηγαίναμε, η μητέρα μου κρατούσε το χεράκι μου, μωρό ήμουν τριών χρονών. Τους έδινε λεφτά, φουντούκια, καρύδια, ό,τι είχε για να μην την χτυπάνε.
Ερευνητής: Η μάνα σου χήρα ήτανε;
Πληροφορητής: Όχι, ο πατέρα μου ήταν στην ξενιτιά.
Ερευνητής: Α, στην ξενιτιά.
Πληροφορητής: Στην Ρουμανία.
Ερευνητής: Α, στην Ρουμανία! Τι τέχνη; Τεχνίτης ήτανε;
Πληροφορητής: Τεχνίτης ήτανε γανωματής, κατσαρόλες και τέτοια.
Ερευνητής: Α, γανωματής. Συνήθως οι Ορτουλούδες

γανωματήδες ήτανε, αυτή ήταν η τέχνη τους.
Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ναι. Και εγώ δεν τον γνώριζα καθόλου τον πατέρα μου, εδώ τον γνώρισα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ύστερα...
Ερευνητής: Πού πήγατε εξορία;
Πληροφορητής: Μας πήγαν ίσαμε το Μελέτ. Από το Κιόλκιοϊ στο Μελέτ εκεί. Στο Μελέτ κάτσαμε κάμποσες ημέρες η μητέρα μ'...
Ερευνητής: Σε ποιο Κιόλκιοϊ της Χαψάμανας;
Πληροφορητής: Στο Μελέτ κοντά ήτανε.
Ερευνητής: Α, στο Μελέτ, αυτό το Κιόλκιοϊ της Χαψάμανας είναι.
Πληροφορητής: Ναι, η μητέρα εκεί αρρώστησε. Ήρθαν και μας είπαν θα μας διώξουν από εκεί. Μας πήγαν στην Γολέσαρη. Ο αστράγαλος της μητέρας μου ήταν όλο μια πληγή, επειδή την είχε χτυπήσει το παπούτσι της. Δεν έπαιρνε θεραπεία. Την έβαλαν στο νοσοκομείο, αλλά δεν την φρόντισαν. Αυτά μου τα λέει μια που ήταν στο αντικρινό κρεβάτι. Εγώ δεν τα θυμάμαι μικρό παιδί ήμουν, αλλά μου τα είπε. Λέει ότι μέχρι τις δώδεκα τη νύχτα μιλούσανε, αλλά το πρωί δεν την βρήκανε. Είχε πάει ο Λάμπος μας να τη δει και του είπε πάρε με από δω, γιατί το πρωί δεν θα με βρεις. Το πρωί όταν σηκωθήκαμε, δεν την βρήκαμε την Ευθυμία, είπε. Πέθανε, την έθαψαν ζωντανή.
Ερευνητής: Ωω! Τι; Τη θάψανε ζωντανή;
Πληροφορητής: Τη μαμά μου ζωντανή! Όσους δεν μπορούσαν να θεραπεύσουν για να μην βασανίζονται, τους έθαβαν ζωντανούς. Αυτή η γυναίκα που τα είπε, καθόταν εκεί στο Πινέκ τασί στον δρόμο για το Τσάμπαση.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εκεκά καθόταν. Την μητέρα της, τη μητέρα μου, τον άντρα της όλους τους έθαψαν ζωντανούς. Η καημένη η μητέρα μου ήταν μόνο 37 χρονών.
Ερευνητής: Και πόσα παιδιά είχε;
Πληροφορητής: Εφτά παιδιά έκανε στα 37 της χρόνια. Τα δύο πέθαναν, τα πέντε ζήσανε. Ο Λάμπος μας και τέσσερις αδελφές.
Ερευνητής: Και τέσσερις αδελφές.
Πληροφορητής: Μετά εκεί πόσον κάτσαμε, ο Λάμπος μας συνεννοήθηκε με κάποιος άλλους, αλλά όλα τα πράγματά μας τα είχαν κλέψει. Πέντε άλογα είχαμε φορτώσει και όταν γυρίσαμε πήρε ένα παπλωματάκι και τα άπλυτα ρούχα της μητέρας μου και το μωράκι της αδελφής μου, ενός χρονών ήτανε αυτό. Ο Λάμπος μας ήτανε 15 χρονών, μας φορτώθηκε και μας έφερε. Στον δρόμο όλα μας πήρανε, όλα. Τα χρυσά τα είχε δέσει στη μέση του μωρού, δεν περνούσε από το μυαλό των Τούρκων, οι Τούρκοι δεν ήτανε...
Ερευνητής: Έξυπνοι δεν ήτανε.
Πληροφορητής: Κι έβγαζε ένα, ένα και τους έδινε. Φύγαμε, ερχόμαστε σ' ένα βουνό επάνω, Κήρ

παγη το έλεγαν. Εκεί όλοι κλέφτες ήτανε. Έβγαιναν μπροστά μας και μας τα έπαιρναν όλα. Ο Λάμπος μας τους έδωσε και τα τελευταία δέκα γρόσια που είχε. Φτάσαμε σ' ένα άλλο χωριό. Είδαμε φως, τα κοκόρια φωνάζανε. Εγώ ήμουν νηστικό, εφτά μέρες δεν έτρωγα. Πώς έζησα; Σε ενάμιση μέτρο χιόνι από κάτω κοιμήθηκα τόσο μικρό παιδί.

(Τέλος αφήγησης 1ο αρχείο)

Πληροφορητής: Μετά πήγαμε πάνω σ' ένα άλλο βουνό. Αυτό το έλεγαν το κάτω μέρος του ποταμιού του Πουλανανί, εσύ πέρασες από κει, τα ξέρεις.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Πάνω σ' εκείνο το βουνό ήμασταν. Μόλις είχαν αρχίσει να φυτρώνουν τα χόρτα και εκεί ανάμεσα βρίσκαμε σαλιγκάρια και τα έτρωγαν ζωντανά. Άλλοι πάλι έτρωγαν τα τσαρούχια τους. Και ο Λάμπος μας έφαγε ωμά σαλιγκάρια. Ήταν όλοι τους τυλιγμένοι μα τα τσουβάλια.

Ερευνητής: Καλά δεν σας έπιασε ευκοιλία;

Πληροφορητής: Εγώ δεν έφαγα, εκείνους δεν τους έπιασε τίποτα.

Ερευνητής: Δεν τους έπιανε.

Πληροφορητής: Με τα τσουβάλια τυλιγμένοι, τους τα έκλειψαν και αυτά, φτωχοί ήταν και εκείνοι. Μετά κατεβήκαμε κάτω στο ποτάμι του Πουλανανί. Το ποτάμι ήταν φουσκωμένο και με είχε στην πλάτη του. Το μωρό της Δέσποινας μας πέθανε στο Μελέτ. Ήταν ενός χρόνου και ο Λάμπος μας το τύλιξε και δεν έχω ιδέα πού το πήγε. Εγώ έζησα. Εκεί στο ποτάμι κοντέψαμε να πνιγούμε. Μετά ήρθαμε στη Φάτσα. Βρήκαμε τη θεία μας, την αδελφή του πατέρα μας την Τιμπασίνα, αν την θυμάσαι.

Ερευνητής: Η θεία Μαρία.

Πληροφορητής: Είχε η καημένη δύο αγόρια. Οι κάλτσες που φορούσα μου ήταν πολύ μεγάλες, δεν ξέρω ποιανού ήτανε. Τα έβγαλε απ' τα πόδια μου και τα φόρεσε εκείνη. Εγώ ξυπόλητη. Η θεία μου πήρε μικρά ψαράκια, κάποιος τα πέταξε και τα τηγάνισε να φάνε τα παιδιά της. Εγώ δεν μπορούσα να τα φάω, έμεινα νηστική. Σηκώνεται ο Λάμπος μας, πάει στην αγορά, βγάζει από το πορτοφόλι, που είχε δεμένο στη μέση του, ένα δαχτυλίδι σε σχήμα φιδιού της Δέσποινας μας, να τόσο. Πάει στη Φάτσα και βρίσκει αυτόν τον Ξυμητά τον γέρο και του δίνει το δαχτυλίδι και παίρνεις ένα πολύ μικρό καλαμποκίσιο ψωμάκι.

Ερευνητής: Και το πήρε; Δεν ντράπηκε;

Πληροφορητής: Το πήρε. Αυτά δεν τα ξέρει κανείς. Παίρνει αυτός το δαχτυλίδι και ο Λάμπος μας το ψωμί. Με αυτό με συνεφέρνει. Πού να κάτσει εκεί ο Λάμπος μας; Είπανε πως η Δέσποινά μας και ο Αλέκος είναι στην Οινόη. Πάμε στην Οινόη. Τα λεφτά μας είχαν τελειώσει όλα, τα είχαμε πουλήσει όλα τα χρυσαφικά. Ο Λάμπος μας πήγε στη θά-

λασσα και έπλυνε τα λερωμένα ρούχα της μητέρας μας, αυτά που είχε μέσα στο νοσοκομείο. Τα έπλυνε καλά και τα πούλησε για να ζήσουμε. Πώς όμως να ζήσεις; Έμαθε από έναν Τούρκο το μέρος που ήταν η Δέσποινα και ο Αλέκος. Τον πήρε στο σπίτι του ένας ράφτης και τον είχε μια βδομάδα. Μας τάζε πολύ καλά, τι να σου πω! Μας τάζε κρέατα. Οι γυναίκες έτρωγαν χώρια από τους άντρες. Ο Λάμπρος μας έραβε εκεί. Έστειλε τον Λάμπο μας μαζί με έναν υπάλληλο στα χωριά. Μετά γυρίσαμε πάλι στην Οινόη. Αρρωσταίνει ο Λάμπρος μας, κόντεψε να πεθάνει. Τον είχανε σ' ένα μέρος γεμάτο υγρασία, θα τον έτρωγαν οι ψείρες. Ήταν επάνω μας σαν την άμμο. Μας πήρε αυτός ο Τούρκος και μας πήγε στην Δέσποινά μας. Εγώ έμεινα εκεί. Ο Λάμπρος μας θα πέθαινε. Τον πέταξαν στην άκρη της θάλασσας. Ο Ιορδάνης είπε στο αφεντικό του, αυτόν τον άνθρωπο αν δεν τον βάλλεις στο νοσοκομείο, εγώ δεν θα φύγω. Το αφεντικό του είχε μια αδελφή γεροντοκόρη και ήθελε να κάνει τον Ιορδάνη γαμπρό του.

Ερευνητής: Ναι και τον πήγαν στο νοσοκομείο.

Πληροφορητής: Και κατέβηκαν εκεί με τα άλογα. Τον είχαν σε απομονωμένο δωμάτιο, ευτυχώς γλύσωσε, αλλά περίμεναν να πεθάνει. Τον τάισαν καλά, του έδωσαν γιαούρτι. Μετά πήρε τα πραγματάκια πάνω στο άλογο και έφυγε. Η Δέσποινά μας είχε ευλογία και μαζί με άλλα τριάντα οι Τούρκοι τους πήγαν στην Οινόη. Από τα τριάντα άτομα γλύτωσαν μόνον οι δύο. Πώς γλύτωσαν; Η Δέσποινά μας θα πέθαινε και αυτή. Ο Αλέκος ήταν στρατιώτης στην Άγκυρα και έρχεται στην Οινόη και είχε ξεχάσει τα γράμματα που ήταν για την Οινόη. Στο ποτάμι του Πουλαμανί τους λέει παιδιά εγώ θα γυρίσω πίσω. Τις ψείρες τις μάζευαν με τις χούφτες και τις πετούσαν στο ποτάμι. Γυρίζει πίσω να δώσει τα γράμματα. Τον ρωτάνε από πού είσαι; Από την Ορντού απαντάει. Τους λένε λοιπόν πως τους Ορτουλούδες τους έκαναν εξορία και είναι εκεί. Αυτός απαντάει πως μόνον τα χωριά της ορντούς έχουν κάνει εξορία. Όχι του λένε, έχω εδώ εξόριστους από την Ορντού. Πού είναι αυτοί; Μπορείτε να με πάτε; Την ώρα που τον πήγαιναν βλέπει μπροστά του μια κηδεία. Απέναντι καθώς κοιτάζε, βλέπει την Δέσποινά μας τυλιγμένη μ' ένα τσουβάλι. Και τώρα 20 χρόνια άρρωστη είναι. η μάνα μας την άφησε με μια νυχτικιά, τίποτε άλλο. Γνώρισε τα ρούχα της, αυτή δική μα είναι, είπε. πήγε και στάθηκε μπροστά της. Αυτός φορούσε ένα καπέλο. Αυτή τον γνώρισε και έκλαψε. Αυτή δεν είχε ούτε μάτια ούτε φρύδια ούτε ματοτσίνονα ούτε μαλλιά. Σαν προσωπίδα τα έβγαλε όλα και τα πέταξε στην θάλασσα.

Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Απ' την ευλογία.

Πληροφορητής: Απ' την ευλογία.

Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Βράσα, βράσα.

Πληροφορητής: Τα νύχια της όλα τα έβγαλε σαν να ήταν γάντια. Και τώρα ακόμα έχει πρόβλημα, δεν

μπορεί το ζεστό νερό. Πώς έζησε αυτή η γυναίκα; Στο σώμα της δεν υπήρχε στεγνό μέρος. Αυτός μόλις την είδε σκέφτηκε πού να πάω τώρα και να την αφήσω εδώ; Γνώριζε τρεις τέχνες, ήταν χτίστη, φούρναρης και σιδεράς. Δεν βρήκε καμιά δουλειά. πήρε ένα σαμάρι και πήγαινε και της έφερνε κρεατάκι, άσπρο ψωμί και έτσι την συνέφερε. Φρόντιζε και όλους τους άλλους που ήτανε εκεί. Μαγείρευε και τους τάζε. Εκείνοι όμως ένας-ένας πέθαιναν. Έπαιρναν τότε τα ρούχα των πεθαμένων και τα φορούσαν, μια μπλούζα, μια φούστα.

Ερευνητής: Πω πω! Τραγικό.

Πληροφορητής: Μετά από κει μια μέρα ο Αλέκος τραγουδούσε κρητικά τραγούδια μερακλίδικα. Την ώρα που τραγουδούσε, έρχεται ένας Τούρκος και τον πιάνει. Εσύ τι δουλειά έχεις εδώ μέσα στις γυναίκες, του λέει. Τον παίρνει και του δίνει τα χέρια. Όλοι οι άρρωστοι φωνάζουν με μια φωνή μέχρι τους ουρανούς. Δένει τα χέρια του και τον χτυπάει μέσα στο γραφείο του. Οι γυναίκες κλαίνε. Έρχεται μια γυναίκα, γιατί κλαίτε, τι πάθατε; Της Τσιμπούρας τον άντρα πήρανε, Τσιμπούρα την έλεγαν. Τι να κάνουμε; Πάνε και βρίσκουν τον πρόεδρο και του λένε πήραν τον Αλέξη, τον άντρα της Τσιμπούρας. Πήγε ο πρόεδρος, χτυπάει την πόρτα. Άνοιξε, του λέει. Αυτός τον έλυσε αμέσως, φοβήθηκε. Τι τον κρατάς; Του λέει. Δεν επιτρέπεται να είναι εδώ, απαντάει. Και έτσι τον στέλνουν πίσω στην Ορντού. Πήγε στην Ορντού. Στον στρατό ήτανε Τούρκοι και δυο Έλληνες γιατροί από την Κωνσταντινούπολη. Φωνάζουν τα ονόματα. Κεσίσογλου Αλέξανδρος, Παπαδόπουλος Αλέξανδρος. Κοιτάχτηκαν.

Ερευνητής: Παπαδόπουλος Αλέξανδρος.

Πληροφορητής: Ο Αλέξανδρος σκέφτηκε πως κάτι θα τους κάνουν, αλλά τους έδωσαν άδεια. Τον ρώτησαν πού θέλει να πάει. Σκέφτηκε πως αν πάει στο μωρό του, αυτό θα ζήσει. Αλλά ας πάω καλύτερα στη γυναίκα μου, σκέφτηκε. Και ήρθε στην Δέσποινά μας και την έκανε καλά. Μετά σκέφτηκε να πάει να δει το Τσάμπαση. Αλλά κοντά στην Καρυπίδειο Σχολή τον έπιασαν και έκλεισαν μέσα, γιατί δεν επιτρεπόταν σε Έλληνες να κυκλοφορούν.

Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Καρακόλι είναι...

Πληροφορητής: Φυλάκιο.

Ερευνητής: Φυλάκιο.

Πληροφορητής: Τώρα θα με φάνε πάλι οι ψείρες, θα με ξεσκίσουν, τι θα κάνω εδώ μέσα; Σκέφτεται ο καημένος ο Αλέκος και κλαίει. Ο πατέρας της Βίλγος, Γιάννη τον έλεγαν, μαζί με έναν Τούρκο έκαναν βόλτες κατά κει. Αυτός ήταν τεχνίτης ράφτης και επειδή οι Τούρκοι δεν γνώριζαν αυτήν την τέχνη, δεν τον εξόρισαν. Φωνάζει Γιάννη, Γιάννη! Ο Γιάννης γυρίζει δεξιά, αριστερά, πού να δει; Ο Αλέκος είμαι, του λέει, ο Παπαδόπουλος, εδώ μέσα είμαι. Μη φοβάσαι Αλέκο. Θα σε βγάλω τώρα.

Πήγε τον έβγαλε και τον ρώτησαν πού θέλει να πάει. Πού να πάω; να γλυτώσω το μωρό μου.

Ερευνητής: Αν πήγαινε στο μωρό, θα το γλύτωνε.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά πήγε στην Ορντού και γλύτωσε την αδελφή μου. Μετά πήγαν σ' ένα χωριό, το Καλαϊτσούκ. Δούλευε εκεί και ζούσαν μια χαρά. Αλλά δεν είχανε. Στη μέση του τζακιού κρεμόταν ένα σκοινί με το καζάνι, μαγείρευαν και τρώγαμε. Όλα τα θυμάμαι τώρα.

Ερευνητής: Τα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Βέβαια τα θυμάμαι. Τα έλεγαν συχνά, αλλά τα θυμάμαι. Πέρασαν τα χρόνια, αλλά έχω καλό θυμητικό.

Ερευνητής: Ναι το θυμητικό είναι το παν. Πόσα χρόνια κάτσατε στο Μελέτ εξορία;

Πληροφορητής: Σο Μελέτ εμείς δεν καθίσαμε πολύ. Αμέσως μας πήραν και μας πήγαν στην Γολέσαρη.

Ερευνητής: Γαράσαρη.

Πληροφορητής: Όχι, Γολέσαρη.

Ερευνητής: Γαράσαρη είναι.

Πληροφορητής: Γοϊλέσαρη τη λένε.

Ερευνητής: Δεν είναι Γαράσαρη, άλλο Γοϊλέσαρη, άλλο Γαράσαρη.

Πληροφορητής: Γοϊλέσαρη.

Ερευνητής: Γοϊλέσαρη.

Πληροφορητής: Ναι. Μετά ήρθαμε σ' αυτό το χωριό το Γαϊτσούκ και κάτσαμε πολύ. Ψώρα στο σώμα μας, κνησμός...

Ερευνητής: Ψώρα, ψωρίαση.

Πληροφορητής: Ναι. Με έπαιρνε και με πήγαινε πάνω σ' ένα βουνό με χιόνια και με έτριβε με πέτρες. Έβραζε στάχτη και με έλουζε. Εγώ πονούσα και έφευγα, είχα όλο πληγές στο σώμα. Έτρεχε, με 'επιανε και με ξανά έβαζε πάλι. Ήρθαμε στην Ορντού, μας έπιασε πάλι η ψώρα.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου ήτανε στην Ρουμανία.

Πληροφορητής: Εγώ δεν τον ήξερα. εδώ ήρθα τον γνώρισα.

Ερευνητής: Α, εδώ τον γνώρισες.

Πληροφορητής: Εδώ τον γνώρισα. Και ήρθαμε στην Ορντού ύστερα (στο σημείο αυτό μιλάει γρήγορα και μπερδεμένα και δεν είναι κατανοητά) την Δέσποινα μας την έλεγαν αγία Δέσποινα.

Ερευνητής: Αγία Δέσποινα πραγματικά.

Πληροφορητής: Το κάτι άλλο.

Ερευνητής: Το κάτι άλλο, χάρισμα.

Πληροφορητής: Από μικρή η μητέρα μου την έπαιρνε από το χέρι και της έλεγε έλα παίξε με τα παιδιά. Είχε και ένα κοριτσάκι, Φουτιά το έλεγαν, έπαιζα και μ' εκείνο (μιλάει τουρκικά), το θυμάμαι αυτό έτσι, ναι. Ο Λάμπος μας στην Οινόν, αρρώστησε. Τον πήραμε μ' ένα караβάκι και ήρθαμε. Όταν η Δέσποινα μας ήτανε άρρωστη στην Οινόν, τους έπαιρναν σαράντα άτομα και τους πήγαιναν βαθιά στη θάλασσα. Αυτοί όλοι μαζί φώναζαν και ο Τούρκος τραγουδούσε ζαραλί, ζαραλί, караλί, караλί. Αυτοί έκλαιγαν. Θα τους έστελναν στην Νεοκαισάρεια, στην Έρπαα. Αλλά πέθαναν όλοι,

έμειναν μόνο δύο.

Ερευνητής: Από σαράντα δύο άτομα έμειναν μόνον δύο.

Πληροφορητής: Μόνον δύο.

Ερευνητής: Κι ύστερα λένε δεν πάθατε τίποτα εσείς οι Πόντιοι.

Ερευνητής: Και μετά ήρθαμε στην Ορντού. Το σπίτι μας το είχε μια Τουρκάλα. Οι δικοί μας δεν ήταν εκεί, ήτανε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Στάσου, δηλαδή σε μια οικογένεια, στάσου, η μάνα με πέντε μωρά και τον γαμπρό.

Πληροφορητής: Ναι, η μαμά μου. Η αδελφή μου με ένα μωρό.

Ερευνητής: Πού και πού πήγατε; Εσύ και η Ανδρομάχη πήγες...

Πληροφορητής: Στην εξορία με τη μητέρα μου.

Ερευνητής: Με τη μητέρα σου.

Πληροφορητής: Και με το μωράκι.

Ερευνητής: Και με το μωρό.

Πληροφορητής: Και με το μωρό. Η Δέσποινα μας στην Οινόν, ο Αλέκος στην Άγκυρα και η Παναΐλα μας και ο Λάμπος στην Τουρκία.

Ερευνητής: Καλά αυτό πώς έγινε; Δηλαδή βρεθήκατε τελικά στην προκυμαία;

Πληροφορητής: Όλοι ήρθαμε εκεί να φύγουμε. Αλλά οι βαρκάρηδες μόνο τους μισούς πήραν, τους άλλους τους άφησαν.

Ερευνητής: Και εσείς είπατε ότι η μάνα σας άφησε εν γνώσει της;

Πληροφορητής: Εμείς τα μωρά φύγαμε. Οι βαρκάρηδες δεν πήραν άλλους.

Ερευνητής: Όπως έγινε και τη μάνα μου. Η μάνα της κρεμάστηκε στο βαπόρι και την έδιωχναν. Πήραν τα δυο παιδιά της.

Πληροφορητής: Έτσι έγινε. Και όταν ήρθαμε στην Ουρντού αυτή η Τουρκάλα καθόταν πάνω στο σπίτι μας. Εμείς είχαμε δυο σπίτια στην Ορντού, ένα στην αγορά και ένα κοντά στη θάλασσα.

Ερευνητής: Ναι στην θάλασσα πιο εκεί ήτανε.

Πληροφορητής: Εγώ τα θυμάμαι. Τώρα πήγα τα είδα και ανανεώθηκα έτσι.

Ερευνητής: Τα φρεσκάρισες.

Πληροφορητής: Και που λες αυτή η Τουρκάλα δεν έβγαине από μέσα. Μετά πολλά βγήκε και νοικιάσαμε το μικρό και καθόμασταν στο άλλο. Μετά ο Λάμπος μας όταν ακόμα ήμασταν στο μικρό...

Ερευνητής: Πόσα χρόνια κάνατε να γυρίσετε πίσω;

Πληροφορητής: Ενάμιση χρόνο.

Ερευνητής: Ενάμιση χρόνο. Φύγατε το '17 και γυρίσατε το '19.

Πληροφορητής: Στο '19 μέσα ας πούμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά ο Λάμπος μας άκουσε πως τα παιδιά τα έχει μια καλή οικογένεια της Τραπεζούντας. Κάποιος μάλιστα είπε πως την Παναγιώτα μας την ήθελαν για τον γιο τους. Και ο γιος της είπε, μάνα, δεν θα δώσεις τα παιδιά μέχρι να έρθω εγώ. Η μάνα μας είχε έναν ξάδελφο που

έκανε δρομολόγια μ' ένα καράβι και του είπε ο Λάμπρος μας θα φέρεις πίσω τα παιδιά. Ο γιος τους ήτανε στο Ναβαροσίσκ, έκανε εμπόριο. Πήγε νύχτα, πήρε τα παιδιά και τα έφερε. Η Δόμνα μας ήτανε μικρή, την αγκάλιασα και της είπα Δόμνα μας εσύ είσαι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά εγώ και αυτή κολλήσαμε πάλι ψώρα, ορφανά, να κάθεται με τον γαμπρό. Ο Λάμπρος μας ξανά...

Ερευνητής: Εκείνος ήταν καλός άνθρωπος, να έχεις γυναίκα και να πάρεις και τέσσερα παιδιά στο κεφάλι σου.

Πληροφορητής: Έμεναν στο σπίτι μας. Το δικό τους είχε γκρεμιστεί. Το ένα το νοικιάζαμε. Ο Λάμπρος μας ήταν μάστορας, δούλευε ράφτης. Ο Αλέκος δούλευε στα φουντούκια. Ήρθαν να πάρουν τον Λάμπο μας φαντάρο. Ήταν φυγόστρατος. Ο Αλέκος φοβήθηκε μήπως πάρουν και αυτόν. Το τι τράβηξε η Δέσποινα μας. Μετά ο Αλέκος κοιμόταν στο σπίτι της Μάρθας. Τα θυμάμαι όλα αυτά.

Παρέμβαση της αδελφής της: Εσύ πιο μεγάλη είσαι.

Πληροφορητής: Και μετά πόσο κάτσαμε; Λίγο κάτσαμε στην Ορντού. Έγινε η ανταλλαγή... ξανά ό,τι είχαμε και δεν είχαμε...

Ερευνητής: Μου είπες για την εξορία, τώρα θέλω να μου πεις για το σχολείο.

Πληροφορητής: Το σχολείο μου το θυμάμαι. Όταν ήρθαμε, για να μας δημιουργήσουν το σχολείο, έβαλαν και μεγάλους και μικρούς ανακατωμένους, έκαναν μία τάξη, Δευτέρα τάξη μας έκαναν. Ήτανε η μαμά σου, εγώ, η Παρθένα, η θεία σου, αργά ήρθε μάλιστα εκείνη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν έλεγε μάθημα, δεν ήξερε να μιλήσει, τουρκικά έλεγε γαρακάξα και περιστερά.

Ερευνητής: Καρακάξα και περιστερά.

Πληροφορητής: Το βιβλίο το έχω ακόμα. Αυτή έλεγε γαρακάξα και περιστερά και ο δάσκαλός μας, ο Νίκος, έλεγε όπως ο άνθρωπος χύνει το σπόρο του, έτσι το λουλούδι χύνει τον σπόρο. Οι γεγάλοι ο Θεοτόκης, ο Βλαδίμηρος, ο Φυτανίδης ο Γιωργάκης, η παρθένα, εγώ, η μάνα σου και η Πηνελόπη λέγαμε μάλιστα κύριε, μάλιστα.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Στην Τρίτη τάξη που επήγαμε, έγινε η ανταλλαγή.

Ερευνητής: Και δεν πήγατε ξανά σχολείο. Πήγες στην Καρυπίδαιο σχολή, θέλω να μου την περιγράψεις τώρα.

Πληροφορητής: Τώρα επήγα πάλι.

Ερευνητής: Η Ορντού πόσα σχολεία είχε τότε;

Πληροφορητής: Τρία σχολεία είχε.

Ερευνητής: Τρία.

Πληροφορητής: Παρθεναγωγείο, Ψωμιάδαιο, ο θείος μου έχτισε την Ψωμιάδαιο, Καρυπίδαιο την έχτισε ο θείος σου.

Ερευνητής: Ναι ο προπάππος μου.

Πληροφορητής: Και το Παρθεναγωγείο το έχτισε της μητέρας μου ο ξάδελφος ο δεσπότης.

Ερευνητής: Ο δεσπότης ο Πολύκαρπος;

Πληροφορητής: Ο Πολύκαρπος.

Ερευνητής: Το Παρθεναγωγείο σε ποια συνοικία ήτανε;

Πληροφορητής: Στο Τσαϊρί στον Άι Γιώργη.

Ερευνητής: Στον Άι Γιώργη. Καλά και όταν λένε Παρθεναγωγείο μόνον κορίτσια πήγαιναν;

Πληροφορητής: Ναι μόνον κορίτσια.

Ερευνητής: Μόνον κορίτσια. Η Ψωμιάδαιο ήτανε αστική σχολή και η Καρυπίδαιο πώς ήταν;

Πληροφορητής: Η Καρυπίδαιο σχολή ήτανε μεικτό.

Ερευνητής: Μεικτό αγόρια και κορίτσια.

Πληροφορητής: Μέχρι Τετάρτη τάξη.

Ερευνητής: Μέχρι Τετάρτη τάξη.

Πληροφορητής: Εγώ μέχρι Τρίτη τάξη επήγα και έγινε η αυτή και Τετάρτη τάξη εδώ πήγα και Τετάρτη τάξη στο ευαγγελικό τελείωσα εδώ.

Ερευνητής: Και στη συνοικία Τσαϊρ ήταν το ευαγγελικό το σχολείο.

Πληροφορητής: Στην θάλασσα κοντά ήτανε και το σχολείο και η εκκλησία. Και είχανε λουλούδια στην αυλή τους. Τώρα το έκαναν πάρκο.

Ερευνητής: Τα ορθόδοξα πηγαίνατε στο ορθόδοξο σχολείο και...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ήσασταν πολύ αυστηροί.

Πληροφορητής: Η παρέα μας ήταν πολύ θρήσκοι και δεν τους θελαμε. Την εκκλησία τους την βομβάρδισαν και χάλασε. Και κάνανε στο σπίτι της Σοφίας κοντά, που ο πατέρας της την έλεγε χολχόνα, γιατί έτρωγε πολύ. Τα παιδιά κάθονταν πάνω στα ντουβάρια, φώναζαν κουκουρίκου! Ξημέρωσε και τους πετούσαν πέτρες. Στον γάμο της μάνας της Άννας χτύπησαν με πέτρες το κεφάλι του πατέρα της και μάτωσε. Δεν τους ήθελαν καθόλου.

Ερευνητής: Δεν ήθελαν καθόλου τους Προτεστάντες.

Πληροφορητής: Καθόλου.

Ερευνητής: Οι Προχούτεληδες λίγο τους ήθελαν.

Πληροφορητής: Δεν τους ήθελαν. Αλλά έλεγε η Δέσποινα μας ήταν καλοί γείτονες. Όταν είχαν νηστεία ούτε στα παιδιά τους έδιναν να φάνε. Ελιές και κρεμμύδι τρώγανε. Κρυφά όμως πλέκανε και όταν πηγαίναμε μέσα, τα έκρυβαν.

Ερευνητής: Α, τότες, εδώ τώρα το κάνουν δημοσίως.

Πληροφορητής: Και οι ορθόδοξοι και οι Ευαγγελικοί ήταν διαφορετικοί.

Ερευνητής: Διαφορετικοί. Θέλω να μου πεις πάλι για την Καρυπίδαιο Σχολή. Πόσους δασκάλους είχατε, θέλω να μου το περιγράψεις.

Πληροφορητής: Είχαμε τον Νίκο τον δάσκαλο απ' τον πέρα τον μαχαλά ήτανε εκείνος. Είχαμε και τον Τσάρο τον δάσκαλο. Τον Τσάρο τον δάσκαλο είχαμε και αυτόν τον Νίκο. Στον πάνω τον μαχαλά ποιος ήτανε πρόεδρος...

Ερευνητής: Ο Τερζάντης;

Πληροφορητής: Όχι, ο Τερζάντς, Πανίκας; Κάπως έτσι.

Ερευνητής: Εσείς ποιον είχατε, τον Τσάρο; Ο Τσάρος έδερνε πολύ;

Πληροφορητής: Οουου... αν δεν ήξερες το μάθημα σου όχι μονάχα εσένα, αλλά και όλα τα θρανία. Εγώ καθόμουν εδώ, η μαμά σου και η Πηνελόπη.

Ερευνητής: Η Πηνελόπη ποια είναι αυτή;

Πληροφορητής: Τη Μανουσάρη.

Ερευνητής: Τη Μανουσάρη η Πηνελόπη.

Πληροφορητής: Και τη Όλγας εδώ που ήτανε του Μανουσάρη πρώτη ξαδέλφη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και όταν μας χτυπούσε γρρρρ...

Ερευνητής: Με το ξύλο;

Πληροφορητής: Με το μπαστούνι του.

Ερευνητής: Με το μπαστούνι του.

Πληροφορητής: Μας έκανε κατακόκκινους. Μια μέρα η Δέσποινά μας έκανε μακαρόνια και μου είπε θα κάτσεις να προσέξεις. Τα πάνω σε άσπρα σε ντόνια και την άλλη μέρα δεν πήγα στο σχολείο. Γιατί δεν ήρθες; Με ρώτησε. Γιατί η αδελφή μου έκανε μακαρόνια και τα φύλαγα, είπα. Θα μου φέρεις μακαρόνια και πετιμέζι για να γλυτώσεις το ξύλο. Πήγα σπίτι, το είπα στην αδελφή μου και αυτή αμέσως ζεμάτισε τα μακαρόνια, πήρα και το πετιμέζι και τα πήγα. Έτσι γλύτωσα το ξύλο. Μετά έγινε η ανταλλαγή. Τώρα πού πήγα, είδα τα θρανία, ίδια είναι.

Ερευνητής: Τα ίδια

Πληροφορητής: Το τραπέζι ίδιο και αυτό. Μόνον χάλασαν την σκάλα από την πίσω μεριά. Την εκκλησία την ισοπέδωσα, Άι Νικόλας δεν υπάρχει. Το Νηπιαγωγείο το έχουν. Ήταν τα σπίτια των Λαζών και από εκεί έμπαινες μέσα. Τώρα έχασα τα ίχνη, είπα. Πήγαμε πιο πέρα, στο ποτάμι, εδώ είναι η Καρυπίδειος, είπα. Εγώ εδώ πήγαινα σχολείο (μυλάει τουρκικά) αυτός γέλασε. Μας πήγε και μας έδειξε το σχολείο. Εγώ αμέσως πήγα στο δωμάτιο της Δευτέρας τάξης.

Ερευνητής: Και το βρήκες.

Πληροφορητής: Το βρήκα κατευθείαν.

Ερευνητής: Ποια χρονιά πήγες;

Πληροφορητής: Πέρσι.

Ερευνητής: Πέρσι, 1989.

Πληροφορητής: Ναι. Μάνα, εσύ πάρα πολύ θυμητικό έχεις, λέει ο Κωστάκης μου. Και όπως ανεβήκαμε πάνω στα λεωφορεία, ρωτάω έναν γέρο, θείο, πού είναι το Τακούρ Παζάρ; Εδώ είναι, μου λέει. Βρεθήκαμε αμέσως εκεί.

Ερευνητής: Ξέρω, και εγώ όταν πήγα με τον πατέρα μου, η λαϊκή αγορά ίδια ακριβώς ήτανε.

Πληροφορητής: Αμέσως πήρα τον δρόμο που πήγαινε στο σπίτι μας. Από δω ήταν το σπίτι της Σοφίας, από κει το σχολείο των Ευαγγελικών, παρακάτω του Λαζαρίδη, του Σαρρή. Απ' την άλλη μεριά ήταν τα μαγαζιά. Όλα τα βρήκα, όμως τα έκαναν πολυκατοικίες. Μαμά πας καλά; Πάω,

είπα. Του λέω Κωστάκη να αυτό είναι το σπίτι μας.

Ερευνητής: Σώζεται το σπίτι σας;

Πληροφορητής: Όχι, τα χάλασαν όλα. Αυτό είναι, είπα. Να το σπίτι του Γιάννη του Ταλούτσιου, της τεκοτάβας, μάνας της Άννας, του Σαρρή και ανάμεσά τους ένα ψηλό μαγαζί που κάνανε τα φουντούκια. Γνώρισα το σπίτι μας. Να προσανατολιστώ, τους είπα. Και παίρνω τον δρόμο για το σχολείο. Καθώς προχωρούσα αποδώ μεριά το σπίτι του Μανουσακίδη, απ' την άλλη μεριά του Αρτουκλού και της μάνας μου της Μελάνας., όλα τα γνώρισα. Όλα τώρα τα έκαναν αγορά.

Παρέμβαση της αδελφής: Ο Αρτουκλού ξέρεις ποιος είναι;

Ερευνητής: Ο Αρτουκλούς ποιος είναι;

Παρέμβαση της αδελφής: Ο πεθερός της θείας σου.

Ερευνητής: Ποιας θείας μου;

Παρέμβαση της αδελφής: Της Ευρώπης.

Ερευνητής: Α! τη θείας μου της Ευρώπης ο πεθερός.

Παρέμβαση της αδελφής: Αρτουκλού τους έλεγαν.

Πληροφορητής: Τα βρήκα. Βρήκα και το σπίτι του Αγαπήδη, όλα κατακεί τα έκαναν πολυκατοικίες.

Ερευνητής: Του Οφλίσουν σωζόταν το '83 το μόνο, τώρα δεν ξέρω, εσύ πήγες πέρσι.

Πληροφορητής: Τώρα όλα τα χαλάσανε.

Ερευνητής: Τα χαλάσανε.

Πληροφορητής: Εσύ Ανδρομάχη πολλά ξέρεις, θα ξέρεις και το δικό μας σπίτι, ήταν ο Κώστας ο Χιονίδης μαζί μας.

Ερευνητής: Ο Κώστας ο Χιονίδης.

Πληροφορητής: Ήτανε μαζί μας. Καλά, είπα, το θυμάμαι. Είχα μια φίλη κατά κει που παίζαμε, την Μαρούλα. Στον δρόμο μας το σπίτι της Μαρούλας, της Χειτίκας όλα τα γνώρισα. Σ' αυτόν τον δρόμο είστε, του λέω. Εδώ ήταν, τώρα το χάλασαν. Ρωτήσαμε πού είναι το πηγάδι του Μανουσακίδη.

Ερευνητής: Και μείς το βρήκαμε αυτό.

Πληροφορητής: Ο Τούρκος μας είπε εδώ ήταν, αλλά το χάλασαν.

Ερευνητής: Το χάλασαν, εμείς που πήγαμε νωρίτερα το βρήκαμε.

Πληροφορητής: Το σπίτι μας ήταν πάνω σε γωνία και ίσια πηγαίναμε στη θάλασσα. Ήμασταν κοντά στη θάλασσα. Το σπίτι μας ήτανε ένα στρέμμα. Ο πατέρας μου έλεγε ότι εκεί μέσα θα κάνει σπίτια για όλα τα παιδιά του. Όλα τα έκαναν κτήρια διώροφα, τριώροφα, τετραώροφα. Όλα είναι γραφεία, όχι κατοικίες.

Ερευνητής: Θεία Ανδρομάχη, θέλω να σε ρωτήσω πέρσι που πήγες δεν σου κακοφάνηκε που ξεριζώθηκες;

Πληροφορητής: Λυπήθηκα για τα σπίτια μας, την αυλή μας που έπαιζα. Συγκινήθηκα. Βγάλαμε φωτογραφίες, ο Χιονίδης, ο Κωστάκης μου. Συγκινήθηκα που είδα και το θρανίο μου. Κάθισα πάνω και με έβγαλαν φωτογραφία.

Ερευνητής: Θεία Ανδρομάχη, όταν πηγαίνατε στο σχολείο ο Τσάρος μιλούσε ποντιακά, τι γράμματα μαθαίνατε ελληνικά;

Πληροφορητής: Ελληνικά, αρχαία.

Ερευνητής: Αρχαία, θυμάσαι κανέναν ποιηματάκι να μου πεις;

Πληροφορητής: Έξω από το κλουβί σου πέταξε πουλί,
πουλί το παλαιό κλαδί σου πάλι σε καλεί.
Και η γη ντυμένη χλόες και δροσιά,
έξω σε περιμένει πάλι στη δροσιά.
Πέταξε πουλάκι, χιόνια σε κρατούν,
μ' ένα μου φιλάκι σ' αποχαιρετώ.

Ερευνητής: Όμορφο ήτανε. Κρατάς κανέναν βιβλίο μήπως από κει;

Πληροφορητής: Έχω κάνα δύο έχω, ο Κωστάκης τα έχει.

Ερευνητής: Τα έχει; Ήθελα να τα δω.

Πληροφορητής: Να έβλεπες εκεί που μάθαινε και η μάσα σου.

Ερευνητής: Πού μάθαινε η μάνα μου, θέλω να τα δω, θα έρθω στο σπίτι σου.

Πληροφορητής: Έλα στο σπίτι μου, γράψε τη διεύθυνση μου.

Ερευνητής: Ναι θα έρθω, θα την πάρω από τα κορίτσια και θα έρθω.

Πληροφορητής: Έχομε και το ποντιακό το βιβλίο που έβγαλε ο Άκουγλου.

Ερευνητής: Ναι όμορφο είναι και εκείνο. Όχι, θέλω να μου πεις λίγα ακόμη για την Καρυπίδειο Σχολή πόσες αίθουσες είχε;

Πληροφορητής: Είχαμε τέσσερις αίθουσες και έναν γραφείο, τώρα πάλι τέσσερις αίθουσες είναι. Όταν έφυγα από την Δευτέρα τάξη, όλοι κατεβήκανε και εγώ είπα θα πάω στην Τρίτη τάξη δίπλα. Πήγα ν' ανοίξω, ήτανε κλειστή. Έκαναν τις σκάλες από τη μέσα μεριά, αλλά εγώ το γνώρισα. Οι

σκάλες και τα παράθυρα έβλεπαν στη μεριά του ποταμιού. Αλλά μόνο η Δευτέρα τάξη ήταν ανοιχτή.

Ερευνητής: Στάσου, όταν πήγαινες σχολείο φορούσατε κανονικά ρούχα ή ποδιές;

Πληροφορητής: Όχι, πρόσφυγες ήρθαμε από την εξορία, όλοι ίδια.

Ερευνητής: Ό,τι είχε ο καθένας. Και από βιβλία τι είχε μέσα η τσάντα;

Πληροφορητής: Πάνινες τσάντες μας έραβαν οι μάνες μας και τα βιβλία ήταν ραμμένα και αυτά.

Ερευνητής: Με το χέρι.

Πληροφορητής: Με το χέρι ραμμένα.

Ερευνητής: Ραμμένο το βιβλίο αυτό. Θα μας δώσεις ένα βιβλίο να τοβάλουμε στο Μουσείο μας και θα έχει πάνω το όνομά σου. Θα κάνουμε αυτή την όμορφη προσπάθεια.

Πληροφορητής: Και έτσι η αλήθεια είναι αυτή...

Ερευνητής: Είχατε πλάκα που γράφατε απάνω στην πλάκα στην πρώτη τάξη;

Πληροφορητής: Πλάκα, πλάκα είχαμε στην Πρώτη και κιμωλία.

Ερευνητής: Και κιμωλία.

Πληροφορητής: Άλλες πλάκες στο χαρτόνι απάνω και άλλες ήτανε...

Ερευνητής: Είχατε και τετράδια.

Πληροφορητής: Τετράδια είχαμε.

Ερευνητής: Πόσα ώρας κάνατε μάθημα;

Πληροφορητής: Πρωί και απόγευμα πηγαίναμε.

Ερευνητής: Πρωί και απόγευμα.

Πληροφορητής: Εγώ τα τετράδια μου όλα τα είχα. Δεν είχαμε βιβλία για όλα τα μαθήματα και τα γράφαμε, όπως τη φυσική ιστορία, ας πούμε. Η Παρθένα μας τα πήρε και τα έσκισε όλα. Τι θα τα κάνεις; μου έλεγε. Όταν ήθελε να τυλίξει κάτι, τα έσκιζε και...

(Απότομη διακοπή της αφήγησης)

Έξω από το χωριό υπάρχει ένας μεγάλος βράχος που μοιάζει με αφτί. Από εδώ και το όνομα Κουλάκ = αφτί και καγιά = βράχος. Βρίσκεται 63 χιλιόμετρα νότια της Κερασούντας και 32 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Ντερελί. Κτισμένο σε μια ορεινή και δασώδη περιοχή ήταν έδρα εξάρχου της μητρόπολης Κολωνίας. Οι Έλληνες κάτοικοι ήταν περίπου 400. Είχαν εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου και σχολείο με πέντε τάξεις. Ήταν το θέρετρο των Κερασουντίων και τα καλοκαίρια παραθέριζαν εκεί πάνω από 3.000 Κερασουνταίοι. Η περιοχή ήταν δασώδης με άφθονη ξυλεία. Η γνωστή οικογένεια των Ζαρίφηδων από την Κωνσταντινούπολη έκτισαν εκεί το 1875 εργοστάσιο επεξεργασίας ξύλου και έδωσαν δουλειά στους κατοίκους της περιοχής. Ελάχιστοι κάτοικοι διασώθηκαν από τα νύχια του Τοπάλ Οσμάν, μόλις 30 και εγκαταστάθηκαν σε χωριά της Μακεδονίας.

Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Χαράλαμπος

Ερευνητής: Πώς λένε σε;
Πληροφορητής: Χαράλαμπος Ελευθεριάδης.
Ερευνητής: Και πού εγεννέθες;
Πληροφορητής: Ήην Κερασούντα, 'ς την Κουλάκκαγια.
Ερευνητής: Το πότε;
Πληροφορητής: Το 1908.
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ας' ση ζωή σ';
Πληροφορητής: Η ζωή μας εκεί, καθόμασταν στο χωριό. Η Κουλάκκαγια είναι πάνω στο σύνορο Κερασούντας και Γαράσαρης.
Ερευνητής: Πόσο απέχει ας' 'ς την Κερασούντα το χωριό σου;
Πληροφορητής: Σε δύο μέρες πηγαίναμε στην Κερασούντα και τρεις μέρες πηγαίναμε στη Γαράσαρη.
Ερευνητής: Τα παιδικά χρόνια;
Πληροφορητής: Σαν παιδί στην Κουλάκκαγια στο σχολείο πηγαίναμε, παίζαμε, αυτά.
Ερευνητής: Ατώρα θέλω να ακούγω για τα περιπέτειάς -ι- σ', αν εξορίες, ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Επήγαμε εξορία. Ας' την Κουλάκκαγια όπως επήραν εμας, η οικογένειά μας ήτανε μοιρασμένη. Τα μισά άτομα έμειναν στο χωριό, δεν τους πήρανε. Εμείς όπως μας πήρανε, τον πατέρα μου και η μισή οικογένεια, περάσαμε και πήγαμε εξορία.
Ερευνητής: Το πότε;
Πληροφορητής: Μάιος ήτανε... '16, '17, εκεί απέσ'. Πήγαμε εξορία. Πήγαμε μέχρι Νίξαρ. Το Νίξαρ, εκεί τάισε λεφτά ο πατέρας μου και χώρισάμε από το σερκιάτ' και έμεινάμε εκεί σ' ένα ελληνικό χωριό, Ίσκιλι. Εκεί καθίσαμε μήνες και όλοι αρρωστήσαμε. Το κλίμα αλλάξαμε; Ταλαιπωρηθήκαμε. Σηκωθήκαμε από εκεί και αλλάξαμε περιοχή.
Ερευνητής: Σε ποιο χωριό πήγατε;

Πληροφορητής: Πήγαμε στο Αλσατζούκ. Καθίσαμε κάμποσο καιρό και μετά σιγά σιγά ήρθαμε πάλι πίσω. Ήρθαμε στα σπίτια μας. Αλλά όταν ήρθαμε εκεί, δεν βρήκαμε την οικογένεια, τους υπόλοιπους που αφήσαμε, τα αδέρφια μου. Ο ένας έφυγε στη Ρουσία. Οι άλλοι δύο έμεινα εκεί και τους βρήκαμε στο σπίτι. Αλλά τίποτα δεν τους αφήσανε. Και αυτοί πεινούσαν, όταν ήρθαμε.
Ερευνητής: Όσοι έφυγαν, τόσοι γύρισαν ή είχατε και φθοράς;
Πληροφορητής: Από την οικογένεια τη δικιά μας, όλοι γεροί.
Ερευνητής: Πόσο διάστημα έμεινες στην εξορία;
Πληροφορητής: Στην εξορία έμεινάμε... Μάιος μήνας... και χειμώνα ήρθαμε.
Ερευνητής: Ένα εξάμηνο.
Πληροφορητής: Ένα εξάμηνο.
Ερευνητής: Άλλο εξορίας επήτετε;
Πληροφορητής: Όχι. Από εκεί έγινε το σεφέρ πιλίκ, τουρκικά δεν μπορώ να το εξηγήσω. Δηλαδή παγκόσμιος πόλεμος δηλαδή ήτανε. Αυτό τράβηξε μέχρι το '22 και μετά σηκωθήκαμε και ήρθαμε.
Ερευνητής: Σ' ση ρωσίαν μερέα 'κ' επήτετε;
Πληροφορητής: Όχι, δεν πήγαμε.
Ερευνητής: Θέλω να λες με πώς θυμάσαι που εξεριζώθες ας' στο χωριό σ' και έρθες αδά.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας έβαζαν αγγαρείες και δουλεύαμε. Χαλάσαμε όλες τις εκκλησίες και τα κατεβάζαμε στο μεσαίο χωριό, Σιούλι λεγόμενο.
Ερευνητής: Γιατί εχάλανατε τα εκκλησίας;
Πληροφορητής: Έφτιαχναν σχολείο, μέντρεσε. Εχάλασάμεν την εκκλησίαν. Είχαμεν έναν μιτρά και αυτός μας είπαν είναι από εδώ, από τον Λαγκαδά ήτανε. Αυτός ό,τι ήθελε μας έκανε.
Ερευνητής: Την εκκλησία σ' που εχάλασες πώς έλεγάς α';

Πληροφορητής: Άγιος Ιωάννης. Είχαν εμάς ομάδες ομάδες και εμείς πηγαίναμε και χαλούσαμε την εκκλησία. Ο Μιτούρ'ς καθόταν από δίπλα και έλεγε χαλάστε. Ανέβα επάνω, έπαρ' τον κασμά. Χτύπα.

Ερευνητής: Σκοπός έτονε να κρεμίζεται η εκκλησία.

Πληροφορητής: Χαλάσαμε και άλλα που είχαμε επάνω 'ς σα παρχάρα.

Ερευνητής: Ποίος έτον ατός που έβαλεν την ιδέα; Ποίος έτον είπες;

Πληροφορητής: Ο Μιτίρτζ, τα χωριά όλα γύρω ελληνικά και μέσα στη μέση του ελληνικού χωριού έφτιαχνε τη μέντεσα, τουρκικό σχολείο.

Ερευνητής: Ας λέγομ' ατα όμορφα. Εσύ θυμάσαι πώς εδιέταξε ο Τούρκο να χαλάεται η εκκλησία και ο Τούρκο έχτισε αλλού κεκά σχολείο.

Πληροφορητής: Την αποπεράτωσή του δεν την ξέρω. Εμείς φτάσαμε ένα μέτρο, δύο μέτρα. Αλλά το κτήριο μεγάλο. Οι ανειδίκευτοι με τα σαμάρια κουβαλούσαν την πέτρα, οι μάστοροι έχτιζαν. Μεροκάματο δεν υπήρχε, νερό δεν μας έδινε, αν είχαμε, έτρωγάμε. Εγώ ήμανε μικρός. Τα αδέρφια μου δούλεψαν. Ο μεγάλος αδελφός μου έφαγε ξύλο. Τρεις βεργιές στην πλάτη του έφαγε, ακόμα φαινόταν και όταν πέθανε ακόμα. Μανία είχε την οικογένεια τη δικιά μας. Επειδή τον έλεγαν αυτοί καλά κρατιόνταν. Είχε μανία. Εγώ είχα 4 αδέρφια. Και οι 3 δουλεύανε, εγώ ήμουν ο μικρότερος. Ο πιο μεγάλος έφαγε πολύ ξύλο. Ξεφλουδίστηκε αυτό, μάζεψε μαύρον αίμα. Κρομμύδια και ελιές έβαζαν επάνω, τα πρακτικά που έκαναν. Αυτό άνοιξε και εκείνος τον έβαζε και κουβαλούσε πέτρα. Απάνω στην πληγή εφορτούτον και την πέτρα.

Ερευνητής: Ο πατέρας σ' έτον ποπάς.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου αν έστεκεν εκεί, με το πρώτο θα τον έπαιρναν. Ο πατέρας μου έφυγε στην Κερασούντα αμέσως. Οι δικοί μας οι Τούρκοι, δηλαδή οι γειτονάδες, τόσο βάρβαροι δεν ήτανε. Φιλικώς φερνόταν εμάς, την οικογένεια. Αλλά ο πατέρας μου έφυγε στην Κερασούντα μόνος. Η οικογένεια έμεινε, πού θα πηγαίναμε; Άλλο δεν ήρθε πίσω. Αν ερχότανε πίσω, θα τον τελείωναν.

Ερευνητής: Με τον πατέρα σ' αντάμωσες μετά;

Πληροφορητής: Κοίτα τι έγινε.

Ερευνητής: Για πέξι με την ιστορία.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου έφυγε, είπαμε, στην Κερασούντα, εμείς έμεινάμε στο χωριό. Ο πατέρας μου εκεί κάτω σιγά σιγά τον πήρανε

στην εκκλησία, τον έδωσαν ενορία. Είχε την ενορία του Αγίου Νικολάου.

Ερευνητής: Ο Άγιος Νικόλαος σώζεται και σήμερα η εκκλησία. Ο πατέρας, το όνομάν ατ' πώς έτονε;

Πληροφορητής: Παπά Γιάννες. Ο πατέρας μου κάθισε πολλά χρόνια εκεί. Όπως ήρθαμε από την εξορία... χρονολογίες δεν μπορώ να θυμηθώ. '18, '19, '20 ο πατέρας μου δεν ήρθε στο χωριό. Διότι, αν ερχόταν, οι παπάδες οι άλλοι που είχαμε εκεί, ομαδικώς τους εκτέλεσαν. Ενώ τον πατέρα μου τον ζήταγαν με φιλά βελόνια. Αν ήταν στην Κουλάκκαγια, θα τον έπαιρναν. Αλλά στην Κερασούντα μέσα, μεγάλη πόλη ήταν και δεν τον έδιναν τόση σημασία. Ενώ αν πήγαινε επάνω στην Γαράσαρη, εκεί θα τον έπαιρναν αμέσως.

Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με πότε αντάμωσέτε με τον πατέρα σ';

Πληροφορητής: Εκεί είχαμε επαφή. Επέναμε 'ς σον πατέρα μ' και έρχου'νες. Αλλά ο πατέρα μ' μονίμως καθόταν εκεί, δεν ερχόταν. Ο πατέρας μου είχε επάνω στην Κουλάκκαγια 6, 7 σπίτια, ξύλινα ήταν, αλλά καλά σπίτια.

Ερευνητής: Είχεν κανέναν μόρφωση ο πατέρα σ';

Πληροφορητής: Γυμνάσια αυτά δεν είχε. Η γιαγιά μου είχε γέρο δάσκαλο, τον είχε επί τούτο για να μάθε τον Γιάννη και την παπαδική και τη σειρά και τα γράμματα. Αυτός ήτανε δάσκαλος καλός. Τον έμαθε ήχους, αυτά. Είχε και φωνή ο πατέρας μου.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα κανέναν εικόνα ο πατέρας σ'...

Πληροφορητής: Λοιπόν, ο πατέρας μου έμεινε, είπαμε, στην Κερασούντα, κάθε βράδυ έβγαιναν μάζευαν στην πόλη μέσα. Σόμπες θέλουμε, έβγαιναν κάθε βράδυ και γυρνούσαν, γυρνούσαν και μάζευαν. Μάζευαν χράμια, κουβέρτες, παπλώματα, σόμπες. Οι Τούρκοι έπαιρναν αγγαρεία τον πατέρα μου και τα μάζευαν, έπρεπε να ήταν και ο παπάς μαζί τους. Έρανον εποίαν, αγύριστον βέβαια. Σημείωναν τάχα και θα τα επέστρεφαν. Τάχατες 'α άνοιγαν αναρρωτήρια για τους αρρώστους και σου λείι θέλουμε δύο σόπες, θέλομε είκοσ' παπλώματα. Ο παπάς είναι υποχρεωμένος να γυρίζει μαζί τους να τα συμπληρώσει. Αν δεν τα συμπλήρωνε, δεν είχε να τελειώσει. Εγώ πήγαινα ακόλουθος από πίσω του για να ξέρω αν θα γυρίσει πίσω. Είχαμε τον Χατζηπάνον, αυτός έλεεν τον πατέρα μ', όπου πας, ο μικρός θα είναι μαζί σου. Ακόλουθος. Εκεί που σε κρατάνε στα γραφεία, τελευταία πού

σε κράτησαν, θα έρθει ο μικρός να με ειδοποιήσει. Αυτός δηλαδή θα μεσολαβούσε και θα μάθαινε τι έγινε, γιατί τον κρατήσανε. Δηλαδή η ζωή του εκεί ήτανε. Εγώ ήμανε ακόλουθος. Με έλεγε ο Χατζής αυτός δεν θα ξεφεύς ασ' σον πατέρα σ', η ουρά τ' θα είσαι. Μόλις βλέπεις τον παίρνουνε και σε διώχνουνε και βλέπεις ποίο γραφείο είναι, δεν θα κάνεις λάθος, θα έρθεις να με ειδοποιήσεις και μετά είναι δική μου δουλειά, έλεγε. Καμιά φορά δεν έτυχε για να έγινε έτσι, δεν χρειάστηκε δηλαδή. Αλλά εγώ ήμανε ο ακόλουθος του πατέρα μου, όπου θα πήγαινε, ήμανε μαζί του.

Ερευνητής: Πότε έρθετε αδακές;

Πληροφορητής: Αδά έρθαμε το '22 με την ανταλλαγή.

Ερευνητής: Ξεκινήσατε από πού; Με το πλοίο, από Κερασούντα;

Πληροφορητής: Από Κερασούντα. Εμείς άργησαμε ολίγο, επειδή οι άλλες αποστολές, οι πρώτοι, έφυγαν. Αλλά η οικογένεια ήταν μοιρασμένη για. Οι μισοί ήτανε στο χωριό. Και ο πατέρας μου τι να κάνει, τα παιδιά είναι στο χωριό. Ο μουτούρς δεν άφηνε. Και ο πατέρας μου έβγαλε μία άδεια, από την Κερασούντα. Εκεί είχαμε έναν γραμματέα και ο πατέρας μου κάθε λίγο πήγαινε σε αυτόν και τον παρακαλούσε. Έχω τα παιδιά επάνω τι να κάνω; Θα με βοηθήσεις; Πώς να κάνω; Με τι τρόπο, με τι αυτό; Φεύγουν οι δικοί μας, αλλά εγώ να φύγω δεν μπορώ, τα παιδιά επάνω δουλεύουνε. Εντάξει λέει αυτός, εγώ θα σε τακτοποιήσω, θα σε βγάλω μία άδεια. Και έκανε αυτός δηλαδή το αυτό του και έδωσε τον πατέρα μου και λέει ότι με αυτό θα πάρεις τα παιδιά. Και έστειλε ο πατέρα μ' το χαρτί αυτό. Πήγε στο Μιτίρ και πήρε την άδεια, ελεύθεροι είναι, λέει. Ήτανε τρεις τα αδέρφια μου. Ελεύθεροι είσατε τώρα, σας ζητάει ο πατέρας σας στην Κερασούντα. Θέλετε να πάτε; Μπορείτε να πάτε. Σηκώθηκαν αυτοί, ήρθανε κάτω. Έφυγαν εν τω μεταξύ είπαμε δύο τρεις αποστολές. Τελευταία σχεδόν έμεινε ο πατέρα μ'. Στην τελευταία αποστολή μαζεύτηκάμεν όλοι.

Ερευνητής: Θέλω ατώρα, μπάρμπα Χαράλαμπε, να λες με ασ' την εκκλησίαν τιδέν επήρε ο πατέρα σ'; ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Από εκεί ο πατέρας μου έχει φερμένα βιβλία δικά του. Τα 12 μηναιά τα έχει.

Ερευνητής: Και έχετ' ατα ακόμαν;

Πληροφορητής: Έχομ' ατα.

Ερευνητής: Ποίος έχ' ατα;

Πληροφορητής: Ο άλλος αδελφό μ'. Ο πατέρας μου τους Τούρκους όλους κάτι τους δώριζε και τους καλόπαιρνε όλους. Και πολλοί γέροι από της Κερασούντας τα χωριά τον έλεγαν να μην φύγεις, εδώ να μείνεις και εδώ να σε έχουμε.

Ερευνητής: Εμείς 'α 'φτάμε λαογραφικό μουσείο των μνημείων του Πόντου 'ς την Κατερίνη, έχουμε έτοιμο το κτήριο. Μαζεύουμε αντικείμενα, 100 και αντικείμενα ηύρα εγώ.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου τα είχε αυτά, αλλά δεν ξέρω ποίος τα βούτηξε.

Ερευνητής: Κανέναν εικόνα ασ' σον Άγιο Νικόλα έχ' ο αδελφός σ';

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' είχε ευαγγέλιο.

Ερευνητής: Το ευαγγέλιο ποίος έχ' α';

Πληροφορητής: Τα παιδιά. Εδέκαν α' την εκκλησίαν. Αλλά τη οικογένειας έν'. Είπε ο πατέρα μ', τον μεγάλο αδελφό μ', τον Σάββα, κοίταξε να μαζέψεις την οικογένειά. Ούτε πράματα ούτε τίποτα. Μόνον τις ψυχές μαζέψε, λέει. Κοίταξε να φύγουμε. Δεν πήρε τίποτα. Όλα τα παράτησε. Ο Τούρκον είπε ατον, παππούλη, μην φεύγεις, θα ζήσουμε καλά. Εγώ θα είμαι κοντά σου. Θα φέρεις τα παιδιά, στο δικό μας χωριό θα πάμε, πιο εύφορο, πιο καλό.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι το ταξίδι σ' από Κερασούντα;

Πληροφορητής: Από Κερασούντα ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη. Μας βγάλανε από το πλοίο, μας είπαν λίγο θα μείνετε και μην παίρνετε πράγματα. Πάρτε από μία κουβέρτα για μία βραδιά θα κοιμηθείτε εδώ. Πήγαμε στον Γαλατά. Έμεινάμε στο Γυμνάσιο 8, 10 ημέρες και παραπάνω και 15. Ρωτούσαμε, μας έλεγαν τα πράματά σας καλά είναι, είναι στο βαπόρι. Ψωμί μας έδιναν. Τα πράματα τα έριξαν σε άλλο βαπόρι. Μέχρι την Κωνσταντινούπολη ήρθαμε με ιταλικό βαπόρι, κιλίκια ονομάζονταν. Και από την Πόλη πήραμε άλλο, ήτανε ελληνικό. Αυτό από εκεί μας φόρτωσε, μας πήγε στην Κέρκυρα. Στο βαπόρ' σχεδόν μήνα καθίσαμε καραντίνα και τελευταία έμεινάμε στην Κέρκυρα. Στο Βίδος μας κατεβάσανε ατο νησί. Μετά από είκοσ' ημέρες και παραπάνω, Χριστούγεννα και νέον έτος πάνω στο Βίδος κάναμε. Και μετά μας βγάλανε στην πόλη και ανακατευτήκαμε με τον πληθυσμό. Ένα μήνα καθίσαμε απάνω στο νησάκι το Βίδος.

Ερευνητής: Αδά πώς έρθετε;

Πληροφορητής: Αδά έρθαμε, επήγαμε στη Δράμα η οικογένεια. Τα αδέρφια μου όλοι εκεί είναι, εγώ ήρθα με την κατοχή.

Ερευνητής: Ατός ο τρανός ο αδελφός που είχε ατά τα κειμήλια, εκεί έν';

Πληροφορητής: Ατός εσυγχωρέθεν. Ο πατέρα μ' εφημέριος εκεί εποίκε, 'ς σα Κύργια. Εφημέριος πάλι σε Άγιο Νικόλαο.

Ερευνητής: Εκείνος έχτισέν α';

Πληροφορητής: Σχεδόν εκείνος έχτισέν α'. ατά όλα τζιμά είναι τα εκκλησίας 'σ σα Κύργια. Μόνον ο πατέρας μου έβαλε να κάνει καινούρια εκκλησία, να μην είναι τζαμί. Αλλά κοντύλι δεν δίνουν για εκκλησία και δεν μπόρεσε δηλαδή να πάρει τίποτα από το κράτος. Και τελευταία αναγκάστηκε είπε θα κάνω έρανο και γκρέμισε την εκκλησία το τζαμί. Εύρεν έναν εργολάβο καλόν και παππού αφού σε βλέπω τόσο μεράκι έχεις, θα σε βοηθήσω και δεν θέλω ψευτιές και αυτά, θέλω ειλικρινά να δουλέψουμε. Το ιερό θα γίνει πρώτα, θα το πάρουμε σε τρεις, τέσσερις φορές δηλαδή. Θα το κάνουμε εκκλησία με όλα. Σιγά σιγά θα γίνει. Σιγά σιγά θα πληρωθείς, θα μαζέψω λεφτά και θα σε δώσω. Έβγαλαν το σχέδιο και ερχίνεσαν. Αλλά κατ' αυτόν τον τρόπο, λίγο λίγο. Η μόνη εκκλησία που έγινε καινούρια, όλα τζαμίά είναι. Και αυτό λίγο τον κούρασε τον πατέρα μ'.

Ερευνητής: Πότε επέθανεν ο πατέρα σ';

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' επέθανεν το '66.

Ερευνητής: Εσύ πώς έρθες 'ς σο Ελευθεροχώρ';

Πληροφορητής: Εγώ έρθα, οι Γερμανοί έγκανέ με, κατοχή. Το '40 έμ'νε 'ς σο μέτωπο βέβαια. Από εκεί μας πήραν οι Βούλγαροι. Έφυγαν οι Γερμανοί, μας περίλαβαν οι Βούλγαροι και άρχισε το κακό. Έγινε η σφαγή, τα ξέρετε αυτά. Τους παπάδες τους έκανε εξορία οι Βούλγαροι και οι νεαροί έτρωγαν ξύλο. Ξύλο και δουλειά από τους Βούλγαρους. Κάποτε αγανάκτησα, έκανα απόφαση να φύγω.

Ερευνητής: Γυναίκα είχες;

Πληροφορητής: Όχι, εγώ εδώ παντρεύτηκα. Είπαμε τους δασκάλους και τους παπάδες τους έκαναν εξορία τότε και έφευγαν τότε. Ο πατέρας μου είχε και τη νύφη του, του αδελφού του τη γυναίκα. Γριά και αυτή κανέναν δεν είχε και ήτανε στην οικογένεια τη δικιά μας. Βγήκε μια ακρίδα και τρώει τα σπαρτά. Οι Βούλγαροι μας έκαναν ομάδες και με τις κουβέρτες μαζεύαμε ζωντανές ακρίδες και μας έλεγε ο διμοιρίτης θα μαζέψετε από ένα τσου-

βάλι ακρίδα. Όποιος δεν γέμιζε το τσουβάλι, δεν σχόλαζε. Ψοφούσαμε στη δουλειά. βλέπει η μάνα μου μια μέρα που ήρθε κοντά μας με τον βούρδουλα απάνω, λέει τι καλά θα έφευγες τότε. Έγιναι αιτία και εσύ έμεινες και τώρα τρως το ξύλο. Βρε, μάνα, εγώ άμα θέλω, πάλι φεύγω. Τώρα άμα φύγεις, φύγον, τα παιδιά εδώ είναι οι άλλοι. Έτσι όπως μας είχανε, ήτανε πολύ αυστηρά. Αποφάσισα να φύγω. Παρακάλεσα τον διμοιρίτη μία ημέρα μόνο που θα απουσιάσω, να μην με δώσει. Εκείνη την ημέρα εγώ έφτασα μέχρι την Καβάλα. Αυτοί κάθε μέρα συνέχιζαν να μαζεύουν ακρίδα. Από εκεί βρήκαμε καϊκι και με το κουπί έφτασα στον Σταυρό, στην Ολυμπιάδα. Δεκαέξι ώρες εκάναμε. Και έτσι έφτασα.

Ερευνητής: Πότε έν' ατό;

Πληροφορητής: Ατό έν' το '42 με '43.

Ερευνητής: Δηλαδή είσαι πρόσφυγας το '21, '22.

Ταλαιπωρημένος να πας ασ' σο χωρίο σ' την Κουλάκκαγια στην Κερασούντα να μπαίντς 'ς σο πλοίο, με περιπέτεια να φτάντς 'ς την Ελλάδα. Πας και γονεύς 'ς σο χωρίο της Δράμας 'ς σα Κύργια. Επεκεί έρ'ται ο Βούλγαρον το '42, '43 λέει σε μάζεψον ακρίδας και ξάν' 'ίνεσαι πρόσφυγας.

Πληροφορητής: Και στην Κέρκυρα πάλι το '24 έγινα Ιταλός. Μία ωραίαν πρωί ήρθαν οι Ιταλοί στην Κέρκυρα. Εγώ μικρός ήμουνα, εκεί που παίζουμε, βλέπουμε και τα παπώρα. Είμαστε στο φρούριο μέσα. Στο φρούριο καθόμαστε οι πρόσφυγες. Παίζουμε. Κάποτε αερόπλανο έρχεται απάνω, ένα αλλόκοτο αερόπλανο, άμον ξυλάγκ. Αυτό έστεκε απάνω και έπαιρνε φωτογραφίες. Το φρούριο είναι στρατιωτικό, αλλά όλο πρόσφυγες μέσα. Τα ρούχα απλωμένα στα παράθυρα και αυτά. Αυτοί θα είπανε στρατιώτ' είναι, κίνηση είχε μέσα, σου λέει στρατός είναι. Τηλεφωνίζ' ο πλοίαρχος τον νομάρχη και λέει ατονε: «αυτή τη στιγμή η ώρα είναι 3, 4 η ώρα θα μας παραδώσεις την Κέρκυρα. Τέσσερις η ώρα με το καλό θα είμαστε μέσα και με πόλεμο, ό, τι θέλεις δηλαδή. Θα ρωτήσω την αρχή μου και η αρχή μου ό, τι με πει, λέει. Μόνος μου δεν μπορώ να αποφασίσω. Όσπου να συνεδριάζουν, να βγάλουν απόφαση, η ώρα πήγε 5. Το αερόπλανο γύριζε απάνω. Η ώρα έφτασε, είπε ο Ιταλός. Πάλι οι πρόσφυγες την πλήρωσαν. Κάτι γεροντάκια, κάτι γριούλες ψώνιζαν στην πόλη και γύριζαν στο φρούριο μέσα. Άλλος τομάτες είχε, τι εποχή πα ήτανε ακριβώς δεν θυμάμαι. Τα ψώνια έπεσαν κάτω εκεί. Έριξαν τις βόμβες

εκεί πέρα. Εσκοτώθαν 15, 20 αυτοί, πρόσφυγες, γυναικόπαιδα. Στο φρούριο μέσα ρίξαν. Ένας αξιωματικός από τη φρουρά εκεί, τι κάνετε εσείς εδώ τα πιτσιρίκια, λέει, δεν βλέπετε τι γίνεται; Εμείς νόμιζάμε αερόπλανα άσκηση κάνουνε, τι ήξεράμε; Σε λίγο όταν βλέπουμε τα αίματα, βλέπουμε τον κόσμο, πώς δεν σκοτώθηκάμε και εμείς, εκεί που έπαιζάμε. Στα σπίτια σας, δεν βλέπετε εδώ τι γίνεται; Τότε κατάλαβämme εμείς, είδαμε και τα αίματα και τα αυτά. Άσπρη σημαία, άσπρη σημαία, λέει αυτός ο αξιωματικός. Θα κάψουν τον τόπο, σηκώστε άσπρη σημαία. Σήκωσαν την σημαία και σταμάτησαν. Σε 10 λεπτά γέμισαν μέσα οι Ιταλοί με τα μηχανάκια, με τα πιστόλια στα χέρια. Πήραν τη σημαία και έβαλαν τη δικιά τους τη σημαία.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ έζησες Τούρκο, Ιταλό, Βούλγαρο. Έρθες και έμεινες 'ς σο Παλιό Ελευθεροχώρι από το '40, από το '43, ναι. Απέσ' 'ς σον εμφύλιο έζησες ήσυχα χρόνια ή είχες περιπέτεια.

Πληροφορητής: Όχι, τέτοια δεν είχαμε. Και με την οικογένειά μου έζησα καλά.

Ερευνητής: Το χωρίο σου 'ς σον εμφύλιο είχεν θύματα;

Πληροφορητής: Όχι πάρα πολλά. 4 άτομα εσκοτώθαν από τους Γερμανούς άσκοπα και άδικα.

Ερευνητής: Είσαι ευχαριστημένος σήμερα ατώρα 1990 που θυμάσ' ατα;

Πληροφορητής: Ας' 'ς την ζωή μ' είμαι ευχαριστημένος και ας' 'ς σον Θεόν.

Λεξιλόγιο

σερκιάτ' = σωρός, πλήθος.

ξυλάγκ, το = αγείο ξύλινο μακρόστενο μέσα στο οποίο χτυπούσαν το γιαούρτι για να παρασκευάσουν το βούτυρο.

γονεύω = διανυκτερώω, εγκαθίσταμαι σ' ένα μέρος, λ. τ. konmak.

Σχόλια

Γαράσαρη ή Νικόπολη

Κωμόπολη στον Μεσόγειο Πόντο. Κατοικούνταν από Έλληνες, Αρμένιους και Τούρκους.

Ίσκιλι = χωριό Νίξαρ

Κατάληψη Κέρκυρας από τους Ιταλούς

Στις 31 Αυγούστου του 1923 ο ιταλικός στόλος εισέβαλε στην Κέρκυρα με το πρόσχημα της δολοφονίας του Ιταλού στρατηγού Ενρίκο Τελλίνι στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Την ίδια εποχή φιλοξενούνταν μέσα στο στρατιωτικό φρούριο οι Πόντιοι, οι οποίοι είχαν έρθει με την ανταλλαγή το '22. Οι Ιταλοί θεώρησαν ότι υπάρχει στρατός εκεί και βομβάρδισαν με αποτέλεσμα να την πληρώσουν αθώα γυναικόπαιδα.

Βίδος

Στο μικρό αυτό νησάκι της Κέρκυρας λειτουργούσε λοιμοκαθατήριο. Όταν τα καράβια έφερναν εκεί τους πρόσφυγες, τους περνούσαν από το λοιμοκατρήριο.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Χαράλαμπος Ελευθεριάδης.

Ερευνητής: Και πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Στην Κερασούντα, στην Κουλάκκαγια.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1908.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από τη ζωή σου;

Πληροφορητής: Η ζωή μας εκεί, καθόμασταν στο χωριό. Η Κουλάκκαγια είναι πάνω στο σύνορο Κερασούντας και Γαράσαρης.

Ερευνητής: Πόσο απέχει από την Κερασούντα το χωριό σας;

Πληροφορητής: Σε δύο μέρες πηγαίναμε στην Κερασούντα και τρεις μέρες πηγαίναμε στη Γαράσαρη.

Ερευνητής: Τα παιδικά χρόνια;

Πληροφορητής: Σαν παιδί στην Κουλάκκαγια στο σχολείο πηγαίναμε, παίζαμε, αυτά.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να ακούσω για τις περιπέτειές σου, αν εξορίστηκες, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Επήγαμε εξορία. Όπως φύγαμε από την Κουλάκκαγια, η οικογένειά μας μοιράστηκε στα δυο.

Τα μισά άτομα έμειναν στο χωριό, δεν τους πήρανε. Εμείς όπως μας πήρανε, τον πατέρα μου και η μισή οικογένεια, περάσαμε και πήγαμε εξορία.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Μάιος ήτανε... '16, '17, εκεί μέσα. Πήγαμε εξορία. Πήγαμε μέχρι το Νίξαρ. Εκεί στο Νίξαρ ο πατέρας μου πλήρωσε χρήματα και χωρίσαμε από τους πολλούς. Πήγαμε σ' ένα ελληνικό χωριό, το Ίσκιλι. Εκεί καθίσαμε μήνες και όλοι αρρωστήσαμε. Το κλίμα αλλάξαμε; Ταλαιπωρηθήκαμε. Σηκωθήκαμε από εκεί και αλλάξαμε περιοχή.

Ερευνητής: Σε ποιο χωριό πήγατε;

Πληροφορητής: Πήγαμε στο Αλσατζούκ. Καθίσαμε κάμποσο καιρό και μετά σιγά σιγά ήρθαμε πάλι πίσω. Ήρθαμε στα σπίτια μας. Αλλά όταν ήρθαμε εκεί, δεν βρήκαμε την οικογένεια, τους υπόλοιπους που αφήσαμε, τα αδέρφια μου. Ο ένας έφυγε στη Ρωσία. Οι άλλοι δύο έμειναν εκεί και τους βρήκαμε στο σπίτι. Αλλά τίποτα δεν τους αφήσανε. Και αυτοί πεινούσαν, όταν ήρθαμε.

Ερευνητής: Όσοι έφυγαν, τόσοι γύρισαν ή είχατε και απώλειες;

Πληροφορητής: Από την οικογένεια τη δικιά μας, όλοι γεροί.

Ερευνητής: Πόσο διάστημα έμεινες στην εξορία;

Πληροφορητής: Στην εξορία μέيناμε... Μάιος μήνας... και χειμώνα ήρθαμε.

Ερευνητής: Ένα εξάμηνο.

Πληροφορητής: Ένα εξάμηνο.

Ερευνητής: Άλλες εξορίες πήγατε;

Πληροφορητής: Όχι. Από εκεί έγινε το σεφέρ πιλίκ, τουρκικά δεν μπορώ να το εξηγήσω. Δηλαδή παγκόσμιος πόλεμος δηλαδή ήτανε. Αυτό τράβηξε μέχρι το '22 και μετά σηκωθήκαμε και ήρθαμε.

Ερευνητής: Στη Ρωσία πήγατε;

Πληροφορητής: Όχι, δεν πήγαμε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι τον ξεριζωμό και πώς ήρθες εδώ;

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας έβαζαν αγγαρείες και δουλεύαμε. Χαλάσαμε όλες τις εκκλησίες και τα κατεβάζαμε στο μεσαίο χωριό, Σιούλι λεγόμενο.

Ερευνητής: Γιατί χαλνάτε τις εκκλησίες;

Πληροφορητής: Έφτιαχναν σχολείο, μέντρεσε. Χα-

λάσαμε την εκκλησία. Είχαμε έναν επιστάτη και αυτός μας είπαν είναι από εδώ, από τον Λαγκαδά ήτανε. Αυτός ό,τι ήθελε μας έκανε.

Ερευνητής: Την εκκλησία σας που χαλάσατε πώς την έλεγαν;

Πληροφορητής: Άγιος Ιωάννης. Μας έκαναν ομάδες και εμείς πηγαίναμε και χαλούσαμε την εκκλησία. Ο επιστάτης καθόταν από δίπλα και έλεγε χαλάστε. Ανέβα επάνω, πάρε τον κασμά. Χτύπα.

Ερευνητής: Σκοπός ήτανε να χαλάσει η εκκλησία.

Πληροφορητής: Χαλάσαμε και άλλα που είχαμε επάνω στα παρχάρια.

Ερευνητής: Ποιος ήταν αυτός που έβαλε την ιδέα; Ποιος είπες πως ήταν;

Πληροφορητής: Ο Επιστάτης, τα χωριά όλα γύρω ελληνικά και μέσα στη μέση του ελληνικού χωριού έφτιαχνε τη μέντεσα, τουρκικό σχολείο.

Ερευνητής: Ας τα πούμε όμορφα. Εσύ θυμάσαι πώς διέταξε ο Τούρκος να χαλάσει η εκκλησία και ο Τούρκος έχτισε σε άλλο σημείο σχολείο.

Πληροφορητής: Την αποπεράτωσή του δεν την ξέρω. Εμείς φτάσαμε ένα μέτρο, δύο μέτρα. Αλλά το κτήριο μεγάλο. Οι ανειδίκευτοι με τα σαμάρια κουβαλούσαν την πέτρα, οι μάστορες έχτιζαν. Μεροκάματο δεν υπήρχε, νερό δεν μας έδινε, αν είχαμε, τρώγαμε. Εγώ ήμουν μικρός. Τα αδέρφια μου δούλεψαν. Ο μεγάλος αδελφός μου έφαγε ξύλο. Τρεις βεργιές στην πλάτη του έφαγε, ακόμα φαινόταν και όταν πέθανε ακόμα. Μανία είχε την οικογένεια τη δικιά μας. Επειδή τον έλεγαν αυτοί καλά κρατιόνταν. Είχε μανία. Εγώ είχα 4 αδέρφια. Και οι 3 δουλεύανε, εγώ ήμουν ο μικρότερος. Ο πιο μεγάλος έφαγε πολύ ξύλο. Ξεφλουδίστηκε, μάζεψε μαύρο αίμα. Κρεμμύδια και ελιές έβαζαν επάνω, τα πρακτικά που έκαναν. Αυτό άνοιξε και εκείνος τον έβαζε και κουβαλούσε πέτρα. Απάνω στην πληγή φορτωνόταν και την πέτρα.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου ήταν παπάς.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου αν έμενε εκεί, με το πρώτο θα τον έπιαναν. Ο πατέρας μου έφυγε στην Κερασούντα αμέσως. Οι δικοί μας οι Τούρκοι, δηλαδή οι γείτονες, τόσο βάρβαροι δεν ήτανε. Φιλικώς φερνόταν εμάς, την οικογένεια. Αλλά ο πατέρας μου έφυγε στην Κερασούντα μόνος. Η οικογένεια έμεινε, πού θα πηγαίναμε; Άλλο δεν ήρθε πίσω. Αν ερχότανε πίσω, θα τον τελείωναν.

Ερευνητής: Με τον πατέρα σ' αντάμωσες μετά;

Πληροφορητής: Κοίτα τι έγινε.

Ερευνητής: Για πες μου την ιστορία.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου έφυγε, είπαμε, στην Κερασούντα, εμείς μέيناμε στο χωριό. Ο πατέρας μου εκεί κάτω σιγά σιγά τον πήρανε στην εκκλησία, του έδωσαν ενορία. Είχε την ενορία του Αγίου Νικολάου.

Ερευνητής: Ο Άγιος Νικόλαος σώζεται και σήμερα η εκκλησία. Ο πατέρας, το όνομά του πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Παπά Γιάννης. Ο πατέρας μου κάθισε πολλά χρόνια εκεί. Όπως ήρθαμε από την

εξορία... χρονολογίες δεν μπορώ να θυμηθώ. '18, '19, '20 ο πατέρας μου δεν ήρθε στο χωριό. Διότι, αν ερχόταν, οι παπάδες οι άλλοι που είχαμε εκεί, ομαδικώς τους εκτέλεσαν. Ενώ τον πατέρα μου τον έψαχναν και δεν τον εύρισκαν. Αν ήταν στην Κουλάκκαγια, θα τον έπιαναν. Αλλά στην Κερασούντα μέσα, μεγάλη πόλη ήταν και δεν του έδιναν τόση σημασία. Ενώ αν πήγαινε επάνω στην Γαράσαρη, εκεί θα τον έπιαναν αμέσως.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις πότε ανταμώσατε με τον πατέρα σου;

Πληροφορητής: Εκεί είχαμε επαφή. Πηγαίναμε και ερχόμασταν στον πατέρα μου. Αλλά ο πατέρα μου μονίμως καθόταν εκεί, δεν ερχόταν. Ο πατέρας μου είχε επάνω στην Κουλάκκαγια 6, 7 σπίτια, ξύλινα ήταν, αλλά καλά σπίτια.

Ερευνητής: Είχε κάποια μόρφωση ο πατέρα σου;

Πληροφορητής: Γυμνάσια αυτά δεν είχε. Η γιαγιά μου είχε γέρο δάσκαλο, τον είχε επί τούτο για να μάθει τον Γιάννη και την παπαδική και τη σειρά και τα γράμματα. Αυτός ήτανε δάσκαλος καλός. Τον έμαθε ήχους, αυτά. Είχε και φωνή ο πατέρας μου.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα καμιά εικόνα ο πατέρας σου...

Πληροφορητής: Λοιπόν, ο πατέρας μου έμεινε, είπαμε, στην Κερασούντα, κάθε βράδυ έβγαιναν μάζευαν στην πόλη μέσα. Σόμπες θέλουμε, έβγαιναν κάθε βράδυ και γυρνούσαν, γυρνούσαν και μάζευαν. Μάζευαν χράμια, κουβέρτες, παπλώματα, σόμπες. Οι Τούρκοι έπαιρναν αγγαρεία τον πατέρα μου και τα μάζευαν, έπρεπε να ήταν και ο παπάς μαζί τους. Έρανο έκαναν, αγύριστα βέβαια. Σημειώναν τάχα και θα τα επέστρεφαν. Τάχατες θα έκαναν αναρρωτήρια για τους αρρώστους και σου λέει θέλουμε δύο σόμπες, θέλουμε είκοσι παπλώματα. Ο παπάς είναι υποχρεωμένος να γυρίζει μαζί τους να τα συμπληρώσει. Αν δεν τα συμπλήρωνε, δεν είχε να τελειώσει. Εγώ πήγαινα ακόλουθος από πίσω του για να ξέρω αν θα γυρίσει πίσω. Είχαμε τον Χατζηπάνο, αυτός έλεγε στον πατέρα μου, όπου πας, ο μικρός θα είναι μαζί σου. Ακόλουθος. Εκεί που σε κρατάνε στα γραφεία, τελευταία πού σε κράτησαν, θα έρθει ο μικρός να με ειδοποιήσει. Αυτός δηλαδή θα μεσολαβούσε και θα μάθαινε τι έγινε, γιατί τον κρατήσανε. Δηλαδή η ζωή του εκεί ήτανε. Εγώ ήμουν ακόλουθος. Μου έλεγε ο Χατζής αυτός δεν θα ξεφεύγεις από τον πατέρα σου, η ουρά του θα είσαι. Μόλις βλέπεις τον παίρνουνε και σε διώχνουνε και βλέπεις ποιο γραφείο είναι, δεν θα κάνεις λάθος, θα έρθεις να με ειδοποιήσεις και μετά είναι δική μου δουλειά, έλεγε. Καμιά φορά δεν έτυχε για να γίνει έτσι, δεν χρειάστηκε δηλαδή. Αλλά εγώ ήμουν ο ακόλουθος του πατέρα μου, όπου θα πήγαινε, ήμουν μαζί του.

Ερευνητής: Πότε ήρθατε εδώ;

Πληροφορητής: Εδώ ήρθαμε το '22 με την ανταλλαγή.

Ερευνητής: Ξεκινήσετέ από πού; Με το πλοίο, από

Κερασούντα;

Πληροφορητής: Από Κερασούντα. Εμείς αργήσαμε λίγο, επειδή οι άλλες αποστολές, οι πρώτοι, έφυγαν. Αλλά η οικογένεια ήταν μοιρασμένη για. Οι μισοί ήτανε στο χωριό. Και ο πατέρας μου τι να κάνει, τα παιδιά είναι στο χωριό. Ο επιστάτης δεν άφηνε. Και ο πατέρας μου έβγαλε μία άδεια, από την Κερασούντα. Εκεί είχαμε έναν γραμματέα και ο πατέρας μου κάθε λίγο πήγαινε σε αυτόν και τον παρακαλούσε. Έχω τα παιδιά επάνω τι να κάνω; Θα με βοηθήσεις; Πώς να κάνω; Με τι τρόπο, με τι αυτό; Φεύγουν οι δικοί μας, αλλά εγώ να φύγω δεν μπορώ, τα παιδιά επάνω δουλεύουνε. Εντάξει λέει αυτός, εγώ θα σε τακτοποιήσω, θα σε βγάλω μία άδεια. Και έκανε αυτός δηλαδή το αυτό του και έδωσε τον πατέρα μου και λέει ότι με αυτό θα πάρεις τα παιδιά. Και έστειλε ο πατέρα μου το χαρτί αυτό. Πήγε στον επιστάτη και πήρε την άδεια, ελεύθεροι είναι, λέει. Ήτανε τρεις τα αδελφια μου. Ελεύθεροι είσατε τώρα, σας ζητάει ο πατέρας σας στην Κερασούντα. Θέλετε να πάτε; Μπορείτε να πάτε. Σηκώθηκαν αυτοί, ήρθανε κάτω. Έφυγαν εν τω μεταξύ είπαμε δύο τρεις αποστολές. Τελευταία σχεδόν έμεινε ο πατέρα μου. Στην τελευταία αποστολή μαζευτήκαμε όλοι.

Ερευνητής: Θέλω τώρα, μπάρμπα Χαράλαμπε, να μου πεις, αν πήρε ο πατέρας σου τίποτε από την εκκλησία. Τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Από εκεί ο πατέρας μου έχει φερμένα βιβλία δικά του. Τα 12 μηναιά τα έχει.

Ερευνητής: Και τα έχετε ακόμα;

Πληροφορητής: Τα έχουμε.

Ερευνητής: Ποιος τα έχει;

Πληροφορητής: Ο άλλος αδελφό μου. Ο πατέρας μου τους Τούρκους όλους κάτι τους δώριζε και τους καλόπιανε όλους. Και πολλοί γέροι από της Κερασούντας τα χωριά τον έλεγαν να μην φύγεις, εδώ να μείνεις και εδώ να σε έχουμε.

Ερευνητής: Εμείς θα κάνουμε λαογραφικό μουσείο των μνημείων του Πόντου στην Κατερίνη, έχουμε έτοιμο το κτήριο. Μαζεύουμε αντικείμενα, 100 και αντικείμενα βρήκα εγώ.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου τα είχε αυτά, αλλά δεν ξέρω ποιος τα βούτηξε.

Ερευνητής: Καμιά εικόνα από τον Άγιο Νικόλα έχει ο αδελφός σου;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' είχε ευαγγέλιο.

Ερευνητής: Το ευαγγέλιο ποιος το έχει;

Πληροφορητής: Τα παιδιά, τα έδωσε στην εκκλησία. Αλλά τη οικογένειάς είναι. Είπε ο πατέρα μου, τον μεγάλο αδελφό μου, τον Σάββα, κοίταξε να μαζέψεις την οικογένειά. Ούτε πράματα ούτε τίποτα. Μόνον τις ψυχές μάζεψε, λέει. Κοίταξε να φύγουμε. Δεν πήρε τίποτα. Όλα τα παράτησε. Ο Τούρκος του είπε, παππούλη, μη φεύγεις, θα ζήσουμε καλά. Εγώ θα είμαι κοντά σου. Θα φέρεις τα παιδιά, στο δικό μας χωριό θα πάμε, πιο εύφορο, πιο καλό.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι το ταξίδι σου από Κερασούντα;

Πληροφορητής: Από Κερασούντα ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη. Μας βγάλανε από το πλοίο. μας είπαν λίγο θα μείνετε και μην παίρνετε πράγματα. Πάρτε από μία κουβέρτα για μία βραδιά θα κοιμηθείτε εδώ. Πήγαμε στον Γαλατά. Μείναμε στο Γυμνάσιο 8, 10 ημέρες και παραπάνω και 15. Ρωτούσαμε, μας έλεγαν τα πράματά σας καλά είναι, είναι στο βαπόρι. Ψωμί μας έδιναν. Τα πράματα τα έριξαν σε άλλο βαπόρι. Μέχρι την Κωνσταντινούπολη ήρθαμε με ιταλικό βαπόρι, κιλίκια ονομάζονταν. Και από την Πόλη πήραμε άλλο, ήτανε ελληνικό. Αυτό από εκεί μας φόρτωσε, μας πήγε στην Κέρκυρα. Στο βαπόρι σχεδόν μήνα καθίσαμε καραντίνα και τελευταία μείναμε στην Κέρκυρα. Στο Βίδος μας κατεβάσανε, στο νησί. Μετά από είκοσι ημέρες και παραπάνω, Χριστούγεννα και νέο έτος πάνω στο Βίδος κάναμε. Και μετά μας βγάλανε στην πόλη και ανακατευτήκαμε με τον πληθυσμό. Ένα μήνα καθίσαμε απάνω στο νησάκι, το Βίδος.

Ερευνητής: Εδώ πώς ήρθατε;

Πληροφορητής: Εδώ ήρθαμε, πήγαμε στη Δράμα η οικογένεια. Τα αδέρφια μου όλοι εκεί είναι, εγώ ήρθα με την κατοχή.

Ερευνητής: Αυτός ο μεγάλος ο αδελφός που είχε αυτά τα κειμήλια, εκεί είναι;

Πληροφορητής: Αυτός πέθανε Ο πατέρα μου εφημέριος εκεί έκανε στα Κύργια. Εφημέριος πάλι σε Άγιο Νικόλαο.

Ερευνητής: Εκείνος την έχτισε;

Πληροφορητής: Σχεδόν εκείνος την έχτισε. Όλες οι εκκλησίες στα Κύργια τζαμιά ήτανε. Μόνο ο πατέρας μου προσπάθησε να φτιάξει καινούρια εκκλησία.

Αλλά κοντύλι δεν δίνουν για εκκλησία και δεν μπόρεσε δηλαδή να πάρει τίποτα από το κράτος. Και τελευταία αναγκάστηκε είτε θα κάνω έρανο και γκρέμισε την εκκλησία το τζαμί. Βρήκε έναν εργολάβο καλόν και παππού αφού σε βλέπω τόσο μεράκι έχεις, θα σε βοηθήσω και δεν θέλω ψευτιές και αυτά, θέλω ειλικρινά να δουλέψουμε. Το ιερό θα γίνει πρώτα, θα το πάρουμε σε τρεις, τέσσερις φορές δηλαδή. Θα το κάνουμε εκκλησία με όλα. Σιγά σιγά θα γίνει. Σιγά σιγά θα πληρωθείς, θα μαζέψω λεφτά και θα σε δώσω. Έβγαλαν το σχέδιο και άρχισαν. Αλλά με αυτόν τον τρόπο, λίγο λίγο. Η μόνη εκκλησία που έγινε καινούρια, όλα τζαμιά είναι. Και αυτό λίγο τον κούρασε τον πατέρα μου.

Ερευνητής: Πότε πέθανε ο πατέρα σου;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου πέθανε το '66.

Ερευνητής: Εσύ πώς ήρθες στο Ελευθεροχώρι;

Πληροφορητής: Εγώ ήρθα, οι Γερμανοί με έφεραν, κατοχή. Το '40 ήμουν στο μέτωπο βέβαια. Από εκεί μας πήραν οι Βούλγαροι. Έφυγαν οι Γερμανοί, μας περίλαβαν οι Βούλγαροι και άρχισε το κακό. Έγινε η σφαγή, τα ξέρετε αυτά. Τους πα-

πάδες τους έκαναν εξορία οι Βούλγαροι και οι νεαροί έτρωγαν ξύλο. Ξύλο και δουλειά από τους Βούλγαρους. Κάποτε αγανάκτησα, έκανα απόφαση να φύγω.

Ερευνητής: Γυναίκα είχες;

Πληροφορητής: Όχι, εγώ εδώ παντρεύτηκα. Είπαμε τους δασκάλους και τους παπάδες τους έκαναν εξορία τότε και έφευγαν. Ο πατέρας μου είχε και τη νύφη του, του αδελφού του τη γυναίκα. Γριά και αυτή κανέναν δεν είχε και ήτανε στην οικογένεια τη δικιά μας. Βγήκε μια ακρίδα και τρώει τα σπαρτά. Οι Βούλγαροι μας έκαναν ομάδες και με τις κουβέρτες μαζεύαμε ζωντανές ακρίδες και μας έλεγε ο διμοιρίτης θα μαζέψετε από ένα τσουβάλι ακρίδα. Όποιος δεν γέμιζε το τσουβάλι, δεν σχόλαζε. Ψοφούσαμε στη δουλειά. βλέπει η μάνα μου μια μέρα που ήρθε κοντά μας με τον βούρδουλα απάνω, λέει τι καλά θα έφευγες τότε. Έγινε αιτία και εσύ έμεινες και τώρα τρως το ξύλο. Βρε, μάνα, εγώ άμα θέλω, πάλι φεύγω. Τώρα άμα φύγεις, φύγε, τα παιδιά εδώ είναι οι άλλοι. Έτσι όπως μας είχανε, ήτανε πολύ αυστηρά. Αποφάσισα να φύγω. Παρακάλεσα τον διμοιρίτη μία ημέρα μόνο που θα απουσιάσω, να μην με δώσει. Εκείνη την ημέρα εγώ έφτασα μέχρι την Καβάλα. Αυτοί κάθε μέρα συνέχιζαν να μαζεύουν ακρίδα. Από εκεί βρήκαμε καΐκι και με το κουπί έφτασα στον Σταυρό, στην Ολυμπιάδα. Δεκαέξι ώρες κάναμε. Και έτσι έφτασα.

Ερευνητής: Πότε είναι αυτό;

Πληροφορητής: Αυτό είναι το '42 με '43.

Ερευνητής: Δηλαδή είσαι πρόσφυγας το '21, '22. Ταλαιπωρημένος να πας στο χωριό σου την Κουλάκκαγια στην Κερασούντα να μπαίνεις στο πλοίο, με περιπέτεια να φτάνεις στην Ελλάδα. Πας και εγκαθίστασαι στο χωριό της Δράμας στα Κύργια. Μετά έρχεται ο Βούλγαρος το '42, '43 λέει σε μαζέψε ακρίδες και ξανά γίνεσαι πρόσφυγας.

Πληροφορητής: Και στην Κέρκυρα πάλι το '24 έγινα Ιταλός. Ένα ωραίο πρωί ήρθαν οι Ιταλοί στην Κέρκυρα. Εγώ μικρός ήμουν, εκεί που παίζουμε, βλέπουμε και τα παπώρια. Είμαστε στο φρούριο μέσα. Στο φρούριο καθόμαστε οι πρόσφυγες. Παίζουμε. Κάποτε ένα αεροπλάνο έρχεται απάνω, ένα αλλόκοτο αεροπλάνο, σαν «ξυλάγκ». Αυτό έστεκε απάνω και έπαιρνε φωτογραφίες. Το φρούριο είναι στρατιωτικό, αλλά όλο πρόσφυγες μέσα. Τα ρούχα απλωμένα στα παράθυρα και αυτά. Αυτοί θα είπανε στρατιώτες είναι, κίνηση είχε μέσα, σου λέει στρατός είναι. Τηλεφωνεί ο πλοίαρχος τον νομάρχη και του λέει: «αυτή τη στιγμή η ώρα είναι 3, 4 η ώρα θα μας παραδώσεις την Κέρκυρα. Τέσσερις η ώρα με το καλό θα είμαστε μέσα και με πόλεμο, ό, τι θέλεις δηλαδή. Θα ρωτήσω την αρχή μου και η αρχή μου ό, τι με πει, λέει. Μόνος μου δεν μπορώ να αποφασίσω. Όσπου να συνεδριάσουν, να βγάλουν απόφαση, η ώρα πήγε 5. Το αεροπλάνο γύριζε απάνω. Η ώρα έφτασε, είπε ο

Ιταλός. Πάλι οι πρόσφυγες την πλήρωσαν. Κάτι γεροντάκια, κάτι γριούλες ψώνιζαν στην πόλη και γύριζαν στο φρούριο μέσα. Άλλος τομάτες είχε, τι εποχή ήτανε ακριβώς δεν θυμάμαι. Τα ψώνια έπεσαν κάτω εκεί. Έριξαν τις βόμβες εκεί πέρα. Σκοτώθηκαν 15, 20 αυτοί, πρόσφυγες, γυναικόπαιδα. Στο φρούριο μέσα ρίξαν. Ένας αξιωματικός από τη φρουρά εκεί, τι κάνετε εσείς εδώ τα πιτσιρίκια, λέει, δεν βλέπετε τι γίνεται; Εμείς νομίζαμε αεροπλάνα άσκηση κάνουνε, τι ξέραμε; Σε λίγο όταν βλέπουμε τα αίματα, βλέπουμε τον κόσμο, πώς δεν σκοτωθήκαμε και εμείς, εκεί που παίζαμε. Στα σπίτια σας, δεν βλέπετε εδώ τι γίνεται; Τότε καταλάβαμε εμείς, είδαμε και τα αίματα και τα αυτά. Άσπρη σημαία, άσπρη σημαία, λέει αυτός ο αξιωματικός. Θα κάψουν τον τόπο, σηκώστε άσπρη σημαία. Σήκωσαν την σημαία και σταμάτησαν. Σε

10 λεπτά γέμισαν μέσα οι Ιταλοί με τα μηχανάκια, με τα πιστόλια στα χέρια. Πήραν τη σημαία και έβαλαν τη δικιά τους τη σημαία.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ έζησες Τούρκο, Ιταλό, Βούλγαρο. Ήρθες και έμεινες στο Παλιό Ελευθεροχώρι από το '40, από το '43, ναι. Στον εμφύλιο έζησες ήσυχα χρόνια ή είχες περιπέτεια.

Πληροφορητής: Όχι, τέτοια δεν είχαμε. Και με την οικογένειά μου έζησα καλά.

Ερευνητής: Το χωρίο σας στον εμφύλιο είχε θύματα;

Πληροφορητής: Όχι πάρα πολλά. 4 άτομα σκοτώθηκαν από τους Γερμανούς άσκοπα και άδικα.

Ερευνητής: Είσαι ευχαριστημένος σήμερα τώρα 1990 που τα θυμάσαι αυτά;

Πληροφορητής: Από την ζωή μου είμαι ευχαριστημένος και από τον Θεόν.

Κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού πολλοί Πόντιοι μετανάστευσαν στις ανατολικές ακτές της Μαύρης θάλασσας στην περιοχή Σοχούμ, πρωτεύουσας της Αμπχαζίας. Οι Σανταίοι ίδρυσαν το χωριό Κούμα-Μιχαήλοβα το 1882. Η περιοχή ήταν ερημικές κοιλάδες και παρθένα δάση και κατάφεραν με την εργατικότητα τους να κάνουν επίγειο παράδεισο.

Ήταν κτισμένο σε υψόμετρο 150 μέτρων, είχε 500 σπίτια και 2,5 χιλιάδες κατοίκους μαζί με αυτούς που κατοικούσαν και στα γύρω βουνά. Το χωριό σχεδίασε και χάραξε ο Τεπετίδης Δαμιανός. Πρώτο τους μέλημα να χτίσουν εκκλησία και σχολείο. Η εκκλησία ήταν των Αγίων Πέτρου και Παύλου. Το Δημοτικό Σχολείο αρχικά είχε 5 τάξεις και στη συνέχεια 10 τάξεις.

Το χωριό ήταν κτισμένο ανάμεσα σε δασώδη βουνά, πηγές και ποτάμια. Σε απόσταση 40 χιλιομέτρων ήταν τα παρχάρια. Το κλίμα ήταν εξαιρετικό, με πολλές βροχές το καλοκαίρι. Τα βουνά του Καυκάσου προστάτευαν την περιοχή από το κρύο του βορά και έτσι μπορούσαν να καλλιεργήσουν εκεί όλα τα εσπεριδοειδή, όλα τα λαχανικά ακόμα και τον χειμώνα, σπάνια κατέβαινε η θερμοκρασία τον χειμώνα κάτω από μείον 5.

Πληροφορητής: Φραγκοπούλου Μαρία

Ερευνητής: Πώς λένε σε μίαν;

Πληροφορητής: Μαρία Φραγκοπούλου.

Ερευνητής: Το πατρικό σ' ή το;

Πληροφορητής: Το πατρικό μ' είναι Φραγκοπούλου.

Ερευνητής: Και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Εγεννέθαι στου Σοχουμί το χωρίον, Κούμα έλεγαν α'.

Ερευνητής: Ή στην Κούμα τη Σοχουμί.

Πληροφορητής: Στην Κούμαν τη Σοχουμί, ναι.

Ερευνητής: Ναι και οι γονέοι σ', τα γονικά σ' από πού ήταν;

Πληροφορητής: Τα γονικά μ' ο πατέρα μ' έτονε ασ' ση Σάντα και η μάνα μ' έτονε ασ' σα Σούρμενα.

Ερευνητής: Πότε εγεννέθες;

Πληροφορητής: Το 1924.

Ερευνητής: Και πόσα χρόνια έζησες 'ς την Κούμα;

Πληροφορητής: Ή στην Κούμα έζησα 20 χρόνια. Μετά έντρισα επήγα 'ς σο Νεοναφόν έλεγαν α', Νεοναφόν ξάι ακουστόν έξεις;

Ερευνητής: Πού έτον από;

Πληροφορητής: Από έτονε 15 χιλιόμετρα απ' το Σοχούμι.

Ερευνητής: Α, περιοχή Σοχούμ, ας λέγομε. Και άντρα -ι- σ' πώς έλεγαν ατον;

Πληροφορητής: Τον άντρα μ' έτονε Ανέστης Πολιτίδης.

Ερευνητής: Εκείνος ντό καταγωγή είχε;

Πληροφορητής: Εκείνος έτονε ασ' σα Σούρμενα.

Ερευνητής: Α Σουρμενίτης.

Πληροφορητής: Σουρμενίτης.

Ερευνητής: Ας σ' όποιον χωρίον των Σουρμέ-

νων ήταν τα πεθερικά, σ' θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πού να θυμούμαι;

Ερευνητής: Ούτε τα γονικά σ' που να λείει σε η μάνα σ'; 'Κί πειράζ'. Θέλω να λες με λίγο ντό θυμάσαι ασ' 'ς σα παιδικά τα χρόνια σ'. Το χωριό η Κούμα, που ζεις, έχ' μόνο Πόντιους Έλληνες ή έχ' κι άλλα μιλέτα;

Πληροφορητής: Όχι μόνον Πόντιοι έσανε. Μόνον Πόντιοι Σουρμενίτ' και Σαντέτ' έσανε, αλλά όλοι Πόντιοι έσανε.

Ερευνητής: Πότε εχτίεν από το χωριό, ντό έλεε...

Πληροφορητής: Από το χωρίον εχτίε... περίπου... ο πατέρα μ' εγεννέθεν εγεννέθεν 'ς την Σάντα το 1886 και έρθανε ατού το 1890.

Ερευνητής: Το 1890 εκεί μέσα. Ενοστάλγανε ο πατέρα σ' τη Σάντα ξάι, ντό έλεε σε;

Πληροφορητής: Εκείνος μικρός έτονε ασ' ση Σάντα, είπα σε εγεννέθε μωρόν και έτονε επορεί 3-4 χρονών έρθαν και επαίραν ατον και έρθαν ατού.

Ερευνητής: Η καλομάνα σ', ο πάππο σ' ντό έλεγανέ;

Πληροφορητής: Ο πάππο μ' εκείνος ούτε εγνώρτσα ατ'ς και ούτε και τίποτα, 'δεν 'κ' εξέρω.

Ερευνητής: 'Δεν 'κ' εξέρτς.

Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρα μ' έρθανε ατού 'ς την Κούμαν, από εχτίεν, η Κούμα εχτίεν το '80 της χρονίας κέσ'. Έρθανε απ' αδά 'ς την Τουρκίαν πλούσιοι, έλεγαν ατ'ς τσιατσίαντ' και πεκάντ', πώς 'α λέγω σε.

Ερευνητής: Γενέας.

Πληροφορητής: Πέκοβοι ναι Τσιατσίαντ' έσανε, εκείν' π' έρθανε και επέραν ατο, εσύ γραφ'ς και εγώ;

Ερευνητής: Ναι, ναι πέει έμορφα, πολύ όμορφα, πέει πολλά έμορφα λες μ' ατα.
Πληροφορητής: Εχτίεν ατό το χωρίον, έχτισάν ατο εκείν' οι δύος, πλούσιοι έτανε ατότε. Εκεί ασ' 'ς την Τουρκία έρθανε, εγόρασάν ατο το μέρος και εποίκαν το χωρίον και ύστερα ολίγον ολίγον όλ' εμαζεύταν' εκεί τ' εμέτερον οι Πόντιοι που έρθανε.
Ερευνητής: Τα γενέας.
Πληροφορητής: Ναι, και έντονε... έτονε τρανό χωρίο, είχε καν 800 οικογένειας.
Ερευνητής: Α τρανό χωρίο.
Πληροφορητής: Τρανό. Ύστερα επέρασαν τα χρόνια, μεγάλωσεν πολλά ίτενον...
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι, πώς έτανε τα σπίτα σου χτισμένα, ντό σχέδια;
Πληροφορητής: Τα σπίτα μουν χτισμένα...
Ερευνητής: Οι Σανταίτ' καλοί μαστόρ'...
Πληροφορητής: Καλοί μαστόρ, τ' οσπίτα μουν έτανε χτισμένα με πέτρες.
Ερευνητής: Με πέτρες.
Πληροφορητής: Ναι, επελέκαναν τα πέτρας και έχτιζανε, καλά σπίτα είχαμε.
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ατώρα το σπίτι σ' το πατρικό πώς έτονε;
Πληροφορητής: Το πατρικό σπίτι ήτανε, πώς 'α λέγω σε, καλόν ήτανε, όλα με πέτρες. Έτονε μεγάλον.
Ερευνητής: Δίπατον ή μονό;
Πληροφορητής: Όχι, μονά ήτανε.
Ερευνητής: Μονό.
Πληροφορητής: Μονό, μονό.
Ερευνητής: Πόσα δωμάτια;
Πληροφορητής: Αλλά είχεν σκάλας έως δέκα.
Ερευνητής: Δέκα σκάλες.
Πληροφορητής: Δέκα και ύστερα έτον το σπίτ' μονό.
Ερευνητής: Και αφκά είχετε αποθήκη;
Πληροφορητής: Αφκά είχαμε αποθήκη ναι, πατβάς έλεγάν 'α.
Ερευνητής: Πώς έλε'ετε;
Πληροφορητής: Πατβάς.
Ερευνητής: Και ντ' εβάλ'νετε απέσ';
Πληροφορητής: Εκεί εβάλ'ναμε...εμάζευάμε φρούτα, ίτενα..ό, τι έσαν όλα εκεί μέσα.
Ερευνητής: Εκεί μέσα.
Πληροφορητής: Κρασία εποίναμε, ό, τι έσαν όλα εκεί έσανε.
Ερευνητής: Ναι, και πόσα δωμάτια είχε απάν';
Πληροφορητής: Δωμάτια είχαμε 4 δωμάτια και τραπεζαρία, πώς 'α λέγω, το σαλόν'.
Ερευνητής: Το σαλόν'. Τζάκι;
Πληροφορητής: Τζάκι 'κ' είχαμε. Εμείς εβάλ'ναμε

σόπαν, ίτενο σιδερένον.
Ερευνητής: Σιδερένον σόπα.
Πληροφορητής: Σιδερένον σόπαν εβάλ'ναμε τον χειμώνα.
Ερευνητής: Τον χειμώνα. Και πού απάν' εμάιρευτε, 'ς σ' εκείνο τη σόπα;
Πληροφορητής: Εκείνο τη σόπαν τον χειμώνα ναι εκειαπάν εμάιρευεάμεν. Και είχαμε έξω, είχαμε αποθήκη, κούχνη πώς 'α λέγω, εμείς κούχνη...
Ερευνητής: Ναι πέει ατα όπως είναι, ατό έν' το όμορφο, ατό θέλω να ακούγω πώς λέτε τα. Κατάλαβες; Ατά 'α καταγράφκουνταν από πάρα πολλούς. Κούχνη έλεετο δηλαδή το τζάχ' που είχετε;
Πληροφορητής: Το τζάχ' εκεί εμάιρευάμε.
Ερευνητής: Είχετε και φουρνί εκειαπέσ';
Πληροφορητής: Είχαμε και φουρνί.
Ερευνητής: Α, η μάνα μ', εμείς Ορτουλούδες είμες, φουρούνταπου έλεεν ατο. Εσείς πώς έλεετ' ατο;
Πληροφορητής: Φουρνίν.
Ερευνητής: Όχι αλλιώς όλο ατό πως είπες με 'ς την αρχή να γράφκεται η λέξη που είχετε το εμάιρευτε ;
Πληροφορητής: 'Σ σο τζάχ'.
Ερευνητής: Ναι, όλον μαζί ατό το δωμάτιο πώς έλεετ' ατο;
Πληροφορητής: Κούχνη.
Ερευνητής: Κούχνη.
Πληροφορητής: Απέσ' 'ς την κούχνη εμάιρευάμε. Εκεκά το τζάχ', τα ξύλα, ο πέδκον έμορφα, το τζάχ'ν εμουνε.
Ερευνητής: Πολύ όμορφα. Τα παράθυρά σου από τι έτον , από ξύλο;
Πληροφορητής: Από ξύλο.
Ερευνητής: Από ξύλο. Και τα πόρτας;
Πληροφορητής: Τα πόρτας πα ξύλα.
Ερευνητής: Ξύλα. Θέλω να ρωτώ σε αυλήν πόσον είχετε;
Πληροφορητής: Αυλήν μεγάλον είχαμε. Η αυλή μου έτονε, πώς 'α λέγω σε, περίπου δέκα έτσι και ίσως και δέκα...
Ερευνητής: Κεπία άλλο;
Πληροφορητής: Ω είχαμε.
Ερευνητής: Δύο τρία στρέμματα δηλαδή;
Πληροφορητής: Είχαμε πολλά, όχι δύο τρία, καν εφτά στρέμματα είχαμε.
Ερευνητής: Και ντό εφύτευέτε;
Πληροφορητής: Ας' όλα. Είχαμε φρούτα, μεγάλα δέντρα, μήλα, απίδα, κοκκύμελα, χουρμάδες. Χουρμάδες εξέρτς ντό είναι;
Ερευνητής: Ναι εκείνα τα...

Πληροφορητής: Όχι τα χοντρά, τα ψιλά, αραϊκά
ψιλά χουρμάδες.
Ερευνητής: Και;
Πληροφορητής: Και; Ας' όλα.
Ερευνητής: Κυδώνα αϊκα;
Πληροφορητής: Εφύτευαμε καρτόφα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κρομμύδα.
Ερευνητής: Τομάτες.
Πληροφορητής: Παμιτόρα.
Ερευνητής: Παμιτόρα ποία λέτε;
Πληροφορητής: Ας λέγομε παμιτόρα τις τομά-
τες.
Ερευνητής: Τομάτες παμιτόρα, τα μελιτζάνες
πώς έλεέτ' ατα;
Πληροφορητής: Μαντζάνας.
Ερευνητής: Μαντζάνας, τα πιπέρα;
Πληροφορητής: Μαντζάνας, πιπέρα, σεύτελα,
λάχανα.
Ερευνητής: Ντό λάχανα, μαύρα;
Πληροφορητής: Μαύρα ναι.
Ερευνητής: Άσπρα;
Πληροφορητής: Άσπρα πα εφύτευαμε 'ς σον χει-
μώνα, Μοθοπωρί' εφύτευαμε άσπρα να είχαμε
τον χειμώνα.
Ερευνητής: Τον χειμώνα. Και αυτά... κολογκύθα;
Πληροφορητής: Κολογκύθα και...
Ερευνητής: Για πέει με πώς έλεέτε τα κολογκύθα;
Πληροφορητής: Κολογκύθα έλεγάμ' ατα.
Ερευνητής: Ε'είν' τα τρανά τα κόκκινα η μάνα μ'
έλεέν ατα πάλταπαγια.
Πληροφορητής: Πάλταπαγια ναι.
Ερευνητής: Και είχετε πόσον χωράφ'... ο πατέρα
σ' ντό δουλεία εποίηε;
Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' εργάτες έτονε, 'ς
σα χωράφα εδούλευε.
Ερευνητής: 'Σ σα χωράφα.
Πληροφορητής: Έλεγάμε έτονε πριγατήρος και
ύστερα 'ς σ' εμά τα χρόνια έντανε τα καλχόζα,
καλχόζα έλεγάν ατα, και εκείνος έτονε πριγα-
τήρος, πρόεδρος ιδτέ, όχι και πρόεδρος...
Ερευνητής: Επιστάτης.
Πληροφορητής: Επιστάτης, κάμποσα στρέμ-
ματα είχε τους εργάτες. Εδούλευαν εκείν' και
εκείνος εκουμαντάριζέν ατ'ς, πώς 'α λέγ' α'.
Ερευνητής: Θέλω εγώ τώρα να λέω σε ότι, όταν
είσαι μικρό κοριτσάκι εσύ, τελείωσες το δη-
μοτικό; Επήες 'ς σο σχολείο;
Πληροφορητής: Τελείωσα.
Ερευνητής: Ντό σχολείο είχατε;
Πληροφορητής: Τελείωσα, είχαμε έως Τετάρτη,
είχαμε ελληνικόν...
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι και ύστερα 'ς σο ρώσικον.
Ερευνητής: 'Σ σο ρώσικο. Εσύ πόσα χρόνια επήες
'ς σο σχολείο;
Πληροφορητής: Επήγα έντεκα χρόνια.
Ερευνητής: Έντεκα χρόνια, επήες αρκετά χρόνια.
Και πολέμους τίποτε να τσουπούνταν τα
σχολεία σουνε;
Πληροφορητής: Πολέμους είχαμε το σεραντα-
ένα, οπόταν ερχίνεσεν ο πόλεμο, εκλείδωσαν
τ' εμέτερον το σχολείο, τη Κούμας το scho-
λείο. Εκλείδωσάν ατο και οι μαθητές όλτς
επέρανε 'ς σον στρατόν, 'ς άρνιαν έλεγάμε
εμείς. Και τα σχολεία ελείφτασαν οι μαθητές,
εκλείδωσαν τα σχολεία.
Ερευνητής: Θυμάσ' ατα.
Πληροφορητής: Ναι όλα.
Ερευνητής: Θέλω να λες με, όταν εποίνετε μά-
θημα, πώς εδιάβαζέ σας ο δάσκαλο ελληνικά
ή ποντιακά;
Πληροφορητής: Ελληνικά.
Ερευνητής: Ελληνικά. Θυμάσαι κανένα άτσ' ποι-
ηματόπο που έμαθες μικρό κορτσόπο...
Πληροφορητής: Ε, πού να 'ξερ' ατα, εγώ ντ'
έξερα πα ενέσπαλα.
Ερευνητής: Ενέσπαλες ατα, 'κί θυμάσαι.
Πληροφορητής: Ενέσπαλα.
Ερευνητής: Αλλά επέναν όλα, η κάθε οικογένεια
εστείλ'νε τα μωρά 'ς σο σχολείο.
Πληροφορητής: Όλ, όλ' επένανε, ναι, ναι scho-
λείο όλ' επένανε.
Ερευνητής: Η εκκλησία σουν;
Πληροφορητής: Η εκκλησία μουν πα είχαμε τον
Άγιο Παύλο, οσήμερον πα έχομ' ατον.
Ερευνητής: Α, με το παλιό ημερολόγιο εσείς, τ'
Άη Παυλί', να βοηθά μας, να βοηθά μας.
Πληροφορητής: Να βοηθά μας.
Ερευνητής: Καλά εσείς ασ' 'ς την Σάντα εεεε 'ς
σ' όποιον Σάντα έτονε 'κ' επορείς να θυμάσαι.
Πληροφορητής: Εγώ 'κ' επορώ. Εγώ εγεννέθα,
ατού εγεννέθα.
Ερευνητής: Ούτε θυμάσαι τον πατέρα σ' να έλεε
ποίον Σάντα.
Πληροφορητής: Ούτε θυμούμαι, ο πατέρα μ' πα
αλήγορα επέθανεν.
Ερευνητής: Και 'κ' επορείς να θυμάσαι.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Θέλω λίγο να λες με για τη θρησκεία.
Εκεί όταν είσαι μωρό, η εκκλησία πώς πάτε
κάθε Κυριακή 'ς την εκκλησία;
Πληροφορητής: Πάντα επέναμε. Όχι κάθε Κυ-
ριακή, κάθεν έξεργον.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πάντα επέναμε και σημερ'νόν

ημέραν εκεί εκουμουλέγουτον όλον ο κόσμος.
Ερευνητής: Είχατε πανούρ'.
Πληροφορητής: Είχαμε πανούρρα, είχαμε κε-
 μαντζέδες, είχαμε τραγωδίας, χορόντας, ί-
 τενα. Εκείνο πα είχαν μεγάλον αυλήν, μεγάλο
 μέρος έτονε, τῷμέν έλεγά με, ας λέγομ' ατο
 ποντιακά.
Ερευνητής: Είχατε τῷμέν τρανό.
Πληροφορητής: Τῷμέν τρανόν, έμορφο μέρος,
 εχόρευεν ο λαός. Έπιναν, κέφα εποίνανε,
 μεθύσα, ντοσίματα, ασ' σ' όλα εποίνανε.
Ερευνητής: Ασ' 'ς σ' όλα εποίνανε. Όταν μεθεί
 κανείς, 'α κρούει κέλα. Και έρχουνταν και ασ'
 σ' άλλα χωρία.
Πληροφορητής: Έρχουσανε όλα τα χωρία.
Ερευνητής: Για τα νεστείας θέλω να λες με, εκρά-
 νετε πολλά νεστείας;
Πληροφορητής: Εκράναμε νεστείας, εκράναμε,
 εκράτ'ναμε τα νεστείας, όλα εκράτ'ναμε.
Ερευνητής: Ως το... μετά το '17 ξάν' εσείς ότι...
Πληροφορητής: Όχι, εμείς γιατί μετά το '17, εγώ
 το '24 εγεννέθα. Εκράτ'ναμε νεστείας, ώσπου
 το '49...
Ερευνητής: Το '39 με '40.
Πληροφορητής: Ναι εκεί ανάμεσα και ύστερα
 ερχίνεσεν ο πόλεμος, ο λαός εταράεν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και επ' εκεί ξάν' ύστερα εδιορ-
 θώθανε. Ασ' σο '45 και ύστερα εδιορθώθαμε
 ολίγον. Αλλά έτονε φτώχειας, πείνας...
Ερευνητής: Σωστά.
Πληροφορητής: Το '49 έστειλάν εμας 'ς την εξο-
 ρίαν.
Ερευνητής: Πού επήες;
Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς σα Καζακτάνρα, Κα-
 ζακτάν 'ς σα έρημα μέρη.
Ερευνητής: Ατό θέλω να λες με την περιπέτειά
 ας, ντό θυμάσαι ασ' σ' εκείνο την εξορία.
Πληροφορητής: Εκείν' την εξορίαν, ντό να λέγω
 σε, οσπίτα ολόκληρα εσβήγανε, ας λέγω σε.
 Εκεί ερούξαμε, έναν ψωμίν τογρίν 'κ' έτονε,
 έναν νερόπν τογρίν 'κ' έτονε, ξερά μέρη.
 Ερούξαμε εκεί, εμείς αέτσ' 'κ' έμ'νες μαθεμέν',
 τα νερά μου έσανε καλά, τα ψωμία, μουν όλα.
 Χωράφα, εποίναμεν λαζούδα, τῶουπάδα ας
 λέγομ' ατα ποντιακά, και ασ' όλα είχαμε. Και
 ερούξαμε εκέσ', ξερό μέρος. Οικογένειαν όλ'
 επέθαναν ασ' 'ς σα πείνας, ασ' 'ς σα λιμούς
 και...
Ερευνητής: Ασ' σα κακουχίας.
Πληροφορητής: Ναι, αλλά άρ'...
Ερευνητής: Πόσον καιρόν εστάθετε, πώς έλεγαν
 το μέρος που επήετε;

Πληροφορητής: Το μέρος έλεγάν ατο Κεντάου.
Ερευνητής: Κεντάου, πόσα ημέρες εταξίδευέτε
 για να φτάνετε;
Πληροφορητής: Εμείς εταξίδευαμε 15 ημέρες με
 τα πόεζντα, με τα τρένα.
Ερευνητής: Με τα τρένα.
Πληροφορητής: Ναι
Ερευνητής: Ξάι κανείς ειδοποίησέ σας, είπες σας,
 θα 'ίνουσουν εξορία, θα σκών'νε σας ασ' σα
 μέρη σουν;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Απότομα εσκώθετε το πρωί και...
Πληροφορητής: Απότομα, όχι το πρωί, την νύ-
 χταν. Η ώρα έναν δύο τη νύχταν έρθανε 'ς σ'
 οσπίτα...
Ερευνητής: Ντό μήνας έτον;
Πληροφορητής: Ιούλιος τέτοιο μήνας.
Ερευνητής: Τέτοιο.
Πληροφορητής: Ναι, θαρρώ Ιούλιος για Ιούνιος.
Ερευνητής: Ιούνιος. Θαρρώ Ιούνιος έτονε.
Πληροφορητής: Θαρρώ Ιούλιος έτονε, ανα-
 σπάλω πα.
Ερευνητής: Ναι σωστά και έσκωσάν εσας. Πόσα
 άτομα έσ'νε εσύ 'ς σ' οσπίτι σ' απέσ';
Πληροφορητής: Εγώ όνταν εξορίγαμε, εμείς
 έμ'νες 'ς σο Νεοναφόν έλεγάν α', ατό είπα σε,
 ατό το Νεοναφόν πρέπ' να εξέρετ' ατο. Ατό
 εκεί έτονε ,εγάλον μαναστήρ', τέτοιον μανα-
 στήρ' έναν κιάλο έν' 'ς σον κόσμο.
Ερευνητής: Α έτσι, 'κ' έχ' α' ακουστά, τέλος πά-
 ντων.
Πληροφορητής: 'Κ' ξεις ακουστά;
Ερευνητής: Όχι, έν' όμορφο, καταγράφκεται,
 και;
Πληροφορητής: Εκεί, εγώ αντρισμέντσα έμ'νε
 ατότε, εκεί έρθαμε, έμ'νες η πεθερά μ', άντρας
 -ι- μ' και εγώ με το μωρόν, τέσσερα ψύα
 έμ'νες.
Ερευνητής: Το μωρό σ' ντό έτονε, πόσο χρονών;
Πληροφορητής: Το μωρό μ' έτονε τρία χρονών.
Ερευνητής: Πώς έλεγάν α';
Πληροφορητής: Γιάννες, Βάλιας.
Ερευνητής: Βάλιας Πολιτίδης.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Τον άντρα σ' έλεγάν ατον;
Πληροφορητής: Ανέστης.
Ερευνητής: Ανέστης Πολιτίδης.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και είπαν εσεν, σκωθέστε.
Πληροφορητής: Ετριγύλιζάνε τ' οσπίτ', ατείν οι
 Βαένοι, ας λέγω σε, οι ίτενοι, οι φρουροί πώς
 λέν' ατ'ς...
Ερευνητής: Οι φρουροί, πώς λέτε τ'ς εσείς βαέ-

νοι; Ναι όμορφα, πολύ όμορφα πράματα λες με. Γιατί είναι νέοι όροι. Και είπαν εσας...;
Πληροφορητής: Μαζέψτε τα πράματά σου, άιντε...
Ερευνητής: Ντ' επήρετε, ντό θυμάσαι ότι επήρετε;
Πληροφορητής: Εμείς ντό είχαμε εκεκά; Εμείς το σπít'ν εμουν το μεγάλον έτον 'ς σην Κούμαν. Εκεί έσαν τα πολλά τα πράματα, ό, τι είχαμε εκεί έσανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και άντρας -ι- μ' εδούλευε ατουκά, ατου 'ς σ' Αφούν. Είχαμε ντο κάθε ημέραν ντ' εποιναμε, εχρησιμοποιούμες, ναι, εκείνα είχαμε. Αρ' ό, τι είχαμε όλα επήράμ' ατα.
Ερευνητής: Θέλω να ερωτώ σε κάτ', επήρετε και εικόνα μαζί σου;
Πληροφορητής: Επήραμε, τα εικόνας εμουν επήραμε.
Ερευνητής: Εφέλεκάν εσας ή...
Πληροφορητής: Όχι, εφέλεκαν, εφέλεκαν.
Ερευνητής: Εφέλεκαν.
Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.
Ερευνητής: Ποία εικόνας είχετε;
Πληροφορητής: Άκουσε, έχω εκεκά την Πα-ναϊαν, είχ' ατεν ατότε πα.
Ερευνητής: Να βοηθά σας.
Πληροφορητής: Ναι, και να βοηθά, όλους να βοηθά. Τον Αε Παντελεήμων είχα, ατά επεκεί έφερ' ατα και...κάτ' θα έλεγα, ντό θα έλεγα;
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι πώς επήες;
Πληροφορητής: Α, ό, τι, είχαμε, είχαμε βαρέλα, στύπα εποιναμε. Ό, τι είχαμε εκείνος 'ς σ' έναν βαρελόπον είχεν κομμένον καπνόν. Άντρας -ι-μ' εγάπανεν τον καπνόν. Ο ίδιον εποίνεν και έκοφτεν ατο με το μαχαίρ' και είχεν έναν βαρελόπον γομάτο. Επέρεν έναν σακούλ' και θα βάλ' ατο απέσ', 'α 'φκαιρών' ατο. Εκείνος πα λέει ατονε, όχι πάρ' το έτσι. Έπαρ' το αέτσ', εκεί πα θα χρησιμεύ' σε. Άτσ' καλοί έσανε. Αρ' όλα επέραμ' ατα, ντο είχαμε, ντο 'κ' είχαμε, όλα επήραμε. Ύστερα εκεί επήγαμε, εποίκαμε χτήνᾱ, αγελάδες.
Ερευνητής: Ντό εδέκαν εσας εκεί, όταν έφτασέτε;
Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.
Ερευνητής: Οσπίτᾱ πού εστάθετε;
Πληροφορητής: Τίποτα, εκείνο τον καιρόν αμέσως έχτσαμεν αϊκα, άμον μικρά, πώς 'α λέγω σεν...
Ερευνητής: Καλύβας.
Πληροφορητής: Καλύβας ναι.

Ερευνητής: Από τι έχτισάν ατα;
Πληροφορητής: Από φανέρκας.
Ερευνητής: Ξύλα.
Πληροφορητής: Ξύλα ναι, όχι και ξύλα, τα φανέρκας εσείς πώς λέτε;
Ερευνητής: Ποίο; Τούβλα, τσαρπίτᾱ;
Πληροφορητής: Όχι, όχι, ξύλα είναι, αλλά είναι μεγάλα.
Ερευνητής: Κόντρα πλάκε λέγομ' ατα αδά.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Τρανά σανίδᾱ και έχτισέ αμάν έναν...
Πληροφορητής: Έχτσάνε, τ' εμετέρ' πα εβοήθαν και έχτσαν αϊκα, έβαλάν εμας μέσα ιθέ. Εσέβαμε ο καθένας...
Ερευνητής: Το κράτος εδίνε παράδες 'ς σ' εκείνα που έχτιζαν;
Πληροφορητής: Εδίνανε.
Ερευνητής: Εδίνανε.
Πληροφορητής: Εκείνους που εδούλευαν, εδίναν ατ'ς ναι.
Ερευνητής: Πόσα δωμάτια έχτιζέτε;
Πληροφορητής: Όχι, απ' έναν, ντό δωμάτια;
Ερευνητής: Έναν δωμάτιο.
Πληροφορητής: Έναν αραϊκο καλύβ' και εκεί μέσα έμ'νες και δύο οικογένειας.
Ερευνητής: Α, ο ένας απάν' 'ς σον άλλον.
Πληροφορητής: Ο ένας απάν' 'ς σόν άλλον, πολλά ίτενον έτονε.
Ερευνητής: Και εδούλευέτε πόσα ώρας;
Πληροφορητής: Εδούλευαν οχτώ ώρας. Οχτώ ώρας εδούλευάνε.
Ερευνητής: Πόσον καιρό εστάθετε;
Πληροφορητής: Εστάθαμε εκεί είκοσι χρόνᾱ.
Ερευνητής: Είκοσι χρόνᾱ.
Πληροφορητής: Ύστερα εκεί 'ς σα χρόνᾱ έχτσαμε σπίτᾱ.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εδούλειψάμε, έχτσαμε καλά σπίτᾱ, είχαμε χωράφᾱ, εποιναμε χωράφᾱ.
Ερευνητής: Ντό εκαλλιέργανέτε 'ς σα χωράφᾱ;
Πληροφορητής: Καρτόφᾱ, πατάτες και ασ' όλα. Ας' όλα εποιναμε ναι, κολογύθᾱ και ίτε, ασ' όλα είχαμε, ασ' όλα.
Ερευνητής: Και εποίνετε τη χρονίας το...
Πληροφορητής: Ναι εποιναμε.
Ερευνητής: Την ανάγκη.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Εεε ο νους -ι- σουν έτον οπωσδήποτε οπίσ' σο σπίτι σ'.
Πληροφορητής: Ο νους -ι- μουν έτον οπίσ' (γελάει).
Ερευνητής: Και πότε εκλώσσετε, έρθετε οπίσ';

Πληροφορητής: Έρθαμε το '70.

Ερευνητής: Το '70. Ηύρες το σπίτι σ', όταν εκλώ-
στες;

Πληροφορητής: Εγώ έρθα το '59, έρθα ασ' σο
Σοχούμ, απεκεί έρθα και επήγα 'ς σο σπίτ'.
Επήγα εκεί 'ς την Κούμαν, λέγ' ατηνεν, έσανε
απέσ', εμάς έστειλαν και εκείνο το χωρίον
εγόμεωσάν ατο Μεγγρέλτς, Μεγγρέλτς έλεγάν
ατ'ς έναν έθνος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και οπόταν έρθα και επήγα 'ς
σο σπίτ'. Λέγ' ατηνε, εγώ έρθα ατώρα να
τερών, ευκαίρα το σπίτ', ευκαίρωσον, λέγω, θα
έρχουμες. Άντρας -ι-μ' πα είπεν, δέβα τέρεν,
ας ευκαιρών' α', θα έρχουμες.

Ερευνητής: Εφελέκναν εσας, να ευτάτε ταξίδ', να
πάτε.

Πληροφορητής: Εφελέκναν εμας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εφήν' ναν εμας.

Ερευνητής: Εφήν'ναν. Και ντό είπε σε ατέ;

Πληροφορητής: Εφήν'ναν εμας πώς; Ας' σα εί-
κοσι χρόνᾱ και ύστερα. Εδέκαν εμας άδειαν
για να πάμε πίσω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά τ' οσπίτᾱ μουν 'κ' εδέκαν
εμας.

Ερευνητής: Εστάθαν οι Μεγγρέλ απέσ'.

Πληροφορητής: Οι Μεγγρέλ' εστάθανε.

Ερευνητής: Και το '59 εσύ πώς έρθες, πώς επήρες
άδεια;

Πληροφορητής: Ε το '59 έρθα, άδεια για να γυ-
ρίζω, όχι να...

Ερευνητής: Ατό λέγω σε, άτσ' εδέκαν εσεν.

Πληροφορητής: Ναι εδέκανε με και έρθα.

Ερευνητής: Και όταν εκλώσσετε το '70 τίποτα,
τα σπίτᾱ σου...

Πληροφορητής: Όχι, δεν εδέκανε. Εκείνεν την
οικοκύραν είπα την, εμείς θα έρχουμες, ντό
σκοπόν ξεις; Ά δις μας το σπίτ'; Είπεν όχι,
μπορώ να πουλώ γ ατο. Είπα πολλά παράδες
εδέκες εσύ; Επορείς να πουλείς ατο, εμείς απ'
ατό 'δεν 'κ' επήραμε. Εμείς εφέκαμ' ατο και
επήγαμε. Τώρα θα θέλομεν το σπίτ' ν εμουνε.
'Κ' εθέλεσεν. Ύστερα όταν έρθαμεν, ακκά 'ς
σο Σοχούμ, 'ς την πολιτείαν έμ'νες, εγόρασά-
μεν εκεκά έναν οικόπεδον, έχτσαμε σπίτι
και...

Ερευνητής: Πάει η Κούμα, αποχαιρέτησετε την
Κούμα.

Πληροφορητής: Την Κούμαν αποχαιρέτησάμε.

Ερευνητής: Ούτε χωράφα ούτε τίποτα.

Πληροφορητής: Ούτε τίποτα, μόνον εκεί είχαμε

τα νεκροταφεία. Τ' εμέτερον τα νεκροταφεία
τη χωρί'. Το είχαμε μπροστά, έρθαμε εκείνο
επαίραμε, εσάρεψάν ατο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και όποιος επεθάν'νανε, επέρ-
ναμ' ατ'ς και επέναμε εκεί.

Ερευνητής: Ατώρα πα είναι εκεί;

Πληροφορητής: Ατώρα πα είναι, αλλά σ' όποιον
κατάσταση είναι, ποίος εξέρ'; Τότε εδού-
λευάμ' ατα, εκείνα όλα εγίνουσανε χόρτα.

Ερευνητής: Εκκλησία ντ' έντον Άη Παύλο;

Πληροφορητής: Άη Παύλον εχαλάεν. Άη Παύ-
λον εχαλάεν, πριν να επέναμε 'ς την εξορία.
Εκείνο εχάλασάν ατο ατείν οι δαβόλ'.

Ερευνητής: Και ντ' εποίκαν α';

Πληροφορητής: Τιδέν πα, έστεκαν εκεκά μόνον
οι τοίχοι, τα τοίχους μόνον έστεκανε χαλα-
μένα. Απάν' ούτε στέγος ούτε τίποτα, τίποτα.

Ερευνητής: Και τα εικόνας ντ' εποίκαν ατα;

Πληροφορητής: Τα εικόνα πα ντ' εποίκαν ατα,
ποίος εξέρ'; Εμείς όλ' 'ς την εξορία, εκείνα όλα
εχάθανε. Εικόνας κάποιιοι έσκωσάνε και ύ-
στερα έφεράν ατα 'ς ση Σοχουμί 'ς την εκκλη-
σίαν, εδέκανε ολίγα.

Ερευνητής: Ποίο εκκλησία έν' τη Σοχουμί;

Πληροφορητής: Τη Σοχουμί εκκλησία έτονε
Βαγγελίστρα.

Ερευνητής: Ο Ευαγγελισμός.

Πληροφορητής: Ναι, Ευαγγελισμός.

Ερευνητής: Η συνοικία που εστάθετε 'ς σο Σο-
χούμ πώς λέν' α'; Έν' ελληνικό ή... γιατί το
Σοχούμ έχ' πολλά εθνότητας απέσ'.

Πληροφορητής: Όχι, ναι εμείς 'ς την πολιτεία
έμ'νες, αλλά έλεγάν ατο Παλάν Πασόλοκ, πα-
λαιόν χωρίον, άτσ' έν' 'ς σα ελληνικά ναι.

Ερευνητής: Και έτον δίπλα 'ς ση θάλασσα;

Πληροφορητής: 'Σ' 'ς θάλασσα έμ'νες εφτά χι-
λιόμετρα, έξ εφτά χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Όπως είμες απ' αδά... μπάνιο εποί-
νετε;

Πληροφορητής: Εποίναμε.

Ερευνητής: Ως πότε... από 'α ρωτώ σε ατώρα,
ας 'ς σο Καζακσάν ξάι αποζημίωση επήρετε;

Πληροφορητής: Εκεί επούλτσαμε, επούλησάμε
τ' οσπίτᾱ μουνε και έρθαμε...

Ερευνητής: Οπίσ' 'ς σο Σοχούμ.

Πληροφορητής: 'Σ σο Σοχούμ.

Ερευνητής: Πώς έτονε; Επελέστε σας παρά ή
εδέκετε τα 'ς σο φελίν 'ς σο ψωμίν;

Πληροφορητής: Όχι, ψιλά πράματα.

Ερευνητής: Ψιλά πράματα. Λοιπόν από το 1970
ως πότε είσαι 'ς σο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Ίσαμε το '91.

Ερευνητής: Το '91. Ζεις άλλα 21 χρόνια 'ς σο Σο-
χούμ.
Πληροφορητής: 21 χρόνια 'ς σο Σοχούμ.
Ερευνητής: Πόσα παιδιά εποίκες;
Πληροφορητής: Πέντε παιδιά.
Ερευνητής: Πέντε παιδιά, 'ς σο Καζακτάν εγεν-
νέθαν τα παιδιά σ'.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: 'Σ σο Καζακστάν. Θέλω να λες με
πώς εξήνετε 'ς σο Σοχούν ατώρα.
Πληροφορητής: Ατώρα ύστερα καλά αφού
εγύρτσαμε οπίσ' καλά εξήνάμε, καλά
Ερευνητής: Ο άντρα -i- σ' που εδούλευε;
Πληροφορητής: Ο άντρας -i- μ' εδούλευεν, ίτε-
νος έτονε, εμείς έλεγάμε σιγκούζνε, κούζνε,
αβούτος ο σιδεράς 'κί δουλεύ'; Σιδεράδικον
είχε, εκεί εδούλευεν.
Ερευνητής: Και επόρ'νε και εξήνε οκλόκληρο οι-
κογένεια, πόσα άτομα;
Πληροφορητής: Ναι επόρ'νεν.
Ερευνητής: Πέντε μωρά και...
Πληροφορητής: Πέντε μωρά και εμείς δυ νομα-
τοί εφτά. Η πεθερά μ' εκεί επέθανεν, 'ς σο Κα-
ζακστάν επέθανε.
Ερευνητής: Και έθαψέ την εκεί.
Πληροφορητής: Έθαψάμ' ατην εκεί.
Ερευνητής: Έφερέτε οπίσ' τα οστά;
Πληροφορητής: Όχι, 'δεν 'κ' έφεράμε.
Ερευνητής: Δηλαδή έχουμε ελληνισμό θαμμένο
'ς σο Καζακστάν.
Πληροφορητής: 'Σ σο Καζακστάν πολλά, πολλά.
Ερευνητής: Νοσταλγείς ατώρα να πας να αναβ'ς
έναν κερι εκεί;
Πληροφορητής: Επορείς και πας; Επορείς και
πας; 'Σ σο Σόχουμ ατώρα να πάνε 'κ' επο-
ρούνε. 'Σ σο Σόχουμ πα ελέπ'ς εκεί 'ς σον πό-
λεμον αδά 'ς σα χρόνια, πέντε έξ χρόνια
πόλεμος εκεί έν' και 'ς σο Σοχούμ πα να πας
'κ' επορείς, όχι και 'ς σα Καζακστάν να πας.
'Σ σο Καζακστάν επορείς να πας, αλλά θέλ'ς
πολλά έξοδα.
Ερευνητής: Πολλά έξοδα.
Πληροφορητής: Μακριά μέρος.
Ερευνητής: Άλλο ντό θυμάσαι ασ' ση ζωή σ' ασ'
σο Σοχούμ ατώρα, γιατί η ζωή σ' έν' πολυκύ-
μαντο μίαν αδά, μίαν εκεί.
Πληροφορητής: Ναι, αφού ήρθαμε 'ς σο Σόχουμ,
έξησάμε καλά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πολύ καλά. Ύστερα τα παιδιά
μ' ετράνυναν, όλ' ερχίνεσάνε και εδούλευάνε.
Όλους εκεί επάντρεψα, όλ' είχανε τ' οσπίτα
τουν, εξήναμε δόξα τω Θεώ...

Ερευνητής: Σπούδασε κανένα παιδί σ';
Πληροφορητής: Σπούδασάνε, η κόρη μου ετε-
λείωσε...
Ερευνητής: Τ' όνομά τ'ς πα πέει με, ατσ' να
γράφεται.
Πληροφορητής: Λίζα, η Λίζα ετελείωσεν νοσο-
κόμα, ας λέγομ' ατο ελληνικά, νεσεστράτια
(γελάει).
Ερευνητής: Πέει και ρωσικά.
Πληροφορητής: (Γελάει) ώι μάνα! Έτονε νοσο-
κόμα, εδούλευεν, 19 χρόνια εδούλεψεν απέσ' 'ς
σο Σοχούμ. Και ατώρα έρθεν αδακέσ', 'ς σην
δουλειάν 'κί παίρ'ν ατηνε, μεγάλη έν', 'κ' έχει
δουλειάν, αχ!
Ερευνητής: Ο άλλος ο γιο σ';
Πληροφορητής: Ο άλλος ο γιο μ'...
Ερευνητής: Τ' όνομάν ατ';
Πληροφορητής: Ο Γέργον ετελείωσεν τέχνικουμ
έλεγάνε, τέχνικουμ, αβούτα το χτίζ'νε σπίτα, στα
ίτε... ο άλλος ο Παύλον ετελείωσεν αυτά τα...
πώς 'α λέγω; Τα ηλεκτρικά, αβούτα τα φώσα...
Ερευνητής: Ηλεκτρολόγος.
Πληροφορητής: 'Σ σα φώσα.
Ερευνητής: Οι άλλ';
Πληροφορητής: Ετελείωσεν ο τρανόν ο γιο μ'...
Ερευνητής: Πώς λέν' ατον;
Πληροφορητής: Βάνιας.
Ερευνητής: Ιωάννης.
Πληροφορητής: Ο Βάνιας οχτώ τάξεις ετελεί-
ωσεν, η άλλη κόρη μου πα ετελείωσεν...
Ερευνητής: Πώς έλεγάν ατην;
Πληροφορητής: Σοφία.
Ερευνητής: Σοφία ναι, Ποντιακά γνήσια ονό-
ματα.
Πληροφορητής: Οχ μάνα!
Ερευνητής: Ναι.
Ερευνητής: Εκείνε πα ντό ετελείωσε;
Πληροφορητής: Εκείνε δέκα τάξεις ετελείωσε,
δέκα τάξεις και επήεν 'ς σο ράψιμο, έραφταν,
εδούλευαν εκεί.
Ερευνητής: Ατώρα όλα τα παιδιά σ' είναι 'ς σην
Ελλάδα;
Πληροφορητής: Όλα 'ς σην Ελλάδα είναι, όλα 'ς
σην Ελλάδα είναι.
Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με, εξήνετε
όμορφα, είπες, 'ς σην εκκλησία επόρ'νες κι
επένες;
Πληροφορητής: Πως.
Ερευνητής: Απέσ' 'ς σο Σοχούμ έτονε εκκλησία;
Πληροφορητής: Ω έχομεν μεγάλον εκκλησίαν.
Ερευνητής: Τον Ευαγγελισμό.
Πληροφορητής: Ναι. Επέναμε 'ς σην εκκλησίαν
κάθαν έξεργος, κάθαν Κυριακή...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εμείς πα επέναμε 'ς την εκκλησία. Κι ατώρα έρθαμε αδακά, ολίγον δυσκολεύομαι, αλλά όταν επορώ οπίσ' κ' αφήν' ατο.

Ερευνητής: Την εκκλησία.

Πληροφορητής: Εσύ ντό είσαι;

Ερευνητής: Εγώ δασκάλα είμαι.

Πληροφορητής: Πού πάτε, εκκλησίαν πάτε...

Ερευνητής: Αδά πάμε'ς την Αγία Άννα.

Πληροφορητής: 'Σ την Αγία Άννα.

Ερευνητής: Το '91 πώς ξεκινάτε και έρχουστον.

Ζείτε όμορφα εκεί και απότομα 'ίνεται πόλεμος.

Πληροφορητής: Όχι πόλεμος, εμείς πριν τον πόλεμο έφυγάμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατου ανάμεσα τ' εμετέρ' επέναν κι έρχουσανε 'ς την Μόσχαν και ασ' ση Μόσχα το πρεσβείον τ' εμέτερον το ελληνικόν εποίκεν, εδέκαν ατ'ς χαρτία. Εμείς έμ'νες, πώς 'α λέγω, είχαμε διαβατήρια ελληνικά ναι εμπροστά και 'ς σο Καζακστάν όποταν έμ'νες, εκεί 'ς την εξορίαν, εκείν' επέναν έρχουσαν, ενέωναν ατα. Εδαβένεν το σρόκ ας λέγω, διορία θε, επέναν έλλαζαν, εποίνανε εκ νέου. Και ύστερα εκείνο το πρεσβείο εδέκεν, έστειλε χαρτία, όποιος θέλ' να πάει 'ς την Ελλάδα να γράφει τα χαρτία και να στείλ', να δί ν' ατονε άδεια και να πάει. Πριν τον...

Ερευνητής: Πριν τον πόλεμο.

Πληροφορητής: Πριν το... από το '90 ερχινέθεν ναι. Και άρ' τ' εμετέρ', άντρας -ι- μ' ο ίδιο και η πεθερά μ' και εκείν' όλ' για την Ελλάδα έλεγαν εμπροστά. Όλ' θα πάμε, έρχεται καιρός, πρέπ' να πάτεν, θα 'ίνεται πρώτα που πάει... ατά εδάβαζανε και έλεγαν ατα, πρώτα που πάνε, θα πάνε καλά. Οι δεύτεροι ολίγον καλλίτερα και οι τρίτοι άσχημα θα πάνε. Και έτσι πα έγινε. Οι πρώτοι που έρθανε, έρθαν καλλίτερα, εμείς ερούξαμε 'ς σοι δεύτερους. Εμείς πα δόξα τω Θεώ ξάν' καλά έρθαμε. Αλλά οι τρίτοι αποπίσ' έρθαν τ' εμετέρ', όλ' τ' οσπίτα τουν πα εφέκανε. Όλα εφέκανε και έρθανε.

Ερευνητής: Ναι, ατώρα θέλω να λέω εσέν πώς ξεκίνησες και είπες ότι 'α πάω 'σην..., είπες ο άντρας -ι σ' 'α πάμε 'ς την Ελλάδα.

Πληροφορητής: Ατου ανάμεσα τ' εμετέρ' τα παιδία έρχουσανε 'ς την Ελλάδα έναν μήνα, ενάμιση μήνα έρχουσανε. Είχαν αδακέσ' συγγενούς, ναι. Έρχουσανε, ετέρεσαν καλόν έν', θα πάμε. Και ο άντρας -ι- μ' εβίαζεν, ποίστε και θα πάμε, ποίστεν και θα πάμε, αλλά εεί-

νος 'κ' επρόφτασεν, επέθανεν εκεί.

Ερευνητής: Ναι και έθαψέ τον 'ς σο Σοχούμ;

Πληροφορητής: 'Σ την Κούμα, 'ς την Κούμα.

Ερευνητής: 'Σ την Κούμα έεις ατον θαμμένο.

Ποίο χρονία επέθανε;

Πληροφορητής: Το '87.

Ερευνητής: Το '87 πρόσφατα. Εεε εσείς είπετε, αν πάμε 'ς την Ελλάδα, έν' καλλίτερον η τύχη μουν.

Πληροφορητής: Ε κια έλεγαν ατο τ' εμετέρ', είπα σε, όλ' για την Ελλάδα έλεγαν, εμείς πα θα πάμε, θα πάμε, ιστέ άρ' έρθεν ίτενον, πριν άντρας -ι- μ' ν' αποθάν', ατά ασ' την πρεσβείαν έρχουσαν τα χαρτία και εκείν'...εκείνος έλεεν θα πάμε. Ποίστεν και ό, τι έν', όταν επορούμε, θα πάμε. Αλλά ασ' σο Καζακστάν πα 'ς σο '65, σο '67 της χρονίας πολλοί έρθανε 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι πάρα πολλοί. Είχετε συγγενά ατά και έλετε 'α πά 'ς σα συγγενά μουν 'ς την Ελλάδα;

Πληροφορητής: Ναι, είχαμε.

Ερευνητής: Είχετε, πού είχετε 'ς την Ελλάδα;

Πληροφορητής: Ατά 'ς την Κατερίνην είχαμε τη κουινιάδας -ι- μ' τα παιδία.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Η κουινιάδα μ' ατά έτονε, Φραγγουλίδης..

Ερευνητής: Ποίος; Ο Ζάχο ατείν;

Πληροφορητής: Ο Ζάχο ανεψιό μ' έν'.

Ερευνητής: Ανεψιό σ' έν', τη κουινιάδας -ι- σ' παιδίν έν';

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Α, εξέρ' ατ'ς πολλά καλά.

Πληροφορητής

Η Λίτα και η Αλεξάντρα και...

Ερευνητής: Α, είχετε και λέτε ας πάμε 'ς σα συγγενά μουν.

Πληροφορητής: Ναι ατείν έρθανε 'ς σο '89. Ο γιο μ' ο Γιούρας έρθεν 'ς την Ελλάδα, έρθεν είδεν ατ'ς. Έρθαμε. Ο Ζάχον πα έτονε 'ς σο Σοχούμ και άρ' έρθεν είδεν ατ'ς και 'α πάμε, 'α πάμε, άρ' έρθαμε.

Ερευνητής: Επούλτσετε ντό, όταν έρθετε, το σπίτι σου;

Πληροφορητής: Τ' οσπίτ'ν εμουν, ναι.

Ερευνητής: Εδέκετε, είξε αξία;

Πληροφορητής: Εεε, όχι 'κ' είξε αξία.

Ερευνητής: 'Κ' είξε αξία.

Πληροφορητής: Εκείν' έμαθανε πως ο λαός θα φεύ' και 'κ' εποίναν ίτενον...

Ερευνητής: Καλόν τιμήν.

Πληροφορητής: Καλόν τιμήν 'κ' εγροίκαναν,

εΐν' αργά ή αγλήγορα ατείν θα αφήν'νε τ' οσπίτᾱ τουν και θα πάνε. Έτονε ατό το ψιθήριμαν. Όλ' θα πάνε 'ς σα μέρᾱ τουν. Όλα τα έθνη θα πάνε 'ς σα μέρᾱ τουν. Και 'κ' εδίνανε καλόν τιμή. Άφ'ς.

Ερευνητής: Ατώρα έρθες απ' εκεί το '91. Πρώτα πού επήετες;

Πληροφορητής: Αδαπέσ' έρθαμε κι αδαπέσ' πα στέκομε.

Ερευνητής: Ξ στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Άρ' απέσ' στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Ξ σ' αβούτο το σπίτ';

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ξ σ' έναν άλλο σπίτ';

Πληροφορητής: Άλλο σπίτ'.

Ερευνητής: 'Κ' επόρεσετε να εγόραζετε σπίτ' με τα παράδας που είχετε;

Πληροφορητής: Πού ν' αγοράεις οσπίτᾱ μετ' εμέτερα τα παράδες...έρθαμε ερούξαμε και αδαπέσ', αδαπέσ' καλόν έν' η Κατερίνη, αμά δουλείας 'κ' έχομε. Α τα παιδιά μουν κλώσλουνταν ατουκέσ', ολόγια παιδιά 25 χρονάν παιδιά, έρθεν ασ' σον στρατόν, γυρίζ', δουλείαν 'κ' έχ'.

Ερευνητής: Ατώρα εσύ αδά με τίναν κάθεσαι, με τον γιο σ';

Πληροφορητής: Με τον γιο μ'.

Ερευνητής: Α, 'κί πάτε με το κορίτσ', με τον γιο πάτε εσείς.

Πληροφορητής: Εμείς με τον γιον είμες.

Ερευνητής: Με τον γιο και με την νύφε, άτσ' όπως έτονε, τ' εμετέρ' οι Πόντιοι άτσ' εποίνανε. Αδά πα μέχρι ατώρα άτσ' ευτάνε, με την θαγατέρα 'κί στέκ'νε. Καλά ατώρα ερχίνεσαν και στέκ'νε μοναχοί'ν ατουνε.

Πληροφορητής: Εε!

Ερευνητής: Όταν έχ'νε δουλείας.

Πληροφορητής: Όταν έχ'νε το ίτενον ατουν, γιατί να μην στέκ'νε.

Ερευνητής: Στέκ'νε σωστά κι άλλο ήσυχοι είναι.

Πληροφορητής: Κι άλλο ήσυχοι.

Ερευνητής: Πώς αισθάνεσαι αδά ατώρα εσύ;

Πληροφορητής: Πώς; Αισθάνομαι; Καλά αισθάνομαι, άτσ' θέλω, η Ελλάδα καλόν έν', τη γραιάδες πα τερούνε, να ζουν και να χαίρουνταν. Εμάς πα κάτ' δίνε. Ασ' την πείναν 'κ' αποθάνομε. Αλλά ντο 'κ' έχομε σπίτᾱ, ατό.

Ερευνητής: Ατό έν' το πιο σημαντικό.

Πληροφορητής: Ατό σημαντικό και δουλείας 'κ' έχ'νε, τυρανίγουμες.

Ερευνητής: Πού δουλεύ'ατώρα ο γιο σ';

Πληροφορητής: Πουδέν 'κί δουλεύ', πού δουλεύ'; Αβούτος με τηναν στέκω τον γιο μ', ανάπη-

ρος έν', εχάσεν το πόδιν ατ'.

Ερευνητής: 'Κί παίρ' καμίαν...

Πληροφορητής: Εβδομήντα χιλιάδες τα δύο μήνας μίαν.

Ερευνητής: Και αβούτο αδά το ενοίκιο;

Πληροφορητής: Το ενοίκιο αδά ατώρα ξάν' καλά δίγομε, πολλά 'κί δίγομε, ας λέγω. Άρ' δουλεύ' η νύφε δουλεύ', η γαρή ατ' δουλεύ'. Και η θαγατέρα ατ' πα εδούλευεν, έχ' ατώρα μικρόν μωρόν και 'κί δουλεύ'. Άντρας ατ'ς 'κί δουλεύ'. Εδούλευάνε ατού 'ς σον σιδερόδρομο.

Ερευνητής: Αχά.

Πληροφορητής: Έχτιζάνε. Και εκείνο εκλειδώθεν, ατώρα τελείωσεν, τιδέν πα, 'κί δουλεύ'νε. Κλώσκουνταν ατούκεσ'. Αχ!

Ερευνητής: Αδάπεσ' ατώρα 'ς σα Ευαγγελικά πώς έρθεν εσεν;

Πληροφορητής: Εμείς τ' οσπίτ' εράευάμεν, ηύραμεν ατό, έρθαμε αδακά.

Ερευνητής: Ναι, ατώρα όταν ακούς τα καμπάνας και λοιπά;

Πληροφορητής: Κια τι να πώ; 'Κ' ακού' ατα, εμπαίνω απέσ'.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) Τέρε, ας λέω σε πώς είναι αβούτος ο συνοικισμός για να εξέρτς α', τα γονικά τ' εμόν έρθανε το '24 ασ' στην Ορντού, αδά Ορτουλούδες και Σεμενλήδες, Φάτσαληδες και εζήτησαν ως πρόσφυγες ασ' σον Πόντο που έρθαν, έρθαν και ασ' σο Σοχούμ ύστερα το '28, πολλοί επήγαν εκεί και έρθαν αδά ύστερα.

Πληροφορητής: Το '39 πα αδά πολλοί έρθανε.

Ερευνητής: Ναι έρθανε πολλοί. Και εζήτησαν να ευτάνε έναν συνοικισμό, αβούτο και να λέν' α' ευαγγελικό. Αλλά το κράτος είπεν ατ'ς 'α βάλω απέσ' και ορθόδοξους, 'κ' 'α δίγω σας μόνον προτεστάντες και ατώρα ένταν πολλά φασαρίας 'κ' ύευανε ορθόδοξοι με τους ευαγγελικούς. Τα φασαρίας τ' εμόν ο πατέρα εποίνεν ατα, ορθόδοξος έτονε. Και εμείς ατώρα οι ορθόδοξοι ποίος είμες αδαπέσ', είμες πολλά φανατικοί και οι ευαγγελικοί πα είναι φανατικοί. Τα τελευταία χρόνᾱ οσήμερον γουρπάν ατ'ς να 'ίνουμαι η Αγία Άννα, εποίκαμε τα εγκαίνιά τη εκκλησίας.

Πληροφορητής: Ε ναι είπαν εμ' α', 'κ' έξεράμεν εμείς.

Ερευνητής: Μακριά, 'κ' έξερνες να επένες, ναι, μακρά έν'. Και ατώρα λέμε αδακέσ' πα να ευτάμε έναν άλλο αδακέσ' κάπου έναν άλλο ορθόδοξο εκκλησία. Και ο Δεσπότης είπε με, εγώ τρέχω απάν' κι αφκά σ' ατά, είπε με ο Δε-

σπότ'ς, θα το κάνουμε. Τώρα πότε θα περάν' και λοιπά. Αλλά 'κ' επόρεσάμε οι Ορθόδοξοι με τους Ευαγγελικούς. Ζούμε αγαπημέν', τα συνήθειας τ' εμέτερα έχ'νε.

Πληροφορητής: Όχι, άτσ' καλοί...

Ερευνητής: Άτσ' καλοί είναι, όχι πολύ καλοί είναι, ύστερα είναι και φιλότιμοι, δίνε σε, ανάγκη πα να έξεις κάτ', αλλά έχ'νε το διαφορετικό τη θρησκεία. Τα πρώτα χρόνια, τέρεν ντό θυμούμαι, μεγάλη Παρασκευή εβάλ'νανε και εποίνανε, εβάλ'ναν μπουγάδα, εποίνανε τ'σορέκα, έτρωγαν αυτό ξύγαλα. Και η καλομάνα τ' εμόν, η οποία έτον πολλά θρήσκα, ασ' σα νεύρα ν ατ'ς απέναντι έτον η Πανίνα και έλεεν ατην να μην εντρέπεται, εθύμωναν. Τα τελευταία χρόνια όχι, ατείν πα επροσαρμόστανε και 'κ' ευτάνε αϊκα. Αλλά όμορφο έν', όταν κρατείς την ορθοδοξία, πας τόσα χρόνια και έρθεται, κρατείς την ορθοδοξία, να έξεις και εκκλησία ορθόδοξο τ' εσόν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Εγώ, εμείς έζηνάμε εκεί 'ς σο Μιλάβλαχον.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί έμενάμε. Και εκεκά Άγιος Γεώργιος σιμά έτονε, εκεί έτονε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ατώρα αδακά πα αφού έρθα, εκεί πάγω.

Ερευνητής: Α, πας εκεί.

Πληροφορητής: Εκεί πάγω.

Ερευνητής: Έν' με το παλιό ημερολόγιο εκείνο.

Πληροφορητής: Ε ναι.

Ερευνητής: Όχι, αδαπέσ' πα έχ' δύο τρία οικογένειας ορθόδοξοι που είν' παλαιοημερολογίτ' και πάν' 'ς εκείν' την εκκλησία. Όμορφο έν', αφού έξεις εκκλησία.

Πληροφορητής: Ε, ναι. Εκεκά έμ'νες. Εγώ πρώτα ερχίνεσα εκεί και άρ' αφού εκεκά επένα, ατώρα πα αδακά ο εγγονόν αδακά παίρ' με και πάει, έρχεται παίρ' μεν, οπόταν έν' 'ς σ' οσπίτ' και όταν 'κ' έν' πα, παίρω ταξι και έρχουμαι και πάω και... καλόν έν'.

Ερευνητής: Είπες με για τα εικόνες, τα εικόνες ατά από πότε έχ'ετ' ατα 'ς σ' οσπίτ' σου;

Πληροφορητής: Ατά εγώ επήγα το '44 'ς ση πεθεράς -ι- μ', εκείνε είχεν ατα.

Ερευνητής: Είχεν ατα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έν' ο Άγιος Παντελεήμονας...

Πληροφορητής: Ναι και η Παναΐα και είχα και τον Απόστολον Παύλος και Πέτρος... τον... Άη Νικόλας, ατά τα παλαιγά είχαμ' ατα.

Ερευνητής: Είχες ατα και όπου πάτε...

Πληροφορητής: Παναΐαν, τον Χριστόν, ας λέγομεν, την Αγίαν Τριάδα, ατά είχαμ' ατα, η πεθερά μ' είχεν ατα, ναι.

Ερευνητής: Και εξακολουθείς το καντήλι σ' ν' αφτήντς και...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή ενδιαφέρεσαι για την ορθοδοξία. Θέλω να λες με ολίγο για τα...όταν έστουνε 'ς σο Σοχούμ και έρθε από το καθεστώς... τη αθεΐας, που καίει τα εκκλησίας, πώς εποίνετε τα βαφτίσκα, τα γάμους ελεύθερα ή...

Πληροφορητής: Ελεύθερα, ελεύθερα.

Ερευνητής: Ελεύθερα εποίνετε τα γάμους...

Πληροφορητής: Ελεύθερα.

Ερευνητής: Ορθόδοξα.

Πληροφορητής: Ελεύθερα, ορθόδοξα και... όχι αδακέσ' εγώ τερών γάμος απάν' 'ς σον γάμον τίποτα (γελάει).

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: 'Σ σ' εμάς αέτσ' 'κ' έτονε. Εμείς εποίναμε...

Ερευνητής: Για πέει τον γάμον, θέλω ν' ακούω πώς εποίνετε.

Πληροφορητής: Εεε, εμείς εκεί εποίναμε, εγούρευανε αϊκα, παλάτκας έλεγάνε...

Ερευνητής: Αντίσκηνα.

Πληροφορητής: Ναι, εβάλ'νανε...

Ερευνητής: Πανία.

Πληροφορητής: Πανία και εποίναμε εεε...

Ερευνητής: Τραπέζα.

Πληροφορητής: Τραπέζα πολλά.

Ερευνητής: Και εχόρευέτε;

Πληροφορητής: Εχόρευάνε.

Ερευνητής: Με ντό εχόρευάνε;

Πληροφορητής: Κεμεντζέδες.

Ερευνητής: Κεμεντζέδες.

Πληροφορητής: Κεμαντζέ θα έτονε...

Ερευνητής: Το πρώτο.

Πληροφορητής: Και ατώρα ύστερα εβάλ'νανε και ατά τα ράδιους, τα κασέτας, τα ίτε...

Ερευνητής: Και φαΐα ντό είχ'ετ' 'ς σο τραπέζ';

Πληροφορητής: Ασ' όλα, ασ' όλα.

Ερευνητής: Ναι και εγλέντανετε πόσα ημέρες;

Πληροφορητής: Ο γάμος δύο τρία ημέρες...

Ερευνητής: Εκράτ'νε.

Πληροφορητής: Εκράτ'νε ναι. Τη Σάββαν ερχίνανε, την Κυριακήν εμείς, τη Σάββαν ερχίνανε τη...

Ερευνητής: Πάντα Κυριακή εποίνετε το μυστήριο.

Πληροφορητής: Την Κυριακήν 'α στεφανούσανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ή στην εκκλησίαν την Κυριακήν επένανε, ναι.
Ερευνητής: Ντό ώρα; Οτιδήποτε ώρα;
Πληροφορητής: Οτιδήποτε, όποτε η εκκλησία έτονε... είχε τον καιρόν, έλεγαν ατ'ς δύο, δώδεκα έν', τρία έν', όταν επένανε. Και...
Ερευνητής: Πώς επένε η νύφε, ο γάμος πώς 'ίνουντον; Εζήτανε... ο πατέρας ώριζεν τήναν 'α παίρνε η...
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Εσύ πώς επήρες τον άντρα σ';
Πληροφορητής: Εγώ... ότιναν... εκείν' εποίκανε με, εκείν' εδέκαν εμεν, εγώ... ατώρα 'ς σα τελευταία έν' από αγάπη πάνε, ο καθείς ότιναν θέλ' παίρ', ναι. Αλλά εμάς ατότε έλεγαν ακείνος έν', θα παίρτς ατονε και τελείωσε.
Ερευνητής: Και 'κ' έλεες τίποτε όχι, και...
Πληροφορητής: Εεε.
Ερευνητής: 'Κ' επόρ'νες.
Πληροφορητής: Εγώ εγάπανα είχαν άλλον...
Ερευνητής: Ναι, για πέει, ατό όμορφα είν', γιατί αυτά είναι όμορφα ιστορίας. Τήναν εγάπανε;
Πληροφορητής: Εγάπανα είχαν άλλον, αλλά 'κ' επόρεσα να παίρ'ατονε. Εδέκαν εμεν.
Ερευνητής: Όταν λες εγάπανα τον, θέλω ατά να καταγράφτ' ατα, το όνομά σ' είπαμε;
Πληροφορητής: Μαρία.
Ερευνητής: Θέλω να γράφτ' ατα, κυρία Μαρία. Δηλαδή, ατώρα λένε κυρία, θεία Μαρία 'κί λένε, πώς αισθάνουσ'νε, πώς έτονε, πώς έλεες, εδέκνυζες ατονε ότι αγαπάς ατον ή εδέκνυζε σε εκείνος ότι αγαπάσε;
Πληροφορητής: Ούτε εγώ εγάπανα τον ούτε εκείνος εγάπανε εμέν πρώτα...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: 'Κ' έξερναμε ο ένας τον άλλον
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ντό αγάπη είχαμε; τίποτα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έναν χρόνο έμ'νες σουμαδέμ', αρραβωνιασμέν', ας λέγω... εμείς έλεγάμε σουμαδεμέν'.
Ερευνητής: Ναι, εμείς πα ατ'ς λέγομ' α' σουμαδεμέν'.
Πληροφορητής: Ναι, και είδαμε το όλον τρία φορές ο ένας τον άλλον. Αραέτ' πα...
Ερευνητής: Ούτε το χέρι σ' να πιάν' ούτε τίποτε.
Πληροφορητής: Ούτε τίποτε, τίποτε.
Ερευνητής: Τίποτα, αέτ'ς έρχουντον και έφευε. Αλλά όχι, για τον πρώτο που είπες με, εγάπανα άλλον, πώς εκαταλαβαίνες ότι εγάπανε ατον;

Πληροφορητής: Εεε, επένανε μαζί 'ς σο σχολείον.
Ερευνητής: Ναι ωραία.
Πληροφορητής: Και ναι είχαμε ίτενον...
Ερευνητής: Εδίνετε τετράδια, αϊκα και λοιπά, έπαιζέτε μαζί. Και όταν ένουσ'νε ποσον χρόνών κορτσόπο, εξακολούθανες 14 χρόνών να ελέπ'ς ατον;
Πληροφορητής: Όχι, όχι, δεκαέξι και ύστερνα.
Ερευνητής: Έβλεπές ατον.
Πληροφορητής: Έβλεπα τον.
Ερευνητής: Είπε σε ποτέ ό ίδιος ότι αγαπώ σε Μαρία;
Πληροφορητής: Είπε μ' α'.
Ερευνητής: Πώς εδείκνε σε την αγάπην ατ';
Πληροφορητής: Την αγάπην ατ' πα αέτ'ς να εμίλαναμε 'κ' επόρ'ναμε, με γράμματα.
Ερευνητής: Α, εστειλνε σε γράμματα, κρυφά.
Πληροφορητής: (Γελάει) Κρυφά.
Ερευνητής: Όταν 'ίνουντον πανοϋρ' 'ς σο χωρίο;
Πληροφορητής: Ή σο χωρίο 'ίνουτονε... ξανά ελεύθερα 'κ' επόρ'νες να εχόρευες και να εποίνες (γελάει).
Ερευνητής: Έρχουντον, έμπαινε 'ς σο χέρι σ' και εχόρευε;
Πληροφορητής: Κάποτε.
Ερευνητής: Κάποτε. Και ατό πόσον εκράτεσε;
Πληροφορητής: Εκράτεσεν δύο χρόνια.
Ερευνητής: Δύο χρόνια. Όταν ύστερα εκείνος έμαθέν α', ότι εσύ 'α παίρτς άλλον, ντ' εποίκε;
Πληροφορητής: Ντό θα εποίνε; Εκείνος πα, επήεν αλλού και εκείνος πα ύστερα.
Ερευνητής: Εσύ 'κ' είπες τη μάνα σ', μάνα εγώ...
Πληροφορητής: Είπα, αλλά η μάνα μ' πα ατότε 'κ' είχανε...φωνήν 'κ' είχανε η μάνα πα να έλεε, ο πατέρα ό,τι έλεε. Ο κύρ' ό, τι έλεε.
Ερευνητής: Ό, τι έλεε ο κύρ'. 'Κ' επόρεσε η μάνα σ' να έλεεν ατον...
Πληροφορητής: 'Κ' επόρεσε. Είπεν ατον...
Ερευνητής: Έεις α' μέχρι οσήμερο...
Πληροφορητής: Μέχρι οσήμερον έχ' α'.
Ερευνητής: Έεις α' απέσ' -ι- σ', σωστό, σωστό.
Πληροφορητής: Έεις ατο 'ς την καρδιά σ'.
Ερευνητής: Γιατί πάντα πιστεύ'ς, ότι, αν ε-παίρ'νες τηναν εγάπανε, αλλιώς 'α ζήνες.
Πληροφορητής: Εεε.
Ερευνητής: Άτ'ς έν', κακά τα ψέματα, όσον και καλός να έν'.
Πληροφορητής: Όχι, καλός έτονε δόξα τον Θεόν, ο πατέρα μ' πα άδικα 'κ' εποίκεν. Καλός οικογενειάρχης, τσιπ καλός έτονε.
Ερευνητής: Εκείν' εκτίμαναν, αν εγνώριζαν τον πατέρα.

Πληροφορητής: Τον πατέρα και την μάνα, εκείνος έξερνεν καλοί ανθρώπ', οικοκύρ', δουλευτάδες, προκομέν'.

Ερευνητής: Ά πας.

Πληροφορητής: Ά πας. Ωι μάνα!

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα και...

Πληροφορητής: Ατά όλα γράφ'ς ατα;

Ερευνητής: ΄Σ σα... σο γάμο είπες τρία ημέρες, την Τρίτη ημέρα ντ' εποίνετε;

Πληροφορητής: Την Τρίτη ημέρα εποίνανε εκείν' ποίος εχουσμέτευανε τα τραπέζα, εκείνους πα εκουίζανε και γλέντα εποίνανε εκείνο την ημέρα το τρίτον την ημέραν και... ετελείωνανε.

Ερευνητής: Αποκαμάρωμαν εποίνετε τη νύφε; Εθήμιζέτε την;

Πληροφορητής: Πωωως.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι; Ατό θέλω να λες με σον γάμο σ'.

Πληροφορητής: Την νύφεν εφτά ζευγάρα εποίνανε αντρόγυνα και θα εθήμιζανε. Απέσ' ο κεμεντζετζής, είνας, δυ νομάτοι, άλλος κιταρίστος αν έτονε, όλοι μέσα 'ς σον χορόν και εθήμιζαν την νύφεν.

Ερευνητής: Θυμάσαι λίγο τα δίστιχα;

Πληροφορητής: Τα ζευγάρα;

Ερευνητής: Ποίον τραγούδ' έλεγαν, όταν εθήμιζαν;

Πληροφορητής: Εθυμούμαι, αμά ατώρα...

Ερευνητής: 'Κ' έρ'ται 'ς σο νου σ' ατώρα. «καλώς τηνα τη νύφη μας»... και ύστερα εκοιμούσ'νε σο... χωριστά είχτε το ίτο, το δωμάτιό σουνε το αντρόγυνο.

Πληροφορητής: Ναι χωριστά.

Ερευνητής: Και τα πεθερικά... εκράνες μαδ' τον πεθερό σ';

Πληροφορητής: Εγώ πεθερόν 'κ' εγνώρτσα, εκείνος αγλήγορα επέθανε. Την πεθερά μ' εκράτναμε. Αλλά ατείν τ' εμετέρ' είχαμε συγγενείς ασ' σο Πάτουμ, Πατουμλήδες, και έσανε 'ς σην χαράν και ασ' σο πρωί εκείνο, όταν θα επένανε, έφεραν εμας πα εκεκά και λέει, εμείς αϊκον 'κί θα 'φτάμε, θα μιλάς, ναι, και αραέτσ' πα εκεκά εποίκανε και μίλησαμε, 'κ' εκράτναμε.

Ερευνητής: 'Κ' εκράτεσέτε.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ντό εμάριευες απέσ' 'ς σ' οσπίτ' και λοιπά, όλα η πεθερά ώριζέν ατα.

Πληροφορητής: Η πεθερά, εκείνε εμάριευε.

Ερευνητής: Εκείνε εμάριευε.

Πληροφορητής: Ναι πρώτα πολλά χρόνα εκείνε, νέισσα, καλέσσα έτονε και εκείνε εμάριευε.

Ερευνητής: Καμίαν έλεες ατηνε, ότι θέλω εκείνο

το φαί;

Πληροφορητής: Όχι, αϊκα 'κ' έτανε.

Ερευνητής: Αϊκα 'κ' έτανε. Ό, τι εποίνε.

Πληροφορητής: Έμ'νες εντροπέντ', εμείς αϊκα 'κ' είχαμε, ατώρα 'ς σον πεθερό, 'ς σην πεθεράν κεκά αβούτο έν', εκείνο έν', θα γεννήσω, θα ευτάγω...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Αϊκα εμείς 'κ' έτανε.

Ερευνητής: Ατά πα 'κ' είναι πολλά καλά, εκείνα πα 'κ' έτανε, αλλά ατά πα 'κ' είναι.

Πληροφορητής: Εκείνα πα 'κ' έσανε.

Ερευνητής: Εεε, για το... πώς εβάφτιζέτε τα μωρά; Ο κουμπάρο ποίος εστεφάνωνε, εβάφτιζε και το πρώτο μωρόν;

Πληροφορητής: Ναι, ναι,

Ερευνητής: Και εδίνετε το όνομα ποίο εθελ'νετε.

Πληροφορητής: Τ' όνομαν εμείς περισσόν 'α δίναμε πεθερού, πεθεράς, πρώτα εκείνα έσανε. Κάποτε ο κουμπάρον πα εθελ'νε, ας λέγομε, τυχαίν', εθελ'νε τ' εκείνου τ' όνομαν. Έλεεν ο πατέρα μ' ο σχωρεμένον, εβάπτισεν πολλά μωρά και έλεεν εγώ τ' εμόν τ' όνομα θα δίγω.

Ερευνητής: Α! εδίνεν τ' όνομά τ'.

Πληροφορητής: Αρίστης, Αριστείδης έτονε, τ' εκείνου τα βαφτιστικά τα περισσά Αριστείδης έσανε. ΄Σ όνομάν κεκά...

Ερευνητής: Όταν είχτε, μακρά απ' αδά, θάνατον, πώς εποίνετε; Θέλω να λες μ' ατο.

Πληροφορητής: Επέναμε.

Ερευνητής: Επαίρνετε και επένετε λουλούδα;

Πληροφορητής: Λουλούδα, κερίν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κερία επαίρναμε έμορφα, λαμπάδας ας λέγομε, παχέα και επέναμε.

Ερευνητής: Και έκλαιέτε;

Πληροφορητής: Έκλαιγάμε.

Ερευνητής: Εμοιρολόγανετε.

Πληροφορητής: Εμοιρολόγανάμε.

Ερευνητής: Θέλω άτσ' αν θυμάσαι κανέναν μοιρολόι τα λόγια ν αχθε.

Πληροφορητής: Πως ό,τι έλεες, ό,τι θέλτς, η μάνα σ' έν', ο κύρη σ' έν', άρ' πόσον 'α μοιρολογάς.

Ερευνητής: Έκλαιες και εβγάλ'νες δάκρα.

Πληροφορητής: Δάκρα ναι.

Ερευνητής: Και κανείς 'κ' έλεεν έτον εντροπή και όπως 'ίνουτον.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Και ανακουφίουςτον.

Πληροφορητής: Αλλά κάποιος αν έλεεν ολίγον κοτοκέφαλα, εκείνα επαίρναν ατα και έτρεχανε.

Ερευνητής: Και έλεγαν είπε παλαλά, 'κ' έπρεπε να έλεεν ατα και λοιπά.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και το πένθος ντ' εποίνετε μετά που έσκωνέτε το λείψανο; Επένετε 'ς την εκκλησία εδάβαζέτ' ατο, μετά ντ' εποίνετε; Το κοκκίν θέλω να λες με πώς εποίνετ' ατο;

Πληροφορητής: Το κοκκίν... ατώρα επέθανεν ντα, εποίναμε τα κοκκία και εκείνα επαίρναμ' ατα και επέναμε 'ς την εκκλησίαν.... όχι, θάνατος όποταν έν', πάρεξ κι απ' εμάς και τ' οσπίτ', εκεί 'ς σ' οσπίτ' απέσ', έρχουτον ο ποπάς, εφέρ'ναμε τον ποπά, εδάβαζεν και επέναμε 'ς σα ταφεία. Επέναμε, αν επόρ'νεν ο ποπάς, εμείς ατώρα μακρά επέναμε, μετ' εμάς ο ποπάς 'κ' επένεν βαρέα. Είπα σε εμείς 'ς σο Σοχούμ και 'α πέναμε 'ς την Κούμαν ενταφιάζαμ' ατ'ς. Όλα 'ς σ' οσπίτ' κεκά εκείνος ετελείωνεν και επέναμε εμείς, επαίρναμε και επέναμε αγιασμόν και εποίναμε το... 'ς σο ταφίν απάν' και εβάλ'ναμ' ατονε κά'. Αν επένεν μετ' εμάς ο ποπάς, εκειαπάν' εθυμιάζεν, εποίναμε, εβάλ'ναμε...

Ερευνητής: Έλεε τα λόγια, τα γράμματα ποία έπρεπε.

Πληροφορητής: Ναι. Ποία πρέπ' να έλεεν...

Ερευνητής: Θέλω να ρωτώ σε κάτ' άλλο. Όταν έστουνε 'ς την Κούμα και επεθάν'νεν κάποιος, τους πονεμέντς ντό τραπέζ' έστρωνέτε μετά ασ' σον θάνατο;

Πληροφορητής: Ντό λογής;

Ερευνητής: Δηλαδή ντό εποίνετε απέσ' 'ς σ' οσπίτ', 'α τρωγαν οι πονεμέν', επήγαν έθαψαν...

Πληροφορητής: Ά τρώγανε, ίτενα 'κ' εμαίρευανε...

Ερευνητής: Όχι η οικογένεια, η γειτονία.

Πληροφορητής: Η γειτονία, ναι.

Ερευνητής: Ατό θέλω να λες με. Ντό εμαίρευε η γειτονία;

Πληροφορητής: Η γειτονία εμαίρουν ό,τι έσανε, φασούλα έσανε, φαεία καρτοφλίν έλεγάμε, ό, τι έτονε.

Ερευνητής: Κρέας πα εποίνετε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: 'Κ' εποίνετε κρέας, 'κ' εποίνετε;

Πληροφορητής: Όχι, αδά 'ς σα χρόνα ύστερα.

Ερευνητής: Ύστερα έντον 'ς σ' εσάς πα.

Πληροφορητής: Έντονε 'ς σ' εμάς πα, άμα 'ς σον θάνατον όχι.

Ερευνητής: Πόσα ημέρες η γειτονία εφάζ'νε τοι πονεμέντς;

Πληροφορητής: Τους πονεμέντς η γειτονία όχι, έναν ημέραν δύο.

Ερευνητής: Δύο ημέρας.

Πληροφορητής: Οι ίδιοι, ας λέγομε, η γειτονία έρχουτονε 'ς σ' οσπίτ' εμαίρουνε και έτρωγάνε, εφάζ'ναν ατ'ς. Όχι και να λες η γειτονία εκουβάλ'νεν, όχι.

Ερευνητής: Τ' εμέτερον οι Ορτουλούδες σαράντα ημέρες εφάζ'ναν τους πονεμέντς.

Πληροφορητής: Όχι, όχι 'ς σ' εμάς 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Το κοκκί πώς, θέλω να λες με και λίγο για το κοκκί, πώς έβραζέτε και πώς εδούλευέτε, απέσ' ντ' εβάλ'νετε;

Πληροφορητής: Το κοκκίν βράζομ' ατο. Ατώρα αδακέσ' πα πολλοί ευτάνε, άμα 'κ' ευτάνε νόστιμα κοκκία.

Ερευνητής: Για πέει μ' ατο θέλω...

Πληροφορητής: Εμείς το κοκκίν έψενάμ' ατο, ένοιγάμ' ατο, εκρύανεν και ύστερα καβουρεύομε αλεύρα, αυτά τα καθαρά ας λέγω ντα. Καβουβεύομε τ' αλεύρα έμορφα, ευτάς το χρώμαν ατουνε έμορφο, κοδκινίεις ατα. Και ευτάς τα αλεύρα με καντζία. Καντζίν θα έν' πολλά, καρύδα.

Ερευνητής: Μόνον καρύδα ή εβάλ'νετε και λεφτοκάρα;

Πληροφορητής: Λεφτοκάρα 'κ' εβάλ'ναμε. Απανκέσ' οπόταν διορθών'νε, εκειαπάν' κάποτε εβάλ'νανε.

Ερευνητής: Εβάλ'νετε καντζία, άλλο;

Πληροφορητής: Καντζίν και αλεύρ', άλλο τίποτα και ζάχαρη.

Ερευνητής: Και ζάχαρη αποπάν'.

Πληροφορητής: Ζάχαρη αποπάν'.

Ερευνητής: 'Κ' εβάλ'νετε κανέλλα τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι αϊκα 'κί βάλομε. Ατώρα πα κάποτε αδακέσ' με την κανέλλα δίνε με, εγώ 'κί 'πορώ να τρώγ' ατα.

Ερευνητής: 'Κ' επορείς.

Πληροφορητής: Κανέλλαν 'κί βάλλομεν.

Ερευνητής: Σταφίδας εβάλ'νες απέσ';

Πληροφορητής: Ναι, σταφίδας εβάλ'ναμε. Έσανε έναν λοής πα, καφέτα έλεγάν ατα, καραμέλας αϊκα στρογγυλά, εκείνα πα έμορφα αέτσ' απανγκέσ' εβάλ'ναμ' ατα. και ανάρ, ανάρ.

Ερευνητής: Ανάρ ποίο έν';

Πληροφορητής: Ανάρ είναι. Μαρίνα πώς λέν' ατο ελληνικά;

Μαρίνα: Ποιο ήτανε;

Πληροφορητής: Ανάρ.

Μαρίνα: Το ανάρ πώς είναι στα ελληνικά; Δεν ξέρω.

Πληροφορητής: Αυτό ίτενον έν', πώς 'κ' εξέρτς ατο;

Μαρίνα: Κόκκινον ἐν' αέτῳ και ἀπέσ' ἐχ' κόκκινα
 ψιλὰ ψιλὰ κουκούτσα.
 Ερευνητής: 'Κ' ἐξέρ' α', πρώτη φορά ακούγ' ατο,
 πέξι α' και 'α καταγράφκεται, πῶς ευτάτε το
 κοκκί εσείς και πῶς ευτάμ' α' εμείς. Ατό
 ερωτώ γ ατηνε. Και ποίος εστόλιζέν α' το
 σινίν, έτονε ειδικός ή...
 Πληροφορητής: Έτονε ειδικός.
 Ερευνητής: Ειδικός
 Πληροφορητής: Ειδικός έτονε ναι.
 Ερευνητής: Με τι εστόλιζέν α' απάν' με καρύδ'
 μόνο;
 Πληροφορητής: Όχι, άρ' λέγω σε ατό το ανάρ.
 Ερευνητής: Ανάρ εβάλ'νε κι άλλο;
 Μαρίνα: Ανάρ, σταφίδας.
 Πληροφορητής: Καφέτα.
 Μαρίνα: Καραμελίτσας.
 Ερευνητής: Καραμελίτσας.
 Μαρίνα: Το υπόλοιπο με το ζάχαρο εποίαν τον
 σταυρό, το καρύδι αποπάν'.
 Ερευνητής: Το καρύδι.
 Πληροφορητής: Εποίαννε άμον φόρμαν το
 κερίν και αέτῳ εβάλ'νεν έμορφα και εποίεν
 τον σταυρόν, ειδιόρθωνεν έμορφα απάν'.
 Ερευνητής: Απαραίτητο.
 Πληροφορητής: Ατό το ανάρ...
 Ερευνητής: Και ύστερα πόσα φορές εποίετε 'ς
 σον νεκρό...
 Πληροφορητής: Εμείς ευτάμε, εποίαμε τα Τρί-
 τα, οπόταν αποθάν' και τα Τρίτα εποίναμ
 ατα μαζί. Εμείς εκέσ' πολλά εφυλάτ'ναμε...
 Ερευνητής: Τα παραδόσεις.
 Πληροφορητής: Ναι, τρία ημέρες, τέσσερα ημέ-
 ρες εκράτ'ναμε τον αποθαμένον.
 Ερευνητής: Αα! Εκράτ'νεν ατον πολλά.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι, εμείς πολλά ε-
 κράτ'ναμε.
 Ερευνητής: Και ο κόσμος εμοιρολόγανε.
 Μαρίνα: Εμείς κανονικά επέθανεν η ώρα τρία τη
 νύχτα, το πρώτο, το δεύτερο, το τρίτον την
 ημέραν έθαφτάμ' ατον.
 Ερευνητής: Το τρίτο την ημέραν.
 Πληροφορητής: Το πρώτο, το τρίτον...
 Ερευνητής: Ναι αλλά βαλσάμωνάν ατον;
 Μαρίνα: Έκανάνε ενέσεις.
 Ερευνητής: Α! ενέσεις εκάνανε.
 Μαρίνα: Κάποιοι εβάλ'ναν ατον 'ς στο πάγο
 μέσα.
 Ερευνητής: 'Σον πάγο και εκράτ'νεν ατον τρία
 ημέρες.
 Πληροφορητής: Τρία ημέρες, τέσσερα.
 Ερευνητής: Και εποίετε την Τρίτη ημέρα μαζί
 τα κοκκία.

Πληροφορητής: Τα κοκκία, ύστερα εποίαμε τ'
 εννέα και επεκεί τα σεράντα.
 Ερευνητής: Τα σεράντα.
 Πληροφορητής: Ναι, ατώρα αδά 'ς σα χρόνα
 εποίαννε και τα είκοσ' ημέρες.
 Ερευνητής: Ναι;
 Πληροφορητής: 'Σ σα είκοσ' πα επίνανε, αμά
 εγώ 'κ' εποίκ' ατο, 'κ' εξέρω.
 Ερευνητής: Τα τρίμηνα, τα εξαμήνα, εννιά-
 μνηνα...
 Πληροφορητής: Εξάμηνα...
 Ερευνητής: Ενιάμηνα και χρόνο.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Και ύστερα όταν έχετε, 'ς σ' όλα τα
 γιορτάς ας πούμε, επέρασαν τα τρίχρονα,
 εποίκετε και το τρίχρονο το μνημόσυνον,
 κάθε πότε ευτάς κοκκί για τους νεκρούς εσύ;
 Πληροφορητής: Ευτάμε τη Σαρακοστή.
 Ερευνητής: Το ψυχοσάββατο.
 Πληροφορητής: Ψυχοσάββατο.
 Ερευνητής: Και τα τρία;
 Πληροφορητής: Όλα 'ς ση σειρά.
 Ερευνητής: Και τα τρία.
 Πληροφορητής: Όχι και τρία, πέντε.
 Ερευνητής: Ναι, πέντε πῶς; Ψυχού, αντίψυχου
 των Αγίων Θεοδώρων.
 Πληροφορητής: Ναι εκείνα είν' τρία.
 Ερευνητής: Τρία.
 Πληροφορητής: Και επεκεί κάθαν Σάββα έ-
 χομε... ευτάμε κοκκία, αδακά πα εγώ ευτάγω.
 Ερευνητής: Ναι; Τ' εμετέρ' 'κ' ευτάνε.
 Πληροφορητής: Όχι, ευτάμε πέντε φορές, πέντε.
 Ερευνητής: Πέντε.
 Πληροφορητής: Κι επεκεί τη Πεντηκοστής.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Ατότε ευτάμε και 'ς την Πεντη-
 κοστήν και το Σάββατον και την Κερεκήν,
 τρία ημέρες είναι ατά, ναι εκείνα τα ημέρες.
 Ερευνητής: Εκείνα τα ημέρες. Άλλο πότε ευτάτε,
 ποίο ημερομηνία;
 Πληροφορητής: Άλλο ευτάγω, ατώρα όταν επέ-
 θανεν...
 Ερευνητής: Την ημερομηνίαν.
 Πληροφορητής: Την ημερομηνίαν ναι.
 Ερευνητής: Του Αγίου Δημητρίου εποίετε,τ' Αη
 Δημητρί' καμίαν κοκκία;
 Πληροφορητής: Κοκκία 'κ' εποίαμε.
 Ερευνητής: Γιατί αδακέσ' ευτάνε και η πεθερά μ'
 έλεε εμείς 'ς την πατρίδα και αδακέσ', 'ς την
 πατρίδα 'κ' εποίαμε Αγίου Δημητρίου, εσείς
 πα 'κ' εποίετε;
 Πληροφορητής: Εμείς πα 'κ' εποίαμε. Τ' Αη Δη-
 μητρίου εποίαμε, αδελφό μ' επέθανεν, Δημή-

τρης έτονε, και τ' Αη Δημητρί', ας λέγομε, η
 γυναικά ατ' εποίνεν κοκκία και επένανε άτσ'
 'ς σα ταφεία. Άμα εμείς 'κ' είχαμ' ατο ίτενον.
Ερευνητής: ΈΚ' είχετε.
Πληροφορητής: Επέθανεν, έτονε Δημήτρης και
 εκείνο την ημέραν εκείνε επένεν και 'ς σα τα-

φεία επένανε και 'ς την εκκλησίαν εδάβαζεν
 κοκκία για τ' όνομάν ατ'. Αέτσ' εμείς 'κ' εποί-
 ναμε αϊκα.

Ερευνητής: Το Πάσχα την Τρίτη ημέρα επαίρ-
 νετε και επένετε τδoreka 'ς σα ταφεία;
Πληροφορητής: Εμείς 'κ' επέναμε.

Λεξιλόγιο

αέτσ' = έτσι

ανάρ = ρόδι, λ. τ. nar.

αραϊκα = τέτοια, δεικτ. αντν.

βαρέα = συχνά, εδώ.

εγούρευανε = τακτοποιήσανε, στρώνανε, γουρεύω ή κουρεύω = στρώνω τραπέζι, τακτοποιώ, επι-
 σκευάζω, λ. τ. kurmak.

εκουμουλέγουτον = μαζευόταν σε σωρό, κουμουλάζω = συγκεντώνω σε σωρό, λ. λ. cumulus = σωρός.

ελείφτασαν = λιγόστεψαν, λειφτάζω = ελείπω, λιγοστεύω, αρχ. λείπω.

ενέσπαλα = ξέχασα, ανασπάλλω = ξεχνώ, αρχ. ανασφάλλω.

έξεργος = ημέρα εορτής, αρχ. έξεργος.

εράεуάме = ψάχναμε, арауу ή арау = ψάχνω, λ. τ. aramak.

ερούξαμε = πέσαμε = ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή.

εσβήγανε = έσβησαν, αρχ. σβήνω

εταράεν = ανακατεύτηκε, тарάζω = ανακατεύω, αρχ. тарάттω.

εφέλεκαν = άφησαν, αφελέκω = αφήνω, αρχ. αφήμι.

εχουσμέτευανε = υπηρετούσαν, χουσμετεύω = υπηρετώ, φροντίζω, λ. τ. hizmet.

ίτενο = τέτοιο, δεικτ. αντ.

καβουρεύω = καβουρντίζω, λ. τ. kavurmak.

картoфa = πατάτες, λ. ρ. kartofel.

кафeтa = καραμέλες, λ. ρ. konfety.

κοκκύμελα = δαμάσκηνα.

лефтoкapа = φουντούκια.

ντοσίματα = χτυπήματα.

παμιτόрa = ντομάτες

πάρεξ κι απ' εμάς και τ' οσπίτ' = έξω από μας και το σπίτι μας, αποστροφή.

πατβάς = αποθήκη, λ. ρ.

пéцкoн = σόμπα, λ. τ. pöşke.

сарeуу = περιφράσσω, περικυκλώνω, λ. τ. sarmak.

синiн = μεγάλος χάλκινος δίσκος, λ. τ. sini.

стыпа = τουρσιά.

тоγpиn = ίσιο, σωστό, ευθεία, λ. τ. doğru.

тщiмeн = βοσκότοπος, έδαφος με πυκνή χλόη, πρασινάδα, λ. τ. çimen = χλόη.

тщiп = πάρα πολύ, λ. τ. cır.

уeуaнe = ταίριαζαν, уeуу = ταιριάζω, λ. τ. yudurmak.

Σχόλια

Πεκάντ', οι

Επικεφαλής των μεταναστών από την Σάντα στην Κούμα ήταν ο Πέκος Χαράλαμπος με τον γιο του Ευστάθιο.

Τσατσάντ, οι

Η οικογένεια Τσάτσα από τη Σάντα και αυτοί, από τη συνοικία Τερζάντων, υπήρξαν από τους πρώτους αποίκους του χωριού Κούμα και αυτοί.

Αποκαμάρωμα της νύφης

Τα περισσότερα γαμήλια έθιμα ανάγονται στην αρχαιότητα. Ένα ακόμα ποντιακό έθιμο είναι όμοιο με αυτό της αρχαίας Αθήνας. Το ηλιοβασίλεμα, ο πατέρας της νύφης παρουσίαζε την κοπέλα στο γαμπρό μπροστά σε όλους τους προσκεκλημένους. Πιθανόν αυτή να ήταν η χρονική στιγμή των αποκαλυπτηρίων, οπότε η νύφη απομάκρυνε το πέπλο από το πρόσωπό της. Αυτό λεγόταν οπτήρια (από το ρήμα οράω-όπωπα ρίζα οπ-) = θεώρητρα, δηλαδή τα δώρα που έδινε ο γαμπρός στην νύφη με την αποκάλυψη του προσώπου της.

Παρόμοιο ήταν και το ποντιακό έθιμο, το βράδυ συνήθως ο κουμπάρος ανασήκωνε το πέπλο για να δει επιτέλους ο γαμπρός την νύφη. Σε άλλες περιοχές το πέπλο σήκωνε ο παπάς και όλοι οι παριστάμενοι έκαναν δώρα στην νύφη. Οι παριστάμενοι φώναζαν «αιχτρίασεν» δηλαδή φώτισε ο τόπος, από την ομηρική λέξη αίθρη = ευδία. Αν η νύφη ήταν άσκημη κάποιοι σιγοψιθύριζαν «ελίβωσεν» συννέφιασε, από το ομηρικό λιψ = σταγόνα, το ρήμα λιβώνω = συννεφιάζω και μεταφορικά μελαγχολώ, κατσουφιάζω..

Θήμισμα

Η λέξη παράγεται από το αρχαίο φημίζω > θημίζω, χορός αφιερωμένος στην νύφη. Συμμετείχαν οι νεόνυμφοι και 7 μονοστέφανα ζευγάρια και τραγουδούσαν το σχετικό γαμήλιο άσμα. Ο τελευταίος αυτός χορός λεγόταν και κοτσαγγέλ.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Μαρία Φραγκοπούλου.

Ερευνητής: Το πατρικό σου ή το;

Πληροφορητής: Το πατρικό μου είναι Φραγκοπούλου.

Ερευνητής: Και πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στο χωριό Κούμα του Σοχούμ.

Ερευνητής: Στη Κούμα του Σοχούχ.

Πληροφορητής: Στην Κούμα του Σοχούμ, ναι.

Ερευνητής: Ναι και οι γονείς σου από πού ήταν;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου ήτανε από τη Σάντα και η μάνα μου από τα Σούρμενα.

Ερευνητής: Πότε γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Το 1924.

Ερευνητής: Και πόσα χρόνια έζησες στην Κούμα;

Πληροφορητής: Στην Κούμα έζησα 20 χρόνια. Μετά παντρεύτηκα και πήγα στο Νεοναφόν, το έχεις ακουστά;

Ερευνητής: Πού ήταν αυτό;

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε 15 χιλιόμετρα απ' το Σοχούμ.

Ερευνητής: Α, περιοχή Σοχούμ, ας πούμε. Και τον άντρα σου πώς τον έλεγαν;

Πληροφορητής: Ανέστης Πολιτίδης.

Ερευνητής: Εκείνος τι καταγωγή είχε;

Πληροφορητής: Εκείνος ήτανε από τα Σούρμενα.

Ερευνητής: Α Σουρμενίτης.

Πληροφορητής: Σουρμενίτης.

Ερευνητής: Από ποιο χωριό των Σουρμένων ήταν τα πεθερικά σου, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πού να θυμούμαι;

Ερευνητής: Ούτε οι γονείς σου, δεν σου έλεγε η μάνα σου; Δεν πειράζει. Θέλω να μου μιλήσεις για τα παιδικά σου χρόνια. Η Κούμα είχε μόνον Πόντιους ή και άλλες ράτσες;

Πληροφορητής: Όχι μόνον Πόντιοι ήτανε. Μόνον Πόντιοι Σουρμενίτες και Σαντέτες ήτανε, αλλά όλοι Πόντιοι ήτανε.

Ερευνητής: Πότε χτίστηκε αυτό το χωριό, τι έλεγε...

Πληροφορητής: Αυτό το χωριό χτίστηκε... περίπου... ο πατέρα μου γεννήθηκε στη Σάντα το 1886 και ήρθανε εδώ το 1890.

Ερευνητής: Το 1890 εκεί μέσα. Νοσταλγούσε ο πατέρας σου τη Σάντα καθόλου, τι σου έλεγε;

Πληροφορητής: Εκείνος μικρός ήτανε, ήτανε 3-4 χρονών, όταν τον έφεραν εδώ από τη Σάντα.

Ερευνητής: Η γιαγιά σου και ο παππούς σου τι έλεγαν;

Πληροφορητής: Ούτε τον παππού μου γνώρισα, δεν ξέρω τίποτα.

Ερευνητής: Δεν ξέρεις τίποτα.

Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρα μου ήρθε στην Κούμα, αυτή χτίστηκε το 1880. Ήρθαν εδώ από την Τουρκία πλούσιες οικογένειες οι Πεκάντοι και οι Τσατσαίοι, αυτοί την έχτισαν.

Ερευνητής: Γενιές.

Πληροφορητής: Πέκοβοι ναι Τσιατσιάντοι ήτανε, εκείνοι που ήρθαν και το κάνανε. Εσύ τώρα γράφεις και εγώ;

Ερευνητής: Ναι, ναι πες τα όμορφα, πολύ όμορφα, πολύ ωραία τα λες.

Πληροφορητής: Χτίστηκε αυτό το χωριό, το έχτισαν εκείνοι οι δυο πλούσιοι τότε. Ήρθαν από την Τουρκία και αγόρασαν το μέρος και έκαναν το χωριό. Έπειτα σιγά σιγά μαζεύτηκαν όλοι οι δικοί μας και ήρθαν εδώ.

Ερευνητής: Οι γενιές.

Πληροφορητής: Ναι, και έγινε ένα μεγάλο χωριό με 800 οικογένειες περίπου.

Ερευνητής: Α, μεγάλο χωριό.

Πληροφορητής: Μεγάλο. Ύστερα πέρασαν τα χρόνια, μεγάλωσε πολύ...

Ερευνητής: Τι θυμάσαι, πώς ήτανε τα σπίτια σας χτισμένα, τι σχέδια;

Πληροφορητής: Τα σπίτια μας χτισμένα...

Ερευνητής: Οι Σανταίοι καλά μαστόρια...

Πληροφορητής: Καλά μαστόρια, τα σπίτια μας ήτανε χτισμένα με πέτρες.

Ερευνητής: Με πέτρες.

Πληροφορητής: Ναι, πελεκούσανε τις πέτρες και έχτιζαν, καλά σπίτια είχαμε.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι τώρα το σπίτι σου το πατρικό πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Το πατρικό σπίτι ήτανε, πώς να στο πω, καλό ήτανε, όλο με πέτρες. Ήτανε μεγάλο.

Ερευνητής: Δίπατο ή μονό;

Πληροφορητής: Όχι, μονά ήτανε.

Ερευνητής: Μονό.

Πληροφορητής: Μονό, μονό.

Ερευνητής: Πόσα δωμάτια;

Πληροφορητής: Αλλά είχε σκάλες έως δέκα.

Ερευνητής: Δέκα σκάλες.

Πληροφορητής: Δέκα και ύστερα ήταν το σπίτι μονό.

Ερευνητής: Και κάτω είχατε αποθήκη;

Πληροφορητής: Κάτω είχαμε αποθήκη ναι, πατβάς το έλεγαν.

Ερευνητής: Πώς το έλεγαν;

Πληροφορητής: Πατβάς.

Ερευνητής: Και τι βάζατε μέσα;

Πληροφορητής: Εκεί βάζαμε φρούτα, τα πάντα ό,τι μαζεύαμε.

Ερευνητής: Εκεί μέσα.

Πληροφορητής: Κρασιά κάναμε, ό, τι είχαμε όλα εκεί ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, και πόσα δωμάτια είχε απάνω;

Πληροφορητής: Δωμάτια είχαμε 4 δωμάτια και τραπεζαρία, πώς να σου πω, το σαλόνι.

Ερευνητής: Το σαλόνι. Τζάκι;

Πληροφορητής: Τζάκι δεν είχαμε. Εμείς βάζαμε

σόμπα σιδερένια.

Ερευνητής: Σιδερένια σόμπα.

Πληροφορητής: Σιδερένια σόμπα βάζαμε τον χειμώνα.

Ερευνητής: Τον χειμώνα. Και πού απάνω μαγειρεύατε, πάνω στη σόμπα;

Πληροφορητής: Τον χειμώνα μαγειρεύαμε πάνω σ' εκείνη τη σόμπα. Και είχαμε έξω μια αποθήκη, εμείς τη λέγαμε κούχνη.

Ερευνητής: Ναι πες τα αυτά, είναι όμορφα να καταγραφούν. Κούχνη λέγατε λοιπόν το τζάκι που μαγειρεύατε;

Πληροφορητής: Το τζάκι εκεί μαγειρεύαμε.

Ερευνητής: Είχατε και φούρνο εκεί μέσα;

Πληροφορητής: Είχαμε και φούρνο.

Ερευνητής: Α, εμείς από την Ορντού το λέγαμε φουρούνταπου. Εσείς πώς το λέγατε;

Πληροφορητής: Φούρνο.

Ερευνητής: Όχι αλλιώς όλο αυτό που είπες;

Πληροφορητής: Στο τζάκι.

Ερευνητής: Ναι, όλο μαζί αυτό το δωμάτιο πώς το λέγατε;

Πληροφορητής: Κούχνη.

Ερευνητής: Κούχνη.

Πληροφορητής: Μέσα στην κούχνη μαγειρεύαμε. Εκεί κοντά, τα ξύλα, η σόμπα όμορφα, το τζάκι μας.

Ερευνητής: Πολύ όμορφα. Τα παράθυρά σας από τι ήταν, από ξύλο;

Πληροφορητής: Από ξύλο.

Ερευνητής: Από ξύλο. Και οι πόρτες;

Πληροφορητής: Και οι πόρτες από ξύλα.

Ερευνητής: Ξύλα. Θέλω να σε ρωτήσω πόση αυλή είχατε;

Πληροφορητής: Αυλή μεγάλη είχαμε. Η αυλή μου ήτανε, πώς να σου πω, περίπου δέκα έτσι και ίσως και δέκα...

Ερευνητής: Κήπους άλλο;

Πληροφορητής: Ω είχαμε.

Ερευνητής: Δύο τρία στρέμματα δηλαδή;

Πληροφορητής: Είχαμε πολλά, όχι δύο τρία, περίπου εφτά στρέμματα είχαμε.

Ερευνητής: Και τι φυτεύατε;

Πληροφορητής: Απ' όλα. Είχαμε φρούτα, μεγάλα δέντρα, μήλα, απίδια, δαμάσκηνα, χουρμάδες. Χουρμάδες ξέρεις τι είναι;

Ερευνητής: Ναι εκείνα τα...

Πληροφορητής: Όχι τα χοντρά, τα ψιλά, τέτοια ψιλά χουρμάδες.

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Και; Απ' όλα.

Ερευνητής: Κυδώνια τέτοια;

Πληροφορητής: Φυτεύαμε πατάτες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κρεμμύδια.

Ερευνητής: Ντομάτες.

Πληροφορητής: Παμιτόρια.

Ερευνητής: Παμιτόρια ποια λέτε;

Πληροφορητής: Παμιτόρια λέμε τις ντομάτες.
 Ερευνητής: Ντομάτες παμιτόρια, τις μελιτζάνες πώς τις λεγάτε;
 Πληροφορητής: Μαντζάνες.
 Ερευνητής: Μαντζάνες, τα πιπέρια;
 Πληροφορητής: Μαντζάνες, πιπέρια, σεύτελα, λάχανα.
 Ερευνητής: Τι λάχανα, μαύρα;
 Πληροφορητής: Μαύρα ναι.
 Ερευνητής: Άσπρα;
 Πληροφορητής: Άσπρα φυτεύαμε τον χειμώνα, Φθινόπωρο φυτεύαμε άσπρα να είχαμε τον χειμώνα.
 Ερευνητής: Τον χειμώνα. Και αυτά... κολοκύθια;
 Πληροφορητής: Κολοκύθια και...
 Ερευνητής: Για πες μου πώς λέγατε τα κολοκύθια;
 Πληροφορητής: Κολοκύθια τα λέγαμε.
 Ερευνητής: Εκείνα τα μεγάλα τα κόκκινα η μάνα μου τα έλεγε πάλταπαγια.
 Πληροφορητής: Πάλταπαγια ναι.
 Ερευνητής: Και πόσα χωράφια είχατε; Ο πατέρας σου τι δουλειά έκανε;
 Πληροφορητής: Ο πατέρα μου εργάτης ήτανε, στα χωράφια δούλευε.
 Ερευνητής: Στα χωράφια.
 Πληροφορητής: Τον λέγανε πριγατήρος και ύστερα όταν έγιναν τα κολχόζ εκείνος ήτανε κάτι σαν πρόεδρος δηλαδή.
 Ερευνητής: Επιστάτης.
 Πληροφορητής: Επιστάτης, κάμποσα στρέμματα είχε τους εργάτες. Δούλευαν εκείνοι και εκείνος τους έκανε κουμάντο, πώς να το πω;
 Ερευνητής: Θέλω εγώ τώρα να σε ρωτήσω σαν μικρό κοριτσάκι πήγες στο σχολείο;
 Πληροφορητής: Τελείωσα.
 Ερευνητής: Τι σχολείο είχατε;
 Πληροφορητής: Τελείωσα, είχαμε έως Τετάρτη, είχαμε ελληνικό...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Ναι και ύστερα στο ρωσικό.
 Ερευνητής: Στο ρωσικό. Εσύ πόσα χρόνια πήγες στο σχολείο;
 Πληροφορητής: Επήγα έντεκα χρόνια.
 Ερευνητής: Έντεκα χρόνια, πήγες αρκετά χρόνια. Και πολέμους τίποτε να κλείσουν τα σχολεία
 Πληροφορητής: Πολέμους είχαμε το '41 όταν άρχισε ο πόλεμος, έκλεισε το σχολείο μας, το σχολείο της Κούμας. Έκλεισε και όλοι οι μαθητές πήγαν στον στρατό, λιγότεψαν οι μαθητές και έτσι έκλεισαν τα σχολεία.
 Ερευνητής: Τα θυμάσαι.
 Πληροφορητής: Ναι όλα.
 Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, κάνατε μάθημα στα ποντιακά ή στα ελληνικά;
 Πληροφορητής: Ελληνικά.
 Ερευνητής: Ελληνικά. Θυμάσαι κανένα ποιηματάκι που έμαθες μικρό κοριτσάκι...
 Πληροφορητής: Ε, πού να θυμάμαι, εγώ ξέχασα όσα ήξερα.

Ερευνητής: Τα ξέχασες, δεν θυμάσαι.
 Πληροφορητής: Ξέχασα.
 Ερευνητής: Αλλά πήγαιναν όλοι στο σχολείο.
 Πληροφορητής: Όλοι, όλοι, ναι όλοι πήγαιναν στο σχολείο.
 Ερευνητής: Η εκκλησία σας;
 Πληροφορητής: Η εκκλησία μας είχαμε τον Άγιο Παύλο, γιορτάζει και σήμερα.
 Ερευνητής: Α, με το παλιό ημερολόγιο εσείς, του Αγίου Παύλου, να μας βοηθά, να μας βοηθά.
 Πληροφορητής: Να μας βοηθά.
 Ερευνητής: Ήσασταν από τη Σάντα, δεν θυμάσαι από ποια Σάντα;
 Πληροφορητής: Εγώ δεν μπορώ. Εγώ εδώ γεννήθηκα.
 Ερευνητής: Ούτε θυμάσαι τον πατέρα σου να λείι για ποια Σάντα.
 Πληροφορητής: Ούτε θυμούμαι, ο πατέρα μου πέθανε νωρίς.
 Ερευνητής: Και δεν μπορείς να θυμάσαι.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Θέλω λίγο να μου πεις για τη θρησκεία. Εκεί όταν είσαι μωρό, η εκκλησία πώς πάτε κάθε Κυριακή στην εκκλησία;
 Πληροφορητής: Πάντα πηγαίναμε. Όχι κάθε Κυριακή, κάθε γιορτή.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Πάντα πηγαίναμε σαν και σήμερα, εκεί μαζευόταν όλος ο κόσμος.
 Ερευνητής: Είχατε πανηγύρι.
 Πληροφορητής: Είχαμε πανηγύρια, είχαμε κεμεντζέδες, είχαμε τραγούδια, χορούς. Είχε μεγάλη αυλή με πολύ πρασινάδα.
 Ερευνητής: Είχατε πολύ πράσινο.
 Πληροφορητής: Πολύ πρασινάδα, όμορφο μέρος, χόρευε ο λαός. Έπιναν, κέφια κάνανε, μεθύσια, παλεύανε, απ' όλα κάνανε.
 Ερευνητής: Απ' όλα κάνανε. Όταν μεθά κανείς, θα κάνει και φασαρίες. Και έρχονταν και από άλλα χωριά;
 Πληροφορητής: Έρχονταν όλα τα χωριά.
 Ερευνητής: Για τις νηστείες θέλω να μου πεις, κρατούσατε όλες τις νηστείες;
 Πληροφορητής: Κρατούσαμε όλες τις νηστείες.
 Ερευνητής: Ως το... μετά το '17 πάλι εσείς ότι...
 Πληροφορητής: Όχι, εμείς μετά το '17, εγώ το '24 γεννήθηκα. Κρατούσαμε νηστείες, ώσπου το '49...
 Ερευνητής: Το '39 με '40.
 Πληροφορητής: Ναι εκεί ανάμεσα και ύστερα άρχισε ο πόλεμος, ο λαός ανακατεύτηκε.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και μετά από κει διορθώθηκαν τα πράματα, από το '45 και μετά διορθώθηκαν, αλλά είχαμε φτώχειες και πείνες.
 Ερευνητής: Σωστά.
 Πληροφορητής: Το '49 μας έστειλαν εξορία.
 Ερευνητής: Πού πήγες;

Πληροφορητής: Επήγαμε στο Καζακστάν στα έρημα μέρη.
Ερευνητής: Αυτό θέλω να μου πεις, τι θυμάσαι από εκείνη την εξορία.
Πληροφορητής: Εκείνη την εξορία τι να πω, σπίτια ολόκληρα σβήσανε, να σου πω. Εκεί πέσαμε και εμείς. Ούτε ψωμάκι σωστό ούτε νεράκι, ξερά μέρη. Εμείς δεν ήμασταν μαθημένοι έτσι. Τα νερά μας ήταν καλά, τα ψωμιά μας, όλα. Κάναμε τα χωράφια μας, τα καλαμπόκια μας, όλα. Και μας έριξαν εκεί στον ξερό τόπο. Ολόκληρες οικογένειες έσβησαν από τον λιμό και την πείνα.
Ερευνητής: Από τις κακουχίες.
Πληροφορητής: Ναι, αλλά λοιπόν...
Ερευνητής: Πόσο καιρό μείνατε, πώς έλεγαν το μέρος που πήγατε;
Πληροφορητής: Το μέρος το έλεγαν Κεντάου.
Ερευνητής: Κεντάου, πόσες ημέρες ταξιδεύατε για να φτάσετε;
Πληροφορητής: Εμείς ταξιδεύαμε 15 ημέρες με τα πόδια, με τα τρένα.
Ερευνητής: Με τα τρένα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Σας είχαν ειδοποιήσει ότι θα σας εξορίσουν;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Ξαφνικά σηκωθήκατε το πρωί και...
Πληροφορητής: Ξαφνικά, όχι το πρωί, τη νύχτα. Η ώρα έναν δύο τη νύχτα, ήρθανε στα σπίτια...
Ερευνητής: Τι μήνας ήταν;
Πληροφορητής: Ιούλιος μήνας.
Ερευνητής: Τέτοιο.
Πληροφορητής: Ναι, θαρρώ Ιούλιος ή Ιούνιος.
Ερευνητής: Ιούνιος. Θαρρώ Ιούνιος ήτανε.
Πληροφορητής: Θαρρώ Ιούλιος ήτανε, ξεχνάω κιόλας.
Ερευνητής: Ναι σωστά και σας εξόρισαν. Πόσα άτομα ήσασταν στην οικογένειά σας;
Πληροφορητής: Όταν μας εξόρισαν, ήμασταν στο Νεοφανόν, πρέπει να το ξέρετε αυτό. Εκεί υπήρχε ένα μοναστήρι, τέτοιο μοναστήρι δεν υπάρχει άλλο στον κόσμο.
Ερευνητής: Δεν το έχω ακουστά, τέλος πάντων.
Πληροφορητής: Δεν το έχεις ακουστά;
Ερευνητής: Όχι, είναι όμορφο, καταγράφεται, και;
Πληροφορητής: Εκεί, εγώ παντρεμένη ήμουνα τότε, ήμασταν η πεθερά μου, ο άντρας μου, εγώ και το μωρό, τέσσερις ψυχές ήμασταν.
Ερευνητής: Το μωρό σου πόσο χρονών ήτανε;
Πληροφορητής: Το μωρό μου ήτανε τρία χρονών.
Ερευνητής: Πώς το έλεγαν;
Πληροφορητής: Γιάννης, Βάλιας.
Ερευνητής: Βάλιας Πολιτίδης.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Τον άντρα σου πώς τον έλεγαν;
Πληροφορητής: Ανέστης.
Ερευνητής: Ανέστης Πολιτίδης.
Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και σας είπαν, φύγετε.
Πληροφορητής: Περικυκλώσανε το σπίτι, αυτοί οι Βαένοι, οι φρουροί, πώς τους λένε.
Ερευνητής: Οι φρουροί, πώς τους λένε εσείς βαένους; Ναι όμορφα, πολύ όμορφα πράματα μου λες. Γιατί είναι νέοι όροι. Και σας είπαν...;
Πληροφορητής: Μαζέψτε τα πράματά σας, άιντε...
Ερευνητής: Τι πήρατε, τι θυμάσαι ότι πήρατε;
Πληροφορητής: Εμείς τι είχαμε εκεί; Εμείς το σπίτι μας το μεγάλο ήτανε στην Κούμα. Εκεί ήταν τα πολλά τα πράματα, ό, τι είχαμε εκεί ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και άντρας ο άντρας μου δούλευε εδώ στο Αφούν. Είχαμε ό,τι χρησιμοποιούσαμε τα καθημερινά, τα απαραίτητα. Ό, τι είχαμε, τα πήραμε.
Ερευνητής: Θέλω να σε ρωτήσω πήρατε και εικόνα μαζί σας;
Πληροφορητής: Πήραμε, τις εικόνες μας τις πήραμε.
Ερευνητής: Σας άφησαν ή...
Πληροφορητής: Όχι, μας άφησαν, μας άφησαν.
Ερευνητής: Άφησαν.
Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.
Ερευνητής: Ποιες εικόνες είχατε;
Πληροφορητής: Άκουσε, έχω εδώ την Παναγία, την είχα και εκεί.
Ερευνητής: Να σας βοηθά.
Πληροφορητής: Ναι, και να βοηθά, όλους να βοηθά. Τον Άη Παντελεήμων είχα, αυτά από εκεί τα έφερα... και κάτι θα έλεγα, τι θα έλεγα;
Ερευνητής: Τι θυμάσαι πώς πήγες;
Πληροφορητής: Α, ό, τι, είχαμε, είχαμε βαρέλια με τουρσιά. Είχε μέσα σ' ένα βαρελάκι κομμένο καπνό, ο άντρας μου αγαπούσε τον καπνό. Ο ίδιος το έκοβε με το μαχαίρι και είχε γεμάτο ένα βαρελάκι. Πήρε ένα σακουλάκι να βάλλει μέσα και να του δώσει (στον φρουρό εννοεί), αλλά εκείνος του είπε όχι, πάρ' το, θα σου χρειαστεί. Έτσι καλοί ήτανε. Όλα όσα είχαμε, τα πήραμε. Ύστερα όταν πήγαμε εκεί, κάναμε ζώα, αγελάδια.
Ερευνητής: Τι σας έδωσαν εκεί, όταν φτάσατε;
Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα.
Ερευνητής: Σπίτια; Πού μείνατε;
Πληροφορητής: Τίποτα, εκείνο τον καιρόν αμέσως φτιάξαμε κάτι μικρά, πώς να σου πω...
Ερευνητής: Καλύβες.
Πληροφορητής: Καλύβες ναι.
Ερευνητής: Από τι τα χτίσατε;
Πληροφορητής: Από φανέρκες.
Ερευνητής: Ξύλα.
Πληροφορητής: Ξύλα ναι, όχι και ξύλα, οι φανέρκες εσείς πώς λένε;
Ερευνητής: Ποια; Τούβλα, χωματόλιθοι;
Πληροφορητής: Όχι, όχι, ξύλα είναι, αλλά είναι μεγάλα.
Ερευνητής: Κόντρα πλακέ τα λέμε εμείς.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Μεγάλα σανίδια και χτίσατε αμέσως ένα...

Πληροφορητής: Χτίσανε, μας βοήθησαν και οι δικοί μας και μπήκε μέσα ο καθένας.
Ερευνητής: Το κράτος έδινε χρήματα;
Πληροφορητής: Έδιναν.
Ερευνητής: Έδιναν.
Πληροφορητής: Έδιναν σ' εκείνους που δούλευαν.
Ερευνητής: Πόσα δωμάτια χτίσατε;
Πληροφορητής: Όχι, από ένα, τι δωμάτια;
Ερευνητής: Ένα δωμάτιο.
Πληροφορητής: Ένα καλύβι και μέσα ήμασταν και δυο οικογένειες.
Ερευνητής: Ο ένας πάνω στον άλλον.
Πληροφορητής: Ο ένας απάνω στον άλλον, ήτανε πολύ δύσκολα.
Ερευνητής: Και πόσες ώρες δουλεύατε;
Πληροφορητής: Δούλευαν οχτώ ώρες. Οχτώ ώρες δουλεύανε.
Ερευνητής: Πόσο καιρό καθίσατε;
Πληροφορητής: Καθίσαμε εκεί είκοσι χρόνια.
Ερευνητής: Είκοσι χρόνια.
Πληροφορητής: Ύστερα εκεί χτίσαμε σπίτια.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δουλέψαμε, χτίσαμε καλά σπίτια, είχαμε χωράφια, κάναμε χωράφια.
Ερευνητής: Τι καλλιεργούσατε στα χωράφια;
Πληροφορητής: Πατάτες, πατάτες και απ' όλα. Απ' όλα κάναμε ναι, κολοκύθια και τέτοια, απ' όλα είχαμε, απ' όλα.
Ερευνητής: Και κάνατε της χρονιάς το...
Πληροφορητής: Ναι κάναμε.
Ερευνητής: Την ανάγκη.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και το μυαλό σας ήταν οπωσδήποτε πίσω στο σπίτι σας.
Πληροφορητής: Το μυαλό μας ήταν πίσω (γελάει).
Ερευνητής: Και τότε γυρίσατε πίσω;
Πληροφορητής: Ήρθαμε το '70.
Ερευνητής: Το '70, βρήκες το σπίτι σου, όταν γύρισες;
Πληροφορητής: Εγώ είχα έρθει το '59 στο Σοχούμ και πήγα στο σπίτι μου. Πήγα στην Κούμα και εκεί είχαν έρθει Μεγγρέλοι, ένα έθνος Μεγγρέλοι τους έλεγαν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και όταν πήγα στο σπίτι μου, της λέω να αδειάσει το σπίτι, θα γυρίσουμε εμείς. Ο άντρας μου είχε πει να πάω να δω και να το αδειάσουν, θα γυρίζαμε.
Ερευνητής: Σας άφηναν να κάνετε ταξίδια, να πάτε.
Πληροφορητής: Μας άφηναν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μας άφηναν.
Ερευνητής: Σας άφηναν. Και τι σου είπε αυτή;
Πληροφορητής: Μας άφηναν. Μετά από είκοσι χρόνια μας άφησαν να πάμε πίσω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αλλά τα σπίτια μας δεν μας τα έδωσαν.

Ερευνητής: Έμειναν μέσα οι Μεγγρέλοι.
Πληροφορητής: Οι Μεγγρέλοι μείνανε μέσα.
Ερευνητής: Και το '59 εσύ πώς ήρθες, πώς πήρες άδεια;
Πληροφορητής: Ε το '59 ήρθα, άδεια για να γυρίζω, όχι να...
Ερευνητής: Αυτό σου λέω, σου έδωσαν άδεια.
Πληροφορητής: Ναι μου δώσανε και ήρθα.
Ερευνητής: Και όταν γυρίσατε το '70 τίποτα, τα σπίτια σας...
Πληροφορητής: Όχι, δεν μας τα έδωσαν. Εκείνη τη γυναίκα της είπα, εμείς θα γυρίσουμε, τι σκοπό έχεις; Θα μας δώσεις το σπίτι; Μπορώ να σας το πουλήσω, είπε. Το αφήσαμε και φύγαμε. Θέλουμε το σπίτι μας, αλλά δεν ήθελε να μας το δώσει. Μετά ήρθαμε στο Σοχούμ, αγοράσαμε ένα οικόπεδο και χτίσαμε σπίτι.
Ερευνητής: Πάει η Κούμα, αποχαιρετήσατε την Κούμα.
Πληροφορητής: Την Κούμα την αποχαιρετήσαμε.
Ερευνητής: Ούτε χωράφια ούτε τίποτα.
Πληροφορητής: Ούτε τίποτα, μόνον εκεί είχαμε τα νεκροταφεία. Τα δικά μας, τα νεκροταφεία του χωριού. Αυτά που είχαμε πριν, ήρθαμε εκείνα τα πήραμε, περιφράξαμε το μέρος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και όποιος πέθαινε, τον πηγαίναμε εκεί.
Ερευνητής: Και τώρα είναι εκεί;
Πληροφορητής: Και τώρα εκεί είναι, αλλά σε τι κατάσταση είναι, ποιος ξέρει; Τότε τα συντηρούσαμε, ήταν γεμάτα χόρτα.
Ερευνητής: Εκκλησία ήταν ο Άγιος Παύλος;
Πληροφορητής: Ο Άγιος Παύλος είχε χαλάσει προτού πάμε στην εξορία, την είχαν χαλάσει αυτοί οι διάβολοι.
Ερευνητής: Και τι την έκαναν;
Πληροφορητής: Τίποτα, έστεκαν εκεί μόνον οι τοίχοι, έμεναν οι χαλασμένοι τοίχοι, δεν είχε ούτε σκεπή ούτε τίποτα.
Ερευνητής: Και τις εικόνες τι τις έκαναν;
Πληροφορητής: Τις εικόνες ποιος ξέρει τι τις έκαναν; Εμείς όλοι ήμασταν στην εξορία, εκείνα όλα χάθηκαν. Κάποιοι πήραν μερικές εικόνες και τις έφερνα μετά στο Σοχούμ και δώσανε κάποιες στην εκκλησία εκεί.
Ερευνητής: Ποια είναι η εκκλησία του Σοχούμ;
Πληροφορητής: Η εκκλησία του Σοχούμ ήταν η Ευαγγελίστρα.
Ερευνητής: Ο Ευαγγελισμός.
Πληροφορητής: Ναι, Ευαγγελισμός.
Ερευνητής: Η συνοικία που μείνατε στο Σοχούμ ήταν ελληνική; Το Σοχούμ έχει πολλές εθνότητες.
Πληροφορητής: Όχι, ναι εμείς μέναμε μέσα στην πόλη, την συνοικία την έλεγαν παλιό Πασόλοκ, δηλαδή παλιό χωριό, έτσι λέγεται στα ελληνικά.
Ερευνητής: Και ήταν δίπλα στη θάλασσα;
Πληροφορητής: Από τη θάλασσα ήμασταν εφτά χιλιόμετρα, έξι εφτά χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Όπως είμαστε από εδώ... μπάνιο κάνατε;
 Πληροφορητής: Κάναμε.
 Ερευνητής: Ως τότε... αυτό θα σε ρωτήσω τώρα, από το Καζακστάν καθόλου αποζημίωση πήρατε;
 Πληροφορητής: Εκεί πουλήσαμε, πουλήσαμε τα σπίτια μας και ήρθαμε...
 Ερευνητής: Πίσω στο Σοχούμ.
 Πληροφορητής: Στο Σοχούμ.
 Ερευνητής: Πώς ήτανε, σας έμειναν καθόλου χρήματα ή τα δώσατε για ένα κομμάτι ψωμί;
 Πληροφορητής: Όχι, ψιλά πράματα.
 Ερευνητής: Ψιλά πράματα. Λοιπόν από το 1970 ως τότε είσαι στο Σοχούμ;
 Πληροφορητής: Ίσαμε το '91.
 Ερευνητής: Το '91. Ζεις άλλα 21 χρόνια στο Σοχούμ.
 Πληροφορητής: 21 χρόνια στο Σοχούμ.
 Ερευνητής: Πόσα παιδιά έκανες;
 Πληροφορητής: Πέντε παιδιά
 Ερευνητής: Πέντε παιδιά, στο Καζακστάν γεννήθηκαν τα παιδιά σου;.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Στο Καζακστάν. Θέλω να νου πεις πώς ζούσατε στο Σοχούμ;
 Πληροφορητής: Αφού γυρίσαμε πίσω, ζούσαμε καλά.
 Ερευνητής: Ο άντρας σου πού δούλευε;
 Πληροφορητής: Σε σιδεράδικο δούλευε, σιδεράς ήτανε.
 Ερευνητής: Και μπορούσατε να ζήσετε ολόκληρη οικογένεια, πόσα άτομα;
 Πληροφορητής: Ναι μπορούσαμε.
 Ερευνητής: Πέντε μωρά και...
 Πληροφορητής: Πέντε μωρά και εμείς δυο άτομα, εφτά. Η πεθερά μου εκεί πέθανε, στο Καζακστάν πέθανε.
 Ερευνητής: Και την θάψατε εκεί.
 Πληροφορητής: Την θάψαμε εκεί.
 Ερευνητής: Φέρατε πίσω τα οστά;
 Πληροφορητής: Όχι, δεν τα φέραμε.
 Ερευνητής: Δηλαδή έχουμε ελληνισμό θαμμένο στο Καζακστάν.
 Πληροφορητής: Στο Καζακστάν πολλούς, πολλούς
 Ερευνητής: Νοσταλγείς τώρα να πας να ανάψεις ένα κερι εκεί;
 Πληροφορητής: Μπορείς να πας; Μπορείς να πας;
 Τώρα ούτε στο Σοχούμ μπορούν να πάνε, πόλεμος είναι εκεί πέντε, έξι χρόνια. Ούτε στο Σοχούμ δεν μπορείς να πας, όχι στο Καζακστάν. Στο Καζακστάν μπορείς να πας, αλλά είναι πολλά τα έξοδα.
 Ερευνητής: Πολλά έξοδα.
 Πληροφορητής: Μακριά μέρος.
 Ερευνητής: Άλλο τι θυμάσαι από τη ζωή σου στο Σοχούμ τώρα, γιατί η ζωή σου είναι πολυκύμαντη ια εδώ, μια εκεί.
 Πληροφορητής: Ναι, αφού ήρθαμε στο Σοχούμ, ζήσαμε καλά.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Πολύ καλά. Ύστερα τα παιδιά μου

μεγαλώσανε όλα, αρχίσανε και δουλεύανε. Όλους εκεί τους πάντρεψα, όλοι είχανε τα σπίτια τους, ζούσαμε δόξα τω Θεώ...
 Ερευνητής: Σπούδασε κανένα παιδί σου;
 Πληροφορητής: Σπουδάσανε, η κόρη μου τελείωσε...
 Ερευνητής: Πες μου το όνομά της να γραφτεί.
 Πληροφορητής: Λίζα, η Λίζα τελείωσε νοσοκόμα, ας το πούμε ελληνικά, νεσεστράτια (γελάει).
 Ερευνητής: Πες το και ρωσικά.
 Πληροφορητής: (Γελάει) ώι μάνα! Ήτανε νοσοκόμα, δουλευθέν, 19 χρόνια δούλεψε μέσα στο Σοχούμ. Και τώρα ήρθε εδώ, δεν την παίρνουν στη δουλειά, είναι μεγάλη, δεν έχει δουλειά.
 Ερευνητής: Ο άλλος ο γιο σου;
 Πληροφορητής: Ο άλλος ο γιο μου...
 Ερευνητής: Τ' όνομά του;
 Πληροφορητής: Ο Γιώργος τελείωσε τεχνικό, αυτοί που χτίζουν τα σπίτια, ο άλλος ο Παύλος τελείωσε ηλεκτρολόγος.
 Ερευνητής: Ηλεκτρολόγος.
 Πληροφορητής: Στα φώτα.
 Ερευνητής: Οι άλλοι;
 Πληροφορητής: Τελείωσε ο μεγάλος ο γιο μου...
 Ερευνητής: Πώς τον λένε;
 Πληροφορητής: Βάνιας.
 Ερευνητής: Ιωάννης.
 Πληροφορητής: Ο Βάνιας οχτώ τάξεις τελείωσε, η άλλη κόρη μου τελείωσε...
 Ερευνητής: Πώς την έλεγαν;
 Πληροφορητής: Σοφία.
 Ερευνητής: Σοφία ναι, Ποντιακά γνήσια ονόματα.
 Πληροφορητής: Ωχ μάνα!
 Ερευνητής: Ναι.
 Ερευνητής: Εκείνη τι τελείωσε;
 Πληροφορητής: Εκείνη δέκα τάξεις τελείωσε, δέκα τάξεις και πήγε στο ράψιμο, έραπταν, δούλευαν εκεί.
 Ερευνητής: Τώρα όλα τα παιδιά σου είναι στην Ελλάδα;
 Πληροφορητής: Όλα στην Ελλάδα είναι, όλα στην Ελλάδα είναι.
 Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις, ζούσατε όμορφα, είπες, στην εκκλησία μπορούσες να πας;
 Πληροφορητής: Πως.
 Ερευνητής: Στο Σοχούμ υπήρχε εκκλησία;
 Πληροφορητής: Ω είχαμε μεγάλη εκκλησία.
 Ερευνητής: Τον Ευαγγελισμό.
 Πληροφορητής: Ναι. Πηγαίναμε στην εκκλησία κάθε γιορτή, κάθε Κυριακή...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Εμείς πηγαίναμε στην εκκλησία. Και τώρα εδώ, όταν μπορώ, λιγάκι δυσκολεύομαι, δεν το αφήνω.
 Ερευνητής: Την εκκλησία.
 Πληροφορητής: Εσύ τι είσαι;
 Ερευνητής: Εγώ δασκάλα είμαι.
 Πληροφορητής: Πού πάτε, εκκλησία πάτε...
 Ερευνητής: Πάμε στην Αγία Άννα.

Πληροφορητής: Στην Αγία Άννα.

Ερευνητής: Το '91 πώς ξεκινάτε και έρχεστε. Ζείτε όμορφα εκεί και απότομα γίνεται πόλεμος.

Πληροφορητής: Όχι πόλεμος, εμείς πριν τον πόλεμο φύγαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι δικοί μας πηγαينوερχόντουσαν στη Μόσχα και η πρεσβεία μας στη Μόσχα έκανε τα χαρτιά μας. Εμείς και όταν ακόμα ήμασταν στο Καζακστάν είχαμε ελληνικά διαβατήρια εκεί στην εξορία. Πήγαιναν και τα ανανέωνα, όταν περνούσε η προθεσμία, να σου πω. Και η πρεσβεία μας έδωσε χαρτιά, όσοι ήθελαν να πάνε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Πριν τον πόλεμο.

Πληροφορητής: Πριν το '90 άρχισε να. Και ο άντρας μου και η πεθερά μου όλοι για την Ελλάδα μιλούσαμε πάντα. Θα έρθει ο καιρός και θα πάμε, όλα καλά θα πάνε. Αυτοί που θα πάνε πρώτοι, θα πάνε καλά, οι δεύτεροι λίγο καλλίτερα και οι τρίτοι άσχημα. Και έτσι ακριβώς έγινε. Αυτοί που ήρθαν πρώτοι, ήρθαν καλλίτερα. Εμείς πέσαμε στους δεύτερους. Εμείς δόξα τω θεώ πάλι καλά ήρθαμε. Αλλά όσοι από τους δικούς ήρθαν τρίτοι στη σειρά, άφησαν και ατα σπίτια τους. Τα άφησαν όλα και ήρθανε.

Ερευνητής: Ναι, τώρα θέλω να μου πεις πώς ξεκίνησες; Σου είπε ο άντρας σου θα πάμε στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Ανάμεσα σε αυτό το διάστημα δικά μας παιδιά έρχονταν στην Ελλάδα ένα μήνα, ενάμιση μήνα. Είχαν εδώ συγγενείς. Έβλεπαν ήταν καλά εδώ, θα πάμε, έλεγαν. Και ο άντρας μου πίεζε. Κάντε να χαρτιά να πάμε. Αλλά δεν πρόφτασε, πέθανε εκεί.

Ερευνητής: Ναι και τον θάψατε στο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Στην Κούμα, στην Κούμα.

Ερευνητής: Στην Κούμα τον έχεις θαμμένο. Ποια χρονιά πέθανε;

Πληροφορητής: Το '87.

Ερευνητής: Το '87 πρόσφατα. Είπατε θα πάμε στην Ελλάδα για καλλίτερη τύχη.

Πληροφορητής: Όλοι οι δικοί μας έλεγαν θα πάμε, θα πάμε. Όλο για την Ελλάδα έλεγαν. Πριν πεθάνει ο άντρας μου, ήρθαν τα χαρτιά μας από την πρεσβεία. Εκείνος έλεγε θα πάμε, κάντε ό, τι πρέπει, όταν μπορέσουμε, θα πάμε. Από το Καζακστάν ήδη από το '65, το '67 πολλοί ήρθανε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι πάρα πολλοί. Είχατε συγγενείς εδώ και λέγατε θα πάμε στους συγγενείς μας;

Πληροφορητής: Ναι, είχαμε.

Ερευνητής: Είχατε, πού είχατε στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Εδώ στην Κατερίνη είχαμε τη κουνιάδας μου τα παιδιά.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Η κουνιάδα μου εδώ ήτανε, Φραγκουλίδης...

Ερευνητής: Ποιος; Ο Ζάχος;

Πληροφορητής: Ο Ζάχος ανεψιός μου είναι.

Ερευνητής: Ανεψιός σου είναι, τη κουνιάδας σου παιδί είναι;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Α, τους γνωρίζω πολύ καλά.

Πληροφορητής: Η Λίτα και η Αλεξάντρα και...

Ερευνητής: Α, είχατε και λέτε ας πάμε στους συγγενείς μας.

Πληροφορητής: Ναι αυτοί ήρθανε το '89. Ο γιος μου ο Γιούρας ήρθε στην Ελλάδα, ήρθε τους είδεν. Ήρθαμε. Ο Ζάχος ήτανε στο Σοχούμ και ήρθε, τους είδε και έτσι ήρθαμε και εμείς.

Ερευνητής: Τι πουλήσατε; Το σπίτι σας;

Πληροφορητής: Το σπίτι μας, ναι.

Ερευνητής: Το δώσατε, είχε αξία;

Πληροφορητής: Εεε, όχι δεν είχε αξία.

Ερευνητής: Δεν είχε αξία.

Πληροφορητής: Εκείνοι έμαθαν πως ο κόσμος θα φύγει και δεν έκαναν ...

Ερευνητής: Καλή τιμή.

Πληροφορητής: Καλή τιμή δεν έκαναν. Αργά ή γρήγορα θα αφήναμε τα σπίτια μας και θα φεύγαμε. Υπήρχε αυτός ο ψίθυρος. Όλοι θα φύγουν στα μέρη τους. Όλα τα έθνη θα πάνε στα μέρη τους και δεν έδιναν καλή τιμή. Άσε.

Ερευνητής: Τώρα ήρθες απ' εκεί το '91. Πρώτα πού πήγατε;

Πληροφορητής: Εδώ ήρθαμε και εδώ μένουμε.

Ερευνητής: Στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Μέσα στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Σ' αυτό το σπίτι;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Σ' ένα άλλο σπίτι;

Πληροφορητής: Άλλο σπίτι.

Ερευνητής: Δεν μπορέσατε να αγοράζατε σπίτι με τα λεφτά που είχατε;

Πληροφορητής: Πού να αγοράσεις σπίτι με τα δικά μας λεφτά. Ήρθαμε εδώ στην Κατερίνη, καλή είναι η Κατερίνη, αλλά δεν υπάρχουν δουλειές. Τα παιδιά μας τριγυρίζουν κατά δω, μεγάλα παιδιά 25 χρονών, γύρισαν από τον στρατό και δεν έχουν δουλειά.

Ερευνητής: Τώρα εσύ εδώ με ποιον κάθεσαι, με τον γιο σου;

Πληροφορητής: Με τον γιο μου.

Ερευνητής: Α, δεν πάτε με το κορίτσι, με τον γιο πάτε εσείς.

Πληροφορητής: Εμείς με τον γιο είμαστε.

Ερευνητής: Με τον γιο και με την νύφη, έτσι όπως το είχανε οι δικοί μας οι Πόντιοι, έτσι κάνουμε. Και εδώ μέχρι τώρα έτσι κάνουνε, δεν μένουνε με την κόρη. Αν και τώρα άρχισαν να μένουνε μόνοι τους.

Πληροφορητής: Εε!

Ερευνητής: Όταν έχουνε δουλειές.

Πληροφορητής: Όταν έχουνε την δυνατότητα, γιατί να μην κάθονται μόνοι.

Ερευνητής: Κάθονται σωστά και πιο ήσυχοι είναι.

Πληροφορητής: Και πιο ήσυχτοι.

Ερευνητής: Πώς αισθάνεσαι εδώ τώρα εσύ;

Πληροφορητής: Πώς; Αισθάνομαι; Καλά αισθάνομαι, η Ελλάδα καλή είναι, προσέχουνε και τις γριές να ζούνε και να χαίρονται. Κάτι δίνουν και σε μας. Δεν πεθαίνουμε από την πείνα, αλλά αυτό που δεν έχουμε σπίτια.

Ερευνητής: Αυτό είναι το πιο σημαντικό.

Πληροφορητής: Αυτό σημαντικό και δουλειές δεν έχουνε, τυραννιόμαστε.

Ερευνητής: Πού δουλεύει τώρα ο γιο σου;

Πληροφορητής: Πουθενά δεν δουλεύει, πού να δουλέψει; Αυτός ο γιος μου που κάθομαι μαζί του, είναι ανάπηρος, έχασε το πόδι του.

Ερευνητής: Δεν παίρνει καμιά...

Πληροφορητής: Εβδομήντα χιλιάδες κάθε δυο μήνες.

Ερευνητής: Και το ενοίκιο;

Πληροφορητής: Το ενοίκιο εδώ τώρα πάλι καλά δίνουμε, πολλά δεν δίνουμε, να σου πω. Δουλεύει και η νύφη, η γυναίκα του. Δούλευε και η κόρη του, αλλά τώρα έχει μικρό μωρό και δεν δουλεύει. Ούτε ο άντρας της δουλεύει. Δούλευαν στον σιδηρόδρομο.

Ερευνητής: Αχά.

Πληροφορητής: Έχτιζαν. Και εκείνο έκλεισε, τελείωσε, τίποτα πια, δεν δουλεύουν. Τριγυρνάνε κατά δω.

Ερευνητής: Εδώ μέσα τώρα στα Ευαγγελικά πώς ήρθες;

Πληροφορητής: Εμείς ψάχναμε σπίτι, βρήκαμε αυτό και ήρθαμε εδώ..

Ερευνητής: Ναι, τώρα όταν ακούς τις καμπάνες και λοιπά;

Πληροφορητής: Κια τι να πω; Δεν τις ακούω, μπαίνω μέσα.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) κοίτα να σου πω πώς είναι αυτός ο συνοικισμός για να ξέρεις. Οι γονείς μου ήρθαν το '24 από την Ορντού. Εδώ είναι από Ορντού, Σεμέν και Φάτσα. Ύστερα το '28 ήρθαν και από το Σοχούμ.

Πληροφορητής: Το '39 πολλοί ήρθαν εδώ.

Ερευνητής: Ναι ήρθαν πολλοί. Και εξήτησαν να κάνουν έναν συνοικισμό. Αλλά το κράτος έβαλε μέσα στον συνοικισμό και ορθόδοξους. Δεν ταίριαζαν ορθόδοξοι με Προτεστάντες, έκαναν πολλές φασαρίες. Τις φασαρίες ο δικός μου πατέρας τις έκανε, ήταν ορθόδοξος. Εμείς οι ορθόδοξοι που είμαστε εδώ, είμαστε πολύ φανατικοί και οι Προτεστάντες είναι φανατικοί. Τελευταία κάναμε τα εγκαίνια της Αγίας Άννας, βοήθειά μας.

Πληροφορητής: Ε ναι μου το είπαν, δεν το ξέραμε εμείς.

Ερευνητής: Μακριά, είναι ναι, δεν ήξερες να πας. Και τώρα λέμε να κάνουμε κατά δω και μια ακόμα ορθόδοξη εκκλησία. Και ο Δεσπότης μου είπε θα το κάνουμε, εγώ τρέχω απάνω κάτω. Πότε θα περάσει να δούμε. Αλλά δεν τα βρήκαμε ορθόδοξοι με ευαγγελικούς. Ζούμε αγαπημένα, τις δικές μας συ-

νήθειες έχουν.

Πληροφορητής: Όχι, έτσι καλοί...

Ερευνητής: Έτσι καλοί είναι, όχι πολύ καλοί είναι, ύστερα είναι και φιλότιμοι, αλλά έχουν διαφορετική θρησκεία. Κοίτα τι θυμάμαι. Τα πρώτα χρόνια Μεγάλη Παρασκευή κάνανε μπουγάδα, κάνανε τσουρέκια, έτρωγαν γιαούρτι. Και η γιαγιά μου, πολύ θρήσκα ήτανε, θύμωνε με την απέναντι την Πανίνα. Δεν ντρέπεσαι, την έλεγε. Τα τελευταία χρόνια προσαρμόστηκαν και αυτοί και δεν κάνουν τέτοια. Αλλά καλό είναι, όταν κρατάς την ορθοδοξία, να 'χεις και ορθόδοξη δική σου εκκλησία.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Εγώ, εμείς ζούσαμε εκεί στο Μιλάβλαχο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί μέναμε. Και εκεί κοντά ο Άγιος Γεώργιος σιμά ήτανε, εκεί ήτανε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τώρα που ήρθα εδώ, εκεί πηγαίνω.

Ερευνητής: Α, πας εκεί.

Πληροφορητής: Εκεί πάω.

Ερευνητής: Είναι με το παλιό ημερολόγιο εκείνο.

Πληροφορητής: Ε ναι.

Ερευνητής: Όχι, και εδώ έχει δύο τρεις οικογένειες ορθόδοξοι που είναι παλαιοημερολογίτες και πάνε σ' εκείνη την εκκλησία. Όμορφο είναι, αφού έχεις εκκλησία.

Πληροφορητής: Ε, ναι. Εκεί ήμασταν. Εγώ εκεί άρχισα και τώρα εκεί πηγαίνω. Με πηγαίνει ο εγγονός μου, όταν είναι στο σπίτι και όταν δεν είναι, παίρνω ταξί και πηγαίνω, καλό είναι.

Ερευνητής: Είπες για τις εικόνες, τις εικόνες αυτές από τότε τις έχετε στο σπίτι σας;

Πληροφορητής: Αυτά εγώ επήγα το '44 στην πεθερά μου, εκείνη τις είχε.

Ερευνητής: Τις είχε.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είναι ο Άγιος Παντελεήμονας...

Πληροφορητής: Ναι και η Παναγία και είχα και τον Απόστολο Παύλο και Πέτρο... τον... Άη Νικόλα, αυτά από παλιά τα είχαμε.

Ερευνητής: Τα είχες και όπου πάτε...

Πληροφορητής: Παναγία, τον Χριστό ας πούμε, την Αγία Τριάδα, αυτά τα είχαμε, η πεθερά μου τα είχε, ναι.

Ερευνητής: Και εξακολουθείς το καντήλι σου να το ανάβεις και...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή ενδιαφέρεσαι για την ορθοδοξία. Θέλω να μου πεις, όταν ήσασταν στο Σοχούμ και ήρθε το καθεστώς της αθέας, πώς κάνατε τα βαφτίσια, τους γάμους ελεύθερα ή...

Πληροφορητής: Ελεύθερα, ελεύθερα.

Ερευνητής: Ελεύθερα κάνατε γάμους...

Πληροφορητής: Ελεύθερα.

Ερευνητής: Ορθόδοξα.

Πληροφορητής: Ελεύθερα, ορθόδοξα και... όχι εδώ
 εγώ τώρα βλέπω γάμος απάνω στον γάμο τίποτα
 (γελάει).
 Ερευνητής: Α!
 Πληροφορητής: Σ' εμάς δεν ήτανε έτσι. Εμείς κά-
 ναμε...
 Ερευνητής: Για πες για τον γάμον, θέλω ν' ακούσω
 πώς κάνατε.
 Πληροφορητής: Εμείς εκεί κάναμε, στρώναμε, παλάτ-
 κας τα έλεγαν...
 Ερευνητής: Αντίσκηνα.
 Πληροφορητής: Ναι, βάζαμε...
 Ερευνητής: Πανιά.
 Πληροφορητής: Πανιά και κάναμε εεε...
 Ερευνητής: Τραπέζια.
 Πληροφορητής: Τραπέζια πολλά.
 Ερευνητής: Και χορεύατε;
 Πληροφορητής: Χορεύαμε.
 Ερευνητής: Με τι χορεύατε;
 Πληροφορητής: Λύρες.
 Ερευνητής: Λύρες.
 Πληροφορητής: Η λύρα θα ήτανε...
 Ερευνητής: Το πρώτο.
 Πληροφορητής: Και τώρα ύστερα βάζανε και αυτά τα
 ράδιο, κασέτας, τέτοια...
 Ερευνητής: Και τι φαγητά είχατε στο τραπέζι;
 Πληροφορητής: Απ' όλα, απ' όλα.
 Ερευνητής: Ναι και γλεντούσατε πόσες ημέρες;
 Πληροφορητής: Ο γάμος δύο τρεις ημέρες...
 Ερευνητής: Κρατούσε.
 Πληροφορητής: Κρατούσε ναι. Το Σάββατο άρχιζε,
 την Κυριακή εμείς, το Σάββατο άρχιζε τη...
 Ερευνητής: Πάντα Κυριακή κάνατε το μυστήριο.
 Πληροφορητής: Την Κυριακή θα στεφανώνονταν.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Στην εκκλησία την Κυριακή πήγαι-
 ναν, ναι.
 Ερευνητής: Τι ώρα; Οτιδήποτε ώρα;
 Πληροφορητής: Οτιδήποτε, όταν η εκκλησία ή-
 τανε... είχε τον χρόνο, τους έλεγαν δύο, δώδεκα
 είναι, τρεις είναι, όταν πηγαίνανε. Και...
 Ερευνητής: Πώς πήγαινε η νύφη, ο γάμος πώς γίνο-
 νταν; Ο πατέρας αποφάσιζε ποιον θα πάρει;
 Πληροφορητής: Όχι.
 Ερευνητής: Εσύ πώς πήρες τον άντρα σου;
 Πληροφορητής: Εμένα μου τον έδωσαν, τώρα τελευ-
 ταία από αγάπη, όποιον θέλει ο καθένας παίρνει.
 Αλλά εμάς τότε μας έλεγαν αυτός είναι, θα τον
 πάρεις, τελείωσε.
 Ερευνητής: Και δεν έλεγες τίποτε όχι, και...
 Πληροφορητής: Εεε.
 Ερευνητής: Δεν μπορούσες.
 Πληροφορητής: Εγώ αγάπαγα έναν άλλον...
 Ερευνητής: Ναι, για πες, αυτές είναι όμορφες ιστορίες,
 ποιον αγαπούσες;
 Πληροφορητής: Αγάπαγα έναν άλλον, αλλά δεν μπό-
 ρεσα να τον πάρω. Με έδωσαν.
 Ερευνητής: Όταν λες τον αγάπαγα, θέλω αυτά να κα-

ταγραφούν, το όνομά σου είπαμε;
 Πληροφορητής: Μαρία.
 Ερευνητής: Θέλω να τα γράψω αυτά, κυρία Μαρία.
 Τώρα λένε κυρία, δεν λένε θεία Μαρία. Πώς αι-
 σθανόσουν τότε; πώς δείχνατε την αγάπη σας;
 Πληροφορητής: Ούτε εγώ τον αγαπούσα ούτε εκεί-
 νος μ' αγαπούσε αρχικά.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Δεν ξέραμε ο ένας τον άλλον
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Τι αγάπη είχαμε; τίποτα.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Έναν χρόνο ήμασταν αρραβωνια-
 σμένοι.
 Ερευνητής: Ναι, και εμείς εδώ αρραβωνιασμένοι λέμε.
 Πληροφορητής: Ναι, και είδαμε το όλον τρεις φορές
 ο ένας τον άλλον. Και έτσι...
 Ερευνητής: Ούτε το χέρι να πιάσει ούτε τίποτε.
 Πληροφορητής: Ούτε τίποτε, τίποτε.
 Ερευνητής: Τίποτα, έτσι έρχονταν και έφευγε. Αλλά
 όχι, για τον πρώτο που είπες, αγάπαγες άλλον,
 πώς καταλάβαινες ότι τον αγαπούσες;
 Πληροφορητής: Πηγαίναμε μαζί στο σχολείο.
 Ερευνητής: Ναι ωραία.
 Πληροφορητής: Και ναι είχαμε...
 Ερευνητής: Δίνετε τετράδια, τέτοια και λοιπά, παίζετε
 μαζί. Και όταν έγινες κοριτσάκι 14 χρονών εξακο-
 λουθούσες να τον βλέπεις;
 Πληροφορητής: Όχι, όχι, δεκαέξι και ύστερα.
 Ερευνητής: Τον έβλεπες.
 Πληροφορητής: Τον έβλεπα.
 Ερευνητής: Σου είπε ποτέ ο ίδιος σ' αγαπώ Μαρία;
 Πληροφορητής: Μου το είπε...
 Ερευνητής: Πώς σου έδειχνε την αγάπη του;
 Πληροφορητής: Την αγάπη του έτσι δεν μπορούσαμε
 να μιλήσουμε, με γράμματα.
 Ερευνητής: Α, σου έστειλε γράμματα, κρυφά.
 Πληροφορητής: (Γελάει) Κρυφά.
 Ερευνητής: Όταν γίνονταν πανηγύρι στο χωριό;
 Πληροφορητής: Στο χωριό γινότανε, αλλά δεν μπο-
 ρούσες ελεύθερα να χορέψεις και να κάνεις (γε-
 λάει).
 Ερευνητής: Έρχονταν, έμπαινε στο χέρι σου και χό-
 ρευε;
 Πληροφορητής: Κάποτε.
 Ερευνητής: Κάποτε. Και αυτό πόσο κράτησε;
 Πληροφορητής: Κράτησε δύο χρόνια.
 Ερευνητής: Δύο χρόνια. Όταν ύστερα εκείνος έμαθε
 ότι εσύ θα πάρεις άλλον, τι έκανε;
 Πληροφορητής: Τι θα έκανε; Και εκείνος πήγε αλλού
 μετά.
 Ερευνητής: Εσύ δεν είπες τη μάνα σου, μάνα εγώ...
 Πληροφορητής: Είπα, αλλά η μάνα μου τότε δεν είχε
 φωνή, ό,τι έλεγε ο πατέρας.
 Ερευνητής: Ό,τι έλεγε ο πατέρας. Δεν μπόρεσε η
 μάνα σου να του έλεγε...
 Πληροφορητής: Δεν μπόρεσε. Του είπε...
 Ερευνητής: Το κρατάς μέχρι σήμερα...

Πληροφορητής: Μέχρι σήμερα το κρατάω.
Ερευνητής: Το έχεις μέσα σου, σωστό, σωστό.
Πληροφορητής: Το έχεις στην καρδιά σου.
Ερευνητής: Γιατί πάντα πιστεύεις, ότι, αν έπαιρνες αυτόν που αγαπούσες, αλλιώς θα ζούσες.
Πληροφορητής: Εεε.
Ερευνητής: Έτσι είναι, κακά τα ψέματα, όσο και καλός να είναι.
Πληροφορητής: Όχι, καλός ήτανε δόξα τον Θεόν, ο πατέρα μου δεν έκανε άδικα. Καλός οικογενειάρχης, πολύ καλός ήτανε.
Ερευνητής: Εκείνοι εκτίμαγαν, αν γνώριζαν τον πατέρα.
Πληροφορητής: Τον πατέρα και την μάνα, εκείνος τους ήξερε, καλοί άνθρωπο, νοικοκύρηδες, εργατικοί, προκομμένοι.
Ερευνητής: Θα πας.
Πληροφορητής: Θα πας. Ωι μάνα!
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα και...
Πληροφορητής: Όλα αυτά τα γράφεις;
Ερευνητής: Είπες για τον γάμο τρεις ημέρες, την Τρίτη ημέρα τι κάνατε;
Πληροφορητής: Την Τρίτη ημέρα έκαναν τραπέζια σ' αυτούς που βοηθούσαν στον γάμο, π'ροσφεραν τις υπηρεσίες τους και έτσι τελειώνανε.
Ερευνητής: Αποκαμάρωμα κάνατε τη νύφη; τη θημίζατε;
Πληροφορητής: Πωωως.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι; Αυτό θέλω να μου πεις από τον γάμο σου...
Πληροφορητής: Εφτά ζευγάρια αντρώγυνα θημίζανε τη νύφη. Ο λυράρης και όλοι μαζί θημίζανε τη νύφη.
Ερευνητής: Θυμάσαι λίγο τα δίστιχα;
Πληροφορητής: Τα ζευγάρια;
Ερευνητής: Ποιο τραγούδι έλεγαν, όταν θήμιζαν;
Πληροφορητής: Θυμάμαι, αλλά τώρα...
Ερευνητής: Δεν σου έρχεται τώρα στο μυαλό «καλώς την τη νύφη μας»... και ύστερα κοιμόμασταν σε ξεχωριστό δωμάτιο, το αντρώγυνο είχε το δωμάτιό του.
Πληροφορητής: Ναι χωριστά.
Ερευνητής: Και τα πεθερικά, τηρούσες το έθιμο της σιωπής προς τον πεθερό σου;
Πληροφορητής: Εγώ πεθερό δεν γνώρισα, πέθανε νωρίς. Στην πεθερά μου το τηρούσα. Αλλά αυτοί είχανε συγγενείς στο Βατούμ, οι οποίοι είχαν έρθει στο γάμο. Εκείνο το πρωί που θα έφευγαν, μας πήραν κοντά και είπαν δεν τηρήσετε αυτό το έθιμο και έτσι δεν το τηρήσαμε.
Ερευνητής: Δεν το τηρήσατε.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Τι μαγείρευες στο σπίτι; Όλα η πεθερά σου τα όριζε;
Πληροφορητής: Η πεθερά, εκείνη μαγείρευε.
Ερευνητής: Εκείνη μαγείρευε.
Πληροφορητής: Ναι πρώτα πολλά χρόνια εκείνη, ήτανε νέα και καλή, εκείνη μαγείρευε.

Ερευνητής: Έλεγες καμιά φορά, ότι θέλω εκείνο το φαΐ;
Πληροφορητής: Όχι, τέτοια δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Τέτοια δεν υπήρχαν, ό,τι μαγείρευε.
Πληροφορητής: Ήμασταν ντροπαλοί εμείς, δεν είχαμε τέτοια. Τώρα μπροστά στον πεθερό, στην πεθερά αυτό, εκείνο, θα γεννήσω, θα κάνω...
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Τέτοια σε μας δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Ούτε εκείνα ήτανε καλά ούτε τα τωρινά.
Πληροφορητής: Ούτε εκείνα ήτανε.
Ερευνητής: Πώς βαφτίζατε τα μωρά; Ο κουμπάρος που στεφάνωνε βάφτιζε και το πρώτο μωρό;
Πληροφορητής: Ναι, ναι,
Ερευνητής: Και δίνατε το όνομα που θέλατε.
Πληροφορητής: Συνήθως δίναμε το όνομα του πεθερού, της πεθεράς, πρώτα αυτά ήτανε. Κάποιες φορές ο κουμπάρος τύχαινα να δώσει το όνομά του. Ο πατέρας μου ο συγχωρεμένος όταν βάφτιζε, έλεγε το όνομά μου θα δώσω.
Ερευνητής: Α! έδινε το όνομά του.
Πληροφορητής: Αρίστης, Αριστείδης ήτανε, τα βαφτιστικά του τα περισσότερα είχαν το όνομά του.
Ερευνητής: Όταν είχατε, μακριά απ' εδώ, θάνατο, πώς κάνατε; Θέλω να μου το πεις αυτό.
Πληροφορητής: Πηγαίναμε.
Ερευνητής: Πηγαίνατε και λουλούδια;
Πληροφορητής: Λουλούδια, κερί...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κερίά παίρναμε όμορφα, λαμπάδας ας πούμε, χοντρές και πηγαίναμε.
Ερευνητής: Και κλαίγατε;
Πληροφορητής: Κλαίγαμε.
Ερευνητής: Μοιρολογούσατε;
Πληροφορητής: Μοιρολογούσαμε.
Ερευνητής: Θέλω αν θυμάσαι κανένα μοιρολόι τα λόγια του.
Πληροφορητής: Πως ό,τι έλεγες, ό,τι θέλεις, η μάνα σου είναι, ο πατέρας σου είναι, πόσο θα μοιρολογάς.
Ερευνητής: Έκλαιγες και έβγαζες δάκρυα..
Πληροφορητής: Δάκρυα ναι.
Ερευνητής: Και κανείς δεν έλεγε πως είναι ντροπή όπως γινόταν.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Και ανακουφιζόσασταν;
Πληροφορητής: Αλλά κάποιος αν έλεγε και τίποτα χαζομάρες, εκείνα τα έπαιρναν και τρέχανε.
Ερευνητής: Και έλεγαν είτε χαζομάρες, δεν έπρεπε να τα πει και τέτοια.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και το πένθος τι κάνατε μετά που σηκώνατε το λείψανο; Πηγαίνατε στην εκκλησία, το διαβάζατε; Για τα κόλλυβα θέλω να μου πεις, πώς τα κάνατε;
Πληροφορητής: Μετά τον θάνατο κάναμε τα κόλλυβα και τα πηγαίναμε στην εκκλησία. Όταν είχαμε θάνατο, μακριά από μας και το σπίτι μας,

φέρναμε τον παπά, τον διάβαζε και πηγαίναμε στα μνήματα. Αν μπορούσε βέβαια ο παπάς. Εμείς τώρα πια πηγαίναμε μακριά, ο παπάς σπάνια ερχόταν μαζί μας. Σου είπα από το Σοχούμ πηγαίναμε στην Κούμα να τους θάψουμε. Όλα τελείωναν στο σπίτι. Παίρναμε αγιασμό και πηγαίναμε τα κάναμε πάνω στον τάφο και μετά τον θάβαμε. Αν ερχόταν μαζί μας και ο παπάς, θύμιαζε, τα κάναμε...

Ερευνητής: Έλεγε τα λόγια, τα γράμματα που έπρεπε.

Πληροφορητής: Ναι, αυτά που έπρεπε...

Ερευνητής: Θέλω να ρωτώ σε κάτι άλλο. Όταν ήσασταν στην Κούμα και πέθαινε κάποιος, στους πονεμένους (εννοεί τους οικείους του θανούντος) τι τραπέζι τους στρώνετε μετά την ταφή;

Πληροφορητής: Τι λογής;

Ερευνητής: Δηλαδή τι κάνετε μέσα στο σπίτι, τι θα έτρωγαν, οι οικείοι πήγαν, έθαψαν...

Πληροφορητής: Θα μαγείρευαν και θα έτρωγαν...

Ερευνητής: Όχι η οικογένεια, η γειτονιά.

Πληροφορητής: Η γειτονιά, ναι.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να μου πεις. Τι μαγείρευε η γειτονιά;

Πληροφορητής: Η γειτονιά μαγείρευε ό,τι υπήρχε, φασόλια υπήρχανε, φαγητό με πατάτες, ό,τι υπήρχε.

Ερευνητής: Κρέας κάνατε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Δεν κάνατε κρέας, δεν κάνατε;

Πληροφορητής: Όχι, τώρα τελευταία μόνον.

Ερευνητής: Ύστερα έγινε και σε σας.

Πληροφορητής: Έγινε και σ' εμάς, όμως όχι στην κηδεία.

Ερευνητής: Πόσες ημέρες η γειτονιά τάιζε τους οικείους;

Πληροφορητής: Τους οικείους η γειτονιά όχι, μια δυο μέρες.

Ερευνητής: Δύο ημέρες.

Πληροφορητής: Οι ίδιοι, ας πούμε, η γειτονιά ερχόταν, μαγείρευε και τρώγαμε, αλλά όχι να τους φέρνουν φαγητά, όχι.

Ερευνητής: Οι δικοί μας οι Ορτουλούδες σαράντα μέρες τάιζαν τους οικείους.

Πληροφορητής: Όχι, όχι 'ς σ' εμάς δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις για τα κόλλυβα, πώς τα βράζατε, πώς τα δουλεύατε, τι βάζατε μέσα;

Πληροφορητής: Βράζαμε το σιτάρι και εδώ κάνουν, αλλά δεν είναι νόστιμα.

Ερευνητής: Για πες μου, αυτο θέλω...

Πληροφορητής: Εμείς βράζαμε το σιτάρι, το ανοίγαμε, κρύωνε και μετά σιγαρίζαμε αλεύρι, καθαρό αλεύρι. Καβουρντίζαμε το αλεύρι όμορφα, κάνεις το χρώμα του όμορφο και το κοσκινίζεις. Και ανακατεύεις το αλεύρι με πολλά καρύδια.

Ερευνητής: Μόνον καρύδια ή βάζατε και φουντούκια;

Πληροφορητής: Φουντούκια δεν βάζαμε. Όταν το διορθώναμε από πάνω, καμιά φορά βάζαμε και

φουντούκια.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Καρπούς και αλεύρι, άλλο τίποτα και ζάχαρη.

Ερευνητής: Και ζάχαρη από πάνω

Πληροφορητής: Ζάχαρη από πάνω.

Ερευνητής: Βάζατε κανέλλα τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι τέτοια δεν βάζουμε. Τώρα εδώ μου δίνουν με κανέλλα, αλλά δεν μπορώ να τα φάω.

Ερευνητής: Δεν μπορείς.

Πληροφορητής: Κανέλλα δεν βάζουμε.

Ερευνητής: Σταφίδας βάζατε μέσα;

Πληροφορητής: Ναι, σταφίδες βάζαμε. Υπήρχαν και κάτι καραμέλες στρογγυλές, καφέτες τις λέγαμε, και εκείνα έτσι όμορφα τα βάζαμε από πάνω και ανάρ.

Ερευνητής: Ανάρ ποιο είναι;

Πληροφορητής: Ανάρ είναι, Μαρίνα πώς το λένε ελληνικά;

Μαρίνα: Ποιο ήτανε;

Πληροφορητής: Ανάρ.

Μαρίνα: Το ανάρ πώς είναι στα ελληνικά; Δεν ξέρω.

Πληροφορητής: Πώς δεν το ξέρεις;

Μαρίνα: Κόκκινο είναι και μέσα έχει μικρά μικρά κόκκινα κουκούτσια.

Ερευνητής: Δεν το ξέρω, πρώτη φορά το ακούω. Την ρωτάω πώς κάνετε τα κόλλυβα εσείς και πώς εμείς. Αυτό τη ρωτάω. Και ποιος το στόλιζε, υπήρχε κάποιος ειδικός;

Πληροφορητής: Υπήρχε ειδικός.

Ερευνητής: Ειδικός.

Πληροφορητής: Ειδικός ήτανε ναι.

Ερευνητής: Με τι στόλιζε από πάνω, μόνο με καρύδι;

Πληροφορητής: Όχι, ανάρ σου λέω, αυτό το ανάρ.

Ερευνητής: Ανάρ έβαζε κι άλλο;

Μαρίνα: Ανάρ, σταφίδες.

Πληροφορητής: Καφέτες.

Μαρίνα: Καραμελίτσες.

Ερευνητής: Καραμελίτσες.

Μαρίνα: Το υπόλοιπο με τη ζάχαρη έκαναν τον σταυρό, το καρύδι από πάνω.

Ερευνητής: Το καρύδι.

Πληροφορητής: Κάνανε μια φόρμα το κερί και έτσι όμορφα έκαναν τον σταυρό, το έβαζαν και το διόρθωναν από πάνω.

Ερευνητής: Απαραίτητο.

Πληροφορητής: Αυτό το ανάρ...

Ερευνητής: Και ύστερα πόσες φορές κάνατε στον νεκρό...

Πληροφορητής: Εμείς κάναμε τα Τρίτα, όταν πέθαινε, και τα Τρίτα τα κάναμε μαζί. Εμείς εκεί πολύ τα τηρούσαμε.

Ερευνητής: Τις παραδόσεις.

Πληροφορητής: Ναι, τρεις ημέρες, τέσσερες ημέρες κρατούσαμε τον πεθαμένο.

Ερευνητής: Αα! Τον κρατούσατε πολύ.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, εμείς πολύ τον κρατού-

σαμε...
Ερευνητής: Και ο κόσμος μοιρολογάνε.
Μαρίνα: Εμείς κανονικά πέθανε η ώρα τρεις τη νύχτα, την πρώτη, τη δεύτερη, την τρίτη την ημέρα τον θάβαμε.
Ερευνητής: Την τρίτη την ημέρα.
Πληροφορητής: Το πρώτο, το τρίτον...
Ερευνητής: Ναι αλλά τον βαλσάμωναν;
Μαρίνα: Έκαναν ενέσεις.
Ερευνητής: Α! ενέσεις κάνανε.
Μαρίνα: Κάποιοι τον έβαζαν στο πάγο μέσα.
Ερευνητής: Σον πάγο και τον κρατούσατε τρεις ημέρες.
Πληροφορητής: Τρεις ημέρες, τέσσερις.
Ερευνητής: Και κάνατε την τρίτη ημέρα μαζί τα κόλλυβα.
Πληροφορητής: Τα κόλλυβα, ύστερα κάναμε τα ενιάμερα και μετά τα σαράντα.
Ερευνητής: Τα σαράντα.
Πληροφορητής: Ναι, τώρα στα τωρινά χρόνια κάναμε και τις είκοσι μέρες.
Ερευνητής: Ναι;
Πληροφορητής: Και στις είκοσι κάναμε, αλλά εγώ δεν έκαναν, δεν ξέρω.
Ερευνητής: Τα τρίμηνα, τα εξάμηνα, ενιάμηνα...
Πληροφορητής: Εξάμηνα...
Ερευνητής: Ενιάμηνα και χρόνο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και ύστερα όταν έχετε γιορτές, κάθε πότε κάνατε κόλλυβα εσείς για τους νεκρούς;
Πληροφορητής: Κάνουμε τη Σαρακοστή.
Ερευνητής: Το ψυχосάββατο.
Πληροφορητής: Ψυχосάββατο.
Ερευνητής: Και τα τρία;
Πληροφορητής: Όλα στη σειρά.
Ερευνητής: Και τα τρία.
Πληροφορητής: Όχι και τρία, πέντε.

Ερευνητής: Ναι, πέντε πώς;
 Ψυχού, αντίψυχου των Αγίων Θεοδώρων.
Πληροφορητής: Ναι εκείνα είναι τρία.
Ερευνητής: Τρία.
Πληροφορητής: Και μετά κάθε Σάββατο έχομε... κά-
 νουμε κόλλυβα, εγώ κάνω και εδώ.
Ερευνητής: Ναι; Οι δικοί μας δεν κάνουν.
Πληροφορητής: Όχι, κάνουμε πέντε φορές, πέντε.
Ερευνητής: Πέντε.
Πληροφορητής: Και μετά της Πεντηκοστής.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τότε κάνουμε και την Πεντηκοστή και το Σάββατο και την Κυριακή, τρεις ημέρες είναι αυτά, ναι εκείνες τις ημέρες.
Ερευνητής: Εκείνες τις ημέρες. Άλλο πότε κάνατε, ποια ημερομηνία;
Πληροφορητής: Άλλο κάνω, τώρα όταν πέθανε...
Ερευνητής: Την ημερομηνία.
Πληροφορητής: Την ημερομηνία ναι.
Ερευνητής: Του Αγίου Δημητρίου κάνατε κόλλυβα;
Πληροφορητής: Κόλλυβα δεν κάναμε.
Ερευνητής: Γιατί εδώ κάνουν και η πεθερά μου έλεγε ότι στην πατρίδα δεν έκαναν του Αγίου Δημητρίου. Και εσείς δεν κάνατε;
Πληροφορητής: Ούτε εμείς κάναμε. Του Αγίου Δημητρίου πέθανε ο αδελφός μου, Δημήτρης ήτανε, και η γυναίκα του έκανε κόλλυβα και πήγαινε στον τάφο του. Αλλά εμείς δεν το είχαμε συνήθειο.
Ερευνητής: Δεν το είχατε.
Πληροφορητής: Πέθανε, ήτανε Δημήτρης και εκείνη την ημέρα, εκείνη πήγαινε στην εκκλησία, διάβαζε τα κόλλυβα και πήγαινε στο μνήμα. Κατά τα άλλα δεν κάναμε τέτοια.
Ερευνητής: Το Πάσχα την Τρίτη ημέρα πηγαίνατε τσουρέκια στα μνήματα;
Πληροφορητής: Εμείς δεν πηγαίναμε.

Η σημερινή πόλη Κρίμσκ, πρώην Κρίμσκαγια, έχει 50.000 κατοίκους, κυρίως ταταρικής καταγωγής. Βρίσκεται στην περιφέρεια Κρασνοντάρ στον νότο της Ρωσίας. Η πόλη είχε ναό του Αγίου Γεωργίου, το οποίο υπαγόταν στο πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Το ελληνικό σχολείο σήμερα στεγάζει τον σύλλογο των Ελλήνων. Στην ευρύτερη περιοχή υπήρχαν πλήθος ελληνικών χωριών και οι κάτοικοι όλοι ασχολούνταν με την καλλιέργεια του καπνού. Στην πόλη στεγάζεται το Ινστιτούτο Καπνού της Ρωσίας. Σήμερα διαμένουν εκεί 3.000 Πόντιοι.

Στο Κρασνοντάρ υπήρχε κάποτε έντονο και δραστήριο ποντιακό στοιχείο, αλλά στα χρόνια του Στάλιν σχεδόν όλοι εξορίστηκαν και εξαφανίστηκαν. Υπάρχουν ακόμα μερικά ελληνικά κτήρια. Το κτήριο του ελληνικού σχολείου και της ελληνικής κοινότητας, το κατάστημα μουσικών οργάνων αφοί Σαραντίδη, οίκος Φωτιάδη, Ξενοδοχείο Ακρίτα, λουτρά Αδαμούλη, τα οποία λειτουργούν ακόμη ως λουτρά.

Πληροφορητής: Κουρτίδης Βλαδίμηρος

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, πέει μας ατώρα όλον τη ζωή σ'. ο σύλλογός -ι- μουν, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, άτσ' περάν' απ' όλα τα..., όπου υπάρχουνε, όχι και γέροι, ποίος εγεννέθανε 'ς σον Πόντο, γέροι, αλλά και νεώτεροι ακόμα και εξέρ'νε κάτ' ασ' 'ς σον Πόντο ή ασ' 'ς ση Ρωσία, λοιπόν ακούγω σε.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στη Ρωσία.

Ερευνητής: Ποντιακά πέει ατά.

Πληροφορητής: Ναι ποντιακά. Γεννήθηκα στην Κρίμσκαγια.

Ερευνητής: Κρίμσκαγια.

Πληροφορητής: Κρίμσκαγια ναι. Περιφέρεια Κουμπάν, υπάγεται στον Καύκασο. Οι γονείς μου, ο μπαμπάς μου γεννήθηκε στη Ρωσία. Ο παππούς μου έφυγε από την Τουρκία.

Ερευνητής: Ασ' 'ς σον Πόντο δηλαδή.

Πληροφορητής: Απ' τον Πόντο, απ' την Τουρκία απ' την πόλη Κιμισχανά, Αργυρούπολις στα ελληνικά. Γεννήθηκε εκείνος εκεί στο χωρίο Μανανάντων. Αυτά εγώ τα έχω ακούσει απ' τον θείο μου, του πατέρα μου τον αδελφό, μου τα 'λεγε. Όταν φύγανε από την Τουρκία, φύγανε ο παππούς μου, η γιαγιά μου, είχε τρία κορίτσια τότε και του μπαμπά μου ο αδελφός ο μεγάλος. Ο μπαμπάς μου γεννήθηκε στη Ρωσία και όταν τον ρωτούσα μπαμπά πότε γεννήθηκες, μου έλεγε γεννήθηκα το 1870 με τον Λένιν μαζί.

Ερευνητής: Α! συνήλικο τη Λένιν.

Πληροφορητής: Ναι. Συνήλίκος του Λένιν ήτανε. Αυτά τα μάθαινα από τον θείο μου που γεννήθηκε στην Τουρκία και ήρθε μαζί με τον παππού μου. Εγώ γεννήθηκα το 1912. Πήγα 2-3 χρόνια στο ελληνικό σχολείο στην Κρίμ-

σκαγια και μετά ακολούθησα στο ρωσικό. Τελείωσα τις 6 τάξεις του ρωσικού και μετά πήγα στο Κρασναντάρ. Το Κρασναντάρ ήτανε η πρωτεύουσα του Κουμπάν. Εκεί πήγα στην παιδαγωγική σχολή. Ελληνική παιδαγωγική σχολή λέγονταν, αλλά δεν είχαμε καθηγητάς Έλληνες. Μόνον ήτανε ένας Κανονίδης Τραπεζούντιος. Αυτός μας έφτιανε ελληνικά.

Ερευνητής: 'Σ σο όνομάν ατ' πώς έτονε;

Πληροφορητής: Κωνσταντίνος Κανονίδης. Είχαμε άλλους δυο Έλληνες καθηγητές, αλλά μας παρέδιναν στα ρωσικά. Καμιά φορά μας τα έλεγαν και ελληνικά, αλλά κουτσά στραβά μας τα έλεγαν.

Ερευνητής: Όχι, μπάρμπα Βαλότα, εγώ θέλω να περιγράψ'ς με μίαν το χωρίο σ'.

Πληροφορητής: Το χωρίο μ' είπα, γεννήθηκα 'ς την Κρίμσκαγια.

Ερευνητής: Ναι, πόσο πληθυσμό είχε, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Είχε τότε γύρω στις 15 με 18 χιλιάδες.

Ερευνητής: Ε 'κ' έτον χωρίο, κωμόπολη έτον.

Πληροφορητής: Κωμόπολις ήτανε...

Ερευνητής: Και ευρίσκετο 'ς σον Καύκασο.

Πληροφορητής: Στον Καύκασο ναι, αναμεταξύ Κρασναντάρ και Νοβορισίκ, στη μέση κάπου.

Ερευνητής: Παραθαλάσσιο έτονε;

Πληροφορητής: Όχι. Απ' τη θάλασσα 40 χιλιόμετρα μακριά. Είναι το Νοβοροσίσκ η θάλασσα. Το δεύτερο πορτ για τα πλοία.

Ερευνητής: Για τα πλοία. Είχε το χωρίο σ' αυτό πεδιάδα, οροπέδιο έτονε ή είχε... βουνό έτονε;

Πληροφορητής: Όχι, αρκετά υψόμετρο είχαμε, αλλά ήτανε ίσο.

Ερευνητής: Ίσο και εκαλλιέργανέτε...

Πληροφορητής: Και καλλιεργούσαμε και φυτεύαμε καπνά.

Ερευνητής: Ντό ποικιλία καπνά εκαλλιέργανέτε, μπάρμπα Βαλότα;

Πληροφορητής: Σαμψούν και τιχουλάκ.

Ερευνητής: Αδακέσ' πα ύστερα ατά εκαλλιέργανέτε.

Πληροφορητής: Ναι, και εδώ στην Ελλάδα τα καλλιεργούσαμε και εδώ. Ο μπαμπάς μου, όπως σας είπα, γεννήθηκε στη Ρωσία...

Ερευνητής: Ναι, λίγο για το χωριό σ' ακόμα, η εκκλησία του χωριού.

Πληροφορητής: Εκκλησία είχαμε στο Μερτζάν έναν, από μας ήτανε κάπου 7-8 χιλιόμετρα μακριά. Μερτζάν λέγονταν, όλοι οι Πόντιοι ήτανε εκεί. Ξ' σ' όλο το χωριό θα ήταν καμιά 250 οικογένειες, 3-4 ρωσικές οικογένειες, αλλά και εκείνοι τα ποντιακά τα μιλούσανε όπως εκείνοι.

Ερευνητής: Ενώ τ' εσόν το χωριό, είχε Πόντιους τ' εσόν;

Πληροφορητής: Είχε.

Ερευνητής: Πολλούς; Άλλο τι κατοικούσαν; Τι πληθυσμό είχε η Κρίμσκαγια;

Πληροφορητής: Η Κρίμσκαγια σε λέγω γύρω στις 17, 15, 18 χιλιάδες τόσο θα ήταν τότε.

Ερευνητής: Από αυτούς πόσοι ήτανε Έλληνες και Πόντιοι;

Πληροφορητής: Σχεδόν αν όχι οι μισοί, σχεδόν Πόντιοι ήτανε. Η κωμόπολις αυτή σχεδόν οι περισσότεροι ήτανε Έλληνες. Και όλοι πλούσιοι Έλληνες με καταστήματα, με αυτά, έμποροι, καπνέμποροι.

Ερευνητής: Οι άλλοι ήτανε Ρώσοι;

Πληροφορητής: Οι άλλοι Ρώσοι ήτανε ναι.

Ερευνητής: Ρώσοι, Αρμενέους είχατε και...

Πληροφορητής: Αρμενέους πα είχαμε λιγοστούς. Είχαν και αρμένικη εκκλησία στην Κρίμσκαγια, είχαμε και ελληνική εκκλησία πολύ ωραία μεγάλη.

Ερευνητής: Ποιον άγιο είχε η εκκλησία;

Πληροφορητής: Την Παναΐα.

Ερευνητής: Α την Παναΐα Κοίμηση της Θεοτόκου.

Πληροφορητής: Το Μερτζιάν αυτό ένα άλλο χωριό απ' την Κρίμσκαγια καμιά δέκα χιλιόμετρα μακριά είχε τον Άγιο Γεώργιο. Εκεί γίνονταν πανήγυρις της τρελής.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Έταζανε μουσκάρια, αγελάδια στις γιορτές, όταν γιόρταζε και τα έβγαζαν στη δημοπρασία για την εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι, από 'α ρωτώ σε, μπάρμπα Βα-

λότα, το μουσκάρι' όταν εβγάλ'ν α' 'ς την δημοπρασία, έσφαζάν α' εκείν' την ώρα και...;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, ζωντανό το έπαιρνε, όποιος το έπαιρνε.

Ερευνητής: Ζωντανό.

Πληροφορητής: Ζωντανό, έβγαζάν α' 'ς την δημοπρασία, ας πούμε, 3 ρούβλια είτε 5 ρούβλια και ανέβαινε 10, 15.

Ερευνητής: Και επένε για την εκκλησία.

Πληροφορητής: Τα λεφτά επέναν 'ς την εκκλησία και το μουσκάρι' επαίρ'ν α' εκείνος η αγόραζέν α'.

Ερευνητής: Πη αγόραζεν.

Πληροφορητής: Το 'παιρνε για το σπίτι του. Είτε βόδι ήτανε είτε αυτό ήτανε. Τάγματα πολλά εποίνανε. Σ' αυτή την εκκλησία ήταν ο παππούς μου παπάς, παπα Θανάης, της μητέρας μου ο μπαμπάς πολλά χρόνια.

Ερευνητής: Ποπά εγγόν' είσαι δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Ποπά εγγόν'.

Πληροφορητής: Ποπά εγγόν' απ' της μάνας μου το σόι.

Ερευνητής: Η μάνα σ' πα ασ' 'ς την Κιμισχανά έτονε;

Πληροφορητής: Όχι, η μάνα μ' απ' αλλού ήτανε. Ακριβώς εκείνο δεν θυμάμαι από ποια περιοχή.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Αλλά γύρω εκεί 'ς την Κιμισχανά γύρω ήτανε. Αλλά ακριβώς το χωριό τους δεν ξέρω πώς λέγονταν. Πάντως και αυτοί απ' την Κιμισχανά ήτανε.

Ερευνητής: Λοιπόν ατώρα η ερώτησή μου έν' πώς εξήναν; Ντό θυμάσαι εσύ ασ' 'ς σο χωριό σουν οι Έλληνες Πόντιοι, οι Ρώσοι, καθαροί Ρώσοι όπως είπες, και οι Αρμενάντ' μεταξύ ν ατουν;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε αλληλοτριβές μεταξύ μας. Ζούσαμε, πώς να σε πω, αγαπημένα και με τους Ρώσους. Η μητέρα μ' εβάφτισε γύρω 'ς σα σαράντα μωρά ρωσικά.

Ερευνητής: Σώπα!

Πληροφορητής: Τα ίδια και ο πατέρα μου.

Ερευνητής: Αλλά οι Ρώσοι είχαν το θρήσκευμα το ορθόδοξο.

Πληροφορητής: Το ίδιο ναι.

Ερευνητής: Το ίδιο, απλώς έλεγαν ατο 'ς την γλώσσαν ατουνε.

Πληροφορητής: Ξ' 'ς την Κρίμσκαγια ο πλαγοτσίλος, είναι σαν αρχιμανδρίτης, ήταν της μητέρας μου αδελφός παπάς και εκείνος. Αυτοί τελείωσαν ιερατική σχολή στο Ραστόβ.

Τότε είχε εκεί σχολή και των παπάδων τα παιδιά σπουδάζανε δωρεάν εκείν' τα χρόνια επί τσάρου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και οι δυο έγιναν παπάδες, ο παπά Γιάννης και ο παπά Κωνσταντίνον. Και οι δυο ήτανε... ο παπά Γιάννης ήτανε σε ελληνική εκκλησία, ο αυτός ήταν σαν αρχιμανδρίτης ο παπά Κωνσταντίνο...

Ερευνητής: Σε ρώσικη.

Πληροφορητής: Σε ρώσικη εκκλησία. Τον σέβονταν, τον αγαπούσανε όλοι και οι Ρώσοι και οι Έλληνες, αλλά σε ρωσική εκκλησία ήτανε.

Ερευνητής: Όταν εποίντε έναν γάμο, έρχουσαν ατείν πα;

Πληροφορητής: Γάμο; Πηγαίναμε στην ελληνική εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι, και ας πούμε, εκάλ'ντε και 'ς σον γάμο σουν και Ρώσους...

Πληροφορητής: Και Ρώσους και Έλληνες και γείτονες... εξέρτς οι γάμοι εκεί γίνονταν...

Ερευνητής: Μέρεις πολλές.

Πληροφορητής: Πολλές φορές και μια βδομάδα κρατούσαν.

Ερευνητής: Μια βδομάδα.

Πληροφορητής: Εγώ στεφάνωσα κιόλας του πατέρα μου βαφτιστικόν, επειδή ήτανε βαφτιστικό του πατέρα. Εγώ τότε ήμουνα 16 χρονών και εγώ τον στεφάνωσα.

Ερευνητής: Η τελετή έν' το ίδιο, όπως....

Πληροφορητής: Το ίδιο, το ίδιο όπως...

Ερευνητής: Οι Ρώσοι εγλένταναν, όπως εγλένταναν οι Πόντιοι, οι...

Πληροφορητής: Πιο περισσότερο εκείν'.

Ερευνητής: Πιο περισσότερο. Μια βδομάδα βαστόύσε το γλέντι.

Ερευνητής: Ναι, έναν πράμα που θέλω να ρωτώ σε για τις γενιές που 'α 'ρχουντανε, εζήνετε αγαπημένα, είπες. Αν ένας είχε, ας πούμε, ανάγκη οικονομική, 'κ' είχε παράδες και επένς 'ς σ' έναν Ρώσο, ο Ρώσο με ευχαρίστηση 'α δάνειζέν ατονε;

Πληροφορητής: Εδάνειζέν ατονε.

Ερευνητής: Ά ζήτανε γραμματίο, εγγύηση τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, μπορεί την ώρα που εδίνε σε τα λεφτά, να έλεε φέρε και έναν μάρτυρα.

Ερευνητής: Ναι για να είμεσ αυτό...

Πληροφορητής: Για να είμεσ σίγουροι αέτσ', αλλιώς...

Ερευνητής: Ωραία, δηλαδή εζήνετε αγαπημέν'.

Πληροφορητής: Αγαπημέν' και με τους Ρώσους και με όλους. Δεν είχαμε, όπως είναι αδάκεσ',

τα κομματικά και τέτοια δεν υπήρχαν.

Ερευνητής: Δεν υπήρχαν εκεί.

Πληροφορητής: Και όλοι ήταν αγαπημένοι ή-συχά.

Ερευνητής: Ατώρα πώς 'ίνουντον, θέλω να λες με, 'ς σο χωρίο είπες εκαλλιέργανέτε καπνά.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πώς 'ίνουντον όλη η διαδικασία από. Εσύ αδακές' πα εκαλλιέργησες, πώς έλεπες τη διαφορά

Πληροφορητής: Εκεί εμείς καλλιεργούσαμε καπνά επί το πλείστον. Μετά από μερικά χρόνια το 1902 ο μπαμπάς μου αγόρασε σεράντα γεκτάρ, δηλαδή γύρω στα 400 στρέμματα. Μετά άλλη αγορά πάλι έκανε, τα χαρτιά τα έχουμε και εδώ όλα ακόμα, αυτά έγιναν επί τσάρου, τα κούψιας που λέμε, δηλαδή τα συμβόλαια.

Ερευνητής: Τα συμβόλαια.

Πληροφορητής: Ρωσικά λέν' ατα κούψια. Αγόρασε άλλα 25 και μετά αγόρασε άλλα 5, γύρω στα 700 στρέμματα είχαμε αγορασμένα. Και σπέρναμε. Είχαμε 4-5 ζευγάρια άλογα, βόδια τότε με αυτά γίνονταν η δουλειά. Προσωπικό πολλά, πάντοτε είχαμε 40-50 εργάτες.

Ερευνητής: Οι εργάτες έτανε Έλληνες ή Ρώσοι;

Πληροφορητής: Ρώσοι, Ρώσοι, πήγαιναν και φέρναν από μια πόλη που ήταν από μας καμιά 40 χιλιόμετρα Κιομπρίκ λέγονταν. Πήγαιναν με 2-3 κάρα εκεί, έπαιρναν τους εργάτες, φόρτωναν τα πράματά τους όλα, τους φέρνανε. Τους βάζανε μέσα σε καζάρμες μέσα, καζάρμα λέγονταν εκεί που κοιμότονε σαν...

Ερευνητής: Αποθήκη

Πληροφορητής: Ναι, έστηναν τα κρεβάτια μέσα. Κρεβάτια ντο αυτά χτύπαναν ίτε παλούκια και απάν' σανίδια και ανά δύο, ανά δύο είχαν ατα με τη σειράν όλα εκειαπέσ'.

Ερευνητής: Εκείνο που αδακεκά θέλω να ευτάμε έναν παρέμβαση. Εδούλευαν, είπες, Ρώσους εργάτες επαίρντε, αν συγκρίντς εσύ πως θυμάσαι εκείν' την εποχή τους Ρώσους και τους Έλληνες το εμπόριο ποίος είχεν α' οι Έλληνες ή οι Ρώσοι;

Πληροφορητής: Το εμπόριον επί το πλείστον είχαν α' Ρώσοι, Αρμενέοι αυτοί το είχανε. το περισσότερο εμπόριο οι ξένοι το είχανε.

Ερευνητής: Οι ξένοι το είχανε, όχι εσείς.

Πληροφορητής: Αυτού που ήμασταν εμείς.

Ερευνητής: Πιο εργατικού ποίος έσανε;

Πληροφορητής: Πιο εργατικοί, ποίος οι Πόντιοι.

Ερευνητής: Οι Πόντιοι έτανε.

Πληροφορητής: Οι Πόντιοι ήτανε, με τίποτα επήγαν 'ς την Ρωσία και απόκτησαν περιουσίες. Ορισμένοι και όσο είχανε και ασφάλεια απόκτησαν.

Ερευνητής: Καλά ξάι 'κ' εφθόνανεν ατ'ς ο Ρώσον, όταν έλεπεν ατ'ς να αγοράζ' και να έχ' περιουσία και λοιπά;

Πληροφορητής: Μπα όχι, αρκεί να έχεις λεφτά και να αγοράξεις.

Ερευνητής: Ούτε ενδιαφέρειν ατον το επούλ'νεν.

Πληροφορητής: Αυτοί ήτανε πρώην αξιωματικοί και εδέκαν ατ'ς 500, 1.000 στρέμματα, το κράτος τους έδινε τους αξιωματικούς. Αυτοί δεν τα δουλεύανε, τα πουλούσανε. Δηλαδή μπορώ να σε πω με τιμή ευκαιρίας. Να όπως τα αγόρασε ο μπαμπάς μου. Αλλά είχαν αξία τα λεφτά τα ρωσικά τότε, το ρούβλι τότε είχε αξία. Και φύτευαν πολλά καπνά. Δηλαδή φυτεύαμε μέχρι 25 τεστίνες, δηλαδή 250 στρέμματα.

Ερευνητής: Με το φυτευτήρ'.

Πληροφορητής: Με το φυτευτήρ' όλα γίνονταν, όλα με το χέρι γίνονταν. Είχαμε κάτι ευκολίες είχαμε. Ας πούμε τα καρούλια τα τραβούσανε, ζεύανε ένα ζευγάρι άλογα και είχε, 5 γραμμές έπαιρνε και άνοιγε αυλάκι πέρα για πέρα, ευκολίες. Νερά μπόλικά ήτανε, φυτεύανε. Είχαμε δύο αράνια μεγάλα από 5 ομμάτ'α το καθέναν, από 20 βαγόν'α σε κάθε σειρά. Είχαμε και τα ξηραντήρια με ξύλα που καίγανε φούρνοι. Τα βάζανε δυο μέρες τρεις στον ήλιο και έπειτα τα 'ρίχναν μέσα. Σε ένα 24ωρο βγαίνουν τα καπνά ξερά από κει μέσα.

Ερευνητής: Έτοιμα.

Πληροφορητής: Ναι, είτε έναν είτε δύο ανάλογα πώς τα έβαζες μέσα.

Ερευνητής: Όλα ατά υπήρχε συνεταιρισμός αγροτικός...

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όλα εσύ 'α ποίνες ατα.

Πληροφορητής: Όλα.

Ερευνητής: Ούτε δάνεια από τράπεζα ούτε τίποτε.

Πληροφορητής: Δάνεια μπορούσες να κάνεις απ' την τράπεζα, αν ήθελες. Αλλά εμείς ούτε δάνεια ευτάμε, γιατί λεφτά είχαμε.

Ερευνητής: Επλήρωνέτε τους εργάτες και...

Πληροφορητής: Επλήρωνε τους εργάτες, τους έπαιρναν με το στρόκ για 5 μήνες τόσα λεφτά, κατάλαβες;

Ερευνητής: Α, συμφωνία.

Πληροφορητής: Ναι, τις Κυριακές δεν δουλεύανε, αλλά τις καθημερινές μέρες όλες δου-

λεύανε. Απ' το πρωί ο ήλιος έβγαине στη δουλειά...

Ερευνητής: Πόσες ώρες δούλευαν;

Πληροφορητής: Ανάλογα, όλη την ημέρα δουλεύανε εκεί. Με τη διαφορά το πρωί κάθονταν έτρωγαν, ας πούμε, μισή ώρα, μια ώρα κάθονταν. Το μεσημέρι δυο ώρες και μέχρι το βασίλεμαν δούλευαν. Έτσι ήτανε τότε Ανατολή-Δύση.

Ερευνητής: Ανατολή-Δύση ηλίου.

Πληροφορητής: Ναι, κατά τις 5-6 η ώρα 'ποιναμε, πόντιγια έλεγάν ατο, δηλαδή μισό μέρα, τους έδιναν μια φέτα ψωμί, τίποτα μεζέ και νερόν και έτρωγαν.

Ερευνητής: Έτρωγαν να στέκ'νε ς σα ποδάρα.

Πληροφορητής: 'Σ σα ποδάρα ναι.

Ερευνητής: Την Κυριακή ντ' εποίνανε;

Πληροφορητής: Την Κυριακή τίποτα δεν φτιάνανε.

Ερευνητής: 'Σ την εκκλησία επέναν;

Πληροφορητής: Όποιος ήθελε πήγαινε, όποιος δεν ήθελε, δεν πήγαινε. Άλλοι πηγαίναν.

Ερευνητής: Όποιος είχεν απέσ' ατ' έμφυτον το...

Πληροφορητής: Και την Κυριακή, ας πούμε, κάθονταν, μετά ερχότανε οι νέοι, παιδιά με την αργόσκαντα αυτά έπαιζαν, χόρευαν.

Ερευνητής: Α, χόρευαν όλον την Κυριακή, διασκέδαζαν.

Πληροφορητής: Όλον την ώρα ήτανε ελεύθεροι.

Ερευνητής: Ναι, οι χοροί ατό θέλω να ρωτώ σε.

Εχόρευαν ντό χορούς εχόρευαν περισσότερο;

Πληροφορητής: Εχόρευαν πόλκα, πατισπάν.

Ερευνητής: Ποντιακά είναι ατά;

Πληροφορητής: Όχι, ρωσικά είναι.

Ερευνητής: Ρωσικά.

Πληροφορητής: Κια Ρωσίδες ήτανε. Οι δικοί μας Έλληνες είχαν την κεμεντζέν.

Ερευνητής: Και εχόρευαν τα...

Πληροφορητής: Εκείν' τα ποντιακά όλα χόρευαν.

Ερευνητής: Οι Ρωσάντ ξάι έμπαιναν ποντιακά και εχόρευαν;

Πληροφορητής: Πολλοί έμαθαν και εχόρευαν και τα ποντιακά πα, όπως εμείς έμαθάμε τα ρωσικά.

Ερευνητής: Τα ρωσικά και... εκείν' πά έμαθαν...

Πληροφορητής: Μα ήμασταν αδελφωμένοι με τους Ρώσους, κουμπαριό, αυτά είχαμε...

Ερευνητής: Διαφορές 'κ' είχατε.

Πληροφορητής: Όχι, δεν είχαμε, ίδια θρησκεία, ίδια έθιμα.

Ερευνητής: Προπαντός η θρησκεία.

Πληροφορητής: Η θρησκεία βλέπεις.

Ερευνητής: Ναι, γιατί άλλοι λένε, ας πούμε, όποιος έζησαν 'ς στον Πόντο με τους Τούρκς μαζί, έχ'νε άλλα εμπειρίας. Η μάνα μ' έλεε με πάντα ότι είχεν ένα Αρμέντσα γειτόνισσα Ρόζα 'ς στην ηλικίαν ατ'ς και ατείν οι Αρμενάντ' έλεε το... εποίνα τα τ'σορέκια και αμάν έτρωγάν ατα, εκάθουνταν κα' και έτρωγάν ατα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και η μάνα μ' εξήλευέν ατεν και η μάναν ατ'ς εντούνεν ατεν και έλεεν ατεν 'κ' ά ευτάς, όπως ευτάει η Ρόζα, 'α τρως ατα. Ναι, υπήρχε μεγάλη διαφορά, ενώ η θρησκεία τουν αφού έτον το ίδιο, ο ποντιακός ελληνισμός έτον διαφορετικά. Θέλω να ρωτώ σε μόνον, πώς εμαζευέτε τα καπνά, πώς εγίνουτον η πούληση. Επειδή εσύ αδακέσ' πα είδες πολλά.

Πληροφορητής: Εκεί τώρα μόλις ετελείωναν τη συγκομιδή τα χωράφα όλα, εμάζευάν ατα και εποίναν ατα, χαπέγκια εποίναν ατα, μπασιά τέτοια δεν βάζαμε εμείς εκεί. Είχαμε μια αποθήκη θα έτονε 80-90 μέτρα μάκρος και είχε το πλάτος καμιά 10-15 και τα κρεμούσανε σαντάλια.

Ερευνητής: Σαντάλια, χαπέγκια.

Πληροφορητής: Χαπέγκια που έλεετε.

Ερευνητής: Αδακέσ' πα εποίναν.

Πληροφορητής: Ναι, εκρέμανάν ατα εκιάν.

Ερευνητής: Το χαπέγκια ντό λέξη έν' άραγε ρωσικό έν';

Πληροφορητής: Τουρκικόν έν'.

Ερευνητής: Τούρκικο.

Πληροφορητής: Τούρκικη λέξη χαπέγκ. Και το φθινόπωρο μόλις τελείωναν τη συγκομιδή, οι εργάτ' δεν έφευγαν ακόμα για τα σπίτια τους. Εποίνανε γενική επισκευή τα...όλα τα κτήματα. Ας πούμε έλειβαν' ατα, έσπριζαν, εποίνανε και τελευταία επλήρωνέν ατ'ς, εφόρτωνέν ατ'ς 'ς σα 4-5 κάρα και επαίρνεν ατ'ς και επενεν 'ς σο Τιμπρούκ πάλι 'ς σο μέρος από όπου έτανε. Παρόλα που είχαμε και τρένον πήγαινε, αλλά αυτοί με τα κάρα τους πήγαιναν.

Ερευνητής: Ναι συνηθισμένοι.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Όχι, τα καπνά πώς επουλήγουσαν τότε;

Πληροφορητής: Τα καπνά το φθινόπωρο άρχιζε το τεμέκ.

Ερευνητής: Τεμέκ ντό έν';

Πληροφορητής: Τεμέκ εβγάλ'ναν ατα ασ' 'ς σα ράμματα κιαν και παστάλ ντο λένε.

Ερευνητής: Αααα! Παστάλ ντο λένε. Αδακέσ'

άτσ' 'κ' εποίναμ' ατα εμείς.

Πληροφορητής: Όχι, εκεί εποίναν' ατα παστάλα. Εχώριζαν πρώτα, δεύτερα, τρίτα, τέταρτα, πέμπτα, με το σορτ έτονε, πώς να σε, ποιότητα, ποιότητα.

Ερευνητής: Ποιότητα.

Πληροφορητής: Τα δεκάρια πήγαιναν τόση τιμή, τα εικοσάρια τόσο, τα τριαντάρια... μέχρι πενήντα βαθμούς που είχανε, παίρνανε τσιπ τα ακριβά. Έτσι γίνονταν. Ήτανε οι περισσότεροι εξπέρ.

Ερευνητής: Έμποροι.

Πληροφορητής: Εξπέρ ήτανε σε κρατικές, τώρα επί κομμουνισμού ήτανε κρατικά όλα που αγόραζάν ατα.

Ερευνητής: Νωρίτερα;

Πληροφορητής: Νωρίτερα εμπόρ' έτανε. Έρχουτονε, εποίνε συμφωνία μετ' εσέναν. Εποίν' ατα έλεγchon όλα και έπειτα γύρεψε, πόσον γυρεύ'ς; γυρεύω το πουτ, το πουτ που λένε έν', το πουτ ήταν 16 κιλά. Έλεγαν, ας πούμε, το πουτ 5 ρούβλια, 8 ρούβλια και εσυμφώνανες με τον έμπορα κατευθείαν και εδίνες ατα κει. Αλλά τελευταία τα έπαιρνε το κράτος, βαθμολογούσε και ανάλογα με την τιμή...

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι εσύ ατώρα, εσύ έζησες, το '17 έντονε, είπαμε, η επανάσταση...

Πληροφορητής: Το '17 ήμουνα 5 χρονών.

Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτε από την επανάσταση;

Πληροφορητής: Εθυμούμαι, ο μπαμπάς μου επειδή αγόρασε τα κτήματα, ήτανε ρωσουπήκοος, πήγε και στον πόλεμο. Μέχρι το Καρς έφτασε εκεί, εκεί ήτανε. Και στην οπισθοχώρηση, όταν ήρθε, λίγο πολύ έτσι τον θυμάμαι με το σινέλ πως φορούσε και τη χλαίνη και τα αυτά, το θυμάμαι ακόμα.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Σαν τώρα.

Ερευνητής: Η χλαίνη ντό χρώμαν έτονε;

Πληροφορητής: Η χλαίνη έτσι γκρι χρώμα.

Ερευνητής: Α, γκρι χρώμα.

Πληροφορητής: Ναι, με υποδήματα, με εκείνο την κουκούλα που φορούσαν 'ς σα κιφάλα τουν, γιατί...

Ερευνητής: Και εκείνα τα 400 στρέμματα που είχετε χωράφα, πάνε, επήρεν ατα όλα το κράτος.

Πληροφορητής: Ε ναι. Μόλις έντονε το 1917 η επανάσταση, απαλλοτριώθηκαν όλα. Η γη ανήκει, αυτοί που τη δουλεύουνε, κατάλαβες; Και εμοίρεξαν ατα. 'Σ σ' εμάς 'ς στην περιοχή σο άτομον έπεφτε από 20 στρέμματα. Εμείς

ήμασταν 6 άτομα τότε, πήραν όλα τα δικά μας και μετά μας άφησαν, απ' τα ίδια τα χωράφια τα δικά μας μας άφησαν πάλι 120 στρέμματα. Πάλι ζούσαμε.

Ερευνητής: Ζούσατε, μια χαρά να ζείτε.

Πληροφορητής: Ναι. Αλλά επειδή ο μπαμπάς μου ήτανε τσιφλικάς αυτός, μας κυνηγήσαν και αναγκαστικώς έπρεπε να φύγουμε. Αλλιώς μπορεί...

Ερευνητής: Όταν λες μας κυνήγησαν, μπάρμπα Βαλότα, και έπαθε ο Ελληνισμός αϊκά, δηλαδή ντό εποίνανε ακριβώς τον πατέρα σ';

Πληροφορητής: Πρώτον μας είχαν στον μαύρο πίνακα.

Ερευνητής: Για εκτέλεση.

Πληροφορητής: Όχι για εκτέλεση, αλλά... τελευταία έστειλαν και πολλούς Σιβηριάν πρώην καπιταλιστάς και τέτοιους.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Εμάς δεν πρόλαβαν αυτό να το κάνουν, φύγαμε δίχως να μας πάρουνε μυρουδιά.

Ερευνητής: Πότε έφυγέτε;

Πληροφορητής: Έφυγάμε το 19... τέλος του '29, τον Σεπτέμβριο μήνα. Εμείς έφυγάμε από εκείνη την περιοχή, πήγαμε σε άλλη περιοχή, δηλαδή 20-30 χιλιόμετρα μακριά. Καθίσαμε εκεί ένα χρόνο και μετά με τη δύναμη του παπά αυτουνού που ήταν ο πλαγοτσίλος, της μητέρας μου ο αδελφός. Πήγανε στο προξενείο το ελληνικό και βγάλανε διαβατήριο ελληνικό. Μια με κείνο το διαβατήριο από κει, από άλλη δημαρχία πήγαμε βγάλαμε χαρτιά και φύγαμε και δεν μας πήρανε μυρουδιά. Δεν πήγαμε από κει που καθόμασταν εμείς, από άλλη περιοχή.

Ερευνητής: Υπήρχε φόβος να επένετε εξορίας.

Πληροφορητής: Ου ου ου οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Και σε άλλους σαν τον πατέρα σ', τους ευκατάστατους δηλαδή, τους Πόντιους, για τους Πόντιους ενδιαφέρομαι εγώ.

Πληροφορητής: Έσυραν πολλούς εξορία τότε.

Ερευνητής: Πού έστειλάν ατσε εξορία;

Πληροφορητής: Σιβηρία.

Ερευνητής: Έσφαζαν, κανέναν εκαθάρτσανε;

Πληροφορητής: Απ' αυτούς που πήγαν σχεδόν μπορώ να σε πω, όλοι χαθήκαν. Δεν ξέρει κανείς τι έγιναν.

Ερευνητής: Τι έγιναν. Αν έσφαξαν ατ'ς, αν επέθαναν.

Πληροφορητής: Αν έσφαξαν ατ'ς, αν επέθαναν. Εκείνα τα μέρη είναι και κρύα, άντεξαν 'ς σα κρύα; Δεν άντεξαν; Παντός ολονών η τύχη

αγνοείται απ' αυτούς που πήραν κι έστειλαν.

Ερευνητής: Με το αιτιολογικό ότι είσαι καπιταλίστας, 'α φεύ'ς.

Πληροφορητής: Όχι, αυτοί οι περισσότεροι δεν ήτανε και καπιταλιστές, αλλά τότε οι Έλληνες κάτ' έναν κίνημα εποίκανε κατά...

Ερευνητής: Ατά πέει ατα, ας ξέρομ' ατα. Καμίαν 'κί στέκομε ιραχάτα εμείς (γελάει).

Πληροφορητής: Για αυτό και τους πείραξαν. Δηλαδή πήγαν κάτ' να ευτάνε. Ήθελαν να ευτάνε ελληνική αυτονομία εκεί και κάτι τέτοια ήθελαν να κάνουνε.

Ερευνητής: Και γι' αυτόν τον λόγο...

Πληροφορητής: Και γι' αυτόν τον λόγο...

Ερευνητής: Τους Αρμενέους ναι εδώ μία ερώτηση. Τους Αρμενέους εκυνηγάνε πολλά ή τους Έλληνες οι Ρώσοι;

Πληροφορητής: Τώρα τελευταία τους Έλληνες περισσότερο, τους Αρμενέους δεν τους κυνήγησαν.

Ερευνητής: Δεν τους κυνήγησαν καθόλου. Ίσως και για τ' από έχ'νε τη Ρωσική Αρμενία, εφέλεκάν ατ'ς...

Πληροφορητής: Το Ροστώβ η πόλις οι μισοί Αρμενέοι είναι εκεί και τώρα ακόμα. Παρόλο που εδέκεν ατ'ς αυτονομία η Αρμενία, είναι εκεί αρκετοί ακόμα.

Ερευνητής: Επομένως εβοήθωσαν ατείν. Οι Αρμενάντοι είναι περισσότερο δεμέν' απ' ότι οι Πόντιοι; Πώς έζησες ατ'ς;

Πληροφορητής: Όχι, επί τσάρου οι Έλληνες περισσότερο αυτοί ήτανε...

Ερευνητής: Δεμένοι.

Πληροφορητής: Δεμένοι. Πιο περισσότερο εμάς μας αγαπούσαν οι Ρώσοι, παρά τους Αρμενέους. Εγώ θυμάμαι έλεγαν (λέει μια παροιμία στα ρώσικα).

Ερευνητής: Ντό θέλ' να λέει ατό, εξήγησον α', μπάρμπα Βαλότα, έν' ωραίο.

Πληροφορητής: Αρμέντς κακός, λέει, έχεσε σο σεντούκ' μέσα, το σεντούκ' έσκασε και Αρμέντς εψόφεσε.

Ερευνητής: Α, ατόσον πολλά 'κ' εθελ'νανε, τόσο πολλά μίσος είχαν στους Αρμένιους.

Πληροφορητής: Τους Αρμενέους τους είχανε μίσος, ενώ τους Έλληνες τους αγαπούσανε, πώς να σε πω, όπως και τους Ρώσους. Αναμεταξύ δεν είχαμε διαφορές καθόλου. Χριστιανοί εκείν', χριστιανοί εμείς, ό,τι έθιμα είχαν αυτοί, τα είχαμε και εμείς, όπως εποίναμε εμείς. Βάφτιση, στεφάνωμα, όλα τα ίδια, όλα τα ίδια.

Ερευνητής: Λίγο τώρα πέει με για το σχολείο.

Εκεί εφέλεκαμ' α' 'ς ση μέσ'. Πώς ήτανε τα γράμματα.

Πληροφορητής: Το σχολείο εγώ τελείωσα την Τρίτη τάξη το Ελληνικό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε τότε στην Κρίσκαγια έξι τάξεις. Αλλά οι γονείς μου τότε δεν ξέρω τι τους κατέβηκε, απ' το ελληνικό έφυγα στο ρωσικό. Απ' την Τρίτη πάλι πήγα στην Τρίτη. Τελείωσα την έκτη τάξη. Μετά εκεί είναι διαφορετικά. Ήταν πρώτο σκαλί, δεύτερο σκαλί, αλλιώς ήταν τότε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγα στο δεύτερο σκαλί, τελείωσα και εκεί 3 χρόνια και 16-17 χρονών πήγα στην Ελληνική Παιδαγωγική Σχολή στο Κρασντάτ. Αλλά με τη διαφορά δεν είχαμε Έλληνες καθηγητές. Είχαμε τον Κανονίδη, αυτός ήταν Τραπεζούντιος. Αυτός μας παρέδιδε ελληνικά, αλλά και βιβλία δεν είχαμε και όλα γίνονταν σε μηχανή, χειρόγραφα, πώς να σε πω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε βιβλία, απ' την Ελλάδα δεν μπορούσαμε να πάρουμε, δεν ξέρω πώς ήταν. Είχαμε έναν άλλον Λαμπρόπουλος λεγόταν, μας παρέδιδε Άλγεβρα, Φυσική, αυτά, γεωμετρία, αλλά ρωσικά μας τα έλεγε. Από καμιά φορά έβαζε και ορισμένες λέξεις ελληνικά, αλλά τα περισσότερα ρωσικά. Είχαμε και τον Κατσάρωφ, Έλληνας και αυτός, μας έφτιαχνε Γεωγραφία. Είχαμε έναν άλλον Ρώσο μας παρέδινε μουσική, λέγονταν Ρόζο και όταν τον λέγαμε πώς λέγεσαι, Τριανταφυλλίδης έλεγε, ρόζο θα πει τριαντάφυλλο, ρωσικά Τριανταφυλλίδης.

Ερευνητής: Ήταν Ρώσος ή Έλληνας;

Πληροφορητής: Ρώσος ήτανε καθεαυτού. Αλλά ήξερε πολλά αρχαία, ελληνικά μας έλεγε.

Ερευνητής: Ναι μουσική ντό όργανο έπαιζέτε;

Πληροφορητής: Πιάνο.

Ερευνητής: Πιάνο.

Πληροφορητής: Πιάνο και νότες.

Ερευνητής: Νότες.

Πληροφορητής: Δηλαδή όποιος ήθελε ακολουθούσε σε αυτό το μάθημα. Όποιος δεν ήθελε, δεν πήγαινε. Ορισμένοι που αγαπούσαν την μουσική, πήγαιναν μάθαιναν, αλλά εγώ δεν την ήθελα, δεν πήγα. Δεν ήταν υποχρεωτική. Μετά απ' το μάθημα γίνονταν αυτή η...

Ερευνητής: Πόσες ώρες κρατούσε...

Πληροφορητής: Εγώ αγαπούσα το σπόρτ, ακροβατικά και αυτά. Πήγαινα στο τσίρκο, εκ-

παιδευόμουν την εβδομάδα δυο τρεις φορές στο τσίρκο, στα ακροβατικά. Εκείνο μου αρέσει.

Ερευνητής: Ακροβατικά ασκήσεις.

Πληροφορητής: Ασκήσεις σε όλα αυτά. Και μέχρι τώρα σε αυτή την ηλικία τα νούμερα πάλι τα κάνω ορισμένα.

Ερευνητής: Σε έχουνε... εγυμνάστες, όλη σου τη ζωή εγυμνάστες.

Πληροφορητής: Σε όλη μου τη ζωή αγαπούσα τα ακροβατικά.

Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Βαλότα, εσείς οι Πόντιοι ποίος εξήνετε 'ς ση Ρωσία, εμορφούστον πολύ πιο καλά απ' ότι αδά.

Πληροφορητής: Εδώ δεν υπήρχε τίποτα.

Ερευνητής: Τίποτα.

Πληροφορητής: Και απάνω στα λιζας που λέγανε οι Ρώσοι, αυτά στο χιόνι απάνω και σ' εκείνα εκπαιδεύτηκα, να τρέξεις απάν'...

Ερευνητής: Χιονοδρομίες.

Πληροφορητής: Χιονοδρομίες και αυτά, πηγαίναμε 'ς σα Καυκάσια όρη και από πάνω ανεβαίναμε σε αρκετό ύψος και από πάνω έτρεχαμε, γυμναζόμασταν τον χειμώνα.

Ερευνητής: Τον χειμώνα.

Πληροφορητής: Το 1928...

Ερευνητής: Καλά λίγο θέλω να ρωτώ σε ατώρα για την ιστορία. Ντό ιστορία εποίνετε ελληνική ή ρώσικη;

Πληροφορητής: Ρωσική.

Ερευνητής: Ρωσική. Ελληνική ιστορία καθόλου, ξάι 'κ' εδιδάχτες εσύ, μαθητής Γυμνασίου εσύ 'ς ση Ρωσία Έλληνας.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι. 'Κ' εφήν'νανε.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε καθηγητάς.

Ερευνητής: Δεν είχατε.

Πληροφορητής: Ποιος θα μας δίδασκε ελληνική ιστορία. Βιβλία δεν είχαμε, από πού; Πρέπει να είναι βιβλία πρώτα πρώτα. Βιβλία δεν είχαμε. Είχαμε κάτ' αλφαβητάρια 'ς την πρώτη, Δευτέρα, Τετάρτη βρίσκονταν. Δηλαδή τελειώνες εσύ οφέτος την πρώτη τάξη, του χρόνου επαίρνεν ατο άλλος, τον άλλο χρόνο άλλος. Με έναν αλφαβητάρ' επεράναμε πόσες γενιές. Έτσι γίνοντα.

Ερευνητής: Είχτε οι μαθητές μετά από τα 12, 13 χρόνια που αρχινάς και αποκτάς συνείδηση πατριωτικό, 'κ' επείραζε σε εσέν που έσ'νε Έλληνας το ότι 'κ' εμαθάν'νες την ιστορία του τόπου σου;

Πληροφορητής: Και εφόσον δεν υπήρχαν τα μέσα...

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Δεν είχαμε δασκάλους.
Ερευνητής: Τίποτε 'κ' είχατε.
Πληροφορητής: Δηλαδή και οι δασκάλοι που ήρθανε, τελείωσανε τη Τραπεζούντας το Γυμνάσιο και έρθαν εκεί, ένταν δασκάλ'. Τη Τραπεζούντας το Γυμνάσιο ήτανε ξακουστό.
Ερευνητής: Ε ναι, Φροντιστήριο Τραπεζούντας.
Πληροφορητής: Σχεδόν σαν Πανεπιστήμιο.
Ερευνητής: Πανεπιστήμιο, ήταν το πιο...
Πληροφορητής: Αλλά λίγοι ήτανε, λίγοι ήτανε. Δεν έφταναν. 'Σ ση Ρωσία όπου επένες σε χωριά ελληνικά, πόσα χωριά ήτανε σε κάθε πόλη ήτανε Έλληνες πολλοί, όλοι θέλανε σχολεία αυτά, αλλά δασκάλους...
Ερευνητής: Κοίταξε οι Πόντιοι από άλλους πα έκ'σα, οι Πόντιοι, λέει, του Πόντου, που επελέσταν εκέσ', την 25η Μαρτίου, το '21 εγιόρταζαν α' κρυφά εκέσ'.
Πληροφορητής: Εγιόρταζαν α'.
Ερευνητής: 'Σ εσάς εγιορτάγουνε από η γιορτή ως ελληνικό;
Πληροφορητής: 25 Μαρτίου εγιόρταζαμ' α' σαν του Ευαγγελισμού.
Ερευνητής: Σαν του Ευαγγελισμού.
Πληροφορητής: Ναι, όχι σαν...
Ερευνητής: Κανέναν εκδήλωση εποίνετε και πατριωτικό εκείν' την εποχή;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι.
Ερευνητής: Εφογούστουν, δεν επιτρεπόταν.
Πληροφορητής: Πως σε ξένο κράτος να ευτάς εκδήλωση κατά του κράτους, δεν γίνονταν.
Ερευνητής: Δεν γίνονταν.
Πληροφορητής: Όπως, ας πούμε εδώ, εποίναν οι αριστεροί και εστείλ'ναν ατ'ς...
Ερευνητής: Ατώρα θέλω να ρωτώ σε κάτ' άλλο. Το σχολείο σου πώς έτον μεικτό, κορίτσα, αγούρα ή...
Πληροφορητής: Κορίτσια, αγόρια μαζί.
Ερευνητής: Μαζί στην ίδια τάξη.
Πληροφορητής: Στην ίδια τάξη ναι.
Ερευνητής: Και οι σχέσεις πώς ήτανε, μπάρμπα Βαλότα; 'Κ' έν ντροπή από.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Αγαπίουσταν μεταξύ τα κορίτσα με τα αγούρα;
Πληροφορητής: Ε πως αγαπημένα ήμασταν.
Ερευνητής: Αγαπημένα, έρωτας άτσ'...
Πληροφορητής: Όχι, όχι, σ' αυτήν την ηλικία σα δημοτικά...
Ερευνητής: Για τα Γυμνάσια λέγω.
Πληροφορητής: Ε κανέναν μπορεί να αγαπούσε κάποιον.

Ερευνητής: Την άρεζε και λοιπά.
Πληροφορητής: Όχι να εκδηλωθεί ότι την αγαπάει.
Ερευνητής: Επιτρεπόταν δηλαδή αυστηρά 'κ' ήταν τα ήθη τόσο...
Πληροφορητής: Όχι, τα ήθη αυστηρά ήτανε. Εκεί έναν κορίτσ' αν επάντρευε και έτονε...
Ερευνητής: 'Κ' έτον καλά.
Πληροφορητής: 'Κ' έτον καλά, την άλλη μέρα τη διώχνανε.
Ερευνητής: Α, εστείλ'ναν ατην οπίσ'.
Πληροφορητής: Τα ίδια και εκείνοι, δηλαδή το κορίτσ' το επάντρευνε, έπρεπε να είν' κορίτσ'.
Ερευνητής: Παρθένος.
Πληροφορητής: Παρθένος και την πρώτη νύχτα που θα εκοιμούτο με την άντραν ατ'ς, την άλλη μέρα το βρακίν ατ'ς 'α βγάλ'ναν και 'α δείκνυζάν' α'.
Ερευνητής: Ω! από πολλά ταπεινό, εποίναν άτσ'.
Πληροφορητής: Εποίναν άτσ'.
Ερευνητής: Τα ήθη ήταν αυστηρά.
Πληροφορητής: Αυστηρά ήτανε. Δηλαδή σπάνια τότε να ήτανε καμιά...
Ερευνητής: Καλά από έτον σπάνιο.
Πληροφορητής: Ναι σπάνιο.
Ερευνητής: Τον γαμπρό ποίος εδιάλεγέν ατον η νύφε ή οι γονείς;
Πληροφορητής: Μάλλον από αγάπη αγαπίουνταν και έπειτα γίνονταν οι προξενιές.
Ερευνητής: Επομένως επόρ'νετε και αγαπίουσταν μεταξύ σου;
Πληροφορητής: Πως.
Ερευνητής: Τόση ελευθερία υπήρχε.
Πληροφορητής: Και Ρώσοι πήραν Ελληνίδες και Έλληνες πήραν Ρωσίδες και αυτό γινότανε.
Ερευνητής: Και αυτό γινότανε.
Πληροφορητής: Γινότανε.
Ερευνητής: Είχατε πολλά βαρύ να παίρ' Ελληνίδα Ρώσο;
Πληροφορητής: Βαρύ είχαμ' α', βαρύ το είχαμε, αλλά οι Ρώσοι δεν έδιναν σημασία σ' αυτό. Δηλαδή αν πήγαινες, εγύρευες ατον κορίτσ', εγάπανεν τον γιο σ', τον έπαιρνε δίχως καμιά αυτή...
Ερευνητής: Εμείς οι Έλληνες είχαμ' α' βαρύ, ατώρα πα βαρύ έχομ' α'.
Πληροφορητής: Ατώρα πα βαρύ έχομ' α'.
Ερευνητής: 'Κί θέλομε να παίρομε άλλον και κάπου καλά ευτάμε.
Πληροφορητής: Όμως εγώ επήγα 'ς την Γερμανίαν πα και ο γιος μ' αγαπήθηκε με Γερμανίδα με κανέναν τρόπο δεν θέλησα να την πάρω, παρόλο που είχε και περιουσία και αυτά, δεν

θέλησα, δεν θέλησα με κανέναν.
Ερευνητής: Καλά εποίκες, καλά εποίκες, μπά-
 μπα Βαλότα, εγώ πα συμφωνώ μετ' εσέν.
 Ατώρα θέλω να ρωτώ σε για την προίκα.
Πληροφορητής: Η προίκα εκεί ντό έτονε, έναν
 σκρίνιο το λένε, εξέρτς..
Ερευνητής: Το σκρίνιο... σιφονιέρα.
Πληροφορητής: Ε σιφονιέρα, 5-6 νυχτικιές και
 αυτά και ορισμένα πράματα που είχε. Λεφτά
 τέτοια δεν έδιναν.
Ερευνητής: Δεν έδιναν.
Πληροφορητής: Αν την έλεγαν, ας πούμε, θα σε
 κάνουμε και μια αγελάδα δώρο, ε ατά έτανε.
Ερευνητής: Και 'α κάθουτονε με τα πεθερικά
 οπωσδήποτε.
Πληροφορητής: Με τα πεθερικά ναι, αν επά-
 ντρευν και άλλος γιος, τότε ο ένας γιος
 έφευγε και ο μικρότερον απομείν'νε πάντοτε
 με τους γέρους, ο τελευταίος.
Ερευνητής: Ναι, το φαγητό λίγο θέλω να λες με,
 αν επηρεάστε ασ' ση ρώσικη κουζίνα η πο-
 ντιακή κουζίνα. Ντό θυμάσαι ασ' 'ς ση μάνα
 σ', τα φαειάν ατ'ς και λοιπά.
Πληροφορητής: Κοίταξε, φαγητά εμείς εποίναμε
 ποντιακά πα πολλά. Πρώτον πρώτον εποί-
 ναμε τα κορκότα, πληγουρά, ιβριστόν, φυλ-
 λωτά αυτά όλα τα φτιάναμε. Ορισμένοι Ρώσοι
 έμαθαν και εκείν' πα εποίναν αϊκα. Έπειτα
 εποίναμε πολλά τουρσί, εποίναμε πεκμέζα,
 έψηναμε πολλά από καρπούζα, από μήλα,
 από κοκκύμελα, διάφορα, πεκμέζ'. Είχαμε
 έναν τᾱᾱ μεγάλο, ξύλα μπόλικά και το σι-
 λούχ' εβάλ'ναμε ξύλα...
Ερευνητής: Σιλούχ' ποίον έν;
Πληροφορητής: Σολούχ' έν' έναν με το ξύλο έν'
 και τ' απέσ' ευκαιρών'ν α' και γίνεται άμον
 σκαφίδ', πώς ας λέγω σε, σιλούχ' έλεγάν α'.
Ερευνητής: Α κατάλαβα.
Πληροφορητής: Και έπειτα ατά όταν βράζ'ν ατα
 όλα, βάλ'ν ατα 'ς σ' έναν τᾱουβάλ' απέσ' και
 βάλ'να εκεί 'ς σο σολούχ' και ευτάν α' πασα-
 ρίνα και πατούν α' και έτρεχεν το ζουμίν και
 εβάλ'ν α' 'ς σο τᾱᾱ απέσ' και 'ίνουντον το πε-
 κμέζ'. Έβραζεν, έβραζεν, ας πούμε έναν τᾱᾱ
 έπαιρnen γύρω στα 60-70 κιλά έβραζεν, έβρα-
 ζεν και απομείν'nen αφκά πεκμέζ 8-10 κιλά.
 Το άλλο εξατμίγουτονε. Δηλαδή 'ς σο 24ωρο
 μπορεί να εβραζάνε 2 τᾱᾱ είτε 3 παραπάνω
 δεν βγαίνανε.
Ερευνητής: Επειδή λένε ότι οι Πόντιοι ποίος έρ-
 θανε ασ' 'ς ση Ρωσία επεκέσ' εγάπαναν πολλά
 το ποτό, επειδή εκεί έταν αμπέλα πολλά,
 εποίνετε πολλά κρασία, ούζα, αϊκα;

Πληροφορητής: Εμείς που ήμασταν, δεν είχαμε
 αμπέλα η αλήθεια αυτή ήτανε. Αλλά τα
 ορεινά από μας δίπλα που ήτανε λίγο μακριά
 καμιά 10-20 χιλιόμετρα εκεί εποίναν πολλά
 σταφύλα, εποίνανε κρασία.
Ερευνητής: 'Σ σ' οσπίτ' 'ς σο τραπέζ' απάν'
 μπροστά 'ς σον πατέρα σ' έπινέτε όλ' μαζί η
 μάνα σ', ο πατέρα σ' ούζο, κρασί επιτρέπου-
 ντον;
Πληροφορητής: Μετά βέβαια που ήμουνα φοι-
 τητής, ε μπορούσα να πιώ, αλλά όχι να με-
 θύσω και να κάνω.
Ερευνητής: Από σεβασμό.
Πληροφορητής: Από σεβασμό. Εγώ παντρεμέ-
 νος πα έμουνα με δύο παιδιά και στον μπα-
 μπά μου... ο μπαμπάς μου ήτανε 60-65-70
 χρονών πόσο πέθανε, δεν κάπνισα ποτέ
 μπροστά του ούτε 'ς ση μάνα μ' μπροστά.
Ερευνητής: Ούτε 'ς ση μάνα σ' μπροστά, σεβα-
 σμό.
Πληροφορητής: Σεβασμόν. Και 'ς σο καφενείον
 απέσ' πα, όταν έμπαινα και 'ς σου μπαμπά μ'
 την ηλικία που ήτανε, εγώ κοντά τους δεν
 κάπνισα. Τόσο σέβας είχαμε.
Ερευνητής: Ατό το σέβας είχετε εκείν' την εποχή.
Πληροφορητής: Ενώ τώρα τερείς 18 χρονών
 'ίνεται ο γιος, τον κύρ'ν ατ' λέει, dos με να
 ανάψω το τσιγάρο. Τότε υπήρχε αλλιώς.
Ερευνητής: Σεβασμός.
Πληροφορητής: Σεβασμός, εγώ σε λέω παντρε-
 μένος με δύο παιδιά στον μπαμπά μου ούτε 'ς
 ση μάνα μ' κοντά εκάπνισα ούτε 'ς σον πα-
 τέρα μ'. Ξέραν ότι καπνίζω, αλλά μπροστά
 τους δεν κάπνισα. Όπως και ο γιος μου πα
 τώρα ένα 38-39 χρονών πάει, δεν καπνίζει
 κοντά μου και χίλιες φορές τον είπα να κα-
 πνίζει, αυτός δεν καπνίζει.
Ερευνητής: Σεβασμός ωραία.
Πληροφορητής: Σεβασμός.
Ερευνητής: Μεταδίδεται όμορφα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, ατώρα πέει με
 πότε ξεκίνησες, πώς έρθετε; Είπαμε αρκετά
 για τη ζωή εκεί.
Πληροφορητής: Ε ναι είπα σας εμάς επειδή ήμα-
 σταν πλούσιοι, μας κυνήγησε το κράτος.
 Αναγκαστήκαμε αυτήν την πλαντάτσια την
 πούλησάμε, αυτά που μας μείναν...
Ερευνητής: Τα 120 στρέμματα.
Πληροφορητής: Τα στρέμματα εκείνα τα απαλ-
 λοτρίωσαν, αλλά τα αράνια, τα αυτά τα πού-
 λησάμε στο κράτος και έβαλαν απέσ' κάπου
 60-70 οικογένειες εποίκαν το κολχόζ. Εποί-

κανε δωμάτια, δωμάτια τα αράνια, τα καζάρ-
μας εκείνα που απέσ' εποίαν τ' εμέτερα τα
αυτά και έβαλαν 50-60 οικογένειες και φύ-
τευαν καπνά. Και εμείς έφυγάμε από εκεί.
Έφυγάμεν από εκεί, πήγαμε αλλού και απ'
άλλου εξέγκαμε τα χαρτιά μέσω προξενείου
ελληνικού και φύγαμε δίχως να μας πάρουν
μυρουδιά.

Ερευνητής: Το 19...;

Πληροφορητής: Τέλη '29.

Ερευνητής: Τέλη '29.

Πληροφορητής: 18 Σεπτεμβρίου ανέβηκάμε στο
πλοίο Κρέτσιετ, πήγαμε στην Οδησσό. Εκεί
σε άλλο πλοίο και απ' την Οδησσό ανέβηκάμε
στο Λένιν πλοίο και σε δυο ημερονύχτια, δυό-
μιση φτάσαμε στη Θεσσαλονίκη. Εκεί ξεφορ-
τώσαμε, όχι πήγαμε στα Σέρρας, από κει μας
έκαναν πρόσκληση κάτι συγγενείς του πα-
τέρα μου, Κουρτιδαίοι και αυτοί, πήγαμε και
έκατσάμε 5-6 μήνες, αλλά το κλίμα εκεί ήτανε
πολύ δύσκολο για μας. Όλο το χωριό είχε
ελονοσία. Οι γέροι όλοι πεθαίνανε απ' την
ελονοσία. Τότε δεν υπήρχανε αυτά τα έργα...

Ερευνητής: Τα έργα που έγιναν.

Πληροφορητής: Και η ελονοσία... φύγαμε, ήρ-
θαμε εδώ. Γιατί ο μπαμπάς μου το 1912 ήρθε
στην Ελλάδα με τον γαμπρό του μαζί. Ήρ-
θανε εδώ στην Κατερίνη, τους άρεσε κάπως
η περιοχή αυτή. Πήγαν ένα τσιφλίκι είδαν,
πουλιόταν, αλλά το κλίμα και εδώ τότε τα
ίδια ήτανε.

Ερευνητής: Πολύ ελονοσία.

Πληροφορητής: Και έκατσαν 4-5 μήνες και γύ-
ρισαν πίσω και δεν ήρθαν, το '12 ήτανε.

Ερευνητής: Το '12.

Πληροφορητής: Μετά από κει...

Ερευνητής: Ήρθατε εσείς εδώ στην Κατερίνη,
απέσ' 'ς την Κατερίνη εκάστετε;

Πληροφορητής: Όχι, ήρθαμε πρώτα στα Σέρ-
ρας.

Ερευνητής: Μετά απ' τα Σέρρας.

Πληροφορητής: Ήδη Αναγέννηση Σερρών δεν
μας άρεσε εκεί. Σηκώθηκάμε, ο μπαμπάς
ήξερε την Κατερίνη, εκεί καπνά δεν βάζουν
για, ο μπαμπάς μου ήταν καπνοπαραγωγός.
Ήρθαμε εδώ και έμεινάμε μέσ' στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Σε χωριό δεν...

Πληροφορητής: Όχι. Είχαμε και σταλμένα λεφτά
τότε με το προξενείο απ' τη Ρωσία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κάπου 70-80 χιλιάδες δραχμές.

Ερευνητής: Ελληνικές.

Πληροφορητής: Δεν μπόρεσάμε να τα αξιοποι-

ήσουμε. Άνοιξάμε καφενείο εδώ μέσα στην
Κατερίνη με τον κουμπάρο μας μαζί. Τα χά-
σαμε τα λεφτά, πήγαν τα χρόνια ανάποδα.
Κατανάλωση δεν γίνονταν. Το '30, '31 τα
καπνά δεν είχαν καμιά αξία. Αγόρασάμε έναν
κλήρο απάν' στον Άη Γιάννη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνο πα επειδή ήτανε όλοι
τουρκόφωνοι, πήγαμε και κάτσαμε 5-6 μή-
νες...

Ερευνητής: Τούμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Τούμπα Γιάννη ναι, 5-6 μήνες
κόντεψαν να κλέψουν και μας τους ίδιους.

Ερευνητής: Αχ! (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Εύρικες το γαϊδούρ', το σεμέρ'
'κ' εύρικες.

Ερευνητής: Α, κάθε πρωί, ε, κάτ' έλειπε;

Πληροφορητής: Άτσ' πα αναγκαστικώς κατεβή-
καμε κάτω στην Κιτριά. Καθίσαμε κάμποσο
καιρό και μετά ήρθαμε στην Κατερίνη και άρ-
χισάμε τα καπνά. Με το πρώτο...

Ερευνητής: Πού επρωτοεγκαταστάθες 'ς σο συ-
νοικισμό των αστών;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όχι. Πρώτα καθόμα-
σταν πάνω στου Τσόγκα, τον φούρνο που
είχε, του Αναγνώστου που έν'...

Ερευνητής: Ναι, ναι κατάλαβα.

Πληροφορητής: Εκείνο του Τσόγκα ήτανε και
μετά πέθανε ο Τσόγκας, πέθανε η γριά και
έμειναν στον γαμπρό τους, τον μπάρμπα
Γιάννη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον Αναγνώστου. Με αυτά...

Ερευνητής: Και μετά το οικόπεδο αυτός ο Ανα-
στόν πώς επήρες α;'

Πληροφορητής: Ας' 'ς σον Αναστόν πώς πή-
ραμε, εκείνα τα λεφτά που φέραμε απ' τη
Ρωσία σχεδόν τα άλλα δανεικά εδέκεν ατα ο
μπαμπάς μου, τα 'χασε, τα άλλα πα εδέκαν
ατα 'ς σον κλήρον εκέσ' και το πούλησάμεν
ύστερα τσάμπα 8 χιλιάρικα. Εδέκαμε 30-32 χι-
λιάρικα, το πουλήσαμε 8 χιλιάδες και φύγαμε
από κει. Ύστερος το '31, '32 βάλαμε αρκετά
καπνά, κάτι περισέψαμε. Είχαμε 30 χιλιάδες
στην τράπεζαν. Το '35 πετύχαμε μια καλή σο-
δεία 2,5 χιλιάδες κιλά, οκάδες ήταν τότε. Πή-
γανε 57 δραχμές, πήραμε ένα σωρό λεφτά και
αγόρασάμε αυτό το αστικόν τ' οσπίτ' τώρα
που έχουμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αγόρασάμε και έναν στρέμμα
οικόπεδο απέναντι 'ς σ' οπίτ'ν εμουν για να
χτίζομε τα αράνια και τα βαγόνια εκεί μέσα

και όπως εγώ ήμουν για αυτά επιδέξιος...

Ερευνητής: Εσύ είχες μαζί σ' τον αδελφό σ';

Πληροφορητής: Εγώ, ο αδελφός μου, ο μπαμπάς μου και η μαμά μου δουλεύαμε. Ο μπαμπάς μου πέθανε ακριβώς 70 χρονών, μετά την κατοχή.

Ερευνητής: Μετά την κατοχή.

Πληροφορητής: Φύγανε οι Γερμανοί και πέθανε, ακριβώς. Είχε αρρωστήσει.

Ερευνητής: Δηλαδή προσφυγικά δεν αποκαταστάθησαν εσας;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Κ' edékan εσας τίποτα;

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα, πέντε φορές πα στρατιώτες επήγαμε, Αλβανίες, εθνοφρουρά, κίνημα, σε όλα μέσα ήμουν. Από στρατιώτης που πήγα, έγινα λοχίας, έγινα επιλοχίας, έγινα διμοιρίτης και ούτε μια πιθαμή πήρα.

Ερευνητής: Στάσου, μπάρμπα Βαλότα, 'κ' επήρετε; Τέρε. Τ' emón ο πατέρας έρθε ασ' ς την Ορντού και edékan ατον 26 στρέμματα κλήρο, edékan ατον οικόπεδο.

Πληροφορητής: Εμάς τίποτα.

Ερευνητής: Εσάς γιατί; Επειδή έρθετε ασ' ς την Ρωσίαν μερέα;

Πληροφορητής: Ε κια 'κ' εξέρω, εμάς δεν edωσαν.

Ερευνητής: Μόνο τ' esón την οικογένεια ή όλ' όσοι έρθανε ασ' ς την Ρωσία μερέα;

Πληροφορητής: Ε, ορισμέν' eméis επειδή τότε πως έγινε δεν ξέρω, ο μπαμπάς μου δεν τα κανόνισε για να παίρναμε έναν κλήρο από αυτά τα 8 στρέμματα το edίνανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι, εκείνα πα δεν μας τα dώσανε. Έκανάμε πολλές αυτές, μετά ο νόμος του 751 που μας προστάτευε emάς τους απολυθέντες από Αλβανίες αυτά, το έναν, το άλλο. Τάχατες θα μας edιναν στου Χρυσοβελόνι από 8-10 στρέμματα. Τα πήραν όλα οι ημέτεροι. Εμάς σαν χρωματισμένους δεν μας edωσαν.

Ερευνητής: Δεν σε edωσε τίποτε.

Πληροφορητής: Όχι. Τα πήραν...

Ερευνητής: Ήσουν χρωματισμένος αριστερός.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και δεν σε edωσε τίποτα.

Πληροφορητής: Όχι, πήραν οι ημέτεροι, οι ημέτεροι όλοι.

Ερευνητής: Δηλαδή esú το ελληνικό δημόσιο δεκάρα 'κ' edéke σε.

Πληροφορητής: Δεκάρα 'κ' edéke με και 5 φορές

πα ντύθηκα στρατιώτης.

Ερευνητής: Στρατιώτης.

Πληροφορητής: Και υπηρέτησα με το παραπάνω και ήμουν ο καλλίτερος στρατιώτης, σ' όλο το διάστημα ούτε μια μέρα φυλακή έφαγα. Από λοχίας έφτασα στον βαθμό του διμοιρίτη, ανθυπολοχαγός, δηλαδή τόσο.

Ερευνητής: Και αυτό έν' λυπηρό. Μπάρμπα Βαλότα, ατώρα πόσα... έζησες ς son συνοικισμό των αστών, ατό θέλω να λες με. Εκείν' την εποχή πόσοι Πόντιοι, ήταν Πόντιοι όλ' ή ήταν ανάμεικτα;

Πληροφορητής: Τον συνοικισμό edώ οι περισσότεροι ήταν Πόντιοι.

Ερευνητής: Από ποια μέρη φερμέν';

Πληροφορητής: Φερμέν' άλλοι απ' τη Ρωσία, άλλοι απ' την Τουρκία.

Ερευνητής: Αλλά τα οικόπεδα εγόραζάν ατα, 'κ' edίνεν ατα, καμία επιτροπή 'κ' edéken ατ'ς.

Πληροφορητής: Όχι, αυτά epóikan ατα κλήρους. Eméis το πήραμε από δεύτερο πρόσωπο.

Ερευνητής: Α, από δεύτερο.

Πληροφορητής: Αυτός είχε μια δόση, και μετά...

Ερευνητής: Δηλαδή πρόσφυγες epáirnan ατα αβούτα τα οικόπεδα.

Πληροφορητής: Ναι πρόσφυγες, πρόσφυγες ήτανε. Εντόπιος δεν epáirne, πρόσφυγες τα epáirnan, αλλά τότε echréwnán ατα 30-32 χιλιάδες με δόσεις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Eméis edéκαμε 5 χιλιάδες αέρα και epήραμ' α', το είχε μια δόση πληρωμένη, 2,5 δηλαδή σαν να edéκαμ' ατον 2,5 χιλιάδες. Ατός epέθανεν και η γυναίκα τ', γκαρσόν edούλευε αδά, και τελευταία έφυ'εν Σαλονίκη και epούλτσεν τ' οσπίτ'. Αστ' πα εγόρασάμ' α'.

Ερευνητής: Εγόρασέτε.

Πληροφορητής: Apénanti étανε κτήματα του Πατάλα, epουλίουτον, tsápa étan ατότε, 20 χιλιάδες το στρέμμα. Epήραμε ατό το οικόπεδο το έχομεν. Οσήμερον να πουλείς α', ευτάει 50 εκατομμύρια.

Ερευνητής: Βέβαια ευτάει πολλά εκατομμύρια.

Πληροφορητής: Έναν στρέμμα...

Ερευνητής: Ναι, και έζηνες αδά ς την Κατερίνη και epóines καπνά.

Πληροφορητής: Καπνά, καπνά.

Ερευνητής: Ως πότε; και εζήνες με την οικογένειά σ' ασ' σα καπνά.

Πληροφορητής: Απ' τα καπνά και απ' την πολύ δουλειά. Δούλευα και μεσίτας, πήγαινα στα

βαθμολογία, στα ζυγίσματα με τους εμπόρους.

Ερευνητής: Ναι. Γιατί ξανά εμετανάστευσες; Έφυες 'ς σο...

Πληροφορητής: Είδα τα καπνά χαϊρ' 'κ' έχ'νε. Τα μισά εβγάλ'ναν σκάρτα, τα μισά τα έκαιες και δεν σε άφηναν τίποτα. Μια χρονιά πετύχαινες λίγο, την άλλη χρονιά αποτυχία, πάντοτε τι είχες Γιάννη, ό, τι είχα πάντα. Έτσι είναι, το '55...

Ερευνητής: Και αναγκάστες να ξαναφεύς;

Πληροφορητής: Έφυγα στη Γερμανία.

Ερευνητής: Το 19...

Πληροφορητής: Το 1958....

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έφυγα στη Γερμανία, όχι... το '58 ναι.

Ερευνητής: Ναι. Τα καπνά 'κ' επένανε.

Πληροφορητής: Έφυγα στη Γερμανία, δεν πηγαίναν τα καπνά και όταν τους έλεγα θα φύγω στη Γερμανία, πολλοί με πείραζαν, εγκαταστάσεις και αυτά θα φύγεις; Μωρέ θα φύγω, λέω, αυτά ψωμί δεν έχουνε. Πήρα τα δυο κορίτσια, ήταν τελειόφοιτες Γυμνασίου. Είπα τη μία, σπουδάσου. Ούτε η μία θέλησε ούτε η δεύτερη. Πήρα και τη γυναίκα μου μετά από έξι μήνες εκεί και όλη η οικογένεια στη Γερμανία.

Ερευνητής: Σε ποιο μέρος της Γερμανίας;

Πληροφορητής: Ήμασταν αναμεταξύ Κολωνίας-Βόννης, Άιτορφ.

Ερευνητής: Άιτορφ. Δηλαδή, μία ερώτηση 'ς ση Γερμανία μετανάστης από το '58, και άλλοι Έλληνες ποιος έτανε οι περισσότεροι έτανε Πόντιοι και Μικρασιάτες ή άλλοι;

Πληροφορητής: Εκεί επί το πλείστον Πόντιοι ήμασταν.

Ερευνητής: Άλλη φορά ο ελληνισμός του Πόντου, άλλο χαστούκ' ο ελληνισμός.

Πληροφορητής: Εδούλεψα εκεί. Εκεί πα εγόρρασα, έχτισα και σπίτ' και αυτά, όλα εποίκα. Τελευταία επήραμε απόφαση να φύγουμε για την Ελλάδα. Στην Ελλάδα το αστικό το σπίτι το σήκωσαμε πέντε όροφους, πυλωτή έξ, το υπόγειον εφτά. 'Σ σο τέλος για να τελειώνω, δεν έφτασαν τα λεφτά, πούλησα στη Γερμανία εκείνο που έχτισα και έρθα ετελειώσά το και τώρα ήρθε και ο γιος μου και εδούλεψε εκεί 15-20 χρόνια και εκείνος, τώρα ήρθε.

Ερευνητής: Εσύ πότε έρθες ασ' 'ς ση Γερμανία;

Πληροφορητής: Εγώ έφυγα το '80 απ' τη Γερμανία.

Ερευνητής: Δηλαδή έζησες 22 χρόνια 'ς την Γερ-

μανία.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Έναν μέρος τη ζωής -ι- σ' έν' 'ς ση Ρωσία, έναν έν' 'ς στην Ελλάδα, έναν έν' 'ς στην Γερμανία και ξάν' οπίσ' 'ς στην Ελλάδα. Δηλαδή ο Πόντιο έχ' α' 'ς στην μοίραν ατ' να μη στεριών' 'ς σ' έναν μέρος.

Πληροφορητής: Ε εκεί που εβγαίν' ψωμί, μωρέ, ντ' 'α κάθουμ'νε και εποίνα αδά. Τσάμπα να δίγ' ατ'ς καπνά; Κάθε χρόνο εποίνα 3 χιλιάδες, 4 χιλιάδες καπνά, επούλ'νες ατα και εφέρ'νες την τράπεζα ίσα ίσα. Τα μισά σκάρτα, τα μισά οι εμπόρ' όπως εθέλ'ναν επαίρ'ναν ατα. Ούτε μπορούσες να μιλήσεις. Τα άλλα έβγαζε σκάρτα, τα άλλα άχρηστα τελείως, επένανε επλήρωνάμε και το πετρέλαιο πα ντο θα κάφ'ν ατα. 'Σ σον Πουραντάν, θυμάσαι;

Ερευνητής: Θυμούμ' ατα, θυμούμ' ατα, επλήρωνάμε και το πετρέλαιο. Και μόνον έναν δάνειο και 'ς σο φινάλε, όταν επουλίγουσανε, 'δεν 'κ' επαίρ'νες.

Πληροφορητής: Τίποτα, τα ενοίκια ακριβά. Αναγκάστηκα και πήγα, ο πρώτος που πήγα και φύτεψα καπνά στο Κουροβίτς απάνω... αναμεταξύ Κούρσοβας και...

Ερευνητής: Λαγόραχης.

Πληροφορητής: Λαγόραχη και εκεί, ο πρώτος που πήγα φύτεψα. Είδα μια πλαγιά εκεί, πήγαιναμε για ξύλα και την είδα, ωραία πλαγιά. Γινήκαμε τρεις μαζί και πήγαμε νοικιάσαμε 70 στρέμματα και φύτεψάμε καπνά. Εκείν' τη χρονιά πετύχαμε και πάλι καλά, πούλησάμ' 112-115 δραχμές, αλλά μεσολάβησε ο πόλεμος. Έναν χρόνο ακόμα να καθόμασταν, θα τα αγόραζάμε, τσάπα ήτανε.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, εξορίας, φυλακές εκεί ξάι εσέβες;

Πληροφορητής: Όχι, εξορίες δεν πήγα. Ε, ανακρίσεις αυτά με πήραν πολλές φορές, αλλά δεν έκαναν και τίποτα, απλώς...

Ερευνητής: Είχες μια ιδεολογία.

Πληροφορητής: Είχα μια ιδεολογία. Ενεργό μέρος να σου πω, δεν πήρα πουθενά. Ε. δεν μου δίναν κοινωνικών φρονημάτων να πάω στη Γερμανία, τέλος πάντων μεσολάβησε κάποιος, ένας ταγματάρχης φίλος μας, πήγε την άλλη μέρα στην αστυνομία, τι τους είπε δεν ξέρω και την άλλη μέρα πήγα στη Νομαρχία και πήρα το διαβατήριο.

Ερευνητής: Από την ώρα που επήρες το διαβατήριο σ', μιλάμε πάντα για τον ελληνισμό, και έφτασες 'ς την Γερμανία, επειδή 'κ' είχες κοι-

νωνικών φρονημάτων, εκεί μεταχείριση ασ-
τους Γερμανούς...

Πληροφορητής: Όχι τίποτε.

Ερευνητής: Τίποτε όλ' τα ίδια, μόνο δούλεψον.

Πληροφορητής: Μόνον αρκεί καλός να ήσουν.

Εγώ πήγα στο Σόλερ δούλευα μια φίρμα που κλωστ...

Ερευνητής: Υφαντουργία.

Πληροφορητής: Νηματουργία, νήματα το μεγα-
λύτερο της Γερμανίας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε ήμουν και χτίστης, παρόλα που δεν ήμουν επαγγελματίας, αλλά οτιδή-
ποτε ήτανε, έχτιζα. Έφτιανα στο σπίτι όλα
μόνος μου. Εγώ το σπίτι το αστικό το έκανα
γενική επισκευή όλαμόνος μου.

Ερευνητής: Το θυμάμαι, η Σοφούλα έτον φιλε-
νάδα μ' και έρχουμ'νε έλεπά το.

Πληροφορητής: Ναι και στη Γερμανία πα είπαν
εμε τι δουλειά κάνεις; Είπα χτίστης. Και με
έριξαν στους χτίστηδες. Έμαθα όλα εκεί, φυ-
σικά εκεί δουλεύανε με άλλα συστήματα, με
μηχανήματα, με αυτά, με κομπρεσέρ, με δια-
βόλους, τριβόλους όλα τα... έγινα ένας απ'
τους καλλίτερους και αυτήν την οικοδομή
την μισή εγώ την έκανα τη δικιά μου εδώ.
Γιατί έφυγα απ' τη Γερμανία, βγήκα σύνταξη,
παίρνω και από κει σύνταξη, παίρνω και του
ΟΓΑ, είμαστε μια χαρά τώρα.

Ερευνητής: Μια χαρά. Είσαι ευχαριστημένος.

Πληροφορητής: Τα ασφάλισα και τα παιδιά μ',
αγόρασα και δύο διαμερίσματα στην Αθήναν.
Τελευταία το πρώτο μικρό ήταν, θα αγόραζε
δεύτερο. Την έστειλα από τη Γερμανία δα-
νειακά τάχατις, την έστειλα 100 χιλιάδες, όταν
έρθα, την είπα και αυτά στα χαρίζω.

Ερευνητής: Ε πατέρας έσ'νε.

Πληροφορητής: Ναι. Τακτοποίησα και τα παι-
διά μου και τον γιο μου, τα δυο κορίτσια και
τον γιο μου, όλοι τακτοποιημένοι. Δεν έχουν
ανάγκη από τίποτα. Ούτε μπόμπα μπορεί να
τους χαλάσει άλλο.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, ατώρα επέρασες,
πόσο χρονών είσαι;

Πληροφορητής: Να τώρα μπήκα 76 στα 77.

Ερευνητής: Ή σα 77, ξέις όρεξη ακόμαν να δου-
λεύς;

Πληροφορητής: Μήπως έκατσα καμιά μέρα εγώ;
Εγώ ατώρα πα 'κ' ησυχάζω. Οτιδήποτε εξα-
λάεν, γείτονας, αυτός, πάω χτίζ' α'. 'Α 'φτάγ' α'.

Ερευνητής: Δηλαδή 'κ' λες ατώρα έχω τη σύ-
νταξη μ', ας αναπάγουμαι.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ο νους -ι- σ' έν' 'ς την δουλειάν ξάν'.

Πληροφορητής: Έχω και αβούτο το οικοπέδον,
όλον την ημέραν εκεί μέσα. Εφύτευα τα ακτι-
νίδια, 'α ποτίζ' ατα, 'α 'φτάγ' ατα. Ζαρζαβάτα
ευτάμε εκειαπές', όλα εκεί μέσα...

Ερευνητής: Όλη την ώρα ο νους -ι-σ' έν', λες να
ξαναγεννίουμ'νε και ξάν' εδούλευα.

Πληροφορητής: Δεν έκατσα...

Ερευνητής: Είσαι ένας γνήσιος Πόντιος.

Πληροφορητής: Τα σκάλας δύο δύο ανεβαίν'
ατα ατώρα πα.

Ερευνητής: Ίσως γιατί εγυμνάστες πολλά 'ς ση
ζωή σ' και εδούλεψες, αν 'κ' εδούλευες πολ-
λά... ποίος δουλεύ' αντέχ' πιο πολλά.

Πληροφορητής: Αντέχω, παρόλο που έπασχα
από στομάχι, 20 χρόνα με το στομάχι ήμουν.

Να σε πω πολλά ψέματα, τον μήνα μια οκά
σόδα δεν με έφτανε. Επί 20 χρόνια με τη σόδα
ζούσα. Και τελευταία στη Γερμανία στην
Μπόν έκανα την εγχείρηση και τώρα τρώγω,
πίνω, αλμυρά, τηγανητά όλα τρώγω, αρκεί
πολλά να μην φάγω. Κανονικά όταν τρώγω
ούτε με πειράζουν ούτε τίποτα. Ε λίγο παρα-
πάνω άμα τρώγω, λίγο με δυσκολεύει, αλλά
είμαι μια χαρά.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, τώρα θέλω να λες
με κάτ' άτσ' που να εσυγκίνησέ σε ιδιαίτερα 'ς
ση ζωή σ'. Έζησες 'ς ση Ρωσία, έζησες 'ς την
Ελλάδα, έζησες 'ς ση Γερμανία, ξάν' έρθες 'ς
στην Ελλάδα. Άτσ' όλον η ζωή σ' έν' μία οδύσ-
σεια. Ντό εσυγκίνησέ περισσότερο απ' τα
παιδικά χρόνια και θυμάσαι μια όμορφη στι-
γμή ασ' 'ς ση ζωή σ'.

Πληροφορητής: Απ' τα παιδικά μου χρόνια να
σε πω ήμουν πολύ ευχαριστημένος. Όταν
πήγαινα στην Παιδαγωγική Σχολή, μας πλή-
ρωναν τότε και 15 ρούβλια τον μήνα. Είχαμε
εστιατόριο..

Ερευνητής: Στάσου, 15 ρούβλια τον μήνα πόσα
χρήματα σημερινά περίπου είναι, με την αξιάν
ατουνε το σημερινό;

Πληροφορητής: Ε 15 ρούβλια βάλε από 150 δρα-
χμές...

Ερευνητής: Δηλαδή επόρ'νες και εξήνες άνετα με
τα...

Πληροφορητής: Κοίταξε, ως πολίτης δεν μπο-
ρούσες να ζήσεις με 'κείνα, αλλά ως φοιτητής
δεν πλήρωνες ύπνο..

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν πλήρωνες ενοίκιο, δεν πλή-
ρωνες τίποτα. Μόνο για φαΐ τρώγαμε στη
φοιτητική...

Ερευνητής: Λέσχη.

Πληροφορητής: Λέσχη. Σχεδόν τα μισά λεφτά δεν δίνανε εκεί. Και τα άλλα πα τα είχες για ατομικά σου έξοδα. Ορισμένοι κάπνιζαν φοιτητές. Ε, περνούσες οικονομικά. Όχι να πούμε πλουσιοπάροχα, αλλά οικονομικά περνούσες. Δεν ήταν και λίγα. Τότε είχε το ρούβλι είχε αξία, όπως και η δραχμή είχε αξία τότε. Τώρα όχι, μην κοιτάς, τα ίδια ήταν και κει τότε. το ρούβλι είχε αξία τότε, 15 ρούβλια αρκετά ήτανε. Έπειτα βλέπεις, όλα ήταν κρατικά και δεν πλήρωνάμε τίποτα ούτε για τον ύπνο. Είχαμε που κοιμόμασταν οξοζίκι, που έλεγαν οι Ρώσοι, σαν ξενοδοχείο, κρατικά όλα.

Ερευνητής: Και τα Χριστούγεννα και το Πάσχα διακοπές είχατε;

Πληροφορητής: Διακοπές 15 μέρες. Τη μια χρονιά όποιος ήθελε πήγαινε σπίτι του, όποιος ήθελε πήγαμε στη Μόσχα το 1928. Καθίσαμε 10-12 μέρες εκεί. Γυρίσαμε τη Μόσχα, τα αξιοθέατα όλα και γυρίσαμε πίσω πάλι. Εκεί πάλι τα ίδια σε κρατικά κτήρια μνήσκαμε, τρώγαμε, πίναμε, όλα δωρεάν.

Ερευνητής: Δωρεάν. Δηλαδή φτάνει να είχες όρεξη να σπούδαζες.

Πληροφορητής: Ναι, ναι να σπούδαζες. Η σπουδή εκεί ήταν δωρεάν η αλήθεια, όποιος είχε μυαλό. εγώ παρόλο που τα γράμματα δεν ήθελα, γιατί Παιδαγωγική Σχολή έλεγα, τι δασκαλος θα γίνω, με τα μωρά θα παίζω;

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Δεν ήθελα. Ήθελα να στην τεχνική. Από μικρός ο νους μου ήταν στην τέχνη και όπως σε όλα πιάνουν τώρα χτίζω, κάνω οτιδήποτε. Δεν υπάρχει πράμα που, μέχρι κλειδαριά μπορώ...

Ερευνητής: Ο πατέρα σ' ντό γνώμη είχε για τ' εσέν, εσύ εθέλ'νες να 'ίνουσιν τεχνίτης, ο πατέρα σ' ντ' εθέλ'νε;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' είδε ότι εγώ δεν ήθελα τα γράμματα, με το ζόρ' επένα, όπως πάει ο δκύλον 'ς σα πρόγατα. Αναγκαστικώς πήγα. Και τελευταία έκανα τα χαρτιά μου να πάω σε τεχνική σχολή στη Ρωσία, αλλά επειδή φύγαμε, έτσι έμεινε. Εδώ ήρθαμε, αλλά δεν μπόρεσα ούτε να σπουδάσω ούτε τίποτα. Ε, βοηθούσα τον μπαμπά μου, σαν ο μεγαλύτερος ο γιος και από το τίποτα και εδώ απόκτησάμε μια περιουσία.

Ερευνητής: Ωραία, καλά ο καθένας αρκεί εργατικός να είσαι.

Πληροφορητής: Ούτε δυστυχίσαμε, αλλά με την δουλειά την πολλή. Εγώ τον χειμώνα πα όταν

τελείωναν τα καπνά, δεν είχα δουλειά, έζευα το κάρο, πήγαινα έφερνα κάθε μέρα από ένα κάρο πέτρες. Μάζευα 10-20 κυβικά, ερχόντανε ένας εργολάβος, Βλαδίμηρε, τα πουλάς; Τα πουλάω. Πόσο; Εκατό δραχμές το κυβικό. Όταν εφέρ'να την πέτρα, έριχνα και κάνα φορτίο ξύλα απάν'. Ούτε ξύλα αγόραζα ούτε τίποτα.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, αδά 'ς σον συνοικισμό που εζήνες 'ς σ' αστικά έτανε Θρακώτ' και Μικρασιάτ' και άλλ' Έλληνες. Εφθόναναν εσέν τον Πόντιο για την εργατικότητα σ';

Πληροφορητής: Όλ' και ατώρα πα όλ' για τ' εμέν 'α λένε.

Ερευνητής: Α, ατώρα πα φθονούνε.

Πληροφορητής: Εγέρασεν και 'κί κάθεται, εγέρασεν και 'κί κάθεται.

Ερευνητής: Και 'κ' εθέλ'ν ατο, εφθόναναν ατο. Δηλαδή το ποντιακό στοιχείο έν' το πιο εργατικό, ετελείωσε.

Πληροφορητής: Δεν υπάρχει.

Ερευνητής: Δεν υπάρχει.

Πληροφορητής: Δεν υπάρχει. Και 'ς ση Γερμανίαν πα οι Πόντιοι όπου έτανε, η δουλειά επένεν κορδόν'.

Ερευνητής: Κορδόν'. Τίποτε από γάμους που θυμάσαι αδά να έντανε, όταν έσ'νε αδά 'ς σην Κατ...

Πληροφορητής: Μωρέ γάμους εποίκαμε...

Ερευνητής: Πόσα ημέρας εκράναν;

Πληροφορητής: Δύο, τρία ημέρες εκείν' τα χρόνα.

Ερευνητής: Εκείν' τα χρόνα με τη λύρα. Άτσ' πέξι με λίγο το έθιμο.

Πληροφορητής: Ε με τη λύραν...

Ερευνητής: Επένετε εφέρ'νετε..

Πληροφορητής: Ε με την λύραν εχόρευάμεν τα ποντιακά, κότσιαρη, τρυγόνα, ξέρω γω χίλα δυο χορούς έχομε...σέρ χορόν.

Ερευνητής: Την γαρή σ' πώς επήρες ατην, εσύ εθέλεσες ή ο πατέρας είπε σε 'α παίρτς ατην;

Πληροφορητής: Η γαρή μ' ήτανε απ' την Σφεντάμι από ένα χωριό και πήγαινε 'ς σ' εμάς παρακάτω λίγο κάθονταν 'ς σου Γαβρά, 'ς ση Μαρίκας. Εκεί έτονε. Αυτή από μας περνούσε. Μετά ο θείος της, είχαμε με τον θεϊόν ατ'ς απ' τη Ρωσία σχέσεις, ο Πίπερον, του Παναγιώτη ο μπαμπάς. Έρχουντον 'ς σην μητέρα μ' και έλεε, επάρτε αούτο το κορίτσ', εξέρτς από ντό οικογένειαν έν'; Εγώ η αλήθεια έτσι λεπτοκαμωμένη ήτανε, εγώ ήθελα λίγο χοντρέσσα.

Ερευνητής: Χοντρέσσα; (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Όλ' οι Πόντιοι από λένε.

Πληροφορητής: Δεν την ήθελα. Αλλά ξέρω γω...

Ερευνητής: Η τύχη.

Πληροφορητής: Η τύχη πως ήρθε. Ε, ήρθε ο καιρός, την γυρέψαμε με τα χίλια βάσανα, επειδή είχαν φτώχεια αυτοί τότε. Εμείς δεν έχουμε προίκα να την κάνουμε. Λέει ατ'ς ο πατέρα μ', προίκαν αν θέλετε, εγώ δίγω σας και ευτάτε την προίκαν ατ'ς πα. Και τους δάνεισάμε λεφτά, εποίκαν την προίκαν ατ'ς και μετά την παντρεύτηκα. Και την πήρα το 1934 τον Οκτώβριο μήνα.

Ερευνητής: Και έσ'νε τυχερός.

Πληροφορητής: Ήμουνα τυχερός, έτυχα σε καλή γυναίκα, δουλευτάρα, πιο δουλευτάρα κι από μένα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ μαζί της καρίκια δεν άντεχα να βγάλω, να χτυπήσω, το πιστεύεις τόσο...

Ερευνητής: Θηρίο στη δουλειά. και μέχρι σήμερα και αυτή το ίδιο δουλεύ'.

Πληροφορητής: Δούλεψε και στη Γερμανία μαζί μου 20 χρόνια και αυτή δούλεψε 20 και εγώ δούλεψα. Βγήκαμε στη σύνταξη, φύγαμε από κει. Τώρα και σύνταξη παίρνουμε και από κει και απ' τον ΟΓΑ και λεφτά μπόλικά, μια χαρά είμαστε.

Ερευνητής: Είστε μια χαρά. Ωραία, εύχομαι, μπάρμπα Βαλότα, να ζείτε απαδά και πέρα και όλο χαράς να έχετε και...

Πληροφορητής: Ταξίδα πα εποίκαμε αρκετά μέχρι πυραμίδες, Κάιρο, Σαχάρα, Αλμάτα, Τσιπκέν μέχρι το Πακιστάν έφτασα. Στη Ρωσία πήγα 2-3 φορές.

Ερευνητής: Ή στη Ρωσία έχεις ποιους;

Πληροφορητής: Έχω αδελφή εκεί.

Ερευνητής: Έξεις αδελφή εκεί.

Πληροφορητής: Στο Ραστόβ πήγα 2-3 φορές. Και με τη χούντα πήγα απ' τη Γερμανία.

Ερευνητής: Α, ωραία, ωραία. Διατηρεί εκεί, η αδελφή σ' διατηρεί ξανά τον ελληνισμό, ποντιακά μιλούνε.

Πληροφορητής: Ποντιακά μιλούνε.

Ερευνητής: Ωραία.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Μια χαρά είναι. Τώρα κορίτσα έδωσαν, πήραν με τους Ρώσους...

Ερευνητής: Λίγο εταράγανε.

Πληροφορητής: Εταράγανε.

Ερευνητής: Ωραία. Εύχομαι...έν' πάρα πολύ ωραία.

Πληροφορητής: Έρχονται, μας βρίσκουν τα ανέψια, τα εγγόνια απ' τη Ρωσία τακτικά εδώ, εμείς πάμε.

Ερευνητής: Εσείς πάτε.

Πληροφορητής: Και τώρα πάλι σκοπεύω να πάω στο Λένινγκραντ δεν πήγα. Μόσχα, Κίεβο, Χάρκοβο, Ραστόν, εκεί αυτά όλα τα γύρισα εγώ μέχρι...

Ερευνητής: Ή στην Κιουμουσχανέ 'κ' θέλτς να πας;

Πληροφορητής: Δεν γεννήθηκα εκεί, ούτε τα ξέρω, δεν με τραβάει.

Ερευνητής: Ναι δεν γεννήθηκες έστω...

Πληροφορητής: Ούτε και θέλω να πάω.

Ερευνητής: Εσύ θέλτς να πας 'ς την Ρωσία.

Πληροφορητής: Ή στη Ρωσία πάγω.

Ερευνητής: Είδες ο καθένας όπου γεννιέται, εκεί τραβά τονε.

Πληροφορητής: Αλλά στην Τουρκία μια και δεν έχουμε έτσι καλές σχέσεις ούτε θέλω να τους δω ούτε πάω δίγ' ατ'ς έναν φράγκο.

Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά

Πληροφορητής: Ε'είν' 'ς σ' εμάς 'κ' έρταν, είδες έναν Τούρκον να έρ'ται αδά τουρίστας;

Ερευνητής: Μα οι Τούρκ' 'κ' έχ'νε να τρώνε.

Πληροφορητής: Πώς 'κ' έχνε;

Ερευνητής: Ξέρτς ντό φτώχεια καταρρακωμένο έν', μπάρμπα Βαλότα;

Πληροφορητής: Μωρέ ό, τι να είναι 5-10 τουρίστες πα να έρτανε, είδες κανέναν Τούρκο;

Ερευνητής: Όχι, 'κ' έρτανε, ούτε καν..

Πληροφορητής: Άρ' για τ' από λέγω σε, εγώ πα 'κί πάω. Όχι 'α πάω φάζ' ατσε λεφτά.

Ερευνητής: Ωραία, λοιπόν ευχαριστώ.

Λεξιλόγιο

καζάρμας = θάλαμοι κατεργασίας καπνού, λ. ρ. kazarmas.

αράνια = υπόστεγα όπου έβαζαν τα καπνά για να ξεραθούν.

σαντάλι = αρμάθες δεμένες μαζί, συνήθως ανά 6, οι οποίες κρέμονταν στις αποθήκες από το ταβάνι για να αερίζονται.

στροκ = συμφωνία, λ. ρ.

πόντιγια = μισή μέρα, λ. ρ. poldnya.

ραστάλια = αρμαθιές, λ. τ. pastal.

ιραχάτε = ήσυχα, λ. τ. Rahat.

Ξηραντήριο = ξύλινη ή μεταλλική κατασκευή, όπου αναρτώνται οι αρμάθες καπνού στον ήλιο για 8 με 10 ημέρες, μέχρι τα φύλλα του καπνού να υποστούν την επιθυμητή αφυδάτωση και από πράσινα να γίνουν κίτρινα ως ερυθροκίτρινα.

πλαντάτσια = καπνοχώραφα, λ. ρ. plantasia.

καρίκια ή χαρίκια = αυλάκια για φύτεμα καπνού, λ. τ. hark.

εταράγανε = ανακατεύτηκαν, ταραχόυμαι, αρχ. ταρασσώ.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, πες μας τώρα όλη τη ζωή σου. Ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, παίρνει πληροφορίες από όλους όσοι γεννήθηκαν στον πόντο ή στη Ρωσία, για όσα γνωρίζουν. Σ' ακούω λοιπόν.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στη Ρωσία.

Ερευνητής: Ποντιακά πες τα.

Πληροφορητής: Ναι ποντιακά. Γεννήθηκα στην Κρίμσκαγια.

Ερευνητής: Κρίμσκαγια.

Πληροφορητής: Κρίμσκαγια ναι. Περιφέρια Κουμπάν, υπάγεται στον Καύκασο. Οι γονείς μου, ο μπαμπάς μου γεννήθηκε στη Ρωσία. Ο παππούς μου έφυγε από την Τουρκία.

Ερευνητής: Από τον Πόντο δηλαδή.

Πληροφορητής: Απ' τον Πόντο, απ' την Τουρκία απ' την πόλη Κιμισχανά, Αργυρούπολη στα ελληνικά. Γεννήθηκε εκείνος εκεί στο χωριό Μανανάντων. Αυτά εγώ τα έχω ακούσει απ' τον θείο μου, του πατέρα μου τον αδελφό, μου τα 'λεγε. Όταν φύγανε από την Τουρκία, φύγανε ο παππούς μου, η γιαγιά μου, είχε τρία κορίτσια τότε και του μπαμπά μου ο αδελφός ο μεγάλος. Ο μπαμπάς μου γεννήθηκε στη Ρωσία και όταν τον ρωτούσα μπαμπά πότε γεννήθηκες, μου έλεγε γεννήθηκα το 1870 με τον Λένιν μαζί.

Ερευνητής: Α! συνομήλικος τη Λένιν.

Πληροφορητής: Ναι. Συνομήλικος του Λένιν ήτανε. Αυτά τα μάθαινα από τον θείο μου που γεννήθηκε στην Τουρκία και ήρθε μαζί με τον παππού μου. Εγώ γεννήθηκα το 1912. Πήγα 2-3 χρόνια στο ελληνικό σχολείο στην Κρίμσκαγια και μετά ακολούθησα στο ρωσικό. Τελείωσα τις 6 τάξεις του ρωσικού και μετά πήγα στο Κρασναντάρ. Το Κρασναντάρ ήτανε η πρωτεύουσα του Κουμπάν. Εκεί πήγα στην παιδαγωγική σχολή. Ελληνική παιδαγωγική σχολή λέγονταν, αλλά δεν είχαμε καθηγητές Έλληνες. Μόνον ήτανε ένας Κανονίδης Τραπεζούντιος. Αυτός μας έφτιανε ελληνικά.

Ερευνητής: Το μικρό του όνομα;

Πληροφορητής: Κωνσταντίνος Κανονίδης. Είχαμε άλλους δυο Έλληνες καθηγητές, αλλά μας παρέ-

διναν στα ρωσικά. Καμιά φορά μας τα έλεγαν και ελληνικά, αλλά κουτσά στραβά μας τα έλεγαν.

Ερευνητής: Όχι, μπάρμπα Βαλότα, εγώ θέλω να περιγράψεις πρώτα το χωριό σου.

Πληροφορητής: Το χωριό μου είπα, γεννήθηκα στην Κρίμσκαγια.

Ερευνητής: Ναι, πόσο πληθυσμό είχε, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Είχε τότε γύρω στις 15 με 18 χιλιάδες.

Ερευνητής: Ε δεν ήταν χωριό, κωμόπολη ήτανε.

Πληροφορητής: Κωμόπολη ήτανε...

Ερευνητής: Και ευρίσκεται στον Καύκασο.

Πληροφορητής: Στον Καύκασο ναι, μεταξύ Κρασναντάρ και Νοβορισίκ, στη μέση κάπου.

Ερευνητής: Παραθαλάσσιο ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι. Απ' τη θάλασσα 40 χιλιόμετρα μακριά. Είναι το Νοβοροσίσκ η θάλασσα. Το δεύτερο λιμάνι για τα πλοία.

Ερευνητής: Για τα πλοία. Είχε το χωριό πεδιάδα, οροπέδιο ήτανε ή είχε βουνό;

Πληροφορητής: Όχι, αρκετά υψόμετρο είχαμε, αλλά ήτανε πεδιάδα.

Ερευνητής: πεδιάδα και τι καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Και καλλιεργούσαμε και φυτεύαμε καπνά.

Ερευνητής: Τι ποικιλία καπνά καλλιεργούσατε, μπάρμπα Βαλότα;

Πληροφορητής: Σαμψούν και τιχουλάκ.

Ερευνητής: Και μετά και εδώ αυτά καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Ναι, και εδώ στην Ελλάδα τα καλλιεργούσαμε και εδώ. Ο μπαμπάς μου, όπως σας είπα, γεννήθηκε στη Ρωσία...

Ερευνητής: Ναι, λίγο για το χωριό σου ακόμα, η εκκλησία του χωριού;

Πληροφορητής: Εκκλησία είχαμε μια στο Μερτζάν, από μας ήτανε κάπου 7-8 χιλιόμετρα μακριά. Μερτζάν λέγονταν, όλοι οι Πόντιοι ήτανε εκεί. Στο χωριό θα ήταν καμιά 250 οικογένειες, 3-4 ρωσικές οικογένειες, αλλά και εκείνοι τα ποντιακά τα μιλούσανε όπως εκείνοι.

Ερευνητής: Ενώ το δικό σου το χωριό είχε Πόντιους;

Πληροφορητής: Είχε.

Ερευνητής: Πολλούς; Άλλο τι κατοικούσαν; Τι πληθυσμό είχε η Κρίμσκαγια;

Πληροφορητής: Η Κρίμσκαγια σου λέγω γύρω στις 17, 15, 18 χιλιάδες τόσο θα ήταν τότε.

Ερευνητής: Από αυτούς πόσοι ήτανε Έλληνες και Πόντιοι;

Πληροφορητής: Σχεδόν αν όχι οι μισοί, σχεδόν Πόντιοι ήτανε. Η κωμόπολη αυτή σχεδόν οι περισσότεροι ήτανε Έλληνες. Και όλοι πλούσιοι Έλληνες με καταστήματα, με αυτά, έμποροι, καπνέμποροι.

Ερευνητής: Οι άλλοι ήτανε Ρώσοι;

Πληροφορητής: Οι άλλοι Ρώσοι ήτανε ναι.

Ερευνητής: Ρώσοι, Αρμένιους είχατε;

Πληροφορητής: Αρμένιους είχαμε λιγοστούς. Είχαν και αρμένικη εκκλησία στην Κρίμσκαγια, είχαμε και ελληνική εκκλησία πολύ ωραία μεγάλη.

Ερευνητής: Ποιον άγιο είχε η εκκλησία;

Πληροφορητής: Την Παναγία.

Ερευνητής: Α την Παναγία Κοίμηση της Θεοτόκου.

Πληροφορητής: Το Μερτζιάν αυτό ένα άλλο χωριό απ' την Κρίμσκαγια καμιά δέκα χιλιόμετρα μακριά είχε τον Άγιο Γεώργιο. Εκεί γίνονταν πανήγυρη της τρελής.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Τάζανε μοσχάρια, αγελάδια στις γιορτές, όταν γιόρταζε και τα έβγαζαν στη δημοπρασία για την εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι, αυτό θα σε ρωτήσω, μπάρμπα Βαλότα, όταν το έβγαζαν στη δημοπρασία, το έσφαζαν επιτόπου;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, ζωντανό το έπαιρνε, όποιος το έπαιρνε.

Ερευνητής: Ζωντανό.

Πληροφορητής: Ζωντανό, το έβγαζαν στην δημοπρασία, ας πούμε, 3 ρούβλια είτε 5 ρούβλια και ανέβαινε 10, 15.

Ερευνητής: Και πήγαινε για την εκκλησία.

Πληροφορητής: Τα λεφτά πήγαιναν στην εκκλησία και το μοσχάρι το έπαιρνε ο αγοραστής.

Ερευνητής: Ο αγοραστής.

Πληροφορητής: Το παίρνει για το σπίτι του. Είτε βόδι ήτανε είτε αυτό ήτανε. Τάματα πολλά κάνανε. Σ' αυτή την εκκλησία ήταν ο παππούς μου παπάς, παπά Θανάσης, της μητέρας μου ο μπαμπάς πολλά χρόνια.

Ερευνητής: Παπά εγγόνι είσαι δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Παπά εγγόνι.

Πληροφορητής: Παπά εγγόνι απ' της μάνας μου το σόι.

Ερευνητής: Και η μάνα σου από την Αργυρούπολη ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι, η μάνα μου απ' αλλού ήτανε. Ακριβώς εκείνο δεν θυμάμαι από ποια περιοχή.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Αλλά γύρω εκεί στην Αργυρούπολη γύρω ήτανε. Αλλά ακριβώς το χωριό τους δεν ξέρω πώς λέγονταν. Πάντως και αυτοί απ' την Αργυρούπολη ήτανε.

Ερευνητής: Λοιπόν τώρα η ερώτησή μου είναι πώς ζούσατε; Ποιες ήταν οι σχέσεις σας με τους Αρμένιους και τους Ρώσους;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε προστριβές μεταξύ μας. Ζούσαμε, πώς να σου πω, αγαπημένα και με τους Ρώσους. Η μητέρα μου βάφτισε γύρω στα σαράντα μωρά ρωσικά.

Ερευνητής: Σώπα!

Πληροφορητής: Τα ίδια και ο πατέρα μου.

Ερευνητής: Αλλά οι Ρώσοι είχαν το θρήσκευμα το ορθόδοξο.

Πληροφορητής: Το ίδιο ναι.

Ερευνητής: Το ίδιο, απλώς τα έλεγαν στη γλώσσα τους.

Πληροφορητής: Στην Κρίμσκαγια ο πλαγοτσίλος, είναι σαν αρχιμανδρίτης, ήταν της μητέρας μου αδελφός παπάς και εκείνος. Αυτοί τελείωσαν ιερατική σχολή στο Ραστόβ. Τότε είχε εκεί σχολή και των παπάδων τα παιδιά σπουδάζανε δωρεάν εκείνα τα χρόνια επί τσάρου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και οι δυο έγιναν παπάδες, ο παπά Γιάννης και ο παπά Κωνσταντίνος. Και οι δυο ήτανε... ο παπά Γιάννης ήτανε σε ελληνική εκκλησία, ο αυτός ήταν σαν αρχιμανδρίτης ο παπά Κωνσταντίνος.

Ερευνητής: Σε ρωσική.

Πληροφορητής: Σε ρωσική εκκλησία. Τον σέβονταν, τον αγαπούσανε όλοι και οι Ρώσοι και οι Έλληνες, αλλά σε ρωσική εκκλησία ήτανε.

Ερευνητής: Όταν κάνατε έναν γάμο, έρχονταν και αυτοί;

Πληροφορητής: Γάμο; Πηγαίναμε στην ελληνική εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι, και ας πούμε, καλούσατε στον γάμο σας και Ρώσους...

Πληροφορητής: Και Ρώσους και Έλληνες και γείτονες... ξέρεις οι γάμοι εκεί γίνονταν...

Ερευνητής: Μέρες πολλές.

Πληροφορητής: Πολλές φορές και μια βδομάδα κρατούσαν.

Ερευνητής: Μια βδομάδα.

Πληροφορητής: Εγώ στεφάνωσα κιόλας του πατέρα μου βαφτιστικό, επειδή ήτανε βαφτιστικό του πατέρα. Εγώ τότε ήμουν 16 χρονών και εγώ τον στεφάνωσα.

Ερευνητής: Η τελετή είναι το ίδιο, όπως....

Πληροφορητής: Το ίδιο, το ίδιο όπως...

Ερευνητής: Οι Ρώσοι γλένταγαν, όπως γλένταγαν οι Πόντιοι, οι...

Πληροφορητής: Πιο περισσότερο εκείνοι.

Ερευνητής: Πιο περισσότερο. Μια βδομάδα βαστούσε το γλέντι.

Ερευνητής: Ναι, έναν πράμα που θέλω να σε ρωτήσω, ζούσατε αγαπημένα; Αν είχες μια οικονομική ανάγκη, ο Ρώσος σου δάνειζε χρήματα;

Πληροφορητής: Δάνειζε.

Ερευνητής: Ζήταγε γραμμάτιο, εγγύηση τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, μπορεί την ώρα που σου έδινε τα λεφτά, μπορεί να έλεγε, φέρε έναν μάρτυρα.
Ερευνητής: Ναι για να είμαστε αυτό...
Πληροφορητής: Για να είμαστε σίγουροι έτσι, αλλιώς...
Ερευνητής: Ωραία, δηλαδή ζούσατε αγαπημένοι.
Πληροφορητής: Αγαπημένοι και με τους Ρώσους και με όλους. Δεν είχαμε, όπως είναι εδώ τα κομματικά και τέτοια δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Δεν υπήρχαν εκεί.
Πληροφορητής: Και όλοι ήταν αγαπημένοι ήσυχα.
Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις πώς καλλιεργούσατε τα καπνά.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πώς γινόταν όλη η διαδικασία. Εσύ καλλιεργούσες καπνά και εδώ, πώς βλέπεις τη διαφορά;
Πληροφορητής: Εκεί εμείς καλλιεργούσαμε καπνά επί το πλείστο. Μετά από μερικά χρόνια το 1902 ο μπαμπάς μου αγόρασε σαράντα γεκτάρ, δηλαδή γύρω στα 400 στρέμματα. Μετά άλλη αγορά πάλι έκανε, τα χαρτιά τα έχουμε και εδώ όλα ακόμα, αυτά έγιναν επί τσάρου, τα κούψιας που λέμε, δηλαδή τα συμβόλαια.
Ερευνητής: Τα συμβόλαια.
Πληροφορητής: Ρωσικά τα λένε κούψια. Αγόρασε άλλα 25 και μετά αγόρασε άλλα 5, γύρω στα 700 στρέμματα είχαμε αγορασμένα. Και σπέρναμε. Είχαμε 4-5 ζευγάρια άλογα, βόδια τότε με αυτά γίνονταν η δουλειά. Προσωπικό πολύ, πάντοτε είχαμε 40-50 εργάτες.
Ερευνητής: Οι εργάτες ήταν Έλληνες ή Ρώσοι;
Πληροφορητής: Ρώσοι, Ρώσοι, πήγαιναν και φέρναν από μια πόλη που ήταν από μας καμιά 40 χιλιόμετρα Κιομπρίκ λέγονταν. Πήγαιναν με 2 3 κάρα εκεί, έπαιρναν τους εργάτες, φόρτωναν τα πράματά τους όλα, τους φέρνανε. Τους βάζανε μέσα σε καζάρμες μέσα, καζάρμα λέγονταν εκεί που κοιμότονε σαν...
Ερευνητής: Αποθήκη.
Πληροφορητής: Ναι, έστηναν τα κρεβάτια μέσα. Έβαζαν τα σανίδια πάνω στα παλούκια και έστηναν τα κρεβάτια ανά δύο, όλα στη σειρά.
Ερευνητής: Εδώ θέλω να κάνουμε μια παρέκβαση, το εμπόριο ποιοι το είχαν στα χέρια τους οι Έλληνες ή οι Ρώσοι;
Πληροφορητής: Το εμπόριο επί το πλείστο το είχαν οι Ρώσοι, Αρμένιοι αυτοί το είχαν, περισσότερο οι ξένοι το είχανε.
Ερευνητής: Οι ξένοι το είχανε, όχι εσείς.
Πληροφορητής: Εκεί που ήμασταν εμείς.
Ερευνητής: Πιο εργατικού ποιοι ήτανε;
Πληροφορητής: Πιο εργατικοί, οι Πόντιοι.
Ερευνητής: Οι Πόντιοι ήτανε.
Πληροφορητής: Οι Πόντιοι ήτανε, με τίποτα πήγαν στη Ρωσία και απόκτησαν περιουσίες. Ορισμένοι και όσο είχανε και ασφάλεια απόκτησαν.
Ερευνητής: Τους φθονούσαν οι Ρώσοι, γιατί απο-

κτούσαν περιουσίες;
Πληροφορητής: Μπα όχι, αρκεί να έχεις λεφτά και να αγοράζεις.
Ερευνητής: Ούτε τους ενδιέφερε που τα πουλούσαν.
Πληροφορητής: Αυτοί ήτανε πρώην αξιωματικοί και τους έδωσαν 500, 1.000 στρέμματα, το κράτος τους έδινε τους αξιωματικούς. Αυτοί δεν τα δουλεύανε, τα πουλούσανε. Δηλαδή μπορώ να σε πω με τιμή ευκαιρίας. Να όπως τα αγόρασε ο μπαμπάς μου. Αλλά είχαν αξία τα λεφτά τα ρωσικά τότε, το ρούβλι τότε είχε αξία. Και φύτευαν πολλά καπνά. Δηλαδή φυτεύαμε μέχρι 25 τεστίνες, δηλαδή 250 στρέμματα.
Ερευνητής: Με το φυτευτήρι.
Πληροφορητής: Με το φυτευτήρι όλα γίνονταν, όλα με το χέρι γίνονταν. Είχαμε κάτι ευκολίες είχαμε. Ας πούμε τα καρούλια τα τραβούσανε, ζεύανε ένα ζευγάρι άλογα και είχε, 5 γραμμές έπαιρνε και άνοιγε αυλάκι πέρα για πέρα, ευκολίες. Νερά μπόλικά ήτανε, φυτεύανε. Είχαμε δύο αράνια μεγάλα από 5 μάτια το καθένα, από 20 βαγόνια σε κάθε σειρά. Είχαμε και τα ξηραντήρια με ξύλα που καίγανε φούρνοι. Τα βάζανε δυο μέρες τρεις στον ήλιο και έπειτα τα 'ρίχναν μέσα. Σε ένα 24ωρο βγαίνουν τα καπνά ξερά από κει μέσα.
Ερευνητής: Έτοιμα.
Πληροφορητής: Ναι, είτε ένα είτε δύο ανάλογα πώς τα έβαζες μέσα.
Ερευνητής: Όλα αυτά υπήρχε συνεταιρισμός αγροτικός...
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Όλα εσύ θα τα έκανες.
Πληροφορητής: Όλα.
Ερευνητής: Ούτε δάνεια από τράπεζα ούτε τίποτε.
Πληροφορητής: Δάνεια μπορούσες να κάνεις απ' την τράπεζα, αν ήθελες. Αλλά εμείς ούτε δάνεια κάναμε, γιατί λεφτά είχαμε.
Ερευνητής: Πληρώνετε τους εργάτες και...
Πληροφορητής: Πλήρωνε τους εργάτες, τους έπαιρναν με το στρόκ για 5 μήνες τόσα λεφτά, κατάλαβες;
Ερευνητής: Α, συμφωνία.
Πληροφορητής: Ναι, τις Κυριακές δεν δουλεύανε, αλλά τις καθημερινές μέρες όλες δουλεύανε. Απ' το πρωί ο ήλιος έβγαине στη δουλειά...
Ερευνητής: Πόσες ώρες δούλευαν;
Πληροφορητής: Ανάλογα, όλη την ημέρα δουλεύανε εκεί. Με τη διαφορά το πρωί κάθονταν έτρωγαν, ας πούμε, μισή ώρα, μια ώρα κάθονταν. Το μεσημέρι δυο ώρες και μέχρι το ηλιοβασίλεμα δούλευαν. Έτσι ήτανε τότε Ανατολή-Δύση.
Ερευνητής: Ανατολή-Δύση ηλίου.
Πληροφορητής: Ναι, κατά τις 5-6 η ώρα κάναμε, πόντιγια το έλεγαν, δηλαδή μισή μέρα, τους έδιναν μια φέτα ψωμί, τίποτα μεζέ και νερό και έτρωγαν.
Ερευνητής: Έτρωγαν για να σταθούν στα πόδια τους.
Πληροφορητής: Στα πόδια τους ναι.
Ερευνητής: Την Κυριακή τι κάνανε;
Πληροφορητής: Την Κυριακή τίποτα δεν κάνανε.

Ερευνητής: Στην εκκλησία πήγαιναν;
Πληροφορητής: Όποιος ήθελε πήγαινε, όποιος δεν ήθελε, δεν πήγαινε. Άλλοι πηγαίναν.
Ερευνητής: Όποιος το είχε μέσα του.
Πληροφορητής: Και την Κυριακή, ας πούμε, κάθονταν, μετά ερχότανε οι νέοι, παιδιά με την αργόσκαντα αυτά έπαιζαν, χόρευαν.
Ερευνητής: Α, χόρευαν όλη την Κυριακή, διασκεδάζαν.
Πληροφορητής: Όλη την ώρα ήτανε ελεύθεροι.
Ερευνητής: Ναι, οι χοροί αυτό θέλω να σε ρωτήσω. Χόρευαν τι χορούς χόρευαν περισσότερο;
Πληροφορητής: Χόρευαν πόλκα, πατισπάν.
Ερευνητής: Ποντιακά είναι αυτά;
Πληροφορητής: Όχι, ρωσικά είναι.
Ερευνητής: Ρωσικά.
Πληροφορητής: Ρωσίδες ήτανε. Οι δικοί μας Έλληνες είχαν τη λύρα.
Ερευνητής: Και χόρευαν τα...
Πληροφορητής: Εκείνα τα ποντιακά όλα χόρευαν.
Ερευνητής: Οι Ρώσσοι χόρευαν καθόλου ποντιακά;
Πληροφορητής: Πολλοί έμαθαν και χόρευαν και τα ποντιακά, όπως εμείς μάθαμε τα ρωσικά.
Ερευνητής: Τα ρωσικά και εκείνοι έμαθαν...
Πληροφορητής: Μα ήμασταν αδελφωμένοι με τους Ρώσους, κουμπιριά, αυτά είχαμε...
Ερευνητής: Διαφορές δεν είχατε.
Πληροφορητής: Όχι, δεν είχαμε, ίδια θρησκεία, ίδια έθιμα.
Ερευνητής: Προπαντός η θρησκεία.
Πληροφορητής: Η θρησκεία βλέπεις.
Ερευνητής: Ναι, γιατί άλλοι λένε, ας πούμε, όποιος έζησαν στον Πόντο, έχουν άλλες εμπειρίες. Η μάνα μου πάντα έλεγε πως είχε μια Αρμένισσα γειτόνισσα, τη Ρόζα, έκαναν τα τσουρέκια και αμέσως τα έτρωγαν.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και η μάνα μου ζήλευε, αλλά η μάνα της την έδερνε και της έλεγε δεν θα κάνεις ό,τι κάνει η Ρόζα, είχαν διαφορές θρησκευτικές. Θέλω να σε ρωτήσω πώς γινόταν το μάζεμα και η πώληση, εδώ και εδώ είδες πολλά.
Πληροφορητής: Εκεί τώρα μόλις τελείωναν τη συγκομιδή τα χωράφια όλα, τα μάζευαν και τα έκαναν χαπέγκια, μπασιά τέτοια δεν βάζαμε εμείς εκεί. Είχαμε μια αποθήκη θα ήτανε 80-90 μέτρα μάκρος και είχε το πλάτος καμιά 10-15 και τα κρεμούσανε σαντάλια.
Ερευνητής: Σαντάλια, χαπέγκια.
Πληροφορητής: Χαπέγκια που λέγατε.
Ερευνητής: Και εδώ τα έκαναν.
Πληροφορητής: Ναι, τα κρεμούσαν.
Ερευνητής: Το χαπέγκια είναι ρωσική λέξη;
Πληροφορητής: Τουρκική είναι.
Ερευνητής: Τούρκικο.
Πληροφορητής: Τούρκικη λέξη χαπέγκ. Και το φθινόπωρο μόλις τελείωναν τη συγκομιδή, οι εργάτες δεν έφευγαν ακόμα για τα σπίτια τους. Έκαναν

γενική επισκευή σε όλα τα κτήματα. Ας πούμε τα άσπριζαν και τελευταία τους πλήρωνε, τους φόρτωνε σε 4-5 κάρα και τους πήγαινε στον τόπο τους, το Τιμπρούκ. Αν και υπήρχε τρένο, αυτοί πήγαιναν με τα κάρα.
Ερευνητής: Ναι συνηθισμένοι.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Όχι, τα καπνά πώς πουλιόντουσαν τότε;
Πληροφορητής: Τα καπνά το φθινόπωρο άρχιζε το τεμέκ.
Ερευνητής: Τεμέκ τι είναι;
Πληροφορητής: Τεμέκ, τα έβγαζαν από τα ράμματα, αυτό που λένε παστάλιασμα.
Ερευνητής: Αααα!
Παστάλιασμα, αρμάθιασμα δηλαδή, εδώ εμείς δεν τα κάναμε έτσι...
Πληροφορητής: Όχι, εκεί τα έκαναν παστάλια. Έκαναν διαλογή, πρώτα, δεύτερα, τρίτα, τέταρτα, πέμπτα, με το σορτ ήτανε, πώς να σου πω, ποιότητα.
Ερευνητής: Ποιότητα.
Πληροφορητής: Τα δεκάρια πήγαιναν τόση τιμή, τα εικοσάρια τόσο, τα τριαντάρια... μέχρι πενήντα βαθμούς που είχανε, παίρνανε τα πιο ακριβά. Έτσι γίνονταν. Ήτανε οι περισσότεροι εξπέρ.
Ερευνητής: Έμποροι.
Πληροφορητής: Εξπέρ ήτανε σε κρατικές, τώρα επί κομμουνισμού ήτανε κρατικά όλα που τα αγόραζαν.
Ερευνητής: Νωρίτερα;
Πληροφορητής: Νωρίτερα υπήρχαν οι έμποροι. Ερχόταν, έκανε συμφωνία μαζί σου. Έκαναν έλεγχο και σου έλεγαν πόσο ζητάς το πουτ; Το πουτ ήταν 16 κιλά. Έλεγαν, ας πούμε 5 ρούβλια, 8 ρούβλια το πουτ, συμφωνούσες με τον έμπορα και του τα έδινες αμέσως. Αλλά τελευταία τα έπαιρνε το κράτος, βαθμολογούσε και ανάλογα με την τιμή.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι εσύ τώρα, εσύ έζησες, το '17 ήτανε, είπαμε, η επανάσταση...
Πληροφορητής: Το '17 ήμουν 5 χρονών.
Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτε από την επανάσταση;
Πληροφορητής: Ενθυμούμαι, ο μπαμπάς μου επειδή αγόρασε τα κτήματα, ήτανε Ρώσος υπήκοος, πήγε και στον πόλεμο. Μέχρι το Καρς έφτασε εκεί, εκεί ήτανε. Και στην οπισθοχώρηση, όταν ήρθε, λίγο πολύ έτσι τον θυμάμαι με το σινέλ πως φορούσε και τη χλαίνη και τα αυτά, το θυμάμαι ακόμα.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Σαν τώρα.
Ερευνητής: Η χλαίνη τι χρώμα είχε;
Πληροφορητής: Η χλαίνη έτσι γκρι χρώμα.
Ερευνητής: Α, γκρι χρώμα.
Πληροφορητής: Ναι, με υποδήματα, με εκείνο την κουκούλα που φορούσαν στα κεφάλια τους, γιατί...
Ερευνητής: Και εκείνα τα 400 στρέμματα που είχατε χωράφια, πάνε, τα πήρε όλα το κράτος.

Πληροφορητής: Ε ναι. Μόλις έγινε το 1917 η επανάσταση, απαλλοτριώθηκαν όλα. Η γη ανήκει, αυτοί που τη δουλεύουνε, κατάλαβες; Και τα μοίρασαν. Σ εμάς στην περιοχή μας σε κάθε άτομο έπεφτε από 20 στρέμματα. Εμείς ήμασταν 6 άτομα τότε, πήραν όλα τα δικά μας και μετά μας άφησαν, απ' τα ίδια τα χωράφια τα δικά μας μας άφησαν πάλι 120 στρέμματα. Πάλι ζούσαμε.

Ερευνητής: Ζούσατε, μια χαρά να ζείτε.

Πληροφορητής: Ναι. Αλλά επειδή ο μπαμπάς μου ήτανε τσιφλικάς αυτός, μας κυνηγήσαν και αναγκαστικώς έπρεπε να φύγουμε. Αλλιώς μπορεί...

Ερευνητής: Όταν λες μας κυνήγησαν, μπάρμπα Βαλότα, και έπαθε ο Ελληνισμός τέτοια, δηλαδή τι κάνανε ακριβώς τον πατέρα σου;

Πληροφορητής: Πρώτον μας είχαν στον μαύρο πίνακα.

Ερευνητής: Για εκτέλεση.

Πληροφορητής: Όχι για εκτέλεση, αλλά... τελευταία έστειλαν και πολλούς Σιβηρία πρώην καπιταλιστές και τέτοιους.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Εμάς δεν πρόλαβαν αυτό να το κάνουν, φύγαμε δίχως να μας πάρουνε μυρουδιά.

Ερευνητής: Πότε φύγατε;

Πληροφορητής: Φύγαμε το 19... τέλη του '29, τον Σεπτέμβριο μήνα. Εμείς φύγαμε από εκείνη την περιοχή, πήγαμε σε άλλη περιοχή, δηλαδή 20-30 χιλιόμετρα μακριά. Καθίσαμε εκεί ένα χρόνο και μετά με τη δύναμη του παπά αυτουνού που ήταν ο πλαγοτσίλος, της μητέρας μου ο αδελφός. Πήγανε στο προξενείο το ελληνικό και βγάλανε διαβατήριο ελληνικό. Μια με κείνο το διαβατήριο από κει, από άλλη δημαρχεία πήγαμε βγάλαμε χαρτιά και φύγαμε και δεν μας πήρανε μυρουδιά. Δεν πήγαμε από κει που καθόμασταν εμείς, από άλλη περιοχή.

Ερευνητής: Υπήρχε φόβος να πάτε εξορίες.

Πληροφορητής: Ου ου ου οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Και σε άλλους σαν τον πατέρα σου, τους ευκατάστατους δηλαδή, τους Πόντιους, για τους Πόντιους ενδιαφέρομαι εγώ.

Πληροφορητής: Έστειλαν πολλούς εξορία τότε.

Ερευνητής: Πού τους έστειλαν εξορία;

Πληροφορητής: Σιβηρία.

Ερευνητής: Έσφαζαν, κανέναν καθαρίζανε;

Πληροφορητής: Απ' αυτούς που πήγαν σχεδόν μπορώ να σε πω, όλοι χαθήκαν. Δεν ξέρει κανείς τι έγιναν.

Ερευνητής: Τι έγιναν. Αν τους έσφαζαν, αν πέθαναν.

Πληροφορητής: Αν τους έσφαζαν, αν πέθαναν. Εκείνα τα μέρη είναι και κρύα, άντεξαν στα κρύα; Δεν άντεξαν; Πάντως η τύχη όλων αγνοείται απ' αυτούς που έστειλαν.

Ερευνητής: Με το αιτιολογικό ότι είσαι καπιταλιστής, θα φύγεις.

Πληροφορητής: Όχι, αυτοί οι περισσότεροι δεν ήτανε και καπιταλιστές, αλλά τότε οι Έλληνες

κάτι ένα κίνημα κάνανε κατά...

Ερευνητής: Αυτά πες τα να ξέρουμε, δεν καθόμαστε ποτέ ήσυχα εμείς (γελάει).

Πληροφορητής: Για αυτό και τους πείραξαν. Δηλαδή πήγαν κάτι να κάνουνε. Ήθελαν να κάνουνε ελληνική αυτονομία εκεί και κάτι τέτοια ήθελαν να κάνουνε.

Ερευνητής: Και γι' αυτόν τον λόγο...

Πληροφορητής: Και γι' αυτόν τον λόγο...

Ερευνητής: Τους Αρμενίους ναι εδώ μία ερώτηση. Τους Αρμενίους κυνηγούσανε πιο πολύ ή τους Έλληνες οι Ρώσοι;

Πληροφορητής: Τώρα τελευταία τους Έλληνες περισσότερο, τους Αρμενίους δεν τους κυνήγησαν.

Ερευνητής: Δεν τους κυνήγησαν καθόλου. Ίσως και για γι' αυτό έχουνε τη Ρωσική Αρμενία, τους άφησαν.

Πληροφορητής: Στην πόλη Ροστώβ οι μισοί Αρμένιοι είναι εκεί και τώρα ακόμα. Παρόλο που έδωσαν αυτονομία στην Αρμενία, είναι αρκετοί ακόμα εκεί.

Ερευνητής: Επομένως τους βοήθαγαν αυτοί. Οι Αρμένιοι είναι περισσότερο δεμένοι απ' ότι οι Πόντιοι; Πώς τους έζησες;

Πληροφορητής: Όχι, επί τσάρου οι Έλληνες περισσότερο αυτοί ήτανε...

Ερευνητής: Δεμένοι.

Πληροφορητής: Δεμένοι. Πιο περισσότερο εμάς μας αγαπούσαν οι Ρώσοι, παρά τους Αρμενίους. Εγώ θυμάμαι έλεγαν (λέει μια παροιμία στα ρωσικά).

Ερευνητής: Τι σημαίνει αυτό, εξήγησέ το, μπάρμπα Βαλότα, είναι ωραίο.

Πληροφορητής: Αρμένης κακός, λέει, έχεσε στο σεντούκι μέσα, το σεντούκι έσκασε και Αρμένης ψόφησε.

Ερευνητής: Α, τόσο πολύ δεν τους θέλανε, τόσο μεγάλο μίσος είχαν στους Αρμένιους.

Πληροφορητής: Τους Αρμενίους τους είχανε μίσος, ενώ τους Έλληνες τους αγαπούσανε, πώς να σε πω, όπως και τους Ρώσους. Αναμεταξύ δεν είχαμε διαφορές καθόλου. Χριστιανοί εκείνοι, χριστιανοί εμείς, ό,τι έθιμα είχαν αυτοί, τα είχαμε και εμείς, όπως κάναμε εμείς. Βάφτιση, στεφάνωμα, όλα τα ίδια, όλα τα ίδια.

Ερευνητής: Λίγο τώρα πες μου για το σχολείο, το αφήσαμε στη μέση... Πώς ήτανε τα γράμματα.

Πληροφορητής: Το σχολείο εγώ τελείωσα την Τρίτη τάξη το Ελληνικό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε τότε στην Κρίσκαγια έξι τάξεις. Αλλά οι γονείς μου τότε δεν ξέρω τι τους κατέβηκε, απ' το ελληνικό έφυγα στο ρωσικό. Απ' την Τρίτη πάλι πήγα στην Τρίτη. Τελείωσα την έκτη τάξη. Μετά εκεί είναι διαφορετικά. Ήταν πρώτο σκαλί, δεύτερο σκαλί, αλλιώς ήταν τότε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγα στο δεύτερο σκαλί, τελείωσα και εκεί 3 χρόνια και 16-17 χρόνων πήγα στην Ελ-

ληνική Παιδαγωγική Σχολή στο Κρασνάνταρ. Αλλά με τη διαφορά δεν είχαμε Έλληνες καθηγητές. Είχαμε τον Κανονίδη, αυτός ήταν Τραπεζοϋντιος. Αυτός μας παρέδιδε ελληνικά, αλλά και βιβλία δεν είχαμε και όλα γίνονταν σε μηχανή, χειρόγραφα, πώς να σε πω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε βιβλία, απ' την Ελλάδα δεν μπορούσαμε να πάρουμε, δεν ξέρω πώς ήταν. Είχαμε έναν άλλον Λαμπρόπουλος λεγόταν, μας παρέδιδε Άλγεβρα, Φυσική, αυτά, γεωμετρία, αλλά ρωσικά μας τα έλεγε. Από καμιά φορά έβαζε και ορισμένες λέξεις ελληνικά, αλλά τα περισσότερα ρωσικά. Είχαμε και τον Κατσάρωφ, Έλληνας και αυτός, μας έφτιαχνε Γεωγραφία. Είχαμε έναν άλλον Ρώσο μας παρέδινε μουσική, λέγονταν Ρόζο και όταν τον λέγαμε πώς λέγεσαι, Τριανταφυλλίδης έλεγε, ρόζο θα πει τριαντάφυλλο, ρωσικά Τριανταφυλλίδης.

Ερευνητής: Ήταν Ρώσος ή Έλληνας;

Πληροφορητής: Ρώσος ήτανε καθαυτού. Αλλά ήξερε πολλά αρχαία, ελληνικά μας έλεγε.

Ερευνητής: Ναι μουσική τι όργανο παίζατε;

Πληροφορητής: Πιάνο.

Ερευνητής: Πιάνο.

Πληροφορητής: Πιάνο και νότες.

Ερευνητής: Νότες.

Πληροφορητής: Δηλαδή όποιος ήθελε ακολουθούσε σε αυτό το μάθημα. Όποιος δεν ήθελε, δεν πήγαινε. Ορισμένοι που αγαπούσαν την μουσική, πήγαιναν μάθαιναν, αλλά εγώ δεν την ήθελα, δεν πήγα. Δεν ήταν υποχρεωτική. Μετά απ' το μάθημα γίνονταν αυτή η...

Ερευνητής: Πόσες ώρες κρατούσε...

Πληροφορητής: Εγώ αγαπούσα το σπορ, ακροβατικά και αυτά. Πήγαινα στο τσίρκο, εκπαιδευόμουν την εβδομάδα δυο τρεις φορές στο τσίρκο, στα ακροβατικά. Εκείνο μου αρέσει.

Ερευνητής: Ακροβατικά ασκήσεις.

Πληροφορητής: Ασκήσεις σε όλα αυτά. Και μέχρι τώρα σε αυτή την ηλικία τα νούμερα πάλι τα κάνω ορισμένα.

Ερευνητής: Σε έχουνε... γυμνάστηκες, όλη σου τη ζωή γυμνάστηκες.

Πληροφορητής: Σε όλη μου τη ζωή αγαπούσα τα ακροβατικά.

Ερευνητής: Δηλαδή,μπάρμπα Βαλότα, εσείς οι Πόντιοι που ζούσατε στη Ρωσία, είχατε καλλίτερη μόρφωση απ' ότι εδώ.

Πληροφορητής: Εδώ δεν υπήρχε τίποτα.

Ερευνητής: Τίποτα.

Πληροφορητής: Και πάνω στα λιζας που λέγανε οι Ρώσοι, αυτά στο χιόνι απάνω και σ' εκείνα εκπαιδευτήκα, να τρέχεις επάνω...

Ερευνητής: Χιονοδρομίες.

Πληροφορητής: Χιονοδρομίες και αυτά, πηγαίναμε στα Καυκάσια όρη και από πάνω ανεβαίναμε σε αρκετό ύψος και από πάνω τρεχάμε, γυμναζόμα-

σαν τον χειμώνα.

Ερευνητής: Τον χειμώνα.

Πληροφορητής: Το 1928...

Ερευνητής: Καλά λίγο θέλω να σε ρωτήσω τώρα για την ιστορία. Τι ιστορία κάνατε ελληνική ή ρωσική;

Πληροφορητής: Ρωσική.

Ερευνητής: Ρωσική. Ελληνική ιστορία καθόλου, δεν διδάχτηκες εσύ, μαθητής Γυμνασίου στη Ρωσία Έλληνας.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι. Δεν σας άφηναν..

Πληροφορητής: Δεν είχαμε καθηγητές.

Ερευνητής: Δεν είχατε.

Πληροφορητής: Ποιος θα μας δίδασκε ελληνική ιστορία. Βιβλία δεν είχαμε, από πού; Πρέπει να είναι βιβλία πρώτα πρώτα. Βιβλία δεν είχαμε. Είχαμε κάτι αλφαβητάρια στην πρώτη, Δευτέρα, Τετάρτη βρίσκονταν. Δηλαδή τελειώνες εσύ φέτος την πρώτη τάξη, του χρόνου το έπαιρνε άλλος, τον άλλο χρόνο άλλος. Με έναν αλφαβητάρι περάσαμε πόσες γενιές. Έτσι γίνονταν.

Ερευνητής: Είχατε οι μαθητές μετά από τα 12, 13 χρόνια που αρχίζεις και αποκτάς συνείδηση πατριωτικό, δεν σε ενοχλούσε, που ήσουν Έλληνας και δεν μάθαινες την ιστορία του τόπου σου;

Πληροφορητής: Και εφόσον δεν υπήρχαν τα μέσα...

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Δεν είχαμε δασκάλους.

Ερευνητής: Τίποτε δεν είχατε.

Πληροφορητής: Δηλαδή και οι δάσκαλοι που ήρθανε, τελειώσανε τη Τραπεζούντας το Γυμνάσιο και ήρθαν εκεί, έγιναν δάσκαλοι. Τη Τραπεζούντας το Γυμνάσιο ήτανε ξακουστό.

Ερευνητής: Ε ναι, Φροντιστήριο Τραπεζούντας.

Πληροφορητής: Σχεδόν σαν Πανεπιστήμιο.

Ερευνητής: Πανεπιστήμιο, ήταν το πιο...

Πληροφορητής: Αλλά λίγοι ήτανε, λίγοι ήτανε. Δεν έφταναν. Στη Ρωσία όπου πήγαινες σε χωριά ελληνικά, πόσα χωριά ήτανε σε κάθε πόλη ήτανε Έλληνες πολλοί, όλοι θέλανε σχολεία αυτά, αλλά δασκάλους...

Ερευνητής: Κοίταξε οι Πόντιοι και από άλλους άκουσα, οι Πόντιοι, λέει, του Πόντου που έμειναν εκεί, την 25η Μαρτίου το '21 το γιορτάζουν κρυφά.

Πληροφορητής: Το γιόρταζαν.

Ερευνητής: Εσείς τη γιορτάζατε ως γιορτή ελληνική;

Πληροφορητής: 25 Μαρτίου γιορτάζαμε σαν του Ευαγγελισμού.

Ερευνητής: Σαν του Ευαγγελισμού.

Πληροφορητής: Ναι, όχι σαν...

Ερευνητής: Κανέναν εκδήλωση πατριωτική κάνατε εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Ερευνητής: Φοβόσασταν, δεν επιτρεπόταν.

Πληροφορητής: Πως σε ξένο κράτος να κάνεις εκδήλωση κατά του κράτους, δεν γίνονταν.

Ερευνητής: Δεν γίνονταν.

Πληροφορητής: Όπως, ας πούμε εδώ, έκαναν οι αριστεροί και τους έστελναν...

Ερευνητής: Τώρα θέλω να σε ρωτήσω κάτι άλλο. Το σχολείο σας πώς ήταν μεικτό, κορίτσια, αγόρια ή...

Πληροφορητής: Κορίτσια, αγόρια μαζί.

Ερευνητής: Μαζί στην ίδια τάξη.

Πληροφορητής: Στην ίδια τάξη ναι.

Ερευνητής: Και οι σχέσεις πώς ήτανε, μπάρμπα Βαλότα; Δεν είναι ντροπή αυτό.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Αγαπιόσασταν μεταξύ σας τα κορίτσια με τα αγόρια;

Πληροφορητής: Ε πως αγαπημένα ήμασταν.

Ερευνητής: Αγαπημένα, έρωτας έτσι...

Πληροφορητής: Όχι, όχι, σ' αυτήν την ηλικία στα δημοτικά...

Ερευνητής: Για τα Γυμνάσια λέγω.

Πληροφορητής: Ε κανένας μπορεί να αγαπούσε κάποιον.

Ερευνητής: Του άρεσε και λοιπά.

Πληροφορητής: Όχι να εκδηλωθεί ότι την αγαπάει.

Ερευνητής: Επιτρεπόταν δηλαδή αυστηρά δεν ήταν τα ήθη τόσο...

Πληροφορητής: Όχι, τα ήθη αυστηρά ήτανε. Εκεί ένα κορίτσι αν παντρευόταν και ήτανε...

Ερευνητής: Δεν ήταν εντάξει.

Πληροφορητής: Δεν ήταν εντάξει, την άλλη μέρα τη διώχνανε.

Ερευνητής: Α, τη στέλνανε πίσω.

Πληροφορητής: Τα ίδια και εκείνοι, δηλαδή το κορίτσι που παντρευόταν, έπρεπε να είναι κορίτσι.

Ερευνητής: Παρθένος.

Πληροφορητής: Παρθένος και την πρώτη νύχτα που θα κοιμότανε με τον άντρα της, την άλλη μέρα έβγαζαν και επιδείκνυαν το βρακί της.

Ερευνητής: Ω! πόση ταπείνωση!

Πληροφορητής: Έτσι έκαναν.

Ερευνητής: Τα ήθη ήταν αυστηρά.

Πληροφορητής: Αυστηρά ήτανε. Δηλαδή σπάνια τότε να ήτανε καμιά...

Ερευνητής: Καλά από έτον σπάνιο.

Πληροφορητής: Ναι σπάνιο.

Ερευνητής: Τον γαμπρό ποιος τον διάλεγε η νύφη ή οι γονείς;

Πληροφορητής: Μάλλον από αγάπη αγαπιόντουσαν και έπειτα γίνονταν οι προξενιές.

Ερευνητής: Επομένως μπορούσατε και αγαπιόσασταν μεταξύ σας;

Πληροφορητής: Πως.

Ερευνητής: Τόση ελευθερία υπήρχε.

Πληροφορητής: Και Ρώσοι πήραν Ελληνίδες και Έλληνες πήραν Ρωσίδες και αυτό γινότανε.

Ερευνητής: Και αυτό γινότανε.

Πληροφορητής: Γινότανε.

Ερευνητής: Το θεωρούσατε πολύ βαρύ να παίρνει Ελληνίδα Ρώσο;

Πληροφορητής: Βαρύ το είχαμε, βαρύ το είχαμε, αλλά

οι Ρώσοι δεν έδιναν σημασία σ' αυτό. Δηλαδή αν πήγαινες, του γύρευες κορίτσι, αγαπούσε τον γιο σου, τον έπαιρνε δίχως καμιά αυτή...

Ερευνητής: Εμείς οι Έλληνες το θεωρούσαμε βαρύ και τώρα έτι το έχουμε.

Πληροφορητής: Και τώρα βαρύ το έχουμε.

Ερευνητής: Δεν θέλομε να παίρνουμε άλλον και κάπου καλά κάνουμε.

Πληροφορητής: Όμως εγώ επήγα και στην Γερμανία και ο γιος μου αγαπήθηκε με Γερμανίδα με κανέναν τρόπο δεν θέλησα να την πάρω, παρόλο που είχε και περιουσία και αυτά, δεν θέλησα, δεν θέλησα με κανέναν.

Ερευνητής: Καλά έκανες, καλά έκανες, μπάρμπα Βαλότα, και εγώ συμφωνώ μαζί σου. Τώρα θέλω να σε ρωτήσω για την προίκα.

Πληροφορητής: Η προίκα εκεί τι ήτανε, ένα σκρίνιο το λένε, ξέρεις..

Ερευνητής: Το σκρίνιο... σιφονιέρα.

Πληροφορητής: Ε σιφονιέρα, 5-6 νυχτικές και αυτά και ορισμένα πράματα που είχε. Λεφτά τέτοια δεν έδιναν.

Ερευνητής: Δεν έδιναν.

Πληροφορητής: Αν την έλεγαν, ας πούμε, θα σε κάνουμε και μια αγελάδα δώρο, ε αυτά ήτανε.

Ερευνητής: Και θα καθότανε με τα πεθερικά οπωσδήποτε.

Πληροφορητής: Με τα πεθερικά ναι, αν παντρευόταν και άλλος γιος, τότε ο ένας γιος έφευγε και ο μικρότερος έμενε πάντοτε με τους γέρους, ο τελευταίος.

Ερευνητής: Ναι, το φαγητό λίγο θέλω να μου πεις, αν επηρεάστηκε από τη ρωσική κουζίνα. Τι θυμάσαι από τα φαγητά της μάνας σου;

Πληροφορητής: Κοίταξε, φαγητά εμείς κάναμε και ποντιακά πολλά. Πρώτα πρώτα κάναμε τα κορκότα, πληγούρια, ιβριστόν, φυλλωτά αυτά όλα τα φτιάναμε. Ορισμένοι Ρώσοι έμαθαν και εκείνοι και έκαναν τέτοια. Έπειτα κάναμε πολλά τουρσιά κάναμε πετμέζια, ψήναμε πολλά από καρπούζια, από μήλα, από δαμάσκηνα, διάφορα, πετμέζια. Είχαμε έναν τάσι μεγάλο, ξύλα μπόλικά και το σιλούχ και βάζαμε ξύλα...

Ερευνητής: Σιλούχ τι ήτανε;

Πληροφορητής: Το σιλούχ' ήταν ένα ξύλο, το οποίο το αδειάζαμε από μέσα και γινόταν σαν μια σκάφη, αυτό το έλεγαν σιλούχ.

Ερευνητής: Α κατάλαβα.

Πληροφορητής: Και έπειτα όλα αυτά μαζί τα έβαζαν μέσα σε ένα τσουβάλι και μετά μέσα στο σιλούχ και τα πατούσαν και έτρεχε το ζουμί μέσα στο καζάνι και γινόταν πετμέζι. Έβραζε, έβραζε και από κάθε καζανιά έπαιρνε γύρω στα 60-70 κιλά. Έβραζε, έβραζε και έμενε τελικά 8-10 κιλά πετμέζι, το άλλο εξατμιζότανε. Το 24ωρο βράζανε 2, 3 καζάνια, όχι παραπάνω.

Ερευνητής: Επειδή λένε ότι οι Πόντιοι που ήρθαν από Ρωσία, αγαπάνε πολύ το ποτό, επειδή εκεί υπάρ-

χουν πολλά αμπέλια, κάνατε κρασιά, ούζα;
Πληροφορητής: Εμείς εκεί που ήμασταν, δεν είχαμε αμπέλια η αλήθεια αυτή ήτανε. Αλλά τα ορεινά από μας δίπλα που ήτανε λίγο μακριά καμιά 10-20 χιλιόμετρα εκεί έκαναν πολλά σταφύλια, κάνανε κρασιά.
Ερευνητής: Στο τραπέζι του σπιτιού σας μπροστά στη μάνα και τον πατέρα σας επιτρεπόταν να πίνετε κρασί;
Πληροφορητής: Μετά βέβαια που ήμουν φοιτητής, ε μπορούσα να πiw, αλλά όχι να μεθύσω και να κάνω.
Ερευνητής: Από σεβασμό.
Πληροφορητής: Από σεβασμό. Εγώ παντρεμένος ήμουν με δύο παιδιά και στον μπαμπά μου... ο μπαμπάς μου ήτανε 60-65-70 χρονών όταν πέθανε, δεν κάπνισα ποτέ μπροστά του ούτε στη μάνα μου μπροστά.
Ερευνητής: Ούτε στη μάνα σου μπροστά, σεβασμό.
Πληροφορητής: Σεβασμός. Και στο καφενείο μέσα, όταν έμπαινα και βρίσκονταν εκεί άνθρωποι στην ηλικία του πατέρα μου, δεν κάπνιζα μπροστά τους. Τέτοιο σεβασμό είχαμε.
Ερευνητής: Τέτοιο σεβασμό είχατε εκείνη την εποχή.
Πληροφορητής: Ενώ τώρα βλέπεις 18 χρονών γίνεται ο γιος, λέει στον πατέρα του δώσε να ανάψω το τσιγάρο. Τότε υπήρχε αλλιώς.
Ερευνητής: Σεβασμός.
Πληροφορητής: Σεβασμός, εγώ σου λέω παντρεμένος με δύο παιδιά στον μπαμπά μου ούτε στη μάνα μου κοντά κάπνισα ούτε στον πατέρα μου. Ξέραν ότι καπνίζω, αλλά μπροστά τους δεν κάπνισα. Όπως και ο γιος μου τώρα ένα 38-39 χρονών πάει, δεν καπνίζει κοντά μου και χίλιες φορές του είπα να καπνίζει, αυτός δεν καπνίζει.
Ερευνητής: Σεβασμός ωραία.
Πληροφορητής: Σεβασμός.
Ερευνητής: Μεταδίδεται όμορφα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, τώρα πες μου πότε ξεκίνησες, πώς ήρθατε; Είπαμε αρκετά για τη ζωή εκεί.
Πληροφορητής: Ε ναι είπα σας εμάς επειδή ήμασταν πλούσιοι, μας κυνήγησε το κράτος. Αναγκαστήκαμε αυτήν την πλαντάτσια την πουλήσαμε, αυτά που μας μείναν...
Ερευνητής: Τα 120 στρέμματα.
Πληροφορητής: Τα στρέμματα εκείνα τα απαλλοτρίωσαν, αλλά τα αράνια, τα αυτά τα πουλήσαμε στο κράτος και έβαλαν απέσ' κάπου 60-70 οικογένειες έκαναν το κολχόζ. Έκαναν δωμάτια, δωμάτια τα αράνια, τις καζάρμες και έβαλαν 50-60 οικογένειες και φύτευαν καπνά. Και εμείς φύγαμε από εκεί. Φύγαμε από εκεί, πήγαμε αλλού και απ' αλλού βγάλαμε τα χαρτιά μας μέσω προξενείου ελληνικού και φύγαμε δίχως να μας πάρουν μπουρδιά.
Ερευνητής: Το 19...;

Πληροφορητής: Τέλη '29.

Ερευνητής: Τέλη '29.

Πληροφορητής: 18 Σεπτεμβρίου ανεβήκαμε στο πλοίο Κρέτσιετ, πήγαμε στην Οδησό. Εκεί σε άλλο πλοίο και απ' την Οδησό ανεβήκαμε στο Λένιν πλοίο και σε δυο ημερονύχτια, δυόμιση φτάσαμε στη Θεσσαλονίκη. Εκεί ξεφορτώσαμε, όχι πήγαμε στις Σέρρες, από κει μας έκαναν πρόσκληση κάτι συγγενείς του πατέρα μου, Κουρτιδαίοι και αυτοί, πήγαμε και κάτσαμε 5-6 μήνες, αλλά το κλίμα εκεί ήτανε πολύ δύσκολο για μας. Όλο το χωριό είχε ελονοσία. Οι γέροι όλοι πεθαίνανε απ' την ελονοσία. Τότε δεν υπήρχανε αυτά τα έργα...

Ερευνητής: Τα έργα που έγιναν.

Πληροφορητής: Και η ελονοσία... φύγαμε, ήρθαμε εδώ. Γιατί ο μπαμπάς μου το 1912 ήρθε στην Ελλάδα με τον γαμπρό του μαζί. Ήρθανε εδώ στην Κατερίνη, τους άρεσε κάπως η περιοχή αυτή. Πήγαν ένα τσιφλίκι είδαν, πουλιόταν, αλλά το κλίμα και εδώ τότε τα ίδια ήτανε.

Ερευνητής: Πολύ ελονοσία.

Πληροφορητής: Και έκατσαν 4-5 μήνες και γύρισαν πίσω και δεν ήρθαν, το '12 ήτανε.

Ερευνητής: Το '12.

Πληροφορητής: Μετά από κει...

Ερευνητής: Ήρθατε εσείς εδώ στην Κατερίνη, μέσα στην Κατερίνη κάτσατε;

Πληροφορητής: Όχι, ήρθαμε πρώτα στις Σέρρες.

Ερευνητής: Μετά απ' τις Σέρρες.

Πληροφορητής: Στην Αναγέννηση Σερρών δεν μας άρεσε εκεί. Σηκωθήκαμε, ο μπαμπάς ήξερε την Κατερίνη, εκεί καπνά δεν βάζουν για, ο μπαμπάς μου ήταν καπνοπαραγωγός. Ήρθαμε εδώ και μείναμε μέσα στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Σε χωριό δεν...

Πληροφορητής: Όχι. Είχαμε και σταλμένα λεφτά τότε με το προξενείο απ' τη Ρωσία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κάπου 70-80 χιλιάδες δραχμές.

Ερευνητής: Ελληνικές.

Πληροφορητής: Δεν μπορέσαμε να τα αξιοποιήσουμε. Ανοίξαμε καφενείο εδώ μέσα στην Κατερίνη με τον κουμπάρο μας μαζί. Τα χάσαμε τα λεφτά, πήγαν τα χρόνια ανάποδα. Κατανάλωση δεν γίνονταν. Το '30, '31 τα καπνά δεν είχαν καμιά αξία. Αγοράσαμε έναν κλήρο απάνω στον Άη Γιάννη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνο επειδή ήτανε όλοι τουρκόφωνοι, πήγαμε και κάτσαμε 5-6 μήνες...

Ερευνητής: Τούμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Τούμπα Γιάννη ναι, 5-6 μήνες κόντεψαν να κλέψουν και μας τους ίδιους.

Ερευνητής: Αχ! (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Εύρισκες το γαϊδούρι, το σαμάρι δεν το εύρισκες.

Ερευνητής: Α, κάθε πρωί, ε, κάτι έλειπε;

Πληροφορητής: Και έτσι αναγκαστικά κατεβήκαμε κάτω στην Κιτριά. Καθίσαμε κάμποσο καιρό και μετά ήρθαμε στην Κατερίνη και αρχίσαμε τα καπνά. Με το πρώτο...

Ερευνητής: Πού εγκαταστάθηκες πρώτη φορά στο συνοικισμό των αστών;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όχι. Πρώτα καθόμασταν πάνω στου Τσόγκα, τον φούρνο που είχε, του Αναγνώστου που είναι...

Ερευνητής: Ναι, ναι κατάλαβα.

Πληροφορητής: Εκείνο του Τσόγκα ήτανε και μετά πέθανε ο Τσόγκας, πέθανε η γριά και έμειναν στον γαμπρό τους, τον μπάρμπα Γιάννη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον Αναγνώστου. Με αυτά...

Ερευνητής: Και μετά το οικόπεδο αυτός ο Αναστός πώς το πήρε;

Πληροφορητής: Από τον Αναστό πώς πήραμε, εκείνα τα λεφτά που φέραμε απ' τη Ρωσία σχεδόν τα άλλα δανεικά τα έδωσε ο μπαμπάς μου, τα χάσαμε. Άλλα έδωσε και αγοράσαμε κλήρο εκεί, δώσαμε 30-32 χιλιάδικα και τον πουλήσαμε 8 χιλιάδικα. Μετά το '31, '31 βάλουμε αρκετά καπνά, κάτι περισσέψαμε. Είχαμε 30 χιλιάδες στην τράπεζα. Το '35 πετύχαμε μια καλή σοδειά, 2,5 χιλιάδες οκάδες. Πήγανε τότε 57 δραχμές, πήραμε ένα σωρό λεφτά και αγοράσαμε αυτό το αστικό σπίτι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αγοράσαμε και έναν στρέμμα οικόπεδο απέναντι απ' το σπίτι μας για να χτίσουμε τα αράνια και τα βαγόνια εκεί μέσα και όπως εγώ ήμουν για αυτά επιδέξιος...

Ερευνητής: Εσύ είχες μαζί σ' τον αδελφό σου;

Πληροφορητής: Εγώ, ο αδελφός μου, ο μπαμπάς μου και η μαμά μου δουλεύαμε. Ο μπαμπάς μου πέθανε ακριβώς 70 χρονών, μετά την κατοχή.

Ερευνητής: Μετά την κατοχή.

Πληροφορητής: Φύγανε οι Γερμανοί και πέθανε, ακριβώς. Είχε αρρωστήσει.

Ερευνητής: Δηλαδή προσφυγικά δεν αποκατασταθήκατε εσείς

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Δεν πήρατε τίποτα;

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα, πέντε φορές στρατιώτες πήγαμε, Αλβανίες, εθνοφρουρά, κίνημα, σε όλα μέσα ήμουν. Από στρατιώτης που πήγα, έγινα λοχίας, έγινα επιλοχίας, έγινα διμοιρίτης και ούτε μια πιθαμή πήρα.

Ερευνητής: Στάσου, μπάρμπα Βαλότα, δεν πήρατε; Κοίτα. Ο πατέρας μου ήρθε από την Ορντού και του έδωσαν 26 στρέμματα κλήρο και ένα οικόπεδο.

Πληροφορητής: Εμάς τίποτα.

Ερευνητής: Εσάς γιατί; Επειδή ήρθατε από τη Ρωσία;

Πληροφορητής: Δεν το ξέρω, εμάς δεν μας έδωσαν.

Ερευνητής: Μόνο η οικογένειά ή όλοι όσοι ήρθανε από τη Ρωσία;

Πληροφορητής: Ε, ορισμένοι πήρανε, εμείς επειδή

τότε πως έγινε δεν ξέρω, ο μπαμπάς μου δεν τα κανόνισε για να παίρναμε έναν κλήρο από αυτά τα 8 στρέμματα που δίνανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι, ούτε εκείνα δεν μας τα δώσανε. Κάναμε πολλές αυτές, μετά ο νόμος του 751 που μας προστάτευε εμάς τους απολυμένους από Αλβανίες αυτά, το έναν, το άλλο. Τάχατες θα μας έδιναν στου Χρυσοβελόνι από 8-10 στρέμματα. Τα πήραν όλα οι ημέτεροι. Εμάς σαν χρωματισμένους δεν μας έδωσαν.

Ερευνητής: Δεν σε έδωσε τίποτε.

Πληροφορητής: Όχι. Τα πήραν...

Ερευνητής: Ήσουν χρωματισμένος αριστερός.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και δεν σε έδωσε τίποτα.

Πληροφορητής: Όχι, πήραν οι ημέτεροι, οι ημέτεροι όλοι.

Ερευνητής: Δηλαδή εσένα το ελληνικό δημόσιο δεν σου έδωσε δεκάρα.

Πληροφορητής: Δεκάρα δεν μας έδωσε και 5 φορές ντύθηκα στρατιώτης.

Ερευνητής: Στρατιώτης.

Πληροφορητής: Και υπηρετήσα με το παραπάνω και ήμουν ο καλλίτερος στρατιώτης, σ' όλο το διάστημα ούτε μια μέρα φυλακή έφαγα. Από λοχίας έφτασα στον βαθμό του διμοιρίτη, ανθυπολοχαγός, δηλαδή τόσο.

Ερευνητής: Και αυτό είναι λυπηρό. Μπάρμπα Βαλότα, τώρα πόσα... έζησες στον συνοικισμό των αστών, αυτό θέλω να μου πεις. Εκείνη την εποχή πόσοι Πόντιοι, ήταν Πόντιοι όλοι ή ήταν ανάμεικτα;

Πληροφορητής: Τον συνοικισμό εδώ οι περισσότεροι ήταν Πόντιοι.

Ερευνητής: Από ποια μέρη φερμένοι;

Πληροφορητής: Φερμένοι άλλοι απ' τη Ρωσία, άλλοι απ' την Τουρκία.

Ερευνητής: Αλλά τα οικόπεδα τα αγόραζαν, δεν τους τα έδωσε κάποια επιτροπή.

Πληροφορητής: Όχι, αυτά τα έκαναν κλήρους. Εμείς το πήραμε από δεύτερο πρόσωπο.

Ερευνητής: Α, από δεύτερο.

Πληροφορητής: Αυτός είχε μια δόση, και μετά...

Ερευνητής: Δηλαδή πρόσφυγες έπαιρναν αυτά τα οικόπεδα.

Πληροφορητής: Ναι πρόσφυγες, πρόσφυγες ήτανε. Εντόπιος δεν έπαιρνε, πρόσφυγες τα έπαιρναν, αλλά τότε τα χρέωναν 30-32 χιλιάδες με δόσεις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εμείς δώσαμε 5 χιλιάδες αέρα και το πήραμε, είχε μια δόση πληρωμένη, 2,5 δηλαδή σαν να του δώσαμε 2,5 χιλιάδες. Αυτός πέθανε και η γυναίκα του, γκαρσόν δούλευε εδώ, και τελευταία έφυγε Σαλονίκη και πούλησε το σπίτι. Έτσι το αγοράσαμε.

Ερευνητής: Αγοράσατε.

Πληροφορητής: Απέναντι ήτανε κτήματα του Πα-

τάλα, τότε πουλιόταν τσάμπα 20 χιλιάδες το στρέμμα. Πήραμε αυτό το οικόπεδο που έχουμε, σήμερα κάνει 50 εκατομμύρια.

Ερευνητής: Βέβαια κάνει πολλά εκατομμύρια.

Πληροφορητής: Ένα στρέμμα...

Ερευνητής: Ναι, και ζούσες εδώ στην Κατερίνη και έκανες καπνά.

Πληροφορητής: Καπνά, καπνά.

Ερευνητής: Ως τότε; και ζούσες με την οικογένειά σου από τα καπνά.

Πληροφορητής: Απ' τα καπνά και απ' την πολύ δουλειά. Δούλευα και μεσίτης, πήγαινα στα βαθμολόγια, στα ζυγίσματα με τους εμπόρους.

Ερευνητής: Ναι. Γιατί ξανά μετανάστευσες; Έφυγες στο...

Πληροφορητής: Είδα τα καπνά χαϊρι δεν έχουνε. Τα μισά τα έβγαζαν σκάρτα, τα μισά τα έκαιγες και δεν σε άφηναν τίποτα. Μια χρονιά πετύχαινες λίγο, την άλλη χρονιά αποτυχία, πάντοτε τι είχες Γιάννη, ό, τι είχα πάντα. Έτσι είναι, το '55...

Ερευνητής: Και αναγκάστηκες να ξαναφύγεις;

Πληροφορητής: Έφυγα στη Γερμανία.

Ερευνητής: Το 19...

Πληροφορητής: Το 1958...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έφυγα στη Γερμανία, όχι... το '58 ναι.

Ερευνητής: Ναι. Τα καπνά δεν είχαν αξία.

Πληροφορητής: Έφυγα στη Γερμανία, δεν πηγαίναν τα καπνά και όταν τους έλεγα θα φύγω στη Γερμανία, πολλοί με πείραζαν, εγκαταστάσεις και αυτά θα φύγεις; Μωρέ θα φύγω, λέω, αυτά ψωμί δεν έχουνε. Πήρα τα δυο κορίτσια, ήταν τελειόφοιτες Γυμνασίου. Είπα τη μία, σπούδασε. Ούτε η μία θέλησε ούτε η δεύτερη. Πήρα και τη γυναίκα μου μετά από έξι μήνες εκεί και όλη η οικογένειά στη Γερμανία.

Ερευνητής: Σε ποιο μέρος της Γερμανίας ;

Πληροφορητής: Ήμασταν αναμεταξύ Κολωνίας-Βόννης, Άιτορφ.

Ερευνητής: Άιτορφ. Δηλαδή, μία ερώτηση στη Γερμανία μετανάστης από το '58, και άλλοι Έλληνες ποιος ήτανε οι περισσότεροι ήτανε Πόντιοι και Μικρασιάτες ή άλλοι;

Πληροφορητής: Εκεί επί το πλείστο Πόντιοι ήμασταν.

Ερευνητής: Άλλη φορά ο ελληνισμός του Πόντου, άλλο χαστούκι ο ελληνισμός.

Πληροφορητής: Δούλεψα εκεί. Και εκεί αγόρασα, έχτισα και σπίτι και αυτά, όλα τα έκανα. Τελυταία πήραμε απόφαση να φύγουμε για την Ελλάδα. Στην Ελλάδα το αστικό το σπίτι το σηκώσαμε πέντε όροφος, πυλωτή έξι, το υπόγειο εφτά. Στο τέλος για να τελειώνω, δεν έφτασαν τα λεφτά, πούλησα στη Γερμανία εκείνο που έχτισα και ήρθα το τελείωσα και τώρα ήρθε και ο γιος μου και δούλεψε εκεί 15-20 χρόνια και εκείνος, τώρα ήρθε.

Ερευνητής: Εσύ πότε ήρθες από τη Γερμανία;

Πληροφορητής: Εγώ έφυγα το '80 απ' τη Γερμανία.

Ερευνητής: Δηλαδή έζησες 22 χρόνια στην Γερμανία.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Έναν μέρος τη ζωής σου είναι στη Ρωσία, ένα είναι στην Ελλάδα, ένα είναι στην Γερμανία και πάλι πίσω στην Ελλάδα. Δηλαδή ο Πόντιος το έχει η μοίρα του να μη στεριώνει σ' έναν μέρος.

Πληροφορητής: Ε εκεί που βγαίνει ψωμί, μωρέ τι να κάτσω να κάνω εδώ πέρα; Να δίνω τα καπνά τσάμπα; Κάθε χρόνο έκαναν 2, 3 χιλιάδες καπνά, τα πουλούσες και τα έφερνες ίσα-ίσα με την τράπεζα. Τα μισά σκάρτα, τα μισά τα έπαιρναν οι έμποροι, όπως ήθελαν. Ούτε μπορούσες να μιλήσεις. Τα καίγαμε και πληρώναμε και το πετρέλαιο που τα καίγαμε. Θυμάσαι τον Πουραντά;

Ερευνητής: Τα Θυμάμαι, τα θυμάμαι, πληρώναμε και το πετρέλαιο. Και μόνον έναν δάνειο και στο φινάλε, όταν τα πουλούσες, δεν έπαιρνες τίποτα.

Πληροφορητής: Τίποτα, τα ενοίκια ακριβά. Αναγκάστηκα και πήγα, ο πρώτος που πήγα και φύτεψα καπνά στο Κουροβίτς απάνω...αναμεταξύ Κούρσοβας και...

Ερευνητής: Λαγόραχης.

Πληροφορητής: Λαγόραχη και εκεί, ο πρώτος που πήγα φύτεψα. Είδα μια πλαγιά εκεί, πηγαίναμε για ξύλα και την είδα, ωραία πλαγιά. Γινήκαμε τρεις μαζί και πήγαμε νοικιάσαμε 70 στρέμματα και φυτέψαμε καπνά. Εκείνη τη χρονιά πετύχαμε και πάλι καλά, πουλήσαμε 112-115 δραχμές, αλλά μεσολάβησε ο πόλεμος. Έναν χρόνο ακόμα να καθόμασταν, θα τα αγοράζαμε, τσάμπα ήτανε.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, εξορίας, φυλακές εκεί έκανες καθόλου;

Πληροφορητής: Όχι, εξορίες δεν πήγα. Ε, ανακρίσεις αυτά με πήραν πολλές φορές, αλλά δεν έκαναν και τίποτα, απλώς...

Ερευνητής: Είχες μια ιδεολογία.

Πληροφορητής: Είχα μια ιδεολογία. Ενεργό μέρος να σου πω, δεν πήρα πουθενά. Ε, δεν μου δίνουν κοινωνικών φρονημάτων να πάω στη Γερμανία, τέλος πάντων μεσολάβησε κάποιος, ένας ταγματάρχης φίλος μας, πήγε την άλλη μέρα στην αστυνομία, τι τους είπε δεν ξέρω και την άλλη μέρα πήγα στη Νομαρχία και πήρα το διαβατήριο.

Ερευνητής: Από την ώρα που πήρες το διαβατήριο σου, μιλάμε πάντα για τον ελληνισμό, και έφτασες στη Γερμανία, επειδή δεν είχες κοινωνικών φρονημάτων, εκεί μεταχείριση από τους Γερμανούς...

Πληροφορητής: Όχι τίποτε.

Ερευνητής: Τίποτε όλοι τα ίδια, μόνο δούλεψε.

Πληροφορητής: Μόνον αρκεί καλός να ήσουνα. Εγώ πήγα στο Σόλτερ δούλευα μια φίρμα που κλωστ...

Ερευνητής: Υφαντουργία.

Πληροφορητής: Νηματουργία, νήματα το μεγαλύτερο της Γερμανίας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε ήμουνα και χτίστης, παρόλα που

δεν ήμουν επαγγελματίας, αλλά οτιδήποτε ήτανε, έχτιζα. Έφτιανα στο σπίτι όλα μόνος μου. Εγώ το σπίτι το αστικό το έκανα γενική επισκευή όλα μόνος μου.

Ερευνητής: Το θυμάμαι, η Σοφούλα ήταν φιλενάδα μου και ερχόμουν το έβλεπα.

Πληροφορητής: Ναι και στη Γερμανία με ρώτησαν τι δουλειά κάνεις; Είπα χτίστης. Και με έριξαν στους χτίστες. Έμαθα όλα εκεί, φυσικά εκεί δουλεύανε με άλλα συστήματα, με μηχανήματα, με αυτά, με κομπρεσέρια, με διαβόλους, τριβόλους όλα τα... έγινα ένας απ' τους καλλίτερους και αυτήν την οικοδομή την μισή εγώ την έκανα τη δικιά μου εδώ. Γιατί έφυγα απ' τη Γερμανία, βγήκα σύνταξη, παίρνω και από κει σύνταξη, παίρνω και του ΟΓΑ, είμαστε μια χαρά τώρα.

Ερευνητής: Μια χαρά. Είσαι ευχαριστημένος.

Πληροφορητής: Τα ασφάλισα και τα παιδιά μου, αγόρασα και δύο διαμερίσματα στην Αθήνα. Τελευταία το πρώτο μικρό ήταν, θα αγόραζε δεύτερο. Την έστειλα από τη Γερμανία δανεικά τάχατις, την έστειλα 100 χιλιάδες, όταν ήρθα, την είπα και αυτά στα χαρίζω.

Ερευνητής: Ε πατέρας ήσουν.

Πληροφορητής: Ναι. Τακτοποίησα και τα παιδιά μου και τον γιο μου, τα δυο κορίτσια και τον γιο μου, όλοι τακτοποιημένοι. Δεν έχουν ανάγκη από τίποτα. Ούτε μπόμπα μπορεί να τους χαλάσει άλλο.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, τώρα πέρασες, πόσο χρονών είσαι;

Πληροφορητής: Να τώρα μπήκα 76 στα 77.

Ερευνητής: Στα 77, έχεις όρεξη ακόμα να δουλεύεις;

Πληροφορητής: Μήπως εκατσα καμιά μέρα εγώ; Εγώ και τώρα δεν ησυχάζω. Οτιδήποτε χαλάει, γείτονας αυτός, πάω και το φτιάχνω.

Ερευνητής: Δηλαδή δεν λες τώρα έχω τη σύνταξη μου, ας αναπαυτώ.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ο νους σου πάλι στη δουλειά είναι.

Πληροφορητής: Έχω και αυτό το οικόπεδο, όλη την ημέρα εκεί μέσα. Φύτεψα τα ακτινίδια, θα τα ποτίσω, θα τα κάμω. Κάνουμε ζαρζαβατικά εκεί μέσα, όλα εκεί μέσα.

Ερευνητής: Όλη την ώρα ο νους σου είναι, λες να ξαναγεννιόμουν και ξανά να δούλευα.

Πληροφορητής: Δεν εκατσα...

Ερευνητής: Είσαι ένας γνήσιος Πόντιος.

Πληροφορητής: Τις σκάλες δύο δύο τις ανεβαίνω και τώρα.

Ερευνητής: Ίσως γιατί γυμνάστηκες πολλά στη ζωή σου και δούλεψες, αν δεν δούλευες πολύ... όποιος δουλεύει, αντέχει πιο πολύ.

Πληροφορητής: Αντέχω, παρόλο που έπασχα από στομάχι, 20 χρόνια με το στομάχι ήμουν. Να σε πω πολλά ψέματα, τον μήνα μια οκά σόδα δεν με έφτανε. Επί 20 χρόνια με τη σόδα ζούσα. Και τελευταία στη Γερμανία στην Μπον έκανα την εγ-

χείρηση και τώρα τρώω, πίνω, αλμυρά, τηγανητά όλα τρώω, αρκεί πολλά να μην φάω. Κανονικά όταν τρώω ούτε με πειράζουν ούτε τίποτα. Ε λίγο παραπάνω άμα τρώω, λίγο με δυσκολεύει, αλλά είμαι μια χαρά.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, τώρα θέλω να μου πεις τι είναι αυτό που σε συγκίνησε περισσότερο στη ζωή σου. Έζησες στη Ρωσία, στην Ελλάδα, στην Γερμανία και ήρθες πάλι πίσω στην Ελλάδα. Όλη η ζωή σου είναι μια οδύσσεια. Τι σε έχει συγκινήσει περισσότερο από τα παιδικά σου χρόνια και θυμάσαι μια όμορφη στιγμή.

Πληροφορητής: Απ' τα παιδικά μου χρόνια να σε πω ήμουν πολύ ευχαριστημένος. Όταν πήγαινα στην Παιδαγωγική Σχολή, μας πλήρωναν τότε και 15 ρούβλια τον μήνα. Είχαμε εστιατόριο..

Ερευνητής: Στάσου, 15 ρούβλια τον μήνα πόσα χρήματα σημερινά περίπου είναι, με την αξία τη σημερινή;

Πληροφορητής: Ε 15 ρούβλια βάλε από 150 δραχμές...

Ερευνητής: Δηλαδή μπορούσες και ζούσες άνετα με τα...

Πληροφορητής: Κοίταξε, ως πολίτης δεν μπορούσες να ζήσεις με 'κείνα, αλλά ως φοιτητής δεν πλήρωνες ύπνο..

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν πλήρωνες ενοίκιο, δεν πλήρωνες τίποτα. Μόνο για φαΐ τρώγαμε στη φοιτητική...

Ερευνητής: Λέσχη.

Πληροφορητής: Λέσχη. Σχεδόν τα μισά λεφτά δεν δίναμε εκεί. Και τα άλλα τα είχες για ατομικά σου έξοδα. Ορισμένοι κάπνιζαν φοιτητές. Ε, περνούσες οικονομικά. Όχι να πούμε πλουσιοπάροχα, αλλά οικονομικά περνούσες. Δεν ήταν και λίγα. Τότε είχε το ρούβλι αξία, όπως και η δραχμή είχε αξία τότε. Τώρα όχι, μην κοιτάς, τα ίδια ήταν και κει τότε. το ρούβλι είχε αξία τότε, 15 ρούβλια αρκετά ήτανε. Έπειτα βλέπεις, όλα ήταν κρατικά και δεν πληρώναμε τίποτα ούτε για τον ύπνο. Είχαμε που κοιμόμασταν οξοζίκι, που έλεγαν οι Ρώσοι, σαν ξενοδοχείο, κρατικά όλα.

Ερευνητής: Και τα Χριστούγεννα και το Πάσχα διακοπές είχατε;

Πληροφορητής: Διακοπές 15 μέρες. Τη μια χρονιά όποιος ήθελε πήγαινε σπίτι του, όποιος ήθελε πήγαμε στη Μόσχα το 1928. Καθίσαμε 10-12 μέρες εκεί. Γυρίσαμε τη Μόσχα, τα αξιοθέατα όλα και γυρίσαμε πίσω πάλι. Εκεί πάλι τα ίδια σε κρατικά κτήρια μέναμε, τρώγαμε, πίνουμε, όλα δωρεάν.

Ερευνητής: Δωρεάν. Δηλαδή φτάνει να είχες όρεξη να σπούδαζες.

Πληροφορητής: Ναι, ναι να σπούδαζες. Η σπουδή εκεί ήταν δωρεάν η αλήθεια, όποιος είχε μυαλό. Εγώ παρόλο που τα γράμματα δεν ήθελα, γιατί Παιδαγωγική Σχολή έλεγα, τι δάσκαλος θα γίνω, με τα μωρά θα παίζω;

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Δεν ήθελα. Ήθελα να στην τεχνική.

Από μικρός ο νους μου ήταν στην τέχνη και όπως σε όλα πιάνουν τώρα χτίζω, κάνω οτιδήποτε. Δεν υπάρχει πράμα που, μέχρι κλειδαριά μπορώ...

Ερευνητής: Ο πατέρα σου τι γνώμη είχε, εσύ ήθελες να γίνεις τεχνίτης, ο πατέρας σου ήθελε;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου είδε ότι εγώ δεν ήθελα τα γράμματα, με το ζόρι πήγαινα, όπως πάει ο σκύλος στα πρόβατα. Αναγκαστικά πήγα. Και τελευταία έκανα τα χαρτιά μου να πάω σε τεχνική σχολή στη Ρωσία, αλλά επειδή φύγαμε, έτσι έμεινε. Εδώ ήρθαμε, άλλα δεν μπόρεσα ούτε να σπουδάσω ούτε τίποτα. Ε, βοηθούσα τον μπαμπά μου, σαν ο μεγαλύτερος ο γιος και από το τίποτα και εδώ αποκτήσαμε μια περιουσία.

Ερευνητής: Ωραία, καλά ο καθένας αρκεί εργατικός να είσαι.

Πληροφορητής: Ούτε δυστυχίσαμε, αλλά με την δουλειά την πολλή. Εγώ και τον χειμώνα, όταν τελειώναν τα καπνά, δεν είχα δουλειά, έζηνα το κάρο, πήγαινα έφερνα κάθε μέρα από ένα κάρο πέτρες. Μάζευα 10-20 κυβικά, ερχόντανε ένας εργολάβος, Βλαδίμηρε, τα πουλάς; Τα πουλάω. Πόσο; Εκατό δραχμές το κυβικό. Όταν έφερνα την πέτρα, έριχνα και κάνα φορτίο ξύλα απάνω. Ούτε ξύλα αγόραζα ούτε τίποτα.

Ερευνητής: Μπάρμπα Βαλότα, εδώ στον συνοικισμό που ζούσες, στα αστικά ήτανε Θρακιώτες και Μικρασιάτες και άλλ' Έλληνες. Φθονούσαν εσένα τον Πόντιο για την εργατικότητα σου;

Πληροφορητής: Όλοι και τώρα ακόμη όλοι για μένα θα λένε.

Ερευνητής: Α, και τώρα φθονούνε.

Πληροφορητής: Γέρασε και δεν κάθεται, γέρασε και δεν κάθεται.

Ερευνητής: Και δεν τους αρέσει αυτό, το φθονούν. Δηλαδή το ποντιακό στοιχείο είναι το πιο εργατικό, τελείωσε.

Πληροφορητής: Δεν υπάρχει.

Ερευνητής: Δεν υπάρχει.

Πληροφορητής: Δεν υπάρχει. Και στη Γερμανία οι Πόντιοι όπου ήτανε, η δουλειά πήγαινε κορδόνι.

Ερευνητής: Κορδόνι. Τίποτε από γάμους που θυμάσαι εδώ να γίνονταν, όταν ήσουν εδώ στην Κατ...

Πληροφορητής: Μωρέ γάμους κάναμε...

Ερευνητής: Πόσα ημέρας κρατούσαν;

Πληροφορητής: Δύο, τρεις μέρες εκείνα τα χρόνια.

Ερευνητής: Εκείνα τα χρόνια με τη λύρα. Πες μου λίγο το έθιμο.

Πληροφορητής: Ε με τη λύρα...

Ερευνητής: Πηγαίνατε φέρνατε..

Πληροφορητής: Ε με την λύρα χορεύαμε τα ποντιακά, κότσιαρη, τρυγώνα, ξέρω γω χίλιους δυο χορούς έχουμε... σέρ χορόν.

Ερευνητής: Την γυναίκα σου πώς την πήρε, εσύ θέλησες ή ο πατέρας σου είπε θα την πάρεις;

Πληροφορητής: Η γυναίκα μου ήτανε απ' την Σφε-

ντάμι από ένα χωριό και πήγαινε σ' εμάς παρακάτω λίγο κάθονταν στου Γαβρά, στις Μαρίκας. Εκεί ήτανε. Αυτή από μας περνούσε. Μετά ο θεός της, είχαμε με τον θείο της απ' τη Ρωσία σχέσεις, ο Πίπερον, του Παναγιώτη ο μπαμπάς. Έρχονταν στην μητέρα μου και έλεγε, πάρτε αυτό το κορίτσι, ξέρεις από τι οικογένεια είναι; Εγώ η αλήθεια έτσι λεπτοκαμωμένη ήτανε, εγώ ήθελα λίγο χοντρή.

Ερευνητής: Χοντρή; (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Όλ' οι Πόντιοι αυτό λένε.

Πληροφορητής: Δεν την ήθελα. Αλλά ξέρω εγώ...

Ερευνητής: Η τύχη.

Πληροφορητής: Η τύχη πως ήρθε. Ε, ήρθε ο καιρός, την γυρέψαμε με τα χίλια βάσανα, επειδή είχαν φτώχεια αυτοί τότε. Εμείς δεν έχουμε προίκα να την κάνουμε. Λέει ο πατέρα μου, προίκα αν θέλετε, εγώ θα σας δώσω να κάνετε την προίκα της. Και τους δανείσαμε λεφτά, έκαναν την προίκα της και μετά την παντρεύτηκα. Και την πήρα το 1934 τον Οκτώβριο μήνα.

Ερευνητής: Και ήσουν τυχερός.

Πληροφορητής: Ήμουν τυχερός, έτυχα σε καλή γυναίκα, δουλευταρού, πιο δουλευταρού κι από μένα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ μαζί της καρίκια δεν άντεχα να βγάλω, να χτυπήσω, το πιστεύεις τόσο...

Ερευνητής: Θηρίο στη δουλειά. και μέχρι σήμερα και αυτή το ίδιο δουλεύει.

Πληροφορητής: Δούλεψε και στη Γερμανία μαζί μου 20 χρόνια και αυτή δούλεψε 20 και εγώ δούλεψα. Βγήκαμε στη σύνταξη, φύγαμε από κει. Τώρα και σύνταξη παίρνουμε και από κει και απ' τον ΟΓΑ και λεφτά μπόλικά, μια χαρά είμαστε.

Ερευνητής: Είστε μια χαρά. Ωραία, εύχομαι, μπάρμπα Βαλότα, να ζείτε απαδά και πέρα και όλο χαράς να έχετε και...

Πληροφορητής: Και ταξίδια κάναμε αρκετά μέχρι πυραμίδες, Κάϊρο, Σαχάρα, Αλμάτα, Τσιπκέν μέχρι το Πακιστάν έφτασα. Στη Ρωσία πήγα 2-3 φορές.

Ερευνητής: Στη Ρωσία έχεις ποιους;

Πληροφορητής: Έχω αδελφή εκεί.

Ερευνητής: Έχεις αδελφή εκεί.

Πληροφορητής: Στο Ραστόβ πήγα 2-3 φορές. Και με τη χούντα πήγα απ' τη Γερμανία.

Ερευνητής: Α, ωραία, ωραία. Διατηρεί εκεί, η αδελφή σ' διατηρεί ξανά τον ελληνισμό, ποντιακά μιλούνε.

Πληροφορητής: Ποντιακά μιλούνε.

Ερευνητής: Ωραία.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Μια χαρά είναι. τώρα κορίτσια έδωσαν, πήραν με τους Ρώσους...

Ερευνητής: Λίγο ανακατευτήκανε.

Πληροφορητής: Ανακατευτήκανε.

Ερευνητής: Ωραία. Εύχομαι... είναι πάρα πολύ ωραία.

Πληροφορητής: Έρχονται, μας βρίσκουν τα ανίψια,

τα εγγόνια απ' τη Ρωσία τακτικά εδώ, εμείς πάμε.
Ερευνητής: Εσείς πάτε.
Πληροφορητής: Και τώρα πάλι σκοπεύω να πάω στο
Λένινγκραντ δεν πήγα. Μόσχα, Κίεβο, Χάρκοβο,
Ραστόν, εκεί αυτά όλα τα γύρισα εγώ μέχρι...
Ερευνητής: Στην Αργυρούπολη δεν θέλεις να πας;
Πληροφορητής: Δεν γεννήθηκα εκεί, ούτε τα ξέρω,
δεν με τραβάει.
Ερευνητής: Ναι δεν γεννήθηκες έστω...
Πληροφορητής: Ούτε και θέλω να πάω.
Ερευνητής: Εσύ θέλεις να πας στη Ρωσία.
Πληροφορητής: Στη Ρωσία πάω.
Ερευνητής: Είδες ο καθένας όπου γεννιέται, εκεί τον
τραβά.
Πληροφορητής: Αλλά στην Τουρκία μια και δεν

έχουμε έτσι καλές σχέσεις ούτε θέλω να τους δω
ούτε πάω να τους δώσω έναν φράγκο.
Ερευνητής: Γελάει τρανταχτά
Πληροφορητής: Εκείνοι δεν έρχονται εδώ, είδες να
έρχεται εδώ κανένας Τούρκος τουρίστας;
Ερευνητής: Μα οι Τούρκοι δεν έχουνε να φάνε.
Πληροφορητής: Πώς δεν έχουνε;
Ερευνητής: Ξέρεις τι φτώχεια καταραμένη έχουν,
μπάρμπα Βαλότα;
Πληροφορητής: Μωρέ ό, τι να είναι 5-10 τουρίστες
να έρθουν, είδες κανέναν Τούρκο;
Ερευνητής: Όχι, δεν έρχονται, ούτε καν..
Πληροφορητής: Λοιπόν γι' αυτό σου λέω ούτε και
εγώ πάω, δεν θα τους δώσω λεφτά.
Ερευνητής: Ωραία, λοιπόν ευχαριστώ.

Βρισκόταν ψηλότερα από το χωριό Πέντε εκκλησιές, περιοχή Άρδασσας, στις πλαγιές του όρους Γορόδ. Παλιά βρισκόνταν στην περιοχή πολλά Μαντριά (μαντριά, ο τόπος ήταν κατάλληλος για κτηνοτροφία. Και οι αγάδες της περιοχής είχαν εκεί τα μαντριά τους και αργότερα χτίστηκαν στην περιοχή σπίτια και δημιουργήθηκαν με τον καιρό τρεις οικισμοί:

1. Τα Αφκά Μαντριά είχαν 35 οικογένειες, εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και Δημοτικό Σχολείο. Είχε ωραίους κήπους με πολλά οπωροφόρα δέντρα. Υπήρχε και μια ομάδα κρυπτοχριστιανών από 5 οικογένειες στον συνοικισμό Ισλαχάντων. Οι κάτοικοι προέρχονταν από τα Σούρμενα, οι οποίοι κατέφυγαν εκεί μετά την άλωση της Τραπεζούντας.

2. Η Μουζαρά πάνω σε λοφίσκο χτισμένη με 15 σπίτια και εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής.

3. Απάν' Μαντριά ή Αε-Παύλον με 25 σπίτια.

Πληροφορητής: Παναγιωτίδης Παύλος

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννε, πώς λένε σε και πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Λέγομαι Παναγιωτίδης Παύλος.

Ερευνητής: Και εγεννέθες;

Πληροφορητής: Περιφέρεια Αργυρουπόλεως, χωριόν Μαντριά.

Ερευνητής: Και το πότε εγεννέθες;

Πληροφορητής: Το 1919.

Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με πώς θυμάσαι το χωριό σ', αν θυμάσαι ή πώς περιέγραψάν α' τα κυρουκά σ'.

Πληροφορητής: Το χωριό μουν έτον μικρόν χωρίον από 30 σπίτια, αλλά ήτανε παραθεριστικό μέρος. Όλοι οι γονείς μας εζήναν 'ς την Ρωσίαν και εστείλ'ναν απ' εκεί χρήματα και εζήναν τα οικογένειας 'ς την πατρίδα. Όλα τα χρόνια έτσι πήγαίνανε, δηλαδή ο καθένας πάντρευε και από δύο μήνας μετά πήγαινε στην ξενιτιά να στέλνει χρήματα τη γυναίκα του, να ζήσει η γυναίκα του, τα παιδιά του, η μάνα του κλπ. Αυτό γινότανε. Αλλά ερχότανε το καλοκαίρι παραθερίζανε ένα μήνα δύο και πάλι έφευγαν. Αυτή ήτανε η ζωή εκεί.

Ερευνητής: Και η περιοχή Αργυρουπόλεως που έτον φημισμένο για τα μεταλλεία, θέλω να λες με.

Πληροφορητής: Μεταλλεία έτον το χρυσόν.

Ερευνητής: Είχαν κανένα ιδιαίτερο προνόμιο ας' άλλα μέρη του Πόντου λόγω του ότι είχαν μεταλλεία;

Πληροφορητής: Μεταλλεία είχανε και ασήμι, είχανε και χρυσό, αυτά ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, αλλά οι Τούρκ' edέκανε διαφορετικά προνόμια στους Κιμισχανατζήδες;

Πληροφορητής: Βέβαια. Έτσι είχαμε την ελευθε-

ρία να εκφραζόμαστε, να έχουμε τις εκκλησίες μας, να έχουμε όλα τα ήθη και έθιμα χωρίς να μας πειράζουνε. Ήτανε διαταγή τότε της κυβερνήσεως και αφήσανε την Τραπεζούντα μαζί με την Κιμισχανά να διατηρήσουμε τα ήθη και έθιμα.

Ερευνητής: Το χωριό σουν είπες πόσα σπίτια έτον, η εκκλησία ν' αχθε;

Πληροφορητής: Η εκκλησία έτονε πάνω 'ς σ' ένα βουναλάκι. Και έλεγαν ατο Ζωοδόχου Πηγής.

Ερευνητής: Είχτε Κρυπτοχριστιανούς;

Πληροφορητής: Όχι, είμασταν όλοι Ορωμαίοι, ας λέγω σε.

Ερευνητής: Ποία οικογένειας θυμάσαι;

Πληροφορητής: Είχαμε Σεϊτανίδου Παρθένα, αυτή είχε 4 κορίτσια και ένα αγόρι. Ο άντρας της δούλευε στην Κωνσταντινούπολη, ήταν αρτοποιός (δείχνει να μην θυμάται άλλα ονόματα).

Ερευνητής: Οι χωρέτα σουν πού εδούλευαν;

Πληροφορητής: Όλ' 'ς την Ρουσίαν έτανε.

Ερευνητής: 'Σ σα μεταλλεία 'κ' εδούλευαν;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Ως επί το πλείστον εδούλευαν σε φούρνους.

Ερευνητής: Θέλω να λες με, αν είδετε εξορίας, Τουρκάντας 'κ' είχτε.

Πληροφορητής: Μέχρι το '19 επέναμε καλά. Μετά το '19 που έρθαν οι Ρώσοι και φύγανε, άρχισαν τα κακά. Αρχισαν να βγούνε τσετέδες στα βουνά και να έρθουν να πατήσουν χωριά, να σκοτώνουνε, να ληστεύουνε. Και επί το πλείστον το δικό μας το χωριό ήταν η αγορά μας. Ήταν και Τούρκοι, αλλά μας γνωρίζανε, είμασταν φίλοι. Είχαμε στο χωριό μας δάσος, κόβαμε ξύλα. Γιατί όταν έρθαν οι Ρώσοι και φύγανε, εκλείδωσαν τα δρόμα και όσοι επέμ'ναν 'ς την Ρουσία, άλλο 'κ' επόρεσαν να γυρίζ'νε και άλλο 'ς την πατρίδα χρη-

ματα 'κ' εστείλ'νανε. Φτώχεια, κακό, τέσσερα χρόνια το τι υποφερεν ο κόσμος, δεν λέγεται. Και αναγκαζόταν να κόβουν ξύλα οι γυναίκες, να φορτούνταν δελέκια, να πάνε 'ς σα Πέντε Εκκλησίας, έτσι λεγότανε, και πουλούσαν για να έπαιρναν ένα κιλό αλεύρι. Αυτοί μας γνώριζαν, είχαν φιλία μαζί μας. Και όσες φορές είχαν σκοπό οι Τούρκοι να 'ρθούνε, αυτοί μας ειδοποιούσαν. Την τάδε βραδιά θα έρθουνε οι κλέφτα, να προφυλαχτείτε, να κρυφτείτε. Αυτό έγινε πολλές φορές. Έναν χρόνο ήμασταν μέσα στο δάσος. Οικογένειες πήγαιναν και πλάγιαζαν μέσα στο δάσος να γλυτώσουμε απ' τους Τούρκους. Και μια βραδιά που κοιμούμ'νες, αντίκρυ έτονε το χωριό, απάν' 'ς ση σκεπές, χώμα έτονε, όπως έν' ατώρα το κεραμίδι, εκεί απάν' έτανε ξύλα να ξεραθούνε. Ατείν οι κερατάδες πήγανε και δώσανε τα ξύλα φωτιά. Άρχισαν να χτυπάνε οι καμπάνες. Μια γριά, πολύ γριά, ήτανε στο στρώμα, είχε κόρη. Η κόρη σκέφτηκε πώς θα την πάει στο δάσος. Είπε και τι να την κάνουν αυτή; Και οι Τούρκοι να ρθουν δεν θα την πειράξουν. Την άφησε εκεί. Λέει, μάνα, εγώ θα πάω 'ς σο παρακάθ', όταν 'α 'ρχουχαι κρούω 'ς την πόρτα, άνοιξον με. Χριστίνα, είπεν ατεν, μήπως αφήντς με μαναχέδα και κάπου πας; Όχι, 'ς σο παρακάθ' 'α πάω και θ' άρχουμαι. Καλά είπεν. Όταν πήγανε και άρχισαν να χτυπάνε τις πόρτες, αυτή τότε τα χρειάστηκε. Όταν πήγανε, η μάνας πάνω στη σκάλα πεσμένη. Οι πόρτες όλες σπασμένες και τα 30 σπίτια. Δεν άφησαν τίποτα όρθιο. Τη φώναξε, μάνα, μάνα, τι έπαθες; Ντό να παθάνω, Χριστίνα, είπες. Εσύ εγέλασές με, εφέκες με μαναχέδα και επήες. Έρθαν οι Τούρκ', εντώκαν 'ς την πόρταν. Εγώ πα εθέρεσα εσύ έσ'νε, ένοιξα την πόρταν. Εντώκαν εμεν όσον εθέλεσαν, επεκεί εδώκαν εμεν έναν λάχτα, ερρούξαν εμεν αδάκα. Την κατάρα μ' να ξεις, Χριστίνα, την κατάρα μ' που εφέκες με αδά. Σε δύο ώρες η γριά επέθανε. Και έτσι πάνε όλα. Αυτή ήτανε η ζωή μας έναν χρόνο. Από έναν χρόνον ύστερα ένας Τούρκος, πολύ γνωστός, ήτανε σ' ένα βουναλάκι απάνω, δύο σπίτια ήτανε, αλλά το είχε προνόμιο εκεί απάνω, ολόκληρο μαχαλά δικό του ήτανε. Είχε κτηνοτροφία. Είπε στους χωριανούς μου, αν θέλετε να σας γλυτώσω, θα πάτε στο τάδε χωριό. Μαντρία το έλεγαν, αλλά έτονε τρία μαχαλάδας, εμείς έμ'νες 'ς σο μεσαίον τη μαχαλάν. Θα πάτε 'ς σον κάτω μαχαλάν. Μακριά έτονε, αλλά ήτανε μεγάλο χωριό, πάνω

από 100 σπίτα. Θα πάτε εκεί, είπεν, να ζήσετε, τα σπίτα ήτανε τα περισσότερα άδεια. Όσα πράματα έχετε, 'α κουβαλήτ' ατα εκεί αφκά και εγώ 'α φυλάττω σας ασ' σοι Τούρκους. Έναν μήναν εκουβάλ'νανε με τη ρέξαν ατουνε τα χορτάρτα, ό, τι πράματα κι αν είχεν εκατή-βασάν ατα εκεί. Και πράγματι επέρασαμε καλά. Έναν χρόνον απέσ' Τούρκος 'κ' επάτε-σεν. Εγλύτωσέ μας ο άνθρωπον, αλλά εδίναμ' ατον μηνιάτικον. Έγινεν η ανταλλαγή και ύστερα έρθαμεν.

Ερευνητής: Ατό έτον η περιπέτειά σου, δηλαδή μετά το '19 είχτε ατό. Για τα ήθη και τα έθιμα τη χωρίου σου; Για τον γάμο, για την βαφτισ-σην. Έπαιζεν κανείς λύραν 'ς σο σόι σ';

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου έπαιζε, αλλά όχι και καλά. Έτονε κάποιος Ιμερίτες Σαβέλλης ονομαζόμενος, ο πιο ξακουστός του Πόντου ήταν αυτός, δεν υπήρχε δεύτερος. Να λέγω το ιστορικόν ατ';

Ερευνητής: Πώς έντον λυριτζής; Επήες σε κανέ-ναν σχολείον ή έτονε έμφυτον απέσ' ατ';

Πληροφορητής: Έμφυτο ήταν, στη λύρα δεν πάνε σχολείο. Το ιστορικό του έχει σημασία μεγάλη, δείχνει τα πλούτη, δείχνει τη φτώ-χεια, τα ήθη, τα έθιμα, όλα αυτά και στο τέλος πού κατάντησέ και πού κατέληξε.

Ερευνητής: Ακούω σε.

Πληροφορητής: Αυτό το έργο του μπορούμε να το ανεβάσουμε ένα έργο που να βαστάει 4 ώρες. Αυτός ήτανε από πατέρα ορφανός, είχε μια μάνα μόνον. Ξέρεις τώρα μοναχογιός πώς τον λάτρευε η μάνα του, πώς τον αγαπούσε. Ήτανε δυσεύρετος λυράρης, εύκολα δεν μπο-ρούσες να τον βρεις. Έκανε ένας γάμο, έπρεπε να τον καλέσουν. Σε ξένα χωριά πα-ντού πήγαινε. Σε πανηγύρια όπου Σαβέλλης όλος ο κόσμος εκεί.

Ερευνητής: Το επίθετο Σαβέλλης ή το όνομάν ατ';

Πληροφορητής: Όχι, το επίθετο. Κάποτε αγά-πησε μία στο χωριό του. Αυτή ήταν από πλούσια οικογένεια.

Ερευνητής: Ασ' όποιον οικογένεια έτονε;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω το επίθετο, την ίδια τη λέγανε Μέλη. Ήθελε πολύ να πάει να την ζητήσει, αλλά δεν είχε την τόλμη. Εγώ φτω-χός και αυτή βαθύπλουτη είναι δυνατόν να την δώσουν; Και αυτό τον έτρωγε αρκετό καιρό η σκέψη. Και δεν μπορούσε να πει τί-ποτα. Μια μέρα αποφάσισε. Ξέρεις οι βρύσες τότε ήτανε μέσα στο χωριό. Απέσ' 'ς σο πεγάδ' επέναν έπλυναν σκεύα, επέναν επαίρ-

ναν νερόν. Έναν ημέραν είδεν ατεν αφκά 'ς
 σο πεγάδ' πλύν' σκεύα. Επήεν είπεν ατεν:
 Μέλη, κάτ' θέλω να λέγω σε. Ατόσον καιρό
 τυρενίγουμε και 'κ' επορώ ν' αποφασίζω να
 λέγω σ' α'. Οσήμερον επέρα την απόφαση να
 λέγω σ' α'. Τζάνουμ, Σαβέλ, και γιατί 'κί λες μ'
 ατο; Μήπως είμες ξέν', ασ' έναν χωρίον και 'κ'
 επορείς να λες μ' ατο; Μέλη, εξέρτς, από
 χρόνα αγαπώ σε και βασανίγουμε και 'κ'
 επορώ να λέγ' ατο, γιατί η μάνα σ' 'κί θα θέλ'.
 Εσύ λες πως αγαπάς με, το διπλάσιον αγαπώ
 σε εγώ, είπεν. Εγώ κι άλλο πολλά εβασανί-
 γουμ'νε και έλεγα ατός πότε θα λέει με αγαπώ
 σε. Εδέκαν λόγον αναμεταξύ ατουν. Επήεν
 ατώρα ατός 'α λέει α' τη μάναν ατ'. Εκείνο
 τον καιρό δεν τολμούσε το παιδί να πει, μάνα,
 εγώ την τάδε αγαπώ. Εκείνε έπρεπε να προ-
 τείν' κορίτσ' να πάνε να ζητούν ατην. Μάνα,
 κάτ' θέλω να λέγω σε, μπορεί ντροπή πα να
 έν', άμα εγώ θα λέω σ' ατο. Τζάνουμ, μάρ' εγώ
 είμαι άμον τη άλλες μανάδες;. Εμέν 'κ' θα
 λογαράεις με άμον μάνα, θα λογαράεις με
 άμον φιλενάδα. Θα λες μ' ατο ό, τι έξεις απέσ-
 ι -σ'. Μάνα, αέτσ' και αέτσ' αγαπώ την τάδε,
 είπεν. Οσήμερον εκείνε πα είπεν ατο και είπα
 θα λέγ' ατο και τη μάνα μ'. Εκείνε εχάρε.
 Ατώρα, μάνα, θέλω να πας ψαλαφάς ατην ασ'
 ση μάναν ατ'ς. Μετά χαράς, είπεν. Πώς έπα-
 θες, Βαρβάρα, πώς 'ς σ' οσπίτι μ' έρθες; Απέσ'
 'ς σ' έναν χωρίον ζούμε και λογαράεις πώς
 έρθα; Ιστέ έρθα να ελέπω σε. Γιοκ, γιοκ, ατό
 'κ' έν', κάτ' άλλο έν' και 'κ' λες μ' ατο ε; Κια
 ντό άλλο έν'; Μου φαίνεται άλλο κάτ' έξεις 'ς
 σο νου σ' και έρθες. Είπεν, κια άλλο πα αν έν',
 'κ' έν' κανέναν άσκεμον, είπεν ατεν. Και ντό
 έν'; Εξέρτς τα παιδιά μου αγαπίουνταν, είπεν.
 Νε τ' εμόν ο γιο χωρίς τ' εσόν την θαγατέρα
 'ίνεται νε τ' εσόν η θαγατέρα χωρίς τ' εμόν
 τον γιο 'ίνεται. Γιοχ, γιοχ, Βαρβάρα, ατό ντο
 είπες, άλλο μη λες ατο. Και τον δρόμον ντ'
 έγκε σεν, έπαρτον και κλώστ' οπίσ' και άλλο
 μη λες ατο. Τ' εμόν η θαγατέρα για τ' εσόν
 τον τδιπλάκ' έν'; Τζάνουμ, εστά μίαν ας λέγω
 σε. 'Δεν 'κί θέλω να λες με. Δέβα πλαν, δέβα.
 Το παιδίν με αγωνίαν επερίμενέν ατεν πότε
 θα πάει 'ς σ' οσπίτ'. Όταν είδεν ατεν στενα-
 χωρημένη, αντίς η μάνα να παρηγορεύ' το
 παιδίν, το παιδίν επαρηγόρευεν τη μάναν.
 Μάνα, είπεν, έλα μη στεναχωρεύεσαι. Κανείς
 'κί φταίει, η φτώχεια φταίει, είπεν ατεν.
 Εγροικώ, είπεν, ντ' έντονε. Εκείνε αφού θέλ'
 και εγώ θέλω, ατό θα τελείται, η μάνα τσ' πα
 αν 'κί θέλ'. Έτυχε το άλλο βράδον ένας γάμος,

'ς σ' έναν χωρίον. Η μάνα ατ'ς' έμαθεν ότι
 ατός οπωσδήποτε 'α παίρ' ατεν. Είπεν ατεν
 θα παίρτς έναν ασ' στην Τραπεζούνταν, τον
 τάδε. Ατέ όμως εκείνον 'κ' εθέλεσεν να παίρ'
 ατον. Εγάπανεν τον Σαββέλ. Ετελείωσεν ο
 γάμον, ξάν' έρθεν, επήεν εύρεν ατεν αφκά 'ς
 σο πεγάδ'. Σ' ατό απάν' εξέγκεν τραγούδα
 πολλά.

Ερευνητής: Πέει, όπως τραγουδάς α'.

Πληροφορητής: Σείτα έπαιζα τη λύρα μ' απά-
 γκαικά 'ς σ' ελάτς, έρθα, Μέλη μ', ελέπω σε
 και παίρω τα μουράτς μ'.

Όταν επήεν αφκά 'ς σο πεγάδ' να ελέπ' ατην,
 εκείνε έκλαιεν. Μέλη, λέει, ντό έξεις και κλαις
 εσύ και ατόσον παραπονεμέντς; Έμαθέν α'
 η μάνα μ' και ατώρα θέλ' να δί' με άλλον 'ς την
 Τραπεζούνταν. Εκείνος πα λέει ατεν, Μέλη,
 εγώ εσέναν αγαπώ και εσέν εγώ 'α παίρω, η
 μάνα σ' αν 'κί θέλ', 'α παίρω σε και φεύω. 'Σ
 Λιβεράν μερέα θα πάω, ας έρταν και να
 κλαίνε με ασ' ούλς τα μερέα. Δηλαδή εγώ
 απελπισμένη είμαι, με το ζόρ' θα πάω στεφα-
 νούμαι εκεί. Εκείνος πα λέει ατεν, θα παίρω
 σε και φεύω. Έτυχεν να καλούν ατον σε
 γάμον. Επήεν. Όσπου να γυρίζ', εκείνεν με το
 κλάμαν, με το ζόρ', με το καλό, επήγαν εστε-
 φάνωσάν ατην. Όταν έρθεν το παιδίν, ελέπ'
 η νιθανλούν ατ' 'κ' έν'. Εστεναχωρεύτεν πάρα
 πολύ. Είχεν σκοπόν να πάει να σκοτωθεί.

Ερευνητής: Συνήθιζαν τότε, κύριε Παναγιωτίδη,
 οι νέοι αυτοκτόνανε εύκολα;

Πληροφορητής: Εύκολά. Η αγάπη τότε ήταν
 πολύ διαφορετική παρά σήμερα. Αλλά σκε-
 πτότανε τη μάνα του και σκεπτότανε, τέτοιο
 πράμα, αν κάνω, οπωσδήποτε η μάνα μου θα
 πεθάνει. Και δεν το αποφάσισε. Και έλεε,
 εκείνε γιατί να μην ευτάει τα αδύνατα δυνατά
 και να μην πάει. Αυτό τον συγκατούσε και
 δεν έπαιρνε αυτήν την απόφαση. Τέλος πά-
 ντων. Έναν χρόνον ήταν στην Τραπεζούντα
 παντρεμένη, όλο σκυθρωπή, όλο στεναχωρη-
 μένη. Και ατός από εκεί έχασε το κέφι του,
 όλα τα έχασε. Κάποτε τον κάλεσαν σ' έναν
 γάμο στην Τραπεζούντα. Όταν έμαθαν ότι ο
 Σαβέλλης έν' 'ς σ' έναν γάμον, οι καλεσμέν'
 και οι ακάλεστοι όλ' επήγαν. Παίζει ατός,
 χορεύουν. Κατά τις 9 η ώρα τι να δεις; Ανοίγει
 η πόρτα και μπαίνει μέσα η Μέλη. Όταν
 μπαίνει μέσα η Μέλη από την λάμψη των
 προσώπων τους και των δυονών φάνηκε ότι
 η αγάπη υπάρχει και σκέφτεται ο ένας τον
 άλλον. Λέει σε κάποιον άλλον, τζάνουμ, έπαρ'
 εσύ πα ολίγον παίξον, εγώ πα ας χορεύω.

Εσέβεν 'ς σον χορόν και χορεύ'. Και είπεν ατεν δύο τραγούδα.

«Μέλη, Μέλη, Μελίτσα, εσύ τον κόσμον φως εδέκες,

κι εμέν τη ἥ ρας το πουλίν φίλεμαν πώς 'κ' εδέκες;»

το δεύτερον έν':

«αγάπη έν' και έχασά το και με την αμελίαν, ατώρα ευτάγω παλαλά και σύρω τα μαλλία μ'».

Εξέβεν ασ' σο χορόν η Μέλη και έφυεν. Ατός έρθεν και επέμ'νεν και ελογαρίαζεν άτσαπα γιατί έφυεν; Μήπως τα τραγούδα μ' πείραξαν ατην και έφυεν; 'Κ' επορώ να εγροικώ. Δεν ήθελε να καταλάβει ο κόσμος τίποτα από αυτά. Αλλά τον έτρωγε από μέσα του, γιατί έφυγε, τι έγινε; Αυτό τον βασάνιζε ολόκληρο το βράδυ. Αλλά ήταν υποχρεωμένος να ξημερώσει στον γάμο. Όταν γινόταν ο τελευταίος χορός στην αυλή στις 10 το πρωί, τότε διέλυσε ο κόσμος. Το ξημέρωσε, αλλά εκείνος δεν ξέρει πώς το ξημέρωσε από τη στεναχώρια του. Έρται ένας γραία και λέει, σκύλ' παιδία, "ς σο σημερ'νόν την ημέραν πα κανείς χορεύ'; Μω την πίστη σ', είπεν άλλος, οσήμερον 'ς σην χαράν αν 'κί χορεύ'νε, πότε θα χορεύ'νε; Μω την πίστη σ', είπεν, αούτοι 'δεν 'κ' εξέρ'νε. Η Μέλη απαδά καθώς επήεν, επήεν επέθανεν. Μαχ'αίρ' αν εντούνες ατον τον Σαβέλλην, αίμα 'κ' έσταζεν. Είπεν όταν 'α πάνε θάφ'ν ατεν, όλον ο κόσμος πάει, θα πάω και εγώ. Έρθεν καιρός, εχτύπεσεν η καμπάνα, είπεν ατώρα πρέπ' να πάγω. Χιλιάδες κόσμος πάνε 'ς σην κηδείαν. Όταν αντίκρυσε το φέρετρο, χωρίς να σκέφτεται ότι θα γίνει αντιληπτός, με κλάματα πήγε έπιασε το φέρετρο. Από τότε γύρισε στο χωριό του και έκανε την απόφαση πάλι να αυτοκτονήσει. Και πάλι δεν το επέτρεψε η συνείδησή του, γιατί είχε τη μάνα του. Έφυεν 'ς σην Ρουσίαν και επήεν επάντρεψεν εκεί και δεν ευτύχησε με τη γυναίκα του. Έρθε και γέρασε και ακόμα σκεφτόταν τη Μέλη.

Ερευνητής: Παιδιά 'κ' εποίκεν;

Πληροφορητής: Εποίκεν. Αλλά ο νους ατ' έτον 'ς σην Μέλη. Στην Καλαμαριά κάθισε αρκετό καιρό, από κει πήγε στο Πανόραμα. Και ύστερα επέθανεν.

Ερευνητής: Και το επάγγελμάν ατ' έτον ξάν' λυριτζής;

Πληροφορητής: Όχι μόνον λυριτζής, έφτιαχνε πόρτες, παράθυρα, τέτοια. Ήτανε και τεχνίτης.

Ερευνητής: Οι Αργυρουπολίτες επειδή είχαν δάση, είναι και καλοί ξυλουργοί. Η ζωήν ατ' μπορεί να ανεβαίν' και σε έργο.

Πληροφορητής: Εγώ κάποτε τα έγγραψα αυτά και τα έστειλα στην Εύξεινο Λέσχη να τα ανεβάσουν έργο, έχει 4 πράξεις.

Ερευνητής: Πώς επιγράφεται το έργο;

Πληροφορητής: Όπως σε λέγω του Σαββέλη η ιστορία.

Ερευνητής: Πότε πέθανε ατός ο Σαββέλης;

Πληροφορητής: Αυτός πέθανε έχει εδώ και 15 χρόνια (η συνέντευξη έγινε το 1990 και σύμφωνα με τα λεγόμενα πέθανε το 1985. Ο πληροφορητής βρίσκεται σε σύγχυση, έχει μπερδέψει χρονολογίες, ο Σαββέλης πέθανε το 1934 στο Πανόραμα Θεσσαλονίκης).

Ερευνητής: Και τελευταία εζήνε 'ς σο Πανόραμα.

Πληροφορητής: Ήσο Πανόραμα.

Ερευνητής: Μαναχός;

Πληροφορητής: Με την οικογένεια ατ'.

Ερευνητής: Εσύ πώς έμαθες λύρα;

Πληροφορητής: Εγώ είχα τόσο κλίση από μικρό παιδί στα όργανα, όχι μόνον λύρα.

Ερευνητής: Με τον ξεριζωμό πού εγκατεστάθες;

Πληροφορητής: Στην αρχή μας έφεραν στο Γαράπουρνου. Εκεί καθίσαμε 40 μέρες και από κει μας στείλαν σε διάφορα χωριά. εμείς προτιμήσαμε να πάμε σ' αυτό το χωριό τον νομό Σερρών, που λέγεται Πλατανάκια, με το παλιό όνομα Σίκοβο.

Ερευνητής: Η Σίκοβα είχε μόνον Πόντιους απέσ' ή είχε και ντόπιο πληθυσμό;

Πληροφορητής: Όλ' εντόπιοι έτανε. Γι αυτό λένε Σίκοβα, έτονε βουλγαρικό. Ύστερα εμείς όταν έρθαμε, το μετατρέψαμε σε Πλατανάκια.

Ερευνητής: Θέλω λίγο για την παράδοση μια και έσ'νε λυριτζής. Πώς έπαιξες λύρα, από πού έμαθες;

Πληροφορητής: Αυτοδίδακτος. Έπαιζα, ύστερα έμαθα καλά. Με φωνάζαν σε γάμους, σε πανηγύρια, δεξιά, αριστερά. Και έτσι το 1971 πήγα σε κάποια εταιρεία στην Αθήνα. Κάποιος Μαγουλάκης λεγότανε, σ' αυτήν την εταιρεία και έκανα 6 χρόνια συμβόλαιο.

Ερευνητής: Θέλω να λες με τα τραγούδα που τραγουδάς με τη λύρα αυτοσχέδια είναι;

Πληροφορητής: Δικά μου είναι. Όλα δικά μου.

Ερευνητής: Δηλαδή έξεις και ποιητικό ταλέντο.

Πληροφορητής: Είχα 45 τραγούδια έτοιμος να τα βγάλω δίσκους. Έρθε ένας με τα πήρε από τα χέρια. Είπε θα τα δω και στα φέρω και ατός τα πήρε και έφυγε.

Ερευνητής: Έκλεψεν ατα. Το ερέθισμά σ' για να

γραφ'ς ἐν' ἡ φύση, ὁ ἐρώτας, ἡ οικογένεια;
Πληροφορητής: Ὅλα μαζί. Αυτά είναι χαρίσματα. Ὅλα τα τραγούδια που τραγουδούσα στους δίσκους, είναι δικά μου.

Ερευνητής: Ἐγγραφτες στίχοι και απάν' 'ς σον στίχο επαίρνες τη λύρα ἢ πρώτα επαίρνες ἕνα γαϊτέ και ἔλεες ἀδὰ απάν'ς σην γαϊτέ ντό πρέπ' να βάλω;

Πληροφορητής: Ὁ σκοπός δεν ἔχει σημασία, το παν εἶναι τα στιχάκια.

Ερευνητής: Πέει με αὐτώρα ἕναν στιχάκι να σχολιάζομ' α'.

Πληροφορητής: Αυτά που θα σου πω εἶναι πάνω στη ζωὴ μου.

Ερευνητής: Δηλαδή αφετηρία ἐν' ἡ ἴδια ἡ ζωὴ σ';

Πληροφορητής: Κάποτε πήγαινα στην Πτολεμαῖδα, ἐκεῖ ἔκανα και το συγκρότημα. Ξέρεις οἱ γνήσιοι Πόντιοι εἶναι ἐκεῖ. Και ξεκίνησα να πάω. Ὅταν πήγα, ἄλλαξα τρία λεωφορεία. Πήγαμε στην Πτολεμαῖδα. Βράδιασε. Ἀρχισε να βροντάει. Περιμένω το αστικό για να πάω στο χωριό αὐτό. Κάθισα σ' ἕνα περίπτερο και περιμένω. Βροντάει, αστράφτει. Ἐφυγα, πήγα στο χωριό μια χαρά. Το πρωί το ἔβγαλα τραγούδι:

«θα παίζω και τη λύρα μου, θα εβγαίνω 'ς σα χωρία,
Εμέναν αναμέν'νε με τη Καϊλαρί' παιδιά».

«'Σ ση Καϊλαρί' τα στράτας αρνόπο μ' εβραδάστα,
αὐ' σο μικρόν τ' αρνόπο μου ἐγὼ πὼς ἐχολάστα;»

«Ὁ ουρανὸν στράφτ' και βροντά και τα πουλόπα κλαίνε,
τα ἔμορφα τα κόρτσοπα την ἔλα μ' περιμέν'νε».

Ερευνητής: Κύριε Παναγιωτίδη, ὁ ἴδιος ὅμως εἶσαι ἐρωτικός ἄνθρωπος. Εγάπανες τη φύση, ἐγάπανες τη μάνα σ', ἐγάπανες τη γυναίκα σ'.

Πληροφορητής: «Εγάπεσεν ἕναν κορίτ'ς ἀπὸ αὐ' σο Μοσχάτον,
ἀπὸ 'κ' ἐπέρα ἐγὼ και ἐπέμ'να ξάν' μονάχον».

«Το κορίτ'ς το ἐγάπανα ἀτέ ἔτον ἡ μοδίστρα,
αὐτώρα πὼς ἐχάσα τεν, ντ' ἐποίκα ξάν' 'κ' ἐγροίξα».

Ερευνητής: Τη ζωὴ σ' γράφ'ς.

Πληροφορητής: Τη ζωὴ μ'. Τώρα αφήνομε τα τραγούδα και μιλάμε για τη Σαντά.

Ερευνητής: Λίγα ἀκόμα για τα τραγούδα ἤθελα.

Πληροφορητής: Μας βρήκε το ατύχημα και δεν

μπορῶ να τραγουδήσω.

Ερευνητής: Ακούω σε αὐτώρα και για τον Ευκλείδη.

Πληροφορητής: Ἦτανε ὁ καπιτάν Ευκλείδης. Ὁ πατέρας του ἦτανε πλούσιος. Εἶχε πρόβατα. 200 πρόβατα.

Ερευνητής: Ορεινὴ περιοχή.

Πληροφορητής: Ορεινὴ περιοχή. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά εἶχεν χάνα 'ς σο Γουλάρ, Γουλάρ ἦταν ἕνα βουνό που πήγαιναν για την Τραπεζούντα. Ἐκαναν δύο μέρες για να πάνε, ἔπρεπε να διανυκτερεύσουνε 'ς σο Γουλάρ. Ἐκεῖ εἶχε αὐτὸς ξενοδοχεῖα και ἔμεναν ἐκεῖ. Ἐλεγάν ατα χάνα. Ὅταν ἦρθε το '18 στην Τουρκία ἡ Ρουσία, ἐνάμιση χρόνο κάθισε στην Τουρκία. Τότε πάρα πολλοὶ Τούρκοι φύγανε. Φύγανε στα μετόπισθεν για να μην τους πιάσουν οἱ Ρώσοι, φύγανε παρακάτω. Ἐνας φίλος του πατέρα του Ευκλείδη εἶχε πρόβατα και αὐτὸς. Και του εἶπε, ἐγὼ θα φύγω και ἐπειδὴ εἶσαι φίλος μου, θα παρακαλέσω πάρα πολὺ 'α παίρτς και τ' ἐμὰ τα πρόγατα. Ἀν γυρίζω με το καλό, δις μ' ατα και ἀν 'κί γυρίζω χαλάλι σ'. Φάτα και τ' ἐμὰ πα. Επαίρεν ατα ὁ ἄνθρωπον. Ὅταν ἔρθαν οἱ Ρώσοι ἐκεῖ, κάνανε επίταξη τα ζώα. Γιατί 'ς σην ἀρχὴ 'κ' ἔρθανε τα τρόφιμα. Και ὅσα εὗρικαν πρόγατα, ἀγέλαδες, τα ἔκαναν κατὰσχεση ὁ στρατός. Πήραν και τα δικά του, ὅπως και σε ἄλλα χωριά. Ὁ, τι βρήκαν, τα επίταξαν και τα πήρανε. Κάθισαν ἐνάμιση χρόνο. Ἡ Ρουσία οπισθοχώρησε. Ἦρθαν τὼρα οἱ Τούρκοι στα μέρη τους. Ἦρθε και αὐτὸς ὁ Τούρκος ζητάει τα πρόβατα. Ξέρεις του λέει ἀπέναντι στον στρατό ντ' ἐπὸρνα κι ἐποίηνα; Εγὼ ἐδέκα σε 100 πρόγατα, ἐποίηνα 100 λίρας, 'α δις με 100 λίρας. Εγὼ αὐτώρα οὐτε φράγκο ἔχω, ἀπὸ πού 'α δίγω σε τα παράδας; 'Κ' ἔχω. Εγὼ δίγω σε προθεσμία τρία ἡμέρες. 'Σ σα τρία ἡμέρες απάν' ἀν 'κί δις με τα παράδας, σκοτώνω σε. Εφέκεν και ἐδέβεν πλαν. Ὁ ἄνθρωπον ἐπῆεν ἐπαρακάλεσεν τον κόσμον να μαζεῖ. Εμάζεψεν 50 λίρας. Εποίκεν ἄμον ἔρανον. Ἐρθεν ὁ Τούρκον και ἄλλ' μαζί ατ'. Εἶπαν ατον τα παράδας. Επροσπάθησα με κάθε τρόπο ἐμάζεψα 50 λίρας, ἐπάρ'τε. Ὅχι, εἶπεν ατον, οὐτε 99, 100 λίρας. Ε, 'κ' ἔχω. Ἐσυρεν ἐσκότωσέν ατον. Εσκότωσέν ατον απάν' 'ς σο κατωφύρ' και εἶπεν ὅλον την οικογένειαν 'α ξεμπερδεύω.

Ερευνητής: Ατὸς ἐν' τη Ευκλείδη ὁ πατέρα;

Πληροφορητής: Ὁ πατέρα, ναι. Ὁ Ευκλείδης ατὸτε ἐκατόρθωσε και ἐφυεν. Ἐτονε παλληκάρ'. Ἐφυεν, ἐπῆεν ἐκρύφτεν. Εράεψαν, που-

δέν 'κ' εύραν ατον. 'Σ σ' εκείνα τα ημέρας εσκοτώθεν ένας Τούρκος. Είπανε τη Ευκλείδη ο γιον εσκοτώσεν ατον, ως αντίποινα. Ενώ εκείνος 'κ' έτονε. Κάθαν ημέραν εστείλνανε στρατόν 'ς ση Σαντά. Έλεγάν οι Σανταίτ' όλ' εξέβαν 'ς σα ραχία, σκοτών'νε, ρημάζ'νε. Επουγαλεύταν. Και όσοι πάνε, έλεγαν, κανείς οπίσ' στρατιώτης 'κί γυρίζ'. 'Ολτς σκοτών' ατ'ς, ρημάζ'ν ατ'ς. Ένας συνταγματάρχης είπεν, τζάνουμ, πώς έν' πέντε Σανταίτ' να βάλ'ν α' με το κράτος; Δώστε με έναν άλογον και δύο στρατιώτας, είπεν, εγώ θα πάω επιτόπου να εξετάζω τι γίνεται; Είπαν ατονε πού 'α πας; Εκεί ατόσοι νομάτ' πάνε και όλ' χά-ντανε. Εγώ αν χάμαι πα, θα πάγω, είπε. Εδέ-καν ατον έναν άλογον, δύο στρατιώτας, επήγανε. Επήεν 'ς σο χωρίον, τερει τα παιδιά εξέβαν ασ' σο σχολείο. Ερωτά τα πού έστουν; Σχολείο. Έχετε σχολείο; Έχομεν. Έχετε πρόεδρον; Έχομεν. Ε, πού έν' ο πρό-εδρος σου; Έδειξαν ατον τη πρόεδρονος τ' οσπίτ'. Τον πρόεδρον έλεγάν ατον εκείνη την εποχή Μουχτάρ. Επήεν εκεί ο πρόεδρον επι-λοξένισέν ατον, εφάσεν ατον. Αλλά ο Τούρ-κον τον έναν στρατιώτην έχ' ατον οξουκά, φυλάττ'. Και τον άλλον έχ' ατον απέσ'. Αλάζ'νε και μεταλλάζ'νε. Είπεν πολλά και διά-φορα τον μουχτάρ. Ατά ντο λένε είναι όλα ψέματα. Είπεν έν' κάποιος καπιτάν Ευκλεί-δης, σωστόν έν'; Είπεν σωστόν έν'. Ατός σκο-τών', ρημάζ'; Είπεν όχι. Απλούστατα είπεν, φυλάττ' τον νιαυτόν ατ'. Αλλά κοντά 'ς σ' εκείνον εφογώθαν κι άλλα παιδιά, 40 νομα-ταίοι, που είν' κρυμμέν'. Είπεν θα πάτε κούζετ' ατον, να έρ'ται ελέπ' ατον. Αν θέλ', είπεν, ας έρ'ται με τον στρατόν ατ'. Εμείς δύο νομάτ' είμες, ντ' 'α 'φτάμεν. Να μη φογάται. Επήγαν ειδοποίησάν τον. Είπεν απόψ' 'κ' επορώ να έρχουμαι, αλλά το πρωί θα έρχουμαι. Το πρωί πράγματι έρθεν. Είπαν το ιστορικόν, για ποιο λόγο κρύφκουνταν. Ποίος έν' ο σκοπός ατουνε. Είπεν ο Ευκλείδης πώς έντονε από την αρχή μέχρι το τέλος. Μέχρι το μεσημέρ' εσυζήταναν, έρθεν ο στρατιώτης απ' οξουκά και λέει ατονε, κύριε συνταγματάρχα, ένας γέρος και μία γριά σε θέλουνε. Είπεν, πέξι τον γέρον ας έρ'ται απέσ'. Ο γέρον είπε, κύριε συ-νταγματάρχα, αβούτο το πράμαν υποφέρκε-ται; Έρθαν τη καπετάν Ευκλείδη οι τδετέδες 'α σκότωναν εμας, ελήστεψάν εμας. Πώς εγλύτωσάμεν, εγώ πα 'κ' εξέρω. Καλά ε-γνωρίζεις ατ'ς; μήπως ευτάς λάθος; Είπεν. Πώς 'κ' εγνωρίζ' ατ'ς, έτον ο καπετάν Ευκλείδης.

Εγώ εξέρω και τον πατέραν ατ', εξέρω όλτς. Είχεν χάνα 'ς σο Γουλάτ. Έφεραν την γραίαν απέσ'. Εκείνε πα τα ίδια. Έσυρεν εσκοτώσεν τον γέρον. Είπεν τον στρατιώτην κρύψον ατον. Έγκεν την γραίαν απέσ', εκείνε χαπάρ 'κ' έχ' τ' εσκοτώθεν ο γέρον. Εντώκεν, εσακά-τεψεν εκείνε πα. Εφόρτωσέν ατην 'ς σ' άλο-γον και έστείλν ατην 'ς σο μεσκομοείον. Εκάτσεν έναν εβδομάδαν εκεί. Εποίκεν ένα έκθεση και επέρεν ατα και επήεν 'ς σον στρα-τηγόν. Ότι όλα είναι ψέματα. Α, είπανε, επήεν 'ς σην Σαντά και κείνος πα έντον άμον εκεί-νούς. Και στείλ'νε τον άνθρωπον 'ς σο μέτω-πον. Και επεκεί υστέρια έρχουνταν, εντούναν 'ς σο χωρίον. εκατήντησε η ζωήν ανυπόφορη. Αναγκάσαν επήγαν απάν'ς σο βουνό. Έσκαψαν έναν τρανόν πέτραν, εποίκαν α' άμον κάμαρια και αναγκάσανε να παίρ'νε τα οικογένειας ατουν και να πάνε να ζούνε εκεί απάν'. Ενάμ'ψ' χρόνον εκάθουνταν εκεί 'ς σην πέτραν αφκά. Είχεν έναν θυρίδα από εκεί επολέμανέ. Αλλά ετελείωσαν τα τρόφιμα, τα πυρομαχικά, ό, τι είχαν και 'κ' είχαν. Εννέα παιδιά έσπαζάν ατα για να επορούν να σπάν'νε τον κλοιόν και να φεύ'νε. Οι ίδιοι έσφαζάν ατα. Για να μην προδιουντάνε. Να μην πϊάν'ατ'ς. Άλλ' έφυγαν, άλλ' επιάσαν. Και όταν είδαν οι Τούρκοι σφαγμένα τα παι-διά τουν, είπαν, με τ' ατουνοús παδ' 'κί γίνε-ται. Ατείν αφού τα παιδιά τουν έσφαξαν και έφυγαν, έν' δυνατόν με τ' αβούτους να πολε-μούμε; Εφτά χρόνια επολέμανέ οι Σανταίοι.

Ερευνητής: Ηρωες. Για τ' από λένε άμον τον Σα-νταίο πολεμά.

Πληροφορητής: Ο κόσμος όλος αγαπούσε τον Ευκλείδη. Όταν έγινε η ανταλλαγή αυτοί ήρ-θανε στη Νέα Σάντα.

Ερευνητής: Λένε ότι 'ς σα παλληκάρα απέσ' εσκοτώθε και ο γιος του Ευκλείδη.

Πληροφορητής: Όχι, αυτός ήρθε στη Νέα Σάντα, άνοιξε ένα πακάλικο τότε. Είχε ένα μονό κάρο και πήγαινε από τη Θεσσαλονίκη ψούνιζε. Και μια μέρα που πήγαινε να ψουνί-σει, Δευτέρα ήτανε, ήτανε συννεφιασμένος ο καιρός. Και καθώς πάει, αναποδογυρίζει το κάρο, πέφτει το άλογο και το κάρο επάνω του και εκεί σκοτώθηκε.

Ερευνητής: Πότε; Μετά ασ' σον πόλεμο;

Πληροφορητής: Αυτό έγινε 3, 4 χρόνια μετά που ήρθανε, δηλαδή το '28 (κάνει λάθος, σκοτώ-θηκε 10 Φεβρουαρίου του 1937).

Ερευνητής: Δηλαδή το θερίο άντεξε 7 χρόνια τοι Τουρκάντς και 'ς σον ίσιο δρόμο αδά εσκοτώθε.

Πληροφορητής: Έχει και το τραγούδι του:
Δευτέρα ημέρα έτονε ο καιρόν λιβωμένος,
αφκά 'ς σο κάρον έστεκεν Ευκλείδης ματωμέ-
νος.

Αφ'σε με, χάρε, αφ'σε με, ας πάω 'ς σ' οσπι-
τόπο μ',
ας ελέπω τη Μάρια μ', το μικρόν το κορ-
τσόπο μ'.

Τρανόν παλλήκαρον έχασεν ατέ η Νέα
Σάντα.

Μοιρολογούν και κλαίν' ατον, αραεύ'νε
πάντα.

Ευκλείδη οι τσέτέδες -ι- σ' μοιρολογούν και
κλαίνε,
όπου κεκά βραδάσκουνταν, για τ' εσέν πάντα
λένε.

*(Παίζει λύρα ο ανεψιός του Κώστας και τρα-
γουδάνε μαζί το μοιρολόι του Ευκλείδη, το
οποίο έγραψε ο Τσορτανίδης στη μήμη του)*

Γιάννης Τσορτανίδης (Τσορτάντς)

Σκοτία πίσσα έτονε,
ο καιρόν λιβωμένος,
αφκά 'ς σο κάρον έκείτον
Ευκλείδης ματωμένος.

Ε μαύρε Καπιτάνε!

Ατός που κ' εφοβούτονε
σπαθιά νε μαχαίρα,
πως έποικεν και έμπαισεν
'ς ση Χάρονος τα χέρρα.

Που είσαι Καπιτάνε!

Εφτά χρόνα σ' ανταρτικά
'Σ ση Σάντας τα ραχία
Ευκλείδης επολέμανεν
τα Τούρκικα τα ψύα.

Ευκλείδη Καπιτάνε!

Ευκλείδη μ', τα παλικάρρα σ'
εσένα αραεύ'νε,
όθεν κες' πάγ'νε, πορπατούν,
για τ' εσέν πάντα λέγ'νε.

Ε, μαύρε Καπιτάνε!

Ευκλείδη μ' κι αν εσκοτώθες,
η λαλία σ' 'κ' ακουσκάται,

τ' όνεμα σ' ζει και βασιλεύ',
καμίαν 'κί θα χάται.

Ευκλείδη μ' Καπιτάνε!

*(συνεχίζει ο ανεψιός Κώστας να παίζει λύρα
και τραγουδούν και οι δυο μαζί παραδοσιακά
τραγούδια του Πόντου).*

Πληροφορητής: Θέλω να πω και ανέκδοτα του
Πόντου

Ερευνητής: Ακούω.

Πληροφορητής: Έναν ημέραν ένας γέρος είπεν
τη γραίαν, τζάνουμ γραία, εγώ έρθα και εγέ-
ρασα, καμίαν την πολιτείαν 'κ' είδα. 'Α ρχου-
μαι κι αποθάνω 'κί θα ελέπ' ατο; Είπεν και η
γραία κιαμέρ εγώ είπα σε μη πας; Να πας. Και
με τ' όποιον, είπεν ατον θα πας; Πάνε με τα
τρένα, πάνε με τα λεωφορεία, εγώ θα πάω με
τον γάιδαρον. Εθέρεσαν ο γάιδαρον ασ' σο
τρένον κι άλλο αγλήγορα θα πάει. Εσκώθεν τ'
άλλ' την ημέραν επήεν. Δύο ημέρες άντσα
έφτασεν 'ς την πολιτείαν. Επήεν έδεσεν το
γάιδαρον 'ς σ' έναν μέρος κεκά και εκλώσTEN
παντού. Εθάμαξεν πολυκατοικίες, δρόμα, αυ-
τοκίνητα πολλά που 'κ' είδεν ατα καμίαν. 'Αρ'
ατώρα, είπεν, όλα είδα, ας πάω παίρω τον
γάιδαρον και δαβαίνω πλαν. 'Όταν επήεν, ο
γάιδαρον ατ' πουδέν 'κ' έτον. Εχάθεν.
Τζάνουμ, είπεν, αβούτο ποίος επαίρεν ατο;
'Αμα εθαρούν 'α γλυτών'νε, είπεν. Ας πάγω
δάνω εκεί 'ς σο τσιμέντον απάν', 'κ' εγροίκα-
νεν να έλεεν ταρατσα. Επήεν εξέβεν εκεί
απάν' και εκούξεν: όποιος εύρεν τον γάιδα-
ρόν μ', ας παίρ' ατο και έρ'ται. Χιλιάδες κό-
σμος, ποίος 'α λογαρίαζεν τ' εκείνού τον
γάιδαρον. Τη δεύτερην φοράν κι άλλο αγριε-
μένα εκούξεν, όποιος εύρεν τον γάιδαρόν μ',
ας παίρ' ατο και έρ'ται. Την τρίτην φοράν
εκούξεν κι άλλο αγριεμένα, είπεν να μην
ευτάω ντ' εποίκεν ο πάππο μ'. Ένας εύρεν τον
γάιδαρον και επήρεν α' και έρθεν. Εκάλκεψεν
ατο και 'α φεύ'. Πατριώτη, είπεν ατον, κάτ' 'α
ρωτώ σε και επεκεί πας. Ο πάππο σ' ντ' εποί-
κεν; ΕχολάσTEN και επήεν με τα ποδάρα, εγώ
πα από 'α ποίνα.

*(Η αφήγηση τελειώνει με παίξιμο λύρας και
τραγούδι).*

Λεξιλόγιο

αδάκα = εδώ, τοπικ. επίρ.

άντσα, χρον. επίρ. = πριν από λίγο, λ. τ. önce.

άτσαπα, ερωτ. μόριο = άραγε, λ. τ. acaba.

’δεν = ουδέν > ’δεν = τίποτα.

εκλώστεν = γύρισε, κλώσκουμαι = γυρίζω, αρχ. κλώθω.

επουγαλεύταν = βαρέθηκαν, αγανάκτησα, πουγαλεύκουμαι = αγανακτώ, λ. τ. buğalmak.

εράεψαν = γύρεψαν, αραεύω = γυρεύω, ψάχνω, λ. τ. aramak.

ιστέ, επιφώνημα = να που, να, τάχα, ορίστε μας, λ. τ. işte.

κατωφύρ’, το = κατώφλι πόρτας.

κούζω = φωνάζω, αρχ. κοιζώ.

λάχτα, η = κλωτσιά, αρχ. λάξ = κλωτσιά.

λιβωμένος = συννεφιασμένος, κατσουφιασμένος μεταφ., λ. ομηρ = λιψ = σταγόνα.

μουράτα, τα = ελπίδες, λ. τ. murat.

μουχτάρτς, ο = πρόεδρος χωριού, λ. τ. muhtar.

μάρ’, απορημ. μόριο = μήπως, αρχ. μη άρα

νιαυτόν, αυτοπαθής αντων. = ο εαυτός του.

νιθανλού, η = αρραβωνιαστικιά, λ. τ. nişanlı.

οξουκά, τοπικ. Επίρ. = έξω.

παλαλά, τα = χαζομάρες, ανοησίες, παλαλός < αρχ. απόλλυμι.

παρακάθ’, το = το νυχτέρι, οι βραδινές συγκεντρώσεις στα σπίτια τα κρύα βράδια του χειμώνα.

παθ’ ’κί γίνεται = δεν μπορείς να τα βγάλεις πέρα, τουρ. έκφραση.

στα = στάσου

τζάνουμ, = ψυχή μου, λ. τ. can = ψυχή.

τσετέδες, οι = άτακτοι Τούρκοι στρατιώτες, λ. τ. çete.

τσιπλάκ’, ο = φτωχός, κακομοίρη, λ. τ. çiplak.

ψαλαφάς = ζητάς, ψαλαφώ = ζητώ, αρχ. ψηλαφώ.

σελέκια, τα φορτώματα της πλάτης, λ. τ. şelek.

Σχόλια

Σαββέλης Γιακουστίδης

Ο Σαββέλης Γιακουστίδης γεννήθηκε στην Ίμερα του Πόντου το 1880 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1934. Ήταν ίσως ο σημαντικότερος λυράρης της πρώτης γενιάς και τον παραδέχονταν ως τον καλύτερο οι ομότεχνοί του, όπως ο Σταύρος Πετρίδης. Έγραφε δίστιχα και τα μελοποιούσε πάνω στους παραδοσιακούς ρυθμούς. Ήταν καλός τεχνίτης ξυλουργός και ξυλογλύπτης και κατασκευαστής λυρών.

Η σφαγή των νηπίων της Σάντας

Μια από τις τραγικότερες στιγμές της γενοκτονίας είναι και η σφαγή των νηπίων της Σάντας. Τη νύχτα της 11ης Σεπτεμβρίου του 1921 400 Σανταίοι οχυρωμένοι σε μια σπηλιά μέσα, προκειμένου να διαφύγουν χωρίς να τους αντιληφθούν οι διώκτες τους Τούρκοι τσετέδες και τους σκοτώσουν όλους, αποφάσισαν να σφάξουν επτά βρέφη, για να μην τους προδώσουν με το κλάμα τους και να τα αφήσουν στην άκρη του δρόμου. Όταν ξημέρωσε η μέρα και είδαν οι Τούρκοι τα σφαγμένα βρέφη, κατάλαβαν ότι οι Σανταίοι ήταν αποφασισμένοι για όλα και έτσι σταμάτησαν την καταδίωξή τους.

Ευκλείδης Κουρτίδης

Γεννήθηκε το 1887 στο χωριό Ισχανάτων της επτάκωμης Σάντας. Ήταν ο αρχηγός των αντάρτικων σωμάτων της Σάντας. Όταν το 1918 αποχώρησαν οι Ρώσοι από την Τουρκία, οι Σανταίοι για να αποφύγουν τα αντίποινα των Τούρκων ανέβηκαν στα βουνά και ξεκίνησε το αντάρτικο. Θαρραλέος, ατρόμητος, είχε γίνει ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων. Πολέμησε μέχρι το 1924 και ήρθε

στην Ελλάδα με την ανταλλαγή. Εγκαταστάθηκε στη Νέα Σάντα Κιλκίς και έγινε αγρότης και κτηνοτρόφος. Το τέλος του υπήρξε πολύ άδοξο και τραγικό. Στις 10 Φεβρουαρίου του 1937 αναποδογύρισε το κάρο του και τον ποδοπάτησαν τα άλογά του. Η μεγάλη αγάπη του κόσμου έγινε τραγούδι:

«Σαπάν Μούσα, Σείτ Αγάς,
Κάλφας ο Γιομουρέτες,
ετρόμαζαν που άκουγαν,
Ευκλείδης ο Σαντέτες»

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, πώς σε λένε και πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Λέγομαι Παναγιωτίδης Παύλος.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Περιφέρεια Αργυρουπόλεως, χωριό Μαντρία.

Ερευνητής: Και το πότε γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Το 1919.

Ερευνητής: Θέλω τλώρα να μου πεις πώς θυμάσαι το χωριό σου, αν το θυμάσαι ή πώς σου το περιέγραψαν οι γονείς σου.

Πληροφορητής: Το χωριό του ήταν μικρό, είχε 30 σπίτια, αλλά ήτανε τόπος παραθερισμού. Όλοι οι γονείς μας ζούσαν στη Ρωσία και έστελναν χρήματα από εκεί και έτσι ζούσαν οι οικογένειές τους. Όλα τα χρόνια έτσι γινόταν. Όποιος παντρευόταν μετά από δυο μήνες έφευγε στην ξενιτιά. Έστελνε χρήματα και ζούσαν τα παιδιά, η γυναίκα και η μάνα του. Το καλοκαίρι γύριζαν, κάθονταν ένα δυο μήνες και πάλι έφευγαν. Έτσι ήταν η ζωή εκεί.

Ερευνητής: Και η περιοχή Αργυρουπόλεως που ήταν φημισμένη για τα μεταλλεία, θέλω να μου το πεις.

Πληροφορητής: Μεταλλεία ήταν το χρυσό

Ερευνητής: Είχαν κανένα ιδιαίτερο προνόμιο σε σχέση με τα άλλα μέρη του Πόντου λόγω του ότι είχαν μεταλλεία;

Πληροφορητής: Μεταλλεία είχανε και ασήμι, είχανε και χρυσό, αυτά ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, αλλά οι Τούρκοι έδωσαν κάποια προνόμια στους κατοίκους της Αργυρούπολης;

Πληροφορητής: Βέβαια. Έτσι είχαμε την ελευθερία να εκφραζόμαστε, να έχουμε τις εκκλησίες μας, να έχουμε όλα τα ήθη και έθιμα χωρίς να μας πειράζουνε. Ήτανε διαταγή τότε της κυβερνήσεως και αφήσανε την Τραπεζούντα μαζί με την Αργυρούπολη να διατηρήσουμε τα ήθη και έθιμα.

Ερευνητής: Το χωριό σας πόσα σπίτια είχε; Η εκκλησία σας;

Πληροφορητής: Η εκκλησία ήτανε πάνω σ' ένα βουναλάκι. Και την έλεγαν Ζωοδόχου Πηγή.

Ερευνητής: Είχατε Κρυπτοχριστιανούς;

Πληροφορητής: Όχι, είμασταν όλοι Έλληνες, ας πούμε.

Ερευνητής: Ποιες οικογένειες θυμάσαι;

Πληροφορητής: Είχαμε Σεϊτανίδου Παρθένα, αυτή είχε 4 κορίτσια και ένα αγόρι. Ο άντρας της δούλευε στην Κωνσταντινούπολη, ήταν αρτοποιός. (δείχνει να μην θυμάται άλλα ονόματα).

Ερευνητής: Οι χωρικοί σας πού δούλευαν;

Πληροφορητής: Όλοι στη Ρωσία ήτανε.

Ερευνητής: Στα μεταλλεία δεν δούλευαν;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Ως επί το πλείστο δούλευαν σε φούρνους.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, αν σας εξόρισαν, Τούρκους δεν είχατε;

Πληροφορητής: Μέχρι το '19 τα πηγαίναμε καλά. Μετά το '19 που ήρθαν οι Ρώσοι και φύγανε, άρχισαν τα κακά. Άρχισαν να βγαίνουν οι τσετέδες στα βουνά, να πατάνε στα χωριά, να σκοτώνουν, να ληστεύουν. Το δικό μας το χωριό ήταν η αγορά μας. Ήταν και Τούρκοι, αλλά μας γνωρίζανε, είμασταν φίλοι. Είχαμε στο χωριό μας δάσος, κόβαμε ξύλα. Όταν έφυγαν οι Ρώσοι, έκλεισαν όλοι οι δρόμοι. Όσοι ήταν στη Ρωσία έμειναν και δεν μπόρεσαν να γυρίσουν πίσω. Ούτε να στείλουν χρήματα. Φτώχεια, κακό. Τέσσερα χρόνια το τι υπέφερε ο κόσμος δε λέγεται. Οι γυναίκες αναγκάζονταν να κόβουν ξύλα, να τα φορτώνονται στην πλάτη, να πάνε στις Πέντε Εκκλησίες για να τα πουλήσουν και να πάρουν ένα κιλό αλεύρι. Αυτοί μας γνώριζαν, είχαν φίλια μαζί μας. Και όσες φορές είχαν σκοπό οι Τούρκοι να έρθουνε, αυτοί μας ειδοποιούσαν. Την τάδε βραδιά θα έρθουνε οι κλέφτες, να προφυλαχτείτε, να κρυφτείτε. Αυτό έγινε πολλές φορές. Έναν χρόνο ήμασταν μέσα στο δάσος. Οικογένειες πήγαιναν και πλάγιαζαν μέσα στο δάσος να γλυτώσουμε απ' τους Τούρκους. Και μια βραδιά καθώς κοιμόμασταν, απέναντι ήταν το χωριό μας και οι σκεπές των σπιτιών ήταν από χώμα. Εκεί πάνω είχαμε ξύλα για να ξεραθούν. Αυτοί οι κερατάδες πήγανε και τα βάλανε φωτιά. Άρχισαν να χτυπάνε οι καμπάνες. Μια γριά, πολύ γριά, ήτανε στο στρώμα, είχε κόρη. Η κόρη σκέφτηκε πώς θα την πάει στο δάσος. Είπε και τι να την κάνουν αυτή; Και οι Τούρκοι να έρθουν δεν θα την πειράξουν. Την άφησε εκεί. Λέει, μάνα, εγώ θα πάω στο νυχτέρι και θα γυρίσω. Όταν θα έρθω και χτυπήσω την πόρτα, άνοιξέ μου. Καλά είπε. Όταν πήγανε και άρχισαν να χτυ-

πάνε τις πόρτες, αυτή τότε τα χρειάστηκε. Όταν πήγανε, η μάνας πάνω στη σκάλα πεσμένη. Οι πόρτες όλες σπασμένες και τα 30 σπίτια. Δεν άφησαν τίποτα όρθιο. Τη φώναξε, μάνα, μάνα, τι έπαθες; Τι να πάθω, Χριστίνα; Εσύ με ξεγέλασες. Μ' άφησες μόνη και έφυγες. Ήρθαν οι Τούρκοι, χτύπησαν την πόρτα. Εγώ νόμισα πως ήσουν εσύ και άνοιξα την πόρτα. Με χτύπησαν, με κλώτσησαν και με έριξαν εδώ. Την κατάρρα μου να έχεις, Χριστίνα, που, ε, άφησες εδώ. Σε δυο ώρες η γριά πέθανε. Αυτή ήταν η ζωή μας για έναν χρόνο. Μετά από έναν χρόνο, ένας Τούρκος πολύ γνωστός, είχε ένα σπίτι πάνω σ' ένα λοφίσκο, ολόκληρη η γειτονιά δική του ήτανε, δυο σπίτια υπήρχαν μόνον. Ήταν κτηνοτρόφος. Είπε στους χωριανούς μου, αν θέλετε να σας σώσω, θα πάτε στο χωριό Μαντριά, στον Κάτω μαχαλά, εμείς ήμασταν στον μεσαίο μαχαλά. Ήτανε μακριά, αλλά ήτανε μεγάλο χωριό, είχε 100 σπίτια. Θα πάτε να ζήσετε εκεί, μας είπε. Εκεί τα περισσότερα σπίτια είναι άδεια. Θα κουβαλήσετε όλα σας τα πράγματα εκεί και εγώ θα σας προφυλάξω από τους Τούρκους. Ένα μήνα κουβαλούσαν στις πλάτες τους χόρτα, και ό, τι άλλο είχαν. Και πράγματι περάσανε καλά. Έναν χρόνο Τούρκος δεν άπτησε εκεί μέσα. Μας γλύτωσε ο άνθρωπος, αλλά του δίναμε μηνιαίο. Με την ανταλλαγή ήρθαμε εδώ.

Ερευνητής: Αυτή ήταν η δική σας περιπέτεια. Για τα ήθη και τα έθιμα του χωριού σας; Για τον γάμος, την βάφτισης; Έπαιζε κάποιος λύρα από το σόι σου;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου έπαιζε, αλλά όχι και καλά. Ήτανε κάποιος Ιμερίτης Σαβέλλης ονομαζόμενος, ο πιο ξακουστός του Πόντου ήταν αυτός, δεν υπήρχε δεύτερος. Να σου πω την ιστορία του;

Ερευνητής: Πώς έγινε λυριτζής; Πήγε σε κάποια σχολή 'ή το είχε έμφυτο;

Πληροφορητής: Έμφυτο ήταν, στη λύρα δεν πάνε σχολείο. Το ιστορικό του έχει σημασία μεγάλη, δείχνει τα πλούτη, δείχνει τη φτώχεια, τα ήθη, τα έθιμα, όλα αυτά και στο τέλος πού κατάντησέ και πού κατέληξε.

Ερευνητής: Σ' ακούω.

Πληροφορητής: Αυτό το έργο του μπορούμε να το ανεβάσουμε ένα έργο που να βαστάει 4 ώρες. Αυτός ήτανε από πατέρα ορφανός, είχε μια μάνα μόνον. Ξέρεις τώρα μοναχογιός πώς τον λάτρευε η μάνα του, πώς τον αγαπούσε. Ήτανε δυσέμετος λυράρης, εύκολα δεν μπορούσες να τον βρεις. Έκανε ένας γάμο, έπρεπε να τον καλέσουν. Σε ξένα χωριά παντού πήγαινε. Σε πανηγύρια όπου Σαβέλλης όλος ο κόσμος εκεί.

Ερευνητής: Το επίθετο Σαβέλλης ή το όνομά του;

Πληροφορητής: Όχι, το επίθετο. Κάποτε αγάπησε μία στο χωριό του. Αυτή ήταν από πλούσια οικογένεια.

Ερευνητής: Από ποια οικογένεια ήτανε;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω το επίθετο, την ίδια τη λέγανε Μέλη. Ήθελε πολύ να πάει να τη ζητήσει, αλλά δεν είχε την τόλμη. Εγώ φτωχός και αυτή βαθύπλουτη είναι δυνατόν να τη δώσουν; Και αυτό τον έτρωγε αρκετό καιρό, σκέψη. Και δεν μπορούσε να πει τίποτα. Μια μέρα αποφάσισε. Ξέρεις οι βρύσες τότε ήτανε μέσα στο χωριό. Πήγαιναν στο πηγάδι να πλύνουν τα σκεύη, να πάρουν νερό. Μια μέρα την είδε κάτω στο πηγάδι να πλένει τα σκεύη. Πήγε και της είπε: Μέλη, θέλω κάτι να σου πω. Τόσον καιρό τυραννιέμαι και δεν μπορώ να στο πω. Σήμερα πήρα την απόφαση να στο πω. Βρε, Σαββέλη, μήπως είμαστε ξένοι και δεν μπορείς να μου το πεις; Από το ίδιο χωριό είμαστε. Ξέρεις, Μέλη, χρόνια πολλά σ' αγαπώ και δεν μπορώ να στο πω, γιατί η μάνα σου δεν θα το θέλει. Λες πως μ' αγαπάς εσύ, εγώ διπλά σ' αγαπώ, του είπε. Εγώ πιο πολύ βασανίζομαι και αναρωτιόμουνα πότε θα μου πεις πως μ' αγαπάς. Έδωσαν μεταξύ τους υπόσχεση γάμου. Πήγε τώρα αυτός να το πει και στη μάνα του. Εκείνη την εποχή δεν τολμούσε το παιδί να πει στη μάνα, μάνα, αγαπώ κάποια. Η μάνα έπρεπε να διαλέξει κορίτσι και να πάνε να το ζητήσουν. Μάνα, θέλω να σου πω κάτι. Μπορεί να είναι ντροπή, αλλά θα σου το πω. Ψυχή μου, εγώ δεν είμαι σαν τις άλλες μανάδες. Εμένα να με θεωρείς φίλη σου. Θα μου πεις ό, τι έχεις στην καρδιά σου. Μάνα, αγαπώ την τάδε. Σήμερα και εκείνη θα το πει στη μάνα της. Η μάνα του χάρηκε. Θα πας τώρα, μάνα, να τη ζητήσεις. Πώς και έτσι Βαρβάρα ήρθες στο σπίτι μου; Ήρθα να σε δω, σ' ένα χωριό ζούμε. Όχι, όχι, για άλλο λόγο ήρθες εσύ. Και κάτι άλλο να είναι, δεν είναι κάτι άσχημο. Τα παιδιά μας αγαπιούνται. Ούτε ο γιος μου αντέχει χωρίς την κόρη σου ούτε η κόρη σου χωρίς τον γιο μου. Όχι, Βαρβάρα, της είπε, αυτό μην το ξαναπείς. Να φύγεις. Η κόρη μου δεν είναι για τον γιο σου. Φύγε, φύγε. Ο γιος την περίμενε με αγωνία. Όταν την είδε στενοχωρημένη, αντί η μάνα να παρηγοράει το παιδί, παρηγορούσε το παιδί την μάνα.

Έλα, μάνα, μη στενοχωριέσαι. Δεν φταίει κανείς. Η φτώχεια μας φταίει, της είπε. Καταλαβαίνω τι έγινε. Αφού θέλει εκείνη και εγώ, αυτή η δουλειά θα τελειώσει. Την άλλη βραδιά έτυχε ένας γάμος σε κάποιο χωριό. Η μάνα της έμαθε ότι αυτός θα την πάρει οπωσδήποτε. Είπε στην κόρη της, θα πάρεις έναν Τραπεζούντιο, τον τάδε. Εκείνη όμως δεν ήθελε να τον πάρει. Αγαπούσε τον Σαββέλη. Τελείωσε ο γάμος. Πήγε την ξαναβρήκε. Για αυτά έγραψε πολλά τραγούδια.

Ερευνητής: Τραγουδούσε τα.

Πληροφορητής: Καθώς έπαιζα τη λύρα εκεί κάτω στα έλατα

Ήρθα, Μέλη, να σε δω, ελπίδες; Για να πάρω.

Όταν πήγε κάτω στο πηγάδι να τη δει, εκείνη έκλαιγε. Μέλη, τις έχεις και κλαις και είσαι παραπονεμένη; Το έμαθε η μάνα μου και θέλει να με

παντρέψει με κάποιον από την Τραπεζούντα. Και αυτός της λέει: Μέλη, εσένα εγώ αγαπώ και εσένα εγώ θα πάρω, και η μάνα σου αν δεν θέλει, θα σε πάρω και θα φύγω. Στη Λιβερά θα σε πάω και από παντού θα σε κλαίνει. Αυτός έτυχε να λείπει σε έναν γάμο. Πήγε. Ώσπου να γυρίσει με κλάματα και με το ζόρι πήγαν και την στεφάνωσαν. Όταν γύρισε, δεν βρήκε την αρραβωνιαστικιά του. Στεναχωρήθηκε πολύ. Σκέφτηκε να αυτοκτονήσει.

Ερευνητής: Συνήθιζαν τότε, κύριε Παναγιωτίδη, οι νέοι να αυτοκτονούνε εύκολα;

Πληροφορητής: Εύκολα. Η αγάπη τότε ήταν πολύ διαφορετική παρά σήμερα. Αλλά σκεπτότανε τη μάνα του και σκεπτότανε, τέτοιο πράμα, αν κάνω, οπωσδήποτε η μάνα μου θα πεθάνει. Και δεν το αποφάσισε. Και σκεπτόταν και εκείνη γιατί δεν έκανε τα αδύνατα δυνατά και να μην πάει; Αυτό τον συγκρατούσε και δεν έπαιρνε την απόφαση.

Τέλος πάντων. Ένα χρόνο ήταν στην Τραπεζούντα παντρεμένη όλο σκυθρωπή, όλο στεναχωρημένη. Και αυτός από εκεί έχασε το κέφι του, όλα τα έχασε. Κάποτε τον κάλεσαν σ' έναν γάμο στην Τραπεζούντα. Όταν έμαθαν ότι ο Σαβέλλης είναι σ' έναν γάμο, οι καλεσμένοι και οι ακάλεστοι όλοι πήγαν. Παίζει αυτός, χορεύουν. Κατά τις 9 η ώρα τι να δεις; Ανοίγει η πόρτα και μπαίνει μέσα η Μέλη. Όταν μπαίνει μέσα η Μέλη από την λάμψη των προσώπων τους και των δυο φάνηκε ότι η αγάπη υπάρχει και σκέφτεται ο ένας τον άλλον. Λέει σε κάποιον άλλον, τζάνουμ, πάρε και συ να παίζεις λίγο, ας χορέψω και εγώ. Μπήκε στο χορό και χορεύει. Και της είπε δυο τραγούδια.

«Μέλη, Μέλη, Μελίτσα, εσύ τον κόσμο φως έδωσες, κι εμένα της χήρας το πουλί φίλεμα πώς δεν έδωσες;»

το δεύτερο είναι:

«αγάπη είσαι και έχασα και με την αμέλειά μου, τώρα κάνω παλαβά και τραβάω τα μαλλιά μου». Βγήκε από τον χορό η Μέλη και έφυγε. Αυτός σάστισε. Γιατί έφυγε άραγε; Σκεπτόταν. Μήπως την ενόχλησαν τα τραγούδια μου; Δεν μπορώ να καταλάβω.

Δεν ήθελε να καταλάβει ο κόσμος τίποτα από αυτά. Αλλά τον έτρωγε από μέσα του, γιατί έφυγε, τι έγινε; Αυτό τον βασάνιζε ολόκληρο το βράδυ. Αλλά ήταν υποχρεωμένος να ξημερώσει στον γάμο. Όταν γινόταν ο τελευταίος χορός στην αυλή στις 10 το πρωί, τότε διέλυσε ο κόσμος. Το ξημέρωσε, αλλά εκείνος δεν ξέρει πώς το ξημέρωσε από τη στεναχώρια του. Έρχεται μια γριά και λέει, παιδιά, στη σημερινή την ημέρα κανείς χορεύει; Μα σήμερα είναι γάμος, αν δεν χορέψουμε τώρα, τότε θα χορέψουμε; Μα, εσείς δεν ξέρετε τίποτα; Η Μέλη έφυγε από εδώ και πήγε πέθανε. Αν χτυπούσες τον Σαβέλλη με μαχαίρι, σταγόνα αίμα δεν θα έσταζε. Σκέφτηκε να πάει στην ταφή της. Χιλιάδες κόσμος πήγε στην κηδεία. Όταν αντίκρουσε το φέ-

ρετρο, χωρίς να σκέφτεται ότι θα γίνει αντιληπτός, με κλάματα πήγε έπιασε το φέρετρο. Από τότε γύρισε στο χωριό του και έκανε την απόφαση πάλι να αυτοκτονήσει. Και πάλι δεν το επέτρεψε η συνειδήσή του, γιατί είχε τη μάνα του. Έφυγε στη Ρωσία και παντρεύτηκε εκεί και δεν ευτύχησε με τη γυναίκα του. Ήρθε και γέρασε και ακόμα σκεφτόταν τη Μέλη.

Ερευνητής: Παιδιά δεν έκανε;

Πληροφορητής: Έκανε. Αλλά ο νους του ήταν στη Μέλη. Στην Καλαμαριά κάθισε αρκετό καιρό, από κει πήγε στο Πανόραμα. Και ύστερα πέθανε.

Ερευνητής: Και το επάγγελμά του ήταν λυριτζής.

Πληροφορητής: Όχι μόνον λυριτζής, έφτιαχνε πόρτες, παράθυρα, τέτοια. Ήτανε και τεχνίτης.

Ερευνητής: Οι Αργυρουπολίτες επειδή είχαν δάση, είναι και καλοί ξυλουργοί. Η ζωή του μπορεί να γίνει και θεατρικό έργο.

Πληροφορητής: Εγώ κάποτε τα έγραφα αυτά και τα έστειλα στην Εύξεινο Λέσχη να τα ανεβάσουν έργο, έχει 4 πράξεις.

Ερευνητής: Πώς επιγράφεται το έργο;

Πληροφορητής: Όπως σε λέγω του Σαβέλλη η ιστορία.

Ερευνητής: Πότε πέθανε αυτός ο Σαβέλλης;

Πληροφορητής: Αυτός πέθανε έχει εδώ και 15 χρόνια (η συνέντευξη έγινε το 1990 και σύμφωνα με τα λεγόμενα πέθανε το 1985. Ο πληροφορητής βρίσκεται σε σύγχυση, έχει μπερδέψει χρονολογίες, ο Σαβέλλης πέθανε το 1934 στο Πανόραμα Θεσσαλονίκης).

Ερευνητής: Και τελευταία ζούσε στο Πανόραμα;

Πληροφορητής: Στο Πανόραμα.

Ερευνητής: Μοναχός;

Πληροφορητής: Με την οικογένειά του.

Ερευνητής: Εσύ πώς έμαθες λύρα;

Πληροφορητής: Εγώ είχα τόσο κλίση από μικρό παιδί στα όργανα, όχι μόνον λύρα.

Ερευνητής: Με τον ξεριζωμό πού εγκαταστάθηκες;

Πληροφορητής: Στην αρχή μας έφεραν στο Γαράπουρνου. Εκεί καθίσαμε 40 μέρες και από κει μας στείλαν σε διάφορα χωριά. εμείς προτιμήσαμε να πάμε σ' αυτό το χωριό τον νομό Σερρών, που λέγεται Πλατανάκια, με το παλιό όνομα Σίκοβο.

Ερευνητής: Η Σίκοβα είχε μόνον Πόντιους ή είχε και ντόπιο πληθυσμό;

Πληροφορητής: Όλοι εντόπιοι ήτανε. Γι' αυτό λένε Σίκοβα, ήτανε βουλγαρικό. Ύστερα εμείς όταν ήρθαμε, το μετατρέψαμε σε Πλατανάκια.

Ερευνητής: Θέλω λίγο για την παράδοση μια και ήσουν λυριτζής. Πώς έπαιξες λύρα, από πού έμαθες;

Πληροφορητής: Αυτοδίδακτος. Έπαιζα, ύστερα έμαθα καλά. Με φωνάζαν σε γάμους, σε πανηγύρια, δεξιά, αριστερά. Και έτσι το 1971 πήγα σε κάποια εταιρεία στην Αθήνα. Κάποιος Μαγουλάκης λεγότανε, σ' αυτήν την εταιρεία και έκανα 6 χρόνια συμβόλαιο.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τα τραγούδια που τραγουδάς με τη λύρα αυτοσχέδια είναι;
Πληροφορητής: Δικά μου είναι. Όλα δικά μου.
Ερευνητής: Δηλαδή έχεις και ποιητικό ταλέντο.
Πληροφορητής: Είχα 45 τραγούδια έτοιμος να τα βγάλω δίσκους. Ήρθε ένας με τα πήρε από τα χέρια. Είπε θα τα δω και στα φέρω και αυτός τα πήρε και έφυγε.
Ερευνητής: Τα έκλεψε. Το ερέθισμά σου για να γράφεις είναι η φύση, ο έρωτας, η οικογένεια;
Πληροφορητής: Όλα μαζί. Αυτά είναι χαρίσματα. Όλα τα τραγούδια που τραγουδούσα στους δίσκους, είναι δικά μου.
Ερευνητής: Έγραφες στίχο και απάνω στον στίχο έπαιρνες τη λύρα ή πρώτα έπαιρνες ένα σκοπό και έλεγες εδώ απάνω στον σκοπό τι πρέπει να βάλω;
Πληροφορητής: Ο σκοπός δεν έχει σημασία, το παν είναι τα στιχάκια.
Ερευνητής: Πες μου τώρα ένα στιχάκι να το σχολιάσουμε.
Πληροφορητής: Αυτά που θα σου πω είναι πάνω στη ζωή μου.
Ερευνητής: Δηλαδή αφετηρία είναι η ίδια η ζωή σου;
Πληροφορητής: Κάποτε πήγαινα στην Πτολεμαΐδα, εκεί έκανα και το συγκρότημα. Ξέρεις οι γνήσιοι Πόντιοι είναι εκεί. Και ξεκίνησα να πάω. Όταν πήγα, άλλαξα τρία λεωφορεία. Πήγαμε στην Πτολεμαΐδα. Βράδιασε. Άρχισε να βροντάει. Περιμένω το αστικό για να πάω στο χωριό αυτό. Κάθισα σ' ένα περίπτερο και περιμένω. Βροντάει, αστράφτει. Έφυγα, πήγα στο χωριό μια χαρά. Το πρωί το έβγαλα τραγούδι:
«θα παίζω και τη λύρα μου, θα πάω στα χωριά,
Εμένα περιμένουνε παιδιά Πτολεμαΐδας».

«Στους δρόμους της Πτολεμαΐδας, αγάπη μου,
βραδιάστηκα,
απ' τη μικρή αγάπη μου πώς έχω θυμώσει;»

«Ο ουρανός αστράφτει και βροντά και τα πουλάκια κλαίνε,
τα όμορφα τα κοριτσάκια τον ερχομό μου αναμένουν».

Ερευνητής: Κύριε Παναγιωτίδη, ο ίδιος όμως είσαι ερωτικός άνθρωπος. αγαπούσες τη φύση, αγαπούσες τη μάνα σου, αγαπούσες τη γυναίκα σου.
Πληροφορητής: «αγάπησε ένα κορίτσι αυτό από το Μοσχάτο,
αυτό δεν το πήρα εγώ και απόμεινα μονάχος».

«Το κορίτσι που αγαπούσα ήτανε μοδίστρα,
τώρα πώς την έχασα, τι έκανα και πάλι δεν κατάλαβα».

Ερευνητής: Τη ζωή σου γράφεις.
Πληροφορητής: Τη ζωή μου. Τώρα αφήνομε τα τραγούδια και μιλάμε για τη Σαντά.

Ερευνητής: Λίγα ακόμα για τα τραγούδια ήθελα.
Πληροφορητής: Μας βρήκε το ατύχημα και δεν μπορώ να τραγουδήσω.
Ερευνητής: Ακούω τώρα και για τον Ευκλείδη.
Πληροφορητής: Ήτανε ο καπετάν Ευκλείδης. Ο πατέρας του ήτανε πλούσιος. Είχε πρόβατα. 200 πρόβατα.
Ερευνητής: Ορεινή περιοχή.
Πληροφορητής: Ορεινή περιοχή. Εκτός από αυτά είχε χάνια στο Γουλάρ, Γουλάρ ήταν ένα βουνό που πήγαιναν για την Τραπεζούντα. Έκαναν δύο μέρες για να πάνε, έπρεπε να διανυκτερεύσουνε στο Γουλάρ. Εκεί είχε αυτός ξενοδοχεία και έμεναν εκεί. Τα έλεγαν χάνια. Όταν ήρθε το '18 στην Τουρκία η Ρωσία, ενάμιση χρόνο κάθισε στην Τουρκία. Τότε πάρα πολλοί Τούρκοι φύγανε. φύγανε στα μετόπισθεν για να μην τους πιάσουν οι Ρώσοι, φύγανε παρακάτω. Ένας φίλος του πατέρα του Ευκλείδη είχε πρόβατα και αυτός. Και του είπε, εγώ θα φύγω και επειδή είσαι φίλος μου, θα παρακαλέσω πάρα πολύ θα πάρεις και τα δικά μου τα πρόβατα. Αν γυρίζω με το καλό, μου τα δίνεις και αν δεν γυρίσω χαλάλι σ'. Φάε και τα δικά μου. Τα πήρε ο άνθρωπος. Όταν ήρθαν οι Ρώσοι εκεί, κάνανε επίταξη τα ζώα. Γιατί στην αρχή δεν ήρθανε τα τρόφιμα. Και όσα εύρισκαν πρόβατα, αγελάδες, τα έκαναν κατάσχεση ο στρατός. Πήραν και τα δικά του, όπως και σε άλλα χωριά. Ό,τι βρήκαν, τα επιτάζανε και τα πήραν. Κάθισαν ενάμιση χρόνο. Η Ρωσία οπισθοχώρησε. Ήρθαν τώρα οι Τούρκοι στα μέρη τους. Ήρθε και αυτός ο Τούρκος ζητάει τα πρόβατα. Ξέρεις του λέει απέναντι στον στρατό τι μπορούσα να κάνω; Εγώ σου έδωσα 100 πρόβατα, έκαναν 100 λίρας, θα μου δώσεις 100 λίρας. Εγώ τώρα ούτε φράγκο έχω, από πού θα σου τα δώσω; Δεν έχω. Σου δίνω προθεσμία τρεις ημέρες. Σε τρεις μέρες αν δεν μου τα δώσεις, θα σε σκοτώσω. Έφυγε. Ο άνθρωπος πήγε και παρακάλεσε τον κόσμο και μάζεψε 50 λίρες. Έκανε έρανο. Ήρθε ο Τούρκος μαζί με άλλους. Του ζήτησαν τα χρήματα. Μάζεψα 50 λίρες, πάρτε τα. Όχι, ούτε 99, 100 λίρες θέλω. Ε, δεν έχω. Τράβηξε το πιστόλι και τον σκότωσε. Όλους θα σας καθαρίσω, είπε.

Ερευνητής: Αυτός είναι του Ευκλείδη ο πατέρας;
Πληροφορητής: Ο πατέρας, ναι. Ο Ευκλείδης τότε κατόρθωσε και έφυγε. Ήτανε παλληκάρι. Έφυγε, πήγε και κρύφτηκε. Έψαξαν, δεν τον βρήκαν πουθενά. Εκείνες τις μέρες σκοτώθηκε ένας Τούρκος. Είπανε ότι τάχα τον σκότωσε ο Ευκλείδης για αντίποινα.
Ενώ εκείνος δεν ήτανε. Κάθε μέρα έστελναν στρατό στη Σάντα. Έλεγαν ότι όλοι οι κάτοικοι της Σάντας ανέβηκαν στα βουνά, σκοτώνουν, ρημάζουν. Ένας συνταγματάρχης είπε πώς είναι δυνατόν πέντε Σανταίοι να τα βάζουν με το κράτος; Δώστε μου ένα άλογο και δυο στρατιώτες, θα πάω να εξετάσω επί τόπου τι συμβαίνει. Πού θα πας,

του είπαν. Εκεί όποιος πάει δεν γυρίζει πίσω, όσοι πήγαν, χάθηκαν. Εγώ θα πάω και ας πεθάνω, είπε. Του έδωσαν το άλογο, δυο στρατιώτες και πήγε. Πήγε στο χωριό. Βλέπει τα παιδιά να βγαίνουν από το σχολείο. Τα ρωτάει πού ήσασταν; Στο σχολείο, είπαν. Έχετε σχολείο; Έχομε, είπαν. Έχετε πρόεδρο; Έχουμε. Πού είναι ο πρόεδρός σας; Του έδειξαν το σπίτι του προέδρου. Πήγε στον πρόεδρο. Τον φιλοξένησε, τον τάισε. Τον έναν στρατιώτη τον είχε έξω να φυλάει και τον άλλον τον είχε μέσα. Είπαν πολλά και διάφορα με τον πρόεδρο. Όλα αυτά είναι ψέματα, είπε ο πρόεδρος. Υπάρχει κάποιος καπετάν Ευκλείδης, σωστά; Σωστά, είπε ο πρόεδρος. Αυτός σκοτώνει, ρημάζει; Όχι, προφυλάσσει τον εαυτό του, αλλά κοντά σ' αυτόν πήγαν και 40 άτομα που φοβήθηκαν. Θα πάτε να τον φωνάξετε, είπε. Αν θέλει ας έρθει και με τον στρατό του, εμείς δυο άτομα τι μπορούμε να κάνουμε; Το πρωί ήρθε. Είπε το ιστορικό, για ποιο λόγο κρύβονται. Μέχρι το μεσημέρι συζητούσαν. Ήρθε ο στρατιώτης από έξω και λέει, κύριε συνταγματάρχη σε θέλουν ένας γέρος και μια γριά. Ας έρθει μέσα ο γέρος, είπε. Ο γέρος του είπε, κύριε συνταγματάρχη, αυτό το πράγμα δεν υποφέρεται. Ήρθαν οι αντάρτες του καπετάν Ευκλείδη, θα μας σκότωναν, μας λήστεψαν. Ούτε και εγώ ξέρω το πώς γλυτώσαμε. Τους γνωρίζεις καλά; Μήπως κάνεις λάθος; Είπε. Πώς δεν τους γνωρίζω, ήταν ο καπετάν Ευκλείδης. Εγώ γνωρίζω και τον πατέρα του, όλους τους ξέρω. Είχε χάνια στο Γουλάτ. Έφερε μέσα τη γριά. Και εκείνη τα ίδια. Σκότωσε τον γέρο και σακάτεψε την γριά. Τη φόρτωσε στο άλογο και την έστειλε στο νοσοκομείο. Κάθισε εκεί μια βδομάδα. Έκανε έκθεση και την πήγε στον στρατηγό. Ότι όλα είναι ψέματα. Α, είπαν, πήγε στην Σάντα και τον έκαναν σαν εκείνους. Και τον έστειλαν στο μέτωπο. Μετά από αυτό κατέβαιναν και χτυπούσαν το χωριό. Η ζωή έγινε ανυπόφορη. Αναγκάστηκαν να ανέβουν πάνω στα βουνά. Έσκαψαν έναν μεγάλο βράχο και έκαναν δωμάτια. Πήραν και τις οικογένειές τους και ζούσαν εκεί μέσα στον βράχο. Είχε μια τρύπα και από κει μέσα πολεμούσαν. Αλλά τελείωσαν τα τρόφιμα, τα πυρομαχικά, ότι είχαν και δεν είχαν. Έσφαξαν εννιά παιδιά για να σπάσουν τον κλοιό και να μπορέσουν να φύγουν. Για να μην τους προδώσουν τα κλάματα των παιδιών. Οι ίδιοι τα έσφαξαν. Άλλοι έφυγαν, άλλοι πιάστηκαν. Όταν είδαν οι Τούρκοι τα σφαγμένα παιδιά, είπαν με αυτούς δεν βγαίνει πέρα. Και έφυγαν. Εφτά χρόνια πολεμούσαν οι Σανταίοι.

Ερευνητής: Ήρωες. Γι' αυτό λένε σαν τον Σανταίο πολεμά.

Πληροφορητής: Ο κόσμος όλος αγαπούσε τον Ευκλείδη. Όταν έγινε η ανταλλαγή αυτοί ήρθαν στη Νέα Σάντα.

Ερευνητής: Λένε ότι στα παλληκάρια μέσα σκοτώθηκε και ο γιος του Ευκλείδη.

Πληροφορητής: Όχι, αυτός ήρθε στη Νέα Σάντα, άνοιξε ένα μπακάλικο τότε. Είχε ένα μονό κάρο και πήγαινε από τη Θεσσαλονίκη ψώνιζε. Και μια μέρα που πήγαινε να ψωνίσει, Δευτέρα ήτανε, ήτανε συννεφιασμένος ο καιρός. Και καθώς πάει, αναποδογυρίζει το κάρο, πέφτει το άλογο και το κάρο επάνω του και εκεί σκοτώθηκε.

Ερευνητής: Πότε; Μετά από τον πόλεμο;

Πληροφορητής: Αυτό έγινε 3, 4 χρόνια μετά που ήρθανε, δηλαδή το '28 (κάνει λάθος, σκοτώθηκε 10 Φεβρουαρίου του 1937).

Ερευνητής: Δηλαδή το θεριό άντεξε 7 χρόνια τους Τούρκους και στον ίσιο δρόμο εδώ σκοτώθηκε.

Πληροφορητής: Έχει και το τραγούδι του:

Δευτέρα ημέρα ήτανε ο καιρός συννεφιασμένος, κάτω απ' το κάρο έστεκε Ευκλείδης ματωμένος.

Άσε με, χάρε, άσε με, στο σπίτι μου να πάω.

Τη Μαρία μου να δω, το μικρό μου κοριτσάκι.

Μεγάλο παλληκάρι έχασε αυτή η Νέα η Σάντα, Ευκλείδη οι αντάρτες σου μοιρολογούν, κλαίνε και πάντα σε γυρεύουν.

Όπου και αν νυχτώνουνε, πάντα για σένα λένε.

Αφ'σε με, χάρε, αφ'σε με ας πάω 'ς σ' οσπιτόπο μ', (Παίζει λύρα ο ανεψιός του Κώστας και τραγουδάνε μαζί το μοιρολόι του Ευκλείδη, το οποίο έγραψε ο Τσορτανίδης στη μήμη του)

Γιάννης Τσορτανίδης (Τσορτάντς)

Βαθύ σκοτάδι ήτανε
καιρός συννεφιασμένος,
κάτω στο κάρο κείτονταν
Ευκλείδης ματωμένος.

Ε μαύρε Καπετάνιε!

Αυτός που δεν φοβότανε
σπαθιά ούτε μαχαίρια,
πώς και τα κατάφερε και μπήκε
στου χάρου τα χέρια;

Πού είσαι καπετάνιε!

Εφτά χρόνια στ' αντάρτικά,
στης Σάντας τα βουνά,
Ευκλείδης πολεμούσε
τις τουρκικές ψυχές.

Ευκλείδη Καπετάνιε!

Ευκλείδη μου, τα παλληκάρια σου,
σε ψάχνουνε εσένα
όπου κι αν πάνε, όπου περπατούν
για σένα μιλάνε.

Ε, μαύρε Καπετάνιε!

Ευκλείδη μου, κι αν σκοτώθηκες,

Και δεν ακούγεται η φωνή σου,
τ' όνομά σου ζει και βασιλεύει,
ποτέ δεν θα χαθεί..

Ευκλείδη μου, Καπετάνιε!

(συνεχίζει ο ανεψιός Κώστας να παίζει λύρα και τραγουδούν και οι δυο μαζί παραδοσιακά τραγούδια του Πόντου).

Πληροφορητής: Θέλω να πω και ανέκδοτα του Πόντου

Ερευνητής: Ακούω.

Πληροφορητής: Μια μέρα ένας γέρος είπε στη γριά.

Γριά, ψυχή μου, εγώ γέρασα και ποτέ μου δεν είδα πολιτεία. Θα πεθάνω και δεν θα τη δω; Του είπε και η γριά μήπως σου είπα να μην πας; Να πας. Και με ποιο τρόπο θα πας, του είπε. Άλλοι πάνε με τρένα, άλλοι με λεωφορεία, εγώ θα πάω με τον γάιδαρο μου. Πίστευε ότι ο γάιδαρος θα πάει πιο γρήγορα από το τρένο. Σηκώθηκε την άλλη μέρα

και πήγε. Μετά από δυο μέρες έφτασε στην πόλη. Πήγε έδεσε τον γάιδαρο του κοντά σ' ένα μέρος και γύρισε παντού.

Θάύμασε με τις πολυκατοικίες, τους δρόμους, τα πολλά αυτοκίνητα που δεν είδε ποτέ του. Τώρα λοιπόν τα είδα όλα, ας πάω να πάρω τον γάιδαρο μου και να φύγω, είπε. Πουθενά ο γάιδαρος. Χάθηκε. Ας πάω να ανέβω πάνω στην ταρατσά, είπε και άρχισε να φωνάζει: όποιος βρήκε τον γάιδαρό μου, ας τον φέρει. Χιλιάδες κόσμος, ποιος νοι-αζόταν για τον δικό του γάιδαρο. Τη δεύτερη φορά φώναξε πιο άγρια, όποιος βρει τον γάιδαρό μου, ας τον φέρει. Την Τρίτη φορά φώναξε ακόμα πιο άγρια, για να κάνω ό, τι έκανε ο παππούς μου. Κάποιος βρήκε τον γάιδαρο και του τον πήγε. Τον καβάλησε και έφευγε. Πατριώτη, είπε αυτός που βρήκε τον γάιδαρο, ο παππούς σου τι έκανε; Θύμωσε και έφυγε με τα πόδια, απάντησε. Και εγώ αυτό θα έκανα.

(Η αφήγηση τελειώνει με παίξιμο λύρας και τραγούδι).

Μία από τις τρεις ενορίες της Ταεμρτσίκηκης. Με 30 οικογένειες. Είχε ναό της Θεοτόκου και Μοναστήρι καλογραιών με 4 καλόγριες. Απείχε από τον δημόσιο δρόμο του ποταμού Κάνη μία ώρα.

Σοχούμ

Το Σοχούμ, η αρχαία Διοσκουριάς, ήταν αποικία των Μιλησίων (6ος αιώνας π.Χ.) και στα χρόνια του Βυζαντίου αναφέρεται ως Σεβαστούπολη. Το 1905 ιδρύεται η πρώτη ελληνική κοινότητα και το 1909 ιδρύθηκε το πρώτο ελληνικό σχολείο (σ' αυτό φοίτησε ο πληροφορητής). Το 1915 ανεγείρεται και η εκκλησία. Εκεί έδρασε πολιτικά και ο Γιάννης Πασαλίδης (στον οποίο αναφέρεται ο πληροφορητής ως σωτήρα τους). Από το 1927 μέχρι το 1938 λειτουργούσε ελληνικό ερασιτεχνικό θέατρο (στο οποίο συμμετέχει και ο πληροφορητής). Το 1938 έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία, θέατρα και η εφημερίδα «Κόκκινος Καπνός» έκλεισε τον Μάρτιο του 1939. Μετά τον θάνατο του Στάλιν, από το 1956 αρκετοί Πόντιοι επέστρεψαν στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Ουσταμπασίδου Παναΐλα

(Λείπει η αρχή της αφήγησης)

Πληροφορητής: Και μας έγραψε τελευταία και μας είπε, τη μαμά μου εννοείται, αυτό είναι το τελευταίο γράμμα που σας στείλω, λέω να 'ρθείτε, γιατί δεν βλέπω τα πράγματα καλά.

Ερευνητής: Ποίο χρονία έτον;

Πληροφορητής: Εφτά χρονών έμ'νε.

Ερευνητής: Πότε εγεννέθες ούτε από εξέρτς;

Πληροφορητής: Κοίταξε το '04 γεννηθείς είμαι γραμμένη. Το '04 γεννηθείς είμαι, δεν ξέρω ακριβώς ημερομηνία.

Ερευνητής: Σην Τραπεζούντα εγεννέθες;

Πληροφορητής: Σο χωρίο, σο χωρίο.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν το χωρίο σ';

Πληροφορητής: Μαρτίν έλεγαν α'.

Ερευνητής: Μαρτίν.

Πληροφορητής: Και Άρδασσα η αγορά μουν έτονε.

Ερευνητής: Η Άρδασσα.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Η νουνά μ' έτονε απέναντι στο άλλο χωριό το Κωδωνά, από δίπλα είχαμε άλλο χωριό λέγονταν Μεσοχώρ, εμείς έτον Μαρτίν το δικό μας.

Ερευνητής: Πόσα ώρας εποίνες ασ' την Τραπεζούντα να επένες σο χωρίο σ'; 'Κί θυμάσαι, παιδάκι ήσουν.

Πληροφορητής: Ναι 'κί θυμάμαι. Πάντως από κει πήγαμε την Τραπεζούντα και από κει εμπήκαμε σο πλοίο, έρθαμε στον Καύκασο. Κατάλαβες;

Ερευνητής: Ναι. Σο σχολείο ξάι επήες;

Πληροφορητής: Σο σχολείο επήγα νήπια τάξη, βία πρώτη. Το μικρόν αλφάβητο την πλάκα

κιαν εδέβαζαμ' ατο, πλάκα δηλαδή όχι από αυτά εννοείται, σ' έναν ξύλο στρογγυλό από κάτω το χερούλι και απάνω λυμμένα τα γράμματα, διάβαζαμε εκείνο.

Ερευνητής: Ποιηματάκι τίποτε θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, αλφάβητο είχαμε. Και προτού να φύγομε εμείς η μητέρα μ' η καημέντσα, επειδή ο πατέρα μ' έτονε στην Ρωσίαν...

Ερευνητής: Γιατί έτονε εκεί, εδούλευε ή...;

Πληροφορητής: Για να εδούλευε.

Ερευνητής: Για να εδούλευε.

Πληροφορητής: Τα μέρη μας ήτανε άγονα, άγονα ήτανε. Και είχε πατάτες φυτεμένα η μαμά μου και επαίρνε με και επένεν οι Τουρκάντ' πάντα εκέσ' κόβουν τα καπνά και επένανε, τιτιντζήδες έτανε.

Ερευνητής: Ναι τιτιντσήδες.

Πληροφορητής: Και με έπαιρνε παρέα μαζί της, στα χωράφια όταν πήγαινε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μια μέρα το θυμάμαι καλά σαν σήμερα, η μαμά μου ήταν και ωραία, και εκεί που τσάπιζε, σηκώθηκε απάνω και αντίκρυσε, ερχότανε με τα καπνά στον ώμο φορτωμένος και ε, αυτός τιτιντσής ο Θεός να βοηθά μασε, φοβότανε. Αλλά ήρθε και πέρασε ο άνθρωπος, τίποτα καλημέρα και πέρασε. Αυτά είναι που ξέρω.

Ερευνητής: Είπες πατάτες εβάλ'νε, θυμάσαι τι καλλιεργούσατε άλλο; Η μάνα σ' ντό εποίνε;

Πληροφορητής: Πατάτες, η μάνα μ' ντό 'α ποίνε; Είχαμε κατσικόπα. Όταν το φθινόπωρο ας πούμε, έκοφτάμε κλαδιά, το ένα και

το άλλο, ετοιμαζάμε δηλαδή για τα κατσίκια, τα ζώα.

Ερευνητής: Τροφή για τα ζώα.

Πληροφορητής: Κατσίκια είχαμε, αγελάδα τώρα δεν θυμάμαι, αν είχαμε ή όχι. Όλη εκεί η γειτονιά μας ήταν το συγγενολόι μας. Τη μάνας σ' -ι- μ' τ' αδέλφια, δυο, τρία αδέλφια.

Ερευνητής: Πώς ελέγγο το σόι τη μάνας -ι- σ' ;

Πληροφορητής: Παροτίδου.

Ερευνητής: Παροτίδης.

Πληροφορητής: Και του πατέρα μ' έτονε Σωτηριάδης. Σωτηριάδης, όχι του πατέρα μ', ψέμα-τα μη λέγω του παππού έτονε Ουσταμπασίδης

Ερευνητής: Και έφυες 7 χρονών και επήες στην Ρωσία.

Πληροφορητής: Και 7 χρονών επήγα στην Ρωσία. Όταν πήγαμε εκεί, ο πατέρα μ' ο μακαρίτης είχε μαγαζάκι, η πολιτεία πα λίγο έξ' ήτανε. Και δεν ήξεράμε εμείς τέλος πάντων, είχε ένα μαγαζάκι και είχε ένα δωματιάκι, όπως ήταν αυτός. Και έτυχε να πάμε στις γιορτές που κάνουν τα καρναβάλια. Η μητέρα μου η μακαρίτισσα έξω είχε το τζάκι και μακαρόνι εποίκε θαρρώ, εκείνο το θυμάμαι καλά και έβαλε να το στραγγίσει. Έρθε ένας που ήτανε αυτός ας πούμε, πες το αυτοί που... καρναβάλ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από πίσω την τσίμπησε λιγάκι. Εκείνη δεν τον είδε εεεε! Χάλασε ο κόσμος. Αυτά που σε λέω έγιναν στη Ρωσία.

Ερευνητής: Ρωσία.

Πληροφορητής: Μη φογάσαι, είπεν ατνη ο πατέρα μ' ο σ'χωρεμένο, άνθρωπος έν', μη φογάσαι.

Ερευνητής: Το ταξίδ' ας' στην Τραπεζούντα στην αυτήν ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ας' στην Τραπεζούντα λέω σε μπήκαμε σο πλοίον και από κει εσυνέχισάμε και επήγαμε εξέβαμε σο Σοχούμ.

Ερευνητής: Μόνη σου ήσουν με τη μανά σ' ;

Πληροφορητής: Με τη μαμά μ' και μια αδελφή ακόμα.

Ερευνητής: Μία αδελφή, αδελφό 'κ' είχες.

Πληροφορητής: Όχι, το πρώτο επέθανε, έτον παιδί, εγώ είμαι η δευτέρασσα και το τρίτον έτονε το άλλο το κορίτσι.

Ερευνητής: Το κορίτσι. Άλλο;

Πληροφορητής: Άλλο από έν'.

Ερευνητής: Ά λες με ατώρα ντό θυμάσαι α' σο Σοχούμ.

Πληροφορητής: Ας' σο Σοχούμ κια είπασε από, σο Σοχούμ έστεκε.

Ερευνητής: Λοιπόν τη ζωή λίγο σο Σοχούμ, πώς έζηνέτε.

Πληροφορητής: Σο Σοχούμ όταν επήγαμε, ο πατέρα μ' είχε, έξ απ' την πόλη ήτανε, έναν μαγαζάκι μετ' εκείνο περνούσαμε.

Ερευνητής: Ντό επούλ'νε;

Πληροφορητής: Πακάλικο, παντοπωλείο. Μετά περίσσειψε η οικογένεια σιγά, σιγά ήρθαμε πιο στην αγορά μεριά. Πήγαμε στην αγορά μέσα, έκανε ένα μαγαζάκι εκεί. Πήγε στον φούρνο με τον θείο μου, της μητέρας μου ο αδελφό ήταν φουρνάρης. Δούλεψε μ' εκείνον αρκετά χρόνια. Ύστερα χώρισαν, άνοιξε ένα μαγαζάκι. Άνοιξε ένα μαγαζάκι, μετά έπεσε σο χρέος αφκά. Τόσο που στεναχωρήθηκε επήν ερρούξεν και στην θάλασσαν, αλλά ευτυχώς εγλύτωσαν άτονε. Ύστερα λέει τη μητέρα μ', γιατί αγούρ' 'κ' είχανε, ανοίγω σεργκίν, 'α δις με την Παναΐλα και 'α φυλάττ' εκέκα. Ύστερα τ' αδέλφω τη μητέρας -ι- μ' εκράτεσαν, είχε δύο αδέλφω η μητέρα μ. Έπαρ' την. Και μ' εκείνο...

Ερευνητής: Επής εποίκες σεργκίν.

Πληροφορητής: Βέβαια μαζί ατ'. Και όταν ήρθαν οι πασιγίκηδες που λέγανε, πήγε να πληρώσει τον φόρο αυτός εκεί και μ' άφησε εκεί κοντά. Και εν τω μεταξύ άρχισαν εκείνα και τρίκατα και τρίκατα, εγώ σε λίγο όλοι έφυγαν. Είχαμε και κουλουράκια τυλιγμένα στη σκηνή τέλος πάντων και στοιβαγμένα σο καλάθ'. Όποιος επέρανε, εγώ εφοβέθα, ήτανε που έκλειναν τα παντζούρα τα μαγαζάκια. Μόλις έκλεισαν τα μαγαζία, τον καιρό εκείνο άνοιξαν που τα είχανε βαμμένα. Μπήκα εκεί μέσα, μικρή έμ'νε και τότε πα, μπήκα εκεί μέσα, άνοιγα λίγο και κοιτούσα τι γίνεται. Έβλεπα έπαιρναν τα κουλούρα και έφευαν. Και πάλι το έκλεινα, το τιζ, τιζ τ' αυτιά μου γυρνούσε. Κάνα δυο, τρεις φορές, καμιά ώρα κράτησε αυτό. ο παπά μ' όταν ήρθε, ύστερα τα μαζέψαμε και πήγαμε στο σπίτι.

Ερευνητής: Και πόσα χρόνια έμεινες εκεί στο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Πόσα χρόνια;

Ερευνητής: Ναι στο Σοχούμ πόσα χρόνια;

Πληροφορητής: Χρόνια σε λέω όταν έφυγα 7, 8 χρόνια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ εκεί παντρεύτηκα.

Ερευνητής: Σο Σοχούμ.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πόσο χρονών;

Πληροφορητής: 16 έκλεισα, 33 έταν ατός.

Ερευνητής: Α, τα διπλάσια χρόνια σ' είχε.

Πληροφορητής: Ναι. Στην αρχή είχαμε συνήθειο δεν φώναζαμε ονόματα, θείο. Θείο, θείο, θείο. Ύστερα είχε συγγενούς, είχε μια κουμπάρα. Εκεί που καθόμασταν ήταν πανδοχείο, είχε μέσα δωμάτια για ξένους και καθόταν μέσα χωριανοί, που έβαζαν τα αλόγατα τους τέλος πάντων. Ήταν στην αγορά μέσα να κάνουμε και εμείς δουλειά. και ερχόταν οι κουμπαριές του από το χωριό απάνω και μια κουμπάρα μας λέει, αυτή η κουμπάρα μας ήρθε από το χωριό, ήρθαν να ψωνίσουνε, πούλησαν τα καπνά να ψωνίσουνε, λέει, κουμπάρε, εγώ θα πάω στην κουμπάρα μ' να πιώ νερό. Χωρίς τίποτα να εν', όχι, νερόν δέβα πία, είπε ατην, πία το νερός σ', αλλά η λαλία σ' τίποτα να μην λες. Σιγά, σιγά εκείνο έβρασαν. Μικρέσσα εν', κι ως εν' μικρέσσα και ντό πειράζ'; Και ο ένας κι ο άλλος έγινε.

Ερευνητής: Εσέν κανείς 'κ' ερώτεσε θέλτς 'κ' ε-θέλτς.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, η μάνα σ' αποφάσισε.

Πληροφορητής: Ύστερα η μητέρα μ' ατός είχε σκοπό τότε και να επένεν στην Αμερική φαίνεται. Στο μεταξύ η θεία μ', η νύφε ατ'ς ως λέγω σε τ' αδελφού η γυναίκα, και έναν ημέραν η μητέρα μ' οξουκά Κυριακή εβγάλ'νε κι επούλ'νεν πισκοτάκια και τ' έναν και τ' άλλο, έρθεν και η θεία μ' εκεκά εποίνεν ατεν παρέα. Εκείνη τη στιγμή φαίνεται εξέβεν ατός κι 'α πένεν. Αλλά πριν απ' ατό, Στάθιε, εσύ ετοιμάεσαι να φεύς στην Αμερική, αέτσ' έμαθα. Εκείνος έχω αϊκον σκοπό να φεύω, είπεν ατην, έχω σκοπό να φεύω. Αλλά δεν ξέρω πώς θα έρχεται, έχω σκοπό να φεύω. Σο αναμεταξύ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έξ' παραέξ' εν' ο παππούς ως πούμε, έναν Κυριακή εκείν' οξουκά επούλ'να-νε ως πούμε, τα μαγαζία πα κλειστά. Εκεί απέσ' έτανε τσαβτάρηδες, έτανε πεταλωτοί, χάν' έτονε.

Ερευνητής: Χάν'.

Πληροφορητής: Έτον μαγερείο απ' εμπροστά, αποπίσ' έτον η κουζίνα τουνε. Ατός εξάπλωσε εκεκά έταν πάγκος απέσ' στην αυλή. Εσκώθεν ύστερα να παίρ' νερό απ' το πηγάδι να ξύν' σο κιφάλ'ν ατ' να ξυπνά, εκοιμάτον φαίνεται εκεκά. Σο αναμεταξύ εκείν' τη στιγμή εγώ πα εξέβα αποπέσ' και 'α πένα εκάθουμ'νε οξουκά, ο κόσμος περνά και αντιπερνά. Πού πας, είπε με. Πήρε μια απόφαση. Να λέγω θα πάω με

τη μάμα μ' οξουκά και η θεία μ'. Έλα αδάκα, λέει με. Ντό θέλτς; Είπα τονε. Πέει απαδάκα πα ακούω, είπα τονε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έλα αδακά, είπε με να λέω σε, έλα. Πέει, εγώ ακούω, 'κ' εν' ανάγκη ατουκά να έρχουμαι, είπα τον. Με τα πολλά τέλος πάντων ντό 'α λες, πέει, είπα τον.

Ερευνητής: Δηλαδή μήπως βάλλ' απέσ' ατ' την πονηρία εκείνος, γι' ατό εποίκες α'.

Πληροφορητής: Άκ'σουν είπε από τώρα η χινέα σ' εκοπανίεν. Εγώ αγγλικά 'κ' εξέρω, είπα τονε, πολλά πονηρέσσα έμ'νε, μικρέσσα πα έμ'νε, αμά πονηρέσσα. Εγώ αγγλικά 'κ' εξέρω, είπα τονε ανοιχτά. Να ο ένας και ο άλλος είπε, επήρ' ατο απόφαση, είπε, 'α τελειώνομ' ατα. Δεν ξέρω, είπα τονε. Πέει α' τη μάνα μ', είπα τονε. Είπεν ατο χει. Έναν ημέρα έρθεν 'α λέει ατο χει. Εκείνε οξουκά στην αγορά στην αυλή εκάθουτον σο παλκόν' απάν', έρθεν εσέβεν απέσ' κάτ' θα λέγω σε, είπεν ατην. Σο αναμεταξύ ντ' 'α λέγ' ατον; Ό,τι λέει σε, πέει ατονε ναι, είπα και γω πα.

Ερευνητής: Έξυπνος έσ'νε.

Πληροφορητής: Ό,τι λέει σε, πέει ατονε ναι.

Ερευνητής: Αλλά εσύ έβαλες απέσ' -ι- σ' να παίρτς ατονε.

Πληροφορητής: Κοίταξε είχε πολλούς φίλους, ατόσα χρόνια πα έτον εκειαπέσ' τυχερό έτονε. Μικρός εζήτησε με από μας πατριώτης, σεμασέαν 'κ' εδέκα σ' εκείνον.

Ερευνητής: Έτον τυχερό.

Πληροφορητής: Σο αναμεταξύ λέει ατην εγώ έχω σκοπό να πάω στην Αμερική, ύστερα μην κλαις, λέει, απ' ατώρα ως λέγω σ' ατο, αν τύχει και πάγω κι αν παίρ' ατην πα, ίσως να πάγω. Και εκείνη η μάνα μ' εκρέμασε την γούλα. Έχω σκοπό, αλλά δεν ξέρω πώς θα τα φέρει ο Θεός βολικά. Σο αναμεταξύ έκοψάμε και έσυράμε τέλος πάντων. Ο παπάς ο Γιορδάνης έτον ατότε που επήγαμε να στεφανούμες. Επροχώρησ' άτα πολλά. Πολλά επροχώρησ' άτα εγώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Παπαβραμάντ' ατουκά ε-ζέρτς...

Ερευνητής: Ναι εξέρω τη Νίκονος ο πατέρα.

Πληροφορητής: Τη Νίκονος ο πατέρα με την αδελφήν ατ' σο σχολείο μαζί επέναμε. Έτον και Ορτουλούς ο Στάθιον κανάν 'κ' είχεν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ξένος έτον.

Ερευνητής: Ξένος.

Πληροφορητής: Ατείν εποίκαν τον γάμον τι να σε πω και οι φίλ' ατ'. Ατός εμπροστά με τα τραγωδίας ετραγώδ'νε και έμορφα.

Ερευνητής: Οι παπαβραμάντ' σα τραγούδα...

Πληροφορητής: Ε, επήγαμε στην εκκλησία, εστεφάνωσάμε.

Ερευνητής: Σ' όποιον εκκλησία εστεφάνωσέτε;

Πληροφορητής: Στην Βαγγελίστρια.

Ερευνητής: Στην Βαγγελίστρια ορθόδοξο εκκλησία ελληνικό.

Πληροφορητής: Ελληνικό Βαγγελίστρια και το σχολείο πα εκεκά έτονε.

Ερευνητής: Άτσ' ο γάμος λίγο πώς έντονε;

Πληροφορητής: Είπα σε με τον γάμο μ' κουμπάρο πα έτονε ο Πουλατσικλής ο Μιχαηλίδης ο Κυριάκο. Να μη ξενεύκεται, να μη παραπονιέται Ορτουλούς τεϊ' κ' έχω κανάν, πράγματι μόνον με τοιν πατριώτ'ς, ασ' σο σπίτ' ερχίνεσαν, εκάθουμ'νες στην παραλία κεκά...

Ερευνητής: Επήγανε όλ'.

Πληροφορητής: Στην παραλίαν εκάθουμ'νες και πώς να σε πω απ' αδά στην παραλία σα μισά...

Ερευνητής: Δηλαδή 4, 5 χιλιόμετρα έτον.

Πληροφορητής: Με τα τραγωδίας, τα τραγωδίας τ' εποίκαν ακόμαν σον νου μ' είν'.

Ερευνητής: Η λύρα πα έπαιζε.

Πληροφορητής: Κόρη, τίμα τον πεθερό σ' και την πεθερά σ'

Σαν να έταν η μητέρα και ο πατέρα σ'.

Τίμα και τ' αδέλφια σου, τίμα και τη γειτονιά σου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σαν να ήτανε η γειτονιά σου.

Ερευνητής: Η δική σου γειτονιά.

Πληροφορητής: Ναι. Έμορφα μια χαρά επήγαμε εστεφανώθαμε, έρθαμε.

Ερευνητής: Ο θείο Στάθιο κανέναν 'κ' είξε συγγενό;

Πληροφορητής: 'κ' είχε, ατείν σο χωρίο ποιος έτανε τρίτα ξαδέλφω. Είχε μία ξαδέλφη Βασιλική τη λέγανε, όχι πρώτα ξαδέλφια.

Ερευνητής: Πάντως γονείς 'κ' είξε ο άνθρωπο.

Πληροφορητής: Γονείς δεν είχε όχι.

Ερευνητής: Όχι, και εστεφανώθετε. Μετά από την εκκλησία;

Πληροφορητής: Απ' την εκκλησία ήρθαμε, είχε νοικιασμένο σπίτι.

Ερευνητής: Νοικιασμένο σπίτι. Το γλέντι 'ίνουτον εκεί πόσα ημέρες;

Πληροφορητής: Το γλέντι όσον εθέλ'νες, εμείς κανάν 'κ' είχαμε. Εκείνη την ημέρα μέχρι το πρωί εξημέρωσαμε, είχε φίλους, είχε κουμπά-

ρους, βάφτισε παιδιά, Τραπεζουνταίοι ήτανε και μετ' εκείνους εξημέρωσαμε και γλυτώσαμε.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησες μαζιν ατ';

Πληροφορητής: Χρόνα αρκετά.

Ερευνητής: Πολλά.

Πληροφορητής: Το '24 θαρρώ εστεφανώθα.

Ερευνητής: Το '24.

Πληροφορητής: Σχεδόν έναν αιώνα είμαστε μαζί.

Ερευνητής: Έναν αιώνα και έζησες ωραία.

Πληροφορητής: Δόξα τω θεώ μια χαρά.

Ερευνητής: Πότε έρθετε απ' εκεί αδά;

Πληροφορητής: Αδά έρθαμε το '28 με '29.

Ερευνητής: Ποίο έτον η αιτία να έρχουστουν;

Πληροφορητής: Ε να η καταστροφή τη Ρωσίας πως ερχίνεσαι και κάθε μέρα επατατήρανανε ντό τρως, ντό ευτάς. Εμείς πα είπαμε ο κόσμος ατώρα έρχουνταν όλ', μου φαίνεται πρώτα εμείς έρθε η μάνα μ' και ο πατέρα μ', έρθαν με το Χαραλάμπ' το βαπόρ εκείν'. Και ύστερα είδαμε, παραείδαμε εμείς πα είπαμε 'α πάμε τελευταία. Εσκώθαμε και έρθαμε στην Θεσσαλονίκη όταν επάτεσάμε και είδεν βλαστημούμε εκέσ', ασ' στην πίσαν έφυγάμε σο κατράμ' έρθαμε, είπεν. Εβλαστήμαναν άσκεμα, ίνομαι να έτρωγά ατ'ς, πη βλαστημά ξάι 'κί θέλ'ατ'ς. Σος, νέπε, ντό κατάλαβες; Το λέγω σε άκ'σον, είπε, ενευρίασε. Το λέγω σε, άκ'σον, είπε. Και ατότε όταν έρθαμε στην Θεσσαλονίκη, εκατήβεν ο μακαρίτης ο Μενέλαο σο χωρίον έτονε, ατού σο Σιδηρόκαστρο σα Πορόϊα κέσ'.

Ερευνητής: Αδελφός ατ'.

Πληροφορητής: Αδελφός ατ', εκατήβεν στην Σαλονίκη, εξέγκε μασε. Επήγαμε σο ξενοδοχείο ση Μαναχάβας πατριώτ' Ορτουλούσα έτονε. Και από κει ύστερα εφέκαμε και τα πράματα εκεί. Ο Μενέλαον είπε 'α πάμε σο χωρίο. Είπα τονε, Στάθιε, σο χωρίο, είπα τονε, με τα πράματα μη πάμε, ας πάμε μίαν αέτσ' τερούμε ντο μέρος έν', αν 'ίνουμες 'α πάμε κι αν 'κ' έν' όχι αδελφός, η μάνα μ' πα να έν' αφήνω και φεύω.

Ερευνητής: Έξυπνος έσ'νε.

Πληροφορητής: Ναι. Τέλος πάντων επήγαμε μίαν αέτσ'. Επήγαμε, για παρχάρ' έτον μια χαρά, παραθέριση, η Σαλονίκη το μισόν εκεί έτονε. Αλλά ζωή δεν ήτανε. Εσπέρνανε σίκαλη, εποίνανε κουκούλα. Ιστέ μισό στρέμμα αδακά, έναν στρεμματόπο ακεκά σα περιβόλα απέσ'. Τέλος πάντων αν είχες έτοιμα κι έτρωες, μια χαρά έν'. Από κει ήρθαμε. Ο πα-

τέρα μ' ο σ'χωρεμένον έτονε σην Σταυρούπολη πριν την Ξάνθη. Ας' σην Ρωσίαν πα είπεν τονε, Στάθιε, ούτε έλα λέγω ούτε μ' έρθεσαι λέγω σε. Το δωμάτιό σ' πα έτοιμον έν' αδακά, αλλά όπως καταλαβαίνεις. Ας πάμε τερούμε και εκείνο πώς είναι και επεκεί αποφασίζομε. Εγώ είπα τον, Στάθιε, πουδέν μη πάμε, αδαφκά ας απομένομε σην Σαλονίκη.

Ερευνητής: Σην Θεσσαλονίκη.

Πληροφορητής: Ας απομέναμε εκειαφκά!

Ερευνητής: Πιο καλά έτονε.

Πληροφορητής: Βέβαια. Τέλος πάντων επήγαμε είδε κι εκείνο. Όχι δωμάτιο, είπε, τρώγλη.

Ερευνητής: Ντό Πόντιοι ήταν σ' εκείν' το χωρίο;

Πληροφορητής: Πρόσφυγες ήταν, ήταν κάμποσοι, ατώρα όλ' έφυγαν επεκέσ'.

Ερευνητής: Καλά ατώρα έφυγαν.

Πληροφορητής: Άτσ' πα εστάθαμε, η Σοφία πα έτον μετ' εμάς.

Ερευνητής: Η κουινιάδα σ' η Σοφία.

Πληροφορητής: Ναι εκείνε πα επήεν ελάστεν μετ' εμάς. Τέλος πάντων εστάθαμε εκεί δύο, τρία ημέρες, απαδά πα 'α φεύομε, γιατί ο Στάθιον κάτινος είχεν όχι μάρκα, κάτ' έτανε και επρεπε να 'ρθει να τα δώσει εδω σην Κατερίνη. Ας πάμε τερούμε και την Κατερίνη και δίγω και αβούτα τα χρήματα σα τόπα τουν, τερούμε και την Δόσογια, είπε. Αδά έρθεν, οι πατριώτ' επίασαν ατον, Στάθιε, αδά καλά έν', θ' απομέντς αδά, αβούτο καλόν έν', πολιτεία πα έν', χωρίο πα έν', ό,τι θέλτς ευτάς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχα και θειάδες αδά, η Ουρανία αδάκα τ' εμέτερον κι έτονε; εξαδελφή μ' έτονε, η μάνα μ' και ο πατέρας ατ'ς αδέλφα έτανε. Είχα τη μάναν ατ'ς, επήγαμε έναν βράδυ, επήγαμε ση Χαμουρσσή τη Λάμπονος.

Ερευνητής: Ναι ση Αγάπης.

Πληροφορητής: Ση Αγάπης, εκείνος τίποτα αδακά πουλεί ο Κοτάκ'ς το σπít'ν ατ', 'α παίρομε αβούτο το σπít', εκείνος σαμαρσής έτονε. Ά παίρομε ατό. Νέπε, στα, τούρκικον οσπίτ' έτονε. Ας πάω εκείνο χαλάν' α' και χτίζ' α' δύο δωμάτια καλά, είπεν, όταν 'α ρχουμαι αδά, αφού 'κί θέλ'νε να έρχουνταν, είπε. Εγώ εκιάν 'κί στέκω, είπε. Ά ρχουμαι αδάκα, είπε. Χτίζ' α' δύο δωμάτια είπε και επεκεί βάλ'ατ'ς απέσ', ο κόσμος αν 'κί γελάμε, έρχουμαι. Τέλος πάντων όπως είπεν ατο, επήεν, εχάλασε εκείν' τ' οσπίτ' το τουρκικόν όλον, εποίκεν ατο δωμάτιο, έχτισεν ατο. Η Νόπη μ' εκεί έντονε, η δεύτερη η ξανθέσσα μ' εκεί έντονε.

Εγεννέθε το μωρό καλή χαρά, εσκώθα τη νύχτα να βυζαλίζ' ατο, Νίκη, αχ! Επίασεν το μωρόν αποθαμένος με την ψυν. Λέγω, Στάθιε, το μωρό μουνε τουρκικόν έτονε τ' οσπίτ' και κάτ' έπαθε! Και επεκεί ύστερα, λέει με εκείνος ο σ'χωρεμένο, τ' εγεννέθε τη βραδύ φαίνεται η Σοφία, τσαχάλαινα έτονε, έξεν νερόν οξουκά, σα ταφεία πάν' ατα, 'κ' έξερε. Τώρα ας επεθάν'νε, 'δεν 'κ' έτονε. Να εβυζαλίζα το 'κ' επόρ'να. Έβαλα σο κουταλάκι μέσα και έξυνα απέσ' σο ίτο. Η μάνα μ' η σ'χωρεμένη επένε σα χωρία εμάζευε αβγά, βουτέρ'τα, υλιστά και έρχουτον επούλ'νε σην αγορά σην Ροδόπολη σα Πορόϊα κέσ'. Μίαν, δύο επένε και είπεν α' και κάποια Θρακιώτισσα γριά έτον φαίνεται και είπεν ατο. Στείλτε με το πουκάμισο τη μωρί', ας τερών γα, είπεν, διαβάζ' α'. Λέει με Παναϊλα αέτσ' κι αέτσ' εδε'καν τον το ποκάμισο, επήρεν α' και επήεν. Ντ' εποίκεν α' η γυναίκα, 'κ' εξέρω. Επήραν α' και επήγαν. Η Κερεκή η σ'χωρεμένη η τρανέσσα η κουινιάδα μ', 'κ' εξέρω αν εγνώρτς ατεν, εκορόιδευε. Τέλος πάντων, και το άλλο την Παρασκευή επήραμ' α' και επήγαμε μαζί. Επήγαμε, η Θρακιώτισσα σε τουρκικό σπít' εκάθουτον εκείνε πα, τα τζάκια τουν άτσ' ανοιχτά. Φέρεν ατο αδακά, είπε. Είχε αναμμένο το τζάκι, ετράβηξεν τα ξύλα σην άκρα τη φωτιά το πολλά και άφησε το ζεστό πυρ μονάχα. Λέει με, πάρε το μωρό σην αγκαλιά σ' και έλα αυτού κοντά να καθίσεις, ση στάχτη αποπέσ' από δίπλα έτονε. Τώρα εκείνε επήρε τη φασκιά το παιδί, εσταύρωνε και εδέβαζε, εσταύρωνε και εδέβαζε ντό έλεε 'κ' εξέρω. Στο αναμεταξύ τον σταυρόν έλεπα, ο διάβολον πα ασ' σον σταυρόν φυλάεται. Τώρα σπόροι καπνού ήτανε, σκούπας δεν ξέρω και ετσάνιζεν ατα απάν' σην στάχτη. Ε'είναι πατ πατ απάν' δύο, τρία φορές εποίκε. Μετά από ένα αγριάμπελο επήρε ένα κλαδί, το κανε σαν στεφάνι και το 'βαλε στο φασκιά απάν' σο μωρό. Τρεις βραδιές αυτό θα το βάλεις απάνω του, αλλά εκεί μέσα που γεννήθηκε το παιδί, είπε με, στις 4 γωνίες του σπιτιού χύσε ζάχαρη και μέσα δεν θα κοιμηθείς, είπε με. Και νύχτα αυτό θα το πάρει αυτό όποιος νάναι και θα πάει να το ρίξει σε ρέμα. Είχαμε εκεκά ποτάμ' και είχε ρέμα και η σ'χωρεμέντσα η τρανέσσα εγώ παίρ' α' και πάγω. Νύχτα 'κί φογούμαι κανάν, είπε. Εσκώθεν τη νύχτα εκείνε, επήρεν α' και επήεν, έσυρέν α' εκεί. Αλλά ο παππούς ο καημένο ώρα και σιγήμ' εμάλαζε τα ποδαρόπα, τα χέρ'α. Ετοίμασα

έναν ημέραν εγώ πα, ύστερα από πόσα ημέρες 'κί ξέρω, να λουίζω το μωρό. Εγώ ετοιμάζω τη σκάφη, ε'είνος κρατεί α' την σόπα κιαν και τερει αν εμαλακώθεν τα χέρα θε ξάι. Επεκεί, Παναϊλα, θεερρεί τη μωρί' τα χέρα ελύανε, λέει. Εκείνο έτονε. Ολίγον, ολίγον ελύγαν τα χέρα, ελύε το στόμα τη μωρί'. Για τ' εκείνο είπε οι τ'δαρτομάισσες έρθαν επάτεσαν το μωρό και...

Ερευνητής: Οι Πόντιοι επίστευαν ση μαϊσσάδες πάρα πολλά.

Πληροφορητής: Εγώ την μάισσα πολλά 'κ' επήγα, αλλά τουρκικό σπít' έτονε, εκείνο έτονε.

Ερευνητής: Θεία Παναϊλα, 'α φτάγω σε έναν ερώτηση 'κ' επήρ' ατο κι επήτε σον γιατρό;

Πληροφορητής: Σον γιατρό πα επήραμ'... πρώτα σα εκκλησίας.

Ερευνητής: Πρώτα σα εκκλησίας. Από έτον η τακτική σου δηλαδή, το μωρόν αρρωσταίν'νε μίαν η εκκλησία και ύστερα ο γιατρό.

Πληροφορητής: Και σον γιατρό πα επήγαμε. Έναν ημέρα λέει ατον η Κερεκή, γιατρέ μου, γιατράκο, λέει ατονε, τι λες το μωρό μας τι θα γίνει. Κυριακή, εκείνο εφτά ψυχές πα να έχει, θα φύγει, είπε ατηνε. Έρθε λέει μ' α'. Εκείνος Θεός 'κ' έν', είπα τηνε, Θεός άλλος έν', είπα. Ύστερα όνταν έντον καλά, γιατράκο, θα την δεις και θα ντραπείς, είπε, το μωρό να δεις τι είναι. Α, ιδτέ αδακά έρθα και ετελείωσα.

Ερευνητής: Σην Κατερίνη πότε έρθες;

Πληροφορητής: Το '29 είπα σε.

Ερευνητής: Ναι και αδά σ' αβούτο το συνοικισμό πότε;

Πληροφορητής: Αδά; Σ' αβούτο το σπít'; Ας λέγω σε ήτανε ο Λάμπον τη ταουλτσή ο Λάμπον.

Ερευνητής: Ντό συγγένεια είχες μαζίν ατ';

Πληροφορητής: Συγγενοί πα πατριώτ' έτανε.

Ερευνητής: Πατριώτ'.

Πληροφορητής: Γειτονάδες έτανε την Ορντού και εκειαπέσ' πα που εδούλευανε, εκείνος έτον σαμαρτζής.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Στάθιον έτονε απαδακά από δίπλα τα χτένας, είχαμε και έναν πεταλωτήν, αλλά όχι Ορτουλούς, Τραπεζουνταίος, έτον και ένας ξάφλον τη Στάθιονος ση σειρά και...

Ερευνητής: Σ' αβούτο το σπít' πώς έρθετε;

Πληροφορητής: Εκείνος εσύστησέ μας, τη ταουλτσή ο Λάμπον εσύστησέ μας, έν' εκεί κοντά, είπε ατον, τη Ζαχαρέα, ο Ζαχαρέας εκάθουτον απέσ', 'α πάμε μιλούμ' ατον, τερούμε και αμάν παίρτς ατο.

Ερευνητής: Δηλαδή εγόρασε ατο; 'Κ' εδέκαν εσας ατο;

Πληροφορητής: Από εγόρασάμ' ατο.

Ερευνητής: Κλήρο εδέκαν εσας;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Τίποτε, δηλαδή τίποτε 'κ' επήρετε εσείς ως ανταλλαγή;

Πληροφορητής: Ύστερα με τα πολλά φαίνεται 'α δίνα εμας 4 στρέμματα. 'Κί θέλ' ατα, είπεν ατός και 'κί γράφκουμαι σα ελληνικά, είπε και δεν πήραμε.

Ερευνητής: Δεν πήρατε.

Πληροφορητής: Εφτά στρέμματα εδέκαν μερικούς. 'Κί γράφκουμαι, κάτ' αν 'ίνεται, 'α φεύω, αδακέσ' 'κί στέκω, είπε. Και άτσ' πα ατότες εσύστησέ μας ατός.

Ερευνητής: Εσείς όμως 'κ' επήρετε, γιατί ατός έτον συνοικισμός ευαγγελικών ατότε. Ως ορθόδοξους 'κ' εδέκαν εσας ή...

Πληροφορητής: Όχι, όχι, ζατί ατός πα 'κ' εγύρψε πολλά, από 7 στρέμματα, 9 κάτ' εδέκανε.

Ερευνητής: Από 9.

Πληροφορητής: Τα 4 'είν' αδακά, τα 5 σ' ορμάν ποίος 'α πάει.

(Τεχνικό πρόβλημα)

Πληροφορητής: Και είπεν ατονε άτσ' κι άτσ' είπεν ατονε, 'ατερούμε και δίγομ' ατονε, πατριώτης έν', πόσον 'α δís α'; είπεν ατονε. Ατότε θαρρώ 11 χιλιάδες είπεν ατονε. Παθά Γιάννε, Γιάννε έκουε, είπεν ατον, πολλά 'κ' έν'; μη χάνομ' ατον, ας βάλλομ' ατον την γειτονία μου ξάν'. Καλά είπεν και εσυμφώνησεν ατώρα 11 επήρεν ατο, 9; Καλά εκείνο 'κί θυμούμαι. Αλλά και είπεν ατον, παθά Γιάννε, δίγω σε το καπάρο, έχω δουλεία σα παιδία, 'α πένεν, χρήματα έχω, την τράπεζαν είναι. Δίγω σε αβουτα καπαρών' ατο, βάλω κι εκείντς απές σ' οσπιτόπον ατου και επεκεί έρχουμαι, είπεν ατον, κλείνομ' ατο. Σο αναμεταξύ φαίνεται κάποιος εφάνθανε αλουτζήδες και ο Λάμπον εννόησέν ατο και σου λέει μήπως 'α δί' α'; λέει ατον, Στάθιε, αέτσ' και αέτσ' έμαθα, είπεν ατονε, μήπως δί' α', 'κ' εξέρω, είπεν ατονε. Ο άνθρωπος πάντα η παρά τ' ομμάτq τ' κομπών'.

Ερευνητής: Κομπών' ναι.

Πληροφορητής: Αν θέλ', ας έρχουμαι δίγ' ατα και όλα. Επήεν είπεν ατο και, 'κί πειράζ', 'κί πειράζ' κι αφκακέσ' εντούνεν. Λέει με ο Στάθιο ατότες έλα, μωρόν εμουν πα ατότε το κορσόπο ατο εχάλασεν τ' οσπít', επήγαμε την

γειτονίαν εκοιμούμενες. Το πρωί η γυναίκα άναψεν τη σόπα, μισεφίρ έμ'νες. Επίασε άτς' έσκώθεν απάν', εφούσκωσαν αβούτα τα χελόπα χθε. Μουατσίραινα ένουμ'νε, αλλά δόξα τον Κύριο, δε βαριέσαι. Από κει ύστερα, λέει με, πάρε αβούτα τα λεφτά και πάνε σον Λάμπον κεκά, εγώ ας τελώνω αβούτο τη δουλεία. Πάμε σον Λάμπον κεκά είπε και τερούμε αν θέλ' ναι ή όχι. Έρθα σον Λάμπο, επήεν ο Λάμπον είπεν ατο κει, γιατί εποίνες άτς' και εσέγκες σα έξοδα τον χεριφ, αφού είπες άτς' κι άτς' ο άνθρωπον εκαπάρωσέν α' και θέλ' να έρ'ται αδακά γειτονάς μετ' εμάς. Εσκώθεν εδέκεν ατον τα χρήματα, ατώρα είπεν αν θέλτς να τα 'α πάει ευτάει ατον και έρ'ται. Όχι αφού εδέκε ατά πα είπε, κανείται. Άφ'ς ατα, ας τελειών' κι επεκεί έρ'ται. Επήγα, ετελείωσε επεκεί εκείνος. Ο Μενέλαον βουτούρ'τα, ιβριστά, αβγά εγόραζεν και επούλ'νεν το Σαββάτο σην λαϊκή. Είπεν ατονε, Μενέλαε, λίγον βούτορο, λίγον υλιστόν, είπεν ατονε, ολίγον πασκιτάν, έπαρ' από κάμποσον, είπεν, να αλίζομ' α' και παίρομ' α' και πάμε. Όταν είπεν ατον 'α παίρομ' α' και πάμε σαν να εσκοτώσένα τον. Αλλά εκείνος τυχερό να έτον αδά, σε μας καλό θα έτον, επουλίουτον έναν μαγαζί, 'α παίρναμ' α', αλλά εκείνο η γλώσσα ατ'ς, σ' εκείνού το αίμα πα ατείν εσέβανε, τέλος πάντων.

Ερευνητής: Ποίος;

Πληροφορητής: Τα κορίτσα.

Ερευνητής: Τα κορίτσα, η Σοφία.

Πληροφορητής: Όχι εμείς δουλεία πουδέν 'κ' έχομε, καλά είμες αδάκα. Και το μαγαζόπο ατώρα ελέπ' ατο, εμπροστά το μαγαζί που είχεν ο Χρήστο απέναντι, και επήε και εκείνο πα. Επήραμε τα υλιστά, έρθαμε εγόρασάμ' ατο, εκάτσαμε κα.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να ρωτώ σε, θεία Παναΐλα, έν' ότι εσύ είσαι ορθόδοξέσσα και ο θεός πα, παλαιοημερολογίτισσα σην Ρωσία ο θείο Στάθιο πα έτονε;

Πληροφορητής: Το παλιό έτονε.

Ερευνητής: Μετά εγύρτσε, με το παλιό έτονε.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Όλ' με το παλιό επένανε.

Πληροφορητής: Το '24 έτον η χρονία και είχαμε δύος ποπάδες ορθόδοξοι Έλληνες, ο ένας έτον τραπεζούντιος και ο άλλος ασ' σο Σεμέν. Ο Τραπεζούντιο το παλαιό εκυνήγανε, εποίνεν, εθελ'νεν. Ο άλλος βαρέα πα να έτον 'κ' επείραζε μασε. Εγώ σο παλαιόν εστεφανώθα. Και έρθαμε αδά, εχάσαμε την πούσουλα.

Ερευνητής: Ατό 'α ρωτώ σε.

Πληροφορητής: Εχάσαμε την πούσουλα, αδά όταν έρθαμε. Από εκεί απόκριες έφυγάμε, έρθαμε τερούμε αδά Χριστούγεννα, πώς αέτσ' γίνεται 13 ημέρες ενωρίς. Έμαθάμ' ατο, ατώρα όταν έρθαμε, οι δικοί μας ακόμαν εκκλησία 'κ' είχανε, αλλά με το παλαιόν έτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με το παλαιόν έτανε οι περισσότεροι πατριώτες και συγγενοί. Επήρανε απόφαση, ένας δικός μας πάλι ήτανε, εδέκεν έναν οικοπεδόπον εκεκά, Άι Γιώργης μερ έν' χτισμένο εκείνος εδέκεν ατο, Γιακωβίδης λέγεται και 'α έχτιζάνε. Έναν ημέραν επήγα άτς' βόλτα να ευρίκ' ατον, συγγενοί έμ'νες. Λέει μίαν, θεία Παναΐλα, εμείς θέλομε να ευτάμε έναν εκκλησόπον, εσύ πα αν θέλτς, κάτ' βάλτς απέσ'. Επορείς ένα σανιδόπον, με τα σανίδα έχτισάμ' ατο, αν θέλτς, βάλτς έναν σανιδόπον εκιάν και έεις μισθόν. Ο Ιωαννίδης 'κ' έχ' το φουρνίν, τατουτού η θεία έτονε, ο πατέρας ατ' χωριανοί έτανε. Σανίδ', σανίδ' και εσέγκαμε κα'. Έχτισάμε έναν παραγκόπο, σανιδένο εποίκαμ' ατο, όσον ατό πέρα για πέρα το μάκρος αχθε.

Ερευνητής: Έναν δωμάτιο.

Πληροφορητής: Δωμάτιο μακρουλό.

Ερευνητής: Μακρουλό δωμάτιο.

Πληροφορητής: Όπως έχομε τα άλλα δωμάτια. μετά ολίγον, ολίγον, ολίγον εποίκαμ' ατο ονλά, αντισεισμικό καταλαβαίντς σον τρούλλο.

Ερευνητής: Πότε έχτισέτε τον Άι Γιώργη θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πότε έρθα, ιδτέ πολλά 'κ' επήεν, έχτισάμ' ατο.

Ερευνητής: Δηλαδή σε δύο, τρία χρόνια.

Πληροφορητής: Είπα σε το '28 με '29, το '30 έντονε η καταστροφή του καπνού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το '30 έτονε το '31 ατότε και μετά ασ' σον ονλά και ύστερα το αντισεισμικόν ατότε έχτσάμ' ατο. Έτρεζάμε όλ' άντρες, γυναίκες, εγύρευάμε και σα χωρία και έχτισάμ' ατο.

Ερευνητής: Έχτισέ ατο.

Πληροφορητής: Έχτισάμ' ατο, ύστερα εσέβαν απέσ' ο δάβολον και ένταν διχονοίας.

Ερευνητής: Απέσ' σην εκκλησία.

Πληροφορητής: Εσέγκεν απέσ' ο πεθερόν, εκείνος έτονε επιτροπή πα άξιον ο μισθός ατ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καπνά εποίνα, τ' αυτοκίνητα εδούλευαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φορτηγό είχανε, δύο είχανε, εδούλευαν. Εξέγκανε αυτοκίνητο ξανά. Ο Φορτής εβγάλλ' αυτοκίνητα, την εκκλησίαν γυροκλώθ' και εβγάλλ' αυτοκίνητα. Εμίσησάν ατονε, εκείνος πα επουγαλεύτε. Ερρούξαν α-ναμεταξύν ατουνε.

Ερευνητής: Δηλαδή έντονε κλοπή απέσ' την εκ-κλησία;

Πληροφορητής: Επειδής εβγάλ' νεν αυτοκίνητα, εθέρρ' ναν ασ' την εκκλησία έτονε.

Ερευνητής: Καλά αυτό έν', ο κόσμος πάντα έν' φθονερός.

Πληροφορητής: Ναι. Τέλος πάντων ύστερα ερ-χίνεσαν τα διχονοίας. Δεν θέλομε χιλιά να έτον απέσ', ατέιν μερικοί εθελ' νανε. Σα νέα πα να επένανε, σα νέα πα να εβάφτιζαν, σο γάμο πα να επένανε, σα βαφτίσα πα, να έρχουνταν και ο ποπάς να εκοινώνιζέν ατ'ς. Δεν μπορεί, αφού αλλάεις, δεν γίνεται αυτό. Κάποτε σ' εμέτερα με τα μωρά έρχουνταν μερικοί, έλεε ο ποπάς με το παλαιό είσαι; Όχι, δεν μπορώ, θα πας την εκκλησία σου και σον πατέρα σου.

Ερευνητής: Ναι στον ποιμένα σου σωστό. Α τώρα εσύ γιατί έφυες, επήες σον Άγιο Δη-μήτρη, πότε έντον ατό; Να μια ιστορία της Κατερίνης.

Πληροφορητής: 9, 10 χρόνια θα έν', μετ' ατό η φασαρία τη διχονοίας και εμάλωσαν και δεν... άμα δεν ευχαριστίεσαι και στέκ'ς; και ο συμπέθερον και όλοι που δεν ήθελαν τη φα-σαρία πού να ευρίκομε οικόπεδο, πού να ευ-ρίκομε να χτίσομε, πού να έν' κατάλληλο ν' αγοράζομε και να χτίσομε. Ένας ευλογημένος εδέκεν το οικόπεδόν ατ' επεκέκα, ο Θεός σον παράδεισο να βάλ' ατον.

Ερευνητής: Πόσο έτον το οικόπεδο, θεία Πα-ναίλα; έναν στρέμμα κέσ' έν';

Πληροφορητής: Στρέμμαν 'κ' έν'.

Ερευνητής: 'Κ' έν'.

Πληροφορητής: Η γυναίκα ατ' εδούλευε σα τρένα και ξένος απ' εμάς, Πόντιος πα 'κ' έν' και κάποτε έλεγάν α', Δημήτρη, Πόντιος είσαι;

Ερευνητής: Καλά και Άγιο Δημήτρη για τ' όνο-μάν ατ' εδέκετ' ατο;

Πληροφορητής: Όχι. Ας εδίναν α' και Χαράλα-μπο. Εμείς παντού ετέρεσάμε και ση Στουδί' πως πάμε σο δρόμο, εκεί που είν' το δημαρ-χικό το γκαράζ, εκεί πα ετέρεσάμε, αμα κα-τάλληλο 'κ' επόρεσάμε. Ατός αφού εδέκεν α', θ' αγοράζάμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αφού εδέκεν α' ο άνθρωπος, είν' κάμποσα εκεκά οικόπεδα, τ' εμόν και τη γαρής -ι- μ' 'α δίγω, είπεν, το ρούζ'με, εκείνο 'α δίγω, είπεν. Εδέκεν ατο ο άνθρωπο.

Ερευνητής: Άξιος ο μισθός ατ'.

Πληροφορητής: Άξιος.

Ερευνητής: Πάντως, θεία Παναίλα, εμέν εποίκε με πολλά εντύπωση, όταν είδα σε έναν πρωί οφέτος πρωί, πρωί απάν' σο αυτοκίνητο, εσυγκινέθα. Είπα η θεία η Παναίλα και όπως ελέπω α τώρα ας 80 απάν' είσαι, 85 χρονών.

Πληροφορητής: Απάν' σο αστικό είδες με;

Ερευνητής: Σο αστικό ναι. Η θεία Παναίλα, λέω, πρωί, πρωί τέρεν η πίστην ατ'ς πόσο τρανόν έν', ο Θεός να ευτάει α' πιο πολλά, εκράτεσέ σε δηλαδή ο ορθοδοξία αδά ση ζωή εσέν.

Πληροφορητής: Έτσι είναι.

Ερευνητής: Έτσι είναι, ε;

Πληροφορητής: Να μην κοροϊδεύομε τον Θεό.

Ερευνητής: Μη κοροϊδεύομε τον Θεό.

Πληροφορητής: Εγώ τι είμαι;, εγώ τίποτα δεν είμαι, εγώ όλη τη Σαρακοστή μία φορά μόνο την ημέρα τρώω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ολόη ημέρα δεν τρώμε, να τώρα η καμπάνα χτύπησε...

Ερευνητής: Και τρώνε ύστερα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είναι αυστηροί, δηλαδή τον τύπο της θρησκείας κρατούν' α' πολλά οι παλαι-οημερολογίτες.

Πληροφορητής: Όχι όλοι, αλλά είναι.

Ερευνητής: Όχι όλοι, αλλά οι περισσότεροι.

Πληροφορητής: Δεν ακούγεται καθαρά στο ση-μείο αυτό μιλάει γρήγορα και συγκεχυμένα.

Ερευνητής: Θεία Παναίλα, θέλω να λες με ολίγα άτσ' μερικά γράμματα την εκκλησία, θυμάσαι τα προσευχάς τη Ορθοδοξίας και λες τα βρά-δια μαζί σ'.

Πληροφορητής: Ατα το Πιστεύω εις έναν Θεόν, το Πάτερ ημών.

Ερευνητής: Εκτός ασ' ατα άλλο κανέναν ευχή; Άτσ' που διαβάσκουνταν σα ευαγγέλια;

Πληροφορητής: Σα ευαγγέλια ευχές 'κ' είναι, απ' οξουκά 'κ' εξέρω.

Ερευνητής: Αλλά διαβάεις ατα.

Πληροφορητής: Ναι διαβάζω.

Ερευνητής: Συνεχώς.

Πληροφορητής: Α τώρα τη Σαρακοστή η αλή-θεια άλλο εσπερινός 'ίνεται, άλλα γράμματα (μιλάει γρήγορα και ακαταλαβίστικα).

Ερευνητής: Ναι αλλά, θεία Παναίλα, η κουινιάδα σ' κι ο κουινιάδο σ' έτανε με το νέο.

Πληροφορητής: Ακόμα και μέσα στο σπίτι κα-
θένα προβατάκι από το ποδαράκι στο τσα-
γκαλάκι του κρέμεται.

Ερευνητής: Άτο' έν', καλά λες, θεία Παναϊλα, ο
καθείς όπως καταλαβαίν'. Τα παιδιά σ' εμοί-
ασέν εσέ;

Πληροφορητής: Καλά έτανε, σο παλαιόν εβα-
φτίγαν, εστεφανώθανε, εβάφτισανε τα μωρά
τουνε.

Ερευνητής: Ο καθένας ατώρα άτο' ευτάει, όπως
θέλ'.

Πληροφορητής: Κλαίγω όμως, Νίκη, πάω σην
εκκλησία ελέπ' ά', κρούει με σην καρδιά και η
προσευχή μ' έν' ατό, Θεέ μ'...

Ερευνητής: Θεία Παναϊλα, είναι καλά παιδιά.

Πληροφορητής: Πριν αποθάνω, Θεέ μ', να ελέπ'
ατσε να εμπαίν'νε σα δρόμους.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το 'χω πληγή σην καρδιά μου,
το 'χω πληγή.

Ερευνητής: Καλά σήμερα οι νέοι δυστυχώς άτο'
ευτάνε όλ'.

Πληροφορητής: Πονώ, πονεί η ψυχή μου για
την ψυχή τους, πονάει η ψυχή μου, πονάει.
Διάβασα αυτό το βιβλίο τον αντίχριστο που
εξέβεν, έχ' ατο και εδέβασ' ατο. Όταν φτάνω
σα άλλα τα περιστατικά κέσ' σα 666...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν αντέχω το κρύο, πώς θα
πάμε, Χριστέ μου, Χριστέ, να μην ακούει ατο
ο διάβολον, Χριστέ μου, το 666. Σταυρώνω τα
χέρι μ' και λέω, Θεέ μου, να φυλάττ' την δε-
ξιάν χείραν απ' το 666. Διότι από 7 χρονών
εδιάβασα ένα βιβλιαράκι, όπως έν' η αποκά-
λυψη τη Παναϊας και του Χριστού.

Ερευνητής: Του Ιωάννη.

Πληροφορητής: Όχι του Ιωάννη, του Χριστού
το ευρέθεν απάν' σον Τάφον σα Ιεροσόλυμα,
αϊκον βιβλίων εδιάβασά το ότι θα έρχουτον
ατό, η σφραγίδα. Ετότε μωρόν έμ'νε. Εδιά-
βασά το, αμά επέμ'ναν μερικά αδαπέσ' και
όταν εθέλ'να να εδέβαζ' ατο, εποιναμε τα
καπνά, 'κ' είχα ευκαιρία, ατώρα που έχω ευ-
καιρία και λιγούμαι να διαβάζω, 'κ' ελέπω,
άνοιζον τη ψυς -ι- μ' τ' ομμάτα.

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Άνοιζον τη ψυς -ι- μ' τ' ομμάτα.
Και θυμάμαι εκει απέσ' έλεε θα 'ρθει καιρός, θα
σφραγίσει ο αντίχριστος τη δεξιά χείρα, λείει,
που δεν θα μπορέσουμε να κάνουμε το σημείο
του σταυρού. Έρθαμε, έρθαμε οφέτος και
όταν είδα το ατό το βιβλίο και τερών τα σφρα-
γίδας είναι πώς είναι; είδες ά' καθόλου;

Ερευνητής: Όχι, όχι.

Πληροφορητής: Από κει καταλαβαίντς πως έν'
το 666, είδες ά' καθόλου;

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Κοίταξέ με, αυτό είναι 6 έτσι;
Έχουνε ουρές και το στογγυλό μανάχον έν'
αδάκα. Το βιβλίον αχθε έχ' ατο, εδέκε μ' ατο
ο Ζογάνας, πολλά χριστιανός έν' εκείνος πα.

Ερευνητής: Θεία Παναϊλα, εκείνο που θέλω να
ρωτώ σε, εσυγκίνησές με. Εσύ έζησες ασ' σο
'28 σον προτεστάνικο τον συνοικισμό απέσ'...

Πληροφορητής: Τι σχέση έχει αυτό;

Ερευνητής: Ναι. Εσύ τη θρησκεία σ' ξάι επέρασες
πειρασμούς, δηλαδή με τα μωρά σ', 'κ' έν' πε-
ρίεργο, διότι...

Πληροφορητής: Κοίταξε μίαν σο στεφάνωμα
επήγα, κάνα δύο φορές πα με τη Μαβίλη
επήγαμε σην προσευχή αέτσ'. Σε στεφάνωμα
'κί θυμάμαι σίνος έτον ακριβώς, έτονε ο Γιάν-
νες και ο...

Ερευνητής: Τέλος πάντων

Πληροφορητής: Αβούτος αδακά τη Παντελή ο
πατέρα.

Ερευνητής: Ο Λευτέρτς.

Πληροφορητής: Ο Λευτέρτς και όταν είπεν «ευ-
λογημένη η βασιλεία» ο κήρυκας, ο Γιάννης
αβούτα τα χείλα ατ' αραέτσ' εκράνεν ατα και
επαρτήρησέν ο Λευτέρτς ο σ'χωρεμένον,
ζώνον, είπεν ατονε, ευλογημένη η βασιλεία του
πατρός. Είδα και είδα, αλλά το βάπτισμα τ'
ατεινέτερον δεν πήγα άλλο.

Ερευνητής: Δεν πήγες.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Αλλά έρχουνταν καμیان σην γειτο-
νίαν έπαιζαν τα μωρά σ' με τα μωράν ατουνε.

Πληροφορητής: Ας έπαιζαν.

Ερευνητής: Εκείνο 'δεν 'κ' έν'. Να έλεγάν σεν ατό
ντό έν' η θρησκεία που ευτάς...

Πληροφορητής: Μίαν είπαν ά', εδέκα τον την
μαστίκαν ατουν. Ο Λεωνίδας έρχουτον εδού-
λευεν με τον Παύλο αδακά.

Ερευνητής: Ναι ο Ταραχτσής ναι.

Πληροφορητής: Και έλεε με η Κορνηλία να πάρε
διάβασε αυτά και εγώ ευκαιρία δεν έχω, βιβλία
πολλά έχω, λέγ' ατονε, μόνον να διάβαζα,
εξέρτς ντο πολλά έχω; Πόσα παράδες ευτάνε
σ' εμάν κεκά, λέγ' ατονε.

Ερευνητής: Α ωραία, ωραία γνήσια ορθόδοξη.

Πληροφορητής: Και κάποτε επαρτήρανε αυτή
η γυναίκα την οικογένεια. Η Έλλη πα η μι-
κρέσσα μ' διεστραμέντσα έν', εκείνε λίγο
πολλά εδέβαζεν και εκαταλάβαινε. Εγώ Δευ-
τέρα τάξη, Τρίτη μισόν επήγα, επήρε με οπίσ'

ο κύρη μ'. Και το ασκέπαγος ούτε στην εκκλησία ούτε στο σπίτι σ' προσευχή να ευτάς, διότι αυτού παραστάμε και του αγγέλλου τα φτερά. Και μίαν δεύτερον ερώτησεν την Έλλην, η Κορνήλια η σ'χωρεμέντσα...

Ερευνητής: Προτεστάναινα έτονε.

Πληροφορητής: Ναι προτεστάναινα και σκυροί πα έτανε. Για πάρε τον Απόστολο και κοίταξε, είπεν ατηνε, έλα να σε δείξω πού είναι. Απ' εκεί κι ύστερα εσκεπάγουτον, άσπρο τδίτ' σο κιφάλ'ν ατ'ς. Εμείς πολλά 'κ' έξεράμε. Ατά πα όσα έκ'σα σα κηρύγματα σο παλιό, επεκεί αγγήγορα έφυγάμε. Και πού έτονε αϊκα κηρύγματα. Εκεί είχαμε τον φόβο τη Θεού μάναχα.

Ερευνητής: Μόνο τον φόβο τη Θεού.

Πληροφορητής: Σην νηστείαν 7 χρονών έμ'νε εκεί, 7, 8 επένα σο σχολείο και η Σαρακοστή μόλις έμπαινε, έλεγάν τηνε, μάνα, κάτ'δος με ας τρώγω. Όχι, έλεε με, Σαρακοστή πρώτη βδομάδα 'κί θα τρως, πας κι έρχεσαι κι επεκεί. Εγώ κακέσσα έμ'νε, πολλά κακέσσα έμ'νε. Μάνα, εγώ 'κ' επορώ, έλεγάν ατηνε. Εφτά χρονών μωρόν, έλεε με, εφτά φορές 'α λιγούται κι επεκεί 'α τρώει. Σαρακοστή έν', 'α κρατούμε.

Ερευνητής: Α! τόσο αυστηρά!

Πληροφορητής: Εντούνεν ρίζας εβγάλ'νεν η μάνα μ' αβούτο την Σαρακοστή όλον, 48 ημέρες είναι νηστεία. Εκείνε εποίνεν 45 μοναχόν, όχι 48. Την εβδομάδα τρία ημέρες κ' έτρωε ξάι το τριήμερο.

Ερευνητής: Το τριήμερο, ναι εθοδώριζε δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι και μετά εποίνεν Παρασκευή.

Ερευνητής: 48 και έτρωε 44. Εσύ όμως έλεες ατην 'α πάω παίρω.

Πληροφορητής: Ά πας κι έρχεσαι και όταν έρθεσαι, ατότε 'α τρως.

Ερευνητής: Και έκουές ατηνε.

Πληροφορητής: Κια ντ' 'α ποίναμε;

Ερευνητής: Εφογούσ'νε.

Πληροφορητής: Εποίνεν τον κουκαράν. Τ' εμετέρ' έναν δεύτερον εποίκας ατ'ς κουκαρά και άλλο είπαν ααα!

Ερευνητής: Επίστευες για πέει πώς έτον ο κουκαράς; Ο πατέρα μ' πα έλεε μ' α'.

Πληροφορητής: Σ' έναν κρομμύδ' ή πατάτα γύρω, γύρω 7 φτερά τα έξ έταν μαύρα και το άσπρο η Πασχαλιά. Και κάθε Κερεκή εβγάλ'ναμε από έναν και όταν επέναμε να έτρωγαμε, ο κουκαράς ελαϊσκουτον, εκείνο πα ελαϊσκουτον. Μία, δύο, πέντε κάνα δύο χρόν'α εποίκαν α', ύστερα ααα! Γιαγιά, μας κοροϊδεύεις, ατό πατάτα έν', ατό κρομμύδ' έν'.

Ερευνητής: 'Κί πιστεύ'νε τα τωρινά ναι.

Πληροφορητής: Ατώρα 'κ' επορείς να γαντεουρεύ'ς μωρά.

Ερευνητής: Όχι, όχι

Πληροφορητής: Όσον επόρεσάμε, έρθαμε, δόξα τω Θεώ.

Ερευνητής: Είσαι ευχαριστημέντσα ασ' την ζωή σ';

Πληροφορητής: Δόξα τω Θεώ.

Ερευνητής: Η προτεστανία 'κ' επηρέασέ σε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Εγώ μόλις έρθα, Νίκη, αδά επήρα έναν σύνοψη, ας έχ' α' μετ' εμέν, είπα,

(στο σημείο αυτό μιλάει σιγά και δεν είναι κατανοητά όσα λέει)

Ερευνητής: Όχι, 'κί κοροϊδεύατ' ατα για την πίστη σου, άλλε 'κ' είπε με αϊκα πράματα.

Πληροφορητής: Εδανείστε ψωμί και έφερε.

Ερευνητής: Τη παχή η Σοφία η Προτεστάναινα (Τα τελευταία 8 λεπτά τα παραλείπω είναι άνευ σημασίας)

Λεξιλόγιο

γαντεουρεύ'ς = ξεγελάς, γαντουρεύω ή καντουρεύω = ξεγελώ, εξαπατώ, λ. τ. kandirmek.

εδέκα σε την μαστίκα σ' = σε αποστόμωσα.

έκοψαμε και έσυραμε = τα είπαμε, τα βρήκαμε, ιδιωτισμός, αντίστοιχο κόψαμε και ράψαμε

ελαϊσκουτον = κουνιόταν, λαϊσκουμαι = κουνιέμαι, λ. ηχοποίητη.

ελάσταν = τριγύρισε, λάσκουμαι = γυρίζω από δω κι από κει, τριγυρίζω, λ. ομ. ηλάσκω = περιφέρωμαι.

έπεσε σο χρέος αφκά = χρεωκόπησε.

επουγαλεύτε = βαρέθηκε, αγανάκτησε, πουγαλεύκουμαι = αγανακτώ, λ. τ. buğalmak.

ερρούξαν αναμεταξύν ατουνε = μάλωσαν.
 ερρούξεν = έπεσε, ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή.
 ετδάνιζε = σκορπούσε, ράντιζε, τδανίζω = ραντίζω, σκορπώ.
 η χινέα σ' εκοπανιέν = ήρθε η ώρα του γάμου σου, ιδιωτισμός.
 άθε, αντν. γ' προσ. = δικό του, λ. ομηρ.
 ιδτέ = βέβαια, φυσικά, λ. τ. ište.
 κανείται = φτάνει, απρόσ. ρήμα, αρχ. ικανός = αρκετός.
 κομπών' = ξεγελά, εξαπατά, αρχ. κομβόω = εξαπατώ.
 κουκαράς = φόβητρο για τα παιδιά να κρατάνε νηστεία την σαρακοστή, φτιαγμένο από πατάτα ή κρεμμύδι με καρφωμένα 7 φτερά. Όσες οι βδομάδες της νηστείας.
 μουατσίραινα = πρόσφυγας, λ. τ. muhacir.
 σεργκίν, το = στοίβα πραγμάτων απλωμένα σε πάγκο στο παζάρι, λ. τ. sergin.
 τιτιντσήδες = καπνοπαραγωγοί, λ. τ. tütün.
 τδαχάλαινα, η, = αδαής, άπειρος, απερίσκεπτος νέα, λ. τ. çahil.
 τσίτ, το = κάλυμα κεφαλής, λ. τ. çit.
 χιλά, η = δόλος, λ. τ. hile.

Μεταγλώττιση

Λείπει η αρχή της αφήγησης

Πληροφορητής: Και μας έγραψε τελευταία και μας είπε, τη μαμά μου εννοείται, αυτό είναι το τελευταίο γράμμα που σας στέλνω, λέω να 'ρθείτε, γιατί δεν βλέπω τα πράματα καλά.

Ερευνητής: Ποια χρονιά ήταν;

Πληροφορητής: Εφτά χρονών ήμουνα.

Ερευνητής: Πότε γεννήθηκες το γνωρίζεις;

Πληροφορητής: Κοίταξε το '04 γεννηθείς είμαι γραμμένη. Το '04 γεννηθείς είμαι, δεν ξέρω ακριβώς ημερομηνία.

Ερευνητής: Σην Τραπεζούντα γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Στο χωριό.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν το χωριό σου;

Πληροφορητής: Μαρτίν το έλεγαν.

Ερευνητής: Μαρτίν.

Πληροφορητής: Και η Άρδασσα ήταν η αγορά μας.

Ερευνητής: Η Άρδασσα.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Η νουνά μου ήτανε απέναντι στο άλλο χωριό τον Κωδωνά, από δίπλα είχαμε άλλο χωριό λέγονταν Μεσοχώρι, το δικό μας ήταν το Μαρτίν.

Ερευνητής:

Πόσες ώρες ήτανε από το χωριό σου στην Τραπεζούντα; Δεν θυμάσαι, παιδάκι ήσουν.

Πληροφορητής: Ναι δεν θυμάμαι. Πάντως από κει πήγαμε στην Τραπεζούντα και από κει μπήκαμε στο πλοίο, ήρθαμε στον Καύκασο. Κατάλαβες;

Ερευνητής: Ναι. Στο σχολείο πήγες καθόλου;

Πληροφορητής: Στο σχολείο πήγα νήπια τάξη, βία πρώτη. Το μικρό αλφάβητο στην πλάκα πάνω το διαβάζαμε, πλάκα δηλαδή όχι από αυτά εννοείται, σ' ένα ξύλο στρογγυλό από κάτω το χερούλι και απάνω τα γράμματα, διαβάζαμε εκείνο.

Ερευνητής: Ποιηματάκι τίποτε θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, αλφάβητο είχαμε. Και προτού να φύγομε εμείς η μητέρα μ' η καημένη, επειδή ο πατέρα μου ήτανε στην Ρωσία...

Ερευνητής: Γιατί ήτανε εκεί, δούλευε ή...;

Πληροφορητής: Για να δούλευε.

Ερευνητής: Για να δούλευε.

Πληροφορητής: Τα μέρη μας ήτανε άγωνα, άγωνα ήτανε. Και είχε πατάτες φυτεμένα η μαμά μου και με έπαιρνε μαζί της, γιατί κατά κει είχαν οι Τούρκοι καπνά.

Ερευνητής: Ναι είχαν καπνά.

Πληροφορητής: Και με έπαιρνε παρέα μαζί της, στα χωράφια όταν πήγαινε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μια μέρα το θυμάμαι καλά σαν σήμερα, η μαμά μου ήταν και ωραία, και εκεί που τσάπιζε, σηκώθηκε απάνω και αντίκρυσε, ερχότανε με τα καπνά στον ώμο φορτωμένος και ε, αυτός ο καπνάς ο Θεός να μας βοηθά, φοβότανε. Αλλά ήρθε και πέρασε ο άνθρωπος, τίποτα καλημέρα και πέρασε. Αυτά είναι που ξέρω.

Ερευνητής: Είπες πατάτες έβγαζε, θυμάσαι τι καλλιεργούσατε άλλο; Η μάνα σου τι έκανε;

Πληροφορητής: Πατάτες έκανε η μάνα μου, τι άλλο να κάνει; Είχαμε και κατσικάκια. Το φθινόπωρο κόβαμε κλαδιά για τα κατσίκια για τον χειμώνα.

Ερευνητής: Τροφή για τα ζώα.

Πληροφορητής: Κατσίκια είχαμε, αγελάδα τώρα δεν θυμάμαι, αν είχαμε ή όχι. Όλη εκεί η γειτονιά μας ήταν το συγγενολόι μας. Τη μάνας μου τ' αδελφια, δυο, τρία αδελφια.

Ερευνητής: Πώς λεγόταν το σόι της μάνας σου;

Πληροφορητής: Παροτίδου.

Ερευνητής: Παροτίδης.

Πληροφορητής: Και του πατέρα μου ήτανε Σωτηριάδης. Σωτηριάδης, όχι του πατέρα μ', ψέματα μη λέγω του παππού ήτανε Ουσταμπασίδης.

Ερευνητής: Και έφυγες 7 χρονών και πήγες στην Ρωσία.

Πληροφορητής: Και 7 χρονών πήγα στην Ρωσία. Όταν πήγαμε εκεί, ο πατέρα μου ο μακαρίτης είχε μαγαζάκι, η πολιτεία λίγο έξω ήτανε. Και δεν ξέραμε εμείς τέλος πάντων, είχε ένα μαγαζάκι και είχε ένα δωματιάκι, όπως ήταν αυτός. Και έτυχε να πάμε στις γιορτές που κάνουν τα καρναβάλια. Η μητέρα μου η μακαρίτισσα έξω είχε το τζάκι και μακαρόνι έκανε θαρρώ, εκείνο το θυμάμαι καλά και έβαλε να το στραγγίσει. Ήρθε ένας που ήτανε αυτός ας πούμε, πες το αυτοί που...καρναβάλι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από πίσω την τσίμπησε λιγάκι. Εκείνη δεν τον είδε εεεε! Χάλασε ο κόσμος. Αυτά που σε λέω έγιναν στη Ρωσία.

Ερευνητής: Ρωσία.

Πληροφορητής: Μη φοβάσαι, της είπε ο συγχωρεμένος ο πατέρας, άνθρωπος είναι.

Ερευνητής: Το ταξίδι απ' την Τραπεζούντα στην Ρωσία το θυμάσαι;

Πληροφορητής: Απ' την Τραπεζούντα μπήκαμε στο πλοίο και από κει συνεχίσαμε και πήγαμε βγήκαμε στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Μόνη σου ήσουν με τη μάνα σου;

Πληροφορητής: Με τη μαμά μου και μια αδελφή ακόμα.

Ερευνητής: Μία αδελφή, αδελφό δεν είχες.

Πληροφορητής: Όχι, το πρώτο πέθανε, ήταν αγόρι, εγώ είμαι η δεύτερη και το τρίτο ήτανε το άλλο το κορίτσι.

Ερευνητής: Το κορίτσι. Άλλο;

Πληροφορητής: Άλλο αυτό είναι.

Ερευνητής: Τώρα θα μου πεις τι θυμάσαι απ' το Σοχούμ.

Πληροφορητής: Σου είπα στο Σοχούμ έμενε ο πατέρας μου.

Ερευνητής: Λοιπόν τη ζωή λίγο στο Σοχούμ, πώς ζούσατε;

Πληροφορητής: Στο Σοχούμ όταν πήγαμε, ο πατέρα μου είχε, έξω απ' την πόλη ήτανε, ένα μαγαζάκι μ' εκείνο περνούσαμε.

Ερευνητής: Τι πουλούσε;

Πληροφορητής: Μπακάλικο, παντοπωλείο. Μετά περίσσεψε η οικογένεια σιγά, σιγά ήρθαμε πιο στην αγορά μεριά. Πήγαμε στην αγορά μέσα, έκανε ένα μαγαζάκι εκεί. Πήγε στον φούρνο με τον θείο μου, της μητέρας μου ο αδελφός ήταν φούρναρης. Δούλεψε μ' εκείνον αρκετά χρόνια. Ύστερα χώρισαν, άνοιξε ένα μαγαζάκι. Άνοιξε ένα μαγαζάκι, μετά χρεωκόπησε. Τόσο που στεναχωρήθηκε πήγε και έπεσε στη θάλασσα, αλλά ευτυχώς τον γλύτωσαν. Ύστερα, αγόρι δεν είχαν, άνοιξε πάγκο στο παζάρι και με πήρε μαζί του. Τον βοήθησαν και τα δύο αδέρφια της μητέρας μου.

Ερευνητής: Πήγες και έκανες πάγκο στο παζάρι.

Πληροφορητής: Βέβαια μαζί του. Όταν πήγε να πλη-

ρώσει τον φόρο ήρθαν οι πασιγίκηδες και σε λίγο όλοι έφυγαν. Είχαμε και κουλουράκια τυλιγμένα μέσα στο καλάθι, όποιος περνούσε, έπαιρνε. Εγώ μικρή ήμουν τότε, μπήκα μέσα στα μαγαζάκια, φοβήθηκα, άνοιγα λίγο και κοιτούσα να δω τι γίνεται. Αυτό κράτησε καμιά ώρα, ύστερα ήρθε ο πατέρας μου, τα μαζέψαμε και πήγαμε στο σπίτι.

Ερευνητής: Και πόσα χρόνια έμεινες εκεί στο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Πόσα χρόνια;

Ερευνητής: Ναι στο Σοχούμ πόσα χρόνια;

Πληροφορητής: Χρόνια σε λέω όταν έφυγα 7, 8 χρόνια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ εκεί παντρεύτηκα.

Ερευνητής: Στο Σοχούμ.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πόσο χρονών;

Πληροφορητής: 16 έκλεισα, 33 ήταν αυτός.

Ερευνητής: Α, τα διπλάσια χρόνια είχε.

Πληροφορητής: Ναι. Στην αρχή είχαμε συνήθειο δεν φωνάζαμε ονόματα, θείο. Θείο, θείο, θείο. Ύστερα είχε συγγενείς, είχε μια κουμπάρα. Εκεί που καθόμασταν ήταν πανδοχείο, είχε μέσα δωμάτια για ξένους και καθόταν μέσα χωριανοί, που έβαζαν τα άλογά τους τέλος πάντων. Ήταν στην αγορά μέσα να κάνουμε και εμείς δουλειά. Και ερχόταν οι κουμπαριές του από το χωριό απάνω και μια κουμπάρα μας λέει, αυτή η κουμπάρα μας ήρθε από το χωριό, ήρθαν να ψωνίσουνε, πούλησαν τα καπνά να ψωνίσουνε, λέει, κουμπάρε, εγώ θα πάω στην κουμπάρα μου να πιώ νερό. Χωρίς τίποτα να υπάρχει. Πήγαινε να πιεί νερό, αλλά να μην πεις τίποτα. Εκείνο σιγά, σιγά ωρίμασε. Μικρή είναι και τι πειράζει που είναι μικρή; Έλεγαν ο ένας και ο άλλος.

Ερευνητής: Εσένα δεν σε ρώτησε κανείς αν θέλεις ή όχι;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, η μάνα σου αποφάσισε.

Πληροφορητής: Ύστερα φαίνεται πως αυτός είχε σκοπό να πάει στην Αμερική. Μια μέρα η θεία μου και η μάνα μου καθόντουσαν έξω. Η μάνα μου πουλούσε μπισκοτάκια και η θεία μου, η γυναίκα του αδελφού της, της έκανε παρέα. Τη στιγμή εκείνη βγήκε αυτός να πάει κάπου και τον ρωτάει η μητέρα μου, Στάθιε, θα πας στην Αμερική, έτσι έμαθα. Δεν ξέρω πώς θα έρθουν τα πράγματα, αλλά έχω σκοπό να φύγω, της είπε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έξω ήταν ο παππούς μια Κυριακή. Τα μαγαζιά κλειστά, αλλά εκεί μέσα ήτανε έμποροι σίκαλης, πεταλωτές, χάνι ήτανε.

Ερευνητής: Χάνι.

Πληροφορητής: Μπροστά ήταν το μαγειρείο και πίσω η κουζίνα τους. Αυτός ξάπλωσε εκεί έξω στην αυλή πάνω σ' έναν πάγκο. Σηκώθηκε μετά να πάρει νερό απ' το πηγάδι να ρίξει πάνω στο κεφάλι του για να ξυπνήσει, κοιμότανε φαίνεται. Εν

τω μεταξύ βγήκα και εγώ να πάω να καθίσω έξω, κόσμος περνούσε και αντιπερνούσε. Πού πας; Μου είπε. Λέω να πάω έξω στη μάνα μου και τη θεία μου. Έλα εδώ, μου είπε. τι θέλεις; σ' ακούω κι απ' εδώ, είπα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έλα εδώ να σου πω κάτι. Πες μου, ακούω, δεν χρειάζεται να έρθω εκεί κοντά. Τις θες να πεις, πες το, είπα.

Ερευνητής: Δηλαδή μήπως κάνεις πονηρές σκέψεις, γι' αυτό δεν ήθελες να πας;

Πληροφορητής: Άκου, μου είπε. Ήρθε η ώρα του γάμου σου. Εγώ αγγλικά δεν ξέρω, του είπα. Ήμουν μικρή, αλλά πολύ πονηρή. Το πήρα απόφαση, να τελειώνουμε, είπε. δεν ξέρω να το πεις στη μάνα μου, του είπα. Μια μέρα ήρθε να της το πει. Εκείνη καθόταν έξω στο μπαλκόνι και ήρθε να της το πει. Με ρώτησε η μάνα μου τι να του πω; Ό,τι σου πει, να πεις ναι, της είπα.

Ερευνητής: Έξυπνη ήσουν.

Πληροφορητής: Ό,τι πει να του πεις ναι, της είπα.

Ερευνητής: Αλλά εσύ αποφάσισες να τον πάρεις.

Πληροφορητής: Κοίταξε είχε πολλούς φίλους, τόσα χρόνια εκεί μέσα, ήτανε τυχερό να γίνει. Με είχε ζητήσει και ένας μικρός πατριώτης μας, αλλά δεν έδωσα καμιά σημασία σ' εκείνον.

Ερευνητής: Ήταν τυχερό.

Πληροφορητής: Στο αναμεταξύ λέει στην μάνα μου, εγώ έχω σκοπό να πάω στην Αμερική και θα την πάρω μαζί μου, μην κλαις μετά. Δεν ξέρω πώς θα τα φέρει βολικά ο Θεός. Τα βρήκαμε τελικά. Μας στεφάνωσε ο παπά Ιορδάνης.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η οικογένεια Παπαβραμίδα τους ξέρεις εδώ κοντά...

Ερευνητής: Ναι ξέρω του Νίκου ο πατέρας.

Πληροφορητής: Του Νίκου ο πατέρας με την αδελφή του στο σχολείο μαζί πηγαίναμε. Ήταν και Ορτουλούς ο Στάθης, δεν είχε κανέναν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ξένος ήταν.

Ερευνητής: Ξένος.

Πληροφορητής: Αυτοί έκαναν τον γάμο και οι φίλοι του. Αυτός μπροστά με τα τραγούδια, τραγουδούσε και όμορφα.

Ερευνητής: Οι Παπαβραμιδαίοι στα τραγούδια...

Πληροφορητής: Ε, πήγαμε στην εκκλησία, στεφανωθήκαμε.

Ερευνητής: Σε ποια εκκλησία στεφανωθήκατε;

Πληροφορητής: Στην Βαγγελίστρα.

Ερευνητής: Στην Βαγγελίστρα ορθόδοξη εκκλησία ελληνική.

Πληροφορητής: Ελληνική Βαγγελίστρα και το σχολείο εκεί κοντά ήτανε.

Ερευνητής: Πώς έγινε ο γάμος;

Πληροφορητής: Σου είπα κουμπάρος ήτανε ο Μιχαηλίδης ο Κυριάκος από την Πουланτζάκη. Να μην νιώθει ξένος, να μην παραπονεθεί, γιατί σαν

Ορτουλούς δεν είχε κανέναν. Πράγματι οι πατριώτες του άρχισαν από το σπίτι, καθόμασταν κοντά στην παραλία.

Ερευνητής: Πήγανε όλοι.

Πληροφορητής: Στην παραλία καθόμασταν και πως να σε πω απ' εδώ στην παραλία ο μισός δρόμος.

Ερευνητής: Δηλαδή 4, 5 χιλιόμετρα ήταν.

Πληροφορητής: Με τα τραγούδια, τα τραγούδια που έλεγαν ακόμα στο μυαλό μου είναι.

Ερευνητής: Έπαιζε και η λύρα;

Πληροφορητής: Κόρη, τίμα τον πεθερό σου και την πεθερά σου

Σαν να ήταν η μητέρα και ο πατέρα σου.

Τίμα και τ' αδέρφια σου, τίμα και τη γειτονιά σου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σαν να ήτανε η γειτονιά σου.

Ερευνητής: Η δική σου γειτονιά.

Πληροφορητής: Ναι. Όμορφα μια χαρά πήγαμε, στεφανωθήκαμε, ήρθαμε.

Ερευνητής: Ο θείος Στάθης κανέναν συγγενή δεν είχε;

Πληροφορητής: Δεν είχε, κάτι τρίτα ξαδέλφια είχε από το χωριό. Είχε μια ξαδέλφη τη βασιλική, όχι πρώτη ξαδέλφη.

Ερευνητής: Πάντως γονείς δεν είχε ο άνθρωπος.

Πληροφορητής: Γονείς δεν είχε όχι.

Ερευνητής: Όχι, και στεφανωθήκατε. Μετά από την εκκλησία;

Πληροφορητής: Απ' την εκκλησία ήρθαμε, είχε νοικιασμένο σπίτι.

Ερευνητής: Νοικιασμένο σπίτι. Το γλέντι κρατούσε εκεί πόσες ημέρες;

Πληροφορητής: Το γλέντι όσο ήθελες, εμείς δεν είχαμε κανέναν. Εκείνη τη μέρα ξημερώσαμε μέχρι το πρωί, είχε φίλους, κουμπάρους, βάφτισε παιδιά. Τραπεζούντιοι ήτανε, μαζί μ' εκείνους ξημερώσαμε και τελειώσαμε το γλέντι.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησες μαζί του;

Πληροφορητής: Χρόνια αρκετά.

Ερευνητής: Πολλά.

Πληροφορητής: Το '24 θαρρώ στεφανώθηκα.

Ερευνητής: Το '24.

Πληροφορητής: Σχεδόν έναν αιώνα είμαστε μαζί.

Ερευνητής: Έναν αιώνα και έζησες ωραία.

Πληροφορητής: Δόξα τω θεώ μια χαρά.

Ερευνητής: Πότε ήρθατε από εκεί εδώ;

Πληροφορητής: Αδά ήρθαμε το '28 με '29.

Ερευνητής: Για ποιο λόγο ήρθατε;

Πληροφορητής: Ε να η καταστροφή τη Ρωσίας καθώς άρχισε. Κάθε μέρα παρακολουθούσαν τι τρως, τι κάνεις. Είδαμε ότι έρχονταν εδώ όλοι. Πρώτα ήρθαν η μάνα μου και ο πατέρας μου με το βαπόρι Χαράλαμπος. Μετά είδαμε και παραείδαμε, τελικά είπαμε θα πάμε και μείς. Ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη. Όταν τους άκουσε να βλασφημούνε, είπε φύγαμε από το κατράμι και ήρθαμε στην πίσσα. Βλαστημούσαν πολύ άσχημα, μου ερχόταν να τους φάω. Τότε κατέβηκε από το χωριό τα Πο-

ρόϊα ο μακαρίτης ο Μενέλαος.
Ερευνητής: Ο αδελφός του;
Πληροφορητής: Ο αδελφός του, κατέβηκε στη Σαλονίκη και μας παρέλαβε. Πήγαμε στο ξενοδοχείο μια πατριώτισσας του από την Ορντού. Αφήσαμε τα πράγματά μας εκεί. Ο Μενέλαος είπε θα πάμε στο χωριό. Στάθη, του είπα, ας αφήσουμε τα πράγματα εδώ, πάμε να δούμε το μέρος πρώτα. Αν δεν μας κάνει, όχι ο αδελφός σου και η μάνα μου να είναι, θα αφήσω και θα φύγω.
Ερευνητής: Έξυπνη ήσουν.
Πληροφορητής: Ναι. Τέλος πάντων πήγαμε μια φορά έτσι. Σαν τόπος παραθέρισης ήταν μια χαρά. Αλλά για ζωή δεν ήτανε. Σπέρνανε σίκαλη, εκτρέφανε μεταξοσκώληκες. Μισό στρέμμα εδώ, ένα στρεμματάκι κατά κει στα περιβόλια. Αν είχες έτοιμα να φας, μια χαρά ήτανε. Φύγαμε από κει. Ο πατέρας μου ο συγχωρεμένος ήτανε στην Σταυρούπολη, πριν την Ξάνθη. Απ' τη Ρωσία ακόμη του είχε πει, Στάθη, δεν σου λέω ούτε να έρθεις ούτε να μην έρθεις. Το δωμάτιό σου εδώ είναι έτοιμο. Ας πάμε και εκεί να το δούμε και μετά αποφασίζουμε. Εγώ του είπα, Στάθη, να μην πάμε πουθενά, να μείνουμε εδώ στην Σαλονίκη.
Ερευνητής: Στην Θεσσαλονίκη.
Πληροφορητής: Ας μέναμε εκεί.
Ερευνητής: Πιο καλά ήτανε.
Πληροφορητής: Βέβαια. Τέλος πάντων πήγαμε είδε κι εκείνο. Όχι δωμάτιο, είπε, τρώγλη.
Ερευνητής: Τι Πόντιοι ήταν σ' εκείνο το χωριό;
Πληροφορητής: Πρόσφυγες ήταν, ήταν κάμποσοι, τώρα όλοι έφυγαν από κει.
Ερευνητής: Καλά τώρα έφυγαν.
Πληροφορητής: Έτσι μέναμε, ήταν και η Σοφία μαζί μας.
Ερευνητής: Η κουινιάδα σου η Σοφία.
Πληροφορητής: Ναι και εκείνη ήρθε παρέα μαζί μας. Τελικά μέναμε δυο, τρεις μέρες. Φεύγουμε κι από. Ο Στάθης είχε μαζί του κάποια χρήματα και έπρεπε να τα παραδώσει στην Κατερίνη. Ας πάμε να δούμε και την Κατερίνη και να δώσω και αυτά τα χρήματα. Ήρθαν οι πατριώτες του, έπιασαν τον Στάθη και του είπαν να μείνεις εδώ, είναι πόλη και χωριό, ό,τι θέλεις είναι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχα και θείες εδώ, η Ουρανία εδώ ξαδέλφη μου ήτανε, η μάνα μου και ο πατέρας της αδελφία ήτανε. Ένα βράδυ πήγαμε στου Χαμουρτζή του Λάμπου.
Ερευνητής: Ναι στις Αγάπης.
Πληροφορητής: Στης Αγάπης κοντά πουλάει ο Κοτάκς το σπίτι του, θα το πάρουμε, σαμαρτζής ήταν εκείνος. Θα το πάρουμε. Σε τούρκικο σπίτι θα πάμε; Θα πάρω, θα το γκρεμίσω και θα κάνω δυο καλά δωμάτια, αφού εκείνοι δεν θέλουν να έρθουν, είπε. Θα κάνω δυο δωμάτια και θα τουςβάλω μέσα και αν δεν με κοροϊδεύει ο κόσμος, θα έρθω εδώ, είπε. Όπως το είπε, το έκανε, έχτισε δυο δω-

μάτια. η δεύτερη κόρη μου, η Ξανθιά μου Νόπη, εκεί γεννήθηκε. Γεννήθηκε, όλα καλά. Σηκώθηκα μια νύχτα να το θηλάσω, αχ, Νίκη! Το μωρό ζωντανό νεκρό. Του λέω, Στάθη, το μωρό μας κάτι έπαθε, γιατί το σπίτι ήτανε τουρκικό. Και μετά μου λέει εκείνος πως ίσως η Σοφία, άπειρη ήτανε, έριξε νερό τη νύχτα έξω, στους τάφους έπρεπε να το ρίξει, δεν ήξερε. Να πέθαινε, δεν χάλασε ο κόσμος! Δεν μπορούσα να το θηλάσω. Έβαζα στο κουταλάκι και το τάζα στο στόμα. Η μάνα μου η συγχωρεμένη πήγαινε στα χωριά και μάζευε αβγά, βούτυρα, υλιστά και τα πουλούσε στην Ροδόπολη κατά κει στα Πορόϊα. Εκεί το είπε σε μια γριά Θρακιώτισσα. Η γριά ζήτησε να στείλουμε το πουκαμισάκι του μωρού να το διαβάσει. Το στείλαμε. Δεν ξέρω τι έκανε η γυναίκα. Η Κυριακή η μεγάλη μου η κουινιάδα, δεν ξέρω αν την γνώρισες, κορόιδευε. Την επόμενη Παρασκευή πήγαμε το μωρό εκεί. Η Θρακιώτισσα καθόταν και εκείνη σε τουρκικό σπίτι με ανοιχτό τζάκι. Είχε αναμμένο τζάκι. Τράβηξε τα ξύλα στην άκρη, άφησε μόνον τα πυρωμένα ξύλα. Μου λέει να πάρω το μωρό στην αγκαλιά μου και να πλησιάσω. Πήρε το φασκιωμένο μωρό και το διάβαζε, το σταύρωνε και δεν καταλάβαινα τι έλεγε. Έβλεπα όμως τον σταυρό και ο διάβολος από τον σταυρό φυλάγεται. Σκοπούσε στη στάχτη σπόρους καπνού, δεν ξέρω τι ήτανε. Μετά πήρε ένα κλαδί από άγριο αμπέλι, το έκανε σαν στεφάνι και το έβαλε πάνω στη φασκιά του μωρού. Αυτό, μου είπε, θα το βάζεις επί τρεις βραδιές πάνω του, αλλά δεν θα κοιμηθείτε στο σπίτι που γεννήθηκε και θα ρίξεις ζάχαρη στις 4 γωνιές του σπιτιού που γεννήθηκε. Και νύχτα αυτό θα το πάρει κάποιος και θα πάει να το ρίξει σ' ένα ρέμα. Είχαμε ποτάμι εκεί κοντά και είχε ρέμα. Η συγχωρεμένη η μεγάλη η κουινιάδα μου εγώ θα πάω, είπε, δεν φοβάμαι τίποτα και κανέναν. Σηκώθηκε νύχτα και πήγε το πέταξε. Ο παππούς ο καημένος την ώρα που έκανε μασάζ στα ποδαράκια του, είδε να μαλακώνουν τα χεράκια του. Μετά από μερικές μέρες ετοίμασα το νερό να το λούσω. Και εκείνη την στιγμή μαλάκωσαν τα χεράκια του, λύθηκαν, είπε ο παππούς. Αυτό ήτανε, λύθηκαν τα χέρια του, άνοιξε το στόμα του. Οι μάγισσες είχαν έρθει και το έβλαψαν το μωρό.
Ερευνητής: Οι Πόντιοι πίστευαν πάρα πολύ στις μάγισσες.
Πληροφορητής: Εγώ δεν πίστευα τόσο πολύ στις μάγισσες, αλλά επειδή το σπίτι ήταν τουρκικό.
Ερευνητής: Θεία Παναΐλα, στον γιατρό το πήγατε;
Πληροφορητής: Το πήγαμε και στον γιατρό, αλλά πρώτα στις εκκλησίες.
Ερευνητής: Πρώτα στις εκκλησίες. Αυτή ήταν η τακτική σας δηλαδή, τα μωρά αρρωσταίνανε πρώτα η εκκλησία και ύστερα ο γιατρός.
Πληροφορητής: Και στον γιατρό το πήγαμε. Μια μέρα τον ρωτάει η Κυριακή, γιατρέ, θα γίνει καλά

το μωρό μας; Και εφτά ψυχές να έχει, αυτό θα πεθάνει, της είπε. Εκείνος δεν είναι Θεός, της λέω. Μετά όταν έγινε καλά, θα ντραπείς που θα το δεις, του είπε. Εδώ τελιώνω.

Ερευνητής: Σην Κατερίνη πότε ήρθες;

Πληροφορητής: Το '29 σου είπα.

Ερευνητής: Ναι και εδώ σ' αυτόν το συνοικισμό πότε;

Πληροφορητής: Εδώ σ' αυτό το σπίτι; Να σου πω ο Λάμπρος του ταουλτσή.

Ερευνητής: Τι συγγένεια είχατε;

Πληροφορητής: Δεν ήμασταν συγγενείς, αλλά πατριώτες.

Ερευνητής: Πατριώτες.

Πληροφορητής: Γείτονες ήτανε στην Ορντού και δούλευαν μαζί, σαμαρτζής ήταν εκείνος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Στάθης έκανε τις χτένες, είχανε και έναν πεταλωτή από την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Σ' αυτό το σπίτι πώς ήρθατε;

Πληροφορητής: Εκείνος μας σύστησε, ο Λάμπρος. Μας είπε θα πάμε να μιλήσουμε στον Ζαχαρία και θα το πάρουμε.

Ερευνητής: Δηλαδή το αγοράσατε, δεν σας το έδωσαν;

Πληροφορητής: Το αγοράσαμε.

Ερευνητής: Κλήρο σας έδωσαν;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Τίποτε, δηλαδή τίποτε δεν πήρατε εσείς ως ανταλλαγή;

Πληροφορητής: Ύστερα με τα πολλά φαίνεται θα μας έδιναν 4 στρέμματα, αλλά δεν τα ήθελε και δεν τα πήρε.

Ερευνητής: Δεν πήρατε.

Πληροφορητής: Εφτά στρέμματα έδωσαν σε κάποιος, αλλά δεν πήραμε. Αν γίνει κάτι κατά δω, δεν κάθομαι, θα φύγω, έλεγε ο Στάθης.

Ερευνητής: Εσείς όμως δεν πήρατε, αυτός ο συνοικισμός ήτανε τότε των ευαγγελικών, δεν πήρατε ως ορθόδοξοι.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, από 9 στρέμματα κάτι μας έδωσαν.

Ερευνητής: Από 9.

Πληροφορητής: Τα 4 είναι εδώ, τα 5 στο δάσος είναι, ποιος να πάει εκεί!

(Τεχνικό πρόβλημα)

Πληροφορητής: Και του είπε πατριώτης είναι να κοιτάξουμε να του το δώσουμε. Νομίζω 11 χιλιάδες ζήτησε. Θείο Γιάννη, του είπε, πολλά είναι. ας τον βάλομε στην γειτονιά μας, να μην τον χάσουμε. Καλά είπε και συμφώνησε. Τώρα 11 χιλιάδες το πήρε, 9 χιλιάδες δεν θυμάμαι. Θείο Γιάννη, του είπε, σου δίνω καπάρο, έχω μια δουλειά, θα πάω τα παιδιά στο σπίτι, θα γυρίσω και το κλείνουμε. Εν τω μεταξύ φάνηκαν κάποιοι άλλοι αγοραστές, ο Λάμπρος το κατάλαβε και λέει στον Στάθη να πάει, ο άνθρωπος είναι πάντα επιρρεπής στα χρήματα.

Ερευνητής: Ναι τον ξεγελάνε τον άνθρωπο τα χρήματα.

Πληροφορητής: Αν θέλεις, να έρθω να τα δώσω όλα, δεν πειράζει, είπε, αλλά έκανε ύπουλα τη δουλειά του. Το μωρό μας είχε αναστατώσει τη γειτονιά, στη γειτονιά κοιμόμασταν, το πρωί η γυναίκα άναβε την σόμπα, αλλά μουσαφίρηδες ήμασταν. Το μωρό συνήλθε, φούσκωσαν και τα χειλάκια του. Πρόσφυγας έγινα, αλλά δόξα τω Θεώ, δε βαριέσαι. Μου δίνει ο Στάθης τα χρήματα και μου λέει πάνε κοντά στον Λάμπο να δούμε αν θέλει ή όχι να μας δώσει το σπίτι, εγώ πάω να τελειώσω τη δουλειά μου. Πήγα στον Λάμπο. Ο Λάμπρος πήγες και του είπε, γιατί έβαλες τον άνθρωπο σε έξοδα, ο άνθρωπος το καπάρωσε και θέλει να έρθει εδώ σαν γείτονάς μας. Του έδωσε τα χρήματα, θα φέρει και τα άλλα, είπε. Όχι, είπε, φτάνουν αυτά, ας τελειώσει τη δουλειά του και ας έρθει μετά. Ο Μενέλαος πουλούσε κάθε Σάββατο στην αγορά βούτυρα, αβγά, ιβριστά, αγόραζε και πουλούσε. Του λέει ο Στάθης, Μενέλαε, φέρε λίγο βούτυρο, λίγο υλιστό, λίγο πασικιτάν να τα αλατίσουμε και να τα πάρουμε. Όταν του είπε θα τα πάρουμε και θα πάμε, σαν να τον σκότωσε. Καλά θα ήταν να αγοράζαμε αυτό εδώ το μαγαζί, καλό θα ήταν για μας να είναι εδώ, αλλά αυτή έγινε αιτία και δεν έγινε.

Ερευνητής: Ποιος;

Πληροφορητής: Τα κορίτσια.

Ερευνητής: Τα κορίτσια, η Σοφία.

Πληροφορητής: Εμείς δεν πάμε πουθενά, έλεγαν, καλά είμαστε εδώ. το μαγαζάκι τώρα το βλέπω. Πήραμε τα υλιστά, το αγοράσαμε και τελειώσαμε.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να ρωτώ σε, θεία Παναΐλα, εν' ότι εσύ είσαι ορθόδοξη και ο θεός, παλαιοημερολογίτισσα στην Ρωσία ο θεός Στάθης ήτανε;

Πληροφορητής: Με το παλιό ήτανε.

Ερευνητής: Μετά γύρισε, με το παλιό ήτανε.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Όλοι με το παλιό πηγαίνανε.

Πληροφορητής: Το '24 ήταν η χρονιά που είχαμε δυο παπάδες ορθόδοξους Έλληνες. Ο ένας ήταν Τραπεζούντιος και ο άλλος από το Σεμέν. Ο Τραπεζούντιος πήγαινε με το παλιό, ο άλλος όχι και τόσο, αλλά δεν μας ενοχλούσε αυτό. εγώ παντρεύτηκα με το παλιό, αλλά ήρθαμε εδώ και χάσαμε τον μπούσουλα.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να σε ρωτήσω.

Πληροφορητής: Χάσαμε τον μπούσουλα, εδώ όταν ήρθαμε. Από εκεί Απόκριες φεύγαμε, ήρθαμε εδώ Χριστούγεννα, πώς γίνεται 13 ημέρες πιο νωρίς. Όταν ήρθαμε εδώ, με το παλιό πηγαίναμε, αλλά εκκλησία δεν είχαμε ακόμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με το παλαιό ήτανε οι περισσότεροι πατριώτες και συγγενείς. Πήρανε απόφαση, ένας δικός μας πάλι ήτανε, έδωσε ένα οικοπεδάκι, Ια-

κωβίδης λεγότανε και θα χτίζαμε εκκλησία. Μια μέρα πήγα να τον δω, συγγενείς ήμασταν. Μου λέει, θεία Παναΐλα, θα κάνουμε μια εκκλησουλά, αν θέλεις, βάλε και συ κάτι. Ένα σανιδάκι, αν μπορείς. Με τα σανίδια το χτίσαμε. Σανιδάκι, σανιδάκι το χτίσαμε. Είχε μήκος όσο αυτό εδώ.

Ερευνητής: Ένα δωμάτιο.

Πληροφορητής: Δωμάτιο μακρουλό.

Ερευνητής: Μακρουλό δωμάτιο.

Πληροφορητής: Όπως έχομε τα άλλα δωμάτια. Μετά λίγο, ολίγον, λίγο κάναμε αντισεισμικό καταλαβαίνεις τον τρούλλο.

Ερευνητής: Πότε χτίσατε τον Άι Γιώργη θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πότε ήρθα, μετά από λίγο τον χτίσαμε.

Ερευνητής: Δηλαδή σε δύο, τρία χρόνια.

Πληροφορητής: Σου είπα το '28 με '29, το '30 έγινε η καταστροφή του καπνού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το '30 ήτανε, το '31 τότε το χτίσαμε. Τρέξαμε όλοι, άντρες και γυναίκες, κάναμε εράνους στα χωριά.

Ερευνητής: Το χτίσατε.

Πληροφορητής: Το χτίσαμε, αλλά μετά μπήκε μέσα ο διάβολος και έγιναν οι διχόνοιες.

Ερευνητής: Μέσα στην εκκλησία.

Πληροφορητής: Ο πεθερός ήταν στην επιτροπή, άξιος ο μισθός του.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καπνά έκανε, τ' αυτοκίνητα δούλευαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φορτηγό είχανε, δύο είχανε, δούλευαν. Έβγαλαν κι άλλο αυτοκίνητο. Ο Φορόνης βγάζει αυτοκίνητα εκμεταλλευόμενος την εκκλησία, έλεγαν. Τον μίσησαν, αγανάκτησε και εκείνος. Μάλωσαν.

Ερευνητής: Δηλαδή έγινε κλοπή μέσα στην εκκλησία;

Πληροφορητής: Επειδή έβγαζε αυτοκίνητα, νόμιζαν πως είναι από τα έσοδα της εκκλησίας.

Ερευνητής: Καλά αυτό είναι, ο κόσμος πάντα είναι φθονερός.

Πληροφορητής: Ναι. Τέλος πάντων ύστερα άρχισαν οι διχόνοιες. Εμείς δεν θέλαμε να υπάρξει δόλος μέσα, άλλοι ήθελαν. Μερικοί ήθελαν να πάνε και στο νέο ημερολόγιο και στο παλιό. Έκαναν γάμους, βαφτίσεις, κοινωνούσαν και στα δύο. Αυτό όμως δεν μπορεί να γίνει. Όταν αλλάζεις, αλλάζεις. Όταν έρχονταν κάποιοι που δεν ήταν πια με τα παλιό, ο παπάς τους έλεγε να πάτε στον νέο ποιμένα σας.

Ερευνητής: Ναι στον ποιμένα σου σωστό. Τώρα εσύ γιατί έφυγες, πήγες στον Άγιο Δημήτρη, τότε έγινε αυτό; Να μια ιστορία της Κατερίνης.

Πληροφορητής: 9, 10 χρόνια θα είναι, μετά από τις διχόνοιες και τα μαλώματα. Αν δεν είσαι ικανοποιημένος, εκεί που είσαι. Ο συμπέθερος και όσοι δεν ήθελαν πια τις φασαρίες, ψάχνανε οικόπεδο

να χτίσουν. Ένας ευλογημένος, ο Θεός ν τον βάλει στον παράδεισο, έδωσε το οικόπεδό του εκεί.

Ερευνητής: Πόσο ήταν το οικόπεδο, θεία Παναΐλα; Ένα στρέμμα περίπου ήταν;

Πληροφορητής: Στρέμμα δεν είναι.

Ερευνητής: Δεν είναι.

Πληροφορητής: Η γυναίκα του δούλευε στα τρένα και ξένος από εμάς, Πόντιος δεν είναι και κάποτε τον ρωτούσαν, Δημήτρη, Πόντιος είσαι;

Ερευνητής: Καλά και Άγιο Δημήτρη για τ' όνομά του το δώσατε;

Πληροφορητής: Όχι. Ας έδιναν και Χαράλαμπο. Εμείς παντού ψάξαμε για οικόπεδο, αλλά δεν βρήκαμε πουθενά κατάλληλο. Αυτός αφού το έδωσε, θα αγοράζαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αφού το έδωσε ο άνθρωπος, είναι κάμποσα εκεί, εγώ το δικό μου και της γυναίκας μου, θα το δώσω, είπε και το έδωσε ο άνθρωπος.

Ερευνητής: Άξιος ο μισθός του.

Πληροφορητής: Άξιος.

Ερευνητής: Πάντως, θεία Παναΐλα, μου έκανε μεγάλη εντύπωση που σε είδα πρωί, πρωί πάνω στο αστικό, συγκινήθηκα. Είπα η θεία Παναΐλα και όπως βλέπω τώρα είσαι πάνω από 80, είσαι 85 χρονών.

Πληροφορητής: Πάνω στο αστικό με είδες;

Ερευνητής: Στο αστικό ναι. Η θεία Παναΐλα, λέω, πρωί, πρωί δες πόσο μεγάλη είναι η πίστη της, ο Θεός να την κάνει ακόμα πιο μεγάλη, σε κράτησε η ορθοδοξία στη ζωή σου.

Πληροφορητής: Έτσι είναι.

Ερευνητής: Έτσι είναι, ε;

Πληροφορητής: Να μην κοροϊδεύουμε τον Θεό.

Ερευνητής: Μη κοροϊδεύουμε τον Θεό.

Πληροφορητής: Εγώ τι είμαι; Εγώ τίποτα δεν είμαι, εγώ όλη τη Σαρακοστή μία φορά μόνο την ημέρα τρώω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ολόκληρη ημέρα δεν τρώμε, να τώρα η καμπάνα χτύπησε...

Ερευνητής: Και τρώνε ύστερα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είναι αυστηροί, δηλαδή τον τύπο της θρησκείας τον κρατούν πολύ οι παλαισημερολογίτες.

Πληροφορητής: Όχι όλοι, αλλά είναι.

Ερευνητής: Όχι όλοι, αλλά οι περισσότεροι.

Πληροφορητής: (Δεν ακούγεται καθαρά στο σημείο αυτό μιλάει γρήγορα και συγκεχυμένα).

Ερευνητής: Θεία Παναΐλα, θέλω να μου πεις μερικά γράμματα στην εκκλησία, θυμάσαι τις προσευχές της Ορθοδοξίας και λες τα βράδια;

Πληροφορητής: Αυτά το Πιστεύω εις έναν Θεόν, το Πάτερ ημών.

Ερευνητής: Εκτός απ' αυτά άλλη καμία ευχή; Από τα ευαγγέλια;

Πληροφορητής: Στα ευαγγέλια ευχές δεν υπάρχουν, απ' έξω δεν τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Αλλά τα διαβάζεις.
Πληροφορητής: Ναι διαβάζω.
Ερευνητής: Συνεχώς.
Πληροφορητής: Α τώρα τη Σαρακοστή η αλήθεια άλλος εσπερινός γίνεται, άλλα γράμματα (μιλάει γρήγορα και ακαταλαβίστικα).
Ερευνητής: Ναι αλλά, θεία Παναΐλα, η κουινιάδα σου κι ο κουινιάδο σου ήτανε με το νέο.
Πληροφορητής: Ακόμα και μέσα στο σπίτι καθένα προβατάκι από το ποδαράκι στο τσαγκαλάκι του κρέμεται.
Ερευνητής: Έτσι είναι, καλά λες, θεία Παναΐλα, ο καθεὶς ὅπως καταλαβαίνει. Τα παιδιά σου σε μοιάσανε;
Πληροφορητής: Καλά ήτανε, στο παλαιό βαφτίστηκαν, παντρεύτηκαν, βάφτισαν τα παιδιά τους.
Ερευνητής: Ο καθένας τώρα έτσι κάνει, ὅπως θέλει.
Πληροφορητής: Κλαίγω ὅμως, Νίκη, πάω στην εκκλησία, πονάει η καρδιά μου και αυτή είναι η προσευχή μου, Θεέ μου.
Ερευνητής: Θεία Παναΐλα, είναι καλά παιδιά.
Πληροφορητής: Πριν πεθάνω, Θεέ μ', να τους δω να μπαίνουν στον δρόμο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το 'χω πληγή στην καρδιά μου, το 'χω πληγή.
Ερευνητής: Καλά σήμερα οι νέοι δυστυχώς έτσι κάνουν ὅλοι.
Πληροφορητής: Πονώ, πονάει η ψυχή μου για την ψυχή τους, πονάει η ψυχή μου, πονάει. Διάβασα αυτό το βιβλίο τον αντίχριστο που βγήκε και το διάβασα. Όταν διαβάζω για το 666...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν αντέχω το κρύο, πώς θα πάμε, Χριστέ μου, Χριστέ, να μην το ακούσει ο διάβολος, Χριστέ μου. Σταυρώνω τα χέρια μου και λέω, Θεέ μου, φύλαξε τη δεξιά μου χείρα από 666. Διότι από 7 χρονών διάβασα το βιβλιαράκι της αποκάλυψης της Παναγίας και του Χριστού.
Ερευνητής: Του Ιωάννη.
Πληροφορητής: Όχι του Ιωάννη, του Χριστού που βρέθηκε πάνω στον Άγιο Τάφο, τέτοιο βιβλίο διάβασα ότι θα έρθει η σφραγίδα. Τότε ήμουν μικρή. Όταν ήθελα να το διαβάσω, κάναμε καπνά και δεν είχα καιρό τότε και τώρα που έχω ευκαιρία και επιθυμώ πάρα πολύ να το διαβάσω, δεν βλέπω πια.
Ερευνητής: Σωστό.
Πληροφορητής: Άνοιξε τα μάτια της ψυχής σου. Και θυμάμαι έλεγε εκεί μέσα, θα έρθει καιρός που θα σφραγίσει ο αντίχριστος τη δεξιά σου χείρα και δεν θα μπορούμε να κάνουμε το σημείο του σταυρού. Φέτος είδα αυτό το βιβλίο, το είδες σύ;
Ερευνητής: Όχι, όχι.
Πληροφορητής: Από και καταλαβαίνεις πως είναι το 666, το είδες καθόλου;
Ερευνητής: Όχι.
Πληροφορητής: Κοίταξέ με, αυτό είναι 6 έτσι; Έχουνε

ουρές και το στρογγυλό μοναχό είναι εδώ. Το βιβλίο του μου το έδωσε ο Ζογάνας, πολύ χριστιανός είναι και αυτός.
Ερευνητής: Θεία Παναΐλα, εκείνο που θέλω να σε ρωτήσω, με συγκίνησέ. Εσύ έζησες απ' το '28 στον προτεσταντικό τον συνοικισμό μέσα...
Πληροφορητής: Τι σχέση έχει αυτό;
Ερευνητής: Ναι. Εσύ πέρασες καθόλου πειρασμούς, τα παιδιά σου...
Πληροφορητής: Κοίταξε πήγα μια φορά σε γάμος τους και μια δυο φορές σε προσευχές τους. Δεν θυμάμαι σε ποιανού γάμου ήτανε.
Ερευνητής: Τέλος πάντων
Πληροφορητής: Αυτός εδώ του Παντελή ο πατέρας.
Ερευνητής: Ο Λευτέρης.
Πληροφορητής: Ο Λευτέρης και όταν είπεν «ευλογημένη η βασιλεία» ο κήρυκας, ο Γιάννης αυτά τα χείλη του έτσι τα κρατούσε και ο Λευτέρης ο συγχωρεμένος, ζώο, του είπε, ευλογημένη η βασιλεία του πατρός. Είδα πολλά, αλλά σε βάπτιση δική τους δεν πήγα.
Ερευνητής: Δεν πήγες.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Αλλά έρχονταν τα παιδιά τους στη γειτονιά και παίζανε με τα δικά σας παιδιά.
Πληροφορητής: Ας έπαιζαν.
Ερευνητής: Εκείνο δεν πειράζει. Αν σου έλεγαν για τη θρησκεία σου...
Πληροφορητής: Μια φορά κάτι είπαν, αλλά τους αποστόμωσα. Ο Λεωνίδας ερχόταν εδώ κοντά και δούλευε με τον Παύλο.
Ερευνητής: Ναι ο Ταραχτσής ναι.
Πληροφορητής: Και μου έλεγε η Κορνηλία, να πάρει διάβασε αυτά. Και έλεγα καιρό δεν έχω. Τα δικά σας βιβλία δεν κάνουν μία κοντά στα δικά μου βιβλία.
Ερευνητής: Α ωραία, ωραία γνήσια ορθόδοξη.
Πληροφορητής: Και κάποτε παραπήρανε αυτή η γυναικία την οικογένεια. Η Έλλη η μικρή μου κόρη, ήταν διαβωμένη, εκείνη λίγο, πολύ διάβαζε και καταλάβαινε. Εγώ μέχρι Τρίτη τάξη στη μέση πήγα, ο πατέρας μου με σταμάτησε από το σχολείο. Χωρίς μαντήλα δεν πρέπει να κάνεις προσευχή ούτε στην εκκλησία ούτε στο σπίτι, διότι με αυτό παριστάνομε τα φτερά του αγγέλου. Και μια, δυο φορές ρώτησε η συγχωρεμένη η Κορνηλία την Έλλη...
Ερευνητής: Προτεστάντισσα ήτανε;
Πληροφορητής: Ναι προτεστάντισσα και φανατική μάλιστα. Για πάρει τον Απόστολο και κοίταξε, της είπεν, έλα να σε δείξω πού είναι. Απ' εκεί κι ύστερα έβαζε άσπρη μαντήλα στο κεφάλι της. Εμείς πολλά δεν ξέραμε. Όσα είχα ακούσει στα κηρύγματα στο παλιό ημερολόγιο. Αλλά φύγαμε γρήγορα και πού τέτοια κηρύγματα. Εκεί είχαμε μονάχα τον φόβο του Θεού.
Ερευνητής: Μόνο τον φόβο τη Θεού.
Πληροφορητής: Στην νηστεία 7 χρονών ήμουν εκεί,

8 χρονών και πήγαινα στο σχολείο. Και μόλις έμπαινε η Σαρακοστή, της έλεγα, μάνα, δώσε με κάτι να φάω. Όχι, μου έλεγε, την πρώτη βδομάδα της σαρακοστής δεν θα φας τίποτε, θα γυρίσεις από το σχολείο και μετά θα φας. Εγώ ατίθαση ήμουνα, μάνα, έλεγα, δεν μπορώ. Εφτά χρονών παιδί, έλεγε, εφτά φορές θα λιποθυμήσει και μετά θα φάει. Είναι Σαρακοστή και θα την κρατήσουμε τη νηστεία.

Ερευνητής: Α! τόσο αυστηρά!

Πληροφορητής: Η μάνα μου κρατούσε όλη τη Σαρακοστή τη νηστεία, εκείνη έκανε τις 45, τρεις φορές τη βδομάδα δεν έτρωγε καθόλου.

Ερευνητής: Το τριήμερο, ναι θοδώνιζε δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι και μετά έκανε Παρασκευή.

Ερευνητής: 48 και έτρωγε 44. Εσύ όμως της έλεγες θα φάω.

Πληροφορητής: Θα πας και θα γυρίσεις και τότε θα φας, μου έλεγε.

Ερευνητής: Και την άκουγες.

Πληροφορητής: Και τι μπορούσαμε να κάνουμε;

Ερευνητής: Φοβόσυνα.

Πληροφορητής: Έκανε τον κουκαρά. Και εδώ στα δικά μου εγγόνια έκαναν μερικές φορές.

Ερευνητής: Πίστευες για πες μου πώς ήταν ο κουκαράς; Μου το έλεγε και ο πατέρας μου.

Πληροφορητής: Σ' έναν κρομμύδι' ή πατάτα γύρω, γύρω 7 φτερά τα έξι ήταν μαύρα και το άσπρο η Πασχαλιά. Και κάθε Κυριακή βγάζαμε ένα φτερό. Και όταν πηγαίναμε να φάμε, ο κουκαράς κουνιόταν και φοβόμασταν. Το έκανα και εδώ μερικές φορές, αλλά τα εγγόνια μου έλεγαν, γιαγιά, μας κοροϊδεύεις, αυτό είναι κρεμμύδι ή πατάτα.

Ερευνητής: Τα σημερινά παιδιά δεν τα πιστεύουν.

Πληροφορητής: Τώρα δεν μπορείς να τα ξεγελάσεις.

Ερευνητής: Όχι, όχι

Πληροφορητής: Όσο μπορέσαμε, τα καταφέραμε δόξα τω Θεώ.

Ερευνητής: Είσαι ευχαριστημένη απ' την ζωή σου;

Πληροφορητής: Δόξα τω Θεώ.

Ερευνητής: Η Προτεστανία δεν σε επηρέασε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Εγώ μόλις ήρθα, Νίκη, εδώ πήρα έναν σύνοψη, ας το έχω μαζί μου, είπα...
(Στο σημείο αυτό μιλάει σιγά και δεν είναι κατανοητά όσα λέει).

Ερευνητής: Όχι, δεν κοροϊδεύω την πίστη σου, καμιά άλλη δεν μου είπε τέτοια πράγματα.

Πληροφορητής: Δανείστηκε ψωμί και έφερε.

Ερευνητής: Του χοντρού η Σοφία η Προτεστάντισσα;
(Τα τελευταία 8 λεπτά τα παραλείπω είναι άνευ σημασίας, δεν ακούγονται καθαρά)

Τα κοντινά χωριά της Τραπεζούντας λέγονταν σιμοχώρια, από το σιμά = κοντά. Ένα από τα χωριά αυτά ήταν και η Μεσαρέα. Ήταν χτισμένη πάνω σε λόφο δυτικά από τον Πυξίτη ποταμό (Δοφνοπόταμο). Από το χωριό αυτό φέρεται να πήρε το όνομά της η περιοχή Μεσαράς ή Μεσαρέας της Κρήτης, όταν τον 10 αιώνα ήρθαν εδώ ως άποικοι Πόντιοι για να ενισχύσουν το χριστιανικό στοιχείο. Οι κάτοικοι είχαν μετοικήσει από την περιοχή Χαμφίκιοϊ και μιλούσαν Ποντιακά. Είχε 650 κατοίκους πριν την ανταλλαγή, 2 εκκλησίες και 4θέσιο Δημοτικό Σχολείο. Η οικονομία του χωριού βασιζόταν στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Παρήγαγαν καλαμπόκια, φασόλια, φουντούκια και γαλακτοκομικά και τα πουλούσαν στην Τραπεζούντα. Ξενιτεύονταν στη Ρωσία για να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο. Με την ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν στη Νέα Τραπεζούντα Γιαννιτσών, και στα χωριά του νομού Κοζάνης Τετράλοφο, Δρέπανο και Άγιο Δημήτριο.

Πληροφορητής: Σαββινίδης Ελευθέριος

Ερευνητής: Μπάρμπα Λευτέρη, θέλω να λες μας όλον τη ζωή σ', 'ς σα Ποντιακά. Πού εγεννέθες και λοιπά. Πρώτα απ' όλα το όνομά σ', πώς λένε σε.

Πληροφορητής: Σαββινίδης Ελευθέριος, 'ς στην Τραπεζούντα εκεί 'ς σα Μεσαρά εγεννήθηκα.

Ερευνητής: Ναι, το πότε;

Παραμβαίνει άλλος: Πότε εγεννέθες;

Πληροφορητής: Θα σε γελάσω.

Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Το ένα; (*Εννοεί 1901*), το δύο;

Πληροφορητής: Το '23 κλάση είναι... ατώρα... ποίος εξέρει πότε γεννήθηκα. Επέθανεν ο πατέρα μ' και εννέα χρονών ορφανίγα. Και επήγαμε 'ς την Ρωσίαν και από τη Ρωσία ήρθαμε στην Τουρκία και από την Τουρκία πάλι...

Ερευνητής: Ναι, ατά 'α λες μ' ατα με τη σειρά. Θέλω ατώρα να λες με το χωρίο σ' πώς θυμάσ' α' που εγεννέθες. Η Μεσαρά, ατό το είπες το χωρίο, πόσο απέχει απ' την Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Μισόν ώρα.

Ερευνητής: Μισόν ώρα με το κάρο, με το άλογο, με τα ποδάρα;

Πληροφορητής: Με το άλογο.

Ερευνητής: Με το άλογο μισόν ώρα, πολλά σουμά έτονε. Πώς θυμάσαι το χωρίο σ';

Πληροφορητής: Το θυμούμαι πολύ καλά.

Ερευνητής: Πξει με άτσ', πώς έτονε η εκκλησία ν αχτε, πόσα σπίτᾱ ήταν, τα οικογένειας...

Πληροφορητής: Έταν καμία 350.

Ερευνητής: Τρανό χωρίο.

Πληροφορητής: Μεγάλο.

Ερευνητής: Η εκκλησία ν αχτε;

Πληροφορητής: Η εκκλησία η Παναΐα.

Ερευνητής: Υπαπαντή ή Κοίμηση;

Πληροφορητής: Όχι Υπαπαντή.

Ερευνητής: Η Κοίμηση της Θεοτόκου.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Το σχολείο σου;

Πληροφορητής: Το σχολείο μου μαζί με την εκκλησία ήταν 'ς σ' έναν μέρος.

Ερευνητής: Πόσα τάξεις είχε;

Πληροφορητής: Δύο πατώματα έτον.

Ερευνητής: Δύο πατώματα. Και πόσα τάξεις εδάβαζέτε 'ς σο σχολείο, από Πρώτη ως Έκτη ή Τετάρτη;

Πληροφορητής: Όχι, μέχρι Έκτη Τάξη.

Ερευνητής: Έκτη Τάξη. Απέσ' 'ς την τάξη πόσα παιδιά έστουνε;

Πληροφορητής: Ήταν και 18 παιδιά στην τάξη, ήταν και 19, 17 έτσι τα παιδιά.

Ερευνητής: Θέλω να λες με για εκείνη την εποχή έτονε μάνα ή πατέρας που να έλεε, αβούτο το παιδί μ' επειδή έν' κορίτσ' 'κ' 'α στείλ' α' 'ς σο σχολείο ή όλ' επένετε 'ς σο Δημοτικό;

Πληροφορητής: Όλοι 'ς σο Δημοτικό.

Ερευνητής: Όλ' επένετε.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Του Δημοτικό έτανε. 'Σ στο Γυμνάσιο πα έπεγναν τα Μεσαρέας 'ς σο Γυμνάσιο, αλλά εκείνα έτανε χωριστά, ήταν μεγαλύτερα παιδιά.

Ερευνητής: Επομένως υποχρεωτικά όλ' επένετε 'ς σο Δημοτικό.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Μιλάμε για την δεκαετία 1910 ως 1920 όλ' επένετε 'ς σο Δημοτικό.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, ναι 'ς σο Δημοτικό.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι το σχολείο σ'; είπες δύο πατώματα πως έτον. Από τι έτον χτισμένο το υλικό και λοιπά.

Πληροφορητής: Πολύ ωραίο, διώροφον.
Ερευνητής: Ναι, ο τοίχος από τι έτον φτιαγμένος;
Πληροφορητής: Ήταν από πέτρα και από τούβλο.
Ερευνητής: Από πέτρα και από τούβλο.
Πληροφορητής: Ναι. Και τα καμπαναριά ήταν απάνω στο σχολείο μας φτιαγμένα. Χτυπούσαν οι καμπάνες, η εκκλησία ήταν κοντά.
Ερευνητής: Δίπλα.
Πληροφορητής: Δίπλα.
Ερευνητής: Απ' το σχολείο ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Τους δασκάλους σ', τα μαθήματα σ' ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Οι δεσκάλ' οι δύος έσαν απ' το χωριό μας μέσα. Και εσπούδασαν, ας πούμε, και τους έβαλαν δασκάλ'ς, αλλά πέθαναν και οι δυο τους. Δηλαδή 'ς ση Ρωσία επήγαν εδώ, εκεί και πέθαναν. Εθυμούμαι.
Ερευνητής: Ατώρα πέξι με πώς θυμάσαι τη γειτονία σ', ποίος έτον, τα οικογένειας εκείνη την εποχή που έστουνε 'ς σην....
Πληροφορητής: Τα ποντιακά ήμαστε τρία σπίτια, όπως είναι αυτός ο δρόμος το κεντρικόν...
Ερευνητής: Ναι...
Πληροφορητής: Έτσι ήμαστε τρία σπίτια Σαβινιδαίοι ήμασταν. Όσοι επεράν'ναν, εμίλανε και στα δικά μας τα σπίτια.
Ερευνητής: Έστουν φιλόξενος κόσμος.
Πληροφορητής: Ναι. Οι άλλοι ήτανε να πούμε εδώ και κει μέσα στο χωριό.
Ερευνητής: Άλλες οικογένειες; Σαβινιδαίοι μια μεγάλη οικογένεια, άλλο τρανόν οικογένεια ποίος έσανε;
Πληροφορητής: Σαβινιδαίοι μόνον εμείς έμ'νες τα τρία σπίτια.
Ερευνητής: Ναι, άλλο ονομασία, άλλο οικογένεια να έτον απ' εκεί και να έν' 'ς σον Καταχά ατώρα;
Πληροφορητής: Όχι δεν έχει.
Ερευνητής: Θέλω να λες με πώς εζήνες, πώς θυμάσαι τα παιδικά χρόνα, ντ' εποίνες, έναν παιδί που εξύπνανες, η οικογένεια σ' πόσα άτομα έστουν και όλα ατά.
Πληροφορητής: Η μάνα μ' είχε 4 αγόρια.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επέγναμε 'ς σο σχολειόν και οι 4. Και είχαμε κάτ' ζώα αγελάδια με τη σειράν μια ημέρα εγώ, μία ημέρα άλλος επένε και έτσι ζούσαμε πολύ καλά. Είχα εξαδέλφια, οι οποίοι είχαμε μαγαζιά 'ς σην Τραπεζούντα μέσα, ταρακδήδες έσανε και έρχουσανε κάθε εβδο-

μάδα 'ς σ' οσπίτ' μαζί μας.
Ερευνητής: Ταρακδής τι θα πει;
Πληροφορητής: Χτένα.
Ερευνητής: Α χτένα εποίναν, βιοτεχνία
Πληροφορητής: Ναι βιοτεχνία.
Ερευνητής: Τ' εσόν ο πατέρα ντό τέχνη είχε, γεωργός;
Πληροφορητής: Γεωργός.
Ερευνητής: Απ' εκεί πα ακόμαν γεωργοί έστουνε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Είχαμε πολλά χωράφα.
Ερευνητής: Πόσα στρέμματα χωράφα περίπου είχες;
Πληροφορητής: Εκεί;
Ερευνητής: Η κάθε οικογένεια ναι.
Πληροφορητής: Η κάθε οικογένεια άλλος είχε 20, άλλος είχε 30, άλλος 40, άλλος 10, και 10 είχανε. Και είχανε καθένας τα χωράφια στην άκρη απέναντι 'ς σο σπίτ' που εκάθουσανε.
Ερευνητής: Και εδούλευαν εκεί 'ς σ' οσπίτ' που είχανε μόνον το καλοκαίρ' επένανε.
Πληροφορητής: Μόνον το καλοκαίρ'.
Ερευνητής: Μόνον το καλοκαίρ' και εδούλευάν τα χωράφα.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Το όργωμά με τ' όποιον εποίνετε το.
Πληροφορητής: Με τα βούδα.
Ερευνητής: Με τα βόδια, άλογα 'κ' είχετε;
Πληροφορητής: Άλογα να σε πω δεν είχαμε, βούδα είχαμε.
Ερευνητής: Βόδια η περιοχή...
Πληροφορητής: Άλογα είχαμε τα οποία επένανε 'σσην Τραπεζούντα μετ' εκείνα και έρχουμ'νες 'ς σο χωριό.
Ερευνητής: Α, ως επιβατικό μέσο έτον το...
Πληροφορητής: Ναι επέναν κι έρχουσαν.
Ερευνητής: Ντό εκαλλιέργανετε 'ς σο μέρος, 'ς σο χωριόν που έσ'νε;
Πληροφορητής: Καλαμπόκια, φασόλα, απ' όλα άμα ήθελες να κάνεις, απ' όλα γινότανε. Τέτοιο χωριό ήτανε.
Ερευνητής: Το έδαφος καλό.
Πληροφορητής: Ναι πολύ καλό, πολύ καλό, τα Μεσαρέας ήτανε, μη ρωτάς...
Ερευνητής: Και ατά έρχουσαν εμπόρ' και εγόραζαν το...
Πληροφορητής: Οι εμπόρ' έρχουσαν στο χωριό μας και τα αγόραζανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχαμε φουντούκια πολλά. Δωμάτια γεμάτα. Έρχουταν έμπορας εγόραζαν ατα και εφέρ'νεν τσουβάλα και εγέμιζαν.
Ερευνητής: Και εζήνετε ωραία.

Πληροφορητής: Πολύ ωραία.

Ερευνητής: Τουρκ' ξάι έταν 'ς σο χωρίο σου;

Πληροφορητής: Όχι. Ούτε ένας.

Ερευνητής: Ούτε ένας, Αρμενείς;

Πληροφορητής: Ούτε Αρμέντς είχαμε. Είχαν Μουλάν είχαμε. Είνας Μουλάς είχαν εκείνη την περιοχίν όλον και το πούλησεν τον έναν, τον άλλον, τον άλλον και εκείνος είχαν τρεις νοματούς γυναίκες και καθότανε. Και ήτανε στο σχολείο μας κοντά. Εμείς μικροί έμ'νες και ατός εγούρευεν το ναζάμ' ν ατ'. Εμείς επεράν'ναμε επεκέσ' και έλεγάμεν το Πάτερ Ημών και εμάκρυνάμεν και έλεεν μας ο δέσκαλον μην πάτε εκεί, το ναζάν' λέει ο Μουλάς, αυτό το θυμούμαι καλά. Και από τότε μόνον εκείνος ήτανε κοντά στο σχολείο. Ένας Μουλάς, άλλος κανείς.

Ερευνητής: Επομένως εσείς με Τούρκους 'ς σ' επαφή 'κ' έρχουστουν ούτε τουρκικά ήξερέτε.

Πληροφορητής: Τουρκικά όσοι ήμασταν 'ς την Τραπεζούντα γύρω, ήξεράμεν τουρκικά, όπως και εγώ. Έκατσα, είχε φούρνο ο αδελφός μου, έκατσα και πουλούσα ψωμιά. Και πήγα και στρατιώτης και από κείνους έμαθα τουρκικά.

Ερευνητής: Α, έμαθες τα τουρκικά.

Πληροφορητής: Ναι. Έμαθα τουρκικά, ό, τι να λέν' μεν οι Τούρκ', καταλαβαίνω.

Ερευνητής: Πού υπηρέτησες στρατιώτης;

Πληροφορητής: 'Σ την Τουρκία.

Ερευνητής: 'Σ όποιον μέρος 'ς την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Μέσα στην Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Μέσα στην Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Ο θείο μ' ήτανε πρόεδρος και με το πολλά το χρήμαν με κράτησε και δεν πήγα μέσα στο Ερζερούμ και άλλο 'ς σα χωριά, όπως πήγανε και πολλοί. Φάζ'ναμε χρήματα και εκάθουμ'νες.

Ερευνητής: Εκάθουστουνε.

Πληροφορητής: Και έλεγαν οι Τούρκ' αυτός μάστορας είναι, ουστάτορ, εγώ μικρόν παιδίν ντ' έξερα...

Ερευνητής: Καλά πόσο χρονών επήες στρατιώτης;

Πληροφορητής: Εγώ;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: 16 χρονών.

Ερευνητής: Άτσ' επέρναν εσας 'ς σ' οποιαδήποτε ηλικία ατότες;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Επέρ'ναν εμάς άμον αγγαρείες και εδούλεύάμεν.

Ερευνητής: Στρατιώτης 'ς σον ελληνικό στρατό ή 'ς σον τούρκικο, 'ς σον ελληνικό στρατό...

Πληροφορητής: 'Σ σο τούρκικο τον στρατό.

Ερευνητής: 'Σ σο τούρκικο τον στρατό. Αλλά πάντα οι Τραπεζούντιοι είχαν παραπάνω, εφάζ'ναν και τον Χρύσανθο τον Δεσπότη και είχανε διαφορετική μεταχείριση ασ' τους άλλους Πόντιους. Ατό έν' αλήθεια, άτσ' 'κ' έν'; Λέν' ατο τώρα και ακούμ' α'. Ντό θυμάσαι ασ' σον στρατό;

Πληροφορητής: Τον στρατό;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εβάλ'νανε μας και επελέκαναμε πέτρες, τδερτδιφέδες, παράθυρα, κάτ' γωνίας, κάτ' αυτά πέτρες για να βάλ'νε καλντερίμια εποίνανε. Εβάλ'ναν εμας οσήμερα ας λέγομ', 20, 25 κομμάτ. Έκανάμε τα 25 κομμάτ, εσταμάτησάμε. Επερίμενάμε πότε να 'ίνεται η ώρα να σχολάσουμε να πάμε στα σπίτια μας. Και μας πλέρωνανε 20 κορόδια.

Ερευνητής: Τα 20 κορόδια ντό αγόραζες ατότε;

Πληροφορητής: Ντ' αγόραζες; Τιποτένια πράματα.

Ερευνητής: Δηλαδή να εξήνε είνας άνθρωπος επόρ'νε μετ' εκείνα τα παράδες;

Πληροφορητής: Όχι. Όχι.

Ερευνητής: Ξάι 'κ' επόρ'νε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, αλλά είχαμε συγγενούς ας πούμε και πήγαινες εκεί και..Επέναμε, επαίρναμε τα 20 κορόδια πα. Είχαμε κάτι παιδιά από την Κανλικά, κοντά εκεί το χωριό, έκλεβανε κότες, εφέρ'ναν τα πουλούσανε και μας έλεγαν, Λευτέρη, σήμερα θα πάμε 'ς σο μαγερείον να φάμε.

Ερευνητής: (Γελάει με τρανταχτά γέλια)... τον Έλληνα... τον Ρωμιό... ναι...

Πληροφορητής: Εθυμούμαι επέγ'ναμε 'ς σο μαγερείον και ετάιζαν εμας.

Ερευνητής: Α, τα κλεψιζ'μείκα.

Πληροφορητής: Αλλά τα παιδιά έκλεβαν κοσάρας και...

Ερευνητής: Αλλιώς 'κ' άντεχε ο ελληνισμός να ζει με τα μαρτύρια.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Άλλο τίποτε θυμάσαι απ' τον στρατό;

Πληροφορητής: Τι να θυμούμαι;

Ερευνητής: Πότε έφυες ατώρα ασ' την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Ας 'ς την Τραπεζούντα έφυγάμεν, επήγαμεν 'ς την Ρωσίαν.

Ερευνητής: Ποίον χρονία έτον;

Πληροφορητής: Πού να θυμούμαι;

Ερευνητής: Πόσον χρονών έσ'νε; Εγώ 'α βγάλω ποίον χρονίαν έτονε.

Πληροφορητής: Εγώ όταν επήγα ς ση Ρωσίαν ας έμουνα 16 χρονών, 17. Και εγύρισάμεν πάλι 'ς την Τουρκία και πάλι πήγαμε και απ' τη Ρωσία γυρίσαμε, πάλι ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι, το διάστημα δηλαδή έφυες το '17 για τη Ρωσία; Το '16; Πότε; ντό θυμάσαι; Πόσο έμεινες 'ς ση Ρωσία; 'Σ όποιον μέρος επήες;

Πληροφορητής: 'Σ ση Θεοδόσια.

Ερευνητής: 'Σ ση Θεοδόσια; Πού ευρίεται ατό;

Πληροφορητής: Η Θεοδόσια;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτό έρχεται κοντά ση Ναβαρόσκι.

Ερευνητής: Ναβαροσίνσκι. 'ς σο Ναβαροσίνσκι.

Πληροφορητής: Αλλά...

Ερευνητής: Λιμάν' έτον ή πόλη απέσ' 'ς σα Μεσόγεια; Κοντά 'ς ση θάλασσα έτονε;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Η Θεοδόσια είναι το καλλίτερο πόλις. Εγώ 'ς ση Ρωσία σ' όλα τα μέρα επήγα, μόνον σ' αυτό 'κ' επήγα, το κέντρον ατουνε πώς λέγ'νε; Ενέσπαλ' α' ατο.

Ερευνητής: 'Σ ση Μόσχα.

Πληροφορητής: 'Σ ση Μόσχα. Μόνον εκεί δεν πήγα. Σ' άλλα τα μέρα μικρός ήμουνα και επένα να εύρισκα δουλειά και να δούλευα και υπόφερα πολλά.

Ερευνητής: Πόσον εκάτσες σ' ατό τη Θεοδόσια;

Πληροφορητής: 'Σ ση Θεοδόσια εκάτσαμε τρία χρόνια.

Ερευνητής: Ατσ' τη ζωή σ' εκεί πώς έστουνε υπό ρωσική κατοχή, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εγώ ο ξάεφλο μ', Κώστη έλεγαν ατονε, είχε καφενείο, μεγάλο, καλό και εκεί μέσ' 'ς σο καφενείο ήμουνα σερβιτόρος. Είχαμε προσωπικόν πέντε έξ άτομα εδούλευαν και εγώ επένα 'ς σα μαγαζιά κουβαλούσα καφέδες και έπαιρνα παραγγελία και παραδίνα, αυτό ήτανε η δουλειά μου.

Ερευνητής: Έμαθες ρώσικα;

Πληροφορητής: Τα ρωσικά;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να μιλούνε με καταλαβαίνω.

Ερευνητής: Αλλά για να... 'κ' επορείς να μιλάς ατα.

Πληροφορητής: Κια είχε πολλά χρόνια, ενέσπαλά ατα.

Ερευνητής: Και εγύρτσες μετά από τρία χρόνια. Γιατί εγύρτσες οπίσ' 'ς την Τραπεζούντα ξάν';

Πληροφορητής: Πήγαμε και μας γύρισάνε πίσω. Και ήρθαμε πάλι 'ς την Τραπεζούντα και από την Τραπεζούντα έγινε η ανταλλαγή. Όλοι οι Έλληνες θα φύγουνε 'ς την Ελλάδα και σηκωθήκαμε ξανά, φύγαμε 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Τη χρονιά 'κί θυμάσαι που έρθετε.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Το '21, το '22, το '23 δεν θυμάσαι χρονολογία.

Πληροφορητής: Το '22 θα ήτανε.

Ερευνητής: Το '22. Λίγο την περιπέτεια πώς έφτασες 'ς την Ελλάδα; Το ταξίδι σ'.

Πληροφορητής: Το ταξίδι μ' πολύ καλά ήταν. Απ' την Τουρκία μπήκαμε 'ς στο πλοία 'ς σα τουρκικά Κιούλ Κεμάλ και ήρθαμε 'ς την Κωνσταντινούπολη και απ' την Κωνσταντινούπολη μπήκαμε στα ελληνικά και ήρθαμε. Επήγαμε 'ς την Πάργαν. 'Σ την Πάργαν κάτσαμε και εκεί δύο χρόνια. Και απ' την Πάργα φύγαμε, σκορπιστήκαμε και πήγαμε στο Αγρίνιο και πού δεν πήγαμε!

Ερευνητής: Και εδώ 'ς σον Καταχά πότε έρθες;

Πληροφορητής: Ο θείο μ' αδά έτονε, ο Σαμίλογλης και αυτός μας φρόντισε. Να 'ρθείτε, να 'ρθείτε, να 'ρθείτε απ' το Αγρίνιον και ήρθαμεν εδώ. Και σηκωθήκαμεν απ' το Αγρίνιον και ήρθαμε εδώ τώρα.

Ερευνητής: Εσύ δηλαδή δεν ήρθες το '24 εδώ, ύστερα έρθες;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι, σ' ακούω, θέλω να λέει μόνος του.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Ό, τι έξέρτς πέει ατο.

Ερευνητής: Τον ξεριζωμό σ' θέλω να λες με.

Πληροφορητής: Ορίστε.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι την ημέρα που ξεριζώθες ασ' 'ς την Τραπεζούντα να ανεβαίντς απάν' 'ς σο πλοίον και ν' έρθεσαι. Όλη αυτή τη σκηνή. Πόσα άτομα έστουν και λοιπά.

Πληροφορητής: Εμείς να σε πω η μάνα μ' τέσσερα αγούρα είχεν. Απ' τον φούρνο βγήκα και ο Τούρκος ήταν τόσο καλός (*συγκινείται και κλαίει*) ούτε μας εξέτασάν κιόλας δηλαδή τα πράματά μας, τίποτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μπήκαμε στο Γκιούλ Κεμάλ 'ς σο πλοίο και ήρθαμε 'ς την Κωνσταντινούπολη.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Ε τι κλαις τώρα.

Ερευνητής: Ε συγκινείται, θυμάται εκείν' την ώρα. Έτσι είναι. πολλή συγκίνηση που άφηνες την πατρίδα, κακά τα ψέματα. Το μεγαλύτερο κακό στην ανθρωπότητα είν' ο ξεριζωμός. Ντό επήρετε μαζί σου, όταν έφυες ασ' 'ς την Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Απ' το χωριό μας ανοιχτά άφησαμε τα σπίτια μας...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε καλά σπίτια, διώροφα. Καλαμπόκια, φασόλια, κρασιά και τι και τι δεν είχαμε. Τα άφησάμε όλα στους Τούρκους ανοιχτά και φύγαμε. Η μάνα μου πήραμε μία αγελάδα με έξ παγκανότες και στο δρόμο το πήρε η σχωρεμένη και να το φέρει 'ς στην Τραπεζούντα. Το πήραν απ' τα χέρια της.

Ερευνητής: Το κλέψανε οι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι αντάρτοι ήτανε, να κλέβουνε να κάνουνε και το πήρανε απ' τα χέρια της και εγώ στον φούρνο ήμουνα και λέω ας είναι, μαμά, ας το πήρανε. Εμείς και έτσι θα πάμε 'ς την Ρωσίαν, 'ς την Ελλάδα, ας το πήρανε. Και εκείνε έκλαιε πώς το πήρανε.

Ερευνητής: Εσύ, η μάνα σ' και τα τρία αδέρφα σ' ανέβετε σε ποιο πλοίο;

Πληροφορητής: Ναι και τέσσερα αδέρφα έμ'νες.

Ερευνητής: Τέσσερα ναι.

Πληροφορητής: Δηλαδή οι άλλ' όλοι ήτανε ασ' την Τραπεζούντα όλοι, όλοι. Πέντε χιλιάδες λαός εκάτσαμε 'ς το πλοίο.

Ερευνητής: Πέντε χιλιάδες λαός 'ς το πλοίο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και ήρθαμε στην Πάργα. Σεράντα ημέρας εποίκαμε απάν' 'ς το πλοίο. Δεν μας έβγαζανε. Επέναμε 'ς σ' έναν την πολιτείαν έλεγαν δεν έχει μέρος για να σαςβάλουμε. Επέναμε 'ς το άλλο, δεν έχομε μέρος να βάλομεν Σεράντα ημέρας εποίκαμε απάν' 'ς το πλοίο. Δεν μας έβγαζανε. Επέναμε 'ς σ' έναν την πολιτείαν έλεγαν δεν έχει μέρος για να σαςβάλουμε. Επέναμε 'ς το άλλο, δεν έχομε μέρος. Τα τελευταία 'ς την Πάργαν εξήβαμε.

Ερευνητής: Ναι. Η ζωή σου απάν' 'ς το καράβ', τουλάχιστον εφάζ'ναν εσας ή ο ένας απάν' 'ς τον άλλον στοίβα και λοιπά;

Πληροφορητής: Εδίναν εμας κάτ' ψωμίν ας πούμε για να τρώγομεν, αλλά το περισσότερον αγόραζαμε.

Ερευνητής: Και τα παράδας από πού είχατε;

Πληροφορητής: Τα παράδες τα είχαμε από την Τουρκίαν, όταν ήρθαμε.

Ερευνητής: Λίρας δεμένα άτσ' φυλαγμένα 'ς σα ζωνάρια, 'ς σα μέσες;

Πληροφορητής: Είχαμε παγκανότσα, εδίνανε και επέγ'νανε με τα καϊκια εψούνιζαν και επέναν και έρχουσαν και έτρωγάμεν.

Ερευνητής: Και αδά 'ς τον Καταχά έρθες ποια χρονία, 'κί θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θα σε γελάσω. Αούτε η καρήν μ' πα ατότες έρθεν αδά 'ς το χωρίο. 'Κί θυμά-

σαι πότε έρθες;

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει, η γυναίκα του): Το '23 θερώ έρθαμε.

Ερευνητής: Το '23 εδώ; Λέει ότι επήεν έμεινε 'ς το Αγρίνιο. Πόσο έμεινε 'ς το Αγρίνιο;

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει, η γυναίκα του): Από το Αγρίνιο έρθαμε εδώ. Άλλο δεν πήγε πουθενά. Το '23 έρθαμε.

Ερευνητής: Τη ζωή σ' αδά 'ς τον Καταχά θέλω. Αφού έσ'νε αγρότης. Πώς έζησες;

Πληροφορητής: Εδώ έζησάμεν πολύ καλά. Κανέναν χρόνον υπόφεράμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κανέναν χρόνον υπόφεράμε.

Ερευνητής: Όταν λες υπόφεράμε, ντό εννοείς;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε να τρώγομε. Όσα χρήματα έφεράμε απ' τ' Αγρίν', όλα τα φάγαμε στους δρόμους. Και μας έδινε το κράτος κάτι σιτάρια, άλεθάμε, εποίναμε ψωμίν, αλλά μόνον με το ψωμίν δεν μπορείς. Μετά έβγάλαμε καπνά. Εδούλεψάμε, απόκτησάμε. Εποίκαμε και χρήματα. Πολλά και διάφορα πράματα.

Ερευνητής: Εδέκε σας και οικόπεδα το κράτος.

Πληροφορητής: Οικόπεδο ασ' το κράτος;

Ερευνητής: Και πόσα στρέμματα χωράφα εδέκε σε ως ακτήμων;

Πληροφορητής: Ως ακτήμονες επήραμεν 28.

Αλλά αγόρασα και εγώ ύστερα, εποίκα τα 53.

Ερευνητής: Με την εργατικότητα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και επαντρεύτες αδά 'ς σ' αβούτο το χωρίο;

Πληροφορητής: Ναι. Ατό κορίτσ' έτονε.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) έχομε και χιούμορ. Λοιπόν θέλω να λες με, γιατί την πρώτη φορά έφυες ασ' 'ς την Τραπεζούντα, ασ' 'ς την Μεσαρέα και επήες 'ς την Ρωσία. Η αιτία ποίο έτον; Εφογόθετε τοι Τούρκ' ή εχάτεψάν εσας οι Τούρκ' ή για καλλίτερη ζωή 'ς τη Ρωσία;

Πληροφορητής: Έλεγαν ότι θα μας σκοτώσουν και θα κάνουνε και είχα ξαδέλφια, ας πούμε, μεγάλους μάς πήραν και μας μαζί με εκείνους πήγαμε. Αυτά τα ξαδέλφια μου 'ς την Κατερίνη είναι.

Ερευνητής: Ποία είναι; Πώς λέγονται 'ς την Κατερίνη;

Πληροφορητής: Κώστη έλεγάν ατονα.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Πληροφορητής: Σαββινίδης.

Ερευνητής: Σαββινίδης, α Σαββινιδάιοι. Και πώς; Έκ'σες ύστερα, ησύχασαν τα πράματα 'ς την

Τραπεζούντα και ξάν' εκλώστες οπίσ';
Πληροφορητής: Επήγαμεν 'ς την Ρωσία και είπαν τίποτα δεν έκαναν τους Έλληνες και μας πήρανε πάλι και μας έφεραν 'ς την Τραπεζούντα. Και απ' την Τραπεζούντα πάλι με την ανταλλαγή φοβηθήκαμε, σηκωθήκαμε και έφυγάμε πάλι 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Όλο ο φευγιό έτονε από φόβο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Από φόβο, από τον φόβο των Τούρκων. Τώρα θέλω να λες με αδά που έρθετε γύρω από, ντό θυμάσαι σαν πρόσφυγας. Τη συμμετοχή τη χωρίονός -ι-σ' αδά 'ς σον εμφύλιο πόλεμο; Αδά ηύρετε κ' άλλτς ξέντς, όταν έρθετε αδά.

Πληροφορητής: Ήτανε 5, 6 οσπίτς εντόπιοι.

Ερευνητής: Εντόπιοι.

Πληροφορητής: Και μετά...

Ερευνητής: Ξάι εγάπαναν εσας, ξάι εφέρκουνταν εσας...

Πληροφορητής: Οι εντόπιοι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας εγάπαναν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας εγάπαναν. Ένας ήτανε εντόπιος, αλλά επειδής τάιζε τους πρόσφυγας, δεν είχαμε και έλεγαν ο Πόντιον ο Κωνσταντινίδης ο σχωρεμένον, φάζ', φάζ' και τον αγαπούσανε.

Ερευνητής: Όχι, εγώ ατώρα θέλω να λες με ντό θυμάσαι ασ' 'ς την αντίσταση και ασ' 'ς σον εμφύλιο, δεν κάνουμε ρεπορτάζ πολιτικό, αλλά ντό έσυρεν το χωρίο σου; Ιστορία γράφκεται γύρω ασ' την αντίσταση και ασ' 'ς σον εμφύλιο, με τα κομματικά. Έστουν όλ' 'ς σ' έναν στόμα;

Πληροφορητής: Όλ' 'ς σ' έναν στόμα.

Ερευνητής: Δηλαδή έστουν όλ' δημοκράτες ή είχτε και ανθρώπ'ς που έφυγαν 'ς σα βουνά; Οι άλλ' που έταν αντίθετοι και εμαχαιρέγαν 'ς σα χωρία; Πώς έτον ο Καταχάς, τι ιστορία;

Πληροφορητής: 'Σ σα ανταρτικά δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι έφυγάνε, μερικοί έφυγάνε απ' εδώ.

Ερευνητής: Και επήγανε 'ς σο βουνό αντάρτες.

Πληροφορητής: Ναι. Εξήβανε 'ς σο βουνό αντάρτες.

Ερευνητής: Μετά ασ' 'ς σον εμφύλιο που έχομε το '47, '48, '49 έχτε θύματα; Όπως 'ίνουντον σε πολλά χωρία, εσφάχταν μεταξύ ν ατουν οι κάτοικοι από διαφορές;

Πληροφορητής: Καν λίγα άτομα σκοτωθήκανε

κιόλα.

Ερευνητής: Δηλαδή από... η έρευνα που κάνουμε δηλαδή εσκοτώθανε από μίσος ο ένας προς τον άλλον; Όχι, και αυτό είναι ιστορία, διότι υπάρχουνε πληθυσμοί όπου είναι ομοιογενείς, Ζωϊτσα (απευθύνεται στη γυναίκα του), δεν έχομε σφαγιό μεγάλο. Αλλά όπου οι πληθυσμοί δεν είναι ομοιογενείς, εκεί έχομε μεγαλύ-τερο κακό.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (της γυναίκας του Ζωϊτσας): Να σκότωσε Πόντιος άλλο Πόντιο, δεν έχομε.

Ερευνητής: Καταχιώτης τον Καταχιώτη 'κ' ε-σκότωσε. Δηλαδή εκρατέθετε ο ένας με τον άλλον. Το ότι έστουν πατριώτ', εκράνεν ο ένας τον άλλον.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι, εδώ... (η συνομιλία διακόπτεται εδώ, λόγω προβλήματος του ήχου).

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): (ακούγονται συγκεχυμένες ομιλίες).

Ερευνητής: Επομένως αυτό είναι προς τιμήν του χωριού ότι δεν έχει τέτοια θύματα. Τι θυμάσαι από τους Γερμανούς;

Πληροφορητής: Οι Γερμανοί δεν μας πείραξαν καθόλου.

Ερευνητής: Όταν έρθαν, αδά 'ς σο χωρίο σου Γερμανοί 'κ' έσανε;

Πληροφορητής: Ήρθαν Γερμανοί και εδώ στο χωριό μας, άμα δεν σκότωσαν κανέναν. Τίποτα δεν μας πείραξαν.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Τα τραπέζα τ' εποίκαμε, εκείνο 'κί λες...

Ερευνητής: Εποίκες ατ'ς και τραπέζα;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Εφάσες ατ'ς;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ως τι, ως κατακτητές είπες ατ'ς, ε-λάτε και λοιπά ή ασ' σον φόβο σ' εφάσες ατ'ς;

Πληροφορητής: Είχαμεν έναν πρόεδρον...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ήρθεν εδώ και κοίταζαν αυ-τείνιοι οι αντάρτε, αν είναι εδώ μέσα ή όχι. Οι αντάρτοι έφυαν 'ς σα βουνά, ήμασταν μόνο εμείς. Και ο πρόεδρον τους έφερε εδώ έξω, βάλαμε τα τραπέζα. Άνοιξάμε να βάζουμε κρασί, φαγητά, εφάσαμ' ατ'ς. Ήταν καμιά 15 νομάτ' ένας ήταν από Θεσσαλονίκη, τον είχαμεν εδώ ξένος, ο καημένον φοβήθηκε και μπήκε στο κρεβάτι. Και πήγε ένας απάνω αυτός Γερμανός, Έλληνας και λέει τι είναι αυτός και είναι άρρωστος είπεν ατ'ς. Και τίποτε άλλο δεν έκαναν. Δεν μας πειράξαν κα-

θόλου. Οι Γερμανοί μας αγαπούσανε, με το βίαις δεν μας πήρανε τίποτα.

Ερευνητής: Πόσο καιρό έμειναν οι Γερμανοί 'ς σο χωριό σου;

Πληροφορητής: Εδώ;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κάθισάνε μία ημέρα, δύο ημέρας και επέγ'ναν. Επέγ'ναν αλλού.

Ερευνητής: Μόνιμο κατοικία 'κ' είχανε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Τίποτε άλλο για την καλλιέργεια. Ως αγρότης πώς ελέπ'ς οσήμερον τα πράματα. Εσύ έρθες, εποίκες καπνά. Εποίνες φουντούκια. Σήμερα που εγέρασες, πώς ελέπ'ς τη νέα γενιά την ποντιακή, τον γιο σ', που δις τη σκυτάλη. Πώς ελέπ'ς ατα τα πράματα καλλίτερα ή χειρότερα;

Πληροφορητής: Καλλίτερα, ένας ο οποίος δουλεύει, νηστικός δεν μένει. Αυτό να το ξέρεις. Είναι εδώ μέσα πολλοί, οι οποίοι ήρθαν νωρίτερα και από μας, οσπίτ'α δεν έχουν να κάθονται. Δεν δούλευαν. Εγώ έχω έξ σπίτ'α 'ς ση Σαλονίκη.

Ερευνητής: Λόγω εργατικότητα σ'.

Πληροφορητής: Αλλά δούλεψα και τα 'κανα. Άλλος δε δουλεύει, τι να κάνει;

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Χωράφα εγόρασάμε, γιατί ε-δούλεψάμε και εγόρασάμε, αλλά άλλοι δεν δούλεψάνε. Εδώ έχω έναν γειτονάν 70 χρόνια κάθεται, έναν τσουβάλ' τσιμέντον 'ς την πόρταν ατ' 'κ' έξεν, αδακά γειτονάς εμουν.

Ερευνητής: Ντ' ευτάει τα παράδες, πίν' ατα;

Πληροφορητής: Και λέει μερικές φορές, εγώ ήρθα εδώ στο χωριό, δεν ήμουν γεωργός. Γιατί ήρθες; Για να με δώσει το κράτος χωράφα για να τα πάρω και να τα πουλήσω και να σηκωθώ και φύγω. Και όπως και τα πούλησε μερικά χωράφα. Και ψόφησαν και καθάρισαν. Έναν γιον έχ', εκείνος πα αδακέσ' έν' ακόμαν. Και θέλω να πω, άμα δουλεύεις, θα έχεις.

Ερευνητής: Φυσικά, άμα είσαι άχρηστος... τίποτε άλλο απ' τη ζωή σ'; δηλαδή είσαι ευχαριστημένος για τη ζωή σ';

Πληροφορητής: Α είμαι ευχαριστημένος.

Ερευνητής: Αν έλεγαν εσεν ένα ταξιδάκι 'ς τον Πόντο ατώρα, έχεις τη δύναμη να πας; Θέλτς αποπέσ' -ι- να πας;

Πληροφορητής: Άμα είναι για να πάμε... για να πάω είμαι γέρος, αλλά να σου πω, προτιμώ να

πάω, γιατί γνωρίζω πολλούς Τούρκους εκεί και δεν ξέρω, άραγε επέθανεν;

Ερευνητής: Νοσταλγεί η καρδούλα να πάει ο-πίσ'.

Πληροφορητής: Μερικοί από δω μέσα πήγανε και πήγαν είδαν τα σπίτια μας και στέκονται έτσι. Δεν χάλασαν, καινούρια κτήρια είναι.

Ερευνητής: Κανένα κειμήλιο από κει ασ' σον Πόντο τίποτε που να έχεις, έχεις τίποτε που να θυμίζ' σε τον Πόντο, που έν' απεκέσ' ή ασ' 'ς την Τραπεζούντα ή ασ' στην Ρωσία που επήες;

Πληροφορητής: Δεν έχουμε τίποτε.

Ερευνητής: Τίποτε; Ούτε φωτογραφίες; Τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Τίποτα άλλο; Κανέναν τραγωδιάν άτσ' αν έσ'νε μερακλής, της εποχής σου 'ς σο σπίτι σου; Όταν 'ίνουσαν γάμοι, ντό όργα-νον έπαιζε 'ς σο χωριό σου;

Πληροφορητής: Λύρα, λύρα.

Ερευνητής: Λύρα. 'Κ' είχετε ακορντεόν και πιάννα αϊκο 'ς σο χωριό σου;

Πληροφορητής: Όχι, πιάννα δεν είχαμε. Με λύραν έπαιζαν κάτ', αυτό πως το λένε, ταούλ'.

Ερευνητής: Ταούλ' πα έπαιζαν, ταούλ'. Έναν τραγωδιάν άτσ' ντο θυμάσαι ασ' 'ς σο χωριό σ' εκείν' την εποχή, περιοχή Μεσάρα, πώς είπες α'; Μεσαρά...

Πληροφορητής: Μεσαρέα.

Ερευνητής: Ασ' 'ς την περιοχή Μεσαρέα έναν τραγούδ', έστω τα λόγια ν αχθε, θυμάσαι τί-ποτε;

Πληροφορητής: Εθυμούμαι, αλλά ατώρα να κά-θουμαι και να σε πω ένα τραγούδι... (συγκι-νείται και κλαίει).

Ερευνητής: Όχι, αλλά γιατί, από 'α γράφκεται 'ς την ιστορίαν. Μη τραγουδάς, τα λόγια μόνον.

Πληροφορητής: Το τραγούδ'; Διάφορα τρα-γούδα...

Ερευνητής: Ναι, θέλω να παίρω την διάλεκτο τη χωρί' σ' εκείν' την εποχή, πώς εμίλάνετε τα ποντιακά. Από θέλω.

Πληροφορητής: Τι να σε πω; Εκεί τραγουδού-σαμε και εδώ τραγουδούσαμε...

«Τρία κορτσόπα κάθουνταν, ψηλόν χορτάρ' θερίζ'νε,
Κάθουνταν κι αναπάουνταν, (συγκινείται και δεν ακούγεται καθαρά).πολλά και διάφορα τραγούδα. Τι να σε πω.
(Η αφήγηση διακόπτεται απότομα, χωρίς αποφώνηση).

Λεξιλόγιο

ταρακτοής, ο, = τεχνίτης που κατασκεύαζε εργαλεία λιθοξόων και χτένια, λ. τ. tarak = χτένα.
ξάι = καθόλου, λ. λ. exagium = ζυγαριά.
άχτε, άθε, άχτερις = προσωπική αντωνυμία γ' προσώπου για ουδέτερα, λ. ομηρ. άθε.
εκούρευεν = προετοίμαζε, κουρύω ή γουρεύω = στήνω, ετοιμάζω, στρών τραπέζι, λ. τ. kurmak.
ναζάμ, το = προσευχή, λ. τ. namaz.
ουστάτορ, ουστάμπασης, ο = αρχιτεχνίτης, επιστάτης, λ. τ. ustabaş
κορόδια, γορόσια, λ. τ. kuğu κουρούς, υποδιαίρεση τηςτούρκικης λίρας, ήταν γνωστή στον ελληνικό χώρο ως γρόσι.
ενέσπαλά = ξέχασα, ανασπάλω = ξεχνώ, ανά + σφάλλω.
καρή, η = σύζυγος, γυναίκα, λ. τ. kari.
εχάτεψεν = έδωξε, χατεύω = διώχνω, λ. τ. katmak.
έξεν = έχυσε, ξύνω = χύνω.
καρή, η = γυναίκα, σύζυγος, λ. τ. .
τδερτδιφέδες = διαζώματα, λ. τ. zerzeve

Σχόλια

Κανλικά

Είναι ένα από τα σιμοχώρια της Τραπεζούντας, σε απόσταση 3-4 χιλιομέρων. Αμιγώς ελληνικό χωριό με 100 οικογένειες. Ήταν τεχνίτες και μαγαζάτορες στην Τραπεζούντα.

Θεοδοσία

Πόλη στις ακτές της Μαύρης θάλασσας, λιμάνι και παραθεριστικό κέντρο. Πολλοί Πόντιοι πηγαιναν εκεί ως μετανάστες ή μόνιμη εγκατάσταση.

Καλλιέργεια φουντουκιών

Στα παράλια του Πόντου μια από τις μεγαλύτερες πηγές εσόδων ήταν η καλλιέργεια και η εμπορία των φουντουκιών. Τα εξήγαν στην Κωνσταντινούπολη, Οδησό, Μασσαλία, Αμβούργο, Τεργέστη, Λονδίνο, Αμερική.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Λευτέρη, θέλω να μου πεις όλη τη ζωή σου στα Ποντιακά. Πού γεννήθηκες και πρώτα απ' όλα το όνομά σου, πώς σε λένε.

Πληροφορητής: Σαββινίδης Ελευθέριος, στην Τραπεζούντα εκεί στα Μεσαρά γεννήθηκα.

Ερευνητής: Ναι, το πότε;

Παραμβαίνει άλλος πληροφορητής: Πότε γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Θα σε γελάσω.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Το ένα; (Εννοεί 1901), το δύο;

Πληροφορητής: Το '23 κλάση είναι... τώρα... ποιος ξέρει πότε γεννήθηκα. Πέθανε ο πατέρα μου και εννέα χρονών ορφάνεψα. Και πήγαμε στη Ρωσία και από τη Ρωσία ήρθαμε στην Τουρκία και από την Τουρκία πάλι...

Ερευνητής: Ναι, αυτά θα μου τα πεις με τη σειρά.

Θέλω τώρα να μου πεις πώς θυμάσαι το χωριό που γεννήθηκες. Η Μεσαρά, αυτό το χωριό που είπες, πόσο απέχει από την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Μισή ώρα.

Ερευνητής: Μισή ώρα με το κάρο, με το άλογο, με τα πόδια;

Πληροφορητής: Με το άλογο.

Ερευνητής: Με το άλογο μισή ώρα, πολύ κοντά ήτανε. Πώς θυμάσαι το χωριό σου;

Πληροφορητής: Το θυμούμαι πολύ καλά.

Ερευνητής: Πες μου πώς ήτανε η εκκλησία, πόσα σπίτια είχε, τις οικογένειες...

Πληροφορητής: Ήταν καμία 350 .

Ερευνητής: Μεγάλο χωριό.

Πληροφορητής: Μεγάλο.

Ερευνητής: Η εκκλησία του;

Πληροφορητής: Η εκκλησία η Παναγιά.

Ερευνητής: Υπαπαντή ή Κοίμηση;

Πληροφορητής: Όχι Υπαπαντή.

Ερευνητής: Η Κοίμηση της Θεοτόκου.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Το σχολείο σας;
 Πληροφορητής: Το σχολείο μου μαζί με την εκκλησία ήταν στο ίδιο μέρος.
 Ερευνητής: Πόσα τάξεις είχε;
 Πληροφορητής: Δύο πατώματα ήταν.
 Ερευνητής: Δύο πατώματα. Και πόσες τάξεις φοιτούσαν στο σχολείο από Πρώτη ως Έκτη ή Τετάρτη;
 Πληροφορητής: Όχι, μέχρι Έκτη Τάξη.
 Ερευνητής: Έκτη Τάξη. Μέσα στην τάξη πόσα παιδιά ήσασταν;
 Πληροφορητής: Ήταν και 18 παιδιά στην τάξη, ήταν και 19, 17 τα παιδιά.
 Ερευνητής: Θέλω να μου πεις εκείνη την εποχή οι γονείς έλεγαν αυτό είναι κορίτσι, δεν θα πάει στο σχολείο ή όλοι πηγαίνατε στο Δημοτικό;
 Πληροφορητής: Όλοι στο Δημοτικό.
 Ερευνητής: Όλοι πηγαίνατε.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Του Δημοτικό ήτανε. Στο Γυμνάσιο πήγαιναν στη Μεσαρέα, εκεί πήγαιναν τα μεγαλύτερα παιδιά.
 Ερευνητής: Επομένως υποχρεωτικά όλοι πηγαίνατε Δημοτικό.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Μιλάμε για την δεκαετία 1910 ως 1920 όλοι πηγαίνατε Δημοτικό.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι, ναι στο Δημοτικό.
 Ερευνητής: Πώς θυμάσαι το σχολείο σου; Είπες δύο πατώματα πως ήταν. Από τι υλικά ήταν χτισμένο;
 Πληροφορητής: Πολύ ωραίο, διώροφο.
 Ερευνητής: Ναι, ο τοίχος από τι έτον φτιαγμένος;
 Πληροφορητής: Ήταν από πέτρα και από τούβλο.
 Ερευνητής: Από πέτρα και από τούβλο.
 Πληροφορητής: Ναι. Και τα καμπαναριά ήταν απάνω στο σχολείο μας φτιαγμένα. Χτυπούσαν οι καμπάνες, η εκκλησία ήταν κοντά.
 Ερευνητής: Δίπλα.
 Πληροφορητής: Δίπλα.
 Ερευνητής: Απ' το σχολείο τι θυμάσαι;
 Πληροφορητής: Ε;
 Ερευνητής: Τους δασκάλους σου, τα μαθήματα σου τι θυμάσαι;
 Πληροφορητής: Και οι δυο δάσκαλοι ήταν από το χωριό μας. Σπούδασαν και έγιναν δάσκαλοι. Πέθαναν και οι δυο στη Ρωσία. Τους θυμάμαι.
 Ερευνητής: Τώρα πες μου πώς θυμάσαι τη γειτονιά σου, ποιος ήταν, τις οικογένειες εκείνη την εποχή που ήσασταν στην...
 Πληροφορητής: Τα ποντιακά ήμασταν τρία σπίτια, όπως είναι αυτός ο δρόμος ο κεντρικός...
 Ερευνητής: Ναι...
 Πληροφορητής: Έτσι ήμαστε τρία σπίτια Σαβινιδαίοι ήμασταν. Όσοι περνούσαν,μίλαγαν και στα δικά μας τα σπίτια.
 Ερευνητής: ήσασταν φιλόξενος κόσμος.
 Πληροφορητής: Ναι. Οι άλλοι ήτανε να πούμε εδώ και κει μέσα στο χωριό.

Ερευνητής: Άλλες οικογένειες; Σαβινιδαίοι μια μεγάλη οικογένεια, άλλη μεγάλη οικογένεια ποια ήτανε;
 Πληροφορητής: Σαβινιδαίοι μόνον εμείς ήμασταν τα τρία σπίτια.
 Ερευνητής: Ναι, άλλο ονομασία, άλλη οικογένεια να ήταν απ' εκεί και να είναι στον Καταχά τώρα;
 Πληροφορητής: Όχι δεν έχει.
 Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πώς ζούσες, πώς θυμάσαι τα παιδικά σου χρόνια, τι έκανες σαν παιδί και πόσα άτομα είχε η οικογένειά σου.
 Πληροφορητής: Η μάνα μ' είχε 4 αγόρια.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Πηγαίναμε στο σχολείο και οι 4. Και είχαμε ζώα, αγελάδια και με τη σειρά κάθε μέρα πηγαίναμε και τα βοσκούσαμε. Ζούσαμε καλά. Είχα ξαδέλφια στην Τραπεζούντα που κατασκεύαζαν οδοντωτά εργαλεία για λιθοξόους και κάθε εβδομάδα έρχονταν στο σπίτι μας.
 Ερευνητής: Ταρακσής τι θα πει;
 Πληροφορητής: Χτένια.
 Ερευνητής: Α χτένια έκαναν, βιοτεχνία
 Πληροφορητής: Ναι βιοτεχνία.
 Ερευνητής: ο πατέρα σου ήταν γεωργός;
 Πληροφορητής: Γεωργός.
 Ερευνητής: Και εκεί ακόμα γεωργοί ήσασταν.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι. Είχαμε πολλά χωράφια.
 Ερευνητής: Πόσα στρέμματα χωράφια περίπου είχες;
 Πληροφορητής: Εκεί;
 Ερευνητής: Η κάθε οικογένεια ναι.
 Πληροφορητής: Η κάθε οικογένεια άλλος είχε 20, άλλος είχε 30, άλλος 40, άλλος 10, και 10 είχανε. Και είχανε καθένas τα χωράφια στην άκρη απέναντι στο σπίτι που καθότανε.
 Ερευνητής: Και δούλευαν εκεί στο σπίτι που είχανε μόνον το καλοκαίρι πηγαίνανε.
 Πληροφορητής: Μόνον το καλοκαίρι.
 Ερευνητής: Μόνον το καλοκαίρι και δούλευαν τα χωράφια.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Το όργωμά πώς το κάνατε;
 Πληροφορητής: Με τα βόδια.
 Ερευνητής: Με τα βόδια, άλογα δεν είχατε;
 Πληροφορητής: Άλογα να σε πω δεν είχαμε, βόδια είχαμε.
 Ερευνητής: Βόδια η περιοχή...
 Πληροφορητής: Άλογα είχαμε με τα οποία πηγαίνον-ερχόμασταν στην Τραπεζούντα.
 Ερευνητής: Α, ως επιβατικό μέσο ήταν το...
 Πληροφορητής: Ναι πηγαίνονερχόντουσαν.
 Ερευνητής: Τι καλλιεργούσατε στο χωριό σου;
 Πληροφορητής: Καλαμπόκια, φασόλι; Απ' όλα άμα ήθελες να κάνεις, απ' όλα γινότανε. Τέτοιο χωριό ήτανε.
 Ερευνητής: Το έδαφος καλό.
 Πληροφορητής: Ναι πολύ καλό, πολύ καλό, η Μεσαρέα ήτανε, μη ρωτάς...
 Ερευνητής: Και αυτά τα αγόραζαν έμποροι...
 Πληροφορητής: Οι έμποροι έρχονταν στο χωριό μας

και τα αγοράζανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχαμε φουντούκια πολλά. Δωμάτια γεμάτα. Ερχόταν έμπορας τα αγοράζε και έφερνε τσουβάλια και γέμιζαν.
Ερευνητής: Και ζούσατε ωραία.
Πληροφορητής: Πολύ ωραία.
Ερευνητής: Τούρκοι καθόλου υπήρχαν στο χωριό σας;
Πληροφορητής: Όχι. Ούτε ένας.
Ερευνητής: Ούτε ένας, Αρμένιοι;
Πληροφορητής: Ούτε Αρμένιους είχαμε. Έναν Μουλά είχαμε. Την περιοχή όλη την είχε ένας Μουλάς και την πούλησε. Είχε τρεις γυναίκες. Και ζούσε εκεί, κοντά στο σχολείο μας. Όταν ήμασταν μικροί και καθώς περνούσαμε από κει, αυτός έκανε την προσευχή του και εμείς λέγαμε το Πάτερ Ημών. Ο δάσκαλος μας έλεγε να μην πάμε εκεί, την ώρα που προσευχόταν. Αυτό το θυμάμαι καλά. Μόνον αυτός ήταν κοντά στο σχολείο μας, ο Μουλάς, κανείς άλλος.
Ερευνητής: Επομένως εσείς δεν είχατε επαφή με Τούρκους ούτε γνωρίζατε τουρκικά.
Πληροφορητής: Τουρκικά όσοι ήμασταν στην Τραπεζούντα γύρω, ξέραμε τουρκικά, όπως και εγώ. Έκατσα, είχε φούρνο ο αδελφός μου, έκατσα και πουλούσα ψωμιά. Και πήγα και στρατιώτης και από κείνους έμαθα τουρκικά.
Ερευνητής: Α, έμαθες τα τουρκικά.
Πληροφορητής: Ναι. Έμαθα τουρκικά, ό, τι μου λένε οι Τούρκοι, καταλαβαίνω.
Ερευνητής: Πού υπηρέτησες στρατιώτης;
Πληροφορητής: Στην Τουρκία.
Ερευνητής: Σε ποιο μέρος, στην Τραπεζούντα;
Πληροφορητής: Μέσα στην Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Μέσα στην Τραπεζούντα.
Πληροφορητής: Ο θείος μου ήτανε πρόεδρος και με τα χρήματα με κράτησε και δεν πήγα στο Ερζερούμ, όπως πήγανε πολλοί άλλοι. Τους λαδώναμε και μείναμε.
Ερευνητής: Καθόσασταν.
Πληροφορητής: Και έλεγαν οι Τούρκοι αυτός μάστορας είναι, μάστορας εγώ, μικρό παιδί τι ήξερα;
Ερευνητής: Καλά πόσο χρονών πήγες στρατιώτης;
Πληροφορητής: Εγώ;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: 16 χρονών.
Ερευνητής: Έτσι σας έπαιρναν σ' οποιαδήποτε ηλικία τότε;
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Μας έπαιρναν αγγαρείες και δουλεύαμε.
Ερευνητής: Στρατιώτης στον ελληνικό στρατό ή στον τούρκικο, στον ελληνικό στρατό...
Πληροφορητής: Στον τούρκικο τον στρατό.
Ερευνητής: Στον τούρκικο τον στρατό. Αλλά πάντα οι Τραπεζούντιοι είχαν παραπάνω, λάδωναν και είχανε και τον Χρυσάνθο τον Δεσπότη και είχανε διαφορετική μεταχείριση από τους άλλους Πόντι-

ους. Αυτό είναι αλήθεια, έτσι δεν είναι; Λένε αυτό τώρα και το ακούμε. Τι θυμάσαι ασ' από τον στρατό;
Πληροφορητής: Τον στρατό;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πελεκούσαμε πέτρες, διαζώματα, παράθυρα, γωνίες, διάφορες πέτρες για να τις βάλουν στα καλντερίμια που έφτιαχναν. Μας έβαζαν σαν όριο να κάνουμε 20, 25 κομμάτια, τα κάναμε και σταματούσαμε. Περιμέναμε να έρθει η ώρα να σχολάσουμε κι να πάμε στα σπίτια μας. Μας πλήρωναν 20 γρόσια.
Ερευνητής: Με 20 γορόσια τι αγόραζες τότε;
Πληροφορητής: Τι ν' αγόραζες; Τιποτένια πράματα.
Ερευνητής: Δηλαδή μπορούσε να ζησει ένας άνθρωπος με αυτά;
Πληροφορητής: Όχι. Όχι.
Ερευνητής: Καθόλου δεν μπορούσες.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, αλλά είχαμε συγγενείς, πηγαίναμε εκεί, παίρναμε και τα 20 γορόσια. Κάτι νεαροί από την Κανλικά έκλεβαν κότες, τις πουλούσανε και πηγαίναμε στο μαγειρείο να φάμε.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά)... τον Έλληνα... τον Ρωμιό... ναι...
Πληροφορητής: Θυμούμαι πηγαίναμε στο μαγειρείο και μας τάιζαν.
Ερευνητής: Α, τα κλεμμένα.
Πληροφορητής: Αλλά τα παιδιά έκλεβαν κότες και...
Ερευνητής: Αλλιώς δεν άντεχε ο ελληνισμός να ζει με τα μαρτύρια.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Άλλο τίποτε θυμάσαι από τον στρατό;
Πληροφορητής: Τι να θυμούμαι;
Ερευνητής: Πότε έφυγες από την Τραπεζούντα;
Πληροφορητής: Ας 'ς την Τραπεζούντα φύγαμε, πήγαμε στην Ρωσία.
Ερευνητής: Ποια χρονιά ήταν;
Πληροφορητής: Πού να θυμούμαι;
Ερευνητής: Πόσον χρονών ήσουνα; Εγώ θα βγάλω ποια χρονιά ήτανε.
Πληροφορητής: Εγώ όταν επήγα στη Ρωσία ας ήμουνα 16 χρονών, 17. Και γυρίσαμε πάλι στην Τουρκία και πάλι πήγαμε και απ' τη Ρωσία γυρίσαμε, πάλι ήρθαμε στην Ελλάδα.
Ερευνητής: Ναι, το διάστημα δηλαδή έφυγες το '17 για τη Ρωσία; Το '16; Πότε; Τι θυμάσαι; Πόσο έμεινες στη Ρωσία; Σε ποιο μέρος πήγες;
Πληροφορητής: Στη Θεοδόσια.
Ερευνητής: Στη Θεοδόσια; Πού βρίσκεται αυτή;
Πληροφορητής: Η Θεοδόσια;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αυτό έρχεται κοντά στο Ναβαρόσκι.
Ερευνητής: Ναβαροσίנסκι. Στο Ναβαροσίנסκι.
Πληροφορητής: Αλλά...
Ερευνητής: Λιμάνι ήταν ή πόλη στα Μεσόγεια; Κοντά στη θάλασσα ήτανε;
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Η Θεοδόσια είναι η καλλίτερη πόλη. Εγώ στη Ρωσία σ' όλα τα μέρη πήγα,

μόνον σ' αυτό δεν πήγα, το κέντρο τους πώς λέγετε; Το ξέχασα.

Ερευνητής: Στη Μόσχα.

Πληροφορητής: Στη Μόσχα. Μόνον εκεί δεν πήγα. Σ' άλλα τα μέρη μικρός ήμουν και πήγαινα να βρω δουλειά. Να δουλέψω. Υπέφερα πολύ.

Ερευνητής: Πόσο καιρό κάθισες στη Θεοδοσία;

Πληροφορητής: Στη Θεοδοσία κάτσαμε τρία χρόνια.

Ερευνητής: Από τη ζωή σου εκεί πώς ήσουν υπό ρωσική κατοχή, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εγώ είχα έναν ξάδελφο, Κώστα τον έλεγαν, είχε ένα μεγάλο καφενείο και ήμουν σερβιτόρος εκεί. Είχε 5, 6 άτομα προσωπικό και εγώ πήγαινα στα μαγαζιά και έπαιρνα παραγγελίες. Αυτή ήταν η δουλειά μου.

Ερευνητής: Έμαθες ρωσικά;

Πληροφορητής: Τα ρωσικά;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να μιλούνε με καταλαβαίνω.

Ερευνητής: Αλλά για να τα μιλήσεις, δεν μπορείς.

Πληροφορητής: Πέρασαν πολλά χρόνια, τα ξέχασα.

Ερευνητής: Και γύρισες μετά από τρία χρόνια. Γιατί γύρισες πάλι πίσω στην Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Πήγαμε και μας γυρίσανε πίσω. Και ήρθαμε πάλι στην Τραπεζούντα και από την Τραπεζούντα έγινε η ανταλλαγή. Όλοι οι Έλληνες θα φύγουνε στην Ελλάδα και σηκωθήκαμε ξανά, φύγαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Θυμάσαι ποια χρονιά ήρθατε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Το '21, το '22, το '23 δεν θυμάσαι χρονολογία.

Πληροφορητής: Το '22 θα ήτανε.

Ερευνητής: Το '22. Λίγο την περιπέτεια πώς έφτασες στην Ελλάδα; Το ταξίδι σου.

Πληροφορητής: Το ταξίδι μου πολύ καλά ήταν. Από την Τουρκία μπήκαμε στο πλοίο στα τουρκικά Κιούλ Κεμάλ και ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη και από την Κωνσταντινούπολη μπήκαμε στα ελληνικά και ήρθαμε. Επήγαμε στην Πάργα. Στην Πάργα κάτσαμε και εκεί δύο χρόνια. Και απ' την Πάργα φύγαμε, σκορπιστήκαμε και πήγαμε στο Αργίνιο και πού δεν πήγαμε!

Ερευνητής: Και εδώ στον Καταχά πότε ήρθες;

Πληροφορητής: Ο θεός μου, ο Σαμίλογλης, ήτανε εδώ και αυτός μας φρόντισε. Να 'ρθείτε, να 'ρθείτε, να 'ρθείτε απ' το Αργίνιον και ήρθαμε εδώ. Και σηκωθήκαμε απ' το Αργίνιον και ήρθαμε εδώ τώρα.

Ερευνητής: Εσύ δηλαδή δεν ήρθες το '24 εδώ, ύστερα ήρθες;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι, σ' ακούω, θέλω να λέει μόνος του.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει, η γυναίκα του): Ό, τι ξέρεις πες τα.

Ερευνητής: Τον ξεριζωμό σου θέλω να μου πεις.

Πληροφορητής: Ορίστε.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι την ημέρα που ξεριζωθείς από την Τραπεζούντα ανέβηκες πάνω στο πλοίο

και ήρθες.

Πληροφορητής: Εμείς να σε πω η μάνα μου τέσσερα αγόρια είχε. Απ' τον φούρνο βγήκα και ο Τούρκος ήταν τόσο καλός (*συγκινείται και κλαίει*) ούτε μας εξέτασαν κιόλας δηλαδή τα πράματά μας, τίποτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μπήκαμε στο Γκιούλ Κεμάλ στο πλοίο και ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Ε τι κλαίς τώρα.

Ερευνητής: Ε συγκινείται, θυμάται εκείνη την ώρα. Έτσι είναι. Πολλή συγκίνηση που άφηνες την πατρίδα, κακά τα ψέματα. Το μεγαλύτερο κακό στην ανθρωπότητα είναι ο ξεριζωμός. Τι πήρατε μαζί σας, όταν έφυγες από την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Απ' το χωριό μας ανοιχτά αφήσαμε τα σπίτια μας...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε καλά σπίτια, διώροφα. Καλαμπόκια, φασόλια, κρασιά και τι και τι δεν είχαμε. Τα αφήσαμε όλα στους Τούρκους ανοιχτά και φύγαμε. Η μάνα μου πήραμε μία αγελάδα με έξι παγκανότες και στο δρόμο το πήρε η συχωρεμένη και να το φέρει στην Τραπεζούντα. Το πήραν απ' τα χέρια της.

Ερευνητής: Το κλέψανε οι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι αντάρτες ήτανε, να κλέβουνε να κάνουνε και το πήρανε απ' τα χέρια της και εγώ στον φούρνο ήμουν και λέω ας είναι, μαμά, ας το πήρανε. Εμείς και έτσι θα πάμε στην Ρωσία, στην Ελλάδα, ας το πήρανε. Και εκείνη έκλαιγε πώς το πήρανε.

Ερευνητής: Εσύ, η μάνα σ' και τα τρία αδέρφια σου ανεβήκατε σε ποιο πλοίο;

Πληροφορητής: Ναι και τέσσερα αδέρφια ήμασταν.

Ερευνητής: Τέσσερα ναι.

Πληροφορητής: Δηλαδή οι άλλ' όλοι ήτανε από την Τραπεζούντα όλοι, όλοι. Πέντε χιλιάδες λαός κάτσαμε στο πλοίο.

Ερευνητής: Πέντε χιλιάδες λαός στο πλοίο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και ήρθαμε στην Πάργα. Σαράντα ημέρας κάναμε πάνω στο πλοίο. Δεν μας έβγαζαν. Πηγαίναμε στη μια πόλη, έλεγαν δεν έχει μέρος για να σας βάλουμε. Πηγαίναμε σε άλλη, δεν έχουμε μέρος να βάλουμε. Σαράντα μέρες κάναμε πάνω στο πλοίο. Δεν μας έβγαζαν. Πηγαίναμε σε μια πόλη, έλεγαν δεν έχει μέρος για να σας βάλουμε. Πηγαίναμε σε άλλη, δεν έχουμε μέρος. Τελικά κατεβήκαμε στην Πάργα.

Ερευνητής: Ναι. Η ζωή σας πάνω στο καράβι, τουλάχιστον σας τάζαν ή ήσασταν ο ένας απάνω στον άλλον στοίβα;

Πληροφορητής: Μας έδιναν λίγο ψωμί για να φάμε, αλλά πιο πολύ αγοράζαμε.

Ερευνητής: Από πού είχατε χρήματα;

Πληροφορητής: Τα χρήματα τα είχαμε από την Τουρκία, όταν ήρθαμε.

Ερευνητής: Λίρες δεμένες και φυλαγμένες στο ζωνάρι;

Πληροφορητής: Είχαμε παγκανότες, δίναμε και πήγαιναν με τα καϊκια μας ψώνιζαν και μας έφερναν και τρώγαμε...

Ερευνητής: Και εδώ στον Καταχά δεν θυμάσαι ποια χρονιά ήρθες;

Πληροφορητής: Θα σε γελάσω. Και αυτή η γυναίκα μου τότε ήρθε εδώ στο χωριό. Δεν θυμάσαι τότε ήρθες; (*Απευθύνεται στη γυναίκα του*).

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Το '23 νομίζω πως ήρθαμε.

Ερευνητής: Το 23 εδώ; Λέει ότι πήγε και έμεινε στο Αγρίνιο. Πόσο έμεινε στο Αγρίνιο;

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Από το Αγρίνιο ήρθαμε εδώ. Άλλο δεν πήγε πουθενά. Το '23 ήρθαμε.

Ερευνητής: Τη ζωή σου εδώ στον Καταχά θέλω. Αφού ήσουν αγρότης. Πώς έζησες;

Πληροφορητής: Εδώ ζήσαμε πολύ καλά. Κανέναν χρόνο υποφέραμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κανέναν χρόνο υποφέραμε.

Ερευνητής: Όταν λες υποφέραμε, τι εννοείς;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε να φάμε. Όσα χρήματα φέραμε απ' το Αγρίνιο, τα φάγαμε στους δρόμους. Το κράτος μας έδινε λίγο σιτάρι, αλέθαμε, κάναμε ψωί, αλλά μόνον με ψωμί δεν μπορείς να ζήσεις. Μετά βάλαμε καπνά. Δουλέψαμε, αποκτήσαμε, κάναμε χρήματα. Πολλά και διάφορα.

Ερευνητής: Σας έδωσε και οικόπεδα το κράτος.

Πληροφορητής: Οικόπεδο από το κράτος;

Ερευνητής: Και πόσα στρέμματα χωράφια σας έδωσε ως ακτήμονες;

Πληροφορητής: Ως ακτήμονες πήραμε 28. Αλλά αγόρασα και εγώ ύστερα, τα έκανα 53.

Ερευνητής: Με την εργατικότητα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και παντρεύτηκες εδώ σ' αυτό το χωριό;

Πληροφορητής: Ναι. Αυτή εδώ ήταν κορίτσι.

Ερευνητής: (*Γελάει τρανταχτά*) έχομε και χιούμορ. Λοιπόν θέλω να μου πεις, γιατί την πρώτη φορά έφυγες από την Τραπεζούντα και πήγες στη Ρωσία. Ποια ήταν η αιτία; Φοβήθηκες τους Τούρκους ή σας έδιωξαν οι Τούρκοι ή για μια καλλίτερη ζωή στη Ρωσία.

Πληροφορητής: Έλεγαν ότι θα μας σκοτώσουν και θα κάνουνε και είχα ξαδέλφια, ας πούμε, μεγάλους μάς πήραν και μας μαζί με εκείνους πήγαμε. Αυτά τα ξαδέλφια μου στην Κατερίνη είναι.

Ερευνητής: Ποια είναι; πώς λέγονται στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Κώστη τον έλεγαν.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Πληροφορητής: Σαββινίδης.

Ερευνητής: Σαββινίδης, Σαββινιδαίοι. Και πώς; Άκουσες μετά ότι ησύχασαν τα πράγματα στην Τραπεζούντα και γύρισες πίσω;

Πληροφορητής: Πήγαμε στη Ρωσία και είπαν τίποτα δεν έκαναν τους Έλληνες και μας πήρανε πάλι και μας έφεραν στην Τραπεζούντα. Και απ' την Τρα-

πεζούντα πάλι με την ανταλλαγή φοβηθήκαμε, σηκωθήκαμε και φύγαμε πάλι στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Όλη η φυγή ήτανε από φόβο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Από φόβο, από τον φόβο των Τούρκων. Τώρα θέλω να μου πεις τι θυμάσαι ως πρόσφυγας, όταν ήρθατε εδώ. Τη συμμετοχή του χωριού σας στον εμφύλιο, αν βρήκατε άλλους ξένους εδώ.

Πληροφορητής: Ήτανε 5, 6 σπίτια εντόπιοι.

Ερευνητής: Εντόπιοι.

Πληροφορητής: Και μετά...

Ερευνητής: Σας αγαπούσαν, σας φέρονταν καλά;

Πληροφορητής: Οι ντόπιοι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας αγαπούσαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας αγαπούσαν. Ήτανε ένας ντόπιος που τάιζε τους πρόεφυγες και τον αγαπούσαμε.

Ερευνητής: Όχι, εγώ τώρα θέλω να μου πεις τι θυμάσαι από την αντίσταση και τον εμφύλιο. Δεν κάνουμε πολιτική, αλλά η ιστορία γράφεται. Πώς ήταν οι κομματικές σας σχέσεις, ανήκατε όλοι στην ίδια πλευρά;

Πληροφορητής: Όλοι στην ίδια πλευρά.

Ερευνητής: Δηλαδή ήσασταν όλοι δημοκράτες ή έφυγαν κάποιοι στα βουνά; Οι άλλοι που ήταν αντίθετοι και σφαγιάστηκαν στα χωριά; Τι συνέβη στον Καταχά;

Πληροφορητής: Στα ανταρτικά δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι έφυγαν μερικοί.

Ερευνητής: Και πήγανε στο βουνό αντάρτες.

Πληροφορητής: Ναι, ανέβηκαν στο βουνό αντάρτες.

Ερευνητής: Μετά τον εμφύλιο που έχομε το '47, '48, '49 είχατε θύματα; Όπως γινόταν σε πολλά χωριά, σφαγιάστηκαν μεταξύ τους οι κάτοικοι από διαφορές;

Πληροφορητής: Καν λίγα άτομα σκοτωθήκανε κιόλα.

Ερευνητής: Δηλαδή από... η έρευνα που κάνουμε δηλαδή σκοτώσανε από μίσος ο ένας προς τον άλλον; Όχι, και αυτό είναι ιστορία, διότι υπάρχουνε πληθυσμοί όπου είναι ομοιογενείς, Ζωϊτσα (*απευθύνεται στη γυναίκα του*), δεν έχομε σφαγινό μεγάλο. Αλλά όπου οι πληθυσμοί δεν είναι ομοιογενείς, εκεί έχομε μεγαλύτερο κακό.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του Ζωϊτσα): Να σκότωσε Πόντιος άλλο Πόντιο, δεν έχομε.

Ερευνητής: Καταχιώτης τον Καταχιώτη δεν σκότωσε. Δηλαδή υποστηρίζατε ο ένας με τον άλλον. επειδή ήσασταν πατριώτες, υποστήριζε ο ένας τον άλλον.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι, εδώ... (*η συνομιλία διακόπτεται εδώ, λόγω προβλήματος του ήχου*).

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): (*Ακούγονται συγκεχυμένες ομιλίες*).

Ερευνητής: Επομένως αυτό είναι προς τιμήν του χω-

ριού ότι δεν έχει τέτοια θύματα. Τι θυμάσαι από τους Γερμανούς;

Πληροφορητής: Οι Γερμανοί δεν μας πείραξαν καθόλου.

Ερευνητής: Όταν έρθαν οι Γερμανοί, ήρθαν στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Ήρθαν Γερμανοί και εδώ στο χωριό μας, όμως δεν σκότωσαν κανέναν. Τίποτα δεν μας πείραξαν.

Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει η γυναίκα του): Τα τραπέζια που τους κάναμε, δεν τα λες...

Ερευνητής: Τους έκανες και τραπέζια;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Τους τάισες;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ως τι, ως κατακτητές τους τάισες ή από φόβο;

Πληροφορητής: Είχαμε έναν πρόεδρο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ήρθε εδώ και έψαχναν, αν έχουμε αντάρτες εδώ. Οι αντάρτες έφυγαν στα βουνά, ήμασταν μόνοι μας. Τους έφερε εδώ ο πρόεδρος. Στρώσαμε τραπέζια, ανοίξαμε κρασιά, φαγητά, τους ταΐσαμε, ήταν καμιά 15 άτομα. Είχαμε και έναν ξένο από Θεσσαλονίκη. Αυτός φοβήθηκε και πήγε μπήκε στο κρεβάτι. Ρώτησε ο Γερμανός τι είναι αυτός και του είπε ο Έλληνας άρρωστος είναι. Και τίποτε άλλο δεν έκαναν. Δεν μας πειράζαν καθόλου. Οι Γερμανοί μας αγαπούσανε, με τη βία δεν μας πήραν τίποτα.

Ερευνητής: Πόσο καιρό έμειναν οι Γερμανοί στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Εδώ;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καθίσανε μία ημέρα, δύο ημέρας και έφυγαν, πήγαν αλλού.

Ερευνητής: Μόνιμη κατοικία δεν είχανε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Τίποτε άλλο για την καλλιέργεια; Ως αγρότης πώς βλέπεις τα πράγματα σήμερα; Ήρθες εδώ, έκανες καπνά, φουντούκια. Πώς βλέπεις τη νέα γενιά, τον γιο σου, που του δίνεις τη σκυτάλη. Πώς τα βλέπεις καλλίτερα ή χειρότερα;

Πληροφορητής: Καλλίτερα, ένας ο οποίος δουλεύει, νηστικός δεν μένει. Αυτό να το ξέρεις. Είναι εδώ μέσα πολλοί, οι οποίοι ήρθαν νωρίτερα και από μας, σπίτια δεν έχουν να κάθονται. Δεν δούλευαν. Εγώ έχω έξι σπίτια στη Σαλονίκη.

Ερευνητής: Λόγω εργατικότητας.

Πληροφορητής: Αλλά δούλεψα και τα 'κανα. Άλλος δε δουλεύει, τι να κάνει;

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Χωράφια αγοράσαμε, γιατί δουλέψαμε και αγοράσαμε, αλλά άλλοι δεν δούλεψαν. Εδώ έχω έναν γείτονα 70 χρόνια κάθεται, έναν τσουβάλι τσιμέντο στην πόρτα του δεν έριξε, εδώ γείτονάς μου είναι.

Ερευνητής: Τι τα κάνει τα λεφτά; Τα πίνει;

Πληροφορητής: Και λέει μερικές φορές, εγώ ήρθα εδώ στο χωριό, δεν ήμουν γεωργός. Γιατί ήρθες; Για να με δώσει το κράτος χωράφια για να τα πάρω και να τα πουλήσω και να σηκωθώ και φύγω. Και όπως και τα πουλήσε μερικά χωράφια. Και ψόφησαν και καθάρισαν. Έναν γιο έχει, και εκείνος κατά δω είναι ακόμα. Και θέλω να πω, άμα δουλεύεις, θα έχεις.

Ερευνητής: Φυσικά, άμα είσαι άχρηστος... τίποτε άλλο απ' τη ζωή σ'; Δηλαδή είσαι ευχαριστημένος για τη ζωή σ';

Πληροφορητής: Α είμαι ευχαριστημένος.

Ερευνητής: Αν σου έλεγαν τώρα να πας στον Πόντο, έχεις τη δύναμη, θέλεις να πας;

Πληροφορητής: Άμα είναι για να πάμε... για να πάω είμαι γέρος, αλλά να σου πω, προτιμώ να πάω, γιατί γνωρίζω πολλούς Τούρκους εκεί και δεν ξέρω, άραγε πέθαναν;

Ερευνητής: Νοσταλγεί η καρδούλα να πάει πίσω.

Πληροφορητής: Μερικοί από δω μέσα πήγανε και πήγαν είδαν τα σπίτια μας και στέκονται έτσι. Δεν χάλασαν, καινούρια κτήρια είναι.

Ερευνητής: Κανένα κειμήλιο από κει από τον Πόντο τίποτε που να έχεις, να σου θυμίζει τον Πόντο, από την Τραπεζούντα ή από την Ρωσία;

Πληροφορητής: Δεν έχουμε τίποτε.

Ερευνητής: Τίποτε; Ούτε φωτογραφίες; Τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Τίποτα άλλο; Κανένα τραγούδι, ήσουν μερακλής; Της εποχής σου, από γάμους που γίνονταν, τι όργανα παίζατε στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Λύρα, λύρα.

Ερευνητής: Λύρα. Δεν είχατε ακορντεόν και πιάνο στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Όχι, πιάνο δεν είχαμε. Με λύρα έπαιζαν κάτι, αυτό πως το λένε, νταούλι;

Ερευνητής: Έπαιζαν και νταούλι. Κανένα τραγούδι από την περιοχή σου τη Μεσαρέα;

Πληροφορητής: Μεσαρέα.

Ερευνητής: Από την περιοχή Μεσαρέα ένα τραγούδι, έστω τα λόγια του, θυμάσαι τίποτε;

Πληροφορητής: Θυμάμαι, αλλά τώρα να κάτσω και να σε πω ένα τραγούδι... (συγκινείται και κλαίει).

Ερευνητής: Όχι, αλλά γιατί, αυτό θα γραφτεί στην ιστορία. Μη τραγουδάς, τα λόγια μόνον.

Πληροφορητής: Το τραγούδι; Διάφορα τραγούδια...

Ερευνητής: Ναι, θέλω να πάρω τη διάλεκτο του χωριού σου εκείνη την εποχή, πώς μιλούσατε τα ποινιακά. Αυτό θέλω.

Πληροφορητής: Τι να σε πω; Εκεί τραγουδούσαμε και εδώ τραγουδούσαμε...

«Τρία κορτσόπα κάθουνταν, ψηλόν χορτάρ' θερίζ'νε,
Κάθουνταν κι αναπάουνταν (συγκινείται και δεν ακούγεται καθαρά), πολλά και διάφορα τραγούδα.
Τι να σε πω.
(Η αφήγηση διακόπτεται απότομα, χωρίς αποφώνηση).

Ανήκε στα χωριά του Τσάμπαση. Απέιχε από το Τσάμπαση 8 χιλιόμετρα Νότιο Ανατολικά και είχε εκκλησία και δημοτικό σχολείο.

Είχε 25 σπίτια και ένα δημοτικό σχολείο με 4 τάξεις, έναν δάσκαλο και 20 μαθητές.

Πληροφορητής: *Καρυπίδου-Ηλιάδου Ευρώπη*

Ερευνητής: Νουνά, θέλω να λες με πότε εγεννέ-
θες και πού;

Πληροφορητής: Εγώ πότε εγεννέθα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κια ξέρω γω, νε κορίτσι μ', πότε
εγεννέθα; Τι να σε πω; Σο αυτό σην Αρμού-
τελη σην πατρίδα εκεί εγεννέθα το '14.

Ερευνητής: Το 1914.

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Έλεγαν εσε; Ευρώπη...

Πληροφορητής: Ευρώπη.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Πληροφορητής: Το επίθετο Καρυπίδου.

Ερευνητής: Καρυπίδου Ευρώπη. Θυμάσαι τί-
ποτε; Η Αρμούτελη έν' ένα ασ' σα εφτά χωρία
τη Τσάμπασης, περιφέρεια τη Τσάμπασης.

Πληροφορητής: Ναι, ναι μάλιστα.

Ερευνητής: Έλεγαν α' αλλιώς; Ξάι θυμάς α' πώς
έλεγαν α'; Αρμούτελη Ματέν;

Πληροφορητής: Μετέν.

Ερευνητής: Μετέν.

Πληροφορητής: Έχ' α' ακουστά.

Ερευνητής: Ακουστά. Ξάι θυμάσαι τίποτε εκεί
μωρό πως... δηλαδή όταν έρθες αδά σην Ελ-
λάδα το '23 ασ' σην Αρμούτελη έφυες και
έρθες αδά;

Πληροφορητής: Από κει ήρθαμε σο αυτό σην
Ορντού, ασ' σην Ορντού έρθαμε σο Σαμψών.

Κάθισάμε τέσσερα χρόνια, ένα χρόνο με τον
πατέρα μ' και δύο χρόνια τρία μονάχη. Και
από κει ήρθαμε εδώ στο αυτό κατεβήκαμε...

Ερευνητής: Α δηλαδή εσύ ασ' σην Αρμούτελη
πολλά μικρέσσα έφυες.

Πληροφορητής: Μικρέσσα.

Ερευνητής: Έφυες πολλά μικρέσσα και 'κ' θυμά-
σαι τίποτε.

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Λοιπόν όχι ατότε ας βγάλομε τα γε-
νέας, τον πατέρα σ' πώς έλεγαν ατονε;

Πληροφορητής: Θόδωρος Καρυπίδης.

Ερευνητής: Θόδωρος Καρυπίδης. Με τον πα-
τέρα μ' δηλαδή ο πατέρα σ'...

Πληροφορητής: Ο πάππο σ', τη πατέρας -ι-σ' ο

παππούς και ο παππούς μου αδέλφα έτανε.

Ερευνητής: Αδέλφα έτανε ναι, Καρυπίδης. Πώς
έλεγαν τον παππού σ';

Πληροφορητής: Πρώτα ξαδέλφα έταν ο πατέρα
μ' και ο πατέρα σ'.

Ερευνητής: Τη πατέρας -ι- μ' ο πατέρα και εσύ
με πατέρα μ' δεύτερα;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και ένουσ'νε και νουνά μ', εβάφτισές
με κέλα. Θέλω να λες με τον πάππο σ' πώς
έλεγαν ατον;

Πληροφορητής: Απόστολο.

Ερευνητής: Απόστολο και τον πατέρα σ' έλεγαν
Θόδωρε. Τη μάνα σ';

Πληροφορητής: Σημέλα.

Ερευνητής: Σημέλα, ασ' όποιον γενεά έτονε;

Πληροφορητής: Λαζαρίδου.

Ερευνητής: Λαζαρίδου, ατέ πα πρέπ' να έν' Αρ-
μούτελησσα, ε;

Πληροφορητής: Αρμούτελησσα ναι.

Ερευνητής: Ε Αρμούτελήσσα, ατέ πα έν' Αρμού-
τελήσσα. Τίποτε να έλεγαν εσε για το χωρίο,
ντό θυμάσαι, να άκουγες ασ' ση μανα σ' που
έλεγέ σε. Ντό έλεγέ σε για το χωρίο;

Πληροφορητής: Για το χωρίο;

Ερευνητής: Για την Αρμούτελη.

Πληροφορητής: Ε καλά ναι ιδτέ πώς εξήνανε.

Ερευνητής: Ναι άτσ' τα προτερήματα, τα ελατ-
τώματα που είχαν οι Καρυπογλάντ', επειδή
έτον πολλά τρανό γενεά ατό.

Πληροφορητής: 'Κ' εξέρω, θα σε γελάσω, μι-
κρέσσα έμ'νε.

Ερευνητής: Αυτά δεν τα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Αυτά δεν τα θυμάμαι. Τη μάνας
-ι- μ' τ' οσπίτ' τη παππού μ' έτονε πέρα. Εκεί
ήτανε ένα ποτάμι.

Ερευνητής: Ναι σην Αρμούτελη.

Πληροφορητής: Σην Αρμούτελη και εκεί έτονε,
σα δύο ποτάμα ανάμεσα έτονε η Αρμούτελη.
Είχε δύο ποτάμα η Αρμούτελη.

Ερευνητής: Ωραίο έν', ατό θυμάς α' ότι είχε δύο
ποτάμα.

Πληροφορητής: Ναι δύο, ένα από κει και ένα
στη μέση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' εμείς πα έμ'νες αδά, δηλαδή ψηλά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τη πατέρα σ' -ι- μ', τη καλομάνας -ι- μ'.
Ερευνητής: Τη Καρυπογλάντων.
Πληροφορητής: Ναι, ναι, ε'είν' έτανε, έμ'νες, επεκιάν επένανε στην Ορντού, σο Τδάμπαση, ο δρόμος από κει επένε.
Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι. Άλλο ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Αυτά θυμούμαι.
Ερευνητής: Το ποτάμ'. Εκκλησία ντό είχετε 'κί θυμάσαι;
Πληροφορητής: Δεν το θυμάμαι, εκκλησία έτον απάν' μερέα, κια 'κί θυμούμ' ατα.
Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι ούτε άγιος ποίος έτονε, η μάνα σ' ντο έλεγε, αϊκα 'κ' εξέρτς τίναν άγιο
Πληροφορητής: Νομίζω Αε Γιάννες έτονε.
Ερευνητής: Αε Γιάννες έτονε;
Πληροφορητής: Υστέρια η κουμπάρα μ' η Ελπίδα και ατείν έλεγάνε το ίτον έν' σον Αε Γιάννεν κεκά και τα μνήματα έτανε στην εκκλησία, όπως ο δρόμο κατηβάν' έτσι.
Ερευνητής: Ναι αλλά το Σεμέν πα Αε Γιάννε είχε.
Πληροφορητής: 'Κ' εξέρω.
Ερευνητής: 'Κ' εξέρτς, από θυμάσαι εσύ που έλεγάν εσε αμυδρά. Τίποτα άλλο ακουστό ασ' ση μάνα σ';
Πληροφορητής: Τίποτα άλλο.
Ερευνητής: Πόσα αδέλφα έστουνε, νουνά;
Πληροφορητής: Αδέλφα εγώ μανάχο έμ'νε, υστέρια εποίκεν ένα κορτσόπον ασ' τ' έρθεν ο πατέρα μ' ασ' στην Αμερική. Επέθανε, εποίκαν ατ'ς εξορία τ' αγούρτς και επήγανε εσκότωσανε. Αυτά ξέρω.
Ερευνητής: Ο πατέρα σ' δηλαδή εσκοτώθε ή επέθανε;
Πληροφορητής: Εσκοτώθε, εσκοτώθε.
Ερευνητής: Εσκοτώθε, δηλαδή ορφανό παιδί πόσο είσαι;
Πληροφορητής: Ε ορφανό κια πόσο. Εγώ στην κοιλία έμ'νε, έφυεν ο πατέρα μ' στην Αμερική.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και γεννήθηκα το '14 και εστάθε οχτώ χρόνα ο πατέρα μ' στην Αμερική και έρθε. Και με τον πατέρα μ' έζησα όλο έναν χρόνο, σο Σαμφών κει και έρθαμε στην Ορντού.
Ερευνητής: Δεκατέσσερα και οχτώ ευτάνε μας 22. Το '22 επομένως έρθε σο Σαμφών και εσείς πα επήετε κει και αντάμωσέτε.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και αντάμωσέτε. Και ασ' σο Σαμφών ύστερα πού έρθετε;

Πληροφορητής: Ασ' σο Σαμφών ύστερα εποίκανε μασε... έρθαμε στην Φιλιππιάδα από κει μπήκαμε... ένα μήνα σο βαπόρ' απάν' έμ'νες. Καραντίνα είχαν τ' άλλ' το βαπόρ' και έτσι είναι το αυτό και περάζαμε. Κι επεκεί έρθαμε...
Ερευνητής: Καλά τον πατέρα σ' πότε εχάθε ο πατέρα σ';
Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' αράτσ' σο Σαμφών έρθανε και επήραν οι Τούρκ', εμάζεψαν και επήγανε...
Ερευνητής: Εσκότωσανε.
Πληροφορητής: Εσκότωσανε.
Ερευνητής: Και στην Ελλάδα ξάι 'κ' αξιώθεν ατός.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Δηλαδή έναν μεγάλο θύμα έχ' η Αρμούτελη τον Καρυπίδη τον Θόδωρο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ο οποίος νέος επήεν στην Αμερική, εκλώσταν οπίσ' και 'κ' επόρεσεν ο άνθρωπος να έρχουτον οπίσ' στην Ελλάδα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Στην Αμερική σ' όποιον μέρος έζηνε, εξέρτς;
Πληροφορητής: 'Κ' εξέρω.
Ερευνητής: Εσύ 'κ' εξέρτς, επένε κει για να εδούλευε.
Πληροφορητής: Ναι εδούλεψε. Αφού σε λέγω οχτώ χρονού έμ'νε, ασ' τ' έφυε στην Αμερική.
Ερευνητής: Ναι. Ασ' στην Φιλιππιάδα ύστερα πού επήετε;
Πληροφορητής: Ασ' στην Φιλιππιάδα έρθαμε στην Θεσσαλονίκη σο Χαρμάνκιοϊ και από κει επήγαμε στην Καρατσαλή.
Ερευνητής: Καρατσαλή, Καλιρρόη δηλαδή περιοχή Κιλκίς
Πληροφορητής: Κιλκίς.
Ερευνητής: Κιλκίς, εεε Καρατσαλή έτον το όνομα που εδέκετε εσείς ή αέτσ' έτον το όνομα;
Πληροφορητής: Καρατσαλή έτον και ύστερα εδέκαν α' Καλιρρόη.
Ερευνητής: Καλιρρόη ύστερα.
Πληροφορητής: Ναι Καλιρρόη.
Ερευνητής: Γιατί ήταν Τουρκάντ' κει και έφυγαν;
Πληροφορητής: Ναι ασ' τ' επήγαμε κει Τουρκάντ' έτανε.
Ερευνητής: Ναι, ντό θυμάσαι ασ' στην Καρατσαλή;
Πληροφορητής: Ξέρω γω τι να σε πω; Στην Καρατσαλή έζησάμε, σχολείο δεν είχε, μικρό κοριτσάκι επήγα κει.

Ερευνητής: Ναι. Άτσ' τα ήθη, έθιμα, γάμους ντόθυμάσαι;
Πληροφορητής: Ε ήθη, εθίματα όπως τα παλιά εποίναμε. Μάθ εκράτ'ναμε την πεθερά (γελάει).
Ερευνητής: Μάθ την πεθερά από θυμάσ' α' έντονα.
Πληροφορητής: Έντονα ναι, ναι.
Ερευνητής: Πού εβάφτιζαν στην εκκλησία ή σ' οσπίτ';
Πληροφορητής: Σ' οσπίτ', τα μωρά μουν όλα σ' οσπίτ' εβάφτισάμε ατα.
Ερευνητής: Γιατί 'κ' είχατε εκκλησία;
Πληροφορητής: Εκκλησία δεν είχαμε, στην Ροδώνα επέναμε.
Ερευνητής: Και στην Ροδώνα ντό ονομασία είχε η εκκλησία;
Πληροφορητής: Εκεί Άι Νικόλας.
Ερευνητής: Α! Άι Νικόλας.
Πληροφορητής: Άι Νικόλας.
Ερευνητής: Ναι, ναι ίσως επειδή ατείν όλ' έτανε ασην αυτήν, ασην Ορντού και εδέκαν α' Άι Νικόλα;
Πληροφορητής: Α κια 'κ' εξέρω Άρταδλήδες είναι.
Ερευνητής: Άρταδλήδες πα και διάφορα άλλα μιλέτα, Θρακιώτ' πα έτανε ναι σο χωρίο στην Ροδώνη. Η Καρατζαλή πόσο κατοίκους μόνο Πόντιους είχε.
Πληροφορητής: Μόνο Πόντιοι έτανε.
Ερευνητής: Ναι, και πόσα οικογένειας;
Πληροφορητής: Εικοσιοχτώ σπίτα έτανε.
Ερευνητής: Εικοσιοχτώ και όλ' Αρμούτεληδες
Πληροφορητής: Όλ' πα Αρμούτεληδες.
Ερευνητής: Α! γι' από ο πατέρα μ' είχε μεγάλο καημό μετ' από το χωρίο!
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Όλ' έτανε συγγενείς. Θέλω να λες με, νουνά, πώς έντονε, εσύ εκεί επαντρεύτες και επήρες τον νουνό μ', τον Θεόφιλο τον Ηλιάδη, ο οποίος ντό έν', εκείνος ντό μιλέτ έτονε;
Πληροφορητής: Ε'είνος έτονε ασ' στην Αχουρλού.
Ερευνητής: Αχουρλιώτες.
Πληροφορητής: Αχουρλιώτες έτονε.
Ερευνητής: Ναι και έρθε είδε σε και επήρε σε και έζησες σο χωρίο
Πληροφορητής: Ε να έρθε ε'είνος πα μικρός. Η πεθερά μ' εφτά παιδιά ατ'ς επέθαναν και έζησε ο νουνός και η κουνιάδα μ'. Έρθανε σο χωρίο, εμείς πα απ' εκεί, Αχουρλού και Αρμούτεληδες ήτανε σο χωρίο μουνε στην Καρά-

τζελη, στην Ρώποβα έτανε Θρακιώτ'.
Ερευνητής: Θρακιώτ'.
Πληροφορητής: Ήτανε Θρακιώτοι και Άρταδλήδες, Ορτουλούδες ταραγοί.
Ερευνητής: Ταραγοί. Πώς έντονε και έρθες να βαφτίζεις με; Τέρε, ήρθε η Νίκη η Αδαμίδου, αλλά ο πατέρα μ' έν' ο ξάδελφος ο δεύτερο. Επήγαμε το '83 στον Πόντο και εκεί έν' γραμμένος Πολύκαρπος Καρυπίδης του Κωνσταντίνου και της Δέσποινας και επειδή η γιαγιά μ' ξάν' επαντρεύτε, ο πατέρα μ' όσταν έρθε, έβαλάν ατονε 17 χρονών Πολύκαρπο Αδαμίδη του Θεοδώρου και της Δέσποινας. Και ο καημός ατ' έτον πάντα να άλλαζε το επίθετον ατ' και 'κ' άλλαξεν α'. Και εγώ θυμούμαι, από μωρό που έμ'νε, όλη την ώρα έλεε με ότι είχε πολλά χαρά το ότι εβάφτισές με εσύ που έσ'νε ξαφλήν ατ'. Από έλεε μ' α' συνέχεια.
Πληροφορητής: Εγώ είχα τον Χάρη σο κουνίν. Έρθε η μάνα σ', έγκυα έτονε σ' εσέν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έρθε ση μάνας ατ'ς.
Ερευνητής: Ση Ρώποβα.
Πληροφορητής: Ναι στην Οφλού Ποινήν έλεγάν ατηνε.
Ερευνητής: Την γιαγιά μ'.
Πληροφορητής: Την γιάγια σ' ναι. Και έρθανε σ' εμέτερα, εκάτσανε και άτσ' εξέβε συζήτηση και είπε από μωρό βαφτισμένο έν'; είπε η κουμπάρα μ'. Τη μάνα σ' είπαμε βαφτισμένο έν'. Άτσ' αν έν', είπα τηνε ό,τι ευτάς εσύ, 'α βαφτίζω εγώ.
Ερευνητής: Α!
Πληροφορητής: Και έτσι έγινε η κουμπαριά.
Ερευνητής: Έτσι έγινε και εβαφτίγα.
Πληροφορητής: Ναι, ναι και έντονε και υστέρια εκάλεσάν εμε δύο φορές τρία με το αυτό.
Ερευνητής: Με τ' όποιο νουνά; Τα εθίματα πεει με.
Πληροφορητής: Τα εθίματα η κουμπάρα μ' εκέσ' ελάσουντάνανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γυναίκ' απ' αδά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Απ' αδά ασ' στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Κατερίνη ναι.
Πληροφορητής: Και έλεγάν α' μας α'.
Ερευνητής: Ότι η Μαρούλα και ο Πόλυς θέλ'νε να βαφτίζεις το κορτσόπον ατουνε.
Πληροφορητής: Η γιαγιά σ' πα είπε, το μωρό εσάς 'α δίν' α' και βαφτίζετε, είπε η γιαγιά σ'.
Ερευνητής: Η γιαγιά μ' η Οφλού η Ποινή για η άλλεσα;

Πληροφορητής: Η Οφλού η Ποινή.
Ερευνητής: Η Ποινή, α, τη μάνας -ι- μ' η μάνα.
Πληροφορητής: Ναι της μάνας -ι- σ' και έτσι έγινε.
Ερευνητής: Και πότε έρθες, θυμάσαι, νουνά, ντό μήνα έρθες, εβάφτισες με;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω, κορίτσι μ'.
Ερευνητής: Έμ'νε άτσ' τρανό κορτσόπο ή μικρό;
Πληροφορητής: Εφτά, οχτώ μηνών έσ'νε.
Ερευνητής: Α, εφτά, οχτώ μηνών έμ'νε, επομένως έμ'νε 21 Ιουνίου γεννημέντσα, απέσ' την άνοιξη, Φεβρουάριο, Μάρτιο εκεί απέσ' έρθες, εβάφτισές με.
Πληροφορητής: Ναι εφτά μηνών άμον κοπάλ' να εκράν' ατο πα 'κ' επόρ'να, αδά την Αγία Τριάδα.
Ερευνητής: Την Αγία Τριάδα εβάφτισες με.
Πληροφορητής: Και ένα αστεϊόν πα είπα με την μαμήν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ευαγγελικιά ήτανε.
Ερευνητής: Η μαμή έτονε ευαγγελικιά.
Πληροφορητής: Ναι η μαμή ευαγγελικιά έτονε και κάποιος, ε'είνε η Ποινή, ατέ π' επέθανε τη Ποζίας.
Ερευνητής: Ναι ναι, ναι τη Ποζίας.
Πληροφορητής: Εσύ είπεν ατηνε, ατώρα τα ει- κόνας εμείς προσκυνούμε, εσύ 'κ' 'α προσκυ- νάς.
Ερευνητής: 'Κ' 'α προσκυνάς.
Πληροφορητής: Ναι, 'κί προσκυνάς, είπεν α- τηνε, εσέν τα εικόνες ευτάνε σε, τρώνε σε, είπεν ατηνε.
(στο σημείο αυτό υπάρχει τεχνικό πρόβλημα και δεν ακούγονται καθόλου)
Ερευνητής: 'Κ' εσυγχώρησαν οι ορθόδοξοι α- τεϊντς που ένταν Προτενστάντ', όλη την ώρα έλεγαν μεταξύν ατουν, ντό είπε η μαμή η Κλωνάρα;
Πληροφορητής: Κια όπως καθένας, είπεν ατηνε, *(πρόβλημα ήχου και εδώ)*.
Ερευνητής: Και τ' όνομά μ' πώς έτονε, νουνά; Εδέκετε με νίκη ή Νικολέτα;
Πληροφορητής: Νίκη.
Ερευνητής: Λοιπόν αδά ο πατέρα μ' λέει με πάντα έναν ιστορίαν και θέλω να γράφκεται, τέρεν, όχι Νικολέτα, Νίκη
Πληροφορητής: Νίκη.
Ερευνητής: Νίκη, τέρε πώς έτονε. Τη πατέρας -ι- μ' τον πάππο ασ' την μάναν ατ' μερέα, τη Τσαβταρίδη. Τον Τσαβτάρ' δηλαδή, έλεγάν ατον Νικόλα. Και η γιαγιά μ' εποίκε στην

αρχή δύο αγούρα, τον έναν εδέκε τη λυκοπε- θερού ατ'ς και τ' άλλο τ' αδελφού ατ'ς π' επέ- θανε νέος. Ο λυκοπεθερός ατ'ς έτονε Θόδωρος και ο αδελφός ατ'ς Γιάννες, νέος επέθανε, και τη πεθεράς ατ'ς Σοφία. Κι όταν 'α γεννίουτον ο πατέρα μ' είπε, αβούτο το μωρόν αν 'ίνεται αγούρ' θα δίγ' ατο είπε Νι- κόλα. Ο πατέρα μ' όταν έτονε η γιαγιά μ' πέντε μηνών έγκυα, λέει, ή τεσσάρων μηνών μάλλον έγκυα, επέθανε στην ξενιτιά. Και εγεν- νέθεν κοιλόρφανον. Επειδή ο πατέρας ατ' πα έτον κοιλόρφανος, τον πάππον ατ' πα Κων- σταντίνο έλεγάν ατονε, ο πατέρα μ' έτονε Πολύκαρπος Κωνσταντίνος του Κωνσταντί- νου και ο Κωνσταντίνος ξάν' του Κωνσταντί- νου. Είπανε για να μην 'ίνεται τρίτη φορά, ο ποπάς εκεί τη Ορντούς, μάλλον ο ποπάς ναι του Άι Νικόλα, είπεν 'κ' 'α δίγομ' α' Νικόλα, 'α δίγομ' α' τη Πολύκαρπονους της Δεσπότης τ' όνομα, γιατί το '05 εγεννέθεν ο πατέρα μ' κι ατότες ο Πολύκαρπο εχειροτονέθε Δεσπότης στην Ορντού και σ' όλον τη Καισάρεια εκεί. Εδέκαν ατον Νικόλα, εδέκαν ατον Πολύ- καρπο. Η γιαγιά μ' επελέστεν ατό τεκ και μο- ναχόν ο πατέρας -ι- μ' σα χέρα ν ατ'ς, είπε, ό,τι έλεε με ο πατέρα μ'. Επέρασαν τα χρόνια, επάντρεψε ο πατέρα μ' το πρώτο μωρό που εποίκε, εδέκαν α' Δέσποινα, τη μάνας ατ' τ' όνομα και τη πεθεράς ατ' πα. Το δεύτερο εδέ- καν α' Κωνσταντίνο, τη πατέρας ατ' τ' όνομα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Το τρίτο όταν εγεννέθε. Εδέκαν α' Γεωργία, γιατί η μάνα μ' εγεννέθε του Αγίου Γεωργίου την ημέρα και 'κ' εθέλεσε να δίναν ατην, επειδή ο πατέρας ατ'ς έτον Γεώργιος, επειδή οι δύο γιαγιάδες ατ'ς ήταν Μαρούλα, είπεν όχι οι μειζετέρ', οι τρανοί, 'α δίσ' α' εί- πανε Μαρούλα.
Εν τω μεταξύ η Γεωργία μουν έν' γεννεμέντσα 7 Μαΐου προς 8, οπότε με το παλαιό ξάν' έν' 23 Απριλίου. Η γιαγιά μ', η καλομάνα μ', τη πατέρας -ι- μ' η μάνα, ποιος έτον πολλά θρή- σκα, εκάτσε, ενούντσε και απενούντσε και είπε τον πατέρα μ', 'α δίγομ' α' Γεωργία. Και νουνός ατ'ς πα έν' Τσιρωνάς Γιώργος κι 'α δίγομ' α' Γεωργία. Εδέκαν ατην Γεωργία. Όταν έρθεν η σειρά σ' εμέν, επερίμεναν να 'ίνουμαι αγούρ'. Εγώ 'κ' ένουμ'νε αγούρ', ένουμ'νε κορίτσ'. Είπανε 'α δίγομ' α', 'κί πει- ράζ' είπε, η γιαγιά μ' είπε, εγώ αβούτο το μωρό 'α δίγ' α' τη πατέρας -ι- μ' τ' όνομα, 'α λέγομ' ατην Νικολέτα. Μετ' ατό το Νικολέτα, Νικολέτα. Την ημέρα που εβαφτίγα, είχανε

εκλογές, δημοτικές εκλογές. Και έρθεν ο μακαρίτης ο Αιμίλιο και είπε 'α βαφτίζομε μωρό, έρθε η ξαφλή ασ' στην Καρατζερή και βαφτίζ' το μωρό.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είπε και η εξαφλή μ' η Ευρώπη, ατό έλεε μ' α' συνέχεια, είπε ντ' 'α δίγομ' ατην; 'α δίγομ' ατην Νίκη και νικούμε. Και δίνε με Νίκη. Ναι γι' ατό ερωτώ σε να λες μ' και συ ότι σκέτο Νίκη. Τρέχ'νε ατότε και λέν' την μαμά μ' και λένε έδέκανε το όνομα Νίκη, πώς έτρεχαν τα μωρά ασ' την εκκλησία.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Τριάντα εβαφτίγα και όταν επήγα σο σχολείο και σο πιστοποιητικό μ' έτονε Νίκη ερώταναν. Εμέν όμως η γιαγιά μ', η καλομάνα μ', επαίρ'νε και επένε ως τα τρία, τέσσερα χρόνα που έζησε, ύστερα το '37 που εγεννέθα εγώ, το '40 επέθανε εκείνε, επαίρ'νε και επένε του Αγίου Νικολάου, εποίνε όλα τα αυτά, τα θρησκευτικά και έλεε οσημέρο 'α παίρω και πάγω λειτουργία, είπα σας έτον πολλά θρήσκα ορθόδοξεσσα και εξήνε απέσ' σα Προτεστάνικα. Όταν επήγα σο σχολείο ερώταναν εμε ο νουνός σου τι όνομα σε έδωσε και έλεγα εγώ νουνό δεν έχω, νουνά έχω, η θεία μου είναι και είναι η νουνά μου. Ε πώς σε έδωσε; Νίκη. Νίκη δώσανε το σαράντα, έλεγαν εμε. Όσα αυτά κοριτσάκια γεννήθηκαν το '40. Εγώ έλεγα όχι εμένα με είπε Νίκη σκέτο, αλλά Νικολέτα γιορτάζω κιόλα όμως του Αγίου Νικολάου. Και αυτά άτσ' 'κ' επόρ'να να εξήγανα τα. Όσπου έναν ημέρα είπε με ο πατέρα μ', ναι θάγατερα, του Αγίου Νικολάου πάντα γιορτάξεις, γιατί έξεις τη πάππος -ι-μ' το όνομα. Η μάνα μ' εδέκε σε Νικολέτα, αλλά εμείς είπαμε 'α λέγομ' ατην Νίκη σκέτο για να νικούμε. Και ατώρα χάrouμαι που λες μ' ατα όλα ατά.

Πληροφορητής: Ναι, ναι αράτσ' έν'.

Ερευνητής: Το Νίκη το σκέτο θυμάσαι.

Πληροφορητής: Σκέτο ναι.

Ερευνητής: Θέλω να λες με αν θυμάσαι τίποτε πώς εποίνα τα βαφτίσα ατότες. Δηλαδή ναι καλά επένες σον ποπά και λοιπά, εχάριζαν το μωρό, εφόριζεν α' η νουνά, ύστερα τα γλέντα.

Πληροφορητής: Ατώρα πα άτσ' ευτάνε.

Ερευνητής: Ατώρα πα άτσ' ευτάνε ναι. Τα γλέντα πώς έτανε; Ντό μεζέδες εποίνετε, πώς εχάρουστουν και λοιπά; Όλα ατά.

Πληροφορητής: Μεζέδας, μεζάδας πολλά, φαΐα εποίναμε.

Ερευνητής: Φαΐα εποίνετε πολλά.

Πληροφορητής: Φαΐα εποίναμε ε'είν' την εποχή. Εκέραζε η νουνά, ύστερα...

Ερευνητής: Ασ' εμά τα βαφτίσα ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Απέσ' την εκκλησία εκέρασα εγώ, εκεκά ό,τι έτανε και αδά σ' οσπίτ' εκέρασε η μάνα σ', εκείνο θυμούμαι.

Ερευνητής: Εκείνο θυμάσαι.

Πληροφορητής: Και φαΐα πα εποίκανε, φαΐα εποίκανε πολλά. Πατάτες, κρέας, το πολλά έτονε πατάτες με το κρέας, φασουλάδα πα εποίνανε.

Ερευνητής: Φασουλάδα.

Πληροφορητής: Φυλλωτά.

Ερευνητής: Φυλλωτά.

Πληροφορητής: Φυλλωτά εποίναμε εμείς εκεί σο χωρίο μουν, αδά 'κ' εποίκαν, αμα εποίναμε τσιριχτά.

Ερευνητής: Τσιριχτά αδά πα εποίναν, 'κ' εποίναν τσιριχτά;

Πληροφορητής: Αδά πα εποίνανε.

Ερευνητής: Τσιριχτά είχαν ατο ατό πρώτο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Κεφτεδάκια μικρά, μικρά κεφτεδάκια;

Πληροφορητής: Κεφτεδάκια άρ' ατά εποίναν.

Ερευνητής: Το κρασί και το ούζο και...

Πληροφορητής: Κρασί, ούζο το πολλά.

Ερευνητής: Το πολλά το ούζο.

Πληροφορητής: Ούζο, κρασί πολλά 'κ' εποίναν.

Ερευνητής: Ατώρα 'α ρωτώ σε κάτ'. Η μάνα μ' είχ' α' παράπονο, έλεε με, επειδή έτον ορθόδοξάσσα και θρήσκα η καημέντσα, εγάπανε τα χορούς και την κεμεντζέ, αδά όσα μωρά και αν εβαφτίγανε, κεμεντζέ και αυτό 'κ' έτον τίποτα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: 'Κ' έτον γιατί έταν προτεστάνικα και εκείνα τα χρόνα έτον πολλά δύσκολο

Πληροφορητής: Ε ναι, ναι πολλά.

Ερευνητής: Πολλά δύσκολο.

Πληροφορητής: Έλλαξαν πολλά.

Ερευνητής: Ατώρα ελλάγανε καλά, αλλά ατότες άτσ' για να θυμούμες εκείνα τα χρόνα πώς έτανε. Άλλο νουνά;

Πληροφορητής: Ένα χαμελό σπιτάκι είχετε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατουκιάν δύο δωμάτια και κουζίνα.

Ερευνητής: Εκείνο εγώ πα θυμούμ' α', νουνά, αμυδρά. Οι Γερμανοί όταν έρθανε εκιαπέσ'...

Πληροφορητής: Η καλομάνα σ' επήε με το κάρο και έρθεν ασ' σα μνήματα χορτάρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε'είνα 'κ' ήταν όλα μνήματα,
έτον ανοιχτό το μέρος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έχ' χορτάρ' πολλά. Είπεν
ατην ο κουμπάρο μ', μάνα, επήες σα ταφία
απέσ', ε τα ταφία αφκά μερέα έτανε, εγώ απο-
πάν' μερέα εθέρizza, λείι. Έναν κάρο χορτάρα
πάντα θυμούμ' α', εκάτσε απάν' σο κάρο.

Ερευνητής: Η καλομάνα μ'.

Πληροφορητής: Η καλομάνα σ' η Πονή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ποινή 'κ' έλεγαν ατην;

Ερευνητής: Ποινή, Ποινή.

Πληροφορητής: Και έγκε τα χορτάρα.

Ερευνητής: Για να φάζ' τα χτήνα;

Πληροφορητής: Για να φάζ' τα χτήνα.

Ερευνητής: Πολλά εργατικέσσα έτονε, όλος ο
κόσμος έξερεν α'.

Πληροφορητής: Πολλά, πολλά.

Ερευνητής: Αντρογυναίκα.

Πληροφορητής: Αράτσ' εποίεν.

Ερευνητής: Άλλο τα σόια;

Πληροφορητής (παρέμβαση κάποιου άλλου): Ά-
νοιξη έτονε.

Ερευνητής: Ναι άνοιξη έτονε, επομένως αφού
θυμάσαι από άνοιξη έτονε. Όταν εβάφτισέ με,
άνοιξη έτονε. Και εκλογές πα που έντανε,
έτον άνοιξη, το '38, γιατί το '37 εγεννέθα.
Νουνά, άλλο ντό θυμάσαι, άτσ' λίγο τη μνήμη
σ' πίεσον. Το σπít' που έτονε μικρό, από.

Πληροφορητής: Τ' οσπίτ' έτονε μικρό.

Ερευνητής: Ναι από εγώ πα θυμούμ' α'.

Πληροφορητής: Έρθαμε ασ' στην εκκλησία και
μεγάλο άμον παλάχ' μωρόν, να ετέρ'νες ατην
εγούευες, έγκαμ' α', άτσ' στην εγκάλα μ' ε-
κράτ'να τηνε.

Ερευνητής: Ναι, η γιαγιά μ' ξάι 'κ' εθél'νε το έμ'νε
κορίτσ', πολλά στεναχώριο είξε, γιατί εφο-
γούτον πώς 'α πάντρευε μας ο πατέρα μ', είξε
τρία κορτσόπα.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Είχεν α' τρανό καημό η καλομάνα μ'.

Πληροφορητής: Κί' άρ' ατα.

Ερευνητής: Από θυμάσαι, άλλο 'κί θυμάσαι.

Ποίος συγγενοί έρθανε απότε σα βαφτίσα, για
πέει με μερικούς.

Πληροφορητής: Απ' αδαπέσ' απ' αδά ασ' την
Κατερίνη, επεκεκά μετ' εμέν κανείς 'κ' έρθε.

Ερευνητής: Κανείς 'κ' έρθε. Ατότες ο θείο Μιχά-
λης 'κ' έτονε σο Κουρκούρ...

Πληροφορητής: Σην Δράμα έτονε.

Ερευνητής: Σην Δράμα έτονε

Πληροφορητής: Εκεί στην Δράμα.

Ερευνητής: Αδά δηλαδή Καρυπογλάντ' μόνο εσύ
έσ'νε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και η θεία Μόρφη πα ύστερα έρθε,
όχι η θεία Μόρφη έτονε αδά, αλλά 'κ' έρθε.

Πληροφορητής: Η Μόρφη ποίος;

Ερευνητής: Η Μόρφη τη Καρύπογλου τη Θόδω-
ρονος η θαγατέρα ασό Κιλκίς.

Πληροφορητής: Α, εκείν' όλ' σο Κιλκίς.

Ερευνητής: Σο Κιλκίς έτανε, 'κ' έτανε απότες
αδά. Άτσ' λίγο τα σόγια πέει με, νουνά. Ο θείο
Μιχάλης ποιος έτονε σο Κουρκούρ, ξάδελφός
-ι-σ' πρώτος έτονε;

Πληροφορητής: Πρώτος έτονε.

Ερευνητής: Ο πατέρα μ'...

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' και ο πατέρας ατ'
αδέλφα.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον πατέρα τ' εκεινού;

Πληροφορητής: Στάθιος.

Ερευνητής: Τ' εκεινού τον πατέρα έλεγάν ατονε
Στάθιο. Κανέναν ποπά σο σόι σουν είχτε οι
Καρυπογλάντ;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι, κορίτσι μ', τι να
πω; Τη πεθεράς -ι- μ' ο κύρ έτονε ποπάς.

Ερευνητής: Εκείν' είν' απ' άλλο γενέα.

Πληροφορητής: Εκείν' είν' απ' αλλού.

Ερευνητής: Άλλο γενέα.

Πληροφορητής: Ας' σ' εμέτερον τη γενεάν δεν
ξέρω.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι, εσύ μικρέσσα είσαι και
λοιπά.

Πληροφορητής: Μικρέσσα έμ'νε.

Ερευνητής: Έναν άλλεσσα έλεγε ο πατέρα μ',
εκείνε έτονε πρώτη ξαδέλφη ν ατ', Ελπίδα
στην Καβάλα, που επήε σο αυτό ύστερα σ'
έναν μοναστήρ', εκιαπέσ' επέθανε. Εκείνε
έτονε...

Πληροφορητής: Τη πάππος -ι- μ' αδελφή ιστέ.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Ατέ π' επέθανε, Σοφία έκουε
εκείνε πά.

Ερευνητής: Όχι κοίταξε, ατέ η Ελπίδα έτονε τη
πατέρας -ι- μ' πρώτη εξαδέλφη, η μοναδική
που είξε Καρυπίδου.

Πληροφορητής: Άρ' ατέ κια.

Ερευνητής: Ατέ, ατέ.

Πληροφορητής: Τη πατέρας -ι- μ' πα εξαδέλφη
έτονε.

Ερευνητής: Ναι, μετ' εσόν πα και σένα δεύτερη
εξαδέλφη, όπως έτονε με τον πατέρα μ'.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Ε'είνε η Σοφία και
αδά σοί το, στην Ελασσόνα, στην Ελασσόνα π'
έτον η Σοφία, ε'είνε πα μία τη πάππονος -ι-

μ' αδελφή έτονε. Ο πατέρας έξερεν ατηνε, αλλά εσείς... Θυμπίρα έλεγάν ατηνε.
Ερευνητής: Να έρθεν καμιάν σ' οσπίτ' 'κί θυμούμ' ατην.
Πληροφορητής: Ναι, αρ' ε'είνε πα έτονε τη πάπ-
 πονος -ι - μ' αδελφή, ένας χοντρέσσα και...
Ερευνητής: Εγώ θυμούμαι τη θεία Νίτσα...
Πληροφορητής: Ατέ την ημέρα έναν ζευγάρ' ορτάρα έπλεκεν.
Ερευνητής: Από που άκ'σα, νουνά, οι Καρυπο-
 γλάντ'...
Πληροφορητής: Έλεγάν ατηνε Θυμπίρα.
Ερευνητής: Οι Καρυπογλάντ' σο σύνολο έτανε
 κοντοί και κόκκινοι και λίγο χοντροί. Πολλά
 εργατικοί, πολλά εργατικοί και απάν' ατου
 'κ' 'α 'ντούνες, ινάτ, πεισματάρηδες.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Είπε με κάποιος, κια ούτε επείραζαν
 κανέναν, πολλά έξυπνοι και απάν' ατου
 'κ' 'α εντούνες. Αλλοίμονό σου κι αν επείραζες
 ατ'ς. Ατότες έλεγάν ατ'ς και γολάντς, το
 γόλος έτον παρατσούκλ' και έβαλάν α' ε-
 κείντς.
Πληροφορητής: Παρατσούκλ' ναι.
Ερευνητής: Το 1860 ένας προπάππος εκατήβε
 την Ορντού, οι άλλ' επελέσταν την...
Πληροφορητής: Ας' σοι γόλους, έλεεν ατονε ο
 εξαφλο μ' τον κουμπάρο μ' εσύ είσαι, έλλαξες
 τ' όνομά σ', έλεεν ατονε.
Ερευνητής: Καημό είχεν α' ο πατέρα μ'.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Δηλαδή ο γνησιότερος Καρύπο-
 γλους έτον ατός ο Γόλος.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Λοιπόν ατώρα για την ιστορία ένας
 Καρύπογλους το 1860, μετά από '60, εκατήβε
 την Ορντού, αλλά οι αυτοί, ο πατέρα μ' έλεε
 με, οι Αρμούτεληδες είναι γνήσιοι Ορτουλού-
 δες, που έφυγαν μετά το 1480, '60 έφυγαν ας'
 την Ορντού κι επήγαν σα βουνά από τον
 φόβο των Τούρκων
Πληροφορητής: Αβουτείν οι Καρυπάντ' ατώρα
 π' επήρανε, βούτος ο Θύμιο 'κ' έν'...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ατείν επήρανε κορίτσ' ας' σοι
 καρυπάντς και εδέκανε τ' όνομα τ' εμέτερο.
Ερευνητής: Α, γι' από ο πατέρα μ' 'κ' αναγνωρίζ'
 ατ'ς και λέει ατ'ς 'κ' είστουνε συγγενείς.
Πληροφορητής: Ναι επήραν κορίτσ' και εδέκανε
 τάχα το όνομα και λέει εμείς πα Καρυπάντ'
 είμες ατώρα, επήραμε κορίτσ' απ' εκείντς.
 Από έχω ακουστό.
Ερευνητής: Έεις α' ακουστά, ωραίο στοιχείο 'κ'

ήξερ' ατο. Ναι γι' από ο πατέρα μ' έρχουτον
 ο Θύμιο και έλεεν ατονε έξαφλε, και έλεεν
 ατον τσούρωσον α' από πού είσαι εσύ;
Πληροφορητής: Ατείν κάτ' αγνόν όνομα είχανε,
 Ζοπουνάντ' έλεγάν ατ'ς.
Ερευνητής: Επειδή ο Καρύπογλους έτονε ο πιο
 πλούσιος και ο πιο τ' απανγκέσ'.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Και ο πιο έξυπνος.
Πληροφορητής: Επήρανε κορίτσ', έλεγάνε και
 επήρανε και το επίθετο. Έχ' α' ακουστά, από
 έλεεν α' η σχωρεμέντσα το πολλά η θεία
 Σοφία που έτονε από παραπατέρα. Αρ' αέτσ'
 ακάθουνταν και έλεγαν τα παλαιά. Ατείν οι
 Καρυπάντ' έλεγάνε, Καρυπάντ' 'κ' είναι έλε-
 γάνε. Επήρανε έναν κορίτσ' Καρύπ κουζί άτσ'
 τουρκικά να λες α'.
Ερευνητής: Καρύπ κουζί τι θα πει;
Πληροφορητής: Δηλαδή ας' σοι Καρυπάντς
 επήραν κορίτσ'.
Ερευνητής: Κορίτσ'.
Πληροφορητής: Τουρκικά λέει κορίτσ'.
Ερευνητής: Ναι. Και εποίκαν α', ένταν ατείν πα
 Καρυπάντ'.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ναι αλλά ατός ο Καρύπογλου όταν
 εκατήβε την Ορντού, μαζί με άλλα οικογέ-
 νειας έχτισαν την συνοικία Πουχού Τερέ ή
 Άγιος Νικόλαος. Το 1895 έχτισε το αυτό την
 εκκλησία.
Πληροφορητής: Έναν πα 'α λέγω σε, κορίτσι μ',
 ατόσον αγράμματοι που έτανε οι παλαιοί...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και ατείν για τ' όποιον επλού-
 ταιναν και έρθανε, εκεί την περιοχή τ' επήγαν
 τα παιδιά την Αμερική, οι γυναίκαί τουν υπο-
 γραφήν να εβάλ'ναν 'κ' έξεραν, αγράμματοι
 έτανε. Και εστείλ'νανε τα τδέκια όλα σ' ατει-
 νέτερον τ' όνομα.
Ερευνητής: Και επαίρναν ατα ατείν.
Πληροφορητής: Επαίρναν ατα ατείν την Ορ-
 ντού.
Ερευνητής: Στην Ορντού ναι.
Πληροφορητής: Επαίρναν ατα ατείν, επέναν οι
 γυναίκαί τουν σαν ζητιάνοι, πάντα λέγ' ατο ο
 νουνός...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επέναν έλεγάν ατ'ς ιδτέ έρθαν
 τα τδέκια, 'κ' έρθαν ακόμαν.
Ερευνητής: Α! κι εκμεταλλεύκουνταν τα παρά-
 δας.
Πληροφορητής: Εκμεταλλεύκουνταν, 'α δίν' ατ'ς
 κάτι ψίχουλα και τ' άλλα ε'είν'.

Ερευνητής: Ναι τέρεν, νουνά, λένε και το άλλο όμως, επειδή ο Καρύπογλους εποίκε εργοστάσιο σαπωνοποιίας και οينوποιίας και εποίκε πολλά γεφύρα και έχτισε πολλά πεγάδα και εποίκε τον Άγιο Νικόλαο το 1895...

Πληροφορητής: Ε και ατόσα παλληκάρα...

Ερευνητής: Τέρεν μία, αστά, και εποίκε και την Καρυπίδειο Σχολή.

Πληροφορητής: Ελέπ'ς πώς έτονε ο κόσμος.

Ερευνητής: Ο κόσμος έτονε ναι, έτονε και έξυπνος. Εποίνε εξαγωγές, εσύρ'νε, τ' εμόν ο πάππο επέθανε στην Κωστάντζα. Εφορτώθεν, λέει, τα μαλλία και τα... εφορτώθεν τα μαλλία, τα σαπώνα και 'α παίρνε κι επένε κι επέθανε νεότατος την Κωστάντζα, όταν ο πατέρα μ', έτον στην κοιλία. Έτον πολλά έξυπνος έλεγάνε. Και ατός ο Χατζηχαράλαμπο έχτισε το σχολείο και 'κ' επάντρεψε.

Πληροφορητής: Και μία φορά από εθυμούμ' α' εκείν' τα παλληκάρα πόσα χωρία έτανε, ατείντς τη Καρυπάντς έστειλαν τα παράδας.

Ερευνητής: Τα παράδας.

Πληροφορητής: Και ατείν τα μισά πα 'κ' εδίναν τη γαρήδες.

Ερευνητής: 'Ατσ' έτον ο κόσμος. Άλλο ντό θυμάσαι; Να λέμε τα καλά και τα κακά, να εξέρομε ντό 'ίνεται στον κόσμο. Πάντως Καρύπογλους 'κ' επιάστεν να έν' κλέφτες, όχι.

Πληροφορητής: Εγώ κλεψίον 'κ' είχανε.

Ερευνητής: Κλεψίον 'κ' είχανε αυτό... ψεύτ' ξάι 'κ' είναι.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Εργατικοί. Ένα άλλο που έχ'νε πολλά 'κ' εγάπαναν το γλέντι, ε;

Πληροφορητής: Το γλέντι πολλά εγάπαναν α', γλεντσήδες έτανε.

Ερευνητής: Γλεντσήδες για πέει.

Πληροφορητής: Ο πάππο μ' έπαιζε λύρα, ο πάππος σ' τα ίδια.

Ερευνητής: Ο πάππο μ' έπαιζε λύρα.

Πληροφορητής: Ναι και ατείν έτανε γλεντσέδες πολλά.

Ερευνητής: Α! έτανε γλεντσέδες.

Πληροφορητής: Γλεντσέδες και επεκεί έτανε ψωμάδες.

Ερευνητής: Εφάζ'νανε.

Πληροφορητής: Εφάζ'νανε.

Ερευνητής: Ατό άκ'σα το από πολλούς, νουνά.

Πληροφορητής: Έναν βούδ' έναν ημέραν έκοφταν και εδίναν α' τον κόσμο και εφάζ'νανε και επότιζαν, πάντα λέγ' α' εγώ τον νουνό σ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τ' εσέτερον το σόι, λέγ' ατονε,

τσιγκούν' έτανε.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) νουνά, ενώ ατείν εφάζ'νανε.

Πληροφορητής: Έναν βούδ' έκοψαν και εφάζ'ναν α' και επότιζαν και εγλένταναν. Έτανε γλεντσέδες.

Ερευνητής: Εγάπαναν τα τραγουδά.

Πληροφορητής: Και αϊκ' έτανε.

Ερευνητής: Νουνά, ατώρα συγκινίουμε που λες μ' ατα, γιατί πραγματικά ο πατέρα μ' 'ίνου-ντον, ασ' στον δρόμον αποξουκά εφέρ'νεν απέσ' τους ανθρώπ'ς και εφάζ'ναμε συνέχεια ανθρώπ'ς. Μα η χαράν ατ' έτονε το Πάσχα να έχομε αρνία πολλά, να έχομε κόσμο, να κεράζομε, να δίγομε, μετ' από ως το τέλος αέτσ' έτονε.

Πληροφορητής: Άρ' ατά όλα εθυμούμ' ατα, έλεγάν ατα και όλα έχ' ατα απέσ' -ι- μ'.

Ερευνητής: Τα κακά ν ατουν ποία έταν, ας λέγομε και τα κακά ν ατουνε.

Πληροφορητής: Τα κακά τουν έτανε εγωιστοί. Οσήμερον έναν αυτόν να έλεες ατονε, εκιαπάν' εσκότωνα σε.

Ερευνητής: Α πεισματάρης.

Πληροφορητής: Πεισματάρης σο δίκιο απάν'.

Ερευνητής: Σο δίκιο απάν'.

Πληροφορητής: Σο δίκιο.

Ερευνητής: Α, το δίκιο ν ατ' 'κ' έπρεπε να τρως.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Ο πατέρα μ' έτονε χαρακτηριστικός τύπος Καρύπογλους, για το δίκιο σκοτών'νε.

Πληροφορητής: Αράτσ' έτανε.

Ερευνητής: Δίκαιοι άνθρωποι.

Πληροφορητής: Δίκαιοι άνθρωποι και εκεί 'α έλεες ψέμματα και ιδτέ έναν πράμαν έτονε, και έλεες αβούτο, όχι εκεί εσκότωνα σε και έλεε εκείνο αέτσ' έν', όχι και...

Ερευνητής: Έταν και πολλά θρήσκ, θρήσκοι;

Πληροφορητής: Θρήσκοι, ετεπσουσλουγα αϊκα 'κ' είχανε απάπαπα.

Ερευνητής: Πολλά ορθόδοξοι ούτε ένας εκλώστε Προτεστάνος, ασ' σοιν Καρυπογλάντς ούτε ένας έντον Προτεστάνος;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ούτε Αρμούτελης έντον Προτεστάνος.

Πληροφορητής: Όχι ούτε ατείν έντανε.

Ερευνητής: Αρμούτελης Προτεστάνος 'κ' έντονε, ενώ Σεμενλήδες και Πέαλήδες ένταν

Πληροφορητής: Οι Σεμενλήδες ατείν όλ' για το φαϊ.

Ερευνητής: Ναι για το φαϊ και συμφέρον.

Πληροφορητής: Ένταν όλ' Προτεστάνοι.

Ερευνητής: Ναι συμφεροντολόγοι.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Ωραία συζήτηση. Άλλο ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Άλλο κι...
Ερευνητής: Όχι αυτά είναι πολλά όμορφα για να βρίσκομε τη γενεά. Γιατί εγώ βλέπω και τον εαυτό μ' ατά που λες, έχ' ατα εγώ. Ας πούμε την θρησκεία, αγαπώ τη δικαιοσύνη, αγαπώ να δουλεύω, αλλά εχάθες...
Πληροφορητής: Να εφόρ'νανε, να εφόρ'νανε.
Ερευνητής: Να εφόρ'νανε.
Πληροφορητής: Να είχανε ναι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το καλόν ατουν πα έπρεπε απάν' ατουνε να έτονε. Εγώ τη Μιχάλη μουν ο πατέρα, ο θείο μ'...
Ερευνητής: Ναι ο θείο σ'.
Πληροφορητής: Τα πετούμενα τα πουλία πα εποίνεν, ατόσον θρήσκος και εκεί ση λεκανοπέδι ένας έτονε, άμα έφαγάν ατονε.
Ερευνητής: Σην Καβάλα.
Πληροφορητής: Σην Αρμούτελη.
Ερευνητής: Σην Αρμούτελη. Εξενιτεύκουνταν και πολλοί σην Αμερική
Πληροφορητής: Πολλοί, πολλοί.
Ερευνητής: Πάρα πολλοί. Και έζησες, νουνά, ως ατώρα είπαμε επαντρεύτες τον Ηλιάδη τον Θεόφιλο και έζησες μαζί ν ατ' ως ατώρα που μιλούμε 1992 οσήμερο έχομε Οκτώβριο μήνα, πόσο έχ' ο μήνας, 13...
Πληροφορητής: Εξήντα χρόνα.
Ερευνητής: Εξήντα χρόνα έζησες μαζί ατ'ς. Πόσα χρόνα έζησες σην Κατερίνη, πότε έρθετε σην Κατερίνη;
Πληροφορητής: Ξέρω γω;
Ερευνητής: Πενήντα; Ας' σο '50 ως ατώρα είναι 42 χρόνα.
Πληροφορητής: Ας σο χωρίο όταν εξέβαμε, δύο χρόνα αδά κι ακεί και μετά έρθαμε σην Κατερίνη.
Ερευνητής: Ας' σην Καρατζαλή. Δηλαδή πάντα αυτέσσα ξεριζωμέντσα. Ξεριζωμέντσα ας' σην πατρίδα, μέχρι που να εποίνες πατρίδα το '47 ξάν' ξεριζούσαι...
Πληροφορητής: Τσαχάλ' έμ'νες πάντα άρατσ' μιλούμε και λέγομ' ατα, τ' επέρασάμε με τον νουνό σ' και γιατί και πώς και...
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πολλά και διάφορα.
Ερευνητής: Λέτε να είχα το τωρινό το μυαλό και...
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Ναι αράτσ' έν' να είχα το τωρινό, κι α'κ' 'ίνεται παλαιά μου γνώση, λέει, να σ' είχα πρώτα;
Πληροφορητής: Αραέτσ' έν', κορίτσι μ'.
Ερευνητής: Και όταν αναπολείς, ποίο ζωή έτον καλλίτερο αδά ή σην Καρατζελή εκείν' τα χρόνια;
Πληροφορητής: Εγώ να σε πω, ξέρω γω τι να σε πω; Εκείνο η ζωή έτονε αλλιώς. Έμ'νες απλά, περηφανιές δεν ήτανε έτσι, εγωιστικά δεν ήτανε, όλο το χωρίο ήμασταν αγαπητοί, πολύ ηρεμία.
Ερευνητής: Τώρα έχομε και τρώμε έτσι, δεν έχομε αγάπη.
Πληροφορητής: Δεν έχομε αγάπη, εχθρία, συμφέρον, ξέρω γω ο κόσμος πολύ άλλαξε.
Ερευνητής: Πολύ άλλαξε και οι συγγένειες πάνε.
Πληροφορητής: Οι συγγένειες πάνε.
Ερευνητής: Τώρα ας' όλα τα ξαδέλφια από τους Καρυπιδάιους, τους Καρυπογλάντς, ποίος ζει; Ο θείο Μιχάλης επέθανε, ο θείο Απόστολο επέθανε, ο πατέρα μ' επέθανε, ποίος ζει;
Πληροφορητής: Όλ' επέθαναν.
Ερευνητής: Όλ' επέθαναν.
Πληροφορητής: Ο Γιάννης έτον Λαζαρίδης.
Ερευνητής: Εκείνος έτον Λαζαρίδης
Πληροφορητής: Ας' σην μάνα μ' έτονε.
Ερευνητής: Ας' ση μάνα σ' έτονε.
Πληροφορητής: Όλ' έφυγαν, κορίτσι μ'. Οσήμερον το βράδυ εμέτρανα σο χωρίο μουνε οι κουμπάροι μ', πόσοι γυναίκ' όλ' επέθανανε.
Ερευνητής: Ναι, επελέστε δηλαδή ο κόσμος...
Πληροφορητής: Έφυγάνε. Ούτε εξέρ'νε τη συγγένεια ούτε...
Ερευνητής: Ναι τα πρώτα χρόνια 'ίνουντον η συγγένεια, εκράτ'νε ο κόσμος συγγένεια, α-τώρα όσον επήε, η συγγένεια εχάθε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι εχάθε.
Ερευνητής: Λοιπόν, νουνά, κανέναν κειμήλιο πά είχες μαζί σ', άτσ' τίποτα ας' σην πατρίδα που να θυμάς' α' απ' εκεί;
Πληροφορητής: Τίποτα, μακάρ' να είχα, κορίτσι μ'.
Ερευνητής: Τίποτα δεν έχεις. Λοιπόν ευχαριστώ.

Λεξιλόγιο

αγνόν = παράξενο.

απενούντσε= ξανασκέφτηκε, νουνίζω = σκέφτομαι, απονουνίζω = παύω να σκέφτομαι.

εγούευς = τσιγκουνεύομαι, γουεύω = φείδομαι, τσιγκουνεύομαι, λ. τ. kiymak.

ελάσκουνταν = τριγυρνούσε, λάσκουμαι = τριγυρνώ, λ. ομηρ. ηλάσκω.

ενούντσε = σκέφτηκε, νουνίζω = σκέφτομαι.

επελέστεν = απόμεινε, αρχ. απολείπομαι = απομένω.

ετεπσουσλουγα = πράξεις ανήθικες, λ. τ. edepsiz.

ινάτ = πείσμα, λ. τ. inat.

Καρατζαλή, νέο όνομα Καλιρρόη Κιλκίς

Απέχει 34 χιλιόμετρα από Κιλκίς. Με την ανταλλαγή κατοικήθηκε από πρόσφυγες και ειδικά Πρό-
ντιους.

κοιλόρφανος = ορφανός από κοιλιά.

λυκοπεθερός = ο προπάππος του ανδρός μου.

μάθ = το έθιμο της σιωπής, η νύφη απαγορευόταν να μιλήσει σε πεθερό και πεθερά.

μειζετέρ = οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και κατ' επέκταση οι προύχοντες του χωριού.

ξαφλή = ξαδέλφη.

ορτάρα = μάλλινες χοντρές πλεχτές κάλτσες, λ. ομηρ. αορτήρ.

ταραγοί = ανακατεμένοι, αρχ. ταράσσω.

τεκ = ένα και μοναδικό, λ. τ. tek.

τσούρωσον = βούλωσέ το , αρχ. κυρώνω.

τσαχάλ' = άπειρος, λ. τ. çahil.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Νονά, θέλω να μου πεις πότε γεννήθηκες
και πού;

Πληροφορητής: Εγώ πότε γεννήθηκα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πού να ξέρω, κορίτσι μου, πότε γεν-
νήθηκα; Στην πατρίδα γεννήθηκα στην Αρμού-
τελη το 1914.

Ερευνητής: Το 1914.

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Σε έλεγαν; Ευρώπη...

Πληροφορητής: Ευρώπη.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Πληροφορητής: Το επίθετο Καρυπίδου.

Ερευνητής: Καρυπίδου Ευρώπη. Θυμάσαι τίποτε; Η
Αρμούτελη είναι ένα από τα επτά χωριά του Τσά-
μπαση, περιφέρεια Τσάμπαση.

Πληροφορητής: Ναι, ναι μάλιστα.

Ερευνητής: Είχε και άλλο όνομα; Το έλεγαν Αρμού-
τελη Ματέν;

Πληροφορητής: Μετέν.

Ερευνητής: Μετέν.

Πληροφορητής: Το έχω ακουστά.

Ερευνητής: Ακουστά. Θυμάσαι τίποτε σαν παιδί από
την Αρμούτελη, όταν έφυγες από την Αρμούτελη
το '23 και ήρθες εδώ στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Από κει ήρθαμε στην Ορντού, μετά
στην Σαμψούντα. Καθίσαμε 4 χρόνια, ένα με τον

πατέρα μου και τρία μόνη μου. Και από εκεί ήρ-
θαμε εδώ.

Ερευνητής: Α δηλαδή εσύ από την Αρμούτελη πολύ
μικρή έφυγες.

Πληροφορητής: Μικρή.

Ερευνητής: Έφυγες πολύ μικρή και δεν θυμάσαι τί-
ποτε.

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Λοιπόν τότε ας μιλήσουμε για τις οικο-
γένειες. Πώς έλεγαν τον πατέρα σου;

Πληροφορητής: Θόδωρος Καρυπίδης.

Ερευνητής: Θόδωρος Καρυπίδης. Με τον πατέρα μου
δηλαδή ο πατέρα σου...

Πληροφορητής: Ο πάππο σου, του πατέρα σου ο
παππούς και ο παππούς μου αδέρφια ήτανε.

Ερευνητής: Αδέρφια ήτανε ναι, Καρυπίδης. Πώς έλε-
γαν τον παππού σου;

Πληροφορητής: Πρώτα ξαδέλφια ήταν ο πατέρα ου
και ο πατέρα σου.

Ερευνητής: Του πατέρας μου ο πατέρας και εσύ και
τον πατέρα μου δεύτερα;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και έγινες και νονά μου, με βάφτισες.
Θέλω να μου πεις πώς έλεγαν τον παππού σου;

Πληροφορητής: Απόστολο.

Ερευνητής: Απόστολο και τον πατέρα σου τον έλε-
γαν Θόδωρε. Τη μάνα σου;

Πληροφορητής: Σημέλα.

Ερευνητής: Σημέλα, από ποια οικογένεια ήτανε;

Πληροφορητής: Λαζαρίδου.
Ερευνητής: Λαζαρίδου, από την Αρμούτελη ήταν και αυτή;
Πληροφορητής: Ναι από την Αρμούτελη.
Ερευνητής: Από την Αρμούτελη και αυτή. Τι άκουγες για το χωριό από τη μάνα σου, τι σου έλεγε;
Πληροφορητής: Για το χωριό;
Ερευνητής: Για την Αρμούτελη.
Πληροφορητής: Μου έλεγε πώς ζούσανε..
Ερευνητής: Τα προτερήματα και τα ελαττώματα που είχε η μεγάλη οικογένεια των Καρυπιδαίων;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω, θα σε γελάσω, ήμουν μικρή.
Ερευνητής: Αυτά δεν τα θυμάσαι.
Πληροφορητής: Αυτά δεν τα θυμάμαι. Το σπίτι του παππού μου, του πατέρα της μάνας μου, ήτανε πέρα στο ποτάμι.
Ερευνητής: Ναι στην Αρμούτελη.
Πληροφορητής: Στην Αρμούτελη και εκεί ανάμεσα στα δυο ποτάμια ήτανε η Αρμούτελη, είχε δυο ποτάμια.
Ερευνητής: Ωραία που θυμάσαι πως είχε δυο ποτάμια.
Πληροφορητής: Ναι δύο, ένα από κει και ένα στη μέση.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εκεί ψηλά ήτανε το σπίτι της μάνας μου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Της γιαγιάς μου από τον πατέρα μου...
Ερευνητής: Τη Καρυπιδαίων.
Πληροφορητής: Ναι, ναι, εκείνοι ήτανε πάνω στον δρόμο που πήγαινε στην Ορντού και το Τσάμαψη.
Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι. Άλλο τι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Αυτά θυμάμαι.
Ερευνητής: Το ποτάμι. Ποια εκκλησία είχατε θυμάσαι;
Πληροφορητής: Δεν το θυμάμαι, η εκκλησία ήταν στην επάνω μεριά, δεν τα θυμάμαι αυτά.
Ερευνητής: Δεν θυμάσαι τον άγιο, η μάνα σου δεν σου έλεγε τέτοια;
Πληροφορητής: Νομίζω Άι Γιάννης ήτανε.
Ερευνητής: Άι Γιάννης ήτανε;
Πληροφορητής: Στα κατοπινά χρόνια η κουμπάρα μου η Ελπίδα και αυτοί λέγανε πως τα μνήματα ήτανε κοντά στην εκκλησία, έτσι όπως κατέβαινε ο δρόμος.
Ερευνητής: Ναι αλλά και το Σεμέν Άι Γιάννη είχε.
Πληροφορητής: Δεν ξέρω.
Ερευνητής: Δεν ξέρεις, θυμάσαι αμυδρά αυτά που σου έλεγαν. Τίποτε άλλο έχεις ακούσει από τη μάνα σου;
Πληροφορητής: Τίποτα άλλο.
Ερευνητής: Πόσα αδέρφια ήσασταν, νουνά;
Πληροφορητής: Αδέρφια εγώ μονάχο ήμουν, ύστερα όταν ήρθε ο πατέρας μου από την Αμερική,

έκαναν ένα κοριτσάκι. Πέθανε όμως, όταν εξόρισαν τους άντρες. Αυτά ξέρω.
Ερευνητής: Ο πατέρα σου δηλαδή σκοτώθηκε ή πέθανε;
Πληροφορητής: Σκοτώθηκε, σκοτώθηκε.
Ερευνητής: Σκοτώθηκε, δηλαδή ορφανό παιδί πόσο είσαι;
Πληροφορητής: Ε ορφανό πόσο. Εγώ στην κοιλία ήμουν, όταν έφυγε ο πατέρα μου στην Αμερική.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και γεννήθηκα το '14 και οπατέρας μου κάθισε οχτώ χρόνια στην Αμερική και μετά ήρθε. Με τον πατέρα μου έζησα μόνο έναν χρόνο στην Σαμφούντα και μετά ήρθαμε στην Ορντού.
Ερευνητής: Δεκατέσσερα και οχτώ μας κάνουν 22. Το '22 επομένως ήρθε στη Σαμφούντα και εσείς πήγατε εκεί και ανταμώσατε.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και ανταμώσατε. Και από τη Σαμφούντα ύστερα πού ήρθατε;
Πληροφορητής: Από τη Σαμφούντα ήρθαμε στη Φιλippiάδα και εκεί ήμασταν ένα μήνα πάνω στο βαπόρι, μας είχαν καραντίνα εκεί πάνω. Και μετά ήρθαμε.
Ερευνητής: Καλά ο πατέρας σου πότε χάθηκε;
Πληροφορητής: Ο πατέρα μου στη Σαμφούντα τον πήραν οι Τούρκοι και...
Ερευνητής: Τον σκοτώσανε.
Πληροφορητής: Σκοτώσανε.
Ερευνητής: Και δεν αξιώθηκε να έρθει και αυτός στην Ελλάδα.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Δηλαδή ένα μεγάλο θύμα έχει η Αρμούτελη τον Καρυπίδη τον Θόδωρο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ο οποίος νέος πήγε στην Αμερική, γύρισε πίσω, αλλά δεν μπόρεσε να 'ρθει στην Ελλάδα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Στην Αμερική σε ποιο μέρος έζησε, ξέρεις;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω.
Ερευνητής: Εσύ δεν ξέρεις, αλλά πήγε εκεί για να δουλέψει.
Πληροφορητής: Ναι δούλεψε. Αφού σε λέγω οχτώ χρονών ήμουν, όταν έφυγε στην Αμερική.
Ερευνητής: Ναι. Από την Φιλippiάδα ύστερα πού πήγατε;
Πληροφορητής: Από την Φιλippiάδα ήρθαμε στην Θεσσαλονίκη στο Χαρμάνκιοϊ και από εκεί επήγαμε στην Καρατζαλή.
Ερευνητής: Καρατζαλή, Καλιρρόη δηλαδή περιοχή Κιλκίς
Πληροφορητής: Κιλκίς.
Ερευνητής: Κιλκίς, Καρατζαλή ήταν το όνομα που δώσατε εσείς ή έτσι ήταν το όνομα;
Πληροφορητής: Καρατζαλή ήταν και ύστερα ονομάστηκε Καλιρρόη.
Ερευνητής: Καλιρρόη ύστερα.
Πληροφορητής: Ναι Καλιρρόη.

Ερευνητής: Γιατί υπήρχαν Τούρκοι εκεί και έφυγαν;
Πληροφορητής: Ναι όταν πήγαμε εκεί, υπήρχαν Τούρκοι.
Ερευνητής: Ναι, τι θυμάσαι από την Καρατζαλή;
Πληροφορητής: Ξέρω γω τι να σε πω; Στην Καρατζαλή ζήσαμε, σχολείο δεν είχε, μικρό κοριτσάκι επήγα εκεί.
Ερευνητής: Ναι. Έτσι για τα ήθη, έθιμα, γάμους τι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Ε ήθη, έθιμα όπως τα παλιά κάναμε δεν μιλούσαμε με την πεθερά (γελάει).
Ερευνητής: Δεν μιλούσατε την πεθερά αυτό το θυμάσαι έντονα.
Πληροφορητής: Έντονα ναι, ναι.
Ερευνητής: Πού βάφτιζαν στην εκκλησία ή στο σπίτι;
Πληροφορητής: Στο σπίτι, τα μωρά μας όλα τα βαφτίσαμε στο σπίτι.
Ερευνητής: Γιατί δεν είχατε εκκλησία;
Πληροφορητής: Εκκλησία δεν είχαμε, στην Ροδώνα πηγαίναμε.
Ερευνητής: Και στην Ροδώνα ποια εκκλησία είχε;
Πληροφορητής: Εκεί Άι Νικόλας.
Ερευνητής: Α! Άι Νικόλας.
Πληροφορητής: Άι Νικόλας.
Ερευνητής: Ναι, ναι ίσως επειδή εκείνοι όλοι ήτανε από την Ορντού, γι' αυτό είχανε Άι Νικόλα;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω, είχε κατοίκους από το Άρτας.
Ερευνητής: Άρτασλήδες και διάφορα άλλα μιλέτια, υπήρχαν και Θρακιώτες στη Ροδώνη. Η Καρατζαλή μόνον Πόντιους είχε;
Πληροφορητής: Μόνο Πόντιοι ήτανε.
Ερευνητής: Ναι, και πόσες οικογένειες;
Πληροφορητής: Είκοσι οκτώ σπίτια ήτανε.
Ερευνητής: Είκοσι οχτώ και όλοι Αρμούτεληδες
Πληροφορητής: Όλοι Αρμούτεληδες.
Ερευνητής: Α! γι' αυτό ο πατέρας μου είχε μεγάλο καημό μ' αυτό το χωριό!
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Όλοι ήτανε συγγενείς. Θέλω να μου πεις, νονά, εκεί παντρεύτηκες και πήρες τον νονό μου, τον Θεόφιλο Ηλιάδη, αυτός από που ήτανε;
Πληροφορητής: Εκείνος ήτανε από την Αχουρλού.
Ερευνητής: Αχουρλιώτες.
Πληροφορητής: Αχουρλιώτες ήτανε.
Ερευνητής: Ναι και ήρθε, σε είδε και σε πήρε και ζήσατε στο χωριό.
Πληροφορητής: Και εκείνος μικρός ήρθε. Η πεθερά μου της πέθαναν εφτά παιδιά και έζησαν μόνο ο νονός σου και η κουνιάδα μου. Ήρθανε και αυτοί εκεί, στο χωριό μόνο από Αρμούτελη και Αχουρλού ήμασταν, στην Ρώποβα είχε Θρακιώτες.
Ερευνητής: Θρακιώτες.
Πληροφορητής: Ήτανε Θρακιώτες και Άρτασληδες, Ορτουλούδες ανακατεμένοι όλοι.
Ερευνητής: Ανακατεμένοι. Πώς έγινε και ήρθες να με βαφτίσεις; Κοίτα τώρα. Ήρθε η Νίκη η Αδαμίδου, αλλά ο πατέρας μου είναι δεύτερος ξάδελφός σου.

Όταν πήγαμε στον Πόντο το '83, ο πατέρας μου εκεί ήταν γραμμένος Πολύκαρπος Καρυπίδης του Κωνσταντίνου και της Δέσποινας. Όμως η γιαγιά μου ξαναπαντρεύτηκε και όταν ήρθε εδώ 17 χρόνων, τον έγραψαν Πολύκαρπο Αδαμίδη του Θεοδώρου και της Δέσποινας. Πάντα είχε καημό να αλλάξει το επίθετο, αλλά δεν το άλλαξε τελικά. Και πάντα θυμάμαι που είχε μεγάλη χαρά που με βάφτισες εσύ, η ξαδέλφη του. Αυτό το έλεγε συνεχώς.
Πληροφορητής: Εγώ είχα τον Χάρη στην κούνια και ήρθε η μάνα σου έγκυος σε σένα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ήρθε να δει τη μάνα της.
Ερευνητής: Στη Ρώποβα.
Πληροφορητής: Ναι την Οφλού την Ποινή, έτσι την έλεγαν.
Ερευνητής: Τη γιαγιά μου.
Πληροφορητής: Τη γιαγιά σου ναι. Και ήρθανε στο σπίτι μας και με ρώτησε αν το μωρό είναι βαφτισμένο και της είπα ναι. Έτσι και εγώ της είπα ό,τι παιδί κάνεις, θα το βαφτίσω εγώ.
Ερευνητής: Α!
Πληροφορητής: Και έτσι έγινε η κουμπαριά.
Ερευνητής: Έτσι έγινε και βαφτίστηκα.
Πληροφορητής: Ναι, ναι και με κάλεσαν δυο, τρεις φορές.
Ερευνητής: Πώς σε κάλεσαν, νουνά; Πες μου τα έθιμα.
Πληροφορητής: Τα έθιμα η κουμπάρα μου τριγύριζε κατά κει.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γυναίκες από δω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Από δω από την Κατερίνη.
Ερευνητής: Κατερίνη ναι.
Πληροφορητής: Και μας το έλεγαν.
Ερευνητής: Ότι η Μαρούλα και ο Πόλυς θέλουν να βαφτίσεις το κοριτσάκι τους.
Πληροφορητής: Η γιαγιά σου είπε να δώσουν το μωρό σε μας να το βαφτίσουμε.
Ερευνητής: Η γιαγιά μου η Οφλού η Ποινή ή η άλλη;
Πληροφορητής: Η Οφλού η Ποινή.
Ερευνητής: Η Ποινή, της μάνας μου η μάνα.
Πληροφορητής: Ναι της μάνας σου και έτσι έγινε.
Ερευνητής: Και τότε ήρθες, θυμάσαι, νονά, τι μήνα ήρθες και με βάφτισες;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω, κορίτσι μου.
Ερευνητής: Ήμουνά μεγάλο κοριτσάκι ή μικρό;
Πληροφορητής: Εφτά, οχτώ μηνών ήσουν.
Ερευνητής: Α, εφτά, οχτώ μηνών ήμουνά, επομένως ήμουνά 21 Ιουνίου γεννημένη, μέσα στην άνοιξη, Φεβρουάριο, Μάρτιο εκεί μέσα ήρθες, με βάφτισες.
Πληροφορητής: Ναι εφτά μηνών σαν κόπανος, δεν μπορούσα να σε κρατήσω εδώ στην Αγία Τριάδα.
Ερευνητής: Στην Αγία Τριάδα με βάφτισες.
Πληροφορητής: Και ένα αστείο έκανα με την μαμή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ευαγγελική ήτανε.

Ερευνητής: Η μαμή ήτανε ευαγγελική.

Πληροφορητής: Ναι η μαμή ευαγγελική ήτανε και κάποιος, εκείνη η Ποινή, αυτή που πέθανε της Ποζίας.

Ερευνητής: Ναι, ναι της Ποζίας.

Πληροφορητής: Εσύ, της είπε, εμείς τώρα θα προσκυνήσουμε τις εικόπνες, εσύ δεν θα τις προσκυνήσεις.

Ερευνητής: Δεν θα προσκυνήσεις.

Πληροφορητής: Ναι, δεν θα προσκυνήσεις, της είπε, εσένα οι εικόνες θα σε φάνε.

(στο σημείο αυτό υπάρχει τεχνικό πρόβλημα και δεν ακούγονται καθόλου)

Ερευνητής: Δεν τους συγχώρεσαν που έγιναν Προτεστάντες, όλη την ώρα έλεγαν μεταξύ τους, τι είπε η μαμή η Κλωνάρα;

Πληροφορητής: Βέβαια όπως καθένας, της είπεν, (πρόβλημα ήχου και εδώ).

Ερευνητής: Και τ' όνομά μου πώς ήτανε, νονά; Με δώσατε Νίκη ή Νικολέτα;

Πληροφορητής: Νίκη.

Ερευνητής: Λοιπόν εδώ ο πατέρα μου λέει με πάντα μια ιστορία και θέλω να γραφτεί, κοίτα, όχι Νικολέτα, Νίκη.

Πληροφορητής: Νίκη.

Ερευνητής: Νίκη, κοίτα πώς έγινε. Τον παππού του πατέρα μου, από τη μεριά της μάνας του, του Τσαβδαρίδη, τον έλεγαν Νικόλα. Η γιαγιά μου έκανε δυο αγόρια, στο ένα έδωσε το όνομα του προπάππου του άντρα της, Θόδωρο δηλαδή και το άλλο του αδελφού της που πέθανε νέος, το έδωσε Γιάννη. Την πεθερά της την έλεγαν Σοφία. Όταν θα γεννιόταν ο πατέρας μου υποσχέθηκε να το δώσει Νικόλα, του πατέρας της δηλαδή. Όμως ο άντρας της, ενώ ήταν έγκυος τεσσάρων ή πέντε μηνών, πέθανε στην ξενιτιά. Γεννήθηκε ορφανός δηλαδή. Επειδή και ο πατέρας του ορφάνεψε από την κοιλιά ακόμα, και τον παππού του τον έλεγαν Κωνσταντίνο και τον πατέρα του. Ο πατέρας μου ήτανε Πολύκαρπος Κωνσταντίνος του Κωνσταντίνου. Για να μην τριτώσει το κακό, είπε ο παπός να δώσουν το όνομα του Δεσπότη Πολύκαρπου, το '05 γεννήθηκε ο πατέρας μου, τότε είχε γίνει ο Πολύκαρπος δεσπότης στην Ορντού Κι σ' όλη την Καισάρεια. Τον έδωσαν Νικόλαο και Πολύκαρπο. Έμεινε το μοναδικό παιδί στα χέρια της γιαγιάς μου. Αυτά έτσι μου τα είπε ο πατέρας μου. Πέρασαν τα χρόνια, παντρεύτηκε ο πατέρας μου και το πρώτο παιδί το έβαλαν Δέσποινα, το όνομα της μάνας και της πεθεράς του, το δεύτερο Κωνσταντίνο το όνομα του πατέρα του.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Το τρίτο όταν γεννήθηκε το έβαλαν Γεωργία. Η μάνα μου είχε γεννηθεί του Αγίου γεωργίου, αλλά επειδή και ο πατέρας της ήταν

Γεώργιος και οι δυο γιαγιάδες της Μαρούλα, είπαν οι κεφαλές του χωριού, θα της δώσετε το όνομα Μαρούλα. Η αδελφή μου είναι γεννημένη 7 Μαΐου και με το παλιό ημερολόγιο είναι πάλι του Αγίου Γεωργίου. Η γιαγιά μου το σκέφτηκε, το ξανασκέφτηκε, ήταν και πολύ θρήσκα, είπε στον πατέρα μου, θα την πούνε Γεωργία, και ο νονός της ο Τσιρωνάς είναι και αυτός Γιώργος. Όταν γεννήθηκα εγώ, περίμεναν αγόρι. Δεν πειράζει, είπε η γιαγιά μου, θα το δώσουμε το όνομα τους πατέρα μου Νικολέτα. Την ημέρα που βαφτίστηκα είχαμε δημοτικές εκλογές και ήρθε ο Αιμίλιος και είπε θα βαφτίσουμε το μωρό, ήρθε η ξαδέλφη μου από την Καρατζερή και θα βαφτίσει το μωρό.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είπε και η εξαδέλφη μου η Ευρώπη, θα το δώσω Νίκη για νικήσουμε. Γι' αυτό σε ρωτάω, να το επιβεβαιώσεις και συ. Τρέχουν τα παιδιά και λένε στη μάνα μου το όνομα Νίκη.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Όταν πήγα σχολείο, το πιστοποιητικό ήταν Νίκη και με ρωτούσαν πώς με λένε. Η γιαγιά μου όμως όσο ζούσε, μέχρι το '40 που πέθανε, πήγαινε λειτουργίες στην εκκλησία για την γιορτή μου. Ήταν ποκύ θρήσκα, αν και ζούσε ανάμεσα σε Προτεστάντες. Όταν πήγα στο σχολείο με ρωτούσαν τι όνομα σε έδωσε η νονά σου και έλεγα Νίκη. Νίκη, μου έλεγαν, 'ςδωσαν στα κοριτσάκια που γεννήθηκαν το '40.

Εγώ έλεγα όχι εμένα με είπε Νίκη σκέτο, αλλά Νικολέτα γιορτάζω κιόλα όμως του Αγίου Νικολάου. Και δεν μπορούσα να τα εξηγήσω. Ώσπου μια μέρα ο πατέρας μου, μου είπε, κόρη μου, έχεις το όνομα του πατέρα μου και γιορτάζεις του Αγίου Νικολάου. Η μάνα μου σε έδωσε το όνομα Νικολέτα, αλλά εμείς είπαμε Νίκη για να νικήσουμε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι έτσι ακριβώς είναι.

Ερευνητής: Το Νίκη το σκέτο θυμάσαι.

Πληροφορητής: Σκέτο ναι.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, αν θυμάσαι, πώς κάνατε τα βαφτίσια, κάνανε δώρα στο μωρό και γλεντούσανε;

Πληροφορητής: Και τώρα τα ίδια κάνουν.

Ερευνητής: Και τώρα τα ίδια κάνουν. Τα γλέντια πώς ήτανε; Τι μεζέδες κάνατε; Πώς διασκεδάζατε; Όλα αυτά.

Πληροφορητής: Μεζέδες, μεζέδες δεν κάναμε πολύ, φαγητά κάναμε.

Ερευνητής: Φαγητά κάνατε πολλά.

Πληροφορητής: Φαγητά κάναμε πολλά εκείνη την εποχή και κερνούσε και η νονά.

Ερευνητής: Απ' τα δικά μου τα βαφτίσια τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θυμάμαι ότι μέσα στην εκκλησία κέρασα εγώ και στο σπίτι κέρασε η μάνα σου.

Ερευνητής: Εκείνο θυμάσαι.

Πληροφορητής: Και φαγητά κάνανε πολλά. Πατάτες με κρέας το πιο πολύ, αλλά και φασολάδα.

Ερευνητής: Φασολάδα.

Πληροφορητής: Φυλλωτά.
 Ερευνητής: Φυλλωτά.
 Πληροφορητής: Φυλλωτά κάναμε εμείς στο χωριό μας, εδώ δεν έκαναν, αλλά έκαναν τσιριχτά.
 Ερευνητής: Τσιριχτά δεν έκαναν και εδώ;
 Πληροφορητής: Κάνανε και εδώ.
 Ερευνητής: Τα τσιριχτά ήταν το καλλίτερο.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Κεφτεδάκια μικρά, μικρά κεφτεδάκια;
 Πληροφορητής: Κεφτεδάκια έκαναν κι απ' αυτά.
 Ερευνητής: Το κρασί και το ούζο και...
 Πληροφορητής: Κρασί, ούζο πιο πολύ.
 Ερευνητής: Πιο πολύ το ούζο.
 Πληροφορητής: Ούζο, κρασί πολύ δεν έπιναν.
 Ερευνητής: Τώρα θα σε ρωτήσω κάτι. Η μάνα μου η καημένη, ορθόδοξη και θρήσκα, αγαπούσε το χορό, αλλά όσες βαφτίσεις κάνανε εδώ, δεν είχε καθόλου λύρα.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Δεν υπήρχε, γιατί οι λυράρηδες ήταν προτεστάντες και εκείνα τα χρόνια ήταν πολύ δύσκολα.
 Πληροφορητής: Ε ναι, ναι πολύ.
 Ερευνητής: Πολύ δύσκολο.
 Πληροφορητής: Άλλαξαν πολλά.
 Ερευνητής: Τώρα άλλαξαν, αλλά να θυμηθούμε και εκείνα τα χρόνια πώς ήτανε. Άλλο νονά;
 Πληροφορητής: Ένα χαμηλό σπιτάκι είχατε.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Δύο δωμάτια και κουζίνα.
 Ερευνητής: Εκείνο το θυμάμαι και εγώ, νονά, αμυδρά. Οι Γερμανοί όταν ήρθανε εκεί μέσα...
 Πληροφορητής: Η γιαγιά σου πήγε με το κάρο και έφερε χόρτα.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Εκεί δεν είχε μόνο μνήματα, είχε και ανοιχτό μέρος.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και είχε χορτάρι πολύ. Και της λέει ο κουμπάρος μου, μάνα, πήγες έφερες χόρτα μέσα από τα μνήματα; Δεν πήγα στα μνήματα, αλλά στην επάνω μεριά θέρισα, του είπε. Ένα κάρο γεμάτο χόρτα και κάθισε από πάνω. Πάντα το θυμάμαι αυτό.
 Ερευνητής: Η γιαγιά μου.
 Πληροφορητής: Η γιαγιά σου η Πονή.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Ποινή δεν την έλεγαν;
 Ερευνητής: Ποινή, Ποινή.
 Πληροφορητής: Και έφερε τα χόρτα.
 Ερευνητής: Για να ταΐσει τις αγελάδες;
 Πληροφορητής: Για να ταΐσει τις αγελάδες.
 Ερευνητής: Πολύ εργατική ήτανε, όλος ο κόσμος το ήξερε.
 Πληροφορητής: Πολύ, πολύ.
 Ερευνητής: Αντρογυναίκα.
 Πληροφορητής: Έτσι ακριβώς έκανε.
 Ερευνητής: Άλλο τα σόγια;

Πληροφορητής (παρέμβαση κάποιου άλλου): Άνοιξη ήτανε.
 Ερευνητής: Ναι άνοιξη ήτανες, όταν με βάφτισε άνοιξη ήτανε. Οι εκλογές έγιναν την άνοιξη του '38 και εγώ γεννήθηκα το '37. Νονά, τι άλλο θυμάσαι; Πίεσε λιγάκι τη μνήμη σου. Το σπιτι που ήτανε μικρό, αυτό.
 Πληροφορητής: Το σπίτι ήτανε μικρό.
 Ερευνητής: Ναι αυτό το θυμάμαι και εγώ.
 Πληροφορητής: Γυρίσαμε από την εκκλησία, ένα αφράτο μωρό δεν μπορούσα να το κρατήσω, πανέμορφο, το φέραμε κρατώντας το στην αγκαλιά μου.
 Ερευνητής: Ναι, η γιαγιά μου δεν ήθελε άλλο κορίτσι, στενοχωριόταν πώς θα μας πάντρευε ο πατέρας μας, είχε τρία κορίτσια.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Είχε μεγάλη καημό η γιαγιά μου.
 Πληροφορητής: Έτσι ακριβώς είναι.
 Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι, άλλα δεν τα θυμάσαι.
 Πες μου ποιοι συγγενείς ήταν στην βάφτισή μου;
 Πληροφορητής: Από δω απ' την Κατερίνη ήτανε, μαζί μου δεν ήρθε κανένας.
 Ερευνητής: Κανείς δεν ήρθε. Τότε ο θεός Μιχάλης δεν ήτανε στον Σβορώνο.
 Πληροφορητής: Στην Δράμα ήτανε.
 Ερευνητής: Σην Δράμα ήτανε.
 Πληροφορητής: Εκεί στην Δράμα.
 Ερευνητής: Εδώ δηλαδή από τους Καρυπιδαίους μόνο εσύ ήσουν.
 Πληροφορητής: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Και η θεία Μόρφη ύστερα ήρθε, όχι η θεία Μόρφη ήτανε εδώ, αλλά δεν ήρθε.
 Πληροφορητής: Ποια Μόρφη;
 Ερευνητής: Η Μόρφη τη Καρύπογλου τη Θόδωρου η κόρη από το Κιλκίς.
 Πληροφορητής: Α, εκείνοι όλοι είναι στο Κιλκίς.
 Ερευνητής: Στο Κιλκίς ήτανε, δεν ήτανε εδώ τότε. πες μου λίγο τα σόγια, νονά. Ο θεός Μιχάλης που ήτανε στον Σβορώνο, ήταν πρώτος σου ξάδελφος;
 Πληροφορητής: Πρώτος ήτανε.
 Ερευνητής: Ο πατέρα μου...
 Πληροφορητής: Ο πατέρα μου και ο πατέρας του αδελφια.
 Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον πατέρα του;
 Πληροφορητής: Στάθιος.
 Ερευνητής: Τον πατέρα του τον έλεγαν Στάθιο. Κανέναν παπά στο σόι σας είχατε οι Καρυπιδαίοι;
 Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι, κορίτσι μ', τι να πω; Τη πεθεράς μου ο πατέρας ήτανε παπάς.
 Ερευνητής: Εκείν' είναι απ' άλλη γενεά.
 Πληροφορητής: Εκείνοι είναι απ' αλλού.
 Ερευνητής: Άλλη γενεά.
 Πληροφορητής: Απ' τη δική μας τη γενεά δεν ξέρω.
 Ερευνητής: Δεν θυμάσαι, εσύ μικρή είσαι και λοιπά.
 Πληροφορητής: Μικρή ήμουν.
 Ερευνητής: Μια άλλη ξαδέλφη σας πρώτη από την

Καβάλα, έλεγε ο πατέρας μου, η Ελπίδα που πήγε μετά σε μοναστήρι και πέθανε εκεί μέσα. Εκείνη ήτανε...

Πληροφορητής: Του παππού μου αδελφή βέβαια.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Αυτή που πέθανε, Σοφία την έλεγαν και αυτήν.

Ερευνητής: Όχι κοίταξε, αυτή η Ελπίδα ήτανε, του πατέρα μου πρώτη εξαδέλφη, η μοναδική που είχε Καρυπίδου.

Πληροφορητής: Ναι αυτή.

Ερευνητής: Αυτή, αυτή.

Πληροφορητής: Ήτανε και του πατέρα μου ξαδέλφη.

Ερευνητής: Ναι, δεύτερη ξαδέλφη με σένα και με τον πατέρα μου.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Εκείνη η Σοφία από την Ελασσόνα και εκείνη αδελφή του παππού μου ήτανε. Την ήξερε και ο πατέρας σου, Θυμπίρα την έλεγαν.

Ερευνητής: Δεν θυμάμαι να ήρθε ποτέ στο σπίτι μας.

Πληροφορητής: Ναι, και εκείνη αδελφή του παππού μου ήτανε, μια χοντρή.

Ερευνητής: Εγώ θυμάμαι τη θεία Νίτσα...

Πληροφορητής: Αυτή την ημέρα ένα ζευγάρι κάλτσες έπλεκε.

Ερευνητής: Αυτό που άκουσα, νονά, οι Καρυπογλάντ'...

Πληροφορητής: Την έλεγαν Θυμπίρα.

Ερευνητής: Οι Καρυπογλάντ' στο σύνολο ήτανε κοντοί και κόκκινοι και λίγο χοντροί. Πολύ εργατικοί, πολύ εργατικοί και δεν έπρεπε να τους ενοχλείς, πεισματάρηδες.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Μου είπε κάποιος δεν πείραζαν κανέναν, πολύ έξυπνοι, αλλά αλλοίμονό σου, αν τους πείραζες. Το παρατσούκλι τους ήταν Γολάντοι.

Πληροφορητής: Παρατσούκλι ναι.

Ερευνητής: Το 1860 ένας προπάππος κατέβηκε στην Ορντού, οι άλλ' έμειναν στην...

Πληροφορητής: Ο ξάδελφό μου έλεγε στον κουμπάρο μου, εσύ είσαι από τους Γόλους, αλλά άλλαξες το επίθετό σου.

Ερευνητής: Καμώ το είχε ο πατέρα μου.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή ο γνησιότερος Καρύπογλους ήταν αυτός ο Γόλος.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Λοιπόν τώρα για την ιστορία ένας Καρύπογλους το 1860, μετά από '60, κατέβηκε στην Ορντού, αλλά, ο πατέρα μου έλεγε, οι Αρμούτσηδες είναι γνήσιοι Ορτουλούδες, που έφυγαν μετά το 1480, '60 έφυγαν από την Ορντού και πήγαν στα βουνά από τον φόβο των Τούρκων.

Πληροφορητής: Αυτοί οι Καρυπιδαίοι, αυτός ο Θύμιος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί πήρανε κορίτσι από τους καρυπιδαίους και πήρανε το επίθετό μας.

Ερευνητής: Α, γι' αυτό ο πατέρα μου δεν τους αναγνώριζε ως συγγενείς.

Πληροφορητής: Ναι πήραν κορίτσι και είπανε και μείς τώρα είμαστε Καρυπιδαίοι, πήραμε κορίτσι από κείνους. Αυτό το έχω ακούσει.

Ερευνητής: Το έχεις ακούσει, αυτό είναι ωραίο στοίχειο, δεν το ήξερα. Γι' αυτό όταν ερχόταν ο Θύμιος και τον έλεγε ξάδελφε, ο πατέρας μου του έλεγε από και ως πού;

Πληροφορητής: Αυτοί είχανε ένα παράξενο όνομα, τους έλεγαν Ζοπουνάντ'.

Ερευνητής: Επειδή ο Καρύπογλους ήτανε ο πιο πλούσιος και ο πιο ανώτερος.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και ο πιο έξυπνος.

Πληροφορητής: Πήρανε το κορίτσι, πήρανε και το επίθετο. Το έχω ακούσει από τη θεία Σοφία που ήτανε από άλλον πατέρα. Κάθονταν και έλεγαν τα παλαιά. Αυτοί δεν είναι Καρυπιδαίοι, έλεγαν, πήρανε κορίτσι Καρυπίδη.

Ερευνητής: Καρύπ κουζί τι θα πει;

Πληροφορητής: Δηλαδή από τους Καρυπάντς πήραν κορίτσι.

Ερευνητής: Κορίτσι.

Πληροφορητής: Τουρκικά λέει κορίτσ'.

Ερευνητής: Ναι. Και έγιναν και αυτοί Καρυπάντ'.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι αλλά αυτός ο Καρύπογλου όταν κατέβηκε στην Ορντού, μαζί με άλλες οικογένειες έχτισαν την συνοικία Πουχού Τερέ ή Άγιος Νικόλαος. Το 1895 έχτισε την εκκλησία.

Πληροφορητής: Ένα ακόμα θα σου πω κορίτσι μου, τόσο αγράμματοι που ήτανε οι παλαιοί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα παιδιά της περιοχής πήγαν στην Αμερική. Οι γυναίκες τους δεν ήξεραν ούτε υπογραφή να βάλουν. Αγράμματοι ήτανε. Και έστελναν τα τσεκ στα δικά τους ονόματα.

Ερευνητής: Και τα έπειρναν αυτοί.

Πληροφορητής: Τα έπειρναν αυτοί στην Ορντού.

Ερευνητής: Στην Ορντού ναι.

Πληροφορητής: Τα έπαιρναν αυτοί, πήγαιναν οι γυναίκες τους σαν ζητιάνες, πάντα το λέω στον νονό σου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγαιναν αυτές και τις έλεγαν, δεν ήρθαν ακόμα τα τσεκ.

Ερευνητής: Α! κι εκμεταλλεύονταν τα χρήματα.

Πληροφορητής: Εκμεταλλεύονταν, τις έδιναν κάτι ψίχουλα και τα άλλο τα κρατούσαν εκείνοι.

Ερευνητής: Ναι κοίτα, νονά, λένε όμως και το άλλο, επειδή ο Καρύπογλης έκανε εργοστάσιο σαπωνοποιίας και οινοποιίας και έκανε πολλά γεφύρια και έχτισε πολλά πηγάδια και έκανε τον Άγιο Νικόλαο το 1895...

Πληροφορητής: Ε τόσα παλληκάρια...

Ερευνητής: Κοίτα, στάσου και έκανε και την Καρυπίδειο Σχολή.

Πληροφορητής: Βλέπεις πώς ήτανε ο κόσμος.

Ερευνητής: Ο κόσμος ήτανε ναι. Ήτανε και έξυπνος, έκανε εξαγωγές, ο παππούς μου πέθανε στην Κω-
στάντζα. Φορτώθηκε μαλλιά και σαπούνια και
πήγε στην Κωστάντζα. Και πέθανε νεόταος εκεί,
όταν ο πατέρας μου ήταν στην κοιλιά. Ήταν πολύ
έξυπνος, λέγανε. Και αυτός ο Χατζή Χαράλαμπος
έχτισε το σχολείο. Αλλά δεν παντρεύτηκε.

Πληροφορητής: Και μία φορά θυμάμαι εκείνα τα
παλληκάρια έστειλαν τα χρήματα σ' αυτούς τους
Καρυπιδαίους.

Ερευνητής: Τα χρήματα.

Πληροφορητής: Και αυτοί ούτε τα μισά δεν έδωσαν
στις γυναίκες.

Ερευνητής: Έτσι είναι ο κόσμος. Άλλο τι θυμάσαι; Να
λέμε τα καλά και τα κακά, να ξέρομε τι γίνεται
στον κόσμο. Πάντως Καρύπογλους κατηγορή-
θηκε για κλέφτης, όχι.

Πληροφορητής: Κλεψιές δεν είχανε.

Ερευνητής: Κλεψιές δεν είχανε, ψεύτες δεν ήτανε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Εργατικοί. Ένα άλλο που έχουνε, δεν
αγαπούν πολύ το γλέντι, ε;

Πληροφορητής: Το γλέντι πολύ το αγαπούσανε,
ήτανε γλεντζέδες.

Ερευνητής: Γλεντζέδες για πες.

Πληροφορητής: Ο πάππο μου έπαιζε λύρα, ο πάππος
σου τα ίδια.

Ερευνητής: Ο πάππο μου έπαιζε λύρα.

Πληροφορητής: Ναι και ήτανε πολύ γλεντζέδες.

Ερευνητής: Α! ήτανε γλεντζέδες.

Πληροφορητής: Γλεντζέδες και ήτανε και ψωμάδες.

Ερευνητής: Ταΐζανε.

Πληροφορητής: Ταΐζανε.

Ερευνητής: Αυτό το άκουσα από πολλούς, νονά.

Πληροφορητής: Έναν βόδι μια ημέρα το έσφαζαν και
το έδιναν στον κόσμο και τάιζαν και πότιζαν,
πάντα το λέω εγώ τον νονό σου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το σόι σας είναι τσιγκούνηδες, του
λέω.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) νουνά, ενώ αυτοί ταΐ-
ζανε.

Πληροφορητής: Ένα βόδι, το έσφαζαν και τάιζαν και
πότιζαν και γλένταγαν. Ήτανε γλεντζέδες.

Ερευνητής: Αγαπούσαν τα τραγούδια.

Πληροφορητής: Και τέτοια υπήρχανε.

Ερευνητής: Νονά, τώρα συγκινούμαι που μου τα λες
αυτά, γιατί πράγματι ο πατέρας μου έφερνε αν-
θρώπους στο σπίτι έξω από τον δρόμο και συνε-
χώς ταΐζαμε κόσμο. Η χαρά του ήτανε το Πάσχα
να έχομε αρνιά πολλά, να έχομε κόσμο, να κερ-
νάμε, να δίνουμε, μέχρι το τέλος έτσι ήτανε.

Πληροφορητής: Όλα αυτά τα θυμάμαι, τα έλεγαν και
είχα μέσα μου.

Ερευνητής: Τα κακά τους ποια ήταν, ας πούμε και τα
κακά τους.

Πληροφορητής: Τα κακά τους ήτανε εγωιστές. Ένα
κάτι να του έλεγες σήμερα, σε σκότωνε.

Ερευνητής: Α πεισματάρης.

Πληροφορητής: Πεισματάρης πάνω στο δίκιο.

Ερευνητής: Στο δίκιο πάνω.

Πληροφορητής: Στο δίκιο.

Ερευνητής: Α, το δίκιο του δεν έπρεπε να το φας.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Ο πατέρα μου ήτανε χαρακτηριστικός
τύπος Καρύπογλους, για το δίκιο σκότωνε.

Πληροφορητής: Έτσι ακριβώς ήτανε.

Ερευνητής: Δίκαιοι άνθρωποι.

Πληροφορητής: Δίκαιοι άνθρωποι και αν έλεγες ψέ-
ματα, έτσι και αλλιώς, σε σκότωνε εκεί πάνω.

Ερευνητής: Ήταν και πολύ θρήσκοι, θρήσκοι;

Πληροφορητής: Θρήσκοι, προστυχιές και τέτοια δεν
είχανε απάπαπα.

Ερευνητής: Πολύ ορθόδοξοι ούτε ένας έγινε Προτε-
στάνος, από τους Καρυπογλάντες ούτε ένας έγινε
Προτεστάνος;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ούτε Αρμούτελης έγινε Προτεστάνος.

Πληροφορητής: Όχι ούτε αυτοί έγιναν.

Ερευνητής: Αρμούτελης Προτεστάνος δεν έγινε, ενώ
Σεμενλήδες και Πέαλήδες έγιναν.

Πληροφορητής: Οι Σεμενλήδες αυτοί όλα για το φαΐ.

Ερευνητής: Ναι για το φαΐ και συμφέρον.

Πληροφορητής: Έγιναν όλοι Προτεστάνοι.

Ερευνητής: Ναι συμφεροντολόγοι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Ωραία συζήτηση. Άλλο τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Άλλο...

Ερευνητής: Όχι αυτά είναι πολλά όμορφα για να βρί-
σκομε τη γενεά. Γιατί εγώ βλέπω και τον εαυτό μ'
αυτά που λες, τα έχω εγώ. Ας πούμε την θρησκεία,
αγαπώ τη δικαιοσύνη, αγαπώ να δουλεύω, αλλά
χάθηκες...

Πληροφορητής: Να ντύνονται.

Ερευνητής: Να ντύνονται.

Πληροφορητής: Να είχανε ναι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το καλό έπρεπε να είναι πάνω τους.

Ερευνητής: Ο πατέρας του Μιχάλη μας, ο θεός μου...

Ερευνητής: Ναι ο θεός σου.

Πληροφορητής: Φρόντιζε και τα πετούμενα τα που-
λιά, τόσο θρήσκος, εκεί στο λεκανοπέδιο ένας
ήτανε, αλλά τον έφαγαν.

Ερευνητής: Στην Καβάλα.

Πληροφορητής: Στην Αρμούτελη.

Ερευνητής: Στην Αρμούτελη. Ξενιτευόταν και πολλοί
στην Αμερική

Πληροφορητής: Πολλοί, πολλοί.

Ερευνητής: Πάρα πολλοί. Και έζησες, νονά, ως τώρα
είπαμε παντρεύτηκες τον Ηλιάδη τον Θεόφιλο και
έζησες μαζί του ως τώρα που μιλούμε 1992 σήμερα
έχομε Οκτώβριο μήνα, πόσο έχει ο μήνας, 13...

Πληροφορητής: Εξήντα χρόνια.

Ερευνητής: Εξήντα χρόνια έζησες μαζί του. Πόσα
χρόνια έζησες στην Κατερίνη, τότε ήρθατε στην
Κατερίνη;

Πληροφορητής: Ξέρω γω;
Ερευνητής: Πενήντα; Από το '50 ως τώρα είναι 42 χρόνια.
Πληροφορητής: Από το χωριό όταν βγήκαμε, δύο χρόνια εδώ κι εκεί και μετά ήρθαμε στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Από την Καρατζαλή. Δηλαδή πάντα ξεριζωμένη. Ξεριζωμένη από την πατρίδα, μέχρι που να κάνεις πατρίδα το '47 ξανά ξεριζώνεσαι...
Πληροφορητής: Άπειροι νέοι ήμασταν, πάντα έτσι τα μιλούμε και τα λέμε, το τι περάσαμε με τον νουνό σου και γιατί και πώς και...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πολλά και διάφορα.
Ερευνητής: Λέτε να είχα το τωρινό το μυαλό και...
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Ναι έτσι είναι να είχα το τωρινό, δεν γίνεται παλαιά μου γνώση, λέει, να σ' είχα πρώτα;
Πληροφορητής: Έτσι ακριβώς είναι, κορίτσι μου.
Ερευνητής: Και όταν αναπολείς, ποια ζωή ήταν καλύτερη εδώ ή στην Καρατζαλή εκείνα τα χρόνια;
Πληροφορητής: Εγώ να σε πω, ξέρω γω τι να σε πω; Εκείνη η ζωή ήτανε αλλιώς. Ήμασταν απλά, περηφανιές δεν ήτανε έτσι, εγωιστικά δεν ήτανε, όλο το χωριό ήμασταν αγαπητοί, πολύ ηρεμία.
Ερευνητής: Τώρα έχουμε και τρώμε έτσι, δεν έχουμε αγάπη.
Πληροφορητής: Δεν έχουμε αγάπη, εχθρία, συμφέρον, ξέρω γω ο κόσμος πολύ άλλαξε.

Ερευνητής: Πολύ άλλαξε και οι συγγένειες πάνε.
Πληροφορητής: Οι συγγένειες πάνε.
Ερευνητής: Τώρα από όλα τα ξαδέλφια από τους Καρυπιδάιους, τους Καρυπογλάντες, ποιος ζει; Ο θείος Μιχάλης πέθανε, ο θείος Απόστολο πέθανε, ο πατέρα μου πέθανε, ποιος ζει;
Πληροφορητής: Όλοι πέθαναν.
Ερευνητής: Όλοι πέθαναν.
Πληροφορητής: Ο Γιάννης ήταν Λαζαρίδης.
Ερευνητής: Εκείνος ήταν Λαζαρίδης
Πληροφορητής: Από την μάνα μου ήτανε.
Ερευνητής: Από τη μάνα σου ήτανε.
Πληροφορητής: Όλοι έφυγαν, κορίτσι μου. Σήμερα το βράδυ μέτραγα στο χωριό μας οι κουμπάροι μου, πόσες γυναίκες όλες πεθάνανε.
Ερευνητής: Ναι, έμεινε δηλαδή ο κόσμος...
Πληροφορητής: Φύγανε. Ούτε γνωρίζουν τη συγγένεια ούτε...
Ερευνητής: Ναι τα πρώτα χρόνια γίνονταν η συγγένεια, κρατούσε ο κόσμος συγγένεια, τώρα όσον πάει η συγγένεια χάθηκε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι χάθηκε.
Ερευνητής: Λοιπόν, νονά, κανέναν κειμήλιο είχες μαζί σου, τίποτα από την πατρίδα που να θυμάσαι από εκεί;
Πληροφορητής: Τίποτα, μακάρι να είχα, κορίτσι μου.
Ερευνητής: Τίποτα δεν έχεις. Λοιπόν ευχαριστώ.

Νεοκαισάρεια ή Νίκσαρ ήταν τα αρχαία Κάβειρα. Βρισκόταν στην κοιλάδα του Λύκου ποταμού. Ήταν οδικός κόμβος των οδών Σεβάστειας-Τοκάτης-Ερζιγκιάν-Ρεσαλιέ-Αμάσειας-Έρμπαα και Οινώνης. Με εύφορες κοιλάδες χάρη στον ποταμό είχε πολύ αναπτυγμένη γεωργία. Παρήγαγε σιτηρά, ρύζι, όσπρια, αραβόσιτο, μετάξι. Την κάλυπταν πυκνά δάση από οξιές, πεύκα, λεύκες και ιτιές.

Στα τέλη του 19ου αιώνα κατοικούσαν εδώ περίπου 75 χιλιάδες Έλληνες. Η πόλη της Καισάρειας ήταν καϊμακαμλίκι, με μουτεσαριφλίκι την Τοκάτη και βαληλίκι τη Σεβάστεια. Ήταν έδρα Μητροπολίτη, αλλά οι Μητροπολίτες κατοικούσαν αρχικά στην Τοκάτη και στη συνέχεια στα Κοτύωρα.

Η ελληνική συνοικία είχε δύο μαχαλάδες, με σχολείο, εκκλησία του Αγίου Γρηγορίου και μητροπολιτικό μέγαρο. Το 1896 η πόλη είχε 4.000 κατοίκους: 2.500 Μουσουλμάνους, 1.250 Αρμένιους και 250 ορθόδοξους. Το 1921 οι κάτοικοι ήταν περίπου 10000 και από αυτούς 2.500 ήταν Έλληνες.

Το Ιλεγέν ή Ιλεέν ή Λεγέν (από την τουρκική λέξη *leğen* = λεκάνη)

Είχε μουδουρλίκι το Λαντίκ, καϊμακαμλίκι και βαληλίκι τη Σεβάστεια. Οι κάτοικοι ήταν περίπου 410 Έλληνες, μιλούσαν όλοι τουρκικά και ασχολούνταν με γεωργία και κτηνοτροφία. Είχαν πολλές σχέσεις με την κοντινή Νεοκαισάρεια. Είχαν εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, σχολείο και μουχτάρη. Με την ανταλλαγή οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν σε ένα χωριό κοντά στα Σέρβια Κοζάνης, τις Γούλες και στην περιοχή της Κατερίνης. Οι κάτοικοι ήταν τουρκόφωνοι.

Πληροφορητής: Καρυπίδης Στυλιανός

(Τουρκόφωνος, η αφήγηση γίνεται στα νέα ελληνικά)

Ερευνητής: Είμαστε ο σύλλογος Ποντίων Πιερίας και είστε ο Καρυπίδης Στυλιανός και θέλουμε να μας πείτε τι θυμάστε σήμερα που έχουμε 25 Ιανουαρίου του 1990. Πού γεννηθήκατε και τι θυμάστε από την πατρίδα, τον Πόντο. Σας ακούω.

Πληροφορητής: Εγώ αυτά που θυμάμαι τα έχω και γραμμένα και θα τα διαβάσω.

Ερευνητής: Ναι, ακούμε

Πληροφορητής: Το ημερολόγιό μου. Ονομάζομαι Καρυπίδης Στυλιανός του Γεωργίου και της Σταυρούλας. Γεννήθηκα το 1910 στο χωριό Ιλεγέν Καισαρείας του Πόντου. Ο πατέρας μου είχε στην οικογένειά του εμένα, τη μάνα μου και τον αδελφό μου Θεόφιλο. Πήραν τον πατέρα μου οι Τούρκοι για διάφορες αγγαρείες του στρατού. Εκεί αρρώστησε και τον έστειλαν στο σπίτι για να γίνει καλά. Μετά από δύο μήνες πέθανε. Και μείναμε ορφανά εγώ, ο αδελφός μου με τη μάνα μας.

Μετά από τρία χρόνια κηρύχτηκε ο Μικρασιατικός πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Ο ελληνικός στρατός είχε πάρει αιχμαλώτους μέχρι το Εσκί-Σεχίρ. Εκεί θέλησαν οι Τούρκοι να κάνουν συνθηκολόγηση. Ο πρωθυπουργός Βενιζέλος και ο Πλαστήρας

θέλησαν να κάνουν την ειρήνη. Ο βασιλεύς και το λαϊκό κόμμα δεν θέλησαν να κάνουν την ειρήνη. Εν τω μεταξύ ήθελαν και τα αρχηγεία να πάρουν, γιατί είχε λήξει η τετραετία του Βενιζέλου. Επειδή δεν τους έδωσε τα αρχηγεία, έκαναν επανάσταση. Κοίταξε ο Βενιζέλος θα σκοτωθούν αναμεταξύ τους ο στρατός, αναγκάστηκε να κάνει εκλογές. Ο Βασιλεύς για να κερδίσει τις εκλογές είπε στον στρατό, εάν κερδίσω, την άλλη μέρα θα φύγετε στα σπίτια σας. Κέρδισε ο βασιλεύς. Έκανε το αντίθετο. Τράβηξε το σπαθί του δικτατορικά και είπε: «Θέλω να κυματίσει η σημαία μου στην Άγκυρα». Τον είπαν οι σύμμαχοι να κάνει την ειρήνη. Δεν τους άκουσε. Έκοψαν την ενίσχυση. Το έμαθαν οι Τούρκοι. Τους ενίσχυσαν οι Γερμανοί. Τους πήραν κατά πόδι και τους είπαν Εσκί Σεχίρ δεν σας έφταναν, θέλατε Άγκυρα, τώρα αντίς Άγκυρα θα χάσετε και την Αθήνα σας.

Εν τω μεταξύ Τούρκοι και Τουρκάλες ήρθαν στο χωριό μας για να δουν όλα τα υπάρχοντά μας. Μετά έκαιγαν τα σπίτια μας. Όποιος αντιστεκόταν τον σκότωναν. Αναγκαστήκαμε να φύγουμε στα βουνά. Ελάχιστα τρόφιμα και σκεπάσματα μπορέσαμε να πάρουμε. Ήταν η αιτία της σφαγής και της Μικρασιατικής καταστροφής. Είναι το βασιλικό και το λαϊκό κόμμα. Δεν κοιτάζαν τη σφαγή του λαού, παρά κοιτάζαν ποιος θα γίνεις αρχηγός.

Εκεί στα βουνά ζήσαμε δύο χειμώνες και ένα καλοκαίρι. Υποφέραμε πάρα πολύ. Η πείνα, η δυστυχία, κρύο. Πάλιωσαν τα ρούχα μας. Πάντα είμασταν μελανιασμένοι από το κρύο. Φωτιά μόνον τη νύχτα ανάβαμε στις σπηλιές. Τα αναμμένα κάρβουνα τα σκεπάζαμε με στάχτη για να ζεσταινόμαστε την ημέρα. Την ημέρα δεν ανάβαμε φωτιά, γιατί έβλεπαν τον καπνό της φωτιάς οι Τούρκοι. Ερχότανε και όποιον εύρισκαν, τον σκότωναν. Τη νύχτα κλέβαμε από τα τούρκικα χωράφια καλαμπόκια, πατάτες, κολοκύθια και άλλα διάφορα πράματα. Τα αποθηκεύαμε στις σπηλιές...

Ερευνητής: Τα αποθηκεύατε στις σπηλιές....

Πληροφορητής: Μη βιάζεσαι... φέραν τον Βενιζέλο στην εξουσία για να σώσει την Ελλάδα και τον Μικρασιατικό λαό. Ήρθε, ανέλαβε την κυβέρνηση. Διόρισε τον Πλαστήρα στρατηλάτη. Μετά ήρθε σε επαφή με τον Κεμάλ, έκαναν ειρήνη. Υπογράψανε και για την ανταλλαγή. Οι Έλληνες θα πάνε στην Ελλάδα και από την Ελλάδα οι Τούρκοι θα πάνε στην Τουρκία. Κατεβήμακε σε μια κωμόπολη. Ήρθαν δύο πόλισμαν να μας παραλάβουν να μας πάνε στο Τοκάτ. Και από το Τοκάτ άλλοι να μας πάνε στη Σαμψούντα και από τη Σαμψούντα με τα πλοία να πάμε στην Ελλάδα. Το διάστημα εκείνο αρρώστησε ο αδελφός μου. Άρρωστος ξεάρρωστος τον κουβαλούσαμε μαζί μας. Πηγαίνοντας περνούσαμε σε μικρή απόσταση από ένα τούρκικο χωριό. Μόνο ένα σπιτάκι ήτανε κοντά στον δρόμο. Μόλις περάσαμε το σπιτάκι, ο αδελφός μου δεν άντεξε άλλο από την πείνα και την αρρώστια. Κάθισε καταγής. Τον έπιασε από το χέρι η μάνα μας να περπατήσει. Αδύνατον ήταν να περπατήσει. Την είπε ο πόλισμαν να τον αφήσει. Επέμενε η μάνα μας να τον πάρει μαζί της. Θύμωσε και τη χτύπησε με το κοντάκι του όπλου. Τελικά τον άφησε. Πηγαίνοντας φτάσαμε κοντά σε θάμνους. Εγώ έφυγα και τελικά πήγα κοντά του. Τι να δω... ήταν ετοιμοθάνατος. Μόλις με είδε με είπε: «αδελφάκι μου εδώ σε αποχαιρετώ, δώσε τα φιλιά στη μάνα μας, γιατί θα πεθάνω. Τον αγκάλιασα και άρχισα να κλαίω. Δεν πέρασε πολύ ώρα πέθανε στην αγκαλιά μου. Αρκετή ώρα έκλαψα. Τελικά πάγωσε στην αγκαλιά μου και το άφησα καταγής. Τώρα τι να κάνω; Βράδιασε. Άρχισε το αγιάζι. Με δέρνει και η πείνα. Θυμήθηκα το σπιτάκι που είχα δει δίπλα στον δρόμο. πήγα εκεί. Το σπιτάκι

ήτανε νερόμυλος και κλειστό. Αναγκάστηκα και μπήκα στην τρύπα που έβγαине το νερό έξω από τον μύλο. Εκεί κοιμήθηκα. Το πρωί ήρθε ο μυλωνάς με το παιδί του. Έβαλε τον μύλο να αλέσει. Με τον κρότο του μύλου ξύπνησα. Τι να δω; Τα πάντα μου είχανε παγώσει από το κρύο. Όλο το σώμα μου είχε μελανιάσει. Τώρα τι να κάνω; Να βγω; Φοβάμαι μήπως με σκοτώσουνε. Έκανα τον σταυρό μου και είπα: ας βγω και ας γίνει ό, τι πει ο Θεός. Και βγήκα. Με είδε το παιδί του μυλωνά, φώναξε, μπαμπά, ένα γκιαούρικο παιδί. Μόλις άκουσα τη λέξη γκιαούρ, σαν αλυσίδα σωριάστηκα κατά γης απ' τον φόβο μου. Με είπε ο μυλωνάς να με πάρει μέσα. Μα είναι γκιαούρης. Ας είναι. Καλά είναι να κάνεις καλοσύνη όποιος και αν είναι. Με πήρε μέσα. Τον είπε να ανάψει φωτιά και να πάει να φέρει ρούχα. άναψε τη φωτιά, μετά έφυγε για ρούχα. Ο μυλωνάς αμέσως δεν με άφησε κοντά στη φωτιά, και αυτό έχει σημασία. Δεν με άφησε κοντά στη φωτιά μήπως πάθω τίποτα, γιατί ήμουν παγωμένος. Σιγά σιγά με ζύγωσε στη φωτιά, εν τέλει ζεστάθηκα. Μετά έφερε έναν μπόγο, μέσα είχε προσφάγια. Το άνοιξε και με είπε έλα να φάμε. Εγώ με λαχτάρα ζύγωσα για να φάω, γιατί τα άντερά μου είχανε κολλήσεις από την πείνα.

Το κατάλαβε που πεινούσα πολύ. Με το πρώτο δεν μου έδωσε πολύ ψωμί μήπως με πειράξει. Με το λίγο λίγο με έκανε να χορτάσω. Μετά με ρώτησε από πού είμαι. Του είπα είμαι από το Λεγέν, του Καρύπογλου εγγονός. Αμέσως με αγκάλιασε χαϊδεύοντας τα μαλλιά μου, μου είπε, παιδί μου, τι καλός που ήταν ο παππούς σου. Κάθε χρόνο μας έδινε διάφορα τρόφιμα. Την ώρα που με είχε στην αγκαλιά του, ήρθε το παιδί του με τα ρούχα. με είδε στην αγκαλιά του, ζήλεψε. Θα σε πω, γιατί τον αγκάλιασα, λέει ο πατέρας στο παιδί. Θυμάσαι, όταν πήγανε στο Λεγέν σ' ένα σπίτι φάγαμε πάστα με μέλι και παστουρμά. Μας έδωσαν και διάφορα τρόφιμα δωρεάν. Βλέπεις, εμείς είμαστε φτωχοί. Κάθε χρόνο μας βοηθούσαν. Πώς να μην τον αγκάλιασω; Από δω και πέρα θα τον αγαπάς σαν τον αδελφό σου και θα παίζετε μαζί, σαν αδελφια. Μετά από λίγη ώρα θυμήθηκα τον αδελφό μου. Άρχισα να κλαίω. Το είπε στον πατέρα του το παιδί. Ο Στυλιανός κλαίει. Με ρώτησε γιατί κλαίω. Τον είπα πέθανε παραπάνω στον δρόμο ο αδελφός μου. Τον ιστόρησα όλη την ιστορία του αδελφού μου και

πώς ήρθα στον μύλο για να στεγαστώ από το κρύο. Αμέσως σταμάτησε τον μύλο. Πήρε σκαπάνη και φτυάρι. Πήγαμε κοντά του. Εκείνοι έσκαβαν τον τάφο και εγώ αγκάλιαζα τον πεθαμένο αδελφό μου. Έκλαψα απαρηγόρητα. Τον θάψαμε. Μετά έκλεισαν τον μύλο και πήγαμε στο σπίτι του. Με καλοδέχτηκε η γυναίκα του. Μας έβαλε φαΐ, φάγαμε. Μετά με έλουσε και κοιμήθηκα. Την άλλη μέρα ήρθε κοντά μου ο πρόεδρος. Με καλωσόρισε. Με ρώτησε ποιανού παιδί είμαι. Του είπα είμαι του Καρύπογλου παιδί. Με αγκάλιασε και άρχισε να με χαϊδεύει. Μετά με πήγε στο σπίτι του. Είπε στη γυναίκα του σου έφερα ένα μουσαφράκι. Ρώτησε από πού είμαι. Είναι του Καρύπογλου ο εγγονός από το Λεγέν. Με αγκάλιασε και είπε τι κακό ήταν αυτό που βρήκε τους Έλληνες του τόπου μας. Όλοι τους ήτανε άνθρωποι της καλοσύνης.

Ας αφήσουμε τώρα εμένα και να μάθουμε τι έγιναν οι χωριανοί μου που πήγαν με την παγανά. Πηγαίνοντας περνούσαν μέσα από δάσος. βγήκαν μπροστά τους κλέφτες για να ληστέψουνε χρήματα. Εκεί έγινε φασαρία. Στη διάρκεια της φασαρίας χωρίστηκαν μερικοί χωριανοί μου. Χωρίστηκε και η μάνα μου από την παγανά. Πήγανε στο βουνό του χωριού που ήμουν. Το χωριό το έλεγαν Οχτάπ. Την άλλη μέρα έμαθαν οι Τούρκοι, μάζεψαν τρόφιμα, μαζί με τον πρόεδρο πήγαν να τους δώσουν. Έδωσαν τα τρόφιμα και είπαν οι Τούρκοι πολλή καλοσύνη είδαμε από εσάς. Τα όσα μας δώσατε να μας τα χαλαλίσετε. Τους είπαν οι Έλληνες χαλάλι σας, σαν της μάνας σας το γάλα. Είπε και στη μάνα μου ο πρόεδρος ότι είμαι στο χωριό. Χαιρέτισαν και έφυγαν οι Τούρκοι πίσω στο χωριό τους. Την άλλη μέρα ήρθε η μάνα μου με δύο γυναίκες με βρήκανε. Ρώτησε για τον αδελφό μου τι έγινε. Την είπα ότι πέθανε. Την ιστόρησα όλη την ιστορία πώς έγιναν τα πράγματα. Πώς με γλύτωσε ο μυλωνάς και πώς τον θάψαμε. Με πήρε με τις δύο γυναίκες, πήγαμε στον μύλο, πήραμε τον μυλωνά, πήγαμε στον τάφο. Κλάψανε αρκετή ώρα. Γυρίσαμε στον μύλο. Έκλεισε και μας πήγε στο σπίτι του. Τους καλοδέχτηκε η γυναίκα του. Μας έβαλε φαΐ, φάγαμε, έδωσε στη μάνα μου τρόφιμα. Η μάνα του του έδωσε ευχαριστίες για όσα καλά έκανε σε μένα και για τον αδελφό μου. Τον αποχαιρέτισαν και πήγαμε στου προέδρου το σπίτι για να τον αποχαιρετί-

σουμε. Τους έδωσε και ο πρόεδρος τρόφιμα. Είπε στη μάνα μου ο πρόεδρος να με αφήσει στο χωριό, ώσπου να φύγουνε για το Τοκάτ. Με άφησαν και έφυγαν κοντά στους άλλους. Μετά από λίγες μέρες έμαθε ο πρόεδρος ότι ο Ερυθρός Σταυρός μαζεύει τα ανήλικα παιδιά. Η έδρα είναι στο Τοκάτ. Είπε στη μάνα μου να με στείλει. Με πήρανε δύο άντρες να με πάνε και να μάθουνε για την ανταλλαγή πότε θα φύγουνε στην Ελλάδα. Πήγαμε στο Τοκάτ. Μας είπανε μετά από είκοσι μέρες θα τους μαζέψουμε. Οι χωριανοί μας που είχανε πάει με την παγανά τους είχανε σε μία αρμένικη εκκλησία. Εκεί με άφησαν και έφυγαν πίσω για να φέρουν τους άλλους και να φύγουν όλοι τους μαζί στην Ελλάδα. Εκεί στην εκκλησία τους έδερνε η πείνα και η ψείρα. Κανέννας δεν με έδινε σημασία. Καθένας κοίταζε τον εαυτό του. Πείνασα. Δεν ήξερα τι να κάνω. Μετά από δύο μέρες πήρα απόφαση να φύγω. Το κατάφερα. Έφυγα ανάμεσα από τους φρουρούς. Μάζεψα αρκετό ψωμί. Τα μοίρασα στους χωριανούς μου. Μετά από δυο μέρες ξανά έφυγα, αλλά τι τα θέλεις με βρήκε μεγάλη τραγωδία. Άρχισε να χιονίζει με κρύο αέρα, τα πάντα έκλεισαν από το κρύο. Πήγα σε ένα διώροφο σπίτι να ζητήσω ψωμί. Βγήκε ένας άντρας. Αντίς να με δώσει ψωμί, με έδειρε και με πέταξε κάτω από το μπαλκόνι. Εκεί που έπεσα ήταν όλο πέτρες. Χτύπησα. Το πρόσωπό μου έγινε όλο πληγές.

Ερευνητής: Τα σημάδια που έχετε, ναι φαίνονται ως σήμερα.

Πληροφορητής: Έγινε όλο πληγές. Τώρα τι να κάνω; Το χιόνι άρχισε να δυναμώνει, ομιχλώδες. Έχασα τον προσανατολισμό μου για να πάω στην εκκλησία. Νύχτωσε. Πήγα κάτω σε ένα μπαλκόνι για να μην πέφτει πάνω μου το χιόνι. Και εκεί με φόβο μήπως με δει κανέννας και με σκοτώσει. Τελικά με πήρε ο ύπνος. Το πρωί ξύπνησα. Τι να δω!! τα πάντα μου είχανε παγώσει από το κρύο. Το χιόνι είχε σταματήσει, ο αέρας φυσούσε. Πήγα δίπλα σε ένα τοίχο να κόψω τον αέρα για να καθαρίσω τα αίματα από τις πληγές μου και από τα ρούχα μου. Εκεί που καθάριζα, πέρασε ένας άντρας και με ρώτησε τι χάλια αυτά. Του είπα ότι πήγα σε ένα διώροφο σπίτι να με δώσει ψωμί με έδειρε και με πέταξε κάτω από το μπαλκόνι. Εκεί που έπεσα ήταν όλο πέτρες και χτύπησα το πρόσωπό μου, έγινε όλο πληγές. Με είπα ακολούθα με. Με πήγε στο σπίτι του. Είπε στη γυναίκα του να με λούσει και να με

ταΐσει. Μετά έφυγε στη δουλειά του. Η γυναίκα του με έλουσε, με άλλαξε τα ρούχα μου, με τάισε και μετά με ρώτησε από πού είμαι. Την είπα είμαι από την Καισάρεια. Μπα!! Είμαστε πατριώτες; Και εγώ είμαι Ελληνίδα. Και εγώ είναι από την Καισάρεια, είμαι Ελληνίδα. Ο άντρα μου είναι Αρμένιος. Πήγε έφερε αλοιφή για τις πληγές μου. Σε δέκα μέρες έκλεισαν οι πληγές μου. Τη βοηθούσα στις δουλειές της. Θέλησε να με κάνει ψυχοπαίδι της. Μετά από είκοσι μέρες φώναξε ένας κήρυκας όποιος έχει ελληνικά παιδιά να τα παραδώσει στον Ερυθρό Σταυρό. Όποιος δεν τα παραδώσει, έχει έναν χρόνο φυλακή. Είπε ο άντρας εμείς έχουμε το φόβο, γιατί είμαστε ξένοι. Να μην έχουμε και αυτουνού τον φόβο. Την άλλη μέρα με παράδωσαν στο ορφανοτροφείο. Μετά από δέκα μέρες μας έβαλαν στα κάρα για να μας πάνε στη Σαμψούντα. Την ώρα που θα φεύγαμε, ήρθε ο Αρμένιος να με δώσει διάφορα γλυκά και να με αποχαιρετήσει. Και με είπε: να δοξάζετε τον Θεό και τον Βενιζέλο και τον Πλαστήρα που ήρθανε σε επαφή με τον Κεμάλ και υπογράψανε για την ανταλλαγή. Εάν έμνησκε στο βασιλικό λαϊκό κόμμα, οι Τούρκοι θα σας έσφαζαν όλους. Με ευχές με χαιρέτισε και έφυγε στο σπίτι του και εμείς φύγαμε για τη Σαμψούντα και από εκεί με τα πλοία μας πήγανε στην Κόρινθο.

Το διάστημα που ήμανε στην Κόρινθο, έγινε το δικαστήριο των έξι πρωτεργατών της Μικρασιατικής καταστροφής. Τους δίκασαν σε θάνατο και τους σκότωσαν. Όποιος δεν πιστεύει, έχω εδώ τα ονόματά τους.

Ερευνητής: Ωραία, τα ξέρουμε, μετά την Κόρινθο.

Πληροφορητής: Για εκδίκηση έκαναν ξανά επανάσταση το 1925. Το βασιλικό κόμμα δεν μπόρεσε να κερδίσει, ο βασιλεύς Κωνσταντίνος πήρε τη βαλίτσα του και έφυγε στην πατρίδα του. Μετά από τρία χρόνια έγιναν εκλογές και κέρδισε το λαϊκό κόμμα. Και το λαϊκό κόμμα για αντίποινα δίκασαν τον Πλαστήρα για εξορία για τη Γαλλία και εκείνος έφυγε στη Γαλλία.

Και εμάς μας έφεραν στην Αθήνα. Καθίσαμε δύο χρόνια και μετά ο Ερυθρός Σταυρός έστειλε σε όλες τις περιοχές εγκύκλιο όποιος έχει παιδιά στο ορφανοτροφείο να τα πάρει. Μόλις άκουσε η μάνα μου, είχανε εγκατασταθεί στη Σεβάστεια, περιοχή Λαγκαδά. Έκανε τα χαρτιά και τα έστειλε στο αρμόδιο υπουρ-

γείο για να με στείλουνε. Όσπου να πάνε τα χαρτιά στο αρμόδιο υπουργείο και να με στείλουνε, αρρώστησε η μάνα μου από εγκεφαλικό και πέθανε. Όσπου να πάω κοντά της, πέθανε. Έστειλαν και μένα από την Αθήνα. Μόλις θα την έβλεπα, θα την αγκάλιαζα και θα έπαιρνα τα φιλιά της.

Εν τέλει έφτασα στο χωριό. Γύρευα τη μάνα μου. Με είπανε η μάνα σου πέθανε. Αρχισα να κλαίω. Πήγα στον τάφο της. Αντίς μάνα να αγκαλιάσω, αγκάλιασα τα χώματα που τη σκέπαζαν και έκλαψα απαρηγόρητα. Μπήκα πάλι σε νέα τραγωδία. Σε ξένες πόρτες, άλλωστε νηστικός, άλλοτε μισοχορτάτος, λερωμένος και ψειριασμένος.

Το 1930 με βρήκε νέα τραγωδία. Αρρώστησα σε διπλή περιπνευμονία. Δύο μήνες στο κρεβάτι. Έγινε καλά. Μειωμένα δούλευα, μειωμένα πληρωνόμουν. Το 1935 με βρήκε νέα τραγωδία. Αρρώστησα σε ξηρά πλευρίτιδα. Τέσσερις μήνες στο κρεβάτι. Ό, τι είχα και δεν είχα τα ξόδεψα στους γιατρούς. Έμεινα χωρίς δεκάρα. Πήγα στη λαϊκή αγορά του Σοχού μήπως βρω δουλειά. και εκεί που στεκόμανε, ήρθε κοντά μου ένας πατριώτης μου και με ρώτησε τι κάνω. Δεν κάνω τίποτα, γυρεύω δουλειά. μα εσύ είσαι χλωμός και άρρωστος. Έλα να πάμε στο χωριό μας να γίνεις καλά, μετά να δουλέψεις. Πήγα μαζί του. Κάθισα είκοσι μέρες. Έγινε καλά. Εκεί που καθόμανε, ήρθαν κοντά μου δύο άντρες και με ρώτησαν τι κάνω. Δεν κάνω τίποτα, τους είπα. Θέλεις δουλειά; με είπαν. Ναι, θέλω, τους είπα. Με είπαν θα κάνεις μεταφορά χασίσι στο τάδε χωριό. Οι ίδιοι είχανε γίνει αντιληπτοί. Η απόσταση είναι οχτώ ώρες. Προς το παρόν θα σου δώσουμε λίγα λεφτά. Όταν πάρουμε λογαριασμό, θα σε πληρώσουμε τον κόπο σου κανονικά. Λίγη ώρα σκέφτηκα. Είπα στον εαυτό μου, ας κάνω τη μεταφορά. Ήξερα όμως ότι καταδιώκεται το χασίσι. Πουλιέται ακριβά όμως. Μπορεί να με πληρώσουν ακριβά. Και αν με πιάσουν, θα με βάλουν φυλακή. Τα παιδιά μου θα σκεφτώ ή τη μάνα μου. Τους είπα θα κάνω μεταφορά. Την άλλη μέρα φόρτωσαν σε ένα άλογο πενήντα οκάδες χασίσι, έβαλαν και εμένα καβάλα, με έδωσαν και ένα πιστόλι, γιατί θα περνούσα από ένα μεγάλο δάσος και υπήρχανε λύκοι και αγριογούρουν, μήπως ορμήσουν επάνω μου οι λύκοι. Με έδειξαν τον δρόμο και με είπαν θα σε περιμένουν έξω από το χωριό, σε μια καλύβα, δύο άντρες με όπλα. Τάχα κά-

νουν τον κυνηγό. Δώσε σε αυτούς το χασίσι και γύρνα πίσω. Ξεκίνησα. Έφτασα εκεί. Οι δύο άντρες πήραν το χασίσι και αμέσως το έκρυψαν. Μετά γύρισα πίσω. Την άλλη μέρα με έστειλαν πάλι. Αρκετές φορές έκανα τη μεταφορά. Το χασίσι ήταν απεξέργαστο τριακόσιες οκάδες. Τελικά πήρα λογαριασμό. Με έδωσαν πενήντα χιλιάδες δραχμές. Με είπαν να πάω να τα βάλω στην τράπεζα, μπορεί να τα κλέψει κανένας. Πήγα τα έβαλα στην τράπεζα. Μετά με είπαν να πάω να γραφτώ στα στρατολογικά μητρώα, γιατί δεν ήμουν γραμμένος. Πήγα στην αστυνομία, τους είπα τι πρέπει να κάνω. Με έδωσε ένα χαρτί η αστυνομία. Με αυτό το χαρτί να πάω στη γενική διοίκηση Θεσσαλονίκης, εκεί είναι η επιτροπή του περιοδεύοντος συμβουλίου. Εκεί θα σε γράφουν και θα πούνε τι να κάνεις. Πήρα το χαρτί και πήγα. Μόλις είδαν με είπαν είσαι ανυπότακτος στρατιώτης. Με έδωσαν ένα χαρτί και με είπαν στις 21 Μαρτίου να παρουσιαστώ στο πεντηκοστό σύνταγμα. Στις 21 Μαρτίου του 1937 παρουσιάστηκε. Με προσκολλήσανε στον ουλαμό. Εκεί με έκαναν δεκανέα και από τον ουλαμό με έστειλαν στον λόχο στρατηγείου και από εκεί πήρα το απολυτήριο. Μετά ήρθα στην Κατερίνη.

Δεν πέρασε πολύς καιρός, κηρύχτηκε ο ιταλικός πόλεμος. Στις αρχές προχωρούσε καλά ο στρατός, μετά σταμάτησε. Τότε είπε ο Μεταξάς στον βασιλέα να φέρουν τον Πλαστήρα. Έστειλαν μία επιτροπή να τον καλέσουν. Όταν πήγε η επιτροπή, τους είπε η Ελλάδα δεν ήρθε ακόμα σε κρίσιμη κατάσταση. Όταν θα έρθει, τότε θα έρθω. Μα, στρατηγέ μου, με αυτοκρατορία πολεμάμε. Ας είναι, σε πιο κρίσιμη κατάσταση θα έρθει η Ελλάδα. Τα όσα είπε, τα έγραψαν και έφυγαν πίσω.

Μετά από μερικές μήνες ήρθαν οι Γερμανοί. Ο τότε διοικητής στρατιάς Τσολάκογλου έκανε την ειρήνη με τους Γερμανούς. Μπήκανε στην Ελλάδα και πήγαν στη Μέση Ανατολή. Το διάστημα εκείνο ο βασιλεύς και ο Άγγλος στρατηγός Αλεξάντρεφ έστειλαν από τη Μέση Ανατολή μία επιτροπή να κάνει ανταρτικό σώμα. Το έκαναν. Λεγόταν ΕΑΜ. Πίσω από τις πλάτες του ΕΑΜ ιδρύθηκε το ΕΛΑΣ.

Μετά από κάμποσο καιρό εγώ παντρεύτηκα στις 12/9/42. Το 44 έκαναν οπισθοχώρηση οι Γερμανοί. Ήρθε η κυβέρνηση από τη Μέση Ανατολή. Έκαναν να μπουνε στην Αθήνα. Το

ΕΛΑΣ δεν τους άφησε, γιατί είχανε πιάσει όλη την Ελλάδα. Είχανε δικό τους κυβέρνηση. Ένα μήνα ήτανε στη θάλασσα η κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής. Με κανέναν τρόπο δεν μπορέσανε να μπουνε. Τότε είπε ο Παπανδρέου στον βασιλέα, καλά είπε ο Πλαστήρας, ότι η Ελλάδα θα έρθει σε πιο δύσκολη κατάσταση. Είπε στον βασιλέα να φέρουμε τον Πλαστήρα. Έστειλαν μία επιτροπή για να έρθει και να τον πούνε ότι ο βασιλεύς σε χαρίζει την ποινή σου και σε προβιβάζει τον βαθμό σου σε στρατηλάτη. Και έστειλε και ράβδους. Ανέβηκε στο ελικόπτερο. Τον κατέβασαν στο αεροπλανοφόρο. Εκεί τον δέχτηκαν με τιμητική φρουρά. Μετά είπε ο Πλαστήρας πρώτα θα γράψω την ημερησία μου διαταγή. Ο Βασιλεύς και ο Πρωθυπουργός με διόρισαν αρχιστράτηγο των ενόπλων δυνάμεων για να σώσω την Ελλάδα από τον ΕΛΑΣ. Τους στρατηγούς που έχει ο βασιλεύς είναι ανίκανοι να διοικήσουν τον πόλεμο. Τα άστρα που κουβαλάνε, τα κουβαλάνε για επίδειξη, όχι κρίσιμη κατάσταση. Και κάλεσαν εμένα, τον δικασμένο, να σώσω την Ελλάδα, όπως σώσαμε με τον αείμνηστο εθνάρχη Βενιζέλο τον μικρασιατικό λαό. Και τώρα εγώ πάλι ή θα σώσω την Ελλάδα ή θα πεθάνω για την τιμή της πατρίδος. Γιατί έχω ελληνικό αίμα, όχι αίμα Δανίας, αυτό το χτυπάει στον βασιλιά. Τώρα θέλω δύο αξιωματικούς. Ήρθαν οι αξιωματικοί. Τους είπε θα πάτε στο αρχηγείο του ΕΛΑΣ θα πείτε τι απαίτηση έχουν για να κάνουμε συνθηκολόγηση. Πήγαν. Τους είπε το ΕΛΑΣ θέλουμε 16 υπουργεία. Ξανά τους έστειλε. Θα τους δώσω 8 υπουργεία. Με κανέναν τρόπο δεν δέχτηκαν. Τότε μάζεψε τους διοικητές των μονάδων. Τους είπε να ετοιμάσουν τις μονάδες τους. Όταν θα ρίξω τη φωτοβολίδα, θα εισβάλετε σε πόλεμο την Αθήνα. Όποιοι δείτε έξω, θα ρίξετε στο ψαχνό. Το πρωί η ώρα 8 θέλω να είστε στη Βάρκιζα. Εάν εκτελέσετε τη διαταγή μου, θα σας προβιβάσω τον βαθμό σας σε στρατηγό. Εάν δεν εκτελέσετε, σας περιμένει η μοίρα των έξι πρωτεργατών της μικρασιατικής καταστροφής. Γιατί εσείς είστε πάλι που ήρθε σε αυτό το σημείο η Ελλάδα. Καθένας πήγε στη μονάδα του. Έριξε τη φωτοβολίδα ο Πλαστήρας. Όρμησαν οι μονάδες από τέσσερις πλευρές στην Αθήνα. Το πρωί η ώρα 8 βγήκαν οι μονάδες στη Βάρκιζα. Εκεί δέχτηκαν το ΕΛΑΣ να κάνουν συνθηκολόγηση. Τους είπε ο Πλαστήρας, χωρίς μάχη σας

έδωσα 8 υπουργεία, τώρα θα σας δώσω 4 υπουργεία. Πρώτα θα παραδώσετε τον οπλισμό σας, θα αφήσετε τους κρατούμενους. Αν δέχεστε, καλώς, αν δεν δέχεστε, θα συνεχίσω τη μάχη. Δέχτηκαν. Παράδωσαν τον οπλισμό τους, άφησαν τους κρατούμενους. Τακτοποιήθηκε η κυβέρνηση. Είπε ο αρχηγός του ΕΛΑΣ με τα επιτελεία του να πάρουν τα υπουργεία. Αντίς για υπουργεία να τους δώσει, τους έδωσε από ένα χαστούκι και τους είπε: τα υπουργεία σας έμειναν στα βουνά. Εάν σας γουστάρουν, πάτε να τα βρείτε. Κοίταξαν ότι δεν γίνεται τίποτα, καθένας πήγε στο σπίτι του.

Τακτοποιήθηκε καλά η κυβέρνηση, είπα και εγώ να πάω να πάρω τα λεφτά μου από την τράπεζα. Όταν πήγα στην τράπεζα μου είπαν λόγω υποτιμήσεως, τα χάρτινα λεφτά τα ακύρωσε η κυβέρνηση. Δούναι και λαβείν δεν έχει. Πάνε και τα δικά μου τα λεφτά υπέρ πίστεως και πατρίδος. Δόξα τω Θεώ που με τόσες τραγωδίες δεν πέθανα και ζω ευτυχής με την οικογένειά μου και με τα εγγονάκια μου και τώρα περιμένω το αιώνιο ταξίδι μου για τον άλλο κόσμο. Και τούτο το κείμενο μετά από λογοκρισία το 1982 διαβάζοντας με εμφάνισε στην τηλεόραση. Να είστε καλά και εσείς και σας ευχαριστώ που με ακούσατε. Καρυπίδης Στυλιανός.

Ερευνητής: Ευχαριστώ πολύ κύριε Στυλιανέ. Αυτά που είπατε ήταν συγκινητικά, γιατί εμείς όταν παίρνομε συνεντεύξεις, ρωτάμε. Εσείς γράψατε αυτά που σας απασχόλησαν τόσον καιρό με πολύ πόνο. Θέλετε λίγο να σας ρωτήσω μόνο πότε ήρθατε σ' αυτό το χωριό; Κάτω Αγιάννης.

Πληροφορητής: Το '42

Ερευνητής: Και αυτό το χωριό πότε ιδρύθηκε;

Πληροφορητής: Το '30

Ερευνητής: Το '30

Πληροφορητής: '29, με '30.

Ερευνητής: Από Πόντιους;

Πληροφορητής: Από Πόντιους, ναι.

Ερευνητής: Που ήρθαν από ποιο; Από το ίδιο μέρος απ' το δικό σας;

Πληροφορητής: Από τα γύρω και μερικοί Ρωσο-πρόσφυγες

Ερευνητής: Πόσες οικογένειες είναι τώρα το χωριό σας;

Πληροφορητής: Τώρα είναι 160 οικογένειες. 200 ήταν αλλά άλλοι έφυγαν δεξιά, αριστερά.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να με πείτε, επειδή εσείς γράφετε γενικότητες, μέσα στον εμφύλιο το

χωριό σας σαν Πόντιοι, κρατήσατε ο ένας τον άλλον ή σφαχτήκατε;

Πληροφορητής: Κρατήσαμε.

Ερευνητής: Κρατήσατε, αυτό είναι πάρα πολύ ευχάριστο. Δηλαδή δεν είχατε θύματα μέσα στον εμφύλιο πόλεμο;

Πληροφορητής: Όχι. Μόνο είχαμε τρία παιδιά από προσωπικά, από καθηγητές, ξέρω 'γω τι, πήγανε στο βουνό.

Ερευνητής: Και με τι ασχολούνται τώρα οι κάτοικοι του χωριού σας περισσότερο;

Πληροφορητής: Καπνοπαραγωγοί

Ερευνητής: Καπνοπαραγωγοί

Πληροφορητής: Σιτάρια λίγα βάζαμε.

Ερευνητής: Ξενιτεύτηκαν πολλοί από το χωριό σας;

Πληροφορητής: Για Γερμανία

Ερευνητής: Για Γερμανία πότε;

Πληροφορητής: Ε απ' το '60 πιάσε...

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πείτε σήμερα στο χωριό σας διατηρείτε τα ήθη και έθιμα τα ποιντικά;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή για πείτε μου τι κάνετε στον γάμο;

Πληροφορητής: Ορθοδοξία

Ερευνητής: Πρώτα πρώτα έχετε την ορθοδοξία.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Η εκκλησία σας ποια είναι;

Πληροφορητής: Προφήτη Ηλία.

Ερευνητής: Ευαγγελικούς έχετε;

Πληροφορητής: Έχουμε ένα δυο έχουμε, αλλά αυτοί έχουν πάει κάτω στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Άλλη εκκλησία; Μόνον τον Προφήτη Ηλία;

Πληροφορητής: Γύρω γύρω έχουμε παραεκκλησίες (εννοεί προφανώς ξωκλήσια).

Ερευνητής: Άλλα ήθη και λοιπά με τους γάμους; Κάνετε τους γάμους...

Πληροφορητής: Όπως πριν.

Ερευνητής: Όπως πριν, σας ακούνε οι νέοι;

Πληροφορητής: Όλοι, όλοι. Παλιά παράδοση έχουμε με τη μόνη διαφορά τα νταούλια μας και ο ζουρνατζής έγιναν... καπούτ (εννοεί πέθαναν).

Ερευνητής: Πέθαναν δηλαδή. Δεν υπάρχει κάποιος άλλος που να συνεχίζει να παίζει τουλούμι, ζουρνά, νταούλι.

Πληροφορητής: Ζουρνά δεν υπάρχει, αλλά υπάρχει ακορνεόν, λύρα, τέτοια, αρμόνιο.

Παρέμβαση τρίτου προσώπου

Αυτά είναι τα νέα όργανα, τα παλιά σβήσανε.

Ερευνητής: Χουμάρι παίζουν στο χωριό;

Πληροφορητής: Μπα, σταματήσανε.
Ερευνητής: Σταματήσανε.
Πληροφορητής: Τώρα Πρωτοχρονιά μπορεί να παίζει κανένας, αλλά όχι όπως παλιά.
Ερευνητής: Πόσοι γέροι μέινετε τώρα που ήρθατε από τον Πόντο; Εσείς τα χρόνια σας δεν μας τα είπατε, τα κρύψατε.
Πληροφορητής: Το '10 γεννηθείς είμαι.
Ερευνητής: Α, το '10 είστε. Είδαμε λίγους γέρους στη πλατεία τώρα. Οι περισσότεροι δεν μπορούσαν να μιλήσουνε ελληνικά. Εσείς πώς μιλάτε ατόφια ελληνικά; Εδώ στο χωριό σας μιλάνε τα τούρκικα. Μου κάνει εντύπωση.
Πληροφορητής: Να σου πω πριν βγουν αυτά, η τηλεόραση ήμουνα εγώ. Έλεγα τις ειδήσεις, παραμύθια, τραγούδια, γλέντια. Να σε αρχινίσω τραγούδια....
Ερευνητής: Πες μας κανά δυο τραγούδια να μείνουν στην παράδοση.
Πληροφορητής: Στην Γερμανία έβγαλα έδωσα συνέντευξη σε κάμερα. Έβγαλα ταινία με τα τραγούδια.
Ερευνητής: Θέλω να τα ακούσω, γιατί και εσείς είστε ένα κομμάτι του ποντιακού ελληνισμού που σας είπανε αλλάξτε τη γλώσσα ή τη θρησκεία. Και σεις είπατε αλλάζουμε τη γλώσσα και τη θρησκεία την κρατάμε. Θέλω να μας πείτε κανένα τραγούδι της εποχής σας, τούρκικο, όπως τα μαθαίνετε, γιατί είναι ιστορία αυτό το πράγμα. Να ακούσω.
Πληροφορητής: Θα το πω λιγάκι σε ερωτικό επάνω.
Ερευνητής: Έτσι, όπως μπορείτε.
Πληροφορητής: Τραγουδάει τουρκικά τραγούδια.
Ερευνητής: Πολύ ωραίο, αλλά λίγο να μας το εξηγήσετε.
Πληροφορητής: Αυτό είναι ερωτοκοινωνικό έργο. Αυτό ήτανε ένας βασιλιάς, από μικρός να πούμε παντρεύτηκε, απέκτησε ένα παιδί και πέθανε. Αυτός είχε και έναν ακόλουθο, έμπιστο αξιωματικό, και όταν θα πέθαινε άφησε εντολή στον έμπιστό του, τον ακόλουθο. Η γυναίκα του βασιλιά και η γυναίκα του υπασπιστή πήγαιναν παρέα δεξιά, αριστερά. Και αυτοί, όταν έμειναν έγκυοι, έκαναν αρραβώνα τα μωρά στην κοιλιά τους που είχανε, αν ήτανε παιδί με κορίτσι. Χωρίς να ξέρουν οι γυναίκες, ο υπασπιστής έκανε με άλλον δικό του αρραβώνα. Τώρα γεννήθηκαν τα παιδιά. Η γυναίκα του υπασπιστή έκανε κορίτσι και ρωτάει τη μαμή η βασίλισσα τι έκανε; Αγόρι. Α, εντάξει είμαστε. Αλλά αυτό

το είχανε μυστικό. Η μαμή πονηρεύτηκε. Φανέρωσε το μυστικό. Ότι έτσι και έτσι έκαναν αρραβώνα μυστικό. Τα παιδιά μεγάλωσαν ένα δυο μήνες, τα πήραν και τα πήγαν στα σπίτια τους. Δεν πέρασε πολύς καιρός, τα παιδιά μεγάλωσαν, πάνε σχολειό. Ο βασιλιάς πέθανε και τώρα προσωρινά στην θέση του έβαλαν τον υπασπιστή. Εκτελεί χρέος βασιλέως. Τα παιδιά, επειδή είχε κάνει μυστικό αρραβώνα, τα είχε μέσα. Και όταν θα ερχόταν της παντρείας, τότε θα τα έβγαζε έξω. Εν τω μεταξύ όμως ο αρραβωνιαστικός, η μάνα το ήξερε για, ερχότανε κάπου κάπου. Τον έστελνε να βλέπουν ο ένας τον άλλον, μήπως ζεσταθούνε. Όταν πέθανε η μάνα, ο πατέρας τα έβαζε σε ένα μέρος να διαβάζουν. Εκεί που διάβαζαν, να πούμε, ήταν στο παράθυρο, από πίσω μεριά ήτανε ένα προαύλιο και είχε μια βρύση εκεί. Έβγαιναν τα παιδιά έξω από το σχολειό. Άλλος πηδούσε, άλλος λαστιχάκια, το ένα, το άλλο. Επειδή δεν τους άφηναν έξω παρακάλεσαν να τους αφήσουν έξω να απολαύουν την ατμόσφαιρα, τον καθαρό τον αέρα. Πάει λέει τον βασιλιά, λέει όχι, δεν γίνεται. Τότε να μας πάρεις ένα λάστιχο να περάσουμε την ώρα μας. Τους έδωσαν. Κάποια ώρα βλέπει μια γριά έρχεται με το λαγήνι, δεν το ήξερε. Εκείνη η βρυσούλα έτρεχε λίγο και έβαλε το λαγήνι να το γεμίσει. Το λαγήνι έσπασε με το λάστιχο. Ο μάγκας δεν φτάνει που το έσπασε, κοιτάζε και τα άλλα να τα σπάσει. Η γριά αρχίζει κάτι βρισίδια, κάτι κατάρες. Ο πατέρας σου ήταν τέτοιος, εσύ βγήκες άχρηστος. Σε μια κοπριά φυτρώνουν αγκάθια, φυτρώνουν και λουλούδια. Χαζός είσαι, τρελός είσαι. Κάθισες με την αρραβωνιαστικιά σου, σαν αδέρφια ζείτε, αύριο θα σας την πάρουν. Το παιδί συνέχεια ρίχνει, για να λέει η γριά, πονηρεύτηκε. Για πες μου γιατί αυτά που είπες, δος με να καταλάβω. Άρχισε την ιστορία να λέει πώς έγινε η αρραβώνα απ' την κοιλιά της μαμάς σας. Αυτή η κοπέλα η πεντάμορφη είναι η αρραβωνιαστικιά σου. Έτσι και έτσι και έτσι έγινε. Από μικρά σας αρραβωνιάσαν. Και την έχουνη αρραβωνιάσει αυτήν σε έναν άλλον. πρόσεξε καλά να μην σε πάρουν την αρραβωνιαστικιά. Περίμενε, περίμενε θα σε φέρω λεφτά. Πάει απ' την κάσα παίρνει μια χούφτα λίρες. Τα παίρνει η γριά, τα κάνει κομπόδεμα. Τώρα τα παιδιά τι κάνουν; Κλείνει το παράθυρο το παιδί και αρχινάει την κοπέλα να την πειράζει. Τότες άρχισε η κοπέλα το τραγούδι,

παραπονιάρικο. Άρεσε και το παιδί. Τότε το κορίτσι παραδόθηκε στα χέρια του. Την ώρα που την είχε αγκαλιά και τη φιλούσε, να και ο δάσκαλος μέσα. Στρατίωτες, φρουρά, πετάχτε τον στο μπουντρούμι. Γιατί τον είχαν αρραβωνιάσει αλλού για.

Ερευνητής: Εν τέλει ποιος πήρε ποιόν;

Πληροφορητής: Τον έριξαν κάτω στο μπουντρούμι. Μετά από δέκα μέρες θα γίνει δικαστήριο. ήρθε το δικαστήριο. Ο βασιλιάς λέει θα εκτελεστεί. Το άλλο το παιδί που είχαν αρραβωνιάσει, ήταν εκτελεστής. Εκτελούσε τους κατάδικους. Η δωδεκάρα λέει, καλά το παιδί τι φταίει; Με τα πολλά φωνάζουν την κοπέλα. Τη ρωτάνε από αυτούς τους δυο ποιον αγαπάς να κάνεις άντρα; Χα, χα, αυτόνα ούτε στα παπούτσια μου λούστρο δεν τον καταδέχομαι, λέει. Λέει η επιτροή καλύτερα να τον δώσομε εξορία εφτά χρόνια. Το δέχτηκε ο βασιλιάς. Το παιδί το βάφτισαν Ταχίρ και το κορίτσι Οχρέ. Τον συνόδεψαν οι χωροφύλακοι, τον έβγαλαν έξω από το χωριό. Άμα γυρίσω, λέει, ξέρω θα με σκοτώσουν. Γύρισε πίσω, έρχεται στο χάνι, παίρνει το άλογο, έρχεται πίσω στο παλάτι. Πέρασε από το παράθυρο, από πίσω μεριά και έβγαλε ένα τραγούδι. Ορκίστηκαν ούτε εγώ θα πάρω άλλη ούτε εσύ θα πάρεις άλλον. Και πήγε στην εξορία. Μετά από εφτά χρόνια... (η ερευνήτρια τον διακόπτει, η αφήγηση είναι κουραστική και δεν έχει ειρμό)

Ερευνητής: Εν τέλει ποιον πήρε;

Πληροφορητής: Το βασιλόπουλο.

Ερευνητής: Θέλω να σας ρωτήσω κάτι άλλο, αυτό το χωριό σας από ποιους κατοικείται; Από ποιο μέρος του Πόντου είστε;

Πληροφορητής: Νίκσαρ, Νεοκαισάρεια.

Ερευνητής: Πάφρα;

Πληροφορητής: Η Πάφρα είναι μακριά μας, σε άλλο νομό είναι.

Ερευνητής: Έχετε εδώ στο χωριό σας;

Πληροφορητής: Έναν έχομε και αυτός είναι στην Αμερική.

Ερευνητής: Έχετε κάποιο ενθύμιο από τον Πόντο, κάτι που να κρατήσατε από εκεί, κειμήλιο που να το έχετε φέρει εδώ;

Πληροφορητής: Να σου πω εμείς την ψυχή μας φέραμε.

Ερευνητής: Την ψυχή σας. Και είσαστε περιοχή Καισάρειας που πάθατε τις μεγαλύτερες συμφορές. Ξέρετε τι θέλω τώρα από σας, τέλος πάντων. Αυτά. Σας ευχαριστώ πάρα πάρα πολύ, αλλά εδώ έχω ένα ερωτηματολόγιο να το δώσετε στον γραμματέα του χωριού σας να το απαντήσει και να μου το δίνετε. Γίνεται μια μελέτη. Γράφονται οι ποντιακοί οικισμοί, δηλαδή Πόντος δεν είναι μόνον ιστορία. Ήρθαμε εδώ, δραστηριοποιηθήκαμε, είμαστε πολύ εργατικοί. Δουλέψατε και τι κάνατε στο χωριό σας. Τι επιστήμονες βγάλατε, με τι ασχολείται το χωριό, όλα αυτά τα πράγματα.

Πληροφορητής: Επιστημονικώς έχομε παιδιά, ένα δάσκαλο, χωροφύλακα και έναν γραμματέα στα δικαστήρια.

ΝΤΕΛΙΚ ΚΑΓΙΑ
(ντελίκ = οπή, καγιά = βράχος)

Ο οικισμός Ντελίκ Καγιά οφείλει την ονομασία του σ' ένα μεγάλο βράχο, διάτρητο, που βρισκόταν στην είσοδο του χωριού. Ήταν κτισμένο πάνω σε λόφο με θέα τη θάλασσα της Ορντού. Ήταν 11 χιλιόμετρα ΝΑ της Ορντούς. Διοικητικά υπαγόταν στο καϊμακαλίκι της Ορντούς και βαβηλίκι Τραπεζούντας. Εκκλησιαστικά υπαγόταν στη Μητρόπολη Νεοκαισάρειας και Ινέου.

Αποτελούνταν από 170 κατοίκους και μιλούσαν ποντιακά. Είχαν εκκλησία Αγίου Γεωργίου, Δημοτικό κοινό με το χωριό Κετσαϊλί. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία και καλλιεργούσαν κυρίως φουντούκια.

Οι κάτοικοι εξορίστηκαν το 1920. Ακολούθησαν το δρομολόγιο Τσάμπαση – Μελέτ – Ζάρα – Ντίβρη – Γκουμούς Μαντενί – Χαρπούτ – Ντιαρπεκίρ – Χαλέπι. Από εκεί πήγαν Βηρυτό και με καράβια ήρθαν στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Σεμερτζίδης Χαράλαμπος

Ερευνητής: Λοιπόν, θείο Χάρο, ο σύλλογός -ι- μουν, εγώ 'α ρωτώ σε και συ 'α λες με. Θέλω να λες μας όλο τη ζωή σ' 'α εξηγώ σε γιατί ύστερα συνεχώς, όλο τη ζωή σ', πώς εγεννέθες, πού εγεννέθες και ντό είδες ση ζωή σ' σον Πόντο. Επειδή ο σύλλογός -ι- μουν ευτάει έναν εξόρμηση αϊκο και θέλ' να γράφτ'.

Πληροφορητής: Ναι εντάξει. Εγώ εγεννέθα σον Πόντο σην περιοχή των Κοτυώρων δύο ώρας περίπου με τα ποδάρα εννοείται μακριά από την Ορντού, σ' έναν χωριό, το οποίο έλεγαν α' και λέν' α' ακόμαν Ντελίκ Καγιά.

Ερευνητής: Ντελίκ Καγιά.

Πληροφορητής: Ντελίκ Καγιά, δηλαδή το Ντελίκ Καγιά έχει δύο έννοιες στην τουρκική τρυπημένη πέτρα, αλλά και τρελή πέτρα. Ίδια γράφονται, αλλά διαφορετικά ερμηνεύονται. Αλλά λέγεται Τελί καγιά, δηλαδή τρελή πέτρα.

Ερευνητής: Δηλαδή τρελή πέτρα γιατί έτονε...

Πληροφορητής: Έτσι, το βρήκαμε.

Ερευνητής: Το χωριό σου εν' στα Μεσόγεια προς το Τσάμπαση;

Πληροφορητής: Όχι, είναι απέναντι από τη θάλασσα είναι.

Ερευνητής: Παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Όταν βγαίναμε απέναντι σε ένα ύψωμα που είχαμε την εκκλησία μουν Άι Γιώργης, τη θάλασσα τη βλέπαμε. Και όταν έρθανε το '17 τα παπόρα τα πολεμικά από την Ρωσία και βομβάρδισαν την Ορντού, έβλεπάμε τα παπόρα και έβλεπάμε και τα βλήματα πώς έσκαναν στις γέφυρες, στις διαβάσεις και λοιπά.

Ερευνητής: Δηλαδή το χωριό σου ας έτον ασ' σην Ορντού 5 χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Μπορεί να έτον και δέκα.

Ερευνητής: Μπορεί να έτον πολλά σουμά, παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Α τώρα ακριβώς 'κ' εξέρω.

Ερευνητής: Αφού έβλεπέτ' ατα.

Πληροφορητής: Ναι τα βλέπαμε. Λοιπόν εκεί εγεννέθα, εκεί επήγα στην εκκλησία πρώτα, στο σχολείο πρώτα εκεί. Είχαμε σχολείο. Το χωριό μουν έτονε τρία μαχαλάδες. Ήτανε το Γενί Κιοϊ, η Κιούτζαλη και τ' εμέτερον έτον σην μέσ' Ντελίκ Καγιά. Εμείς είχαμε σχολείο και εκκλησία. Τα άλλα τα χωρία το έναν το Γενί Κιοϊ εκκλησίαν πα είχε.

Ερευνητής: Ποίο εκκλησία;

Πληροφορητής: Εκείν' τον Άι Δημήτρη είχαμε.

Ερευνητής: Τον Άι Δημήτρη.

Πληροφορητής: Δημήτρη είχαν εκείν'. Και έτονε ο ποπάς την είχανε Παπαδόπουλος λεγότανε Χαράλαμπος, παπά Χαράλαμπος. Εκείνος εποίνε εκκλησία εκεί πα και σ' εμέτερα πα.

Ερευνητής: Και το άλλο ο συνοικισμός;

Πληροφορητής: Το άλλο έρχουντον σ' εμέτερα κοντά έτον, ναι έρχουντον σ' εμέτερα, έναν χιλιόμετρο μόλις έτονε.

Ερευνητής: Ναι εκείνο που 'α ρωτώ είναι ότι, και πολλούς που ρωτώ λένε με ότι είχαμε συνοικισμούς και σα χωρία. Δηλαδή ο ένας συνοικισμός έτονα αδά, ύστερα από 400 μέτρα 500 έτονε ο άλλος ο συνοικισμός. Αυτό για τι 'ίνουτον; Για να είναι σουμά σα χωράφα ν ατουν;

Πληροφορητής: Μάλλον αέτσ' έτονε, να έτανε σουμά σα χωράφα τουνε και εκεί έτσι δημιουργήθηκε. Και εκτός από αυτά τα τρία

μαχαλάδες που είχαμε, είχαμε και μερικές οικογένειες πολύ μακριά ανάμεσα στους Τούρκους. Δηλαδή σοιν Τουρκάντς ας λέγομε. Και ατείν ήταν από ψηλά. Έρχονταν ασ' την Σιναλού και ασ' σο Σεμέν. Επένανε στην Ιζούνεσε και στην Πείναλη, έτσι τα λέγανε. Στην Πείνελη έτονε έναν παρεκκλήσι, εμέν πα επήρανε και επήγανε, επειδή έμ'νε φιλάσθενος μικρός. Επήρανε μεν και επήγανε στον Άι Ηλία, Άι Ηλία παρεκκλήσ'. Συνήθως ο Άι Ηλίας πάντα σε βουνά έν' η εκκλησία, παρεκκλήσ'.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια επήες σο σχολείο;

Πληροφορητής: Εκεί επήγα δύο χρόνα σο σχολείο, δύο χρόνα επήγα σο σχολείο.

Ερευνητής: Είχετε όμως εξατάξιο δημοτικό;

Πληροφορητής: Όχι δεν είχαμε. Σον καιρόν που έμ'νε εγώ, δεν είχαμε, μωρά πα πολλά 'κ' έμ'νες φυσικά, αλλά δεν είχαμε εξατάξιο δεν είχαμε, Πρώτη και Δεύτερη, Τρίτη 'κ' επρόλαβάμε, Τρίτη 'κ' επρόλαβάμε. Ύστερα έγινε η εξορία, επειδή έρθανε, έγινε μάλλον ο Μικρασιατικός ο πόλεμος και για ασφάλεια οι Τουρκάντ' έστειλάν εμας εξορία. Εμάζεψαν και έστειλάν εμας εξορία. Ευτυχώς δηλαδή...

Ερευνητής: Ποίο χρονία επήες εξορία;

Πληροφορητής: Το '21.

Ερευνητής: Δηλαδή έσ'νε 12 χρονών.

Πληροφορητής: Έντεκα χρονών, περίπου δηλαδή, μπορεί να έμ'νε και δέκα.

Ερευνητής: Θυμάσ' ατα;

Πληροφορητής: Τα θυμάμαι πολύ καλά. Λοιπόν και...όταν επήγαμε εξορία, τα τρία μαχαλάδας όλοι μαζί επήγαμε εξορία. Έφτασάμε μέχρι το Ντιαρπεκίρ και απ' το Ντιαρπεκίρ μια περιοχή πιο ψηλότερα πήγαμε. Ήτανε σο Ερζιρούμ και σο Ντιαρπεκίρ ανάμεσα έναν πολιτεία Σιλιβάν έλεγαν α', Σιλιβάν. Εκεί ήτανε όλ' Κούρδοι. Απ' τη Γαράσαρη κι απάνω, μάλλον απ' το Μελέτ κι απάνω όλοι Κούρδοι ήτανε. Δηλαδή οι περισσότεροι από αυτούς τα τουρκικά ξάι 'κ' έξεραν να εκαλάτσευαν, όλον κουρδικά εκαλάτσευάνε. Αλλά οι γεροντότεροι επειδή έξεράν και τουρκικά με κινούς συνεννοούμασαν.

Ερευνητής: Ντό εποίκε σε πιο πολλά εντύπωση στην εξορία;

Πληροφορητής: Στην εξορία κοίταξε εντύπωση πολλά, δεν μπορούσα, 'κ' επόρ'να να εγροίκανα πολλά πα...

Ερευνητής: Σωστά έσ'νε 11 χρονών.

Πληροφορητής: Δέκα έντεκα χρονών έμ'νε. Εκείνο που εποίκε μας εντύπωση έτονε, παρόλα που ήτανε οι Κούρτ' αγροίκοι, ας τους

πούμε, εν τούτοις όμως μας φέρθηκαν πολύ ωραία, πολύ ωραία. Και μάλιστα σε έναν χωρίο που επήγαμε, ασ' σο φθινόπωρο μέχρι τα Χριστούγεννα επορπάναμε, δίοτι έναν σεφκιέτ για να πορπατεί και πάει, εξέρτς ώσπου να ξεκινούν οι τελευταίοι, οι πρώτοι έφταναν δύο χιλιόμετρα, πολλοί έμ'νες βέβαια. Και ύστερα πάλι όταν εκάθουμ'νες...

Ερευνητής: Πόσοι έσαν το χωρίο σουν όλο περίπου που ένταν εξορία; Περίπου πόσους υπολογίζεις;

Πληροφορητής: Έμ'νες...

Ερευνητής: Δύο χιλιάδες άνθρωποι;

Πληροφορητής: Όχι δύο χιλιάδες 'κ' έμ'νες. Όλ' ας έμ'νες 500 νομάτ', παραπάνω 'κ' έμ'νες, παραπάνω 'κ' έμ'νες. Εκείνο που εποίκε με εντύπωση ότι μας φέρθηκαν πολύ καλά οι Κούρδοι. Και μάλιστα σ' ένα χωρίο που εγκατασταθήκαμε και περάσαμε όλο τον χειμώνα, το Πάσχα όταν εόρτασαν και αυτοί, είχαν ένα συνήθειο ο πρόεδρος του χωριού, πήρε όλους τους χωρικούς και από πόρτα σε πόρτα πηγαιναι χαιρετιόνταν ο καθένας και τα τραπέζα ήταν γουρεμένα. Όπου επένανε, σ' όποιον σπít' επένανε, το τραπέζ' έτον γουρεμένο. Για να μην προσβάλλ'νε κανέναν ότι ασ' εκείνον 'κ' έφαγάνε, όπου επέναν, απ' έναν κουτάλ' επαίρνανε, έναν κουτάλ' φαγητό. Εκεί φυσικά φτήνια έτονε, σιτάρα εποίνανε πολλά, τίποτα άλλο δεν έκαναν. Σιτάρα εποίνανε και κτηνοτροφία. Είχανε κτηνοτροφία πολύ. Εκεί το πληγούρ' όταν εμάιρευαν, εποίνανε πληγούρ', το κουτάλ' επάτ'νες α' σο πληγούρ' απέσ' και εγομούτον βούτορο το... μπόλικά τα είχανε. και εδίνανε μας, όσες φορές ελάιζανε, ξύγαλα πα εδίνανε μας, ταν πα εδίνανε μας, βούτορον πα εδίναν εμας.

Ερευνητής: Είχαν ανθρωπία απέσ' ατουν.

Πληροφορητής: Είχαν ανθρωπία, είχαν ανθρωπία. Ε βέβαια κάθε χωρίο έχ' και είναι ζαντόν. Έτανε και ορισμένοι αγροίκοι, αλλά ως επί το πλείστο ήτανε πολύ αυτοί, φιλέλληνες μάλλον μπορούμε να πούμε οι Κούρδοι και από τους Τούρκους καλλίτεροι ήτανε. Τα δικά μας όμως τα μέρη στον Πόντο, ας επανέλθω δηλαδή ξανά...

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Τα δικά μας τα μέρη γενικά της Ορντούς η περιφέρεια, αν εξαιρέσουμε ορισμένα άλλα, Κερασούντα, Τραπεζούντα, όχι Τραπεζούντα, η Τραπεζούντα έν' μακρά, αν εξαιρέσουμε Κερασούντα, Πουланτζάκ, Φάτσα, Ούνια και λοιπά πιο συμμορφωμένοι και

πιο φιλέλληνες ήτανε οι αυτοί, οι Τούρκοι της Ορντούς.

Ερευνητής: Της Ορντούς.

Πληροφορητής: Πολύ καλοί ήτανε, διότι τους θυμάμαι πολύ καλά. Ήτανε πολύ καλοί φίλοι με τον παππού μου, με τον παππού μου ήτανε πολύ καλοί φίλοι. Όταν επέναμε σα κτήματά τουνε, σα παχτσάδας ατουνε, όλα δηλαδή δικά μας ήτανε. Δεν ρωτούσαμε, έλεγε ό,τι θέλετε, πάρτε. Και μάλιστα σε μια περίπτωση έμ'νε εγώ πα με τον παππού μ' και επήγαμε σ' έναν... δύο αδέλφω ήτανε, σ' έναν γονάχ, εκεί έτσι τα λέγανε.

Ερευνητής: Γονάχ έν' το περιβόλι;

Πληροφορητής: Όχι, γονάχ, κονάκ θα πει η τοποθεσία που κάθεσαι, κονάκ θα πει δηλαδή κάθομαι.

Ερευνητής: Κάθομαι.

Πληροφορητής: Ναι εκεί που εκάθουνταν το σπίτ'ν ατουνε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αρχοντικό βέβαια, αγάδες ήτανε αυτοί, Καχριμάν αγά τους λέγανε, Καχριμανογλάντ'. Οι δύο αυτοί, τα δύο αδέλφω είπαν τον παππού μ' ντό κάθεσαι Νικόλα; Φέρε, μάζεψον αχλάδα, μάζεψον κοκκύμελα, ξέρω γω και δέβα πούλτσον και ας τρώει η οικογένειά σ'. Δωρεάν εντελώς δηλαδή, όχι για να τα πληρώσει. Τόσοι καλοί ήτανε με τον παππού μου.

Ερευνητής: Ναι και φιλόξενοι.

Πληροφορητής: Φιλόξενοι.

Ερευνητής: Και με κανέναν τουρκοπούλ' άτσ' έπαιζες θυμάσαι, θείο Χάρα; Εφελέκ'ναν εσας άτσ' τα χριστ...

Πληροφορητής: Κοίταξε τα μωρά τουν άγρια ήτανε.

Ερευνητής: Άγρια και 'κ' εχώριζέ σας και η θρησκεία;.

Πληροφορητής: Οι μεγάλοι βέβαια, οι μεγάλοι. Όταν επένα μονάχος μου, εκυνήγαγέ μεν κέλα τα τουρκοπέλα, αλλά οι μεγάλοι τους με αγαπούσαν πολύ. Ο πάππο μ' έτονε μουχτάρτς, δηλαδή πρόεδρος. Πρόεδρος έτονε σα τρία χωρία τα ορωμαίικα και έναν χωρίο τούρκικο και το τούρκικο το χωρίο στην προεδρία του παππού μ' έτονε. Γράμματα 'κ' έξερε καθόλου. Είχεν έναν αυτό, σφραγίδα, το λέγανε στην τουρκική μιχίρ. Αυτό το κρατούσε και δεν είχε και ταμπόν δηλαδή να το κάνει, το κρατούσε επάνω στην γκαζόλαμπα, μαύριζε και το πατούσε στο έγγραφο απάνω και άιντε...

Ερευνητής: Άιντε (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Το έπαιρνε ο ζαπιές και έφευγε.

Ερευνητής: Και πόσα χρόνια πρόεδρος; Πολλά;

Πληροφορητής: Πολλά, από τότε που τον ξέρω, πρόεδρος είναι. Πολλά χρόνια και επίτροπος έτον την εκκλησία πάρα πολλά χρόνια. Τα κερία η καλομένα μ', τη πάππος -ι- μ' η μάνα, έξυνεν ατα, άτσ' έλεγαν, έξυνεν ατα, δηλαδή έλιωνε το κερί, περνούσε το φυτίλι από μέσα και το κρεμούσε στο παραστάρι της πόρτας, πάγωνε, ύστερα τα έπαιρνε και τα έκοβε ισομεγέθη όλα. Και τα κερία της εκκλησίας άτσ' εποίν' ατα.

Ερευνητής: Είχεν κλίση, έφεση σ' ατό.

Πληροφορητής: Ναι και το φυτίλ' πα εκείνε έκαμνέν α'.

Ερευνητής: Δηλαδή εκείνο που θυμάσαι από την Ορντού, άσ' σα παιδικά τα χρόνια σ' έν' ότι γύρω από τη θρησκεία πώς έτονε η ζωή σου; Πολλά έντονο;

Πληροφορητής: Λοιπόν εγώ θυμάμαι πολύ καλά, έλεγαν, ο πάππο μ' όταν ερχίνεσεν και έχτιζεν την εκκλησίαν...

Ερευνητής: Τον Άι Γιώργη.

Πληροφορητής: Τον Άι Γιώργη, άσ' στην Ορντού εφέρνηνε ασβέστη, κινέτδ', άτσ' έλεγάν α'. Και ακόμα ακόμα επίταζε και τους αυτούς, τους Τούρκους και έλεεν ατονε, εσύ αντίς να καλκεύς και πας, 'α φορτώνομε ασβέστη και 'α παίρομε και πάμε την εκκλησία μουνε και τον άκουάνε οι αυτοί, οι Τούρκοι τον εξυπηρετούσαν. Και θέλω να πω ότι ακόμα ακόμα και το Πάσχα γιορτάζανε μαζί μας, μόνο την εκκλησία απέσ' 'κ' έμπαινάνε. Οξουκά ό,τι τδουμπούσα 'ίνουντάνανε, ό,τι γλέντια 'ίνονταν, αβγά χτυπούσαμε, τα κυλίγανε σε κατηφόρα, όλα αυτά τα κάνανε μαζί μας οι Τούρκοι.

Ερευνητής: Χωρίς να έχ' η θρησκεία, τ' εκεινέτερο κ' είχε αβγό, αλλά εποίν' α'.

Πληροφορητής: Εποίν' α' ναι, ναι εποίναν α', δηλαδή σαν λέμε ότι λίγο πίστευαν.

Ερευνητής: Πίστευαν.

Πληροφορητής: Λίγο πίστευαν. Συγκεκριμένα να σου πω στην Ορντού όταν πήγαμε το '79, ένας αγάς το παιδίν ατ' από μηνιγγίτιδα έπαθε και δεν μπορούσε να κουνηθεί, τον είχανε ειδικό κρεβάτι ξαπλωμένο, δηλαδή ούτε να καθίσει δεν μπορούσε, αλλά μυαλωμένος πολύ, άσ' σον Μουσταφά Κεμάλ πα κι άλλο μυαλωμένος και είδανε σο κρεβάτ' ν ατ', σο μαξιλάρ'ν ατ' δίπλα μια εικόνα της Παναγίας.

Ερευνητής: Α, θείο Χάρα, εγώ όταν επεσκέφτα

το '83 την Παναγία Σουμελά με τον πατέρα μ' τον Πόντο, έβλεπα τις Τουρκάλες με τα μωρά σα αυτά σα φασκιάς απέσ' σα γουντάχια που λέγομε, εκατήβαιναν και ο πατέρα μ' ερώτησεν ατην την έναν, εκείνος 'κ' εκατήβε, ντ' εποίκες και είπε ταγμένον είχα το σην Παναγίαν, εμείς την Παναγία, είπεν ατονε, πιστεύομ' α' και ειδικά αβούτο τη Σουμελά, είπεν ατονε. Ατό είδατ' ατο το '83 με τ' ομμάτ'α μ'. Ναι εκείνο πα 'α ρώτανα σε, θείο Χάρα, σο χωρίον τ' εσέτερο Προτεστανία ξάι έτον;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ξάι 'κ' έτον.

Πληροφορητής: Επήγανε να ευτάνε Προτεστανία και ο πάππο μ' εχάτεψέν ατ'ς. Και συγκεκριμένα αβούτε, πώς έλεγάν ατην, αυτή που... πώς 'α λέγω σε τώρα, στου Μιχάλη του από πίσω ένα οικόπεδο ήτανε...

Ερευνητής: Του παντοπώλη;

Πληροφορητής: Όχι, στου Μιχάλη του αυτουνού του ξυλέμπορα βρε, σου Τσομίδη του Χάρη απέναντι 'κ' έν', ο Χάρης ο Τσομίδης...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε εκεί πίσω μία πού ήτανε...

Ερευνητής: Τη Τράτζονος η Αννίτσα;

Πληροφορητής: Ναι, όχι Αννίτσα έτον άλλε, πώς έλεγάν ατηνε...

Ερευνητής: Τη Γιορδαμίνας η Κλητώ;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, άλλη ήτανε. Αυτή ήρθε να κάνει, τάχα θ' εύρικεν ατ'ς αχμάκ'ς και θα ψάρευάν ατ'ς, ο πάππο μ' εχάτεψέν ατηνε. Δεν είχαμε πρόβλημα, δεν είχαμε.

Ερευνητής: Δεν είχατε πρόβλημα θρησκείας όχι. Και ούτε όταν έρθετε αδακέσ' κανένας ασ' σο χωρίο σουνε εκλώστε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι. Και απόδειξη εσύ, ατόσα χρόνια ζεις απέσ' στους Προτεστάντς και κρατείς την ορθοδοξία ψηλά.

Πληροφορητής: Εγώ μάλιστα επήγα και σο αυτόνα τουνε, που είχανε σύλλογο της νεολαίας ατουνε. Σα διαλέξεις επένα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκουγα, διότι ελογαρίαζα ό,τι ακούγω, ό,τι ελέπω εμπλουτίζω το μυαλό μ'.

Ερευνητής: Σωστά, αλλά 'κ' εγύρτσες ποτέ.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ούτε σε παρασύρανε.

Πληροφορητής: Ούτε ερωτεύτηκα καμιά φορά τη θρησκείαν ατουνε.

Ερευνητής: Αλήθεια αυτό το πράγμα συγκινεί με, θείο Χάρα...

Πληροφορητής: Δεν, καθόλου δεν με συγκίνησε το είδος της λατρείας ατουνε, δεν με συγκίνησε.

Ερευνητής: Ε καλά ε φυσικά η ορθοδοξία είναι τρόπος ζωής, έν' συνέχεια του ελληνισμού, έν' κάτ' άλλο.

Πληροφορητής: Είναι κάτι τι το οποίον έμεινε έμφυτο μέσα μας, δηλαδή δεν μπορούμε να το αποβάλουμε. Αυτοί που το αποβάλλουν, δεν πιστεύουν σε τίποτε, μόνον εκείνοι μπορούν, διότι, εφόσον δεν πιστεύουν σε τίποτε, το πρώτο που θα πιάσουν, θα είναι αυτό. Κατάλαβες; Ενώ εμείς, εγώ αναντάμ παπαντάμ σε ορθόδοξη οικογένεια και μάλιστα σου είπα ότι ο πάππο μ' χρόνια πολλά επίτροπος έτονε.

Ερευνητής: Και απ' ότι όλη του τη ζωή πως θυμούμαι αδά έν' ευχάριστο αυτό. Καλά ο καθένας με ό,τι λατρεύ', αλλά εμείς λέμε ότι επειδή ο Πόντο, ειδικά ο Πόντος ο κατεξοχήν στυλοβάτης της ορθοδοξίας από χρόνια, έρθε την εποχή εκείνο η Προτεστανία, κάπου εκεί ακούγουτον παράφωνα ατό το πράμα και έλεες γιατί; Από άλλους που ακούω.

Πληροφορητής: Ξεκίνησε η ορθοδοξία από τους Έλληνες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά Έλληνες απόδημοι τότε έτανε εκεί και ίσως από κει να ριζώθηκε περισσότερο, διότι εκεί ήτανε και οι Κομνηνοί στην Τραπεζούντα, έχει ιστορία μεγάλη. Ίσως λέγω να ξεκίνησε, μάλλον αναζωπυρώθηκε περισσότερο εκεί παρά εδώ. Εδώ αργήσανε πολύ. Εδώ έγινε αγώνας μεγάλος για να κρατήσει η ορθοδοξία. Εδώ άργησε πολύ.

Ερευνητής: Καλά και οι εκκλησίες που σώζονταν ακόμα και τα ψηφιδωτά και λοιπά, όλα δείχνουν το μέγεθος, τη λατρεία τη μεγάλη, την ομορφιά, το πόσο ριζωμένη ήταν αυτό.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Τέλος πάντων. Τι θυμάσαι τώρα ασ' σον ξεριζωμό, μετά από την εξορία. Έμ'νες σην εξορία, είπες ότι επήγετε εξορία. Μετά πώς έντον, πότε έρθετε και λοιπά.

Πληροφορητής: Σην εξορία κοίταξε, σην εξορία επέρασάμεν έναν χειμώνα, εκεί που επήγαμε ασ' σο Ντιαρπεκίρ κι άλλο απάν' σο Τζιλτιβάν επέρασάμε έναν χειμώνα. Επέρασάμε και το καλοκαίρ', δηλαδή δεν κλείσαμε 12 μήνες. Προτού κλείσουμε 12 μήνες, έγινε η αυτή, η ανακωχή σον Μικρασιατικό πόλεμο και εν συνεχεία η ανταλλαγή, η ανταλλαγή. Και με την ανταλλαγή για να γυρίζομε ξάν' οπίσ'

μέχρι τον Πόντο έτονε πιο δυσκολότερο, αλλά ευκολότερο έτον να πάμε ασ' στην Συρίαν μέρος. Διότι έμ'νες περίπου σα περσικά και σα Συριανά τα σύνορα έμ'νες. Από εκεί επέρασάμε όλοι μαζί βέβαια, ξεκίνησάμε από το Ντιαρπεκίρ. Από το Ντιαρπεκίρ περάσαμε απ' τα μέρη, αυτά που γύριζε ο Αλέξιος...

Ερευνητής: Κομνηνός.

Πληροφορητής: Όχι ο Κομνηνός, ο θρησκευτικός αυτός που γράφει την ιστορία του, απ' την Ούφρα, απ' την Ούφρα, Πιλερτσίκ και μία πολιτεία ακόμα...

Ερευνητής: Τέλος πάντων...

Πληροφορητής: Και από και ύστερα περάσαμε, εκεί ήτανε τα αυτά, το τελωνείο ας το πούμε, εκεί περάσαμε τον Ευφράτη, δηλαδή περάσαμε απ' το τελωνείο και περάσαμε απ' τον Ευφράτη. Μετά τον Ευφράτη που περάσαμε, ήτανε σιδηροδρομικός σταθμός εκεί, ένα χιλιόμετρο πιο πέρα. Εκεί περιμέναμε και ήρθε μας πήρε ένα τρένο. Αποβραδís ξεκινήσαμε, ξημερώματα φτάσαμε στο Χαλέπ. Στο Χαλέπ μέσα διαχειμάσαμε, δηλαδή αρχές του '23.

Ερευνητής: Αρχές του '23.

Πληροφορητής: Αρχές του '23 διαχειμάσαμε εκεί και το καλοκαίρι τώρα Μάιος ήτανε, μάλλον αρχές Μαΐου έτονε, που έφυγάμε. Τώρα όλοι μαζί όχι, τμήματα, τμήματα έφυγάμε. Περάσαμε όλη την Συρία, φτάσαμε στον Λίβανο. Στον Λίβανο εκεί όταν ήρθαμε, ήτανε και το όρος Λίβανος, ίσως από κει πήρε και την ονομασία η χώρα, ο Λίβανος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί ήταν ένα απόκρημνο βουνό, αυτός ο Λίβανος, απόκρημνο, αλλά είχε όμως νερά τρεχούμενα πολλά. Από εκεί περάσαμε με οδοντωτό σιδηρόδρομο πια, οδοντωτό. Εκεί δεν μπορούσε να πάει, με οδοντωτό σιδηρόδρομο περάσαμε. Και τόσο σιγά πήγαινε, τόσο σιγά επένε, ας πούμε...

Ερευνητής: Ναι, καλά όπως έρχεται σε.

Πληροφορητής: Εκατήβαινάμε ασ' σα βαγόνα, επαίρναμε νερό και ξανά ανεβαίναμε απάνω.

Ερευνητής: Α και εκείνο επένε.

Πληροφορητής: Ναι και εκείνο επένε, δηλαδή τόσο σιγά που επένε.

Ερευνητής: Πόσα ημέρες θυμάσαι απάν' σο τρένο;

Πληροφορητής: Ε κοίταξε, ένα ημερονύκτιο κάναμε για ρθούμε στον Λίβανο, γιατί εκεί το μέρος έτονε τόσο ωραίο, ομαλό, δεν προλάβαινες να μετρήσεις τα τηλεγραφόξυλα, τόσο γρήγορα επένε. Αλλά τον Λίβανο όταν επέ-

ρασάμε, εποίκαμε τέσσερα πέντε ώρες, ίσως και έξι. Σε απόσταση δέκα, δεκαπέντε χιλιομέτρων κάναμε πέντε, έξι ώρες, γιατί επένε τόσο σιγά που με το ποδάρ' αν επέναμε, κι άλλο αγγήγορα 'α πέναμε. Ύστερα όταν επέρασάμε τον Λίβανο, από κει και ύστερα για να κατεβούμε στο Περότ, στην Βηρυτό, μέσα, εκεί άνοιξη πια, εκεί άνοιξη. Περάσαμε το όρος Λίβανο. Εκεί...

Ερευνητής: Φτάσατε Βηρυτό μετά;

Πληροφορητής: Στη Βηρυτό μέσα καθίσαμε σ' ένα απόκεντρο μέρος, έξω απ' την πόλη. Αλλά όπου πηγαίναμε, εμείς βέβαια ήμασταν τόσο πολλοί και δεν ήτανε αποχετευτικά μέρη. Αναγκάστηκαν και έκαναν έξω από την πόλη δύο χιλιόμετρα μια περιοχή, έκαναν εγκαταστάσεις, έκαναν αποχωρητήρια προσωρινά, έστησαν βρύσες και μας πήγαν εκεί. Καθίσαμε κάνα δύο μήνες, περάσαμε δηλαδή το καλοκαίρι και προς το Φθινόπωρο, Σεπτέμβριος μήνας ήτανε, ανεβήκαμε σ' ένα πλοίο και ήρθαμε κατευθείαν ναι, πιάσαμε όμως απ' την Κύπρο. Απ' την Κύπρο πολύ μακριά βέβαια κάθισε το πλοίο και ύστερα ήρθαμε στον Πειραιά. Για να 'ρθούμε εκεί, κάναμε τριάντα έξι ώρες, τριάντα έξι ώρες. Όταν έρθαμε στον Πειραιά, εγώ μικρός έμ'νε βέβαια ατότε. Να σου πω και ένα ανέκδοτο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έναν ανέκδοτο πα ας λέω σε.

Ερευνητής: Ναι, ναι πέξι, οι Πόντιοι ανέκδοτα αν 'κ' είχαν, 'α πεθάν'ναν μέχρι ατώρα, μετ' ατά έζησαν.

Πληροφορητής: Εκεί που είδα τα φώτα αναμμένα, όλα τα πλοία, άλλα βουίζανε, κορνάρανε και λοιπά, εγώ εξέβα σ' έναν σκαλοπάτ' και από κει για να θαυμάζω, να βλέπω πώς είναι εκεί πέρα. Γιατί πρώτη φορά έβλεπάμε, ναι σο Περότ πα είδαμε, σο Χαλέπ πα είδαμε φώτα, αλλά όχι τόσο όμορφα, τόσα πολλά και αυτό μάλιστα ήτανε σε πλοία. Εγώ έτσι όπως εκάθουμ'νε, όλ' τουδέκ' αφκά στρωματσάδα έστρωσαν και κοιμούντανανε. Πολλοί το παπόρ ατόσον πολλά δηλαδή σ' έναν σημείο εγιάντσανε ση μια πλευρά τη βαπορί' και το βαπόρ εγιάντσε και εδίωξάν εμασε, λοιπόν τόσον πολλοί έμ'νες. Και όπως έστρωσαν και αποβραδís έπεσαν κά', εγώ εκεί στην σκάλαν κιάν εθελ'να να έβλεπα έτσι, να θάμαζα.

Ερευνητής: Έσ'νε ρομαντικός.

Πληροφορητής: Ρομαντικός ναι, λοιπόν λένε αφκά ακούω οι γαρήδες, νέπε άφορισμένον μωρόν δέβα με τ' εσετέρτς, δέβα κοιμού. 'Α

ρούεις τη νύχτα απάν'-ι- μουν, ά φτας μας επείχουζουν και εγώ έλεγά ατ'ς όχι εγώ 'κί κοιμούμαι. Λοιπόν ε όσον πόσον 'α κά-θουμ'νε, κάποτε εκοιμέθα και επέμ'να. Εκοι-μέθα και επέμ'να και έρουξα ασ' σα σκάλας απάν' ατουνε, ατείν κοιμούντανε. Ερχίνεσαν και 'α κρούν' εμέ, εγώ ους να εκρούναν εμέ, επάτεσα εκεί τον έναν σην κοιλία, τον έναν σο ποδάρ', έφυγα, επήγα αμάν, έμ'νε και λίγο σβέλτος πα και λίγο έξυπνος. Αμάν επήγα εύρα τ' εμετέρτς, αμάν εσέβα κα' και ετσίλέγα γιαμ κυνηγούνε μεν. Ετέρεσα κανείς 'κί κυνη-γούνε μεν, εκοιμέθα. Το πρωί εσ'κώθα, εχάσα το φέσι μ', φέσ' εφόρ'να ατότε με πιδκιούλ, εχάσα το φέσι μ', είπα ας πάγω τερώντ' 'ίνε-ται μήπως έρουξε εκέσ'; 'Ωσταν πάγω ντό τε-ρείς; Εκείν' έλεγαν τ' εμόν την μεσελέν. Έναν αφορισμένον μωρόν, λέει, απόψ' έρθεν εκοι-μέθεν αδά σα σκάλας κιάν, εγώ ακούω ατώρα, εκατάλαβες; Είπαμ' α' κέλα, νέπε, δέβα πλα, δέβα χάθητε, μη κοιμάσαι ατουκιάν κι απο-μέντς και ρούεις απάν' -ι- μουνε, ε'είνο 'κ' έκ'σε μας, λέει, έρουξε απάν' -ι- μουν, εποίκες μας αναστάτωση τη νύχτα. Εγώ μόλις έκ'σ' ατο, έφυγα, εγώ επεδάβα και το...

Ερευνητής: Το φέσ'.

Πληροφορητής: Το φέσ' πα επεδάβα και το...

Ερευνητής: Πάντως θυμάσ' α' ύστερα από τόσα χρόνια και..

Πληροφορητής: Εε λοιπόν εκείν' το φέσ' έγκα το μέχρι τη Θεσσαλονίκη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε σην Θεσσαλονίκη τώρα που έν' το κτήριο του ΟΤΕ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ακριβώς εκεκά σείτ' επαιζάμε, ατότε χαμελά έτανε, κάτι παιδιά είδανε το φέσ' σο κιφάλι μ', επήραν α' εκείνα όπως έταν αγριεμένα από τους Τούρκους, επήραν α' και εντώκαν α' σα χώματα απέσ' και...

Ερευνητής: Α τούρκικο φέσ' έτον;

Πληροφορητής: Τούρκικο φέσ'.

Ερευνητής: Γιατί εβάλ'νες τούρκικο φέσ';

Πληροφορητής: Ε άτσ' είχαμ' α'.

Ερευνητής: Άτσ' έρθε σεν. 'Ολ' εβάλ'νετε ή άτσ' έρθεν εσέν;

Πληροφορητής: 'Ολ' εβάλ'νανε εκεί, φέσα είχαμε.

Ερευνητής: Α είχετε φέσα.

Πληροφορητής: Βέβαια με πιδκιούλ κέλα.

Ερευνητής: Α με πιδκιούλ.

Πληροφορητής: Φούντα.

Ερευνητής: Κατάλαβα.

Πληροφορητής: Μαύρη φούντα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από τότε το έχασα το φέσ'.

Ερευνητής: Μετά που έφτασες σον Πειραιά;

Πληροφορητής: Μετά όταν έρθαμε ναι, εκεί ενέ-σπαλάμε να λέγομε, σον Πειραιά εκάτσαμε από κεί την άλλη μέρα επήραν εμας και επή-γανε απέναντι έναν ξερονήσ' έν', Άγιος Γεώρ-γης λέγεται, επήραν και επήγαν εμάς εκεί, νερό 'κ' έν', 'δεν 'κ' έν'. Τώρα τι γίνεται; Εφέρ'ναν εμάς νερόν, αλλά ποίος 'α προλα-βαίν', πολλοί έμ'νες. Για πιεί μανάχα δηλαδή 'κ' είχαμε. Ασ' τα λώματα σην θάλασσα έπλυ-ναμ' ατα, όσον να έβρεχάμ' ατα. Ευτυχώς όμως εμείς έτυχε, έναν παπόρ έτονε αυτό... υπό κατασκευήν έτονε παλιό και απέσ' ση μέσ' ση θάλασσα και επήραν εμάς και επήγαν απέσ' σο παπόρ απάν'. Εκεί απάν' επέρασάμε καλά, διότι εκεί πραγματικά ρομαντικό έτονε εκεί. Κάναν δύο μήνας εκάτσαμε εκεί απάν' και ύστερα έφυγάμε. Όταν επήγαμε σον Άη Γιώργη επάτεσάν εμάς σο ψαλίδ', όλτς εκού-ρεψανε μασε. Επέρασάνε μας σον κλίβανο όλτς. Είπανε μασε κέλα, δερμάτινα πράματα, γαϊδ'α όποιος έχ', μη βάλετ' απέσ'. Αλλά εκείν' οι περισσότεροι εθαδαλάψανε, εσέγκανε αδα-πέσ' εκείνα όλα εποίκανε, εκάγανε, διότο ο ατμός τα κάψε.

Ερευνητής: Τα κάψε. Εκεί σο νησί πόσο έμεινες;

Πληροφορητής: Σο νησί κάνα δύο μήνες περί-που θυμάμαι, ακριβώς δεν θυμάμαι, περίπου. Και ύστερα από εκεί κάποτε εσέγκαν εμάς σ' έναν παπόρ και έγκαν εμάς σο Καραπουρνού.

Ερευνητής: Σην Θεσσαλονίκη.

Πληροφορητής: Καραπουρνού ναι. Σο Καρα-πουρνού εκάτσαμε σε... και ύστερα έγκαν εμάς σο Λεμπέτ, έτσι το λέγανε το μέρος εκείνο.

Ερευνητής: Λεμπέτ.

Πληροφορητής: Λεμπέτ τώρα που είναι το αυτό, το στρατόπεδο του Παύλου Μελά λίγο πα-ραπάνω, εκεί μου φαίνεται τώρα είναι ψυχια-τρείο. Και όλα αυτά τα μέρη έτανε άδεια, Πολίχνη, Πολίχνη δεν υπήρχε τίποτε, απ' του Παύλου Μελά κι απάνω δεν υπήρχε τίποτε. Εκεί έτανε πάλι στρατιωτικά συμμαχικά ΤΟΛ εγκαταστάσεις και εκεί απέσ' εκάτσαμε, τώρα ακριβώς είκοσι ημέρες εκάτσαμε, μήνα δεν πι-στεύω, λιγότερο. Από κεί είπαν εμασε, έρθε μία επιτροπή και είπε μασε όσοι θέλετε, όπου θέλετε, βγάλτε μία επιτροπή και δεβάτε τερέ-στε τα χωρία. 'Όποιο χωρίο αρέζ' σασε, εκεί δεβάτε. Ε τ' εμετέρ' πα έστειλαν δυ νομάτ'ς ή τρει νομάτ' έτανε, δεν θυμάμαι, επήγανε, ετέ-

ρεσαν από το χωρίο που έμ'νες από ατώρα, όχι ατώρα, ατώρα είναι αδά.

Ερευνητής: Από που επήγες για πρώτη φορά.

Πληροφορητής: Εκεί που επήγα σ' έναν χωρίο απ' το Κιλκίς 26 χιλιόμετρα μακρύτερα, ακριβώς στους πρόποδες των Κρουσίων, τα Κρούσια όρη που λένε, εκεί επήγαμε. Έναν χωρίο έτоне τουρκοβουλγαρικό, Τούρκ' πα έτανε απέσ' και Βουλγάροι πα έτανε. Όταν επήγαμε εκεί, ακόμαν έτανε Τούρκ' απέσ', την άνοιξην αχτε έφυγαν οι Τούρκ'. Και όταν επήγαμε εκεί, ναι, ενέσπαλα να λέγω σε ότι η επιτροπή που επήγε είδε το χωρίο, ερέχτεν α', εξέρτς γιατί;

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Εμείς όλ' άρρωστοι έμ'νες, ελεεινοί και τρισάθλιοι. Εθελ'ναμε καθαρόν αέρα, κρύα νερά και ξύλα πόλικά. Ατά σα καμποχώρᾱ 'κ' 'α ήύρικάμεν ατα, ήύραμε' ατα εκεί. Και μάλιστα ένας από τους τρεις από την επιτροπή, είδε και δύο πλατάνᾱ έτανε σ' έναν πεγάδ' δίπλα. Τα πλατάνᾱ φθινόπωρος έτоне και είχανε τον καρπόν ατουνε, άμον κάστανα και είπε κάστανα πα είναι εκεί σο χωρίο.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) καλά ευτάει με εντύπωση, γιατί μια και έσ'νε από παραθαλάσσιο χωρίο, πώς 'κ' προτιμήσετέ ξάν' παραθαλάσσιο; Ο λόγος είπες έτον...

Πληροφορητής: Ο λόγος ήταν αυτός, ελεεινοί και τρισάθλιοι, δυο δυόμιση χρόνᾱ σο ποδάρ' έμ'νες.

Ερευνητής: Ναι εκείνο που θέλω να λέγω σε ατώρα, αυτοί όσοι επήγετε σο χωρίο ατό, για τους λόγους που λες εσύ ατώρα, ύστερα από χρόνᾱ έφυγαν και επήγαν σε άλλα μέρη όλoi ή το χωρίο ακόμα κατοικείται από τους πρόσφυγες;

Πληροφορητής: Ορισμένοι φύγανε και...

Ερευνητής: Και πήγανε σε παραθαλάσσιες περιοχές;

Πληροφορητής: Όχι, σε καμποχώρᾱ.

Ερευνητής: Σε καμποχώρᾱ.

Πληροφορητής: Άσε τώρα με τον εμφύλιο πόλεμο οι περισσότεροι έφυγαν Θεσσαλονίκη και Αθήνα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί τι γινόταν απάνω; Το χωρίο μουν κάποτε έξι μωρά είχε το σχολείο.

Ερευνητής: Ενώ όταν επήγετε εσείς έστουν πολλοί.

Πληροφορητής: Όταν επήγαμε σαράντα παιδιά.

Ερευνητής: Πώς λέγοντον;

Πληροφορητής: Λέλοβα.

Ερευνητής: Λέλοβα.

Πληροφορητής: Δηλαδή Λέλοβα τώρα το μετονομάσαμε εμείς Άγιος Αντώνιος, επειδή η εκκλησία μουν έτоне Άγιος Αντώνιος, το δώσαμε Άγιος Αντώνιος.

Ερευνητής: Καλά εσείς εκεί η εκκλησία έτον Άγιος Γεώργιος, ατού πώς έντον Άγιος Αντώνιος;

Πληροφορητής: Εύραμ' αδά.

Ερευνητής: Α εύρετε.

Πληροφορητής: Εύραμ' αδά και καλή εκκλησία, ανάλογα δηλαδή με τον τόπο ήταν καλή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτό έγινε επί Βουλγάρων.

Ερευνητής: Επήες σο σχολείο εκεί;

Πληροφορητής: Όταν έρθα την επομένη χρονιά επήγα σο σχολείο εκεί Δευτέρα τάξη, διότι όσα έξερα δεν επίαναν για Τρίτη τάξη και έτσι πάλι δευτέρα τάξη με βάλανε, αλλά έμ'νε από τους πρώτους μαθητές. Στην Τουρκία σχεδόν ενάμψ' χρόνο επήγα, δεν πήγαμε, δεν συμπληρώσαμε, λίγα πράματα έμαθα.

Ερευνητής: Ετελείωσες το Δημοτικό αδά σο χωρίο;

Πληροφορητής: Δεν το τελείωσα σο χωρίο μουνε δυστυχώς. Αναγκάστηκα επειδή έμ'νε μονάχος σε μία τάξη, διότι όλoi τουνε οι άλλοι έτανε χαμηλότερα, όταν επήγα Τετάρτη τάξη, δεν είχα άλλον συμμαθητή και ο δάσκαλος είπε με ότι εάν θέλεις να μάθεις γράμματα, πάνε, λέει, στο διπλανό το χωρίο. Εκεί στην Τετάρτη τάξη θα είναι και άλλοι, μαζί με αυτούς ο δάσκαλος θα σας φροντίσει καλλίτερα, διότι εγώ μονάχο εσένα, θα προσπαθήσω να δώσω τα μικρότερα. Και έτσι αναγκάστηκα και πήγα σε διπλανό χωρίο, στον Άγιο Μάρκο δύο χρόνια, δύο χρόνια πήγα εκεί και τον τρίτο χρόνο στην έκτη τάξη πήγα στο Κιλκίς. Στο Κιλκίς έβγαλα το Δημοτικό. Όταν έβγαλα το Δημοτικό στο Κιλκίς, από κει κι ύστερα ναι, όταν έβγαλα το Δημοτικό ήδη έμ'νε δεκαοχτώ χρονών, έπρεπε να τελείωνα το Γυμνάσιο, αλλά χάσαμε χρόνια πολλά και...φυσικά και στην Τουρκία πα όταν επήγα, δεν πήγα από έξι χρονών, από οχτώ χρονών πήγα, ίσως και εννέα. Λοιπόν έχασα χρόνᾱ πολλά. Όταν ετελείωσα από κει εγώ και άλλα δύο παιδιά από τον Άγιο Μάρκο, από δίπλα ασ' σο χωρίον εμουνε, επήγαμε σα Σέρρας, εδώκαμε εξετάσεις σε μια Σχολή, εκείνο ελέγετο και «Αγροτικό Ορφανοτροφείο», δηλαδή ήμασταν οικότροφοι. Αυτά ήταν όλα, όλα τρία

σχολεία στην Ελλάδα. Έγινε ένα στα Γιάννενα, ένα στα Σέρρας και ένα στην Κομοτηνή, τρία σχολεία έτανε. Αυτά έγιναν επί Παγκάλου, όχι του τωρινού, ίσως να ήταν και παππούς του. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος έκανε αυτές τις σχολές με σκοπό να μας διορίσει αγρονόμους διδασκάλους, μαθαίναμε δηλαδή γεωπονία, γεωπονία.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια;

Πληροφορητής: Πέντε.

Ερευνητής: Πέντε α αρκετά χρόνια.

Πληροφορητής: Πέντε χρόνια. Δηλαδή τετραετής η φοίτηση και μια χρονιά εξάσκηση, πέντε χρόνια έκανα ακριβώς, πέντε χρόνια ανελλιπώς. Όταν επήγαμε εδώκαμε εξετάσεις, έμ'νες 125 παιδιά. Από τα 125 περάσαμε μόνον 24, έπρεπε να περάσουμε 25, αλλά εκεί που έτονε ο διαχειριστής της Σχολής, είχε έναν αδελφό ο οποίος έτονε Τρίτη Γυμνασίου, τελείωσε δηλαδή το Σχολαρχείο στα Γιάννενα και δεν πρόλαβε να 'ρθει και τον κράτησε θέση και όλοι, όλοι που περάσαμε ήμασταν 25. Αυτή ήτανε η τελευταία δόσις πού πήγαμε εμείς. Οι πρώτες δόσεις ήτανε, είχε Τρίτη, Τετάρτη, Δευτέρα, εκείνοι όσοι τελειώνανε, φεύγανε, άλλους δεν προσέλαβαν.

Ερευνητής: Ναι, δεν σας διόρισαν, όταν τελειώσατε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί αλλάξανε οι κυβερνήσεις.

Ερευνητής: Σώπα

Πληροφορητής: Αλλάξανε τα πράματα λοιπόν και εμάς τώρα, ορισμένοι με το ζόρι διοριστήκαμε, όπου βρήκε ο καθένας δηλαδή με δική του πρωτοβουλία. Εκεί όποιος περνούσε από την πρώτη τάξη, καθάριζε. Από εκεί και ύστερα έπρεπε συνέχεια να προετοιμαστείς. Εάν τυχόν έμενες, θα πήγαινες σπίτι. Διότι τσάμπα δεν ταΐζανε, όπως κάνουν τώρα στα πανεπιστήμια, τους ταΐζουνε τσάμπα, κάθονται σε μία τάξη, κάθονται δεύτερη χρονιά και τρίτη χρονιά και το κράτος τους ταΐζει τσάμπα, εμάς δεν ας ταΐζανε τσάμπα. Πέρασε τη μια χρονιά, πέρασες, άμα δεν περνούσες, θα πήγαινες στο σπίτι σου. Κατάλαβες; Και έτσι μας καθάρισανε, μείναμε 14, απ' τους 24 μείναμε 14 και αυτοί συνέχεια μέχρι τέλους. Όταν διαλύθηκε της Κομοτηνής, οι τελευταίοι ήρθαν σε μας και όταν διαλύθηκε των Σερρών, εμείς πήγαμε στα Γιάννενα συμπληρώσαμε και μετά από μας άλλους δεν πήρανε για πέντε χρόνια. Το κάνανε αυτό τριτάξιο

ύστερα, τριτάξιο.

Ερευνητής: Ετελείωσες τέλος πάντων, πρέπ' το σχολείο που ετελείωσες να έτονε σπουδαίο, αφού 4 χρόνια εσπούδαζες και λοιπά, αλλά το όφελος σαν προσφυγόπουλο, η πολιτεία ντ' εποίκεν για τ' εσέν;

Πληροφορητής: Τίποτα δεν έκανε.

Ερευνητής: Λυπηρό.

Πληροφορητής: Λυπηρό έν' αυτό, διότι πάντα όλα τα ίδια γίνονται, πάντα τα ίδια γίνονται διότι αλλάζουνε οι κυβερνήσεις, δεν σε αναγνωρίζει ο άλλος. Αν ήταν ο Πάγκαλος, πραγματικά θα μας διόριζε αγρονόμους διδασκάλους.

Ερευνητής: Και επήες οπίσ' σον πατέρας και εποίνες γεωργία.

Πληροφορητής: Για ένα διάστημα ναι, εποίνα γεωργία και όταν ήρθα εδω στην Κ...

Ερευνητής: Πότε έρθετε αδά στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Στην Κατερίνη ήρθα το 1936.

Ερευνητής: Το '36.

Πληροφορητής: Το '36. Το '38 διορίστηκα σε μια εταιρεία που ΕΤΜ λεγότανε, δηλαδή υπηρεσία, όχι ειδικόν ταμείον Μακεδονίας, ύστερα έγινε ΥΤΕΜ, δηλαδή υπηρεσία... δεν θυμάμαι τώρα...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ναι, και εκεί έκανα, εκεί διορίστηκα, εκεί περνούσαμε πολύ καλά. Είχα και πάσο, ταυτότητα με μισό εισιτήριο ταξίδεα με τα τρένα. Είχαμε υπηρεσιακά αυτοκίνητα, μέχρι και ποδήλατα για μικρές αποστάσεις. Κατοικία μας παραχωρούσανε, καύσιμα, θέρμανση, όλα τα είχαμε. Είχαμε προνόμια πολλά και μας πλήρωναν και καλά. Τότε ήτανε, ο μισθός μου ήτανε 84 δραχμές επί 30 τον μήνα, δηλαδή κάπου δυόμιση χιλιάδες περίπου ερχότανε, αλλά λεφτά πολλά ήτανε.

Ερευνητής: Πολλά λεφτά.

Πληροφορητής: Ένας καθηγητής δεν έπαιρνε τόσα λεφτά.

Ερευνητής: Και πώς επαράτησές ατα;

Πληροφορητής: Δεν τα παράτησα εγώ.

Ερευνητής: Πώς έγινε;

Πληροφορητής: Μεσολάβησε ο πόλεμος.

Ερευνητής: Του '40;

Πληροφορητής: Του '40.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεσολάβησε ο πόλεμος, από κει επιστρατεύτηκα εγώ, από κει πήγα, λοιπόν... όταν γύρισα, αυτά τα μέρη ήταν στην κατοχή των Βουλγάρων, πού θα πήγαινα; Ξεχαρβαλώθηκε, οι υπηρεσίες όλες ξεχαρβαλώ-

θηκαν. Μεταπολεμικά πάλι δεν πληρώνανε πολλά λεφτά.
Ερευνητής: Εζήτησε κανείς, ας πούμε, εσέν εζήτησέ σε κανείς...
Πληροφορητής: Αλλά μεσολάβησε και το άλλο...
Ερευνητής: Ο εμφύλιος.
Πληροφορητής: Ο εμφύλιος, έπειτα έγιναν οι οργανώσεις...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα πολιτικά κόμματα και εγώ έτυχε να είμαι στο ΕΑΜ.
Ερευνητής: Οργανωμένος.
Πληροφορητής: Οπότε στο χωριό δεν μας θέλανε και εμείς του μπαμπά το χωριό ζητούσαμε, το σπίτι ζητούσαμε. Εγώ πού θα πήγαινα; Με ποιά μούτρα θα πήγαινα; Και έτσι...
Ερευνητής: Από πότε οργανώθηκες στο ΕΑΜ, θείο Χάρα;
Πληροφορητής: Απ' το '43.
Ερευνητής: Απ' το '43. Και αυτό έτονε ένας λόγος που 'κ' επήρανε σε.
Πληροφορητής: Ναι κοίταξε, εμένα η θέση μου ήτανε στο ΕΑΜ.
Ερευνητής: Ναι σωστά.
Πληροφορητής: Δεν μπορούσα να είμαι αλλιώς.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Εγώ μάλιστα διώχτηκα και από νωρίτερα, του Μεταξά τον καιρό.
Ερευνητής: Εξορίες τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι εξορίες δεν είχα, αλλά είχα προβλήματα με τον διορισμό μου. Δεν με διορίσανε, αλλά επειδή ήμουνα απαραίτητος, ο προϊστάμενός μου, ο τομεάρχης, με το έτσι θέλω με κρατούσε. Γιατί εκείνος είχε μπάρμπα τότε τον Παπαδήμα, τον ξέρεις; Τον Παπαδήμα ο οποίος ήτανε δεξί χέρι του Μεταξά, εκείνος με το έτσι θέλω με κρατούσε.
Ερευνητής: Εκείνο που οργανώθηκες στο ΕΑΜ καλά, έσ'νε και στην αντίσταση, εσέβες στην αντίσταση;
Πληροφορητής: Κοίταξε έκανα μία βλακεία. Όταν το '82 ή το '83 αναγνωρίστηκε η αντίστασις, εγώ δεν πήγα να γραφώ, διότι εθεώρησα τον εαυτό μου, μάλλον εθεώρησα, επειδή δεν ήμουν εγώ αντάρτης, αλλά δεν έχει σημασία αυτό. Είτε πολιτική οργάνωση είναι είτε στρατιωτική το ίδιο είναι, διότι πάντα εγώ περισσότερο ήμουνα σε κίνδυνο, διότι ο άλλος ήταν στο βουνό μπορούσε να ξεφύγει...
Ερευνητής: Πώς έτσι παιδί κάπου θυμούμαι ότι κάπου φυλακή, εξορία έσ'νε εσύ;

Πληροφορητής: Στη Μακρόνησο.
Ερευνητής: Πόσον καιρό;
Πληροφορητής: Φυλακή έκανα πέντε μήνες, έξι.
Ερευνητής: Πού σον Παύλο Μελά;
Πληροφορητής: Όχι, στο Γεντί Κουλέ που λένε.
Ερευνητής: Στο Γεντί Κουλέ, λόγω φρονημάτων.
Και σο Μακρόνησο;
Πληροφορητής: Στη Μακρόνησο όλη τη θητεία μου σαν εθνοφρουρίτης, όλη τη θητεία μου εκεί την έκανα.
Ερευνητής: Δηλαδή πόσο; Δύο χρόνια;
Πληροφορητής: Όχι, 14 μήνες.
Ερευνητής: 14 μήνες.
Πληροφορητής: Ακριβώς 14 μήνες τόση ήταν η θητεία μου και μάλιστα όταν απολύθηκα και ήρθα, όταν ήρθα στη Θεσσαλονίκη, όπως είχα τη στρατιωτική στολή πήγα, για έρθουμε στην Κατερίνη, έπρεπε να είχαμε φάλαγγα μπροστά μας και ήταν επικίνδυνο και ορισμένοι είπανε πάμε, λέει, ση ναυτική βάση να πάμε, λέει, πηγαινοερχότανε ένα πλοιαράκι Κατερίνη – Θεσσαλονίκη...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Όταν επήγα ρωτώντας, ρωτώντας πήγα στη βάση. Μόλις επήγαμε στη βάση, το γραφείο ήτανε δύο λοχαγοί, ναυτικοί εννοείται. Τους είπα ότι η υπόθεση που έχω, καλά, λέει, να πας. Ναι αλλά πρέπει να έχω μία άδεια ότι ταξιδεύω. Καλά. Λέει, πού ξέρομε ότι ήσουν στρατιώτης. Λέω έχω τη στολή. Μα στολή μπορεί να την αγόρασες, το απολυτήριο. Λέω το απολυτήριο δεν το δίνουν έτσι στον οποιονδήποτε. Εμείς είμαστε, λέει, η αρχή, όταν δεν μας δείξεις σ' εμάς το απολυτήριο, σε ποιον θα το δείξεις; Εγώ όμως επειδή ήμουνα στη Μακρόνησο, δεν ήθελα να το δείξω. Κατάλαβες; Λοιπόν αναγκάστηκε όμως να το δείξω. Προηγουμένως όμως είχαμε πιάσει συζήτηση καλή, δηλαδή φιλική συζήτηση και όταν το απολυτήριο βλέπουνε αετό. Βρε εσύ, στη Μακρόνησο ήσουν, εσύ φαίνεσαι καλός άνθρωπος, στη Μακρόνησο ήσουν; Λένε. Λοιπόν και ξέρεις τι τους είπα; Όλοι οι καλοί πήγαν στη Μακρόνησο. Όταν τον είπα όλοι οι καλοί πήγαν στη Μακρόνησο, τα καθάρματα έμειναν εδώ, τότε έσκασαν να γελάνε. Έτσι ήτανε, η πραγματικότητας αυτή ήτανε.
Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να ρωτώ σε, θείο Χάρα, φυσικά ατά θα μέν'νε σα εγγόνα και μετά από πόσα χρόνια ποίος εξέρ', όταν κάποιος 'α βάλ' την κασέτα, 'α λέει. Εσύ σαν Πόντιος πώς έβλεπες τον Πόντιο απέσ' σα

δύσκολα χρόνια του εμφύλιου. Είχαν ατ' κάπως διαφορετικά, πιο επιθετικό έτον το κυρίως κράτος απέναντι στον ποντιακό ελληνισμό;

Πληροφορητής: Κοίταξε γενικά, γενικά οι ντόπιοι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν λέμε ντόπιοι Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Ρουμελιώτες και λοιπά, όλοι οι εντόπιοι αυτοί με στραβό μάτι μας έβλεπαν πάντα.

Ερευνητής: Τους πρόσφυγες και δη τους Πόντιους.

Πληροφορητής: Ναι και δη τους Πόντιους. Εάν εξαιρέσουμε μόνον τους Κρήτες. Οι Κρήτες μας έβλεπαν με διαφορετικό μάτι.

Ερευνητής: Έχουμε κάποια συγγένεια με τους Κρήτες.

Πληροφορητής: Έχουμε, έχουμε το αίμα τραβάει.

Ερευνητής: Τραβάει το αίμα, τραβάει από γενιά σε γενιά.

Πληροφορητής: Έχομε είναι αλήθεια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έχω παρατηρήσει και ακόμα και τους Γιαννιώτες, τους Ηπειρώτες και αυτοί πιο περισσότερο μας συμπαθάνε παρά οι Θεσσαλοί, η Ρούμελη, ο Μωριάς και λοιπά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί όλοι δεν μας βλέπουν με καλό μάτι, δηλαδή ας μην πούμε και ότι μας εχθρεύονται, αλλά δεν μας βλέπουν με καλό μάτι.

Ερευνητής: Δηλαδή όχι, ο νόμος λέει επ'άνω τον Πόντιο, κανέναν άλλον 'κ' επ'άνω, ο νόμος εφαρμόζονταν εκεί που ήταν πρόσφυγες, εκεί που ήταν Πόντιοι.

Πληροφορητής: Ας πάρουμε το αυτό στον... στην αυτήν... στο...

Ερευνητής: Στον εμφύλιο;

Πληροφορητής: Όχι... στη διαχείριση του κράτους...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έπρεπε να προτιμηθεί ο εντόπιος παρά ο Πόντιος.

Ερευνητής: Γι' αυτό και ατόσα χρόνια εσύ, ας πούμε, επέρασες τη ζωή σ', δεν υπήρξε Πόντιος υπάλληλος.

Πληροφορητής: Δεν υπήρξε, δεν υπήρξε. Μεταπολεμικά αρχίσανε και μας προσλαβαίνανε, δηλαδή μεταπολεμικά και εκείνο έγινε δια της πυγμής μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διότι επιβληθήκαμε...

Ερευνητής: Οικονομικώς.

Πληροφορητής: Οικονομικώς και δυναμικώς, δυναμικώς διότι αν εξαιρέσουμε ορισμένα άλλα τους χάμουτζήδες εκεί κάτω, τον αλβανικό τον πόλεμο εμείς τον κρατήσαμε και αυτό το αναγνωρίσανε.

Ερευνητής: Δηλαδή πρωτοπαλίκαρα από...

Πληροφορητής: Ναι, δεν ήθελαν να το πιστέψουνε και όμως το καταλαβαίνουν ότι τον αλβανικό τον πόλεμο εμείς τον κρατήσαμε, Μακεδόνες εμείς και γενικά οι Πόντιοι. Οι Πόντιοι διότι ξέρανε την τέχνη του πολέμου.

Ερευνητής: Ναι την διδαχτήκαμε από μικρά.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Θείο Χάρα, από που θέλω να ρωτώ σε κάποτε είπε με ο πατέρα μ' ότι όταν πρωτόερθε πρόσφυγας αδά στην Κατερίνη εκείνος το '23, ύστερα εκείνος έτον 17 χρονών, ύστερα λέει, από τρία χρόνια τέσσερα έντον ένας γάμος στην Σφενδάμη, Σφενδάμη σ' έναν χωρίο που έτονε πρόσφυγες και εκάλεσαν και τον πατέρα μ' και επήγανε. Και όπως εμείς οι Πόντιοι έχομε την λύρα και λοιπά και ας' σο έναν πολεμούμε, ας' άλλο χορεύομε, ας' σο έναν κλαίγομε, ας' άλλο δουλεύομε στην ζωή μου. Ε με κείνα τα μέσα ατότε, με τα φτώχειας είπε ο πατέρα μ', έσφαξαν την κοσσάρα, εποίκαν έναν δύο τα πιριδκία ποία εποίκαν και λοιπά και αρχίνησε το γλέντι. Γλέντι έτον η λύρα. Οι εντόπιοι, λέει, ποίος εκάθουσαν σ' ατό το χωρίο και πρέπ' να έσαν παλαιολλαδίτες. Ατείν, λέει, μόλις αρχίνησε η λύρα και μικροί, μεγάλοι σο χορόν, εσκώθαν, έβγαλάνε, λέει, περίστροφο εεε ναι. Εμείς, λέει, ατότες νέοι, έπαμε και μερικά ούζα, λέει, το τσίπουρο δεν έλειπε ποτέ, εκαλλιέργανέ αυτά, έβγαλάμε τα μαχαίρα. Αυτό ενθυμούντουνα και εχρειάστε, ας πούμε, να επεμβαίν' η τοπική αστυνομία και λοιπά. Αυτό το πράγμα για εκείν' την εποχή έτονε πολύ μεγάλο κακό, πώς να σε πω, 'κ' έτονε έμορφο ντ' έντον, διότι θα πει ότι τον Πόντιο δεν ανέχομαι με κανέναν τρόπο ούτε την χαράν ατ' ούτε τίποτε. Εσύ έεις τέτοια στοιχεία σ' όλον τη ζωή σ' που έζησες σ' έναν χωρίο, ύστερα στην Θεσσαλονίκη, ύστερα έρθες αδά. Αυτά έτανε γεγονότα, συνέβαιναν σε όλα τα μέρη είτε περισσότερο είτε λιγότερο;

Πληροφορητής: Συνέβαιναν, συνέβαιναν.

Ερευνητής: Συνέβαιναν.

Πληροφορητής: Οι εντόπιοι πάντα δεν μας ήθελαν, δεν μας χωνεύανε.

Ερευνητής: Δεν χωνεύανε το...

Ερευνητής: Τώρα και τώρα δηλαδή, επειδή δώσαμε και πήραμε.

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Και οι νέοι συμμορφωθήκανε περισσότερο. Οι παλαιοί ίσως ακόμα να κρατάνε, ίσως ακόμα οι παλαιοί από 80 χρονών και απάνω αυτοί που είναι.

Ερευνητής: Δεν συγχωρούν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Όχι, για τη φυλή μουν έτον μια μεγάλη αδικία αυτό το πράγμα, διότι...

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε έτονε, οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Γύρω από το...

Πληροφορητής: Είμαστε αδικημένοι.

Ερευνητής: Αδικημένοι.

Πληροφορητής: Δεν φτάνει που διωχτήκαμε από τον Τούρκο, ήρθαμε εδώ, τα βρήκαμε πάλι παστούνια. Κατάλαβες;

Ερευνητής: Μέχρι τώρα.

Πληροφορητής: Όχι από δω και πέρα άλλο δεν υπάρχει.

Ερευνητής: Δεν υπάρχει.

Πληροφορητής: Όχι από δω και πέρα να σου πω, από δω και πέρα δουλεύει το κόμμα. Όλοι ενταχθήκαμε, ο καθένας εκεί που πιστεύει.

Ερευνητής: Εκεί που πιστεύει.

Πληροφορητής: Και πιστεύουμε εκεί.

Ερευνητής: Ναι. Όχι, εγώ παρακολούθησα και το συνέδριο και εκεί πάλι είπαμε ας πούμε ότι μπορούμε τώρα ένουμ'νες και η πρώτη οικονομική δύναμη, είμες απ' τις... αδά την Κατερίνη παραδείγματος χάριν τα μαγαζία όλα είναι τ' εμέτερα σο σύνολο.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Επήραμε την επιστήμη.

Πληροφορητής: Κοίταξε όχι μόνον την επιστήμη, όλη την οικονομία στα χέρια μας.

Ερευνητής: Την οικονομία.

Πληροφορητής: Όλο το βίος τους.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Θρακιώτες και οι εντόπιοι χωράφα 'κ' επέμ'ναν ατ'ς, εγόρασάμ' ατα όλα εμείς.

Ερευνητής: Ναι, πουλούν ατα ατείν.

Πληροφορητής: Πουλούν ατα.

Ερευνητής: Και η αιτία έν' ότι είμες εργατικοί.

Πληροφορητής: Είμες δημιουργικοί.

Ερευνητής: Δημιουργικοί.

Πληροφορητής: Εργατικοί είμαστε, αλλά και δημιουργικοί. Ο εργατικός όταν λέμε, δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι και δημιουργικός,

εμείς έχουμε και τα δύο.

Ερευνητής: Και τα δύο.

Πληροφορητής: Και δημιουργικοί είμαστε και εργατικοί είμαστε και οργανωνόμαστε στο καλό πάντα. Οργανωνόμαστε πάντα στο καλό.

Ερευνητής: Το ότι μας κατηγορούν ότι ας πούμε, έχουμε και έναν κουσούρ' τρανό 'κί κρατίζουμε ο ένας με τον άλλον...

Πληροφορητής: Αυτό κοίταξε ο ένας με τον άλλον δεν χωνεύομαστε.

Ερευνητής: Αυτό δηλαδή σ' ατά τα χρόνια που έζησες αδά μέσα σε εμφυλίους, μέσα σε δικτατορίας, επρόσεξές α', έν' ελάττωμα μου, μπορούμε να λέγομε ότι αυτό το ελάττωμα έχομ' α'. Άτσ' έβλεπα εγώ, εγώ είμαι μικρότερη.

Πληροφορητής: Αλλά περισσότερο τώρα, το περισσότερο μίσος που έχουμε αναμεταξύ μουνε ο ένας με τον άλλον είναι, ότι επειδή ανήκουμε σε διάφορα κόμματα.

Ερευνητής: Κόμματα, έν' πάντα το κομματικό.

Πληροφορητής: Αυτό είναι το κομματικό παίζει τώρα πολύ... είναι στην πρώτη γραμμή.

Ερευνητής: Ναι σωστά, κάποτε έτον το θρησκευτικό.

Πληροφορητής: Κάποτε έτον το θρησκευτικό.

Ερευνητής: Για την Κατερίνη βέβαια, σε άλλες επαρχίες...

Πληροφορητής: Σε άλλες επαρχίες... όλο αυτό είναι το κομματικό. Κακά τα ψέματα εδώ μπορεί να είναι αδελφός σου και επειδή ανήκεις σε άλλο κόμμα λες και...

Ερευνητής: Τι άλλο, θείο Χάρα, άτσ' εσυγκίνησέ σε, κοντεύεις τα 80, μέσα καμιά ιστορία έτσι έντονο, όπως είπες μας ατό σο πλοίο απάν', θυμάσαι κανέναν αϊκο άτσ', έστω και φρικτό;

Πληροφορητής: Είναι πολλά, αλλά δεν μπορεί τώρα να τα θυμηθεί κανείς. Πρέπει στη συνέχεια της κουβέντας να ρθούνε.

Ερευνητής: Να ρθούνε ναι.

Πληροφορητής: Περιστατικά τέτοια πολλά είχα. Στο αυτό είχα στην Αλβανία ανέκδοτα πολλά. Εκεί δηλαδή περιστατικά.

Ερευνητής: Περιστατικά.

Πληροφορητής: Περιστατικά εκεί είχα. Ήμουνα ζωηρός, δεν χώνευα δηλαδή αδικία, δεν χώνευα να μου κάνει τον έξυπνο άλλος, ενόσω δεν είναι έξυπνος. Δεν μπορούσα δηλαδή να ησυχάσω.

Ερευνητής: Έσ'νε γνήσιος Πόντιος.

Πληροφορητής: Ναι γνήσιος Πόντιος.

Ερευνητής: Ατό ο Πόντιο έχ' α' απάν' ατ'.

Πληροφορητής: Μια μέρα μάλωσα με τον...ανθυπολοχαγός ήτανε, στα χρόνια μικρότερος από μένα, αλλά στον βαθμό ήταν ανθυπολοχαγός και εγώ ήμουν λοχίας, μάλωσα μαζί του, γιατί είχα δίκιο. Λοιπόν να σου πω συγκεκριμένα ένα περιστατικό έτσι, έχουμε ακόμα ώρα;

Ερευνητής: Έχουμε, έχουμε κάμποσο, κάνα πεντάλεπτο.

Πληροφορητής: Λοιπόν εμείς εκεί επειδή ούτε τσακμάκι είχαμε ούτε σπίρτα είχαμε, τίποτα δεν είχαμε, ανάβαμε μία φωτιά στο μέρος όπου καθόμασταν για πολλές μέρες και διατηρούσαμε τη φωτιά να μην σβήσει, διότι σκεφτόμασταν πώς θα την ανάψουμε ξανά, έτσι; Μια μέρα, δειλινό ήτανε, liaζόμουν εγώ και βγήκα λίγο παρακάτω να ξεψειριστώ, έκανα βέβαια και την ανάγκη μου και εξέρτς...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Ξεψειρίζομουν.

Ερευνητής: Σε ποιο μέρος;

Πληροφορητής: Στο μέτωπο.

Ερευνητής: Στο μέτωπο.

Πληροφορητής: Στο μέτωπο και στην πρώτη γραμμή, στην πρώτη γραμμή. Λοιπόν η φωτιά η δική μου άναβε, είχα ένα στρατιώτη μαζί μου και εγώ, μαζί είχαμε ατομικό αντίσκηνο και πέρασαν αεροπλάνα και ο ανθυπολοχαγός φώναξε εκεί οι φωτιές να σβήσουν. Λοιπόν, οι φωτιές να σβήσουν, εν τω μεταξύ έστειλε αυτός έναν στρατιώτη να πάει να δει τίνος είναι η φωτιά, είχα ένα παιδί εγώ απ' το Καπακλή, πώς λέγεται έξω από τη Θεσσαλονίκη, Άγιος Αθανάσιος, Άγιος Αθανάσιος, απ' τον Άγιο Αθανάσιο είχα ένα παιδί, Αντρέα τον λέγανε Καραγιάννη, λοιπόν έτσι ξαπλωμένος όπως ήτανε, ήρθε ο άλλος του λέει να σβήσει τη φωτιά. Του λέει, άσε τη φωτιά και φύγε. Γιατί, λέει αυτός. Αυτή είναι του Σεμερτζίδη, του λέει η φωτιά και δεν πρόκειται να τη σβήσουμε, δεν κάνει καπνό πολύ, δε σε πειράζει, φύγε, του λέει. Λοιπόν τον αγρίεψε κιόλα μάλιστα. Έφυγε αυτός λέει, κύριε λοχαγέ, κύριε λοχαγέ του Σεμερτζίδη είναι η φωτιά. Να τον πείτε, λέει, εγώ ακούω τώρα, να τον πείτε, λέει, όταν έρθει, να 'ρθει κοντά μου. Εγώ αφού ξεψειρίστηκα εκεί, εν τω μεταξύ ήρθε και η κουραμάνα, βράδυ

ήτανε, κόντευε να βραδιάσει, του λέω διατάξτε, κοροϊδευτικά το λέγω, διατάξτε, κύριε λοχαγέ. Φωτιά, λέει, γιατί την άναψες; Του λέω, αφού ξέρεις σπίρτα δεν έχουμε, άμα τη σβήσω πότε θα την ξανά ανάψω; Και πώς θα την ξανά ανάψω; Ξέρεις, μου λέει αυτός, θα σε στείλω να μου φέρεις, λέει, ένα χωριό Μπουζούκι λεγότανε, απ' το Μπουζούκι, λέει, να μου φέρεις από, μόλις είχαν ανθίσει οι αμυγδαλιές, να μου φέρεις ένα κλαδί από ανθισμένη αμυγδαλιά. Του λέω, άκουσε, εγώ από ανθισμένη αμυγδαλιά, του λέω, θα σου φέρω και από δω παρακάτω, του λέω. Εγώ θα πάω και θα πάω να σε φέρω τον Ιταλό σκοπό, του λέω. Τι καταλαβαίνεις; Λοιπόν αυτός πάγωσε. Θα πας! Θα πάω, του λέγω. Αποβραδής εγώ πήρα την τσάντα μου, δύο χειροβομβίδες, κάμποσα φυσίγγια στο σακίδιο και του λέω, δώσε με άδεια, θα πάω, ή μάλλον βάλε τον ιπποκόμο σου να μου κάνει και ένα τσάι για να μην βήχω, του λέω, να μην δώσω στόχο στον σκοπό. Με κοιτάζει αυτός έτσι, λέει θα πας; Θα πάω, του λέω, κάνε μου ένα τσάι. Αυτός παίρνει τηλέφωνο το 50ό σύνταγμα απάνω και λέει αυτή και αυτή η υπόθεση. Ναι προτού πάρει, μου λέει καλά πήγαινε κοιμήσου και θα σε ξυπνήσω μετά. Εγώ κόντευε να ξημερώσει, κανένας δεν με ξυπνάει, τι γίνεται, λέω. Πήγα εγώ τον σηκώνω και τον λέω, κύριε λοχαγέ πού είναι, λέω, που θα με ξυπνούσατε; Τώρα, λέω, ξημέρωσε. Α δεν σου είπαν, λέει. Τι θα μου πούνε; Δεν μου είπαν, του λέω. Δεν ξέρεις τι έγινε, λέει, πήρα τηλέφωνο το 50ό σύνταγμα και μου είπε θα γίνει οργανωμένη η επίθεση, με μια ομάδα θα πας. Εντάξει θα πάω με μια ομάδα. Την άλλη μέρα μας συγκεντρώνει σ' ένα πλατό όλο τον λόχο και λέει τον λόχο ότι θα γίνει μία επιχείρησης επικεφαλής θα είναι ο Σεμερτζίδης ο λοχίας και θα πάτε στο Μπουζούκι, να κάνετε επίθεση. Ποιος θέλει να πάει μαζί του; Κανένας δεν σηκώθηκε, κανένας δεν σηκώθηκε. Λέω τελειώσατε, κύριε λοχαγέ; Λέει μα...αφού... του λέω εσείς τελειώσατε. Βγήκα έξω και λέω ποιος θέλει να 'ρθει μαζί μου να 'ρθει από πίσω μου. Όλη η ομάδα μου σηκώθηκε και ήρθε μαζί μου, όλη η ομάδα μου. Του λέω, τους βλέπεις; Αυτοί είναι, του λέω, εγώ θα πάω... (Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

αβούτε = αυτή, δεικτική αντν. αβούτος, αβούτε, αβούτο.
ατουκιάν, τοπικ. εππίρ. = κατά και πάνω.
άφορισμένον = έξυπνο, τετραπέρατο, εδώ.
άχτε, άχτερις, άθε= προσωπ. αντ. γ' προσωπ. για τα ουδ.μόνον = δικό του, λ. ομηρ. άθε.
γαϊῑḡ = ζώνες, λ. τ. kayış.
γαρήδες = γυναίκες, λ. τ. Kadın.
γιάμ = μήπως, ενδοιασκ. μόριο.
γονάχ', κονάκ' = σπίτι, λ. τ. konak.
γουρεμένα = στρωμένα, λ. τ. kurmak.
δέβα = πήγαινε, προστ. διαβαίνω.
δέβα πλα = φύγε από δω, ιδιωματισμός.
ῑδεν = ουδέν, ῑδεν = τίποτε.
εγιάντσανε = πλησιάσανε, λ. τ. yan = πλάι, κολλητά, γιανίζω = πλησιάζω.
έγκα = έφερα, αρχ. φέρω, αόρ.
εγομούτον = γέμιζε, γομούμαι = γεμίζω, αρχ. γομόω.
εκαλάτḡευαν = μιλούσαν. καλατḡεύω = μιλάω, λ. τ. kelezī.
εκοιμέθα και επέμ'να = αποκοιμήθηκα, ιδιωματισμός.
εκρούναν = χτυπούσαν, αρχ. κρούω.
ελαίζανε = έκαναν βούτυρο χτυπώντας το γιαούρτι, λ. ηχοποίητη, λαϊζω.
ενέσπαλάμε = ξεχάσαμε, αρχ. ανασφάλλω > ανασπάλλω = ξεχνώ.
επεδḡβα = παράτησα, αποδḡβαίνω = παρατάω εδώ, αρχ. αποδιαβαίνω.
έπεσαν κά' = κοιμήθηκαν, ιδιωματισμός.
επίταζε = διέταζε, έδινε εντολές, απιτάζω, αρχ. επιτάσσαω.
ερέχτεν = του άρεσε, αρχ. ορέγομαι.
εσετέρτς= οι δικοί σας, αρχ. εσέτερος.
ετḡιλέγα = σκεπάστηκα, τḡιλέζω = σκεπάζω, λ. τ. çul.
εφελέκ'ναν = άφηναν, αφελέκω = αφήνω, αρχ. απολείπω.
εχάτεψεν = έδιωξαν, χατεύω = διώχνω, λ. τ. katmak.
εḡαḡαλάψανε = σάστισαν, ḡαḡεύω = σαστίζω, λ. τ. şaşısmak.
ζαντός = τρελός, αρχ. σάνας.
ζαπιές = χωροφύλακας, λ. τ. zaptiye.
κιρέτḡ' = ασβέστης, λ. τ. kireç.
κοιμού = κοιμήσου, αρχ. προστ.
κοκκύμελα = δαμάσκηνα.
λώματα = ρούχα, αρχ. λώμα = ραφή.
μεσελέν = υπόθεση, λ. τ. mesele.
μουχτάρτς = πρόεδρος, λ. τ. muhtar.
νέπε = βρε συ, κλητ. προσφ. νέμπρε > νέπε.
ζύγαλα = γιαούρτι, αρχ. οξύγαλον.
πιḡκιούλ = φούντα, λ. τ. püskül.
ρούεις = πέφτεις, ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή.
σειῑḡ, χρον. επίρ. = καθώς, εις + όταν.
σεφκιέτ = αποστολή, λ. τ. sefer.
τ' εμετέρτς = τους δικους μας, αρχ. ημέτερος.
ταν = αῑράνι, λ. αρμ. t'an
τουḡέκ' = στρώμα, λ. τ. döşek.

Σχόλια

Η πορεία στη Συρία

Οι εκτοπισμένοι καθώς πορεύονταν χωρίς προορισμό στα βάθη της Ανατολής, βρέθηκαν με την υπογραφή της συνθήκης στο έδαφος της Συρίας που τότε βρισκόταν υπό γαλλική διοίκηση. Λίγο πριν την ανταλλαγή είχαν μαζευτεί εκεί από διαφορετικές διαδρομές περίπου 30 χιλιάδες Πόντιοι. Κατέφτασαν εκεί ταλαιπωρημένοι από πορείες θανάτου περίπου δύο χρόνων και εξαντλημένοι, όσοι έφτασαν, γιατί οι περισσότεροι πέθαναν στις πορείες θανάτου. Ήταν οι απόκληροι. Οι Γάλοι δεν τους ήθελαν, η Ελλάδα κωλυσιεργούσε, γιατί τα λοιμοκαθαρτήρια ήταν πια γεμάτα και δεν είχε μέρος να τους πάει. Όσοι επέζησαν και εδώ, κατευθύνθηκαν προς την Βηρυτό και από εκεί με πλοία ήρθαν στην Ελλάδα.

Χαλέπι

Στο Χαλέπι οι Πόντιοι έμειναν μερικούς μήνες έξω από την πόλη μέσα σε σπηλιές, οι οποίες ήταν κάποτε ρωμαϊκοί στρατώνες. Για να επιβιώσουν μέσα στο αφιλόξενο Χαλέπι έκαναν οι μεν άντρες μεροκάματα όπου εύρισκαν και οι γυναίκες δούλευαν στα σπίτια των πλουσίων. Οι περισσότεροι όμως ζητιάνευαν και επέζησαν χάρη στα φιλάνθρωπα αισθήματα του συριακού λαού.

Ούφρα

Τελευταίος σταθμός επί οθωμανικού εδάφους όλων των εκτοπισμένων ήταν η πόλη Ούφρα με το σημερινό όνομα Σανλιούρφα και με το ελληνικό Έδεσσα. Στην εποχή του Βυζαντίου λεγόταν Ιουστινούπολη. Εδώ τους βρήκε η υπογραφή της συνθήκης και διατάχτηκαν όλοι οι Πόντιοι να εγκαταλείψουν το οθωμανικό έδαφος μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες και έτσι η μόνη τους επιλογή ήταν η πορεία προς τη Συρία.

Αι Γιώργης λοιμοκαθαρτήριο

Μόλις αποβιβάζονται από το καράβι οδηγούνται στα λοιμοκαθαρτήρια του Αγίου Γεωργίου στον Πειραιά. Εκεί τους εγκαθιστούν σε παράγκες και τσαντρία. Τους κουρεύουν όλους και περνάνε τα ρούχα τους από κλιβάνους. Τους μεταχειρίζονται σαν να είναι ζώα. Τους κουρεύουν με μηχανές που προορίζονται για την κουρά των ζώων. Ένωθαν ταπείνωση, έκλαιγαν. Τους χτυπούσαν με τις γροθιές τους για να μην τους κουρέψουν και οι υπάλληλοι τους μαστίγωναν και τους οδηγούσαν στην κουρά, όπως τα πρόβατα. Πέθαναν αρκετοί, δεν άντεξε άλλο η ασθενική και ταλαιπωρημένη κράση τους. Τους στερούν ακόμα και το νερό. Το θέαμα είναι απελπιστικό. Τα γυναικόπαιδα είναι εκτεθειμένα στον καυτό ήλιο και ζητούν με σπαρακτικές κραυγές λίγο νερό. Η καραντίνα εξαφάνισε και το τελευταίο ίχνος αξιοπρέπειας που τους απέμεινε. Ψυχικά ερείπια, ζωές κατεστραμμένες, μαυρισμένες ψυχές, έψαχναν θαλπωρή στη μάνα Ελλάδα. Οι αρρώστιες, οι θάνατοι, τα κλάματα και ο φόβος είχαν ρημάξει ζωές και ψυχές.

Καραπουρνού, Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης

Ίδια κατάσταση και στο λοιμοκαθαρτήριο στο Καραμπουρνάκι της Θεσσαλονίκης. Κατευθύνονται στο λοιμοκαθαρτήριο. Τους δίνουν πράσινο σαπούνι και τους στριμώνουν κάτω από τα ντους. Νιώθουν να έχουν χάσει κάθε ίχνος αξιοπρέπειας καθώς περιμένουν ολόγυμνοι τα ρούχα τους από τους κλιβάνους. Ζεστοί καθώς είναι τους θερίζει ο Βαρδάρης και πουντιάζουν. Οι αδύναμοι πεθαίνουν από πνευμονία

Τα καράβια κάθε μέρα κουβαλάνε. Το ρωσικό Αραράτ, το γαλλικό Ελιάν και τα ελληνικά καράβια. Η πίκρα μπουκώνει την ψυχή, οι μέρες όλες κυλάνε σταχτερές και ασάλευτες, γκρίζο τοπίο, γκρίζες ζωές. Οι αρρώστιες τους θέριζαν. Τύφος, ιλαρά, ελονοσία, πνευμονία, φθίση. Οι υπάλληλοι του λοιμοκαθαρτηρίου ήταν όλοι παλαιολλαδίτες και αντιβενιζελικοί. Τους πρόσφυγες τους έβλεπαν σαν εχθρούς και όχι σαν αδέλφια. Δεν τους ενδιέφερε, αν πέθαιναν όλοι. Τους νεκρούς τους έριχναν σε ομαδικούς λάκκους, άψαλτους και αδιάβαστους.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Λοιπόν, θείο Χάρο, ο σύλλογός μας κάνει μια εξόρμηση και καταγράφει μνήμες. Θέλω να μου πεις το όνομά σου, πού γεννήθηκες και τι είδες στη ζωή σου.

Πληροφορητής: Ναι εντάξει. Εγώ γεννήθηκα στον Πόντο στην περιοχή των Κοτούρων δύο ώρες περίπου με τα πόδια από την Ορντού, σ' έναν χωριό το οποίο το έλεγαν και το λένε ακόμα Ντελίκ Καγιά.

Ερευνητής: Ντελίκ Καγιά.

Πληροφορητής: Ντελίκ Καγιά, δηλαδή το Ντελίκ Καγιά έχει δύο έννοιες στην τουρκική τρυπημένη πέτρα, αλλά και τρελή πέτρα. Ίδια γράφονται, αλλά διαφορετικά ερμηνεύονται. Αλλά λέγεται Τελί καγιά, δηλαδή τρελή πέτρα.

Ερευνητής: Δηλαδή τρελή πέτρα γιατί ήτανε...

Πληροφορητής: Έτσι, το βρήκαμε.

Ερευνητής: Το χωριό σας είναι στα Μεσόγεια προς το Τσάμπαση;

Πληροφορητής: Όχι, είναι απέναντι από τη θάλασσα είναι.

Ερευνητής: Παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Όταν βγαίναμε απέναντι σε ένα ύψωμα που είχαμε την εκκλησία μας τον Άι Γιώργη, τη θάλασσα τη βλέπαμε. Και όταν ήρθανε το '17 τα βαπόρια τα πολεμικά από την Ρωσία και βομβάρδισαν την Ορντού, βλέπαμε τα παπόρια και βλέπαμε και τα βλήματα πώς έσκαγαν στις γέφυρες, στις διαβάσεις και λοιπά.

Ερευνητής: Δηλαδή το χωριό σας ας έτον από την Ορντού 5 χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Μπορεί να ήταν και δέκα.

Ερευνητής: Μπορεί να ήταν πολύ κοντά, παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Τώρα ακριβώς δεν ξέρω.

Ερευνητής: Αφού τα βλέπατε.

Πληροφορητής: Ναι τα βλέπαμε. Λοιπόν εκεί γεννήθηκα, εκεί επήγα στην εκκλησία πρώτα, στο σχολείο πρώτα εκεί. Είχαμε σχολείο. Το χωριό μας είχε τρεις μαχαλάδες. Ήτανε το Γενί Κιοϊ, η Κιούτζαλη και το δικό μας ήταν στη μέση, το Ντελίκ Καγιά. Εμείς είχαμε σχολείο και εκκλησία. Από τα άλλα χωριά το Γενί Κιοϊ είχε εκκλησία.

Ερευνητής: Ποια εκκλησία;

Πληροφορητής: Εκείνη τον Άι Δημήτρη είχαμε.

Ερευνητής: Τον Άι Δημήτρη.

Πληροφορητής: Δημήτρη είχαν εκείνοι. Και παπάς ήτανε ο παπά Χαράλαμπος Παπαδόπουλος, αυτός λειτουργούσε και σε κείνους και σε μας.

Ερευνητής: Και ο άλλος ο συνοικισμός;

Πληροφορητής: Ο άλλος ερχόταν σε μας, κοντά μας ήταν στο ένα χιλιόμετρο.

Ερευνητής: Πολλοί από όσους ρώτησα, μου είπαν ότι οι συνοικισμοί ήταν μακριά ο ένας από τον άλλον 400 και 500 μέτρα. Γιατί γινόταν αυτό; Για να είναι κοντά στα χωράφια τους;

Πληροφορητής: Μάλλον έτσι θα ήτανε για να είναι κοντά στα χωράφια τους. Εκτός από τους τρεις μαχαλάδες είχαμε και μερικές οικογένειες πολύ μακριά ανάμεσα σε Τούρκους. Αυτοί ήταν ψηλά, έρχονταν από την Σιναλού και το Σεμέν. Πηγαίνανε στην Ιζούνεσε και στην Πείναλη, έτσι τα έλεγαν. Στην Πείναλη υπήρχε ένα παρεκκλήσι και με πήγαν και μένα μια φορά, γιατί ήμουν φιλάσθενος. Με πήγανε στο παρεκκλήσι του Άι Λία, συνήθως αυτό είναι πάνω στα βουνά.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια πήγες στο σχολείο;

Πληροφορητής: Εκεί πήγα δύο χρόνια στο σχολείο.

Ερευνητής: Είχατε όμως εξατάξιο δημοτικό;

Πληροφορητής: Όχι δεν είχαμε. Στην εποχή τη δική μου δεν είχαμε, αλλά δεν είχαμε και πολλά παιδιά. Πρώτη και Δευτέρα τάξη πήγαμε, μετά μας πρόλαβε η εξορία. Ίσως λόγω του Μικρασιατικού πολέμου οι Τούρκοι για ασφάλεια μας έστειλαν εξορία.

Ερευνητής: Ποια χρονιά πήγες εξορία;

Πληροφορητής: Το '21.

Ερευνητής: Δηλαδή ήσουνα 12 χρονών.

Πληροφορητής: Έντεκα χρονών, περίπου δηλαδή, μπορεί να ήμουν και δέκα.

Ερευνητής: Τα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τα θυμάμαι πολύ καλά. Και οι τρεις μαχαλάδες όλοι μαζί πήγαμε εξορία. Φτάσαμε μέχρι το Ντιαρπεκίρ και απ' το Ντιαρπεκίρ μια περιοχή πιο ψηλότερα πήγαμε. Ήτανε στο Ερζερούμ και στο Ντιαρπεκίρ ανάμεσα μια πολιτεία Σιλιβάν την έλεγαν. Εκεί ήτανε όλοι Κούρδοι. Απ' τη Γαράσαρη κι απάνω, μάλλον απ' το Μελέτ κι απάνω όλοι Κούρδοι ήτανε. Δηλαδή οι περισσότεροι από αυτούς τα τουρκικά δεν ήξεραν καθόλου να μιλήσουν, μόνο Κουρδικά μιλούσανε. Αλλά οι γεροντότεροι επειδή ήξεραν και τουρκικά με κείνους συνεννοούμασταν.

Ερευνητής: Τι σου έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση στην εξορία;

Πληροφορητής: Σην εξορία κοίταξε τι εντύπωση, δεν καταλάβαινα και πολλά.

Ερευνητής: Σωστά ήσουνα 11 χρονών.

Πληροφορητής: Δέκα έντεκα χρονών ήμουν. Μου έκανε εντύπωση το γεγονός που παρόλο που οι Κούρδοι ήταν γενικά αγροίκοι, μας φέρθηκαν πολύ καλά. Και μάλιστα σ' ένα χωριό που πήγαμε, περπατούσαμε απ' το Φθινόπωρο μέχρι τα Χριστούγεννα, διότι σε μια πορεία που πορεύονται, ώσπου να ξεκινήσουν οι τελευταίοι, οι πρώτοι έφταναν δυο χιλιόμετρα. Και μετά καθόμασταν.

Ερευνητής: Πόσοι περίπου ήσασταν στην εξορία, πόσους περίπου τους υπολογίζεις;

Πληροφορητής: Ήμασταν...

Ερευνητής: Δύο χιλιάδες άνθρωποι;

Πληροφορητής: Όχι δύο χιλιάδες δεν ήμασταν. Ήμασταν το πολύ 500 άτομα, παραπάνω δεν ήμασταν. Όμως μου έκανε μεγάλη εντύπωση πόσο καλά μας φέρθηκαν οι Κούρδοι. Μάλιστα σ' ένα χωριό πε-

ράσαμε όλο τον χειμώνα. Το Πάσχα είχαν αυτοί μια συνήθεια, ο πρόεδρος του χωριού μαζί με όλους τους χωρικούς πήγαιναν σε κάθε σπίτι. Τα τραπέζια ήταν όλα στρωμένα και για να μην παρεξηγηθεί κανείς, έπαιρναν από ένα κουτάλι φαγητό από κάθε σπίτι. Τα τρόφιμα ήταν πολύ φτηνά εκεί. Σιτάρια είχαν και κτηνοτροφία. Όταν μαγείρευαν πλιγούρι, έβαζες το κουτάλι μέσα στο πλιγούρι και γέμιζε βούτυρο, τόσο άφθονο το είχαν. Έδιναν και σε μας γιαούρτι, βούτυρο, αί-
ράνι, ό,τι είχαν.

Ερευνητής: Είχαν ανθρωπιά.

Πληροφορητής: Είχαν ανθρωπιά, είχαν ανθρωπιά. Ε βέβαια κάθε χωρίο έχει και έναν τρελό. υπήρχαν και ορισμένοι αγροίκοι, αλλά ως επί το πλείστο ήτανε πολύ φιλέλληνες μάλλον μπορούμε να πούμε οι Κούρδοι και από τους Τούρκους καλλί-
τεροι ήτανε. Τα δικά μας όμως τα μέρη στον Πόντο, ας επανέλθω δηλαδή ξανά...

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Τα δικά μας τα μέρη γενικά της Ορ-
ντούς η περιφέρεια, αν εξαιρέσουμε ορισμένα άλλα, Κερασούντα, Τραπεζούντα, όχι Τραπεζού-
ντα, η Τραπεζούντα είναι μακριά, αν εξαιρέσουμε Κερασούντα, Πουланτζάκη, Φάτσα, Οινόη και λοιπά πιο συμμορφωμένοι και πιο φιλέλληνες ήτανε οι Τούρκοι της Ορντούς.

Ερευνητής: Της Ορντούς.

Πληροφορητής: Πολύ καλοί ήτανε, διότι τους θυμά-
μαι πολύ καλά. Ήτανε πολύ καλοί φίλοι με τον παππού μου, με τον παππού μου ήτανε πολύ καλοί φίλοι. Όταν πηγαίναμε στα κτήματά τους, στους μπαχτσέδες τους τους, όλα δικά μας ήτανε. Δεν ρωτούσαμε, έλεγε ό,τι θέλετε, πάρτε. Και μάλιστα σε μια περίπτωση πήγα με τον παππού μου στο κονάκι, δυο αδελφια ήτανε...

Ερευνητής: Κονάκι είναι το περιβόλι;

Πληροφορητής: Όχι, κονάκι θα πει η τοποθεσία που κάθεται, κονάκι θα πει δηλαδή κάθομαι.

Ερευνητής: Κάθομαι.

Πληροφορητής: Ναι εκεί που κάθονταν το σπίτι τους...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αρχοντικό βέβαια, αγάδες ήτανε αυτοί, Καχριμάν αγά τους λέγανε, Καχριμανογλά-
ντοι. Οι δύο αυτοί, τα δύο αδελφια είπαν τον παπ-
πού μου τι κάθεται Νικόλα; Φέρε, μάζεψε αχλάδια, μάζεψε δαμάσκηνα, πήγαινε και πούλα τα να φάει η οικογένειά σου. Τόσοι καλοί ήτανε με τον παπ-
πού μου.

Ερευνητής: Ναι και φιλόξενοι.

Πληροφορητής: Φιλόξενοι.

Ερευνητής: Και με κανέναν τουρκόπουλο έπαιζες θυ-
μάσαι, θείο Χάρα; Σας άφηναν εσάς τα χριστ...

Πληροφορητής: Κοίταξε τα παιδιά τους ήτανε άγρια.

Ερευνητής: Άγρια και δεν σας χωρίζε και η θρησκεία;

Πληροφορητής: Οι μεγάλοι βέβαια, οι μεγάλοι. Όταν πήγαινα μόνος μου, με κυνηγούσαν τα τουρκό-

πούλα, αλλά οι μεγάλοι με αγαπούσαν πολύ. Ο παππούς μου ήτανε πρόεδρος στα τρία ελληνικά χωριά και σ' ένα τουρκικό χωριό. Γράμματα δεν ήξερε καθόλου. Είχε και μια σφραγίδα, το μισή στα τουρκικά και επειδή δεν είχε ταμπόν, την έβαζε πάνω στην γκαζόλαμπα, μαύριζε και σφρά-
γιζε έτσι το έγγραφο.

Ερευνητής: Άιντε (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Το έπαιρνε ο χωροφύλακας και έφευγε.

Ερευνητής: Και πόσα χρόνια πρόεδρος; Πολλά;

Πληροφορητής: Πολλά, από τότε που τον ξέρω, πρόεδρος είναι. Πολλά χρόνια και επίτροπος ήταν στην εκκλησία πάρα πολλά χρόνια. Τα κεριά η γιαγιά μου, η μάνα του παππού μου, τα έφτιαχνε. Έλιωνε το κερί, περνούσε το φυτίλι και τα κρε-
μούσε στο παραστάρι της πόρτας. Πάγωναν και μετά τα έκοβε σε ίσα μέρη. Τα κεριά της εκκλησίας έτσι τα έκαναν.

Ερευνητής: Είχε κλίση, έφεση σ' αυτό.

Πληροφορητής: Ναι και το φυτίλι αυτή το έκαμνε.

Ερευνητής: Δηλαδή εκείνο που θυμάσαι από την Ορ-
ντού, απ' τα παιδικά σου χρόνια είναι το έντονο θρησκευτικό στοιχείο;

Πληροφορητής: Λοιπόν εγώ θυμάμαι πολύ καλά, έλε-
γαν ότι ο παππούς μου ξεκίνησε να χτίζει την εκ-
κλησία.

Ερευνητής: Τον Άι Γιώργη.

Πληροφορητής: Τον Άι Γιώργη, έφερναν ασβέστη από την Ορντού και ζητούσε ακόμα και από τους Τούρκους να φορτώνουν τον ασβέστη για την εκ-
κλησία. Και αυτοί το έκαναν, τον εξυπηρετούσαν. Ακόμα και το Πάσχα γιόρταζαν μαζί μας, μόνον που δεν έμπαιναν μέσα στην εκκλησία. Έξω ό,τι γλέντια κάναμε, αβγά τσουγκρίζαμε, όλα αυτά τα έκαναν και οι Τούρκοι μαζί μας.

Ερευνητής: Χωρίς να έχει η θρησκεία τους τα αβγά, αλλά το έκαναν.

Πληροφορητής: Το έκαναν, ίσως όμως και να πί-
στευαν λιγάκι.

Ερευνητής: Πίστευαν.

Πληροφορητής: Λίγο πίστευαν. Συγκεκριμένα να σου πω στην Ορντού όταν πήγαμε το '79, ένας αγάς το παιδί του από μηνιγγίτιδα έπαθε και δεν μπο-
ρούσε να κουνηθεί, τον είχανε ειδικό κρεβάτι ξα-
πλωμένο, δηλαδή ούτε να καθίσει δεν μπορούσε, αλλά μυαλωμένος πολύ, από τον Μουσταφά Κεμάλ πιο μυαλωμένος και είδανε στο κρεβάτι του, στο μαξιλάρι του δίπλα μια εικόνα της Πα-
ναγίας.

Ερευνητής: Α, θείο Χάρα, όταν επισκέφτηκα την Πα-
ναγία Σουμελά το '83 με τον πατέρα μου τον Πόντο, έβλεπα Τουρκάλες με φασκιωμένα μωρά που κατέβαιναν. Και ρώτησε ο πατέρας μου μια από αυτές τι κάνει. Και του απάντησε πως το είχε ταμένο στην Παναγιά. Εμείς πιστεύουμε στην Πα-
ναγιά και ειδικά εδώ την Παναγιά τη Σουμελά. Αυτό το πράγμα το είδα με τα μάτια μου το '83.

Κάτι ακόμα θα σε ρωτήσω, θείο Χάρα, στο χωριό σας είχατε Προτεστάντες;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ξάι 'κ' έτον.

Πληροφορητής: Επήγανε να κάνουν Προτεστανία, αλλά ο παππούς μου τους έδιωξε. Και συγκεκριμένα αυτή... πώς να σου πω τώρα, ήτανε πίσω από το οικόπεδο του Μιχάλη...

Ερευνητής: Του παντοπώλη;

Πληροφορητής: Όχι, στου Μιχάλη του ξυλέμπορα βρε, σου Τσομίδη του Χάρη απέναντι, ο Χάρης ο Τσομίδης...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε εκεί πίσω μία πού ήτανε...

Ερευνητής: Του Τράτζονος η Αννίτσα;

Πληροφορητής: Ναι, όχι Αννίτσα άλλη ήταν, πώς την έλεγαν...

Ερευνητής: Τη Γιорδαμίνας η Κλητώ;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, άλλη ήτανε. Αυτή ήρθε να κάνει, τάχα θα εύρισκε κουτούς να τους ψαρέψει και ο παππούς μου την έδιωξε. Τέτοιο πρόβλημα δεν είχαμε.

Ερευνητής: Δεν είχατε πρόβλημα θρησκείας όχι. Και ούτε όταν ήρθατε εδώ, γύρισε κάποιος δικός σας.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι. Και απόδειξη εσύ, τόσα χρόνια ζεις ανάμεσα στους Προτεστάντες και κρατάς την ορθοδοξία ψηλά.

Πληροφορητής: Εγώ μάλιστα πήγαινα και στον σύλλογό τους, στις διαλέξεις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Άκουγα, διότι σκεφτόμουνα πως ό,τι ακούω και βλέπω πλουτίζει τη σκέψη μου.

Ερευνητής: Σωστά, αλλά δεν γύρισες ποτέ.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ούτε σε παρασύρανε.

Πληροφορητής: Ούτε ερωτεύτηκα καμιά φορά τη θρησκεία τους.

Ερευνητής: Αλήθεια αυτό το πράγμα με συγκινεί, θείο Χάρα...

Πληροφορητής: Καθόλου δεν με συγκίνησε το είδος της λατρείας τους, δεν με συγκίνησε.

Ερευνητής: Ε καλά ε φυσικά η ορθοδοξία είναι τρόπος ζωής, είναι συνέχεια του ελληνισμού, είναι κάτι άλλο.

Πληροφορητής: Είναι κάτι τι το οποίο εμεινε έμφυτο μέσα μας, δηλαδή δεν μπορούμε να το αποβάλουμε. Αυτοί που το αποβάλλουν, δεν πιστεύουν σε τίποτε, μόνον εκείνοι μπορούν, διότι, εφόσον δεν πιστεύουν σε τίποτε, το πρώτο που θα πιάσουν, θα είναι αυτό. Κατάλαβες; Ενώ εμείς, εγώ αναντάμ παπαντάμ σε ορθόδοξη οικογένεια και μάλιστα σου είπα ότι ο πάππο μου χρόνια πολλά επίτροπος ήτανε.

Ερευνητής: Και απ' ότι όλη του τη ζωή πως θυμούμαι εδώ είναι ευχάριστο αυτό. Καλά ο καθένας με ό,τι λατρεύει, αλλά εμείς λέμε ότι επειδή ο Πόντος, ειδικά ο Πόντος ο κατεξοχήν στυλοβάτης της ορ-

θοδοξίας από χρόνια, ήρθε την εποχή εκείνη η Προτεστανία, κάπου εκεί ακούγονταν παράφωνα αυτό το πράμα και έλεγες γιατί; Από άλλους που ακούω.

Πληροφορητής: Ξεκίνησε η ορθοδοξία από τους Έλληνες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά Έλληνες απόδημοι τότε ήτανε εκεί και ίσως από κει να ριζώθηκε περισσότερο, διότι εκεί ήτανε και οι Κομνηνοί στην Τραπεζούντα, έχει ιστορία μεγάλη. Ίσως λέγω να ξεκίνησε, μάλλον αναζωπυρώθηκε περισσότερο εκεί παρά εδώ. Εδώ αργήσανε πολύ. Εδώ έγινε αγώνας μεγάλος για να κρατήσει η ορθοδοξία. Εδώ άργησε πολύ.

Ερευνητής: Καλά και οι εκκλησίες που σώζονταν ακόμα και τα ψηφιδωτά και λοιπά, όλα δείχνουν το μέγεθος, τη λατρεία τη μεγάλη, την ομορφιά, το πόσο ριζωμένη ήταν αυτό.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Τέλος πάντων. Τι θυμάσαι τώρα από τον ξεριζωμό, μετά από την εξορία. Είπες πήγατε εξορία, που πήγατε και τότε γυρίσατε πίσω;

Πληροφορητής: Σην εξορία περάσαμε ένα χειμώνα στο Ντιαρπεκίρ και έναν χειμώνα στο Τζιλτιβάν. Περάσαμε και το καλοκαίρι, δηλαδή δεν κλείσαμε 12 μήνες. Πριν κλείσουνε τους 12 νήνες έγινε η ανακωχή και στη συνέχεια η ανταλλαγή. Στον Πόντο ήταν δύσκολο να ξαναγυρίσουμε, έτσι πήγαμε προς τη Συρία. Είμασταν περίπου στα σύνορα Συρίας και Περσίας. Από το Ντιαρπεκίρ περάσαμε από τα μέρη αυτά που γύριζε ο Αλέξιος...

Ερευνητής: Κομνηνός.

Πληροφορητής: Όχι ο Κομνηνός, ο θρησκευτικός αυτός που γράφει την ιστορία του, απ' την Ούφρα, απ' την Ούφρα, Πίλερτσίκ και μία πολιτεία ακόμα...

Ερευνητής: Τέλος πάντων...

Πληροφορητής: Και από και ύστερα περάσαμε, εκεί ήτανε τα αυτά, το τελωνείο ας το πούμε, εκεί περάσαμε τον Ευφράτη, δηλαδή περάσαμε απ' το τελωνείο και περάσαμε απ' τον Ευφράτη. Μετά τον Ευφράτη που περάσαμε, ήτανε σιδηροδρομικός σταθμός εκεί, ένα χιλιόμετρο πιο πέρα. Εκεί περιμέναμε και ήρθε μας πήρε ένα τρένο. Αποβραδής ξεκινήσαμε, ξημερώματα φτάσαμε στο Χαλέπι. Στο Χαλέπι μέσα διαχειμάσαμε, δηλαδή αρχές του '23.

Ερευνητής: Αρχές του '23.

Πληροφορητής: Αρχές του '23 διαχειμάσαμε εκεί και το καλοκαίρι τώρα Μάιος ήτανε, μάλλον αρχές Μαΐου ήτανε, που φύγαμε. Τώρα όλοι μαζί όχι, τμήματα, τμήματα φύγαμε. Περάσαμε όλη την Συρία, φτάσαμε στον Λίβανο. Στον Λίβανο εκεί όταν ήρθαμε, ήτανε και το όρος Λίβανος, ίσως από κει πήρε και την ονομασία η χώρα, ο Λίβανος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί ήταν ένα απόκρημνο βουνό, αυτός ο Λίβανος, απόκρημνο, αλλά είχε όμως νερά τρεχούμενα πολλά. Από εκεί περάσαμε με οδοντωτό σιδηρόδρομο πια, οδοντωτό. Εκεί δεν μπορούσε να πάει, με οδοντωτό σιδηρόδρομο περάσαμε. Και τόσο σιγά πήγαινε, τόσο σιγά πήγαινε, ας πούμε...

Ερευνητής: Ναι, καλά όπως έρχεται σε.

Πληροφορητής: Κατεβαίναμε απ' τα βαγόνια, παίρναμε νερό και ξανά ανεβαίναμε απάνω.

Ερευνητής: Α και εκείνο πήγαινε.

Πληροφορητής: Ναι και εκείνο πήγαινε, δηλαδή τόσο σιγά που πήγαινε.

Ερευνητής: Πόσα ημέρες θυμάσαι απάνω στο τρένο;

Πληροφορητής: Ε κοίταξε, ένα ημερονύκτιο κάναμε για έρθουμε στον Λίβανο, γιατί εκεί το μέρος ήτανε τόσο ωραίο, ομαλό, δεν προλάβαινες να μετρήσεις τα τηλεγραφόξυλα, τόσο γρήγορα πήγαινε. Αλλά τον Λίβανο όταν περάσαμε, κάναμε τέσσερις πέντε ώρες, ίσως και έξι. Σε απόσταση δέκα, δεκαπέντε χιλιομέτρων κάναμε πέντε, έξι ώρες, γιατί πήγαινε τόσο σιγά που με το πόδι αν πηγαίναμε, πιο γρήγορα θα πηγαίναμε. Ύστερα όταν περάσαμε τον Λίβανο, από κει και ύστερα για να κατεβούμε στην Βηρυτό, μέσα, εκεί άνοιξη πιά, εκεί άνοιξη. Περάσαμε το όρος Λίβανο. Εκεί...

Ερευνητής: Φτάσατε Βηρυτό μετά;

Πληροφορητής: Στη Βηρυτό μέσα καθίσαμε σ' ένα απόκεντρο μέρος, έξω απ' την πόλη. Αλλά όπου πηγαίναμε, εμείς βέβαια ήμασταν τόσο πολλοί και δεν ήτανε αποχετευτικά μέρη. Αναγκάστηκαν και έκαναν έξω από την πόλη δύο χιλιόμετρα μια περιοχή, έκαναν εγκαταστάσεις, έκαναν αποχωρητήρια προσωρινά, έστησαν βρύσες και μας πήγαν εκεί. Καθίσαμε κάνα δύο μήνες, περάσαμε δηλαδή το καλοκαίρι και προς το Φθινόπωρο, Σεπτέμβριος μήνας ήτανε, ανεβήκαμε σ' ένα πλοίο και ήρθαμε κατευθείαν ναι, πιάσαμε όμως απ' την Κύπρο. Απ' την Κύπρο πολύ μακριά βέβαια κάθισε το πλοίο και ύστερα ήρθαμε στον Πειραιά. Για να έρθουμε εκεί, κάναμε τριάντα έξι ώρες, τριάντα έξι ώρες. Όταν ήρθαμε στον Πειραιά, εγώ μικρός ήμουν βέβαια τότε. Να σου πω και ένα ανέκδοτο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να σου πω και ένα ανέκδοτο.

Ερευνητής: Ναι, ναι πες μου, οι Πόντιοι αν δεν είχαν και τα ανέκδοτα, θα πέθαιναν, μ' αυτά ζούσαν.

Πληροφορητής: Εκεί που είδα τα φώτα αναμμένα, όλα τα πλοία, άλλα βουίζανε, κορνάρανε και λοιπά, εγώ ανέβηκα σ' ένα σκαλοπάτι και από κει για να θαυμάζω, να βλέπω πώς είναι εκεί πέρα. Γιατί πρώτη φορά βλέπαμε, ναι και στη Βηρυτό είδαμε, και στο Χαλέπι είδαμε φώτα, αλλά όχι τόσο όμορφα, τόσα πολλά και αυτό μάλιστα ήτανε σε πλοία. Εγώ έτσι όπως καθόμουν, όλοι

στρωματσάδα έστρωσαν και κοιμόντουσαν. Πολλοί είμασταν και το βαπόρι έγειρε στη μια πλευρά και μας έδιωξαν, τόσοι πολλοί ήμασταν. Και καθώς έστρωσαν για να κοιμηθούν το βράδυ, εγώ πάνω από τη σκάλα ήθελα να βλέπω και να θαυμάζω.

Ερευνητής: Ήσουν και ρομαντικός.

Πληροφορητής: Ρομαντικός ναι, λοιπόν ακούω από κάτω τις γυναίκες να λένε φύγε από κει, πάνε κοιμήσου. Τη νύχτα θα πέσεις επάνω μας και θα μας αναστατώσεις και εγώ απαντούσα όχι δεν θα κοιμηθώ. Πόσο να άντεχα; Κάποτε με πήρε ο ύπνος και έπεσα από τη σκάλα πάνω τους, ενώ κοιμόντουσαν. Θα με ξυλοφόρτωναν, αλλά εγώ σβέλτος και ξυπνος ήμουν και τους ξέφυγα. Πήγα βρήκα τους δικούς μου, σκεπάστηκα να μην με βρουν και κοιμήθηκα, καθώς κανείς δεν με κυνηγούσε. Το πρωί σηκώθηκα, είχα χάσει το φέσι μου με μια φούντα επάνω. Είπα να πάω να δω μήπως και το βρω. Και τι ακούω; Οι γυναίκες μιλούσαν για τη δική μου ιστορία και έλεγαν εδώ απόψε κοιμήθηκε 'ένα παιδί, το λέγαμε να φύγει, θα πέσει πάνω μας, αλλά δεν έφυγε, μας αναστάτωσε τη νύχτα. Εγώ μόλις τα άκουσα αυτά, παράτησα το φέσι και έφυγα.

Ερευνητής: Το φέσι.

Πληροφορητής: Και το φέσι παράτησα και το...

Ερευνητής: Πάντως τα θυμάσαι ύστερα από τόσα χρόνια και...

Πληροφορητής: Εκείνο το φέσι το έφερα μέχρι τη Θεσσαλονίκη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην Θεσσαλονίκη τώρα που είναι το κτήριο του ΟΤΕ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ακριβώς εκεί καθώς παίζαμε, κάποια παιδιά το είδαν στο κεφάλι μου, το πήραν και έτσι αγριεμένα καθώς ήταν με τους Τούρκους, το πέταξαν στα χρώματα και...

Ερευνητής: Α τούρκικο φέσι ήταν;

Πληροφορητής: Τούρκικο φέσι.

Ερευνητής: Γιατί έβαλλες τούρκικο φέσι;

Πληροφορητής: Έτσι το είχαμε.

Ερευνητής: Όλοι τα φορούσατε ή μόνον εσύ;

Πληροφορητής: Όλοι φέσια είχαμε.

Ερευνητής: Α είχατε φέσια.

Πληροφορητής: Βέβαια και μάλιστα με φούντα.

Ερευνητής: Α με φούντα.

Πληροφορητής: Φούντα.

Ερευνητής: Κατάλαβα.

Πληροφορητής: Μαύρη φούντα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από τότε το έχασα το φέσι.

Ερευνητής: Μετά που έφτασες στον Πειραιά;

Πληροφορητής: Μετά όταν ήρθαμε εκεί μας πήγαν σ' ένα ξερονήσι, Άγιος Γεώργιος λέγεται. Νερό δεν είχε, τίποτα δεν είχε. Μας έφερναν νερό, αλλά ποιος να προλάβεις πολλοί ήμασταν. Μόνο πό-

σιμο δηλαδή δεν είχαμε. Τα ρούχα μας τα πλέναμε στη θάλασσα, τα βρέχαμε δηλαδή. Ευτυχώς για μας ήταν εκεί ένα πλοίο υπό κατασκευή παλιό, μας πήγαν εκεί μέσα στη θάλασσα. Εκεί περάσαμε καλά, ήταν πράγματι ρομαντικά. Καθίσαμε εκεί περίπου δυο μήνες και μετά φύγαμε. Όταν πήγαμε στον Άγιο Γεώργιο μας κούρεψαν και μας πέρασαν όλους στον κλίβανο. Μας είπαν δερμάτινες ζώνες να μην βάλουμε, αλλά οι περισσότεροι έκαναν λάθος και τα έβαλαν μέσα και ο ατμός τα έκαψε.

Ερευνητής: Τα κάψε. Εκεί στο νησί πόσο έμεινες;

Πληροφορητής: Σο νησί κάνα δυο μήνες περίπου θυμάμαι, ακριβώς δεν θυμάμαι, περίπου. Και ύστερα από εκεί κάποτε μας έβαλαν σ' ένα πλοίο και μας έφεραν στο Καραμπουρνάκι.

Ερευνητής: Σην Θεσσαλονίκη.

Πληροφορητής: Καραμπουρνάκι ναι. Στο Καραμπουρνάκι κάτσαμε σε... και ύστερα μας πήγαν στο Λεμπέτ, έτσι το λέγανε το μέρος εκείνο.

Ερευνητής: Λεμπέτ.

Πληροφορητής: Λεμπέτ τώρα που είναι το αυτό, το στρατόπεδο του Παύλου Μελά λίγο παραπάνω, εκεί μου φαίνεται τώρα είναι ψυχιατρείο. Και όλα αυτά τα μέρη ήτανε άδεια, Πολίχνη, Πολίχνη δεν υπήρχε τίποτε, απ' του Παύλου μελά κι απάνω δεν υπήρχε τίποτε. Εκεί ήτανε πάλι στρατιωτικά συμμαχικά ΤΟΛ εγκαταστάσεις και εκεί μέσα κάτσαμε, τώρα ακριβώς είκοσι ημέρες κάτσαμε, μήνα δεν πιστεύω, λιγότερο. Από κει μας είπαν, ήρθε μία επιτροπή και μας είπε όσοι θέλετε, όπου θέλετε, βγάλτε μία επιτροπή και πηγαίνετε να δείτε τα χωριά. Όποιο χωριό σας αρέσει, εκεί να πάτε. Οι δικοί μας έστειλαν δυο τρία άτομα, πήγαν είδαν αυτό το χωριό που ήμασταν τώρα, όχι τώρα, τώρα είμαστε εδώ.

Ερευνητής: Αυτό που πήγες για πρώτη φορά.

Πληροφορητής: Εκεί που πήγα σ' ένα χωριό απ' το Κιλκίς 26 χιλιόμετρα μακρύτερα, ακριβώς στους πρόποδες των Κρουσιών, τα Κρούσια όρη που λένε, εκεί πήγαμε. Ένα χωριό ήτανε τουρκοβουλγαρικό, το κατοικούσαν και Τούρκοι και Βούλγαροι. Όταν πήγαμε, ακόμα οι Τούρκοι ήταν εκεί, την άνοιξη έφυγαν. Ξέχασα να σου πω ξέρεις γιατί άρεσε το χωριό στην επιτροπή;

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Εμείς όλοι άρρωστοι ήμασταν ελεεινοί και τρισαύλιοι. Θέλαμε καθαρό αέρα, κρύα νερά και ξύλα μπόλικά. Αυτά στα χωριά του κάμπου δεν τα βρίσκαμε, τα βρήκαμε εκεί. Και μάλιστα ένας από τους τρεις από την επιτροπή, είδε και δύο πλατάνια σ' ένα πηγάδι δίπλα. Τα πλατάνια φθινόπωρο ήτανε και είχανε τον καρπό τους, σαν κάστανα και είπε ακόμα και κάστανα έχει εκείνο το χωριό.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) καλά μου κάνει εντύπωση, γιατί μια και ήσουνα από παραθαλάσσιο χωριό πώς δεν προτιμήσατε πάλι παραθαλάσσιο;

Ο λόγος είπε ήταν...

Πληροφορητής: Ο λόγος ήταν αυτός, ελεεινοί και τρισαύλιοι, δυο δυόμιση χρόνια στο πόδι ήμασταν.

Ερευνητής: Ναι εκείνο που θέλω να ρωτήσω τώρα, αυτοί όσοι πήγατε στο χωριό αυτό, για τους λόγους που λες εσύ τώρα, ύστερα από χρόνια έφυγαν και πήγαν σε άλλα μέρη όλοι ή το χωριό ακόμα κατοικείται από τους πρόσφυγες;

Πληροφορητής: Ορισμένοι φύγανε και...

Ερευνητής: Και πήγανε σε παραθαλάσσιες περιοχές;

Πληροφορητής: Όχι, σε χωριά του κάμπου.

Ερευνητής: Σε χωριά του κάμπου.

Πληροφορητής: Άσε τώρα με τον εμφύλιο πόλεμο οι περισσότεροι έφυγαν Θεσσαλονίκη και Αθήνα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί τι γινόταν απάνω; Το χωριό μας κάποτε έξι παιδιά είχε στο σχολείο.

Ερευνητής: Ενώ όταν πηγαίνατε εσείς ήσασταν πολλοί.

Πληροφορητής: Όταν πήγαμε σαράντα παιδιά.

Ερευνητής: Πώς λεγόταν;

Πληροφορητής: Λέλοβα.

Ερευνητής: Λέλοβα.

Πληροφορητής: Δηλαδή Λέλοβα τώρα το μετονομάσαμε εμείς Άγιος Αντώνιος, επειδή η εκκλησία μας ήτανε Άγιος Αντώνιος, το δώσαμε Άγιος Αντώνιος.

Ερευνητής: Καλά εσείς εκεί η εκκλησία ήταν Άγιος Γεώργιος, εδώ πώς έγινε Άγιος Αντώνιος;

Πληροφορητής: Εδώ τη βρήκαμε.

Ερευνητής: Α τη βρήκατε.

Πληροφορητής: Βρήκαμε εδώ και καλή εκκλησία, ανάλογα δηλαδή με τον τόπο ήταν καλή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτό έγινε επί Βουλγάρων.

Ερευνητής: Πήγες στο σχολείο εκεί;

Πληροφορητής: Όταν ήρθα την επομένη χρονιά επήγα στο σχολείο εκεί Δευτέρα τάξη, διότι όσα ήξερα δεν ήταν αρκετά για Τρίτη τάξη και έτσι πάλι δευτέρα τάξη με βάλανε, αλλά ήμουν από τους πρώτους μαθητές. Σην Τουρκία σχεδόν ενάμιση χρόνο πήγα, δεν πήγαμε, δεν συμπληρώσαμε, λίγα πράγματα έμαθα.

Ερευνητής: Ετελείωσες το Δημοτικό αδά σο χωριό;

Πληροφορητής: Δεν το τελείωσα στο χωριό μας δυστυχώς. Αναγκάστηκα επειδή ήμουν μονάχος σε μία τάξη, διότι όλοι οι άλλοι ήτανε χαμηλότερα, όταν πήγα Τετάρτη τάξη, δεν είχα άλλον συμμαθητή και ο δάσκαλος μου είπε ότι εάν θέλεις να μάθεις γράμματα, πάνε στο διπλανό το χωριό. Εκεί στην Τετάρτη τάξη θα είναι και άλλοι, μαζί με αυτούς ο δάσκαλος θα σας φροντίσει καλλίτερα, διότι εγώ με εσένα μονάχο, θα προσπαθήσω να δώσω τα μικρότερα. Και έτσι αναγκάστηκα και πήγα σε διπλανό χωριό, στον Άγιο Μάρκο δύο χρόνια, δύο χρόνια πήγα εκεί και τον τρίτο χρόνο στην έκτη τάξη πήγα στο Κιλκίς. Στο Κιλκίς έβγαλα το Δημοτικό. Όταν έβγαλα το Δημοτικό

στο Κιλκίς, από κει κι ύστερα ναι, όταν έβγαλα το Δημοτικό ήδη ήμουν δεκαοχτώ χρονών, έπρεπε να τελείωνα το Γυμνάσιο, αλλά χάσαμε χρόνια πολλά και... φυσικά και στην Τουρκία όταν πήγα, δεν πήγα από έξι χρονών, από οχτώ χρονών πήγα, ίσως και εννέα. Λοιπόν έχασα χρόνια πολλά. Όταν τελείωσα από κει εγώ και άλλα δύο παιδιά από τον Άγιο Μάρκο, από δίπλα από το χωριό μας πήγαμε στις Σέρρες, δώσαμε εξετάσεις σε μια Σχολή, στο «Αγροτικό Ορφανοτροφείο», δηλαδή ήμασταν οικότροφοι. Αυτά ήταν όλα, όλα τρία σχολεία στην Ελλάδα. Έγινε ένα στα Γιάννενα, ένα στις Σέρρες και ένα στην Κομοτηνή, τρία σχολεία ήτανε. Αυτά έγινα επί Παγκάλου, όχι του τωρινού, ίσως να ήταν και παππούς του. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος έκανε αυτές τις σχολές με σκοπό να μας διορίσει αγρονόμους διδασκάλους, μαθαίναμε δηλαδή γεωπονία.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια;

Πληροφορητής: Πέντε.

Ερευνητής: Πέντε, αρκετά χρόνια.

Πληροφορητής: Πέντε χρόνια. Δηλαδή τετραετής η φοίτηση και μια χρονιά εξάσκηση, πέντε χρόνια έκανα ακριβώς, πέντε χρόνια ανελλιπώς. Όταν επήγαμε να δώσουμε εξετάσεις, ήμασταν 125 παιδιά. Από τα 125 περάσαμε μόνον 24, έπρεπε να περάσουμε 25, αλλά εκεί που ήτανε ο διευθυντής της Σχολής, είχε έναν αδελφό ο οποίος ήτανε Τρίτη Γυμνασίου, τελείωσε δηλαδή το Σχολαρχείο στα Γιάννενα και δεν πρόλαβε να 'ρθει και τον κράτησε θέση και όλοι, όλοι που περάσαμε ήμασταν 25. Αυτή ήτανε η τελευταία φουρνιά που πήγαμε εμείς. Οι πρώτες φουρνιές ήτανε, είχε Τρίτη, Τετάρτη, Δευτέρα, εκείνοι όσοι τελειώνανε, φεύγανε, άλλους δεν προσέλαβαν.

Ερευνητής: Ναι, δεν σας διορίσαν, όταν τελειώσατε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί αλλάξαν οι κυβερνήσεις.

Ερευνητής: Σώπα.

Πληροφορητής: Αλλάξαν τα πράματα λοιπόν και εμάς τώρα, ορισμένοι με το ζόρι διοριστήκαμε, όπου βρήκε ο καθένας δηλαδή με δική του πρωτοβουλία. Εκεί όποιος περνούσε από την πρώτη τάξη, καθάριζε. Από εκεί και ύστερα έπρεπε συνέχεια να προετοιμαστείς. Εάν τυχόν έμενες, θα πήγαινες σπίτι. Διότι τσάμπα δεν ταΐζανε, όπως κάνουν τώρα στα πανεπιστήμια, τους ταΐζουνε τσάμπα, κάθονται σε μία τάξη, κάθονται δεύτερη χρονιά και τρίτη χρονιά και το κράτος τους ταΐζει τσάμπα, εμάς δεν ας ταΐζανε τσάμπα. Πέρασε τη μια χρονιά, πέρασες, άμα δεν περνούσες, θα πήγαινες στο σπίτι σου. Κατάλαβες; Και έτσι μας καθάρισαν, μείναμε 14, απ' τους 24 μείναμε 14 και αυτοί συνέχεια μέχρι τέλους. Όταν διαλύθηκε της Κομοτηνής, οι τελευταίοι ήρθαν σε μας και όταν διαλύθηκε των Σερρών, εμείς πήγαμε στα Γιάννενα συμπληρώσαμε και μετά από μας άλλους δεν πή-

ρανε για πέντε χρόνια. Το κάνανε αυτό τριτάξιο ύστερα, τριτάξιο.

Ερευνητής: Τελείωσες τέλος πάντων, πρέπει' το σχολείο που τελείωσες να ήτανε σπουδαίο, αφού 4 χρόνια σπούδαζες και λοιπά, αλλά το όφελος σαν προσφυγόπουλο, η πολιτεία τι έκανε για σένα;

Πληροφορητής: Τίποτα δεν έκανε.

Ερευνητής: Λυπηρό.

Πληροφορητής: Λυπηρό είναι αυτό, διότι πάντα όλα τα ίδια γίνονται, πάντα τα ίδια γίνονται διότι αλλάζουν οι κυβερνήσεις, δεν σε αναγνωρίζει ο άλλος. Αν ήταν ο Πάγκαλος, πραγματικά θα μας διορίζε αγρονόμους δασκάλους.

Ερευνητής: Και πήγες πίσω στον πατέρα σου και έκανες γεωργία.

Πληροφορητής: Για ένα διάστημα ναι, έκανα γεωργία και όταν ήρθα εδώ στην Κ...

Ερευνητής: Πότε ήρθατε εδώ στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Στην Κατερίνη ήρθα το 1936.

Ερευνητής: Το '36.

Πληροφορητής: Το '36. Το '38 διορίστηκα σε μια εταιρεία που ΕΤΜ λεγότανε, δηλαδή υπηρεσία, όχι ειδικόν ταμείον Μακεδονίας, ύστερα έγινε ΥΤΕΜ, δηλαδή υπηρεσία... δεν θυμάμαι τώρα...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ναι, και εκεί έκανα, εκεί διορίστηκα, εκεί περνούσαμε πολύ καλά. Είχα και πάσο, ταυτότητα με μισό εισιτήριο ταξίδεψα με τα τρένα. Είχαμε υπηρεσιακά αυτοκίνητα, μέχρι και ποδήλατα για μικρές αποστάσεις. Κατοικία μας παραχωρούσανε, καύσιμα, θέρμανση, όλα τα είχαμε. Είχαμε προνόμια πολλά και μας πλήρωναν και καλά. Τότε ήτανε, ο μισθός μου ήτανε 84 δραχμές επί 30 τον μήνα, δηλαδή κάπου δύομιση χιλιάδες περίπου ερχότανε, αλλά λεφτά πολλά ήτανε.

Ερευνητής: Πολλά λεφτά.

Πληροφορητής: Ένας καθηγητής δεν έπαιρνε τόσα λεφτά.

Ερευνητής: Και πώς τα παράτησες;

Πληροφορητής: Δεν τα παράτησα εγώ.

Ερευνητής: Πώς έγινε;

Πληροφορητής: Μεσολάβησε ο πόλεμος.

Ερευνητής: Του '40;

Πληροφορητής: Του '40.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεσολάβησε ο πόλεμος, από κει επιστρατεύτηκα εγώ, από κει πήγα, λοιπόν... όταν γύρισα, αυτά τα μέρη ήταν στην κατοχή των Βουλγάρων, πού θα πήγαινα; Ξεχαρβαλώθηκε, οι υπηρεσίες όλες ξεχαρβαλώθηκαν. Μεταπολεμικά πάλι δεν πληρώνανε πολλά λεφτά.

Ερευνητής: Ζήτησε κανείς, ας πούμε, εσένα σε ζήτησε κανείς...

Πληροφορητής: Αλλά μεσολάβησε και το άλλο...

Ερευνητής: Ο εμφύλιος.

Πληροφορητής: Ο εμφύλιος, έπειτα έγιναν οι οργανώσεις...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα πολιτικά κόμματα και εγώ έτυχε να είμαι στο ΕΑΜ.

Ερευνητής: Οργανωμένος.

Πληροφορητής: Οπότε στο χωριό δεν μας θέλανε και εμείς του μπαμπά το χωριό ζητούσαμε, το σπίτι ζητούσαμε. Εγώ πού θα πήγαινα; Με ποιά μούτρα θα πήγαινα; Και έτσι...

Ερευνητής: Από τότε οργανώθηκες στο ΕΑΜ, θείο Χάρα;

Πληροφορητής: Απ' το '43.

Ερευνητής: Απ' το '43. Και αυτό ήτανε ένας λόγος που δεν σε πήρανε.

Πληροφορητής: Ναι κοίταξε, εμένα η θέση μου ήτανε στο ΕΑΜ.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Δεν μπορούσα να είμαι αλλιώς.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Εγώ μάλιστα διώχτηκα και από νωρίτερα, του Μεταξά τον καιρό.

Ερευνητής: Εξορίες τίποτε.

Πληροφορητής: Όχι εξορίες δεν είχα, αλλά είχα προβλήματα με τον διορισμό μου. Δεν με διορίσανε, αλλά επειδή ήμουν απαραίτητος, ο προϊστάμενός μου, ο τομεάρχης, με το έτσι θέλω με κρατούσε. Γιατί εκείνος είχε μπάρμπα τότε τον Παπαδήμα, τον ξέρεις; Τον Παπαδήμα ο οποίος ήτανε δεξί χέρι του Μεταξά, εκείνος με το έτσι θέλω με κρατούσε.

Ερευνητής: Εκείνο που οργανώθηκες στο ΕΑΜ καλά, ήσουν και στην αντίσταση, μπήκες στην αντίσταση;

Πληροφορητής: Κοίταξε έκανα μία βλακεία. Όταν το '82 ή το '83 αναγνωρίστηκε η αντίσταση, εγώ δεν πήγα να γραφώ, διότι θεώρησα τον εαυτό μου, μάλλον θεώρησα, επειδή δεν ήμουν εγώ αντάρτης, αλλά δεν έχει σημασία αυτό. Είτε πολιτική οργάνωση είναι είτε στρατιωτική το ίδιο είναι, διότι πάντα εγώ περισσότερο ήμουν σε κίνδυνο, διότι ο άλλος ήταν στο βουνό μπορούσε να ξεφύγει...

Ερευνητής: Πώς έτσι παιδί κάπου θυμούμαι ότι κάπου φυλακή, εξορία ήσουν εσύ;

Πληροφορητής: Στη Μακρόνησο.

Ερευνητής: Πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Φυλακή έκανα πέντε μήνες, έξι.

Ερευνητής: Πού στον Παύλο Μελά;

Πληροφορητής: Όχι, στο Γεντί Κουλέ που λένε.

Ερευνητής: Στο Γεντί Κουλέ, λόγω φρονημάτων. Και στη Μακρόνησο;

Πληροφορητής: Στη Μακρόνησο όλη τη θητεία μου σαν εθνοφρουρίτης, όλη τη θητεία μου εκεί την έκανα.

Ερευνητής: Δηλαδή πόσο; Δύο χρόνια;

Πληροφορητής: Όχι, 14 μήνες.

Ερευνητής: 14 μήνες.

Πληροφορητής: Ακριβώς 14 μήνες τόση ήταν η θητεία μου και μάλιστα όταν απολύθηκα και ήρθα, όταν ήρθα στη Θεσσαλονίκη, όπως είχα τη στρατιωτική στολή πήγα, για έρθουμε στην Κατερίνη,

έπρεπε να είχαμε φάλαγγα μπροστά μας και ήταν επικίνδυνο και ορισμένοι είπανε πάμε, λέει, ση ναυτική βάση να πάμε, λέει, πηγαينوερχότανε ένα πλοιαράκι Κατερίνη – Θεσσαλονίκη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν επήγα ρωτώντας, ρωτώντας πήγα στη βάση. Μόλις επήγαμε στη βάση, το γραφείο ήτανε δύο λοχαγοί, ναυτικοί εννοείται. Τους είπα ότι η υπόθεση που έχω, καλά, λέει, να πας. Ναι αλλά πρέπει να έχω μία άδεια ότι ταξιδεύω. Καλά. Λέει, πού ξέρομε ότι ήσουν στρατιώτης. Λέω έχω τη στολή. Μα στολή μπορεί να την αγόρασες, το απολυτήριο. Λέω το απολυτήριο δεν το δίνουν έτσι στον οποιονδήποτε. Εμείς είμαστε, λέει, η αρχή, όταν δεν μας δείξεις σ' εμάς το απολυτήριο, σε ποιον θα το δείξεις; Εγώ όμως επειδή ήμουν στη Μακρόνησο, δεν ήθελα να το δείξω. Κατάλαβες; Λοιπόν αναγκάστηκα όμως να το δείξω. Προηγούμενως όμως είχαμε πιάσει συζήτηση καλή, δηλαδή φιλική συζήτηση και όταν το απολυτήριο βλέπουμε αετό. Βρε εσύ, στη Μακρόνησο ήσουν, εσύ φαίνεσαι καλός άνθρωπος, στη Μακρόνησο ήσουν; Λένε. Λοιπόν και ξέρεις τι τους είπα; Όλοι οι καλοί πήγαν στη Μακρόνησο. Όταν τον είπα όλοι οι καλοί πήγαν στη Μακρόνησο, τα καθάρματα έμειναν εδώ, τότε έσκασαν να γελάνε. Έτσι ήτανε, η πραγματικότητα αυτή ήτανε.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να σε ρωτήσω, θείο Χάρα, φυσικά αυτά θα μείνουν στα εγγόνια και μετά από πόσα χρόνια ποιος ξέρει, όταν κάποιος θα βάλει την κασέτα, θα λέει. Εσύ σαν Πόντιος πώς έβλεπες τον Πόντιο στα δύσκολα χρόνια του εμφύλιου. Τους είχαν κάπως διαφορετικά, πιο επιθετικό ήταν το κυρίως κράτος απέναντι στον ποινιακό ελληνισμό;

Πληροφορητής: Κοίταξε γενικά, γενικά οι ντόπιοι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν λέμε ντόπιοι Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Ρουμελιώτες και λοιπά, όλοι οι εντόπιοι αυτοί με στραβό μάτι μας έβλεπαν πάντα.

Ερευνητής: Τους πρόσφυγες και δη τους Πόντιους.

Πληροφορητής: Ναι και δη τους Πόντιους. Εάν εξαιρέσουμε μόνον τους Κρήτες. Οι Κρήτες μας έβλεπαν με διαφορετικό μάτι.

Ερευνητής: Έχουμε κάποια συγγένεια με τους Κρήτες.

Πληροφορητής: Έχουμε, έχουμε το αίμα τραβάει.

Ερευνητής: Τραβάει το αίμα, τραβάει από γενιά σε γενιά.

Πληροφορητής: Έχομε είναι αλήθεια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έχω παρατηρήσει και ακόμα και τους Γιαννιώτες, τους Ηπειρώτες και αυτοί πιο περισσότερο μας συμπαθούνε παρά οι Θεσσαλοί, η Ρούμελη, ο Μωριάς και λοιπά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί όλοι δεν μας βλέπουνε με καλό

μάτι, δηλαδή ας μην πούμε και ότι μας εχθρεύονται, αλλά δεν μας βλέπουν με καλό μάτι.

Ερευνητής: Δηλαδή όχι, ο νόμος έπιανε τον Πόντιο, κανέναν άλλον δεν έπιανε, ο νόμος εφαρμόζοταν εκεί που ήταν πρόσφυγες, εκεί που ήταν Πόντιοι.

Πληροφορητής: Ας πάρουμε το αυτό στον... στην αυτήν... στο...

Ερευνητής: Στον εμφύλιο;

Πληροφορητής: Όχι... στη διαχείριση του κράτους...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έπρεπε να προτιμηθεί ο εντόπιος παρά ο Πόντιος.

Ερευνητής: Γι' αυτό και τόσα χρόνια εσύ, ας πούμε, πέρασες τη ζωή σου, δεν υπήρξε Πόντιος υπάλληλος.

Πληροφορητής: Δεν υπήρξε, δεν υπήρξε. Μεταπολεμικά αρχίσανε και μας προσλαμβάνουν, δηλαδή μεταπολεμικά και εκείνο έγινε δια της πυγμής μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διότι επιβληθήκαμε...

Ερευνητής: Οικονομικώς.

Πληροφορητής: Οικονομικώς και δυναμικώς, δυναμικώς διότι αν εξαιρέσουμε ορισμένα άλλα τους χάμουτζήδες εκεί κάτω, τον αλβανικό τον πόλεμο εμείς τον κρατήσαμε και αυτό το αναγνώρισαν.

Ερευνητής: Δηλαδή πρωτοπαλίκαρα από...

Πληροφορητής: Ναι, δεν ήθελαν να το πιστέψουν και όμως το καταλαβαίνουν ότι τον αλβανικό τον πόλεμο εμείς τον κρατήσαμε, Μακεδόνες εμείς και γενικά οι Πόντιοι. Οι Πόντιοι διότι ξέρανε την τέχνη του πολέμου.

Ερευνητής: Ναι την διδαχτήκαμε από μικρά.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Θείο Χάρα, αυτό που θέλω να σε ρωτήσω. Κάποτε ο πατέρας μου όταν ήρθαν εδώ στην Κατερίνη πρόσφυγες το '23, εκείνος ήταν 17 χρονών, μετά από τρία τέσσερα χρόνια έγινε ένας γάμος στο χωριό Σφενδάμη που είχε και πρόσφυγες. Κάλεσαν και τον πατέρα μου και πήγαν. Εμείς οι Πόντιοι έχουμε τη λύρα και με αυτήν και κλαίμε και γελάμε και χορεύουμε. Δουλεύουμε στη ζωή μας και έτσι περνάμε. Παρόλες τις φτώχειες μας, μου είπε ο πατέρας μου, σφάξαμε μια κότα, κάναμε πιροσκία και όλα τα σχετικά και άρχισε το γλέντι. Γλέντι ήταν λύρα. Οι ντόπιοι κάτοικοι, που ήταν μάλλον παλαιολλαδίτες, βγάλανε περίστροφο. Και μείς τότε νέοι ήμασταν, ήπιαμε και μερικά ούζα, βγάλαμε μαχαίρια. Χρειάστηκε τότε να επέμβει η αστυνομία. Αυτό δεν ήταν ωραίο πράγμα, διότι έτσι έδειχναν ότι δεν ανέχονται τον Πόντιο πουθενά ούτε καν στη χαρά του. Εσύ στις περιοχές που έζησες είχες τέτοια περιστατικά;

Πληροφορητής: Συνέβαιναν, συνέβαιναν.

Ερευνητής: Συνέβαιναν.

Πληροφορητής: Οι εντόπιοι πάντα δεν μας ήθελαν, δεν μας χωνεύανε.

Ερευνητής: Δεν χωνεύανε το...

Ερευνητής: Τώρα και τώρα δηλαδή, επειδή δώσαμε

και πήραμε.

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Και οι νέοι συμμορφωθήκανε περισσότερο. Οι παλαιοί ίσως ακόμα να κρατάνε, ίσως ακόμα οι παλαιοί από 80 χρονών και απάνω αυτοί που είναι.

Ερευνητής: Δεν συγχωρούν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Όχι, για τη φυλή μας ήταν μια μεγάλη αδικία αυτό το πράγμα, διότι...

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε ήτανε, οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Γύρω από το...

Πληροφορητής: Είμαστε αδικημένοι.

Ερευνητής: Αδικημένοι.

Πληροφορητής: Δεν φτάνει που διωχτήκαμε από τον Τούρκο, ήρθαμε εδώ, τα βρήκαμε πάλι μπαστούνια. Κατάλαβες;

Ερευνητής: Μέχρι τώρα.

Πληροφορητής: Όχι από δω και πέρα άλλο δεν υπάρχει.

Ερευνητής: Δεν υπάρχει.

Πληροφορητής: Όχι από δω και πέρα να σου πω, από δω και πέρα δουλεύει το κόμμα. Όλοι ενταχθήκαμε, ο καθένας εκεί που πιστεύει.

Ερευνητής: Εκεί που πιστεύει.

Πληροφορητής: Και πιστεύουμε εκεί.

Ερευνητής: Ναι. Όχι, εγώ παρακολούθησα και το σπινέριο και εκεί πάλι είπαμε ας πούμε ότι μπορούμε τώρα έχουμε γίνει και η πρώτη οικονομική δύναμη. Εδώ στην Κατερίνη τα μαγαζιά στο σύνολό τους είναι δικά μας.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Πήραμε την επιστήμη.

Πληροφορητής: Κοίταξε όχι μόνον την επιστήμη, όλη την οικονομία στα χέρια μας.

Ερευνητής: Την οικονομία.

Πληροφορητής: Όλο το βίός τους.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Θρακιώτες και οι εντόπιοι δεν τους έμεινα χωράφια, τα αγοράσαμε εμείς.

Ερευνητής: Ναι, αυτοί τα πουλάνε.

Πληροφορητής: Τα πουλάνε.

Ερευνητής: Και η αιτία είναι το ότι είμαστε εργατικοί.

Πληροφορητής: Είμαστε δημιουργικοί.

Ερευνητής: Δημιουργικοί.

Πληροφορητής: Εργατικοί είμαστε, αλλά και δημιουργικοί. Ο εργατικός όταν λέμε, δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι και δημιουργικός, εμείς έχουμε και τα δύο.

Ερευνητής: Και τα δύο.

Πληροφορητής: Και δημιουργικοί είμαστε και εργατικοί είμαστε και οργανωνόμαστε στο καλό πάντα. Οργανωνόμαστε πάντα στο καλό.

Ερευνητής: Το ότι μας κατηγορούν ότι ας πούμε, έχουμε και έναν κουσούρι μεγάλο, δεν υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλον.

Πληροφορητής: Αυτό κοίταξε ο ένας με τον άλλον δεν χωνεύομαστε.

Ερευνητής: Αυτό δηλαδή τα χρόνια που έζησες μέσα σε εμφυλίους, μέσα σε δικτατορίας, είναι ελαττωμά μας; Έτσι το έβλεπα εγώ, όταν ήμουν πιο μικρή.

Πληροφορητής: Αλλά περισσότερο τώρα, το περισσότερο μίσος που έχουμε μεταξύ μας ο ένας με τον άλλον είναι, ότι επειδή ανήκουμε σε διάφορα κόμματα.

Ερευνητής: Κόμματα, είναι πάντα το κομματικό.

Πληροφορητής: Αυτό είναι το κομματικό παίζει τώρα πολύ... είναι στην πρώτη γραμμή.

Ερευνητής: Ναι σωστά, κάποτε ήταν το θρησκευτικό.

Πληροφορητής: Κάποτε ήταν το θρησκευτικό.

Ερευνητής: Για την Κατερίνη βέβαια, σε άλλες επαρχίες...

Πληροφορητής: Σε άλλες επαρχίες... όλο αυτό είναι το κομματικό. Κακά τα ψέματα εδώ μπορεί να είναι αδελφός σου και επειδή ανήκεις σε άλλο κόμμα λες και...

Ερευνητής: Τι άλλο, θείο Χάρα, με συγκίνησες, κοντεύεις τα 80, μέσα καμιά ιστορία έτσι έντονο, όπως μας είπες για το πλοίο, θυμάσαι καμιά τέτοια, έστω και φρικτή;

Πληροφορητής: Είναι πολλά, αλλά δεν μπορεί τώρα να τα θυμηθεί κανείς. Πρέπει στη συνέχεια της κουβέντας να ρθούνε.

Ερευνητής: Να 'ρθούνε να.

Πληροφορητής: Περιστατικά τέτοια πολλά είχα. Στο αυτό είχα στην Αλβανία ανέκδοτα πολλά. Εκεί δηλαδή περιστατικά.

Ερευνητής: Περιστατικά.

Πληροφορητής: Περιστατικά εκεί είχα. Ήμουν αζωγράφος, δεν χώνευα δηλαδή αδικία, δεν χώνευα να μου κάνει τον έξυπνο άλλος, ενόσω δεν είναι έξυπνος. Δεν μπορούσα δηλαδή να ησυχάσω.

Ερευνητής: Ήσουν γνήσιος Πόντιος.

Πληροφορητής: Ναι γνήσιος Πόντιος.

Ερευνητής: Αυτό το έχουν οι Πόντιοι.

Πληροφορητής: Μια μέρα μάλωσα με τον ανθυπολοχαγό, στα χρόνια μικρότερος από μένα, αλλά στον βαθμό ήταν ανθυπολοχαγός και εγώ ήμουν λοχίας, μάλωσα μαζί του, γιατί είχα δίκιο. Λοιπόν να σου πω συγκεκριμένα ένα περιστατικό έτσι, έχομε ακόμα ώρα;

Ερευνητής: Έχομε, έχομε κάμποσο, κάνα πεντάλεπτο.

Πληροφορητής: Λοιπόν εμείς εκεί επειδή ούτε τσακμάκι είχαμε ούτε σπέρτα είχαμε, τίποτα δεν είχαμε, ανάβαμε μία φωτιά στο μέρος όπου καθόμασταν για πολλές μέρες και διατηρούσαμε τη φωτιά να μην σβήσει, διότι σκεφτόμασταν πώς θα την ανάψουμε ξανά, έτσι; Μια μέρα, δειλινό ήτανε, liaζόμουν εγώ και βγήκα λίγο παρακάτω να ξεψειριστώ, έκανα βέβαια και την ανάγκη μου και ξέρεις.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Ξεψειρίζομουν.

Ερευνητής: Σε ποιο μέρος;

Πληροφορητής: Στο μέτωπο.

Ερευνητής: Στο μέτωπο.

Πληροφορητής: Στο μέτωπο και στην πρώτη γραμμή, στην πρώτη γραμμή. Λοιπόν η φωτιά η δική μου άναβε, είχα ένα στρατιώτη μαζί μου και εγώ, μαζί είχαμε ατομικό αντίσκηνο και πέρασαν αεροπλάνα και ο ανθυπολοχαγός φώναζε εκεί οι φωτιές να σβήσουν. Λοιπόν, οι φωτιές να σβήσουν, εν τω μεταξύ έστειλε αυτός έναν στρατιώτη να πάει να δει τίνος είναι η φωτιά, είχα ένα παιδί εγώ απ' το Καπακλή, πώς λέγεται έξω από τη Θεσσαλονίκη, Άγιος Αθανάσιος, Άγιος Αθανάσιος, απ' τον Άγιο Αθανάσιο είχα ένα παιδί, Αντρέα τον λέγανε Καραγιάννη, λοιπόν έτσι ξαπλωμένος όπως ήτανε, ήρθε ο άλλος του λέει να σβήσει τη φωτιά. Του λέει, άσε τη φωτιά και φύγε. Γιατί, λέει αυτός. Αυτή είναι του Σεμερτζίδη, του λέει η φωτιά και δεν πρόκειται να τη σβήσουμε, δεν κάνει καπνό πολύ, δε σε πειράζει, φύγε, του λέει. Λοιπόν τον αγρίεψε κιόλα μάλιστα. Έφυγε αυτός λέει, κύριε λοχαγέ, κύριε λοχαγέ του Σεμερτζίδη είναι η φωτιά. Να τον πείτε, λέει, εγώ ακούω τώρα, να τον πείτε, λέει, όταν έρθει, να 'ρθει κοντά μου. Εγώ αφού ξεψειρίστηκα εκεί, εν τω μεταξύ ήρθε και η κουραμάνα, βράδυ ήτανε, κόντευε να βραδιάσει, του λέω διατάξτε, κοροϊδευτικά το λέγω, διατάξτε, κύριε λοχαγέ. Φωτιά, λέει, γιατί την άναψες; Του λέω, αφού ξέρεις σπέρτα δεν έχουμε, άμα τη σβήσω πότε θα την ξανά ανάψω; Και πώς θα την ξανά ανάψω; Ξέρεις, μου λέει αυτός, θα σε στείλω να μου φέρεις, λέει, ένα χωριό Μπουζούκι λεγότανε, απ' το Μπουζούκι, λέει, να μου φέρεις από, μόλις είχαν ανθίσει οι αμυγδαλιές, να μου φέρεις ένα κλαδί από ανθισμένη αμυγδαλιά. Του λέω, άκουσε, εγώ από ανθισμένη αμυγδαλιά, του λέω, θα σου φέρω και από δω παρακάτω, του λέω. Εγώ θα πάω και θα πάω να σε φέρω τον Ιταλό σκοπό, του λέω. Τι καταλαβαίνεις; Λοιπόν αυτός πάγωσε. Θα πας! Θα πάω, του λέγω. Αποβραδīs εγώ πήρα την τσάντα μου, δύο χειροβομβίδες, κάμποσα φυσίγγια στο σακίδιο και του λέω, δώσε με άδεια, θα πάω, ή μάλλον βάλε τον ιπποκόμο σου να μου κάνει και ένα τσάι για να μην βήχω, του λέω, να μην δώσω στόχο στον σκοπό. Με κοιτάζει αυτός έτσι, λέει θα πας; Θα πάω, του λέω, κάνε μου ένα τσάι. Αυτός παίρνει τηλέφωνο το 50° σύνταγμα απάνω και λέει αυτή και αυτή η υπόθεση. Ναι προτού πάρει, μου λέει καλά πήγαινε κοιμήσου και θα σε ξυπνήσω μετά. Εγώ κόντευε να ξημερώσει, κανένας δεν με ξυπνάει, τι γίνεται, λέω. Πήγα εγώ τον σηκώνω και τον λέω, κύριε λοχαγέ πού είναι, λέω, που θα με ξυπνούσατε; Τώρα, λέω, ξημερώσε. Α δεν σου είπαν, λέει. Τι θα μου πούνε; Δεν μου είπαν, του λέω. Δεν ξέρεις τι έγινε, λέει, πήρα τηλέφωνο το 50ό σύνταγμα και μου είπε θα γίνει οργανωμένη η επίθεση, με μια ομάδα θα πας. Εντάξει θα πάω με μια ομάδα. Την άλλη μέρα μας συγκεκριμένα σ' ένα πλατό όλο τον λόχο και λέει τον

λόχο ότι θα γίνει μία επιχείρηση επικεφαλής θα είναι ο Σεμερτζίδης ο λοχίας και θα πάτε στο Μπουζούκι, να κάνετε επίθεση. Ποιος θέλει να πάει μαζί του; Κανένας δεν σηκώθηκε, κανένας δεν σηκώθηκε. Λέω τελειώσατε, κύριε λοχαγέ; Λέει μα... αφού... του λέω εσείς τελειώσατε. Βγήκα έξω

και λέω ποιος θέλει να 'ρθει μαζί μου να 'ρθει από πίσω μου. Όλη η ομάδα μου σηκώθηκε και ήρθε μαζί μου, όλη η ομάδα μου. Του λέω, τους βλέπεις; Αυτοί είναι, του λέω, εγώ θα πάω... (Τέλος αφήγησης).

Η επίσημη ονομασία της πόλης ήταν Ούνιε. Οι κάτοικοι πριν την ανταλλαγή ήταν 15 χιλιάδες, από τους οποίους οι 4 χιλιάδες ήταν Έλληνες και χίλιοι Αρμένιοι. Η γλώσσα τους ήταν πολύ κοντά στην κοινή νεοελληνική, αλλά στα γύρω χωριά μιλούσαν την Ποντιακή Διάλεκτο. Οι Έλληνες κατοικούσαν στις παραλιακές συνοικίες Πούντα και περιγιάλι. Είχαν δυο εκκλησίες, μια δισυπόστατη αφιερωμένη στους Άγιο Δημήτριο και Άγιο Νικόλαο και μια στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Διέθετε επτατάξιο αρρεναγωγείο και πεντατάξιο Παρθεναγωγείο. Το Αρρεναγωγείο ήταν διώροφο κτήριο και βρισκόταν στον περίβολο της Άνω εκκλησίας. Στον κάτω όροφο υπήρχε θέατρο. Το Παρθεναγωγείο βρισκόταν μέσα στον περίβολο της Κάτω εκκλησίας. Τον μισθό των δασκάλων πλήρωνε η δημογεροντία και τα έξοδα των φτωχών μαθητών η εκκλησία.

Ασχολούνταν με το εμπόριο, τη ναυτιλία, την αλιεία. Περίπου 25 πλοία ναυπηγούνταν κάθε χρόνο στο ναυπηγείο της, Υπήρχαν και λίγοι γεωργοί, οι οποίοι καλλιεργούσαν κάνναβη και φουντούκια. Με την ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν σε Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Κατερίνη, Καβάλα κ.ά.

Οι αυτοκράτορες της Τραπεζούντας έμεναν κάθε χρόνο στα Λίμνια, έναν σπουδαιότατο στρατηγικό σταθμό, σε ένα από τα 13 κάστρα που υπήρχαν εκεί.

Επίσης υπήρχε επισκοπή Λιμνίων στη δικαιοδοσία της οποίας συμπεριλαμβάνονταν 13 χωριά. Ο Αυτοκράτορας Αλέξιος Γ' χάρισε τα Λίμνια ως προίκα στον Τουρκομάνο εμίρη Τσατσεντίν Τσελεμπί, όταν αυτός παντρεύτηκε το 1379 την κόρη του Ευδοκία.

Την ευημερία της Οινόης κατά τους βυζαντινούς χρόνους μαρτυρεί και η σχετική παράδοση, σύμφωνα με τη οποία «γαλή πηδώσα από στέγην εις στέγην ηδύνατο να αφιχθή από Οινόης εις Λιμνία». Αυτός ήταν ένας τρόπος να τονιστεί το πλήθος των κτισμάτων που βρίσκονταν στην περιοχή.

Μαρτυρία 1η Πληροφορητής: Καζαντζής Χρήστος

Ερευνητής: Μπάρμπα Χρήστο ποντιακά θα λέγοι' ατα ή ελληνικά; Ποντιακά όποιον έρχεται σε εύκολον. Αν και λένε εσείς οι Νιώτες ποντιακά 'κ' εξέρετε.

Πληροφορητής: Ποντιακά δεν ξέρω.

Ερευνητής: Εντάξει πέει ατα ελληνικά, όπως μιλούμε, γιατί είπα τα χίλα φορές ο σύλλογός εμουν ευτάει ένα προσπάθεια να μαζεύ' μνήμες. Λοιπόν ακούω σε πού εγεννέθες; Και ντό θυμάσαι ασ' σον Πόντο, το χωρίο σ', τα πάντα.

Πληροφορητής: Στην Οινόη του Πόντου.

Ερευνητής: Γεννήθηκες στην Οινόη, ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν εκεί γεννήθηκα και μεγάλωσα, έγινα 12, 13 χρονών έφυγα από κει.

Ερευνητής: Πότε γεννήθηκες δεν θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα;

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν έχει τα βαπτιστικά κάηκαν.

Ερευνητής: Κάηκαν τα βαπτιστικά.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι δεν έχουμε.

Πληροφορητής: Λοιπόν από κι ύστερα ήρθαμε πήγαμε στην Κωνσταντινούπολη.

Ερευνητής: Όχι, θέλω να με πεις πρώτα τι θυμά-

σαι από την πόλη σου.

Πληροφορητής: Την πόλη μου θυμάμαι ότι είχαμε παραθαλάσσιο το σπίτι μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν είχαμε καράβια που τα-ξιδεύαμε και είχαμε λατομείο. Λοιπόν πηγαίναμε πέτρες μέχρι με την Κωνσταντινούπολη, τα αγάλματα της Κωνσταντινούπολης από την δικιά μας την πέτρα είναι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν από τότε, δηλαδή αυτό καταλήγει ας πούμε...

Ερευνητής: Δηλαδή πόλις είναι η Οινόη, δεν είναι...

Πληροφορητής: Πόλις είναι.

Ερευνητής: Δεν είναι χωριό.

Πληροφορητής: Όχι, πόλις, πόλις.

Ερευνητής: Πόσο πληθυσμό είχε τότε;

Πληροφορητής: Πληθυσμό θα σε γελάσω, κανονικά δεν ξέρω, αλλά πάντως είναι πάνω από 700 χιλιάδες, 600 χιλιάδες.

Ερευνητής: Τόση μεγάλη πόλις ήτανε!

Πληροφορητής: Ε ήτανε, δεν ήτανε;

Ερευνητής: Ήτανε μεγάλη πόλις! Ναι, γιατί όμως, εγώ παρακολουθώ ότι οι... από τα άλλα μέρη του Πόντου μιλούν την Ποντιακή, εσείς;

Πληροφορητής: Εγώ δεν ξέρω, δεν μπορώ να τα μιλήσω.
Ερευνητής: Δεν μιλούσατε καθόλου οι Νιώτες;
 Και μιλούσατε καθαρώς ελληνικά.
Πληροφορητής: Όπως μιλάω τώρα, αυτήν την κουβέντα μιλάμε.
Ερευνητής: Έτσι και η μητέρα σου με τον πατέρα σου.
Πληροφορητής: Ναι και εκείνοι όλοι. Δηλαδή έρχεται σαν νησιώτικα λίγο η γλώσσα μας.
Ερευνητής: Το κλίμα της Οινός;
Πληροφορητής: Είναι άφταστο, άφταστο όταν σε λέω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν είχε βαρύ κλίμα.
Ερευνητής: Βαρύ καθόλου, υγρασία καθόλου.
Πληροφορητής: Υγρασία καθόλου, ας ήταν και παραθαλάσσιο, δεν είχε υγρασία.
Ερευνητής: Δεν είχε υγρασία καθόλου.
Πληροφορητής: Διότι έρχονταν στην παραθαλάσσια μερικά σπίτια δηλαδή στην άκρια της θαλάσσης, ένα μέρος αυτό και εκείνο ήταν ψηλό με κάστρα και αυτά.
Ερευνητής: Τις συνοικίες με τις εκκλησίες με τις οποίες ήταν χωρισμένη η Οινόη.
Πληροφορητής: Συνοικίες ναι το δικό μας λεγόταν... πώς λεγότανε... (προσπαθεί να θυμηθεί) παραλία, παραλία.
Ερευνητής: Οι άλλες οι συνοικίες;
Πληροφορητής: Οι άλλες ήταν η Πούντα, ήταν το Μάλι κάτω στο αυτό, Λετσίνα ήτανε... ερχόταν και ένα μέρος ακόμα... α, είχαμε το αυτό την εκκλησία Άι Νικόλας, το λάτρευαν πολλοί και...
Ερευνητής: Ο πολιούχος δηλαδή.
Πληροφορητής: Ο πολιούχος ναι, ήτανε απάν' στην θάλασσα, Άι Νικόλας ήταν απάν' στην θάλασσα και πάντοτε έλεγαν θαλασσινός.
Ερευνητής: Ναι Άγιος Νικόλαος θαλασσινός.
Πληροφορητής: Λοιπόν αυτά θυμάμαι.
Ερευνητής: Έτσι διάφορα... άλλες εκκλησίες;
Πληροφορητής: Άλλες εκκλησίες είχαμε άλλες δύο εκκλησίες. Είχαμε στο Περιγιάλι που ελεγάμε.
Ερευνητής: Ποιος άγιος;
Πληροφορητής: Άγιος Γεώργιος και Άγιος Νικόλαος.
Ερευνητής: Ναι. Κρυπτοχριστιανούς είχατε καθόλου;
Πληροφορητής: Όλοι χριστιανοί ήτανε.
Ερευνητής: Χριστιανοί ορθόδοξοι ναι, Προτεστάντες είχατε;
Πληροφορητής: Δύο, τρεις οικογένειες είχαμε.

Του Βασίλη η μάνα και η Βαγγελίτσα αυτούς ξέρω.
Παρέμβαση γυναίκας του: Ήταν και δεν ήταν.
Ερευνητής: Δηλαδή εκκλησία δεν υπήρχε ευαγγελική;
Πληροφορητής: Όχι δεν υπήρχε.
Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανοί ελεύθερα ήσαν ορθόδοξοι;
Πληροφορητής: Ορθόδοξοι.
Ερευνητής: Ελεύθερα.
Πληροφορητής: Ελεύθερα, δεν μας πείραξαν καθόλου.
Ερευνητής: Δεν σας πείραξαν οι Τούρκοι, απ' ότι θυμάσαι, καθόλου
Πληροφορητής: Γιατί ξέρεις; Γιατί είχαμε πάντα αρχηγούς μέσα από την πόλη.
Ερευνητής: Την Οινόη.
Πληροφορητής: Την Οινόη και αυτοί κουμάνταραν τα αυτά. Η γιαγιά μου ήτανε μια σχεδόν γιατρός, σχεδόν γιατρός όταν λέμε, οι γιατροί εκείνα που δεν μπορούσαν κάνουν, αυτή τα έκανε.
Ερευνητής: Πρακτική.
Πληροφορητής: Πρακτικά. Αυτοί έρχονταν από πάνω απ' τ' ανταρτικά τραυματισμένες απ' τις μάχες στα βουνά, πήγαιναν απάνω μερικοί και εκείνη τους θεράπευε, σε δυο, τρεις μέρες τους θεράπευε, τόσο τέλεια ήτανε, και γι' αυτό έρχονταν, δεν πήγαιναν πουθενά αλλού. Παρακάτω ήταν η Κωνσταντινούπολη και άλλα αυτά, αλλά δεν πήγαιναν.
Ερευνητής: Πόσο απείχε από την Κωνσταντινούπολη η Οινόη;
Πληροφορητής: Η Οινόη απέχει αρκετά. Κοίταξε, είναι Σαμψούντα, είναι το...
Παρέμβαση γυναίκας του: Καλά απ' την Σαμψούντα περνάτε;
Πληροφορητής: Απ' την Οινόη είναι Τέρμε, η Τέρμε είναι ένα μικρό μέρος.
Παρέμβαση γυναίκας του: Και περνάτε απ' την Σαμψούντα;
Πληροφορητής: Περνάμε απ' την Σαμψούντα, όχι πεζός, πεζός δεν πηγαίναμε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν είπαμε πεζός.
Ερευνητής: Διά θαλάσσης.
Πληροφορητής: Διά θαλάσσης, πεζός πάλι πας, αλλά είναι μακριά και δύσκολο, από βουνά και αυτά.
Ερευνητής: Γεωργοί ήτανε; Γεωργία δεν υπήρχε.
Πληροφορητής: Γεωργία δεν είχαμε, μόνο είχαμε γεωργούς... πες το...
Παρέμβαση γυναίκας του: Δενδροφυτείες είχαμε.
Πληροφορητής: Δενδροφυτείες είχαμε.

Ερευνητής: Τι δέντρα ευδοκιμούσανε;
Πληροφορητής: Μήλα, όλα τα φρούτα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Καρύδια, φουντούκια.
Πληροφορητής: Φουντούκια, ό,τι θες απ' όλα.
Ερευνητής: Και περισσότερο δηλαδή δούλευαν οι άνθρωποι των πόλεων.
Πληροφορητής: Των πόλεων.
Ερευνητής: Αν είχε η Οινόη πόσους Έλληνες, πόσους Τούρκους;
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι ήτανε λίγοι.
Ερευνητής: Πόσο δηλαδή τοις εκατό;
Πληροφορητής: Ζήτημα να είχε...
Ερευνητής: 10%;
Πληροφορητής: Ε ως βάλομε 15%.
Ερευνητής: Δεκαπέντε τοις εκατό, άλλες φυλές; Αρμενέους και λοιπά;
Πληροφορητής: Αρμενέους είχαμε καμιά 4%, 5%.
Ερευνητής: Και άλλο 80% Έλληνες.
Πληροφορητής: 80%.
Ερευνητής: Πόντιοι Έλληνες.
Πληροφορητής: Πόντιοι.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Η Φάτσα είχε πολλούς Αρμενέους.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δηλαδή ξένοι ήτανε 25%, 30%.
Ερευνητής: Ζούσατε αρμονικά μαζί τους;
Πληροφορητής: Αρμονικά.
Ερευνητής: Πολύ ωραία. Οι Τούρκοι δουλεύανε στις δουλειές σας;
Πληροφορητής: Υπάλληλους στο καράβι Τούρκους είχαμε.
Ερευνητής: Δηλαδή από όλες τις πόλεις; Του Πόντου η Οινόη είχε τα καράβια, επεξεργαζότανε...
Πληροφορητής: Είχε τα καράβια ναι.
Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτε έτσι στο λιμάνι, πώς δουλεύανε, όλα αυτά;
Πληροφορητής: Δουλεύανε λοιπόν στο λιμάνι κάποτε τώρα τελευταίως, πριν από ο Τοπάλ Οσμάν πήρε και έσφαζε και πέρασε και απ' την Οινόη. Στην Οινόη όταν ήρθε και πέρασε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τον σταμάτησε η τουρκική αστυνομία, το τουρκικό κράτος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν τον απαγόρευσε, δεν θα κάνεις σφαγή εδώ πέρα. Δηλαδή με τρόπο έκανε λοιπόν το εξής. Ο Καϊμακάμης ήτανε Έλληνας, η γυναίκα του μάλλον ήτανε Ελληνίδα και αυτός μου φαίνεται σπασμένος ήτανε Έλληνας. Και λοιπόν και, αυτοί δεν το

ξέραν ότι ήταν Έλληνας και τον βάλαν καϊμακάμη και λοιπόν αυτός και μετά από κει κάλεσε και από έξι ώρες και κάτω όσοι είναι να πάρουν τα όπλα τους και να κατεβούνε κάτω στην παραλία στον συνοικισμό, κατάλαβες;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν αυτοί είχανε ένα μέρος απάνω στα βουνά έτσι, μια γωνία είχανε δικό τους μέσ' στην αγορά και έτσι πηγαίνανε πάνω στα βουνά, στο ύψωμα. Ενώ η παραλία περισσότερο ήτανε χριστιανικό.
Ερευνητής: Χριστιανικό.
Πληροφορητής: Άσε και περισσότερο χριστιανικό ήτανε.
Ερευνητής: Ναι. Προηγουμένως είπατε για το... όχι... αν θυμάστε τον δάσκαλο, τον ψάλτη, τον λυράρη;
Πληροφορητής: Απ' αυτούς δεν θυμάμαι διότι μικρός ήμουν ακόμα.
Ερευνητής: Δεν τους θυμάσαι.
Πληροφορητής: Ίσα – ίσα που λίγο μεγάλωσα, ύστερα τα πράματα σφίξανε.
Ερευνητής: Εάν θυμάσαι, εάν ξενιτευότανε οι αυτοί, οι Νιώτες.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, ήταν όλοι μέσα εκεί, δεν είχαν ανάγκη από ξενιτεμό, είχαν εισόδημα.
Πληροφορητής: Εισόδημα είχανε, όλα μαγαζιά, καταστήματα, επαγγέλματα, δεν ξέρω τι, αυτά είχανε.
Ερευνητής: Και εμπόριο εξαγωγές και λοιπά.
Πληροφορητής: Και το εμπόριο ναι.
Ερευνητής: Θέλω να με πείτε λίγο για το... είπατε προηγουμένως για το αντάρτικο, τι θυμάστε;
Πληροφορητής: Θυμάμαι ότι είχαμε μέσα στ' ανταρτικά σχεδόν το διοικητικό μέρος ήτανε από την Οινόη οι μεγάλοι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν, και ο Σαρρή Γιάννης που λένε, ο Καρά Παναγιώτας, αυτά τα θυμάμαι.
Ερευνητής: Τα ονόματα για πείτε τα λίγο να μείνουνε;
Πληροφορητής: Σαρρή Γιάννης.
Ερευνητής: Σαρρή Γιάννης.
Πληροφορητής: Καραπαναγιώτας.
Ερευνητής: Καρά Παναγιώτας.
Πληροφορητής: Πώς τον έλεγαν τον άλλονε... ήτανε...
Ερευνητής: Καπεταναίοι.
Πληροφορητής: Καπεταναίοι ήτανε πολλοί ναι και όλοι αυτοί ήτανε απ' την Οινόη μέσα.

Λοιπόν αυτό ξέρω και γι' αυτόν τον λόγο
ελεύθερα δηλαδή συζητούσαμε, ελεύθερα...

Ερευνητής: Ναι, όταν λέτε ότι αυτοί ήταν στο
αντάρτικο σε ποια βουνά ήσαν αυτοί;

Πληροφορητής: Ήτανε στην Οινόη τα βουνά.

Ερευνητής: Στην Οινόη τα βουνά τα φυλάγανε.

Πληροφορητής: Ήτανε ολόκληρα χωριά ήτανε.

Ερευνητής: Καμιά ιστορία έτσι ν' ακούσατε απ'
τον παππού σας και λοιπά για τα κατορθώ-
ματα των ανταρτών εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Πολλά κατορθώματα κάνανε,
διότι πρώτα πρώτα πολεμήσανε από την
αρχή σκληρά. Ύστερα όταν είδανε ότι δεν θα
μπορέσουν να τα βγάλουνε πέρα να ανοί-
ξουν πληγές πολλά, σου λέει αν εμείς πια-
στούμε με αυτούς εδώ, ύστερα θα μας
χτυπήσουν απ' αλλού, θα κάνουν πολύ φα-
σαρία, δεν θα μπορέσουν να κρατήσουν το
κράτος τους. Σ' αυτό το σημείο έφτασανε,
δηλαδή είχαν τον φόβο.

Ερευνητής: Τίποτα άλλο δεν θυμάστε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Έτσι καμιά πώς φύγατε απ' τον
Πόντο εκείνες τις τραγικές στιγμές;

Πληροφορητής: Έτσι λοιπόν πως φύγανε απ' το
βουνό, πήγανε μα τα καράβια, με τα καράβια
τους έδωσαν άδεια και φύγανε.

Ερευνητής: Εσείς θυμάστε πώς ήρθατε απ' την
Οινόη στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Πως δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Λίγο να μας το διηγηθείτε.

Πληροφορητής: Ήρθανε λοιπόν το '21, το '22
μέσα λοιπόν έδωσαν μια διαταγή ο καθένας
να πάει στο αυτό του. Μάλλον δεν ήθελαν να
φύγουν, γίνεται, λέει, διαταγή να πάτε στην
Ελλάδα, αλλά εμείς σας παρακαλώ, εμείς δεν
σας πειράξαμε, έχετε παράπονα από μας; Δεν
έχομε, λέει ο πατέρας μου και όσοι ήταν, πα-
ράπονα ούτε απ' την κυβέρνηση ούτε απ'
τους τοπικούς να πούμε...

Ερευνητής: Άρχοντες.

Πληροφορητής: Διότι μας φερθήκατε πολύ
ωραία, λέει. Ο Έλληνας είχε περισσότερη αξία
από έναν Τούρκο, διότι όταν ο Έλληνας
έλεγε μια κουβέντα, του Έλληνα η κουβέντα
στο δικαστήριο, του Έλληνα η κουβέντα
έπιανε, του Τούρκου δεν έπιανε. Ψέματα λες,
λέει τον Τούρκο, σ' αυτό το σημείο.

Ερευνητής: Ήταν στην Οινόη, σ' άλλα μέρη δεν
ήταν έτσι

Πληροφορητής: Εγώ δεν άκουσα σε κανέναν να
έγινε αυτό το πράμα.

Ερευνητής: Σφαγές και εξορίες μέσα στο αυτό

δεν θυμάστε τίποτα;

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα δεν έχομε. Και
απ' τους γονείς μας ακόμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλού γίνονταν εξορίες, αλλού
γίνονταν σφαγές.

Ερευνητής: Δεν έγιναν σε σας.

Πληροφορητής: Και στη Φάτσα δεν έγιναν.

Ερευνητής: Ναι. Πώς θυμάστε την ημέρα που
γυρίσατε;

Πληροφορητής: Την ημέρα που γυρίσαμε θυμά-
μαι, διότι είπανε, λέει, ότι υπάρχει αυτή η δια-
ταγή να πάμε στο...

Παρέμβαση γυναίκας του: Στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Στην Ελλάδα. Αλλά εσείς είστε
καλοί άνθρωποι, λέει, και δεν θέλουμε να φύ-
γετε, λέει, αν θέλετε, λέει, καθίστε. Όσοι θέ-
λουν να καθίσουν. Να καθίσουμε, λέει, δέκα
άτομα, δεν έχουμε ούτε παπάδες ούτε εκκλη-
σίες, κάντε και παπάδες, λέει, δεν κάθονται,
λέει, θέλουν να φύγουν ο κόσμος, εκατάλα-
βες; Να πάνε να γνωρίσουν και την Ελλάδα,
λέει, Έλληνες είμαστε και δεν την ξέρουμε,
κατάλαβες; Πάμε να την γνωρίσουμε, αλλά
από σας δεν έχουμε κανέναν παράπονο. Λέει
εντάξει, δικαίωμά σου, άμα θέλετε, φεύγετε,
δεν μπορούμε να σας εμποδίσουμε να φύγετε.
Αλλά θα μετανοήσετε, λέει, που θα πάτε εκεί,
διότι δεν πιστεύω καλλίτερα από μας να σας
βοηθήσουν οι Έλληνες. Και πραγματικώς
έτσι ήτανε, εμείς μετανιώσαμε που ήρθαμε.

Ερευνητής: Οι Νιώτες.

Πληροφορητής: Αλλά ήρθαμε μια φορά. Χάσαμε
τα καράβια μας, χάσαμε τα σπίτια μας, χά-
σαμε τα λατομεία, οτιδήποτε και αν είχαμε.

Ερευνητής: Με ποιο πλοίο φύγατε από κει, θυ-
μάστε;

Πληροφορητής: Με ελληνικό πλοίο... όχι, όχι
τουρκικό πλοίο πήγαμε στην Κωνσταντινό-
πολη και απ' την Κωνσταντινόπολη ύστερα
μας πήρε άλλο πλοίο, ελληνικά πλοία.

Ερευνητής: Πότε ακριβώς;

Πληροφορητής: Το '24 φύγαμε.

Ερευνητής: Το '24. Τι μήνα περίπου θυμάστε;

Πληροφορητής: Μήνας ήτανε Οκτώβριος.

Ερευνητής: Οκτώβριος.

Πληροφορητής: Όχι, όχι Οκτώβριο δεν ήτανε,
ήτανε κάνα δυο μήνες νωρίτερα, δηλαδή Αύ-
γουστο με Σεπτέμβριο.

Ερευνητής: Αύγουστο με Σεπτέμβριο '24. Και
πού πρώτο άραξε το πλοίο;

Πληροφορητής: Στη Σαλονίκη.

Ερευνητής: Α! στη Θεσσαλονίκη απευθείας ήρθε.

Πληροφορητής: Στη Θεσσαλονίκη και ύστερα από κει μας φέραν εδώ.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να σας ρωτήσω. Ήρθατε στη Θεσσαλονίκη, τι σας είπε το ελληνικό κράτος πάτε όπου θέλετε ή εσείς επιλέξατε αυτό το μέρος;

Πληροφορητής: Όχι, αυτοί έδειξαν να πούμε τον τόπο αυτόν, ήρθαμε...

Ερευνητής: Ποιος ήταν ο τόπος, ο Τρίλοφος;

Πληροφορητής: Όχι, η Κατερίνη, στην Κατερίνη ήρθαμε πρώτη φορά. Για την Κατερίνη ήρθαμε και ύστερα ήρθαμε εδώ πέρα, είδαμε τα νερά, ότι εδώ ήτανε λασπόνερα, το ποτάμι λοιπόν...

Ερευνητής: Πίνατε νερό απ' το ποτάμι.

Πληροφορητής: Ναι απ' το ποτάμι και αυτό ήτανε που φύγαμε απ' εδώ και πήγαμε στον Τρίλοφο.

Ερευνητής: Ο Τρίλοφος τι διαφορά είχε εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Τα νερά ήτανε καθαρά.

Ερευνητής: Είχε καθαρό νερό.

Πληροφορητής: Οι πηγές απ' τους Δράκους από κάτω.

Ερευνητής: Και μόνο τα νερά ή κάτι άλλο; Το κλίμα;

Πληροφορητής: Το κλίμα ήταν καλό. Διότι όταν κατεβήκαμε απ' το καράβι κάτω στην Κατερίνη σε τρεις, τέσσερις μήνες καταλάβαμε ότι δεν πάμε καλά. Αρρωστούσαμε να πούμε εμείς τα παιδιά και ξέρω γω τι.

Ερευνητής: Εδώ; Από τι;

Πληροφορητής: Ελονοσία.

Ερευνητής: Από ελονοσία.

Πληροφορητής: Βούρκο ήτανε, καλέ, αυτό εδώ μέσα.

Ερευνητής: Ναι. Εκεί στον Τρίλοφο σας έδωσαν χωράφια;

Πληροφορητής: Μας έδωσαν.

Ερευνητής: Τι κλήρο, πόσο;

Πληροφορητής: Κλήρο καμιά 24 στρέμματα μας δώσανε ανοιγμένα χωράφια και ύστερα λοιπόν αγοράσαμε εμείς απ' το αυτό... πες το ντε... πώς το λέγανε...

Ερευνητής: Τον εποικισμό;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, το... Μπαλάσκα.

Ερευνητής: Α, απ' τα τσιφλίκια που είχαν οι Τούρκοι αα και από εκεί αγοράσατε.

Πληροφορητής: Από κει αγοράσαμε.

Ερευνητής: Πόση ήταν η τιμή τότε, δηλαδή τα αγοράζατε ακριβά ή όπως ήτανε όλοι;

Πληροφορητής: Όχι, φτηνά ήτανε.

Ερευνητής: Φτηνά ήτανε.

Πληροφορητής: Φτηνά ήτανε, αλλά δεν ήτανε χωράφια, δάση ήτανε.

Ερευνητής: Δάση και τι τα κάνεις; Τα εκχερσώνατε, ε; πώς αισθανθήκατε τότε; ένα παιδί της Οινόης που δεν ήξερε από χωράφια...

Πληροφορητής: Ε μα αυτό είναι που μας τρώει.

Ερευνητής: Σας τρώει ακόμα, ε;

Πληροφορητής: Μας τρώει ακόμα. Τα θυμάμαι και ερεθίζομαι, γιατί να πέσομε εμείς εδώ τώρα.

Ερευνητής: Ναι. Δηλαδή το καλομαθημένο παιδί μέσα σε ωραία οικογένεια...

Πληροφορητής: Έπεσε σε αυτό το χάλι.

Ερευνητής: Να εκχερσώνει χωράφια.

Πληροφορητής: Να εκχερσώνει χωράφια. Αυτά είναι.

Ερευνητής: Το δύσκολο! Αυτό έμεινε πληγή μέχρι σήμερα.

Πληροφορητής: Έμεινε και ακόμα μένει.

Ερευνητής: Και ακόμα μένει.

Πληροφορητής: Ωστόσο ζω.

Ερευνητής: Πώς μπορέσατε και προσαρμοστήκατε; Δεν σκεφτήκατε έτσι πολλές φορές θα αφήσω το αλέτρι να φύγω...

Πληροφορητής: Λοιπόν άκουσε! Εμείς ήμασταν μικροί ακόμα τότες, 13, 14, 15 χρονών ήμουνα εδώ πέρα. Μας έβαλαν κάναμε καπνά τον πρώτο χρόνο. Απασχολιόμασταν με τα καπνά, δεν ήξεραμε τότε. Αφού βάλαμε στάρι, σπείραμε και ύστερα μας λένε το στάρι σας μεγάλωσε, λέει, δεβάτε να το τσαπίσετε, λέει οι Θρακιώτισσες και πήγαμε εκεί πέρα πήραμε τις τσάπες και πήγαμε να τσαπίσουμε.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) τόσο που δεν ξέρατε!

Πληροφορητής: Αφού τα καπνά λοιπόν τα κάναμε και ύστερα σπάσαμε μερικά τα μικρά. Τότε θυμάμαι ο Χατζιόγλου μας τα πήρε τα καπνά εκείνα και τα κόψαμε από πάνω τα φύλλα που ήτανε που ήτανε με τα φύλλα μαζί με τις κορφές...

Παρέμβαση γυναίκας του: Καλέ τα κόψαμε.

Πληροφορητής: Μετά που ήτανε λούκια πλάι το κόψαμε και τα πετάξαμε με τα φύλλα τα βάλαμε, τα κάναμε όπως ήτανε εκείνα τα κάναμε. Πουληθήκανε εκείνα όπως πήγανε, ο συγχωρεμένος ο Χατζιόγλης μας βοήθησε σ' αυτό το σημείο, διότι γνώριζε τον πατέρα μου και λέει, βρε Αναστάση, λέει, τι ήθελες και ερχόσουνα αυτού εκεί πέρα, γι' αυτό ήσουνα εσύ, λέει.

Ερευνητής: Εκείνος ήτανε... από πού ήταν εκείνος;

Πληροφορητής: Ο Χατζιόγλης νομίζω από....
 Ερευνητής: Σαμψούντα;
 Πληροφορητής: Όχι Σαμψούντιος δεν ήτανε, από πού να ήτανε ο Χατζιόγλης.
 Ερευνητής: Τέλος πάντων. Όταν πρώτο εγκατασταθήκατε στην Τόχοβα, έτσι λεγόταν το χωριό, πόσες οικογένειες ήτανε Πόντιοι, αν θυμάστε;
 Πληροφορητής: Όχι δεν ήταν πολλοί.
 Ερευνητής: Πόσοι τότε;
 Πληροφορητής: Ζήτημα να ήτανε 10, 12 άτομα.
 Ερευνητής: Οικογένειες. Λίγο μας τις αναφέρετε τις οικογένειες που θυμάστε;
 Πληροφορητής: Τώρα...
 Ερευνητής: Εσείς λέγεστε;
 Πληροφορητής: Καζαντζής.
 Ερευνητής: Καζαντζής. Άλλοι;
 Πληροφορητής: Ήτανε ο... πώς λέγεται το επώνυμο, ξέχασα κιόλα...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Να σε πω;
 Ερευνητής: Ναι.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ήτανε του Χατζηγιώρ' που πέθανε ο γιος.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Ήτανε ο...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Η Πηνελόπη η δικιά μας ήτανε.
 Πληροφορητής: Η Πηνελόπη ήτανε, ήτανε ο... Αναστάσης...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Πέθανε.
 Ερευνητής: Δεν έχει σημασία, ποιες οικογένειες ήτανε.
 Πληροφορητής: Θυμάμαι ήτανε κάτι άλλοι...
 Ερευνητής: Και τι άλλοι Πόντιοι ήτανε στην Τόχοβα τότε;
 Πληροφορητής: Πόντιοι ήτανε απ' τη Φάτσα...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Απ' την Κερασούντα, απ' την Τραπεζούντα, από διάφορους.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι φύγανε.
 Ερευνητής: Ναι, είχατε για εκείνη την εποχή μιλάμε, είχατε ενότητα ή ο ένας έλεγε ο Νιώτης, ο Φάτσαλης...
 Πληροφορητής: Όχι, όχι.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Κερασούντιοι, οι Τραπεζούντιοι όταν ήρθαν και χόρευαν και έκαναν. Όταν είδαν το χωριό δεν μπορούσαν να τα βγάλουν πέρα στο χωριό, όλοι φύγανε, δεν έμεινε κανένας. Οι Κερασούντιοι φύγανε, άλλος στην Αθήνα, Κατερίνη, όπου ήθελαν πήγαν. Δεν είχαν η Ελλάδα να τους απαγόρευε.
 Πληροφορητής: Ύστερα εμείς, οι Τραπεζούντιοι

δεν πήραμε τίποτε.
 Ερευνητής: Δεν πήρατε τίποτε.
 Πληροφορητής: Δεν πήραμε, διότι δεν έκαψαν.
 Ερευνητής: Α! την Οινόη δεν την κάψανε.
 Πληροφορητής: Δεν την κάψανε την Οινόη, γι' αυτό.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Όποιος τα κατάφερε πήρε καλέ.
 Ερευνητής: Όποιος τα κατάφερνε.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Όποιος τα κατάφερνε.
 Ερευνητής: Πόσα χρόνια ασχοληθήκατε με τη γεωργία, πόσα χρόνια μείνατε στην Τόχοβα;
 Πληροφορητής: Μέχρι... το '54 ήρθαμε εδώ.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Το '47 ήρθαμε.
 Ερευνητής: Το '47 και γιατί ήρθατε;
 Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί ήτανε πόλεμος.
 Ερευνητής: Λόγω πολέμου.
 Πληροφορητής: Όχι, λόγω πολέμου δεν ήτανε, αλλά ήτανε άγωνα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Άγωνα τα χωράφια.
 Πληροφορητής: Άγωνα τα χωράφια δεν μπορέσαμε. Ήρθαμε μια φορά κάτω και ξανά έφυγαμε πάνω.
 Ερευνητής: Γενικά η οικονομική κατάσταση των κατοίκων της Τόχοβας εκείνη της εποχή μιλάμε από το '24 ως τον πόλεμο πώς ήτανε;
 Πληροφορητής: Ε;
 Ερευνητής: Πώς ήτανε η κατάσταση η οικονομική;
 Πληροφορητής: Υπόφερε ο κόσμος.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Υπόφερε, έζηνε ε.
 Ερευνητής: Υπόφερε.
 Πληροφορητής: Εμείς είχαμε μερικά χρήματα ακόμα και ζούσαμε καλά κάμποσο καιρό.
 Ύστερα λοιπόν έφυγαν εκείνα.
 Ερευνητής: Τα χρήματα τα φέρατε από την Οινόη;
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Χρυσές λίρες, πώς τις φέρατε;
 Πληροφορητής: Ούτε έρευνα μας κάνανε.
 Ερευνητής: Πού τα είχατε; Σε ζωνάρια έτσι...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι, ναι.
 Πληροφορητής: Τα είχαμε κρυμμένα, αλλά...
 Ερευνητής: Δεν σας κοίταξαν.
 Πληροφορητής: Πάνω στην Οινόη δεν έχουν κάνει ούτε έρευνα.
 Ερευνητής: Πόσα παιδιά κάνατε εσείς;
 Πληροφορητής: Εμείς πόσα παιδιά κάναμε;
 Ερευνητής: Πόσα έχετε;
 Πληροφορητής: Πόσα έχουμε; Τώρα έχουμε τρία παιδιά, δύο κορίτσια και ένα αγόρι.
 Ερευνητής: Μένουν εκεί στο χωριό;

Πληροφορητής: Εδώ μένουν.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δυο παιδιά κάναμε με τον Χρήστο, εγώ είμαι δεύτερό παντρεμένη.

Ερευνητής: Θέλω να μου πείτε τώρα τι θυμάστε, είπατε ότι φύγατε μετά τον πόλεμο. Λίγο να μου πείτε για τον πόλεμο στο χωριό, την κατάσταση που επικρατούσε με τους Γερμανούς, τα πάντα, αυτά θέλω να τα ακούσω και από σας και απ' την κυρία Γεωργία.

Πληροφορητής: Λοιπόν τότες με το αυτό με τον πόλεμο.

Ερευνητής: Με τους Γερμανούς.

Πληροφορητής: Με τους Γερμανούς, την κατοχή, λοιπόν υποφέραμε πολλά. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε δουλειές, δουλειά να κάνουμε δεν μπορούσαμε. Δεν μπορούσαμε να φύγουμε από το χωριό πουθενά να πάμε και έτσι μείναμε εξαιτίας εκείνο μερικά χρόνια ακόμα.

Ερευνητής: Αποκλεισμένοι. Ναι, όταν λέτε τώρα, μερικά συμβάντα, αν τα θυμάσαι εσύ, κυρία Γεωργία, με τους Γερμανούς τι σας κάνανε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Με τους Γερμανούς όταν οι Γερμανοί ήρθανε, μπήκανε μέσα στο...

Ερευνητής: Τόχοβα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τρίλοφο, τότε εγώ ήμουνα σε ενδιαφέρουσα στην Νικούλα σ' αυτό το κορίτσι. Τώρα είπαμε θα 'ρθούνε, εμείς βάλαμε τα αβγά, απ' όλα για να μην μας... αυτοί φύγανε στο δάσος, όλοι φύγανε στο δάσος.

Ερευνητής: Οι άντρες.

Παρέμβαση γυναίκας του: Οι άντρες όλοι φύγανε, γιατί είπανε έρχονται οι Γερμανοί. Ήρθανε, μπήκανε μέσα, οι άντρες πού είναι; Ήτανε και μια γυναίκα που με κοίταζε, οι άντρες πού είναι; Κάρβουνα, κάρβουνα στο δάσος, λέγανε. Κοίταξαν μέσα, τίποτε, δεν μας πείραξαν καθόλου. Μπήκανε μέσα, φύγανε. Φύγανε και έκαψαν αλλού όπου πρόδι-δαν, φυσικά ήταν οι προδότοι, πρόδιναν, πήγαιναν στο δικό σου σπίτι, στου αλλουνού το σπίτι καίγανε.

Πληροφορητής: Κάψανε σπίτια, σκοτώσανε ανθρώπους.

Παρέμβαση γυναίκας του: Κάψανε, ρημάξανε, άλλους σκοτώσανε. Ύστερα όταν έγινε ο πόλεμος και 12 παιδιά.

Ερευνητής: Ναι, αυτά για τα 12 παιδιά, γιατί είναι ένα από τα μεγαλύτερα θύματα ναζιστικά, τι θυμάσαι;

Παρέμβαση γυναίκας του: Εγώ θυμάμαι βγήκε

ένας σαν ντελάλης από την εκκλησία ένας αυτός και λέει όλες οι άντρες πρέπει να πάνε απάνω στ' αλώνια. Τώρα τι να κάνουνε; Άλλοι κρυφθήκανε, άλλοι πήγανε, όλοι πήγανε. Σου λέει εγώ δεν έχω τίποτε, άλλος λέει εγώ δεν έχω τίποτε και εκείνοι που είχαν όλοι γύρισαν στα σπίτια τους, τους έπιασαν.

Πληροφορητής: Πιάσαν τα παιδιά.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεκατρία άτομα όλους όσοι ήτανε.

Ερευνητής: Πείτε τα ονόματα, τα θυμάστε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Ποιον σκότωσαν;

Ερευνητής: Ναι, αυτά τα δεκατρία παιδιά.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεκατρία παιδιά, ένα ήταν του Θύμιου ο Πολύκαρπος.

Πληροφορητής: Ο Πολύκαρπος.

Παρέμβαση γυναίκας του: Του Παπάζογλου τα τρία παιδιά, του Μωυσίδη τον πρόεδρο, του Ζαχαρία τον αδελφό.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τους άλλους δεν ξέρω... ο Παντελής... όχι ο Παντελής δεν ήτανε.

Ερευνητής: Ήτανε νέοι, ποια ηλικία είχανε αυτούς που μαζέψανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ηλικία αυτοί θα ήτανε τριάντα.

Πληροφορητής: Μικροί ήτανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τριάντα, τριανταπέντε.

Πληροφορητής: Ήτανε και εικοσιπέντε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Εικοσιπέντε πα θα ήτανε. Τα τρία παιδιά τον παρακαλούσε ο πατέρας.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Σκοτώστε εμέν και αφήστε τον έναν. Τον έναν αφήσανε, κρεμάσανε τα δυο.

Ερευνητής: Απ' τα δύο αδέρφια κρεμάσαν τον έναν τον αδελφό;

Παρέμβαση γυναίκας του: Τον κρεμάσανε.

Ερευνητής: Ποια ήταν η κατηγορία;

Παρέμβαση γυναίκας του: Για κομμουνιστή.

Ερευνητής: Α! λόγω του ότι ήταν κομμουνιστές.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν κρύφτηκαν εκείνοι οι ευλογημένοι.

Ερευνητής: Καλά και ποιος τους κατέδιδε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Μικρασιάται.

Ερευνητής: Γιατί; Υπήρχε η ζήλεια;

Πληροφορητής: Ήταν αναμεταξύ Ποντίων και...

Παρέμβαση γυναίκας του: Πώς λέμε τώρα... εδώ ευαγγελικοί με ορθόδοξοι έχουν και δεν θα

έχουν εκείνοι; Πώς λέμε τώρα τώρα κομμουνιστοί με τους εθνικιστές; Έτσι.

Ερευνητής: Έτσι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Έτσι ήτανε και εκείνοι σκοτωθήκανε ύστερα, πήγαιναν στην Κατερίνη τακ τακ σκότωναν οι αντάρτες από εκείνους σκότωναν και έτσι το χωριό 120 παιδιά όλοι χαθήκανε, 12 παιδιά, 13 παιδιά εκείνη την ημέρα σκοτώθηκαν. Ήτανε του Τοκατλίδη ο αυτός... πώς τον έλεγαν... ο Θοδωράκης.

Πληροφορητής: Ο Θοδωράκης.

Παρέμβαση γυναίκας του: Καλά παιδιά, του Αναστάση ο γιος, 13 παιδιά, του Φίλιππου ο γιος... πώς τον έλεγαν... ο Πόλυς δίχως να τον σκοτώσουν πέθανε. Μόλις είδε τα πράγματα αυτά έπεσε κάτω.

Ερευνητής: Φοβήθηκε. Μετά από όλη αυτή την ιστορία πώς ήταν η σχέση σας μεταξύ των...

Παρέμβαση γυναίκας του: Κρύα πράματα.

Πληροφορητής: Κρύα πράματα.

Ερευνητής: Υπήρχε μίσος.

Πληροφορητής: Ήταν το μίσος αναμεταξύ.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ίσαμε τα τελευταία το μίσος. Γι' αυτό όλος ο κόσμος σηκώθηκε και έφυγε.

Ερευνητής: Αν δεν ήτανε δηλαδή...

Παρέμβαση γυναίκας του: Κοίταξε...

Πληροφορητής: Αν δεν ήταν προδότες μέσα στο χωριό δεν θα γινότανε αυτό.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν θα έφευγε ο κόσμος τόσο πολύ, κοίταξε μάθαμε...

Πληροφορητής: Αυτό τους πείραξε πολύ, οι προδότες, η προδοσία.

Παρέμβαση γυναίκας του: Η προδοσία ήταν πολύ. Εμείς όταν φύγαμε, καθόμασταν στην άκρη φυσικά, πήγαινε ένας στην Κατερίνη, σκοτώνονταν, άλλοι αντάρτοι, άλλοι γκεσταπίτε σκότωναν. Είπαμε θα μας σκοτώσουν, τι να κάνουμε; Θα φύγουμε. Οπωσδήποτε σηκώθηκαμε ήρθαμε εδώ δίχως τίποτε. Νοίκιασαμε ένα δωμάτιο, δεν έχουμε δουλειά, δεν έχουμε τίποτε, λεφτά δεν είναι, να κουτσά στραβά λίγο πήγαινε δούλευε αυτός.

Πληροφορητής: Κατέβηκαμε το '45...

Παρέμβαση γυναίκας του: Το '47 κατέβηκάμε.

Πληροφορητής: Όχι το '47, το '45.

Παρέμβαση γυναίκας του: Καλά εγώ το ξέρω καλλίτερα.

Ερευνητής: Τέλος πάντων ήταν δεύτερη προσφυγιά τώρα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι δεύτερη, ήρθαμε εδώ, δεν είχαμε ένα δωμάτιο, η ζωή πολύ δύ-

σκολη, ο Χρήστος δεν είχε...

(Τεχνικό πρόβλημα σ' αυτό το σημείο)

Παρέμβαση γυναίκας του: Υπόφεράμε εδώ που ήρθαμε, ήρθαμε από κει φτώχεια, πρόσφυγοι και φυσικά να κάναμε καπνά, τα χωράφια δεν έβγαζαν καπνά, τα χωράφια ήταν άγονα. Μας έδωσαν είκοσι στρέμματα, τι ήτανε;

Πληροφορητής: Νερά εδώ πέρα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Μπορούσαμε να ζήσουμε; Δεν μπορούσαμε, αλλά μάθαμε αυτήν την ζωή, να κατεβαίναμε στην Κατερίνη, τι να κάναμε; Δεν είχαμε δουλειά, δεν είχαμε τίποτε. Εσείς εδώ κάτω πουλάνε ένα στρέμμα οικόπεδο και παίρνουν τόσα λεφτά, έχετε τα σπίτια σας, είχατε τα οικόπεδα. Εμείς ήρθαμε εδώ με τη φτώχεια ήρθαμε το '47 κάναμε καπνά, ε όσο έζηναμε. Νοίκιαζάμε εδώ, νοίκιαζάμε εκεί, τελευταία πώς πουλήθηκε αυτό το οικόπεδο. Πήγε ο Χρήστος, εδώ αλί απ' τα καπνά δεν μπορούσαμε, πήγε έκανε πάνω στο χωριό τούβλα και μ' εκείνα τα τούβλα πήραμε λίγα λεφτά και ήρθαμε αγόρασάμε αυτό το οικόπεδο.

Πληροφορητής: Όχι, εμένα πάνω στο χωριό κανέναν δεν με πειράζανε.

Ερευνητής: Γιατί ήσουνα ήσυχος, φαίνεται.

Πληροφορητής: Δεν με ένοιαζε να κάνω κακό και να έχω μίσος.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι με κανέναν, εμείς δεν έχουμε τέτοια, αυτός κακό...

Ερευνητής: Δηλαδή δεν ανακατευόσουν στην πολιτική;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ε φυσικά πάντα πληρώνουν αυτοί που...

Πληροφορητής: Αυτοί που ανακατεύονται.

Ερευνητής: Ανακατεύονται, αυτό είναι αλήθεια.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι αυτός δεν ανακατεύτηκε, δεν ήταν έτσι αυτός. Πολλοί σκοτώθηκαν, πολλοί χάθηκαν.

Ερευνητής: Με τι ασχολήθηκες εδώ; με τη γεωργία;

Πληροφορητής: Με τα...

Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτός δούλευε, έχτιζε.

Ερευνητής: Χτίστης είναι.

Πληροφορητής: Βόθρους.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλη την Κατερίνη αυτός την έχτισε.

Πληροφορητής: Όλα τέτοια πράματα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Κεραμίδια έκανε, κάτι μικρά σπιτάκια έχτιζε.

Πληροφορητής: Δουλεύαμε, δουλεύαμε...

Παρέμβαση γυναίκας του: Στους δρόμους δούλευε.

Πληροφορητής: Δούλεψα και γέφυρες και δεν ξέρω τι στον δρόμο...

Παρέμβαση γυναίκας του: Και καπνά έκανε.

Πληροφορητής: Έκανα τσιμέντα, πολλές δουλειές έκανα, αλλά κράτος δεν είχαμε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν έδιναν ενσήματα.

Πληροφορητής: Ενσήματα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Σου λέει άμα δουλεύεις στον δρόμο...

Πληροφορητής: Άμα δούλευα σε σένα πέντε, έξι μέρες, θα πάρω πέντε, έξι μεροκάματα, όταν δεν παίρνεις από εκείνα τα μεγάλα...

Παρέμβαση γυναίκας του: Τώρα και μια μέρα να δουλεύς, είναι νόμος...

Ερευνητής: Παίρνεις ενσήματα. Ναι και αυτό είναι ένα που το πλήρωσε ο ποντιακός ελληνισμός και πάλι δυστυχία, δύο προσφυγίες, κύριε Χρήστο, και πάλι έχουμε το αυτό...

Παρέμβαση γυναίκας του: Καλέ δούλεψε, δούλεψε στον δρόμο και ο αυτός τον έλεγε, ο εργολάβος τον είπε, εάν τα πάρεις εσύ, δεν θα σε δώσω δουλειά, τι να έκανε; Αναγκάζονταν δεν έπαιρνε ενσήματα για να δουλεύει.

Πληροφορητής: Πολλές φορές πάλι σε γελοούσανε, σου λένε δούλεψε και θα σου δώσω τα ενσήματα. Αφού έπαιρνα να πούμε με 100, 150 δραχμές το κυβικό τσιμέντα να ρίξω.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τότε είχαν αξία τα λεφτά.

Πληροφορητής: Και τα ενσήματα σου λέει, θα στα δώσω. Όταν ήρθε η ώρα, τα παράτησε και έφυγε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν τα πήρε.

Ερευνητής: Γινόταν δηλαδή αυτά τα χρόνια σου είναι πιο πικρά, σε κλέβανε μπροστά στα μάτια.

Πληροφορητής: Ναι είναι κλεψίο, αυτό μου στοίχισε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Έγινε 80 χρονών και να μην μπορέσει να πάρει σύνταξη.

Πληροφορητής: Να μην πάρω σύνταξη.

Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί δεν μπόρεσε να κάνει τα ενσήματα.

Πληροφορητής: Και από μένα πιο πολύ κανένas δεν δούλεψε.

Ερευνητής: Κανένas δεν δούλεψε.

Πληροφορητής: Απολύτως κανένas δεν δούλεψε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλα τα βόθρους αυτός έκανε. Απ' τον βόθρο μόνο να έπαιρνε από δύο, τρία ενσήματα από το '47 και

ύστερα, ας βάλομε απ' το '50, το '50 ήρθαμε εδώ, απ' το '50 να έπαιρνε τα ενσήματα, τελείωσε. Δεν πήρε κανένα ένσημα, τίποτε. Έκανάμε καπνά.

Ερευνητής: Όχι, λίγο για την εργατικότητα εν συγκρίσει με τις άλλες φυλές πόση ήταν η δουλειά που πάταγε ένας Πόντιος, αυτό θέλω να μάθω.

Πληροφορητής: Πάταγε ένας Πόντιος;

Ερευνητής: Ο Πόντιος ναι, δηλαδή εσύ ήσουν στην Κατερίνη, ζούσαν και Πόντιοι και Βλάχοι και ντόπιοι και πολλές φυλές. Εσύ δούλευες, δυο φορές πρόσφυγας, καλομαθημένο παιδί, γεννημένο σε πολιτισμένο και λοιπά και πόση δουλειά πρέπει να πατάς παραπάνω για να μπορείς να θρέφεις την οικογένεια;

Πληροφορητής: Αυτό είναι, ε βέβαια έπρεπε να δουλέψω νύχτα, μέρα και πολλές φορές νύχτα, μέρα ήτανε η δουλειά μου και εδώ που κατέβηκα πάλι, καπνά έβαζε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Εγώ έβαλα καπνά.

Πληροφορητής: Εγώ λοιπόν...

Παρέμβαση γυναίκας του: Έκανε ασβέστη.

Πληροφορητής: Τους πήγαινα στο χωράφι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και σπάζανε αυτοί, έσπαζα και γω, ύστερα πήγαινα στη δουλειά μου, πήγαινα στο χτίσιμο σπίτια και...

Παρέμβαση γυναίκας του: Ύστερα στο χωριό απάνω, εμείς εδώ κάτω δεν είχε δουλειά ο Χρήστος και πήγε απάνω έκανε τούβλα και απ' τα τούβλα περίσεψάμε και πήραμε αυτό το οικόπεδο.

Πληροφορητής: Όχι η αλήθεια να σου πω απ' του χωριού ανθρώπους δεν είδα κακό, δεν είδα κακό όχι. Ούτε και από δω κάτω δεν είδα κακό πάλι. Κακό μου κάνανε αυτοί οι εργολάβοι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν τον έδιναν τα ενσήματα. Ύστερα έκανε ένα δωμάτιο και έναν σουβά, φτωχιά, λέει, τι να πάρεις απ' αυτήνα ενσήματα;

Ερευνητής: Πονούσες κιόλας, μπάρμπα Χρήστο;

Πληροφορητής: Ναι πονούσα, μα βλέπω τους άλλους δεν έχουν ψωμί να φάνε. Έτυχε έκανα σπίτι, κανένα δυο σπίτια έτσι, και έβγαλα απ' την τσέπη μου και συμπλήρωσα να τελειώσει το σπίτι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτός είχε πολλά έτσι.

Ερευνητής: Α! μπάρμπα Χρήστο, χαρά στην ψυχή σου. Μετανιώνεις γι' αυτά πού έκανες;

Πληροφορητής: Όχι.
 Ερευνητής: Όχι, εύγε τότε!
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ουου έδωσε και τούβλα σε εκκλησίες, έκανε και καλά. Αυτός έκανε πολλά καλά, αλλά δεν έχει, τώρα βλέπεις τι παίρνει; σύνταξη δεν παίρνει.
 Ερευνητής: Δεν παίρνει σύνταξη.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι, 10 χιλιάδες.
 Ερευνητής: Την αγροτική μόνον.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτό είναι η δουλειά, δώσε τον έναν χαϊρι, τον άλλον, τον άλλον, αλλά πονάς...
 Πληροφορητής: Το αγροτικό ήταν συμπληρωμένο, αλλά...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Νιώτες αϊκ' είναι.
 Ερευνητής: Ναι δηλαδή οι Νιώτες πώς είναι; να δίνεις στους άλλους; Να μην σκέφτεται τον εαυτό του;
 Πληροφορητής: Κοίταξε να σου πω, είναι το εξής, άκουσε...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι δεν είναι έτσι.
 Πληροφορητής: Εμείς οι Νιώτες είμαστε λίγο...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι ο Βασίλτς πώς είναι;
 Πληροφορητής: Ο Βασίλτς δεν είναι...
 Ερευνητής: Πώς είστε; Θέλω να ακούσω.
 Πληροφορητής: Είμαστε λίγο φιλότιμοι.
 Ερευνητής: Φιλότιμοι.
 Πληροφορητής: Φιλότιμοι και λυπόμαστε και τον άλλον.
 Ερευνητής: Δεν δίνετε τόση σημασία στο χρήμα.
 Πληροφορητής: Όχι, κοίταξε στη ζωή να βοηθήσεις, να κάνεις και κάτι. Αυτό είδαμε απ' τους γονείς μας Και αυτό κάνουμε.
 Ερευνητής: Δεν δίνετε τόση σημασία στο χρήμα.
 Πληροφορητής Κυρ Χρήστο, ήρθες εδώ στην Κατερίνη σ' έναν συνοικισμό των Ευαγγελικών, σε πλησίασαν ποτέ να σε... με τρόπο, με κάτι να σε γυρίσουν να σε πούνε έλα στην εκκλησία;
 Πληροφορητής: Όχι κανέναν, κανέναν.
 Ερευνητής: Κανέναν.
 Πληροφορητής: Δεν έδωσα το δικαίωμα.
 Ερευνητής: Δεν έδωσες το δικαίωμα, αλλά και ποτέ δεν είπες θα αφήσω την θρησκεία.
 Πληροφορητής: Ποτέ δεν το είπα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Α πα απά! Η θρησκεία μας θρησκεία είναι.
 Πληροφορητής: Η θρησκεία, θρησκεία.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Στην εκκλησία σ' ένα στεφάνωμα, σ' έναν κηδεία τέτοιο.
 Ερευνητής: Πόσα παιδιά έχετε τώρα και πώς χαίρεστε με την αποκατάστασή τους;

Πληροφορητής: Έχομε τώρα δύο κοριτσάκια δικά μας.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Και ένα έχομε δικό μας.
 Ερευνητής: Α! δευτεροπαντρεμένη είσαι εσύ!
 Πληροφορητής: Έχομε τα εγγόνια.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Τα εγγόνια έχομε 4 εγγόνια.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Πέντε εγγόνια έχομε.
 Πληροφορητής: (Γελάει) α, το πέμπτο πα είναι.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ξέχασες το ένα.
 Έχομε δύο του γιου μου και δύο της κόρης μου.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Μεγάλωσαν, ένας είναι καθηγητής του γιου μου.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Και παντρεύτηκε κιόλας. Και η κόρη μου ήτανε εδώ και πήγανε στη Λευκάδα, δουλεύει εκεί ο άντρας της και έχομε ένα εγγονάκι από κείνη, ένα έκανε, το έκανε πολύ δύσκολα και άλλο φοβάται.
 Ερευνητής: Δηλαδή νιώθετε μεγάλη ευτυχία τώρα γι' αυτό.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Τώρα για μας είναι, αλλά έχομε της κόρης μας αυτή που έχομε εδώ κοντά και είμαστε ευχαριστημένοι, γιατί σε μια ανάγκη κάθε μέρα, μπαίνει μέσα, μαμά, τι κάνετε. Η άλλη κάθε μέρα παίρνει τηλέφωνο και αυτή είναι η χαρά μας.
 Πληροφορητής: Και η άλλη πάλι κάθε μέρα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Παίρνει, λέει...
 Ερευνητής: Θα θέλεις, κυρ Χρήστο, να κάνεις ένα ταξίδι στον Πόντο να πας στην Οινόη ή δεν το αντέχεις;
 Πληροφορητής: Όχι, να είναι καλοκαίρι να πάω.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν μπορεί να πάει, γιατί τον πιάνει, φοβάται να πάει.
 Πληροφορητής: Να είναι καλοκαίρι.
 Ερευνητής: Θέλεις όμως να πας να δεις.
 Πληροφορητής: Θέλω, αλλά στοιχίζει για να πας τώρα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν μπορεί κιόλας, κοίταξε τι παίρνουμε; Δεν μπορούμε να τα βγάλουμε πέρα, ίσα-ίσα...
 Ερευνητής: Κυρά Γεωργία, μια και έχομε χρόνο θέλω να μου πεις και συ πότε γεννήθηκες και τι θυμάσαι;
 Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ξέρω πότε γεννήθηκα. Θυμάμαι η μάνα μου που μιλούσε δηλαδή μέσ' στο σπίτι, ας πούμε οικογενειακά, αυτά θυμάμαι.
 Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ξέρω τίποτε.
Μόνο ξέρω το σπίτι μας που ήταν στη θά-
λασσα δίπλα.

Ερευνητής: Στη Φάτσα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι στη Φάτσα. Και
η θάλασσα χτυπούσε, εκείνο θυμάμαι. Και
όταν ο πατέρας μου ήτανε εξορία, όπως έλεγε
η μάνα μου και μας πήρε τελέφωνο, τελέ-
φωνο, γράμμα τι έστειλε, ο παπάς, ένας
ακόμα και ο πατέρας μου και λέει, Ζωή, εγώ...

Ερευνητής: Πώς λεγόταν ο πατέρας σου;

Παρέμβαση γυναίκας του: Χαράλαμπος.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Παρέμβαση γυναίκας του: Ιακωβίδης.

Ερευνητής: Ιακωβίδης Χαράλαμπος.

Πληροφορητής: Και αυτή Νιώτικο ταμάρ' είναι

Παρέμβαση γυναίκας του: Και ο πατέρας μου
Νιώτης ήτανε, αλλά μέσ' στη Φάτσα δεν ξέρω
γω τι... και λοιπόν, λέει, γρήγορα να 'ρθείτε,
θα 'ρθω εγώ, λέει, στο παπόρι, πώς το λένε...

Ερευνητής: Η μάνα σου τι έγινε;

Ερευνητής: Στο παπór'.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι εκεί και θα πάμε,
θα φύγουμε. Η μάνα μου αμέσως όλα τακτο-
ποιά, ό,τι πήρε, πήρε και με κείνο πρώτο
παπór' αυτό ήρθε.

Ερευνητής: Εσύ το θυμάσαι αυτό;

Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτά που έλεγε.

Ερευνητής: Αυτά που έλεγε, εσύ δεν θυμάσαι τί-
ποτα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Θυμάμαι που μ' έβα-
λαν λεφτά, έτσι μ' έδεσαν λεφτά.

Ερευνητής: Λίρες δηλαδή σε δέσανε σε ζωνάρι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Με έβαλαν λεφτά και
κάθομαι.

Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτό το θυμάμαι. Και
όταν πήγαμε μέσα στο παπόρι η μάνα μου,
λέει, όποιος είχε μωρά, με πήρε στην αγκαλιά
της, μικρή ήμουνα, για να μην πάει έξω, στην
Κωνσταντινούπολη έκαναν ενέσεις, να μην
πάει έξω, την έκαναν μέσα στο καράβι.

Ερευνητής: Σας εμβολιάζανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι οι Πόντιοι εμάς
τοίς Φάτσαληδες όλους μας έβγαλαν στο
νησί, την Ιθάκη.

Ερευνητής: Α στην Ιθάκη πήγατε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Καθίσαμε εκεί, μας εί-
χανε καραντίνα. Εγώ ήμουνα μικρό κορι-
τσάκι. Κουρέας, κουρέας ήτανε κουρέας και
είχε καφενείο στη Φάτσα μέσα, ποιος είναι
κουρέας; Είμαι εγώ και μας ήρθε μια κυρία,
μας έδωσε ένα κουρείο και μας είχανε καρα-

ντίνα σε σχολείο μέσα και αυτή η κυρία είχε
ένα στενό μέρος που μας έβγαλε και μας
έβαλε εκεί μέσα, αλλά ο πατέρας μου νοίκιασε
το κουρείο εκείνο. Ήμουνα μικρή και θυμάμαι
είχε έναν καθρέφτη έτσι όλο, όλο καθρέφτη,
πήγαινα και έβαζα πούδρα, μικρή ήμουνα και
χάρουμουνα. Η αδελφή μου ήτανε μεγάλη.
Πήγαν να ψωνίσουν, πάω και γω. Την πήραν
ένα ωραίο φόρεμα και μένα δίχως να ήθελα,
αυτό τουρκικό είναι, είπα, δεν το παίρνω. Αχ,
το καημένο, λέει, αυτό κάηκε απ' τους Τούρ-
κους, ούτε ξέρω πώς βγήκε απ' το στόμα μου!

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) έτσι το πέταξες
αυθόρμητα;

Παρέμβαση γυναίκας του: Το είπα, βγάλε ένα
ωραίο σε μπεζ χρώμα ένα ύφασμα και με το
δίνει και πιο οικονομικά και λέει αυτό το κο-
ριτσάκι θα φορέσει αυτό το φόρεμα.

Ερευνητής: Όχι ήτανε γεγονός οι Τούρκοι το
κόκκινο χρώμα το είχανε πάρα πολύ.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι το είχα ακούσει.

Ερευνητής: Ή το άκουσες ή στο είπε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ό,τι έλεγε η μάνα μου,
ό,τι μιλούσανε εγώ το έβαζα μέσα στο μυαλό
μου. Και καθίσαμε εκεί και ύστερα ο θεός μου
ο Παναγιώτης ο Τσακηρίδης, δεν ξέρω αν
τον ξέρεις, τον Μαβίλ τον Τσακηρίδη τον ξέ-
ρεις;

Ερευνητής: Όχι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τον Μαβίλ τον Τσα-
κηρίδη δεν τον ξέρεις της Παρθένας τον γα-
μπρό;

Πληροφορητής: Μικρή είναι αυτή, από πού...

Ερευνητής: Ααα, τον ξέρω.

Παρέμβαση γυναίκας του: Πρώτος ξάδελφος
είναι, ο πατέρας του και η μάνα μου είναι
αδέλφια. Λοιπόν από κει έγραψε ελάτε, ελάτε
εδώ είναι έτσι αγαπητή μου αδελφή. Εμείς θα
καθόμασταν στην Αθήνα, είχαμε λίγα λεφτά.
Ο πατέρας μου Νιώτης δεν ήξερε τι να έκανε.

Ερευνητής: Χωράφια και τέτοια.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τι χωράφια! Αυτός
δεν ξέρει τίποτα, το βόδι απ' τον κώλο θα
το...

Πληροφορητής: Αφού πήγαμε στο... πήρα εγώ
το ένα το βόδι έφερα...

Ερευνητής: Ναι στο ζυγό και;

Πληροφορητής: Λοιπόν, αυτός τι κάνει; Φέρνει
το βόδι ανάποδα, το ένα είναι από δω και το
άλλο από κει.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ήξερε ο καημένος,
δεν ήξερε. Εμείς στο γιελέ απάνω έδενάν εμας,
λέει η μάνα μ'. Έδεναν τα μωρά στα καλάθια

μέσα και ανέβαιναν πάνω στο βουνό και πήγαιναν εγγειεύανε. Στην Τουρκία ξέρεις τι ζωή ήτανε λέει! Τα καλλίτερα φαγητά τρώγανε, το καλλίτερο ζωή. Ο πατέρας μου με ένα κουρείο και ένα καφενείο πώς έζηγάμε εμείς;

Ερευνητής: Πλουσιοπάροχα και ωραία. Τι άλλο θυμάσαι, μετά πού ήρθατε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Μετά το νησί ο θείος μου είπε, οι Καπαροσάντ όλοι οι πατριώτοι όπως ήμασταν, όλοι ήρθαμε και μας έβαλαν στον Μακρύγιαλο. Όταν πήγαμε στον Μακρύγιαλο, δεν μας θέλησαν οι Μακρυγιαλιώτ'.

Ερευνητής: Ο Μακρύγιαλος τι κατοίκους είχε τότε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι Πόντιοι δεν ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Και έκαναν τσαντίρια και καθόμασταν εκεί. Ύστερα τελευταία μας στέλνουν απάνω στο χωριό στον Τρίλοφο.

Ερευνητής: Στον Τρίλοφο.

Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί δεν σήκωναν πόδι, οι Τραπεζούντιοι πήγανε, ήτανε έξυπνοι άνθρωποι οι Τραπεζούντιοι, σου λέει εμείς εδώ πάνω τι θα κάνουμε;

Ερευνητής: Εδώ λίγο θα κάνω μια ερώτηση. Εσείς πιστεύατε εκ των προτέρων ο ένας Νιώτης και η άλλη Φάτσαλήσσα σαν δώσανε να καταλάβετε πάντοτε ότι οι Τραπεζούντιοι είναι πιο έξυπνοι από τους άλλους; Εσείς το πιστεύετε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν το πιστεύω, αλλά σήμερα ήρθανε εκεί τα χορούς και κάθισανε έναν μήνα δεν κάθισάνε, και χόρευαν και τραγουδούσαν και ύστερα ένας, ένας όλοι συνεννοήθηκαν και φύγανε. Εμείς οι Πόντιοι και οι Νιώτες τι καθίσαμε εκεί στα βουνά, τέτοια ανηφορείς και κατηφοριές και που δεν ήξεραμε ούτε βελόνι να πιάσουμε και να κάνουμε καπνά και να ζήσουμε εκεί απάν'; Εργάτες έπρεπε να κατεβούμε να φύγουμε. Η μάνα μου ήταν τετραπέρατη, ο πατέρας μου δεν θέλησε. Έκανε μια αίτηση και βγήκε η αίτηση και να φύγουμε να πάρουμε οικόπεδο από δω κάτω και ο πατέρας μου όχι, εδώ η θάλασσα απέναντι είναι, βλέπω τη θάλασσα. Και δεν έζησε και πολύ, ένα χρόνο δεν έζησε. Άνοιξε το μαγαζί...

Ερευνητής: Στον Μακρύγιαλο;

Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι, ύστερα ήρθαμε στον Τρίλοφο.

Ερευνητής: Στον Τρίλοφο.

Παρέμβαση γυναίκας του: Μας έδωξαν οι Μακρυγιαλιώτ. Έτσι πέθανε ο μπαμπάς μου, έμεινάμε στο χωριό. Έκλαιγε η μάνα μου, έκλαιγαμε και μεις. Χωράφια δεν ξέραμε, τίποτα δεν ξέραμε, τι θα κάναμε; Έτσι έζησάμε, ξέρω πώς έζησάμε!

Ερευνητής: Τώρα η Τόχοβα, ο Τρίλοφος έχει Πόντιους.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έχει Πόντιους;

Πληροφορητής: Πόντιους έχει.

Ερευνητής: Δεύτερη και Τρίτη γενιά.

Παρέμβαση γυναίκας του: Η Τόχοβα όλοι φύγανε, οι μεγάλοι όλοι φύγανε.

Ερευνητής: Οι μικροί.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι οι μικροί μεγάλωσανε, άλλο από δω και άλλοι από κει κάθονται, ξέρω γω! Ούτε ξέρω τι είναι, έχω τώρα σαράντα χρόνια που έφυγα απ' το χωριό.

Πληροφορητής: Ε πώς! Υπάρχουν και μεγάλοι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ποιοι είναι οι μεγάλοι;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω, πεθάναν κιόλα πολλοί.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ποιος;

Πληροφορητής: Πεθαίναν κιόλα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ε πεθαίνανε, ε καλά όταν κάθεται το παιδί σ', κάθεται και συ. Αλλά οι περισσότεροι όλοι οι άλλοι φύγανε στη Θεσσαλονίκη, πήγανε στην Κατερίνη, άλλοι στην Αθήνα, όλοι φύγανε. προπαντός σ' αυτόν τον πόλεμο μέσα.

Ερευνητής: Όλα είναι εκ του πολέμου δηλαδή. Στον εμφύλιο τι θύματα είχε ο Τρίλοφος; Καλά του Παπάζογλου εκείνα ήτανε το '43, αλλά το '47 ως το '50 τι θύματα; είχε πολλά;

Πληροφορητής: Είχε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Είχε. Όχι πολλά, ένα, ένα, δύο, δύο.

Ερευνητής: Όχι ομαδικά δηλαδή.

Παρέμβαση γυναίκας του: Μια μέρα κατεβαίνεις στην Κατερίνη, ενόσω πας, κρύβονται και ταγκ, ταγκ σε σκοτώνουν.

Ερευνητής: Γιατί είσαι κουμουνιστής;

Παρέμβαση γυναίκας του: Ή κουμουνιστοί ή εθνικιστοί ας πούμε και οι δικοί μας πάλι σκοτώναν.

Πληροφορητής: Μην τα ανακατεύεις τα πράματα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ήξεράμε και έτσι αναγκάσαμε και από το χωριό εκεί όλοι σκοτωμέν' σηκώθηκάμε και είπαμε ας φύγουμε να γλυτώσουμε τη ζωή μας.

Ερευνητής: Ο κυρ Χρήστος πάνω σ' αυτό τι έχει να πει;

Πληροφορητής: Εγώ τι έχω να πω ξέρεις; Σ' αυτό τον κόσμο ένας που κάνει τον έξυπνο και το αυτό, δεν μπορεί να ζήσει. Πολλοί παλληκάρια, πολύ αυτοί πήγαν τσάμπα και βερεσιά, από τη γλώσσα.

Ερευνητής: Από τη γλώσσα, επειδή μίλησαν, επειδή είπαν, ας πούμε, ότι είμαι κουμουνιστής ή ότι είμαι ταγματασφαλίτης.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Απ' αυτόν τον λόγο, ναι καλά αλλά ο Τρίλοφος όπως φαίνεται να έχει πολλά θύματα.

Πληροφορητής: Έχει, έχει πολλά θύματα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Άλλοι φύγανε απάνω στα ανταρτικά.

Πληροφορητής: 125 άτομα έφυγαν από την Τόχοβα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τα καλλίτερα παιδιά του Τριλόφου.

Ερευνητής: Μέσα στον εμφύλιο και την αντίσταση, τόσα θύματα. Και όλος, όλος ο Τρίλοφος πόσο πληθυσμό είχε τότε;

Πληροφορητής: Είχε καν 700 ήτανε, 800...

Ερευνητής: Οικογένειες.

Πληροφορητής: Οικογένειες.

Ερευνητής: Είναι πολλά, πάρα πολλά τα θύματα, σε 700 οικογένειες να φύγουν 125 άτομα είναι πάρα πολλά.

Παρέμβαση γυναίκας του: Είναι πολλά, πολλά παιδιά σκοτώθηκαν, τα καλλίτερα παιδιά, άλλοι πήγαν στ' ανταρτικά σκοτώθηκαν, άλλοι από κει μέσα.

Πληροφορητής: Μέσα σε ενάμιση μήνα, δύο μήνες, οι άλλοι λοιπόν σκοτώθηκαν με τ' ανταρτικά και μ' αυτά σκοτώθηκαν κι άλλοι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ύστερα οι αντάρτοι σκότωσαν 13 παιδιά ένα, ένα κι απ' αυτούς σκότωσαν.

Ερευνητής: Γινόταν αντίποινα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Σου λέει εσύ γιατί πρόδινες, αφού θα έρχονταν οι Γερμανοί, δεν ειδοποιείς να φύγουν οι άνθρωποι;

Πληροφορητής: Δεν τα μεταχειρίστηκαν καθόλου...

Ερευνητής: Σωστά;

Πληροφορητής: Πατριωτικά.

Ερευνητής: Πατριωτικά.

Πληροφορητής: Πατριωτικά δεν μεταχειριστήκαν το ζήτημα.

Ερευνητής: Γιατί όμως τόσο μίσος ανάμεσα στους Έλληνες; Ποιο ήταν το κίνητρο; Ο φθόνος, η ζήλεια;

Πληροφορητής: Το κίνητρο ήτανε κοίταξε, λίγο από την αρχή είχανε φαγούρες να πούμε στο

χωριό μέσα.

Ερευνητής: Κομματικές.

Πληροφορητής: Κομματικές, λοιπόν Πόντιοι με Πόντιους...

Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Πόντιοι με Πόντιους δεν προδίνανε, οι Μικρασιάτες προδίνανε.

Πληροφορητής: Να σου πω Μικρασιάτες με Πόντιους τσακώνονταν.

Παρέμβαση γυναίκας του: Αλλά αυτοί οι Μικρασιάτες όσοι πρόδιναν και αυτοί έπαθαν.

Πληροφορητής: Και αυτοί έπαθαν.

Παρέμβαση γυναίκας του: Κοίταξε δεν θυμόμαστε και πολλά.

Ερευνητής: Όχι, είναι πάρα πολλά, αρκετά αυτά. Εκείνο που θέλω είναι, εάν κανένα ενθύμημα απ' τον Πόντο, ή εσύ, κυρά Γεωργία, αν θυμάσαι απ' την μάνα σου να έχεις κανέναν αυτό, βιβλίο, κάτι που να μεταχειριζόταν ο πατέρας σου στον Πόντο, κανένα μπακίρι, κανένα ζωνάρι, κανένα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Είχε η μάνα μ' αυτά που λες, τι τα έκανε δεν ξέρω.

Πληροφορητής: Είχε και η δικιά μου μάνα.

Ερευνητής: Απ' την Οινόη δεν έχουμε τέτοια τίποτε και θέλω απ' την Οινόη εγώ.

Πληροφορητής: Λοιπόν είχανε ζουπούνες.

Παρέμβαση γυναίκας του: Και μείς οι Φάτζαλης η μάνα μου ζουπούνες φορούσε, σαλβάρι.

Πληροφορητής: Αυτά με...

Ερευνητής: Ξέρετε κανέναν, κυρ Χρήστο, που μπορεί να έχει εδώ τέτοια, που να είναι Νιώτισα και να τα διατηρεί;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω.

Ερευνητής: Δηλαδή η μάνα σου φορούσε ζουπούνες;

Παρέμβαση γυναίκας του: Ζουπούνες φορούσε.

Ερευνητής: Ζουπούνες φορούσε, δεν φορούσε τέτοια ρούχα εδώ.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι κανένας δεν φορούσε, η μάνα μου φορούσε.

Ερευνητής: Εσείς δεν έχετε τίποτε, έστω κανέναν εργαλείο από εκεί που να...

Πληροφορητής: Εμείς ορφανεύτηκάμε από μικροί. Λοιπόν 16, 17 χρονών ήμουνα την ώρα που πέθανε η μάνα μου. Η συχωρεμένη αυτή έκανε πολλά παιδιά και απ' τα πολλά παιδιά έπαθε και είχε ένα πάθος αυτό και η καρδιά της πονούσε, από κείνο πέθανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Και ήρθε αρρώστια και πέθανε.

Ερευνητής: Πέθανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ξέρω γω πέθανε. Στα

χωριά πάνω που πήγανε τότες... (μιλάνε οι δυο μαζί και δεν ακούγονται καθαρά).
Παρέμβαση γυναίκας του: Μας έστειλαν μέσα στα χωράφια, δεν ρωτούσαν εσείς τι δουλειά έκανέτε.
Ερευνητής: Αυτό είναι το παράπονο πάρα πολλών, το ακούω πολλές φορές, εμείς τι δουλειά είχαμε με τα χωριά σου λένε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί μας έστειλαν

πάνω στον Τρίλοφο που δεν είχε ούτε χωράφια ίσια ούτε δουλειά ούτε τίποτε. Τι θα κάναμε εκεί απάνω εμείς; Πήγαμε, έμεινάμε εκεί, προστασία δεν είχε, τότε ήταν φτωχό η Ελλάδα.

Ερευνητής: Λοιπόν σας ευχαριστώ πολύ.
Πληροφορητής: Παρακαλούμε.

Σχόλια

Τρίλοφος Πιερίας, νύχτα της 17ης Ιουλίου 1943. Αιφνιδιαστικά οι γκεσταπίτες του Γερμανού επιλοχία Λόχερ μπήκαν στο χωριό Τρίλοφος. Μέχρι να χαράξει η μέρα, είχαν καταφέρει να μαζέψουν όλους όσους δεν πρόλαβαν να τρέξουν να σωθούν στις γύρω ρεματιές. Τράβηξαν ξέχωρα τους άντρες του χωριού. Ο Βενιαμίν Λόχερ άρχισε να διαβάζει τη λίστα του θανάτου.

«Κώστας Παπάζογλου, Γιάννης Παπάζογλου, Μιχάλης Παπάζογλου...».

Ο μπάρμπα-Παναγιώτης Παπάζογλου φορούσε ακόμη στο πέτο το πένθος για το μεγάλο του γιο Νίκο, που είχε σκοτωθεί στην Αλβανία. Εκείνο το πρωινό του Ιούλη θα θρηνούσε, αλίμονο, και για το χαμό των τριών παιδιών που του είχαν απομείνει.

Δυο φορές προσπάθησε να σώσει τη ζωή τους. Όταν ο Γερμανός επιλοχίας της Γκεστάπο, ο Βενιαμίν Λόχερ, πρόσταξε τον Γιάννη και τον Μιχάλη να κλωτσήσουν το κοφίνι κάτω από τα πόδια, όπου έστεκε με τη θηλιά στο λαιμό ο αδελφός τους Κώστας, ο μπάρμπα-Παναγιώτης ικέτευε να πάρει τη θέση του στην κρεμάλα. Ο Λόχερ τον έσπρωξε βάνουσα προς το πλήθος. Ένας στρατιώτης του κλώτσησε τελικά το κοφίνι, μπρος στα έκπληκτα και τρομαγμένα μάτια των χωριανών.

Ο 22χρονος Γιάννης και ο 17χρονος Μιχάλης στέκονταν σε λίγο, μαζί με άλλους δέκα συγχωριανούς τους, μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα. Ο μπάρμπα-Παναγιώτης και η γυναίκα του έπεσαν και πάλι στα πόδια του Λόχερ, εκλιπαρώντας τον να τους χαρίσει τουλάχιστον έναν γιο. «Όποιον να 'ναι», έκλαιγε ο γέροντας, «έναν τουλάχιστον και μπαίνω εγώ στη θέση του».

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Χρήστο ποντιακά θα τα πούμε ή ελληνικά; Ποντιακά όπως σου είναι πιο εύκολο.
Αν και λένε εσείς οι Νιώτες ποντιακά δεν ξέρετε.
Πληροφορητής: Ποντιακά δεν ξέρω.
Ερευνητής: Εντάξει πες τα ελληνικά, όπως μιλούμε, γιατί το είπα πολλές φορές ο σύλλογός μας κάνει μια προσπάθεια να συλλέξει μνήμες. Σ' ακούω, πού γεννήθηκες, τι θυμάσαι απ' τον Πόντο, απ' το χωριό σου, όλα.
Πληροφορητής: Στην Οινόη του Πόντου.
Ερευνητής: Γεννήθηκες στην Οινόη, ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν εκεί γεννήθηκα και μεγάλωσα, έγινα 12, 13 χρονών έφυγα από κει.
Ερευνητής: Πότε γεννήθηκες δεν θυμάσαι;
Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα;
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν έχει τα βαπτιστικά κήκαν.
Ερευνητής: Κάηκαν τα βαπτιστικά.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι δεν έχουμε.
Πληροφορητής: Λοιπόν από κι ύστερα ήρθαμε πήγαμε στην Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Όχι, θέλω να με πεις πρώτα τι θυμάσαι από την πόλη σου.
Πληροφορητής: Την πόλη μου θυμάμαι ότι είχαμε παραθαλάσσιο σπίτι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχαμε καράβια που ταξιδεύαμε και είχαμε λατομείο. Πηγαίναμε πέτρες μέχρι με την Κωνσταντινούπολη, τα αγάλματα της Κωνσταντινούπολης από την δίκη μας την πέτρα είναι κατασκευασμένα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν από τότε, δηλαδή αυτό καταλήγει ας πούμε...
Ερευνητής: Δηλαδή πόλεις είναι η Οινόη, δεν είναι...
Πληροφορητής: Πόλεις είναι.
Ερευνητής: Δεν είναι χωριό.
Πληροφορητής: Όχι, πόλεις, πόλεις.

Ερευνητής: Πόσο πληθυσμό είχε τότε;
Πληροφορητής: Πληθυσμό θα σε γελάσω, κανονικά δεν ξέρω, αλλά πάντως είναι πάνω από 700 χιλιάδες, 600 χιλιάδες.
Ερευνητής: Τόση μεγάλη πόλις ήτανε!
Πληροφορητής: Ε ήτανε, δεν ήτανε;
Ερευνητής: Ήτανε μεγάλη πόλις! Ναι, γιατί όμως, εγώ παρακολουθώ ότι οι Πόντιοι από άλλα μέρη του Πόντου μιλάνε ποντιακά, εσείς;
Πληροφορητής: Εγώ δεν ξέρω, δεν μπορώ να τα μιλήσω.
Ερευνητής: Δεν μιλούσατε καθόλου οι Νιώτες; Και μιλούσατε καθαρώς ελληνικά.
Πληροφορητής: Όπως μιλάω τώρα, αυτήν την γλώσσα μιλάμε.
Ερευνητής: Έτσι και η μητέρα σου με τον πατέρα σου.
Πληροφορητής: Ναι και εκείνοι όλοι. Δηλαδή έρχεται σαν νησιώτικα λίγο η γλώσσα μας.
Ερευνητής: Το κλίμα της Οινός;
Πληροφορητής: Είναι άφταστο, άφταστο όταν σε λέω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν είχε βαρύ κλίμα.
Ερευνητής: Βαρύ καθόλου, υγρασία καθόλου.
Πληροφορητής: Υγρασία καθόλου, ας ήταν και παραθαλάσσιο, δεν είχε υγρασία.
Ερευνητής: Δεν είχε υγρασία καθόλου.
Πληροφορητής: Τα παραθαλάσσια σπίτια στην άκρη της θάλασσας ήταν ψηλά και είχε και κάστρα.
Ερευνητής: Τις συνοικίες με τις εκκλησίες με τις οποίες ήταν χωρισμένη η Οινόη.
Πληροφορητής: Συνοικίες ναι, η δικιά μας λεγόταν... πώς λεγότανε... (προσπαθεί να θυμηθεί) παραλία, παραλία.
Ερευνητής: Οι άλλες οι συνοικίες;
Πληροφορητής: Οι άλλες ήταν η Πούντα, ήταν το Μάλι κάτω, η Λετσίνα ήτανε και μια ακόμα. Είχαμε και την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, όπου εκκλησιάζονταν πολλοί.
Ερευνητής: Ο πολιούχος δηλαδή.
Πληροφορητής: Ο πολιούχος ναι, ήτανε πάνω στη θάλασσα, ο Άι Νικόλας ήταν πάνω στη θάλασσα και πάντοτε έλεγαν ο θαλασσινός.
Ερευνητής: Ναι Άγιος Νικόλαος θαλασσινός.
Πληροφορητής: Λοιπόν αυτά θυμάμαι.
Ερευνητής: Είχε άλλες εκκλησίες;
Πληροφορητής: Άλλες εκκλησίες είχαμε άλλες δύο εκκλησίες. Είχαμε στο Περιγιάλι που λέγαμε.
Ερευνητής: Ποιος άγιος;
Πληροφορητής: Άγιος Γεώργιος και Άγιος Νικόλαος.
Ερευνητής: Ναι. Κρυπτοχριστιανούς είχατε καθόλου;
Πληροφορητής: Όλοι χριστιανοί ήτανε.
Ερευνητής: Χριστιανοί ορθόδοξοι ναι, Προτεστάντες είχατε;
Πληροφορητής: Δύο, τρεις οικογένειες είχαμε. Του Βασίλη η μάνα και η Βαγγελίτσα αυτούς ξέρω.
Παρέμβαση γυναίκας του: Ήταν και δεν ήταν.

Ερευνητής: Δηλαδή εκκλησία δεν υπήρχε ευαγγελική;
Πληροφορητής: Όχι δεν υπήρχε.
Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανοί ελεύθερα ήσασταν ορθόδοξοι;
Πληροφορητής: Ορθόδοξοι.
Ερευνητής: Ελεύθερα.
Πληροφορητής: Ελεύθερα, δεν μας πείραξαν καθόλου.
Ερευνητής: Δεν σας πείραξαν οι Τούρκοι, απ' ότι θυμάσαι, καθόλου
Πληροφορητής: Γιατί ξέρεις; Γιατί είχαμε πάντα αρχηγούς μέσα από την πόλη.
Ερευνητής: Την Οινόη.
Πληροφορητής: Την Οινόη και αυτοί έκαναν κουμάντο σε όλα. Η γιαγιά μου ήτανε σχεδόν γιατρός, σχεδόν γιατρός όταν λέμε, οι γιατροί εκείνα που δεν μπορούσαν κάνουν, αυτή τα έκανε.
Ερευνητής: Πρακτική.
Πληροφορητής: Πρακτική. Έρχονταν από πάνω απ' τ' ανταρτικά τραυματισμένοι απ' τις μάχες στα βουνά, πήγαιναν απάνω και εκείνη τους θεράπευε, σε δυο, τρεις μέρες τους θεράπευε, τόσο τέλεια ήτανε, και γι' αυτό έρχονταν, δεν πήγαιναν πουθενά αλλού. Παρακάτω ήταν η Κωνσταντινούπολη και άλλα αυτά, αλλά δεν πήγαιναν.
Ερευνητής: Πόσο απείχε από την Κωνσταντινούπολη η Οινόη;
Πληροφορητής: Η Οινόη απέχει αρκετά. Κοίταξε, είναι Σαμψούντα, είναι το...
Παρέμβαση γυναίκας του: Καλά απ' την Σαμψούντα περνάτε;
Πληροφορητής: Απ' την Οινόη είναι Τέρμε, η Τέρμε είναι ένα μικρό μέρος.
Παρέμβαση γυναίκας του: Και περνάτε απ' την Σαμψούντα;
Πληροφορητής: Περνάμε απ' την Σαμψούντα, όχι πεζοί, πεζοί δεν πηγαίναμε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν είπαμε πεζοί.
Ερευνητής: Διά θαλάσσης.
Πληροφορητής: Διά θαλάσσης, πεζός πάλι πας, αλλά είναι μακριά και δύσκολο, από βουνά και αυτά.
Ερευνητής: Γεωργοί ήτανε; Γεωργία δεν υπήρχε.
Πληροφορητής: Γεωργία δεν είχαμε, μόνο είχαμε γεωργούς... πες το...
Παρέμβαση γυναίκας του: Δενδροφυτείες είχαμε.
Πληροφορητής: Δενδροφυτείες είχαμε.
Ερευνητής: Τι δέντρα ευδοκιμούσανε;
Πληροφορητής: Μήλα, όλα τα φρούτα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Καρύδια, φουντούκια.
Πληροφορητής: Φουντούκια, ό,τι θες απ' όλα.
Ερευνητής: Και περισσότερο δηλαδή δούλευαν οι άνθρωποι των πόλεων.
Πληροφορητής: Των πόλεων.
Ερευνητής: Αν είχε η Οινόη πόσους Έλληνες, πόσους Τούρκους;
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι ήτανε λίγοι.
Ερευνητής: Πόσο δηλαδή τοις εκατό;
Πληροφορητής: Ζήτημα να είχε...

Ερευνητής: 10%;
 Πληροφορητής: Ε ας βάλομε 15%.
 Ερευνητής: Δεκαπέντε τοις εκατό, άλλες φυλές; Αρμένους και λοιπά;
 Πληροφορητής: Αρμένους είχαμε καμιά 4%, 5%.
 Ερευνητής: Και άλλο 80% Έλληνες.
 Πληροφορητής: 80%.
 Ερευνητής: Πόντιοι Έλληνες.
 Πληροφορητής: Πόντιοι.
 Ερευνητής: Ναι.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Η Φάτσα είχε πολλούς Αρμένους.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Δηλαδή ξένοι ήτανε 25%, 30%.
 Ερευνητής: Ζούσατε αρμονικά μαζί τους;
 Πληροφορητής: Αρμονικά.
 Ερευνητής: Πολύ ωραία. Οι Τούρκοι δουλεύανε στις δουλειές σας;
 Πληροφορητής: Υπάλληλους στο καράβι Τούρκους είχαμε.
 Ερευνητής: Δηλαδή από όλες τις πόλεις; Η Οινώη είχε τα καράβια, επεξεργαζότανε...
 Πληροφορητής: Είχε τα καράβια ναι.
 Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτε έτσι στο λιμάνι, πώς δουλεύανε, όλα αυτά;
 Πληροφορητής: Δουλεύανε λοιπόν στο λιμάνι κάποτε τώρα τελευταίως, πριν από ο Τοπάλ Οσμάν πήρε και έσφαζε και πέρασε και απ' την Οινώη. Στην Οινώη όταν ήρθε και πέρασε.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Τον σταμάτησε η τουρκική αστυνομία, το τουρκικό κράτος.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Λοιπόν τον απαγόρευσε, δεν θα κάνεις σφαγή εδώ πέρα. Δηλαδή με τρόπο έκανε λοιπόν το εξής. Ο Καϊμακάμης ήτανε Έλληνας, η γυναίκα του μάλλον ήτανε Ελληνίδα και αυτός μου φαίνεται φιλέλληνας ήτανε Έλληνας. Και λοιπόν αυτοί δεν το ξέραν ότι ήταν Έλληνας και τον βάλαν καϊμακάμη και αυτός μετά από κει κάλεσε και από έξι ώρες και κάτω όσοι είναι να πάρουν τα όπλα τους και να κατεβούνε κάτω στην παραλία στον συνοικισμό, κατάλαβες;
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Λοιπόν αυτοί είχανε ένα μέρος απάνω στα βουνά έτσι, μια γωνία είχανε δική τους μέσα στην αγορά και έτσι πηγαίνανε πάνω στα βουνά, στο ύψωμα. Ενώ η παραλία περισσότερο ήτανε χριστιανική.
 Ερευνητής: Χριστιανική.
 Πληροφορητής: Άσε και περισσότερο χριστιανική ήτανε.
 Ερευνητής: Θυμάστε τον δάσκαλο, τον ψάλτη, τον λυράρη;
 Πληροφορητής: Απ' αυτούς δεν θυμάμαι διότι μικρός ήμουν ακόμα.
 Ερευνητής: Δεν τους θυμάσαι.
 Πληροφορητής: Ίσα-ίσα που λίγο μεγάλωσα, ύστερα

τα πράματα σφίζανε.
 Ερευνητής: Εάν θυμάσαι, εάν ξενιτευότανε οι Νιώτες.
 Πληροφορητής: Όχι.
 Ερευνητής: Όχι, ήταν όλοι μέσα εκεί, δεν είχαν ανάγκη από ξενιτεμό, είχαν εισόδημα.
 Πληροφορητής: Εισόδημα είχανε, όλα μαγαζιά, καταστήματα, επαγγέλματα, δεν ξέρω τι, αυτά είχανε.
 Ερευνητής: Και εμπόριο εξαγωγές και λοιπά.
 Πληροφορητής: Και το εμπόριο ναι.
 Ερευνητής: Θέλω να με πείτε λίγο για το αντάρτικο, τι θυμάστε;
 Πληροφορητής: Θυμάμαι ότι είχαμε μέσα στ' ανταρτικά σχεδόν το διοικητικό μέρος ήτανε από την Οινώη οι μεγάλοι.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Λοιπόν, και ο Σαρρή Γιάννης που λένε, ο Καρά Παναγιώτας, αυτά τα θυμάμαι.
 Ερευνητής: Τα ονόματα για πείτε τα λίγο να μείνουνε;
 Πληροφορητής: Σαρρή Γιάννης.
 Ερευνητής: Σαρρή Γιάννης.
 Πληροφορητής: Καραπαναγιώτας.
 Ερευνητής: Καρά Παναγιώτας.
 Πληροφορητής: Πώς τον έλεγαν τον άλλον... ήτανε...
 Ερευνητής: Καπεταναίοι.
 Πληροφορητής: Καπεταναίοι ήτανε πολλοί ναι και όλοι αυτοί ήτανε απ' την Οινώη μέσα. Λοιπόν αυτό ξέρω και γι' αυτόν τον λόγο ελεύθερα δηλαδή συζητούσαμε, ελεύθερα...
 Ερευνητής: Ναι, όταν λέτε ότι αυτοί ήταν στο αντάρτικο σε ποια βουνά ήσαν αυτοί;
 Πληροφορητής: Ήτανε στις Οινώης τα βουνά.
 Ερευνητής: Στης Οινώης τα βουνά τα φυλάγανε.
 Πληροφορητής: Ήτανε ολόκληρα χωριά ήτανε.
 Ερευνητής: Καμιά ιστορία έτσι ν' ακούσατε απ' τον παππού σας και λοιπά για τα κατορθώματα των ανταρτών εκείνη την εποχή;
 Πληροφορητής: Πολλά κατορθώματα κάνανε, διότι πρώτα, πρώτα πολεμήσανε από την αρχή σκληρά. Ύστερα όταν είδανε ότι δεν θα μπορέσουνε να τα βγάλουνε πέρα να ανοίξουν πολλές πληγές σου λέει αν εμείς πιαστούμε με αυτούς εδώ, ύστερα θα μας χτυπήσουν απ' αλλού, θα κάνουν πολύ φασαρία, δεν θα μπορέσουν να κρατήσουν το κράτος τους. Σ' αυτό το σημείο έφτασαν, δηλαδή είχαν τον φόβο.
 Ερευνητής: Τίποτα άλλο δεν θυμάστε;
 Πληροφορητής: Όχι.
 Ερευνητής: Έτσι καμιά πώς φύγατε απ' τον Πόντο εκείνες τις τραγικές στιγμές;
 Πληροφορητής: Έτσι λοιπόν πως φύγανε απ' το βουνό, πήγανε μα τα καράβια, με τα καράβια τους έδωσαν άδεια και φύγανε.
 Ερευνητής: Εσείς θυμάστε πώς ήρθατε απ' την Οινώη στην Ελλάδα;
 Πληροφορητής: Πως δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Λίγο να μας το διηγηθείτε.

Πληροφορητής: Ήρθανε λοιπόν το '21, το '22 μέσα λοιπόν έδωσαν μια διαταγή ο καθένας να πάει στο αυτό του. Μάλλον δεν ήθελαν να φύγουν, γίνεται, λέει, διαταγή να πάτε στην Ελλάδα, αλλά εμείς σας παρακαλώ, εμείς δεν σας πειράξαμε, έχετε παράπονα από μας; Δεν έχουμε, λέει ο πατέρας μου και όσοι ήταν, παράπονα ούτε απ' την κυβέρνηση ούτε απ' τους τοπικούς να πούμε...

Ερευνητής: Άρχοντες.

Πληροφορητής: Διότι μας φερθήκατε πολύ ωραία, λέει. Ο Έλληνας είχε περισσότερη αξία από έναν Τούρκο, διότι όταν ο Έλληνας έλεγε μια κουβέντα, του Έλληνα η κουβέντα στο δικαστήριο, του Έλληνα η κουβέντα έπιανε, του Τούρκου δεν έπιανε. Ψέματα λες, έλεγαν τον Τούρκο.

Ερευνητής: Ήταν στην Οινώνη, σ' άλλα μέρη δεν ήταν έτσι

Πληροφορητής: Εγώ δεν άκουσα σε κανέναν να έγινε αυτό το πράμα.

Ερευνητής: Σφαγές και εξορίες μέσα στο αυτό δεν θυμάστε τίποτα;

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα δεν έχουμε. Και απ' τους γονείς μας ακόμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλού γίνονταν εξορίες, αλλού γίνονταν σφαγές.

Ερευνητής: Δεν έγιναν σε σας.

Πληροφορητής: Και στη Φάτσα δεν έγιναν.

Ερευνητής: Ναι. Πώς θυμάστε την ημέρα που γυρίσατε;

Πληροφορητής: Την ημέρα που γυρίσαμε θυμάμαι, ότι είπανε υπάρχει διαταγή να πάμε στο...

Παρέμβαση γυναίκας του: Στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Στην Ελλάδα. Αλλά εσείς είστε καλοί άνθρωποι και δεν θέλουμε να φύγετε, αν θέλετε, καθίστε. Όσοι θέλουν να καθίσουν. Να καθίσουμε, λένε δέκα άτομα, δεν έχουμε ούτε παπάδες ούτε εκκλησίες, κάντε και παπάδες, τους λένε. Όμως δεν κάθονται, θέλουν να φύγουν ο κόσμος, κατάλαβες; Να πάνε να γνωρίσουν και την Ελλάδα, λένε. Έλληνες είμαστε και δεν την ξέρουμε, κατάλαβες; Πάμε να την γνωρίσουμε, αλλά από σας δεν έχουμε κανέναν παράπονο. Τους λένε εντάξει, δικαίωμά σας, άμα θέλετε, φεύγετε, δεν μπορούμε να σας εμποδίσουμε να φύγετε. Αλλά θα μετανοήσετε που θα πάτε εκεί, διότι δεν πιστεύω καλλίτερα από μας να σας βοηθήσουν οι Έλληνες. Και πράγματι έτσι ήτανε, εμείς μετανιώσαμε που ήρθαμε.

Ερευνητής: Οι Νιώτες.

Πληροφορητής: Αλλά ήρθαμε μια φορά. Χάσαμε τα καράβια μας, χάσαμε τα σπίτια μας, χάσαμε τα λατομεία, οτιδήποτε και αν είχαμε.

Ερευνητής: Με ποιο πλοίο φύγατε από κει, θυμάστε;

Πληροφορητής: Με ελληνικό πλοίο... όχι, όχι τουρκικό πλοίο πήγαμε στην Κωνσταντινούπολη και απ' την Κωνσταντινούπολη ύστερα μας πήρε

άλλο πλοίο, ελληνικά πλοία.

Ερευνητής: Πότε ακριβώς;

Πληροφορητής: Το '24 φύγαμε.

Ερευνητής: Το '24. Τι μήνα περίπου θυμάστε;

Πληροφορητής: Μήνας ήτανε Οκτώβριος.

Ερευνητής: Οκτώβριος.

Πληροφορητής: Όχι, όχι Οκτώβριος δεν ήτανε, ήτανε κάνα δυο μήνες νωρίτερα, δηλαδή Αύγουστο με Σεπτέμβριο.

Ερευνητής: Αύγουστο με Σεπτέμβριο '24. Και πού πρώτο άραξε το πλοίο;

Πληροφορητής: Στη Σαλονίκη.

Ερευνητής: Α! στη Θεσσαλονίκη απευθείας ήρθε.

Πληροφορητής: Στη Θεσσαλονίκη και ύστερα από κει μας φέραν εδώ.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να σας ρωτήσω. Ήρθατε στη Θεσσαλονίκη, τι σας είπε το ελληνικό κράτος πάτε όπου θέλετε ή εσείς επιλέξατε αυτό το μέρος;

Πληροφορητής: Όχι, αυτοί μας έδειξαν τον τόπο αυτόν, ήρθαμε...

Ερευνητής: Ποιος ήταν ο τόπος, ο Τρίλοφος;

Πληροφορητής: Όχι, η Κατερίνη, στην Κατερίνη ήρθαμε πρώτη φορά. Για την Κατερίνη ήρθαμε και ύστερα ήρθαμε εδώ πέρα, είδαμε τα νερά, ότι εδώ ήτανε λασπόνερα, το ποτάμι λοιπόν...

Ερευνητής: Πίνατε νερό απ' το ποτάμι.

Πληροφορητής: Ναι απ' το ποτάμι και αυτός ήτανε ο λόγος που φύγαμε απ' εδώ και πήγαμε στον Τρίλοφο.

Ερευνητής: Ο Τρίλοφος τι διαφορά είχε εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Τα νερά ήτανε καθαρά.

Ερευνητής: Είχε καθαρό νερό.

Πληροφορητής: Οι πηγές απ' τους Δράκους από κάτω.

Ερευνητής: Και μόνο τα νερά ή κάτι άλλο; Το κλίμα;

Πληροφορητής: Το κλίμα ήταν καλό. Διότι όταν κατεβήκαμε απ' το καράβι κάτω στην Κατερίνη σε τρεις, τέσσερις μήνες καταλάβαμε ότι δεν πάμε καλά. Αρρωσταίναμε εμείς τα παιδιά και ξέρω γω τι.

Ερευνητής: Εδώ; από τι;

Πληροφορητής: Ελονοσία.

Ερευνητής: Από ελονοσία.

Πληροφορητής: Βούρκος ήτανε, καλέ, αυτό εδώ μέσα.

Ερευνητής: Ναι. Εκεί στον Τρίλοφο σας έδωσαν χωράφια;

Πληροφορητής: Μας έδωσαν.

Ερευνητής: Τι κλήρο, πόσο;

Πληροφορητής: Κλήρο καμιά 24 στρέμματα μας δώσανε ανοιγμένα χωράφια και ύστερα λοιπόν αγοράσαμε εμείς απ' το αυτό... πες το ντε... πώς το λέγανε...

Ερευνητής: Τον εποικισμό;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, το... Μπαλάσκα.

Ερευνητής: Α, απ' τα τσιφλίκια που είχαν οι Τούρκοι και από εκεί αγοράσατε.

Πληροφορητής: Από κει αγοράσαμε.
Ερευνητής: Πόση ήταν η τιμή τότε, δηλαδή τα αγο-
 ράζατε ακριβά ή όπως ήτανε όλοι;
Πληροφορητής: Όχι, φτηνά ήτανε.
Ερευνητής: Φτηνά ήτανε.
Πληροφορητής: Φτηνά ήτανε, αλλά δεν ήτανε χω-
 ράφια, δάση ήτανε.
Ερευνητής: Δάση και τι τα κάνεις; Τα εκχερσώνατε,
 ε; Πώς αισθανθήκατε τότε; Ένα παιδί της Οινόης
 που δεν ήξερε από χωράφια...
Πληροφορητής: Ε μα αυτό είναι που μας τρώει.
Ερευνητής: Σας τρώει ακόμα, ε;
Πληροφορητής: Μας τρώει ακόμα. Τα θυμάμαι και
 ερεθίζομαι, γιατί να πέσουμε εμείς εδώ τώρα.
Ερευνητής: Ναι. Δηλαδή το καλομαθημένο παιδί μέσα
 σε ωραία οικογένεια...
Πληροφορητής: Έπεσε σε αυτό το χάλι.
Ερευνητής: Να εκχερσώνει χωράφια.
Πληροφορητής: Να εκχερσώνει χωράφια. Αυτά είναι.
Ερευνητής: Το δύσκολο! Αυτό έμεινε πληγή μέχρι σή-
 μερα.
Πληροφορητής: Έμεινε και ακόμα μένει.
Ερευνητής: Και ακόμα μένει.
Πληροφορητής: Ωστόσο ζω.
Ερευνητής: Πώς μπορέσατε και προσαρμοστήκατε;
 Δεν σκεφτήκατε έτσι πολλές φορές θα αφήσω το
 αλέτρι να φύγω...
Πληροφορητής: Λοιπόν άκουσε! Εμείς ήμασταν μι-
 κροί ακόμα τότες, 13, 14, 15 χρονών ήμουνα εδώ
 πέρα. Μας έβαλαν κάναμε καπνά τον πρώτο
 χρόνο. Απασχολούμασταν με τα καπνά, δεν ξέ-
 ραμε τότε. Αφού βάλαμε στάρι, σπείραμε και
 ύστερα μας λένε το στάρι σας μεγάλωσε, μας λένε,
 πηγαίνετε να το τσαπίσετε, λέει οι Θρακιώτισσες
 και πήγαμε εκεί πέρα πήραμε τις τσάπες και πή-
 γαμε να τσαπίσουμε.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) τόσο που δεν ξέρατε!
Πληροφορητής: Αφού τα καπνά λοιπόν τα κάναμε
 και ύστερα σπάσαμε μερικά τα μικρά. Τότε θυμά-
 μαι ο Χατζιόγλου μας τα πήρε τα καπνά εκείνα και
 τα κόψαμε από πάνω τα φύλλα που ήτανε που
 ήτανε με τα φύλλα μαζί με τις κορφές...
Παρέμβαση γυναίκας του: Καλέ τα κόψαμε.
Πληροφορητής: Μετά που ήτανε λούκια πλάι το κό-
 ψαμε και τα πετάξαμε με τα φύλλα τα βάλαμε, τα
 κάναμε όπως ήτανε εκείνα τα κάναμε. Πουληθή-
 κανε εκείνα όπως πήγανε, ο συγχωρεμένος ο Χα-
 τζιόγλης μας βοήθησε σ' αυτό το σημείο, διότι
 γνώριζε τον πατέρα μου και του λέει, βρε Ανα-
 στάση, τι ήθελες και ερχόσουνα αυτού εκεί πέρα,
 γι' αυτό ήσουνα εσύ, του είπε.
Ερευνητής: Εκείνος ήτανε... από πού ήταν εκείνος;
Πληροφορητής: Ο Χατζιόγλης νομίζω από....
Ερευνητής: Σαμψούντα;
Πληροφορητής: Όχι Σαμψούντιος δεν ήτανε, από
 πού να ήτανε ο Χατζιόγλης.
Ερευνητής: Τέλος πάντων. Όταν πρώτο εγκαταστα-
 θήκατε στην Τόχοβα, έτσι λεγόταν το χωριό,

πόσες οικογένειες ήτανε Πόντιοι, αν θυμάστε;
Πληροφορητής: Όχι δεν ήταν πολλοί.
Ερευνητής: Πόσοι τότε;
Πληροφορητής: Ζήτημα να ήτανε 10, 12 άτομα.
Ερευνητής: Οικογένειες. Λίγο μας τις αναφέρετε τις
 οικογένειες που θυμάστε;
Πληροφορητής: Τώρα...
Ερευνητής: Εσείς λέγεστε;
Πληροφορητής: Καζαντζής.
Ερευνητής: Καζαντζής. Άλλοι;
Πληροφορητής: Ήτανε ο... πώς λέγεται το επώνυμο,
 ξέχασα κιόλα...
Παρέμβαση γυναίκας του: Να σε πω;
Ερευνητής: Ναι.
 Γυναίκα πληροφορητή
 Ήτανε του Χατζηγιώργη που πέθανε ο γιος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ήτανε ο...
Παρέμβαση γυναίκας του: Η Πηνελόπη η δικιά μας
 ήτανε.
Πληροφορητής: Η Πηνελόπη ήτανε, ήτανε ο... Ανα-
 στάσης...
Παρέμβαση γυναίκας του: Πέθανε.
Ερευνητής: Δεν έχει σημασία, ποιες οικογένειες ήτανε.
Πληροφορητής: Θυμάμαι ήτανε κάτι άλλοι...
Ερευνητής: Και τι άλλοι Πόντιοι ήτανε στην Τόχοβα
 τότε;
Πληροφορητής: Πόντιοι ήτανε απ' τη Φάτσα...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Απ' την Κερασούντα, απ' την Τρα-
 πεζούντα, από διάφορους.
Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι φύγανε.
Ερευνητής: Ναι, είχατε για εκείνη την εποχή μιλάμε,
 είχατε ενότητα ή ο ένας έλεγε ο Νιώτης, ο Φάτσα-
 λης...
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Κερασούντιοι, οι Τρα-
 πεζούντιοι όταν ήρθαν και χόρευαν και έκαναν.
 Όταν είδαν το χωριό δεν μπορούσαν να τα βγά-
 λουν πέρα στο χωριό, όλοι φύγανε, δεν έμεινε κα-
 νένας. Οι Κερασούντιοι φύγανε, άλλος στην
 Αθήνα, Κατερίνη, όπου ήθελαν πήγαν. Δεν τους
 το απαγόρευε η Ελλάδα.
Πληροφορητής: Ύστερα εμείς, οι Τραπεζούντιοι δεν
 πήραμε τίποτε.
Ερευνητής: Δεν πήρατε τίποτε.
Πληροφορητής: Δεν πήραμε, διότι δεν μας έκαψαν.
Ερευνητής: Α! την Οινόη δεν την κάψανε.
Πληροφορητής: Δεν την κάψανε την Οινόη, γι' αυτό.
Παρέμβαση γυναίκας του: Όποιος τα κατάφερε πήρε
 καλέ.
Ερευνητής: Όποιος τα κατάφερνε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Όποιος τα κατάφερνε.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια ασχοληθήκατε με τη γεωρ-
 γία, πόσα χρόνια μέινατε στην Τόχοβα;
Πληροφορητής: Μέχρι... το '54 ήρθαμε εδώ.
Παρέμβαση γυναίκας του: Το '47 ήρθαμε.
Ερευνητής: Το '47 και γιατί ήρθατε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί ήτανε πόλεμος.
Ερευνητής: Λόγω πολέμου.
Πληροφορητής: Όχι, λόγω πολέμου δεν ήτανε, αλλά ήτανε άγωνα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Άγωνα τα χωράφια.
Πληροφορητής: Άγωνα. Τα χωράφια δεν τα μπορέσαμε. Ήρθαμε μια φορά κάτω και ξανά φύγαμε πάνω.
Ερευνητής: Γενικά η οικονομική κατάσταση των κατοίκων της Τόχοβας εκείνη της εποχής μιλάμε από το '24 ως τον πόλεμο πώς ήτανε;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Πώς ήτανε η κατάσταση η οικονομική;
Πληροφορητής: Υπόφερε ο κόσμος.
Παρέμβαση γυναίκας του: Υπόφερε, ζούσε όμως.
Ερευνητής: Υπόφερε.
Πληροφορητής: Εμείς είχαμε μερικά χρήματα ακόμα και ζούσαμε καλά κάμποσο καιρό. Ύστερα λοιπόν έφυγαν εκείνα.
Ερευνητής: Τα χρήματα τα φέρατε από την Οινόη;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Χρυσές λίρες, πώς τις φέρατε;
Πληροφορητής: Ούτε έρευνα μας κάνανε.
Ερευνητής: Πού τα είχατε; Σε ζωνάρια έτσι...
Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Τα είχαμε κρυμμένα, αλλά...
Ερευνητής: Δεν σας κοίταξαν.
Πληροφορητής: Πάνω στην Οινόη δεν έχουν κάνει ούτε έρευνα.
Ερευνητής: Πόσα παιδιά κάνατε εσείς;
Πληροφορητής: Εμείς πόσα παιδιά κάναμε;
Ερευνητής: Πόσα έχετε;
Πληροφορητής: Πόσα έχουμε; Τώρα έχουμε τρία παιδιά, δύο κορίτσια και ένα αγόρι.
Ερευνητής: Μένουν εκεί στο χωριό;
Πληροφορητής: Εδώ μένουν.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δυο παιδιά κάναμε με τον Χρήστο, εγώ είμαι δευτεροπαντρεμένη.
Ερευνητής: Θέλω να μου πείτε τώρα τι θυμάστε, είπατε ότι φύγατε μετά τον πόλεμο. Λίγο να μου πείτε για τον πόλεμο στο χωριό, την κατάσταση που επικρατούσε με τους Γερμανούς, τα πάντα, αυτά θέλω να τα ακούσω και από σας και απ' την κυρία Γεωργία.
Πληροφορητής: Λοιπόν τότες με το αυτό με τον πόλεμο.
Ερευνητής: Με τους Γερμανούς.
Πληροφορητής: Με τους Γερμανούς, την κατοχή, λοιπόν υποφέραμε πολύ. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε δουλειές, δουλειά να κάνουμε δεν μπορούσαμε. Δεν μπορούσαμε να φύγουμε από το χωριό πουθενά να πάμε και έτσι μείναμε εξαιτίας αυτού μερικά χρόνια ακόμα.
Ερευνητής: Αποκλεισμένοι. Ναι, όταν λέτε τώρα, μερικά συμβάντα, αν τα θυμάσαι εσύ, κυρία Γεωργία, με τους Γερμανούς τι σας κάνανε;
Παρέμβαση γυναίκας του: Με τους Γερμανούς όταν οι Γερμανοί ήρθανε, μπήκανε μέσα στο...

Ερευνητής: Τόχοβα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Τρίλοφο, τότε εγώ ήμουνα σε ενδιαφέρουσα στην Νικούλα σ' αυτό το κορίτσι. Τώρα είπαμε θα έρθουνε, εμείς βάλαμε τα αβγά, απ' όλα για να μην μας... αυτοί φύγανε στο δάσος, όλοι φύγανε στο δάσος.
Ερευνητής: Οι άντρες.
Παρέμβαση γυναίκας του: Οι άντρες όλοι φύγανε, γιατί είπανε έρχονται οι Γερμανοί. Ήρθανε, μπήκανε μέσα, οι άντρες πού είναι; ήτανε και μια γυναίκα που με κοίταζε, οι άντρες πού είναι; κάρβουνα, κάρβουνα στο δάσος, λέγανε. Κοίταξαν μέσα, τίποτε, δεν μας πείραξαν καθόλου. Μπήκανε μέσα, φύγανε. Φύγανε και έκαψαν αλλού όπου πρόδιδαν, φυσικά ήταν οι προδότες, πρόδιναν, πήγαιναν στο δικό σου σπίτι, στου αλλουνού το σπίτι καίγανε.
Πληροφορητής: Κάψανε σπίτια, σκοτώσανε ανθρώπους.
Παρέμβαση γυναίκας του: Κάψανε, ρημάξανε, άλλους σκοτώσανε. Ύστερα όταν έγινε ο πόλεμος και 12 παιδιά.
Ερευνητής: Ναι, αυτά για τα 12 παιδιά, γιατί είναι ένα από τα μεγαλύτερα θύματα ναζιστικά, τι θυμάσαι;
Παρέμβαση γυναίκας του: Εγώ θυμάμαι βγήκε ένας σαν ντελάλης από την εκκλησία ένας αυτός και λέει όλοι οι άντρες πρέπει να πάνε απάνω στ' αλώνια. Τώρα τι να κάνουνε; Άλλοι κρυφτήκανε, άλλοι πήγανε, όλοι πήγανε. Σου λέει εγώ δεν έχω τίποτε, άλλος λέει εγώ δεν έχω τίποτε και εκείνοι που είχαν όλοι γύρισαν στα σπίτια τους, τους έπιασαν.
Πληροφορητής: Πιάσανε τα παιδιά.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεκατρία άτομα όλους όσοι ήτανε.
Ερευνητής: Πείτε τα ονόματα, τα θυμάστε;
Παρέμβαση γυναίκας του: Ποιον σκότωσαν;
Ερευνητής: Ναι, αυτά τα δεκατρία παιδιά.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεκατρία παιδιά, ένα ήταν του Θύμιου ο Πολύκαρπος.
Πληροφορητής: Ο Πολύκαρπος.
Παρέμβαση γυναίκας του: Του Παπάζογλου τα τρία παιδιά, του Μωυσίδη τον πρόεδρο, του Ζαχαρία τον αδελφό.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Τους άλλους δεν ξέρω... ο Παντελής... όχι ο Παντελής δεν ήτανε.
Ερευνητής: Ήτανε νέοι, ποια ηλικία είχανε αυτούς που μαζέψανε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Ηλικία αυτοί θα ήτανε τριάντα.
Πληροφορητής: Μικροί ήτανε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Τριάντα, τριανταπέντε.
Πληροφορητής: Ήτανε και εικοσιπέντε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Και εικοσιπέντε θα ήτανε. Τα τρία παιδιά τον παρακαλούσε ο πατέρας.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Σκοτώστε εμένα και αφή-

στε τον έναν. Τον έναν αφήσανε, κρεμάσανε τα δυο.

Ερευνητής: Απ' τα δύο αδελφια κρεμάσαν τον έναν τον αδελφό;

Παρέμβαση γυναίκας του: Τον κρεμάσανε.

Ερευνητής: Ποια ήταν η κατηγορία;

Παρέμβαση γυναίκας του: Για κομμουνιστή.

Ερευνητής: Α! λόγω του ότι ήταν κομμουνιστές.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν κρύφτηκαν εκείνοι οι ευλογημένοι.

Ερευνητής: Καλά και ποιος τους κατέδιδε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Μικρασιάτες.

Ερευνητής: Γιατί; Υπήρχε η ζήλεια;

Πληροφορητής: Ήταν αναμεταξύ Ποντίων και...

Παρέμβαση γυναίκας του: Πώς λέμε τώρα... εδώ ευαγγελικοί με ορθόδοξοι έχουν και δεν θα έχουν εκείνοι; Πώς λέμε τώρα κομμουνιστές με τους εθνικιστές; Έτσι.

Ερευνητής: Έτσι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Έτσι ήτανε και εκείνοι σκοτωθήκανε ύστερα, πήγαιναν στην Κατερίνη τακ τακ σκότωναν οι αντάρτες από εκείνους σκότωναν και έτσι το χωριό 120 παιδιά όλοι χαθήκανε, 12 παιδιά, 13 παιδιά εκείνη την ημέρα σκοτώθηκαν. Ήτανε του Τοκατλίδη ο αυτός... πώς τον έλεγαν... ο Θεοδωράκης.

Πληροφορητής: Ο Θεοδωράκης.

Παρέμβαση γυναίκας του: Καλά παιδιά, του Αναστάση ο γιος, 13 παιδιά, του Φίλιππου ο γιος... πώς τον έλεγαν... ο Πόλυς δίχως να τον σκοτώσουν πέθανε. Μόλις είδε τα πράματα αυτά έπεσε κάτω.

Ερευνητής: Φοβήθηκε. Μετά από όλη αυτή την ιστορία πώς ήταν η σχέση σας μεταξύ των...

Παρέμβαση γυναίκας του: Κρύα πράματα.

Πληροφορητής: Κρύα πράματα.

Ερευνητής: Υπήρχε μίσος.

Πληροφορητής: Ήταν το μίσος αναμεταξύ τους.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ίσαμε τα τελευταία το μίσος. Γι' αυτό όλος ο κόσμος σηκώθηκε και έφυγε.

Ερευνητής: Αν δεν ήτανε δηλαδή...

Παρέμβαση γυναίκας του: Κοίταξε...

Πληροφορητής: Αν δεν ήταν προδότες μέσα στο χωριό δεν θα γινότανε αυτό.

Γυναίκα Πληροφορητή:

Δεν θα έφευγε ο κόσμος τόσο πολύ, κοίταξε μάθαμε...

Πληροφορητής: Αυτό τους πείραξε πολύ, οι προδότες, η προδοσία.

Παρέμβαση γυναίκας του: Η προδοσία ήταν μεγάλη. Εμείς όταν φύγαμε, καθόμασταν στην άκρη φυσικά, πήγαινε ένας στην Κατερίνη, σκοτώνονταν, άλλοι αντάρτες, άλλοι γκεσταπίτες σκότωναν. Είπαμε θα μας σκοτώσουν, τι να κάνουμε; Θα φύγουμε. Οπωσδήποτε σηκωθήκαμε ήρθαμε εδώ δίχως τίποτε. Νοικιάσαμε ένα δωμάτιο, δεν έχουμε δουλειά, δεν έχουμε τίποτε, λεφτά δεν είναι, να κουτσά στραβά λίγο πήγαινε δούλευε αυτός.

Πληροφορητής: Κατεβήκαμε το '45...

Παρέμβαση γυναίκας του: Το '47 κατεβήκαμε.

Πληροφορητής: Όχι το '47, το '45.

Παρέμβαση γυναίκας του: Καλά εγώ το ξέρω καλλίτερα.

Ερευνητής: Τέλος πάντων ήταν δεύτερη προσφυγιά τώρα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι δεύτερη, ήρθαμε εδώ, δεν είχαμε ένα δωμάτιο, η ζωή πολύ δύσκολη, ο Χρήστος δεν είχε...

(Τεχνικό πρόβλημα σ' αυτό το σημείο)

Παρέμβαση γυναίκας του: Υποφέραμε εδώ που ήρθαμε, ήρθαμε από κει φτώχεια, προσφυγιά και φυσικά να κάνουμε καπνά, τα χωράφια δεν έβγαζαν καπνά, τα χωράφια ήταν άγονα. Μας έδωσαν είκοσι στρέμματα, τι ήτανε;

Πληροφορητής: Νερά εδώ πέρα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Μπορούσαμε να ζήσουμε; Δεν μπορούσαμε, αλλά μάθαμε αυτήν την ζωή, να κατεβαίναμε στην Κατερίνη, τι να κάνουμε; Δεν είχαμε δουλειά, δεν είχαμε τίποτε. Εσείς εδώ κάτω πουλάνε ένα στρέμμα οικόπεδο και παίρνουν τόσα λεφτά, έχετε τα σπίτια σας, είχατε τα οικόπεδα. Εμείς ήρθαμε εδώ με τη φτώχεια ήρθαμε το '47 κάναμε καπνά, ε όσο που ζούσαμε. Νοικιάζαμε εδώ, νοικιάζαμε εκεί, τελευταία πώς πουλήθηκε αυτό το οικόπεδο. Πήγε ο Χρήστος, εδώ πάλι απ' τα καπνά δεν μπορούσαμε, πήγε έκανε πάνω στο χωριό τούβλα και μ' εκείνα τα τούβλα πήραμε λίγα λεφτά και ήρθαμε αγοράσαμε αυτό το οικόπεδο.

Πληροφορητής: Όχι, εμένα πάνω στο χωριό κανέναν δεν με πειράζανε.

Ερευνητής: Γιατί ήσουν ήσυχος, φαίνεται.

Πληροφορητής: Δεν με ένοιαζε να κάνω κακό και να έχω μίσος.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι με κανέναν, εμείς δεν έχουμε τέτοια, αυτός κακός...

Ερευνητής: Δηλαδή δεν ανακατεύσουν στην πολιτική;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ε φυσικά πάντα πληρώνουν αυτοί που...

Πληροφορητής: Αυτοί που ανακατεύονται.

Ερευνητής: Ανακατεύονται, αυτό είναι αλήθεια.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι αυτός δεν ανακατεύτηκε, δεν ήταν έτσι αυτός. Πολλοί σκοτώθηκαν, πολλοί χάθηκαν.

Ερευνητής: Με τι ασχολήθηκες εδώ; με τη γεωργία;

Πληροφορητής: Με τα...

Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτός δούλευε, έχτιζε.

Ερευνητής: Χτίστης είναι.

Πληροφορητής: Βόθρους.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλη την Κατερίνη αυτός την έχτισε.

Πληροφορητής: Όλα τέτοια πράματα.

Παρέμβαση γυναίκας του: Κεραμίδια έκανε, κάτι μικρά σπιτάκια έχτιζε.

Πληροφορητής: Δουλεύαμε, δουλεύαμε...

Παρέμβαση γυναίκας του: Στους δρόμους δούλευε.
Πληροφορητής: Δούλεψα και γέφυρες και δεν ξέρω τι στον δρόμο...
Παρέμβαση γυναίκας του: Και καπνά έκανε.
Πληροφορητής: Έκανα τσιμέντα, πολλές δουλειές έκανα, αλλά κράτος δεν είχαμε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν έδιναν ένσημα.
Πληροφορητής: Ένσημα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Σου λέει άμα δουλεύεις στον δρόμο...
Πληροφορητής: Άμα δούλευα σε σένα πέντε, έξι μέρες, θα πάρω πέντε, έξι μεροκάματα, όταν δεν παίρνεις από εκείνα τα μεγάλα...
Παρέμβαση γυναίκας του: Τώρα και μια μέρα να δουλεύεις, είναι νόμος...
Ερευνητής: Παίρνεις ένσημα. Ναι και αυτό είναι ένα που το πλήρωσε ο ποντιακός ελληνισμός και πάλι δυστυχία, δύο προσφυγίες, κύριε Χρήστο, και πάλι έχουμε το αυτό...
Παρέμβαση γυναίκας του: Καλέ δούλεψε, δούλεψε στον δρόμο και ο αυτός τον έλεγε, ο εργολάβος τον είπε, εάν τα πάρεις εσύ, δεν θα σε δώσω δουλειά, τι να έκανε; Αναγκάζονταν δεν έπαιρνε ένσημα για να δουλεύει.
Πληροφορητής: Πολλές φορές πάλι σε γελούσανε, σου λένε δούλεψε και θα σου δώσω τα ένσημα. Αφού έπαιρνα να πούμε με 100, 150 δραχμές το κυβικό τσιμέντα να ρίξω.
Παρέμβαση γυναίκας του: Τότε είχαν αξία τα λεφτά.
Πληροφορητής: Και τα ένσημα σου λέει, θα στα δώσω. Όταν ήρθε η ώρα, τα παράτησε και έφυγε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν τα πήρε.
Ερευνητής: Γινόταν δηλαδή αυτά τα χρόνια σου είναι πιο πικρά, σε κλέβανε μπροστά στα μάτια.
Πληροφορητής: Ναι είναι κλεψιά, αυτό μου στοίχισε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Έγινε 80 χρονών και να μην μπορέσει να πάρει σύνταξη.
Πληροφορητής: Να μην πάρω σύνταξη.
Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί δεν μπόρεσε να κάνει τα ένσημα.
Πληροφορητής: Και από μένα πιο πολύ κανέναν δεν δούλεψε.
Ερευνητής: Κανέναν δεν δούλεψε.
Πληροφορητής: Απολύτως κανέναν δεν δούλεψε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Όλα τα βόθρους αυτός έκανε. Απ' τον βόθρο μόνο να έπαιρνε από δύο, τρία ένσημα από το '47 και ύστερα, ας βάλομε απ' το '50, το '50 ήρθαμε εδώ, απ' το '50 να έπαιρνε τα ένσημα, τελείωσε. Δεν πήρε κανένα ένσημο, τίποτε. Κάναμε καπνά.
Ερευνητής: Όχι, λίγο για την εργατικότητα εν συγκρίσει με τις άλλες φυλές πόση ήταν η δουλειά που πάταγε ένας Πόντιος, αυτό θέλω να μάθω.
Πληροφορητής: Πάταγε ένας Πόντιος;
Ερευνητής: Ο Πόντιος ναι, δηλαδή εσύ ήσουν στην Κατερίνη, ζούσαν και Πόντιοι και Βλάχοι και ντόπιοι και πολλές φυλές. Εσύ δούλευες, δυο φορές πρόσφυγας, καλομαθημένο παιδί, γεννημένο σε

πολιτισμένο και λοιπά και πόση δουλειά πρέπει να πατάς παραπάνω για να μπορείς να θρέψεις την οικογένεια;
Πληροφορητής: Αυτό είναι, ε βέβαια έπρεπε να δουλέψω νύχτα, μέρα και πολλές φορές νύχτα, μέρα ήτανε η δουλειά μου και εδώ που κατέβηκα πάλι, καπνά έβαζε.
Παρέμβαση γυναίκας του: Εγώ έβαλα καπνά.
Πληροφορητής: Εγώ λοιπόν...
Παρέμβαση γυναίκας του: Έκανε ασβέστη.
Πληροφορητής: Τους πήγαινα στο χωράφι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και σπάζανε αυτοί, έσπαζα και γω, ύστερα πήγαινα στη δουλειά μου, πήγαινα στο χτίσιμο σπίτια και...
Παρέμβαση γυναίκας του: Ύστερα στο χωριό απάνω, εμείς εδώ κάτω δεν είχε δουλειά ο Χρήστος και πήγε απάνω έκανε τούβλα και απ' τα τούβλα περυσσέσαμε και πήραμε αυτό το οικοπέδο.
Πληροφορητής: Όχι η αλήθεια να σου πω απ' του χωριού ανθρώπους δεν είδα κακό, δεν είδα κακό όχι. Ούτε και από δω κάτω δεν είδα κακό πάλι. Κακό μου κάνανε αυτοί οι εργολάβοι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν τον έδιναν τα ένσημα. Ύστερα έκανε ένα δωμάτιο και έναν σουβά, φτώχεια, λέει, τι να πάρεις απ' αυτήν ένσημα;
Ερευνητής: Πονούσες κιόλας, μπάρμπα Χρήστο;
Πληροφορητής: Ναι πονούσα, μα βλέπω τους άλλους δεν έχουν ψωμί να φάνε. Έτυχε έκανα σπίτι, κανένα δυο σπίτια έτσι, και έβγαλα απ' την τσέπη μου και συμπλήρωσα να τελειώσει το σπίτι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτός είχε πολλά έτσι.
Ερευνητής: Α! μπάρμπα Χρήστο, χαρά στην ψυχή σου. Μετανιώνεις γι' αυτά που έκανες;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, εύγε τότε!
Παρέμβαση γυναίκας του: Έδωσε και τούβλα σε εκκλησίες, έκανε και καλά. Αυτός έκανε πολλά καλά, αλλά δεν έχει, τώρα βλέπεις τι παίρνει; σύνταξη δεν παίρνει.
Ερευνητής: Δεν παίρνει σύνταξη.
Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι, 10 χιλιάδες.
Ερευνητής: Την αγροτική μόνον.
Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτό είναι η δουλειά, δώσε τον έναν χαϊρι, τον άλλον, τον άλλον, αλλά πονάς...
Πληροφορητής: Το αγροτικό ήτανε συμπληρωμένο, αλλά...
Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Νιώτες τέτοιοι είναι.
Ερευνητής: Ναι δηλαδή οι Νιώτες πώς είναι; να δίνεις στους άλλους; Να μην σκέφτεται τον εαυτό του;
Πληροφορητής: Κοίταξε να σου πω, είναι το εξής, άκουσε...
Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι δεν είναι έτσι.
Πληροφορητής: Εμείς οι Νιώτες είμαστε λίγο...
Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι ο Βασίλης πώς είναι;
Πληροφορητής: Ο Βασίλης δεν είναι...
Ερευνητής: Πώς είστε; Θέλω να ακούσω.

Πληροφορητής: Είμαστε λίγο φιλότιμοι.
Ερευνητής: Φιλότιμοι.
Πληροφορητής: Φιλότιμοι και λυπόμαστε και τον άλλον.
Ερευνητής: Δεν δίνετε τόση σημασία στο χρήμα.
Πληροφορητής: Όχι, κοιτάξε στη ζωή να βοηθήσεις, να κάνεις και κάτι. Αυτό είδαμε απ' τους γονείς μας Και αυτό κάνουμε.
Ερευνητής: Δεν δίνετε τόση σημασία στο χρήμα.
Πληροφορητής: Κυρ Χρήστο, ήρθες εδώ στην Κατερίνη σ' έναν συνοικισμό των Ευαγγελικών, σε πλυσίαν ποτέ να σε...με τρόπο, με κάτι να σε γυρίσουν να σε πούνε έλα στην εκκλησία;
Πληροφορητής: Όχι κανένας, κανένας.
Ερευνητής: Κανένας.
Πληροφορητής: Δεν έδωσα το δικαίωμα.
Ερευνητής: Δεν έδωσες το δικαίωμα, αλλά και ποτέ δεν είπες θα αφήσω την θρησκεία.
Πληροφορητής: Ποτέ δεν το είπα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Α πα απα! Η θρησκεία μας θρησκεία είναι.
Πληροφορητής: Η θρησκεία, θρησκεία.
Παρέμβαση γυναίκας του: Στην εκκλησία σ' ένα στεφάνωμα, σ' έναν κηδεία τέτοιο.
Ερευνητής: Πόσα παιδιά έχετε τώρα και πώς χαίρεστε με την αποκατάστασή τους;
Πληροφορητής: Έχουμε τώρα δύο κοριτσάκια δικά μας
Παρέμβαση γυναίκας του: Και ένα έχουμε δικό μας.
Ερευνητής: Α! δευτεροπαντρεμένη είσαι εσύ!
Πληροφορητής: Έχουμε τα εγγόνια.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα εγγόνια έχουμε 4 εγγόνια.
Παρέμβαση γυναίκας του: Πέντε εγγόνια έχουμε.
Πληροφορητής: (Γελάει) α, και το πέμπτο είναι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Ξέχασες το ένα. Έχουμε δύο του γιου μου και δύο της κόρης μου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μεγάλωσαν, ένας είναι καθηγητής του γιου μου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και παντρεύτηκε κιόλας. Και η κόρη μου ήτανε εδώ και πήγανε στη Λευκάδα, δουλεύει εκεί ο άντρας της και έχουμε ένα εγγονάκι από κείνη, ένα έκανε, το έκανε πολύ δύσκολα και άλλο φοβάται.
Ερευνητής: Δηλαδή νιώθετε μεγάλη ευτυχία τώρα γι' αυτό.
Παρέμβαση γυναίκας του: Τώρα για μας είναι, αλλά έχουμε της κόρης μας αυτή που έχουμε εδώ κοντά και είμαστε ευχαριστημένοι, γιατί σε μια ανάγκη κάθε μέρα, μπαίνει μέσα, μαμά, τι κάνετε. Η άλλη κάθε μέρα παίρνει τηλέφωνο και αυτή είναι η χαρά μας.
Πληροφορητής: Και η άλλη πάλι κάθε μέρα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Παίρνει, λέει...
Ερευνητής: Θα θέλεις, κυρ Χρήστο, να κάνεις ένα ταξίδι στον Πόντο να πας στην Οινόη ή δεν το

αντέχεις;
Πληροφορητής: Όχι, να είναι καλοκαίρι να πάω.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν μπορεί να πάει, γιατί τον πιάνει, φοβάται να πάει.
Πληροφορητής: Να είναι καλοκαίρι.
Ερευνητής: Θέλεις όμως να πας να δεις.
Πληροφορητής: Θέλω, αλλά στοιχίζει για να πας τώρα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν μπορεί κιόλας, κοιτάξε τι παίρνουμε; Δεν μπορούμε να τα βγάλουμε πέρα, ίσα-ίσα...
Ερευνητής: Κυρά Γεωργία, μια και έχουμε χρόνο θέλω να μου πεις και συ πότε γεννήθηκες και τι θυμάσαι;
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ξέρω πότε γεννήθηκα. Θυμάμαι η μάνα μου που μιλούσε δηλαδή μέσα στο σπίτι, ας πούμε οικογενειακά, αυτά θυμάμαι.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ξέρω τίποτε. Μόνο ξέρω το σπίτι μας που ήταν στη θάλασσα δίπλα.
Ερευνητής: Στη Φάτσα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι στη Φάτσα. Και η θάλασσα το χτυπούσε, εκείνο θυμάμαι. Και όταν ο πατέρας μου ήτανε εξορία, όπως έλεγε η μάνα μου και μας πήρε τηλέφωνο, τηλέφωνο, γράμμα τι έστειλε, ο παπάς, ένας ακόμα και ο πατέρας μου και λέει, Ζωή, εγώ...
Ερευνητής: Πώς λεγόταν ο πατέρας σου;
Παρέμβαση γυναίκας του: Χαράλαμπος.
Ερευνητής: Το επίθετο;
Παρέμβαση γυναίκας του: Ιακωβίδης.
Ερευνητής: Ιακωβίδης Χαράλαμπος.
Πληροφορητής: Και αυτή Νιώτικο νταμάρι είναι
Παρέμβαση γυναίκας του: Και ο πατέρας μου Νιώτης ήτανε, αλλά μέσα στη Φάτσα δεν ξέρω γω τι...και λοιπόν, λέει, γρήγορα να έρθετε, θα έρθω εγώ, λέει, στο παπόρι, πώς το λένε...
Ερευνητής: Η μάνα σου τι έγινε;
Ερευνητής: Στο παπόρι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι εκεί και θα πάμε, θα φύγουμε. Η μάνα μου αμέσως όλα τα τακτοποιεί, ό,τι πήρε, πήρε και με κείνο πρώτο παπόρι αυτό ήρθε.
Ερευνητής: Εσύ το θυμάσαι αυτό;
Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτά που έλεγε.
Ερευνητής: Αυτά που έλεγε, εσύ δεν θυμάσαι τίποτα.
Παρέμβαση γυναίκας του: Θυμάμαι που μ' έβαλαν λεφτά, έτσι μ' έδεσαν λεφτά.
Ερευνητής: Λίρες δηλαδή σε δέσανε σε ζωνάρι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Με έβαλαν λεφτά και κάθομαι.
Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι.
Παρέμβαση γυναίκας του: Αυτό το θυμάμαι. Και όταν πήγαμε μέσα στο παπόρι η μάνα μου, λέει, όποιος είχε μωρά, με πήρε στην αγκαλιά της, μικρή ήμουν, για να μην πάει έξω, στην Κωνσταντινούπολη έκαναν ενέσεις, να μην πάει έξω, την έκαναν μέσα στο καράβι.

Ερευνητής: Σας εμβολιάζανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι οι Πόντιοι εμάς τοις Φάτσαληδες όλους μας έβγαλαν στο νησί, την Ιθάκη.

Ερευνητής: Α στην Ιθάκη πήγατε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Καθίσαμε εκεί, μας είχανε καραντίνα. Εγώ ήμουν μικρό κοριτσάκι. Κουρέας, κουρέας ήτανε κουρέας και είχε καφενείο στη Φάτσα μέσα, ποιος είναι κουρέας; Είμαι εγώ και μας ήρθε μια κυρία, μας έδωσε ένα κουρείο και μας είχανε καραντίνα σε σχολείο μέσα και αυτή η κυρία είχε ένα στενό μέρος που μας έβγαλε και μας έβαλε εκεί μέσα, αλλά ο πατέρας μου νοίκιασε το κουρείο εκείνο. Ήμουν μικρή και θυμάμαι είχε έναν καθρέφτη έτσι όλο, όλο καθρέφτη, πήγαινα και έβαζα πούδρα, μικρή ήμουν και χαιρόμουν. Η αδελφή μου ήτανε μεγάλη. Πήγαν να ψωνίσουν, πάω και γω. Την πήραν ένα ωραίο φόρεμα και μένα δίχως να ήθελα, αυτό τουρκικό είναι, είπα, δεν το παίρνω. Αχ, το καημένο, λέει, αυτό κάηκε απ' τους Τούρκους, ούτε ξέρω πώς βγήκε απ' το στόμα μου!

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) έτσι το πέταξες αυθόρμητα;

Παρέμβαση γυναίκας του: Το είπα, βγάλε ένα ωραίο σε μπεζ χρώμα ένα ύφασμα και με το δίνει και πιο οικονομικά και λέει αυτό το κοριτσάκι θα φορέσει αυτό το φόρεμα.

Ερευνητής: Όχι ήτανε γεγονός οι Τούρκοι το κόκκινο χρώμα το είχανε πάρα πολύ.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι το είχα ακούσει.

Ερευνητής: Ή το άκουσες ή στο είπε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ό,τι έλεγε η μάνα μου, ό,τι μιλούσανε εγώ το έβαζα μέσα στο μυαλό μου. Και καθίσαμε εκεί και ύστερα ο θεός μου ο Παναγιώτης ο Τσακηρίδης, δεν ξέρω αν τον ξέρεις, τον Μαβίλη τον Τσακηρίδη τον ξέρεις;

Ερευνητής: Όχι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τον Μαβίλη τον Τσακηρίδη δεν τον ξέρεις της Παρθένας τον γαμπρό;

Πληροφορητής: Μικρή είναι αυτή, από πού...

Ερευνητής: Ααα, τον ξέρω.

Παρέμβαση γυναίκας του: Πρώτος ξάδελφος είναι, ο πατέρας του και η μάνα μου είναι αδελφία. Λοιπόν από κει έγραφε ελάτε, ελάτε εδώ είναι έτσι αγαπητή μου αδελφή. Εμείς θα καθόμασταν στην Αθήνα, είχαμε λίγα λεφτά. Ο πατέρας μου Νιώτης δεν ήξερε τι να έκανε.

Ερευνητής: Χωράφια και τέτοια.

Παρέμβαση γυναίκας του: Τι χωράφια! Αυτός δεν ξέρει τίποτα, το βόδι απ' τον κώλο θα το...

Πληροφορητής: Αφού πήγαμε στο...πήρα εγώ το ένα το βόδι έφερα...

Ερευνητής: Ναι στο ζυγό και;

Πληροφορητής: Λοιπόν, αυτός τι κάνει; Φέρνει το βόδι ανάποδα, το ένα είναι από δω και το άλλο από κει.

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ήξερε ο καημένος, δεν

ήξερε. Εμείς στο παρχάρι απάνω μας έδεναν, έλεγε η μάνα μου. Έδεναν τα μωρά στα καλάθια μέσα και ανέβαιναν πάνω στο βουνό και πήγαιναν στα παρχάρια. Στην Τουρκία ξέρεις τι ζωή ήτανε λέει! Τα καλλίτερα φαγητά τρώγανε, την καλλίτερη ζωή. Ο πατέρας μου με ένα κουρείο και ένα καφε-νείο πώς ζούσαμε εμείς;

Ερευνητής: Πλουσιοπάροχα και ωραία. Τι άλλο θυμάσαι, μετά πού ήρθατε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Μετά το νησί ο θεός μου είπε, οι Καπαροσάντ όλοι οι πατριώτες όπως ήμασταν, όλοι ήρθαμε και μας πήγαν στον Μακρύγιαλο. Όταν πήγαμε στον Μακρύγιαλο, δεν μας θέλησαν οι Μακρυγιαλιώτες.

Ερευνητής: Ο Μακρύγιαλος τι κατοίκους είχε τότε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι Πόντιοι δεν ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση γυναίκας του: Και έκαναν τσαντίρια και καθόμασταν εκεί. Ύστερα τελευταία μας στέλνουν απάνω στο χωριό στον Τρίλοφο.

Ερευνητής: Στον Τρίλοφο.

Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί δεν σήκωναν πόδι, οι Τραπεζούντιοι πήγανε, ήτανε έξυπνοι άνθρωποι οι Τραπεζούντιοι, σου λέει εμείς εδώ πάνω τι θα κάνουμε;

Ερευνητής: Εδώ λίγο θα κάνω μια ερώτηση. Εσείς πιστεύετε εκ των προτέρων ο ένας Νιώτης και η άλλη Φάτσαλήσσα σαν δώσανε να καταλάβετε πάντοτε ότι οι Τραπεζούντιοι είναι πιο έξυπνοι από τους άλλους; Εσείς το πιστεύετε;

Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν το πιστεύω, αλλά σήμερα ήρθανε εκεί τα χορούς και καθίσανε έναν μήνα δεν καθίσανε, και χόρευαν και τραγουδούσαν και ύστερα ένας, ένας όλοι συνεννοήθηκαν και φύγανε. εμείς οι Πόντιοι και οι Νιώτες τι καθίσαμε εκεί στα βουνά, τέτοια ανηφορείς και κατηφοριές και που δεν ήξερα με ούτε βελόνι να πιάσουμε και να κάνουμε καπνά και να ζήσουμε εκεί απάνω; Εργάτες έπρεπε να κατεβούμε να φύγουμε. Η μάνα μου ήταν τετραπέρατη, ο πατέρας μου δεν θέλησε. Έκανε μια αίτηση και βγήκε η αίτηση και να φύγουμε να πάρουμε οικόπεδο από δω κάτω και ο πατέρας μου όχι, εδώ η θάλασσα απέναντι είναι, βλέπω τη θάλασσα. Και δεν έζησε και πολύ, ένα χρόνο δεν έζησε. Άνοιξε το μαγαζί...

Ερευνητής: Στον Μακρύγιαλο;

Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι, ύστερα ήρθαμε στον Τρίλοφο.

Ερευνητής: Στον Τρίλοφο.

Παρέμβαση γυναίκας του: Μας έδιωξαν οι Μακρυγιαλιώτες. Έτσι πέθανε ο μπαμπάς μου, ξεμείναμε στο χωριό. Έκλαιγε η μάνα μου, κλαίγαμε και μείς. Χωράφια δεν ξέραμε, τίποτα δεν ξέραμε, τι θα κάναμε; Έτσι ζήσαμε, ξέρω πώς ζήσαμε!

Ερευνητής: Τώρα η Τόχοβα, ο Τρίλοφος έχει Πόντιους.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έχει Πόντιους;
 Πληροφορητής: Πόντιους έχει.
 Ερευνητής: Δεύτερη και Τρίτη γενιά.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Η Τόχοβα όλοι φύγανε, οι μεγάλοι όλοι φύγανε.
 Ερευνητής: Οι μικροί.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Όλοι οι μικροί μεγαλώσανε, άλλο από δω και άλλοι από κει κάθονται, ξέρω γω! Ούτε ξέρω τι είναι, έχω τώρα σαράντα χρόνια που έφυγα απ' το χωριό.
 Πληροφορητής: Ε πώς! Υπάρχουν και μεγάλοι.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ποιοι είναι οι μεγάλοι;
 Πληροφορητής: Δεν ξέρω, πεθάναν κιόλα πολλοί.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ποιος;
 Πληροφορητής: Πεθαίνουν κιόλα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ε πεθαίνανε, ε καλά όταν κάθεται το παιδί σου, κάθεσαι και συ. Αλλά οι περισσότεροι όλοι οι άλλοι φύγανε στη Θεσσαλονίκη, πήγανε στην Κατερίνη, άλλοι στην Αθήνα, όλοι φύγανε. προπαντός σ' αυτόν τον πόλεμο μέσα.
 Ερευνητής: Όλα είναι εκ του πολέμου δηλαδή. Στον εμφύλιο τι θύματα είχε ο Τρίλοφος; Καλά του Παπάζογλου εκείνα ήτανε το '43, αλλά το '47 ως το '50 τι θύματα; είχε πολλά;
 Πληροφορητής: Είχε.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Είχε. Όχι πολλά, ένα, ένα, δύο, δύο.
 Ερευνητής: Όχι ομαδικά δηλαδή.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Μια μέρα κατεβαίνεις στην Κατερίνη, ενόσω πας, κρύβονται και ταγκ, ταγκ σε σκοτώνουν.
 Ερευνητής: Γιατί είσαι κουμουνιστής;
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ή κουμουνιστές ή εθνικιστές ας πούμε και οι δικοί μας πάλι σκότωναν.
 Πληροφορητής: Μην τα ανακατεύεις τα πράματα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Δεν ξέραμε και έτσι αναγκάσαμε και από το χωριό εκεί όλοι σηκωθήκαμε και είπαμε ας φύγουμε να γλυτώσουμε τη ζωή μας.
 Ερευνητής: Ο κυρ Χρήστος πάνω σ' αυτό τι έχει να πει;
 Πληροφορητής: Εγώ τι έχω να πω ξέρεις; Σ' αυτό τον κόσμο ένας που κάνει τον έξυπνο και το αυτό, δεν μπορεί να ζήσει. Πολλοί παλληκάρια, πολύ αυτοί πήγαν τσάμπα και βερεσέ, από τη γλώσσα.
 Ερευνητής: Από τη γλώσσα, επειδή μίλησαν, επειδή είπαν, ας πούμε, ότι είμαι κουμουνιστής ή ότι είμαι ταγματасφалίτης.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ναι, ναι.
 Ερευνητής: Απ' αυτόν τον λόγο, ναι καλά αλλά ο Τρίλοφος όπως φαίνεται έχει πολλά θύματα.
 Πληροφορητής: Έχει, έχει πολλά θύματα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Άλλοι φύγανε απάνω στα ανταρτικά.
 Πληροφορητής: 125 άτομα έφυγαν από την Τόχοβα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Τα καλλίτερα παιδιά του Τρίλοφου.
 Ερευνητής: Μέσα στον εμφύλιο και την αντίσταση, τόσα θύματα. Και όλος, όλος ο Τρίλοφος πόσο

πληθυσμό είχε τότε;
 Πληροφορητής: Είχε καν 700 ήτανε, 800...
 Ερευνητής: Οικογένειες.
 Πληροφορητής: Οικογένειες.
 Ερευνητής: Είναι πολλά, πάρα πολλά τα θύματα, σε 700 οικογένειες να φύγουν 125 άτομα είναι πάρα πολλά.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Είναι πολλά, πολλά παιδιά σκοτώθηκαν, τα καλλίτερα παιδιά, άλλοι πήγαν στα ανταρτικά σκοτώθηκαν, άλλοι από κει μέσα.
 Πληροφορητής: Μέσα σε ενάμιση μήνα, δύο μήνες, οι άλλοι λοιπόν σκοτώθηκαν με τ' ανταρτικά και μ' αυτά σκοτώθηκαν κι άλλοι.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Ύστερα οι αντάρτες σκότωσαν 13 παιδιά ένα, ένα κι απ' αυτούς σκότωσαν.
 Ερευνητής: Γινόταν αντίποινα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Σου λέει εσύ γιατί πρόδινες, αφού θα έρχονταν οι Γερμανοί, δεν ειδοποιείς να φύγουν οι άνθρωποι;
 Πληροφορητής: Δεν τα μεταχειρίστηκαν καθόλου...
 Ερευνητής: Σωστά;
 Πληροφορητής: Πατριωτικά.
 Ερευνητής: Πατριωτικά.
 Πληροφορητής: Πατριωτικά δεν μεταχειριστήκαν το ζήτημα.
 Ερευνητής: Γιατί όμως τόσο μίσος ανάμεσα στους Έλληνες; Ποιο ήταν το κίνητρο; Ο φθόνος, η ζηλεια;
 Πληροφορητής: Το κίνητρο ήτανε κοίταξε, λίγο από την αρχή είχε φαγούρες να πούμε στο χωριό μέσα.
 Ερευνητής: Κομματικές.
 Πληροφορητής: Κομματικές, λοιπόν Πόντιοι με Πόντιους...
 Παρέμβαση γυναίκας του: Οι Πόντιοι με Πόντιους δεν προδίνανε, οι Μικρασιάτες προδίνανε.
 Πληροφορητής: Να σου πω Μικρασιάτες με Πόντιους τσακώνονταν.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Αλλά αυτοί οι Μικρασιάτες όσοι πρόδιναν και αυτοί έπαθαν.
 Πληροφορητής: Και αυτοί έπαθαν.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Κοίταξε δεν θυμόμαστε και πολλά.
 Ερευνητής: Όχι, είναι πάρα πολλά, αρκετά αυτά. Εκείνο που θέλω είναι, εάν κανένα ενθύμημα απ' τον Πόντο, ή εσύ, κυρά Γεωργία, αν θυμάσαι απ' την μάνα σου να έχεις κανέναν αυτό, βιβλίο, κάτι που να μεταχειριζόταν ο πατέρας σου στον Πόντο, κανένα μπακίρι, κανένα ζωνάρι, κανένα.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Είχε η μάνα μ' αυτά που λες, τι τα έκανε δεν ξέρω.
 Πληροφορητής: Είχε και η δικιά μου μάνα.
 Ερευνητής: Απ' την Οινόη δεν έχουμε τέτοια τίποτε και θέλω απ' την Οινόη εγώ.
 Πληροφορητής: Λοιπόν είχε ζουπούνες.
 Παρέμβαση γυναίκας του: Και μείς οι Φάτζαληδες η μάνα μου ζουπούνες φορούσε, σαλβάρι.
 Πληροφορητής: Αυτά με...

Ερευνητής: Ξέρετε κανέναν, κυρ Χρήστο, που μπορεί να έχει εδώ τέτοια, που να είναι Νιώτισα και να τα διατηρεί;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω.

Ερευνητής: Δηλαδή η μάνα σου φορούσε ζουπούνες;

Παρέμβαση γυναίκας του: Ζουπούνες φορούσε.

Ερευνητής: Ζουπούνες φορούσε, δεν φορούσε τέτοια ρούχα εδώ.

Παρέμβαση γυναίκας του: Όχι κανέναν δεν φορούσε, η μάνα μου φορούσε.

Ερευνητής: Εσείς δεν έχετε τίποτε, έστω κανέναν εργαλείο από εκεί που να...

Πληροφορητής: Εμείς ορφανέψαμε από μικροί. Λοιπόν 16, 17 χρονών ήμουν την ώρα που πέθανε η μάνα μου. Η συχωρεμένη αυτή έκανε πολλά παιδιά και απ' τα πολλά παιδιά έπαθε και είχε ένα πάθος αυτό και η καρδιά της πονούσε, από κείνο πέθανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Και ήρθε αρρώστια και πέ-

θανε.

Ερευνητής: Πέθανε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Ξέρω γω πέθανε. Στα χωριά πάνω που πήγανε τότες...

(Μιλάνε οι δυο μαζί και δεν ακούγονται καθαρά)

Παρέμβαση γυναίκας του: Μας έστειλαν μέσα στα χωράφια, δεν ρωτούσαν εσείς τι δουλειά κάνετε.

Ερευνητής: Αυτό είναι το παράπονο πάρα πολλών, το ακούω πολλές φορές, εμείς τι δουλειά είχαμε με τα χωριά σου λένε.

Παρέμβαση γυναίκας του: Γιατί μας έστειλαν πάνω στον Τρίλοφο που δεν είχε ούτε χωράφια ίσια ούτε δουλειά ούτε τίποτε. Τι θα κάναμε εκεί απάνω εμείς; Πήγαμε, μείναμε εκεί, προστασία δεν είχε, τότε ήταν φτωχή η Ελλάδα.

Ερευνητής: Λοιπόν σας ευχαριστώ πολύ.

Πληροφορητής: Παρακαλούμε.

Μαρτυρία 2η

Πληροφορητής: *Χρυσοβέργη Πηνελόπη*

(μιλάει στην κοινή νεοελληνική,
όπως όλοι οι Νιώτες)

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας «Ένωση Ποντίων Πιερίας» μαζεύ' υλικό. Θέλω να λες με τ' όνομά σ', τότε εγεννέθες, όλα.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα το 1900 στην Οινόη ακριβώς στην παραλία.

Ερευνητής: Και λέγεσαι;

Πληροφορητής: Λέγομαι Πηνελόπη Χρυσοβέργη του πατέρα μου το όνομα.

Ερευνητής: Και το συζυγικό;

Πληροφορητής: Πηνελόπη Αρσένη.

Ερευνητής: Ακούω τη ζωή σου.

Πληροφορητής: Η ζωή μου ήτανε με τη γιαγιά μου, τον παππού μου, τη μάνα μου. Δυο συν-νυφάδες ήτανε μέσα στο ίδιο σπίτι. Ο παππούς μου και η γιαγιά μου είχανε τη Χρυσάνα Χρυσοβέργη, είχανε τη Χατζίνα Χρυσοβέργη, είχανε τη θεία Παρασκευή. Της γιαγιάς μου η μάνα έκανε 18 παιδιά. Ήτανε όλα αγόρια. Μόνο η γιαγιά μου ήτανε και η θεία Παρασκευή. Δύο κόρες είχανε και όλα τα άλλα αγόρια. Ήτανε ο Λευτέρης, ήτανε ο Μενέλαος, ο Κυριάκος, ο Συμιόνης, ήτανε... πολλοί ήσανε καλέ, ξεχνάω και τα ονόματα. Αυτουनों όλους τους θυμάμαι. Ο Λευτέρης ήτανε της Χαρίκλειας ο πατέρας. Ο πατέρας μου τον είχε θείο.

Ερευνητής: Οι Νιώτες ήτανε Πόντιοι. Εσύ είσαι γεννημένη το 1900 και όταν άρχισες να μιλάς πώς μιλούσες με τη μάνα σου; Λένε ότι τα Νιώτικα έχουν μια διαφορετική προφορά.

Πληροφορητής: Δεν λέγαμε μάνα, λέγαμε μητέρα και τη γιαγιά μου τη λέγαμε μαμά. Ήτανε ο πατέρας μου Παναγιώτης και τον λέγαμε Πανίκα.

Ερευνητής: Όταν ζητούσες ψωμί από τη μάνα σου;

Πληροφορητής: Έλεγα, μητέρα, δο' μεν λίγον ψωμίν, δο μεν και λίγον τυρίν. Έλεγα, εγώ ατώρα θέλω ολίγο γάλα να πίνω. Μας γιατί 'κ' δις ατο;

Ερευνητής: Όταν έβλεπες 'ς σον δρόμον κάποιον;

Πληροφορητής: Τι φτας; Καλά εισαι;

Ερευνητής: Όχι ντό 'φτας;

Πληροφορητής: Όχι. Η μάνα σου τι φτάει; Ο πατέρας σου καλά είναι;

Ερευνητής: Κανένα ποιηματάκι που έμαθες στο

σχολείο θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεν τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Εντάξει. Πώς θυμάσαι την Οινόη γενικά;

Πληροφορητής: Την Οινόη τη θυμάμαι και κάθε βράδυ ακόμα στον ύπνο μου τη βλέπω. Τη θάλασσα, τα σπίτια μου, όλα τα θυμάμαι. Το σπίτι μας ήτανε κονάκι μεγάλο. Μέσα στο σπίτι μας είχαμε τη στέρνα, τον φούρνο, τα αγελάδια. Είχαμε τσιφλίκι. Πλούσιοι ήμασταν.

Ερευνητής: Το ότι λένε ότι το Οίνος έτον η νουφούλα του Πόντου, έν' αλήθεια;

Πληροφορητής: Ωραιότατο, πολύ ωραίο μέρος, παραθαλάσσιο. Βγάζαμε τα ρούχα μας και πηδούσαμε δέκα βήματα και μπαίναμε στη θάλασσα.

Ερευνητής: Σας επέτρεπαν οι γονείς να κολυμπάτε;

Πληροφορητής: Η μάνα μου φοβόντανε. Ανάθεμά σε, αφήνεις τη δουλειά σ' και πας να ευτάεις μπάνιο. Και καθότανε με τη θεία μου τη Χατζίνα, της γιαγιάς την κόρη. Ήτανε ακριβώς τα θεμέλια μέσα στη θάλασσα. Μόλα με πάω, η θεία Χατζίνα εκείνη από το μπαλκόνι βλέπει με. Και τότε με άφηνε με τις φιλενάδες μου και πήγαινα στη θάλασσα.

Ερευνητής: Και στη θάλασσα τι φορούσατε;

Πληροφορητής: Κομπινεζόν και έβαζα την πα-ραμάνα.

Ερευνητής: Κάνατε κοριτσάκια και αγοράκια μαζί μπάνιο ή χωριστά;

Πληροφορητής: Όχι, μόνον τα κορίτσια.

Ερευνητής: Ήτανε αυστηρά τα ήθη.

Πληροφορητής: Και στο σχολείο που πηγαίναμε μόνον κορίτσια πάλι. Πάγηνάμε, δεν λέγαμε πηγαίναμε.

Ερευνητής: Πόσες συνοικίες είχε η Οινόη;

Πληροφορητής: Είχαμε ένα στρέμμα, το μεγαλύτερο ίσως, μέσα στη μέση ήτανε το σπίτι μας. Είχαμε την εξώπορτα από εδώ ως πέρα. Όλο ήτανε στρογγυλά πλακάκια στρωμένα. Το κουδούνι της πόρτας το είχαμε μέσα. Όποιος ερχόταν, χτυπούσε το κουδούνι στην πόρτα. Εμείς τα μωρά τρέχαμε. Ν' ανοίζομε την πόρτα. Μητέρα ήρτεν η τάδε, έκανα εγώ. Και έβγαινε η μητέρα μου, η γιαγιά μου, ουου καλώς τη συμπεθέρα. Ήρτες; Έλα απέσι, δεν έλεγε απέσ'. Το πάνω πάτωμα είχε έξι δωμάτια και δύο μεγάλα σαλόνια. Το κάτω ήτανε το ίδιο. Φρούτα! Κοκκύμελα, σύκα, απίδια, μήλα, όλα τα καλά. Κληματαριά είχαμε πέρα πέρα. Είχαμε όλα τα καλά. Είχαμε μια μουριά έβγαζε τρία ειδών μούρα.

Ερευνητής: Τη μπολιάσατε ή έτσι;

Πληροφορητής: Τη μπολιάσαμε. Μαύρο, άσπρο και μωβ. Είχαμε υπηρεσίες. Με τα δίχτυα ερχότανε ο κόσμος να πάρουνε τα μούρα. Δίπλα μας είχαμε ένα δρομάκι και ήτανε ο κύριος Θωμαΐδης. Παρακάτω είχαμε τον Τοροσιάδη. Της μάνας μου ο πατέρας ήτανε ο Φιλιππίδης.

Ερευνητής: Με τι ασχολείτο;

Πληροφορητής: Ο παππούς μου, της μητέρας μου ο πατέρας, ήτανε πρακτικός γιατρός. Είχανε τα τσιφλίκια τους, είχανε μπαχτσέδες, είχανε τα πάντα. Ο Θωμαΐδης είχανε ντουβάρια χτισμένα, μας έδιναν τα κλειδιά να μπαίνουμε και να βγαίνουμε. Έκανε καρύδι εμπόριο και φουντούκι εμπόριο. Και πηγαίνανε του κόσμου τα κορίτσια και καθαρίζανε. Είχανε μεγάλο μύλο και έβαζαν μέσα τα φουντούκια. Είχανε γυναίκες γύρω γύρω και είχανε μπροστά τους από μία πέτρα και ένα κοπάνι. Είχανε κάσες και τα στοιβάζανε και βάζανε χαρτιά από πάνω. Έβαζαν τα καρύδια και τα σπάζανε. Τα σφραγίζανε και τα στέλνανε στο εξωτερικό. Κατέβαιναν τα βαπόρια και τα φορτώνανε. Αυτά. Κατάλαβες;

Ερευνητής: Εσείς δουλεύατε σ' αυτά;

Πληροφορητής: Όχι, εμείς είχαμε του κόσμου τα καλά από τα τσιφλίκια του παππού μου.

Ερευνητής: Θέλω να μου πείτε πόσες συνοικίες θυμάστε, μαχαλάδες, περίπου πόσο πληθυσμό είχε η Οινόη, πόσες εκκλησίες είχε;

Πληροφορητής: Είχαμε εκκλησία τον Άγιο Νικόλαο που ήτανε μέσα στη θάλασσα. Απάνω στους βράχους ήτανε χτισμένος. Είχαμε του Αγίου Νικόλαου μέσα στην πόλη. Είχαμε την Παναγία την εκκλησία μέσα στην πόλη. Αυτές είναι οι εκκλησίες.

Ερευνητής: Αρμένικη είχατε;

Πληροφορητής: Είχαμε αρμένικη εκκλησία στου παππού μου του Φιλιππίδη τη γειτονιά.

Ερευνητής: Πηγαίνατε σαν κοριτσάκι στην αρμένικη εκκλησία;

Πληροφορητής: Μια φορά είχα μπει και όταν σχόλαζε, είχανε δύο τεφτέρια.

Ερευνητής: Η μάνα σας αν πηγαίνατε, τι σας έλεγε;

Πληροφορητής: Η μάνα μου πηγαίνανε.

Ερευνητής: Δηλαδή δεν σας μαλώνανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Τουρκική εκκλησία υπήρχε, τζαμί;

Πληροφορητής: Μέσα στη γειτονιά μου είχαμε το τούρκικο το τζαμί. Όταν ανέβαινε πάνω ο χότζας να ψάλλει, εμείς από μακριά τον βλέ-

παμε και γελούσαμε. Και έλεγε η γιαγιά μου θα σκοτώνουν εσάς οι Τούρκοι. Και εμείς φοβόμασταν και κρυβόμασταν. Είχαμε ένα μεγάλο πηγάδι μπροστά στην πόρτα μας, είχαμε ένα εγδί.

Ερευνητής: Εγδί ντό έν';

Πληροφορητής: Εγδί ήτανε μια μεγάλη πέτρα σκαλισμένη και ερχότανε η γειτονιά και ρίχνανε το σιτάρι μέσα και οι γυναίκες γύρω γύρω το κοπανίζανε να φύγει το φλούδι.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτό το είχαν οι πλούσιοι;

Πληροφορητής: Όχι, όλος ο κόσμος ερχότανε. Απλώνανε κάτω κουρελούδες για να μην λερώσει το σιτάρι. Είχαμε ύστερα μεγάλα ααα καζάνια. Τρία μεγάλα καζάνια είχε η γιαγιά μου και έβαζε μέσα το σιτάρι το κοπανισμένο και έκανε το νισεστέ. Για να κάνουμε χαλβάδες, διάφορα πράγματα. Κάνανε γιοχάδες, έκαναν τα μακαρόνια, έκαναν τα κριθαράκια.

Ερευνητής: Προτεσταντικό εκκλησία ευαγγελικό είχατε;

Πληροφορητής: Είχαμε, αλλά ήτανε μακριά. Ή τρία, τέσσερα άτομα ήτανε ή πέντε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πείτε, αν θυμάστε, μερικές συνήθειες οικογενειακές, γιορτές.

Πληροφορητής: Είχαμε τα κουρκουλέντζια.

Ερευνητής: Τι ήταν αυτό;

Πληροφορητής: Η Παναγία η εκκλησία είχε μια μεγάλη αυλή, εκεί έστηναν τις κούνιες, αυτό λέγονταν κουρκουλέντζια και κρατούσε 8 και 10 μέρες.

Ερευνητής: Θέλω τώρα το Πάσχα τι γλυκά κάνατε, γιατί από τόπο σε τόπο διαφέρουν.

Πληροφορητής: Έκαναν πρώτον και κύριον τα κερκέλια, τα τσουρέκια, τα λουκούμια. Το κερκέλι ξέρεις τι είναι;

Ερευνητής: Πες μου να το ακούσω.

Πληροφορητής: Ανοίγανε το φύλλο, το ζυμάρι χωρίς τίποτα, το αλάτι μόνο και το προζύμι. Τίποτα άλλο δεν βάζανε. Μωρό ήμουν, αλλά τα θυμάμαι. Έκανε η γιαγιά μου ένα μεγάλο σιμίτι, το κουλούρι και άνοιγε λωρίδες. Επάνω σ' εκείνο το σιμίτι έβαζε μία λωρίδα και έβαζε στη μέση ένα κόκκινο αβγό. Και το έβαζε μέσα σε ένα ωραίο μαντήλι μέσα να το πάμε στη νονά.

Ερευνητής: Τσουρέκι δεν πηγαίνατε.

Πληροφορητής: Όχι τσουρέκι. Η νονά έβαζε στην άκρη του μαντηλιού ένα γρόσι.

Ερευνητής: Τα λοκούμια τι ήταν;

Πληροφορητής: Τα λοκούμια πάλι ανοίγανε το ζυμάρι από το τσουρέκι και το κόβανε λοξά λοξά και τα λέγανε λοκούμια.

Ερευνητής: Άλλο πασχαλιάτικο;
Πληροφορητής: Κάνανε σαραγλί, γιοχάδες.
Ερευνητής: Και λίγο τώρα τα χριστουγεννιάτικα.
Πληροφορητής: Είχανε χουρμάδες, είχανε ξυλο-
 κέρατα, καρύδια, φουντούκια, κάτι τέτοια.
 Και ερχόταν τα μωρά στην πόρτα και ψέλ-
 νανε. Όταν δεν άνοιγαν την πόρτα φώναζαν:
 Την κόρη σου την όμορφη, βάλε την στο ζευλί
 Και κρέμασέ την αψηλά, να μην εμφανιστεί.
 Και φεύγανε. Αυτά όλα τα θυμάμαι.
Ερευνητής: Άλλα γλυκίσματα ιδιαίτερα;
Πληροφορητής: Χαλβάδες και νισεστέ χαλβά
 κάνανε. Όταν ερχότανε τα Χριστούγεννα,
 σφάζανε ολόκληρο ζώο. Ερχόταν ο χασάπης
 και έσφαζε το ζώο αυτό. Έκαναν παστουρμά-
 δες, έκαναν σουτζούκια, κάνανε κιμάδες, κά-
 νανε κολόθια. Και τα κόκαλα ακόμα τα
 αφήνανε με κρέας και τα ρίχνανε στον
 φούρνο να ξεραθούνε και τα βάζανε μέσα σε
 πήλινα σκεύη και τα γεμίζανε με βούτυρο για
 να έχουν κρέατα τον χειμώνα.
Ερευνητής: Τι ζώο σφάζανε;
Πληροφορητής: Αγελάδα. Καμιά φορά πηγαί-
 νανε στο δάσος σφάζανε κρυφά αγριογού-
 ρουνο και το φέρνανε στον παππού μου. Και
 έλεγε ο παππούς μου, αν θωρούν ατο οι
 Τούρκοι θα σκοτώνουν εμέ.
Ερευνητής: Τις νηστείες τις κρατούσατε;
Πληροφορητής: Όλες. Η αδελφή μου εδώ στην
 Ελλάδα που ήρθαμε, έγινε καλογριά. Όταν
 ήτανε 19 χρονών, πήρανε οι Τούρκοι τον
 άντρα της και τον σκοτώσανε. Είχε ένα παλ-
 ληκάρι 2,5 χρονών και ένα στην κοιλιά. Στην
 κοιλιά ήτανε η Παναγιώτα και 2,5 χρονών
 ήτανε ο Ανέστης.
Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πείτε τι θυμάστε
 από τον ξεριζωμό, από ταλαιπωρίες. Είχατε
 κακουχίες, εξορίες, περιπέτειες;
Πληροφορητής: Όταν έγινε ο πόλεμος, οι Ρώσοι
 ερχότανε και βομβαρδίζανε και την Οινόνη. Οι
 Τούρκοι τότε φοβόντουσαν, να τους πή-
 γαινε. Μην έρθει η Ρωσία και τους σφάξει,
 γιατί είχανε κάνει κακό τους Αρμενείς το '15.
 Αυτά όλα τα θυμάμαι.
Ερευνητής: Τι θυμάστε για όλα αυτά στην
 Οινόνη;
Πληροφορητής: Εγώ στην Οινόνη θυμάμαι είχαμε
 έναν γείτονα λιμενάρχη και λέει τη μητέρα
 μου: Κυριακίτσα χανούμ, να κρύψουμε τα κο-
 ρίτσια. Εγώ θα σας κρύψω, έλεγε. Είχαμε και
 έναν καϊμακάμη, ήτανε Τούρκος, αλλά η γυ-
 ναίκα του ήτανε Κρητικιά, Ελληνίδα ήτανε,
 έκρυψε κάτω από το κρεβάτι της τον αδελφό

μου και τον γλύτωσε. Την αντάμωσα αυτή τη
 γυναίκα στο παζάρι της Κωνσταντινούπολης,
 αυτή με γνώρισε.
Ερευνητής: Όταν βομβαρδίσανε οι Ρώσοι εσείς
 οι Νιώτες πάθατε καμιά καταστροφή;
Πληροφορητής: Βγαίνανε στα μπαλκόνια, κά-
 νανε τον σταυρό τους, έβγαζαν τις εικόνες. Η
 μάνα μου μας έπαιρνε όλα τα μωρά και τρέ-
 χαμε να κρυφτούμε στο βουναλάκι. Η γιαγιά
 μου δεν έφευγε, καθότανε πίσω από τη
 στέρνα και έλεγε το σπίτι δεν το αφήνω. Θα
 έρθουν να μας κλέψουν, έλεγε. Νύφε, πάρε τα
 μωρά και άντε στο ντερέκ, εγώ θα κοιτάζω το
 σπίτι. Εσύ να χάνεσαι και εμείς να γλυτώνουμε;
 Εγώ δεν χάνομαι, έλεγε η γιαγιά. Ύστερα
 όταν φεύγανε τα βαπόρια από την θάλασσα,
 ερχόμασταν στο σπίτι.
Ερευνητής: Πόσο καιρό κράτησε αυτό;
 Αυτό κράτησε κανέναν μήνα και.
Ερευνητής: Εξοριστήκατε;
Πληροφορητής: Δεν πήγαμε, μόνον ο αδελφός
 μου πήγε. Και όταν ήρθαμε στην Ελλάδα
 μέσω Ερυθρού Σταυρού τον βρήκαμε.
Ερευνητής: Τον είχατε χαμένο.
Πληροφορητής: Χαμένο. Και ήρθε από την Γαλ-
 λία εδώ στην Ελλάδα και μας βρήκε.
Ερευνητής: Πότε φύγατε από την Οινόνη;
Πληροφορητής: Εμείς φύγαμε το '25. Από την
 Πόλη φύγαμε.
Ερευνητής: Από την Οινόνη πότε φύγατε στην
 Πόλη, ποια χρονιά;
Πληροφορητής: Ξέχασα....
Ερευνητής: Για να σωθείτε φύγατε;
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Ο Βενιζέλος μας ξεσή-
 κωσε από την Κωνσταντινούπολη και ήρθαμε
 στην Ελλάδα.
Ερευνητής: Ο πατέρας σας κατάλαβε θα γίνει
 καμιά σφαγή και σας είπε πάμε στην Πόλη;
Πληροφορητής: Ο πατέρας μου πλοίαρχος
 ήτανε, ο καπετάν Χρυσοβέργης. Ο πατέρας
 μου πέθανε στην Τραπεζούντα και εμείς ήμα-
 σταν στην Πόλη. Δεν μπορέσαμε να πάμε,
 είχε φουρτούνα και δεν μπορέσαμε να πάμε
 στου πατέρα μου την κηδεία. Και τον έθαψε
 μία γυναίκα που την ανταμώσαμε στη Θεσ-
 σαλονίκη. εγώ γνώρισα έναν καπετάνιο από
 την Οινόνη και τον έθαψα και τον έκλαψα.
Ερευνητής: Ο πατέρας σας σπούδασε;
Πληροφορητής: Σπούδασε σε τουρκικά σχολεία.
Ερευνητής: Πώς θυμάστε τη ζωή στην Πόλη;
Πληροφορητής: Ζούσαμε τα πάντα τα καλά.
 Όλα μας τα έφερνε από το εξωτερικό.
Ερευνητής: Στην Οινόνη όταν είχατε γάμο, χαρά,

είχατε για όργανο τη λύρα;
Πληροφορητής: Η λύρα δεν υπήρχε. Υπήρχε το κλαρίνο, το ντέφι. Αυτά ήτανε.
Ερευνητής: Δηλαδή ποντιακούς χορούς εσείς δεν ξέρετε.
Πληροφορητής: Τίποτα. Κέραμε καντρίλια, ξέραμε τη μαζούρκα, ξέραμε το βαλς, ξέραμε αυτά. Είχαμε και λατέρνα στο σπίτι μας.
Ερευνητής: Για την Πόλη πάλι τι θυμάστε, σε ποια γειτονιά μένατε;
Πληροφορητής: Μέναμε στο Σταυροδρόμι, στο Γαλατά Σαράι και ο δρόμος που καθόμασταν ήταν η Παναγία η εκκλησία. Φίλησα τότε το χέρι του Πατριάρχη.
Ερευνητής: Ποιος ήταν τότε Πατριάρχης;
Πληροφορητής: Ήταν ο Αθηναγόρας, του φίλησα το χέρι.
Ερευνητής: Πηγαίνατε τακτικά εκκλησιαζόσασταν;
Πληροφορητής: Ο πατέρας μου όταν ήταν πλοίαρχος, είχαμε ένα βαποράκι και το είχαμε στη γέφυρα δεμένο. Ήτανε ο μπάρμπα Θεμιστοκλής ο καπετάνιος του. Και του έλεγε ο πατέρας μου, μπάρμπα Θεμιστοκλή, κάθε Κυριακή τα μωρά μου να πάνε στην εκκλησία, να τα πάρεις και να τα πας στο φανάρι. Ο αδελφός μου, η γιαγιά μου και εγώ πηγαίναμε στην εκκλησία στο Φανάρι.
Ερευνητής: Πώς λεγόταν η εκκλησία;
Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.
Ερευνητής: Στην Αγιά Σοφιά πηγαίνατε;
Πληροφορητής: Κάθε φορά. Εγώ έχω πάει 20 φορές. Όταν έμπαινες μέσα, τους ανθρώπους από μακριά τους έβλεπες σαν μυρμήγκια. Είχε μία μεγάλη πόρτα και εκεί η μεγάλη πόρτα ήτανε κλειστή και είχε από πάνω την εικόνα Άγιος Κωνσταντίνος και Αγία Ελένη. Και μέσα στη μέση είχε μία τρύπα. Και ρωτούσαμε τον χότζα τι σημασία έχει αυτή η τρύπα. Το φίδι βγήκε από εδώ, μας έλεγε. Η Αγιά Σοφία έχει μια πόρτα κλειστή και δεν ανοίγει ποτέ, είναι κλειστή
Ερευνητής: Στο σχολείο σας μαθαίνατε κανένα ποίημα, κυρία Πηνελόπη,, για την Αγία Σοφία «πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικά μας θ' ναι...»
Πληροφορητής: Κάτι τέτοια τα θυμάμαι βέβαια, τώρα δεν ξέρω να τα πω.
Ερευνητής: Το '25 φύγατε από την Πόλη...
Πληροφορητής: Και ήρθαμε στην Ελλάδα. Μπήκαμε σ' ένα τούρκικο βαπόρι. Εκεί μέσα μας κοίταξαν πολύ καλά. Ο πατέρας μου είχε έναν φίλο Γάλλο. Αυτός ήταν στην Πόλη και

άκουσε ότι ήμασταν στο βαπόρι. Ήρθε στο βαπόρι, μας πήρε και μας πήγε στου συμπεθερου το σπίτι. Καθίσαμε στην Κωνσταντινούπολη δύο χρόνια χωρίς πατέρα και ήρθε ο Βενιζέλος και μας έφερε στην Ελλάδα.
Ερευνητής: Στην Ελλάδα πού πρωτοήρθατε;
Πληροφορητής: Στη Θεσσαλονίκη και απ' εκεί ήρθαμε στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Ποιο ήταν το κίνητρο να έρθετε στην Κατερίνη;
Πληροφορητής: Είχαμε έναν θείο.
Ερευνητής: Α, η συγγένεια. Εσείς κόρη πλοίαρχου, πώς μπορέσατε να προσαρμοστείτε; Η Κατερίνη ήταν ένα μικρό χωριό.
Πληροφορητής: Λάσπες, μόνο το Γυμνάσιο το παλιό ήτανε.
Ερευνητής: Και πώς αποκατασταθήκατε;
Πληροφορητής: Εγώ ήμουνα μοδίστρα και έραβα.
Ερευνητής: Σας έδωσε το κράτος τίποτα;
Πληροφορητής: Τίποτα, μόνον μας έδωσε κάνα δυο ομολογίες, αυτό ήτανε. Η μάνα μου τα πήρε από μένα και τα έδωσε στον αδελφό μου. Τι έγινε, δεν ξέρω,
Ερευνητής: Καλά υπήρχε αυτό το ποντιακό όλα να τα έχει ο γιος. Ίδιον της φυλής μας. Και ζείτε από το '25 συνέχεια στην Κατερίνη.
Πληροφορητής: Παντρεύτηκα τον Αρσένη, εντόπιο. Δεκατέσσερα χρονών ήτανε το παιδί μου, όταν έχασα τον πατέρα του.
Ερευνητής: Είσαι τώρα 90 χρονών, αν σας έλεγαν θα σας πάμε μια βόλτα στην Οινώη, θα θέλατε;
Πληροφορητής: Αν ήμουνα 10 χρόνια νεότερη, θα πήγαινα. Στην Κωνσταντινούπολη πήγα, η νύφη μου είναι από την Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Μου είπατε ότι ονειρεύεστε την Οινώη, πιο πολύ πάλι μέσα σας ζει η Οινώη;
Πληροφορητής: Σου το ορκίζομαι, κάθε φορά που βλέπω όνειρο, το όνειρό μου είναι στην Οινώη. Στο σπίτι μας, στις φιλενάδες μου, στη θάλασσα που κολυμπούσα. Όλα εκεί, όλο εκεί.
Ερευνητής: Πιστεύετε ότι το χειρότερο πράγμα που έγινε στον Ποντιακό Ελληνισμό είναι ο ξεριζωμός;
Πληροφορητής: Βέβαια, ναι.
Ερευνητής: Και ζούσατε με πολύ άνεση εκεί...
Πληροφορητής: Με τα πάντα.
Ερευνητής: Τη ζωή που είχατε στην Οινώη ούτε καν να τη φανταστείτε εδώ.
Πληροφορητής: Ούτε στο ελάχιστο.

Ερευνητής: Αυτό είναι το παράπονο πάρα πολλών ηλικιωμένων που ξεριζώθηκαν. Είχατε και αγάπη στις σχέσεις σας.

Πληροφορητής: Είχαμε, η γειτονιά πρώτα και ύστερα εμείς, έλεγε η γιαγιά μου. Είχε εντολή και από τον πατέρα μου και από τον παππού μου. Η γιαγιά μου ήτανε πολύ καλή γυναίκα.

Ερευνητής: Καμιά φωτογραφία έχετε από τους γονείς σας, από το σπίτι στην Οινόη;

Πληροφορητής: Φωτογραφίες πολλές είχαμε, αλλά όλα σκορπιστήκανε. Όλα τα αφήσαμε εκεί και χαθήκανε.

Ερευνητής: Αν πηγαίνατε τώρα, θα θυμόσασταν λεπτομερώς το σπίτι σας;

Πληροφορητής: Όλα, όλα. Το σπίτι μας υπάρχει ακόμα, κατοικούνε μέσα Τούρκοι. Το σπίτι μας όπως το είχαμε, έτσι είναι.

Ερευνητής: Δεν σας ρώτησα ως τι τάξη πήγατε στην Οινόη;

Πληροφορητής: Ήμουνα Δευτέρα δημοτικού. Στην Κωνσταντινούπολη πήγα στο σχολείο. Πήγα στο Παρθεναγωγείο, πήγα στη μοδίστρα, έμαθα τέχνη. Έπλεκα, κεντούσα. Όλα μου, τα πάντα μου. Η μάνα μου φρόντιζε για τα παιδιά της πολύ.

Ερευνητής: Στην Οινόη έκλεισαν τα σχολεία;

Πληροφορητής: Βέβαια, βέβαια.

Ερευνητής: Οι εύποροι έστελναν τα παιδιά τους στα σχολεία.

Πληροφορητής: Ο Θωμαΐδης έστειλε τον γιο του στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, είχανε άνεση οικονομική. Οι άνθρωποι αυτοί είχανε τα εμπόρια.

Ερευνητής: Και τι εμπόριο κάνανε;

Πληροφορητής: Άλλος έκανε φουντούκι, άλλος κανάβι, άλλος έκανε...

Ερευνητής: Ήταν η κατεχοχήν πόλη που είχε μεγάλη ναυτιλία.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Είχαμε τα βαπόρια, τα καράβια, τα καϊκια.

Ερευνητής: Είχατε ξυλεία.

Πληροφορητής: Ξυλεία, πέτρα. Είχαμε ένα βουνό που έβγαζε πέτρα. Η Οινόη ήτανε εύφορο μέρος.

Ερευνητής: Καμιά εκκλησία έτσι από την αρχαιότητα;

Πληροφορητής: Τον Άγιο Νικόλαο μέσα στη θάλασσα. Ήτανε ένα εκκλησάκι μικρό μέσα στη θάλασσα και είχε έναν διάδρομο με πέτρα στρωμένο σαν γέφυρα. Και από την ξηρά περπατούσαμε σιγά σιγά με τα ξύλα και πηγαίναμε στην εκκλησία.

Ερευνητής: Μέσα πώς ήταν κανένα κιονόκρανο;

Έτσι;

Πληροφορητής: Είχε μέσα στη μέση ένα καντήλι, είχε τον Άγιο Νικόλαο εικόνα. Είχε κάνα δυο καθίσματα πέτρινα.

Ερευνητής: Δηλαδή σαν μάρμαρα.

Πληροφορητής: Σαν μάρμαρα.

Ερευνητής: Είχε και κάτι κολόνες που στηριζόταν;

Πληροφορητής: Είχε κολόνες, από πάνω ήταν η εκκλησία στρογγυλό. Οι κολόνες ήταν από πέτρα. Μέσα στη μέση είχε ένα τραπέζι σαν άγιο βήμα.

Ερευνητής: Το τραπέζι αυτό πέτρινο ήταν;

Πληροφορητής: Όχι, οι γυναίκες και είχανε ένα σκέπασμα ωραίο το είχανε φέρει εκεί και πήλινο άγιο ποτήρι.

Ερευνητής: Πηγαίνατε και μεταλαβαίνατε;

Πληροφορητής: Πολλές φορές μας πήγαιναν οι μάνες μας. Και πηγαίναμε με τα πόδια.

Ερευνητής: Πόση ώρα κάνατε;

Πληροφορητής: Μισή ώρα, όλος ο κόσμος με τα πόδια πήγαινε. Η Οινόη ήτανε παραθεριστικό μέρος.

Ερευνητής: Είχατε παραθεριστές από πού;

Πληροφορητής: Απ' τη Σαμψούντα, απ' τη Σινώπη, απ' τη Φάτσα, απ' εδώ απ' εκεί ερχόντουσαν.

Ερευνητής: Οι Σινωπίτες πώς μιλούσαν είχανε διαφορετικά...

Πληροφορητής: Είχανε διαφορετικά, δεν είχανε πάλι ποντιακή γλώσσα, ελληνική γλώσσα, αλλά ήτανε σπασμένο.

Ερευνητής: Πόσο κάνατε για να πάτε στη Σινώπη εσείς;

Πληροφορητής: Με το βαπόρι πηγαίναμε.

Ερευνητής: Έχετε πάει ποτέ στη Σινώπη;

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου μας πήγαινε.

Ερευνητής: Ξέρετε καμιά Σινωπίτισα που να ζει ...

Πληροφορητής: Είχαμε νύφη, ο Φιλιππίδης ο μεγάλος του γιος είχε νύφη από τη Σινώπη.

Ερευνητής: Εδώ στην Πιερία ξέρετε να ζει κάποια;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Από την Σινώπη δεν γνωρίζω καμιά εδώ.

Ερευνητής: Φεύγατε εύκολα σε άλλα μέρη δηλαδή ερχότανε προξενιάδες, παντρευόσταν ύστερα από την προτροπή των γονέων, έτσι;

Πληροφορητής: Όλοι εντόπιοι ήμασταν, μεταξύ μας. Είχαμε του Θωμαΐδη τη νύφη, ήταν από την Φάτσα.

Ερευνητής: Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Λεξιλόγιο

μόλα = άφησε, μολιτεύω = αφήνω ελεύθερο, λ. λ. molare.

ανοίζομε = ανοίγουμε.

απέσι= μέσα.

κοκκύμελα = δαμάσκηνα, λ. αρχ. μαμέκυλον.

εγδί, το = γουδί, αρχαία ίγδισ.

κερκέλια, τα = στρογγυλά κουλούρια, υποκορ. του κρίκος.

σιμίτι, το = κουλούρι, λ. τ. simit.

Σταυροδρόμι, το = περιοχή απέναντι από την Κωνσταντινούπολη. Αρχίζει από το τέλος του Γαλατά και φτάνει μέχρι το Σισλί.

ΟΦΗ (ΕΠΑΡΧΙΑ)

Η επαρχία Όφη βρισκόταν ανατολικά της Τραπεζούντας σε απόσταση 12 ωρών με τα πόδια και αποτελείτο από ελληνικά χωριά και από χωριά εξισλαμισμένων Ελλήνων. Ο ποταμός Όφης ήταν το φυσικό όριο που διαχωρίζει αυτά τα χωριά. Το όνομά της το οφείλει στο οφιοειδές σχήμα του ποταμού που την διασχίζει. Το ποτάμι χωρίζει την περιοχή σε δύο τμήματα. το έδαφος ανώμαλο γεμάτο χαράδρες, λόφους και ποταμούς. Ανάμεσα στα ποτάμια καλαπόταμο και Παλτατζή – Τερέ βρίσκονταν σκόρπια τα ελληνικά χωριά: Κρηνίτα 60 οικογένειες, Γίγα 50 οικογένειες, Ζουρέλ 30 οικογένειες, Κουρίτς 40 οικογένειες, Χαλτ 20 οικογένειες, Κωφκία 25 οικογένειες και Ζησινός 30 οικογένειες. Όλα τα χωριά είχαν εκκλησία και σχολείο επτατάξιο με δύο δασκάλους. Κοινό στοιχείο όλων των χωριών ήταν το ιδίωμα του Όφεως. Η επαρχία Όφεως είχε 8 χωριά αμιγή ποντιακά.

Οι Οφίτες εξισλαμίστηκαν κατά τη βασιλεία του Σουλτάνου Μεχμέτ Δ' (1648-1687). Κάτω από την πίεση των Τερέμπεδων αλλαξοπίστησαν μαζί με τον επίσκοπό τους Αλέξανδρο, ο οποίος επονομάστηκε Ισκεντέρ. Μόνον τα παραπάνω χωριά που αναφέρονται παρέμειναν ελληνικά, όλα τα άλλα εξισλαμίστηκαν.

Σήμερα ελληνόφωνοι πληθυσμοί ζουν είναι 30 χωριά και βρίσκονται στην κοιλάδα solak deresi και του παραπόταμου Haldizen. Πότε ακριβώς εξισλαμίστηκαν δεν είναι εύκολο να εξακριβωθεί. Φαίνεται πως ξεκίνησε με την πτώση της Τραπεζούντας (1461) και ολοκληρώθηκε κατά τον 17ο αιώνα. Οι εξισλαμισθέντες Οφίτες δεν απαρνήθηκαν όμως την πατρογονική τους γλώσσα. Έχουν τουρκική εθνική συνείδηση, αν και έχουν επίγνωση ότι οι πρόγονοί τους ήταν χριστιανοί.

Στην Ελλάδα Οφλίδες έχουν εγκατασταθεί στα χωριά της Πιερίας Νέα Τραπεζούντα, Κάτω Άγιος Ιωάννης, Κορινός κ. α. καθώς και στην Κρύα βρύση Γιαννιτών.

Γίγα (χωριό καταγωγής της πληροφορητή Αντωνιάδου – Ιωαννίδου Αναστασία)

Σύμφωνα με κάποια παράδοση δύο αδελφοί ο Γίγας και ο Παρασκευάς Αβραμίδης έφυγαν από το χωριό τους Αβραμάντων της Αργυρούπολης και ήρθαν στην περιοχή του Όφι και ο ένας αδελφός, ο Γίγας έδωσε το όνομά του στο χωριό που ίδρυσαν. Απόγονοι των δύο αδελφών είναι οι Αβραμιδαίοι, Μαυρόπουλοι, Γιανταμιδαίοι, Αντωνιάδη, χαριτόπουλοι, Βασιλειάδη, Παρασκευόπουλοι κ.ά.

Το χωριό είχε περίπου 48 οικογένειες και 300 ψυχές. Είχε δυο εκκλησίες τον Άγιο Νικόλαο και τον Άγιο Γεώργιο. Δάσκαλοι στο χωριό ήταν ο Δ. Μαυρόπουλος και ο Μ. Σπανίδης και ιερείς ο παπά-Ηλίας και παπά-Γεώργιος Βασιλειάδης.

Οι κάτοικοι ήταν γεωργοί και λίγοι τεχνίτες, έμποροι και βιοτέχνες. Λίγο έξω από το χωριό λειτουργούσε μια μικρή αγορά με λίγα μαγαζάκια. Ο Γεώργιος Μαυρόπουλος είχε εμπορικό, οι αφοί Τερζίδη είχαν φούρνο και οι Αβραμιδαίοι είχαν ραφτάδικο. Με την κεραμουργεία ασχολούνταν τα αδέρφια Σταύρος και Γεώργιος Αντωνιάδης.

Είχαν πολύ μεγάλη αγάπη για τα γράμματα. Πολλά παιδιά συνέχιζαν τις σπουδές τους στο Ημιγυμνάσιο Σουρμένων και κάποια συνέχισαν στο Φροντιστήριο Τραπεζούντος.

Ζουρέλ (χωριό καταγωγής των πληροφορητών Αδαμίδη Χρήστου, Αλτζχανίδη Νικολάου)

Αρκετά μεγάλο χωριό με 40 οικογένειες και 250 περίπου κατοίκους. Είχε δυο εκκλησίες και ένα παρεκκλήσι. Η εκκλησία Ζωοδόχου Πηγής και Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Διέθετε το μεγαλύτερο σχολείο στην περιοχή. Μεταξύ των ετών 1900-1914 δίδαξαν εκεί σπουδαίοι δάσκαλοι με νέα προγράμματα και καινοτόμες διδασκαλίες.

Ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία, αλλά τα χωράφια ήταν λίγα και φτωχά και καλλιεργούσαν φασόλια και καλαμπόκια, κάνναβη. Έτσι ξενιτεύονταν στη Ρωσία, όπου δούλευαν στα καπνά ή γίνονταν οι ίδιοι καπνοπαραγωγοί.

Ο πληθυσμός ήταν μεικτός από τουρκικές και ελληνικές οικογένειες και ζούσαν πολύ αρμονικά μεταξύ τους. Με την ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν σε Πιερία και Δράμα.

Κρηνίτα (χωριό καταγωγής του πληροφορητή Ιωαννίδη Βασιλείου)

Ήταν το μεγαλύτερο από όλα τα χωριά της επαρχίας τα δυο ποτάμια Γάϊτα και Μπαλτατζί Ντερέ το χώριζαν από τα υπόλοιπα χωριά. το χωριό είχε 4 συνοικίες, μαχαλάδες: Χατζηαντωνάντων, Καλαϊτζάντων, Σεϊταράντ' και Κατωχώρ'.

Η Κρηνίτα είχε 70 σπίτια με 350 περίπου κατοίκους, μια εκκλησία, των Ταξιάρχων Μιχαήλ και Γαβριήλ, θολωτή στηριζόμενη πάνω σε κίονες, και ιερέα τον Παπαγιάννη, που ήταν ένας από τους πιο μορφωμένους ιερείς της επαρχίας ως απόφοιτος του Γυμνασίου της Τραπεζούντας. Ο Παπαγιάννης υπηρέτησε επί σειράν ετών και ως δάσκαλος του χωριού του.

Είχε τριώροφο Οκτατάξιο. Εδώ χρημάτισαν ως δάσκαλοι ο Βασίλειος Αλχαζίδης, Αναστάσιος Ζανέτας, Ανδρέας Παπαδόπουλος, ο Γεώργιος Αηδονίδης, ο Ιωάννης Καρυοφύλλης με το μεγαλύτερο γιο του Κωστάκη από τα Σούρμενα, ο Χριστόφορος Ιωσηφίδης, Σταύρος Κοκκινίδης, Ιωάννης Κ. Σεϊταρίδης και Χρήστος Τερζίδης.

Τα τελευταία χρόνια ιδρύθηκε η φιλόπτωχος αδελφότης «Η Πρόοδος» με παράρτημα στο Βατούμ και πρόεδρο τον Παναγιώτη Εφραιμίδη.

Τα λαμπρά οικοδομήματα του σχολείου και της εκκλησίας, χτισμένα το ένα δίπλα στο άλλο, σώζονται και σήμερα και χρησιμοποιούνται από τους Τούρκους το κτίριο της εκκλησίας για σχολείο και το σχολείο για κατοικία των δασκάλων.

Τα τελευταία χρόνια οι περισσότεροι δάσκαλοι ήταν απόφοιτοι του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας. Εκτός από τα εγκυκλοπαιδικά μαθήματα στο Οκτατάξιο σχολείο διδάσκονταν η γαλλική και η τουρκική γλώσσα.

Κύρια απασχόληση των κατοίκων, όπως σ' όλη την επαρχία, ήταν η γεωργία και η κατασκευή γεωργικών εργαλείων. Τα χωράφια τους ήταν λίγα και άγονα, γι' αυτό τον λόγο ξενιτεύονταν σε Ρωσία και Ρουμανία.

Η μόνη γιορτή στην οποία διασκεδάζαν και χόρευαν όλοι μαζί, άντρες και γυναίκες, ήταν το Πάσχα.

Μαρτυρία 1η **Πληροφορητής:** **Αντωνιάδου – Ιωαννίδου Αναστασία**

Ερευνητής: Ο σύλλογός εμουν, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, ευτάει έναν έρευνα, να μαζεύ' μνήμες ασ' σον Πόντον, πάει 'ς ση γοτζαμάναντς και 'ς σοι γραιάδες να μαζεύ' υλικό. Θέλω να λες με ατώρα ντό θυμάσαι ασ' σον Πόντον. Πού εγεννέθες, πώς λένε σε πρώτα.

Πληροφορητής: Ναστασία Αντωνιάδου του Δημητρίου και της Κυριακής.

Ερευνητής: Ύστερα 'ς σο συζυγικό σ', τον άντρα σ', πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Ιωάννης, Ιωαννίδου.

Ερευνητής: Λοιπόν και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Του Όφεως το χωριό Γίγα.

Ερευνητής: Ας' σο Γίγα του Όφη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και το πότε;

Πληροφορητής: Το 1908.

Ερευνητής: Θέλω ποντιακά να λέγομ' ατα. θέλω να λες με ατώρα το χωριό σ' πώς έτονε; Ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Το χωριό μας έτονε κάπου 35 σπίτια. Άλλα έσανε φτωχά, άλλοι είχανε καλά τη σειρά τους.

Ερευνητής: Ποντιακά.

Πληροφορητής: Έζηνανε καλά δηλαδή μερικοί, μερικοί έζηνανε φτωχικά. Εγώ τους θείους μου εκείν' εποίνανε κεραμίδα και τούβλα, είχανε φούρνο οι θείοι μου.

Ερευνητής: Ααα, τεχνίτες δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι, τεχνίτες ήτανε 'ς σο χωριό εκείνοι. Εζήνανε φτωχικά.

Ερευνητής: Δηλαδή 'ς σο χωριό σουν μόνον τεχνίτες έτανε ή...

Πληροφορητής: Είχανε και χωράφια, καλαμπόκια εποίνανε, καπνά όχι.

Ερευνητής: Εσύ θυμάσαι κορτσόπον να επή'ες 'ς σο χωράφ' εκεί με τους γονέοις;

Πληροφορητής: Επήγα, επήγα, ετδάπιζάμεν καλαμπόκια. Εκουβάληναμε κόπρα, εκουβάληναμε χορτάρα, ξύλα με την πλάτη μας, όπως κουβαλούν τα γαιδούρα, αέτσ' εκουβάλ'ναμε και εμείς.

Ερευνητής: 'Σ χωριό σουν άλλ' Τούρκ', Αρμέν' εζήναν μετ' εσάς;

Πληροφορητής: Όχι Αρμένοι, μόνον Έλληνες, οι Τούρκοι έσαν γύρω μας. 'Κ' έσανε πολλά μακρά, κοντά μας έσανε οι Τούρκ'. Αλλά 'ς σο χωριό μέσα 'κ' είχαμε Τούρκ'ς. Εμείς έμουνες.

Ερευνητής: Το χωριό, ο Όφης....

Πληροφορητής: Έσανε 7 χωριά.

Ερευνητής: Θυμάσαι να λες μ' ατα τα χωριά;

Πληροφορητής: Τα θυμούμαι.

Ερευνητής: Για πέει ατά.

Πληροφορητής: Γίγα, Κρηνίτα, Ζουρέλ, Κουρίτς, Χαλτ, Κοφκία, Ζησινό. Η Ζησινό έτονε ασ' εμάς αρκετά μακρά. Ατά τα άλλα ντο είπα σε όλα έσανε κοντά κοντά τα χωρία.

Ερευνητής: Α, εποίνετε κοντά τα χωρία να έχετε κοντά τα χωράφα, όπως οι συνοικισμοί.

Πληροφορητής: Όχι, το κάθε χωρίο χώρα χώρα είχεν τον τόπον αθε.

Ερευνητής: Θέλω να λες με 'ς σο Γίγα η εκκλησία ποίο έτονε;

Πληροφορητής: Άι Νικόλας έτονε και Άι Γιώργης.

Ερευνητής: ΄Ση θάλασσαν 'κ' έτονε το χωρίο σου;

Πληροφορητής: Όχι, μακρά έτονε η θάλασσα. Αφκά 'ς σο χωρίον έτονε έναν ποτάμ', αρκετό τρανόν το ποτάμ' έτονε.

Ερευνητής: Πώς έλεγάν ατο το ποτάμ';

Πληροφορητής: Το ποτάμ', το Γιγούτικο το ποτάμ', αέτσ' εξέρω. Αποπίσ' το έτον το ποτάμ' έλεγάν το τη Γαΐτα το ποτάμ'. Αλλά το δικό μας το Γιγούτικο το ποτάμ' εξέρω εγώ.

Ερευνητής: Άλλο ντό είχεν; ασ' σο ποτάμ' επότιζέτε τα χωράφα σου;

Πληροφορητής: Όχι, ποτιστικά 'κ' έσανε εκεί. Πότισμαν 'κ' έτονε εκεί. Έβρεχεν εκεί, κάθε οχτώ, κάθε δεκαπέντε έβρεχεν. 'Κ' εξέρομεν το πότισμα πώς έτονε.

Ερευνητής: Πόσα ώρας εποίνετε για να εκατήβενέτε 'ς την Τραπεζούνταν;

Πληροφορητής: Ένας άντρας γερός πρωί αν εξεκίνησε ασ' σο χωρίον, τη νύχτα κατά τις 9, 10 εμπορεί να έφτανε 'ς την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Ατό έτον η απόσταση.

Πληροφορητής: Ατό έτον η απόσταση, αλλά με το πόδι.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα, τον ποπά σ' θυμάσ' ατον;

Πληροφορητής: Πώς 'κί θυμούμαι...

Ερευνητής: Για περίγραφον ολίγον την εκκλησίαν; Πώς θυμάσαι τον ποπά σ' οσήμερον, πώς έλεγάν ατον;

Πληροφορητής: Παπά Γιώργης Βασιλειάδης, αδά επέθανεν.

Ερευνητής: ΄Σ όποιον μέρος;

Πληροφορητής: Αδά 'ς την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Πώς έτονε η εκκλησία σ', Άι Γιώργης, είπες και Άι Νικόλας.

Πληροφορητής: Άι Γιώργης έτονε ψηλά, εκείνο του Άι Γεωργίου μανάχον επένανε ελειτούργηναν. Το άλλο η εκκλησία Άι Νικόλας έτονε

απέσ' 'ς σο χωρίον. Ασ' σον δρόμον αφκά έτον τ' εμέτερον τ' οσπίτ, τ' Αντωνείκον τ' οσπίτ' έτονε αφκά.

Ερευνητής: Θυμάσαι οσήμερον αέτσ' πόσον τρανόν έτονε η εκκλησία;

Πληροφορητής: Έτονε αρκετά μεγάλη εκκλησία. Ατώρα όπως έν' αβούτο η εκκλησία οι 12 Απόστολοι, ίσως να είναι λίγο πιο αψηλό αυτό. Εκείνο έτονε λίγο κι άλλο χαμηλό. Αλλά μεγάλο εκκλησία έτονε.

Ερευνητής: Έτονε παλιό εκκλησία ή καινούρ';

Πληροφορητής: Όχι, καινούργιο έτονε.

Ερευνητής: Ατότε εποίκετε το καινούρ'.

Πληροφορητής: Εγώ 'κ'εξέρω πότε εχτίεν, μετά εγεννέθα εγώ, αλλά 'κ' έτονε πολλά χρονών η εκκλησία.

Ερευνητής: Α, 'κ' έτονε παλιό.

Πληροφορητής: Ατώρα ο Τούρκον εχάλασέν α'. Εκρέμισεν από πάν' τη σκεπή και έκανε διαμερίσματα μέσα. Το έκανε σπίτι και ζει μέσα ο Τούρκος.

Ερευνητής: Πω πω!! Ατό έν' τραγικό.

Πληροφορητής: Ναι, τραγικό. Επήεν ο θεός μου εκεί. Με φίλεψεν, λέει, πολύ ο Τούρκος. Εφίλεψάν εμας καλά λέει. Εκεί 'ς την εκκλησία ασ' σό κάτω το μέρος έτον τ' εμέτερον τ' οσπίτ'.

Ερευνητής: Καλά τα αγιογραφίας ατά άσπριζέν ατα, ε, εχάλασέν ατα;

Πληροφορητής: Τα αγιογραφίας 'κ' έσανε πολλά 'ς σα τουβάρα, έσανε εικόνες κινητά.

Ερευνητής: Κινητά εικόνες είχετε.

Πληροφορητής: Εκείνα όλα εκατέστρεψαν, εχάσαν ατα.

Ερευνητής: Δηλαδή οσήμερον ο Άι Νικόλας 'κ' έν πια.

Πληροφορητής: 'Κ' έν', όχι. Τον Άι Γιώρ' 'κ' εξέρω ντό εγέντον Άι Γιώρτς. Κι άλλο μικρό έτονε. Τ' Άι Γεωργί' μόνον επέναν ελειτούργούνταν όλα τα χωρία.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα για το σχολείο σ'.

Πληροφορητής: Το σχολείο τ' εμέτερον έτονε μικρό. Μικρό, αλλά είχαμε, εφτατάξιο έτονε, 'κ' έτονε εξατάξιο. Εφτά τάξεις είχανε. Είχανε πρόοδο καλό 'ς σο χωρίο σ' εμέτερον και 'ς την Κρηνίτα.

Ερευνητής: Εμαθάν'νετε γράμματα.

Πληροφορητής: Ναι, έβγαλαμέν και γιατρούς και δασκάλους, τα χωριά αυτά και τα δύο χωριά, και του Κρηνίτα και του Γίγα, ναι. Τα άλλα όχι.

Ερευνητής: Τα άλλα όχι. Ετέρ'ναν δηλαδή 'ς σα γράμματα αποδίδετε και εφρόντιζαν για το

σχολείο. Εσύ θυμάσαι τον δάσκαλο σ’;
Πληροφορητής: Πώς δεν θυμούμαι. Όλους τους θυμάμαι.

Ερευνητής: Ποίος έτον ο δάσκαλο σ’;

Πληροφορητής: Όταν επήγα πρώτη τάξη έτονε Σταύρης Μαυρόπουλος, με τον αδελφόν ατ’ τον Λάζαρον. Ο Λάζαρον είχεν τα τρανά μωρά. Εμείς έμ’νες ’ς σο μικρόν τον δάσκαλον, τον Σταύρην. Μετά ύστερα έγινε η αναπαπούλα, έρθεν η Ρουσία με την Τουρκίαν ’ς σον πόλεμον. Εκείν’ έφυγαν. Έρθεν ένας ασ’ σα Σούρμενα, Παπαδόπουλος Γιάννης λεγότανε και ο εξαδέλφος μου ο Γιώργον.

Ερευνητής: Ποντιακά. Ως ντό τάξη επήες;

Πληροφορητής: Εγώ επήγα Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Τρίτη τάξη.

Πληροφορητής: Ήην Τετάρτη επήγα δύο τρία μήνας ατόσον. Οι Τούρκ’ έρθανε, εσφράγισαν την πόρτα του σχολείου.

Ερευνητής: Θυμάς’ α’, θεία Αναστασία;

Πληροφορητής: Πως δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Πώς αισθάνθες ατότε, θεία Αναστασία, όταν είδες το σχολείο σ’...

Πληροφορητής: Και τώρα ανατριχιάζω.

Ερευνητής: Ανατριχιάεις. Όταν επήες παιδί και είδες το σχολείο σ’ αμπαρωμένο.

Πληροφορητής: Έτονε ο Τούρκος με τα σπαθία και φυσίγγια και αυτά και φωτογραφία τρανόν, εχτύπεσαν εκεί και το κάρφωσαν. Άλλο δικαίωμα ’κ’ είχεν να ένοί’ες α’. Και έτσι έκλεισεν το σχολείο. Άλλο ’κ’ επήγάμεν ’ς σο σχολείο.

Ερευνητής: Έσ’νε καλή μαθήτρια;

Πληροφορητής: Καλή αν λέει.

Ερευνητής: Και μέχρι οσήμερον απ’ ότι ελέπω ’ς σ’ ομμάτ’ α σ’, συγκινίεσαι το ότι ’κ’ ετέλωσες.

Πληροφορητής: Εγώ όλα τα ξέρω. Έχω ενθυμητικό δηλαδή από μικρό παιδί.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα μερικά ποιήματα, τραγούδα, μαθήματα, ντο θυμάσαι, μια και έχεις θυμητικό.

Πληροφορητής: Εδώ πίσω στην κοιλάδα, ένα ποταμάκι τρέχει,

των αγρών την πρασινάδα το νερό του δροσοβρέχει.

Και κατρακυλά ησύχως και με γλύκα μουρμουρίζει,

ο γλυκός του όμως ήχος, την καρδιά μου δεν γεμίζει.

Ω, πού είσαι ποταμάκι, που τρέχεις στο χωριό μου,

όταν ήμουν παιδάκι, ποταμάκι αγαπητό μου.

Αχ, τα δέντρα εκείνα πού είναι, που σκιάζουν τα νερά σου,

πού τ’ αηδόνι που λαλούνε βράδυ βράδυ στη δροσιά σου.

Τέτοια δέντρα και αλλού έχει, κελαηδούν και αλλού πουλάκια,

αλλά τίποτα δεν με ευφραίνει, εμαράνθηκε η καρδιά μου.

Ερευνητής: Μμμ, πολύ όμορφο. Κανένα άλλο, γύρω από... λένε εποίνετε πολλά ώρας θρησκευτικά. Θυμάσαι ατσ’ κανέναν;

Πληροφορητής: Ναι, πώς δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Ναι, για πέξει, ατσ’ που εμαθάν’νετε για την εκκλησία, κανέναν τροπάρ’, κανέναν.

Πληροφορητής: Τροπάρια πόσα θέλτς να λέγω σε για την εκκλησία;

Ερευνητής: Πέει, όσα θέλτς, οσήμερον να πας ρωτάς έναν νέον, εκατό γνώσεις να έχ’, έναν τροπάρ’ ’κ’ εξέρ’.

Πληροφορητής: (Απαγγέλει το απολυτίκιο των Τριών Ιεραρχών).

Τους τρεις μεγίστους φωστήρας της τρισηλίου Θεότητος, τους την οικουμένην ακτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας, τους μελιρρύτους ποταμούς της σοφίας, τους την κτίσιν πάσαν, θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας, Βασίλειον τον μέγαν και τον θεολόγον Γρηγόριον, συν τω κλεινώ Ιωάννη, τω την γλώτταν χρυσορρήμονι, πάντες οι των λόγων αυτών ερασταί, συνελθόντες ύμνοις τιμήσωμεν’ αυτοί γαρ τη Τριάδι υπέρ ημών αεί πρεσβεύουσιν.

Ερευνητής: Πολύ ωραίο, μερικοί έσανε και Πόντιοι. Άλλο; Κανέναν άλλο ευχή που εποίνεν η μάνα σ’ απάν’ -ι-σ’;

Πληροφορητής: (Προσπαθεί να θυμηθεί κάποια τροπάρια, αλλά θυμάται σποραδικά μόνον κάποιες σειρές).

Ερευνητής: Θέλω να λες με για τα νηστείας, ντό θυμάσαι, θεία Αναστασία.

Πληροφορητής: Για τα νηστείας; Οι μανάδες εμουν έτρωγαν την Κυριακή το βράδυ, μετά έτρωγαν την Τετάρτη το πρωί, επένανε ’ς την εκκλησία, προηγιασμένη λειτουργία και εθοδώριζαν. Εκοινώνιζαν και έρχουνταν ’ς σ’ οσπίτ’.

Ερευνητής: Εσεις τα μωρά;

Πληροφορητής: Εμείς τα μωρά εβάστανάμεν νηστεία. Αλλά κρέατα, αϊκα ’κ’ έτρωγάμεν ούτε τυρία ούτε τίποτα. Μόνον λάδ’ έτρωγάμεν. Το λάδ’ πα έτονε από καρύδα λάδ’. Ελαιόλαδον ’κ’ έτονε εκεί ’ς εμάς τα μέρα. Ελαιόλαδον μόνον έκαιγαν ’ς την καντήλαν.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, εσείς σαν μωρά 'κ' έλε'εταν, όχι 'κ' 'α κρατούμε νεστεϊαν, όπως τα τωρινά...

Πληροφορητής: Μπααα... εγώ είχα έναν εξά-δελφον εβάσταξεν ολίγον νεστεϊαν μωρόν τρία χρονών έτονε. Εποίκανε γαλατικά, ωβά ετσάκωσαν, εποίκανε να τρώγ'νε, το μωρόν «εγώ νηστεύω, εγώ φασούλα θέλω, εγώ 'κ' θέλω να μαντζιρίγουμε, εγώ φασούλα θέλω», μωρόν τρία χρονών.

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες με ξάι εξορίας...

Πληροφορητής: Εεε, εξορίας... Η Τουρκία ενά-ντια 'ς την Ρουσίαν επολέμεσαν το '16. Εμείς έμ'νες τρανόν οικογένεια, 25 άτομα οικογέ-νεια, μωρά πολλά.

Ερευνητής: 25 άτομα όταν λες, εζήνετε πόσοι, ατό θέλω να λες μ' α'. Τα αδέλφα τη πατέρας -ι-σ' πα όλ' μαζί;

Πληροφορητής: Ναι, ναι, 4 αδέλφα. Έτονε ο θείο ο Ηλίας, ο πατέρα μ' ο Δημήτρης, ο θείο Νικολής, ο θείο Σταυρής. Τέσσερα αδέλφα έσανε. Ο πατέρα μ' επέθανε αγλήγορα, 24 χρονώς. Και ο θείο μ' ο Σταυρής, νέος έτονε ατότε, άλλο τα γένα τ' 'κ' έκοψεν.

Ερευνητής: Α, θυμάσ' ατο, εκράτεσαν το πένθος.

Πληροφορητής: Εκράτεσαν το πένθος, ίσαμε που επέθανε, άλλο γένα 'κ' έκοψεν εκείνος. Ο πατέρα μ' έτονε 24 χρονώς, εγώ έμ'νε 'ς την κοιλιαν ενάμιση μηνός. Ο πατέρα μ' όταν έφυ'εν 'ς την Ρουσίαν. Εγεννέθα ένουμ'νε 11 μηνών, 'α κλείνα τον χρόνον τον Οκτώβριο, τον Σεπτέμβριον επέθανεν εκείνος. Χρόνον 'κ' έκλεισα.

Ερευνητής: Εσύ πατέρα ξάι 'κ' εγνώρτσες.

Πληροφορητής: 'Κ' εγνώρτσα εγώ πατέρα, 'κ' εγνώρτσα.

Ερευνητής: Και εζήνετε όλ' μαζί;

Πληροφορητής: Όλ' μαζί.

Ερευνητής: Δηλαδή οι θειούδες σ' ο καθένας είχεν από 4, 5 μωρά και εζήνετε όλ' μαζί.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Τρία, τέσσερα τραπέζα εβάλ'ναμεν 'ς σ' οσπίτ' κάθαν ημέραν.

Ερευνητής: Και νε φασαρία έτονε, νε τίποτα.

Πληροφορητής: Φασαρία πα, άλλος αν είχεν πα-ράπονον, 'κ' emίληνε.

Ερευνητής: 'Κ έλεεν τίποτε.

Πληροφορητής: Εσάευεν, 'κ' έλεεν τίποτε. Έτονε τότες εντροπή. 'Κ emίληνανε.

Ερευνητής: Και τα ξαδελφόπα μεταξύ σουν αγα-πημένα;

Πληροφορητής: Οξουκά έτρεχάμεν ,εποίναμεν, 'ς σ' οσπίτι μέσα έστεκάμεν σουζα.

Ερευνητής: Είχεταν την πειθαρχία.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά οξουκά ό, τι εθέλ'να-μεν, εποίναμεν.

Ερευνητής: Ναι, ατώρα θέλω να λες με για τα εξορίας, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Α, για τα εξορίας. Επειδή είχαμε πολλά μωρά, ασ' σο χωρίον οι προύχοντες, εκείν' 'κ' είχανε πολλά μωρά, εμείς 'πάμ' κρύφ-κουμες, 'α ρχούνταν οι Τούρκ', 'α πϊάνε μας. Οι Παρασκευάντ' και οι Αντωνάντ' 'κ' έν' να έρχουνταν απόπίσ'-ι- μουν. Ατείν οι θείοι μ' έσαν στρατιώτ'. 'Σ' έναν χωράφ' έσκαψαν τον τοίχον, εποίκαν φούρνον. Επαίρνεν εκείνο ίσαμε 10 με 12 άτομα. Οι θείοι μ' εκείνο επα-ραχώρησάν α' τοι Παρασκευάντους. Ατείν Παρασκευόπουλοι έσανε. Εκείν' είχανε πολλά μωρά. Εμείς επήγαμε εκεί 'ς σα φουρνεία που εποίναναν τα κεραμίδα και τα τούβλα. Εκρύ-φταμε εκεί. Ατώρα το χωρίο έτονε αδαπάν', αδαφκά έτονε το ποτάμ'. Από πέραν έτονε τουρκικό, απαδά έτονε ρωμέικο. Οι Τούρκοι έβγαλαν εμας ασ' σο σπίτα μουν και έφεράν εμας πέραν 'ς σο τουρκικόν το χωρίον για να μην παίρ'νε μας οι Ρούσ' και ελευθερών'νε μας. Όπου πάνε οι Τούρκ', να πάμε εμείς πα. Ατείν οι θείοι μ', επειδή έσανε πολλά μωρά, (εδώ η αφήγηση διακόπτεται για τεχνικούς λόγους, χάλασε η ταινία μαγνητοφώνου).

Πληροφορητής: Έφεράν μας εκεκά οι Τούρκ'. Ατείν οι θείοι μ', επήγανε εκείνο το φουρνίν από πάν' εκρέμισαν ξύλα, σανίδα, αυτά και εποίκαν α' δύο κατοικίας. Εσέβάμεν εκεί απέσ' μερέαν τη 15 τη Σαρακοστής, Κυριακή ημέρα και το άλλο την Κυριακή είχαμε τη Σταυρού, 'ς σα τρία εβδομάδας. Επήγαμε εκεί ατώρα τί-ποτα 'κ' έλεπάμεν, ούτε όταν εξημέρωνεν ούτε όταν εβράδυαζεν, όλο σκοτάδι. Εκά-θουμ'νες εκεί, επερ'μέναμεν. Ατείν οι θείοι μ' εκεί εποίκανε φαϊν εκεί απέσ'. Από πουθενά μέρος 'κ' έτονε να εβγαίν' ο καπνός. Εμείς τα μωρά ασφυζία, να σκάσομεν από την κα-πνίλα. Εκείνο, λέω, πώς δεν το σκεφτήκανε να σκάσουμε εκεί μέσα.

Ερευνητής: Ακόμαν οσήμερον θυμάσ' α';

Πληροφορητής: Ακόμα το θυμάμαι. Δύο φορές emάιρεψαν, μία εποίκαν λάχανα και μίαν πα εποίκανε πρασοφάι. Εκεί εκάτσαμε οχτώ ημέ-ρας εκεί απέσ', 'ς σο φουρνίν απέσ'. Είχαμεν έναν κουκούμ', ατόσον έτονε, εγόμεωνάν α' νερόν. Έμ'νες 20, 25 νομάτ', εκείνο το νερόν ντό καλόν ν' εποίεν. Το ποτάμ' έτον εκεί σιμά, άμα την ημέραν εφο'ούμενες να επένα-μεν παίρομε νερόν. Εκείν' edίψαναν. Αχ, μάνα, edίψασα, διψώ. Φα, ογλού μ', κρομμύδα.

Έφαγα το κρομμύδ'. Όϊ, μάνα, εκάγα. Φα, ογλού μ', καθαρεμένα φουντούκια. Όταν εβράζυαζεν και έρουζάμεν εκεί 'ς σο νερόν, επινάμεν, επινάμεν το νερόν, χόρτασιν 'κ' είχαμεν. 'Σ σα οχτώ ημέρας απάν' του Σταυρού 'ς σο βράδυν απάν' ερχίνεσεν ο πόλεμον. Γρα γρα ολόκληρον ημέρα του Σταυρού πόλεμος. Τη Δευτέρα έρθαν οι Ρώσοι. Εκατέλαβαν το μέρος εκείνο και οπότεν ασ' σην θάλασσαν έρχουτον το κανόν εχτύπηνεν, η σκόνη εβγαίν'νεν 'ς σα ουράνια. Ε, επιτέλους τη Δευτέρα εξέβαμεν ασ' σον φούρνων. Εποίκανε σημαία οι θείοι μ', άσπρο σημαία, μαύρο σταυρό να ελέπ'νε μας οι Ρώσ' να μην κακοποιούνε μας και να μη λογαρέζ'νε είμες Τούρκ'.

Ερευνητής: Και ντό χρώμα έβαλαν; Άσπρο και μαύρο; Άτσ' έτον;

Πληροφορητής: Ναι, άτσ' εποίκανε.

Ερευνητής: Για τον σταυρό, για να φαίνεται ο Σταυρός, ααα, ότι είμες χριστιανοί.

Πληροφορητής: Ότι είμες χριστιανοί. Άτσ' πα είχαμε χτήνα, κάν' εφτά οχτώ κιφάλα. Εκείνα οι θείοι μ' έβαλάν ατα 'ς σα κριθάρα απέσ', όταν επήγανε εκρύφτανε εκεί. Εκείνα έφυγαν, επήγαν 'ς σο χωρίο. Στρατός επήρην ατα, αλλά τουρκικός στρατός έτονε, ρωσικός στρατός έτονε, πάνε, έφαγάν ατα. Και έναν μουσκάρ' 'κ' επόρεσεν να κατηβαίν'. Και εείνο το μουσκάρ' όντας είδε μας χορέματα, χορέματα, χορέματα. Με την χλόιν εκείνο οχτώ ημέρας έζησεν και εφόφεσεν. Όταν εξέβαμεν 'ς σο χωρίο, ασ' σα καλώδια βήμα ν' εποιναμεν 'κ' επόρηναμεν. Πόλεμος για. Μισή ώρα 'κ' επήεν, τα καλώδια όλα εμαζεύτανε. Τίποτα. Πουδέν καλώδια 'κ' έλεπες. Καθένας είχεν την δουλεία ατ', εξέρτ'ς οι στρατιώτ'. Και σκοτωμέν' στρατιώτ', το σπίτι μουν είχαμε νοσοκομείον. Όπλα γεμάτο μέσα, αίματα εκεί. Ψαθία είχαν όλα ματωμένα εκεί.

Ερευνητής: Ακόμαν οσήμερον, θεία Αναστασία, θυμάσαι το ματωμένον ψαθί...

Πληροφορητής: Όλα, όλα...

Ερευνητής: Δηλαδή εχαρά'εν 'ς σην μνήμη σ' απέσ', επόνεσε η ψη σ'.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και έτονε εκεί έναν καλώδιο, ατόσον κουλούρ' έτονε, ατόσον. Εκείνο έτονε για βόμβας. Φυτίλ' που έχει τον δυναμίτη μέσα. Ατείν οι μανάδες εμουν έξεραν ότι τα καλώδια εβγάλουνε φως. Έλεγάνε τα λάμπας σην Ρωσία με το καλώδιον είναι. Ε, ατό αϊκον έν' το φυτίλ'. Εδώκαν α' άψιμον. Εκείνο φυτίλ' έτονε τ' απέσ' δυναμίτ' γομά-

τον. Εείνο φαδ φαδ εχόρευεν ολόρθα. Εμείς μωρά τσιρίδες, φωνάγματα κακό, αθώοι έμ'νες. Ντό πράμαν έν' ατό. Ετελώθεν και ησύχασεν.

Ερευνητής: Και 'ς σα οχτώ ημέρες έρθετε οπίσ' 'ς σ' οσπίτι σουν. Άλλο κανέναν περιπέτειαν ντό θυμάσαι ασ' σον πόλεμον;

Πληροφορητής: Ασ' 'ς σον πόλεμον;

Ερευνητής: Ατό έτον; Ύστερα ησύχασέτε δηλαδή;

Πληροφορητής: Έρθανε οι Ρούσ'. Έναν καιρό επροχώρησαν, μετά έντονε οπισθοχώρηση. Ξάν' έρθεν εγομώθεν το χωρίο μουν στρατός, αλλά 'κ' εκράτεσάνε πολλά, ξανά επροχώρησάνε. Πολλοί ασ' 'ς σο χωρίο μουν άλλ' έφυγαν 'ς σα Σούρμενα, άλλ' έφυγαν 'ς σο Ρίζο αδά, ακεί έφυγάνε δηλαδή. Εκείν' 'κ' είχαμε πολλά μωρά. Εμείς επειδή είχαμε πολλά μωρά 'κ' έφυγάν μακρά, αγλήγορα εγυρίσάμεν πίσω. Τα σπίτ'α τα τουρκικά εκεί, ο στρατός έτρώ'εν. Τραπέζα, κουτάλα, όλα έξω, πολούχ' ο κόσμος.

Ερευνητής: Επής, άλλο εξορία έσυρες μετά;

Πληροφορητής: Εξορία άλλο 'κ' επήγαμε πουθενά. Εκρύφκουμ'νες τη νύχτα. Φόβος, κακός, έρχουσαν οι Τούρκ' τη νύχτα εσόευσαν τα μαντρία. Επέρ'νανε το χτήνον και επέγνανε. Αν ενόιζες α' πα, εφοβάσ'νε να εμίληνες. Ύστερία το '22 έφυγάμεν 'ς σην Ρουσίαν.

Ερευνητής: Γιατί έφυ'ετε 'ς σην Ρωσία και 'κ' έρθετε αδά;

Πληροφορητής: 'Κ' είχαμεν δύναμιν να έρχουμ'νες αδά. Πώς να έρχουμ'νες; Εκεί εφάζ'νανε τοι Τούρκ'ς λεφτά και κρυφά οι Τούρκ' εφέρνάνε μας 'ς σην Ρουσίαν.

Ερευνητής: Α, κρυφά έφυέτε;

Πληροφορητής: Κρυφά βέβαια.

Ερευνητής: Επή'ετε 'ς σην Ρωσία.

Πληροφορητής: Επή'αμεν 'ς ση Ρουσίαν το '22 τον Οκτώβριο. Οκτωβρίου 12 έμ'νες 'ς σο Σοχούμι απέσ'.

Ερευνητής: Για πέξι ατώρα πώς θυμάσαι ατό την περιπέτεια τη ζωή -ι- σ';

Πληροφορητής: Ντό επήγαμε εκείνο λες; Επιάσε μάσε μας τρικυμία 'ς σο καράβ'. Το καράβ' έτον τρανόν, καινούριο, καλό καράβ'. Έμ'νες 120 ψυχάς απέσ'. Η κάθε ψυχή μπορεί να είχεν αυτά, 4, 5 δέματα, η κάθε ψυχή.

Ερευνητής: Τα δέματα ντό έσανε;

Πληροφορητής: Ρουχισμός, αϊκα, στρώματα και το ένα και τ' άλλο. Εκεί εφήκαν απέσ' κάν' εφτά οχτώ παιδιά ας' το έβγαλαν εμας απές' οι Τούρκ', τάχα τα παιδιά επήγαν έξω να πά-

ρουν έξω τα πράματα. Έβγαλαν λίγα. Εβγάτε έξω, λέει ο Τούρκον. Θέλετε να κλώθομ' εσας οπίσ; Λέει. Εφοβέθαν τ' εμετέρ', έφυγάνε. Εκείνα τα πράματα επήραν ατα οι Τούρκ'.

Ερευνητής: Εσόεψάν εσας με το γάντ'.

Πληροφορητής: Επήραν ατα και επήγαν οπίσ'. Ατώρα κάθουμες εκεί 'ς σο θαλασσάκρ'. Γιάσιρα έλεγαν α' το μέρος, αλλά εμείς 'κ' έξεράμεν πού έβγαλάν εμας οι Τούρκ'. Επήγα λέω τον εξάδελφό μ' ντό 'α φτάμε; Λέει όπου δεις ανθρωπ'ς πάνε, αμήτι. Έναν οικογένειαν τρία κομμάτια εγένουμνεσεν. Όλ' η οικογένεια 'κ' έφυγάμεν, οπίσ' 'ς την Τουρκίαν πα επέμ'ναν, άμα εμείς που έφυγαν πα, εγένουμνες τρία κομμάτια. Η θεία μ' με τα δύο μωρά τ'ς, ο εξάδελφό μ' μαναχός, εγώ και η μάνα μ' πα μαναχοί. Ατώρα εμείς καμμίαν 'κ' είδαμεν κάρα, 'κ' εγνώριζάμεν κάρα. Πάμε όλον τον δρόμον, πάμε πάμε, πάμε. Απ' εμάς εμπροστά έσανε κάτ' γυναικ'ς την Ρωσίαν επήγανε. Έρ'ται από εκεί έναν κάρο, νύχτα, σκοτάδι. Εκείν' μόλις είδανε το κάρο, εκάτσανε 'ς σ' έναν γωνίαν, έρθεν, επέρασεν το κάρο, εσκώθανε, ξανά φύγανε. Εμείς όνταν είδαμε το κάρο, εχπαράγαμε. Έτρεξάμε, έτρεξάμε, είδαμεν έναν πόρτα, έναν ξώπορτα, ερρούξαμε εκεί απέσ'. Εκείνο έτονε βίλα. Πλούσιος έτονε εκεί απέσ' είχεν τη βίλα. Τα σκυλία λεοντάρα, δύο αϊκα σκυλία. Εμείς με τα γομάρα έ σα ρέχιας -ι-μουνε. Όσοι επρόφταζαν, έσυραν από πάν' ασ' σο παπόρ' λίγα πράματα. Και πάμε ατώρα 'ς σον δρόμον. Όντας εσέβαμεν εκεί απέσ' μερέαν έξ' κάτι σύρματα, σαρεμένο τ' οσπίτ'. Εσκαλοπατέουσαν ο κόσμος. Έχπαναν τα ρούχα τουν εκεί 'ς σα αγκαθερά τα σύρματα, τσερίματα, κακό. Τα ποδάρα μ' αίματα. Ερρούξαμεν 'ς σ' έναν χωράφ' απέσ'. Πάμε, πάμε, πάμε. Χωράφ' καλαμπόκ'. Επήγαμε τα τελευταία, εξέβαμεν 'ς σο δημόσιον. Λέει η μάνα μ', τρέχετε, τρέχετε, τρέχετε, 'κ' θα ξημερών', να ξημερών' πα, θα ελέπουνέ μας. Νε χαρτία είχανε νε τιδέν. Κλέφτ' δηλαδή. Ένας λέει, αδακά νερόν έν'. Ο δρόμος είχεν κάρα-βαν, μπλούμ απέσ' 'ς σο νερόν. Σκοτάδ' ατώρα πάμε. Ένας λέει 'ς την Τουρκίαν είμεστιν, άλλος λέει 'ς την Ρουσίαν είμεστιν, κανείς 'κ' εξέρ' πού είμεστιν. Έτυχάμεν 'ς σον δρόμον έναν καφενείον. Επήγαν εκεί κάραν δύο νομάτ' ερώτεσαν πολλά κ' άλλο έχομεν 'ς την πόλην. 'Κ' είπανε Σόχουμ ή Κάκτα ή Κοταούδα. Είπανε πολλά κ' άλλο 'κ' έχετε να εμπαινέτε 'ς σο Σόχουμ απέσ'. Πρωί πρωί επήγαμε 'ς σο Σόχουμ. Ακόμαν τα φώτα άνα-

βανε. Περιδιάν', τσαμουργομέν', βρεγμέν', τσεριμένα τα ρούχα μουν, πεινασμένα. Ο κόσμος έρθανε εγομώθανε γύρω γύρω ερώτηνανε. Λένε ασ' σον Πόντον είστε; Λέγομεν ναι, ασ' σον Πόντον. Εμείς έμαθάμεν Τον Πόντον όλον έσφαξανε, εσείς έχετε ψη και έρθετε; Όχι, λέγομεν, σφαγή 'κ' εγέντον 'ς σ' εμέτερα σα μέρα. Και ατ'ς πα είπανε όπως έχ' συγγενόν, ας λέει να φέρομ' ατον 'ς σον συγγενόν ατ'. Εμείς 'κ' είχαμε. Είχαμε 'ς την Κάκρα, μακρά έτονε. Επεκεί έβγαλάν εμας 'ς σ' έναν χωρίον έλεγάν α' (*προσπαθεί να θυμηθεί το όνομά*) ρωσικό χωρίο έτονε, 18 άτομα εφίλεψέ μασε δεκαοχτώ ημέρας. Δεκαοχτώ ημέρας έφαγάμε, επιάμε εκεί. Μετά πορπατευτά, με το ποδάρ' δύο ημέρας έρθαμε 'ς την Κάφρα, εκεί έσανε συγγενείς. Ασ' σο '22 μέχρι το '39 έμ'νε 'ς ση Ρουσίαν, 'ς την Κάχρα.

Ερευνητής: Ή την Κάχρα εκεί ντό εδέκαν εσας, θεία Αναστασία; Εδέκαν εσας χωράφα και...

Πληροφορητής: Ναι, είχαμε χωράφα, εΐναι τα χωράφα 'κ' επόρ'νες να εγόραζες, κρατικά έσανε.

Ερευνητής: Και ντό εκαλλιέργανέτε;

Πληροφορητής: Εποίναμε καπνά και καλαμπόκια.

Ερευνητής: Η Κάκρα έν' χωρίο ή πόλις;

Πληροφορητής: Πόλεις είν' δύο, Νέα Κάκρα και Παλαιά Κάκρα. Εμείς έμ'νες απάν'ς την Κάκρα το χωρίον ενάμιση χιλιόμετρο.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν το χωρίο σουν;

Πληροφορητής: Αλπίνσκι.

Ερευνητής: Αλπίνσκι, α, και εξήνετε εκεί απέσ' Έλληνες Πόντιοι μόνον;

Πληροφορητής: Μόνον Πόντιοι ναι. Έσανε και Αρμενείς και Τούρκοι έσανε. Αλλά έσανε έξω απ' εμάς πάλι.

Ερευνητής: Είχανε άλλον συνοικισμό.

Πληροφορητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχτε επαφές, σχέσεις είχτε ξάι;

Πληροφορητής: Είχαμε.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, φαίνεσαι έξυπνεσσα γυναίκα, Τούρκον πα είδες, Αρμένον πα. Πώς έτον η σχέση σ' έτον καλλίτερα με τον Τούρκον ή με τον Αρμένον;

Πληροφορητής: Εκεί 'κ' έτονε η διαφορά Τούρκος και Αρμένης. Είχες γείτονα καλός, καλός ήτανε. Αν ήτανε κακός και Αρμένης και Τούρκος, κακός θα ήτανε.

Ερευνητής: Α, ατό έτον η διαφορά, 'κ' εποίνετε διαφορά.

Πληροφορητής: Όχι. Τώρα τελευταία επαπαδώ-

κανε τ' εμετέρ', άντρα -ι- μ' 'ς την φυλακήν
εχάθεν. Κάν' 12 νομάτ' ασ' σο χωρίο μουν
έταν φυλακισμέν'. Εφυλακώθανε.
Ερευνητής: Γιατί εφυλάκώσαν ατ'ς;
Πληροφορητής: Εκείνος, εφυλάκώσαν ατ'ς ως
ενάντιοι του κράτους. Επειδή 'ς σα κολχόζα
'κ' εμπαιν'νανε. Εζήνανε δηλαδή του κιφαλί'
μουνα. 'Σο κολχόζ' 'κ' εθελ'νανε να εμπαινάνε.
Έλεγαν, αν μπαίνομεν 'ς σο κολχόζ, άλλο 'ς
στην Ελλάδα 'κ' πορούμε να πάμε. Εκείνο τον
φόβο είχανε.
Ερευνητής: Α, εκείνο τον φόβο είχανε.
Πληροφορητής: Ατσ' εφυλάκώσαν τον. Ασ' σο
'37 φυλακωμέν'. Άλλο ούτε ίχνος ούτε μιχ
ούτε τίποτα. Δεν ξέρουμε τι έγιναν.
Ερευνητής: Ο άντρας -ι σ' και άλλος; Συγγενείς
πα;
Πληροφορητής: Συγγενείς όλ' πα. Είχα μωρό,
έναν μηνών μωρό είχα, λεχώνα έμουνε.
Ερευνητής: Πότε επαντρεύτες;
Πληροφορητής: Το '26.
Ερευνητής: Πού επάντρεψες;
Πληροφορητής: Στην Κάκρα.
Ερευνητής: Στην Κάκρα. Πώς επήρες τον άντρας
σ'; Για ας λέγομεν και λίγο τα εύθυμα.
Πληροφορητής: Όχι με έρωτα, με προξενιά.
Ερευνητής: Πόσον χρονών έσ'νε ατότες;
Πληροφορητής: Δεκαέξ 'ς σα δεκαεφτά όταν
επαντρεύτα.
Ερευνητής: Δηλαδή ο γάμος πώς 'ίνουντουν με-
ταξύ σου Πόντιοι;
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Χώρα 'κ' επαίρνετε, ε; Ούτε Τούρκο
ούτε Αρμένιο.
Πληροφορητής: Όχι, όχι. Έρχουσαν, έρχουσαν
'ς σο σεϊρ έχουσαν.
Ερευνητής: 'Σο σεϊρ'ναι, αλλά εσέν αν έλεγάν
σεν, Αναστασία 'α παίρτς Τούρκον ή Αρμέ-
νον;
Πληροφορητής: Α, όχι, όχι. Είχαμε έναν Αρμέ-
νον ατέ η Σόφη η θαγατέρα μ' είχαμεν έναν
Αρμένον, έλεεν ά φτάγ' ατεν νύφε. Έναν
δκύλον δίγ' ατεν κι εσέν 'κί δίγ' ατεν. Ο Ορω-
μαίον 'α παίρ' Ορωμαίον και ο Αρμέν' Αρμέ-
νον. Άλλο 'κ' είπε μ' α'.
Ερευνητής: Ατσ' έν' το σωστό.
Πληροφορητής: Ατσ' έν' το σωστό.
Ερευνητής: Μέχρι οσήμερον άτσ' πιστεύετε.
Πληροφορητής: Έτσι.
Ερευνητής: Εσύ όταν έτον φυλακισμένος ο
άντρας -ι-σ', είχες δικαίωμα να πας δουλεύ'ς
αδά, ακεί, πώς εποίνες;
Πληροφορητής: Είχαμε τ' εμέτερα τα χωράφα,

εκεί εδούλευα.
Ερευνητής: Ντό ποικιλία καπνόν εκαλλιέγανέτε;
Πληροφορητής: Σαμψόν, σαμψόν.
Ερευνητής: Και εσκούστουν άτσ' νύχτα και επέ-
νετε 'ς σα χωράφα;
Πληροφορητής: Ναι, άμα τα χωράφα κοντά
έσανε, μακρά 'κ' έσανε, τριγύρω έσανε τα χω-
ράφα.
Ερευνητής: Δηλαδή η ζωή 'ς την Ρωσία έτονε
έμορφον;
Πληροφορητής: Η ζωή 'ς την Ρουσία, αν 'κ' επεί-
ραζάν εμας, φόρους και αυτά, χίλα δύο είχανε.
Τα φυτά του καπνού ατόσα έσανε, πρωί πρωί
εντούναν στην πόρταν, πότε να φυτεύητε;
Έλεγάμε τα φυτά ελέπετε, όταν τα φυτά θα
γίνουν, τότες να φυτεύουμε. Όχι, να λες πότε
να φυτεύεις. Έλεγάμεν εμείς 'κί πορούμε να
τραβούμ' ατα να τρανύνουν, να φυτεύουμε.
Όποτες τρανύν'νε, τότες να φυτεύουμε.
Ερευνητής: Και έλεγάν εσας όχι, να φυτεύετε.
Πληροφορητής: Να φυτεύετε. Εβίαζαν εμας δη-
λαδή.
Ερευνητής: Και έφυ'ες από κει;
Πληροφορητής: Το '39.
Ερευνητής: Πέξι ολίγον πώς έρθες αδακές';
Πληροφορητής: Το '39 επήγαμεν τα χαρτιά
μουν 'ς την Μόσχα, τα διαβατήρια. Έρθαμε
με το πλοίο. Κατέβαμε 'ς την Αθήνα, 'ς στον
Πειραιά μάλλον. Εκάτσαμε εκεί κάπου έναν
μήναν. Από εκεί το κράτος έστείλέ μας 'ς την
Κρήτη από 20 Μαΐου μέχρι τον Σεπτέμβριο
'ς σο Ηράκλειον έμ'νε εγώ μαζί με τον αζά-
δελφό μ'. Εκεί έμ'νες. Όλον η οικογένειά του
θείου μ' πα εκεί έσαν, άμα εκείν' 'κ' είχαν το
δικαίωμα, το κράτος έστείλέ μας εκεί. Εκείν'
έπρεπε να υποστηρίξουν εμας εκεί οι κάτοι-
κοι. Αλλά εμείς έφυγάμεν. Έλεεν ο αστυνόμον
εγώ θα σας οδηγήσω και εσείς να ευτάτε
εκείνα που θέλετε. Εγώ να είμαι φευγάτος ασ'
σο χωρίο, όταν φεύετε εσείς, λέει. Για να μην
λέγομεν, είχεν λόγον ατός πα. Και έφυγάμεν,
κατάλαβες; Έρθαμεν αδά, ατού απάν' 'ς σο
χωρίον στην Τραπεζούνταν έμνιστιν.
Ερευνητής: Ατού γιατί έρθετε; Γιατί έταν άλλ'
Οφλήδες;
Πληροφορητής: Έρθαμε ατού.
Ερευνητής: Δηλαδή εκείν' την εποχή όσοι έρ-
θανε, όσοι έρχουσαν ασ' την Ρωσίαν, ετέρ'ναν
πού είν' τα συγγενά τουν και επένανε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: 'Κ' ετέρ'ναν πού κεκά εβγαίν' ψωμί.
Πληροφορητής: Εξέρτς ντό έτον ατότες; Μερο-
κάματα 'κ' έσανε πουθενά. Εργοστάσια να

- εμπαίνεις πουθενά 'κ' έτονε. 'Σην Κρήτη έτονε εκεί το εργοστάσιο τη σταφίδας, εκεί αν επόρναμεν και έμπαινάμεν, νασάν εμάς, αλλά 'κ' επαίρναν εμας.
- Ερευνητής:* Γιατί 'κ' επαίρναν εσας;
- Πληροφορητής:* 'Κ' επαίρναν εμας. Είχεν αργά-τας το εργοστάσιον.
- Ερευνητής:* Επαίρναν τους εντόπιους;
- Πληροφορητής:* Μόνιμους εργάτους είχεν, να εβγάλ'νεν εκείνους και επαίρnen εμάς; Εκεί αν έμενάμεν, θα έμ'νες καλά, άμαν 'κ' επόρεσά-μεν.
- Ερευνητής:* Καλά, θέλω να λες με και για την νο-οτροπία που έτονε εκείνο την εποχή. Εάν έναν εργοστάσιον είχεν δουλείαν και επένεν ένας εντόπιος ασ' σο Ηράκλειο, Κρητικός και έρχουσταν και εσείς οι Πόντιοι, τίναν επρο-τίμανάν;
- Πληροφορητής:* 'Σ εκείνα 'κ' έρθαμε εμείς, εμείς έμ'νες 'ς σα χωρία. 'Κ' έρθαμε σε επαφή για τέτοια πράματα, τι να προτιμάς και τι ν' αφή-νεις. 'Κ' εφήν'ναν εμάς να εδούλευάμεν. Έλε-γαν εμάς, εσείς είστε μαθεμέν' σε καλό κλίμα. Εδώ το κλίμα είναι ελώδης, έχει κουνούπι, έχει αυτό. Να πάτε να αρρωσταίνετε, το θα πά-ρετε τα λεφτά, 'ς σον γιατρόν 'κί θα φτάν'. 'Κ' εφήν'ναν εμάς. Οι κρητικοί πολλά υποστηρί-ζαν εμάς. Επένανε 'ς σο χωρίον εμάζευάνε πατάτες, κρομμύδια, ό, τι ήτανε. Λάδα ε-φέρ'νανέ μας, ελαίας, ασ' σ' όλα. Αλλά 'κ' εκά-τσαμε εκεί πολλά.
- Ερευνητής:* Πόσον εκάτσε; 'ς σ' όποιον χωρίον έσ'νε 'ς την Κρήτη;
- Πληροφορητής:* Έμ'νες 'ς σους Αγίους Δέκα.
- Ερευνητής:* Πόσον εκάτσετε, θεία Αναστασία, εκεί;
- Πληροφορητής:* Επήγαμε τον Μάϊο, Σεπτεμ-βρίου έφυγάμεν επ' εκεί.
- Ερευνητής:* Όλον το καλοκαίρ' δηλαδή. Και Σε-πτεμβρίου έρθετε αδά
- Πληροφορητής:* Σεπτεμβρίου 13 το πρωί έφτα-σαμε 'ς σο χωρίο, το πρωί έτονε του Σταυρού.
- Ερευνητής:* Έξι πολλά ευαισθησία με τη γιορτή τη Σταυρού, εκεί πά έτονε, εβοήθεσέ σε.
- Πληροφορητής:* Εκεί απάν' 'ς σο χωρίο μουν ε-νοίκιαζάμεν χωράφα, εποίνάμεν καπνό. Χω-ράφ' ούτε έναν πιθαμήν είχαμε. Εδώκαν εμας αδαφκά από εφτά στρέμματα χωράφα, αδά 'ς σον Κορινό. Εδώκαν εμας και από έναν οικό-πεδον, έρθαμεν. Ο γαμπρό μ' έχτισέν ατα.
- Ερευνητής:* Από ό, τι λες το '39 με '40 είσαι 'ς σον 'Αι Γιάννη.
- Πληροφορητής:* Ναι, μέχρι το '58.
- Ερευνητής:* Και απ' το '58 έρχεσαι εδώ. Θέλω να λες με εμαζεύτε όλα του Όφη τα χωρία, ατά τα εφτά χωρία που είπες Γίγα και....
- Πληροφορητής:* Ασ' όλα είναι απέσ' ασ' σο Κου-ρίτα πα είναι, ασ' σο Χαλτ πα είναι, μόνο Οφλήδες είναι δηλαδή έσαν απέσ'.
- Ερευνητής:* Και μετά το ότι έφυέτε απ' εκεί αιτία έν' ότι 'κ' είχετε χωράφα. Ατείν είχαν χωράφα.
- Πληροφορητής:* Ατείν εγόρασαν, είναι της αγο-ράς 'κ' είναι του εποικισμού. Ατείν εγόρασαν ατα. Εμείς δικαίωμα 'κ' είχαμε ν' επαίρναμεν ούτε πιθαμή χώμα. Έλεγάν εμας άδικα μη κά-θιστεν αδά, αμήτε 'ς σα χωριά που είναι του εποικισμού. Μπορεί να 'ίνεται μία διανομή ακόμα. Και όμως εδώκαν εμάς από εφτά στρέμματα χωράφα.
- Ερευνητής:* Αδά 'ς σον Κορινό.
- Πληροφορητής:* Αδά 'ς σον Κορινό.
- Ερευνητής:* Πότε; το '58;
- Πληροφορητής:* Το '57 εθαρρώ έντον η διανομή. Το '58 εκατήβαμε αδά και απ' ελίγο ολίγο εσυμμαζεύταμεν.
- Ερευνητής:* Και ατώρα, θεία Αναστασία, πόσοι είναι από τότε που έντονε ο συνοικισμός, πόσοι Πόντιοι; Πόσα ποντιακά οικογένειας είναι;
- Πληροφορητής:* Πόσοι είναι; Είναι, αρκετοί εί-ναι.
- Ερευνητής:* Εκατό κέσ' είναι;
- Πληροφορητής:* Όχι, ας είναι 20-25.
- Ερευνητής:* Και όλ' είστουνε Οφλήδες;
- Πληροφορητής:* Είν' αραιά ξέν' πα απέσ'.
- Ερευνητής:* Γιατί αβούτο το χωρίο Μικρασιάτ' είχαν α'.
- Πληροφορητής:* Και εντόπιοι και Βουλγαροπρό-σφυγοι.
- Ερευνητής:* Ατείν οι Βουλγαροπρόσφυγες επή-ραν χωράφα;
- Πληροφορητής:* Ατείν έχουν τα καλλίτερα χωράφα. Οι εντόπιοι έχουνε κι άλλο πολλά.
- Ερευνητής:* Δηλαδή όταν λες πολλά, περίπου πόσο έχ' ο καθένας;
- Πληροφορητής:* Ε, 50, 80...
- Ερευνητής:* Και εσείς μόνον με τα εφτά στρέμ-ματα.
- Πληροφορητής:* Με τα εφτά στρέμματα.
- Ερευνητής:* Ατώρα 'ς σο χωρίο αδά πώς ζεις; 'Κ' εκακοφάνθεσαι το ότι ξάν' εξεριζώθεις; Δη-λαδή εσύ όπως λες, όλο προσφυγοπούλα είσαι.
- Πληροφορητής:* Όλο, προσφυγιά.
- Ερευνητής:* Θεία Αναστασία, ξεριζούσαι ασ' σο χωρίο σ', πας 'ς την Ρωσίαν...

Πληροφορητής: Ναι, επεκεί έρθα ατού απάν', απ' εκεί πα έρθαμε αδά.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησες 'ς σον Όφη 'ς σο χωρίο αδά;
Πληροφορητής: Από το '39 μέχρι το '58.
Ερευνητής: Ούτε είκοσ' χρόνια. Και ατώρα είκοσ' χρόνια ζεις αδά.
Πληροφορητής: Ατέ η θαγατέρα μ' επαντρεύτε 'ς σην Κατερίνη. Έσανε 'ς σην Γερμανία. Άντρας ατ'ς επέθανεν 'ς σην Γερμανίαν. Ατώρα τρία χρόνια τον Μάιο. Ατώρα ατέ πα 'κ' επορεί, εγώ πα 'κ' επορώ. Οι δύοσ πα κο- τοσί.
Ερευνητής: Ατώρα, θεία Αναστασία, εγόνεψες 'ς σ' αβούτο το μέρος; Πώς αισθάνεσαι εσύ, που είσαι 82 χρονών; Ευχαριστημένη; Προσφυγο- πούλα; Πώς αισθάνεσαι;
Πληροφορητής: Καλά είμες αδά, αλλά 'κ' έχομεν δηλαδή άνθρωπον να υποστηρίζει μας. Πάντα το κιφάλ' κλισμένον και πάντα ορ- φανά και πάντα αυτά...
Ερευνητής: Δηλαδή ζεις μόνον με τη θαγατέρα σ' που έν' χέρα. Μόνον ατό το παιδί εποίκες;
Πληροφορητής: Όχι, τρία είχα, τρία κορίτσα.
Ερευνητής: Τα άλλα πού ζούνε;
Πληροφορητής: Το ένα επέθανεν. Επαντρεύτεν εποίκεν έναν μωρόν, επέθανεν, 26 στα 27 έτονε. Η άλλη έν' 'ς σην Γερμανίαν, εγαπέθεν με έναν Ιταλόν, επαντρεύτεν, μέν'νε 'ς σην Ιταλίαν. Έρ'ται πα εκείνε κάθε καλοκαίρ'. Αλλά ατώρα ατέν έν' μετ' εμέν αδακά.
Ερευνητής: Και ζεις μετ' ατέν και περάντς τα δυ- σκολίας. Θέλω ατώρα, θεία Αναστασία, να λες με λίγα για τον γάμο. Πώς εποίνετε τον γάμο. Πώς επάντρεψες;
Πληροφορητής: Ε, πάντρεμαν εδούναν λόγον οι γονείς. Ο γαμπρόν με την νύφην 'κ' είχαν επα- φήν. Ούτε μιλιόντουσαν ούτε τίποτα.
Ερευνητής: Εσύ 'κ' ήξερες τίναν 'α παίρνες;
Πληροφορητής: Ε πώς 'κ' έξερ'να, έξερ'να, αμά αν επένα emίλανά τονα αλλοίμονό μου.
Ερευνητής: Πώς είπες σε η μάνας σ' 'α παίρτς ατονε;
Πληροφορητής: Άλλ' έλεγάν α', όχι η μάνα, ντροπή έτονε.
Ερευνητής: Ντροπή έτονε. Για πέξει με πώς θυ- μάσαι εσύ εσέν; Πώς έντονε με τον άντρα σ';
Πληροφορητής: Ε πώς είπανε μ' α' και εγώ πα όχι 'κ' είπα.
Ερευνητής: Γιατί ήξερες ατον; Πού είδες ατον;
Πληροφορητής: Ήσο χωρίο απέσ' έτονε για.
Ερευνητής: Και πού αντάμωνέτε τα κορίτσα και τα αγουρά μαζί; Ας' σο σχολείον εγνωρίου-

στον, ας' σα εκκλησίας; Πού;
Πληροφορητής: Χορούς εποίνανε, 'ς σα χορούς, 'ς σα γάμους, 'ς σ' εκείνα.
Ερευνητής: Δηλαδή έμπαινέτε και εχόρευέτε ο ένας δίπλα 'ς σον άλλον και έξερες ακείνο το παιδί έν'... Λίγο πέξει με τα εθίματα τη γάμο- νός.
Πληροφορητής: Εθίματα, επέναν, επέρ'ναν την νύφε, εστεφάνωνάνε. Χορούς ίσαμε το ξημέ- ρωμαν. Χορός, φαεία, κακό. Πολλά.
Ερευνητής: Θυμάσαι εθήμεζαν την νύφε;
Πληροφορητής: Ναι, ναι με τα κερία εχόρευά- μεν.
Ερευνητής: Εξέρτς το τραγούδ';
Πληροφορητής: Όχι, δεν το ξέρω.
Ερευνητής: Και εζήνες μαζί με τα πεθερικά σ';
Πληροφορητής: Όχι, η μάνα μ' πα μικρέσσα εχέρεψε, 18 χρονών, εμέναν μανάχον είχεν, επαντρεύτα εγώ, επήρα τεν μετ' εμέν. Είχα τον άντρα μ' και τη μάνα μ'.
Ερευνητής: Οι τρει μαζί έστουνε. Όλον τη ζωή σ' έζησές α' με τη μάνα σ'.
Πληροφορητής: Αδά επέθανεν η μάνα μ', αδά 'ς σον Κορινό.
Ερευνητής: Καλά, θεία Αναστασία και τα πεθε- ρικά;
Πληροφορητής: Εκείν' επέμ'ναν 'ς ση Ρουσίαν. Η πεθερά μ' επέθανε αγλήγορα. Ο πεθερό μ' με τον άλλον τον γιον ατ' εγένταν εξορίαν ', επήγανε 'ς σο Καζακτάν, εκεί επέθανε.
Ερευνητής: Α, 'ς σο Καζακστάν εκεί επέθανε.
Πληροφορητής: Ο άλλον ο κουινιάδον μ' έρθεν αδά με τη γυναίκα τ' αντάμαν αδά 'ς σην Αθή- ναν επέθανεν.
Ερευνητής: Ατό έτον ο γάμος. 'Κ' θυμάσαι άλλο τίποτε. Θέλω να λες με για τα βαφτίσα σου.
Πληροφορητής: Άλλος εποίνε βαφτίσα ίσα με έναν γάμον, άλλος πα ποι 'κ' είχεν, εβάφτιζεν το παιδίν και έρχουτον 'ς σ' οσπίτ' εκάθου- τουν κα. Και 'κ' ευρίουτον κουμπάρα να βά- φτιζεν μωρό, έξοδα 'κ' έσανε. Για τ' ατό και μόνον οι συγγενείς οι περισσότεροι εβάφτιζαν τα μωρά τουν ο ένας με τον άλλον. Για τα έξοδα.
Ερευνητής: Για τα έξοδα δηλαδή.
Πληροφορητής: Ναι, για τα έξοδα.
Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα, θεία Αναστα- σία, πώς ζείτε; 'Ηθη, εθίματα ξάι ευτάτε ατώ- ρα; Δηλαδή γάμοι 'ίνουνταν ποντιακοί;
Πληροφορητής: 'ίνουνταν.
Ερευνητής: Λύρα παίζ'νε;
Πληροφορητής: Πως, πως παίζ'νε.
Ερευνητής: Φαεία;

Πληροφορητής: Φαεία πα, όλα, όλα.
Ερευνητής: Θέλω να λες με μερικά οφλίδικα φαεία, ντό θυμάσαι ας' στην μάνα σ, πώς εμαγείρευεν;
Πληροφορητής: Χτυπετά λάχανα.
Ερευνητής: Πώς είν' τα χτυπετά λάχανα;
Πληροφορητής: Τα λάχανα βράζεις τα καλά, βάζεις καλαμποκί' κορκότο κομμένο, ψέεται καλά και χυπάς ατα, τα τσουκνίδα όπως ευτάτε εσείς, χτυπούμ' ατα και είν' τα χτυπετά τα λάχανα. Τα άλλα τα λάχανα ευτάμε με τα φασόλα, εκείνα λέγομ' ατα γουλία.
Ερευνητής: Πώς ευτάει η θεία Αναστασία, η Οφλίσσα, τα γουλία.
Πληροφορητής: Τα γουλία, μαζεύ'ς τα λάχανα, βράξεις το κορκότο, ψέεται καλά, βάλτς και τα λάχανα, ύστερα λίγο αλεύρ' χτυπάς απάν' και εκείνο έν'.
Ερευνητής: Αλεύρ', άσπρο αλεύρ' ή φούρνικο;
Πληροφορητής: Όχι, καλαμποκί' αλεύρ', άμα ανακατεύεις ολίγον με τ' άσπρο.
Ερευνητής: Λίγο ανακατεύεις α' και σύρτς ατο από πάν'. Χαράτ'ς κί βάλλετε;
Πληροφορητής: Όχι, χαράτ'ς κί βάλλομεν. Οι Σαντώτες ατείν ευτάν' ατα με το χαράτ'ς, εμείς κί βάλλομεν.
Ερευνητής: Εγώ πα η μάνα μ' Ορτουλούσσα και χαράτ'ς ευτάμε, εσείς κ' ευτάτε χαράτ'ς.
Πληροφορητής: Εμείς κ' ευτάμε.
Ερευνητής: Άλλο. Τα σορβάδες σου;
Πληροφορητής: Η σουρβά κριθάρ', κορκότα καλαμποκί' και φασόλα. Η σορβά έν' ατό. Αλλά αδακά έχομεν έναν γείτονα, ατός Οφλής κ' έν'. Ατείν ευτάνε σουρβά με το ρύζ' και το ταν, ατείν πα σορβά λένε. Εμείς λέ'ομεν κορκότα, φασούλα και κριθάρ'.
Ερευνητής: Ναι, το κορκότο από ντό έν'; κρίθινο;
Πληροφορητής: Όχι, από καλαμπόκ'.
Ερευνητής: Και ατά όλα μαζί βράξεις ατα...
Πληροφορητής: Ναι, να ψένεις ατα καλά.
Ερευνητής: Και το αλάτ'ν αχθε. Άλλο τίποτε κί βάλτς ούτε χαράτ'ς ευτάς ούτε τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Βούτορον κ' εβάλ'νες, λάδ' εβάλ'νες.
Πληροφορητής: Ολίγον κρομμύδ' πα βάλλτς απέσ'.
Ερευνητής: Άλλο ντό οφλίδικον έν';
Πληροφορητής: Κολογκύθα εμαϊρευάμεν.
Ερευνητής: Για πέξει με τα κολογκύθα πώς εποίνετ' ατα;
Πληροφορητής: Τα κολογκύθα έκοβάμ' ατα μικρά μικρά και έλεγάμ' ατα σατσαμάδες, σα-

τσαμά έν' μικρό χρειάστηκε 'ς σο ψάρεμαν και ατά έλεγάν ατα σατσαμά και απέσ' εβάλ'νάμεν ολίγον ρύζ' και εκείνο εχαράτσωνάνε. Με το κρέας πα εμαίρευναν ατά τα κολογκύθα.
Ερευνητής: Πώς εποίνα α' με το κρέας;
Πληροφορητής: Έκοβαν το κρέας καλά καλά και μετά εβάλ'ναν τα κολογκύθα.
Ερευνητής: Δηλαδή βράξεις το κρέας, κόφ'ς και έναν κρομμύδ' και ύστερα σύρτς απάν' τα κολογκύθα και το αλάτ' από πάν'.
Άλλο οφλίδικο φαϊ; Γιατί οι Πόντιοι διαφέρουνε...
Πληροφορητής: Εποίναμε ατό πα με τα κορκότα τη καλαμποκί'. Έβραζάμεν και εβάλ'ναμεν απάν' γιαούρτ'. Εκείνο λέν' τριτάν. Αλλά εψέγουτον καλά με το γιαούρτι.
Ερευνητής: Όταν λες τα κορκότα τη καλαμποκί', πώς ευτάτ' ατα;
Πληροφορητής: Πάλι με το ξερομύλ'.
Ερευνητής: Α, με το ξερομύλ', ούτε εβάλ'νες α' 'ς σο φουρνίν.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, μερικοί βάλ'νε 'ς σο φουρνίν, αμά εμείς κ' ευτάμ' α'.
Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με, ατά είν' τα φαεία σου τα διαφορετικά;
Πληροφορητής: Μουχλαμά πα ευτάμε.
Ερευνητής: Για πέξει με ο μουχλαμάς πώς έν';
Πληροφορητής: Καίεις το βούτορον, θρίβεις το τυρίν ή μυζήθραν, βάλλεις αλεύρα, βράζ', ψέεται και 'ίνεται η μουχλαμά, 'ς σο τηγάν'.
Ερευνητής: Α, 'ς σο τηγάν'.
Πληροφορητής: Ύστερα έβραζαν νερόν, εντούναν εκεί αλεύρ', ε'είνο εψέουτον καλά, εκένωνάν α' 'ς σα σαχάνα και έκαιαν το βούτορον, έξυναν από πάν'.
Ερευνητής: Πώς έλεετ' ατο;
Πληροφορητής: Τανοφάι.
Ερευνητής: Γλυκίσματα; Ντό εποίνετε; Ντό εποίνε η μάνα σ'; Ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Γλυκίσματα τίποτα, ζάχαρη πού να έλεπάμε 'ς την Τουρκίαν; Ζάχαρη μόνον όποιος ερωσταίν'νεν, εποίναν τσάι και εβάλ'ναν ζάχαρη.
Ερευνητής: Ατόσον κ' είχτε ζάχαρη 'ς σα μέρα σου.
Πληροφορητής: Όποιοι είχαν, είχαν. Οι φτωχοί πού να έλεπαν;
Ερευνητής: Ζυμαρικά;
Πληροφορητής: Ζυμαρικά, σιτάλευρα κ' είχαμε. Καλαμποκί' αλεύρα, εκείνα 'ίντανε ζυμαρικά;
Ερευνητής: Δηλαδή φυλλωτά, αϊκα κ' εποίνετε εσείς;
Πληροφορητής: Εποίναμεν μόνον τσιριχτά.

Ερευνητής: Για πέει με τη δόση ασ' σα τσιριχτά;
Πληροφορητής: Έξεις το προζύμ', ας πούμε, λιώ-
νεις ατό, βάλλεις χλιαρό νερό, χτυπάς και τ'
αλεύρα' όσον σηκών', φουσκών' και 'ς σο
τηγάν' ψένεις ατο.

Ερευνητής: Ναι, αλλά θέλω να λες με τη μαγιά
από πού επαίρνεις;

Πληροφορητής: Μαγιά ασ' σα ψωμία ντο
εφήν'νανε έναν κομμάτ' αλεύρ'

Ερευνητής: Καλά, πώς ερχίνανεν εκείνο; Από
λουλούδ' έτονε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, από ξινό.

Ερευνητής: Σε κάθε τόπο είναι διαφορετικά και
η κουζίνα ατουν και τα μαγειρέματα ανάλογα
με ντό έχ'νε.

Πληροφορητής: Έστερα με τα πράσα πα εποί-
ναμε φαί.

Ερευνητής: Πώς εποίνετ' ατο;

Πληροφορητής: Έβραζάμεν τα πράσα, εβάλ'να-
με απέσ' το ρύζ', ετσάκωνάμε απέσ' αυγά και
το βούτορο πα ετσιγάριζάμ' α' καλά.

Ερευνητής: Από αγελάδα;

Πληροφορητής: Αγελάδες είχαμε.

Ερευνητής: Ναι και εποίνετε...

Πληροφορητής: Βούτυρα, μιντζία, αϊκα εποί-
ναμε.

Ερευνητής: Μιντζία, το μιντζίν ατό ντό έτον δη-
λαδή;

Πληροφορητής: Το μιντζίν έν' μιντσήθρα. Το
γάλα χτυπάς ατο, παίρτς το βούτυρο, το
γάλα λέγοντας γιαούρτ' όμως, το γάλα σκέτο
'κ' 'ίνεται, παίρτς το βούτορο, το αριάν',
εκείνο βράξει α' και εκείνο 'ίνεται η μιντζή-
θρα.

Ερευνητής: Ναι, εκείνο η μιντζήθρα πού εβάλ'ν'
ατο;

Πληροφορητής: Τη μυζήθρα 'ς σην μουχλαμά
εβάλ'νενε, εκεί 'ς σο τανοφάι εβάλ'νανε, αέτσ'
έτρωγάμ' α' με τη βούκα. Αέτσ' έτρωγάμ' α',
τυρί 'κ' έτονε εκεί. Αλλά 'ς σην Ρουσία είχαμε.

Ερευνητής: Εσείς εποίνετ' ατο ή εγόραζετ' ατο;

Πληροφορητής: Όχι, εγοραζάμε.

Ερευνητής: Άλλο ντό θυμάσαι να έτρω'ες, θρε-
ψίνη τίποτε;

Πληροφορητής: Πεκμέζα εποίναμε.

Ερευνητής: Πώς εποίνετ' ατα, θεία Αναστασία;
Το πεκμέζ' πώς 'ίνεται;

Πληροφορητής: Με σταφύλα, βράξει το μούστο
και εκείνο χωνεύ', χωνεύ' και πηχτύν' και 'ίνε-
ται το πεκμέζ'.

Ερευνητής: Ζάχαρη και λοιπά 'κ' είχετε να
εβάλ'νετε απέσ'.

Πληροφορητής: Εκείνο ασ' σην κιαντήν αθε

έτονε γλυκόν. Έστερα εκεί απέσ' έκοφταν κο-
λογκύθ' πα, εβάλ'ναν σταφύλα, εψέουσαν,
αφήν' ατα για τον χειμώνα, έτρωγάμ' ατα τον
χειμώνα. Μήλα είχαμε πάρα πολλά. Πόλικά,
ολόκληρον χειμώνα μήλα.

Ερευνητής: 'Κ' εσάπιζαν;

Πληροφορητής: Εσάπιζαν πα, αλλά πολλά
έσανε.

Ερευνητής: Άμον μωρόν εξήλευες κάτ';

Πληροφορητής: Πώς 'κ' εξήλευάμεν, αλλά το
κιφάλ' κλισμένον έτονε, 'κ' έφτανάμεν.

Ερευνητής: 'Κ' έφτανέτε.

Πληροφορητής: Έτονε πείνα. Οι θείοι μ' έσανε
κρυφοί στρατιώτ'. Έβγαινάμεν οξουκά και
ένas Τούρκος 'ς σα σύνορα εκεί, έλεγα τη
μάνα μ' «έ, μάνα, επείνασα...». Έλεε με άλλο
νη λες μ' ατο, ραγίζ' η καρδιά μ'. Λες με επεί-
νασα και 'κ' έχω να δίγω σε. Έλεγα απέσ' 'ς
σον νου μ', πέ α' μίαν κι άλλο κρυφά να δί' με
ψωμίν. Το κοτ έτονε έξ οκάδες, παρά έτονε
και ψωμίν πουθενά 'κ' έτονε ν' εγόραζες. Επέ-
ναμε 'ς σο σκολείον πρωί πρωί εδίναν εμας
έναν κομμάτ' ψωμίν. Έρχουμ'νες το μεσημέρ'
είχαμεν έναν πϊάτο φαίν, έρτωγάμεν εκείνο,
επέναμε 'ς σο σκολείον. Το βράδυ έρχουμ'νες,
έτρωγάμεν μόνον φαίν, ψωμίν 'κ' έτονε. Χορ-
ταστικά 'κ' έτρωγάμεν, όσον δηλαδή εκρατί-
ουμ'νες.

Ερευνητής: Με το δελτίο όλα.

Πληροφορητής: Ε, με το αυτό, με την οικονομία.
Αέτσ' έζηνάμεν, αλλά 'ς σα άλλα τα χρόνια 'κ'
έμ'νες αέτσ', έσανε πόλικά. Έτονε φόβος, οι
θείοι μ' όλ' κρυφοί στρατιώτ'. Παρά πα αν εί-
χανε, 'κ' εύρικαν ν' εγόραζανε.

Ερευνητής: Εσείς όταν εκατήβενέτε 'ς σην Τρα-
πεζούντα, αλλά εσύ 'κ' επήες... 'Σ σα άλλα τη
'Οφη τα χωρία επένες;

Πληροφορητής: Πώς 'κ' επένα.

Ερευνητής: 'Σ σα γάμους και 'ς σ' αυτά...

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Επαίρ'νες σε η μάνα σ' μαζί τ'ς, αλ-
λιώς τιδέν 'κ' εξέρ'νες. Όταν είπαν σε, θεία
Αναστασία, ότι 'α φεύετε εξορίαν, εχάρες που
'α ανέβαινες απάν'....

Πληροφορητής: 'Σ σο πλοίον;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκλαιγάμ' οι άχαροι. Οι άλλ'
επέμ'ναν οπίσ', εμείς...

Ερευνητής: Αλλά σαν μωρό εγνώρτσες πρώτη
φορά πλοίο.

Ερευνητής: Επιάσέ μας τρικυμία, πού χαρά ή
φόβος. Εκινδύνευάμεν, λίγο έλειψε να κου-
πλαναεύκουμες 'ς σην θάλασσαν.

Ερευνητής: Και επέζησέτε. Έτον τυχερόν να ζείτε.

Πληροφορητής: Ναι, άρ' αϊκα.

Ερευνητής: Ατώρα αέτσ', θεία Αναστασία, να λέν' εσεν πάμε 'ς σον Πόντον, θυμάσαι το σπίτι σου;

Πληροφορητής: Όλα, όλα, ατώρα δηλαδή για να πάγω εκεί, πιθαμή προς πιθαμή όλα τα ξέρω. Τα σπίτ'α που επάτεσάμεν, που εκάτσάμεν, όλα, όλα. Το σχολείο μουν μικρό έτονε, παλαιόν κτήριο.

Ερευνητής: Α, θέλτς να πας.

Πληροφορητής: Πολύ, αλλά δεν μπορώ, για να έχω συνοδό να κουβαλεί με, κάπως αλλιώτικο έν'.

Ερευνητής: Να έχ' έναν αυτοκίνητον τ' εκείνού και παίρ' τσε και πάει, έν' αλλιώτικο. Τη Ρωσία θέλτς να ελέπ'ς ή τον Πόντο;

Πληροφορητής: Τον Πόντο.

Ερευνητής: Τον Πόντο, εκεί έν' το χώμα.

Πληροφορητής: Εκεί, εκεί να πας και να κλαις και να λες πού είν' οι ανθρωπ' που έσανε αδά, ντό εγέντανε;

Ερευνητής: Το κακόν πράμαν που έντον 'ς σον Ελληνισμό 'κ' έντον πουθενά 'ς σον κόσμον.

Πληροφορητής: Η δικιά μου η γενεά, δηλαδή 'ς σην ηλικίαν την εδική μου τράβηξάμεν πάρα πολλά, δεν λέγονται. Ιστορία μεγάλη.

Ερευνητής: Ναι πραγματικά, διότι νε το σχολείον επόρεσες να τελειώντς και μία ζωή είσαι εξόριστεσσα μία ζωή.

Πληροφορητής: Και χήρα από 29 χρονών.

Ερευνητής: Δηλαδή από 10 μηνών είσαι ορφανή και χήρα όλη σου τη ζωή.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' πα 18 χρονών εχέρεψεν, μόνον εμέναν είχεν. Η μάνα μ' πα ορφανέσσα ετράνυνεν. Εκείνα ντο υπόφερεν είπεν τ' εμόν το παιδίν 'κ' υποφέρ' ατα, επόρ'νεν κι επάντρευν.

Ερευνητής: Εσύ επουδμάνεψες που...

Πληροφορητής: Που 'κ' επάντρεψα; Μπααα.

Ερευνητής: Δηλαδή για όσα εποίκες 'ς σην ζωή σ' 'κ' μετανιώντς για τίποτε.

Πληροφορητής: Καθόλου, είχα ατά τα τρία ορφανά και τη μάνα μ'.

Ερευνητής: Ατώρα αδά οι Πόντιοι ποι ζείτε, οι Οφλήδες, ζείτε οι μανάδες με τα κορίτσα, ελέπω με τη θαγατέρα σ' κάθεσαι εσύ.

Πληροφορητής: Αγούρ' 'κ' είχα για.

Ερευνητής: Ζούνε μαζί δηλαδή οι γοτδαμανάντ' ...

Πληροφορητής: Ναι, ναι, όλα χώρ'α είναι τα παιδιά. Άλλ' ξενιτεμέν', άλλ'... οι γονείς ζούνε

μαναχοί, ένας αδά, ένας... κούκος

Ερευνητής: Ατό έν' γενικό 'ς σ' όλα... αλλά λένε ακόμα οι Πόντιοι εχωρούνε απέσ' 'ς σα σπίτ'α, κάπως καλλίτερα είμες, αδά 'ς σον Κορινό πα, αέτσ' 'κ' έν;

Πληροφορητής: Εδώ κοντά έχουμε μία οικογένεια, έχ' τον γιον ατ'ς, αλλά χώρ'α κάθεσαι, αλλά μαζί είναι. Πάει φροντίζει ατεν, τα δουλείας, τα μαγειρέματα ατ'ς. Ακόμα υπάρχει δηλαδή λίγο σέβας.

Πληροφορητής: Πώς ελέπ'ς ατα τα πράματα, θεία Αναστασία, ατό πα σιγά σιγά 'α χάται.

Πληροφορητής: 'Α χάται. Ήν Σουηδία χρόν'α έν' που οι γέροι δεν υπολογίζονται. Αποθάν' ο γέρον 10-15 ημέρας 'ς σο κελίν ατ', κανείς 'κ' νοίζ' ατον.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, όταν ακούς λύρα, ατώρα 'ίνεται γάμος 'ς σο χωρίο σου και παίζ'νε λύρα;

Πληροφορητής: Πως...

Ερευνητής: Οι γέροι αδά συμμετέχετε, εμπαίνετε απέσ', χορεύετε;

Πληροφορητής: Πως, μερικοί χορεύ'νε, ποι έχ'καρδία, χορεύ'νε, ποι 'κ' έχ', κάθεσαι 'ς σην πάντα.

Ερευνητής: Δηλαδή το έθιμό σου ακόμαν ξάν' ευτάτε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Η μάνα μ' έτονε χορο-ντσού, η μάνα μ', η λύρα έπαιζε και εκείνε επέ-τανεν. Εγέρασεν πα και η καρδία ατ'ς εφτουλάκιζεν. Εγώ 'κ' έμ'νε. Ατέ η Παρθένα μ' αϊκ'σσα έν' άμον τη μάνα μ'.

Ερευνητής: Πας 'ς σην εκκλησία, θεία Αναστασία;

Πληροφορητής: 'Κ' επορώ να πορπατώ, 'α παίρ'νε με και πάνε με το αυτοκίνητο να πάω. Ατός ο ανιψιό μ' έρθεν επήρε με, εκοινωνήσα, έφερε με πα. Ατώρα σιγά σιγά πορπατώ, άμα κόφκεται η αναπνοή μ'.

Ερευνητής: Και 'κ' επορείς. Ατώρα που είσαι 82 χρονών από όλα που έσυρες 'ς σην ζωή σ', ποίο γεγονός θυμάσαι με πολύ πόνο;

Πληροφορητής: Με πολύ πόνο θυμάμαι, τον άντρα μ' όταν πήρανε και εφήκαν εμεν με τα μωρά

Ερευνητής: Που έτον ατό;

Πληροφορητής: Ήσ σην Ρουσίαν. Εκείνο ο πόνος, πόνος έν'.

Ερευνητής: 'Κ' ανασπάλλτς α' ποτέ.

Πληροφορητής: 'ίνεται ν' ανασπάλλω;

Ερευνητής: Τα μωρά σ' πόσον έταν 'ς σην ηλικίαν;

Πληροφορητής: Το έναν έτονε 8 χρονών, το

άλλο έτονε 5, το άλλο έτονε έναν μηνών.
Ερευνητής: Και εφέλεκάν σεν νέϊσσα και επήραν
τον άντρα σ' και 'κ' είδες ατον άλλο, το 19...
Πληροφορητής: Το 1937, έρθαμε 'ς σον πόλεμον
απέσ'. Εκηρύχτε ο πόλεμος το Αλβανικόν.
Ντό ετράβηξάμεν εμείς, ένας Θεός εξέρ'.
Ερευνητής: Κανέναν υποστήριξη από πουθενά.
Πληροφορητής: Κανέναν.
Ερευνητής: Ειδικά από το τμήμα του Ελληνισμού
που έρθεν το '38, '39, '40 υπόφερε πολλά.
Ούτε τίποτα.
Πληροφορητής: Ατώρα ελέπ'ς πως στηρίουνταν
ποι έρ'τανε ασ' ση Ρουσίαν; Εμείς τίποτα.

Πληροφορητής: Και πρέπ' να υποστηρίουνταν,
θεία Αναστασία.
Πληροφορητής: Ε πρέπ', πρέπ', εγώ δεν αντι-
λέγω, δεν φέρνω αντιρρήσεις σε αυτά. Αχ!
Επέναμε έσκαφτάμε 'ς σα γειτονικά παχτό-
δες ολόκληρον ημέραν με το ..τ' ομμάτ' μου
επρέσκουσαν ασ' σα αγριάδας, ασ' σο μάζε-
μαν. Εφέρναν εμας τρία οκάδας στάρ'.
Ερευνητής: Και μετ' από επόρ'νες και εξήνες;
Πληροφορητής: Όχι.
*(Εδώ ολοκληρώνεται η αφήγηση κάπως από-
τομα)*

Λεξιλόγιο

αϊκ'σσα, δεικ. αντ. = τέτοια.
άχθε = δικό του, προσ. αντν. γ' προσ. για ουδέτερα, λ. ομηρική.
γοτσαμανάντ', οι = γέροι, μεγάλοι σε ηλικία, λ. τ. kocaman.
εγόνεψες = καλοκάθισες, εγκαταστάθηκες, γονεύω και κονεύω = διανυκτερεύω, λ. τ. konmak.
εκένωναν = άδειαζαν, κενώνω = αδειάζω, σερβίρω το φαγητό, λ. αρχ. κενόω = αδειάζω.
επουσμάνεψες = μετάνιωσες, πουσμανεύω = μετανιώνω, λ. τ. rızman.
εσκαλοπατεύουσαν = ανέβαιναν σκαλοπάτια.
εφτουλάκιζεν = σπαρταρούσε, φτουλακίζω, φτιλακίζω = σπαρταρώ, τρέμω από φόβο, φτερουγίζω,
λ. αρχ. πτίλον > πτιλάκιον = φτερό.
εχπαράγαμε = τρομάξαμε, αχπαράγουμε = τρομάζω, αρχ. εκσπαράττω.
ιδτέ, επιφώνημα = ορίστε, να, τάχα, ορίστε μας, λ. τ. işte.
κιαντήν, κεντή = ο εαυτός μου, λ. τ. kendi.
κουκούμ, το = χάλκινη στάμνα νερού, λ. τ. cucuma.
κόπρα = κοπριές.
κοτ', το = μέτρο χωρητικότητας σιτηρών, λ. τ. kutu, αντιδάνειο κυτίον.
κουπλαναεύκουμες = αναποδογυρίζουμε, κούπα = ανάποδα, λ. μεσκ. κουπός.
μιντζίν, το = μυζήθρα, αντιδάνειο μυζήθρα < λ. τ. minci < μιντζίν.
νοϊζω = αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω, λ. νους.
περιδιάν' = ταλαιπωρημένοι, λ. τ. perişian.
πολούχ', επір. = πολυκοσμία.
σαεύω = σέβομαι, υπολογίζω, λ. τ. saymak.
σαρεμένο = τριγυρισμένο, σαρεύω = περικυκλώνω, περιελίσσω, κολλώ, λ. τ. sarmak.
σεϊρ, το = θέα, περίπατος, λ. τ. seyir.
σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak.
σαχάνα, τα – πιάτα, λ. τ. sahan.
σορβάδες = σούπες, λ. τ. şorba.
τδामουρωμέν' = λασπωμένοι, λ. τ. çamur.
τσεριμένα = σχισμένα, λ. ηχοποίηση.
χαράτ'ς = άρτυμα φαγητού με καμένο βούτυρο, ρήμα χαρατσώνω.
χοροντσού = χορευταρού.

Σχόλια

Η Αναστασία Ιωαννίδου το γένος Αντωνιάδη είναι ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα των δεινών, τα οποία υπέστησαν οι γενοκτονημένοι Πόντιοι. Γεννημένη στο χωριό Γίγα, κοιλάρ-φανη, γνωρίζει τον πόλεμο από μικρή ηλικία. Την εισβολή των Ρώσων στην Τουρκία, την εξορία, την φυγή στη Ρωσία και τη διαμονή εκεί μέχρι το 1937. Στην Ελλάδα την αποβιβάζουν στην Κρήτη και μετά ανεβαίνει στη Μακεδονία και εγκαθίσταται αρχικά στον Άι Γιάννη και μετά στον Κορινό.

Η αφηγήτρια απαγγέλει ένα ποιηματάκι στα νέα ελληνικά. Στα σχολεία του Πόντου διδάσκονταν τα μαθήματα στα νέα ελληνικά, η ποντιακή ήταν γλώσσα επικοινωνίας και ποτέ δεν υπήρξε γλώσσα εκπαίδευσης.

Θοδώρισμα

Η νηστεία στον Πόντο τηρούνταν πολύ αυστηρά από όλους ακόμα και παιδιά και λεχώνες δεν εξαιρούνταν. Ένα ιδιαίτερο και πολύ σκληρό έθιμο νηστείας ήταν το λεγόμενο θοδώρισμα. Ήταν η απόλυτη νηστεία από την Καθαρά Δευτέρα ως την Τετάρτη, δεν έτρωγαν ούτε έπιναν τίποτα. Την Τετάρτη το πρωί πήγαιναν στην εκκλησία, έτρωγαν και όσες άντεχναν τη συνέχιζαν μέχρι το Σάββατο του Αγίου Θεοδώρου, εξ ου και το όνομα Θοδώρισμα. Πολλά μικρά κοριτσάκια έκαναν τάμα να «Θοδωρίσουν» για επτά συνεχόμενα χρόνια για να καλοπαντρευτούν. Οι αρραβωνιασμένες σαν επιβράβευση δέχονταν από τον αρραβωνιαστικό τους έναν δίσκο με καλούδια: λαβάσια, χαλβά, πίτες κ.ά.

Θήμισμα

Το θήμισμα της νύφης ήταν ο τελευταίος γαμήλιος χορός. Η λέξη προέρχεται από το φημίζω > θημιζω. Ο χορός λεγόταν κοτσαγκέλ και χορευόταν από 7 ζευγάρια μονοστέφανα και έναν τεκ. Είχε διάφορες παραλλαγές στον Πόντο.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, κάνει μια έρευνα. Συλλέγει μνήμες από τον Πόντο. Πηγαίνει στους γέρους και τις γριές και μαζεύει υλικό. Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι από τον Πόντο. Πού γεννήθηκες και πρώτα πώς σε λένε.

Πληροφορητής: Αναστασία Αντωνιάδου του Δημητρίου και της Κυριακής.

Ερευνητής: Στο συζυγικό σου, τον άντρα σου πώς τον λένε;

Πληροφορητής: Ιωάννης, Ιωαννίδου.

Ερευνητής: Λοιπόν και πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Στο χωριό Γίγα του Όφη.

Ερευνητής: Από τον Γίγα του Όφη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και το πότε;

Πληροφορητής: Το 1908.

Ερευνητής: Θέλω ποντιακά να τα λέμε. Θέλω να μου πεις τώρα πώς ήτανε το χωριό σου, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Το χωριό μας ήτανε περίπου 35 σπίτια. Αλλά ήτανε φτωχά, άλλα είχανε καλά τη σειρά τους.

Ερευνητής: Ποντιακά.

Πληροφορητής: Ζούσανε καλά κάποιοι, κάποιοι ζούσανε φτωχικά. Εγώ ζούσα με τους θείους μου, οι οποίοι είχαν φούρνο κεραμοποιάς.

Ερευνητής: Ααα, τεχνίτες δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι, τεχνίτες ήτανε στο χωριό εκείνοι. Ζούσανε φτωχικά.

Ερευνητής: Δηλαδή στο χωριό σας μόνον τεχνίτες υπήρχανε ή...

Πληροφορητής: Είχανε και χωράφια, καλαμπόκια καλλιεργούσανε, καπνά όχι.

Ερευνητής: Εσύ θυμάσαι σαν κοριτσάκι να πήγαινες στο χωράφι με τους γονείς σου;

Πληροφορητής: Πήγαινα, πήγαινα, τσαπίζαμε καλαμπόκια. Κουβαλούσαμε κοπριές, κουβαλούσαμε χόρτα, ξύλα στην πλάτη μας, όπως κουβαλάνε τα γαϊδούρια, έτσι τα κουβαλούσαμε και εμείς.

Ερευνητής: Στο χωριό σας ζούσαν μαζί σας άλλοι Τούρκοι, Αρμένιοι;

Πληροφορητής: Όχι Αρμένιοι, μόνον Έλληνες, οι Τούρκοι ήταν γύρω μας. Δεν ήταν πολύ μακριά, κοντά μας ήτανε οι Τούρκοι. Αλλά μέσα στο χωριό δεν είχαμε Τούρκους. Μόνοι μας ήμασταν.

Ερευνητής: Το χωριό, ο Όφης....

Πληροφορητής: Ήτανε 7 χωριά

Ερευνητής: Θυμάσαι να μου πεις τα χωριά;

Πληροφορητής: Τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Για πες τα.

Πληροφορητής: Γίγα, Κρηνίτα, Ζουρέλ, Κουρίτς, Χάλτ, Κοφκία, Ζησινό. Η Ζησινό βρισκόταν αρκετά μακριά από μας. Όλα τα άλλα που σου είπα, ήτανε κοντά μας.

Ερευνητής: Α, ήτανε κοντά τα χωριά, σαν συνοικισμοί για να έχετε κοντά τα χωράφια σας.

Πληροφορητής: Όχι, το κάθε χωριό ξεχωριστά είχε την δική του περιοχή.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις στον Γίγα ποια ήταν η εκκλησία σας;
Πληροφορητής: Άι Νικόλας ήταε και Άι Γιώργης.
Ερευνητής: Στη θάλασσαν δεν ήταν το χωριό σας;
Πληροφορητής: Όχι, μακρά ήτανε η θάλασσα. Στο κάτω μέρος του χωριού υπήρχε ένα ποτάμι, ένα αρκετά μεγάλο ποτάμι.
Ερευνητής: Πώς το έλεγαν αυτό το ποτάμι;
Πληροφορητής: Το ποτάμι, το Γιγούτικο το ποτάμι, έτσι το ξέρω. Το ποτάμι που βρισκόταν πίσω από το χωριό, το έλεγαν Γαῖτα. Εγώ όμως γνωρίζω το δικό μας το ποτάμι, το Γιγούτικο.
Ερευνητής: Τι άλλο είχε; Από το ποτάμι ποτίζατε τα χωράφια σας;
Πληροφορητής: Όχι, ποτιστικά δεν υπήρχανε εκεί. Πότισμα δεν υπήρχε εκεί. Έβρεχε εκεί, κάθε οχτώ, κάθε δεκαπέντε έβρεχε. Δεν γνωρίζαμε το πότισμα.
Ερευνητής: Πόσες κάνετε για να κατεβείτε στην Τραπεζούντα;
Πληροφορητής: Ένας άντρας γερός πρωί αν ξεκίνησε από το χωριό, τη νύχτα κατά τις 9, 10 μπορεί να έφτανε στην Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Αυτή ήταν η απόσταση.
Πληροφορητής: Αυτή ήτανη απόσταση, αλλά με το πόδι.
Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις θυμάσαι τον παπά;
Πληροφορητής: Πώς δεν τον θυμάμαι...
Ερευνητής: Περίγραφέ με λιγάκι την εκκλησία. Πώς θυμάσαι τον παπά σήμερα, πώς τον έλεγαν;
Πληροφορητής: Παπά Γιώργης Βασιλειάδης, εδώ πέθανε.
Ερευνητής: Σε ποιο μέρος;
Πληροφορητής: Εδώ στην Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Πώς ήτανε η εκκλησία σας; Άι Γιώργης, είπες και Άι Νικόλας.
Πληροφορητής: Ο Άι Γιώργης βρισκότανε ψηλά. Εκεί έκαναν λειτουργία μόνον του Αγίου Γεωργίου. Η εκκλησία του Άι Νικόλα ήταν μέσα στο χωριό. Κάτω από τον δρόμο ήταν το σπίτι μας, το σπίτι της οικογένειας Αντωνιάδη ήταν από κάτω.
Ερευνητής: Θυμάσαι σήμερα πόσο μεγάλη ήτανε η εκκλησία;
Πληροφορητής: Ήτανε μια εκκλησία αρκετά μεγάλη. Όπως είναι εδώ τώρα η εκκλησία των 12 Αποστόλων, ίσως αυτή εδώ να είναι λίγο πιο ψηλή. Εκείνη είναι χαμηλότερη. Αλλά ήτανε μεγάλη εκκλησία.
Ερευνητής: Ήτανε παλιά εκκλησία ή καινούρια;
Πληροφορητής: Όχι, καινούργια ήτανε.
Ερευνητής: Τότε χτίσατε την καινούρια;
Πληροφορητής: Εγώ δεν ξέρω πότε χτίστηκε, μετά γεννήθηκα εγώ, αλλά δεν ήτανε πολλών χρονών η εκκλησία.
Ερευνητής: Α, δεν ήτανε παλιά.
Πληροφορητής: Τώρα ο Τούρκος την χάλασε. Γκρέ-

μισε από πάνω τη σκεπή και έκανε διαμερίσματα μέσα. Το έκανε σπίτι και ζει μέσα ο Τούρκος.
Ερευνητής: Πω πω!! Αυτό είναι τραγικό.
Πληροφορητής: Ναι, τραγικό. Πήγε ο θεός μου εκεί. Με φίλεψε, πολύ ο Τούρκος, είπε. Μας φίλεψε καλά. Εκεί στο κάτω μέρος της εκκλησίας ήταν το σπίτι μας.
Ερευνητής: Καλά τις αγιογραφίες τις άσπρισαν, τις χάλασαν;
Πληροφορητής: Δεν είχε πολλές αγιογραφίες, κινητές εικόνες είχε.
Ερευνητής: Κινητές εικόνες είχατε.
Πληροφορητής: Όλα εκείνα τα κατέστρεψαν, τα εξαφάνισαν.
Ερευνητής: Δηλαδή σήμερα δεν υπάρχει πια ο Άι – Νικόλας;
Πληροφορητής: Όχι, δεν υπάρχει. Ο Άι Γιώργης δεν ξέρω τι απέγινε, πιο μικρή ήτανε. Μόνον του Αγίου Γεωργίου πήγαιναν όλα τα χωριά και έκαναν λειτουργία.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα για το σχολείο σου
Πληροφορητής: Το σχολείο μας ήτανε μικρό. Μικρό αλλά επτατάξιο ήτανε. Επτά τάξεις είχε. Στο δικό μας χωριό και στην Κρηνίτα προόδευαν στα γράμματα.
Ερευνητής: Μαθαίνατε γράμματα.
Πληροφορητής: δασκάλους, τα χωριά αυτά και τα δύο χωριά, και του Κρηνίτα και του Γίγα, ναι. Τα άλλα όχι.
Ναι, βγάλαμε και γιατρούς και δασκάλους, αυτά τα δυο χωριά, η Γίγα και η Κρηνίτα, τα άλλα όχι.
Ερευνητής: Τα άλλα όχι. Έβλεπαν δηλαδή ότι αγαπάτε τα γράμματα και φρόντιζαν το σχολείο. Εσύ θυμάσαι τον δάσκαλό σου;
Πληροφορητής: Πώς δεν θυμάμαι. Όλους τους θυμάμαι.
Ερευνητής: Ποιος ήταν ο δάσκαλο σου;
Πληροφορητής: Όταν επήγα πρώτη τάξη ήτανε ο Σταύρος Μαυρόπουλος, με τον αδελφό του τον Λάζαρο. Ο Λάζαρος είχε τις μεγάλες τάξεις. Εμείς είχαμε τον μικρό τον δάσκαλο, τον Σταύρο. Μετά έγινε η αναμπαμπούλα, έγινε ο πόλεμος ανάμεσα σε Τουρκία και Ρωσία. Εκείνοι έφυγαν. Ήρθε ένας από τα Σούρμενα, ο Γιάννης Παπαδόπουλος και ο ξάδελφός μου, ο Γιώργος.
Ερευνητής: Ποντιακά. Μέχρι ποια τάξη πήγες;
Πληροφορητής: Εγώ επήγα Τρίτη τάξη.
Ερευνητής: Τρίτη τάξη.
Πληροφορητής: Στην Τετάρτη πήγα δύο τρεις μήνες μόνο. Οι Τούρκοι ήρθανε, σφράγισαν την πόρτα του σχολείου.
Ερευνητής: Το θυμάσαι, θεία Αναστασία;
Πληροφορητής: Πως δεν θυμάμαι.
Ερευνητής: Πώς αισθάνθηκες τότε, θεία Αναστασία, όταν είδες το σχολείο σου...
Πληροφορητής: Και τώρα ανατριχιάζω.
Ερευνητής: Ανατριχιάζεις. Όταν πήγες παιδί και είδες το σχολείο σου αμπαρωμένο.

Πληροφορητής: Ήταν ο Τούρκος με τα σπαθιά και φυσίγγια και κόλλησαν στην πόρτα μια μεγάλη φωτογραφία και την κάρφωσαν. Κανείς πια δεν δικαίωμα να την ανοίξει. Έτσι έκλεισε το σχολείο και δεν ξαναπήγαμε.

Ερευνητής: Ήσουν καλή μαθήτρια;

Πληροφορητής: Καλή αν λέει.

Ερευνητής: Και μέχρι σήμερα, όπως βλέπω στα μάτια σου, σε συγκινεί που δεν το τελείωσες.

Πληροφορητής: Εγώ όλα τα ξέρω. Έχω θυμητικό δηλαδή από μικρό παιδί.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα μερικά ποιήματα, τραγούδια, μαθήματα, ό, τι θυμάσαι, μια και έχεις θυμητικό.

Πληροφορητής: Εδώ πίσω στην κοιλάδα, ένα ποταμάκι τρέχει, των αγρών την πρασινάδα το νερό του δροσοβρέχει.

Και κατρακυλά ησύχως και με γλύκα μουρμουρίζει,

ο γλυκός του όμως ήχος, την καρδιά μου δεν γεμίζει.

Ω, πού είσαι ποταμάκι, που τρέχεις στο χωριό μου,

όταν ήμουν παιδάκι, ποταμάκι αγαπητό μου.

Αχ, τα δέντρα εκείνα πού είναι, που σκιάζουν τα νερά σου,

πού τ' αηδόνι που λαλούνε βράδυ βράδυ στη δροσιά σου.

Τέτοια δέντρα και αλλού έχει, κελαηδούν και αλλού πουλάκια,

αλλά τίποτα δεν με ευφραίνει, εμαράνθηκε η καρδιά μου.

Ερευνητής: Μμμ, πολύ όμορφο. Κανένα άλλο, γύρω από... λένε κάνετε πολλές ώρες θρησκευτικά. Θυμάσαι έτσι κανένα;

Πληροφορητής: Ναι, πώς δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Ναι, για πες μου έτσι κανένα που μαθαίνατε για την εκκλησία, κανένα τροπάριο.

Πληροφορητής: Τροπάρια πόσα θέλεις να σου πω για την εκκλησία;

Ερευνητής: Πες όσα θέλεις. Σήμερα κανέναν νέος, εκατό γνώσεις να έχει, ένα τροπάριο δεν ξέρει.

Πληροφορητής: (Απαγγέλει το απολυτίκιο των Τριών Ιεραρχών).

Τους τρεις μεγίστους φωστήρας της τρισηλίου Θεότητας, τους την οικουμένην ακτίσι δογμάτων της σοφίας, τους την κτίσιν πάσαν, θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας, Βασίλειον τον μέγαν και τον θεολόγον Γρηγόριον, συν τω κλεινώ Ιωάννη, τω την γλώτταν χρυσορρήμονι, πάντες οι των λόγων αυτών ερασταί, συνελθόντες ύμνοις τιμήσωμεν· αυτοί γαρ τη Τριάδι υπέρ ημών αεί πρεσβεύουσιν.

Ερευνητής: Πολύ ωραίο, μερικοί ήτανε και Πόντιοι. Άλλο; Κανέναν άλλο ευχή που έκανε η μάνα σου πάνω σου;

Πληροφορητής: (Προσπαθεί να θυμηθεί κάποια τροπάρια, αλλά θυμάται σποραδικά μόνον κάποιες σειρές).

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις για τις νηστείες, θεία Αναστασία.

Πληροφορητής: Για τις νηστείες; Οι μανάδες μας έτρωγαν το βράδυ της Κυριακής και έτρωγαν πάλι την Τετάρτη το πρωί, αφού πήγαιναν στην εκκλησία, στην προηγουμένη λειτουργία και αυτό ήταν το «Θοδώρισμα», μεταλάμβαναν και γύριζαν στο σπίτι.

Ερευνητής: Εσείς τα παιδιά;

Πληροφορητής: Εμείς τα παιδιά κρατούσαμε νηστεία. Αλλά κρέατα, τέτοια δεν τρώγαμε ούτε τυριά ούτε τίποτα. Μόνον λάδι τρώγαμε. Το λάδι μας ήταν καρυδέλαιο. Λάδι δεν υπήρχε στα μέρη μας. Ελαιόλαδο βάζαμε μόνον στην καντήλα.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, εσείς σαν παιδιά λέγατε, όχι δεν κρατάμε νηστεία, όπως κάνουν τώρα τα παιδιά;

Πληροφορητής: Μπααα... εγώ είχα έναν ξάδελφο, μωρό τριών χρονών ήτανε και έκανε νηστεία. Όταν κάνανε διάφορα γαλακτοκομικά, ομελέτες για να φάνε, το παιδί φώναζε: «εγώ νηστεύω, θέλω να φάω φασόλια, εγώ δεν θέλω να καταλύσω την νηστεία, εγώ φασόλια θέλω», τριών χρονών μωρών.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις για τις εξορίες.

Πληροφορητής: Εεε, εξορίες... Η Τουρκία είχε πόλεμο με την Ρωσία το '16. Εμείς είμασταν μεγάλη οικογένεια, 25 άτομα οικογένεια με πολλά παιδιά.

Ερευνητής: 25 άτομα όταν λες, θέλω να μου πεις πόσα άτομα ζούσατε μαζί. Όλα μαζί τα αδέρφια του πατέρα σου;

Πληροφορητής: Ναι, ναι, 4 αδέρφια. Ήταν ο θείος μου ο Ηλίας, ο πατέρας μου, ο θείος μου Νικολής, ο θείος μου Σταύρος. Ήταν τέσσερα αδέρφια. Ο πατέρας μου πέθανε νωρίς, 24 χρονών ήτανε. Και ο θείος μου ο Σταύρος, νέος ήτανε τότε, δεν ξυρίστηκε ποτέ ξανά.

Ερευνητής: Α, το θυμάσαι αυτό, κράτησε το πένθος.

Πληροφορητής: Κράτησε το πένθος, ίσαμε που πέθανε, άλλο δεν έκοψε ξανά τα γένια του. Ο πατέρας μου ήτανε 24 χρονών και εγώ στην κοιλιά της μάνας μου ενάμιση μηνών, όταν έφυγε ο πατέρας μου στη Ρωσία. Γεννήθηκα, έγινα 11 μηνών, θα χρόνιζα τον Οκτώβριο, τον Σεπτέμβριο πέθανε εκείνος. Δεν έκλεισα χρόνο.

Ερευνητής: Εσύ πατέρα δεν γνώρισες καθόλου.

Πληροφορητής: Δεν γνώρισα πατέρα, δεν γνώρισα.

Ερευνητής: Και ζούσατε όλοι μαζί;

Πληροφορητής: Όλοι μαζί.

Ερευνητής: Δηλαδή ο κάθε θείος σου είχε 4, 5 παιδιά και ζούσατε όλοι μαζί;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Τρία, τέσσερα τραπέζια στρώναμε κάθε μέρα στο σπίτι.

Ερευνητής: Και ούτε φασαρία υπήρχε ούτε τίποτε.

Πληροφορητής: Φασαρία όχι, και αν κάποιος είχε παράπονο, δεν μιλούσε.

Ερευνητής: Δεν έλεγε τίποτε.

Πληροφορητής: Σεβόταν, δεν έλεγε τίποτα. Ήτανε ντροπή. Δεν μιλούσαν.

Ερευνητής: Και τα ξαδελφάκια μεταξύ σας ήσασταν αγαπημένα;

Πληροφορητής: Έξω τρέχαμε, κάναμε, αλλά μέσα στο σπίτι καθόμασταν σουζα.

Ερευνητής: Είχατε την πειθαρχία.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά έξω κάναμε ό, τι θέλαμε.

Ερευνητής: Ναι, τώρα θέλω να μου πεις για τις εξορίες, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Α, για τις εξορίες. Όσοι είχαν πολλά παιδιά στο χωριό, πήγαιναν να κρυφτούν, για να μην τους πιάσουν οι Τούρκοι. Οι οικογένειες των προυχόντων δεν είχαν πολλά παιδιά. Οι οικογένειες Αντωνιάδη και Παρασκευά ήταν ανεπιθύμητες, επειδή είχαν πολλά παιδιά. Οι θείοι μου ήταν στον στρατό. Σ' ένα χωράφι είχαν σκάψει έναν τοίχο και έκαναν φούρνο. Εκεί μέσα χωρούσαν περίπου 10 με 12 άτομα. Αυτό οι θείοι μου το είχαν παραχωρήσει στην οικογένεια Παρασκευά, αυτοί είχανε πολλά παιδιά. Εμείς κρυφτήκαμε στους φούρνους, όπου έκαναν τα κεραμίδια και τα τούβλα. Το χωριό ήτανε πάνω, το ποτάμι κάτω από το χωριό. Από τη μια μεριά ήτανε τουρκικό, από την άλλη ελληνικό. Οι Τούρκοι μας ξεσπίτωσαν και μας πήγαν στο τουρκικό χωριό, επειδή φοβόντουσαν μήπως μας πάρουν οι Ρώσοι και μας απελευθερώσουν. Όπου πάνε οι Τούρκοι, να πάμε και εμείς μαζί τους. Αυτοί οι θείοι μου, επειδή υπήρχαν πολλά παιδιά... (εδώ η αφήγηση διακόπτεται για τεχνικούς λόγους, χάλασε η ταινία μαγνητοφώνου).

Πληροφορητής: Οι τούρκοι μας πήγαν εκεί. Οι θείοι μου γκρέμισαν εκείνο τον φούρνο και έφτιαξαν δύο κατοικίες. Μπήκαμε εκεί μέσα την 15η μέρα της Σαρακοστής, Κυριακή ήτανε και σε τρεις εβδομάδες είχαμε του Σταυρού. Πήγαμε εκεί μέσα. Δεν βλέπαμε τίποτα. Δεν καταλαβαίναμε ούτε πότε ξημέρωνε ούτε πότε βράδιαζε, σκοτάδι συνεχώς. Οι θείοι μου μαγείρευαν εκεί μέσα. Ο καπνός δεν μπορούσε να βγει από πουθενά. Εμείς τα παιδιά κοντέψαμε να πάθουμε ασφυξία, να σκάσουμε από την καπνίλα. Πώς δεν είχαν σκεφτεί οι θείοι μου ότι μπορεί να σκάσουμε εκεί μέσα.

Ερευνητής: Το θυμάσαι αυτό ακόμα και σήμερα;

Πληροφορητής: Ακόμα το θυμάμαι. Δυο φορές μαγείρευαν. Τη μια έκαναν λάχανα και μια άλλη φορά πράσα. Εκεί μέσα καθίσαμε οκτώ μέρες, μέσα στον φούρνο. Είχαμε ένα χάλκινο σταμνί, τόσο ήτανε, το γέμιζαν με νερό. Είμασταν 20, 25 άτομα, εκείνο το νερό πού να φτάσει; Το ποτάμι ήταν κοντά, αλλά φοβόμασταν να πάμε να πάρουμε νερό τη μέρα. Διψούσαμε. Αχ, μάνα δίψασα, διψώ. Φάε παιδί μου κρεμμύδια. Έφαγα κρεμμύδια. Αχ, μάνα, κάηκα. Φάε, παιδί μου, καθαρισμένα φουντούκια. Όταν βράδιαζε και ορμούσαμε στο νερό, πίναμε, πίναμε νερό και δεν μπορούσαμε να

ξεδιψάσουμε. Μετά από οκτώ μέρες, του Σταυρού ήτανε, ξεκίνησε ο πόλεμος. Μπαμ μπουμ πόλεμος όλη τη μέρα του Σταυρού. Τη Δευτέρα ήρθαν οι Ρώσοι. Κατέλαβαν εκείνη την περιοχή. Από τη θάλασσα ακουγόταν το κανόνι και η σκόνη έφτανε μέχρι τον ουρανό. Επιτέλους τη Δευτέρα βγήκαμε έξω από τον φούρνο. Οι θείοι μου έφτιαξαν άσπρη σημαία μα μαύρο σταυρό για να καταλάβουν οι Ρώσοι ότι είμαστε χριστιανοί και να μην μας κάνουν κακό περνώντας μας για Τούρκους.

Ερευνητής: Και τι χρώμα έβαλαν; Άσπρο και μαύρο; Έτσι ήταν;

Πληροφορητής: Ναι, έτσι το έκαναν.

Ερευνητής: Για τον σταυρό, για να φαίνεται ο Σταυρός, ααα, ότι είμαστε χριστιανοί.

Πληροφορητής: Ότι είμαστε χριστιανοί. Είχανε αγελάδες οι θείοι μου, περίπου επτά με οκτώ κεφάλια. Ατές τις έβαλαν οι θείοι μου μέσα στο κριθάρι, όταν πήγαν να κρυφτούν. Εκείνα έφυγαν, γύρισαν στο χωριό. Τα πήρε ο στρατός. Τουρκικός ήτανε, ρωσικός ήτανε; Πάνε εκείνα, τα έφαγαν. Και ένα μοσχαρακι δεν μπόρεσε να κατεβεί στο χωριό. Αυτό, όταν μας είδε, να χοροπηδάει, να χοροπηδάει, να χοροπηδάει. Τρώγοντας γρασίδι, έζησε οκτώ μέρες. Μετά ψόφησε. Όταν γυρίσαμε στο χωριό, δεν μπορούσαμε να κάνουμε ένα βήμα από τα πολλά καλώδια. Πόλεμος για. Δεν πέρασε ούτε μισή ώρα, όλα εκείνα τα καλώδια μαζεύτηκαν. Τίποτα δεν υπήρχε. Δεν έβλεπες καλώδιο πουθενά. Ξέρεις, ό κάθε στρατιώτης είχε τη δουλειά του. Και σκοτωμένοι στρατιώτες! Το σπίτι μας το είχαν μετατρέψει σε νοσοκομείο. Όπλα και αίματα παντού. Τα ψαθιά ήταν γεμάτα με αίματα.

Ερευνητής: Ακόμα και σήμερα, θεία Αναστασία, θυμάσαι το ματωμένο ψαθί...

Πληροφορητής: Όλα, όλα...

Ερευνητής: Δηλαδή χαράχτηκε στη μνήμη σου, πόνεσε η ψυχή σου.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και βρέθηκε εκεί ένα κουλουριασμένο καλώδιο, τόσο μεγάλο ήταν, τόσο μεγάλο. Εκείνος το είχαν για τις βόμβες. Ήτανε φυτίλι με δυναμίτη μέσα. Οι μάνες μας ήξεραν ότι μέσα από τα καλώδια βγαίνει φως. Έλεγαν ότι οι λάμπες στη Ρωσία είναι με καλώδιο. Νόμισαν ότι ήταν κάτι τέτοιο. Το έβαλαν φωτιά. Εκείνο με θόρυβο ήταν σαν να χόρευε όρθιο. Εμείς τα παιδιά τσιρίδεσμε φωνές, κακό. Αθώοι ήμασταν. Τι πράμα είναι αυτό; Τελείωσε και ησύχασε.

Ερευνητής: Και μετά από οκτώ μέρες γυρίσατε στο σπίτι σας. Άλλη κάποια περιπέτεια θυμάσαι από τον πόλεμο;

Πληροφορητής: Από τον πόλεμο;

Ερευνητής: Αυτό ήταν; Δηλαδή ησυχάσατε;

Πληροφορητής: Ήρθαν οι Ρούσοι. Για ένα διάστημα προχώρησαν. Μετά έγινε οπισθοχώρηση. Ξαναγέμισε το χωριό μας με στρατό. Αλλά δεν κράτησε για πολύ, οπισθοχώρησαν πάλι. Τότε πολλοί χωριανοί μας έφυγαν. Άλλοι πήγαν στα Σούρμενα,

άλλοι στη Ριζούντα, άλλοι από εδώ και από εκεί. Αυτοί δεν είχαν πολλά παιδιά. Εμείς επειδή είχαμε πολλά μικρά παιδιά, δεν φύγαμε μακριά. Γρήγορα γυρίσαμε πίσω. Τα σπίτια τα τουρκικά εκεί. Ο στρατός έτρωγε. Τραπέζια, κουτάλια, όλα έξω. Μεγάλη πολυκοσμία.

Ερευνητής: Πήγες ξανά σε εξορία;

Πληροφορητής: Εξορία άλλο δεν πήγαμε πουθενά. Κρυβόμασταν τη νύχτα. Φόβος, κακό. Έρχονταν οι Τούρκοι τη νύχτα, λήστευαν τα μαντριά. Έπαιρναν την αγελάδα και έφευγαν. Και αν ακόμα το αντιλαμβανόσουν, φοβόσουν να μιλήσεις. Ύστερα το '22 φύγαμε για τη Ρωσία.

Ερευνητής: Γιατί φύγατε στη Ρωσία και δεν ήρθατε εδώ;

Πληροφορητής: Δεν είχαμε τη δύναμη να έρθουμε εδώ. Πώς να έρθουμε; Εκεί ταΐζαμε τους Τούρκους με χρήματα και κρυφά οι Τούρκοι μας έβγαζαν στη Ρωσία.

Ερευνητής: Α, κρυφά φύγατε;

Πληροφορητής: Κρυφά βέβαια.

Ερευνητής: Πήγατε στη Ρωσία.

Πληροφορητής: Πήγαμε στη Ρωσία τον Οκτώβριο του '22. Στις 12 Οκτωβρίου βρεθήκαμε μέσα στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Για πες τώρα πώς θυμάσαι αυτή την περιπέτεια της ζωής σου;

Πληροφορητής: Πώς πήγαμε εννοείς; Μας έπιασε μια τρικυμία μέσα στο καράβι. Το καράβι ήτανε μεγάλο, καινούριο, καλό καράβι. Είμασταν μέσα 120 ψυχές. Η κάθε ψυχή μπορεί να είχε 4, 5 δέματα...

Ερευνητής: Τι δέματα ήτανε;

Πληροφορητής: Ρουχισμός, τέτοια, στρώματα, τέτοια πράγματα. Άφησαν να περάσουν μέσα περίπου 7, 8 νέους, τάχα αυτοί πήγαν να φέρουν μέσα τα πράγματα. Έφεραν λίγα. Βγέστε έξω, λένε οι Τούρκοι. Θέλετε να σας γυρίσουμε πίσω; Φοβήθηκαν οι δικοί μας και φύγανε. εκείνα τα πράγματα τα πήραν οι Τούρκοι.

Ερευνητής: Σας λήστεψαν με το γάντι.

Πληροφορητής: Τα πήραν πίσω. Τώρα καθόμαστε στην ακροθαλασσιά. Το μέρος το έλεγαν Γιάσιρα, αλλά εμείς δεν γνωρίζαμε πού μας έβγαλαν οι Τούρκοι. Λέω στον ξάδελφό μου, τι θα κάνουμε; Μου λέει αυτός, όπου δεις ανθρώπους, πήγαινε, άντε. Μια οικογένεια γίναμε τρία κομμάτια. Δεν έφυγε όλη η οικογένεια από την Τουρκία, αλλά και εμείς που φύγαμε, γίναμε τρία κομμάτια. Η θεία μου με τα δύο παιδιά της, ο ξάδελφός μου μόνος του, εγώ και η μάνα μου μοναχές. Εμείς αυτοκίνητα δεν είχαμε δει ποτέ, δεν τα γνωρίζαμε τα αυτοκίνητα. Πάμε στον δρόμο, πάμε, πάμε. Μπροστά μας ήτανε κάτι γυναίκες, είχανε πάει στη Ρωσία. Έρχεται από πέρα ένα αυτοκίνητο, νύχτα. Εκείνες μόλις το είδανε, κάτσανε σε μια γωνιά. Ήρθε και πέρασε το αυτοκίνητο. Σηκώθηκαν και έφυγαν πάλι. Εμείς όταν είδαμε το αυτοκίνητο, τρομάξαμε. Τρέξαμε, τρέξαμε, είδαμε μια

εξώπορτα, ορμήσαμε εκεί μέσα. Εκείνο ήτανε μια βίλα. Πλούσιός ήταν αυτός που την είχε τη βίλα. Τα σκυλιά του σαν λιοντάρια, δυο τέτοια σκυλιά. Εμείς με τα βάρη στη πλάτη μας. Όσοι είχαν προλάβει, είχαν πετάξει μέσα στο καράβι λίγα πράγματα. Και βγήκαμε πάλι στον δρόμο. όταν μπήκαμε εκεί μέσα, είχε κάτι σύρματα από την έξω μεριά. Με σύρματα ήταν περικυκλωμένο όλο το σπίτι. Ο κόσμος προσπαθούσε να ανέβει τα σκαλοπάτια. Τα ρούχα τους ξεσκίζονταν στα αγκαθωτά εκείνα σύρματα. Σκισίματα, κακό. Τα πόδια μου γεμάτα αίματα. Καταλήξαμε μέσα σε ένα χωράφι. Προχωράμε, προχωράμε, προχωράμε. Χωράφια με καλαμπόκια. Στο τέλος βγήκαμε σε μια δημοσιά. Και τους λέει η μάνα μου, τρέχετε, τρέχετε, τρέχετε, δεν θα ξημερώσει; Και να ξημερώσει πάλι θα μας δουν. Ούτε χαρτιά είχαμε ούτε τίποτα. Κλέφτες δηλαδή. Κάποιος λέει, εδώ έχει νερό. Ο δρόμος είχε χωράφια με κάνναβη. Μπουμ μέσα στο νερό. Σκοτάδι και βαδίζουμε. Κάποιος λέει στην Τουρκία είμαστε. Άλλος λέει στη Ρωσία είμαστε. Κανείς δεν γνωρίζει πού βρισκόμαστε. Συναντάμε στον δρόμο ένα καφενείο. Πήγαν κανα δυο και ρώτησαν, αν έχομε πολύ ακόμα για την πόλη, δεν ρώτησαν για Σοχούμ ή Κάκτα ή Κοταούδα. Μας απάντησαν δεν έχετε ακόμα πολύ δρόμο για το Σοχούμ. Τα φώτα ανάβανε ακόμα. Ταλαιπωρημένοι, λασπωμένοι, βρεγμένοι, με σκισμένα ρούχα, πεινασμένοι. Κόσμος μας περικύκλωσε και μας ρωτούσαν από τον Πόντο είστε; Ναι, λέμε από τον Πόντο. Εμείς μάθαμε εκεί έγινε σφαγή, εσείς είστε ζωντανοί και ήρθατε; Όχι, τους είπαμε. Στα δικά μας μέρη δεν έγινε σφαγή. Και έτσι μας είπαν να πούμε, αν έχουμε κάπου συγγενείς να μας πάνε. Εμείς δεν είχαμε. Είχαμε στην Κάκρα, ήτανε μακριά. Μετά μας πήγαν σ' ένα χωριό (προσπαθεί να θυμηθεί το όνομά) ρωσικό χωριό ήτανε, 18 άτομα μας φιλοξένησαν 18 μέρες. Δεκαοκτώ μέρες φάγαμε, ήπιαμε εκεί πέρα. Μετά περπατώντας δυο μέρες φτάσαμε στην Κάφρα. Εκεί είχαμε συγγενείς. Από το '22 μέχρι το '39 ήμουν στη Ρωσία, στην Κάχρα.

Ερευνητής: Στην Κάχρα εκεί τι σας έδωσαν, θεία Αναστασία, σας έδωσαν χωράφια και...

Πληροφορητής: Ναι, είχαμε χωράφια, εκαίνα τα χωράφια δεν μπορούσες να τα αγοράσεις, ήτανε κρατικά.

Ερευνητής: Και τι καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Κάναμε καπνά και καλαμπόκια.

Ερευνητής: Η Κάκρα είναι χωριό ή πόλη;

Πληροφορητής: Είναι δύο πόλεις, Νέα Κάκρα και Παλαιά Κάκρα. Εμείς είμασταν πάνω από την Κάκρα, το χωριό μας ενάμιση χιλιόμετρο από την Κάκρα.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν το χωριό σου;

Πληροφορητής: Αλπίνσκι.

Ερευνητής: Αλπίνσκι, α, και ζούσατε εκεί μόνον Έλληνες Πόντιοι;

Πληροφορητής: Μόνον Πόντιοι ναι. Υπήρχαν και Αρμένιοι και Τούρκοι, αλλά ήταν έξω από μας.

Ερευνητής: Είχανε άλλον συνοικισμό.

Πληροφορητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχατε επαφές, σχέσεις είχατε καθόλου;

Πληροφορητής: Είχαμε.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, φαίνεσαι έξυπνη γυναίκα, ξέρεις και τους Αρμένιους και τους Τούρκους. Με ποιους είχατε καλλίτερες σχέσεις με τον Τούρκο ή τον Αρμένι;

Πληροφορητής: Η διαφορά δεν βρισκόταν εκεί. Είχες καλό γείτονα, ήτανε καλός. Είχες κακό γείτονα, ήτανε κακός.

Ερευνητής: Α, αυτή ήταν η διαφορά, δεν υπήρχε άλλη διαφορά.

Πληροφορητής: Όχι. Τώρα τελευταία οι δικοί μας παραδώσανε τον άντρα μου, ο άντρας μου στη φυλακή πέθανε. Περίπου 12 άτομα από το χωριό μας ήταν φυλακισμένοι. Φυλακίστηκαν.

Ερευνητής: Γιατί τους φυλάκισαν;

Πληροφορητής: Τους φυλάκισαν ως αντίθετους στο καθεστώς. Επειδή δεν ήθελαν να μπουνε στα κολχόζ'. Ζούσαμε δηλαδή αυτεξούσιοι. Έλεγαν δηλαδή, αν μπουνε στο κολχόζ', άλλο στην Ελλάδα δεν πρόκειται να πάμε. Αυτόν τον φόβο είχαν.

Ερευνητής: Α, εκείνο τον φόβο είχανε.

Πληροφορητής: Έτσι τους φυλάκισαν. Από το '37 ήταν φυλακισμένοι. Από τότε κανένα ίχνος, τίποτα. Δεν ξέρουμε τι απέγιναν.

Ερευνητής: Ο άντρας και άλλοι συγγενείς του;

Πληροφορητής: Συγγενείς όλοι. Είχα μωρό ενός μηνών, λεχώνα ήμουνα.

Ερευνητής: Πότε παντρεύτηκες;

Πληροφορητής: Το '26.

Ερευνητής: Πού παντρεύτηκες;

Πληροφορητής: Ήδη Κάκρα.

Ερευνητής: Στην Κάκρα. Πώς πήρες τον άντρα σου; για ας πούμε και λίγο τα εύθυμα.

Πληροφορητής: Όχι με έρωτα, με προξενιά.

Ερευνητής: Πόσον χρονών ήσουνα τότε;

Πληροφορητής: Δεκαέξι στα δεκαεφτά όταν παντρεύτηκα.

Ερευνητής: Δηλαδή ο γάμος πώς γινόταν; Μεταξύ σας οι Πόντιοι;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Ξένο δηλαδή δεν παίρνατε ούτε Τούρκο ούτε Αρμένιο. Ε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Όμως ερχόντουσαν στο σεργιάνι.

Ερευνητής: Στο σεργιάνι ναι, αλλά αν σου έλεγαν θα πάρεις Τούρκο ή Αρμένι;

Πληροφορητής: Α, όχι, όχι. Είχαμε έναν Αρμένι γείτονα και έλεγε θα κάνει νύφη αυτήν εδώ την κόρη μου, την Σόφη. Σε σκυλιά την δίνω και σε σένα δεν την δίνω. Ο Έλληνας θα πάρει Ελληνίδα και ο Αρμένιος θα πάρει Αρμένισσα. Δεν μου είπε άλλη φορά.

Ερευνητής: Έτσι είναι το σωστό.

Πληροφορητής: Έτσι είναι το σωστό.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα έτσι πιστεύετε.

Πληροφορητής: Έτσι.

Ερευνητής: Εσύ όταν ήταν στη φυλακή ο άντρα σου, είχες δικαίωμα να πας να δουλέψεις από δω και από κει, τι έκανες;

Πληροφορητής: Είχαμε τα δικά μας τα χωράφια, εκεί δούλευα.

Ερευνητής: Ποια ποικιλία καπνού καλλιεργούσατε;;

Πληροφορητής: Σαμψόν, σαμψόν.

Ερευνητής: Και σηκωνόσασταν νύχτα να πάτε στα χωράφια;

Πληροφορητής: Ναι, όμως τα χωράφια ήτανε κοντά, δεν ήταν μακριά, τριγύρω ήτανε.

Ερευνητής: Δηλαδή η ζωή στη Ρωσία ήτανε όμορφη;

Πληροφορητής: Η ζωή στη Ρωσία, αν δεν μας πείραζαν με φόρους και χίλια δυό, ήτανε όμορφη. Τα φυτά του καπνού ενώ ήταν ακόμα μικρά, χτυπούσαν πρώι πρώι την πόρτα μας και ρωτούσαν πότε θα φυτέψουμε. Τους λέγαμε ότι τα φυτά είναι ακόμα μικρά, τι θα κάνουμε; Θα τα τραβήξουμε να μεγαλώσουν για να τα φυτέψουμε; Όταν μεγαλώσουν, τότε θα φυτέψουμε.

Ερευνητής: Και σας έλεγαν όχι, να φυτεύετε.

Πληροφορητής: Να φυτεύετε. Μας πίεζαν δηλαδή.

Ερευνητής: Και πότε έφυγες από κει;

Πληροφορητής: Το '39.

Ερευνητής: Πες μας λίγο πώς ήρθες εδώ;

Πληροφορητής: Το '39 πήγαμε τα χαρτιά μας, τα διαβατήρια, στη Μόσχα. Ήρθαμε με το πλοίο. Κατεβήκαμε στην Αθήνα, στον Πειραιά μάλλον. Κάτσαμε περίπου ένα μήνα. Από εκεί το κράτος μας έστειλε στην Κρήτη, από τις 20 Μαΐου μέχρι τον Σεπτέμβριο. Στο Ηράκλειο ήμουνα εγώ μαζί με τον ξάδελφό μου. Εκεί ήμασταν. Όλη η οικογένεια του θείου μου εκεί ήταν, αλλά εκείνοι δεν είχαν το δικαίωμα. Εμάς το κράτος μας έστειλε εκεί. Οι κάτοικοι έπρεπε να μας υποστηρίξουν. Αλλά εμείς φύγαμε. Μας έλεγε ο αστυνόμος, εγώ θα σας οδηγήσω και εσείς να κάνετε αυτά που θέλετε. Εγώ θα είμαι φευγάτος, όταν θα φύγετε εσείς από το χωριό. Για να μην πούνε ότι έχει και αυτός ευθύνη που φύγαμε. Και φύγαμε. Το κατάλαβες; Ήρθαμε εδώ, πάνω στο χωριό, την Τραπεζούντα, είμασταν.

Ερευνητής: Εκεί γιατί πήγατε; Επειδή ήταν εκεί και άλλοι Οφλήδες;

Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ.

Ερευνητής: Δηλαδή εκείνη την εποχή όσοι ήρθανε, όσοι ερχόντουσαν από τη Ρωσία, κοίταζαν πού είναι οι συγγενείς τους και πήγαιναν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Δεν κοίταζαν πού θα βγει το ψωμί.

Πληροφορητής: Ξέρεις εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν μεροκάματα πουθενά. Δεν υπήρχαν πουθενά εργοστάσια να μπεις. Στην Κρήτη υπήρχε ένα εργοστάσιο σταφίδας, εκεί αν μπορούσαμε να μπουμέ, χαρά σ' εμάς, αλλά δεν μας έπαιρναν.

Ερευνητής: Γιατί δεν σας έπαιρναν;
Πληροφορητής: Δεν μας έπαιρναν. Το εργοστάσιο είχε εργάτες
Ερευνητής: Έπαιρναν τους ντόπιους;
Πληροφορητής: Μόνιμους εργάτες είχε. Να έβγαζαν εκείνους να έπαιρναν εμάς; Εκεί αν μέναμε, θα ήμασταν καλά, αλλά δεν μπορέσαμε.
Ερευνητής: Καλά, θέλω να μου πεις για την νοοτροπία εκείνης της εποχής. Αν ένα εργοστάσιο είχε δουλειά και πήγαινε ένας Κρητικός και εσείς, ποιον θα προτιμούσαν;
Πληροφορητής: Σε τέτοιες καταστάσεις δεν βρεθήκαμε. Εμείς ήμασταν στα χωριά. Δεν ήρθαμε σε επαφή με τέτοια, τι να προτιμήσεις και τι ν' αφήσεις. Μας έλεγαν εδώ έχει κουνούπια, εσείς είστε μαθημένοι σε καλό κλίμα. Εδώ ο τόπος είναι ελώδης, έχει κουνούπια, αν αρρωστήσετε, θα λεφτά που θα πάρετε, δεν θα φτάσουν για τους γιατρούς. Δεν μας άφηναν να δουλέψουμε. Οι Κρητικοί μας υποστήριξαν πολύ. Πήγαιναν στο χωριό, μάζευαν πατάτες, κρεμμύδια, ό, τι είχε. Λάδια μας έφεραν, ελιές, απ' όλα. Αλλά δεν κάτσαμε πολύ εκεί.
Ερευνητής: Πόσο καιρό καθίσατε; Σε ποιο χωριό της Κρήτης ήσουναν;
Πληροφορητής: Ήμασταν στους Αγίους Δέκα.
Ερευνητής: Πόσον κάτσατε, θεία Αναστασία, εκεί;
Πληροφορητής: Πήγαμε τον Μάιο, τον Σεπτέμβριο φύγαμε απ' εκεί.
Ερευνητής: Όλον το καλοκαίρι δηλαδή. Και Σεπτέμβριο ήρθατε εδώ
Πληροφορητής: 13 Σεπτεμβρίου φτάσαμε, το πρωί ήτανε του Σταυρού.
Ερευνητής: Έχεις μεγάλη ευαισθησία με τη γιορτή τη Σταυρού, ήτανε και εκεί, σε βοήθησε.
Πληροφορητής: Εκεί πάνω στο χωριό νοικιάζαμε χωράφια, κάναμε καπνά. Χωράφι ούτε μια σπιθαμή δεν είχαμε. Εδώ κάτω μας έδωσαν από επτά στρέμματα χωράφια, εδώ στον Κορινό. Μας έδωσαν και από ένα οικόπεδο, ήρθαμε. Ο γαμπρός μου το έχτισε.
Ερευνητής: Από ό, τι λες το '39 με '40 είσαι στον Άι Γιάννη
Πληροφορητής: Ναι, μέχρι το '58.
Ερευνητής: Και απ' το '58 έρχεσαι εδώ. Θέλω να μου πεις, όλα τα επτά χωριά του Όφη μαζευθήκατε...
Πληροφορητής: Είναι από όλα τα χωριά, από την Κουρίτα, το Χαλτ, μόνο Οφλήδες είναι μέσα.
Ερευνητής: Και μετά ο λόγος που φύγατε ήταν, γιατί δεν είχατε χωράφια. Αυτοί είχαν χωράφια.
Πληροφορητής: Αυτοί τα αγόρασαν. Είναι αγορασμένα, δεν είναι του εποικισμού. Εμείς δεν είχαμε δικαίωμα να πάρουμε ούτε μια πιθαμή χώμα. Μας έλεγαν μην κάθεστε άδικα εδώ, πηγαίνετε στα χωριά του εποικισμού. Μπορεί να ξαναγίνει διανομή. Και μας έδωσαν επτά στρέμματα χωράφια.
Ερευνητής: Εδώ στον Κορινό.
Πληροφορητής: Εδώ στον Κορινό.
Ερευνητής: Πότε; Το '58;

Πληροφορητής: Το '57 θαρρώ έγινε η διανομή. Το '58 κατεβήκαμε εδώ και συμμαζευτήκαμε σιγά σιγά.
Ερευνητής: Και τώρα, θεία Αναστασία, πόσοι είναι από τότε που έγινε ο συνοικισμός, πόσοι Πόντιοι; Πόσες ποντιακές οικογένειες είναι;
Πληροφορητής: Πόσοι είναι; Είναι, αρκετοί είναι.
Ερευνητής: Εκατό περίπου είναι;
Πληροφορητής: Όχι, ας είναι 20-25.
Ερευνητής: Και όλοι είστε Οφλήδες;
Πληροφορητής: Είναι και κάποιοι ξένοι μέσα.
Ερευνητής: Γιατί αυτό το χωριό Μικρασιάτες το είχαν.
Πληροφορητής: Και ντόπιοι και Βουλγαροπρόσφυγες.
Ερευνητής: Αυτοί οι Βουλγαροπρόσφυγες πήραν χωράφια;
Πληροφορητής: Αυτοί έχουν τα καλλίτερα χωράφια. Οι ντόπιοι έχουνε τα πιο πολλά.
Ερευνητής: Δηλαδή όταν λες πολλά, περίπου πόσο έχει ο καθένας;
Πληροφορητής: Ε, 50, 80...
Ερευνητής: Και εσείς μόνον με τα επτά στρέμματα.
Πληροφορητής: Με τα επτά στρέμματα.
Ερευνητής: Τώρα στο χωριό εδώ πώς ζεις; Δεν σου φαίνεται που ξεριζώθηκες πάλι; Εσύ, όπως λες, όλο προσφυγοπούλα είσαι.
Πληροφορητής: Όλο, προσφυγιά.
Ερευνητής: Θεία Αναστασία, ξεριζώνεσαι από το χωριό σου, πηγαίνεις στην Ρωσία...
Πληροφορητής: Ναι, από εκεί απάνω ήρθα πάλι εδώ.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια έζησες στον Όφη στο χωριό εδώ;
Πληροφορητής: Από το '39 μέχρι το '58.
Ερευνητής: Ούτε είκοσι χρόνια. Και τώρα είκοσι χρόνια ζεις εδώ.
Πληροφορητής: Αυτή η κόρη μου παντρεύτηκε στην Κατερίνη. Ήτανε στην Γερμανία. Ο άντρας της πέθανε στη Γερμανία. Τον Μάιο θα κάνει τρία χρόνια. Τώρα ούτε αυτή έχει υγεία ούτε εγώ. Και οι δυο μας είμαστε κουτσές.
Ερευνητής: Τώρα, θεία Αναστασία, στέριωσες σ' αυτό το μέρος; Πώς αισθάνεσαι εσύ, που είσαι 82 χρόνων; Ευχαριστημένη; Προσφυγοπούλα; Πώς αισθάνεσαι;
Πληροφορητής: Καλά είμαστε εδώ, αλλά δεν έχουμε κάποιον άνθρωπο να μας βοηθήσει. Πάντα με σκυμένο το κεφάλι και πάντα ορφανά...
Ερευνητής: Δηλαδή ζεις μόνον με την κόρη σου, που είναι χήρα. Μόνο αυτό το παιδί έκανες
Πληροφορητής: Όχι, τρία είχα, τρία κορίτσια.
Ερευνητής: Τα άλλα πού ζούνε;
Πληροφορητής: Το ένα πέθανε. Παντρεύτηκε, έκανε ένα παιδί, 26 στα 27 ήτανε, όταν πέθανε. Η άλλη είναι στην Γερμανία. Αγαπήθηκε με έναν Ιταλό. Παντρεύτηκε και μένει στην Ιταλία. Έρχεται και εκείνη κάθε καλοκαίρι. Αλλά τώρα αυτή εδώ μένει μαζί μου.
Ερευνητής: Και ζεις μαζί της και περνάς δυσκολίες.

Θέλω τώρα, θεία Αναστασία, να μου πεις λίγα για τον γάμο. Πώς κάνατε τον γάμο, πώς παντρεύτηκες;

Πληροφορητής: Ε, παντριά, έδιναν λόγο οι γονείς. Ο γαμπρός και η νύφη δεν είχαν καμιά επαφή. Ούτε μιλούσαν ο ένας στον άλλον ούτε τίποτα.

Ερευνητής: Εσύ δεν ήξερες ποιον θα έπαιρνες;

Πληροφορητής: Ε πώς δεν ήξερα, αλλά αν πήγαινα να του μιλήσω αλλοίμονό μου.

Ερευνητής: Πώς σου είπε η μάνα σου ότι θα τον πάρεις;

Πληροφορητής: Άλλοι το έλεγαν. Ντροπή ήτανε, όχι η μάνα.

Ερευνητής: Ντροπή ήτανε. Πες μου πώς θυμάσαι τον εαυτό σου; Πώς έγινε με τον άντρα σου;

Πληροφορητής: Ε πώς, μου το είπανε και εγώ δεν είπα όχι.

Ερευνητής: Γιατί τον ήξερες; Πού τον είδες;

Πληροφορητής: Μέσα από το χωριό ήτανε.

Ερευνητής: Και πού συναντιόσασταν τα κορίτσια και τα αγόρια; Γνωριζόσασταν από το σχολείο, από την εκκλησία; Από πού;

Πληροφορητής: Κάναμε χορούς. Σε χορούς, σε γάμους, σε τέτοια.

Ερευνητής: Δηλαδή χορεύατε μαζί ο ένας δίπλα στον άλλον και ήξερες εκείνο το παιδί είναι... πες μου λίγο για τα έθιμα του γάμου.

Πληροφορητής: Έθιμα, πήγαιναν, έπαιρναν τη νύφη, στεφανώνανε. Χοροί μέχρι το ξημέρωμα. Χορός και φαγητό. Πολλά.

Ερευνητής: Θυμάσαι θήμιζαν τη νύφη;

Πληροφορητής: Ναι, ναι με τα κεριά χορεύαμε.

Ερευνητής: Ξέρεις το τραγούδι;

Πληροφορητής: Όχι, δεν το ξέρω.

Ερευνητής: Και ζούσες μαζί με τα πεθερικά σου;

Πληροφορητής: Όχι, και η μάνα μου μικρή χήρεια, 18 χρονών. Μόνον εμένα είχε. Παντρεύτηκα, την πήρα μαζί μου. Είχα τον άντρα μου και τη μάνα μου.

Ερευνητής: Οι τρεις μαζί ήσασταν. Όλη τη ζωή σου την έζησες με τη μάνα σου.

Πληροφορητής: Εδώ πέθανε η μάνα μ', εδώ στον Κορινό.

Ερευνητής: Καλά, θεία Αναστασία και τα πεθερικά;

Πληροφορητής: Εκείνοι παρέμειναν στη Ρωσία. Η πεθερά μου πέθανε γρήγορα. Ο πεθερός μου με τον άλλο του εξορίστηκαν στο Καζακστάν και πέθανε εκεί

Ερευνητής: Α, στο Καζακστάν εκεί πέθανε.

Πληροφορητής: Ο άλλος ο κουνιάδος μου ήρθε εδώ μαζί με τη γυναίκα του και πέθανε στην Αθήνα

Ερευνητής: Αυτό ήταν ο γάμος. Δεν θυμάσαι άλλο τίποτε. Θέλω να μου πεις για τα βαφτίσια σας.

Πληροφορητής: Άλλος έκανε βαφτίσια όπως έκανε στον γάμο, άλλος που δεν είχε χρήματα, βάφτιζε το παιδί και γύριζε σπίτι και καθόταν. Δεν βρίσκονταν εύκολα κουμπάροι λόγω των εξόδων. Γι' αυτό οι...

Ερευνητής: Για τα έξοδα δηλαδή.

Πληροφορητής: Ναι, για τα έξοδα.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα, θεία Αναστασία, πώς ζείτε; Τα ήθη, τα έθιμα τα τηρείτε τώρα; Δηλαδή γίνονται ποντιακοί γάμοι;

Πληροφορητής: Γίνονται.

Ερευνητής: Λύρα παίζουν;

Πληροφορητής: Πως, πως παίζουν.

Ερευνητής: Φαγητά;

Πληροφορητής: Και φαγητά, όλα, όλα.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις μερικά φαγητά των Οφλήδων, τι θυμάσαι από τη μάνα σου, πώς μαγείρευε;

Πληροφορητής: Χτυπητά λάχανα.

Ερευνητής: Πώς είναι τα χτυπητά λάχανα;

Πληροφορητής: Βράζεις καλά τα λάχανα, προσθέτεις κορκότο καλαμποκιού κομμένο, ψήνεται και καλά και τα χτυπάς όλα μαζί, όπως κάνετε εσείς τις τσουκνίδες. Τα χτυπάμε και είναι τα χτυπητά λάχανα. Τα άλλα τα λάχανα τα κάνουμε με φασόλια και αυτά τα λέμε γουλία.

Ερευνητής: Πώς κάνει η θεία Αναστασία, η Οφλίσσα, τα γουλία;

Πληροφορητής: Τα γουλία, μαζεύεις τα λάχανα, βράζεις το κορκότο, ψήνεται καλά, βάζεις και τα λάχανα, ύστερα λίγο αλεύρι χτυπάς απάνω και αυτό είναι.

Ερευνητής: Αλεύρι άσπρο ή φούρνικο;

Πληροφορητής: Όχι, καλαμποκάλευρο, όμως το ανακατεύεις με λίγο άσπρο.

Ερευνητής: Το ανακατεύεις λίγο και το ρίχνεις από πάνω. Δεν το αρτύζετε;

Πληροφορητής: Όχι, δεν το αρτύζουμε. Οι Σανταίοι αυτοί το αρτύζουν, εμείς όχι.

Ερευνητής: Και η δικιά μου η μάνα από την Ορντού ήτανε και τα αρτύζαμε, εσείς δεν τα αρτύζετε.

Πληροφορητής: Εμείς δεν το κάνουμε.

Ερευνητής: Άλλο. Οι σούπες σας;

Πληροφορητής: Η κριθαρένια σούπα με κορκότο καλαμποκιού και φασόλια. Αυτή είναι η σούπα. Εδώ κοντά μας έχουμε έναν γείτονα, αυτός δεν είναι από τον Όφη. Αυτοί κάνουν τη σούπα με ρύζι και αριάνι και αυτό το λένε σούπα. Εμείς λέμε τη σούπα με κριθάρι, κορκότα και φασόλια.

Ερευνητής: Ναι, το κορκότο από τι είναι; κριθίνο;

Πληροφορητής: Όχι, από καλαμπόκι.

Ερευνητής: Και όλα αυτά μαζί τα βράζεις.

Πληροφορητής: Ναι, να ψήνεις αυτά καλά

Ερευνητής: Και το αλάτι του. Άλλο τίποτε δεν βάζεις ούτε άρτυμα κάνεις ούτε τίποτε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Βούτυρο δεν έβαζες, λάδι έβαζες.

Πληροφορητής: Και λίγο κρεμμύδι βάζεις μέσα.

Ερευνητής: Άλλο τι οφλίδικο έχει;

Πληροφορητής: Μαγειρεύαμε και κολοκύθια.

Ερευνητής: Για πες μου πώς τα κάνατε τα κολοκύθια;

Πληροφορητής: Τα κολοκύθια τα κόβαμε σε μικρά κομματάκια, σατσαμάδες τα λέγανε και τα χρησι-

μποποιούσαν στο ψάρεμα. Βάζαμε μέσα ρύζι και το αρτύζαμε. Τα κολοκύθια τα μαγειρεύαμε και με κρέας.

Ερευνητής: Πώς εποίνα α' με το κρέας;

Πληροφορητής: Έκοβαν το κρέας καλά καλά και μετά έβαζαν τα κολοκύθια.

Ερευνητής: Δηλαδή βράζεις το κρέας, κόβεις και ένα κρεμμύδι και ύστερα ρίχνεις από πάνω τα κολοκύθια και το αλάτι από πάνω.

Άλλο οφλίδικο φαγητό; Γιατί οι Πόντιοι διαφέρουνε...

Πληροφορητής: Κάναμε αυτό με τα καλαμποκίσια κορκότα. Βράζαμε και βάζαμε από πάνω γιαούρτθ. Αυτό το λένε τριτάν. Αλλά ψηνόταν καλά με το γιαούρτι.

Ερευνητής: Όταν λες τα κορκότα τη καλαμποκίσια, πώς τα κάνατε αυτά;

Πληροφορητής: Πάλι με τον χερόμυλο.

Ερευνητής: Α, με τον χερόμυλο, ούτε τα έβαζες στον φούρνο.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, μερικοί τα έβαζαν και στον φούρνο, εμείς όμως όχι.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις αυτά είναι τα διαφορετικά τα φαγητά σας;

Πληροφορητής: Κάνουμε και μουχλαμά

Ερευνητής: Για πες μου ο μουχλαμάς πώς είναι;

Πληροφορητής: Καις το βούτυρο, θρυμματίζεις το τυρί ή τη μυζήθρα, προσθέτεις αλεύρι, βράζει, ψήνεται και γίνεται ο μουχλαμάς, στο τηγάνι.

Ερευνητής: Α, στο τηγάνι.

Πληροφορητής: Ύστερα έβραζαν νερό, έριχναν μέσα το αλεύρι, εκείνο ψηνόταν καλά. Το άδειαζαν μέσα στα πιάτα, έκαιγαν το βούτυρο και το περιέχουναν από πάνω.

Ερευνητής: Πώς το λέγατε αυτό;

Πληροφορητής: Τανοφάι.

Ερευνητής: Γλυκίσματα; Τι κάνατε; Τι έκανε η μάνα σου; Τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Γλυκίσματα τίποτα, ζάχαρη πού να δούμε στην Τουρκία; Ζάχαρη μόνον όποιος αρρώσταине, έκαναν τσάι και έβαζαν ζάχαρη.

Ερευνητής: Τόσο δεν είχε ζάχαρη στα μέρη σας;

Πληροφορητής: Όποιοι είχαν, είχαν. Οι φτωχοί πού να την έβλεπαν;

Ερευνητής: Ζυμαρικά;

Πληροφορητής: Ζυμαρικά, σιτάλευρα δεν είχαμε. Τα καλαμποκάλευρα γίνονται ζυμαρικά;

Ερευνητής: Δηλαδή φυλλωτά, τέτοια δεν κάνατε εσείς;

Πληροφορητής: Κάναμε μόνον τσιριχτά.

Ερευνητής: Για πες μου τη δόση από τα τσιριχτά;

Πληροφορητής: Έχεις το προζύμι, το λιώνεις με χλιαρό νερό, βάζεις και αλεύρι όσο σηκώνει, φουσκώνει και τα ψήνεις στο τηγάνι.

Ερευνητής: Ναι, αλλά θέλω να μου πεις τη μαγιά από πού την έπαιρνες;

Πληροφορητής: Μαγιά από τα ψωμιά που αφήνανε ένα κομμάτι με αλεύρι.

Ερευνητής: Καλά, πώς άρχισε εκείνο; Από λουλούδι ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, από ξινό.

Ερευνητής: Σε κάθε τόπο είναι διαφορετικά και η κουζίνα ατουν και τα μαγειρέματα ανάλογα με το τι έχουν.

Πληροφορητής: Ύστερα και με τα πράσα κάναμε φαγητό.

Ερευνητής: Πώς το κάνατε αυτό;

Πληροφορητής: Έβραζαν τα πράσα, βάζαμε μέσα το ρύζι, σπάζαμε από πάνω αυγά και τα τσιγαρίζαμε με βούτυρο.

Ερευνητής: Αγελαδινό;

Πληροφορητής: Αγελάδες είχαμε.

Ερευνητής: Ναι και κάνατε...

Πληροφορητής: Βούτυρα, μιντζία, τέτοια κάναμε.

Ερευνητής: Μιντζία, τι ήταν δηλαδή το μιντζίν;

Πληροφορητής: Το μιντζίν είναι μυτζήθρα. Χτυπάς το γάλα, παίρνεις το βούτυρο, το γιαούρτι δηλαδή χτυπάς, παίρνεις το βούτυρο. Το αριάνι που μένει το βράζει και έτσι γίνεται το μιντζίν.

Ερευνητής: Ναι, πού το βάζατε αυτό;

Πληροφορητής: Τη μυζήθρα στην μουχλαμά τη βάζαμε, στο τανοφάι, το τρώγαμε και έτσι σκέτο. Τυριά δεν είχαμε. Στη Ρωσία όμως είχαμε τυριά.

Ερευνητής: Εσείς τα κάνατε ή τα αγοράζατε;

Πληροφορητής: Όχι, τα αγοράζαμε.

Ερευνητής: Τι άλλο θυμάσαι που τρώγατε; Θρεψίνη;

Πληροφορητής: Πετμέζια κάναμε.

Ερευνητής: Πώς τα κάνατε, θεία Αναστασία; Το πετμέζι πώς γίνεται;

Πληροφορητής: Με σταφύλια. Βράζεις τον μούστο μέχρι να χωνέψει καλά και να γίνει πηχτό. Και έτσι γίνεται μετά το πετμέζι

Ερευνητής: Ζάχαρη και λοιπά δεν είχατε να βάλετε μέσα.

Πληροφορητής: Εκείνο από μόνο του ήτανε γλυκό. Μέσα εκεί όμως κόβαμε και κολοκύθια. Βάζαμε και σταφύλια, τα αφήναμε να ψηθούν και τα τρώγαμε τον χειμώνα. Μήλα είχαμε πάρα πολλά. Μπόλικά για όλο τον χειμώνα.

Ερευνητής: Δεν σάπιζαν;

Πληροφορητής: Σάπιζαν, αλλά πολλά ήτανε.

Ερευνητής: Σαν παιδί ζήλευες κάτι;

Πληροφορητής: Πώς δεν ζηλεύαμε, αλλά το κεφάλι μας ήτανε κατεβασμένο, δεν τα φτάναμε.

Ερευνητής: Δεν τα φτάνατε.

Πληροφορητής: Υπήρχε πείνα. Οι θείοι μου ήταν κρυφοί στρατιώτες (εννοεί είχαν λιποτακτήσει από τον τουρκικό στρατό). Βγαίναμε έξω και εκεί στα σύνορα ήταν ένας Τούρκος και έλεγα στη μάνα μου «μάνα, πείνασα», μην το ξαναπείς, μου ραγίζεις την καρδιά, μου έλεγε. Μου λες ότι πεινάς και εγώ δεν έχω να σου δώσω. Ένα κότι σιτάρι ήταν έξι οκάδες. Χρήματα υπήρχαν, ψωμί δεν υπήρχε πουθενά να αγοράσεις. Πηγαίναμε στο σχολείο και το πρωί μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί. Γυρίζαμε το μεσημέρι, είχαμε ένα πιάτο φαγητό, το τρώγαμε και

ξαναπηγαίναμε στο σχολείο. Γυρίζαμε το βράδυ, τρώγαμε μόνο φαγητό, ψωμί δεν είχε. Δεν χορταίναμε, τρώγαμε ίσαμε να συντηρηθούμε.

Ερευνητής: Με το δελτίο όλα.

Πληροφορητής: Ε, με το αυτό, με την οικονομία. Έτσι ζούσαμε, αλλά τα προηγούμενα χρόνια δεν ήταν έτσι, τα είχαμε όλα μπόλικά. Υπήρχε ο φόβος, όλοι οι θείοι μου ήτανε λιποτάκτες. Ακόμα και αν είχαν χρήματα, δεν εύρισκαν να αγοράσουν.

Ερευνητής: Εσείς όταν κατεβαίνατε στην Τραπεζούντα, αλλά εσύ δεν πήγες... Στα άλλα του Όφη τα χωριά πήγαινες;

Πληροφορητής: Πώς δεν πήγαινα.

Ερευνητής: Στους γάμους και σ' αυτά...

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Σε έπαιρνε η μάνα σου μαζί της, αλλιώς τίποτα δεν ήξερες. Όταν σου είπαν, θεία Αναστασία, ότι θα πάτε εξορία, χάρηκες που θα ανέβαινες πάνω...

Πληροφορητής: Στο πλοίο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κλαίγαμε οι καημένοι. Οι άλλοι έμειναν πίσω, εμείς...

Ερευνητής: Αλλά σαν παιδί γνώρισες πρώτη φορά πλοίο.

Ερευνητής: Μας έπιασε τρικυμία, πού χαρά ή φόβος. Κινδυνεύαμε, λίγο έλειψε να αναποδογυρίσουμε μέσα στη θάλασσα.

Ερευνητής: Και επιζήσετε. Ήταν τυχερό να ζήσετε.

Πληροφορητής: Ναι, ακριβώς έτσι.

Ερευνητής: Τώρα, θεία Αναστασία, αν σου πουν να πάτε στον Πόντο, θυμάσαι το σπίτι σας;

Πληροφορητής: Όλα, όλα, τώρα να πάω εκεί, πιθαμή προς πιθαμή όλα τα ξέρω. Τα σπίτια που πατήσαμε, που καθίσαμε, όλα, όλα. Το σχολείο μας μικρό ήτανε, παλιό κτήριο.

Ερευνητής: Α, θέλεις να πας.

Πληροφορητής: Πολύ, αλλά δεν μπορώ, πρέπει να έχω έναν συνοδό να με κουβαλάει, κάπως αλλιώς είναι τώρα.

Ερευνητής: Να έχει αυτοκίνητο, να σε πάρει και να σε πάει, είναι αλλιώς. Τη Ρωσία θέλεις να δεις ή τον Πόντο;

Πληροφορητής: Τον Πόντο.

Ερευνητής: Τον Πόντο, εκεί είναι το χώμα.

Πληροφορητής: Εκεί, εκεί να πας και να κλαις και να λες πού είναι οι άνθρωποι που ζήσανε εδώ, τι απέγιναν;

Ερευνητής: Το κακό που έγινε στον Ελληνισμό, δεν έγινε πουθενά αλλού.

Πληροφορητής: Η δικιά μου η γενεά, δηλαδή στην ηλικία την δική μου τραβήξαμε πάρα πολλά, δεν λέγονται. Ιστορία μεγάλη.

Ερευνητής: Ναι πραγματικά, διότι ούτε το σχολείον μπόρεσες να τελειώσεις και μία ζωή είσαι εξόριστη, μία ζωή.

Πληροφορητής: Και χήρα από 29 χρονών.

Ερευνητής: Δηλαδή από 10 μηνών είσαι ορφανή και χήρα όλη σου τη ζωή.

Πληροφορητής: Και η μάνα μου 18 χρονών χήρεψε, μόνο εμένα είχε. Και η μάνα μου ορφνή μεγάλωσε. Όσα υπέφερα εγώ, έλεγε, δεν θέλω να τα περάσει το παιδί μου. Μπορούσε να παντρευτεί.

Ερευνητής: Εσύ μετάνιωσες που...

Πληροφορητής: Που δεν παντρεύτηκα; Μπααα.

Ερευνητής: Δηλαδή για όσα έκανες στην ζωή σου δεν μετανιώνεις για τίποτε;

Πληροφορητής: Καθόλου, είχα αυτά τα τρία ορφανά και τη μάνα μου.

Ερευνητής: Τώρα εδώ οι Πόντιοι που ζείτε, οι Οφλήδες, ζείτε οι μανάδες με τα κορίτσια σας, βλέπω κάθεσαι με την κόρη σου.

Πληροφορητής: Δεν είχα αγόρι για.

Ερευνητής: Ζούνε μαζί δηλαδή οι γέροι ...

Πληροφορητής: Ναι, ναι, όλα τα παιδιά ζούνε χωριστά. Άλλοι ξενιτεύτηκαν, άλλοι... οι γονείς ζούνε μόνοι τους, ένας εδώ, ένας...κούκος...

Ερευνητής: Αυτό είναι γενικό παντού, αλλά λένε πως οι Πόντιοι ακόμα χωράνε μέσα στα σπίτια, κάπως καλλίτερα είμαστε, εδώ στον Κορινό, έτσι δεν είναι;

Πληροφορητής: Εδώ κοντά έχουμε μία οικογένεια, έχει τον γιο της, χωριστά μένουν, αλλά είναι μαζί. Την φροντίζει, τις δουλειές της, τα μαγειρέματά της. Υπάρχει ακόμα λίγο σεβασμός.

Πληροφορητής: Πώς τα βλέπεις τα πράγματα, θεία Αναστασία, θα χαθεί και αυτό σιγά σιγά

Πληροφορητής: Θα χαθεί. Στην Σουηδία χρόνια τώρα τους γέρους δεν τους υπολογίζουν. Πεθαίνουν οι γέροι και 10-15 μέρες μέσα στα δωμάτιά τους, κανείς δεν το αντιλαμβάνεται.

Ερευνητής: Θεία Αναστασία, όταν ακούς λύρα, τώρα γίνεται γάμος στο χωριό σας και παίζουνε λύρα;

Πληροφορητής: Πως...

Ερευνητής: Οι γέροι εδώ συμμετέχετε, μπαίνετε μέσα στο χορό, χορεύετε;

Πληροφορητής: Πως, μερικοί χορεύουνε, αυτοί που έχουν καρδιά, χορεύουνε, όποιος δεν έχει, κάθεται στην πάντα.

Ερευνητής: Δηλαδή το έθιμό σας το κάνετε πάλι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Η μάνα μου ήτανε χορευταρού, έπαιζε η λύρα και εκείνη πετούσε. Γέρασε και η καρδιά της φτερούγιζε. Εγώ δεν ήμουνά έτσι. Αυτή εδώ η παρθένα μου είναι σαν τη μάνα μου.

Ερευνητής: Πας στην εκκλησία, θεία Αναστασία;

Πληροφορητής: Δεν μπορώ να περπατήσω. Αν με πάνε με το αυτοκίνητο, πάω. Αυτός εδώ ο ανεψιός μου ήρθε και με πήρε να κοινωνήσω και έφερε πίσω πάλι. Τώρα περπατάω σιγά σιγά, αλλά μου κόβεται η ανάσα.

Ερευνητής: Και δεν μπορείς. Τώρα που είσαι 82 χρονών, από όλα όσα πέρασες στη ζωή σου, ποιο γεγονός σε πονάει πιο πολύ;

Πληροφορητής: Με πολύ πόνο θυμάμαι, τον άντρα μου, όταν τον πήρανε και με άφησαν τα μωρά

Ερευνητής: Που ήταν αυτό;
Πληροφορητής: Στην Ρωσία. Εκείνος ο πόνος, πόνος είναι.
Ερευνητής: Δεν θα τον ξεχάσεις ποτέ.
Πληροφορητής: Γίνεται να ξεχάσω;
Ερευνητής:
Τα παιδιά σου τι ηλικία είχαν;
Πληροφορητής: Το ένα ήτανε 8 χρονών, το άλλο ήτανε 5, το άλλο ήτανε ενός μήνα.
Ερευνητής: Και σε άφησαν νέα, πήραν τον άντρα σου και δεν τον ξαναείδες, το 19...
Πληροφορητής: Το 1937, ήρθαμε μέσα στον πόλεμο. Κηρύχτηκε ο αλβανικός πόλεμος... Τι τραβήξαμε εμείς, ένας Θεός το ξέρει.
Ερευνητής: Καμιά υποστήριξη από πουθενά.
Πληροφορητής: Καμιά.

Ερευνητής: Ειδικά αυτό το τμήμα του Ελληνισμού που ήρθε το '38, '39, '40 υπόφερε πολλά. Ούτε τίποτα.
Πληροφορητής: Τώρα βλέπεις πως στηρίζονται, όσοι έρχονται από τη Ρωσία; Εμείς τίποτα.
Πληροφορητής: Και πρέπει να υποστηρίζονται, θεία Αναστασία.
Πληροφορητής: Ε πρέπει, πρέπει, εγώ δεν αντιλέγω, δεν φέρνω αντιρρήσεις σε αυτά. Αχ! Πηγαίναμε, σκάβαμε στους γειτονικούς κήπους ολόκληρη μέρα, τα μάτια μας πρήζονταν από τις αγριάδες, από το μάζεμα. Μας έφερναν τρεις οκάδες σιτάρι.
Ερευνητής: Και μ' αυτό μπορούσες να ζήσεις;
Πληροφορητής: Όχι.
(Ολοκλήρωση αφήγησης κάπως απότομα).

Μαρτυρία 2η
Πληροφορητές:
Ιωαννίδης Βασίλειος
Αδαμίδης Χρήστος
Αλχατζίδης Νικόλαος

Ερευνητής: Ο σύλλογός -ι- μουν η Ένωση Ποντίων Πιερίας...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Πάει σοι γοτᾶμανάντσ', σοι γραιάδες ποίος εγεννέθηκεν σον Πόντο και ζούνε ακόμα, να μαζεύ' υλικό, δηλαδή ντό θυμού-νταν ασ' σον Πόντο, πού έζησαν και λοιπά. Οσήμερο είπα ας πάω σον Όφη Άι Γιάννη να μαζεύω όσους 'πορώ και να ακούω πού εγεννέθε ο καθένας ασ' εσάς. Και 'α 'ρχινώ ασ' σον γεροντότερο. Εσέν πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Εγώ λέγομαι Ιωαννίδης Βασίλειος.

Ερευνητής: Ναι, και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Εγεννέθε σον Όφη.

Ερευνητής: Σον Όφη;

Πληροφορητής: Σον Όφη σο χωρίο Κρηνίτα.

Ερευνητής: Ωραία, το πότε, ποίο χρονία;

Πληροφορητής: Εγεννήθη το 1895, Ιουλίου 8 με το παλιό και ημέρα Κυριακή.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ντό θυμάσαι ασ' ση ζωή σ', είσαι δηλαδή, τα χρόνια σ' είναι 95.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Να εκατοστήεις ατα, αλλά να λες με ντό θυμάσαι.

Πληροφορητής: Δανείζω.

Ερευνητής: Α, δανείεις, 'κί θέλτσ να δισ'. Θέλω να λες με ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Ντό θυμ'σαι;

Πληροφορητής: Ντό θυμούμαι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η ζωή μας εκείν' τον καιρό ήτανε απλή.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ποντιακά πες τα.

Ερευνητής: Ποντιακά.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Άλλο; Θυμάσαι το σχολείο που επήες;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Το σχολείο θυμάσαι που επήες;

Πληροφορητής: Επήγα σχολείο πρώτη φορά στο δικό μας το σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά άρχιζαν να χτίζουν νέο σχολείο. Πήγα και στο χωριό Κουρίτσ εκεί σα μαθήματα έναν χρόνον.

Ερευνητής: Το χωρίο σουν μόνον Πόντιοι εκατοίκαναν ή ήταν και Αρμενείς και Τούρκ';

Πληροφορητής: Όχι, όχι μόνον Πόντιοι.

Ερευνητής: Μόνον Πόντιοι Έλληνες.

Πληροφορητής: Άλλο θα ρωτήσεις ή...

Ερευνητής: Όχι, πέει με ντό θυμάσαι, όλα τα παιδικά τα χρόνια πώς θυμάσαι, ντ' εποίκες;

Πληροφορητής: Τα παιδικά μας τα χρόνια ζήσαμε απλά.

Ερευνητής: Σο σχολείο που επήες θυμάσαι κανέναν ποιηματοπό, πώς ήτανε, τραγούδι;

Πληροφορητής: Σο σχολείο; Δεν τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Καλά. Τίποτε άλλο αν θυμάσαι, εκτός από το σχολείο, για πολέμους με τους Τουρκάντ'ς;

Πληροφορητής: Ακριβώς στο σχολείο που πηγαίναμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τραγουδούσαμε και τα αυτά, τα πολεμικά τα ελληνικά.

Ερευνητής: Ναι, κανέναν θυμάσαι ασ' σα ελληνικά;

Πληροφορητής: Δύσκολα, εκείνα δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Καλά, εκείνα δεν θυμάσαι. Τίποτα άλλο άτς' ύστερα από τόσα χρόνια, θυμάσαι τίποτε κανέναν περιπέτεια με τους Τούρκ'ς;

Πληροφορητής: Ντό;

Ερευνητής: Περιπέτεια με τους Τούρκους;

Πληροφορητής: Περιπέτειες; Περιπέτειες; Πολλά.

Ερευνητής: Ε, πέει με έναν.

Πληροφορητής: Περιπέτειας πολλά. Εγύρτσαμε μέχρι το 1913. Το 1913 φύγαμε στη Ρωσία. Εκεί πέρα το 1914 έγινε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε ήμαστε Τούρκο υπήκοοι. Άρχισαν να μας πάρουν εξορία στη Ρωσία. Εξορία πήγαμε στο αυτό... ο πρέσβης ο Έλληνας μας έκανε σύσταση για να αλλάξουμε υπηκοότητα και να μην πάμε εξορία στη Ρωσία. Και τότε από Χατζηιωαννίδης, έγινάμε Ιωαννίδης για να μην πάμε εξορία στη Σιβηρία.

Ερευνητής: Γιατί Χατζή; Το Χατζή επείραζε;

Πληροφορητής: Α;

Ερευνητής: Το Χατζή εμπροστά επείραζε;

Πληροφορητής: Είπαν δηλαδή ότι το Χατζή έν' σαν τουρκικό και να πάρει το χατζή και να είμαστε δηλαδή Ιωαννίδη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από Χατζηιωαννίδη έγινάμε Ιωαννίδη. Αργότερα τα αδέρφια μας έγιναν

Παπαδόπουλοι, διότι στα ελληνικά γραφόμαστε Παπαδόπουλοι και στα τουρκικά στα βιβλία αυτά είμαστε Χατζάνογλου.

Ερευνητής: Όχι, θέλω ατώρα να ρωτώ σε, έσουνε, εμίλανετε ποντιακά, σο χωρίο σον Όφη εμίλανέτε ποντιακά

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και θρήσκευμα είχατε, μήπως είχατε Κρυπτοχριστιανούς ή έστουνε καθαρώς ορθόδοξοι; Θυμάσαι;

Πληροφορητής: Καθαροί ορθόδοξοι έμνεσμε.

Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς, 'κ' εφόβισέ σας κανείς;

Πληροφορητής: Κοίτα να σε πω. Είμαστε σε άλλο χωρίο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί κοντά.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Με το συγγνώμη, αν επιτρέπετε;

Πληροφορητής: Ναι.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Να πω μια κουβέντα σ' αυτό το θέμα, το οποίο είπατε.

Ερευνητής: Ναι.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Το δικό μας το μέρος, ο όφιος ο λεγόμενος, δεν είμασταν 200 οικογένειας, αλλά το δικό μας η γλώσσα, του Οφί, το δικό μας, ήταν πολύ ανώτερο από τους Τραπεζουνταίους και γενικά όλο τον Πόντο. Δηλαδή η δική μας η γλώσσα ήταν πιο στην καθαρεύουσα στην ελληνική.

Ερευνητής: Ναι, αυτό όμως δεν βλέπω...ατώρα ας αρχινώ μετ' εσέν. Πώς λένε σε εσέν;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Εγώ; Αδαμίδης.

Ερευνητής: Αδαμίδης;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Αδαμίδης Χρήστος του Βασιλείου.

Ερευνητής: Του Βασιλείου και εγεννέθες πότε;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Το 1901.

Ερευνητής: Πού;

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Σον Όφη σο χωρίο Ζουρέλ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Η δική μας η γλώσσα, εγώ έζησα πολλούς, πολλούς γνώρισα Καυκάσιους, Κιμισχαναλήδες, Τραπεζουνταίους, δηλαδή η πιο καθαρή γλώσσα ήταν του Οφί. Αλλά ως επί το πλείστον.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Εμείς ήμα-

σαν πολύ οπισθοχωρημένοι από τους άλλους Τραπεζούντιους, Κιμισχαναλήδες δηλαδή ήσαν εκείν' πιο μορφωμένοι.

Ερευνητής: Γιατί αυτό;

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Πιο χειρότερη γλώσσα είχανε οι Κιμισχαναλήδες, έσουνε, έμουνε, δηλαδή πολύ μπερδεμένα, αλλά το δικό μας η οφίτικη η γλώσσα ήταν πιο καθαρώς ελληνική. Αυτό τώρα θέλω να... συνεχίσω;

Ερευνητής: Όχι, συνεχίζομε μετ' εσέν. Θέλω να λες με ατώρα, εγώ μιλώ ορτουλίδικα ποντιακά, θέλω αν ακούω σε ατώρα πώς μιλάς. Εσύ είσαι 90 χρονών άνθρωπος, πώς μιλάς ατα ατώρα για να μαθάνομε εμείς πώς έτον από η γλώσσα το οφλίδικο.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Ατό ήτονε από τους προηγούμενους μας.

Ερευνητής: Ναι, αλλά εσύ γιατί 'κί μιλάς αυτήν την ώρα; Έμαθες ελληνικά μιλάς, 'κί μιλάς οφλίδικα αυτή την ώρα.

ΠΠληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Δηλαδή σε λέγω το δικό μας η γλώσσα έτονε προς την ελληνική.

Ερευνητής: Προς την ελληνική

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Απ' όλα τους Ποντίους είχε 50% διαφορά το δικό μας η γλώσσα.

Ερευνητής: Αν θυμάσαι εσύ τώρα, θέλω να λες με κανέναν ποίημα σο σχολείο που εμάθαν'νες α' στην γλώσσα που εμίλανες απέσ' σ' οσπίτ', θυμάσαι τίποτε;

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Σαν ποίημα τι θέλεις;

Ερευνητής: Πέει έναν ανέκδοτο, έναν τεμψίλ' που έλεγαν οι Πόντιοι. Να λες μ' όμως, όπως εμίλανέτε ατότες.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Σο σχολείο εμαθάν'ναμε άσματα ελληνικά.

Ερευνητής: Για πέει με έναν άσμα, θυμάσαι κανέναν;

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Σην Μακεδονία, σην Καστοριά να πάμε να πολεμήσομε, τα δέκα ευζωνάκια, λοιπόν, ιδού ο χρόνος πέρασε, αυτά ήταν τα Χριστούγεννα που τα ψάλαμε, θυμάμαι μερικά. Αλλά στο σχολείο εγώ δεν μπόρεσα να πάγω. Έκλεισαν τα σχολεία. Εγώ Δευτέρα τάξη του δημοτικού δεν τελείωσα. Δεν ξέρω, δηλαδή δεν πήγα σχολείο, είμαι αγράμματος εντελώς. Παντός όμως που γύρισα λίγο κόσμο στη Ρωσία κι εδώ η καθαρεύουσα η δική μας η γλώσσα ήτανε πολύ ανώτερο από τους άλλους. Αλλά

ως επί το πλείστο στο εμπόριο, στα άλλα τα έθιμα ήμασταν πολύ οπίσω από τους άλλους. Σε είπα προηγουμένως ότι κόσμος μπορούσε να κυβερνήσει λαούς, αλλά όλ' επέρασαν στην κρεμάλαν.

Ερευνητής: Όχι, εγώ θέλω να λες με, γιατί έστουν οπίσ', το χωρίο σου ακριβώς πού έτονε; Ας' στην Τραπεζούντα πόσο;

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Από την Τραπεζούντα απείχαμε 12 ώρες το οριστικό το μέρος, το οριστικό το μέρος.

Ερευνητής: Ναι, τώρα θέλω να λες με οτιδήποτε θυμάσαι από εκεί.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Δηλαδή σαν πώς θέλεις;

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα τις περιπέτειες γύρω από το ντό έσυρέτε ασ' τοι Τουρκάντ'ς, πώς εκυνήγησαν εσας και λοιπά, σον πόλεμο αν έσ'νε;

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Με τους Τουρκάντους πηγαίναμε καλά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Με τους Τούρκους πηγαίναμε καλά. Μετά που κηρύχτηκε ο πόλεμος, ήρθε ο ρωσικός στρατός, κατέκτησε τα δικά μας τα μέρη, τότε εμείς φανήκαμε άθλιοι απέναντι στους Τούρκους. Δηλαδή αυτοί ήτανε πιο ευγενείς, πριν να γίνει ο πόλεμος. Δηλαδή τα είχαμε καλά. Μετά εκανάμε εξορία τους αγάδες τους Τούρκους και οπότεν έγινε οπισθοχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων, ήρθανε οπίσ' αυτοί και φανήκανε πιο άγριοι. Φάνηκαν οι Τούρκοι πιο άγριοι απέναντι σ' εμάς. Δηλαδή και αυτό το προκαλέσαμε εμείς που κάναμε τους αγάδες στην Μπακού εκαναν επήγαν εξορία στην Ρωσία, στην Μπακού, ο Γιακούπ αγάς, ο Γιουσούφ αγάς, Ελίμ αγάς, πέντε αγάδες. Αυτοί που εγύριζαν πίσω από τον τουρκικό στρατό, το είπε προ ολίγου ο Νίκος, ήρθε ένα το '16, το '16 γίνεται αυτό, ήρθε ο τουρκικός στρατός, έπεσε από το Ρουστέν το σπίτι μέχρι του Πιλέλ αγά μπήκαμε μέσα, αυτοί ήτανε ελεύθεροι. Έπεσε κορυφογραμμή, κορυφογραμμή μέχρι το σχολείο το ύψωμα. Η μάνα μου, κοίτα μέρ' ήρθες, θα γίνει πόλεμος, η μάνα μου μας μάζεψε εμάς τα παιδιά και πήγαμε σε κάποιονα, Λαζαρέκο έλεγαν ατον Γιάγκο, επειδής είχε το μαντρί με πέτρα για ασφάλεια, επήγαμε εκεί για να μη σκοτώνομαστε στον πόλεμο. Αυτός ο Πιλέλ αγάς 17 χρόνια ήταν τζανταρμάς, χωροφύλακας, τζανταρμάς. Αυτός δεν

ήθελε τον πόλεμο. Ήταν ένας δημοκράτης άνθρωπος. Επήρε το όπλο του τη νύχτα και Ζαπτιά λέμε το μέρος προς τον καλοπόταμο το μέρος, προς το ρωσικό το μέρος. Αυτός επήεν επυροβόλησε εναντίον των στρατιωτών των Τούρκων. Έσυρε δύο, τρεις σφαίρες και οι Τούρκοι εκεί, που λες, ο καθένας έσυρε από οχτώ, δέκα σφαίρες, σε δέκα λεπτά επίασαν όλο το χωριό. Πέρασαν το ποτάμι, έφυγανε, δηλαδή δεν θα γινόταν πόλεμος στον Νότο. Εμεσολάβησαν λοιπόν αυτοί οι αγάδες, είπαν όχι, θα πολεμήσουμε, οι αγάδες. Ο στρατηγός είπεν, θα πολεμήσουμε, Πελάλ αγά, αλλά δεν έχομε έγκριση από τον στρατό για να φάει ο στρατός, πρέπει να είναι εγκριμένο. Είπαμε εμείς, αναλαβαίνομενα ταΐσομε τον στρατό και να πολεμήσομε. Και έτσι γύρισε πίσω ξανά ο στρατός, ήρθε και επίασανε εκείνα τα μέρη, το πρώτο που επίασανε. Λοιπόν τώρα, ένας εδώ στη Δράμα πέθανε, απ' το δικό μας τη γενιά κάποιος Αναστάσιος Αδαμίδης, είχε μουτούρ τον έλεγαν, αυτός ο μουτούρ τι έννοια είχε, Βασίλη; Σαν πάρεδρος, ξέρω γω,

Ερευνητής: Κάποια αξίωμα.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Ναι, ναι, και εκδωσαν διαταγή σε κάθε σπίτι, ο καθένας ό,τι μπορεί να μαγειρέψει. Άλλος λάχανα μάϊρεψε, άλλος τσορμπά μάϊρεψε, άλλος ξέρω χίλα σχέδια ο καθένας ό,τι μπόρεσε εμαΐρεψε. Ήρθε αυτός ο Αναστάσιος Αδαμίδης, με τον πατέρα μου ήταν πρώτα ξαδέλφια, με πήρε εμένα, τον Γεώργιο Ανθόπουλο και αξάδελφό μου τον Αδάμ, πέθανε αυτός, επήγαμε μαζεύαμε τα καζάνια τα φαγητά και τα φέρναμε στο Ζαπτιέ λεγότανε και αυτός με τον Πελέλ αγά ήτανε 17 χρόνια χωροφύλακας, εδώ πέθανε αυτός. Λοιπόν, στην αυλή ατου είχε ένα μεγάλο κεράσι ήμερο. Κάτω ήτανε το καζάνι που έβαζαν τα φαγητά, έβαζαν μέσα όλα, όλα, όλα, γέμιζε το καζάνι. Μετά ήρθε ο λοχίας, πήρε ένα πάσσαλο, το ανακάτωσε. Εκείνο να έβλεπες τι γινότανε, δηλαδή απορείς και φώναζε ο λοχίας yemek hazir çift sira δηλαδή το φαΐ έτοιμο είναι, διπλή σειρά ελάτε να πάρετε φαΐ. Επαίρναν το φαΐ, έτρωγαν οι στρατιώτες. Λοιπόν άρχισε εκεί η μάχη, έγινε ένα μάχη. Πριν αυτό όμως έγινε και ένα άλλο. Ο Ελίμ αγάς του χωρί' καβαλλάρ', παλαιά χρόνια ήτανε εκεί Άι Γιώργης καβαλάρης εκκλησία και ακόμα είναι τόπος του εκεί. Λοιπόν Άι Γιώργης ο καβαλάρης, καβαλάρη πήρε το όνομα και ακόμα καβαλάρη λέγεται.

Ερευνητής: Από την εκκλησία.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Να πάμε να ανοίξουμε στικάμια, δηλαδή πώς λέν' ατα;

Άλλος ερευνητής: Προχώματα

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Ναι προχώματα για τον στρατό. Πηγαίνοντας στο Κάντζια το λεγόμενο ένα χωρίο, ήρθε ένα βλήμα από το ρωσικό το πλοίο, από ρωσικό πλοίο ήρθε βλήμα πηγαίνοντας να ανοίξουμε στικάνια στου Κάντζια πριν να φτάσουμε περίπου 10, 20 μέτρα, λοιπόν, ένας λάκκος εκεί πέρα τι να σε πω, το είδαμε. Λέει αυτός ο Ελίμ αγάς ποιος το έκανε αυτό το λάκκο εδώ πέρα; (*Μιλάει τουρκικά*), ήρθε παποριού βλήμα ρωσικό, εχτύπησε και άνοιξε αυτό το λάκκο. Λέει αυτός, βρε γαμώ τη μάνα μ' μέσα να γαμώ, αυτός ένα βλήμα να ρίξει, θα ανοίξει λάκκο, εμείς πού πάμε να ανοίξουμε εμείς στικάμια; Άντε φύγετε, γύρισάμε πίσω. Δηλαδή τι να πάμε να κάνουμε εμείς. Ένα βλήμα να ανοίξει τόσο λάκκο, εμείς να πάμε να ανοίξουμε στικάμια, σ' αυτουνοούς απέναντι δεν γίνεται τίποτις. Γυρίσαμε πίσω.

(*Τεχνική διακοπή, ο Ιωαννίδης Βασίλης*)

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ας' ση πατέρας -ι-σ' τον καιρό που άκουες ας' εκείνον κανέναν ιστορία γύρω ας' σον Όφη;

Πληροφορητής: Ατό το έχω ακούσει από τον παππού μου, ο πατέρας μου ύστερα επήεν στην ξενιτιά, δεν ξέρω, δηλαδή αυτό που θέλω να σε πω.

Ερευνητής: Ναι ακούω, πέει.

Πληροφορητής: Εκεί στον Όφη στον γιαλό στο βαθύ το λεγόμενο το παζάρ' που είχαμε, ήτανε Τούρκοι insanlar adamları, δηλαδή άνθρωποι των γραμμάτων. Ήτανε και άλλοι Τσακίρ Ογλαροί, ένα μεγάλη γενεά Τσακίρ Ογλαροί, αλλά αυτοί ήτανε παλληκαράδες, δηλαδή στο λόγο τους ήτανε σταθεροί. Έγινε παζάρι, η μέρα τότες ήτανε Τετάρτη ημέρα το παζάρι. Εκεί πήγε ένας από τους Τσακίρ Ογλαρί από έναν ινσαλάρογλου που πουλούσε να πούμε μυντσι, βούτυρο, κάτι αγελαδίσια πράματα. Επήγε ένας απ' αυτουνοούς να αγοράσει απ' αυτουνοούς ινσαλάρ ογλανοί που ήτανε των γραμμάτων. Επήε το δοκίμασε τη μυζήθρα, δεν πήρε, αυτός δεν πήρε. Λέει γιατί 'κί παίρεις; Λέει 'κ' έχω παράδες, δεν έχω λεφτά, λέει. Στείλε με ένα βραδύ τη μάνα σου και εγώ θα σε δώσω λεφτά, στείλε με ένα βραδύ τη μάνα σου, λέει, και εγώ θα σε δώσω λεφτά. Θα το σκότωνε αυτός ο Τσακίρογλου,

αλλά από πίσω κάποιος άλλος τον έπιασε και πήρε το παιδί απ' τα χέρια του. Εκεί έγινε ένα μεγάλος τσακωμός μέρα παζάρι, Τσακίρογλοι και Ινσαλάρ και έβαζαν κλητήρα, τελάλ, τελάλ', εφώναξε μέσα στην αγορά όλοι οι Ρωμιοί να φύγουνε απ' την αγορά, εμείς οι Τσακίραντ' έχουμε πόλεμο με τους Σανλαράντους για το μυνζίν την υπόθεση. Από όλα τα χωριά έφυγαν οι Έλληνες, μόνο το δικό μας το χωριό, επειδή με τους Τσακίρ Ογλαροί ήμασταν πιο κοντά, με αυτουνοούς είχαμε καλές σχέσεις, φιλίες. Το δικό ας το χωριό όλοι οι Έλληνες έμειναν με τους Τσακίρ Ογλαροί, δηλαδή έγινε μεγάλος τσακωμός, του Γορέβα το κιφάλ' εσκίεν με την καρέκλα του έσπασαν το κεφάλι και τέλος με τα πολλά. Ήρθε και ένας καϊμακάμης από δω απ' την Κομοτηνή, ήτανε εκεί νεοφερμένος. Ο αυτός παρακαλεί, λέει τον μεν και τον δεν, παρακαλώ σταματήστε, δηλαδή το είχε σαν προσβολή, δεν τον άκουγάνε. Αυτοί ήτανε τρομεροί! Αλλά οι Τσακίρ ογλαροί ήτανε παλληκαράδες, γενεά μεγάλο. Λοιπόν, τέλος πάντων έπαψε ο καβγάς, έπαψε ο καβγάς τώρα τι θα γίνει; Λοιπόν, πήγε ο Σαράνογλης να καταγγείλει την πράξη αυτό που έγινε με τους Τσακίρ Ογλαρήδες πήγε στον καϊμακάμ'. Από πίσω πήγε ατός ο Τσακίρ ο Χασάν τον πήρε πίσω. Πήγε να καταγγείλει την πράξη στην Τραπεζούντα σον βαλή. Και όπως έγινε, έγινε η καταγγελία από τους τους εγγραμμάτους Σαράνογλοι. Λοιπόν απ' εδώ μαζεύτηκανε, αυτουνού ο παππούς ήτανε παπάς, με τον δικό μας τον παπά μαζί, επήγαν στην Τραπεζούντα σον δεσπότη, σον μητροπολίτη. Λοιπόν είπανε τον μητροπολίτη αυτό και αυτό συμβαίνει, λέει, να προλάβεις, λέει για να σβήσεις αυτό το κακό. Θα γίνοταν αυτόφωρο δικαστήριο. Και όλον το ιστορικό ιστορίσαν σον μητροπολίτη και πήγε ο μητροπολίτης στον βαλή και του λέει το δικαστήριο κάθισαν να δικάσουν την υπόθεση Σανλαρογλαροί και Τσακίρογλαροί. Είπε οι Ρωμαίοι όλ' εκατέβηκαν στην θάλασσας την άκρα να φύγουνε, αν δικαστεί ο Τσακίρ ογλής, γιατί αυτοί είναι που βαστάνε τους Ρωμαίους εκεί, είπε.

Ερευνητής: Αυτοί είναι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Τούρκοι, ναι. Λοιπόν, και έτσι πήγε ο δεσπότης στον βαλή τον είπε αυτό και αυτό και αντάλλαξαν τα ονόματα να γίνει το δικαστήριο, είπε ο βαλής, ο δικαστής πώς να σε πω, ο πρόεδρος του δικαστηρίου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σαράν Ογλαροί-Τσακίρ Ογλαροί θα γίνεται επί αορίστου, για γίνει επί αορίστου το δικαστήριο. Το ανέβαλλε, δεν το δίκασε δηλαδή ο πρόεδρος του δικαστηρίου.

Ερευνητής: Δηλαδή πόσο καλά είχαν ατα οι Οφλήδες με τους Τούρκους.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Γιατί όμως, αδά 'α ρωτώ σας κάτ', άκ'σα από έναν γραία, που είπε με κάποτε ότι οι Οφλήδες, άτσ' είπαν ατηνε, ότι μαζί με τον ποπάν ατουνε και τον πρόεδρο για ένα χρονικό διάστημα, λέει, ετούρκεψαν. Από έν' αλήθεια;

(Αλλαγή πληροφορητή: Αλχατζίδης Νικόλαος)

Πληροφορητής (Αλχατζίδης Νικόλαος): Άλλο έν' από, εκείν' έτανε..

Ερευνητής: Πότε έτον από; Θέλω ν' ακούγ' ατο. Θέλω από 'α 'ρχινούμε ατώρα, τελείωσες την ιστορία σ'; θέλω από να λες μ' εσύ και ύστερα 'α ρωτώ σε κάτι άλλο. Πώς έτον από ποίο έκ'σα το;

Πληροφορητής: Από το οποίο λες εσύ, εγέντον, αλλά σα παλαιά σα χρόνᾱ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μία μερίδα από τοι χριστιανοί Οφλήδες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν ετούρκεψε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τώρα ακόμα κάτω εκεί το Κατωχώρ πολλοί επισκέπτες, πολλοί τουρίστες από την Ελλάδα, πήγανε, πήγανε εκεί, πήραν και συνεντεύξεις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν, ακόμαν σ' σπίτᾱ τουν τουρκικά 'κ' εξέρ'νε. Εκείν' που εξέρ'νε τουρκικά, μόνο τα παιδιά που πάνε σχολείο, μαθάν'νε τουρκικά. Εκείν' που 'κί πάνε σο σχολείο ή τδοπάνος 'ίνεται.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: 'Η 'κ' εξέρω ντό. Οι γαρήδες ατουν, εκεί τα κορίτσᾱ 'κί στείλ'νε σο σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε'είν' ξάι 'κ' εξέρ'νε τουρκικά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: ρωμαϊκά ποντιακά.

Ερευνητής: Ρωμαϊκά ποντιακά.

Πληροφορητής: Με τη διαφορά 'κ' έχ'νε, όπως οι Τόνιαληδες, μιλάνε καθαρά ποντιακά, ατείν έχ'νε, εμείς 'κ' έχομ' α', ατείν οι Τούρκ' έχ'νε το τῶ. Τῶ' εποίκεν' α', ούτσ' εποίκεν' α'.

Ερευνητής: Άλλο προφορά. Αυτά εσύ είδες ατα...

Πληροφορητής: Αυτά τα άκουσα και τότε εκεί όταν ήμουνα, έμ'νε ακόμα μικρός.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν εγώ εγεννέθα το '11.

Ερευνητής: Ναι πέει μ' ατα και λένε σε;

Πληροφορητής: Λίγο πολλά έκ'σα ατα αυτά τα πράματα.

Ερευνητής: Έξερες ατα.

Πληροφορητής: Και τώρα που πήγα δύο, τρία φορές στην Τουρκία και έτυχε να μιλώ και όπου σ' όποιο χωρίο και αν πας, είναι εφτά χωρία.

Ερευνητής: Ο Όφης εφτά χωρία είναι.

Πληροφορητής: Εφτά χωρία είναι και εκεί όπου πας, ο Χότζας πρέπ' να έν' απ' ατεινούς τεμέδες τοι Ρωμαίοις που ένταν Τούρκ'. Οι Χοτζάδες ατουν και σ' όλον την Τουρκία, ακόμα αδά στην Ξάνθη, Οφλής έρθε ασ' σο Κάιρο π' εσπούδασε εκεί, έρθε και ατού έντονε Χότζας και έρθε σο χωρίο μουν κέλα. Έρθε έμενε αδά, βέβαια.

Ερευνητής: Δηλαδή από ποίο είπε ε η γραία, έτον ορθό.

Πληροφορητής: Σωστό ναι, αλλά όχι, από έν' παλαιά χρόνᾱ, παλαιά χρόνᾱ, παλαιά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από ντο είπε σε ο μπάρμπα Χρήστο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το δικαστήριο πώς εγέντουνε, 'α συμπληρών' α' εγώ. Λοιπόν, το δικαστήριο όταν θα εγίνουτον, τον δεσπότ' εξέρτς ντό είπεν ατονα; Δεσπότη, εάν οι Τσακιράντ' δικάσκουντανε, εμείς έτοιμοι είμες, 'α κατεβαίνομε σο θαλασσάκρ', ση θάλασας την άκρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όλοι θα φεύουμε στην Ρουσία. Οι Τούρκ', οι Τούρκ' τους Ρωμαίους αν έφευαν ασ' την Τουρκία, ενούνιζαν θ' αποθάν'νε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ενόμιζαν ότι θα πεθάνουν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν, και ο δεσπότης όταν επήε στον βαλή και εξήτησε να μη δικαστούν οι Τσακιράντ'.

Ερευνητής: Ναι, ναι ακούω σε, ναι, ναι πέει, θείο Νίκο.

Πληροφορητής: Να μη δικαστούν οι Τσακιράντ'. Αν τυχόν δικάσκουνταν οι Τσακιράντ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Ρωμαίοι όλ' θα φεύ'νε. Και επήε ο δεσπότης στο δικαστήριο και παρακάλεσε εκεί και έτσι το δικαστήριο ανεβλήθη, λοιπόν, και η δουλεία ετελείωσε. Ετελείωσε, όμως ντό 'φτάνε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκ' επήραν άλογα, ατότε συγκοινωνία 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επήρανε άλογα, εκαβάλκεψαν, επειδής εκέρδισαν το δικαστήριο, εκαβάλκεψαν τ' άλογα, τοι Ρωμαίους πα παίρ'νε δίν' ατ'ς άλογα για να καβαλκεύ'νε και να έρ'τανε. Οι Ρωμαίοι 'κ' εθέλεσανε, αυτοί που πήγανε, η αντιπροσωπεία, 'κ' εθέλεσαν σου λέει, να μη δώσομε αυτό, στόχο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι, εκείν' έρθαν με το καϊκ', έρθαν με το καϊκ'. Και τώρα με τους Τούρκους εμείς, συνεχίζω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τους Τούρκους ήμασταν σαν αδέλφια.

Ερευνητής: Ναι. Μόνο που 'κ' εχάρτσες μας το όνομα σ', πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Νικόλαος Αλχατζίδης του Αναστασίου.

Ερευνητής: Και εγεννέθες;

Πληροφορητής: Εγεννέθα το 1911 και πήγα και τρεις φορές στην Τουρκία από το '72 και εντεύθεν.

Ερευνητής: Μέχρι τελευταία ποια χρονία επήες;

Πληροφορητής: Το '84 επήγα και ατώρα ετοιμάγουμες ξάν' 'α πάμε.

Ερευνητής: Α, ο Θεός μαζί σου.

Πληροφορητής: 'Α πάμε, ναι.

Ερευνητής: Πέει ατώρα για τοις Τουρκάντ'ς.

Πληροφορητής: Ε, και που λες με τους Τούρκους ας' έναν βρύση επαίρναμε νερό, τόσο

αγαπημέν' και ακόμα η μάνα μ' με τοις Τουρκάλες εκεί είχαν τόσο φιλίες, όπως είχαν και οι άλλ' βέβαια. Θυμάμαι καλά εγώ, μ' έναν οικογένεια δίπλα μας καθότανε και τώρα ο γιος της έχ' τ' οσπίτ' τ' εμέτερο, εκεί κάθεται, έμεινα εκεί ένα βράδυ. Τη Μεγάλη Πέμπτη, τη Μεγάλη Τετάρτη, έρχουτον η μάνα τ', νύχτα επέναν στην εκκλησία, έρχουτον η μάνα τ' και βέβαια εκεί όλ' σκεπαγμέν', για να μη εγνωριέται, έρτουνε με τη μάνα μ' μαζί, επένε σ' εφτά Βαγγέλα, επένε σα δώδεκα Βαγγέλα και επαράλ'νεν τη μάνα μ', έλεεν, Μαρία, άμα να μη λες κανέναν τιθέν. Μαθάνουνα οι Τουρκ', εσύ να πας σ' ορωμαίκο εκκλησία, ε, δηλαδή...

Ερευνητής: Τόσο μεγάλο έν' η δύναμη τη ορθοδοξίας

Πληροφορητής: Έτσ' το πίστευαν αυτοί, βέβαια επίστευαν α' λοιπόν και επολέμ'νανε κρυφά ακόμα. όχι αυτοί δεν ήτανε τεμέλες, εκείν' που γύρισανε. Εκείν' που εγύρισανε, έχω ακούσει, στην γερμανία αντάμωσάνε με δικούς μας. Ακόμα, λέει, του πατέρα μ, του παππού μ' το θυμιατό, ακόμα έχομ' α'. πολλά πράματα.

Ερευνητής: Πολλά πράματα.

Πληροφορητής: Ναι. Έχουνε σο υπόγειο, ένας μάλιστα είπε, εγώ δύο ονόματα έχω. Ρωμαίικα λέμε με Νίκο, λέει, και τουρκικά λένε με Χουσεϊν.

Ερευνητής: Ατά ατώρα 'νταν στην Γερμανία.

Πληροφορητής: Ατά ατώρα 'ντανε, στην Γερμανία αντάμωσαν και από κει έτυχαν ανθρωπους και μου τα έλεγαν. Και τώρα αν πάμε, εγώ θέλω να πάγω εκεί, αλλά δεν γνωρίζω κανέναν εκεί σον τόπο.

Ερευνητής: Αλλά ατά ποίος έλεεν ατα τη μάνα σ' έτονε βέρα Τουρκάλα.

(Σταματά απότομα η αφήγηση εδώ)

Λεξιλόγιο

γοτδαμανάντσ' = οι γέροι, λ. τ. koca.

Κιμισχαναλήδες = οι κάτοικοι της Αργυρούπολης.

Μπακού = πρωτεύουσα σήμερα του Αζερμπαϊτζάν

τζανταρμάς = χωροφύλακας.

μυντζί = μυζήθρα.

βαλής = νομάρχης, είχε και δικαστική εξουσία, λ. τ. vali.

θαλασσάκρ' = ακροθαλασσιά.

Σχόλια

Εξισλαμισμός Όφη

Οι συνθήκες και η εποχή του εξισλαμισμού δεν είναι εξακριβωμένες. Πιθανόν να ξεκίνησαν τον 17ο αιώνα μέχρι τον 18ο. Διατήρησαν τα ήθη και έθιμα τα ελληνικά και κυρίως τη γλώσσα.

Ιδιώμα του Όφη

Είναι ένα από τα ποντιακά ιδιώματα με αρκετές επιβιώσεις αρχαϊκών στοιχείων.

Αι Γιάννης Όφης, σημερινή Νέα Τραπεζούντα

Χωριό του νομού Πιερίας, το οποίο ίδρυσαν κάτοικοι του Όφης με την έλευσή τους στη νέα τους πατρίδα. Αγόρασαν ένα τσιφλίκι 6.500 περίπου στρεμμάτων και μαζεύτηκαν εκεί όλοι οι Οφλήδες.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας η Ένωση Ποντίων Πιερίας...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Επισκέπτεται τους γέρους και τις γριές που γεννήθηκαν στον Πόντο και ζούνε ακόμα και συλλέγει μνήμες. Τι θυμούνται από τον Πόντο, πού έζησαν και τα υπόλοιπα. Σήμερα θα πάμε στον Όφη Αι Γιάννη να μάθω όσα μπορώ περισσότερα. Θα αρχίσω από τον γεροντότερο. Εσένα πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Εγώ λέγομαι Ιωαννίδης Βασίλειος.

Ερευνητής: Ναι, και γεννήθηκες πού;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στον Όφη.

Ερευνητής: Στον Όφη;

Πληροφορητής: Σον Όφη σο χωριό Κρηνίτα.

Ερευνητής: Ωραία, το πότε, ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το 1895, Ιουλίου 8 με το παλιό και ημέρα Κυριακή.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι από τη ζωή σου, είσαι δηλαδή 95 χρονών.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Να τα εκατοστήσεις, αλλά θέλω να μου πεις τι θυμάσαι.

Πληροφορητής: Δανείζω.

Ερευνητής: Α, δανείζεις, δεν θέλεις να δώσεις, θέλω να μου πεις τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τι θυμάμαι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η ζωή μας εκείνο τον καιρό ήτανε απλή.

Παρέμβαση της γυναίκας του

Ποντιακά πες τα.

Ερευνητής: Ποντιακά.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Άλλο; Θυμάσαι το σχολείο που πήγες;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Το σχολείο θυμάσαι που πήγες;

Πληροφορητής: Επήγα σχολείο πρώτη φορά στο δικό μας το σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά άρχιζαν να χτίζουν νέο σχολείο. Πήγα και στο χωριό Κουρίτς εκεί στα μαθήματα ένα χρόνο.

Ερευνητής: Το χωριό σας μόνον Πόντιοι κατοικούσαν ή υπήρχαν και Αρμένιοι ή Τούρκοι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι μόνον Πόντιοι.

Ερευνητής: Μόνον Πόντιοι Έλληνες.

Πληροφορητής: Άλλο θα ρωτήσεις ή...

Ερευνητής: Όχι, πες μου τι θυμάσαι, όλα τα παιδικά τα χρόνια πώς θυμάσαι, τι έκανες;

Πληροφορητής: Τα παιδικά μας τα χρόνια ζήσαμε απλά.

Ερευνητής: Σο σχολείο που πήγες θυμάσαι κανέναν ποιηματάκι, πώς ήτανε, τραγούδι;

Πληροφορητής: Σο σχολείο; Δεν τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Καλά. Τίποτε άλλο αν θυμάσαι, εκτός από το σχολείο, για πολέμους με τους Τούρκους;

Πληροφορητής: Ακριβώς στο σχολείο που πηγαίναμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τραγουδούσαμε και τα αυτά, τα πολεμικά τα ελληνικά.

Ερευνητής: Ναι, κανέναν θυμάσαι από τα ελληνικά;

Πληροφορητής: Δύσκολα, εκείνα δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Καλά, εκείνα δεν θυμάσαι. Τίποτα άλλο ύστερα από τόσα χρόνια, θυμάσαι τίποτε καμιά περιπέτεια με τους Τούρκους;

Πληροφορητής: τι;

Ερευνητής: Περιπέτεια με τους Τούρκους;

Πληροφορητής: Περιπέτειες; Περιπέτειες; Πολλές.

Ερευνητής: Ε, πες μας μια.

Πληροφορητής: Περιπέτειας πολλά. γυρίσαμε μέχρι το 1913. Το 1913 φύγαμε στη Ρωσία. Εκεί πέρα το 1914 έγινε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε ήμασταν Τούρκοι υπήκοοι. Άρχισαν να μας στέλνουν εξορία στη Ρωσία. Εξορία πήγαμε στο αυτό... ο πρέσβης ο Έλληνας μας έκανε σύσταση για να αλλάξουμε υπηκοότητα και να μην πάμε εξορία στη Ρωσία. Και τότε από Χατζιωαννίδης, γίναμε Ιωαννίδης για να μην πάμε εξορία στη Σιβηρία.

Ερευνητής: Γιατί Χατζή; Το Χατζή πείραζε;
Πληροφορητής: Α;
Ερευνητής: Το Χατζή εμπροστά πείραζε;
Πληροφορητής: Είπαν δηλαδή ότι το Χατζή είναι σαν τουρκικό και να φύγει το χατζή και να είμαστε δηλαδή Ιωαννίδη.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Από Χατζηιωαννίδη γίναμε Ιωαννίδη. Αργότερα τα αδέρφια μας έγιναν Παπαδόπουλοι, διότι στα ελληνικά γραφόμαστε Παπαδόπουλοι και στα τουρκικά στα βιβλία αυτά είμαστε Χατζάνογλου.
Ερευνητής: Θέλω τώρα να σε ρωτήσω στο χωριό Όφη μιλούσατε ποντιακά;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και θρήσκευμα είχατε, μήπως είχατε Κρυπτοχριστιανούς ή ήσασταν καθαρώς ορθόδοξοι; Θυμάσαι;
Πληροφορητής: Καθαροί ορθόδοξοι ήμασταν.
Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανούς, δεν φοβόσασταν κανέναν;
Πληροφορητής: Κοίτα να σε πω. Είμαστε σε άλλο χωριό.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εκεί κοντά.
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Με το συγγνώμη, αν επιτρέπετε;
Πληροφορητής: Ναι.
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Να πω μια κουβέντα σ' αυτό το θέμα, το οποίο είπατε.
Ερευνητής: Ναι.
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Το δικό μας το μέρος, ο Όφης ο λεγόμενος, δεν είμασταν 200 οικογένειας, αλλά η γλώσσα μας, οφίτικη, είναι πολύ ανώτερη ακόμη και από της Τραπεζούντας, είναι πιο κοντά στην καθαρεύουσα.
Ερευνητής: Ναι, ας αρχίσω με σένα, πώς σε λένε;
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Εγώ; Αδαμίδης.
Ερευνητής: Αδαμίδης;
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Αδαμίδης Χρήστος του Βασιλείου.
Ερευνητής: Του Βασιλείου και γεννήθηκες τότε;
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Το 1901.
Ερευνητής: Πού;
Παρέμβαση άλλου πληροφορητή (Αδαμίδης Χρήστος): Σον Όφη στο χωριό Ζουρέλ.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Η δική μας η γλώσσα είναι πιο καθαρή, γνώρισα και τη γλώσσα Καυκάσιων, Αργυρουπολιτών και Τραπεζούντιων και η δική μας είναι η καλλίτερη.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Εμείς ήμασταν πολύ πίσω σε άλλους τομείς, δεν ήμασταν τόσο

μορφωμένοι, όπως εκείνοι..
Ερευνητής: Γιατί αυτό;
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Την χειρότερη γλώσσα είχανε Αργυρουπολίτες, έσουνε, έμουνε, πολύ μπερδεμένα, ενώ η δική μας η οφίτικη είναι η πιο καθαρή ελληνική, αυτό θέλω να πω. Να συνεχίσω;
Ερευνητής: Όχι, συνεχίζουμε μαζί σου. Εγώ μιλάω ορτουλίδικα ποντιακά, εσύ είσαι τώρα 90 χρονών, θέλω να μου μιλήσεις οφίτικα για να μάθουμε και εμείς πώς ήταν αυτή η γλώσσα.
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Αυτή ήτανε από τους προηγούμενους μας.
Ερευνητής: Ναι, αλλά εσύ γιατί δεν μιλάς αυτή την ώρα; Έμαθες ελληνικά μιλάς, δεν μιλάς οφλίδικα αυτή την ώρα.
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Δηλαδή σου λέω, η δική μας η γλώσσα ήτανε προς την ελληνική.
Ερευνητής: Προς την ελληνική
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Απ' όλους τους Ποντίους είχε 50% διαφορά η δική μας η γλώσσα.
Ερευνητής: Αν θυμάσαι εσύ τώρα, θέλω να μου πεις κανένα ποιηματάκι στη γλώσσα που έμαθες μέσα στο σπίτι. Θυμάσαι κανένα;
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Σαν ποίημα τι θέλεις;
Ερευνητής: Πες ένα ανέκδοτο, μια ιστορία που έλεγαν οι Πόντιοι. Να μου την πεις όμως, ίσως μιλούσαν τότε.
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Στο σχολείο μαθαίναμε άσματα ελληνικά.
Ερευνητής: Για πες μου ένα άσμα, θυμάσαι κανένα;
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Σην Μακεδονία, στην Καστοριά να πάμε να πολεμήσουμε, τα δέκα ευζωνάκια, λοιπόν, ιδού ο χρόνος πέρασε, αυτά ήταν τα Χριστούγεννα που τα ψάλαμε, θυμάμαι μερικά. Αλλά στο σχολείο εγώ δεν μπόρεσα να πάω. Έκλεισαν τα σχολεία. Εγώ Δευτέρα τάξη του δημοτικού δεν τελείωσα. Δεν ξέρω, δηλαδή δεν πήγα σχολείο, είμαι αγράμματος εντελώς. Όμως που γύρισα λίγο κόσμο στη Ρωσία κι εδώ η καθαρεύουσα η δική μας η γλώσσα ήτανε πολύ ανώτερη από τις άλλες γλώσσες. Αλλά ως επί το πλείστο στο εμπόριο, στα άλλα τα έθιμα ήμασταν πολύ πίσω από τους άλλους. Σε είπα προηγουμένως ότι κόσμος μπορούσε να κυβερνήσει λαούς, αλλά όλοι πέρασαν στην κρεμάλα.
Ερευνητής: Όχι, εγώ θέλω να μου πεις, γιατί ήσασταν τόσο πίσω; Πόσο απείχε το χωριό σας από την Τραπεζούντα;
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Από την Τραπεζούντα απείχαμε 12 ώρες το οριστικό το μέρος, το οριστικό το μέρος.
Ερευνητής: Ναι, τώρα θέλω να μου πεις οτιδήποτε θυμάσαι από εκεί.
Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Δηλαδή σαν πώς θέλεις;

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τις περιπέτειες γύρω από όσα τραβήξατε από τους Τούρκους, πόσους κυνήγησαν, αν ήσουν στο πόλεμο.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Με τους Τούρκους πηγαίναμε καλά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Με τους Τούρκους πηγαίναμε καλά. Μετά που κηρύχτηκε ο πόλεμος, ήρθε ο ρωσικός στρατός, κατέκτησε τα δικά μας τα μέρη, τότε εμείς φανήκαμε άθλιοι απέναντι στους Τούρκους. Δηλαδή αυτοί ήταν πιο ευγενείς, πριν να γίνει ο πόλεμος. Δηλαδή τα είχαμε καλά. Μετά κάναμε εξορία τους αγάδες τους Τούρκους και οπότε έγινε οπισθοχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων, ήρθαν πίσω αυτοί και φανήκαν πιο άγριοι. Φάνηκαν οι Τούρκοι πιο άγριοι απέναντι σ' εμάς. Δηλαδή και αυτό το προκαλέσαμε εμείς που κάναμε τους αγάδες στην Μπακού έκαναν επήγαν εξορία στην Ρωσία, στην Μπακού, ο Γιακούπ αγάς, ο Γιουσούφ αγάς, Ελίμ αγάς, πέντε αγάδες. Αυτοί που γύριζαν πίσω από τον τουρκικό στρατό, το είπε προ ολίγου ο Νίκος, το '16 γίνεται αυτό, ήρθε ο τουρκικός στρατός, έπεσε από το Ρουστέν το σπίτι μέχρι του Πιλέλ αγά μπήκαμε μέσα, αυτοί ήταν ελεύθεροι. Έπεσε κορυφογραμμή, κορυφογραμμή μέχρι το σχολείο το ύψωμα. Η μάνα μου, κοίτα πού ήρθες, θα γίνει πόλεμος, η μάνα μου μας μάζεψε εμάς τα παιδιά και πήγαμε σε κάποιον, Λαζαρέκο τον έλεγαν αυτόν Γιάγκο, επειδή είχε το μαντρί με πέτρα για ασφάλεια, επήγαμε εκεί για να μη σκοτωνόμαστε στον πόλεμο. Αυτός ο Πιλέλ αγάς 17 χρόνια ήταν τζανταρμάς, χωροφύλακας, δηλαδή. Αυτός δεν ήθελε τον πόλεμο. Ήταν ένας δημοκράτης άνθρωπος. Πήρε το όπλο του τη νύχτα και Ζαπτία λέμε το μέρος προς τον καλοπόταμο το μέρος, προς το ρωσικό το μέρος. Αυτός πήγε πυροβόλησε εναντίον των στρατιωτών των Τούρκων. Έριξε δύο, τρεις σφαίρες και οι Τούρκοι εκεί, που λες, ο καθένας έριξε από οχτώ, δέκα σφαίρες, σε δέκα λεπτά έπιασαν όλο το χωριό. Πέρασαν το ποτάμι, έφυγαν, δηλαδή δεν θα γινόταν πόλεμος στον Νότο. Μεσολάβησαν λοιπόν αυτοί οι αγάδες, είπαν όχι, θα πολεμήσουμε, οι αγάδες. Ο στρατηγός είπεν, θα πολεμήσουμε, Πελάλ αγά, αλλά δεν έχομε έγκριση από τον στρατό για να φάει ο στρατός, πρέπει να είναι εγκεκριμένο. Είπαμε εμείς, αναλαβαίνομε να ταΐσουμε τον στρατό και να πολεμήσουμε. Και έτσι γύρισε πίσω ξανά ο στρατός, ήρθε και έπιασαν εκείνα τα μέρη, το πρώτο που έπιασαν. Λοιπόν τώρα, ένας εδώ στη Δράμα πέθανε, απ' τη δική μας τη γενιά κάποιος Αναστάσιος Αδαμίδης, είχε μουτούρ τον έλεγαν, αυτός ο μουτούρ τι έννοια είχε, Βασίλη; Σαν πάρεδρος, ξέρω γω,

Ερευνητής: Κάποια αξίωμα.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Ναι, ναι, και έδωσαν διαταγή σε κάθε σπίτι, ο καθένας ό,τι

μπορεί να μαγειρέψει. Άλλος λάχανα μαγειρέψε, άλλος τσορμπά μαγειρέψε, άλλος ξέρω χίλια σχέδια ο καθένας ό,τι μπόρεσε μαγειρέψε. Ήρθε αυτός ο Αναστάσιος Αδαμίδης, με τον πατέρα μου ήταν πρώτα ξαδέλφια, με πήρε εμένα, τον Γεώργιο Ανθόπουλο και ξάδελφό μου τον Αδάμ, πέθανε αυτός, επήγαμε μαζεύαμε τα καζάνια τα φαγητά και τα φέρναμε στο Ζαπτιέ λεγότανε και αυτός με τον Πελέλ αγά ήτανε 17 χρόνια χωροφύλακας, εδώ πέθανε αυτός. Λοιπόν, στην αυλή του είχε μια μεγάλη κερασιά ήμερη. Κάτω ήτανε το καζάνι που έβαζαν τα φαγητά, έβαζαν μέσα όλα, όλα, όλα, γέμιζε το καζάνι. Μετά ήρθε ο λοχίας, πήρε ένα πάσσαλο, το ανακάτωσε. Εκείνο να έβλεπες τι γινότανε, δηλαδή απορείς και φώναζε ο λοχίας yemek hazır zift sıra δηλαδή το φαΐ έτοιμο είναι, διπλή σειρά ελάτε να πάρετε φαΐ. Έπαιρναν το φαΐ, έτρωγαν οι στρατιώτες. Λοιπόν άρχισε εκεί η μάχη, έγινε ένα μάχη. Πριν αυτό όμως έγινε και ένα άλλο. Ο Ελίμ αγάς του χωριού καβαλάρη, τα παλαιά χρόνια ήτανε εκεί Άι Γιώργης καβαλάρης εκκλησία και ακόμα είναι τόπος του εκεί. Λοιπόν Άι Γιώργης ο καβαλάρης, καβαλάρη πήρε το όνομα και ακόμα καβαλάρη λέγεται.

Ερευνητής: Από την εκκλησία.

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Να πάμε να ανοίξουμε στικάμια, δηλαδή πώς τα λένε αυτά;

Άλλος ερευνητής: Προχώματα

Πληροφορητής (Αδαμίδης Χρήστος): Ναι προχώματα για τον στρατό. Πηγαίνοντας στο Κάντζια το λεγόμενο ένα χωριό, ήρθε ένα βλήμα από το ρωσικό το πλοίο, από ρωσικό πλοίο ήρθε βλήμα πηγαίνοντας να ανοίξουμε στικάμια στου Κάντζια πριν να φτάσουμε περίπου 10, 20 μέτρα, λοιπόν, ένας λάκκος εκεί πέρα τι να σε πω, το είδαμε. Λέει αυτός ο Ελίμ αγάς ποιος το έκανε αυτό το λάκκο εδώ πέρα;(μιλάει τουρκικά), ήρθε παποριού βλήμα ρωσικό, χτύπησε και άνοιξε αυτό το λάκκο. Λέει αυτός, βρε γαμώ τη μάνα μ' μέσα να γαμώ, αυτός ένα βλήμα να ρίξει, θα ανοίξει λάκκο, εμείς πού πάμε να ανοίξουμε εμείς στικάμια; Άντε φύγετε, γυρίσαμε πίσω. Δηλαδή τι να πάμε να κάνουμε εμείς. Ένα βλήμα να ανοίξει τόσο λάκκο, εμείς να πάμε να ανοίξουμε στικάμια, σ' αυτούς απέναντι δεν γίνεται τίποτα. Γυρίσαμε πίσω.

(Τεχνική διακοπή, συνεχίζει ο Ιωαννίδης Βασίλης)

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από τον πατέρα σου για καμιά ιστορία γύρω από τον Όφη;

Πληροφορητής: Αυτό το έχω ακούσει από τον παππού μου, ο πατέρας μου ύστερα πήγε στην ξενιτιά, δεν ξέρω, δηλαδή αυτό που θέλω να σε πω.

Ερευνητής: Ναι ακούω, πέει.

Πληροφορητής: Εκεί στον Όφη στον γιαλό στο βαθύ το λεγόμενο, είχαμε παζάρι. Στο παζάρι ήτανε δυο μεγάλες οικογένειες Τούρκων, οι insanlar adamları, δηλαδή άνθρωποι των γραμμάτων και οι άλλοι ήτανε οι Τσακίρ Ογλαρί, μεγάλη γενιά, παλ-

ληκαράδες και σταθεροί στον λόγο τους. Εκείνες τις μέρες είχαμε παζάρι, γινόταν κάθε Τετάρτη το παζάρι. Ένας από την γενιά των Τσακίρ Ογλαρί πήγε να αγοράσει μυζήθρα από έναν Ινσαλάρογλου, ο οποίος πουλούσε και βούτυρο και άλλα αγελαδινά προϊόντα. Πήγε λοιπόν να αγοράσει από αυτόν τον Ινσαλάρογλου, τον άνθρωπο των γραμμάτων. Πήγε ο Τσακίρ Ογλαρί, δοκίμασε τη μυζήθρα, αλλά δεν αγόρασε. Τον ρωτάει γιατί δεν αγοράζεις; Του απαντάει δεν έχω χρήματα. Στείλε μου μια βραδιά τη μάνα σου και εγώ θα σου δώσω χρήματα, του είπε. Ο Τσακίρογλου θα τον σκότωνε, αλλά κάποιος τον τράβηξε από πίσω και τον γλύτωσε από τα χέρια του. Έγινε εκεί μια μεγάλη φασαρία μέσα στο παζάρι. Τότε οι Τσακίρογλοι και οι Ινσαλάρογλοι έβαλαν ντελάλη να φωνάξει μέσα στο παζάρι να φύγουν όλοι οι Έλληνες, γιατί θα γίνει πόλεμος μεταξύ τους για τη μυζήθρα. Από τα χωριά έφυγαν, μόνο το δικό μας το χωριό έμεινε, γιατί είχαμε σχέσεις και φιλίες με του Τσακίρογλαν'. Έγινε μεγάλος καβγάς, το κεφάλι του Γρηγόρη σκίστηκε εκεί με μια καρέκλα που του πέταξαν στο κεφάλι. Ο Καϊμακάμης τότε ήτανε νεοφερμένος από την Κομοτηνή και μπήκε στη μέση και τους παρακαλούσε να σταματήσουν, το θεωρούσε μεγάλη προσβολή, αλλά δεν τον άκουγα. Ήταν κάτι τρομερό! Οι Τσακίρογλοι ήταν παλληκαράδες και μεγάλη γενιά. Κάποια στιγμή σταμάτησε ο καβγάς. Ο Σαράνογλης πήγε να καταγγείλει την πράξη στον βαλή της Τραπεζούντας. Από πίσω πήγε και ο Τσακίρ ο Χασάν και έγινε η καταγγελία από τους εγγράμματους. Τότε ο παπάς του χωριού μας, μαζί με τον παππού του που ήτανε επίσης παπάς, πήγανε στην Τραπεζούντα στον δεσπότη και του είπανε να προλάβει να σταματήσει το κακό. Ανέφεραν στον δεσπότη όλο το ιστορικό και ο δεσπότης ζήτησε από τον βαλή να δικάσουν την υπόθεση. Του είπε ότι οι Έλληνες κατέβηκαν στη θάλασσα και απειλούν να φύγουν όλοι από το χωριό τους.

Ερευνητής: Αυτοί είναι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Τούρκοι, ναι. Λοιπόν, και έτσι πήγε ο δεσπότης στον βαλή του είπε αυτό και αυτό και αντάλλαξαν τα ονόματα να γίνει το δικαστήριο, ο βαλής ήταν ο πρόεδρος του δικαστηρίου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σαράν Ογλαροί-Τσακίρ Ογλαροί, το δικαστήριο αναβάλλεται επ' αορίστου, ο βαλής δεν δίκασε την υπόθεση.

Ερευνητής: Δηλαδή πόσο καλά τα είχαν οι Οφλήδες με τους Τούρκους.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Εδώ όμως θα σε ρωτήσω κάτι. Άκουσα κάποτε από μια γριά ότι οι Οφλήδες κ'ποια εποχή αλλαξοπίστησαν μαζί τον παππά τους.

(Αλλαγή πληροφορητή: Αλχατζίδης Νικόλαος)

Πληροφορητής (Αλχατζίδης Νικόλαος): Άλλο είναι

αυτό, αυτό έγινε πολύ παλιά.

Ερευνητής: Πότε έγινε αυτό; Θέλω να μου πεις αυτό και μετά θα σε ρωτήσω κάτι άλλο. Πώς έγινε αυτό που έχω ακούσει;

Πληροφορητής (Αλχατζίδης Νικόλαος)

Αυτό το οποίο λες εσύ, έγινε, αλλά στα παλαιά τα χρόνια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μία μερίδα από τους χριστιανούς Οφλήδες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν τούρκεψαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τώρα ακόμα κάτω εκεί το Κατωχώρι πολλοί επισκέπτες, πολλοί τουρίστες από την Ελλάδα, πήγανε, πήγανε εκεί, πήραν και συνεντεύξεις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν, ακόμα στα σπίτια τους τουρκικά δεν ξέρουνε. Μόνο τα παιδιά που πάνε στο σχολείο, γνωρίζουν τα τουρκικά. Όσοι δεν πάνε στο σχολείο γίνεται τσοπάνος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ή δεν ξέρω τι άλλο. Τις γυναίκες, τα κορίτσια τους εκεί δεν τα στέλνουν στο σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνοι δεν γνωρίζουν καθόλου τουρκικά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ρωμαίικα ποντιακά.

Ερευνητής: Ρωμαίικα ποντιακά.

Πληροφορητής: Με τη διαφορά ότι αυτοί μιλάνε καθαρά ελληνικά, δεν έχουν όπως οι Τόνιαληδες το τα.

Ερευνητής: Άλλη προφορά. Αυτά εσύ τα είδες...

Πληροφορητής: Αυτά τα άκουσα και τότε εκεί όταν ήμουνα ακόμα μικρός.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν εγώ γεννήθηκα το '11.

Ερευνητής: Ναι πες μου και πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Λίγο πολύ τα άκουσα αυτά τα πράματα.

Ερευνητής: Τα ήξερες.

Πληροφορητής: Και τώρα που πήγα δύο, τρεις φορές στην Τουρκία και έτυχε να μιλώ και όπου σ' όποιο χωριό και αν πας, είναι εφτά χωριά.

Ερευνητής: Ο Όφης εφτά χωριά είναι.

Πληροφορητής: Εφτά χωριά είναι και όλοι οι χότζες είναι από τους Ρωμιούς που τούρκεψαν. Όλοι οι χότζες στην Τουρκία, ακόμα και εδώ στην Ξάνθη, Οφλής είναι που ήρθε από το Κάιρο όπου σπούδασε. Ήρθε και στο χωριό μας και έμεινε εδώ.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτό που είπε η γριά ήτανε σωστό.

Πληροφορητής: Σωστό ναι, αλλά αυτό έγινε στα πολύ παλιά χρόνια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτό που σου είπε σε ο μπάρμπα

Χρήστος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το δικαστήριο πώς έγινε θα το συμπληρώσω εγώ. Ξέρεις τι είπαν στον δεσπότη; Αν δικάσουν οι Τσακιράντ', εμείς όλοι θα κατεβούμε κάτω στη θάλασσα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Όλοι θα φύγουμε στη Ρωσία. Οι Τούρκοι θεωρούσαν πως αν φύγουν οι Έλληνες από την Τουρκία, οι ίδιοι θα πεθάνουν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Νόμιζαν ότι θα πεθάνουν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν, και ο δεσπότης όταν πήγε στον βαλή και ζήτησε να μη δικάσουν οι Τσακιράντ'.
Ερευνητής: Ναι, ναι σε ακούω σε, ναι, ναι πες, θείο Νίκο.
Πληροφορητής: Να μη δικάσουν οι Τσακιράντ'. Αν τυχόν δικάσουν οι Τσακιράντ'.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Οι Ρωμαίοι όλοι θα φύγουνε. Και πήγε ο δεσπότης στο δικαστήριο και παρακάλεσε εκεί και έτσι το δικαστήριο αναβλήθηκε, λοιπόν, και η δουλεία τελείωσε. Τελείωσε, όμως τι να κάνουν;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι πήραν άλογα, τότε συγγκοινωνία δεν υπήρχε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πήρανε άλογα, καβαλίκηψαν, επειδή κέρδισαν το δικαστήριο, καβαλίκηψαν τ' άλογα, είπαν και στην ελληνική αντιπροσωπεία να δώσουν άλογα, αλλά αυτοί δεν δέχτηκαν για να μην δώσουν στόχο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ναι, εκείνοι ήρθαν με το καϊκι, ήρθαν με το καϊκι. Και τώρα με τους Τούρκους εμείς, συνεχίζω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Με τους Τούρκους ήμασταν σαν αδέρφια.
Ερευνητής: Ναι. Μόνο που δεν μας χάρισες το όνομα σου, πώς σε λένε;
Πληροφορητής: Νικόλαος Αλχατζίδης του Αναστασίου.
Ερευνητής: Και γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το 1911 και πήγα και τρεις φορές στην Τουρκία από το '72 και εντεύθεν.
Ερευνητής: Μέχρι τελευταία ποια χρονιά πήγες;
Πληροφορητής: Το '84 επήγα και τώρα ετοιμαζόμαστε να πάμε ξανά.
Ερευνητής: Α, ο Θεός μαζί σας.
Πληροφορητής: Θα πάμε, ναι.
Ερευνητής: Πες μας τώρα για τους Τούρκους.
Πληροφορητής: Ε, και που λες με τους Τούρκους από μια βρύση παίρναμε νερό, τόσο αγαπημένοι και ακόμα η μάνα μου με τις Τουρκάλες εκεί είχαν τόσο φιλίες, όπως είχαν και οι άλλοι βέβαια. Θυμάμαι καλά εγώ, με μια οικογένεια δίπλα μας καθότανε και τώρα ο γιος της έχει το σπίτι το δικό μας, εκεί κάθεσαι, έμεινα εκεί ένα βράδυ. Τη Μεγάλη Πέμπτη, τη Μεγάλη Τετάρτη, ερχόταν η μάνα του, νύχτα πήγαιναν στην εκκλησία, ερχόταν η μάνα του η μάνα τ' και βέβαια εκεί όλες σκεπασμένες είναι για να μη γνωρίζεται, ερχότανε με τη μάνα μου μαζί, πήγαινε στα εφτά Βαγγέλια, πήγαινε στα δώδεκα Βαγγέλια και παρακαλούσε τη μάνα μου να μην το μάθει κανείς Τούρκος που πηγαίνει σε ρωμαϊκή εκκλησία.
Ερευνητής: Τόσο μεγάλη είναι η δύναμη της ορθοδοξίας
Πληροφορητής: Έτσι το πίστευαν αυτοί, βέβαια πίστευαν λοιπόν και προσπαθούσαν κρυφά ακόμα. Αυτοί δεν ήταν από αυτούς που είχανε γυρίσει. Αυτοί που είχαν γυρίσει, έμαθα στην Γερμανία ότι αντάμωσαν με τους δικούς μας και έλεγαν πώς είχαν ακόμα το θυμιατό του παππού τους και άλλα κειμήλια.
Ερευνητής: Πολλά πράματα.
Πληροφορητής: Ναι. Έχουνε στο υπόγειο, ένας μάλιστα είπε, εγώ δύο ονόματα έχω. Ρωμαϊκά με λέμε Νίκο και τουρκικά με λένε Χουσεϊν.
Ερευνητής: Αυτά τώρα έγιναν στην Γερμανία.
Πληροφορητής: Αυτά τώρα γίνονται στην Γερμανία αντάμωσαν και από κει έτυχα ανθρώπους και μου τα έλεγαν. Και τώρα αν πάμε, εγώ θέλω να πάω εκεί, αλλά δεν γνωρίζω κανέναν εκεί στον τόπο.
Ερευνητής: Αλλά αυτά τα έλεγε ένας που η μάνα του ήταν Τουρκάλα.
(Σταματά απότομα η αφήγηση εδώ)

Μαρτυρία 3η
Πληροφορητής: Κοκκινίδης Ανέστης

Ερευνητής: Κύριε Κοκκινίδη, λέγομ' ατα ποντιακά, γουνουσεύς έμορφα ποντιακά;

Πληροφορητής: Ας λέγομ' ατα.

Ερευνητής: Ναι ποντιακά θέλω να λέγομ' ατα. Ο σύλλογός -ι- μουν η Ένωση Ποντίων Πιερίας θέλ' να καταγράψ' μνήμας ασ' σον Πόντον και απαδακέσ' και τα ήθη και έθιμα. Επειδή βρίσκουμε σε μια εποχή που τα ήθη και έθιμα όσον πάνε χάν'ταν και εξαφανιούνταν, θέλω οσήμερον που έν' πόσον, 27 Δεκεμβρίου το '89 και έχομε χριστουγεννιάτικα ημέρας και σε λίγο έρχεται η Πρωτοχρονιά, να λες με την αρχή τη ζωή σ', πού εγεννέθες και λοιπά και μετά ντό θυμάσαι για τ' αβούτα τα ημέρες ντό έζησες. Ακούω σε.

Πληροφορητής: Η καταγωγή μου έν' ασ' σον Πόντο βέβαια από τον νομό Τραπεζούντος, επαρχία Όφews. Η επαρχία Όφews είχε 8 χωρία αμιγή ποντιακά χωρίς ξένους απέσ'.

Ερευνητής: Εννοείς Τούρκ'ς και Αρμενάντς.

Πληροφορητής: Τούρκ'ς και Αρμενάντς καθαρά ποντιακά χωρία, αλλά ήταν αλυσίδα, διασπαρμένα βέβαια σε απόσταση μισή ώρα, έναν ώρα το ένα από το άλλο, αλλά ήταν αλυσίδα δεμέν', αγαπημέν' και επεράν'ναν τα δύσκολα χρόνα απέσ' στην Τουρκία. Οι γονείς τ' εμόν έφυγαν ασ' στην Τουρκία και επήγαν στην Ρουσία. Στην Ρωσία το '27 επαναπατρίγαν και έρθαν στην Ελλάδα. Εγεννέθα στην Ελλάδα ακριβώς το '27. Αφού εγροίξα τον εαυτό μ' και ύστερα, εξυμώθα σα ποντιακά ήθη και έθιμα. Βέβαια και αδα το χωρίον το οποίο είχαμε, σο χωρίο το οποίο ευρίομ'νες, πάλι έτον αμιγή ποντιακό.

Ερευνητής: Το χωρίο σ' πού έν';

Πληροφορητής: Η Νέα Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Νέα Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Νέα Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Πρώτα έλεγάν α' Όφη Άι Γιάννη.

Πληροφορητής: Όφη Άι Γιάννη, τώρα το '51 μετονομάστηκε σε Νέα Τραπεζούντα. Και καλλιέργησα τα ποντιακά βέβαια σε όλους τους τομείς. Σε συλλόγους αναμειγνύα, σε σωματεία αναμειγνύα. Αγάπανα τη δραστηριότητα για το κοινό. Και σήμερα είμαι σύμβουλος σον σύλλογο «Υψηλάντη» της Νέας Τραπεζούντος.

Ερευνητής: Τώρα ντό θυμάσαι, θέλω πρώτα τα ήθη και έθιμα τα χριστουγεννιάτικα και τα πρωτοχρονιάτικα ντό θυμάσαι; Μια και έξη-

σες οι γονείς -ι- σ' πα αμιγής πληθυσμός ποντιακός χωρίς επιρροές, εσύ πα σε αμιγές ποντιακό χωρίο, ντό θυμάσαι; Και ντό ζεις ακόμα;

Πληροφορητής: Και ντο ζω ακόμα. Εμείς αβούτα τα Χριστούμερα όλοι μουν τα πρώτα χρόνια βέβαια είχαμε ο καθένας από νωρίς επαίρναμε έναν μικρό γουρουνόπουλο, εμεγάλωνάμε και τα Χριστούγεννα έσπαζάμ' ατο. Εκρέμανάμ' α' σο τσιγκέλ' και από εκεί ο καθένας ασ' σ' οσπίτ' όποιος εθέλ'νε επένε επαίρ'νε έναν κομμάτ' και εσύρ'νεν α' σα σαχτάρα, σα τζιλίδα απάν'. Εχαμπούδευν, όπως έλεγάμε και εκάθομ'νες και έτρωγάμε. Δίπλα είχαμε το κρασί, εφώναζαμε τα συμπαίδια μουν, τα συγκόριτσα εποίναμε παρές, εχόρευάμε, ετραγώδ'ναμε, εγλένταναμε. Αλλά περισσότερο αγαπητό και σε μένα και σε όλους τους Ποντίους έν' το έθιμο το χριστουγεννιάτικο, όταν ετοιμάγομ'νες να πάμε να ψάλομε τα κάλαντα. Είχαμ' α' πόθο, μεράχ' μεγάλο να πάμε να ψάλομε τα κάλαντα. Επένναμε έναν παρέα τον έναν μαχαλά, το άλλο η παρέα τον άλλο μαχαλά για να συντομεύομε, να τελειώνομε και να ευρίομε όλ' σ' έναν μερέα να γλεντούμε πάλι. Τα έσοδα τα οποία εμάζεμάμε, βέβαια ο κόσμος εφιλοδώρ'νε μασε, τα έσοδα τα οποία εμάζεμάμε, εδίναμ' ατα ή σο σχολείο ή την εκκλησία. Και αν καμία φορά ο σύλλογος τον οποίο είχαμε, είχε ανάγκες, εκράτ'ναμε και όλίγα για τον σύλλογο.

Ερευνητής: Αυτό είναι σημαντικό.

Πληροφορητής: Λοιπόν όταν επένναμε σ' οσπίτ' και πριν αρχινούμε να ψάλομε τα κάλαντα, εμείς είχαμε το έθιμο να πολυχρονίζομε και εφώναζε ένας ασ' την παρέα «ο Θεός να πολυχρονίζ' τον αρχηγό της οικογενείας βέβαια πρώτη φορά, ο Θεός να πολυχρονίζ' τον πασά Γιωρίκα, η ομάδα έλεγε Αμήν. Ξάν' ο αρχηγό έλεγε ο Θεός να πολυχρονίζ' τον πασά Αναστάς, τον πασά Χρήστο, τον πασά Βασίλ', όλα τα αρσενικά ονόματα του σπιτιού.

Ερευνητής: Θηλυκά 'κ' έλεετε;

Πληροφορητής: Θηλυκά 'κ' έλεγάμε, όταν ήταν αρσενικά σ' οσπίτ'. Όταν 'κ' ήταν αρσενικά σ' οσπίτ', υποχρεωτικά έλεγάμε έναν θηλυκό όνομα, τον αρχηγό της οικογενείας. Αέτσ' εύραμ' ατο ασ' σοιν παλαίοις -ι- μουν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και αέτσ' συνεχίζομ' α' ακόμαν. Ύστερα ψάλομε τα κάλαντα.

Ερευνητής: Θυμάσαι τα κάλαντα;

Πληροφορητής: Τα κάλαντα;

Ερευνητής: Λίγο πέξι ατα.

Πληροφορητής: Θυμούμαι ορισμένα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά ασ' στην άκρα και ασ' τη μέσ' 'α λέγω, γιατί έν' μεγάλο τοπ πράμα, το σχήμα αυτό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καλημέρα σας και πολλούς χρόνους

Υείαν και χαράν σον νοικοκύρη

Υείαν και χαρά σον νοικοκύρη

Υείαν και χαρά σα παλληκάρη

Ε, αφέντη μου, να μην κοιμάσαι,

Οψεζ'νή βραδύν, καλήν βραδύν-ι

Οψεζ'νή βραδύν παιδίν εγεννέθεν

Τον ανέστησεν η Παναΐα

Τον εγεννέσεν η Παναΐα

Τον ανέστησεν Άι Παρθένος

Τον επέρπαξαν οι χιλ' Εβραίοι

Αίμαν έσταξεν ασ' στην καρδιάν

Μύρος έτονε και μυρωδιά

Και μυρόδεσεν όλον τον κόσμο

Και μυρόδεσεν και σένα, αφέντη,

Ε αφέντη μου, να μην κοιμάσαι

Άψον το κερί σ' και έλα στην πόρτα.

Έφτυνεν ο νοικοκύρης του σπιτιού το κερί και αναμμένο ένοιγεν την πόρτα και εκαλο-σώριζε τα παιδιά έμπαιναν απέσ'. Έμπαιναν απέσ' υείαν και ευλογίαν, καλημέρα, χρόνια πολλά έλεγαν όλον το αλάγιν της παρέας βέβαια. Εκεί επροσφέρανε το κρασί, τσίπουρο, ό,τι είχε η νοικοκυρά βέβαια με φουντούκια, με λεφκουτάρια, με πατέμια, πατέμια είναι τα αμύγδαλα, καρύδα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πορτοκάλια βέβαια αδά την Ελλάδα, εκεί σον Πόντο έν' η αλήθεια ούτε εξέρω αν είχαν πορτοκάλια, 'κ' επορώ να θυμούμ' ατα.

Ερευνητής: Όχι, ατά ντο θυμάσαι.

Πληροφορητής: Ατά που θυμούμαι βέβαια πορτοκάλια, μήλα, τα μήλα πολλές φορές παραγωγή έτανε του τόπου, τα πορτοκάλια εγόραζάμ' ατα. Κι από κει ύστερα εφιλώδωρ'ναν αυτοί και επέναμε σε άλλη πόρτα και εκεί πάλι το ίδιο εξεκίναναμε.

Ερευνητής: Δηλαδή το φιλοδώρημα έτον οβολός, χρήμα.

Πληροφορητής: Οβολός, το χρήμα δηλαδή και μάλιστα ερώτανε ο αφεντικός, το αφεντικό του σπιτιού, ο νοικοκύρης, εσείς οσήμερον

έρθετε αδά για τίναν γυρίζετε; Εμείς σύμφωνα με τη δική μας θα έλεγάμε γυρίζομε ή για το σχολείο ή για τον σύλλογο ή για την εκκλησία, ανάλογα έτον και το φιλοδώρημα βέβαια. Διότι αν έτον να γυρίζομε εμείς άμον παρέα να μαζεύομε πέντε, δέκα παράδες και 'α τρώγάμ' ατα σο καφενείο, 'α δίν' εμας ασήμαντα πράματα, αλλά επειδής εγυρίζάμε για ιερό σκοπό, για σχολείο για εκκλησία, το παχίσι έτονε τρανό, έτονε τρανό το παχίσι και γι' αυτό εσυγκέντρωνάμε, όσα εσυγκέντρωνάμε εδίνάμ' ατα όλα στην εκκλησία ή σο σχολείο. Ποίο από τα δύο είχε μεγάλη ανάγκη και εκράτ'ναμε και ένα μέρος για τον σύλλογο το οποίο έμ'νες γραμμέν' και επολέμανάμε για το καλό του τόπου και να μην ξεχάνομε και τα ήθη και έθιμα.

Ερευνητής: Όχι, ίσως αδά πρέπ' να ευτάγω και γω μια παρένθεση, επειδή είμαι γεννημέντσα στην Κατερίνη, αλλά έζησα μετά το '55 θυμούμαι έλεγάνε το χωρίο σουνε είχε εκκλησία τη Ζωοδόχο Πηγή.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και θυμούμαι ότι έλεγαν οι Κατερινιώτ' όλ', Βλάχοι, ντόπιοι και λοιπά, πολλά χωρία είναι ποντιακά και σχεδόν αμιγή, αλλά άμον τον Όφη Άι Γιάννη να έχ' οργάνωση εκκλησιαστικό και να ευτάει πανούρ' τέλειο, άλλο 'κ' έν'. Και πραγματικά αυτό έμεινε.

Πληροφορητής: Είναι αλήθεια, είναι αλήθεια.

Ερευνητής: Είναι αλήθεια, ίσως ήτανε, η βάση δηλαδή οφείλετο στα ήθη και έθιμα που ετηρούντο με ευλάβεια που λένε θρησκευτική. Εκείνο που 'κ' ερώτεσά σε έν' με τη λύρα έλεε-τε τα κάλαντα;

Πληροφορητής: Με την κεμεντζέ;

Ερευνητής: Την κεμεντζέ.

Πληροφορητής: Με την κεμεντζέ βέβαια.

Ερευνητής: Α! Και αμάν εσύρνετε και έναν χορό.

Πληροφορητής: Εγώ οσήμερον ακόμαν άμα ακούω κεμεντζές λαλίαν, όσο στεναχωρεμένος κι αν είμαι, λαγγεύω σο χορόν.

Ερευνητής: Ανατρίχιασα!

Πληροφορητής: Η κεμεντζέ έν' τ' εμόν η ψη.

Ερευνητής: Η ψη.

Πληροφορητής: Εγώ με την κεμεντζέ ζω. Να παίζω 'κ' επορώ, να τραγωδώ πολλά 'κ' επορώ, αλλά να χορεύω οπίσ' 'κ' έρχομαι. Ίσως κανάν 'κί πεγενεύκουμαι και σον χορόν ακόμαν, δηλαδή αρέζ' με πολλά.

Ερευνητής: Αυτό μετά επαίρνετε φιλοδώρημα και έφευέτε.

Πληροφορητής: Σ' άλλο σπít', σ' άλλο σπít' και

αφού ετελειωνάμε και είχαμε ώρα, επέναμε σο καφενείο και εγλέντανάμε ως το πρωί. Το πρωί νυσταγμέν' επέναμε και στην εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι και εσύ πώς θυμάσαι το όργανο που έπαιζε απέσ' σο καφενείο μόνον κεμεντζέ έτονε ή είχετε και ακορντεόν και...

Πληροφορητής: Όχι, μόνον κεμεντζέ και καμιά φορά είχαμε έναν τουλουμτζή, εκείνος πα γέρος έτονε στα τελευταία ατ', αλλά νέος όταν έτονε, είχαμε και το τουλούμ'.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Τουλούμ και κεμεντζέ είχαμε ως συνήθως συνηθισμένα όργανα σο χωρίο μουν απέσ'. Άλλα όργανα να είχαμε, ακορτεόνια τελευταία, τελευταία εξέβαν εκείνα. Άσε που ατώρα ούτε τα κεμεντζέδες ούτε εκείνα, ατώρα ο κόσμος ερρούξεν σα ντισκοτέκια και σα μισκοτέκια.

Ερευνητής: Άλλο έθιμο; Ατό έτονε το καλαντίσμα, άλλο ντό εσυνήθιζέτε να τρώτε την ημέρα των Χριστουγέννων ντό θυμάσαι ασ' την μάνα σ';

Πληροφορητής: Πάντα έπρεπε να έχομε κρέας, απαραίτητο φτωχοί, πλούσιοι έπρεπε να έχ' σ' οσπίτ' τα Χριστούμερα βέβαια. Το βούτορον ετσάκωνάμε τ' αβγά, 5-6 αβγά εποίναμε το φούστορον.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το γιαούρτ', το ξύγαλα.

Ερευνητής: Το ξύγαλα.

Πληροφορητής: Το ξύγαλα.

Ερευνητής: Καλά Πόντιος χωρίς ξύγαλα, ήταν η βάση της διατροφής.

Πληροφορητής: Το ξύγαλα απαραίτητο σο τραπέζ' πάντα.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι άλλο ιδιαίτερο φαΐ να είχετε τα Χριστούγεννα. Είχετε το γουρούν', είπες.

Πληροφορητής: Το κρεατικό ως συνήθως και το μαντζηρεκό που ελέγάμε το βούτυρο, το μυνζίν. Τυρί βέβαια σπάνια εποίναμε εμείς από... ασ' σ' αγελάδα. Όποιος είχαμε κατσίκια, εκείν' εποίνανε τυρίν, αλλά όσοι 'κ' είχαν, εγόραζανε.

Ερευνητής: Ατσ' έναν γλύκισμα πη εποίνεν η μάνα σ';

Πληροφορητής: Γλυκίσματα εποίναμε. Εμείς ως συνήθως έχομε τον πακλαβά.

Ερευνητής: Μπακλαβά.

Πληροφορητής: Πακλαβάς ο λεγόμενος με καρύδα, καβουρεμένον αλεύρ'. Καβουρεύομε αλεύρ' και ευτάμε άμον είδος χαλβά, απλώνομ' α' σε κάθε φύλλο απάν' μαζί τρίμματα

καρύδια, κοπανισμένα καρύδα απλώνομε και ευτάμε τον χαλβά ατό και ζάχαρη βέβαια βάλ'νε, τα σχετικά υλικά που βάλ'νε σ' ένα γλύκισμα.

Ερευνητής: Το έθιμό σουν έτονε ατό.

Πληροφορητής: Το έθιμο έν' πακλαβά να έν' σε κάθε σπít'. Εμείς φυσικά εποίναμε και τα αυτά ωτία ντο λένε, τσιριχτά αλλιώς.

Ερευνητής: Τσιριχτά.

Πληροφορητής: Και τσιριχτά εκείνα εκεί σ' όλα τα σπítα έπρεπε να έν'.

Ερευνητής: Τα Χριστούγεννα.

Πληροφορητής: Τα Χριστούγεννα.

Ερευνητής: Αλλά ο μπακλαβάς έτον το κατεχοχήν.

Πληροφορητής: Κατεχοχήν το κυριότερο γλύκισμα έτον ο πακλαβάς.

Ερευνητής: Οπωσδήποτε επισκέψεις ατό θέλω να λέγω σε.

Πληροφορητής: Επισκέψεις άλλο πράμα.

Ερευνητής: Θέλω να λες με για την εκκλησία ατώρα ντό θυμάσαι ασ' σο χωρίο σ'. Την ημέρα των Χριστουγέννων επένε όλον η οικογένεια στην εκκλησία.

Πληροφορητής: Όχι όλον η οικογένεια, όλο το χωρίο.

Ερευνητής: Όλο το χωρίο.

Πληροφορητής: Όλο το χωρίο μηδενός εξαιρουμένου. Σ' οσπίτ' μπορεί να επεμέν'νε κάνας άρρωστος, κάτι μικρά που 'κ' επόρ'ναν, ξέρω γω και πολλές φορές απομέν'νε μία, η γιαγιά ως επί το πλείστον να ετοιμάζε τα σχετικά, όταν θα εβγαίν'νε ασ' την εκκλησία να έν' το τραπέζ' στρωμένο.

Ερευνητής: Για νηστεία θυμάσαι;

Πληροφορητής: Για νηστεία τα Χριστούγεννα αυστηρά διαιτολόγιο. Χριστουγεννιάτικο νηστεία 40 μέρες κανένας μικρός, μεγάλος κανένας 'κ' εμαντζιρίγουντονε, όλ' εκράτ'ναν νεστεία.

Ερευνητής: Ατώρα που πας σο χωρίο σ', κύριε Κοκκινίδη, ντό ελέπ'ς ξάι έν' κανείς να κρατεί νεστεία, πώς ελέπ'ς τα πράματα;

Πληροφορητής: Νεστεία το 40%.

Ερευνητής: Το 40%.

Πληροφορητής: Το 40%.

Ερευνητής: Οι άλλ' μαντζηρίζ'νε.

Πληροφορητής: Ναι οι άλλ' όλ' μαντζηρίζ'νε.

Ερευνητής: Ναι αυτό θέλω να λέγω, μιλούμε πάντα για τον Όφη Άι Γιάννη, τις αναμνήσεις που έχεις απ' εκεί, μιλούμε για αμιγές ποντιακό χωρίο, σον Πόντο πα ποντιακό και αδά πα ποντιακό, ότι λέμε τα ήθη και έθιμα,

αλλά πάνω απ' όλα όταν λέμε ήθη και έθιμα, λέμε το μεγαλείο τη Πόντιονος για την ορθοδοξία.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Οπωσδήποτε σε μεγάλο βαθμό, διότι αυτά είν' τα βιώματά σ', πρώτα, πρώτα η ορθοδοξία, η αρχή 'ίνουντον ασ' την εκκλησία. Αν κανείς αβούτα τα ημέρας έτον θυμωμένος, 'κ' εγουνούδευε και λοιπά, ντό θυμάσαι 'ίνουντον καμία προσπάθεια...

Πληροφορητής: Όσοι ήταν μαλωμέν'...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και 'κ' καταφέρνανε να παρουνσέυ'νε, εβγαίν'νε μία δημογεροντία και έλεγε, γιατί ο Αναστάσης με τον Βασίλη να μην είναι γουνουδεμέν' ατείν, πρέπ' να μονιάζομ' ατουनों, να συμβιβάζομεν ατουनों. Και επένανε σον έναν, σον Αναστάς παράδειγμα και έλεγαν, Άναστας, εσύ γιατί με τον Βασίλ' είσαι θυμωμένος και ξέρω γω τι, χολιασμένος. Μα εσύ 'κ' εξέρτς... Χριστούγεννα έχομε ατώρα αν 'κ' επήες να μεταλαβαίντς, να πας να μεταλαβαίντς, αλλά να μονιάεις και ύστερα. Απ' αδά απ' εκεί επέναν σον Βασίλ' οι άλλ' και άτσ' απ' αδά απ' εκεί επεναν και εμόνιαζαν ατουनों. Χολιασμένους 'κ' εφήναν σχεδόν κανέναν. Πάντα επροσπάθαναν πριν τα Χριστούγεννα ακόμα να μονιάζ'ναν ατον, να πάνε να κοινωνίζ'νε και τα Χριστούγεννα να είναι μαζί, σ' έναν τραπέζ' να κάθονταν να τρώνε και να πίν'νε.

Ερευνητής: Όμορφο αυτό, βασικό. Τώρα για την Πρωτοχρονιά. Η μάνα σ' αβούτα τα ημέρες, τα δωδεκαήμερα που λέγανε, οι αδελφάδες - ι- σ' ντό θυμάσαι, εποίνανε εργόχειρο, χερι' δουλείας, εκέντανανε;

Πληροφορητής: Αυτό το δωδεκαήμερο έλεγαν τιδέν 'κί θα ευτάμε. Οι καλικάντζαροι, λέει, πορπατούνε, σην γην απάν' είναι, έρχουνταν κάθουνταν απάν' σο κέντημα και απομέν' εκείνο, άλλο 'κί τελέν' καμίαν. Για τ' ατό καμίαν αδά σο 12ήμερα 'κ' εποίναν άλλα δουλείας, εκτός της σπιτι' να τρώμε και να πίνομε και σο μαντρί να πάνε να...

Ερευνητής: Να ευτάνε τα...

Πληροφορητής: Να ταϊζ'νε τα ζα.

Ερευνητής: Τα ζα.

Πληροφορητής: Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς το βράδυ έπρεπε να πάμε να κοιμούμε. Θυμούμαι ο πάππο μ' εβάλ'νε σο τραπέζ' απάν' σ' έναν πιάτο απέσ' ψιλά παράδες, μεταλλικά παράδες βέβαια. Επαίρνανε λίγο σιτάρ', επαίρνανε λίγο ρύζ', αν ευρίουτον. Και

επαίρ'νε ορισμένα φρούτα εβάλ'ναν ατα γύρω σο πεγάδ' ή βρύση έτον ή πεγάδ' που με το σκoinί ανέβαζαν και επαίρναμε νερό. Εκεί εφήν'ναν ατα ως το βράδυ και το πρωί επένανε, επαίρναν νερό ασ' σην βρύση και εκαλαντίαζαν τ' οσπίτ'. Τα δε ψιλά παράδες που ήταν σο τραπέζ' απάν', επαίρνε κάθε οικογένεια και απ' εκείνα τα παράδες επένε έφτηνε κeri' σην εκκλησία.

Ερευνητής: Ενίγκουστουν σο πεγάδ' πρωί - πρωί;

Πληροφορητής: Ας' σο νερόν το εφέρ'νεν σ' οσπίτ' απέσ' ο πάππο μ'. Απ' εκείνο ενίγκουμ'νες.

Ερευνητής: Κανέναν ευχή εδίνετε;

Πληροφορητής: Ευχή 'κί θυμούμαι.

Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι.

Πληροφορητής: 'Κί θυμούμαι, αλλά θυμούμαι κάτι άλλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να καλαντέζ' το σπιτ' κάποιος τη μέρα της Πρωτοχρονιάς, πρέπ' να έν' και λίγο διαλεχτός απ' την οικογένεια.

Ερευνητής: Διαλεχτός δηλαδή εννοείς πιο υπομονετικός, πιο καλόκαρδος ή...

Πληροφορητής: Όχι, δηλαδή... καλόκαρδος ναι, να μην έχει πονηριές, να μην αυτό ξέρω γω...

Ερευνητής: Νεύρα.

Πληροφορητής: Ναι και ύστερα να μην εμπαίν' ξένος σ' οσπίτ' απέσ' πρώτη φορά και 'κ' εξέρτς ποίος έν'. Ο πρώτος που θα μπει, πρέπ' να έν' γνωστός.

Ερευνητής: Τη σπιτι' σ' άνθρωπος.

Πληροφορητής: Τη σπιτι' σ' άνθρωπος περίπου και γι' αυτό εγώ θυμούμαι πάντα ο πάππο μ' εστείλ'νε σην θεία μ' δίπλα, σε γειτονικό σπιτ', εκοιμούμ'νε εκεί και το πρωί νύχτα-νύχτα η θεία μ' εκούζ'νε με, Ανέστη, δέβα να καλентέεις το σπιτ', ο πάππο σ' περ'μέν τσε. Και εσκούμ'νε νύχτα-νύχτα επένα εγώ και ένοιγα την πόρτα, εκαλέντέζα το σπιτ', πρώτος εγώ έμπαινα σ' οσπίτ' απέσ'. Και από νωρίτερα ο πάππο μ' εμάτσε με ντό να λέγω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έλεγάμε αβούτα τα λόγια: «κάλαντα, κάλαντα, καλώς τον καλαντάρ', α-γούργα παιδιά, θελεκά μουσκάργα, νοσσάκας πουλία, καστανίτσας φελιά» δηλαδή τον καινούριο χρόνο τον δεχόμαστε, καλώς ήρθε, στο σπιτί σας δώστε αγούργα παιδιά, το θηλυκό βέβαια...

Ερευνητής: Ναι είχαν α' οι Πόντιοι σε δεύτερη μοίρα.

Πληροφορητής: Σαν δεύτερη μοίρα είχαν α' ξερό γω τι. Αγούρα παιδιά, θελεκά μουσκάρα, το αντίθετο σα παιδιά κεκά αγούρα παιδιά, σα μουσκάρα να είναι θελ'κά να περισεύ'νε, να γεννούν να τρώνε γάλα ξέρω γω ναι. Νοσσάκας πουλία, τα πουλία να μην είναι πετεινάρα, να είναι δηλαδή θηλυκά κοσσάρας για να γεννούνε αβγά.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) Και το άλλο νοσσάκας πουλία;

Πληροφορητής: Νοσσάκας πουλία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καστανίτσας φελία, κολογκύθα εκείνα τα άσπρα τα μεγάλα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να κόφ'νε και ευτάνε φελία να βάλ'νε σο φουρνίν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να ψέν'νε και να τρώνε, νόστιμα είναι.

Ερευνητής: Η καστανίτσα έν' το πιο νόστιμο κολογκύθ'.

Πληροφορητής: Βάλ'νε σον φούρνο και...

Ερευνητής: Όλα είχαν νοστιμιά, ωραίο, πολύ ωραίο αυτό. Το ποδαρικό δηλαδή εποινέτ' α' ασ' σ' οσπίτ'...

Πληροφορητής: Το ποδαρικό είχεν α' σουμαδεμένο.

Ερευνητής: Α! 'α πένες εσύ...

Πληροφορητής: Σιναιεμένο.

Ερευνητής: Σιναιεμένο.

Πληροφορητής: Σιναιεμένο, τη σπιτί' την Πρωτοχρονιά είχαμ' α' σιναιεμένο.

Ερευνητής: Σιναιεμένο όταν λέμε, κύριε Κοκκινίδη, ντό εννοούμε;

Πληροφορητής: Εννοούμε δηλαδή εκαλαντίασα εγώ παράδειγμα έναν σπίτ', εκείνο το σπίτ' εκείνο τον χρόνο επήε καλά, έν' καλό ποδαρικό ατός, του χρόνου πα θα παίρομ' ατον. Εάν όμως εκαλαντίασα έναν σπίτ' και εκείνο 'κ' επήεν καλά, ατός καλό ποδαρικό 'κ' είχε, 'α τερούμε αποφεύομεν ατον, ατός να μην έρ'ται άλλη φορά σ' σπίτι μουνε.

Ερευνητής: Τόση μεγάλη σημασία είχε το ποδαρικό.

Πληροφορητής: Λοιπόν μεγάλη σημασία. Και ατώρα ακόμα παρατηρώ σε Μαγαζιά απέσ' που μπαίνομε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ψωνίζομε παράδειγμα σιφτέ που λένε, έχεις καλό χερικό να ευτάς σιφτέ;

Ερευνητής: Σιφτέ.

Πληροφορητής: Ναι, και ατώρα πα παρακο-

λουθώ σ' όποιο μαγαζί εμπαίνω πρώτη φορά και ψωνίζω...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το ποδαρικό, ποδαρικό έν' πάντα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δηλαδή το μαγαζί εκείν' την ημέρα...

Ερευνητής: Ξεις καλό ποδαρικό.

Πληροφορητής: Καλό ποδαρικό.

Ερευνητής: Λες εσύ επίστευαν οι παλιοί, ο πάππο σ' ατό το πράμα, ότι είχες καλό ποδαρικό, ο ίδιος εκατάλαβέν α' ατότες, ντό έλεε; Όταν ένας έλεπε ότι έχ' καλό ποδαρικό, πού απέδιδέν α';

Πληροφορητής: Τιδέν 'κ' έλεε, τιδέν 'κ' έλεε, το ποδαρικό είπαμε σιναιεύ' και κάθε χρόνον εστείλ'νεν εμέναν πάλι, πάντα εμέναν εστείλ'νε, τα παιδιά ατ' 'κ' εστείλ'νεν, το εγγόν' ατ' εστείλ'νεν. Κι άλλο εμπροστά επέναν και τα παιδιά ατ'. Α! εσείς τιδέν 'κ' εποίκετε οφέτος!!

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Βέβαια αφού εκαλαντίασα και ύστερα, εδίνε με ο πάππο μ' κάτι, 5 φράγκα, 10 φράγκα τον καιρό εκείνο προπολεμικά ήταν, μωρό δεν εθελ'νες περισσότερα, ατόσον βέβαια, λοιπόν...

Ερευνητής: Εχάρουσ'νε μετ' εκείνα.

Πληροφορητής: Οι μεγάλ' εζήλευαν, εγώ εχάρουμ'νε, αλλά οι τρανοί οι θείοι μ', τα παιδιά τη πάππο μ', τ' αδέλφω τη πατέρα μ', εκείν' εζήλευαν. Σχεδόν συνομήλικα έμ'νες, 4, 5 χρόνα είχαμε διαφορά μετ' εκείνου τα παιδιά. Και εκείν' γιατί τον Ανέστη εδώκες παράδες και εκαλαντίασε, 'απάμε εμείς του χρόνου. Καλά του χρόνου θα πάτε εσείς.

Ερευνητής: Α! ωραίο! Άλλο έθιμο για την πίτα ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Βασιλόπιτα;

Ερευνητής: Την βασιλόπιτα.

Πληροφορητής: Για την βασιλόπιτα ως συνήθως εμείς πα είχαμε ένα τέτοιο συνήθειο, αλλά εβάλ'ναμε τη βασιλόπιτα, εβάλ'ναμε απέσ' έναν πενηντόλεπτο, ποίος 'α παίρ' α', εκείνος έν' ο τυχερός της χρονιάς.

Ερευνητής: Ναι, θέλω να λες με ντό θυμάσαι, η μάνα σ' που εποίνε τη βασιλόπιτα, έτονε γλυκό ή εποίνετε άλλου είδους δηλαδή όπως έν' τη τδορεκί το ζουμάρ';

Πληροφορητής: Περίπου, το τδορέκ' πα γλυκό έν', πιο άγλυκο.

Ερευνητής: Πιο άγλυκο.

Πληροφορητής: Πιο άγλυκο.

Ερευνητής: Και ειδικά εξούμωνε εκείνο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και έψενέτε. Θυμάσαι ποτέ να ε-
βάλ'ναν απέσ' χρυσό φλουρί τίποτε κωστα-
ντινιάτικο ποτέ;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Εβάλ'ναμε το πενηντόλεπτο
που να έν' και μικρό σε όγκο να μην πιάν' σο
κόψιμο, να μην πιάν' και σο μαχαίρ' και εκείνο
αντιστοιχούσε με 50 φράγκα, με 100 φράγκα
και ανάλογα με τη δύναμη της οικογενείας.

Ερευνητής: Ναι και το ποσό που αντιστοιχούσε
ποιός έλεέν α'; Ο πάππο σ' ή ο πατέρα σ';

Πληροφορητής: Ο πάππο όριζεν α'.

Ερευνητής: Ο πάππο.

Πληροφορητής: Ο τρανύτερο τη σπιτί'.

Ερευνητής: Ο τρανύτερο έλεε αβούτο το πενη-
ντόλεπτο έχ' απόσον αξία. Και όταν έκο-
φτέτε, πότε έκοφτέτε τη βασιλόπιτα;

Πληροφορητής: Έκοφτάμ' α' μετά τη λειτουργία
της Πρωτοχρονιάς που εγυρίζαμε ασ' την εκ-
κλησία, μαζεμέν' όλ' σο τραπέζ' και πάντα όλ'
μαζεμέν' σο τραπέζ', κανέννας 'κ' έπρεπε να
λείπ', εκτός αν έτον ταξίδ' πουθενά, αλλιώς
έπρεπε να είναι όλ' σο τραπέζ' γύρω – γύρω,
αφού τρώνε, τελευταία κόφ'νε την πίτα. Έκο-
φταν την πίτα και τίναν έρουζε το κομμάτ'.
Πολλές φορές έρρουζε και σο σπίτ', σο εικο-
νοστάσ', διότι σο εικονοστάσ' εβγάλ'νανε με-
ρίδιο, όλα τα μέλη της οικογενείας.

Ερευνητής: Σον ξενιτεμένο.

Πληροφορητής: Αν είχαμε ξενιτεμένο, εβγάλ'να-
με και σον ξενιτεμένο βέβαια ναι και σον ξε-
νιτεμένο.

Ερευνητής: Άτσ' θυμάσαι να εβγάλ'νετε κομμάτ'
συνήθως και σε κανέναν άλλον που έτον που-
γαλεμένος απέσ' σο χωρίο σουν για να πάει η
οικονομική ενίσχυση σ' εκείνον;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Εποίνετε ατο.

Πληροφορητής: Ναι βέβαια.

Ερευνητής: Σαν φιλανθρωπία.

Πληροφορητής: Όχι μονάχα από, αλλά πόσα οι-
κογένειας ένα, δύο, τρία τα φτωχά αυτά ο
πάππο μ' από νωρίς έλεε τον πατέρα μ', Χα-
ρίτων, 'α πας σο παζάρ' θα φέρτς ολίγο ρύζ'
παραπάνω, λίγο ζάχαρη παραπάνω, λίγο λάδ'
παραπάνω φέρε. Γιατί, πάτερα, εγώ πώς 'α
φορτούμαι και φέρ' ατα. Χαϊβάνα πα 'κ' έτανε
ατότες ούτε συγκοινωνίας έτανε, με την ράχα
έπρεπε να κουβαλούμ' ατα ασ' σο παζάρ' σο

χωρίον. Όχι, από ντο λέω σε, έχ' σημασία. Ε,
πατέρα, αφού έχ' σημασία εντάξει. Και καμιάν
το χατήρ' τη πατέρας ατ'... και εφέρ'νε. Και
ετοιμάζαν ατ'ς το βράδυ τα τσάντας πακέτα,
πακέτα και εβάλ'νε έναν ασ' σα παιδιά και
επένεν εφέρ'nen α' σ' οσπίτ'. Εφήνεν α' ασ'
στην πόρτα έξ' μερέαν να μην φαίνεται ασίναν
είναι, να μην φαίντανε ασίναν είναι τα δώρα
αυτά.

Ερευνητής: Δηλαδή να μη γνωρίζ' η δεξιά τι ποιεί
η αριστερά που λέει το ευαγγέλιο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Λοιπόν εφήν'nen ατα
το παιδί και έφευε. Από εποίναν α' όχι μονάχα
οι δικοί μου, γενικά σ' όλο το χωριό, όσοι ευ-
ρίουσαν κάπως καλλίτερα, όλ' οικονομικά
εβοήθαναν τα άπορα οικογένειας τη χωρί'.

Ερευνητής: Το τραπέζ' ατώρα ντό εσυνήθιζέτε
να τρώτε την Πρωτοχρονιά σο πρωτοχρο-
νιάτικο τραπέζ', είπαμε για την βασιλόπιτα,
ντό θυμάσαι; Σουρβά είχετε για σουπά;

Πληροφορητής: Η σουρβά έτον για σουπά, αλλά
'κ' έτον για Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιάς
φαϊ, έртουν σε δεύτερη μοίραν. Τα πρωτο-
χρονιάτικα φαεία έταν απαραίτητο βέβαια το
ρυζόγαλο, αλλά το κυριότερο φαγητό έτον τα
σαρμάδες, το κυριότερο φαγητό έταν τα σαρ-
μάδες. Σπίτ' άμα 'κ' είχεν σαρμάδες, 'κ' έλεε ότι
εποίκαμε πρωτοχρονιά.

Ερευνητής: Εννοείς με το μαύρο το λάχανο.

Πληροφορητής: Με το μαύρο το λάχανο, πάντα
μαύρο λάχανο, εκείνα ήταν νόστιμα. Το
άσπρο λάχανο έρ'ται κάπως γλυκόν και χάν'
την ουσία δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: 'Κ' επορείς να ευχαριστίεσ' ατο.

Ερευνητής: Ναι, ατώρα πα ευτάμ' ατα.

Πληροφορητής: Ατώρα πα πάντα.

Ερευνητής: Πάντα.

Πληροφορητής: Πάντα τα σαρμάδες είναι το
πρώτο φαϊ. Μα κι εκείνος που 'κ' έχ' λάχανα
μαύρα σον παχτσέν ατ' να ευτάξει, θα ευρίκ' το
μινκίν να ευρίκ' μαύρα λάχανα. Όπως παρά-
δειγμα ατώρα που είμαι και στην Κατερίνη
εγώ, κάθομαι 28 χρόνια στην Κατερίνη, πάντα
παραγγείλω ασ' σο χωρίον, τα καλά τα ημέ-
ρας να στείλ'νε με μαύρα λάχανα να ευτάγω
σαρμάδες.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Είπαμε.

Ερευνητής: Πίτας;

Πληροφορητής: Η πίτα έν' η βασιλόπιτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η οποία κόφκεται τελευταία.

Ερευνητής: Τελευταία, αλλά άτσ' ας πούμε φυλλωτά.

Πληροφορητής: Τα φυλλωτά είναι κατασκευάσματα ιδιόχειρο βέβαια, τα οποία άλλ' ετηγάνιζαν ατα ύστερα, εκατασκεύαζαν και εποίναν ολόκληρα ντάνας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και είχαν για όλο τον χειμώνα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από εκείνα επαίρνανε και εκατασκεύαζαν. Άλλος εθέλ'νε με τη ζάχαρη, άλλος εθέλ'νεν με τυρί το φυλλωτό αυτό. Και έτονε ένα πρόχειρο φαγητό για έκτακτες ανάγκες.

Ερευνητής: Έκτακτες ανάγκες. Σο τραπέζ' το πρωτοχρονιάτικο 'κ' έτον απαραίτητο από.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: 'Κ' έτονε.

Πληροφορητής: Αλλά απαραίτητο έτον και ένα άλλο φαγητό που εποίναμε, άμον είδος κρέμα εμείς έλεγάμ' α' μουχλαμά.

Ερευνητής: Ας ακούγ' ατο.

Πληροφορητής: Η μουχλαμά πάντα έπρεπε να έχομε παλαιό βούτορο...

Ερευνητής: Αγελαδινό.

Πληροφορητής: Αγελαδινό παλιό εβάλ'ναν α' σο τηγάν', έκαιγαν ατο και ετοιμάζαν σο πιάτο απέσ' λίγο αλεύρ' ασ' σο σιτάρι, λίγο από καλαμπόκι. Εβάλ'νανε τυρί και όποιος 'κ' είχε τυρί, εβάλ'νε τη μυζήθρα. Κάθε νοικοκυρά είχε σο κελάρ'ν ατ'ς την αποθηκούλα αποθηκευμένο, εβάλ'νε ή τυρί ή μυζήθρα και εποίναν από την κρέμα και εβάλ'ναν α' σο τραπέζ'. Παλαιά βέβαια το τηγάν' όπως έτον αέτσ' εβάλ'ναν ένα αντικείμενο απάν' σο τραπέζ' για να μην καίγεται, επειδής έτον ζεστό το τηγάν', εβάλ'ναν αντικείμενο ή από χοσότq καλαμποκόφυλλα πλεγμένο έναν στρόγγυλο είδος και εβάλ'ναν α' σο τραπέζ' απάν' και εκεί απάν' εβάλ'ναν και το τηγάν'. Και από κει απέσ' ο καθένας επαίρνε και έτρωγε, με το πηρούν' επαίρνε και έτρωγε, αλλά τώρα τελευταία πολιτισμένα κάπως έκοφτάν ατο σα πιάτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εβγάλ'ναν εβάλ'ναν σα πιάτα απέσ' λοιπόν και...

Ερευνητής: Σερβίριζαν.

Πληροφορητής: Ναι, σερβίριζαν τον καθέναν για να τρώνε. Βέβαια θα λέγω ότι εποίναμε και μαμαλικά βέβαια.

Ερευνητής: Από ντό έν';

Πληροφορητής: Η μαμαλικά από καλαμποκά-

λευρο πάλι.

Ερευνητής: Φούρνικο ή άτσ';

Πληροφορητής: Όχι, τα Χριστούγεννα και τα καλά ημέρας 'κ' εποίναμ' ατο. Από εποίναμε ατο περισσότερο σο παρακάθ', σα νυχτέρια που εποίναμε τα χρόνια εκείνα. Ατώρα τα νυχτέρια πα επιδέβαμε και τα παρακάθια πα επιδέβαμε, όλα επιδέβεν ατα ο κόσμος.

Ερευνητής: Για πέξει τη μαμαλικά, από τη μαμαλικά.

Πληροφορητής: Ναι. Από η μαμαλικά ευτάνε, βράζ'νε το νερό και ξύν'νε απέσ' ολίγο καλαμποκάλευρο και ευτάν από..

Ερευνητής: Κρέμα.

Πληροφορητής: Άμον κρέμα, άμον κρέμα, αλλά σφιχτόν, σφιχτόν ευτάν από. Αφού ψέεται καλά, ψέσκειται καλά, αναποδογυρίζ'νε την κατσαρόλα άτσ' όπως έν' σο τραπέζ' απάν' σ' έναν ταψίν απέσ' και από κει απέσ' παίρ' ο καθένας κόφτ' έναν κομματόπο εμπροστά ατ'. Ση μέσ' απέσ' έν' το τηγάν' ή έναν τρανόν πιατέλα με καβουρμά. Καβουρμά έν' το τσιγαρισμένο το κρέας σε κομματάκια, κομματάκια.

Ερευνητής: Γουρουνί' ή και μουσκαρί'?

Πληροφορητής: Τη γουρουνί' περισσότερο διότι εκείνο είχε λιπαρό, άλλη νοστιμάδα, άλλη νοστιμάδα και έτρωγάμε. Τελείωνε η καβουρμά, πρόχειρο ατώρα με ντό θα ευτάμε; Πολλοί εποίναν μαμαλικά με ανάπας φασούλα, κόκινα φασούλα και έτρωγαν τη μαμαλικά με εκείνο. Πολλές φορές πολλοί παστό σαρδέλα ξετσακισμένο, ξεκοκαλισμένο σο τηγάν' απέσ' έβραζάν α' σε πόλικο ελάδ' και εβάλ'ναν α' σο τραπέζ' πάλι και έτρωγαν αντίς καβουρμά το παστόν τη σαρδέλα, το χαψί το λεγόμενο.

Ερευνητής: Το χαψί.

Πληροφορητής: Το χαψί το λεγόμενο.

Ερευνητής: Για τα Θεοφάνια θέλω ατώρα, κύριε Κοκκινίδη, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Για τα Θεοφάνια τίποτα ιδιαίτερο 'κ' είχαμε. Το μόνο που είχαμ' α' σαν έθιμο τον Σταυρό επαίρναν ατο πάλ' το σχολείο ή η εκκλησία.

Ερευνητής: Πού εσύρ'νετε τον Σταυρό;

Πληροφορητής: Σην πατρίδα όσοι είχαν σουμά ποτάμ', επέναν σο ποτάμ' και όσοι 'κ' είχαν απέσ' την εκκλησίαν σ' έναν τρανόν καζάν'.

Ερευνητής: Α σε καζάν απέσ'.

Πληροφορητής: Σε τρανόν καζάν απέσ'. Σην Τραπεζούντα μετά το '48, '47, '48 είχαμε έναν κατασκευάσμα, έναν στέρνα σην πλατεία απέσ' και εσύρ'ναμ' α' εκειαπέσ'.

Ερευνητής: Εποίκετ' ατο ειδικά για τ' ατό την ημέρα ή για...

Πληροφορητής: Όχι για τ' ατό την ημέρα, εποίκαμ' ατο ως συνήθως για να πίν'νε τα ζα, μία στέρνα για να πίν'νε τα ζα νερό, από τη βρύση το περίσσευμα εμαζεύκουτον εκειαπέσ' και έπιναν και τα ζα, ατά που επέναν σο βουκολείο, σην βοσκή και ως εγύριζαν πάλι τα ζα, έπιναν νερόν. Εκείν' την ημέρα από το βράδυ εκαθάριζάμ' α'. Έπλυνάμ', εκαθάριζάμ' ατο καλά και το πρωί για να σύρομ' απέσ' το Σταυρόν. Και εκειαπέσ' επήδανε έναν παιδί και επαίρνεν τον Σταυρό και πάλ' επαίρνεν και εδίνεν ατο σο σχολείο ή σην εκκλησία και εψάλναμε το τροπάριο της βαπτίσεως, το εν Ιορδάνη βαπτιζομένη εψάλναμε.

Ερευνητής: Εν Ιορδάνη βαπτιζομένη...

Πληροφορητής: Σου Κύριε.

Ερευνητής: Θυμάσ' α' οσήμερον η της Τριάδος...

Πληροφορητής: Εφανερώθη προσκύνησις Του γαρ γεννήτορος η φωνή προσεμαρτύρει Σοι αγαπητόν σε υιόν ονομάζουσα Και το πνεύμα εν είδει περιστεράς

Ερευνητής: Εβεβαίου του λόγου...

Πληροφορητής: Το ασφαλές.

Ερευνητής: Ο επιφανής...

Πληροφορητής: Ο Θεός υμών...

Ερευνητής: Τον κόσμον φωτίσας...γιατί λέγ' ατό ατώρα, οσήμερον πας ρωτάς τον γιο σ' ατό το τροπάριο 'κ' εξέρ' α'.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε όχι.

Ερευνητής: Εσύ παρόλα που η παιδεία ατότες έτονε ελλιπής και ο δάσκαλο ένας τεκ'ς σο σχολείο και λοιπά, εμάθάν'νες α' ασ' σον πάππον.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ή ασ' σην μάνα.

Πληροφορητής: Ασ' σον πάππο και ασ' σην μάνα και τους θείους ακόμα.

Ερευνητής: Και τους θείους ακόμα, έτον τόσον έντονο το θρησκευτικό εκείν' την εποχή συναισθημα.

Πληροφορητής: Πάρα πολλά.

Ερευνητής: Και τα παράδες εμάζεψε, εδίνεν ατα, είπες, σο σχολείο.

Πληροφορητής: Σο σχολείο, αυτό έν' έθιμο από την πατρίδα. Διότι σην πατρίδα εκεί ή το σχολείο ή η εκκλησία δεν είχανε κρατικές επιχορηγήσεις και πάντα από τα κάλαντα, από τον Σταυρό, ακόμα και το Πάσχα των Βαΐων...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα έσοδα αυτά που γυριζάνε

και εψάλ'νανε, όλα επέναν σο σχολείο. Όλα σο σχολείο ή σην εκκλησία, περισσότερο σο σχολείο, διότι η εκκλησία κάθε Κυριακή επαίρ'νε παράδες. Επένε ο κόσμος έφυνεν ένα κερί για τον πεθαμένο, μάζεψε παράδες, αλλά το σχολείο 'κ' είχανε άλλους πόρους. Ειδικά περισσότερο έτον για το σχολείο μαζέψαν τα χρήματα αυτά. Δεν ξέρω εμείς είχαμε και ένα άλλο έθιμο, δεν ξέρω εκτός αν έν' σε άλλο σχέδιο...

Ερευνητής: Όχι, πέει τα έθιμά σ'.

Πληροφορητής: Και σον γάμο, σον γάμο ακόμα, όταν εροδοσταμίζαμε;

Ερευνητής: Πώς εποίνετε;

Πληροφορητής: Εροδοσταμίζαμε σον γάμο.

Ερευνητής: Τι θα πει ροδοσταμίζω, ατό 'κ' εξέρ' ατο εγώ.

Πληροφορητής: 'Κ' εξέρτς ατο;

Ερευνητής: Εγώ πόντιεσσα Ορτουλούσα είμαι.

Πληροφορητής: Πριν φτάνομε σον γάμο, ας πάμε πρώτα ιεραρχικά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Χριστούγεννα, Άγιο βασίλειο, Θεοφάνια, Άι Γιαννιού ξέρω γω και κάθε γιορτή, χριστιανική γιορτή το ροδόσταμο έτον πάντα σην πρώτη σειρά λέγοντας. Παίρνει τον δίσκο ένας σο χέρ'ν ατ' και ροδόσταμο και περάν'νε, ποίος γιορτάζ' εκείν' την ημέρα, Βασίλης παράδειγμα, όλους τους βασιλάδες εροδοσταμίζε χωριστά.

Ερευνητής: Και είχε το άρωμα εκείνο.

Πληροφορητής: Το άρωμα εκείνο λοιπόν αρωμάτιζε τον εορτάζοντα την ημέρα εκείνη και εκείνος εδίνε έναν πενηντάρ', κατοστάρ' ανάλογα με την οικονομική του δύναμη, τα οποία αυτά επέναν καθαρά σο σχολείο. Αφού ετελείωνε αυτός ύστερα επένε πάλι το ροδόσταμο μπροστά και δύο δίσκοι αποπίσ', δύο δίσκοι αποπίσ', το έναν έτον για την εκκλησία και το άλλο πάλι για το σχολείο. Ο ένας δίσκος υπέρ του σχολείου και το άλλο έτονε υπέρ της εκκλησίας. Όπως και ατώρα έν' ένας δίσκος σην εκκλησία αδά σην Κατερίνη που πάω ένας δίσκος για την εκκλησία, ενώ σο χωρίο μουν ακόμα ο δεύτερος δίσκος υφίσταται, μαζεύ' για το σχολείο, για τα έξοδα του σχολείου.

Ερευνητής: Το γράμμα, την παιδεία πολλά είχαν α' έτσι.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και ο λόγος είπες 'κ' έτον επιχορήγηση, αλλά επίστευαν α'. Γενικά ο Πόντιος σο γράμμα εδίνε πολύ μεγάλη σημασία.

Πληροφορητής: Σημασία.

Ερευνητής: Τώρα εμπορείς να λες με κι άλλα έθιμα ότι θυμάσαι γύρω ασ' σουσ γάμους. Σα κηδείας μια και μιλούμε για έθιμα. Αφήνομε τα χριστουγεννιάτικα.

Πληροφορητής: Καλά για τις κηδείες εξυπακούεται την ημέρα που έχουμε κάποια κηδεία σο χωρίο, σαν να βγήκε από όλα τα σπίτια ο νεκρός εκείνος.

Ερευνητής: Ο πόνος τόσος.

Πληροφορητής: Ο πόνος είναι τόσος σε όλους.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε όλους και σε εχθρούς ακόμα. Μπορεί ο θανών να άφησε έχθρα οπίσ'...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείν' τη στιγμή εκείνος ο εχθρός ατ', συλληπάται πάλι, πάλι συλληπάται κατά βάθος, κατά βάθος συλληπάται. Και όλ' καλοστέκ'νε την οικογένεια, καλοστέκ'νε την οικογένεια όλ'.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι, πώς εποίνετε σο χωρίο σουν, επένετε επαράχωνε, εδέβαζε τον νεκρό, μετά ντό 'ίνουτον σο σπít', όταν εγύριζέτε; Ντό εκέραζαν;

Πληροφορητής: Καφέ.

Ερευνητής: Καφέ, λουκούμα εκέραζέτε;

Πληροφορητής: Καφέ, παξιμάδα

Ερευνητής: Παξιμάδα, όχι λουκούμα.

Πληροφορητής: Λουκούμα τα παλιά τα χρόνα 'κ' έτανε.

Ερευνητής: 'Κ' έτανε.

Πληροφορητής: Τα πρώτα χρόνα που έρθαμε αδά...

Ερευνητής: Σην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Σην Κατερίνη, το λουκούμ' ας υποθέσομε, εύκολα 'κ' επόρναμε να εγόραζάμ' ατο, εποίναν κουλουράκια.

Ερευνητής: Η πεθερά μ' έλεε με ότι 'κ' εκέραζαν, για περιοχή Ορντούς μιλώ, 'κ' εκέραζαν ξάι γλυκό πράμα. Δηλαδή και εσείς τα πρώτα χρόνα 'κ' εκέραζέτε γλυκό πράμα.

Πληροφορητής: Γλυκό όχι, γλυκό όχι.

Ερευνητής: Παξιμάδ' και καφέ.

Πληροφορητής: Γλυκό όχι, πίκρα έχουν, τον καφέ πα για να λέμε την ορθία ζάχαρη πα όσον να εμύριζεν απέσ' η ζάχαρη.

Ερευνητής: Πικρό.

Πληροφορητής: Να έν' πικρό ο καφές βέβαια.

Ερευνητής: Μετά ασ' σον καφέ που εκέραζαν και εσυλληπίουσουν, πώς έτον το τραπέζ' της παρηγοριάς;

Πληροφορητής: Το τραπέζ' της παρηγοριάς...

Ερευνητής: Μιλούμε για τον Όφη Άι Γιάννη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και για Οφλήδες.

Πληροφορητής: Το τραπέζ' της παρηγοριάς έτον μαζεύματα από τις γύρω οικογένειες.

Ερευνητής: Α! απ' τη γειτονιά.

Πληροφορητής: Ναι, η γειτονιά εφέρ'νε φαγητά διάφορα. Η γειτονιά αναμεξύ τουν οι γυναίκες συννενοήουσαν, εγώ θα παίρω και πάω παράδειγμα φασούλα, εγώ θα παίρω το ψωμί, θα παίρω τον καφέ, θα παίρω τα διάφορα για να στολίζ'νε έναν τραπέζ'. Άτοσ' ετοιμάουντον το τραπέζ'. Εκείν' την ημέρα που είχαν τον νεκρό, ποτέ σ' εκείνο το σπít' απέσ' 'κ' επρολαβαίν'νανε να μαγειρεύ'νε και να ευτάνε. Η γειτονιά ετοιμάζε και εφέρνεν αυτή.

Ερευνητής: Ατό 'ίνουτον την πρώτη μέρα μόνον ή...

Πληροφορητής: Την πρώτη μέρα, την πρώτη μέρα. Μετά βέβαια επέναν και σο...μετά την κηδεία, αφού γύριζαν οπίσ', έτρωγαν και ύστερα, πάντα επέναν σα συλλυπητήρια ο κόσμος με διάφορα, με καφέ, με...

Ερευνητής: Με φαγητά.

Πληροφορητής: Φαγητά σπάνια να επένανε ύστερα, διότι κόσμος 'κ' έτονε. Την πρώτη μέρα, δεύτερη μέρα επένανε φαγητά βέβαια, αλλά μετά όχι φαγητά.

Ερευνητής: Επομένως ατό το έθιμο έτονε ίδιο και σην Τραπεζούντα, σε περιοχή Τραπεζούντας και σε περιοχή Ορντούς.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Ναι αλλά σην Ορντού εσυνήθιζαν, λέει, εννέα ημέρες συνέχεια να παίρ'νε και πάνε μαγειρεμένο φαί, γιατί δεδομένο ότι απέσ' εκείνη η νοικοκυρά έτον πολλά πονεμέντσα.

Πληροφορητής: Είχε πόνο, ναι είχε πόνο. Όχι δεν είχαμε, το πολύ, πολύ εκείν' την ημέρα έτον σο χωρίο σ' εμάς. Αλλά οι παρήγοροι ήσαν συνέχεια στο σπítι και έλεγαν η ζωή συνεχίζεται, ας κλαίει πη πάει, έλεγάνε, οπίσ' ποίος είναι 'κί θα χάνταν, ο θεός αγαπά τους, θα κρατεί ατους. Με την πίστη πάντα και λοιπόν αποβάλ'νανε σιγά, σιγά, τελείως 'κ' εμπορείς καμιάν, τον πόνο κανείς 'κ' ανασπάλλ' ατον, ο πόνος έν' πόνος. Αποβάλ' μια στιγμή τον πόνο και λοιπόν συνεχίζ' τη ζωήν.

Ερευνητής: Τα εννιάμερα;

Πληροφορητής: Είχαμε ως σύμβολα τα εννιάμερα. Την Τρίτη ημέρα της θανής πάλι επένανε στην εκκλησία λίγα κόλλυβα.

Ερευνητής: Κόλλυβα τα τριήμερα.

Πληροφορητής: Ναι. Τα εννιάμερα εποίναμε κανονικό μνημόσυνο τα εννιάμερα. Και εμά-

ζευάμε ασ' στην εκκλησία 10, 20, 30 άτομα, εφάζ'ναμε σ' οσπίτ'. Στα 40 μέρες πάλι τα ίδια.
Ερευνητής: Ναι, λίγο για τα μνημόσυνα που θυμάσαι σο χωρίο σ' θέλω να λες με.
Πληροφορητής: Σο σαρανταλείτουργο πάλι τα ίδια.
Ερευνητής: Εβάλ'νετε τον νεκρό 40 ημέρες απέσ' στην θεία λειτουργία κάθε πρωί;
Πληροφορητής: Αυτό εποίαν α' ιδιαίτερα.
Ερευνητής: Ιδιαίτερα.
Πληροφορητής: Ιδιαίτερα το σαρανταλείτουργο που λένε εποίαν και ευτάμ' ατο πα ακόμαν.
Ερευνητής: Ακόμαν ευτάτε.
Πληροφορητής: Ακόμαν όταν ευρίκ'νε τον τρόπο, ευτάμ' ατο. Όπως εγώ επέθανε η μάνα μ' πριν δύο χρόνα και μετά από έναν χρόνο ετελείωσε το σαρανταλείτουργο, διότι αδά 'κ' εύρα παπάδες να αναλαβαίν'νε αυτό το βαρύ φορτίο να ευτάνε σαρανταήμερο λειτουργία, αναγκάστα και έστειλ' ατο σο Άγιον Όρος και πολλοί ατώρα στείλ'νε σο Άγιον Όρος και ευτάνε το σαρανταλείτουργο αυτό.
Ερευνητής: Αδά θέλω λίγο, συγκινούμαι που ακούω σε, κύριε Κοκκινίδη, αλλά πώς αισθάνεσαι δηλαδή 'κ' αναπάεται η ψη σ', αν 'κ' ευτάς για τη μάνα σ' ατά τα πράματα;
Πληροφορητής: Όχι 'κ' αναπάεται.
Ερευνητής: 'Κ' αναπάεται.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Γιατί εθέλ'νεν α' εκείνε ή γιατί έβαλέν α' απέσ' -ι- σ';
Πληροφορητής: Και εκείνε εθέλ'νεν ατο βέβαια...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και η μάνα μ' εθέλ'νεν το σαρανταλείτουργο, αλλά και ως κανόνας πατροπαράδοτο, δηλαδή πως λες το παιδί σ', ατό να ευτάς ατο, αν πεθάνω όλα 'α ευτάς ατα, αφήν' βεσιέτ.
Ερευνητής: Εφέκε σε η μάνα σ' βασιάτ;
Πληροφορητής: Βεσιάτ 'κ' εφέκε με, αλλά ας σο έζησα μαζίν ατ'ς και όσταν εχάσα τον πατέρα μ' και εποίκε την γην πηγήν εποίκε να ευρίκ' ποπά να ευτάξει σαρανταλείτουργο, θυμούμ' α' πολλά καλά το 1948.
Ερευνητής: Σ' εκείν' τα δύσκολα χρόνα.
Πληροφορητής: Σ' εκείν' τα δύσκολα χρόνα την γην πηγήν εποίκε και να ευρίκομ' ποπά να ευτάμε το σαρανταλείτουργο και εποίκαμ' ατο.
Ερευνητής: Η ορθοδοξία έν' έντονο απέσ' σον Πόντο
Πληροφορητής: Και αυτό βέβαια έν' ριζωμένο σε

όλα τα καρδιάς. Όταν θα εποίνα το σαρανταλείτουργο εγώ, πολλοί ακόμα, πολλοί ακόμα είπαν εμέ, Ανέστη, ετοιμάξεις σαρανταλείτουργο, ας δίγομε σε, ας γράφτομε και μεις τ' εμέτερα κάμποσα ονόματα. Φέρτε με ονόματα. Έγραψα και ξένα ονόματα ίσαμε με 20 ονόματα αλλωνών να διαβάγονταν απέσ' σο σαρανταλείτουργο τ' εμόν.
Ερευνητής: Άξιος ο μισθός, εθυμέθες τη μάνα σ' έμορφα.
Πληροφορητής: Ναι λοιπόν μετά τα σαράντα, το σαρανταλείτουργο αν βέβαια προλαβαίνομε, ευτάμ' ατο την ίδια εποχή για να κλείνομε τα σαράντα ακριβώς μαζί με το μνημόσυνο τα σαράντα που ευτάνε, το σαρανταπενθήμερον, καλώς, αν δεν, ευτάμ' ατο μετά το σαρανταλείτουργο. Ξάν' σα έξ μήνες πάλι ευτάμε το μνημόσυνο.
Ερευνητής: Τρία μήνας ξάν' κάτ' ευτάτε;
Πληροφορητής: Τρία μήνας όχι.
Ερευνητής: Τρία 'κ' ευτάτε.
Πληροφορητής: Όχι. Σαράντα, έξ μήνας.
Ερευνητής: Σα σαράντα φάζετε κόσμο;
Πληροφορητής: Αν έν' δυνατόν όλον την εκκλησίαν.
Ερευνητής: Όλο την εκκλησία, όλο το χωρίο.
Πληροφορητής: Όλο το χωρίο αν έν' δυνατόν. Σαράντα, έξ μήνες, μετά φτάνομε σον χρόνον, σα δίχρονα.
Ερευνητής: Δίχρονα ευτάτε;
Πληροφορητής: Ευτάμε και τα δίχρονα πάλι φάζομε τον κόσμο όλο, από και πέρα...
Ερευνητής: Τρίχρονα.
Πληροφορητής: Τρίχρονα 'κί πάμε.
Ερευνητής: Α 'κί πάτε!
Πληροφορητής: Όχι 'κί πάμε, από κει και πέρα εμπαιν'νε σ' όλον τον κόσμο απέσ' τους πεθαμένους, συνολικά πάνε ύστερα.
Ερευνητής: Ύστερα διαβάζετε τα ψυχοσάββατα.
Πληροφορητής: Ναι, κάθε χρόνο εκτός που διαβάζομε τα ψυχοσάββατα...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αλλά κάθε χρόνο έχομε κατανέμει τη Σαρακοστή κάθε Κυριακή ποίος θα έν' την πρώτη Κυριακή, ποίος τη δεύτερη, ποίος την Τρίτη Κυριακή, διότι σο χωρίο απάν' είμες 120, 130 οικογένειες, αν όλοι λέμε 'α φτάμε την πρώτη Κυριακή ένα συνολικό μνημόσυνο, 'ίνταν πολλά. Άλλος ούτε θα προλαβαίν' να παίρ' έναν σπυρί κόλλυβο ασ' εμόν ή ασ' εσόν για να τρώει. Γι' αυτό κατανέμουμε ανά 15-20 ονόματα, δηλαδή οικογένειες, την πρώτη Κυριακή, άλλοι 15-20 την

άλλη Κυριακή ούτως ώστε στις 6 Κυριακές να τελειώνει όλο το χωρίο τα μνημόσυνα αυτά.

Ερευνητής: Ωραία αυτά εγώ 'κ' έζησα σε χωρίο και βλέπω ότι είναι πολλά ομαδικά και όμορφα.

Πληροφορητής: Ομαδικά και δεμένα.

Ερευνητής: Και δεμένα και δεμένα. Λοιπόν πάμε ατώρα στους γάμους.

Πληροφορητής: Τους γάμους; Ά ξεκινούμε από ποίο σημείο;

Ερευνητής: Ας' στην αρχή πώς 'ίνεται;

Πληροφορητής: Πώς 'ίνεται το συνοικέσιο;

Ερευνητής: Το συνοικέσιο ή πώς εσυνίθηζτε αδά, πρέπ' να λέγομ' ατο, κύριε Κοκκινίδη, εσύ πώς επήρες τη γαρή σ'; ο πατέρας είπε σε πάρτην ή εγάπεσες ατην εσύ; Πώς 'ίνουνταν ατά;

Πληροφορητής: Εγώ για να λέγω σε την αλήθεια ο πατέρα μ' 'κ' είπε με έπαρ' την ατέν, να παίρτς ακείνο το κορίτσ', αλλά είχα μία συμπαθία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από εξέβεν σο μεϊντάν. Έκουσεν α' ο πατέρα μ' και έλεε τη σ'χωρεμέντσα τη μάνα μ', γάρη, ο παιδάς -ι- μουν αγαπά εκείνο το κορίτσ', 'α φτάμ' ατο νύφε, να εξέρτς ατο καλά, ατό το κορίτσ' 'α φτάμ' ατο νύφε.

Ερευνητής: Συνήθως αντίρρηση 'κ' εφέρ'ναν οι γονείς;

Πληροφορητής: Καθόλου αντίρρηση 'κ' έφεραν από την αρχή. Σαν να έτον ο ίδιος τη στιγμή εκείνη, δηλαδή τη διαλογή που εγώ εποίκα σαν να έτον ο ίδιος να εποίκε τη διαλογή, ερέχτεν α' ας' στην αρχή. Αλλά επειδής έμ'νε ακόμαν λίγο μικρός εγώ και η γυναίκα μ' είχε μεγαλύτερη αδελφή μπροστά, έπρεπε να παντρεύ' εκείνε και μετά εγώ. Αν έτον η πρώτησσα, πολύ πιθανώς στα 18 χρόνα τ' εμόν, στην ηλικία 18 χρονών όταν έμ'νε, να βάλ'νε με στεφάν' ο πατέρα μ'.

Ερευνητής: Ο πατέρα σ'.

Πληροφορητής: Τόσο αγάπησε ατην.

Ερευνητής: Αγάπησεν ατην.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή όχι γενικώς οι γάμοι σο χωρίο σουν Όφη Άι Γιάννη 'ίνουνταν από αγάπη, από σεβντά.

Πληροφορητής: Τα πρώτα χρόνια όχι.

Ερευνητής: Τα πρώτα χρόνια όχι;

Πληροφορητής: Όχι, από συνοικέσιο περισσό-τερο.

Ερευνητής: Δηλαδή όριζε ο πατέρας.

Πληροφορητής: Από αγάπη σπάνια. Πολλά φορές εσυνονούτο ο πατέρα με το παιδί και έλεε ντό λες, παιδί μ', πρέπ' να παντρεύεσαι, τα χρόνα σ' έρθαν, επέρασαν, σίνος πόρτα 'α πάμε; Έξεις κανέναν κορίτσ'; Συνενοούτο με τον παιδά. Και αν ο παιδάς έλεε, πατέρα, έχω, ποίο έν'; ας πάμε ψαλαφούμ' α'. και έλεε το παιδί, αν είχε ιδιαίτερη προτίμηση. Αν 'κ' είχε, πάμε σο τάδε σπít', ντό λες; Φυσικά ο πατέρα πάντα επροσπαθήνε για το καλό.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Για το καλό, το καλό τη παιδί' ατ', της οικογενείας και άτσ' επροχώρανε.

Ερευνητής: Τώρα αρραβώνες;

Πληροφορητής: Αρραβώνα εποίαν τα σουμάδα, ατώρα λένε αρραβώνας, ατότε εποίαν τα σουμάδα.

Ερευνητής: Σουμάδα.

Πληροφορητής: Σε μικρό κύκλο τα σουμάδα πάντα, πάντα σε μικρό κύκλο τα σουμάδα, επειδή τα σουμάδα 'κ' εκράτ'ναν πολλά ένα μήνα, δύο μήνας 'κ' επένε, έπρεπε να βάλ'νε στεφάν'. Για να επένε δύο μήνας, έπρεπε να έτον αρχές Σαρακοστή και μεγάλη Σαρακοστή 'κ' επιτρέπ' η θρησκεία να 'ίνουνταν στεφανώματα, την σαρακοστή του Πάσχα δηλαδή. Λοιπόν 'κ' επέτρεπε η θρησκεία να 'ίνεται στεφάνωμα, τότε επένεν τα δύο μήνας και παραπάνω. Δεκαπέντε, είκοσ' ημέρες σον μήνα ως επί το πλείστον 'ίνουνταν τα στεφανώματα κέλα. Τώρα τα έθιμα του...

Ερευνητής: Γάμου.

Πληροφορητής: Του γάμου αυτού είναι πάρα πολλά.

Ερευνητής: Πόσα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θα ξεκινούμε τώρα να φτάμε τη χαράν. Έναν βδομάδα νωρίτερα λέει ο οικοκύρης του σπιτιού τοι συγγενείς ατ', τ' αδέλφω ατ' και στενοί, στενοί συγγενείς ότι την τάδε Κυριακή 'α φτάγω χαρά, αυτή την εβδομάδα όσον επορείτε να βοηθάτε με. Και εστείλ'νε κάθε οικογένεια από έναν, δύο άτομα εστείλ'νε ανάλογα τ' οσπίτ'. Εθέλ'νε ασβεστώματα, ξέρω γω, τακτοποιήματα, το ένα, το άλλο εβοήθαναν σ' οσπίτ'. Όσπου έφτανε η τελευταία ημέρα του γάμου, παραμονές του Σαββάτου, αλλά την Πέφτ' πάλ' εβάλ'νανε έναν παιδί με έναν πουκάλ' ούζο σο χέρ' και έναν ποτηρόπο, επένεν σε κάθε σπίτ' και έλεε είστουν καλεσμέν' σο κιγούν τη τάδε, είστε καλεσμέν' σο κιγούν τη τάδε.

Ερευνητής: Κιγούν ντό έν';

Πληροφορητής: Χαρά.

Ερευνητής: Χαρά.

Πληροφορητής: Ο γάμος.

Ερευνητής: Γάμος.

Πληροφορητής: Εμείς κιγούν έλεγάμ' α'. Ξέρεις ο παδά Χρήστο την Κυριακή θα ευτάει κιγούν, θα παντρεύ' τον τρανόν τον γιον ατ', τον ελεύθερον τον γιον ατ. Λοιπόν εκάλ'νανε όλους τους χωριανούς. Το Σάββατο βέβαια ασ' ση νύφες το μέρος έτον μεγάλη προετοιμασία, μαζεύκουνταν και οι συγγενείς του κοριτσιού το βράδυ σο σπίτ' και εποίναν έναν μικρό τσουμπούσ', ένα μικρό γλέντι. Ασ' ση παιδά σο μέρος όχι. Απλώς μόνον έσαν μαζεμέν' να τυλίζ'νε τα σαρμάδες, να ευτάνε τα κιοφτέδες, διάφορα φαεία, πακλαβάδες να ετοιμάζ'νε και βέβαια πακλαβάδες ετοιμάζαν πολλά. Είχαμε συνήθειον εμείς σο σπίτ' τόσα κορίτσα είναι παντρεμένα, ασ' αβούτο το σπίτ' πόσα κορίτσα παντρεμένα δύο, τρία, τ' αδέλφω πόσα κορίτσα έχ'νε παντρεμέναένα, έναν, δύο, το σύνολο οχτώ, δέκα κορίτσα παντρεμένα δηλαδή από τ' αδέλφια μ', τ' εμά, λογίουςαν οι γαμπροί που θα έρχουσαν σο σπίτ' απέσ' την χαρά, αυτοί δικαιούσαν από έναν πακλαβά. Έπρεπε να εβγάλ'ναν ατ'ς πακλαβά με κοσσάρα.

Ερευνητής: Πώς 'ίνουτον να επένετε σο νυφόπαρμα;

Πληροφορητής: Σο νυφόπαρμα; Αφού ετελείωσαν όλα τα ετοιμασίας, εσκούμ'νες την Κυριακή το πρωί. Όσοι επόρ'ναν και επέναν την εκκλησία, εκκλησία 'κ' εφην'ναν, πάντα είχαμ' α' σε πρώτη μοίρα την εκκλησία. Έπρεπε να πάμε ν' αφτύνομε έναν κερί, να ευτάμε έναν σταυρό. Και αν είχαμε ατ'ελέ δουλεία, έπρεπε να εβγαίνομε αμέσως. Αφτύναμε το κερί, εποίναμε τον σταυρόν εμουν, την υπόκληση και εβγαίναμε, γιατί είχαμε δουλεία κάπου να πάμε ή ταξίδ' και ασ' το είχαμε κιγούν ένας λόγος παραπάνω έπρεπε να φύγομε σ' οσπίτ'. Αλλά το κερί έπρεπε να πάμε αφτύνομ' α'. Μετά την απόλυση τη εκκλησίας εστείλ'ναμε το νυφικό πάντα με δύο, τρία κοριτσάκια σο σπίτ' τη νύφες. Εκεί επαίρναν ατα απέσ', εδίναν ένα μικρό παχτσίς τα κορτσόπα, εφάζ'ναν ατα, και έλεγαν ατα ατώρα δεβάτε εσείς την δουλεία σουνε. Ασ' άλλ' το μέρος εστείλ'νε η νύφε. Εστείλ'νανε έναν ποκάμισο και ένα πεσκήρ ση γαμπρού. Τα ίδια και κει πάλι το φιλοδώρημα τα ίδια των παιδιών που φέρνανε το πουκάμισο το δώρο και εσκάλωναν να φορίζομε τον γαμπρό. Εφór'νεν ο γαμπρό, αλλά πριν ξεκινούν το χτένισμα, επένεν

ο γαμπρό και επαίρνε τον κουμπάρο με έναν παρέα πέντε, έξ άτομα, δέκα, ανάλογα επέναν όλ' μαζί τραγουδετά, επέναν σο σπίτ' τη κουμπάρονος, επαίρναν τον κουμπάρο και εγύρτσαν οπίσ'. Εγύρτσαν ση γαμπρού και εκεί ερχίνεν το χτένισμα. Το χτένισμα, η πετσέτα για τ' ατό εχρειάσκουτον να μη λερούται το ποκάμισο ή το σακάκι του γαμπρού, εβάλ'ναν την πετσέτα απάν' σ' ωμία τη γαμπρού και ο κουμπάρο εχτένιζε με την τσατσάρα. Την ώρα που εχτενίουτον ο γαμπρό, έλεγάμε το εξής τραγούδ':

Δος με, πατέρα μ', dos με πατέρα μ' την ευχή σ'

Δος με, πατέρα μ', την ευχή σ' να πάγω στεφανούμαι.

Έρτουν ο πατέρα, εφίλ'νε το παιδίν ατ', οι τραγωδέντ' έλεγαν:

Ευχή, ευχή, ευχή και του Χριστού

Ευχή, ευχή, ευχή και του Χριστού

Και πάντων των αγίων και πάντων των αγίων.

Ατό ελέχκουτον και dos με, μάνα, την ευχή σ' Θα πάω στεφανούμαι

Δος με πάππο μ, dos με γιάγια μ', dos με αδελφέ μ', αδελφή, δόστε θείοι μ', δόστε ξαδελφω, δόστε γειτόν', δόστε φίλοι και συνέχεια παράλληλα έλεγαν και το ευχή, ευχή και του Χριστού και πάντων των αγίων. Όσπου τελειώναν όλοι οι συγγενείς και επεράν'ναν εχαιρέταναν. Εκεί πάλι έτον ο δίσκος απλωμένος σο τραπέζ' απάν' και εφιλοδώρασαν. Ό,τι εδίναν οι χαιρετούντες, εκείνα εκεί έταν του κουμπάρου, εκείνα έταν του κουμπάρου έσοδα. Πλην ο νονό και νουνά ντο εδωρίζανε, εκείνα έταν τη γαμπρού. Έναν ποκάμισο εβάλ'νανε, πολλές φορές ακόμαν και κοστούμ' ολόκληρο σε ύφασμα εσύρναν σ' ωμία ση γαμπρού απάν'. Λοιπόν εξεκίναναν να πάμε σο νυφόπαρμα.

Ερευνητής: Με την κεμεντζέ μπροστά.

Πληροφορητής: Με την κεμεντζέ μπροστά πάντα. Το πρώτο όργανο έν' η κεμεντζέ. Φυσικά τα πρώτα χρόνα η κεμεντζέ έτον, τώρα τελευταία εκλώσταμε κάπως να ευρωπαϊσκουμε, βάλομε και ακορτεόνια και ξέρω γω τι. Να έτον τουλούμ, ζουρνά.

Ερευνητής: Ποντιακό.

Πληροφορητής: Ναι ποντιακά κι εκείνα. Αλλά κλαρίνα και αυτά σαν ποντιακά 'κ' έτον αυτό, ζατί σο χωρίο μουν 'κ' είχαμε οργανοπαίχτες, 'κ' είχαμε. Ατώρα τελευταία αν κανέναν παίρ' όργανο, αλλά και το όργανο να παίρ' από το

βράδυ φέρε σ' οσπίτ', ευτάνε τα προεόρτια
του γάμου, ατώρα τελευταία στεφανών'νε και
φεύ'νε, άλλο χαρά 'κ' ευτάνε. Το Σάββατο το
βράδυ βέβαια βάλ'νε τα όργανα σο σπít' κα-
θισμένα, τρώνε, πίν'νε, γλεντούνε, χορεύ'νε
και με τα όργανα και το πρωί φεύ'νε.

Ερευνητής: Εσείς εποίνετε μίαν τον γάμο...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Επένετε σο νυφόπαρμα.

Πληροφορητής: Και λοιπόν εμείς ατώρα πάμε
σο νυφόπαρμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έφτασάμε σ' οσπίτ' τη νύφες.
Εκεί είχαν άλλο ετοιμασία. Εσέβαν όλ' οι στε-
νοί συγγενείς στην γραμμήν ασ' την είσοδο τη
σπιτί' μέχρι και στην εξώπορτα τη αυλής. Ση
σειρά τιζεμέν' εκεί εμπροστά στην εξώπορτα
είχαμε έναν τραπέζ' στημένο απάν' μεζέδες,
ρακί και κρασί πολλές φορές. Δίπλα σ' έναν
τρανόν πιατέλα απέσ' το αβγολάβασον που
λένε, λοιπόν απάν' έναν ψεμένον κοσσάρα
ντυμένο, φορεμένο με επίχρυσο χαρτί, μπα-
ράκ έλεγάμ' ατο εμείς στην πατρίδα. Ατό το
χρυσό τυλιγμένο τη κοσσάρας όμορφα με
τρία κερόπα αναμμένα απάν'. Εκάθουτον
καλά ο γαμπρό, εχαιρέταναν ατον, έπιναν τη
ρακί και εμπαίναν ίσα. Οι δημογέροντες μπαί-
νανε σ' οσπίτ', η νεολαία όσοι ήταν ση σειρά
ανάλογα φεύ'νε σο χορό. Σ' αυλόγυρο του
σπιτιού της νύφης ο χορός δύο και τρία κατά
εγύριζε. Η νεολαία επένε σο χορό. Φυσικά
από νωρίτερα έσαν δασκαλέμέν', τερέστε,
επειδή τ' οσπίτ' έν' μικρόν και 'κ' εχωρούμε
όλ', εσείς απέσ' να μην εμπαίνετε κανένας ασ'
σοι νέους. Οι δημογέροντες να πάνε απέσ' και
εσείς όλ' οξουκά σον χορόν. Η νεολαία ζατί
να δέντσα την πα απέσ' 'κί κάθετα.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε οξουκά 'α πένε.
Λοιπόν και ένας, ένας επέραναν απέσ'. Έρθεν
η σειρά σον κουμπάρο να περάν' απέσ', λέν'
ατον, κουμπάρε, αδάκα κάτ' έν' για τ' εσέν
φυλάτομ' α', ατόσοι νομάτ' επέρασαν, 'κ' εδέ-
καμ' α' εκεινούς, τ' εσόν έν' ατό. Για έπαρ' το.
Απλών' να παίρ' α', α! κάτ' πρέπ' να δις, ατό
ποίος εμαγείρεψέν α', ποίος εποίκεν α' κάτ'
θέλ'. Παράδας θέλ', θέλετε ν' αγοράζ' α', πόσα
θέλετε; Ιστέ ξέρω γω, πόσα θα δις εσύ; Αν εδι-
νεν έναν μικρόν αριθμόν, ε, ατό τσίπ ολίγον
έν'. Τα χέρα ατ' μανάχο 'κ' επρόλαβεν να
λερών' καλά, καλά, πλέρωσον ατον. Παζα-
ρεύ'ν ατον τέλος πάντων, παίρ' την κοσσάρα
και πάει. Εκεί τώρα προσπαθούν ορισμένοι να

κλέφ'νε την κοσσάρα ασ' σον κουμπάρο,
αλλά ο κουμπάρο πάντα φυλάττ', έχ' και τοι
μπράβους ατ' για να μη κλέφ'ν ατο. Εν πάση
περιπτώσει ευτάνε το τσιμπούδ', εμπαίν' σο
σπίτ' απέσ'. Ως να ετοιμάεται ο γάμος, να
γίνει το νυφόπαρμα, περάν' ορισμένος χρό-
νος, ξεκινάει ύστερα το αλάϊ. Μπροστά στην
πόρτα τη σπιτί' πάλι μαζί με την κεμεντζέ
πάντα και αρχινούνε να ψάλλουν ένα άλλο
τραγούδι, το «άφε κόρη».

Ερευνητής: Ατό για πέει ατο.

Πληροφορητής: Λοιπόν εν τω μεταξύ απέσ' ο
κουμπάρο με τον γαμπρό εσκώθαν 'α πάνε 'α
παίρ'νε τη νύφε. Πάει ο κουμπάρο να σ'κών'
τη νύφε ο κουμπάρο, η νύφε 'κί σ'κούται. 'Α
σ'κούται, αλλά τα συγκόριτσα 'κ' αφήν'
ατηνε. Λένε βαρέσσα έν' πώς 'α σ'κώντσα την
εσύ; Εσύ ψεύτικος είσαι. Αφήστε εσείς, πάει
να σ'κών', τίποτε η νύφε 'κί σ'κούται. Α,
εγροίξα, λέει, εσείς κάτ' θέλετε. Δι' ατ'ς έναν
φιλοδώρημα, σ'κών'νε την νύφε. Έξ' μερέα το
αλάϊ τραγωδεί. Τραγωδετά λέγ' α;

Ερευνητής: Τραγωδετά πέει α', έεις και έμορφο
λαλία.

Πληροφορητής: Εγώ λαλία 'κ' έχω, αλλά εν πάση
περιπτώσει.

Άφε, κόρη, άφε, κόρη μ', τον κύρη σου
(Τέλος 1ου αρχείου)

Πληροφορητής: Κόρη, άφη, κόρη μ', τον κύρη
σου

άφη, κόρη μ', τον κύρη σου

και ποίσον άλλον κύρη

και ποίσον άλλον κύρη.

Κόρη άφη, κόρη μ', άφη τη μάνα σου

άφη τη μάνα σου και ποίσον άλλη μάνα

και ποίσον άλλη μάνα.

Άφη, κόρη μ', άφη τ' αδέλφια σου

άφη τ' αδέλφια σου και ποίσον άλλα αδέλφια

και ποίσον άλλα αδέλφια.

Κόρη, άφη, κόρη μ', άφη τους γειτόνους

άφη, κόρη μ', τους γειτόνους και ποίσον άλλο
καλλίων

και ποίσον άλλο καλλίων.

Ατώρα κλώσκειται αλλιώς το τραγούδ' λέει
«τίμα, κόρη μ', τον πεθερό σ'»

Ερευνητής: Για ας ακούομ' α'.

Πληροφορητής: Τίμα, κόρη μ' τον πεθερό σ' ασ'
σον κύρη σ' καλίων.

Τίμα, κόρη μ', την πεθερά σ' ασ' στην μάνα σ'
καλίων.

Τίμα, κόρη μ', τ' αντραδέλφια σ' ασ' σ' αδέλφια
σ' καλίων.

Τίμα, κόρη μ', τους γείτονους ασ' σο είχες καλίων.

Τίμα, κόρη μ', τον άντρα σου ασ' ολουνούς καλίων.

Ερευνητής: Ωραίο, πολύ ωραίο, είπες ατα και ωραία. Μετά; Εσυγκινέθες!

Πληροφορητής: Μετά;

Ερευνητής: Εσυγκινέθες.

Πληροφορητής: Όλα πάνε με τη σειρά. Αλλά πριν σ'κών'νε τη νύφε ασ' σο νυφικό καρέκλα, όταν έρ'ται το αλάϊ τη γαμπρού, έχ' μαζίν ατ'ς έναν τραγανόπιτο. Εκείνο το τραγανόπιτο τσακών' α' ση νύφες το κιφάλ' απάν'. Απ' εκείνο χωρίζ' και δύο κομματόπα μεγάλα, τυλίζετ' α' σο χαρτί και κρατεί ατα ένας, το δε άλλο υπόλοιπο όλο κόφτ' α' σε μικρά, μικρά κομμάτ'α και κεράζ' ν α' όλον τον κόσμο και απέσ' σ' οσπίτ' και έξω σον χορόν. Βέβαια εκεί έξ' μερέαν τα πακλαβάδες και οι δίσκοι με τα πισοτά δίνε και παίρ'νε συνέχεια. Γυροκλώσκουνταν τα καρσόνια, ταπλατίνια, τα λεγόμενα πλατίνια, αλλά ξεκινά ατώρα βγαίνοντας ασ' σ' οσπίτ' ο γαμπρό, χαιρετά τον πεθερό, τα γυναικάδελφά τ' και συγγενείς, τελευταία χαιρετά και την πεθερά. Την πεθερά βγάλ' και δί' ατεν, ανάλογα με τη θέσην ατ' και ανάλογα με την εκτίμηση την οποία τρέφ' στην οικογένεια, έναν δωρόπο. Άλλος έναν χιλιάρικο δι' παράδειγμα, άλλος δύο χιλιάρικο, άλλος δύο, άλλος πέντε λίρας. Αυτό εμείς έχομ' ατο σαν αυτό, θέλω καινούρια μάν'α, πέθερά να χαλαλίζεις με το γάλα ντο εβύζαξες το κορίτσι σ', λέν' ατο με τη λέξη σουτ παρασί'.

Ερευνητής: Σουτ παρασί'.

Πληροφορητής: Δηλαδή το γάλα που βύζαξες το κορίτσι σ', θέλω να χαλαλίζεις μ' ατο, θέλω να χαλαλίζεις μ' ατο ναι. Και παίρ' τη νύφε και εβγαίν'νε και πάνε στην εκκλησία. Σον δρόμο μεταξύ του γαμπρού και της νύφες πως πάει το αλάϊ τραγουδευτά και χορευτά πάει στην εκκλησία, ανάμεσά τουν 'κί πρέπ' να περάν' κανέν'ας. Είναι ορισμέν' που φυλάτ'νε τα δύο μέρη, δεξιά και αριστερά και 'κί αφήν' να περάν' κανέναν για να μην 'ίνεται κάτι το αυτό, κάτι το ανεπιθύμητο, το ανεπιθύμητο. Εκτός εκείνο όμως όταν σ'κών'νε την νύφε ασ' σο νυφικό στην καρέκλα, ο κουμπάρο μ' έναν μαντηλόπο γυροκλώθ' τρία φορές την νύφε και το μαντήλ' κορδιλιάζ' ατο.

Ερευνητής: Γιατί κορδιλιάζ' ατο;

Πληροφορητής: Δεισδαιμονικά, δεισδαιμονικά.

Ερευνητής: Να παίρ' το κακό.

Πληροφορητής: Δηλαδή να μη προλαβαίν' κά-

ποιος, άμα 'κ' ευτάει ατο ο κουμπάρο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κάποιος ευρίεται και σον δρόμο κάτ' να ευτάει, κάτ' να λέει, ξέρω γω τι και ευτάει κάτι το οποίον η νύφε κακοπαθάν'. Και αυτό κρατούν ατο ολόκληρη ημέρα δεμένο το μαντήλ' κρατεί ατο, ώσπου να τελέν' η χαρά. Το πρωί ο κουμπάρο η δουλεία ατ' έν' εκείνο, πριν φευ' ακόμαν σου γαμπρού τ' οσπίτ', ξεκορδιλιάζ' το μαντήλ. Αφήνομε το ένα και πάμε σ' άλλο'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εν συνεχεία εν πάση περίπτωση έγινε, εγέντον. Ένας κουμπάρος μεν, αλλά εθελ'νεν κάπως να ευτάει ατο διαφορετικά, να δοκιμάζ' τρόπον τινά το αυτό, και όμως πράγματι έτον δύσκολο, 'κ' επόρεσαν.

Ερευνητής: Α, επίστευέτ' ατο ατόσον πολλά.

Πληροφορητής: Ατόσον πολλά, λοιπόν τέλος ατό είπαμε το πρωί πριν ακόμα φεύνε...

Ερευνητής: Πρέπ' να λύν'νε το...

Πληροφορητής: Πρέπ' να λύεται το κορδύλ'.

Ερευνητής: Όχι, ατό έτον και ψυχολογικό, επίστευαν ατόσον πολλά που επεράζ'να απέσ' ατου'ν ατό.

Πληροφορητής: Ναι, είπαμε δεισδαιμονικό. Τώρα ξεκινούνε πάνε για την εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο μισό στην στράτα όταν φτάν'νε, η νύφε ένα από εκείνα τα κομμάτ'α, λύν' ατο και σύρ' ατο οπίσ'.

Ερευνητής: Γιατί σύρ' ατο οπίσ'?

Πληροφορητής: Σύρ' ατο οπίσ', πατέρα, αβούτο έτον το τελευταίο, εγώ άλλο σ' οσπίτι σου'ν 'κί θα έρχουμαι, οπίσ' 'κί θα έρχουμαι, έφυγα απ' εσάς. Δηλαδή έχω άλλο σπίτ' εγώ, άλλο σ' οπίσ' σου'ν 'κί θα έρχουμαι. Η σημασία ατό έτονε οπωσδήποτε. Και επέναν στην εκκλησία, εστεφανούσαν και εγύριζαν οπίσ'. Ασ' σον δρόμο που περνούσαν τα τρελά, τη κόσμονος τα τρελά. Εκυλίσουσ'...

Ερευνητής: Απέσ' σον δρόμο.

Πληροφορητής: Απέσ' σον δρόμο οι νέοι έπιναν, εμεθύναν, ετραγώδ'ναν, του κόσμου τα παλαλά εν πάση περιπτώσει.

Ερευνητής: Όταν έφταναν στην εκκλησία.

Πληροφορητής: Στην εκκλησία, έξ' ασ' την εκκλησία επααδίδαν σον ποπά τον γαμπρό και την νύφε. Ατείν έξ' μερέαν όσον μεθυσμέν' κι αν έτανε, όσον κεφλήδες κι αν έτανε, ούτε κεμεντζέ έπαιζε ούτε τραγωδία. Τελειών'νεν το μυστήριο, επέναν ση γαμπρού. Ένας πάλ' εμπροστά επαίρνε το δεύτερο κομμάτ' ασ'

στην ραβανόπιταν και έτρεχε μπροστά ειδοποιάνα τη νοικοκυρά του σπιτιού ή και του ιθύνοντες τον γάμο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έλεγαν ατην ότι ο γαμπρόν έχ' κι έρ'ται με την νύφε, ετοιμάστε, στρώστε τα τραπέζα. 'Κί πιστεύομ' εσεν, ψέματα λες, λένε οι σπιτανοί που είναι εκεί. Μα πώς 'κί πιστεύετε, αφού έρθα γοτδαμάν άνθρωπος έρθα και λέγω σας έχ' κι έρ'τανε ντό θέλ'νε για να πιστεύνε; Αν ασ' σο ραβανόπιτον έφερες μας έναν κομμάτ', 'α πιστεύομ' εσε. Ατό έν' όλο; Να ατο. Δί' ατ'ς το ραβανόπιτο. Πιστεύνε πραγματικά. Ατότε εβγάλ'νε...

Ερευνητής: Το ραβανόπιτο 'κ' είπαμε όμως από ντό έν' φτιαγμένο.

Πληροφορητής: Έν' όπως έν' μια συνηθισμένο βασιλόπιτα.

Ερευνητής: Α! άτσ' άμον τη βασιλόπιτα!

Πληροφορητής: Λίγο πιο γλυκό βέβαια.

Ερευνητής: Πιο γλυκό.

Πληροφορητής: Πιο γλυκό βέβαια. Τότες βάλ'νε έναν τσάπ, τσαπ έναν τσουκάλ' πήλινο ή έναν παλιό λαγήν' ξέρω γω τι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ό,τι ευρίεται εκεί εμπροστά τουν, βάλ'να σο παλούκ' απάν' και λένε από αν επορείς τσακώντς ατο, θα λέμε ότι πράγματι...

Ερευνητής: Η νύφε έν' παλληκάραινα.

Πληροφορητής: Η νύφε έν' παλληκάραινα. Ατό ντό έν; αρπάζ' έναν ξύλο τσακ τσακών' ατο, καινούρ' πα αν έν', καινούρ' τσακών' ατο.

Ερευνητής: Απάν' σ' οσπίτ' ση...

Πληροφορητής: Σον φράχτη του σπιτιού.

Ερευνητής: Σον φράχτη. Όχι με τα ποδάρα ν ατ'ς.

Πληροφορητής: Όχι με τα ποδάρα, το χέρ', με την πέτρα, με οτιδήποτε έν', ευρίκ' εμπροστά πρέπ' να τσακών' α' με το πρώτο, πρέπ' να τσακών' α' με το πρώτο. Τσακών' εκείνο, έρ'ται τ' αλάι, γίνεται ο χαιρετισμός της νύφης. Σην εξώπορτα απάν' η πεθερά μ' ένα πιάτο γεμάτο ρύζ' και κουφέτα, ξύν' σο κιφάλ' τη νύφης απάν', όπως γλυκά είναι αβούτα, αέτσ' γλυκέσσα να είσαι πάντα μετ' εμάς εντάμα. Και βάλ' το πιάτο αφκά και λέει ατώρα τσάκα το. Η νύφε πρέπ' με το πρώτο να τσακών' ατο, με το πρώτο χτύπημα που θα ευτάει με το ποδάρ', πρέπ' να τσακών' το πιάτο. Και πράγματι τσακούνται. Λοιπόν και βάλ' ατην απέσ'. Σκαλών'νε ύστερα, τα τραπέζα βέβαια στρωμένα, εμπαίν' ο κόσμος.

Μαζί με τη νύφε εμπαίν'νε και τα αδέλφα ατ'ς, είναι καμιά 15, 20 κορίτσα συγκόριτσα και αδέλφα και φίλοι της γειτονιάς, γειτονό-παιδα, μια ομάδα σ' έναν δωμάτιο απέσ', σ' έναν κάμαρη απέσ' το τραπέζ' τη νύφης στρωμένο, σ' άλλ' το μέρος έν' στρωμένο τη αδελφού, τη κουμπάρονος, ο κουμπάρο πα ξεχωριστά σε άλλο τραπέζ'. Αν έν' τρανό η κάμαρη και εχωρύνε απέσ' τ' αδέλφα και του κουμπάρου η παρέα, κάθουνταν όλ' μαζί. Άμα έν' μικρό και 'κ' εχωρούν μαζί, τότες πάνε σε δεύτερη κάμαρη. Σ' έναν άλλο κάμαρη ετοιμάζεται το τραπέζ' για τη συμπεθερούς. Αφού στρών'νε και κάθουνταν εκείν', πάει έναν παρέα φωνάζ' τους συμπεθερούς. Οι συμπεθεροί οι οποίοι ασ' στην εκκλησία ίσα επήγαν σ' οσπίτ'α τουν, σο σπίτ' τη νύφης. Λοιπόν στείλ' ο γαμπρό έναν με κάμποσα παιδιά με την κεμεντζέ σο χέρ', πάνε, εκείν' καλοσωρίζ'ν ατον. Ντ' έρθετε; Ντό θέλετε εσείς; Να έρθαμε να παίρομε... ντό να παίρετε; Το 'α παίρνετε, επήρετε, επαίρετε το τδιτδ'ακ ν εμουν, το άλλο να παίρετε; Έρθαμε να παίρομε εσάς, όπως χ'αίρομες εμείς που επήραμε νύφε, θέλομε εσείς πα να έρθετε μετ' εμάς εντάμα να χ'αίρεσταν, Ά φτάμε το γικούν σωστό και όμορφο να ευχαριστούμε περισσότερο τα παιδιά μουν. Ε τότες να έρχουμε, πόσοι είσ-τουν; Είμες 15, 20. Άλλοι ατόσοι ελάτε, αν είσ-τουν κολάγια, κολάγια μαζεύκουντανε. Ατείν είμες, άλλο 'κ' έν'. Ε, είτε ας πάμε. Και παίρ'ν ατ'ς και πάνε. Άλλα 3, 4 ώρας κάθου-νταν εκείν' σου γαμπρού τ' οσπίτ', σαν γέροι πάντα βέβαια, ατείν 'κί ξημερών'νε καμιάν. Έν' και το σύστημα αέτσ' φτιαγμένο ότι πρέπ' να φεύν'νε νωρίτερα και να γλεντούνε ως το πρωί οι νέοι.

Ερευνητής: Οι νέοι.

Πληροφορητής: Οι νέοι και οι συγγενείς τη γαμπρού.

Ερευνητής: Ναι και εκεί 'ίνουνταν και τα ειδύλ-λια.

Πληροφορητής: Εκεί ποίος αγαπά και κυνηγά περισσότερο και ματέας και ξέρω γω τι και ατό, άλλα πράματα εκείνα.

Ερευνητής: Πάντως μετά τους γέρους.

Πληροφορητής: Μετά τους γέρους.

Ερευνητής: Μετά.

Πληροφορητής: Μετά τους γέρους πάντα. Οι γέροι όταν είναι σα τραπέζα, πάντα ο κύκλος έν' πιο σεβαστός, πιο αυτό, πιο όμορφα. Εν πάση περιπτώσει τελών' αυτό το πράμα, φεύ'νε οι συμπεθεροί, έρταν τα ξημερώματα.

Σα ξημερώματα απάν' ευτάνε τον χορό με τα 7 μονοστέφανα και έναν τεκ. Ατό ντό σημασία έχ' ακριβώς 'κ' επόρεσα να εξακριβών' α'.

Ερευνητής: Το μονοστέφανο που λες ντό έν' δηλαδή;

Πληροφορητής: Εφτά μονοστέφανα ευτάνε έναν χορό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εφτά μονοστέφανα και έναν τεκ, εφτά ζευγάρια μονοπαντρεμέν', δηλαδή και ο άντρας και η γυναίκα να ζούνε αυτοί και έναν τεκ κορίτσ' έν' ή αγούρ' έν' και ευτάνε τον χορό με τα κερία αναμμένα.

Ερευνητής: Α! από 'κ' εξέρ' α'.

Πληροφορητής: Με τα κερία σο χέρ' αναμμένα.

Ερευνητής: Αδά θέλω να διευκρίνεις με κάτ', το κερί έν' άσπρο;

Πληροφορητής: Άσπρο.

Ερευνητής: Άσπρο κερί.

Πληροφορητής: Άσπρο κερί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τελέν' κι από, θέλ'νε να φεύνε τ' αδέλφω τώρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τη νύφες τ' αδέλφω, οι φίλες και ξέρω γω που έσανε ολόκληρο νύχτα μαζί ατουν, ευτάνε έναν τελευταίο χορό και την ώρα που φεύ'νε, ο γαμπρό έχει ετοιμασμένα πακετάκια με μαντίλια, με κάλτσες, αλλού τσατσάρα, ξέρω γω τι διάφορα είδη σε πακετάκια απέσ' και δί' τον καθένα ξεχωριστά. Αν έν' κορίτσ' παράδειγμα γυναικεία είδη, αν έν' άντρας δί' αντρικά είδη. Λοιπόν δί' ατ'ς απ' ένα δωράκι και φεύ'νε. Απομέν' οπίσ' το συγγενολόι τη γαμπρού, θείοι τη γαμπρού από αδελφές και από θείες και ξέρω γω τι. Εκεί στρών'νε τα τραπέζα ξανά ασ' στην αρχή. Ο κάθε γαμπρός έχει το αλλάιν ατ' από 5, 10 φίλους. Στρών'νε τα τραπέζα. Πάει ο πακλαβάς σε κάθε έναν κοντά. Ο κάθε γαμπρός έχει την πακλαβά και την κοσσάρα. Εκεί τρώνε, πίν'νε και γλεντούνε μέχρι και το μεσημέρ' πολλές φορές. Οπότε εγροϊκάς από την προηγούμενη μέρα με τις ετοιμασίες και με την μέρα του γάμου και με το ξημέρωμα, την επομένη μέρα Δευτέρα πάλι μέχρι το μεσημέρ', ο κόσμος κατακόφκεται ασ' στην κούραση, ε, ατώρα φτάν' άλλο πότε θα πάμε, λέει, μέχρι πού θα πάμε, ας τελειώνομε και την χαρά. Τελευταίο χορόν όλ' μαζί και διαλύεται ο γάμον. Διαλύεται το κιγούν.

Ερευνητής: Το κιγούν. 'Κί θημίζ'ν ατην την νύφε πρώι, πρώι;

Πληροφορητής: Νωρίτερα βέβαια ήτανε, διότι μετά ευτάνε το αποκαμάρωμα σα ξημερώματα απάν'.

Ερευνητής: Ποίο έν' το αποκαμάρωμα;

Πληροφορητής: Το αποκαμάρωμα έν' το ξεντύσιμο της νύφες από τα νυφικά, διότι όλη νύχτα η νύφε με τα νυφικά, όλη νύχτα με τα νυφικά. Σα ξημερώματα απάν' γίνεται το αποκαμάρωμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά...

Ερευνητής: Ποίος βγάλ' ατα; Η πεθερά ή οι κουνιάδες ή οι φιλενάδες;

Πληροφορητής: Οι φιλενάδες.

Ερευνητής: Οι φιλενάδες.

Πληροφορητής: Οι φιλενάδες.

Ερευνητής: Και φορίζ'ν ατην το άλλο το...

Πληροφορητής: Φορεί το άλλο το πολιτικό φόρεμα που φορεί. Στην πατρίδα εφόρ'ναν τα ποντιακά τα ζουπούνας, αν και τα νυφικά πάλι με τα ζουπούνας ήταν στην πατρίδα, ένα πέπλο είχαν

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το πέπλο αποκαμάρωναν, το πέπλο εβγάλ'ναν στην πατρίδα. Αδά εβγάλ'νε το άσπρο το νυφικό το οποίο φορεί. Πολλά ευχάριστο έν', εάν έχ' ποντιακή στολή να φορεί τα ποντιακά.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Σωστά και διαλύγονταν οι πάντες.

Πληροφορητής: Διαλύγονταν οι πάντες, απομέν'νε ορισμένα μέλη, φίλοι και φίλες της οικογενείας του γαμπρού, οι οποίοι καθαρίζ'νε τ' οσπίτ'. Οπωσδήποτε σε γάμο και καλό καιρός να έν', τ' οσπίτ' όσον και αν έν', σκόνες, το έναν, τ' άλλο, εξύγαν ρακία, εξύγαν φαεία, ξέρω γω τι, λερούται το πάτωμα, αυτά καθαρίζ'νε, σλεύ'νε, τακτοποιούνε, στρών'νε.

Ερευνητής: Και μετά κοιμάται ο γαμπρός...

Πληροφορητής: Στρών'νε το νυφικό...

Ερευνητής: Κρεβάτ'.

Πληροφορητής: Στών'νε το νυφικό κρεβάτ' και φεύ'νε. Το βράδυ κοιμάται ο γαμπρό με τη νύφε.

Ερευνητής: Το δεύτερο βράδυ.

Πληροφορητής: Ναι τη Δευτέρα το βράδυ.

Ερευνητής: Τη Δευτέρα το βράδυ.

Πληροφορητής: Τη Δευτέρα το βράδυ. Άλλο νωρίτερα 'κί πάνε να κοιμούνται, αϊκα όργια μπορώ να πω δεν έχει.

Ερευνητής: Δεν έχει.

Πληροφορητής: Δεν έχει και δεν είναι σωστά.

Ερευνητής: Σωστά ναι. Άτσ' έτονε η ζωή ατότες.
Η νύφε οπωσδήποτε απέσ' σα πεθερικά, σ' οσπίτ' τη πεθερού, ο γέρος απέσ'.

Πληροφορητής: Έχ' την κάμαρήν ατ'ς ξεχωριστά εκείνε, αλλά όλ' μαζί, ανάλογα με την κατάσταση της οικογενείας. Πολλά φορές χωρίζ' ατ'ς αμέσως ο πατέρα, ο γέρο τη σπιτί', χωρίζ' ατ'ς αμέσως και λέει ατ'ς, πουλιά μ', εσείς ατώρα ναι καλά έν', αλλά ας έστε ξεχωριστά, καλλίτερο έν', α'είν' τ' οσπίτ' έν' τ' εσέτερον.

Ερευνητής: Όταν έχ', όταν 'κ' έχ';

Πληροφορητής: Όταν 'κ' έχ', κάθονται 1, 2 χρόνᾱ ώσπου να χτίζ'νε σπίτ' και όσταν χτίζ'νε, ατώρα νύφε, παιδί μ', ατώρα α'είν' τ' οσπίτ' τ' εσέτερο έν', εμπατε απέσ'.

Ερευνητής: Εσύ όσον είσαι σον Όφη Άι Γιάννη, θυμάσαι το έθιμο το μάχ' που εκρά'νε η νύφε σον...;

Πληροφορητής: Εμείς όχι.

Ερευνητής: Εσείς 'κ' είχ'ετ' ατο.

Πληροφορητής: Εμείς καθόλου, τουλάχιστον απ' ότι γνωρίζω τον εαυτό μ' και μετά, μάχ' 'κ' είδα.

Ερευνητής: 'Κ' είδες ξάι.

Πληροφορητής: 'Κ' είδα, στην πατρίδα είχαμ' ακουστά ότι είχαν.

Ερευνητής: Είχαν.

Πληροφορητής: Είχανε στην πατρίδα, αλλά αδά στην Ελλάδα όχι.

Ερευνητής: Δηλαδή για τον σεβασμό ατώρα. Η γαρή σ' εχτενίε ποτέ εμπροστά σον πατέρα σ' σ' οσπίτ';

Πληροφορητής: Τ' εμόν η γαρή τον πατέρα μ' 'κ' επρόλαβέν ατονε.

Ερευνητής: Α, 'κ' επρόλαβέν ατονε.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ας πούμε τα εξάφλα σ' που θυμάσαι, το άμεσο το περιβάλλον, επειδή λένε είναι λίγο αυστηρά τα ήθη σουνε, η επαφή με τον γέρο.

Πληροφορητής: 'Κ' έτον λόγος να χτενίεται σ' οσπίτ' απέσ'.

Ερευνητής: Οξωκά επένε να μη έλεπάν ατην.

Πληροφορητής: Ή θα χτενίεται, ας πούμε, στην κάμαρην ατ'ς ή θα εχτενιόυτον σο μπάνιο που επένε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί.

Ερευνητής: Δηλαδή σο τραπέζ' όταν εκάθου-ντον, έπρεπε να έτον απαραίτητα ο πεθερό πρώτα, εκείνος εβάλ'νε το κουτάλ' και ύστερα έτρωγαν οι άλλ';

Πληροφορητής: Πάντα ο γέρον τη σπιτί λόγω της θέσιν ατ' που είχε, πάντα πρώτος εκά-θουτον σο τραπέζ' εκείνος και πάντα τελευ-ταίεσσα εκάθουτον η νύφε, διότι εκείνε έπρεπε να στρών' το τραπέζ', να ετοιμάζ', ξέρω γω τι και πάντα εκείνε εκάθουτον τελευ-ταία. Εκάτσαν όλ' σο τραπέζ', έλεγεν την προσευχή ο γέρον.

Ερευνητής: Ποίο προσευχή;

Πληροφορητής: Το πάτερ ημών.

Ερευνητής: Πάτερ ημών.

Πληροφορητής: Το πάτερ ημών Άγιος ο Θεός, το πάτερ ημών και εσκάλωναν. Ατώρα σκα-λώστε να τρώμε και έτρωγαν. Τελευταία πάλι ο γέρο έλεε το δι' ευχών και ουαί και αλίμονο να ρούζ'νε τρίμματα αφκά μερέαν σο πάτωμα και να πατίουνταν. Έπρεπε τα τρίμματα εκείνα να σκουπίζουνταν. Είχαν ατο μεγάλη αμαρτία να πατούνε τα τρίμματα, τα ψίχουλα τη ψωμί'.

Ερευνητής: Τα θρουμούλα.

Πληροφορητής: Ναι τα θρουμούλα έπρεπε να μαζεύκουνταν και εκείνα ακόμα. Τα ξεροφί-λεμα βέβαια έτον πάντα το πρώτο.

Ερευνητής: Το πρώτο.

Πληροφορητής: Σε κάθε επίσημη μέρα, γιορτή ξέρω γω τι, το ξεροφίλημα έτον, όχι όμως και κάθε μέρα να φιλά το χέρ' τη πεθερού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όχι κάθε μέρα.

Ερευνητής: Ναι. Όχι, εκείνο που θέλω ατώρα, η νύφε επήεν σ' οσπίν ατ'ς, πώς εχαρίζαν ατην οι άλλ' δώρα οι συγγενοί, πού εφέρ'ναν σο χωρίο σουν, ντό θυμάσαι; Την ημέρα του γάμου εδίναν ατά ή μετά έρχουνταν επίσκεψη σ' οσπίτ' κι εφέρ'ναν δώρα;

Πληροφορητής: Τα παλιά τα χρόνᾱ το δώρο 'κ' έτονε.

Ερευνητής: 'Κ' έτονε.

Πληροφορητής: Όχι. Τα παλιά τα χρόνᾱ 'κ' έτονε το δώρο. Σιγά, σιγά εγέντον μόδα και σε μας ακόμα και πολλά από τα ήθη που 'νταν σήμερα σε γάμους, είναι παρμένα από τη νεοελληνική, την Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι, αλλά από τα...

Πληροφορητής: Από τα νεοελληνικά έθιμα εδώ από τους Θρακιώτες είναι παρμένα, από τους Βλάχους μπορώ να πω, από ντόπιους είναι παρμένα, από τους ντόπιους Ελλαδίτες, τους παλαιοελλαδίτες ήθη και έθιμα. Τώρα για να δεις έναν γάμο αμιγή, καθαρό ποντιακό γάμο, λίγο δύσκολα θα ελέπ'ς.

Ερευνητής: Εδώ;

Πληροφορητής: Ναι. Σήμερα λίγο δύσκολα θα ελέπ'ς καθαρό ποντιακό γάμο. Τα δώρα όπως είπαμε βέβαια δεν υπήρχαν παλιά. Αλλά ένας που έτον ευκατάστατος και εθέλ'νε να βοηθά λίγο τους νεόνυμφους θείος, από τους στενούς συγγενείς, μετά τον γάμο πάντα έλεγε εσείς θέλετε κάτι; Ντό θέλετε; πέστε μου, μη φοβάστε ντό δώρο θέλετε; Έταξά το στον εαυτό μ' να φτάγω σας έναν δώρο, ντό δώρο θέλετε; Ποίο λείπει σας περισσότερο; Βέβαια τα χρόνια εκείνα ποίον ποίον θα έλειπε; Έναν κατσαρόλα ή έναν τηγάν' ή έναν σανιδένιο κρεβάτ'. Τα καριόλα σ' τα σημερινά και τα έτοιμα τα κρεβάτα τα σημερινά δεν υπήρχαν ετότες 'κ' ήταν ή τα ψυγεία και τα κουζίνας ατά 'κ' ήταν ατότε, απλά πράγματα, απλά πράγματα ήταν. Οπότε θέλω να πιστεύω ότι γι' αυτό και μόνον δώρα πα 'κ' εγίνουσαν στον γάμο.

Ερευνητής: Τίποτα άλλο αν θυμάσαι από ήθη, έθιμα. Τον γάμο εκάλυψάμ' ατονε. Τα παρακάθα, για πέει με ολίγο για τα παρακάθα σου, ωραίο θέμα τα παρακάθα.

Πληροφορητής: Τα παρακάθα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παιδιά απόψ' σίνος θα πάμε;

Ερευνητής: Ναι παρακάθ'.

Πληροφορητής: Πώς σίνος θα πάμε; Θα πάμε σο παρακάθ', σίνος θα πάμε; Ας πάμε σου Πολυχρόν', εξέρτς εκείνος έχ' μελεσσίδα, μελεσσίδα 'α φέρ' μας και τρώγομεν ολίγον μέλ'. Πατέμα πα έχ', καρύδα πα έχ', πάμε εκεί.

Ερευνητής: Πατέμα ντό είναι;

Πληροφορητής: Αμύγδαλα.

Ερευνητής: Α τα αμύγδαλα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Λοιπόν 'α πάμε εκεί. Ένας, ένας να μη εγοικάτο εκείνος, εμαζεύκουνταν εκεί σο παρακάθ'. Και εσκάλωνάμεν εκεί και έλεγάμε και εποίναμε και ξέρω γω τι. Τα πατέμα ένας ετσάκωνε και άλλ' εκαθάριζαν και έτρωγάνε. Ατώρα ολίγον μέλ' πα να είχαμε, καλό θα έτον. Οου τα παιδιά θέλ'νε μέλ' και 'κ' είπεν' ατο ατόσον καιρό, για φέρε νύφε, φέρε έναν πιάτο μέλ', τα παιδιά ας τρώνε ολίγον μέλ'. Φέρ'νε και το μέλ', έτρωγάμε και το μέλ'. Έλεγάμε σο παρακάθ' πολλά μεσέλα. Είχαμε φυσικά πολλούς, έλεγάν ατα και άτσ' όμορφα. Εμείς οι άλλ' επεμέν'ναμε μ' ανοιχτό το στόμα, επερ'μέναμε το τέλος τη μεσελί'. Ανέκδοτα έλεγάμε πα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Επεράν'νε η νύχτα χωρίς να εγροι-

κούμ' ατο. Επένε 12, μία η ώρα ατώρα 'α χαλάνομ' ατο, πάμε κοιμούμες κα, 'α πάμε σο ξεπάτωμα, σο ξερίζωμα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Φεύομε καληνύχτα, καληνύχτα. Ξάν' να έρχεστε, πάλι ελάτε. Πρώτα ο Θεόν αν έχομε υγεία, θα έρχομεσε. Τ' άλλ' το βράδυ πρέπ' κάπ' να πάμε. Απόψ' 'α πάμε ση Χρήστου του τουλουμτσή. Ατός λένε 'κ' έχ' να προσφέρ' μας τιθέν, αλλά έν' καλόκαρδος, 'α βάλομ' ατον να παίζ' τουλούμ' και να χορεύομε. Επέναμε εκεί, εκάθουμ'νες. Παδά Χρήστο, για παίξον έναν τουλούμ' κι ας χορεύομε ολίγο. Ντό θέλετε; Επαίρνε το τουλούμ' σο χέρ' και εσκάλωνε το φύσημα και το παίξιμο και εμείς εχόρευάμε. Εκουράσκουμ'νες ασ' στον χορό. Ολίγ' έμ'νες, εχόρευάμε όπως εθελ'ναμε και εκουράσκουμ'νες περισσότερο. Πάει η ώρα 5 να κοιμούμες. Τ' άλλ' το βράδο εύρηκάμε κάποιον άλλον με άλλο αυτό ξέρω γω τι. Επαρακολούθαμε, ατός έκοψε γουρούν', α! ατός έχ' καβουρμά ατώρα, πάμε ευτάμ' ατον και τρώμε έναν μαμαλίκα, το οποίο είπαμ' α' προηγούμενως.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Εποίναμε τη μαμαλίκα, κάποιος 'κ' έτρωγε μαμαλίκα, ε, πάντα κάτ' έπρεπε να ευρίκομε μαχανά να μαζεύκουμε οι νέοι όλ' και να ευτάμε τα παρακάθα μουν.

Πληροφορητής: Σο παρακάθ' έστουν μόνον νέοι ή έσαν και ηλικιωμέν';

Ερευνητής: Το παρακάθ' το οποίο εποίναμε εμείς, εποίναμ' α' οργανωμένα.

Πληροφορητής: Οργανωμένα πράγματι.

Ερευνητής: Η νεολαία.

Πληροφορητής: Η νεολαία. Η νεολαία εποίναμ' α' οργανωμένα τα τσιμπούσα και τα αυτά.

Ερευνητής: Οπωσδήποτε έτον και κανέναν όμορφο κορίτσ' σε κανέναν σπít'.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε άλλος γιατί να πάμε σ' ατό το σπít'; Ας πάμε σ' εκείν' τ' οσπít' το παρακάθ' ξέρω γω τι. Αλλά πάντα με τρόπο, με σεβασμό.

Ερευνητής: Για να μην θίγετε.

Πληροφορητής: Να μην θίγεται και το σπítι, το κορίτσ', το παιδί, κανέναν να μην θίγεται, να μην καταλαβαίν' κανέναν, πάμε με τρόπο χωρίς να θίγομε κανέναν. Ατά εποίναμ' ατα από πλευράς της νεολαίας.

Ερευνητής: Ας πούμε ότι επήγετε ση τουλουμτσή ντο θέλω την ειλικρίνεια, γιατί περνάνε τα γενέας, επήγες ση τουλουμτσή τ' οσπít' και ας πούμε ότι ο τουλουμτσή είχε έναν όμορφο κορίτσ'...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Που κάποιος ασ' την παρέα είχ' α' σ' ομμάτ'.

Πληροφορητής: Ναι, φυσιολογικά πράγματα.

Ερευνητής: Εκεί το βράδυ τίποτε το ιδιαίτερο πώς εδέκνυζε ο νεαρός την αγάπη στην θαγά- τέρα του τουλουμτσή, ας πούμε;

Πληροφορητής: Επροσποιείτο να μην φαίνεται καθόλου.

Ερευνητής: Να μην φαίνεται.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή να χόρευαν σο χέρ'ν ατ'ς κιν;

Πληροφορητής: Σο χέρ' εμπαινανε, σο κάθε έναν χέρ', δεν υπήρχε διάκριση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όποιος έτον στην σειρά, εγώ θέλω να χορεύω, όποιος έτον εμπροστά μ', εμπαιναν σο χέρ', παιδί έτον, κορίτσ' έτον, γραία έτον, γέρος έτον, όποιος έτον, διάκριση 'κ' είχαμε. Και πάντα το παιδί απόφευγε να δι' στόχο. Ατός όταν εγάπανε έναν κορίτσ', ας υποθέσουμε, πάντα απόφευγε να δι' τον στόχο ότι κάτι ξέρω εγώ, χαντιλάγουμαι.

Ερευνητής: Ναι ναι.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω να ρωτώ σε και κάτ', εσείς σο χωρίο σου τον Όφη Άι Γιάννη ως πότε θυμάσαι ότι αυτό το όμορφο παρακάθ', που για τ' εμέν το ωραιότερο πράμα ασ' από δεν υπάρχει ασ' σο παρακάθ', αγάπη, γλέντι και

λοιπά οικογενειακό, ως πότε θυμάσαι ότι 'ίνουντον από σο χωρίο σου;

Πληροφορητής: Από το παρακάθ' έτον και μέχρι...

Ερευνητής: Το '50.

Πληροφορητής: '50, '52, '53 μέχρι και το '55, μέχρι το '55 έτον. Ασ' σο '55 και μετά εσκά- λωσεν να γιανανλαεύ', εσκάλωσεν και να αραιών'. Η νεολαία πλέον κάπως έσαν αλ- λιώς, οι γέροι οι νέοι 'κί πάνε, εμείς πού να πάμε; Και σιγά, σιγά αραιώσε. Ατώρα τδορτάνα κάθετα το παρακάθ'.

Ερευνητής: Και έχομε τηλεόραση ατώρα.

Πληροφορητής: Τώρα έχομε τηλεόραση, το πα- ρακάθ' εκείνο έν'.

Ερευνητής: Εκτός ασ' σο παρακάθ'; Οι άνδρες εμαζεύκουσσουν σο χωρίο σο καφενείο, οι γα- ρήδες σ' οσπίτ';

Πληροφορητής: Οι γαρήδες σ' οσπίτ'.

Ερευνητής: Πώς είν' τα ήθη και έθιμα την εποχή εκείν' για την ηθική, δηλαδή αν ετόλμαναν, είχαν το δικαίωμα να περάν'νε τα κορίτσα σα καφενεία επεκέσ', η γυναίκα που επεράν'νε ασ' σα καφενεία άτσ' και λοιπά πώς είχαν ατηνε;

Πληροφορητής: Σο χωρίο μουν 'κ' είχαμ' α' πα- ράξενο.

Ερευνητής: 'Κ' είχετ' α'.

Πληροφορητής: Όχι, επεράν'ναν ελεύθερα επε- κέσ', σα καφενεία απέσ' 'κ' επέναν εύκολα.

(Η αφήγηση σταματά εδώ απότομα)

Λεξιλόγιο

αβούτα, δεικτ. αντ. = αυτά.

αλάγιν, το = συνοδεία του γαμπρού, λ. μσκ. αλλάγιον.

ατσελέ δουλεία = επείγουσα δουλειά, λ. τ. acele.

βεσιέτ, το = τελευταία επιθυμία, προφορική διαθήκη, λ. τ. vasiyet.

γαρή, η = γυναίκα, λ. τ. kari.

γαρήδες, οι = γυναίκες, λ. τ. kari.

γιανανλαεύ' = να χάνει την αξία του, την ουσία του

γουνουδεύ'ς = μιλάς, γουνουδεύω = μιλάω, λ. τ. konuşmak.

γοτδαμάν = μεγάλος, τεράστιος, λ. τ. koca.

εγροϊκάς = καταλαβαίνεις, εγροϊκώ = καταλαβαίνω

εξέβεν σο μεϊντάν = κοινολογήθηκε, έγινε γνωστό

επιδέβαμε = παρατήσαμε, αρχ. αποδιαβαίνω.

εποίναμε = κάναμε, αρχ. ποιώ = κάνω.

έσπαζάμ' = σφάζαμε, σπάζω = σφάζω.

ετσάκωνάμε = σπάζαμε, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη τσακ

έφτυνε = άναβε, αφτύνω = ανάβω

ζατί, αιτιολ. σύνδ. = φυσικά, βέβαια, έτσι κι αλλιώς, λ. τ. zati.

θρουμούλα, τα = ψίχουλα
 ιδτέ, επιφ. = να που, τάχα, ορίστε μας, λ. τ. ište.
 καβουρεμένο = καβουρντισμένο, λ. τ. kaurmak.
 καβουρμάς, ο = καβουρντισμένο κρέας σε μικρά κομμάτια, λ. τ. kaurmak.
 κάτᾱ ή γάτᾱ = σειρές, λ. τ. kat = στρώμα, επίπεδο, όροφος, σειρά.
 κατακόφκεται = κόβεται.
 κεφλήδες = χαρούμενοι, λ. τ. keyif.
 λαγγεύω = πηδώ, εδώ πετιέμαι στο χορό, λ. περσκ. langidan.
 μαμαλίκᾱ, η = είδος χυλού από αλεύρι, λ. ρουμ. mamaliga.
 μαχανά, η = αφορμή, αιτία, λ. τ. mahana.
 μαντζηρεκά, τα = γαλακτοκομικά προϊόντα, όσα καταλύουν τη νηστεία.
 Μινκίν, το = μέσο, τρόπος να πετύχουμε κάτι, λ. τ. münkün.
 μυντζίν = μυζήθρα, λ. τ. minci, αντιδάνειο μυζήθρα.
 νοσσάκας, τα = κοτοπουλάκια
 παρουδεύ'νε = μονιάσουν, παρουδεύω = μονιάζω, λ. τ. barişmak.
 πατέμα, τα = αμύγδαλα, λ. τ. badem
 πατέμια = αμύγδαλα, λ. τ. badem.
 πεγενεύκουμαι = μου αρέσει κάτι, λ. τ. beğenmek.
 πεδκίρ, το = πετσέτα, λ. τ. peşkir.
 πουγαλεμένος = φτωχός εδώ, λ. τ. buğalmak.
 σαχτάρα, τα = στάχτες.
 σιλεύ'νε = σφουγγαρίζουν, σιλεύω = σφουγγαρίζω, λ. τ. silmek.
 σιναιμένο, το = δοκιμασμένο, σιναιύω = δοκιμάζω, λ. τ. sinamak.
 σκαλών' = αρχίζει, σκαλώνω = αρχίζω, σκάλα.
 συγκόριτσα, τα = κορίτσια ίδιας ηλικίας, φίλες.
 συμπαίδᾱ, τα = παιδιά ίδιας ηλικίας, φίλοι.
 τ' εσέτερον, κτητ. αντ. = δικό σας.
 την γην πηγήν εποίκε = αναποδογύρισε τον κόσμο, έφερε τα πάνω κάτω.
 τιζεμέν' = στη σειρά, λ. τ. dizmek
 τουλουμτζής, ο = αυτός που πάίζει το όργανο ασκός, λ. τ. tulum = ασκός.
 τρίμματα, τα = μικρά κομμάτια
 τσακώντς = σπάζεις, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη τσακ.
 τσάπ = πήλινο τσουκάλι.
 τσιμπούσα, τα = γλέντια, λ. τ. cumbus.
 τσίπ = πάρα πολύ, εντελώς, λ. τ. dîp
 τσιτθάκ', το = λουλούδι, λ. τ. çiçek
 φελία, τα = φέτες.
 Φούστορον, το = ομελέτα.
 χαντιλαγουμαι = γαργαλιέμαι, εδώ ενδιαφέρομαι ερωτικά
 Χριστοήμερα, τα = το δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Κύριε Κοκκινίδη, να τα πούμε στα πο-
 ντιακά, μιλάς καλά ποντιακά;
Πληροφορητής: Ας τα πούμε.
Ερευνητής: Ναι ποντιακά θέλω να τα πούμε. Ο σύλ-
 λογός μας η Ένωση Ποντίων Πιερίας θέλει να κα-
 ταγράψει μνήμες, ήθη και έθιμα. Επειδή στην
 εποχή μας πια τα ήθη και έθιμα χάνονται και σβή-
 νουν, θέλω σήμερα 27 Δεκεμβρίου του '89 , μέρες
 χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς, να μου πεις

πρώτα πού γεννήθηκες και τι θυμάσαι από αυτά.
 Σ' ακούω.

Πληροφορητής: Η καταγωγή μου είναι από τον
 Πόντο, νομός Τραπεζούντας, επαρχία Όφεως. Η
 επαρχία Όφη είχε 8 χωριά αμιγή ποντιακά χωρίς
 ξένους μέσα.

Ερευνητής: Εννοείς Τούρκους και Αρμένιους.

Πληροφορητής: Τούρκους και Αρμένιους, καθαρά
 ποντιακά χωριά. Ήταν σαν μια αλυσίδα σε από-
 σταση μισής ώρας, μιας ώρας το ένα από το άλλο,
 αλλά σαν μια αλυσίδα δεμένα μεταξύ τους μέσα

στα δύσκολα χρόνια που ζούσαν στην Τουρκία. Οι γονείς μου έφυγαν από την Τουρκία και πήγαν στη Ρωσία, επαναπατρίστηκαν το '27 και ήρθαν στην Ελλάδα. Γεννήθηκα στην Ελλάδα το '27. Από τότε που κατάλαβα τον εαυτό μου, ζυμώθηκα μέσα στα ποντιακά ήθη και έθιμα. Το χωριό μας και εδώ είναι αμιγές ποντιακό χωριό.

Ερευνητής: Το χωριό σου ποιο είναι;

Πληροφορητής: Η Νέα Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Νέα Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Νέα Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Πρώτα λεγόταν Όφη Άι Γιάννη.

Πληροφορητής: Όφη Άι Γιάννη, τώρα το '51 μετονομάστηκε σε Νέα Τραπεζούντα. Και καλλιέργησα τα ποντιακά βέβαια σε όλους τους τομείς. Σε συλλόγους αναμείχτηκα σε σωματεία αναμείχτηκα. Αγαπούσα τη δραστηριότητα για τα κοινά. Και σήμερα είμαι σύμβουλος στον σύλλογο «Υψηλάντη» της Νέας Τραπεζούντος.

Ερευνητής: Τώρα τι θυμάσαι, θέλω πρώτα τα ήθη και έθιμα τα χριστουγεννιάτικα και τα πρωτοχρονιάτικα τι θυμάσαι; Μια και έζησες και συ και οι γονείς σου σε αμιγές ποντιακό χωριό, χωρίς άλλες επιρροές, τι θυμάσαι και τι ζεις ακόμα;

Πληροφορητής: Και ζω ακόμα. Εμείς τα πρώτα χρόνια όλοι αγοράζαμε από νωρίς ένα μικρό γουρουνόπουλο, το μεγαλώναμε και το σφάζαμε τα Χριστούγεννα. Το κρεμούσαμε στο τσιγκέλι και από κει παίρναμε, το ρίχναμε στα κάρβουνα, ψινόταν και το τρώγαμε. Είχαμε το κρασί, καλούσαμε και τους φίλους μας και τρώγαμε. Κάναμε παρέες, χορεύαμε, τραγουδούσαμε, γλεντούσαμε. Όμως το πιο δημοφιλές έθιμό μας ήταν η προετοιμασία μας για τα κάλαντα. Είχαμε μεγάλη χαρά να πάμε να ψάλλομε τα κάλαντα. Μια παρέα πήγαινε στη μια γειτονιά, η άλλη παρέα στην άλλη για να τελειώσουμε γρήγορα, να γίνουμε πάλι μια παρέα και να πάμε να γλεντήσουμε. Τα φιλοδώρημα που μας έδιναν, τα προσφέραμε στο σχολείο ή στην εκκλησία και ο σύλλογός μας είχε κάποιες ανάγκες, κρατούσαμε και λίγα χρήματα για τον σύλλογό μας.

Ερευνητής: Αυτό είναι σημαντικό.

Πληροφορητής: Στα σπίτια που πηγαίναμε, είχαμε το έθιμο του πολυχρονίσματος. Ένας από την παρέα φώναζε «ο Θεός να σου δίνει χρόνια» και οι υπόλοιποι έλεγαν αμήν. Πολυχρονίζαμε όλους του άντρες του κάθε σπιτιού.

Ερευνητής: Για τις γυναίκες;

Πληροφορητής: Για τις όχι, αν δεν υπήρχε άντρας στο σπίτι, τότε υποχρεωτικά λέγαμε το όνομα της γυναίκας που ήταν ο αρχηγός της οικογένειας. Έτσι το βρήκαμε από τους προγόνους μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έτσι το συνεχίζουμε ακόμα. Ύστερα ψάλλομε τα κάλαντα.

Ερευνητής: Θυμάσαι τα κάλαντα;

Πληροφορητής: Τα κάλαντα;

Ερευνητής: Λίγο πες τα.

Πληροφορητής: Θυμούνται ορισμένα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά θα πω από την αρχή και το τέλος, είναι μεγάλο κομμάτι αυτό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καλημέρα σας και πολλούς χρόνους Υγείαν και χαρά στον νοικοκύρη
Υγείαν και χαρά στον νοικοκύρη
Υγείαν και χαρά στα παλληκάρια
Ε, αφέντη μου, να μην κοιμάσαι,
Χτες το βράδυ καλή βραδιά
Χτες το βράδυ παιδί γεννήθηκε
Τον ανέστησε η Παναγία
Τον γέννησε η Παναγία
Τον ανέστησε Άι Παρθένος
Τον άρπαξαν χίλιοι Εβραίοι
Αίμα έσταξε απ' την καρδιά
Μύρο ήτανε και μυρωδιά
Και μυρόδεσε όλον τον κόσμο
Και μυρόδεσε και σένα, αφέντη,
Ε αφέντη μου, να μην κοιμάσαι
Άναψε το κερί σου και έλα στην πόρτα.
Άναβε ο νοικοκύρης του σπιτιού το κερί και με αναμμένο το κερί άνοιγε την πόρτα και καλωσόριζε τα παιδιά και έμπαιναν μέσα. Έμπαιναν μέσα υγείαν και ευλογία, καλημέρα, χρόνια πολλά έλεγαν όλοι μαζί η συνοδεία. Εκεί προσféρανε το κρασί, τσίπουρο, ό,τι είχε η νοικοκυρά βέβαια με φουντούκια, με αμύγδαλα, καρύδια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πορτοκάλια βέβαια εδώ στην Ελλάδα, εκεί στον Πόντο δεν ξέρω αν είχαν πορτοκάλια, δεν τα θυμάμαι αυτά.

Ερευνητής: Αυτά που θυμάσαι.

Πληροφορητής: Αυτά που θυμούνται βέβαια πορτοκάλια, μήλα, τα μήλα πολλές φορές παραγωγή ήτανε του τόπου, τα πορτοκάλια τα αγοράζαμε Κι από κει ύστερα αφού μας έδιναν το φιλοδώρημα, πηγαίναμε σε άλλα σπίτια.

Ερευνητής: Δηλαδή το φιλοδώρημα ήταν οβολός, χρήμα.

Πληροφορητής: Οβολός, το χρήμα δηλαδή και μάλιστα ρωτούσε ο νοικοκύρης του σπιτιού για ποιον λέγαμε τα κάλαντα. Εμείς απαντούσαμε για το σχολείο ή για την εκκλησία και ανάλογο ήταν και το φιλοδώρημα. Αν λέγαμε τα κάλαντα για την παρέα μας, θα μας έδιναν ελάχιστα, ενώ αν ήταν για ιερό σκοπό το φιλοδώρημα ήταν μεγάλο. Τα δίναμε εκεί που είχαν μεγαλύτερη ανάγκη και κρατούσαμε και λίγα για τον σύλλογό μας, στον οποίο ανήκουμε για να διατηρήσουμε τα ήθη και τα έθιμά μας.

Ερευνητής: Η εκκλησία του χωριού σας ήταν η Ζωοδόχος Πηγή;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και θυμάμαι ότι έλεγαν οι Κατερινιώτες όλοι, Βλάχοι, ντόπιοι ότι πολλά χωριά είναι πο-

ντιακά και σχεδόν αμιγή, αλλά σαν τον Όφη Άι Γιάννη να έχει οργάνωση εκκλησιαστική και να κάνει πανηγύρι τέλειο, άλλο δεν υπάρχει. Και πραγματικά αυτό έμεινε.

Πληροφορητής: Είναι αλήθεια, είναι αλήθεια.

Ερευνητής: Είναι αλήθεια, ίσως ήτανε το 'ότι τηρούσαν με ευλάβεια θρησκευτική τα ήθη και τα έθιμα. Με συνοδεία λύρας λέγατε τα κάλαντα;

Πληροφορητής: Με την κεμεντζέ;

Ερευνητής: Την κεμεντζέ.

Πληροφορητής: Με την κεμεντζέ βέβαια.

Ερευνητής: Α! Και αμέσως ρίχνατε και έναν χορό.

Πληροφορητής: Εγώ σήμερα ακόμα άμα ακούω κεμεντζές φωνή, όσο στεναχωρημένος κι αν είμαι, πετάγομαι στο χορό.

Ερευνητής: Ανατρίχιασα!

Πληροφορητής: Η κεμεντζέ είναι η ψυχή μου.

Ερευνητής: Η ψυχή.

Πληροφορητής: Εγώ με την κεμεντζέ ζω. Να παίξω δεν μπορώ, να τραγουδήσω δεν μπορώ, αλλά στον χορό είμαι πρώτος, μου αρέσει πολύ.

Ερευνητής: Αυτό μετά παίρνατε φιλοδώρημα και φεύγατε.

Πληροφορητής: Σ' άλλο σπίτι, σ' άλλο σπίτι και αφού τελειώναμε και είχαμε ώρα, πηγαίναμε στο καφενείο και γλεντάγαμε ως το πρωί. Το πρωί νυσταγμένοι πηγαίναμε και στην εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι και εσύ πώς θυμάσαι το όργανο που έπαιζε στο καφενείο η λύρα μόνον ή είχατε και ακορντεόν;

Πληροφορητής: Όχι, μόνον λύρα και καμιά φορά είχαμε έναν τουλουμτζή, και αυτός γέρος ήτανε τελευταία, αλλά όταν ήταν νέος, είχαμε και το τουλούμι.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Τουλούμι και κεμεντζέ είχαμε ως συνήθως συνηθισμένα όργανα στο χωριό μας. Άλλα όργανα να είχαμε, ακορντεόν τελευταία, τελευταία βγήκαν εκείνα. Άσε που τώρα ούτε τα κεμεντζέδες ούτε εκείνα, τώρα ο κόσμος είναι στις ντισκοτέκ.

Ερευνητής: Άλλο έθιμο; Αυτό ήτανε το καπλάντισμα, άλλο τι συνηθίζετε να τρώτε την ημέρα των Χριστουγέννων τι θυμάσαι απ' την μάνα σου;

Πληροφορητής: Πάντα έπρεπε να έχουμε κρέας, απαραίτητο φτωχοί, πλούσιοι έπρεπε να υπάρχει στο σπίτι το κρέας τις γιορτές των Χριστουγέννων. Το βούτυρο για κάνουμε ομελέτες με 5, 6 αβγά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το γιαούρτι, το ξύγαλα.

Ερευνητής: Το γιαούρτι.

Πληροφορητής: Το γιαούρτι.

Ερευνητής: Καλά Πόντιος χωρίς γιαούρτι δεν γίνεται, ήταν η βάση της διατροφής.

Πληροφορητής: Το γιαούρτι απαραίτητο στο τραπέζι πάντα.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι άλλο ιδιαίτερο φαΐ να είχατε τα Χριστούγεννα. Είχατε το γουρούνι, είπες.

Πληροφορητής: Τα κρεατικά, τα βούτυρα, οι μυζήθρες. Τυρί αγελαδινό σπάνια κάναμε. Όποιος είχε κατσίκες, έκανε τυρί, όσοι δεν είχαν, αγόραζαν.

Ερευνητής: Κάποιο γλύκισμα που έκανε η μάνα σου;

Πληροφορητής: Γλυκίσματα κάναμε. Εμείς ως συνήθως έχουμε τον μπακλαβά.

Ερευνητής: Μπακλαβά.

Πληροφορητής: Μπακλαβάς ο λεγόμενος με καρύδια, καβουρντισμένο αλεύρι. Καβουρντίζουμε αλεύρι και κάνουμε ένα είδος χαλβά, απλώνουμε σε κάθε φύλλο απάνω μαζί τρίμματα καρύδια, κοπανισμένα καρύδια απλώνουμε και κάνουμε τον χαλβά αυτό και ζάχαρη βέβαια βάζουμε, τα σχετικά υλικά που βάζουμε σ' ένα γλύκισμα.

Ερευνητής: Το έθιμό σας αυτό ήτανε.

Πληροφορητής: Το έθιμο είναι να υπάρχει μπακλαβάς σε κάθε σπίτι, εμείς φυσικά κάναμε και ωτία κάτι σαν τα τσιριχτά που λένε.

Ερευνητής: Τσιριχτά.

Πληροφορητής: Και τα τσιριχτά εκείνα έπρεπε να υπάρχουν σε κάθε σπίτι.

Ερευνητής: Τα Χριστούγεννα.

Πληροφορητής: Τα Χριστούγεννα.

Ερευνητής: Αλλά ο μπακλαβάς ήταν το κατεξοχήν.

Πληροφορητής: Κατεξοχήν το κυριότερο γλύκισμα ήταν ο μπακλαβάς.

Ερευνητής: Επισκέψεις κάνατε;

Πληροφορητής: Επισκέψεις άλλο πράμα.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα αν τα Χριστούγεννα πήγαινε στην εκκλησία όλη η οικογένεια.

Πληροφορητής: Όχι όλη η οικογένεια, όλο το χωριό.

Ερευνητής: Όλο το χωριό.

Πληροφορητής: Όλο το χωριό μηδενός εξαιρουμένου. Στο σπίτι έμενε κανένας άρρωστος, μικρά παιδιά και η γιαγιά συνήθως να ετοιμάσει το τραπέζι, μόλις σχολούσε η εκκλησία.

Ερευνητής: Για νηστεία θυμάσαι;

Πληροφορητής: Για νηστεία τα Χριστούγεννα αυστηρά διαιτολόγιο. Χριστουγεννιάτικη νηστεία 40 μέρες κανένας μικρός, μεγάλος κανένας δεν έτρωγε, όλοι κρατούσαν τη νηστεία.

Ερευνητής: Τώρα που πας στο χωριό, κύριε Κοκκινίδη, πώς τα βλέπεις τα πράματα, κρατάει νηστεία κανείς;

Πληροφορητής: Νηστεία το 40%.

Ερευνητής: Το 40%.

Πληροφορητής: Το 40%.

Ερευνητής: Οι άλλοι τρώνε κανονικά.

Πληροφορητής: Ναι οι άλλ' όλοι δεν κρατάνε.

Ερευνητής: Ναι αυτό θέλω να πω, μιλούμε πάντα για τον Όφη Άι Γιάννη, τις αναμνήσεις που έχεις απ' εκεί, μιλούμε για αμιγές ποντιακό χωριό, στον Πόντο και εδώ ποντιακό, ότι λέμε τα ήθη και έθιμα, αλλά πάνω απ' όλα όταν λέμε ήθη και έθιμα, λέμε το μεγαλείο του Πόντιου για την ορθοδοξία.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Οπωσδήποτε σε μεγάλο βαθμό, διότι αυτά είναι τα βιώματά σου, πρώτα, πρώτα η ορ-

θοδοξία, η αρχή γίνονταν απ' την εκκλησία. Αν κάποιος αυτές τις μέρες ήταν μαλωμένος με κάποιον άλλον, τι γινότανε, κάνανε κάποια προσπάθεια να τους μονιάσουν;

Πληροφορητής: Όσοι ήταν μαλωμένοι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και δεν τα κατάφερνα να μονιάσουν, οι γέροι του χωριού έκαναν προσπάθειες να τους μονιάσουν. Πήγαιναν και στους δυο και τους μιλούσαν ώστε να μονιάσουν. Δεν άφηναν κανέναν άνθρωπο να είναι μαλωμένος με κάποιον άλλον. έπρεπε να πάνε να μεταλάβουν μονιασμένοι τα Χριστούγεννα και να κάτσουν σ' ένα τραπέζι να φάνε και να πιούνε.

Ερευνητής: Όμορφο αυτό, βασικό. Τώρα για την Πρωτοχρονιά. Η μάνα σου και οι αδελφές σου, τι θυμάσαι, έκαναν εργόχειρα το Δωδεκαήμερο αυτό;

Πληροφορητής: Αυτό το δωδεκαήμερο έλεγαν δεν θα κάνουμε τίποτα, γιατί έρχονται οι καλικάντζαροι, περπατάνε πάνω στη γη, κάθονται πάνω και αυτό δεν τελειώνει ποτέ. Γι' αυτές τις μέρες έκαναν μόνον τις δουλειές του σπιτιού και να πάνε στο μαντρί.

Ερευνητής: Να κάνουν τα...

Πληροφορητής: Να ταΐσουν τα ζώα.

Ερευνητής: Τα ζώα.

Πληροφορητής: Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς το βράδυ έπρεπε να πάμε να κοιμηθούμε. Θυμάμαι ότι ο παππούς μου έβαζε πάνω στο τραπέζι ένα πιάτο με χρήματα. Παίρναμε λίγο σιτάρι, λίγο ρύζι, φρούτα και τα βάζαμε γύρω στο πηγάδι ή στην βρύση. Εκεί τα αφήναμε όλη νύχτα και το πρωί πηγαίναμε παίρναμε νερό από τη βρύση ή το πηγάδι και μ' αυτό καλαντίζαμε το σπίτι. Από τα χρήματα που ήταν πάνω στο τραπέζι, παίρναμε και πηγαίναμε στην εκκλησία να ανάψουμε ένα κερί.

Ερευνητής: Πλενόσασταν στο πηγάδι πρωί-πρωί;

Πληροφορητής: Απ' το νερό που φέρναμε στο σπίτι, μ' εκείνο πλενόμασταν.

Ερευνητής: Καμιά ευχή κάνατε;

Πληροφορητής: Ευχή δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι, αλλά θυμάμαι κάτι άλλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να κάνει ποδαρικό κάποιος στο σπίτι, έπρεπε να είναι κάποιος δοκιμασμένος απ' την οικογένεια.

Ερευνητής: Δοκιμασμένος δηλαδή εννοείς πιο υπομονετικός, πιο καλόκαρδος ή...

Πληροφορητής: Όχι, δηλαδή... καλόκαρδος ναι, να μην έχει πονηριές, να μην αυτό ξέρω γω...

Ερευνητής: Νεύρα.

Πληροφορητής: Ναι και ύστερα να μην μπει κάποιος ξένος στο σπίτι, έπρεπε να μπει κάποιος από την οικογένεια.

Ερευνητής: Του σπιτιού σου άνθρωπος.

Πληροφορητής: Του σπιτιού σου άνθρωπος. Θυμάμαι πως ο παππούς μου πάντα μ' έστελνε να κοιμηθώ δίπλα στο σπίτι της θείας μου. Και πρωί, πρωί η θεία μου φώναζε, Ανέστη, σήκω να πας να κάνεις ποδαρικό στο σπίτι, ο παππούς σου σε περιμένει. Και σηκώνόμουν νύχτα, πήγαινα, άνοιγα το σπίτι και έκανα ποδαρικό στο σπίτι, έμπαινα πρώτος μέσα στο σπίτι. Από νωρίς ο παππούς μου με έμαθα τα λόγια που θα λέω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λέγαμε αυτά τα λόγια: «κάλαντα, κάλαντα, καλώς τον καλαντάρι, αγόρια παιδιά, θηλυκά μοσχάρια, θηλυκές κοτούλες, καστανίτσες κολοκύθια» δηλαδή τον καινούριο χρόνο τον δεχόμαστε, καλώς ήρθε, στο σπίτι σας δώστε αγόρια, το θηλυκό βέβαια...

Ερευνητής: Ναι το είχαν οι Πόντιοι σε δεύτερη μοίρα.

Πληροφορητής: Το είχαν σε δεύτερη μοίρα. Αγόρια, θηλυκά μοσχάρια για να γεννάνε και να δίνουν γάλα, κοτούλες για να γεννάνε αβγά και όχι πετεινάκια.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Και το άλλο κοτούλες;

Πληροφορητής: Κοτούλες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καστανίτσες κολοκύθια εκείνα τα άσπρα τα μεγάλα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να τα κόβουν, να τα βάζουν στον φούρνο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να ψήνουν και να τρώνε, νόστιμα είναι.

Ερευνητής: Η καστανίτσα είναι το πιο νόστιμο κολοκύθι.

Πληροφορητής: Βάζουν στον φούρνο και...

Ερευνητής: Όλα είχαν νοστιμιά, ωραίο, πολύ ωραίο αυτό. Το ποδαρικό δηλαδή το έκαναν στο σπίτι οι...

Πληροφορητής: Το ποδαρικό το είχαν τσεκαρισμένο.

Ερευνητής: Α! θα πήγαινες εσύ...

Πληροφορητής: Δοκιμασμένο.

Ερευνητής: Δοκιμασμένο.

Πληροφορητής: Δοκιμασμένο για το ποδαρικό του σπιτιού την Πρωτοχρονιά.

Ερευνητής: Δοκιμασμένο όταν λέμε, κύριε Κοκκινίδη, τι εννοούμε;

Πληροφορητής: Εννοούμε δηλαδή έκαναν εγώ ποδαρικό σ' εκείνο το σπίτι και πήγε καλά η χρονιά, του χρόνου θα πάρουμε τον ίδιο να μας κάνει ποδαρικό. Αν το σπίτι αυτό δεν πήγαινε καλά, τον απέφευγαν την επόμενη χρονιά.

Ερευνητής: Τόση μεγάλη σημασία είχε το ποδαρικό.

Πληροφορητής: Λοιπόν μεγάλη σημασία. Και τώρα ακόμα παρατηρώ σε Μαγαζιά μέσα που μπαίνομε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ψωνίζομε παράδειγμα σεφτέ που

λένε, έχεις καλό χερικό να κάνεις σεφτέ;
Ερευνητής: Σεφτέ.
Πληροφορητής: Ναι, και τώρα ακόμα παρακολουθώ
 σ' όποιο μαγαζί μπαίνω πρώτη φορά και ψωνίζω...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το ποδαρικό, ποδαρικό είναι πάντα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δηλαδή το μαγαζί εκείνη την ημέ-
 ρα...
Ερευνητής: Έχεις καλό ποδαρικό.
Πληροφορητής: Καλό ποδαρικό.
Ερευνητής: Λες εσύ πίστευαν οι παλιοί, ο παππούς
 σου σου πού απέδιδε το καλό ποδαρικό;
Πληροφορητής: Τίποτα δεν έλεγε, τίποτα. Είπαμε το
 ποδαρικό το δοκίμαζε και κάθε χρόνο έστελνε
 εμένα και όχι τα παιδιά του. Παλιά πήγαιναν τα
 παιδιά του και τους έλεγε φέτος δεν κάνετε τί-
 ποτα.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Βέβαια αφού έκανα ποδαρικό και
 ύστερα, έδινε ο παππούς μου κάτι, 5 φράγκα, 10
 φράγκα τον καιρό εκείνο προπολεμικά είχαν αξία,
 παιδί ήσουν, δεν ήθελες πιο πολλά.
Ερευνητής: Χαϊρόσουνα μ' εκείνα.
Πληροφορητής: Οι μεγάλοι ζήλευαν, εγώ χαϊρό-
 μουνα. Οι θείοι μου, τα παιδιά του παππού μου, τ'
 αδέλφια του πατέρα μου, εκείνα ζήλευαν. Σχεδόν
 συνομήλικα ήμασταν, 4, 5 χρόνια διαφορά είχαμε.
 Γιατί ο Ανέστης, του χρόνου θα πάμε εμείς. Καλά
 θα πάτε εσείς.
Ερευνητής: Α! ωραίο! Άλλο έθιμο για την πίτα τι θυ-
 μάσαι;
Πληροφορητής: Βασιλόπιτα;
Ερευνητής: Την βασιλόπιτα.
Πληροφορητής: Για την βασιλόπιτα ως συνήθως εί-
 χαμε και εμείς αυτή τη συνήθεια, αλλά βάζαμε
 μέσα ένα πεννηντάλεπτο και όποιος το έπαιρνε,
 ήταν ο τυχερός της χρονιάς.
Ερευνητής: Ναι, θέλω να μου πεις αν η βασιλόπιτα
 που έκανε η μάνα σου ήτανε γλυκιά ή άλλου εί-
 δους, δηλαδή ήτανε όπως το ζυμάρι για τα τσου-
 ρέκια;
Πληροφορητής: Περίπου σαν το τσουρέκι, αλλά πιο
 άγλυκο.
Ερευνητής: Πιο άγλυκο.
Πληροφορητής: Πιο άγλυκο.
Ερευνητής: Και ειδικά ζύμωνε εκείνο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και το ψήνατε. Θυμάσαι ποτέ να βάζατε
 μέσα φλουρί κωνσταντινάτο;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι.
Πληροφορητής: Βάζανε το πεννηντόλεπτο που ήταν
 μικρό και δεν έπιανε και στο κόψιμο του μαχαιριού
 κι εκείνο αντιστοιχούσε σε 50, 100 φράγκα ανά-
 λογα με την οικονομική κατάσταση της οικογέ-
 νειας.
Ερευνητής: Ναι και το ποσό που αντιστοιχούσε ποιος

το καθόριζε ο παππούς σου ή ο πατέρας σου;
Πληροφορητής: Ο παππούς το καθόριζε.
Ερευνητής: Ο παππούς.
Πληροφορητής: Ο μεγαλύτερος του σπιτιού.
Ερευνητής: Ο μεγαλύτερος καθόριζε την αξία του και
 τότε την κόβατε την βασιλόπιτα;
Πληροφορητής: Την κόβαμε μετά την λειτουργία της
 Πρωτοχρονιάς, όταν γυρίζαμε από την εκκλησία,
 μαζεμένοι όλοι γύρω από τα τραπέζι, δεν έπρεπε
 να λείπει κανείς, εκτός αν ήταν ταξίδι. Αφού φάνε,
 τελευταία κόβουν την πίτα. Την έκοβαν και ποιον
 έπεφτε το κομμάτι με το νόμισμα. Πολλές φορές
 έπεφτε στο σπίτι, στο εικονοστάσι, διότι και στο
 εικονοστάσι έβγαζαν μερίδιο.
Ερευνητής: Στον ξενιτεμένο.
Πληροφορητής: Αν είχαμε ξενιτεμένο, βγάζαμε και
 στον ξενιτεμένο βέβαια ναι και στον ξενιτεμένο.
Ερευνητής: Θυμάσαι να βγάζατε κομμάτι και για κα-
 νέναν άλλο μέσα από το χωριό φτωχό για να πάει
 σ' εκείνον η οικονομική ενίσχυση;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Το κάνατε αυτό.
Πληροφορητής: Ναι βέβαια.
Ερευνητής: Σαν φιλανθρωπία.
Πληροφορητής: Όχι μονάχα αυτό, αλλά για τις δυο,
 τρεις φτωχές οικογένειες του χωριού ο παππούς
 μου από νωρίς έλεγε στον πατέρα μου, όταν πάει
 στο παζάρι να φέρει λίγο παραπάνω ρύζι, ζάχαρη,
 λάδι. Γιατί. Πατέρα, να τα φορτωθώ; Τότε δεν
 υπήρχαν και ζώα ούτε συγκοινωνίες και τα κου-
 βαλούσαν στην πλάτη από το παζάρι. Έχει σημα-
 σία να τα φέρεις αυτά. Και τα έφερνε, δεν του
 χαλούσε ποτέ το χατίρι του. Και το βράδυ ετοι-
 μαζαν τα πακετάκια, τα έδιναν σ' ένα παιδί και τα
 πήγαινε στο σπίτι, τα άφηνε έξω από την πόρτα
 για να μην δουν ποιος τα έφερε τα δώρα αυτά.
Ερευνητής: Δηλαδή να μη γνωρίζει η δεξιά τι ποιεί η
 αριστερά που λέει το ευαγγέλιο.
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Λοιπόν τα άφηνε το παιδί
 και έφευγε. Αυτό το έκαναν όχι μόνον οι δικοί
 μου, αλλά όλοι οι χωριανοί, όσοι ήταν σε καλλί-
 τερη οικονομική μοίρα και βοηθούσαν τους άπο-
 ρους του χωριού.
Ερευνητής: Το τραπέζι τώρα τι συνηθίζετε να τρώτε
 την Πρωτοχρονιά στο πρωτοχρονιάτικο τραπέζι,
 είπαμε για την βασιλόπιτα, τι θυμάσαι; Σουρβά εί-
 χατε για σούπα;
Πληροφορητής: Η σουρβά ήταν για σούπα, αλλά δεν
 ήταν για Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιάς φα-
 γητό, ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Τα πρωτοχρο-
 νιάτικα φαγητά ήταν απαραίτητο βέβαια το
 ρυζόγαλο, αλλά το κυριότερο φαγητό ήταν οι
 σαρμάδες, το κυριότερο φαγητό ήταν οι σαρμά-
 δες. Σπίτι άμα δεν είχε σαρμάδες, δεν έλεγε ότι κά-
 ναμε πρωτοχρονιά.
Ερευνητής: Εννοείς με το μαύρο το λάχανο.
Πληροφορητής: Με το μαύρο το λάχανο, πάντα
 μαύρο λάχανο, εκείνα ήταν νόστιμα. Το άσπρο

λάχανο είναι κάπως γλυκό και χάνει την ουσία δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν μπορείς να το ευχαριστηθείς.

Ερευνητής: Ναι, τα κάνουμε και τώρα ακόμα.

Πληροφορητής: Και τώρα πάντοτε.

Ερευνητής: Πάντα.

Πληροφορητής: Πάντα οι σαρμάδες είναι το πρώτο φαΐ. Μα κι εκείνος που δεν έχει λάχανα μαύρα στον κήπο του, θα βρει μαύρα λάχανα. Εγώ που μένω 28 χρόνια στην Κατερίνη, πάντα παραγγέλνω από το χωριό τις γιορτές να μου στείλουν μαύρα λάχανα να κάνω σαρμάδες.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Είπαμε.

Ερευνητής: Πίτες;

Πληροφορητής: Η πίτα είναι η βασιλόπιτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η οποία κόβεται τελευταία.

Ερευνητής: Τελευταία, αλλά ας πούμε για τα φυλλωτά.

Πληροφορητής: Τα φυλλωτά είναι κατασκεύασμα χειροποίητο βέβαια, τα οποία άλλοι τα τηγάνιζαν ύστερα έκαναν ολόκληρες ντάνες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και είχαν για όλο τον χειμώνα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από εκείνα παίρνανε και έκαναν. Άλλος ήθελε με τη ζάχαρη, άλλος ήθελε με τυρί το φυλλωτό αυτό. Και ήτανε ένα πρόχειρο φαγητό για έκτακτες ανάγκες.

Ερευνητής: Έκτακτες ανάγκες. Στο τραπέζι το πρωτοχρονιάτικο δεν ήταν απαραίτητο αυτό.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Δεν ήτανε.

Πληροφορητής: Αλλά απαραίτητο ήταν και ένα άλλο φαγητό που κάναμε σαν κρέμα εμείς το λέγαμε μουχλαμά.

Ερευνητής: Ας το ακούσω.

Πληροφορητής: Η μουχλαμά πάντα έπρεπε να έχομε παλαιό βούτυρο...

Ερευνητής: Αγελαδινό.

Πληροφορητής: Αγελαδινό παλιό βούτυρο το καίγαμε στο τηγάνι και βάζαμε μέσα στο πιάτο λίγο αλεύρι από σιτάρι και λίγο από καλαμπόκι. Βάζαμε τυρί, όποιος δεν είχε τυρί, έβαζε μυζήθρα. Κάθε νοικοκυρά τα είχε το κελάρι της, κάναμε την κρέμα και τη βάζαμε μέσα στο πιάτο. Παλιά το σέρβιραν μέσα στο τηγάνι πάνω στο τραπέζι και για να μην καεί το έβαζαν πάνω σε φύλλα καλαμποκιού πλεγμένα στρογγυλά και έβαζαν πάνω το τηγάνι. Και από κει μέσα έπαιρνε ο καθένας και έτρωγε με το πιρούνι. Αλλά τώρα τελευταία πιο πολιτισμένα το έβαζαν στα πιάτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα έβαζαν μέσα στα πιάτα λοιπόν και...

Ερευνητής: Σερβίριζαν.

Πληροφορητής: Ναι, σερβίριζαν τον καθέναν για να τρώνε. Βέβαια κάναμε και την μαμαλικά.

Ερευνητής: Η μαμαλικά τι είναι;

Πληροφορητής: Η μαμαλικά από καλαμποκάλευρο πάλι.

Ερευνητής: Φουρνιστό;

Πληροφορητής: Όχι, τα Χριστούγεννα και τις γιορτές το κάναμε αυτό. το κάναμε πιο πολύ στα νυχτέρια της εποχής εκείνης. Τώρα τα νυχτέρια και όλα αυτά τα παράτησε ο κόσμος.

Ερευνητής: Για πες μας για τη μαμαλικά.

Πληροφορητής: Ναι. Βράζουν νερό και ρίχνουν μέσα καλαμποκάλευρο και το κάνουν...

Ερευνητής: Κρέμα.

Πληροφορητής: Σαν κρέμα, αλλά είναι σφιχτό. Αφού ψηθεί καΐλα, αναποδογυρίζουν την κατσαρόλα μέσα σ' ένα ταψί πάνω στο τραπέζι και ο καθένας κόβει ένα κομματάκι, στη μέση έχει τον καβουρμά, ο καβουρμάς είναι τσιγαρισμένο κρέας σε κομματάκια.

Ερευνητής: Χοιρινό ή βοδινό;

Πληροφορητής: Από χοιρινό περισσότερο διότι εκείνο είναι λιπαρό, έχει άλλη νοστιμάδα και τρώγαμε. Αν τελείωνε ο καβουρμάς και δεν είχαν, το έκαναν με φασόλια ή παστή σαρδέλα ξεκοκαλισμένη με μπόλικο λάδι μέσα στο τηγάνι το έβραζαν και το έβαζαν πάνω στο τραπέζι, το λεγόμενο χαψί.

Ερευνητής: Το χαψί.

Πληροφορητής: Το χαψί το λεγόμενο.

Ερευνητής: Για τα Θεοφάνια θέλω τώρα, κύριε Κοκκινίδη, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Για τα Θεοφάνια τίποτα ιδιαίτερο δεν είχαμε. Το μόνο που είχαμε σαν έθιμο τα χρήματα από τον Σταυρό τα έπαιρνε πάλι το σχολείο ή η εκκλησία.

Ερευνητής: Πού ρίχνατε τον Σταυρό;

Πληροφορητής: Στην πατρίδα όσοι είχαν κοντά τους ποτάμι, πήγαιναν στο ποτάμι και όσοι δεν είχαν μέσα στην εκκλησία σ' έναν μεγάλο καζάνι.

Ερευνητής: Α σε καζάνι μέσα.

Πληροφορητής: Σε μεγάλο καζάνι μέσα. Στην Τραπεζούντα μετά το '48, '47, '48 είχαμε ένα κατασκεύασμα, μια στέρνα στην πλατεία και τον ρίχναμε εκεί μέσα.

Ερευνητής: Το φτιάξατε ειδικά γι' αυτή την ημέρα ή για...

Πληροφορητής: Όχι γι' αυτή την ημέρα, το κάναμε για να πίνουν τα ζώα νερό από τη βρύση και το περισσευούμενο αποθηκευόταν εκεί μέσα και έπινα νερού τα ζώα, όταν πήγαιναν ή γύριζαν από τη βοσκή. Εκείνη την ημέρα αποβραδís την καθάριζαμε καλά για να ρίξουμε μέσα εκεί τον Σταυρό. Εκεί μέσα πηδούσε κάποιο παιδί και έπιανε τον Σταυρό. Τα χρήματα πήγαιναν πάλι στο σχολείο ή στην εκκλησία. Ψέλναμε το τροπάριο της Βαπτίσεως, εν Ιορδάνη βαπτιζομένη...

Ερευνητής: Εν Ιορδάνη βαπτιζομένη...

Πληροφορητής: Σου Κύριε.
Ερευνητής: Το θυμάσαι σήμερα η της Τριάδος...
Πληροφορητής: Εφανερώθη προσκύνησις
Του γαρ γεννήτορος η φωνή προσεμαρτύρει
Σοι αγαπητόν σε υιόν ονομάζουσα
Και το πνεύμα εν είδει περιστεράς
Ερευνητής: Εβεβαίου του λόγου...
Πληροφορητής: Το ασφαλές.
Ερευνητής: Ο επιφανής...
Πληροφορητής: Ο Θεός υμών...
Ερευνητής: Τον κόσμον φωτίσας... γιατί σήμερα αν
ρωτήσεις τον γιο σου, δεν το ξέρει.
Πληροφορητής: Οπωσδήποτε όχι.
Ερευνητής: Εσύ παρόλα που η παιδεία τότες ήτανε
ελλιπής και ο δάσκαλο ένας μόνον στο σχολείο
και λοιπά, το μάθαινες απ' τον παππού σου.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ή απ' τη μάνα σου.
Πληροφορητής: Απ' τον πάππο και απ' την μάνα και
τους θείους ακόμα.
Ερευνητής: Και τους θείους ακόμα, ήταν τόσο
έντονο το θρησκευτικό συναίσθημα εκείνη την
εποχή.
Πληροφορητής: Πάρα πολύ.
Ερευνητής: Και τα χρήματα που μάζευε, τα έδινε στο
σχολείο, είπες.
Πληροφορητής: Στο σχολείο, αυτό είναι έθιμο από
την πατρίδα. Διότι στην πατρίδα εκεί ή το σχολείο
ή η εκκλησία δεν είχανε κρατικές επιχορηγήσεις
και πάντα από τα κάλαντα, από τον Σταυρό,
ακόμα και το Πάσχα των Βαΐων...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα έσοδα αυτά που γυρίζανε και ψά-
λανε, όλα πηγαιναν στο σχολείο. Όλα στο σχολείο
ή στην εκκλησία, περισσότερο στο σχολείο, διότι
η εκκλησία κάθε Κυριακή έπαιρνε παράδες. Πή-
γαινε ο κόσμος άναβε ένα κερί για τον πεθαμένο,
μάζευε παράδες, αλλά το σχολείο δεν είχε άλλους
πόρους. Ειδικά περισσότερο ήταν για το σχολείο
μάζευαν τα χρήματα αυτά. Δεν ξέρω εμείς είχαμε
και ένα άλλο έθιμο, δεν ξέρω εκτός αν είναι σε
άλλο σχέδιο...
Ερευνητής: Όχι, πες τα έθιμά σου.
Πληροφορητής: Και στον γάμο, στον γάμο ακόμα,
όταν ροδοσταμίζαμε...
Ερευνητής: Τι κάνατε;
Πληροφορητής: Ροδοσταμίζαμε στον γάμο.
Ερευνητής: Τι θα πει ροδοσταμίζω, αυτό εγώ δεν το
γνωρίζω.
Πληροφορητής: Δεν το ξέρεις;
Ερευνητής: Εγώ Πόντια Ορτουλούσα είμαι.
Πληροφορητής: Πριν φτάνομε στον γάμο, ας πάμε
πρώτα ιεραρχικά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Χριστούγεννα, Άγιο βασίλειο, Θεο-
φάνια, Άι Γιαννιού ξέρω γω και κάθε γιορτή, χρι-
στιανική γιορτή το ροδόσταμο ήταν πάντα στην
πρώτη. Παίρνανε τον δίσκο ένας στο χέρι του και

ροδόσταμο και ροδοστάμιζε τον καθένα ξεχωρι-
στά, όσοι γιόρταζαν εκείνη τη μέρα.
Ερευνητής: Και είχε το άρωμα εκείνο.
Πληροφορητής: Το άρωμα εκείνο λοιπόν αρωμάτιζε
τον εορτάζοντα την ημέρα εκείνη και εκείνος έδινε
ένα πεννηντάριο, κατοστάρικο ανάλογα με την
οικονομική του δύναμη, τα οποία αυτά πηγαιναν
καθαρά στο σχολείο. Αφού τελείωνε αυτός ύστερα
πήγαινε πάλι το ροδόσταμο μπροστά και δύο δί-
σκοι από πίσω, ο ένας ήταν για την εκκλησία και
ο άλλος πάλι για το σχολείο. Ο ένας δίσκος υπέρ
του σχολείου και το άλλο ήταν υπέρ της εκκλη-
σίας. Όπως και τώρα είναι ένας δίσκος στην εκ-
κλησία εδώ στην Κατερίνη που πάω ένας δίσκος
για την εκκλησία, ενώ στο χωριό μας ακόμα ο δεύ-
τερος δίσκος υφίσταται, μαζεύει για το σχολείο,
για τα έξοδα του σχολείου.
Ερευνητής: Τα γράμματα, την παιδεία την είχαν πολύ
ψηλά.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Και ο λόγος είπες ήταν, γιατί δεν υπήρχε
επιχορήγηση, αλλά το πίστευαν. Γενικά ο Πόντιος
στα γράμματα έδινε πολύ μεγάλη σημασία.
Πληροφορητής: Σημασία.
Ερευνητής: Τώρα μπορείς να μου πεις κι άλλα έθιμα
ό,τι θυμάσαι γύρω απ' τους γάμους. Στις κηδείας
μια και μιλούμε για έθιμα. Αφήνομε τα χριστου-
γεννιάτικα.
Πληροφορητής: Καλά για τις κηδείες εξυπακούεται
την ημέρα που έχουμε κάποια κηδεία στο χωριό
σαν να βγήκε από όλα τα σπίτια ο νεκρός εκείνος.
Ερευνητής: Ο πόνος τόσοσ.
Πληροφορητής: Ο πόνος είναι τόσοσ σε όλους.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Σε όλους και σε εχθρούς ακόμα.
Μπορεί ο θανών να άφησε έχθρα πίσω...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εκείνη τη στιγμή εκείνος ο εχθρός
του δίνει συλλυπητήρια πάλι, πάλι λυπάται κατά
βάθος, κατά βάθος λυπάται. Και όλοι παραστέκο-
νται στην οικογένεια, όλοι παραστέκονται.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι, πώς κάνατε στο χωριό σας,
πηγαίνατε θάβατε, διαβάζατε τον νεκρό και μετά
γυρίζατε στο σπίτι. Τι κερνούσαν;
Πληροφορητής: Καφέ.
Ερευνητής: Καφέ, λουκούμια προσφέρατε;
Πληροφορητής: Καφέ, παξιμάδια.
Ερευνητής: Παξιμάδια, όχι λουκούμια.
Πληροφορητής: Λουκούμια τα παλιά τα χρόνια δεν
υπήρχανε.
Ερευνητής: Δεν υπήρχανε.
Πληροφορητής: Τα πρώτα χρόνια που ήρθαμε εδώ...
Ερευνητής: Στην Κατερίνη.
Πληροφορητής: Στην Κατερίνη, το λουκούμι, ας υπο-
θέσομε, εύκολα δεν μπορούσαμε να το αγορά-
σουμε, κάναμε κουλουράκια.
Ερευνητής: Η πεθερά μου έλεγε για την Ορντού ότι
εκεί δεν πρόσφεραν τίποτα γλυκό. Δηλαδή και

εσείς τα πρώτα χρόνια δεν προσφέρατε τίποτα γλυκό.

Πληροφορητής: Γλυκό όχι, γλυκό όχι.

Ερευνητής: Παξιμάδι και καφέ.

Πληροφορητής: Γλυκό όχι, πίκρα έχουν, τον καφέ, για να λέμε το σωστό, με ελάχιστη ζάχαρη τον πρόσφεραν.

Ερευνητής: Πικρό.

Πληροφορητής: Να είναι πικρός ο καφές βέβαια.

Ερευνητής: Μετά απ' τον καφέ που πρόσφεραν για τα συλλυπητήρια, πώς ήταν το τραπέζι της παρηγοριάς;

Πληροφορητής: Το τραπέζι της παρηγοριάς...

Ερευνητής: Μιλούμε για τον Όφη Άι Γιάννη.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και για Οφλήδες.

Πληροφορητής: Το τραπέζι της παρηγοριάς ήταν προσφορές από τις γύρω οικογένειες.

Ερευνητής: Α! απ' τη γειτονιά.

Πληροφορητής: Ναι, η γειτονιά έφερνε φαγητά διάφορα. Οι γυναίκες της γειτονιάς συνεννοούνταν μεταξύ τους τι θα φέρει η καθεμιά, άλλη φασόλια, άλλη ψωμί, άλλη τον καφέ για να στρώσουν το τραπέζι. Έτσι ετοιμαζόταν το τραπέζι. Αυτοί που είχαν τον νεκρό, δεν προλάβαιναν να κάνουν τέτοια. Η γειτονιά τα ετοίμαζε και τα έφερνε.

Ερευνητής: Αυτό γινόταν την πρώτη μέρα μόνον ή...

Πληροφορητής: Την πρώτη μέρα, την πρώτη μέρα. Μετά βέβαια πήγαιναν στο σπίτι για τα συλλυπητήρια με καφέ, με διάφορα.

Ερευνητής: Με φαγητά.

Πληροφορητής: Φαγητά σπάνια να πάνε ύστερα, διότι κόσμος δεν ήτανε. Την πρώτη μέρα, δεύτερη μέρα πηγαίνανε φαγητά βέβαια, αλλά μετά όχι φαγητά.

Ερευνητής: Επομένως αυτό το έθιμο ήτανε ίδιο και στην Τραπεζούντα, σε περιοχή Τραπεζούντας και σε περιοχή Ορντούς.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε.

Ερευνητής: Στην Ορντού συνήθιζαν εννέα ημέρες σιγή να πηγαίνουν μαγειρεμένο φαγητό, γιατί η νοικοκυρά ήταν πολύ πονεμένη.

Πληροφορητής: Είχε πόνο, ναι είχε πόνο. Όχι δεν είχαμε τέτοια συνήθεια, μόνον εκείνη τη μέρα το είχαμε στο χωριό μας. Αλλά οι παρηγορητές πήγαιναν κάθε μέρα στο σπίτι και έλεγαν πως η ζωή συνεχίζεται, ο νεκρός δεν γυρίζει πίσω, αλλοίμονο σ' αυτόν που πήγε. Ο θεός θα τους λυπηθεί, δεν θα χαθούν και αυτοί. Με την πίστη τους σιγά, σιγά αποβάλλανε τον πόνο, ο πόνος όμως είναι πόνος, δεν ξεχνιέται. Αποβάλλουν κάποια στιγμή τον πόνο και η ζωή συνεχίζεται.

Ερευνητής: Τα εννιάμερα;

Πληροφορητής: Είχαμε ως σύμβολα τα εννιάμερα. Την Τρίτη ημέρα της θανάς πάλι πηγαίναμε στην εκκλησία λίγα κόλλυβα.

Ερευνητής: Κόλλυβα τα τριήμερα.

Πληροφορητής: Ναι. Τα εννιάμερα κάναμε κανονικό

μνημόσυνο τα εννιάμερα. Και μαζεύαμε απ' την εκκλησία 10, 20, 30 άτομα, κάναμε τραπέζι στο σπίτι. Στα 40 μέρες πάλι τα ίδια.

Ερευνητής: Ναι, λίγο για τα μνημόσυνα που θυμάσαι στο χωριό σου, θέλω να μου πεις.

Πληροφορητής: Στο σαρανταλείτουργο πάλι τα ίδια.

Ερευνητής: Διαβάζανε τον νεκρό 40 ημέρες στην θεία λειτουργία κάθε πρωί;

Πληροφορητής: Αυτό το έκαναν ιδιαίτερα.

Ερευνητής: Ιδιαίτερα.

Πληροφορητής: Ιδιαίτερα το σαρανταλείτουργο που λένε το έκαναν και το κάνουμε ακόμα.

Ερευνητής: Το κάνετε ακόμα.

Πληροφορητής: Ακόμα το κάνουν, όταν βρίσκουν τρόπο, το κάνουμε. Όπως έκανα εγώ, όταν πέθανε η μάνα μου. Εδώ δεν βρήκα παπάδες να το κάνουν και έστειλα και το έκανα στο Άγιο Όρος. Και σήμερα πολλοί στέλνουν και το κάνουν στο Άγιο Όρος.

Ερευνητής: Συγκινούμαι που σ' ακούω σ, κύριε Κοκκινίδη, αλλά πώς αισθάνεσαι δηλαδή ανακουφίζεται η ψυχή σου, όταν κάνεις τέτοια πράματα.

Πληροφορητής: Δεν ανακουφίζεται.

Ερευνητής: Δεν ανακουφίζεται.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Γιατί το ήθελε εκείνη ή σου το πέρασε μέσα σου;

Πληροφορητής: Και εκείνη το ήθελε βέβαια...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και η μάνα μου το ήθελε το σαρανταλείτουργο, αλλά και ως κανόνας πατροπαράδοτος, δηλαδή πως λες το παιδί σου, θέλω να μου το κάνεις αυτό, αφήνεις προφορική διαθήκη.

Ερευνητής: Σου άφησε η μάνα σου προφορική διαθήκη;

Πληροφορητής: Σεν μου άφησε, αλλά έζησα μαζί της και όταν χάθηκε ο πατέρας μου, έφερε τα πάνω κάτω να βρει παπά να κάνει σαρανταλείτουργο, το θυμάμαι πολύ καλά το 1948.

Ερευνητής: Σ' εκείνα τα δύσκολα χρόνια.

Πληροφορητής: Σ' εκείνα τα δύσκολα χρόνια έφερε τον κόαμπ ανάποδα να βρει παπά και βρήκε και το κάναμε.

Ερευνητής: Η ορθοδοξία είναι έντονη στον Πόντο

Πληροφορητής: Και αυτό βέβαια είναι ριζωμένο σε όλες τις καρδιές. Όταν θα έκανα το σαρανταλείτουργο, πολλοί έδωσαν τα ονόματα των δικών τους και έγραψα ίσαμε 20 ονόματα να διαβαστούν στο σαρανταλείτουργο.

Ερευνητής: Άξιος ο μισθός, τίμησες όμορφα τη μάνα σου.

Πληροφορητής: Ναι λοιπόν μετά τα σαράντα, το σαρανταλείτουργο αν βέβαια προλαβαίνομε, το κάνουμε την ίδια εποχή για να κλείνομε τα σαράντα ακριβώς μαζί με το μνημόσυνο τα σαράντα που κάνουν, το σαρανταπενθήμερο, καλώς, αν δεν το κάνουμε μετά. Μετά από έξι μήνες κάνουμε ξανά μνημόσυνο.

Ερευνητής: Τρεις μήνες δεν κάνετε;
Πληροφορητής: Τρεις μήνες όχι.
Ερευνητής: Τρεις δεν κάνετε.
Πληροφορητής: Όχι. Σαράντα, έξι μήνας.
Ερευνητής: Στα σαράντα κάνετε τραπέζι στον κόσμο;
Πληροφορητής: Αν είναι δυνατόν όλη την εκκλησία.
Ερευνητής: Όλη την εκκλησία, όλο το χωριό.
Πληροφορητής: Όλο το χωριό αν είναι δυνατόν. Σαράντα, έξι μήνες, μετά φτάνομε στον χρόνο, στα δίσχρονα.
Ερευνητής: Δίσχρονα κάνετε;
Πληροφορητής: Κάνουμε και τα δίσχρονα πάλι κάνουμε τραπέζι τον κόσμο όλο, από και πέρα...
Ερευνητής: Τρίχρονα.
Πληροφορητής: Τρίχρονα δεν πάμε.
Ερευνητής: Α δεν πάτε!
Πληροφορητής: Όχι δεν πάμε, από κει και πέρα πάνε μαζί με όλους τους πεθαμένους, συνολικά πάνε ύστερα.
Ερευνητής: Ύστερα διαβάζετε τα ψυχασάββατα.
Πληροφορητής: Ναι, κάθε χρόνο εκτός που διαβάζομε τα ψυχασάββατα...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αλλά κάθε χρόνο έχουμε κατανέμει τη Σαρακοστή κάθε Κυριακή ποιος θα είναι την πρώτη Κυριακή, ποιος τη δεύτερη, ποιος την Τρίτη Κυριακή, διότι στο χωριό απάνω είμαστε 120, 130 οικογένειες, αν όλοι λέμε θα κάνουμε την πρώτη Κυριακή ένα συνολικό μνημόσυνο, είναι πολλά. Άλλος ούτε θα προλάβει να πάρει ένα σπυρί κόλλυβο απ' το δικό μου ή απ' το δικό σου για να φάει Γι' αυτό κατανέμουμε ανά 15-20 ονόματα, δηλαδή οικογένειες, την πρώτη Κυριακή, άλλοι 15-20 την άλλη Κυριακή ούτως ώστε στις 6 Κυριακές να τελειώνει όλο το χωριό τα μνημόσυνα αυτά.
Ερευνητής: Ωραία αυτά, εγώ δεν έζησα σε χωριό και βλέπω ότι είναι πολλά ομαδικά και όμορφα.
Πληροφορητής: Ομαδικά και δεμένα.
Ερευνητής: Και δεμένα και δεμένα. Λοιπόν πάμε τώρα στους γάμους.
Πληροφορητής: Τους γάμους; Ά ξεκινούμε από ποιο σημείο;
Ερευνητής: Απ' την αρχή πώς γίνεται;
Πληροφορητής: Πώς γίνεται το συνοικέσιο;
Ερευνητής: Το συνοικέσιο ή πώς συνηθίζετε εδώ, πρέπει να το πούμε αυτό, κύριε Κοκκινίδη, εσύ πώς πήρες τη γυναίκα σου; ο πατέρας είπε σε πάρε την ή την αγάπησες εσύ; Πώς γίνονταν αυτά;
Πληροφορητής: Εγώ για να σου πω την αλήθεια, ο πατέρας μου δεν μου είπε πάρε την, αλλά είχα μια συμπάθεια...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και αυτό έγινε γνωστό. Το άκουσε ο πατέρας μου και έλεγε στη συγχωρεμένη τη μάνα μου, γυναίκα, ο γιος μας αγαπάει το τάδε κορίτσι, θα το κάνουμε νύφη, να το ξέρεις καλά, θα το κάνουμε νύφη.

Ερευνητής: Συνήθως αντίρρηση δεν έφερναν οι γονείς;
Πληροφορητής: Καθόλου αντίρρηση δεν έφεραν από την αρχή. Σαν να την είχε διαλέξει ο ίδιος, τόσο πολύ του άρεσε από την αρχή. Αλλά επειδή ήμουν ακόμα λίγο μικρός και η γυναίκα μου είχε μεγαλύτερη αδελφή, έπρεπε πρώτα να παντρευτεί η αδελφή της και μετά εγώ. Αν ήταν η πρώτη στη σειρά, πολύ πιθανόν ο πατέρας μου να με στεφάνωνε στα 18 μου χρόνια.
Ερευνητής: Ο πατέρα σου.
Πληροφορητής: Τόσο την αγάπησε.
Ερευνητής: Την αγάπησε.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Δηλαδή γενικώς οι γάμοι στο χωριό σας Όφη Άι Γιάννη γίνονταν από αγάπη, από σεβντά.
Πληροφορητής: Τα πρώτα χρόνια όχι.
Ερευνητής: Τα πρώτα χρόνια όχι;
Πληροφορητής: Όχι, από συνοικέσιο περισσότερο.
Ερευνητής: Δηλαδή όριζε ο πατέρας.
Πληροφορητής: Από αγάπη σπάνια. Πολλά φορές συνεννοούντο ο πατέρας με το παιδί και του έλεγε, τι λες, παιδί μου, είναι η ώρα σου να παντρευτείς, τα χρόνια πέρασαν, σε ποιανού πόρτα θέλεις να πάμε να ζητήσουμε κορίτσι; Αν ήθελε καμιά το έλεγε, αν δεν είχε, πάμε στο τάδε σπίτι, τι λες; Έλεγε ο πατέρας που πάντα προσπαθούσε για το καλό.
Ερευνητής: Σωστά.
Πληροφορητής: Για το καλό, το καλό του παιδιού του, της οικογενείας και έτσι προχωρούσαν.
Ερευνητής: Τώρα αρραβώνες;
Πληροφορητής: Αρραβώνα έκαναν τα σημάδια, τώρα λένε αρραβώνες, τότε έκαναν τα σημάδια.
Ερευνητής: Σημάδια.
Πληροφορητής: Σε μικρό κύκλο τα σημάδια πάντα, πάντα σε μικρό κύκλο τα σημάδια, επειδή τα σημάδια δεν κρατούσαν πολύ, ένα μήνα, δύο μήνες δεν περνούσαν έπρεπε να βάλουν στεφάνι. Για να πάνε δύο μήνες, έπρεπε να ήταν αρχές Σαρακοστής και μεγάλη Σαρακοστή δεν επιτρέπει η θρησκεία να γίνονταν στεφανώματα, την σαρακοστή του Πάσχα δηλαδή. Λοιπόν δεν επέτρεπε η θρησκεία να γίνεται στεφάνωμα, τότε περνούσαν οι δύο μήνες και παραπάνω. Δεκαπέντε, είκοσι ημέρες στον μήνα ως επί το πλείστο γίνονταν τα στεφανώματα. Τώρα τα έθιμα του...
Ερευνητής: Γάμου.
Πληροφορητής: Του γάμου αυτού είναι πάρα πολλά.
Ερευνητής: Πόσα θυμάσαι;
Πληροφορητής: Θα ξεκινούμε τώρα να κάνουμε τη χαρά. Μια βδομάδα νωρίτερα λείει ο νοικοκύρης του σπιτιού τους συγγενείς του, τ' αδελφια του και στενοί, στενοί συγγενείς ότι την τάδε Κυριακή θα κάνω χαρά, αυτή την εβδομάδα όσον μπορείτε να με βοηθήσετε. Και έστελνε κάθε οικογένεια από έναν, δύο άτομα ανάλογα με το σπίτι. Χρειάζονταν ασβεστώματα, τακτοποίηση, το ένα, το

άλλο βοηθούσαν στο σπίτι. Όσπου έφτανε η τελευταία ημέρα του γάμου, παραμονές του Σαββάτου, αλλά την Πέμπτη έβαζαν ένα παιδί με ένα μπουκάλι ούζο στο χέρι και ένα ποτηράκι. Πήγαινε σε κάθε σπίτι και έλεγε, είστε καλεσμένοι στο κιγούν του τάδε.

Ερευνητής: Κιγούν τι είναι;

Πληροφορητής: Χαρά, γάμος.

Ερευνητής: Χαρά.

Πληροφορητής: Ο γάμος.

Ερευνητής: Γάμος.

Πληροφορητής: Εμείς κιγούν το λέγαμε. Ο κυρ Χρήστος την Κυριακή θα κάνει γάμου, παντρεύει τον μεγάλο του γιο, τον ελεύθερο. Και καλούσε όλους τους χωριανούς. Το Σάββατο το βράδυ μαζεύονταν όλοι οι συγγενείς της νύφης στο σπίτι της και έκαναν ένα μικρό γλέντι. Στο σπίτι του γαμπρού όχι. Στο σπίτι του γαμπρού απλώς μαζεύονταν για να τυλίξουν σαρμάδες, να κάνουν κεφτέδες, διάφορα φαγητά, να ετοιμάσουν πολλούς μπακλαβάδες. Όλοι οι γαμπροί της οικογένειας και οι γαμπροί των αδελφών του πατέρα δικαιούνταν από έναν μπακλαβά. Έπρεπε να τους προσφέρουν μπακλαβά και κότα.

Ερευνητής: Πώς γινόταν το νυφόπαρμα;

Πληροφορητής: Το νυφόπαρμα; Αφού τελείωναν όλες οι ετοιμασίες, σηκωνόμασταν το πρωί της Κυριακής και όσοι μπορούσαν, πήγαιναν στην εκκλησία, το είχαμε πάντα σε πρώτη μοίρα. Έπρεπε να πάμε να ανάψουμε έναν κερι, να κάνουμε τον σταυρό μας. Αν είχαμε καμιά επείγουσα δουλειά, ανάβαμε το κερι, κάναμε τον σταυρό μας, μια υπόκληση και βγαίναμε. Αν είχαμε ταξίδι ή γάμο ένας λόγος παραπάνω έπρεπε να πάμε στο σπίτι. Αλλά το κερι έπρεπε να πάμε να το ανάψουμε. Μετά την απόλυση της εκκλησίας στέλναμε το νυφικό με δυο, τρία κοριτσάκια στο σπίτι της νύφης. Εκείνοι τα τραπέζωνα, τα έδιναν κάποιο φιλοδώρημα και τα έλεγαν τώρα να πάτε στη δουλειά σας. Η νύφη πάλι έστελνε στο σπίτι του γαμπρού ένα πουκάμισο και μια πετσέτα, τα ίδια και εδώ, έδιναν το φιλοδώρημα και έφευγαν τα παιδιά που τα είχαν φέρι. Αρχίζαμε το ντύσιμο του γαμπρού. Ντυνόταν ο γαμπρός και με παρέα μερικούς φίλους του πήγαιναν να πάρουν τον κουμπάρο τραγουδώντας. Αφού τον έπαιρναν, γύριζαν στο σπίτι του γαμπρού και εκεί άρχιζε το χτένισμα του γαμπρού. Η πετσέτα γι' αυτό χρειάζοταν, να μην λερωθεί το πουκάμισο ή το σακάκι του γαμπρού. Έβαζαν την πετσέτα στους ώμους του γαμπρού κι ο κουμπάρος τον χτένιζε με τη χτένα. Την ώρα που χτενιζόταν ο γαμπρός λέγαμε το εξής τραγούδι:

Δος μου Πτέρα, dos μου, πατέρα την ευχή σου,

Δος μου πτέρα την ευχή σου να πάω να στεφανωθώ.

Ερχόταν ο πατέρας, φιλούσε το παιδί του και οι τραγουδιστές έλεγαν:

Ευχή, ευχή, ευχή και του Χριστού

Ευχή, ευχή, ευχή και του Χριστού

Και πάντων των αγίων και πάντων των αγίων.

Αυτό το έλεγαν και για τη μάννα:

δος μου, μάννα, την ευχή σου

Θα πάω να στεφανωθώ.

Δος μου παππού μου, dos μου γιαγιά μου, dos μου τ' αδελφέ μου, αδελφή, δόστε θείοι μου, δόστε ξαδέλφια, δόστε γειτόνοι, δόστε φίλοι και συνέχεια παράλληλα έλεγαν και το ευχή, ευχή και του Χριστού και πάντων των αγίων. Όσπου τελείωναν όλοι οι συγγενείς και περνούσαν να χαιρετήσουν. Εκεί ήταν απλωμένος ένας δίσκος και έβαζαν τα φιλοδωρήματα. Ό,τι δώρα μαζεύονταν πάνω στον δίσκο, ήταν για τον κουμπάρο. Εκτός από τα δώρα του νονού και της νονάς, τα οποία ήταν για τον γαμπρό. Έβαζαν ένα πουκάμισο ή ολόκληρο ύφασμα για κουστούμι και το έβαζαν πάνω στους ώμους του γαμπρού. Μετά ξεκινούσαν για το νυφόπαρμα.

Ερευνητής: Με την κεμεντζέ μπροστά.

Πληροφορητής: Με την κεμεντζέ μπροστά πάντα. Το πρώτο όργανο είναι η κεμεντζέ. Φυσικά τα πρώτα χρόνια η κεμεντζέ ήταν, τώρα τελευταία εξευρωπαϊστήκαμε κάπως και βάλαμε και το ακορντεόν, ήταν όμως και το τουλούμι και η ζουρνά.

Ερευνητής: Ποντιακό.

Πληροφορητής: Ναι ποντιακά κι εκείνα. Αλλά κλαρίνα και αυτά στα ποντιακά δεν είχαμε, φυσικά το χωριό μας δεν είχε και οργανοπαίχτες. Τώρα τελευταία κάποιοι φέρνουν όργανα, αλλά τα φέρνουν το βράδυ στα προεόρτια του γάμου. Τώρα τελευταία στεφανώνουν και φεύγουν, γάμο πια δεν κάνουν. Το Σάββατο το βράδυ παίζουν τα όργανα, τρώνε, πίνουν, χορεύουν και το πρωί φεύγουν.

Ερευνητής: Εσείς κάνατε τον γάμο πρώτα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: πηγαίνατε στο νυφόπαρμα.

Πληροφορητής: Και λοιπόν εμείς τώρα πάμε στο νυφόπαρμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φτάσαμε στο σπίτι της νύφης. Εκεί είχαν άλλη ετοιμασία. Όλοι οι στενοί ήταν στη σειρά από την εξώπορτα μέχρι έξω στην αυλή. Εκεί ήταν στρωμένο τραπέζι με μεζέδες, ρακί, κρασί. Δίπλα σε μια μεγάλη πιατέλα το αβγολάβασο που λένε και πάνω μια ψημένη κότα ντυμένη με χρυσόχαρτο, αυτό στην πατρίδα το λέγαμε μπαράκ. Πάνω στην όμορφη ψημένη κότα ήταν αναμμένα τρία κεράκια. Χαιρετούσαν τον γαμπρό, έπιναν τη ρακί και έμπαιναν μέσα. Οι μεγάλοι έμπαιναν μέσα, οι νέοι έξω χόρευαν. Ο χορός στην αυλή της νύφης γύριζε δυο και τρεις σειρές. Δασκάλευαν τους νέους να μην μπαίνουν μέσα, γιατί δεν χωρούσαν., αλλά οι νέοι και να τους δέσεις δεν κάθονται, ήταν έξω και χόρευαν.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε οι νέοι θα έμεναν έξω. Ένας, ένας περνούσαν μέσα. Ήρθε και η σειρά του κουμπάρου να μπει μέσα. Του έλεγαν, κουμπάρε, εδώ κάτι έχομε για σένα, το φυλάξαμε, τόσοι πέ-
ρασαν και το δώσαμε σε κανέναν, αυτό είναι δικό σου, έλα να το πάρεις. Απλώνει να πάρει, αλλά του λένε πως πρέπει να δώσει κάτι. Αν έδινε λίγα, του έλεγαν αυτά δεν είναι αρκετά. Αυτός που την έκανε ούτε τα χέρια του δεν πρόλαβε να λερώσει καλά, καλά, πλήρωσέ τον. Κάνουν παζάρια, παίρνει την κότα και φεύγει. Κάποιοι προσπαθούν να κλέψουν την κότα απ' τον κουμπάρο, αλλά έχει μπράβους που τον φυλάνε για να μην την κλέψουν. Τελικά κάνουνε το γλέντι, μπαίνουνε μέσα στο σπίτι. Μέχρι να ετοιμαστεί ο γάμος, περνάει κάποιος χρόνος και μετά ξεκινάει η συνοδεία. Μπροστά στην πόρτα του σπιτιού της νύφης με συνοδεία της λύρας τραγουδάνε πάλι το τραγούδι «άφε κόρη».

Ερευνητής: Αυτό για πες το.

Πληροφορητής: Λοιπόν εν τω μεταξύ ο κουμπάρος με τον γαμπρό μαζί πάνε μέσα να πάρουν τη νύφη. πάει ο κουμπάρος να σηκώσει τη νύφη, η νύφη δεν σηκώνεται, δεν την αφήνουν οι φίλες της ν σηκωθεί. Λένε βαριά πώς θα την σηκώσεις; Εσύ είσαι αδύνατος, αφήστε με, πάει να την σηκώσει, δεν σηκώνεται. Κατάλαβα, λέει, εσείς κάτι θέλετε και δίνε ένα φιλοδώρημα και σηκώνουν τη νύφη. Έξω η συνοδεία τραγουδάει. Να τα πω τραγουδιστά;

Ερευνητής: Τραγουδιστά πες τα, έχεις όμορφη φωνή.

Πληροφορητής: Εγώ φωνή δεν έχω, αλλά εν πάση περιπτώσει.

*Άφησε, κόρη, άφησε, κόρη μ', τον κύρη σου
(Τέλος 1ου αρχείου)*

Πληροφορητής: Κόρη, άφησε, κόρη μου, τον κύρη σου

*άφησε, κόρη μου, τον κύρη σου
και κάνε άλλον κύρη
και κάνε άλλον κύρη.*

*Κόρη άφησε, κόρη μου, άφησε τη μάνα σου
άφησε τη μάνα σου και κάνε άλλη μάνα
και κάνε άλλη μάνα.*

*Άφησε, κόρη μ', άφησε τ' αδέρφια σου
άφησε τ' αδέρφια σου και κάνε άλλα αδέρφια
και κάνε άλλα αδέρφια.*

*Κόρη, άφησε, κόρη μου, άφησε τους γείτονες
άφησε, κόρη μου, τους γείτονες και κάνε καλλίτε-
ρους
και κάνε καλλίτερους.*

*Τώρα γυρίζει αλλιώς το τραγούδι λέει «τίμα, κόρη
μου, τον πεθερό σου»*

Ερευνητής: Για ας το ακούσομε.

Πληροφορητής: Τίμα, κόρη μου τον πεθερό σου απ' τον κύρη σου καλλίτερα.

*Τίμα, κόρη μου, την πεθερά σου απ' την μάνα σου
καλλίτερα.*

*Τίμα, κόρη μου, τους κουνιάδους σου απ' τ' αδέρ-
φια σου καλλίτερα.*

*Τίμα, κόρη μου, τους γείτονες σου απ' αυτούς που
είχες καλλίτερα.*

*Τίμα, κόρη μ', τον άντρα σου απ' όλους καλλί-
τερα.*

Ερευνητής: Ωραίο, πολύ ωραίο, τα είπες και ωραία.

Μετά; συγκινήθηκες!

Πληροφορητής: Μετά;

Ερευνητής: Συγκινήθηκες.

Πληροφορητής: Όλα πάνε με τη σειρά. Αλλά να ση-
κώσουν τη νύφη απ' την νυφική καρέκλα, πριν
έρθει η συνοδεία του γαμπρού, έχει μαζί της μια
τραγανόπιτα. Αυτή την τραγανόπιτα την σπά-
ζουν πάνω στο κεφάλι της νύφης. Κόβουν δυο με-
γάλα κομμάτια, το ένα το κρατάει ένας τυλιγμένο
σ' ένα χαρτί, το άλλο το κόβουν σε μικρά κομμα-
τάκια και το κερνάνε σ' όσους βρίσκονται μέσα
στο σπίτι και έξω στο χορό. Έξω βέβαια οι μπα-
κλαβάδες με τους δίσκους και τα ποτά δίνουν και
παίρνουν συνέχεια. Τα γκαρσόνια τριγυρνάνε. Ο
γαμπρός πριν βγει απ' το σπίτι χαιρετά τον πε-
θερό, τα αδέρφια της νύφης, τους συγγενείς και
τελευταία χαιρετά την πεθερά. Ανάλογα με την οι-
κονομική του κατάσταση δίνει στην πεθερά ένα
δωράκι, ένα χιλιάρικο, δύο χιλιάρικο, πέντε λίρες.
Συμβολίζει το γάλα με το οποίο ανέθρεψε το κο-
ρίτσι της και ο γαμπρός είναι σαν να ζητάει να του
το χαλαλίσει, το έθιμο λέγεται σουτ παρασί', δη-
λαδή έθιμο γάλακτος.

Ερευνητής: Σουτ παρασί'.

Πληροφορητής: Δηλαδή το γάλα που βύζαζες το κο-
ρίτσι σου, θέλω να μου το χαλαλίσεις. Παίρνει τη
νύφη, βγαίνουν και πάνε για την εκκλησία. Καθώς
η συνοδεία πάει στην εκκλησία τραγουδώντας,
δεν πρέπει να μπει κανένας ανάμεσα στον γαμπρό
και τη νύφη. υπάρχουν άτομα που φυλάνε τις δυο
μεριές για να μην γίνει κάτι ανεπιθύμητο. Όταν
σήκωσε ο κουμπάρος την νύφη απ' την καρέκλα,
είχε ένα μαντήλι, μ' αυτό έκανε τρεις γύρους από
τη νύφη και το έδεσε κόμπους.

Ερευνητής: Γιατί το δένουν κόμπους;

Πληροφορητής: Δεισδαιμονικά, δεισδαιμονικά.

Ερευνητής: Να πάρει το κακό.

Πληροφορητής: Δηλαδή να μη προλαβαίνει κάποιος,
άμα δεν το κάνει ο κουμπάρος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να μην βρεθεί κάποιος στον δόμο
να κάνει κάτι, να πει κάτι και κακοπάθει η νύφη.
το μαντήλι το κρατάει δεμένο όλη μέρα, μέχρι να
τελειώσει ο γάμος. Το πρωί ο κουμπάρος πριν
φύγει απ' το σπίτι του γαμπρού, λύνει τους κό-
μπους του μαντηλιού. Πάμε σ' άλλο τώρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εν συνεχεία ένας κουμπάρος κάποτε
θέλησε να κάνει κάτι διαφορετικό, ήταν όμως δύ-
σκολο, δεν μπόρεσε.

Ερευνητής: Α, πιστεύατε τόσο πολύ.

Πληροφορητής: Τόσο πολύ, λοιπόν το πρωί πριν ακόμα φύγουν...

Ερευνητής: Πρέπει να λύσει το...

Πληροφορητής: Πρέπει να λύσει τον κόμπο.

Ερευνητής: Αυτό ήταν και ψυχολογικό, πίστευαν τόσο πολύ που περνούσε μέσα τους.

Πληροφορητής: Ναι, είπαμε δεισιδαιμονικό. Τώρα ξεκινούνε πάνε για την εκκλησία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν φτάσουν στα μισά του δρόμου, η νύφη από εκείνα τα κομμάτια τα πετάει πίσω της.

Ερευνητής: Γιατί τα πετάει πίσω;

Πληροφορητής: Τα πετάει πίσω της, σαν να λέει, πάτερ, φεύγω απ' το σπίτι σας, δεν θα ξαναγυρίσω πίσω, αυτόν τον συμβολισμό είχε. Πήγαιναν στην εκκλησία, στεφανώνονταν και γύριζαν πίσω. Από τους δρόμους που περνούσα, έκαναν παλαβά, κυλιόντουσαν κάτω...

Ερευνητής: Μέσα στον δρόμο.

Πληροφορητής: Μέσα στον δρόμο οι νέοι έπιναν, μεθούσαν, τραγουδούσαν, έκαναν ένα σωρό παλαβομάρες...

Ερευνητής: Όταν έφταναν στην εκκλησία.

Πληροφορητής: Στην εκκλησία, έξω απ' την εκκλησία παραδίδαν στον παπά τον γαμπρό και τη νύφη. αυτοί έξω όσο μεθυσμένοι κι αν ήσαν, όσο κεφάτοι κι αν ήτανε, ούτε η λύρα έπαιζε ούτε τραγούδια. Τελείωνε το μυστήριο, πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού. Κάποιος έπαιρνε το δεύτερο κομμάτι από την ραβανόπιτα και έτρεχε να ειδοποιήσει την νοικοκυρά ή αυτούς που είχαν το πρόσταγμα του γάμου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τα έλεγαν ότι ο γαμπρός έρχεται με τη νύφη, ετοιμάστε, στρώστε τα τραπέζια. Δεν σ πιστεύουμε, λες ψέματα, του απαντούσαν οι άνθρωποι του σπιτιού. Μα γιατί δεν με πιστεύετε; Θα σε πιστέψουμε, αν μας έφερες ένα κομμάτι από την ραβανόπιτα. Τους δίνει τη ραβανόπιτα και τότε τον πιστεύουν.

Ερευνητής: Δεν είπαμε όμως η ραβανόπιτα από τι ήταν φτιαγμένη;

Πληροφορητής: Είναι όπως μια συνηθισμένη βασιλόπιτα.

Ερευνητής: Α! σαν τη βασιλόπιτα!

Πληροφορητής: Λίγο πιο γλυκιά βέβαια.

Ερευνητής: Πιο γλυκιά.

Πληροφορητής: Πιο γλυκιά βέβαια. Τότε βάζουν ένα πήλινο τσουκάλι ή ένα παλιό λαγήνι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ό,τι βρούνε μπροστά τους και το βάζουν πάνω σ' ένα παλούκι. Και λένε ότι αν μπορέσεις και το σπάσεις, θα πούμε τότε πράγματι...

Ερευνητής: Η νύφη είναι δυνατή.

Πληροφορητής: Η νύφη είναι δυνατή. Τι είναι αυτό; αρπάζει ένα ξύλο και το σπάει, ακόμα και αν είναι καινούριο.

Ερευνητής: Πάνω στο σπίτι;

Πληροφορητής: Στον φράχτη του σπιτιού.

Ερευνητής: Στον φράχτη. Όχι με τα πόδια της.

Πληροφορητής: Όχι με τα πόδια της, με τα χέρια, με πέτρα, με οτιδήποτε βρει μπροστά της, πρέπει να το σπάσει με την πρώτη. Το σπάει, έρχεται η συνοδεία και γίνεται ο χαιρετισμός της νύφης. Πάνω στην εξώπορτα την περιμένει η πεθερά της νύφης μ' ένα πιάτο με ρύζι και κουφέτα και τα ρίχνει πάνω στο κεφάλι της και λέει όπως αυτά είναι γλυκά, έτσι και συ να είσαι πάντα γλυκιά μαζί μας. Και βάζει το πιάτο κάτω και της λέει τώρα σπάσε το. Η νύφη πρέπει να το σπάσει με το πρώτο χτύπημα του ποδιού της, και πράγματι το σπάει. Και βάζει την νύφη μέσα. Τα τραπέζια είναι στρωμένα, ο κόσμος μπαίνει μέσα στο σπίτι. Μαζί με τη νύφη μπαίνουν και τ' αδέρφια της μαζί με 15, 20 κορίτσια και φίλοι από τη γειτονιά της μέσα σ' ένα δωμάτιο. Σε άλλα δωμάτια είναι στρωμένα τα τραπέζια για τον αδελφό της νύφης, τον κουμπάρο ξεχωριστά. Αν είναι μεγάλο το δωμάτιο, κάθονται όλοι μαζί, αν είναι μικρό και δεν χωράνε όλοι μαζί, τότε πάνε σ' άλλο δωμάτιο. Σ' ένα άλλο δωμάτιο ετοιμάζεται το τραπέζι για τους συμπέθερους. Μια παρέα από τη μεριά του γαμπρού πάει να τους φέρει. Οι συμπέθεροι μετά την εκκλησία πήγαν στο σπίτι τους. Η παρέα του γαμπρού με συνοδεία της λύρας πηγαίνει να τους φέρει. Εκείνοι τους καλωσορίζουν και τους ρωτάνε τι θέλουν. Αυτό που ήταν να πάρετε, πήρατε το λουλούδι μας, τι άλλο να πάρετε; Ήρθαμε να πάρουμε εσάς, όπως χαιρόμαστε εμείς που πήραμε τη νύφη, έτσι θέλουμε να χαρείτε και σεις μαζί μας. Να κάνουμε τον γάμο σωστά και όμορφα να δώσουμε χαρά στα παιδιά μας. Να έρθουμε τότε. πόσοι είστε, ρωτάνε. Είμαστε 15, 20. Και άλλοι τόσοι να είστε, ελάτε, τους λένε. Και τους παίρνουν και πάνε. Κάθονται στο σπίτι του γαμπρού 3, 4 ώρες και σαν γέροι αυτοί δεν ξημερώνουν ποτέ. Πρέπει να φύγουν νωρίτερα και να γλεντήσουν οι νέοι ως το πρωί.

Ερευνητής: Οι νέοι.

Πληροφορητής: Οι νέοι και οι συγγενείς του γαμπρού.

Ερευνητής: Ναι και εκεί γίνονταν και τα ειδύλλια.

Πληροφορητής: Εκεί ποιος αγαπά και κυνηγά περισσότερο και ματιές και τέτοια πράγματα.

Ερευνητής: Πάντως μετά τους γέρους.

Πληροφορητής: Μετά τους γέρους.

Ερευνητής: Μετά.

Πληροφορητής: Μετά τους γέρους πάντα. Οι γέροι όταν είναι στα τραπέζια, υπάρχει ένας σεβασμός. Φεύγουν οι συμπέθεροι. Πάνω στα ξημερώματα κάνουν τον χορό με τα εφτά ζευγάρια που είναι μονοστέφανα και έναν μόνο του. Ποιος είναι ο συμβολισμός αυτού, δεν το ξέρω.

Ερευνητής: Το μονοστέφανα που λες τι είναι δηλαδή;

Πληροφορητής: Εφτά μονοστέφανα κάνουν έναν χορό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εφτά μονοστέφανα και ένας μόνος, εφτά ζευγάρια μονό παντρεμένοι, δηλαδή και ο άντρας και η γυναίκα να ζούνε αυτοί και ένα κορίτσι μόνο του ή αγόρι κάνουν όλοι μαζί τον χορό με αναμμένα τα κεριά.

Ερευνητής: Α! αυτό δεν το ξέρω.

Πληροφορητής: Με τα κεριά στο χέρι αναμμένα.

Ερευνητής: Θέλω μια διευκρίνιση, το κεριό είναι άσπρο;

Πληροφορητής: Άσπρο.

Ερευνητής: Άσπρο κεριό.

Πληροφορητής: Άσπρο κεριό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τελειώνει αυτό και τ' αδέρφια της νύφης πρέπει να φύγουν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τ' αδέρφια της νύφης και οι φίλες που ήταν μαζί της όλο το βράδυ, κάνουν έναν τελευταίο χορό και φεύγουν. Την ώρα που φεύγουν, τους δίνουν δωράκια που έχει ετοιμάσει ο γαμπρός με μαντίλια, κάλτσες, χτένες. Ανάλογα με το φύλο δίνουν και το δώρο. Φεύγουν και μένει πίσω το συγγενολόι του γαμπρού, θείοι, αδελφές, θείες και στρώνουν πάλι τα τραπέζια. Είναι και 5, 10 φίλοι της συνοδείας του γαμπρού. Σε κάθε τραπέζι πάει ο μπακλαβάς. Το τραπέζι του γαμπρού έχει μπακλαβά και κότα. Πίνουν, τρώνε και γλεντάνε μέχρι το μεσημέρι πολλές φορές. Καταλαβαίνεις ότι ο κόσμος είναι πια πολύ κουρασμένος και μ' ένα τελευταίο χορό κλείνουν τον γάμο. Διαλύεται πια ο γάμος.

Ερευνητής: Δεν κάνουν το έθιμο του θημίσματος της νύφης το πρωί;

Πληροφορητής: Νωρίτερα βέβαια ήτανε, διότι μετά κάνουν το αποκαμάρωμα στα ξημερώματα απάνω.

Ερευνητής: Ποιο είναι το αποκαμάρωμα;

Πληροφορητής: Το αποκαμάρωμα είναι το ξέντυσμα της νύφης από τα νυφικά, διότι όλη νύχτα η νύφη με τα νυφικά, όλη νύχτα με τα νυφικά. Στα ξημερώματα απάνω γίνεται το αποκαμάρωμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά...

Ερευνητής: Ποιος βγάζει τα νυφικά; Η πεθερά ή οι κουνιάδες ή οι φιλενάδες;

Πληροφορητής: Οι φιλενάδες.

Ερευνητής: Οι φιλενάδες.

Πληροφορητής: Οι φιλενάδες.

Ερευνητής: Και τη ντύνουν με το άλλο το...

Πληροφορητής: Φοράει το άλλο το κανονικό φόρεμα. Στην πατρίδα φορούσαν τα ποντιακά τις ζουπούνες, αν και τα νυφικά πάλι με τις ζουπούνες ήταν στην πατρίδα, ένα πέπλο είχαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το πέπλο αποκαμάρωμαν, το πέπλο έβγαζαν στην πατρίδα. Εδώ βγάζουν το άσπρο το νυφικό το οποίο φοράει. Πολύ ευχάριστο θα ήταν,

εάν είχε ποντιακή στολή να φορέσει τα ποντιακά.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Σωστά και διαλύονταν οι πάντες.

Πληροφορητής: Διαλύονταν οι πάντες, απομένουνε ορισμένα μέλη, φίλοι και φίλες της οικογενείας του γαμπρού, οι οποίοι καθαρίζουνε το σπίτι. Οπωσδήποτε σε γάμο και καλός καιρός να είναι, υπάρχουν σκόνες, χυμένα ρακιά, χυμένα φαγητά και λερώνεται το πάτωμα. Όλα αυτά τα καθαρίζουν, σφουγγαρίζουν, τακτοποιούνε και στρώνουν.

Ερευνητής: Και μετά κοιμάται ο γαμπρός...

Πληροφορητής: Στρώνουνε το νυφικό...

Ερευνητής: Κρεβάτι.

Πληροφορητής: Στρώνουνε το νυφικό κρεβάτι και φεύγουνε. Το βράδυ κοιμάται ο γαμπρό με τη νύφη.

Ερευνητής: Το δεύτερο βράδυ.

Πληροφορητής: Ναι τη Δευτέρα το βράδυ.

Ερευνητής: Τη Δευτέρα το βράδυ.

Πληροφορητής: Τη Δευτέρα το βράδυ. Άλλο νωρίτερα δεν πάνε να κοιμηθούνε, τέτοια όργια μπορώ να πω δεν έχει.

Ερευνητής: Δεν έχει.

Πληροφορητής: Δεν έχει και δεν είναι σωστά.

Ερευνητής: Σωστά ναι. Έτσι ήτανε η ζωή τότες. Η νύφη οπωσδήποτε ζούσε μέσα στο σπίτι με τα πεθερικά της.

Πληροφορητής: Έχει το δικό της δωμάτιο, αλλά ζούνε όλοι μαζί ανάλογα με την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

Ερευνητής: Όταν έχει, όταν δεν έχει;

Πληροφορητής: Όταν δεν έχει, κάθονται 1, 2 χρόνια μαζί, μέχρι να χτίσουν το δικό τους σπίτι. Τώρα, παιδιά μου, έχετε το δικό σας σπίτι.

Ερευνητής: Εσύ όσο είσαι στον Όφη Άι Γιάννη, θυμάσαι το έθιμο να μην μιλάει η νύφη στον πεθερό της;

Πληροφορητής: Εμείς όχι.

Ερευνητής: Εσείς δεν το είχατε αυτό.

Πληροφορητής: Εμείς καθόλου, τουλάχιστον απ' ότι γνωρίζω τον εαυτό μ' και μετά, δεν το είχαμε

Ερευνητής: Δεν είδες καθόλου.

Πληροφορητής: Δεν το είδα, είχαμε ακούσει ότι στην πατρίδα το είχαν.

Ερευνητής: Είχαν.

Πληροφορητής: Είχανε στην πατρίδα, αλλά εδώ στην Ελλάδα όχι.

Ερευνητής: Δηλαδή για τον σεβασμό τώρα. Η γυναίκα σου χτενιζόταν ποτέ μπροστά στον πατέρα σου;

Πληροφορητής: Η γυναίκα μου δεν τον πρόλαβε τον πατέρα μου.

Ερευνητής: Α, δεν τον πρόλαβε.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ας πούμε τα ξαδέλφια σου, το άμεσο περβόλλον σου, επειδή πως τα ήθη σας είναι κάπως

αυστηρά απέναντι στους γέρους.
Πληροφορητής: Δεν υπήρχε λόγος να χτενίζεται μέσα στο σπίτι.
Ερευνητής: Πήγαινε έξω για να μην τη βλέπουν;
Πληροφορητής: Θα χτενιζόταν ή στο δωμάτιό της ή στο μπάνιο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εκεί.
Ερευνητής: Όταν καθόσασταν στο τραπέζι να φάτε, έπρεπε πρώτα ο πεθερός να αρχίσει να τρώει και μετά οι άλλοι;
Πληροφορητής: Πάντα ο γέρος του σπιτιού καθόταν πρώτος στο τραπέζι και τελευταία καθόταν η νύφη. εκείνη έπρεπε να στρώσει το τραπέζι, να ετοιμάσει και καθόταν τελευταία. Αφού καθίσουν όλοι στο τραπέζι, ο γέρος έλεγε την προσευχή.
Ερευνητής: Ποια προσευχή;
Πληροφορητής: Το Πάτερ ημών.
Ερευνητής: Πάτερ ημών.
Πληροφορητής: Το πάτερ ημών Άγιος ο Θεός, το πάτερ ημών και άρχιζαν να τρώνε. Τώρα αρχίστε να τρώμε και έτρωγαν. Τελευταία πάλι ο γέρο έλεγε το δι ευχών και ουαί και αλίμονο, αν έπεφταν ψίχουλα στο πάτωμα και τα πατούσαν. Έπρεπε τα ψίχουλα να τα σκουπίσουν αμέσως. Το είχαν μεγάλη αμαρτία να πατάνε τα ψίχουλα του ψωμιού.
Ερευνητής: Τα ψίχουλα.
Πληροφορητής: Ναι τα ψίχουλα έπρεπε να μαζευτούν αμέσως. Το χειροφίλημα βέβαια ήταν πάντα το πρώτο.
Ερευνητής: Το πρώτο.
Πληροφορητής: Σε κάθε επίσημη μέρα, γιορτή ξέρω γω τι, το χειροφίλημα ήταν απαραίτητο, όχι όμως και κάθε μέρα να φιλά το χέρι του πεθερού.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Όχι κάθε μέρα.
Ερευνητής: Ναι. Τη νύφη της χάριζαν δώρα τη μέρα του γάμου ή τα πήγαιναν άλλη μέρα κάνοντας επίσκεψη, τι θυμάσαι στο χωριό σου;
Πληροφορητής: Τα παλιά τα χρόνια δεν υπήρχαν τα δώρα.
Ερευνητής: Δεν υπήρχαν.
Πληροφορητής: Όχι. Τα παλιά τα χρόνια δεν υπήρχαν δώρα. Σιγά, σιγά έγινε μόδα. Πολλά από τα σημερινά μας έθιμα είναι επηρεασμένα από την ελληνική κοινωνία εδώ στην Ελλάδα.
Ερευνητής: Ναι, αλλά από τα...
Πληροφορητής: Από τα νεοελληνικά έθιμα εδώ από τους Θρακιώτες είναι παρμένα, από τους Βλάχους μπορώ να πω, από ντόπιους είναι παρμένα, από τους ντόπιους Ελλαδίτες, τους παλαιοελλαδίτες ήθη και έθιμα. Τώρα για να δεις έναν γάμο αμιγή, καθαρό ποντιακό γάμο, λίγο δύσκολα θα δεις.
Ερευνητής: Εδώ;
Πληροφορητής: Ναι. Σήμερα λίγο δύσκολα θα δεις καθαρό ποντιακό γάμο. Τα δώρα όπως είπαμε βέβαια δεν υπήρχαν παλιά. Αλλά ένας που ήταν ευ-

κατάστατος και ήθελε να βοηθά λίγο τους νεόνυμφους θεός, από τους στενούς συγγενείς, μετά τον γάμο πάντα έλεγε εσείς θέλετε κάτι; Τι θέλετε; πέστε μου, μη φοβάστε τι δώρο θέλετε; Έταξα στον εαυτό μου να σας κάνω έναν δώρο, τι δώρο θέλετε; Ποιο σας λείπει περισσότερο; Βέβαια τα χρόνια εκείνα τι θα έλειπε; Μια κατσαρόλα ή ένα τηγάνι ή έναν σανιδένιο κρεβάτι. Οι καριόλες οι σημερινές και τα έτοιμα τα κρεβάτια τα σημερινά δεν υπήρχαν τότες. Δεν υπήρχαν τα ψυγεία και οι κουζίνες, απλά πράγματα, απλά πράγματα ήταν. Οπότε θέλω να πιστεύω ότι γι' αυτό και μόνον δώρα δεν υπήρχαν στον γάμο.
Ερευνητής: Τίποτα άλλο αν θυμάσαι από ήθη, έθιμα. Τον γάμο τον καλύψαμε. Πες μου λίγο για τα παρακάθια, ωραίο θέμα τα παρακάθια.
Πληροφορητής: Τα παρακάθια;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Παιδιά απόψε πού θα πάμε;
Ερευνητής: Ναι παρακάθια.
Πληροφορητής: Πού θα πάμε για παρακάθι; Ας πάμε στου Πολυχρόνη, εκείνος έχει μέλισσες, θα μας φέρει να φάμε μέλι. Έχει και αμύγδαλα, έχει καρύδια, θα πάμε εκεί.
Ερευνητής: Πατέμια τι είναι;
Πληροφορητής: Αμύγδαλα.
Ερευνητής: Α τα αμύγδαλα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Λοιπόν θα πάμε εκεί. Ένας, ένας μαζεύομασταν εκεί και κάναμε και λέγαμε διάφορα. Ένας έσπαζε τα αμύγδαλα και οι άλλοι καθάριζαν και έτρωγαν. Να είχαμε και λίγο μέλι! Μέλι θέλουν τα παιδιά; Νύφη, φέρε ένα πιάτο μέλι να φάνε τα παιδιά. Τρώγαμε και το μέλι και λέγαμε πολλές ιστορίες. Είχαμε πολλούς που τα έλεγαν όμορφα και εμείς μέναμε με το στόμα ανοιχτό περιμένοντας το τέλος της ιστορίας.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Περνούσε η νύχτα χωρίς να το καταλάβουμε. Πήγαινε 12, μία πρέπει να το διαλύσουμε, αύριο θα πάμε να ξεριζώσουμε δέντρα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Φεύγομε καληνύχτα, καληνύχτα. Να έρθετε πάλι! Πρώτα ο Θεός αν έχουμε υγεία, θα ξανάρθουμε. Το άλλο βράδυ πρέπει πάλι κάπου να πάμε. Πάμε στου Χρήστου που παίζει τουλούμι. Αυτός δεν έχει να μας προσφέρει τίποτε, αλλά είναι καλόκαρδος, θα τον βάλομε να μας παίξει και θα χορέψουμε. Κύριε Χρήστο, θα μας παίξεις να χορέψουμε. Έπαιρνε το τουλούμι, το φυσούσε και εμείς χορεύαμε. Κουραζόμασταν από τον χορό. Είμασταν λίγοι και χορεύαμε όπως θέλαμε και κουραζόμασταν περισσότερο. Πάει η ώρα 5 να κοιμηθούμε. Το επόμενο βράδυ πηγαίναμε κάπου αλλού. Παρακολουθούσαμε ποιος έσφαξε γουρούνι να πάμε να φάμε μαμαλικά με καβουρμά.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Κάναμε τη μαμαλικά, πάντα κάποια

αφορμή έπρεπε να βρούμε να μαζευτούμε οι νέοι και να κάνουμε τα παρακάθια μας.

Πληροφορητής: Στο παρακάθι ήσασταν μόνον νέοι ή ήσαν και ηλικιωμένοι;

Ερευνητής: Το παρακάθι το οποίο κάναμε εμείς, το κάναμε οργανωμένα.

Πληροφορητής: Οργανωμένα πράγματι.

Ερευνητής: Η νεολαία.

Πληροφορητής: Η νεολαία. Η νεολαία κάναμε τα γλέντια οργανωμένα.

Ερευνητής: Οπωσδήποτε υπήρχε και κάποιο όμορφο κορίτσι μέσα στο σπίτι.

Πληροφορητής: Οπωσδήποτε άλλωστε γιατί να πάμε σ' αυτό το σπίτι; Ας πάμε σ' εκείνο το σπίτι να κάνουμε το παρακάθι. Αλλά πάντα με τρόπο και σεβασμό.

Ερευνητής: Για να μην θίγεται.

Πληροφορητής: Να μην θίγεται και το σπίτι, το κορίτσι, το παιδί, κανένας να μην θίγεται, να μην καταλαβαίνει κανένας, πάμε με τρόπο χωρίς να θίγομε κανέναν. Αυτά κάναμε σαν νεολαία.

Ερευνητής: Ας πούμε ότι πηγαίνατε στο σπίτι του τουλουμτσή και αυτός είχε ένα όμορφο κορίτσι...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Που κάποιος απ' την παρέα το είχε βάλει στο μάτι.

Πληροφορητής: Ναι, φυσιολογικά πράγματα.

Ερευνητής: Εκεί το βράδυ τίποτε το ιδιαίτερο γινόταν; πώς έδειχνε την αγάπη του στην κόρη του τουλουμτσή, ας πούμε.

Πληροφορητής: Προσποιείτο να μην φαίνεται καθόλου.

Ερευνητής: Να μην φαίνεται.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή να χόρευαν μαζί ο ένας στο χέρι του άλλου;

Πληροφορητής: Στο χέρι μπαίνανε, στο κάθε ένα χέρι, δεν υπήρχε διάκριση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όποιος ήταν στη σειρά, εγώ θέλω να χορεύω, όποιος ήταν μπροστά μου, μπαίναν στο χέρι, αγόρι ήταν, κορίτσι ήταν, γριά ήταν, γέρος ήταν, όποιος ήταν, διάκριση δεν είχαμε. Και πάντα το παιδί απόφευγε να δίνει στόχο. Αυτός που αγαπούσε κάποιο κορίτσι, απόφευγε να δίνει στόχο, να δείξει ότι ενδιαφέρεται ερωτικά για κάποια.

Ερευνητής: Ναι ναι.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω να σε ρωτήσω στο χωριό σας Όφη Άι Γιάννη μέχρι τότε γίνονταν τα παρακάθια;

Πληροφορητής: Αυτό το παρακάθι ήταν και μέχρι...

Ερευνητής: Το '50.

Πληροφορητής: '50, '52, '53 μέχρι και το '55, μέχρι το '55 ήταν. Απ' το '55 και μετά άρχισαν να αραιώνουν.

Ερευνητής: Και έχουμε τηλεόραση τώρα.

Πληροφορητής: Τώρα έχουμε τηλεόραση, το παρακάθι εκείνο δεν υπάρχει πια.

Ερευνητής: Εκτός απ' το παρακάθι; Οι άνδρες μαζεύοσασταν στο καφενείο, οι γυναίκες στο σπίτι;

Πληροφορητής: Οι γυναίκες στο σπίτι.

Ερευνητής: Πώς είναι τα ήθη και έθιμα την εποχή εκείνη για την ηθική, δηλαδή τα κορίτσια μπορούσαν να περάσουν έξω από το καφενείο, τα κακολογούσαν αν περνούσαν;

Πληροφορητής: Στο χωριό μας δεν το είχαμε παράξενο.

Ερευνητής: Δεν το είχατε.

Πληροφορητής: Όχι, περνούσαν ελεύθερα έξω από τα καφενεία.

(Η αφήγηση σταματά εδώ απότομα).

Το Πουλαντζάκ (τουρκ. Bulancak) ήταν παραλιακή πόλη 14 χιλιόμετρα δυτικά της Κερασούντας. Ανήκε στο καϊμακλίκι της Κερασούντας και στο βαληλίκι της Τραπεζούντας. Εκκλησιαστικά στη μητρόπολη Χαλδίας και Χερροιάνων. Το 1920 οι Έλληνες κάτοικοι ήταν 2.500 με απώτερη καταγωγή την Αργυρούπολη και γλώσσα επικοινωνίας την ποντιακή.

Οι ελληνικές συνοικίες ήταν: Πουλαντζάκ, Ξανιά, Γοτσουχλού. Είχαν δύο εξατάξια αρρεναγωγεία και ένα πεντατάξιο παρθεναγωγείο.

Ασχολούνταν με την οινοποιία, την καλλιέργεια φουντουκιών και υπήρχαν και πολλοί τεχνίτες. Το κυριότερο προϊόν πάνω στο οποίο στηριζόταν όλη η οικονομία τους, ήταν τα φουντούκια. Υπήρχαν πολλές βιοτεχνίες επεξεργασίας φουντουκιών.

Το κλίμα ήταν νοσηρό, εξαιτίας των πολλών στάσιμων νερών υπήρχαν πολλά κουνούπια και η ελονοσία θέριζε. Οι ορυζώνες ευνοούσαν τα σμήνη των κουνουπιών, από τα οποία έπεφταν νεκρά ακόμα και τα πουλιά.

Η εξορία των κατοίκων

Οι κάτοικοι της Πουλαντζάκης εξορίστηκαν στα ενδότερα της Ανατολίας και ήρθαν στην Ελλάδα μέσω Χαλεπίου- Βηρυτού. Πρώτος σταθμός της εξορίας η Κερασούντα. Μετά από 20 μέρες με τη συνοδεία των τζανταρμάδων ξεκινά η μεγάλη τους περιπέτεια.

Πορεία προς Κουλάκκαγια – Γαράσαρη – Τάμζαρα – Σου Σεχρί – Ζάρα – Κότσισάρ. Μετά από ανάπαυλα ολίγων ημερών συνεχίζουν για Σεβάστεια – Κεμίρ Χανέ – Καγκάλ – Μαλάτεια. Εδώ στη Μαλάτεια κατέληγαν όλες οι πορείες θανάτου. Όσοι επιβίωναν μετά από λίγο εξορίζονταν έξω από τα σύνορα του Οθωμανικού κράτους. Το 1922 οδηγήθηκαν στα σύνορα του Χαλεπίου. Πρώτα πέρασαν από την Ούφρα, την Τρίπολη και από εκεί με τη βοήθεια της Αμερικάνικης Περίθαλψης πήγαν σιδηροδρομικώς στο Χαλέπι. Τελευταίος σταθμός η Βηρυτός, από όπου με πλοία, όσοι επέζησαν, ήρθαν στην Ελλάδα.

Μαρτυρία 1η **Πληροφορητής:** **Πασχαλίδης Γεώργιος (Πουλαντζάκης)**

Ερευνητής: Θέλω να λες με πού εγεννέθες;
Πληροφορητής: Πουλαντζάκ.
Ερευνητής: Πώς λένε σε μίαν για να γράφκεται τ' όνομά σ'.

Πληροφορητής: Πασχαλίδης Γεώργιος.
Ερευνητής: Τον πατέρα σ' πώς έλεγαν ατον;
Πληροφορητής: Του Χαραλάμπους.
Ερευνητής: Και εγεννέθες; Ποντιακά θα λέγομ' ατα.
Πληροφορητής: Εγεννέθα 'ς σο Πουλαντζάκ.
Ερευνητής: Το πότε;
Πληροφορητής: Το 1912.
Ερευνητής: Θέλω να λες με ντό θυμάσαι ας' σο Πουλαντζάκ οσήμερον που έν' 1990.
Πληροφορητής: Θυμάμαι τα αγιάσματα.
Ερευνητής: Α, τα αγιάσματα.
Πληροφορητής: Θυμάμαι την εκκλησία μας, τον Άι-Γιώργη. Ήταν υψόμετρο αρκετά από τη θάλασσα, καμιά 150 μέτρα από τη θάλασσα. Θυ-

μάμαι τη Γουδούλεια την εκκλησίαν. Εκεί μέσα μικροί όπως είμασταν, παίζαμε. Θυμάμαι τα παχτῶδες, τις φουντουκιές, θυμάμαι τα μεζάρια των Τούρκων. Εκεί κοντά τελευταία που ήρθαμε από την εξορία εχαλαέν τ' οσπίτι μου.

Ερευνητής: Θέλω μίαν να λες με το Πουλαντζάκ πόσον πληθυσμόν είχε, πόσα σπίτια περίπου να έτον.

Πληροφορητής: Έτονε περίπου 800-1.000 σπίτια.
Ερευνητής: Α, τρανόν έτονε, κωμόπολις.
Πληροφορητής: Ναι, κωμόπολις.
Ερευνητής: Και παραθαλάσσιο.
Πληροφορητής: Και παραθαλάσσιο.
Ερευνητής: Και ανάμεσα 'ς σ' όποιον έτονε, ανάμεσα 'ς την Ορντού και...
Πληροφορητής: Ανάμεσα 'ς σ' Απτάλ και την Κερασούντα.
Ερευνητής: 'Σ την περιφέρεια Ορντούς ή Κερασούντας;
Πληροφορητής: 'Σ την περιφέρεια Κερασούντας.
Ερευνητής: Και εκατοικούντον από Ορωμαίοις μόνον;
Πληροφορητής: Κατά 90% σχεδόν Έλληνες και 10% Τούρκοι.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι ήταν 'ς σε άλλο μαχαλά;
Πληροφορητής: Τα μαγαζιά τα μεγαλύτερα όλα τα είχαμε εμείς.

Ερευνητής: Οι Έλληνες ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκ' έτανε διασκορπισμέν', έτανε μηδανοί.

Ερευνητής: Ατώρα ντό θυμάσαι με λεπτομέρειες.

Η γειτονία πώς ελέγκουτόνε;

Πληροφορητής: Εκείνα 'κ' θυμούμ' ατα, τα ονόματα, τα μαχαλάδας.

Ερευνητής: 'Κ' θυμάσ' ατα...

Πληροφορητής: Αφού είπα σε, όταν έρθαμε άσ' στην δεύτερη εξορία, επήγαμε 'ς σ' ένα άλλο σπίτ' που ήτανε 'ς σα μεζάρα κεκά και από εκεί καμιά 300 μέτρα στην παραλία ήτανε.

Ερευνητής: Λες από εξορία όταν εκλώσταμε, πού επήγετε εξορία;

Πληροφορητής: 'Σ σο Τοκάτ.

Ερευνητής: Θυμάσαι να λες με την εξορία;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι. Εκεί ήτανε Αρμενέοι, μας προστάτευαν. Εκάτσαμε κάμποσο. Έναν χρόνον, δύο χρόνα δεν θυμάμαι. Και μετά κατεβήκαμε πάλι στην πόλη που ήμασταν και δεύτερη κατοικία εκεί στα μεζάρα κοντά. Η πρώτη κατοικία μας ήτανε απέναντι στου Ιασωνίδη, ο υπουργός, εκεί απέναντι ήμασταν. Και ο Νερόπουλον ο Ανέστης πα έτονε ο πεθερό μ', εκείνος πα εκεί κοντά.

Ερευνητής: Α, η γυναίκα σ' πά έν' άσ' σο ίδιο μέρος.

Πληροφορητής: Ναι, και ο πεθερό μ'. Αυτούς θυμάμαι.

Ερευνητής: Και ντό δουλεία εποίνεν ο πατέρα σ';

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' υφάσματα επούλ'νεν, διάφορα...

Ερευνητής: Έμπορος έτονε.

Πληροφορητής: Έμπορος, διάφορες δουλειές έκανε.

Ερευνητής: Φουντουκώνα πα είχετε;

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ συνεχί'εις το ίδιο, χαμ έμπορας χαμ παραγωγός το ίδιο τη δουλεία τη πατέρα σ' -ι-σ'. Πότε επή'ετε εξορία;

Πληροφορητής: Δεύτερη εξορία εποίκανε από 15 χρονών μέχρι 65 χρονών γέρους. Στο Χαλέπι, Βηρυτός, ιστέ εκεί απάν' 'ς σ' αυτά για να εξοντούντανε. Όπως και εξοντώθησαν, λίγοι εγυρίσανε. Δεύτερη εξορία.

Ερευνητής: Εσύ 'κ' επή'ες 'ς σ' από την εξορία;

Πληροφορητής: Όχι, εγώ μικρός έμ'νε, από 15 χρονών κι απάν'.

Ερευνητής: Ναι. Θέλω ατώρα να λες με, θείο Γιώργο, ντό θυμάσαι άσ' σον ξεριζωμόν;

Όταν εξεριζώθες άσ' σο Πουλαντζάκ και έρθες 'ς την Ελλάδα.

Πληροφορητής: Ντό θα θυμάμαι;

Ερευνητής: Πότε έφυες απ' εκεί;

Πληροφορητής: Το '22.

Ερευνητής: Το '22. Με ποίον πλοίο;

Πληροφορητής: Έναν τουρκικό. Έναν πλοίο το οποίον εκουβάλ'νε άλατα.

Ερευνητής: 'Κ' ερώτεσά σε ξάι, 'ς σον σχολείον επή'ες 'ς σο Πουλαντζάκ;

Πληροφορητής: Επήγα νήπια.

Ερευνητής: Νήπια μόνον.

Πληροφορητής: Και από εκεί ήρθα εδώ. Νήπια πήγα. Πρώτη τάξη όχι. Και από εκεί ήρθα δεύτερη τάξη αμέσως. Εδώ ο δάσκαλον είδε είμαι προοδευτικός αμάν επήγα Δευτέρα τάξη.

Ερευνητής: Όταν επρωτοέρθες 'ς την Ελλάδα, πού επάτεσες το πόδι σ';

Πληροφορητής: Κέρκυρα.

Ερευνητής: Κέρκυρα. Πόσον καιρό εστάθες εκεί;

Πληροφορητής: Καθίσαμε εκεί 7, 8 10 μήνας, δεν θυμάμαι τώρα. Και από εκεί ο πατέρα μ' έρθεν 'ς σο Κιλκίς απάν' 'ς σ' έναν χωρίον, Καραομούτ. Και από εκεί επαρέγγειλε μας ο αδελφός ατ' έτονε εκεί. Μέχρι το '40 είμασταν εκεί.

Ερευνητής: 'Σ σο Καραόμουτ, 'ς σο Κιλκίς.

Πληροφορητής: 'Σ σο Καραόμουτ, Μαυροπлагιά (προφέρει λάθος το όνομά του χωριού, αυτό είναι Καραμαμουτλί = Μαυροπлагιά). Εκεί είμασταν όλα τα χρόνια μου τα παιδικά εκεί. Και από εκεί το '39 με '40 ήρθαμε εδώ.

Ερευνητής: Εσύ όταν έρθες αδά, με τον πατέρα σ' μαζί έρθες;

Πληροφορητής: Όχι. Με τη μητέρα μου και τις αδελφές μου.

Ερευνητής: 'Σ ση Μαυροπлагιά, από το λες το χωρίον, ντό εποίνες;

Πληροφορητής: Εκεί εποίναμε καπνά και γεωργία, μετά ένοιξάμεν μαγαζί το 36 μέχρι το 40. Οπότε επούλτσα τα, επρόβλεψα τον πόλεμον. Ατότε ετσακώθανε ο Μουσολίνι και ο αυτός, ετέρεσα τα πράματα 'κί πάνε καλά, επούλτσα το μαγαζί και έρθα αδά 'ς σο χωρίον. Εδώ πα ώσπου να εποίναμε, δόξα τω Θεώ επήγα στρατιώτης και γύρισα τον Μάιο, τον Οκτώβριο επήγα στρατιώτης και τον Μάιο εγύρισα. Και άρχισα με διάφορες δουλειές, καπνομεσιτείες, καπνά, σούπα μούπες...

Ερευνητής: Επαντρεύτες ενδιάμεσα;

Πληροφορητής: Το '40 επαντρεύτα, επήρα την γαρή μ' άσ' στην Καλλίκοβα (Μικρόπολη) τη

Δράμας και ήρθαμε. Δεν πήγα στο χωριό μου άλλο. Η παντρειά μου ήτανε πολύ αυτή, ας πούμε, δεν πήγα στην κατοικία μου και αφού επούλτσα όλα και εποίκα, επήρα την και έρθα 'ς σο Κουρκούρ.

Ερευνητής: 'Σ σο Κουρκούρ επήρες τίποτε, ως πρόσφυγας εδέκαν εσεν...

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα 'δεν 'κ' εδέκαν εμεν.

Ερευνητής: Ενώ 'ς την Μαυροπλαγιά ντό επήρες ως πρόσφυγας;

Πληροφορητής: Είχαμε κλήρον, το οποίον κρατούν' ατο ατώρα ο ένας και ο άλλος

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, ευτάς λες αδακέσ' καπνά ασ' σο '40 και μετά και συγχρόνως εξέρω έσ'νε καπνομεσίτης. Θέλω να λες με για τα καπνά πώς θυμάσαι το συνεταιριστικό κίνημα μετά το '40 'ς την Κατερίνη, γιατί και ο Σβορώνος Κατερίνη έτονε, πώς θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θυμάμαι γινότανε μεγάλη αδικία στα καπνά. Εγώ ως καπνομεσίτης πάντα προσπάθανα να ανεβάσω την τιμή. Εδίνα μία δύο δραχμές παραπάνω. Τα αφεντικά μου με αγαπούσαν πάρα πολύ και δεν με έλεγαν γιατί δίνεις, γιατί κάνεις και εσήκωνα τις τιμές, όσο μπορούσα.

Ερευνητής: Ναι. Πόσα εταιρείας εδούλευαν 'ς την Κατερίνη;

Πληροφορητής: Τότε δούλευαν καμιά 28-30 εταιρείες.

Ερευνητής: Εσύ με τίναν εδούλευες;

Πληροφορητής: Εγώ εποίκα με πολλές εταιρείες. Εποίκα με τον Φέσσα, εποίκα με τον Μυλόπουλο, εποίκα με τον Πιάλόγλου (Ξάνθης), εποίκα Περβανά-Σαπουντζή. Με όλους αυτούς έκανα δουλειά.

Ερευνητής: Λίγο ατότε για τα καπνά πώς εβάλλ'ναν ατα οι παραγωγοί ατότε, είχανε κανέναν κέρδος;

Πληροφορητής: Εεεε, τότε είχανε μεγάλες δυσκολίες. Με το χέρ' εφύτευάν τα, τδάπα, τσάκωμαν, τίζεμαν, όλα με το χέρ'. Νύχτα.

Ερευνητής: Καλά θυμούμαι έλεεν με και ο πατέρα μ' από κάτ' ποτάμα που επένε εμάζευεν νερόν. Θέλω να λες με ντό θυμάσαι οσήμερον, 'α γράφκουνταν ατά, αν κάποιος είχεν απέσ' 'ς σ' οσπίτ' τα παλαιά, εβάλλ'νε τ' άλλα κι εκείνα 'κ' επουλίουσαν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι, αυτά ήτανε επόμενα. Είτε 'κ' επαίρναν ατα είτε επιμεί'νανε να παίρ'νε έναν φράγκο κι άλλο. Εφέρ'ναν και τα άλλα τα καπνά τουν και ατότε εκείνα επουλίουσαν πολύ χαμηλά. Εξευτελισμένες τιμές.

Ερευνητής: Τα δάνεια ποι εδίνανε;

Πληροφορητής: Τα δάνεια εδίνανε καλλιεργητικά και πλασματικά. Τα δάνεια εξόφλιζαν. 'Σ σα χέρα τουν 'δεν 'κ' επεμήνανεν. Άλλ' εδίναν ατα 'ς σα χρέητα, πακάλικο, εδώ εκεί, το έναν, το άλλο. 'Σ σα χέρα τουν 'δεν 'κ' επεμείν'νεν.

Ερευνητής: Εσύ ατώρα που έσ'νε μεσίτης, μιλάμε για πρόσφυγες, γιατί τα καπνά εποίκαν ατα όλα οι Πόντιοι. Ένας πατέρας με τέσσερα μωρά και τα μωρά πα εβάλλ'νεν απέσ' 'ς σα χωράφα, εβάλλ'νεν δέκα στρέμματα, με τ' εκείνα τα δέκα στρέμματα 'κ' επόρ'νεν να ζει.

Πληροφορητής: Εψευτοζήνεν.

Ερευνητής: Εψευτοζήνεν. Οσήμερον που βάλλ'νε πολλά...

Πληροφορητής: Όλες οι ευκολίες είναι τώρα. Οι μηχανές...

Ερευνητής: Η τιμή πώς έρ'ται με ατότε και ατώρα;

Πληροφορητής: Η τιμή τότε ήτανε απάνω 'ς σο πτώμαν να πατείς, 3, 5, 6 δραχμές δηλαδή όπως εθέλ'νες, επαίρνες τα καπνά.

Ερευνητής: Δηλαδή ο παραγωγός 'κ' έτονε κατοχυρωμένος με τίποτα.

Πληροφορητής: Όχι, τίποτα, τίποτα.

Ερευνητής: Συνεταιρισμός, συνδικαλισμός των αγροτών;

Πληροφορητής: Συνεταιρισμός υπήρχε, αλλά δεν μπορούσε τίποτα να κάνει.

Ερευνητής: Α, αυτό είναι. Να συνδικαλιστεί που λένε, ξάι.

Πληροφορητής: Όχι, τίποτε, τίποτε.

Ερευνητής: Ατσ' μόνον για βιτρίνα έτον, 'κ' εζήτανεν κανέναν δικαίωμα, όπως οσήμερον ελέπομεν.

Πληροφορητής: Έτον ο ΕΟΚ και εκείνος πα μόνον υπέρ των εμπόρων ήτανε, εβαθμολόγανεν τα καπνά. Και 'ς σ' εκείνο απάν' επαίρναν τα καπνά οι εμπόρ'.

Ερευνητής: Ατώρα εσύ, ο άνθρωπος που εξεριζώθες ασ' σον Πόντον, έζησες 'ς την περιφέρειαν τη Κιλκίς, έρθες 'ς την Κατερίνη, ασ' σο '40 βάλλ'ς καπνά, καπνομεσίτης έσ'νε. Πώς ελέπ'ς ατό, θέλω να λες με, ήταν οι συνεταιρισμοί ασ' σο '50, αλλά όπως λες, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί ήταν για να ελέπ'ν ατ'ς μόνον, τίποτα. Οσήμερον συγκρίν'ς τους αγροτικούς συνεταιρισμούς του 1990, η διαφορά πώς έν';

Πληροφορητής: Σήμερα πάλι οι συνεταιρισμοί ρόλο 'κί παίζ'νε. Οι συνεταιρισμοί 'ς την πούλησην τη καπνού δεν παίζουνε ρόλο.

Ερευνητής: Ναι, το ότι όμως διεκδικούνε δικαιώματα;

Πληροφορητής: Διεκδικούνε βέβαια συνδικαλιστικά, αλλά τίποτα ποτέ δεν ξέρω να διεκδίκησαν οι παραγωγοί και να το απόλαυσαν. Όπως φερ' ειπείν, ποια χρονιά ήτανε που, το 63, όταν καπνά πουλήθηκαν 18 μέχρι 23 αρκετά καπνά και μετά ανέβηκαν μέχρι 45, μέχρι 50. Το κράτος ξάι 'κ' εποίκεν ατ'ς προστασία. Διότι αυτούς έπρεπε να τους ενημερώσει. Διότι αυτές, δύο μεγάλες εταιρείες ήτανε, American Tabaco και Klep Tabaco. Αυτοί πήγανε στη Σαμφούντα και πήρανε κατά τομείς. Χώρισαν την περιφέρεια Σαμφούντας σε δύο μέρη. Εσύ θα πάρεις από εκείνον τον τομέα, εγώ από εδώ. Και μία εταιρεία απειθαρχήσε και εντώκεν 'ς την άλλην. Ετελείωσεν τ' εκείνέσ' την περιοχόν και εντώκεν απ' εκεί πα επήρεν. Και έρθανε αδά ατότε. Μπορούσε το κράτος τότε να ειδοποιήσει, το ήξερε, διότι έχει όργανα, δεν έχει όργανα κατασκοπεία ο Καραμανλής, ο Καραμανλής ήτανε τότε. Και δεν είπε τίποτε διά των οργάνων του, ΕΟΚ (Εθνικός Οργανισμός Καπνού). Έπρεπε να ενημερώσει τον παραγωγό, να έλεεν, προσέξτε, γιατί αυτοί χτυπήθηκαν εκεί, μπορεί να χτυπηθούν και εδώ και να απολαύσετε. Και πουλήθηκαν από 18 μέχρι 23 καμιά 750 τόνοι καπνά. Εγώ 'κ' επήρα φύλλον. Και λέει με ο διευθυντής μου της ΣΕΚΕ, γιατί Πασχαλίδη 750 τόνοι πουλήθηκαν και εσύ φύλλον δεν πήρες. Εγώ λέω, δεν μπορώ να πατήσω επί πτωμάτων, κύριε Θεοδωρίδη. Αυτά, λέγω, κατηγορήσα, τάχα παίρνουν σαβούρες. Λέει τι θέλεις να κάνεις; Λέω θέλω να χτυπήσω 3 δραχμές. Χτύπα, λέει. Και πάω παίρω ασ' σον Άγιο Σπυρίδωνα τρία καπνά. Εκεί ο Σονακίδης αντιπροσώπευε κάποιον Πετρίδη απ' την Καβάλα. Αμέσως εσκώθεν και έφυεν και είπεν τον Σασάκη και η ΣΕΚΕ το έκανε 26. Εεε, σηκώθηκαν απάνω, αναστάτωσαν το ΣΕΚΕ. Και είπανε τον Λάιτ, τον Αμερικανό, είπεν ο Λάιτ 'κ' 'α παίρω τα μερίδα σ' -ι-σουν. Ντό έν' αβούτο τ' εποίκες. Εν πάση περιπτώσει αυτό διάρκεσε καμιά βδομάδα. Άρχισαν, ετέρεσαν 'κ' 'ίνεται, εγώ εγόραζα με 26. Εντώκαν 28 και 2 'ς σο χέρ', σούπα, μούπες, το ανέβασα μέχρι 32 εγώ. Οπότε σταμάτησαν την αγοράν μαχαίρι. Δεν αγοράζει φύλλο κανένας. Εγώ ό, τι μπορούσα, αγόραζα. Δηλαδή όσο δύναμαι με 32. Λίγο διάστημα ήταν αυτό. Ζήτημα ημερών. Και έρχονται μια βραδιά και με ειδοποιεί ο διευθυντής μου από τη Θεσσαλονίκη, Πασχαλίδη δεν θα πάρεις φύλλο. Εδώ μεγάλες εταιρείες θα φάνε τους μικρούς. Δεν ήξερε

εκείνος πα την πολιτική που έγινε στην Τουρκία. Κατάλαβες; Και λέει με δεν θα πάρεις φύλλο. Ειδοποίησε τα χωριά. Οπότε εκείνο το βράδυ ανεβήκανε 45 από 32, 35 ο ένας, 40 ο άλλος, μέχρι 50 εξέβαν τα καπνά και πουλήθηκαν σχεδόν τα 6 πέμπτα. Επέμ'ναν λίγα καπνά. Τα καλύτερα επέμ'ναν, 'κ' εδίναν' ατα κέλα. Περίμεναν να παίρναν παραπάνω. Οπότε εκείνο το βράδυ εκείν' σταμάτσανε την αγορά. Μέχρι το 50 και μετά εσταμάτσανε. Έντονε επανάσταση. Έρθανε οι καπνοπαραγωγοί, έσπασαν τα γραφεία. Και εκείνα που εποίκαν, έφαγαν τα κιφάλα τουν. Μέχρι 60 θα επέναν τα καπνά, θα ετελείωναν.

Ερευνητής: Το φταίξιμον έν' δεν υπήρχε κυβερνητική πολιτική.

Πληροφορητής: Άρ' ατό έν'.

Ερευνητής: Δηλαδή ο παραγωγός έρμαιο του έμπορου με τη μεσολάβηση του κράτους.

Πληροφορητής: Αυτό είναι. Ο παραγωγός ήτανε απολωλός πρόβατο. Όπως εθέλ'ναν εκανόνιζαν τον παραγωγό. Τέλος πάντων εσταμάτσεν η αγορά, διότι θα περνούσε ο βασιλεύς Παύλος με την Φρειδερίκη, θα πήγαινε για το Σανατόριο. Έρθεν ο Παπαληγούρας, εκαθυστέρισεν, εκαθησύχασεν ατ'ς. Παιδιά θα σας ικανοποιήσουμε, θα κάνουμε, θα ράνουμε και με τ' εκείνον σταμάτσαν την επανάστασιν και τίποτα δεν έγινε. Καμιά άλλη προστασία. Μετά από κείνο σταμάτσεν η αγορά και τα καπνά ύστερα κατήβανε στα 30 από 50. Και πάλιν εγώ εντώκα 35 και 40 και ετελείωσεν η αγορά.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, λες με συγκινητικά πράματα. Εντώκα λες 35 και 40, όμως όλα ατά εποίνες ατα, επειδή οπωσδήποτε έσ'νε παραγωγός.

Πληροφορητής: Έμ'νε και παραγωγός και εγάπανα τον παραγωγό. Τον ελυπούμ'νε τον παραγωγό και ο διευθυντής μου με ελάτρευε, διότι είχα κάνει φθηνή μερίδα. Δεν αγόρασα 40 και 45, από 32 και επάνω 'κ' εγόρασα, κατάλαβες; Και είχα περιθώρια και λέω τον Διευθυντή θα χτυπήσω 50 δραχμές. Χτύπα, Γιώργο. Και με τ' εκείνο έγινε πάλι άλλη επανάσταση των εμπόρων εναντίον της ΣΕΚΕ, αλλά εκαλύφτηκε.

Ερευνητής: Πότε η ΣΕΚΕ είχε δύναμη να αγοράζ' πιο άνετα καπνά; Να περιθωριοποιεί τους εμπόρτες;

Πληροφορητής: Η ΣΕΚΕ το '49 με '50 ήτανε υπό διάλυση, γιατί την έκαναν σαμποτάζ οι έμπο-

- ροι και έρθεν ο Κεχαγιάς και όσα είχε αποθέματα, όλα τα πήρε και την έσωσε. Η ΣΕΚΕ σε άλλες περιφέρειες δεν βαρούσε, εγώ βαρούσα, ήμουνα επαναστάτης. Επειδή με αγαπούσε ο διευθυντής, έλεγε ας κρούει 2 δραχμές παραπάνω και ας τρώω έναν κατσάδα.
- Ερευνητής:* Αντιπρόσωπος εσύ έσ'νε;
- Πληροφορητής:* Εγώ έμ'νε, ναι. Και 'ς σ' εκείνο απάν' ιστέ εσυνέχιζαν και οι άλλ', εντούναν και όσο μπορούσαμε, υψώναμε την τιμή.
- Ερευνητής:* Πότε κατά τη γνώμη σ' τα καπνά ερχίνεσαν και πουλίουσαν καλύτερα, δηλαδή από ποία χρονιά;
- Πληροφορητής:* Τα καπνά αφότου ανέλαβεν το ΠΑΣΟΚ εδώ που τα λέμε, έδωσε άλλη αυτή, διότι εκείνα τα καπνά που αγόραζε το ΠΑΣΟΚ 320, 340 δραχμάς, εγώ 'κ' επαίρνα τα 200 δραχμές. Και όλα εκείνα ετοπλαευέν ατα το ΠΑΣΟΚ και οι παραγωγοί είδανε μεγάλη ωφέλεια εκείνα τα χρόνια. Από εκεί σε 8 χρόνια μέσα εχόρτασανε παράδες οι παραγωγοί. Τα τράπεζας εγόμωσαν λεφτά.
- Ερευνητής:* Εσύ ως χρόνια παραγωγός...
- Πληροφορητής:* Εσύ ως παραγωγός έρχουσιν και έλεες θέλω 5 χιλιάδες έχω τον άντρα μου στον γιατρό. Ετέρ'να τον καπνό σ', εξαιρετικό. Προκαταβολή δηλαδή. Η αγορά ακόμα ήθελε δύο μήνες. Είχα, εδίνα σε και δέσμευα το καπνό σ'. 'Σ σου πακάληδες βουτηγμένοι, συνεταιρισμούς βουτηγμένοι, στην ένωση βουτηγμένοι, στην τράπεζα βουτηγμένοι. Οι έμποροι, οι υφασματέμποροι έκοψαν τα πιστώσεις ατουνε, θυμάμαι έναν καιρό. Δεν έχουμε άλλο, δεν μπορούμε να δώσουμε κλπ. Εκτός τώρα που 'κ' πάνε σε πακάλη, συνεταιρισμό, έχουνε και καταθέσεις στην τράπεζα. Και τα ψυγεία τουν πα γεμάτα και λιμουζίνες πα έχ'νε. Τότε με τα κάρα, τώρα με τα αυτοκίνητα γυρνάνε. Αυτή είναι η κατάσταση 'ς σα οχτώ χρόνια απέσ' μερέαν. Μακάρι αυτό να συνεχίζει η νέα κυβέρνηση.
- Ερευνητής:* Είδε ο παραγωγός, ατόσον χρονών ένουσ'νε, είδες ατώρα...
- Πληροφορητής:* Αυτά τα οχτώ χρόνια απέσ' είδα οι παραγωγοί εχόρτασαν λεφτά.
- Ερευνητής:* Πόσους τόνους καπνά εβγάλ'νε η Πιερία κάποτε;
- Πληροφορητής:* Μέχρι 10-11 τόνους εκατομμύρια. Μόνον επί Παπανδρέου του Γεωργίου το '63 έγιναν 16 εκατομμύρια και τρία χρόνια επ' εκείνα τα καπνά επουλίουσαν.
- Ερευνητής:* Ατώρα οσήμερον πόσα τόνους περίπου;
- Πληροφορητής:* Σήμερα 18 τόνους από τότε άνοδο έχουμε.
- Ερευνητής:* Οπωσδήποτε εξέβεν η μηχανή, ατός που εβάλ'νε 8 στρέμματα, βάλλ' είκοσ' ατώρα.
- Πληροφορητής:* Βάλλ' είκοσ', απολαμβάνει κέλα, κερδίζει, γι' αυτό ανεβάζει την παραγωγή.
- Ερευνητής:* Και έχ' και ζήτηση.
- Πληροφορητής:* Έχ' ζήτηση, με την υποστήριξη του κράτους είχαν, όχι είχαν από τους εμπόρους.
- Ερευνητής:* Και η μηχανή εβοήθησεν και το κράτος.
- Πληροφορητής:* Όλα, όλα.
- Ερευνητής:* Πόσοι βάλ'νε καπνά, μερικοί που έλεγαν εσταμάτησαν 'ς σα χωρία που πας εσύ...
- Πληροφορητής:* Όχι, όχι, όλοι βάλ'νε.
- Ερευνητής:* Εξακολουθούν να βάλ'νε.
- Πληροφορητής:* Εξακολουθούν να βάλ'νε.
- Ερευνητής:* Ήθελα να ρωτώ σε το στρέμμα πόσον εδίνεν το '50.
- Πληροφορητής:* Καλά βελτιώθηκε η παραγωγή, διότι λιπάσματα και αυτά και εκείνα και το πότισμα και έχουνε ευκολίες. Δηλαδή από εκείνα βελτιώθηκε η ποσότητα, η ποιότητα όχι, η ποσότητα.
- Ερευνητής:* Πόσο εβγάλ'νεν ένα στρέμμα κατά το '50, πόσα οκάδες, πόσα κιλά εβγάλ'νε ατότες;
- Πληροφορητής:* 180 μέχρι 200 κιλά εβγάλ'νε.
- Ερευνητής:* Εβγάλ'νε. Ατώρα πόσον εβγάλλ';
- Πληροφορητής:* 300-350 βγάξει.
- Ερευνητής:* Περίπου διπλασιάστε και αιτία έν' το λίπασμα και το νερόν.
- Πληροφορητής:* Απάνω στα καπνά μεγάλη αδικία γινότανε, διότι το '45 θυμάμαι, έκλεισαν με αμερικάνικες εταιρίες, με γιαπωνέζικες εταιρίες, με γερμανικές εταιρίες δολάριον με 500 δραχμές. Και άρχισαν να αγοράζ'νε. Με 500 δραχμές επήρα εγώ παραγγελία να κάνω 500 τόνους καπνά. Και όταν τα καπνά εισήχθησαν στις αποθήκες των εμπορών, το δολάριο από 500 έγινε 5.000, δεκαπλασιάστηκε το κεφάλαιον του εμπορού. Εκείνα όλα τα απόλαυσε το εμπόριο. Και 'κ' εποίναν ατον Σεπτέμβριο, τον Οκτώβριο, τον Νοέμβριο προτού να πουλάει ο παραγωγός με υπερτίμηση. Έμπαιναν στην αποθήκη και μετά γινόταν το δολάριο τόσο. Οι εταιρίες είχανε βάση το δολάριο, έλεγαν 2 δολάρια, 3 δολάρια στην οκά και 'ς σ' εκείνο απάν' εγόραζάνε. Αλλά το δολάριο επήεν εχάθεν από

500 έντονε 5.000. Μετά τον άλλο χρόνο πάλι στην ίδια ημερομηνία από 5.000 έγινε 10.000, από 10.000 έγινε 15.000 και επί Μαρκεζίνη πάλι ξάν' στο ίδιο στυλ έγινε 30.000.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, μιλούμε τώρα για την Κατερίνη. Η Πιερία μετά το '74 εξελέγη από την ΕΟΚ ως τόπος καλλιέργειας, πρότυπος τόπος καλλιέργειας για την Ελλάδα, έχ' το χώμα το καλό. 'Κ' ξέρω για ποιο λόγο 'κ' έντονε ατό το πράμα. Οσήμερο αν παίρτς αυτοκίνητο και γυρίεις την Πιερία κάποτε έλεπες καπνοχώραφα. Ατώρα 'α ελέπ'ς φράουλα, καλλιέργειας άλλα, 'α ελέπ'ς δεντροφυτείας, 'α ελέπ'ς τα πάντα.

Πληροφορητής: Μύδια βλέπεις, ροδάκινα βλέπεις, όλα.

Ερευνητής: Θέλω να λες με, το '40 όταν έρθες έρθες αδακέσ' με τα καπνά ποίοι ασχολούνταν, μόνον οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες;

Πληροφορητής: Μόνον οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες, ναι. Εντόπιοι λίγα, ύστερα τα χωράφα τουν ενοίκιαζάμ' ατα εμείς και εποίναμε καπνά. Σιγά σιγά εξύπνησαν εκείν' πα και έβαλλαν εκείν' πα.

Ερευνητής: Οι περισσότεροι Πόντιοι, κατά τη γνώμη σου, ήξεραν από καπνά 'ς την πατρίδα;

Πληροφορητής: Όχι, οι Μικρασιάτες ήξεραν, από τους Μικρασιάτες πήραμε και εμείς μαθήματα. Οι Σμυρναίοι αυτοί εκεί εποίναν καπνά.

Ερευνητής: Ατώρα οι Πόντιοι έφυγαν ασ' σα καπνά οι περισσότεροι και ασ' την γεωργία;

Πληροφορητής: Όχι, δεν έφυγαν όλοι. Όσοι 'κ' επόρεσαν, 'κ' έφυγαν. Αλλά όσοι εδυνάμωσαν, έφυγαν, επήγαν 'ς σα πολιτείας.

Ερευνητής: Το χρήμα 'ς σον αγροτικό τομέα ξάν'

έχ'να οι Πόντιοι;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και αυτό οφείλεται αποκλειστικά κατά τη γνώμη σ';

Πληροφορητής: Είναι προοδευτικός κόσμος. Στην Μεσαία Μηλιά αν ήταν 20 οικογένειες Πόντιοι, η Μεσαία Μηλιά θα ήταν τουριστικό κέντρο. Γιατί έχει τέτοιες τοποθεσίες και νερά. Θα έκαναν δρόμους, ακόμα ακόμα καλό δρόμο δεν έχουμε. Είναι άνθρωποι υστερόβουλοι, δεν έχουν προοδευτικό μυαλό. Ενώ ο Πόντιος 'α παίνειν 'ς σο υπουργείον, 'α παίνειν αδά, 'α παίνες ακεί, 'Α ένοιγαν δρόμον, 'α ποίναν ρυμοτομήσεις, 'α ποίνανε ξενώνες, 'α κουβάλ'νανε κόσμον εκεί απάν' και από την Θεσσαλονίκη και από την Αθήνα.

Ερευνητής: Ναι, γιατί έχουμε πλούτο, έχουμε τα Πιέρια.

Πληροφορητής: Το νερόν που έν' εκεί απάν', το κρύον το νερόν πίντς α' και πεινάς. Τρωσ, πίντς και πεινάς. Και το κλίμα, κατάλαβες, όλον έλατα και αυτά. Αυτά δεν τα απολαμβάνουν οι Μηλιώτες. Ενώ αν ήτανε εκεί απέσ' μερέαν 20 οικογένειας μείζ, όπως αδακέσ', αδακέσ' πα ταραμέν' είμες με τους εντόπιους και είδανε απ' εμάς και σιγά σιγά επροόδυσαν. Και έγιναν και μερικοί πιο ανώτεροι από μας, που λέει ο λόγος.

Ερευνητής: Καλά λένε, θείο Γιώργο, ο Πόντιο 'κ' αφομοιούται, δηλαδή...

Πληροφορητής: Τερεί πάντα να προοδεύ'.

Ερευνητής: Προοδεύ' και άμον ποτάμ' παίρ' αποπίσ' 'ς σο διάβαν ατ' και όλτς τους άλλους. Δηλαδή οι Πόντιοι έχ'νε κουζίνα και την κουζίνα από εποίκανε και οι εντόπιοι. Ενώ η Πόντια 'κ' επήρεν πολλά πράγματα ασ' την εντόπια κουζίνα. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Σχόλια

Πασχαλίδης Γεώργιος (Πληροφορητής)

Παρόλο που ο πληροφορητής Πασχαλίδης Γεώργιος ήταν ήδη 10 ετών, όταν ήρθε στην Ελλάδα, δεν θυμάται πολλά από τον Πόντο. Εστιάζει στην ζωή του εδώ και κυρίως με την ενασχόλησή του με τα καπνά ως καλλιεργητής και ως μεσάζων της ΣΕΚΕ. Ενώ η ερευνήτρια του επισημαίνει να μιλάει στα Ποντιακά, δεν το κάνει. Όταν ξεχνιέται στην πορεία του λόγου μιλάει και ποντιακά.

Λεωνίδας Ιασωνίδης

Γεννήθηκε στα Κοτύωρα το 1884, αλλά έζησε στην Πουλαντζάκη, την οποία και θεωρούσε πατρίδα του. Σπούδασε νομικά στην Πόλη και στο Παρίσι. Στην διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου πήγε στο Ροστόβ της Ρωσίας, όπου ίδρυσε την «Ευξεινοπόντιον Ένωσιν». Το 1920 ήρθε στην Αθήνα για να βοηθήσει τον Βενιζέλο. Για την όλη δράση καταδικάστηκε σε θάνατο διά αγχόνης ερήμην

του στην Αμάσεια στις 20.09.21. Από το 1923 εκλεγόταν συνεχώς βουλευτής Θεσσαλονίκης και διέ- τέλεσε υπουργός Προνοίας στις κυβερνήσεις Βενιζέλου. Απλός, ταπεινός, προστάτης των προσφύ- γων αγαπήθηκε πολύ από τον ποντιακό ελληνισμό. Το 1936 με την επιβολή της δικτατορίας Μεταξά κατέφυγε στην Αγγλία και επέστρεψε μετά το τέλος του πολέμου και χρημάτισε υπουργός Βορείου Ελλάδος.

ΕΟΚ

Εθνικός Οργανισμός Καπνού ιδρύθηκε το 1957 και είχε ως σκοπούς την παρέμβαση στην αγορά καπνού, την απορρόφηση των αδιάθετων ποσοτήτων, τον καθορισμό της καλλιεργήσιμης γης, τον ορισμό τιμών ασφαλείας και τον καθορισμό των ημερομηνιών των αγοροπωλησιών μεταξύ παρα- γωγών και εμπορών.

ΣΕΚΕ

Η Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδος (ΣΕΚΕ) ιδρύθηκε το 1947 από τον μεγάλο Συνεταιριστή και πολιτικό Αλέξανδρο Μπαλατζί. Είχε ως κύρια δραστηριότητα την αγορά, επε- ξεργασία και πώληση ανατολικού τύπου καπνών. Καθιερώθηκε ως μια από τις πιο αναγνωρίσιμες βιομηχανίες μεταποίησης καπνού παγκοσμίως.

Μεσαία Μηλιά

Χωριό του νομού Πιερίας με λίγους κατοίκους ντόπιους και απέχει από την πόλη της Κατερίνης 21 χιλιόμετρα.

Μεζάρω

Τα τουρκικά νεκροταφεία

Κουρκούρ (Κολοκούρι > Κολοκούρ' > Κουρκούρ'

Μέχρι το 1953 η ονομασία ήταν Κολοκούρι, από τον τρόπο κουράς των προβάτων. Απέχει 3 χι- λόμετρα από την πόλη της Κατερίνης και οι κάτοικοι είναι γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Εδώ εγκα- ταστάθηκε ο πληροφορητής το '40.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Πουλαντζάκ.

Ερευνητής: Πρώτα πώς σε λένε για να γραφτεί το όνομά σου.

Πληροφορητής: Πασχαλίδης Γεώργιος.

Ερευνητής: Τον πατέρα πώς τον έλεγαν;

Πληροφορητής: Του Χαραλάμπους.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες; Ποντιακά θα τα πούμε.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στο Πουλαντζάκ.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1912.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα που είναι 1990 τι θυμάσαι από την Πουλαντζάκη;

Πληροφορητής: Θυμάμαι τα αγιάσματα.

Ερευνητής: Α, τα αγιάσματα.

Πληροφορητής: Θυμάμαι την εκκλησία μας, τον Αι- Γιώργη. Ήταν υψόμετρο αρκετά από τη θάλασσα, καμιά 150 μέτρα από τη θάλασσα. Θυμάμαι τη Γουδούλεια την εκκλησία. Εκεί μέσα μικροί όπως είμασταν, παίζαμε. Θυμάμαι τους μπαχτσέδες, τις φουντουκίες, θυμάμαι τα νεκροταφεία των Τούρ- κων. Εκεί κοντά τελευταία που ήρθαμε από την εξορία χάλασε το σπίτι μας.

Ερευνητής: Θέλω πρώτα να μου πεις για την Πουλα- ντζάκη, τι πληθυσμό είχε, πόσα περίπου σπίτια ήταν.

Πληροφορητής: Ήταν περίπου 800-1.000 σπίτια.

Ερευνητής: Α, μεγάλη ήτανε, κωμόπολη.

Πληροφορητής: Ναι, κωμόπολη.

Ερευνητής: Και παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Και παραθαλάσσιο.

Ερευνητής: Και ανάμεσα σε πού ήτανε, ανάμεσα στα Κοτύωρα και...

Πληροφορητής: Ανάμεσα στο Απτάλ και την Κερα- σούντα.

Ερευνητής: Στην περιφέρεια Κοτυώρων ή Κερασού- ντας;

Πληροφορητής: Στην περιφέρεια Κερασούντας.

Ερευνητής: Και κατοικούνταν από Έλληνες μόνον;

Πληροφορητής: Κατά 90% σχεδόν Έλληνες και 10% Τούρκοι.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι ήταν σε άλλο μαχαλά;

Πληροφορητής: Τα μαγαζιά τα μεγαλύτερα όλα τα είχαμε εμείς.

Ερευνητής: Οι Έλληνες ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι ήτανε διασκορπισμένοι, ήτανε ελάχιστοι.

Ερευνητής: Τώρα τι θυμάσαι με λεπτομέρειες. Η γει- τονιά πώς λεγότανε;

Πληροφορητής: Εκείνα δεν τα θυμάμαι, τα ονόματα, τους μαχαλάδες.

Ερευνητής: Δεν τα θυμάσαι αυτά...

Πληροφορητής: Αφού σου είπα, όταν γυρίσαμε από την δεύτερη εξορία, επήγαμε σ' ένα άλλο σπίτι

που ήτανε κοντά στα τουρκικά νεκροταφεία, 300 μέτρα από την παραλία.

Ερευνητής: Λες. Όταν γυρίσατε από την εξορία, πού πήγατε εξορία;

Πληροφορητής: Στην Τοκάτη.

Ερευνητής: Θυμάσαι να μου πεις για την εξορία;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι. Εκεί ήτανε Αρμένιοι, μας προστάτευαν. Κάτσαμε κάμποσο. Έναν χρόνο, δύο χρόνια δεν θυμάμαι. Και μετά κατεβήκαμε πάλι στην πόλη που ήμασταν και δεύτερη κατοικία εκεί στα τουρκικά τα νεκροταφεία κοντά. Η πρώτη κατοικία μας ήτανε απέναντι από του Ιασωνίδη, του υπουργού, εκεί απέναντι ήμασταν. Και ο Νερόπουλος ο Ανέστης ο πεθερός μου, και εκείνος εκεί κοντά.

Ερευνητής: Α, και η γυναίκα σου είναι από το ίδιο μέρος.

Πληροφορητής: Ναι, και ο πεθερό μου. Αυτούς θυμάμαι.

Ερευνητής: Και τι δουλειά έκανε ο πατέρας σου;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου υφάσματα πουλούσε, διάφορα...

Ερευνητής: Έμπορος ήτανε.

Πληροφορητής: Έμπορος, διάφορες δουλειές έκανε.

Ερευνητής: Φουντουκώνα είχατε;

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ συνεχίζεις το ίδιο, και έμπορας και παραγωγός τη ίδια τη δουλειά του πατέρα σου. Πότε πήγατε εξορία;

Πληροφορητής: Δεύτερη εξορία έκαναν από 15 χρονών μέχρι 65 χρονών γέρους. Στο Χαλέπι, Βηρυτός, εκεί απάνω σ' αυτά για να τους εξοντώσουνε. Όπως και εξοντώθηκαν, λίγοι γυρίσανε. Δεύτερη εξορία.

Ερευνητής: Εσύ δεν πήγες σ' αυτή την εξορία;

Πληροφορητής: Όχι, εγώ μικρός ήμουν, από 15 χρονών κι απάνω.

Ερευνητής: Ναι. Θέλω τώρα να μου πεις, θείο Γιώργο, τι θυμάσαι από τον ξεριζωμό; Όταν ξεριζώθηκες από την Πουλαντζάκη και ήρθες στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Τι θα θυμάμαι;

Ερευνητής: Πότε έφυγες από εκεί;

Πληροφορητής: Το '22.

Ερευνητής: Το '22. Με ποιο πλοίο;

Πληροφορητής: Ένα τουρκικό. Ένα πλοίο το οποίον κουβαλούσε άλατα.

Ερευνητής: Δεν σε ρώτησα καθόλου πήγες στο σχολείο στην Πουλαντζάκη;

Πληροφορητής: Πήγα νήπια.

Ερευνητής: Νήπια μόνον.

Πληροφορητής: Και από εκεί ήρθα εδώ. Νήπια πήγα. Πρώτη τάξη όχι. Και από εκεί ήρθα δεύτερη τάξη αμέσως. Εδώ ο δάσκαλος είδε είμαι προοδευτικός αμέσως πήγα Δευτέρα τάξη.

Ερευνητής: Όταν πρωτοήρθες στην Ελλάδα, πού πάτησες το πόδι σου;

Πληροφορητής: Κέρκυρα.

Ερευνητής: Κέρκυρα. Πόσον καιρό έμεινες εκεί;

Πληροφορητής: Καθίσαμε εκεί 7, 8 10 μήνες, δεν θυμάμαι τώρα. Και από εκεί ο πατέρα μου ήρθε στο Κιλκίς σ' ένα χωριό, το Καραομούτ. Και κει μας κάλεσε ο αδελφός του που ήταν εκεί. Μέχρι το '40 είμασταν εκεί.

Ερευνητής: Στο Καραομούτ, στο Κιλκίς.

Πληροφορητής: Στο Καραομούτ, Μαυροπλαγιά (προφέρει λάθος το όνομά του χωριού, αυτό είναι Καραμαμουτλί = Μαυροπλαγιά). Εκεί είμασταν όλα τα χρόνια μου τα παιδικά εκεί. Και από εκεί το '39 με '40 ήρθαμε εδώ.

Ερευνητής: Εσύ όταν ήρθες εδώ, με τον πατέρα σου μαζί ήρθες;

Πληροφορητής: Όχι. Με τη μητέρα μου και τις αδελφές μου.

Ερευνητής: Στη Μαυροπλαγιά, σ' αυτό το χωριό τι έκανες;

Πληροφορητής: Εκεί κάναμε καπνά και γεωργία, μετά ανοίξαμε μαγαζί το '36 μέχρι το '40. Οπότε τα πούλησα, πρόβλεψα τον πόλεμο. Τότε τσακωθήκανε ο Μουσελίνι και ο αυτός... (εννοεί τους συμμάχους). Κατάλαβα ότι τα πράγματα δεν πάνε καλά, πούλησα το μαγαζί και ήρθα εδώ στο χωριό. Εδώ ώσπου να τακτοποιηθούμε, δόξα τω Θεώ πήγα στρατιώτης και γύρισα τον Μάιο, τον Οκτώβριο επήγα στρατιώτης και τον Μάιο γύρισα. Και άρχισα με διάφορες δουλειές, καπνομεσιτείες, καπνά, σούπα μούπες...

Ερευνητής: Παντρεύτηκες ενδιάμεσα;

Πληροφορητής: Το '40 παντρεύτηκα, πήρα την γυναίκα μου από την Καλλικόβα (Μικρόπολη) της Δράμας και ήρθαμε. Δεν πήγα στο χωριό μου άλλο. Η παντρεία μου ήτανε πολύ αυτή, ας πούμε, δεν πήγα στην κατοικία μου και αφού τα πούλησα όλα, την πήρα και ήρθα στο Κουρκούρ.

Ερευνητής: Στο Κουρκούρ πήρες τίποτε, ως πρόσφυγας σου έδωσαν κάτι;

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα δεν μου έδωσαν.

Ερευνητής: Ενώ στην Μαυροπλαγιά τι πήρες ως πρόσφυγας;

Πληροφορητής: Είχαμε κλήρο, τον οποίο έχουν τώρα ο ένας και ο άλλος

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, κάνεις λες εδώ καπνά από το '40 και μετά και συγχρόνως ξέρω ήσουν καπνομεσίτης. Θέλω να μου πεις για τα καπνά πώς θυμάσαι το συνεταιριστικό κίνημα μετά το '40 στην Κατερίνη, γιατί και ο Σβορώνος Κατερίνη ήτανε, πώς θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θυμάμαι γινότανε μεγάλη αδικία στα καπνά. Εγώ ως καπνομεσίτης πάντα προσπαθούσα να ανεβάσω την τιμή. Έδινά μία δύο δραχμές παραπάνω. Τα αφεντικά μου με αγαπούσαν πάρα πολύ και δεν με έλεγαν γιατί δίνεις, γιατί κάνεις και ανέβαζα τις τιμές, όσο μπορούσα.

Ερευνητής: Ναι. Πόσες εταιρείες δούλευαν στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Τότε δούλευαν καμιά 28-30 εταιρείες.

Ερευνητής: Εσύ με ποιον δούλευες;
Πληροφορητής: Εγώ δούλεα με πολλές εταιρείες. Δούλεψα με τον Φέσσα, με τον Μυλόπουλο, με τον Πιάλόγλου (Ξάνθης), δούλεψα με Περβανά-Σαπουντζή. Με όλους αυτούς έκανα δουλειά.
Ερευνητής: Λίγο τότε για τα καπνά πώς τα έβαζαν οι παραγωγοί τότε; Είχανε κανέναν κέρδος;
Πληροφορητής: Εεεε, τότε είχανε μεγάλες δυσκολίες. Με το χέρι τα φύτευαν, τσάπισμα, σπάσιμο, βελόνιασμα, όλα με το χέρι. Νύχτα.
Ερευνητής: Καλά θυμάμαι. Μου έλεγε και ο πατέρας μου πήγαινε κάτω στο ποτάμι να μαζέψει νερό. Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι σήμερα. Αν κάποιος είχε μέσα στο σπίτι του τα παλιά καπνά, έβαζε και τα άλλα και εκείνα δεν πουλιόντουσαν.
Πληροφορητής: Ναι, ναι, αυτά ήτανε επόμενα. Είτε δεν τα έπαιρναν είτε επιμένανε να πάρουν κάνα φράγκο ακόμα. Έφερναν και τα άλλα καπνά και τότε και εκείνα πουλιόντουσαν πολύ χαμηλά. Εξευτελιστικές τιμές
Ερευνητής: Τα δάνεια που δίνανε;
Πληροφορητής: Δάνεια δίνανε καλλιεργητικά και πλασματικά. Τα δάνεια τα ξόφλησαν. Στα χέρια τους δεν έμενε τίποτα. Τα έδιναν στα χρέη, στον Μπακάλη, από δω και από κει, δεν τους έμενε στα χέρια τους τίποτε.
Ερευνητής: Εσύ τώρα που ήσουν μεσίτης, μιλάμε για πρόσφυγες, γιατί τα καπνά τα έκαναν όλα οι Πόντιοι, ένας πατέρας που έβαζε και τα παιδιά του μέσα στα χωράφια, έκανε δέκα στρέμματα, δεν μπορούσε να ζήσει.
Πληροφορητής: Ψευτοζούσε.
Ερευνητής: Ψευτοζούσε... σήμερα που βάζουνε πολλά...
Πληροφορητής: Όλες οι ευκολίες είναι τώρα. Οι μηχανές.
Ερευνητής: Πώς είναι η τιμή του τότε με το τώρα;
Πληροφορητής: Η τιμή τότε ήτανε να πατάς πάνω σε πτώματα, 3, 4, 5, 6, δραχμές. Δηλαδή έπαιρνες τα καπνά όπως ήθελες.
Ερευνητής: Δηλαδή ο παραγωγός δεν ήτανε κατοχυρωμένος με τίποτα.
Πληροφορητής: Όχι, τίποτα, τίποτα.
Ερευνητής: Συνεταιρισμός, συνδικαλισμός των αγρωτών;
Πληροφορητής: Συνεταιρισμός υπήρχε, αλλά δεν μπορούσε τίποτα να κάνει.
Ερευνητής: Α, αυτό είναι. Να συνδικαλιστεί που λένε, καθόλου
Πληροφορητής: Όχι, τίποτε, τίποτε.
Ερευνητής: Μόνον για βιτρίνα ήταν. Δεν διεκδικούσε κανέναν δικαίωμα, όπως βλέπουμε σήμερα.
Πληροφορητής: Ήταν ο ΕΟΚ, αλλά και εκείνος ήταν υπέρ των εμπόρων, βαθμολογούσαν τα καπνά. Και με βάση αυτό έπαιρναν οι έμποροι τα καπνά.
Ερευνητής: Τώρα εσύ, σαν ένας άνθρωπος που ξεριζώθηκε από τον Πόντο, έζησες στην περιφέρεια του Κιλκίς, ήρθες στην Κατερίνη, από το '40 καλ-

λιεργείς καπνά, καπνομεσίτης ήσουν. Πώς το βλέπεις αυτό, οι συνεταιρισμοί είναι από το '50 και έβλεπαν μόνον. Αν τους συγκρίνεις με τους συνεταιρισμούς του '90, ποια η διαφορά;
Πληροφορητής: Σήμερα πάλι οι συνεταιρισμοί δεν παίζουνε ρόλο. Οι συνεταιρισμοί στο πούλημα του καπνού δεν παίζουνε ρόλο.
Ερευνητής: Ναι, το ότι όμως διεκδικούνε δικαιώματα;
Πληροφορητής: Διεκδικούνε βέβαια συνδικαλιστικά, αλλά τίποτα ποτέ δεν ξέρω να διεκδίκησαν οι παραγωγοί και να το απόλαυσαν. Όπως φερ' ειπείν, ποια χρονιά ήτανε που, το '63, όταν καπνά πουλήθηκαν 18 μέχρι 23 αρκετά καπνά και μετά ανέβηκαν μέχρι 45, μέχρι 50. Το κράτος καθόλου δεν τους προστάτευσε. Διότι αυτούς έπρεπε να τους ενημερώσει. Διότι αυτές, δύο μεγάλες εταιρείες ήτανε, American Tabaco και Klen Tabaco. Αυτοί πήγανε στην Σαμψούντα και πήρανε κατά τομείς. Χώρισαν την περιφέρεια Σαμψούντας σε δύο μέρη. Εσύ θα πάρεις από εκείνον τον τομέα, εγώ από εδώ. Και μία εταιρεία απειθάρχησε και χτύπησε την άλλη. Τελείωσε την δική της περιοχή και χτύπησε και πήρε και από την άλλη. Μπορούσε το κράτος τότε να ειδοποιήσει, το ήξερε, διότι έχει όργανα, δεν έχει όργανα κατασκοπείας ο Καραμανλής, ο Καραμανλής ήτανε τότε. Και δεν είπε τίποτε δια των οργάνων του, ΕΟΚ (Εθνικός Οργανισμός Καπνού). Έπρεπε να ενημερώσει τον παραγωγό, να έλεγε, προσέξτε, γιατί αυτοί χτυπήθηκαν εκεί, μπορεί να χτυπηθούν και εδώ και να το εκμεταλλευτείτε. Και πουλήθηκαν από 18 μέχρι 23 καμιά 750 τόνοι καπνά. Εγώ δεν πήρα ούτε φύλλο. Και μου λέει ο διευθυντής μου της ΣΕΚΕ, γιατί Πασχαλίδη 750 τόνοι πουλήθηκαν και εσύ φύλλο δεν πήρες; Εγώ λέω, δεν μπορώ να πατήσω επί πτωμάτων, κύριε Θεοδωρίδη. Αυτά, λέγω, κατηγορήσα, τάχα παίρνουν σαβούρες. Λέει τι θέλεις να κάνεις; Λέω θέλω να χτυπήσω 3 δραχμές. Χτύπα, λέει. Και πάω παίρνω στον Άγιο Σπυρίδωνα τρία καπνά. Εκεί ο Σονακίδης αντιπροσώπευε κάποιον Πετρίδη απ' την Καβάλα. Αμέσως σηκώθηκε και έφυγε και είπε τον Σασάκη και η ΣΕΚΕ το έκανε 26. Εεε, σηκώθηκαν απάνω, αναστάτωσαν το ΣΕΚΕ. Και είπανε τον Λάιτ, τον Αμερικανό, είπε ο Λάιτ δεν θα πάρω τα μερίδιά σας. Τι έκανες; Εν πάση περιπτώσει αυτό διάρκεσε καμιά βδομάδα. Αρχισαν, είδαν δεν γίνεται. Εγώ αγόραζα με 26. Χτύπησαν 28 και 2 στο χέρι, σούπα, μούπες, το ανέβασα μέχρι 32 εγώ. Οπότε σταμάτησαν την αγορά μαχαίρι. Δεν αγοράζει φύλλο κανένας. Εγώ ό, τι μπορούσα, αγόραζα. Δηλαδή όσο δύναμαι με 32. Λίγο διάστημα ήταν αυτό. Ζήτημα ημερών. Και έρχονται μια βραδιά και με ειδοποιεί ο διευθυντής μου από τη Θεσσαλονίκη, Πασχαλίδη δεν θα πάρεις φύλλο. Εδώ μεγάλες εταιρείες θα φάνε τους μικρούς. Δεν ήξερε εκείνος την πολιτική που έγινε στην Τουρκία. Κατάλαβες; Και μου λέει δεν θα πάρεις φύλλο.

Ειδοποίησε τα χωριά. Οπότε εκείνο το βράδυ ανεβήκανε 45 από 32, 35 ο ένας, 40 ο άλλος, μέχρι 50 ανέβηκαν τα καπνά και πουλήθηκαν σχεδόν τα 6 πέμπτα. Έμειναν λίγα καπνά. Τα καλύτερα έμειναν, δεν τα έδιναν. Περίμεναν να πάρουν παραπάνω. Οπότε εκείνο το βράδυ εκείνοι σταμάτησαν την αγορά. Μέχρι το 50 και μετά σταματήσανε. Έγινε επανάσταση. Ήρθανε οι καπνοπαραγωγοί, έσπασαν τα γραφεία. Και εκείνοι που τα έκαναν, έφαγαν τα κεφάλια τους. Μέχρι 60 θα πήγαιναν τα καπνά, θα τέλειωναν.

Ερευνητής: Το φταίξιμο είναι ότι δεν υπήρχε κυβερνητική πολιτική.

Πληροφορητής: Αυτό ακριβώς είναι.

Ερευνητής: Δηλαδή ο παραγωγός έρμαιο του έμπορου με τη μεσολάβηση του κράτους.

Πληροφορητής: Αυτό είναι. Ο παραγωγός ήτανε απολωλός πρόβατο. Όπως ήθελαν κανόνιζαν τον παραγωγό. Τέλος πάντων σταμάτησε η αγορά, διότι θα περνούσε ο βασιλεύς Παύλος με την Φρειδερίκη, θα πήγαινε για το Σανατόριο. Ήρθε ο Παπαληγούρας, τους καθυστέρησε, τους καθυσύχασε. Παιδιά θα σας ικανοποιήσουμε, θα κάνουμε, θα ράνουμε και μ' εκείνο σταμάτησαν την επανάσταση και τίποτα δεν έγινε. Καμιά άλλη προστασία. Μετά από κείνο σταμάτησε η αγορά και τα καπνά ύστερα κατεβήκαν στα 30 από 50. Και πάλι εγώ χτύπησα 35 και 40 και τελείωσε η αγορά.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, μου λες συγκινητικά πράγματα. Χτύπησα λες 35 και 40, όμως όλα αυτά τα έκανες, επειδή οπωσδήποτε ήσουν παραγωγός.

Πληροφορητής: Ήμουν και παραγωγός και αγαπούσα τον παραγωγό. Τον λυπόμουν τον παραγωγό και ο διευθυντής μου με λάτρευε, διότι είχα κάνει φθηνή μερίδα. Δεν αγόρασα 40 και 45, από 32 και επάνω δεν αγόρασα, κατάλαβες; Και είχα περιθώρια και λέω τον Διευθυντή θα χτυπήσω 50 δραχμές. Χτύπα, Γιώργο. Και μ' εκείνο έγινε πάλι άλλη επανάσταση των εμπόρων εναντίον της ΣΕΚΕ, αλλά καλύφτηκε.

Ερευνητής: Πότε η ΣΕΚΕ είχε δύναμη να αγοράζει πιο άνετα καπνά; Να περιθωριοποιεί τους εμπόρους;

Πληροφορητής: Η ΣΕΚΕ το '49 με '50 ήτανε υπό διάλυση, γιατί την έκαναν σαμποτάζ οι έμποροι και ήρθε ο Κεχαγιάς και όσα είχε αποθέματα, όλα τα πήρε και την έσωσε. Η ΣΕΚΕ σε άλλες περιφέρειες δεν βαρούσε, εγώ βαρούσα, ήμουν επαναστάτης. Επειδή με αγαπούσε ο διευθυντής, έλεγε ας χτυπήσει 2 δραχμές παραπάνω και ας φάω μια κατσαδά.

Ερευνητής: Αντιπρόσωπος εσύ ήσουν;

Πληροφορητής: Εγώ ήμουν, ναι. Και 'ς σ' εκείνο απάνω βεβαίως συνέχιζαν και οι άλλοι, χτυπούσαν και όσο μπορούσαμε, υψώναμε την τιμή.

Ερευνητής: Πότε κατά τη γνώμη σ' τα καπνά άρχισαν και πουλιόντουσαν καλύτερα, δηλαδή από ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Τα καπνά αφότου ανέλαβε το ΠΑΣΟΚ εδώ που τα λέμε, έδωσε άλλη αυτή, διότι εκείνα τα καπνά που αγόραζε το ΠΑΣΟΚ 320, 340 δραχμές, εγώ δεν τα έπαιρνα 200 δραχμές. Και όλα εκείνα τα μάζευε το ΠΑΣΟΚ και οι παραγωγοί έδανε μεγάλη ωφέλεια εκείνα τα χρόνια. Από εκεί σε 8 χρόνια μέσα χορτάσανε παράδες οι παραγωγοί. Τις τράπεζες τις γέμισαν με λεφτά.

Ερευνητής: Εσύ ως χρόνια παραγωγός...

Πληροφορητής: Εσύ ως παραγωγός ερχόσουν και έλεγες θέλω 5 χιλιάδες έχω τον άντρα μου στον γιατρό. Κοίταζα τον καπνό σου, εξαιρετικό. Προκαταβολή δηλαδή. Η αγορά ακόμα ήθελε δύο μήνες. Είχα, σου έδινα και δέσμευα τον καπνό σου. Στους Μπακάληδες βουτηγμένοι, συνεταιρισμούς βουτηγμένοι, στην ένωση βουτηγμένοι, στην τράπεζα βουτηγμένοι. Οι έμποροι, οι υφασματέμποροι τους έκοψαν τις πιστώσεις, θυμάμαι έναν καιρό. Δεν έχουμε άλλο, δεν μπορούμε να δώσουμε κλπ. Εκτός τώρα που δεν πάνε σε Μπακάλη, συνεταιρισμό, έχουνε και καταθέσεις στην τράπεζα. Και τα ψυγεία τους είναι γεμάτα και λιμουζίνες έχουνε. Τότε με τα κάρα, τώρα με τα αυτοκίνητα γυρνάνε. Αυτή είναι η κατάσταση μέσα σε 8 χρόνια. Μακάρι αυτό να συνεχίζει η νέα κυβέρνηση.

Ερευνητής: Είδε ο παραγωγός, τόσο χρονών έγινες, είδες τώρα...

Πληροφορητής: Μέσα σε αυτά τα οχτώ χρόνια είδα ότι οι παραγωγοί χόρτασαν λεφτά.

Ερευνητής: Πόσους τόνους καπνά έβαζε Πιερία κάποτε;

Πληροφορητής: Μέχρι 10-11 τόνους εκατομμύρια. Μόνον επί Παπανδρέου του Γεωργίου το '63 έγιναν 16 εκατομμύρια και τρία χρόνια απ' εκείνα τα καπνά πουλιόντουσαν.

Ερευνητής: Τώρα σήμερα πόσους τόνους περίπου;

Πληροφορητής: Σήμερα 18 τόνους, από τότε άνοδο έχουμε.

Ερευνητής: Οπωσδήποτε βγήκε η μηχανή, αυτός που έβαζε 8 στρέμματα, βάζει είκοσι τώρα.

Πληροφορητής: Βάζει είκοσι, απολαμβάνει κιόλας, κερδίζει, γι' αυτό ανεβάζει την παραγωγή.

Ερευνητής: Και έχει και ζήτηση.

Πληροφορητής: Έχει ζήτηση, με την υποστήριξη του κράτους είχε, δεν είχε από τους εμπόρους.

Ερευνητής: Και η μηχανή βοήθησε και το κράτος.

Πληροφορητής: Όλα, όλα.

Ερευνητής: Πόσοι βάζουνε καπνά, μερικοί που έλεγαν σταμάτησαν στα χωριά που πας εσύ...

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όλοι βάζουνε.

Ερευνητής: Εξακολουθούν να βάζουνε.

Πληροφορητής: Εξακολουθούν να βάζουνε.

Ερευνητής: Ήθελα να σε ρωτήσω το στρέμμα πόσο έδινε το 50;

Πληροφορητής: Καλά βελτιώθηκε η παραγωγή, διότι λιπάσματα και αυτά και εκείνα και το πότισμα και έχουνε ευκολίες. Δηλαδή από εκείνα βελτιώθηκε η

ποσότητα, η ποιότητα όχι, η ποσότητα.
Ερευνητής: Πόσο έδινε ένα στρέμμα κατά το '50, πόσες οκάδες, πόσα κιλά έδινε τότε;
Πληροφορητής: 180 μέχρι 200 κιλά έδινε.
Ερευνητής: Έδινε. Τώρα πόσο δίνει;
Πληροφορητής: 300-350 βγάζει.
Ερευνητής: Περίπου διπλασιάστηκε και αιτία είναι το λίπασμα και το νερό.
Πληροφορητής: Απάνω στα καπνά μεγάλη αδικία γινότανε, διότι το '45 θυμάμαι, έκλεισαν με αμερικάνικες εταιρίες, με γιαπωνέζικες εταιρίες, με γερμανικές εταιρίες δολάριο με 500 δραχμές. Και άρχισαν να αγοράζουνε. Με 500 δραχμές πήρα εγώ παραγγελία να κάνω 500 τόνους καπνά. Και όταν τα καπνά εισήχθησαν στις αποθήκες των εμπόρων, το δολάριο από 500 έγινε 5.000, δεκαπλασιάστηκε το κεφάλαιο του εμπορίου. Εκείνα όλα τα απόλαυσε το εμπόριο. Και δεν το έκαναν τον Σεπτέμβριο, τον Οκτώβριο, τον Νοέμβριο προτού να πουλάει ο παραγωγός με υπερτίμηση. Έμπαιναν στην αποθήκη και μετά γινόταν το δολάριο τόσο. Οι εταιρίες είχανε βάση το δολάριο, έλεγαν 2 δολάρια, 3 δολάρια στην οκά και σ' εκείνο απάν' αγοράζανε. Αλλά το δολάριο ανέβηκε πολύ από 500 έγινε 5.000. Μετά τον άλλο χρόνο πάλι στην ίδια ημερομηνία από 5.000 έγινε 10.000, από 10.000 έγινε 15.000 και επί Μαρκεζίνη πάλι ξανά στο ίδιο στυλ έγινε 30.000.
Ερευνητής: Θείο Γιώργο, μιλούμε τώρα για την Κατερίνη. Η Πιερία μετά το '74 εξελέγη από την ΕΟΚ ως τόπος καλλιέργειας, πρότυπος τόπος καλλιέργειας για την Ελλάδα, έχει το χώμα το καλό. Δεν ξέρω για ποιο λόγο δεν έγινε αυτό το πράμα. Σήμερα αν πάρεις αυτοκίνητο και γυρίσεις την Πιερία κάποτε έβλεπες καπνοχώραφα. Τώρα θα δεις φράουλα, άλλες καλλιέργειες, θα δεις δενδροφυτείες, θα δεις τα πάντα.
Πληροφορητής: Μύδια βλέπεις, ροδάκινα βλέπεις, όλα.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, το '40 όταν ήρθες εδώ με τα καπνά ποιοι ασχολούνταν, μόνον οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες;
Πληροφορητής: Μόνον οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες, ναι. Εντόπιοι λίγα, ύστερα... τα χωράφια τους τα ενοικίαζαν σε μας και κάναμε καπνά. Σιγά σιγά ξύπνησαν και εκείνοι και έβαλλαν και εκείνοι.

Ερευνητής: Οι περισσότεροι Πόντιοι, κατά τη γνώμη σου, ήξεραν από καπνά στην πατρίδα;
Πληροφορητής: Όχι, οι Μικρασιάτες ήξεραν, από τους Μικρασιάτες πήραμε και εμείς μαθήματα. Οι Σμυρναίοι αυτοί εκεί έκαναν καπνά.
Ερευνητής: Τώρα οι Πόντιοι έφυγαν από τα καπνά οι περισσότεροι και από την γεωργία;
Πληροφορητής: Όχι, δεν έφυγαν όλοι. Όσοι δεν μπόρεσαν, δεν έφυγαν. Αλλά όσοι τα κατάφεραν, έφυγαν, πήγαν στις πόλεις.
Ερευνητής: Το χρήμα στον αγροτικό τομέα πάλι οι Πόντιοι το έχουν;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και αυτό οφείλεται αποκλειστικά κατά τη γνώμη σου;
Πληροφορητής: Είναι προοδευτικός κόσμος. Στην Μεσαία Μηλιά αν ήταν 20 οικογένειες Πόντιοι, η Μεσαία Μηλιά θα ήταν τουριστικό κέντρο. Γιατί έχει τέτοιες τοποθεσίες και νερά. Θα έκαναν δρόμους, ακόμα ακόμα καλό δρόμο δεν έχουμε. Είναι άνθρωποι υστερόβουλοι, δεν έχουν προοδευτικό μυαλό. Ενώ ο Πόντιος θα πήγαινε στο υπουργείο, θα πήγαινε εδώ, θα πήγαινε εκεί, θα άνοιγαν δρόμο, θα έλυναν ρυμοτομήσεις, θα κάνανε ξενώνες, θα φέρνανε κόσμο εκεί απάνω και από την Θεσσαλονίκη και από την Αθήνα.
Ερευνητής: Ναι, γιατί έχουμε πλούτο, έχουμε τα Πιερία.
Πληροφορητής: Το νερό που υπάρχει εκεί απάνω, το κρύο το νερό, το πίνεις και πεινάς. Τρως, πίνεις κι πεινάς. Και το κλίμα, κατάλαβες, όλο έλατα και τέτοια. Αυτά δεν τα απολαμβάνουν οι Μηλιώτες. Ενώ αν ήτανε εκεί μέσα 20 οικογένειας μεικτές, όπως εδώ, και εδώ ανακατεμένοι είμαστε με τους εντόπιους και είδανε από εμάς και σιγά σιγά προόδευσαν. Και έγιναν και μερικοί πιο ανώτεροι από μας, που λέει ο λόγος.
Ερευνητής: Καλά λένε, θείο Γιώργο, ο Πόντιος δεν αφομοιώνεται, δηλαδή...
Πληροφορητής: Κοιτάζει πάντα να προοδεύσει.
Ερευνητής: Προοδεύει και σαν ποτάμι παίρνει από πίσω στο διάβα του και όλους τους άλλους. Δηλαδή οι Πόντιοι έχουνε κουζίνα και την κουζίνα αυτή την πήραν και οι εντόπιοι. Ενώ η Πόντια δεν πήρε πολλά πράγματα από την εντόπια κουζίνα. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Μαρτυρία 2η
Πληροφορητές: Μελετιλίδης Δημήτριος,
Λαζαρίδης Αναστάσιος

Ερευνητής: Η ένωση Ποντίων Πιερίας εσκέφτε να περάν' από γραιάδες και γοτζαμανάντς που εγεννέθαν 'ς τον Πόντο έρθαν το '23 αδα- κέσ' ή και υστερότερα, έζησαν 'ς την Κατερίνη ους ατώρα και έχ'νε εμπειρίας γύρω από τον Πόντο. Πώς έτονε η ζωή και λοιπά και θέλ όλα ατά να επεξεργάδκετ' ατα, να ευτάει κα- σέτας, να επεξεργάδκεται τα κασέτας και παίρ' μερικά στοιχεία, ευτάει έναν βιβλίο σχε- τικά με την ζωή των Ποντίων. Ακούγομ' εσεν ατώρα. Μέρ' εγεννέθες με ηρεμία και λοιπά.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Πουланτζάκη.

Ερευνητής: 'Σ σο Πουланτζάκη.

Πληροφορητής: 'Σ σο Πουланτζάκη, το 1899. Είμεθα εγγεγραμμένοι στην Κερασούντα και εφερόμεθα εκεί ως Κεχαγιόγλου.

Ερευνητής: Κεχαγιόγλου.

Πληροφορητής: Κεχαγιόγλου, αλλά ανήκουμε στην Πουланτζάκη είχε ο πατέρας μου εμπό- ριο.

Ερευνητής: Αν θέλτς, πέει ατα ποντιακά, δεν μας πειράζει, πιο ευχάριστα.

Άλλος ερευνητής: Όπως εμπορείς, πέει ατα.

Πληροφορητής: Οι αρχές μας ήταν από το Απτάλ.

Ερευνητής: Απτάλ.

Πληροφορητής: Ναι οι αρχές μας, το Απτάλ από την Πουλατζάκη είναι 1,5 με δύο ώρες και εκείνο. Εκεί πολλοί Τούρκοι ήτανε. Εκεί πήγα στο σχολειό στις μικρές μου ηλικίες. Η μάνα μου αρρώστησε μετά και οι γιατροί την εί- πανε από δω θα φύγεις. Δεν μπορεί να ζήσεις, διότι ήτανε βουνίσιο, το κλίμα της Πουλα- ντζάκης ήτανε βαρύ.

Ερευνητής: Έτον θάλασσα το Πουλαντζάκ.

Άλλος ερευνητής: Υγρό ήταν το κλίμα κει.

Πληροφορητής: Υγρό ήταν και την άνοιξη πολύ ζέστη και κουνούπι. Και έφυγαν όλοι Πουλα- τζακλήδες, δεν έμεινε κανείς εκεί πέρα την άνοιξη. Η μάνα μου ήτανε στο Πουλαντζάκ, μετά φύγαμε στο χωριό πάνω οικογένεια ολό- κληρη. Ο πατέρας μου κάτω στα μαγαζιά εκεί πέρα. Εκεί είχε κατάστημα ένα μεγάλο χωριό πάνω, στη Σίκουσα άλλο κατάστημα.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή είχε δύο μαγαζιά.

Πληροφορητής: Δύο μαγαζιά.

Άλλος ερευνητής: Ένα κάτω στο Πουλατζάκ και ένα επάνω.

Πληροφορητής: Επάνω στη Σίκουσα.

Άλλος ερευνητής: Σίκουσα.

Πληροφορητής: Σίκουσα μάλιστα.

Ερευνητής: Ντό εμπόριο εποίνε;

Πληροφορητής: Υφάσματα.

Ερευνητής: Υφάσματα.

Πληροφορητής: Υφάσματα, απ' όλα εποίνε, απ' όλα έκανε. Και φουντούκια αγόραζε, έσπανε, έκανε καντζίν, μήλα έστελνε στη Βουλγαρία. Έχασε δύο χιλιάδες λίρες. Πάγωσαν τα μήλα, πνίγηκε ένα Σεμεληδών παιδί, το οποίο είχε εντεταλμένο πάνω στο βαπόρι. Τον έλεγε ο πα- τέρας μου, ρολόγια δεν θα πάρεις, διότι δεν υπήρχε στην Πουλαντζάκη ωρολογοποιός και όποιος θα πήγαινε προς την Πόλη, όλοι Τούρ- κοι, Ρωμιοί πάρε το ρολόι μου και φτιάξε το στην Πόλη να το φέρεις. Δεν πήρε εκεί. Αλλά στην θάλασσα πάνω που έμπαινε στο βαπόρι, ο χότζας εκεί είχε μετρεσέδες στην Πουλατζάκη. Εκεί μέσα μάθαιναν για το κοράνι για να πάνε στα χωριά τους οι φοιτητές οι Τούρκοι. Ο Χό- τζας πολύ γνωστός τον λέει θα το πάρεις. Ανα- γκάστηκε το παιδί να το πάρει, γνωριζόντανε, ήρθε ο Χότζας στο μαγαζί. Πήγε στην Πόλη, το έδωσε στον ωρολογά. Ο ρολογάς α τώρα, α με τ' ολίγον για δέκα λεπτά έφυγε το αυτό, το βα- πόρι, σηκώθηκε. Πήγε αυτός διαμαρτυρήθηκε, του λέει τώρα έχουμε άλλο βαπόρι. Άλλο βα- πόρι, θα πας, λέει με το άλλο. Μπήκε πραγμα- τικώς στο άλλο. Το μεν δικό μας με τα μήλα πέρασε, πήγε στη Βάρνα, στη Βάρνα θα πή- γαινε αυτός. Αλλά εκείνο βυθίστηκε επάνω στον Βόσπορο και πνίγηκε το παιδί.

Ερευνητής: Πνίγηκε το παιδί.

Πληροφορητής: Πνίγηκε το παιδί. Τα μήλα έμει- ναν εκεί πέρα, χειμώνας, φθινόπωρο ήτανε, Νοέμβριος μήνας που πήγανε. Έκατσαν έναν μήνα, δύο μήνες, τρεις μήνες. Το τελωνείο σηκώθηκε φώναξε: ότι απ' την Πουλαντζάκη, απ' την Τουρκία ένα βαπόρι, μήλα ήτανε, μήπως γνωρίζετε κανέναν για συγγενή εδώ πέρα. Διότι στη Βάρνα όλοι Έλληνες ήτανε. Αυτοί οι Ξανθοπουλαίοι εκεί απ' το χωριό μας είναι. Ο Καλεντερίδης, ένας Χάμπος που ήτανε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτός ήτανε εκεί και πήρε την θυγατέρα εκείνων.

Ερευνητής: Από πότε έφευαν ασ' σο Πουλα- ντζάκ ασ' στον Πόντο και επέναν 'ς την Βάρνα 'ς την Βουλγαρία κέσ'; Από ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Οι δικοί μας αυτοί φύγαν γρή- γορα, δεν το ξέρω αυτό, πότε φύγανε, πά- ντως απ' το 1900 και πριν.

Ερευνητής: Και πριν.

Πληροφορητής: Πριν απ' το 1900 φύγανε. Μετά πήγανε και άλλοι δικοί μας, όπως είναι και ο Τρελόπουλος, του Γιοβάνη ο αδελφός, ο Χάμπος ήτανε εκεί, ο Καλεντερίδης ο Νικόλας ήτανε εκεί. Το χωριό μας είχανε πολλές οικογένειες στη Βάρνα.

Ερευνητής: Δηλαδή απ' το χωριό σας εννοείς ασ' 'ς σο Πουλαντζάκ ή ασ' σο Πέαναν;

Πληροφορητής: Πέαναν.

Ερευνητής: Απ' το Πέαναν.

Πληροφορητής: Μία ομήγυρης έγινε εκεί πέρα και συζητούσαν. Καλά τόσα πολλά χρήματα έχει αυτός στο χωριό επάνω. Το τελωνείο έβαλε αυτόν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να φωνάξει μήπως έχει κανέναν συγγενή εδώ πέρα. Διότι ήρθανε ένα βαπόρι μήλα και κανείς δεν έχει έρθει.

Ερευνητής: Δεν τα συνοδεύει.

Πληροφορητής: Δεν τα συνοδεύει. Τα χαρτιά ήτανε, το βαπόρι άφησε και τα χαρτιά και έδωσε και του πατέρα μου το όνομα. Από την Πουλαντζάκη ήρθε ένα πλοίο... ακούει ο Καλεντερίδης, ο Χάμπος και πάει και λέει αυτός είναι ανεψιός μου, λέει. Ξάδελφός μου, ανεψιός μου τι είπε εκεί. Έλα πάρ' τα, έλα πάρ' τα, τι θα τα κάνεις, κάν' τα. Πήγε και πράγματι τα μήλα είχαν παγώσει μέσα στο τελωνείο, δεν ήτανε τελωνείο αυτό, πάγωσαν τα μήλα. Καθάρισε, έβγαλε έξω καθάρισε τα μήλα και τελευταία ένα βαπόρι μήλα εξήντα λεπτά μείνανε χρεώστες. Τα πλήρωσε ο Χάμπος εκείνα.

Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Δημητρό, το εμπόριο απ' όσα ιστορία είπες μας, έτονε καθαρώς 'ς σα χέρρα τα ελληνικά.

Πληροφορητής: Στην Πουλαντζάκη δεν υπήρχε Τούρκος.

Ερευνητής: Τούρκος δεν υπήρχε.

Πληροφορητής: Δεν υπήρχαν Τούρκοι, δέκα οικογένειες δεν υπήρχαν, ήτανε αμιγώς ελληνικό.

Ερευνητής: Αμιγώς ελληνικό και πόσο πληθυσμό είχε;

Ερευνητής: Πληροφορητής: Πληθυσμό λίγο είχε, δεν ξέρω ακριβώς. Αλλά είχε αγορά.

Ερευνητής: Αγορά μεγάλη, εμπορικό κέντρο.

Πληροφορητής: Εμπορικό κέντρο, γιατί το καλύτερο φουντούκι εγίνετο εκεί και το περισσότερο.

Ερευνητής: Και το περισσότερο.

Πληροφορητής: Η Κερασούς δεν είχε τόσα φου-

ντούκια, όσα είχε το Πουλαντζάκη.

Ερευνητής: Και γιατί φημίζεται η Κερασούς, κάποιος άλλος γοτζαμάνος είπε με 'ς την Κερασούντα είν' τα πιο πολλά φουντούκια.

Πληροφορητής: Όχι.

Πληροφορητής: Όχι, ο καθένας λέει το ταν -ι-μ' άσπρον έν', μπάρμπα Δημητρό.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Θέλω τη μαρτυρία σ' γιατί...

Πληροφορητής: Η Πουλαντζάκη και το Απτάλι, το κιεκίτς το λεγόμενο, όλα αυτά τα χωριά, περίπου 70 χωριά, όλο φουντούκι είχανε, όλο φουντούκι, μπαχτσέδες. Και εκείνο τον καιρό μέχρι 400 μέτρα υψόμετρο, 500 μόνο φουντούκι θα εύρισκες.

Ερευνητής: Εγώ τώρα το '83 που επήγα με τον παπά μ' και πιο ψηλά, 'ς σ' ατά τα χωριά προς τα επάνω 'ς σο Τσάμπαση όλο φουντούκια.

Πληροφορητής: Αυτά τώρα γενήκανε. Όταν ήρθαμε εμείς το '22 σε δύο χωριά, το έναν έτονε σο Ίνελεν, ρωμαίικο χωριό και το άλλο ήτανε τουρκικό χωριό στ' Απτάλ, βγήκε ένα φυτό φουντουκιού, το οποίον εγίνετο στα ορεινά, δεν το πείραζε... εδώ δεν υπάρχει.

Άλλος ερευνητής: Εγκλιματίστηκε στις συνθήκες, έγινε πιο ανθεκτικό στα ορεινά.

Πληροφορητής: Εδώ το έμαθε η υπηρεσία και με φώναξε, διότι ο πρώτος που έβαλε φουντούκια, εγώ έμ'νε, ως φουντουκά με ήξεραν και... με φώναξε η υπηρεσία και μου λέει ότι μας έγραψαν για ένα φουντούκι στην περιοχή της Κερασούντας έτσι και έτσι στα ορεινά λέει. Ναι τον λέω, έχει, λέω. Πού σε ποια χωριά; Στο Κισαλέκιοι λέω το τουρκικό και στο Ίνελεν το ελληνικό λέω. Και στα δύο υπάρχει, τον λέω. Μόνον όταν ήρθαμε, εκεί υπήρχε. Τώρα δεν ξέρω πού είναι, τον λέγω.

Άλλος ερευνητής: Το Πουλαντζάκ πόσους κατοίκους είχαν;

Ερευνητής: Δεν θυμάται.

Πληροφορητής: Πόσους κατοίκους ακριβώς είχε δεν ξέρω.

Άλλος ερευνητής: Σχολεία είχε;

Πληροφορητής: Σχολεία, ωραία σχολεία είχε. Σχολείο πήγα ως την πέμπτη τάξη εκεί ήμουνε.

Άλλος ερευνητής: 'Σ σο Πουλαντζάκ.

Άλλος ερευνητής: 'Σ σο Πουλαντζάκ.

Άλλος ερευνητής: Γυμνάσια;

Πληροφορητής: Όχι, ημιγυμνάσιο είχε.

Άλλος ερευνητής: Ημιγυμνάσιο.

Πληροφορητής: Πέμπτη, έκτη τάξη είχε, εβδομή δεν είχε.

Άλλος ερευνητής: Εκκλησίας είχαμε εκέσ’;
 Πληροφορητής: Η ωραιότερά εκκλησία είχε το Πουλαντζάκη και μάλιστα θρησκευόμενοι πολύ.
 Άλλος ερευνητής: Πολύ.
 Ερευνητής: Ο άγιος; Πού ήταν αφιερωμένη η εκκλησία;
 Πληροφορητής: Ή τον άγιο Γεώργιο, ο άγιος Γεώργιος.
 Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος ο κατεξοχήν άγιος των Ποντίων.
 Πληροφορητής: Και μπροστά η μητρόπολη στην εκκλησία, όλη η περιοχή θα είναι 20 στρέμματα και σχολεία, δύο σχολεία και το νηπιαγωγείο και Δευτέρα, Τρίτη τάξη, Τετάρτη, Πέμπτη τάξη και όλα εκεί μέσα όλα.
 Ερευνητής: Λοιπόν η παιδεία πώς ήτανε; Ιδιωτική ή κρατική;
 Πληροφορητής: Κρατική δεν υπήρχε όχι.
 Ερευνητής: Κρατική δεν υπήρχε. Δηλαδή οι γονείς έφερναν τους δασκάλους;
 Πληροφορητής: Ναι, η δημογεροντία.
 Ερευνητής: Η δημογεροντία.
 Ερευνητής: Σχολείο εδίνες εισιτήριο, οι πλούσιοι εδιναν παραπάνω, οι φτωχοί δεν εδιναν, τα κανονίζανε αυτά.
 Ερευνητής: Οι δάσκαλοι από πού ερχότανε;
 Πληροφορητής: Ορίστε;
 Ερευνητής: Οι δάσκαλοι από πού ερχότανε;
 Πληροφορητής: Στην Πέμπτη τάξη όταν κατέβηκα απ’ το χωριό μου...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Τετάρτη ήμουν στο χωριό, την Πέμπτη ο πατέρας μου με παρήγγειλε κάτω, εδώ στην Πουλαντζάκη, εκεί βρήκα τότε τον Σούλη, Αθηναίος, Σούλης Αθηναίος, διευθυντής ήταν αυτός. Είχαμε τον... έναν γέρο δάσκαλο, τα παιδιά του στην Τόχοβα, το παιδί του με γνώρισε εδώ στην αγορά είναι στην Τόχοβα...
 Άλλος ερευνητής: Πώς λέν’ ατονε; Αν θυμάσαι.
 Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι τώρα.
 Άλλος ερευνητής: Ε καλά πέρασαν τα χρόνια.
 Πληροφορητής: Προχθές πάλι συζητήσαμε και ρώτησα, αν ζει ή όχι. Και μου είπαν τα παιδιά του μου φαίνεται, εκείνος πέθανε και τα παιδιά του πάλι εκεί πέρα. Αυτός ήταν και γείτονας μας μάλιστα, όταν ήμασταν εκεί. Από μικρός με ήξερε. Και όταν πήγα εγώ, αγγλικά ήξερα θαυμάσια, τουρκικά τα ήξερα, γαλλικά ήξερα, με ‘κάναν εξετάσεις για να με βάλλουν στην έκτη τάξη. Από Τετάρτη πήγαίνα στην Πέμπτη, αλλά με εξήτασαν για να με βάλλουν

μέσα.
 Ερευνητής: Σε διακόπτω, γαλλικά ήξερα, από ποια ηλικία εμαθάν’νετε γαλλικά;
 Πληροφορητής: Εκεί στο χωριό ο πατέρας μου δεν ξέρω, επειδή γλώσσα ήτανε η γαλλική τότε...
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Έστειλε αλφαβητάριο εκεί πέρα, ήτανε και ελληνικό και γαλλικό.
 Ερευνητής: Και γαλλικό.
 Πληροφορητής: Και κάτι ήξερα από εκεί.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Είδε όλα ήξερα, μαθηματικά δεν ήξερα. Τα κλασματικά ο δάσκαλός μου δεν ήξερε να με δώσει να καταλάβω τα κλασματικά. Εκεί με ρώτησαν όχι μόνον τα κλασματικά, με ρώτησαν και λίγο παραπάνω.
 Ερευνητής: Ναι.
 Πληροφορητής: Δεν τα ήξερα. Ήρθαν σε δίλημμα οι δασκάλοι. Ήταν και ο Μήτρου ο δάσκαλο, ο οποίος είχε, νομίζω τη Τσιτιρίδη τη θυγατέρα νομίζω πήρε, από την Πουλατζάκη πάλι. Ο Μήτρου ο δάσκαλος και ένας άλλος γέρος δάσκαλος, αυτόν τον είχα και μικρός και όταν πήγα ξανά. Αλλά τα σχολεία εκεί ήτανε...
 Ερευνητής: Αυστηρά.
 Πληροφορητής: Ήταν... καλλίτερη σύνθεση δεν μπορούσαν να είχαν, τα πάντα.
 Ερευνητής: Τα πάντα. Δηλαδή εννοούμε το αυστηρό, δηλαδή οι δάσκαλοι εδιναν πολύ ξύλο στα παιδιά.
 Πληροφορητής: Το ξύλο εκείνο ήταν πατροπαράδοτο.
 Ερευνητής: Πατροπαράδοτο, έλεγε ο πατέρας. Αλλά από γνώσεις, πόσες ώρες την ημέρα εποίνες μάθημα;
 Πληροφορητής: Τέσσερα και τρία πα απόγευμα, ξέρω εγώ, εφτά, οχτώ ώρας.
 Ερευνητής: Εφτά, οχτώ, όλη την ημέρα ’ς στο σχολείο.
 Πληροφορητής: Όλη την ημέρα στο σχολείο.
 Ερευνητής: Όχι συσσίτιο, συσσίτιο ’ς σ’ οσπίτ’ έτρωες.
 Πληροφορητής: Στο σπίτι πηγαίναμε τρώγαμε.
 Ερευνητής: Ή σ’ οσπίτ’ και ύστερα σχολείο πάλι.
 Πληροφορητής: Ναι όλα τα παιδιά.
 Ερευνητής: Όλα τα παιδιά.
 Πληροφορητής: Το μεσημέρι πηγαίνανε και ξανά πάλι στο σχολείο.
 Ερευνητής: Πάλι στο σχολείο. Και πολύ γνώση. Λίγο για το σύστημα, επειδή τώρα εξέρτς η δουλειά τ’ εμόν δασκάλα είμαι, τώρα αφήνομε

το παιδί να γράφτ' απέσ' 'ς την τάξη, να κινείται μαναχόν αχτε και λοιπά, δηλαδή μοναχόν αχτε να πάει ευρίκ' ασ' 'ς σα βιβλία, ευτάει μια εργασία και φέρ' τον δάσκαλο. Την εποχή εκείνη ντό θυμάσαι, αν θυμάσαι, πώς έτον η διδασκαλία, ο δάσκαλον έλεε συνέχεια και τα παιδιά αποστήθιζαν;

Πληροφορητής: Σχεδόν αυτό εγίνετο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά όχι σε λεπτομέρεια τέτοια, αρκεί να μάθαιναν. Από εκεί δεν με καθόριζαν, επειδή δεν με καθόριζαν ή δεν ξέρω γιατί, ο πατέρας μου την άλλη χρονιά με έστειλε στην Πράσαλη απάνω...

Ερευνητής: Σε άλλο σχολείο.

Πληροφορητής: Στην Κερασούντα εφτά ώρες απάνω δημιουργήθηκε ίδιο σαν της Τραπεζούντας το Γυμνάσιο. Ο δεσπότης έφκιασε πάνω εκεί στην Παναγία εκεί πάνω ίδιο...

Άλλος ερευνητής: Ποιος δεσπότης ήτανε εκεί τότε;

Πληροφορητής: Ο Χαλδείας, ο Χαλδείας είναι.

Άλλος ερευνητής: Της Χαλδείας.

Πληροφορητής: Ο Χαλδείας είναι, η Κερασούντα δεν ήταν στην Χαλδεία, υστερότερα έγινε Χαλδείας.

Ερευνητής: Ωραία στοιχεία αυτά δεν μπορεί να μας τα πει άλλος, της Χαλδείας, ωραία πράματα.

Πληροφορητής: Της Χαλδείας ήτανε και στον περίγυρο μέσα αυτών των 20 στρεμμάτων ήτανε και το νηπιαγωγείο, το οποίο στέκει, όπως είναι.

Ερευνητής: Το επισκέφτηκες πάλι και είδες ότι...

Πληροφορητής: Τώρα προ 20 ημερών που πήγα εκεί πέρα...

Ερευνητής: Ααα άντε!

Πληροφορητής: Μου λέει το τουρκόπαιδο το σχολείο όπως το είδατε, στέκει, λέει. Αλλά την εκκλησία την χαλάσανε, λέει.

Ερευνητής: Την χαλάσανε.

Πληροφορητής: Δεν πρόλαβα να πάω να τα δω.

Ερευνητής: Εκείνο που θα ρωτώ σε έν', 'ς την ιστορία περίπου, αν θυμάσαι, ντό εμαθάν'ντε, ιστορία ελληνική οπωσδήποτε, αλλά περισσότερο την αρχαία ιστορία ή την ιστορία του ξεσηκωμού του '21;

Πληροφορητής: Του ξεσηκωμού του '21 δεν τα γράφανε ούτε τα λέγανε.

Ερευνητής: Γιατί, μπάρμπα Δημητρό;

Πληροφορητής: Διότι οι Τούρκοι το είχαν απαγορευμένο.

Ερευνητής: Απαγορευμένο.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου είχε μια βιβλιοθήκη, το οποίο έφερναν αυτοί κρυφά βιβλία απ' την Ελλάδα. Στον καθένα δεν τα έδιναν αυτά. Ο πατέρας μου ήταν φίλος μαζί του αυτός που τα έφερνε από την Ελλάδα. Και είχα ακούσει εγώ, όταν πήγα στο Γυμνάσιο για τον... την ιστορία την ελληνική τον μεν και τον δε.

Άλλος ερευνητής: Κολοκοτρώνη, Παπαφλέσσα και λοιπά.

Πληροφορητής: Ναι. Αλλά ο πατέρας μου είπε δεν είναι για αυτήν την ώρα αυτά τα πράματα, είπε, δεν είναι...

Ερευνητής: Α φοβόταν, φοβότανε, ήξερε και λοιπά. Μπάρμπα Δημητρό, ευχάριστο αυτός ο πατέρας είχε μεγάλη βιβλιοθήκη, είπες.

Πληροφορητής: Αφού του Σεμενή ο ποπάς, ο ποπά Στάθιο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ο ποπά Χαράλαμπο επαίρ'ναν ασ' σ' εμέτερα βιβλία, ασ' σον πατέρα μ' και εδάβαζανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με ένα βιβλίο της Σιών που ελέγετο, την οποία έβγαλε εδώ ένας Δεσπότης εδώ πέρα της Κερκύρας, δεν ξέρω τι και έγινε μεγάλη φασαρία με εκείνο το βιβλίο, Σιών ναι. Εκεί στο Σεμέν ο παπά Στάθης Τσανακτσή και ο Ελευθεριάδης ο Λάμπο ο οποίος ήταν δάσκαλος τότε εκεί πέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' αυτούς τους δύο έδινε. Εδώ όταν ήρθα και έμαθén α' ο Λάμπον, τον Λάμπο τον γνώριζα από εκεί εγώ από την Τουρκία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μου λέει το βιβλίο εκείνο, μου λέει, Δημητρό, μήπως εδέκαμ' α' εσάς και εγλύτωσέτε πουθενά; Δεν υπάρχει αϊκο βιβλίο, μου λέει.

Ερευνητής: Για να επανεκδοθεί.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι, εδώ πρέπ' να λέγομε κάτι, ότι εμείς δεν έχομε βιβλίο, θέλει... στο συνέδριο είπανε το Παμποντιακό ότι θέλουν να γίνει επανέκδοση βιβλίων και μερικά-μερικά σαν αυτά, θα είναι πάρα πολύ πολύτιμο να τα μαζεύουν σύλλογοι είπανε και να τα έχουνε δικό τους κτήμα και να επανεκδίδονται.

Πληροφορητής: Επορούμε και ευρίκομ' ατα;

Ερευνητής: Ε πού 'α ευρίκομ' ατα, μπάρμπα Δημητρό, ατό 'α βοηθάς μας λίγο. Να ένα καλό στοιχείο, να ευρίκομε μερικά βιβλία και εμείς

σαν σύλλογος να επανεκδίδομ' ατα.

Άλλος ερευνητής: Ας 'ς ση βιβλιοθήκη εκείνο που είπες του πατέρα σ', εκράτεσες κανέναν βιβλίο εσύ;

Πληροφορητής: Κάψανε το δικό μας το χωριό και ζωντανούς κάψανε.

Άλλος ερευνητής: Εκάγαν δηλαδή όλα.

Πληροφορητής: Τα πάντα, τα πάντα, ζωντανούς τους κάψανε ολόκληρο το χωριό. Έντεκα χωριά ολόκληρα τα κάψανε.

Άλλος ερευνητής: Πότε έντον ατό;

Ερευνητής: Αυτό τώρα να μας πει, λίγο να τελειώσουμε με την παιδεία και μετά; Λίγο ακόμα για την παιδεία. Τα μαθηματικά, για την παιδεία λίγα ακόμα και μετά να μπορούμε σ' αυτά.

Πληροφορητής: Για την παιδεία στη Δευτέρα τάξη για να μπω, πήγα στην Πράσαρη τότε. Το Γυμνάσιο έφτιασε τότε ο αυτός, ο Δεσπότης τη Κιμισχανάς, σ' ένα μοναστήρι επάνω, από κάτω ο γκρεμός είναι 1.500 μέτρα γύρω γύρω και γι' αυτό λέγεται και φρούριο τουρκικό με το όνομα της Πράσαρης δεν μπορείς να το βρεις. Επήγανε απ' την Πράσαρη, επήγανε απ' το χωριό από κάτω ελληνικό χωριό Πράσαρη λέγεται το μεγάλο το χωριό και το μικρό είναι πάλι Μαντέν λέγεται, αλλά Κιούπκασα το γράφουνε οι Τούρκοι, αυτό είναι μεταξύ των δύο, 1.500 μέτρα ο βράχος γύρω-γύρω μία δίοδο είχε. Και απάνω εκεί απ' τον βράχο, άλλος ένας βράχος και απάνω εκεί έγινε το αυτό...

Άλλος ερευνητής: Όπως έτον η Παναΐα Σουμελά, η εκκλησία τη Παναΐας Σουμελά περίπου αέτος' έν'.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω, εκεί δεν πήγα ούτε το ξέρω. Αλλά κάτω ήταν η εκκλησία στο επίπεδο απάνω είναι κάπου 300 στρέμματα όλο το επίπεδο και απάνω εκεί άλλο ένα μυτερό, δηλαδή ο καθείς δεν μπορεί να πάει και εκεί έκαναν έναν μικρό εκκλησιάκι, παρεκκλήσι τρόπον τινά. Και όταν ήρχετο ένας επίσημος, βγαίναμε εμείς, είχαμε σύλλογο εκεί, τον χαιρετούσαμε, τον ψάλναμε εκεί πέρα για την έλευσή του, να πούμε, και άλλος μας έδινε δέκα γρόσια, άλλος μας έδινε πέντε γρόσια και ψάλναμε εκεί πέρα «εις το βουνό ψηλά εκεί είναι εκκλησιά ερημική»...

Ερευνητής: Το συνεχίζουμε ακόμα στα σχολεία αυτό. «Το σήμαντρό της δεν χτυπά, δεν έχει ψάλτη ουδέ παπά»

Πληροφορητής: Ήθελα να πάω τώρα το έκαναν Γεωργική Σχολή οι Τούρκοι, ήθελα να το δω εγώ.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτό είναι από εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Αυτό είναι από εκείνη την εποχή.

Ερευνητής: Ωραίο ζει μέσα στους αιώνες.

Πληροφορητής: Ο Τσαπάκο ήταν και αυτός, απ' την Προύσκα ήταν αυτός, ήτανε και στην επιτροπή του σχολείου μας, αλλά λεβεντάνθρωπος, αρχοντάνθρωπος ήτανε, όταν είχε, από μετζιτέ παρακάτω δεν μας έδινε. Ε τότε το χρυσό, ο κόσμος ήταν και φτωχός, δεν ήτανε και... είκοσι γορόσια για τότε ήτανε πολλούς παράδες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε σύλλογο, ετέρ'ναμε ταμείο ιστέ.

Ερευνητής: Ναι, μαθηματικά πόσα, γιατί ως το δημοτικό ως έκτη δημοτικού λένε που επένανσο σχολείο, εμαθάν'ναν πάρα πολλά πράγματα.

Πληροφορητής: Από όλη την ύλη μάθαιναν λίγο πολύ απ' όλη την ύλη μάθαιναν, διότι τα χωριά είτε μεγάλα είτε μικρά ίσαμε με πέμπτη-έκτη τάξη σπάνια εδίνανε οι δασκάλοι, δεν ήταν και δασκάλοι να πούμε για τα χωριά και πολύ μορφωμένοι, ως πέμπτη τάξη τα μάθαιναν απ' όλη την ύλη να πούμε να μπορεί να γουνουσεύσ'.

Ερευνητής: Να γουνουσεύ' την κοινωνία και να ευτάει λογαρία. Μπάρμπα Δημητρώ, ναι... επειδή... μετά αδά που έρθανε πρόσφυγες, το ποντιακό στοιχείο διακρίνεται στον αθλητισμό, έχ' το κύτταρό μουν λένε δύναμη μεγάλη και λοιπά. Λοιπόν γυμναστική θυμάσαι εσύ να εποιίνετε πολλά;

Πληροφορητής: Ωωω και στη Πουλαντζάκ, αλλά και στην αυτή απάν', στη σχολή απάνω τη μεγάλη, εκεί γυμναστική με το πρώτο κάναμε.

Ερευνητής: Ναι απαραίτητα.

Πληροφορητής: Οι δασκάλοι, ο Βαλταδώρος ο οποίος ήταν απ' την Έδεσσα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ένας Ιωαννίδης, ο οποίος ήτανε απ' τη Σερβία, τώρα απ' το Βελιγράδι, απ' αλλού, δεν ξέρω, πάντως απ' τη Σερβία ήρθε, ο Ιωαννίδης ήτανε φυσικός και μαθηματικός. Ο αυτός ήτανε αντάρτης ο... απ' τα Βοδενά. Αυτός απ' τα Βοδενά μας έκανε και Γυμναστική και Μουσική. Και Γυμναστική μας έκανε και μουσική. Αλλά όταν ήρχετο το χιόνι και χιόνιζε, αυτοί οι δυο ο ένας έπαιρνε τη μισή μερίδα και ο άλλος την άλλη μισή και...

Ερευνητής: Να καθαρίσουν τα χιόνια.
Πληροφορητής: Τα χιόνια, αυτά κούστas...
Ερευνητής: Α! παίζετε!
Πληροφορητής: Ναι παίζαμε και αυτοί μαζί.
Ερευνητής: Και αυτοί μαζί.
Πληροφορητής: Προπαντός αυτοί.
Ερευνητής: Α, ωραία υπήρχε επαφή, επομένως επαφή είχε ο δάσκαλο μεγάλη επαφή με το παιδί.
Άλλος ερευνητής: Ανεξάρτητα αν ήτανε αυστηρά.
Ερευνητής: Ναι αυστηρά και λοιπά επαφή υπήρχε.
Άλλος ερευνητής: Έξω ήτανε...
Ερευνητής: Ήσασταν κορίτσια, αγόρια μαζί;
Πληροφορητής: Κορίτσια δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Α, δεν υπήρχαν.
Πληροφορητής: Όχι. Εκεί ήταν απ' την έκτη τάξη κι απάνω. Μικρά παιδιά όχι.
Ερευνητής: Χωριστά τα αγοράκια, χωριστά τα κοριτσάκια.
Πληροφορητής: Όχι κοριτσάκια δεν είχαμε καθόλου. Σκέφτονταν, παρακάτω ήτανε ένα άλλο μέρος, εκεί να φκιάνει το Παρθεναγωγείο, από μας λίγο εκεί μεριά, μεταξύ ελληνικών χωριών βέβαια, είπανε ότι θα φτιάσουνε εκεί, αλλά ήρθαν τα γεγονότα του πολέμου, του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, και δεν πήρε σάρκα και οστά όλη αυτή η...
Ερευνητής: Υπήρχε όμως, μπάρμπα Δημητρό, η νοοτροπία στον Πόντιο της εποχής εκείνης ότι γράμματα πρέπ' να μαθάν' το αγούρ' και όχι το κορίτσ';
Πληροφορητής: Αυτό δεν το είχαμε εμείς στο χωριό μας.
Ερευνητής: Δεν το είχατε.
Πληροφορητής: Στα χωριά μας δεν το είχαμε. Όλοι προσπαθούσαν να μάθουν τα κορίτσια τους.
Ερευνητής: Ωραίο αυτό.
Πληροφορητής: Φαντάσου στο χωριό μας μέσα όλα εγγράμματα ήτανε. Όλα ήτανε εγγράμματα. Δηλαδή Τετάρτη τάξη όλοι ήτανε, πέμπτη τάξη πα επιείρνανε δηλαδή... ειδικώς είχαν και βιβλία τα οποία εδιάβαζάνε και αγαπούσαν και την βεγκέ τα κορίτσια.
Ερευνητής: Τα κορίτσια. Για μουσική, όταν λες μαθαίναμε μουσική σκέτα τραγούδια ή με όργανο;
Πληροφορητής: Όχι, βυζαντινή μουσική, μας έκανε αυτός ο Βαλταδώρος ήτανε ψάλτης, κάποιος συγγενής του είναι στη γενική διοίκηση. Αυτόν και όταν ήρθαμε εμείς μετά δέκα

χρόνια εζήνεν. Εζήνεν και μάλιστα από μία κατηγορία τον γλύτωσα εγώ, διότι αυτός ήταν ισχυρών ηθών, ισχυρών ηθών. Πήγε δάσκαλος επάνω στα χωριά τα δικά μας τα ποντιακά, τον έβαλαν εκεί. Οι δικοί μας ασφαλώς θα ήθελαν να βάλουν κανέναν δικό τους και τον κατηγόρησαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν μπορούσαν να τον βγάλουν από κει και τον έριξαν μία κατηγορία εκεί πέρα, με τη κατηγορία αυτή οι Πόντιοι όλοι συνδεδεμένοι είναι, το χωριό δεν πάει... όλοι ό,τι είναι μαζί, όπως ήταν στην Τουρκία, το ίδιο και εδώ, η δημογεροντία τι έλεγε καλό ή κακό όλοι από πίσω. Εκεί δικαστήρια δεν είχαμε εμείς, μέχρι πταίσματα και διαφορές μικρές η δημογεροντία. Αν ήταν κακούργημα και ανώτερα αυτό, τότε πήγαινες στα τουρκικά τα δικαστήρια. Δεν πήγαιναν στα τουρκικά δικαστήρια ή θα περίμεναν τον Δεσπότη και άμα δεν μπορούσε να ταιριάσει, τότε πήγαιναν και...

Ερευνητής: Και όργανο καθόλου, λύρα σχολείο;

Πληροφορητής: Στο σχολείο όχι.

Ερευνητής: Στο σχολείο όχι.

Πληροφορητής: Στο σχολείο όχι. Οι δασκάλοι είχανε αυτό...

Ερευνητής: Μαντολίνο;

Πληροφορητής: Μαντολίνο.

Ερευνητής: Μαντολίνο. Επομένως είναι ενιαίο το πρόγραμμα. Μόνον για τα θρησκευτικά θα ρωτώ σε, μπάρμπα Δημητρό, πόσα ώρας, αν θυμάσαι, εποίνετε θρησκευτικά, δηλαδή περισσότερο εποίνετε θρησκευτικά από ιστορία και από φυσική ιστορία και μαθηματικά;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι, απλώς τα ήθη ήταν πιο αυστηρά.

Πληροφορητής: Εκεί όταν πήγαμε, το πρώτον που πήγαμε στην Πράσαρη ήταν ο Σουμελίδης διευθυντής ο Γερβάσιος. Ήτανε απόφοιτος της Χάλκης, της Σχολής Χάλκης. Πήγαινε για δεσπότης και από κει το Πατριαρχείο τον έβαλε εκεί απάνω. Ήταν μου φαίνεται και συγγένευε και τη Κιμισχανάς τον Δεσπότη της περιοχής. Αλλά δεν μπόρεσε να κρατήσει την σχολή αυτός εκείνη τη χρονιά. Δεν μπόρεσε να την κρατήσει. Απ' το χωριό εμείς ήμασταν τρεις μαθητές απ' το Πέζαργια και πληρώναμε, πληρώσαμε είκοσι λίρες εισιτήριο. Έδινε εισιτήρια από την έκτη τάξη και απάνω, αλλά οι καθηγητές μας άλλοι ήταν απ' το Παρίσι, άλλοι απ' την Αθήνα. Απ'

την περιοχή μας διευθυντής ήτανε μόνον εκείνος ανιψιός του Απόστολος, του Γερβασίου. Αλλά αυτοί ήταν μαθημένοι, κυρίως εκείνος ο Απόστολος, νέος ήταν βέβαια ακόμα, τριαντάρης θα ήτανε τότε, επειδή ήταν και θείος του ο Δεσπότης, ήθελε να κουμανταρίσει αυτός το... και ήρθαν σε ρήξη αυτοί εκεί πέρα. Ήρθαν σε ρήξη. Και αντί να... χάλασαν το σχολειό, εκείν' τη χρονιά ξετάσεις δεν κάναμε. Είκοσ' Μαΐου διαλύθηκε το σχολειό!

Άλλος ερευνητής: Αντί να το ενώσει.

Ερευνητής: Αντί να το ενώσει, το έκανε...

Πληροφορητής: Έπινε ο Γερβάσιος, έπινε παρότι πήγαινε για δεσπότης, έπινε.

Ερευνητής: Αδυναμίες.

Πληροφορητής: Ύστερα έγινε δεσπότης, ήταν στην Ξάνθη (εδώ κάνει λάθος, στα Γρεβενά ήταν) εγώ δεν πήγα κοντά του. Μετά κατέβηκε μου φαίνεται στο αυτό, στον Πειραιά, στον Πειραιά πάνω εκεί.

Ερευνητής: Λοιπόν, μπάρμπα Δημητρό, αυτό μόνον ο μπάρμπα Δημητρός εμπορεί να λέει μ' α'. Λένε πολλές φορές μετά που έρθανε πρόσφυγες προς τα δω, ο Πόντιος έχ', και αυτό επίτηδες έλεγαν α' πολλοί, ότι ο Πόντιος πατέρας το πρώτο που τον ενδιέφερε, έτον ο γιος ατ' να 'ίνουτον έμπορας. Άλλοι όμως λένε, άκουγα και ασ' 'ς σον πατέρα μ' και άλλτς, τον καημόν ντο είχε η μάνα και ο πατέρα σ' έτονε, όπως εγώ τώρα βλέπω είμαι η τρίτη γενεά, και ο καημός έν' το γράμμα. Εκείν' την εποχή ο Πόντιος πατέρας πρώτο σκοπό είχε το γράμμα ή τίποτε άλλο ή το εμπόριο;

Πληροφορητής: Τα γράμματα.

Ερευνητής: Το γράμμα.

Πληροφορητής: Να μάθιζε το παιδίν ατ' γράμματα. Χωρίς γράμματα δεν γίνετο τίποτε.

Ερευνητής: Αυτό είναι πολύ ευχάριστο.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας ο Αθανασιάδης ο Γιώργος δεν είχε πατέρα, φτωχός ήτανε, πρόγατα είχε ο άνθρωπος, κτήματα είχε, αλλά εισόδημα τι θα ήταν εκεί, όπως 20 λίρες εκείν' τον καιρό δεν εύρισκε κανείς να δί. Και η εκκλησία εμουν εδέκεν ατον, εστείλεν ατον για να ευτάν' ατον δάσκαλο ή παπά. Τρία χρόνια που επήε, από 20 λίρες και 5 λίρες τα έξοδά του για να αγοράζει βιβλία, 25 λίρες η εκκλησία του χωριού τα έδινε.

Ερευνητής: Επειδή ήταν καλός. Τώρα γύρω από την παιδεία τελείωσε.

Πληροφορητής: Αγράμματο στο χωριό μας δεν

είχαμε και κορίτσι και αυτά...

Άλλος ερευνητής: Ατώρα, μπάρμπα Δημητρό, θα λες μας, πότε έφυέτε από και έρθετε 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι αλλά και για το αντάρτικο;

Άλλος ερευνητής: Μετά. Πριν ακόμα έρχουστον αδά ντό εποίκαν εσας οι Τουρκάντ', πού επήε ετε εσείς;.

Πληροφορητής: Από κει τρία χρόνια επήγαμε απάν' 'ς σο σχολείο 'ς την Πράσαρη, τρία χρόνια ήμουν εκεί πάνω στη σχολή. Τη δεύτερη χρονιά επειδή το Πατριαρχείο του ήρθε βαρύ, διότι διαλύθηκε το σχολειό, το Πατριαρχείο είχε δικαίωμα η δική μας σχολή να βγάζει μόνο παπάδες και διάκους. Ήταν φερμάνι είχε από τον Σουλτάνο, ήταν βασιλεύς στην Τουρκία ο Σουλτάνον. Και εμείς δεν στρατευόμασταν, όσοι πηγαίναμε εκεί δεν στρατευόμασταν. Το χουριέτ όταν βγήκε το 1908, στρατεύονταν πλέον οι Έλληνες. Και για να μην πάν' στρατιώτες, όλοι γέμισε το σχολειό αμέσως από την έκτη τάξη και πάνω έβλεπε 30 χρονών παιδιά.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή τότε έσ'νε 'ς σο σχολειόν, 'κ' επένες φαντάρος.

Πληροφορητής: Στο δικό μας το σχολείο όχι, ήταν φερμανλού από τον βασιλέα τον Τούρκο σε φερμάνι, όσοι βγαίνουν από κει, θα είναι είτε παπάδες είτε διάκοι ξέρω και γω...

Ερευνητής: Το ίδιο δεν ίσχυε για την Ορντού και για την...

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Όχι πουθενά αλλού, μόνον γι' αυτό το σχολείο εκεί γέμισε και φέρνανε δασκάλους απ' το Παρίσι.

Ερευνητής: Διέθεταν πολύ χρήμα.

Πληροφορητής: Απ' την Αθήνα όλοι από κει ήτανε, όλοι οι δασκάλοι μας ξένοι ήτανε, μορφωμένοι, όλοι καθηγηταί ήτανε.

Άλλος ερευνητής: Πότε ερχίνεσαν οι Τούρκ' και...

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι άρχισαν το '14, Ιουλίου το '14 άρχισε, έκαναν, είχε το επιτελείο στείλει 6 μήνες πριν, και 8 μήνες πριν σε κάθε χωριό σε κάθε κοινότητα ένα φερμάν, το οποίο απαγορεύετο επί ποινή θανάτου αν το άνοιγες, ο μουχτάρης. Είχε ένα τέτοιο χαρτί επιτελείου. Δεν ήξερε κανείς ούτε Τούρκοι ούτε Ρωμαίοι, φοβόνταν να το ανοίξουν. Θα πούμε εμείς, πότε θα ανοιχτεί, πότε θα δώσουμε εμείς. 14 Ιουλίου 1914 ανοίχτηκαν τα

χαρτιά. Ανοίχτηκαν και στρατιώται από 20 μέχρι 50.

Άλλος ερευνητής: Γενική επιστράτευση.

Πληροφορητής: Γενική επιστράτευση από 20 μέχρι 50. Κάποτε και ρωμιοί και τούρκοι, πατέρας και γιος πήγαιναν, ο πατέρας πήγαινε αλλού και ο γιος πήγαινε αλλού. Σε 4 κλάσεις τους έκαναν εκεί πέρα μουαζέπ, μουαζέπ έλεγαν τους νεοσυλλέκτους, και άλλους τους στέλναν στους δρόμους, τους γέρους, αυτούς τους έστελναν άλλη υπηρεσία. Αλλά ο κόσμος είχαμε, τα χωριά δεν ήταν και όλοι εγγεγραμμένοι, κάθε χωριό και... δεν ήταν εγγεγραμμένοι στα τούρκικα τα μητρώα. Και κάθε αρσενικό πλήρωνε τότε 50 γρόσια, ξέρω γω, οι Πόντιοι είχαν και πολλά παιδιά, άλλος είχε τρία, άλλος τέσσερα.

Άλλος ερευνητής: ΈΚ' επένεν να δηλών' ατα.

Πληροφορητής: Δεν πήγαιναν να τα δηλώσουν. Όταν έφευαν στη Ρωσία, έπαιρνε ο ένας τ' αλλουνού το χαρτί και τ' έστελνε πάλι από κει.

Ερευνητής: (Γελάει) το ελληνικό δαιμόνιο, ε μπάρμπα Δημητρώ; Το ποντιακό δαιμόνιο.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή με έναν χαρτίν επόρ'νεν και έφευεν...

Πληροφορητής: Στη Ρωσία.

Άλλος ερευνητής: Ξ στη Ρωσία.

Πληροφορητής: Στην Βουλγαρία, στην Αμερική και έφυγαν τότε κυρίως πριν να γίνει η αυτή τότε από το '08 μέχρι το '12, από το χωριό μας πήγαν στην Αμερική μονάχα 30 ή 32 παιδιά.

Πληροφορητής: Α! για να μην στρατευτούν.

Πληροφορητής: Για να μην στρατευτούν, το απόφυγαν.

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Δεν ήθελαν τον στρατό τον τουρκικό.

Άλλος ερευνητής: Δεν το ήθελαν.

Πληροφορητής: Δεν το ήθελαν δηλαδή...(γελάει) μια αυτή της μάνας μου... το '13 κάηκε το Τσάμπασι, φθινόπωρο του '13...

Ερευνητής: Εκάεν το Τσάμπασι και διακόπτω εδώ, μπάρμπα Δημητρώ, η παράδοση λέει ότι ακόμα η αιτία 'κ' εξακριβώθε από πού εκάεν το Τσάμπασι, πώς επήραν τα χορτάρια άψιμο.

Πληροφορητής: Δεν το ξέρει κανείς.

Ερευνητής: Δεν το ξέρει κανείς τέλος πάντων, το '13 εκάεν το Τσάμπασι, το παρχάρ.

Πληροφορητής: Εκάεν το φθινόπωρο εγώ ήμουν στα αυτά και ερχόμουν επάνω και στον δρόμο το έμαθα αυτό το πράμα. Δηλαδή

ήμουν τότε 14 χρονών και με τα μουλάρρα επένα στο χωριό και το 'μαθα. Τώρα ο πατέρας μου έμπορος ήταν σκέφτηκε... το Τσάμπασι από μας απείχε απ' το Γούζαλαν, το Γάραλη είναι παρακάτω τρεις ώρες από το Γούζαλα. Το Γούζαλα με το Τσάμπασι είναι μια ώρα και μισή ώρα-τρία τέταρτα είναι το δάσος. Το δάσος το δικό μας, αγορασμένο δικό μας...

Ερευνητής: Ιδιωτικό δάσος;

Πληροφορητής: Ιδιωτικό βέβαια δικό μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το πουλούσε πέης ο δικός μας ο πέης, όλο και το Σεμέν δικό του ήτανε, Τατιάλογλου Αλή πέη. Το αγόρασε ο πατέρας μου μαζί με τη μάνα σ' μου τα αδέλφα, τα δικά του αδέλφα, το συγγενολόι όλο 10 άτομα εκ των οποίων τρία μέρη εμείς και τα επτά άλλοι. Το αγόρασάμε απ' το Μπεαλάν μέχρι το Τσάμπασι απάνω. Απ' το Τσάμπασι 20 λεπτά, όλο δικό μας είναι. Αλλά μέσα από κει ίσαμε τη Γούζαλα όλο δάσος είναι, βαθύ δάσος.

Ερευνητής: Ωραιότατο, πήγα θα μου μείνει αξέχαστο και τώρα.

Πληροφορητής: Τώρα οι Τούρκοι το δάσος το δικό μας το έχουν εθνικό δρυμό. Έχουν εκεί πέρα χειμώνα καλοκαίρι αυτό...φύλακες, στο φυλάνε, μέσα ούτε πουλί δεν αφήνουνε. Και χτύπησαν 18 χιλιόμετρα δημόσιο δρόμο μέσα στο δάσος, βγήκαν από πάνω και κατέβηκαν στην Τούρναλου και απ' την Τουρναλού εκεκά πολύ λίγο είναι στο κτήμα το δικό μας. Και ήρθαν εκεί στο ποτάμ'. Τα δύο ποτάμια της Τούρναλους και του Τσάμπασι τα νερά που κατεβαίνει και απ' αλλού που κατεβαίνει, ενώνονται εκεί. Από εκεί χτύπησαν μέσα στο δάσος δέκα μέτρα αυτά... δρόμο 18 χιλιόμετρα και κατέβασαν στο Μπέαλαν κάτω και εκμεταλλεύονται το δάσος αυτό το δικό μας τώρα. Όλα της ΔΕΗ και το αυτό... τα δέντρα όλα 30-40 μέτρα ύψος...

Ερευνητής: Ναι είναι από κει.

Πληροφορητής: Από εκεί είναι. Το δάσος αυτό το είχαμε τότε και λέει ο πατέρας μου, το Τσάμπασι θα γίνει, από πού θα πάρουν ξυλεία, κοντύτερο δάσος εμείς έχουμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Υπήρχε και εκεί ση Μεσουτιέ μερέα, σο Κοτάν και στην Σούχτερε ένα δάσος, το οποίο ήταν τρία ώρες, τριάνμισι ώρες, αλλά ήτανε άσκεμο το μέρος του, δεν δουλεύονταν. Εκείνο το είχε δύο Ορτουλούδες, ο Σακαλούς

ο Χαράλαμπον και ένας Πάνος, λησμονώ το επίθετό του τώρα, αυτοί οι δυο αγόρασαν εκείνο και εμείς αγόρασάμε εκείνο. Άρχισαν... αλλά ο πατέρας μου αμέσως έβαλεν 15 α-γούρα γουσλάρα απ' το χωριό μας και τον χειμώνα κόβουν εκεί πέρα. Όταν άρχισε η αγορά, η αγορά τον χειμώνα της ξυλείας και όλα τα μαγαζιά από κάτω της Τσάμπας τα μαγαζιά Ορτουλούδες όλοι τον πατέρα μου τον ήξεραν... παραγγελία, παραγγελία, παραγγελία κόφ'νε εκεί πέρα. Επήγαν εκείν' αγκαλούνε τον πατέρα μ' ότι έκοψε το δάσος όλο και στέλνει και στο υπουργείο των δασών στην Πόλη. Εκείνοι από εκεί στην Τραπεζούντα, η Τραπεζούς στην Κερασούντα. Ήρθαν, εξήτασαν εκεί πέρα, έρχονταν έτρωγαν και έφευαν, έτρωγαν και έφευαν. Έκοφτάνε απέραντο το δάσος και τόσο βαθύ, τόσο πυκνό δηλαδή σ' ένα μέρος, 10 στρέμματα μέρος δεν έκοψαν. Δεν μπορούσαν να κόβουν, 15 γου-λέρα γουλέρα το ανώτατο έξ' μήνες.

Ερευνητής: Ωραίο αυτό.

Πληροφορητής: Τελευταία η καταγγελία, εκείν' επέμεναν ότι συνεχίζει και πάει το κακό, και στείλ' η Κωνσταντινούπολις. Κάνει τηλεγράφημα στο Ερζιρούμ, ο γενικός επιθεωρητής των δασών ήτανε στο Ερζιρούμ απάνω, τώρα γεωγραφικώς αν το ξέρετε...

Ερευνητής: Ναι, ναι είναι μεσόγεια.

Πληροφορητής: Ναι, τον στέλνει αμέσως να κατέβεις κάτω και να κάνεις εξέταση γενική το δάσος όλο, αφού έχουμε χαρτιά ότι καταστράφηκε το δάσος. Αμέσως έρχεται εκείνος, κατεβαίνει απ' το Ερζερούμ τώρα. Από πίσω του δύο τζανταρμάδες με τα άλογα έρχονται απ' το Ερζερούμ. Με τα άλογα, εκεί δεν υπήρχε ούτε ξέρω γω, αυτοκίνητα δεν υπήρχαν τότε βέβαια. Ήρθε, έμεινε εκεί στα τουρκικά τα χωριά. Γέμισε και ξύλα, ε τώρα... αλλά εκείνος από εκεί ειδοποίησε και την Κερασούντα και την Ορντού και τη Μεσούντιέ όλοι οι δασικοί μικροί, μεγάλοι τάδε ημέρα να έρθουν στο Γούζαλαν σε μας. Αγωνία τώρα τι θα γίνει. Και το δάσος, στο δάσος μέσα είναι 60 χουζάρα κόφ'νε. Έφεραν την άνοιξη άλλα 40 από τη Μεσούντιέ κόφ'νε. Και χαρτώματα όλα εκείνα τη Γουζούλενης, 'ς σο Σεμέν αφκά που έν' το χωριό το τουρκικό, το Τσουχτούμάν, όλη εκείνη η περιοχή, το δάσος ασ' σο Σεμέν και παρακάτω, μέχρι την Κουλάτκαγια όλο δάσος είναι εκείνο, εκεί εβγά'λνε το χάρτωμα. Εμείς 'κ' εφήναμε, επειδή το χάρτωμα κατέστρεφε πολύ το δάσος, δεν κόβανε. Εκεί-

νοι με 'κείνα ζούσανε, με τα χαρτώματα. Και μέσα στο Γούζαλα υπήρχαν τουλάχιστον ένα εκατομμύριο χαρτώματα. Τα έκρυψαν όλα εκεί μέσα στα ραγούγια μέσα σ' εκείνα. Έρθε και ο μεμούρης από πάνω. Έρθε κατευθείαν 'ς την πόρτα τ' εμέτερον, ένας νεαρός 30 χρονών, 28-30 χρονών, 'ς σ' οσπίτ' σ' εμέτερα έγκαν ατονε. Καφέ εποίκαμ' ατον, ένα λεφτό θέλω, κυρά μου, είπε, στα χωριά που έπεσα ακάθαρτοι ήτανε, είπε, πώς είπε η μάνα μ'... τώρα αγωνιούν έξ' μερέαν όλ' οι τάμαλαλούδες εκεί είναι και Τούρκοι και αυτός ο Σακαλούς ο Χαράλαμπο κι άλλος κόσμος επάνω, όλοι εκεί είναι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά εκείνος το πρώτον λέει εκείνο και μετά λέει τη μάνα μου και εγώ Ορωμαίος είμαι, Ορωμαίος είμαι, είπεν ατηνε, η μάνα μ' 'κ' επίστεψέν α'. Κια Ορωμαίος και εσύ, είπε, πώς ένουσ'νε, είπεν ατονε, μουφετζής, Τούρκος μουφετζής μου φαίνεται είσαι. Γιατί, είπε, δεν πρέπει να 'ίνουμαι; Είπε. Ορωμαίος γίνεται μουφετζής, είπεν ατονε. Αφού εποίκαναμ' εμε, είπεν ατηνε. Επήες εψαλάφες και ένουσ'νε, λέει ατονε.

Ερευνητής: Έξυπνος έτονε.

Πληροφορητής: Σ' εμάς δεν πηγαίνανε σε τουρκική υπηρεσία.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή Έλληνας δεν πήγαινε να γίνει υπάλληλος στο τουρκικό, ας πούμε, υπουργείο, δεν το ήθελαν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι τόσο είχαμε την ρίζα την ελληνική να πούμε που δεν ανεχόμασταν τον Τούρκο. Και η μάνα μου τον λέει...και τον επιτίμησε η μάνα μου, γιατί επήες; Καλά, είπε, εσείς εδώ δεν πάτε στις υπηρεσίες, είπεν ατηνε. Όχι είπε ατονε, δεν πάμε ούτε μας ζητούνε σε τέτοια πράγματα να πάμε και εμείς, είπε. Και δεν ζητούσαν κέλα είτε ένας τζανταρμάς είτε ένας σε υπηρεσία δεν πηγαίναμε. Το θεωρούσαν και μειονεκτικό.

Ερευνητής: Μειονεκτικό ναι.

Πληροφορητής: Το θεωρούσαν μειωτικό. Και απόρησε εκείνος. Μα εμείς στην Κωνσταντινούπολη, εγώ Κωνσταντινουπολίτης είμαι, πήγα σπούδασα στη Γερμανία, είπε, και ήρθα ζήτησα δουλειά και αμέσως με βάλλαν στη δουλειά, είπε, δεν έχουν μορφωμένους ανθρώπους, είπε.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Εμείς οι Κωνσταντινοπολίτες πάμε, είπε, όχι, εμείς πάμε, είπε.

Ερευνητής: Ναι αυτό έν' μία μαρτυρία, μπάρμπα

Δημητρό, ότι οι Πόντιοι εφύλαξαν περισσότερο από κάθε άλλον την ιστορία.

Πληροφορητής: Την ιστορία λέει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Α τώρα εγώ μικρός έμ'νε και αναμεταξύ τους οι γέροι κάτι αυτά αν έλεγαν, δεν ήξερα. Αλλά τα βιβλία αυτά, του Παπαρηγόπουλου την ιστορία εκεί την γέρευα και τον πατέρα μου είπα τον, θα μου φέρεις ένα τέτοιο βιβλίο. Εκείνο αδά πα 'κ' ευρίουτονε.

Ερευνητής: Αδά πα 'κ' ευρίουτονε.

Πληροφορητής: Εκείνο τον καιρό αδά πα 'κ' ευρίουτονε.

Ερευνητής: Σωστά. Ύστερα ατός... την ιστορία που έλεες μας...

Πληροφορητής: Εκείν' τη νύχτα έμ'νε εκεί, από πάνω πα τσιτδελεύ', όπως συνήθως εκεί απάνω πάντα τσιτδελεύ'. Ε το πρωί 'α πάνε ελέπ'νε το δάσος. Τα 60 γόλα ήτανε σε μία πλάκα. Έκοψαν τα στράτας εκεί πέρα οι χωρικοί και έκαναν αμαξιτό δρόμο εκεί. Εκεί ήτανε μόνον τ' εμετέρ' δέκα δώδεκα γόλα χουζάρα. Αλλά εκείν' όλον πέντε στρέμματα 'κ' έκοψαν. Τα ελάτα ήτανε από τρία μέτρα, δύο μέτρα το καθέναν, σαράντα και ατείν με το χουζάρ' πόσον 'α κόφτανε 'κ' έξεραν και να έκοφταν τ' εμετέρ'. Επήγαν εκεί, αποπάν' επήρεν ατ'ς και η βροχή, 50 άλογα, με τα άλογα καλκιασμέν' και οι κατήγοροι και οι κατηγορούμενοι όλ'. Όσαν επήγαν σο βουνό απέσ', άρχισε να βροντάει ο καιρός, κατασκοτεινιζε ο καιρός (κάνει ήχους βροντής) το δάσος εκεί από πάνω αστροπελέκια και βρέχει. Αυτό είναι, είπεν ατον ο πατέρα μ', αυτό έν' όλο, είπεν ατονε. Εκείν' την ώρα ακούγονται από μέσα αρκούδες, είπεν ατονε. Όχι είπε ο πατέρα μ', Κωνσταντινοπολίτης, ντό χαπάρ' είχε, τερούνε μας εκείνα. Τι λες Γιάννη; Εκείν' τη ώρα γραγραγρα ρούζ' έναν αστροπελέκι. Ποίος έν; είπε. Εδέκεν α' οπίσ', έφυγαν. Εποίκε ένα έγγραφο και είπε, δεν υπήρχε, ψευδή, ενώ ήτανε πραγματικώς.

Ερευνητής: Για τ' ατό λέν' ο Πέαλανλούς έν', έχ' πογάζα πολλά, έλεε ο πατέρα μ'. Είπεν ατον ότι αρκούδα είν' απέσ' και για να μην πάει (γελάει τρανταχτά). Εξυπνάδα, ωραία.

Άλλος ερευνητής: Ατός εποίκεν ατο, επειδή έτον Έλληνας;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Άλλος ερευνητής: Ατό ντο εποίκε, δηλαδή που είπεν, επειδή έτον Έλληνας εποίκεν ατο ή...

Πληροφορητής: Βεβαίως εκείνο εποίκεν ατο, αλλά άλλο να έστεκαν 'κ' επόρεσαν.

Άλλος ερευνητής: Υπήρχε δηλαδή και τότε...

Ερευνητής: Ωραίο στοιχείο.

Άλλος ερευνητής: Υπήρχε και τότε ακόμα η συνεργασία μεταξύ των Ελλήνων, ανεξάρτητα εάν ήτανε, ας πούμε, μορφωμένοι ή...

Πληροφορητής: Αναμεταξύ τους αντιζηλίες μπορεί να είχαν, αλλά σε έναν τέτοιο κίνδυνο όλοι ενώνονταν

Ερευνητής: Όλοι ενώνονταν, γι' αυτό και κράτησε η ιστορία τόσο. Εμείς θέλομε τώρα, μπάρμπα Δημητρό, ναι ωραία, για το αντάρτικο το ποντιακό 'ς ση Πέλαν τα χωριά να λες μας. Σ' αυτό η ιστορία μας 'κ' έχ' πολλά στοιχεία και θέλομε.

Πληροφορητής: Το αντάρτικο εδημιουργήθη μετά όταν έκαψαν τα χωριά της Πέλα.

Ερευνητής: Ναι πέει μας ολίγο για τα χωριά, πότε εκάγανε;

Πληροφορητής: Το χωριό μας εκάε 16 Φεβρουαρίου του 1922 Τετάρτη ημέρα η ώρα εννέα.

Ερευνητής: Αυτό είναι ανατριχιαστικό, θυμάσ' ατα, μπάρμπα Δημητό, έ;

Πληροφορητής: Θυμούμ' α 'λέει, ήμουνα 20 χρονών.

Ερευνητής: Είκοσι χρονών και εσφράγισε την καρδιά σ', λοιπόν.

Πληροφορητής: Τα χωριά μας στην εξορία όταν τα έστειλάνε το 1915, το 1915 στον πόλεμο μέσα τότε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο μέσα, οι Ρώσοι άρχισαν να έρχονται πλέον προς την Τραπεζούντα, έσκωσαν τα χωριά μας. Γενικώς τα χωριά Πουланτζάκ όλα τα είχαν σηκώσει. Τα δύο χωριά Πιραζίς, το Απάτál, το Τεπέκιοϊ και το Τεμερτζίκιοϊ. Το μεν ένα είχε σχεδόν δύο χιλιάδες κατοίκους, το Τεπέκιοϊ,

Ερευνητής: Έλληνες.

Πληροφορητής: Έλληνες και το Τεμερτζίκιοϊ είχε 1.700 άτομα. Το Τεμερτζίκιοϊ είχε σχολείο εφτατάξιο σχολείο και ο Μαχαιρίδης από εκεί είναι, ο Μαχαιρίδης από εκεί είναι. Από εκεί είχα συμμαθητές εγώ έξ εφτά παιδιά απ' το Τεμερτζίκιοϊ μέσα επάνω στο Γυμνάσιο της Πράσαρης. Και απ' το Τεπέκιοϊ είχαμε και απ' το Κιοτουρούν, του παπά του Μυστακίδη το χωριό, είχαμε τρία τέσσερα παιδιά. Από παντού συνέρρευσαν στο σχολείο απάνω εκεί. Ως και απ' την Πάφρα, Σαμφούντα και από μέσα. Όπου επικρατούσε να πούμε....η αυτή... οι δεσποτάδες όλοι έκαναν εγκύκλιο για το σχολείο αυτό.

Ερευνητής: Για το σχολείο ναι.

Πληροφορητής: Για το σχολείο εκείνο. Και

βγήκε πόλεμος, έκαναν εξορία τα χωριά. Αλλά πριν να γίνουν εξορία τα χωριά, αυτά τα δύο χωριά έδιναν το μεν Τεπέκιοϊ ήταν του Τερήταη, πέηδες ήταν αυτοί, το Τεμέν, Τεμερτζίκιοϊ, όλο εκείνο το ποτάμ' ο φαπα- τίνος ποταμός από κάτω μέχρι το Γαράκιολ όλο ήτανε του Αλή πέη, αυτό το ξέρει και ο πατέρας σου, όλοι το ξέρουν.

Ερευνητής: Άκουγα.

Πληροφορητής: Ναι ο πέης του χωριού ήταν αυτός. Το Τεπέκιοϊ και το Τεμερτζίκιοϊ είναι όλοι φουντουκάδες, πλούσια χωριά. Πρώτα άρχισε το Τεμερτζίκιοϊ, δεν τον έδωσαν τα δικαιώματά του. Το χωριό ήτανε δικό του και ήρθαν από την Κιμισχανά όταν έφυγαν, έκα- τσαν στο κτήμα αυτό, του πέη αυτουνού και τον έδιναν ένα μικρό ποσό, δεν ξέρω πόσο τον έδιναν. Με τα φουντούκια, τα φουντού- κια εξέβανε δυόμιση λίρες το καντάρι και το καντάρι ήτανε 44 οκάδες και παίρνανε από έξ γρόσια την οκά. Εκείνος και φουντούκι έπαιρνε και λαζούδα έπαιρνε. Πολλά τους ήρθαν τους χωρικούς και τον έφεραν αντίρ- ρηση. Δεν τα έδωσαν. Δεν τα έδωσαν, πήγε εκείνος να επιβληθεί με τη βία. Εκείνος πήρε και Τούρκους, ήταν και του βασιλιά αυτός, αμάκ, αμάκ θα πει γαμπρός του βασιλιά, απ' το χαρέμι του βασιλιά είχε γυναίκα. Τρεις γυ- ναίκες είχε, η μία ήταν απ' του Σουλτάνου το χαρέμι. Πήγε τα ζήτησε τα δικαιώματά του, δεν έγινε, εκεί χτυπήθηκαν. Φυλάκωσε στην Κερασούντα από μέσα, ο πατέρας σ' εκεί ήτανε, και σηκώθηκε και το Τεπέκιοϊ τότε, εναντίον του Τούρατε λεγότανε. Εκεί έφτα- σαν σε τέτοιο σημείο που, οι Τούρκοι βέβαια μαζί πίσω απ' τον πέη γέμισαν στα χωριά μέσα, αλλά έριξαν και εκείνοι τιφέκια, έξι εφτά παιδιά από το χωριό μέσα πήραν τιφέ- κια και ανέβηκαν στο βουνό.

Ερευνητής: Α, έτσι άρχισε το αντάρτικο εεε.

Πληροφορητής: Το αντάρτικο δεν άρχισε τότε.

Ερευνητής: Ε ναι.

Πληροφορητής: Αλλά επενέβησαν από δω, από κει μητροπόλεις. Κούξαν το Τεπέκιοϊ πρώτα και ο Χαλδείας... ο αυτός....

Άλλος ερευνητής: Ο Χρύσανθος;

Πληροφορητής: Όχι ο Χρύσανθος, ο Χρύσανθος Τραπεζούντος ήτανε, ο Χαλδείας ανασφάλω τ' όνομά τ'...

Ερευνητής: Τέλος πάντων, Γερβάσιος;

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν ακόμα ήτανε εκεί. Αυτός φώναξε και τους πέηδες και εκεί- νους, τους Τεπέκιοηδες και τους λέει, κύριοι,

ελάτε σε μία συμφωνία και έπεισε τους πέηδες να το πουλήσουν. Ψαλάφεσαν οι πέηδες 10 χιλιάδες λίρες για το χωριό. Απάνω κάτω το κατέβασαν στα έξι χιλιάδες. Αλλά εκείνη την ώρα το χωριό δεν είχε έξι χιλιάδες να πληρώ- σει, έξι χιλιάδες λίρες δεν βρίσκονται εύκολα. Φωνάζει ο Δεσπότης τον καπετάν Γιορδάνη, ένας μεγαλέμπορος της Κερασούντος, του οποίου η ακτίνα ήταν από κι μέχρι τον Ευ- φράτη ποταμό και όλος ο δρόμος προς τη Γαράσαρη, όλο αυτός το έδινε εμπόριο. Την ημέρα 4-5 βαπόρα έρχονταν εκεί και μόνος 50 χαμάληδες δικούς του.

Ερευνητής: Δικούς του.

Πληροφορητής: Δικούς του μόνιμη δική του δουλειά, εκτός που δεν έφταναν και έπαιρνε και απ' αλλού, έπαιρνε και από έξω. Τον λέει ο Δεσπότης, καπετάν Γιορδάνη, θα πληρώ- σεις, εθνική ανάγκη και θα τα πάρεις σιγά- σιγά απ' τους ανθρώπους. Επ'η στο καντάρι επάνω αμέσως τα πλήρωσε αυτός, τα πλή- ρωσε. Αλλά η συμφωνία με το... δεν έγινε αυτή η συμφωνία, διότι βγήκε ο πόλεμος και χάλασαν.

Άλλος ερευνητής: Χάλασαν.

Πληροφορητής: Σηκώσαν τα χωριά, με τον πό- λεμο σηκώσαν τα χωριά. Όταν πήγαν τα 1700 άτομα και όταν γύρισαν πίσω, ήρθαν 30 άτομα, πέθαναν όλοι από την πείνα. Το Τε- πέκιοϊ 20 οικογένειες και εκείνα εκ των ενό- ντων έγιναν οικογένειες. Όλοι πέθαναν πατεράδες, μανάδες, αδέρφα και έρθαν τα μωρά. Η... μητρόπολης εδέκε εντολή, οπωσ- δήποτε να τα παντρέψουνε, έστω και μικρά οπωσδήποτε και στους παπάδες εντολή θα τους παντρέψετε για να δημιουργήσουν οι- κογένειες.

Ερευνητής: Οικογένειες.

Πληροφορητής: Δεν υπήρχε λαός, 10 οικογένειες ήτανε.

Ερευνητής: Αποδεκατίστηκε.

Πληροφορητής: Βγήκε η Ελλάς στον πόλεμο με την Τουρκία με τα γεγονότα του πολέμου, μετά άρχισε το Μικρασιατικό. Όταν η σύμ- βαση άρχισαν να πάρουν τους αρχηγούς από κάθε περιοχή και τους έστελναν εξορία, τους έστελναν εξορία στα νησιά, δεν ξέρω που στο διάβολο τους έστελναν οι Εγγλέζοι...

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Εδώ στην πόλη και γύρω τα κατά- φεραν, τους έπιασαν. Αλλά αυτοί οι δικοί μας του Πόντου μήπως μας πιάσουν αμέσως και επινεύσει βέβαια δεν ξέρω των Τούρκων απ'

την Πόλη, η Άγκυρα δεν ήταν ακόμα τότε, το σώμα στρατού που δούλευε στον Πόντο, όλα τα όπλα εταγούτεψεν ατα σον κόσμο. Και έβλεπες κάθε χωριό είναι αρχηγό και από πίσω του 20-30 παιδιά, όλα βγήκαν στο βουνό.

Ερευνητής: Αντάρτες.

Πληροφορητής: Αντάρτες, αυτό γίνεται το '20, το '19.

Ερευνητής: Το '19 με '20.

Πληροφορητής: Εκείνο το Τσάμπαση τ' απάν' ασ' σο Τεκτέδ' τ' απανγκέσ' εκείνο όλο γέμισε αντάρτες.

Ερευνητής: Αντάρτες.

Πληροφορητής: Αντάρτοι. Η Ορντού, η Γάζο-γλου, αδάκεσ' 'ς την Ορντού απέσ', διότι οι τρανοί, οι πέηδεςν τηναν 'α παίρνανε Λάζ' έτανε και Χατζηλαζάρ' τον δήμαρχο, καλό δήμαρχο, ήρθαν οι Λάζ' από κει...

Ερευνητής: Ναι τον Χατζη Χαράλαμπο εψαλάφεσαν, εξήτησαν λίρας, από έκου' ατο ασ' σον πατέρα μ'.

Πληροφορητής: Από πολλούς.

Ερευνητής: Ναι ατός έτονε ένας πάππος και εξή-τησάν ατον λίρας και εδέκε.

Πληροφορητής: Λίρας (δεν ακούγεται εδώ καθαρά) εσόεψαν και εσκότωσαν ατ'ς και επή-ραν τα παράδας ατουνε εκεκά. Και άρχισε η ανακατωσούρα τότε. Πήγε να δημιουργηθεί του Σεμέν, μόλις είδαν την κατάσταση έφυ-γαν από πάνω. Πήγε ο Χατζηβασιλείου ασ' την Αχουλού, να δημιουργήσει την Αχουλού. Πήγε εκεί έναν εβδομάδα 'κ' εκάτσε, εκειαπάν' έρθεν ασ' σο Πέαλαν κεκά και έφυε 'ς την Ορ-ντού. Διότι 'ς σο Πεκτέδ' οι αντάρτες του Τοπάλ Οσμάν εγέμισαν εκεί, έφυγαν. Δεν δη-μιουργήθηκε εκεί, δεν δημιουργήθηκε.

Ερευνητής: Συνέχισον.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι αγρίεψαν. Το δικό μας το χωριό ήρθε, απ' ό, τι ήτανε πλουσιό-τερο ήρθε πίσω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Απ' ό,τι όταν έφυγε. Δεν είχανε, φτωχοί ήτανε, πίσω πλουσιότεροι ήρθανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πληθυσμό δεν έχασε στην εξορία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διότι ήτανε στα σύνορα ακρι-βώς μεσογείας και Ορντούς και με την Ορ-ντού μ' εκείνο το τσάϊρ' κάτω είχανε δούναι λαβείν και παίρνανε καλαμπόκια, διάφορα

και γίνανε. Εποίνανε αλισβερίδ' και δεν τους πείραζαν και οι Τούρκοι, διότι πήγαιναν μπροστά πολύ καλά με την περιοχή εκείνη. Όταν πήγαν στο χωριό, το χωριό μας δημι-ουργήθηκε και περισσότερο πλουσιότερο απ' ό, τι έφυγε. Αλλά όταν είδαμε ότι γέμισαν αυτοί εκεί απάνω, και το Ρέιζι δεν δημιουργή-θηκε, ένα μανάχο χωριό, το πήραμε υπόψη, αυτοί οι άνθρωποι άρχισαν γύρω-γύρω και ορισμένοι Τούρκοι μας ειδοποίησαν ότι κακά στοιχεία είναι. Αναγκαστικώς και εμείς αγο-ράσαμε όπλα, πήραμε όπλα τότε, πήραμε όπλα. Αλλά επειδή δεν θέλαμε να εκδηλω-θούμε, είχαμε και αντίδραση από μέσα μας, διότι σ' εμέτερον το χωριό είχαμε και τους ευαγγελικούς, οι οποίοι τώρα την θρησκεία ότι τάχα είναι πολύ, πολύ αυτοί...

Ερευνητής: Φιλόθρησκοι.

Πληροφορητής: Ναι, ούτε 'κ' έπρεπε να είχαμε, ο Θεός δεν ήθελε τέτοια πράματα.

Από έτον πονηρία, τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ένα διάστημα τα κρατούσαμε τα όπλα. Τελευταία από εκείνους ήρθε μία αυτή ή 'α χάνετε τα όπλα ή θα αγκαλούμε σας.

Άλλος ερευνητής: Από τους ίδιους αυτούς;

Ερευνητής: Τους ευαγγελικούς.

Πληροφορητής: Εχάσαμε τα όπλα.

Ερευνητής: Εδώ μία παρένθεση, εσύ πιστεύ'ς ακόμαν, ως Δημήτριος Μελετλής ότι εκείν' από θρησκεία εκινέθαν και είπανε 'α χάνετ' ατα ή κάποιος εσέβε ανάμεσα δάββολος και είπε παίξτε από το παιχνίδ'; Ιστορία...

Πληροφορητής: Εφογούντανε.

Ερευνητής: Εφογούντανε.

Πληροφορητής: Εφογούντανε. Διότι μαχανά οι Τούρκοι 'α φτάνε δουλειά. Διότι ήρθαν και επούλ'ναν οι Τούρκοι, ο Άγις ο Τινόπουλο, ήρθε και πουλούσε τουφέκια, δεν αγοράσαμε από εκείνον εμείς, μαζί επήρε και έρθε και τον Τελήκιοις μαζί, τον Τελήκιοις μαζί. Εμείς δεν αγοράσαμε τουφέκια από εκείνον ούτε ένα τουφέκι. Τα πήραμε από δω και από κει. Από κείνον δεν πήραμε. Εκεί ο Τελήκιοις, μπιλιμε-ντέν, χωρίς να ξέρει τι έγινε, ένας ηλίθιος τον πήρε εκείνος για να τον έχει για να δούμε εγώ ο Τελήκιοις ποπάς, εμπιστοσύνη να έχουν οι Ορωμαίοι και να παίρ'νε τιφέκια και τερούν οι Τούρκ' πού πάν' τα τουφέκια, ποίος αγο-ράζ' τουφέκια. Εκείνος έφερε 40-50 τουφέκια, και γυροκλώθ' ατα στα χωριά, δεν πήραμε εμείς. Έφυγε προς το Μελέτ ούτε εκείν' επή-ραν απ' εκέσ'. Τέλος πάντων τα τουφέκια που

είχαμε, τα χάσαμε από τα χέρια. Πήραμε για να φυλάξουμε το χωριό. Αναγκαστήκαμε να πάρουμε 10 Κιουρτζήδες απ' το Κιρεστένερ και την Κιρέτερη, τον Γετίμ αγά επικεφαλής.

Ερευνητής: Κιουρτζήδες τι θα πει; Αγωγιάτες;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Τι είναι αυτοί;

Ερευνητής: Είναι Γεωργιανοί.

Ερευνητής: Γεωργιανοί, α!

Πληροφορητής: Γεωργιανοί, δεν είναι Τούρκοι. Ράτσα είναι Γεωργιανοί, από πάνω.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Αλλά Τουρκέψανε και αυτοί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και κάθονταν από μας δύο ώρες παρακάτω στο Πέαλαν, στο Γούσιπη, δίπλα στο Γούσιπη. Ήξεράμ' ατ'ς. Τους ήξεράμε. Με το χωριό μας είχαμε συναλλαγές, γνωριμίες. Είπαμε ότι αυτό και αυτό έγινε, ελάτε στο χωριό μας θα τους πληρώσουμε και θα τους ταϊσούμε και ήρθαν οι άνθρωποι. Ήρθανε. Αυτοί ήτανε, αποκηρυγμένος ήτανε κέλα ο Γετίμ αγάς το ότι ήτανε κλέφτης, ο τσαμίρ, αυτοί πήραν κι άλλα παιδιά 10 άτομα και με τα τυφέκια ήρθαν στο χωριό. Τα φυλάξαμε έναν χρόνο. Πληρώναμε 600 λίρες τον μήνα, 600 λίρες τον μήνα και τους ταϊζαμε. Τους κρατήσαμε έναν χρόνο. Τους κρατήσαμε και δύο χρόνια. Και το χωριό λόγω του πολέμου, άλλ' επήγαν στρατιώτες δεν μπορούσαμε να αντέξουμε άλλο.

Ερευνητής: Οικονομικώς.

Πληροφορητής: Οικονομικώς. Και τους απολύσαμε. Εκείνη τη χρονιά απολύσαμε, δεν τους απολύσαμε, διότι ήμασταν σίγουροι, επειδή έπεσε χιόνι, λέμε τώρα από πού θα 'ρθουν αυτοί; Δεν έρχονται τώρα, διότι απ' το χωριό μας προς τα κάτω, το ενδιάμεσο όλο βουνό είναι. Άμα χιονίζει, ένα μέτρο χιόνι.

Άλλος ερευνητής: Δεν μπορείς να περάσεις,

Πληροφορητής: Δεν μπορείς να περάσεις. Όχι μόνον δεν μπορεί να περάσει, αλλά επειδή είναι χιόνι, είπαμε ότι και δεν μπορούν να συνεννοηθούν και να έρχουντάνε. Δεν υπέθετάμε ότι αυτός ο Τοπάλ Οσμάν μαθαίναμε τα κακουργήματά του Τοπάλ Οσμάν εκεί, αλλά δεν είχαμε και τέτοιους εχθρούς, να πούμε. Οι πένηδες τότε, υποθέτω τώρα εγώ, ποιοι είναι; Ο ένας ο ιψάμπεης, του Αλούμπεη ο αδελφός, ο οποίος ήταν ένα κακό στοιχείο και οι άλλοι Σιήμπεης, του που και αυτοί είναι στην υποθήκη μέσα, διότι το χωριό μας δεν ήθελαν να το βλάψουν οι Λάζ', όπως διέδιδαν, ήρθαν

Αποχαϊρλήδες, τώρα το έμαθα, λέγω, όταν πήγα εκεί πέρα, μυστικά μου το λεν' ακόμαν, φογούνταν να λέν' α, 'κί λέν' α'.

Ερευνητής: Ακόμα τώρα!

Πληροφορητής: Ακόμα τώρα! Και ο γέρον πη είπε μ' ατο, έτον στρατιώτης σ' ατόν, δέκα χρόνα που πήγα πριν 'ς σην Τουρκία, αυτός ο Τούρκος που μεγάλωσε μετ' εμάς απέσ' 'ς σο χωριό, τη χωρί' μουν τα μικρά τα μωρά πα όλα εξέρ' ατα. Μου λέει δεν ήταν ο Τοπάλ Οσμάν, μου λέει, δεν ήταν. Ποιος ήταν, τον λέγω. Τότε... τότε λέγω... Οι Αποχαϊρλήδες ήταν, που χτύπησαν το χωριό Αποχαϊρλήδες ήταν. Οι Αποχαϊρλήδες μονάχοι δεν μπορούσαν να κάνουν τέτοια δουλειά. Άρα από πίσω τους ήταν άλλοι, οι οποίοι θα ήταν Τέπτζια-ληδες και άλλος. Διότι ο Ιψάμπεης του Αλούμπεη το κορίτσι πήρε του Τοπάλ Οσμάν το παιδί, είχαν επαφή μαζί τους. Δεν το ήθελαν βέβαια εκείνους, διότι του Αλούμπεη το παιδί με μας είχε τόση φιλία, αδελφική φιλία και αγάπη, που κρυφά έστειλε τον πατέρα του τυφέκια.

Ερευνητής: Υπήρχε η συνεργασία αυτό είναι ανάμεσα σε...

Πληροφορητής: Ναι. Και για να κάνει αυτή τη δουλειά ο Τοπάλ Οσμάν, έστειλε και επήρε και τη Κοτανί' τον ιμάμ. Τη Κοτάν ιμάμ'ς είχε 200 όπλα στο χωριό του. Της Μεσογαίας εκείν' τον καιρόν ο αυτός, σαγαπλούς αυτός ήτανε. Τον έστειλε και τον πήρε. Εμείς είχαμε τόση φιλία με τον ιμάμ, 'ς σην εξορία δύο χρόνα απέσ' 'ς σο χωριό εκεί μετ' εκείνον ζούσαμε. Και όχι μόνον εμείς, αλλά και άλλοι 15 οικογένειες ασ' σο Γιούστιπι δίπλα... 15 οικογένειες στην εξορία 20 οικογένειες στο χωριό εκεί έζησαν, δεν πείραξε τους Ορωμαίους. Δίπλα του ήτανε η Κιούφτελη, ήτανε γειτόν', υπάγεται στην Μεσογαία. Όταν τον πήρε ο... και έμαθάμ' εμείς ότι ο Κοτάν ιμάμ πήγε στην Κερασούντα... αυτός καμία γνωριμία ούτε αυτά είχε... εμείς... τον πατέρα μου τον ήρθε και μένα, γιατί πήγε εκεί, με μας πιστή φιλία είχε. Πήγε, ήρθε στο σπίτι. Εκείνος ζήτησε τη δράση και του Κοτάν ιμάμ είχε 200 όπλα δίπλα μας, εκείνος αρνήθηκε. Αρνήθηκε και έστειλε τον πατέρα μ' είδηση από κει ο Μελετλόγλου να φύγει από το χωριό. Άλλωστε είχε επικηρυγμένους τον πατέρα μ', ο Τοπάλ Οσμάν είχε επικηρυγμένους τον πατέρα μ', τον Αλτζιόγλου τον Γιαγκο από το Τεμερτζίκιοι και τον Ναστάς αγά απ' το Γουρούκ.

Ερευνητής: Τόσο μεγάλους αντάρτες γράφεται σε βιβλία.

Πληροφορητής: Αυτοί μπορεί να δημιουργήσουν κατάσταση εδώ πάνω, ξέρω και γω, αυτούς αποκηρυγμένους. Αυτό μας το λένε οι Τούρκοι. Τον Ναστάς αγά πήγε, τον έπιασε επάνω και τον σκότωσε. Τον πατέρα μου τον έδιωξαν οι ιμάμηδες. Ο πατέρας μου από το Πέαλαν κατέβασε 10 οικογένειες σ' ένα άλλο ορωμαϊκό χωριό, το Παρέκιοι που λέγεται. Η ιδιοκτήτρια του χωριού ήρθε στο χωριό και λέει τον πατέρα μ', Γιάννη, λέει, έλα γόμωσον α' κόσμο, σείτα έχετε απάνω κόσμο, λέει, ει- δάλως 'α μπαίν'νε απέσ' οι Κιουρτζήδες, εμέν' πα 'δεν 'κ' α' δίνε, λέει, και 'α καταστρέφεται και το χωριό, λέει...

Ερευνητής: Σκληρός λαός ατείν οι Κιουρτζήδες, οι Γεωργιανοί;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Είναι σκληροί άνθρωποι ατείν οι Κιουρτζήδες, αχαϊρευτοι;

Πληροφορητής: Βεβαίως, βεβαίως. Ο ιμάμης εν τω μεταξύ οι ιμάμηδες, δηλαδή οι παπάδες του Φεντίκιοι, Κιούρκιοι αυτοί ειδοποίησαν τον πατέρα μου να φύγει από δω, από εκείν' το χωριό. Ο πατέρα μ' έφυγε απ' το χωριό εκείνο, έφυγε ο πατέρα μ'. Τον Αλβτζιόγλου τον Γιάγκο επήε εράψεν ατον, τον πήρε ένας Χασαμπάσογλου απ' την Πάλταρα και τον φύλαξε, δεν μπορέσανε να τον βρούνε. Ο Κουρτανίνας έστειλε τον πατέρα μ' είδηση και λέει ατονε να φύγει από το μέρος που είναι στο χωριό, να φύγεις. Δεν μας το λέει και ο πατέρας μου, διότι μικροί έμ'νες, τι σκέφτο- νταν δεν μας το λέει. Την επόμενη μέρα ο πατέρα μ' στις 20... στις 13 του μηνός Φε- βρουαρίου χωρίς να πει τίποτε ο πατέρα μ' ξεσήκωσε τα μωρά, τη μάνα μ' ντό είπε ατην, φόρτωσε τα μωρά και βγήκε έξω το χιόνι τόσο και να φύγεις 'ς σο ποτάμ'. Όξω από το σπίτι όξω μερέα, τα μικρά πήραν τα ρούχα τους δελέκια, ό,τι μπόρεσαν να πάρουν απ' το σπίτι και να φύγει. Και το μπήκε στο χωριό, ήξερε βέβαια ότι τον κυνηγάει ο Τοπάλ Οσμάν, αλλά το χωριό, να ξεσηκώσει και το χωριό δεν μπορούσε, δεν το ήξερε, δεν ήξερε. Τη στιγμή που ήτανε έτοιμος να φύγει, από πίσω κατεβαίνει ο Πουρσανίδης ο Γιάν- νης μαζί με τον Καλεντερίδη τον Γιάννη, αυτοί ήτανε προύχοντες του χωριού, ο ένας ήτανε μουχτάρης του χωριού, ο άλλος ήτανε της Δέσπως ο πατέρας...

Ερευνητής: Κατάλαβα ο παππούς.

Πληροφορητής: Πού πας εσύ; Πού πας Γιάννη; Θα ξεσηκωθεί όλο το χωριό. Πού πας; Τι γί- νεται; Τι να τον πει ο πατέρα μ'. Εκείνος έστειλε χαπάρ' να φύγει, να λέει ότι κινδυ- νεύομε, δεν μπορούσε. Αν θα φύγεις, θα κα- ταστρέψεις το χωριό. Και αναγκάστηκε να κάτσει και ο πατέρας μου. Τα φορτωμένα τα μωρά και όλα εκεί και μάλιστα ένα γκερμά- νικο που μας έστειλε ο Μουράτ μπέης και 400 φυσέκια, εκείνο πα 'α παίρ'νε α' κι επένεν, έρ- χεται εκείνη τη στιγμή οπότε έρχεται ένας Νισάν τον έλεγαν, ένας Αρμένης, στο χωριό βρέθηκε, τι θα το κάνεις, θα φύγεις και θα φύ- γεις, πούλησέ το, τον λέει, δώσε το τουφέκι. Και το δίνει ο πατέρας μου σα 300 λίρες.

Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Δημητρό, λίγο από όσα ακούω, λίρας και λοιπά, το αντάρ- τικό πα αγοράζέτ' ατο εκείν' την εποχή, εδί- νετε, επαίρνετε, κάποιος φίλος....

Πληροφορητής: Εγώ δεν είχα ιδέα, εγώ ήδη επά- ντρεψα τότε.

Ερευνητής: Πόσο χρονών, μπάρμπα Δημητρό;

Πληροφορητής: 20-22 χρονών.

Ερευνητής: Επάντραπες, ατότε άτσ' επάντρευαν, ναι.

Πληροφορητής: Και ο πατέρας μου 'δεν 'κ' είπε με. Όταν εσκώθε και 'α πάει, τότε επήρα... βλέπω και τη Τελίκοτ' τον Γιάννε και τον Μανουδάκ τον Γιάννε, έρθανε εκεί και εστα- μάτσαν τον πατέρα μ'. Ήτανε και νηστεία, η Κυριακή έτονε νηστεία και επήγαν εδώριζαν τα κορίτσα και πεινασμένα επεθάν'νανε, πει- νασμένα τα κάψανε.

Ερευνητής: Έτον και η θρησκεία, κατάλαβες;

Πληροφορητής: Θρήσκα, πολύ θρήσκα ήταν τα δικά μας.

Ερευνητής: Ναι. Δηλαδή πόσον καιρό έσ'νε αντάρτης;

Πληροφορητής: Από εκεί και υστερότερα το '22 μόλις έκαψαν το χωριό, άλλο τρόπο 'κ' είχαμε, πλέον αρπάξαμε, έτρεξα πάνω κάτω εγώ γνώριζα όλον τον κόσμο και μάζεψάμε τυφέ- κια.

Ερευνητής: Και εποίκετε το αντάρτικο του Πέ- αλαν.

Πληροφορητής: Του Πέαλαν, 100-110 τυφέκια είχαμε εκεί απάνω.

Ερευνητής: Παληκάρα. Και πως, πού έτονε; Δη- λαδή είχτε φαράγγια απέσ' 'ς σα βουνά που εζήνετε;

Πληροφορητής: Ε το... τα γυναικόπαιδα όλα τα σκότωσαν. Μείναν μόνον άνδρες, η μόνη γυ- ναίκα που γλύτωσε από ολόκληρο το χωριό

ήταν η αδελφή μου και εκείνη τα πόδια της καμένα ήτανε από δω και κάτω. Τη γλύτωσε ένα τουρκόπαιδο, το οποίο το είχαμε επάνω στο Γουζαλαν αυτόν...

Ερευνητής: Υπάλληλο.

Πληροφορητής: Υπάλληλο φύλαγε τα χωράφια μας δηλαδή, αγροφύλακα τον είχαμε. Και εκείνο έτονε μαζί... Εκείνοι όταν έρχονταν, δεν ήρθαν μονάχοι τους. Από πίσω τους ξεσήκωσαν όλα τα χωριά οι γυναίκες.....

Ερευνητής: Μπάρμπα, Δημητρό, είπες μας ότι επάντρεψα, εσύ εδιάλεξες τη γυναίκα που πήρες ή ο πατέρας σ; Πώς ήταν τα έθιμα;

Πληροφορητής: Ατά οι γυναίκες τα κάνουνε, σχεδόν η μάνα μ'...

Ερευνητής: Η μάνα σ' είπε 'α παίρτς αβείτεν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Ο πατέρα μ' 'κ' εθέλ'νε να έτον εμπόδιος, η μάνα μ' και οι αδελφές μου.

Ερευνητής: Οι μάνα σ' και οι αδελφές είπαν εσεν 'α παίρτς αβείτεν και εσύ δεν έφερες καμία αντίρρηση, ό,τι είπε η μάνα.

Πληροφορητής: Έφερα 'κ' έφερα το ίδιο έτον.

Άλλος ερευνητής: Ατότε αέτσ' έτον.

Ερευνητής: Ναι, σωστά ναι.

Πληροφορητής: Η αδελφή μουνη την είχαμε εφτά μήνες 'ς σ' ορμάν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ελιγούτον και επελιγούτον, από και κάτω όλα καμένα τα χέρ'α ατ'ς και τα ποδάρ'α ατ'ς.

Ερευνητής: Και πώς έζησε;

Πληροφορητής: Έζησε. Ήρθε στην Ελλάδα και στο Ραχμανλή του Κιλκίς πέθανε, σ' ένα χωριό, τουρκικό χωριό. Εμείς ασ' 'ς σα βουνά, επεκεί και ύστερα βέβαια ζήσαμε στα βουνά.

Ερευνητής: Πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Ζήσαμε εκείνη τη χρονιά και τον άλλον τον χειμώνα φύγανε τα παιδιά, όταν άρχισε η ανταλλαγή. Εκεί απάνω βέβαια τρώγαμε, πίναμε και δεν ήμασταν μόνον εμείς. Επειδή βγήκε το όνομα το δικό μας στην περιοχή εκείνη. Και οι Κιουρτλούδες και οι Τούρκ' και Αρμενείς όλ' εσόεuan εκέσ' τότε. Δεν υπήρχε ούτε νόμος ούτε ασφάλεια ούτε τίποτε. Όλοι εσόεuαν. Αλλά τότε τι εγίνετο; Ποίος τα έκανε; Ποίος τα έκανε; Κανέναν 'κ' εξέρ'νανε από το χωριό μας άλλον να πούμε ο Μελετόγλου τα έκανε.

Ερευνητής: Ο αδελφός πα έτονε μετ' εσέν αντάρτης;

Πληροφορητής: Βέβαια. Σα 150-200 παιδιά μέσα το καλλίτερο τυφέκ' ε'είνος εσύρ'νενα.

Ερευνητής: Έν' ο πατέρα τη Νάκονος.

Πληροφορητής: Σα 200 Κιουρτλήδες, Αρμενείς και εμείς ετοπλαύταμ' μία 'ς σ' ορμάν απέσ' 200 νοματοί και εσύρ'ναμε ατώρα σ' ελατού, το έλατο φέρνει επάνω ένα τόσο το τελευταίον αχθε, εκεί εσύρναμε από 200 μέτρα και έρουζέν α'. Και το τουφέκι του το χάρισε ο ιμάμης τη Κοτανί' αυτός που μας έστειλε την είδηση να φύγουμε. Όταν σκοτωθήκαμε και πήγε εκεί να ζητήσει άλας και τσαρούχα, διάβολο, τρίβολο, κάτσ' ασ' σ' οσπίν' ατ' ελάγγεψε έξ μερέαν, γυμνοί και πεινασμένοι, στείλαμε αμέσως εκεί να πάρουμε άλας και τσαρούχα και ο άνθρωπος αφού μας έδωσε, λέει, έχω και δέκα χιλιάδες οκάδες σιτάρι στο τάδε μέρος, πάτε να σπάσετε την πόρτα, εγώ να μην ξέρω, πάρτε και φευγάτε.

Ερευνητής: Γίνονταν και τέτοια βέβαια και ζούσατε φυσικά. Αλλιώς πώς θα ζούσατε;

Πληροφορητής: Ζούσαμε. Είχαμε πολλούς γνωστούς, όλη η περιοχή από την Πουλαντζάκη και το Απτάλ όλη η περιοχή γνωστοί ήτανε. Στην Ορντού μερέα εμείς Μελετλήδες δεν είχαμε πολλούς. Όλη η δουλειά μας απ' εκεί μερέα ήτανε και δεν υπήρχε Ορτουλούς ο οποίος να μην μας γνωρίζει, όπου έναν καλό φίλο και είχε τουφέκ, το πήραμε.

Ερευνητής: Και ετελείωσε, πότε έφυγες;

Πληροφορητής: Εγώ δεν μπορούσα να φύγω. Τα παιδιά τα άλλα άγνωστα ήταν, κατέβηκαν στην Ορντού και έφυγαν σο αυτό... σο Σοχούμ.

Ερευνητής: Ση Ρωσία.

Πληροφορητής: Ση Ρωσία. Έφυγαν τα παιδιά. Και εγώ και ο αδελφός μ' επελέσταμε απάνω. Δεν μπορούσα να κρατήσω τα παιδιά άλλο. Και εκείνοι μεν έφυγαν, αλλά εμείς είπαμε δύο να είμαστε καλλίτερα, θα μπορούμε και μεις να φύγουμε. Όταν κατεβήκαμε στην Ορντού, μ' άρπαξαν εμένα. Με κατάδωσε.

Ερευνητής: Σε κατέδωσε κάποιος.

Πληροφορητής: Ναι. Κάποιος κατέδωσε μάλιστα. Ποιος Κατέδωσε. Όταν ήμουνα απάνω σ' ένα μέρος, ήρθε ο μουχτάρης αυτός, τα τυφέκια που πουλούσε, είχε 600-700 πρόβατα στο Βαρέκιολ' απάνω και ήρθε το φθινόπωρο να τα βάλει σ' εμάς να τα βόσκει δύο μήνες και να φύγει. Ήρθε με βρήκε στο δάσος. Του λέω φέρ'τα, βόσκησε. Μαζί του είχε και έναν Λαζό, Λάζο που με γνώρισε. Με γνώρισε. Με κυνηγούσε η ασφάλεια. Με επικήρυττέ η Κερασούντα, ο Τοπάλ Οσμάν. Εκάναμε πράγματι στην πλευρά εκείνη, κάναμε...

Ερευνητής: Ανδραγαθήματα, σαν Πόντιοι.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε ούτε ένα ρούχο, δεν είχαμε ένα ρούχο. Στο δάσος μέσα όλα...
(στο σημείο αυτό χτυπάει συνεχώς το τηλέφωνο της οικίας, μιλάει και κάποιος στο τηλέφωνο, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται καθαρά η συνομιλία στο σημείο αυτό).

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Πήγαμε προς τα εκεί. Σκοτώματα, τέτοια πράγματα δεν κάναμε, αλλά ληστέψαμε. Όπλα πήραμε, ρούχα πήραμε, δώσαμε τα παιδιά εκεί όλα και ό, τι εγίνετο στην περιοχή εκεί, εμένα ήξεραν.

Ερευνητής: Ο Μήτρος.

Πληροφορητής: Όταν με έπιασαν στην Ορντού, πήγα στο αυτό απάνω, αμέσως στην φυλακή που βάλανε, από πίσω τα έγγραφα ήρθαν από την Κερασούντα αμέσως και ζητάνε αλέλε τσελέ ο Τοπάλ Οσμάν. Πότε γίνεται συμβούλιο. Ήρθανε δε απ' την Κερασούντα, επειδή ήμουν φυλακή, ήρθαν και απ' την Κερασούντα και από πάνω απ' της Καραχίσαρης το μέρος, τρεις όμηροι για να μας γνωρίσουν. Είχαμε και απ' το Σεμέν 8 μουλάρα, 8 άλογα κρυμμένα, τα πήραμε απ' τους δρόμους απ' εκεί, και τα πράγματα τα κρύψαμε στου Σεμενί τ' ορμάν. Ούτε όταν πήγαμε τα είδαμε. Εγώ δεν ήμουν εκεί. Ο αδελφός μου ήτανε. Αλλά το όνομα το δικό μου ήτανε. Εμένα πιάσανε. Τον αδελφό μου δεν μπόρεσαν να πιάσουνε. Νύχτα πήγαινα από ένα μέρος σ' άλλο μέρος να καταφέρουμε να φύγουμε και μείς με καϊκι. Την νύχτα με έπιασαν.

Άλλος ερευνητής: Οπωσδήποτε σε προδώσανε για να σε πιάσουν.

Πληροφορητής: Ναι με προδώσανε, βέβαια.

Άλλος ερευνητής: Οπωσδήποτε σε προδώσανε.

Πληροφορητής: Μπήκαμε στη φυλακή. Μέσ' στη φυλακή βρέθηκαν άνθρωποι φίλοι. Εκεί μέσα με στήριξαν. Αλλά στο αυτό έφαγα ξύλο, στο τσανταρμάκουγους που λέγεται. Εκεί μόλις θα άρχιζαν, ήρθε στην πόρτα ήρθε ένας λέει, τι κάνεις τσαούς τον λέει, τον δικό μου θα ακουμπήσεις, τον λέει. Από πού γίνεται δικός σου, λέει. Δικός μου είναι, λέει. Ξύλο δεν έφαγα. Με έβαλαν φυλακή κι μόλις γύρισα στην Ορντού και 30 αξιωματικοί με έβαλαν στο σαλόνι και με έβαλαν στη μέση και απ' την πόρτα έβγαλαν τους 5 μία φορά, αυτοί ήταν ηλικιωμένοι 50-60 χρονών τόσο. Με κοίταξαν, με κοίταξαν εκείνοι, τώρα εγώ

ήμουν ένας λέτδος εκείν' την ώρα, στρατιωτικά ρούχα φορούσα.

Ερευνητής: Ατημέλητος.

Πληροφορητής: Ατημέλητος. Μόλις κοίταξαν, κοίταξαν, κοίταξαν, εγώ δεν έβγαινα, διότι ο κόσμος με γνώριζε στην περιοχή εκεί, και δεν έβγαινα στη μέση εγώ.

Ερευνητής: Ο Μήτρος το φόβητρο.

Πληροφορητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διακόπτω, κανένα όνομα καπετάν Τάδε είχες;

Πληροφορητής: Όχι.

Πληροφορητής: Όχι, ο Μήτρος ο αντάρτης.

Πληροφορητής: Απάνω ήρθε ο Τσαούς, με στρατεύματα απάνω εκεί, πού να μας βρει εμάς στα δάση μέσα. Οι Τούρκοι οι ίδιοι μας ειδοποιούσαν, έρχονται, εκεί είναι, εκεί είναι, φευγάτε. Όλα από εκείνους παίρναμε και τρώγαμε. Ήρθε η πρώτη ομάδα. Κοίταξε, κοίταξε, κοίταξε, λέει, εμείς αυτόν δεν τον είδαμε, είπανε. Δεν μπορούμε να πάρουμε το ξένο το παιδί στο λαιμό μας, είπαν αυτοί. Βρε από δω, βρε από κει, εκείνοι λέν' αυτός είναι ο Μελέτογλου. Έρχεται ένας άλλος νεαρός, εκείνος καμιά 40 χρονών, 45 χρονών, λέει, τον έσφιξαν εκείνον, λέει εκείνος εγώ από σας αν γυρεύω αντάμ εσκιά, δηλαδή άντρα κλέφτη, λέει, όχι τώρα να με ληστέψουνε πάλι, μα αυτός είναι ένας λόγος λέει, τα έγγραφα είναι τόσα, τα έγγραφα είναι ένα σωρό, 24 έγγραφα, όλα τα κακουργήματα της περιοχής, όλα σ' εμένα ήτανε. Λέει δεν ξέρω, λέει, ποιος είναι αυτός και τι. Εγώ λέει αυτόν δεν τον είδα ούτε μπορούσε αυτός να με ληστέψει εκεί απάνω, τον λέει. Οπότε άρπαξα εγώ την κατάσταση, σ' αυτουνού τα μέρη, λέω, κύριε, ήταν ο σέρκουμ εκεί απάνω...

Ερευνητής: Ο ανώτατος

Πληροφορητής: Σ' ατεινέτερα το μέρος ήταν άλλος ένας Μήτρος, λέω, αλλά εκείνον κανέναν δεν τον γνωρίζει, λέω, εμείς εμπόριο είχαμε, λέω, στην Πουλαντζάκη όλοι με γνωρίζουν και όλοι σε μένα...

Ερευνητής: Έξυπνο.

Πληροφορητής: Εκείνος ήταν άλλος λέγω, από το Ιστίκιοϊ Γιαϊλέλογλου Μήτρο τον λένε εκείνον, λέγω, ο οποίος και πριν του πολέμου ακόμα ήταν κλέφτης, λέγω. Πράγματι ήταν κλέφτης εκείνος, όταν ο Αλούμπεης έσφιγγε το χωρίο, εκείνος επήρε τον Κοτιλέκ και εξέβεσο βουνό. Εκείνον τον είχαμε σ' ορμάν εμείς, διότι... μετ' εκείνον έχουμε άλλη ιστορία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο Μελέτ όταν έμαθαν, εγώ είμαι σο βουνό, επήραν τα τυφέκια και εκείν' εγέμισαν τον κάμπο, εκεί πέρα 6-7 παιδιά ασ' σο Τεμερτζίκιοϊ έταν σουμά μουν, αλλά φθισικός ήταν εκείνος, άρρωστος ήτανε και ούτε τον πήραμε εκεί πέρα ούτε τον βάλαμε με τουφέκι και λέει θα φύγανε αυτοί. Αυτός λέει πήγαινε παιδί μου τώρα. Αυτός στο Μεσουτιέ ήτανε, πένη, λέω, κατέβηκε εδώ και από εδώ μπήκε στα βαπόρια και έφυγε, έμαθα λέω. Όταν με κάναν ανάκριση για να μην πουν ότι είμαι Ρωμός και τον καταδικάζομε, φώναξαν και τον πατέρα μου και τη Μοσκώφ τον Σάββα, ο οποίος ήτανε μουχτάρτς στο χωρίο τότε. Και οι δυο είναι παρόν τότε και οι άλλο είναι 30 οι αξιωματικοί και με βάλλαν στη μέση. Έρθε η δεύτερη κάτι παιδάκια σαν και μένα, εκείνα είπανε πένη, εμείς ατόν 'κ' είδαμ' ατονε, είπανε, δεν μπορούμε να πάρουμε στο λαιμό μας, είπανε. Δεν έβγαινα στη μέση διότι εμένα δεν υπήρχε Τούρκος που να μην με γνωρίζει στην Πουλαντζάκη, δεν υπήρχε Τούρκος που να μην με γνωρίζει. Έρθε η τρίτη, δεν τον γνωρίζουμε. Θύμωσε ο σέρκουν, εχάλασέτε τον κόσμο ο Μελετόγλους, ο Μελετόγλους απάνω στα βουνά, λέει. Ατόσα έγγραφα, λέει, εσείς εποίκετ' ατα, λέει, και τώρα μου λέτε ατός 'κ' έν'. Επέλεκαν εκεί και έφυγανε. Περιμέν'νε ατώρα άλλη μία παρτίδα, τ' άλογα τινος ήτανε ασ' σο Άκσιογιου, ασ' σο Σεμέν κι άλλο μερέα, ασ' ση Γαράσαρη μερέα, εκείν' τα άλογα ούτε εγώ έχω ιδέα, εγώ 'κ' έμ'νε στην υποθεση εκείν', τ' άλλα παιδιά ήτανε βέβαια, έφυγαν εκείν'. 'Α περμέν' και εκείντς, 'α ρταν και εκείν'. Εν τω μεταξύ έφυγαν εκείν', και ο πατέρα μ' και ο Μοσκώφ βγήκαν και εκείνοι. Μόλις κάτι είδε, αλλά για το ενδιαφέρον το δικό μου, έδειξαν και οι Τούρκοι ενδιαφέρον εκεί, κυρίως ο Σιμότσογλης, ο Σιμότσογλης ήταν αδελφικός φίλος...

Ερευνητής: Α και εβοήθησε.

Πληροφορητής: Αφού ο κουνιάδος ατ' είχε Αρμενείς (εδώ για τεχνικούς λόγους διακόπτεται η συνομιλία).

Πληροφορητής (εδώ αλλάζει ο πληροφορητής, είναι ο Λαζαρίδης): Από την Κωνσταντινούπολη με το ελληνικό πλοίο, εκτός από το δυσάρεστο εκείνο με τη θρησκεία και που είχαμε ταλαιπωρηθεί, τα βρήκαμε όλα καλά, μας έδωσαν τρόφιμα. Μας έδωσαν αμέσως, μόλις μπήκαμε μέσα ελιές, ψωμί, πόλικο ψωμί να φάμε να χορτάσουμε. Πεινασμένοι ήμασταν. Εν πάσει περιπτώσει ήρθαμε στη Μυτιλήνη.

Στη Μυτιλήνη κάθισε, μας έδωσαν και εκεί τροφές, πορτοκάλια, φρούτα, όλο το διάστημα προμηθεύτηκε το πλοίο και μας τροφοδοτούσαν καλά, δεν είχαμε καμία στέρηση. Περάσαμε τον Ισθμό, περάσαμε από την Πάτρα, περάσαμε ανάμεσα από τη Λευκάδα, από τα νησιά, είδαμε τα αυτά, εγώ όλη νύχτα μικρός ακόμα με άρεζαν. Πήγαμε στον Αμβρακικό κόλπο, μπήκαμε μέσα. Μας πήγαν εκεί, γιατί ήταν θερμό το κλίμα εκεί, στη Μακεδονία ήταν πολύ κρύο και καλά που δεν μας πήγανε στη Μακεδονία. Διότι βλέπεις και σήμερα, αλλά... Εκεί όταν βγήκαμε στον Αμβρακικό, το πλοίο δεν μπορούσε να πάει στην άκρη. Έρθανε βγήκαμε έξω με καϊκια. Μας βάλανε, μας περίλαβε. Έρθανε αραπάδες, είναι μια απόσταση 12 χιλιόμετρα, είναι το επίνειο της Άρτας ήτανε. Ήτανε 12 χιλιόμετρα είναι η απόσταση. Με κάρα διπλά μας πήγανε εκεί πέρα καθίσαμε. Εμάς μα πήγαν στην Μητρόπολη. Η μητρόπολη άδειασε από... όλα τα σχολεία γεμάτα πρόσφυγες. Τα σχολεία όλα γίνονταν μέσα στις εκκλησίες. Η μητρόπολη μέσ' στην εκκλησία. Τα θαλάμους όλοι σ' έναν θάλαμο μέσα πέντε έξι οικογένειες. Στον κεντρικό θάλαμο ήμασταν 14 οικογένειες 15, μεγάλο κτήριο. Ένας εκεί πέρα με τις κουβερτούλες του, με τα μωρά του, εγώ με τη μάνα μου, με τις θείες μου, είχα και δύο θείες μαζί μου. Όλοι μαζί ήμασταν ένας μαχαλάς. Η θεία μου είχε και τ' άλλα τα αδελφια της η μία. Η άλλη ήταν άλλη οικογένεια, όλοι Ορτουλούδες, όλοι γνωστοί. Ήτανε και άλλες, ήτανε από τη Σινώπη, ήτανε από άλλες μέρη, οι οποίοι ήτανε σε άλλα διαμερίσματα. Πάντως εκεί μέσα όλοι Ορτουλούδες ήμασταν. Είπανε, ας πούμε, πως μας χωρίσανε, εκείνοι θελήσαν, δεν μπορώ να το ξέρω, διότι δεν ήμουν στα πράματα, αλλά όλοι ήμασταν. Εκεί μέσα μας προμήθευαν ό,τι είχαν, δηλαδή όχι ό,τι είχαν, τα απαραίτητα. Από ρουχισμό, από τροφές, μόλο τα χάλια τους, δεν μας έλειψε. Ήτανε βέβαια και ούντρα, αλλά το ίδιο το κράτος με τόσα χάλια που είχε, τόσο πολύ μας πρόσφερε. Ναι αλλά μας πρόσφερε.

Ερευνητής: Πόσο διάστημα έμεινες εκεί;

Πληροφορητής: Τρία χρόνια κορίτσι μου.

Ερευνητής: Τρία χρόνια. Τρία χρόνια πού είπαμε;

Πληροφορητής: Στην Άρτα.

Πληροφορητής: Στην Άρτα.

Πληροφορητής: Και εκεί τελείωσα το σχολείο

την Τετάρτη τάξη. Εκεί την Τετάρτη τάξη τελείωσα, την Τετάρτη δημοτικού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεγάλο παιδί ε.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Στο Γυμνάσιο εδώ που πήγα, όλοι οι συνάδελφοί μου ήτανε 4 χρόνια μικρότεροι από μένα, εγώ ήμουν το '09, εκείνοι ας πούμε το '13. Για λογάριασε τώρα, εγώ να είμαι 17 χρονών και ο δάσκαλος μας έλεγε ας ρωτήσουμε και τους χατζηπαπάς, ήμασταν 5-6 τέτοιοι.

Ερευνητής: Σαν μεγαλύτεροι και έμεινε. Μετά από την Άρτα πού επήες;

Πληροφορητής: Μετά από την Άρτα σηκωθήκαμε, είχαμε τις θείες μου, ήρθαμε, είχαμε και μερικοί Λαζαριδαίους τον Δαμιανό, στο χωριό Αξελοχώρι λέγεται, όχι Ακροπόταμος λέγεται σήμερα, τότε λεγόταν Γιαχαλί.

Ερευνητής: Γιαχαλί έξω από τη Θεσσαλονίκη.

Πληροφορητής: Είχαμε τη θεία μου, η οποία αντάμωσε με τον άντρα της, ο οποίος ήταν εξορία στη Συρία και από κει μέσω του Ερυθρού Σταυρού ανταμώσανε.

Ερευνητής: Πότε ήρθες στον Ακροπόταμο το '26;

Πληροφορητής: Το '25.

Ερευνητής: Το '25.

Πληροφορητής: Το '25 ήρθαμε στον Ακροπόταμο. Καθίσαμε λίγο καιρό. Καλό μέρος το χωριό. Τα νερά του δεν ήταν καλά, αλλά η μάνα μου ήταν μια γυναίκα πού έπρεπε να δει πού ήταν καλλίτερο, να ρωτήσει, να μάθει, ξέρω γω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγε στη Βέροια, ήταν κρύα νερά. Τη λέει ο θείο Αναστάσης, Άνιτσα, καλό έν', αλλά εδώ έν', για κλίμα καλό έν', αλλά δεν είναι για πρόσφυγας. Να αδά σα τουβάρουν και σα χωράφα ντ' α φτάτε; Επήε απάν' ερώτησε, ήρθαμε στην Άρτα. Ήταν και ωραίο μέρος στην Άρτα, άσχετο αν ήταν Ευαγγελικοί εκεί.

Ερευνητής: Ναι, καλά

Πληροφορητής: Ήτανε Ορτουλούδες. Ήρθαμε από κει, δηλαδή κάτσαμε στην Αθήνα 5-6 μήνες, χρόνο δεν καθίσαμε. Ήρθαμε εδώ πέρα, νοικιάσαμε ένα σπίτι, μείναμε. Εν τω μεταξύ μία Θρακιώτισσα, η διανομή ακόμα δεν είχε γίνει..

Ερευνητής: Πού εδώ στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Ναι εδώ στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Ποια χρονία;

Πληροφορητής: Το 1925.

Ερευνητής: Το '25 έρθες στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Στην Κατερίνη ήρθαμε ναι. Και βρήκε εκεί στο ενοίκιο που καθόμασταν, βρήκε μία, δούλευε, βοηθούσε, όπου νάταν δούλευε. Βοηθούσε, καθάριζε το...την εφορία στα γραφεία, πήγαινε εκεί και γνωρίστηκε και με ανθρώπους. Μία γυναίκα ότι θέλει να φύγει στην Αθήνα, είναι συγγενείς της και θέλει να δώσει τι έχει πάρει από Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων, ΕΑΠ που λένε, Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων. Και τη λέει, Άνιτσα, κοίταξε έχ' και δύο παιδιά, μία γυναίκα θα φύγει. Πάνε, ταίριαξε μαζί της και να της πάρεις όλα. Εγώ θα σε κάνω τα χαρτιά. Έρχεται βρίσκει αυτή τη Θρακιώτισσα, Μικρασιάτισσα ήτανε στα Θρακιώτικα οδός Ελασσόνοσ σήμερα. Συμφωνούν μαζί της. Αναλαμβάνει τα χρέη της, ένα άλογο, και είχε και καπνά. Καμιά τετρακοσαριά, σαρανταριά, πενήντα οκάδες καπνό χαμπέκια και κάτι άλλα μικροπράγματα. Την δίνει 750 δραχμές η μάνα μου, αναλαμβάνει όλα τα χρέη της. Γίνονται τα χαρτιά στην Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων και έτσι βρεθήκαμε γεωργοί. Αμέσως όμως, χωράφια δεν είχε αυτή η γυναίκα, βρήκαμε στον κάμπο παρατημένα, πήγαμε μπήκαμε μέσα. Δουλέψαμε εκεί, κάναμε, λίγα ήτα τα χωράφια.

Ερευνητής: Αδελφή δεν είχες; Μόνο εσύ και ο θείο Χάρης.

Πληροφορητής: Όχι, εγώ και ο Χάρης ήμασταν. Είχαμε όμως και μία εξάδελφη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Του πατέρα μου, το συμμαζεψε η μητέρα μου απ' το Κιλκίς κάπου το βρήκε, το έφερε σε μας, ζούσε και εκείνο μαζί μας, σαν αδελφή μας. Εμείς εν τω μεταξύ εκεί εκτός από εκείνο που είχαμε, ανοίξαμε και ένα κομμάτι. Μάθαμε ότι, πώς ξέρομε πως το μάθαμε, όσα χωράφια κανένας έχει φυτεμένα, ήτανε νόμος, όσα χωράφια έχει φυτεμένα, προ της καταμέτρησης του αγροκτήματος, θα του μείνουν όλα, τα έχει φυτεμένα. Εάν όμως είναι μετά την καταμέτρηση του αγροκτήματος και βρεθούν πάλι φυτεμένα, θα πάρει τόσα στρέμματα από κάθε κατηγορία, όσα είναι η κατηγορία αυτή. Αν είναι παραδείγματι είναι 20 στρέμματα και η κατηγορία στην Κατερίνη ήτανε 8, μόνον 8 στρέμματα θα πάρει. Το δικό μας ήταν 12 στρέμματά το φυτεμένο. Αν θέλεις τότε δίνεις σε όποιον θέ-

λεις, προτιμότερο σε ποιον προτιμάς να το δώσεις. Έτυχε η ανεψιά μας αυτή, η εξάδελφή μου, να ήτανε στο αυτό...είπαμε ας το δώσουμε την ανεψιά μας και έτσι το δώσαμε την ανεψιά μας, κοριτσάκι να παντρευτεί και λοιπά. Ε τέλος, το κοριτσάκι αυτό επειδή ήταν, δεν ήξεραμε τι είν' τα δέντρα ούτε ήξερε... εν τω μεταξύ εμένα πώς με κέντησε, με έστειλε η μάνα μου στο... ένας Λεβίδης ήτανε εδώ πέρα γεωπόνος, είχε και... αυτός ήτανε συμμαθητής με τον Φιλοποίμων Τσουλιάδη, Τραπεζούντιο καθηγητή, διευθυντής της Γεωργικής Σχολής της Λαρίσης. Αβερώνφειος Γεωργική Σχολή, Διευθυντής Τσουλιάδης Τραπεζούντιος, συμμαθητής του Λεβίδη του Γιάννη. Αντίκρυ απ' το κτηνιατρείο το σημερινό είχε περιβόλι. Πήγαμε εμείς εκεί αυτό το μωρό στείλ' το εκεί πέρα, στείλ' τον εδώ, στείλ' τον εκεί, μεσολάβησε και εκείνος, πήγα εκεί. Αλλά όταν πήγα εκεί, κορίτσι, 4 ώρες θα κάνεις μάθημα, αλλά άλλες 4 ώρες όπως εδώ στα δικά μας, αχάντα 'α κόφ'ς, αυτά θα κάνεις. Δεν μ' άρεσε, δεν μ' άρεσε, σηκώνομαι και φεύγω. Πήγαινε, γουρπάντς η μάνα σ', 'κί πάγω. Και έτσι δεν πήγα στην σχολή. Κάναμε κάτι φεγγάρια και εκεί είδαμε τα ζόρια. Έτσι τελείωσε η υπόθεση.

Ερευνητής: Ναι, τότε επήρες το οικόπεδο είπες;

Πληροφορητής: Το οικόπεδο το... αυτό το πήραμε το 1925 το Φθινόπωρο, αλλά εν τω μεταξύ κατά την διανομή, η επιτροπή καθόρισε πόσα άτομα. Κάθε παντρεμένος παίρνει έναν κλήρο. Τον κλήρο τον πήρε ο Θεοχάρης. Το σπίτι το πήρε ο Θεοχάρης. Δεν ξέρω πώς έγινε αυτό παρόλα η μάνα μου, αλλά στου Θεοχάρη το όνομα. Επειδή κάτι άλλο μεσολάβησε.

Ερευνητής: Τέλος πάντων, δεν πειράζει άλλη φορά. Εκείνο που θέλω είναι ότι πήρες και εσύ, ο κλήρος στα ευαγγελικά τότε μοιράστηκε;

Πληροφορητής: Δεν μοιράστηκε ο κλήρος, τότε μοιράστηκε ξέρω.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Ο κλήρος οπότε μοιράστηκε, μοιράστηκε πολύ νωρίτερα πριν από τη διανομή. Οι ευαγγελικοί που ζητήσαν να κάνουν χωριστό συνοικισμό...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Μοιράσανε από ένα στρέμμα και δώσανε τον καθένα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν ορθόδοξοι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο σχωρεμένο ο μπάρμπα Χαράλαμπος ο Λεμονόπουλος...

Ερευνητής: Ο γιατρό.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ο κοτσό;

Πληροφορητής: Όχι, ο Λεμονόπουλο ο Χρήστο.

Ερευνητής: Ο Χρήστο ο Λεμονόπουλο ναι.

Πληροφορητής: Άνιτσα, τσορτάν 'κί γλύφ'ς εσύ; Κια ντ' 'α φτάγω ο πατέρα μ' ποπάς έτονε, εγώ επορώ κι ευτάγω, φαρμακών' με. Νεστεία έν', τ' άλλ' την ημέραν 'α τρώγω και βούδα. Λοιπόν δεν την βάλανε. Ήθελε, δεν την δώσανε οικόπεδο. Ήμασταν, ας πούμε, στου Χιονίδη το σπίτι και τον κόλλησε να μας δώσουν, αλλά δεν μας δώσανε.

Ερευνητής: Αλλά εν τέλει το οικόπεδο αυτό πώς;

Πληροφορητής: Θα σου πω τώρα. Εν τω μεταξύ θα γίνει διανομή, η διανομή. Ο καθένας άρπαζε όπου νάταν. Ξαφνικά βλέπεις και τον Μουρούτσο ένα χωράφι εκεί πέρα. Πήγαμε μια νύχτα, όπως ήταν όλο μαχαλάδες ο μυλαύλακος, ένα σπίτι νταγκ μέσα μπήκαμε μέσα. Ε χάλασε τον κόσμο εκεί να μας το πάρουν, να μας το πάρουν, να μας το φτιάξουν, πόλεμος, αυτά. Τέλος κρατήσαμε εκεί ένα στρέμμα και τριακόσια τόσα μέτρα, περιφραγμένο και λοιπά, όπως ύστερα το γνώρισες και εσύ.

Ερευνητής: Ναι καλά έτσι το πήρατε το οικόπεδο.

Πληροφορητής: Έτσι πήραμε, δικιολογηθήκαμε. Εν τω μεταξύ μας έδωσαν οικόπεδο κατά τη διανομή, αλλά επειδή κατέχομε οικόπεδο, το σβήσανε εκείνο, το έδωσαν σε άλλους και μείναμε με αυτό το οικόπεδο και με τα μέτρα που ήτανε. Εν τω μεταξύ έβγαλαν σχεδιαγράμματα, όλα τα είχαμε, ας πούμε, νόμιμα εν τω μεταξύ.

Ερευνητής: Κλήρο άλλο;

Πληροφορητής: Κλήρο όχι, κλήρο πώς; Κλήρο πήρε η μάνα μου και εγώ ήμουνα μέλος της οικογένειας, ο κλήρος ήταν της μάνας μου.

Ερευνητής: Της μάνας σου.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ κατά το 1952 απόφαση της επιτροπής απαλλοτριώσεων έπρεπε να καθοριστεί, τέλος πάντων ο αυτός... ύστερα από 10 χρόνια, το '32, '31, αυτό που σας λέγω είναι το '52, να καθοριστούν αυτά τα πράγματα σε ποιον θα κάνουν, πέθαναν πολλοί, ζουν πολλοί, σε ποιον ανήκουν. Και όταν ήρθε η περίπτωση όλοι οι κληρούχοι, όλους εξέτασαν, ότι εγώ και η μάνα μου

είμαστε. Πώς θέλετε; Όπως είπε η μάνα μου, πες τους όπως θέλεις, το μισό στο όνομά σου και το μισό σε μένα. Έτσι πήρα. Αλλά είχα ήδη οικογένεια. Δεν ήταν αρκετό. Δεν ήταν αρκετό. Εν τω μεταξύ είχαμε και ένα κοινό-χρηστο, το είχαμε βελτιώσει, το δικαιώθηκα και εκείνο χωριστά ως δενδροκόμος, χωριστά, ως δενδροκόμος επειδή ασχολήθηκα με τα δέντρα, όχι γιατί σπουδάσας.

Ερευνητής: Όχι, ασχολήθες.

Πληροφορητής: Ασχολήθηκε ως δενδροκόμος, μου το έδωσαν και εκείνο δικαιούνταν 10 στρέμματα και έτσι... αλλά εκεί στην πρώτη κατηγορία εμείς πήραμε μόνον έξι στρέμματα.

Ερευνητής: Θείο Τάσο, πρόσφυγας είσαι πια, παντρεύεσαι και ζεις στην Κατερίνη. Οι εμπειρίες, οι εντόπιοι αδά πώς εφέρθαν τον Πόντιο;

Πληροφορητής: Στην αρχή ήτανε κάποια, ιδίως στην Παλαιά Ελλάδα, τότε ήταν δύο κόμματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βενιζελικοί και Βασιλικοί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί στην Άρτα συγκεκριμένα, παρόλο την αγάπησα πολύ την Άρτα, εκεί άκουγάμε πολλά άσχημα, πάρα πολλά άσχημα, που δεν λέγονται, ας πούμε. Ας αφήσουμε τις βλαστήμιες κα καεί το...

Ερευνητής: Όχι, αυτά που λεγόταν, γιατί ιστορία είναι.

Πληροφορητής: Ναι, βρε κορίτσι μου, για τις γυναίκες...

Ερευνητής: Κακά λόγια.

Πληροφορητής: Ναι, έκαναν... τέλος...

Ερευνητής: Άσχημα;

Πληροφορητής: Άσχημα ναι.

Ερευνητής: Καλά.

Πληροφορητής: Πάντως είχαν... να καούν τα πάχια σας, να ψοφήσει ο παλιόγερος που σας έφερε, ο Βενιζέλος. Να καούν τα καράβια που σας έφεραν. Αλλά αυτό πέρασε. Ήταν τις πρώτες ημέρες. Είχαν και εκείνοι δυσκολίες. Εγώ δεν το έπαιρνα... Στη Μακεδονία όταν ήρθαμε, πολύς προσφυγικός κόσμος. Δεν υπήρχανε Τούρκοι. Μόλις ήρθαμε, οι Τούρκοι φύγανε. Εκεί δίπλα μας μονάχα ήτανε ένα σπίτι, μάλλον και εκείνοι είχαν φύγει. Τα σπίτια όλοι ήταν πρόσφυγες, όλοι ήταν στα δικά μας τα χάλια. Κανέννας... είχα και στην αρχή κάποια έγινε, μία πρόσφυγας είναι και αυτό, αλλά όχι σε τέτοιο βαθμό, να κατακρίνουν και να πουν και να βλαστημούν.

Ερευνητής: Όπως γινόταν στην Παλιά Ελλάδα.

Πληροφορητής: Ναι, όχι, όχι. Εδώ δεν υπήρχαν, δυσκολίες δεν είχαμε. Και μάλιστα πολύ γρήγορα έγιναν και γάμοι μεταξύ τους. Αλλά και σήμερα όπως βλέπεις, δεν υπάρχει καμιά διάκριση.

Ερευνητής: Α καλά, προχώρησε αρκετά, αρκετά.

Πληροφορητής: Και στην αρχή δεν έχω, ας πούμε, ξέρω στην αρχή κάπως ήταν τραβηγμένο, πρόσφυγα θα πάρει, όσον αφορά δε για το θρησκευτικό, οι ορθόδοξοι δεν...

Ερευνητής: Για το θρησκευτικό ήθελα λίγο τις εμπειρίες σας.

Πληροφορητής: Οι εμπειρίες μου ε να τι να σου πω.

Ερευνητής: Έτσι λίγο πες τα, γιατί ιστορία έν'.

Πληροφορητής: Αν θα πω, όμως θα πουν θα πουν κακά τα λέω.

Ερευνητής: Όχι, το δίκαιο, δίκαιο.

Πληροφορητής: Να σου πω, κορίτσι, να σου πω το δίκαιο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι ευαγγελικοί άμα βλέψουν το χρήμα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν ζητάνε... λυπάμαι να το πω, αλλά δεν ζητάνε, δεν κοιτάνε θρησκεία. Εδώ έχουμε παραδείγματα του βουλευτή του Γιακώβ, τον βάφτισε ο Αθανασιάδης και τον έκανε γαμπρό. Έχω την πρώτη την εξάδελφή μου, τη Λαζαρίδη τη Γαλήνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ανένδοτος, τη βάφτισα...

Ερευνητής: Η Γαλήνη και η μάνα σου τι είναι; πρώτα ξαδέλφια;

Πληροφορητής: Όχι, ο πατέρας μου και ο μπάμπας Τάσος είναι ξαδέλφια.

Ερευνητής: Εξαδέλφια πρώτα.

Πληροφορητής: Όχι πρώτα, δεύτερα.

Ερευνητής: Μακρινή συγγένεια.

Πληροφορητής: Μακρινή συγγένεια, αλλά η Γαλήνη πήρε, την είχαμε την Γαλήνη...

Ερευνητής: Τέλος πάντων, δεν θέλω ονόματα, αλλά θέλεις να πεις ότι...

Πληροφορητής: Ναι παρόλο είναι οικογένεια από ιεροκήρυκες, τους οποίους σέβομαι και τους αγαπώ, εν τούτοις έκριναν την αυτήνα... δεν ήτανε ζήτημα η Γαλήνη... το θέλει και θα το κάνει, αλλά έγκριση το έκανε. Έτσι είχα ακούσει.

Ερευνητής: Ναι, καλά αυτά θα μείνουνε, έτσι γιατί το είπανε, θ γίνει.

Πληροφορητής: Και άλλες περιπτώσεις ξέρω...

Ερευνητής: Εσύ σαν αυτός εκείνο που θέλω εγώ έν', ας πούμε, σαν Πόντιος που έρθες και έζησες Ορθογώνους ορθόδοξος απέναντί σε ευαγγελικά, αν είχες άποψη κανένα χτυπητό πράγμα. Τέρε, ο πατέρα μ', ας πούμε, ύστερα είπαν ότι 'α' 'ίνεται χωριστό σχολείο, εσκώθετε, εποίκετε αντίδραση, κάτι άλλα τέτοια γύρω από τη ζωή, κάποια αδικία, ας πούμε, τα δάνεια 'κ' 'ίνουνταν σ' όνομά σου, 'ίνουντανε κάπου αλλού, κάτι τέτοια.

Πληροφορητής: Τέτοιες δυσκολίες δεν συναντήσαμε.

Ερευνητής: Δεν συναντήσατε.

Πληροφορητής: Εγώ που ήμουν αρχηγός της οικογένειας, παρόλο που ήμουν, ο Χάρης χώρισε, όπου και αν πήγαινα στα αυτά, δεν μου έγινε καμία τέτοια παρατήρηση να πούνε ότι ή είσαι ευαγγελικός. Με τους ευαγγελικούς πήγαινα καλά, δεν είχα, ας πούμε, αντιθέσεις τέτοιες, όπως τελευταία δημιουργήθηκαν τελευταία, δεν είχα τέτοιες αυτές.

Ερευνητής: Στις αρχές όχι. Αλλά τελευταία δημιουργήθηκαν απ' ότι λένε και εγώ έζησα σαν παιδί, για το σχολείο.

Πληροφορητής: Για το σχολείο, ναι όλα ήταν για το σχολείο.

Ερευνητής: Όλα ήταν για το σχολείο. 'Η 'α' 'ίνεται σχολείο, θείο Τάσο, ή 'κ' 'α' 'ίνεται σχολείο. Και σήμερα απεδείχθη ότι είχατε δικό εσείς. Διότι αν 'κ' είχαμε οσήμερον σχολείο, δεν θα...

Πληροφορητής: Ναι μάλιστα, γεγονός είναι ότι για το σχολείο ήτανε, αλλά το ζητούσαμε για να είμαστε ειλικρινείς, το ζητούσαμε μέσα στο πάρκο, μόνο στο πάρκο. Ενώ όπως βρέθηκε η περίπτωση, βρέθηκε και άλλη λύση...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η τρίτη λύση.

Ερευνητής: Ναι, η τρίτη λύση.

Πληροφορητής: Η τρίτη λύση, η οποία ήτανε ακόμα καλλίτερη. Το πάρκο υπάρχει και δεν μπορεί να είναι κανενός, είναι του συνοικισμού, θα μείνει και θα παραμείνει ένας πνεύμονας.

Ερευνητής: Είναι του Δήμου, ωραία. Άλλη τίποτε καμιά εμπειρία, θείο Τάσο;

Πληροφορητής: Όσον αφορά για την εδώ ζωή;

Ερευνητής: Για την εδώ ζωή.

Πληροφορητής: Εγώ θα σου πω για την εδώ ζωή. Κορίτσι, από τότε που μπήκαμε δουλειά, δόξα τω Θεώ πολύ γρήγορα ανέλαβame, αλλά πεσμένοι στη δουλειά, τη ποπά Ανίτσα, εμείς, γρήγορα πήραμε φτερά. Δεν ήμασταν, ας

πούμε, εγώ επί παραδείγματι ως που να γίνω 26 χρονών, δεν ήξερα τι θα πει, με κοροϊδεύαν και έλεγαν ότι το παντελόνι του τρύπησε από το να κάθεται στα καφενεία, δεν είχα, ας πούμε, ούτε κάπνισμα ούτε καφενείο να ξέρω ούτε τίποτε. Δουλειά και άγιος ο Θεός. Βέβαια δεν μετανιώω γι' αυτό που έκανα, δεν μετανιώω, αλλά αυτή ήτανε. Δεν κάπνισα ώσπου να έγινα 27 χρονών.

Ερευνητής: Α γιατί τα ήθη ήσανε αυστηρά.

Πληροφορητής: Ναι και δεν μ' άρεζε. Ύστερα από επιπολαιότητα παιδική, ας πούμε, μ' όλη την ηλικία που είχα, δεν δικαιολογείται, άρχισα και να καπνίζω και από αιτίες που τέλος πάντων με στεναχωρούσανε, έφυγα παν...

Ερευνητής: Ναι, θείο Τάσο, είσαι ένας άνθρωπος αρκετά ξύπνιος, αυτό θέλω, εσύ, άκουγα και ασ' τον πατέρα μ', εκράτεσάμε το σέβας τη μάνα, τον πατέρα, η οικογένεια του Πόντιου, ας πούμε, η ποντιακή οικογένεια έτον πολλά δεμένο και αυτό το πράγμα έσωσέ σας και εδημιουργήθετε, ήταν γεγονός.

Πληροφορητής: Η μάνα μου ας πούμε τόσα χρόνια, 80 χρονών πέθανε, ήταν μαζί μου, ακόμα και στη Γερμανία που πήγα, που αναγκάστηκα να πάω, διότι αυτό ήτανε άνω ποταμών, να πάμε στην Γερμανία με τέτοιες εγκαταστάσεις...

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Είχα εκείν' τη χρονιά που έφυγα, πνιγμένος στα χρέη, 180 χιλιάδες δραχμές χρωστούσα τράπεζες και αυτά...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι φόροι, φόροι.

Ερευνητής: Και τη μάνα είχατε μαζί σ'.

Πληροφορητής: Και τη μάνα πάντα μαζί, στην Γερμανία την πήρα. Θα πλερώσεις, κοιτάξτε τι έγινε, θα πλερώσεις για τα δίδακτρα του παιδιού σου, για τα συγγράμματα του παιδιού σου. Από την, το θυμάσαι και σύ, στην Τρίτη τάξη θα πλήρωνες 360 για την εγγραφή...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Στην Τετάρτη, έκτε απάνω θα πλερώσεις 600 δραχμές.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτά τα πράγματα πού μπορούσαμε να κάνουμε; Τελευταία κατήντησε, όχι για τίποτε άλλο, μια ζωή θα την έκανα, είχαμε τον Λάμπη, τον γιο μου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στο πανεπιστήμιο να πάει, ήθελε άνθρωπος ένα χιλιάρικο τον μήνα για να πληρώσουμε, στην ΧΑΝ τον έγγραφα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε να το πλερώσουμε, κορίτσι, ένα χιλιάρικο το μήνα για 45 στρέμματα. 45 στρέμματα ποτιστικά εκείνη την εποχή και με σωλήνες να διοχετεύεται όλο το νερό. Τα ροδάκινα τα κάναμε, τα πέταξάμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με λέει ο έμπορας και στο λιμάνι να τα στείλω, λεφτά θέλουνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα καπνά κάψτε τα.

Ερευνητής: Μιλάμε για ποια δεκαετία; '50;

Πληροφορητής: Του '50 τη δεκαετία.

Ερευνητής: Ναι του '50 τη δεκαετία.

Πληροφορητής: Το 1950 κάψτε τα καπνά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας είπαν, ό, τι μας είπαν τα κάναμε καλά, κορίτσι μου. μας είπανε κάντε σιτάρια στην αρχή. Κάναμε σιτάρια, έγινε πληθωρισμός. Κάντε, αλλάξτε καλλιέργειες. Κάντε καπνά. Κάναμε καπνά, τα καίγανε. Κάντε φρούτα, τα πετούσαμε. Απογοητεύτηκα. Τη χρονιά που φεύγω, Νίκη, για τη Γερμανία έχω 30 στρέμματα, 28 στρέμματα ακριβώς, αυτού που είναι σήμερα τα ΚΤΕ, του Κουτσοτάσου το χωράφι. Ένα καρπούζι το έβλεπες και γελούσε το μάτι σου, τόσο καλό. Μια ανεμοθύελλα τα σβήσε. Καμία βοήθεια ούτε τον φύλακα δεν είχα να πληρώσω και με πήγαν στο δικαστήριο.

Ερευνητής: Και καμία αποζημίωση, συμπαράσταση από το κράτος.

Πληροφορητής: Καμία αποζημίωση. Πήγαιναμε στο αυτό... έλα στα καπνά. Τα καπνά έχω 2800 οκάδες, τις 1000 οκάδες, τις 800 οκάδες τις βγάλαμε για κάψιμο, που καπνά βλέπω σήμερα πως τα παίρνουνε. Χίλιες οκάδες πουλήσαμε με 24 δραχμές και τα άλλα με 8 δραχμές. Τα 'δωσα στον μεσίτη ήταν ο Χιονίδης ο Δημητράκης. Πώς να σηκωθείς να κάνεις;

Ερευνητής: Ναι πώς; Δηλαδή ο πρόσφυγας είχε άλλη προσφυγιά απέναντί στην ίδια την Ελλάδα, διότι δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει.

Πληροφορητής: Ναι παιδί μου, δεν μπορούσε, αυτοεξόριστος.

Ερευνητής: Αυτοεξόριστος και έφυγες στη Γερμανία.

Πληροφορητής: Και ξέρεις τι σκεφτόμουνα; Έτσι ήταν. Η γενιά μας δηλαδή οι Λαζαριδαίοι ξεκίνησαν πάλι απ' την ...

Ερευνητής: Ορντού.

Πληροφορητής: Όχι, απ' την Ρωμανία.

Ερευνητής: Ρουμανία.

Πληροφορητής: Όχι απ' τη Ρουμανία, απ' τη Ρωμανία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στα βάθη της Τραπεζούντας που έφυγαν μετά τη διάλυση...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Που έγινε ένα ανεξάρτητο, οι Τούρκοι δεν πατούσαν κατά κει δεν πάνε Οθωμανοί. Από εκεί φύγανε, τους κυνήγησαν, όταν σφίξανε, φύγανε ήρθανε στην Κιμισχανέ. Απ' την Κιμισχανέ ήρθανε στις χαράδρες των ποντιακών ορέων εκεί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην Κερασούντα, απ' την Κερασούντα το πώς ήρθανε στην Σινάμενη άλλο παραμύθι, μεγάλο παραμύθι ας μην σου κουράσω και δεν θα σωθούν και αυτά.

Ερευνητής: Ναι, δηλαδή αυτό θέλω να πω, όλο είσαι αυτοεξόριστος, ο Πόντιος έν' άλλοτε πρόσφυγας άλλοτε αυτοεξόριστος δηλαδή.

Πληροφορητής: Αυτοεξόριστος, αλλά πάντα δυναμικός, κορίτσι μου. Όπου και αν πήγαμε, δεν χάσαμε, με πιστεύεις; Δεν χάσαμε.

Ερευνητής: Στην Γερμανία την εμπειρία που ξεις, θείο Τάσο;

Πληροφορητής: Στην Γερμανία άλλο καλλίτερο δεν μπορούσαμε να πούμε. Εγώ ποτέ δεν το συγχωρώ την κυβέρνηση εκείνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η οποία ανάγκασε να πάμε εκεί. Αλλά μ' όλα ταύτα, μας έκανε καλό αυτή. Αλλά ποτέ δεν μπορώ να ξεχάσω ότι μας έκανε, εμείς στους νικητάς εμάς να μας κάνει αιχμαλώτους στη δουλειά των Γερμανών. Αυτό δεν το περίμενα. Αυτό το χαίρεται η κυβέρνηση, πολλές φορές κάτι κυβερνήσεις το χαίρονται αυτό. Και με λένε δεν φτάνει; Η Γερμανία ήταν πολύ καλή, αλλά εμείς ήμασταν νικητές. Στον τόπο μας γινόμασταν. Δεν μπορούσα, κορίτσι, σε είπα όλες τις περιπτώσεις. Τα καπνά μου κάηκαν, τα φρούτα μου τα χάδεψαν, τα σιτάρια μόλις τα κάψανε, τι να κάνεις; Αλλά έχω σε πω έξω από όλα αυτά, κορίτσι, ένα άλλο για τον Τούρκο...

Ερευνητής: Πεε.

Πληροφορητής: Ο Τούρκος, όπως λένε, αυτό δεν το έχω ακούσει, ότι ακόμα και την καταστροφή των Αρμενίων είναι παρτό της Γερμανίας.

Ερευνητής: Α καλά, αυτό οι ιστορικοί όλ' λέν' ατα...

Πληροφορητής: Α το λένε έτσι; Των Τούρκων;

Ερευνητής: Βεβαίως.

Πληροφορητής: Αυτό το λέγω χωρίς να έχω υπόψη.

Ερευνητής: Εκείνο το αυτό... πώς εσπάχταν όλ' οι Αρμένιοι.

Πληροφορητής: Αλλά θέλω να σου πω τι είναι ο τουρκικός λαός. Ο τουρκικός λαός, όχι...

Ερευνητής: Η κυβέρνηση.

Πληροφορητής: Η κυβέρνηση. Είναι πώς σε το πω; Θα σου πω μια περίπτωση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν έφυγάμε από τη Σινανού και είχαμε τα αυτά μας, τα αφήσαμε σ' έναν Τούρκο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τον είπαμε, αν γυρίσομε, θα μας τα δώσεις. Αν δεν γυρίσομε χαλάλι σου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ερχόμαστε, φύγαμε όπως είπαμε προηγουμένως, θα 'ρθούμε στην αυτήν... και ο άνθρωπος μας έδωσε και μας χρωστάει έξ παγκανότες, που ήταν πολλά λεφτά εκείν' την εποχή, και την είπε, Άνιτσα, θα σε φέρω τα λεφτά, τότε θα ρθεις, πάρε αυτό το τυρί, μας έδωσε ένα τυρί από κεινού, ένα πάρτ ήταν, πως το λέμε... τέλος πάντων τυρί...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Σε πετσί μέσα είναι, σε αρνίσιο πετσί μέσα είναι το τυρί, καλό τυρί, μας έδωσε ένα τέτοιο και θα σε φέρω τα λεφτά. Εν τω μεταξύ εμείς τα χαρτιά τα είχαμε βγάλει τα αυτά, τα διαβατήρια, διαβατήριο δεν ήτανε άδεια από την αστυνομία, είμαστε και η μάνα μου περιμένει δεν ήρθε ο Τσιντσιάχ το όνομα του, από ένα χωριό. Δεν ήρθε. Εν τω μεταξύ έρχεται εκείνος, ψάχνει στο σπίτι μας εκεί, λέει έφυγε Ανίτσα, τρέχει στο αυτό... έρχεται στο τελωνείο κοντά. Στο τελωνείο εξετάζαν τη μάνα μου χώρια και εμένα χώρια και τον Χάρη χώρια και τη μάνα μου χώρια για χρυσαστικά. Περάσαμε. Πρώτα η μάνα μου πέρασε και όλο κοιτάζει μήπως φανεί ο Τσιντσιάχ. Για μια στιγμή πήγε μέσα, πήγαμε και εμείς. Μόλις μπαίναμε μέσα, βλέπω ένα από πίσω λέει, νέμπρι, νέμπρι, δεν λέμε εμείς νέπε, εμείς οι Πόντιοι λέμε νέπε...

Ερευνητής: Νέπε.

Πληροφορητής: Θα πει βρε συ, βρε σύ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν με κάνει έτσι σσς, απαγορεύεται να πάρεις λεφτά να τα πας εκεί πέρα. Εκείνα που έχεις, ας πούμε, είναι δυο

λίρες πρέπει να τα έχεις στην Πόλη να πας, δύο παγκανότες. Αυτός μέσα σε ένα ψωμί σχισμένο, δύο ψωμιά τώρα το ένα σχισμένο και με λέει αυτά τα δώσεις στη μάνα σου, τα ψωμιά. Φωνάζει και με λέει τουρκικά αυτά θα τα δώσεις στη μάνα σου. Γετίμ, φτωχά είναι λέει, ορφανά η μάνα τους ψωμί δεν πήρε, αυτά τα δύο ψωμιά δώσε τους τα και μας έδωσε τα ψωμιά. Θα τα δώσεις στη μάνα σου. Εγώ ζεστά, ζεστά τα ψωμιά τα έριξα, πήγα τα έδωσα τη μάνα μου. 'Οχ', ανάθεμά τον, λέει, αυτά μονάχα σε έδωσε; Γιατί δεν τον αφήναν οι αυτοί λεφτά να δώσει.

Ερευνητής: Και έδωσε και τις λίρες.

Πληροφορητής: Είχε πέντε λίρες μέσα παγκανότες μέσα.

Ερευνητής: Τόσο αξιόχρεος.

Πληροφορητής: Τόσο αξιόχρεος. Λοιπόν να σου πω ένα άλλο πράγμα.

Ερευνητής: Ναι. Ωραίο αυτό.

Πληροφορητής: Την πρώτη φορά όταν πήγα, κορίτσι, είχαμε μία γνωστή πολύ κοντά, πολύ φιλενάδα με τη μάνα μου. Δευρογυναίκα ενός Τούρκου, ο γιος του ήταν πρόεδρος. Πάω στο χωριό εκεί να την δω, η μόνη που ζει. Ενώ το παιδάκι αυτό που είχε ο πρόεδρος του χωριού ούτε γεννημένος δεν ήταν, όταν φύγαμε. Εγώ 50 χρόνια ύστερα πήγαμε και αυτός τότε ήταν 50 χρονών. Είχαμε μία πολύ γνωστή γυναίκα, πήγαμε, την βρήκα. Κοντά στην Ορντού είναι το χωριό, 3 χιλιόμετρα έξω από την Ορντού. Πήγα την βρήκα, αλλά η γυναίκα, Τσιρίπογλου τη λέγανε, δεν ήξερε τι είχε κάνει, με λένε οι άλλοι. Δεν γνώριζε, βρε την Ανίτσα, βρε πώς κοιμόσασταν, βρε εγώ που είμαι που τα χτήνα σας ερίαζα και η μάνα μου όλο μαζί σου ήτανε και το χωριό, το σπίτι ύστερα από 50 χρόνια, όπως τ' άφησα. Καθόλου μια μεταβολή. Με λένε οι άλλοι αυτή έκανε ένα κοριτσάκι, μέχρι τότε δεν είχε παιδιά. Έκανε ένα κοριτσάκι και πέθανε και από τότε τα έχασε, με λένε. Και πράγματι ύστερα όταν έφευγα, είδα έξω από το χωριό πολύ περιποιημένο μία βρύση και από κάτω είχε το όνομά της κόρης αυτηνής, στους διαβάτες πιες νερό και λοιπά. Και όταν ανέβηκα, ανηφόρα ήτανε, εκεί είχα μια βρογχίτιδα, όπως και τώρα, κάθισα σε μια σκιά από κάτω ύστερα από ψυχρούλα. Εν τω μεταξύ έτσι όπως κάθισα, από πίσω με λέει ένας τουρκικά, ένα κοριτσάκι, να το πω τουρκικά;

Ερευνητής: Πες το τουρκικά, ας γράφκεται.

Πληροφορητής: Ναι (μιλάει τουρκικά), θα κρυνώ-

σεις, μην κάθεσαι εκεί πέρα και με φέρνει ένα αυτό, με φέρνει ένα μιντεράκι, ένα κορίτσι δεκατρία χρονών, το πολύ δεκατέσσερα, δώδεκα, δεκατρία, το πολύ δεκατέσσερα. Λοιπόν εν τω μεταξύ λέει να σε φέρω και κάτι να πιείς, φαίνεσαι έτσι κάπως κουρ... ευχαριστώ, λίγο νεράκι φέρε με, τη λέω, ευχαριστώ πολύ. (Μιλάει τουρκικά) πάει μέσα και ακούω τσικ τσικ τσικ χτυπάει πάλι γιαούρτι, το χτυπάει και μου το φέρνει. Ούτε ξέρει αν είμαι Ορωμαίος ούτε ξέρει τίποτε, δεν ξέρει τίποτε το κορίτσι. Από κάτω πέρανα τυχαία, το σπίτι τους εκεί και εγώ είμαι από δω, αρκετά μακριά από το σπίτι τους, εκεί κάτω που μιλούσαμε και μου είπανε και λοιπά, δεν ακουγότανε, πολύ χαμηλά ήτανε. Άλλη περίπτωση, όταν πήγαμε...

Ερευνητής: Φιλοξενία δηλαδή.

Πληροφορητής: Φιλόξενοι ναι, όπως είναι οι Πόντιοι.

Ερευνητής: Οι Πόντιοι.

Πληροφορητής: Μα εδώ στην Αλβανία όταν γυρίζαμε, άμα περνούσες μέσ' το ποντιακό χωριό ππππφφφ ό,τι ήθελες είχες και στον Αυγερινό. Και να μην πούμε και τα χωριά ούτε μέσα δεν σε βάζανε ούτε αβγό δεν σε δίνανε, Πάσχα ήτανε. Μόνον αν συναντούσες κάτι γριούλες, είδες τον τάδε, είδες τον τάδε. Ενώ ανοίγανε τα σπίτια τους και στην Κοζάνη εκεί Πόντιοι ένα σωρό, όπου πήγαινες εκεί και τι δεν είχες. Στη Νεάπολη παραπέρα πώς λέγεται εκείνο κωμόπολης, τέλος πάντων, όπου και αν πήγαμε...

Ερευνητής: Οι Πόντιοι υποδοχή.

Πληροφορητής: Ακριβώς και αυτό θέλω να σου πω...

Ερευνητής: Και οι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι ο λαός τους της Ορντούς.

Ερευνητής: Της Ορντούς.

Πληροφορητής: Ένα άλλο πράμα θα σε πω, κορίτσι, εγώ αυτό το έχω σε τουρκικά βιβλία, τα διαβάζω πολύ καλά,

Ερευνητής: Α διαβάζεις και τουρκικά;

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Μπορείς.

Πληροφορητής: Να σε διαβάσω ό,τι θέλεις.

Ερευνητής: Α ωραία, κάποιος με είπε μια μέρα έχω τουρκικά, Νίκη, είπα δεν ξέρω, ο πατέρας μ' επέθανε, 'κ' εξέρω, είπα τονε.

Πληροφορητής: Εγώ τα διαβάζω.

Ερευνητής: Καλά, θα το έχω κατά νου, ωραία.

Πληροφορητής: Λοιπόν το λαζούδ το έχεις ακούσει;

Ερευνητής: Καλαμπόκι.

Πληροφορητής: Μόνον εσύ το ξέρεις, οι Τούρκοι το έχουν μισίρ, αυτοί είναι αυτόχθονων. Τώρα στην τουρκική εμείς, διότι αλλάζουν πολύ τα ονόματα των παλαιών κατοίκων του Πόντου. Εν πάση περίπτωση το λαζούδ το έχουν μόνον οι Ορτουλούδες και η περιοχή εκείνη το έβγαλε. Οι Τούρκοι σ' αυτό το βιβλίο που διάβασα λένε από τους Τούρκους έμαθάνε τις τέχνες οι Έλληνες ναι. Όλους ούτε έναν τεχνίτη δεν υπήρχε στην Τουρκία μέσα και έκλαιγαν οι Τούρκοι, όταν φεύγαμε, όλοι οι τεχνίτες φεύγουν.

Ερευνητής: Ναι, τι θα γίνουμε.

Πληροφορητής: Όταν έφευγαν, εξορία όταν κάναν, τους τεχνίτες τους κρατούσαν. Έναν δεν είχαν τεμερτζή, τεμερτζή θα πει τουρκικά σιδερά ούτε πεταλωτή ούτε γανωτή ούτε τίποτε. Όλοι ήτανε Έλληνες, όλοι Ορωμαίοι ήτανε.

Ερευνητής: Καλά ο Ορωμαίος έν' ξύπνιος.

Πληροφορητής: Ναι αλλά αυτός στο βιβλίο που το γράφει ένας, Κιόλογλου λέγεται, ε μπαίνει μέσα στα βαθιά, χωρίς να ξεχνάει Ξενοφώντα, ανάβαση Κύρου, λεπτομέρειες... (διακόπτεται απότομα η αφήγηση).

Λεξιλόγιο

αγκαλούνε = καταγγέλλουν, αγκαλώ = καταγγέλλω, αρχ. εγκαλώ.

αντάμ εσκιά = άνδρα κλέφτη

γόλα = εδώ χέρια που έκοβαν ξύλα με τα πριόνια, γόλα = ώμοι, χέρια, λ. τ. koltuk.

γοτζαμανάντ' = οι πρεσβύτεροι, οι γέροι, kocaman.

γουνουδεύ' = μιλάει, γουνουσεύω = μιλάω, λ. τ. konuşmak.

γουρπάντς η μάνα σ' = να σε χαρεί η μάνα σου, στερεότυπη έκφραση.

γουςλάρα = δυνατά, λ. τ. güçlü.

ελιγούτον και επελιγούτον = λιποθυμούσε και ξελιποθυμούσε.
 επελέσταμε = μείναμε, απολέσκουμαι = απομένω, αρχ. απολείπομαι.
 εράψεν = έψαξε, αραύω και αραεύω, = ψάχνω, λ. τ. aramak.
 ερίαζα = φυλούσα, εράζω = φυλάσσω, παρατηρώ, προσέχω, αρχ. ώρα = φροντίδα
 εσόευαν = λήστευαν, σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak.
 εταγούτεψεν = σκόρπισαν, μοίρασαν, ταγουτεύω = σκορπώ, μοιράζω, λ. τ. dagilmak.
 ετοπλαύταμε = μαζεύαμε, τοπλεύω και τοπλαεύω = μαζεύω, συγκεντρώνω, λ. τ. toplamak.
 καντζίν = καρπός φουντουκιού, αμυγδάλου, σκελίδα σκόρδου, λ. τ. kanci.
 Κιουρτσήςδες = Γεωργιανοί
 κούξαν = φώναξαν, κουϊζω = φωνάζω.
 λαζούδ = καλαμπόκι, λ. αρμ. lazud.
 λογαρία = λογαριασμός.
 μαχανά = αφορμή, αρχ. μηχανή.
 μισίρ = καλαμπόκι, λ. τ. misir.
 Μουχτάρης = πρόεδρος, λ. τ. muhtar.
 ορμάν = δάσος, λ. τ. orman.
 πογάζα = εδώ τρόπους διαφυγής, παγερό ρεύμα αέρα, λ. τ. boğaz.
 σαγαπλούς = ιδιοκτήτης, λ. τ. ev sahibi.
 Ταμαλαλούδες = οι κάτοικοι του χωριού Τάμαλα, περιφέρειας Ορντούς.
 τεμερτζής = σιδεράς, λ. τ. demirci.
 τζανταρμάδες = χωροφύλακες, λ. τ. jendarme.
 τσαούς = λοχίας, λ. τ. çavuş.
 τσιτδελεύ' = ψιχαλίζει, απρόσπ., ρ. λ. τ. çiselemek.
 τσορτάν = ξερή μυζήθρα, λ. αρμ. chor.
 θελέκια = φορτία πλάτης, λ. τ. şelek.
 χαρτώματα = λεπτές σανίδες.
 χουζάρα = πριόνια, λ. τ. hizar.
 μετζίτι = παλιό χρυσό τουρκικό νόμισμα, ισοδυναμεί με την τουρκική χρυσή λίρα, λ. τ. mecit.

Σχόλια

Τόχοβα

Παλαιότερη ονομασία του χωριού Πιερίας Τρίλοφος

Μεντρεσές

Ήταν ένα ιεροδιδασκαλείο όπου μουσουλμάνοι εκπαιδευτικοί δίδασκαν το κοράνιο.

Ιεροδιδασκαλείο Πράσαρης

Ο μητροπολίτης Χαλδείας Λαυρέντιος Παπαδόπουλος (1860-1928) ανήγειρε πάνω στο μοναστήρι της Παναγίας Ιεροδιδασκαλείο, ξακουστό εκπαιδευτικό ίδρυμα που λειτούργησε από το 1910 έως το 1914. Κτισμένο στην κορυφή του βράχου είχε αίθουσες διδασκαλίας, κοιτώνες για μαθητές και δασκάλους, μαγειρείο κλπ., συνολικά 48 δωμάτια. Δίδασκαν διακεκριμένοι καθηγητές και τα δίδακτρα ήταν 10 χρυσές λίρες και η επιλογή των μαθητών ήταν πολύ αυστηρή και επιλέγονταν στην Ε' Δημοτικού. Πρώτος διευθυντής ήταν ο Γερβάσιος Σουμελίδης και τελευταίος ο Α. Α. Παπαδόπουλος. Τα εγκαίνια έγιναν το 1907 και οι πρώτοι μαθητές φοίτησαν το 1909 και ήταν 200 περίπου. Η δομή του: Ε' και ΣΤ' τάξεις Δημοτικού, τρεις τάξεις Γυμνασίου αυξανόμενες κατά χρόνο, αλλά δεν ολοκληρώθηκαν λόγω του πολέμου που ξέσπασε το 1914. Δίδεξαν σπουδαίοι καθηγητές: Νικόλαος Γεωργιάδης, Χ. Ιπακιάδης, Χαριτωνίδης, Μιχαηλίδης, Θ. Βαλταδώρος, Ιωαννίδης. Οι μαθητές φορούσαν στολή. Σήμερα σώζονται μόνον ερείπια.

Γερβάσιος Σουμελίδης

Μητροπολίτης Χαλδείας και μετέπειτα Γρεβενών. Γεννήθηκε το 1882 στην Βαρενού Κρώμνης και σπούδασε στη θεολογική σχολή Χάλκης. Το 1911-12 ανέλαβε τη Διεύθυνση της Ιερατικής σχολής της Πράσαρης. Εργάστηκε ως δάσκαλος και ιερέας και για τη δράση του εξορίστηκε στη Σόφια. Το

1919 έγινε μητροπολίτης Κολωνίας. Με την ανταλλαγή το 1924 έφερε στον Πειραιά 38 κιβώτια με πολύτιμα κειμήλια. Έγινε επίτροπος της Αρχιεπισκοπής Αθηνών και διακρίθηκε για την δράση του. Ίδρυσε εμπορική σχολή για εργαζόμενους, ανέγειρε εκκλησίες και φρόντισε ποικιλοτρόπως για την ανακούφιση των προσφύγων. Το 1934 χειροτονήθηκε μητροπολίτης Γρεβενών. Πολέμησε παντοiotρόπως τους Γερμανούς κατακτητές. Πέθανε τον Απρίλιο του 1943. Τάφηκε στην Νίκαια, η οποία τον τίμησε.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Η ένωση Ποντίων Πιερίας αποφάσισε να πάρει συντεύξεις από τους γέρους και τις γριές που γεννήθηκαν στον Πόντο και ήρθαν εδώ το '23 και έζησαν στην Κατερίνη και έχουν εμπειρίες από τον Πόντο και την ζωή τους εκεί. Όλα αυτά θα τα επεξεργαστούμε και θα κάνουμε ένα βιβλίο για την ζωή των Ποντίων. Σ' ακούμε τώρα. Πού γεννήθηκαν, με ημερία.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Πουланτζάκη.

Ερευνητής: Στη Πουланτζάκη.

Πληροφορητής: Στην Πουланτζάκη, το 1899. Είμαστε γραμμένοι στην Κερασούντα και έχουμε εκεί το επίθετο Κεχαγιόγλου.

Ερευνητής: Κεχαγιόγλου.

Πληροφορητής: Κεχαγιόγλου, αλλά ανήκουμε στην Πουланτζάκη είχε ο πατέρας μου εμπόριο.

Ερευνητής: Αν θέλεις, πες τα ποντιακά, δεν μας πειράζει, πιο ευχάριστα.

Άλλος ερευνητής: Όπως μπορείς, πες τα.

Πληροφορητής: Οι αρχές μας ήταν από το Απτάλ.

Ερευνητής: Απτάλ.

Πληροφορητής: Ναι οι αρχές μας, το Απτάλ από την Πουλατζάκη είναι 1,5 με δύο ώρες και εκείνο. Εκεί πολλοί Τούρκοι ήτανε. Εκεί πήγα στο σχολείο στις μικρές μου ηλικίες. Η μάνα μου αρρώστησε μετά και οι γιατροί την είπανε από δω θα φύγεις. Δεν μπορεί να ζήσεις, διότι ήτανε βουνίσιο, το κλίμα της Πουλαντζάκης ήτανε βαρύ.

Ερευνητής: Είχε θάλασσα το Πουλαντζάκ.

Άλλος ερευνητής: Υγρό ήταν το κλίμα κει.

Πληροφορητής: Υγρό ήταν και την άνοιξη πολύ ζέστη και κουνούπι. Και έφυγαν όλοι Πουλατζάκλιδες, δεν έμεινε κανείς εκεί πέρα την άνοιξη. Η μάνα μου ήτανε στο Πουλαντζάκ, μετά φύγαμε στο χωριό πάνω οικογένεια ολόκληρη. Ο πατέρας μου κάτω στα μαγαζιά εκεί πέρα. Εκεί είχε κατάστημα ένα μεγάλο χωριό πάνω, στη Σίκουσα άλλο κατάστημα.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή είχε δύο μαγαζιά.

Πληροφορητής: Δύο μαγαζιά.

Άλλος ερευνητής: Ένα κάτω στο Πουλατζάκ και ένα επάνω.

Πληροφορητής: Επάνω στη Σίκουσα.

Άλλος ερευνητής: Σίκουσα.

Πληροφορητής: Σίκουσα μάλιστα.

Ερευνητής: Τι εμπόριο έκανε;

Πληροφορητής: Υφάσματα.

Ερευνητής: Υφάσματα.

Πληροφορητής: Υφάσματα, απ' όλα έκανε. Και φουντούκια αγόραζε, έσπαζε, έκανε καντζιά, μήλα έστελνε στη Βουλγαρία. Έχασε δύο χιλιάδες λίρες. Πάγωσαν τα μήλα, πνίγηκε ένα Σεμεληδών παιδί, το οποίο είχε εντεταλμένο πάνω στο βαπόρι. Τον έλεγε ο πατέρας μου, ρολόγια δεν θα πάρεις, διότι δεν υπήρχε στην Πουλαντζάκη ωρολογοποιός και όποιος θα πήγαινε προς την Πόλη, όλοι Τούρκοι, Ρωμιοί πάρε το ρολόι μου και φτιάξε το στην Πόλη να το φέρεις. Δεν πήρε εκεί. Αλλά στην θάλασσα πάνω που έμπαινε στο βαπόρι, ο χότζας εκεί είχε μετρεσέδες στην Πουλατζάκη. Εκεί μέσα μάθαιναν για το κοράνι για να πάνε στα χωριά τους οι φοιτητές οι Τούρκοι. Ο Χότζας πολύ γνωστός τον λέει θα το πάρεις. Αναγκάστηκε το παιδί να το πάρει, γνωρίζοντανε, ήρθε ο Χότζας στο μαγαζί. Πήγε στην Πόλη, το έδωσε στον ωρολογά. Ο ρολογάς α τώρα, α με τ' ολίγον για δέκα λεπτά έφυγε το αυτό, το βαπόρι, σηκώθηκε. Πήγε αυτός διαμαρτυρήθηκε, του λέει τώρα έχουμε άλλο βαπόρι. Άλλο βαπόρι, θα πας, λέει με το άλλο. Μπήκε πραγματικά στο άλλο. Το μεν δικό μας με τα μήλα πέρασε, πήγε στη Βάρνα, στη Βάρνα θα πήγαινε αυτός. Αλλά εκείνο βυθίστηκε επάνω στον Βόσπορο και πνίγηκε το παιδί.

Ερευνητής: Πνίγηκε το παιδί.

Πληροφορητής: Πνίγηκε το παιδί. Τα μήλα έμειναν εκεί πέρα, χειμώνας, φθινόπωρο ήτανε, Νοέμβριος μήνας που πήγανε. Έκατσαν έναν μήνα, δύο μήνες, τρεις μήνες. Το τελωνείο σηκώθηκε φώναξε: ότι απ' την Πουλαντζάκη, απ' την Τουρκία ένα βαπόρι, μήλα ήτανε, μήπως γνωρίζετε κανέναν για συγγενή εδώ πέρα. Διότι στη Βάρνα όλοι Έλληνες ήτανε. Αυτοί οι Ξανθοπουλαίοι εκεί απ' το χωριό μας είναι. ο Καλεντερίδης, ένας Χάμπος που ήτανε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτός ήτανε εκεί και πήρε την θυγάτερα εκείνων.

Ερευνητής: Από πότε έφευγαν από το Πουλαντζάκ απ' τον Πόντο και πήγαινα στην Βάρνα στην Βουλγαρία; Από ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Οι δικοί μας αυτοί φύγαν γρήγορα, δεν το ξέρω αυτό, πότε φύγανε, πάντως απ' το 1900 και πριν.

Ερευνητής: Και πριν.

Πληροφορητής: Πριν απ' το 1900 φύγανε. Μετά πήγανε και άλλοι δικοί μας, όπως είναι και ο Τρελόπουλος, του Γιοβάνη ο αδελφός, ο Χάμπος ήτανε εκεί, ο Καλεντερίδης ο Νικόλας ήτανε εκεί. Το χωριό μας είχανε πολλές οικογένειες στη Βάρνα.

Ερευνητής: Δηλαδή απ' το χωριό σας εννοείς από το Πουλαντζάκ ή από το Πέαναν;

Πληροφορητής: Πέαναν.

Ερευνητής: Απ' το Πέαναν.

Πληροφορητής: Μία ομήγυρης έγινε εκεί πέρα και συζητούσαν. Καλά τόσα πολλά χρήματα έχει αυτός στο χωριό επάνω. Το τελωνείο έβαλε αυτόν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Για να φωνάξει μήπως έχει κανέναν συγγενή εδώ πέρα. Διότι ήρθανε ένα βαπόρι μήλα και κανείς δεν έχει έρθει.

Ερευνητής: Δεν τα συνοδεύει.

Πληροφορητής: Δεν τα συνοδεύει. Τα χαρτιά ήτανε, το βαπόρι άφησε και τα χαρτιά και έδωσε και του πατέρα μου το όνομα. Από την Πουλαντζάκη ήρθε ένα πλοίο...ακούει ο Καλεντερίδης, ο Χάμπος και πάει και λέει αυτός είναι ανεψιός μου, λέει. Ξάδελφός μου, ανεψιός μου τι είπε εκεί. Έλα πάρ' τα, έλα πάρ' τα, τι θα τα κάνεις, κάν' τα. Πήγε και πράγματι τα μήλα είχαν παγώσει μέσα στο τελωνείο, δεν ήτανε τελωνείο αυτό, πάγωσαν τα μήλα. Καθάρισε, έβγαλε έξω καθάρισε τα μήλα και τελευταία ένα βαπόρι μήλα εξήντα λεπτά μείνανε χρεώστες. Τα πλήρωσε ο Χάμπος εκείνα.

Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Δημητρώ, το εμπόριο απ' όσες ιστορίες μας είπες, ήτανε καθαρά σε χέρια ελληνικά.

Πληροφορητής: Στην Πουλαντζάκη δεν υπήρχε Τούρκος.

Ερευνητής: Τούρκος δεν υπήρχε.

Πληροφορητής: Δεν υπήρχαν Τούρκοι, δέκα οικογένειες δεν υπήρχαν, ήτανε αμιγώς ελληνικό.

Ερευνητής: Αμιγώς ελληνικό και πόσο πληθυσμό είχε;

Πληροφορητής: Πληθυσμό λίγο είχε, δεν ξέρω ακριβώς. Αλλά είχε αγορά.

Ερευνητής: Αγορά μεγάλη, εμπορικό κέντρο.

Πληροφορητής: Εμπορικό κέντρο, γιατί το καλλίτερο φουντούκι γινόταν εκεί κυρίως.

Ερευνητής: Και το περισσότερο.

Πληροφορητής: Η Κερασούς δεν είχε τόσα φουντούκια, όσα είχε το Πουλαντζάκη.

Ερευνητής: Και γιατί φημίζεται η Κερασούς, κάποιος άλλος γέρος μου είπε στην Κερασούντα είναι τα πιο πολλά φουντούκια.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, ο καθένας λέει για τα δικά του, μπάρμπα Δημητρώ.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Θέλω τη μαρτυρία σου γιατί...

Πληροφορητής: Η Πουλαντζάκη και το Απτάλι, το κιρεκίτς το λεγόμενο, όλα αυτά τα χωριά, περίπου 70 χωριά, όλο φουντούκι είχανε, όλο φουντούκι,

μπαχτσέδες. Και εκείνο τον καιρό μέχρι 400 μέτρα υψόμετρο, 500 μόνο φουντούκι θα εύρισκες.

Ερευνητής: Εγώ τώρα το '83 που επήγα με τον παπά μ' και πιο ψηλά, 'ς σ' ατά τα χωριά προς τα επάνω 'ς σο Τσάμπαση όλο φουντούκια.

Πληροφορητής: Αυτά τώρα γενήκανε. Όταν ήρθαμε εμείς το '22 σε δύο χωριά, το έναν ήτανε στο Ίνελν, ρωμαίικο χωριό και το άλλο ήτανε τουρκικό χωριό στο Απτάλ, βγήκε ένα φυτό φουντουκιού, το οποίον φυόταν στα ορεινά, δεν το πείραζε... εδώ δεν υπάρχει.

Άλλος ερευνητής: Εγκλιματίστηκε στις συνθήκες, έγινε πιο ανθεκτικό στα ορεινά.

Πληροφορητής: Εδώ το έμαθε η υπηρεσία και με φώναξε, διότι ο πρώτος που έβαλε φουντούκια, εγώ ήμουν ως φουντουκά με ήξεραν και με φώναξε η υπηρεσία και μου λέει ότι μας πληροφορήσαν για ένα φουντούκι στην περιοχή της Κερασούντας έτσι και έτσι στα ορεινά λέει. Ναι τον λέω, έχει. Πού σε ποια χωριά; Στο Κισαλέκιο το τουρκικό και στο Ίνελν το ελληνικό, λέω. Και στα δύο υπάρχει. Μόνον όταν ήρθαμε, εκεί υπήρχε. Τώρα δεν ξέρω πού είναι, του λέω.

Άλλος ερευνητής: Το Πουλαντζάκ πόσους κατοίκους είχε;

Ερευνητής: Δεν θυμάται.

Πληροφορητής: Πόσους κατοίκους ακριβώς είχε δεν ξέρω.

Άλλος ερευνητής: Σχολεία είχε;

Πληροφορητής: Σχολεία, ωραία σχολεία είχε. Σχολείο πήγα ως την πέμπτη τάξη εκεί ήμουν.

Άλλος ερευνητής: Στο Πουλαντζάκη.

Άλλος ερευνητής: Στο Πουλαντζάκη.

Άλλος ερευνητής: Γυμνάσια;

Πληροφορητής: Όχι, ημιγυμνάσιο είχε.

Άλλος ερευνητής: Ημιγυμνάσιο.

Πληροφορητής: Πέμπτη, έκτη τάξη είχε, εβδόμη δεν είχε.

Άλλος ερευνητής: Εκκλησίες είχαμε εκεί;

Πληροφορητής: Η ωραιότερα εκκλησία είχε το Πουλαντζάκη και μάλιστα θρησκευόμενοι πολύ.

Άλλος ερευνητής: Πολύ.

Ερευνητής: Ο άγιος; Πού ήταν αφιερωμένη η εκκλησία;

Πληροφορητής: Στον Άγιο Γεώργιο, ο Άγιος Γεώργιος.

Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος ο κατεξοχήν άγιος των Ποντίων.

Πληροφορητής: Και μπροστά η μητρόπολη στην εκκλησία, όλη η περιοχή θα είναι 20 στρέμματα και σχολεία, δύο σχολεία και το νηπιαγωγείο και Δευτέρα, Τρίτη τάξη, Τετάρτη, Πέμπτη τάξη και όλα εκεί μέσα όλα.

Ερευνητής: Λοιπόν η παιδεία πώς ήτανε; Ιδιωτική ή κρατική;

Πληροφορητής: Κρατική δεν υπήρχε όχι.

Ερευνητής: Κρατική δεν υπήρχε. Δηλαδή οι γονείς έφερναν τους δασκάλους;

Πληροφορητής: Ναι, η δημογεροντία.
Ερευνητής: Η δημογεροντία.
Ερευνητής: Σχολείο πλήρωνες δίδακτρα, οι πλούσιοι πλήρωναν παραπάνω, οι φτωχοί δεν έδιναν, τα κανονίζανε αυτά.
Ερευνητής: Οι δάσκαλοι από πού ερχότανε;
Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Οι δάσκαλοι από πού ερχότανε;
Πληροφορητής: Στην Πέμπτη τάξη όταν κατέβηκα απ' το χωριό μου...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τετάρτη ήμουν στο χωριό, την Πέμπτη ο πατέρας μου με παρήγγειλε κάτω, εδώ στην Πουλαντζάκη, εκεί βρήκα τότε τον Σούλη, Αθηναίος, Σούλης Αθηναίος, διευθυντής ήταν αυτός. Είχαμε έναν γέρο δάσκαλο, τα παιδιά του στην Τόχοβα, το παιδί του με γνώρισε εδώ στην αγορά είναι στην Τόχοβα...
Άλλος ερευνητής: Πώς τον λένε; Αν θυμάσαι.
Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι τώρα.
Άλλος ερευνητής: Ε καλά πέρασαν τα χρόνια.
Πληροφορητής: Προχθές πάλι συζητήσαμε και ρώτησα, αν ζει ή όχι. Και μου είπαν τα παιδιά του μου φαίνεται, εκείνος πέθανε και τα παιδιά του πάλι εκεί πέρα. Αυτός ήταν και γείτονας μας μάλιστα, όταν ήμασταν εκεί. Από μικρός με ήξερε. Και όταν πήγα εγώ, αγγλικά ήξερα θαυμάσια, τουρκικά τα ήξερα, γαλλικά ήξερα, με 'κάναν εξετάσεις για να με βάλλουν στην έκτη τάξη. Από Τετάρτη πήγαινα στην Πέμπτη, αλλά με εξέτασαν για να με βάλλουν μέσα.
Ερευνητής: Σε διακόπτω, γαλλικά ήξερα, από ποια ηλικία μαθαίνατε γαλλικά;
Πληροφορητής: Εκεί στο χωριό ο πατέρας μου δεν ξέρω, επειδή γλώσσα ήτανε η γαλλική τότε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έστειλε αλφαβητάριο εκεί πέρα, ήτανε και ελληνικό και γαλλικό.
Ερευνητής: Και γαλλικό.
Πληροφορητής: Και κάτι ήξερα από εκεί.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είδε όλα ήξερα, μαθηματικά δεν ήξερα. Τα κλασματικά ο δάσκαλός μου δεν ήξερε να με δώσει να καταλάβω τα κλασματικά. Εκεί με ρώτησαν όχι μόνον τα κλασματικά, με ρώτησαν και λίγο παραπάνω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν τα ήξερα. Ήρθαν σε δίλλημα οι δάσκαλοι. Ήταν και ο Μήτρου ο δάσκαλο, ο οποίος είχε, νομίζω του Τσιτιρίδη τη θυγατέρα νομίζω πήρε, από την Πουλαντζάκη πάλι. Ο Μήτρου ο δάσκαλος και ένας άλλος γέρος δάσκαλος, αυτόν τον είχα και μικρός και όταν πήγα ξανά. Αλλά τα σχολεία εκεί ήτανε...
Ερευνητής: Αυστηρά.
Πληροφορητής: Ήταν... καλλίτερη σύνθεση δεν μπορούσαν να είχαν, τα πάντα.
Ερευνητής: Τα πάντα. Δηλαδή εννοούμε το αυστηρό,

δηλαδή οι δάσκαλοι έδιναν πολύ ξύλο στα παιδιά.
Πληροφορητής: Το ξύλο εκείνο ήταν πατροπαράδοτο.
Ερευνητής: Πατροπαράδοτο, έλεγε ο πατέρας. Αλλά από γνώσεις, πόσες ώρες την ημέρα εποίνες μάθημα;
Πληροφορητής: Τέσσερις και τρεις απόγευμα, ξέρω εγώ, εφτά, οχτώ ώρας.
Ερευνητής: Εφτά, οχτώ, όλη την ημέρα στο σχολείο.
Πληροφορητής: Όλη την ημέρα στο σχολείο.
Ερευνητής: Όχι συσσίτιο, συσσίτιο στο σπίτι έτρωγες.
Πληροφορητής: Στο σπίτι πηγαίναμε τρώγαμε.
Ερευνητής: Στο σπίτι και ύστερα σχολείο πάλι.
Πληροφορητής: Ναι όλα τα παιδιά.
Ερευνητής: Όλα τα παιδιά.
Πληροφορητής: Το μεσημέρι πηγαίνανε και ξανά πάλι στο σχολείο.
Ερευνητής: Πάλι στο σχολείο. Και πολύ γνώση. Λίγο για το σύστημα, επειδή τώρα ξέρεις η δουλεία μου δασκάλα είμαι, τώρα αφήνομε το παιδί να γράφει μέσα στην τάξη, να κινείται μόνο του. Μόνο να πάει βρίσκει βιβλία, κάνει μια εργασία και φέρνει στον δάσκαλο. Την εποχή εκείνη τι θυμάσαι, αν θυμάσαι, πώς ήταν η διδασκαλία, ο δάσκαλος έλεγε συνέχεια και τα παιδιά αποστήθιζαν;
Πληροφορητής: Σχεδόν αυτό γινόταν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αλλά όχι σε λεπτομέρεια τέτοια, αρκεί να μάθαιναν. Από εκεί δεν με καθόριζαν, επειδή δεν με καθόριζαν ή δεν ξέρω γιατί, ο πατέρας μου την άλλη χρονιά με έστειλε στην Πράσαλη απάνω...
Ερευνητής: Σε άλλο σχολείο.
Πληροφορητής: Στην Κερασούντα εφτά ώρες απάνω δημιουργήθηκε ίδιο σαν της Τραπεζούντας το Γυμνάσιο. Ο δεσπότης έφκιασε πάνω εκεί στην Παναγία εκεί πάνω ίδιο...
Άλλος ερευνητής: Ποιος δεσπότης ήτανε εκεί τότε;
Πληροφορητής: Ο Χαλδεάς, ο Χαλδεάς είναι.
Άλλος ερευνητής: Της Χαλδεάς.
Πληροφορητής: Ο Χαλδεάς είναι, η Κερασούντα δεν ήταν στην Χαλδεά, υστερότερα έγινε Χαλδεάς.
Ερευνητής: Ωραία στοιχεία αυτά δεν μπορεί να μας τα πει άλλος, της Χαλδεάς, ωραία πράματα.
Πληροφορητής: Της Χαλδεάς ήτανε και στον περίγυρο μέσα αυτών των 20 στρεμμάτων ήτανε και το νηπιαγωγείο, το οποίο στέκει, όπως είναι.
Ερευνητής: Το επισκέφτηκες πάλι και είδες ότι...
Πληροφορητής: Τώρα προ 20 ημερών που πήγα εκεί πέρα...
Ερευνητής: Ααα άντε!
Πληροφορητής: Μου λέει το τουρκόπαιδο το σχολείο όπως το είδατε, στέκει, λέει. Αλλά την εκκλησία την χαλάσανε, λέει.
Ερευνητής: Την χαλάσανε.
Πληροφορητής: Δεν πρόλαβα να πάω να τα δω.
Ερευνητής: Εκείνο που θα σε ρωτήσω στην ιστορία

περίπου, αν θυμάσαι, τι μαθαίνατε, ιστορία ελληνική οπωσδήποτε, αλλά περισσότερο την αρχαία ιστορία ή την ιστορία του ξεσηκωμού του '21;

Πληροφορητής: Του ξεσηκωμού του '21 δεν τα γράφανε ούτε τα λέγανε.

Ερευνητής: Γιατί, μπάρμπα Δημητρώ;

Πληροφορητής: Διότι οι Τούρκοι το είχαν απαγορευμένο.

Ερευνητής: Απαγορευμένο.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου είχε μια βιβλιοθήκη, μας έφερναν κρυφά βιβλία απ' την Ελλάδα. Στον καθένα δεν τα έδιναν αυτά. Ο πατέρας μου ήταν φίλος μαζί του αυτός που τα έφερνε από την Ελλάδα. Και είχα ακούσει εγώ, όταν πήγα στο Γυμνάσιο για την ιστορία την ελληνική τον μεν και τον δε.

Άλλος ερευνητής: Κολοκοτρώνη, Παπαφλέσσα και λοιπά.

Πληροφορητής: Ναι. Αλλά ο πατέρας μου είπε δεν είναι για αυτήν την ώρα αυτά τα πράματα, είπε, δεν είναι...

Ερευνητής: Α φοβόταν, φοβότανε, ήξερε και λοιπά. Μπάρμπα Δημητρώ, ευχάριστο αυτός ο πατέρας είχε μεγάλη βιβλιοθήκη, είπες.

Πληροφορητής: Αφού του Σεμενή ο παπάς, ο παπά Στάθης...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ο παπά Χαράλαμπος έπαιρναν από μας, από τον πατέρα μου και διαβάζανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με ένα βιβλίο της Σιών λεγόταν, το οποίο έβγαλε εδώ ένας Δεσπότης εδώ πέρα της Κερκύρας, δεν ξέρω τι και έγινε μεγάλη φασαρία με εκείνο το βιβλίο, Σιών ναι. Εκεί στο Σεμέν ο παπά Στάθης Τσανακτσή και ο Ελευθεριάδης ο Λάμπρος ο οποίος ήταν δάσκαλος τότε εκεί πέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' αυτούς τους δύο έδινε. Εδώ όταν ήρθα και το έμαθε ο Λάμπρος, τον Λάμπο τον γνώριζα από εκεί εγώ από την Τουρκία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μου λέει το βιβλίο εκείνο, μου λέει, Δημητρώ, μήπως σας το δώσαμε και το γλυτώσατε πουθενά; Δεν υπάρχει τέτοιο βιβλίο, μου λέει.

Ερευνητής: Για να επανεκδοθεί.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ναι, εδώ πρέπει να πούμε κάτι, ότι εμείς δεν έχουμε βιβλίο, θέλει... στο συνέδριο είπανε το Παμποντιακό ότι θέλουν να γίνει επανέκδοση βιβλίων και μερικά-μερικά σαν αυτά, θα είναι πάρα πολύ πολύτιμο να τα μαζεύουν σύλλογοι είπανε και να τα έχουνε δικό τους κτήμα και να επανεκδίδονται.

Πληροφορητής: Μπορούμε να τα βρούμε;

Ερευνητής: Ε πού θα τα βρούμε, μπάρμπα Δημητρώ, σ' αυτό θα μας βοηθήσεις λίγο. Να ένα καλό στοιχείο, να βρούμε μερικά βιβλία και εμείς σαν σύλλογος να τα επανεκδώσουμε.

Άλλος ερευνητής: Από τη βιβλιοθήκη εκείνη που είπες του πατέρα σου, κράτησες κανένα βιβλίο εσύ;

Πληροφορητής: Κάψανε το δικό μας το χωριό και ζωντανούς κάψανε.

Άλλος ερευνητής: Κάηκαν δηλαδή όλα.

Πληροφορητής: Τα πάντα, τα πάντα, ζωντανούς τους κάψανε ολόκληρο το χωριό. Έντεκα χωριά ολόκληρα τα κάψανε.

Άλλος ερευνητής: Πότε έγινε αυτό;

Ερευνητής: Αυτό τώρα να μας πει, λίγο να τελειώσουμε με την παιδεία και μετά; Λίγο ακόμα για την παιδεία. Τα μαθηματικά, για την παιδεία λίγα ακόμα και μετά να μπούμε σ' αυτά.

Πληροφορητής: Για την παιδεία στη Δευτέρα τάξη για να μπω, πήγα στην Πράσαρη τότε. Το Γυμνάσιο έφτιασε τότε ο αυτός, ο Δεσπότης της Αργυρούπολης, σ' ένα μοναστήρι επάνω, από κάτω ο γκρεμός είναι 1.500 μέτρα γύρω γύρω και γι' αυτό λέγεται και φρούριο τουρκικό με το όνομα της Πράσαρης δεν μπορείς να το βρεις. Επήγανε απ' την Πράσαρη, επήγανε απ' το χωριό από κάτω ελληνικό χωριό Πράσαρη λέγεται το μεγάλο το χωριό και το μικρό είναι πάλι Μαντέν λέγεται, αλλά Κιούπκασα το γράφουνε οι Τούρκοι, αυτό είναι μεταξύ των δύο, 1.500 μέτρα ο βράχος γύρω γύρω μία δίοδο είχε. Και απάνω εκεί απ' τον βράχο, άλλος ένας βράχος και απάνω εκεί έγινε το αυτό...

Άλλος ερευνητής: Όπως έτον η Παναγία Σουμελά, η εκκλησία τη Παναγίας Σουμελά περίπου έτσι είναι.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω, εκεί δεν πήγα ούτε το ξέρω. Αλλά κάτω ήταν η εκκλησία στο επίπεδο απάνω είναι κάπου 300 στρέμματα όλο το επίπεδο και απάνω εκεί άλλο ένα μυτερό, δηλαδή ο καθείς δεν μπορεί να πάει και εκεί έκαναν έναν μικρό εκκλησάκι, παρεκκλήσι τρόπον τινά. Και όταν ερχόταν ένας επίσημος, βγαίναμε εμείς, είχαμε σύλλογο εκεί, τον χαιρετούσαμε, τον ψέλναμε εκεί πέρα για την έλευσή του, να πούμε, και άλλος μας έδινε δέκα γρόσια, άλλος μας έδινε πέντε γρόσια και ψέλναμε εκεί πέρα «εις το βουνό ψηλά εκεί είναι εκκλησιά ερημική»...

Ερευνητής: Το συνεχίζουμε ακόμα στα σχολεία αυτό. «Το σήμαντρό της δεν χτυπά, δεν έχει ψάλλη ουδέ παπά».

Πληροφορητής: Ήθελα να πάω τώρα το έκαναν Γεωργική Σχολή οι Τούρκοι, ήθελα να το δω εγώ.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτό είναι από εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Αυτό είναι από εκείνη την εποχή.

Ερευνητής: Ωραίο ζει μέσα στους αιώνες.

Πληροφορητής: Ο Τσαπάκος ήταν και αυτός, απ' την Προύσσα ήταν αυτός, ήτανε και στην επιτροπή του σχολείου μας, αλλά λεβεντάνθρωπος, αρχοντάνθρωπος ήτανε, όταν είχε, από μετζιτέ παρακάτω δεν μας έδινε. Ε τότε το χρυσό, ο κόσμος ήταν και φτωχός, δεν ήτανε και... είκοσι γορόσια για τότε ήτανε πολλούς παράδες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε σύλλογο, κρατούσαμε ταμείο.

Ερευνητής: Ναι, μαθηματικά πόσα, γιατί ως το δημοτικό ως έκτη δημοτικού λένε που πήγαιναν στο σχολείο, μάθαιναν πάρα πολλά πράγματα.

Πληροφορητής: Από όλη την ύλη μάθαιναν λίγο πολύ απ' όλη την ύλη μάθαιναν, διότι τα χωριά είτε μεγάλα είτε μικρά ίσαμε με πέμπτη-έκτη τάξη σπάνια δίνανε οι δάσκαλοι, δεν ήταν και δάσκαλοι να πούμε για τα χωριά και πολύ μορφωμένοι, ως πέμπτη τάξη τα μάθαιναν απ' όλη την ύλη να πούμε να μπορεί να μιλάει.

Ερευνητής: Να μιλάει στην κοινωνία και να κάνει λογαριασμούς. Μπάρμπα Δημητρό, ναι... επειδή... μετά εδώ που ήρθανε πρόσφυγες, το ποντιακό στοιχείο διακρίνεται στον αθλητισμό, έχει το κύτταρό μας λένε δύναμη μεγάλη και λοιπά. Λοιπόν γυμναστική θυμάσαι εσύ να κάνατε πολύ;

Πληροφορητής: Ωωω και στη Πουλαντζάκη, αλλά και στην αυτή απάνω, στη σχολή απάνω τη μεγάλη, εκεί γυμναστική με το πρώτο κάναμε.

Ερευνητής: Ναι απαραίτητα.

Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι, ο Βαλταδώρας ο οποίος ήταν απ' την Έδεσσα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ένας Ιωαννίδης, ο οποίος ήταν απ' τη Σερβία, τώρα απ' το Βελιγράδι, απ' αλλού, δεν ξέρω, πάντως απ' τη Σερβία ήρθε, ο Ιωαννίδης ήταν φυσικός και μαθηματικός. Ο αυτός ήταν αντάρτης, αυτός απ' την Έδεσσα. Αυτός μας έκανε και Γυμναστική και Μουσική. Και Γυμναστική μας έκανε και μουσική. Αλλά όταν χιονίζει, αυτοί οι δυο ο ένας έπαιρνε τη μισή μερίδα και ο άλλος την άλλη μισή και...

Ερευνητής: Να καθαρίσουν τα χιόνια.

Πληροφορητής: Τα χιόνια, να κάνουν χιονόμπαλες...

Ερευνητής: Α! παίζατε!

Πληροφορητής: Ναι παίζαμε και αυτοί μαζί.

Ερευνητής: Και αυτοί μαζί.

Πληροφορητής: Προπαντός αυτοί.

Ερευνητής: Α, ωραία υπήρχε επαφή, επομένως επαφή είχε ο δάσκαλος μεγάλη επαφή με το παιδί.

Άλλος ερευνητής: Ανεξάρτητα αν ήταν αυστηρά.

Ερευνητής: Ναι αυστηρά και λοιπά επαφή υπήρχε.

Άλλος ερευνητής: Έξω ήτανε...

Ερευνητής: Ήσασταν κορίτσια, αγόρια μαζί;

Πληροφορητής: Κορίτσια δεν υπήρχαν.

Ερευνητής: Α, δεν υπήρχαν.

Πληροφορητής: Όχι. Εκεί ήταν απ' την έκτη τάξη κι απάνω. Μικρά παιδιά όχι.

Ερευνητής: Χωριστά τα αγοράκια, χωριστά τα κορίτσια.

Πληροφορητής: Όχι κοριτσάκια δεν είχαμε καθόλου. Σκέφτονταν, παρακάτω ήτανε ένα άλλο μέρος, εκεί να φκιάνε το Παρθεναγωγείο, από μας λίγο εκεί μεριά, μεταξύ ελληνικών χωριών βέβαια, είπανε ότι θα φτιάσουνε εκεί, αλλά ήρθαν τα γεγονότα του πολέμου, του πρώτου παγκοσμίου

πολέμου, και δεν πήρε σάρκα και οστά όλη αυτή η...

Ερευνητής: Υπήρχε όμως, μπάρμπα Δημητρό, η νοοτροπία στον Πόντιο της εποχής εκείνης ότι γράμματα πρέπει να μάθει το αγόρι και όχι το κορίτσι;

Πληροφορητής: Αυτό δεν το είχαμε εμείς στο χωριό μας.

Ερευνητής: Δεν το είχατε.

Πληροφορητής: Στα χωριά μας δεν το είχαμε. Όλοι προσπαθούσαν να μάθουν τα κορίτσια τους.

Ερευνητής: Ωραίο αυτό.

Πληροφορητής: Φαντάσου στο χωριό μας μέσα όλα εγγράμματα ήτανε. Όλα ήτανε εγγράμματα. Δηλαδή Τετάρτη τάξη όλοι ήτανε, πέμπτη τάξη παίρνανε δηλαδή... ειδικώς είχαν και βιβλία τα οποία διαβάζανε και αγαπούσαν και την βεγκέ τα κορίτσια.

Ερευνητής: Τα κορίτσια. Για μουσική, όταν λες μαθαίναμε μουσική σκέτα τραγούδια ή με όργανο;

Πληροφορητής: Όχι, βυζαντινή μουσική, μας έκανε αυτός ο Βαλταδώρας ήτανε ψάλτης, κάποιος συγγενής του είναι στη γενική διοίκηση. Αυτόν και όταν ήρθαμε εμείς μετά δέκα χρόνια ζούσε. Ζούσε και μάλιστα από μία κατηγορία τον γλύττωσα εγώ, διότι αυτός ήταν ισχυρών ηθών, ισχυρών ηθών. Πήγε δάσκαλος επάνω στα χωριά τα δικά μας τα ποντιακά, τον έβαλαν εκεί. Οι δικοί μας ασφαλώς θα ήθελαν να βάλουν κανέναν δικό τους και τον κατηγορήσαν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν μπορούσαν να τον βγάλουν από κει και τον έριξαν μία κατηγορία εκεί πέρα, με τη κατηγορία αυτή οι Πόντιοι όλοι συνδεδεμένοι είναι, το χωριό δεν πάει... όλοι ό,τι είναι μαζί, όπως ήταν στην Τουρκία, το ίδιο και εδώ, η δημογεροντία τι έλεγε καλό ή κακό όλοι από πίσω. Εκεί δικαστήρια δεν είχαμε εμείς, μέχρι πταίσματα και διαφορές μικρές η δημογεροντία. Αν ήταν κακούργημα και ανώτερα αυτό, τότε πήγαινες στα τουρκικά τα δικαστήρια. Δεν πήγαιναν στα τουρκικά δικαστήρια ή θα περίμεναν τον Δεσπότη και άμα δεν μπορούσε να ταιριάσει, τότε πήγαιναν και...

Ερευνητής: Και όργανο καθόλου, λύρα σχολείο;

Πληροφορητής: Στο σχολείο όχι.

Ερευνητής: Στο σχολείο όχι.

Πληροφορητής: Στο σχολείο όχι. Οι δάσκαλοι είχανε αυτό...

Ερευνητής: Μαντολίνο;

Πληροφορητής: Μαντολίνο.

Ερευνητής: Μαντολίνο. Επομένως είναι ενιαίο το πρόγραμμα. Μόνον για τα θρησκευτικά θα σε ρωτήσω, μπάρμπα Δημητρό, πόσες ώρες, αν θυμάσαι, κάνατε θρησκευτικά, δηλαδή περισσότερο κάνατε θρησκευτικά από ιστορία και από φυσική ιστορία και μαθηματικά;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι, απλώς τα ήθη ήταν πιο αυστηρά.

Πληροφορητής: Εκεί όταν πήγαμε, το πρώτον που πήγαμε στην Πράσαρη ήταν ο Σουμελίδης διευθυντής ο Γερβάσιος. Ήτανε απόφοιτος της Χάλκης, της Σχολής Χάλκης. Πήγαινε για δεσπότης και από κει το Πατριαρχείο τον έβαλε εκεί απάνω. Ήταν μου φαίνεται και συγγένευε και της Αργυρούπολης τον Δεσπότη της περιοχής. Αλλά δεν μπόρεσε να κρατήσει την σχολή αυτός εκείνη τη χρονιά. Δεν μπόρεσε να την κρατήσει. Απ' το χωριό εμείς ήμασταν τρεις μαθητές απ' το Πέζαργια και πληρώναμε, πληρώσαμε είκοσι λίρες εισιτήριο. Έδινες εισιτήρια από την έκτη τάξη και απάνω, αλλά οι καθηγητές μας άλλοι ήταν απ' το Παρίσι, άλλοι απ' την Αθήνα. Απ' την περιοχή μας διευθυντής ήτανε μόνον εκείνος ανιψιός του Απόστολος, του Γερβασίου. Αλλά αυτοί ήταν μαθημένοι, κυρίως εκείνος ο Απόστολος, νέος ήταν βέβαια ακόμα, τριαντάρης θα ήτανε τότε, επειδή ήταν και θείος του ο Δεσπότης, ήθελε να κάνει κουμάντο και ήρθαν σε ρήξη αυτοί εκεί πέρα. Ήρθαν σε ρήξη. Και χάλασαν το σχολείο, εκείνη τη χρονιά ξετάσεις δεν κάναμε. Είκοσι Μαΐου διαλύθηκε το σχολείο!

Άλλος ερευνητής: Αντί να το ενώσει.

Ερευνητής: Αντί να το ενώσει, το έκανε...

Πληροφορητής: Έπινε ο Γερβάσιος, έπινε παρότι πήγαινε για δεσπότης, έπινε.

Ερευνητής: Αδυναμίες.

Πληροφορητής: Ύστερα έγινε δεσπότης, ήταν στην Ξάνθη (εδώ κάνει λάθος, στα Γρεβενά ήταν) εγώ δεν πήγα κοντά του. Μετά κατέβηκε μου φαίνεται στο αυτό, στον Πειραιά, στον Πειραιά πάνω εκεί.

Ερευνητής: Λοιπόν, μπάρμπα Δημητρώ, αυτό μόνον ο μπάρμπα Δημητρός μπορεί να μας το πει. Λένε πολλές φορές μετά που ήρθανε πρόσφυγες προς τα δω, ο Πόντιος έχει, και αυτό επίτηδες το έλεγαν πολλοί, ότι ο Πόντιος πατέρας το πρώτο που τον ενδιέφερε, ήταν ο γιος του να γίνει έμπορας. Άλλοι όμως λένε, άκουγα και απ' τον πατέρα μου και άλλους, τον καημό που είχε η μάνα και ο πατέρας ήτανε, όπως εγώ τώρα βλέπω είμαι η τρίτη γενεά, και ο καημός είναι τα γράμματα. Εκείνη την εποχή ο Πόντιος πατέρας πρώτο σκοπό είχε τα γράμματα ή τίποτε άλλο ή το εμπόριο;

Πληροφορητής: Τα γράμματα.

Ερευνητής: Τα γράμματα.

Πληροφορητής: Να μάθαινε το παιδί του γράμματα.

Χωρίς γράμματα δεν γίνετε τίποτε.

Ερευνητής: Αυτό είναι πολύ ευχάριστο.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας ο Αθανασιάδης ο Γιώργος δεν είχε πατέρα, φτωχός ήτανε, πρόβατα είχε ο άνθρωπος, κτήματα είχε, αλλά εισόδημα τι θα ήταν εκεί, όπως 20 λίρες εκείνο τον καιρό δεν εύρισκε κανείς να δώσει. Και η εκκλησία μας του έδωσε, τον έστειλε ατον για να γίνει δάσκαλος ή παπάς. Τρία χρόνια που πήγε από 20 λίρες και 5

λίρες τα έξοδά του για να αγοράζει βιβλία, 25 λίρες η εκκλησία του χωριού τα έδινε.

Ερευνητής: Επειδή ήταν καλός. Τώρα γύρω από την παιδεία τελείωσε.

Πληροφορητής: Αγράμματο στο χωριό μας δεν είχαμε και κορίτσι και αυτά...

Άλλος ερευνητής: Τώρα, μπάρμπα Δημητρώ, θα μας πεις, πότε φεύγετε από και έρχεστε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι αλλά και για το αντάρτικο;

Άλλος ερευνητής: Μετά. Πριν ακόμα έρθετε εδώ, τι σας έκαναν οι Τούρκοι; Πού πήγατε εσείς;

Πληροφορητής: Από κει τρία χρόνια πήγαμε απάνω στο σχολείο στην Πράσαρη, τρία χρόνια ήμουν εκεί πάνω στη σχολή. Τη δεύτερη χρονιά επειδή το Πατριαρχείο του ήρθε βαρύ, διότι διαλύθηκε το σχολείο, το Πατριαρχείο είχε δικαίωμα η δική μας σχολή να βγάζει μόνο παπάδες και διάκους. Ήταν φερμάνι είχε από τον Σουλτάνο, ήταν βασιλεύς στην Τουρκία ο Σουλτάνος. Και εμείς δεν στρατευόμασταν, όσοι πηγαίναμε εκεί δεν στρατευόμασταν. Το χουριέτ όταν βγήκε το 1908, στρατεύονταν πλέον οι Έλληνες. Και για να μην πάνε στρατιώτες, όλοι γέμισε το σχολείο αμέσως από την έκτη τάξη και πάνω έβλεπες 30 χρονών παιδιά.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή τότε αν ήσουν στο σχολείο, δεν πήγαινες φαντάρος.

Πληροφορητής: Στο δικό μας το σχολείο όχι, ήταν φερμάνι από τον βασιλέα τον Τούρκο σε φερμάνι, όσοι βγαίνουν από κει, θα είναι είτε παπάδες είτε διάκοι ξέρω και γω...

Ερευνητής: Το ίδιο δεν ίσχυε για την Ορντού και για την...

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Όχι πουθενά αλλού, μόνον γι' αυτό το σχολείο εκεί γέμισε και φέρνανε δασκάλους απ' το Παρίσι.

Ερευνητής: Διέθεταν πολύ χρήμα.

Πληροφορητής: Απ' την Αθήνα όλοι από κει ήτανε, όλοι οι δάσκαλοι μας ξένοι ήτανε, μορφωμένοι, όλοι καθηγητές ήτανε.

Άλλος ερευνητής: Πότε ερχίνεσαν οι Τούρκοι και...

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι άρχισαν το '14, Ιουλίου το '14 άρχισε, έκαναν, είχε το επιτελείο στείλει 6 μήνες πριν, και 8 μήνες πριν σε κάθε χωριό σε κάθε κοινότητα ένα φερμάνι, το οποίο απαγορευόταν επί ποινή θανάτου αν το άνοιγε ο μουχτάρης. Είχε ένα τέτοιο χαρτί επιτελείου. Δεν ήξερε κανείς ούτε Τούρκοι ούτε Ρωμαίοι, φοβόνταν να το ανοίξουν. Θα πούμε εμείς, πότε θα ανοιχτεί, πότε θα δώσουμε εμείς. 14 Ιουλίου 1914 ανοίχτηκαν τα χαρτιά. Ανοίχτηκαν και στρατιώτες από 20 μέχρι 50.

Άλλος ερευνητής: Γενική επιστράτευση.

Πληροφορητής: Γενική επιστράτευση από 20 μέχρι 50. Κάποτε και ρωμιοί και τούρκοι, πατέρας και γιος πήγαιναν, ο πατέρας πήγαινε αλλού και ο γιος πήγαινε αλλού. Σε 4 κλάσεις τους έκαναν εκεί

πέρα μουαζέπ, μουαζέπ έλεγαν τους νεοσυλλέκτους, και άλλους τους στέλναν στους δρόμους, τους γέρους, αυτούς τους έστελναν άλλη υπηρεσία. Αλλά ο κόσμος είχαμε, τα χωριά δεν ήταν και όλοι εγγεγραμμένοι, κάθε χωριό και... δεν ήταν εγγεγραμμένοι στα τούρκικα τα μητρώα. Και κάθε αρσενικό πλήρωνε τότε 50 γρόσια, ξέρω γω, οι Πόντιοι είχαν και πολλά παιδιά, άλλος είχε τρία, άλλος τέσσερα.

Άλλος ερευνητής: Δεν πήγαιναν να τα δηλώσουν.

Πληροφορητής: Δεν πήγαιναν να τα δηλώσουν. Όταν έφευγαν στη Ρωσία, έπαιρνε ο ένας τ' αλ-λουνού το χαρτί και τ' έστελνε πάλι από κει.

Ερευνητής: (Γελάει) το ελληνικό δαιμόνιο, ε μπάρμπα Δημητρώ; Το ποντιακό δαιμόνιο.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή με έναν χαρτί μπορούσαν και έφευγαν...

Πληροφορητής: Στη Ρωσία.

Άλλος ερευνητής: Στη Ρωσία.

Πληροφορητής: Στην Βουλγαρία, στην Αμερική και έφυγαν τότε κυρίως πριν να γίνει η αυτή τότε από το '08 μέχρι το '12, από το χωριό μας πήγαν στην Αμερική μονάχα 30 ή 32 παιδιά.

Πληροφορητής: Α! για να μην στρατευτούν.

Πληροφορητής: Για να μην στρατευτούν, το αποφεύγαν.

Ερευνητής: Σωστό.

Πληροφορητής: Δεν ήθελαν τον στρατό τον τουρκικό.

Άλλος ερευνητής: Δεν το ήθελαν.

Πληροφορητής: Δεν το ήθελαν δηλαδή...(γελάει) μια αυτή της μάνας μου... το '13 κάηκε το Τσάμπασι, φθινόπωρο του '13...

Ερευνητής: Κάηκε το Τσάμπασι και διακόπτω εδώ, μπάρμπα Δημητρώ, η παράδοση λέει ότι ακόμα η αιτία δεν εξακριβώθηκε από τι κάηκε το Τσάμπασι, πώς πήραν τα χόρτα φωτιά.

Πληροφορητής: Δεν το ξέρει κανείς.

Ερευνητής: Δεν το ξέρει κανείς τέλος πάντων, το '13 κάηκε το Τσάμπασι, το παρχάρι.

Πληροφορητής: Κάηκε το φθινόπωρο εγώ ήμουν στα αυτά και ερχόμουν επάνω και στον δρόμο το έμαθα αυτό το πράμα. Δηλαδή ήμουν τότε 14 χρονών και με τα μουλάρια πήγαινα στο χωριό και το έμαθα. Τώρα ο πατέρας μου έμπορος ήταν σκέφτηκε... το Τσάμπασι από μας απείχε απ' το Γούζαλα, το Γάραλη είναι παρακάτω τρεις ώρες από το Γούζαλα. Το Γούζαλα με το Τσάμπασι είναι μια ώρα και μισή ώρα-τρία τέταρτα είναι το δάσος. Το δάσος το δικό μας, αγορασμένο δικό μας...

Ερευνητής: Ιδιωτικό δάσος;

Πληροφορητής: Ιδιωτικό βέβαια δικό μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το πουλούσε μπέης ο δικός μας ο μπέης, όλο και το Σεμέν δικό του ήτανε, Τατιάλογλου Αλή μπέης. Το αγόρασε ο πατέρας μου μαζί με τη μάνα σ' μου τα αδέρφια, τα δικά του αδέρφια, το συγγενολόι όλο 10 άτομα εκ των οποίων

τρία μέρη εμείς και τα επτά άλλοι. Το αγорάσαμε απ' το Μπεαλάν μέχρι το Τσάμπασι απάνω. Απ' το Τσάμπασι 20 λεπτά, όλο δικό μας είναι. Αλλά μέσα από κει ίσαμε τη Γούζαλα όλο δάσος είναι, βαθύ δάσος.

Ερευνητής: Ωραιότατο, πήγα θα μου μείνει αξέχαστο και τώρα.

Πληροφορητής: Τώρα οι Τούρκοι το δάσος το δικό μας το έχουν εθνικό δρυμό. Έχουν εκεί πέρα χειμώνα καλοκαίρι αυτό... φύλακες, στο φυλάνε, μέσα ούτε πουλί δεν αφήνουνε. Και χτύπησαν 18 χιλιόμετρα δημόσιο δρόμο μέσα στο δάσος, βγήκαν από πάνω και κατέβηκαν στην Τούρναλου και απ' την Τουρναλού εκεκά πολύ λίγο είναι στο κτήμα το δικό μας. Και ήρθαν εκεί στο ποτάμι. Τα δύο ποτάμια της Τούρναλους και του Τσάμπασι τα νερά που κατεβαίνει και απ' αλλού που κατεβαίνει, ενώνονται εκεί. Από εκεί χτύπησαν μέσα στο δάσος δέκα μέτρα αυτά... δρόμο 18 χιλόμετρα και κατέβασαν στο Μπέαλαν κάτω και εκμεταλλεύονται το δάσος αυτό το δικό μας τώρα. Όλα της ΔΕΗ και το αυτό... τα δέντρα όλα 30-40 μέτρα ύψος...

Ερευνητής: Ναι είναι από κει.

Πληροφορητής: Από εκεί είναι. Το δάσος αυτό το είχαμε τότε και λέει ο πατέρας μου, το Τσάμπασι θα γίνει, από πού θα πάρουν ξυλεία, κοντύτερο δάσος εμείς έχομε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Υπήρχε και εκεί στη Μεσουτιέ μεριά, στο Κοτάν και στην Σούχτερε ένα δάσος, το οποίο ήταν τρεις ώρες, τριάμισι ώρες, αλλά ήτανε άσχημο το μέρος του, δεν δουλεύονταν. Εκείνο το είχαν δύο Ορτουλούδες, ο Σακαλούς ο Χαράλαμπος και ένας Πάνος, λησμονώ το επίθετό του τώρα, αυτοί οι δυο αγόρασαν εκείνο και εμείς αγорάσαμε εκείνο. Αρχισαν... αλλά ο πατέρας μου αμέσως έβαλε 15 αγόρια δυνατά απ' το χωριό μας και τον χειμώνα κόβουν εκεί πέρα. Όταν άρχισε η αγορά, η αγορά τον χειμώνα της ξυλείας και όλα τα μαγαζιά από κάτω της Τσάμπασι τα μαγαζιά Ορτουλούδες όλοι τον πατέρα μου τον ήξεραν... παραγγελία, παραγγελία, παραγγελία κόβουνε εκεί πέρα. Πήγαν εκείνοι και καταγγέλλουν τον πατέρα μου ότι έκοψε το δάσος όλο και στέλνει και στο υπουργείο των δασών στην Πόλη. Εκείνοι από εκεί στην Τραπεζούντα, η Τραπεζούς στην Κερασούντα. Ήρθαν, εξέτασαν εκεί πέρα, έρχονταν έτρωγαν και έφευγαν, έτρωγαν και έφευγαν. Κόβανε απέραντο το δάσος και τόσο βαθύ, τόσο πυκνό δηλαδή σ' ένα μέρος, 10 στρέμματα μέρος δεν έκοψαν. Δεν μπορούσαν να κόβουν, 15 στρέμματα το ανώτατο έξι μήνες.

Ερευνητής: Ωραίο αυτό.

Πληροφορητής: Τελευταία η καταγγελία, εκείνοι επέμεναν ότι συνεχίζει και πάει το κακό, και στέλνει η Κωνσταντινούπολις. Κάνει τηλεγράφημα στο Ερζερούμ, ο γενικός επιθεωρητής των δασών

ήτανε στο Ερζερούμ απάνω, τώρα γεωγραφικώς αν το ξέρετε...

Ερευνητής: Ναι, ναι είναι μεσόγεια.

Πληροφορητής: Ναι, τον στέλνει αμέσως να κατέβει κάτω και να κάνεις εξέταση γενική το δάσος όλο, αφού έχουμε χαρτιά ότι καταστράφηκε το δάσος. Αμέσως έρχεται εκείνος, κατεβαίνει απ' το Ερζερούμ τώρα. Από πίσω του δύο τζανταρμάδες με τα άλογα έρχονται απ' το Ερζερούμ. Με τα άλογα, εκεί δεν υπήρχε ούτε ξέρω γω, αυτοκίνητα δεν υπήρχαν τότε βέβαια. Ήρθε, έμεινε εκεί στα τουρκικά τα χωριά. Γέμισε και ξύλα, ε τώρα... αλλά εκείνος από εκεί ειδοποίησε και την Κερασούντα και την Ορντού και τη Μεσούντιέ όλοι οι δασικοί μικροί, μεγάλοι τάδε ημέρα να έρθουν στο Γούζαλα σε μας. Αγωνία τώρα τι θα γίνει. Και το δάσος, στο δάσος μέσα είναι 60 χέρια με πριόνια και κόβουνε. Έφεραν την άνοιξη άλλα 40 από τη Μεσούντιέ κόβουνε. Και χαρτώματα όλα εκείνα τη Γουζούλενης, από Σεμέν κάτω που είναι το χωριό το τουρκικό, το Τσουχτουμάν, όλη εκείνη η περιοχή, το δάσος από το Σεμέν και παρακάτω, μέχρι την Κουλάτκαγια όλο δάσος είναι εκείνο, εκεί βγάζουνε το χάρτωμα. Εμείς δεν αφήναμε, επειδή το χάρτωμα κατέστρεφε πολύ το δάσος, δεν κόβανε. Εκείνοι με 'κείνα ζούσανε, με τα χαρτώματα. Και μέσα στο Γούζαλα υπήρχαν τουλάχιστον ένα εκατομμύριο χαρτώματα. Τα έκρυψαν όλα εκεί μέσα στις αποθήκες εκείνα. Ήρθε και ο μεμούρης από πάνω. Ήρθε κατευθείαν στην πόρτα μας, ένας νεαρός 30 χρονών, 28-30 χρονών, στο σπίτι μας τον έφεραν κατευθείαν. Καφέ, του λείει η μάνα μου, ένα λεπτό κυρία μου, είπε, στα χωριά που πηγα βρώμικα ήταν. Τώρα έξω από την πόρτα μας όλοι αγωνιούν και από το Τάμαλου και ο Σακαλούς ο Χαράλαμπος και πολύς κόσμος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά εκείνος λείει στη μάνα μου και εγώ Έλληνας είμαι και η μάνα μου δεν τον πίστεψε. Έλληνας εσύ και πώς έγινες δασάρχης; Τούρκος μου φαίνεσαι, αφού έ'καναν, είπε εκείνος. Το ζήτησες και σε έκαναν, είπε η μάνα μου.

Ερευνητής: Έξυπνος ήτανε.

Πληροφορητής: Σ' εμάς δεν πηγαίνανε σε τουρκική υπηρεσία.

Άλλος ερευνητής: Δηλαδή Έλληνας δεν πήγαινε να γίνει υπάλληλος στο τουρκικό, ας πούμε, υπουργείο, δεν το ήθελαν.

Πληροφορητής: Ναι, ναι τόσο είχαμε την ρίζα την ελληνική να πούμε που δεν ανεχόμασταν τον Τούρκο. Και η μάνα μου τον μάλωσε, γιατί πήγε. Καλά της είπε εκείνος, εσείς εδώ δεν πάτε στις υπηρεσίες; Όχι, του είπε, δεν πάμε. Δεν το αποζητούσαμε. Το θεωρούσαμε μειωτικό.

Ερευνητής: Μειονεκτικό ναι.

Πληροφορητής: Το θεωρούσαν μειωτικό. Και απόρριψε εκείνος. Μα εμείς στην Κωνσταντινούπολη,

εγώ Κωνσταντινοπολίτης είμαι, πήγα σπούδασα στη Γερμανία, είπε, και ήρθα ζητήσα δουλειά και αμέσως με βάλλαν στη δουλειά, είπε, δεν έχουν μορφωμένους ανθρώπους, είπε.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Εμείς οι Κωνσταντινοπολίτες πάμε, είπε, όχι, εμείς πάμε, είπε.

Ερευνητής: Ναι αυτό είναι μία μαρτυρία, μπάρμπα Δημητρώ, ότι οι Πόντιοι εφύλαξαν περισσότερο από κάθε άλλον την ιστορία.

Πληροφορητής: Την ιστορία λείει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τώρα εγώ μικρός ήμουνα και αναμεταξύ τους οι γέροι κάτι αυτά αν έλεγαν, δεν ήξερα. Αλλά τα βιβλία αυτά, του Παπαρηγόπουλου την ιστορία εκεί την γύρευα και τον πατέρα μου είπα τον, θα μου φέρεις ένα τέτοιο βιβλίο. Εκείνο ούτε εδώ δεν το εύρισκες.

Ερευνητής: Ούτε εδώ βρισκότανε.

Πληροφορητής: Εκείνο τον καιρό ούτε εδώ το εύρισκες.

Ερευνητής: Σωστά. Ύστερα αυτός... την ιστορία που μας έλεγες...

Πληροφορητής: Εκείν' τη νύχτα έμεινε εκεί και ψιχάλιζε, όπως συνήθως εκεί πάνω πάντα ψιχάλιζε. Το πρωί πάνε να δούνε το δάσος. οι 60 πριονάδες ήτανε σ' ένα μέρος. Οι χωρικοί άνοιξαν τους δρόμους και έκαναν εκεί πάνω αμαξιτό δρόμο. εκεί πάνω ήτανε μόνον οι δικοί μας, 10-12 πριονάδες. Αλλά εκείνοι έκοψαν μόνον πέντε στρέμματα. Τα έλατα ήταν από δυο τρία μέτρα το καθένα και αυτοί με τα πριόνια πόσα να κόψουν. Ανέβηκαν επάνω, τους έπιασε η βροχή. Όλοι μαζί κατηγορούμενοι και κατηγοροί 50 άτομα καβάλα πάνω στα άλογα. Όταν ανέβηκαν στο βουνό, άρχισε να βροντάει, ο καιρός σκοτείνιασε. Ρίχνει αστροπελέκια και βρέχει. Αυτό εδώ είναι, του είπε ο πατέρας μου. Εκείνη την ώρα ακούγονται ήχοι από αρκούδες, τι ξέρει από αυτά ο Κωνσταντινοπολίτης. Αρκούδες είναι; Μας κοιτάνε. Τι λες βρε Γιάννη. Πέφτουν τα αστροπελέκια από πάνω, το έβαλαν στα πόδια και έφυγαν. Έκανε ένα έγγραφο και έγραψε πως οι καταγγελίες είναι ψειδείς.

Ερευνητής: Γι' αυτό λένε ο Πέαλανλούς έχει πολλούς τρόπους να ξεφύγει, έλεγε ο πατέρας μου. Του είπε έχει αρκούδες μέσα για να μην πάει (γελάει τρανταχτά). Εξυπνάδα, ωραία.

Άλλος ερευνητής: Αυτός το έκανε επειδή ήταν Έλληνας;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Άλλος ερευνητής: Αυτό που έκανε, δηλαδή που είπεν, επειδή ήταν Έλληνας το έκανε ή...

Πληροφορητής: Βεβαίως εκείνο το έκανε, αλλά άλλο να κάτσει δεν μπόρεσε.

Άλλος ερευνητής: Υπήρχε δηλαδή και τότε...

Ερευνητής: Ωραίο στοιχείο.

Άλλος ερευνητής: Υπήρχε και τότε ακόμα η συνεργασία μεταξύ των Ελλήνων, ανεξάρτητα εάν

ήτανε, ας πούμε, μορφωμένοι ή...

Πληροφορητής: Αναμεταξύ τους αντιζηλίες μπορεί να είχαν, αλλά σε έναν τέτοιο κίνδυνο όλοι ενώ-
νονταν

Ερευνητής: Όλοι ενώνονταν, γι' αυτό και κράτησε η ιστορία τόσο. Εμείς θέλομε τώρα, μπάρμπα Δημη-
τρό, ναι ωραία, για το αντάρτικο το ποντιακό στη Πέλαν τα χωριά να μας πεις. Σ' αυτό η ιστορία μας δεν έχει πολλά στοιχεία και θέλομε.

Πληροφορητής: Το αντάρτικο δημιουργήθηκε μετά όταν έκαψαν τα χωριά της Πέλα.

Ερευνητής: Ναι πες μας λίγο για τα χωριά, τότε καή-
κανε;

Πληροφορητής: Το χωριό μας κάηκε 16 Φεβρουαρίου του 1922 Τετάρτη ημέρα η ώρα εννέα.

Ερευνητής: Αυτό είναι ανατριχιαστικό, τα θυμάσαι, μπάρμπα Δημητρό, έ;

Πληροφορητής: Τα Θυμάμαι, λέει, ήμουν 20 χρο-
νών.

Ερευνητής: Είκοσι χρονών και σφράγισε την καρδιά σου, λοιπόν.

Πληροφορητής: Τα χωριά μας στην εξορία όταν τα έστειλαν το 1915, το 1915 στον πόλεμο μέσα τότε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο μέσα, οι Ρώσοι άρχισαν να έρχονται πλέον προς την Τραπεζού-
ντα, σήκωσαν τα χωριά μας. Γενικώς τα χωριά Πουланτζάκης όλα τα είχαν σηκώσει. Τα δύο χωριά Πιραζίς, το Απτάλ, το Τεπέκιοι και το Τε-
μερτζίκιοι. Το μεν ένα είχε σχεδόν δύο χιλιάδες κα-
τοίκους, το Τεπέκιοι,

Ερευνητής: Έλληνες.

Πληροφορητής: Έλληνες και το Τεμερτζίκιοι είχε 1700 άτομα. Το Τεμερτζίκιοι είχε σχολείο επτατά-
ξιο σχολείο και ο Μαχαιρίδης από εκεί είναι, ο Μαχαιρίδης από εκεί είναι. Από εκεί είχα συμμα-
θητές εγώ έξι εφτά παιδιά απ' το Τεμερτζίκιοι μέσα επάνω στο Γυμνάσιο της Πράσαρης. Και απ' το Τεπέκιοι είχαμε και απ' το Κιοτουρούν, του παπά του Μυστακίδη το χωριό, είχαμε τρία τέσ-
σερα παιδιά. Από παντού συνέρρευσαν στο scho-
λείο απάνω εκεί. Ως και απ' την Πάφρα, Σαμψούντα και από μέσα. Όπου επικρατούσε να πούμε... η αυτή... οι δεσποτάδες όλοι έκαναν εγκύκλιο για το σχολείο αυτό.

Ερευνητής: Για το σχολείο ναι.

Πληροφορητής: Για το σχολείο εκείνο. Και βγήκε πό-
λεμος, έκαναν εξορία τα χωριά. Αλλά πριν να γί-
νουν εξορία τα χωριά, αυτά τα δύο χωριά έδιναν το μεν Τεπέκιοι ήταν του Τερήταη, μπέηδες ήταν αυτοί, το Τεμέν, Τεμερτζίκιοι, όλο εκείνο το πο-
τάμι, ο φαπατίνος ποταμός από κάτω μέχρι το Γαράκιολ όλο ήτανε του Αλή πέη, αυτό το ξέρει και ο πατέρας σου, όλοι το ξέρουν.

Ερευνητής: Άκουγα.

Πληροφορητής: Ναι ο μπέης του χωριού ήταν αυτός. Το Τεπέκιοι και το Τεμερτζίκιοι είναι όλοι φου-
ντουκάδες, πλούσια χωριά. Πρώτα άρχισε το Τε-
μερτζίκιοι, δεν τον έδωσαν τα δικαιώματά του. Το

χωριό ήτανε δικό του και ήρθαν από την Αργυ-
ρούπολη όταν έφυγαν, έκατσαν στο κτήμα αυτό, του μπέη αυτουνού και τον έδιναν ένα μικρό ποσό, δεν ξέρω πόσο τον έδιναν. Με τα φουντού-
κια, τα φουντούκια ανέβηκαν δυόμιση λίρες το καντάρι και το καντάρι ήτανε 44 οκάδες και παίρ-
νανε από έξι γρόσια την οκά. Εκείνος και φου-
ντούκι έπαιρνε και καλαμπόκια έπαιρνε. Πολλά τους ήρθαν τους χωρικούς και τον έφεραν αντίρ-
ρηση. Δεν τα έδωσαν. Δεν τα έδωσαν, πήγε εκεί-
νος να επιβληθεί με τη βία. Εκείνος πήρε και Τούρκους, ήταν και του βασιλιά αυτός, αμάκ, αμάκ θα πει γαμπρός του βασιλιά, απ' το χαρέμι του βασιλιά είχε γυναίκα. Τρεις γυναίκες είχε, η μία ήταν απ' του Σουλτάνου το χαρέμι. Πήγε τα ζή-
τησε τα δικαιώματά του, δεν έγινε, εκεί χτυπήθη-
καν. Φυλάκωσε στην Κερασούντα από μέσα, ο πατέρας σ' εκεί ήτανε, και σηκώθηκε και το Τεπέ-
κιοι τότε, εναντίον του Τούρατε λεγότανε. Εκεί έφτασαν σε τέτοιο σημείο που, οι Τούρκοι βέβαια μαζί πίσω απ' τον πέη γέμισαν στα χωριά μέσα, αλλά έριξαν και εκείνοι τυφέκια, έξι εφτά παιδιά από το χωριό μέσα πήραν τυφέκια και ανέβηκαν στο βουνό.

Ερευνητής: Α, έτσι άρχισε το αντάρτικο.

Πληροφορητής: Το αντάρτικο δεν άρχισε τότε.

Ερευνητής: Ε ναι.

Πληροφορητής: Αλλά επενέβησαν από δω, από κει μητροπόλεις. φώναξαν το Τεπέκιοι πρώτα και ο Χαλδείας... ο αυτός...

Άλλος ερευνητής: Ο Χρύσανθος;

Πληροφορητής: Όχι ο Χρύσανθος, ο Χρύσανθος Τραπεζούντος ήτανε, ο Χαλδείας ξεχνάω τ' όνομά του...

Ερευνητής: Τέλος πάντων, Γερβάσιος;

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν ακόμα ήτανε εκεί. Αυτός φώναξε και τους μπέηδες και εκείνους, τους Τεπέκιοηδες και τους λέει, κύριοι, ελάτε σε μία συμφωνία και έπεισε τους μπέηδες να το πουλή-
σουν ζήτησαν οι μπέηδες 10 χιλιάδες λίρες για το χωριό. Απάνω κάτω το κατέβασαν στα έξι χιλιά-
δες. Αλλά εκείνη την ώρα το χωριό δεν είχε έξι χι-
λιάδες να πληρώσει, έξι χιλιάδες λίρες δεν βρίσκονται εύκολα. Φωνάζει ο Δεσπότης τον κα-
πετάν Ιορδάνη, ένας μεγαλέμπορος της Κερασού-
ντας, του οποίου η ακτίνα ήταν από κι μέχρι τον Ευφράτη ποταμό και όλος ο δρόμος προς τη Γα-
ράσαρη, όλο αυτός το έδινε εμπόριο. Την ημέρα 4-5 βαπόρια έρχονταν εκεί και μόνος 50 χαμάλη-
δες δικούς του.

Ερευνητής: Δικούς του.

Πληροφορητής: Δικούς του μόνιμη δική του δουλειά, εκτός που δεν έφταναν και έπαιρνε και απ' αλλού, έπαιρνε και από έξω. Τον λέει ο Δεσπότης, καπε-
τάν Ιορδάνη, θα πληρώσεις, εθνική ανάγκη και θα τα πάρεις σιγά-σιγά απ' τους ανθρώπους. Πήγε στο καντάρι επάνω αμέσως τα πλήρωσε αυτός, τα πλήρωσε. Αλλά η συμφωνία με το... δεν έγινε

αυτή η συμφωνία, διότι βγήκε ο πόλεμος και χάλασαν.

Άλλος ερευνητής: Χάλασαν.

Πληροφορητής: Σήκωσαν τα χωριά, με τον πόλεμο σήκωσαν τα χωριά. Όταν πήγαν τα 1700 άτομα και όταν γύρισαν πίσω, ήρθαν 30 άτομα, πέθαναν όλοι από την πείνα. Το Τεπέκιοι 20 οικογένειες και εκείνα εκ των ενόντων έγιναν οικογένειες. Όλοι πέθαναν πατεράδες, μανάδες, αδελφία και έρθαν τα μωρά. Η... μητρόπολις έδωσε εντολή, οπωσδήποτε να τα παντρεύουνε, έστω και μικρά οπωσδήποτε και στους παπάδες εντολή θα τους παντρέψετε για να δημιουργήσουν οικογένειες.

Ερευνητής: Οικογένειες.

Πληροφορητής: Δεν υπήρχε λαός, 10 οικογένειες ήτανε.

Ερευνητής: Αποδεκατίστηκε.

Πληροφορητής: Βγήκε η Ελλάς στον πόλεμο με την Τουρκία με τα γεγονότα του πολέμου, μετά άρχισε το Μικρασιατικό. Όταν η σύμβαση άρχισαν να πάρουν τους αρχηγούς από κάθε περιοχή και τους έστελναν εξορία, τους έστελναν εξορία στα νησιά, δεν ξέρω που στο διάβολο τους έστελναν οι Εγγλέζοι...

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Εδώ στην πόλη και γύρω τα κατάφεραν, τους έπιασαν. Αλλά αυτοί οι δικοί μας του Πόντου μήπως μας πιάσουν αμέσως και επινεύσει βέβαια δεν ξέρω των Τούρκων απ' την Πόλη, η Άγκυρα δεν ήταν ακόμα τότε, το σώμα στρατού που δούλευε στον Πόντο, όλα τα όπλα τα έδωσαν στον κόσμο. Και έβλεπες κάθε χωριό είναι αρχηγό και από πίσω του 20-30 παιδιά, όλα βγήκαν στο βουνό.

Ερευνητής: Αντάρτες.

Πληροφορητής: Αντάρτες, αυτό γίνεται το '20, το '19.

Ερευνητής: Το '19 με '20.

Πληροφορητής: Εκείνο το Τσάμπαση τ' απάνω από το Τεκτές' επάνω εκείνο όλο γέμισε αντάρτες.

Ερευνητής: Αντάρτες.

Πληροφορητής: Αντάρτες. Η Ορντού, η Γάζογλου, εδώ μέσα στην Ορντού, διότι οι μεγάλοι, οι μπέηδες, αυτούς που θα άρπαζαν οι Λαζοί, ήτανε και ο Χατζηλάζαρος, ο δήμαρχος, καλός δήμαρχος, ήρθαν οι Λαζοί και...

Ερευνητής: Ναι τον Χατζή Χαράλαμπο εξήτησαν λίρες, αυτό το άκουσα από τον πατέρα μου.

Πληροφορητής: Από πολλούς.

Ερευνητής: Ναι αυτός ήτανε ένας παππούς, του ζήτησαν λίρες και τις έδωσε.

Πληροφορητής: Λίρας (δεν ακούγεται εδώ καθαρά) λήστεψαν και τους σκότωσαν και πήραν τα λεφτά τους εκεί. Και άρχισε η ανακατωσούρα τότε. Πήγε να δημιουργηθεί του Σεμέν, μόλις είδαν την κατάσταση έφυγαν από πάνω. Πήγε ο Χατζηβασιλείου από την Αχουλού, να δημιουργήσει την Αχουλού. Πήγε εκεί έναν εβδομάδα δεν έκατσε, εκεί πάνω, ήρθε από το Πέαλαν και έφυγε στην Ορντού.

Διότι στο Πεκτές οι αντάρτες του Τοπάλ Οσμάν γέμισαν την περιοχή εκεί. Δεν δημιουργήθηκε εκεί, δεν δημιουργήθηκε.

Ερευνητής: Συνέχισε.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι αγρίεψαν. Το δικό μας το χωριό ήρθε, απ' ό, τι ήτανε πλουσιότερο ήρθε πίσω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Απ' ό,τι όταν έφυγε. Δεν είχανε, φτωχοί ήτανε, πίσω πλουσιότεροι ήρθανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πληθυσμό δεν έχασε στην εξορία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διότι ήτανε στα σύνορα ακριβώς μεσογείας και Ορντούς και με την Ορντού μ' εκείνο το τσαϊρι κάτω είχανε δούναι λαβείν και παίρνανε καλαμπόκια, διάφορα και γίνανε. Κάνανε αλισβερίσι και δεν τους πείραζαν και οι Τούρκοι, διότι πήγαιναν μπροστά πολύ καλά με την περιοχή εκείνη. Όταν πήγαν στο χωριό, το χωριό μας δημιουργήθηκε και περισσότερο πλουσιότερο απ' ό, τι έφυγε. Αλλά όταν είδαμε ότι γέμισαν αυτοί εκεί απάνω, και το Ρέιζι δεν δημιουργήθηκε, ένα μονάχο χωριό, το πήραμε υπόψη, αυτοί οι άνθρωποι άρχισαν γύρω-γύρω και ορισμένοι Τούρκοι μας ειδοποίησαν ότι κακά στοιχεία είναι. Αναγκαστικώς και εμείς αγοράσαμε όπλα, πήραμε όπλα τότε, πήραμε όπλα. Αλλά επειδή δεν θέλαμε να εκδηλωθούμε, είχαμε και αντίδραση από μέσα μας, διότι στο δικό μας το χωριό είχαμε και τους ευαγγελικούς, οι οποίοι τώρα την θρησκεία ότι τάχα είναι πολύ, πολύ αυτοί...

Ερευνητής: Φιλόθρησκοι.

Πληροφορητής: Ναι, ούτε έπρεπε να είχαμε, ο Θεός δεν ήθελε τέτοια πράγματα.

Αυτό ήταν πονηρία, τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ένα διάστημα τα κρατούσαμε τα όπλα. Τελευταία αυτοί μας απείλησαν ή θα πετάξετε τα όπλα ή θα σας καταδώσουμε.

Άλλος ερευνητής: Από τους ίδιους αυτούς;

Ερευνητής: Τους ευαγγελικούς.

Πληροφορητής: Πετάξαμε τα όπλα.

Ερευνητής: Εδώ μία παρένθεση, εσύ πιστεύεις ακόμα, ως Δημήτριος Μελετλής ότι εκείνοι κινήθηκαν από θρησκευτικούς λόγους και σας ρείπανε πετάξτε τα όπλα ή έπαιξαν κάποιο διαβολικό παιχνίδι;

Πληροφορητής: Φοβήθηκαν.

Ερευνητής: Φοβήθηκαν.

Πληροφορητής: Φοβόντουσαν. Με αφορμή αυτά, ήρθαν και οι Τούρκοι να μας πουλήσουν όπλα, ήρθε ο Άγις ο Ντινόπουλος και πουλούσε όπλα. Αλλά δεν αγοράσαμε από αυτούς. Πήρε και ήρθε και τον Τελήκιοι μαζί του.

Εμείς δεν αγοράσαμε τουφέκια από εκείνον ούτε ένα τουφέκι. Τα πήραμε από δω και από κει. Από

κείνον δεν πήραμε. Εκεί ο Τελίκιος, χωρίς να το ξέρει, τον πήρε ένας ηλίθιος για να έχει και τον παπά Τελήκιο μαζί του για να δει ποιοι Έλληνες αγοράζουν όπλα.

Εκείνος έφερε 40-50 τουφέκια, και τα γυρόφερνε στα χωριά, δεν πήραμε εμείς. Έφυγε προς το Μελέτ ούτε εκείνοι πήραν από εκεί. Τέλος πάντων τα τουφέκια που είχαμε, τα πετάξαμε από τα χέρια. Πήραμε για να φυλάξουμε το χωριό. Αναγκαστήκαμε να πάρουμε 10 Κιουρτσήδες απ' το Κιρεστένερ και την Κιρέτερη, τον Γετίμ αγά επικεφαλής.

Ερευνητής: Κιουρτζήδες τι θα πει; Αγωγιάτες;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Τι είναι αυτοί;

Ερευνητής: Είναι Γεωργιανοί.

Ερευνητής: Γεωργιανοί, α!

Πληροφορητής: Γεωργιανοί, δεν είναι Τούρκοι.

Ράτσα είναι Γεωργιανοί, από πάνω.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Αλλά Τουρκέψανε και αυτοί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και κάθονταν από μας δύο ώρες παρακάτω στο Πέαλαν, στο Γούσιπη, δίπλα στο Γούσιπη. Τους ξέραμε. Με το χωριό μας είχαμε συναλλαγές, γνωριμίες. Είπαμε ότι αυτό και αυτό έγινε, ελάτε στο χωριό μας θα τους πληρώσουμε και θα τους ταΐσουμε και ήρθαν οι άνθρωποι. Ήρθανε. Αυτοί ήτανε, αποκηρυγμένος ήτανε μάλιστα ο Γετίμ αγάς, επειδή ήτανε κλέφτης, ο τσαμίρ, αυτοί πήραν κι άλλα παιδιά 10 άτομα και με τα τουφέκια ήρθαν στο χωριό. Τα φυλάξαμε έναν χρόνο. Πληρώναμε 600 λίρες τον μήνα, 600 λίρες τον μήνα και τους ταΐζαμε. Τους κρατήσαμε έναν χρόνο. Τους κρατήσαμε και δύο χρόνια. Και το χωριό λόγω του πολέμου, άλλοι πήγαν στρατιώτες δεν μπορούσαμε να αντέξουμε άλλο.

Ερευνητής: Οικονομικώς.

Πληροφορητής: Οικονομικώς. Και τους απολύσαμε. Εκείνη τη χρονιά απολύσαμε, δεν τους απολύσαμε, διότι ήμασταν σίγουροι, επειδή έπεσε χιόνι, λέμε τώρα από πού θα 'ρθουν αυτοί; Δεν έρχονται τώρα, διότι απ' το χωριό μας προς τα κάτω, το ενδιάμεσο όλο βουνό είναι. Άμα χιονίζει, ένα μέτρο χιόνι.

Άλλος ερευνητής: Δεν μπορείς να περάσεις,

Πληροφορητής: Δεν μπορείς να περάσεις. Όχι μόνον δεν μπορεί να περάσει, αλλά επειδή είναι χιόνι, είπαμε ότι και δεν μπορούν να συνεννοηθούν και να έρθουν. Δεν υποθέταμε ότι αυτός ο Τοπάλ Οσμάν μαθαίναμε τα κακουργήματά του Τοπάλ Οσμάν εκεί, αλλά δεν είχαμε και τέτοιους εχθρούς, να πούμε. Οι μπέηδες τότε, υποθέτω τώρα εγώ, ποιοι είναι; Ο ένας ο Ιψάμπεης, του Αλούμπεη ο αδελφός, ο οποίος ήταν ένα κακό στοιχείο και οι άλλοι Σιήμπεης, που και αυτοί είναι στην υπόθεση μέσα, διότι το χωριό μας δεν ήθελαν να το βλάψουν οι Λαζοί, όπως διέδιδαν, ήρθαν Αποχαϊρλήδες, τώρα

το έμαθα, λέγω, όταν πήγα εκεί πέρα, μυστικά μου το λένε ακόμα, φοβούνται να το πουν, δεν το λένε.

Ερευνητής: Ακόμα τώρα!

Πληροφορητής: Ακόμα τώρα! Και ο γέρος που μου το είπε αυτό, ήταν στρατιώτης σ' εκείνον. Αυτός ο τούρκος μεγάλωσε μαζί μας στο χωριό μας και ήξερε και όλα τα μικρά παιδιά. Μου λέει ότι δεν ήταν ο Τοπάλ Οσμάν. Ποιος ήταν; Του λέω.

Οι Αποχαϊρλήδες ήταν, που χτύπησαν το χωριό Αποχαϊρλήδες ήταν. Οι Αποχαϊρλήδες μονάχοι δεν μπορούσαν να κάνουν τέτοια δουλειά. Άρα από πίσω τους ήταν άλλοι, οι οποίοι θα ήταν Τέπτζιαληδες και άλλος. Διότι ο Ιψάμπεης του Αλούμπεη το κορίτσι πήρε του Τοπάλ Οσμάν το παιδί, είχαν επαφή μαζί τους. Δεν το ήθελαν βέβαια εκείνους, διότι του Αλούμπεη το παιδί με μας είχε τόση φιλία, αδελφική φιλία και αγάπη, που κρυφά έστειλε τον πατέρα του τυφέκια.

Ερευνητής: Υπήρχε η συνεργασία αυτό είναι ανάμεσα σε...

Πληροφορητής: Ναι. Και για να κάνει αυτή τη δουλειά ο Τοπάλ Οσμάν, έστειλε και πήρε και τη Κοτανί τον ιμάμη. Τη Κοτάν ο ιμάμης είχε 200 όπλα στο χωριό του. Της Μεσογαίας εκείνο τον καιρόν ο αυτός ήτανε το αφεντικό. Τον έστειλε και τον πήρε. Εμείς είχαμε τόση φιλία με τον ιμάμη, στην εξορία δύο χρόνια μέσα στο χωριό μαζί του ζήσαμε. Και όχι μόνο εμείς, αλλά και άλλες 15 οικογένειες από το Γούσιπη, δεν πείραξε τους Έλληνες. Δίπλα του ήταν η Κιούφτελη, ήτανε γείτονες, υπάγεται στη Μεσόγαια. Όταν μάθαμε ότι ο ιμάμης του Κοτάν πήγε στην Κερασούντα, ήταν πιστός μας φίλος και έστειλε είδηση στον πατέρα μου είδηση να φύγει από το χωριό. Ο Τοπάλ Οσμάν είχε επικηρυγμένο τον πατέρα μου, τον Αλτζιόγλου τον Γιάγκο από το Τεμερτζίκιοι και τον Ναστάς αγά απ' το Γουρούκ.

Ερευνητής: Τόσο μεγάλους αντάρτες γράφεται σε βιβλία.

Πληροφορητής: Αυτοί μπορεί να δημιουργήσουν κατάσταση εδώ πάνω, ξέρω και γω, αυτούς αποκηρυγμένους. Αυτό μας το λένε οι Τούρκοι. Τον Ναστάς αγά πήγε, τον έπιασε επάνω και τον σκότωσε. Τον πατέρα μου τον έδιωξαν οι ιμάμηδες. Ο πατέρας μου από το Πέαλαν κατέβασε 10 οικογένειες σ' ένα άλλο ελληνικό χωριό, το Παρέκιοι που λέγεται. Η ιδιοκτήτρια του χωριού ήρθε στο χωριό και λέει τον πατέρα μ', Γιάννη, φέρε κόσμο στο χωριό, αλλιώς θα έρθουν οι Κιουρτζήδες και θα καταστραφεί το χωριό.

Ερευνητής: Σκληρός λαός αυτοί οι Κιουρτζήδες, οι Γεωργιανοί;

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Είναι σκληροί άνθρωποι οι Κιουρτζήδες, αχαϊρευτοι;

Πληροφορητής: Βεβαίως, βεβαίως. Ο ιμάμης εν τω μεταξύ οι ιμάμηδες, δηλαδή οι παπάδες του Φε-

ντίκιοι, Κιούρκιοι αυτοί ειδοποίησαν τον πατέρα μου να φύγει από δω, από εκείνο το χωριό. Ο πατέρας μου έφυγε απ' το χωριό εκείνο, έφυγε ο πατέρας μου. Τον Αλβτζιόγλου τον Γιαγκο πήγε και τον έφαξε τον πήρε ένας Χασαμπάσογλου απ' την Πάλταρα και τον φύλαξε, δεν μπορέσανε να τον βρουνε. Ο Κουρτανίνας έστειλε τον πατέρα μου είδηση και του λέει να φύγει από εκείνο το χωριό. Ο πατέρας μου δεν μας είπε τίποτα, μικροί ήμασταν. Την επόμενη μέρα ο πατέρας μου στις 13 Φεβρουαρίου χωρίς να πει τίποτα, ξεσήκωσε τα παιδιά, στη μάνα μου δεν ξέρω τι είπε, φόρτωσε τα παιδιά και βγήκε έξω στο χιόνι να πάει προς το ποτάμι. Τα παιδιά φορτώθηκαν τα ρουχαλάκια τους, ό, τι μπόρεσαν να πάρουν και να φύγουν. Ήξερε ότι τον κυνηγεί ο Τοπάλ Οσμάν, αλλά δεν μπορούσε να ξεσηκώσει το χωριό, το χωριό δεν το γνώριζε αυτό.

Τη στιγμή που ήταν έτοιμος να φύγει, από πίσω κατεβαίνει ο Πουρσανίδης ο Γιάννης μαζί με τον Καλεντερίδη τον Γιάννη, αυτοί ήταν προύχοντες του χωριού, ο ένας ήτανε μουχτάρης του χωριού, ο άλλος ήτανε της Δέσπωσης ο πατέρας...

Ερευνητής: Κατάλαβα ο παππούς.

Πληροφορητής: Πού πας εσύ; Που πας Γιάννη; Θα ξεσηκωθεί όλο το χωριό. Πού πας; Τι γίνεται; Τι να τον πει ο πατέρας μου. Εκείνος έστειλε είδηση να φύγει, να πει ότι κινδυνεύουμε, δεν μπορούσε. Αν θα φύγεις, θα καταστρέψεις το χωριό. Και αναγκάστηκε να κάτσει και ο πατέρας μου. Τα φορτωμένα τα μωρά και όλα εκεί και μάλιστα ένα γκερμάνικο που μας έστειλε ο Μουράτ μπέης και 400 φουσέκια, και εκείνο θα το έπαιρνε και θα έφευγε. Τη στιγμή εκείνη έρχεται ένας Αρμένης, Νισάν τον έλεγαν, του ζήτησε να του το πουλήσει και το δίνει 300 λίρες.

Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Δημητρό, λίγο από όσα ακούω, λίρες και λοιπά, στο αντάρτικο τα αγοράζετε εκείνη την εποχή, δίνετε, παίρνατε, κάποιος φίλος...

Πληροφορητής: Εγώ δεν είχα ιδέα, εγώ ήδη είχα παντρευτεί τότε.

Ερευνητής: Πόσο χρονών, μπάρμπα Δημητρό;

Πληροφορητής: 20-22 χρονών.

Ερευνητής: Παντρεύτηκες, τότε έτσι παντρεύονταν, ναι.

Πληροφορητής: Και ο πατέρας μου δεν μου είπε τίποτε. Όταν σηκώθηκε να φύγει, τότε κατάλαβα και είδα εκεί του Τελίκου τον Γιάννη και του Μανουσάκ τον Γιάννη, ήρθαν εκεί και σταμάτησαν τον πατέρα μου. Ήτανε και νηστεία τότε και πεινασμένα τα κάψανε τα κορίτσια.

Ερευνητής: Ήταν και η θρησκεία, κατάλαβες;

Πληροφορητής: Θρήσκα, πολύ θρήσκα ήταν τα δικά μας.

Ερευνητής: Ναι. Δηλαδή πόσον καιρό έσ'νε αντάρτης;

Πληροφορητής: Από εκεί και υστερότερα το '22 μόλις

έκαψαν το χωριό, άλλο τρόπο δεν είχαμε, πλέον αρπάξαμε, έτρεξα πάνω κάτω εγώ γνώριζα όλον τον κόσμο και μαζέψαμε τουφέκια.

Ερευνητής: Και κάνετε το αντάρτικο του Πέαλαν.

Πληροφορητής: Του Πέαλαν, 100-110 τουφέκια είχαμε εκεί απάνω.

Ερευνητής: Παλληκάρια. Και πως, πού ήτανε; Δηλαδή είχατε φαράγγια μέσα στα βουνά ζούσατε;

Πληροφορητής: Τα γυναικόπαιδα όλα τα σκότωσαν. Μείναν μόνον άνδρες, η μόνη γυναίκα που γλύτωσε από ολόκληρο το χωριό ήταν η αδελφή μου και εκείνη τα πόδια της καμένα ήτανε από δω και κάτω. Τη γλύτωσε ένα τουρκόπαιδο, το οποίο το είχαμε επάνω στο Γούζαλαν αυτόν...

Ερευνητής: Υπάλληλο.

Πληροφορητής: Υπάλληλο φύλαγε τα χωράφια μας δηλαδή, αγροφύλακα τον είχαμε. Και εκείνο ήτανε μαζί... Εκείνοι όταν έρχονταν, δεν ήρθαν μονάχοι τους. Από πίσω τους ξεσήκωσαν όλα τα χωριά οι γυναίκες...

Ερευνητής: Μπάρμπα, Δημητρό, είπες μας ότι παντρεύτηκες, εσύ διάλεξες τη γυναίκα που πήρες ή ο πατέρας σου; Πώς ήταν τα έθιμα;

Πληροφορητής: Αυτά οι γυναίκες τα κάνουνε, σχεδόν η μάνα μου.

Ερευνητής: Η μάνα σου είπε θα πάρεις αυτήν;

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Ο πατέρας μου δεν ήθελε να είναι εμπόδιο, η μάνα μου και οι αδελφές μου.

Ερευνητής: Οι μάνα σου και οι αδελφές είπαν θα πάρεις αυτήν και εσύ δεν έφερες καμία αντίρρηση, ό,τι είπε η μάνα.

Πληροφορητής: Έφερα, δεν έφερα το ίδιο ήταν.

Άλλος ερευνητής: Τότε έτσι ήταν.

Ερευνητής: Ναι, σωστά ναι.

Πληροφορητής: Η αδελφή μου την είχαμε εφτά μήνες στο δάσος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λιποθυμούσε, από κάτω όλα καμένα τα χέρια της και τα πόδια της.

Ερευνητής: Και πώς έζησε;

Πληροφορητής: Έζησε. Ήρθε στην Ελλάδα και στο Ραχμανλή του Κιλκίς πέθανε, σ' ένα χωριό, τουρκικό χωριό. Εμείς αποκεί και ύστερα βέβαια ζήσαμε στα βουνά.

Ερευνητής: Πόσον καιρό;

Πληροφορητής: Ζήσαμε εκείνη τη χρονιά και τον άλλον τον χειμώνα φύγανε τα παιδιά, όταν άρχισε η ανταλλαγή. Εκεί απάνω βέβαια τρώγαμε, πίναμε και δεν ήμασταν μόνον εμείς. Επειδή βγήκε το όνομα το δικό μας στην περιοχή εκείνη. Και οι Κιουρτλούδες και οι Τούρκοι και Αρμένιοι όλοι λήστευαν τότε. Δεν υπήρχε ούτε νόμος ούτε ασφάλεια ούτε τίποτε. Όλοι λήστευαν. Αλλά τότε τι γινόταν; Ποιός τα έκανε; Ποιός τα έκανε; Κανέναν δεν ξέρανε από το χωριό μας άλλον να πούμε ο Μελετόγλου τα έκανε.

Ερευνητής: Ο αδελφός σου ήτανε μαζί σου αντάρτης;

Πληροφορητής: Βέβαια. Σα 150-200 παιδιά μέσα το

καλλίτερο τουφέκι εκείνος το έριχνε.
Ερευνητής: Είναι ο πατέρα του Νάκου.
Πληροφορητής: Κάποτε μαζευθήκαμε 200 άτομα Αρμένιοι, Κιουρτλήδες και εμείς να ρίξουμε σημάδι στην κορυφή του έλατου. Ρίχναμε από 200 μέτρα μακριά και έριχνε την κορυφή του έλατου.
 Και το τουφέκι του το χάρισε ο ιμάμης του Κοτανί' αυτός που μας έστειλε την είδηση να φύγουμε. Όταν σκοτωθήκαμε και πήγε εκεί να ζητήσει αλάτι και τσαρούχια διάβολο, τρίβολο, γυμνοί και πεινασμένοι, στείλαμε αμέσως εκεί να πάρουμε αλάτι και τσαρούχια και ο άνθρωπος αφού μας έδωσε, λέει, έχω και δέκα χιλιάδες οκάδες σιτάρι στο τάδε μέρος, πάτε να σπάσετε την πόρτα, εγώ να μην ξέρω, πάρτε και φευγάτε.
Ερευνητής: Γίνονταν και τέτοια βέβαια και ζούσατε φυσικά. Αλλιώς πώς θα ζούσατε;
Πληροφορητής: Ζούσαμε. Είχαμε πολλούς γνωστούς, όλη η περιοχή από την Πουλαντζάκη και το Απτάλ όλη η περιοχή γνωστοί ήτανε. Στην Ορντού εμείς Μελετλήδες δεν είχαμε πολλούς. Όλη η δουλειά μας απ' εκεί ήτανε και δεν υπήρχε Ορτουλούς ο οποίος να μην μας γνωρίζει, όπου ένας καλός φίλος και είχε τουφέκι, το πήραμε.
Ερευνητής: Και τελείωσε, τότε έφυγες;
Πληροφορητής: Εγώ δεν μπορούσα να φύγω. Τα παιδιά τα άλλα άγνωστα ήταν, κατέβηκαν στην Ορντού και έφυγαν στο Σοχούμ.
Ερευνητής: Στη Ρωσία.
Πληροφορητής: Στη Ρωσία. Έφυγαν τα παιδιά. Και εγώ και ο αδελφό μου μείναμε απάνω. Δεν μπορούσα να κρατήσω τα παιδιά άλλο. Και εκείνοι μεν έφυγαν, αλλά εμείς είπαμε δύο να είμαστε καλλίτερα, θα μπορούμε και μείς να φύγουμε. Όταν κατεβήκαμε στην Ορντού, μ' άρπαξαν εμένα. Με κατάδωσε.
Ερευνητής: Σε κατέδωσε κάποιος.
Πληροφορητής: Ναι. Κάποιος κατέδωσε μάλιστα. Ποιος Κατέδωσε. Όταν ήμουν απάνω σ' ένα μέρος, ήρθε ο μουχτάρης αυτός, τα τουφέκια που πουλούσε, είχε 600-700 πρόβατα στο Βαρέκιολ' απάνω και ήρθε το φθινόπωρο να τα βάλει σ' εμάς να τα βόσκει δύο μήνες και να φύγει. Ήρθε με βρήκε στο δάσος. Του λέω φέρ' τα, βόσκησε. Μαζί του είχε και έναν Λαζό, Λάζο που με γνώρισε. Με γνώρισε. Με κυνηγούσε η ασφάλεια. Με επικήρυττε η Κερασούντα, ο Τοπάλ Οσμάν. Κάναμε πράγματι στην πλευρά εκείνη, κάναμε...
Ερευνητής: Ανδραγαθήματα, σαν Πόντιοι.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε ούτε ένα ρούχο, δεν είχαμε ένα ρούχο. Στο δάσος μέσα όλα...
 (στο σημείο αυτό χτυπάει συνεχώς το τηλέφωνο της οικίας, μιλάει και κάποιος στο τηλέφωνο, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται καθαρά η συνομιλία στο σημείο αυτό).
Ερευνητής: Και;
Πληροφορητής: Πήγαμε προς τα εκεί. Σκοτώματα,

τέτοια πράματα δεν κάναμε, αλλά ληστέψαμε. Όπλα πήραμε, ρούχα πήραμε, δώσαμε τα παιδιά εκεί όλα και ό, τι γινόταν στην περιοχή εκεί, εμένα ήξεραν.
Ερευνητής: Ο Μήτρος.
Πληροφορητής: Όταν με έπιασαν στην Ορντού, πήγα στο αυτό απάνω, αμέσως στην φυλακή που βάλανε, από πίσω τα έγγραφα ήρθαν από την Κερασούντα αμέσως και ζητάνε αλέλε τσελέ ο Τοπάλ Οσμάν. Πότε γίνεται συμβούλιο. Ήρθαν δε απ' την Κερασούντα, επειδή ήμουν φυλακή, ήρθαν και απ' την Κερασούντα και από πάνω απ' της Καραχίσαρης το μέρος, τρεις όμηροι για να μας γνωρίσουνε. Είχαμε και απ' το Σεμέν 8 μουλάρια, 8 άλογα κρυμμένα, τα πήραμε απ' τους δρόμους απ' εκεί, και τα πράματα τα κρύψαμε στου Σεμενί' το δάσος. Ούτε όταν πήγαμε τα είδαμε. Εγώ δεν ήμουν εκεί. Ο αδελφός μου ήτανε. Αλλά το όνομα το δικό μου ήτανε. Εμένα πιάσανε. Τον αδελφό μου δεν μπόρεσαν να πιάσουνε. Νύχτα πήγαινα από ένα μέρος σ' άλλο μέρος να καταφέρουμε να φύγουμε και μείς με καϊκι. Την νύχτα με έπιασαν.
Άλλος ερευνητής: Οπωσδήποτε σε προδώσανε για να σε πιάσουν.
Πληροφορητής: Ναι με προδώσανε, βέβαια.
Άλλος ερευνητής: Οπωσδήποτε σε προδώσανε.
Πληροφορητής: Μπήκαμε στη φυλακή. Μέσα στη φυλακή βρέθηκαν άνθρωποι φίλοι. Εκεί μέσα με στήριξαν. Αλλά στο αυτό έφαγα ξύλο, στο τσανταρμάκουγους που λέγεται. Εκεί μόλις θα άρχιζαν, ήρθε στην πόρτα ήρθε ένας λέει, τι κάνεις τσαούς τον λέει, τον δικό μου θα ακουμπήσεις, τον λέει. Από πού γίνεται δικός σου, λέει. Δικός μου είναι, λέει. Ξύλο δεν έφαγα. Με έβαλαν φυλακή κι μόλις γύρισα στην Ορντού και 30 αξιωματικοί με έβαλαν στο σαλόνι και με έβαλαν στη μέση και απ' την πόρτα έβγαλαν τους 5 μία φορά, αυτοί ήταν ηλικιωμένοι 50-60 χρονών τόσο. Με κοίταξαν, με κοίταξαν εκείνοι, τώρα εγώ ήμουν ένας λέτσος εκείνη την ώρα, στρατιωτικά ρούχα φορούσα.
Ερευνητής: Ατημέλητος.
Πληροφορητής: Ατημέλητος. Μόλις κοίταξαν, κοίταξαν, κοίταξαν, εγώ δεν έβγαινα, διότι ο κόσμος με γνώριζε στην περιοχή εκεί, και δεν έβγαινα στη μέση εγώ.
Ερευνητής: Ο Μήτρος το φόβητρο.
Πληροφορητής: Ναι.
Πληροφορητής: Διακόπτω, κανένα όνομα καπετάν τάδε είχες;
Πληροφορητής: Όχι.
Πληροφορητής: Όχι, ο Μήτρος ο αντάρτης.
Πληροφορητής: Απάνω ήρθε ο Τσαούς, με στρατεύματα απάνω εκεί, πού να μας βρει εμάς στα δάση μέσα. Οι Τούρκοι οι ίδιοι μας ειδοποιούσαν, έρχονται, εκεί είναι, εκεί είναι, φευγάτε. Όλα από εκείνους παίρναμε και τρώγαμε. Ήρθε η πρώτη ομάδα. Κοίταξε, κοίταξε, κοίταξε, λέει, εμείς αυτόν

δεν τον είδαμε, είπαν. Δεν μπορούμε να πάρουμε το ξένο το παιδί στο λαιμό μας, είπαν αυτοί. Βρε από δω, βρε από κει, εκείνοι λένε αυτός είναι ο Μελέτογλου. Έρχεται ένας άλλος νεαρός, εκείνος καμιά 40 χρονών, 45 χρονών, λέει, τον πίεσαν εκείνον, λέει εκείνος εγώ από σας αν γυρεύω αντάμ εσκιά, δηλαδή άντρα κλέφτη, λέει, όχι τώρα να με ληστέψουνε πάλι, μα αυτός είναι ένας λόγος λέει, τα έγγραφα είναι τόσα, τα έγγραφα είναι ένα σωρό, 24 έγγραφα, όλα τα κακουργήματα της περιοχής, όλα σ' εμένα ήτανε. Λέει δεν ξέρω, λέει, ποιος είναι αυτός και τι. Εγώ λέει αυτόν δεν τον είδα ούτε μπορούσε αυτός να με ληστέψει εκεί απάνω, τον λέει. Οπότε άρπαξα εγώ την κατάσταση, σ' αυτού του τμήματος, λέω, κύριε, ήταν ο σέρκουμ εκεί απάνω...

Ερευνητής: Ο ανώτατος

Πληροφορητής: Στα δικά τους τα μέρη ήταν άλλος ένας Μήτρος, λέω, αλλά εκείνον κανέναν δεν τον γνωρίζει, λέω, εμείς εμπόριο είχαμε, λέω, στην Πουλαντζάκη όλοι με γνωρίζουν και όλοι σε μένα...

Ερευνητής: Έξυπνο.

Πληροφορητής: Εκείνος ήταν άλλος λέγω, από το Ιστικόϊ Γιαϊλέλογλου Μήτρο τον λένε εκείνον, λέγω, ο οποίος και πριν του πολέμου ακόμα ήταν κλέφτης, λέγω. Πράγματι ήταν κλέφτης εκείνος, όταν ο Αλούμπης έσφιγγε το χωρίο, εκείνος πήρε τον Κοτιλέκ και βγήκε στο βουνό. Εκείνον τον είχαμε στο δάσος εμείς, διότι... με εκείνον έχουμε άλλη ιστορία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο Μελέτ όταν έμαθαν, εγώ είμαι στο βουνό, πήραν τα τουφέκια και εκείνοι γέμισαν τον κάμπο, εκεί πέρα 6-7 παιδιά από το Τεμερτζίκιοϊ ήταν κοντά μας, αλλά φθισικός ήταν εκείνος, άρρωστος ήτανε και ούτε τον πήραμε εκεί πέρα ούτε τον βάλαμε με τουφέκι και λέει θα φύγανε αυτοί. Αυτός λέει πήγαινε παιδί μου τώρα. Αυτός στο Μεσουτιέ ήτανε, μπέη, λέω, κατέβηκε εδώ και από εδώ μπήκε στα βαπόρια και έφυγε, έμαθα λέω. Όταν με κάναν ανάκριση για να μην πουν ότι είμαι Ρωμιός και τον καταδικάζομε, φώναξαν και τον πατέρα μου και του Μοσκώφ τον Σάββα, ο οποίος ήτανε μουχτάρης στο χωριό τότε. Και οι δυο είναι παρόν τότε και οι άλλοι είναι 30 οι αξιωματούχοι και με βάλλαν στη μέση. Ήρθε η δεύτερη κάτι παιδάκια σαν και μένα, εκείνα είπανε μπέη, εμείς αυτόν δεν τον είδαμε, δεν μπορούμε να πάρουμε στο λαιμό μας, είπαν. Δεν έβγαينا στη μέση διότι εμένα δεν υπήρχε Τούρκος που να μην με γνωρίζει στην Πουλαντζάκη, δεν υπήρχε Τούρκος που να μην με γνωρίζει. Ήρθε η τρίτη, δεν τον γνωρίζουμε. Θύμωσε ο αρχηγός χαλάσατε τον κόσμο ο Μελετόγλου, ο Μελετόγλου απάνω στα βουνά, λέει. Τόσα έγγραφα, λέει, εσείς τα κάνατε και τώρα μου λέτε δεν είναι αυτός. Τους άφησαν και έφυγαν. Περιμένουνε τώρα άλλη μία

παρτίδα, τ' άλογα από το Άκσιογιου, πιο πέρα από το Σεμέν κ και στη μεριά της Γαράσαρης. Εκείνα τα άλογα ούτε εγώ έχω ιδέα, εγώ δεν ήμουν στην υπόθεση εκείνη, τ' άλλα παιδιά ήτανε βέβαια, έφυγαν εκείνοι. Περιμένουν να έρθουν και εκείνοι. Ο πατέρας μου και ο Μοσκώβ βγήκαν έξω και εκείνοι. Για μένα έδειξαν ενδιαφέρον ο Σιμότσογλης, ήταν αδελφικός φίλος.

Ερευνητής: Α και βοήθησε.

Πληροφορητής: Αφού ο κουινιάδος του είχε Αρμένιους (εδώ για τεχνικούς λόγους διακόπτεται η συνομιλία).

Πληροφορητής (εδώ αλλάζει ο πληροφορητής, είναι ο Λαζαρίδης): Από την Κωνσταντινούπολη με το ελληνικό πλοίο, εκτός από το δυσάρεστο εκείνο με τη θρησκεία και που είχαμε ταλαιπωρηθεί, τα βρήκαμε όλα καλά, μας έδωσαν τρόφιμα. Μας έδωσαν αμέσως, μόλις μπήκαμε μέσα ελιές, ψωμί, μπόλικο ψωμί να φάμε να χορτάσουμε. Πεινασμένοι ήμασταν. Εν πάση περίπτωση ήρθαμε στη Μυτιλήνη. Στη Μυτιλήνη κάθισε, μας έδωσαν και εκεί τροφές, πορτοκάλια, φρούτα, όλο το διάστημα προμηθεύτηκε το πλοίο και μας τροφοδοτούσαν καλά, δεν είχαμε καμία στέρηση. Περάσαμε τον Ισθμό, περάσαμε από την Πάτρα, περάσαμε ανάμεσα από τη Λευκάδα, από τα νησιά, είδαμε τα αυτά, εγώ όλη νύχτα μικρός ακόμα μου άρεσαν. Πήγαμε στον Αμβρακικό κόλπο, μπήκαμε μέσα. Μας πήγαν εκεί, γιατί ήταν θερμό το κλίμα εκεί, στη Μακεδονία ήταν πολύ κρύο και καλά που δεν μας πήγανε στη Μακεδονία. Διότι βλέπεις και σήμερα, αλλά... Εκεί όταν βγήκαμε στον Αμβρακικό, το πλοίο δεν μπορούσε να πάει στην άκρη. Ήρθανε βγήκαμε έξω με καΐκια. Μας βάλανε, μας περιλάβε. Ήρθανε κάρα, είναι μια απόσταση 12 χιλιόμετρα, είναι το επίνειο της Άρτας ήτανε. Ήτανε 12 χιλιόμετρα είναι η απόσταση. Με κάρα διπλά μας πήγανε εκεί πέρα καθίσαμε. Εμάς μα πήγαν στην Μητρόπολη. Η μητρόπολη άδειασε από... όλα τα σχολεία γεμάτα πρόσφυγες. Τα σχολεία όλα γίνονταν μέσα στις εκκλησίες. Η μητρόπολη μέσα στην εκκλησία. Όλοι σ' έναν θάλαμο μέσα πέντε έξι οικογένειες. Στον κεντρικό θάλαμο ήμασταν 14 οικογένειες 15, μεγάλο κτήριο. Ένας εκεί πέρα με τις κουβερτούλες του, με τα μωρά του, εγώ με τη μάνα μου, με τις θείες μου, είχα και δύο θείες μαζί μου. Όλοι μαζί ήμασταν ένας μαχαλάς. Η θεία μου είχε και τ' άλλα τα αδέρφια της η μία. Η άλλη ήταν άλλη οικογένεια, όλοι Ορτουλούδες, όλοι γνωστοί. Ήτανε και άλλες, ήτανε από τη Σινώπη, ήτανε από άλλες μέρη, οι οποίοι ήτανε σε άλλα διαμερίσματα. Πάντως εκεί μέσα όλοι Ορτουλούδες ήμασταν. Είπαν, ας πούμε, πως μας χωρίσανε, εκείνοι θελήσαν, δεν μπορώ να το ξέρω, διότι δεν ήμουν στα πράγματα, αλλά όλοι ήμασταν. Εκεί μέσα μας προμήθευαν ό,τι είχαν, δηλαδή όχι ό,τι είχαν, τα απαραίτητα. Από ρουχισμό, από τροφές, μόνο τα

χάλια τους, δεν μας έλειψε. Ήτανε βέβαια και ούντρα, αλλά το ίδιο το κράτος με τόσα χάλια που είχε, τόσο πολύ μας πρόσφερε. Ναι αλλά μας πρόσφερε.

Ερευνητής: Πόσο διάστημα έμεινες εκεί;

Πληροφορητής: Τρία χρόνια κορίτσι μου.

Ερευνητής: Τρία χρόνια. Τρία χρόνια πού είπαμε;

Πληροφορητής: Στην Άρτα.

Πληροφορητής: Στην Άρτα.

Πληροφορητής: Και εκεί τελείωσα το σχολείο την Τετάρτη τάξη. Εκεί την Τετάρτη τάξη τελείωσα, την Τετάρτη δημοτικού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεγάλο παιδί ε.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Στο Γυμνάσιο εδώ που πήγα, όλοι οι συνάδελφοί μου ήτανε 4 χρόνια μικρότεροι από μένα, εγώ ήμουν το '09, εκείνοι ας πούμε το '13. Για λογάριασε τώρα, εγώ να είμαι 17 χρονών και ο δάσκαλος μας έλεγε ας ρωτήσουμε και τους χατζηπαπάς, ήμασταν 5-6 τέτοιοι.

Ερευνητής: Σαν μεγαλύτεροι και έμεινε. Μετά από την Άρτα πού πήγες;

Πληροφορητής: Μετά από την Άρτα σηκωθήκαμε, είχαμε τις θείες μου, ήρθαμε, είχαμε και μερικοί Λαζαριδαίους τον Δαμιανό, στο χωριό Αξελοχώρι λέγεται, όχι Ακροπόταμος λέγεται σήμερα, τότε λεγόταν Γιαχαλί.

Ερευνητής: Γιαχαλί έξω από τη Θεσσαλονίκη.

Πληροφορητής: Είχαμε τη θεία μου, η οποία αντάμωσε με τον άντρα της, ο οποίος ήταν εξορία στη Συρία και από κει μέσω του Ερυθρού Σταυρού ανταμώσανε.

Ερευνητής: Πότε ήρθες στον Ακροπόταμο το '26;

Πληροφορητής: Το '25.

Ερευνητής: Το '25.

Πληροφορητής: Το '25 ήρθαμε στον Ακροπόταμο. Καθίσαμε λίγο καιρό. Καλό μέρος το χωριό. Τα νερά του δεν ήταν καλά, αλλά η μάνα μου ήταν μια γυναίκα πού έπρεπε να δει πού ήταν καλλίτερο, να ρωτήσει, να μάθει, ξέρω γω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγε στη Βέροια, ήταν κρύα νερά. Τη λέει ο θείο Αναστάσης, Άνιτσα, καλό είναι, αλλά εδώ είναι για κλίμα καλό είναι, αλλά δεν είναι για πρόσφυγας. Να αδά σα ντουβάρια τους και στα χωράφια τι θα κάνετε; Πήγε απάνω, ερώτησε, ήρθαμε στην Άρτα. Ήταν και ωραίο μέρος στην Άρτα, άσχετο αν ήταν Ευαγγελικοί εκεί.

Ερευνητής: Ναι, καλά

Πληροφορητής: Ήτανε Ορτουλούδες. Ήρθαμε από κει, δηλαδή κάτσαμε στην Αθήνα 5-6 μήνες, χρόνο δεν καθίσαμε. Ήρθαμε εδώ πέρα, νοικιάσαμε ένα σπίτι, μείναμε. Εν τω μεταξύ μία Θρακιώτισσα, η διανομή ακόμα δεν είχε γίνει..

Ερευνητής: Πού εδώ στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Ναι εδώ στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Το 1925.

Ερευνητής: Το '25 ήρθες στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Στην Κατερίνη ήρθαμε ναι. Και βρήκε εκεί στο ενοίκιο που καθόμασταν, βρήκε μία, δούλευε, βοηθούσε, όπου νάταν δούλευε. Βοηθούσε, καθάριζε το... την εφορία στα γραφεία, πήγαινε εκεί και γνωρίστηκε και με ανθρώπους. Μία γυναίκα ότι θέλει να φύγει στην Αθήνα, είναι συγγενείς της και θέλει να δώσει τι έχει πάρει από Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων, ΕΑΠ που λένε, Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων. Και τη λέει, Άνιτσα, κοίταξε έχει και δύο παιδιά, μία γυναίκα θα φύγει. Πάνε, ταίριαξε μαζί της και να της πάρεις όλα. Εγώ θα σε κάνω τα χαρτιά. Έρχεται βρίσκει αυτή τη Θρακιώτισσα, Μικρασιάτισσα ήτανε στα Θρακιώτικα οδός Ελασσόνοος σήμερα. Συμφωνούν μαζί της. Αναλαμβάνει τα χρέη της, ένα άλογο, και είχε και καπνά. Καμιά τετρακοσαριά, σαρανταριά, πενήντα οκάδες καπνό χαμπέκια και κάτι άλλα μικροπράγματα. Την δίνει 750 δραχμές η μάνα μου, αναλαμβάνει όλα τα χρέη της. Γίνονται τα χαρτιά στην Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων και έτσι βρεθήκαμε γεωργοί. Αμέσως όμως, χωράφια δεν είχε αυτή η γυναίκα, βρήκαμε στον κάμπο παρατημένα, πήγαμε μπήκαμε μέσα. Δουλέψαμε εκεί, κάναμε, λίγα ήτα τα χωράφια.

Ερευνητής: Αδελφή δεν είχες; Μόνο εσύ και ο θείο Χάρης.

Πληροφορητής: Όχι, εγώ και ο Χάρης ήμασταν. Είχαμε όμως και μία ξαδέλφη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Του πατέρα μου, το συμμαζεψε η μητέρα μου απ' το Κιλκίς κάπου το βρήκε, το έφερε σε μας, ζούσε και εκείνο μαζί μας, σαν αδελφή μας. Εμείς εν τω μεταξύ εκεί εκτός από εκείνο που είχαμε, ανοίξαμε και ένα κομμάτι. Μάθαμε ότι, πώς ξέρομε πως το μάθαμε, όσα χωράφια κανέναν έχει φυτεμένα, ήτανε νόμος, όσα χωράφια έχει φυτεμένα, προ της καταμέτρησης του αγροκτήματος, θα του μείνουν όλα, τα έχει φυτεμένα. Εάν όμως είναι μετά την καταμέτρηση του αγροκτήματος και βρεθούν πάλι φυτεμένα, θα πάρει τόσα στρέμματα από κάθε κατηγορία, όσα είναι η κατηγορία αυτή. Αν είναι παραδείγματι είναι 20 στρέμματα και η κατηγορία στην Κατερίνη ήτανε 8, μόνον 8 στρέμματα θα πάρει. Το δικό μας ήταν 12 στρέμματα το φυτεμένο. Αν θέλεις τότε δίνεις σε όποιον θέλεις, προτιμότερο σε ποιον προτιμάς να το δώσεις. Έτυχε η ανεψιά μας αυτή, η εξαδέλφη μου, να ήτανε στο αυτό... είπαμε ας το δώσουμε την ανεψιά μας και έτσι το δώσαμε την ανεψιά μας, κοριτσάκι να παντρευτεί και λοιπά. Ε τέλος, το κοριτσάκι αυτό επειδή ήταν, δεν ξέραμε τι είναι τα δέντρα ούτε ήξερε... εν τω μεταξύ εμένα πώς με κέντησε, με έστειλε η μάνα μου στο... ένας Λεβίδης ήτανε εδώ πέρα γεωπόνος, είχε και... αυτός ήτανε συμμαθητής με τον Φιλοποίμων Τσουλιάδη,

Τραπεζούντιο καθηγητή, διευθυντής της Γεωργικής Σχολής της Λαρίσης. Αβερύφειος Γεωργική Σχολή, Διευθυντής Τσουλιάδης Τραπεζούντιος, συμμαθητής του Λεβίδη του Γιάννη. Αντίκρυ απ' το κτηνιατρείο το σημερινό είχε περιβόλι. Πήγαμε εμείς εκεί αυτό το παιδί στείλει το εκεί πέρα, στείλει τον εδώ, στείλει τον εκεί, μεσολάβησε και εκείνος, πήγα εκεί. Αλλά όταν πήγα εκεί, κορίτσι, 4 ώρες θα κάνεις μάθημα, αλλά άλλες 4 ώρες όπως εδώ στα δικά μας, αγκάθια θα κόψεις, αυτά θα κάνεις. Δεν μ' άρεσε, δεν μ' άρεσε, σηκώνομαι και φεύγω. Πήγαινε, να σε χαρεί η μάνα σου, δεν πηγαίνω. Και έτσι δεν πήγα στην σχολή. Κάναμε κάτι φεγγάρια και εκεί είδαμε τα ζόρια. Έτσι τελείωσε η υπόθεση.

Ερευνητής: Ναι, τότε πήρες το οικόπεδο είπες;

Πληροφορητής: Το οικόπεδο το... αυτό το πήραμε το 1925 το Φθινόπωρο, αλλά εν τω μεταξύ κατά την διανομή, η επιτροπή καθόρισε πόσα άτομα. Κάθε παντρεμένος παίρνει έναν κλήρο. Τον κλήρο τον πήρε ο Θεοχάρης. Το σπίτι το πήρε ο Θεοχάρης. Δεν ξέρω πώς έγινε αυτό παρόλα η μάνα μου, αλλά στου Θεοχάρη το όνομα. Επειδή κάτι άλλο μεσολάβησε.

Ερευνητής: Τέλος πάντων, δεν πειράζει άλλη φορά. Εκείνο που θέλω είναι ότι πήρες και εσύ, ο κλήρος στα ευαγγελικά τότε μοιράστηκε;

Πληροφορητής: Δεν μοιράστηκε ο κλήρος, τότε μοιράστηκε ξέρω.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Ο κλήρος όταν μοιράστηκε, μοιράστηκε πολύ νωρίτερα πριν από τη διανομή. Οι ευαγγελικοί που ζητήσαν να κάνουν χωριστό συννοικισμό...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Μοιράσανε από ένα στρέμμα και δώσανε τον καθένα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν ορθόδοξοι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο συχωρεμένος ο μπάρμπα Χαράλαμπος ο Λεμονόπουλος...

Ερευνητής: Ο γιατρός.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ο κουτσός;

Πληροφορητής: Όχι, ο Λεμονόπουλος ο Χρήστος.

Ερευνητής: Ο Χρήστος ο Λεμονόπουλος ναι.

Πληροφορητής: Άνιτσα, μυζήθρα δεν γλύφεις εσύ; Τι να κάνω, ο πατέρας μου παπάς ήτανε, θα με φαρμακώσει. Νηστεία είναι, την άλλη μέρα θα φάω και βόδια.

Λοιπόν δεν την βάλανε. Ήθελε, δεν την δώσανε οικόπεδο. Ήμασταν, ας πούμε, στου Χιονίδη το σπίτι και τον κόλλησε να μας δώσουν, αλλά δεν μας δώσανε.

Ερευνητής: Αλλά εν τέλει το οικόπεδο αυτό πώς;

Πληροφορητής: Θα σου πω τώρα. Εν τω μεταξύ θα γίνει διανομή, η διανομή. Ο καθένας άρπαζε όπου

νάταν. Ξαφνικά βλέπεις και τον Μουρούτσο ένα χωράφι εκεί πέρα. Πήγαμε μια νύχτα, όπως ήταν όλο μαχαλάδες ο μυλαύλακος, ένα σπίτι νταγκ μέσα μπήκαμε μέσα. Ε χάλασε τον κόσμο εκεί να μας το πάρουν, να μας το πάρουν, να μας το φτιάξουν, πόλεμος, αυτά. Τέλος κρατήσαμε εκεί ένα στρέμμα και τριακόσια τόσα μέτρα, περιφραγμένο και λοιπά, όπως ύστερα το γνώρισες και εσύ.

Ερευνητής: Ναι καλά έτσι το πήρατε το οικόπεδο.

Πληροφορητής: Έτσι πήραμε, δικιολογηθήκαμε. Εν τω μεταξύ μας έδωσαν οικόπεδο κατά τη διανομή, αλλά επειδή κατέχομε οικόπεδο, το σβήσανε εκείνο, το έδωσαν σε άλλους και μείναμε με αυτό το οικόπεδο και με τα μέτρα που ήτανε. Εν τω μεταξύ έβγαλαν σχεδιαγράμματα, όλα τα είχαμε, ας πούμε, νόμιμα εν τω μεταξύ.

Ερευνητής: Κλήρο άλλο;

Πληροφορητής: Κλήρο όχι, κλήρο πώς; Κλήρο πήρε η μάνα μου και εγώ ήμουν μέλος της οικογένειας, ο κλήρος ήταν της μάνας μου.

Ερευνητής: Της μάνας σου.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ κατά το 1952 απόφαση της επιτροπής απαλλοτριώσεων έπρεπε να καθοριστεί, τέλος πάντων ο αυτός... ύστερα από 10 χρόνια, το '32, '31, αυτό που σας λέγω είναι το '52, να καθοριστούν αυτά τα πράγματα σε ποιον θα πάνε, πέθαναν πολλοί, ζουν πολλοί, σε ποιον ανήκουν. Και όταν ήρθε η περίπτωση όλοι οι κληρούχοι, όλους εξέτασαν, ότι εγώ και η μάνα μου είμαστε. Πώς θέλετε; Όπως είπε η μάνα μου, πες τους όπως θέλεις, το μισό στο όνομά σου και το μισό σε μένα. Έτσι πήρα. Αλλά είχα ήδη οικογένεια. Δεν ήταν αρκετό. Δεν ήταν αρκετό. Εν τω μεταξύ είχαμε και ένα κοινόχρηστο, το είχαμε βελτιώσει, το δικαιώθηκα και εκείνο χωριστά ως δενδροκόμος, χωριστά, ως δενδροκόμος επειδή ασχολήθηκα με τα δέντρα, όχι γιατί σπούδασα.

Ερευνητής: Όχι, ασχολήθηκες.

Πληροφορητής: Ασχολήθηκε ως δενδροκόμος, μου το έδωσαν και εκείνο δικαιούνταν 10 στρέμματα και έτσι... αλλά εκεί στην πρώτη κατηγορία εμείς πήραμε μόνον έξι στρέμματα.

Ερευνητής: Θείο Τάσο, πρόσφυγας είσαι πια, παντρεύεσαι και ζεις στην Κατερίνη. Οι εμπειρίες, οι εντόπιοι εδώ πώς φέρθηκαν τον Πόντιο;

Πληροφορητής: Στην αρχή ήτανε κάποια, ιδίως στην Παλαιά Ελλάδα, τότε ήταν δύο κόμματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βενιζελικοί και Βασιλικοί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί στην Άρτα συγκεκριμένα, παρόλο την αγάπησα πολύ την Άρτα, εκεί ακούγαμε πολλά άσχημα, πάρα πολλά άσχημα, που δεν λέγονται, ας πούμε. Ας αφήσουμε τις βλαστήμιες κα καί το...

Ερευνητής: Όχι, αυτά που λεγόταν, γιατί ιστορία είναι.

Πληροφορητής: Ναι, βρε κορίτσι μου, για τις γυναίκες...

Ερευνητής: Κακά λόγια.

Πληροφορητής: Ναι, έκαναν... τέλος...

Ερευνητής: Άσχημα;

Πληροφορητής: Άσχημα ναι.

Ερευνητής: Καλά.

Πληροφορητής: Πάντως είχαν... να καούν τα πάχια σας, να ψοφήσει ο παλιόγερος που σας έφερε, ο Βενιζέλος. Να καούν τα καράβια που σας έφεραν. Αλλά αυτό πέρασε. Ήταν τις πρώτες ημέρες. Είχαν και εκείνοι δυσκολίες. Εγώ δεν το έπαιρνα... Στη Μακεδονία όταν ήρθαμε, πολὺς προσφυγικός κόσμος. Δεν υπήρχαν Τούρκοι. Μόλις ήρθαμε, οι Τούρκοι φύγαν. Εκεί δίπλα μας μονάχα ήταν ένα σπίτι, μάλλον και εκείνοι είχαν φύγει. Τα σπίτια όλοι ήταν πρόσφυγες, όλοι ήταν στα δικά μας τα χάλια. Κανένας... είχα και στην αρχή κάποια έγινε, μία πρόσφυγας είναι και αυτό, αλλά όχι σε τέτοιο βαθμό, να κατακρίνουν και να πουν και να βλαστημούν.

Ερευνητής: Όπως γινόταν στην Παλιά Ελλάδα.

Πληροφορητής: Ναι, όχι, όχι. Εδώ δεν υπήρχαν, δυσκολίες δεν είχαμε. Και μάλιστα πολύ γρήγορα έγιναν και γάμοι μεταξύ τους. Αλλά και σήμερα όπως βλέπεις, δεν υπάρχει καμιά διάκριση.

Ερευνητής: Α καλά, προχώρησε αρκετά, αρκετά.

Πληροφορητής: Και στην αρχή δεν έχω, ας πούμε, ξέρω στην αρχή κάπως ήταν τραβηγμένο, πρόσφυγα θα πάρει, όσον αφορά δε για το θρησκευτικό, οι ορθόδοξοι δεν...

Ερευνητής: Για το θρησκευτικό ήθελα λίγο τις εμπειρίες σας.

Πληροφορητής: Οι εμπειρίες μου ε να τι να σου πω.

Ερευνητής: Έτσι λίγο πες τα, γιατί ιστορία έν'.

Πληροφορητής: Αν θα πω, όμως θα πουν θα πουν κακά τα λέω.

Ερευνητής: Όχι, το δίκαιο, δίκαιο.

Πληροφορητής: Να σου πω, κορίτσι, να σου πω το δίκαιο;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι ευαγγελικοί άμα βλέπουν το χρήμα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν ζητάνε... λυπάμαι να το πω, αλλά δεν ζητάνε, δεν κοιτάνε θρησκεία. Εδώ έχουμε παραδείγματα του βουλευτή του Ιακώβ, τον βάφτισε ο Αθανασιάδης και τον έκανε γαμπρό. Έχω την πρώτη την εξαδέλφη μου, τη Λαζαρίδη τη Γαλήνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ανένδοτος, τη βάφτισα...

Ερευνητής: Η Γαλήνη και η μάνα σου τι είναι; πρώτα ξαδέλφια;

Πληροφορητής: Όχι, ο πατέρας μου και ο μπάρμπα Τάσος είναι ξαδέλφια.

Ερευνητής: Ξαδέλφια πρώτα.

Πληροφορητής: Όχι πρώτα, δεύτερα.

Ερευνητής: Μακρινή συγγένεια.

Πληροφορητής: Μακρινή συγγένεια, αλλά η Γαλήνη πήρε, την είχαμε την Γαλήνη...

Ερευνητής: Τέλος πάντων, δεν θέλω ονόματα, αλλά θέλεις να πεις ότι...

Πληροφορητής: Ναι παρόλο είναι οικογένεια από ιεροκήρυκες, τους οποίους σέβομαι και τους αγαπώ, εν τούτοις έκριναν την αυτήν... δεν ήταν ζήτημα η Γαλήνη... το θέλει και θα το κάνει, αλλά έγκριση το έκανε. Έτσι είχα ακούσει.

Ερευνητής: Ναι, καλά αυτά θα μένουν, έτσι γιατί το είπαν, θα γίνει.

Πληροφορητής: Και άλλες περιπτώσεις ξέρω...

Ερευνητής: Εσύ σαν αυτός εκείνο που θέλω εγώ είναι, ας πούμε, σαν Πόντιος που ήρθες και έζησες Ορθούλου ορθόδοξος απέσ' σα ευαγγελικά, αν είχες κανένα χτυπητό πράγμα. Κοίτα, ο πατέρα μου, ας πούμε, ύστερα είπαν ότι θα γίνεται χωριστό σχολείο, αντιδράσατε, κάτι άλλα τέτοια γύρω από τη ζωή, κάποια αδικία, ας πούμε, τα δάνεια δεν γίνονταν στο όνομά σας, γίνονταν κάπου αλλού, κάτι τέτοια.

Πληροφορητής: Τέτοιες δυσκολίες δεν συναντήσαμε.

Ερευνητής: Δεν συναντήσατε.

Πληροφορητής: Εγώ που ήμουν αρχηγός της οικογένειας, παρόλο που ήμουν, ο Χάρης χώρισε, όπου και αν πήγαινα στα αυτά, δεν μου έγινε καμιά τέτοια παρατήρηση να πούνε ότι ή είσαι ευαγγελικός. Με τους ευαγγελικούς πήγαινα καλά, δεν είχα, ας πούμε, αντιθέσεις τέτοιες, όπως τελευταία δημιουργήθηκαν τελευταία, δεν είχα τέτοιες αυτές.

Ερευνητής: Στις αρχές όχι. Αλλά τελευταία δημιουργήθηκαν απ' ότι λένε και εγώ έζησα σαν παιδί, για το σχολείο.

Πληροφορητής: Για το σχολείο, ναι όλα ήταν για το σχολείο.

Ερευνητής: Όλα ήταν για το σχολείο. Ή θα γίνεται σχολείο, θείο Τάσο, ή δεν θα γίνεται σχολείο. Και σήμερα απεδείχθη ότι είχατε δικίο εσείς. Διότι αν δεν είχαμε σήμερα σχολείο, δεν θα...

Πληροφορητής: Ναι μάλιστα, γεγονός είναι ότι για το σχολείο ήταν, αλλά το ζητούσαμε για να είμαστε ειλικρινείς, το ζητούσαμε μέσα στο πάρκο, μόνο στο πάρκο. Ενώ όπως βρέθηκε η περίπτωση, βρέθηκε και άλλη λύση...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η τρίτη λύση.

Ερευνητής: Ναι, η τρίτη λύση.

Πληροφορητής: Η τρίτη λύση, η οποία ήταν ακόμα καλλίτερη. Το πάρκο υπάρχει και δεν μπορεί να είναι κανενός, είναι του συνοικισμού, θα μείνει και θα παραμείνει ένας πνεύμονας.

Ερευνητής: Είναι του Δήμου, ωραία. Άλλη τίποτε καμιά εμπειρία, θείο Τάσο;

Πληροφορητής: Όσον αφορά για την εδώ ζωή;

Ερευνητής: Για την εδώ ζωή.

Πληροφορητής: Εγώ θα σου πω για την εδώ ζωή. Κο-

ρίτσι, από τότε που μπήκαμε δουλειά, δόξα τω Θεώ πολύ γρήγορα πήραμε τα πάνω μας, αλλά πεσμένοι στη δουλειά, του παπά η Ανίτσα, εμείς, γρήγορα πήραμε φτερά. Δεν ήμασταν, ας πούμε, εγώ επί παραδείγματι ως που να γίνω 26 χρονών, δεν ήξερα τι θα πει, με κορόιδευαν και έλεγαν ότι το παντελόνι του τρύπησε από το να κάθεται στα καφενεία, δεν είχα, ας πούμε, ούτε κάπνισμα ούτε καφενείο να ξέρω ούτε τίποτε. Δουλειά και άγιος ο Θεός. Βέβαια δεν μετανοώ γι' αυτό που έκανα, δεν μετανοώ, αλλά αυτή ήτανε. Δεν κάπνισα ώσπου να έγινα 27 χρονών.

Ερευνητής: Α γιατί τα ήθη ήσανε αυστηρά.

Πληροφορητής: Ναι και δεν μ' άρεσε. Ύστερα από επιπολαιότητα παιδική, ας πούμε, μ' όλη την ηλικία που είχα, δεν δικαιολογείται, άρχισα και να καπνίζω και από αιτίες που τέλος πάντων με στεναχωρούσανε, έφυγα παν...

Ερευνητής: Ναι, θείο Τάσο, είσαι ένας άνθρωπος αρκετά ζύπνιος, αυτό θέλω, εσύ, άκουγα και από τον πατέρα μου, κρατήσαμε το σέβας στη μάνα, στον πατέρα, η οικογένεια του Πόντιου, ας πούμε, η ποντιακή οικογένεια ήταν πολύ δεμένη και αυτό το πράγμα σας έσωσε και δημιουργηθήκατε, ήταν γεγονός.

Πληροφορητής: Η μάνα μου ας πούμε τόσα χρόνια, 80 χρονών πέθανε, ήταν μαζί μου, ακόμα και στη Γερμανία που πήγα, που αναγκάστηκα να πάω, διότι αυτό ήτανε άνω ποταμών, να πάμε στην Γερμανία με τέτοιες εγκαταστάσεις...

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Είχα εκείνη τη χρονιά που έφυγα, πνιγμένος στα χρέη, 180 χιλιάδες δραχμές χρωστούσα τράπεζες και αυτά...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι φόροι, φόροι.

Ερευνητής: Και τη μάνα είχες μαζί σου.

Πληροφορητής: Και τη μάνα πάντα μαζί, στην Γερμανία την πήρα. Θα πλερώσεις, κοιτάξε τι έγινε, θα πλερώσεις για τα δίδακτρα του παιδιού σου, για τα συγγράμματα του παιδιού σου. Από την, το θυμάσαι και σύ, στην Τρίτη τάξη θα πλήρωνες 360 για την εγγραφή...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Στην Τετάρτη, έκτη απάνω θα πλερώσεις 600 δραχμές.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτά τα πράγματα πού μπορούσαμε να κάνουμε; Τελευταία κατάντησε, όχι για τίποτε άλλο, μια ζωή θα την έκανα, είχαμε τον Λάμπη, τον γιο μου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στο πανεπιστήμιο να πάει, ήθελε άνθρωπος ένα χιλιάρικο τον μήνα για να πληρώσουμε, στην ΧΑΝ τον έγραψα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε να το πλερώσουμε, κορίτσι, ένα χιλιάρικο το μήνα για 45 στρέμματα. 45

στρέμματα ποτιστικά εκείνη την εποχή και με σωλίνες να διοχετεύεται όλο το νερό. Τα ροδάκινα τα κάναμε, τα πετάξαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με λέει ο έμπορας και στο λιμάνι να τα στείλω, λεφτά θέλουνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα καπνά κάψτε τα.

Ερευνητής: Μιλάμε για ποια δεκαετία; '50;

Πληροφορητής: Του '50 τη δεκαετία.

Ερευνητής: Ναι του '50 τη δεκαετία.

Πληροφορητής: Το 1950 κάψτε τα καπνά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας είπαν, ό, τι μας είπαν τα κάναμε καλά, κορίτσι μου. μας είπανε κάντε σιτάρια στην αρχή. Κάναμε σιτάρια, έγινε πληθωρισμός. Κάντε, αλλάξτε καλλιέργειες. Κάντε καπνά. Κάναμε καπνά, τα καίγανε. Κάντε φρούτα, τα πετούσαμε. Απογοητεύτηκα. Τη χρονιά που φεύγω, Νίκη, για τη Γερμανία έχω 30 στρέμματα, 28 στρέμματα ακριβώς, αυτού που είναι σήμερα τα ΚΤΕ, του Κουτσοτάσου το χωράφι. Ένα καρπούζι το έβλεπες και γελούσε το μάτι σου, τόσο καλό. Μια ανεμοθύελλα τα σβήσε. Καμία βοήθεια ούτε τον φύλακα δεν είχα να πληρώσω και με πήγαν στο δικαστήριο.

Ερευνητής: Και καμία αποζημίωση, συμπαράσταση από το κράτος.

Πληροφορητής: Καμία αποζημίωση. Πηγαίναμε στο αυτό... έλα στα καπνά. Τα καπνά έχω 2.800 οκάδες, τις 1.000 οκάδες, τις 800 οκάδες τις βγάλαμε για κάψιμο, που καπνά βλέπω σήμερα πως τα παίρνουνε. Χίλιες οκάδες πουλήσαμε με 24 δραχμές και τα άλλα με 8 δραχμές. Τα έδωσα στον μεσίτη ήτανε ο Χιονίδης ο Δημητράκης. Πώς να σηκωθείς να κάνεις;

Ερευνητής: Ναι πώς; Δηλαδή ο πρόσφυγας είχε άλλη προσφυγιά απέσ' την ίδια την Ελλάδα, διότι δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει.

Πληροφορητής: Ναι παιδί μου, δεν μπορούσε, αυτοεξόριστος.

Ερευνητής: Αυτοεξόριστος και έφυγες στη Γερμανία.

Πληροφορητής: Και ξέρεις τι σκεφτόμουν; Έτσι ήταν. Η γενιά μας δηλαδή οι Λαζαριδαίοι ξεκίνησαν πάλι απ' την ...

Ερευνητής: Ορντού.

Πληροφορητής: Όχι, απ' την Ρωμανία.

Ερευνητής: Ρουμανία.

Πληροφορητής: Όχι απ' τη Ρουμανία, απ' τη Ρωμανία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στα βάθη της Τραπεζούντας που έφυγαν μετά τη διάλυση...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Που έγινε ένα ανεξάρτητο, οι Τούρκοι δεν πατούσαν κατά κει δεν πάνε Οθωμανοί. Από εκεί φύγανε, τους κυνήγησαν, όταν σφίξανε, φύγανε ήρθανε στην Κιμισχανέ. Απ' την Κιμισχανέ

ήρθανε στις χαράδρες των ποντιακών βουνών εκεί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην Κερασούντα, απ' την Κερασούντα το πώς ήρθανε στην Σινάμενη άλλο παραμύθι, μεγάλο παραμύθι ας μην σου κουράσω και δεν θα σωθούν και αυτά.

Ερευνητής: Ναι, δηλαδή αυτό θέλω να πω, όλο είσαι αυτοεξόριστος, ο Πόντιος έν' άλλοτε πρόσφυγας άλλοτε αυτοεξόριστος δηλαδή.

Πληροφορητής: Αυτοεξόριστος, αλλά πάντα δυναμικός, κορίτσι μου. Όπου και αν πήγαμε, δεν χάσαμε, με πιστεύεις; Δεν χάσαμε.

Ερευνητής: Στην Γερμανία την εμπειρία που έχεις, θείο Τάσο;

Πληροφορητής: Στην Γερμανία άλλο καλλίτερο δεν μπορούσαμε να πούμε. Εγώ ποτέ δεν το συγχωρώ την κυβέρνηση εκείνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η οποία ανάγκασε να πάμε εκεί. Αλλά μ' όλα ταύτα, μας έκανε καλό αυτή. Αλλά ποτέ δεν μπορώ να ξεχάσω ότι μας έκανε, εμείς στους νικητές εμάς να μας κάνει αιχμαλώτους στη δουλειά των Γερμανών. Αυτό δεν το περίμενα. Αυτό το χαίρεται η κυβέρνηση, πολλές φορές κάτι κυβερνήσεις το χαίρονται αυτό. Και με λένε δεν φτάνει; Η Γερμανία ήταν πολύ καλή, αλλά εμείς ήμασταν νικητές. Στον τόπο μας γινόμασταν. Δεν μπορούσα, κορίτσι, σε είπα όλες τις περιπτώσεις. Τα καπνά μου κάηκαν, τα φρούτα μου τα έκαψαν, τα σιτάρια μόλις τα κάψανε, τι να κάνεις; Αλλά έχω σε πω έξω από όλα αυτά, κορίτσι, ένα άλλο για τον Τούρκο...

Ερευνητής: Πες.

Πληροφορητής: Ο Τούρκος, όπως λένε, αυτό δεν το έχω ακούσει, ότι ακόμα και την καταστροφή των Αρμενίων είναι παρτό της Γερμανίας.

Ερευνητής: Α καλά, αυτό οι ιστορικοί όλοι το λένε.

Πληροφορητής: Α το λένε έτσι; Των Τούρκων;

Ερευνητής: Βεβαίως.

Πληροφορητής: Αυτό το λέγω χωρίς να έχω υπόψη.

Ερευνητής: Εκείνο το αυτό... πώς σφαγιάστηκαν όλοι οι Αρμένιοι.

Πληροφορητής: Αλλά θέλω να σου πω τι είναι ο τουρκικός λαός. Ο τουρκικός λαός, όχι...

Ερευνητής: Η κυβέρνηση.

Πληροφορητής: Η κυβέρνηση. Είναι πώς σε το πω; Θα σου πω μια περίπτωση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν φύγαμε από τη Σινανού και είχαμε τα αυτά μας, τα αφήσαμε σ' έναν Τούρκο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τον είπαμε, αν γυρίσομε, θα μας τα δώσεις. Αν δεν γυρίσομε χαλάλι σου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ερχόμαστε, φύγαμε όπως είπαμε προηγουμένως, θα 'ρθούμε στην αυτήν... και ο άνθρωπος μας έδωσε και μας χρωστάει έξι παγκα-

νότες, που ήταν πολλά λεφτά εκείνη την εποχή, και την είπε, Άνιτσα, θα σε φέρω τα λεφτά, τότε θα έρθεις, πάρε αυτό το τυρί, μας έδωσε ένα τυρί από εκείνου, ένα πάρτ ήταν, πως το λέμε... τέλος πάντων τυρί...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Σε πετσά μέσα είναι, σε αρνίσιο πετσά μέσα είναι το τυρί, καλό τυρί, μας έδωσε ένα τέτοιο και θα σε φέρω τα λεφτά. Εν τω μεταξύ εμείς τα χαρτιά τα είχαμε βγάλει τα αυτά, τα διαβατήρια, διαβατήριο δεν ήτανε άδεια από την αστυνομία, είμαστε και η μάνα μου περιμένει δεν ήρθε ο Τσιντσιάχ το όνομα του, από ένα χωριό. Δεν ήρθε. Εν τω μεταξύ έρχεται εκείνος, ψάχνει στο σπίτι μας εκεί, λέει έφυγε Ανίτσα, τρέχει στο αυτό... έρχεται στο τελωνείο κοντά. Στο τελωνείο εξέταζαν τη μάνα μου χώρια και εμένα χώρια και τον Χάρη χώρια και τη μάνα μου χώρια για χρυσασικά. Πέρασαμε. Πρώτα η μάνα μου πέρασε και όλο κοιτάζει μήπως φανεί ο Τσιντσιάχ. Για μια στιγμή πήγε μέσα, πήγαμε και εμείς. Μόλις μπαίναμε μέσα, βλέπω ένα από πίσω λέει, νέμπρι, νέμπρι, δεν λέμε εμείς νέπε, εμείς οι Πόντιοι λέμε νέπε...

Ερευνητής: Νέπε.

Πληροφορητής: Θα πει βρε συ, βρε σύ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν με κάνει έτσι σσος, απαγορεύεται να πάρεις λεφτά να τα πας εκεί πέρα. Εκείνα που έχεις, ας πούμε, είναι δυο λίρες πρέπει να τα έχεις στην Πόλη να πας, δύο παγκανότες. Αυτός μέσα σε ένα ψωμί σχισμένο, δύο ψωμιά τώρα το ένα σχισμένο και με λέει αυτά τα δώσεις στη μάνα σου, τα ψωμιά. Φωνάζει και με λέει τουρκικά αυτά θα τα δώσεις στη μάνα σου. Γετίμ, φτωχά είναι λέει, ορφανά η μάνα τους ψωμί δεν πήρε, αυτά τα δύο ψωμιά δώσε τους τα και μας έδωσε τα ψωμιά. Θα τα δώσεις στη μάνα σου. Εγώ ζεστά, ζεστά τα ψωμιά τα έριξα, πήγα τα έδωσα τη μάνα μου. Ωχ, ανάθεμά τον, λέει, αυτά μονάχα σε έδωσε; Γιατί δεν τον άφηναν οι αυτοί λεφτά να δώσει.

Ερευνητής: Και έδωσε και τις λίρες.

Πληροφορητής: Είχε πέντε λίρες μέσα παγκανότες μέσα.

Ερευνητής: Τόσο αξιόχρεος.

Πληροφορητής: Τόσο αξιόχρεος. Λοιπόν να σου πω ένα άλλο πράγμα.

Ερευνητής: Ναι. Ωραίο αυτό.

Πληροφορητής: Την πρώτη φορά όταν πήγα, κορίτσι, είχαμε μία γνωστή πολύ κοντά, πολύ φιλένάδα με τη μάνα μου. Δευρογυναίκα ενός Τούρκου, ο γιος του ήταν πρόεδρος. Πάω στο χωριό εκεί να την δω, η μόνη που ζει. Ενώ το παιδάκι αυτό που είχε ο πρόεδρος του χωριού ούτε γεννημένος δεν ήταν, όταν φύγαμε. Εγώ 50 χρόνια ύστερα πήγαμε και αυτός τότε ήταν 50 χρονών. Είχαμε μία πολύ γνωστή γυναίκα, πήγαμε, την βρήκα. Κοντά στην Ορντού είναι το χωριό, 3

χιλιόμετρα έξω από την Ορντού. Πήγα την βρήκα, αλλά η γυναίκα, Τσιρίπογλου τη λέγανε, δεν ήξερε τι είχε κάνει, με λένε οι άλλοι. Δεν γνώριζε, βρε την Ανίτσα, βρε πώς κοιμόσασταν, βρε εγώ που είμαι που τις αγελάδες σας βοσκούσα και η μάνα μου όλο μαζί σου ήτανε και το χωριό, το σπίτι ύστερα από 50 χρόνια, όπως τ' άφησα. Καθόλου μια μεταβολή. Με λένε οι άλλοι αυτή έκανε ένα κοριτσάκι, μέχρι τότε δεν είχε παιδιά. Έκανε ένα κοριτσάκι και πέθανε και από τότε τα έχασε, με λένε. Και πράγματι ύστερα όταν έφευγα, είδα έξω από το χωριό πολύ περιποιημένο μία βρύση και από κάτω είχε το όνομά της κόρης αυτηνής, στους διαβάτες πιες νερό και λοιπά. Και όταν ανέβηκα, ανηφόρα ήτανε, εκεί είχα μια βρογχίτιδα, όπως και τώρα, κάθισα σε μια σκιά από κάτω ύστερα από ψυχρούλα. Εν τω μεταξύ έτσι όπως κάθισα, από πίσω με λέει ένας τουρκικά, ένα κοριτσάκι, να το πω τουρκικά;

Ερευνητής: Πες το τουρκικά, ας γραφτεί.

Πληροφορητής: Ναι, (μιλάει τουρκικά) θα κρυώσεις, μην κάθεται εκεί πέρα και με φέρνει ένα αυτό, με φέρνει ένα μιντεράκι, ένα κορίτσι δεκατρία χρόνων, το πολύ δεκατέσσερα, δώδεκα, δεκατρία, το πολύ δεκατέσσερα. Λοιπόν εν τω μεταξύ λέει να σε φέρω και κάτι να πιείς, φαίνονται έτσι κάπως κουρ... ευχαριστώ, λίγο νεράκι φέρε με, τη λέω, ευχαριστώ πολύ. (Μιλάει τουρκικά) πάει μέσα και ακούω τσικ τσικ τσικ χτυπάει πάλι γιαούρτι, το χτυπάει και μου το φέρνει. Ούτε ξέρει αν είμαι Ορωμαίος ούτε ξέρει τίποτε, δεν ξέρει τίποτε το κορίτσι. Από κάτω πέρανα τυχαία, το σπίτι τους εκεί και εγώ είμαι από δω, αρκετά μακριά από το σπίτι τους, εκεί κάτω που μιλούσαμε και μου είπανε και λοιπά, δεν ακουγότανε, πολύ χαμηλά ήτανε. Άλλη περίπτωση, όταν πήγαμε...

Ερευνητής: Φιλοξενία δηλαδή.

Πληροφορητής: Φιλόξενοι ναι, όπως είναι οι Πόντιοι.

Ερευνητής: Οι Πόντιοι.

Πληροφορητής: Μα εδώ στην Αλβανία όταν γυρίζαμε, άμα περνούσες μέσα το ποντιακό χωριό ππππφφ ό,τι ήθελες είχες και στον Αυγερινό. Και να μην πούμε και τα χωριά ούτε μέσα δεν σε βάζανε ούτε αβγό δεν σε δίνανε, Πάσχα ήτανε. Μόνον αν συναντούσες κάτι γριούλες, είδες τον τάδε, είδες τον τάδε. Ενώ ανοίγανε τα σπίτια τους

και στην Κοζάνη εκεί Πόντιοι ένα σωρό, όπου πήγαινες εκεί και τι δεν είχες. Στη Νεάπολη παραπέρα πώς λέγεται εκείνο κωμόπολης, τέλος πάντων, όπου και αν πήγαμε...

Ερευνητής: Οι Πόντιοι υποδοχή.

Πληροφορητής: Ακριβώς και αυτό θέλω να σου πω...

Ερευνητής: Και οι Τούρκοι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι ο λαός τους της Ορντού.

Ερευνητής: Της Ορντού.

Πληροφορητής: Ένα άλλο πράμα θα σε πω, κορίτσι, εγώ αυτό το έχω σε τουρκικά βιβλία, τα διαβάζω πολύ καλά.

Ερευνητής: Α διαβάζεις και τουρκικά;

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Μπορείς.

Πληροφορητής: Να σε διαβάσω ό,τι θέλεις.

Ερευνητής: Α ωραία, κάποιος με είπε μια μέρα έχω τουρκικά, Νίκη, είπα δεν ξέρω, ο πατέρα μου πέθανε, δεν ξέρω, του είπα.

Πληροφορητής: Εγώ τα διαβάζω.

Ερευνητής: Καλά, θα το έχω κατά νου, ωραία.

Πληροφορητής: Λοιπόν το λαζούδ το έχεις ακούσει;

Ερευνητής: Καλαμπόκι.

Πληροφορητής: Μόνον εσύ το ξέρεις, οι Τούρκοι το έχουν μισίρ, αυτοί είναι αυτόχθονων. Τώρα στην τουρκική εμείς, διότι αλλάζουν πολύ τα ονόματα των παλαιών κατοίκων του Πόντου. Εν πάση περίπτωση το λαζούδ το έχουν μόνον οι Ορτουλούδες και η περιοχή εκείνη το έβγαλε. Οι Τούρκοι σ' αυτό το βιβλίο που διάβασα λένε από τους Τούρκους μάθανε τις τέχνες οι Έλληνες ναι. Όλους ούτε έναν τεχνίτη δεν υπήρχε στην Τουρκία μέσα και έκλαιγαν οι Τούρκοι, όταν φεύγαμε, όλοι οι τεχνίτες φεύγουν.

Ερευνητής: Ναι, τι θα γίνουνε.

Πληροφορητής: Όταν έφευγαν, εξορία όταν κάναν, τους τεχνίτες τους κρατούσαν. Έναν δεν είχαν τεμερτζή, τεμερτζή θα πει τουρκικά σιδερά ούτε πεταλωτή ούτε γανωτή ούτε τίποτε. Όλοι ήτανε Έλληνες, όλοι Έλληνες ήτανε.

Ερευνητής: Καλά ο Ρωμαίος είναι ξύπνιος.

Πληροφορητής: Ναι αλλά αυτός στο βιβλίο που το γράφει ένας, Κιόλογλου λέγεται, ε μπαίνει μέσα στα βαθιά, χωρίς να ξεχνάει Ξενοφώντα, ανάβαση Κύρου, λεπτομέρειες... (διακόπτεται απότομα η αφήγηση).

Μαρτυρία 3η
Πληροφορητής: Ταυρίδου-Χιονίδου Νάστα

Ερευνητής: Κυρά Ανάστα, ο σύλλογός εμουν, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, ευτάει έναν προσπάθεια να μαζεύ' μνήμες ασ' 'ς στον Πόντο και αδά πώς έζησέτε τη ζωή σου. Οσήμερο 'α συζητώ μετ' εσέν μερικά πράματα και προπαντός για το θέατρο. Αλλά θέλω μίαν να λες με πού εγεννέθες, πότε εγεννέθες, το χωρίο σ' και λοιπά.

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στη Ρωσία σε φάρμα, πλαντάτζια λεγότανε ρωσικά, φάρμα ήτανε. Ήτανε εκτάσεις μεγάλες. Βάζανε καπνά οι γονείς. Αλλά μικρή έφυγα από εκεί και ήρθαμε στη Σότσε.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το '14, 17 Μαρτίου. Πότε φύγαμε από εκεί μικρό κοριτσάκι ήμουνα, καλά καλά δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Το χωρίο που γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Φάρμα ήτανε. Ήτανε 6, 7 σπία, δεν ήτανε χωρίο.

Ερευνητής: Σε πιο περιοχή έτονε;

Πληροφορητής: Αμπίνσκαγια λεγότανε.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου από ποιο μέρος του Πόντου ήτανε;

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου γεννήθηκε στο Πουλαντζάκ και η μάνα μου γεννημένη στη Ρωσία. Ήτανε παντρεμένη από 14 χρονών και έκανε και ένα μωρό. Και σε έξι μήνες πέθανε ο άντρας της και η πεθερά της κράτησε το μωρό και την ξαναπάντρεψε. Και ο πατέρας μου ήτανε μεγάλος και αυτή ήτανε μικρή. Χήρος και αυτός. Τώρα η γυναίκα του είχε πεθάνει, την είχε αφήσει στην Τουρκίας δεν το ξέρω.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον πατέρα σ';

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου ήταν Γιώργος Ταυρίδης.

Ερευνητής: Και η μάνα σ';

Πληροφορητής: Το παράνομα της δεν το ξέρω, Μαρία.

Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτα από τη φάρμα;

Πληροφορητής: Καπνά βάζαμε. Εκτάσεις μεγάλες.

Ερευνητής: Πότε έρθες 'ς την Ελλάδα;

Πληροφορητής: 14 Αυγούστου του '29. Ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη και μετά στην Κατερίνη, ριζώσαμε. Δεν πήγαμε πουθενά αλλού.

Ερευνητής: Πόσο χρονών εσ'νε;

Πληροφορητής: Δεκαπέντε χρονών.

Ερευνητής: Έρθετε μοναχοί σου;

Πληροφορητής: Ήρθαμε τρεις οικογένειες. Ο μεγάλος αδελφός μου και τα τρία μικρότερα αδέρφια μου, παντρεμένοι όλοι.

Ερευνητής: Γιατί ήρθατε;

Πληροφορητής: Γιατί έγινε ο κομμουνισμός εκεί και ο μεγάλος αδελφός μου δεν ήθελε να γραφτούμε στο κόμμα και να γίνουμε και εμείς κομμουνιστές. Εμένα μάλιστα κάποιος με ζήτησε κιόλα και το είπε στον αδελφό μου τον Βάνια. Και του είπε μην το εκστομίσεις αυτό και το ακούσει ο Πανίκας, θα σε σκοτώσει. Παραδελφός ήτανε, αυτόν και έναν ακόμα είχε ο πατέρας μου και τα μεγάλωσε η μάνα μου. Αυτός ζάνταινα έσκωνεν και ζάνταινα εκάθιζε με. Η ζάνταινα τ' εμόν έλεγε, πολύ μ' αγαπούσε.

Ερευνητής: Ήταν Κατερίνη έρθες το '29 και πότε επαντρεύτηκε;

Πληροφορητής: Παντρεύτηκε το '33, 9 Οκτωβρίου γιορτάσαμε τα 50 χρόνια με τον άντρα μου, ζούσε.

Ερευνητής: Πώς λέγεται;

Πληροφορητής: Γιώργος Χιονίδης.

Ερευνητής: Και έζησες 50 χρόνια μαζί του.

Πληροφορητής: 52,5 χρόνια. Έχω πέντε παιδιά.

Ερευνητής: Εγώ άκουγα ότι η Νάστα η Ταυρίδου-Χιονίδου έπαιζε θέατρο ποντιακό τη δεκαετία του '30. Θέλω να λες με πώς έτονε ατότε το θέατρο 'ς την Κατερίνη και λοιπά.

Πληροφορητής: Καλά η Κατερίνη ήταν φτωχολογιά και εμείς αυτά που φέραμε από τη Ρωσία μας τα έφαγαν οι γιατροί με τις ελονοσίες που είχαμε. Για ποιον να παίζαμε θέατρο; Για τη Φιλόπτωχο, εμάς σαν κοριτσάκια από μια ταυτότητα μας υποσχέθηκαν και δεν πέρισσεψαν λεφτά να μας πάρουν. Και έτσι παίζαμε δηλαδή για φιλανθρωπικούς σκοπούς. Θυμάμαι για την Φιλόπτωχο όταν παίζαμε, μας έφερναν και φρέσκα αβγά για να ρουφήξουμε να μπορούμε να τραγουδάμε καλά.

Ερευνητής: Το θέατρο ποιος το οργάνωνε;

Πληροφορητής: Το οργάνωνε ο Χάιτας ο Πόλυς.

Ερευνητής: Ο οποίος Πόλυς είχε σπουδές τίποτε γύρω από το θέατρο;

Πληροφορητής: Όχι, δεν πιστεύω. Και αυτός έτσι ερασιτέχνης ήτανε, αλλά είχε γνώσεις, ήταν καλός. Δηλαδή οργάνωνε πάρα πολύ ωραία.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτός η εμπειρία του παπών πού έτονε;

Πληροφορητής: Πάνω στο ποντιακό. Παίξαμε «Τη Λύρα του Γέρο-Νικόλα», αυτό το έμαθα

σαν παραμύθι, γιατί το διηγούμουν και στα μωρά μου και στα εγγόνια μου ακόμα. Ύστερα παίξαμε «Το χορό του Ζαλόγγου», «Ο αγαπητικός της Βοσκοπούλας». Κάτι άλλες κωμωδίες παίξαμε, θυμάμαι μια κωμωδία που παίξαμε το Πάσχα, φορούσαν ψαθάρια οι άντρες και έφευγαν και αφήνανε το ψαθάκι στη σκηνή. Μαζεύτηκαν 5, 6 ψαθάρια στο τραπέζι. Το κοινό δεν το καταλάβαινε. Οι «Δύο λοχία» παίξαμε, αλλά εγώ δεν είχα ρόλο σ' εκείνο. Τότε πρώτη φορά με πήρε ο Χάιτας επάνω να ράψω τα κορδόνια. Ο άντρας μου ήτανε δεσμοφύλακας, τον είχανε βάψει κιόλας. Εγώ ήξερα από τη Ρωσία το βάψιμο το κάνανε τόσο φυσικό, ο ίδιος ο αδελφός μου δεν με γνώρισε. Έφερε τυρόπιτες να φάω, δεν με γνώρισε. Ρώτησε η Νάσιγκα. πού είναι; Εγώ γέλασα. Θέλω να σου πω από πολύ μικρή ανακατευτήκαμε. Ύστερα όταν παντρεύτηκα, η πεθερά μου ήταν αυστηρή. Ο Γιώργος δεν είχε αντίρρηση, αφού παίζαμε. Είπε η μάνα του θεατρίνα «κ' θα ευτάμ' ατην. Είχα 4 παιδιά και μας επέβαλλε τότε το ΕΑΜ να παίξουμε και πήγα τότε και έπαιξα ένα έργο.

Ερευνητής: Δηλαδή έπαιξες έργο από το '30 ως το '34...

Πληροφορητής: Ως το '33 που παντρεύτηκα. Άλλο δεν έπαιξα. Μετά έπαιξα με το ΕΑΜ.

Ερευνητής: Ποιους ηθοποιούς θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ήτανε ο Αποστολίδης ο Βαγγέλης, της μοδίστρας ο άντρας, η Ήρα η Ταυρίδου, εγώ, η Σόνια η Ταυρίδου ήτανε άριστη ηθοποιός. Πριν από μας έπαιξε και η Κούλα η Αλεξανδρίδου, ο Βάνιας ο αδελφός μου, ο Γιώργος Αλεξανδρίδης. Είχαμε έναν Ιωαννίδη, ζωγράφος ήτανε εδώ, λέγανε κατ'άσκοπος ήτανε και πολλά και διάφορα. Είχαμε έναν Εβραίο που έπαιζε τη μουσική. Έπαιζε και έκλαιγε, ήταν το φυσικό του τέτοιο, δεν είναι ότι συγκινείται.

Ερευνητής: Τι όργανο έπαιζε;

Πληροφορητής: Έπαιζε σαντούρ' και κιθάρα νομίζω έπαιζε. Ήτανε πάρα πολλοί. Ήτανε ο Παντελιάδης ο Ισαάκ, αυτοί ήτανε στο μουσικό. Ο Χάιτας το μυρίστηκε ότι μου άρεσε ο Γιώργος και μας έδωσε μαζί ρόλο ή αρραβωνιαστικιά του ή μουντα ή γυναίκα του ή μουντα, αλλά εγώ χαμπάρι δεν έπαιρνα.

Ερευνητής: Ο Πόλυς ο Χάιτας δεν είχε ειδικές γνώσεις, ερασιτέχνης ήτανε και αυτός.

Πληροφορητής: Πιστεύω ερασιτέχνης.

Ερευνητής: Εμπειρία γύρω από το θέατρο είχες από τη Ρωσία;

Πληροφορητής: Αυτοί είχανε το βιβλίο του θεάτρου. Γράφανε του καθενός τους ρόλους.

Ερευνητής: Μετά ποντιακό θέατρο δεν παίξατε.

Πληροφορητής: Όχι, εμείς στη Ρωσία δεν μιλούσαμε αούτικα, εμείς στη δημοτική μιλούσαμε. Μετά έπαιξα ξανά το '44 τον χειμώνα έπαιξα.

Ερευνητής: Ποιο έργο;

Πληροφορητής: Ήταν κάτι αρχαίο, δεν το θυμάμαι. Θάλαμε να το επαναλάβουμε μια φορά ακόμα και δεν μας το επέτρεψαν. Παίξαμε σαν «Σύλλογος Αναγέννησης», έτσι λεγόταν αυτός.

Ερευνητής: Τραγούδια, κάλαντα να λέτε για το νέο έτος;

Πληροφορητής: Όχι, τραγουδούσαμε στη σκηνή το έργο που παίζαμε. Παίξαμε ένα έργο που ήταν όλο τραγούδι.

Ερευνητής: Ποιο έργο;

Πληροφορητής: Πώς λεγόταν, θα σε γελάσω. Εγώ ήμουν μοδίστρα δήθεν και είχα ραφείο και οι γονείς μου ήτανε στην Άνδρο και ήρθε ο πατέρας μου στην Αθήνα και να μου πει η μάνα σου είναι άρρωστη και ν' έρθεις να την δεις. Και λέω, αν πεθάνει η μάνα μου, ζωή του λόγου σου. Έγινε αριστοκράτισσα εγώ και δεν έδινε σημασία και τους γονείς. Καταράστηκε ο πατέρας μου και πήρε φωτιά το ραφείο μου. Και είχα λαχείο στην τσάντα μου και με αγκάλιασε ο πατέρας μου και με έβγαλε έξω να με σώσει. Είχα χωρίσει και τον άντρα μου. Τέτοια ιστορία ήτανε. Μετά όταν μπήκαμε στη σκηνή, παρουσιάστηκε και ο άντρας μου που τον είχα χωρισμένο και ο λαχειοπώλης κάτω στο κοινό τρέχει και φωνάζει ο τάδε αριθμός κερδίζει και ανοίγω την τσάντα μου και βλέπω μέσα το λαχείο. Και τότε έρχεται και ο άντρας μου και λέει να σμιζουμε.

Ερευνητής: Θυμάσαι κανένα τραγούδι να μου πεις;

Πληροφορητής: Πως, (τραγουδάει τα τραγούδια της παράστασης)...

Ερευνητής: Μετά το '44;

Πληροφορητής: Μετά δεν ξανάπαιξα.

Ερευνητής: Ποντιακό σύλλογο;

Πληροφορητής: Ποντιακό σύλλογο είχαν οι άλλοι, ο Σαββίκος, ο χατζής, εμείς ήμασταν πιο εξευγενισμένοι, πιο εξελιγμένοι. Αυτοί παίζανε αποκλειστικά τα ποντιακά. Ερχόταν εδώ και ένας Σπανίδης Νίκος με τον σύλλογο και μάλιστα γνωριστήκαμε, είχε Ρωσίδα γυναίκα. Δεν μπορούσα άλλο να παίξω, ήταν η πεθερά μου αυστηρή, έλεγε τη νύφη μου θεατρίνα θα την κάνω;

Ερευνητής: Η έφεση να παίζεις στη σκηνή ήταν έμφυτο μέσα σου;

Πληροφορητής: Μας έμαθε πολλά πράγματα ο Πόλυς. Είχαμε τον υποβολέα, αλλά το κοινό δεν έπρεπε να καταλάβει ότι μας τα έλεγε. Ήταν ωραία πράγματα. Ωραία περάσαμε. Εμείς φτώχεια δεν καταλάβαμε. Με τα στύπα, τις πατατούλες και τις σαρδέλες γλεντούσαμε μέχρι το πρωί.

Ερευνητής: Και το όργανο που κυριαρχούσε;

Πληροφορητής: Είχαμε τον Ξενοφών Σταμπουλίδη, Βάνια Θωμαΐδη, αυτοί ήταν οι μουσικοί μας. Αυτοί οι δυο παίζανε μαντολίνο και ο Ευθυμιάδης ο Αλέκος έπαιζε κιθάρα.

Ερευνητής: Υπάρχει πνευματική κίνηση εκείνα τα χρόνια, μέσα σε πολέμους, μέσα σε φτώχειες και χαίρεστε και κάνετε...

Πληροφορητής: Χαιρόμασταν, λέει... μετά από το θέατρο χορεύαμε μέχρι το πρωί.

Ερευνητής: Και πού το ανεβάζατε το έργο;

Πληροφορητής: Σε αποθήκες, στην Αγία Παρασκευής τον δρόμο. κάναμε πρόχειρα σκηνές. Είχαμε σκηνικά. Στήνανε ένα τραπέζι, δυο καρέκλες, πολυθρόνες. Είχαν τα παρασκήνια. Είχαν δυο τρεις σειρές βελουδένιες κουρτίνες για να έχει διαδρόμους.

Ερευνητής: Και έσοδα; Εισιτήρια;

Πληροφορητής: Με εισιτήρια. Ένας γιατρός Στεφανίδης ήτανε εδώ και σ' έναν χορό, μετά το θέατρο, αυτός έβαλε το τραπέζι του πάνω στη σκηνή με την κόρη του, είχε μια πάρα πολύ όμορφη κόρη και ήρθε και με πήρε και χορέψαμε. Μετά με πήγε στο τραπέζι τους. Με έδωσαν ένα ποτήρι μπύρα. Πρώτη φορά έπινα μπύρα. Ξαναχτυπάει ο χορός, πάμε να χορέψω. Ενώ χορεύαμε, μ' έρχεται να ρευτώ και δεν ανοίγω το στόμα μου. Νόμιζα πετάχτηκε το καφάσι μου. Τέλος τελείωσε ο χορός, με πήγε στη θέση μου, ευχαρίστησε τον αδελφό μου. Τους λέω αυτό και αυτό έπαθα. Επειδή ήπιες, μπύρα, λέει. Τέλος πάντων περάσαμε ζωή και κότα. Πάρα πολύ ωραία. Ο ένας συμπαθιόταν με τον άλλον, αλλά ήμασταν σαν αδέρφια, δεν είχαμε πονηριά. Στις γωνίες φιλήματα και τσιμπήματα, όχι. Ο Γιώργος με συμπαθούσε, όλος ο σύλλογος το αντιλήφθηκε και εγώ χαμπάρι δεν πήρα.

Ερευνητής: Καλά τα κουστούμια που ράβατε;

Πληροφορητής: Πηγαίναμε τα ζητούσαμε από τα χωριά.

Ερευνητής: Ο σύλλογος πώς λεγόταν;

Πληροφορητής: «Αναγέννηση» λεγόταν. Ύστε-

ρα οργανώσαμε τη «Λύρα του γέρο Νικόλα», αλλά δεν το ανεβάσαμε.

Ερευνητής: Στην Κατερίνη έρχεστε το '29, δεν υπάρχει θέατρο, δεν υπάρχει τίποτα. Ανεβάζετε έργο εσείς, όλο πρόσφυγες από την Ρωσία. Γιατί, Ανάστα, την εποχή εκείνη στη Ρωσία ανθεί ιδιαίτερα το θέατρο;

Πληροφορητής: Κοίταξε, στη Ρωσία έπαιζαν οι Αρμένιοι, έπαιζαν οι Έλληνες. Είχαμε μια αίθουσα που ήτανε διεθνής, για όλα τα έθνη δηλαδή. Και κάθε γιορτή μεγάλη πηγαίναμε σ' εκείνη την αίθουσα και τα παίζαμε.

Ερευνητής: Επομένως είχατε παιδεία που λένε από εκεί.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Και στο σχολείο μας είχαμε μεγάλη σάλα και εκεί έκαναν σκηνή. Και συνέβαλε οικονομικά και ο αδελφός μου ο Πανίκας για να κάνουν τα σκηνικά και παίζαμε θέατρο και εκεί. Εκεί παίζαμε το πρώτο έργο τον «Αγαπητικό της Βοσκοπούλας», εκεί ήμουν κομπάρσα. Ύστερα ο «Χορός του Ζαλόγγου». Αυτά τα επαναλάβαμε και εδώ ξανά. Η νύφη μου ήτανε η Κρυστάλλω και η γυναίκα του δασκάλου ήτανε η Μάρω, που την είδε ο τσέλιγκας (εδώ αφηγείται την υπόθεση του γνωστού έργου).

Ερευνητής: Όταν ήρθατε στην Κατερίνη τι είδατε εδώ από μόδα και τι φέρατε εσείς εκείνη την εποχή. Γύρω από τα ρούχα, τις ενδυμασίες, τα εργόχειρα;

Πληροφορητής: Τα εργόχειρα κάναμε τα καλλίτερα, το ρισελιέ, ακόμα κεντάω. Όσο για το λούσο ήμασταν πολύ απλοί. Ένα τσιτάκι με φραμπαλεδάκια, αμάνικα. Πένθος δεν ξέραμε.

Ερευνητής: Πώς σας αντιμετώπισανε εδώ;

Πληροφορητής: Αμέσως μπήκαμε στη ζωή. Μας υποδέχτηκαν. Βρήκαμε οικογένειες που μας συμπαραστάθηκαν.

Ερευνητής: Συγγενικές;

Πληροφορητής: Όχι, μια αδελφή είχαμε εδώ μονάχα και εκείνη φτωχή ήτανε. Αλλά ήτανε ελληνικές οικογένειες, είχαμε τον σύλλογο, είχαμε την διασκέδασή μας. Ο αδελφός μου άνοιξε χοροδιδασκαλείο. Κάθε Κυριακή πηγαίναμε και χορεύαμε. Φέρνανε γλυκά από τα ζαχαροπλαστεία.

Ερευνητής: Γύρω από τα γλυκά που φέρατε, τη μαγειρική σας από τη Ρωσία να μου πεις.

Πληροφορητής: Το πόρτς πρώτα πρώτα.

Ερευνητής: Λίγο θέλω τη συνταγή του πόρτς.

Πληροφορητής: Το πόρτς γίνεται και νηστήσιμο και με το κρέας. Το νηστήσιμο, βάζω στον πάτο της κατσαρόλας το λάδι, το κρεμμύδι,

το καρότο, παντζάρι και το σοτάρω λίγο, βάζω τη ντομάτα τη φρέσκια και μετά το συμπληρώνω με νερό και βράζει. Βάζω 2, 3 πατάτες μέσα, σέλινο, μαϊντανό, το καρότο. Είναι χορτόσουπα. Αν το κάνεις με κρέας πρέπει να είναι βοδινό, να είναι το σβέρκο του ή το στήθος. Πού βρίσκεις τέτοια κρέατα τώρα; Στην Γερμανία έμαθα και ψώνιζα κρέατα.

Ερευνητής: Δηλαδή εσύ έζησες Ρωσία, Κατερίνη, Γερμανία, Κατερίνη. Πόσα χρόνια έζησες στη Γερμανία;

Πληροφορητής: Στη Γερμανία έζησα 16,5 χρόνια, 15,5 δούλεψα.

Ερευνητής: Ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Πήγα το '64 και ήρθα το '79.

Ερευνητής: Δηλαδή όλο είσαι προσφυγοπούλα.

Άλλα ρωσικά φαγητά;

Πληροφορητής: Το ζαρκό, είναι γιαχνί με πατάτες και κρέας.

Ερευνητής: Πώς γίνεται;

Πληροφορητής: Ροδίζεις το κρέας, μετά βάζεις το κρεμμύδι, ντομάτα και μετά τις πατάτες και συμπληρώνεις νερό, αλλά να μην γίνει σούπα, να έχει λίγο ζουμάκι.

Ερευνητής: Ζυμαρικά;

Πληροφορητής: Τα βαρένικα αυτά που κάνουμε, με τυρί και τα βράζουμε στο νερό.

Ερευνητής: Η ζύμη είναι ιδιαίτερη;

Πληροφορητής: Σκέτο ζυμάρι, μόνο αλάτι, βάζουμε ύστερα τυρί μέσα και τα βράζουμε και όπως τα βγάζουμε στο τρυπητό, αμέσως τα ρίχνουμε στη σουπιέρα και τα περιχύνουμε με καλό βούτυρο. Ύστερα είναι τα πιροσκία.

Ερευνητής: Λίγο τη δόση από τα πιροσκία;

Πληροφορητής: Τα πιροσκία τα κάνουμε με μαγιά, 1, 2 αβγά ανάλογα με την ποσότητα, με τυρί μέσα και σε μπόλικο λάδι. Και με πατάτα γίνονται και με φασόλια.

Ερευνητής: Εσείς έφερέτε και το πολύ το τσάι.

Πληροφορητής: Στη Γερμανία μάθαμε τον στραγγιστό καφέ, αλλά τώρα που είμαι μόνη μου δεν στραγγίζω εγώ καφέ να πιώ. Βράζω τσάι και ό, τι ψωμί μπαγιατεύει το κάνω φρυγανιές.

Ερευνητής: Το τσάι με σαρδέλες πρέπει να ήτανε από τη Ρωσία φερμένο.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Στη Ρωσία η σαρδέλα δεν ήταν αλμυρά, ήταν μελίπαστα, γλυκά πώς να σου πω.

Ερευνητής: Πώς έμαθες τα στύπα;

Πληροφορητής: Το χοντρό το λάχανο το χαράζω στα 4 μαζί με το κοτσάνι του και το βάζω στο κιούπι με την αλμύρα και το καυτερό το πιπέρι. Κάναμε μελιτζάνες γεμιστές. Ζεματάω τις μελιτζάνες, βάζω στο νερό λίγο ξύδι για να μην μαυρίσει η μελιτζάνα από μέσα και δεν την χαράζω, μόνον το κοτσανάκι του κόβω από πάνω. Στη γέμιση βάζω μαϊντανό, σέλινο, πιπεριές, λάχανο άσπρο, καρότα στον τρίφτη. Και αυτά τα τρίβω με το αλάτι να μαραθούνε. Μετά τα γεμίζω και τα στοιβάζω στην κατσαρόλα. Βάζω επάνω πιάτο και λίγο βάρος. Έξτρα σαλαμούρα δεν κάνω.

Ερευνητής: Ευχαριστώ πολύ για την όμορφη συνέντευξη.

Στα μέσα του 18ου αιώνα οι κάτοικοι του χωριού Δέσμενα του Κιουρτούν της Χαλδείας υπέφεραν τα πάνδεινα από τους Τούρκους. Έτσι 17 από τις 250 οικογένειες του χωριού αποφασίζουν να αναζητήσουν αλλού την τύχη τους. Μια νύχτα του Αυγούστου του 1740 αποφασίζουν να φύγουν κρυφά. Μετά από πολυήμερη οδοιπορία φτάνουν στις πεδιάδες του όρους Καρακιόλ. Ντερέμπης στην περιοχή ήταν ο Κούρδος Κετιάλογου, ο οποίος αγαπούσε πολύ τους χριστιανούς. Αυτός διέμενε στο Απτάλ και οι φυγάδες ζήτησαν την προστασία του. Τους είπε να διαλέξουν όποιο μέρος τους αρέσει από την τεράστια περιοχή του. Το όρος Καρακιόλ απέχει μιάμιση ώρα με τα πόδια από το Σεμέν. Η Ορντού απέχει 14 ώρες, η Κερασούντα 17 ώρες με τα πόδια πάντα. Τα χωριά της Σαμφούντας απείχαν 50 ώρες.

Διάλεξαν μια περιοχή που λεγόταν Σεϊμέν και στη συνέχεια Σεμέν. Ο αγάς της Δέσμενας έστειλε ένοπλους να τους πιάσει και να του τιμωρήσει. Αλλά ο νέος προστάτης τους ήταν πολύ πιο ισχυρός και έτσι έφυγαν άπρακτοι.

Μετά από 50 χρόνια τους ακολούθησαν και άλλες οικογένειες από τα Δέσμενα, την Ορντού, τη Φάτσα, την Οινόη και έτσι ο αριθμός των οικογενειών αριθμούσε πια 150-180 οικογένειες.

Με το ξέσπασμα του Α' παγκοσμίου πολέμου αρχίζουν τα προβλήματα των Σεμενλήδων και κορυφώνονται το 1917.

Περίπου 100 οικογένειες από αυτές ξεκληρίστηκαν κατά την περίοδο του 1916-1918. Οι κάτοικοι εξορίστηκαν και διασώθηκαν περίπου οι 150 από αυτούς.

Ήρθαν στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκαν στα Πλατανάκια Σερρών, στην Κατερίνη και Ακρόποταμο Θεσσαλονίκης.

Είχε εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, η οποία χτίστηκε το 1862 και ήταν μεγάλη και πολυτελής εκκλησία. Την εποχή της άνθησης διατηρούσε 7 παπάδες. Από το 1875 και μετά έμειναν δύο ιερείς. Τα ιερά άμφια και τα εξαπτέρυγα του ναού μεταφέρθηκαν μετά τον ξεριζωμό στην εκκλησία του χωριού Πλατανάκια Σερρών και το ιερό ευαγγέλιο στο χωριό Αρωνάς Πιερίας.

Την εποχή αυτή διεισδύουν και οι Ευαγγελικοί και το ένα τρίτο των κατοίκων γίνονται Προτεστάντες. Από τους 850 κατοίκους του Σεμέν οι 150 έγιναν ευαγγελικοί.

Είχε επτατάξιο σχολείο στο οποίο φοιτούσαν και παιδιά από 10 γειτονικά χωριά. Διοικητικά υπαγόταν στην Κερασούντα και εκκλησιαστικά στην Κολωνία. Τα 10 χωριά που είχε κοντά του το Σεμέν συντηρούσαν την τοπικά αγορά, μια και είχε πολλά μαγαζιά.

Σήμερα ένα αιώνα μετά την ανταλλαγή είναι πια ένα χωριό μέσα σε μια πανέμορφη φύση. Μόνον το καλοκαίρι έχει πια ζωή με λίγους κτηνοτρόφους να την κατοικούν. Η περίφημη εκκλησία μετατράπηκε σε τζαμί και επένδυσαν τη σκεπή της με λαμαρίνες. Είναι πια εντελώς αφρόντιστη γεμάτη χώματα και χόρτα. Το δε δημοτικό σχολείο είναι πια μια αποθήκη. Ελάχιστα ελληνικά σπίτια έχουν διασωθεί και μένουν εκεί για να υπενθυμίζουν την ιστορία.

Πληροφορητής: Τριαντάφυλλος

Ερευνητής: Πότες εγεννέθες, μπάρμπα Τριαντάφυλλε;

Πληροφορητής: Το 1900

Ερευνητής: Πού, λίγο δυνατά.

Πληροφορητής: Ήσο Σεμέν.

Ερευνητής: Α τώρα πέει με πώς θυμάς' α' το Σεμέν, όταν έφυες απ' εκεί.

Πληροφορητής: Μόλις έντονε ο πρώτος ευρωπαϊκός πόλεμος, έφυγάμεν 'ς σο Γενί Παζάρ 'ς την Φάτσα σουμά έτονε. Έγινε επιστράτευση και τα πράματα ό, τι είχαμε επελέστε 'ς σο Σεμέν.

Ερευνητής: Πόσον χρονών έσ'νε, όταν έφυες ασ' σο Σεμέν;

Πληροφορητής: Ασ' 'ς σο Σεμέν όνταν εξέβα, έμ'νε 14 χρονών.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι α τώρα από το χωριό σ'?

Πληροφορητής: Όλα θυμούμαι.

Ερευνητής: 'Α λες μ' α' άτσ' περιγραφικά. Πώς θυμάς' ατο;

Πληροφορητής: Α τώρα τίποτα 'κί θυμούμαι, αλλά το παλαιόν τη ζωή μ' θυμούμαι καλά.

Ερευνητής: Ποίον έτον η εκκλησία σου;

Πληροφορητής: Αε Γιάννε έλεγάν α'. Εσκέπασάν α' με τα κηρεμίττα τα ευρωπαϊκά και επήραν α'. Εμείς όπου έμ'νες... έτον ένας πέης και θύ-

μωσεν, ας' ατον εκεκά, είπεν. Άμον την εκκλησία τη Σεμενί' δεν υπάρχει. Σε πολλά τόπα εποίκαν εμας εξορίαν, τον Ευφράτην ποταμόν πα επέρασάμεν κι άλλ' απάν' πα επήγαμε. 'Σο Σεβάζ' έτον εκκλησία αρμένικον, όλον μάρμαρο, αλλά αέτο' έμορφον άμον τη Σεμενί'... εκείνον τον καιρόν ντό ανθρωπ' ήταν και έχτισάν ατο.

Ερευνητής: Πότε έλεγάν οι πατεράδες εσουν ότι εχτίεν από η εκκλησία;

Πληροφορητής: Ενέσπαλ' ατα. Είχα μία θεία, εκείνε έξερεν ατο.

Ερευνητής: Μόνον από την εκκλησία είχετε;

Πληροφορητής: Από και το ευαγγελικό.

Ερευνητής: Η Προτεσταντία πότε έρθεν 'ς σο χωρίο σου; Ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εμείς εξέβαμε το '14, άλλο 'ς σο Σεμέν 'κ' επήγαμε.

Ερευνητής: Αλλά το 1900 έτον ευαγγελικό εκκλησία απέσ' 'ς σο Σεμέν.

Πληροφορητής: Έτονε, τον κήρυκα έλεγάν ατον κυρ Γιάννες.

Ερευνητής: Πόσα οικογένειας ήτανε ευαγγελικά και πόσα ορθόδοξα, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πολλά ήτανε.

Ερευνητής: Μισό και μισό έτονε;

Πληροφορητής: Βαφτισμέν' ορθόδοξοι, ύστερα εγύρτσανε.

Ερευνητής: Εσείς όμως έστουν ορθόδοξοι;

Πληροφορητής: Εμείς έμ'νες ορθόδοξοι.

Ερευνητής: Είχετε επαφές με τους ευαγγελικούς;

Πληροφορητής: Πως, πως επέναμε και έρχουμ'νες. Αναμεταξύ μουνε δεν είχαμε ευαγγελικός είσαι, ορθόδοξος είσαι. Δεν είχαμε τέτοια. Είχαμε σεβασμό. Αλλά ατώρα...

Ερευνητής: Αγάπη 'κ' έν. Πώς επήες 'ς σο σχολείον, ντό εδέβαζέτε, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εμείς 'κ' επήγαμε πολλά σχολείο.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί έτον πόλεμος. Το '12 βγήκε πόλεμος, ξάν' έκλεισαν. Το '12 εντώκεν η Ελλάς και επήρανε την Μακεδονία.

Ερευνητής: Και σχολείο 'κ' επήες, 'κ' θυμάσαι.

Πληροφορητής: 'Σ σο σχολείο πώς 'α πέναμε; Πάντα πόλεμος ήτανε.

Ερευνητής: Και τα γράμματα που εξέρτς και διαβάεις, πώς έμαθές ατα, μπάρμπα Τριαντάφυλλε;

Πληροφορητής: Είχαμε το μαγαζί, 'ς σο μαγαζί απέσ' έμαθα. Λίγο λίγο έμαθαμε.

Ερευνητής: Ατσ' έμαθες και την προπαίδεια και αλισβερίδ' που λέμε. Θέλω να λες με μερικά

για τον ξεριζωμό, πώς έρθες 'ς την Ελλάδα.

Πληροφορητής: Εγώ προπάντων έναν πράμα εξέρω, οι Τουρκάντ' 'κ' έφταιγαν, εμείς έφταιγάμεν.

Ερευνητής: Πέει την άποψή σ'.

Πληροφορητής: Εζήναμε καλά. Οι Τούρκ' αγράμματοι ήτανε. Απλοί ανθρωπ' ήταν, αλλά εμείς 'α εποίναμ' ατ'ς κατοχή. Τα λάχανα έλεπάμε, την φραχτήν 'κ' έλεπάμε. Ατείν οι Παυρενοί εκέσ' εντώκανε, εποίκανε αντάρτικο.

Ερευνητής: Εσύ έφυες 'ς σο αντάρτικο;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι, μικρός έσ'νε. Εγώ θέλω να λες με για τον ξεριζωμό.

Πληροφορητής: Εγώ 'α 'πένα 'ς σο Πεσεμένταση, αλλά 'ς σο Σεμέν κιαν 'κ' επήγαμε. Επήγα 'ς σον διοικητήν. Μαναχός έτονε. Έγραφε. Τον χαιρέτισα και λέγ' ατον κάπου έρθα. Τι ογλού μ', ογλούμ θα πει παιδί μου. 'Α δις με έναν χαρτίν και 'α πάω 'ς την Παρχάρ'. Επήρεν το κάθισμα και εκάτσεν, εμείς χαχόλ έμ'νες και τρία γωνίας ετέρεσεν και εκλώσθεν είπε με, παιδί μου δεν είναι καιρός να πας στο παρχάρ. Εγώ πα λέω ατόσον φιλιάν είχαμε και να μη δί' με έναν χαρτίν να πάω 'ς στο παρχάρ. Εκείν' ήξεραν, αλλά περίμεναν, ακόμα δεν έφτασε η εξορία μου. Τέλος επήγα 'ς την Φάτσαν. Εκεί εγνώριζα είναιν 'ς την Δημαρχίαν. Εγώ εστάθα και 'ς την Φάτσαν, έμ'νε ράφτης. 19 χρονών παιδί έμ'νε, επήγα εξορία. Θα με δώσεις έναν μέντιχα και θα πάω στον παρχάρ. Καλά λέει με. Αμάν έγραψε, εσφράγισε. Εγώ σείτα εκάθουμνε, edίπλωσεν, εσέγκεν α' 'ς την τσόπα μ'. Τριαντάφυλλε ένα πράμα θα σε πω, εγώ το χατήρι σ' 'κ' εχάλασα, αλλά εκεί μη πας, είπε με. Θα πάω, είπα τονε. Έμ'νες όλ' 18 νοματαίοι, 17 χρονών, 18 χρονών. Επήγαμε 'ς σο γειλέ μια χαρά.

Ερευνητής: Τη γείλε πώς έλεγάν α';

Πληροφορητής:

Παδεμέρες. Κείμες 'ς σ' έναν σπít'. Βλέπω όνειρο, δύο γύφτ' με το ζόρ' εβάλ'ναν καπνόν 'ς σ' αντζί' μ'. Εσκώθα το πρωί και λέγω, είδα όραμα έτσι και έτσι. Ντό λες παιδί μου; Έλα μη πας, λέει. Έρθαμε για να πάμε, είπα τονε. 'Σ σο μισό την στράτα επήγαμε, εξέβαμε ας' σο δάσος, επήγαμε 'ς σο χωρίο κοντά. Έτονε ένα χωρίο, ελληνικό έτονε. Το ελληνικόν χωρίον έχ' καρακόλ, εμείς εκεί 'α πάμε. Εξεφόρτωσάμε έμορφα, εκατήβασάμε και τα σεμέρα. Εκοιμέθαμε, έφαγάμε, έπαμε. Εσκώθαμε, εφόρτωσαμε, επήγαμε εκεί. Εκεί όσταν επήγαμεν 'ς σο καρακόλ σουμά, οι 16 νοματοί, το

κιφάλ' κα' και σταυρωμένα τα χέρρα. Ο φόβον επήρε με, αλλά εμείς 'κ' έκ' σάμε. Χαιρετώ τον διοικητή. Λέει με, ξεφόρτωσον. Εγώ λέ' ατον ο προορισμός μας είναι για την Φάτσα. Έχω εντολή, εγώ θα σας πάω, είπε με. Επήρε μας και επήεν. Επήρανε μας και πήγαν 'ς σα στρατώνας. Εκάτσαμε δύο ημέρες, βρεχία, βρεχία και περιπέτειας τρανά. Έρθεν ο τρανόν. Λέγ' ατον έγκε με ο διοικητής αδά 'α παίρ' ατον και πάγω τα ψωμιά. Αλλά πού 'α πορώ και πάγω ασ' σα ποτάμα. Ερώτεσέ με εγράφτες; 'Κ' εγράφτα, είπα τονε. Γράφ' με εκείνος. Εκάτσαμε τρία ημέρες, εφώναξαν, έρθε και τ' εμόν το όνομα, παρών. Έπαιξε η σφυρίχτρα και αρτούκ 'α ξεκινούμε. Έχω έναν παράπονον, είπα τον. Ετέρεσα απάν' 'ς σο παλκόν' έστεκεν. Τι παράπονο; Λέγ' ατον έχομεν έναν μουλάρι εδώ. Έλα απάνω, είπε με. Επήγα απάν'. Το μουλάρ' είπα με, θα το κάνουμε κρατικό. Έχω τρία αδελφοκόριτσα και τη μάνα μ', είπα τονε. 'Α πλερώνετέ με. 'Σ σα τρία ημέρας 'α παίρ'ν α' ασ' σα χέρρα σ', αν έν' καλόν το μουλάρ'. Έξεις κανάν να δίγομ' α'; Έχω, είπα τονε. Εδέκαμ' α' έναν, επήρεν α' και επήεν. Επήγαμε 'ς σο Πεθεμπέλ. Ασ' σο Πεθεμπέλ δέβα και δέβα, κατά τετράδα επέναμε, εκοροίδευάν εμας 'α πάμε 'ς σο Σεβάζ. Επήγαμε 'ς σ' έναν μέρος, εσέγκαν εμας 'ς σ' έναν αχερών απέσ'. Λέγω τον Σωκράτη, τον μακαρίτη, όλ' 'α ποθάνομεν αδαπέσ'. Επλέρωσάμεν και εξέβάμεν αποπέσ'. Επήρανε μας οι χωροφύλακες και επαράδωσάν εμας 'ς σ' έναν μέρος. Καγκάλ ονομαζότανε. Παιδιά, είπεν ο διοικητής, αυτός για να μην έρχεται, κάτι σας έκανε. Εφογώθαμε. Ελογαριάσάμεν, έρχουνταν αποπίσ' και ευτάνε... ο ένας είπεν αυτός μας επήρε χρήματα και μας έβαλε σε μία αχερώνα, όπως τα αχύρρα πατείς και έσυρεν έγκαν ατον απέσ' ξηλώστε τον, είπεν. Φέρε τα χρήματα, είπεν. Ανακατεύτηκε απέσ' και το Πουλαντζάκ Κερασούντας. Για τ' εμάς πολλοί εταράγανε.

Ερευνητής: Αδά πότε έρθες το '23 ή το '22;

Πληροφορητής: Μετά την εξορία; Ύστερα επήγαμε εξέβαμε 'ς σο Χαρπούτ. Εκάτσαμε κάμποσα χρόνα. Ύστερα εγώ εγύρτσα 'ς την Μαλάτειαν και εκεί τα πράματα φτηνά έτανε. Επόρ'ναν και έζηναν τρει νοματοί. Τ' εμετέρ' ήταν αλλού και εγώ αλλού. Έρθεν έναν εντολή μέσω Χαλέπ 'α πάτε 'ς την Ελλάδα. Το Χαλέπ ήτανε αποικία της Γαλλίας. Έμ'νε μάστορας 'ς σ' έναν καικά. Τριαντάφυλλε, μη πάτε, είπα με. 'Α σοεύνε σας, 'α κρούνε σας, 'α

σκοτών'νε σας. Είχαμεν έναν γαμπρόν, κοτσός έτονε. Έκλαψε η μάνα μ', πού αφήνομ' ατονε; Μάνα, είπ' ατεν, όλ' τ' 'α χάμες, 'α χάται ένας. Είχαμεν τ' αδελφής - ι- μ' το μωρόν, η μάνα χθε επέθανεν 'ς την Ρουμανίαν. Εποίκαμ' α' δεκατέσσερα χρονών. Έτονε 'ς την εξορίαν. Επήγα 'ς την Αλεξανδρέτα και απ' εκεί επέρασα 'ς σο Περότ και έρθαμε 'ς την Ελλάδα.

Ερευνητής: Πότε έρθες;

Πληροφορητής: Το '23.

Ερευνητής: Και πού επή'ες πρώτη φορά, μπάρμπα Τριαντάφυλλε;

Πληροφορητής: 'Σ σα Πλατανάκια επήγα, 'ς ση Σίκοβα. Είχαμε τον Παναή, οι μανάδες εμουν αδελφές ήτανε.

Ερευνητής: Ατός ευαγγελικός έτονε.

Πληροφορητής: Ευαγγελικός. Η μάνα τ' επέθανε και άτ'ς εποίναμε 'ς την πατρίδα, εποίκαμε τα γιοχάδας ψιλά και εβάλ'ναμε 'ς την γιοχά απέσ' τα κόλυβα και εδίναν τον κόσμον. Όταν 'α πεθάν'νεν, έρθεν 'ς σα κοντά, εδώκεν βεσιέτ, όπως ευτάνε οι ορθόδοξοι, αέτσ' 'α 'φτάτε, είπεν. Ατείν όλ' υστέρια έντανε ευαγγελικοί.

Ερευνητής: 'Σ ση Σίκοβαν πόσα χρόνια εκάτσεις;

Πληροφορητής: Το '29 έρθα 'ς σον Αρωνά. Εποίκαμε αδά καπνά το '29 ενωρίς έβρεξεν και τα καπνά 'κ' έντανε. Έβρεχεν.

Ερευνητής: 'Σ σον Αρωνά έρθες το '29.

Πληροφορητής: Το '29 έστειλα την οικογένεια μ' 'ς σον Αρωνά. Είχα δύο παιδιά και την γυναικά.

Ερευνητής: Το '24 έρθαν αδά 'ς σον Αρωνά Πόντιοι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ο Αρωνάς έτον έναν χωρίο 100% Ποντιακό. Πότε έντον το χωρίο; Το '24 ή το '29;

Πληροφορητής: Όταν έρθαμε εμείς αδά, έναν οσπίτ' έτονε.

Ερευνητής: Τίνος οσπίτ';

Πληροφορητής: Τη πάρπα Γιάννε.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Πληροφορητής: Τασχουνίδης.

Ερευνητής: Και ύστερα ασ' σο '29 έρθετε οι άλλ';

Πληροφορητής: Το '30 έρθαμε.

Ερευνητής: Ατείν που έρθανε 'ς σ' αβούτο το χωρίο, ντό έσανε;

Πληροφορητής: Σεμελήδες, Πεγιαλαλούδες. Α- τώρα ένουμ'νες σαλάτα.

Ερευνητής: Θυμάσαι πόσα σπίττα είχε το '35 αβούτο το χωρίον;

Πληροφορητής: Όλα ήτανε 51 κλήρους.
Ερευνητής: 51 κλήρους είχατε. Και ήταν όλ' Πόντιοι.

Πληροφορητής: Ατώρα οι εντόπιοι απ' εμάς πολλά είναι.

Ερευνητής: Πού επήγαν οι Πόντιοι;

Πληροφορητής: Εμείς γιατί μυαλά 'κ' είχαμε.

Μυαλά αν είχαμε... οι παλαιό μουν έλεγαν, ασ' έναν μέρος όταν σηκώνεσαι και πας σ' άλλο, ασ' σα εκατό σπίτα, πρέπ' να πας 'ς σα δεκόσια, τρακόσια. Αδά νερόν 'κ' είχαμεν, σχολειόν 'κ' είχαμεν, δρόμους 'κ' είχαμεν εκκλησίαν 'κ' είχαμεν. Τιδέν 'κ' είχαμε.

Ερευνητής: Και έρθετε αδά.

Πληροφορητής: Δάσος έτονε.

Ερευνητής: Πώς εδιάλεξετε αβούτο το μέρος; Ατός ο Τασχούντς ο Γιάννες πώς επήρεν α'?

Πληροφορητής: Ατείν έρθανε ασ' ση Ρωσίαν και ελάσταν, ελάσταν και άρεσέν ατ'ς αβούτο. Είπανη η Κατερίνη λάσπες πολλά έχ', ετράβηξαν και έρθανε 'ς σα βουνά κιαν. Για το κλίμα και μόνον.

Ερευνητής: 'Κ' εκάτσανε με τοι άλλτς τοι Σεμενλήδες, τοι ευαγγελικούς 'ς την Κατερίνη. Πώς 'κ' εκάτσανε εκεί;

Πληροφορητής: Για το κλίμα.

Ερευνητής: Για το κλίμα, όχι για την θρησκεία;

Πληροφορητής: Όχι. Για την θρησκεία πρόβλημα δεν είχαμε.

Ερευνητής: Ντό γεωργία εποίνετε αδά;

Πληροφορητής: Σιτάρ και καπνά.

Ερευνητής: Κατά τη γνώμη σου, μπάρμπα Τριαντάφυλλε, είσαι 90 χρονών, γιατί ευκαιρώθεν το χωρίο σου μετά το '39, '40;

Πληροφορητής: Γιατί εκαλυτέρευσε η Κατερίνη, έβγαλαν καλά νερά, δρόμους. Και όσοι έκαναν οικονομίες, επήγαν εγόρασαν οικόπεδα και... Όλοι ασ' σα χωρία φεύ'νε και 'ς την πόλιν πάνε. Η νεολαία εδώ δεν κάθεται. Αχά ο γιο μ', ο Χρήστον, δύο αγούρα και έναν κορίτ'ς έχ', νοικιάζ'νε κάτω και κάθουντάνε. Ο γιο μ' και η νύφε μ' κάθουναν μαναχοί.

Ερευνητής: Ασ' ατα τα χρόνα, ασ' 'ς σα καπνά έστουν ευχαριστημέν'?

Πληροφορητής: Έμνε.

Ερευνητής: Εδούλευέτε και...

Πληροφορητής: Δουλεία, ατώρα είναι τα ευκολίας. Με το εφύτευάμεν και από μπροστά νερόν και αποπίσ' νερόν, ποτίσματα και... Μετά νύχτα εσκούμε'νες, επέναμε 'ς σο σπάσιμον. Ατώρα είναι τα μηχανήματα. Καλκεύ'νε 'ς σο τραχτέρ και 'ς σο χωράφ' η μηχανή σπάζ'νε και τιζούν' ατα και έρχου-

νταν. Πλύσκουνταν, τρώνε και ύπνο απάν'. Και μετά το βράδον, το απόγευμα, πάλι επέναμεν 'ς σο σπάσιμον.

Ερευνητής: Ατώρα το χωρίο σου, μπάρμπα Τριαντάφυλλε, πόσα οικογένειας έν'?

Πληροφορητής: Είναι αρκετοί, αρκετοί είναι ξάν'.

Ερευνητής: Γέροι όμως, όχι νέοι.

Πληροφορητής: Γέροι, οι νέοι φεύ'νε.

Ερευνητής: Θέλω να λες με μερικά φαγητά και πώς εξήνετε ατότε;

Πληροφορητής: Φτωχικά.

Ερευνητής: Φτωχικά και πώς έτον το κουμάντο τη νοικοκυράς;

Πληροφορητής: Εμάζευανε χόρτα, έβραζαν, εμáιρευανε και έτρωγάνε. Πού να έβλεπαν ελαία. Ο ανθρωπισμός έλλαξεν.

Ερευνητής: Πόσον κλήρον εδέκαν εσας, όταν, μπάρμπα Τριαντάφυλλε, όταν έρθετε αδά;

Πληροφορητής: Τέσσερα χωράφα από πέντε ήμ'ψ' το καθέναν.

Ερευνητής: Περίπου 24 στρέμματα. Ατά τα χωράφα έτανε καλλιεργήσιμα;

Πληροφορητής: Όχι, εξεριζώσάμε και...

Ερευνητής: Δάση έτανε;

Πληροφορητής: Δάση και εγόρασάμ' ατα με δόσεις.

Ερευνητής: 'Κ' εδώκαν εσας κλήρον άτσ'?

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Καλά οι ευαγγελικοί 'κ' έταν ανταλλάξιμοι, αλλά οι Σεμενλήδες ανταλλάξιμοι 'κ' έταν;

Πληροφορητής: Όχι, τίποτα 'κ' εδέκαν εμας.

Ερευνητής: Δηλαδή 'κ' επήρτε τίποτα, όλα εγόρασέτ' ατα. τα οικόπεδά πα αγορασμένα είναι;

Πληροφορητής: Όλα.

Ερευνητής: Τα άλλα οικογένειας έρχουσαν αδά, επειδή έταν συγγενείς;

Πληροφορητής: Ο θείο μ', τη πατέρα σ' -ι- ο αδελφόν, επήρε μας ασ' σα Πλατανάκια. Και έρθαμεν εκατήβαμεν. Τίποτα δεν έχομεν. Εδούλεψάμεν και κάθε χρόνον εποίναμεν ένα δόσιν. Αγοραστά είναι.

Ερευνητής: Ασ' είναι εγόρασέτ' ατο;

Πληροφορητής: Μαλάχ. Και ακόμαν ξύλα να πάμε κόφτομεν, φογούμε, αγοράζομεν.

Ερευνητής: Την εκκλησία σου πότε έχτισέ την;

Πληροφορητής: Έν' χρόνα.

Ερευνητής: Πώς εδέκεν την Προφήτη Ηλία;

Πληροφορητής: Ατσ' ευχαριστέθανε.

Ερευνητής: Τη Σεμενί' έτον Άι Γιάννες.

Πληροφορητής: Άι Γιάννες. Ασ' 'ς Ρωσία πη

έρθαν οι παλαιοί εδέκαν την ονομασίαν.
Ερευνητής: Πόσους δασκάλους είχατε αδά;
Πληροφορητής: Έναν δάσκαλον.
Ερευνητής: Λίγο θέλω να λες με για τα βαφτίσα,
 τα γάμους, πώς εποίντε;
Πληροφορητής: Τα γάμους, όλον τον κόσμον
 ελάλ'ναμε, το συγγενολόι.
Ερευνητής: Με ντό ελάλ'ντε;
Πληροφορητής: Είχες ούζον, ελάλ'νες. Αν 'κ'
 είχες ούζον, έγγραφες 'ς σ' έναν χαρτίν και
 έλεες 'ς σ' έναν μωρόν 'α πας 'ς σον τάδε και
 'ς σον τάδε.
Ερευνητής: Και πόσα ημέρας 'ίνουτον ο γάμος;
Πληροφορητής: Το Σάββατο το βράδον τη κο-
 ριτσι' το μερέαν και την Κυριακή τη παιδί'.
Ερευνητής: Το θήμιγμαν τη νύφες ξάι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Πώς 'κ' θυμούμαι.
Ερευνητής: Ατό θέλω να λες με.
Πληροφορητής: Επέναμε με την κεμεντζέ και
 εθήμιζαν ατεν και η νύφε εφίλ'νεν ολονών τα
 χέρα και εδωρίζαν.
Ερευνητής: Ντό εδωρίζαν;
Πληροφορητής: Ό, τι επόρ'νες.
Ερευνητής: Ντό δηλαδή; Κάλτσας, μαντήλα,
 αϊκα;
Πληροφορητής: Πετσέτας, μαντήλα, πακιρικά,
 άλλος τηγάν', άλλος σιρκέτ'.
Ερευνητής: Και εκάθουτον με τον πεθερό και την
 πεθερά;
Πληροφορητής: Ναι. Ίσαμ' η ώρα 12 οι γέρ' εκά-
 θουντάνανε, είχαν αντοχή. Η νύφε 'α ποίνε
 τα δουλείας, 'α πένεν 'ς σ' ορμάν, 'α φέρνεν
 ξύλα. Και έστεκεν εκιάν όρθια. Ίσαμε να κοι-
 μάται ο πεθερόν. Και 'α σκέπαζέν ατονε. 'Α
 'πλυνε τα ποδάρα η νύφε το δεύτερον το
 βράδον όλον το συγγενολόι. Όταν έρχου-

ντον, ολονών τα χέρα φιλούσε. Και όσοι ευ-
 χαριστίουνταν, έβαζαν απέσ' 'ς σα χέρα τ'ς
 χρήματα.
Ερευνητής: Αυτό το έθιμο άρεζέ σε;
Πληροφορητής: Έτον σέβαση.
Ερευνητής: Έτον έμορφο να πλύν' τα ποδάρα;
Πληροφορητής: Όχι, από πα 'κ' άρεζέ μεν.
Ερευνητής: Θυμάσαι το τραγούδ' για το θήμισμα
 τη νύφες;
Πληροφορητής: Χαρίστε τη νύφε, ελάτε, έπαιζε
 κεμεντζέ και εχόρευεν η νύφε. Ασ' σα χρόνα μ'
 δεν είμαι ευχαριστημέντσα. Έσυράμεν εφτω-
 χίας, εξορίας. Το χιόν' εδώ, μας σήκωσαν ασ'
 'ς σο Σεμέν.
Ερευνητής: Πόσον υψόμετρο είχεν το Σεμέν;
Πληροφορητής: Πολλά ψηλά έτονε. 16 ώρας με
 το ποδάρ' έτονε Ορντού – Σεμέν.
Ερευνητής: Είχεν καλόν κλίμα;
Πληροφορητής: Επένες 'ς σ' ορμάν, νηστικέσσα
 δεν έβγαινες. Εμπορεί να έτανε 10, 12 σχέδια
 να έτρω'ες.
Ερευνητής: Εσύ πού εξορίες
Πληροφορητής: Ασ' σο Σεμέν εξορίγαμε.
Ερευνητής: Και επήγες πού;
Πληροφορητής: Χιόνα, χιόνα!!! Έμπαισαν οι
 Τούρκ' μέσα, τα ζώα επήρανε. Είχαμε έναν
 τολάπ' χώρα τα παπλώματα, χώρα τα μαξι-
 λάρα, τισέκα. Η μάνα μ' επήρεν έναν 'λαφρόν
 πάπλωμαν. Έβρεχεν, 'ίνουντον σαν μολύβ'.
 Έναν πάπλωμαν και έναν τισέκ' επήραμεν.
 Έπλωνάμ' απ' ομάλα και επλάγιαζάμεν. Αλλά
 επέναμε και 'ς σα χάνα. Ο πατέρα μ' άρρω-
 στος. Η μάνα μ' εκαβούρεψεν αλεύρα και 'α
 ποίναμεν μαλέζ. Έβρεξεν και την φωτίαν και
 όλα επήρεν ατα.

Λεξιλόγιο

'α = θα > 'α

'α κρούνε σας = θα σας χτυπήσουν, κρούγω = χτυπώ, αρχ. κρούω.

'α παίρ'ν α' ασ' σα χέρα σ' = θα πουληθεί σε καλή τιμή, εδώ.

'α σοεύνε σας = θα σας ληστέψουν, σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak.

αβούτο, αγούτο, αούτο = δεικ. αντ. = αυτό, αρχ. ούτος.

αδελφοκόριτσα, τα = αδελφές.

αρτούκ = πλέον, πια, λ. τ. artik.

αχερών, το = η αχυρώνα.

βασιέτ = προφορική διαθήκη, τελευταία επιθυμία κάποιου, λ. τ. vasiyet.

γειλέ, η = παρχάρι, λ. τ. yeke.

γιοχάδες = φύλλα πίτας ψημένα στο σάτσι, λ. τ. yufka.

ελάλ'ναμε = καλούσαμε, λαλώ = 1. Καλώ, 2. Μιλώ, 3. Οργώνω.
 εντώκεν η Ελλάς = πολέμησε η Ελλάδα, κρούγω = χτυπώ, αρχ. κρούω, εδώ πολεμώ.
 επελέστε = απόμεινε, απολέσκουμαι = απομένω, απολείπομαι.
 ζατί, αιτ. σύνδ. = φυσικά, βέβαια, έτσι κι αλλιώς, λ. τ. zati, zaten = κυρίως.
 θήμιγμαν, το = ο τελευταίος χορός της νύφης, με επτά μονοστέφανα ζευγάρια και τους νιόπαντρους.
 καλκεύ'νε = καβαλάνε, καλκεύω = καβαλάω.
 καρακόλ, το = φρουρά, λ. τ. karakuī.
 κοτσός = χωλός, λ. μεσκ. < λατιν. coxus.
 μαλέζ, το, = χυλός από αλεύρι, λ. τ. malez.
 ο φόβον επήρε με = φοβήθηκα πολύ.
 ορμάν, το = δάσος, λ. τ. orman.
 όσταν = όταν
 Παλχάν = χωριό της Κερασούντας.
 τ' εμετέρ' = οι δικοί μας, αρχαία ημέτερος = δικός μας, κτητ. αντν. για πολλούς κτήτορες.
 Τα λάχανα έλεπάμε, την φραχτήν 'κ' έλεπάμε = βλέπαμε τα λάχανε, δεν βλέπαμε τον φράχτη, για κίνδυνο που είναι μπροστά μας, αλλά δεν τον βλέπουμε.
 τιζεύω = βάζω στη σειρά, τακτοποιώ, λ. τ. dizmek.
 τισέκx, τα = στρώματα, λ. τ. dūsek.
 το κιφάλ' κα' = με το κεφάλι κατεβασμένο.
 τσιβίν, το = καρφί, σφήνα, μικρός πάσσαλος, ξύλινο καρφί, βελόνα, λ. τ. çini.
 υστέρα = ύστερα.
 χαχόλτς = μεγαλόσωμος και άχαρος άνθρωπος, βραδύνους, λ. ρωσικ.
 χθε = προσ. αντν. γ' προσ. λ. ομηρική, σώθηκε μόνον στην Ποντιακή Διάλεκτο.
 ðirkéð', το = σουρωτήρι, λ. τ.

Σχόλια

Γενίπαζαρ

Μεικτό χωριό με Έλληνες και Τούρκους. Οι Τούρκοι ήταν περισσότεροι. Οι Έλληνες 30 με 40 οικογένειες περίπου. Ανήκει στην περιφέρεια Φάτσας, τμήμα Πουλαμάν.

Τον Ευφράτην ποταμόν πα επέρασάμεν

Όταν υπεγράφη η συνθήκη συνθηκολόγησης τα караβάνια των εξόριστων υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το οθωμανικό έδαφος. Πορευόμενοι προς τη Συρία πέρασαν και πάνω από τον Ευφράτη ποταμό, Φιράτ όπως τον έλεγαν οι Πόντιοι.

Οι πορείες θανάτου των εξορίστων

Ακολούθησαν πολλές και διαφορετικές διαδρομές: Διά μέσου Καγκάλ διοχετεύονται στη Δέρενδε, Κιούρτουν, Χάτζιν, Μάρτιν και στη συνέχεια Μαλάτεια, Χαρπούτ, Ντιαρμπεκίρ, Βαν, Μπίτλις. Το Καγκάλ και η Μαλάτεια ήταν τα κέντρα συγκέντρωσης και από εκεί τους διοχέτευαν στις πορείες θανάτου. Στη Μαλάτεια τον Σεπτέμβριο του 1921 είχαν συγκεντρωθεί περίπου δέκα χιλιάδες.

Χαλέπι

Προτελευταίος σταθμός το Χαλέπι, το οποίο ήταν υπό γαλλική διοίκηση. Είχαν συγκεντρωθεί 30 χιλιάδες Πόντιοι και κατοικούσαν μέσα σε σπηλιές, ξεχασμένοι από όλους.

Περότ, η Βηρυτός

Ο τελευταίος σταθμός. Όσοι είχαν επιζήσει, φορτώθηκαν σαν κτήνη πάνω στα σαπιοκάραβα και ήρθαν στην Ελλάδα. Και από εκεί στην κόλαση των λοιμοκαθαρτηρίων.

Πλατανάκια Σερρών, η Σούκοβα

Χωριό των Σερρών που πριν την ανταλλαγή το κατοικούσαν Τούρκοι και ονομαζόταν Σούκοβα (=πολλά νερά). Οι Πόντιοι κάτοικοι προέρχονται κυρίως από την ορντού.

Αρωνάς

Χωριό της Πιερίας. Δασώδης έκταση την οποία εκχέρσωσαν οι Πόντιοι πρόσφυγες και έκαναν το χωριό. Στη συνέχεια ήρθαν και εγκαταστάθηκαν και οικογένειες Βλάχων.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Πότε γεννήθηκες,μπάρμπα Τριαντάφυλλε;

Πληροφορητής: Το 1900.

Ερευνητής: Πού, λίγο δυνατά.

Πληροφορητής: Στο Σεμέν.

Ερευνητής: Τώρα πες μου πώς θυμάσαι το Σεμέν, όταν έφυγες απ' εκεί.

Πληροφορητής: Μόλις έγινε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος φύγαμε στο Γενί Παζάρ, στη Φάτσα κοντά ήτανε. Έγινε επιστράτευση και ό,τι πράγματα είχαμε, έμειναν στο Σεμέν.

Ερευνητής: Πόσον χρονών ήσουνα, όταν έφυγες από το Σεμέν;

Πληροφορητής: Όταν έφυγα από το Σεμέν, ήμουνα 14 χρονών.

Ερευνητής: Πώς θυμάσαι τώρα αυτό το χωριό σου;

Πληροφορητής: Όλα τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Θα μου το περιγράψεις πώς το θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τα τωρινά τίποτα δεν θυμάμαι, αλλά την παλαιά μας ζωή τη θυμάμαι καλά.

Ερευνητής: Ποια ήταν η εκκλησία σας;

Πληροφορητής: Άι Γιάννης λεγότανε. Την σκέπασαν με ευρωπαϊκά κεραμίδια και την πήραν. Είχαμε έναν μπέη και αυτός θύμωσε, αφήστε την εκεί, είπε. Σαν την εκκλησία του Σεμέν δεν υπήρχε πουθενά. Σε πολλά μέρη μας εξόρισαν. Περάσαμε τον Ευφράτη ποταμό και ακόμα πιο πάνω πήγαμε. Στη Σεβάστεια υπήρχε αρμένικη εκκλησία, όλο μάρμαρο, αλλά τόσο όμορφη σαν του Σεμέν, δεν ήτανε. Τι άνθρωποι την έφτιαξαν εκείνη την εποχή.

Ερευνητής: Πότε σας έλεγαν οι πατεράδες σας ότι χτίστηκε η εκκλησία;

Πληροφορητής: Το ξέχασα. Είχα μια θεία, εκείνη το ήξερε.

Ερευνητής: Μόνο αυτή την εκκλησία είχατε;

Πληροφορητής: Αυτή και την ευαγγελική.

Ερευνητής: Ο Προτεσταντισμός πότε ήρθε στο χωριό σας τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εμείς φύγαμε το '14.

Ερευνητής: Αλλά το 1900 υπήρχε ευαγγελική εκκλησία μέσα στο Σεμέν.

Πληροφορητής: Υπήρχε. Τον κήρυκα τον έλεγαν κυρ Γιάννη.

Ερευνητής: Πόσες οικογένειες ήτανε ευαγγελικές και πόσες ορθόδοξες, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πολλές ήτανε.

Ερευνητής: Μισοί και μισοί ήτανε;

Πληροφορητής: Βαφτισμένοι ορθόδοξοι, ύστερα γυρίσανε.

Ερευνητής: Εσείς όμως ήσασταν ορθόδοξοι;

Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν ορθόδοξοι.

Ερευνητής: Είχατε επαφές με τους ευαγγελικούς;

Πληροφορητής: Πως, πως είχαμε επαφές. Αναμεταξύ μας δεν είχαμε ευαγγελικός είσαι, ορθόδοξος είσαι. Δεν είχαμε τέτοια. Είχαμε σεβασμό. Αλλά τώρα...

Ερευνητής: Αγάπη δεν υπάρχει τώρα. Πώς πήγαινες στο σχολείο, τι διαβάζατε, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εμείς δεν πήγαμε πολύ σχολείο.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί ήταν πόλεμος. Το '12 έγινε πόλεμος, ξανά έκλεισαν. Το '12 πολέμησε η Ελλάς και πήρανε τη Μακεδονία.

Ερευνητής: Και σχολείο δεν πήγες, δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Πώς να πάμε σχολείο; Πάντα πόλεμος ήτανε.

Ερευνητής: Και τα γράμματα που ξέρεις και διαβάζεις,μπάρμπα Τριαντάφυλλε;

Πληροφορητής: Είχαμε το μαγαζί, μέσα στο μαγαζί λίγο λίγο μάθαμε.

Ερευνητής: Έτσι έμαθες και την προπαίδεια και το αλφάβητο που λέμε. Θέλω να μου πεις για τον ξεριζωμό. Πότε ήρθες στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Εγώ προπάντων έναν πράμα ξέρω, οι Τούρκοι δεν έφταιγαν, εμείς φταίγαμε.

Ερευνητής: Πες την άποψή σου.

Πληροφορητής: Ζούσαμε καλά. Οι Τούρκοι ήταν αγράμματοι. Απλοί άνθρωποι ήταν, αλλά εμείς τους κυβερνούσαμε. Τα λάχανα τα βλέπαμε, τον φράχτη δεν τον βλέπαμε. Αυτοί από την Πάφρα έκαναν το αντάρτικο.

Ερευνητής: Εσύ πήγες στο αντάρτικο;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι, μικρός ήσουνα. Εγώ θέλω να μου πεις για τον ξεριζωμό.

Πληροφορητής: Εγώ θα πήγαινα στο Πεσεμένταση, αλλά στο Σεμέν δεν πήγαμε. Πήγα στον διοικητή. Μόνος του ήτανε. Έγραφε. Τον χαιρέτισα και του είπα ήρθα να ζητήσω κάτι. Τι θες, παιδί μου, πες μου. Ήρθα να μου δώσεις ένα χαρτί να πάω στο παρχάρι. Πήρε το κάθισμα και κάθισε. Εμείς χαχόληδες ήμασταν. Κοίταξε γύρω σε τρεις γωνίες και μου είπε, παιδί μου δεν είναι καιρός να πας στο παρχάρι. Εγώ αναρωτήθηκα, τόση φιλία είχαμε και δεν μου δίνει ένα χαρτί να πάω στο παρχάρι. Εκείνη ήξεραν, αλλά περίμεναν. Δεν είχε έρθει ακόμη η ώρα της εξορίας μου. Τελικά πήγα στη Φάτσα. Εκεί γνώριζα κάποιον στην Δημαρχία. Εγώ είχα ζήσει στη Φάτσα. Δεκαεννιά χρονών ήμουνα ράφτης και πήγα εξορία. Θα μου δώσεις ένα πιστοποιητικό και θα πάω στο παρχάρι. Καλά μου λέει. Το έγραψε και το σφράγισε. Καθώς καθόμουν το δίπλωσε και το έβαλε στην τσέπη μου. Τριαντάφυλλε, το χατίρι δεν στο χάλασα, αλλά μην πας εκεί. Θα πάω, του είπα. Ήμασταν 18 άτομα, 17, 28 χρονών όλοι. Πήγαμε στο παρχάρι μια χαρά.

Ερευνητής: Το παρχάρι πώς το έλεγαν;

Πληροφορητής:

Παδεμέρες. Κοιμηθήκαμε σ' ένα σπίτι. Βλέπω ένα όνειρο δύο γύφτοι έβαζαν με το ζόρι καπνό στο πόδι μου. Σηκώθηκα το πρωί και τους λέω είδα αυτό το όνειρο. Τι λες παιδί μου; Μην πας, μου λέει. Ήρθαμε και θα πάμε του λέω. Πήγαμε στον

μισό δρόμο, βγήκαμε από το δάσος, πήγαμε κοντά στο χωριό. Ήτανε ένα ελληνικό χωριό. Το ελληνικό χωριό έχει φρουρά, εκεί θα πάμε. Ξεφορτώσαμε, κατεβάσαμε και τα σαμάρια. Κοιμηθήκαμε, φάγαμε, ήπιαμε. Όταν πήγαμε στη φρουρά και οι 16 ήμασταν με κατεβασμένα κεφάλια. Μας κυρίευσε ο φόβος, αλλά εμείς δεν ακούσαμε. Χαιρετώ τον διοικητή. Μου λέει ξεφόρτωσε. Ο προορισμός μας, του λέω, είναι η Φάτσα. Έχω εντολή να σας πάω εγώ, μου είπε. Μας πήγε. Μας πήγαν σε στρατώνες. Κάτσαμε δύο ημέρες. Βροχές, βροχές, μεγάλες περιπέτειες. Ήρθε ο μεγάλος. Του λέω με έφερε εδώ ο διοικητής και θα του πάω τα ψωμιά. Αλλά πώς μπορώ να πάω από τις πλημμύρες. Με ρώτησε γράφτηκες; Δεν γράφτηκα, του είπα. Με γράφει εκείνος. Κάτσαμε τρεις μέρες. Με φώναξε, παρών είπα. Σφύρισε η σφυρίχτρα και επιτέλους θα ξεκινήσουμε. Έχω ένα παράπονο, του είπα. Κοίταξα στεκόταν πάνω στο μπαλκόνι. Τι παράπονο; Του λέω έχουμε ένα μουλάρι εδώ. Έλα επάνω, μου είπε. Πήγα επάνω. Το μουλάρι θα το πάρει το κράτος, μου είπε. Έχω τρεις αδελφές και τη μάνα μου, του είπα. Θα με πληρώσετε. Σε τρεις μέρες θα γίνει ανάρπαστο, αν είναι καλό το μουλάρι, μου είπε. Το δώσαμε σε κάποιον, το πήρε και έφυγε. Πήγαμε στο Πεσεμπέλ. Από το Πεσεμπέλ πηγαίναμε, πηγαίναμε κατά τετράδες. Μας κορόιδευαν ότι τάχα θα πάμε στη Σεβάστεια. Πήγαμε σ' ένα μέρος, μας έβαλαν μέσα σε μια αχυρώνα. Λέω στον μακαρίτη τον Σωκράτη, εδώ μέσα θα πεθάνουμε όλοι μας. Πληρώσαμε και βγήκαμε από κει μέσα. Μας πήραν οι χωροφύλακες και μας παραδώσανε σ' ένα μέρος, Καγκάλ λεγότανε. Παιδιά, είπε ο διοικητής, αυτός για να μην έρθει, κάτι σας έκανε. Φοβηθήκαμε. Σκεφτήκαμε μήπως έρθουν από πίσω μας και μα κάνουν...-Κάποιος είπε, αυτός μας πήρε χρήματα και μας έβαλε μέσα σε μια αχυρώνα, όπως πατάς τα άχυρα. Φώναξε και το έφεραν μέσα. Ξηλώστε τον, είπε. Φέρε τα χρήματα, του είπα. Ανακατεύτηκε μέσα και η Πουλαντζάκη της Κερασούντας. Για μας πολλοί ανακατεύτηκαν.

Ερευνητής: Εδώ πότε ήρθες το '23 ή το '22;

Πληροφορητής: Μετά την εξορία; Ύστερα επήγαμε στο Χαρπούτ. Καθίσαμε αρκετά χρόνια. Μετά γύρισα στη Μαλάτεια. Εκεί η ζωή ήτανε φτηνή. Μπορούσαν να ζήσουν τρία άτομα. Οι δικοί μας αλλού και εγώ αλλού. Ήρθε εντολή να πάμε στην Ελλάδα μέσω Χαλεπίου. Το Χαλέπι ήταν αποικία της Γαλλίας. Ήμουνά μαστορας κοντά σε κάποιον. Τριαντάφυλλε, μου είπε, μην πάτε. Θα σας ληστέψουν, θα σας χτυπήσουν, θα σας σκοτώσουν. Είχαμε έναν γαμπρό, ήτανε κουτσός. Έκλαψε η μάνα μου, πού θα τον αφήσουμε; Μάνα, της είπα, εκεί που θα χαθούμε όλοι, ας χαθείς ένας. Είχαμε και το μωρό της αδελφής μου. Η μάνα του είχε πεθάνει στη Ρουμανία. Το κάναμε 14 χρονών. Ήτανε μαζί μας στην εξορία... Πήγα στην Αλε-

ξανδρέττα και από εκεί στην Βηρυτό και από εκεί ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Πότε ήρθες;

Πληροφορητής: Το '23.

Ερευνητής: Και πού πήγες πρώτη φορά, μπάρμπα Τριαντάφυλλε;

Πληροφορητής: Στα Πλατανάκια επήγα, στη Σίκοβα. Είχαμε τον Παναγή, οι μανάδες μας αδελφές ήτανε.

Ερευνητής: Αυτός ευαγγελικός ήτανε.

Πληροφορητής: Ευαγγελικός. Η μάνα του πέθανε και έτσι κάναμε στην πατρίδα, κάναμε γιοχάδες λεπτές και μέσα βάζαμε τα κόλλυβα και τα μοιράζαμε στον κόσμο. Όταν ήταν να πεθάνει, πλησίασε το τέλος της, μας έδωσε εντολή, όπως άνουν οι ορθόδοξοι, έτσι να κάνουμε τα κόλλυβα. Όλοι αυτοί μετά έγιναν ευαγγελικοί.

Ερευνητής: Στη Σίκοβα πόσα χρόνια έκατσε;

Πληροφορητής: Το '29 ήρθα στον Αρωνά. Κάναμε εδώ καπνά. Το '29 έβρεξε και τα καπνά δεν έγιναν.

Ερευνητής: Στον Αρωνά ήρθες το '29.

Πληροφορητής: Το '29 έστειλα την οικογένεια μου στον Αρωνά. Είχα δύο παιδιά και την γυναίκα.

Ερευνητής: Το '24 έρθαν εδώ στον Αρωνά Πόντιοι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Ο Αρωνάς ήταν έναν χωριό 100% Ποντιακό. Πότε έγινε το χωριό; Το '24 ή το '29;

Πληροφορητής: Όταν ήρθαμε εμείς εδώ, ένα σπίτι υπήρχε.

Ερευνητής: Τίνος ήταν το σπίτι;

Πληροφορητής: Τη μπάρμπα Γιάννη.

Ερευνητής: Το επίθετο;

Πληροφορητής: Τασχουνίδης.

Ερευνητής: Και ύστερα από το '29 ήρθατε οι άλλοι;

Πληροφορητής: Το '30 ήρθαμε.

Ερευνητής: Ατοί που ήρθαν σ' αυτό το χωριό, από πού ήτανε;

Πληροφορητής: Σεμελήδες, Πεγιαλαλούδες. Τώρα γίναμε σαλάτα.

Ερευνητής: Θυμάσαι πόσα σπίτια είχε το '35 αυτό το χωριό;

Πληροφορητής: Όλα ήτανε 51 κλήροι.

Ερευνητής: 51 κλήρους είχατε. Και ήταν όλοι Πόντιοι.

Πληροφορητής: Τώρα οι εντόπιοι είναι πιο πολλοί από μας.

Ερευνητής: Πού πήγαν οι Πόντιοι;

Πληροφορητής: Εμείς φυσικά μυαλά δεν είχαμε. Μυαλά αν είχαμε... οι παλιοί μας έλεγαν, όταν φεύγεις από ένα μέρος με 100 σπίτια, να πας σ' ένα μέρος με 200, 300 σπίτια. Εδώ δεν είχαμε νερό, δεν είχαμε σχολείο, δεν είχαμε δρόμους, δεν είχαμε εκκλησία. Τίποτα δεν είχαμε.

Ερευνητής: Και ήρθατε εδώ.

Πληροφορητής: Δάσος ήτανε.

Ερευνητής: Πώς διαλέξατε αυτό το μέρος; Αυτός ο Τασχουνίδης ο Γιάννης πώς το πήρε;

Πληροφορητής: Αυτοί ήρθαν από τη Ρωσία. Γύρι-

σαν, γύρισαν και τους άρεσε αυτό το μέρος. Εί-
 πανε η Κατερίνη έχει πολλές λάσπες, τράβηξαν
 και ήρθαν πάνω στα βουνά. Μόνον για το καλό
 κλίμα.

Ερευνητής: Και έμειναν με τους άλλους ευαγγελικούς
 Σεμενλήδες στην Κατερίνη. Πώς δεν μείνατε εκεί;

Πληροφορητής: Για το κλίμα.

Ερευνητής: Για το κλίμα, όχι για την θρησκεία;

Πληροφορητής: Όχι. Για την θρησκεία πρόβλημα δεν
 είχαμε.

Ερευνητής: Τι καλλιεργούσατε εδώ;

Πληροφορητής: Σιτάρι και καπνά.

Ερευνητής: Κατά τη γνώμη σου, μπάρμπα Τριαντά-
 φυλλε, είσαι 90 χρονών, γιατί άδειασε το χωρίο
 σας μετά το '39, '40;

Πληροφορητής: Γιατί βελτιώθηκαν οι συνθήκες στην
 Κατερίνη. Είχαν καλό νερό, έφτιαξαν δρόμους,
 και όσοι είχαν οικονομίες πήγαν και αγόρασαν οι-
 κόπεδα. Όλοι φεύγουν από τα χωριά και πάνε στις
 πόλεις. Η νεολαία δεν κάθεται εδώ. Να, ο γιος μου
 ο Χρήστος. Έχει δυο αγόρια και ένα κορίτσι. Νοι-
 κιάζουν και κάθονται στην Κατερίνη. Ο γιος μου
 και η νύφη μου μένουν μόνοι τους.

Ερευνητής: Τα χρόνια εκείνα ήσασταν ευχαριστημέ-
 νοι από τα καπνά;

Πληροφορητής: Ήμασταν.

Ερευνητής: Δουλεύατε και...

Πληροφορητής: Δουλειά, τώρα είναι όλες οι ευκολίες.
 Όταν φυτεύαμε νερό από μπροστά, νερό από
 πίσω. Ποτίσματα. Σηκωνόμασταν νύχτα, πηγαί-
 ναμε στο σπάσιμο του καπνού. Τώρα είναι τα μη-
 χανήματα. Ανεβαίνουν στο τρακτέρ. Στο χωράφι
 η μηχανή τα σπάζει και τα αρμαθιάζει και γυρίζουν
 πίσω. Πλένονται, τρώνε και κοιμούνται. Το από-
 γευμα εμείς πάλι πηγαίναμε να σπάσουμε καπνό.

Ερευνητής: Τώρα το χωριό σας, μπάρμπα Τριαντά-
 φυλλε, πόσες οικογένειες έχει;

Πληροφορητής: Είναι αρκετοί, αρκετοί είναι πάλι.

Ερευνητής: Γέροι όμως, όχι νέοι.

Πληροφορητής: Γέροι, οι νέοι φεύγουνε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις μερικά φαγητά και πώς
 ζούσατε τότε;

Πληροφορητής: Φτωχικά.

Ερευνητής: Φτωχικά και πώς ήταν το κουμάντο της
 νοικοκυράς;

Πληροφορητής: Μαζεύανε χόρτα, τα μαγείρευαν και
 έτρωγαν. Πού να δουν ελιές; οι συνθήκες των αν-
 θρώπων άλλαξαν.

Ερευνητής: Πόσο κλήρο σας έδωσαν, μπάρμπα Τρια-
 ντάφυλλε, όταν ήρθατε εδώ;

Πληροφορητής: Τέσσερα χωράφια από πεντέμισι
 στρέμματα το καθένα.

Ερευνητής: Περίπου 24 στρέμματα. Αυτά τα χωράφια
 ήτανε καλλιεργήσιμα;

Πληροφορητής: Όχι, ξεριζώσαμε και...

Ερευνητής: Δάση ήτανε;

Πληροφορητής: Δάση και τα αγοράσαμε με δόσεις.

Ερευνητής: Δεν σας έδωσαν κλήρο;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Καλά οι ευαγγελικοί δεν ήταν ανταλλά-
 ξιμοι, αλλά οι Σεμενλήδες ανταλλάξιμοι δεν ήταν;

Πληροφορητής: Όχι, τίποτα δεν μας έδωσαν.

Ερευνητής: Δηλαδή δεν πήρατε τίποτα, όλα τα αγο-
 ράσατε; Και τα οικόπεδα αγορασμένα είναι;

Πληροφορητής: Όλα.

Ερευνητής: Οι άλλες οικογένειες έρχονταν εδώ, ε-
 πειδή ήταν συγγενείς;

Πληροφορητής: Ο θείος μου, ο αδελφός του πατέρα
 μου, μας έφερε από τα Πλατανάκια και ήρθαμε
 εδώ. Τίποτα δεν έχουμε. Δουλέψαμε και κάθε
 χρόνο δίναμε μια δόση. Αγορασμένα είναι.

Ερευνητής: Από ποιον τα αγοράσατε;;

Πληροφορητής: Μαλάχ. Και ακόμα και ξύλα να πάμε
 κόψουμε, φοβόμαστε, τα αγοράζουμε.

Ερευνητής: Την εκκλησία σας πότε τη χτίσατε;

Πληροφορητής: Είναι πολλά χρόνια.

Ερευνητής: Πώς κάνατε Προφήτη Ηλία;

Πληροφορητής: Έτσι ήθελαν.

Ερευνητής: Του Σεμενί' ήταν Άι Γιάννες.

Πληροφορητής: Άι Γιάννες. Αυτοί που ήρθαν από τη
 Ρωσία έκαναν τον Προφήτη Ηλία.

Ερευνητής: Πόσους δασκάλους είχατε εδώ;

Πληροφορητής: Έναν δάσκαλο.

Ερευνητής: Λίγο θέλω να μου πεις για τους γάμους
 και τα βαφτίσια.

Πληροφορητής: Στους γάμους, καλούσαμε όλον τον
 κόσμο, το συγγενολόι.

Ερευνητής: Με ποιον τρόπο τους καλούσατε;

Πληροφορητής: Είχες ούζο; Καλούσες. Αν δεν είχες
 ούζο, έγγραφες σ' ένα χαρτί και το έδινες σ' ένα
 παιδί να πάει στον τάδε και τον τάδε.

Ερευνητής: Και πόσες μέρες κρατούσε ο γάμος;

Πληροφορητής: Το Σάββατο το βράδυ η μεριά του
 κοριτσιού και την Κυριακή η μεριά του γαμπρού

Ερευνητής: Το θήμιγμα της νύφης το θυμάσαι;

Πληροφορητής: Πώς δεν το θυμούμαι.

Ερευνητής: Αυτό θέλω να μου πεις.

Πληροφορητής: Πηγαίναμε με τη λύρα και «Θημιά-
 ζαμε» τη νύφη και η νύφη φιλούσε τα χέρια όλων
 και της 'έκαναν δώρα.

Ερευνητής: Τι δωρίζαν;

Πληροφορητής: Ό, τι μπορούσαν.

Ερευνητής: Τι δηλαδή; Κάλτσες, μαντήλια, τέτοια;

Πληροφορητής: Πετσέτες, μαντήλια, μπακίρια, άλλος
 τηγάνι, άλλος σουρωτήρι.

Ερευνητής: Και κάθονταν με τον πεθερό και την πε-
 θερά;

Πληροφορητής: Ναι. Ίσαμε η ώρα 12 οι γέροι καθό-
 ντανε, είχαν αντοχή. Η νύφη θα έκανε τις δου-
 λειές, θα πήγαινε στο δάσος, θα έφερνε ξύλα. Και
 στεκόταν όρθια. Ώσπου να κοιμηθεί ο πεθερός.
 Θα το σκέπαζε. Το δεύτερο βράδυ η νύφη θα
 έπλενε τα πόδια όλων των συγγενών. Θα φιλούσε
 τα χέρια όλων. Και όσοι έμεναν ευχαριστημένοι,
 έβαζαν χρήματα στα χέρια της.

Ερευνητής: Αυτό το έθιμο σου άρεσε;

Πληροφορητής: Ήταν σεβασμός.
Ερευνητής: Ήταν σωστό να πλένει τα πόδια;
Πληροφορητής: Όχι, αυτό δεν μου άρεσε.
Ερευνητής: Θυμάσαι το τραγούδι για το θήμισμα της
νύφης;
Πληροφορητής: Χαρίστε τη νύφη, ελάτε, έπαιζε η
λύρα και χόρευε η νύφη. δεν είμαι ευχαριστημένοι
από την εποχή μου. Τραβήξαμε φτώχειες. Το
χιόνι μέχρι το γόνατο, όταν μας σήκωσαν από το
χωριό.
Ερευνητής: Πόσον υψόμετρο είχε το Σεμέν;
Πληροφορητής: Πολύ ψηλά ήτανε. 16 ώρας με το
πόδι ήτανε Ορντού – Σεμέν.
Ερευνητής: Είχε καλό κλίμα;
Πληροφορητής: Πήγαινες στο δάσος, νηστική δεν

έβγαινες. Μπορεί να υπήρχαν 10, 12 είδη να φας.
Ερευνητής: Εσύ πού εξορίστηκες;
Πληροφορητής: Από το Σεμέν εξοριστήκαμε.
Ερευνητής: Και πήγες πού;
Πληροφορητής: Χιόνια, χιόνια!!! Μπήκαν μέσα οι
Τούρκοι, μας πήραν τα ζώα. Είχαμε ένα ντουλάπι
χωριστά, τα παπλώματα, χωριστά τα μαξιλάρια,
χωριστά τα στρώματα. Η μάνα μου πήρε ένα ελα-
φρύ πάπλωμα. Έβρεχε, γινόταν βαρύ σαν μολύβι.
Ένα πάπλωμα και ένα στρώμα πήραμε. Το στρώ-
ναμε κάτω και πλαγιάζαμε. Αλλά πηγαίναμε και
στα χάνια. Ο πατέρας μου άρρωστος. Η μάνα μου
καβούρντισε αλεύρι να κάνουμε χυλό. Έβρεξε και
πήρε τη φωτιά, τα πήρε όλα.

Μέχρι πριν την Ανταλλαγή είχε 60 οικογένειες με 220 Έλληνες κατοίκους, που προέρχονταν από το Λαχανά της Κεπέκλησας, τη Ματσούκα και την Αργυρούπολη. Πρώτοι κάτοικοι ήσαν οι Παπαδοπουλαίοι, Σοπιαδαίοι, Μιχαηλιδαίοι, μετά έρχονται και άλλοι. Εγκατέλειψαν τα χωριά τους το 1873. Κατά τα έτη 1895-1900 μετανάστευσαν στη Ρωσία, αλλά μετά την ρωσικά επανάσταση ήρθαν στην Ελλάδα.

Το χωριό είχε τρεις εκκλησίες, τον Άγιο Γεώργιο, Άγιο Χαράλαμπο και Άγιο Ιωάννη, που καταδαφίσθηκαν το 1915, κατόπιν διαταγής του διοικητή της περιοχής και με τις πέτρες τους κτίστηκε μεντρεσές για τους μουσουλμάνους της περιοχής.

Το χωριό συντηρούσε και ένα 5τάξιο σχολείο με 70 μαθητές και έναν δάσκαλο. Ιερείς ήταν Σάββας Παπαδόπουλος και Νικόλαος Τερζίδης. Μεταξύ 1895-1900 60 οικογένειες μετανάστευσαν στη Ρωσία και από κει ήρθαν στην Ελλάδα.

Οι επιζήσαντες της Γενοκτονίας κάτοικοι της Σιούλης μετά την Ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν στο Κεφαλάρι και Άγιο Αθανάσιο Δράμας, Κοκκινόχωμα Καβάλας, Αυγή Λαγκαδά κ.α.

Γουρούχ (Κιρίκ) Κερασούντας

Στην ορεινή περιοχή της οροσειράς του Παριάρδη ή Εγρίμπελ, νότια του Ντερελή και εκατέρωθεν του δρόμου που οδηγούσε στη Νικόπολη, υπήρχε η συστάδα των ελληνικών χωριών του Κιρίκ ή Γουρούχ που σε μεγάλο βαθμό εποίκιστηκαν από Αργυρουπολίτες το 18ο και 19ο αι. Τα χωριά του Κιρίκ που ήταν στο σύνολό τους ελληνόφωνα και ανήκαν εκκλησιαστικά στο τμήμα του Κουλάκκαγια της μητρόπολης Κολωνίας (Γαράσαρη), απομονωμένα καθώς ήταν στα βουνά και τα όρη της περιοχής κατά την περίοδο 1916-1923 υπέστησαν τα πάνδεινα από του «ατάκτους» του Τοπάλ Οσμάν. Ήταν τέτοια η καταστροφή την οποίαν υπέστησαν, που υπολογίζεται ότι μόνον το 10-15% των Ελλήνων κατοίκων τους διασώθηκαν, για να καταφύγει στη Ρωσία και στην Ελλάδα.

Το 1780 Έλληνες από τα χωριά Δέσμενα, Σίμικλη, Γαργάνα και Σαρήπαπα της περιοχής του Κιουρτίν της επαρχίας Άρδασας (Τορούλ) Αργυρουπόλεως, αλλά και από άλλα χωριά της Αργυρούπολης, όπως τη Θέμπετα, εγκαταλείπουν τις πατρογονικές τους εστίες και μεταναστεύουν για οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους, δυτικότερα, στην επαρχία του Γουρούχ Κερασούντας, σε περιοχές της Νικόπολης, των Κοτυώρων, της Κολωνίας, του Επές και αλλού. Το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των δέκα ελληνικών χωριών της επαρχίας Γουρούχ Κερασούντας: Μασλάχ, Κιούρτιν, Ιναγέτ, Γάαλαν, Σιούλλη, Κουλάκ-κάγια, Σπαχού, Γιατμής, Κιόπλη, Μπαϊραμ - Τανισμά. Το 1864 προσαρτάται εκκλησιαστικά στην επαρχία Κολωνίας και το 1908 γίνεται πολιτική προσάρτηση.

Στον πληθυσμό τους προστέθηκαν αργότερα μετανάστες από το χωριό Λαχανά της Τρίπολης του Πόντου, αλλά και από άλλες περιοχές, κυρίως, της Αργυρούπολης. Η περιοχή του Γουρούχ ήταν ως τότε ακατοίκητη και καλύπτονταν από μεγάλα δάση με πλούσια βοσκοτόπια και άφθονα νερά. Αφού κατοικήθηκε από Έλληνες, ήρθαν και εγκαταστάθηκαν μεταξύ αυτών και λίγες τούρκικες οικογένειες με τις οποίες οι Έλληνες διατηρούσαν αδερφικές σχέσεις. Λέγεται μάλιστα ότι κι αυτοί κατάγονταν από την περιοχή της Άρδασας και έτσι ένωσαν πατριώτες. Ήταν όλοι τους ελληνόφωνοι και μιλούσαν ένα ιδίωμα της ποντιακής διαλέκτου χαρακτηριστικό για την ιδιομορφία της μουσικότητάς του και το λεξιλόγιό του.

Αζάντα

Αζάντα ενα ορεινό μέρος σκεπασμένο με δάση λίγα χιλιόμετρα απλό το Σοχούμ της Γεωργίας της Ρωσίας.

Μαρτυρία 1η
Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Σάββας

Ερευνητής: Ο σύλλογός -ι- μουν η «Ένωση Πο-
ντίων Πιερίας» περάν' από γοτσαμανάντς,
από γραιάδες και ερωτά ατ'ς. Εσκέφτα να πε-
ράνω και ασ' εσέν να λες με μέρ' εγεννέθες,
ό,τι θυμάσαι ασ' την ζωή σ'.

Πληροφορητής: Δεν θα μπορώ.

Ερευνητής: Δεν θα μπορείς;

Πληροφορητής: Δεν μπορώ.

Ερευνητής: Πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Να δίγω σε και να καταλάβεις,
θα με πάρουν τα κλάματα (κλαίει).

Ερευνητής: Α! 'Κ' αντέξεις.

Πληροφορητής: 'Κ' αντέχω.

Ερευνητής: Καλά, γιατί να κλαις να κλαις, μπάρ-
μπα Σάββα, ντό πολλοί κλαίνε κέλα και λέν'
ατα κέλα. Ας έχομε την λαλία σ'.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ατός κλαίει.

Ερευνητής: Ας έν', ο πατέρα μ' πα έκλαιε.

Άλλος παριστάμενος: Γιατί 'α κλαις;

Ερευνητής: Ατό έρθαμε και επέρασε, ίσα, ίσα ξεις
να λες μασε όμορφα πράματα.

Πληροφορητής: 'Κ' αντέχω.

Ερευνητής: 'Κ' αντέξεις; Σ' όποιο χωρίο εγεννέ-
θες;

Πληροφορητής: Σο χωρίο εγεννέθα σο Σιούλου.

Ερευνητής: Σιούλεϊ.

Πληροφορητής: Σιούλεϊ έλεγαν α', σο μαχαλά
εγεννέθα ση μαχαλά Γιαβανί.

Ερευνητής: Γιαβανί.

Πληροφορητής: Γιαβανί Σιούλεϊ.

Ερευνητής: Ατό πού έν' Κερασούντας ή Ορντού;

Πληροφορητής: Κερασούντας περιφέρεια.

Ερευνητής: Κερασούντας περιφέρεια.

Πληροφορητής: Κερασούντας περιφέρεια, 'κ'
αντέχω.

Ερευνητής: Καλά. Ντό θυμάσαι ασ' σο χωρίο σ';

Πληροφορητής: Ορίστε;

Ερευνητής: Το χωρίο σ' πώς θυμάσ' α' ατώρα,
ντό είχε; η εκκλησίαν αχθε ποίο έτονε;

Πληροφορητής: Εκκλησία είχε τρία εκκλησίας,
τέσσερα.

Ερευνητής: Τέσσερα εκκλησίας.

Πληροφορητής: Τέσσερα εκκλησίας, άμα η πε-
ριφέρεια έτονε μεγάλο απάδά ως σον Άρωνα
η περιφέρεια.

Ερευνητής: Τόσον τρανό

Πληροφορητής: Τόσο μακριά.

Ερευνητής: Έτανε συνοικισμοί, συνοικισμοί;

Πληροφορητής: Συνοικισμούς τα σπίττα αρέα
έτανε, ο συνοικισμός καθένας είχε τ' οσπίτ'ν
ατ' σο χωράφ'ν ατ' απάν' και έστεκαν και έζη-
ναν. Καλά έζηνάμε, με τοι Τούρκ'ς πα καλά
έζηναμε.

Ερευνητής: Με τοι Τούρκ'ς έζηνέτε;

Πληροφορητής: Με τοι Τούρκ'ς έζηνάμε.

Ερευνητής: Αρμενάντς είχτε σο χωρίο σου;

Πληροφορητής: Όχι Αρμενάντ' 'κ' έτανε, Τούρ-
κοι έτανε. Σο χωρίο μουν σ' ένα μαχαλά ση
άκρα έταν πέντε, έξ' οικογένειας.

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Καλά έζηνάμε.

Ερευνητής: Αγαπημέν' έστουνε.

Πληροφορητής: Αγαπημέν' έμ'νες και έξεραν τα
ποντικά όλα οι Τούρκ'.

Ερευνητής: Ήξεραν ποντιακά οι Τούρκ'.

Πληροφορητής: Οι Τούρκ' το μελέτ που έτανε
έξεραν ποντιακά.

Ερευνητής: Εσείς πα ήξερετε τούρκικα;

Πληροφορητής: Έξεράμε πως, το μικρό μωρό
πα ήξερε τα τουρκικά και καλά έζηνάμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ας' σο '12 και υστέρια, σο '12
θυμούμαι πως επένα σο σχολείο. Ας' σο '12
και υστέρια...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έντονε ο πόλεμος, πόλεμος
έντον Βαλκανικό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επερνούσανε στρατιώτ' από κει
και εχαιρέταναν αξιωματικοί, αλλά επέμ'νανε
περεκεντέδες έλεγάνε, απομέν'ναν δύος, τριός
και ό,τι εθέλ'ναν εποίνανε. Ό, τι έρτουν ασ'
σο χέρ'ν ατουν εποίναν. Εκλείδωνάμε τα πόρ-
τας και έμπαινάμε απέσ'. Οι Τούρκ' περεκε-
ντέδες στρατιώτ'.

Ερευνητής: Περεκεντέ, μπάρμπα Σάββα, λέμε το
τιποτένιο το πράμα, το άχρηστο, ε;

Πληροφορητής: Άχρηστο ναι. Αποκόπουνταν
ας' σοι στρατιώτ'ς, ποι περνούσαν οι στρα-
τιώτ' εκαλημέριζαν και εχαιρέτεναν και επέ-
ναν. Και ατά τα περεκεντέδας απ' εκείνους
εφογούμ'νες πολλά. Καλά έμ'νες σ' έναν
μερέα, αλλά έντον ο πόλεμος το πρώτον το
'12. Το '12 όνταν έντον ο πόλεμος, πάλι καλά
έμ'νες το '12. Τ' Αρμενάντς έκοψαν ατ'ς το '15.

Ερευνητής: Το '15 ναι.

Πληροφορητής: Το '15 τ' Αρμενάντας. Τ' Ορω-
μαίοις έσκωσαν το '16 τη χρονία πρόσφυγες.
Αλλά εμάς 'κ' έσκωσαν, τ' εμέτερον η περιφέ-
ρεια έτονε ση Γαράσαρης το μέρος Σαμπίν
Καραχισάρ έτονε γραμμένο.

Ερευνητής: Μπάρμπα Σάββα, έναν ερώτηση απάν' σ' ατό, ασ' την Κερασούντα το χωρίο σ' πόσον ψηλά έτονε.

Πληροφορητής: Ατά εμείς χιλιόμετρα 'κ' έξε-
ράμε.

Ερευνητής: Με τα ποδάρα, με τα ώρας;

Πληροφορητής: Με τα ώρας δέκα ώρας έλεγαν
ας' την Κερασούντα σο χωρίο μουνε.

Ερευνητής: Σο χωρίο σουνε, σα ενδότερα απέσ'
σο βάθος. Η Κερασούντα έν' την θάλασσα
απάν'.

Πληροφορητής: Στην θάλασσα πάν' και εμείς
έμ'νες την περιφέρειά μουν Κουρούκ έλεγαν
α', Κουρουκλούδες.

Ερευνητής: Γουρούχ.

Πληροφορητής: Γουρούχ ναι.

Ερευνητής: Έχομε πολλούς Γουρουχλήδες την
Κατερίνη που έζησαν.

Πληροφορητής: Έχομε.

Ερευνητής: Πρώτη φορά ακούω.

Πληροφορητής: Το Γουρούχ έτονε Μιτιλίχ, μιτίρ
έλεγαν τον τρανό τη αστυνομίας. Έζηνάμε,
καλά έζηνάμε.

Ερευνητής: Είπες το '16 ύστερα εκυνήγησαν τους
Ορωμαίους.

Πληροφορητής: Έσκωσαν τοις Ορωμαίοις το '16
και από κει επέναμε στον δρόμο απάν', ο δρό-
μος -i- μουν έτονε σουσάιρι έλεγαν, δημόσιος
δρόμος, κεντρικός δρόμος, οι πρόσφυγοι και
όλ' από κει επερνούσανε. Το σπίτι μουν πα
σουμά έτον στον δρόμο. από κει έβγοναμε
απάν' στον δρόμο και έβλεπάμε πη επέναν οι
πρόσφυγοι (μιλάει τουρκικά), η παραλιακή
περιφέρεια θα σκούται, εξόριζαν ατ'ς τα πα-
ραλιακά τα χωρία.

Ερευνητής: Τα χωρία εξόριζαν ατα, πού κέσ;

Πληροφορητής: Σο βάθος, ση Τουρκίας το
βάθος και εμείς έβγαιναμε στον δρόμο απάν'
και ετέρ'ναμε πώς επεράν'ναν. Εκτός το
Σεμέν και οι Αχουλείς επέρασαν ασ' εμάς, ασ'
εμάς όλα τα χωρία τη Κερασούντας, τα ελλη-
νικά χωρία όλα από κει επέρασαν.

Ερευνητής: Πόσο χρονών έσ'νε ατότες, μπάρ-
μπα Σάββα, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεκατέσσερα. Τα είκοσ' τη χρο-
νίας σο Σόχουμ επήγαμε. Επεκεί έφυγάμε,
νύχτα έφυγάμε ασ' σο Σόχουμ. Τα χωρία άμον
ντ' έσκωσανε, εμείς επέναμε άτσ' στον δρόμο
απάν' και ετέρ'ναμε τοι χωρέτ'ς.

Ερευνητής: Σείτα επεράν'νανε.

Πληροφορητής: Πώς επεράν'νανε. Φόβος, τρό-
μος ατότες εμείς πα επερίναμε την εξορία.
Αλλά ο μουταρασίς τη Γαράσαρη, ο βαλής

τη Σεβαζί' όχι, είπεν ατονε, τη Γαράσαρης τα
χωρία 'κ' 'α κρούς απάν' ατουν, 'κ' εφέκεν ατ'ς
ο βαλής.

Ερευνητής: Γιατί έτον φίλος, είχε κανέννας ασ' σο
χωρίο σουν φιλία μαζί ν ατ';

Πληροφορητής: Όχι, φιλία 'κ' είχανε, στην περι-
φέρεια μ' απάν' 'κ' 'α κρούς, είπε, Σαμπίν Κα-
ραχισάρ εκεί έμ'νες γραμμέν'. Άτσ' πα 'κ'
έσκωσαν α'. Αλλά υστέρια ο Τοπάλ Οσμάντς
ό,τι εθέλεσε εποίκε, εθέρτσε, ελώντσε, ασ' όλα
εποίνε. Επήε και την Γαράσαρη να εποίνε τον
δεσπότ' να βάλ'νε σφαγείς την Γαράσαρη
πα. Εκεί έφυγαν πολλοί Γουρουχλήδες και
εγλύτωσαν την Γαράσαρη. Τη Γαράσαρη φι-
λέλληνας έτονε, ντό έτονε ο βαλής ο...

Ερευνητής: Μουχτάρτς;

Πληροφορητής: Όχι ο μουχτάρτς, ο μουτασα-
ρούς τη Γαράσαρης όταν επήε εκεί ο...

Ερευνητής: Έπαρχος έτον ατός.

Πληροφορητής: Εσκότωση πολλούς Κουρου-
κλήδες εκεί και όσοι έφυγαν και εγλύτωσαν
ας' την σφαγή και ασ' σο ίτο, εκεί την Γαρά-
σαρη έφευαν.

Ερευνητής: Ύστερα επεκεί...εσύ πότε εξορίες ασ'
σο χωρίο;

Πληροφορητής: Εγώ την εξορία 'κ' επήγα. Οπι-
σθοχώρησε η Ρουσία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οπισθοχώρησε η Ρουσία το '18.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο '18 οπισθοχώρησε η Ρουσία,
οπισθοχώρησε, γιατί αποπέσ' εταράεν η Ρου-
σία και οπισθοχώρησε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επεκεί και υστέρια εδέκαν μια
μικρή ελευθερία οι Τούρκ', η τουρκική κυβέρ-
νηση, ο Κεμάλ εδέκε μια μικρή ελευθερία και
επεκεί επήγανε οι Γουλουχλήδες ποίος έφυ-
γαν, επήεν ο ίτο... πέει ατον ο Τοπάλ Οσμάν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επήεν ο Τοπάλ Οσμάν να βάλ'
σφαγή την Γαράσαρη. Επήε επίασε τον δε-
σπότ' και είπεν ατον, 'α δις με, είπεν ατον,
δύο ήμψ' χιλιάδες λίρες. Ένας Τούρκος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένας Τούρκος πλούσιος έτονε
πεσπελίμ, εδέκεν ατον 800 λίρας ο Τούρκο
και είπε δώστε στον Τοπάλ Οσμάν και μη σκο-
τούστουν.

Ερευνητής: Φαντάσου ανθρωπία που είχε ο
λαός έτσι, μπάρμπα Σάββα; Ο λαός μεταξύν
ατουν είχε ανθρωπία, οι τρανοί εποίνανε ατά
ντ' εποίνανε.

Πληροφορητής: Μη σκοτούσσουν, είπε ο Τούρκο ο πλούσιο, μη σκοτούσσουν μόνο και δύο ήμψ' θέλω, είπε, δόστε τον και είπεν η ώρα δώδεκα είπε τον κόσμο σ' 'α σερεύς, η ώρα δώδεκα τον κόσμον 'α σερεύς σο τάδε την πλατέα τη Γαράσαρης, μη σκοτούστον μόνον, είπε ο Τούρκο. Ο Τοπάλ Οσμάντς είπε αγγήγορα 'α τοπλάυς τον κόσμο σ' την πλατέα σο τάδε την πλατέα. Επήεν εκεί ο αστυνομικός επήε είπε τον ταζαρούχ, αβούτος έρθε θα εντροπάζ' μας είπε και σκοτών' αράδα, σφαίρα 'κ' εσύρ'νε, με το ξύλο εσκότωνε, με το ξύλο εντούνε, εντούνε και εσκοτούνταναν.

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν;

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάντς.

Ερευνητής: Ο μεγαλύτερος κακούργος λέει που επέρασε.

Πληροφορητής: Ο μεγαλύτερος κακούργος στην περιφέρεια και σ' όλα κέσ' εδέκε τ' όνομα. Εκεί η αστυνομία διέταξε ο ίτο ο μουτασαρούτς τη Γαράσαρης και λέει ατ'ς, αγγήγορα επιστράτευσε απλό κόσμο, επιστράτευσε και ετσαβίρεψεν ατον, επερικύκλωσέν ατον. Είπεν ατον 'α σκούσαι φεύς, είπεν ατον, τον Τοπάλ Οσμάν. Ο Τοπάλ Οσμάντς ατότες εφογώθε και εσκώθε έφυε. Έφυε ασ' ση Γαράσαρης, αλλά είπε (τουρκικά) εγώ ξάν' 'α φτάγω ό,τι θέλω. Ε'είνος εκυνήγεσάν ατον ο μουτασαρούτς τη Γαράσαρης. Άτσ' πα επέρασε, επήεν σο Γουρούχ, τ' εθέλεσεν εποίκεν σο Γουρούχ πα. Το Γουρούχ σιφτέν έτονε στην Κερασούντα, στην Κερασούντα και υστέρια επήραν' α' στην Γαράσαρη. Στην Γαράσαρη επήραν' α', ένας Τούρκος ασ' σο χωρίο μουνε, ένας Τούρκος ασ' σο χωρίο μουνε, επήε ση δεσπότ', κοτσαμπάδ' έλεγάν ατονε, εστάθε και 'α ποίνε εκκλησία ατός ο δεσπότ'ς, επήε ο Τούρκο, εκλίστεν κά' και εφίλεσε το χέρ'ν ατ' και είπεν ατον 'α γλυτώντς μας ασ' στην Κερασούντα, είπεν ατονε, 'α γλυτώντς μας ασ' στην Κερασούντα, πολλά φορολογά η Κερασούντα, πολλά φορολογά. Καλά, καλά, είπεν ατονε, είπεν ατονε καλά, καλά. Και έφυε. Σα δεκαπέντε ημέρες έκ'σαμε το Γουρούχ έν' στην Γαράσαρη γραμμένο και ασ' σον φόρον πα εγλύτωσαμε πολλά και εξορία πα κυριότερο την περιφέρεια Κερασούντας εξορίζανε, ασ' στην εξορία πα εγλύτωσάμε. Έρθαμε υστέρια φόρο πολλά 'κ' επλέρωνάμε, 'κ' επλέρωνάμε φόρο πολλά τη Γαράσαρης η περιφέρεια. Τη Γαράσαρης το ψωμί είκοσ' παράδας τ' επαίρ'νες το ψωμί. Η παρά έτονε 40 λεπτά, σα-

ράντα παράδας εποίναν έναν γορόδ'. Στην Κερασούντα έτον 5 γορόσα το ψωμί, στην Γαράσαρη έναν πα 'κ' έτονε, έναν πα 'κ' εδίνε σε. Και τη Γαράσαρης το ψωμί ασ' όλα νόστιμο έτονε.

Ερευνητής: Ασ' την τοποθεσία έτονε;

Πληροφορητής: Ασ' την τοποθεσία έτονε, απόθεν έτονε 'κ' εξέρω. Στην Γαράσαρη εγώ πολλά 'κ' επήγα, πέντε έξ' φορές επήγα, αλλά έμ'νε σα καλά μ', όταν επένα, ατώρα γογγύζω πα και 'κ' επορώ.

Ερευνητής: Ναι άτσ' έν', μπάρμπα Σάββα, έρθαν τα γερατεία, άτσ' έν', έζησες.

Πληροφορητής: Τα γερατεία 'κ' επορώ να βαστώ τα σκάλας πα.

Ερευνητής: Όχι, θέλω να ρωτώ σε, είπες με 4 εκκλησίας είχε το χωρίο μουν, ποίοι άγιοι έτανε;

Πληροφορητής: Σο χωρίο μουν έναν έτον Αγιώρτς.

Ερευνητής: Αγιώρτς.

Πληροφορητής: Έτον σο χωρίο απέσ', εκεί εμαζεύκουν ο κόσμος και είχαμε και τον Άγιο Θόδωρο σ' αλάνα, αλάνα έλεγαν τη μαχαλά, τη μαχαλά. Έτον και Αε Γιάννες σο σαχάρ' αλάν' έλεγάνε. Εκεί επένανε, όλ' είχανε αχερώνα, αχερώνα και σπίτα σο σαχάρ' αλάν'. Ο πιο τιποτένιος 'α είχε αχερών' για χορτάρα να 'κοφτε, έκοφταν χορτάρα και εγόμενων τ' αχερών' και τον χειμώνα εκουβάλ'ναν και εφάζ'ναν τα χτήνα τουν. Αε Γιάννες, Αε Θόδωρον είπαμε.

Ερευνητής: Τον Αγιώρ' πα είπες.

Πληροφορητής: Αε Γιάννες. Έτον ξάν' Αε Γιάννες εκείνο είχεν α' ο Μιχαηλίδης ο Χατζηγιώρτς. Ε' είνος έχτισέν α', έξ' μερέα έτον ασ' σο χωρίο.

Ερευνητής: Άμον εξωκκλήσ' δηλαδή.

Πληροφορητής: Άμον εξωκκλήσ' τον χρόνο μίαν φορά επένανε εκεί τ' Αγιαρί', τ' Αγιαρί' επένανε εκεί τον χρόνο μία φορά.

Ερευνητής: Θέλω να ρωτώ σε ατώρα ντό εκαλλιέργανετε, γεωργοί έστουν, αλλά ντό γεωργίας εποίνετε;

Πληροφορητής: Γεωργία εμείς σο χωρίο μουνε εκαλλιέργηναμε κρουθάρ' πολλά, κρουθαρί' ψωμί εποίναμε, έζηνάμε με τη κρουθαρί' το ψωμί και εσπέρναμε και ολίγο ίτο... σιτάρ' μόνον για να εποίναμε κόλλυβα για τ' αποθαμέντες, ατόσον εσπέρναμε.

Ερευνητής: Τόσο λίγο.

Πληροφορητής: Καλαμπούκ' πα εσπέρναμε, αλλά το καλαμπούκ' 'ίνουντον μικρό, πυκνά εποίναμ' ατα, σούχα, σούχα το έναν σ' άλλο

απάν' ήταν τα καλαμπούκια και παράγωναν πολλά και...

Ερευνητής: Λεφκουτάρα 'κ' είχατε;

Πληροφορητής: Όχι λεφκουτάρα 'κ' εφύτευαμε, σα παραλιακά εφύτευαν λεφκουτάρα, οι τσιαντσίδες εφύτευαν.

Ερευνητής: Καλά οι αγούροι σουν πού εδούλευαν σα χωράφα ή εξενιτεύκουνταν;

Πληροφορητής: Αγωγή εποίναν με τα μουλάρα τουν, πολλά αγωγή.

Γυναίκα πληροφορητή: Ατός από εφτά χρονών με το γαιδουρόπο αγωγή' εποίνεν.

Ερευνητής: Ντό αγωγή' εποίνες; Ντό εκουβάλ'νες;

Πληροφορητής: Εκουβάλ'ναμε ασ' στην Κερασούντα στην Γαράσαρη αγωγή'. Τ' αγωγή εκεί δύο ημέρες επένες στην Κερασούντα 'α φέρ'νες τ' αγωγή' και... παντός οι Σιουλέτ εποίναν αγωγή πολλά, τ' άλλα τα χωρία μακρά ήτανε, οι Σιουλέτ εποίναν αγωγή. Και εδούλευαν και στην μηχανή. Έφερε ένας Γάλλος, είπανε, το έρθε εκεί, έρθε εποίκε εργοστάσιο, εποίκε εργοστάσιο και είπε ο εργοστασιάρχης, είπε ο εργοστασιάρχης 'α φτάγ' α', ας ζούνε και οι φτωχοί. Και εκεί εποίκαν το εργοστάσιο και εκουβάλ'νανε κούτσουρα, κουρία, κουρία ελεγάματα, εκουβάλ'ναν και σανίδα και εποίναν στην μηχανή έκοφταν. Η Κερασούντα ετροφοδοτίγουντον από ξυλεία ασ' στην Μουλάχαρε, ασ' στην Μουλάχαρε ετροφοδοτίγουντον.

Ερευνητής: Έτονε, μπάρμπα Σάββα η ξυλεία διαφορετικά, ντό εποίναν ασ' στην ξυλεία ειδικά; Καϊκια;

Πληροφορητής: Το ξύλο, όχι, καϊκια πα μπορεί να έχτιζαν, αλλά ίτε έχτιζαν...

Ερευνητής: Έπιπλα;

Πληροφορητής: Έχτιζάνε τα σπίτα.

Ερευνητής: Α! σπίτα.

Πληροφορητής: Τη Κερασούντα τα σπίτα όλα ασ' ση Μουλάχαρη εκουβάλεσαν και έχτισάν ατα. Η Κερασούντα άλλο πουθέν ορμάν 'κ' είχε, είχε σο Γουρούχ. Έχτιζαν τα σπίτα τουνε οι Κερασούνταίοι. Και εβγάλ'ναμε χαρτούματα, εκουβάλ'ναν και χαρτούματα. Χαρτούματα ο πατέρας σ' να έτονε, εξερέν ατα εκείνος χαρτούματα, σανίδα.

Ερευνητής: Και έχτιζαν, έκ'σ' ατα, έκ'σ' ατα τα χαρτώματα.

Πληροφορητής: Εκατήβαζαν στην Κερασούντα και έχτιζαν, τα κτήρια όλα ασ' στην Μουλάχαρη ετροφοδοτίγουνταν.

Ερευνητής: Θέλω να λες με, μπάρμπα Σάββα, εάν σο χωρίο σουν έτον αντάρτικο, εσκώθετε

επήρετε τα τυφέκια ενάντια στους Τούρκ'ς;

Πληροφορητής: Επήραμε στους Τούρκους ύστερα.

Ερευνητής: Πότε τη χρονιά;

Πληροφορητής: Το χωρίο μουνε 'κ' έξεραμε να εκαλλιέργαναμε και καπνά εκαλλιέργανε και από όλα 'ίνουνταν σο χωρίο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο χωρίο μουν, αλλά τ' άλλ' τα χωρία ψηλά ήτανε. Τ' εμέτερον το όλο ψηλόν έτονε το Σαχάρ Αλάνι και εκεί εκαλλιέργαναμε...

Ερευνητής: Ναι. Όχι, για το αντάρτικο αν θυμάσαι τίποτε;

Πληροφορητής: Αντάρτικο ασ' σο έφυγα και υστέρια σο ίτο, ατότες έντον αντάρτικο. Έφυγα εγώ το '18 στην Ρουσία. Έφυγα στην Ρουσία και εγώ εγλύτωσα, αλλά πολλοί...

Ερευνητής: Εσπάχταν.

Πληροφορητής: Εσπάχταν και υστέρια ο Τοπάλ Οσμάντς εξέβε σο χωρίο, εποίκε κατοχή το χωρίο.

Ερευνητής: Ναι. Εσύ σο Σοχούμ πώς έφυες;

Πληροφορητής: Σο Σόχουμ έφυγα με καϊκια.

Ερευνητής: Ασ' στην Κερασούντα;

Πληροφορητής: Ασ' στην Κερασούντα. Σο Σοχούμ για τ' ανταρτικά 'κ' έφυγα, υστέρια έντον το αντάρτικο. Αντάρτικο πα ντό έν';

Ερευνητής: Ντ' εποίκανε, για να απελέσκουνταν άτσ' λίγο στην ιστορία. Ντ' εποίκανε;

Πληροφορητής: Εποίκανε ασ' σο '18 και υστέρια εμείς έφυγαμε ασ' στην Τουρκία. Έναν βράδο έφυγαμε νύχτα. Εκατήβαμε στην Κερασούντα και από κει ο Τάραλης 'α προστάτευε το ίτο, κρυφά ο Τάραλης επήε στην Ρουσία. Ασ' στην Κερασούντα έφυγάμε, ο Τάραλης έρθε ασ' στην Ρουσία οπίσ' κρυφά και με τον Οσμάν αγά καλά επένε. Εφύαζε κόσμο. Έτρωε και ο Τάραλης, έτρωε και ο Οσμάν αγάς, έτονε ελευθερία. Επήγαμε εμείς, μία νύχτα έφυγαμε ασ' σο χωρίο και εκατήβαμε στην Κερασούντα. Ασ' σο χωρίο όταν έφυγαμε, ο πατέρα μ' είπε μας δαδί να μη βάλετε απάν', μ' αφτήνετε δαδί. Έφυγαμε με την ψυ μουνε, ένα γάιδαρον όσον εφόρτωσαμε και επέναμε.

Ερευνητής: Δαδί γιατί είπε σας, μπάρμπα Σάββα, να μην παίρετε;

Πληροφορητής: 'Ινουντον φως και έρχουνταν οι Τούρκ'.

Ερευνητής: Και έλεπαν εσας.

Πληροφορητής: Έλεπαν.

Ερευνητής: Ο καημένο!

Πληροφορητής: Με το δαδί έλεπαν το φως οι

Τούρκ' και έρχουντανανε, νύχτα έφυγαμε. Ας
 στην Κουλάκαγια πα εφάσανε ρουϑφέτς τον
 ουμπασή.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επεκεί πα έφυγανε, επέρασαμε
 νύχτα. Επέρασαμε νύχτα. Εκατήβαμε σο Τάσ'
 χαν, σο Τάσ'χαν πα έμ'ναμε. Τέσσερα ωρών
 στράτα επήγαμε. Έμ'ναμε έξ μερέα και επεκεί,
 εκεί πα έτον αστυνομία, επέρασαμε και νύχτα
 απ' εκεί. Εκεί πα ξάν' ρουϑφέτς εφάσαμε. Ε-
 πήγαμε στην Κερασούντα. Στην Κερασούντα
 όταν επήγαμε...
Ερευνητής: Ρουϑφέτς όταν λες, είχετε λιρόπα
 μαζί σουν και εδίνετ' ατς;
Πληροφορητής: Είχαμε, εθέλ'ναμε 'κ' εθέλ'ναμε
 ντ' 'α ποίναμε;
Ερευνητής: Ντ' 'α ποίνες; Ντό πολλά έσυρετε,
 μπάρμπα Σάββα!
Πληροφορητής: Πολλά έσυραμε.
Ερευνητής: Πότε έφτασες σο Σοχούμ;
Πληροφορητής: Σο Σοχούμ έφτασαμε εμάς έναν
 παρέα, εκάτσανε μας σο Χατζησεϊν, Χατζη-
 σεϊν έλεγαν το μέρος αχθε. Επεκεί έθηκαμε τα
 πράματα και ας' ση σκάλα εκάτσανε μας. Ση
 σκάλα εκάτσανε μας με το «Ιλιβασί» και επε-
 κεί εχαιρέτανανε οι Τουρκαλάδες από ψηλά,
 όχι 'α πέναμε στην Ρουσία, 'α πέναμε τάχα στην
 Τραπεζούντα. Εχαιρέταναν τους καϊκτσήδες,
 με τα πανία και με τα κωπίδα επέναν τα καϊ-
 κια, πέντε ημερονύχτια.
Ερευνητής: Με τα κωπίδα.
Πληροφορητής: Με τα κωπίδα και την θάλασ-
 σαν απάν' έμ'νες πέντε ημερονύχτια
Γυναίκα πληροφορητή: Νε νερό νε φαϊ.
Πληροφορητής: Σο Σόχουμ έφτασαμε μετά
 πέντε ημερονύχτια και υστέρια. Θάλασσα και
 ουρανό έλεπάμε, άλλο τίποτα 'κ' έλεπάμε, να
 μην μας ελέπ'νε και έρχουντανε οι Τούρκ' απ'
 έξ μερέα σοεύνε μας.
Ερευνητής: Και βυθίζ'νε το πλοίο σουν.
Πληροφορητής: Και βυθίζ'νε το...
Ερευνητής: Καϊκ'.
Πληροφορητής: Το καϊκ'. Όσον αβούτο τ' ο-
 σπít' απέσ' 'κ' έτονε το καϊκ'.
Ερευνητής: Αδαπέσ' πόσα άτομα έστουν;
Πληροφορητής: Εκατόν τέσσερα άτομα έμ'νες.
Ερευνητής: Χριστέ μ'! δηλαδή θαύμα έτον που
 εσώθετε!
Πληροφορητής: Θαύμα έτονε και εκ Θεού έτονε.
Ερευνητής: Εκ Θεού έτονε! Αβούτο 'κ' έν 30 τε-
 τραγωνικά.
Πληροφορητής: Τριάντα τετραγωνικά 'κ' είχεν
 το καϊκ'.

Ερευνητής: 'Κ' είχε το καϊκ'.
Πληροφορητής: Κιφάλα μόνον έλεπες σο καϊκ'
 απέσ'.
Ερευνητής: Ο ένας απάν' στον άλλον.
Πληροφορητής: Ο ένας απάν' στον άλλον κι άλλο
 πυκνά εκάθουμ'νες, όλα εκειάπαν' 'α ποίνες.
Ερευνητής: Όλα.
Πληροφορητής: Έναν βράδον επίασε μας η
 φορτούνα, σο Σόχουμ πριν επέναμε νύχτα.
 Το πανί αν 'κ' εκατήβαζε ο καϊκτσή, 'α βου-
 λιάζαμε, εκεκά εβουλίαξαν τρία ίτε...
Ερευνητής: Καϊκια.
Πληροφορητής: Τρία καϊκια. Είχαμε και έναν
 συμπέθερα, έρθε αποχαιρέτς' εμάς ας' στην
 Τουρκία και επήε εΐνε πα, εΐνε πα εβουλιάε.
 Έτανε πολλοί εκειαπάν' σα τρία καϊκια απέσ'
 και εβουλίαγαν σ' έναν ποτάμ' σο πόρτ, σο
 ρωσικό το μέρος άμον τ' επάτεσαμε και έτον
 έναν ποτάμ' και το ποτάμ' έκανε κύματα εκεί,
 εταλγάχτε, πώς έλεγαν α' και εποταμίεν...
Ερευνητής: Απέσ' την θάλασσα αντίθετο ρεύμα
 έρθε δηλαδή νερού.
Πληροφορητής: Τη νερού το ρεύμα 'α παίρνεν
 ατονε. Επήγαμε σο Σόχουμ. Το πρωί όταν
 εξημέρωσε, έφτασαμε σο Σόχουμ. Ας' σο Πά-
 τουμ επέρασαμε και έφτασαμε σα ρωσικά σύ-
 νορα. Έφτασαμε σο Σόχουμ. Σο Σόχουμ όταν
 έφτασαμε, εσκώθα ετέρεσα, όλ' ολόρθα έτανε,
 οι ανθρώπ' ολόρθα.
Ερευνητής: Ευχαριστήσετέ τον Θεό, μπάρμπα
 Σάββα. Έτονε από Θεού να ζήνετε.
Πληροφορητής: Έτονε από θεού.
Ερευνητής: Ναι από Θεού.
Πληροφορητής: Δασκάλα με συγχωρείς...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έρ'ται με να κλαίγω (κλαίει).
Ερευνητής: Ναι κλάψον, κλάψον, μπάρμπα
 Σάββα, δεν πειράζει, κλάψον. Μα εσείς μία
 ζωή κλαίτε ποίος έσυρετ' ατα. Ατά είναι τρα-
 γικά. Μετ' εσέν κανάναε συγγενός -ι- σ'
 έτονε, αδελφός;
Πληροφορητής: Έτανε.
Ερευνητής: Αδελφοκόριτσα;
Πληροφορητής: Αδελφοκόριτσα έτανε, αδελφός
 'κ' έτονε. Τον αδελφό μ' τρία μήνας εμπροστά
 έστειλάμ' ατον σο Σοχούμ.
Ερευνητής: Σο Σοχούμ. Και η μάνα σ' μέρ' έτον
 και ο πατέρας σ';
Πληροφορητής: Η μάνα μ' και ο πατέρα μ' έταν
 μετ' εμέν.
Ερευνητής: Μετ' εσέν ακεί απάν' σο καϊκ'.
Πληροφορητής: Σο καϊκ' απάν'. Όταν εσκώθα
 σο καϊκ' απέσ', ετέρεσα όλ' ολόρθα είναι. Ντό

έν'; ντό έν'; Ένας γυναίκα επέθανε το μωρόν
ατ'ς και είπαν ατηνε το μωρό ή 'α σύρτς α'
στην θάλασσα για τη λαλία αχτε 'κ' 'α βγάλτς
α'. Εφορτώθενε με τα σκοινία, εφορτώθεν α'
'υρίκλωθεν α' και εκούνιζέν α', τάχα έτον ζω-
ντανό, τοχτόρ γιαλατζάκ, τοχτόρ γιαλατσάκ.
Ερευνητής: Γιατί, μπάρμπα Σάββα, ας είχτε το
πεθαμένο απέσ' σο καϊκ', μέχρι που να έβγαι-
νετε, 'κ' έτον σωστό;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Ας είχτε το πεθαμένο εκειαπέσ', 'κ'
εφελέκ'νανε;
Πληροφορητής: Εποίνανε γαραντίνα για.
Ερευνητής: Α! εποίναν γαραντίνα για τ' από!
Πληροφορητής: Εποίναν γαραντίνα, 'α στεκαμε
15, 20 ημέρες, 'α ρχουνταν άλλ' γιατροί εξέ-
ταζαν και έρθε ο γιατρό εξέταζε.
Ερευνητής: Πόσα ημέρες είχεν α' η γαρή από το
μωρό στην ρέξαν ατ'ς;
Πληροφορητής: Δύο ημέρες είχεν α', έναν είχεν
α' στην ρέξαν ατ'ς.
Ερευνητής: 'Κ' έσυρεν α' στην θάλασσα η καημέ-
ντσα!
Πληροφορητής: 'Κ' έσυρεν α' στην θάλασσα.
Ερευνητής: Μάνα έτονε.
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Μάνα έτονε, μάνα.
Πληροφορητής: Μάνα, μάνα έτονε. Ασ' έναν σ'
άλλο ατλαύομε.
Ερευνητής: Ναι, ναι, πέει, μπάρμπα Σάββα, είναι
ατόσον σπουδαία ατά ποία λες μας. Εσύ έσυ-
ρες πολλά, όλ' το ίδιο 'κ' έσυραν.
Πληροφορητής: Έσυραμε ναι.
Ερευνητής: Πόσο χρονών έσ'νε ατότε, 20, 21
χρονών έσ'νε;
Πληροφορητής: Είκοσ' χρονών έμ'νε.
(Τεχνικό πρόβλημα)
Πληροφορητής: Σο Σόχουμ έφτασαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Σο Σόχουμ...άκ'σον ατέν πα
(απευθύνεται στη γυναίκα του, η οποία πετά-
γεται).
Ερευνητής: Όχι, εσέν ακούω.
Πληροφορητής: Σο Σόχουμ όταν έφτασαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ασ' σο Σόχουμ έβλεπα...
(Υπάρχει βαβούρα, μιλάνε και άλλοι και ο
πληροφορητής λέει)
Πληροφορητής: Άκ'σον ατείντς
Ερευνητής: Όχι, όχι, εσέν ακούω, εσέν ακούω.
Πληροφορητής: Σο Σόχουμ όταν έφτασάμε...

Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επήγαμε σ' αδέλφα μ' στην
Αζάντ (μιλάει πάλι η γυναίκα του και εκνευ-
ρίζεται).
Ερευνητής: (Γελάει) ύστερα, μπάρμπα Σάββα;
Πληροφορητής: Έφτασάμε σο Σόχουμ, εγλύτω-
σαμε, ασ' στην σφαγή εγλύτωσάμε. Ατότε
εγλύτωσαμε ασ' στην σφαγή, αλλά εκεί πα εμ-
φύλιος πόλεμος έτονε.
Ερευνητής: Εκεί πα εμφύλιος έτονε;
Πληροφορητής: Εμφύλιος πόλεμος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ατότες οι Αρμενάντ και οι Γου-
ρουτζήδες ένταν έναν, εκεί πα εμφύλιος πόλε-
μος έτονε. Άρ' έζησάμε εκεί κάμποσα χρόνια,
εγώ έζησα 11 χρόνια.
Ερευνητής: Στην Αζάντα.
Πληροφορητής: Στην Αζάντα.
Ερευνητής: Για πέει μας, μπάρμπα Σάββα, λίγο
για την Αζάντα. Ακούω, Αζάνταληδες έχομε
στην Κατερίνη, αλλά κανείς 'κ' είπε με ακόμαν.
Το χωρίο ασ' σο Σοχούμ πόσο απείχε και ντό
θυμάσαι ασ' στην Αζάντα;
Πληροφορητής: Ακόμαν πολλά είναι ασ' σον
Πόντο, πολλά είναι. Αλλά εμείς εγλύτωσάμε
το κιφάλι μουνε και επήγαμε στην Αζάντα.
Έζησα εκεί 10 χρόνια, 11 και επαντρεύτηκα
εκεί και έρθαμε με μωρά στην Ελλάδα, έρθαμε
στην Ελλάδα.
Ερευνητής: Θέλω να λες με ντό θυμάσαι ασ' σο
χωρίο Αζάντα; Πόσον μακρά έτον ασ' σο Σο-
χούμ;
Πληροφορητής: Μακρά έτονε...
Ερευνητής: Με τα ώρας.
Πληροφορητής: Είκοσι εννέα χιλιόμετρα.
Ερευνητής: Εικοσι εννέα χιλιόμετρα.
Πληροφορητής: Δέκα ώρας στράτα έτονε.
Ερευνητής: Δέκα ώρας στράτα.
Πληροφορητής: Δέκα ώρας έτονε με τ' άλογα
εδούλευάμε, εκεί με τ' άλογα εδούλευάμε.
Ερευνητής: Σε βουνό έτονε;
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Σε βουνό απάν' έτονε χτισμένο;
Πληροφορητής: Όχι, το Σόχουμ;
Ερευνητής: Όχι, η Αζάντα.
Πληροφορητής: Η Αζάντα κια χωρία έτανε,
έτονε...
Ερευνητής: Ορεινό ή πεδινό;
Πληροφορητής: Ορεινό.
Ερευνητής: Ορεινό χωρίο.
Πληροφορητής: Ορεινό έτονε.
Ερευνητής: Τρανό έτονε;
Πληροφορητής: Πολλά χωρία έτανε.

Ερευνητής: Στα, η Αζάντα εσύ επήες εκεί, είπες, επειδή είχες συγγενός στην Αζάντα.
Πληροφορητής: Τ' αδέλφα μ' εκεί έτανε.
Ερευνητής: Τ' αδέλφα σ' εκεί, πότε έφυγαν ατείν και επήγαν στην Αζάντα;
Πληροφορητής: Ο ένας έφυε το '09 τη χρονιάς και ο άλλος σ' εξορίας την εποχή έφυεν την Αζάντα όταν έφυε. Ας' σοιν Τούρκς έφυγαν.
Ερευνητής: Ας' σοιν Τούρκς έφυγαν.
Πληροφορητής: Ας' σοιν Τούρκς έφυγαν.
Ερευνητής: Και επέναν εκεί. Ντό θυμάσαι ας' στην Αζάντα;
Πληροφορητής: Ας' στην Αζάντα καπνά εποίναμε και επούλ'ναμ' ατα και καλαμπούκια έτρωγάμε.
Ερευνητής: Φόβο 'κ' είχετε εκεί;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όπως 'α σφάχ' σας ο Τούρκο και...
Πληροφορητής: Όταν έρθανε οι Μπολδεβίκ', εκατήβανε Αρμενάντ' να βάλ'ν ατ'ς σφαγή και εκείν', αλλά 'κ' επέλεκέν ατ'ς η Μπαλδεβίκικη κυβέρνηση, οι Μπαλδεβίκοι ατότε επήγαν σα σύνορά τουνε και 'κ' εφήν'νεν ατ'ς να βάλ'ναν σφαγή τ' Αρμενάντας. Απατότες κι άλλο καλλίον ήταν σ' Αρμενάντας. Αρμενάντ' όσοι έφυγαν και έφτασάνε στην Ρουσία, όλ' σο Ωρωμαϊδών σο γολτούχ' έφτασάνε και επήγανε εκεί έντανε κόμματα και εκυνήγαγαν, πολλούς εσκοτώσανε εκείν' πα.
Ερευνητής: Πότε έρθες; Ντό άλλο θυμάσαι ας' στην ζωή σ' στην Ρωσία; Πώς κι άτσ' εξεκίνησες και έρθες οπίσ' στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Στην Ελλάδα έρθα το '29, τον Νοέμβριο μήνα επάτεσα στην Ελλάδα. Εκεί πα ένταν τα κουπερατήρα και τα κολχόζα και όπως ένταν, έφυγάμε εμείς ας' στην Ρουσία, ας' στην Ρουσία έρθαμε.
Ερευνητής: Πόσα μωρά είχες, όταν έρθες στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Δύο μωρά.
Ερευνητής: (Απευθύνεται στην γυναίκα του) εσέν επαντρεύτε; Εσύ πώς ευρέθες εκεί;
Γυναίκα πληροφορητή: Οι γονέοι μ' εκεί έτανε.
Ερευνητής: Στην Αζάντα, ε;
Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.
Ερευνητής: Πώς λένε ότι είσαι Σεμενλήσα εσύ;
Γυναίκα πληροφορητή: Μώσε, ο κύρ' -ι- μ' ας' σο Σεμέν είναι.
Ερευνητής: Έφυεν ας' σο Σεμέν και επήεν την Αζάντα;
Γυναίκα πληροφορητή: Ας' στην Τουρκία, ας' σο Σεμέν, ο πατέρα μ' έρθεν την Αζάντα.
Πληροφορητής: Αχ!

Ερευνητής: Εσύ εκεί εγεννέθες;
Γυναίκα πληροφορητή: Εμείς εκεί, εγώ, η αδελφή μ' η Παναίλα.
Πληροφορητής: Όλ' εκεί.
Ερευνητής: Όλ' εκεί.
Γυναίκα πληροφορητή: Η Σημέλα, όλ' εκεί, ατός ο σ'χωρεμένο π' επέθανε οψέ κέσ' ο πασά μ', εκείνος ο Τράνης.
Ερευνητής: Ο Τράνης.
Γυναίκα πληροφορητή: Όλ' εμείς εκεί εγεννέθαμε.
Ερευνητής: Ας' την Αζάντα είστουνε.
Γυναίκα πληροφορητή: Ναι ας' την Αζάντα.
Ερευνητής: Δηλαδή έφυγαν, επειδή εφογούνταν τους Τούρκς, έφευαν και επέναν στην Ρωσία
Πληροφορητής: Ας' σοιν Τούρκς έφευαν και επέναν την Ρουσία, πη 'κ' είχε παράδας να πάει, έφευε και επένε. Στην Ρουσία πολλά χρόνα έζησάμε, έτσι ευρέθαμε σ' ένα χωρίο και παντρεύτηκαμε.
Γυναίκα πληροφορητή: Έρθε και ατός εκέσ'...
Ερευνητής: Εγαπέθετε;
Γυναίκα πληροφορητή: Εεε επέναμε σα κέντρα εκεί...
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) όχι, μπάρμπα Σάββα, πώς κι άτσ' επήρες ατην; (Γίνεται οχλαγωγία, μιλάνε 3, 4 μαζί και δεν είναι καταννητά όσα λένε). Όχι, πέει, θεία Αυγή, πώς επήρες ατον τον μπάρμπα Σάββα, ας απονεγκάζομ' ατον και λίγο, για πέει πώς επήρες ατον;
Γυναίκα πληροφορητή: Εράψα, εράψα, όπως ο ψωμάς αραύ' αφκακέσ', δέβα πέει α' τη μάνα σ' .
Ερευνητής: Προξενιό; Ο πατέρας σ' είπε σε 'α παίρτς ακείνον;
Γυναίκα πληροφορητή: Ο πατέρα μ' και η μάνα μ'.
Ερευνητής: 'Κ' είπες 'κί θέλ' ατον;
Γυναίκα πληροφορητή: Όχι, 'κ' είπα, ατέ η Παναίλα πα εδέκε με δύο θαμαρέας, έπαρ' τονε, άιτε. Γιατί να μη παίρτς ατονε, χτίζετε ατούκα σπιτόπο.
Ερευνητής: Πόσον χρονών έσ'νε, όσταν επήρες ατον;
Γυναίκα πληροφορητή: Παρέμβαση της γυναίκας του: Είκοσ' πέντε.
Ερευνητής: Όταν επήρες ατον, 25 χρονών έσ'νε;
Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.
Πληροφορητής: Ψέματα γιατί λες;
Ερευνητής: Ψέματα γιατί λες; Αδάκα γράφκεται, ψέματά 'κ' 'α λες, κρύφ'ς τα χρόνια σ'. Πόσον χρονών έσ'νε, όταν επαντρεύτες;

Γυναίκα πληροφορητή: Δέκα εφτά χρονών έντρισα.

Ερευνητής: Δεκαεφτά χρονών.

Γυναίκα πληροφορητή: Τούρου, τούρου, τούρου, ιδτέ επάντρεψαμε, ντό χαπάρ' είχαμε ασ' σα παντρείας πα.

Πληροφορητής: Νε προίκας νε τιδέν.

Ερευνητής: Νε προίκας.

Γυναίκα πληροφορητή: Ο Λεόντης έχ', έλεγαν για τον πατέρα μ' ο Λεόντης έχ', είχε πολλά στρέμματα.

Ερευνητής: Χωράφα.

Γυναίκα πληροφορητή: Ωωωω!

Ερευνητής: Πλούσιος έτον ο πατέρα σ'.

Γυναίκα πληροφορητή: Δύο σαράντια είχαμε, αβούτο το κέσ' πως έν', άτσ' 'κ' έτανε. Εκείν' πα εθέλεσαν να ετσίτδευαν σ' έναν ρέχαν απάν', έμορφο ρέχα.

Ερευνητής: Ρέχα να τρίφκουνταν.

Γυναίκα πληροφορητή: Εποίναν εντριβή.
(Μιλάνε πολλοί μαζί, οχλαγωγία)

Ερευνητής: Ο γάμος -ι- σουν πώς 'ίνουτον, θέλω να λες με την Αζάντα πώς επάντρεψες με τον μπάρμπα Σάββα;

Γυναίκα πληροφορητή: Εγώ όσταν επάντρεψα, τον Γαβρά τον Θόδωρο εξέρτς;

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Τη Νικόλα ο πατέρα.

Ερευνητής: Ναι, ναι, έρχουνταν στο σπίτι μουν.

Γυναίκα πληροφορητή: Ατείν έταν σον γάμο. Εκάθουνταναν σο τδσγούλ' απέσ', τδσγούλα σείτα επαίρναν μεν και επέναν, μέρ' έτον το άλογο και μέρ' το τομ, το, και παμ, παμ.

Ερευνητής: Τίποτε ούτε άλογο ούτε λύρα, τίποτα;

Γυναίκα πληροφορητή: 'Δεν 'κ' έτονε. Επήγαμε σ' οσπίτ' τη παιδά.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Ατείν εσκούνταν αν' και εντούναν κά' απέσ' σο τδσμούρ'. Η μάνα τ' έλεε, Νικόλα σουκ' ο κώλος απέσ' σο τδσμούρ', ο κώλος ετδσμουρώθε. Πάντα λέγομ' ατο. Άρατσ' εποίκαμε τον γάμον. Ευχαριστημέν' πα οι συμπεθεροί και οι συμπεθεροί, όλ' ευχαριστημέν' και έβρεχεν κέλα και τδσμούρα και η νύφε πα τδσμουρομέντσα επήεν σο σπίτ', έπλυσε του πεθερού ατ'ς τα ποδάρα. Αραέτσ' ιδτέ επήραμε τ' έναν τ' άλλο. Ατός έτονε με τον πεθερό μ' και την πεθερά μ'

Ερευνητής: Και εσέβες απέσ' σα πεθερικά εσύ

Γυναίκα πληροφορητή: Ατείν οι τρείς.

Ερευνητής: Οι τρείς.

Γυναίκα πληροφορητή: Επήγα και εγώ ένουμ'νες σπίτ', με τα κάμποσα χρόνια πα...

Ερευνητής: Μάσ' εκράτεσες, θεία Αυγή;

Γυναίκα πληροφορητή: Όσταν έρθα αδακέσ' πα 'κ' εκαλάτδευα, ο πεθερό μ' αδά επέθανε.

Ερευνητής: Καλά, όταν εθέλ'νες κάτ', πώς εποίνες α';

Γυναίκα πληροφορητή: Επέναμε έλεγάμ' α'.

Ερευνητής: Με το ιδμάρ έλεες α;

Γυναίκα πληροφορητή: Με το ιδμάρ. Απ' από και χειρότερο πα 'κ' έν'.

Ερευνητής: Ναι, από 'κ' έτον όμορφο. Ναι, αλλά άτσ' 'κ' ετάβιζαν νύφε με την πεθερά 'κ' ετάβιζε. Είχες παράπονα ασ' την πεθερά σ' 'κ' επόρ'νες να ήξερες α'.

Γυναίκα πληροφορητή: Ντ' α' είχα; Ντό παράπονο 'α είχα;

Ερευνητής: Το σπίτι σ' θυμάσαι ξάι να λες με πώς έταν τα σπίτα την Αζάντα; Πώς έταν χτισμένα;

Γυναίκα πληροφορητή: Εβάλ'ναν το μπαρ σα παράθυρα κέσ' και ετσίλειζαν το φως, το πρωί εβγάλ'ναν το μπαρ και επίανε το φως απέσ' μερέα τη Θεού.

Ερευνητής: Έναν δωμάτιο μόνον είχετε ή έταν δύο, τρία δωμάτια;

Γυναίκα πληροφορητή: Είχαμε αγιάτ'.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Τ' άλλο ντ' έλεγάν α'; Κούχλη πα όχι, τα ψωμία μέρ' κέσ' εβάλ'ναμε τ' αμπάρρα, εκείνο πώς έλεγάμ' α';

Πληροφορητής: Ενέσπαλλ' ατο.

Ερευνητής: Ναι. Είχετε και το υπνοδωμάτιο και την κουζίνα.

Γυναίκα πληροφορητή: Κια είχαμε, βέβαια είχαμε.

Πληροφορητής: Ξύλα έκαφταμε πόλικά.

Ερευνητής: Μαντρί είχετε αφκά σ' οσπίτ';

Γυναίκα πληροφορητή: Αφκά σ' οσπίτ' το μαντρί, έλμεγαμε, επέναμε απάν'. Και γάλα 'κ' έπιναμ', είχαμ' αμαρτία να πίνουμε γάλα.

Ερευνητής: Ναι;

Πληροφορητής: Νηστεία όταν εκράτ'ναμε.

Ερευνητής: Σην νηστεία θα εποίναν' α', όχι...

Γυναίκα πληροφορητή: Όχι, όχι, σο τραπέζ' να εφέρ'νες γάλα.

Ερευνητής: Πρώτη φορά ακούγ' α' από εγώ.

Γυναίκα πληροφορητή: Σο Τζιαντζιαμίτσ' επένεν και εφέρ'ναν σο τραπέζ' γάλα και έρτουν έλεεν α', όσταν ελέπω σο τραπέζ' χτηνί' γάλα, εγώ γουζεύω, έλεε, γιατί κρίμαν έν' και για τα χαιβάνα, 'α βάλτς γάλα και τρώνε απάν' σο τραπέζ'.

Ερευνητής: Και ντ' έτρωέτε, θεία Αυγή;
Γυναίκα πληροφορητή: Τα μέσπιλα εκείαν έταν,
τα τέρπιλα εκείαν έταν, τα κάστανα γομάτο,
τα φουστούκια γομάτο, λάχανα όσον θέλτς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παστουρμά εποίναμε, έζηνάμε.

Γυναίκα πληροφορητή: Φελία κολοκυνθί', πα-
τίτσα ξερά, φασούλα άσπρα θέλτς, μαύρα
θέλτς, ασ' όλα εποίναμε. Ελαίζαμε, την εβδο-
μάδα τρία φορές ελαίζαμε απάν' σο χωρίον,
έναν κιλό βούτορο πα 'κ' επούλ'ναμε, έτρω-
γάμ' ατα. Εκεί λάδ' ξάι 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Λάδ' 'κ' έτονε.

Γυναίκα πληροφορητή: Εκεί όλ' βούτορο.

Ερευνητής: Με το βούτορο.

Γυναίκα πληροφορητή: Με το βούτορο εποί-
ναμε.

Ερευνητής: Ελαίας; Ελαίας 'κ' είχετε;

Γυναίκα πληροφορητή: Ο πατέρα μ' αν επένεν
σο Σόχουμ, εφέρ'νε λίγα ελαίας, άμον ίτε,
αγνέρα.

Ερευνητής: Αγνέρα.

Γυναίκα πληροφορητή: Πολλοί 'κ' έλεπαν ατα
κέλα, ο πατέρα μ' εσάρευε, εφέρ'νε ελαίας.
Χαψία! Χαψία!!!

Ερευνητής: Ασ' σο Σοχούμ εφέρ'νε.

Γυναίκα πληροφορητή: Ασ' σο Σοχούμ με την
κάσα εφέρ'νεν ατα. Επαίρναν επ' εΐναι, εποί-
ναν σον πέδκον απάν', σο σάτσ' απάν', χα-
ψολάβασον.

Ερευνητής: Το χαψολάβασο αλήθεια πώς 'ίνεται;
Κάποτε εποίνεν η θεία Μαρία η Τσοπανίνα
και εδίνε μας. Εμείς 'κ' εποίναμε οι Ορτουλού-
δες.

Γυναίκα πληροφορητή: Ατείν πόσοι νομάτ' είναι,
η Μαρία με την μάναν ατ'ς έστεκε.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Είχεν τον Γιανίτσ' και
τον Τρανίτσ' ατά τα δύο είχε, εξέρ' ατα εγώ.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Κορτσόπο έμ'νε.

Ερευνητής: Πέει με το χαψολάβασον πώς 'ίνεται;

Γυναίκα πληροφορητή: Το χαψολάβασον; Ευτάς
ολίγον ζουμαρόπο, βάλτς λίγο μαϊντανό
απέσ', λίγο κρεμμυδόπο, ψιλά, ψιλά κόφτεις
και εκείνα ζουμώντς, ζουμώντς το ζουμαρόπο
κι επεκεί ευτάς α' λαβασόπο.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Κόφ'ς το αυτό ψιλο-
κόφ'ς το χαψόπο και βάλ'ς τσα απέσ', να μη
κόφ'ς α', ολόιο πα 'ίνεται.

Ερευνητής: Βγάλτς αποπέσ' το αγκάθ';

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.

Ερευνητής: Τ' αχνιδόπα όλα εβγάλτς ατα. Μωρό
έμ'νε και 'κ' ήξερα πώς 'ίνεται, θέλω να λες με.
Και εκούζ'νε με εκείνε και έλεε, έλα χαψολά-
βασο, εμείς 'κ' εποίναμε.

Γυναίκα πληροφορητή: Εποίναν ατα αράτσ',
ιστέ εδέζ'ναμε τα χρόνα. Τα πολλά τα χρόνα
εκείαν εστάθαμε.

Ερευνητής: Πότε έφυέτε από κει; Το '29 είπε ο
μπάρμπα Σάββας.

Γυναίκα πληροφορητή: Το '29 ναι.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ασ' στην Ρωσία αδά πότε έρθετε;

Πληροφορητής: Το '29, άκ'σον εκείνεν.

Ερευνητής: Πέει εσύ ατώρα. Ντό θυμάσαι; Πώς
έρθετε με το πλοίο στην Ελλάδα, πού πρώτο
έρθετε;

Πληροφορητής: Στην Ελλάδα; Στην Ελλάδα με το
πλοίο έρθαμε το '29 τη χρονιάς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έζησάμε, όσο έζησάμε στην Αζά-
ντα και από κει εκατήβαμε σο Σόχουμ. Σο Σό-
χουμ όταν εκατήβαμε, έκοφταν εισιτήρια. Σο
Σόχουμ εκάτσαμε, τα εισιτήρια μουν έτανε 40
ρούβλια, 40 ρούβλια το εισιτήριο ίσαμε την
Ελλάδα. Επήγαμε τρία ημέρες σο βάθος ση
Ρουσίας απέσ', εστάθμευε το παπόρ' και
επαίρνε πελατεία και επεκεί έφυγαμε στην Ελ-
λάδα. Στην Ελλάδα όταν έρθαμε, το πρώτο
άκουσμα έκ'σα το ασ' σοιν καϊκτσήδες π'
επαίρνανε ασ' στην Θεσσαλονίκη απέσ' να
ύβριζαν Παναΐα και Χριστό. Πρώτη φορά
εκείνο έκ'σα και εμετανόησα και που έρθα.

Ερευνητής: Εμετανόησες, ε μπάρμπα Σάββα, εσείς
'κ' έβριζέτε ποτέ εκεί.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Και; Στην Θεσσαλονίκη αποβιβάστες;

Πληροφορητής: Ασ' στην Θεσσαλονίκη έρθε με
το τρένο επήρε μας ο κουνιάδο μ' ο Τράνης,
ο Γιάννες πα έτονε, ο Γιάννες πα.

Ερευνητής: Τιδέν εδέκαν εσας ατώρα έρθετε σον
Αρωνά, είχετε, ο Τράνης ο αδελφός πότε έρθε
σον Αρωνά;

Πληροφορητής: Δύο χρόνα κι άλλο εμπροστά.

Ερευνητής: Δύο χρόνα κι άλλο εμπροστά.

Πληροφορητής: Ο Γιάννες έρθε δύο χρόνα
εμπροστά.

(Μιλάνε πολλοί μαζί και δεν βγαίνει νόημα)

Ερευνητής: Δηλαδή θέλω να ρωτώ σε, όταν
έρθες αδά σον Αρωνά, το κράτος το ελληνικό
αποζημίωση τιδέν εδέκε σε; Ούτε χωράφ' ούτε
τίποτε;

Πληροφορητής: Τίποτα, ό,τι έχω, έναν πιθαμήν

πα το είχα, εγόρασάμ' ατα.
Ερευνητής: Όλα εγόρασέτ' ατα.
Πληροφορητής: Εγόρασάμ' ατα, τίποτα. Το κράτος 'δεν 'κ' edέκε μαςε. Edίναν, ατότες εποίαν διανομή, αλλά είπαν εσύ έεις σον Αρωνά, εσύ έεις σον Αρωνά.
Γυναίκα πληροφορητή: Ατός 'κ' edίνε μας και 'α πούλ'νεν α' εμάς.
Πληροφορητής: Εσύ έεις παράπονα με το παδά σ', ποίσον τα παράπονα σ'.
Ερευνητής: Μπάρμπα Σάββα, λίγο ερώτεσα σε προηγουμένως για το αντάρτικο τη Πόντο-νος, ας έν' ταράζομ' ατο άτσ', ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Για το αντάρτικο του Πόντου πολλά 'κί θυμούμαι, γιατί φευγάτος έμ'να, αλλά έκουγα, έκουγ' ατα για το αντάρτικο τη Πόντου.
Ερευνητής: Κανέναν άτς' αντάρτη ασ' σο μέρος σου.
Πληροφορητής: Οι αντάρτες εκυνήγαναν τοι Τούρκς και οι Τούρκ' εκυνήγαναν τοι αντάρ-τες και τα οικογένειάς πα. Ατότες εποίκαν εξορία το χωρίο μουν. Εποίκαν εξορία και έσφαζαν, έκοφταν. Ο Τοπάλ Οσμάντς επειδή επήρεν ατ'ς σην κατοχήν ατ' το Γουρούχ, ό,τι εθελ'νε, εποίη, ό,τι εθελ'νε εποίη ο Τοπάλ Οσμάντς.
Ερευνητής: Οπωσδήποτε αδά σην Ελλάδα η ζωή σ' έτονε διαφορετικό, μπάρμπα Σάββα.
Πληροφορητής: Διαφορετικό έτονε, πώς 'κ' έτονε;
Ερευνητής: Εγλύτωσης ασ' σουσ πολέμους.
Πληροφορητής: Ασ' σην σφαγή εγλύτωσάμε. Πριν έσφαζανε, έτονε μια ησυχία, ανακωχή κάτ' έτονε, πριν τα ανταρτικά. Ασ' σην σφαγή εγλύτωσάμε εμείς. Ένας χωριανός μας έγγραφέ μας τον πατέρα μ', έλα, τάη Τομπούλ, μη φο-γάσαι, ησυχία, έλα, τα σπίτς είναι. Είπε ο πα-τέρα μ', εγώ άλλο σην Τουρκία 'κί πάγω, είπε. σην Τουρκία άλλο 'κί πάγω, είπε, εγέραςα, άλλο 'κί πάγω. Και 'κ' επήγαμε οπίσ'. Οπισ' 'κ' επήγαμε, αλλά υστέρια ε'είνος εμετανόησε τ' έγγραφέν α'.
Ερευνητής: Μπάρμπα Σάββα, 'α φτάγω σε έναν ερώτηση. Ατώρα να λένε σε. 'κ' επορείς, αλλά ν' έλεγάν εσε τα παιδιά σ', 'α παίρομε σε και πάμε, πατέρα, οπίσ' σο Γουρούχ για βόλτα να πας ελέπς α', θέλτς;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: 'Κί θέλτς.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Γιατί; Φογάσαι να μην θυμάσαι; Αν έλεγάν εσε πάμε σην Αζάντα που έζησες 9

χρόνα, 11 πόσα;
Πληροφορητής: Έντεκα χρόνια έζησα σην Αζά-ντα.
Ερευνητής: Εκεί να λένε σε πάμε;
Πληροφορητής: Εκεί πα 'κί πάγω.
Ερευνητής: Εκεί πα 'κί πας.
Πληροφορητής: Εκεί πα 'κί πάγω αποτονό εγώ 'α λέπω και...
Ερευνητής: Όχι, να 'πορείς, πας;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Να 'πορείς, 'κί πας.
Πληροφορητής: Πού να πάω; ατώρα 'κ' επορώ. (Μιλάει ακατάληπτα η γυναίκα του).
Πληροφορητής: Σην Τουρκία πα 'κί πάγω, σην Ρουσία 'κί πάγω, ντ' 'α πάω; ορμάνα και βουνά, ορμάνα και βουνά, άλλο 'δεν 'κ' είναι. Σην Τουρκία πα σα πόσα τόπα ταφεία εξέρω, σα πόσα τόπα ταφεία έχω. Και μείς ακόμα τ' αδελφοκόριτσα μ' και ο πατέρα μ' επέμ'ναν σην Ρουσία. Η μάνα μ' επέμ'νε σον Αρωνά. Τ' αδελφοκόριτσα μ' χώρα, χώρα που επέμ'ναν, θυμούμ' ατα και... 'α πάγω και ντ' 'α 'λέπω σην Ρουσία;
Ερευνητής: Α 'λέπς ταφεία. Τίποτε έθαφτετε, όταν έφευέτε, σην γη απέσ', όχι λίρας, όχι μπορεί να έθαφταν σκεύη, μπακίρα και αϊκα. Έθαψέτε τίποτε; Θυμάσαι;
Πληροφορητής: Κάψιμο, 'κ' έκαψάμε.
Ερευνητής: Όχι, να έθαφτετε τα σκεύα σουσ και έλεετ' 'α γυρίζομε οπίσ'
Πληροφορητής: Όχι, 'κ' έθαψάμε.
Ερευνητής: 'Κ' έθαψέτε.
Πληροφορητής: 'Κ' έθαψάμε, ντ' α' 'θάφταμε; Εμείς την ψυ μουν εθελ'ναμε να εγλύτωναμε. Δασκάλα θυμούμαι...
Ερευνητής: Όλο θυμάσαι εκείνο, άτσ' να θυμάσ' ατα. Η μνήμη πάει πίσω σιγά, σιγά και θυμά-σαι όλο τα παλιά, τα παιδικά χρόνια.
Πληροφορητής: Όλα θυμούμ' ατα τα παιδικά χρόνια μου.
Ερευνητής: Καλλίτερα.
Πληροφορητής: Καλλίτερα, καλά έζηνάμε, με τοι Τούρκς μαζί καλά έζηνάμε. Ο πατέρας σ' πα έζησε με τοι Τούρκς.
Ερευνητής: Ε ναι, εκείνος πα τα ίδια έλεε με. Εμείς οι λαοί 'κ' είχαμε τίποτε μεταξύ μουν, όλα οι τρανοί είχανε. Εσύ ντό θυμάσαι ασ' σην ζωή σ' σον Αρωνά τα πρώτα χρόνια, πέει εσύ ατώρα. Τ' έρθετε τα χρόνια. Όλ' Πόντιοι έστουν σον Αρωνά;
Γυναίκα πληροφορητή: Όλ' Πόντιοι.
Ερευνητής: Ντό έστουν Σεμενλήδες;

Γυναίκα πληροφορητή: Ας' όλα τα έθνη.
Ερευνητής: Ας' όλα τα έθνη.
Γυναίκα πληροφορητή: Ας' όλτς έτανε, Σεμεν-
 λήδες πα έτανε, Ορτουλήδες πα έτανε, Τσα-
 νικλήδες πα έτανε.
Παρέμβαση παρευρισκόμενης φίλης τους: Φά-
 τζαληδες 'κ' έτανε.
Γυναίκα πληροφορητή: Φάτζαληδες σ' αβειτει-
 νέτερο το χωρίο έτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Φάτζαληδες 'κ' είχαμε,
 Γουρουχλήδες, ατός ο Γουρουχλούς ο Σάβ-
 βας έλεγάνε για το μωρό μουν τον Σάββα, ο
 Γουρουχλούς ο Σάββας, επέμ'νεν σ' ε'είνον
 απάν'.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Ατώρα εμείς εδέβαμε.
Ερευνητής: Πώς έζησες στον Αρωνά, θεία Αυγή,
 για πέει με.
Γυναίκα πληροφορητή: Μια χαρά, λεβέντισσα,
 βασίλισσα.
Ερευνητής: Αγαπημέν'.
Γυναίκα πληροφορητή: Αγαπημέν', να λέγω έσυ-
 ράμε και λιμό, ψέματα, τ'όάπα μη λέγ' ατο.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Έσυραμε ανεχετίας σα
 φορεσίας, εφόρεσάμε πα, έφαγάμε πα. Με το
 παραπάν' πα έφαγάμε. Είδαμε και ανθρωπ'ς
 πα με τ' ε'είν' το φάσιμο.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Ατά απέσ' την ψυ μ'
 είναι. Είμαι ευχαριστημέντσα, και ατου έξη-
 σάμε πολλά. Εκεί ους να δουλεύω σ' ορμάνα
 κιάν, σα λιθάρα αφκά.
Ερευνητής: Ναι σωστά, αδά θυμάσαι τη ζωή σ'.
Γυναίκα πληροφορητή: Ναι, εκέσ' ετσαρκάνιζα
 τσατσία, 'α ποίναμε φυτά, 'α καφτάμε, εκείνα
 είναι. Αδά έζησάμε κι άλλο καλλίο. Ένουμ'νες
 οικογένεια, ένουμ'νες σπιτόπα, εποίκαμε
 παχτόπο, εποίκαμε χωραφόπο. Επήραμε
 χτηνόπο, αλογόπο.
Ερευνητής: Ας' όλα, ησύχασέτε. Σον εμφύλιο
 έσυρέτε; Όταν ένταν αδά τα αντάρτικα, οι
 Γερμανοί και λοιπά εβασανίετε;
Γυναίκα πληροφορητή: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, ησυχία, όχι.
Γυναίκα πληροφορητή: Κια 'κ' έσυράμε.
Ερευνητής: 'Κ' έσυρέτε ναι, ωραία. Και στην Κα-
 τερίνη πότε έρθετε;
Γυναίκα πληροφορητή: Ατότε έρθαμε.
Ερευνητής: Πότε; το '48 ή το '50;
Γυναίκα πληροφορητή: Όχι.
Ερευνητής: Αβούτο το σπít' πότε εγόρασετε;

Γυναίκα πληροφορητή: Αβούτο; Σ' ε'είν' το τά-
 ραμα απέσ'.
Πληροφορητής: Το '29 εγόρασαμ' α'.
Ερευνητής: Όχι, το '48, το '49.
Γυναίκα πληροφορητή: Το ανταρτικό όταν έρθε
 σο χωρίο, αβούτο ατότε επήραμ' α'. Η ψυ μ'
 το βράζ' εκείνο έν', εκεκά να θάφ'νε με.
Ερευνητής: Σον Αρωνά ε;
Γυναίκα πληροφορητή: Ναι. Έρθα, υπόφεράμε,
 εκαθάρτσα ρίζας και τσαόπα και εποίκα φω-
 λέας και ε'είνο το κέκα ας' όλα πολλά ευχα-
 ριστέθα.
Ερευνητής: Γιατί έφυεέτε ας' σον Αρωνά και έρ-
 θετε αδά;
Γυναίκα πληροφορητή: Μώσε, κια εσκότωσαν
 την γαρή, πώς 'α στέκαμε; Αβούτος έφυε επε-
 κεί και είπε εγώ δάνω πλα.
Ερευνητής: Ποίος εσκότωσαν, οι Γερμανοί;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, μεταξύ τουν.
Ερευνητής: Μεταξύ ατουν σον εμφύλιο δηλαδή
 σον εμφύλιο.
Πληροφορητής: Σον εμφύλιο.
Ερευνητής: Α! εξαιτίας του εμφύλιου! Εκατό
 φορές έντονε πρόσφυγας. Δηλαδή, μπάρμπα
 Σάββα, ας' σο χωρίο σ' ένουσ'νε πρόσφυγας,
 επήες στην Αζάντα μίαν, ας' στην Αζάντα
 εσκόθες έρθες σον Αρωνά δύο, ας' σον
 Αρωνά ξάν' πρόσφυγας έρθες στην Κατερίνη.
Πληροφορητής: Πρόσφυγας.
Γυναίκα πληροφορητή: Απ' αδά ξάν' επήγαμε σο
 χωρίο.
Ερευνητής: Σο χωρίο.
Γυναίκα πληροφορητή: Αβούτο όσταν επήραμε,
 αραδακέσ' έτον χαλαμένο. Επήγαμε ξάν' εκεί,
 επεδκεύασαμε τα ράμε μουν και το σπít' τ'
 απάν' όλον την λαμαρίνα επήρανε και κλαίγω
 εσουβάψαμε και κλαίγω εσκέπασαμε και
 κλαίγω ιδτέ, εποίκαμ' α σπít' και έζησάμ'
 εκειαπέσ' και επάντρεψάμε και τα μωρά μουνε
 πα εκειαπέσ'. Και επεκεί έρουξάμ' αδακά.
 Έρθε επούλτσε τα χτήνα ο Γιάννης σο χωρίο
 και είπε με, αν θέλτς, καθ'κα ατώρα αδακά.
 Εγώ 'κ' 'α έρχουμ'νε και άτσ' άμον ντ' εποί-
 κανε, εσκόθα εγώ πα έρθα αδακεκά. Ντ' 'α
 ποίνα;
Ερευνητής: Ας έν', αδά πα Πόντιοι έτανε, ό-
 μορφα επέρασετε. Θεία Αυγή, σον Αρωνά
 προτεστάντς ξάι είχετε;
Γυναίκα πληροφορητή: Όχι.
Ερευνητής: Όχι.
Γυναίκα πληροφορητή: Ο Μανώλτς μαναχό
 έτονε.

Ερευνητής: Ποίος Μανώλτς ἐν' ατός; Σο επίθετο
 πώς ἐλεγάν ατονε;
 Πληροφορητής: Καλαϊτζής.
 Ερευνητής: Καλαϊτζής.
 Γυναίκα πληροφορητή: Ο Μανώλτς ἔτονε,
 ατότε εγόρασεν ατό, ατός μανάχο, όλ' οι άλλ'
 ορθόδοξοι.
 Ερευνητής: Ορθόδοξοι.
 Γυναίκα πληροφορητή: Υστέρια εσέβαν απέσ'
 απατουκιάν τα χωρία, εσέβανε απέσ' και επή-
 ρανε...
 Ερευνητής: Ντόπιοι και λοιπά.
 Πληροφορητής: Ντόπιοι ἔτανε, Βλάχ' ἔτανε.
 Ερευνητής: Τώρα ο Αρωνάς 'κ' ἔχ' ποντιακό ἐλ-
 ληνισμό.
 Πληροφορητής: Όχι.
 Ερευνητής: Λίγοι.
 Γυναίκα πληροφορητή: Ατώρα ξάν' αγοράζ'νε
 οικόπεδα εκειαπέσ' και χτίζ'νε.
 Πληροφορητής: Χτίζ'νε και τα χωράφα όλα...
 Γυναίκα πληροφορητή: Ατουκά ελληνικό ψωμί
 ἐφαγάμε, ατουκά σοι Τράντη ἐφαγάμε.
 Ερευνητής: Άνετα.
 Γυναίκα πληροφορητή: Το μουσκάρι μουν ασ'
 σοι Τράντη ἐν', ἐκεί ἐρθαμε, ἄλογον τ' ἐμέτε-
 ρον.
 Ερευνητής: Εσύ κανέναν ιστορία ἀτσ' θυμάσαι,
 κανένα ἀνέκδοτο να λες μας, θεία Αυγή;
 Γυναίκα πληροφορητή: Ιστορία;
 Ερευνητής: Ανέκδοτο.
 Γυναίκα πληροφορητή: Ας λέγονε για τα ζο-

γάνα, εξέρτς ατα τα ζογάνα;
 Ερευνητής: Όχι, όχι, ντό είν' τα ζογάνα;
 Γυναίκα πληροφορητή: Τα κράνα εξέρτς;
 Ερευνητής: Τα κράνα εξέρω ναι.
 Γυναίκα πληροφορητή: Ζογάνα ἐλεγάμ' ατα.
 Ερευνητής: Ναι.
 Γυναίκα πληροφορητή: Τ' ορμάνα μουν σην
 Ρουσία ζογάνα και τσιγκιάντα αϊκα ἔταν, μέ-
 σπिला ἐλεγάμ' ατα, κόκκινα αδά ευτάν' ατα
 λουλούδα, επ' εκείνα ἔτρωγαμε. Δέβα εκέσ',
 χόρτασον και ἔλα σ' ορμάν' κέσ', τ' ορμάν
 αφκά ἔτονε. Όλα εἶχε εκέσ', όλα, όλα, ἄγρα
 τθορτίκα, ἄγρια μήλα. Εἶνα τ' ἄγρα τα μήλα
 να εδᾶν'νες επεκέσ' σ' ἀράν εσκουντούλιζεν ο
 κόσμος, το κλίμα ἔτον καλό;
 Ερευνητής: Το κλίμα.
 Γυναίκα πληροφορητή: Το κλίμα ναι, τ' ἀράνα
 όλα μήλα εἶχανε, ξινά ἔτανε, ἀμά νόστιμα και
 εσκουντούλιζαν. Απίδα, ἀπίδα να εποίνες α'
 τσίρα. Τα σταφύλα εἰχόνιζεν και ἔστεκαν
 εκιάν. Εκείν' 'κ' ἔξεραν να ποῖναν κρασί πα,
 αδά όλα ευτάνε, ιντέρα πα ξεραίν'νε και τρών'
 ατα. Σην Ρωσίαν μέρ' 'α ἔτρωε ιντέρα χαϊ-
 βανί'.
 Ερευνητής: Ντό; Εἶχαν α' αμαρτία;
 Γυναίκα πληροφορητή: Αμαρτία 'κ' εἶχαν α'.
 Ερευνητής: 'Κ' ἔξεραν, 'κ' ἔξεραν.
 Γυναίκα πληροφορητή: 'Κ' εποίναν για, αδά
 εἶδαμ' ατα, εκεί 'κ' ἔτρωγαμ', 'κ' ἔτρωγαμ'. Το
 κόχλα ὅσον θέλτς.
 (Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

αγνέρα = εκλεκτά, αρχ. αγνός.
 απονεγκάζω = ξεκουράζω.
 ατλαύομε = κάνουμε βήματα, λ. τ. atlamak.
 αφτήνω = ἀνάβω, ἄπτω, λ. αρχ.
 ἄχθε = το δικό του, προσωπ. αντ. γ' προσώπ. λ. ομηρ.
 αχνιδόπα = αγκαθάκια, αχνίδ' = αγκάθι.
 βαλής = νομάρχης, λ. τ. vali.
 γολτούχ = μασχάλη, λ. τ. koltuk.
 γοτσαμάναντ' = γέροι, γοτσαμάνος = γέρος, λ. τ. koca.
 γουζεύω = θυμώνω, λ. τ. kizmak.
 εκούζ'νε = φώναζε, κουῖζω = φωνάζω, καλώ, αρχ. κοῖζω = γρυλίζω.
 ελαίζαμε = κάναμε βούτυρο, εδῶ, λαῖζω = κουνώ, λ. ηχοποίηση.
 εντούνε = χτυπούσε, κρούω = χτυπώ, εντούνα = χτυπούσα, εντώκα = χτύπησα, ρήμα ἀνώμαλο.
 εσάρεβε = του ἄρεσε.
 εσκουντούλιζαν = μοσχοβολούσαν, λ. λ. scintilla.
 ετάβιζαν = μάλωναν, ταβίζω = μαλώνω, λ. αραβ. dava.

ετέρ'ναμε = κοιτούσαμε, τερών = κοιτάζω, αρχ. τηρώ.
 ετῶαβίρεφεν = περικύκλωσε, τῶαβιρεύ = περικυκλώνω, λ. τ. çevreleyen.
 ετῶίτῶευαν, ετῶότῶευαν = ακούμπησαν εδώ, τῶοκεύ = βουλιάζω, γερνώ, πέφτω, καθιζάνω, λ. τ. çökmek.
 ιῶμάρ = νεύμα, λ. τ. ısmar.
 'κ' 'α κρους απάν' ατουν = δεν θα τους πειράξεις
 κόχλα = σαλιγκάρια, αρχ. κοχλίας.
 κωπίδα = κουπιά.
 μέσπιλα = μουσμουλίες.
 ορμάν = δάσος, λ. τ. orman.
 πατίτῶα = φασόλια, λ. τ. patiçi.
 περεκεντές = άτακτος στρατιώτης εδώ, λ. τ. parakende.
 πεσπελίμ = προφανώς, λ. τ. besbelli.
 πέῶκος = σόμπα, λ. τ. pöşke.
 σιφτέν = αρχικά, λ. τ. siftah.
 σοεύνε = ληστεύουν, σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak.
 σούχα = πυκνά, επίρ. λ. τ. sih.
 τάη = θείο, λ. τ. dayi.
 τῶίρα = ξερά φρούτα για κομπόστα, λ. τ. çir.
 τῶαμούρ' = λάσπη, λ. τ. çamur.
 χαρτούματα, χαρτώματα = λεπτές σανίδες για χτίσιμο σπιτιών.
 Χαψολάβασον = είδος φαγητού με καλαμποκίσιο αλεύρι και χαψία (= είδος σαρδέλλας).
 Ψωμάς = χελώνα.

Σχόλια

Επέλαση Τοπάλ Οσμάν στην Γαράσαρη

Τον Μάιο του 1920 κάνει επιδρομή στην Γαράσαρη με 50 τσετέδες. Απαίτησε από τον μητροπολίτη Γερβάσιο 2.500 λίρες προκειμένου να μην προβεί σε σφαγές του ποιμνίου του. Ο δεσπότης φυσικά δεν μπορούσε να συγκεντρώσει αυτό το ποσό. Τότε ένας Τούρκος ο Τεφήκ εφέντης έδωσε στον Γερβάσιο 500 λίρες, με την υπόσχεση να δώσει και άλλα, όσα θα χρειαζόνταν. Τους Έλληνες και τον μητροπολίτη Γερβάσιο έσωσε ο μουτσαφίρης Ρηφάτ μπέης, ο οποίος διέταξε να συλληφθούν και να φυλακιστούν οι συνεργάτες και οι οπαδοί του Τοπάλ Οσμάν. Έτσι αποχώρησε από την Γαράσαρη ο Τοπάλ Οσμάν. Επανήλθε όμως τον Μάρτιο του 1921, εκμεταλλευόμενος την απουσία του Ρηφάτ μπέη στο κουρδικό μέτωπο και τελείωσε το απεχθές έργο που είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει.

Ο Τοπάλ Οσμάν στο Σιούλι

Άτακτοι στρατιώτες του Κεμάλ συλλαμβάνουν 10 χωριανούς, τους ξεγυμνώνουν, τους βασανίζουν και τους σφάζουν μπροστά στα έντρομα μάτια των συγχωριανών τους. Μετά τη σφαγή λεηλατούν, αρπάζουν, ληστεύουν, εκβιάζουν. Πολλοί πεθαίνουν τότε από τις κακουχίες και την πείνα. Όσοι έμειναν ζωντανοί και ήρθαν εδώ, εγκαταστάθηκαν στον Άγιο Αθανάσιο και Κεφαλάρι Δράμας, Κοκκινόχωμα Καβάλας και αλλού.

Γρόσι

Βασική νομισματική μονάδα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αντιστοιχούσε με 40 παράδες και είχε βάρος 19 γραμμάρια.

Εργοστάσιο ξυλείας

Στην περιοχή ιδρύθηκε το εργοστάσιο ξυλείας της οικογένειας Ζαρίφη.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας η «Ένωση Ποντίων Πιερίας» επισκέπτεται τους ηλικιωμένους Πόντιους Και συλλέγει μαρτυρίες. Έτσι ήρθαμε και σε σένα.
Πού γεννήθηκες και τι θυμάσαι από τη ζωή σου;
Πληροφορητής: Δεν θα μπορώ.
Ερευνητής: Δεν θα μπορείς;
Πληροφορητής: Δεν μπορώ.
Ερευνητής: Πού γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Πού γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Να σου δώσω να καταλάβεις, θα με πάρουν τα κλάματα (κλαίει).
Ερευνητής: Α! δεν αντέχεις!
Πληροφορητής: Δεν αντέχω.
Ερευνητής: Καλά, γιατί να κλαις να κλαις, μπάρμπα Σάββα, πολλοί κλαίνε και τα λένε κιόλας. Ας έχουμε τη μαρτυρία σου.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτός κλαίει.
Ερευνητής: Ας είναι, και ο πατέρα μου έκλαιγε.
Άλλος παριστάμενος: Γιατί να κλαις;
Ερευνητής: Αυτά περάσανε, ίσα, ίσα έχεις να μας πεις όμορφα πράματα.
Πληροφορητής: Δεν αντέχω.
Ερευνητής: Δεν αντέχεις; Σε ποιο χωριό γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Στο χωριό Σιούλου γεννήθηκα.
Ερευνητής: Σιούλεϊ.
Πληροφορητής: Σιούλεϊ το έλεγαν στην συνοικία Γιαβανί.
Ερευνητής: Γιαβανί.
Πληροφορητής: Γιαβανί Σιούλεϊ.
Ερευνητής: Αυτό πού είναι Κερασούντα ή Ορντού;
Πληροφορητής: Κερασούντας περιφέρεια.
Ερευνητής: Κερασούντας περιφέρεια.
Πληροφορητής: Κερασούντας περιφέρεια, δεν αντέχω.
Ερευνητής: Καλά. Τι θυμάσαι από το χωριό σου;
Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Το χωριό σου πώς το θυμάσαι, ποια ήταν η εκκλησία του;
Πληροφορητής: Εκκλησία είχε τρεις εκκλησίες, τέσσερις.
Ερευνητής: Τέσσερις εκκλησίες.
Πληροφορητής: Τέσσερις εκκλησίες, όμως η περιφέρεια ήτανε μεγάλη από δω ως τον Άρωνα.
Ερευνητής: Τόσο μεγάλη.
Πληροφορητής: Τόσο μακριά.
Ερευνητής: Ήτανε συνοικισμοί, συνοικισμοί;
Πληροφορητής: Τα σπίτια ήτανε αραιά, ο καθένας είχε το σπίτι του κοντά στο χωράφι του και έτσι ζούσανε. Ζούσαμε καλά με τους Τούρκους.
Ερευνητής: Με τους Τούρκους ζούσατε;
Πληροφορητής: Με τους Τούρκους ζούσαμε.
Ερευνητής: Αρμένιους είχε το χωριό σας;
Πληροφορητής: Όχι Αρμένιοι δεν υπήρχαν, Τούρκοι υπήρχαν. Σο χωριό μας σ' ένα μαχαλά στην άκρη ήταν πέντε, έξι οικογένειες Τούρκοι.

Ερευνητής: Και;
Πληροφορητής: Καλά ζούσαμε.
Ερευνητής: Αγαπημένοι ήσασταν.
Πληροφορητής: Αγαπημένοι ήμασταν και όλοι οι Τούρκοι ήξεραν ποντιακά.
Ερευνητής: Ήξεραν ποντιακά οι Τούρκοι.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι που ήτανε εκεί ήξεραν ποντιακά.
Ερευνητής: Εσείς ξέρετε τούρκικα;
Πληροφορητής: Ξέραμε πως, ακόμα και τα το μικρά μωρά ήξεραν τα τουρκικά και καλά ζούσαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Απ' το '12 και μετά, το '12 θυμούμαι πως πήγαίνα στο σχολείο. Απ' το '12 και ύστερα ...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έγινε ο πόλεμος, ο Βαλκανικός πόλεμος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Περνούσανε στρατιώτες' από κει και χαιρέταγαν αξιωματικοί, αλλά έμειναν μερικοί άτακτοι στρατιώτες δυο τρεις και έκαναν ό,τι ήθελαν, ό, τι τους κατέβαινε στο κεφάλι. Κλειδώναμε τις πόρτες και μπαίναμε μέσα στα σπίτια.
Ερευνητής: Περικεντέ, μπάρμπα Σάββα, λέμε το τιποτένιο το πράμα, το άχρηστο, ε;
Πληροφορητής: Άχρηστο ναι. Αποκόπτονταν απ' τους στρατιώτες, που περνούσαν. Οι στρατιώτες καλημέριζαν και χαιρετούσαν και έφευγαν. Και αυτοί οι άτακτοι ήταν ο φόβος μας. Μέχρι να γίνει ο πόλεμος το '12, ήμασταν πολύ καλά. Τους Αρμένιους τους έσφαξαν το '15.
Ερευνητής: Το '15 ναι.
Πληροφορητής: Το '15 τους Αρμένιους. Το '16 ξεκίνησαν οι εξορίες των Ελλήνων, αλλά εμάς δεν μας εξόρισαν, γιατί ανήκαμε στην Γαράσαρη, στην περιφέρεια του Σαμπίν Καραχισάρ, εκεί ανήκαμε.
Ερευνητής: Μπάρμπα Σάββα, μια ερώτηση πάνω σ' αυτό, απ' την Κερασούντα το χωριό σας πόσο ψηλά ήτανε;
Πληροφορητής: Εμείς χιλιόμετρα δεν ξέραμε.
Ερευνητής: Με τα πόδια, με τις ώρες;
Πληροφορητής: Με δέκα ώρες έλεγαν απ' την Κερασούντα ήταν το χωριό μας.
Ερευνητής: Στα ενδότερα, στο βάθος. Η Κερασούντα είναι στην θάλασσα πάνω.
Πληροφορητής: Στην θάλασσα πάνω και εμείς ήμασταν στην περιφέρειά Κιρίκ, Κουρουκλούδες.
Ερευνητής: Γουρούχ.
Πληροφορητής: Γουρούχ ναι.
Ερευνητής: Έχομε πολλούς Γουρουχλήδες στην Κατερίνη που έζησαν.
Πληροφορητής: Έχομε.
Ερευνητής: Πρώτη φορά ακούω.
Πληροφορητής: Το Γουρούχ ήτανε Μιτιλίχ, μιτίρ έλεγαν τον διοικητή της αστυνομίας. Ζούσαμε, καλά ζούσαμε.
Ερευνητής: Είπες το '16 ύστερα κυνήγησαν τους Έλληνες.

Πληροφορητής: Εξόρισαν το '16 τους Έλληνες. Το χωριό μας ήταν πάνω στον δρόμο, από όπου περνούσαν οι εξόριστοι. Το σπίτι μας ήταν εκεί και τους βλέπαμε. Είχαν εξορίσει τα παράλια και πήγαιναν στα ενδότερα.

Ερευνητής: Τα χωριά τα εξόριζαν πού;

Πληροφορητής: Σο βάθος, στην Τουρκία το βάθος και εμείς βγαίναμε στον δρόμο απάνω και τους κοιτούσαμε που περνούσαν από κει. Εκτός από το Σεμέν πέρασαν από κει και οι Αχουλείς και όλα τα παραλιακά χωριά της Κερασούντας.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουν τότες, μπάρμπα Σάββα, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεκατέσσερα. Το '20 πήγαμε στο Σοχούμ. Νύχτα φύγαμε για το Σοχούμ. Βλέπαμε που περνούσαν από το δρόμο οι εξόριστοι.

Ερευνητής: Καθώς περνούσανε.

Πληροφορητής: Καθώς περνούσανε. Φόβος και τρόμος, περιμέναμε και εμείς την εξορία μας. Αλλά ο διοικητής της Γαράσαρης και ο Βαλής της Σεβάστειας είπαν δεν θα τους αγγίξετε, δεν τους

Ερευνητής: Γιατί έτον φίλος, είχε κανέναν απ' το χωριό σας φιλία μαζί του;

Πληροφορητής: Όχι, φιλία δεν είχαν. Είπαν όμως να μην μας πειράξουν, γιατί ανήκαμε στο Σαμπίν Καραχισάρ. Και έτσι δεν μας εξόρισαν. Αλλά μετά ο Τοπάλ Οσμάν έκανε ό,τι ήθελε. Θέρισε, αλώνισε, όλα τα έκανε. Πήγε στον δεσπότη της Γαράσαρης και προσπάθησε και εκεί να κάνει σφαγές. Αλλά αυτοί αγαπούσαν τους Έλληνες.

Ερευνητής: Μουχτάρης;

Πληροφορητής: Όχι ο μουχτάρης, ο διοικητής τη Γαράσαρης όταν πήγε εκεί ο...

Ερευνητής: Έπαρχος ήταν αυτός.

Πληροφορητής: Σκότωσε πολλούς Κουρουκλήδες εκεί και όσοι έφυγαν και γλύτωσαν απ' την σφαγή, στην Γαράσαρη κατέφευγαν.

Ερευνητής: Ύστερα επεκέι...εσύ πότε πήγες εξορίες απ' το χωριό;

Πληροφορητής: Εγώ στην εξορία δεν πήγα. Οπισθοχώρησε η Ρωσία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οπισθοχώρησε η Ρωσία το '18.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σο '18 οπισθοχώρησε η Ρωσία, οπισθοχώρησε, γιατί είχε εσωτερικά προβλήματα και οπισθοχώρησε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μετά από κει έδωσαν κάποιες μικρές ελευθερίες, έδωσε ο Κεμάλ. Μετά όμως πήγε εκεί ο Τοπάλ Οσμάν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγε ο Τοπάλ Οσμάν να κάνει σφαγές στην Γαράσαρη και πήγε ζήτησε από τον δεσπότη να του δώσει 2.500 χρυσές λίρες. Ένας Τούρκος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένας Τούρκος πλούσιος ήτανε προ-

φανώς, έδωσε 800 λίρες να τα δώσουν στον Τοπάλ Οσμάν για να μην σκοτώσεις Έλληνες.

Ερευνητής: Φαντάσου ανθρωπιάς που είχε ο λαός έτσι, μπάρμπα Σάββα; Ο λαός είχε ανθρωπιά, οι μεγάλοι κάνανε, αυτά που κάνανε.

Πληροφορητής: Μόνον να μην σκοτώσει τους Έλληνες, είπε ο πλούσιος Τούρκος. Δώδεκα η ώρα θα συγκεντρώνονταν στην πλατεία της Γαράσαρης. Τότε ο αρχιαστυνόμος πήγε και του είπε, αυτός ήρθε να μας ντροπιάσει. Ο Τοπάλ Οσμάν σκότωνε αράδα, πετούσε τα ξύλα και σκότωνε, τους χτυπούσε και τους σκότωνε.

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν;

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάντς.

Ερευνητής: Ο μεγαλύτερος κακούργος που πέρασε.

Πληροφορητής: Ο μεγαλύτερος κακούργος στην περιφέρεια και παντού άφησε όνομα. Ο Διοικητής της Γαράσαρης μάζεψε κόσμο και τον περικύκλωσαν και του είπε να σηκωθείς να φύγεις. Τότε φοβήθηκε και έφυγε ο Τοπάλ Οσμάν, αλλά είπε (τουρκικά) ό,τι θέλω θα κάνω ξανά. Τότε πήγε στο Γουρούχ και έκανε τα ίδια. Το Γουρούχ αρχικά ήταν στην Κερασούντα και μετά πέρασε στην Γαράσαρη. Ένας Τούρκος από το χωριό μας πήγε στον δεσπότη, του φίλησε το χέρι και του είπε να μας γλυτώσεις από την Κερασούντα. Σε 15 μέρες περάσαμε στην Γαράσαρη και γλυτώσαμε από τον μεγάλο φόρο και δεν πήγαμε και εξορία, την περιφέρεια Κερασούντας εξόρισαν, εμείς έτσι γλιτώσαμε. Το ψωμί στην Γαράσαρη ήταν πολύ πιο φτηνό και πολύ νόστιμο.

Ερευνητής: Απ' την τοποθεσία ήτανε;

Πληροφορητής: Απ' την τοποθεσία ήτανε, από πού ήτανε, ξέρω. Στην Γαράσαρη εγώ πήγα, πέντε έξι φορές πήγα, αλλά ήμουν στα καλά μου, όταν πήγαινα, τώρα δεν μπορώ ούτε να βογκήξω.

Ερευνητής: Ναι έτσι είναι, μπάρμπα Σάββα, ήρθαν τα γηρατειά, έζησες.

Πληροφορητής: Τα γερατειά, δεν μπορώ να ανέβω ούτε την σκάλα.

Ερευνητής: Όχι, θέλω να σε ρωτήσω, είπες είχε 4 εκκλησίες, ποιες ήτανε;

Πληροφορητής: Στο χωριό μας μία ήταν ο Άγιος Γεώργιος.

Ερευνητής: Άι Γιώργης.

Πληροφορητής: Αυτή ήταν μέσα στο χωριό και εκεί μαζευόταν ο κόσμος. Είχαμε και τον Άγιο Θεόδωρο στην γειτονιά μας, τα αλάνια. Ήταν και ο Άι Γιάννης στην γειτονιά Σαχάρ. Εκεί είχαν τις αχυρώνες τους όλα τα σπίτια, και ο πιο φτωχός είχε αχυρώνα εκεί. Τα γέμιζαν με χόρτα που θέριζαν και τον χειμώνα τάζαν τα ζώα τους. Άι Γιάννης και Άι Θόδωρος είπαμε.

Ερευνητής: Είπες και τον Άι Γιώργη.

Πληροφορητής: Υπήρχε και άλλος ένας Άι Γιάννης έξω από το χωριό, τον είχε χτίσει ο χατζή Γιώργος Μιχαηλίδης.

Ερευνητής: Σαν ξωκκλήσι δηλαδή.

Πληροφορητής: Σαν ξωκκλήσι τον χρόνο μια φορά λειτουργούσε.

Ερευνητής: Θέλω να σε ρωτήσω τι καλλιεργούσατε, ήσασταν γεωργοί, αλλά τι καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Καλλιεργούσαμε κυρίως κριθάρι, κάναμε ψωμί από κριθάρι. Σπέρναμε και λίγο σιτάρι, μόνον όμως για τα κόλλυβα.

Ερευνητής: Τόσο λίγο.

Πληροφορητής: Σπέρναμε και καλαμπόκι, αλλά το καλομπόκι μας ήταν μικρό, ήταν πυκνό και δεν παίρναμε μεγάλη παραγωγή.

Ερευνητής: Φουντούκια δεν είχατε;

Πληροφορητής: Όχι φουντούκια δεν φυτεύαμε, στα παραλιακά φύτευαν φουντούκια.

Ερευνητής: Οι άντρες δούλευαν στα χωράφια ή ξενιτεύονταν;

Πληροφορητής: Αγωγή έκαναν με τα μουλάρια τους, πολλά αγωγή.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτός από εφτά χρονών με το γαϊδουράκι του αγωγή έκανε.

Ερευνητής: Τι αγωγή έκανες, τι κουβαλούσες;

Πληροφορητής: Κουβαλούσαμε απ' την Κερασούντα στην Γαράσαρη αγωγή. Τ' αγωγή εκεί δύο ημέρες πήγαινες στην Κερασούντα για να φέρεις αγωγή. Οι Σουλιέτ έκαναν πολλά αγωγή, τα άλλα χωριά δεν έκαναν, ήταν μακριά. Και δούλευαν και στο εργοστάσιο. Ένας Γάλλος έκανε εκεί εργοστάσιο για να ζήσουν και οι φτωχοί. Κουβαλούσαμε κούτσουρα από το δάσος και έκαναν σανίδες. Η Κερασούντα προμηθεύονταν ξυλεία από το δάσος της Μουλάχαρε.

Ερευνητής: Ήτανε, μπάρμπα Σάββα η ξυλεία διαφορετική, τι έκαναν απ' την ξυλεία ειδικά; Καϊκια;

Πληροφορητής: Το ξύλο, όχι, καϊκια μπορεί να έχτιζαν, αλλά έχτιζαν...

Ερευνητής: Έπιπλα;

Πληροφορητής: Χτίζανε σπίτια.

Ερευνητής: Α! σπίτια.

Πληροφορητής: Της Κερασούντας τα σπίτια όλα απ' τη Μουλάχαρη κουβάλησαν και τα έχτισαν. Η Κερασούντα άλλο δάσος δεν είχε, είχε στο Γουρούχ. Έχτιζαν τα σπίτια τους οι Κερασουνταίοι. Και βγάζαμε χαρτώματα, κουβαλούσαμε και χαρτώματα. Χαρτώματα ο πατέρας σου τα ήξερε εκείνος χαρτώματα, σανίδια.

Ερευνητής: Και έχτιζαν τα χαρτώματα, το άκουσα.

Πληροφορητής: Κατέβαζαν στην Κερασούντα και έχτιζαν, τα κτήρια όλα απ' την Μουλάχαρη προμηθεύονταν.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, μπάρμπα Σάββα, εάν στο χωριό σας έγινε αντάρτικο, πήρατε τα όπλα εναντίον των Τούρκων;

Πληροφορητής: Πήραμε στους Τούρκους ύστερα.

Ερευνητής: Ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Στο χωριό ας δεν γνωρίζαμε να καλλιεργήσουμε καπνά, απ' όλα γίνονταν στο χωριό μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας, αλλά τ' άλλα τα χωριά ψηλά ήτανε. Σ' εμάς το πιο ψηλό μέρος ήταν το Αλάνι και εκεί καλλιεργούσαμε.

Ερευνητής: Ναι. Όχι, για το αντάρτικο αν θυμάσαι τίποτε;

Πληροφορητής: Αντάρτικο έγινε, μετά αφού έφυγα εγώ. Έφυγα εγώ το '18 στην Ρωσία. Έφυγα στην Ρωσία και εγώ γλύτωσα, αλλά πολλοί...

Ερευνητής: Σφαγιάστηκαν.

Πληροφορητής: Σφαγιάστηκαν και μετά ο Τοπάλ Οσμάν κατέλαβε το χωριό.

Ερευνητής: Ναι. Εσύ στο Σοχούμ πώς έφυγες;

Πληροφορητής: Στο Σόχουμ έφυγα με καϊκια.

Ερευνητής: Απ' την Κερασούντα;

Πληροφορητής: Απ' την Κερασούντα. Στο Σοχούμ για τ' ανταρτικά δεν έφυγα, ύστερα έγινε το αντάρτικο. Αντάρτικο τι είναι;

Ερευνητής: Αυτά που έκαναν για να μείνουν λίγο στην ιστορία. Τι κάνανε;

Πληροφορητής: Το '18 φύγαμε στην Ρωσία, φύγαμε νύχτα ένα βράδυ. Κατεβήκαμε στην Κερασούντα. Ήρθε ο Τάραλης απ' τη Ρωσία, αυτός τα πήγαινε καλά με τον Τοπάλ Οσμάν και φυγάδευε κόσμο στη Ρωσία. Χρηματιζόταν ο Τάραλης, χρηματιζόταν και ο Τοπάλ αγάς. Φύγαμε απ' το χωριό μια νύχτα και κατεβήκαμε στην Κερασούντα. Όταν φύγαμε, ο πατέρας μου είπε να μην ανάψουμε δαδιά. Φορτώσαμε έναν γάιδαρο και φύγαμε.

Ερευνητής: Δαδί γιατί σας είπε, μπάρμπα Σάββα, να μην ανάψετε;

Πληροφορητής: γινόταν φως και έρχονταν οι Τούρκοι.

Ερευνητής: Και σας έβλεπαν.

Πληροφορητής: Έβλεπαν.

Ερευνητής: Ο καημένος!

Πληροφορητής: Με το δαδί έβλεπαν το φως οι Τούρκοι και ερχόντανε, νύχτα φύγαμε. Απ' την Κουλάκαγια δωροδοκήσανε τον διοικητή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Περάσαμε νύχτα. Κατεβήκαμε στο Τάσ' χαν, στο Τάσ' μέيناμε, κάναμε δρόμο 4 ωρών. Εκεί πάλι δωροδοκήσαμε. Φτάσαμε στην Κερασούντα. Στην Κερασούντα όταν πήγαμε...

Ερευνητής: Όταν λες ότι δωροδοκήσατε, είχατε λίρες μαζί σας και τους δίνετε;

Πληροφορητής: Είχαμε, θέλαμε δεν θέλαμε, τι να κάναμε;

Ερευνητής: Τι να έκανες; Τι πολλά τραβήξατε, μπάρμπα Σάββα!

Πληροφορητής: Πολλά τραβήξαμε.

Ερευνητής: Πότε έφτασες στο Σοχούμ;

Πληροφορητής: Στο Σοχούμ φτάσαμε και μας έβαλαν να μείνουμε στο Χατζησεϊν, Χατζησεϊν έλεγαν το μέρος εκείνο. Μετά με τα πράγματά μας καθίσαμε στη σκάλα. Μπήκαμε στο «Ιλιβασί» οι Τούρκοι μας χαιρετούσαν τάχα πάμε στην Τραπεζούντα, όχι στην Ρωσία. Χαιρετούσαν του καϊκτσήδες. Με τα πανιά και τα κουπιά πήγαιναν τα καϊκια πέντε

μερόνυχτα.
Ερευνητής: Με τα κουπιά.
Πληροφορητής: Με τα κουπιά και στην θάλασσα ήμασταν πέντε ημερονύχτια.
Γυναίκα πληροφορητή: Ούτε νερό ούτε φαΐ.
Πληροφορητής: Στο Σοχούμ φτάσαμε μετά από πέντε μερονύχτια. Θάλασσα και ουρανό βλέπαμε, άλλο τίποτα δεν βλέπαμε, να μην μας δούνε και έρθουν οι Τούρκοι απ' την ξηρά και μας ληστέψουν.
Ερευνητής: Και βυθίσουν το πλοίο σας.
Πληροφορητής: Και βυθίσουν το...
Ερευνητής: Καϊκι.
Πληροφορητής: Το καϊκι ήτανε όσο είναι αυτό το σπίτι μέσα.
Ερευνητής: Πόσα άτομα ήσασταν εκεί μέσα;
Πληροφορητής: Εκατό τέσσερα άτομα ήμασταν.
Ερευνητής: Χριστέ μου! δηλαδή θαύμα ήταν που σωθληκατε!
Πληροφορητής: Θαύμα ήτανε και εκ Θεού ήτανε.
Ερευνητής: Εκ Θεού ήτανε! Αυτό εδώ μέσα δεν είναι 30 τετραγωνικά.
Πληροφορητής: Τριάντα τετραγωνικά δεν είχε το καϊκι.
Ερευνητής: Δεν είχε το καϊκι.
Πληροφορητής: Κεφάλια μόνον έβλεπες στο καϊκι μέσα.
Ερευνητής: Ο ένας απάνω στον άλλον.
Πληροφορητής: Ο ένας απάνω στον άλλον κι πυκνά καθόμασταν, όλα εκεί τα κάναμε.
Ερευνητής: Όλα.
Πληροφορητής: Ένα βράδυ πριν πάμε στο Σοχούμ, μας έπιασε φουρτούνα. Αν δεν κατέβαζε τα πανιά ο καϊκτοής, θα βουλιάζαμε. Εκεί βούλιαξαν τρία καϊκια.
Ερευνητής: Καϊκια.
Πληροφορητής: Τρία καϊκια. Είχαμε και μια συμπεθέρα, είχε έρθει και μας αποχαιρέτισε στην Τουρκία. Και αυτή εκεί βούλιαξε. Ήτανε πολλοί επάνω στα τρία καϊκια. Πριν το λιμάνι έκανε ποτάμι κύματα και βούλιαξαν.
Ερευνητής: Μέσα στην θάλασσα αντίθετο ρεύμα ήρθε δηλαδή νερού.
Πληροφορητής: Του νερού το ρεύμα θα το έπαιρνε το καϊκι. Πήγαμε στο Σοχούμ. Το πρωί όταν εξημέρωσε, φτάσαμε στο Σοχούμ. Απ' το Βατούμ περάσαμε και φτάσαμε στα ρωσικά σύνορα. Φτάσαμε στο Σοχούμ. Στο Σοχούμ όταν φτάσαμε, είδα ότι όλοι οι άνθρωποι ήταν όρθιοι.
Ερευνητής: Ευχαριστήσετέ τον Θεό, μπάρμπα Σάββα.
 Ήτανε από Θεού να ζησετε.
Πληροφορητής: Ήτανε από Θεού.
Ερευνητής: Ναι από Θεού.
Πληροφορητής: Δασκάλα με συγχωρείς...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μου έρχεται να κλάψω (κλαίει).
Ερευνητής: Ναι κλάψε, κλάψε, μπάρμπα Σάββα, δεν πειράζει, κλάψε. Μα εσείς μία ζωή κλαίτε ποιος τα

τράβηξε αυτά. Αυτά είναι τραγικά. Ήτανε μαζί σου κανείς συγγενής, αδελφός;
Πληροφορητής: Ήτανε.
Ερευνητής: Αδελφές;
Πληροφορητής: Αδελφές ήτανε, αδελφός δεν ήτανε. Τον αδελφό μου τρεις μήνες νωρίτερα τον στείλαμε στο Σοχούμ.
Ερευνητής: Στο Σοχούμ. Και η μάνα σου και ο πατέρας σου πού ήταν;
Πληροφορητής: Η μάνα μου και ο πατέρα μου ήταν μαζί μου.
Ερευνητής: Μαζί σου πάνω στο καϊκι;
Πληροφορητής: Στο καϊκι απάνω. Όταν σηκώθηκα μέσα στο καϊκι, είδα πως όλοι είναι όρθιοι. Τι συμβαίνεις, τι συμβαίνει; Μια γυναίκα πέθανε το μωρό της και της είπανε θα το ρίξεις στη θάλασσα και δεν θα μιλήσεις καθόλου. Αυτή το έδεσε στην πλάτη της και το νανούριζε τάχα πως είναι ζωντανό.
Ερευνητής: Γιατί, μπάρμπα Σάββα, ας είχατε το πεθαμένο μέσα στο καϊκι, μέχρι που να βγαίνατε, δεν ήταν σωστό;
Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Ας είχατε το πεθαμένο εκεί μέσα, δεν σας άφηναν;
Πληροφορητής: Κάνανε καραντίνα...
Ερευνητής: Α! έκαναν καραντίνα γι' αυτό!
Πληροφορητής: Καραντίνα, θα μέναμε εκεί πάνω 15, 20 μέρες, θα έρχονταν γιατροί να μας εξετάσουν.
Ερευνητής: Πόσα μέρες είχε η γυναίκα το μωρό της στη ράχη της;
Πληροφορητής: Δύο ημέρες το είχε, μια μέρα το είχε στην πλάτη της.
Ερευνητής: Δεν το πέταξε στη θάλασσα η καημένη!
Πληροφορητής: Δεν το πέταξε στην θάλασσα.
Ερευνητής: Μάνα ήτανε.
Πληροφορητής: Ε;
Ερευνητής: Μάνα ήτανε, μάνα.
Πληροφορητής: Μάνα, μάνα ήτανε. Απ' το ένα στο άλλο πεταγόμαστε.
Ερευνητής: Ναι, ναι, πες, μπάρμπα Σάββα, είναι τόσο σπουδαία αυτά που μας λες. Εσύ τράβηξες πολλά, όλοι το ίδιο δεν τράβηξαν.
Πληροφορητής: τραβήξαμε ναι.
Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουνα τότε, 20, 21 χρονών ήσουνα;
Πληροφορητής: Είκοσι χρονών ήμουνα.
 (Τεχνικό πρόβλημα)
Πληροφορητής: Στο Σοχούμ φτάσαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στο Σοχούμ... άκουσε και αυτήν (απευθύνεται στη γυναίκα του, η οποία πετάγεται).
Ερευνητής: Όχι, εσένα ακούω.
Πληροφορητής: Στο Σοχούμ όταν φτάσαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Απ' το Σοχούμ έβλεπα... (Υπάρχει

βαβούρα, μιλάνε και άλλοι και ο πληροφορητής λέει).

Πληροφορητής: Άκουσε αυτούς.

Ερευνητής: Όχι, όχι, εσένα ακούω, εσένα ακούω.

Πληροφορητής: Στο Σοχούμ όταν φτάσαμε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγαμε στ' αδέρφια μου στην Αζάντ (μιλάει πάλι η γυναίκα του και εκνευρίζεται)

Ερευνητής: (Γελάει) ύστερα, μπάρμπα Σάββα;

Πληροφορητής: Έφαγαμε στο Σοχούμ, γλυτώσαμε, απ' την σφαγή γλυτώσαμε. Τότε γλυτώσαμε απ' την σφαγή, αλλά και εκεί εμφύλιος πόλεμος ήτανε.

Ερευνητής: Εκεί εμφύλιος ήτανε;

Πληροφορητής: Εμφύλιος πόλεμος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε οι Αρμένιου και οι Γουρουτζήδες έγιναν ένα, και εκεί εμφύλιος πόλεμος ήτανε. Ζήσαμε εκεί κάμποσα χρόνια, εγώ έζησα 11 χρόνια.

Ερευνητής: Στην Αζάντα.

Πληροφορητής: Στην Αζάντα.

Ερευνητής: Για πες μας, μπάρμπα Σάββα, λίγο για την Αζάντα. Ακούω, Αζάνταληδες έχουμε στην Κατερίνη, αλλά κανείς δεν μου είπε ακόμα. Το χωριό απ' το Σοχούμ πόσο απέιχε και τι θυμάσαι απ' την Αζάντα;

Πληροφορητής: Ακόμα πολλά είναι απ' τον Πόντο, πολλά είναι. Αλλά εμείς γλυτώσαμε το κεφάλι μας και πήγαμε στην Αζάντα. Έζησα εκεί 10 χρόνια, 11 και παντρεύτηκα εκεί και ήρθαμε με μωρά στην Ελλάδα, ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι απ' το χωριό Αζάντα; Πόσο μακρά ήταν απ' το Σοχούμ;

Πληροφορητής: Μακρά ήτανε...

Ερευνητής: Με τις ώρες.

Πληροφορητής: Είκοσι εννέα χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Είκοσι εννέα χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Δέκα ώρες δρόμος ήτανε..

Ερευνητής: Δέκα ώρες δρόμος.

Πληροφορητής: Δέκα ώρες ήτανε με τ' άλογα δουλεύαμε, εκεί με τ' άλογα δουλεύαμε.

Ερευνητής: Σε βουνό ήτανε;

Πληροφορητής: Ε;

Ερευνητής: Σε βουνό απάνω ήτανε χτισμένο;

Πληροφορητής: Όχι, το Σοχούμ;

Ερευνητής: Όχι, η Αζάντα.

Πληροφορητής: Η Αζάντα χωριό ήτανε..

Ερευνητής: Ορεινό ή πεδινό;

Πληροφορητής: Ορεινό.

Ερευνητής: Ορεινό χωριό.

Πληροφορητής: Ορεινό ήτανε.

Ερευνητής: Μεγάλο ήτανε;

Πληροφορητής: Πολλά χωριά ήτανε.

Ερευνητής: Στασου, εσύ πήγες εκεί, είπες, επειδή είχες συγγενείς στην Αζάντα.

Πληροφορητής: Τ' αδέρφια μου εκεί ήτανε.

Ερευνητής: Τ' αδέρφια σου εκεί, τότε έφυγαν αυτοί

και επήγαν στην Αζάντα;

Πληροφορητής: Ο ένας έφυγε το '09 και ο άλλος την εποχή της εξορίας έφυγε στην Αζάντα. Απ' τους Τούρκους έφυγαν.

Ερευνητής: Απ' τους Τούρκους έφυγαν.

Πληροφορητής: Απ' τους Τούρκους έφυγαν.

Ερευνητής: Και πήγαν εκεί. Τι θυμάσαι απ' την Αζάντα;

Πληροφορητής: Απ' την Αζάντα καπνά κάναμε και τα πουλούσαμε και καλαμπόκια και τα τρώγαμε.

Ερευνητής: Φόβο δεν είχατε εκεί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όπως θα σας σφάξει ο Τούρκος και...

Πληροφορητής: Όταν ήρθαν οι Μπολσεβίκοι, θέλησαν να τους σφάξουν και εκεί, αλλά δεν τους άφησε η κυβέρνηση των Μπολσεβίκων. Πήγαν στα σύνορά τους να τους σφάξουν, αλλά δεν τους άφησαν. Από τότε ήταν καλά οι Αρμένιοι. Οι Αρμένιοι έφτασαν στη Ρωσία με την προστασία των Ελλήνων, αλλά έγιναν και εκεί τα κόμματα και τους κυνήγησαν και εκεί και πολλούς τους σκότωσαν.

Ερευνητής: Πότε ήρθες; Τι άλλο θυμάσαι απ' την ζωή σου στην Ρωσία; Πώς ξεκίνησες και ήρθες πίσω στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Στην Ελλάδα ήρθα το '29, τον Νοέμβριο μήνα πάτησα στην Ελλάδα. Εκεί έγιναν τα κολχόζια και έτσι ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά είχες, όταν ήρθες στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Δύο παιδιά.

Ερευνητής: (Απευθύνεται στην γυναίκα του) εσένα παντρεύτηκε; Εσύ πώς βρέθηκες εκεί;

Γυναίκα πληροφορητή: Οι γονείς μου εκεί ήτανε.

Ερευνητής: Στην Αζάντα, ε;

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.

Ερευνητής: Πώς λένε ότι είσαι Σεμενλήσα εσύ;

Γυναίκα πληροφορητή: Ο πατέρας μου απ' το Σεμέν είναι.

Ερευνητής: Έφυγε απ' το Σεμέν και πήγε στην Αζάντα;

Γυναίκα πληροφορητή: Απ' την Τουρκία, απ' το Σεμέν, ο πατέρας μου ήρθε στην Αζάντα.

Πληροφορητής: Αχ!

Ερευνητής: Εσύ εκεί γεννήθηκες;

Γυναίκα πληροφορητή: Εμείς εκεί, εγώ, η αδελφή μου η Παναίλα.

Πληροφορητής: Όλοι εκεί.

Ερευνητής: Όλοι εκεί.

Γυναίκα πληροφορητή: Η Σημέλα, όλοι εκεί, αυτός ο συχωρεμένος που πέθανε τις προάλλες εκείνος ο αδελφός μου, ο Τράνης.

Ερευνητής: Ο Τράνης.

Γυναίκα πληροφορητή: Όλοι εμείς εκεί γεννηθήκαμε.

Ερευνητής: Απ' την Αζάντα είσαστε.

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι απ' την Αζάντα.

Ερευνητής: Δηλαδή έφυγαν, επειδή φοβόντουσαν τους Τούρκους, έφευγαν και πήγαιναν στη Ρωσία

Πληροφορητής: Απ' τους Τούρκους έφευγαν και πήγαιναν στη Ρωσία, όποιος δεν είχε λεφτά, πήγαινε. Στην Ρωσία ζήσαμε πολλά χρόνια και εκεί παντρευτήκαμε.

Γυναίκα πληροφορητή: Ήρθε κι αυτός κατά κει...

Ερευνητής: αγαπηθήκατε;

Γυναίκα πληροφορητή: Εεε πηγαίναμε στα κέντρα εκεί...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) όχι, μπάρμπα Σάββα, πώς την πήρες; (Γίνεται οχλαγωγία, μιλάνε 3, 4 μαζί και δεν είναι κατανοητά όσα λένε). Όχι, πες μας, θεία Αυγή, πώς τον πήρες τον μπάρμπα Σάββα, ας τον ξεκουράσουμε και λίγο, για πες πώς τον πήρες;

Γυναίκα πληροφορητή: Έψαξα, έψαξα, όπως η χελώνα ψάχνει κάτω, πάνε πες τα στη μάνα σου.

Ερευνητής: Προξενιό; Ο πατέρας σου είπε θα τον πάρεις αυτόν;

Γυναίκα πληροφορητή: Ο πατέρα μου και η μάνα μου.

Ερευνητής: Δεν είπες, δεν τον θέλω;

Γυναίκα πληροφορητή: Όχι, δεν είπα, αυτή η Παυλίλα μου έδωσε δυο χαστούκια, άντε πάρε τον. Γιατί να μην τον πάρεις; Θα κάνετε εδώ ένα σπιτάκι.

Ερευνητής: Πόσον χρονών ήσουν, όταν τον πήρες;

Γυναίκα πληροφορητή: Είκοσι πέντε.

Ερευνητής: Όταν τον πήρες, 25 χρονών ήσουν;

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.

Πληροφορητής: Ψέματα γιατί λες;

Ερευνητής: Ψέματα γιατί λες; Εδώ καταγράφονται τα ψέματα, κρύβεις τα χρόνια σου; Πόσο χρονών ήσουν, όταν παντρεύτηκες;

Γυναίκα πληροφορητή: Δέκα εφτά χρονών παντρεύτηκα.

Ερευνητής: Δεκαεφτά χρονών.

Γυναίκα πληροφορητή: Τούρου, τούρου, τούρου, παντρευτήκαμε, τι χαμπάρι είχαμε από παντρείες.

Πληροφορητής: Ούτε προίκες ούτε τίποτε.

Ερευνητής: Ούτε προίκες.

Γυναίκα πληροφορητή: Ο Λεόντης έχει, έλεγαν για τον πατέρα μου ο Λεόντης έχει, είχε πολλά στρέμματα.

Ερευνητής: Χωράφια.

Γυναίκα πληροφορητή: Ωωωω!

Ερευνητής: Πλούσιος ήταν ο πατέρα σου.

Γυναίκα πληροφορητή: Δύο σαράντια είχαμε, όσο είναι αυτό εδώ. Και εκείνοι ήθελαν να ακουμπήσουν σε μια πλάτη, μια όμορφη πλάτη.

Ερευνητής: Ράχη για να τρίβονται..

Γυναίκα πληροφορητή: Έκαναν εντριβή.

(Μιλάνε πολλοί μαζί, οχλαγωγία)

Ερευνητής: Ο γάμος σας πώς γινότανε, θέλω να μας πεις στην Αζάντα πώς παντρεύτηκες με τον μπάρμπα Σάββα;

Γυναίκα πληροφορητή: Εγώ όταν παντρεύτηκα, τον Γαβρά τον Θόδωρο τον ξέρεις;

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Του Νικόλα ο πατέρας.

Ερευνητής: Ναι, ναι, ερχόταν στο σπίτι μας.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτοί ήταν στον γάμο μου.

Καθώς με πήγαιναν νύφη χωρίς άλογο, χωρίς τουφέκιζες και φασαρία, αυτοί κάθονταν μέσα στα χαλίκια.

Ερευνητής: Τίποτε ούτε άλογο ούτε λύρα, τίποτα;

Γυναίκα πληροφορητή: Δεν υπήρχε τίποτα. Πήγαμε στο σπίτι του γαμπρού.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτοί σηκώνονταν και πέφτανε μέσα στις λάσπες και η μάνα του φώναζε, Νικόλα, σήκω ο κώλος σου μέσα στην λάσπη είναι, λασπώθηκες. Πάντα το λένε, έτσι έγινε ο γάμος μου. Ευχαριστημένοι όλοι, έβρεχε κιόλας. Η νύφη γεμάτη λάσπες, πήγε στο σπίτι, έπλυνε και τα πόδια του πεθερού της. Έτσι παντρευτήκαμε. Αυτός ζούσε με την μάνα και τον πατέρα του.

Ερευνητής: Και μπήκες μέσα στα πεθερικά εσύ.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτοί οι τρεις.

Ερευνητής: Οι τρεις.

Γυναίκα πληροφορητή: Πήγα και εγώ κάναμε σπίτι, με τα κάμποσα χρόνια...

Ερευνητής: Το έθιμο της σιωπής το κράτησες, θεία Αυγή;

Γυναίκα πληροφορητή: Όταν ήρθα εδώ ακόμα το κρατούσα, ο πεθερός μου εδώ πέθανε.

Ερευνητής: Καλά, όταν ήθελες κάτι, τι έκανες;

Γυναίκα πληροφορητή: Μιλούσαμε..

Ερευνητής: Με τα νοήματα;

Γυναίκα πληροφορητή: Με τα νοήματα Απ' αυτό και χειρότερο δεν υπάρχει.

Ερευνητής: Ναι, αυτό δεν ήταν όμορφο. Ναι, αλλά δεν μάλωναν η νύφη και η πεθερά. Είχες παράπονα απ' την πεθερά σου και δεν μπορούσες να το ξέρεις.

Γυναίκα πληροφορητή: Τι να είχα; Τι παράπονο να είχα;

Ερευνητής: Θυμάσαι να μας πεις πώς ήταν χτισμένα τα σπίτια στην Αζάντα;

Γυναίκα πληροφορητή: Έβαζαν κουρελούδες στα παράθυρα και δεν έμπαινε φως, το πρωί τα έβγαζαν και έμπαινε μέσα το φως του Θεού.

Ερευνητής: Έναν δωμάτιο μόνον είχατε ή ήταν δύο, τρία δωμάτια;

Γυναίκα πληροφορητή: Είχαμε χαγιάτι.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Τ' άλλο πώς το έλεγαν; Κούχλη; Εκεί που βάζαμε τα ψωμιά, πώς το έλεγαν;

Πληροφορητής: Το ξέχασα.

Ερευνητής: Ναι. Είχατε και το υπνοδωμάτιο και την κουζίνα.

Γυναίκα πληροφορητή: Είχαμε, βέβαια είχαμε.

Πληροφορητής: Ξύλα καίγαμε μπόλικά.

Ερευνητής: Μαντρί είχατε κάτω από το σπίτι;

Γυναίκα πληροφορητή: Κάτω από το σπίτι το μαντρί, αμέλγαμε, πηγαίναμε απάνω. Και γάλα δεν πί-

ναμε, το είχαμε αμαρτία να πίνουμε γάλα.
Ερευνητής: Ναι;
Πληροφορητής: Νηστεία όταν κρατούσαμε.
Ερευνητής: Στην νηστεία θα το έκαναν, όχι...
Γυναίκα πληροφορητή: Όχι, όχι, στο τραπέζι να έφερνες γάλα.
Ερευνητής: Πρώτη φορά το ακούω αυτό εγώ.
Γυναίκα πληροφορητή: Στο Τζιαντζιαμίτσι πήγαινε και έφερναν στο τραπέζι γάλα και ερχόταν και μας έλεγε, όταν βλέπω στο τραπέζι αγελαδινό γάλα, εγώ θυμώνω, έλεγε, γιατί κρίμα είναι για τα ζώα να βάλεις γάλα στο τραπέζι και να το πεις.
Ερευνητής: Και τι τρώγατε, θεία Αυγή;
Γυναίκα πληροφορητή: Τα μέσπιλα, τα τέρπιλα εκεί ήταν, τα κάστανα γομάτος ο τόπος, τα φιστίκια, λάχανα όσο θέλεις.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Παστουρμά κάναμε, ζούσαμε.
Γυναίκα πληροφορητή: Φέτες από κολοκύθι, φασόλια ξερά, φασόλια άσπρα, μαύρα, απ' όλα κάναμε. Κάναμε βούτυρο τρεις φορές τη βδομάδα και δεν πουλούσαμε ούτε ένα κιλό, το τρώγαμε. Εκεί λάδι δεν υπήρχε καθόλου.
Ερευνητής: Λάδι δεν υπήρχε.
Γυναίκα πληροφορητή: Εκεί όλο βούτυρο.
Ερευνητής: Με το βούτυρο.
Γυναίκα πληροφορητή: Με το βούτυρο κάναμε.
Ερευνητής: Ελιές; Ελιές δεν είχατε;
Γυναίκα πληροφορητή: Ο πατέρα μου αν πήγαινε στο Σοχούμ, έφερνε ελιές σαν κάτι το σπάνιο και εκλεκτό.
Ερευνητής: Σπάνιο και εκλεκτό.
Γυναίκα πληροφορητή: Πολλοί ούτε καν τις έβλεπαν, ο πατέρας όμως του άρεσαν και έφερνε ελιές. Σαρδέλες! Σαρδέλες!
Ερευνητής: Απ' το Σοχούμ τα έφερνε.
Γυναίκα πληροφορητή: Απ' το Σοχούμ με την κάσα τα έφερνε. Τα μαγείρευαν πάνω στη σόμπα, πάνω στο σάτσι, τα έκαναν χαψολάβασο.
Ερευνητής: Το χαψολάβασο αλήθεια πώς γίνεται; Κάποτε έκανε η θεία Μαρία η Τσοπανίνα και μας έδινε. Εμείς δεν κάναμε οι Ορτουλούδες.
Γυναίκα πληροφορητή: Αυτοί πόσοι νομάτοι είναι, η Μαρία με την μάνα της καθότανε.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Είχε τον Γιανίτς' και τον Τρανίτς' αυτά τα δύο είχε, τα ξέρω εγώ.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Κοριτσάκι ήμουν.
Ερευνητής: Πες μου για χαψολάβασο πώς γίνεται;
Γυναίκα πληροφορητή: Το χαψολάβασο; Κάνεις λίγο ζυμαράκι, βάζεις μέσα μαϊντανό, λίγο κρεμμυδάκι, τα κόβεις ψιλά, ψιλά, τα ζυμώνεις καλά και κάνεις το λαβάσι.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Κόβεις ψιλά, ψιλά την σαρδελίτσα και τη βάζεις μέσα, μπορείς να το αφήσεις και ολόκληρο.

Ερευνητής: Βγάζεις από μέσα το αγκάθι;
Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.
Ερευνητής: Τα αγκαθάκια τα βγάζεις όλα. Μικρή ήμουν και δεν ήξερα πώς γίνεται, θέλω να μου πεις. Και με φώναζε εκείνη και μου έλεγε, έλα, έκανα χαψολάβασο.
Γυναίκα πληροφορητή: Έτσι τα κάναμε και περνούσαν τα χρόνια. Τα πολλά χρόνια μας εκεί τα περάσαμε.
Ερευνητής: Πότε φύγατε από κει; Το '29 είπε ο μπάρμπα Σάββας.
Γυναίκα πληροφορητή: Το '29 ναι.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Απ' την Ρωσία εδώ πότε ήρθατε;
Πληροφορητής: Το '29, άκουσε αυτήν.
Ερευνητής: Πες εσύ τώρα. Τι θυμάσαι; Πώς ήρθατε με το πλοίο στην Ελλάδα, πού πρώτο ήρθατε;
Πληροφορητής: Στην Ελλάδα; Στην Ελλάδα με το πλοίο ήρθαμε το '29.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ζήσαμε, όσο ζήσαμε στην Αζάντα και από κει κατεβήκαμε στο Σοχούμ. Στο Σοχούμ όταν κατεβήκαμε, έκοβαν εισιτήρια. Σο Σοχούμ κάτσαμε, τα εισιτήρια μας ήτανε 40 ρούβλια, 40 ρούβλια το εισιτήριο ίσαμε την Ελλάδα. Πήγαμε τρεις μέρες στο βάθος στη Ρωσία μέσα, στάθμευε το παπόρι και έπαιρνε πελατεία και από κει φύγαμε στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα όταν ήρθαμε, το πρώτο άκουσμα απ' τους καϊκτσήδες στην Θεσσαλονίκη μέσα να βρίζουν Παναγία και Χριστό. Πρώτη φορά εκείνο άκουσα και μετανόησα και που ήρθα.
Ερευνητής: Μετανόησες, ε μπάρμπα Σάββα, εσείς δεν βρίζατε ποτέ εκεί.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Και; Στην Θεσσαλονίκη αποβιβάστηκες;
Πληροφορητής: Απ' την Θεσσαλονίκη ήρθε με το τρένο μας πήρε ο κουνιάδος μου ο Τράνης, ήτανε και ο Γιάννης.
Ερευνητής: Σας έδωσαν τίποτε, όταν ήρθατε στον Αρwonά; Ο αδελφός σου ο Τράνης πότε ήρθε στον Αρwonά;
Πληροφορητής: Δύο χρόνια νωρίτερα.
Ερευνητής: Δύο χρόνια νωρίτερα.
Πληροφορητής: Ο Γιάννης ήρθε δυο χρόνια νωρίτερα.
(Μιλάνε πολλοί μαζί και δεν βγαίνει νόημα)
Ερευνητής: Δηλαδή θέλω να σε ρωτήσω, όταν ήρθες εδώ στον Αρwonά, το ελληνικό κράτος σου έδωσε κάποια αποζημίωση; Ούτε χωράφια ούτε τίποτε;
Πληροφορητής: Τίποτα, ό,τι έχω, μια πιθαμή που είχα, όλα τα αγόρασα.
Ερευνητής: Όλα τα αγόρασες.
Πληροφορητής: Τα αγόρασαμε, το κράτος δεν μας έδωσε τίποτε. Τότε έκαναν εδώ διανομή, αλλά είπαν πως εγώ έχω στον Αρwonά και δεν με έδωσαν.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτός όχι μόνον δεν μας έδωσε, αλλά ήθελε να μας πουλήσει τα δικά του.

Πληροφορητής: Εσύ έχεις παράπονα από τον αδελφό σου, κάνε τα παράπονά σου.

Ερευνητής: Μπάρμπα Σάββα, λίγο νωρίτερα σε ρώτησα για το αντάρτικο του Πόντου, δεν πειράζει, ας το ξαναπούμε. Τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Για το αντάρτικο του Πόντου πολλά δεν θυμάμαι, ήμουν ήδη φευγάτος, αλλά τα άκουγα.

Ερευνητής: Κανέναν αντάρτη είχατε από τα μέρη σου;

Πληροφορητής: Οι αντάρτες κυνηγούσαν τους Τούρκους και οι Τούρκοι τους αντάρτες και τις οικογένειές τους. Τότε εξόρισαν και το χωριό μου. Εξόριζαν και έσφαζαν. Ο Τοπάλ Οσμάν κατέλαβε το χωριό μου και έκανε ό,τι ήθελε, ό,τι ήθελε.

Ερευνητής: Οποσδήποτε εδώ στην Ελλάδα η ζωή σου ήτανε διαφορετική, μπάρμπα Σάββα.

Πληροφορητής: Διαφορετική ήτανε, πώς δεν ήτανε;

Ερευνητής: Γλύτωσες απ' τους πολέμους.

Πληροφορητής: Απ' την σφαγή ε γλυτώσαμε. Πριν τις σφαγές, ήτανε μια ησυχία, ανακωχή κάτι ήτανε, πριν τα ανταρτικά. Απ' την σφαγή γλυτώσαμε εμείς. Ένας χωριανός μας έγραψε στον πατέρα μου, έλα, θείο Τομπούλ, μη φοβάσαι, ησυχία, έλα, τα σπίτια είναι. Είπε ο πατέρας μου, εγώ άλλο στην Τουρκία δεν πάω είπε, γέρασα, άλλο δεν πάω. Και δεν γυρίσαμε πίσω. Τελικά όμως αυτός που μας τα έγραψε, μετάνιωσε.

Ερευνητής: Μπάρμπα Σάββα, τώρα θα σε ρωτήσω, αν σου έλεγαν τα παιδιά σου να σε πάνε να δεις το Γουρούχ, θα πήγαινες; Θέλεις;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Δεν θέλεις.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Γιατί; Φοβάσαι να μην θυμάσαι; Αν σου έλεγαν πάμε στην Αζάντα, όπου έζησες 9 χρόνια, 11 πόσα;

Πληροφορητής: Έντεκα χρόνια έζησα στην Αζάντα.

Ερευνητής: Εκεί αν σου έλεγαν να πας;

Πληροφορητής: Ούτε εκεί πηγαίνω.

Ερευνητής: Ούτε εκεί πας.

Πληροφορητής: Ούτε εκεί πηγαίνω, από δω και πέρα τι να πάω να δω και...

Ερευνητής: Όχι, αν μπορούσες, θα πήγαινες;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Δεν πας ούτε και αν μπορούσες να πας.

Πληροφορητής: Πού να πάω; τώρα δεν μπορώ (Παρεμβαίνει και μιλάει ακατάληπτα η γυναίκα του)

Πληροφορητής: Ούτε στην Τουρκία πάω ούτε στην Ρωσία. Τι να πάω να δω; Δάση και βουνά, δεν έχει κάτι άλλο. Στην Τουρκία τι να δω τάφους, ξέρεις πόσους τάφους άφησα πίσω εκεί; Και στην Ρωσία μείνανε εκεί οι αδελφές μου και ο πατέρας μου, η μάνα μου έμεινε στον Αρωνά. Να πάω να δω τι στην Ρωσία;

Ερευνητής: Θα δεις τάφους. Όταν φύγατε από κει, θάψατε τίποτε μέσα στο χώμα; Μπακίρια, σκεύη, τέτοια; Θάψατε τίποτα, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Κάψιμο; Όχι δεν κάψαμε.

Ερευνητής: Όχι, αν θάψατε σκεύη για τα βρείτε, όταν γυρίσετε πίσω.

Πληροφορητής: Όχι, δεν θάψαμε.

Ερευνητής: Δεν θάψατε.

Πληροφορητής: Δεν θάψαμε, τι να θάβαμε; Την ψυχή μας μόνον γλυτώσαμε. Δασκάλα θυμάμαι...

Ερευνητής: Όλο θυμάσαι εκείνο, η μνήμη πάει πίσω σιγά, σιγά και θυμάσαι όλο τα παλιά, τα παιδικά χρόνια.

Πληροφορητής: Όλο θυμάμαι τα παιδικά μου χρόνια.

Ερευνητής: Καλλίτερα.

Πληροφορητής: Καλλίτερα, καλά ζούσαμε, με τους Τούρκους μαζί καλά ζούσαμε. Και ο πατέρας σου έζησε με τους Τούρκους.

Ερευνητής: Ε ναι, και εκείνος τα ίδια μου έλεγε. Οι λαοί δεν είχαν να χωρίσουν τίποτε, οι μεγάλοι είχανε. τι θυμάσαι από τα πρώτα χρόνια στον Αρωνά, πες μου εσύ τώρα. Όλοι Πόντιοι είστε στον Αρωνά;

Γυναίκα πληροφορητή: Όλοι Πόντιοι.

Ερευνητής: Τι ήσασταν Σεμενλήδες;

Γυναίκα πληροφορητή: Απ' όλα τα έθνη.

Ερευνητής: Απ' όλα τα έθνη.

Γυναίκα πληροφορητή: Απ' όλους ήτανε, Σεμενλήδες ήτανε, Ορτουλήδες ήτανε, Τσανικλήδες ήτανε.

Παρέμβαση παρευρισκόμενης φίλης τους: Φάτζαληδες δεν ήτανε.

Γυναίκα πληροφορητή: Φάτζαληδες στο χωριό αυτηνής ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Φάτζαληδες δεν είχαμε, Γουρουχλήδες, αυτός ο Γουρουχλός ο Σάββας έλεγαν για τον εγγονό μας τον Σάββα, ο Γουρουχλός ο Σάββας, έμεινε σ' αυτόν.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τώρα εμείς περάσαμε.

Ερευνητής: Πώς έζησες στον Αρωνά, θεία Αυγή, για πες μου.

Γυναίκα πληροφορητή: Μια χαρά, λεβέντισσα, βασίλισσα.

Ερευνητής: Αγαπημένοι.

Γυναίκα πληροφορητή: Αγαπημένοι, να πω ότι πεινάσαμε; Ψέματα θα πω.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Τραβήξαμε φτώχεια στο ντύσιμο, αλλά και ντυθήκαμε και φάγαμε, φάγαμε με το παραπάνω. Είδαμε και ανθρώπους, όταν χορτάσαμε ψωμί.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτά μέσα στην ψυχή μου είναι. Είμαι ευχαριστημένη, και εδώ ζήσαμε πολλά. Εκεί δούλευα στο δάσος μέσα στις πέτρες.

Ερευνητής: Ναι σωστά, εδώ θυμάσαι τη ζωή σου.

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι, εκεί έσερνα κλαδάκια, να κάνουμε φυτά, ξύλα να καίμε. Εδώ ζήσαμε καλλί-

τερα. Γίναμε οικογένεια, κάναμε σπιτάκι, περιβολάκι, χωραφάκι. Πήραμε αγελαδίτσα, αλογάκι.

Ερευνητής: Απ' όλα ησυχάσετε. Στον εμφύλιο είχατε προβλήματα; Όταν έγιναν εδώ τα αντάρτικα, οι Γερμανοί και λοιπά βασανιστήκατε;

Γυναίκα πληροφορητή: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, ησυχία, όχι.

Γυναίκα πληροφορητή: Δεν υποφέραμε.

Ερευνητής: Δεν υποφέρατε, ναι, ωραία. Και στην Κατερίνη πότε ήρθατε;

Γυναίκα πληροφορητή: Τότε ήρθαμε.

Ερευνητής: Πότε; το '48 ή το '50;

Γυναίκα πληροφορητή: Όχι.

Ερευνητής: Αυτό το σπίτι πότε το αγοράσατε;

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτό; Εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Το '29 το αγοράσαμε.

Ερευνητής: Όχι, το '48, το '49.

Γυναίκα πληροφορητή: Το ανταρτικό όταν ήρθε στο χωριό, τότε το αγοράσαμε. Η ψυχή μου βράζει, εκεί θέλω να με θάψουν.

Ερευνητής: Στον Αρωνά ε;

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι. Ήρθα, υποφέραμε, καθάρισα ρίζες και χαλικάκια και έκανα φωλιές. Εκεί ευχαριστήθηκα περισσότερο τη ζωή μου.

Ερευνητής: Γιατί φύγατε απ' τον Αρωνά και ήρθατε εδώ;

Γυναίκα πληροφορητή: Σκότωσαν την γυναίκα, πώς θα μέναμε; Αυτός είπε εγώ θα φύγβ από δω.

Ερευνητής: Ποιοι σκότωσαν, οι Γερμανοί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, μεταξύ τους.

Ερευνητής: Μεταξύ τους στον εμφύλιο δηλαδή στον εμφύλιο.

Πληροφορητής: Στον εμφύλιο.

Ερευνητής: Α! εξαιτίας του εμφύλιου! Εκατό φορές έγινες πρόσφυγας. Δηλαδή, μπάρμπα Σάββα, απ' το χωριό σου έγινες πρόσφυγας, πήγες στην Αζάντα, απ' την Αζάντα ήρθες στον Αρωνά, απ' τον Αρωνά ξανά πρόσφυγας ήρθες στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Πρόσφυγας.

Γυναίκα πληροφορητή: Από δω πάλι πήγαμε στο χωριό.

Ερευνητής: Στο χωριό.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτό το σπίτι όταν το πήραμε, κατά δω ήταν όλα χαλάσματα. Πήγαμε ξανά πίσω, τα επισκευάσαμε, φτιάξαμε αποθήκες. Το σπίτι μας είχε από πάνω λαμαρίνες, τις πήρανε. Με κλάμα τα φτιάξαμε, με κλάμα τα σοβαντίσαμε, τα σκεπάσαμε και ζήσαμε. Εκεί μέσα παντρεύσαμε τα παιδιά μας και πέσαμε κατά δω. Ήρθε ο Γιάννης στο χωριό, πούλησε τις αγελάδες και μου είπε, μείνε εδώ, αν θέλεις τώρα. Εγώ δεν θα ερχόμουν, αλλά αφού έκαναν έτσι, τι να έκανα; Ήρθα εδώ.

Ερευνητής: Ας είναι, και εδώ Πόντιοι ήτανε, όμορφα περάσατε. Θεία Αυγή, στον Αρωνά προτεστάντες καθόλου είχατε;

Γυναίκα πληροφορητή: Όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Γυναίκα πληροφορητή: Ο Μανώλης μόνον ήτανε.

Ερευνητής: Ποιος Μανώλης είναι αυτός; Στο επίθετο πώς τον έλεγαν;

Πληροφορητής: Καλαϊτζής.

Ερευνητής: Καλαϊτζής.

Γυναίκα πληροφορητή: Ο Μανώλης ήτανε, τότε αγόρασε αυτό, αυτός μόνον, όλοι οι άλλοι ορθόδοξοι.

Ερευνητής: Ορθόδοξοι.

Γυναίκα πληροφορητή: Μετά ήρθαν μέσα και από άλλα χωριά και πήραν...

Ερευνητής: Ντόπιοι και λοιπά.

Πληροφορητής: Ντόπιοι ήτανε, Βλάχοι ήτανε.

Ερευνητής: Τώρα ο Αρωνάς δεν έχει ποντιακό ελληνισμό.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Λίγοι.

Γυναίκα πληροφορητή: Τώρα ξανά αγοράζουνε οικόπεδα εκεί και χτίζουνε.

Πληροφορητής: Χτίζουνε και τα χωράφια όλα...

Γυναίκα πληροφορητή: Εκεί ελληνικό ψωμί φάγαμε, εκεί στου Τράντη φάγαμε.

Ερευνητής: Άνετα.

Γυναίκα πληροφορητή: Το μοσχάρι μας απ' του Τράντη είναι, εκεί ήρθαμε, άλογο δικό μας.

Ερευνητής: Εσύ καμιά ιστορία θυμάσαι, κανένα ανέκδοτο να μας πεις, θεία Αυγή;

Γυναίκα πληροφορητή: Ιστορία;

Ερευνητής: Ανέκδοτο.

Γυναίκα πληροφορητή: Ας πούμε για τα ζογάνια, τα ξέρεις τα ζογάνια;

Ερευνητής: Όχι, όχι, τι είναι τα ζογάνια;

Γυναίκα πληροφορητή: Τα κρανιά τα ξέρεις;

Ερευνητής: Τα κρανιά τα ξέρω ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Ζογάνια τα λέγαμε αυτά.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Τα δάση μας στη Ρωσία γεμάτα κρανιές ήτανε και μέσπιλα τα λέγαμε, εδώ κάτι κόκκινα για λουλούδια τα έχουν, και τα τρώγαμε. Πηγαίναμε κάτω στο δάσος και τρώγαμε και χορταίναμε. Απ' όλα είχε εκεί, άγρια απίδια, άγρια μήλα, περνούσες από κει και μοσχοβολούσε ο τόπος, το κλίμα ήτανε καλό;

Ερευνητής: Το κλίμα.

Γυναίκα πληροφορητή: Το κλίμα ναι, τα ξηραντήρια όλα μήλα είχανε, ξινά ήτανε, όμως νόστιμα και μοσχοβόλαγαν. Απίδια, απίδια να τα κάνεις αποξηραμένα. Τα σταφύλια χιόνιζε και στέκονταν εκεί. Εκείνοι δεν ήξεραν να κάνουν κρασί. Εδώ όλα τα κάνουν, ακόμα και έντερα τρώνε, στη Ρωσία πού να φας έντερα από ζώα;

Ερευνητής: Τι; Το είχαν αμαρτία;

Γυναίκα πληροφορητή: Αμαρτία δεν το είχαν.

Ερευνητής: Δεν ήξεραν, δεν ήξεραν.

Γυναίκα πληροφορητή: Δεν τα έκαναν, εδώ τα είδαμε αυτά, εκεί δεν τα τρώγαμε. Σαλιγκλάρια όσα θέλεις...

(Τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 2η

Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Χρήστος

Ερευνητής: Λοιπόν πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Χρήστος Ελευθεριάδης.

Ερευνητής: Χρήστος Ελευθεριάδης ακούω σε, μπάρμπα Χρήστο να μιλάς. Ά λες με τα χρόνια σ' μίαν, τότε εγεννέθες;

Πληροφορητής: Τα χρόνια μ'; Το '08 γεννηθείς τα Χριστούγεννα το πρωί, για τ' εκείνο εδέκταν εμέν Χρήστο. Και για έναν εβδομάδα κρύφτω τον χρόνον εκείνο, 'κί δικαιούμαι να φορτούμαι ολόκληρο χρόνο για την μίαν εβδομάδα έγγραφάν εμεν το '09 τη χρονιάς και άτσ' πα είμαι το '08 γεννηθείς ακρίβεια και είμαι σα 81 απέσ'. Μάλιστα.

Ερευνητής: Να τα εκατοστήσεις.

Πληροφορητής: Ευχαριστώ. Ο πατέρα μ' έφυεν ασ' την Τουρκία, εμείς λέγομάστε Σουλιώτ'. Έφυγαν οι παππούδες εμουν, όταν εχάλαεν το κράτος -i- μουνε απ' την Παλαιά Ελλάδα που είναι οι Σουλιώτισσες, απ' ε'είν' τη γενεά είμαστε. Έφυγαν οι παππούδες -i- μουνε, επήγαν την Τουρκία, στον Πόντο, εκεί πα κάμποσοι μαζί εμαζεύτανε, εποίκανε έναν χωρίο ορεινό και εδέκαν το όνομά χθε Σιούλι.

Ερευνητής: Το ηρωικό Σούλι την Ήπειρο.

Πληροφορητής: Επεκεί ο πατέρα μ' έντον ένας νόμος Έλληνες Πόντιοι και Τούρκ' ένας όλ' θα πάνε υπηρετούνε στρατιώτες. Έφυε ο πατέρα μ' νύχτα το '10 με '11 τη χρονιάς για να μην πάει στρατιώτης στον τουρκικό στρατό και επήε ατού την Αζάντα. Εκεί πα σιγά, σιγά εμαζεύτανε και εποίκαν ξάν' χωρίο Σούλι. Ένα κάμποσο ορεινό μέρος εποίκαν χωρίο Σούλι. Και έτσι εκεί πα εποίκαμε οικογένεια. Το 1914 έρθαμε την Ελλάδα μουνε, έρθαμε την Θεσσαλονίκη αφκά. Εκεί επήγαμε σ' έναν χωρίο Ακροπόταμος λέγεται τώρα, ατότες ελέγοντανε...

Ερευνητής: Γιαχαλί.

Πληροφορητής: Γιαχαλί μπράβο. Εκεί πέθανε ένα αδελφάκι μου, Πολύκαρπο λεγότανε, επέθανε εκεί στον δρόμο άρρωστος. Έρθαμε. Εκεί ένα εβδομάδα κι άλλο αν έργιζάμε, τ' εμετέρ' με κανέναν τρόπο 'κ' ησύχασάνε. Το κράτος επαρακάλ'νε μασε, σταθείτε και λαστέστε όλα τα μέρη την Μακεδονία και όπου κεκά θέλετε θα σας γουρέψουμε, θα σας εγκαταστήσουμε δηλαδή.

Ερευνητής: Όχι, ποντιακά θέλω να λες ατα, ελληνικά 'κί θέλω.

Πληροφορητής: Ά γουρεύκουστων, όπου κεκά

θέλετε 'α γουρεύουμε σας, επαρακάλ'νε μας το κράτος, εθέλ'νε κόσμο για και τ' εμετέρ' 'κ' ησύχασαν ήταν ορμανί' ανθρόπ'. Έναν εβδομάδαν κι άλλο αν έργιζάμε, 'κ' εποίνανε χαρτία, τα δρόμους εκλείστανε. Άλλο 'κ' 'α πόρ'ναμε να επέναμε οπίσ'. Εγώ επέρασα σα βιβλία και τ' όνομά μ' εκούοταν αδά, όσταν ένουμ'νε στρατιώτης, αλλά πού 'α βρήκαν εμέν, επήγαμε την Ρωσία. Εκεί ξάν' εγουρεύταμε και εποίκαμε σπιτόπα με την φτώχεια. Επεκεί το 1920 πάλι εκατήβαμε σο Σόχουμ αφκά να έρχουμε την Ελλάδα. Οπόταν έσκωναν το Καρς, εφογώθαμε εκυνήγαναν εμας οι Αρμενάντ'

Και εκατήβαμε σο Σόχουμ. Και το κράτος επαρακάλ'νε μασε μην πάτε την Ελλάδα, πόλεμον έχομε ακόμαν, 'α πεθάνετε ασ' την πείνα, πολέμους έχομε. Τίποτα τ' εμετέρ' 'κ' έκ'σανε. Είχαν την εντύπωση ότι μαζί με τους Καρσλούδες 'α παίρ'νε και μας. Εσάς αδά φόβο το κράτος 'κ' έχετε, γιατί σκούστουν σο ποδάρ'; Και έτσι ξάν' εγύρτσαμε οπίσ' και επήγαμε την Αζάντα. Η Αζάντα έτονε 11 χωρία. Τ' εμέτερον έτον ο Σιούλι, μικρό χωρίο τριάντα σπίτα πάνω κάτω. Και έτσι αξίωσεν και όταν επήγαμε εμείς εγουρεύταμε και εδούλευάμε σα κάσταναν σ' έναν κομμάτ' ψωμίν, τη γεωργία εχάσαμε, έναν χρόνο γεωργία και ξάν' 'κ' επείνασάμε, δόξα τω Θεώ. Εγώ εμάζευάμε κάσταναν, κάσταναν εξερίωνάμ' ατα σο φουρνί και ετάραζάμε με τα λαζούδα μαζί και εποίναμε μισό, μισό ψωμί. Μαύρο έτονε, άμα νόστιμο έτονε. Μετ' εκείνο έζησάμε και 'κ' επείνασάμε, θέλω να πω. Έτσι αξίωσεν και ξάν' το 1939 έρθαμε την Ελλάδα μάλιστα. Και ξάν' εποίκαμε αδά πα οικογένεια, δόξα τω Θεώ. Ατώρα αδά πα εποίκα αίτηση την νομαρχία 'α φτάμε το χωρίο μουνε οδός Πλάτωνος 'α δίγομ' α' Νέα Κερασούς, Κερασούνταιοι είμες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το χωρίο Σιούλι υπάγονταν στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Στην Κερασούντα.

Πληροφορητής: Οι Ορτουλούδες πα την Κερασούντα υπάγονταναν.

Ερευνητής: Ένα μέρος του Πουланτζάκ και λοιπά υπάγοντονε εκεί.

Πληροφορητής: Έτσι λένε οι παππούδες.

Ερευνητής: Ναι, ναι, καλά πρώτα προτού χωρίεται 'ίνεται επαρχία Ορντούς, έτονε την Κερασούντα και η Κερασούντα έτον την Τραπεζούντα, ήταν όλ' μαζί, πρώτα έλεγαν

την Τραπεζούντα. Πάντως η Κερασούντα έτον μεγαλύτερο ασ' την Ορντού.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έτον μεγαλύτερο σε πληθυσμό, υπάγουντον σ' εσέτερο το μέρος.

Πληροφορητής: Τρία χρόνια εχάσαμε ασ' την σύνταξη, αδά όπως έτυχε.

Ερευνητής: Όχι, είπες ντό ονομασία 'α δίτε Νέα Κερασούς;

Πληροφορητής: Νέα Κερασούς αλλάζομε τη Νέα Ζωή ασ' δύο τ' έναν 'α δίγομε Νέα κερασούς.

Ερευνητής: Νέα Κερασούς.

Πληροφορητής: Να μη ανασπάλομε την πατρίδα.

Ερευνητής: Σιούλι 'κ' 'α δίτε;

Πληροφορητής: Κερασούντα κι άλλο καλλίον.

Ερευνητής: Κι άλλο καλλίον.

Πληροφορητής: Ορτουλήδες πα πολλοί είμεσ εκεί κατάλαβες ση Νέα Ζωή, όλ' υπάγονταν στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Γιατί εδέκετε το Νέα Ζωή από τον συνοικισμό;

Πληροφορητής: Από έντονε επί ανταρτών, επί κατοχής.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Έναν καιρό πα 'κ' εθελ'ναν τ' όνομάν αχτε Νέα Ζωή, Νέα Ζωή και κολοκύθα. Ένας ποπάς... πώς έλεγαν ατονε, ενέσπαλα τ' όνομά τ'...

Ερευνητής: Παπά Κωνσταντίνο ή ο παπά Δημήτρης;

Πληροφορητής: Ο παπά Δημήτρης, Νέα Ζωή και κολοκύθα ο μακαρίτης.

Ερευνητής: Ερώτεσά σ' από, γιατί 'κ' έν' κανένα όνομα που να έφερετε από πατρίδα; Κανένας 'κ' έν' που να είχεν εκεί έναν χωρίον Νέα Ζωή και να εδέκετε το εσείς;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Και έρθετε το '39.

Πληροφορητής: Το '39.

Ερευνητής: Εδέκαν εσάς κανέναν το κράτος το ελληνικόν;

Πληροφορητής: Έφαγάμε 29 ημέρες αφκά στον Περαία κρατικό ψωμί και δωρεάν πα έγκανε μας μέχρι τον σταθμό τη Κατερίνης.

Ερευνητής: Και ύστερα πώς έζησέτε;

Πληροφορητής: Κια εδούλεψάμε και έζησάμε. Το '40 έμ'νε εργάτης. Ατώρα πα παράπονα έχ'νε. Εδούλεψα εργάτης Καλομηνά θα έτον...

Ερευνητής: Μάϊος.

Πληροφορητής: Πόσα ώρας έν' ο Μάϊος; Εδούλευάμε σα καπνά στην φυτεία σα χαρούγα,

εσύρ'να χαρούγα κορδόν'. Έναν πρωί το στομάχι μ' επόνεσε και έργησα να επένα εσύρ'να φυτά και 'α πέναμε σο χωράφ'. Μισή ώρα, επόνεσε το στομάχι μ' και έναν κέφ' έκ'σα ασ' στην χαζέϊνκα όνομα 'κί λέγω. Και άτσ' πα εσύρ'ναμε χαρίγα πάνω, κάτω. Ανατολή ηλίου, δύση ηλίου εφύτευάμε, 14 ώρας σχεδόν. Επαίρναμε ημεροκάματα πενήντα φράγκα, επαίρναμε έξ ψωμία. Το ψωμί είχε 8 φράγκα έτσι; Έξ επί 8 48 και δύο φράγκα επέρναμε ρέστα. Και ατώρα πα λέγ'ν ατ'ς, σ' οχτώ ώρας παίρετε, τδιπ το αφτενό το ημεροκάματο 'α βάλ' α' δύο χιλιάρικα, παίρνε είκοσ' ψωμία ή όχι;

Ερευνητής: Παίρ'νε.

Πληροφορητής: Είκοσ' ψωμία και αν εδούλευαν δύο οχτάωρα, 'α παίρνανε 40 ψωμία και έχ'νε παράπονα.

Ερευνητής: Έεις δίκιο, είσαι πολύ δίκαιος, εύγε! Πολύ σωστό!

Πληροφορητής: Αυτά που έζησα με τα μάτια μου.

Ερευνητής: Ναι, ναι που έζησες.

Πληροφορητής: Ας παίρομε προπολεμικώς τη ζωή, λέγ' ατ'ς, ντό θέλετε ατώρα, λέγ' ατ'ς.

Ερευνητής: Έεις δίκιο.

Πληροφορητής: Το κρέας είχε 48 φράγκα, επαίρναμε έναν κιλό κρέας, ατώρα πόσα κιλά κρέας παίρ' ένας εργάτης; Παίρ' δύο χιλιάδες και οχτάωρο.

Ερευνητής: Ατώρα 'α φτάγω σε έναν ερώτηση.

Πληροφορητής: Ευχαρίστως.

Ερευνητής: Ε ναι ειλικρινά, φαίνεσαι ειλικρινής.

Πληροφορητής: Σ' όλα θα σ' απαντήσω.

Ερευνητής: Ναι, το '39 του πατέρα μ' το περιβόλακι εξέρτς α' εκεί ση Νέα Ζωή απέναντι ασ' σο σχολείο που έν' ατώρα, τη Πόλυ η θαγατέρα είμαι εγώ, τη Πόλυ η θαγατέρα.

Πληροφορητής: Τ' εσέτερο το...

Ερευνητής: Περιβόλι.

Πληροφορητής: Τέσσερα οικόπεδα.

Ερευνητής: Ναι, ναι, ναι τέσσερα οικόπεδα.

Πληροφορητής: Ο ένας έν' ο ξάδελφο μ' ο Νικόλας.

Ερευνητής: Εγώ ατώρα άμον μωρό, κοριτσάκι που έμ'νε, θυμούμαι που είχαμε ροδάκινα, καΐσα απέσ' και απέναντι έτον τη Ζεμπίλ τη Τσομίδη. Λοιπόν κάθε τόσο έλεγαν, μωρό έμ'νε, έρχουνταν στον πατέρα μ' ότι έμπαιναν οι Ρούσιαληδες, άτσ' έλεγάν εσάς, οι Ρούσιαληδες και έκλεφταν τα καΐσα.

Πληροφορητής: Μπορεί να έκλεφταν.

Ερευνητής: Λοιπόν ατώρα 'α λες με την ειλικρί-

νεια. Έντον έναν τρανόν φασαρία και είπε ο πατέρα μ' τον θείο μ, νέπε, όσον να κλέφνε, 'α κλέφνε, πεινασμέν' είναι και 'α χορτάζ'νε. Ο θείο μ' πα είπε, όχι, έχ'νε την φλέβαν ατουν το κλέψιμον. Ατώρα 'α λες με ειλικρινά.

Πληροφορητής: Λάθος έτον.

Ερευνητής: Λάθος έτον; Δηλαδή επείνανετε ό- ντως πραγματικά και έκλεφετε και καλά εποίνετε και έτρωετε ατα, γι' ατό εξεπάτωσέν ατα.

Πληροφορητής: Έν' έναν πράμαν που τρώγεται ζηλεμένον.

Ερευνητής: Ζηλεμένον.

Πληροφορητής: Οφέτος έκλεψάν εμας κάπου 50, 60 κιλά αχλάδα ωραία, σον δρόμον απάν' έμ'νες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πολωνοί, έτυχέν ατ'ς πράγματι ο ίτον, ο Βυσινάκης. Έρχουτον 'α φέρ'νε μας φρούτα, επρόλαβε και επήρε, τερεί, μόλις είδαν ατον, αβούτος ο Γιάννης, είπε, με τα σακούλα, αβούτα ατόσα φρούτα, ο Γιάννης είπε, και επεκεί τερεί, μόλις είδαν ατον, επε- κεί εσέβαν σ' αυτοκίνητο και δρόμο. Ατός αποπίσ' πως επένανε, επήρε τον αριθμό όλα και ντό μάρκα έν', τραυματισμένος για, και έτσι φρούτο έν' θέλω να πω και κλέφνε.

Ερευνητής: Επομένως δηλαδή ατώρα 'α ρωτώ σε και κάτ' άλλο.

Πληροφορητής: Τελευταία σ' εκείν' το χωράφ' έναν καϊσ' την γωνία επέμ'νε.

Ερευνητής: Χρόνα έρχουμ'νες εμάζευάμε και έτρωγάμε, επειδή εφύτευεν α' η μάναν ατ'

Πληροφορητής: Εκεκά έχ' οσπίτ' ο ξάφλο μ' ο Νικόλας.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Άπάν' μερέα έχ' η αδελφή μ' η Μαρία.

Ερευνητής: Ναι, ναι, εποúltσεν α'. Αλλά τέρεν, εσείς ατώρα, ντό θυμάσαι, εφέρθαν εσάς οι άλλ' οι Κατερινιώτ', όταν έρθετε, νηστικοί οι άνθρωποι, 'κ' είχτε νε χωράφ' νε τίποτε, όσταν επένετε εζήτανετε κάτ' εδίναν εσάς δα- νεικό ή να δίνε σας...

Πληροφορητής: Εδίναν.

Ερευνητής: Εδίναν έτσι, υποστήριζαν.

Πληροφορητής: Αδά πα υποστήριξαν εμασε πα- ντού.

Ερευνητής: Ναι, και οι Βλάχοι ή μόνον οι Πό- ντιοι;

Πληροφορητής: Όλοι, όλοι και οι Θρακιώτ'.

Ερευνητής: Και οι Θρακιώτ' πα εβοήθησανε.

Πληροφορητής: Και τα θρακιώτικα τα ίτε, τα

αλώνα, εποίκαμ' ατα συνοικισμό.

Ερευνητής: Συνοικισμό εσείς ναι.

Πληροφορητής: Λοιπόν.

Ερευνητής: Τα οποία επλήρωσετε και επήρετέ ατα ή το κράτος εδέκε σ' ατα;

Πληροφορητής: Όχι τα θρακιώτικα τ' αλώνα οι Πόντιοι από 300, 400 μέτρα, ε'είναι ατώρα χρεούνταν' ατα, το κράτος χρεών' ατα.

Ερευνητής: Ατώρα χρεών' ατα.

Πληροφορητής: Τα περισσά εγόρασάμ', τα πρώτα κλήρους εποίκαμε συνοικισμό, τα πρώτα κλήρους των Θρακιώτ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εποίκαμ' ατα συνοικισμό.

Ερευνητής: Εγόρασέτ' ατα όμως, το κράτος τιδέν 'κ' εδέκε σασε.

Πληροφορητής: Αυτού ολόερα όχι.

Ερευνητής: Συνέχισον, ευχαριστώ, γιατί είχα μια μεγάλη απορία και είπε με την αλήθεια.

Πληροφορητής: Το '40 πουδέν 'κ' εταράγαμε εμείς οι Πόντιοι, ετέρναμε την φτώχια μουνε. Και ο Κοϊδάκης ο μακαρίτης είπε τον Λόχερ αβοιτείν οι Πόντιοι όλ' είναι κομμουνιστές. Άμα έκουεν ατον ο Λόχερ, ατώρα 'α μιλω.

Ερευνητής: Πέει ατα ό,τι θέλτς, ό,το έεις απέσ' - ι- σ'.

Πληροφορητής: Άμα έκουεν ατον ο Λόχερ, ατός εδιοίκανε την Μακεδονία ολόκληρο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ά θέριζέ μας ο Λόχερ, σο χέρ'ν ατ' έτονε και 'κ' έκ'σεν ατον ο Λόχερ τον προ- δότη, τον εγκλημάτην τον Κοϊδάκη, ας πε- ράζ'νε με την φυλακή, 'κί φογούμαι.

Ερευνητής: Ο Κοϊδάκης ο δεσπότης.

Πληροφορητής: Ο δεσπότης μάλιστα, εδέβασα την ιστορία πόπα Λόχερ.

Ερευνητής: Παπά Λόχερ απολογήσου.

Πληροφορητής: Όχι, πόπα Λόχερ απολογήσου.

Ερευνητής: Απολογήσου.

Πληροφορητής: Εδέβασ' ατο, η μασέλα μ' πολλά 'κ' επέτυχε, αλλά κάποτε δαγκών'. Έτσι που λες και αν έκουεν ατον ο Λόχερ, 'α θέριζέ μασε. Και είπε αβούτο το μέρος, είπε, τ' εμέ- τερον έν', ατείν οι Πόντιοι να φεύ'νε σα μέρα τουνε. Αβούτο η Μακεδονία έν' ανταλλάξιμα. Έναν πόντο γης εφέκε ο Τούρκο μ' έναν χω- ματένων σπίτ' και δέκα με δεκαπέντε πόντους γης εφέκε ο Πόντιο και έρθε ασ' την Τουρκία

Ερευνητής: Πολύ σωστά.

Πληροφορητής: Εξορία μεγάλη, οξυπόλτ' έρ- θαμε.

(Παραμβάλλεται μια άσχετη συζήτηση)

Ερευνητής: Λοιπόν ακούω ντό άλλο θυμάσαι;
Και ο Λόχερ 'κ' έκ'σέ σας.

Πληροφορητής: Ο Λόχερ 'κ' έκ'σε τον Κοϊδάκη
και είπεν ατον αυτοί αν ήταν κομμουνιστοί,
'κ' 'α έρχουνταν στην Ελλάδα, έρθαν στην Πα-
τρίδαν ατουνε, 'κ' έκ'σεν ατονε μάλιστα.
(Μιλάνε πολλοί μαζί άλλοι παρευρισκόμενοι)

Πληροφορητής: Και έναν μελέκ ανταλλάξιμο γη
εφέκαν οι Πόντιοι εκεί και οι Τούρκ' απαδά
εφέκαν έναν χωματένον σπít' και έναν πα μι-
ναρέ έχ'νε στην Θεσσαλονίκη. Το τζαμί εκεί-
νών βυζαντινό οικοδομή έν' αρχαία εκκλησία,
ε'είνο εποίκαν έτοιμο τζαμί, μόνον μιναρέ
έχτισαν. Θέλω να πω ντ' έφέλεκαν οι Τούρκοι
και έφυγαν απ' εδώ, τίποτα περιουσίας. Και
τ' εμέτερον οι Πόντιοι επ' εκεί εφέκαν κι έφυ-
γαν επ' εκεί Πανεπιστήμια, εργοστάσια, κα-
πνομάγαζα, πολυκατοικίας μετ' εκείνα
επλήρωσαμε την αποζημίωση της Τουρκίας
τη Μικρά Ασίας τον πόλεμο που ενίκεσέ μας
ο Τούρκο. Την καταστροφή εκείνο, τη ζεμία
την πλήρωσαν πάλι οι Πόντιοι με τα περιου-
σίας που είχανε, τα δικαιώσανε, εμείς οι Πό-
ντιοι. Και επλήρωσάμε αυτό τη ζεμία που
έτονε αιτία τη Μικρά Ασίας τη καταστροφής
το λαϊκό κόμμα. Ο βενιζελικός στρατός, εδέ-
βασα την δίκη των έξι και ένουμνε έξω φρε-
νών, λέει, πολεμούσε και το λαϊκού κόμματος
ο στρατός λιποτακτούσε. Εξαιτίας του λαϊ-
κού κόμματος χάσαμε τη Μικρά Ασίας τον
πόλεμο. Και τώρα έλλαξαν τ' όνομά τ' εκείνο,
λαϊκό κόμμα έν' εγκληματικό όνομα, να μην
ακούει α' ο λαός. Εξέρ'νε αυτοί ένταν η αιτία
και εχάσαμε τη Μικρά Ασίας τον πόλεμο.
Ένουμ'νες δύο κόμματα και έλλαξαν τ' όνομα
χθε. Μίαν εδέκαν α' ΕΡΕ, μίαν Νέα Δημοκρα-
τία, επεκέι έλεγά α' ΔΙΑΝΑ άλλο όνομα, εδέ-
καν α' και χούντα να μην ακούει ο κόσμος
λαϊκό κόμμα, αυτό εχάσε τη Μικρά Ασίας τον
πόλεμο.

Ερευνητής: Άποψή σου.

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα.

Ερευνητής: Άλλο τι θυμάσαι; Ντό έξεις να λες
μας; Πώς έζησέτε ύστερα, η Νέα Ζωή, πόσα
οικογένειας περίπου έχ';

Πληροφορητής: Ατώρα πάνω κάτω.

Ερευνητής: Ποντιακά οικογένειας.

Πληροφορητής: Όλ' σχεδόν Πόντιοι είμες.

Ερευνητής: Πόσα οικογένειας;

Πληροφορητής: Πάνω κάτω 100 θα είναι.

Ερευνητής: Εκατό οικογένειας.

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Και είστουνε είπες Κερασούντιοι,
Ορτουλούδες.

Παρέμβαση της γυναίκας του

Οι πολλοί Κερασουνταίοι είναι.

Πληροφορητής: Σουρμελιώτ' πα είναι

Ερευνητής: Σουρμελιώτ' πα είναι.

Πληροφορητής: Απ' όλα είναι, μερικοί πα έρθαν
ας' χωρία εκατήβανε.

Ερευνητής: Με ντό ασχολήθετε ασ' τ' έρθετε
επεκίαν εκεί ση Νέα Ζωή;

Πληροφορητής: Εποίναμε καπνά.

Ερευνητής: Ντό καπνά, ποίο ποικιλία;

Πληροφορητής: Ποικιλία το σαμψών.

Ερευνητής: Το σαμψών εποίνετε, η γεωργική
υπηρεσία κανέναν βοήθεια εποίκε σας, να δι'
σας δάνεια να 'φτάτε αράν, να παίρετε πανία,
να παίρετε...

Πληροφορητής: Δάνεια αϊκα εδίναν εμας.

Ερευνητής: Εδίναν εσας δάνεια. Πρίμα;

Πληροφορητής: Πρίμα πα εδίναν έναν καιρό.

Ερευνητής: Έναν καιρό.

Πληροφορητής: Σα καπνά πα εδίνανε, σα σιτά-
ρα εδίνανε, βαμπάκια 'κ' ευτάμε φυσικά και
αυτό θέλω να πω και...

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες με το '39 έρθε το
'40 ως ατώρα καπνά ευτάτε ή άλλαξε η σύν-
θεση η αυτή η καλλιέργειά σουνε;

Πληροφορητής: Εννέα, δέκα χρόνια επεδάβαμε
τα καπνά και ευτάμε περιβόλα.

Ερευνητής: Περιβόλα, ντό έχετε σα περιβόλα
σουν φυτεμένα;

Πληροφορητής: Έχομε μήλα, αχλάδα, φουντού-
κια, ατώρα εγύρτσαμε σα ακτινίδια.

Ερευνητής: Σα ακτινίδια.

Πληροφορητής: Σα ακτινίδια.

Ερευνητής: Καλά όταν λες περιβόλα, ατά όλα
εγόρασέτε' ατα μαναχοί σουν.

Πληροφορητής: Ατά εγόρασάμ' ατα.

Ερευνητής: Πόσα στρέμματα περβόλ' έεις εσύ;
Είσαι γεωργός, είσαι 81 χρονών και βλέπω σε
κοτσανάτος είσαι ακόμαν.

Πληροφορητής: Ευχαριστώ.

Ερευνητής: Να τα κατοστήσεις. Ευτάτε περι-
βόλα, αγαπάς να δουλεύς ακόμαν;

Πληροφορητής: Δουλεύω ακόμαν.

Ερευνητής: Ακόμαν δουλεύς, βοηθάς.

Πληροφορητής: Τελάρα διορθώνω, επιδιόρ-
θωση, μετ' έναν καρφόπο πα τελάρα χτίζω

Ερευνητής: Χτίεις.

Πληροφορητής: Έναν τελάρο επεκεκά αχπάεται,
έναν καρφόπον θέλ'.

Ερευνητής: Δηλαδή εσυνέλθετε ασ' σο πολλά τη
δουλειάν, ε; Έτσι δουλεύετε πολλά.

Πληροφορητής: Όχι, δουλεύουμε κανονικά
Ερευνητής: Κανονικά.
Πληροφορητής: Οι Γουρουχλούδες δουλεύ'νε πολλά και οι Γουρουχλούδες αγαπούν πολλά τα παράδες. Α τώρα ας λέγω σε...
Ερευνητής: Για πέει με, γιατί λένε οι Γουρουχλούδες αγαπούν πολλά τα παράδες;
Γυναίκα πληροφορητή
Και ποίος 'κ' αγαπά τα παράδας;
Ερευνητής: Όχι, ατείν παραπάνω, γιατί λέν' ατο;
Πληροφορητής: Όλ' αγαπούν ατα.
Ερευνητής: Καλά όλ' αγαπούν ατα, αλλά λίγο παραπάνω ο Γουρουχλής λένε, γιατί;
Πληροφορητής: Το Γουρούχ έτونه, σο Σιούλι εκεί που έμ'νες στον Πόντο έτον ορεινό μέρος και έλεγαν α' Γουρούχ, ορεινό δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι καλά, αλλά γιατί λένε ότι αγαπούν τα παράδας;
Πληροφορητής: Ατό έν' άμον κατηγορία το Γουρούχ.
Ερευνητής: Όχι επειδή λένε Γουρούχ, όπως λένε εμέν Ορτουλούσα, εσέν λένε σε Γουρουχλού, την άλλεσσα... όχι ασ' ατό, γιατί λένε ότι οι Γουρουχλούδες αγαπούνε πολλά το χρήμα;
Πληροφορητής: Εξέβεν μίαν τ' όνομά μουν.
Ερευνητής: Τ' όνομά σου;
Πληροφορητής: Ναι, οι Γουρουχλούδες αγαπούν πολλά τα παράδας, αγαπούν και το νοικοκυριό, κλεψιά 'κ' έχ'νε.
Ερευνητής: Κλεψιά 'κ' έχ'νε όχι.
Πληροφορητής: Για πέει με α τώρα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ποίος δήμαρχος, ασ' την διανομή κι αδά πόσα χρόνα έν';
Ερευνητής: Πρέπ' να έν, το '30 έντونه, το '32 η διανομή.
Πληροφορητής: Ασ' την διανομή και εντεύθεν εδώ πόσοι δήμαρχοι επέρασαν, πάνω κάτω επέρασαν 40 δήμαρχοι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κανένας δήμαρχος 'κ' είδε τα βακούφικα στην Κατερινόσκαλα, βακούφικα εκείνα τσαϊρα αλμύρας 'κ' εσέβαν την διανομή. Απ' ατά ένταν χωράφα. Ατά εζάπωσάν ατα μερικοί νταήδες ναι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και έρθεν μόνον ο δήμαρχο, τόσοι δήμαρχοι επέρασάνε, όλ' έτρωγαν και εποίν' ατα πλακάκια, κανείς 'κ' ανακάλυψέν ατα. Και έρθε ο δήμαρχο ο Χαραλαμπίδης ο Γουρουχλούς, γνήσιος Γουρουχλούς έν' ασ' σο Γουρούχ.
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ανακάλυψέν ατα και 'κ' εφογώθεν. Τρία τετραετίας εποίκεν, τρεις τέσσερις δώδεκα εποίκε δήμαρχος.
Ερευνητής: Δήμαρχος.
Πληροφορητής: Και ανακάλυψε ατά τα χωράφα.
Ερευνητής: Ναι, δηλαδή θέλω να λες με λίγο για του Γουρουχλού. Εσύ λες ότι έν' ο Γουρουχλούς τίμιος, εργατικός.
Πληροφορητής: 'Κ' έκλεψε.
Ερευνητής: Κλέφτες 'κ' έν' ξάι.
Πληροφορητής: Και εποίκε ατά τα έργα.
Ερευνητής: Ευτάει έργα, αγαπά την πρόοδο.
Πληροφορητής: 'Κ' έφαε, 'κ' εποίκεν ατα πλακάκια, άμον τοιν άλλτς.
Ερευνητής: Πάντως είστουν πολλά εργατικοί. Γιατί λέτε λατρεύετε το χρήμα, 'κ' εδέκες με την απάντηση.
Πληροφορητής: Το χρήμα;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το χρήμα όλ' λατρεύν' α'.
Ερευνητής: Όλ' λατρεύν' α'.
Πληροφορητής: Είμαστε οικονομικοί, 'κί σπαταλούμ' α'.
Ερευνητής: 'Κ' αγαπάτε τα διασκεδάσεις.
Πληροφορητής: Τα διασκεδάσεις αγαπώ ατα. Στην Τουρκία ετραγούδεσα τέσσερα, πέντε φορές.
Γυναίκα πληροφορητής
Ναι αλλά σα νιάτα σ' 'κ' εποίνες, α τώρα...
Πληροφορητής: Σα νιάτα μ' 'κ' επροφτάν'να. Α τώρα ας τελώνω με τον Χαραλαμπίδη.
Ερευνητής: Τον Χαραλαμπίδη.
Πληροφορητής: Ναι. Ανακάλυψε και εκατέσχεσε δύο χιλιάδες στρέμματα μεγάλη περιουσία στον δήμο μουνε και εποίκε το μέγαρο, την πολυκατοικία, το δημαρχιακό μέγαρο, σ' όλον την Ελλάδα να γυρίεις τέτοιο μέγαρο πουθενά 'κ' έν'. Εποίκεν α' ο δήμαρχον μουν ο Γουρουχλούς, μηχανικός για. Εύρεν σο Βατάν μερέα πα σε δύο μέρη βακούφικα, εείνα πα εκατάσχεσε, εποίκε απέσ' σχολεία και ίτε πράματα θάματα. Εύρε και σο Μουράτ μερέα άλλα 30 στρέμματα, ανακάλυψε και εκείνα και εποίκε γήπεδο σο Μουράτ αδά μερέα για τα παιδιά. Ατά εποίκε ο Γουρουχλούς ο δήμαρχο και κατηγορούν ατον.
Ερευνητής: Όχι 'κί κατηγορούν ατον. Όταν είσαι δήμαρχος, 'α κατηγορούν σεν κέλα και 'α παινούνε σε κέλα.
Πληροφορητής: Ατά ευτάνε, οι Γουρουχλούδες ατά ευτάνε, οι δήμαρχοι, μάλιστα.
Ερευνητής: Και είστουν περίπου 100 οικογένειας αδαπέσ' στην Κατερίνη. Μόνο ση Νέα Ζωή

Γουρουχλήδες; Παντού είναι. όχι, είστουν αρκετοί στην Κατερίνη πάρα πολλοί. Και εγόραστε τα περισσότερα χωράφα, έμαθα ε;

Πληροφορητής: Όλα αγορασμένα.

Ερευνητής: Όλα αγορασμένα

Πληροφορητής: Τα καπνά ατότες αξία πολλά πα 'κ' είχαν αμά τα χωράφα σημασίαν 'κ' εδίναν.

Ερευνητής: Ναι και εσείς εγόραζέτε χωράφα και έτσι οσημέρο... ατώρα θέλω να λες με, ωραία είπες με αρκετά στοιχεία για τη Νέα Ζωή. Από γλέντια και διασκεδάσεις, θέλω να λες με τραγούδα, είσαι λυριτζής;

Πληροφορητής: Όχι μόνον τραγουδιστής.

Ερευνητής: Ά λες με κανέναν τραγούδ' άτς';

Πληροφορητής: Επήγα στην Κωνσταντινούπολη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μάρτυρας έν' ο κοιτοπουλάς ο Λεωνίδας, οσημέρον πα τερών ασ' σα δρόμους όπως έρχου'νε, στην εκκλησία να επένα 'κ' επόρ'να κουρασμένος για, η ώρα δύο έφτασάμε. Και τερών έναν Τογιότα έρ'ται και κολίζ'με, ποίος έν' αβούτος ο άνθρωπον, λέγω, σιγά, σιγά; Τερών έν' ο Λεωνίδας με τα κοτόπουλα, έγκε σον Αρώνα τα κοτόπουλα και εγνώρτσε με, μετ' εκείνον έμ'νε στην Κωνσταντινούπολη, εξέρ' φαρί τα τουρκικά και...

Ερευνητής: Κούλαλης έν'.

Πληροφορητής: Κούλαλης ναι. Και που λες στην Κωνσταντινούπολη σ' έναν μεγάλο κέντρο, Άγγελος λέγεται, έμ'νες εκεί, ο Λεωνίδας δίπλα μ', με την κυρά Σοφία μαζί έμ'νες ναι, και όλα τα έθνη που πάνε στην Κωνσταντινούπολη τουρίστες, έχ'νε έθιμο, πολιτική, λένε μερικά δικά τους τραγούδα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είπαν και τα δικά μας ποντιακά τραγούδα τελευταία είπανε έναν τραγούδ' «εσύ είσαι το Χριστό, εγώ είμαι το Αλλάχ, εμείς οι δύος άχ και βαχ». Τότες είπα ευκαιρία, ολίγον πα ελάφρυνάμε, έπα έναν μπύρα, αγγήγορα μεθώ και γερό μπύρα έτονε το τουρκικό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επήγα σον διευθυντή. Ο διευθυντής εκάθουτον έξ' μερέα και παρακολούθανε την κίνηση πώς εξυπηρετούν τον κόσμο, μεγάλο κέντρο για. Η μάνα ατ' έν', λέει ο Λεωνίδας, Πόντιεσσα ελληνίδα. Άρπαζαν μικρά κοριτσάκια και παντρεύκουντανανε. Ένας ομορφόπαιδος, με ποντιακό γάλα ετράνυνεν για και επήγα λέγ' ατονε (μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Ντό είπες ατον, ατώρα εξήγησον ά' σα ελληνικά.

Πληροφορητής: Όπως είπετε εσείς τ' εμέτερα τραγούδα και ευχαριστήθηκαμε, εγώ πα θα πω δικά σας τραγούδια τουρκικά, αν επιτρέπεται. Μόνον να πεις, άφεντη, είπε, ευχαρίστως είπε. Αμάν κουϊζ' με το νόημα τον τραγουδιστή, λεβέντης ε'είνος πα ποίος είπε τα τραγούδα, τρία, τέσσερα τραγούδα.

Ερευνητής: Ντό τραγούδα έτανε ποντιακά ή ελληνικά; Τουρκικά;

Πληροφορητής: Όχι, δικά μας τραγούδια.

Ερευνητής: Ποντιακά ή ελληνικά;

Πληροφορητής: Ελληνικά λαϊκά.

Ερευνητής: Ελληνικά.

Πληροφορητής: Αυτό το τραγούδ' δημοτικό έν' ή λαϊκό;

Ερευνητής: Ποίο τραγούδ';

Πληροφορητής: Αυτό εσύ είσαι του χριστού, εγώ είμαι του Αλλάχ, εμείς οι δύος άχ και βαχ.

Ερευνητής: Λαϊκό.

Πληροφορητής: Λαϊκό, διαφεύ'νε με τα ονόματα. Και που λες εφώναξέν ατον αμάν...

Ερευνητής: Στάσου ένα λεπτό...

(Διακοπή λόγω βλάβης).

Ερευνητής: Λοιπόν είπες ατώρα τα τραγούδα ποία είπες.

Πληροφορητής: Ο διευθυντής ο Τούρκο φώναξε τον τραγουδιστή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και λέει ατονε κέλ πουρντά, έλα εδώ. Έρχεται κοντά του (μιλάει τουρκικά), 'α λέγομ' ατα ποντιακά;

Ερευνητής: Ποντιακά, ποντιακά.

Πληροφορητής: Αυτός ο κύριος που ήρθε ασ' στην Ελλάδα, ασ' σο Γιουνάν, 'α λέει μερικά τραγούδα τ' εμέτερα τουρκικά, γλήγορα dos τον σειρά. Και είπεν ατον, λίγο ας περιμένει, ας τελειώνει αυτό το πρόγραμμα και επεκεί θα τον φωνάζω. Έρχεται σουμά μ' ο τραγουδιστής και λέει με τ' όνομά σ' πώς έν' κύριε; Χρήστο, λέγ' ατονε, Λευτέρογλου Χρήστο. Χρήστο μαναχόν κανείται, είπε. Μετά πέντε λεπτά φωνάζ' με ο τραγουδιστής ο λεβέντης. Επήγα σουμάν ατ', εδέκε με το μικρόφωνο, ατώρα πες. Επήρα το μικρόφωνο, λέγ' ατονε τώρα θα με πεις την αλήθεια, λέγ' ατονε, λεβέντη, λέγ' ατονε, ελεύθερος είσαι ή παντρεμένος είσαι; Γιατί με ρωτάς; Λέει. Αναλόγως λέγ' ατονε, 'α φτάγω σε τραγούδ', λέγ' ατονε, τουρκικό τραγούδ'. Πεκιάρ' είμαι, πεκιάρ' θα ειπεί ελεύθερος.

Ερευνητής: Ελεύθερος.

Πληροφορητής: Αν λέγω ψέματα ο Λεωνίδας...

Ερευνητής: Όχι, γιατί 'α λες ψέματα, ποίος ο λόγος;

Πληροφορητής: Και που λες, από ας λέγομ' α' τουρκικά να ταιριάζ'

Ερευνητής: Ναι πέει όπως είπες α'.

Πληροφορητής: (Μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Τραγούδα το, τραγουδιστό.

Πληροφορητής: (Μιλάει τουρκικά). Είπα το μίαν με τον σκοπόν και επεκεί είπα τον, αν επιτρέπεται, 'α λέγ' α' και με την καϊτέ. Βέβαια, είπε, 'α λες α' και με την καϊτέ, είπε, με τον σκοπό. Είπα το και με τον σκοπό. Ε'είνος πα είπε με έτοιμο τραγούδ', εσύ είσαι του Χριστού, εγώ είμαι του Αλλάχ, εμείς οι δύοσ αχ και βαχ και επιλέθαμε και αποχαιρέτσαμε. Και εκεί που 'α πάω τραγουδώ, εφόρ'να ρεπούπλικο ωραίο, μαύρο της μόδας, έθηκά το κά', όλο κόσμος κανείς καπέλα 'κ' εφόρ'νε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εντράπα. Έρθε, κρούει με απάν' σ' ωμία ο διευθυντής και λέει με το καπέλο θα πας και τραγουδάς, κύριε, λέει με. Με το καπέλο, λέγ' ατον, κύριε, απόσον κόσμος καπέλα δεν φοράνε, ντρέπομαι. Όχι, είπε τα χαμελά 'κ' είναι, με το καπέλο θα τραγουδάς. Άτσ' πα 'κ' εχάλασα το χατήρ'ν ατ', επήγα με το καπέλο ετραγούδεσα. Εσέβαμε και σον χορό, πάλι έθηκά κά' το καπέλο, πάλι έρθε και λέει με το καπέλο 'α πας τραγωδείς, άτσ' πα 'κ' εχάλασα το χατίρ'ν ατ', επήγα με το καπέλο, εποίκαμε και τον χορό, όλ' τ' εμέτερο ασ' στην Κατερίνη, από παντού. Ο ίτο πα καμαρών', ο Λεωνίδας, εγώ τραγούδια δεν ξέρω, παππού, είπε, τουρκικά εξέρω καλά, εξέρ' ανώτερα απ' εμέν να μιλά. Έτσι ετελείωσάμε από τη σκηνή.

Ερευνητής: Ά λες με τραγούδα, ο σκοπός έν' σα τραγούδα.

Πληροφορητής: Τραγούδα ατώρα στην Τουρκία ντο είπα;

Ερευνητής: Ναι, όποια ποντιακά εξέρς 'α λες μ' ατα όλα.

Πληροφορητής: Από πα ποντιακό.

Ερευνητής: Και τούρκικο πα πέει με.

Πληροφορητής: Τουρκικό κια είπα είναι χανούμισσα σ' έναν άλλο κέντρο που πήγαμε (μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Πώς εξηγείται;

Πληροφορητής: Εγώ ασ' σον κατήφορο πάω, πάω, εμέν εσέβεν η σεβντά και εσύ παραμερίεις με.

Ερευνητής: Εσέβε με η σεβντά και εσύ χανούμισσα παραμερίεις με.

Πληροφορητής: Ναι, ελάφρυνάμε εκεί πα, έπαμε δύο πύρας μάλιστα, ναι. Και που λες...

Ερευνητής: Τραγουδιστά πέει με έναν.

Πληροφορητής: Κια είπαμ' ατο τραγουδιστά.

Ερευνητής: Όχι, πέει η γαϊτέν αχτε πώς έν';

Πληροφορητής: Α, η γαϊτέ χτε; (Τραγουδάει τουρκικά), άμα λαφρύντς, η γλώσσα ανοίεται.

Ερευνητής: Ανοίεται.

Πληροφορητής: Απέσ' σο ίτο εποίκαν εμεν έναν απάτη για πλάκα. Από σο κέντρο που επήγαμε υπογείως έτονε, βαθέα, ημιυπόγειος και μόλις είπα από το τραγούδ', τη νύφες -ι- μουν η αδελφή, η Κάλη. Η Κάλη είχε γειτόνισσα τουρκόφωνέσσα, ήξερε τα τούρκικά. Τερών κάτ' μιλούνε με την τραγουδίστρια ατέν, την χανούμισα. Εν τω μεταξύ τερών, περάν', στην άκρα έμ'νες σο τραπέζ', περάν' απόπίσ' μερέαν μουν η χανούμισα, πού πάει αυτή; Λέω. Πήγε στην άκρη για να μην καταλαβαίνω τίποτα και εκεί που πίνω, έχω τη φωτογραφία, αλλά κάποτε 'αφέρ' α' κ' ελέπς α', με πήρε φωτογραφία χωρίς να ξέρω. Και σον γυρισμό τερών έναν χέρι αδά, έναν σον άντραν ατ'ς, δίπλα με τον άντραν ατ'ς εκάθουμ'νε τον Ανέστη πατσανάγα με τον γιο μ' για, με το θάρρος εποίκεν α' το κόλπο. Εκεί που πίνω το φως εντώκεν σ' ομμάτα μ', μω την πίστη σ', λέω, φωτογραφία έν'. Μετά πέντε λεπτά η φωτογραφία γυρίζ' και λένε με, 'α πλερώντς τη φωτογραφία, παππού. Δεν πλερώνω φράγκο, είπα ατ'ς, με απατήσετε. Να το πλερώσετε εσείς, είπα. Και επεκεί θα πλερώσουμε. Όχι, όχι, είπα, θα το πλερώσω να μην πείτε τσιγκούνης είναι. (Μιλάει τουρκικά) 150 φράγκα τσάμπα, έτσι το πλέρωσα. Εκεί που θα το πάρω, το άρπαξε από τα χέρια μου η Κάλη, η συμπέθερά μ' η Κάλη, τη νύφες -ι- μ' η αδελφή με το θάρρος για. Έναν καιρό είχεν α' εκείνε και επεκεί έγκεν α' σ' οσπίτ', μάλιστα αυτά έγιναν.

Ερευνητής: Ναι αλλά εγώ θέλω τραγούδ' ποντιακά.

Πληροφορητής: Ποντιακά.

Ερευνητής: Γαϊτέ και τραγούδ' μαζί ποντιακά.

Πληροφορητής: Επήγα οφέτος τον Δεκαπενταύγουστο...

Ερευνητής: Στην Σουμελά.

Πληροφορητής: Στην Σουμελά, την παραμονή επήγαμε το βράδυ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τερών εκεί συζητούνε ασ' στην

Αυγή είχανε συγκρότημα και χαπάρ' κ' είχα,
συγκρότημα ναι.
Ερευνητής: Αδά' α φτάω έναν παρένθεση η Αυγή
έν' έναν χωρίο που ευρίεται...
Πληροφορητής: Όλ' Σουλιέτ', όλ' Σουλιέτ'.
Ερευνητής: Γουρουχλούδες, ναι πού έν' στην Κο-
ζάνη;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Σον Λαγκαδά.
Πληροφορητής: Σον Λαγκαδά.

(Γίνεται συζήτηση με άλλον παρευρισκόμενο
και τον ρωτάνε μήπως τον κουράζουν)

Ερευνητής: Πέει με τραγούδ' ατώρα εσύ.
Πληροφορητής: Επήγαμε στην Σουμελά οφέτος
τον Δεκαπενταύγουστο. Εκεί συζητούν και
λένε τόσοσιν Κατερίνη Πόντιοι και κανείς έναν
συγκρότημα κ' έντονε, δεν ντρέπονται, λέει.
Ακού' α' εγώ με τ' ωτία μ' δύοσ παππούδες
παράπονα έχ'νε. Και άτσ' πα λαγγεύω απάν'
στην πίστα και λέω τον διευθυντή θα με δώσεις
άδεια να τραγουδάω, αυτός που κρατούσε
σειρά και είπε ένας νεαρός, άσπρα φορεμένος,
δεν μπορώ, παππού, είπε, πολλά συγκροτή-
ματα έχομε. Εγώ τον είπα τσατίστηκα. Ας
στην Αυγή τη Μουράτ τη Πάνικα, τη Κυρέκο-
νος ο γιο οπίσ' μερέα, πού να γνωρίζ' ατονε η
ώρα δύο που ετραγούδησα; Έκουε τη σκηνή
και που λες, εγώ είπα τονε, στην Κωνσταντι-
νούπολη επήγα, είπα τονε τόσες φορές και με
έδωσαν άδεια οι Τούρκοι και τραγούδησα,
εσύ δεν μου δίνεις άδεια; Θα φύγω, είπα τονε,
αστεία. Περίμενε, παππού, είπε, περίμενε,
τώρα θα ρθει λύρα μου, είπε, και έτονε με το
τουλούμ έπαιζε και με τη λύρα θα τραγουδή-
σεις, είπε. Άτσ' πα έρθε η λύρα, εδέκε με άδεια,
επήγα στον λυριτζή σουμά λεβέντης...

Ερευνητής: Λοιπόν λέγε.

Γυναίκα πληροφορητή: Ποίον τραγούδ' είπες;

Ερευνητής: Ά λέει, Ά λέει ατώρα ο κυρ Χρήστο.

Πληροφορητής: Μη βιάσκεσαι, θεία, σιγά, σιγά,
κια Ά λέγομε τη σκηνή. Άτσ' πα επήγα στον
λυριτζή σουμά και εποίκα τον σκοπό και είπα
τονε αυτόν τον σκοπό πες και θα τραγουδήσω.
Νάταν τα νιάτα δυο φορές
άλλο τιθέν κ' εθέλ'να,
αστροναύτης Ά σπούδαζα
στην σελήνην θα επένα.

Ερευνητής: Τραγουδιστά.

Πληροφορητής: Τραγουδιστά.

Ερευνητής: Έξις έμορφον λαλία.

Πληροφορητής: τραγουδάει.

Ερευνητής: Ωραία. Άλλο; Εύγε;

Πληροφορητής: Ας τρώγωμε και πίνομε απόψι
μη κοιμούμεσιν

Αούτο ο κόσμον ψεύτικος, εμείς γιολτσήδες είμεσιν
Αούτο ο κόσμον ψεύτικον εμείς μισεφίρ' είμεσιν.

Ερευνητής: Πολλά έμορφα, άλλο;

Πληροφορητής: Ατώρα Ά θυμούμ' ατα, τέσσερα
τραγούδα είπα.

Χιονισμένα ψηλά βουνά καμιάν κ' γεράτε,

έρχουν δαβαίν'νε τα χρόνα, καμιάν κ' γεράτε.

Ερευνητής: Άλλα ποία θυμάσαι, το Τσάμπασι
εξέρτς α';

Πληροφορητής: Ε'είνο κ' είπα το.

Ερευνητής: Καλά πέει όποιο τραγούδ' θυμάσαι
και λες στη Νέα Ζωή πέει, κάθε μέρα σο χω-
ράφι -ι- σ' ποίο λες. Όχι είναι απαραίτητα,
εγώ ευτάγω ατό τη δουλεία, αλλά κ' ευρήκω
ανθρώπ'ς και είχα παράπονο. Λοιπόν.

Πληροφορητής: Ψηλό ραχίν χαμέλυνον, ας
ελέπω τον ήλον,

ας ελέπω και την αγάπη μ' άμον κόκκινον
μήλον.

Οφέτος Ά φτάμε θάματα εκεί, οφέτος ετα-
ράγα με το συγκρότημα το ποντιακό.

Παρέμβαση της γυναίκασ του: Την Σοφία πα Ά
παίρτς και πας;

Πληροφορητής: Ά παίρ' ατην και πάγω. Ανε-
ψιόν έχω εκεί κεμετζατζή πολλά πα κ' παίζ',
αλλά ατό έν', το μικρόφωνο ακούγεται μία
χαρά. Έχ'νε συγκρότημα τ' εμετέρ' οι Πόντιοι
ναι. Κοριτσάκια εφόρεσαν στολή αντρικό τα-
ραμέν' και ετραγώδεσαν ωραίο, η ώρα 11
ετραγώδεσαν και εγώ ετραγώδεσα η ώρα 12,
πού ν' ξέρα ε'είν εστείλναν σε ξενοδοχεία και
εκοιμούντανε και...

Ερευνητής: Ναι, κι άλλο τραγούδ' που λες ατώρα
ποντιακό θέλω να λες με σο χωράφ' όταν
δουλεύ'ς.

Πληροφορητής: Σο χωράφ' ατώρα...

Ερευνητής: Που θυμάσαι από παιδί ασ' στον
Πόντο τα δίστιχα...

Πληροφορητής: Τα δίστιχα... επέρασαμε φό-
βους, επέρασαμε ίτε σ' ανταρτικά.

Ερευνητής: Έσ'νε αντάρτης;

Πληροφορητής: Όχι.

Παρέμβαση της γυναίκασ του: Όχι ατός ξάι ασ'
σο κλουβίν ατουν κ' εχαλάγανε.

Πληροφορητής: Κάπου Ά ταράγουσ'νε.

Παρέμβαση της γυναίκασ του: Ατείν πολλά
έμορφα επέρασαν α'.

Πληροφορητής: Από μακρά επαρακολούθαναμε,
επαρακολούθαναμε.

Ερευνητής: Όχι, εγώ ασ' εσέν τραγούδα θέλω.

Πληροφορητής: Τραγουδά πολλά εξέρω, αλλά...
Ερευνητής: Ανασπάλτς ατα, η κόρ' επήεν σο παρχάρ, εξέρτς α';
Πληροφορητής: 'Κί θυμούμαι.
Μιλάνε πολλοί μαζί και δεν βγαίνει νόημα
Ερευνητής: Άλλο ντ' 'α λες με;
Πληροφορητής: Άλλο ντ' 'α λέγομε, αυτά έχει η ζωή. Ατώρα έν' ζωή, λέγ' ατ'ς, τι θέλετε, λέγ' ατ'ς ναι και έχετε παράπονα. Ανεψιόν έχω στην Ελβετία μέσα δάσκαλος, επήγα και σον γάμον ατ' ατού σον Μεγαλόκαμπο ναι με τ' ε'είν' τη ζέστς μαζί με την κυρά Σοφία. 'Α 'ρχεσαι σον γάμο, είπε, τη ποπά Λάζαρονος αδελφό, θείο για, ο Θόδωρον ατός πη επήρε την χέρα. Και εμίλησα μαζί με τον δάσκαλο ατός ποίος έν' στην Ελβετία απέσ' δάσκαλος. 'Κί συφέρ' να πάω δάσκαλος είπε, θείο, αλλά η υπηρεσία στείλ' με, 'α πάγω, λέει, 4 χρόνς πρέπ' να υπηρετώ εκεί και ύστερα στείλ' άλλον. Ακριβά τα πράματα εκεί λέει τα νοίκια, τα φαγώσιμα, όλς. Τηλέφωνο επ' εκεί 'κί παίρω τον πατέρα μ', απ' αδά ο πατέρα μ' πάντα παίρ' με τηλέφωνο, στοιχίζ' απ' αδά φτενά.
Ερευνητής: Στην Νέα Ζωή έχτισέτε σχολείο πότε τη χρονιάς;
Πληροφορητής: Ατό τα θεμέλια εσέβανε επί χούντας.
Ερευνητής: Επί χούντας.
Πληροφορητής: Επί χούντας το 13ο σχολείο.
Ερευνητής: Και εχτίε ναι, εκκλησία 'κ' έχετε;
Πληροφορητής: Εκκλησία 'κ' έχομε.
Ερευνητής: Ευτάτε κανέναν ενέργεια τίποτε σαν Πόντιοι;
Πληροφορητής: Ενέργεια, εκεί ταραγοί είμες, οι μισοί παλαιοημερολογίτ' είν' δεν ταιριάζουμε.
Ερευνητής: Δεν ταιριάζετε πάνω σ' αυτό.
Πληροφορητής: Ναι
Ερευνητής: Όχι οι παλαιοημερολογίτ' σ' όποιο εκκλησία άνε; Ατείν πα χωρισμέν' είναι.
Πληροφορητής: Ε'είν' πα ένταν τρία παρτσάδας.
Ερευνητής: Τρία παρτσάδας ε; πού και πού πάνε, μπάρμπα Χρήστο, ατείν;
Πληροφορητής: Σον Άι Γιώργη, έναν χρόνο που 'α πένα σο Σοχούμ το '95, επήγα απ' εκεί 'α παίρνα κερία, γνήσια κερία και 'α παίρω και πάγω στην Παναγία αφτήνω.
Ερευνητής: Ση Σοχουμί την Παναγία.
Πληροφορητής: Ση Σοχουμί την Παναγία ναι και εξίωσεν και επήγα απάν'. Και εσχόλασεν η εκκλησία μουν ασ' στην Αγία Τριάδα και επήγα εκεί να παίρω κερία, ακόμαν το Πάτερ Υμών είπανε στην Παλαιοημερολογίτ'. Και

ετελείωσαν, εσχόλασαν και εκεί εποίκε κήρυγμα ο παλαιοημερολογίτης ο ποπάς και λέει εδώ βλέπω, είπε, 15 ονόματα, είπε, κύριοι, λέει, τα οποία αυτά τα ονόματα τα μισά δεν τα βλέπω στην εκκλησία. Επρόκειτο να εποίκανε νέους επιτρόπους, πάτε δηλαδή για όνομα, είπε, γιατί; Είπε. Εσάς τα 15 άτομα που εδέκετε αίτηση, είπε, τώρα που θα φτάμε επιτροπές, εδέκετε αίτηση και θέλετε να 'ίνουστε, λέει, επιτροπή, είπε, ατά ευτάνε.
Ερευνητής: Εσείς οι Γουρουχλούδες είστουνε Παλαιοημερολογίτες;
Πληροφορητής: Όχι, με το νέο ημερολόγιο.
Ερευνητής: Και είστουνε χωρίς εκκλησία ατώρα.
Πληροφορητής: Έχομε την Αγία Τριάδα. Έχομε τον θεράπων κι άλλο σουμά.
Ερευνητής: Α, σο νοσοκομείο που έν' και πάτε εκεί.
Πληροφορητής: Ναι κι άλλο σουμά, ευχαριστώ.
Ερευνητής: Ναι, ντό άλλο θυμάσαι ασ' την ζωή σ' μια και επήρε μας η ώρα ατώρα;
Πληροφορητής: Ασ' την ζωή μ' ντ' 'α θυμούμαι κια.
Ερευνητής: Αν θυμάσαι για τον Πόντο 'κ' είπε μας, πότε εγεννέθες, ποια χρονία;
Πληροφορητής: Κια είπαμε εγεννέθα το 1908.
Ερευνητής: Το 1908 ναι το είπες. Καμιά ανάμνηση ασ' σο χωρίο σ' άτσ';
Πληροφορητής: Ναι ας λέγομε.
Ερευνητής: Πέει άτσ' που εποίκε σε εντύπωση.
Πληροφορητής: Ατώρα...
Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Πώς επήρες τη Σοφία.
Πληροφορητής: Τη Σοφία; Α, 'α λέγομ' ατα. τη Σοφία η χώρα προίκας επαίρνε και εγώ εποίνα αγγαρεία. Ο πεθερό μ' έτονε, Καρυπίδης λεγότανε, εποίνε καλά ξυλάγκια από κέδρα που λέγομε, αρτούτσ, το αρτούτσ από κόκκινο άμον χαλκό.
Ερευνητής: Ατώρα 'α ρωτώ σε κάτ', εμείς 'α φτάμε και λαογραφικό Μουσείο. Εάν έξις κανέναν κούφα ασ' στην Ρωσίαν φερμένο.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Κούφα έχ'.
Ερευνητής: Έχ';
Πληροφορητής: Κούφα; Έχ' αδελφή μ'.
Ερευνητής: Κούφα ή κάτ' κανέναν 'α βάλομ' α' σο Μουσείο. Που να έφερét' ατο απ' εκεί ή τίποτε άλλο, κανέναν εργαλείο ή κανέναν κατσαρόλα ή ρωσικό ή ασ' σον Πόντο.
Πληροφορητής: Ποντιακό κλειδαριά εποίκα, ξύλινη κλειδαριά.
Ερευνητής: Ναι έξις;
Πληροφορητής: Έχω ναι.

Ερευνητής: Ά φέρτς μας α', δις μας α';
Πληροφορητής: Ά φτάγ' α' δώρο.
Ερευνητής: Δώρο, τέρε 'α βάλομε τ' όνομά σ', 'α
λέμε δωρεά του αυτού και αιώνια θα υπάρχει,
αιώνια είν' ατά.
Πληροφορητής: Ά παίρ'ν ατο και επήγα σο
ΚΑΠΗ, αλλά ας έν' καλλίτερα σο Μουσείο.
Ερευνητής: Όχι, σο Ποντιακό Μουσείο 'α δις μας
α'. Ορίστε, έναν τυχερό έτον από.
Πληροφορητής: Ά παίρω και πάω σην Σαλονίκη
'α χτίζω. Ατά ο πάππο μ' ο Τομπούλτς ο Λευ-
τέρτς, τη θείος -ι- μ' ο πατέρα εποίκε, από
κουρία εποίναμ' ατα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Με τα τελέτα, τελέτ' θα πει το
σκαρπέτο. Επολέμαναμε και ολόκληρον ημέ-
ραν 'κ' εχτίουτονε. Εγώ αδά εποίκ' ατο από
πυχάκια, δείγμα για και εκλείδωνάμε τα σέρε-
ντιά μουν, τα κούχνιά μουν. Ακομάν σπίτα πα
εκλείδωνάμε, φτωχικά πράματα ατότες για.
Ερευνητής: Ωραία έν' μία τέχνη.
Πληροφορητής: Δύο έχω έτοιμα. Το έναν πα 'α
παίρω και πάγω σο ίτο σην Θεσσαλονίκη και
'α λέγω τον Κούβελα, κύριε Κούβελα, αβου-
τείν οι Πόντιοι έρθαν ασ' σον Πόντο και
άνοιξαν τον θησαυρό τη γης και πολλά παι-
δία και εύκαιρα κοιλίας και εχόρτασαν και
εποίκαν τη γεωργία και εχόρτασαν την Ελ-
λάδα με ψωμί και φρούτα, στρατό, καπνά και
ευλογία, πολύτεκνοι όλ' οι Πόντιοι π' έρθαν
ασ' σον Πόντο και εσύ ατώρα με ποίο δι-
καίωμα 'α κάφ'ς το ποντιακό το σταθμό
μουνε, κύριε; Δεν ντρέπεσαι, θα τον εξευτε-
λίσω, εγώ δεν φοβάμαι. Κερδίζομε, δεν κερδί-
ζομε, θα πάω στο γραφείο στη δημαρχία, θα
πάω, τώρα τελείωσα εδώ το ταξί, θα το κάνω
ναι.
Ερευνητής: Λοιπόν, πώς επήρες τη Σοφία, για
πέει μας.
Πληροφορητής: Εκεί ορεινά μέρη είχαμε και δέ-
ντρα μεγάλα, χοντρά, αρτούτσα έλεγάμ' ατα,
έκοφτάμ' ατα, εύκολα εκόπονταν με τα
πριόνα, εποίναμε κουρία, έσκιζάμ', εποίναμε
σανίδα και εποίναμε ξυλάγκια για το ταν, για
το λάϊμαν. Τα γιαούρτα να λαϊζομεν και εποί-
ναμε το γνήσιον βούτορο. Και άτσ' πα εκεί
εγνωρέθαμε. Ο πατέρας ατ'ς έτον χαλατσής
και έρθεν ετέρεσεν το νοικοκυριό μουν. Τα
ξύλα μουν επερίσευανε κάθε χρόνο. Σο Σιούλι
κέσ' τ' άλλ' τα σπίτα εκέσ' ξάι ξύλα 'κ' είχανε,
έναν εφέρ'ναν και έναν έκαφταν.
Ερευνητής: Από 'ίνεται σον Πόντο;
Πληροφορητής: Σο Σιούλι σο Σοχούμ.

Ερευνητής: Α σο χωρίο σο Σοχούμ, Ρωσία μεριά.
Πληροφορητής: Ναι, σο Σιούλι και άτσ' πα εξίω-
σεν και επαντρεύταμε, μάλιστα.
Ερευνητής: Ε πώς; Και εσύ εγάπεσες ατηνε;
Πληροφορητής: Εγαπέθαμε μάλιστα.
Ερευνητής: Ντ' εποίνες; Ατώρα από θέλω να λες
μ' α', ειλικρινής είσαι, όταν λες, εγάπεσά τηνε
πώς είπεν ατηνε ότι αγαπώ σε την εποχή
εκείνη;
Πληροφορητής: Ατόσον οι παππούδες -ι- μουν
είπανε, εμείς εδέχταμε, είπαμε δεβάτε ψαλα-
φέστε τηνε.
Ερευνητής: Α, είπες εσύ δέβα ψαλάφα την.
Πληροφορητής: Έπλυσε και τα ποδάρα μ' εκεί
που εκοιμούμ'νες. Εκεί που εκοιμούμ'νες σ'
οσπίτ' τη πατέρας ατ'ς σο Κερασίδ', έπλυσε
και τα ποδάρα μ' δεύτερο, τρία, έναν εβδο-
μάδα εκεί εκοιμούμ'νες.
Ερευνητής: Αρραβωνιασμέν';
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Ελεύθεροι
Πληροφορητής: Αρραβώνας 'κ' εποίκαμε.
Ερευνητής: Ελεύθεροι.
Πληροφορητής: Ελεύθεροι ναι.
Ερευνητής: Αν από κανέναν παράθυρο εποίνε σε
ματιές;
Πληροφορητής: Όχι, εκεί εντρέπουμ'νες.
Ερευνητής: Ε, πώς εκατάλαβες ότι αγαπάς
ατηνε;
Πληροφορητής: Κια ερέχτα τηνε σο πόι, σο
ίτο...
Ερευνητής: Το πόιν ατ'ς ερέχτες ε;
Πληροφορητής: Το πόιν ατ'ς.
Ερευνητής: Είπες ατε, Σόφια, ερέχτα το πόι σ';
Πληροφορητής: Ατόσον ανοιχτά 'κ' εμίλαναμε,
μη τερείς τ' ατωριζνά.
Ερευνητής: Ε και πώς εγνάψεν; Εποίκες ατεν
καμιά ματιά;
Πληροφορητής: Τίποτε.
Ερευνητής: Τίποτε φουντούκια απέσ' σο μαντη-
λόπο να τρώει;
Πληροφορητής: Φουντούκια 'κ' είχαμε, πού ήταν
τα φουντούκια;
Ερευνητής: Τίποτε άλλο;
Πληροφορητής: Τέσσερα, πέντε τζάγια είχαμε,
αλλά πολλά 'κ' εφέρναν.
Ερευνητής: Αλλά πώς εκατάλαβέν α' ατέ; Ετέρ-
νεσεν ατην πολλά απέσ' σ' ομμάτα, πώς εκα-
τάλαβεν α', είμαι περίεργη.
Πληροφορητής: Εμείς ερέχταμε, επήεν ο πατέρα
μ' εψαλάφεσε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Άτσ' πα αντίρρηση 'κ' έφερε,

πάει να πει ερέχτε, δέχομαι. Αυτό είναι.
Ατώρα ας λέγομε την παντρεία του Πόντου.
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα τωριζνά τα κορίτσα ο Θεός να βρέχ' κι εκείνα πα να τρώνε. Πολύ εύκολο έν' η παντρεία. Νασάν εκείνεν που έχ' αγουρά πολλά. Η νύφε έρ'ται σα ποδάρα τ' χωρίς να ευτάει τίποτα. Οι παππούδες -ι- μουν στον Πόντον ντό υποφέρνανε. Επέναν οι γυναίκαι τουν παντώς ιδιότροποι γιαντάν, γιαντάν, άκρα, άκρα ντό νοικοριό έχ'. Παντώς εχώριζανε κορίτσα γερά, παλληκάρα, αναστημένα.

Ερευνητής: Πρώτα να είχε όμορφο σώμα.

Πληροφορητής: Σώμα και παλληκάρ' να κουβάλ'ναν σελέκα και γόμωναν τ' αχερώνα.

Ερευνητής: Α ποίος εφορτούτον πολλά βάρος, σελέκ' ναι.

Πληροφορητής: Ναι και να άντεχαν στην γεωργία.

Ερευνητής: Στην δουλεία.

Πληροφορητής: Να άντεχαν σο ρετζιπελίχ'.

Ερευνητής: Ρετζιπελίχ' ναι, τη γεωργία.

Πληροφορητής: Τη γεωργία έλεγάμ' α' ρετζιπελέχ', τα περισσά τα ποντιακά ενέσπαλάμ' ατα, τ' όνομά σ' χάρτσον με.

Ερευνητής: Νίκη, Νίκη.

Πληροφορητής: Νίκη.

Ερευνητής: Καλά από μόνον ετέρ'νετε; Αν έτον έμορφέσσα αφκά σο μαντήλ', από 'κ' ετέρνετε, αν είχε έμμορφα μάτσα;

Πληροφορητής: Ε πώς 'κ' ετέρναμ' α'

Ερευνητής: Α να είμες ειλικρινείς.

Πληροφορητής: Οι παππούδες έκοφταν και έρραφτανε.

Ερευνητής: Οι παππούδες.

Πληροφορητής: Εκεί σο κορίτσ' 'α πας, ε'είν' το κορίτσ' 'α παίρομε παλληκάραινα, σελέκια πα κουβαλεί. Εποίναν κι άλλα εθίματα. Ετέρ'νανε πλαγίως, πλαγίως τα ποδάρα τη κοριτσι', αν έτανε κεμπρομένα, έλεγαν αβούτε μάτζαλησσα έν', αγαπά τα ζώα, αβούτε πάξι σο μαντρίν. Αν έταν τα ποδάρα τ'ς, ετέρναν έξ' μερέαν τα παπούτδια τουν εθίματα ναι. Επένε ετέρ'νε ποία παπούτδια φορεί το κορίτσ' και πάει σο μαντρίν. Αν έταν κεμπρομένα, η δουλεία έντονε, σου λέει αβούτε αγαπά τα χαϊβάνα, πάει σο μαντρί, μάτζαλησσα πάει να πει αγαπά τα χαϊβάνα. Αλλοί εκείνο το κορίτσ' αν ο σκύλος ατουνε έτονε ζαπούντς, αδύνατος δηλαδή.

Ερευνητής: Τι θα πει αυτό; Πώς εξήγαναν α';

Πληροφορητής: Και η κατά τουν έτονε ταβλούσα, παχυμέντσα.

Ερευνητής: Ναι, ντό έλεγάνε;

Πληροφορητής: Έλεγάνε αβούτε οικοκυρά 'κ' έν', αφήν' τα ματζιρκά, τα ξυγάλ'τα, τα βουτούρτα, τα γάλ'τα 'κί συμμαζεύ' ατα, 'κί σκεπάζ' ατα και τρών' τα γάλ'τα τα κατάς και παχύν'νε, η δουλεία 'κ' 'ίνουτονε.

Ερευνητής: Και ο σκύλο γιατί έτονε;

Πληροφορητής: Ο σκύλο αν έτονε ζαπούντς, λένε αβούτος σκύλον 'κί ταϊζ, 'κί φάζ' ατον καλά.

Ερευνητής: Και όταν 'κί φάεις τον σκύλον θα πεις 'κ' έεις καλό καρδιά;

Πληροφορητής: Όχι, 'κ' είσαι οικοκύρα.

Ερευνητής: 'Κ' είσαι οικοκυρά.

Πληροφορητής: 'Κ' έτον οικοκύρα κι η δουλεία 'κ' 'ίνουτονε, αν έτον παχύς ο σκύλον και η κατά αδύνατος, η δουλεία έντονε.

Ερευνητής: Από πρώτη φορά ακού' α', εύγε, μπάρμπα Χρήστο.

Πληροφορητής: Μάλιστα, είχαν ατα εθίματα.

Ερευνητής: Είχαν ατα εθίματα, άλλο κάτ' έναν αϊκον να θυμάσαι να λες μασε;

Πληροφορητής: Είναι, είναι πολλά και ετέρ'νανε... κάτ' κι άλλο ετέρ'νανε... και ίλλα το μάδ'. Και κορίτσ' πα αν έτονε με το νόημα έπρεπε τοιν ηλικιωμέντς να σέβουνταν, με τα νοήματα να emίλανανε. Να μην έτον ατσαλουχλούσα το κορίτσ' και επένε αμάν έλεέν ατ'ς, αν εποίναν ατην μία ερώτηση και ανοιχτά και αδούλα αν επάντανε, έλεγαν αβούτε πολύ ατσουλουχλούσα έν' αβούτε.

Ερευνητής: Στα, μπάρμπα Χρήστο, ατώρα τη Σοφία προτού παντρεύεσαι, το χέρ'ν ατ'ς άτσ' ξάι 'κ' επΐασες, εχάιδεψές ατην;

Πληροφορητής: Όχι καθόλου.

Ερευνητής: Καθόλου ε;

Πληροφορητής: Τα έξ' τ' Αυγούστ' τη Παναΐας πρώτη φορά είδα τηνε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ση Σιούλη τα έξ' τ' Αυγούστ' τη Παναΐας πα εποίναμε γιορτή, μικρό γιορτή. Τον Δεκαπευντάγουστο τη Παναΐας εποίναμε, Παναΐα έτονε το χωρίο μου Σιούλι, εποίναμε τρανόν πανοϋρ'.

Ερευνητής: Πανοϋρ'.

Πληροφορητής: Τ' έξ' τ' Αυγούστ' τη Παναΐας...

Ερευνητής: 'Κ' εσέβες άτσ' σο χορόν και ετσουρμούλτσες ατην; Ούτε τσουρμούλιμα ούτε τίποτα! Τα εθίματα έταν αϊκα.

Πληροφορητής: Αϊκα 'κ' εποίναμε, ατώρα ευτάνε αϊκα.

Ερευνητής: Ατώρα καλά, ατώρα έν' ντροπή, αν 'κ' ευτάς αϊκα.

Πληροφορητής: Ατώρα τα κορίτσα και τα παι-

δία κόφ'νε και ράφ'νε και έτοιμα νυφάδες.
Ατό σην αρχή που οφέτος επήγαμε εποίκαμε
γάμο, εκλέφτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεύτερα ξαδέλφω εκλέφτανε. Ο
συμπέθερο έν', ο συμπέθερο έν' εξάφλο μ',
πρώτα εξάφω Χαλκίδης. Ο γαμπρό έτονε
ανεψιό μ', ο κουμπάρο πα έτονε ανεψιό μ'
Σαββίδης, ο λυριτζής πα ξάν' ανεψιό μ'. Ο
ποπά Λάζαρο πα ποίος 'α στεφάνωνε ε'είνος
πα ανεψιό μ'. 'Ολ' τ' εμόν έτανε.

Ερευνητής: Στα εσείς είχτε αδά, έναν παρέν-
θεση, συγγενόν να παίρντε, εφελέ'ντε σο
χωρίο σου σο Σιούλι;

Πληροφορητής: 'Οχι, 'κ' επέτρεπαν, αν εκλέφ-
κουνταν.

Ερευνητής: Η θρησκεία μόνον αν εκλέφκουνταν
και λοιπά. Και λίγο για τα όργανα εκτός από
λύρα σους γάμους ντό άλλο έπαιζαν;

Πληροφορητής: Είχαμε ταούλα, ζουρνάδες
τρανά ασ' σο Τσιανούκ το λέγομε απ' εκεί έρ-
χουνταν, σο Σιούλι 'κ' είχαμε, μικρό χωρίο
έτονε. Το Τσιανούκ έτονε τρανό χωρίο, εκεί
είχαμε τρανούς, τρανό ταούλ, αδά αϊκα
ταούλα 'κ' έχομε, η λαλία αχτε...

Ερευνητής: Το Τσιανούκ έτονε χωρίο.

Πληροφορητής: Χωρίο ναι, ορεινό χωρίο έτονε.

Ερευνητής: Ορεινό χωρίο.

Πληροφορητής: Μάλιστα, χαμελά απ' εμάς.

Ερευνητής: Νταούλα, αυτό είχτε... εκείνο πώς
λέν' α' άμον δέρμα πως έν'...

Πληροφορητής: Τουλούμ.

Ερευνητής: Τουλούμ, τουλούμ πα είχτε.

Πληροφορητής: Μάλιστα όλα τα όργανα είχαμε.

Ερευνητής: Θρήσκευμα καθαρώς ορθόδοξοι,
Προτεστανία 'κ' είχτε.

Πληροφορητής: Σο Σεμέν απάν' εκεί έταν Προ-
τενστανόι.

Ερευνητής: Ναι σο Σεμέν.

Πληροφορητής: Ε'είν' αγγλήγορα έφυγάνε.

Ερευνητής: Πόσο το χωρίο σου απείχε ασ' σο
Σεμέν περίπου, επορείς να υπολογίεις;

Πληροφορητής: Σο Σεμέν πού; Σον Πόντο;

Ερευνητής: Ναι σον Πόντο το Σιούλι ασ' σο
Σεμέν;

Πληροφορητής: Τον Πόντο 'κί θυμούμαι, απ'
εκεί εγώ δύο χρονού έφυγα

Ερευνητής: 'Οχι καλά μιλάμε το Σεμέν έν' σον
Πόντο, το Σούλι έν' σην αζάντα έν' σην
Ρωσία, δεν μιλάω γι' αυτό. Το Γουρούχ από
που λέει το χωρίο, έν' περιοχή Κερασούντα,
έν' η Κερασούντα και δίπλα έν' η Ορντού. Το
Σεμέν ανήκει σην Ορντού και είναι ορεινό

χωριό και λέγ' ατον, αν θυμάται εκείνο την
απόσταση μεταξύ πόση είναι.

Πληροφορητής: Ε'είναι 'κί θυμούμ' ατα.

Ερευνητής: 'Κί θυμάσ' ατα.

Πληροφορητής: Εγώ δύο χρονού έφυγα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έφυεν ο πατέρα μ' ασ' σον
στρατόν, να μην πάει στρατιώτης, σε δύο
χρόνω έφυεν και η μάνα μ'.

Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι ούτε πόσοι έτανε οι
Τουρκάντ'. Αρμενάτς είχτε;

Πληροφορητής: Αρμενάντς είχαμε, εγώ τα τουρ-
κικά έμαθ' ατα ασ' Αρμενάντας.

Ερευνητής: Ασ' Αρμενάντας.

Πληροφορητής: Το σπíti μου έτονε...

Ερευνητής: Γιατί; Αρμενάντ υποχρεωτικά emίλα-
ναν τουρκικά;

Πληροφορητής: Με τοιν παππούδες emίλαναν
τουρκικά, τ' αρμένικον η γλώσσα έν' πολύ δύ-
σκολο και έμαθάμ' εύκολα τα τουρκικά, με-
ρικά εξέρω αρμενικά.

Ερευνητής: Για πέξει, έναν, δύο πέξει για να έχομ'
ατα ιστορία!

Πληροφορητής: Αρμένικα;

Ερευνητής: Αρμένικα.

Πληροφορητής: Αρμένικα ίσχαπα θα ειπεί τι χα-
πάρια.

Ερευνητής: Χαπάρ' λέγομ' α' και εμείς, άλλο;

Πληροφορητής: Πάρεφ άσουφ πάρεφ, καλη-
μέρα, καλή σου μέρα

Ερευνητής: Άσουφ πάρεφ, πάρεφ.

Πληροφορητής: Καλημέρα, καλή σου μέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πως λέγομε εμείς ποντιακά.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω πολλά πράματα. Και
δίπλα ση χωρί' την άκρα έμ'νες εμείς και επε-
κεί εσυνέχιζε τ' αρμένικο το χωρίο και τα
χωράφα μουν γειτονικά χωράφα και έλεγάμ'
ατα τουρκικά και έμαθάμε τα τουρκικά πιο
εύκολα.

Ερευνητής: Με τη Σοφία πόσα μωρά εποίκες;

Πληροφορητής: Πολύτεκνος είμαι, αλλά ακόμαν
όμως 'κ' έτον πολύτεκνος, όσταν έμ'νες εμείς,
τέσσερα μωρά.

Ερευνητής: Τέσσερα μωρά και έρθτε μαζίν ατ'ς
και ζεις ακόμαν μαζίν ατ'ς;

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: 'Κ' εβαρέθες ατην έτσι; Διαζύγια αϊκα
'κ' είχτε εκεί; Αν έτον είνας γαρή κακκέσσο
'κ' επόρ'νες να εχωρίουσ'νε; Έλεες αβείτεν 'κ'
επορώ να σύρ' ατην, 'α χωρίουμ' ατην.

Πληροφορητής: Κια αϊκα πα πολλά έτανε.

Ερευνητής: Ε; έτανε σον Πόντο αϊκα; Θέλω να λες μ' α', μπάρμπα Χρήστο.

Πληροφορητής: Όχι σο Σιούλη που έρθαμε ξάι 'κ' είδαμε χωρισμούς, σον Πόντον πα 'κ' έταν πολλά, αδά έντον μόδα.

Ερευνητής: Αδά έν' μόδα. Πώς έρ'ται σε ατώρα, εσύ να κρίντς, θέλω να λες με υπεύθυνα. Φαίνεσαι μοντέρνος, μπάρμπα Χρήστο. Έν' έμορφο να παίρτς έναν γαρή. Όταν βλέπ'ς 'κί ταιριάζεις μαζίν ατ'ς να σύρτς ατην, ατό που εποίνετε εσείς, γιατί 'κ' εθέλ'νεν α' η θρησκεία, 'κ' αφήν'νεν α' ο πατέρας, η οικογένεια ή έν' έμορφο, αφού 'κί ταιριάζεις μαζίν ατ'ς, όπως ευτάνε ατώρα, να χωρίεσαι ατηνε;

Πληροφορητής: Σωστό έν' να χωρίεσαι.

Ερευνητής: Να χωρίεσαι έν' πιο ωραίο, δηλαδή εβασανίουστουν.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Εύκολα εκεί 'κ' επόρ'ναν να χωρίουουνταν.

Ερευνητής: 'Κ' επόρ'νανε

Πληροφορητής: Είχαν δύο, τρία αιτίας με τ' εκείνα εχωρίγουνταν. Αν επίαναν ατην, ας λέγω σε.

Ερευνητής: Ατώρα ας ρωτώ σε κάτ' άλλο, εάν κανείς εξέλευε κανέναν σον χορό, κανέναν ξέντσα γαρή, όπως 'ίνετ αι ατώρα, είχεν τη γαρήν ατ', αλλά εξέλευε έτσι;

Πληροφορητής: 'Ινουνταν, αλλά αραία.

Ερευνητής: Αραία έτσι;

Πληροφορητής: Ατόσον πολλά όχι.

Ερευνητής: Κι αν η γαρή εκείνε επένε μαζίν ατ' ντό 'ινουντονε;

Πληροφορητής: Ετότες με την μαρτυρία εχωρίγουντουνε.

Ερευνητής: Με τη μαρτυρία εχωρίγουντουνε.

Πληροφορητής: Ε'είνο εδίνεν α' η θρησκεία μουνε.

Ερευνητής: Η θρησκεία εδίνεν α'. έτυχεν κανέναν περίπτωση, ατόσα έφυες ασ' σον Πόντο, επήες στην Ρωσία, έρθες στην Νέα Ζωή, θυμάσαι εσύ κανέναν άτσ' σα χρόνᾱ σ';

Πληροφορητής: Σο χωρίο που έμ'νες σο Σιούλι ξάι πα 'κ' εποίκαμε.

Ερευνητής: Ξάι. Αδά στην Νέα Ζωή που έρθες τα πρώτα χρόνᾱ εχωρίεν κανείς;

Πληροφορητής: Ατότες όχι πολλά.

Ερευνητής: Όχι πολλά. Ατώρα έν', το φαινόμενο έν' τωρινό, έτον πάνω απ' όλα η θρησκεία δηλαδή, 'κ' επέτρεπεν α' η θρησκεία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ατώρα έν' ασυμφωνία χαρακτήρων.

Ερευνητής: Ε καλά ατώρα ελλάεν το πράμα

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ατότε πα έτον,

αλλά...

Ερευνητής: Άτσ' κανέναν άλλο ανάμνηση σα πλοία απάν' και λοιπά;

Πληροφορητής: Σα πλοία απάν' εχόρευάμε, ετραγούδ'ναμε και εμείς όπως εκατέβαμε σον Πειραιά, εκεί οι αγούρ' την πρώτη κουβέντα, όπως ο ταή μ' ο Σάββας πα έκ'σε, τον Θεό σ', την Παναΐα σ', βρε Νικολάκη, κατέβασε τα σκοινιά, αυτό έτανε η πρώτη λέξη που έκ'σαμε στην Ελλάδα και έλεγάμε πού έρθαμε; Οι κομμουνιστάι πα 'κ' υβρίζ'νε.

Ερευνητής: 'Κ' ύβριζαν.

Πληροφορητής: Να υβρίεις εσύ πα, τ' εσόν η θρησκεία πα τιμωρά σε.

Ερευνητής: Αδά όμως δόξα τω θεώ έμαθέτε τα βλαστημίας και λέτ' ατα όμορφα.

Πληροφορητής: 'Κί βλαστημούμε εμείς.

Ερευνητής: Όλ' 'κί βλαστημάνε.

Πληροφορητής: Οι περισσοί βλαστημούνε.

Ερευνητής: Όχι, ατώρα οι Πόντιοι βλαστημούνε πολλά.

Πληροφορητής: Ατώρα εποίκαν α' έπαινος.

Ερευνητής: Έπαινος έν',αν βλαστημούνε έχ'ν α' έπαινος.

Πληροφορητής: Θυμούμαι τον πατέρα σ'...

Ερευνητής: Ναι πέει.

Πληροφορητής: Έναν σεφέρ' που επήε 'α ποίνε, 'α στεφάνωνε τον αδελφό σ'...

Ερευνητής: Ναι τον Κώτσο.

Πληροφορητής: Με το πούλμαν με τον Τράντη που...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκέρασέ μας, είπαμ' ατα και εκατήγβαμε σο Κολονάκι, εκεί εχωρίγαμε.

Ερευνητής: Εσύ μαζί μουν έσ'νε ατότες;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Επήραμ' α' αγκαζέ.

Πληροφορητής: Έτανε και ο Παύλο...

Ερευνητής: Ο Αλουτδάνος.

Πληροφορητής: Αλουτδάνο.

Ερευνητής: Ναι επήγαμε εστεφάνωσάμε τον Γιάννε στην Αθήνα. Εδούλεψες ξάι μαζίν ατ';

Πληροφορητής: Με τίναν;

Ερευνητής: Με τον πατέρα μ'.

Πληροφορητής: Όχι, ξάι πα 'κ' εδούλεψα.

Ερευνητής: Θέλω να ερωτώ σας, θεία Αυγή, μήπως ασ' σον Πόντο έχετε τίποτε απεκέσ' κανέναν παρχάτδ', κανέναν φοτά να έεις τη μάνας -ι- σ', κανέναν ζωνάρ', κάτ' που να έφερέτε απεκέσ' ή...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Παρχάτδᾱ αδά εποίκαμε.

Ερευνητής: Αδά εποίκες. Τίποτε 'κ' έεις απ' εκεί;

Κανέναν φωτογραφία;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ας' στην Τουρκία;
Ερευνητής: Ναι, ή ας' στην Ρωσία.
Πληροφορητής: Τα φωτογραφίας πάνε, αλλά από την κλειδαριά.
Ερευνητής: Την κλειδαριά και ξυλάγκ πα θέλω.
Πληροφορητής: Ξυλάγκ πα έχ' είνας εκεί, αν θέλ' και δ'ά'...
Ερευνητής: Εσύ το ξυλάγκ από πού ξεις α';
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ας' στην Ρωσία έγκαμ' α'.
Ερευνητής: Το ξυλάγκ;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ευρίκ'ς άνθρωπο να παίρ' α';
Ερευνητής: Όχι, 'α παίρομ' εμείς, 'α φτάμε Μουσείο.
Πληροφορητής: Μουσείο;
Ερευνητής: 'Α φτάμε Μουσείο κι 'α γράφτομε δωρεά «Αυγής Μαυροπούλου – Ελευθεριάδου» από Αζάντα Ρωσίας και 'α πελέσκεται με τα γενέας ατουπέσ'. 'Α δις μας α';
Πληροφορητής: Είχαμε έναν τσάρχα, πώς εχάλασάμ' α'.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Επήρεν α' ο Γιάννες, εμπριγόρ' πα επήρεν α'.
Ερευνητής: Εμπριγόρ ντό έν' από;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Τα κουκούμα που ευτάνε.
Ερευνητής: Τα κουκούμα.
Πληροφορητής: Τουρκικό λέξη έν' από.
Ερευνητής: Τουρκικό, ε, θεία Αυγή, 'α χαρίζεις μας από για το μουσείο; Πολλοί χαρίζ'νε. Εγώ όπου πάω ερωτώ, αν έχ'νε κανέναν, διότι να λες αφελέκ' α' σο παιδί μ', ωραίο έν'. Αλλά εκεί

απέσ' 'α φυλάεται περισσότερο απ' ότι 'α φυλάεται σ' οσπίτ'. Ακ'σον, εσύ ελάϊξες, εφάσες έναν οικογένεια, ατώρα χτήν'α 'κ' έχ' κανέναν.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Μιλάει σιγά και ακατανόητα
Ερευνητής: Πενήντα χρόν'α εφύλαξές α' .
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πενήντα χρόν'α.
Ερευνητής: Πενήντα χρόν'α.
Πληροφορητής: Πενήντα οχτώ χρόν'α έν'.
Ερευνητής: Πενήντα οχτώ χρόν'α, εποίκαμε λάθος, τέλος πάντων. Το ναι 'κ' είπες μας ακόμαν, 'α δις μας α', θεία Αυγή;
Πληροφορητής: Χαλαμένο έν'.
Ερευνητής: Ας έν', εμείς 'α διορθώνομ' α'.
Μιλάνε όλοι μαζί και πολύ σιγά
Ερευνητής: Σο Μουσείο 'α λένε Σάββα και Αυγής Ελευθεριάδου. Άλλο τίποτε έχετε;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Χαλκώματα;
Ερευνητής: Απ' ατά τα χαλκώματα. Καλά κούφα πραγματικά, πάρα πολλά εμάζειψα, χαλί ολόκληρο, φοτάδες, ζωνάρ'α, τοίχου ναι η θεία Μαρία η Τερζοπούλου, μεγάλο χαλί, δωρεές να δεις και είπα όπου πάω ρωτώ, κούφα 'κ' είδα ακόμαν και άτσ' πα η κυρία Αυγή 'α δ'ίμας την κούφαν ατ'ς και 'α γράφτομ' ατην δωρεά. Εσύ είπες 'α δις μας την κλειδαριά, άλλο τίποτε αγροτικό εργαλείο άμον...
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Άλλο αϊκο 'κ' ξεις τίποτε; Η κανέναν παλιό φωτογραφία, δηλαδή φωτογραφία τη μάνας -ι- σου να ελέπομε πώς εφόρ'ναν, πώς έτανε εκείν' την εποχή, ας πούμε έν' του 1800 η φωτογραφία.
(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

ανασπάλω = ξεχνώ, αρχ. ανασφάλλω.
 αράν, το = μέρος όπου ξεραίνονταν τα φύλλα του καπνού, λ. τ. aran.
 αρτούτδ, το = άρκευθος, είδος κέδρου.
 ατωριζνά, επιρ. = τωρινά.
 αφτήνω = ανάβω, αρχ. άπτω.
 άχθε, αντων. = το δικό του, λ. ομηρ.
 αχερών'α = αχυρών'α.
 βουτούρτα, τα = τα βούτυρα.
 γαρή, η = γυναίκα, λ. τ. Kari.
 γιολτσήδες, οι = διαβάτες, περαστικοί, λ. τ. yolcu.
 έγκανε = φέρανε, αρχ. ήνεικα, λ. ομηρ.
 εγνάψεν = κατάλαβε, αγναεύω = καταλαβαίνω, εννοώ, αντιλαμβάνομαι, λ. τ. anlatmak.

εγόμενων = γέμιζαν, αρχ. γομόω = γεμίζω.
 εξερίωνάμε = στεγνώναμε, ξεριώνω = στεγνώνω, ξεραίνω.
 επεδάβαμε = παρατήσαμε, αφήσαμε, αποδαβαίνω > αποδιαβαίνω = παρατώ, αφήνω πίσω, προ-
 σπερνώ.
 έπλυσε = έπλενε, αρχ. πλύνω
 εποίναμε = κάναμε, αρχ. ποιώ = κάνω.
 ερέχτα = μου άρεσε, ερέχκουμαι = μου αρέσει, αρχ. ορέγομαι.
 εσύρ'ναμε φυτά = βγάζαμε φυτά από τα παρτέρια.
 εταράγα = ανακατεύτηκα, τaráγουμαι = ανακατεύομαι, αρχ. ταράττομαι.
 ετσουρμούλτσες = τσίμπησες, τσουρμουλίζω = τσιμπώ, λ. ηχοποίητη.
 ζατούντς, ο = αδύνατος, λ. τ. zebun.
 θα σας γουρέψουμε = θα σας εγκαταστήσουμε,
 ίλλα = προπαντός, κατεξοχήν, λ. τ. illa.
 ίτο, ο ίταινα, η, ίτον, το = δεικτική αντωνυμία = αυτός.
 καίτέ ή γαίτέ, η = σκοπός άσματος, μελωδία, λ. τ. kaide.
 καλλίον, συγρτ. επίρ. = καλλίτερα, αρχ. καλλίον.
 κανείται = φτάνει, αρχ. ικανός = αρκετός.
 κεμπρομένα = γεμάτα κοπριές.
 κουρία, τα, κουρίν, το = κούτσουρο, λ. τ. kuru = ξερός.
 κούφα, η = κουβάς, λ. τ. kona.
 λαγγεύω = πηδώ, αναπηδώ, λ. περκ. lagidan.
 λαζούδα, τα = καλαμπόκια, λ. αρμ. lazud.
 λαϊζομεν = κουνάμε, λαϊζω = κουνώ, λ. ηχοποίητη.
 λαστέστε = γυρίστε, λάσκουμαι, γυρίζω, τριγυρίζω, περιφέρομαι, λ. ομηρ. ηλάσκω = περιφέρομαι.
 μαντζιρκά, τα = τα γαλακτομικά.
 μάσ, το = έθιμο της σιωπής, αρχ. μάχομαι.
 ξυγάλ'τα, τα = γιαούρτια, αρχ. οξύγαλον.
 ξυλάγκια, τα = δουρβάνια, ξύλον + αγγείον > ξυλάγκ'.
 ορμανί' ανθρώπ' = άνθρωποι του βουνού, άξεστοι.
 παλληκάραινα, η = δυνατή, γεροδεμένη.
 παρτσάδας, τα = κομμάτια, λ. τ. parca.
 πεκιάρ', ο = άγαμος άντρας, λ. τ. bekar.
 ρετζιπελίχ', το = γεωργία, rençper.
 ταβλούσα = παχιά.
 τσάρχα, η μεταλλικό στεφάνι βαρελιού, λ. περκ. tcherh.
 τσίπ, επίρ. = εντελώς, λ. τ. cip.
 φοτά, η = ποδιά, λ. τ. fita.
 χαλατσής, ο = γανωματής, λ.τ. kalayci.
 χαρούγα, τα = αυλάκια, λ. τ. haruk.

Σχόλια

Κωνσταντίνος Κοϊδάκης

Μητροπολίτης Κίτρους (1934-1954)

Λόχερ

Γνωστός για τις ναζιστικές θηριωδίες, εκτελέσεις, και βαρβαρότητες που διέπραξε στην περιοχή της Κατερίνης και στο χωριό Τρίλοφος, ευαγγελικός ιερέας Benjamin G. Locker, υπαξιωματικός της γερμανικής Μυστικής Στρατιωτικής Αστυνομίας (FGP) και διοικητής της Γκεστάπο Κατερίνης το 1943-1944.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Λοιπόν πώς λέγεσαι;

Πληροφορητής: Χρήστος Ελευθεριάδης.

Ερευνητής: Χρήστος Ελευθεριάδης σ' ακούω, μπάρμπα Χρήστο να μιλάς. Πες μας πρώτα πότε γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Τα Χριστούγεννα του 1908, γι' αυτό με ονόμασαν Χρήστο. Για μια βδομάδα φορτώθηκα έναν χρόνο και τον κρύβω, με έγραψαν το 1909 και είμαι τώρα 81 χρονών.

Ερευνητής: Να τα εκατοστήσεις.

Πληροφορητής: Ευχαριστώ. Ο πατέρα μου έφυγε από την Τουρκία. Εμείς λεγόμαστε Σουλιώτες και καταγόμαστε από το Σούλι της Ελλάδας. Έφυγαν από κει οι παππούδες μας και πήγαν στον Πόντο και κάνανε ένα ορεινό χωριό και το ονόμασαν Σούλι.

Ερευνητής: Το ηρωικό Σούλι στην Ήπειρο.

Πληροφορητής: Μετά βγήκε ένας νόμος όλοι οι Πόντιοι να πάνε να υπηρετήσουν στον τουρκικό στρατό και έτσι ο πατέρας μου για να μην πάει στρατιώτης το 1910, 1911 έφυγε μια νύχτα και πήγε στην Αζάντα. Εκεί σιγά, σιγά μαζεύτηκαν και έκαναν ξανά ένα χωριό που το ονόμασαν και αυτό Σούλι. Έτσι κάναμε ξανά εκεί οικογένειες. Το 1914 ήρθαμε στην Ελλάδα, στην Θεσσαλονίκη και πήγαμε στο χωριό Ακροπόταμο. Τότε λεγότανε...

Ερευνητής: Γιαχαλί.

Πληροφορητής: Γιαχαλί μπράβο. Εκεί πέθανε ένα αδελφάκι μου, Πολύκαρπος λεγότανε, πέθανε στον δρόμο, ήταν άρρωστος. Οι δικοί μας όμως δεν ησύχασαν καθόλου. Το κράτος μας παρακαλούσε να διαλέξουμε όποιο μέρος της Μακεδονίας θέλουμε και θα μας βοηθούσε να εγκατασταθούμε.

Ερευνητής: Όχι, ποντιακά θέλω να μου τα πεις, όχι ελληνικά.

Πληροφορητής: Μας υποσχέθηκε το κράτος να μας εγκαταστήσει όπου θέλουμε, ήθελαν κόσμο βλέπεις, αλλά οι δικοί μας άνθρωποι των βουνών δεν ησύχασαν. Αν αργούσαμε μια εβδομάδα ακόμα, δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε τα χαρτιά μας και να γυρίσουμε πίσω, οι δρόμοι έκλεισαν. Εγώ γράφτηκα εδώ στα μητρώα αρρένων και με κάλεσαν στρατιώτη, αλλά πού να με βρουν, είχαμε φύγει στη Ρωσία πίσω.

Εκεί εγκατασταθήκαμε ξανά και κάναμε σπιτάκια με τη φτώχεια μας. Το 1920 κατεβήκαμε στο Σοχούμ για να επιστρέψουμε πάλι στην Ελλάδα. Όταν έδωξαν τους κατοίκους του Καρς φοβηθήκαμε μήπως μας κυνηγήσουν οι Αρμένιοι. Κατεβήκαμε στο Σοχούμ. Το κράτος μας παρακαλούσε να μην πάμε στην Ελλάδα, ακόμα ήταν πόλεμος και θα πεθαίναμε από πείνα. Οι δικοί μας δεν άκουγαν τίποτα. Πίστευαν ότι μαζί με το Καρς θα έπαιρναν και μας μαζί τους. Μας έλεγαν να μην φοβόμαστε και έτσι γυρίσαμε πίσω και πήγαμε στην Αζάντα. Η Αζάντα είχε 11 χωριά. το δικό μας

το χωριό. Το Σούλι, μικρό χωριό είχε 30 σπίτια περίπου. Και έτσι αξιωθήκαμε και δουλέψαμε στα κάστανα για ένα κομμάτι ψωμί. Εκείνη τη χρονιά δεν μπορέσαμε να κάνουμε γεωργία, αλλά δόξα τω θεώ δεν πεινάσαμε. Εγώ μάζευα κάστανα, τα στέγνωνα στον φούρνο, τα ανακατεύαμε με καλαμπόκια και κάναμε ψωμί. Ήτανε μαύρο, αλλά ήτανε νόστιμο. Με κείνο ζήσαμε και δεν πεινάσαμε. Αξιωθήκαμε και ήρθαμε στην Ελλάδα το 1939 και κάναμε και εδώ οικογένεια, δόξα τω Θεώ. Τώρα εδώ έκαναν αίτηση στην νομαρχία να ονομάσουμε το χωριό Νέα Κερασούντα, Κερασούντιοι είμαστε εμείς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το χωριό Σιούλι υπάγονταν στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Στην Κερασούντα.

Πληροφορητής: Και οι Ορτουλούδες στην Κερασούντα υπάγονταν.

Ερευνητής: Ένα μέρος του Πουλαντζάκη και λοιπά υπάγονταν εκεί.

Πληροφορητής: Έτσι λένε οι παππούδες.

Ερευνητής: Ναι, ναι, καλά πρώτα προτού χωριστεί και γίνει επαρχία Ορντούς, υπάγονταν στην Κερασούντα και η Κερασούντα ήταν στην Τραπεζούντα, ήταν όλα μαζί, πρώτα έλεγαν την Τραπεζούντα. Πάντως η Κερασούντα ήταν μεγαλύτερη απ' την Ορντού.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ήταν μεγαλύτερο σε πληθυσμό, υπάγονταν στο δικό σας το μέρος.

Πληροφορητής: Τρία χρόνια χάσαμε απ' την σύνταξη, εδώ όπως έτυχε.

Ερευνητής: Όχι, είπες τι ονομασία θα δώσετε Νέα Κερασούς;

Πληροφορητής: Νέα Κερασούς αλλάζομε τη Νέα Ζωή σε Νέα Κερασούς.

Ερευνητής: Νέα Κερασούς.

Πληροφορητής: Να μη ξεχάσουμε την πατρίδα.

Ερευνητής: Σιούλι θα το ονομάσετε;

Πληροφορητής: Κερασούντα είναι πιο καλά.

Ερευνητής: Πιο καλά.

Πληροφορητής: Ορτουλήδες πολλοί είμαστε εκεί στη Νέα Ζωή, όλ' υπάγονταν στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Γιατί ονομάσατε Νέα Ζωή αυτό τον συνοικισμό;

Πληροφορητής: Αυτό έγινε επί ανταρτών, επί κατοχής.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Μια εποχή δεν ήθελαν αυτό το όνομα Νέα Ζωή, Νέα Ζωή και κολοκύθια. Ένας παπάς... πώς τον έλεγαν, ξέχασα τ' όνομά του...

Ερευνητής: Παπά Κωνσταντίνο ή ο παπά Δημήτρη;

Πληροφορητής: Ο παπά Δημήτρη, Νέα Ζωή και κολοκύθια ο μακαρίτης.

Ερευνητής: Αυτό το ρώτησα, γιατί κανείς δεν ε'θχε στην πατρίδα χωριό με τυο όνομα Νέα Ζωή και να το δώσατε και εδώ;

Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Και ήρθατε το '39.
Πληροφορητής: Το '39.
Ερευνητής: Το ελληνικό κράτος σας έδωσε τίποτε;
Πληροφορητής: Φάγαμε 29 ημέρες κάτω στον Πειραιά κρατικό ψωμί και δωρεάν μας έφεραν μέχρι τον σταθμό της Κατερίνης.
Ερευνητής: Και ύστερα πώς ζήσατε;
Πληροφορητής: Δουλέψαμε και ζήσαμε. Το '40 ήμουν εργατής. Τώρα παράπονα έχουνε. Δούλεψα εργατής Μάιος θα ήτανε...
Ερευνητής: Μάιος.
Πληροφορητής: Πόσες ώρες είναι ο Μάιος; Δουλεύαμε στα καπνά στην φυτεία, ανοίγαμε αυλάκια. Ένα πρωί το στομάχι μου πόνεσε και αργήσαν να πάω να βγάλω τα φυτά και να πάω στο χωράφι. Άργησα μισή ώρα και άκουσα τέτοια επίπληξη, όνομα δεν λέω. Έτσι έκανα αυλάκια για τα φυτά πάνω, κάτω. Φυτεύαμε από την ανατολή του ήλιου μέχρι τη δύση 14 ώρες σχεδόν. Παίρναμε μεροκάματο 50 φράγκα και με αυτά αγόραζες έξι ψωμιά, το ψωμί είχε 8 φράγκα. Παίρναμε και ρέστα 2 φράγκα. Και τώρα με 8 ώρες δουλειάς με το πιο φτηνό μεροκάματο 2 χιλιάδες παίρνετε 20 ψωμιά ή όχι;
Ερευνητής: Παίρνουνε.
Πληροφορητής: Είκοσι ψωμιά και αν δούλευαν δύο οχτάωρα, θα παίρνανε 40 ψωμιά και έχουνε παράπονα.
Ερευνητής: Έχεις δίκιο, είσαι πολύ δίκαιος, εύγε! Πολύ σωστό!
Πληροφορητής: Αυτά που έζησα με τα μάτια μου.
Ερευνητής: Ναι, ναι που έζησες.
Πληροφορητής: Ας πάρομε προπολεμικά τη ζωή, τους λέω τι θέλετε τώρα;
Ερευνητής: Έχεις δίκιο.
Πληροφορητής: Το κρέας είχε 48 φράγκα, παίρναμε ένα κιλό κρέας, τώρα πόσα κιλά κρέας παίρνει ένας εργατής; Παίρνει δύο χιλιάδες και οχτάωρο.
Ερευνητής: Τώρα θα σε ρωτήσω κάτι άλλο.
Πληροφορητής: Ευχαρίστως.
Ερευνητής: Ε ναι ειλικρινά, φαίνεσαι ειλικρινής.
Πληροφορητής: Σ' όλα θα σ' απαντήσω.
Ερευνητής: Ναι, το '39 του πατέρα μου το περιβολάκι το ξέρεις εκεί στη Νέα Ζωή απέναντι απ' το σχολείο που είναι τώρα, του Πόλυ η θυγατέρα είμαι εγώ, του Πόλυ η θυγατέρα.
Πληροφορητής: Το δικό σας το...
Ερευνητής: Περιβόλι.
Πληροφορητής: Τέσσερα οικοπέδα.
Ερευνητής: Ναι, ναι, ναι τέσσερα οικοπέδα
Πληροφορητής: Ο ένας είναι ο ξάδελφος μου ο Νικόλας.
Ερευνητής: Εγώ τώρα σαν παιδί κοριτσάκι που ήμουν, θυμάμαι που είχαμε ροδάκινα, καίσια μέσα και απέναντι ήταν του Ζεμπίλη του Τσομίδη. Λοιπόν κάθε τόσο έλεγαν, παιδί ήμουν, έρχονταν στον πατέρα μου ότι έμπαιναν οι Ρούσιαλη-

δες, έτσι σας έλεγαν οι Ρούσιαληδες και έκλεβαν τα καίσια.
Πληροφορητής: Μπορεί να έκλεβαν.
Ερευνητής: Λοιπόν τώρα θα μου πεις ειλικρινά. Έγινε μια μεγάλη φασαρία και είπε ο πατέρας μου τον θείο μου, ας κλέψουν, πεινασμένοι είναι και θα χορτάσουν. Ο θείος μου πάλι έλεγε πως έχουν την κλεισιά στο αίμα τους, θέλω τώρα να μου πεις ειλικρινά.
Πληροφορητής: Λάθος ήταν.
Ερευνητής: Λάθος ήταν; Δηλαδή πεινούσατε όντως πραγματικά και κλέβατε και καλά κάνατε και τα τρώγατε. Αυτός ήταν ο λόγος που ο πατέρας μου τα ξερίζωσε.
Πληροφορητής: Είναι κάτι που τρώγεται και το λιμπίζεται κανείς.
Ερευνητής: Το λιμπίζεται.
Πληροφορητής: Φέτος μας έκλεψαν κάπου 50, 60 κιλά αγλάδια ωραία, στον δρόμο απάνω είμασταν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πολωνοί, τους έπιασε ο Βυσινάκης, ερχόταν να μας φέρει φρούτα και τους πρόλαβε να βάζουν σε σακούλες πολλά φρούτα και μετά μπήκαν στο αυτοκίνητό τους. Τους πήρε τον αριθμό, αλλά τι να πω, φρούτα είναι και τα κλέβουν.
Ερευνητής: Τώρα θα σε ρωτήσω και κάτι ακόμα.
Πληροφορητής: Τελευταία σ' εκείνο το χωράφι έμεινε μόνο μια καίσια στην άκρη.
Ερευνητής: Χρόνια πηγαίναμε και τα μαζεύαμε, επειδή την φύτεψε η μάνα του.
Πληροφορητής: Εκεί κοντά έχει σπίτι ο ξάδελφός μου ο Νικόλας.
Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Πάνω μεριά είναι η αδελφή μ' η Μαρία.
Ερευνητής: Ναι, ναι, το πούλησε. Τι θυμάσαι, πώς σας φέρθηκαν οι κάτοικοι της Κατερίνης, όταν ήρθατε χωρίς χωράφια, χωρίς τίποτα, αν ζητούσατε κάτι δανεικό, σας το έδιναν;
Πληροφορητής: Μας το έδιναν.
Ερευνητής: Σας έδιναν έτσι, υποστήριξαν.
Πληροφορητής: Εδώ μας υποστήριξαν σε όλα.
Ερευνητής: Ναι, και οι Βλάχοι ή μόνον οι Πόντιοι;
Πληροφορητής: Όλοι, όλοι και οι Θρακιώτες.
Ερευνητής: Και οι Θρακιώτες βοηθήσανε.
Πληροφορητής: Και τα θρακιώτικα τα αλώνια τα κάναμε συνοικισμό.
Ερευνητής: Συνοικισμό εσείς ναι.
Πληροφορητής: Λοιπόν.
Ερευνητής: Τα οποία πληρώσατε και τα πήρατε ή το κράτος σας τα έδωσε;
Πληροφορητής: Όχι τα θρακιώτικα τ' αλώνια οι Πόντιοι από 300, 400 μέτρα μας τα χρέωσε το κράτος.
Ερευνητής: Τα χρέωσε.
Πληροφορητής: Τα περισσότερα τα αγοράσαμε, τους πρώτους κλήρους των Θρακιωτών κάναμε συνοικισμό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τα κάναμε συνοικισμό.

Ερευνητής: Τα αγοράσατε όμως, το κράτος δεν σας έδωσε τίποτα.

Πληροφορητής: Εκεί κοντά όχι.

Ερευνητής: Συνέχισε, ευχαριστώ, γιατί είχα μια μεγάλη απορία και μου είπες την αλήθεια.

Πληροφορητής: Το '40 δεν ανακατευτήκαμε πουθενά εμείς οι Πόντιοι, κοιτούσαμε τη φτώχεια μας. Και ο μακαρίτης ο Κοϊδάκης είπε στον Λόχερ ότι όλοι οι Πόντιοι είναι κομμουνιστές. Τώρα θα μιλήσω, αν τον άκουε ο Λόχερ...

Ερευνητής: Πες ό,τι θέλεις. Ό,τι έχεις μέσα σου.

Πληροφορητής: Αν τον άκουγε ο Λόχερ, αυτός διοικούσε τη Μακεδονία ολόκληρη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Θα θέριζέ μας ο Λόχερ, στο χέρι του ήτανε, αλλά δεν άκουσε τον προδότη τον Κοϊδάκη, ας με βάλουν φυλακή, δεν φοβάμαι.

Ερευνητής: Ο Κοϊδάκης, ο δεσπότης.

Πληροφορητής: Ο δεσπότης μάλιστα, διάβασα την ιστορία παπά Λόχερ.

Ερευνητής: Παπά Λόχερ απολογήσου.

Πληροφορητής: Όχι, πάπα Λόχερ απολογήσου.

Ερευνητής: Απολογήσου.

Πληροφορητής: Τη διάβασα, η μασέλα μου αν και δεν πέτυχε καλά, όμως κάποτε δαγκώνει. Έτι που λες, αν τον άκουε ο Λόχερ, θα μας θέριζε. Του είπε πως αυτό το μέρος είναι δικός τους και εμείς να φύγουμε, να πάμε πίσω στα μέρη μας. Όμως η Μακεδονία όλη ήταν ανταλλάξιμη. Οι Τούρκοι άφησαν πίσω τους έναν πόντο γης φεύγοντας και ένα σπίτι χωμάτινο, ο Πόντιος άφησε πίσω του δεκαπέντε πόντους γης και ήρθε απ' την Τουρκία.

Ερευνητής: Πολύ σωστά.

Πληροφορητής: Εξορία μεγάλη, ξυπόλητοι ήρθαμε.
(Παρεμβάλλεται μια άσχετη συζήτηση)

Ερευνητής: Λοιπόν ακούω τι άλλο θυμάσαι; Και ο Λόχερ δεν σας έκαψε.

Πληροφορητής: Ο Λόχερ δεν άκουσε τον Κοϊδάκη και του είπε, αν αυτοί ήταν κομμουνιστές, δεν θα έρχονταν στην Ελλάδα, ήρθαν στην Πατρίδα τους, δεν τον άκουσε λοιπόν.

(Μιλάνε πολλοί μαζί άλλοι παρευρισκόμενοι)

Πληροφορητής: Και μια μεγάλη ανταλλάξιμη γη άφησαν οι Πόντιοι εκεί και οι Τούρκοι εδώ άφησαν ένα χωματένιο σπίτι και έναν μινιρέ έχουνε στην Θεσσαλονίκη. Το τζαμί εκείνων βυζαντινό κτίσμα είναι, αρχαία εκκλησία, εκείνο έκαναν έτοιμο τζαμί, μόνον μινιρέ έχτισαν. Θέλω να πω τι άφησαν οι Τούρκοι και έφυγαν απ' εδώ, τίποτα από περιουσίας. Και οι δικοί μας οι Πόντιοι από κει άφησαν κι έφυγαν Πανεπιστήμια, εργοστάσια, καπνομάγαζα, πολυκατοικίες με κείνα πλερώσαμε την αποζημίωση της Τουρκίας της Μικράς Ασίας τον πόλεμο που μας νίκησε ο Τούρκος. Την κα-

ταστροφή εκείνη, τη ζημία την πλέρωσαν πάλι οι Πόντιοι με τις περιουσίες που είχανε, τα δικαιώσανε, εμείς οι Πόντιοι. Και πλερώσαμε αυτή τη ζημία που ήτανε αιτία της Μικράς Ασίας τη καταστροφής το λαϊκό κόμμα. Ο βενιζελικός στρατός, διάβασα τη δίκη των έξι και έγινα έξω φρενών, λέει, πολεμούσε και το λαϊκού κόμματος ο στρατός λιποτακτούσε. Εξαιτίας του λαϊκού κόμματος χάσαμε της Μικράς Ασίας τον πόλεμο. Και τώρα άλλαξαν τ' όνομά του εκείνο, λαϊκό κόμμα είναι εγκληματικό όνομα, να μην το ακούει ο λαός. Γνωρίζουνε πως αυτοί ήταν η αιτία και χάσαμε της Μικράς Ασίας τον πόλεμο. Γίναμε δύο κόμματα και άλλαξαν τ' όνομα του. Μια το ονόμασαν ΕΡΕ, μια Νέα Δημοκρατία, μετά ΔΙΑΝΑ άλλο όνομα, το έδωσαν και χούντα να μην ακούει ο κόσμος λαϊκό κόμμα, αυτό έχασε της Μικράς Ασίας τον πόλεμο.

Ερευνητής: Άποψή σου.

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα.

Ερευνητής: Άλλο τι θυμάσαι; Τι έχεις να μας πεις; Πώς ζήσατε ύστερα, η Νέα Ζωή, πόσες οικογένειες περίπου έχει;

Πληροφορητής: Τώρα περίπου...

Ερευνητής: Ποντιακές οικογένειες.

Πληροφορητής: Όλοι σχεδόν Πόντιοι είμαστε.

Ερευνητής: Πόσες οικογένειες;

Πληροφορητής: Πάνω κάτω 100 θα είναι.

Ερευνητής: Εκατό οικογένειες.

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Και είσατε είπες Κερασούντιοι, Ορτουλούδες.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Οι πολλοί Κερασούνταίοι είναι.

Πληροφορητής: Είναι και Σουρμελιώτες.

Ερευνητής: Είναι και Σουρμελιώτες.

Πληροφορητής: Απ' όλα είναι, μερικοί ήρθαν απ' τα χωριά, κατεβήκανε.

Ερευνητής: Με τι ασχοληθήκατε, όταν ήρθατε στη Νέα Ζωή;

Πληροφορητής: Κάναμε καπνά.

Ερευνητής: Τι καπνά, ποια ποικιλία;

Πληροφορητής: Ποικιλία σαμψών.

Ερευνητής: Το σαμψών κάνατε, η γεωργική υπηρεσία καμιά βοήθεια σας έδωσε, δάνεια να κάνετε αράνια, να πάρετε πανιά, να πάρετε...

Πληροφορητής: Δάνεια μας έδιναν.

Ερευνητής: Σας έδιναν δάνεια. Πριμ;

Πληροφορητής: Πριμ μας είχαν έναν καιρό.

Ερευνητής: Έναν καιρό.

Πληροφορητής: Στα καπνά μας δίνανε, στα σιτάρια δίνανε, βαμβάκια δεν κάναμε φυσικά και αυτό θέλω να πω και...

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις, αν από '40 και εδώ αλλάξατε καλλιέργειες.

Πληροφορητής: Εννέα, δέκα χρόνια παρατήσαμε τα καπνά και κάνουμε περιβόλια.

Ερευνητής: Περιβόλια, τι έχετε στα περιβόλια σας φυτεμένα;

Πληροφορητής: Έχομε μήλα, αχλάδια, φουντούκια, τώρα τα γυρίσαμε στα ακτινίδια.
Ερευνητής: Στα ακτινίδια.
Πληροφορητής: Στα ακτινίδια.
Ερευνητής: Καλά όταν λες περιβόλια, αυτά όλα τα αγοράσατε μόνοι σας;
Πληροφορητής: Τα αγοράσαμε.
Ερευνητής: Πόσα στρέμματα περβόλια έχεις εσύ; Είσαι γεωργός, είσαι 81 χρονών και σε βλέπω κοτσανάτος είσαι ακόμα.
Πληροφορητής: Ευχαριστώ.
Ερευνητής: Να τα εκατοστήσεις. Κάνετε περιβόλια, σου αρέσει να δουλεύεις ακόμα;
Πληροφορητής: Δουλεύω ακόμα.
Ερευνητής: Ακόμα δουλεύεις, βοηθάς.
Πληροφορητής: Τελάρα διορθώνω, επιδιόρθωση, με ένα καρφάκι φτιάχνω τελάρα.
Ερευνητής: Φτιάχνεις.
Πληροφορητής: Ένα τελάρο άμα χαλάσει, ένα καρφάκι θέλει.
Ερευνητής: Δηλαδή πήρατε τα πάνω σας με την πολλή δουλειά.
Πληροφορητής: Όχι, δουλεύουμε κανονικά.
Ερευνητής: Κανονικά.
Πληροφορητής: Οι Γουρουχλούδες δουλεύουνε πολύ και οι Γουρουχλούδες αγαπούν πολύ τα χρήματα. Τώρα να σου πω...
Ερευνητής: Για πες μου, γιατί λένε οι Γουρουχλούδες αγαπούν πολύ τα χρήματα;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και ποιος δεν αγαπά τα χρήματα;
Ερευνητής: Όχι, αυτοί παραπάνω, γιατί το λένε αυτό;
Πληροφορητής: Όλοι τα αγαπούν.
Ερευνητής: Καλά όλοι τα αγαπούν, αλλά λίγο παραπάνω ο Γουρουχλής λένε, γιατί;
Πληροφορητής: Το Γουρούχ ήτανε, στο Σιούλι εκεί που ήμασταν στον Πόντο ήταν ορεινό μέρος και το έλεγαν Γουρούχ, ορεινό δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι καλά, αλλά γιατί λένε ότι αγαπούν τα χρήματα;
Πληροφορητής: Αυτό είναι σαν κατηγορία στο Γουρούχ.
Ερευνητής: Όχι επειδή λένε Γουρούχ, όπως λένε εμένα Ορτουλούσα, εσένα σε λένε Γουρουχλού, την άλλη..., γιατί λένε ότι οι Γουρουχλούδες αγαπούνε πολύ το χρήμα;
Πληροφορητής: Τους βγήκε το όνομα.
Ερευνητής: Τ' όνομά σας;
Πληροφορητής: Ναι, οι Γουρουχλούδες αγαπούν πολύ το χρήμα, αγαπούν και το νοικοκυριό, κλεψιά δεν έχουνε.
Ερευνητής: Κλεψιά δεν έχουνε όχι.
Πληροφορητής: Για πες μου τώρα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ποιος δήμαρχος, απ' την διανομή κι εδώ πόσα χρόνια είναι;
Ερευνητής: Πρέπει να είναι, το '30 έγινε, το '32 η δια-

Πληροφορητής: Απ' την διανομή και εντεύθεν εδώ πόσοι δήμαρχοι πέρασαν, πάνω κάτω πέρασαν 40 δήμαρχοι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κανένας δήμαρχος δεν είδε τα βακούφικα στην Κατερινόσκαλα, βακούφικα εκείνα τσαϊρια αλμυρά, δεν μπήκαν στην διανομή. Απ' αυτά έγιναν χωράφια. Αυτά τα ξάφρισαν μερικοί νταήδες ναι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και ήρθε μόνον ο δήμαρχος, τόσοι δήμαρχοι πέρασαν, όλοι έτρωγαν και τα κάνανε πλακάκια, κανείς, δεν τα ανακάλυψε. Και ήρθε ο δήμαρχος ο Χαραλαμπίδης ο Γουρουχλούς, γνήσιος Γουρουχλούς είναι απ' το Γουρούχ.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και τα ανακάλυψε και δεν φοβήθηκε. Τρεις τετραετίες έκανε, τρεις τέσσερις δώδεκα χρόνια έκανε δήμαρχος.
Ερευνητής: Δήμαρχος.
Πληροφορητής: Και ανακάλυψε αυτά τα χωράφια.
Ερευνητής: Ναι, δηλαδή θέλω να μου πεις λίγο για τον Γουρουχλού. Εσύ λες ότι είναι ο Γουρουχλούς τίμιος, εργατικός.
Πληροφορητής: Δεν έκλεψε.
Ερευνητής: Κλέφτης δεν είναι καθόλου.
Πληροφορητής: Και έκανε αυτά τα έργα.
Ερευνητής: Κάνει έργα, αγαπά την πρόοδο.
Πληροφορητής: Δεν έφαγε, δεν τα έκανε πλακάκια σαν τους άλλους.
Ερευνητής: Πάντως είστε πολύ εργατικοί. Γιατί λέτε λατρεύετε το χρήμα, δεν μου έδωσες την απάντηση.
Πληροφορητής: Το χρήμα;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το χρήμα όλοι το λατρεύουνε.
Ερευνητής: Όλοι το λατρεύουν.
Πληροφορητής: Είμαστε οικονόμοι, δεν το σπαταλάμε.
Ερευνητής: Δεν αγαπάτε τις διασκεδάσεις.
Πληροφορητής: Τις διασκεδάσεις τις αγαπώ. Στην Τουρκία τραγούδησα τέσσερες, πέντε φορές.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι αλλά στα νιάτα σου δεν τα έκανες, τώρα...
Πληροφορητής: Στα νιάτα μου δεν πρόφταινα. Τώρα ας τελειώσω με τον Χαραλαμπίδη.
Ερευνητής: Τον Χαραλαμπίδη.
Πληροφορητής: Ναι. Ανακάλυψε και κατάσχεσε δύο χιλιάδες στρέμματα μεγάλη περιουσία στον δήμο μας και έκανε το μέγαρο, την πολυκατοικία, το δημαρχιακό μέγαρο, σ' όλη την Ελλάδα να γυρίσεις τέτοιο μέγαρο πουθενά δεν υπάρχει. Το έκανε ο δήμαρχος μας ο Γουρουχλούς, μηχανικός για. Βρήκε στην περιοχή Βατάν βακούφικα, τα κατάσχεσε και εκείνα και έκανε μέσα σχολεία. Στην περιοχή Μουράτ άλλα 30 στρέμματα και εκεί έκανε γήπεδα για τα παιδιά. Αυτά έκανε ο δήμαρχος και τον κατηγορούνε.

Ερευνητής: Όχι δεν τον κατηγορούν. Όταν είσαι δήμαρχος, θα σε κατηγορούν και θα σε επαινούν κιόλας.

Πληροφορητής: Αυτά κάνουνε οι Γουρουχλήδες δήμαρχοι.

Ερευνητής: Και είστε περίπου 100 οικογένειες εδώ μέσα στην Κατερίνη. Μόνο στη Νέα Ζωή Γουρουχλήδες; Παντού είναι. Όχι, είστε αρκετοί στην Κατερίνη πάρα πολλοί. Και αγοράσατε τα περισσότερα χωράφια, έμαθα ε;

Πληροφορητής: Όλα αγορασμένα.

Ερευνητής: Όλα αγορασμένα

Πληροφορητής: Τα καπνά τότε δεν είχαν αξία και δεν έδιναν σημασία στα χωράφια.

Ερευνητής: Ναι και εσείς αγοράζατε χωράφια. Θέλω να μου πεις για τις διασκεδάσεις και τα γλέντια, είσαι λυριτζής;

Πληροφορητής: Όχι μόνον τραγουδιστής.

Ερευνητής: Θα μου πεις κανέναν τραγούδι;

Πληροφορητής: Πήγα στην Κωνσταντινούπολη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μάρτυρας είναι ο κοτοπουλάς ο Λεωνίδας. Σήμερα καθώς πήγαινα στην εκκλησία, ήρθε και με κόλλησε ένα Τογιότα, λέω μέσα μου ποιος είναι αυτός; Κοιτάζω, είναι ο Λεωνίδας με τα κοτόπουλα. Έφερε κοτόπουλα στον Αρωναί και με γνώρισε. Μ' αυτόν ήμουνα στην Κωνσταντινούπολη, ξέρει τα τουρκικά φαρσί.

Ερευνητής: Κούλαλης είναι.

Πληροφορητής: Κούλαλης ναι. Και που λες στην Κωνσταντινούπολη σ' ένα μεγάλο κέντρο, Άγγελος λέγεται, πήγαμε εκεί, ο Λεωνίδας δίπλα μου, με την κυρά Σοφία μαζί ήμασταν, και όλα τα έθνη που πάνε στην Κωνσταντινούπολη τουρίστες, έχουνε έθιμο, πολιτική, λένε μερικά δικά τους τραγούδια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είπαν και τα δικά μας ποντιακά τραγούδια τελευταία είπανε ένα τραγούδι «εσύ είσαι το Χριστό, εγώ είμαι το Αλλάχ, εμείς οι δύο αχ και βαχ». Τότες είπα ευκαιρία, μεθύσαμε και λίγο, ήπια μια μπίρα και αμέσως μεθάω, ήτανε δυνατή μπίρα η τουρκική.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγα στον διευθυντή. Ο διευθυντής κάθονταν έξω και παρακολουθούσε την κίνηση πώς εξυπηρετούν τον κόσμο, μεγάλο κέντρο για. Η μάνα του, λέει ο Λεωνίδας, Πόντια Ελληνίδα. Άρπαζαν μικρά κοριτσάκια και τα παντρεύονταν. Ένα ομορφόπαιδο, με ποντιακό γάλα μεγάλωσε για και πήγα και του λέω (μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Τι του είπες, τώρα εξήγησέ το στα ελληνικά.

Πληροφορητής: Όπως είπατε εσείς τα δικά μας τραγούδια και ευχαριστηθήκαμε, και εγώ θα πω δικά σας τραγούδια τουρκικά, αν επιτρέπεται. Μόνον να πεις, κύριε, είπε, ευχαρίστως είπε. Αμέσως φωνάζει με το νόημα τον τραγουδιστή, λεβέντης και

εκείνος που είπε τα τραγούδια, τρία, τέσσερα τραγούδια.

Ερευνητής: Τι τραγούδια ήτανε ποντιακά ή ελληνικά; Τουρκικά;

Πληροφορητής: Όχι, δικά μας τραγούδια.

Ερευνητής: Ποντιακά ή ελληνικά;

Πληροφορητής: Ελληνικά λαϊκά.

Ερευνητής: Ελληνικά.

Πληροφορητής: Αυτό το τραγούδι δημοτικό είναι ή λαϊκό;

Ερευνητής: Ποιο τραγούδι;

Πληροφορητής: Αυτό εσύ είσαι του Χριστού, εγώ είμαι του Αλλάχ, εμείς οι δύο αχ και βαχ.

Ερευνητής: Λαϊκό.

Πληροφορητής: Λαϊκό, μου διαφεύγουνε τα ονόματα. Και που λες τον φώναζε αμέσως...

Ερευνητής: Στάσου ένα λεπτό....

(Διακοπή λόγω βλάβης)

Ερευνητής: Λοιπόν ποια τραγούδια είπες;

Πληροφορητής: Ο διευθυντής ο Τούρκος φώναζε τον τραγουδιστή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και του λέει, έλα εδώ. Έρχεται κοντά του (μιλάει τουρκικά), θα τα πούμε στα ποντιακά;

Ερευνητής: Ποντιακά, ποντιακά.

Πληροφορητής: Αυτός ο κύριος που ήρθε απ' την Ελλάδα, θα πει μερικά τραγούδια δικά μας τουρκικά, γλήγορα δώσε τον σειρά. Και του είπεν, λίγο ας περιμένει, ας τελειώσει αυτό το πρόγραμμα και μετά θα τον φωνάξω. Έρχεται κοντά μου ο τραγουδιστής και με ρωτάει πώς λένε. Χρήστο του λέω. Μετά από πέντε λεπτά με φωνάζει κοντά του και μου δίνει το μικρόφωνο. Θα μου πεις την αλήθεια, λεβέντη, του λέω, είσαι παντρεμένος ή ελεύθερος; Γιατί ρωτάς; Για να σου πω και το ανάλογο τραγούδι, του λέω. Ελεύθερος είμαι, λέει.

Ερευνητής: Ελεύθερος.

Πληροφορητής: Αν λέγω ψέματα ο Λεωνίδας...

Ερευνητής: Όχι, γιατί να λες ψέματα, ποιος ο λόγος;

Πληροφορητής: Και που λες, αυτό ταιριάζει να το πούμε στα τουρκικά.

Ερευνητής: Ναι πες το, όπως το είπες.

Πληροφορητής: Μιλάει τουρκικά

Ερευνητής: Τραγούδα το, τραγουδιστό.

Πληροφορητής: Μιλάει τουρκικά. Μια φορά το είπα με τον ρυθμό και μετά το τραγούδισα. Και εκείνος μου είπε το «εσύ Χριστό και γω Αλλάχ, οι δυο μας αχ και βαχ» Κι φιληθήκαμε και αποχαιρετιστήκαμε. Φορούσα και μια μαύρη ρεπούμπλικα της μόδας και όταν πήγα να τραγουδήσω, την έβγαλα, κανείς δεν φορούσε καπέλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ντράπηκα. Ήρθε, με χτύπησε πάνω στον ώμο και μου λέει με το καπέλο θα πας να τραγουδήσεις. Μα, κύριε, του λέω, κανείς δεν φοράει καπέλο, με το καπέλο θα πας, μου είπε. Έτσι πήγα και τραγούδησα με το καπέλο, δεν του

χάλασα το χατίρι. Μετά μπήκαμε στο χορό όλοι οι δικοί μας από την Κατερίνη, ο Λεωνίδας καμάρωνε και έτσι τελείωσε αυτή η βραδιά.

Ερευνητής: Θα μου πεις τραγούδια.

Πληροφορητής: Αυτά τα τραγούδια που είπα στην Τουρκία;

Ερευνητής: Ναι, όποια ποντιακά ξέρεις, όλα θα τα πεις.

Πληροφορητής: Και το ποντιακό.

Ερευνητής: Και τούρκικο πες μου.

Πληροφορητής: Τουρκικό είπα σε μια χανούμισσα σ' ένα άλλο κέντρο που πήγαμε (μιλάει τουρκικά).

Ερευνητής: Πώς εξηγείται;

Πληροφορητής: Εγώ απ' τον κατήφορο πάω, πάω, εγώ σ' ερωτεύτηκα και εσύ με διώχνεις.

Ερευνητής: Ερωτεύτηκα και συ χανούμισσα με διώχνεις.

Πληροφορητής: Ναι μεθύσαμε και εκεί λιγάκι, ήπιαμε δυο μπύρες.

Ερευνητής: Τραγουδιστά πες μας ένα.

Πληροφορητής: Το είπαμε τραγουδιστά.

Ερευνητής: Όχι, πες μας πώς είναι ο σκοπός;

Πληροφορητής: Ο σκοπός; (Τραγουδάει τουρκικά), άμα μεθύσεις λιγάκι, η γλώσσα ανοίγει.

Ερευνητής: Ανοίγει.

Πληροφορητής: Εκεί στο υπόγειο που πήγαμε, μ' έκαναν μια πλάκα. Εκεί σ' έναν ημιυπόγειο χώρο πήγαμε και η Κάλη, η αδελφή της νύφης μου, ήξερε τουρκικά. Την είδα που μιλούσε με την τραγουδίστρια, την χανούμισσα. Πήγε από πίσω μας, καθόμασταν στην άκρη και με έβγαλαν φωτογραφία χωρίς να το καταλάβω. Το έκανε με το θάρρος της συγγένειας που είχαμε. Εκεί που έπινα, το φλας χτύπησε στα μάτια μου και κατάλαβα πως με φωτογράφισαν. Μετά από 5 λεπτά έρχεται η φωτογραφία και μου λένε θα πληρώσεις παππού. Όχι δεν πληρώνω, τους είπα, με εξαπατήσατε. Αλλά τελικά πλήρωσα 150 φράγκα για να μην πουν κιόλας πως είμαι τσιγκούνης. Την φωτογραφία την είχε για καιρό η Κάλη, η αδελφή της νύφης μου και τελικά την έφερε στο σπίτι. Αυτά έγιναν τότε.

Ερευνητής: Ναι αλλά εγώ θέλω τραγούδι ποντιακά.

Πληροφορητής: Ποντιακά.

Ερευνητής: Σκοπό και τραγούδι μαζί ποντιακά.

Πληροφορητής: Πήγα φέτος τον Δεκαπενταύγουστο...

Ερευνητής: Στην Σουμελά.

Πληροφορητής: Στην Σουμελά, την παραμονή πήγαμε το βράδυ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κοιτάζω εκεί συζητούνε απ' την Αυγή είχανε συγκρότημα και χαμπάρι δεν είχα, συγκρότημα ναι.

Ερευνητής: Εδώ θα κάνω μια παρένθεση η Αυγή είναι ένα χωριό που βρίσκεται...

Πληροφορητής: Όλοι Σουλιώτες, όλοι Σουλιώτες.

Ερευνητής: Γουρουχλούδες, ναι πού είναι στην Κο-

ζάνη;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Στον Λαγκαδά.

Πληροφορητής: Στον Λαγκαδά.
(Γίνεται συζήτηση με άλλον παρευρισκόμενο και τον ρωτάνε μήπως τον κουράζουν)

Ερευνητής: Πες μου τραγούδι τώρα εσύ.

Πληροφορητής: Πήγαμε στην Σουμελά φέτος τον Δεκαπενταύγουστο. Εκεί συζητούν και λένε τόση Κατερίνη Πόντιοι και κανείς ένα συγκρότημα δεν έκανε, δεν ντρέπονται, λέει. Το ακούω εγώ να το λένε δυο παππούδες με παράπονο. Έτσι πετάγομαι πάνω στην πίστα και ζητάω να τραγουδήσω. Έχουμε πολλά συγκροτήματα, μου λέει ένας νεαρός ντυμένος στα άσπρα. Εγώ τραγούδησα στην Κωνσταντινούπολη, μου το επέτρεψαν οι Τούρκοι και εσύ δεν με αφήνεις; Θα φύγω του είπα, αστειεύτηκα όμως. Περίμενε παππού, θα τραγουδήσεις, μόλις έρθει η λύρα και το τουλούμι. Μόλις ήρθαν, ανέβηκα και τραγούδησα, λεβέντης ο λυράρης.

Ερευνητής: Λοιπόν λέγε.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ποιο τραγούδι είπες;

Ερευνητής: Θα το πει τώρα ο κυρ Χρήστος.

Πληροφορητής: Μη βιάζεσαι, θεία, σιγά, σιγά, θα πούμε τη σκηνή. Πήγα κοντά στον λυράρη και του είπα αυτό το τραγούδι θα πω.
Νάταν τα νιάτα δυο φορές
άλλο τίποτα δεν ήθελα,
αστροναύτης θα σπούδαζα
στην σελήνη θα πήγαινα.

Ερευνητής: Τραγουδιστά.

Πληροφορητής: Τραγουδιστά.

Ερευνητής: Έχεις καλή φωνή.

Πληροφορητής: τραγουδάει

Ερευνητής: Ωραία. Άλλο; Εύγε;

Πληροφορητής: Ας φάμε και ας πιούμε απόψε να μη κοιμηθούμε
Αυτός ο κόσμος ψεύτικος, εμείς διαβάτες είμαστε
Αυτός ο κόσμος ψεύτικος εμείς μουσαφίρηδες είμαστε.

Ερευνητής: Πολύ όμορφο, άλλο;

Πληροφορητής: Τώρα θα τα θυμηθώ, τέσσερα τραγούδια είπα.
Χιονισμένα ψηλά βουνά ποτέ σας δεν γερνάτε,
Έρχονται και περνάν τα χρόνια, ποτέ σας δεν γερνάτε.

Ερευνητής: Άλλα ποια θυμάσαι, το Τσάμπασι το ξέρεις;

Πληροφορητής: Εκείνο δεν το είπα.

Ερευνητής: Καλά πες όποιο τραγούδι θυμάσαι και λες στη Νέα Ζωή, όταν πηγαίνεις στο χωράφι. Αυτά τα θεωρώ σημαντικά, δεν βρίσκω ανθρώπους να τα λένε και το έχω παράπονο.

Πληροφορητής: Ψηλό βουνό χαμήλωσε, τον ήλιο για να δω
ας δω και την αγάπη μου κόκκινη σαν το μήλο.
Φέτος θα κάνουμε θαύματα εκεί, φέτος ανακατεύ-

τηκα με το συγκρότημα το ποντιακό.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Την Σοφία θα την πάρεις μαζί σου;
Πληροφορητής: Θα την πάρω, έχω ανεψιό λυράρη, δεν παίζει και πολύ καλά, αλλά στο μικρόφωνο ακούγεται. Έχουνε συγκρότημα οι δικοί μας οι Πόντιοι. Τα κοριτσάκια ντύθηκαν και αυτά με αντρικές στολές και τραγούδησαν.
Ερευνητής: Ναι, κι άλλο τραγούδι που λες τώρα ποντιακό που λες στο χωράφι, θέλω να μου πεις τώρα.
Πληροφορητής: Στο χωράφι τώρα...
Ερευνητής: Που θυμάσαι από παιδί απ' τον Πόντο τα δίστιχα...
Πληροφορητής: Τα δίστιχα... περάσαμε φόβους, περάσαμε ανταρτικά.
Ερευνητής: ήσουν ανάρτητης;
Πληροφορητής: Όχι.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι αυτός δεν ανακατεύτηκε πουθενά.
Πληροφορητής: Κάπου θα ανακατευόσουν.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτοί πέρασαν πολύ καλά.
Πληροφορητής: Από μακριά παρακολουθούσαμε.
Ερευνητής: Όχι, εγώ από σένα τραγούδια θέλω.
Πληροφορητής: Τραγούδια πολλά ξέρω, αλλά...
Ερευνητής: Τα ξεχνάς, η κόρη πήγε στο παρχάρι, το ξέρεις;
Πληροφορητής: Δεν το θυμάμαι.
(Μιλάνε πολλοί μαζί και δεν βγαίνει νόημα)
Ερευνητής: Τι άλλο θα μας πεις;
Πληροφορητής: Τι άλλο να πω, αυτά έχει η ζωή. Τώρα είναι η καλή ζωή, τους λέω, τι θέλετε και έχετε παράπονα; Έχω ανεψιό που είναι δάσκαλος στην Ελβετία, πήγα και στον γάμο του στον Μεγαλόκαμπο μ' εκείνη τη ζέστη μαζί με την κυρά Σοφία. Θα έρθεις στον γάμο, μου είπε ο θείος μου ο Θόδωρος, αυτός που πήρε την χήρα, ο αδελφός του παπά Λάζαρου. Και μίλησα με τον δάσκαλο που είναι στην Ελβετία. Μου είπε ότι δεν τον συμφέρει, αλλά τον έστειλε η υπηρεσία για 4 χρόνια. Τα πάντα είναι ακριβά, τρόφιμα, όλα. Τηλέφωνο δεν παίρνει αυτός, αλλά ο πατέρας του από δω, είναι πιο φθηνό.
Ερευνητής: Ποια χρονιά χτίσατε το σχολείο στη Νέα Ζωή;
Πληροφορητής: Τα θεμέλια μπήκανε επί χούντας.
Ερευνητής: Επί χούντας.
Πληροφορητής: Επί χούντας το 13ο σχολείο.
Ερευνητής: Και κτίστηκε, εκκλησία δεν έχετε;
Πληροφορητής: Εκκλησία δεν έχουμε.
Ερευνητής: Κάνετε κάποια ενέργεια τίποτε σαν Πόντιοι;
Πληροφορητής: Ενέργεια, εκεί είμαστε ανακατεμένου, οι μισοί είναι παλαιοημερολογίτες και δεν ταιριάζουμε.
Ερευνητής: Δεν ταιριάζετε πάνω σ' αυτό.

Πληροφορητής: Ναι
Ερευνητής: Όχι οι παλαιοημερολογίτες σε ποια εκκλησία πάνε; Και αυτοί χωρισμένοι είναι.
Πληροφορητής: Και αυτοί έγιναν τρία κομμάτια.
Ερευνητής: Τρία κομμάτια ε; πού και πού πάνε, μπάρμπα Χρήστο, αυτοί;
Πληροφορητής: Στον Άι Γιώργη, μια χρονιά που θα πήγαινα στο Σοχούμ, πήγα να πάρω από κει γνήσια κεριά να ανάψω στην Παναγία.
Ερευνητής: Στην Παναγία του Σοχούμ.
Πληροφορητής: Στην παναγία του Σοχούμ που με αξίωσε ο Θεός να πάω. σχόλασε η εκκλησία στην Αγία Τριάδα και πήγα να πάρω κεριά. Ακόμα το Πάτερ Ημών έλεγαν οι παλαιοημερολογίτες. Και ο παπάς τους έκανε κήρυγμα και είπε ότι βλέπει 15 ονόματα υποψηφίων, από αυτούς ούτε οι μισοί δεν έρχονται στην εκκλησία, κάνανε τότε εκλογές για νέους επιτρόπους. Γιατί βάλατε υποψηφιότητα, τι θέλετε; Αυτά κάνουν.
Ερευνητής: Εσείς οι Γουρουχλούδες είστε Παλαιοημερολογίτες;
Πληροφορητής: Όχι, με το νέο ημερολόγιο.
Ερευνητής: Και είστε χωρίς εκκλησία τώρα.
Πληροφορητής: Έχομε την Αγία Τριάδα. Έχομε τον θεράπων πιο κοντά.
Ερευνητής: Α, στο νοσοκομείο που είναι και πάτε εκεί.
Πληροφορητής: Ναι πιο κοντά, ευχαριστώ.
Ερευνητής: Τι άλλο θυμάσαι από τη ζωή σου, μια και έχομε ακόμα ώρα;
Πληροφορητής: Απ' τη ζωή μου τι άλλο να θυμάμαι!
Ερευνητής: Αν θυμάσαι για τον Πόντο, δεν μας είπες πού και πότε γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Είπαμε γεννήθηκα το 1908.
Ερευνητής: Το 1908 ναι το είπες. Καμιά ανάμνηση απ' το χωριό σου;
Πληροφορητής: Ναι ας πούμε.
Ερευνητής: Πες μας κάτι που σου έκανε εντύπωση.
Πληροφορητής: Τώρα...
Παρέμβαση άλλης γυναίκας: Πώς πήρες τη Σοφία.
Πληροφορητής: Τη Σοφία; Θα το πούμε κι αυτό. Άλλοι έπαιρναν προίκες και εγώ έκανα αγγαρείες. Ο πεθερός μου, Καρυπίδης λεγότανε, έφτιαχνε καλά δουρβάνια από κέδρο, κόκκινο κέδρο σαν τον χαλκό.
Ερευνητής: Εμείς θα κάνουμε λαογραφικό Μουσείο, έχεις κανέναν κουβά από τη Ρωσία;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Κουβά έχει.
Ερευνητής: Έχει;
Πληροφορητής: Κουβά; Έχει η αδελφή μου.
Ερευνητής: Κουβά ή τίποτε άλλο να το βάλουμε στο Μουσείο. Κάτι που να έχετε φέρει από τη Ρωσία ή από τον Πόντο, κανένα εργαλείο, καμιά κατσαρόλα
Πληροφορητής: Ποντιακή κλειδαριά έφτιαξα, ξύλινη κλειδαριά.
Ερευνητής: Ναι έχεις;
Πληροφορητής: Έχω ναι.

Ερευνητής: Θα μας το δώσεις;
Πληροφορητής: Θα το κάνω δώρο.
Ερευνητής: Δώρο, θα βάλομε τ' όνομά σου, θα λέμε δωρεά του αυτού και αιώνια θα υπάρχει, αιώνια είναι αυτά.
Πληροφορητής: Θα το πήγαινα στο ΚΑΠΗ, αλλά καλλίτερα στο Μουσείο.
Ερευνητής: Όχι, στο Ποντιακό Μουσείο θα το δώσεις αυτό, να ένα τυχερό μας.
Πληροφορητής: Θα πάω στην Σαλονίκη να το φτιάξω, αυτά ο θεός μου ο Τομπούλτζ ο Λευτέρης τα έφτιαχνε από μεγάλα κούτσουρα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Με τα τελέτια, τελέτι θα πει το σκαρπέλο. Μια ολόκληρη μέρα προσπαθούσαμε για να το φτιάξουμε. Εγώ το έφτιαξα με δυο पि-χάκια. Μ' αυτά κλειδώνουμε τις αποθήκες μας, τις αποθήκες καπνού, φτωχικά πράγματα τότε.
Ερευνητής: Ωραία είναι μία τέχνη.
Πληροφορητής: Δύο έχω έτοιμα. Το ένα θα το πάω στον Κούβελα και θα του πω, κύριε Κούβελα, οι Πόντιοι ήρθαν εδώ και άνοιξαν τον θησαυρό της γης. Έκαναν πολλά παιδιά, χόρτασαν οι ίδιοι, αλλά χόρτασαν και όλη την Ελλάδα με ψωμί και φρούτα, στρατό, καπνά, ευλογία, πολλά παιδιά. Εσύ τώρα με ποιο δικαίωμα καις τον ποντιακό σταθμό μας, κύριε;
 Δεν ντρέπεσαι, θα τον εξευτελίσω, εγώ δεν φοβάμαι. Κερδίζομε, δεν κερδίζομε, θα πάω στο γραφείο στη δημαρχία, θα πάω, τώρα τελείωσα εδώ το ταξί, θα το κάνω ναι.
Ερευνητής: Λοιπόν, πώς πήρες τη Σοφία, για πες μας.
Πληροφορητής: Εκεί ορεινά μέρη είχαμε και δέντρα μεγάλα, χοντρά, κέδρους τα λέγαμε, τα κόβαμε τα πριόνια, κάναμε μεγάλα κούτσουρα, τα κάναμε σανίδια, δουρβάνια για κάνουμε το γιαούρτι, το βούτυρο. Εκεί γνωριστήκαμε. Ο πατέρας της ήτανε γανωτής και ήρθε στο σπίτι μας να δει τη σειρά μας. Είχαμε πολλά ξύλα κάθε χρόνο, οι άλλοι δεν είχαν καθόλου, έφερναν ένα ξύλο και το έκαιγαν.
Ερευνητής: Αυτό γίνεται στον Πόντο;
Πληροφορητής: Στο Σιούλη στο Σοχούμ.
Ερευνητής: Α στο χωριό στο Σοχούμ, Ρωσία μεριά.
Πληροφορητής: Ναι, στο Σιούλι και έτσι με αξίωσε ο Θεός και παντρευτήκαμε.
Ερευνητής: Ε πώς; Και εσύ την αγάπησες;
Πληροφορητής: Αγαπηθήκαμε μάλιστα.
Ερευνητής: Τι έκανες; Είσαι ειλικρινής εσύ, θέλω να μου πεις, της είπες σ' αγαπώ εκείνη την εποχή;
Πληροφορητής: Οι παππούδες μας τα συμφωνήσανε και πήγαμε τη ζητήσαμε.
Ερευνητής: Α, είπες εσύ πάνε ζήτα την;
Πληροφορητής: Έπλυνε και τα πόδια μας, κοιμηθήκαμε στο σπίτι τους στο Κερασίδι μια βδομάδα και έπλυνα τα πόδια μας δυο, τρεις φορές.
Ερευνητής: Αρραβωνιασμένοι;
Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ελεύθεροι
Πληροφορητής: Αρραβώνα δεν κάναμε.
Ερευνητής: Ελεύθεροι.
Πληροφορητής: Ελεύθεροι ναι.
Ερευνητής: Αν από κανένα παράθυρο σε έκανε ματιές;
Πληροφορητής: Όχι, εκεί ντρεπόμασταν.
Ερευνητής: Ε, πώς κατάλαβες ότι την αγαπάς;
Πληροφορητής: Μου άρεσε το ύψος της, το...
Ερευνητής: Σου άρεσε το ύψος της;
Πληροφορητής: Το ύψος της.
Ερευνητής: Της είπες Σοφία μου αρέσει το ύψος σου;
Πληροφορητής: Τόσον ανοιχτά δεν μιλούσαμε, μην κοιτάς τα τωρινά.
Ερευνητής: Ε και πώς το κατάλαβε, της έκανες καμιά ματιά;
Πληροφορητής: Τίποτε.
Ερευνητής: Τίποτε φουντούκια μέσα στο μαντηλάκι να φάει;
Πληροφορητής: Φουντούκια δεν είχαμε, πού να βρεθούν τα φουντούκια;
Ερευνητής: Τίποτε άλλο;
Πληροφορητής: Τέσσερες, πέντε φουντουκιές είχαμε, αλλά πολύ καρπό δεν είχανε.
Ερευνητής: Αλλά πώς το κατάλαβε αυτή; Την κοίταζες στα μάτια, είμαι περίεργη να μάθω.
Πληροφορητής: Εμείς αρέσαμε ο ένας στον άλλον, πήγε ο πατέρας μου και τη ζήτησε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και αυτή αντίρρηση δεν έφερε, πάει να πει της άρεσα, δέχτηκε. Αυτό είναι. Τώρα ας πούμε την παντρεία του Πόντου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τα σημερινά κορίτσια ο Θεός να βρέχει και αυτά να τρώνε. Η παντρεία τώρα είναι πολύ εύκολη. Χαρά στη μάνα που έχει τώρα αγόρια. Οι νύφες έρχονται στα πόδια της χωρίς να κάνει τίποτε. Οι παππούδες μας στον Πόντο υποφέρανε. Πήγαιναν οι γυναίκες τους κρυφά, κρυφά να δούνε τι νοικοκυριό έχουνε. Διάλεγαν κορίτσια γερά, δυνατά στο σώμα.
Ερευνητής: Πρώτα να είχε όμορφο σώμα.
Πληροφορητής: Σώμα και παλληκάρι να κουβαλάει στην πλάτη και γεμίζει την αχυρώνα.
Ερευνητής: Να μπορεί να φορτώνεται μεγάλο βάρος στην πλάτη.
Πληροφορητής: Ναι και να άντεχαν στην γεωργία.
Ερευνητής: Στην δουλειά.
Πληροφορητής: Να άντεχαν στη γεωργία.
Ερευνητής: Στη γεωργία ναι, τη γεωργία.
Πληροφορητής: Τη γεωργία τη λέγαμε ρετζιπελέχ', τα πιο πολλά ποντιακά τα ξέχασα, πες μου το όνομά σου;
Ερευνητής: Νίκη, Νίκη.
Πληροφορητής: Νίκη.
Ερευνητής: Καλά αυτό μόνον βλέπατε; Αν ήταν όμορφη, αν είχε όμορφα μάτια κάτω απ' το μαντήλι;

Πληροφορητής: Ε πώς δεν τα βλέπαμε!
Ερευνητής: Α να είμαστε ειλικρινείς.
Πληροφορητής: Οι παππούδες έκοβαν και έραβαν.
Ερευνητής: Οι παππούδες.
Πληροφορητής: Εκεί το κορίτσι έπρεπε να είναι δυνατό να κουβαλάει βάρη στην πλάτη. Είχαν και άλλα έθιμα. Παρατηρούσαν κρυφά τα παππούτσια των κοριτσιών, αν είχαν κοπριές, έλεγαν πως αγαπά τα ζώα και πάει στο μαντρί. Αν ο σκύλος ήταν αδύνατος...
Ερευνητής: Τι θα πει αυτό; Πώς το εξηγούσαν αυτό;
Πληροφορητής: Και η γάτα τους ήτανε παχιά.
Ερευνητής: Ναι, τι λέγανε;
Πληροφορητής: Έλεγαν αυτή δεν είναι νοικοκυρά, αφήνει ακάλυπτα τα γιαούρτια και τα βούτυρα, τα τρώει η γάτα και παχαίνει. Έτσι χαλούσε το προξενιό.
Ερευνητής: Και ο σκύλος γιατί ήτανε;
Πληροφορητής: Ο σκύλος αν ήτανε αδύνατος, έλεγαν δεν τον ταΐζει καλά.
Ερευνητής: Και όταν δεν ταΐξεις τον σκύλο, θα πει δεν έχεις καλή καρδιά;
Πληροφορητής: Όχι, δεν είσαι νοικοκυρά.
Ερευνητής: Δεν είσαι νοικοκυρά.
Πληροφορητής: Δεν γινόταν η δουλειά. αν ο σκύλος ήταν παχύς και η γάτα αδύνατη, γινόταν η δουλειά.
Ερευνητής: Αυτό πρώτη φορά το ακούω, εύγε, μπάρμπα Χρήστο.
Πληροφορητής: Μάλιστα, είχαν αυτά τα έθιμα.
Ερευνητής: Είχαν αυτά τα έθιμα, άλλα τέτοια θυμάσαι;
Πληροφορητής: Είναι, είναι πολλά τέτοια. Είχαν και το έθιμο της σιωπής. Το κορίτσι μιλούσε με νοήματα τους ηλικιωμένους, τους σεβόταν. Αν την ρωτούσαν κάτι και απαντούσε αμέσως, έλεγαν αυτή είναι πολύ ασεβής.
Ερευνητής: Στάσου, μπάρμπα Χρήστο, τώρα τη Σοφία προτού την παντρευτείς, δεν της έπιασες το χέρι, δεν την χάιδεψες καθόλου;
Πληροφορητής: Όχι καθόλου.
Ερευνητής: Καθόλου ε;
Πληροφορητής: Έξι Αυγούστου της Παναγίας πρώτη φορά την είδα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στο Σιούλη έξι Αυγούστου της Παναγίας κάναμε γιορτή, μικρή γιορτή. Τον Δεκαπενταύγουστο της παναγίας κάναμε, Παναγία ήτανε το χωριό μου Σιούλι, κάναμε μεγάλο πανηγύρι.
Ερευνητής: Πανηγύρι..
Πληροφορητής: Έξι Αυγούστου της Παναγίας...
Ερευνητής: Δεν μπήκες στον χορό, δεν την τσίμπησες; Ούτε τσίμπημα ούτε τίποτε! Τα έθιμα ήταν τέτοια.
Πληροφορητής: Τέτοια δεν κάναμε, αυτά τα κάνουν τώρα.
Ερευνητής: Τώρα καλά, τώρα είναι ντροπή, αν δεν κάνεις τέτοια.

Πληροφορητής: Τώρα τα κορίτσια και τα αγόρια κόβουνε και ράβουνε και έτοιμες οι νύφες. Αυτό στην αρχή που φέτος πήγαμε και κάναμε γάμο, κλεφτήκανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεύτερα ξαδέλφια κλεφτήκανε. Ο συμπέθερος είναι πρώτος ξάδελφός μου ο Χαλκίδης. Ο γαμπρός ήτανε ανεψιός μου. Ο κουμπάρος ο Σαββίδης ανεψιός μου, ο λυράρης ανεψιός μου, ο παπά Λάζαρος που στεφάνωσε και εκείνος ανεψιός μου. Όλοι δικοί μου ήτανε.
Ερευνητής: Εσείς επιτρέπατε στο χωριό σας το Σιούλι να πάρετε συγγενή σας;
Πληροφορητής: Όχι, δεν επιτρεπόταν, αν όμως κλέβονταν...
Ερευνητής: Η θρησκεία μόνον αν κλέβονταν και λοιπά. Και λίγο για τα όργανα εκτός από λύρα στους γάμους τι άλλο έπαιζαν;
Πληροφορητής: Είχαμε νταούλια, ζουρνάδες τρανά απ' το Τσιανούκ το λέγομε απ' εκεί έρχονταν, στο Σιούλι δεν είχαμε, μικρό χωριό ήτανε. Το Τσιανούκ ήτανε μεγάλο χωριό, εκεί είχαμε μεγάλα νταούλια, εδώ τέτοια νταούλια δεν έχομε, η φωνή του...
Ερευνητής: Το Τσιανούκ ήτανε χωριό.
Πληροφορητής: Χωριό ναι, ορεινό χωριό ήτανε.
Ερευνητής: Ορεινό χωριό.
Πληροφορητής: Μάλιστα, χαμηλά απ' εμάς.
Ερευνητής: Νταούλια, αυτό είχατε... εκείνο πώς το λένε σαν δέρμα που είναι...
Πληροφορητής: Τουλούμι.
Ερευνητής: Τουλούμι, είχατε και τουλούμι;
Πληροφορητής: Μάλιστα όλα τα όργανα είχαμε.
Ερευνητής: Θρήσκευμα καθαρώς ορθόδοξοι, Προτεστανία δεν είχατε.
Πληροφορητής: Στο Σεμέν απάνω εκεί ήταν Προτεστανία.
Ερευνητής: Ναι στο Σεμέν.
Πληροφορητής: Εκείνοι γλήγορα φύγανε.
Ερευνητής: Πόσο το χωριό σας απείχε απ' το Σεμέν περίπου, μπορείς να υπολογίσεις;
Πληροφορητής: Στο Σεμέν πού; Σον Πόντο;
Ερευνητής: Ναι στον Πόντο το Σιούλι απ' το Σεμέν;
Πληροφορητής: Τον Πόντο δεν θυμάμαι, απ' εκεί εγώ δύο χρονών έφυγα
Ερευνητής: Όχι καλά μιλάμε το Σεμέν είναι στον Πόντο, το Σούλι είναι στην αζάντα είναι στην Ρωσία, δεν μιλάω γι' αυτό. Το Γουρούχ αυτό που λέει το χωριό, είναι περιοχή Κερασούντας, είναι η Κερασούντα και δίπλα είναι η Ορντού. Το Σεμέν ανήκει στην Ορντού και είναι ορεινό χωριό και λένε, αν θυμάται εκείνο την απόσταση μεταξύ πόση είναι.
Πληροφορητής: Αυτά δεν τα θυμάμαι.
Ερευνητής: Δεν τα θυμάμαι.
Πληροφορητής: Εγώ δύο χρονών έφυγα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έφυγε ο πατέρα μου απ' τον

στρατό, να μην πάει στρατιώτης, σε δύο χρόνια έφυγε και η μάνα μου.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι ούτε πόσοι ήτανε οι Τούρκοι. Αρμένιους είχατε;

Πληροφορητής: Αρμένιους είχαμε, εγώ τα τουρκικά τα έμαθα απ' τους Αρμένιους.

Ερευνητής: Απ' τους Αρμένιους.

Πληροφορητής: Το σπίτι μας ήτανε...

Ερευνητής: Γιατί; Αρμένιοι υποχρεωτικά μίλαγαν τουρκικά;

Πληροφορητής: Με τους παππούδες μίλαγαν τουρκικά, η αρμένικη η γλώσσα είναι πολύ δύσκολη και μαθαίναμε εύκολα τα τουρκικά, μερικά ξέρω αρμενικά.

Ερευνητής: Για πες, ένα, δύο πες για να τα έχουμε στην ιστορία!

Πληροφορητής: Αρμένικα;

Ερευνητής: Αρμένικα.

Πληροφορητής: Αρμένικα ίσχαπα θα πει τι χαμπάρια.

Ερευνητής: Χαμπάρι λέμε και εμείς, άλλο;

Πληροφορητής: Πάρεφ άσουφ πάρεφ, καλημέρα, καλή σου μέρα

Ερευνητής: Άσουφ πάρεφ, πάρεφ.

Πληροφορητής: Καλημέρα, καλή σου μέρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πως λέγομε εμείς ποντιακά.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Δεν ξέρω πολλά πράματα. Και δίπλα στην άκρη του χωριού ήμασταν εμείς και μετά συνέχιζε τ' αρμένικο το χωριό και τα χωράφια μας γειτονικά ήτανε και έτσι μάθαμε τα τουρκικά.

Ερευνητής: Με τη Σοφία πόσα παιδιά έκανες;

Πληροφορητής: Πολύτεκνος είμαι, αλλά ακόμα δεν λογαριαζόταν η πολυτεκνία, τέσσερα παιδιά.

Ερευνητής: Τέσσερα παιδιά και ήρθατε μαζί και ζεις ακόμα μαζί της;

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Δεν την βαρέθηκες έτσι; Διαζύγια τέτοια δεν είχατε εκεί; Αν είχες κακιά γυναίκα, δεν μπορούσες να την χωρίσεις;

Πληροφορητής: Και τέτοια πολλά υπήρχαν.

Ερευνητής: Ε; ήτανε στον Πόντο τέτοια Θέλω να μου τα πεις, μπάρμπα Χρήστο.

Πληροφορητής: Όχι στο Σιούλη που ήρθαμε χωρισμούς καθόλου δεν είδαμε, ούτε στον Πόντο δεν ήταν πολλά, εδώ έγινε μόδα.

Ερευνητής: Εδώ είναι μόδα. Πώς σου φαίνεται εσένα, πώς το κρίνεις εσύ, φαίνεσαι μοντέρνος, μπάρμπα Χρήστο. Είναι ωραίο πράγμα, αν δεν ταιριάζεις με τη γυναίκα που πήρες, να την υποφέρεις; Επειδή δεν το επιτρέπει η θρησκεία, η οικογένεια, ο πατέρας; ή όπως κάνουν τώρα, να την χωρίζεις;

Πληροφορητής: Σωστό είναι να χωρίζεις.

Ερευνητής: Να χωρίζεις είναι πιο ωραίο, δηλαδή βασανίζόσασταν.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Εύκολα εκεί δεν μπορούσαν να χωρίσουν.

Ερευνητής: Δεν μπορούσανε.

Πληροφορητής: Είχαν δύο, τρεις αιτίες μ' εκείνα χωρίζαν. Αν την έπιαναν, ας πούμε.

Ερευνητής: Τώρα να δε ρωτήσω κάτι άλλο, αν κάποιος στον χορό του άρεσε κάποια άλλη γυναίκα;

Πληροφορητής: Γίνονταν, αλλά αραιά.

Ερευνητής: Αραιά έτσι;

Πληροφορητής: Τόσο συχνά όχι.

Ερευνητής: Κι αν η γυναίκα εκείνη πήγαινε μαζί του, τι γινότανε;

Πληροφορητής: Τότες με τη μαρτυρία χωρίζανε.

Ερευνητής: Με τη μαρτυρία χωρίζανε.

Πληροφορητής: Αυτό το επέτρεπε η θρησκεία μας.

Ερευνητής: Η θρησκεία το επέτρεπε. Εσύ έτυχε να θυμάσαι καμιά τέτοια περίπτωση απ' τον Πόντο, τη Ρωσία, τη Νέα Ζωή στα τόσα χρόνια που έζησες;

Πληροφορητής: Στο χωριό μας στο Σιούλι δεν είχαμε καθόλου.

Ερευνητής: Καθόλου. Εδώ στη Νέα Ζωή που ήρθες τα πρώτα χρόνια χώρισε κανείς;

Πληροφορητής: Τότες όχι πολλοί.

Ερευνητής: Όχι πολλοί. Τωρινό είναι το φαινόμενο, τότε ήταν πάνω απ' όλα η θρησκεία, δεν το επέτρεπε η θρησκεία.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τώρα είναι ασυμφωνία χαρακτήρων.

Ερευνητής: Ε καλά τώρα άλλαξε το πράμα

Παρέμβαση της γυναίκας του: Και τότε ήταν, αλλά...

Ερευνητής: Καμιά άλλη ανάμνηση στα πλοία απάνω και λοιπά;

Πληροφορητής: Σα πλοία απάνω χορεύαμε, τραγουδούσαμε και εμείς όπως κατεβήκαμε στον Πειραιά, εκεί οι άντρες. Όπως άκουσε και ο θεός μου ο Σάββας, βρίζανε τον Θεό, Την Παναγία, αυτή ήταν η πρώτη λέξη που ακούσαμε στην Ελλάδα και λέγαμε πού ήρθαμε; Ούτε οι κομμουνιστές δεν έβριζαν τα θεία.

Ερευνητής: Δεν έβριζαν. .

Πληροφορητής: Και τη δική σου θρησκεία να έβριζες, σε τιμωρούσαν.

Ερευνητής: Εδώ όμως δόξα τω θεώ μάθετε τις βλαστήμιες και τις λέτε όμορφα.

Πληροφορητής: Δεν βλαστημάμε εμείς.

Ερευνητής: Όλοι δεν βλαστημάνε.

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι βλαστημούνε.

Ερευνητής: Όχι, τώρα οι Πόντιοι βλαστημούνε πολύ.

Πληροφορητής: Τώρα το έχουν σαν έπαινο.

Ερευνητής: Το έχουν σαν έπαινο, αν βλαστημάνε.

Πληροφορητής: Θυμούμαι τον πατέρα σου...

Ερευνητής: Ναι πες.

Πληροφορητής: Ένα ταξίδι που έκανε να στεφανώσει τον αδελφό σου...

Ερευνητής: Ναι τον Κώτσο.

Πληροφορητής: Με το πούλμαν με τον Τράντη που...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας κέρασε, τα είπαμε και κατεβήκαμε στο Κολωνάκι, εκεί χωρίσαμε.

Ερευνητής: Εσύ μαζί μας ήσουν τότες;
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Το πήραμε αγκαζέ.
 Πληροφορητής: Ήτανε και ο Παύλος...
 Ερευνητής: Ο Αλουτσάνος.
 Πληροφορητής: Αλουτσάνος.
 Ερευνητής: Ναι πήγαμε στεφανώσαμε τον Γιάννη στην Αθήνα. Δούλεψες καθόλου μαζί του;
 Πληροφορητής: Με ποιον;
 Ερευνητής: Με τον πατέρα μου.
 Πληροφορητής: Όχι, καθόλου δεν δούλεψα.
 Ερευνητής: Θέλω να σε ρωτήσω, θεία Αυγή, έχετε τίποτε απ' τον Πόντο κανένα παρχάτσι, καμιά ποδιά της μάνας σου, κανένα ζωνάρι, κάτι που να φέρατε από κει;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Παρχάτσια εδώ κάναμε.
 Ερευνητής: Εδώ τα κάνατε. Τίποτε δεν έχεις απ' εκεί; Καμιά φωτογραφία;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Απ' την Τουρκία;
 Ερευνητής: Ναι, ή απ' την Ρωσία.
 Πληροφορητής: Οι φωτογραφίες χάθηκαν, αλλά αυτήν την κλειδαριά.
 Ερευνητής: Την κλειδαριά και το δουρβάνι τα θέλω.
 Πληροφορητής: Δουρβάνι έχει κάποιος, αν θέλει να το δώσει...
 Ερευνητής: Εσύ το δουρβάνι από πού το έχεις;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Απ' τη Ρωσία το φέραμε.
 Ερευνητής: Το δουρβάνι;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Βρίσκεις άνθρωπο να το πάρει;
 Ερευνητής: Όχι, θα το πάρουμε εμείς, θα κάνουμε Μουσείο.
 Πληροφορητής: Μουσείο;
 Ερευνητής: Θα κάνουμε Μουσείο και θα γράψουμε δωρεά «Αυγής Μαυροπούλου – Ελευθεριάδου» από Αζάντα Ρωσίας και θα μείνει στις επόμενες γενιές, θα μας το δώσεις;
 Πληροφορητής: Είχαμε και ένα μάγγανο, πώς χάλασε;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Το πήρε ο Γιάννης, πήρε και το εμπριγόρ.

Ερευνητής: Εμπριγόρ τι είναι αυτό;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Τα κουκούμια που κάβουνε.
 Ερευνητής: Τα κουκούμια.
 Πληροφορητής: Τουρκική λέξη είναι αυτή.
 Ερευνητής: Τουρκική, ε, θεία Αυγή, θα μας το χαρίσεις για το Μουσείο; Πολλοί χαρίζουνε. Εγώ όπου πάω, ρωτάω, αν έχουν κάτι. Μπορεί να το αφήσεις στα παιδιά σου, αλλά εκεί θα διατηρηθεί πιο καλά. Το χρησιμοποίησες, τάισες τα παιδιά σου, τώρα αγελάδες δεν έχει κανέναν.
 Παρέμβαση της γυναίκας του: (Μιλάει σιγά και ακατανόητα).
 Ερευνητής: Πενήντα χρόνια το φύλαξες.
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Πενήντα χρόνια.
 Ερευνητής: Πενήντα χρόνια.
 Πληροφορητής: Πενήντα οχτώ χρόνια είναι.
 Ερευνητής: Πενήντα οχτώ χρόνια, κάναμε λάθος, τέλος πάντων. Το ναι δεν μας το είπες ακόμα, θα μας το δώσεις, θεία Αυγή;
 Πληροφορητής: Χαλασμένο είναι.
 Ερευνητής: Ας είναι, εμείς θα το διορθώσουμε.
 Μιλάνε όλοι μαζί και πολύ σιγά
 Ερευνητής: Στο Μουσείο θα λένε Σάββα και Αυγής Ελευθεριάδου. Άλλο τίποτε έχετε;
 Παρέμβαση της γυναίκας του: Χαλκώματα;
 Ερευνητής: Απ' αυτά τα χαλκώματα. Κουβάδες πραγματικά, πάρα πολλούς μάζεψα, χαλί ολόκληρο, ποδιές, ζωνάρια, τοίχου ναι η θεία Μαρία η Τερζοπούλου, μεγάλο χαλί, δωρεές να δεις και είπα όπου πάω ρωτώ, κουβά δεν είδα ακόμα και έτσι, κυρία Αυγή, θα μας δώσεις τον κουβά; Εσύ είπες θα μας δώσεις την κλειδαριά, άλλο κανένα εργαλείο;
 Πληροφορητής: Όχι.
 Ερευνητής: Άλλο τέτοιο δεν έχεις τίποτε; Ή καμιά παλιά φωτογραφία, δηλαδή φωτογραφία τη μάνας σας να δούμε τι φορούσαν, πώς ήτανε εκείνη την εποχή, ας πούμε είναι του 1800 η φωτογραφία.
 (Τέλος αφήγησης).

Τα Σούρμενα βρισκόταν ανατολικά της Τραπεζούντας. Πριν την ανταλλαγή είχε 14.000 Έλληνες κατοίκους, οι οποίοι ζούσαν στις υπώρειες των βουνών και στα παράλια. Οι Έλληνες κατοικούσα κυρίως γύρω από τον ποταμό Μονάκος Σου. Οι οικισμοί αυτοί ήταν: Χαλανική με 35 ελληνικές οικογένειες, Χουμουρκιάντων με 100 ελληνικές οικογένειες, Κελώνσα με 350 ελληνικές οικογένειες, Τσίτα με 350 οικογένειες, Ασπού με 250 οικογένειες, Τσικολή με 200 οικογένειες, Μεξεζή με 100, Καρακαντζή με 150, Μουρκιάντων με 150 οικογένειες ελληνικές.

Κελώνσα

Οικισμός με 350 ελληνικές οικογένειες, 200 τουρκικές. Είχε εκκλησία του Τιμίου Προδρόμου, εξάταξιο Αρρεναγωγείο και τριτάξιο Παρθεναγωγείο.

Πληροφορητής: Κανσουζίδης Χαράλαμπος (μιλάει ελληνικά)

Ερευνητής: Ο σύλλογός -ι- μουν η Ένωση Ποντίων Πιερίας εσκέφτε να περάν' από όλους που εγεννέθανε στον Πόντο, που έχ'νε μνήμες και λοιπά, να παίρ' συνεντεύξεις, να επεξεργάσκει' ατα, να ευτάει και βιβλίο. Και άτσ' εσκέφταμε η Κατερίνη πολλούς Ποντίους έχ'ας αρχινούμε σιγά, σιγά παίρομε από πάρα πολλούς. Έρθα και σ' εσένα τώρα. Θέλω να μαθάνω, μπάρμπα Χαράλαμπε, πού εγεννέθες, όλα με τη σειρά. Ακούω σε.

Πληροφορητής: Λοιπόν γεννήθηκα στα Σούρμενα, στο χωριό Κελώνσα το 1907. Φύγαμε από κει 6 Ιανουαρίου του 1918 Θεοφάνια βράδυ. Από κει περάσαμε πήγαμε στο Βατούμ. Απ' το Βατούμ ξαναήρθαν οι Τούρκοι ύστερα από 3 μήνες και ξαναφύγαμε απάνω στον Καύκασο. Από κει επειδή από μας ενωρίτερα ένα άλλο καράβι ήρθε έβγαλε πρόσφυγες στο Άτλερ και είχαμε νοικιασμένο σπίτι εκεί, τ' εμόν ο πατέρα ενοίκιασεν, έτυχε εμάς να μην μας βγάλουν έξω, γιατί το Άτλερ δεν ήταν μεγάλη πολιτεία να σήκωνε, μ' ένα καράβι μπούκωσε από πρόσφυγες, κατάλαβες, για να μπορέσουν να τους κρατήσουν. Οπότε ευτυχώς εκείν' τη στιγμή ο πατέρα δεν ήθελε να πάει προς τα μεσόγεια της Ρωσίας, το κρύο φοβότανε. Ένα καράβι ήρθε απ' το Αψέν εκείνο στο στο Άτλερ απάνω και εκείνο έτοιμο να γυρίσει να πάει προς την Κάλκα. Και γίνομαστε ακταρμά από το ένα καράβι στο άλλο και γυρίζομε πίσω καμιά 25 χιλιόμετρα απόσταση απ' τη μία πόλη στην άλλη Κάλκα και πήγαμε εκεί. Στην αχταρμά χάσαμε και ένα μεγάλο δέμα από στρώματα και μέσα υφάσματα και τα κρεβάτια που είχαμε

κρυμμένα. Πάει εκείνο, γιατί με τα φορτία τα άλλα εκείνη τη στιγμή δεν μπορούσαμε να το βρούμε. Εκάθισάμε εκεί 12 χρόνια. Στα 12 χρόνια επάνω σηκωθήκαμε τον Μάιο του 1929 και ήρθαμε στην Ελλάδα. Δεν ήρθαμε εμείς ως ανταλλάξιμοι μαζί με τους άλλους, ανταλλάξιμοι ήμασταν, αλλά ήρθαμε με δικά μας έξοδα. Ως Έλληνες από τη Ρωσία έβγαλάμε εισιτήρια και ήρθαμε.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να ρωτώ.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ατώρα 'α ρωτώ αν θυμάσαι πώς έτονε το χωριό.

Πληροφορητής: Το χωριό μας ήτανε, πρώτα, πρώτα τα Σούρμενα ήτανε 9 χωριά ελληνικά.

Ερευνητής: Μιλάμε για περιοχή Τραπεζούντας.

Πληροφορητής: Ναι νομός Τραπεζούντος, 30 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 30 χιλιόμετρα προς τη θάλασσα ή σε βουνό;

Πληροφορητής: Όχι, παραθαλάσσιο.

Ερευνητής: Παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Εμείς η αγορά μας καθημερινώς κάτω όπως ήτανε ο Χουμουρκιάντος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Συγκεντρωνόταν όλα αυτά τα χωριά, οι άλλο ήταν πιο μακρύτερα από μας στην αγορά μέσα, εμείς είμαστε πιο κοντότερα, αλλά και όλα τα τουρκικά χωριά αυτού. Οι δικοί μας, το χωριό το δικό μας, δεν ήτανε χωριό από γεωργία. Στο χωριό μας ούτε γάιδαρος υπήρχε ούτε μούλარი υπήρχε ούτε άλογο υπήρχε ούτε ζευγάρια υπήρχαν. Τα χωράφια όλα γινότανε με το λιχτρί.

Ερευνητής: Λιχτρί τι είναι;

Πληροφορητής: Το λιχτρί είναι σαν δικράνι, τα δικράνια όπως είναι, αλλά ειδικό με χοντρό ξύλο έτσι πατάς από πίσω απ' το ξύλο και

- από πάνω. Αυτό ήτανε που το σκάβαμε. Γιατί εκεί δεν αφήνανε τα χωράφια να αναπαύονται, να οργώσουμε το φθινόπωρο για να σπείρομε. Εκεί όταν έσκαβες, εκείνη τη στιγμή τα τακτοποιούσες, έβαζες τον σπόρο και τελείωνε.
- Ερευνητής:* Ατόσον εύφορα ήτανε τα...
- Πληροφορητής:* Ήτανε, συνέχεια επειδή έβρεχε.
- Ερευνητής:* Α, έβρεχε.
- Πληροφορητής:* Συνέχεια, 15, 20 ημέρες άμα δεν έβρεχε, το χώμα έσκαζε.
- Ερευνητής:* Και ήτανε εύφορα τα μέρη.
- Πληροφορητής:* Ναι. Ευφορία από γεωργία δεν είχαμε. 500 σπίτια ήταν το χωριό μας, άλλα 500 είχαμε ξενιτεμένους, έλεγε ο πατέρα μ', είτε προς την Σαμψούντα στο αυτό την περιοχή της Μαύρης θαλάσσης ή προς τον Καύκασο κατά το πλείστο. Όλοι ήταν βιοτέχνες, όλοι ήταν τεχνίτες. Η μεγαλύτερη οικογένεια, έλεγε ο πατέρα, που βγάζει καλαμπόκια απ' τα χωράφια του, είναι για έξη μήνες εξασφάλιζε τροφή για την οικογένεια, η μεγαλύτερη γεωργική οικογένεια.
- Ερευνητής:* Τόσο άγωνα μέρη.
- Πληροφορητής:* Ναι. Σ' εμάς άμα δεν είχες τέχνη...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Κορίτσι δεν σ' έδιναν.
- Ερευνητής:* Λίγο τώρα για τα Σούρμενα πρώτη φορά παίρνω για Σουρμενίτες συνέντευξη, 9 χωριά είπες, ήταν 9 χωριά. Κεντρικό ήταν τα Σούρμενα και γύρω, γύρω ήταν τα άλλα;
- Πληροφορητής:* Όχι.
- Ερευνητής:* Πώς ήτανε;
- Πληροφορητής:* Τα χωριά τα περισσότερα ήτανε απ' το Μοναχόν το ποτάμ' που λέγαμε προς τα πέρα, αλλά ήταν και μακρύτερα. Από δω την δικιά μας την πλευρά δεν ξέρω πώς έπεφτε ανατολικά, δυτικά, για να σε πω πώς έπεφτε το χωριό, δεν ξέρω αυτό. Πάντως το γεγονός είναι το δικό μας ήταν μεμονωμένο, τ' άλλα ήταν πιο πλησιέστερα το ένα με το άλλο.
- Ερευνητής:* Το κάθε χωριό πόσα σπίτια, πόσες οικογένειες είχε;
- Πληροφορητής:* Το δικό μας το χωριό σε είπα, το δικό μας και του Τσίτα ήταν έτσι μεγάλα χωριά και του Τσίτα μεγάλο ήταν το χωριό.
- Ερευνητής:* Τ' άλλα τα θυμάσαι να μου πεις έτσι λίγο τις ονομασίες;
- Πληροφορητής:* Ονομασίες όλα δεν ξέρω, αλλά να σε πω είχαμε Κελώνσα, Τσίτα, Ασσού, Με-ξεζή, Χουμουρκιάντων, Μουρκιάντο και τ' άλλα... πάντως 9 χωριά.
- Ερευνητής:* Εννέα χωριά ναι, ονομασίες παράξε-νες.
- Πληροφορητής:* Το δικό μας Κελώνσα απ' τη λέξη Κοινώννησα, γιατί όπως συνήθως βλέπεις τις εκκλησίες στα χωριά τα έχουν όλα στο κέντρο.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Το δικό μας ήτανε στην άκρη, στο χωριό μας μέσα έναν Τούρκο δεν είχε, αλλά γύρω με γύρω ήτανε όλο τουρκικά χωριά, μαχαλάδες.
- Ερευνητής:* Μαχαλάδες.
- Πληροφορητής:* Γύρω με γύρω, η εκκλησία μας ήτανε στο σύνορο ακριβώς με το τουρκικό, γιατί ήτανε εκεί ένα παρεκκλήσι...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Ένα παρεκκλήσι Άγιος Γεώργιος και απέναντι ήτανε ένα το οποίο το λέγανε φρούριο, δεν ξέρω γιατί το λέγανε και έλεγε ο πάππος, της μητέρας μου ο πάππος, τον οποίο τον φέραμε και μέχρι εδώ, αυτός έλεγε, απ' εκεί απ' το κάστρο σ' αυτό υπήρχε σύρμα περασμένο με κουδούνι και όταν υπήρχε κίνδυνος, από πέρα ειδοποιούσαν, γιατί αυτού ερχόταν και μεταλάβαιναν, Κοινώννησα, γι' αυτό εμείς τουρκικά λέγομ' α' Κελώνσα, εμείς Κοινώννησα ελεγάμε
- Παρέμβαση Όλγας (γυναίκα του πληροφορητή):* Νίκη, διακόπτω ένα λεπτό.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Γυναίκα πληροφορητή:* Έχουμε μερικά κεντήματα, αυτά.
- Ερευνητής:* Όλα θα τα πάρουμε
- Γυναίκα πληροφορητή:* Ένα λεπτό, Χαράλαμπε, αυτά όλα τα έχει η μικρή η κόρη μου, η οποία λέει μόνον, μαμά, στον ποντιακό σύλλογο θα τα αφήσω, πουθενά δεν τα δίνω.
- Ερευνητής:* Με συγκίνησες, Όλγα μου, γιατί τα θέλωμε.
- Γυναίκα πληροφορητή:* Ειλικρινά έχομε αρκετά ξέρεις με της πεθεράς μου τα χέρια. Αφού γράφει ημερομηνίες, ήταν 4 χρονών και κεντούσε.
- Ερευνητής:* Δηλαδή είναι του 1800.
- Πληροφορητής:* Το 1888 είναι γεννημένη.
- Γυναίκα πληροφορητή:* Τεσσάρων χρονών την αρραβωνιάσαν την πεθερά μου και από κει ύστερα ώσπου να την παντρέψουν, όλο και κεντούσε πάνω σε καμβά.
- Ερευνητής:* Ατά θα είναι σπουδαία.
- Γυναίκα πληροφορητή:* Η κόρη μου επειδή τα αγαπάει υπερβολικά, αφού τα πήρε.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Όταν παντρεύτηκε, αυτά θα μου δώσεις, είπε, μαμά, δεν θέλω τίποτε άλλο. Και αυτά, είπε, μόνον στον σύλλογο Ποντίων θα τα αφήσω.

Ερευνητής: Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ, να ζείτε, εμείς πώς θα τα έχουμε! Θα γίνει Λαογραφικό Μουσείο, πήραμε την απόφαση. Λοιπόν οι ονομασίες των χωριών είπες εκοινώνησα θα πει.

Πληροφορητής: Ναι, Κοινώνησα είναι το δικό μας. Του Τσίτα λέγεται Τσίτα, όπως είχα διαβάσει...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο πάππος μου πάντως κάποιος μου το είπε, αυτοί η καταγωγή τους είναι απ' τον Όφη. Ο Όφης απ' εμάς απ' το χωριό μας απέχει 9 χιλιόμετρα. Περιοχή Όφη η οποία είναι 7 χωριά. κάποιος Σουλτάνος έδωσε τότε μία διαταγή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ή τη γλώσσα τους θα αλλάξετε ή τη θρησκεία σου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γι' αυτό άλλοι φύγανε και ήρθανε στα βουνά τα δικά μας απάνω και στο βουνό απάνω χτίσανε με τσίτες παράγκες, με ξύλα αυτά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πλεχτά τσίτες που λένε.

Ερευνητής: Πλεχτά ναι.

Πληροφορητής: Και από κει ύστερα όταν καθυσύχασαν τα πράματα, εκατέβηκαν κάτω δηλαδή στο πίσω το μέρος που δημιούργησαν το Τσίτα το χωριό και από εκεί πήραν το όνομα Τσίτα.

Ερευνητής: Α! πήραν το όνομα Τσίτα!

Πληροφορητής: Οι δε Οφήτες που σε λέω την περίπτωση αυτή, άλλοι τότε άλλαξαν τη θρησκεία τους και κράτησαν τη γλώσσα τους και άλλοι...

Ερευνητής: Έκαναν το αντίθετο.

Πληροφορητής: Το αντίθετο.

Πληροφορητής: Σήμερα πας στον Όφη και βρίσκεις τουρκικά γνήσια χωριά. Μας έλεγε ο γέρος ο Συμεωνίδης εδώ μια μέρα, πήγα, είπε, να πάρω μια αγελάδα από εκεί κάτω στην αγορά, εταίριαξεν ατο με το αφεντικό και πήγε στο χωριό να πάρει. Άλλη μέρα ξεκίνησε να το πάρει, Αύγουστος μήνας. Όταν πήγα, λέει, βρήκα στου χωριού την πλατεία καμιά 7, 8 παιδιά από 6 μέχρι 12 χρονών. Φτώχεια, λέει, καταραμένη. Και 12 χρονών παιδί το

έβλεπες ένα πινίθ' μονάχο φορούσε σαν σακί, τρύπες από το κεφάλι του έτσι, αυτή ήταν η ενδυμασία τους και αυτό ήταν από καννάβι, οι ίδιοι το ποίνανε το καννάβι και το έπλεκαν και το ποίνανε.

Ερευνητής: Είχε ο τόπος καννάβι.

Πληροφορητής: Ναι σ' εμάς εποίνανε καννάβι.

Γυναίκα πληροφορητή: Έναν καμίσ', Νίκη, θα σε δώσω το οποίο είχε η πεθερά μου από καννάβι.

Ερευνητής: Ωραία, Όλγα, και θα γράφ'ς ατα όλα.

Γυναίκα πληροφορητή: Για το Μουσείο.

Ερευνητής: Ναι για το Μουσείο.

Γυναίκα πληροφορητή: Προς μνήμην της πεθεράς μου.

Ερευνητής: Ναι, θα γράψομε τ' όνομάν ατ'ς, την ημερομηνία πότε έν' και λοιπά όλα και θα έχομ' ατα όλα με αυτά. Πολύ συγκινήθηκα.

Πληροφορητής: Και που λες εκεί βλέπω τα παιδιά, 'α ρωτώ πού είναι του τάδε το σπίτι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τουρκικά, σε τουρκικό χωριό πήγα, λέει.

Ερευνητής: Ε ναι.

Πληροφορητής: Βλέπω, λέει, τα παιδιά σάστισαν, με κοιτάζουν. Κατάλαβα, λέει, ότι δεν ξέρουνε. Λέει του τάδε το σπίτι πού είναι; Αραέτσ' πέει, έλα να σε πάγω.

Ερευνητής: Α, τα ελληνικά.

Πληροφορητής: Ναι αρχαία ελληνικά. Και ακούς εκεί, λέει, Χασάν, φέρε τη ράβδο.

Ερευνητής: Ααα! Την αρχαία ελληνική.

Πληροφορητής: Ναι. Χουσεΐν, άγωμεν εις το όρος.

Ερευνητής: Άγωμεν εις το όρος.

Πληροφορητής: Ναι, όλα τα αρχαία ελληνικά.

Ερευνητής: Και με το μέτρο. Ά γ-ω-μ-εν εις το όρος.

Πληροφορητής: Ναι άγωμεν εις το όρος καθαρά αρχαία ελληνικά.

Γυναίκα πληροφορητή: Νίκη, εδώ βρήκες υλικό.

Ερευνητής: Υλικό θησαυρός!

Πληροφορητής: Σε τέτοιο σημείο δηλαδή ήταν.

Και στο δικό μας εκεί στο παρεκκλήσι επάνω έχτισάμε μία από τις ωραιότερες εκκλησίες. Δυστυχώς επειδή και τότε οι Τούρκοι πάντα το είχανε στο μάτι, γιατί δεν το χώνευαν. Το χωριό μας ήτανε το πιο διασκεδαστικό. Εκεί ξέρεις σπίτι αν χτιζότανε όλα με τον νόμο και με το καλάθι να κουβαλιόταν μα πέτρα ήτανε, μα ξύλο ήτανε, τα πάντα. Μεταγωγικό ζώο δεν υπήρχε. Όλο το χωριό, μέχρι την τελευταία άκρη του χωριού ήτανε καλντερίμι, δου-

λεμένο καλντερίμι, γύρω στα 80 πόντους όλο χτισμένο.

Ερευνητής: Ναι αυτό σημείο είναι συγκινητικό πραγματικά, μπάρμπα Χαράλαμπε, το καλντερίμι για εκείνη την εποχή μεγάλη υπόθεση.

Πληροφορητής: Και τώρα που πήγα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αν δεν ήσαν τα καλντερίμια, το χωριό μας δεν θα το γνώριζες.

Ερευνητής: Δεν θα το γνώριζες.

Πληροφορητής: Θα ήταν ένα δάσος, γιατί όλα τα σπίτια τα κατεδάφισαν.

Ερευνητής: Το 19... πότε πήγες;

Πληροφορητής: Το '85. Γιατί λες να τα κατεδάφισαν; Τα σπίτια τα δικά μας, άφησαν μόνο μετέπειτα που χτίστηκαν τελευταία. Τα παλιά τα σπίτια όλα ήσανε με ξύλα, με σανίδια 4 πόντων στο χόνδρος, δηλαδή μαδέρια.

Ερευνητής: Μαδέρια.

Πληροφορητής: Οι τοίχοι και χωρίς καρφή.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Τα ξύλα τα χτυπούσαν, άνοιγαν λάκκο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κι από πάνω τα έβαζαν τα σανίδια και τα κατέβαζαν στον λάκκο εκεί μέσα που εποίνανε και το τελευταίο το επάνω χτυπούσανε ξύλινο καρφή. Γιατί ύστερα εκείνα τα καιρούς όταν τα έχτιζαν ύστερα από 3, 4 χρόνια μπορεί να αραιώναν λιγάκι, να εποίνανε ξανά. Στην εποχή μας τα σανίδια αυτά τα έβλεπες ένα, ένα μονοκόμματο σανίδι.

Ερευνητής: Ποιος το επεξεργαζότανε το σανίδι;

Γυναίκα πληροφορητή: Καλαφάτες λέγονταν;

Πληροφορητής: Όχι, αυτοί ήσαν ειδικοί τεχνίτες.

Ερευνητής: Τεχνίτες ειδικοί. Ο τόπος είχε ξυλεία;

Πληροφορητής: Είχε.

Ερευνητής: Τι ξύλο ήταν;

Πληροφορητής: Ξύλα είχαμε διάφορα και κλέθρια είχαμε, οξιές λίγες είχαμε να σε πω, δεν τα προλάβαμε. Όπως έλεγε ο πάππο, της μητέρας μου ο πάππο, έλεγε το χωριό ήταν λίγοι μεν, αλλά μεγάλα τα οικόπεδα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τελευταία να σε πω, όσα έχτιζαν εκείνα τα οικόπεδα εγέμισαν, εποίκαν, εγέμισαν, εγέμισαν εκείνα, άλλο παραπάνω δεν άπλωσε το χωριό, ο πληθυσμός άπλωσε και εκείνο ήταν, γέμισε το χωριό. Και έφτασαν σε σημείο να σε πω αυτά τα σανίδια να γίνονται αιτία και να χαλάσουνε όλα ανεξαιρέτως τα σπίτια τα παλιά. Όταν σε λέγω

παλιά, δηλαδή όλα κατοικημένα, καλοδουλεμένα σπίτια. Γιατί υλικό 150, 200 χρόνων ξύλο ξερό, κατάξερο, δουλεμένο φαντάσου. Και πήρανε στο εμπόριο, εταιρεία τα πήρε ως... κάποτε είχα ακούσει πως μία από δω που είχε τσιφλίκια ως ανταλλαγή επήρε εκείνο ως τσιφλίκ'. Αλλά τα σπίτια μας έμειναν μόνον εκείνα που ήσαν με τσακατούρα και σουβά.

Ερευνητής: Δηλαδή οι Τούρκοι εμπορεύταν το ξύλο.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Αχαϊρευτοι.

Πληροφορητής: Τώρα βλέπεις το χωριό μας μονοκόμματο δάσος.

Ερευνητής: Δάσος.

Πληροφορητής: Αν δεν ήσαν τα καλντερίμια μας εκείνα τα καλοδουλεμένα, δεν θα μπορούσαμε να προσανατολιστούμε εμείς. Και τώρα ακόμα σήμερα όπως τα αφήσαμε τα καλντερίμια, έτσι είναι.

Ερευνητής: 'Κ' εχάλασάν ατα.

Πληροφορητής: Τι να τα κάνουνε; Και τώρα δεν έχουνε ζώα, γιατί χωράφια δεν υπάρχουνε για να καλλιεργήσουνε. Όλο τσάι, φουντούκι και άγρια δέντρα που φυτρώσανε.

Ερευνητής: Άχρηστοι.

Πληροφορητής: Κατάλαβες; Αφού σκέψου ότι τώρα που πήγαμε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στο μαχαλά μας μόλις πατήσαμε, βρίσκω μία γυναίκα Τουρκάλα με το καλάθ' όπως το είχαμε εμείς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εμάς τα καλάθα άντρας δεν έπιανε καλάθι ξέρεις.

Ερευνητής: Γυναίκες.

Πληροφορητής: Όλο γυναίκες.

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί οι άντρες είχαν όλα τα επαγγέλματα.

Ερευνητής: Και η γυναίκα όφειλε να...

Πληροφορητής: Ναι, η γυναίκα έτανε που εποίνε. Τα χωράφια τα δικά μας όλα γυναίκα εποίνεν ατα, άντρας κανέννας, γιατί σε λέω χωράφια δεν είχαμε.

Γυναίκα πληροφορητή: Και πώς τα καλλιεργούσαν, Χαράλαμπε, δεν είπες.

Ερευνητής: Ναι, ναι ν' ακούσω.

Πληροφορητής: Να σε πω;

Ερευνητής: Ναι θέλω αυτό ν' ακούσω.

Πληροφορητής: Εκεί υπήρχαν αυτά τα κεσούκια που λέτε εσείς.

Ερευνητής: Κισίκια.

Πληροφορητής: Λοιπόν αυτά σ' εμάς ήτανε η αλληλεγγύη πάρα πολύ. Τυχαιν'νε να είχες ένα χωράφι λόγω χάριν, να έβλεπες και τι οργάνωση είχαν.

Γυναίκα πληροφορητή: 15, 20 γυναίκες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έβλεπες ένα χωράφι τρία στρέμματα, δύο στρέμματα με το τσαπί να τσαπίζεται, να το σπείρουν και να το τελειώσουν, λιχτρεμένο μονάχο ήτανε με το λιχτρί.

Ερευνητής: Να το σπείρουν καλαμπόκι.

Πληροφορητής: Ναι καλαμπόκι και έβλεπες εκεί γυναίκες που είχαμε καλλίφωνες...

Ερευνητής: Ναι ίσως από τον τόπο

Πληροφορητής: Και του Γιώργου η γιαγιά του ξαδέλφου μου και εκείνη ήταν καλλίφωνη και η δικιά μου, της μητέρας η μητέρα, και εκείνη καλλίφωνη, δηλαδή είχαμε πάρα πολλούς καλλίφωνους. Έβλεπες εκείνη άρχιζε το τραγούδι και ακολουθούσε όλη η παρέα, το επαναλάμβανε το στιχάκι που έλεγε.

Ερευνητής: Κανέναν θυμάσαι που έλεγε η μητέρα σ'; Όλγα εσύ θυμάσαι κανένα;

Γυναίκα πληροφορητή: Θα καθίσω να σκεφτώ.

Ερευνητής και Όλγα: Τραγουδούν μαζί η κόρ' επήεν σο παρχάρ'

Γυναίκα πληροφορητή: Αφού τραγουδούσαν, έκαναν, τελείωναν. Καμιά φορά όταν ήταν γιορτές Πάσχα και αυτό, άκουγα από την πεθερά μου, εγώ είχα λέει μικρά μωρά, 9 μωρά είχε.

Πληροφορητής: Το χωριό μας στα σανλίκια ήταν πάρα πολύ.

Ερευνητής: Διασκέδαση.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας υπήρχε ένα σύστημα, πλούσιοι δεν μπορούσαν να γινότανε, αλλά το γλέντι που είχανε ούτε οι πλούσιοι μπορούσαν να το έχουν.

Ερευνητής: Πλούσιοι ήσασταν.

Πληροφορητής: Να σου πω γιατί εκεί όλοι προφανώς μαχαιράδες και καϊκτσήδες είχαμε πολλά τζάκια απ' αυτούς. Γιατί μαχαίρι, μην ξεχνάς, όλον τον Πόντο εφόδιαζε το χωριό μας σε μαχαίρια, γιατί οι Τούρκοι 10 χρονών παιδί αν ήταν, μαχαίρι έπρεπε να έχει απάνω του.

Ερευνητής: Για να φυλάγεται.

Πληροφορητής: Αυτό το σύστημα και ακόμα και τώρα. Μέχρι Σμύρνη έφταναν τα μαχαίρια τα δικά μας.

Γυναίκα πληροφορητή: Και καλοδουλεμένα.

Πληροφορητής: καλοδουλεμένα και προπαντός

ορισμένοι μαχαιράδες είχανε πάρα πολύ δουλειά. Αυτοί εδούλευαν με το εξής σύστημα. Αυτουनों τους έβλεπες να σηκωνότανε η ώρα 2.30, 3 τα μεσάνυχτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και θα αρχίσουνε τάγκα, τάγκα, τάγκα να δουλέψει συνέχεια το σφυρί στο αμόνι απάνω να δουλεύουν. Αλλά ήλου βασίλεμα είπε, όλα κάτω να σταματήσουνε, να πλυνότανε καλά, να πίνανε και ποτό είχαμε στο χωριό μας την μπράντι και θα άρχιζαν στην μπράντι.

Ερευνητής: Μόνοι τους το πιστό το έκαναν;

Πληροφορητής: Όχι δεν το έκαναν, το αγόραζαν.

Ερευνητής: Το αγόραζαν.

Πληροφορητής: Το αγόραζαν ναι, σε τέτοιο σημείο. Οι βαρκάρηδες είχανε πολύ μεγάλη αλληλεγγύη, αυτοί και οι μαχαιράδες. Και οι βαρκάρηδες το κάθε τζάκι μπορεί να δούλευαν αδέρφια 3, 4, 5, αξαδέρφια 6, 7, 8 οι βαρκάρηδες το κρούπι τους όλο φαντάσου!

Ερευνητής: Μια παρένθεση, εδούλευε, ας πούμε 3, 4 αδέρφια, τα λεφτά, το χρήμα ο πατέρας επαίρνε και εμοίραζε;

Πληροφορητής: Ο πατέρας, μα όλοι μαζί ήσανε στην οικογένεια.

Ερευνητής: Όλοι μαζί.

Πληροφορητής: Όλοι μαζί πατριαρχικές οικογένειες.

Ερευνητής: Ναι, ναι και αγάπη.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας να σημειώσεις έτσι είναι. Αφού συναντάς και μέχρι 80 90 σκαλοπάτια σε περιοχή, έχουμε σε 3, 4 μέρη όταν κατεβείς κάτω στο γιαλό, έχομε σκαλοπάτια, αλλά δεν είναι τόσο μεγάλα. Του Ρεϊτσογλου λέγομε ένα μέρος από την εκκλησία μας καμιά 200 μέτρα παρακάτω αρχίζουνε και κατεβαίνουνε. Σκαλοπάτια καλοχτισμένα, καλοχτισμένα σκαλοπάτια. Και αυτό το μέρος οι καϊκτσήδες επλέρωσανε, επειδή από κει που κατέβαζάνε τα καϊκια, από αυτού επάνω κατέβαζαν τα καϊκια. Και ο δρόμος, έλεγε ο πατέρας, ήταν στενότερο και αυτό τώρα τελευταία όταν το διορθώσανε, διορθώσανε, λέει ο πατέρας, το φάρδυνάνε. Απ' τους Τούρκους, απ' την εκκλησία μας και κάτω όλο Τούρκοι σκέψου, απ' τους Τούρκους με το φιλότιμο χαϊρά, για την ψυχή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Απ' τον δρόμο να περάσει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκοβες απ' το χωράφι του ένα

μέτρο και πήγαινες, οι Τούρκοι σημασία δεν δίνανε. Άλλος έβλεπες έχει δέντρα απάνω και το ένα, από εκεί από τα σκαλοπάτια από πάνω αυτοί εκατέβαζαν τα καϊκια. Τι να κάνουνε; Έδεναν από δω, έδεναν κι από κει κόντρα τα σχοινία και κρατούσανε. Και σιγά, σιγά πολλές φορές, λέει, αγόραζανε αυτά τα δέντρα απ' τον Τούρκο μόνο και μόνο γι' αυτή τη δουλειά.

Ερευνητής: Φαντάσου πώς είχαν τον Τούρκο, δηλαδή το ελληνικό πνεύμα το δαιμόνιο.

Πληροφορητής: Ναι και εν τω μεταξύ άμα δεν ετυχαίν'νε το μέρος που ήθελαν, έβαζαν εκεί, έλεγαν τον Τούρκο να σε πω, είτε για χαϊρά, έβαζαν πάσσαλο εκεί μεγάλο, όπου τύλιγαν το σκοινί να κρατάει κόντρα το καϊκι, όταν κατεβαίνει. Όταν, έλεγαν αυτοί, τελειώνει η βάρκα και να σηκωθεί απ' το τσαρδάκι και να φύγει. Όταν εφώναζαν έσα, γκέσα, γιατί ήταν πυκνό κατοικημένο, όταν εφώναζάνε, δεν εύρισκες βιοτεχνία, μέρος δηλαδή που δουλεύανε, μέσα να έμνησκε κανένας από αυτουनों.

Ερευνητής: Τόσο δεμένοι ήτανε.

Πληροφορητής: Όλοι έβγαιναν να βοηθούνε, γιατί δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά, απ' το χωριό μισή ώρα να κατεβάσεις με το πόδι εκείν' τον καιρό λογάριασε να κατηβάεις από τέτοια μέρη βάρκα γίνεται;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τι ήτανε λες η αμοιβή τους; Δέκα παραδών ψωμί, δεν ξέρω πόσο είναι, αλλά υπολογίζω θα είναι στο μισό κιλό άσπρο ψωμί, αυτό ήτανε δηλαδή ο καθένας και θα τα πλέρωνε αυτά, εκείνος που θα αγόραζε τη βάρκα.

Γυναίκα πληροφορητή: Οι βαρκάρηδες, έλεγε η πεθερά μου, ο πεθερός μου, φοβόντουσαν πολύ τον Άγιο Νικόλαο.

Ερευνητής: Τον Άγιο Νικόλαο τον φοβόντουσαν και οι Τούρκοι.

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' εμάς τ' Άι Νικόλα την ημέρα Τούρκος δεν ήτανε στη θάλασσα.

Ερευνητής: Α, τόσο πολύ ούτε Τούρκος ούτε Έλληνας.

Πληροφορητής: Τον σεβόνταν, τον Άι Νικόλα τον σεβόνταν.

Γυναίκα πληροφορητή: Νίκη, ένα μέρος η πεθερά μου όταν ήταν η καημένη έλεγε τα πεθεράδες 'κ' αγαπούνε ατώρα, για την τωρινή εποχή, αμά εμείς, λέει, η πεθερά μ' αν 'κ' έτονε, ατά ατόσα μωρά ντό θ' εποινατ' α' και η μαμά μου το έλεγε η καημένη. Εθήλαζε η μάνα μου και

έπαιρνε η γιαγιά το μωρό και κοιμόταν μαζί της στο άλλο δωμάτιο. Και έλεγε η πεθερά μου, όταν ήταν άνοιξη, ας πούμε, και κόντευε το Πάσχα ή και μέσ' στο Πάσχα ή και μετά το Πάσχα σ' ένα λοφίσκο απάνω θαρρώ, ε Χαράλαμπε, έπαιζε το ταούλ' και ο ζουρνάς.

Πληροφορητής: Όχι, εκείνο γινότανε σ' εμάς το Πάσχα, γινόταν τα μεγαλύτερα σενλίκια.

Γυναίκα πληροφορητή: Πολύ γλέντι.

Ερευνητής: Γλεντήδες.

Πληροφορητής: Το γλέντι ήταν πολύ, γι' αυτό και όταν ερχότανε Πάσχα, η εβδομάδα του Πάσχα όλο, ολόκληρο βδομάδα η ζουρνά και το ταούλ' έπαιζαν.

Ερευνητής: Λύρα;

Πληροφορητής: Λύρα, αλλά τον μεγάλο το χορό τον γύριζε η ζουρνά και το ταούλ'.

Γυναίκα πληροφορητή: Όταν άρχιζε, λέει η πεθερά μ', το ταούλ' έλεγε η πεθερά της, νύφε, έλα θήλασον το μωρό, πλύστ' και δρόμο. Άφηναν το λιχτρί, ελίχτρευαν ατότε, ατά άφ'ς ατα, έλεγε, ατώρα το ταούλ' όπου να έν', θα χτυπά, έλα θήλασον το μωρό, φόρ' και δέβα. Όλες οι γυναίκες πήγαιναν, Νίκη, απάνω να, όταν άκουγαν τον ζουρνά και αυτά, όλες από χωράφια έβγαιναν και πήγαιναν χόρευαν, χόρευαν σο χορό, έλεγε η πεθερά μ' η καημένη.

Πληροφορητής: Πήγα είδα το σχολείο μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τι να σε πω δηλαδή είχαμε βροχή, είχαμε και την ατυχία, εκείνο επαίδευέν μας. Επήγαμε είδαμε το χωριό, το σχολείο μας, το οποίο ήτανε 4 δωμάτια απάνω, το κάτω δεν το χρησιμοποιούσαμε, αποθήκη ήταν, ήταν περίπου 2 μέτρα ύψος, φαντάσου. Και το μπροστά του άρχιζε από ένα στρογγύλωμα έτσι, εκείν' τα δύο μέτρα για να γίνει σκάλα και ανοιγόταν τα σκάλας, ανοιγόταν και έκανε έναν κύκλο ως το τελευταίο έτσι, αλλά στρόγγυλα να μην έχει τίποτα γωνίες.

Ερευνητής: Ναι ρωτώ ατώρα η παιδεία ήτανε ιδιωτική;

Πληροφορητής: Ιδιωτική.

Ερευνητής: Πόσο πλήρωνε ο πατέρας;

Πληροφορητής: Ένα πράμα να έχεις υπόψη το χωριό μας είχε Παρθεναγωγείο με 4 τάξεις,.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Που εφοίτησε και η μητέρα μου λογάριασε.

Ερευνητής: Το 1890.

Πληροφορητής: Ναι, λογάριασε. Και είχαμε και Αρρεναγωγείο, το οποίο το είχαμε μέχρι εβδόμη τάξη.

Ερευνητής: Εβδόμη τάξη.

Πληροφορητής: Εφτά τάξεις στα οποία εβδόμη τάξη εφοίτησε και ο πατέρα και στην εποχή τη δικιά μας...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εποχή δικιά μας όταν σε λέω δηλαδή ο πατέρα, έχτισαν σο Χάνι κάτω Ημι-γυμνάσιο με 3 τάξεις.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όπου το Χάν' το χτίσανε προς την πλευρά που είναι τα άλλα τα χωριά το δημόσιο δρόμο απάνω προς την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί και εμείς από δω και εκείν' από κει, δεν το έχτισαν σε χωριό τους μέσα δηλαδή σ' ένα μέρος το δρόμο αγόρασαν ένα μέρος απάνω το δημόσιο δρόμο δεξιότερα να σε πω στη θάλασσα απείχε, κοντά ήταν η θάλασσα και τα χωριά αυτά τα δικά μας επήγαιναν εκεί τα παιδιά τα οποία ήταν. Καθηγητάς δε είχαμε κι απ' την Ελλάδα ακόμα.

Ερευνητής: Α πλήρωναν η κοινότητα, η εκκλησία.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Λες είχαμε Παρθεναγωγείο και Αρρεναγωγείο, πρώτα τα κορίτσια δεν πήγαιναν στο δημοτικό;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ή απευθείας στο Παρθεναγωγείο;

Πληροφορητής: Τα κορίτσια συνήθως εβγάλ'νανε το Παρθεναγωγείο.

Ερευνητής: Γιατί, κύριε Χαράλαμπε, ήταν πολλά αυστηρά τα ήθη εκεί; Οπωσδήποτε, γιατί ακούω από άλλους μαζί επένανε, λέει.

Πληροφορητής: Ναι αλλά τώρα στην δικιά μου την εποχή, θυμάμαι εγώ...

Ερευνητής: Δηλαδή γύρω στο 1912 με '13.

Πληροφορητής: '12 με '13 να υπολογίσεις, μάλλον '14, θυμάμαι ότι στην Πέμπτη τάξη όταν ήμουν εγώ, είχαμε δυο κορίτσια. Ένα Βασιλάντικο Ξανθίππη, την άλλη δεν ξέρω.

Ερευνητής: Λίγο για το σχολείο.

Πληροφορητής: Και είχαμε αγοράσει οικόπεδο, συνέχεια το σχολείο μας είχε μία αυλή στην οποία παίζαμε, θα ήταν τρία ίσως και τέσσερα στρέμματα. Από κει εκεί έτσι προς το ύψος κολλητά πήγαινε κάποιος Τούρκος αγάς ήτανε στα παλιά τα χρόνια, εμείς δεν τον είδαμε, αλλά λέγαμε του αγά το χωράφ', φαντάσου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φυσικά και το σχολείο απ' του αγά το χωράφι ήταν πάνω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αγόρασανε οι δικοί μας εκεί το χωράφ' εκείνο, εκείνο θα ήτανε περίπου άλλα 3, 4 στρέμματα, συνέχεια με το δικό μας κολλητό ευθεία. Αγόρασαν ασβέστη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ετοιμάστηκαν, βάλανε εκεί για να χτίσουνε Γυμνάσιο, Ημιγυμνάσιο μου φαίνεται ή Γυμνάσιο. Δηλαδή το σχολείο το δικό μας 7 τάξεις δεν τους ικανοποιούσε. Να σε πω και ένα άλλο πράμα που θυμάμαι. Σ' εμάς δεν είχε φτωχός και πλούσιος για το σχολείο.

Ερευνητής: Όλοι το ίδιο είχανε.

Πληροφορητής: Όλοι όσοι μπορούσαν να πλήρωναν, θα πλήρωναν, αλλά παιδί σου να άφηνες πίσω, θα ερχόταν από το σπίτι σου να το έπαιρναν το παιδί. Η γερουσία ας πούμε, που διοικούσε τότε, δεν θα άφηνε, επειδή δεν θα είχε να πλήρωνε το παιδί, θα πήγαινε να το έπαιρνε. Πολλοί είχαν την ανάγκη του παιδιού να δουλέψει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε μας όμως δεν είναι γεωργία, δεν υπήρχε γεωργία για να δούλευε λόγω χάριν.

Ερευνητής: Α ωραία επομένως ήταν κάπως υποχρεωτική η φοίτηση.

Πληροφορητής: Και αναγκαστικά...

Ερευνητής: Γι' αυτό γίνате άνθρωποι των γραμμάτων πολλοί.

Γυναίκα πληροφορητή: Αφού ο πεθερός μου προόριζε τον Χαράλαμπο για γεωπόνο, να τον κάνει γεωπόνο.

Πληροφορητής: Εμείς για έναν χρόνο ακόμα θα καθόμασταν στην Κελώνσα, εβδόμη τάξη θα τελείωνα και την άλλη χρονιά θα πήγαινα στην Τραπεζούντα. Μόλις τελείωναν οι δικοί μας, έφευγαν στην Τραπεζούντα και να φεύγαμε εκεί οικογενειακώς εμείς, αυτό ήταν το πρόγραμμα του πατέρα. Γιατί το κεφάλαιο που δημιούργησε, είχε το μεγαλύτερο υφασματοπωλείο, με βιοτεχνία μαζί κάτω, ραφτάδικο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εφτά μηχανές είχε στο δεύτερο πάτωμα πάνω δούλευανε.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Και από κάτω καϊκτσίδικα και όλα. Και επειδή το κεφάλαιο που διέθετε, δεν το σήκωνε ο τόπος μας, σου έλεγε, θα ανοίξουμε στην Τραπεζούντα.

Γυναίκα πληροφορητή: Και με σκοπό να σπουδάσει τα παιδιά του.

Ερευνητής: Τα παιδιά του.

Πληροφορητής: Πάντως πολύ να σε πω στο γράμμα, αν δεν γινόταν έτσι ο Πόντος, σε δέκα χρόνια μέσα, άφησε αυτή τη φορά δεν άφησαν επιστήμονες.

Ερευνητής: Όλους τους καθαρίσανε στην Αμάσεια.

Πληροφορητής: Όσοι φύγανε, μόνον εκείνοι γλύτωσαν.

Ερευνητής: Ναι οι επιστήμονες όλοι καθαρίστηκαν.

Πληροφορητής: Όλοι.

Ερευνητής: Πρώτα αυτούς καθαρίσανε.

Πληροφορητής: Όλους τους έφαγε εκείνη η Αμάσεια.

Ερευνητής: Η Αμάσεια ναι.

Πληροφορητής: Όλοι εκεί πεθάνανε, σε τέτοιο σημείο.

Ερευνητής: Εγώ εκείνο που θέλω να ρωτήσω, είπες ότι υπήρχε αλληλεγγύη στο χωριό, λίγο τώρα αν θυμάσαι τίποτε από τη διδασκαλία. Τα μαθήματά σας στο δημοτικό, τι ποιήματα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Τα ποιήματα ήταν όλα ελληνικά.

Ερευνητής: Ναι, τι δίδασκαν οι δάσκαλοι.

Πληροφορητής: Ω λυγηρόν και κοφτερόν σπαθί μου

και συ τουφέκι μ' φλογερόν πουλί μου,

εσείς τον Τούρκον σφάζατε,

τον τύραννον σπαράξατε.

Ερευνητής: Πατριωτικά, περισσότερο πατριωτικά.

Πληροφορητής: Όλο πατριωτικά.

Ερευνητής: Θρησκευτικά;

Πληροφορητής: Θρησκευτικά

Ερευνητής: Γιατί ο Πόντος έχει ιδιομορφίες από περιοχή σε περιοχή βλέπεις διαφορετικά πράγματα.

Πληροφορητής: Ήταν όλο πατριωτικά τα τραγούδια.

Ερευνητής: Πατριωτικά.

Πληροφορητής: Άλλο τίποτε κανέναν ποιημάτακι της εποχής;

Ερευνητής: Όχι πού να θυμάμαι;

Πληροφορητής: Για την συμπεριφορά δάσκαλου μαθητή, ξύλο;

Ερευνητής: Από το σχολείο εκτός που είχαμε την ευταξία, από κάθε έναν μαχαλά...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έπρεπε να ήταν και ένας προϊστάμενος, δηλαδή ως αρχηγός.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ο οποίος τα παιδιά όταν βγαίνουνε από το σχολείο και τραβούσε ο καθένας τον δρόμο του όπου ήτανε...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Στον δρόμο τι αταξίες έκανε. Μέχρι να πάμε και να χωριστούμε στον μαχαλά μας μέσα, έπρεπε να τα αναφέρουμε.

Πληροφορητής: Α! Όλα!

Ερευνητής: Ναι, είχαμε ο κάθε συνοικισμός σε λέω.

Πληροφορητής: Ναι είχαμε την ευταξία.

Ερευνητής: Θυμάσαι να έτρωγες ξύλο;

Πληροφορητής: Εκεί πέρα δεν έφαγα, μικρός ήμουν.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) αυστηρός ο δάσκαλος;

Πληροφορητής: Εκεί όμως ξέρω ένα πράγμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί θυμάμαι για τους Αρμένους όταν τους σφάζανε.

Ερευνητής: Το '15.

Πληροφορητής: Ναι. Εξέρτς γιατί το θυμάμαι; Γιατί είχα δυο συμμαθητές, δυο συμμαθητές είχα τότε, ο ένας λεγότανε Τορόζης, ο πατέρας του ήτανε γανωτσής.

Ερευνητής: Είχατε και Αρμένους στο χωριό;

Πληροφορητής: Όχι, κανέναν.

Ερευνητής: Ε τότε πώς τους είχατε συμμαθητές;

Πληροφορητής: Αυτοί ήσαν ξένοι, αυτός ήταν γανωτσής, ήρθε, έμαθε το χωριό και έφερε την οικογένειά του εκεί να σε πω και εν τω μεταξύ τα παιδιά τα στείλανε στο σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ένα κορίτσι εξίσου. Αυτό θα γινόταν, όταν πήγαινα στο κοριτσιακό στον πόλεμο αναμεταξύ, στον πόλεμο αναμεταξύ. Λοιπόν και ένα κορίτσι εξίσου, γιατί οι δάσκαλοί μας επιστρατεύτηκαν και πήγαινα εγώ τότε, ο πατέρα μ' έστειλε στο κοριτσιακό, δυο δασκάλες είχαμε.

Γυναίκα πληροφορητή: Θηλέων.

Ερευνητής: Κοριτσιακό είναι όμορφα, αυτή η λέξη να μείνει είναι ωραία, κοριτσιακό. Γιατί τα ήθη ήσανε πολύ αυστηρά, δηλαδή 'κ' έπρεπε το κορίτσ' να ελέπ' το αγούρ'.

Γυναίκα πληροφορητή: Αυτή έχει την ουσία.

Ερευνητής: Η ουσία αυτή είναι, το σύστημα της παιδείας ήταν εκεί στον Πόντο.

Πληροφορητής: Αυτό θυμάμαι να σε πω, όταν τα πήρανε με τις οικογένειές τους αυτά και είχαμε ένα άλλο, ένα φαρμακοποιό, ο οποίος ήρθε απ' την Τιφλίδα ο φουκαράς πριν 2, 3 χρόνια, κατά το '11, '12 τότε πρέπει να ήρθε,

πριν να ξεκινήσει ο πόλεμος. Επαντρεύτηκε στην Τιφλίδα και ήρθε στα Σούρμενα κάτω. Γιατί έλεγξε το μέρος, ατός έτον φαρμακοποιός και εποίνεν και μισό γιατρό. Σημείωσε το χωριό ας όμως, πάντοτε κρατούσαμε γιατρό.

Ερευνητής: Εκείν' την εποχή.

Πληροφορητής: Τον πλήρωναν, το χωριό τον πλήρωναν, γερουσία.

Ερευνητής: Έξυπνοι και μέχρι σήμερα οι Σουρμελιώτες είναι πανέξυπνοι έμποροι.

Πληροφορητής: Και έμποροι είναι και ήταν πολλοί ξενιτευόμενοι.

Ερευνητής: Ξενιτευόμενοι, αλλά έμποροι.

Πληροφορητής: Και θυμάμαι τότε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Λέγανε ότι το Μοναχό το ποτάμ' από την αγορά μας, όπως είναι, στην άκρη χωρίζει και τραβάς στην Τραπεζούντα. Χειμώνας καιρός ήτανε και αυτός ήταν φαρμακοποιός και πάντα έλεγε τον πατέρα, γιατί ο πατέρα πάντα έπαιρνε εφημερίδες, ήταν γραμμένος απ' εδώ στην Κωνσταντινούπολη.

Γυναίκα πληροφορητή: Απ' εδώ απ' την Ελλάδα.

Πληροφορητής: Απ' την Κωνσταντινούπολη.

Ερευνητής: Τον ενδιέφεραν τα γράμματα.

Γυναίκα πληροφορητή: Ο πεθερός μου έλεγε, Νίκη, κάποτε τον πεθερό μου τον πήραν σε συνέντευξη, ήρθε από την Αθήνα κάποιος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην Αθήνα ήταν άλλο, εκείνο ήταν, άρρωστος κανένας αν ήταν και ερχόταν στην Αθήνα, άλλο εκείνο.

Ερευνητής: Θέλ' να λεί η Όλγα ότι στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε αυτοί στέλνανε εφημερίδες.

Γυναίκα πληροφορητή: Α μπορεί.

Πληροφορητής: Ήσανε γραμμένος συνδρομητής εκεί και την εβδομάδα, το πλοίο της εβδομάδας συνήθως ερχότανε Σάββατο και Τετάρτη.

Ερευνητής: Γιατί ερχόταν πλοίο τότε;

Πληροφορητής: Ναι συγκοινωνιακό.

Ερευνητής: Συγκοινωνιακό.

Πληροφορητής: Ναι περνούσε από κει, με το ταχυδρομείο τα στέλνανε.

Γυναίκα πληροφορητή: Ήταν πολύ διαβασμένος.

Ερευνητής: Διαβασμένος.

Πληροφορητής: Και εκείνο θα σε πω ο Αρμένιος...

Ερευνητής: Τον ενδιέφεραν τα κοινά.

Πληροφορητής: Τότε έλεγε, συζητούσανε και

έλεγε αυτή τη φορά, είπεν ατονε ο πατέρα, ο Μαρτυρώνης εάν τα χρήματα δεν θα γλυτώσουν τη ζωή μας, είπε, να βράσομε και αυτά τα χρήματα που βγήκανε και στην κοινωνία αυτή τη φορά. Γιατί έβλεπε τα πράματα, οι Αρμενείς που καθάρισαν, πρώτα τους Έλληνες θα καθάριζαν, στον Πόντο πρώτα τους Έλληνες θα καθάριζαν και έπειτα τους Αρμενείς. Το κομιτάτο το τουρκικό, το νεοτουρκικό κομιτάτο ήτανε στη Μπακού.

Ερευνητής: Ναι οι Νεότουρκοι.

Πληροφορητής: Οι Νεότουρκοι, στη Μπακού ήτανε, σε τουρκικό έδαφος δεν ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί εκεί ήταν Σουλτάνος, δεν τους επέτρεπε, στη Μπακού ήτανε. Και απ' το 1911, λεί, από τότε κατάλαβα τα πράματα δεν θα μπορέσουν να κρατηθούν εδώ, λεί. Έλεγε το εξής ότι κτήματα πουλήστε στους Γκιαούρηδες, τα κτήματα δεν μπορούν να τα πάρουν

Γυναίκα πληροφορητή: Όταν φύγουν.

Πληροφορητής: Δεν θα αγοράσετε από Γκιαούρηδες χρήμα, χρήμα τουρκικό δεν θα πάει σε κτήμα σε Γκιαούρη.

Ερευνητής: Α, από τότε!

Πληροφορητής: Από τότε ο Μαρτυρώνης όταν τον πήρανε και πήγανε, φαίνεται η γυναίκα του είχε στο κιομέρ' λίρες.

Ερευνητής: Κιομέρ' λίρες, κιομέρ' θα πει ζωνάρ' με λίρες.

Πληροφορητής: Ναι, όχι δεν έχει σημασία αν είναι λίρες ή οτιδήποτε άλλο.

Ερευνητής: Αλλά;

Πληροφορητής: Κιομέρ' ήταν αυτό που ήταν ειδικό για τος λίρες. Αυτή περνώντας είχε και ένα βρέφος μωρό, είχε και ένα ακόμα, αλλά είχε και αυτό το μωρό. Και περνώντας από την γέφυρα τον Μόνακο, το ποτάμ' αυτό που λέγομε, όπως ήταν χειμώνας, εκεί κατέβηκε και σαλτάρισε στο ποτάμ'. Η θάλασσα ζήτημα αν είναι 100 μέτρα από κει μπροστά. Σάλταρε με το μωρό στη αγκαλιά της να σε πω στο ποτάμι, την πήρε και πήγε. Οι Τούρκοι έριξαν εκεί και τι δεν έριξαν, γάντζια, δίχτυα, διαβόλους, περιβόλους, πάει ακόμα, πάει ακόμα.

Ερευνητής: Προτίμησε αυτόν τον θάνατο.

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι η καημένη.

Ερευνητής: Λίγο ακόμα για το σχολείο, αν θυμάσαι, οι σχέσεις με τα παιδιά και λοιπά;

Πληροφορητής: Με τα παιδιά να σας πω.

Ερευνητής: Ναι τα παιχνίδια.

Πληροφορητής: Όταν πήραμε, εγώ να σε πω,

- όταν ήμουν στην Πέμπτη τάξη, την τελευταία χρονιά που φύγαμε, όχι την προτελευταία, την προτελευταία, στην Τετάρτη τάξη όταν ήμουν, δηλαδή στο '16...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Μόλις ήρθαν οι Ρώσοι τη χρονιά εκείνο, στον Πόντο τους δασκάλους τους είχανε και δασκάλους και δασκαλιστές.
- Ερευνητής:* Το δασκαλιστές τι ήτανε;
- Πληροφορητής:* Δασκαλιστές ήσανε αυτοί οι οποίοι έβγαιναν από το Γυμνάσιο της Τραπεζούντας, αλλά στο τμήμα όπως έχουμε εμείς εδώ την Ακαδημία τη δασκαλική.
- Ερευνητής:* Α!
- Πληροφορητής:* Λίγο κάτι παραπάνω και οι άλλοι ήσαν, έβγαζαν το Γυμνάσιο της Τραπεζούντας και γινόταν δάσκαλοι, δασκαλιστές ήταν αυτοί. Και θυμάμαι ότι, απ' τον πατέρα το ξέρω αυτό, τον πλήρωσαν εκείν' τη χρονιά 36 λίρες, με το χροναίο τους επαίρνανε, και οι άλλοι δάσκαλοι παίρνανε τότε 25 λίρες. Αυτός επειδή ήταν και δασκαλιστής...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Εκείν' τη χρονιά άνοιξαμε χιονοπόλεμο, όταν έπιασε το χιόνι να σε πω καλά εκεί, θα είχαμε γύρω στα 30 πόντους χιόνι, ίσως και 40, λέει παιδιά σήμερα μάθημα το σχολειό δεν θα κάνει καθόλου.
- Ερευνητής:* Ωραίο σύστημα, σύγχρονο εκπαιδευτικό.
- Πληροφορητής:* Λέει τους δασκάλους θα χωριστούμε και θα κάνουμε χιονοπόλεμο, θα χτίσουμε φρούρια και θα κάνουμε χιονοπόλεμο. Και τότε να σε πω εκυλίγαμε το χιόνι και κάναμε τούμπες και έπιαναμε και εκεί είδαμε πώς χτυπούμε τους δασκάλους και δεν μας χτυπούνε.
- Ερευνητής:* Άρα που λένε πολύ αυστηροί οι δάσκαλοι όχι, επλησίαζε, πιο σύγχρονοι εμάθανε τα συστήματα της παιδείας. Επομένως ήσανταν πιο επάνω, γιατί ακούω άλλα.
- Πληροφορητής:* Ο Χολίδης ο δάσκαλος, το μικρό όνομά του δεν το θυμάμαι.
- Ερευνητής:* Α, πολύ ωραία πράγματα. Θέλω τώρα, είπαμε για το χωριό, για τη συμπεριφορά, για την εκκλησία λίγο;
- Πληροφορητής:* Η εκκλησία ήτανε μία από τις ωραιότερες εκκλησίες μπορώ να σε πω, γιατί ήτανε και το στυλ του και τα χρήματά του κάποιον πλούσιο είχαμε στη Ρωσία από το χωριό, τον οποίο ούτε και ο πατέρα τον γνώριζε ακόμα, όταν έφυγε το τζάκι τους εκεί. Και αυτός ενέργησε.
- Ερευνητής:* Ποιον αιώνα ήταν και λοιπά δεν θυμάσαι. Λίγο να με την περιγράψεις μέσα;
- Πληροφορητής:* Ο πατέρα λέει ότι το καμπαναριό του όταν το χτίσανε, εκείνο το χτίσανε εκ των υστέρων...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Εκείνο λέει όταν το χτίσανε, εγώ ήμουν παιδί, λέει, ο πατέρα λέει. Ο οποίος ήταν γεννημένος λογάριασε το 1878 και ήμουν, λέει, παιδί. Ο Σταυρανόγλης, δηλαδή της μητέρας μου ο παππούς...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Αυτοί είχανε και δίπατο σπίτι μεγάλο με τζαμαρία πάνω...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Γιατί αυτοί ήτανε το επάγγελμα βαφείς, έβαφαν.
- Ερευνητής:* Βάφανε, βαφιάδες.
- Πληροφορητής:* Ήτανε άρχοντας πραγματικός να σε πω. Αφού και στον γιαλό κάτω...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Ήτανε και μουχτάρης, όχι μουχτάρης.
- Ερευνητής:* Πρόεδρος.
- Πληροφορητής:* Υπό τύπου πρόεδρος.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Και μάλιστα κάποτε ο γιος του συνεταιρίστηκε μ' έναν φούρναρη.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Και έβγαζαν φουρνί. Ένα Σάββατο ημέρα, λέει, επήρε τους τζαντραμιάδες και εβγήκε έξω να ελέγχει τα ψωμιά αν είναι σωστά. Και είδε του γιου του τον φούρνο λειψά. Γιαγιά, δηλαδή αρπάξτε τα όλα, το μιλέτ που ερχότανε από πίσω κόσμος, σ' ένα λεπτό, λέει, δεν έμεινε ούτε μισό ψωμί, όλα φύγανε.
- Γυναίκα πληροφορητή:* Γιατί το έκαναν αυτό;
- Πληροφορητής:* Γιατί ήτανε λειψά, εκεί ήτανε πρακτικές οι τιμωρίες. Εκεί δεν ήτανε να πας σε δικαστήριο και τα λοιπά, δικαστήριο πρώτα, πρώτα δεν υπήρχε.
- Ερευνητής:* Δεν υπήρχε καν.
- Πληροφορητής:* Ελληνικό δικαστήριο δεν υπήρχε, σπάνια υπήρχε, εξόν αν είχες τίποτα με Τούρκο. Αναμεταξύ Έλληνες με Έλληνες...
- Ερευνητής:* Λύναν τη διαφορά τους η γερουσία.
- Πληροφορητής:* Η γερουσία λέγοντας γερουσία στη μητρόπολη της Τραπεζούντας.
- Ερευνητής:* Τι ωραία συστήματα.
- Πληροφορητής:* Αν δεν ταίριαζαν και εκεί ο δεσπότης. Θυμάμαι ένα περιστατικό.
- Ερευνητής:* Θησαυρός είσαι, υλικό πολύ ωραίο μαζεύουμε.

Πληροφορητής: Στο αυτό είχαμε εμείς ένα μέρος που παραθερίζαμε το καλοκαίρι στο λιβάδι απείχε από το χωριό προς το βουνό τουλάχιστον 3 χιλιόμετρα, ίσως και 4. Υπήρχε στο ρέμα προς τα κάτω ένα ρέμα είχαμε από το σπίτι το δικό μας, στην άκρη του χωριού ήτανε. Εκεί ήτανε ένας μύλος. Ο μυλωνάς ένας πιρτόζης όπως ήτανε. Παρατηρά εκείνη η γυναίκα φέρνει το κιοκίμ και ερχόταν ύστερα από ένα ημέρα, δυο ημέρες όσο έλεγε ο μυλωνάς. Βλέπει τα καλαμπόκια λείπουν. Βρε αμάν, βρε ζαμάν, στο τέλος είπε εγώ αυτόνα θα τον κανονίσω, είπε. Επήρε τη γυναίκα ατ' και επήγε στο φούρνο, στο μύλο. Στο ορμάν μέσα στην ερημιά βλέπει ο Τούρκος από κει, όταν πήγε εκεί βλέπει ότι τα πράγματα το τσουβάλ' έφυγε, δεν το πρόλαβε. Έτσι είσαι, εγώ εσένα θα σε τακτοποιήσω, είπε. Εξεκίνησε. Προς τα πάνω ασ' εμάς απ' αυτά τα λιβάδια πίσω απ' το ρέμα και απέναντι στα άλλα τα βουνά ήταν ένα παλαίο χωριό, το οποίο το λέγανε, τουρκικό χωριό...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ζεβιέχο.

Ερευνητής: Ζεβιέχο.

Πληροφορητής: Στη Ζεβιέχο, αυτό όπως λέγανε ήτανε ελληνικό χωριό και το εξισλάμισανε, αλλά σε μια ερημιά μέσα. Από αυτού ήτανε αυτός. Αυτός εξεκίνησε επήγε, επήγε στο τέλος τον βλέπει απ' το χωριό μας εβγήκε έξω περίπου ένα χιλιόμετρο εκεί πάει. Έτσι είσαι; Όπως ήτανε τον δίνει ένα με το όπλο και τον σκοτώνει. Σ' εμάς η λέξη σκότωμα δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Σπάνια.

Πληροφορητής: Ή και βλαστημία.

Ερευνητής: Α ναι αυτό σ' όλο τον Πόντο.

Πληροφορητής: Σ' εμάς η βλαστημία ξέρεις τι ήτανε; Το πολύ, πολύ χέζω σο στόμα σ'.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Ανάθεμά σε;

Πληροφορητής: Λοιπόν αυτός μόλις εχτύπησέν ατονε, παίρνει το τσουβάλι, το φορτώνει τη γυναίκα του και χτυπάει μία μαχαιριά και το καλαμπόκι τρέχει, εκείνη προχωράει προς τα πάνω. Όλο αδειάζει εκείνο το σακί το καλαμπόκι στο δρόμο. ψάχνουν Τούρκος εσκοτώθηκε σε ελληνική περιοχή, Έλληνες τον σκότωσαν. Όσπου στο τέλος να το ανακάλυψαν και να σε πω και έπιασαν εκεί όλο το χωριό και όλα τα Σούρμενα, όλα τα χωριά μαζί και εταίσαν και χρήματα πολλά από δω,

από κει, στο τέλος να σε πω δεν ξέρω πώς έγινε, τον γλύτωσαν.

Ερευνητής: Μπράβο συγχαρητήρια, δεν χάσανε άνθρωπο.

Πληροφορητής: Και ένα άλλο πώς γένηκε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε έναν τζοπάνο, κουτσού-καλη.

Ερευνητής: Τζοπάνο όταν λες, είχατε αγελάδες.

Πληροφορητής: Όχι, Τούρκος ήτανε, αλλά πρόβατα.

Ερευνητής: Α, πρόβατα.

Πληροφορητής: Πρόβατα είχαμε και ερχότανε στην άκρα του χωριού μας ήτανε, αυτού που σε λέγω στου Λυκοπάπας το χωριό μας είχε μία έκταση που μπορεί να ήτανε, 3, 4 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Αραιοκατοικημένο.

Πληροφορητής: Αυτού αυτός εβόσκιζε εκεί και φαίνεται εμπήκε σε κάποια γυναίκας εκεί μέσα, η οποία να σε πω πιάστηκε μαζί του στα λόγια και το ένα και το άλλο και στο τέλος ποιος ξέρει τι τον είπε και είπε αυτός «μπαξ σενί ερτερίμ» κοίταξε τι θα σε κάνω. Αυτό την κουβέντα την ήξερε ο πάππο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο οποίος ήτανε σχεδόν άρχοντας εκεί, αυτός έβγαζε και δόντια κατάλαβες, ήταν τεχνίτης.

Γυναίκα πληροφορητή: Σαν οδοντίατρος, τι να έκαναν όσοι πονούσαν τα δόντια, πήγαιναν.

Πληροφορητής: Λοιπόν ήταν τόσο τίμιος, τόσο αυτός που οι Τουρκάλες ακόμα οτιδήποτε κι αν ερχόταν, ερχόταν στον Πανίκα να έβγαζε τα δόντια, πονούσε εκεί θα πήγαινε. Αυτού αυτοί ήξεραν αυτή την υπόθεση, ο πάππο ήξερε αυτή την υπόθεση με κάτι άλλος μαζί και ο κουτσούκαλης που είπε αυτή την κουβέντα. Μια άλλη μέρα πηγαίνει περνώντας από κει, αυτό ήτανε στην άκρη του χωριού από τα σπίτια τους στη γέφυρα λίγο παραπέρα. Τη συναντάει, βγάζει το μαχαίρι και τη σκοτώνει. Καρφώνει μια από μέσα και το αφήνει στον τόπο.

Ερευνητής: Ό,τι είπε το έκανε.

Πληροφορητής: Το έκανε τη γυναίκα. Οι δικοί μας όλοι ήξεραν, τώρα σηκώθηκε όλα τα Σούρμενα, όχι το χωριό μας, όλα τα Σούρμενα. Ο Πρωτόπαπας, ο Πρωτόπαπας ήταν στα Τσίτα, αντιπρόσωπος του μητροπολίτη.

Ερευνητής: Του μητροπολίτη.

Πληροφορητής: Όλοι σηκώθηκαν επάνω. Ναι αλλά ο τουρκικός νόμος, όταν τον δώσανε

στο δικαστήριο και θα τον δικάσουν και το ένα και τ' άλλο, η ποινή είναι κομμένη 10 χρόνια ούτε άδειες ούτε τίποτε κομμένα, φαντάσου. Αλλά για να τον δικάσεις σ' αυτού την ποινή, πρέπει να δεις πώς τον σκότωσε. Με την υποψία μονάχο και με τα λόγια δεν πιάνεται.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Τότε τον πάππο είπαν, Πανίκα, εσύ να μαρτυρήσεις, επειδή είσαι από εκείνο το μαχαλά, το σπίτι τους ζήτημα 100, 150 μέτρα παραπέρα, ότι έτυχε να το δεις. Πώς έτυχε να το δεις; Επήγαινα να αγοράζα κάτι σιδηρικά, είχαμε κάτι ψευτό μαγαζάκια, για μαχαίρα κάτι που έχτιζάνε, και εκεί που ερχόμουν... γιατί δεν φώναζες; Γιατί φοβήθηκα. Καλά είπε να λέγω αυτά, αλλά στον Θεό ντό να λέγω; Τότε είπε ο Πρωτόπαπας εσύ μαρτύρα, λέει, αυτό που σε λέγομε και το κρίμα, είπε, εγώ να έχω, ο πρωτόπαπας απ' του Τσίτα. Και όταν πήγαν στο δικαστήριο και τον είπε πραγματικώς ο δικαστής τον είδες δηλαδή πως το μαχαίρι το κατέβασε και τη σκότωσε; Ναι το είδα, λέει, φαντάσου. Γιατί δεν... γιατί φοβήθηκα να με χτυπήσει και μένα. Αυτός μπορεί να είχε και πιστόλι πάνω του, δεν ήξερα, τσοπάνος είναι, φαντάσου. Και τότε τον δίκασαν 10 χρόνια φυλακή, ακριβώς τα 10 χρόνια τα συμπλήρωσε για να βγει. Αρχικά ήξερε ότι εξαιτίας του πάππου της μαρτυρίας δικάστηκε και έλεγε εγώ θα βγω και τον Πανίκα θα δει τι θα τον κάνω. Αλλά εν τω μεταξύ η οικογένειά του εκεί απέναντι ήτανε μαχαλάδες. Αυτοί ό,τι ζόρι είχανε είτε για τα δόντια τους είτε για οτιδήποτε άλλο το ένα τ' άλλο...

Γυναίκα πληροφορητή: Πήγαιναν στον Πανίκα.

Πληροφορητής: Πήγαιναν στον Πανίκα καθόλου δηλαδή δεν το κρατήσανε αυτό οι γυναίκες.

Ερευνητής: Κακία.

Πληροφορητής: Όταν τον πήγαιναν και τον έβλεπαν και τον έλεγαν, από τότε και πέρα και εκείνος εχώνεψε ότι είχε δίκιο ο Πανίκας, αφού εσκότωσε, δεν είπε ψέματα και με καταδίκασαν.

Ερευνητής: Ωραία, τώρα θέλω λίγο να ρωτώ τα Σούρμενα είναι προς την Παναγία Σουμελά ή στην άλλη πλευρά του...;

Πληροφορητής: Όχι, προς του Βατούμ την πλευρά.

Ερευνητής: Προς του Βατούμ την πλευρά.

Πληροφορητής: 30 χιλιόμετρα απ' την Τραπε-

ζούντα.

Ερευνητής: 30 χιλιόμετρα.

Γυναίκα πληροφορητή: Δεν είναι μακριά.

Ερευνητής: Δεν είναι μακριά όχι. Γιατί λένε χαμψοζώμ' τρώνε οι Σουρμενιώτ';

Πληροφορητής: Να σε πω σε μας το κάθε σπίτι ήτανε φτώχεια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να σε πω κι ένα άλλο για να καταλάβεις πόσο φτώχεια ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πεντακόσα οσπίτα διασπαρμένα στα κτήματα μέσα χωρίς τίποτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κλέφτης δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φύλακας δεν υπήρχε τη νύχτα.

Ερευνητής: Τη νύχτα.

Πληροφορητής: Ούτε κλέφτης ούτε φύλακας φαντάσου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ούτε σκύλο είχαμε στο χωριό απάνω, ζήτημα αν ήσανε 2, 3 σκυλιά σ' όλο το χωριό μέσα κάτι μερακλήδες απ' τους νέους που είχανε αυτά.

Ερευνητής: Ξονλίκ που λένε.

Πληροφορητής: Ξονλίκι που λένε. Σε μας σε κάθε σπίτι έβγαινε το χαψί πολύ.

Ερευνητής: Ο γαύρος.

Πληροφορητής: Ναι ο γαύρος. Όταν εκατήβαιναν τα καϊκια πολλές φορές την εποχή του.

Παρέμβαση Όλγας

Πολλές φορές τα έριχναν και στα χωράφια.

Πληροφορητής: Χύμα γεμάτο μέχρι απάνω, χύμα μέχρι απάνω γεμάτη η βάρκα. Εκεί με τον τενεκέ επούλ'νανε το χαψί.

Ερευνητής: 'Κ' επάστων' ατο;

Πληροφορητής: Ναι, αλλά εμείς επάστωνάμ' α', αλλά εμείς δεν το παστώναμε όπως το παστώνανε οι άλλοι με τα κεφάλια και τέτοια. Εμείς το κεφάλι το έβγαζάμε, τα κουλίζαμε.

Ερευνητής: Α! εκούλιζέτ' ατα!

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Αφού επελέστε θα κουλίζω σε, ακόμαν να λένε.

Πληροφορητής: Έπαιρνε το κεφάλι και το πρώτο έντερο το μεγάλο.

Ερευνητής: Το μεγάλο ναι, έπλυνέτ' ατα ύστερα;

Πληροφορητής: Βέβαια καθαρά πράματα και έριχναν πολύ αλάτι μέσα.

Ερευνητής: Πολύ αλάτι.

Πληροφορητής: Το κάθε σπίτι έπρεπε να είχε 2, 3, 4, 5 τενεκέδες.

Ερευνητής: Και πώς έτρωέτ' ατα μετά; Έπλυνέτ' ατα με λάδ';
Πληροφορητής: Όχι, εμείς όμως το χαψί αχνιστό το τρώγαμε.
Ερευνητής: Καθαρισμένο.
Πληροφορητής: Το καθαρίζαμε από μέσα.
Γυναίκα πληροφορητή: Με καλαμποκίσιο αλεύρι εποίναν α' λαβάδ'.
Πληροφορητής: Όχι εκείνο μόνο, εν τω μεταξύ σκέψου ότι...
Ερευνητής: Καλά λες, Όλγα, εγώ αϊκο έφαγα σ' έναν σπίτ', αλλά η μαμά μ' 'κ' εποίνεν α', εμείς Ορτουλούδες 'κ' εξέρω απ' ατά.
Πληροφορητής: Και αυτό δηλαδή εμείς την αλ-μύρα με το λίπος αυτό πολλές φορές με τα χαψία μαζί χτυπούσε και το ψωμί και έτρωγε, γι' αυτό λέει χαψοζώμ'. Χαψοζώμ' έλεγαν αυτό το ζωμί που έβγαζανε αυτά.
Ερευνητής: Το ίδιο το ψάρ' και εβάλ'νετε απέσ' νερό και έτρωέτ' ατο και ξύδ'.
Πληροφορητής: Ξύδ' όχι.
Ερευνητής: Καλά μία περιέργεια, έτρωέτ' ατο, επειδή 'κ' είχτε να έτρωέτε άλλο ή εσύρ'νεν άτσ' η καρδιά σου;
Πληροφορητής: Όχι, το έτρωγάμε σαν τροφή.
Ερευνητής: Σαν τροφή το αγαπούσατε δηλαδή.
Πληροφορητής: Το αγαπούσαμε ή από καλό ή από την φτώχεια ή από το συνήθειο. Πάντως τα σπίτια όλα έπρεπε να είχανε, αυτό το θε-

ωρούσανε δηλαδή...
Ερευνητής: Το πιο απαραίτητο.
Πληροφορητής: Απαραίτητο για...
Ερευνητής: Όπως έχομε το τυρί σήμερα, όλο τον χρόνο.
Πληροφορητής: Δεν ξέρω αν ήτανε όλο τον χρόνο να σε πω δεν το ξέρω, αλλά πάντως ξέρω ότι αυτό το είχαμε.
Ερευνητής: Είναι γεγονός ότι στον Πόντο ορισμένα προϊόντα που έβγαιναν από τη γη την εποχή εκείνη και πριν την Τουρκοκρατία δια-βάζοντας μερικούς ακούς ότι ο Πόντιος με τη γη ήτανε πάντα δεμένος, γενικά με τη φύση, και ό,τι έβγαζε η φύση στον τομέα που ζούσε, το λάτρευε. Μήπως ήταν κι αυτό, γιατί η περιοχή η δική σας με τα Σούρμενα έβγαζαν αυτό το ψάρι. Άλλη περιοχή εβγάλ'νε ατόσον χαψί;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω.
Ερευνητής: Η πρώτη περιοχή έρχουντον ατέ.
Πληροφορητής: Πάντως εμείς στον Καύκασο που πήγαμε συνέχεια με το Βατούμ δεν έβγαζε τόσο.
Ερευνητής: Δεν έβγαζε, η περιοχή ήτανε.
Πληροφορητής: Για να πεις άλλα ψάρια έβγαζε, αλλά δεν έφταναν. Αυτά όταν έφταναν στην φούρια τους με τον τενεκέ. Ειδοποιούσαν στα χωριά έρθαν.....
(Σταματά απότομα η αφήγηση)

Λεξιλόγιο

ακταρμά = μετεπιβίβαση, λ. τ. aktar.
καμίσι, το = πουκάμισο, λ. λ. camisa
κλέθρια, τα = το κλήθρον, είδος δένδρου
κουλίζαμε = κόβαμε τα κεφάλια, κουλίζω = κόβω τα κεφάλια
λιχτρί, το = οδοντωτό γεωργικό εργαλείο με το οποίο έσκαβαν το χώμα για να σπείρουν
Μπακού = πρωτεύουσα του Αζερμπαϊτζάν

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας η Ένωση Ποντίων Πιερίας αποφάσισε να πάρει συνεντεύξεις από τους Πόντιους της Κατερίνης, η Κατερίνη έχει πολλούς Πόντιους, να τα επεξεργαστεί και να τα κάνει βιβλίο. Έτσι ήρθα και σε σένα,. Θέλω, μπάρμπα Χά-ράλαμπε, να μου πεις πού γεννήθηκες με τη σειρά όλα.
Πληροφορητής: Γεννήθηκα στα Σούρμενα, στο χωρίο Κελώνσα το 1907. Φύγαμε από κει 6 Ιανουαρίου

του 1918 Θεοφάνια βράδυ. Από κει περάσαμε πήγαμε στο Βατούμ. Απ' το Βατούμ ξαναήρθαν οι Τούρκοι ύστερα από 3 μήνες και ξαναφύγαμε απάνω στον Καύκασο. Από κει επειδή από μας νωρίτερα ένα άλλο καράβι ήρθε έβγαλε πρόσφυ-γες στο Άτλερ και είχαμε νοικιασμένο σπίτι εκεί, το νοίκιασε ο πατέρας μου, εμάς δεν μας αποβί-βασαν, γιατί το Άτλερ ήταν μικρή πόλη και δεν σήκωνε πολλούς πρόσφυγες. Και μας επιβιβάζουν σ' ένα άλλο καράβι και πάμε στην Κάλκα. Ο πα-τέρας μου δεν ήθελε να πάει στα μεσόγεια της

Ρωσία, γιατί φοβότανε το κρύο. Πήγαμε στην Κάλλα, μια πόλη 25 χιλιόμετρα πιο μακριά. Στην επιβίβαση χάσαμε ένα μεγάλο δέμα με στρώματα και υφάσματα και ό,τι άλλο είχαμε κρυμμένο εκεί μέσα. Δεν μπορέσαμε να το βρούμε ανάμεσα στα φορτία εκείνα.

Καθίσαμε εκεί 12 χρόνια. Στα 12 χρόνια επάνω σηκωθήκαμε τον Μάιο του 1929 και ήρθαμε στην Ελλάδα. Δεν ήρθαμε εμείς ως ανταλλάξιμοι μαζί με τους άλλους, ανταλλάξιμοι ήμασταν, αλλά ήρθαμε με δικά μας έξοδα. Ως Έλληνες από τη Ρωσία βγάλαμε εισιτήρια και ήρθαμε.

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω να ρωτώ.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω να σε ρωτήσω θυμάσαι πώς ήταν το χωριό;

Πληροφορητής: Τα Σούρμενα είχανε 9 χωριά ελληνικά.

Ερευνητής: Μιλάμε για περιοχή Τραπεζούντας.

Πληροφορητής: Ναι νομός Τραπεζούντος, 30 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 30 χιλιόμετρα προς τη θάλασσα ή σε βουνό;

Πληροφορητής: Όχι, παραθαλάσσιο.

Ερευνητής: Παραθαλάσσιο.

Πληροφορητής: Εμείς η αγορά μας καθημερινώς κάτω όπως ήτανε ο Χουμουρκιάντος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Συγκεντρωνόταν όλα αυτά τα χωριά, οι άλλο ήταν πιο μακρύτερα από μας στην αγορά μέσα, εμείς είμαστε πιο κοντά, αλλά και όλα τα τουρκικά χωριά αυτού. Οι δικοί μας, το χωριό το δικό μας, δεν ήτανε χωριό γεωργικό. Στο χωριό μας ούτε γάιδαρος υπήρχε ούτε μουλάρι υπήρχε ούτε άλογο υπήρχε ούτε ζευγάρια υπήρχαν. Τα χωράφια όλα γινότανε με το λιχτρί.

Ερευνητής: Λιχτρί τι είναι;

Πληροφορητής: Το λιχτρί είναι σαν δικράνι, τα δικράνια όπως είναι, αλλά ειδικό με χοντρό ξύλο, πατάς από πίσω απ' το ξύλο και από πάνω, με αυτό σκάβαμε. Γιατί εκεί δεν αφήνανε τα χωράφια να αναπαύονται, να οργώσουμε το φθινόπωρο για να σπείρομε. Εκεί όταν έσκαβες, εκείνη τη στιγμή τα τακτοποιούσες, έβαζες τον σπόρο και τελείωνε.

Ερευνητής: Ατόσον εύφορα ήτανε τα...

Πληροφορητής: Ήτανε, επειδή συνέχεια έβρεχε.

Ερευνητής: Α, έβρεχε.

Πληροφορητής: Συνέχεια, 15, 20 ημέρες άμα δεν έβρεχε, το χώμα έσκαζε.

Ερευνητής: Και ήτανε εύφορα τα μέρη.

Πληροφορητής: Ναι. Ευφορία από γεωργία δεν είχαμε. 500 σπίτια ήταν το χωριό μας, άλλα 500 είχαμε ξενιτεμένους, έλεγε ο πατέρα μου, είτε προς την Σαμψούντα στην περιοχή της Μαύρης θαλάσσης ή προς τον Καύκασο κατά το πλείστο. Όλοι ήσαν βιοτέχνες, όλοι ήσαν τεχνίτες. Η μεγαλύτερη οικογένεια, έλεγε ο πατέρας, που βγάζει καλαμπόκια απ' τα χωράφια του, έξη μήνες εξασφάλιζε

τροφή για την οικογένεια, η μεγαλύτερη γεωργική οικογένεια.

Ερευνητής: Τόσο άγονα μέρη.

Πληροφορητής: Ναι. Σ' εμάς άμα δεν είχες τέχνη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κορίτσι δεν σ' έδιναν.

Ερευνητής: Λίγο τώρα για τα Σούρμενα πρώτη φορά παίρνω για Σουρμενίτες συνέντευξη, 9 χωριά είπες, ήταν 9 χωριά. Κεντρικό ήταν τα Σούρμενα και γύρω, γύρω ήταν τα άλλα;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Τα χωριά τα περισσότερα ήσαν απ' το Μοναχόν το ποτάμι που λέγαμε προς τα πέρα, αλλά ήσαν και μακρύτερα. Από δω την δικιά μας την πλευρά δεν ξέρω πώς έπεφτε ανατολικά, δυτικά, για να σε πω πώς έπεφτε το χωριό, δεν το ξέρω αυτό. Πάντως το δικό μας ήταν μεμονωμένο, τ' άλλα ήσαν πλησιέστερα το ένα με το άλλο.

Ερευνητής: Το κάθε χωριό πόσα σπίτια, πόσες οικογένειες είχε;

Πληροφορητής: Το δικό μας το χωριό σου είπα και του Τσίτα ήταν έτσι μεγάλα χωριά και του Τσίτα μεγάλο ήταν το χωριό.

Ερευνητής: Τ' άλλα τα θυμάσαι να μου πεις λίγο τις ονομασίες;

Πληροφορητής: Ονομασίες όλα δεν τα ξέρω, αλλά να σου πω είχαμε Κελώνσα, Τσίτα, Ασσού, Μεξεζή, Χουμουρκιάντων, Μουρκιάντο και τ' άλλα...πάντως 9 χωριά.

Ερευνητής: Εννέα χωριά ναι, ονομασίες παράξενες.

Πληροφορητής: Το δικό μας Κελώνσα απ' τη λέξη Κοινώννησα, γιατί όπως συνήθως βλέπεις τις εκκλησίες στα χωριά τα έχουν όλα στο κέντρο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το δικό μας ήτανε στην άκρη, στο χωριό μας μέσα έναν Τούρκο δεν είχε, αλλά γύρω με γύρω ήτανε όλο τουρκικά χωριά, μαχαλάδες.

Ερευνητής: Μαχαλάδες.

Πληροφορητής: Γύρω με γύρω, η εκκλησία μας ήτανε στο σύνορο ακριβώς με το τουρκικό, γιατί ήτανε εκεί ένα παρεκκλήσι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ένα παρεκκλήσι Άγιος Γεώργιος και απέναντι ήτανε ένα φρούριο, δεν ξέρω γιατί το λέγανε και έλεγε ο πάππος, της μητέρας μου ο πάππος, τον οποίο τον φέραμε και μέχρι εδώ, αυτός έλεγε, απ' εκεί απ' το κάστρο σ' αυτό υπήρχε σύρμα περασμένο με κουδούνι και όταν υπήρχε κίνδυνος, από πέρα ειδοποιούσαν, γιατί αυτού ερχόταν και μεταλάβαιναν, Κοινώννησα, γι' αυτό εμείς τουρκικά το λέμε Κελώνσα, εμείς Κοινώννησα λέγαμε

Παρέμβαση Όλγας (γυναίκας του πληροφορητή): Νίκη, διακόπτω ένα λεπτό.

Ερευνητής: Ναι.

Γυναίκα πληροφορητή: Έχουμε μερικά κεντήματα, αυτά.

Ερευνητής: Όλα θα τα πάρουμε
Γυναίκα πληροφορητή: Ένα λεπτό, Χαράλαμπε, αυτά όλα τα έχει η μικρή η κόρη μου, η οποία λέει μόνον, μαμά, στον ποντιακό σύλλογο θα τα αφήσω, πουθενά δεν τα δίνω.
Ερευνητής: Με συγκίνησες, Όλγα μου, γιατί τα θέλωμε.
Γυναίκα πληροφορητή: Ειλικρινά έχομε αρκετά ξέρεις με της πεθεράς μου τα χέρια. Αφού γράφει ημερομηνίες, ήταν 4 χρονών και κεντούσε.
Ερευνητής: Δηλαδή είναι του 1800.
Πληροφορητής: Το 1888 είναι γεννημένη.
Γυναίκα πληροφορητή: Τεσσάρων χρονών την αρραβωνιάσαν την πεθερά μου και από κει ύστερα ώσπου να την παντρέψουν, όλο και κεντούσε πάνω σε καμβά.
Ερευνητής: Αυτά θα είναι σπουδαία.
Γυναίκα πληροφορητή: Η κόρη μου επειδή τα αγαπάει υπερβολικά, αφού τα πήρε.
Ερευνητής: Ναι.
Γυναίκα πληροφορητή: Όταν παντρεύτηκε, αυτά θα μου δώσεις, είπε, μαμά, δεν θέλω τίποτε άλλο. Και αυτά, είπε, μόνον στον σύλλογο Ποντίων θα τα αφήσω.
Ερευνητής: Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ, να ζείτε, εμείς πώς θα τα έχουμε! Θα γίνει Λαογραφικό Μουσείο, πήραμε την απόφαση. Λοιπόν οι ονομασίες των χωριών είπες εκοινώνησα θα πει.
Πληροφορητής: Ναι, Κοινώνησα είναι το δικό μας. Του Τσίτα λέγεται Τσίτα, όπως είχα διαβάσει...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ο πάππος μου πάντως κάποιος μου το είπε, αυτοί η καταγωγή τους είναι απ' τον Όφη. Ο Όφης απ' εμάς απ' το χωριό μας απέχει 9 χιλιόμετρα. Περιοχή Όφη η οποία είναι 7 χωριά. κάποιος Σουλτάνος έδωσε τότε μία διαταγή.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ή τη γλώσσα τους θα αλλάξετε ή τη θρησκεία σου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γι' αυτό άλλοι φύγανε και ήρθανε στα βουνά τα δικά μας απάνω και στο βουνό απάνω χτίσανε με τσίτες παράγκες, με ξύλα αυτά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πλεχτά τσίτες που λένε.
Ερευνητής: Πλεχτά ναι.
Πληροφορητής: Και από κει ύστερα όταν καθισχύασαν τα πράματα, κατέβηκαν κάτω δηλαδή στο πίσω το μέρος που δημιουργήσαν το Τσίτα το χωριό και από εκεί πήραν το όνομα Τσίτα.
Ερευνητής: Α! πήραν το όνομα Τσίτα!
Πληροφορητής: Οι δε Οφίτες άλλοι τότε άλλαξαν τη θρησκεία τους και κράτησαν τη γλώσσα τους και άλλοι...
Ερευνητής: Έκαναν το αντίθετο.
Πληροφορητής: Το αντίθετο.
Πληροφορητής: Σήμερα πας στον Όφη και βρίσκεις τουρκικά γνήσια χωριά. Μας έλεγε ο γέρος ο Συ-

μεωνίδης εδώ μια μέρα, πήγα, είπε, να πάρω μια αγελάδα από εκεί κάτω στην αγορά, τα ταίριαξαν με το αφεντικό και πήγε στο χωριό να πάρει. Άλλη μέρα ξεκίνησε να το πάρει, Αύγουστος μήνας. Όταν πήγα, λέει, βρήκα στου χωριού την πλατεία καμιά 7, 8 παιδιά από 6 μέχρι 12 χρονών. Φτώχεια, λέει, καταραμένη. Και 12 χρονών παιδί το έβλεπες ένα πινίς' μονάχο φορούσε σαν σακί, τρύπες από το κεφάλι του έτσι, αυτή ήταν η ενδυμασία τους και αυτό ήταν από καννάβι, οι ίδιοι το φτιάχνανε το καννάβι και το έπλεκαν και το κάνανε ρούχο.
Ερευνητής: Είχε ο τόπος καννάβι.
Πληροφορητής: Ναι σ' εμάς κάνανε καννάβι.
Γυναίκα πληροφορητή: Έναν καμίσι, Νίκη, θα σε δώσω το οποίο είχε η πεθερά μου από καννάβι.
Ερευνητής: Ωραία, Όλγα, και θα γράψεις αυτά όλα.
Γυναίκα πληροφορητή: Για το Μουσείο.
Ερευνητής: Ναι για το Μουσείο.
Γυναίκα πληροφορητή: Προς μνήμην της πεθεράς μου.
Ερευνητής: Ναι, θα γράψωμε τ' όνομά της, την ημερομηνία πότε είναι και λοιπά όλα και θα τα έχουμε όλα αυτά. Πολύ συγκινήθηκα.
Πληροφορητής: Και που λες εκεί βλέπω τα παιδιά και ρωτώ πού είναι του τάδε το σπίτι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τουρκικά, σε τουρκικό χωριό πήγα, λέει.
Ερευνητής: Ε ναι.
Πληροφορητής: Βλέπω, λέει, τα παιδιά σάστισαν, με κοιτάζουν. Κατάλαβα ότι δεν ξέρουνε. Λέει του τάδε το σπίτι πού είναι; έτσι πες να σε πάω.
Ερευνητής: Α, τα ελληνικά.
Πληροφορητής: Ναι αρχαία ελληνικά. Και ακούς εκεί, λέει, Χασάν, φέρε τη ράβδο.
Ερευνητής: Ααα! Την αρχαία ελληνική.
Πληροφορητής: Ναι. Χουσεϊν, άγωμεν εις το όρος.
Ερευνητής: Άγωμεν εις το όρος.
Πληροφορητής: Ναι, όλα τα αρχαία ελληνικά.
Ερευνητής: Και με το μέτρο. Ά γ-ω-μ-εν εις το όρος.
Πληροφορητής: Ναι άγωμεν εις το όρος καθαρά αρχαία ελληνικά.
Γυναίκα πληροφορητή: Νίκη, εδώ βρήκες υλικό.
Ερευνητής: Υλικό θησαυρός!
Πληροφορητής: Σε τέτοιο σημείο δηλαδή ήταν. Και στο δικό μας εκεί στο παρεκκλήσι επάνω χτίσαμε μία από τις ωραιότερες εκκλησίες. Δυστυχώς επειδή και τότε οι Τούρκοι πάντα το είχανε στο μάτι, γιατί δεν το χώνευαν. Το χωριό μας ήταν το πιο διασκεδαστικό. Εκεί ξέρεις σπίτι αν χτιζότανε όλα με τον νόμο και με το καλάθι να κουβαλιόταν μα πέτρα ήτανε, μα ξύλο ήτανε, τα πάντα. Μεταγωγικό ζώο δεν υπήρχε. Όλο το χωριό, μέχρι την τελευταία άκρη του χωριού ήτανε καλντερίμι, δουλεμένο καλντερίμι, γύρω στα 80 πόντους όλο χτισμένο.
Ερευνητής: Ναι αυτό σημείο είναι συγκινητικό πραγματικά, μπάρμπα Χαράλαμπε, το καλντερίμι για

εκείνη την εποχή μεγάλη υπόθεση.
Πληροφορητής: Και τώρα που πήγα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αν δεν ήσαν τα καλντερίμια, το χωριό μας δεν θα το γνώριζες.
Ερευνητής: Δεν θα το γνώριζες.
Πληροφορητής: Θα ήταν ένα δάσος, γιατί όλα τα σπίτια τα κατεδάφισαν.
Ερευνητής: Το 19... πότε πήγες;
Πληροφορητής: Το '85. Γιατί λες να τα κατεδάφισαν; Τα σπίτια τα δικά μας, άφησαν μόνο μετέπειτα που χτίστηκαν τελευταία. Τα παλιά τα σπίτια όλα ήσαν με ξύλα, με σανίδια 4 πόντων στο χόνδρος, δηλαδή μαδέρια.
Ερευνητής: Μαδέρια.
Πληροφορητής: Οι τοίχοι και χωρίς καρφί.
Ερευνητής: Α!
Πληροφορητής: Τα ξύλα τα χτυπούσαν, άνοιγαν λάκκο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κι από πάνω τα έβαζαν τα σανίδια και τα κατέβαζαν στον λάκκο εκεί μέσα που κάνανε και το τελευταίο το επάνω χτυπούσαν ξύλινο καρφί. Γιατί ύστερα εκείνα τα καιρούς όταν τα έχτιζαν ύστερα από 3, 4 χρόνια μπορεί να αραιώναν λιγάκι, να κάνανε ξανά. Στην εποχή μας τα σανίδια αυτά τα έβλεπες ένα, ένα μονοκόμματο σανίδι.
Ερευνητής: Ποιος το επεξεργαζότανε το σανίδι;
Γυναίκα πληροφορητή: Καλαφάτες λέγονταν;
Πληροφορητής: Όχι, αυτοί ήσαν ειδικοί τεχνίτες.
Ερευνητής: Τεχνίτες ειδικοί. Ο τόπος είχε ξυλεία;
Πληροφορητής: Είχε.
Ερευνητής: Τι ξύλο ήταν;
Πληροφορητής: Ξύλα είχαμε διάφορα και κλέθρια είχαμε, οξιές λίγες είχαμε να σε πω, δεν τα προλάβαμε. Όπως έλεγε ο πάππος, της μητέρας μου ο πάππος, έλεγε το χωριό ήταν λίγοι μεν, αλλά μεγάλα τα οικοπέδα...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και τελευταία να σε πω, όσα έχτιζαν εκείνα τα οικοπέδα γέμισαν, άλλο παραπάνω δεν άπλωσε το χωριό, ο πληθυσμός άπλωσε και εκείνο ήταν, γέμισε το χωριό. Και έφτασαν σε σημείο να σε πω αυτά τα σανίδια να γίνονται αιτία και να χαλάσουνε όλα ανεξαιρέτως τα σπίτια τα παλιά. Όταν σε λέγω παλιά, δηλαδή όλα κατοικημένα, καλοδουλεμένα σπίτια. Γιατί υλικό 150, 200 χρόνων ξύλο ξερό, κατάξερο, δουλεμένο φαντάσου. Και πήρανε στο εμπόριο, εταιρεία τα πήρε ως... κάποτε είχα ακούσει πως μία από δω που είχε τσιφλίκια ως ανταλλαγή πήρε εκείνο ως τσιφλίκι. Αλλά τα σπίτια μας έμειναν μόνον εκείνα που ήσαν με τσακατούρα και σουβά.
Ερευνητής: Δηλαδή οι Τούρκοι εμπορευόταν το ξύλο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Αχαϊρευτοι.
Πληροφορητής: Τώρα βλέπεις το χωριό μας μονο-

κόμματο δάσος.
Ερευνητής: Δάσος.
Πληροφορητής: Αν δεν ήσαν τα καλντερίμια μας εκείνα τα καλοδουλεμένα, δεν θα μπορούσαμε να προσανατολιστούμε εμείς. Και τώρα ακόμα σήμερα όπως τα αφήσαμε τα καλντερίμια, έτσι είναι.
Ερευνητής: Δεν τα χάλασαν.
Πληροφορητής: Τι να τα κάνουνε; Και τώρα δεν έχουνε ζώα, γιατί χωράφια δεν υπάρχουνε για να καλλιεργήσουνε. Όλο τσάι, φουντούκι και άγρια δέντρα που φυτρώσανε.
Ερευνητής: Άχρηστοι.
Πληροφορητής: Κατάλαβες; Αφού σκέψου ότι τώρα που πήγαμε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στο μαχαλά μας μόλις πατήσαμε, βρίσκω μία γυναίκα Τουρκάλα με το καλάθι όπως το είχαμε εμείς.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Σ' εμάς τα καλάθια άντρας δεν τα έπιανε ξέρεις.
Ερευνητής: Γυναίκες.
Πληροφορητής: Όλο γυναίκες.
Ερευνητής: Γιατί;
Πληροφορητής: Γιατί οι άντρες είχαν όλα τα επαγγέλματα.
Ερευνητής: Και η γυναίκα όφειλε να...
Πληροφορητής: Ναι, η γυναίκα ήτανε που έκανε τα χωράφια μας, κανέναν άντρας, γιατί δεν είχαμε χωράφια.
Παρέμβαση Όλγας (γυναίκα πληροφορητή): Και πώς τα καλλιεργούσαν, Χαράλαμπε, δεν είπες.
Ερευνητής: Ναι, ναι ν' ακούσω.
Πληροφορητής: Να σε πω;
Ερευνητής: Ναι θέλω αυτό ν' ακούσω.
Πληροφορητής: Εκεί υπήρχαν αυτά τα κεσούκια που λέτε εσείς.
Ερευνητής: Κισίκια.
Πληροφορητής: Λοιπόν αυτά σ' εμάς υπήρχε η αλληλεγγύη πάρα πολύ. Να έβλεπες τι οργάνωση είχαν στα χωράφια.
Γυναίκα πληροφορητή: 15, 20 γυναίκες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έβλεπες ένα χωράφι τρία στρέμματα, δύο στρέμματα με το τσαπί να τσαπίζεται, να το σπείρουν και να το τελειώσουν, σκαμένο μονάχο ήτανε με το λιχτρί.
Ερευνητής: Να το σπείρουν καλαμπόκι.
Πληροφορητής: Ναι καλαμπόκι και έβλεπες εκεί γυναίκες που είχαμε καλλίφωνες...
Ερευνητής: Ναι ίσως από τον τόπο.
Πληροφορητής: Και του Γιώργου η γιαγιά του ξαδέλφου μου και εκείνη ήταν καλλίφωνη και η δικιά μου, της μητέρας η μητέρα, και εκείνη καλλίφωνη, δηλαδή είχαμε πάρα πολλούς καλλίφωνους. Έβλεπες εκείνη άρχιζε το τραγούδι και ακολουθούσε όλη η παρέα, το επαναλάμβανε το στιχάκι που έλεγε.

Ερευνητής: Κανέναν θυμάσαι που έλεγε η μητέρα σου; Όλγα εσύ θυμάσαι κανένα;

Γυναίκα πληροφορητή: Θα καθίσω να σκεφτώ.

Ερευνητής και Όλγα: Τραγουδούν μαζί η κόρ' επήεν σο παρχάρ'

Γυναίκα πληροφορητή: Αφού τραγουδούσαν, έκαναν, τελείωναν. Καμιά φορά όταν ήταν γιορτές Πάσχα και αυτό, άκουγα από την πεθερά μου, εγώ είχα λείει μικρά μωρά, 9 μωρά είχε.

Πληροφορητής: Το χωριό μας στα γλέντια ήταν πάρα πολύ.

Ερευνητής: Διασκέδαση.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας υπήρχε ένα σύστημα, πλούσιοι δεν μπορούσαν να γινότανε, αλλά το γλέντι που είχανε ούτε οι πλούσιοι μπορούσαν να το έχουν.

Ερευνητής: Πλούσιοι ήσασταν.

Πληροφορητής: Να σου πω γιατί εκεί όλοι προφανώς μαχαιράδες και καϊκτοήδες είχαμε πολλά τζάκια απ' αυτούς. Γιατί μαχαίρι, μην ξεχνάς, όλον τον Πόντο εφοδίαζε το χωριό μας σε μαχαίρια, γιατί οι Τούρκοι 10 χρονών παιδί αν ήταν, μαχαίρι έπρεπε να έχει απάνω του.

Ερευνητής: Για να φυλάγεται.

Πληροφορητής: Αυτό το σύστημα και ακόμα και τώρα. Μέχρι Σμύρνη έφταναν τα μαχαίρια τα δικά μας.

Γυναίκα πληροφορητή: Και καλοδουλεμένα.

Πληροφορητής: καλοδουλεμένα και προπαντός ορισμένοι μαχαιράδες είχανε πάρα πολύ δουλειά. Αυτοί δούλευαν με το εξής σύστημα. Αυτούς τους έβλεπες να σηκώνονται η ώρα 2.30, 3 τα μεσάνυχτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και να αρχίσουνε τάγκα, τάγκα, τάγκα να δουλέψει συνέχεια το σφυρί στο αμόνι απάνω να δουλεύουν. Αλλά ήλιου βασίλεμα είπε, όλα κάτω να σταματήσουνε, να πλυθούνε καλά, να πίνανε και ποτό είχαμε στο χωριό μας την μπράντι και θα άρχιζαν στην μπράντι.

Ερευνητής: Μόνοι τους το πιωτό το έκαναν;

Πληροφορητής: Όχι δεν το έκαναν, το αγόραζαν.

Ερευνητής: Το αγόραζαν.

Πληροφορητής: Το αγόραζαν ναι, σε τέτοιο σημείο. Οι βαρκάρηδες είχανε πολύ μεγάλη αλληλεγγύη, αυτοί και οι μαχαιράδες. Και οι βαρκάρηδες το κάθε τζάκι μπορεί να δούλευαν αδέρφια 3, 4, 5, α ξαδέρφια 6, 7, 8 οι βαρκάρηδες το γκρουπ τους όλο φαντάσου!

Ερευνητής: Μια παρένθεση, δούλευαν, ας πούμε 3, 4 αδέρφια, τα λεφτά, το χρήμα ο πατέρας έπαιρνε και μοίραζε;

Πληροφορητής: Ο πατέρας, μα όλοι μαζί ήτανε στην οικογένεια.

Ερευνητής: Όλοι μαζί.

Πληροφορητής: Όλοι μαζί πατριαρχικές οικογένειες.

Ερευνητής: Ναι, ναι και αγάπη.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας να σημειώσεις έτσι

είναι. Αφού συναντάς και μέχρι 80 90 σκαλοπάτια σε περιοχή, έχουμε σε 3, 4 μέρη όταν κατεβείς κάτω στο γιαλό, έχουμε σκαλοπάτια, αλλά δεν είναι τόσο μεγάλα. Του Ρεϊτσογλου λέγομε ένα μέρος από την εκκλησία μας καμιά 200 μέτρα παρακάτω αρχίζουνε και κατεβαίνουνε. Σκαλοπάτια καλοχτισμένα, καλοχτισμένα σκαλοπάτια. Και αυτό το μέρος οι καϊκτοήδες πλερώσανε, επειδή από κει που κατεβάζανε τα καϊκια, από αυτού επάνω κατέβαζαν τα καϊκια. Και ο δρόμος, έλεγε ο πατέρας, ήταν στενότερος και αυτό τώρα τελευταία όταν το διορθώσανε, λείει ο πατέρας, το φάρδυναν. Απ' τους Τούρκους, απ' την εκκλησία μας και κάτω όλο Τούρκοι σκέψου, απ' τους Τούρκους με το φιλότιμο χαϊρά, για την ψυχή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Απ' τον δρόμο να περάσει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έκοβες απ' το χωράφι του ένα μέτρο και πήγαινες, οι Τούρκοι σημασία δεν δίνανε. Άλλος έβλεπες έχει δέντρα απάνω και το ένα, από εκεί από τα σκαλοπάτια από πάνω αυτοί κατεβάζανε τα καϊκια. Τι να κάνουνε; Έδεναν από δω, έδεναν κι από κει κόντρα τα σχοινιά και κρατούσανε. Και σιγά, σιγά πολλές φορές, λείει, αγοράζανε αυτά τα δέντρα απ' τον Τούρκο μόνο και μόνο γι' αυτή τη δουλειά.

Ερευνητής: Φαντάσου πώς είχαν τον Τούρκο, δηλαδή το ελληνικό πνεύμα το δαιμόνιο.

Πληροφορητής: Ναι και εν τω μεταξύ άμα δεν πετυχαίνανε το μέρος που ήθελαν, έβαζαν εκεί, έλεγαν τον Τούρκο να σε πω, είτε για χαϊρά, έβαζαν πάσσαλο εκεί μεγάλο, όπου τύλιγαν το σκοινί να κρατάει κόντρα το καϊκι, όταν κατεβαίνει. Όταν, έλεγαν αυτοί, τελείωνε η βάρκα και να σηκωθεί απ' το τσαρδάκι και να φύγει. Όταν εφώναζαν έσα, γκέσα, γιατί ήταν πυκνό κατοικημένο, όταν εφώναζαν, δεν εύρισκες βιοτεχνία, μέρος δηλαδή που δουλεύανε, μέσα να έμενε κανένας από αυτούς.

Ερευνητής: Τόσο δεμένοι ήτανε.

Πληροφορητής: Όλοι έβγαιναν να βοηθούνε, γιατί δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά, απ' το χωριό μισή ώρα να κατεβάσεις με το πόδι εκείνο τον καιρό λογάρισε να καταβάσεις από τέτοια μέρη βάρκα γίνεται;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τι ήτανε λες η αμοιβή τους; Δέκα παράδες ψωμί, δεν ξέρω πόσο είναι, αλλά υπολογίζω θα είναι στο μισό κιλό άσπρο ψωμί, αυτό ήτανε δηλαδή ο καθένας και θα τα πλέρωνε αυτά, εκείνος που θα αγόραζε τη βάρκα.

Γυναίκα πληροφορητή: Οι βαρκάρηδες, έλεγε η πεθερά μου, ο πεθερός μου, φοβόντουσαν πολύ τον Άγιο Νικόλαο.

Ερευνητής: Τον Άγιο Νικόλαο τον φοβόντουσαν και οι Τούρκοι.

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' εμάς τ' Άι Νικόλα την ημέρα

Τούρκος δεν ήτανε στη θάλασσα.
Ερευνητής: Α, τόσο πολύ ούτε Τούρκος ούτε Έλληνας.
Πληροφορητής: Τον σεβόνταν, τον Άι Νικόλα τον σεβόνταν.
Γυναίκα πληροφορητή: Νίκη, ένα μέρος η πεθερά μου όταν ήταν η καημένη έλεγε τις πεθερές δεν τις αγαπούνε τώρα, για την τωρινή εποχή, αλλά εμείς, λέει, η πεθερά μου αν δεν ήτανε, με τόσα μωρά τι θα έκανα και η μαμά μου το έλεγε η καημένη. Θήλαζε η μάνα μου και έπαιρνε η γιαγιά το μωρό και κοιμόταν μαζί της στο άλλο δωμάτιο. Και έλεγε η πεθερά μου, όταν ήταν άνοιξη, ας πούμε, και κόντευε το Πάσχα ή και μέσα στο Πάσχα ή και μετά το Πάσχα σ' ένα λοφίσκο απάνω θαρρώ, ε Χαράλαμπε, έπαιζε το νταούλι και ο ζουρνάς.
Πληροφορητής: Όχι, εκείνο γινότανε σ' εμάς το Πάσχα, γινόταν τα μεγαλύτερα γλέντια.
Γυναίκα πληροφορητή: Πολύ γλέντι.
Ερευνητής: Γλεντζέδες.
Πληροφορητής: Το γλέντι ήταν πολύ, γι' αυτό και όταν ερχότανε Πάσχα, η εβδομάδα του Πάσχα όλο, ολόκληρο βδομάδα η ζουρνά και το νταούλι έπαιζαν.
Ερευνητής: Λύρα;
Πληροφορητής: Λύρα, αλλά τον μεγάλο το χορό τον γύριζε η ζουρνά και το νταούλι.
Γυναίκα πληροφορητή: Όταν άρχιζε, λέει η πεθερά μου, το νταούλι, έλεγε η πεθερά της, νύφη, έλα θήλασε το μωρό, πλύσου και δρόμο. Άφηναν το λιχτρί, λίχτρευαν τότε, άφησέ τα αυτά, όπου να είναι θα χτυπήσει το νταούλι, θήλασε το μωρό και πήγαινε.
Όλες οι γυναίκες πήγαιναν, Νίκη, απάνω να, όταν άκουγαν τον ζουρνά και αυτά, όλες από χωράφια έβγαιναν και πήγαιναν χόρευαν, χόρευαν στο χορό, έλεγε η πεθερά μου η καημένη.
Πληροφορητής: Πήγα είδα το σχολείο μας.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τι να σε πω δηλαδή είχαμε βροχή, είχαμε και την ατυχία, εκείνο μας παίδεψε. Πήγαμε, είδαμε το χωριό, το σχολείο μας, το οποίο ήτανε 4 δωμάτια απάνω, το κάτω δεν το χρησιμοποιούσαμε, αποθήκη ήταν, ήταν περίπου 2 μέτρα ύψος, φαντάσου. Και το μπροστά του άρχιζε από ένα στρογγύλωμα έτσι, εκείνα τα δύο μέτρα για να γίνει σκάλα και ανοιγόταν στις σκάλες, ανοιγόταν και έκανε έναν κύκλο ως το τελευταίο έτσι, αλλά στρόγγυλα να μην έχει τίποτα γωνίες.
Ερευνητής: Ναι ρωτώ τώρα η παιδεία ήτανε ιδιωτική;
Πληροφορητής: Ιδιωτική.
Ερευνητής: Πόσο πλήρωνε ο πατέρας;
Πληροφορητής: Ένα πράμα να έχεις υπόψη το χωριό μας είχε Παρθεναγωγείο με 4 τάξεις.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Που φοίτησε και η μητέρα μου λο-

γάριασε.
Ερευνητής: Το 1890.
Πληροφορητής: Ναι, λογάριασε. Και είχαμε και Αρρεναγωγείο, το οποίο το είχαμε μέχρι εβδόμη τάξη.
Ερευνητής: Εβδόμη τάξη.
Πληροφορητής: Εφτά τάξεις στα οποία εβδόμη τάξη φοίτησε και ο πατέρας και στην εποχή τη δικιά μας...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εποχή δικιά μας όταν σε λέω δηλαδή ο πατέρα, έχτισαν στο Χάνι κάτω Ημιγυμνάσιο με 3 τάξεις.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Όπου το Χάνι το χτίσανε προς την πλευρά που είναι τα άλλα τα χωριά στο δημόσιο δρόμο απάνω προς την Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γιατί και εμείς από δω και εκείνοι από κει, δεν το έχτισαν στο χωριό τους μέσα δηλαδή σ' ένα μέρος το δρόμο αγόρασαν ένα μέρος απάνω το δημόσιο δρόμο δεξιότερα να σε πω στη θάλασσα απείχε, κοντά ήταν η θάλασσα και τα χωριά αυτά τα δικά μας πήγαιναν εκεί τα παιδιά τα οποία ήταν. Καθηγητές δε είχαμε κι απ' την Ελλάδα ακόμα.
Ερευνητής: Α πλήρωναν η κοινότητα, η εκκλησία.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Λες είχαμε Παρθεναγωγείο και Αρρεναγωγείο, πρώτα τα κορίτσια δεν πήγαιναν στο δημοτικό;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ή απευθείας στο Παρθεναγωγείο;
Πληροφορητής: Τα κορίτσια συνήθως βγάζανε το Παρθεναγωγείο.
Ερευνητής: Γιατί, κύριε Χαράλαμπε, ήταν πολύ αυστηρά τα ήθη εκεί; Οπωσδήποτε, γιατί ακούω από άλλους μαζί πήγαιναν λένε.
Πληροφορητής: Ναι αλλά τώρα στην δικιά μου την εποχή, θυμάμαι εγώ...
Ερευνητής: Δηλαδή γύρω στο 1912 με '13.
Πληροφορητής: '12 με '13 να υπολογίσεις, μάλλον '14, θυμάμαι ότι στην Πέμπτη τάξη όταν ήμουνα εγώ, είχαμε δυο κορίτσια. Ένα Βασιλάντικο Ξανθίππη, την άλλη δεν ξέρω.
Ερευνητής: Λίγο για το σχολείο.
Πληροφορητής: Και είχαμε αγοράσει οικόπεδο, συνέχεια το σχολείο μας είχε μία αυλή στην οποία παίζαμε, θα ήταν τρία ίσως και τέσσερα στρέμματα. Από κει εκεί έτσι προς το ύψος κολλητά πήγαινε κάποιος Τούρκος αγάς ήτανε στα παλιά τα χρόνια, εμείς δεν τον είδαμε, αλλά λέγαμε του αγά το χωράφι, φαντάσου.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Φυσικά και το σχολείο απ' του αγά το χωράφι ήταν πάνω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αγοράσανε οι δικοί μας εκεί το χω-

ράφι εκείνο, εκείνο θα ήταν περίπου άλλα 3, 4 στρέμματα, συνέχεια με το δικό μας κολλητό ευθεία. Αγόρασαν ασβέστη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ετοιμάστηκαν, βάλανε εκεί για να χτίσουν Γυμνάσιο, Ημιγυμνάσιο μου φαίνεται ή Γυμνάσιο. Δηλαδή το σχολείο το δικό μας 7 τάξεις δεν τους ικανοποιούσε. Να σε πω και ένα άλλο πράμα που θυμάμαι. Σ' εμάς δεν είχε φτωχός και πλούσιος για το σχολείο.

Ερευνητής: Όλοι το ίδιο είχανε.

Πληροφορητής: Όλοι όσοι μπορούσαν να πλήρωναν, θα πλήρωναν, αλλά παιδί σου να αφήνες πίσω, θα ερχόταν από το σπίτι σου να το έπαιρναν το παιδί. Η γερουσία ας πούμε, που διοικούσε τότε, δεν θα αφήνε, επειδή δεν θα είχε να πλήρωνε το παιδί, θα πήγαινε να το έπαιρνε. Πολλοί είχαν την ανάγκη του παιδιού να δουλέψει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε μας όμως δεν είναι γεωργία, δεν υπήρχε γεωργία για να δούλευε λόγω χάριν.

Ερευνητής: Α ωραία επομένως ήταν κάπως υποχρεωτική η φοίτηση.

Πληροφορητής: Και αναγκαστικά...

Ερευνητής: Γι' αυτό γίνате άνθρωποι των γραμμάτων πολλοί.

Γυναίκα πληροφορητή: Αφού ο πεθερός μου προ-όριζε τον Χαράλαμπο για γεωπόνο, να τον κάνει γεωπόνο.

Πληροφορητής: Εμείς για έναν χρόνο ακόμα θα καθόμασταν στην Κελώνσα, εβδόμη τάξη θα τελείωνα και την άλλη χρονιά θα πήγαινα στην Τραπεζούντα. Μόλις τελείωναν οι δικοί μας, έφευγαν στην Τραπεζούντα και να φεύγαμε εκεί οικογενειακώς εμείς, αυτό ήταν το πρόγραμμα του πατέρα. Γιατί το κεφάλαιο που δημιούργησε, είχε το μεγαλύτερο υφασματοπωλείο, με βιοτεχνία μαζί κάτω, ραφτάδικο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εφτά μηχανές είχε στο δεύτερο πάτωμα πάνω δουλεύανε.

Ερευνητής: Ο πατέρας σου εκείνη την εποχή.

Πληροφορητής: Και από κάτω καϊκτσίδικα και όλα. Και επειδή το κεφάλαιο που διέθετε, δεν το σήκωνε ο τόπος μας, σου έλεγε, θα ανοίξουμε στην Τραπεζούντα.

Γυναίκα πληροφορητή: Και με σκοπό να σπουδάσει τα παιδιά του.

Ερευνητής: Τα παιδιά του.

Πληροφορητής: Πάντως πολύ να σε πω είχαν έφεση στα γράμματα, αν δεν γινόταν έτσι ο Πόντος, σε δέκα χρόνια μέσα, άφησε αυτή τη φορά δεν άφησαν επιστήμονες.

Ερευνητής: Όλους τους καθарίσανε στην Αμάσεια.

Πληροφορητής: Όσοι φύγανε, μόνον εκείνοι γλύτωσαν.

Ερευνητής: Ναι οι επιστήμονες όλοι καθарίστηκαν.

Πληροφορητής: Όλοι.

Ερευνητής: Πρώτα αυτούς καθарίσανε.

Πληροφορητής: Όλους τους έφαγε εκείνη η Αμάσεια.

Ερευνητής: Η Αμάσεια ναι.

Πληροφορητής: Όλοι εκεί πεθάνανε, σε τέτοιο σημείο.

Ερευνητής: Εγώ εκείνο που θέλω να ρωτήσω, είπες ότι υπήρχε αλληλεγγύη στο χωριό, λίγο τώρα αν θυμάσαι τίποτε από τη διδασκαλία. Τα μαθήματά σας στο δημοτικό, τι ποιήματα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Τα ποιήματα ήταν όλα ελληνικά.

Ερευνητής: Ναι, τι δίδασκαν οι δάσκαλοι.

Πληροφορητής: Ω λυγηρόν και κοφτερόν σπαθί μου και συ τουφέκι μ' φλογερόν πουλί μου, εσείς τον Τούρκον σφάζατε, τον τύραννον σπαράξατε.

Ερευνητής: Πατριωτικά, περισσότερο πατριωτικά.

Πληροφορητής: Όλο πατριωτικά.

Ερευνητής: Θρησκευτικά;

Πληροφορητής: Θρησκευτικά

Ερευνητής: Γιατί ο Πόντος έχει ιδιομορφίες από περιοχή σε περιοχή βλέπεις διαφορετικά πράματα.

Πληροφορητής: Ήταν όλο πατριωτικά τα τραγούδια.

Ερευνητής: Πατριωτικά.

Πληροφορητής: Άλλο τίποτε κανέναν ποιηματάκι της εποχής;

Ερευνητής: Όχι πού να θυμάμαι;

Πληροφορητής: Για την συμπεριφορά δάσκαλου μαθητή, ξύλο;

Ερευνητής: Από το σχολείο εκτός που είχαμε την ευταξία, από κάθε έναν μαχαλά...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Έπρεπε να ήταν και ένας προϊστάμενος, δηλαδή ως αρχηγός.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ο οποίος τα παιδιά όταν βγαίνουν από το σχολείο και τραβούσε ο καθένας τον δρόμο του όπου ήταν...

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Στον δρόμο τι αταξίες έκανε. Μέχρι να πάμε και να χωριστούμε στον μαχαλά μας μέσα, έπρεπε να τα αναφέρουνε.

Πληροφορητής: Α! Όλα!

Ερευνητής: Ναι, είχαμε ο κάθε συνοικισμός σε λέω.

Πληροφορητής: Ναι είχαμε την ευταξία.

Ερευνητής: Θυμάσαι να έτρωγες ξύλο;

Πληροφορητής: Εκεί πέρα δεν έφαγα, μικρός ήμουν.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) αυστηρός ο δάσκαλος;

Πληροφορητής: Εκεί όμως ξέρω ένα πράγμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκεί θυμάμαι για τους Αρμένους όταν τους σφάζανε.

Ερευνητής: Το '15.

Πληροφορητής: Ναι. Ξέρεις γιατί το θυμάμαι; Γιατί είχα δυο συμμαθητές, δυο συμμαθητές είχα τότε, ο ένας λεγότανε Τορόζης, ο πατέρας του ήτανε γανωτής.

Ερευνητής: Είχατε και Αρμενέους στο χωριό;
Πληροφορητής: Όχι, κανέναν.
Ερευνητής: Ε τότε πώς τους είχες συμμαθητές;
Πληροφορητής: Αυτοί ήσαν ξένοι, αυτός ήταν γανωτής, ήρθε, έμαθε το χωριό και έφερε την οικογένειά του εκεί να σε πω και εν τω μεταξύ τα παιδιά τα στείλανε στο σχολείο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχε και ένα κορίτσι. Αυτό θα γινόταν, όταν πήγαινα στο σχολείο των κοριτσιών στη διάρκεια του πολέμου. Λοιπόν είχε και ένα κορίτσι, γιατί οι δάσκαλοί μας επιστρατεύτηκαν και πήγαινα εγώ τότε, ο πατέρα μ' έστειλε στο σχολείο των κοριτσιών, δυο δασκάλες είχαμε.
Γυναίκα πληροφορητή: Θηλέων.
Ερευνητής: Κοριτσιακό είναι όμορφα, αυτή η λέξη να μείνει είναι ωραία, κοριτσιακό. Γιατί τα ήθη ήταν πολύ αυστηρά, δηλαδή δεν έπρεπε το κορίτσι να βλέπει αγόρι.
Γυναίκα πληροφορητή: Αυτή έχει την ουσία.
Ερευνητής: Η ουσία αυτή είναι, το σύστημα της παιδείας ήταν εκεί στον Πόντο.
Πληροφορητής: Αυτό θυμάμαι να σε πω, όταν τα πήρανε με τις οικογένειές τους αυτά και είχαμε ένα άλλο, ένα φαρμακοποιό, ο οποίος ήρθε απ' την Τιφλίδα ο φουκαράς πριν 2, 3 χρόνια, κατά το '11, '12 τότε πρέπει να ήρθε, πριν να ξεκινήσει ο πόλεμος. Παντρεύτηκε στην Τιφλίδα και ήρθε στα Σούρμενα κάτω. Γιατί έλεγξε το μέρος, αυτός ήταν φαρμακοποιός και έκανε και μισό γιατρό. Σημείωσε το χωριό ας όμως, πάντοτε κρατούσαμε γιατρό.
Ερευνητής: Εκείν' την εποχή.
Πληροφορητής: Τον πλήρωναν, το χωριό τον πλήρωναν, γερουσία.
Ερευνητής: Έξυπνοι και μέχρι σήμερα οι Σουρμελιώτες είναι πανέξυπνοι έμποροι.
Πληροφορητής: Και έμποροι είναι και ήταν πολλοί ξενιτεμένοι.
Ερευνητής: Ξενιτεμένοι, αλλά έμποροι.
Πληροφορητής: Και θυμάμαι τότε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Λέγανε ότι το Μοναχό το ποτάμι από την αγορά μας, όπως είναι, στην άκρη χωρίζει και τραβάς στην Τραπεζούντα. Χειμώνας καιρός ήτανε και αυτός ήταν φαρμακοποιός και πάντα έλεγε τον πατέρα, γιατί ο πατέρας πάντα έπαιρνε εφημερίδες, ήταν γραμμένος απ' εδώ στην Κωνσταντινούπολη.
Γυναίκα πληροφορητή: Απ' εδώ απ' την Ελλάδα.
Πληροφορητής: Απ' την Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Τον ενδιέφεραν τα γράμματα.
Γυναίκα πληροφορητή: Ο πεθερός μου έλεγε, Νίκη, κάποτε τον πεθερό μου τον πήραν σε συνέντευξη, ήρθε από την Αθήνα κάποιος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στην Αθήνα ήταν άλλο, εκείνο ήταν, άρρωστος κανένας αν ήταν και ερχόταν στην

Αθήνα, άλλο εκείνο.
Ερευνητής: Θέλει να πει η Όλγα ότι στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε αυτοί στέλνανε εφημερίδες.
Γυναίκα πληροφορητή: Α μπορεί.
Πληροφορητής: Ήταν γραμμένος συνδρομητής εκεί και την εβδομάδα, το πλοίο της εβδομάδας συνήθως ερχότανε Σάββατο και Τετάρτη.
Ερευνητής: Γιατί ερχόταν πλοίο τότε;
Πληροφορητής: Ναι συγκοινωνιακό.
Ερευνητής: Συγκοινωνιακό.
Πληροφορητής: Ναι περνούσε από κει, με το ταχυδρομείο τα στέλνανε.
Γυναίκα πληροφορητή: Ήταν πολύ διαβασμένος.
Ερευνητής: Διαβασμένος.
Πληροφορητής: Και εκείνο θα σε πω ο Αρμένος...
Ερευνητής: Τον ενδιέφεραν τα κοινά.
Πληροφορητής: Τότε έλεγε, συζητούσανε και έλεγε αυτή τη φορά, του είπε του πατέρα, ο Μαρτυρώνης εάν τα χρήματα δεν θα γλυτώσουν τη ζωή μας, είπε, να βράσουμε και αυτά τα χρήματα που βγήκανε και στην κοινωνία αυτή τη φορά. Γιατί έβλεπε τα πράματα, οι Αρμενείς που καθάρισαν, πρώτα τους Έλληνες θα καθάριζαν, στον Πόντο πρώτα τους Έλληνες θα καθάριζαν και έπειτα τους Αρμενείς. Το κοιτάτο το τουρκικό, το νεοτουρκικό κοιτάτο ήτανε στη Μπακού.
Ερευνητής: Ναι οι Νεότουρκοι.
Πληροφορητής: Οι Νεότουρκοι, στη Μπακού ήτανε, σε τουρκικό έδαφος δεν ήτανε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γιατί εκεί ήταν Σουλτάνος, δεν τους επέτρεπε, στη Μπακού ήτανε. Και απ' το 1911, λέει, από τότε κατάλαβα τα πράματα δεν θα μπορέσουν να κρατηθούν εδώ, λέει. Έλεγε το εξής ότι κτήματα πουλήστε στους Γκιαούρηδες, τα κτήματα δεν μπορούν να τα πάρουν
Γυναίκα πληροφορητή: Όταν φύγουν.
Πληροφορητής: Δεν θα αγοράσετε από Γκιαούρηδες χρήμα, χρήμα τουρκικό δεν θα πάει σε κτήμα σε Γκιαούρη.
Ερευνητής: Α, από τότε!
Πληροφορητής: Από τότε ο Μαρτυρώνης όταν τον πήρανε και πήγανε, φαίνεται η γυναίκα του είχε στο κεμέρι λίρες.
Ερευνητής: Κεμέρι λίρες, κεμέρι θα πει ζωνάρι με λίρες.
Πληροφορητής: Ναι, όχι δεν έχει σημασία αν είναι λίρες ή οτιδήποτε άλλο.
Ερευνητής: Αλλά;
Πληροφορητής: Κεμέρι ήταν αυτό που ήταν ειδικό για τος λίρες. Αυτή περνώντας είχε και ένα βρέφος μωρό, είχε και ένα ακόμα, αλλά είχε και αυτό το μωρό. Και περνώντας από την γέφυρα τον Μόνακο, το ποτάμι αυτό που λέγομε, όπως ήταν χειμώνας, εκεί κατέβηκε και σαλτάρισε στο ποτάμι. Η θάλασσα ζήτημα αν είναι 100 μέτρα από κει μπροστά. Σάλταρε με το μωρό στη αγκαλιά της να σε πω στο ποτάμι, την πήρε και πήγε. Οι Τούρκοι

έριξαν εκεί και τι δεν έριξαν, γάντζους, δίχτυα, διαβόλους, περιβόλους, πάει ακόμα, πάει ακόμα.

Ερευνητής: Προτίμησε αυτόν τον θάνατο.

Γυναίκα πληροφορητή: Ναι η καημένη.

Ερευνητής: Λίγο ακόμα για το σχολείο, αν θυμάσαι, οι σχέσεις με τα παιδιά και λοιπά;

Πληροφορητής: Με τα παιδιά να σας πω.

Ερευνητής: Ναι τα παιχνίδια.

Πληροφορητής: Όταν πήραμε, εγώ να σε πω, όταν ήμουν στην Πέμπτη τάξη, την τελευταία χρονιά που φύγαμε, όχι την προτελευταία, την προτελευταία, στην Τετάρτη τάξη όταν ήμουν, δηλαδή στο '16...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μόλις ήρθαν οι Ρώσοι τη χρονιά εκείνο, στον Πόντο τους δασκάλους τους είχανε και δασκάλους και δασκαλιστές.

Ερευνητής: Το δασκαλιστές τι ήτανε;

Πληροφορητής: Δασκαλιστές ήτανε αυτοί οι οποίοι έβγαιναν από το Γυμνάσιο της Τραπεζούντας, αλλά στο τμήμα όπως έχουμε εμείς εδώ την Ακαδημία τη δασκαλική.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Λίγο κάτι παραπάνω και οι άλλοι ήσαν, έβγαζαν το Γυμνάσιο της Τραπεζούντας και γινόταν δάσκαλοι, δασκαλιστές ήταν αυτοί. Και θυμάμαι ότι, απ' τον πατέρα το ξέρω αυτό, τον πλήρωσαν εκείνη τη χρονιά 36 λίρες, με τον χρόνο τους παίρνανε, και οι άλλοι δάσκαλοι παίρνανε τότε 25 λίρες. Αυτός επειδή ήταν και δασκαλιστής...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείν' τη χρονιά κάναμε χιονοπόλεμο, όταν έπιασε το χιόνι να σε πω καλά εκεί, θα είχαμε γύρω στα 30 πόντους χιόνι, ίσως και 40, λέει παιδιά σήμερα μάθημα το σχολείο δεν θα κάνει καθόλου.

Ερευνητής: Ωραίο σύστημα, σύγχρονο εκπαιδευτικό.

Πληροφορητής: Λέει τους δασκάλους θα χωριστούμε και θα κάνουμε χιονοπόλεμο, θα χτίσουμε φρούρια και θα κάνουμε χιονοπόλεμο. Και τότε να σε πω κυλούσαμε το χιόνι και κάναμε τούμπες και πιάναμε και εκεί είδαμε πώς χτυπούμε τους δασκάλους και δεν μας χτυπούνε.

Ερευνητής: Άρα που λένε πολύ αυστηροί οι δάσκαλοι όχι, πλησίαζε, πιο σύγχρονοι μάθανε τα συστήματα της παιδείας. Επομένως ήσασταν πιο επάνω, γιατί ακούω άλλα.

Πληροφορητής: Ο Χολίδης ο δάσκαλος, το μικρό όνομά του δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Α, πολύ ωραία πράγματα. Θέλω τώρα, είπαμε για το χωριό, για τη συμπεριφορά, για την εκκλησία λίγο;

Πληροφορητής: Η εκκλησία ήτανε μία από τις ωραιότερες εκκλησίες μπορώ να σε πω, γιατί ήτανε και το στυλ του και τα χρήματά του κάποιον πλούσιο είχαμε στη Ρωσία από το χωριό, τον οποίο ούτε και ο πατέρα τον γνώριζε ακόμα, όταν έφυγε το

τζάκι τους εκεί. Και αυτός ενέργησε.

Ερευνητής: Ποιον αιώνα ήταν και λοιπά δεν θυμάσαι. Λίγο να με την περιγράψεις μέσα;

Πληροφορητής: Ο πατέρας λέει ότι το καμπαναριό του όταν το χτίσανε, εκείνο το χτίσανε εκ των υστέρων...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εκείνο λέει όταν το χτίσανε, εγώ ήμουν παιδί, λέει, ο πατέρα λέει. Ο οποίος ήταν γεννημένος λογάριασε το 1878 και ήμουν, λέει, παιδί. Ο Σταυρανόγλης, δηλαδή της μητέρας μου ο παππούς...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί είχανε και δίπατο σπίτι μεγάλο με τζαμαρία πάνω...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιατί αυτοί ήτανε το επάγγελμα βαφείς, έβαφαν.

Ερευνητής: Βάφανε, βαφιάδες.

Πληροφορητής: Ήτανε άρχοντας πραγματικός να σε πω. Αφού και στον γιαλό κάτω...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήτανε και μουχτάρης, όχι μουχτάρης.

Ερευνητής: Πρόεδρος.

Πληροφορητής: Υπό τύπου πρόεδρος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μάλιστα κάποτε ο γιος του συνεταιρίστηκε μ' έναν φούρναρη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έβγαζαν φουρνιά. Ένα Σάββατο ημέρα, λέει, πήρε τους τζανταρμάδες και βγήκε έξω να ελέγχει τα ψωμιά αν είναι σωστά. Και είδε του γιου του τον φούρνο λειψά. Γιαγιά, δηλαδή αρπάξτε τα όλα, το μιλέτ που ερχότανε από πίσω κόσμος, σ' ένα λεπτό, λέει, δεν έμεινε ούτε μισό ψωμί, όλα φύγανε.

Γυναίκα πληροφορητή: Γιατί το έκαναν αυτό;

Πληροφορητής: Γιατί ήτανε λειψά, εκεί ήτανε πρακτικές οι τιμωρίες. Εκεί δεν ήτανε να πας σε δικαστήριο και τα λοιπά, δικαστήριο πρώτα, πρώτα δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Δεν υπήρχε καν.

Πληροφορητής: Ελληνικό δικαστήριο δεν υπήρχε, σπάνια υπήρχε, εξόν αν είχες τίποτα με Τούρκο. Αναμεταξύ Έλληνες με Έλληνες...

Ερευνητής: Λύνανε τη διαφορά τους η γερουσία.

Πληροφορητής: Η γερουσία λέγοντας γερουσία στη μητρόπολη της Τραπεζούντας.

Ερευνητής: Τι ωραία συστήματα.

Πληροφορητής: Αν δεν ταίριαζαν και εκεί ο δεσπότης. Θυμάμαι ένα περιστατικό.

Ερευνητής: Θησαυρός είσαι, υλικό πολύ ωραίο μαζεύουμε.

Πληροφορητής: Στο αυτό είχαμε εμείς ένα μέρος που παραθερίζαμε το καλοκαίρι στο λιβάδι απείχε από το χωριό προς το βουνό τουλάχιστον 3 χιλιόμετρα, ίσως και 4. Υπήρχε στο ρέμα προς τα κάτω

ένα ρέμα είχαμε από το σπίτι το δικό μας, στην άκρη του χωριού ήτανε. Εκεί ήτανε ένας μύλος. Ο μυλωνάς ένας πιρτόζης όπως ήτανε. Παρατηρεί εκείνη η γυναίκα φέρνει το κιουκιούμι και ερχόταν ύστερα από ένα ημέρα, δυο ημέρες όσο έλεγε ο μυλωνάς. Βλέπει τα καλαμπόκια λείπουν. Βρε αμάν, βρε ζαμάν, στο τέλος είπε εγώ αυτόν θα τον κανονίσω, είπε. Πήρε τη γυναίκα του και πήγε στο φούρνο, στο μύλο. Στο δάσος μέσα στην ερημιά βλέπει ο Τούρκος από κει, όταν πήγε εκεί βλέπει ότι τα πράγματα το τσουβάλι έφυγε, δεν τον πρόλαβε. Έτσι είσαι, εγώ εσένα θα σε τακτοποιήσω, είπε. Ξεκίνησε. Προς τα πάνω ασ' εμάς απ' αυτά τα λιβάδια πίσω απ' το ρέμα και απέναντι στα άλλα τα βουνά ήταν ένα παλαιό χωριό, το οποίο το λέγανε, τουρκικό χωριό...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Ζεβιέχο.

Ερευνητής: Ζεβιέχο.

Πληροφορητής: Στη Ζεβιέχο, αυτό όπως λέγανε ήτανε ελληνικό χωριό και το εξισλαμίσανε, αλλά σε μια ερημιά μέσα. Από αυτού ήτανε αυτός. Αυτός ξεκίνησε πήγε, πήγε στο τέλος τον βλέπει απ' το χωριό μας βγήκε έξω περίπου ένα χιλιόμετρο εκεί πάει. Έτσι είσαι; Όπως ήτανε τον δίνει ένα με το όπλο και τον σκοτώνει. Σ' εμάς η λέξη σκότωμα δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Σπάνια.

Πληροφορητής: Ή και βλαστήμια.

Ερευνητής: Α ναι αυτό σ' όλο τον Πόντο.

Πληροφορητής: Σ' εμάς η βλαστήμια ξέρεις τι ήτανε; Το πολύ, πολύ χέζω στο στόμα σου.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Ανάθεμά σε;

Πληροφορητής: Λοιπόν αυτός μόλις τον χτύπησε, παίρνει το τσουβάλι, το φορτώνει τη γυναίκα του και χτυπάει μία μαχαίριά και το καλαμπόκι τρέχει, εκείνη προχωράει προς τα πάνω. Όλο αδειάζει εκείνο το σακί το καλαμπόκι στο δρόμο. ψάχνουν Τούρκος σκοτώθηκε σε ελληνική περιοχή, Έλληνες τον σκότωσαν. Ωσπου στο τέλος να το ανακάλυψαν και να σε πω και έπιασαν εκεί όλο το χωριό και όλα τα Σούρμενα, όλα τα χωριά μαζί και ετάισαν και χρήματα πολλά από δω, από κει, στο τέλος να σε πω δεν ξέρω πώς έγινε, τον γλύτωσαν.

Ερευνητής: Μπράβο συγχαρητήρια, δεν χάσανε άνθρωπο.

Πληροφορητής: Και ένα άλλο πώς γένηκε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε έναν τσοπάνο, κουτσούκαλη.

Ερευνητής: Τσοπάνο όταν λες, είχατε αγελάδες.

Πληροφορητής: Όχι, Τούρκος ήτανε, αλλά πρόβατα.

Ερευνητής: Α, πρόβατα.

Πληροφορητής: Πρόβατα είχαμε και ερχότανε στην άκρη του χωριού μας ήτανε, αυτού που σε λέγω στου Λυκοπάπας το χωριό μας είχε μία έκταση

που μπορεί να ήτανε, 3, 4 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Αραιοκατοικημένο.

Πληροφορητής: Αυτού αυτός βόσκιζε εκεί και φαίνεται μπήκε σε κάποια γυναίκας εκεί μέσα, η οποία να σε πω πιάστηκε μαζί του στα λόγια και το ένα και το άλλο και στο τέλος ποιος ξέρει τι τον είπε και είπε αυτός «μπαξ σενί ερτερίμ» κοίταξε τι θα σε κάνω. Αυτό την κουβέντα την ήξερε ο πάππος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο οποίος ήτανε σχεδόν άρχοντας εκεί, αυτός έβγαζε και δόντια κατάλαβες, ήταν τεχνίτης.

Γυναίκα πληροφορητή: Σαν οδοντίατρος, τι να έκαναν όσοι πονούσαν τα δόντια, πήγαιναν.

Πληροφορητής: Λοιπόν ήταν τόσο τίμιος, τόσο αυτός που οι Τουρκάλες ακόμα οτιδήποτε κι αν ερχόταν, ερχόταν στον Πανίκα να έβγαζε τα δόντια, πονούσε εκεί θα πήγαινε. Αυτού αυτοί ήξεραν αυτή την υπόθεση, ο πάππο ήξερε αυτή την υπόθεση με κάτι άλλος μαζί και ο κουτσούκαλης που είπε αυτή την κουβέντα. Μια άλλη μέρα πηγαίνει περνώντας από κει, αυτό ήτανε στην άκρη του χωριού από τα σπίτια τους στη γέφυρα λίγο παραπέρα. Τη συναντάει, βγάζει το μαχαίρι και τη σκοτώνει. Καρφώνει μια από μέσα και το αφήνει στον τόπο.

Ερευνητής: Ό,τι είπε το έκανε.

Πληροφορητής: Το έκανε τη γυναίκα. Οι δικοί μας όλοι ήξεραν, τώρα σηκώθηκε όλα τα Σούρμενα, όχι το χωριό μας, όλα τα Σούρμενα. Ο Πρωτόπαπας, ο Πρωτόπαπας ήταν στα Τσίτα, αντιπρόσωπος του μητροπολίτη.

Ερευνητής: Του μητροπολίτη.

Πληροφορητής: Όλοι σηκώθηκαν επάνω. Ναι αλλά ο τουρκικός νόμος, όταν τον δώσανε στο δικαστήριο και θα τον δικάσουν και το ένα και τ' άλλο, η ποινή είναι κομμένη 10 χρόνια ούτε άδειες ούτε τίποτε κομμένα, φαντάσου. Αλλά για να τον δικάσεις σ' αυτού την ποινή, πρέπει να δεις πώς τον σκότωσε. Με την υποψία μονάχο και με τα λόγια δεν πιάνεται.

Ερευνητής: Σωστά.

Πληροφορητής: Τότε τον πάππο είπανε, Πανίκα, εσύ να μαρτυρήσεις, επειδή είσαι από εκείνο το μαχαλά, το σπίτι τους ζήτημα 100, 150 μέτρα παραπέρα, ότι έτυχε να το δεις. Πώς έτυχε να το δεις; Πήγαινα να αγοράζα κάτι σιδηρικά, είχαμε κάτι ψευτό μαγαζάκια, για μαχαίρια κάτι που έχτιζαν, και εκεί που ερχόμουν... γιατί δεν φώναζες; Γιατί φοβήθηκα. Καλά είπε να λέγω αυτά, αλλά στον Θεό τι να πω; Τότε είπε ο Πρωτόπαπας εσύ μαρτύρα, λέει, αυτό που σε λέγομε και το κρίμα, είπε, εγώ να έχω, ο πρωτόπαπας απ' του Τσίτα. Και όταν πήγαν στο δικαστήριο και τον είπε πράγματι ο δικαστής τον είδες δηλαδή πως το μαχαίρι το κατέβασε και τη σκότωσε; Ναι το είδα, λέει, φαντάσου. Γιατί δεν... γιατί φοβήθηκα να με χτυπήσει και μένα. Αυτός μπορεί να είχε και πιστόλι

πάνω του, δεν ήξερα, τσοπάνος είναι, φαντάσου. Και τότε τον δίκασαν 10 χρόνια φυλακή, ακριβώς τα 10 χρόνια τα συμπλήρωσε για να βγει. Αρχικά ήξερε ότι εξαιτίας του πάππου της μαρτυρίας δικάστηκε και έλεγε εγώ θα βγω και τον Πανίκα θα δει τι θα τον κάνω. Αλλά εν τω μεταξύ η οικογένειά του εκεί απέναντι ήτανε μαχαλάδες. Αυτοί ό,τι ζόρι είχανε είτε για τα δόντια τους είτε για οτιδήποτε άλλο το ένα τ' άλλο...

Γυναίκα πληροφορητή: Πήγαιναν στον Πανίκα.

Πληροφορητής: Πήγαιναν στον Πανίκα καθόλου δηλαδή δεν το κρατήσανε αυτό οι γυναίκες.

Ερευνητής: Κακία.

Πληροφορητής: Όταν τον πήγαιναν και τον έβλεπαν και τον έλεγαν, από τότε και πέρα και εκείνος χώνεψε ότι είχε δίκιο ο Πανίκας, αφού σκότωσε, δεν είχε ψέματα και με καταδίκασαν.

Ερευνητής: Ωραία, τώρα θέλω λίγο να ρωτώ τα Σούρμενα είναι προς την Παναγία Σουμελά ή στην άλλη πλευρά του...;

Πληροφορητής: Όχι, προς του Βατούμ την πλευρά.

Ερευνητής: Προς του Βατούμ την πλευρά.

Πληροφορητής: 30 χιλιόμετρα απ' την Τραπεζούντα.

Ερευνητής: 30 χιλιόμετρα.

Γυναίκα πληροφορητή: Δεν είναι μακριά.

Ερευνητής: Δεν είναι μακριά όχι. Γιατί λένε χαμψοζώμι τρώνε οι Σουρμενίτες;

Πληροφορητής: Να σε πω σε μας το κάθε σπίτι ήτανε φτώχεια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να σε πω κι ένα άλλο για να καταλάβεις πόσο φτώχεια ήτανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πεντακόσια σπίτια διασπαρμένα στα κτήματα μέσα χωρίς τίποτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κλέφτης δεν υπήρχε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φύλακας δεν υπήρχε τη νύχτα.

Ερευνητής: Τη νύχτα.

Πληροφορητής: Ούτε κλέφτης ούτε φύλακας φαντάσου.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ούτε σκύλο είχαμε στο χωριό απάνω, ζήτημα αν ήσαν 2, 3 σκυλιά σ' όλο το χωριό μέσα κάτι μερακλήδες απ' τους νέους που είχανε αυτά.

Ερευνητής: Συντροφιά που λένε.

Πληροφορητής: Συντροφιά που λένε. Σε μας σε κάθε σπίτι έβγαινε το χαψί πολύ.

Ερευνητής: Ο γαύρος.

Πληροφορητής: Ναι ο γαύρος. Όταν κατέβαιναν τα καϊκία πολλές φορές την εποχή του.

Γυναίκα πληροφορητή: Πολλές φορές τα έριχναν και στα χωράφια.

Πληροφορητής: Χύμα γεμάτο μέχρι απάνω, χύμα μέχρι απάνω γεμάτη η βάρκα. Εκεί με τον τενεκέ πουλούσανε το χαψί.

Ερευνητής: Δεν το παστώνατε;

Πληροφορητής: Ναι, αλλά εμείς το παστώναμε, αλλά εμείς δεν το παστώναμε όπως το παστώνανε οι άλλοι με τα κεφάλια και τέτοια. Εμείς το κεφάλι το βγάζαμε, τα κουλίζαμε.

Ερευνητής: Α! κόβατε τα κεφάλια!

Πληροφορητής: Αυτό ήτανε.

Ερευνητής: Αφού έμεινε θα σε κουλίσω, ακόμα να λένε.

Πληροφορητής: Έπαιρνε το κεφάλι και το πρώτο έντερο το μεγάλο.

Ερευνητής: Το μεγάλο ναι, τα πλένατε ύστερα;

Πληροφορητής: Βέβαια καθαρά πράγματα και έριχναν πολύ αλάτι μέσα.

Ερευνητής: Πολύ αλάτι.

Πληροφορητής: Το κάθε σπίτι έπρεπε να είχε 2, 3, 4, 5 τενεκέδες.

Ερευνητής: Και πώς τα τρώγατε μετά, με λάδι;

Πληροφορητής: Όχι, εμείς όμως το χαψί αχνιστό το τρώγαμε.

Ερευνητής: Καθαρισμένο.

Πληροφορητής: Το καθαρίζαμε από μέσα.

Γυναίκα πληροφορητή: Με καλαμποκίσιο αλεύρι τα κάναμε πιτούλες.

Πληροφορητής: Όχι εκείνο μόνο, εν τω μεταξύ σκέψου ότι...

Ερευνητής: Καλά λες, Όλγα, εγώ τέτοιο έφαγα σ' ένα σπίτι, αλλά η μαμά μου δεν το έκανε, εμείς Ορτουλούδες δεν ξέρω απ' αυτά.

Πληροφορητής: Και αυτό δηλαδή εμείς την αλμύρα με το λίπος αυτό πολλές φορές με τα χαψία μαζί χτυπούσε και το ψωμί και έτρωγε, γι' αυτό λέει χαψοζώμι. Χαψοζώμι έλεγαν αυτό το ζουμί που έβγαζαν αυτά.

Ερευνητής: Το ίδιο το ψάρι και βάζατε μέσα νερό και το τρώγατε με ξύδι.

Πληροφορητής: Ξύδι όχι.

Ερευνητής: Καλά μία περιέργεια, το τρώγατε επειδή δεν είχατε ή επειδή σας άρεσε κιόλας;

Πληροφορητής: Όχι, το τρώγαμε σαν τροφή.

Ερευνητής: Σαν τροφή το αγαπούσατε δηλαδή.

Πληροφορητής: Το αγαπούσαμε ή από καλό ή από την φτώχεια ή από το συνήθειο. Πάντως τα σπίτια όλα έπρεπε να είχανε, αυτό το θεωρούσανε δηλαδή...

Ερευνητής: Το πιο απαραίτητο.

Πληροφορητής: Απαραίτητο για...

Ερευνητής: Όπως έχομε το τυρί σήμερα, όλο τον χρόνο.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω αν ήτανε όλο τον χρόνο να σε πω δεν το ξέρω, αλλά πάντως ξέρω ότι αυτό το είχαμε.

Ερευνητής: Είναι γεγονός ότι στον Πόντο ορισμένα προϊόντα που έβγαιναν από τη γη την εποχή εκείνη και πριν την Τουρκοκρατία διαβάζοντας μερικούς ακούς ότι ο Πόντιος με τη γη ήτανε πάντα δεμένος, γενικά με τη φύση, και ό,τι έβγαζε η φύση στον τομέα που ζούσε, το λάτρευε.

Μήπως ήταν κι αυτό, γιατί η περιοχή η δική σας
με τα Σούρμενα έβγαζαν αυτό το ψάρι. Άλλη πε-
ριοχή έβγαζε τόσο χαψί;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω.
Ερευνητής: Η πρώτη περιοχή ήσασταν.
Πληροφορητής: Πάντως εμείς στον Καύκασο που
πήγαμε συνέχεια με το Βατούμ δεν έβγαζε τόσο.

Ερευνητής: Δεν έβγαζε, η περιοχή ήτανε.
Πληροφορητής: Για να πεις άλλα ψάρια έβγαζε, αλλά
δεν έφταναν. Αυτά όταν έφταναν στην φούρια
τους με τον τενεκέ. Ειδοποιούσαν στα χωριά
έρθαν...
(Σταματά απότομα η αφήγηση)

Τον 6ο π. Χ. αιώνα Έλληνες έμποροι ίδρυσαν την Διοσκουριάδα. Τον 1ο π.Χ. αιώνα την κατέκτησαν οι Ρωμαίοι και την μετονόμασαν Σεβαστόπολη. Στη συνέχεια ανήκε στις βυζαντινές κτήσεις, τον 12ο αιώνα έγινε Γενοβέζικη κτίση, τον 16ο αιώνα την κατέλαβαν οι τούρκοι και την μετονόμασαν σε Σουχούμ - Καλέ. Από το 1810 ανήκει στη Ρωσία. Οι ρωσικές αρχές παρέχουν διευκολύνσεις σε χριστιανούς για να τους προσελκύσουν και έτσι 300 ελληνικές οικογένειες από τα νησιά του Αιγαίου μετοίκησαν στην Αμπχαζία. Αργότερα στα μέσα του 19ου αιώνα ξεκίνησε ο μαζικός εποικισμός της περιοχής από τους Πόντιους; Και δημιουργήθηκαν 50 ελληνικά χωριά.

Η ελληνική κοινότητα

Ιδρύθηκε το 1905 με στόχο την ίδρυση σχολείου και εκκλησίας. Ξεχώρισαν για τη δράση τους ο Γιάννης Πασαλίδης, οι οικογένειες Μοσκόφ και Μπαλτατζή. Από το 1927 ως το 1938 λειτούργησε ελληνικό θέατρο. Το 1937 αλλάζει η πολιτική περί εθνοτήτων και κλείνουν τα ελληνικά σχολεία, θέατρα και η εφημερίδα «Κόκκινος Καπνός». Στα χρόνια τα καλά έλεγαν το Σοχούμ «Μικρή Ελλάδα». Το 1949 ο ελληνικός πληθυσμός εξορίζεται στο Καζακτάν και την Κεντρική Ασία. Μετά τον θάνατο του Στάλιν, οι εξόριστοι είτε μένουν οριστικά στους τόπους εξορίας τους είτε έρχονται στην Ελλάδα. Οι αρχές της Γεωργίας δεν ήταν πρόθυμες να τους δεχτούν πίσω.

Σήμερα

Το 1989 δημιουργήθηκε το «Ελληνικό Πολιτιστικό κέντρο Αμπχαζίας». Δραστηριοποιήθηκε ξανά το ποντιακό θέατρο, αναστηλώθηκαν οι εκκλησίες και οι επαφές με την Ελλάδα εντείνονται. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 1989 ο ελληνικός πληθυσμός ανερχόταν σε 14.664 άτομα.

Οι πρώτοι άποικοι Πόντιοι εγκαταστάθηκαν εδώ στα τέλη περίπου του 19ου αιώνα. Στην περιοχή μέχρι τότε ζούσαν Αμπχάζιοι, Μεγγρέλοι, Αρμένιοι. Οι περισσότεροι πόντιοι που εγκαταστάθηκαν εδώ προέρχονταν από την Τραπεζούντα και ακολούθησαν και από άλλα μέρη του Πόντου. Απέιχε από το Σοχούμ τρία χιλιόμετρα.

Όπως συνέβαινε σε όλα τα νέα χωριά των Ποντίων, πρώτα έχτισαν την εκκλησία, Κοίμηση της Θεοτόκου και αμέσως μετά στο προαύλιό της έχτισαν το σχολείο. Ο παπάς και ο δάσκαλος ήρθαν από τον Πόντο.

Το σχολείο είχε αρχικά τέσσερις τάξεις και στη συνέχεια έγιναν επτά. Οι απόφοιτοι μπορούσαν να γίνουν δάσκαλοι σε μικρές τάξεις. Τα βιβλία ήταν στην ελληνική γλώσσα και έδιναν μεγάλη έμφαση στην ελληνική ιστορία. Δάσκαλοι του χωριού υπήρξαν ο Διομήδης Φραγκόπουλος, Δημήτρης Χλωρίδης, Πέτρος Πετρίδης. Όταν ξεκίνησαν να διδάσκουν τη γεωργιανή γλώσσα α ποντιόπουλα σιγά σιγά απομακρύνθηκαν από το σχολείο.

Ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Καλλιεργούσαν καλαμπόκια, φασόλια, αμπέλια, καπνά, τις καλύτερες ποικιλίες και φουντούκια που έφεραν από τον Πόντο.

Με τα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα τους τροφοδοτούσαν την πόλη του Σοχούμ. Στον πόλεμο με τους Γερμανούς, καθώς οι ντόπιοι στρατεύτηκαν, δεν άφησαν το Σοχούμ να πεινάσουν.

Το 1939 από το λιμάνι του Σοχούμ με δύο καράβια ήρθαν στην Ελλάδα πολλές οικογένειες. Κατέφθασαν στο λιμάνι του Πειραιά και τους μετέφεραν σε ξενοδοχείο στην οδό Αθηνάς (όπως αναφέρει και η αφηγήτριά μας Ελατοπούλου). Τους φιλοξένησαν εκεί για λίγες μέρες και μετά τους άφησαν στην τύχη τους. Τους είπαν να πάνε να βρουν στην επαρχία τους συγγενείς τους.

Το χωριό Πούρτς (τόπος καταγωγής του αφηγητή Σπύρου Ελευθεριάδη, Μαρτυρία 2η)

Τον 6ο π. Χ. αιώνα Έλληνες έμποροι ίδρυσαν την Διοσκουριάδα. Τον 1ο π. Χ. αιώνα την κατέκτησαν οι Ρωμαίοι και την μετονόμασαν Σεβαστόπολη. Στη συνέχεια ανήκε στις βυζαντινές κτήσεις, τον 12ο αιώνα έγινε Γενοβέζικη κτίση, τον 16ο αιώνα την κατέλαβαν οι τούρκοι και την μετονόμασαν σε Σουχούμ - Καλέ. Από το 1810 ανήκει στη Ρωσία. Οι ρωσικές αρχές παρέχουν διευκολύνσεις σε χριστιανούς για να τους προσελκύσουν και έτσι 300 ελληνικές οικογένειες από τα νησιά του Αιγαίου μετοίκησαν στην Αμπχαζία. Αργότερα στα μέσα του 19ου αιώνα ξεκίνησε ο μαζικός εποικισμός της περιοχής από τους Πόντιους; Και δημιουργήθηκαν 50 ελληνικά χωριά.

Μαρτυρία 1η
Πληροφορητής: Γαβρά Μαρίκα

Ερευνητής: Ο σύλλογος -ι- μουν Ένωση Πο-
ντίων Πιερίας εσκέφτε να περάν' ασ' όλους
τους ηλικιωμένους Πόντιους που ζουν στην
Κατερίνη και παίρ' τη ζωήν ατουνε. Ατά 'α
πεξεργάσκειτ' ατα και 'α 'φτάει... λοιπόν
ακούω πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα σε λέω σο Σο-
χούμ.

Ερευνητής: Στην Ρωσία δηλαδή.

Πληροφορητής: Στην Ρωσία γεννήθηκα ναι. Εγώ
Τουρκία δεν ξέρω

Ερευνητής: Καλά, έχουμε Πόντιους και σον
Πόντο και στην Ρωσία

Πληροφορητής: Την Τουρκία δεν την ξέρω.
Εγεννήθηκα σο Πιελάτς. Επέθανε ο παπάς
μου. Όταν επέθανε ο παπάς μου έμ'νε εφτά
χρονών, πέντε χρονών, δεν εγνώρισα πατέρα.

Ερευνητής: Τη χρονία που εγεννέθες θυμάσ' ατο;

Πληροφορητής: Το '05.

Ερευνητής: Το '05.

Πληροφορητής: Το '05 της χρονιάς γεννήθηκα.

Και πέθανε ο παπάς μου, εμείναμε ορφανά
πέντε παιδιά, έξι παιδιά. Η μάνα μ' ήταν έ-
γκυος σ' άλλο τη Χαρίκλεια που έτονε κοι-
λάρφανη εκείνη. Και μείς εμείναμε ορφανά
και η μάνα μου εμεγάλωσέ μασε χωρίς πα-
τέρα, χωρίς τίποτα, φτώχεια. Τέλος πάντων
είχαμε χωράφια, είχαμε γεωργία, είχαμε κτη-
νοτροφία. Από φαΐ και από αυτά δεν υποφέ-
ραμε, υποφέραμε από ντύσιμο. Και ύστερα
μας μεγάλωσε η καημένη η μάνα μου με τη
φτώχεια, με τ' όλα μεγάλωσάμε και μείς. Πη-
γαίναμε στα χωράφια, δούλευάμε. Μία φορά
έζησάμε. Έζησάμε και μεγαλώσαμε. Ύστερα
βγήκαν τα τυχερά μας ένας, ένας παντρευτή-
καμε. Όλοι παντρεύτηκάμε δηλαδή, ένας
ανύπαντρος δεν έμεινε.

Ερευνητής: Ναι, εκείνο που θέλω λίγο έν' να λες
με το χωριό από που εγεννέθες, θεία Μαρίκα,
πώς θυμάσ' α';

Πληροφορητής: Το χωριό μου το θυμάμαι. Το
χωριό μου τι να σε πω;

Ερευνητής: Ναι, πόσα σπίτς, περίπου ντό θυμά-
σαι;

Πληροφορητής: Έναν κατσάβραχο χωριό μέσ'
το δάσος.

Ερευνητής: Μέσ' στο δάσος.

Πληροφορητής: Ας ήτανε είκοσ' σπίτια.

Ερευνητής: Όλ' Έλληνες, Πόντιοι;

Πληροφορητής: Όλοι Πόντιοι, δεν είχαμε ξέ-

νους. Ούτε Μιγκρέλους είχαμε, ούτε Ρώσους
είχαμε, Έλληνες καθαυτού Πόντιοι.

Ερευνητής: Πόντιοι. Και εσείς το ζατού σου
που έλεγαν οι παλιοί, η καταγωγή, ο πατέρα
σ', εσύ εγεννέθες στην Ρωσία, αλλά ασ' όποιο
μέρος του Πόντου έρθε εκεί σο Πιελούτς';

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ; Απ' την Τουρκία
απ' την Αρμούτελη που έλεγαν.

Ερευνητής: Αρμούτελη ντό έν'; Χωριό πού; Κε-
ρασούντας;

Πληροφορητής: Ναι απ' την Κερασούντα ένα
χωριό δηλαδή.

Πληροφορητής: Α, ένα χωριό της Κερασούντας.

Πληροφορητής: Κερασούντας χωριό. Εκεί εγεν-
νήθηκε, εκεί επαντρευτήκανε, έκανε παιδιά
και μετά ήρθε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήρθε στη Ρωσία. Από εκεί όταν
έφυγε έφερε τη Δέσποινα, τη Χαρίκλεια, όχι
την Σάββα και την Δέσποινα έφερε, τα άλλα
τα κορίτσα έγιναν στη Ρωσία όλα, όλ' εκεί
εγεννηθήκαμε. Ο πατέρα μ' επέθανε το...ο
πατέρα μ' πότε επέθανε, εκείνο δεν θυμάμαι
ιστέ.

Ερευνητής: Ε δεν πειράζει. Όχι, θέλω να με πεις
η εκκλησία σου ποίο έτον σο χωριό;

Πληροφορητής: Η εκκλησία μουν Άι Γιώργης.

Ερευνητής: Άι Γιώργης, οι Πόντιοι όλ' τον Άι
Γιώργη έχ'νε. Θυμάσ' α'; πώς θυμάσ' α', θεία
Μαρίκα, λίγο;

Πληροφορητής: Πολύ ωραία το θυμάμαι, η εκ-
κλησία μουν κοντά μας είναι κια. Εγώ την εκ-
κλησία κοντά καθόμανε. Παντρεύτηκα και
εκεί κοντά εκάθουμ'νες. Ο σ'χωρεμένος δά-
σκαλος ήτανε.

Ερευνητής: Δάσκαλος.

Πληροφορητής: Δάσκαλος ήτανε. Έτονε το
σχολείο ση εκκλησίας την αυλή. Λίγο ψηλά
ήτανε η εκκλησία και χαμελά ήτανε η πλατεία
ήτανε το σχολείο. Και εκεί μέσα καθόμανε
εγώ. Και επέθανε ο...

Ερευνητής: Σο σχολείο ένας δάσκαλος μόνο
έτονε;

Πληροφορητής: Ένας ήτανε.

Ερευνητής: Ένας δάσκαλος.

Πληροφορητής: Το χωριό μικρό ήτανε.

Ερευνητής: Μικρό ήτανε. Έκανε όλα τα τάξεις
ατός.

Πληροφορητής: Όλα τα τάξεις έκανε, καλός δά-
σκαλος ήτανε.

Ερευνητής: Θυμούμ' ατον τον μπάρμπα Χριστό-
φορο, αδακές' εμείς πα θυμούμε ατον μωρό.

Πληροφορητής: Εσύ πα τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, ναι.
Πληροφορητής: Καλός δάσκαλος ήτανε.
Ερευνητής: Θέλω να λες με ντό θυμάσαι ασ' σο σχολείο που επένες.
Πληροφορητής: Στο σχολείο κια δεν πήγα καθόλου.
Ερευνητής: Καθόλου 'κ' επήες;
Πληροφορητής: Δύο ημέρες επήγα κι άλλο 'κ' επόρεσα να πάγω.
Ερευνητής: Γιατί, θεία Μαρίκα;
Πληροφορητής: Γιατί φτώχεια ήτανε.
Ερευνητής: Α! φτώχεια!
Πληροφορητής: Έπρεπε να πλήρωναν.
Ερευνητής: Α! έτονε πληρωμή.
Πληροφορητής: Βέβαια με την πληρωμή ήτανε. Και έπρεπε να πλήρωνα η μάνα μ' χήρα, τόσα παιδιά είχε όλα κορίτσια, έξ κορίτσια είχαμε και κοιλάρφανη γεννήθηκε, μια αδελφή στην Σαλονίκη που έχω κοιλάρφανη. Έξ κορίτσα είχαμε και πού να εστείλ'νε μας σο σχολείο να πλήρωνε. Ν' 'τρωγαν δεν είχαμε και σχολείο θα πλήρωνε;
Ερευνητής: Ωστόσο, θεία Μαρίκα, έμαθες να διαβάεις;
Πληροφορητής: Μπα, δεν έμαθα.
Ερευνητής: Δεν έμαθες άτς;
Πληροφορητής: Μπα, δεν έμαθα. Εγώ άμα ήθελα θα μάθαινα με τον Χριστόφορο, αλλά δεν ήθελα, γιατί μόλις παντρεύτηκα, αμάν σ' εννέα μήνας μωρό έκανα.
Ερευνητής: Καλά πόσο χρονών επαντρεύτες;
Πληροφορητής: Παντρεύτηκα 17 χρονών.
Ερευνητής: Α! μικρέσσα έσ'νε.
Πληροφορητής: Καλέ, μικρή παντρεύτηκα.
Ερευνητής: Καλά ατώρα να διαβάεις εφημερίδα, ευαγγέλιο 'κ' επορείς;
Πληροφορητής: Δεν μπορώ. Καλά που ξέρω, δεν βλέπω κέλα.
Ερευνητής: Α, δεν βλέπεις.
Πληροφορητής: Δεν βλέπω, καλά που δεν ξέρω, θα στεναχωριόμουνα πιο πολύ.
Ερευνητής: Σωστά.
Πληροφορητής: Βέβαια. Αμά μ' έστειλε σχολείο η μάνα μου, αλλά ο δάσκαλος ύστερα ήθελα λεφτά. Είχαμε άλλον δάσκαλο, εμείς μικρά έμ'νες. Εζήτανε λεφτά, εμείς πού να 'πορεί η καημένη η μάνα μ', θα μας κοιτούσε ή τον δάσκαλο 'α πλήρωνε; Με πληρωμή ήτανε και κανένα παιδί μας δεν έμαθε γράμματα, κορίτσια πράμα.
Ερευνητής: Ωστόσο όμως εσύ, θεία Μαρίκα, έβγαλες απ' τους μεγάλους επιστήμονες, τον μεγάλο τον επιστήμονα τον Ηλία τον Γαβρά.

Πληροφορητής: Εγώ γράμματα δεν ήξερα αλλά (γελάει).
Ερευνητής: Έβγαλες μεγάλο επιστήμονα. Είδες ο Θεός κανάν 'κ' αφήν'.
Πληροφορητής: Ύστερα η μάνα μ' όταν πια μεγάλωσα εγώ, αποπίσ' επαντρεύτηκα, 17 χρονών επαντρεύτηκα. Πήρα δάσκαλον άντρα. Μόνον η Χαρίκλεια, η αδελφή μ' που έν' στην Θεσσαλονίκη, εκείνε έμαθε ψευτο γράμματα, εκείνε μέχρι Τετάρτη τάξη επήε, ύστερα μεγάλωσε, άλλο δεν πήγε. Εκείνε μόνο ξέρει, οι άλλοι άλφα δεν ξέρουμε.
Ερευνητής: Όταν είχε σας σ' οσπίτ' η μάνα σ', ντό θυμάσαι ασ' σο χωρίο, συνέχεια χωράφ', δουλεία;
Πληροφορητής: Κια τι να θυμούμαι κούκλα μου; Όλο χωράφα και δουλεία.
Ερευνητής: Ντό εκαλλιέργαναν εκέσ';
Πληροφορητής: Καλαμπόκια και αυτά, καπνά.
Ερευνητής: Καλαμπόκια.
Πληροφορητής: Καπνά και καλαμπόκια.
Ερευνητής: Αλλά ησυχία είχτε, κανείς 'κ' επείραζέ σαςε.
Πληροφορητής: Όχι. Δεν είχαμε τίποτα και εσοδεία είχαμε πολύ.
Ερευνητής: Εύφορα τα μέρη.
Πληροφορητής: Εύφορα τα μέρη.
Ερευνητής: Ασ' σο Σόχουμε πόσο περίπου έτονε με τα ποδάρα;
Πληροφορητής: Έτονε τέσσερις ώρες.
Ερευνητής: Με τα ποδάρα, κοντά έτονε.
Πληροφορητής: Με τα ποδάρα τέσσερις ώρες. Πού ήτανε κοντά καλέ; Δεν υπήρχαν και γυναίκες, δεν υπήρχαν και χαϊβάνα και αυτοκίνητα πού ήτανε;
Ερευνητής: Μόνο με τα πόδια.
Πληροφορητής: Με τα πόδια, με τα πόδια. Αλλά είχαμε ένα άλλο αυτό, κωμόπολης ήτανε δηλαδή, εκεί πηγαίναμε, το έλεγαν Τσεπέλ, εκείνο έτονε κοντά. Εκεί επένε εψώνιζε η μάνα μ', ερχόταν, τ' άλλο εκατήβαινε σο Σοχούμ. Υπόφερε, ορφανά ήμασταν, αλλά δηλαδή δεν μας άφησε νηστικούς και γυμνούς. Ήταν πολύ προκομένη η μάνα μου. Πολύ προκομένη, δεν μας άφησε νηστικούς, όχι. Δηλαδή απ' άλλους που είχανε πατεράδες και manάδες πιο καλλίτερα ζούσαμε εμείς. Η μάνα μου ήτανε πολύ εργατικά και πολύ νοικοκυρά.
Ερευνητής: Νοικοκυρά.
Πληροφορητής: Πολύ εργατικά.
Ερευνητής: Φυσικά μόνον με την εργατικότητα. Λίγο γύρω από την θρησκεία, θεία Μαρίκα, ντό θυμάσαι, γιατί οι Πόντιοι είμερ κατεξοχήν...

Πληροφορητής: Η θρησκεία πολλά έμορφο ήτανε.

Ερευνητής: Ναι, πολλά θρήσκαينا η μάνα σ';

Πληροφορητής: Οουου...

Ερευνητής: Τα νηστείας ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Τη νηστεία ασ' την Σαρακοστή, έμπαινε η Σαρακοστή την πρώτη μέρα, μόλις η βδομάδα εκόντευε, έλεε η μάνα μ' τη νηστεία θα την κρατήσετε μέχρι το τέλος, δεν είχανε νηστεία να χαλάσουμε. Όχι, όχι, δεν ήξεραμε πώς χαλάνε νηστεία. Ήταν αμαρτία. Βέβαια. Τη νηστεία το είχαμε. Και έλεε η μάνα μ' ασ' βράδ' εποίνε πιροδκία, εποίνε ζυμαρικά...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γιαούρτα το ένα, το άλλο, θα έτρωγαμε για, η νηστεία 48 ημέρες, 48 ημέρες και έλεε η μάνα μ' αύριο το πρωί η Μαρίκα, εγώ έμ'νε τη κουζίνας, εγώ στα χωράφια πολλά δεν πήγαινα, εγώ στην κουζίνα σ' οσπίτ' ήμανε, και έλεε, Μαρίκα, βάλε απάν' το δίλαβο, εξέρτς το δίλαβο.

Ερευνητής: Δίλαβο ναι, εξέρω ναι το καζάν'.

Πληροφορητής: Καζάν'.

Ερευνητής: Είχε όμως έναν χερούλ' αποπάν' που εκράνες α', άμον κατσαρόλα.

Πληροφορητής: Όχι, δύο χερούλα.

Ερευνητής: Α, δύο χερούλα, εμείς είχαμε και με δύο και με έναν, γι' από λέγω σ' α'.

Πληροφορητής: Τέτοια πα είχαμε. Έλεε, Μαρίκα, ναβάλτς το καζάν' απάν' και τα πιάτα, ό,τι κατσαρόλα είναι να τα βράσεις. Εκείνα εβάλ'ναμε απάν' ξύλα και έβραζαν ατα.

Ερευνητής: Γιατί έβραζετ' ατα, θεία, Μαρίκα;

Πληροφορητής: Να μην μαντζιρίζομε.

Ερευνητής: Δηλαδή μήπως υπάρχει λίγο λίπος εκιάν και...

Πληροφορητής: Ναι, ναι να μη μαντζιρίζομε για, μεγάλη θρησκεία, μεγάλη θρησκεία.

Ερευνητής: Και με τι έβραζες ατα;

Πληροφορητής: Με τη στάχτη.

Ερευνητής: Με τη στάχτη, με το σταχτόνερο.

Πληροφορητής: Στάχτη και νερό έβραζα, 'ίνου-νταν, εκάθουμ'νε μέχρι το μεσημέρι. Το πρωί ερχίνανα το τρίψιμο τη πιάτονος και τη κατσαράλι', μέχρι το μεσημέρ' έτριφτα κατσαρόλα και καζάνα και τ' ένα κι τ' άλλο, όλ' εποίνανε έτσι, επαράλευε ο κόσμος.

Ερευνητής: Και το ίδιο εποίναν όλ' φυσικά.

Πληροφορητής: Όλοι αυτό κάναμε.

Ερευνητής: Καλά, θεία Μαρίκα, 'κί θυμάσαι άμον μωρό άτσ' να εξήλευετε καμιά φορά και εποίνετε...

Πληροφορητής: Εγώ να εξήλευα; Εγώ σαν μωρό

δεν έπαιξα, δεν άδειαζα να έπαιξα, απ' τη δουλειά δεν άδειαζα να 'πένα έπαιξα. Κάθαν Κυριακή η μάνα μ' έδινε μας βούτυρο, έδινε μας τσοκαλίκια, έδινε μαςε τσορτάνα, έδινε μαςε αλεύρι και επέναμε εποίναμε σπίτα δηλαδή, εποίναμε νύφε, εποίναμε γαμπρό και έπαιζαμε (γελάει).

Ερευνητής: Και παίζατε ναι. Πολύ ωραίο, αυτό δεν το άκουσα άλλη φορά. Δηλαδή τα παιχνίδια σουν πα έτανε πώς 'α 'ίνεσαι μάνα, πώς 'α 'ίνεσαι νοικοκυρά και μάνα.

Πληροφορητής: Σάματι κάτ' ήξεραμε άλλο.

Ερευνητής: Κουκλίτσας άτσ' 'δεν 'κ' εποίνετε, μόνο άτσ'...

Πληροφορητής: Πώς δεν κάναμε. Κοίταξε. Έδινε μας η μάνα μ' όλα, πολύ καλή μάνα είχαμε, πολύ νοικοκυρά μάνα είχα. Έδινε μας αλεύρι, έδινε μαςε αυτό, βούτυρο. Το βούτυρο ήτανε πόλικο, είχαμε αγελάδες, είχαμε κτηνοτροφία πολύ. Έδινε μαςε τσοκαλίκια, έδινε μας τ' έναν, τ' άλλο και έλεε μαςε δεβάτε παίζτε. Εμείς τα κοριτσάκια ανάβαμε τη φωτιά, έφενάμε όλα (γελάει). Εγώ έμ'νε για την κουζίνα. Πουθενά δεν έπαιξα. Άλλοι χόρευαν, διασκεδάζανε. Εγώ δεν χόρευα, πουθενά δεν πήγαινα, έπρεπε να είμαι στην κουζίνα, εγώ την κουζίνα εγάπανα. Να εμάιρευα, να ετακτοποίανα, να βάλ'να τραπέζ', να τους ετοιμάζα. Εγώ φυσικά έτσι πλάστηκα, έτσι πα εγέρασα. Εγώ έμ'νε εκεί και έπαιξα μετ' εκείνα. Ύστερα εποίναμε νύφες.

Ερευνητής: Οι νύφες πώς έτανε;

Πληροφορητής: Νύφες, η αδελφή μ' η σ'χωρε-μέντσα επέθανε, εκείνε πάντα εθελ'νε να 'ίνουτονε πάντα νύφε.

Ερευνητής: Η Μάρθα;

Πληροφορητής: Η Άννα, η Μάρθα μεγάλη ήτανε εκείνη, ασ' εμάς αποπίσ' έτον η Μάρθα. Εκείνε εγάπανε να 'ίνουτον νύφε. Πάντα έλεε νύφε εμέν ποίστε. Είτε γαμπρός θα ήταν είτε νύφε θα ήταν. Τα παιχνίδια μουν αυτά ήτανε. Σάματι κάτ' άλλο ήξεραμε.

Ερευνητής: Οικογένεια, οικογένεια, όλα γύρω από την οικογένεια. Καλά εσύ 10 χρονών, 12 ήξερες να μαγειρεύς μαναχέσσα σ' και...

Πληροφορητής: Μονάχη δεν ήξερα, μάιρευε εκείνη, αλλά έγινα μόλις 13 χρονών, έμαθα και μάιρευα. Ύστερα ο πατέρα μουν ο μακαρίτης, εγώ πατέρα δεν τον γνώρισα, αμά έλεε η μάνα μ' πάντα έσαν μετ' εκείνον, ο πατέρα μ' μάγειρας ήτανε και επένε εμάιρευε. Εμάιρευε σ' οσπίτ' και η μάνα μ' εδούλευε. Δουλευταίρα η μάνα μ' έτον σα χωράφα, ο πατέρα μ' δεν

ήτανε για δουλειά, σα χωράφα δεν μπορούσε να δουλέψει. Εκείνος έτονε μάγειρας και επένα μ' εκείνον, επένα στον παχτδέ μέσα. Εβγάλ'νε εκείνος πατάτες, εμάζευα τα πατάτες, εβάλ'να σο καλάθ'. Κοίτα από μικρό μωρό έμουν εργατικιά για τέτοια, για τέτοια δουλειά. Εγάπανα μα μάζευα φασολάκια και να καθάριζα. Έλεγα, πάπα, να τα τσακώσω, δηλαδή να τα σπάσω, δεν ήξερα να μιλήσω, μωρό έμ'νε για. Ναι, μωρό μ', ναι και έλεε βοηθά το πατέρα. Ύστερα όταν έρχουτον η μάνα μ', έλεγε, έλεγε την μάνα μ' ο πατέρα μ', αυτό το μωρό, αν μεγαλώσει, εσύ θα το έχεις σ' αυτή τη δουλειά, είναι πάρα πολύ εργατικό. Αγαπά τη δουλειά, αγαπά τη μαγειρική, αγαπά όλα. Άμα τα άλλα δεν ξέρω τι θα κάνουνε, αυτό το παιδί θα σε βοηθήσει με τη μαγειρική. Ωφ ναϊλοί εμέν. Αλλά πατέρα πες γνώρισες; Δεν γνώρισα. Ε δεν τον γνώρισα.

Ερευνητής: Πότε έφυγετε, θεία Μαρίκα, από κει ασ'...

Πληροφορητής: Ασ' σο Σοχούμ;

Ερευνητής: Ασ' σο Σοχούμ.

Πληροφορητής: Το '27.

Ερευνητής: Το '27. Γιατί; Παντρεμένη;

Πληροφορητής: Παντρεμένη με τα δύο μωρά ήρθα, καλέ. Μικρή παντρεύτηκα καλέ, 17 χρονών παντρεύτηκα, με τα δύο μωρά ήρθα.

Ερευνητής: Τον γάμο; Ντό θυμάσαι ασ' σον γάμο σ';

Πληροφορητής: (Γελάει τρανταχτά).

Ερευνητής: Τον γάμο σ' θέλω να λες μας αναπαράσταση, γιατί 'κ' έχομ' από Ρωσία μεριά.

Πληροφορητής: Ο Θεός να ελέξει σε και τον γάμο μ'.

Ερευνητής: Όχι, πώς έτον το έθιμο, 'α λες μας, θεία Μαρίκα.

Πληροφορητής: Ο γάμος -ι- μ' ντ' 'ίτανε; Το σπίτι μου ήτανε ο θεός να ελεά, χωριάτικο σπít' με τα ξύλα, με αυτά. Δεν είχαμε σπít'.

Ερευνητής: Ναι αλήθεια με ξύλα πώς έλεγαν ατα εκείν' τα ξύλα;

Πληροφορητής: Ξέρω κι εγώ, εγώ χαπάρ' δεν έχω.

Ερευνητής: Χαρτώματα.

Πληροφορητής: Ναι χαρτώματα, η σκεπή χάρτωμα ήτανε.

Ερευνητής: Χάρτωμα ήτανε η σκεπή. Πόσα δωμάτια έτον το σπít';

Πληροφορητής: Είχαμε δύο δωμάτια και είχαμε έναν τραπεζαρία, που είχαμ' και το τζάκι, είχαμε κ' άλλ' έναν δωμάτιο πάλι που είχαμε τα καλαπαλούκια μέσα ό, τι ήταν σαν...

Ερευνητής: Ναι, αποθήκη.

Πληροφορητής: Αποθήκη, αυτό ήτανε. Κάτω είχαμε τις αγελάδες, αγελάδες είχαμε πολλά.

Ερευνητής: Ναι, άτσ' έτανε τα ποντιακά σπίτια όλα ήταν έτσι.

Πληροφορητής: Αγελάδες είχε έξ', εφτά αγελάδες, τέσσερα αγελάδες τον χειμώνα άλμεγαμε και τέσσερα το καλοκαίρ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε αγελάδες είχαμε.

Ερευνητής: Ναι, όχι, εσύ σαν νύφη πώς θυμάσαι, εσύ διάλεξες τον μπάρμπα Χριστόφορο ή εκείνος;

Πληροφορητής: (Γελάει τρανταχτά).

Ερευνητής: Ε, όχι, 'α λες μας α', πώς επήρε σε ο Χριστόφορο.

Πληροφορητής: Τον Χριστόφορο ας λέγω σε πώς τον πήρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο γαμπρός μου ήτανε, είχα γαμπρό η αδελφή μου παντρεμένη και εκείνος πα δάσκαλος ήτανε. Και είχε φιλίας με τον Χριστόφορο. Γνωριθήκανε στο Τσεπέλ που ήτανε. Και γνωριθήκανε έκανανε φιλίες, Τσεπέλ'...

Ερευνητής: Χωρίο έν' ατό.

Πληροφορητής: Όχι, κωμόπολης είναι.

Ερευνητής: Κωμόπολης είναι.

Πληροφορητής: Και εκεί έτονε ο γαμπρός μου δάσκαλος, έτον και ο Χριστόφορο εκεί ήτανε. Αμά ο Χριστόφορο ήτανε ελεύθερος, εκεί ελεύθερος ήτανε

Ερευνητής: Δάσκαλος.

Πληροφορητής: Δάσκαλος, δασκαλική εκεί έκανε και εκεί γνωριστήκανε με τον Τζώρτζη τον γαμπρό μ', τη Λεμονιάς τον άντρα και είχαμε φιλίας μεγάλα. Και ο Χριστόφορο ο μακαρίτης εγάπανε τα πανηγύρια πολλά. Όταν έρχουτον τ' Άι Λία, έρχουτον ας ειπούμε της Παναγίας 'α πένε σα πανηγύρια, 'α χόρευε, χορευταράς ήτανε.

Ερευνητής: Α, χορευταράς!

Πληροφορητής: Ήταν χορευταράς πολύ. Τον λέγει ο Τζώρτζης, Χριστόφορε, τ' Άι Λία, η εκκλησία μουνε Άι Λίας είναι, και τ' Άι Λία την ημέρα γιορτάζομε, του Προφήτη Άι Λία την ημέρα γιορτάζομε. Έλα, είπε ατονε, άμα είχαμε κόσμο πολύ, εκεί όμως το χωρίο όλο και χόρευαν, διασκεδάζαν, από παντού έρχουνταν εκεί και χόρευαν. Τέλος πάντων. Έλα, είπεν ατον, εκεί να περάσομε καλά. Καλά είπε, θα 'ρθώ. Χωρίς να ξέρομε εμείς τίποτα. Εγώ δεν ήξερα, τι ήμουν ακόμα, ας

έμ'νε 16 χρονών κοριτσάκι. Και αποπίσ' ι- μ' έτονε η Άννα, έτονε η Μάρθα, έτονε η Χαρίκλεια, τέσσερα κορίτσα έμ'νες, οι άλλ' έτανε παντρεμένες. Ήρθαν εκεί. Την πρώτη την ημέρα έρθαν εκεί δύο άτομα, ένας ο Χριστόφορο και δύο ακόμα δάσκαλοι, εκείν' πα δάσκαλοι έτανε. Όλοι οι δασκάλοι μαζευτήκανε, ήτανε και ο Τζώρτζης δάσκαλος, 4, 5 δασκάλοι έρθαν σ' εμάς. Αμά κι εμείς είχαμε ανοιχτό σπίτι, καλέ, ας έμ'νες και ορφανά και ας έτον και η μάνα μ' πα χήρα, εμείς είχαμε ανοιχτό σπίτ'.

Ερευνητής: Ανοιχτό σπίτ'.

Πληροφορητής: Οουο! Του Θεού τα καλά όλα. Η μάνα μ' αμάν έβαλε τ' αγροικά και 'α 'φτάει, ασ' όλα είχαμε, ασ' όλα. Έβαλε τραπέζα, έξω έβαλαν τραπέζα. Έβαλε, είχαμε έναν δέντρο τρανό, δαμασκηλιά, το έμορφο ήταν το δέντρο, ήταν άμον καπέλο, όσον ένα σπίτι. Έβαλαν κάτω τραπέζα, έρθαν, έβγαλαν τραπέζια, έφεραν όλα τα καλά, έφαγαν, έπαν, είχα και τις αδελφές μου, ήταν η Λεμονιά, ήταν η Σάββα μουνε και μεγάλοι ήτανε, εγώ μικρή έμ'νε, καλέ, εγώ τι έμ'νε ακόμα 16 χρονών κοριτσάκι. Είδαμε τον γαμπρό, εγώ νε γαμπρό ήξερα νε τίποτε (γελάει τρανταχτά).

Ερευνητής: Εκείνος είδε σε και άρεσε σε;

Πληροφορητής: Εκείνος είδε με και άρεσε με.

Ερευνητής: Έκ' είχε άδικο, ατώρα πα έμορφος.

Πληροφορητής: Κάθισαν εκεί, έβαλαν τραπέζια έξω. Οι αδελφές μου σέρβιραν καλά, έξεραν και εμάριευαν καλά. Τους σέρβιραν εκεί, έφεραν όλα τα καλά, έφαγαν, ποτά, το έναν, το άλλο και μετά είπαν 'α πάμε σον Άι Λία, 'α πάν' 'α χορεύ'νε για. Ο Χριστόφορο χορευταράς έτονε, χορόν ας είχε και τίποτα δεν ήθελε. Εχόρεψανε, εμείς πα ντυθήκαμε ύστερα. Είχα φιλενάδα σο Σοχούμ, μέσα σο Σοχούμ πα είχα μία φιλενάδα, εκείνε πα ήρθε και με βρήκε και σο Σοχούμ έραψα και φόρεμα πα. Σο Σοχούμ έραβα, δεν έραβα σο χωρίο. Έραψα ένα καλό όμορφο φόρεμα, τέλος πάντων τότε μόδα εκείνο ήτανε.

Ερευνητής: Πώς έτον περίπου θυμάς' α' να λες μασε το φόρεμα σ' εκείνο;.

Πληροφορητής: Το φόρεμα πολύ έμορφο ήτανε.

Ερευνητής: Ντό χρώμα έτονε;

Πληροφορητής: Ήτανε σε μπλε.

Ερευνητής: Μπλε.

Πληροφορητής: Και είχε από δω έναν φάσα είχε και από δω μέχρι εδώ είχε κέντημα.

Ερευνητής: Κέντημα.

Πληροφορητής: Και εδώ κέντημα και εδώ κέ-

ντημα από δω μέχρι κάτω ξάν' κέντημα, ξάν' το ίδιο φάσα είχε πάλι ένα κέντημα εδώ.

Ερευνητής: Κέντημα.

Πληροφορητής: Σο Σοχούμ ράφτηκε, εκεί το 'ραψα και παπούτσια άσπρα, κάλτσες άσπρα.

Ερευνητής: Κοντά καλτσάκια.

Πληροφορητής: Κοντά καλτσάκια ναι. Και ντύθηκαμε. Τα μαλλιά μου είναι κομμένα, όχι, μέχρι εδώ είχα μαλλιά, μέχρι εδώ, δεν είχα πολύ μακρύ μαλλί, αμά ήτανε το μαλλί μου σπαστό. Χτενισμένη, ήρθε και η φιλενάδα μου ασ' σο Σοχούμ, μ' εκείνεν τη Σαΐα ήμασταν πολύ φίλοι. Με εκείνεν αγκαζέ, ο Χριστόφορον σ' εμάς έφαε, έκανε, αλλά δεν με πρόσεξε καθόλου, αν ήμανε κορίτσι είτε έχει κορίτσα. Ε, ξένος άνθρωπος δεν πρόσεξε. Ε, χόρευαν έξω στην αυλή μέσα στο σχολείο κοντά, είχε αυλή μεγάλο σχολείο. Χόρευαν εκεί, γυρίζαμε εμείς έκαναμε βόλτες με τη φιλενάδα μ' αγκαζέ γυρίζαμε εμείς. Εμείς πιο διαλεχτοί έμ'νες σο χωρίο μέσα, εμείς διαλεχτοί ήμασταν. Αυτός εκεί έρθαν σην εκκλησία κοντά και εκάτσανε με τους φίλους του, με τον Τζώρτζη τον γαμπρό μ', εκάτσανε σην εκκλησία κοντά και κοιτούσαν τα κορίτσια, δηλαδή ποία είναι όμορφα, ποία είναι άσχεμα, ποία πορπατάνε καλά, ποιος είναι καλοντυμένος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: (Γελάει τρανταχτά). Ελεύθερος ήτανε για. Και κοιτούσαν εκείνα. Ήρθα και εγώ με τη φιλενάδα μου τη Σαΐα άτσ' αγκαζέ πήγαμε μέχρι απάνω και μετά γυρίσαμε κάτω. Αυτό τυχερό ήτανε.

Ερευνητής: Τυχερό ήτανε.

Πληροφορητής: Όταν με είδε αυτός στον γυρισμό, ενώ είδε με σ' οσπίτ' μεσημέρ' σ' εμάς έφαε, ε, δεν πρόσεξε φαίνεται.

Ερευνητής: Το φόρεμα, τον έκαψε το φόρεμα.

Πληροφορητής: Όταν γυρίσαμε κάτω και έρθαμε, λέει, αυτό το κορίτσ' τίνος είναι; λέει τον Τζώρτζη. Λέει η κουινιάδα μου έν', λέει. Κι εγώ δεν την είδα, λέει, καθόλου. Πώς δεν την είδες στο τραπέζ'. Αμά εγώ δεν πήγα σο τραπέζ', ήτανε η μεγάλη η αδελφή μου, εκείνη σέρβιρε, εγώ δεν πήγα καθόλου.

Ερευνητής: Λίγο, μία ερώτηση.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τώρα είμερ, σαν μάνα μ' είσαι, αλλά τώρα λέγομε, άτσ' άμον κορτσόπον αποπέσ' ξάι 'κ' εθελ'νες να έλεπερ έναν παιδί;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Τέτοια δεν είχα.

Ερευνητής: Δεν είχες.
Πληροφορητής: Απα πα εγώ ήμουν σοβαρή πολύ.
Ερευνητής: Σοβαρή.
Πληροφορητής: Σοβαρή και κρύα.
Ερευνητής: Κρύα (γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Δουλειά και άγιος ο Θεός. Εγώ δεν ήμουν, σοβαρή πολύ και μετρημένη και δεν ήμουν, ζεστή δεν ήμουν.
Ερευνητής: Και ύστερα;
Πληροφορητής: Αυτός μόλις είδε και κατέβηκαν κάτω στο χορό, λέει τον Τζώρτζη δεν πάμε στο χορό και θα την πάρω λέει στο χορό, έρχεται; Μήπως με κάνει αυτό... λέει έρχεται, όχι, όχι δεν είναι τέτοια, έρχεται. Επήγαμε, μπήκε στο χορό, εκάλεσε και μένα, αυτό ήτανε. Τυχερό ήτανε, χόρεψα μαζί του. Χόρεψαμε ευρωπαϊκά για.
Ερευνητής: Α! ευρωπαϊκά!
Πληροφορητής: Ευρωπαϊκά, δεν χόρεψαμε ποιντικά.
Ερευνητής: Ααα!
Πληροφορητής: Ευρωπαϊκά χόρεψαμε και θα την πάρω και εγώ, είπε, θα την πάρω, έρχεται; Έρχεται, είπε αττονε, γιατί να μην έρχεται, τέτοια δεν έχουμε.
Ερευνητής: Τον χορό που χόρεψες θυμάσαι, βαλς έτον, ταγκό;
Πληροφορητής: Βαλς, ταγκό και βαλς.
Ερευνητής: Και χόρεψες το βαλς της ζωής σου.
Πληροφορητής: Το βαλς τη ζωή μ' εχόρεψα, εχόρεψα και εποίκα με τον Χριστόφορο και εχόρεψαμε το βαλς και εχόρεψαμε και άλλα ευρωπαϊκά και...
Ερευνητής: Καλά, εσέν είπε σε ο Χριστόφορο ότι, Μάρικα, ερέχτα σε και 'α παίρω σε;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Τίναν είπεν α';
Πληροφορητής: Ατότε δεν είπε τίποτα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τότε δεν είπε τίποτα. Εχόρεψαμε απλώς εντάξει. Εκείνο που θα πήγαινε, 'α πέναν στο Τσεπέλ' 'α παίαν σ' οσπίτα του, στο δωμάτιον ατουνε. Λέει, Τζώρτζη, δεν θα πάω απόψε, λέει, έχετε μέρος να κοιμηθούμε απόψε εδώ; Πώς δεν έχομε, είπεν αττονε. Εφιλοξένισαμ' ατον ε'είν' τη νύχτα εκείνον πα και τον άλλον τον φίλον ατ' πα. Δεν πήγε, δεν ήθελε να πάει. Αυτό ήτανε. Την άλλη μέρα επήγε στο μέρος ατ'. Την άλλη μέρα λέει τον Τζώρτζη, εγώ θέλω, έχω καλό σκοπό να την πάρω. Είναι μικρή, λέει, αλλά ας είναι.
Ερευνητής: Διαφορά είχατε ηλικίας;

Πληροφορητής: Είχαμε δέκα χρόνια διάφορά.
Ερευνητής: Α, δέκα χρόνια, δέκα χρόνια 'κ' είναι πολλά.
Πληροφορητής: Δέκα χρόνια με περνάει.
Ερευνητής: Όχι, ο πατέρα ατ', τα πεθερικά σ' ήθελαν εσεν;
Πληροφορητής: Πεθερικά δεν είχε κανέναν.
Ερευνητής: Α, δεν είχε.
Πληροφορητής: Έναν μάνα είχε στην Τουρκία επέμ'νε εκείνε πα η καημέντσα.
Ερευνητής: Αα! Ολομόναχος!
Πληροφορητής: Ολομόναχος ήτανε, δεν είχε κανέναν. Επί ξύλου κρεμασμένοι ήτανε.
Ερευνητής: Αδελφια δεν είχε;
Πληροφορητής: Αδελφια δεν είχε πέθαναν, στην εξορία πέθαναν.
Ερευνητής: Ο γάμος πώς έγινε; Λίγο θέλω να λες με για τον γάμο, πώς έτونه;
Πληροφορητής: Για τον γάμο θα σε πω. Εστέφανώθηκαμε όμορφα, έκαναμ' τον γάμο, γάμο δηλαδή, ιστέ γάμο.
Ερευνητής: Θεία Μαρίκα, θέλω να λέγω σε ατώρα, αρραβωνιάστες, σε πόσα ημέρες έντον ο γάμος;
Πληροφορητής: Σα δύο μήνας μέσα.
Ερευνητής: Δύο μήνας;
Πληροφορητής: Δύο μήνας ετελείωσε.
Ερευνητής: Στα, ξάι εκάτσετε απάν' σ' έναν ντιβάν' και εμίλανετε;
Πληροφορητής: Όχι, όχι, όχι ούτε εκείνος εμίλησε με ούτε εγώ (γελάει τρανταχτά) έτσι παρθήκαμε και μια χαρά είμεσε.
Ερευνητής: Ναι γιατί δεν μιλήσατε και...
Πληροφορητής: Όχι, όχι, 'α πένες εμίλανες με το παιδί; Και πρώτα, πρώτα δεν σ' αφήνανε και να πένες κιόλα. Η μάνα μου δεν μας άφηνε. Τότε ήτανε περιορισμός πολύ. Παπαπαπα 'α πένες εμίλανες με το παιδί! Όχι, όχι.
Ερευνητής: Εκείνος έρχουτον όμως σ' οσπίτι σου και εκάθουτον.
Πληροφορητής: Έρχουτανε, ερχότανε, όχι για κοίμισμα άλλο δεν ήρθε, εκείνο το βράδυ ήτανε και άλλο δεν ήρθε. Έρχουτον την ημέρα με τον Τζώρτζη τον γαμπρό μ' τον άλλον, τον πατσανάχ', και επήγαινε στο δωμάτιον ατ'. Και μετά είπε τον Τζώρτζη εγώ πάω για καλό σκοπό, εγώ θα την πάρω. Θέλετε; Και εμείς ορφανή, πώς να ην εθελ'να και επάντρευα;
Ερευνητής: Πήρες και δάσκαλο, έτونه μεγάλη υπόθεση.
Πληροφορητής: Μεγάλος ήτανε αμά...
Ερευνητής: Μεγάλη υπόθεση.

Πληροφορητής: Και έτσι παρθήκαμε.
Ερευνητής: Ο γάμος;
Πληροφορητής: Έρχεται ο γάμος -ι- μ'. Ατότε
 ήτανε ζακς για. Ζακς που λένε ατώρα εβγάλ'νε
 πολιτικό γάμο.
Ερευνητής: Α! αϊκο εσείς με πολιτικό γάμο
Πληροφορητής: Ναι με πολιτικό γάμο, ύστερα
 στεφανώθηκα.
Ερευνητής: Α! δεν το άκουσα. Πρώτα επήες,
 εγράφτες με πολιτικό γάμο.
Πληροφορητής: Γράφτηκα, το ζάκς έλεγαν δη-
 λαδή ατώρα λέν' α' πολιτικό γάμο. Κια τότε
 μόδα ερχίνεσαν οι κομμουνιστές και εκόνε-
 ψαν δηλαδή και είχαν τέτοιο νόμο.
Ερευνητής: Ποίο χρονία έτον ο γάμος -ι- σ';
Πληροφορητής: Το '27, όχι το '23.
Ερευνητής: Το '23 έντον ο γάμος.
Πληροφορητής: Το '23 έντον και το '27 ήρθα
 εδώ.
Ερευνητής: Ναι, τώρα ο γάμος.
Πληροφορητής: Ατώρα ο γάμος (γελάει τραντα-
 χτά) ο γάμος μου έγινε, μία φορά όσοι ήθελαν
 να κάνουν, όλα τα έκαναν δηλαδή ό,τι έπρεπε
 να κάνουμε ο γαμπρό μου ο Τζώρτζης ήτανε
 πολύ επιτήδειος ήτανε για τέτοια, δηλαδή για
 γάμους, για τραπέζια, για να σερβίρει, για να
 ετοιμάζει, ήταν πάρα πολύ καλός. Έναν γάμο
 δηλαδή, άλλο πράμα ήτανε, όλοι για εκείνον
 έλεγαν. Ιστέ στεφανώθηκα. Χόρεψαμε ως το
 βράδυ λίγο, πήγα στεφανώθηκα.
Ερευνητής: Το έθιμο πώς έτونه; Το βράδυ ντό
 εποίκες; Την παραμονή ντό εποίκετε, γλέντι
 είχτε και λοιπά;
Πληροφορητής: Όχι, όχι τέτοια δεν είχαμε.
Ερευνητής: Δεν είχατε.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε τέτοια καλέ.
Ερευνητής: Την άλλη μέρα σην εκκλησία που
 εστεφανώθετε;
Πληροφορητής: Σην εκκλησία το πρωί στεφα-
 νώθηκαμε, εποίκαν το πρωί, εκαθίσαν, έρθαν
 όσοι έρθαν, έφαγαν, έκαναν και μετά πήγα
 ντύθηκα και το απόγευμα στεφανώθηκα και
 ασ' σο βράδυ πάλι είχαμε τραπέζι.
Ερευνητής: Όταν επήες σην εκκλησία με τη
 λύρα, τα ποδάρα επένες ή...
Πληροφορητής: Όχι, όχι λύρες και τέτοια δεν εί-
 χαμε.
Ερευνητής: Δεν είχες λύρα.
Πληροφορητής: Αέτσ' επέναμε, βουβά.
Ερευνητής: Βουβά περπατώντας.
Πληροφορητής: Βουβά πήγαμε, κια κοντά ήτανε
 η εκκλησία.
Ερευνητής: Κοντά ήτανε.

Πληροφορητής: Κοντά ήτανε. Επήγα εστεφα-
 νώθηκα και έρθαμε οπίσ', βάλαμε τραπέζια,
 φάγαν, όσοι ήτανε εκεί καλεσμένοι. Φάγαν,
 διασκέδασαν, ούτε χορούς ούτε τίποτα.
Ερευνητής: Α, δεν κάνατε, σπάνιο αυτό.
Πληροφορητής: Όχι, όχι δεν κάναμε.
Ερευνητής: Δεν κάνατε.
Πληροφορητής: Χορούς ήτανε, αλλά εμείς δεν
 είχαμε όργανα για.
Ερευνητής: Δεν είχατε.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε. Δεν ήθελε η μάνα μ'
 να πάρει όργανα και έτσι.
Ερευνητής: Γιατί; Επειδή ήτανε χήρα, δεν ήθελε
 να δώσει δημοσιότητα.
Πληροφορητής: Ε δεν ήθελε, δεν ξέρω. Και έτσι
 τελείωσε η υπόθεση, στεφανώθηκα.
Παρέμβαση παριστάμενης
Έμεινες εκεί, θεία Μαρίκα;
Πληροφορητής: Εγώ έμεινα εκεί, όταν στεφανώ-
 θηκα, έμεινα εκεί για, έμεινα τρία χρόνια εκεί
 στο χωριό. Ο Χριστόφορο επήρε μετάθεση
 ασ' σο, επειδή έμ'νε σο χωριό εγώ εκεί και δεν
 ήθελα να πάγω εκεί μακριά, ξένη ήμανε, κα-
 νέναν δεν γνώριζα, μικρή ήμανε, σ' έννέα
 μήνας έκανε και μωρό, σ' έννέα μήνας έκαναν
 και τη Βέφα και ο Χριστόφορο πήρε μετά-
 θεση από κει, επήρε σο χωριό μετάθεση.
Παρέμβαση παριστάμενης
Στο δικό σας;
Πληροφορητής: Ναι στο δικό ας το χωριό. Και
 εστάθαμε εκεί δύο χρόνια και μετά ξάν' δεν ήθε-
 λαν να τον αφήσουν εκεί η κυβέρνηση. Τον
 κάλεσε ο διευθυντής ξάν' σο μέρος που ήταν
 και πήγα πάλι εκεί και από κει ήρθαμε εδώ.
Ερευνητής: Όταν λες πήρε μετάθεση, πληρωνό-
 ταν από την κοινότητα, έτσι δεν είναι;
Πληροφορητής: Η κυβέρνηση τον πλήρωνε.
Ερευνητής: Η κυβέρνηση τον πλήρωνε. Εκείνα
 τα λεφτά, τι θυμάσαι, θεία Μαρίκα, με τα
 λεφτά που έπαιρνε τότε σαν δάσκαλος, μπο-
 ρούσε να ζήσεις άνετα;
Πληροφορητής: Οου! Έζηνα λες και παραζήνα,
 40 χιλιάδες πα ελληνικά λεφτά πήρα και ήρθα
 σην Ελλάδα.
Ερευνητής: Α, τόσο καλά δηλαδή πληρώνονταν
 ο δάσκαλος.
Πληροφορητής: Ε βέβαια, ο Χριστόφορο ε-
 παίρνε καλά λεφτά, ήτανε διευθυντής ήτανε
 για, δάσκαλος διευθυντής ήτανε.
Ερευνητής: Πού είχε σπουδάσει;
Πληροφορητής: Σην Τουρκία.
Ερευνητής: Σην Τουρκία. Η καταγωγή ν' ατ' από
 πού έν';

Πληροφορητής: Η καταγωγή του ήτανε τραπεζουνταίος.

Ερευνητής: Τραπεζουνταίος. Θέλω δηλαδή στο γάμο η προίκα που εποίκε σε η μάνα σ', ποίο έτονε, τη μόδα της εποχής εκείνης; Προίκα, τι προίκα;

Πληροφορητής: Καλέ την προίκα πού θα εύρισκα εγώ που έμ'νε ορφανή;

Ερευνητής: Τίποτε δεν έπλεξε, τίποτε;

Πληροφορητής: Α, θα 'πλέκαμε (γελάει τρανταχτά) να φορούσαμε δεν είχαμε, θα 'πλέκαμε! Καλέ ορφανά ήμασταν, πατέρα καλέ δεν είχαμε, κανέναν δεν είχαμε. Η μάνα μουνε μόνο που μας κοιτούσε δηλαδή. Με δυο αλλαξιές επαντρεύτηκα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δύο αλλαξιές. Έκανε η μάνα μου, πήγε πήρε, σαίζ έλεγαν ατα τότε ρωσικά δηλαδή τα έλεγαν και πήγε πήρε υφάσματα και ήρθε η μάνα μου, φόρτωσε έναν άλογο και πήρε και ήρθε, αμά εμείς κορίτσια πολλά ήμασταν, 4 κορίτσια ήμασταν, απ' έναν κομμάτ' πα να 'παίρνες, ετελείωνανε. Και πήγε και ήρθε ένα φορτίο αυτά, υφάσματα. Τότε δεν υπήρχαν και υφάσματα ωραία, χάσον μωρέ χάσον.

Ερευνητής: Τότε ήτανε δύσκολά

Πληροφορητής: Αίσχος ήτανε. Και πήρε και ήρθε η καημένη και έκοψε και έκανε δύο αλλαξιές εμένα και δύο έκανε την Άννη μου. Τάχα εμένα τα έκανε δηλαδή τα τέσσερα αλλαξιές. Κομπινεζά, νυχτικές και... άλλο τι έκανε δεν ξέρω.

Ερευνητής: Αυτή ήταν η προίκα.

Πληροφορητής: Τέλος πάντων ό,τι ήτανε, αυτά ήτανε, δύο αλλαξιές. Και όταν επαντρεύτηκα εγώ, είπε τα δύο 'α δίγω εσέν και τ' άλλ' τα δύο αφήνομε την Άννα. Και αφήσέ με δύο αλλαξιές και με κείνα τα δύο αλλαξιές πήγα επαντρεύτηκα. Φτώχεια κατηραμένα ήτανε καλέ. Εμείς πέρασαμε πολλά φτώχεια.

Ερευνητής: Ε πώς 'κ' ξεκίνησετε να έρχουστον επεκεί αδά στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Πώς ξεκίνησαμε και ήρθαμε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έρθε ύστερα, έζησε η πεθερά μ' όταν έρθε ασ' στην εξορία και έζησεμόνον εκεί.

Ερευνητής: Η καημέντσα.

Πληροφορητής: Στην Τουρκία στην Τραπεζούντα. Και από κει τους έκαναν αυτό, εβάλ'ναν ατσ' σα πλοία, τους έστειλαν στην Ελλάδα, όσοι ήτανε πρόσφυγοι δηλαδή. Ναι και ήρθε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Μόνη της;

Πληροφορητής: Μόνη της, ναι μόνη της ναι.

Ερευνητής: Ήξερε ότι ο θείος Χριστόφορο ζει;

Πληροφορητής: Ήξερε που έν' στην Ρωσία, άμα ζει, 'κί ζει χαπάρ' δεν είχε.

Ερευνητής: Α, χαπάρι δεν είχε. Ήξερε πως ζει.

Πληροφορητής: Αμά χαπάρι δεν είχε.

Παρέμβαση παριστάμενης

Ο θείος Χριστόφορος πώς βρέθηκε στη Ρωσία;

Ερευνητής: Πώς βρέθηκε στη Ρωσία;

Πληροφορητής: Στη Ρωσία εκείνος έφυγε απ' την Τουρκία, θα τον έπαιρναν στρατιώτη οι Τούρκοι και έφυγε κρυφά και ήρθε στη Ρωσία και κανέναν δεν είχε ο καημένο, σε ξένο το μέρος πολύ τράβηξε. Και έκανε τη δασκαλική και εζήνε. Αμά δεν ήξερε η μάνα ατ' αν ζει ή όχι. Δεν ήξερε, ούτε εκείνε έξερε, αν ζει ο γιος της, δεν είχανε δούναι λαβείν. Άστα καλέ τέτοια περιπέτειας πολλά είναι.

Ερευνητής: Και πότε μάθατε, ποίο χρονία μάθατε;

Πληροφορητής: Ύστερα κοίταξε, μετά αυτή έρθε διαταγή, έντονε η ανταλλαγή. Έρθε διαταγή όλοι οι πρόσφυγες, όσοι έζησαν και έρθαν και γύρισαν οπίσ' ασ' εξορίας και αδά, να πάνε όλοι στην Ελλάδα απ' την Τουρκία, όλοι να πάνε στην Ελλάδα. Έτυχε η πεθερά μ' πα η καημέντσα την έβαλαν σο πλοίο και έστειλαν ατην στην Ελλάδα. Έρθε στην Ελλάδα, κανέναν συγγενό δεν έχει, κανέναν δεν είχε, το παιδίν ατ'ς δεν ήξερε πού ήταν. Το παιδίν ατ'ς στην Ρωσία εζήνε, αμά πού ήτανε δεν έξερε, αν ζει ή όχι. Δεν έπαιρνε είδηση για. Ούτε εκείνε ούτε ο Χριστόφορο εξέρ'νε αν ζει η μάνα ατ'. Έρθανε και έρθε στην Ελλάδα. Κοίταξε τυχερά δηλαδή! Όποιος είναι τυχερό να ζει, ζει. Έρθε στην Ελλάδα, έρθε σο αυτό, τους έφεραν στην Σαλονίκη μέσα, εκεί σα τδιατίρα και δεν πέθανε κέλα, όλ' επεθάνανε και αυτή έζησε. Δεν επέθανε η καημένη, είχε ζωή για να ζήσει. Μετά έρθε ασ' στη Θεσσαλονίκη σα χωρία, έρθε σο Βολβό, είχε ξάδελφο, έτυχε να βρει τον εξάδελφό της και έμεινε σ' εξαδελφού ατ'ς κοντά δηλαδή. Εκεί πα δεν κοιτούσαν, αμά τέλος πάντων. Μέσα σ' ένα δωμάτιο καλυβόπο την έβαλαν και καθότανε. Και δεν ήξερε τα παιδιά της πού ήτανε. Αμά κάθε μέρα εκατήβαινε σο Σοχούμ, στη Θεσσαλονίκη σο πλοίο κοντά, στη σκάλα κοντά και επένε και κοιτούσε μήπως κανένας έρχεται απ' τη Ρωσία και μαθαίνω το παιδί μ' αν ζήσει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ναι. Τυχερό δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι τυχερό.

Πληροφορητής: Καθότανε πάνω ση σκάλα και περίμενε τα πλοία, όταν έρχοντανανε, ερώ-
τανε απ' τη Ρωσία από πού έρχεσαι πουλί μ',
πολύ μιλάνε κέλα, πουλικά μ' από πού έρχε-
σαι; Τραπεζουνταΐισσα έτονε. Έλεγαν ασ' σο
Σοχούμ έρχουμες. Σο Σοχούμ μήπως εξέρετε
ο Χριστόφορος ο Γαβράς; Ε, πού α ξέρ'ναν
ατείν, κανένας δεν ήξερε. Έλεγαν ατην, θεία,
δεν ξέρομε τίποτε. Έτυχε η αδελφή μου να
'ρθει ασ' σην Ρωσία, ασ' εμένα μεγαλύτερη
εκείνε. Ήταν η Δέσποινα και μετά έτον εκείνε
και μετά έτον η Λεμονιά και μετά είμαι εγώ.
Ο γαμπρό μ' είπε 'α πάω σην Ελλάδα, 'α πάω
σην Ελλάδα, σηκώθηκε και ήρθε σην Ελλάδα.
Εκείνε μωρό δεν είχε, ένα μωρό έκανε και πέ-
θανε κι άλλο δεν έκανε. Έρθαν εκεί, εβγήκε
ας' σο πλοίο και ανέβηκε σα σκάλας και έρθε
απάν' σην σκάλα κάθεται σο αυτό και έφερε
τα πράματα της να πάνε σε ένα άλλο χωριό
θα πηγαίνανε. Η πεθερά μ' κάθεται εκεί
απάνω η καημένη. Και περιμέν' και λέει, που-
λικά μ, από πού είστε; Λέει η Ελισσάβα, η
αδελφή μου, εσύ από πού είσαι, θεία, λέει. Εγώ
είμαι, λέει, απ' την Τραπεζούντα και έχω έναν
παιδί, λέει, στη Ρωσία, έχω ένα παιδί, λέει στη
Ρωσία και είναι, λέει, δάσκαλος, άμα δεν ξέρω
αν ζήσει ή όχι. Ακόμα λέγ' ατο και ανατρι-
χιασα.

Ερευνητής: Έν' ανατριχιαστικό.

Πληροφορητής: Ανατριχιασα. Λέει εκείνε και
πώς τον λένε, θεία; Έτυχε να έν' η αδελφή μ'.
Πώς τον λένε; Χριστόφορο τον λένε. Ατότε
τον είπε, εγώ παντρεμένη ήμανε για, εγώ είχα
δύο πα μωρά, όταν έφυε η Σάββα μου. Λέει,
θεία, γαμπρός μου είναι. Ουου όταν είπε γα-
μπρός μου...

Ερευνητής: Η καημένησα.

Πληροφορητής: Αγκαλιάσματα, κλάματα, θά-
ματα, πράματα, πώς έτυχε και βρήκα το παιδί
μου.

Ερευνητής: Ω! η καημένησα.

Πληροφορητής: Θεία, μην στεναχωριέσαι, είπε
ατηνε, εγώ θα σε δώσω. Όλα από κει η Σάββα
μουν όλα τα καλά επήρε και ήρθε, όλα τα
καλά, τσουβάλα εγέμισαν και έρθε τρόφιμα.

Ερευνητής: Επήρεν ατηνε μαζί ν' ατ'ς;

Πληροφορητής: Όχι δεν την πήρε μαζί της, πού
να την πάει; Εκείνη πού θα πήγαινε; Σάματι
ήξερε πού θα πήγαινε;

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Εκείνε πα πρόσφυγα ήτανε.
Εγώ θα σε δώσω όλα τα καλά, είπεν ατηνε να

φας, είπεν ατηνε. Έχεις μέρος να καθίσεις;
Έχω ένα δωμάτιο μ' έδωσαν και κάθομαι, είπε,
να φάγω δεν έχω, είπε. Την έδωσε τροφήματα
ας' όλα, βουτήρητα, τσοκαλίκια, πληγούρα,
απ' εκεί όλα τα καλά που επήρε και έρθε, πα-
τάτες, κρεμμύδια, όλα, όλα, όλα. Εγέμισε ένα
τσουβάλ' και την έδωσε τρόφιμα. Και είπεν
ατην, θεία, αυτά τελειώσον και εγώ πάλι εδώ
είμαι, είπεν ατηνε. Αν είναι και πάλι σε δω, θα
σε δώσω, είπεν ατηνε. Και εγώ, λέει, θα γρά-
φτω ατώρα γράμμα σον Χριστόφορο πως ζει
η μάνα σ' και είναι αδά και εκείνος, λέει, από
κει θα σε στείλει λεφτά. Ο Χριστόφορο έτον
και δάσκαλος για. Η καημένησα η πεθερά μ'
κλάματα και έμαθε πως ζει ο γιος της. Πολύ
κακά πράματα είν' σον κόσμο. Από πίσω η
Σάββα μουν έφυγε την έστειλε την γριά πα
και πήγε, εκείνε πα γριά ήτανε καλέ, γριά
ήτανε. Όταν την γνώρισα εγώ ήτανε εξήντα
δύο χρονών και ογδόντα πέντε χρονών πέ-
θανε. Επεκεί αμάν έγραψε γράμμα, η Σάββα
μουν δεν έχασε χρόνο καθόλου, έγραψε
γράμμα και λέει, Χριστόφορε, έτυχα τη μάνα
σ', απ' το πλοίο μόλις ανέβηκα και απάν' στην
σκάλα, λέει, έτυχα τη μάνα σου και έτσι και
έτσι και έτσι. Είπε όλη την περιπέτειά της και
είναι μόνη της και δεν έχει κανέναν και να
φάει δεν έχει καθόλου. Εγώ ό,τι ήταν και δεν
είχα, όλα της τα 'δωσ' α', αμά εσύ από κει
ετοίμασε και στείλε λεφτά. Ο Χριστόφορο
αμάν ετοίμασε τρία χιλιάδες εκείν' τον καιρό
και έστειλε τη μάνα ατ'. Αμά πήραν και τα
έφαγαν ατείν οι συγγενοί ατ'ς. Εκείνε δεν την
άφησαν τίποτα την καημένησα, τα έφαγανε.
Τέλος πάντων φτώχεια πολλά έτον ετότε.

Ερευνητής: Τότε ναι και δικαιολογούνται όλα
για τη φτώχεια. 'Κ' έν' σωστό, αλλά έτονε γε-
γονός. Ο μπάρμπα Χριστόφορο ντ' εποίκε,
όταν έκ'σεν ο καημένον ότι η μάνα ν ατ' ζει;

Πληροφορητής: Και τι θα κάνε; Κλάματα, κακό,
η μάνα μ' ζει και να πάγω δεν μπορώ. Και
τότε έβαλε μπρος τα χαρτιά του. Και μείς
κρυφά ήρθαμε, δεν φανερώθηκε στην κυβέρ-
νηση, δεν τον άφηνανε, κια ατότε ήρθε ο
κομμουνισμός.

Ερευνητής: Δάσκαλος ήτανε διανοούμενος.

Πληροφορητής: Ο κομμουνισμός δηλαδή άρχισε
και έφερε ψυχή και κρυφά, από κει τα χαρτιά
κρυφά τα έβγαλε. Χαρτιά δηλαδή τι έβγαλε;
Μόνον διαβατήριο έβγαλε και μπήκε σο
πλοίο. Ούτε παρουσιάστηκε ούτε τίποτα, τα
δικαιώματά όλα τα άφησε εκεί, ενώ εδώ αμέ-
σως ο Χριστόφορο έπρεπε να εδιορίσκουτον

δάσκαλος. Δεν διορίστηκε, δεν τον αναγνώρισαν. Εφτά χρόνια δασκαλική δεν τα αναγνώρισαν. Έπρεπε να επένε εδώ δύο χρόνια κι άλλο σο διδασκαλείο και να τον αναγνώριζαν. Εκείνος πα δεν το έκανε και έμεινε χωρίς δουλειά και υπόφερα εγώ, τράβηξα εγώ.

Ερευνητής: Τότε όταν ήρθατε τώρα, πώς βρήκατε τη μάνα του;

Πληροφορητής: Τη μάνα του;

Ερευνητής: Ναι, τότε ήρθατε, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Καλέ η μάνα του χάλια ήτανε, για άφησέ με και συ.

Ερευνητής: Όταν ήρθατε το '29...

Πληροφορητής: Όταν ήρθαμε εδώ, έμαθαμε δηλαδή πού είναι, κατάλαβες; Έμαθε εκείνε πως ήρθε ο γιος της, ο Χριστόφορο πήγε και την πήρε, πήγε την πήρε ο γιος της, αμά ήταν σε κακά χάλια. Ούτε να ντυθεί είχε ούτε σεντόνι είχε ούτε κρεβάτια είχε να κοιμηθεί ούτε τίποτα πιάτο είχε. Χασ' τα, χάσ' τα, εγώ πολύ τράβηξα. Άστα, άστα, τράβηξα πολλά. Την δικιά μου την περιπέτεια πιο καλλίτερα είναι να μην ξέρει.

Ερευνητής: Και αυτή η γιαγιά χάρηκε, είδε το παιδί της.

Πληροφορητής: Είδε το παιδί της, χάρηκε.

Ερευνητής: Και έζησε μαζί σου.

Πληροφορητής: Έζησε μαζί μου πόσα χρόνια, 24 χρόνια.

Ερευνητής: 24 χρόνια. Εδώ πέθανε.

Πληροφορητής: Εδώ πέθανε στα χέρια μου.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά γέννησε;

Πληροφορητής: Αυτή γέννησε τρία κορίτσια και έναν αγούρ', τέσσερα.

Ερευνητής: Και έζησε μόνο το ένα.

Πληροφορητής: Μόνο τον Χριστόφορο είχε αγόρι και τρία κορίτσια είχε, τα τρία ατ'ς πα επέθανανε στην εξορία ασ' την πείνα και μόνο εκείνε έζησε, έρθε εκατήβε και ήρθε εδώ και τράβηξα εγώ του Χριστού τα πάθη. Ύστερα έχασε τα μάτια της, εφτά χρόνια έχασε τα μάτια της και την είχα χωρίς μάτια.

Ερευνητής: Τι να μην χάσει, αυτή πόσο κλάμα θα έριξε στη ζωή της η καημένη.

Πληροφορητής: Όχι καταρράκτη είχε.

Ερευνητής: Καταρράκτη είχε α.

Πληροφορητής: Καταρράκτη είχε και εκείνε εθέλεσε και ετράβηξε εκείνε πα και εγώ πα. Όταν ετοίμασε ο Χριστόφορο τα λεφτά και να παίρ' ατην και πάει στην Θεσσαλονίκη να πάει να την θεραπεύσει, ε'είνε εγχείρηση εθέλ'νε. Έναν καθάρημα εθέλ'νε τ' ομμάτι της τουλάχιστον το ένα. Δεν ήθελε να πάει. Δεν πάω, φοβάμαι,

α κόφ'νε τη γούλα μ', α κόφ'νε τη γούλα μ', έτσι το έπαιρνε, α κόφ'νε τη γούλα μ', έλεε, οι γιατροί. Και δεν ήθελε να πάει και τράβηξε εκείνη το σκοτάδι και τράβηξα και εγώ του κόσμου τα βάσανα. Εγώ πολύ τράβηξα.

Ερευνητής: Εδώ κατευθείαν ασ' ση Ρωσία στην Κατερίνη έρθετε;

Πληροφορητής: Κοίταξε, έρθαμε απάνω στην Σφενδάμη.

Ερευνητής: Α, στην Σφενδάμη. Εδέκαν εσας κλήρο;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όχι δεν πήραμε τίποτα.

Ερευνητής: Πω! Πω! Δηλαδή ανταλλάξιμοι από ανταλλαγή δεν πήραν τίποτε.

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα δεν πήραμε, τίποτα.

Ερευνητής: Και στην Σφενδάμη πώς κι άτσ';

Πληροφορητής: Στην Σφενδάμη έτον η αδελφή μ'.

Ερευνητής: Α! έτον η αδελφή σ'.

Πληροφορητής: Και πήγα με την αδελφή μ', έκανα καπνά. Δουλεύαμε τα καπνά και άνοιξε και ο..

Παρέμβαση παριστάμενης
Και ο θείο Χαράλαμπος εκεί ήτανε;

Πληροφορητής: Και ο Χαράλαμπος εκεί ήτανε και ο Κυριάκος και ο Χαράλαμπος και ο Κώστας όλοι εκεί ήτανε. Και πήγα και γω και εκάθουμ'νε με την αδελφή μου τη Δέσποινα. Και μετά από κει...

Ερευνητής: Ο Χριστόφορος είχε φροντιστήριο άλλο;

Πληροφορητής: Όχι τίποτε δεν είχε τότε, γεωργία τάχα θα εποίναμε γεωργία, εκείνος δεν ήξερε να δουλέψει, εδούλευα εγώ. Καλέ εγώ πολύ τράβηξα, αφήστε με, για αφήστε με. Η δικιά μου η ζωή περιπέτεια είναι.

Ερευνητής: Δεν ήξερε ο καημένος.

Πληροφορητής: Εγώ πολύ κουράστηκα.

Ερευνητής: Όταν λες έκανες καπνά, πώς στρέμματα έβαζες εκεί;

Πληροφορητής: Καπνά εγώ; Με την αδελφή μου φύτευα 20 στρέμματα.

Ερευνητής: Μόνες σας; Χριστέ μου!

Πληροφορητής: Και τα δούλευα, πώς εδούλευα! Εγώ και κει πολύ δούλευα. Και δούλευα, ο Χριστόφορο δεν ήξερε να δουλέψει. Ο Χριστόφορο τράβηξε πολύ ο καημένο, πάρα πολύ τράβηξε. Ένοιξε και πακάλικο εκεί πάνω με τα λεφτά που είχε. Τον γέλασανε, άνοιξε πακάλικο, οι χωριάτες τέτοια ήθελαν να φάνε. Κουβάλησαν και έφαγαν βερεσιά, κουβάλησαν και έφαγαν βερεσιά.

Ερευνητής: Και επεκεί είπαν 'κ' έχομε.

Πληροφορητής: Επεκεί ήρθε το '29 καταστροφή, το '29 αν θυμάσαι, δεν ξέρω.

Ερευνητής: Όχι, εμείς δεν ήμασταν γεννημένοι, αλλά ακούμε.

Πληροφορητής: Το '29 έγινε κατακλυσμός βροχή, βροχή, βροχή. Έναν μήνα συνέχεια έβρεχε σα καπνά απάνω. Ένα φύλλο δεν πήραμε καλό, όλα πήγανε χαμένα τα καπνά. Και τ' επήραμε πα χαμένα και που ήταν σο χωράφ' όλα αχρείστηκαν, όλα άχρηστα και έμειναμε χρεωμέν', ασ' σο 'κί είχαμε λεφτά, έμειναμε και χρεωμέν' σε τράπεζες κι εδώ και κει. Και μετά έμ'νε πολύ έξυπνη πάλι εγώ και δεν ήθελα τα χωριά και έλεγα σε χωριό δεν θα μείνω. Χωριό παιδί δεν θα κάνω, χωριό παιδί δεν θα μεγαλώσω, 'α κατεβούμε στην Σαλονίκη, στην Κατερίνη. Και τότε έρθε διαταγή, έλεγαν ο εποικισμός θα χτίζ' σπίτια και όσοι δεν έχουνε σπίτια, να 'ρθουν να γραφτούνε. Έρθα κατέβηκα εγώ εδώ. Εγώ πολύ υπόφερα καλέ, η δικιά μου η ζωή όλο περιπέτεια είναι.

Ερευνητής: Πότε ήρθες εδώ το '29;

Πληροφορητής: Το '29 της χρονιάς ήρθα εδώ. Νοίκιασαμε δωμάτιο, κάθισα εδώ και γράφτηκαμε στον εποικισμό να δουν την οικογένεια και να μας δίνουν σπίτι για.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και γράφτηκαμε καλά ήτανε, εντάξει ήτανε, πλήρωσα κέλα. Έγινε ο συνοικισμός αυτό, από δω όπως είναι το δημόσιο, ήταν χτισμένα τα σπίτ'α ο συνοικισμός και έρθαμε στον κλήρο. Έμ'νε εκεί γραμμένη εγώ και με έπεσε και καλό σπίτι. Ήτανε οι Κούλαληδες, τουρκόφωνοι, όλα τα πήρανε εκείνοι και χάλασαν τον κλήρο και επήραν ατα όλα οι Κούλαληδες τα σπίτ'α και εμέν εξέγκαν επιλαχών. Εμάς εξέγκαν επιλαχών, σπίτι δεν έχω πάλι. Άντε Μαρίκα ξαναπάνε στο χωριό. Επήγα πάλι. Ατότε είπαν 'α χτίζομε αβούτο τον συνοικισμό και πάλι όσοι είν' γραμμέν', θα πάρουνε σπίτι. Εχτίστηκε αυτός ο συνοικισμός. Πολύ άτυχη ήμανε καλέ, καλέ εγώ πολύ άτυχη ήμανε. Εχτίστηκε αυτός ο συνοικισμός, ήμανε γραμμένη όμως, δεν μπορούσαν να με ξεγράψουν εμε και πλήρωσα κέλα, έγινε ο συνοικισμός, κληρώθηκαν αυτά τα σπίτια και εγώ πέφτω πάλι επιλαχών.

Ερευνητής: Χριστέ μου!

Πληροφορητής: Πάλι επιλαχών. Αυτή η σειρά, όπως έν' το δικό σας η σειρά μέχρι απάν', ήτανε θεμέλια, τ' άλλα όλα χτίστηκαν, όλα χτίστηκαν, τακτοποιήθηκαν όλα και αυτά

ήτανε θεμέλια μόνο. Και εδώ είχα ελπίδες δηλαδή να πάρω σπίτι. Επιλαχών, επιλαχών, έγινε αυτός ο κλήρος, με πέφτει αυτό το σπίτι και αυτό πάλι θεμέλια.

Ερευνητής: Θεμέλιο.

Πληροφορητής: Θεμέλιο, έπεσεν αυτό και πέφτω εδώ στην άκρια. Εδώ σπίτια δεν ήτανε τότε, ήτανε μόνον αυλάκια και χωράφ'α. Και εγώ είπα η καμμένη σπίτ' ας έχω και δικό μ' ας είναι και τα μωρά μ' να παίρω και πάω σο σπίτι μ' και ας είναι και ση κοσμί' την άκρη, ας είναι σο ποτάμι μέσα, αρκεί δικό μου να είναι. και έρθαμε εδώ κοντά και ένα καλό σπίτι πα δεν με έπεσε εδώ στον δρόμο. Την Τόμη έπεσε εδώ κοντά στην γωνία και εγώ έπεσα εδώ. Και έτσι πήραμε αυτό το σπίτι.

Ερευνητής: Το 'χτισες μόνη;

Πληροφορητής: Όχι, το έχτισαν ο εποικισμός, παντζούρ'α και τέτοια δεν έκανα, μόνο τα τζάμ'α και αυτά πόρτες, αυτά ήτανε, άλλο δεν έκανα.

Ερευνητής: Και μετά ασχολήθηκες με τη γεωργία πάλι;

Πληροφορητής: Με τη γεωργία πάλι, με τι ασχολούμαν; έρθα και εγέρασα με τη γεωργία.

Ερευνητής: Είδες όμως έβγαλες γιο που ήτανε καλός μαθητής τότε, ε;

Πληροφορητής: Έκανα γιο καλόν, άμα πολύ κουράστηκα.

Ερευνητής: Θεία Μαρίκα, ναι τώρα σαν μάνα ρωτώ σε, κοίταξε εγώ πα είμαι μάνα και χήρα είμαι και έχω γιους. Εσύ με τόσες φτώχειες πώς αισθανόσουν, όταν έβλεπες το μωρό σ', το παιδί σ', να έν' καλός μαθητής και να θέλ'...

Πληροφορητής: Παναΐα, τι λέει αυτή καλέ...

Ερευνητής: Να σπουδάζ', εδούλευες άλλο τόσο.

Πληροφορητής: Άλλ' ατόσο δούλευα, Παναγία αλλοίμονο, το παιδί μ' ήταν άξιο παιδί. Ετελείωσε το Γυμνάσιο και λέει εγώ θα πάω να δώσω εξετάσεις, όπου πετυχαίνω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εθέλ'νε να εδίνε αξιωματικός δηλαδή, αξιωματικοί δεν πλήρωνες, κατάλαβες; Θα υπηρετούσε δέκα χρόνια αξιωματικός και μετά θα έκανε καριέρα δικό του. Ε βασιστήκαμε σ' εκείνο, δεχτήκαμε, είπαμε τι να κάνουμε; Αφού δεν είχαμε, αφού δεν είχαμε. Επήε το πουλάκι μ', επήε και έδωσε εξετάσεις, επήρε βιβλία, έκανε, έκανε αυτό... φτώχεια! Πολύ τράβηξα, κούκλα μου.

Ερευνητής: Ναι, δικαιώθηκες όμως.

Πληροφορητής: Αχ Παναΐα μου! Τι τράβηξα,

πολύ αγωνίστηκα, πολύ. Πήρε βιβλία, edιά-
βασε, έρθε η ώρα να πάει να δι' εξετάσεις σο
πανεπιστήμιο, στρατιωτικός για να μη έχουμε
ευθύνη να πληρώνομε. Την ώρα που μπήκε
μέσα αμέσως με το πρώτο, είδαν το ντύσιμον
ατ', είδαν φτωχό είναι, παντέφτωχο και ήταν
τα παιδιά κλέματα παιδιά, ντυμέν' και διορ-
θωμένα, αξιωματικών παιδιά, τον δικό μ' τον
γιο 'α παίρνανε;

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Εμ τι! Μόλις το είδανε φτωχό
παιδί, αυτόν θα πάρουμε; Όσον θέλτς ασ'
είσαι καλός μαθητής, αμέσως τον έκοψαν, τον
έκοψαν αμέσως, τον είπαν εσύ δεν είσαι γι'
αυτήν, σο μάθημα που έδωσε, δεν ξέρω, τον
έκοψαν και δεν έδωσε φυσικά. Τον έκοψαν.
Ωχ, επήρε τη βαλίτσαν ατ' και έρθε βγήκε.
Εγώ πολύ τράβηξα, κούκλα μου, εγώ πολύ
τράβηξα.

Ερευνητής: Πληγώθηκες μια φορά ακόμα.

Πληροφορητής: Εγώ πληγώθηκα, μόνο μία
φορά πληγώθηκα; Εκάθουμ'νες εγώ και ο
Χριστόφορο, Κυριακή ημέρα ήτανε, έξω στην
αυλή μέσα εκάθουμ'νες και λέω, Χριστόφορε,
ατώρα τι θα κάνουμε; Εγώ σκέφκουμαι πώς
'α φέρομ' α' βόλτα, εμείς 'α σπουδάζομε παι-
διά, πώς 'α φέρομ' α'; φτώχεια πολλά είναι.
Δεν είχαμε χωράφι, δεν είχαμε ένα πιθαμή
τόπο, εκτός απ' αυτό το οικόπεδο δεν είχαμε
τίποτα, μοίρα δεν είχαμε. Και έλεγαμε τα δικά
μας. Βλέπω το πουλάκι μου έρχεται, εθερείς
τον βλέπω τώρα, με τη βαλίτσα στα χέρια του
έρχεται. Όταν ήρθε και αντίκρυσε τον κύρ'ν
αχθε, εγκαλέστε και εφίλεσε, έκλαψε. Έπεσε
στην εγκάλεν ατ' και έκλαψε. Λέει, πάπα, μ'
έκοψαν. Έκλαψε εκείνο, έκλαψα εγώ, ο Χρι-
στόφορο έκλαψε. Τι να κάνουμε; Έκλαψαμ'
και τι να κάνουμε; Είπα, πουλάκι μ', μην
κλαις. Εγώ, είπα, θα γίνω θυσία και εγώ εσένα
θα σε σπουδάσω, είπα τονε. Πού θέλεις να
πας; Να μην πας, λέγω, γιατρός, εκεί εθέλ'νε,
εκεί εθέλ'νε. Φτώχεια καθηραμένο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εκείνος εθέλ'νε να edίνε σην
ιατρική. Λέγω δεν θα πας ιατρική, Λία, θα
πας, είπα, καθηγητής. Καθηγητής έν' τέσσερα
χρόνα. Τέσσερα χρόνια, λέω, κάτι θα κάνομε.
Θα δουλέψει ο παπάς, θα δουλέψω εγώ, ολίγο
καλοκαίρ' εσύ θα δουλέψεις, θα το φέρεις
βόλτα, λέγω πουλάκι μ' και θα το φέρομε
βόλτα. Θα σπουδάσεις καθηγητής. Τον γέ-
λασα. Ένα καιρό με είπε, εγώ δεν γίνομαι.
Μετά ύστερα ετακτοποιήθηκε. Επήρε βιβλία

και edιάβαζε αυτά, καθηγητής. Edιάβαζε κα-
θηγητής, edιάβαζε, τακτοποιήθηκε. Ετακτο-
ποίησα την βαλίτσαν ατ' όλα, τα διόρθωσα
από δω, από κει, αχ, τι τράβηξα και γω. Εγώ
πολύ τράβηξα, κούκλα μου. Η δικιά μου πε-
ριπέτεια πολύ μεγάλη είναι.

Ερευνητής: Και γω τράβηξα, θεία Μαρίκα, έτσι
είναι η ζωή.

Πληροφορητής: Ετοιμάσα την βαλίτσα ν ατ' και
περιμένω να 'ρθει ο Λίας και πήγε ο Λία να
αποχαιρετίζει, τη Μάρθα την αδελφή μ'
εγνώρτσες ατην;

Ερευνητής: Ναι πως.

Πληροφορητής: Εκεί είχε έναν υπάλληλο τρα-
πέζης, είχε νοικιασμένο το δωμάτιό της, εκεί-
νος αγαπούσε πολύ τον Λία, επειδή ήταν
έξυπνος και έλεγε τη Μάρθα, κυρία Μάρθα,
αυτό το παιδί θα 'ίνεται ένας μεγάλος άντρας.
Έχει μεγάλο κεφάλι, δεν πρέπει να τ' αφή-
σουν έτσι, αμά είναι πολύ φτωχοί. Ο πατέρας
του είναι πολύ φτωχός, δεν έχει καθόλου. Έι,
λέει η Μάρθα, το ξέρουμε, αλλά τι να κά-
νουμε, όλοι φτωχοί είμαστε, δεν έχομε κανείς
να βοηθάμε, κανείς δεν μπορεί να βοηθήσομε.
Έρθε από κει το μωρό μ' ο Λιας, έρθε ν' απο-
χαιρετίζ' τον Μίμη, Μίμη τον ελέγανε. Λέει,
κύριε Μίμη, χάιτε ατίο, λέει, φεύγω, πάω
αύριο με το καλό θα πάω να δώσω εξετάσεις
και αξιωματικός θα επένε για, όχι καθηγητής
θα επένε. Θα πάω να δώσω εξετάσεις. Λέει
ατονε πού θα δώσεις παιδί μου, είπε ατονε ο
Μίμης. Λέει θα δώσω καθηγητής. Όχι, είπεν
ατονε, όχι καθηγητής δεν θα δώσεις εσύ, εσύ
δεν είσαι για καθηγητής, είπεν ατονε, εσύ
είσαι στην κοινωνία, είπε, χρήσιμος άνθρω-
πος, είσαι για την κοινωνία, είπεν ατονε. Όχι,
αυτέ, κύριε Μίμη, είπεν ατονε, δεν έχομε δυ-
νάμεις, φτώχεια καθηραμένα, είπε, δεν μπο-
ρούμε, είπε. Είπαμε να πάω, αμά δεν μπόρεσα
να πάω στρατιωτικός και αφού δεν με πή-
ρανε, λέει, θα πάω καθηγητής, τι να κάνω,
τέσσερα χρόνια είναι, κάτι να κάνουμε. Ολίγο
εγώ θα δουλέψω, ολίγο ο παπάς μου θα δου-
λέψει, η μαμά μου θα δουλέψει, τέσσερα
χρόνα θα τα βολέψουμε. Όχι, είπεν ατονε, κα-
θηγητής τι να πας, είπεν ατονε, γιατρός θα
πας, είπε, σην ιατρική θα πας εσύ. Τον γελάει
από κει ο Μίμης. Ο Λίας ετακτοποιήθηκε από
κει έρθε και πάει γιατρός. Μάνα μου! Το λέγω
δηλαδή και ατώρα πα κλαίγω. Εκεί στέκω εγώ
και περιμένω με την βαλίτσαν ατ' και λέγω
δεν ήρθε. Έρθε από κει μετ' έναν γέλος, λέει,
μαμά, εγώ άλλαξα το φύλλο. Γιατί; Τι φύλλο

άλλαξες; Εγώ δεν θα πάω καθηγητής. Γιατί; Εγώ γιατρός θα πάω. Μάνα, θα τρελαθώ, είπα. Λία, θα πάω ρούζω και σκοτούμαι, είπα τονε. Εγώ θα σκοτωθώ, είπε τονε. Όχι, καθηγητής θα πας, γιατρός δεν θα πας, είπα. Λία, δεν έχομε, Λία, δεν έχομε, τι θα κάνομε; Κλάματα εγώ κακό. Έκλαψε εκείνο πα και λέει, μαμά, μην κλαις καθόλου. Εγώ θα δώσω εξετάσεις, εγώ θα μπω μέσα, με το πρώτο θα μπω κέλα, θα μπω μέσα. Και εσύ να μην κλαις καθόλου. Ούτε να στεναχωρεθείς ούτε τίποτα. Εγώ από κει θα έρθω, μόλις μπω στο Πανεπιστήμιο, θα έρθω να δουλέψω με τον παπά μου, έτονε σ' αλώνω παραλήπτης. Θα πάω παραλήπτης. Ας σ' αλώνω θα κάνω μαθήματα, φροντιστήρια παιδιά και εγώ θα τα βολεύω, εγώ τα λεφτά μου θα τα κάνω. Την εγγραφή μου, ατότε έτον και εγγραφή, τότε δύσκολο ήταν η σπουδή καλέ, όλα τα βιβλία εγόραζαμ' ατα.

Ερευνητής: Ποια χρονιά μπήκε ο Ηλίας στο Πανεπιστήμιο;

Πληροφορητής: Ποια χρονιά μπήκε άραγε; Σάματι εξέρ' α'; Ενέσπαλα κέλα.

Ερευνητής: Το '48, '49 εκεί μέσα;

Πληροφορητής: Α εκεί μέσα ακριβώς.

Ερευνητής: Εκεί μέσα πρέπει, γιατί γύρω στο '56 ήτανε στο πτυχίο.

Πληροφορητής: Ναι ατότε ήταν το '49.

Ερευνητής: Γύρω στο '55, '56 έπαιρνε πτυχία ο Ηλίας.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Το '49 εκεί μέσα πρέπει να ήτανε.

Πληροφορητής: Το '49, το '49 εκεί μέσα. Έρθε ο Λίας εκεί, ετοιμάστηκαμε, ο Λίας 'α πάει γιατρός. Μω την πίστη σ'! κλάματα εγώ. Λέει με ο Χριστόφορο ύστερα, λέει με, Μαρίκα, μην κλαις, κάτι θα κάνουμε, είπε. ολίγο εσύ θα δουλέψεις, είπε, ολίγο εγώ θα δουλέψω, αυτό πα έρχεται το καλοκαίρι δουλεύει. Αφού αποφάσισε να πάει, ας πάει. Ό,τι γίνεται, γίνεται και πάει. Σηκώθηκα πρωί και πήρε τη βαλίτσα ν' ατ' και επήε ο Λίας. Σ' οχτώ ημέρες απέσ' εκάτσε και εδιάβασε τα βιβλία που θα εδίνε αυτός γιατρός και πέρασε ο Ηλίας απ' τους πρώτους.

Ερευνητής: Οξύνους.

Πληροφορητής: Απ' τους πρώτους επέρασε.

Ερευνητής: Έλεγαν ετότε μεγάλο μυαλό, μεγάλο κεφάλι.

Πληροφορητής: Μεγάλο κεφάλι.

Ερευνητής: Μεγάλο κεφάλι σε μικρό σώμα, ήτανε λεπτός, αδύνατος.

Πληροφορητής: Λεπτός και αδύνατος καλέ.

Ερευνητής: Ναι και μεγάλο μυαλό λέγανε.

Πληροφορητής: Έξω να τον έβλεπες, μέσα δεν τον έπαιρνες καλέ, έτονε και γυμνός και να ντυθεί πα δεν είχε καλέ. Περάν' ο Ηλίας από κει σ' οχτώ ημέρες μέσα δίνει εξετάσεις και στήν' εκεί έναν ολόκληρο ταπέλα και λέει, παπά, και είναι γραμμένος, τα παιδιά δηλαδή όσα έδωσανε και είναι ο πρώτος εκείνος και αποπίσ' έρχουνταν άλλοι δεύτεροι και τρίτοι και τετάρτοι και πέμπτοι και ήταν τα παιδιά που πέρασαν. Παπά, πέρασα. Μην στεναχωριέστε καθόλου και εγώ θα δουλέψω και εσείς θα δουλέψετε και εγώ θα σπουδάσω. Και σπούδασε το καμάρι μου.

Ερευνητής: Και έβγαλες σήμερα, κοίταξε, θεία Μαρίκα, η ζωή σου ήταν δύσκολη.

Πληροφορητής: Πολύ δύσκολη.

Ερευνητής: Αλλά έβγαλες ένα παιδί που είναι ο πρώτος επιστήμονας παιδίατρος, όχι μόνον στην Κατερίνη, στην Πιερία για να μη πω και πιο πέρα. Εγώ, για την ιστορία, θυμούμαι ότι, όταν είχα το μωρό μ' άρρωστο, εκείνον είχα γιατρό. Θυμούμ' ατον, όταν έμ'νε μαθήτρια, που έρθα αδαπέσ' και εποίκε μας φροντιστήρια και έλεγαμε ο Ηλίας θέλει να πάρει πτυχίο, κάνει, που άλλ' ούτε ήξεραν τι είναι τα μαθηματικά, τόσο καθαρό μυαλό, έβγαζε τις ασκήσεις αμέσως. Όταν πήγα το μωρό μου στο Λοιμωδών, όλοι, και έγινε το συμβούλιο, άκουσα αυτά τα λόγια που τα λέω πάντα, είδατε από την Κατερίνη ο Γαβράς; Είδατε τον μεγάλο αυτόν γιατρό πώς έσωσε αυτό το παιδί;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και δεν θα ξεχάσω, να τον χαίρεσαι, την ανθρωπιά του, επειδή με είδε να κλαίω σαν μάνα, άφησε το ιατρείο του και ήρθε κάτω ως το τέλος να αγωνιστεί, στην παρακέντηση ήτανε εκεί. Έζησε αυτήν την ιατρική, δηλαδή την... έκανες ένα παιδί που μέσα στην κοινωνία της Κατερίνης δούλεψε πολύ.

Πληροφορητής: Πολύ, πολύ, πολύ. Δηλαδή ό,τι αγωνίας κάναμε, όλα τα ξέβγαλε, αμά αγωνιστήκαμε πολύ.

Ερευνητής: Ο πατέρας τον καμάρωσε γιατρό;

Πληροφορητής: Ε τον καμάρωσε γιατρό, γιατρό τον είδε. Μόλις πήγε στο χωρίο να κάνει αυτό υποχρεωτικό.

Ερευνητής: Αγροτικό.

Πληροφορητής: Τον έστειλαν απάνω σην Κοζάνη σα Σέρβια ναι και πήγε για υποχρεωτικό. Τον είδε, τον έντυσε, το ντύσιμον ατ' πα είχε. Δεν τον χάρηκε.

Ερευνητής: Δεν τον χάρηκε.
Παρέμβαση παρισταμένης
Νωρίς πέθανε.

Ερευνητής: Νωρίς ναι.

Πληροφορητής: Δεν τον χάρηκε, αλλά δηλαδή τον έντυσε. Τον έκανε κουστούμι, τον έκανε άλλο δεύτερο κουστούμι, τον έκανε παλτό, παπούτσια, αλλαξιές, κια δεν είχε να ντυθεί ο καημένος, παλαία φορούσε. Και τα έβλεπε και χαιρότανε και έλεγε, Μαρίκα, όταν έρθε το κουστούμ'ν ατ' ασ' σον ράφτη και όταν τα είδε αυτά, είπε εγώ τώρα ντρέπομαι να φορέσω τέτοιο κουστούμι και να πάω στην εκκλησία, εκείνος ήταν πολύ της εκκλησίας.

Ερευνητής: Της εκκλησίας ναι.

Πληροφορητής: Εγώ ατώρα εντρέπομαι, είπε, να τα φορέσω. Λέγω τι λες καλέ; Με τα κουρέλα επένες και με το καλό δεν θα πας; Εγώ ατώρα εντρέπομαι να πάω, με έλεπαν πάντα μ' εκείνα και ατώρα εφόρεσα καλά και θα πάω.

Ερευνητής: Άξιο γιο έκανε.

Πληροφορητής: Ναι και τον έντυσα εγώ και τον καμάρωσα και φόρεσε την γραβάτα ν ατ' και πήγε και εντρέπουτον να επένε και επήγαν εκεί ουου ο Γαβράς, ο Γαβράς όλοι τον αγκάλιαζαν. Ο Γαβράς, ο Γαβράς, ο Γαβράς έντον άλλος άνθρωπος.

Ερευνητής: Ο Γαβράς Σανταίος ήταν;

Πληροφορητής: Σανταίος ήταν το όνομα.

Ερευνητής: Γιατί τα ποντιακά σε -ίδης τελειώνουν συνήθως. Είναι μερικά της περιοχής εκείνης...

Πληροφορητής: Και η πεθερά μ' Σανταία ήτανε.

Ερευνητής: Σανταία. Θεία Μαρίκα, θυμάσαι καθόλου, τίποτε καμιά φωτογραφία τη πεθεράς -ι- σ', τ' εσέτερα, κανέναν κειμήλιο, κανέναν ζωνάρ', κανέναν...

Πληροφορητής: Τίποτα δεν έχω, τίποτα, τίποτα, απ' αυτά μην ζητάτε τίποτα.

Ερευνητής: Ούτε φωτογραφίες;

Πληροφορητής: Σάματι έζησα καλά και θα επένα εβγάλ'να και φωτογραφίες είτε άντρας -ι- μ' είτε εγώ. Εμείς με τα φτώχεια πάλευαμε.

Ερευνητής: Ναι, όχι καμιά φωτογραφία, επειδή ο μπάρμπα Χριστόφορος έτον άνθρωπος των γραμμάτων, αν είχε κανέναν.

Πληροφορητής: Φωτογραφία τώρα έχω μέσα έναν φωτογραφία.

Ερευνητής: Το πότε έν' βγαλμένο;

Πληροφορητής: Αυτό είχαμε φωτογραφία και μόλις πέθανε, το βγάλαμε και το μεγάλωσα, έν' μέσα, πάνε κοίταξ' το.

Ερευνητής: Πόσο χρονών, στην Ρωσία έν' βγαλμένο;

Πληροφορητής: Όχι εδώ.

Ερευνητής: Α εδώ όχι, εγώ θέλω από Ρωσία.

Πληροφορητής: Απ' τη Ρωσία δεν είχαμε.

Ερευνητής: Δεν έχεις τίποτε.

Πληροφορητής: Απ' τη Ρωσία εκείνος έφυγε και ήρθε, απ' τους Τούρκους έφυγε, πού να είχε φωτογραφίας πα και όλα πα, από κει έφυγε...

Ερευνητής: Κανέναν βιβλίο τίποτε; Εκείνης της εποχής.

Πληροφορητής: Μπα.

Ερευνητής: Όχι, γιατί ήτανε αυτοί οι Σανταίοι έχουν ιδιαίτερη ιστορία. Το στολίδι του ποντιακού ελληνισμού είναι οι Σανταίοι, στον ηρωισμό ναι.

Πληροφορητής: Τέτοια δεν είχα.

Ερευνητής: Δεν είχε καλώς.

(Τεχνικό πρόβλημα ακούγεται διπλά η φωνή και διακεκομμένη στα τελευταία 2,30 λεπτά)
(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

γούλα = λαιμός, λ. λ. gula.

δίλαβο = καζάνι με δύο λαβές

ιστέ = βέβαια, φυσικά, λ. τ. ište.

μαντζιρίζω = καταλύω τη νηστεία,

νε νε, εναντ. συνδ. ούτε ούτε, λ. τ. ne ne

παρλάευε = λαμποκοπούσε, παρλαύω, παρλαεύω = λαμποκοπώ, λ. τ. parlaklaşmak.

τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη.

τσοκαλίκια = μυζήθρες, λ. αρμ. tşokalik, λ. τ. çökelik.

τσορτάνα = μυζήθρα ξεραμένη στον ήλιο, λ. αρμ. chor.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογος μας η «Ένωση Ποντίων Πιερίας» καταγράφει την ζωή όλων των ηλικιωμένων Ποντίων που ζουν στην Κατερίνη και θα τα επεξεργαστεί. Σ' ακούω, πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στο Σοχούμ.

Ερευνητής: Στην Ρωσία δηλαδή.

Πληροφορητής: Στην Ρωσία γεννήθηκα ναι. Εγώ Τουρκία δεν ξέρω.

Ερευνητής: Καλά, έχουμε Πόντιους και στον Πόντο και στην Ρωσία

Πληροφορητής: Την Τουρκία δεν την ξέρω. Γεννήθηκα στο Πιελάτς. Πέθανε ο μπαμπάς μου. Όταν πέθανε ο μπαμπάς μου ήμουν εφτά χρονών, πέντε χρονών, δεν γνώρισα πατέρα.

Ερευνητής: Τη χρονιά που γεννήθηκες τη θυμάσαι;

Πληροφορητής: Το '05.

Ερευνητής: Το '05.

Πληροφορητής: Το '05 της χρονιάς γεννήθηκα. Και πέθανε ο μπαμπάς μου, μείναμε ορφανά πέντε παιδιά, έξι παιδιά. Η μάνα μου ήταν έγκυος σ' άλλο τη Χαρίκλεια που ήτανε κοιλάρφανη εκείνη. Και μείς μείναμε ορφανά και η μάνα μου μας μεγάλωσε χωρίς πατέρα, χωρίς τίποτα, φτώχεια. Τέλος πάντων είχαμε χωράφια, είχαμε γεωργία, είχαμε κτηνοτροφία. Από φαΐ και από αυτά δεν υποφέραμε, υποφέραμε από ντύσιμο. Και ύστερα μας μεγάλωσε η καημένη η μάνα μου με τη φτώχεια. Πηγαίναμε στα χωράφια, δουλεύαμε. Μία φορά ζήσαμε. Ζήσαμε και μεγαλώσαμε. Ύστερα βγήκαν τα τυχερά μας ένας, ένας παντρευτήκαμε. Όλοι παντρευτήκαμε, ένας ανύπαντρος δεν έμεινε.

Ερευνητής: Ναι, θέλω, θεία Μαρίκα, να μου πεις πώς θυμάσαι το χωριό που γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Το χωριό μου το θυμάμαι. Το χωριό μου τι να σου πω;

Ερευνητής: Ναι, πόσα σπίτια είχε, περίπου τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ένα κατσάβραχο χωριό μέσα στο δάσος.

Ερευνητής: Μέσα στο δάσος.

Πληροφορητής: Ας ήτανε είκοσι σπίτια.

Ερευνητής: Όλοι Έλληνες, Πόντιοι;

Πληροφορητής: Όλοι Πόντιοι, δεν είχαμε ξένους. Ούτε Μιγκρέλους είχαμε, ούτε Ρώσους είχαμε, Έλληνες καθαυτού Πόντιοι.

Ερευνητής: Πόντιοι. Και εσείς το ζατού σου που έλεγαν οι παλιοί, η καταγωγή, ο πατέρα σου, εσύ γεννήθηκες στην Ρωσία, αλλά από ποιο μέρος του Πόντου ήρθε εκεί στο Πιελούτς;

Πληροφορητής: Ο πατέρα μου; απ' την Τουρκία απ' την Αρμούτελη που έλεγαν.

Ερευνητής: Η Αρμούτελη είναι χωριό της Κερασούντας;

Πληροφορητής: Ναι απ' την Κερασούντα ένα χωριό δηλαδή.

Πληροφορητής: Α, ένα χωριό της Κερασούντας.

Πληροφορητής: Κερασούντας χωριό. Εκεί ε γεννήθηκε, εκεί ε παντρευτήκανε, έκανε παιδιά και μετά ήρθε στη Ρωσία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήρθε στη Ρωσία. Από εκεί όταν έφυγε έφερε τη Δέσποινα, τη Χαρίκλεια, όχι την Σάββα και την Δέσποινα έφερε, τα άλλα τα κορίτσια έγιναν στη Ρωσία όλα, όλοι εκεί γεννηθήκαμε. Ο πατέρα μου πέθανε, τότε πέθανε, εκείνο δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Ε δεν πειράζει. Όχι, θέλω να με πεις η εκκλησία σας ποια ήταν εκεί στο χωριό;

Πληροφορητής: Η εκκλησία μας Άι Γιώργης.

Ερευνητής: Άι Γιώργης, οι Πόντιοι όλοι τον Άι Γιώργη έχουνε. Τη θυμάσαι, θεία Μαρίκα, λίγο;

Πληροφορητής: Πολύ ωραία το θυμάμαι, η εκκλησία μας κοντά μας είναι. Εγώ στην εκκλησία κοντά καθόμουνα. Παντρεύτηκα και εκεί κοντά καθόμωσταν. Ο συγχωρεμένος δάσκαλος ήτανε.

Ερευνητής: Δάσκαλος.

Πληροφορητής: Δάσκαλος ήτανε. Ήτανε το σχολείο στην εκκλησία την αυλή. Λίγο ψηλά ήτανε η εκκλησία και χαμηλά ήτανε η πλατεία και το σχολείο. Και εκεί μέσα καθόμουνα. Και πέθανε ο...

Ερευνητής: Στο σχολείο ένας δάσκαλος μόνο ήτανε;

Πληροφορητής: Ένας ήτανε.

Ερευνητής: Ένας δάσκαλος.

Πληροφορητής: Το χωριό μικρό ήτανε.

Ερευνητής: Μικρό ήτανε. Έκανε όλες τα τάξεις αυτός.

Πληροφορητής: Όλες τις τάξεις έκανε, καλός δάσκαλος ήτανε.

Ερευνητής: Τον θυμάμαι τον μπάρμπα Χριστόφορο, όταν ήμουνα παιδί.

Πληροφορητής: Εσύ τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Καλός δάσκαλος ήτανε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι απ' το σχολείο που πήγαινες.

Πληροφορητής: Στο σχολείο δεν πήγα καθόλου.

Ερευνητής: Καθόλου δεν πήγες;

Πληροφορητής: Δύο ημέρες επήγα κι άλλο δεν μπόρεσα να πάω.

Ερευνητής: Γιατί, θεία Μαρίκα;

Πληροφορητής: Γιατί φτώχεια ήτανε.

Ερευνητής: Α! φτώχεια!

Πληροφορητής: Έπρεπε να πλήρωναν.

Ερευνητής: Α! ήτανε πληρωμή.

Πληροφορητής: Βέβαια με την πληρωμή ήτανε. Και έπρεπε να πλήρωνα η μάνα μου χήρα, τόσα παιδιά είχε όλα κορίτσια, έξι κορίτσια είχαμε και κοιλάρφανη γεννήθηκε, μια αδελφή στην Σαλονίκη που έχω κοιλάρφανη. Έξι κορίτσια είχαμε και πού να μας στείλει στο σχολείο να πλήρωνε. Να φάμε δεν είχαμε και σχολείο θα πλήρωνε;

Ερευνητής: Ωστόσο, θεία Μαρίκα, έμαθες να διαβάζεις;

Πληροφορητής: Μπα, δεν έμαθα.
Ερευνητής: Δεν έμαθες;
Πληροφορητής: Μπα, δεν έμαθα. Εγώ άμα ήθελα θα μάθαινα με τον Χριστόφορο, αλλά δεν ήθελα, γιατί μόλις παντρεύτηκα, αμέσως σ' εννέα μήνες μωρό έκανα.
Ερευνητής: Καλά πόσο χρονών παντρεύτηκες;
Πληροφορητής: Παντρεύτηκα 17 χρονών.
Ερευνητής: Α! μικρή ήσουν.
Πληροφορητής: Καλέ, μικρή παντρεύτηκα.
Ερευνητής: Καλά τώρα να διαβάσεις εφημερίδα, ευαγγέλιο δεν μπορείς;
Πληροφορητής: Δεν μπορώ. Καλά που δεν ξέρω, δεν βλέπω κιόλας.
Ερευνητής: Α, δεν βλέπεις.
Πληροφορητής: Δεν βλέπω, καλά που δεν ξέρω, θα στεναχωριόμουνα πιο πολύ.
Ερευνητής: Σωστά.
Πληροφορητής: Βέβαια. Μ' έστειλε σχολείο η μάνα μου, αλλά ο δάσκαλος ύστερα ήθελα λεφτά. Είχαμε άλλον δάσκαλο, εμείς μικρά ήμασταν. Εξήταγε λεφτά, εμείς πού να μπορεί η καμμένη η μάνα μου, θα μας κοιτούσε ή τον δάσκαλο θα πλήρωνε; Με πληρωμή ήτανε και κανένα παιδί μας δεν έμαθε γράμματα, κορίτσια πράμα.
Ερευνητής: Ωστόσο όμως εσύ, θεία Μαρίκα, έβγαλες απ' τους μεγάλους επιστήμονες, τον μεγάλο τον επιστήμονα τον Ηλία τον Γαβρά.
Πληροφορητής: Εγώ γράμματα δεν ήξερα αλλά (γελάει).
Ερευνητής: Έβγαλες μεγάλο επιστήμονα. Είδες ο Θεός κανέναν δεν αφήνει.
Πληροφορητής: Ύστερα όταν πια μεγάλωσα παντρεύτηκα, 17 χρονών παντρεύτηκα. Πήρα δάσκαλο άντρα. Μόνον η Χαρίκλεια, η αδελφή μου που είναι στην Θεσσαλονίκη, εκείνη έμαθε ψευτο γράμματα, εκείνη μέχρι Τετάρτη τάξη πήγε, ύστερα μεγάλωσε, άλλο δεν πήγε. Εκείνη μόνο ξέρει, οι άλλοι άλφα δεν ξέρουμε.
Ερευνητής: Όταν σας είχε η μάνα σου στο σπίτι, τι θυμάσαι; Μόνον χωράφια και δουλειά;
Πληροφορητής: Τι να θυμάμαι κούκλα μου; Όλο χωράφια και δουλειά.
Ερευνητής: Τι καλλιεργούσατε εκεί;
Πληροφορητής: Καλαμπόκια και καπνά.
Ερευνητής: Καλαμπόκια.
Πληροφορητής: Καπνά και καλαμπόκια.
Ερευνητής: Αλλά ησυχία είχατε, κανείς δεν σας ενοχλούσε.
Πληροφορητής: Όχι. Δεν είχαμε τίποτα και σοδειά είχαμε πολύ.
Ερευνητής: Εύφορα τα μέρη.
Πληροφορητής: Εύφορα τα μέρη.
Ερευνητής: Απ' το Σοχούμ πόσο περίπου ήτανε με τα πόδια;
Πληροφορητής: Ήτανε τέσσερις ώρες.
Ερευνητής: Με τα ποδιά, κοντά ήτανε.
Πληροφορητής: Με τα πόδια τέσσερις ώρες. Πού

ήτανε κοντά καλέ; Δεν υπήρχαν και γυναίκες, δεν υπήρχαν και ζώα και αυτοκίνητα πού ήτανε;
Ερευνητής: Μόνο με τα πόδια.
Πληροφορητής: Με τα πόδια, με τα πόδια. Αλλά είχαμε κοντά μια κωμόπολη, εκεί πηγαίναμε, το έλεγαν Τσεπέλ, εκείνο ήτανε κοντά. Εκεί πήγαινε ψώνιζε η μάνα μου, ερχόταν, άλλες πάλι φορές κατέβαινε στο Σοχούμ. Υπόφερε, ορφανά ήμασταν, αλλά δεν μας άφησε νηστικούς και γυμνούς. Ήταν πολύ προκομένη η μάνα μου. Πολύ προκομένη, δεν μας άφησε νηστικούς, όχι. Δηλαδή απ' άλλους που είχανε πατεράδες και μανάδες πιο καλλίτερα ζούσαμε εμείς. Η μάνα μου ήτανε πολύ εργατική και πολύ νοικοκυρά.
Ερευνητής: Νοικοκυρά.
Πληροφορητής: Πολύ εργατική.
Ερευνητής: Φυσικά μόνον με την εργατικότητα. Λίγο γύρω από την θρησκεία, θεία Μαρίκα, τι θυμάσαι, γιατί οι Πόντιοι είμαστε κατεξοχήν...
Πληροφορητής: Η θρησκεία πολύ όμορφη ήτανε.
Ερευνητής: Ναι, πολλά θρήσκα η μάνα σου;
Πληροφορητής: Οουου...
Ερευνητής: Από τις νηστείες τι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Μόλις έμπαινε η σαρακοστή, η μάνα μου έλεγε τη νηστεία θα την κρατήσετε μέχρι το τέλος, δεν υπήρχε καμιά περίπτωση να χαλάσουμε τη νηστεία. Ήταν αμαρτία. Από το βράδυ έκανε πειροσκία, ζυμαρικά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γιαούρτια το ένα, το άλλο, θα τρώγαμε για, η νηστεία 48 ημέρες, 48 ημέρες και έλεγε η μάνα μου αύριο το πρωί η Μαρίκα, εγώ ήμουνα της κουζίνας, εγώ στα χωράφια πολύ δεν πήγαινα, εγώ στην κουζίνα στο σπίτι ήμουνα, και έλεγε, Μαρίκα, βάλε απάνω το δίλαβο, ξέρεις το δίλαβο.
Ερευνητής: Δίλαβο ναι, ξέρω ναι το καζάνι.
Πληροφορητής: Καζάνι.
Ερευνητής: Είχε όμως έναν χερούλι από πάνω που το κρατούσες σαν κατσαρόλα.
Πληροφορητής: Όχι, δύο χερούλια είχε.
Ερευνητής: Α, δύο χερούλια, εμείς είχαμε και με δύο και με ένα, γι' αυτό το λέω.
Πληροφορητής: Και τέτοια είχαμε. Έλεγε, Μαρίκα, να βάλεις το καζάνι απάνω και τα πιάτα, ό,τι κατσαρόλες είναι να τα βράσεις. Βάζαμε από κάτω τα ξύλα και εκείνα όλα τα βράζαμε.
Ερευνητής: Γιατί τα βράζατε, θεία, Μαρίκα;
Πληροφορητής: Να μην χαλάσουμε τη νηστεία.
Ερευνητής: Δηλαδή μήπως υπάρχει λίγο λίπος επάνω και...
Πληροφορητής: Ναι, ναι να μη χαλάσουμε τη νηστεία, μεγάλη θρησκεία, μεγάλη θρησκεία.
Ερευνητής: Και με τι τα έβραζες;
Πληροφορητής: Με τη στάχτη.
Ερευνητής: Με τη στάχτη, με το σταχτόνερο.
Πληροφορητής: Στάχτη και νερό τα έβραζα μέχρι το μεσημέρι. Το πρωί αρχίναγα το τρίψιμο των πιάτων και των κατσαρολών, μέχρι το μεσημέρι έ-

τριβα κατσαρόλες και καζάνια και το ένα κι τ' άλλο, όλα τα έκανα να λαμποκοπάνε.

Ερευνητής: Και το ίδιο έκαναν όλοι φυσικά.

Πληροφορητής: Όλοι αυτό κάναμε.

Ερευνητής: Καλά, θεία Μαρίκα, δεν θυμάσαι σαν παιδί να ζηλεύετε καμιά φορά και κάνατε...

Πληροφορητής: Εγώ να ζήλευα; Εγώ σαν παιδί δεν έπαιξα, δεν άδειαζα να έπαιζα, απ' τη δουλειά δεν άδειαζα. Κάθε Κυριακή η μάνα μου μας έδινε βούτυρο, τσοκαλίκια, τσορτάνια, αλεύρι και πηγάιναμε κάναμε σπίτια δηλαδή παίζαμε, κάναμε γαμπρό και νύφη (γελάει).

Ερευνητής: Και παίζατε ναι. Πολύ ωραίο, αυτό δεν το άκουσα άλλη φορά. Δηλαδή τα παιχνίδια σας ήτανε πώς θα γίνεις νοικοκυρά και μάνα.

Πληροφορητής: Σάματι κάτι άλλο ξέραμε.

Ερευνητής: Κούκλες δεν παίζατε;

Πληροφορητής: Πώς δεν κάναμε. Κοίταξε. Μας έδινε η μάνα μου όλα, πολύ καλή μάνα είχαμε, πολύ νοικοκυρά μάνα είχα. Μας έδινε αλεύρι, βούτυρο. Το βούτυρο ήτανε μπόλικο, είχαμε αγελάδες, είχαμε κτηνοτροφία πολύ. Μας έδινε τσοκαλίκια και μας έλεγε πηγάινετε να παίζετε. Εμείς τα κοριτσάκια ανάβαμε τη φωτιά, ψήναμε (γελάει). Εγώ ήμουν για την κουζίνα. Πουθενά δεν έπαιζα. Άλλοι χόρευαν, διασκεδάζανε. Εγώ δεν χόρευα, πουθενά δεν πήγαινα, έπρεπε να είμαι στην κουζίνα, εγώ την κουζίνα αγαπούσα. Να μαγειρεύα, να τακτοποιούσα, να βάλω τραπέζι, να τους ετοίμαζα. Εγώ φυσικά έτσι πλάστηκα, και έτσι γέρασα. Εγώ ήμουν εκεί και έπαιζα μ' κείνα. Ύστερα κάναμε νύφες.

Ερευνητής: Οι νύφες πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Νύφες, η αδελφή μου η συγχωρεμένη πέθανε, εκείνη πάντα ήθελε να είναι η νύφη.

Ερευνητής: Η Μάρθα;

Πληροφορητής: Η Άννα, η Μάρθα μεγάλη ήτανε εκείνη, απ' εμάς από πίσω ήταν η Μάρθα. Εκείνη ήθελε να είναι η νύφη. Πάντα έλεγε νύφη εμένα κάντε. Είτε γαμπρός θα ήταν είτε νύφη θα ήταν. Τα παιχνίδια μας αυτά ήτανε. Μήπως κάτ' άλλο ξέραμε.

Ερευνητής: Οικογένεια, οικογένεια, όλα γύρω από την οικογένεια. Καλά εσύ 10 χρονών, 12 ήξερες να μαγειρεύεις μόνη σου και...

Πληροφορητής: Μονάχη δεν ήξερα, μαγείρευε εκείνη, αλλά έγινα μόλις 13 χρονών, έμαθα και μαγείρευα. Ύστερα ο πατέρα μου ο μακαρίτης, εγώ πατέρα δεν τον γνώρισα, αλλά έλεγε η μάνα μου ότι ο πατέρα μου μάγειρας ήτανε και εκείνος μαγείρευε. Μαγείρευε στο σπίτι και η μάνα μου δούλευε. Δουλευταρού η μάνα μου ήτανε στα χωράφια, ο πατέρα μου δεν ήτανε για δουλειά, στα χωράφια δεν μπορούσε να δουλέψει. Εκείνος ήτανε μάγειρας και πήγαινα μ' εκείνον στον μπαχτσέ μέσα. Έβγαζε εκείνος πατάτες, μάζευα τις πατάτες, τις έβαζα στο καλάθι. Κοίτα από μικρό παιδί ήμουν εργατική για τέτοια, για τέτοια δουλειά. Μου

άρεσε να μάζευα φασολάκια και να καθαρίζα. Έλεγα, μπαμπά να τα σπάσω, δεν ήξερα να μιλήσω, παιδί ήμουν για. Ναι, μωρό μ', ναι και έλεγε βοήθα το πατέρα. Ύστερα όταν ερχόταν η μάνα μου, έλεγε τη μάνα μου ο πατέρα μου, αυτό το παιδί, αν μεγαλώσει, εσύ θα το έχεις σ' αυτή τη δουλειά, είναι πάρα πολύ εργατικό. Αγαπά τη δουλειά, αγαπά τη μαγειρική, αγαπά όλα. Άμα τα άλλα δεν ξέρω τι θα κάνουνε, αυτό το παιδί θα σε βοηθήσει με τη μαγειρική. Ωφ ναίλοι έμην. Αλλά πατέρα δεν γνώρισα. Ε δεν τον γνώρισα.

Ερευνητής: Πότε φύγατε, θεία Μαρίκα, από κει απ'...

Πληροφορητής: Απ' το Σοχούμ;

Ερευνητής: Απ' το Σοχούμ.

Πληροφορητής: Το '27.

Ερευνητής: Το '27. Γιατί; Παντρεμένη;

Πληροφορητής: Παντρεμένη με τα δύο μωρά ήρθα, καλέ. Μικρή παντρεύτηκα καλέ, 17 χρονών παντρεύτηκα, με τα δύο μωρά ήρθα.

Ερευνητής: Τον γάμο; Τι θυμάσαι απ' τον γάμο σου;

Πληροφορητής: Γελάει τρανταχτά

Ερευνητής: Τον γάμο σου θέλω να μας κάνεις αναπαράσταση, γιατί δεν έχομε από Ρωσία μεριά.

Πληροφορητής: Ο Θεός να ελεήσει τον γάμο μου.

Ερευνητής: Όχι, πώς ήταν το έθιμο, θα μας πεις, θεία Μαρίκα.

Πληροφορητής: Ο γάμος

Ο γάμος μου πώς να ήταν; Σ' ένα σπίτι χωριάτικο με ξύλα χτισμένο. Δεν είχαμε σπίτι.

Ερευνητής: Ναι αλήθεια με ξύλα πώς τα έλεγαν εκείνα τα ξύλα;

Πληροφορητής: Ξέρω κι εγώ, εγώ χαμπάρι δεν έχω.

Ερευνητής: Χαρτώματα.

Πληροφορητής: Ναι χαρτώματα, η σκεπή χάρτωμα ήτανε.

Ερευνητής: Χάρτωμα ήτανε η σκεπή. Πόσα δωμάτια είχε το σπίτι;

Πληροφορητής: Είχαμε δύο δωμάτια και είχαμε μια τραπεζαρία, που είχαμε και το τζάκι, είχαμε κ' άλλο ένα δωμάτιο πάλι που είχαμε τα καλαπαλούκια μέσα ό, τι ήταν σαν...

Ερευνητής: Ναι, αποθήκη.

Πληροφορητής: Αποθήκη, αυτό ήτανε. Κάτω είχαμε τις αγελάδες, αγελάδες είχαμε πολλές.

Ερευνητής: Ναι, έτσι ήτανε τα ποντιακά σπίτια, όλα ήταν έτσι.

Πληροφορητής: Αγελάδες είχαμε έξι, επτά αγελάδες, τέσσερις αγελάδες τον χειμώνα αρμέγαμε και τέσσερις το καλοκαίρι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε αγελάδες είχαμε.

Ερευνητής: Ναι, όχι, εσύ σαν νύφη πώς θυμάσαι, εσύ διάλεξες τον μπάρμπα Χριστόφορο ή εκείνος;

Πληροφορητής: (Γελάει τρανταχτά).

Ερευνητής: Ε, όχι, θα λες μας πεις, πώς σε πήρε ο Χριστόφορος.

Πληροφορητής: Τον Χριστόφορο να σου πω πώς τον πήρα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο γαμπρός μου ήτανε, είχα γαμπρό η αδελφή μου παντρεμένη και εκείνος δάσκαλος ήτανε. Και είχε φιλίες με τον Χριστόφορο. Γνωρίστηκε στο Τσεπέλ που ήτανε. Και γνωρισθήκανε κάνανε φιλίες, Τσεπέλ'...

Ερευνητής: Χωριό είναι αυτό;

Πληροφορητής: Όχι, κωμόπολης είναι.

Ερευνητής: Κωμόπολης είναι.

Πληροφορητής: Και εκεί ήτανε ο γαμπρός μου δάσκαλος, ήταν και ο Χριστόφορος εκεί. Ο Χριστόφορος ήτανε ελεύθερος, εκεί ελεύθερος ήτανε.

Ερευνητής: Δάσκαλος.

Πληροφορητής: Δάσκαλος, δασκαλική εκεί έκανε και εκεί γνωρίστηκε με τον Τζώρτζη τον γαμπρό μου, της Λεμονιάς τον άντρα και είχανε φιλίες μεγάλες. Και ο Χριστόφορος ο μακαρίτης αγάπαγε τα πανηγύρια πολύ. Όταν ήταν τ' Άι Λία, της Παναγίας θα πήγαινε στα πανηγύρια, θα χόρευε, χορευταράς ήτανε.

Ερευνητής: Α, χορευταράς!

Πληροφορητής: Ήταν χορευταράς πολύ. Τον λέγει ο Τζώρτζης, Χριστόφορε, τ' Άι Λία, η εκκλησία μας Άι Λίας είναι, και τ' Άι Λία την ημέρα γιορτάζουμε, του Προφήτη Άι Λία την ημέρα γιορτάζουμε. Έλα, του είπε, είχαμε κόσμο πολύ, εκεί όμως το χωριό όλο και χόρευαν, διασκεδάζαν, από παντού έρχονταν εκεί και χόρευαν. Τέλος πάντων. Έλα, του είπεν, εκεί να περάσουμε καλά. Καλά είπε, θα έρθω. Χωρίς να ξέρομε εμείς τίποτα. Εγώ δεν ήξερα, τι ήμουν ακόμα, ας ήμουν 16 χρονών κοριτσάκι. Και από πίσω μου ήτανε η Άννα, ήτανε η Μάρθα, ήτανε η Χαρίκλεια, τέσσερα κορίτσια ήμασταν, οι άλλες ήτανε παντρεμένες. Ήρθαν εκεί. Την πρώτη την ημέρα ήρθαν εκεί δύο άτομα, ένας ο Χριστόφορος και δύο ακόμα δάσκαλοι, και εκείνοι δάσκαλοι ήτανε. Όλοι οι δάσκαλοι μαζευτήκανε, ήτανε και ο Τζώρτζης δάσκαλος, 4, 5 δάσκαλοι ήρθαν σ' εμάς. Όμως κι εμείς είχαμε ανοιχτό σπίτι, καλέ, ας ήμασταν και ορφανά και ας ήταν και η μάνα μου χήρα, εμείς είχαμε ανοιχτό σπίτι.

Ερευνητής: Ανοιχτό σπίτι.

Πληροφορητής: Οου! Του Θεού τα καλά όλα. Η μάνα μου ήξερε τι να κάνει. Έβαλε έξω τα τραπέζια. Είχαμε ένα δέντρο μεγάλο, δαμασκηλιά, τι όμορφο ήταν το δέντρο, ήταν σαν καπέλο, όσο ένα σπίτι. Έβαλαν κάτω τραπέζια, ήρθαν, έβγαλαν τραπέζια, έφεραν όλα τα καλά, έφαγαν, ήπιαν, είχα και τις αδελφές μου, ήταν η Λεμονιά, ήταν η Σάββα μας και μεγάλες ήτανε, εγώ μικρή ήμουν, καλέ, εγώ τι ήμουν ακόμα 16 χρονών κοριτσάκι. Είδαμε τον γαμπρό, εγώ ούτε γαμπρό ήξερα ούτε τίποτε (γελάει τρανταχτά).

Ερευνητής: Εκείνος σε είδε σε και του άρεσες;

Πληροφορητής: Εκείνος με είδε και του άρεσα.

Ερευνητής: Δεν είχε άδικο, και τώρα όμορφη είσαι.

Πληροφορητής: Κάθισαν εκεί, έβαλαν τραπέζια έξω.

Οι αδελφές μου σέρβιραν καλά, ξέραν και μαγείρευαν καλά. Τους σέρβιραν εκεί, έφεραν όλα τα καλά, έφαγαν, ποτά, το ένα, το άλλο και μετά είπαν θα πάμε στον Άι Λία, θα πάνε να χορέψουνε για. Ο Χριστόφορος χορευταράς ήτανε, χορό ας είχε και τίποτα δεν ήθελε. Χορέψανε, και εμείς ντυθήκαμε ύστερα. Είχα φιλενάδα στο Σοχούμ, μέσα στο Σοχούμ είχα μία φιλενάδα, και εκείνη ήρθε και με βρήκε και στο Σοχούμ έραψα και φόρεμα. Σο Σοχούμ έραβα, δεν έραβα στο χωριό. Έραψα ένα καλό όμορφο φόρεμα, τέλος πάντων τότε μόδα εκείνο ήτανε.

Ερευνητής: Πώς έτον περίπου το θυμάσαι να μας το πεις το φόρεμα σου εκείνο;

Πληροφορητής: Το φόρεμα πολύ όμορφο ήτανε.

Ερευνητής: Τι χρώμα ήτανε;

Πληροφορητής: Ήτανε σε μπλε.

Ερευνητής: Μπλε.

Πληροφορητής: Και είχε από δω μια φάσα είχε και από δω μέχρι εδώ είχε κέντημα.

Ερευνητής: Κέντημα.

Πληροφορητής: Και εδώ κέντημα και εδώ κέντημα από δω μέχρι κάτω ξανά κέντημα, ξανά την ίδια φάσα είχε πάλι ένα κέντημα εδώ.

Ερευνητής: Κέντημα.

Πληροφορητής: Στο Σοχούμ ράφτηκε, εκεί το έραψα και παπούτσια άσπρα, κάλτσες άσπρες.

Ερευνητής: Κοντά καλτσάκια.

Πληροφορητής: Κοντά καλτσάκια ναι. Και ντυθήκαμε. Τα μαλλιά μου είναι κομμένα, όχι, μέχρι εδώ είχα μαλλιά, μέχρι εδώ, δεν είχα πολύ μακρύ μαλλί, όμως ήτανε το μαλλί μου σπαστό. Χτενισμένη, ήρθε και η φιλενάδα μου απ' το Σοχούμ, μ' εκείνη τη Σαΐα ήμασταν πολύ φίλες. Με εκείνη αγκαζέ, ο Χριστόφορος σ' εμάς έφαγε, έκανε, αλλά δεν με πρόσεξε καθόλου, αν ήμουν κορίτσι είτε έχει κορίτσια. Ε, ξένος άνθρωπος δεν πρόσεξε. Ε, χόρευαν έξω στην αυλή μέσα στο σχολείο κοντά, είχε αυλή μεγάλη το σχολείο. Χόρευαν εκεί, γυρίζαμε εμείς κάναμε βόλτες με τη φιλενάδα μ' αγκαζέ γυρίζαμε εμείς. Εμείς πιο διαλεχτές ήμασταν στο χωριό μέσα, εμείς διαλεχτές ήμασταν. Αυτός εκεί ήρθαν στην εκκλησία κοντά και εκάτσαν με τους φίλους του, με τον Τζώρτζη τον γαμπρό μου, κάτσανε στην εκκλησία κοντά και κοιτούσαν τα κορίτσια, δηλαδή ποια είναι όμορφα, ποια είναι άσχημα, ποια περπατάνε καλά, ποια είναι καλοντυμένη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γελάει τρανταχτά. Ελεύθερος ήτανε για. Και κοιτούσαν εκείνα. Ήρθα και εγώ με τη φιλενάδα μου τη Σαΐα αγκαζέ πήγαμε μέχρι απάνω και μετά γυρίσαμε κάτω. Αυτό τυχερό ήτανε.

Ερευνητής: Τυχερό ήτανε.

Πληροφορητής: Όταν με είδε αυτός στον γυρισμό, ενώ είδε με στο σπίτι, μεσημέρι σ' εμάς έφαγε, ε, δεν πρόσεξε φαίνεται.

Ερευνητής: Το φόρεμα, τον έκαψε το φόρεμα.

Πληροφορητής: Όταν γυρίσαμε κάτω και ήρθαμε, λέει, αυτό το κορίτσι τίνος είναι; λέει τον Τζώρτζη. Του λέει η κουινιάδα μου είναι. Κι εγώ δεν την είδα, λέει, καθόλου. Πώς δεν την είδες στο τραπέζι. Όμως εγώ δεν πήγα στο τραπέζι, ήτανε η μεγάλη η αδελφή μου, εκείνη σέρβιρε, εγώ δεν πήγα καθόλου.

Ερευνητής: Λίγο, μία ερώτηση.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τώρα είμαστε, σαν μάνα μου είσαι, αλλά τώρα πες μου σαν κοριτσάκι από μέσα σου δεν ήθελες να βλέπεις κανένα νεαρό;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Τέτοια δεν είχα.

Ερευνητής: Δεν είχες.

Πληροφορητής: Απα πα εγώ ήμουν σοβαρή πολύ.

Ερευνητής: Σοβαρή.

Πληροφορητής: Σοβαρή και κρύα.

Ερευνητής: Κρύα (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Δουλειά και άγιος ο Θεός. Εγώ δεν ήμουν, σοβαρή πολύ και μετρημένη και δεν ήμουν, ζεστή δεν ήμουν.

Ερευνητής: Και ύστερα;

Πληροφορητής: Αυτός μόλις είδε και κατέβηκαν κάτω στο χορό, λέει τον Τζώρτζη δεν πάμε στο χορό και θα την πάρω λέει στο χορό, έρχεται; Μήπως με κάνει αυτό... λέει έρχεται, όχι, όχι δεν είναι τέτοια, έρχεται. Επήγαμε, μπήκε στο χορό, κάλεσε και μένα, αυτό ήτανε. Τυχερό ήτανε, χόρεψα μαζί του. Χορεύαμε ευρωπαϊκά για.

Ερευνητής: Α! ευρωπαϊκά!

Πληροφορητής: Ευρωπαϊκά, δεν χορεύαμε ποντιακά.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Ευρωπαϊκά χορεύαμε και θα την πάρω και εγώ, είπε, θα την πάρω, έρχεται; Έρχεται, είπε, γιατί να μην έρχεται, τέτοια δεν έχουμε.

Ερευνητής: Τον χορό που χόρεψες θυμάσαι, βαλς ήταν, ταγκό;

Πληροφορητής: Βαλς, ταγκό και βαλς.

Ερευνητής: Και χόρεψες το βαλς της ζωής σου.

Πληροφορητής: Το βαλς τη ζωή μου χόρεψα, χόρεψα με τον Χριστόφορο και χόρεψαμε το βαλς και χόρεψαμε και άλλα ευρωπαϊκά και...

Ερευνητής: Καλά, σου είπε ο Χριστόφορος ότι, Μαρίκα, μου αρέσεις και θα σε πάρω;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Σε ποιον το είπε;

Πληροφορητής: Τότε δεν είπε τίποτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε δεν είπε τίποτα. Χορέψαμε απλώς εντάξει. Ενώ θα πήγαιναν στο Τσεπέλ στα δωμάτιά τους, λέει, Τζώρτζη, δεν θα πάω απόψε, έχετε μέρος να κοιμηθούμε απόψε εδώ; Πώς δεν έχομε, του είπεν. Τον φιλοξενήσαμε εκείνη τη νύχτα και αυτόν και τον φίλο το. Την άλλη μέρα λέει τον Τζώρτζη, εγώ θέλω, έχω καλό σκοπό να την πάρω. Είναι μικρή, λέει, αλλά ας είναι.

Ερευνητής: Διαφορά είχατε ηλικίας;

Πληροφορητής: Είχαμε δέκα χρόνια διάφορα.

Ερευνητής: Α, δέκα χρόνια, δέκα χρόνια δεν είναι πολλά.

Πληροφορητής: Δέκα χρόνια με περνάει.

Ερευνητής: Όχι, ο πατέρα του, τα πεθερικά σου σε ήθελαν;

Πληροφορητής: Πεθερικά δεν είχε κανέναν.

Ερευνητής: Α, δεν είχε.

Πληροφορητής: Μια μάνα είχε στην Τουρκία έμεινε η καμμένη.

Ερευνητής: Αα! Ολομόναχος!

Πληροφορητής: Ολομόναχος ήτανε, δεν είχε κανέναν. Επί ξύλου κρεμάμενος ήτανε.

Ερευνητής: Αδέλφια δεν είχε;

Πληροφορητής: Αδέλφια δεν είχε, πέθαναν, στην εξορία πέθαναν.

Ερευνητής: Ο γάμος πώς έγινε; Λίγο θέλω να μου πεις για τον γάμο, πώς ήτανε;

Πληροφορητής: Για τον γάμο θα σε πω. Στεφανωθήκαμε όμορφα, έκανα τον γάμο, γάμο δηλαδή, τι γάμο.

Ερευνητής: Θεία Μαρίκα, θέλω να μου πεις τώρα, αρραβωνιάστηκες, σε πόσες ημέρες έγινε ο γάμος;

Πληροφορητής: Σα δύο μήνες μέσα.

Ερευνητής: Δύο μήνες;

Πληροφορητής: Δύο μήνες τελειώσε.

Ερευνητής: Στάσου, δεν κάτσατε απάνω σ' ένα ντιβάνι να μιλήσετε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όχι ούτε εκείνος με μίλησε ούτε εγώ (γελάει τρανταχτά) έτσι παρθήκαμε και μια χαρά είμαστε.

Ερευνητής: Ναι γιατί δεν μιλήσατε και...

Πληροφορητής: Όχι, όχι, θα πήγαινες να μιλήσεις με το παιδί; Και πρώτα, πρώτα δεν σ' αφήνανε και να πήγαινες κιόλας. Η μάνα μου δεν μας άφηνε. Τότε ήτανε περιορισμός πολύ. Πα πα πα πα θα πήγαινες να μιλήσεις με το παιδί! Όχι, όχι.

Ερευνητής: Εκείνος ερχότανε όμως στο σπίτι σας και κάθονταν.

Πληροφορητής: Ερχότανε, ερχότανε, όχι για να κοιμηθεί άλλο δεν ήρθε, εκείνο το βράδυ ήτανε και άλλο δεν ήρθε. Έρχονταν την ημέρα με τον Τζώρτζη τον γαμπρό μου τον άλλον, τον μπατζανάκι, και πήγαινε στο δωμάτιό του Και μετά είπε τον Τζώρτζη εγώ πάω για καλό σκοπό, εγώ θα την πάρω. Θέλετε; Και εμείς ορφανή, πώς να ην ήθελα να παντρευτώ;

Ερευνητής: Πήρες και δάσκαλο, ήτανε μεγάλη υπόθεση.

Πληροφορητής: Μεγάλος ήτανε όμως...

Ερευνητής: Μεγάλη υπόθεση.

Πληροφορητής: Και έτσι παρθήκαμε.

Ερευνητής: Ο γάμος;

Πληροφορητής: Έρχεται ο γάμος μου. Τότε ήτανε ζακς για. Ζακς που λένε τώρα τον πολιτικό γάμο.

Ερευνητής: Α! με πολιτικό γάμο

Πληροφορητής: Ναι με πολιτικό γάμο, ύστερα στεφανώθηκα.

Ερευνητής: Α! δεν το άκουσα. Πρώτα έκανες πολιτικό γάμο.

Πληροφορητής: Το ζάκς τώρα το λένε πολιτικό γάμο. Κια τότε μόδα οι κομμουνιστές είχαν κάνει τέτοιο νόμο.

Ερευνητής: Ποια χρονιά ήταν ο γάμος σου;

Πληροφορητής: Το '27, όχι το '23.

Ερευνητής: Το '23 έγινε ο γάμος.

Πληροφορητής: Το '23 έγινε και το '27 ήρθα εδώ.

Ερευνητής: Ναι, τώρα ο γάμος.

Πληροφορητής: Τώρα ο γάμος (γελάει τρανταχτά) ο γάμος μου έγινε, μία φορά όσοι ήθελαν να κάνουν, όλα τα έκαναν δηλαδή, ό,τι έπρεπε να κάνουμε. Ο γαμπρός μου ο Τζώρτζης ήτανε πολύ επιτήδειος, ήτανε για τέτοια, δηλαδή για γάμους, για τραπέζια, για να σερβίρει, για να ετοιμάζει, ήταν πάρα πολύ καλός. Έναν γάμο δηλαδή, άλλο πράμα ήτανε, όλοι για εκείνον λέγανε. λοιπόν στεφανώθηκα. Χορέψαμε ως το βράδυ λίγο, πήγα στεφανώθηκα.

Ερευνητής: Το έθιμο πώς ήτανε; Το βράδυ τι έκανες; Την παραμονή τι κάνατε, γλέντι είχατε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι τέτοια δεν είχαμε.

Ερευνητής: Δεν είχατε.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε τέτοια καλέ.

Ερευνητής: Την άλλη μέρα στην εκκλησία που στεφανωθήκατε;

Πληροφορητής: Στην εκκλησία το πρωί στεφανωθήκαμε. Το πρωί, καθίσανε, ήρθαν όσοι ήρθαν, έφαγαν, έκαναν και μετά πήγα ντύθηκα και το απόγευμα στεφανώθηκα και το βράδυ πάλι είχαμε τραπέζι.

Ερευνητής: Όταν πήγες στην εκκλησία με τη λύρα, με τα πόδια ή...

Πληροφορητής: Όχι, όχι λύρες και τέτοια δεν είχαμε.

Ερευνητής: Δεν είχες λύρα.

Πληροφορητής: Έτσι πηγαίναμε, βουβά.

Ερευνητής: Βουβά περπατώντας.

Πληροφορητής: Βουβά πήγαμε, κοντά ήτανε η εκκλησία.

Ερευνητής: Κοντά ήτανε.

Πληροφορητής: Κοντά ήτανε. Επήγα στεφανώθηκα και ήρθαμε πίσω, βάλαμε τραπέζια, φάγανε, όσοι ήτανε εκεί καλεσμένοι. Φάγανε, διασκεδάσανε, ούτε χορούς ούτε τίποτα.

Ερευνητής: Α, δεν κάνατε, σπάνιο αυτό.

Πληροφορητής: Όχι, όχι δεν κάναμε.

Ερευνητής: Δεν κάνατε.

Πληροφορητής: Χοροί ήτανε, αλλά εμείς δεν είχαμε όργανα για.

Ερευνητής: Δεν είχατε.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε. Δεν ήθελε η μάνα μου να πάρει όργανα και έτσι.

Ερευνητής: Γιατί; Επειδή ήτανε χήρα, δεν ήθελε να δώσει δημοσιότητα.

Πληροφορητής: Ε δεν ήθελε, δεν ξέρω. Και έτσι τελείωσε η υπόθεση, στεφανώθηκα.

Παρέμβαση παρισταμένης: Έμεινες εκεί, θεία Μαρίκα;

Πληροφορητής: Εγώ έμεινα εκεί, όταν στεφανώθηκα, έμεινα εκεί για, έμεινα τρία χρόνια εκεί στο χωριό. Ο Χριστόφορο πήρε μετάθεση, επειδή ήμουν στο χωριό εγώ εκεί και δεν ήθελα να πάω εκεί μακριά, ξένη ήμουν, κανέναν δεν γνώριζα, μικρή ήμουν, σ' εννέα μήνες έκανε και μωρό, σ' εννέα μήνες έκανα και τη Βέφα και ο Χριστόφορος πήρε μετάθεση από κει, πήρε στο χωριό μετάθεση.

Παρέμβαση παρισταμένης: Στο δικό σας;

Πληροφορητής: Ναι στο δικό ας το χωριό. Και μείναμε εκεί δύο χρόνια και μετά δεν ήθελαν να τον αφήσουν εκεί η κυβέρνηση. Τον κάλεσε ο διευθυντής στο μέρος που ήταν και πήγα πάλι εκεί και από κει ήρθαμε εδώ.

Ερευνητής: Όταν λες πήρε μετάθεση, πληρωνότανε από την κοινότητα, έτσι δεν είναι;

Πληροφορητής: Η κυβέρνηση τον πλήρωνε.

Ερευνητής: Η κυβέρνηση τον πλήρωνε. Εκείνα τα λεφτά, τι θυμάσαι, θεία Μαρίκα, με τα λεφτά που έπαιρνε τότε σαν δάσκαλος, μπορούσες να ζήσεις άνετα;

Πληροφορητής: Οου! Ζούσα και καλό ζούσα, 40 χιλιάδες ελληνικά λεφτά πήρα και ήρθα στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Α, τόσο καλά δηλαδή πληρώνονταν ο δάσκαλος.

Πληροφορητής: Ε βέβαια, ο Χριστόφορος έπαιρνε καλά λεφτά, δάσκαλος διευθυντής ήτανε.

Ερευνητής: Πού είχε σπουδάσει;

Πληροφορητής: Στην Τουρκία.

Ερευνητής: Στην Τουρκία. Η καταγωγή του από πού είναι;;

Πληροφορητής: Η καταγωγή του ήτανε τραπεζούντιος.

Ερευνητής: Τραπεζούντιος. Θέλω να μου πεις τι προίκα σου έκανε η μάνα σου, ποια ήταν η μόδα τότε;

Πληροφορητής: Καλέ την προίκα πού θα εύρισκα εγώ που ήμουν ορφανή;

Ερευνητής: Τίποτε δεν έπλεξε, τίποτε;

Πληροφορητής: Α, θα πλέκαμε (γελάει τρανταχτά) να φορούσαμε δεν είχαμε, θα πλέκαμε! Καλέ ορφανά ήμασταν, πατέρα καλέ δεν είχαμε, κανέναν δεν είχαμε. Η μάνα μας μόνο που μας κοιτούσε δηλαδή. Με δυο αλλαξιές παντρεύτηκα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δύο αλλαξιές. Έκανε η μάνα μου, πήγε πήρε, σαίζ τα έλεγαν τότε ρωσικά και πήγε πήρε υφάσματα και ήρθε η μάνα μου, φόρτωσε ένα άλογο και πήρε και ήρθε, όμως εμείς κορίτσια πολλά ήμασταν, 4 κορίτσια ήμασταν, απ' έναν κομμάτι να έπαιρνες, τελειώνανε. Και πήγε και ήρθε ένα φορτίο αυτά, υφάσματα. Τότε δεν υπήρχαν και υφάσματα ωραία, άστα μωρέ, άστα.

Ερευνητής: Τότε ήτανε δύσκολα.

Πληροφορητής: Αίσχος ήτανε. Και πήρε και ήρθε η καημένη και έκοψε και έκανε δύο αλλαξιές εμένα και δύο έκανε την Άννα μου. Τάχα εμένα τα έκανε δηλαδή τις τέσσερις αλλαξιές. Κομπινεζάκι, νυχτι-

κιές και... άλλο τι έκανε δεν ξέρω.
Ερευνητής: Αυτή ήταν η προίκα.
Πληροφορητής: Τέλος πάντων ό,τι ήτανε, αυτά ήτανε, δύο αλλαξιές. Και όταν παντρεύτηκα εγώ, είπε τα δύο θα δώσω εσένα και τ' άλλα τα δύο αφήνομε για την Άννα. Και με άφησέ δύο αλλαξιές και με κείνες τις δύο αλλαξιές πήγα παντρεύτηκα. Φτώχεια καταραμένη ήτανε καλέ. Εμείς περάσαμε μεγάλη φτώχεια.
Ερευνητής: Ε πώς ξεκινήσατε να έρθετε στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Πώς ξεκινήσαμε και ήρθαμε;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ήρθε ύστερα, έζησε η πεθερά μ' όταν ήρθε απ' την εξορία και έζησε μόνον εκεί.
Ερευνητής: Η καημένη.
Πληροφορητής: Στην Τουρκία στην Τραπεζούντα. Και από κει τους έβαλαν στα πλοία, τους έστειλαν στην Ελλάδα, όσοι ήτανε πρόσφυγες δηλαδή. Ναι και ήρθε στην Ελλάδα.
Ερευνητής: Μόνη της;
Πληροφορητής: Μόνη της, ναι μόνη της ναι.
Ερευνητής: Ήξερε ότι ο θεός Χριστόφορο ζει;
Πληροφορητής: Ήξερε ότι είναι στην Ρωσία, όμως δεν γνώριζε αν ζει ή όχι.
Ερευνητής: Α, χαμπάρι δεν είχε. Ήξερε πως ζει.
Πληροφορητής: Χαμπάρι δεν είχε.
 Παρέμβαση παριστάμενης
 Ο θεός Χριστόφορος πώς βρέθηκε στη Ρωσία;
Ερευνητής: Πώς βρέθηκε στη Ρωσία;
Πληροφορητής: Στη Ρωσία εκείνος έφυγε απ' την Τουρκία, θα τον έπαιρναν στρατιώτη οι Τούρκοι και έφυγε κρυφά και ήρθε στη Ρωσία και κανέναν δεν είχε ο καημένος, σε ξένο το μέρος πολύ τράβηξε. Και έκανε τη δασκαλική και ζούσε. Όμως δεν ήξερε η μάνα του, αν ζει ή όχι. Δεν ήξερε, ούτε εκείνη ήξερε, αν ζει ο γιος της, δεν είχανε δούναι λαβείν. Άστα καλέ τέτοιες περιπέτειες πολλές είναι.
Ερευνητής: Και πότε μάθατε, ποια χρονιά το μάθατε;
Πληροφορητής: Ύστερα κοίταξε, ήρθε διαταγή, έγινε η ανταλλαγή. Ήρθε διαταγή όλοι οι πρόσφυγες, όσοι έζησαν και γύρισαν πίσω απ' τις εξορίας να πάνε όλοι στην Ελλάδα απ' την Τουρκία, όλοι να πάνε στην Ελλάδα. Έτυχε η πεθερά μου η καημένη την έβαλαν στο πλοίο και την έστειλαν στην Ελλάδα. Ήρθε στην Ελλάδα, κανέναν συγγενή δεν έχει, κανέναν δεν είχε, το παιδί της δεν ήξερε πού ήταν. Το παιδί της στην Ρωσία ζούσε, όμως πού ήτανε δεν ήξερε, αν ζει ή όχι. Δεν έπαιρνε είδηση για. Ούτε εκείνη ούτε ο Χριστόφορος ήξερε, αν ζει η μάνα του. Και ήρθε στην Ελλάδα. Κοίταξε τυχερά δηλαδή! Όποιος είναι τυχερό να ζει, ζει. Ήρθε στην Ελλάδα, τους έφεραν στην Σαλονίκη μέσα, εκεί σα τσαντίρια και δεν πέθανε, όλοι πεθάνανε και αυτή έζησε. Δεν πέθανε η καημένη, είχε ζωή για να ζήσει. Μετά ήρθε στην Βόλβη, είχε ξάδελφο, έτυχε να βρει τον ξάδελφό της και έμεινε κοντά του. Εκεί δεν την πρόσεχαν, αλλά τέλος

πάντων. Μέσα σ' ένα δωμάτιο καλυβάκι την έβαλαν και καθότανε. Και δεν ήξερε τα παιδιά της πού ήτανε. Όμως κάθε μέρα κατέβαινε στη Θεσσαλονίκη στο πλοίο κοντά, στη σκάλα κοντά και κοιτούσε μήπως κανέναν έρχεται απ' τη Ρωσία και μάθει για το παιδί της, αν ζει.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ναι. Τυχερό δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι τυχερό.
Πληροφορητής: Καθότανε πάνω στη σκάλα και περιέμενε τα πλοία, όταν ερχόντανε, ρώταγε απ' τη Ρωσία από πού έρχεσαι πουλί μ', από πού έρχεσαι; Τραπεζούντια ήτανε. Έλεγαν απ' το Σοχούμ ερχόμαστε. Στο Σοχούμ μήπως ξέρετε τον Χριστόφορο Γαβρά; Ε, πού να τον ήξεραν, κανέναν δεν ήξερε. Έλεγαν, θεία, δεν ξέρομε τίποτε. Έτυχε η αδελφή μου να 'ρθει απ' την Ρωσία, από μένα μεγαλύτερη εκείνη. Ήταν η Δέσποινα και μετά ήταν εκείνη και μετά η Λεμονιά και μετά είμαι εγώ. Ο γαμπρός μου είπε θα πάω στην Ελλάδα, θα πάω στην Ελλάδα, σηκώθηκε και ήρθε στην Ελλάδα. Εκείνη μωρό δεν είχε, ένα μωρό έκανε και πέθανε κι άλλο δεν έκανε. Ήρθαν εκεί, βγήκε απ' το πλοίο και ανέβηκε στη σκάλα πάνω και κάθεσαι και έφερε τα πράματα της να πάνε σε ένα άλλο χωριό θα πηγαίνανε. Η πεθερά μου κάθεσαι εκεί απάνω η καημένη. Και περιμένει και λέει, πουλάκι μου, από πού είστε; Λέει η Ελισσάβετ, η αδελφή μου, εσύ από πού είσαι, θεία, λέει. Εγώ είμαι, λέει, απ' την Τραπεζούντα και έχω ένα παιδί στη Ρωσία και είναι δάσκαλος, όμως δεν ξέρω αν ζει ή όχι. Ακόμα το λέω και ανατρίχιασα.
Ερευνητής: Είναι ανατριχιαστικό.
Πληροφορητής: Ανατρίχιασα. Λέει εκείνη και πώς τον λένε, θεία; Έτυχε να είναι η αδελφή μου. Πώς τον λένε; Χριστόφορο τον λένε. Τότε τον είπε, εγώ παντρεμένη ήμουνα για, εγώ είχα δύο μωρά, όταν έφυγε η Σάββα μας. Λέει, θεία, γαμπρός μου είναι. Ουου όταν είπε γαμπρός μου...
Ερευνητής: Η καημένη.
Πληροφορητής: Αγκαλιάσματα, κλάματα, θάματα, πράματα, πώς έτυχε και βρήκα το παιδί μου.
Ερευνητής: Ω! η καημένη.
Πληροφορητής: Θεία, μην στεναχωριέσαι, της είπε, εγώ θα σε δώσω. Όλα από κει η Σάββα μας όλα τα καλά πήρε και ήρθε, όλα τα καλά, τσουβάλια γέμισαν με τρόφιμα.
Ερευνητής: Την πήρε μαζί της;
Πληροφορητής: Όχι δεν την πήρε μαζί της, πού να την πάει; Εκείνη πού θα πήγαινε; Σάματι ήξερε πού θα πήγαινε;
Ερευνητής: Ναι σωστά.
Πληροφορητής: Και εκείνη πρόσφυγας ήτανε. Εγώ θα σε δώσω όλα τα καλά, της είπεν, να φας. Έχεις μέρος να καθίσεις; Έχω ένα δωμάτιο μ' έδωσαν και κάθομαι, είπε, να φάγω δεν έχω. Της έδωσε τρόφιμα απ' όλα, βούτυρα, τσοκαλίκια, πλιγούρια, απ' εκεί όλα τα καλά που πήρε και ήρθε, πατάτες,

κρεμμύδια, όλα, όλα, όλα. Γέμισε ένα τσουβάλι και της έδωσε τρόφιμα. Και της είπε, θεία, αυτά τελείωσε και εγώ πάλι εδώ είμαι. Αν είναι και πάλι σε δω, θα σε δώσω, της είπε. Και εγώ θα γράψω τώρα γράμμα στον Χριστόφορο πως ζει η μάνα του και είναι εδώ και εκείνος, λέει, από κει θα σε στείλει λεφτά. Ο Χριστόφορος ήταν και δάσκαλος για. Η καημένη η πεθερά μου κλάματα και έμαθε πως ζει ο γιος της. Πολύ κακά πράγματα είναι στον κόσμο. Από πίσω η Σάββα μας έφυγε την έστειλε την γριά και πήγε, εκείνη γριά ήτανε καλέ, γριά ήτανε. Όταν την γνώρισα εγώ ήτανε εξήντα δύο χρονών και ογδόντα πέντε χρονών πέθανε. Αμέσως έγραψε γράμμα, η Σάββα μας, δεν έχασε χρόνο καθόλου, έγραψε γράμμα και λέει, Χριστόφορε, έτυχα τη μάνα σου, απ' το πλοίο μόλις ανέβηκα και απάνω στην σκάλα, λέει, έτυχα τη μάνα σου και έτσι και έτσι και έτσι. Είπε όλη την περιπέτειά της και είναι μόνη της και δεν έχει κανέναν και να φάει δεν έχει καθόλου. Εγώ ό,τι ήταν και δεν είχα, όλα της τα έδωσα, όμως εσύ από κει ετοιμάσε και στείλε λεφτά. Ο Χριστόφορος αμέσως ετοίμασε τρεις χιλιάδες εκείνο τον καιρό και έστειλε τη μάνα του. Όμως πήραν και τα έφαγαν αυτοί οι συγγενείς της. Εκείνη δεν την άφησαν τίποτα την καημένη, τα φάγανε. Τέλος πάντων φτώχεια μεγάλη υπήρχε τότε.

Ερευνητής: Τότε ναι και δικαιολογούνται όλα για τη φτώχεια. Δεν είναι σωστό, αλλά ήτανε γεγονός. Ο μπάρμπα Χριστόφορος τι έκανε, όταν άκουσε ο καημένος ότι ζει η μάνα του;

Πληροφορητής: Και τι θα κάνει; Κλάματα, κακό, η μάνα μου ζει και να πάω δεν μπορώ. Και τότε έβαλε μπρος τα χαρτιά του. Και μείς κρυφά ήρθαμε, δεν φανερώθηκε στην κυβέρνηση, δεν τον αφήνανε, τότε ήρθε ο κομμουνισμός.

Ερευνητής: Δάσκαλος ήτανε διανοούμενος.

Πληροφορητής: Ο κομμουνισμός δηλαδή άρχισε και έφερε ψυχή και κρυφά, από κει τα χαρτιά κρυφά τα έβγαλε. Χαρτιά δηλαδή τι έβγαλε; Μόνον διαβατήριο έβγαλε και μπήκε στο πλοίο. Ούτε παρουσιάστηκε ούτε τίποτα, τα δικαιώματά όλα τα άφησε εκεί, ενώ εδώ αμέσως ο Χριστόφορος έπρεπε να διοριστεί δάσκαλος. Δεν διορίστηκε, δεν τον αναγνώρισαν. Εφτά χρόνια δασκαλική δεν τα αναγνώρισαν. Έπρεπε να πήγαινε εδώ δύο χρόνια ακόμα στο διδασκαλείο και να τον αναγνωρίζανε. Εκείνος δεν το έκανε και έμεινε χωρίς δουλειά και υπόφερα εγώ, τράβηξα εγώ.

Ερευνητής: Τότε όταν ήρθατε τώρα, πώς βρήκατε τη μάνα του;

Πληροφορητής: Τη μάνα του;

Ερευνητής: Ναι, τότε ήρθατε, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Καλέ η μάνα του χάλια ήτανε, για άφησέ με και συ.

Ερευνητής: Όταν ήρθατε το '29...

Πληροφορητής: Όταν ήρθαμε εδώ, μάθαμε δηλαδή πού είναι, κατάλαβες; Έμαθε εκείνη πως ήρθε ο

γιος της, ο Χριστόφορος πήγε και την πήρε, πήγε την πήρε ο γιος της, όμως ήταν σε κακά χάλια. Ούτε να ντυθεί είχε ούτε σεντόνι είχε ούτε κρεβάτια είχε να κοιμηθεί ούτε τίποτα πιάτο είχε. Άστα τα, άστα τα, εγώ πολύ τράβηξα. Άστα, άστα, τράβηξα πολλά. Την δικιά μου την περιπέτεια πιο καλλίτερα είναι να μην ξέρει.

Ερευνητής: Και αυτή η γιαγιά χάρηκε, είδε το παιδί της.

Πληροφορητής: Είδε το παιδί της, χάρηκε.

Ερευνητής: Και έζησε μαζί σου.

Πληροφορητής: Έζησε μαζί μου πόσα χρόνια, 24 χρόνια.

Ερευνητής: 24 χρόνια. Εδώ πέθανε.

Πληροφορητής: Εδώ πέθανε στα χέρια μου.

Ερευνητής: Πόσα παιδιά γέννησε;

Πληροφορητής: Αυτή γέννησε τρία κορίτσια και έναν αγόρι, τέσσερα.

Ερευνητής: Και έζησε μόνο το ένα.

Πληροφορητής: Μόνο τον Χριστόφορο είχε αγόρι και τρία κορίτσια είχε, τα τρία πεθάνανε στην εξορία απ' την πείνα και μόνο εκείνη έζησε, ήρθε εδώ και τράβηξα εγώ του Χριστού τα πάθη. Ύστερα έχασε τα μάτια της, εφτά χρόνια έχασε τα μάτια της και την είχα χωρίς μάτια.

Ερευνητής: Τι να μην χάσει, αυτή πόσο κλάμα θα έριξε στη ζωή της η καημένη.

Πληροφορητής: Όχι καταρράκτη είχε.

Ερευνητής: Καταρράκτη είχε α!.

Πληροφορητής: Καταρράκτη είχε και εκείνη θέλησε και τράβηξε εκείνη και εγώ. Όταν ετοίμασε ο Χριστόφορος τα λεφτά και να την πάει στην Θεσσαλονίκη να την θεραπεύσει, εκείνη εγχείρηση δεν ήθελε να κάνει. Ένα καθάρισμα ήθελε το μάτι της τουλάχιστον το ένα. Δεν ήθελε να πάει. Δεν πάω, φοβάμαι, θα μου κόψουν τον λαιμό, έτσι το έπαιρνε, θα μου κόψουν τον λαιμό οι γιατροί. Και δεν ήθελε να πάει και τράβηξε εκείνη το σκοτάδι και τράβηξα και εγώ του κόσμου τα βάσανα. Εγώ πολύ τράβηξα.

Ερευνητής: Εδώ κατευθείαν απ' τη Ρωσία στην Κατερίνη ήρθατε;

Πληροφορητής: Κοίταξε, ήρθαμε απάνω στην Σφενδάμη.

Ερευνητής: Α, στην Σφενδάμη. Σας έδωσαν κλήρο;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όχι δεν πήραμε τίποτα.

Ερευνητής: Πω! Πω! Δηλαδή ανταλλάξιμοι από ανταλλαγή δεν πήραν τίποτε.

Πληροφορητής: Τίποτα, τίποτα δεν πήραμε, τίποτα.

Ερευνητής: Και στην Σφενδάμη πώς κι έτσι;

Πληροφορητής: Στην Σφενδάμη ήταν η αδελφή μου.

Ερευνητής: Α! ήταν η αδελφή σου.

Πληροφορητής: Και πήγα με την αδελφή μου, έκανα καπνά. Δουλεύαμε τα καπνά και άνοιξε και ο..

Παρέμβαση παριστάμενης

Και ο θεός Χαράλαμπος εκεί ήτανε;

Πληροφορητής: Και ο Χαράλαμπος εκεί ήτανε και ο Κυριάκος και ο Χαράλαμπος και ο Κώστας όλοι

εκεί ήτανε. Και πήγα και γω και καθόμουν με την αδελφή μου τη Δέσποινα. Και μετά από κει...

Ερευνητής: Ο Χριστόφορος είχε φροντιστήριο άλλο;

Πληροφορητής: Όχι τίποτε δεν είχε τότε, γεωργία τάχα θα κάναμε, εκείνος δεν ήξερε να δουλέψει, δούλευα εγώ. Καλέ εγώ πολύ τράβηξα, αφήστε με, για αφήστε με. Η δικιά μου η ζωή περιπέτεια είναι.

Ερευνητής: Δεν ήξερε ο καημένος.

Πληροφορητής: Εγώ πολύ κουράστηκα.

Ερευνητής: Όταν λες έκανες καπνά, πώς στρέμματα έβαζες εκεί;

Πληροφορητής: Καπνά εγώ; Με την αδελφή μου φύτευα 20 στρέμματα.

Ερευνητής: Μόνες σας; Χριστέ μου!

Πληροφορητής: Και τα δούλευα, πώς δούλευα! Εγώ και κει πολύ δούλευα. Και δούλευα, ο Χριστόφορος δεν ήξερε να δουλέψει. Ο Χριστόφορος τράβηξε πολύ ο καημένος, πάρα πολύ τράβηξε. Άνοιξε και μπακάλικο εκεί πάνω με τα λεφτά που είχε. Τον ξεγελάσανε, άνοιξε μπακάλικο, οι χωριάτες τέτοια ήθελαν να φάνε. Κουβάλησαν και έφαγαν βερεσέ, κουβάλησαν και έφαγαν βερεσέ.

Ερευνητής: Και μετά είπαν δεν έχομε.

Πληροφορητής: Μετά ήρθε το '29 καταστροφή, το '29 αν θυμάσαι, δεν ξέρω.

Ερευνητής: Όχι, εμείς δεν ήμασταν γεννημένοι, αλλά ακούμε.

Πληροφορητής: Το '29 έγινε κατακλυσμός βροχή, βροχή, βροχή. Έναν μήνα συνέχεια έβρεχε στα καπνά απάνω. Ένα φύλλο δεν πήραμε καλό, όλα πήγανε χαμένα τα καπνά. Και αυτά που πήραμε χαμένα και αυτά που ήταν στο χωράφι όλα καταστράφηκαν και μείναμε χρεωμένοι. Όχι μόνο δεν πήραμε λεφτά, αλλά μείναμε και χρεωμένοι. Και μετά ήμουν πολύ έξυπνη πάλι εγώ και δεν ήθελα τα χωριά και έλεγα σε χωριό δεν θα μείνω. Χωριό παιδί δεν θα κάνω, χωριό παιδί δεν θα μεγαλώσω, θα κατεβούμε στην Κατερίνη. Και τότε ήρθε διαταγή, έλεγαν ο εποικισμός θα χτίσει σπίτια και όσοι δεν έχουνε σπίτια, να έρθουν να γραφτούνε. Ήρθα κατέβηκα εγώ εδώ. Εγώ πολύ υπόφερα καλέ, η δικιά μου η ζωή όλο περιπέτεια είναι.

Ερευνητής: Πότε ήρθες εδώ το '29;

Πληροφορητής: Το '29 της χρονιάς ήρθα εδώ. Νοικιάσαμε δωμάτιο, κάθισα εδώ και γραφτήκαμε στον εποικισμό να δουν την οικογένεια και να μας δώσουν σπίτι για.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και γραφτήκαμε καλά ήτανε, εντάξει ήτανε, πλήρωσα κιόλας. Έγινε ο συνοικισμός αυτός, από δω όπως είναι το δημόσιο, ήταν χτισμένα τα σπίτια ο συνοικισμός και ήρθαμε στην κλήρωση. Ήμουν εκεί γραμμένη εγώ και με έπεσε και καλό σπίτι. Ήτανε οι Κούλαληδες, τουρκόφωνοι, όλα τα πήρανε εκείνοι και χάλασαν την κλήρωση και τα πήραν όλα οι Κούλαληδες τα σπίτια και εγώ ήρθα επιλαχούσα. Βγήκα επιλαχούσα, σπίτι δεν έχω πάλι. Άντε Μαρίκα ξαναπάνε στο

χωριό. Πήγα πάλι. Τότε είπαν θα χτίζανε αυτόν τον συνοικισμό και πάλι όσοι είναι γραμμένοι, θα πάρουνε σπίτι. Χτίστηκε αυτός ο συνοικισμός. Πολύ άτυχη ήμουν καλέ, καλέ εγώ πολύ άτυχη ήμουν. Χτίστηκε αυτός ο συνοικισμός, ήμουν γραμμένη όμως, δεν μπορούσαν να με διαγράψουν και πλήρωσα κιόλας, έγινε ο συνοικισμός, κληρώθηκαν αυτά τα σπίτια και εγώ πέφτω πάλι επιλαχούσα.

Ερευνητής: Χριστέ μου!

Πληροφορητής: Πάλι επιλαχούσα. Αυτή η σειρά, όπως είναι η δική σας η σειρά μέχρι απάνω, ήτανε θεμέλια, τ' άλλα όλα χτιστήκανε, όλα χτιστήκανε, τακτοποιήθηκαν όλα και αυτά ήτανε θεμέλια μόνο. Και εδώ είχα ελπίδες δηλαδή να πάρω σπίτι. Επιλαχούσα, επιλαχούσα, έγινε αυτή η κλήρωση, μου πέφτει αυτό το σπίτι και αυτό πάλι στα θεμέλια.

Ερευνητής: Θεμέλιο.

Πληροφορητής: Θεμέλιο, έτυχε αυτό και πέφτω εδώ στην άκρη. Εδώ σπίτια δεν ήτανε τότε, ήτανε μόνον αυλάκια και χωράφια. Και εγώ είπα η καμένη σπίτι ας έχω και δικό μου ας είναι και τα μωρά μου να πάρω και να τα πάω στο σπίτι μου και ας είναι και στου κόσμου την άκρη, ας είναι στο ποτάμι μέσα, αρκεί δικό μου να είναι. και ήρθαμε εδώ κοντά και ένα καλό σπίτι δεν με έπεσε εδώ στον δρόμο. Την Τόμη έπεσε εδώ κοντά στην γωνία και εγώ έπεσα εδώ. Και έτσι πήραμε αυτό το σπίτι.

Ερευνητής: Το έχτισες μόνη;

Πληροφορητής: Όχι, το έχτισαν ο εποικισμός, παντζούρια και τέτοια δεν έκανα, μόνο τα τζάμια και αυτά πόρτες, αυτά ήτανε, άλλο δεν έκανα.

Ερευνητής: Και μετά ασχολήθηκες με τη γεωργία πάλι;

Πληροφορητής: Με τη γεωργία πάλι, με τι ασχολούμαι; ήρθα και γέρασα με τη γεωργία.

Ερευνητής: Είδες όμως έβγαλες γιο που ήτανε καλός μαθητής τότε, ε;

Πληροφορητής: Έκανα γιο καλόν, όμως πολύ κουράστηκα.

Ερευνητής: Θεία Μαρίκα, ναι τώρα σαν μάνα σε ρωτώ σε, κοίταξε και εγώ είμαι μάνα και χήρα είμαι και έχω γιους. Εσύ με τόσες φτώχειες πώς αισθανόσουν, όταν έβλεπες το παιδί σου να είναι καλός μαθητής και να θέλει...

Πληροφορητής: Παναγία, τι λέει αυτή καλέ...

Ερευνητής: Να σπουδάζει, δούλευες άλλο τόσο.

Πληροφορητής: Άλλο τόσο δούλευα, Παναγία αλλοίμονο, το παιδί μου ήταν άξιο παιδί. Τελείωσε το Γυμνάσιο και λέει εγώ θα πάω να δώσω εξετάσεις, όπου πετυχαίνω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ήθελε να πάει για αξιωματικός, επειδή δεν πλήρωνες, κατάλαβες; Θα υπηρετούσε δέκα χρόνια αξιωματικός και μετά θα έκανε καριέρα δική του. Ε βασιστήκαμε σ' εκείνο, δεχτή-

καμε, είπαμε τι να κάνουμε; Αφού δεν είχαμε, αφού δεν είχαμε. Πήγε το πουλάκι μου και έδωσε εξετάσεις, πήρε βιβλία, έκανε, έκανε αυτό...φτώχεια! Πολλά τράβηξα, κούκλα μου.

Ερευνητής: Ναι, δικαιώθηκες όμως.

Πληροφορητής: Αχ Παναγία μου! Τι τράβηξα, πολύ αγωνίστηκα, πολύ. Πήρε βιβλία, διάβασε, ήρθε η ώρα να πάει να δώσει εξετάσεις στο πανεπιστήμιο, στρατιωτικός για να μη έχουμε ευθύνη να πληρώνομε. Την ώρα που μπήκε μέσα αμέσως με το πρώτο, είδαν το ντύσιμο του, είδαν φτωχό είναι, πάμφτωχο και ήταν τα παιδιά καλοντυμένα παιδιά, ντυμένα και διορθωμένα, αξιωματικών παιδιά, τον δικό μου τον γιο θα παίρνανε;

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Εμ τι! Μόλις το είδανε φτωχό παιδί, αυτόν θα πάρουμε; Όσο κι αν είσαι καλός μαθητής, αμέσως τον έκοψαν, τον έκοψαν αμέσως, του είπαν εσύ δεν είσαι γι' αυτήν, στο μάθημα που έδωσε, δεν ξέρω, τον έκοψαν και δεν έδωσε φυσικά. Τον έκοψαν. Ωχ, πήρε τη βαλίτσα του και γύρισε πίσω. Εγώ πολύ τράβηξα, κούκλα μου, εγώ πολύ τράβηξα.

Ερευνητής: Πληγώθηκες μια φορά ακόμα.

Πληροφορητής: Εγώ πληγώθηκα, μόνο μία φορά πληγώθηκα; Καθόμασταν εγώ και ο Χριστόφορος, Κυριακή ημέρα ήτανε, έξω στην αυλή καθόμασταν και λέω, Χριστόφορε, τώρα τι θα κάνουμε; Εγώ σκέφτομαι πώς θα τα φέρομε βόλτα, εμείς θα σπουδάσουμε παιδιά, πώς θα τα φέρομε; φτώχεια μεγάλη είναι. Δεν είχαμε χωράφι, δεν είχαμε μια πιθαμή τόπο, εκτός απ' αυτό το οικόπεδο δεν είχαμε τίποτα, μοίρα δεν είχαμε. Και λέγαμε τα δικά μας. Βλέπω το πουλάκι μου έρχεται, θαρρείς τον βλέπω τώρα, με τη βαλίτσα στα χέρια του έρχεται. Όταν ήρθε και αντίκρουσε τον πατέρα του, τον αγκάλιασε, τον φίλησε και έκλαψε. Έπεσε στην αγκαλιά του και έκλαψε. Λέει, μπαμπά, μ' έκοψαν. Έκλαψε εκείνο, έκλαψα εγώ, ο Χριστόφορος έκλαψε. Τι να κάνουμε; Κλάψαμε και τι να κάνουμε; Είπα, πουλάκι μ', μην κλαις. Εγώ, είπα, θα γίνω θυσία και εγώ εσένα θα σε σπουδάσω, του είπα. Πού θέλεις να πας; Να μην πας, λέγω, γιατρός, εκεί ήθελε. Φτώχεια καταραμένη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και εκείνος ήθελε να δώσει στην ιατρική. Λέω δεν θα πας ιατρική, Λία, θα πας, είπα, καθηγητής. Καθηγητής είναι τέσσερα χρόνια. Τέσσερα χρόνια, λέω, κάτι θα κάνομε. Θα δουλέψει ο μπαμπάς, θα δουλέψω εγώ, λίγο το καλοκαίρι εσύ θα δουλέψεις, θα το φέρεις βόλτα, λέγω πουλάκι μ' και θα το φέρομε βόλτα. Θα σπουδάσεις καθηγητής. Τον ξεγέλασα. Ένα καιρό με είπε, εγώ δεν γίνομαι. Μετά ύστερα τακτοποιήθηκε. Πήρε βιβλία και διάβαζε αυτά, καθηγητής. Διάβαζε καθηγητής, διάβαζε, τακτοποιήθηκε. Τακτοποίησα την βαλίτσα του όλα, τα διόρθωσα από δω, από κει, αχ, τι τράβηξα και γω. Εγώ πολύ τράβηξα,

κούκλα μου. Η δικιά μου περιπέτεια πολύ μεγάλη είναι.

Ερευνητής: Και γω τράβηξα, θεία Μαρίκα, έτσι είναι η ζωή.

Πληροφορητής: Ετοίμασα την βαλίτσα του και περιμένω να 'ρθει ο Λίας και πήγε ο Λίας να αποχαιρετίσει, τη Μάρθα την αδελφή μου, την γνώρισε αυτήν;

Ερευνητής: Ναι πως.

Πληροφορητής: Εκεί είχε έναν υπάλληλο τραπέζης, είχε νοικιασμένο το δωμάτιό της, εκείνος αγαπούσε πολύ τον Λία, επειδή ήταν έξυπνος και έλεγε τη Μάρθα, κυρία Μάρθα, αυτό το παιδί θα γίνει ένας μεγάλος άντρας. Έχει μεγάλο κεφάλι, δεν πρέπει να τ' αφήσουν έτσι, όμως είναι πολύ φτωχοί. Ο πατέρας του είναι πολύ φτωχός, δεν έχει καθόλου. Έι, λέει η Μάρθα, το ξέρουμε, αλλά τι να κάνουμε, όλοι φτωχοί είμαστε, δεν έχουμε κανείς να βοηθάμε, κανείς δεν μπορεί να βοηθήσομε. Ήρθε από κει το μωρό μου ο Λίας, ήρθε ν' αποχαιρετίσει τον Μίμη, Μίμη τον λέγανε. Λέει, κύριε Μίμη, φεύγω, πάω αύριο με το καλό να δώσω εξετάσεις και αξιωματικός θα πηγαίνα όχι καθηγητής. Θα πάω να δώσω εξετάσεις. Του λέει ο Μίμης πού θα δώσεις παιδί μου; Θα δώσω καθηγητής. Όχι, του είπεν, όχι καθηγητής δεν θα δώσεις εσύ, εσύ δεν είσαι για καθηγητής, εσύ είσαι στην κοινωνία χρήσιμος άνθρωπος, είσαι για την κοινωνία, του είπεν. Όχι, κύριε Μίμη, δεν έχουμε δυνάμεις, φτώχεια καταραμένη, δεν μπορούμε, είπε. Είπαμε να πάω, όμως δεν μπόρεσα να πάω στρατιωτικός και αφού δεν με πήρανε, θα πάω καθηγητής, τι να κάνω, τέσσερα χρόνια είναι, κάτι να κάνουμε. Λίγο εγώ θα δουλέψω, λίγο ο μπαμπάς μου θα δουλέψει, η μαμά μου θα δουλέψει, τέσσερα χρόνια θα τα βολέψουμε. Όχι, του είπεν, καθηγητής τι να πας, γιατρός θα πας, στην ιατρική θα πας εσύ. Τον ξεγελάει από κει ο Μίμης. Ο Λίας τακτοποιήθηκε από κει ήρθε και πάει γιατρός. Μάνα μου! Το λέγω δηλαδή και τώρα ακόμα κλαίω. Εκεί στέκω εγώ και περιμένω με την βαλίτσα του και λέω δεν ήρθε. Ήρθε από κει μ' ένα γέλιο, λέει, μαμά, εγώ άλλαξα το φύλλο. Γιατί; Τι φύλλο άλλαξες; Εγώ δεν θα πάω καθηγητής. Γιατί; Εγώ γιατρός θα πάω. Μάνα, θα τρελαθώ, είπα. Λία, θα πέσω να πεθάνω, είπα. Εγώ θα σκοτωθώ. Όχι, καθηγητής θα πας, γιατρός δεν θα πας, είπα. Λία, δεν έχουμε, Λία, δεν έχουμε, τι θα κάνομε; Κλάματα εγώ κακό. Έκλαψε εκείνος και λέει, μαμά, μην κλαις καθόλου. Εγώ θα δώσω εξετάσεις, εγώ θα μπω μέσα, με το πρώτο θα μπω θα μπω μέσα. Και εσύ να μην κλαις καθόλου. Ούτε να στεναχωρηθείς ούτε τίποτα. Εγώ από κει θα έρθω, μόλις μπω στο Πανεπιστήμιο, θα έρθω να δουλέψω με τον μπαμπά μου, ήτανε σ' αλώνια παραλήπτης. Θα πάω παραλήπτης. Απ' τ' αλώνια θα κάνω μαθήματα, φροντιστήρια παιδιά και εγώ θα τα βολέψω, εγώ τα λεφτά μου θα τα κάνω. Την εγγραφή μου, τότε έτον και εγγραφή,

τότε δύσκολο ήταν η σπουδή καλέ, όλα τα βιβλία τα αγοράζαμε.

Ερευνητής: Ποια χρονιά μπήκε ο Ηλίας στο Πανεπιστήμιο;

Πληροφορητής: Ποια χρονιά μπήκε άραγε; Σάματι το ξέρω; Ξέχασα.

Ερευνητής: Το '48, '49 εκεί μέσα;

Πληροφορητής: Α εκεί μέσα ακριβώς.

Ερευνητής: Εκεί μέσα πρέπει, γιατί γύρω στο '56 ήτανε στο πτυχίο.

Πληροφορητής: Ναι τότε ήταν το '49.

Ερευνητής: Γύρω στο '55, '56 έπαιρνε πτυχία ο Ηλίας.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Το '49 εκεί μέσα πρέπει να ήτανε.

Πληροφορητής: Το '49, το '49 εκεί μέσα. Ήρθε ο Λίας εκεί, ετοιμαστήκαμε, ο Λίας θα πάει γιατρός. Μω την πίστη σ'! κλάματα εγώ. Μου λέει ο Χριστόφορο ύστερα, Μαρίκα, μην κλαις, κάτι θα κάνουμε, είπε. Λίγο εσύ θα δουλέψεις, είπε, λίγο εγώ θα δουλέψω, και αυτός έρχεται το καλοκαίρι δουλεύει. Αφού αποφάσισε να πάει, ας πάει. Ό,τι γίνεται, γίνεται και πάει. Σηκώθηκα πρωί και πήρε τη βαλίτσα του και έφυγε ο Λίας. Σ' οχτώ ημέρες έκατσε και διάβασε τα βιβλία που θα είδεν αυτός γιατρός και πέρασε ο Ηλίας απ' τους πρώτους.

Ερευνητής: Οξύνους.

Πληροφορητής: Απ' τους πρώτους πέρασε.

Ερευνητής: Έλεγαν τότε μεγάλο μυαλό, μεγάλο κεφάλι.

Πληροφορητής: Μεγάλο κεφάλι.

Ερευνητής: Μεγάλο κεφάλι σε μικρό σώμα, ήτανε λεπτός, αδύνατος.

Πληροφορητής: Λεπτός και αδύνατος καλέ.

Ερευνητής: Ναι και μεγάλο μυαλό λέγανε.

Πληροφορητής: Έξω να τον έβλεπες, μέσα δεν τον έπαιρνες καλέ, ήτανε και γυμνός και να ντυθεί δεν είχε καλέ. Περνάει ο Ηλίας από κει σ' οχτώ ημέρες μέσα δίνει εξετάσεις και στήνει εκεί μια ολόκληρο ταμπέλα και λέει, μπαμπά, και είναι γραμμένος, τα παιδιά δηλαδή όσα δώσανε και είναι ο πρώτος εκείνος και από πίσω έρχονταν άλλοι δεύτεροι και τρίτοι και τέταρτοι και πέμπτοι και ήταν τα παιδιά που πέρασαν. Μπαμπά, πέρασα. Μην στεναχωριέστε καθόλου και εγώ θα δουλέψω και εσείς θα δουλέψετε και εγώ θα σπουδάσω. Και σπούδασε το καμάρι μου.

Ερευνητής: Και έβγαλες σήμερα, κοίταξε, θεία Μαρίκα, η ζωή σου ήταν δύσκολη.

Πληροφορητής: Πολύ δύσκολη.

Ερευνητής: Αλλά έβγαλες ένα παιδί που είναι ο πρώτος επιστήμονας παιδίατρος, όχι μόνον στην Κατερίνη, στην Πιερία για να μη πω και πιο πέρα. Εγώ, για την ιστορία, θυμούνται ότι, όταν είχα το μωρό μου άρρωστο, εκείνον είχα γιατρό. Τον θυμάμαι, όταν ήμουνα μαθήτρια, που ήρθα εδώ μέσα και μας έκανε φροντιστήρια και λέγαμε ο Ηλίας θέλει να πάρει πτυχίο, κάνει, που άλλοι ούτε ήξεραν τι είναι τα μαθηματικά, τόσο καθαρό μυαλό,

έβγαζε τις ασκήσεις αμέσως. Όταν πήγα το μωρό μου στο Λοιμωδών, όλοι, και έγινε το συμβούλιο, άκουσα αυτά τα λόγια που τα λέω πάντα, είδατε από την Κατερίνη ο Γαβράς; Είδατε τον μεγάλο αυτόν γιατρό πώς έσωσε αυτό το παιδί;

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και δεν θα ξεχάσω, να τον χαίρεσαι, την ανθρωπιά του, επειδή με είδε να κλαίω σαν μάννα, άφησε το ιατρείο του και ήρθε κάτω ως το τέλος να αγωνιστεί, στην παρακέντηση ήτανε εκεί. Έζησε αυτήν την ιατρική, δηλαδή την...έκανες ένα παιδί που μέσα στην κοινωνία της Κατερίνης δούλεψε πολύ.

Πληροφορητής: Πολύ, πολύ, πολύ. Δηλαδή ό,τι αγώνες κάναμε, όλα τα ξέβγαλε, όμως αγωνιστήκαμε πολύ.

Ερευνητής: Ο πατέρας τον καμάρωσε γιατρό;

Πληροφορητής: Ε τον καμάρωσε γιατρό, γιατρό τον είδε. Μόλις πήγε στο χωρίο να κάνει το υποχρεωτικό.

Ερευνητής: Αγροτικό.

Πληροφορητής: Τον έστειλαν απάνω στην Κοζάνη στα Σέρβια ναι και πήγε για υποχρεωτικό. Τον είδε, τον έντυσε, το ντύσιμό του το έκανε. Δεν τον χάρηκε.

Ερευνητής: Δεν τον χάρηκε.

Παρέμβαση παρισταμένης: Νωρίς πέθανε.

Ερευνητής: Νωρίς ναι.

Πληροφορητής: Δεν τον χάρηκε, αλλά δηλαδή τον έντυσε. Τον έκανε κουστούμι, τον έκανε άλλο δεύτερο κουστούμι, τον έκανε παλτό, παπούτσια, αλλαξιές, δεν είχε να ντυθεί ο καημένος, παλιά φορούσε. Και τα έβλεπε και χαιρότανε και έλεγε, Μαρίκα, όταν ήρθε το κουστούμι του απ' τον ράφτη και όταν τα είδε αυτά, είπε εγώ τώρα ντρέπομαι να φορέσω τέτοιο κουστούμι και να πάω στην εκκλησία, εκείνος ήταν πολύ της εκκλησίας.

Ερευνητής: Της εκκλησίας ναι.

Πληροφορητής: Εγώ τώρα ντρέπομαι, είπε, να τα φορέσω. Λέγω τι λες καλέ; Με τα κουρέλια πήγαινες και με το καλό δεν θα πας; Εγώ τώρα ντρέπομαι να πάω, με έβλεπαν πάντα μ' εκείνα και τώρα φόρεσα καλά και θα πάω.

Ερευνητής: Άξιο γιο έκανε.

Πληροφορητής: Ναι και τον έντυσα εγώ και τον καμάρωσα και φόρεσε την γραβάτα ν' ατ' και πήγε και ντρέπονταν να πάει και πήγαν εκεί ουου ο Γαβράς, ο Γαβράς όλοι τον αγκάλιαζαν. Ο Γαβράς, ο Γαβράς, ο Γαβράς ήταν άλλος άνθρωπος.

Ερευνητής: Ο Γαβράς Σανταίος ήταν;

Πληροφορητής: Σανταίος ήταν το όνομα.

Ερευνητής: Γιατί τα ποντιακά σε -ίδης τελειώνουν συνήθως. Είναι μερικά της περιοχής εκείνης...

Πληροφορητής: Και η πεθερά μ' Σανταία ήτανε.

Ερευνητής: Σανταία. Θεία Μαρίκα, θυμάσαι καθόλου, τίποτε καμιά φωτογραφία τη πεθεράς σου, δικιάς σας, κανέναν κειμήλιο, κανέναν ζωνάρι, κανέναν...

Πληροφορητής: Τίποτα δεν έχω, τίποτα, τίποτα, απ' αυτά μην ζητάτε τίποτα.
Ερευνητής: Ούτε φωτογραφίες;
Πληροφορητής: Σάματι έζησα καλά και θα πήγαινα να βγάλω και φωτογραφίες είτε άντρας μου είτε εγώ. Εμείς με τη φτώχεια παλεύαμε.
Ερευνητής: Ναι, όχι καμιά φωτογραφία, επειδή ο μπάρμπα Χριστόφορος ήταν άνθρωπος των γραμμάτων, αν είχε καμιά.
Πληροφορητής: Φωτογραφία τώρα έχω μέσα έναν φωτογραφία.
Ερευνητής: Το πότε είναι βγαλμένη;
Πληροφορητής: Αυτό είχαμε φωτογραφία και μόλις πέθανε, το βγάλαμε και το μεγάλωσα, έν' μέσα, πάνε κοίταξέ το.
Ερευνητής: Πόσο χρονών, στην Ρωσία είναι βγαλμένο;
Πληροφορητής: Όχι εδώ.

Ερευνητής: Α εδώ όχι, εγώ θέλω από Ρωσία.
Πληροφορητής: Απ' τη Ρωσία δεν είχαμε.
Ερευνητής: Δεν έχεις τίποτε.
Πληροφορητής: Απ' τη Ρωσία εκείνος έφυγε και ήρθε, απ' τους Τούρκους έφυγε, πού να είχε φωτογραφίες από κει έφυγε...
Ερευνητής: Κανένα βιβλίο τίποτε; Εκείνης της εποχής.
Πληροφορητής: Μπα.
Ερευνητής: Όχι, γιατί ήτανε αυτοί οι Σανταίοι έχουν ιδιαίτερη ιστορία. Το στολίδι του ποντιακού ελληνισμού είναι οι Σανταίοι, στον ηρωισμό ναι.
Πληροφορητής: Τέτοια δεν είχα.
Ερευνητής: Δεν είχε καλώς.
(Τεχνικό πρόβλημα ακούγεται διπλά η φωνή και διακεκομμένη στα τελευταία 2, 30 λεπτά)
(Τέλος αφήγησης)

Μαρτυρία 2η
Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Σπύρος

Ερευνητής: Πώς λένε σε;
Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Σπύρος.
Ερευνητής: Κι άλλο δυνατό, ποντιακά θα λέγοιμ' ατα. Πού εγεννέθες;
Πληροφορητής: 'Σ σο Σοχούμ, 'ς την Τουρκίαν 'κ' εξέρω. Ο πατέρα μ' όνταν έρθεν 'ς ση Ρωσίαν έτον 15 χρονών.
Ερευνητής: Οι γονέοι σ' ασ' όποιοι μέρος του Πόντου έτανε;
Πληροφορητής: Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Α, Τραπεζούντα. Θέλω να λες με ντό θυμάσαι ασ' σο Σοχούμ. Απέσ' 'ς σο Σοχούμ εγεννέθες ή 'ς σε χωρίο;
Πληροφορητής: Δύο χιλιόμετρα μακρά έτονε.
Ερευνητής: Και έλεγάν ατο;
Πληροφορητής: Πούρτσ.
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι, το πότε εγεννέθες, ατό πα θέλω να λες με.
Πληροφορητής: Το 1897.
Ερευνητής: Α! είσαι του προηγούμενου αιώνα. Να εκατοστίντς ατα, γιατί καλά είσαι ελέπω, μπάρμπα Σπύρο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Θέλω να λες με πώς θυμάσαι τα παιδικά χρόνια σ', το σχολείο σου, πώς επήες, πώς έτονε, τους δασκάλους σου, ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Ντό σχολείον; 'Σ σο σχολείον 'κ' επήγα. Εγώ επήγα Δευτέρα τάξη, άλλο 'κ' επήγα. Ρωσικά επήγα, ελληνικά πα επήγα Τρίτη τάξη.
Ερευνητής: Δηλαδή το σχολείο έτονε χαμ ελληνικό χαμ ρώσικο χωριστά;
Πληροφορητής: Είχαμε και ελληνικό, είχαμε και ρωσικό.
Ερευνητής: 'Σ σο χωρίο σου ντό εκαλλιέργανέτε; Με ντό έζηναν οι γονέοι σ';
Πληροφορητής: Γεωργοί.
Ερευνητής: Ντό εκαλλιέργανέτε;
Πληροφορητής: Καπνά, καλαμπούκια, φασούλα. Οι γεωργοί ντό 'α 'φτάνε, αϊκα, εκείνον τον καιρόν ντό έσανε. Λάχανα πα εποίναμεν, παχτδέδες εποίναμεν, κρομμύδα εποίναμεν. Εκουβάλ'ναμεν 'ς σο παζάρ', επούλ'ναμεν. Με τα γάλ'τα τσουμπούρ τσουμπούρ' 'ς την ράχ'αν κιαν επέρναμε και επέναμε επούλ'ναμεν 'ς την αγοράν.
Ερευνητής: Πόσον είπες έτον η απόσταση τη χωρί' σ' ασ' σο Σοχούμ;
Πληροφορητής: 3, 4 χιλιόμετρα.

Ερευνητής: 4 χιλιόμετρα και επένετε με τα ποδάρ'α;
Πληροφορητής: Με τα ποδάρ'α, γιαμ με τα αυτοκίνητα;
Ερευνητής: Λέω μήπως επένετε με τα ζώα, με τα άλογα.
Πληροφορητής: Είχαμε και άλογα τελευταία. Όχι καβάλα με το άλογον να επένες, το άλογον πα εφόρτωνες και επένες.
Ερευνητής: Το χωρίο σ' πόσα σπίτα είχεν, ντό θυμάσαι;
Πληροφορητής: Εκείνον τον καιρόν είχεν 100 οσπίτα, τελευταία ένταν πολλά.
Ερευνητής: Και έταν μόνον Έλληνες ή και άλλα εθνότητες;
Πληροφορητής: 'Σ σο χωρίο μουν Έλληνες, ατώρα ύστερα έρθαν Μεγγρέλ, Ρουσάντ'...
Ερευνητής: Και Έλληνες Πόντιοι.
Πληροφορητής: Πόντιοι, Πόντιοι.
Ερευνητής: Θέλω να λες με, μπάρμπα Σπύρο, πώς emίλανέτε τα ποντιακά; Καθαρά στο σχολείο ελληνικά ή ποντιακά εποίνετε; Μιλάμε για αρχές του αιώνα.
Πληροφορητής: Όπως έκουές με ατώρα να μιλώ, άραέτσ' emίλανάμεν.
Ερευνητής: Αραέτσ' emαθάν'νες 'ς σο σχολείον;
Πληροφορητής: Αραέτσ'. Όχι ατώρα αδά τα μωρά μουν ποντιακά 'κ' εξέρ'νε. Ο δάσκαλον πα ποντιακά emίλανε μας.
Ερευνητής: Το βιβλίο πα που edέβαζες, εκείνο πα ποντιακό έτονε;
Πληροφορητής: Όχι, τζάνουμ, ανάγνωση εκείνο ελληνικά έτονε.
Ερευνητής: Α ελληνικό, ελληνικά. 'Κ' edυσκολεύκουσον, μπάρμπα Σπύρο;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Λίγο για την εκκλησία τη χωρί σ';
Πληροφορητής: Εκκλησία είχαμεν την Παναΐαν.
Ερευνητής: Την Υπαπαντή ή Κοίμηση Θεοτόκου;
Πληροφορητής: Τον Δεκαπενταύγουστον πα γιόρταζε και 8 Σεπτεμβρίου πα γιόρταζε.
Ερευνητής: Γιόρταζε.
Πληροφορητής: Για το πανοῦρ', τα χορόντας ρώτα με. Αϊκα εκκλησιαστικά 'κ' εξέρω.
Ερευνητής: Μια και είσαι μερακλής πέξι με ντό θυμάσαι ασ' σα χορόντας;
Πληροφορητής: Πανοῦρα και χορούς 'κ' εφήναμ' ατα με τίποτα. Όπου πανοῦρα emείς εκεί.
Ερευνητής: Έπαιζες κανέναν όργανον;
Πληροφορητής: Ο αδελφό μ' έπαιζεν, εγώ όχι.
Ερευνητής: Ντό έπαιζεν;
Πληροφορητής: Λύραν.

Ερευνητής: Λύρα έπαιζε, κεμετζετζής. Κανέναν τραγούδι νη εποχής -ι- σ'; μερακλίδικο, μιας και είπες με είσαι μερακλής, τ' ετραγώδ'νες μωρόν, παιδόπον, νεαρός;

Πληροφορητής: Ατώρα ντό τραγούδ'; (Γελάει με τρανταχτά γέλια).

Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτε;

Πληροφορητής: Πώς 'κ' θυμούμαι;

Ερευνητής: Και πέξει, αφού θυμάσ'ατα.

Πληροφορητής: Ατώρα 'ς σο κέντρο πα να πάω τραγουδώ, γιατί 'κ' 'α τραγωδώ;

Ερευνητής: Α, ατότε είσαι πολύ ωραίος. Ομορφότερο πράμα ασ' ατό 'κ' έν'. Ατά, όταν λέγομ'ατα ατώρα, τα άλλα τα γενεάς όσον πάνε και ξεφτίν'νε. Ακούν ατα η τρίτη, η τέταρτη γενεά που έχ'νε κλίση και θέλ'νε να συνεχίζ'νε την παράδοση, έν' έμορφον να ακούμεν έναν τραγούδ' ασ' εσέν.

Πληροφορητής: Τα εγγόνα μ' μαθίζ'ατα χορόν. Εγώ αγαπώ τα ποντιακά. Δισέγγονα πα και τρισέγγονα πα έχω. Απ' όλα τα περεκέτα. Αυτό είναι.

Ερευνητής: 'Α λες με κανέναν τραγουδόπον;

Πληροφορητής: (Τραγουδάει)

έχ και να έξερα ποίος αδά ντο πάει 'ς χαμονήν -ι,

έμπαινα και εχάμ'νε εγώ απ'αδά 'ς την καμονήν -ι.

Άλλο ντ' 'α λέγω σε.

Ερευνητής: Καλά επήρα έναν αυτό, εντάξει. Εκεί ντό περιπέτειας;

Πληροφορητής: Δέβα πέξει τον πατέρα σ', αέτσ' και αέτσ'εποίκα...

Ερευνητής: 'Κί ζει ο πατέρα μ', επέθανεν.

Πληροφορητής: Επέθανε;

Ερευνητής: Έχ' τρία χρόνια. Τίποτα άλλο; Πότε έφυγε από εκεί; Τα περιπέτειας σου.

Πληροφορητής: Το '40. Περιπέτειας αδά είδαμε. Εμείς 'κ' εκάθουμ'νες φρόνιμα. Είχαμε τα μύλους -ι- μουνε, εμείς όλ' μαύρη αγοράν εποίναμεν.

Ερευνητής: Εποίνετε μαύρη αγορά;

Πληροφορητής: Κιαμ' ντ'εποίναμε; 'Ολ' μαυρίδιον αγορά εποίναμε.

Ερευνητής: Και πώς εφέκες και έρθες το '38, το '40; Πότε έρθες;

Πληροφορητής: Το '40 έρθαμε.

Ερευνητής: Ναι. Πώς επήρες την απόφαση;

Πληροφορητής: Ε, έρθεν η σειρά, βίζιον πα είχα.

Ερευνητής: Έλεετε πατρίδα και ας πάμε 'ς την πατρίδα.

Πληροφορητής: Για είναι στρατιώτην εγώ μπάτσαν έφαγα, στρατιώτην 'ς την φωτογρα-

φίαν μόνον, εσείς αδά εσκοτώνέτε, οι Έλληνες τ'εμέτερον εσκοτώνάν ατ'ς.

Ερευνητής: Ατόσον πολλά είχετε τον πατριωτισμόν απέσ' -ι- σουν.

Πληροφορητής: Ατόσον πολλά.

Γειτόνισσα (παρεμβαίνει εδώ μια γειτόνισσα του αφηγητή)

Ας έλεες το τραγούδ'...

«ας έμ'νε 'ς την Ελλάδαν και ας είχα έναν ομμάτ'

'α γλύτωνα ασ' σοι Ρουσάντς και ασ' σο κακόν»

Ερευνητής: Εσέν πώς λένε σε;

Γειτόνισσα: Ελατοπούλου

Ερευνητής: Ασ' 'σο ίδιον χωρίον είστουνε;

Πληροφορητής: Γειτονίαν έμ'νες.

Ερευνητής: Την περιπέτειά σ', πώς εξεκίνησες και έρθες; Πόσον μιλέτ, πόσον οικογένειας;

Πληροφορητής: Οχτώ άτομα έμ'νες, τέσσερα αγούρα και δύο κορίτσα και δύο οι γονέοι.

Ερευνητής: Ντό έσυρες αδά, την περιπέτειά σ', όλα θέλω να ακούγ'ατα.

Γειτόνισσα (παρεμβαίνει η γειτόνισσα)

Εμάς κανέναν 'κ' εβοήθεσέ μας, ούτε έναν φράγκο. Τώρα οι Ρωσοπρόσφυγες είδες πώς βοηθούν ατ'ς. Τίποτα, πόλεμος βγήκε, πείνας βγήκε. 'Ηρθαμε εδώ, τα λεφτά μας τα πήραν μέσα στην Οδησό, εύραν ατά. Χωρίς λεφτά έρθαμε, εσέβαμε αδά, σε 3-4 μήνας εξέβεν τ'Αλβανίας ο πόλεμον... αν δεν υπόφεράμεν...

Πληροφορητής: Με 400 φράγκα έρθα 'ς την Κατερίνην.

Ερευνητής: Για πέξει μ'ατα, μπάρμπα Σπύρο, και πώς εδιάλεξες την Κατερίνην;

Πληροφορητής: Έτον ο κουινιάδο μ'αδά.

Ερευνητής: Υπήρχε συγγένεια δηλαδή.

Πληροφορητής: 'Οχι, εκείνος πα κι άλλο ενωρίς έρθεν ιστέ.

Ερευνητής: Αν ο κουινιάδος έτον 'ς σο Κιλκίς, 'ς σο Κιλκίς 'α πένες;

Πληροφορητής: Επροορίσκουμ'νες για τα Γιαννιτσα, ευρέθαμεν 'ς σα Γιαννιτσα, αλλά εγώ κασάπ'ς έμ'νε και ατός ελογαρίασεν 'α 'φτάμεν το κασάπικον αδά, επήρε με αδά. Εείνος εθέρ'νε τα παράδες ντο είχα, είχα τα. Εγώ εδώκα τα 'ς σα χωράφα.

Ερευνητής: Είχες λιρόπα με τ'εσέν;

Πληροφορητής: 'Σ Ρουσιάν.

Ερευνητής: 'Σ την Ρουσιάν.

Πληροφορητής: Πολλά 'κ' επόρεσα να δουλεύ'ατα, αμάν επήρεν ατα το κολχόζ'.

Ερευνητής: Α, εκεί είχες χωράφα.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Εκεί εγόρασεν τα

χωράφα, άλλος επούλ'νεν ατα, εγόρασεν τα
χωράφα, έναν χρόνον πα 'κ' εδούλεψέν ατα.
Ερευνητής: Έρθεν το κολχόζ επήρεν ατα.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Έρθεν το κολχόζ,
επήρεν ατα.
Ερευνητής: Δηλαδή πρόσφυγας, ατότε έντον
πρόσφυγας.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Επήραμεν το κιφάλι
μουν και έφυγάμεν.
Πληροφορητής: Δόξα τω Θεώ.
Ερευνητής: Αδά πώς έρθες, ντό ηύρες, θέλω να
λες με, πώς εκατήβες ασ' σο παπόρ';
Πληροφορητής: Εσύ γενεμέντσα πα 'κ' έσ'νε.
Ερευνητής: Έμ'νε, το '37 εγεννέθα, γενεμέντσα
έμ'νε. Έρθες απέσ' 'ς σον πόλεμον.
Πληροφορητής: Απέσ' 'ς σον πόλεμον. Ένοιξά-
μεν τρία στρέμματα 'ς σον Κορινόν, εκείνα πα
έσυραν επήραν ατα.
Ερευνητής: Ορμάνα ένοιξέτε;
Πληροφορητής: Ορμάν, το Χρυσό Βελόνι, το
ορμάν, εμείς ένοιξάμ' α'.
Ερευνητής: 'Ατσ' κανέναν βοήθεια, επίδομα η
πολιτεία...
Πληροφορητής: Έναν παλαγκάθ' εποίκα, εκείνο
πα έρθαν, εντώκαν εχάλασάν α'.
Ερευνητής: (Γελάει με τρανταχτά γέλια).
Πληροφορητής: Μ' ερωτάς με γιατί, εγώ τα πε-
ριπέτειας...
Ερευνητής: Όχι, μπάρμπα Σπύρο, ατό έν' η με-
γάλη αδικία. Γελώ από πόνο, γιατί το κύμα
του '38, '39 και '40 π' έρθαν, βελόν' 'κ' επήραν.
Βελόν' 'κ' επήρανε κι εκυνήγαναν ατ'ς κέλα.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Κάθε μέρα έλεγαν,
δεν βούλιαζε το πλοίο που σας έφερε;
Πληροφορητής: Το πρωί επίαναν και ους να
βραδύν' κα 'κ' εκάθιζάν εμας.
Ερευνητής: Με τι πίκρα θυμάσ' ατα.
Πληροφορητής: Ατείν χριστιανοί, εμείς χριστια-
νοί 'κ' έμ'νες. Κανέναν βοήθειαν έχομεν;
Ερευνητής: Και μέχρι ατώρα, μπάρμπα Σπύρο,
το φαρμάκι ατό έν' απέσ' -ι- σ'.
Πληροφορητής: Μίαν πα 'κ' είπα 'α πάω 'ς σην
Ρουσίαν, ατόσον υπέφερα και μίαν 'κ' είπα 'α
πάω οπίσ'.
Ερευνητής: 'Κ' είπες α', γιατί είδες τη γεύση αθε,
είδες ο Στάλιν ντ' εποίκεν.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ο Στάλιν εποίκεν
πολλά.
Ερευνητής: Εποίκεν πολλά.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Οικογένειας ξεκλη-
ρίστηκαν τότε, 'ς ση Στάλιν τον καιρόν.
Πληροφορητής: Ατώρα καλά είμες, αλλά τα
χρόνα έφυγαν.

Ερευνητής: Όχι, μπάρμπα Σπύρο, όταν έρθες με
ντό ασχολέθες; Εποίκες γεωργία;
Πληροφορητής: Γεωργία.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Απ' την αρχή τι γε-
ωργία; Με τι; Μεροκάματα σε ξένα χωράφια.
'Σ σε ξένον χωράφ' απ' το πρωί μέχρι το
βράδυ. Με την σκοτίαν έρχου'νες, με την
σκοτίαν επέναμεν. Για έναν μεροκάματον, για
να ζούμε.
Ερευνητής: Για να ζείτε.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Με οικονομίες, με
αυτά και πήραμε αυτό. Αδακά, με συγχωρείς,
δκυλία πα να έδενες αδακά 'κ' εκάθουσανε.
Τσαμούρα, νερά, πλημμύρες. 'Κ' επόρναμε να
παίρομε άλλο και επήραμε αδακά έναν στρέμ-
μαν. Εποίκαμε πλιθία με τσαμούρα, εποίκαμεν
έναν δωμάτιο να εμπαίνομεν, έβρεξεν, εχα-
λά'εν. Ύστερα με τα ξύλα εσάρεψάμεν με τα
τσαμούρα... 'Σ έναν δωμάτιον απέσ' έμ'νες
εφτά άτομα εμείς, μωρόν πα είχα εγώ, ασ' σο
βράδον εβγάλ'ναμε τη σόπαν αδακά, γύρω
γύρω έτανε πλιθία από πάν' έτανε κουρελού-
δες, ατά τα χρέμα ντο λένε. Τον γιον ντο έχω
ατώρα, έναν βράδον επάγωσαν τα ποδάρα τ',
εμελάνιασαν. Πρωί έτον, εποίνεν και κρύον.
'Σ έναν σπít' απέσ' εγώ με τον άντρα μ', το
μωρόν, ο πεθερό μ', η πεθερά μ', η κουνιάδα
μ', ο πεθερό μ' είχεν μάναν, όλ' 'ς έναν δωμά-
τιον απέσ' ενάμιση χρόνον. Ετράβηξάμεν
εμείς...
Ερευνητής: Και ύστερα πώς ασχολέθες με τη γε-
ωργίαν; Ενοίκιασες χωράφ' και εκαλλιέργη-
σες;
Πληροφορητής: Ενοίκιαζάμεν και χωράφα. Ύ-
στερα έρθεν η Γερμανία να έν' καλά. Επήγαν
τα παιδιά 'ς σην Γερμανίαν, απόκτησαν.
Ερευνητής: Ατώρα τελευταία επήγαν. Τα χρόνια
ους το '50, ως το '60...
Πληροφορητής: Όταν ενοίγεν η Γερμανία, ο
ένας έφυγεν.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Καπνά πα έκαιγαν.
Ερευνητής: Καπνά πα έκαιγαν.
Πληροφορητής: Τέσσερα τόνους καπνά έκαι-
ψαν... ατώρα πα Μητσοτάκης, ατότε πα ξάν'
Μητσοτάκης έτονε, Καραμανλής έτονε.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) άλλα τα χρόνια
ατότε, ατώρα είναι αλλιώςτικά χρόνια κλπ.
Ατώρα 'ίνεται προσπάθεια ασ' σ' εσάς τους
πρόσφυγες του '38, '39, '40 να παίρετε έστω
έναν οικόπεδον.
Πληροφορητής: Από πού;
Ερευνητής: Λένε ότι ο Δήμος Κατερίνης έχ' 'ς
έναν περιοχόν και 'α δί' σας α'. 'Ατσ' είπανε,

‘κ’ εξέρω. Έκ’σα και κάτ’ άλλο ότι μερικοί ασ’ σε σας επήρανε. Κυρία Ελατοπούλου ξάτιδέν επήρες εσύ;

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Τίποτε.

Ερευνητής: Τίποτε. Ούτε εσύ, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Τίποτα.

Ερευνητής: Ασ’ σα παιδιά σ’ ατώρα θέλω να λες με, πόσα εσπούδασαν και πόσα... Έφυες απ’ εκεί με έξι παιδιά.

Πληροφορητής: Και πώς ‘α σπούδαζαν, εγώ να έτρωγα ‘κ’ είχα.

Ερευνητής: Κ’ εσπούδασεν κανέναν;

Πληροφορητής: Το έναν το παιδίν εμαθάν’νεν καλά γράμματα. Με τη χώρας τα βιβλία και τα τετράδια έβγαλεν το Δημοτικόν. Ή σο Γυμνάσιον κεκά έρθεν, 25 οκάδας στάρ’ εψαλάφαναν, εγώ να έτρωγα ‘κ’ είχα. Ντ’ εποίνα, επέμ’νεν το παιδίν αέτσ’.

Ερευνητής: Και έξις α’ φαρμάκ’, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Να έξις παιδίν να μαθάν’ και να μη επορείς.

Ερευνητής: Εν τέλει όμως με ντό ασχολούνταν τα παιδιά σ’;

Πληροφορητής: Ο ένας έν’ έμπορος, αβούτος αδάκα που έν’, έμπορας έν’, όλ’ δυνατά είν’, μαγαζία και... Όλ’ δυνατά είν’, ένας ‘κ’ έν’ χαμελός, όλ’ καλά είναι.

Ερευνητής: Και όλα ατά με την εργατικότητα.

Πληροφορητής: Εμ τι! Εδούλεψαν κι εποίκανε.

Ερευνητής: Πόσα ώρας εδούλευες την ημέρα, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Πόσα ώρας;

Ερευνητής: Ναι, για πέξει με, όταν έρθες το ‘40;

Πληροφορητής: Πρωί ους τη σκοτία, πόσα ώρας είν’; Ας λέγω σε έναν περιπέτειαν...

Ερευνητής: Για πέξει με την περιπέτειαν.

Πληροφορητής: Έναν ημέραν εκούξεν με εκείνος ο Μόσχον ασ’ στην Περίστασην. Φτώχεια, αμάν ας δί’ με έναν ημερ’κόν και ‘α ζούν’ τα παιδιά μ’. Επήγαμ’ εκεί, επήραμεν και ένα ψωμίν, άλλο ‘δεν ‘κ’ έχομεν. Ένας έτον ολίγον μικρός, ο άλλος έτον 18 χρονών παιδί. Επήγαμ’ εκεί ‘α τ’απίζομ’ καλαμπόκ’, εκείνος πα με τ’ εμάς. Μέχρι η ώρα 10, μω την πίστη σ’, κρούομε και κρούομε τίποτα, ‘δεν ‘κ’ έν’. Αρ’ επιτέλους εκάτσαμε. Επήραμεν την ελιά και το ψωμίν, επήγαμε εκάτσαμε ‘ς σ’ έναν δέντρον αφκά. Είχεν έναν κουτ’δελ’ νερόν, επιάμεν το νερόν. Το μεσημέρ’, νερόν ‘κ’ έν’, ‘ς σα κιόλα εκέσ’ το μωρόν επήεν έπιεν. Πιάν’ ατον έναν ελονοσίαν και το μωρόν τρομάζ’. Είχα έναν παλτονόπον, εξέγκα, ετύλτσα το, ‘ς σο δέντρον αφκά, έβαλά τον εκεκά. Εμείς κρούο-

μεν. Ντό μεσημέρ’ να κάθεσαι και βράδον. Ο ήλον βασιλεύ’ και στέκ’. Ο ήλον εβασίλεψεν. Είμες πού; Κάτω ‘ς την Καλλιθέαν, εκεί αφκά είμες, άρχουμες αδά με τα ποδάρα. Ούι τη σκύλ’ τον γιον, εβασίλεψεν και ‘κ’ αφήν’ μας. Το μωρόν ασ’ στην ελονοσίαν ετρόμαξεν. Λέγ’ ατον είσαι χριστιανός; Να γαμώ τα παράδας πα, την πίστη σ’ το έξις πα. Έσκωσα έσυρα το μακέλ’ και επήρα το παλτόν -ι- μ’ και εδέβα πλαν. Και τη μωρί’ το ημερ’κόν πα ‘κ’ εδέκεν.

Ερευνητής: Δηλαδή εκμεταλεύτε σας, εκμεταλλεύτε.

Πληροφορητής: Εκμεταλεύτε. Να έν’ καλά ο Μεταξάς που έρθεν και εποίκεν ατο οκτάωρον. Εγάμεσεν τη γενέαν ατου. Άμον ετσίβιζαν.

Ερευνητής: Ους ατότε...

Πληροφορητής: Το πρωί επίαναμεν και ους να βραδύν’ κόσα. Κάπως εξέβεν ατό ο νόμος, μώσε, ο ήλον ακεί απάν’ έρθεν κουϊζ’, φυέτε. Δόξα σοι ο Θεός κάτ’ έντον. Από εκεί είδαμεν ολίγον φως.

Ερευνητής: Ποίον χρονία έντον ατό, θυμάς’ α’;

Πληροφορητής: Το 1942, ‘43...

Ερευνητής: Δηλαδή απέκτησέτε κάποιον διακαίωμα.

Πληροφορητής: Ντό δικαίωμα; Ντό δικαίωμα;

Ερευνητής: Να μη δουλεύς... εσύ όπως λέτε εδούλευτε, όπως λέτε, μπάρμπα Σπύρο, 18 ώρας το 24ωρο.

Πληροφορητής: 18 ώρας και πώς έν’;

Ερευνητής: Επεριόρισεν α’ ολίγον και...

Πληροφορητής: Ύστερα εγώ άλλο ημερ’κόν ‘κ’ εποίνα.

Ερευνητής: Τη κόσαν σ’ ατό έξις οσήμερον;

Πληροφορητής: Ατώρα ντ’ ‘α φτάγα, εχάσα το.

Ερευνητής: Εχάσες α’;

Πληροφορητής: Θεός σχωρέσ’ τ’ απεθαμέν’ ατου πη εξέγκαν τα σιδέρ’τα και εγλύτωσάμε κι εμείς.

Ερευνητής: Τα μηχανήματα. Όχι, αέτσ’ άμον κειμήλιόν να έξις ατο, εθελ’να το. ‘Α φτάμε Μουσειόν κι ‘α βάλλομε αϊκα εργατικά.

Πληροφορητής: Αϊκον κειμήλιον λαζίμ’ ‘κ’ έν’.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) όχι, μπάρμπα Σπύρο, άλλα ελέπς ατα και χάρεσαι, άλλα πα ελέπς και λες ντ’ ετυρενίγα. Είσαι πόσο χρονών οσήμερον;

Πληροφορητής: 94.

Ερευνητής: 94, ελέπω σε κοτσανάτο, επορείς και δουλεύς.

Πληροφορητής: Παλληκάρτς είμαι.

Ερευνητής: Πού αποδίδ' α'; Εδούλεψες πολλά 'ς ση ζωή σ'. Το ότι είσαι εύρωστος έτρωες καλά, επρόσεχες το φαί σ', έπινες, ντ' εποίνες;

Πληροφορητής: Ας' όλα εποίηνα. Μανάχον ανοησίας όχι. Αλλά ζωή επέρασα ο βασιλέας ο Παύλον πα...

Ερευνητής: Γιατί έσ'νε μερακλής.

Πληροφορητής: Φτώχεια πα είδα πολλά, επείνασα πα, απ' όλα απέσ' είναι.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Έναν ημέραν εδούλευάμεν ασ' σο πρωί ους το βράδυ και επαίρναμεν έναν κιλόν καλαμπούκ', να έτρωγάμ' α' ή να εφέρνάμ' α' 'ς σ' οσπίτ', ντό 'α ποίναμεν;

Ερευνητής: 'Σ σα σπίτ'α 'κ' έτονε να επένετε πουθενά εκαθάριζέτε...

Πληροφορητής: Τον Θύμιον εξέρτς τον Καρυπίδην;

Ερευνητής: Εξέρ' ατον.

Πληροφορητής: Αρ' εκείνος ετσαβιλτεύρευε μας έναν κιλόν καλαμπούκ' εκεί αφκά (τα υπόλοιπα δεν ακούγονται καθαρά, μιλάνε και οι τρεις μαζί).

Ερευνητής: Και εσείς είπετε ας φεύομε απ' εκεί και πάμε 'ς ση μάναν Ελλάδα.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ας' την Ελλάδαν εξέρτς μόνον ντο είδαμεν;

Ερευνητής: Για πέει.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ας' σο παπόρ' το έρθαμεν ασ' Ρουσίαν και εκάτσαμεν μέχρι πόλεμος εξέβεν, 'κ' έτον τη Αλβανίας, άλλο κάτ' έτον, επήρε μας έναν ελληνικόν παπόρ', έβαλε μας, κάρβουνα φορτωμένον, έβαλε μας εκεί απάν' άμον γουρούν'α. Και τότε εδώκεν τυρίν, ελιές και ψωμίν και 15 μέρες το ξενοδοχείον 'ς σον Πειραιάν ντ' εκάτσαμε, αρ' από έν'.

Ερευνητής: Δηλαδή ακόμαν σήμερα έεις από την ανάμνηση.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Πώς 'κ' θυμούμαι;

Ερευνητής: Πόσον χρονών είσαι οσήμερον;

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): 17 χρονών έμ'νε.

Ερευνητής: Το μόνο ευχάριστο.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Αρ' από έτον, το μόνον που είδαμεν αρ' από έν'.

Ερευνητής: Ας' σο κράτος το ελληνικόν.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ας' την Ελλάδαν μόνον από.

Πληροφορητής: Ατώρα πα εδώκανε χωράφ'α, παράδες, ατέιν Έλληνες είν', εμείς Έλληνες 'κ' είμες.

Ερευνητής: Όχι, έτονε δύσκολο η εποχή, είστουνε οι πιο αδικημέν'.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): 'Σ σο πιο άχρηστον κατάστασην έρθαμε εμείς.

Ερευνητής: Παρόλο που έρθετε εσείς το '39, '40, τα παιδιά σουν επροόδεψαν με την εργατικότητα, με τη δουλείαν.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Εβάλναμεν καπνά, επαίρναμε εργάτες, εφέκαμε τα καπνά, ερχίνεσαμε τα φράουλας, νύχτα μέρα απέσ' 'ς σα νερά, απ' εκείνα ερρώστησεν άντρας ι μ' και έφυεν μικρός.

Ερευνητής: Εξορίας, φυλακάς, αϊκα έσυρες, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Αδά εφυλάκωσάν εμεν τρία ημέρες. Εκεί για τρέλες εκάτσα έναν μήνα, άλλο γιοκ.

Ερευνητής: Η τρέλα όταν λες με, ποίον έν';να ελέπωμεν έναν αιώνα νωρίτερα ποίον έτον η τρελα.

Πληροφορητής: Έτρωγα, έπινα, εντούνα, επαίρνα, αϊκα. Ανοησίας πράματα, τότε οι άνθρωποι αγράμματοι.

Ερευνητής: 'Σ σο σχολείον σ' κανέναν ποιηματόπον, ντο εδέβασες, θυμασαι τίποτα ατώρα;

Πληροφορητής: Παραμυθάς είμαι, αλλά ατά είν' περιπέτειας. Αϊκα 'κ' δεβάζω (εννοεί ποιήματα), εφημερίδαν πα 'κ' δεβάζω. Περιπέτειας αν είναι αϊκα, εκείνα δεβάζω. Αρέζ'νε με. 'Κ' επεκει την εφημερίδαν 'κ' επορώ να εξηγήζ'ατο, εγώ ελληνικά 'κ' εξέρω.

Ερευνητής: Δεβάζεις πόσα ώρας ατώρα την ημέρα;

Πληροφορητής: Παραμύθ'α αν είναι, αφήνω τη δουλείαν και κάθουμαι κα δεβάζω.

Ερευνητής: Είχες από την όρεξην από μωρό και ατσ' αρέζ'νε σε τα παραμύθ'α;

Πληροφορητής: Από μωρόν πα είχα έρεξη για αϊκα περιπέτειας.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Μαχαίρ'α και πιστόλ'α.

Ερευνητής: Πιστόλ'α και αϊκα (γελάει τρανταχτά). Αφού θυμάσαι παραμύθ'α, θέλω να λες με έναν μικρόν μεσελόπον εκείνης της εποχής. Ας πούμε η μάνα σ' που είπε σε, η καλομάνα σ' που έλεε σε.

Πληροφορητής: Μόνον τραγούδ'α και ίτενα, τσιπουρόπον θέλτς να πίντς; Όλ'α ασ' σον νου μ' εξέβανε. Η μάνα μ' πα πώς επέθανεν, ντό έντονε, ο πατέρα μ' πώς επέθανεν...

Ερευνητής: Μπάρμπα Σπύρο, 'α ρωτώ σε υπεύθυνα κάτ' κι 'α λες μ' ατο.

Πληροφορητής: Τι;

Ερευνητής: Ατώρα είσαι 94 χρονών ξάι λες ας αποθάνω;

Πληροφορητής: Γιατί 'α λέγω 'α ποθάνω;
Ερευνητής: (γελάει τρανταχτά) Είσαι λεβέντης.
 Ακούς από μερικούς να λένε αχ ν' αποθάνω
 και γλύτωνα. Λέν' α' σωστά ή λέν' α' ψέματα;
Πληροφορητής: Ψέματα λέν' α'. Άμα κείσαι 'ς σο
 κρεβάτ' κιαν, υποφέρτς εκιάν...
Ερευνητής: Εσύ ντό θεωρείς ότι έν' ευτυχία για
 τ' εσέν; Το ότι είσαι μίαν 'ς σα ποδάρα σ' και
 ύστερα ότι καλλιεργάς το κεπί σ';
Πληροφορητής: Εγώ έχω τέσσερα στρέμματα
 ακτινίδα.
Ερευνητής: Εσύ!!!!!! ατώρα 'ς σ' αβούτο την ηλι-
 κία;
Πληροφορητής: Ατώρα, ατώρα, κλαδεύω, πο-

τίζω, τθαπίζω. Ο γιο μ' ξάι 'κί πάει εκέσ', έχω
 και καλόν παιδίν.
Ερευνητής: Να μην αβασκαθείς, μπάρμπα
 Σπύρο, βασκανία να μην πιάν' τσε. Και πώς
 αντέχεις, μπάρμπα Σπύρο; Κί λες τα χέρα μ'
 πονούνε, τα ποδάρα μ'...
Πληροφορητής: Απ' αδά κι απάν' ασ' εσέν κι
 άλλο δυνατός είμαι. Τα ποδάρα μ' τεντε-
 λίζω...
Ερευνητής: Η ψη σ' άμα 'κί γερά. Τα νέα τα ζευ-
 γάρα 'κ' έχ'νε αϊκον κεπίν.
 Εδώ παρεμβαίνει για λίγο και ένας ακόμα γείτο-
 νας και ολοκληρώνεται η αφήγηση.

Λεξιλόγιο

'α = θα
 'δεν = τίποτα, τιδέν > 'δεν
 'κ' = δεν, ουκί > 'κί > 'κ'
 α' = αυτό, ατό > α'
 άθε = δικό του, προσ. αντ. γ' προς. λ. ομηρική
 αϊκα = τέτοια, αντ. δεικτ.
 απέσ' = μέσα, τοπ. επίρ. από + έσω = αποέσω > απέσ'
 άραέτσ' = έτσι ακριβώς, άρα + έτσι > αραέτσι > αραέτσ'
 βίζιον = βίζα
 εείνος = εκείνος, δεικτ. Αντ.
 ένοιξάμεν τρία στρέμματα = εκχερσώσαμε τρία στρέμματα, ιδιωματισμός.
 εντούνα, επαίρνα = μάλωνα, ιδιωτισμός.
 εσάρεψάμεν = κολλήσαμε εδώ, σαρεύω= περικυκλώνω, περιφράσσω, μου αρέσει, λ. τ. sarmak.
 έσκωσα έσυρα = πέταξα, ιδιωματισμός.
 έσυρες = τράβηξες, εδώ.
 ημερ'κόν = μεροκάματο
 ιστέ = επιφώνημα, = που λες, τάχα,ορίστε, ορίστε μας, λ. τ. ište
 ίτενα = τέτοια, αόριστη αντ. ο ίτενον, η ίτενα, το ίτενον.
 κολχόζ = αγροτικός παραγωγικός συνεταιρισμός στην πρώην Σοβιετική Ένωση,
 λόγ. < ρωσ. kolkhoz σύντμ. του kol(lektivnoe) khoz(yaistvo) συλλογικό αγρόκτημα.
 καμονή = μεγάλη λύπη, καημός.
 κεμετζετζής = λυράρης, λ. περσκ. kemendje.
 κιόλα = λακκούβες με βρόμικο νερό εδώ, κιόλ', γκιόλ', κιόλιν = λίμνη, λ. τ. göl.
 κόσα = μεγάλο κυρτό δρεπάνι με ξύλινη λαβή, λ. σλαβ. Kosa.
 κουτσέλ' = στάμνα για νερό, λ. ρωσ. Kuvshin.
 κρούομε = εδώ έχει τη σημασία του δουλεύουμε, κρούω = χτυπώ.
 λαζίμ' = χρήσιμο, λ. τ. lazim.
 λιρόπα = λιρίτσες.
 μακέλ' = σκαπάνη, αρχ. μάκελα.
 μεσελόπον = ιστοριούλα, λ. τ. mesel = μύθος, παραμύθι, ιστορία.
 μιλλέτ = πλήθος, λαός, έθνος, λ. τ. millet.
 ορμάνα = δάση, λ. τ. orman.
 περεκέτ' = αφθονία, λ. τ. bereket = αφθονία υλικών αγαθών.
 σιδέρ'τα = γεωργικά μηχανήματα εδώ.

τεντελίζω = τρέμουν τα πόδια μου, αρχ. τανταλίζω = ταλαντεύομαι, τρέμω.
τσουμπούρ τσουμπούρ = λέξη ηχοποίητη που δηλώνει γρηγοράδα.
τζάνουμ = ψυχή μου, λ. περσκ.
τσαμούρα = λάσπες, λ. τ. çamur = λάσπη.
χαμ, χεμ, επιδοτικός σύνδεσμος. = και... και, λ. περσκ. hem.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Πώς σε λένε;
Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Σπύρος.
Ερευνητής: Πιο δυνατά, ποντιακά θα τα πούμε. Πού γεννήθηκες;
Πληροφορητής: Στο Σοχούμ, στην Τουρκία δεν ξέρω.
Ο πατέρα μ' όταν ήρθε στη Ρωσία ήταν 15 χρονών.
Ερευνητής: Οι γονείς σου από ποιο μέρος του Πόντου ήτανε;
Πληροφορητής: Τραπεζούντα.
Ερευνητής: Α, Τραπεζούντα. Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι από το Σοχούμ. Μέσα στο Σοχούμ γεννήθηκες ή σε χωριό;
Πληροφορητής: Δύο χιλιόμετρα μακριά ήτανε.
Ερευνητής: Και πώς το έλεγαν;
Πληροφορητής: Πούρτζ.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι, το πότε γεννήθηκες, και αυτό θέλω να μου το πεις.
Πληροφορητής: Το 1897.
Ερευνητής: Α! είσαι του προηγούμενου αιώνα. Να εκατοστήσεις, γιατί καλά είσαι βλέπω, μπάρμπα Σπύρο.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι τα παιδικά χρόνια σου, το σχολείο σας, πώς πήγες, πώς ήτανε, τους δασκάλους σου, τι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Τι σχολείο; Στο σχολείο δεν πήγα. Εγώ πήγα Δευτέρα τάξη, άλλο δεν πήγα. Ρωσικά πήγα, Ελληνικά πήγα Τρίτη τάξη.
Ερευνητής: Δηλαδή το σχολείο ήτανε και ελληνικό και ρωσικό χωριστά;
Πληροφορητής: Είχαμε και ελληνικό, είχαμε και ρωσικό.
Ερευνητής: Στο χωριό σας τι καλλιεργούσατε; Πώς ζούσαν οι γονείς σου;
Πληροφορητής: Γεωργοί.
Ερευνητής: Τι καλλιεργούσατε;
Πληροφορητής: Καπνά, καλαμπόκια, φασόλια. Οι γεωργοί τι να κάνουν; Αυτά που υπήρχαν εκείνη την εποχή. Λάχανα κάναμε, μπαχτσέδες κάναμε, κρεμμύδια κάναμε. Τα πηγαίναμε στο παζάρι, τα πουλούσαμε. Με τα γάλατα στη ράχη πηγαίναμε τα πουλούσαμε στην αγορά.
Ερευνητής: Πόση είπες ήταν η απόσταση του χωριού από το Σοχούμ;
Πληροφορητής: 3, 4 χιλιόμετρα.
Ερευνητής: 4 χιλιόμετρα και πηγαίνατε με τα πόδια;

Πληροφορητής: Με τα πόδια, τι με τα αυτοκίνητα;
Ερευνητής: Λέω μήπως πηγαίνατε με τα ζώα, με τα άλογα.
Πληροφορητής: Είχαμε και άλογα τελευταία. Όχι καβάλα με το άλογο να πήγαινες, φόρτωνες και το άλογο και πήγαινες.
Ερευνητής: Το χωριό πόσα σπίτια είχε, τι θυμάσαι;
Πληροφορητής: Εκείνο τον καιρόν είχε 100 σπίτια, τελευταία έγιναν πολλά.
Ερευνητής: Και ήταν μόνον Έλληνες ή και άλλες εθνότητες;
Πληροφορητής: Στο χωριό μας Έλληνες, τώρα ύστερα ήρθαν Μεγγρέλοι, Ρώσσοι...
Ερευνητής: Και Έλληνες Πόντιοι.
Πληροφορητής: Πόντιοι, Πόντιοι.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, μπάρμπα Σπύρο, πώς μιλούσατε τα ποντιακά; Καθαρά στο σχολείο ελληνικά ή ποντιακά κάνατε; Μιλάμε για αρχές του αιώνα.
Πληροφορητής: Όπως με ακούς τώρα να μιλώ, έτσι μιλούσαμε.
Ερευνητής: Έτσι τα μάθαινες στο σχολείο;
Πληροφορητής: Έτσι. Όχι όπως εδώ τα παιδιά μας δεν ξέρουν ποντιακά. Και ο δάσκαλος ποντιακά μας μιλούσε.
Ερευνητής: Και τα βιβλία σας ποντιακά ήτανε;
Πληροφορητής: Όχι, ψυχή μου, η ανάγνωση ελληνική ήτανε.
Ερευνητής: Α ελληνικό, ελληνικά. Δεν δυσκολευόσουν μπάρμπα Σπύρο;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Λίγο για την εκκλησία του χωριού σου;
Πληροφορητής: Εκκλησία είχαμε την Παναγία.
Ερευνητής: Την Υπαπαντή ή Κοίμηση Θεοτόκου;
Πληροφορητής: Γιόρταζε και τον Δεκαπενταύγουστο και 8 Σεπτεμβρίου.
Ερευνητής: Γιόρταζε.
Πληροφορητής: Για τα πανηγύρια και τους χορούς ρώτα με. Τέτοια εκκλησιαστικά δεν ξέρω.
Ερευνητής: Μια και είσαι μερακλής πες μου τι θυμάσαι από τους χορούς;
Πληροφορητής: Πανηγύρια και χορούς δεν αφήναμε με τίποτα. Όπου πανηγύρια εμείς εκεί.
Ερευνητής: Έπαιζες κανέναν όργανο;
Πληροφορητής: Ο αδελφό μου έπαιζε, εγώ όχι.
Ερευνητής: Τι έπαιζε;
Πληροφορητής: Λύρα.
Ερευνητής: Λύρα έπαιζε, Λυριτζής. Κανέναν τραγουδίστη της εποχής σου; μερακλίδικο, μιας και είπες ότι

είσαι μερακλής, τι τραγουδούσες μικρός, παιδάκι, νεαρός;
Πληροφορητής: Τώρα τι τραγούδια; (Γελάει με τρανταχτά γέλια).
Ερευνητής: Θυμάσαι τίποτε;
Πληροφορητής: Πώς δεν θυμούμαι;
Ερευνητής: Και πες, αφού τα θυμάσαι.
Πληροφορητής: Και τώρα ακόμη και στο κέντρο μπορώ να πάω να τραγουδήσω.
Ερευνητής: Α, τότε είσαι πολύ ωραίος. Ομορφότερο πράμα απ' αυτό δεν υπάρχει. Αυτά, όταν τα λέμε τώρα, οι άλλες γενιές όσο πάνε και ξεφτίζουν. Θα τα ακούσουν η Τρίτη και τέταρτη γενιά και θα συνεχίσουν την παράδοση. Είναι ωραίο να ακούνε ένα τραγούδι από σένα.
Πληροφορητής: Τα εγγόνια μου τα μαθαίνω χορό. Εγώ αγαπώ τα ποντιακά. Έχω δισέγγονα και τρισεγγόνια. Απ' όλα τα μπερεκέτια. Αυτό είναι.
Ερευνητής: Θα μου πεις κανένα τραγουδάκι;
Πληροφορητής: (Τραγουδάει)
έχ και να έξερα ποίος αδά ντο πάει 'ς χαμονήν -ι, έμπαινα και εχάμ'νε εγώ απ' αδά 'ς την καμονήν -ι.
Τι άλλο να πω.
Ερευνητής: Καλά, πήρα ένα αυτό, εντάξει. Εκεί τι περιπέτειες πέρασες;
Πληροφορητής: Πάνε πες στον πατέρα σου έτσι και έτσι έκανα.
Ερευνητής: Δεν ζει ο πατέρα μου, πέθανε.
Πληροφορητής: Πέθανε;
Ερευνητής: Έχει τρία χρόνια. Τίποτα άλλο; Πότε φύγατε από κει; Ποιες ήταν οι περιπέτειές σας;
Πληροφορητής: Το '40. Περιπέτειες εδώ είδαμε. Εμείς δεν καθόμασταν φρόνιμα. Είχαμε τους μύλους μας, εμείς όλοι μαύρη αγορά κάναμε.
Ερευνητής: Κάνατε μαύρη αγορά;
Πληροφορητής: Και τι κάναμε; Όλοι μαύρη αγορά κάναμε.
Ερευνητής: Και πώς τα άφησες και ήρθες το '38, το '40; Πότε ήρθες;
Πληροφορητής: Το '40 ήρθαμε.
Ερευνητής: Ναι. Πώς πήρες την απόφαση;
Πληροφορητής: Ε, ήρθε η σειρά, είχα και βίζα.
Ερευνητής: Λέγατε πατρίδα και ας πάμε στην πατρίδα.
Πληροφορητής: Για έναν στρατιώτη εγώ μπάτσα έφαγα, στρατιώτη στην φωτογραφία μόνον, εσείς εδώ τους σκοτώνετε, οι δικοί μας Έλληνες τους σκότωναν.
Ερευνητής: Τόσο πολύ είχατε μέσα σας τον πατριωτισμό;
Πληροφορητής: Τόσο πολύ.
Γειτόνισσα (παρεμβαίνει εδώ μια γειτόνισσα του αφηγητή):
Ας έλεγες το τραγούδι...
«ας έμ'νε 'ς την Ελλάδαν και ας είχα έναν ομμάτ' 'α γλύτωνα ασ' σοι Ρουσάντς και ασ' σο κακόν»
Ερευνητής: Εσένα πώς σε λένε;

Γειτόνισσα: Ελατοπούλου
Ερευνητής: Απ' το ίδιο χωριό είστε;
Πληροφορητής: Γειτονιά είμασταν.
Ερευνητής: Την περιπέτειά σου, πώς ξεκίνησες και ήρθες; Πόσος κόσμος, πόσες οικογένειες;
Πληροφορητής: Οχτώ άτομα είμασταν, τέσσερα αγόρια, δυο κορίτσια και οι γονείς μας.
Ερευνητής: Όσα τράβηξες εδώ, την περιπέτειά σου, όλα θέλω να τα ακούσω.
Γειτόνισσα (παρεμβαίνει η γειτόνισσα): Εμάς κανέναν δεν μας βοήθησε, ούτε ένα φράγκο. Τώρα τους Ρωσοπρόσφυγες βλέπεις πώς τους βοηθάνε. Τίποτα. Ήρθε ο πόλεμος, ήρθε η πείνα. Τα λεφτά μας τα βρήκαν και τα πήραν στην Οδησό. Χωρίς λεφτά ήρθαμε. Μπήκαμε εδώ, ξεκίνησε ο πόλεμος της Αλβανίας... πόσα υποφέραμε...
Πληροφορητής: Με 400 φράγκα ήρθα στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Για πες μου, μπάρμπα Σπύρο, και πώς διάλεξες την Κατερίνη;
Πληροφορητής: Ήταν ο κουνιάδος μου εδώ.
Ερευνητής: Υπήρχε συγγένεια δηλαδή.
Πληροφορητής: Όχι, εκείνος φυσικά ήρθε πιο νωρίς.
Ερευνητής: Αν ο κουνιάδος σου ήταν στο Κιλκίς, θα πήγανες στο Κιλκίς;
Πληροφορητής: Προοριζόμασταν για τα Γιαννιτσα. Βρεθήκαμε στα Γιαννιτσα. Εγώ ήμουν χασάπης και αυτός λογάρισε ότι θα κάνουμε εδώ χασάπικο και με πήρε εδώ. Εκείνος πίστευε πως είχα χρήματα, αλλά τα χρήματα τα έδωσα στα χωράφια.
Ερευνητής: Είχες λιρίτσες μαζί σου;
Πληροφορητής: Στη Ρωσία.
Ερευνητής: Στη Ρωσία.
Πληροφορητής: Δεν μπόρεσα όμως να τα δουλέψω για πολύ, τα πήρε το «κολχόζ».
Ερευνητής: Α, είχες χωράφια εκεί.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Εκεί αγόρασε χωράφια. Άλλος τα πουλούσε, τα αγόρασε. Ούτε έναν χρόνο δεν τα δούλεψε.
Ερευνητής: Ήρθε το «κολχόζ» και τα πήρε.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ήρθε το «κολχόζ» και τα πήρε.
Ερευνητής: Δηλαδή πρόσφυγας, τότε έγινε πρόσφυγας.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Σηκωθήκαμε και φύγαμε.
Πληροφορητής: Δόξα τω Θεώ.
Ερευνητής: Εδώ πώς ήρθες; Τι βρήκες; Θέλω να μου πεις πώς κατέβηκες από το καράβι.
Πληροφορητής: Εσύ ούτε καν γεννημένη δεν ήσουν.
Ερευνητής: Ήμουν, το '37 γεννήθηκα, γεννημένη ήμουν. Ήρθες μέσα στον πόλεμο.
Πληροφορητής: Μέσα στον πόλεμο. Ξεχερσώσαμε τρία στρέμματα στον Κορινό. Μας τα άρπαξαν και εκείνα..
Ερευνητής: Δάση εκχερσώσατε;
Πληροφορητής: Δάσος, το Χρυσό βελόνι, το δάσος εμείς το εκχερσώσαμε.

Ερευνητής: Έτσι κάποια βοήθεια, επίδομα η πολιτεία...

Πληροφορητής: Ένα καλυβάκι έφτιαξα, ήρθαν και το γκρέμισαν και εκείνο.

Ερευνητής: (Γελάει με τρανταχτά γέλια).

Πληροφορητής: Μη με ρωτάς γιατί, εγώ τις περιπέτειες...

Ερευνητής: Όχι, μπάρμπα Σπύρο, αυτή είναι η μεγάλη αδικία. Γελώ από πόνο, γιατί το κύμα του '38, '39 και '40 που ήρθαν, βελόνα δεν πήραν. Βελόνα δεν πήρανε και από πάνω τους κυνηγούσαν κιόλας.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Κάθε μέρα έλεγαν, δεν βούλιαζε το πλοίο που σας έφερε;

Πληροφορητής: Το πρωί μας έπιαναν στη δουλειά, μέχρι το βράδυ δεν καθόμασταν κάτω

Ερευνητής: Με τι πίκρα θυμάσαι αυτά.

Πληροφορητής: Αυτοί ήταν χριστιανοί, εμείς δεν είμασταν χριστιανοί. Καμιά βοήθεια είχαμε;

Ερευνητής: Και μέχρι τώρα, μπάρμπα Σπύρο, το φαρμάκι αυτό είναι μέσα σου.

Πληροφορητής: Ούτε μια φορά δεν είπα θα ξαναπάω στη Ρωσία, τόσα υπέφερα και δεν είπα ποτέ θα γυρίσω πίσω.

Ερευνητής: Δεν το είπες, γιατί είδες τη γεύση του, είδες τι έκανε ο Στάλιν.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ο Στάλιν έκανε πολλά.

Ερευνητής: Έκανε πολλά.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Οικογένειες ξεκληρίστηκαν τότε, την εποχή του Στάλιν.

Πληροφορητής: Τώρα καλά είμαστε, όμως τα χρόνια έφυγαν.

Ερευνητής: Όχι, μπάρμπα Σπύρο, όταν ήρθες με τι ασχολήθηκες; έκανες γεωργία;

Πληροφορητής: Γεωργία.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Απ' την αρχή τι γεωργία; Με τι; Μεροκάματα σε ξένα χωράφια. Σε ξένο χωράφι απ' το πρωί μέχρι το βράδυ. Με το σκοτάδι ερχόμασταν, με το σκοτάδι πηγαίναμε. Για ένα μεροκάματο, για να ζούμε.

Ερευνητής: Για να ζείτε.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Με οικονομίες και με τέτοια πήραμε αυτό εδώ. Εδώ, με συγχωρείς, ούτε δεμένα σκυλιά δεν θα έμεναν. Λάσπες, νερά, πλημύρες. Δεν μπορούσαμε να πάρουμε αλλού και πήραμε αυτό εδώ ένα στρέμμα. Κάναμε πλιθιά με λάσπη, φτιάξαμε ένα δωμάτιο να μπούμε, έβρεξε, χάλασε. Ύστερα κολλήσαμε τις λάσπες με τα ξύλα... Μέσα σε ένα δωμάτιο είμασταν εφτά άτομα. Είχα και μωρό. Το βράδυ βγάζαμε έξω τη σύμπα. Γύρω γύρω ήτανε πλιθιά και από πάνω κουρελούδες, τα χράμια που λένε. Ένα βράδυ ο γιος μου πάγωσε, μελάνιασαν τα πόδια του. Πρωί ήταν, έκανε κρύο. Μέσα σε ένα σπίτι εγώ, ο άντρας μου, το μωρό, ο πεθερός μου, η πεθερά μου, η μάνα του πεθερού μου, η κουνιάδα μου. Όλοι μαζί μέσα σε ένα δωμάτιο για ενάμιση χρόνο. Τραβήξαμε εμείς...

Ερευνητής: Και ύστερα πώς ασχολήθηκες με τη γεωργία; Νοίκιασες χωράφι και το καλλιέργησες;

Πληροφορητής: Νοικιάζαμε και χωράφια. Μετά ήρθε η γερμανία να είναι καλά. Τα παιδιά μας πήγαν στην Γερμανία. Απόκτησαν.

Ερευνητής: Τώρα τελευταία πήγαν. Τα χρόνια μέχρι το '50, ως το '60...

Πληροφορητής: Όταν άνοιξε η Γερμανία, ο ένας έφυγε.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Έκαιγαν και τα καπνά.

Ερευνητής: Έκαιγαν και τα καπνά.

Πληροφορητής: Τέσσερις τόνους καπνά έκαψαν. Και τώρα Μητσοτάκης είναι και τότε Μητσοτάκης ήτανε, Καραμανλής ήτανε.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) άλλα τα χρόνια τότε, τώρα είναι αλλιώς τα χρόνια κλπ. Τώρα γίνεται προσπάθεια για εσάς τους πρόσφυγες του '38, '39, '40 να πάρετε έστω έναν οικόπεδο.

Πληροφορητής: Από πού;

Ερευνητής: Λένε πως ο Δήμος Κατερίνης έχει μια περιοχή και θα σας τη δώσει. Έτσι είπανε, δεν ξέρω. Άκουσα και κάτι ακόμα ότι μερικοί από σας έχουν πάρει ήδη. Κυρία Ελατοπούλου εσείς πήρατε τίποτε;

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Τίποτε.

Ερευνητής: Τίποτε. Ούτε εσύ, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Τίποτα.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις πόσα από τα παιδιά σου σπούδασαν. Από εκεί έφυγες με έξι παιδιά.

Πληροφορητής: Και πώς θα σπούδαζαν, εγώ δεν είχα να φάω.

Ερευνητής: Δεν σπούδασε κανένα;

Πληροφορητής: Το ένα το παιδί μου τα έπαιρνε τα γράμματα, με τα ξένα βιβλία και τετράδια τελείωσε το δημοτικό. Όταν ήρθε η ώρα για το Γυμνάσιο ζητούσαν 25 οκάδες σιτάρι, εγώ δεν είχα να φάω. Τι να έκανα το παιδί έμεινε έτσι.

Ερευνητής: Και το έχεις φαρμάκι, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Να έχεις παιδί να παίρνει τα γράμματα και να μη μπορείς.

Ερευνητής: Τελικά όμως με τι ασχολούνται τα παιδιά σου;

Πληροφορητής: Αυτός εδώ κοντά είναι έμπορος. Όλοι είναι σε καλή οικονομική κατάσταση. Μαγαζιά και... όλοι κρατιούνται καλά οικονομικά, ούτε ένας δεν έχει οικονομικά προβλήματα, όλοι είναι καλά.

Ερευνητής: Και όλα αυτά με την εργατικότητα.

Πληροφορητής: Εμ τι! δούλεψαν και κάνανε.

Ερευνητής: Πόσες ώρες δούλευες την ημέρα, μπάρμπα Σπύρο;

Πληροφορητής: Πόσες ώρες;

Ερευνητής: Ναι, για πες μου, όταν ήρθες το '40;

Πληροφορητής: Πρωί μέχρι το σκοτάδι, πόσες ώρες είναι; Να σου πω μια περιπέτεια.

Ερευνητής: Για πες μου την περιπέτεια.

Πληροφορητής: Μια μέρα με φώναξε εκείνος ο Μόσχος από την Περίσταση. Φτώχεια, όμως έδινε

ένα μεροκάματο για να ζήσουν τα παιδιά μου. Πήγαμε εκεί, πήραμε ψωμί και ελιές, δεν είχαμε τίποτε άλλο. Ό ένας ήταν λιγάκι μικρός, ο άλλος ήταν 18 χρονών. Πήγαμε εκεί να σκαλίσουμε καλαμπόκι, μαζί μας και εκείνος. Μέχρι τις 10 το πρωί δουλεύουμε, δουλεύουμε και τίποτα. Επιτέλους καθίσαμε, πήραμε την ελιά και το ψωμί και καθίσαμε κάτω από ένα δέντρο. Υπήρχε μια στάμνα με νερό, το ήπιαμε. Το μεσημέρι δεν είχε νερό. Το παιδί πήγε και ήπια μέσα από κάτι λασπόνερα. Το πιάνει μια ελονοσία και τρέμει. Είχα ένα παλτουδάκι, το έβγαλα και το τύλιξα. Το έβαλα κάτω από το δέντρο. Εμείς συνεχίζουμε το σκάλισμα. Πού να κάτσεις μεσημέρι και βράδυ. Ο ήλιος πάει βασιλέψει. Βασίλεψε. Και είμαστε πού; Κάτω στην Καλλιθέα και θα γυρίσουμε με τα πόδια. Το άτιμο, βασίλεψε και δεν μας αφήνει να φύγουμε. Το παιδί τρώαζε από την ελονοσία. Του λέω είσαι εσύ χριστιανός; Να χέσω τα λεφτά σου και την πίστη που έχεις. Πέταξα το σκαλιστήρι, πήρα το παλτό μου και έφυγα. Ούτε το μεροκάματο του παιδιού δεν πλήρωσε.

Ερευνητής: Δηλαδή σας εκμεταλλεύτηκε.

Πληροφορητής: Εκμεταλλεύτηκε. Ας είναι καλά ο Μεταξάς που ήρθε και έκανε το οκτώωρο. Τους τακτοποίησε. Έκαναν μαγκιές.

Ερευνητής: Μέχρι τότε...

Πληροφορητής: Το πρωί πιάναμε και μέχρι να βραδιάσει με το δρεπάνι. Όταν βγήκε αυτός ο νόμος, ο ήλιος ακόμα ψηλά. Ήρθε και φώναξε, φύγετε. Δόξα τω θεώ κάτι έγινε. Από κει και μετά είδαμε λίγο φως.

Ερευνητής: Ποια χρονιά έγινε αυτό, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Το 1942, '43...

Ερευνητής: Δηλαδή αποκτήσατε κάποιο δικαίωμα.

Πληροφορητής: Τι δικαίωμα; Τι δικαίωμα;

Ερευνητής: Να μη δουλεύεις... εσύ όπως λέτε δουλεύατε, όπως λέτε, μπάρμπα Σπύρο, 18 ώρες το 24ωρο.

Πληροφορητής: 18 ώρες και πώς να ήταν;

Ερευνητής: Το περιορίσε λίγο και...

Πληροφορητής: Ύστερα εγώ άλλο μεροκάματα δεν έκανα.

Ερευνητής: Το δρεπάνι αυτό το έχεις σήμερα;

Πληροφορητής: Τι να το κάνω τώρα; Το πέταξα.

Ερευνητής: Το πέταξες;

Πληροφορητής: Θεός σ χωρέσει τα πεθαμένα αυτών που εφηύραν τα μηχανήματα και γλυτώσαμε και εμείς.

Ερευνητής: Τα μηχανήματα. Όχι, έτσι να το είχες σαν κειμήλιο. Το ήθελα, θα κάνουμε μουσείο και θα βάλουμε μέσα τα εργαλεία αυτά.

Πληροφορητής: Τέτοια κειμήλια αχρείαστα να είναι.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) Όχι, μπάρμπα Σπύρο, άλλα τα βλέπεις και χαίρεσαι και άλλα τα βλέπεις και λες πόσο πολύ τυρανίστηκες. Είσαι πόσο χρονών σήμερα;

Πληροφορητής: 94

Ερευνητής: 94, σε βλέπω κοτσανάτο, μπορείς και δουλεύεις.

Πληροφορητής: Παλληκάρι είμαι.

Ερευνητής: Πού το αποδίδεις; Δούλεψες πολύ στη ζωή σου. Το ότι είσαι δυνατός που οφείλεται; Έτρωγες καλά, έπινες, τι έκανες;

Πληροφορητής: Όλα τα έκανα. Μόνο ανοησίες δεν έκανα. Πέρασα μια ζωή σαν τον βασιλιά Παύλο...

Ερευνητής: Γιατί ήσουνα μερακλής.

Πληροφορητής: Και φτώχεια είδα και πείνα πέρασα, όλα είναι μέσα.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Δουλεύαμε μια ολόκληρη μέρα για να πάρουμε ένα κιλό καλαμπόκι. Να το φάμε ή να το φέρομε στο σπίτι; Τι να κάναμε;

Ερευνητής: Δεν υπήρχανε πουθενά σπίτια να πάτε να καθαρίσετε...

Πληροφορητής: Τον Θύμιο τον Καρυπίδη τον γνωρίζεις;

Ερευνητής: Τον γνωρίζω.

Πληροφορητής: Εκείνος λοιπόν κανόνιζε εκεί κάτω το ένα κιλό καλαμπόκι (τα υπόλοιπα δεν ακούγονται καθαρά, μιλάνε και οι τρεις μαζί).

Ερευνητής: Και εσείς είπατε ας φύγουμε απ' εκεί να πάμε στη μάνα Ελλάδα.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Από την Ελλάδα ξέρεις ποιο είναι το μόνο που είδαμε

Ερευνητής: Για πες.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Ήρθαμε με το βαπόρι και κάτσαμε. Ξεκίνησε εδώ ο πόλεμος δεν ήταν της Αλβανίας, κάτι άλλο ήταν. μας πήρε ένα ελληνικό πλοίο φορτωμένο κάρβουνα, μας έβαλαν εκεί πάνω σαν τα γουρούνια. Και μας έδωσαν τυρί, ψωμί και ελιές. στον Πειραιά κάτσαμε 15 μέρες και πλήρωσαν το ξενοδοχείο. Αυτά είναι όλα όσα είδαμε από την Ελλάδα.

Ερευνητής: Δηλαδή ακόμα σήμερα έχεις αυτή την ανάμνηση.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Πώς να μην το θυμάμαι;

Ερευνητής: Πόσον χρονών είσαι σήμερα;

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): 17 χρονών ήμουν.

Ερευνητής: Το μόνο ευχάριστο.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Αυτό λοιπόν είναι το μόνο που είδαμε. Αυτό μόνον.

Ερευνητής: Από το ελληνικό κράτος.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Από την Ελλάδα μόνον αυτό.

Πληροφορητής: Και τώρα τους δώσανε χωράφια, χρήματα, αυτοί είναι Έλληνες, εμείς δεν είμαστε Έλληνες.

Ερευνητής: Όχι, ήτανε δύσκολο η εποχή, ήσασταν οι πιο αδικημένοι.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Στην πιο άχρηστη κατάσταση ήρθαμε εμείς.

Ερευνητής: Παρόλο που ήρθατε εσείς το '39, '40, τα παιδιά σας προόδεψαν με την εργατικότητα, με τη δουλειά.

Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Βάζαμε καπνά, παίρναμε εργάτες, αφήσαμε τα καπνά, αρχίσαμε τις φράου-

λες, νύχτα μέρα μέσα στα νερά, απ' αυτά αρρώ-
στησε ο άντρας μου και έφυεν μικρός.
Ερευνητής: Εξορίες, φυλακές, τέτοια τράβηξες, μπάρ-
μπα Σπύρο;
Πληροφορητής: Εδώ με φυλάκισαν τρεις μέρες. Εκεί
για τρέλες κάθισα ένα μήνα, άλλο όχι.
Ερευνητής: Η τρέλα όταν λες με, ποια είναι; Να δούμε
έναν αιώνα νωρίτερα ποια ήταν η τρέλα.
Πληροφορητής: Έτρωγα, έπινα, έπαιζα ξύλο, τέτοια.
Ανοησίες, οι άνθρωποι τότε ήταν αγράμματοι.
Ερευνητής: Στο σχολείο κάποιο ποιηματάκι που έμα-
θες, θυμάσαι τίποτε τώρα;
Πληροφορητής: Μου αρέσουν τα παραμύθια, οι πε-
ριπέτειες. Ποιήματα δεν διαβάζω τέτοια. Ούτε
εφημερίδα διαβάζω, δεν μπορώ να καταλάβω, δεν
ξέρω ελληνικά.
Ερευνητής: Τώρα πόσες ώρες τη μέρα διαβάζεις;
Πληροφορητής: Ιστορίες αν είναι, αφήνω τη δουλειά
μου και κάθομαι και διαβάζω.
Ερευνητής: Είχες αυτή την όρεξη από μικρός και έτσι
σου αρέσουν οι περιπέτειες;
Πληροφορητής: Από μικρός είχα όρεξη για τέτοιες
περιπέτειες.
Γειτόνισσα (Ελατοπούλου): Μαχαίρια και πιστόλια.
Ερευνητής: Πιστόλια και τέτοια (γελάει τρανταχτά).
Αφού θυμάσαι περιπέτειες, θέλω να μου πεις μια
μικρή ιστοριούλα της εποχής. Ας πούμε τι σου
έλεγε η μάνα σου, η γιαγιά σου.
Πληροφορητής: Μόνον τραγούδια και τέτοια, τσι-
πουράκι θέλεις να πιείς; Όλα τα ξέχασα. Και η
μάνα μου πώς πέθανε και τι έγινε, ο πατέρας μου

πώς πέθανε...
Ερευνητής: Μπάρμπα Σπύρο, θα σε ρωτήσω κάτι
υπεύθυνα και θα μου το πεις..
Πληροφορητής: Τι;
Ερευνητής: Τώρα είσαι 94 χρονών, λες ποτά θα πε-
θάνω;
Πληροφορητής: Γιατί να το πω;
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Είσαι λεβέντης.
Ακούς από μερικούς να λένε αχ να πεθάνω, να
γλυτώσω. Λένε σωστά ή ψέματα;
Πληροφορητής: Ψέματα το λένε. Μόνον αν είσαι στο
κρεβάτι άρρωστος...
Ερευνητής: Τι είναι ευτυχία για σένα; Το ότι είσαι στα
πόδια σου και καλλιεργείς τον κήπο σου;
Πληροφορητής: Εγώ έχω τέσσερα στρέμματα ακτινί-
δια.
Ερευνητής: Εσύ!!!!!! τώρα σ' αυτή την ηλικία;
Πληροφορητής: Τώρα, τώρα, κλαδεύω, ποτίζω, τσα-
πίζω. Ο γιος μου δεν πάει καθόλου κατά κει, έχω
καλό παιδί.
Ερευνητής: Να μην αβασκαθείς, μπάρμπα Σπύρο, βα-
σκανία να μην σε πιάσει. Και πώς αντέχεις, μπάρ-
μπα Σπύρο; Δεν λες πονάνε τα χέρια μου, τα
πόδια μου;
Πληροφορητής: Από δω και πάνω είμαι πιο γερός
από σένα. Τα πόδια μου μόνον τρέμουν.
Ερευνητής: Η ψυχή σου όμως δεν γερνάει. Ούτε τα
νέα ζευγάρια δεν έχουν τέτοιο κήπο.
*Εδώ παρεμβαίνει για λίγο και ένας ακόμα γείτονας και
ολοκληρώνεται η αφήγηση.*

Αρχικά κτίστηκε το 1.000 π.Χ και στη συνέχεια την αποίκισαν οι Σινωπείς. Απέχει από την Κωνσταντινούπολη 890 χιλιόμετρα. Πήρε το όνομά της εξαιτίας του σχήματός της.

Η Τραπεζούντα ήταν έδρα βιλαετίου και είχε εννέα καζάδες. Η περιφέρεια Τραπεζούντας είχε συνολικά 65 χιλιάδες κατοίκους, από τους οποίους ήταν 35 χιλιάδες Τούρκοι, 20 χιλιάδες Έλληνες και οι υπόλοιποι Αρμένιοι, Πέρσες κ.ά. Ζούσαν εκεί επίσης Ευρωπαίοι αντιπρόσωποι εταιρειών. Κτισμένη σε τρεις χαμηλούς λόφους στις υπώρειες του Μπόζ Τεπέ βρισκόταν πάνω στον δρόμο που συνέδεε τις πόλεις Σαμψούντα – Κερασούντα – Ριζούντα. Γνώρισε μεγάλη άνθηση ως αυτοκρατορία της Τραπεζούντας στα χρόνια των Μεγαλοκομνηνών (1204-1463). Νέα άνθηση γνώρισε τον 19ο αιώνα με την ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας και εξελίχθηκε σε μεγάλο διαμετακομιστικό κέντρο. Άνοιξαν τράπεζες και έκαναν γραφεία οι μεγάλες ναυτιλιακές εταιρείες της Ευρώπης. Το 1916 την κατέλαβαν οι Ρώσοι μέχρι τον Φεβρουάριο του 1918.

Υπήρχαν επτά ελληνικές ενορίες με τους αντίστοιχους ναούς:

1. *Ενορία Αγίου Γρηγορίου Νύσσης* με πέντε παρεκκλήσια. Εδώ βρισκόταν το «Φροντιστήριο Τραπεζούντος» που είχε Δημοτικό, Γυμνάσιο και Ελληνικό Σχολείο. Επίσης εδώ ήταν και το Παρθεναγωγείο και το Θεοφυλάκτειο Νηπιαγωγείο, και η αδελφότης Κυριών «Μέριμνα».

2. *Ενορία Υπαπαντής*, βρισκόταν στην παραλία και είχε τον ναό της Υπαπαντής, τον ναό της Μεταμορφώσεως και τρία παρεκκλήσια.

3. *Ενορία Εξωτείχων*, με τον ναό του Αγίου Προδρόμου, λειτουργούσαν εδώ παραρτήματα δημοτικού Αρρένων και Θηλέων.

4. *Ενορία Αγίου Βασιλείου*, εκτεινόταν στο εσωτερικό της πόλης και είχε τους ναούς, Αγίου Βασιλείου, Αγίας Άννης, Αγίου Κωνσταντίνου, Ευαγγελιστρίας και τα ερείπια της μονής και του ναού του Αγίου Θεόδωρου του Γαβρά.

5. *Ενορία Θεοσκεπάστου*, εκτεινόταν στις παρυφές του Μπόζ Τεπέ, όπου υπήρχαν ο ναός και η μονή της Παναγίας Θεοσκεπάστου. Ο ναός ήταν λαξευμένος μέσα σε βράχο, σαν να τον λάξευσε χέρι θείου, εξ αυτού και το όνομα Θεοσκεπάστος. Κτήτορας ήταν η Ειρήνη, μητέρα του Αλέξιου του Γ'. Οι Τούρκοι το '23 την μετέτρεψαν σε στάβλο και το υλικό των κρητισμάτων το πούλησαν αντί 400 λιρών Τουρκίας. Εδώ υπήρχαν ακόμη τα Παυλίδεια Εκπαιδευτήρια Αρρένων και Θηλέων.

6. *Ενορία Αγίου Γεωργίου Τσαρτακλή*, με την ομώνυμη εκκλησία και ένα παρεκκλήσι.

7. *Ενορία του Χριστού*, ναός Μεταμορφώσεως του Χριστού, παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου Κουρτζά και ένα αλληλοδιδασκτικό σχολείο.

8. *Ενορία Αγίας Μαρίνας*, ναός Αγίας μαρίνας και δύο παρεκκλήσια.

9. *Ενορία Δαφνούντας*, ναός Αγίου Ιωάννου Προδρόμου, Κοίμηση της Θεοτόκου, παραρτήματα δημοτικού Αρρένων και Θηλέων.

Πολιούχος της πόλης ήταν ο Άγιος Ευγένιος, κέντρο της εθνικής, εκκλησιαστικής και πολιτικής ζωής της πόλης.

Στην Τραπεζούντα υπάγονταν 4 δήμοι και 172 χωριά

Οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο, αρκετοί ήταν τεχνίτες. Η περιοχή παρήγαγε κριθάρι, βρίζα, καλαμπόκι, φουντούκια, καπνό, καρύδια.

Σχόλια

Οικονομική άνθηση-τράπεζες

Στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού τα λιμάνια του Πόντου και ιδικά της Τραπεζούντας γνωρίζουν μεγάλη οικονομική άνθηση. ένας από τους λόγους ήταν ότι η Ρωσία έκλεισε τον εμπορικό δρόμο του Καυκάσου και έτσι το εμπόριο με την Περσία γινόταν από τα παράλια του Πόντου. Η οικονομική ανάπτυξη οδήγησε στην ίδρυση τραπεζών: τράπεζα Καπαγιαννίδη, τράπεζα Φωστηρόπουλου, τράπεζα Θεοφύλακτου, παράρτημα τράπεζας Αθηνών.

Από τις 5 τράπεζες της πόλης οι τρεις ανήκαν σε Ποντίους τραπεζίτες ενώ στις υπόλοιπες δύο, των Αθηνών και της Οθωμανικής τράπεζας την πλειοψηφία των μετοχών είχαν οι Έλληνες και οι Αρμένιοι.

Ήταν δε τόσο ισχυρός ο ρόλος των ελληνικών τραπεζών και των συνδεδεμένων με αυτές εμπορικών οίκων στην οικονομική ζωή του Πόντου, ώστε, σύμφωνα με μαρτυρία του Χρυσάνθου, οι ίδιοι

οι Τούρκοι έμποροι της πόλης ματαίωσαν την απόφαση των Νεότουρκων για μποϊκοτάζ των Ελλήνων εμπόρων του Πόντου το 1914 επειδή φοβήθηκαν τα αντίποινα αυτών των τραπεζικών και εμπορικών οίκων.

Θεοφύλακτος Κωστάκης

Ο Κωστάκης Θεοφύλακτος υπήρξε από τις πλουσιότερες του Πόντου με μεγάλη συνεισφορά στα κοινά και στα φιλάνθρωπα έργα. Η έπαυλη στην οποία κατοικούσε στεγάζει σήμερα το μουσείο Τραπεζούντας.

Υπήρξε ιδιοκτήτης ενός από τους τέσσερις μεγαλύτερους τραπεζικούς-εμπορικούς οίκους της Τραπεζούντας και του Πόντου, ευεργέτης της κοινότητας Τραπεζούντας και δήμαρχος της κατά τη Ρωσική κατοχή (1916-1918).

Ο Θεοφύλακτος Κωνσταντίνος μαζί με τον μητροπολίτη Χρύσανθο, Γ. Φωστηρόπουλο και Κ. Βελισσαρίδη υπήρξαν οι μεγάλοι χορηγοί για την ανέγερση του «Φροντιστηρίου Τραπεζούντος».

Ο εμπορικός και Τραπεζικός οίκος του Θεοφύλακτου μαζί με τους τρεις άλλους Ελληνικούς δέσποζε στην οικονομική ζωή του Πόντου, ως το Βατούμ και το Ερζερούμ, όπως μας πληροφορεί ο Χρύσανθος Τραπεζούντος.

Η προσωπογραφία του Θεοφύλακτου, πρώτη μεταξύ των άλλων ευεργετών, ήταν αναρτημένη στον τοίχο του μεγάρου την μητροπόλεως Τραπεζούντας.

Με δαπάνες του ανεγέρθη και λειτούργησε στην ενορία Αγίου Γρηγορίου και το Θεοφυλάκτειο νηπιαγωγείο.

Το 1907 ο Θεοφύλακτος, μαζί με το Γεώργιο Φωστηρόπουλο, ανέλαβε τη δαπάνη για τις τετραετείς σπουδές στα πανεπιστήμια της Λωζάννης και τις Λειψίας του διακόνου τότε και κατοπινού μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρύσανθου.

Ο Κωστάκης Θεοφύλακτος ενίσχυε οικονομικά όχι μόνον ελληνικά, αλλά κάποιες φορές και τουρκικά ιδρύματα.

Το 1917, ο Θεοφύλακτος χρεοκόπησε και κατασχέθηκε όλη η περιουσία του συμπεριλαμβανομένου και του μεγάρου που έχτισε για να στεγάσει την οικογένειά του και που σήμερα στεγάζεται το μουσείο Τραπεζούντας.

Η σύζυγος του Ελένη Θεοφυλάκτου υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Μερίμνης και δεύτερη πρόεδρος της. Η Ελένη Θεοφυλάκτου έκλεισε τα μάτια της στην Κωνσταντινούπολη κατεστραμμένη οικονομικά και εγκαταλελειμμένη 6 χρόνια μετά τον Ξεριζισμό.

Πληροφορητής: Ελευθεριάδης Ελευθέριος

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας «Ένωση Ποντίων Πιερίας» με έτος ιδρύσεως το 1928 κάνει μία έρευνα γύρω από τον ποντιακό ελληνισμό μαζεύει στοιχεία και επισκέπτεται ηλικιωμένους, ανθρώπους που γεννήθηκαν εκεί να μας πουν πώς θυμούνται σήμερα την πατρίδα. Και ήρθαμε και στον Καταχά ν' ακούσομε, να σας ακούσομε. Πού γεννηθήκατε και λοιπά. Σας ακούω.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Τραπεζούντα στο 1897, στον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Είμαι εγώ Τραπεζουνταίος Κρωμέτες.

Ερευνητής: Κρωμέτες.

Πληροφορητής: Δηλαδή και αν με ρωτούν τι είσαι Τραπεζουνταίος ή Κρωμέτες, λέω είμαι Τραπεζουνταίος Κρωμέτες.

Ερευνητής: Τον διαχωρισμό γιατί Κρωμαίος και...

Πληροφορητής: Δηλαδή και εκεί σπίτια δύο και στην τραπεζούντιά σπίτια δύο. Και εκεί είχαμε χωράφια και στην Τραπεζούντα είχαμε κατάστημα μεγάλο «Αδελφοί Υιοί Ελευθερίου Ελευθεριάδη» μεγάλο κατάστημα νεωτερισμών.

Ερευνητής: Η Κρώμνη πόσο απέχει από την...

Πληροφορητής: Απέχει χιλιόμετρα;

Ερευνητής: Ναι από την Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Τριάντα και εβδομήντα κάπου εκεί.

Ερευνητής: Ναι ορεινό μέρος.

Πληροφορητής: Ορεινό ναι.

Ερευνητής: Ορεινό.

Πληροφορητής: Ορεινό πολύ υγιεινό, καθαρό κλίμα και ωραία τοποθεσία, ωραία βουνά, ωραία ποτάμια, σπίτια καλά. Ήταν παραθεριστικό κέντρο. Οι Τραπεζούντιοι πολύ πήγαιναν. Απέχει μιάμιση μέρα.

Ερευνητής: Με το άλογο.
Πληροφορητής: Με το άλογο.
Ερευνητής: Εκείνη την εποχή μιλάμε.
Πληροφορητής: Είχε αμάξι μόνο έξοδος από την Τραπεζούντα σ' ένα μέρος που λέγεται Τζεβιζλούκ.
Ερευνητής: Τζεβιζλούκ.
Πληροφορητής: Καρδία δηλαδή και από κει πεζοπορία με άλογα. Πηγαίναμε κάθε χρόνο. Εμείς εκεί η οικογένειά μας είχαμε κτήματα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχαμε και στην Τραπεζούντα κατάστημα μεγάλο «Αδελφοί Ελευθερίου Ελευθεριάδη».
Ερευνητής: Γιατί λένε, από την παράδοση που θυμάμαι εγώ «Κρωμέτ'κα τραγωδίας» και ο Κρωμέτες...
Πληροφορητής: Ξκύλ' υιός είναι.
Ερευνητής: Ναι κανέναν 'κί φογούμαι.
Πληροφορητής: Σου Σουμελά την Παναγιά 'α πάω στεφανούμε.
Ερευνητής: Ναι, ναι, γιατί έλεγαν ατά, όλα θέλω ν' ακούγ' ατα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Η Κρώμνη ήτανε όπως το Τσάμπαση.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η Κρώμη το τσόλ' έν' έμορφο, ψηλά είν' τα βουνά χθε
Έχει κορτσόπα έμορφα, κρύα είν' τα νερά χθε.
Ερευνητής: Αχ, πολύ συγκινητικά αυτά η Κρώμνη.
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Δηλαδή ο λαός έτονε, ήταν ανθρώπ' που εγάπαναν τη διασκέδαση, το χορό.
Πληροφορητής: Ο κεμεντζές κάθε μέρα ήτανε.
Ερευνητής: Κάθε μέρα ήτανε εκεί.
Πληροφορητής: Η παρέα η μεγάλη.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Νεαροί δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Με τις ζίπκες τους και άλλοι με φορεσιά ευρωπαϊκή γυρνούσαν όλη τη μαχαλά το καλοκαίρ'.
Ερευνητής: Το καλοκαίρ'.
Πληροφορητής: Τον χειμώνα ήταν περιορισμένο το χωριό, τίποτα.
Ερευνητής: Δεν κατοικείτο;
Πληροφορητής: Κατοικείτο, είχαν τα ποιμνιά τους, τις αγελάδες τους.
(Μικρό πρόβλημα ήχου και πολλές φωνές ομιλητών)
Ερευνητής: Λοιπόν πώς θυμάσαι την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Την Τραπεζούντα από μικρό παιδί βέβαια ζούσαμε σε μια ενορία που λέγεται «Εξώτειχα». Όλες οι ενορίες της Τραπεζούντας ήταν εννέα: Εξώτειχα, Υπαπαντή, Άγιος Γρηγόριος, Αγία Μαρίνα, Δαφνούντα, Θεοσκέπαστος, Άγιος Βασίλειος, Άγιος Γεώργιος, εννέα ενορίες.
Ερευνητής: Εννέα ενορίες.
Πληροφορητής: Όλες ελληνικές ενορίες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Οι τουρκικές ήταν άλλες.
Ερευνητής: Για τον Άγιο Ευγένιο διακόπτω, ήταν και αυτή.
Πληροφορητής: Ο Άγιος Ευγένιος ήταν προστάτης.
Ερευνητής: Προστάτης της πόλης.
Πληροφορητής: Τον γιορτάζουμε πολύ.
Ερευνητής: Ήταν ο προστάτης και γιορτάζεται ακόμα εδώ στην Θεσσαλονίκη, στην Καλαμαριά.
Πληροφορητής: Εγώ ήμουνα από την ενορία Εξωτείχων. Εξώτειχα λέγεται, διότι η Τραπεζούντα η αρχαία πόλη ήτανε περιορισμένη με τείχος. Αυτή η ενορία είναι έξω από τα τείχη. Για να πάμε στα Εξώτειχα βγαίνουμε από την πόρτα του κάστρου και πάμε στην ενορία αυτή που λέγεται Εξώτειχα. Εννέα ενορίες.
Ερευνητής: Εννέα ενορίες ελληνικές, θυμάστε πόσες ήταν οι τούρκικες ή ποιοι άλλοι πληθυσμοί ζούσαν εκεί;
Πληροφορητής: Λοιπόν οι Έλληνες ήσανε 15 μέχρι 20 χιλιάδες, οι υπόλοιποι μέχρι 60 χιλιάδες ήσανε Τούρκοι και 2 χιλιάδες Αρμένιοι και Ευρωπαίοι άλλες 2 χιλιάδες.
Ερευνητής: Οι Ευρωπαίοι υπό ποία ιδιότητα;
Πληροφορητής: Ευρωπαίοι είχανε αντιπροσωπείες εμπορεύματα, όπως είναι η εταιρεία Χοστράσεν γερμανική εταιρεία. Και υποκαταστήματα από την Κωνσταντινούπολη είχαν οι Ευρωπαίοι.
Ερευνητής: Οι Ευρωπαίοι.
Πληροφορητής: Δεκαοχτώ, είκοσι χιλιάδες ήταν οι Έλληνες, δύο χιλιάδες Αρμένιοι και οι υπόλοιποι τριανταπέντε χιλιάδες Τούρκοι.
Ερευνητής: Τούρκοι. Τη θυμάστε πώς ήταν η ζωή σας μαζί με τους Τούρκους; Και τους Αρμένιους.
Πληροφορητής: Η ζωή μας βέβαια με τους Αρμένιους είχαμε φιλίες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η θρησκεία.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας φερόντουσαν

- πολύ καλά. Εμείς η ενορία μας τα Εξώτεια ήταν σχεδόν τουρκομαχαλάς και ένα μέρος ήταν ρωμαϊκό, ελληνικό δηλαδή. Ζούσαμε καλά με τους Τούρκους. Και η δική μας η οικογένεια και άλλες πολλές οικογένειες σε παλαιότερα χρόνια, όχι τούρκεψαν, αλλά πήραν ένα χρώμα τούρκικο και ονόματα.
- Ερευνητής:* Σημαντικό αυτό, κύριε Ελευθεριάδη, δεν το άκουσα από αλλού. Όταν λέτε χρώματα πώς, τι εννοείτε; Γύρω από τα ονόματά τους;
- Πληροφορητής:* Ναι, παραδείγματος λέμε δηλαδή πολλοί Έλληνες, Ρωμιοί δηλαδή, ασπάστηκαν την τουρκική θρησκεία με το ζόρι.
- Ερευνητής:* Με το ζόρι, τον ισλαμισμό.
- Πληροφορητής:* Ύστερα επενέβη η Ρωσία και η Αγγλία στον Σουλτάνο αυτό το πράμα που γίνεται στην Τραπεζούντα είναι απαράδεκτο. Και τότε πια έδωσε μια ελευθερία και τότε χωρίστηκαν πια έφυγαν. Ο πατέρας μου ελέγετο Ισμαήλ, είχε τουρκικό όνομα.
- Ερευνητής:* Αναγκαστικά.
- Πληροφορητής:* Πολλοί ήταν Κρυπτοχριστιανοί.
- Ερευνητής:* Κρυπτοχριστιανοί ναι. Εδώ θέλω μία, λέγεται κατά κόρο ότι οι Τραπεζούντιοι της περιοχής Όφη, Όφεως, ότι απ' όσα διαβάζω, ετούρκεψαν, λέει, μαζί με τον ιερέα θεληματικά. Ποιες είναι οι πληροφορίες σας; Αυτό είναι σωστό ή...; Θέλω ν' ακούσω.
- Πληροφορητής:* Οι Οφλήδες ήταν Έλληνες, Ρωμιοί.
- Ερευνητής:* Ρωμιοί.
- Πληροφορητής:* Εγώ τους ξέρω Οθωμανούς. Αλλά άκουγα από τη μητέρα μου ότι ήταν χριστιανοί και τούρκεψαν. Δηλαδή αναγκαστικώς τούρκεψαν και συμφεροντολογικώς.
- Ερευνητής:* Ναι αυτό το δεύτερο θέλω, κύριε Ελευθεριάδη, το συμφεροντολογικώς, γιατί τώρα διαδεδομένο είναι αυτό και λένε πολλοί, γιατί να μην τουρκέψει ένα άλλο χωριό και να τουρκέψουν αυτοί; Άρα υπήρχε και ο παράγοντας συμφέρον εκείνη την εποχή. Και όταν λέμε για συμφέρον, έτσι θέλω λίγο τα φώτα σας, τι εννοούσαν συμφέρον. Αμοιβή οικονομική, τι άλλο ήτανε;
- Πληροφορητής:* Ο διωγμός.
- Ερευνητής:* Α! ο διωγμός! Το πρώτο ο διωγμός. Λοιπόν συνεχίστε.
- Πληροφορητής:* Λέγαμε δηλαδή ότι η Τραπεζούντα, για την Τραπεζούντα πολλά ξέρετε.
- Ερευνητής:* Ναι ξέρομε, η παλαιότερη, η αρχαιότερη πόλις.
- Πληροφορητής:* Ο Φίλων Κτενίδης πολλά για όλα έχει γράψει, εγώ βέβαια δεν μπορώ να τα θυμηθώ όλα, είναι και η ηλικία.
- Ερευνητής:* Όχι, ό,τι θυμάστε, αυτό θέλω. Τώρα θα με πείτε και τα εκπαιδευτικά συστήματα. Θέλω να με πείτε ποια ήταν η εκκλησία σας;
- Πληροφορητής:* Οι εκκλησίες ήταν εννέα ελληνικές.
- Ερευνητής:* Μας τις είπατε, ωραία,
- Πληροφορητής:* Άγιος Ιωάννης Εξωτείχων, Υπαπαντή, Άγιος Γεώργιος, Αγία Μαρίνα, Δαφνούντα, είχε δύο εκκλησίες Άγιο Ιωάννη και Άγιο Γεώργιο, η Θεοσκεπάστος Ποζ Τεπέ, Ποζ Τεπέ θα πει φαιός λόφος, είχε μοναστήρι Θεοσκεπάστο, διότι ήταν σπήλαιο μεγάλο, το οποίο το σκάλισαν, το δούλεψαν, το έβαψαν, το έκαναν εικόνες και αυτό λέγεται Θεοσκεπάστος, είναι σκεπασμένη δηλαδή από τον Θεό.
- Ερευνητής:* Από τον Θεό.
- Πληροφορητής:* Ναι.
- Ερευνητής:* Τώρα το σχολείο σας θέλω να με πείτε εσείς και μια και είστε δάσκαλος, όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα που θυμάστε την εποχή εκείνη.
- Πληροφορητής:* Η Τραπεζούντα είχε το κεντρικό σχολείο, το κεντρικό Παρθεναγωγείο, το κεντρικό. Κάθε ενορία, τρεις ενορίες μεγάλες είχε δημοτικό σχολείο και Παρθεναγωγείο μέχρι της Πέμπτης τάξης. Η Θεοσκεπάστος είχε σχολείο και ορφανοτροφείο, ελληνικό ορφανοτροφείο. Και η Δαφνούντα είχε σχολείο και όλες οι άλλες ενορίες είχαν σχολείο, εννέα ενορίες, δέκα ενορίες. Το «Φροντιστήριο της Τραπεζούντας» ήταν το κεντρικό. Τα άλλα σχολεία, τα τρία των Εξωτείχων, της Δαφνούντας και Θεοσκεπάστου μέχρι Τετάρτη, Πέμπτη τάξη και πήγαιναν στο Φροντιστήριο Τραπεζούντας, τελείωναν το Γυμνάσιο.
- Ερευνητής:* Δηλαδή το Φροντιστήριο για την εποχή εκείνη έχει τη θέση που έχει σήμερα το Λύκειο και το Γυμνάσιο ή κάτι παραπάνω;
- Πληροφορητής:* Κάτι παραπάνω.
- Ερευνητής:* Κάτι παραπάνω. Και τώρα δηλαδή Πανεπιστήμιο μπορούσαμε να το πούμε;
- Πληροφορητής:* Όχι.
- Ερευνητής:* Όχι Πανεπιστήμιο. Δηλαδή έπαιρνες το απολυτήριο του Φροντιστηρίου Τραπεζούντας...
- Πληροφορητής:* Με το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας με το απολυτήριο ερχόσουν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ερευνητής: Στο πανεπιστήμιο Αθηνών και φοιτούσες εκεί όπου ήθελες και έπαιρνες κάποιο πτυχίο άλλο δηλαδή γινόσουν φιλόλογος...

Πληροφορητής: Σπούδαζες φιλολογία, ιατρική.

Ερευνητής: Ιατρική, ήταν αυτές οι επιστήμες που είχανε πέραση. Στην Πόλη δεν υπήρχε τότε;

Πληροφορητής: Στην Κωνσταντινούπολη;

Ερευνητής: Ναι Πανεπιστήμιο;

Πληροφορητής: Πήγαινες και Πανεπιστήμιο δεν ελέγετο, δεν ελέγετο Πανεπιστήμιο, στην Αθήνα πήγαιναν.

Ερευνητής: Μόνο στην Αθήνα.

Πληροφορητής: Εκεί πήγαιναν από την Κεραιόπολη, Ορντού, Σαμψούντα, πόλεις που δεν είχανε Γυμνάσιο, είχαν μόνο Δευτέρα, Τρίτη Γυμνασίου και έρχονταν στην Τραπεζούντα και οι περισσότεροι πήγαιναν στην Κωνσταντινούπολη.

Ερευνητής: Α, κατάλαβα, αυτό που κάλυπτε η Κωνσταντινούπολη, κάλυπτε και η Τραπεζούντα. Περίπου είχαν την ίδια αξία. Γύρω από αυτά τα συστήματα, πώς θυμάστε τα εκπαιδευτικά συστήματα εκείνης της εποχής.

Πληροφορητής: Τέσσερα δημοτικά σχολεία Δαφνούτσας, Θεοσκεπάστου, Εξωτεινών και Αγίου Γεωργίου αυτά ήταν δημοτικά. Το μεγαλύτερο σχολείο ήταν το Γυμνάσιο «Φροντιστήριο Τραπεζούντας». Μεγάλο κτήριο και δημοτικό μέσα και δημοτικό και Γυμνάσιο. Τελειόφοιτος Γυμνασίου οι περισσότεροι διδασκάνε σε χωριά του Πόντου και στη Ρωσία. Στον Καύκασο, Βατούμ, Τιφλίδα, Πόλη και σε άλλες πόλεις είχαν δασκάλους όλοι από το Φροντιστήριο Τραπεζούντας. Έβγαζαν δασκάλους.

Ερευνητής: Δασκάλους.

Πληροφορητής: Στη Ρωσία και στα γύρω χωριά του Πόντου.

Ερευνητής: Οι δάσκαλοι εκείνης της εποχής περισσότερο τι edίδασκαν και ποιο ήταν το σύστημα, γιατί βλέπετε αλλάζουν, εκπαιδευτικός είστε.

Πληροφορητής: Ναι, ναι. Να σε πω διαφορά δεν έχουν από τη σημερινή.

Ερευνητής: Δεν έχουν; Η παιδεία ήταν ιδιωτική, δεν ήταν δημόσια.

Πληροφορητής: Ποια;

Ερευνητής: Όταν από μερικές γιαγίες παίρνω συνεντεύξεις, λένε εμείς επλήρωναμε και επέναμε στο σχολείο σε διάφορα...

Πληροφορητής: Επλήρωσαν βέβαια, ποιος θα πλήρωνε το σχολείο το κράτος; Ποιο κράτος;

Το τουρκικό ούτε δραχμούλα και από την Ελλάδα δεν είχαμε πάλι και πληρώναμε εισιτήρια. Επλήρωνα εγώ και όλοι οι χριστιανοί το πρώτον τρίμηνο, το δεύτερο τρίμηνο, τετράμηνο δεν είχε, πεντάμηνο ναι. Επλήρωσαν εισιτήρια τα παιδιά. Υπήρχε μέσα στις τάξεις μισό εισιτήριο και πολλά δωρεάν.

Ερευνητής: Δηλαδή ανάλογα με την οικονομική...

Πληροφορητής: Κατάσταση. Αυτό το κανόνιζαν οι παπάδες με τον μητροπολίτη και με τη σχολική εφορία. Εννέα παπάδες αυτοί ήξεραν πάνω κάτω την οικονομική κατάσταση κάθε οικογένειας.

Ερευνητής: Εδώ μία ερώτηση λίγο πονηρούλα, αλλά τη θέλω, δεν γινότανε έτσι καθόλου αδικίες και λοιπά, διαμαρτυρίες; Αν ο ρόλος του κλήρου τότε ήταν άμεμπτος και η σχολική εφορία για να πει, επιλέγομε ως άπορους μαθητές τους όντες άπορους, όχι άλλους που είναι...

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ήτανε δίκαια δηλαδή.

Πληροφορητής: Πολύ δίκαιοι, πολύ δίκαιοι οι παπάδες, η μητρόπολη και οι έφοροι των σχολείων. Πολύ τακτικά, πολύ τακτικά, τα δημοτικά σχολεία της Τραπεζούντας και τα τέσσερα. Το κεντρικό και δίπλα το Παρθεναγωγείο έβγαζε δασκάλους.

Ερευνητής: Τώρα στο δημοτικό φοιτούσατε αγόρια, κορίτσια μαζί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, ήτανε χωριστά.

Πληροφορητής: Είχαμε Παρθεναγωγείο.

Ερευνητής: Παρθεναγωγείο.

Πληροφορητής: Κάθε ενορία είχε, τέσσερις ενορίες ήτανε, μεγάλες ενορίες, είχαν σχολεία μεγάλα, στο κάτω Αρρεναγωγείο, στο πάνω Παρθεναγωγείο. Στα διαλείμματα...

Ερευνητής: Αυτό θέλω, παίζατε μαζί;

Πληροφορητής: Τα κορίτσια πάνω στην δική τους την αυλή τ' αγόρια στο δικό μας το μαχαλά.

Ερευνητής: Τ' αγόρια κάτω. Γιατί το λέω; Ο ποντανισμός στον ποντιακό ελληνισμό ήτανε πάρα πολύ μεγάλος για την εποχή εκείνη. Τώρα βλέπετε έχουμε το Λύκειο, έχουμε τα αγόρια και τα κορίτσια μαζί. Πέρασαν βέβαια δυσκολίες για να μπορέσουμε να φτάσουμε σ' αυτό το επίπεδο. Και εγώ όταν πήγαινα στο Γυμνάσιο ήμασταν χωριστά, είναι και καλλίτερο, αλλά τότε για τον Πόντο ήσαν ακόμα πιο δύσκολα τα πράγματα, γι' αυτό ρωτώ τώρα.

Πληροφορητής: Το Φροντιστήριο Τραπεζού-
ντος ήταν για αγόρια.
Ερευνητής: Για αγόρια ναι.
Πληροφορητής: Υπήρχε και το Παρθεναγωγείο
ιδιαίτερο για τα κορίτσια.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Καθόμασταν, είχανε κοινό σχο-
λείο πάνω πάτωμα Παρθεναγωγείο, κάτω πά-
τωμα Αρρεναγωγείο.
Ερευνητής: Αρρεναγωγείο.
Πληροφορητής: Τα διαλείμματα εγίνοντο την
ίδια ώρα. Δηλαδή το πρόγραμμα ήτανε...
Ερευνητής: Λίγο για το πρόγραμμα; Δηλαδή πη-
γαίνοντας το παιδί στην πρώτη τάξη, πρώ-
τα-πρώτα πόσες ώρες ήταν στο σχολείο το
παιδί, τι θυμάστε εσείς;
Πληροφορητής: Ως το μεσημέρι, από οχτώ έως
δώδεκα και από δύο μέχρι τέσσερα το από-
γευμα. Τώρα οι διδάσκαλοι...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ήσαν απόφοιτοι του Γυμνα-
σίου και ήρχοντο στην Ελλάδα, εκπαιδεύοντο
ως δάσκαλοι. Ήρθαν και Έλληνες από την
Ελλάδα, Έλληνες. Ο δικός μου ο δάσκαλος
στην Τρίτη τάξη ο Μανώλακας ήτανε από τη
Θεσσαλονίκη. Η Θεσσαλονίκη τότε ήταν
Τουρκία, ακόμα Τουρκία ήτανε.
Ερευνητής: Τουρκία ήτανε.
Πληροφορητής: Το Φροντιστήριο Τραπεζού-
ντος είχε χίλιους μαθητάς.
Ερευνητής: Όχι, λίγο στο δημοτικό, κύριε Ελευ-
θεριάδη, τα βιβλία από πού ερχότανε;
Πληροφορητής: Τα βιβλία της πρώτης τάξεως
και δευτέρας τάξεως ετυπώνοντο στην Τρα-
πεζούντα. Συγγραφέας Παρχαρίδης καθηγη-
τής, αλφαβητάριο, το βιβλίο πρώτης και
δευτέρας αυτό είναι, εκεί ετυπώνετο. Άλλα βι-
βλία ανωτέρας τάξεως ήρχοντο από την Κων-
σταντινούπολη και από την Αθήνα. Στο
Γυμνάσιο έπαιρνε βιβλία, ήρχοντο από την
Αθήνα γερμανικά, στην Γερμανία ετυπώνοντο.
Ερευνητής: Γιατί; Δεν υπήρχαν τότε στην Ελ-
λάδα τυπογραφεία;
Πληροφορητής: Υπήρχαν, αλλά από κει καλλί-
τερα ήσαν, πολύ καλά.
Ερευνητής: Α! πολύ καλά βιβλία.
Πληροφορητής: Τυπωμένα εντάξει τα αρχαία
βιβλία.
Ερευνητής: Τα αγοράζατε, ο κάθε μαθητής αγό-
ραζε το βιβλίο του.
Πληροφορητής: Και δωρεάν edίδοντο.
Ερευνητής: Δωρεάν στους φτωχούς. Τι είχε η
πρώτη και η Δευτέρα τάξη; Το βάρος των μα-

θημάτων ήταν η ανάγνωση και η γραφή και
η αριθμητική ή και κατά κόρον τα θρησκευ-
τικά; Εδώ θέλω λίγο...
Πληροφορητής: Όπως εδώ.
Ερευνητής: Όπως εδώ;
Πληροφορητής: Ναι, ναι, διαφορά δεν είχε, στην
Τραπεζούντα δεν είχε διαφορά.
Ερευνητής: Δεν είχε διαφορά, δηλαδή παραπα-
νίσιες ώρες θρησκευτικά δεν γίνονταν;
Πληροφορητής: Όχι, δύο ώρες την εβδομάδα.
Ερευνητής: Ιστορία;
Πληροφορητής: Δυο ώρες την εβδομάδα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Γεωγραφία δυο ώρες την εβδο-
μάδα, αλλά ελληνικά, μαθηματικά τρεις φορές
την εβδομάδα.
Ερευνητής: Και γυμναστική;
Πληροφορητής: Γυμναστική είχαμε γυμναστή-
ριο βέβαια.
Ερευνητής: Είχατε γυμναστήριο. Είπατε γυμνα-
στήριο, λίγο μας περιγράφετε το γυμναστή-
ριο, όπως το θυμάστε; Τι είχατε μέσα στο
γυμναστήριό σας, πώς αθλείτο το παιδί την
εποχή εκείνη;
Πληροφορητής: Το γυμναστήριο δηλαδή;
Ερευνητής: Γυμναστική όταν έκανε, ποια γυμνα-
στική κάνατε, ποιον τύπο γυμναστικής,
σουηδική, ελεύθερη, ποια;
Πληροφορητής: Σουηδική ελεύθερα, αργότερα
είχαμε και κουντούρ και κορίνες και αλτήρα.
Ερευνητής: Τι είναι αυτά;
Πληροφορητής: Σιδερένια ήτανε αυτά.
Ερευνητής: Α! γυμνάζονταν όπως κάνουν οι πα-
λαιστές, ναι.
Πληροφορητής: Ήσαν και οι κορίνες σαν μπου-
κάλια είναι ξύλινα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Στην γυμναστική ήρχοντο απ’
την Ελλάδα.
Ερευνητής: Οι δάσκαλοι οι ειδικοί της γυμναστι-
κής.
Πληροφορητής: Από την Ελλάδα ήρχοντο.
Ερευνητής: Δηλαδή ο Δάσκαλος που θα ’κανε
γυμναστική ήταν ειδικός.
Πληροφορητής: Ειδικός ναι.
Ερευνητής: Πω πω! συστήματα προηγμένα,
τώρα πάνε να γίνουν και τα δικά μας έτσι.
Τώρα πάμε εδώ να κάνουμε, γιατί οι δάσκαλοι
κάνουμε και τη γυμναστική, αλλά τώρα
έχουμε γυμναστές στα σχολεία, ήρθαν οι γυ-
μναστές. Ειδικός δηλαδή ερχόταν;
Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι σπούδαζαν, ήρχο-
ντο από την Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έλληνες, ο δικός μου ο δάσκαλος λεγόταν Μανώλακας.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτός ήταν μόνο γυμναστής;
Πληροφορητής: Και γυμναστής, και γυμναστής ήτανε και όλα τα μαθήματα. Το φροντιστήριο Τραπεζούντας μεγάλο κτήριο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Είχε και δημοτικό και Γυμνάσιο. Νηπιαγωγείο είχε ιδιαίτερος άλλο, άλλο σχολείο νηπιαγωγείο.
Ερευνητής: Λίγο θέλω την ιστορία, τι ιστορία διδάσκοντο;
Πληροφορητής: Ελληνική ιστορία.
Ερευνητής: Ελληνική ιστορία ναι.
Πληροφορητής: Από την Τρίτη τάξη.
Ερευνητής: Από την Τρίτη τάξη και μετά και θρησκευτικά πάλι από την Τρίτη τάξη και μετά
Πληροφορητής: Ναι, ναι.
Ερευνητής: Και λίγο τώρα για τη συμπεριφορά δασκάλου προς μαθητή, ο τόνος, η αυστηρότητα πώς ήσαν εκείνα τα χρόνια στην Τραπεζούντα.
Πληροφορητής: Να σας πω από δω διαφορά δεν είχε.
Ερευνητής: Το ότι λένε ότι δίνανε ξύλο πολύ;
Πληροφορητής: Όχι πολύ.
Ερευνητής: Όχι πολύ ξύλο.
Πληροφορητής: Μόνον ο παιδαγωγός έδινε, ο οποίος φύλαγε τα διαλείμματα και προτού αρχίσει το μάθημα ήρχοντο τα παιδιά και περιμέναν την ώρα να χτυπήσει το κουδούνι και να πάνε στο μάθημα. Εκεί κάθε τάξη είχε τον επιστάτη. Από ανώτερες τάξεις έφερναν μαθητή και έκανε την επιστασία. Έγραφε τέσσερα, πέντε ονόματα, ήρχετο ο παιδαγωγός με το χάρακα πέντε εδώ, πέντε εδώ, αναλόγως. Έφαγα και εγώ.
Ερευνητής: (Γελάει) ναι, ναι.
Πληροφορητής: Αρκετό ξύλο, αδικώς.
Ερευνητής: Αδικώς ναι.
Πληροφορητής: Μόλις γράφτηκα στο σχολείο, αφού τα θυμάμαι, με έφερε ο αδελφός μου με έγραψε στην Τετάρτη τάξη, διότι Τρίτη τάξη, Τετάρτη ήταν στα Εξώτειχα και ύστερα στο ανώτερο σχολείο πήγα στην Τετάρτη. Την ημέρα που πήγα εκεί, θρανίο δεν υπήρχε ακόμα εκεί, ήμουν στο πόδι. Και δύο μαθητές στο θρανίο, ο μαθητής τραβιόταν στην άκρη δηλαδή, την πρώτη μέρα κουράστηκε. Έρχεται λοιπόν με εξετάζει τα χέρια τα παιδιά, τα

νύχια και λοιπά ο δάσκαλος, την πρώτη μέρα που γράφτηκα εκεί από το σχολείο του Εξωτείχου που τελείωσα και πέφτω στο ανώτερο σχολείο στο Γυμνάσιο στην Τετάρτη τάξη. Έρχεται λοιπόν πέντε εμένα και πέντε στον άλλον στα χέρια. Πάω στο σπίτι κλαμένος λέω την μητέρα μου, άλλο δεν πάω σχολείο. Με πήρε την άλλη μέρα ο αδελφός μου και πήγε εκεί και λέει το παιδί δεν έκανε τίποτε, πώς το δείρατε; Συγνώμη, συγνώμη ο Γυμνασιάρχης.
Ερευνητής: Το ξύλο δεν είναι καλό κακά τα ψέματα. Μήπως σας κούρασα;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Λοιπόν για την αμοιβή, η βαθμολογία, ποιο ήταν το σύστημα τότε γύρω από τον καλό μαθητή, αν η αμοιβή ήταν μεγάλη, πώς εβραβεύετο ο καλός μαθητής και λοιπά, αν θυμάστε κάτι.
Πληροφορητής: Από τους ελέγχους και τα ενδεικτικά.
Ερευνητής: Τα ενδεικτικά.
Πληροφορητής: Εδίδοντο έλεγχοι πρώτο τρίμηνο, δεύτερο τρίμηνο και στο τέλος το ενδεικτικό, οι βαθμοί αυτοί είναι 1, 2, 3, 4, 5, 6.
Ερευνητής: Το άριστα 6.
Πληροφορητής: Το 6 ναι και τιμωρίες λίγο αυστηροί ήτανε.
Ερευνητής: Στη βαθμολογία.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Και στα χέρια. Και ο καλός ο μαθητής, ο αριστούχος ας πούμε από μια τάξη πέρα από το άριστα 6 που έπαιρνε, είχε καμιά άλλη αμοιβή οικονομική;
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Όχι τίποτα και τον έπαινο στους γονείς τίποτε άλλο. Αυτά γύρω από το εκπαιδευτικό σύστημα ωραία μας κατατοπίσατε. Τι θυμάστε τώρα, αν δεν σας κάνει κόπο, γενικά από τη ζωή, αν θέλετε από τα πολιτικά ρεύματα εκείνης της εποχής, πώς ήταν η Τραπεζούντα γύρω στο 1910, μετά ήρθαν οι πόλεμοι '14 και λοιπά. Τι θυμάστε απ' αυτά όλα;
Πληροφορητής: Δηλαδή θέλω να πω, όταν λέτε πολιτικά τι εννοείτε;
Ερευνητής: Πολιτικά όταν λέω δηλαδή είπατε προηγουμένως ότι υπήρχαν τράπεζες, θα γινότανε πόλεμοι, πώς ήταν ο κόσμος, αν ήτανε... πώς τους εφέροντο οι Τούρκοι, πώς τους εφέροντο οι Αρμενείς κάθε φορά που υπήρχε ένα πρόβλημα, αυτό όχι κομματικό, πού ανήκει ο καθένας και λοιπά, η ζωή του Έλληνα μέσα εκεί του τόπου.
Πληροφορητής: Ενορίες ήτανε εννέα.

Ερευνητής: Εννέα.

Πληροφορητής: Χριστιανικές.

Ερευνητής: Ναι χριστιανικές το είπαμε.

Πληροφορητής: Κάθε ενορία, τρεις ενορίες μεγάλες είχαν τα δημοτικά τους μέχρι Τρίτη τάξη, Εξωτείχων, Θεοσκεπάστου και Δαφνούντος. Μετά από εκεί πήγαιναν στο κεντρικό σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το οποίο ήταν και Γυμνάσιο. Το ίδιο και το Παρθεναγωγείο ιδιαίτερος άλλο κτήριο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι ήρχοντο από την Ελλάδα, δημοδιδάσκαλοι, έφερναν από την Ελλάδα, γιατί εκεί δεν υπήρχαν διδασκαλεία και από την Κωνσταντινούπολη, αλλά περισσότερο απ' την Ελλάδα.

Ερευνητής: Πώς ζούσατε τώρα εκεί, πέρα απ' τα σχολεία που είπαμε, πώς ζούσατε, τι θυμάστε εσείς; Ο πατέρας σας τι δουλειά έφτιαχνε και πώς ζούσατε;

Πληροφορητής: Οι Έλληνες ήσαν 18 χιλιάδες, 18, 20 χιλιάδες, οι υπόλοιποι ήσαν Αρμένιοι 2 χιλιάδες και 60 χιλιάδες όλοι οι κάτοικοι, οι υπόλοιποι ήσαν Τούρκοι. Το εμπόριο ήταν σχεδόν στα ελληνικά χέρια, μεγάλα καταστήματα. Καπαπαγιαννίδης, εμπορικό κατάστημα τράπεζα, Φωστηρόπουλος εμπορική τράπεζα, τράπεζα και αυτός, άλλο ένα...

Ερευνητής: Θεοφύλακτος;

Πληροφορητής: Θεοφύλακτος.

Ερευνητής: Τράπεζα.

Πληροφορητής: Τράπεζα. Ο Θεοφύλακτος ο Κωστάκης ήτανε ένας λαμπρός, τον λέγανε ο Κωστάκης, αυτό ήταν το όνομά του. Πού πάτε; Θα πάω στου Κωστάκη το σπίτι, είχε βίλα δηλαδή μεγάλη.

Ερευνητής: Η οποία σώζεται ακόμα.

Πληροφορητής: Εκεί στην Τραπεζούντα είχε βίλα, καλό σπίτι. Και ήταν πολύ καλός, ευεργέτης.

Ερευνητής: Ευεργέτης.

Πληροφορητής: Μεγάλος ευεργέτης των σχολείων. Όταν πέθανε ο Κωστάκης, όλη η αγορά έκλεισε.

Ερευνητής: Για να τον τιμήσουν.

Πληροφορητής: Όλα τα καταστήματα και τα σχολεία, τέσσερα σχολεία όλα στην κηδεία, γιατί ήταν ευεργέτης της Τραπεζούντας, μέγας ευεργέτης. Το Φροντιστήριο της Τραπεζούντος ένα μεγάλο κτήριο εκόστισε πολλά χρήματα. Αυτός ο Κωστάκης έδωσε 25 χιλιάδες.

Ερευνητής: Λίρες της εποχής.

Πληροφορητής: Το σχολείο εκόστισε 200 χιλιάδες.

Ερευνητής: Ναι. Λοιπόν είχαν το εμπόριο στα χέρια, τι άλλο; Τα γράμματα εκεί;

Πληροφορητής: Τα γράμματα βέβαια ανώτεροι, οι Τούρκοι δεν ήξεραν γράμματα. Είχαν και οι Τούρκοι Γυμνάσιο, ένα Γυμνάσιο είχαν οι Τούρκοι, οι Τούρκοι έπρεπε να έχουν 4 Γυμνάσια. Εμείς είχαμε ανώτερο Γυμνάσιο, οι δάσκαλοι ήρχοντο από την Ελλάδα, ύστερα αργότερα από την Κωνσταντινούπολη, εκεί υπήρχε διδασκαλείο.

Ερευνητής: Αν υπήρχαν βιοτεχνίες εκείνη την εποχή στην Τραπεζούντα και βιομηχανίες;

Πληροφορητής: Βιοτεχνίες, βιοτεχνίες; Δηλαδή;

Ερευνητής: Δηλαδή ένας να κάνει, να επεξεργαστεί κάτι, κάποιο προϊόν και να διαθέτει εργατικό δυναμικό να δουλεύουν σ' αυτό, φουντούκια ή υφαντά, υφάσματα να βγάζουν και λοιπά.

Πληροφορητής: Υφάσματα όχι.

Ερευνητής: Όχι.

Πληροφορητής: Υφάσματα όλα ήρχοντο απ' την Κωνσταντινούπολη.

Ερευνητής: Κωνσταντινούπολη.

Πληροφορητής: Εμείς είχαμε μεγάλο κατάστημα υφάσματα, νεωτερισμοί.

Ερευνητής: Έτοιμα ραμμένα ή υφάσματα μόνο;

Πληροφορητής: Υφάσματα και νεωτερισμούς.

Ερευνητής: Νεωτερισμούς. Και το εμπόριο σας προμηθευόσασταν απ' την αγορά της Πόλης, της Κωνσταντινούπολης; Από Γαλλίες και λοιπά;

Πληροφορητής: Και από Γαλλία.

Ερευνητής: Ναι, ναι. Δηλαδή η πρώτη μόδα ήταν αμέσως μέσα στην Τραπεζούντα, ό, τι έβγαινε στο Παρίσι, μπορούσε να υπάρχει και στην Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Απ' το Παρίσι, τη Γαλλία.

Ερευνητής: Και όλος αυτός ο πληθυσμός, οι 18 χιλιάδες που λέτε, οι Έλληνες ζούσαν την εποχή εκείνη απ' το εμπόριο ή και από τη γεωργία;

Πληροφορητής: Στην πόλη γεωργία δεν υπήρχε. Στην πόλη τα καλλίτερα καταστήματα ήταν ελληνικά.

Ερευνητής: Ελληνικά.

Πληροφορητής: Και τράπεζες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φωστηρόπουλος, Καπαγιαννίδης.

Ερευνητής: Θεοφύλακτος.

Πληροφορητής: Θεοφύλακτος. Η αγορά όλη

- ήταν ελληνική, αγορά λέγοντας είδη νεωτερισμών, υφασμάτων και τέτοια, τουρκικά δεν υπήρχαν.
- Ερευνητής:* Δεν υπήρχαν.
- Πληροφορητής:* Υπήρχαν τουρκικά καταστήματα χονδρικής πώλησεως υφασμάτων. Έφερναν απ' τη Γαλλία, χονδρική πώληση. Αλλά τα καταστήματα τα άλλα λιανικής πώλησεως όλα ήσαν ελληνικά.
- Ερευνητής:* Τώρα γύρω στο '14 τι θυμάστε απ' τον πόλεμο εκεί, ποια ήτανε η επίδραση αυτού του πολέμου για την πόλη σας, την Τραπεζούντα. Εσείς τι θυμάστε σαν παιδί, σαν νεαρός πια.
- Πληροφορητής:* Το '14 ο παγκόσμιος πόλεμος; Εγώ ήμουνα τότε 17, 18 ετών, δεν ήμουνα γραμμένος στα βιβλία τα τουρκικά. Γιατί; Γιατί η οικογένειά μας τα παλαιά τα χρόνια στην Τουρκία και στην Τραπεζούντα και στην Κρώμνη ήσαν Κρυπτοχριστιανοί, οι γονείς μας ήταν κρυπτό χριστιανοί. Ύστερα επενέβη η Αγγλία και η Ρωσία στον Σουλτάνο. Τι γίνεται εκεί στην Τραπεζούντα; Με το ζόρι θα τους κάνουν Τούρκους; Να έχουν τα σχολεία, να έχουν την ελευθερία τους.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Και από δω και πέρα έγινε Ελευθερία, οι Έλληνες να έχουν τα σχολεία τους και τα λοιπά. Το φροντιστήριο Τραπεζούντας είχε χιλίους μαθητάς.
- Ερευνητής:* Ναι, εκείνο που θέλω, αυτά τα είπαμε, την επιστράτευση πως τη θυμάστε; Σας πήρε, συμμετείχατε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο έτσι οι Τραπεζούντιοι ναι ή όχι;
- Πληροφορητής:* Όλοι ήμασταν υποχρεωμένοι.
- Ερευνητής:* Υποχρεωμένοι. Ύστερα τι θυμάστε γύρω από τον ξεριζωμό; Πότε ξεριζωθήκατε από κει από τις εστίες σας, πώς το θυμάστε εσείς; Το '22 φύγατε από, το '21 ή το '23;
- Πληροφορητής:* Εμείς φύγαμε στη Ρωσία.
- Ερευνητής:* Α! τότε;
- Πληροφορητής:* Προσπαθεί να θυμηθεί....
- Ερευνητής:* Είκοσι ετών.
- Πληροφορητής:* Έγινε ο πόλεμος.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Και μετά τον πόλεμο, αποφάσισαν να φύγουν στη Ρωσία, η δική μας οικογένεια έφυγε στη Ρωσία.
- Ερευνητής:* Σε ποια πόλη πήγατε;
- Πληροφορητής:* Εμείς πήγαμε στο Βατούμ. Άλλοι πήγαν στο Νοβοροσίνσκι.
- Παρέμβαση της γυναίκας του:* Φύγαν οι Ρώσοι και φύγατε και σεις.
- Ερευνητής:* Το '19 δηλαδή μαζί με τους Ρώσους φύγατε;
- Παρέμβαση της γυναίκας του:* Φοβήθηκαν απ' τους Τούρκους και φύγαν.
- Ερευνητής:* Ναι. Το οδοιπορικό σας, εσείς μείνατε στο Βατούμ πόσα χρόνια;
- Πληροφορητής:* Τρία χρόνια.
- Ερευνητής:* Τρία χρόνια. Και ήρθατε μετά στην Ελλάδα το 23;
- Παρέμβαση της γυναίκας του:* Ή το '20 ή το '21.
- Ερευνητής:* Το '20, '21 ήρθατε και πού πρώτο εγκατασταθήκατε;
- Πληροφορητής:* Στην Καλαμαριά ναι. Και ύστερα απ' την Καλαμαριά...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Ο εποικισμός ρωτάνε εκεί πέρα πού θέλεις να πας; Μία επιτροπή μας Τραπεζούντιων έκανε περιοδεία σ' όλη τη Μακεδονία και πήγε στον Καταχά. Το είδε ωραίο χωριό και εγκατασταθήκαμε από την Καλαμαριά στο χωριό μας.
- Ερευνητής:* Καλά εσείς δεν ήσασταν αγρότες, πώς ήρθατε εδώ;
- Πληροφορητής:* Δεν ήμασταν αγρότες.
- Ερευνητής:* Αυτό είν' το...
- Πληροφορητής:* Αρχίσαμε να γινόμαστε.
- Παρέμβαση της γυναίκας του:* Υπόφεραμε εδώ πέρα.
- Ερευνητής:* Υπόφερατε. Αυτά τι θυμάστε τις πικρές σας εμπειρίες από κείνα τα χρόνια, δηλαδή το να μην είσαι αγρότης και να 'ρθεις να σε... σας δώσανε γη; Πόση γη σας δώσανε;
- Πληροφορητής:* Ναι. Το χωριό το οποίο πήγαμε ήταν τσιφλίκι.
- Ερευνητής:* Εδώ ο Καταχάς.
- Πληροφορητής:* Ήταν τσιφλίκι και είχε μόνον δέκα οικογένειες, του τσιφλικά τα κτήματα. Ο τσιφλικάς ήτανε στην Ελβετία. Όταν λοιπόν ήρθαμε εμείς εδώ στην Καλαμαριά, έπρεπε να πάμε σε κάποιο χωριό.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Στην πόλη μέσα δεν μπορούσαμε να πάμε, γιατί δεν είχαμε και τα οικονομικά μέσα. Αποφασίσαμε λοιπόν να κάνουμε χωριό και έτσι βγάλαμε μια επιτροπή και έτσι είναι καλό μέρος, ποτάμι έχει, μύλο έχει. Κάτοικοι ήσαν δέκα οικογένειες.
- Ερευνητής:* Τι ήτανε;
- Πληροφορητής:* Ντόπιοι.
- Ερευνητής:* Ντόπιοι από δω.
- Πληροφορητής:* Τους είπαμε έτσι και έτσι, ου μετά χαράς να 'ρθείτε να γλυτώσουμε τσιφλίκια.
- Ερευνητής:* Το αγοράσατε.

Πληροφορητής: Όχι, το αγόρασε το κράτος.
Ερευνητής: Το αγόρασε το κράτος. Και σεις πόσα στρέμματα πήρε ο κάθε πρόσφυγας οικογενειάρχης;
Πληροφορητής: Κατά μέσον όρο τριάντα στρέμματα.
Ερευνητής: Τριάντα στρέμματα.
Πληροφορητής: Κατά μέσον όρο και 25 και 35 και 45.
Ερευνητής: Και αποζημιωθήκατε.
Πληροφορητής: Ανάλογα με τα μέλη της οικογενείας.
Ερευνητής: Με τα μέλη της οικογενείας. Και οικόπεδο ο καθένας; Αυτά είναι ενδιαφέροντα.
Πληροφορητής: Τα ίδια.
Ερευνητής: Τα ίδια, πήρε ο καθένας ενάμιση στρέμμα οικόπεδο.
Πληροφορητής: Πήραμε το μέρος, πήραμε το μέρος εκεί δέκα οικογένειες κάτω στο ρέμα. Αποφασίσαμε να κάνουμε χωριό εκεί. Και έτσι πήραμε μηχανικό από την Θεσσαλονίκη. Ένα καλό παιδί, καλός μηχανικός. Και ήρθε έκανε το σχέδιο σε χάρτη. Εγώ ήμουν ο βοηθός του, εγώ και ένα ακόμα παιδί μετρούσαμε, κάνανε τον χάρτη και ύστερα επί του χάρτη πιάσανε, κάνανε οικόπεδα και ήρθαν έκαναν την εφαρμογή.
Ερευνητής: Την εφαρμογή.
Πληροφορητής: Εγώ δούλευα μαζί του.
Ερευνητής: Όχι, είναι η ρυμοτομία του πολύ ωραία, μ' άρεσε κι άλλη φορά ήρθα. Αυτό έγινε, η διανομή πότε έγινε; Πότε σας το δώσανε αυτό, τα χωράφια, τα σπίτια το '24; Το '25;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, όχι, το '24 είμαστε καλά εγκατεστημένοι, το '21.
Ερευνητής: Το '21 τα πήρατε όλα αυτά. Οι εμπειρίες σας από τις πρώτες μέρες της ζωής σας εδώ στον Καταχά. Πόσες οικογένειες, πολλές θα είχατε εγκατασταθεί τότε εδώ.
Πληροφορητής: Δέκα οι εντόπιοι γύρω τα 90, 100, ύστερα όμως...
Ερευνητής: Ήρθαν κ' άλλοι. Αυτοί όμως που εγκατεστάθηκαν, ήσασταν Τραπεζούντιοι όλοι, Κρωμναίοι ή και άλλους;
Πληροφορητής: Από τα περίχωρα της Τραπεζούντας.
Ερευνητής: Όλοι Τραπεζούντα.
Πληροφορητής: Λίγοι Τραπεζούντιοι.
Ερευνητής: Λίγοι Τραπεζούντιοι.
Πληροφορητής: Εμείς Τραπεζούντιοι, ήρθαν και από τα περίχωρα Τραπεζούντος.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Οι καθ'αυτού Τραπεζούντιοι φύγανε.

Ερευνητής: Φύγανε. Πάντως ο πληθυσμός εδώ του Καταχά είχε μία ομοιογένεια, έστω ήταν απ' τα περίχωρα της Τραπεζούντας δεν υπήρχε το κακό, κακό, καλό δεν ξέρω που υπάρχει στην Κατερίνη Φατσαλήδες, Ορτουλούδες, απ' όλες. Γι' αυτό κάπου λένε μερικοί ότι ίσως γι' αυτό αυτό το χωριό, για σήμερα, μιλάμε για τη σημερινή πραγματικότητα, πήγε τόσο πολύ μπροστά και όταν λέμε μπροστά, εννοούμε όλους τους τομείς, τον πολιτισμό, το εμπόριο, την ζωή την καλή, την γεωργία πρέπει να είστε οι πρώτοι. Οι πρώτες καλλιέργειες, με τι πρώτο ασχοληθήκατε, κύριε Ελευθεριάδη, εδώ; Τι καλλιεργήσατε για πρώτη φορά εδώ στα χωράφια σας;
Πληροφορητής: Οι εντόπιοι όταν πήγαμε εκεί, είχαν σιτάρια και καλαμπόκια, τίποτα άλλο. Εμείς προσπάθησαμε να βάλομε καπνό. Δυο, τρεις παραγωγοί έβαλαν καπνό, έγινε ανάρπαστο. Και δίπλα εκεί ο Μακρύγιαλος, το ξέρεις το χωριό, έβαλαν και εκείνοι καπνό χώρια, καλά καπνά, φημισμένα καπνά.
Ερευνητής: Η μάρκα του καπνού τότε ποια ήταν;
Πληροφορητής: Σαμψών.
Ερευνητής: Το σαμψών.
Πληροφορητής: Πρώτα τραπεζάν βάλαμε και ύστερα προτιμούσαν το σαμψών, βάλαμε σαμψών.
Ερευνητής: Ε φυσικά ό,τι ζητούσε η αγορά.
Πληροφορητής: Οι έμποροι.
Ερευνητής: Και καλλιεργούσε μία οικογένεια μόνη της πόσα στρέμματα και λοιπά;
Πληροφορητής: Τριάντα στρέμματα.
Ερευνητής: Τριάντα στρέμματα.
Πληροφορητής: Αλλά τα καπνά 7, 8 στρέμματα, τα άλλα σιτηρά.
Ερευνητής: Τα άλλα σιτηρά και ζούσε η οικογένεια. Και του χωριού σας την ιστορία ως διαμέσου να την άρουμε από σας. Ως το '24, απ' το '25 που αρχίζει η καλλιέργεια του καπνού, ως πότε είστε δηλαδή οι γεωργοί που έχετε μόνον αυτήν την καλλιέργεια του καπνού. Γιατί ο Καταχάς φημίζεται μετά στη δεκαετία του '60 για τα φρούτα τα πολλά, ναι λίγο γύρω απ' αυτά; Ως πότε καλλιεργήσατε καπνά;
Πληροφορητής: Ως τότε.
Ερευνητής: Ως τότε το '40, '50 μόνον καπνά. Και περιβόλια;
Πληροφορητής: Μετά το '50.
Ερευνητής: Μετά το '50. Εκείνο που θα ρώταγα, τώρα οι οικογένειες αυτές που ήρθανε το '24 τα παιδιά τους μείνανε εδώ η δεύτερη γενιά ή

έχουν εγκαταλείψει το χωριό και ζει αλλού;
 Για το σύνολο μιλάμε, όχι για εξαιρέσεις.
Πληροφορητής: Όχι εδώ είναι.
Ερευνητής: Εδώ είναι οι περισσότεροι. Και τώρα τι έχει το χωριό σας που καλλιεργεί πολύ;
Πληροφορητής: Δενδροκομία.
Ερευνητής: Δενδροκομία.
Πληροφορητής: Και καπνό.
Ερευνητής: Και καπνό, αυτές είναι οι δύο καλλιέργειες. Εσείς δουλέψατε πόσα χρόνια δάσκαλος εδώ;
Πληροφορητής: Από την πρώτη χρονιά που ήρθα.
Ερευνητής: Απ' το '22.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πόσα χρόνια έκανες στον Μακρύγιαλο;
Ερευνητής: Δύο, τρία.
Πληροφορητής: Δύο, τρία.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και ύστερα έρθε αδιά.
Ερευνητής: Και παραιτήθηκε τότε, έχει χρόνια που παραιτήθηκε;
Πληροφορητής: Το '56.
Ερευνητής: Το '56, συνταξιούχος είναι χρόνια τώρα. Τίποτε άλλο, αν θυμάστε τίποτε να μας πείτε ακόμα, κάποια εμπειρία σας. Τα γλέντια εδώ ο Καταχάς αυτό ήθελα να ρωτήσω εφημίζετο για τα γλέντια και γενικά για την πολιτιστική δράση. Τι θυμάστε εσείς εκείν' τα χρόνια, όταν ήσασταν νεαρός.
Ερευνητής: Χοροεσπερίδες και λοιπά.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και θέατρο πολλά, είχαμε ποντιακό θέατρο.
Πληροφορητής: Είχαμε και λέσχη.
Ερευνητής: Λέσχη.
Πληροφορητής: Νεολαίας και χοροεσπερίδες κάθε μήνα, θεατρικές παραστάσεις. Ήσαν άνθρωποι των πόλεων, δεν ήσαν χωρικοί.
Ερευνητής: Χωρικοί δεν ήσαν.
Πληροφορητής: Από την Τραπεζούντα και έκαναν γεωργία κατάλαβες; Υπερέβησαν τα όρια, πέρασαν και τους ντόπιους εκεί πέρα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το πρώτο θέατρο στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Ναι αυτό θα έλεγα, το θέατρο τι ανεβάσατε, τι θυμάστε; Λέγανε για την εποχή εκείνη ο Καταχάς είχε πρωτοπορία. Ποια έργα ανεβάζατε;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πρώτα, πρώτα το Ψυχασάββατο.
Ερευνητής: Το Ψυχασάββατο ναι, μετά άλλο τι θυμάστε εσείς;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Στέλλα Βιολάντη.

Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ο Λαζάραγας.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ο Λαζάραγας.
Ερευνητής: Αυτά τα παίζατε τότε, κύριε Ελευθεριάδη, τη Στέλλα Βιολάντη και λοιπά.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όταν παντρευτήκαμε.
Ερευνητής: Δηλαδή τη δεκαετία του '20, '30.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ή το '26 ή το '27.
Ερευνητής: Το '27. Τότε εκείνη την εποχή υπήρχε το θέατρο.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Κάναμε το Ψυχασάββατο, ύστερα τη Στέλλα Βιολάντη ήμασταν πιο καλά έτσι...
Πληροφορητής: Καταρτισμένοι.
Ερευνητής: Καταρτισμένοι, πολύ ωραίο έργο ήτανε. Η Κατερίνη δεν είχε θέατρο.
Ερευνητής: Δεν είχε, είχε μόνον...
Παρέμβαση της γυναίκας του: Μέσα στου Σολομών το αυτό παίζαμε; Ναι.
Ερευνητής: Υπήρχε πολιτιστικός σύλλογος από τότε δηλαδή. Εδώ πολιτιστικό σύλλογο από τότε έχετε στο χωριό σας; Θυμάστε, κύριε Ελευθεριάδη;
Πληροφορητής: Αμέσως μόλις ήρθαμε κάναμε.
Ερευνητής: Αμέσως μόλις ήρθατε, κάνατε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το πρώτο θέατρο εδώ στον Καταχά έγινε μέσα σε μία αχυρώνα, έπαιζε και ο Καλεράς εδώ, πρώτο θέατρο που έγινε, πολύ ωραία, αλλά ποια χρονιά ήτανε δεν θυμάμαι, τότε παντρεμένοι ήμασταν, το 24;
Ερευνητής: Ναι και κάτι να ρωτήσω στα πολιτιστικά κάνατε γλέντια, διασκεδάσεις, οι ντόπιοι πώς αντιδρούσαν στη λύρα, κεμεντζέ.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε πολλούς εντόπιους.
Ερευνητής: Δεν είχατε πολλούς και επομένως...
Πληροφορητής: Δέκα οικογένειες, αλλά δεν μετείχαν καθόλου.
Ερευνητής: Δεν μετείχαν.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι αλλά ύστερα έμαθαν να μιλάνε ποντιακά και πήραν και πόντιες νύφες.
Πληροφορητής: Αυτά τα άτομα στον πολιτιστικό σύλλογο, τα ίδια και στο Βατούμ.
Ερευνητής: Τον ίδιο σύλλογο.
Πληροφορητής: Από κει ήταν.
Ερευνητής: Όλοι μαζί και λοιπά και τον είχανε.
Πληροφορητής: Αν δεν ήρθαν όλοι εδώ, οι περισσότεροι ήρθαν. Ο Σταύρος ο Καλεράς ο ζωγράφος, μια δασκάλα που ήταν εδώ, ο Χρήστος ο Πολατίδης ο πολιτευτής.
Ερευνητής: Ναι, ναι αυτόν τον θυμάμαι. Και είχε

δράση πάρα πολύ πολιτιστική.
Πληροφορητής: Ήτανε φημισμένο.
Ερευνητής: Φημισμένο χωριό και μέχρι σήμερα ήτανε. Τώρα οι καλλιέργειές σας είναι ακτινίδια, τι;
Πληροφορητής: Ακτινίδια, φρούτα.
Ερευνητής: Γιατί δεν έχει τώρα πολιτιστική δράση, ακούμε τον Γιώργο Ελευθεριάδη.
Πληροφορητής: Γιατί η νεολαία όλη, η σπουδάζουσα κυρίως, δεν μένει εδώ πέρα. Η άλλη νεολαία δεν μπορεί, διότι είτε ασχολείται με τα χωράφια. Ίσως συντελεί και τα μέσα ενημέρωσης, η τηλεόραση δηλαδή.
Ερευνητής: Ναι το κακό για μένα είναι αυτό.
Πληροφορητής: Βρίσκουν ψυχαγωγία οι άνθρωποι και δεν αναζητούν την ψυχαγωγία εκ των ιδίως, ας πούμε.
Ερευνητής: Ίσως αυτό είναι περισσότερο, γιατί και τότε χωράφια είχατε και λοιπά και βρίσκατε...
Πληροφορητής: Είχαμε ένα σύλλογο Καταχωτών Θεσσαλονίκης, αυτός πριν μια δεκαετία, αν δεν κάνω λάθος, ανέπτυξε μια δραστηριότητα, αλλά σιγά, σιγά έφυγε απ' το προσκήνιο και αυτοί είναι παιδιά που έχουν ασχολίες δικές τους στη Θεσσαλονίκη, άλλος είναι δικηγόρος, άλλος είναι δάσκαλος και δεν μπορούνε να προσφέρουν πάρα πολλά στον σύλλογό τους ή να έρχονται από κει εδώ και να παρουσιάζουν μια κίνηση πολιτιστική.
Ερευνητής: Λοιπόν εκείνο που θέλω τώρα να ρωτήσω, ωραίο αυτό, γίνεται ένας γάμος στο χωριό σας τώρα και είναι γάμος Ποντίων, θα παίξει λύρα;
Πληροφορητής: Τις πιο πολλές φορές ναι.
Ερευνητής: Α! ωραία πάλι ευοίωνες είναι, παίζει λύρα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Τα παλαιά χρόνια γινότανε γάμους πω! πω!
Ερευνητής: Κρατούσε πόσες μέρες;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ουου το κοτσαγκέλ!
Πληροφορητής: Όχι εκείνο ήτανε άλλος γάμος, εκείνο ήτανε, συμμετείχε όλο το χωριό, γινότανε, συμμετείχε όλο το χωριό, η νύφε, ο γαμπρός.
Ερευνητής: Εκείνο λίγο διηγθείτε το, γιατί ήτανε ο γνήσιος ποντιακός. Πείτε το εσείς, κυρία Ελευθεριάδη.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Στον γάμο όλοι πήγαιναν.
Ερευνητής: Όλο το χωριό.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όλο το χωριό

μέχρι το πρωί χορεύανε. Τα ξημερώματα ζευγάρια, ζευγάρια κάναμε το θήμισμα.
Ερευνητής: Θυμάσαι το θημιτικόν; Πώς εθήμιζαν την νύφε, ντό έλεγαν;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Νύφε... (προσπαθεί να θυμηθεί) τα ξέχασα κέλα.
Ερευνητής: Τέλος πάντων.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Τίμα τον πεθερό σ', την πεθερά σ', ξέρω γω τέτοια έλεγαν, το τραγουδούσανε και ζευγάρια, ζευγάρια γύρω, γύρω άτσ' ένα χορό και να χορεύανε και κάνανε με τη νύφη μαζί τον γύρο και θήμιζανε την νύφη. Ύστερα από κει στα σπίτια τους. Ξημερώματα εδώ, στο άλλο το σπίτι, στο άλλο το σπίτι γυρνούσανε, ουου χορεύανε, όλο το χωριό χορεύαμε και πηγαίναμε.
Πληροφορητής: Το κοτσαγκέλ.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το κοτσαγκέλ.
Ερευνητής: Ωραίος χορός.
Πληροφορητής: Εκείνο το τραγούδι που τραγουδούσανε δεν ήτανε με ποντιακά λόγια.
Ερευνητής: Για να τ' ακούσω, ξέρετε;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Α, ναι αυτό ήταν το κοτσαγκέλ... ένα καράβι κρητικό...
Ερευνητής: Ας το ακούσω, κυρία Ελευθεριάδη.
Πληροφορητής: Το θυμάσαι;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Στάσου, το ξέχασα...
Ερευνητής: Αν το θυμάται ο γιος.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το ξέχασα.
Ερευνητής: Και σήμερα απλώς παίζει λύρα και χορεύετε, τα άλλα τα έθιμα...
Παρέμβαση της γυναίκας του: Προχτές ανεψιός μου παντρεύτηκε εδώ, αλλά είχαν και τη λύρα.
Ερευνητής: Και τώρα μήπως κανένα εύρημα από τον... κανένα ενθύμιο από τον Πόντο, κύριε Ελευθεριάδη, κανένα βιβλίο, γιατί θα κάνουμε Λαογραφικό Μουσείο για να βάλουμε μέσα. Φυσικά του καθενός θα υπάρχει αφιέρωση, το όνομα το δικό σας και λοιπά. Καμιά φωτογραφία που να δείχνει τη μόδα της εποχής εκείνης.
Παρέμβαση του γιου: Φωτογραφίες έχεις τίποτα;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτό το φροντιστήριο έχομε, μαθητές.
Ερευνητής: Μπορούμε αυτήν να την έχουμε; Αν δεν μας την δώσετε την ίδια, να εμφανίσουμε άλλη και να σας την φέρομε. Άλλοι μας τις δωρίζουν έτσι και άλλοι λέν'....
(Τέλος αφήγησης)

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας «Ένωση Ποντίων Πιερίας» με έτος ιδρύσεως το 1928 κάνει μία έρευνα γύρω από τον ποντιακό ελληνισμό μαζεύει στοιχεία και επισκέπτεται ηλικιωμένους, ανθρώπους που γεννήθηκαν εκεί να μας πουν πώς θυμούνται σήμερα την πατρίδα. Και ήρθαμε και στον Καταχά να σας ακούσουμε. Πού γεννηθήκατε; Σας ακούω.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στην Τραπεζούντα στο 1897, στον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Είμαι εγώ Τραπεζούνταϊος Κρωμέτες.

Ερευνητής: Κρωμέτες.

Πληροφορητής: Δηλαδή και αν με ρωτούν τι είσαι Τραπεζούνταϊος ή Κρωμέτες, λέω είμαι Τραπεζούνταϊος Κρωμέτες.

Ερευνητής: Τον διαχωρισμό γιατί Κρωμαίος και...

Πληροφορητής: Δηλαδή και εκεί σπίτια δύο και στην τραπεζούντιά σπίτια δύο. Και εκεί είχαμε χωράφια και στην Τραπεζούντα είχαμε κατάστημα μεγάλο «Αδελφοί Υιοί Ελευθερίου Ελευθεριάδη» μεγάλο κατάστημα νεωτερισμών.

Ερευνητής: Η Κρώμη πόσο απέχει από την...

Πληροφορητής: Απέχει χιλιόμετρα;

Ερευνητής: Ναι από την Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Τριάντα και εβδομήντα κάπου εκεί.

Ερευνητής: Ναι ορεινό μέρος.

Πληροφορητής: Ορεινό ναι.

Ερευνητής: Ορεινό.

Πληροφορητής: Ορεινό πολύ υγιεινό, καθαρό κλίμα και ωραία τοποθεσία, ωραία βουνά, ωραία ποτάμια, σπίτια καλά. Ήταν παραθεριστικό κέντρο. Οι Τραπεζούντιοι πολύ πήγαιναν. Απέχει μιάμιση μέρα.

Ερευνητής: Με το άλογο.

Πληροφορητής: Με το άλογο.

Ερευνητής: Εκείνη την εποχή μιλάμε.

Πληροφορητής: Είχε αμάξι μόνο έξοδος από την Τραπεζούντα σ' ένα μέρος που λέγεται Τζεβιζλούκ.

Ερευνητής: Τζεβιζλούκ.

Πληροφορητής: Καρδία δηλαδή και από κει πεζοπορία με άλογα. Πηγαίναμε κάθε χρόνο. Εμείς εκεί η οικογένειά μας είχαμε κτήματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε και στην Τραπεζούντα κατάστημα μεγάλο «Αδελφοί Ελευθερίου Ελευθεριάδη»

Ερευνητής: Γιατί λένε, από την παράδοση που θυμάμαι εγώ «Κρωμέτ'κα τραγωδίας» και ο Κρωμέτες...

Πληροφορητής: Σκύλου γιός είναι.

Ερευνητής: Ναι κανέναν δεν φοβάμαι.

Πληροφορητής: Στου Σουμελά την Παναγιά θα πάω να στεφανωθώ.

Ερευνητής: Ναι, ναι, γιατί τα έλεγαν αυτά, όλα θέλω να τ' ακούσω.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Η Κρώμη ήτανε όπως το Τσάμπαση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η Κρώμη το τσόλ' έν' έμορφο, ψηλά είν' τα βουνά χθε

Έχει κορτσόπα έμορφα, κρύα είν' τα νερά χθε.
(Η Κρώμη είναι έμορφη ψηλά είναι τα βουνά της)

Έχει κορίτσια όμορφα, κρύα είναι τα νερά της)

Ερευνητής: Αχ, πολύ συγκινητικά αυτά για την Κρώμη.

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Δηλαδή ήτανε άνθρωποι που αγαπούσαν τη διασκέδαση, τον χορό.

Πληροφορητής: Ο κεμεντζές κάθε μέρα ήτανε.

Ερευνητής: Κάθε μέρα ήτανε εκεί.

Πληροφορητής: Η παρέα η μεγάλη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Νεαροί δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τις ζίπκες τους και άλλοι με φορεσιά ευρωπαϊκή γυρνούσαν όλη τη μαχαλά το καλοκαίρι.

Ερευνητής: Το καλοκαίρι.

Πληροφορητής: Τον χειμώνα ήταν περιορισμένο το χωριό, τίποτα.

Ερευνητής: Δεν κατοικείτο;

Πληροφορητής: Κατοικείτο, είχαν τα ποιμνιά τους, τις αγελάδες τους.

(Μικρό πρόβλημα ήχου και πολλές φωνές ομιλητών)

Ερευνητής: Λοιπόν πώς θυμάσαι την Τραπεζούντα;

Πληροφορητής: Την Τραπεζούντα από μικρό παιδί βέβαια ζούσαμε σε μια ενορία που λέγεται «Εξώτειχα». Όλες οι ενορίες της Τραπεζούντας ήταν εννέα: Εξώτειχα, Υπαπαντή, Άγιος Γρηγόριος, Αγία Μαρίνα, Δαφνούντα, Θεοσκέπαστος, Άγιος Βασίλειος, Άγιος Γεώργιος, εννέα ενορίες.

Ερευνητής: Εννέα ενορίες.

Πληροφορητής: Όλες ελληνικές ενορίες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι τουρκικές ήταν άλλες.

Ερευνητής: Για τον Άγιο Ευγένιο διακόπτω, ήταν και αυτή.

Πληροφορητής: Ο Άγιος Ευγένιος ήταν προστάτης.

Ερευνητής: Προστάτης της πόλης.

Πληροφορητής: Τον γιορτάζουμε πολύ.

Ερευνητής: Ήταν ο προστάτης και γιορτάζεται ακόμα εδώ στην Θεσσαλονίκη, στην Καλαμαριά.

Πληροφορητής: Εγώ ήμουν από την ενορία Εξωτείχων. Εξώτειχα λέγεται, διότι η Τραπεζούντα η αρχαία πόλη ήτανε περιορισμένη με τείχος. Αυτή η ενορία είναι έξω από τα τείχη. Για να πάμε στα Εξώτειχα βγαίνουμε από την πόρτα του κάστρου και πάμε στην ενορία αυτή που λέγεται Εξώτειχα. Εννέα ενορίες.

Ερευνητής: Εννέα ενορίες ελληνικές, θυμάστε πόσες ήταν οι τούρκικες ή ποιοι άλλοι πληθυσμοί ζούσαν εκεί;

Πληροφορητής: Λοιπόν οι Έλληνες ήσαν 15 μέχρι 20

χιλιάδες, οι υπόλοιποι μέχρι 60 χιλιάδες ήσαν Τούρκοι και 2 χιλιάδες Αρμένιοι και Ευρωπαίοι άλλες 2 χιλιάδες.

Ερευνητής: Οι Ευρωπαίοι με ποια ιδιότητα;

Πληροφορητής: Ευρωπαίοι είχανε αντιπροσωπείες εμπορεύματα, όπως είναι η εταιρεία Χοστράσεν γερμανική εταιρεία. Και υποκαταστήματα από την Κωνσταντινούπολη είχαν οι Ευρωπαίοι.

Ερευνητής: Οι Ευρωπαίοι.

Πληροφορητής: Δεκαοχτώ, είκοσι χιλιάδες ήταν οι Έλληνες, δύο χιλιάδες Αρμένιοι και οι υπόλοιποι τριανταπέντε χιλιάδες Τούρκοι.

Ερευνητής: Τούρκοι. Τη θυμάστε πώς ήταν η ζωή σας μαζί με τους Τούρκους και τους Αρμένιους;

Πληροφορητής: Η ζωή μας βέβαια με τους Αρμένιους είχαμε φιλίες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η θρησκεία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι μας φερόντουσαν πολύ καλά. Εμείς η ενορία μας τα Εξώτεια ήταν σχεδόν τουρκομαχαλάς και ένα μέρος ήταν ρωμαϊκό, ελληνικό δηλαδή. Ζούσαμε καλά με τους Τούρκους. Και η δική μας η οικογένεια και άλλες πολλές οικογένειες σε παλαιότερα χρόνια, όχι τούρκεψαν, αλλά πήραν ένα χρώμα τούρκικο και ονόματα.

Ερευνητής: Σημαντικό αυτό, κύριε Ελευθεριάδη, δεν το άκουσα από άλλου. Όταν λέτε χρώματα πώς, τι εννοείτε; Γύρω από τα ονόματά τους;

Πληροφορητής: Ναι, παραδείγματος λέμε δηλαδή πολλοί Έλληνες, Ρωμιοί δηλαδή, ασπάστηκαν την τουρκική θρησκεία με το ζόρι.

Ερευνητής: Με το ζόρι, τον ισλαμισμό.

Πληροφορητής: Ύστερα επενέβη η Ρωσία και η Αγγλία στον Σουλτάνο αυτό το πράγμα που γίνεται στην Τραπεζούντα είναι απαράδεκτο. Και τότε πια έδωσε μια ελευθερία και τότε χωρίστηκαν πια έφυγαν. Ο πατέρας μου λεγόταν Ισμαήλ, είχε τουρκικό όνομα.

Ερευνητής: Αναγκαστικά.

Πληροφορητής: Πολλοί ήσαν Κρυπτοχριστιανοί.

Ερευνητής: Κρυπτοχριστιανοί ναι. Λέγεται κατά κόρο ότι οι Τραπεζούντιοι της περιοχής Όφη ότι, απ' όσα διαβάζω, τούρκεψαν μαζί με τον ιερέα θεληματικά. Ποιες είναι οι πληροφορίες σας; Αυτό είναι σωστό; θέλω ν' ακούσω.

Πληροφορητής: Οι Οφλήδες ήσαν Έλληνες, Ρωμιοί.

Ερευνητής: Ρωμιοί.

Πληροφορητής: Εγώ τους ξέρω Οθωμανούς. Αλλά άκουγα από τη μητέρα μου ότι ήσαν χριστιανοί και τούρκεψαν. Δηλαδή αναγκαστικώς τούρκεψαν και συμφεροντολογικώς.

Ερευνητής: Ναι αυτό το δεύτερο θέλω, κύριε Ελευθεριάδη, το συμφεροντολογικώς, γιατί τώρα διαδομένο είναι αυτό και λένε πολλοί, γιατί να μην τουρκεψει ένα άλλο χωριό και να τουρκεψουν αυτοί; Άρα υπήρχε και ο παράγοντας συμφέρον εκείνη την εποχή. Και όταν λέμε για συμφέρον,

έτσι θέλω λίγο τα φώτα σας, τι εννοούσαν συμφέρον. Αμοιβή οικονομική, τι άλλο ήτανε;

Πληροφορητής: Ο διωγμός.

Ερευνητής: Α! ο διωγμός! Το πρώτο ο διωγμός. Λοιπόν συνεχίστε.

Πληροφορητής: Λέγαμε δηλαδή ότι η Τραπεζούντα, για την Τραπεζούντα πολλά ξέρετε.

Ερευνητής: Ναι ξέρομε, η παλαιότερη, η αρχαιότερη πόλις.

Πληροφορητής: Ο Φίλων Κτενίδης πολλά για όλα έχει γράψει, εγώ βέβαια δεν μπορώ να τα θυμηθώ όλα, είναι και η ηλικία.

Ερευνητής: Όχι, ό,τι θυμάστε, αυτό θέλω. Τώρα θα με πείτε και τα εκπαιδευτικά συστήματα. Θέλω να με πείτε ποια ήταν η εκκλησία σας;

Πληροφορητής: Οι εκκλησίες ήσαν εννέα ελληνικές.

Ερευνητής: Μας τις είπατε, ωραία,

Πληροφορητής: Άγιος Ιωάννης Εξωτείχων, Υπαπαντή, Άγιος Γεώργιος, Αγία Μαρίνα, Δαφνούντα, είχε δύο εκκλησίες Άγιο Ιωάννη και Άγιο Γεώργιο, η Θεοσκέπαστος Ποζ Τεπέ, Ποζ Τεπέ θα πει φαιός λόφος, είχε μοναστήρι Θεοσκέπαστο, διότι ήταν σπήλαιο μεγάλο, το οποίο το σκάλισαν, το δούλεψαν, το έβαψαν, το έκαναν εικόνες και αυτό λέγεται Θεοσκέπαστος, είναι σκεπασμένη δηλαδή από τον Θεό.

Ερευνητής: Από τον Θεό.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τώρα το σχολείο σας θέλω να με πείτε εσείς και μια και είστε δάσκαλος, όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα που θυμάστε την εποχή εκείνη.

Πληροφορητής: Η Τραπεζούντα είχε το κεντρικό σχολείο, το κεντρικό Παρθεναγωγείο, το κεντρικό. Κάθε ενορία, τρεις ενορίες μεγάλες είχαν δημοτικό σχολείο και Παρθεναγωγείο μέχρι την Πέμπτη τάξη. Η Θεοσκέπαστος είχε σχολείο και ορφανοτροφείο, ελληνικό ορφανοτροφείο. Και η Δαφνούντα είχε σχολείο και όλες οι άλλες ενορίες είχαν σχολείο, εννέα ενορίες, δέκα ενορίες. Το «Φροντιστήριο της Τραπεζούντας» ήταν το κεντρικό. Τα άλλα σχολεία, τα τρία των Εξωτείχων, της Δαφνούντας και Θεοσκεπάστου μέχρι Τετάρτη, Πέμπτη τάξη και πήγαιναν στο Φροντιστήριο Τραπεζούντας, τελείωναν το Γυμνάσιο.

Ερευνητής: Δηλαδή το Φροντιστήριο για την εποχή εκείνη έχει τη θέση που έχει σήμερα το Λύκειο και το Γυμνάσιο ή κάτι παραπάνω;

Πληροφορητής: Κάτι παραπάνω.

Ερευνητής: Κάτι παραπάνω. Και τώρα δηλαδή Πανεπιστήμιο μπορούσαμε να το πούμε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι Πανεπιστήμιο. Δηλαδή έπαιρνες το απολυτήριο του Φροντιστηρίου Τραπεζούντας...

Πληροφορητής: Με το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας με το απολυτήριο ερχόσουν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ερευνητής: Στο πανεπιστήμιο Αθηνών και φοιτούσες εκεί όπου ήθελες και έπαιρνες κάποιο πτυχίο άλλο, δηλαδή γινόσουν φιλόλογος...

Πληροφορητής: Σπούδαζες φιλολογία, ιατρική.
Ερευνητής: Ιατρική, ήταν αυτές οι επιστήμες που είχαν περάσει. Στην Πόλη δεν υπήρχε τότε;
Πληροφορητής: Στην Κωνσταντινούπολη;
Ερευνητής: Ναι Πανεπιστήμιο;
Πληροφορητής: Πήγαινες και Πανεπιστήμιο δεν λεγόταν Πανεπιστήμιο, στην Αθήνα πήγαιναν.
Ερευνητής: Μόνο στην Αθήνα.
Πληροφορητής: Εκεί πήγαιναν από την Κερασούντα, Ορντού, Σαμφούντα, πόλεις που δεν είχαν Γυμνάσιο, είχαν μόνο Δευτέρα, Τρίτη Γυμνασίου και έρχονταν στην Τραπεζούντα και οι περισσότεροι πήγαιναν στην Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Α, κατάλαβα, αυτό που κάλυπτε η Κωνσταντινούπολη, κάλυπτε και η Τραπεζούντα. Περιόπου είχαν την ίδια αξία. Γύρω από αυτά τα συστήματα, πώς θυμάστε τα εκπαιδευτικά συστήματα εκείνης της εποχής.
Πληροφορητής: Τέσσερα δημοτικά σχολεία Δαφνούντος, Θεοσκεπάστου, Εξωτείχων και Αγίου Γεωργίου αυτά ήταν δημοτικά. Το μεγαλύτερο σχολείο ήταν το Γυμνάσιο «Φροντιστήριο Τραπεζούντος». Μεγάλο κτήριο και δημοτικό μέσα και δημοτικό και Γυμνάσιο. Τελειόφοιτοι Γυμνασίου οι περισσότεροι διδασκάνε σε χωριά του Πόντου και στη Ρωσία. Στον Καύκασο, Βατούμ, Τιφλίδα, Πότη και σε άλλες πόλεις είχαν δασκάλους όλοι από το Φροντιστήριο Τραπεζούντος. Έβγαζαν δασκάλους.
Ερευνητής: Δασκάλους.
Πληροφορητής: Στη Ρωσία και στα γύρω χωριά του Πόντου.
Ερευνητής: Οι δάσκαλοι εκείνης της εποχής περισσότερο τι δίδασκαν και ποιο ήταν το σύστημα, γιατί βλέπετε αλλάζουν, εκπαιδευτικός είστε.
Πληροφορητής: Ναι, ναι. Να σε πω διαφορά δεν έχουν από τη σημερινή.
Ερευνητής: Δεν έχουν; Η παιδεία ήταν ιδιωτική, δεν ήταν δημόσια.
Πληροφορητής: Ποια;
Ερευνητής: Όταν από μερικές γιαγιές παίρνω συνευθύνεις, λένε εμείς πληρώναμε στο σχολείο στα διάφορα...
Πληροφορητής: Πλήρωναν βέβαια, ποιος θα πλήρωνε το σχολείο το κράτος; Ποιο κράτος; Το τουρκικό ούτε δραχμούλα και από την Ελλάδα δεν είχαμε πάλι και πληρώναμε δίδακτρα. Πλήρωνα εγώ και όλοι οι χριστιανοί το πρώτον τρίμηνο, το δεύτερο τρίμηνο, τετράμηνο δεν είχε, πεντάμηνο ναι. Πλήρωναν δίδακτρα τα παιδιά. Υπήρχαν και τα μισά δίδακτρα και πολλά δωρεάν.
Ερευνητής: Δηλαδή ανάλογα με την οικονομική κατάσταση.
Πληροφορητής: Κατάσταση. Αυτό το κανόνιζαν οι παπάδες με τον μητροπολίτη και με τη σχολική εφορία. Εννέα παπάδες αυτοί ήξεραν πάνω κάτω την οικονομική κατάσταση κάθε οικογένειας.
Ερευνητής: Εδώ μία ερώτηση λίγο πονηρούλα, αλλά

τη θέλω, δεν γινότανε έτσι καθόλου αδικίες και διαμαρτυρίες; Αν ο ρόλος του κλήρου τότε ήταν άμεμπτος και η σχολική εφορία για να πει, επιλέγομε ως άπορους μαθητές τους πραγματικά άπορους, όχι άλλους που δεν είναι.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ήτανε δίκαια δηλαδή.

Πληροφορητής: Πολύ δίκαιοι, πολύ δίκαιοι οι παπάδες, η μητρόπολη και οι έφοροι των σχολείων. Πολύ τακτικά, πολύ τακτικά, τα δημοτικά σχολεία της Τραπεζούντος και τα τέσσερα. Το κεντρικό και δίπλα το Παρθεναγωγείο έβγαζε δασκάλους.

Ερευνητής: Τώρα στο δημοτικό φοιτούσατε αγόρια, κορίτσια μαζί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, ήτανε χωριστά.

Πληροφορητής: Είχαμε Παρθεναγωγείο.

Ερευνητής: Παρθεναγωγείο.

Πληροφορητής: Κάθε ενορία είχε, τέσσερις ενορίες ήτανε, μεγάλες ενορίες, είχαν σχολεία μεγάλα, στο κάτω Αρρεναγωγείο, στο πάνω Παρθεναγωγείο. Στα διαλείμματα...

Ερευνητής: Αυτό θέλω, παίζατε μαζί;

Πληροφορητής: Τα κορίτσια πάνω στην δική τους την αυλή τ' αγόρια στη δική μας την αυλή.

Ερευνητής: Τ' αγόρια κάτω. Γιατί το λέω; Ο πουριτανισμός στον ποντιακό ελληνισμό ήτανε πάρα πολύ μεγάλος για την εποχή εκείνη. Τώρα βλέπετε έχουμε το Λύκειο, έχουμε τα αγόρια και τα κορίτσια μαζί. Πέρασαν βέβαια δυσκολίες για να μπορέσουμε να φτάσουμε σ' αυτό το επίπεδο. Και εγώ όταν πήγαινα στο Γυμνάσιο ήμασταν χωριστά, είναι και καλλίτερο, αλλά τότε για τον Πόντο ήσαν ακόμα πιο δύσκολα τα πράγματα, γι' αυτό ρωτώ τώρα.

Πληροφορητής: Το Φροντιστήριο Τραπεζούντος ήταν για αγόρια.

Ερευνητής: Για αγόρια ναι.

Πληροφορητής: Υπήρχε και το Παρθεναγωγείο ιδιαίτερο για τα κορίτσια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Καθόμασταν, είχανε κοινό σχολείο πάνω πάτωμα Παρθεναγωγείο, κάτω πάτωμα Αρρεναγωγείο.

Ερευνητής: Αρρεναγωγείο.

Πληροφορητής: Τα διαλείμματα γίνονταν την ίδια ώρα. Δηλαδή το πρόγραμμα ήτανε...

Ερευνητής: Λίγο για το πρόγραμμα; Δηλαδή πηγαίνοντας το παιδί στην πρώτη τάξη, πρώτα – πρώτα πόσες ώρες ήταν στο σχολείο το παιδί, τι θυμάστε εσείς;

Πληροφορητής: Ως το μεσημέρι, από οχτώ έως δώδεκα και από δύο μέχρι τέσσερα το απόγευμα. Τώρα οι διδάσκαλοι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήσαν απόφοιτοι του Γυμνασίου και έρχονταν στην Ελλάδα, εκπαιδεύονταν ως δάσκαλοι. Ήρθαν και Έλληνες από την Ελλάδα, Έλληνες. Ο δικός μου ο δάσκαλος στην Τρίτη τάξη ο

Μανώλακας ήτανε από τη Θεσσαλονίκη. Η Θεσσαλονίκη τότε ήταν Τουρκία, ακόμα Τουρκία ήτανε.

Ερευνητής: Τουρκία ήτανε.

Πληροφορητής: Το Φροντιστήριο Τραπεζούντος είχε χίλιους μαθητές.

Ερευνητής: Όχι, λίγο στο δημοτικό, κύριε Ελευθεριάδη, τα βιβλία από πού ερχότανε;

Πληροφορητής: Τα βιβλία της πρώτης τάξεως και δευτέρας τάξεως τυπώνονταν στην Τραπεζούντα. Συγγραφέας Παρχαρίδης καθηγητής, αλφαβητάριο, το βιβλίο πρώτης και δευτέρας αυτό είναι, εκεί τυπωνόταν. Άλλα βιβλία ανωτέρας τάξης έρχονταν από την Κωνσταντινούπολη και από την Αθήνα. Το Γυμνάσιο έπαιρνε βιβλία από την Αθήνα γερμανικά, στην Γερμανία τυπώνονταν.

Ερευνητής: Γιατί; Δεν υπήρχαν τότε στην Ελλάδα τυπογραφεία;

Πληροφορητής: Υπήρχαν, αλλά από κει καλλίτερα ήταν, πολύ καλά.

Ερευνητής: Α! πολύ καλά βιβλία.

Πληροφορητής: Τυπωμένα εντάξει τα αρχαία βιβλία.

Ερευνητής: Τα αγοράζατε, ο κάθε μαθητής αγόραζε το βιβλίο του.

Πληροφορητής: Και δωρεάν ήτανε.

Ερευνητής: Δωρεάν στους φτωχούς. Τι είχε η πρώτη και η Δευτέρα τάξη; Το βάρος των μαθημάτων ήταν η ανάγνωση και η γραφή και η αριθμητική ή και κατά κόρον τα θρησκευτικά; Εδώ θέλω λίγο περισσότερα.

Πληροφορητής: Όπως εδώ.

Ερευνητής: Όπως εδώ;

Πληροφορητής: Ναι, ναι, διαφορά δεν είχε, στην Τραπεζούντα δεν είχε διαφορά.

Ερευνητής: Δεν είχε διαφορά, δηλαδή παραπανίσιες ώρες θρησκευτικά δεν γίνονταν;

Πληροφορητής: Όχι, δύο ώρες την εβδομάδα.

Ερευνητής: Ιστορία;

Πληροφορητής: Δυο ώρες την εβδομάδα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Γεωγραφία δυο ώρες την εβδομάδα, αλλά ελληνικά, μαθηματικά τρεις φορές την εβδομάδα.

Ερευνητής: Και γυμναστική;

Πληροφορητής: Γυμναστική είχαμε γυμναστήριο βέβαια.

Ερευνητής: Είχατε γυμναστήριο. Είπατε γυμναστήριο, λίγο μας περιγράφετε το γυμναστήριο, όπως το θυμάστε; Τι είχατε μέσα στο γυμναστήριό σας, πώς αθλούνταν το παιδί την εποχή εκείνη;

Πληροφορητής: Το γυμναστήριο δηλαδή;

Ερευνητής: Γυμναστική όταν έκανε, ποια γυμναστική κάνατε, ποιον τύπο γυμναστικής, σουηδική, ελεύθερη, ποια;

Πληροφορητής: Σουηδική ελεύθερα, αργότερα είχαμε και κουντούρ και κορίνες και αλτήρα.

Ερευνητής: Τι είναι αυτά;

Πληροφορητής: Σιδερένια ήτανε αυτά.

Ερευνητής: Α! γυμνάζονταν όπως κάνουν οι παλαίστες, ναι.

Πληροφορητής: Ήσαν και οι κορίνες σαν μπουκάλια είναι ξύλινα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην γυμναστική οι γυμναστές έρχονταν απ' την Ελλάδα.

Ερευνητής: Οι δάσκαλοι οι ειδικοί της γυμναστικής.

Πληροφορητής: Από την Ελλάδα ερχόντουσαν.

Ερευνητής: Δηλαδή ο Δάσκαλος που θα 'κανε γυμναστική ήταν ειδικός.

Πληροφορητής: Ειδικός ναι.

Ερευνητής: Πω πω! συστήματα προηγμένα, τώρα πάνε να γίνουν και τα δικά μας έτσι. Τώρα πάμε εδώ να κάνουμε, γιατί οι δάσκαλοι κάνουμε και τη γυμναστική, αλλά τώρα έχουμε γυμναστές στα σχολεία, ήρθαν οι γυμναστές. Ειδικός δηλαδή έρχόταν;

Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι σπούδαζαν, έρχονταν από την Ελλάδα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έλληνες, ο δικός μου ο δάσκαλος λεγόταν Μανώλακας.

Παρέμβαση της γυναίκας του

Αυτός ήταν μόνο γυμναστής;

Πληροφορητής: Και γυμναστής, και γυμναστής ήτανε και όλα τα μαθήματα. Το φροντιστήριο Τραπεζούντας μεγάλο κτήριο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχε και δημοτικό και Γυμνάσιο. Νηπιαγωγείο είχε ιδιαίτερος άλλο, άλλο σχολείο νηπιαγωγείο.

Ερευνητής: Λίγο θέλω την ιστορία, τι ιστορία εδιδάσκοντο;

Πληροφορητής: Ελληνική ιστορία.

Ερευνητής: Ελληνική ιστορία ναι.

Πληροφορητής: Από την Τρίτη τάξη.

Ερευνητής: Από την Τρίτη τάξη και μετά και θρησκευτικά πάλι από την Τρίτη τάξη και μετά

Πληροφορητής: Ναι, ναι.

Ερευνητής: Και λίγο τώρα για τη συμπεριφορά δασκάλου προς μαθητή, ο τόνος, η αυστηρότητα πώς ήταν εκείνα τα χρόνια στην Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Να σας πω από δω διαφορά δεν είχε.

Ερευνητής: Το ότι λένε ότι δίνανε ξύλο πολύ;

Πληροφορητής: Όχι πολύ.

Ερευνητής: Όχι πολύ ξύλο.

Πληροφορητής: Μόνον ο παιδαγωγός έδινε, ο οποίος φύλαγε τα διαλείμματα και προτού αρχίσει το μάθημα ερχόντουσαν τα παιδιά και περίμεναν την ώρα να χτυπήσει το κουδούνι και να πάνε στο μάθημα. Εκεί κάθε τάξη είχε τον επιστάτη. Από ανώτερες τάξεις έφερναν μαθητή και έκανε την επιστασία. Έγραφε τέσσερα, πέντε ονόματα, έρχόταν ο παιδαγωγός με το χάρακα πέντε εδώ, πέντε εδώ, αναλόγως. Έφαγα και εγώ.

Ερευνητής: (Γελάει) ναι, ναι.

Πληροφορητής: Αρκετό ξύλο, αδίκως.

Ερευνητής: Αδίκως ναι.

Πληροφορητής: Μόλις γράφτηκα στο σχολείο, αφού τα θυμάμαι, με έφερε ο αδελφός μου με έγραψε στην Τετάρτη τάξη, διότι Τρίτη τάξη, Τετάρτη ήταν στα Εξώτεια και ύστερα στο ανώτερο σχολείο πήγα στην Τετάρτη. Την ημέρα που πήγα εκεί, θρανίο δεν υπήρχε ακόμα εκεί, ήμουν στο πόδι. Και δύο μαθητές στο θρανίο, ο μαθητής τραβιόταν στην άκρη δηλαδή, την πρώτη μέρα κουράστηκα. Έρχεται λοιπόν με εξετάζει τα χέρια τα παιδιά, τα νύχια και λοιπά ο δάσκαλος, την πρώτη μέρα που γράφτηκα εκεί από το σχολείο του Εξωτείχου που τελείωσα και πέφτω στο ανώτερο σχολείο στο Γυμνάσιο στην Τετάρτη τάξη. Έρχεται λοιπόν πέντε μένα και πέντε στον άλλον στα χέρια. Πάω στο σπίτι κλαμένος λέω την μητέρα μου, άλλο δεν πάω σχολείο. Με πήρε την άλλη μέρα ο αδελφός μου και πήγε εκεί και λέει το παιδί δεν έκανε τίποτε, πώς το δείρατε; Συγγνώμη, συγγνώμη ο Γυμνασιάρχης.

Ερευνητής: Το ξύλο δεν είναι καλό κακά τα ψέματα. Μήπως σας κούρασα;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Λοιπόν για την αμοιβή, η βαθμολογία, ποιο ήταν το σύστημα τότε γύρω από τον καλό μαθητή, αν η αμοιβή ήταν μεγάλη, πώς επιβραβευόταν ο καλός μαθητής, αν θυμάστε κάτι.

Πληροφορητής: Από τους ελέγχους και τα ενδεικτικά.

Ερευνητής: Τα ενδεικτικά.

Πληροφορητής: Δίνονταν έλεγχοι πρώτο τρίμηνο, δεύτερο τρίμηνο και στο τέλος το ενδεικτικό, οι βαθμοί αυτοί είναι 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Ερευνητής: Το άριστα 6.

Πληροφορητής: Το 6 ναι και τιμωρίες λίγο αυστηροί ήτανε.

Ερευνητής: Στη βαθμολογία.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Και στα χέρια. Και ο καλός ο μαθητής, ο αριστούχος ας πούμε από μια τάξη πέρα από το άριστα 6 που έπαιρνε, είχε καμιά άλλη αμοιβή οικονομική;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Όχι τίποτα και τον έπαινο στους γονείς τίποτε άλλο. Αυτά γύρω από το εκπαιδευτικό σύστημα ωραία μας κατατοπίσατε. Τι θυμάστε τώρα, αν δεν σας κάνει κόπο, γενικά από τη ζωή, αν θέλετε από τα πολιτικά ρεύματα εκείνης της εποχής, πώς ήταν η Τραπεζούντα γύρω στο 1910, μετά ήρθαν οι πόλεμοι '14 και λοιπά. Τι θυμάστε απ' αυτά όλα;

Πληροφορητής: Δηλαδή θέλω να πω, όταν λέτε πολιτικά τι εννοείτε;

Ερευνητής: Πολιτικά όταν λέω δηλαδή είπατε προηγουμένως ότι υπήρχαν τράπεζες, θα γινότανε πόλεμοι, πώς ήταν ο κόσμος, πώς τους φέρονταν οι Τούρκοι, πώς τους φέρονταν οι Αρμενένιοι κάθε φορά που υπήρχε ένα πρόβλημα, αυτό όχι

κομματικό, πού ανήκει ο καθένας και γενικά, η ζωή του Έλληνα σ' εκείνο τον τόπο.

Πληροφορητής: Ενορίες ήτανε εννέα.

Ερευνητής: Εννέα.

Πληροφορητής: Χριστιανικές.

Ερευνητής: Ναι χριστιανικές το είπαμε.

Πληροφορητής: Κάθε ενορία, τρεις ενορίες μεγάλες είχαν τα δημοτικά τους μέχρι Τρίτη τάξη, Εξωτείχων, Θεοσκεπάστου και Δαφνούντος. Μετά από εκεί πήγαιναν στο κεντρικό σχολείο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το οποίο ήταν και Γυμνάσιο. Το ίδιο και το Παρθεναγωγείο ιδιαίτερος άλλο κτήριο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι δάσκαλοι έρχονταν από την Ελλάδα, δημοδιδάσκαλοι, έφερναν από την Ελλάδα, γιατί εκεί δεν υπήρχαν διδασκαλεία και από την Κωνσταντινούπολη, αλλά περισσότερο απ' την Ελλάδα.

Ερευνητής: Πώς ζούσατε τώρα εκεί, πέρα απ' τα σχολεία που είπαμε, πώς ζούσατε, τι θυμάστε εσείς; Ο πατέρας σας τι δουλειά έκανε και πώς ζούσατε;

Πληροφορητής: Οι Έλληνες ήσαν 18 χιλιάδες, 18, 20 χιλιάδες, οι υπόλοιποι ήσαν Αρμένιοι 2 χιλιάδες και 60 χιλιάδες όλοι οι κάτοικοι, οι υπόλοιποι ήσαν Τούρκοι. Το εμπόριο ήταν σχεδόν στα ελληνικά χέρια, μεγάλα καταστήματα. Καπαπαγιαννίδης, εμπορικό κατάστημα τράπεζα, Φωστηρόπουλος εμπορική τράπεζα, τράπεζα και αυτός, άλλο ένα...

Ερευνητής: Θεοφύλακτος;

Πληροφορητής: Θεοφύλακτος.

Ερευνητής: Τράπεζα.

Πληροφορητής: Τράπεζα. Ο Θεοφύλακτος ο Κωστάκης ήτανε ένας λαμπρός, τον λέγανε ο Κωστάκης, αυτό ήταν το όνομά του. Πού πάτε; Θα πάω στου Κωστάκη το σπίτι, είχε βίλα δηλαδή μεγάλη.

Ερευνητής: Η οποία σώζεται ακόμα.

Πληροφορητής: Εκεί στην Τραπεζούντα είχε βίλα, καλό σπίτι. Και ήταν πολύ καλός, ευεργέτης.

Ερευνητής: Ευεργέτης.

Πληροφορητής: Μεγάλος ευεργέτης των σχολείων. Όταν πέθανε ο Κωστάκης, όλη η αγορά έκλεισε.

Ερευνητής: Για να τον τιμήσουν.

Πληροφορητής: Όλα τα καταστήματα και τα σχολεία, τέσσερα σχολεία όλα στην κηδεία, γιατί ήταν ευεργέτης της Τραπεζούντας, μέγας ευεργέτης. Το Φροντιστήριο της Τραπεζούντος ένα μεγάλο κτήριο κόστισε πολλά χρήματα. Αυτός ο Κωστάκης έδωσε 25 χιλιάδες.

Ερευνητής: Λίρες της εποχής.

Πληροφορητής: Το σχολείο κόστισε 200 χιλιάδες.

Ερευνητής: Ναι. Λοιπόν είχαν το εμπόριο στα χέρια, τι άλλο; Τα γράμματα εκεί;

Πληροφορητής: Τα γράμματα βέβαια ανώτεροι, οι Τούρκοι δεν ήξεραν γράμματα. Είχαν και οι Τούρκοι Γυμνάσιο, ένα Γυμνάσιο είχαν οι Τούρκοι, οι Τούρκοι έπρεπε να έχουν 4 Γυμνάσια. Εμείς είχαμε ανώτερο Γυμνάσιο, οι δάσκαλοι έρχονταν από την

Ελλάδα, ύστερα αργότερα από την Κωνσταντινούπολη, εκεί υπήρχε διδασκαλείο.
Ερευνητής: Αν υπήρχαν βιοτεχνίες εκείνη την εποχή στην Τραπεζούντα και βιομηχανίες;
Πληροφορητής: Βιοτεχνίες, βιοτεχνίες; Δηλαδή;
Ερευνητής: Δηλαδή ένας να κάνει, να επεξεργαστεί κάτι, κάποιο προϊόν και να διαθέτει εργατικό δυναμικό να δουλεύουν σ' αυτό, φουντούκια ή υφαντά, υφάσματα να βγάζουν και λοιπά.
Πληροφορητής: Υφάσματα όχι.
Ερευνητής: Όχι.
Πληροφορητής: Υφάσματα όλα έρχονταν απ' την Κωνσταντινούπολη.
Ερευνητής: Κωνσταντινούπολη.
Πληροφορητής: Εμείς είχαμε μεγάλο κατάστημα υφάσματα, νεωτερισμοί.
Ερευνητής: Έτοιμα ραμμένα ή υφάσματα μόνο;
Πληροφορητής: Υφάσματα και νεωτερισμούς.
Ερευνητής: Νεωτερισμούς. Και το εμπόριο σας προμηθευόσασταν απ' την αγορά της Πόλης, της Κωνσταντινούπολης; Από Γαλλία και λοιπά;
Πληροφορητής: Και από Γαλλία.
Ερευνητής: Ναι, ναι. Δηλαδή η πρώτη μόδα ήταν αμέσως μέσα στην Τραπεζούντα, ό, τι έβγαινε στο Παρίσι, μπορούσε να υπάρχει και στην Τραπεζούντα.
Πληροφορητής: Απ' το Παρίσι, τη Γαλλία.
Ερευνητής: Και όλος αυτός ο πληθυσμός, οι 18 χιλιάδες που λέτε, οι Έλληνες ζούσαν την εποχή εκείνη απ' το εμπόριο ή και από τη γεωργία;
Πληροφορητής: Στην πόλη γεωργία δεν υπήρχε. Στην πόλη τα καλλίτερα καταστήματα ήταν ελληνικά.
Ερευνητής: Ελληνικά.
Πληροφορητής: Και τράπεζες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Φωστηρόπουλος, Καπαγιαννίδης.
Ερευνητής: Θεοφύλακτος.
Πληροφορητής: Θεοφύλακτος. Η αγορά όλη ήταν ελληνική, αγορά λέγοντας είδη νεωτερισμών, υφασμάτων και τέτοια, τουρκικά δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Δεν υπήρχαν.
Πληροφορητής: Υπήρχαν τουρκικά καταστήματα χονδρικής πωλήσεως υφασμάτων. Έφερναν απ' τη Γαλλία, χονδρική πώληση. Αλλά τα καταστήματα τα άλλα λιανικής πωλήσεως όλα ήσαν ελληνικά.
Ερευνητής: Τώρα γύρω στο '14 τι θυμάστε απ' τον πόλεμο εκεί, ποια ήταν η επίδραση αυτού του πολέμου για την πόλη σας, την Τραπεζούντα. Εσείς τι θυμάστε σαν παιδί, σαν νεαρός πια.
Πληροφορητής: Το '14 ο παγκόσμιος πόλεμος; Εγώ ήμουν τότε 17, 18 ετών, δεν ήμουν γραμμένος στα βιβλία τα τουρκικά. Γιατί; Γιατί η οικογένειά μας τα παλαιά τα χρόνια στην Τουρκία και στην Τραπεζούντα και στην Κρώμνη ήσαν Κρυπτοχριστιανοί, οι γονείς μας ήταν κρυπτό χριστιανοί. Ύστερα επενέβη η Αγγλία και η Ρωσία στον Σουλ-

τάνο. Τι γίνεται εκεί στην Τραπεζούντα; Με το ζόρι θα τους κάνουν Τούρκους; Να έχουν τα σχολεία, να έχουν την ελευθερία τους.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και από δω και πέρα έγινε Ελευθερία, οι Έλληνες να έχουν τα σχολεία τους και τα λοιπά. Το φροντιστήριο Τραπεζούντας είχε χιλίους μαθητές.
Ερευνητής: Ναι, εκείνο που θέλω, αυτά τα είπαμε, την επιστράτευση πως τη θυμάστε; Σας πήρε, συμμετείχατε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο οι Τραπεζούντιοι ναι ή όχι;
Πληροφορητής: Όλοι ήμασταν υποχρεωμένοι.
Ερευνητής: Υποχρεωμένοι. Ύστερα τι θυμάστε γύρω από τον ξεριζωμό; Πότε ξεριζωθήκατε από κει από τις εστίες σας, πώς το θυμάστε εσείς; Το '22 φύγατε από, το '21 ή το '23;
Πληροφορητής: Εμείς φύγαμε στη Ρωσία.
Ερευνητής: Α! τότε;
Πληροφορητής: Προσπαθεί να θυμηθεί...
Ερευνητής: Είκοσι ετών.
Πληροφορητής: Έγινε ο πόλεμος.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και μετά τον πόλεμο, αποφάσισαν να φύγουν στη Ρωσία, η δική μας οικογένεια έφυγε στη Ρωσία.
Ερευνητής: Σε ποια πόλη πήγατε;
Πληροφορητής: Εμείς πήγαμε στο Βατούμ. Άλλοι πήγανε στο Νοβοροσίνσκι
Παρέμβαση της γυναίκας του: Φύγαμε οι Ρώσοι και φύγατε και σεις.
Ερευνητής: Το '19 δηλαδή μαζί με τους Ρώσους φύγατε;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Παρέμβαση της γυναίκας του
Φοβήθηκαν απ' τους Τούρκους και φύγαμε.
Ερευνητής: Ναι. Το οδοιπορικό σας, εσείς μένατε στο Βατούμ πόσα χρόνια;
Πληροφορητής: Τρία χρόνια.
Ερευνητής: Τρία χρόνια. Και ήρθατε μετά στην Ελλάδα το '23;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ή το '20 ή το '21.
Ερευνητής: Το '20, '21 ήρθατε και πού πρώτο εγκαταστάθηκαν;
Πληροφορητής: Στην Καλαμαριά ναι. Και ύστερα απ' την Καλαμαριά...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ο εποικισμός ρωτούσε πού θέλεις να πας; Μία επιτροπή μας Τραπεζουνταίων έκανε περιοδεία σ' όλη τη Μακεδονία και πήγε στον Καταχά. Το είδε ωραίο χωριό και εγκατασταθήκαμε από την Καλαμαριά στο χωριό μας.
Ερευνητής: Καλά εσείς δεν ήσασταν αγρότες, πώς ήρθατε εδώ;
Πληροφορητής: Δεν ήμασταν αγρότες.
Ερευνητής: Αυτό είναι το...
Πληροφορητής: Αρχίσαμε να γινόμαστε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Υποφέραμε εδώ πέρα.
Ερευνητής: Υποφέρατε. Αυτά τι θυμάστε τις πικρές

σας εμπειρίες από κείνα τα χρόνια, δηλαδή το να μην είσαι αγρότης και να 'ρθεις να σε...σας δώσανε γη; Πόση γη σας δώσανε;

Πληροφορητής: Ναι. Το χωριό το οποίο πήγαμε ήταν τσιφλίκι.

Ερευνητής: Εδώ ο Καταχάς.

Πληροφορητής: Ήταν τσιφλίκι και είχε μόνον δέκα οικογένειες, του τσιφλικά τα κτήματα. Ο τσιφλικάς ήτανε στην Ελβετία. Όταν λοιπόν ήρθαμε εμείς εδώ στην Καλαμαριά, έπρεπε να πάμε σε κάποιο χωριό.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στην πόλη μέσα δεν μπορούσαμε να πάμε, γιατί δεν είχαμε και τα οικονομικά μέσα. Αποφασίσαμε λοιπόν να κάνουμε χωριό και έτσι βγάλαμε μια επιτροπή και έτσι είναι καλό μέρος, ποτάμι έχει, μύλο έχει. Κάτοικοι ήσαν δέκα οικογένειες.

Ερευνητής: Τι ήτανε;

Πληροφορητής: Ντόπιοι.

Ερευνητής: Ντόπιοι από δω.

Πληροφορητής: Τους είπαμε έτσι και έτσι, ου μετά χαράς να 'ρθείτε να γλυτώσουμε τσιφλίκια.

Ερευνητής: Το αγοράσατε;

Πληροφορητής: Όχι, το αγόρασε το κράτος.

Ερευνητής: Το αγόρασε το κράτος. Και σεις πόσα στρέμματα πήρε ο κάθε πρόσφυγας οικογενειάρχη;

Πληροφορητής: Κατά μέσον όρο τριάντα στρέμματα.

Ερευνητής: Τριάντα στρέμματα.

Πληροφορητής: Κατά μέσον όρο και 25 και 35 και 45.

Ερευνητής: Και αποζημιωθήκατε.

Πληροφορητής: Ανάλογα με τα μέλη της οικογενείας.

Ερευνητής: Με τα μέλη της οικογενείας. Και οικόπεδο ο καθένας; Αυτά είναι ενδιαφέροντα.

Πληροφορητής: Τα ίδια.

Ερευνητής: Τα ίδια, πήρε ο καθένας ενάμιση στρέμμα οικόπεδο.

Πληροφορητής: Πήραμε το μέρος, πήραμε το μέρος εκεί δέκα οικογένειες κάτω στο ρέμα. Αποφασίσαμε να κλάνουμε χωριό εκεί. Και έτσι πήραμε μηχανικό από την Θεσσαλονίκη. Ένα καλό παιδί, καλός μηχανικός. Και ήρθε έκανε το σχέδιο σε χάρτη. Εγώ ήμουν ο βοηθός του, εγώ και ένα ακόμα παιδί μετρούσαμε, κάνανε τον χάρτη και ύστερα επί του χάρτη πιάσανε, κάνανε οικόπεδα και ήρθαν έκαναν την εφαρμογή.

Ερευνητής: Την εφαρμογή.

Πληροφορητής: Εγώ δούλευα μαζί του.

Ερευνητής: Όχι, είναι η ρυμοτομία του πολύ ωραία, μ' άρεσε κι άλλη φορά ήρθα. Αυτό έγινε, η διανομή πότε έγινε; Πότε σας το δώσανε αυτό, τα χωράφια, τα σπίτια το '24; Το '25;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όχι, όχι, το '24 είμαστε καλά εγκατεστημένοι, το '21.

Ερευνητής: Το '21 τα πήρατε όλα αυτά. Οι εμπειρίες σας από τις πρώτες μέρες της ζωής σας εδώ στον Καταχά. Πόσες οικογένειες, πολλές θα είχατε

εγκατασταθεί τότε εδώ.

Πληροφορητής: Δέκα οι εντόπιοι γύρω τα 90, 100, ύστερα όμως...

Ερευνητής: Ήρθαν κ' άλλοι. Αυτοί όμως που εγκαταστάθηκαν, ήσασταν Τραπεζούντιοι όλοι, Κρωμναίοι ή και άλλους;

Πληροφορητής: Από τα περίχωρα της Τραπεζούντας.

Ερευνητής: Όλοι Τραπεζούντα.

Πληροφορητής: Λίγοι Τραπεζούντιοι.

Ερευνητής: Λίγοι Τραπεζούντιοι.

Πληροφορητής: Εμείς Τραπεζούντιοι, ήρθαν και από τα περίχωρα Τραπεζούντος.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Οι καθαυτού Τραπεζούντιοι φύγανε.

Ερευνητής: Φύγανε. Πάντως ο πληθυσμός εδώ του Καταχά είχε μία ομοιογένεια, έστω ήταν απ' τα περίχωρα της Τραπεζούντας δεν υπήρχε το κακό, κακό, καλό δεν ξέρω που υπάρχει στην Κατερίνη Φατσαλήδες, Ορτουλούδες, απ' όλες. Γι' αυτό κάπου λένε μερικοί ότι ίσως γι' αυτό αυτό το χωριό, για σήμερα, μιλάμε για τη σημερινή πραγματικότητα, πήγε τόσο πολύ μπροστά και όταν λέμε μπροστά, εννοούμε όλους τους τομείς, τον πολιτισμό, το εμπόριο, την ζωή την καλή, την γεωργία πρέπει να είστε οι πρώτοι. Οι πρώτες καλλιέργειες, με τι πρώτο ασχοληθήκατε, κύριε Ελευθεριάδη, εδώ; Τι καλλιεργήσατε για πρώτη φορά εδώ στα χωράφια σας;

Πληροφορητής: Οι εντόπιοι όταν πήγαμε εκεί, είχαν σιτάρια και καλαμπόκια, τίποτα άλλο. Εμείς προσπαθήσαμε να βάλομε καπνό. Δυο, τρεις παραγωγοί έβαλαν καπνό, έγινε ανάρπαστο. Και δίπλα εκεί ο Μακρύγιαλος, το ξέρεις το χωριό, έβαλαν και εκείνοι καπνό χώρια, καλά καπνά, φημισμένα καπνά.

Ερευνητής: Η ποικιλία του καπνού τότε ποια ήταν;

Πληροφορητής: Σαμψών.

Ερευνητής: Το Σαμψών.

Πληροφορητής: Πρώτα Τραπεζάν βάλαμε και ύστερα προτιμούσαν το Σαμψών, βάλαμε Σαμψών.

Ερευνητής: Ε φυσικά ό,τι ζητούσε η αγορά.

Πληροφορητής: Οι έμποροι.

Ερευνητής: Και καλλιεργούσε μία οικογένεια μόνη της πόσα στρέμματα και λοιπά;

Πληροφορητής: Τριάντα στρέμματα.

Ερευνητής: Τριάντα στρέμματα.

Πληροφορητής: Αλλά τα καπνά 7, 8 στρέμματα, τα άλλα σιτηρά.

Ερευνητής: Τα άλλα σιτηρά και ζούσε η οικογένεια. Και του χωριού σας την ιστορία ως διαμέσου να την πάρουμε από σας. Ως το '24, απ' το '25 που αρχίζει η καλλιέργεια του καπνού, ως πότε είστε δηλαδή οι γεωργοί που έχετε μόνον αυτήν την καλλιέργεια του καπνού. Γιατί ο Καταχάς φημίζεται μετά στη δεκαετία του '60 για τα φρούτα τα πολλά, ναι λίγο γύρω απ' αυτά; Ως πότε καλλιεργήσατε καπνά;

Πληροφορητής: Ως τότε.
Ερευνητής: Ως τότε το '40, '50 μόνον καπνά. Και περιβόλια;
Πληροφορητής: Μετά το '50.
Ερευνητής: Μετά το '50. Εκείνο που θα ρώταγα, τώρα οι οικογένειες αυτές που ήρθανε το '24 τα παιδιά τους μέινανε εδώ η δεύτερη γενιά ή έχουν εγκαταλείψει το χωριό και ζει αλλού; Για το σύνολο μιλάμε, όχι για εξαιρέσεις.
Πληροφορητής: Όχι εδώ είναι.
Ερευνητής: Εδώ είναι οι περισσότεροι. Και τώρα τι έχει το χωριό σας που καλλιεργεί πολύ;
Πληροφορητής: Δενδροκομία.
Ερευνητής: Δενδροκομία.
Πληροφορητής: Και καπνό.
Ερευνητής: Και καπνό, αυτές είναι οι δύο καλλιέργειες. Εσείς δουλέψατε πόσα χρόνια δάσκαλος εδώ;
Πληροφορητής: Από την πρώτη χρονιά που ήρθα.
Ερευνητής: Απ' το '22.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πόσα χρόνια έκανες στον Μακρύγαλο;
Ερευνητής: Δύο, τρία.
Πληροφορητής: Δύο, τρία.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και ύστερα ήρθε εδώ.
Ερευνητής: Και παραιτήθηκε τότε, έχει χρόνια που παραιτήθηκε;
Πληροφορητής: Το '56.
Ερευνητής: Το '56, συνταξιούχος είναι χρόνια τώρα. Τίποτε άλλο, αν θυμάστε τίποτε να μας πείτε ακόμα, κάποια εμπειρία σας. Τα γλέντια εδώ ο Καταχάς αυτό ήθελα να ρωτήσω φημιζόταν για τα γλέντια και γενικά για την πολιτιστική δράση. Τι θυμάστε εσείς εκείνα τα χρόνια, όταν ήσασταν νεαρός.
Ερευνητής: Χοροεσπερίδες και λοιπά.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Και θέατρο πολύ, είχαμε ποντιακό θέατρο.
Πληροφορητής: Είχαμε και λέσχη.
Ερευνητής: Λέσχη.
Πληροφορητής: Νεολαίας και χοροεσπερίδες κάθε μήνα, θεατρικές παραστάσεις. Ήσαν άνθρωποι των πόλεων, δεν ήσαν χωρικοί.
Ερευνητής: Χωρικοί δεν ήσαν.
Πληροφορητής: Από την Τραπεζούντα και έκαναν γεωργία κατάλαβες; Υπερέβησαν τα όρια, πέρασαν και τους ντόπιους εκεί πέρα.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το πρώτο θέατρο στην Κατερίνη.
Ερευνητής: Ναι αυτό θα έλεγα, το θέατρο τι ανεβάσατε, τι θυμάστε; Λέγανε για την εποχή εκείνη ο Καταχάς είχε πρωτοπορία. Ποια έργα ανεβάζατε;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Πρώτα, πρώτα το Ψυχασάββατο.
Ερευνητής: Το Ψυχασάββατο ναι, μετά άλλο τι θυμάστε εσείς;
Παρέμβαση της γυναίκας του: Στέλλα Βιολάντη.
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Λαζάραγας.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ο Λαζάραγας.
Ερευνητής: Αυτά τα παίζατε τότε, κύριε Ελευθεριάδη, τη Στέλλα Βιολάντη και λοιπά.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Όταν παντρευτήκαμε.
Ερευνητής: Δηλαδή τη δεκαετία του '20, '30.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ή το '26 ή το '27.
Ερευνητής: Το '27. Τότε εκείνη την εποχή υπήρχε το θέατρο.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Κάναμε το Ψυχασάββατο, ύστερα τη Στέλλα Βιολάντη ήμασταν πιο καλά έτσι...
Πληροφορητής: Καταρτισμένοι.
Ερευνητής: Καταρτισμένοι, πολύ ωραίο έργο ήτανε. Η Κατερίνη δεν είχε θέατρο.
Ερευνητής: Δεν είχε, είχε μόνον...
Παρέμβαση της γυναίκας του: Μέσα στου Σολομών το αυτό παίζαμε; Ναι.
Ερευνητής: Υπήρχε πολιτιστικός σύλλογος από τότε δηλαδή. Εδώ πολιτιστικό σύλλογο από τότε έχετε στο χωριό σας; Θυμάστε, κύριε Ελευθεριάδη;
Πληροφορητής: Αμέσως μόλις ήρθαμε κάναμε.
Ερευνητής: Αμέσως μόλις ήρθατε, κάνατε.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Το πρώτο θέατρο εδώ στον Καταχά έγινε μέσα σε μία αχυρώνα, έπαιζε και ο Καλεράς εδώ, πρώτο θέατρο που έγινε, πολύ ωραία, αλλά ποια χρονιά ήτανε δεν θυμάμαι, τότε παντρεμένοι ήμασταν, το 24;
Ερευνητής: Ναι και κάτι να ρωτήσω στα πολιτιστικά κάνατε γλέντια, διασκεδάσεις, οι ντόπιοι πώς αντιδρούσαν στη λύρα, κεμεντζέ.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε πολλούς εντόπιους.
Ερευνητής: Δεν είχατε πολλούς και επομένως...
Πληροφορητής: Δέκα οικογένειες, αλλά δεν μετείχαν καθόλου.
Ερευνητής: Δεν μετείχαν.
Παρέμβαση της γυναίκας του: Ναι αλλά ύστερα έμαθαν να μιλάνε ποντιακά και πήραν και πόντιες νύφες.
Πληροφορητής: Αυτά τα άτομα στον πολιτιστικό σύλλογο, τα ίδια και στο Βατούμ.
Ερευνητής: Τον ίδιο σύλλογο.
Πληροφορητής: Από κει ήταν.
Ερευνητής: Όλοι μαζί και λοιπά και τον είχανε.
Πληροφορητής: Αν δεν ήρθαν όλοι εδώ, οι περισσότεροι ήρθαν. Ο Σταύρος ο Καλεράς ο ζωγράφος, μια δασκάλα που ήταν εδώ, ο Χρήστος ο Πολατίδης ο πολιτευτής.
Ερευνητής: Ναι, ναι αυτόν τον θυμάμαι. Και είχε δράση πάρα πολύ πολιτιστική.
Πληροφορητής: Ήτανε φημισμένο.
Ερευνητής: Φημισμένο χωριό και μέχρι σήμερα ήτανε. Τώρα οι καλλιέργειές σας είναι ακτινίδια, τι;
Πληροφορητής: Ακτινίδια, φρούτα.
Ερευνητής: Γιατί δεν έχει τώρα πολιτιστική δράση, ακούμε τον Γιώργο Ελευθεριάδη.
Πληροφορητής: Γιατί η νεολαία όλη, η σπουδάζουσα κυρίως, δεν μένει εδώ πέρα. Η άλλη νεολαία δεν

μπορεί, διότι είτε ασχολείται με τα χωράφια. Ίσως συντελεί και τα μέσα ενημέρωσης, η τηλεόραση δηλαδή.

Ερευνητής: Ναι το κακό για μένα είναι αυτό.

Πληροφορητής: Βρίσκουν ψυχαγωγία οι άνθρωποι και δεν αναζητούν την ψυχαγωγία εκ των ιδίως, ας πούμε.

Ερευνητής: Ίσως αυτό είναι περισσότερο, γιατί και τότε χωράφια είχατε και λοιπά και βρίσκατε...

Πληροφορητής: Είχαμε ένα σύλλογο Καταχωτών Θεσσαλονίκης, αυτός πριν μια δεκαετία, αν δεν κάνω λάθος, ανέπτυξε μια δραστηριότητα, αλλά σιγά, σιγά έφυγε απ' το προσκήνιο και αυτοί είναι παιδιά που έχουν ασχολίες δικές τους στη Θεσσαλονίκη, άλλος είναι δικηγόρος, άλλος είναι δάσκαλος και δεν μπορούν να προσφέρουν πάρα πολλά στον σύλλογό τους ή να έρχονται από κει εδώ και να παρουσιάζουν μια κίνηση πολιτιστική.

Ερευνητής: Λοιπόν εκείνο που θέλω τώρα να ρωτήσω, ωραίο αυτό, γίνεται ένας γάμος στο χωριό σας τώρα και είναι γάμος Ποντίων, θα παίξει λύρα;

Πληροφορητής: Τις πιο πολλές φορές ναι.

Ερευνητής: Α! ωραία πάλι ευοίωνες είναι, παίζει λύρα.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τα παλαιά χρόνια γινότανε γάμους πω! πω!

Ερευνητής: Κρατούσε πόσες μέρες;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Ουου το κοτσαγκέλ!

Πληροφορητής: Όχι εκείνο ήτανε άλλος γάμος, εκείνο ήτανε, συμμετείχε όλο το χωριό, γινότανε, συμμετείχε όλο το χωριό, η νύφη, ο γαμπρός.

Ερευνητής: Εκείνο λίγο διηγηθείτε το, γιατί ήτανε ο γνήσιος ποντιακός. Πείτε το εσείς, κυρία Ελευθεριάδη.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στον γάμο όλοι πήγαιναν.

Ερευνητής: Όλο το χωριό.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Όλο το χωριό μέχρι το πρωί χορεύανε. Τα ξημερώματα ζευγάρια, ζευγάρια κάναμε το θήμισμα.

Ερευνητής: Θυμάσαι το θημιτικόν; Πώς θήμιζαν την νύφη, τι έλεγαν;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Νύφη... (προσπαθεί να θυμηθεί) τα ξέχασα κιόλας.

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Τίμα τον πεθερό σου, την πεθερά σου, ξέρω γω τέτοια έλεγαν, το τραγουδούσανε και ζευγάρια, ζευγάρια γύρω, γύρω ένα χορό και να χορεύανε και κάναμε με τη νύφη μαζί τον γύρο και θήμιζαν την νύφη. Ύστερα από κει στα σπίτια τους. Ξημερώματα εδώ, στο άλλο το σπίτι, στο άλλο το σπίτι γυρνούσανε, ουου χορεύανε, όλο το χωριό χορεύαμε και πηγαίναμε.

Πληροφορητής: Το κοτσαγκέλ.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Το κοτσαγκέλ.

Ερευνητής: Ωραίος χορός.

Πληροφορητής: Εκείνο το τραγούδι που τραγουδούσανε δεν ήτανε με ποντιακά λόγια.

Ερευνητής: Για να τ' ακούσω, ξέρετε;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Α, ναι αυτό ήταν το κοτσαγκέλ...ένα καράβι κρητικό...

Ερευνητής: Ας το ακούσω, κυρία Ελευθεριάδη.

Πληροφορητής: Το θυμάσαι;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Στάσου, το ξέχασα...

Ερευνητής: Αν το θυμάται ο γιος.

Παρέμβαση της γυναίκας του: Το ξέχασα.

Ερευνητής: Και σήμερα απλώς παίζει λύρα και χορεύετε, τα άλλα τα έθιμα...

Παρέμβαση της γυναίκας του: Προχτές ανεψιός μου παντρεύτηκε εδώ, αλλά είχαν και τη λύρα.

Ερευνητής: Και τώρα μήπως κανένα εύρημα από τον... κανένα ενθύμιο από τον Πόντο, κύριε Ελευθεριάδη, κανένα βιβλίο, γιατί θα κάνουμε Λαογραφικό Μουσείο για να βάλουμε μέσα. Φυσικά του καθενός θα υπάρχει αφιέρωση, το όνομα το δικό σας και λοιπά. Καμιά φωτογραφία που να δείχνει τη μόδα της εποχής εκείνης.

Παρέμβαση του γιου: Φωτογραφίες έχεις τίποτα;

Παρέμβαση της γυναίκας του: Αυτό το φροντιστήριο έχομε, μαθητές.

Ερευνητής: Μπορούμε αυτήν να την έχουμε; Αν δεν μας την δώσετε την ίδια, να εμφανίσουμε άλλη και να σας την φέρομε. Άλλοι μας τις δωρίζουν έτσι και άλλοι λένε...

(Τέλος αφήγησης)

Τσάμπασι Ορντούς

Το Τσάμπασι ήταν το παραθεριστικό μέρος των κατοίκων της Ορντούς. Απέιχε από την πόλη 45 χιλιόμετρα και είχε υψόμετρο 2 χιλιάδες μέτρα. Πολλοί επαγγελματίες της πόλης μετέφεραν κατά το θέρος τις δραστηριότητές τους εκεί. Όσο αναπτύσσονταν τα Κοτύωρα, αναπτυσσόταν και το Τσάμπασι. Οι περισσότεροι επαγγελματίες είχαν και σπίτια και μαγαζιά. Και το Τσάμπασι, όπως τα Κοτύωρα, είχε τρεις συνοικίες με ομώνυμες εκκλησίες.

Η ομαδική αναχώρηση γινόταν μετά τις 15 Ιουνίου (παλιό ημερολόγιο) και η επιστροφή 15 Σεπτεμβρίου. Έλιωναν τα πολλά χιόνια, έκλειναν τα σχολεία και το παζάρι του Τσάμπασι ήταν εύκολα προσβάσιμο στα γύρω ελληνικά και τουρκικά χωριά. Η απόσταση Ορντούς-Τσάμπασι ήταν μιάμιση μέρα με τα άλογα, για αυτό πολλές φορές διανυκτέρευαν στα χάνια του παρακείμενου δρόμου.

Η ζωή στο παρχάρι ήταν ονειρική, κρυστάλλινα νερά, πεύκα, έλατα, πράσινο παντού. Τον χειμώνα τα σπίτια έμεναν κλειστά και τα φύλαγε ένας φύλακας που διόριζε η διοικητική αρχή.

Τα σπίτια ήταν ξύλινα σανιδένια και σκεπασμένα με λεπτές σανίδες, τα χαρτώματα. Τα πρώτα χρόνια ήταν μικρά χαμόσπιτα, αλλά με το πέρασμα του χρόνου έγιναν διώροφα και πιο άνετα.

Αρχές Σεπτεμβρίου 1913 κήκε το Τσάμπασι, τα αίτια δεν εξακριβώθηκαν ποτέ.

Τα χωριά του Τσάμπασι

Στην περιοχή του Τσάμπασι υπήρχαν πολλά αμιγώς ελληνικά χωριά, τα οποία διοικητικώς υπάγονταν στον Καζά Κερασούντας και εκκλησιαστικώς στη Μητρόπολη Κολωνίας. Τα χωριά αυτά ήταν: Γαράπανατα (πολύ κοντά στο Τσάμπασι), Αλουτσών (2 χιλιόμετρα Ν.Α του Τσάμπασι), Γκιαούρ Μπουκί (3,5 χιλιόμετρα Ν.Α του Τσάμπασι), Άρταδ' (4 χιλιόμετρα Ν), Ματέν ή Αρμούτελη (8 χιλιόμετρα Ν.Α), Σεμέν (6 χιλιόμετρα Ν.Α), Ίνταλα (5 χιλιόμετρα Α.), Σιναλού (7 χιλιόμετρα Ν.Α), Καβάκλιτζε (7,5 χιλιόμετρα Ν.Α), Αχουρλή (18 χιλιόμετρα Β.Α), Μπέη Αλάν (11 χιλιόμετρα Β). Όλες οι αποστάσεις αυτές είναι σε σχέση με το Τσάμπασι. Όλα τα παραπάνω χωριά είχαν και σχολείο και εκκλησία.

Πληροφορητής: Καρυπίδης Ευθύμιος

Ερευνητής: Θείο Θύμιο, ο σύλλογός -ι- μουν ευτάει έναν προσπάθεια και καταγράφτ' μνήμες. Δηλαδή ντό θυμάσαι, πού εγεννέθες και λοιπά. Θέλω να λες με πώς λένε σε μίαν.

Πληροφορητής: Εμέν λένε με Θύμιο Καρυπίδη.

Ερευνητής: Και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Εγώ εγεννέθα σο Τσάμπασι τη Ορντούς.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Το 1907, το 1907.

Ερευνητής: Πώς επέρασες τα παιδικά χρόνια σ;
Σο Τσάμπασι δηλαδή ντό μήνα εγεννέθες, καλοκαίρ';

Πληροφορητής: Ιούλιο '20.

Ερευνητής: Τον Ιούλιο '20. Η μάνα σ' επήε εκεί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο πατέρα μ' έν' ασ' σην Αρμούτελη, ο πατέρα μ' έν' ασ' σην Αρμούτελη, αλλά εκατήβανε σην Ορντού και ασ' σην Ορντού επένε σα χωρία μακριά και εποίνε

χαλατσουλούχ' να ετέρ'νε μασε. Επένε ση Ρουμανία, επένε σην Ρωσία, επένε σην Βουλγαρία. Και έμ'νες σην Ορντού, απέσ' στις πλούσιες οικογένειες όχι, αλλά μέση τάξη έμ'νες όμως.

Ερευνητής: Μέση τάξη.

Πληροφορητής: Ο παπάς μου ήτανε εκείνος που ήτανε, έλεγαν μπράβο, νασάν αυτόν τον άνθρωπο, όποιος εφέρ'νεν έναν τσουβάλ' αλεύρα, Τετάρτη 'ίνουντον το παζάρ' και επέναν αγόραζανε τσουβάλ' αλεύρα, με το τσουβάλ' επούλ'ναν τ' αλεύρα. Και πολλοί φτωχοί 'κ' είχαν αλεύρα, 'κ' επόρ'ναν να εγόραζαν τσουβάλ' και έρχουνταν σο παζάρ' και σακούλ' πα 'κ' είχανε. Έφερε μία γυναίκα έναν αυτό, πώς λέν' α' κέλα, μανίφ.

Ερευνητής: Α, θυμάσαι ατώρα το μανίφ.

Πληροφορητής: Θυμάμαι βέβαια.

Ερευνητής: Και βάλ' εκεί απέσ'...

Πληροφορητής: Σην κουκουδάβα, νέκουτση, έλεεν ατηνε, ένα σακούλ' 'κ' έξι να εφέρ'νες να επαίρνες αλεύρα, είπεν.

Ερευνητής: Λοιπόν, ατώρα θέλω να λες με ντό

θυμάσαι, εάν επήες ξάι σο χωρίο Αρμούτελη και πώς θυμάσαι οσήμερον;
Πληροφορητής: Σην Αρμούτελη εγώ επένα όσταν εμ'νε τέσσερα χρονών. Τέσσερα χρονών και επένα τέσσερα πέντε χρονών, εφτά χρονών όσταν έμ'νε κάποτε, 'κ' ήθελα να επένα σο Τσάμπαση και επήγα σο χωρίο και είπα ατ'ς, αλέρα 'κ' έχομεν, η μάνα μ' είπε με, ψωμί 'κ' έχομε, είπα, και οι άνθρωποι εδέκαν εμε έξ κιλά σιτάρ, τσαβτάρ' και κουκάρ' αλεσμένο και έφερά το. Η μάνα μ' εχάρουτονε, επένε από μαχαλά σε μαχαλά και έλεε ο Θύμιο μ', έλεε, έφερε με αλεύρα, έλεε.
Ερευνητής: Ατώρα πέει με πολύ όμορφα πόση απόσταση, σε πόση ώρα επένες ασ' σο Τσάμπαση, που έτον το παρχάρ' ως την Αρμούτελη.
Πληροφορητής: Δυόμιση ώρες, δύο ωρών πα 'κ' έτονε, αλλά δυόμιση ώρες εποίν' ατο εγώ.
Ερευνητής: Με τα ποδάρα δυόμιση ώρας. Πώς θυμάσαι ατώρα την Αρμούτελη; Πού έτον χτισμένο, ντό σιλέγο έτον, πόσα οικογένειας;
Πληροφορητής: Οικογένεια έτον, τριάντα σπίτα έμ'νες. Από πέντε οικογένειες έταν, πώς να σε πω, το μιλέτ
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Όλο το χωρίο αποτελούσε από αυτούς και οι περισσότεροι Αρμούτεληδες πήγαιναν στην Αμερική, είχαν τα καλύτερα παιδιά και εκείν' που επαίρ'ναν τα κορίτσα που εθέλ'ναν να επάντρευαν και επαίρναν Αρμούτεληδες, το είχαν καμάρι τους.
Ερευνητής: Α δηλαδή περιζήτητοι γαμπροί που λένε, περιζήτητοι γαμπροί Αρμούτεληδες, οσήμερον πα είναι (γελάει τρανταχτά).
Πληροφορητής: Οσήμερον πα είναι ναι.
Ερευνητής: Είναι οσήμερον. Λοιπόν ναι τα οικογένειας ατά που έτανε σην Αρμούτελη, τα τρανά οικογένειας.
Πληροφορητής: Τρανά οικογένειας έτονε οι Καρυπολάντ', αλλά οι Καρυπολάντ' δεν ήτανε μία οικογένεια, τέσσερα κλαδιά.
Ερευνητής: Τέσσερα κλαδιά.
Πληροφορητής: Τέσσερα κλαδιά ήτανε.
Ερευνητής: Καρυπογλάντ, άλλο;
Πληροφορητής: Μετά έρχονταν, έλεγάν ατ'ς Παπαδοπουλάντ' τη Λευτέρ'.
Ερευνητής: Τη Χατζηλευτέρ'.
Πληροφορητής: Ο Λευτέρτς.
Ερευνητής: Ο Λευτέρτς ναι κατάλαβα, Παπαδοπουλαίοι, άλλο;
Πληροφορητής: Έτονε εκείνο η οικογένεια, μετά έτονε άλλη μία... πολλά οικογένειας αλλά...

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι εσύ.
Πληροφορητής: Εκείν' τον καιρό πα νομίεις, εύκολα έτονε, αυτοί οι οποίοι θυμούνται και λένε θυμούμες, έταν ολίγον μεγάλοι.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έταν μεγάλοι. Εγώ να σου πω, έτον ο Ζούνικολας, εκείν' πα Καρυπιδαίοι έσανε.
Ερευνητής: Καρυπιδαίοι.
Πληροφορητής: Καρυπιδαίοι έσανε. Έτον, έλεγάν ατονε... μετά ήσανε οι αυτοί για...
Ερευνητής: Ποιος;
Πληροφορητής: Έτονε τη Τζογούλας ο αυτό... τη Τζογούλας, τη Κάφουλα ο γαμπρόν, χωριστά οικογένεια έταν εκείνοι.
Ερευνητής: Λοιπόν ναι, με ντό, η ασχολίαν ατουνε, με ντό εκαλλιέργαταν, είπες με...
Πληροφορητής: Γεωργία.
Ερευνητής: Γεωργία, εμπόριο;
Πληροφορητής: Εκειάπεσ' δουλείαν 'κ' εποίνανε, ντό εμπόριο; Εκειάπεσ' μερέα εποίνανε σιτάρ, σιτάρ 'κ' εβγάλ'νε το χωρίο, εβγάλ'νε κριθάρ' και σίκαλη, τσαβτάρ', τσαβτάρ'.
Ερευνητής: Ναι, μήπως είχανε και τίποτε αυτά, μεταλλεία εκεί;
Πληροφορητής: Βεβαίως.
Ερευνητής: Γιατί κάπου εδιάβασα Αρμούτελη Ματέν.
Πληροφορητής: Ματέν!!! εμείς έμ'νες μικρά μωρά και έλεγαν εμας εκειαπέσ' έταν λύκ' και έμπαιναμεν απέσ' και μία ώρα επέναμε απέσ' μερέα σκοτία και 'κ' εύρικάμεν την άκρα, μία ώρα.
Ερευνητής: Έτανε μεταλλεία.
Πληροφορητής: Έσκαψάν ατα οι αυτοί, οι Γάλλοι.
Ερευνητής: Οι Γάλλοι.
Πληροφορητής: Και εκουβάλ'ναν το μεταλλείο και επαίρναν και επέναν σην Γαλλίαν το μέταλλο.
Ερευνητής: Ντό μέταλλο εποίνε θυμάσαι;
Πληροφορητής: Χρυσό πα είχανε.
Ερευνητής: Χρυσό πα είχανε.
Πληροφορητής: Μολύβ' είχα πολλά.
Ερευνητής: Μόλυβδο.
Πληροφορητής: Και όλο εκείνο δάση έτονε, όλα εκείνα τα δάση με τα ξύλα έσβησάν α' και επήραν και έφυγαν το μεταλλείο και έλεγαν ξάν' υπάρχει χρυσό εκεί πέρα. Κάθε πέτρα που σκώντς χρυσό 'κ' 'ίνεται, αλλά έτον χρυσό.
Ερευνητής: Θέλω να λέω σε ατώρα ασ' σην Ορντού πάμε σο Τσάμπαση, τα χωρία Αρμού-

τελη, Σεμέν, Σιναλού σο δεξί το χέρ' είν' ή σο
 αριστερό σείτ' ανεβαίνομε;
Πληροφορητής: Αυτά όλα στο δεξί το χέρι είναι.
Ερευνητής: Για πέει με.
Πληροφορητής: Έφευάμε ασ' σο Τδάμπασι και
 επέναμε στον Άη-Παντελεήμονα, επέναμε ασ'
 σο χωρίο, αλλά εκείνο μακριά έτονε, έλεγαν
 α' Καραπάνατα, Καραπαναγιώτη έλεγαν το
 πρώτο χωριό που περνούσαμε για να πέναμε
 παρακάτω, η Αρμούτελη έτον μακριά. Απ'
 αυτό το χωριό είναι ο Στέφανο ο αδελφός του
 από εκεί είναι και από εκεί επέναμε σο γιαϊλέ
 το Κιαβίρκιοϊ λίγο παρακάτω, γιαϊλέ ήτανε,
 το χωριό έτον αλλού. Και απ' εκεί για να πέ-
 ναμε στην Αρμούτελη ή 'α πέναμε στην Σινα-
 λού, 'α πέναμε ασ' Άρτασ. Το Άρτασ εκείνο
 εκεί πέρα, μετά ασ' Άρτασ έφτανάμε, μετά ασ'
 Άρτασ έφτανε η Σιναλού, όχι η Γαράγουτζε.
 Μετά την Γαράγουτζε επέναμε στην Σιναλού
 και απ' τη Σιναλού επέναμε στην Αρμούτελη.
 Και ασ' στην Αρμούτελη έτονε μισή ώρα, μία
 ώρα να επένες σο Σεμέν. Αλλά εκείν' εκείνο
 τον δρόμον 'κ' έχ'νε, έχ'νε άλλον δρόμο και
 έλεγαν α' κάγκελα.
Ερευνητής: Α, άλλο δρόμο.
Πληροφορητής: Ναι, 'ινουτον και έναν μεγάλο,
 τρανόοον αυτό, πώς λένε 'α; Τη Σιναλούς η
 Παναγιά. Πανήγυρη μεγάλο. Εμείς μικρά
 μωρά έμ'νες και έλεγάμεν πανήγυρη γίνονται
 θάματα και εξεκίναμε, 'α πέναμε έτρωγάμεν
 πα.
Ερευνητής: Τη Σιναλούς η Παναγιά για τ' ατό έν'
 ξακουστό;
Πληροφορητής: Ναι, βέβαια.
Ερευνητής: Εποίνε θάματα.
Πληροφορητής: Όλο το Τδάμπαση εκεί εγομού-
 τον. Εβάλ'ναν δίλαβα, το οποίο πόσον να
 λέγω σε τριάντα κιλά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μεγάλα και εποίνανε αυτά,
 εποίνανε αυτά φαγητά, μεγάλα πολλά. Και
 φαγητά ντό έτανε; Σουρβάδες εποίνανε, μα-
 καρόν'α εποίνανε εντόπιο μακαρόν', ιβριστό
 είχανε, 'α τάιζαν τον κόσμο, γάλα και γιαούρτ'
 είχαν πολλά.
Ερευνητής: Θέλω ατώρα να ρωτώ σε για τα γε-
 νέας. Οι Καρυπογλάντ', εγώ λέγομαι Νίκη
 Αδαμίδου κακώς, Καρυπίδου έπρεπε να λέγο-
 μαι.
Πληροφορητής: Ε καλά 'κί πειράζ'.
Ερευνητής: Και ο πάππο μ' έτονε ο Καρύπογλης
 ο Κωσταντίνο και τη πάππος -ι- μ' τη πατέρα
 ο αδελφό, ο Χατζή Χαράλαμπο, έχτισε την

Καρυπίδειο Σχολή στην Ορντού.
Πληροφορητής: Βεβαίως.
Ερευνητής: Ναι, εγώ δηλαδή είμαι απ' αυτό το
 γνήσιο το σόι.
Πληροφορητής: Μάλιστα, μαζί πώς λες έχομε
 συγγένεια;
Ερευνητής: Πώς έχομε συγγένεια;
Πληροφορητής: Αυτοί οι... ο παππούς σου και
 τη πατέρα σ'-ι-μ' ο πάππο όλ' εξάφλα έταν
 ατείν.
Ερευνητής: Α έταν εξάφλα.
Πληροφορητής: Βέβαια!!! με τη Καρυπάντς εμείς
 έχομε μία συγγένεια. Ο Γιώραγας, ο Θόδωρον
 και ο Στάθιο...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έταν τη μητέρας -ι- μ' εξάφλα,
 αδελφιών παιδιά.
Ερευνητής: Α με τη μάνα σ'.
Πληροφορητής: Με την μάναν μ' ναι, αλλά ασ'
 στον πατέρα μ' έτανε και το χωρίον έταν κι
 άλλ' Καρυπάντ', Καρυπάντ' εμείς είμες έλε-
 γάμε. Γι αυτό σε λέγω ναι.
Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με...
Πληροφορητής: Και κάτ' έναν πράμα 'α λέγω σε
 εγώ.
Ερευνητής: Για πέει με.
Πληροφορητής: Δεν ξέρω γίγαντες ήταν, ήταν
 σα δύο ποτάμ'α μέσα, άλλ' νερά 'κ' είχανε, για
 τ' εκείνο εκατήβαν εκεκά.
Ερευνητής: Το χωριό απέσ' σα δύο ποτάμ'α;
Πληροφορητής: Βέβαια σα ποτάμ'α απέσ' μερέα
 έτον.
Ερευνητής: Πώς έλεγαν τα ποτάμ'α θυμάσαι;
Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.
Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.
Πληροφορητής: Σαλπάτ έλεγαν το έναν.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και τ' άλλο πα έρχουτον απάν'
 μερέαν, απ' άλλο μερέα εκείνο δεν το θυμάμαι.
 Και από εκεί επέναμε επαίρναμε νερό, είχαμε
 ένα μύλο, οι άλλ' μύλους πα 'κ' είχανε καλά.
 Η Σιναλού έτον φτωχό, η Σιναλού έτον φτω-
 χό. Και το νερό έχει σημασία.
Ερευνητής: Ναι βέβαια.
Πληροφορητής: Αλλά σου είπα ότι έρουξαν
 μέσα, έρουξαν μέσα άνθρωποι οι οποίοι γρή-
 γορα εξύπνησανε.
Ερευνητής: Στην Σιναλού.
Πληροφορητής: Στην ξενιτεία επήγανε, στην ξενι-
 τεία επήγανε, μόνο στην ξενιτεία επήγανε.
 Επήγαν στην Αφρική, στην Νότιο Αφρικανική
 Ένωση επήεν τη Λίζας ο πατέρα, ο ξάφλο μ'.
Ερευνητής: Ναι ο ξάφλο σ'.

Πληροφορητής: Τη πατέρα σ' -ι- μ' ο θείο ήτανε, έρθεν και επήεν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε μία φορά έστειλε, είχαν λεφτά, μία φορά παρτίδα έστειλε χίλια λίρας, χίλια αγγλικές λίρες έτονε. Πενήντα αγγλικές λίρες πα έστειλε εμάς τα ορφανά. Έγραψεν ατον ασ' σην Δράμαν ο ποπάς -ι- μουν που επέθανε, έμ'νες έξ ορφανά.

Ερευνητής: Νε μάνα είχτε νε πατέρα.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' επέθανε το '16 και ο πατέρα μ' το '18, μετά απ' την εξορία.

Ερευνητής: Μετά απ' την εξορία.

Πληροφορητής: Και εδούλευα εγώ.

Ερευνητής: Α εσύ εδούλευες.

Πληροφορητής: Εμάζευα πεντζέδες ασ' αυτά, ασ' αυτά, πεντζέδες έν', άτσ' έλεγάν ατα, τη πα-πουτσί' τ' αφκά το μερέα, τουρκική λέξη είναι, εμάζευαμε εκείνα και εγόραζαν ατα σην αγορά και έχτιζαν παπούτσα και επαίρναμε και μαγκάλα το γύρω. Το γύρω έχει αξία, αλλά τενεκέ εκόλιζαν α' κάτ' εποίναν' α' και εποίναμ' μαγκάλα και επαίρναν α' σα πέντε γρόσα. Κάποτε να λέγω σε μια περίπτωση, ε φτωχό παιδάκι ήμουνα, επήγα σο μαγαζί και είπα ατ'ς απ' έναν μαγκάλ' 'α παίρετε. Είπαν εμεν εκείν' δεν έχει αξία, είπανε, αλλά φτωχό είσαι, ας παίρομε. Πάρε πέντε γρόσα, είπανε. Πέντε γρόσα έναν ψωμί επαίρνες, εκατό γραμμάρια ψωμί, εκατό δράμα. Εδέκα το κει και είπε σύρον α' σην θάλασσα. Εγώ, όπως έμ'νε έξυπνο, γιατί επόρνα και επούλ'να το και αλλού, το πέταξα είπα τον, επήρα τα πέντε γρόσα και επήρε 'α χάν' α', ας παίρ' α' και χάν' α' εγώ.

Ερευνητής: Τα θυμάσαι όλα και συγκινείσαι.

Πληροφορητής: Εκέκα έτονη η αυτή, η Μητρό-πολης, το γραφείο της Μητροπόλεως. Έταν ένας απ' τη Γαράσαρη θηρίο.

Ερευνητής: Όχι, θέλω να γυρίζομε ολίγο σην Αρ-μούτελη.

Πληροφορητής: Σην Αρμούτελη ναι.

Ερευνητής: Να λες με ο Αρμούτελης σαν τύπος, άμον χαρακτήρας ντό σίλεγος έν'; εργατικός;

Πληροφορητής: Εργατικός βεβαίως.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Εργατικός έν', φιλεύσπλαχνος, να βοηθά τους ανθρώπους και ένα άλλο κά-νανε εκεί πέρα, κανένας δεν το κάνανε.

Ερευνητής: Ναι .

Πληροφορητής: Οι Αρμενάντ' που έκοψάν ατ'ς και έφευανε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' εμέτερον το χωρίον έτρω-γανε ψωμί. Σ' άλλα 'κ' είχαν και να εδίναν ατ'ς, αλλά να εδίναν ατ'ς πα 'κ' εδίναν. Επίαναν τον Αρμένον και εντούναν ατον και ξάν' εντούναν ατον, έλεε ασό τάδε... από πού έπαιρνες ψωμί, έλεγάν ατονε. Ο θείο μ' έτονε μεγάλος μουχτάρτς, πρόεδρος του χωρίου, Σαρρήγιαννες και λοιπόν επίασαν έναν Αρ-μένον και επήγαν είπαν ατον, Σάρρηγιαννε, εσύ φυλάτ'ς Αρμενάντς και εγκάλεσαν εσεν, είπεν, και έφεράν ατον εκεί. Μα εγώ είμαι ορ-κισμένος, είπε, δηλαδή να παραδίν' ατον, είπε, τδάμωσον τ' ομμάτ' σ' είπεν και απέλε-κον ας φεύ', είπε. 'Κ' έπρεπε να ελέπ'.

Ερευνητής: 'Κ' έπρεπε να ελέπ'.

Πληροφορητής: Ντ' 'α φτάγω, είπε, τδάμωσον τ' ομμάτ' σ', είπε, σείτ'α πας, είπεν ατονε, και εκείνος 'α φευ', είπεν ατονε.

Ερευνητής: (Δεν διατυπώνει καθαρά την ερώ-τηση, μη κατανοητή φράση).

Πληροφορητής: Ατός κάποτε σο Τδάμπαση απάν' τον θείο μ' εσέγκαν ατον φυλακή σον πόλεμο απέσ', τη Κώστα τον κύρ'. Εσέγκαν ατον φυλακή, σκοινία επούλνεν, έτον πόλε-μος και τα σκοινία πα τα έκανε κατάσχεση η αυτή, το κιμέτ, τα έκανε κατάσχεση και εσέ-γκαν ατον φυλακή, εσέγκαν ατον φυλακή, 'α 'ρται ο Σαρρή Γιάννες είπαν. Έρθεν ο Σαρρή Γιάννες, εδέκαν ατο δύο ζευγάρα κάλτσας και δέκα γορόσα, δύο ζευγάρα κάλτσαςέτανε ορτάρ'α, ορτάρ'α και είπεν ατονε, πάρτα αυτά, όχι Σαρρή Γιάννε ατός είπεν ατονε του Του-λέκ αδελφός έν', είπε, επήγαμε εμείς να παί-ρομε σκοινί, είπε, ο στρατός πολεμά, είπε, για, για μας πολεμά για σένα και για μένα, είπεν ατονε, για την οικογένειάν εμουν, λοιπόν, και αυτός το σκοινίν γουεύ' α' δηλαδή και εσέγκαν ατον φυλακήν. Ο θείο μ', επειδή έρθεν απ' την Αφρική, είχεν αδάκα γενόπα, είπεν ατον άφ'ς ατον ζαντό, τελή, είπεν ατον, κανένας 'κ' έχ' αδάκα γέν'α, είπε, και ατός, έχ', α σιχτίρ, είπε, έσυρέν ατον οξώκα, εχάτεψέν ατον. Επερίμε-νάν ατον να έρχεται σο Τδάμπαση απέσ'.

Ερευνητής: Έταν οι πιο έξυπνοι δηλαδή.

Πληροφορητής: Όχι μόνο έξυπνοι, τη χωρί' πρόεδρος έτονε. Το Αδάρ' όταν εμάζευαν, ατείν εμάζευαν και αδάρ', 'α ποίνες πενήντα κιλά χορτάρ', 'α φορτούσ'να, άλογα πη 'κ' εί-χανε, με την πλάτην ατουν εκουβάλλαν σο χωρίο για να πληρών'νε τ' αδάρ' τον φόρο, εμείς αδάκεσ' λέγομ' α' φόρο.

Ερευνητής: Θέλω να λες με, αν θυμάσαι, τον δά-σκαλο τη χωρί' σ'.

Πληροφορητής: Τον δάσκαλο τη χωρί; Δάσκαλο τη χωρί' έτονε αυτός, ο Λεμονόπουλο ο Γιάννης απ' το Σεμέν. Το Σεμέν έτονε μεγάλο χωριό και δασκάλους πα εβγάλ'νε. Αυτός ήτανε πολλά χρόνια δάσκαλος εκεί πέρα.

Ερευνητής: Εεε πόσα χρόνια επήες σχολείο;

Πληροφορητής: Πού;

Ερευνητής: Εσύ, σχολείο στην Ορντού επήες;

Πληροφορητής: Στην Ορντού επήγα, στην Αρμούτελη 'κ' επήγα, στην Ορντού επήγα.

Ερευνητής: Τίποτα άλλα αν θυμάσαι, ασ' σα περιπέτειας ατώρα της...

Πληροφορητής: Ασ' σα περιπέτειας ατώρα να σου πω, ήταν και αντιστασιακοί. Μίαν έρθεν ένας Τούρκος και εφάσαν ατονε και μετά είπε θέλω γυναίκα, είπε. Παληκάρω έτανε. Ντ' 'α φτάμε κούμπारे; Είπεν. Εσκότωσάν ατον και έσυράν ατον σο ποτάμ'.

Ερευνητής: Οι Αρμούτεληδες.

Πληροφορητής: Και ήταν και αντιστασιακοί.

Ερευνητής: Οι Αρμούτεληδες;

Πληροφορητής: Οι Αρμούτεληδες.

Ερευνητής: Α από θέλω να ευτάγ' α', γιατί ελέπω και τα τωρινά τα παιδιά, θείο Θύμιο, τα αρμούτελιδικα ασ' σα οικογένειας Αρμούτεληδών 'κί βάλ'νε κά', αντιστέκουνταν (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Λοιπόν και...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε εκεί πέρα έναν ξάφλο, ατός ο ξάφλο τ' εσόν έτονε ξάφλος, με τ' εμάς τίποτα μακριά...

Ερευνητής: Μακριά. Ποίος έτον;

Πληροφορητής: Έτονε ο Μιχάλης.

Ερευνητής: Α ο θεός μου ο Μιχάλης.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τη πατέρας -ι -μ' ο ξάδελφο.

Πληροφορητής: Τ' εκείνου ο πατέρας και άλλοι δύο νοματαίοι, ένας Αρμένος και ένας απ' το Σεμέν, έτονε εκεί ένας αγάς Τούρκος, κανείς 'κ' εθελ'νεν ατονε, όλον τον κόσμον επείραζε, ατείν εσκότωσάν ατονε. Εσκότωσάν ατονε βέβαια και υπόφεραν πάρα πολύ. Του Μιχάλη η γυναίκα τσιπλάχ. Εκείντς έφεραν εσκότωσαν τονε. Στα δικά μας τα μέρη γυμνά ήταν τα δάση.

Ερευνητής: Εγώ 'κ' εξέρω, άκουγα, θείο Θύμιο, άκουγα ασ' σον πατέρα μ' έναν ιστορία ότι έν' ένας προπάππος -ι- μ' έτονε πρόεδρος σο Σεμέν. Γιατί το 1860, μετά το '60 εκατήβε ο Χατζή Χαράλαμπο, εκατήβανε στην Ορντού οι Καρυπογλάντ'. Αλλά προτού το 1860 ένας, λέει, επειδή έτονε πρόεδρος, πώς έλεγάν ατονε σο χωρίο; Πρόεδρος, ναι, είπε ο

Τούρκο, είχανε έναν κακό Τούρκο εκεί και είπε, μπέης ντό έτον, αγάς 'κ' εξέρω, σε κάθε αυτό θέλω ακείνο το όμορφο το κορίτσ' και ακείνο το όμορφο το κορίτσ' να ετοιμάζετ' ατο και να στείλετ' ατο. Ατείν είπανε, εμαζεύτεν ατός και είπανε αβούτο όσον πόσο θα 'ίνεται; Αβούτο έν' κρίμα, ατείν είναι μικρές γυναίκες. Τέρεν ντ' εποίκε. Εσκώθε είπε, είπεν, τον αυτόν ποίος έστειλέν ατονε, είπεν ατον πέει ατον ας έρ'ται. Την τάδε ώρα 'α περιμέν' ατον σ' εκείνο το σπít' απέσ'. Ατώρα ο Τούρκο εστολίεν και έρθεν και πιστεύ' 'α πάει ευρίκ' εκείνο το όμορφο το κορίτσι. Ατός ο λυκοπάππο μ', ο προπάππος, εφόρεσε κοριτσι' λώματα, είπε, ας έρ'ται μαναχός ατ', είπε, ατός 'α πένε με παρέα, είπε 'α ρχουμαι, πώς 'α ρχουμαι, ας έρ'ται μαναχός ατ', είπε. 'Κί πειράζ', είπε, ας νυχτών', είπε, εγώ 'α περιμέν' ατον εκέκα. Ο Τούρκο πουταλάς εξεκίνησε και επήε. Ατός είπε, εφόρεσε γυναικεία ρούχα και επερίμενε. Εθέρεσε απέσ' σο κρεβάτ' και εκεί εσκότωσέν ατονε. Και κρυφά κρυφά πα επήρε και έσκωσεν έσυρέν ατον. Όταν επήεν ύστερα 'α ξομολογίουτον σον ποπά, οι Αρμούτεληδες είναι και θρήσκοι πολύ...

Πληροφορητής: Θρήσκοι βέβαια.

Ερευνητής: Ναι πολύ θρήσκοι, επήε σον ποπά εξομολογίουτον, είπεν ατον, πάτερ, 'κ' εποίκα. Είπεν ατον όπως και να έν' εσκότωσης άνθρωπο. Και είπε 'κ' εποίκα το, είπα μία και πάντα ας γλυτών' το χωρίο, η Αρμούτελη. Και από κει και πέρα, λέει, άλλο 'κ' επείραξαν τις γυναίκες. Αυτό έκ'σα το ασ' σον πατέρα μ', ποίος πάππος ατ' είπεν ατο κει και θεός ατ', 'κ' εξέρω, ατώρα 'κί ζει και λέγομ'ατα άτσ'.

Πληροφορητής: Εγώ είμαι το πρώτο χέρι.

Ερευνητής: Το πρώτο χέρι είσαι εσύ.

Πληροφορητής: Να σου πω για την υπόθεση αυτή.

Ερευνητής: Για πέει ντό εξέρτς.

Πληροφορητής: Την υπόθεση αυτή σο χωρίο σ', εκεί 'α τρωγαν δηλαδή, ση πάππος -ι- σ' τ' οσπít', πέντε αδέλφω έτανε τη πάππος -ι- σ', ένα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε...

Ερευνητής: Ναι τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Εκάτσαν και έφαγάνε και είπε, παντός να σου πω... Ισλαχάτ έλεγάν, όπως λένε ατα όπως πάει αδά η αστυνομία με τ' άλογα και τ' έναν και τ' άλλο και εψαλάφεσέν ατ'ς γυναίκα, όπως λέει, και έγινε και ξακουστό το χωριό μας, η Αρμούτελη, οπότε επέναν κάτι κλέφτες σα χωρία και έλεγαν 'α πάμε στην Αρμούτελη...

Ερευνητής: Ενούνιζαν α' (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Κυνηγούνε σας, έλεγαν. Είχαμε και καμιά δεκαριά τουφέκια το χωριό, βέβαια. Κουφόξυλα έλεγαν ατα. Λοιπόν 'κ' εγγυούμε σας, έλεγαν. Ώσταν έρθαν μίαν 'α σόευάνε, ντ' 'α φταμε, ντ' 'α φταμε, είπαμε, ας πάμε ερωτούμε έναν γοτσαμένο, γοτσαμένο πα έτονε τη πάππος-ι-μ' αδελφό, αυτά το λέγω σε εγώ μαζί του έστεκα. Και μικρό μωρό, χειμώνας καιρός, το χιόνι, χιονίζ' εκεί τον Οκτώβριο μήνα χιονισε και τον Μάρτιο μήνα εξέβεν. Όποτε εσκούμ'νες και έβγαινάμε οξουκά κιουτούκια μεγάλα, μεγάλα βέβαια και έβγαιναμε αποπάν' ασ' σο και επέναμε από το μαντρί αποκάτω και έβγαιναμε και αποχινόα-τιζάμε τα πόρτας, εκλείουντον από το χιόν.

Ερευνητής: Ατόσον πολλά εχινόιζε.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και το χιόν' έβγαινε Οκτώβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος, Ιανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος και εκατσαμε εκεί και εκαθαρίζαμε εκείνο για να βγούμε απ' το σπít' απεσ' μερέα. Τη σπιτί' μουν η πόρτα (εδώ δεν μιλάει καθαρά και δεν είναι κατανοητά όσα λέει). Τα σπítα τουν έτανε, ατά πα ας λέγομε...

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Τα σπítα τουν έτανε από ξύλα σουρία δέκα δεκαπέντε μέτρων και καρφί τόσο..

Ερευνητής: Τρανά καρφία.

Πληροφορητής: Τα οποία σην φωτιά εβάλ'ναν και εποίναν ατα το ένα απάν' σο ξύλο. Τα άλλα χωρία δεν ήταν έτσι, αυτό ήταν πιο παλιό απ' τους άλλους. Γιατί τα λέγω αυτά, να φτάσω εκεί πέρα που λες εσύ. Και επένα εγώ εύρηκα τον θείο μ', αδακά είχεν το τζάχ' ν ατ', παππού έλεγάμ' ατον, τη πάππος -ι-μ' τον αδελφόν πάππον έλεγάμ', τη πάππος -ι-μ' τον αδελφόν, γαμώ τη μάνα σ' και τη μαμή σ', είπε, το μωρό, είπε, σ' έναν μήναν το ξύλον έκασέν α'. Εγώ επαίρνα και επένα έναν καρφίν πα 'κ' έτονε, ξύλινον και το ξύλο ετσούμιζά το για να εβγάλ'νε φωτιά και να εχουλίμ'νε, μωρό έμ'νε, εκρύωνα, (εδώ δεν ακούγεται καθαρά)... μία φορά πα έστειλαν ανθρώπους και τη νύχτα εσόεψάν ατονε. Εφογούνταν σο χωριό ότι το χωριό είναι τυφεκλήδες κρυφοί. Έτσι διαδίδονταν και έφυγαν. Ενώ και προπάντων ύστερα που πέρασαν και σόευαν το χωριό και έλεγαν είκιτι Χότο, έλεγάνε, τον θείο σ', μέρ' είσαι, έλε-

γάνε. Ετοιμάγαν σ' οσπίτ' απέσ' μερέα, σ' εμόν τ' οσπίτ'. Εσόεψαν το χωριό και ατείν είπαν 'α κρούομε το βουνό και κόφτομ' ατ'ς, αλλά 'κ' έκοψε τ' ομμάτ' ν ατουνε. Σου λέει, αν κρούομε το χωριό και σκοτώνομ' ατ'ς αβοι-τείντς, 'α πιάνε μας φυγόστρατοις, είχαμε φυγόστρατοις, 'κ' επέναν σον πόλεμο. Αυτά είναι λέγω σ' ατα το '18.

Ερευνητής: Α το '18.

Πληροφορητής: '17, '18.

Ερευνητής: Όχι, από την ιστορία που έλεεν ο πατέρα μ', έκ'σες α' και εσύ;

Πληροφορητής: Ατό πιο παλιό έν'.

Ερευνητής: Α ναι, παλιό, πολύ πιο παλιό, έλεεν α', εκείνος πα έξερέν α'. Επειδή είπες με, είναι ανθρώπ' που... αντιστασιακοί, ναι και μύγα σο σπαθίν ατουν 'κί σκών'νε. Ντό άλλο θυμάσαι από εξορίας;

Πληροφορητής: Ναι ας λέγ' α' εκείνο πα. Μία φορά πέρασε από πέρα ένας αντάρται, ο Βασίλ αγάς έτονε.

Ερευνητής: Α ναι για πέξι με.

Πληροφορητής: Ο Βασίλ αγάς επέρασε, επέρασε και είπαν ατον εκεί θα πας. Από κει θα περνούσε και θα έρχουτον κάτω... πού επέρασε... ασ' σο Πουλαντζάχ'...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από εκεί εσέβαν σα πλοία και επήγαν σην αυτή... εκάτσαν σο χωριό απέσ' μερέα τέσσερα πέντε ημέρες και έφτασε το Ισταχάτ απέσ' μερέα, με το Ισταχάτ έρχου-νταν οι Τούρκ', είχαν και ιππικό μαζί ατουν. Λοιπόν εκεί επολέμεσάνε. Και επήραν τη πα-τέρας -ι- μ' τον αδελφό και είπαν ατον, είπε εκείνος εγώ, είπε, εγώ δειλός είμαι ούτε κοσ-σάρα κλώθω. Εμείς τέτοιο θέλομε, είπεν. Του Βασίλ' αγά τ' αλεύρ', είπε, εγώ φορτούμ' ατο, είπε. Έτον χαβούρτα, χαβούρτα εξέρτς ποίον έν';

Ερευνητής: Χαβούρτα ντό έν';

Πληροφορητής: Κάτι στα χωριά μας αδά 'κ' 'ίντανε άγρρα απίδα και ξεραίντανε...

Ερευνητής: Αα αχα.

Πληροφορητής: Εκείνα ήταν πολύ γλυκά σαν ζά-χαρη, ξεραίνταν, έλεθαν και εποίναν ατα αλεύρ', εποίναν ατα αλεύρ', και εφορτούνταν. Επήγα κάποτε εμπροστά, λέει, εξέγκα έφαγα δύο βούρας απ' εκείνα, έπα και το νερό, λέει. Φτάσαμε έξω από αυτό... περνάν δύο καϊκια, λέει, φορτωμένα, λέει, και επέναν προς τη Ρωσία μεριά, έφυγαν ασ' σην Τραπεζούντα, σουμά ήτανε. Σην Τραπεζούντα έφτασαν οι Ρώσοι και, οι Ρουσάντ', και... αυτά εδώ μου

διηγείται ο θεός μου, τα λέγω εγώ, τα ξέρω και τα διηγούμαι σ' εσένα, δεν... τη πατέρας -ι-μ' ο αδελφόν...

Ερευνητής: Σωστά ναι.

Πληροφορητής: Και φτάσαμε εκεί και είπε ο Βασίλ' αγάς, λέει, όλτς 'κί παίρ' μας το καϊκι, είπε, θα μπαίνομε οι μισοί και οι μισοί θα μέινετε πίσω, είπε. Όσο να ήτανε, εκείνος ήτανε άλλος, ήταν γυμνασμέν' έρχουντανε, είπε, εκεί σο μέρος που ήτανε, όλοι Έλληνες ήτανε, αντάρτες το κατείχανε. Λοιπόν, λέει, και έφυγαν εκείν' και εμείς έσυράμε' απάν' ατουν, είπε, 'α σκοτώντς, 'α παίρετε και μας, είπε. Εσύρναν το καϊκι φουντούκια μέσα, είπε, έσυραν άλλα πέντε εξ τδουβάλα καντζίν στην θάλασσα, επήραν εμας και έφτασάμε εκεί, λέει, έφτασάμε εκεί στην Ρωσία, λέει, και μετά εταγουτεύταμε αδά κι ακεί. Έγινε ο πόλεμος αυτός ο... έγινε η αυτή η επανάστασις μέσα και εγύρτσάμε και έρθαμε οπίσ', λέει.

Ερευνητής: Ατά έκ'σες ατα ας' σον...

Πληροφορητής: Θείο μ'.

Ερευνητής: Θείο σ'. Τίποτε άλλο από εξορίες; Εσύ θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εμείς εξορία 'κ' επήγα εγώ. Εμείς έφυγάμε και επήγαμε σο Χουσί μερέα απάν', λέγω σε. Σο Τδάμπαση απάν' επήγαμε εγράφταμε σο σεφκιάτ, εγράφταμε σο σεφκιάτ. Ο πατέρα μ' έτονε στην Ορντού...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να φέρ' ολίγαπραματάκια τη σπίτι' και έτον αδελφή μ' και λέει, εμείς 'κ' εξέρομε ντό 'ίνεται, εγώ πα 'α πας σο σεφκίετ κι απομένω εγώ, πού 'α πας; Εγράφταμε και χιονίζ', το χιόν έν' πέντε πόντους αυτό, άμον κομμάτς κομμάτς το χιόν. Σε μία ώρα μέσα όλον εξέβεν το χιόν πέντε πόντους, μία ώρα όχι, σε δέκα λεπτά μέσα. Έρθεν ο πατέρα μ' ασ' στην Ορντού. Λέει εκεκά ο Τδερκέζο ο παπάς έρθεν, είπεν ατον, τα μωρά ντ' ά φτάμ' ατα. Εκείνος ο στρατοπεδάρχης, διοικητής έτονε, είπεν ατονα, άφέντη, είπεν ατονε, αβούτα είναι μωρά, είπεν ατονε, κανείναν 'κ' έχ'νε, είπεν ατονε, τρία μωρά είναι αδά, ο θεός ατουν να στείλομ' ατα σο χωρίο έν' μιάμιση ώρα, τους δρόμους έκλεισάν ατα, 'κ' επιτρέπ'νε να παν' κανέναν ο οποίος 'κ' έν' απ' τα χωριά, μόνον εκείνους απελέκ'νε. Ντ' 'α φτάμ' ατ'ς, 'α πάμε σεφκίετ λέει, τα μωρά απελέσκουνταν οπίσ', λέει. 'Κ' απελέκ'σα, λέει, 'α πειρενίζ'νε μας, λέει, ας παίρ' ατα ο θεός ατουνε. Αντίς να παίρ' μας ο θείο μ', επήρε μας ο πατέρα μ' και έφυγάμε στην Αρμούτελη

και έκατσάμε και εξεχειμώνιασάμε εκεί.

Ερευνητής: Αυτό ποίο χρονία, 'ίνεται;

Πληροφορητής: Το '17.

Ερευνητής: Το '17. Είσαι 10 χρονών, 10 χρονών και θυμάσ' ατα όμορφα.

Πληροφορητής: Θυμούμαι, φτώχεια... πολλά θυμούμαι. Να λέγω σε τη Στέφανονος.

Ερευνητής: Για πέει με.

Πληροφορητής: Εγώ όσταν έλεγαν 'α πάμε στην Αρμούτελη, εθέρ'να η Αρμούτελη τ' εμέτερον έτονε, ε βέβαια. Είχαμε συγγενείς εκεί πέρα. Ατόν τιναν λέγω σε ο πάππο μ' τη Οφλάβας την αδελφή είχεν.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Είχαμε μεγάλη συγγένεια.

Ερευνητής: Μεγάλη συγγένεια.

Πληροφορητής: Τη πάππος -ι- μ' η γαρή έτον Οφλάβας, Οφλού αδελφή ήτανε.

Ερευνητής: Και ο θείο μ' ο Στέφανον ντ' εποίεν; Εθελ'νεν να έρχουτον μετ' εσέν;

Πληροφορητής: Έρθε μετ' εμέν, μωρά έμ'νες, ας πάμε σο χωρίο πάμε τρώγομε, εκεί είχανε, τρόφιμα υπάρχουν. Αλλά εγώ μωρό όπως έμ'νε, επεδάβα τονε. Ε πώς ήρθες, είπα τονε. Ατός όπου πας θεός ατ' έν', παππούς ατ', από κει είχαμε συγγένεια για, βέβαια. Με τον Στέφανο επήγα σχολείο, εγώ έμ'νε εκεί σο μαχαλά σο Τδάμπαση τ' Αρμούτελης μαχαλάς έλεγάν α'.

Ερευνητής: Εμείς ατώρα, θείο Θύμιο, που επήγαμε το '83 με τον παπά μ', ηύραμε την οπά των Καρυπογλάντων, ο παπά μ' επήεν εντόπισέν α'. Οπά έλεγαν την βίλα, οι Καρυπογλάντ' σο Τδάμπαση είχαν βίλα, έκαψαν α'. Εκεί επήγαμε και εκεί έκλαψε ο παπά μ',θυμούμ' α' λέγ' α' και πώς 'ίνεται η καρδιά μ', λοιπόν είδε τα θεμέλια εκεί, εγύρτσεν και εκεί έκλαψε εκεκά σα θεμέλια και έρθε ο Τούρκο και λέει ατον, εγώ έλεγα πάπα, νέτση ντ' εποίκες και έφερές με αδακέσ'.

Πληροφορητής: Εγούζεψεν.

Ερευνητής: Εστεναχωρεύτε. Και έρθε ο Τούρκο και ερωτά τον ντό γυρεύς ατουκεκά, λέει ατον, μήπως ο πάππος έχ' λίρας; Λέει ατονε.

Πληροφορητής: Ο νους ατουν σα λίρας.

Ερευνητής: Ο νους ατουν σα λίρας. Λέει ατον όχι, αβούτο έτον τρανόν σπίτ' και μωρό εγώ αδαπέσ' εχόρταζα ψωμί και έτονε και... ανέφερε όλον την ιστορία. Άλλο περιπέτειας από εξορίας και λοιπά θυμάσαι ασ' ση ζωή σ' εσύ;

Πληροφορητής: Ζωή θυμάμαι 10 χρονών που ήμουνα και από εκεί επέναμε 12 ώρες μακριά, 15 ώρες μακριά Σελεμέν Παζάρ έλεγάν α',

πολύ μακριά, Κιουγιουρούκ. Η περιοχή εκείνο κανένας δεν το είχε, η περιοχή εκείνο το είχαν οι αντάρται, βέβαιαααα.

Ερευνητής: Α καθαρώς αντάρτικο έτονε.

Πληροφορητής: Βέβαιαααα, καθαρό αντάρτικο ήτανε.

Ερευνητής: Γιατί έτονε η τοποθεσία αϊκο.

Πληροφορητής: Όλο καθαρό αντάρται, του Κεμάλ εκεί 'κ' έρθανε, δεν μπόρεσαν να φτάσουν, εκείν' πολλοί έσαν για, έσαν 3 χιλιάδες

στρατιώτ' για. Κάποτε την τηλεόραση έκ'σα και εκαμάρωσα εγώ πα και ακόμαν καμαρώνω ξανά, εάν, είπε, ένας εμίλησε άσος, εάν την Μικρασία, είπε, εάν την Μικρασία, είπε, έτανε Πόντιοι, λέει, την οπισθοχώρηση, λέει, 'δεν 'κ' 'α παθάν'ναμε, λέει. Δεν έχουμε τίποτε με τους άλλους, αλλά δεν θα παθάν'ναμε, είπε. Εκεί επήγα να λέγω σε τ' εμόν την ιστορία και κουρασμένος... (εδώ σταματά απότομα η αφήγηση).

Λεξιλόγιο

απελέκ'νε = αφήνου, απολέκω, απελέκω = αφήνω

αḡάρ = η δεκάτη, λ. τ. aḡar.

γιαϊλέ = υψίπεδο, θερινή βοσκή, λ. τ. gayla.

γοτḡαμάνος = γριά, γέρος, λ. τ. koca.

γουεύω = λυπάμαι, φείδομαι, λ. τ. kiymak.

εγούζεψεν = θύμωσε, γουζεύω = θυμώνω, λ. τ. kizmak.

έσκωσεν έσυρέν = πέταξε στον δρόμο.

εσόεψάν = λήστεψαν, σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak.

ταγουτεύταμε = σκορπίσαμε, ταγουτεύω = σκορπίζω, σπαταλώ, χαλώ, λ. τ. dagilmak.

ετσούμιζά = πιάζα με τα χέρια, τσουμίζω = πιάζω με τα χέρια για να βγάλω το υγρό, αρχ. εκζωμίζω.

ιβριστόν = είδος χειροποίητου ζυμαρικού σαν μακαρόνι, λ. τ. eriste.

καντζίν = καρπός φουντουκιού, αμυγδάλου, λ. τ. kanci = φέτα καρπού, πορτοκαλιού, μήλου.

κιουτούκια = τεμάχιο από κορμό δέντρου, λ. τ. küçük.

λώματα = ρούχα.

Μανίφ = άδειο κολοκύθι

μέρ' = πού, μέρος.

νασάν = χαρά σε αυτόν

νε νε = ουτε ούτε, λ. τ. ne ne

ομμάτḡα = μάτια, αρχ. όμμα = μάτι.

πειρενίζ'νε = ταλαιπωρούν, πειρενίζω = ταλαιπωρώ, βασανίζω, συμφυρμός πειράζω = τυραννίζω.

πεντζέδες = σόλες, λ. τ. pençe.

πουταλάς, μπουταλάς, = χαζός, λ. τ. budala.

σουρία, σουρούγια = λεπτό και μακρύ κλαδί δέντρου, λ. τ. suruk.

τυφεκλήδες = τυφεκιοφόροι, οπλοφόροι.

τḡάμωσον = κλείσε τα μάτια, τḡάμώνω = κλείνω τα μάτια, αρχ. καμύω.

χαβούρτḡα = αλεύρι από άγρια απίδια, λ. τ. havut.

χαλατḡουλούχ' = το επάγγελμα του γανωματή, λ. τ. kalayci.

χουλείμαι = ζεσταίνομαι, αρχ. χλιός = ζεστός

Σχόλια

Βασίλ' αγάς

Καταγόταν από το Κιζίκ τοτ Επές και η δράση του ξεκίνησε το 1915, όταν κατάφερε να απελευθερώσει έναν Ρώσο αξιωματικό και να τον οδηγήσει με καράβι στη Ρωσία. Έδρασε στις περιοχές της Σεβάστειας, Τοκάτης, Νεοκαισάρειας, Έρπαα, Σαμψούντα και κυρίως στον Δυτικό Πόντο. Δολοφονήθηκε στην Πόλη το 1922.

Άρτασ

Οικισμός με Έλληνες μόνο κατοίκους, στην κοιλάδα του Καραντάγ Σαγιού, 5 χιλ. δυτικά της Πουλαντζάκης και 44 χιλ. ΝΑ από τα Κοτύωρα.

Καραπάνατα

Πήρε το όνομά του από τον Παναγιώτη Χατζησάββα, ο οποίος ήταν πολύ μαύρος και οι Τούρκοι τον έλεγαν καρά= μαύρος + Πανάτα= Παναγιώτης, Καραπάνατα το όνομα του χωριού.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θείο Θύμιο, ο σύλλογός μας κάνει μια προσπάθεια να καταγράψει μνήμες. Δηλαδή τι θυμάσαι, πού γεννήθηκες και τα λοιπά. Πρώτα θέλω να μου πεις πώς σε λένε.

Πληροφορητής: Με λένε Θύμιο Καρυπίδη.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες πού;

Πληροφορητής: Εγώ γεννήθηκα στο Τσάμπαση τη Ορντούς.

Ερευνητής: Πότε;

Πληροφορητής: Το 1907, το 1907.

Ερευνητής: Πώς πέρασες τα παιδικά χρόνια σου; Στο Τσάμπαση δηλαδή τι μήνα γεννήθηκες, καλοκαίρι;

Πληροφορητής: Ιούλιο '20.

Ερευνητής: Τον Ιούλιο '20. Η μάνα σου πήγε εκεί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο πατέρας μου είναι από την Αρμούτλη, αλλά κατέβηκαν στην Ορντού και από την Ορντού πήγαινε σε μακρινά χωριά, ήταν γανωματής, για να κοιτάζει την οικογένειά του. Πήγαινε και στην Ρουμανία, Ρωσία, Βουλγαρία. Και ήμασταν όχι πλούσιοι, αλλά στις μεσαίες οικογένειες.

Ερευνητής: Μέση τάξη.

Πληροφορητής: Ο μπαμπάς μου πήγαινε στο παζάρι και αγόραζε ένα τσουβάλι αλεύρι, το αλεύρι το πουλούσαν με το τσουβάλι. Πολλοί φτωχοί δεν μπορούσαν να αγοράσουν τσουβάλι και πήγαιναν στο παζάρι με ούτε ένα σακουλάκι δεν είχανε. Μια γυναίκα πήγε με μια άδεια κολοκύθα.

Ερευνητής: Α, θυμάσαι τώρα την κολοκύθα.

Πληροφορητής: Θυμάμαι βέβαια.

Ερευνητής: Και έβαζε εκεί μέσα...

Πληροφορητής: Στην κουκουδάβα, καλέ, της έλεγαν, δεν έχεις ένα σακούλι σε φέρεις να πάρεις αλεύρι;

Ερευνητής: Λοιπόν, τώρα θέλω να μου πεις τι θυμάσαι, εάν πήγες στο χωριό Αρμούτλη και πώς το θυμάσαι σήμερα;

Πληροφορητής: Στην Αρμούτλη εγώ πήγαινα όταν ήμουν τεσσάρων χρονών. Κάποτε όταν ήμουν εφτά χρονών, πήγα στο χωριό από το Τσάμπαση και τους είπα αλεύρι αλεύρι δεν έχομε, η μάνα μου είπε ψωμί δεν έχομε και μου έδωσαν έξι κιλά σιτάρι και σίλαλη αλεσμένα και το έφερα στη μάνα μου. Και η μάνα μου όλο χαρά πήγαινε από γει-

τονιά σε γειτονιά και έλεγε ο Θύμιο μου μού έφερε αλεύρι.

Ερευνητής: Πες μου τώρα πόση ήταν η απόσταση από την Αρμούτλη ως το παρχάρι του Τσάμπαση;

Πληροφορητής: Δυόμιση ώρες, ούτε δυο ώρες δεν ήτανε, αλλά εγώ το έκαναν δυόμιση ώρες.

Ερευνητής: Με τα πόδια δυόμιση ώρας. Πώς θυμάσαι τώρα την Αρμούτλη; Πού ήταν χτισμένη, πώς ήταν, πόσες οικογένειες είχε;

Πληροφορητής: Τριάντα σπίτια ήμασταν, από πέντε οικογένειες από κάθε ράτσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όλο το χωριό το αποτελούσαν αυτοί και οι περισσότεροι Αρμούτληδες πήγαιναν στην Αμερική, είχαν τα καλύτερα παιδιά και όσα κορίτσια παντρεύονταν νεαρούς από την Αρμούτλη, το είχαν καμάρι.

Ερευνητής: Α δηλαδή περιζήτητοι γαμπροί που λένε, περιζήτητοι γαμπροί Αρμούτληδες, και σήμερα είναι (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Και σήμερα είναι ναι.

Ερευνητής: Είναι σήμερα. Λοιπόν ναι τις μεγάλες οικογένειες της Αρμούτλης πες μου.

Πληροφορητής: Μεγάλες οικογένειες ήτανε οι Καρυπολάντ', αλλά οι Καρυπολάντ' δεν ήτανε μία οικογένεια, τέσσερα κλαδιά.

Ερευνητής: Τέσσερα κλαδιά.

Ερευνητής: Τέσσερα κλαδιά ήτανε.

Ερευνητής: Καρυπολάντ, άλλο;

Πληροφορητής: Μετά έρχονταν οι Παπαδοπουλάντ' του Λευτέρη.

Ερευνητής: Τη Χατζή Λευτέρη.

Πληροφορητής: Ο Λευτέρης.

Ερευνητής: Ο Λευτέρης ναι κατάλαβα, Παπαδοπουλαίοι, άλλο;

Πληροφορητής: Ήτανε εκείνη η οικογένεια, μετά ήτανε άλλη μία... πολλές οικογένειες αλλά...

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι εσύ.

Πληροφορητής: Εκείνο τον καιρό αυτοί που θυμόντουσαν ήταν λίγο μεγάλοι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήταν μεγάλοι. Εγώ να σου πω, ήταν ο Ζούνικολας, και εκείνοι Καρυπιδαίοι ήτανε.

Ερευνητής: Καρυπιδαίοι.

Πληροφορητής: Καρυπιδαίοι ήτανε. Ήταν, τον έλεγαν... μετά ήτανε οι αυτοί για...

Ερευνητής: Ποιος;

Πληροφορητής: Ήτανε της Τζογούλας ο αυτός... της Τζογούλας, του Κάφουλα ο γαμπρός, χωριστή οικογένεια ήταν εκείνοι.

Ερευνητής: Λοιπόν ναι, ποιες ήταν οι ασχολίες σας, τι καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Γεωργία.

Ερευνητής: Γεωργία, εμπόριο;

Πληροφορητής: Εκεί δουλειές δεν είχανε, τι εμπόριο; Καλλιεργούσανε σιτάρια, κριθάρι και σίκαλη.

Ερευνητής: Ναι, μήπως είχανε και τίποτε αυτά, μεταλλεία εκεί;

Πληροφορητής: Βεβαίως.

Ερευνητής: Γιατί κάπου διάβασα Αρμούτελη Ματέν.

Πληροφορητής: Ματέν!!! Εμείς ήμασταν μικροί και μας έλεγαν ότι εκεί μέσα έχει λύκους και μπαίναμε μέσα, μια ώρα μέσα στο σκοτάδι και δεν μπορούσαμε να βρούμε την άκρη.

Ερευνητής: Ήτανε μεταλλεία.

Πληροφορητής: Τα έσκαψαν αυτά οι Γάλλοι.

Ερευνητής: Οι Γάλλοι.

Πληροφορητής: Και έπαιρναν το μέταλλο και το πήγαιναν στη Γαλλία.

Ερευνητής: Τι μέταλλο έβγαζαν θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ακόμα και χρυσό είχανε.

Ερευνητής: Και χρυσό είχανε.

Πληροφορητής: Είχε πολύ μόλυβδο.

Ερευνητής: Μόλυβδο.

Πληροφορητής: Και όλη εκείνη η περιοχή ήτανε γεμάτη δάση. Τα δάση εξαφανίστηκαν, έφυγαν και έλεγαν ακόμα έχει χρυσό εκεί, κάθε πέτρα που σηκώνεις, είναι χρυσός.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις καθώς πάμε από την Ορντού στο Τσάμπαση τα χωριά Αρμούτελη, Σεμέν, Σιναλού είναι στο δεξί ή στο αριστερό χέρι καθώς ανεβαίνουμε;

Πληροφορητής: Αυτά όλα στο δεξί το χέρι είναι.

Ερευνητής: Για πες μου.

Πληροφορητής: Φεύγαμε από το Τσάμπαση και πηγαίναμε στον Άγιο Παντελεήμονα και στο πρώτο χωριό που ήταν η Καραπάνατα, η Αρμούτελη ήταν μακριά.

Από εδώ ήταν ο αδελφός του Στέφανου. Από εκεί πηγαίναμε στο παρχάρι του Κιαβίρκιοϊ, το χωριό ήταν αλλού. Από εκεί για να πάμε στην Αρμούτελη περνούσαμε σπό το Άρτας και την Σιναλού. Μετά από το Άρτας ήταν η Γαράγουτζε. Μετά την Γαράγουτζε πηγαίναμε στην Σιναλού και από την Σιναλού πηγαίναμε στην Αρμούτελη. Από την Αρμούτελη ήτανε μισή ώρα για να πας στο Σεμέν. Αλλά εκείνοι έχουν άλλο δρόμο, τον λένε κάγκελα.

Ερευνητής: Α, άλλο δρόμο.

Πληροφορητής: Ναι. Γινόταν ένα μεγάλο πανηγύρι στην Παναγιά της Σιναλούς. Εμείς μικρά παιδιά ήμασταν και λέγαμε θα πάμε στην πανηγυρη να δούμε τα θαύματα. Και ξεκινούσαμε και πηγαίναμε και τρώγαμε.

Ερευνητής: Τη Σιναλούς η Παναγιά γι' αυτό είναι ξακουστή;

Πληροφορητής: Ναι, βέβαια.

Ερευνητής: Έκανε θαύματα.

Πληροφορητής: Όλο το Τσάμπαση εκεί πήγαινε. Έβαζαν καζάνια με φαγητά τριάντα κιλά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μεγάλα και κάνανε πολλά φαγητά, σούπες, μακαρόνια, ιβριστό και τάζιζαν τον κόσμο. Γάλα και γιαούρτι είχαν μπόλικο.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να σε ρωτήσω για τις οικογένειες. Οι Καρυπογλάντ', εγώ λέγομαι Νίκη Αδαμίδου κακώς, Καρυπίδου έπρεπε να λέγομαι.

Πληροφορητής: Ε καλά δεν πειράζει.

Ερευνητής: Και ο παππούς μου ήτανε ο Καρύπογλης ο Κωσταντίνος και του παππού μου του πατέρα ο αδελφός, ο Χατζή Χαράλαμπος, έχτισε την Καρυπίδειο Σχολή στην Ορντού.

Πληροφορητής: Βεβαίως.

Ερευνητής: Ναι, εγώ δηλαδή είμαι απ' αυτό το γνήσιο το σόι.

Πληροφορητής: Μάλιστα, μαζί πώς λες έχομε συγγένεια;

Ερευνητής: Πώς έχομε συγγένεια;

Πληροφορητής: Αυτοί οι... ο παππούς σου και του πατέρα μου ο παππούς όλοι αυτοί ήταν ξαδέλφια.

Ερευνητής: Α ήταν ξαδέλφια.

Πληροφορητής: Βέβαια!!! με τους Καρυπηδαίους εμείς έχομε μία συγγένεια. Ο Γιώραγας, ο Οθόδωρος και ο Στάθιος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήταν της μητέρας μου ξαδέλφια, αδελφών παιδιά.

Ερευνητής: Α με τη μάνα σου.

Πληροφορητής: Με την μάνα μου ναι, αλλά από τον πατέρα μου στο χωριό Καρυπηδαίοι εμείς ήμασταν.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις...

Πληροφορητής: Και κάτι ακόμα θέλω να σου πω.

Ερευνητής: Για πες μου.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω γίγαντες ήταν, ήταν σα δύο ποτάμια μέσα, αλλά νερά δεν είχανε, γι' αυτό κατέβηκαν εκεί.

Ερευνητής: Το χωριό ανάμεσα σε δυο ποτάμια;

Πληροφορητής: Βέβαια ανάμεσα στα ποτάμια ήταν.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τα ποτάμια θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Σαλπάτ έλεγαν το ένα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τ' άλλο ερχόταν από πάνω μεριά, εκείνο δεν το θυμάμαι. Από κει πηγαίναμε και παίρναμε νερό, είχαμε έναν μύλο, οι άλλοι ούτε μύλο δεν είχανε. η Σιναλού ήταν φτωχό μέρος και το νερό έχει μεγάλη σημασία.

Ερευνητής: Ναι βέβαια.

Πληροφορητής: Αλλά σου είπα ότι ήταν μέσα άνθρωποι και γρήγορα ξύπνησαν.

Ερευνητής: Στην Σιναλού.

Πληροφορητής: Στην ξενιτειά πήγανε, μόνο στην ξε-

νιτιά πήγανε. Πήγαν στην Αφρική, στην Νότιο Αφρικανική Ένωση πήγε της Λίζας ο πατέρας, ο ξάδελφός μου.

Ερευνητής: Ναι ο ξάδελφό σου.

Πληροφορητής: Ήταν ο θεός του πατέρα μου, πήγε και γύρισε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε μία φορά έστειλε μια παρτίδα χίλιες λίρες αγγλικές και πενήντα λίρες έστειλε σ' εμάς τα ορφανά. Του έγραψε ο παπάς μας, αυτός από τη Δράμα που πέθανε, ήμασταν έξι ορφανά.

Ερευνητής: Ούτε μάνα είχατε ούτε πατέρα.

Πληροφορητής: Η μάνα μου πέθανε το '16 και ο πατέρα μου το '18, μετά απ' την εξορία.

Ερευνητής: Μετά απ' την εξορία.

Πληροφορητής: Και δούλευα εγώ.

Ερευνητής: Α εσύ δούλευες.

Πληροφορητής: Μάζευα σόλες παπουτσιών και τα πουλούσαμε στην αγορά, έφτιαχναν παπούτσια με αυτά. Από τα μαγκάλια παίρναμε το γύρω, αυτό είχε αξία και το πουλούσαμε πέντε γρόσια. Κάποτε φτωχό παιδάκι ήμουν, πήγα σ' ένα μαγαζί και τους είπα θα πάρετε μαγκάλι. Μου είπαν, δεν έχει αξία, αλλά φτωχό παιδί, ας πάρουμε. Πάρε πέντε γρόσια, με πέντε γρόσια έπαιρνες εκατό δράμια ψωμί. Μου το έδωσε και μου είπε, πέτα το στη θάλασσα. Εγώ όμως έξυπνος ήμουν, το ξαναπούλησα αλλού.

Ερευνητής: Τα θυμάσαι όλα και συγκινείσαι.

Πληροφορητής: Εκεί κοντά ήταν και το γραφείο της Μητρόπολης και ήταν ένας από τη Γαράσαρη, θηρίο.

Ερευνητής: Όχι, θέλω να γυρίσουμε λίγο στην Αρμού-τελη.

Πληροφορητής: Στην Αρμούτελη ναι.

Ερευνητής: Να μου πεις ο Αρμούτελης σαν τύπος, ως χαρακτήρας πώς ήταν; εργατικός;

Πληροφορητής: Εργατικός βεβαίως.

Ερευνητής: Άλλο;

Πληροφορητής: Εργατικός είναι, φιλεύσπλαχνος, να βοηθά τους ανθρώπους και ένα άλλο κάνανε εκεί πέρα, κανένας δεν το κάνανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Οι Αρμένιοι όταν τους έσφαζαν και φεύγανε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στο χωριό μας τρώγανε ψωμί. Στα άλλα δεν τους έδιναν, δεν είχαν και να δώσουν. Έπιαναν τον Αρμένι και τον χτυπούσαν και τον ρωτούσαν από πού πήρε ψωμί και έλεγε από εκεί. Ο θεός μου ήτανε πρόεδρος του χωριού, ο Σαρρή Γιάννης. Έπιαναν ένα Αρμένι και τον πήγαν στον θείο μου. Και τον κατήγγειλαν και του είπανε εσύ προστατεύεις Αρμένιους και τον έφεραν εκεί. Εγώ είμαι ορκισμένος να τον παραδώσω, είπε. Και του είπα, κλείσε τα μάτια και τον άφησε να φύγει. Δεν έπρεπε να δει.

Ερευνητής: Δεν έπρεπε να δει.

Πληροφορητής: Τι να κάνω, είπε. Κλείσε τα μάτια σου, καθώς πας και εκείνος θα φύγει, του είπα.

Ερευνητής: (Δεν διατυπώνει καθαρά την ερώτηση, μη κατανοητή φράση).

Πληροφορητής: Κάποτε πάνω στο Τσάμπαση έβαλαν φυλακή τον θείο μου, τον πατέρα του Κώστα, στην εποχή του πολέμου. Αυτός πουλούσε σκονινιά και τα έκαναν κατάσχεση και τον έβαλαν φυλακή. Θα έρθει ο Σαρρή Γιάννης, είπαν. Ήρθε ο Σαρρή Γιάννης, του έδωσαν δυο ζευγάρια κάλτσες και πήγε. Όχι, Σαρρή Γιάννη, είπαν. Έχουμε πόλεμο, για ποιον πολεμάμε; Για μένα, για σένα, για μας, για την οικογένειά μας. Πήγαμε λοιπόν να πάρουμε σκονινιά και αυτός το λυπήθηκε και έτσι τον έβαλαν φυλακή. Ο θεός μου επειδή ήρθε από την Αφρική, είχε κάτι γενάκια. Αυτός είναι τρελός, κανείς δεν έχει γένια και αυτός έχει, τον σιχτίρισαν και τον έδιωξαν. Και τον περίμεναν να έρθει στο Τσάμπαση.

Ερευνητής: Ήταν οι πιο έξυπνοι δηλαδή.

Πληροφορητής: Όχι μόνο έξυπνοι, του χωριού πρόεδρος ήτανε. Όταν μάζευαν το ασάρ, τον φόρο της δεκάτης, έπρεπε να μαζέψεις και πενήντα κιλά χορτάρια, να τα φορτώσεις στα άλογα. Όσοι δεν είχαν άλογα, τα φορτώνονταν στην πλάτη και τα κουβαλούσαν στο χωριό για να πληρώσουν τον φόρο.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις αν θυμάσαι, τον δάσκαλο του χωριού σου.

Πληροφορητής: Τον δάσκαλο τη χωριού; Δάσκαλος του χωριού ήταν, ο Λεμονόπουλος ο Γιάννης απ' το Σεμέν. Το Σεμέν ήτανε μεγάλο χωριό και έβγαζε και δασκάλους. Αυτός ήτανε πολλά χρόνια δάσκαλος εκεί πέρα.

Ερευνητής: Πόσα χρόνια πήγες σχολείο;

Πληροφορητής: Πού;

Ερευνητής: Εσύ, σχολείο στην Ορντού πήγες;

Πληροφορητής: Στην Ορντού πήγα, στην Αρμούτελη δεν πήγα, στην Ορντού πήγα.

Ερευνητής: Τίποτα άλλα αν θυμάσαι, από τις περιπέτειες τώρα της...

Πληροφορητής: Από περιπέτειες να σου πω ήταν και αντιστασιακοί. Κάποτε ήρθε ένας Τούρκος, τον τάισαν και μετά ζήτησε και γυναίκα. Παλληκάρια ήτανε. Τι να κάνουμε κουμπάρε; Τον σκότωσαν και τον πέταξαν στο ποτάμι.

Ερευνητής: Οι Αρμούτεληδες.

Πληροφορητής: Και ήταν και αντιστασιακοί.

Ερευνητής: Οι Αρμούτεληδες;

Πληροφορητής: Οι Αρμούτεληδες.

Ερευνητής: Ακόμη και σήμερα βλέπω παιδιά με κατγωγή από αρμούτελη που δεν το βάζουν κλάτω, αντιστέκονται (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Λοιπόν και...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαμε εκεί πέρα έναν ξάδελφο, δικό σου ξάδελφος είναι, σε μας μακρινός είναι.

Ερευνητής: Ποιος ήταν;

Πληροφορητής: Ήταν ο Μιχάλης.

Ερευνητής: Α ο θεός μου ο Μιχάλης.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Του πατέρα μου ο ξάδελφος.

Πληροφορητής: Εκεινού ο πατέρας και άλλοι δύο νοματαίοι, ένας Αρμένιος και ένας απ' το Σεμέν, ήτανε εκεί ένας αγάς Τούρκος, κανείς δεν τον ήθελε, όλον τον κόσμο πείραζε, αυτοί τον σκότωσαν. Τον σκότωσαν βέβαια και υπόφεραν πάρα πολύ. Του Μιχάλη η γυναίκα γυμνή. Εκείνοι έφεραν και τον σκότωσαν. Στα δικά μας τα μέρη γυμνά ήταν τα δάση.

Ερευνητής: Εγώ δεν ξέρω, άκουγα, θείο Θύμιο, άκουγα από τον πατέρα μου μια ιστορία. Ένας προπάππος μου ήτανε πρόεδρος στο Σεμέν, μετά το 1860 κατέβηκε στην Ορντού ο Χατζή Χαράλαμπος, κατεβήκανε στην Ορντού οι Καρυπογλάντ'. Αλλά πριν το 1860 ήτανε πρόεδρος και στο χωριό είχανε έναν κακό Τούρκο, μπέης ήταν, αγάς ήταν δεν ξέρω, ζητούσε να του δώσουν τα όμορφα κορίτσια, να τα ετοιμάζουν και να τα στέλνουν. Μαζεύτηκαν και είπανε αυτό δεν πάει άλλο. Κοίτα τι έκανε. Είπε σ' αυτόν που τον έστειλε, να έρθει τη τάδε ώρα στο σπίτι μέσα. Ο Τούρκος στολίστηκε πιστεύοντας θα βρει εκεί το κορίτσι που ζήτησε. Αυτός ο προπάππος μου φόρεσε κοριτσιίστικα ρούχα και είπε ας έρθει μόνος του όμως. Να νυχτώσει και να έρθει. Ο Τούρκος μπουνταλάς πήγε. Εκεί μέσα στο κρεβάτι τον σκότωσε. Και κρυφά πήγαν και τον πέταξαν. Όταν πήγε ύστερα στον παπά να εξομολογηθεί, οι Αρμούτεληδες είναι και θρήσκοι πολύ...

Πληροφορητής: Θρήσκοι βέβαια.

Ερευνητής: Ναι πολύ θρήσκοι, πήγε στον παπά και είπε, πάτερ, δεν το έκανα. Σκότωσες άνθρωπο, του είπε. Το έκανα να γλυτώσει το χωριό, η Αρμούτελη και από κει και πέρα άλλο δεν πείραξαν τις γυναίκες. Αυτό το άκουσα από τον πατέρα μου, ποιος παππούς και ποιος θεός του τού το είπε, δεν ξέρω, τώρα δεν ζει να τα πούμε έτσι.

Πληροφορητής: Εγώ είμαι το πρώτο χέρι.

Ερευνητής: Το πρώτο χέρι είσαι εσύ.

Πληροφορητής: Να σου πω για την υπόθεση αυτή.

Ερευνητής: Για πες μου τι ξέρεις.

Πληροφορητής: Την υπόθεση αυτή, στο σπίτι του παππού σου θα έτρωγαν, πέντε αδελφια ήτανε...

Ερευνητής: Ναι τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Εκάτσαν και έφαγαν, ισλαχάτ το έλεγαν, όπως λέμε εδώ αστυνομία, με τα άλογα ήταν και ζήτησαν και γυναίκα. Και έγινε γνωστό το χωριό μας, όταν ήθελαν να έρθουν κλέφτες...

Ερευνητής: Το σκέφτονταν (γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Θα σας κυνηγήσουν, έλεγαν. Είχαμε καμιά δεκαριά τουφέκια στο χωριό, κουφόξυλα τα έλεγαν. Δεν σας εγγυόμαστε, έλγαν. Όταν ήρθαν μια φορά να μας ληστέψουν, σκέφτονταν τι να κάνουν και αποφάσισαν να ρωτήσουν έναν γέρο, τον αδελφό του παππού μου. Αυτά στα λέω, γιατί

εγώ έμενα μαζί του. Μικρό παιδί ήμουν, χιόνιζε από τον Οκτώβριο μέχρι τον Μάρτιο. Όταν βγαίναμε έξω πατούσαμε πάνω σε κορμούς δέντρων για να πάμε κλατω στο μαντρί και να καθαρίσουμε την πόρτα από το χιόνι.

Ερευνητής: Τόσο πολύ χιόνιζε.

Πληροφορητής: Βέβαια.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και το χιόνι άρχιζε από Οκτώβριο μέχρι Μάρτιο και το καθαρίζαμε για να βγούμε έξω από την πόρτα του σπιτιού μας. (Εδώ δεν μιλάει καθαρά και δεν είναι κατανοητά όσα λέει). Ας μιλήσουμε και για τα σπίτια.

Ερευνητής: Ναι σωστά.

Πληροφορητής: Τα σπίτια τους ήτανε από ξύλα κορμοί δέκα δεκαπέντε μέτρων και καρφί τόσο...

Ερευνητής: Μεγάλα καρφιά.

Πληροφορητής: Τα οποία τα έβαζαν στη φωτιά και τα κολλούσαν πάνω στο ξύλο. Τα άλλα χωριά δεν ήταν έτσι, αυτό ήταν το πιο παλιό. Γιατί στα λέω αυτά; Για να φτάσω εκεί που λες εσύ. Πήγαινα εγώ στον θείο μου, εδώ είχε το τζάκι, παππού το λέγαμε, ήταν αδελφός του παππού μου και έλεγε τι παιδί είναι αυτό σ' ένα μήνα έκαψε το δέντρο. Εγώ έπαιρνα ένα ξύλο και το έχωνα να βγει ο χυμός και να πάρει φωτιά, μικρός ήμουν, κρύωνα. (Εδώ δεν ακούγεται καθαρά)... μια 'φορά έστειλαν ανθρώπους και τον λήστεψαν. Φοβόντουσαν ότι στο χωριό υπάρχουν κρυφοί οπλοφόροι. Και λέγανε για τον θείο σου, πού είσαι Χότο. Ετοιμάστηκαν μέσα στο σπίτι μας να πάνε στο βουνό να τους σφάξουν. Αλλά δεν το έκαναν, σκέφτηκαν μήπως τους πιάσουν, ήταν φυγόστρατοι, δεν πήγαιναν στον πόλεμο. Αυτά γίνονται το 1918.

Ερευνητής: Α το '18.

Πληροφορητής: '17, '18.

Ερευνητής: Όχι, αυτή την ιστορία που έλεγε ο πατέρας μου, την έχεις ακούσει και συ;

Πληροφορητής: Αυτή είναι παλιά.

Ερευνητής: Α ναι, παλιά, πολύ παλιά, το ήξερε και εκείνος. Επειδή μου είπες, ήταν άνθρωποι αντιδραστικοί και δεν σήκωναν μύγα στο σπαθί τους. Τι άλλο θυμάσαι από τις εξορίες;

Πληροφορητής: Ναι, θέλω να πω και κάτι άλλο. Κάποτε πέρασε από κει ο Βασίλ αγας.

Ερευνητής: Α ναι για πες μου.

Πληροφορητής: Ο Βασίλ αγάς πέρασε, και του είπαν εκεί θα πας. Από κει θα περνούσε και θα πήγαινε στην Πουλαντζάκη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και από εκεί θα έμπαιναν στα πλοία. Κάθισαν στο χωριό τέσσερις πέντε μέρες και ήρθαν οι Τούρκοι με το ιππικό. Εκεί πολεμήσανε. Πήραν και τον αδελφό του πατέρα μου μαζί τους και αυτός τους είπε, εγώ είμαι δειλός ούτε κότα δεν μπορώ να σφάξω. Τέτοιους θέλουμε, είπαν. Τη χαβούρτα του Βασίλ αγά εγώ το φορτώθηκα είπε. Ξέρεις τι είναι η Χαβούρτα;

Ερευνητής: Τι είναι η χαβούρτα;

Πληροφορητής: Κάτι στα χωριά μας εδώ έχουμε άγρια απίδια...

Ερευνητής: Αα αχα.

Πληροφορητής: Εκείνα ήταν πολύ γλυκά σαν ζάχαρη, τα στέγνωναν, τα άλεθαν και έκαναν αλεύρι και τα φορτώνονταν. Κάποτε, λέει, πήγε μπροστά και έφαγε με τα δυο του χέρια από αυτό, ήπια και νερό. Φτάσανε στο λιμάνι. Ήταν δυο καϊκια φορτωμένα και πήγαιναν στη Ρωσία, έφευγαν από Τραπεζούντα. Στην Τραπεζούντα ήταν οι Ρώσοι, αυτά μου τα διηγείται ο θεός μου, τα ξέρω και σου τα λέω, ο αδελφός του πατέρα μου...

Ερευνητής: Σωστά ναι.

Πληροφορητής: Και φτάσαμε εκεί και είπε ο Βασίλ' αγάς, δεν μας παίρνει όλους το καϊκι, οι μισοί θα μείνετε πίσω. Αυτοί ήτανε γυμνασμένοι, την περιοχή εκείνη αντάρτες την κατείχανε. Έφευγαν εκείνοι και εμείς τους ρίξαμε πιστολιές, θα μας πάρετε και μας. Τότε έριξαν στη θάλασσα πέντε έξι τσουβάλια φουντούκια και τους πήρανε και φτάσανε στη Ρωσία. Εκεί σκορπίστηκαν. Έγινε και εκείνη η επανάσταση και γύρισαν πίσω.

Ερευνητής: Αυτά τα άκουσες από τον...

Πληροφορητής: Θείο μου.

Ερευνητής: Θείο σου. Τίποτε άλλο από εξορίες; Εσύ θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εγώ δεν πήγα εξορία. Πάνω στο Χουσί, στο Τσάμπαση μας έγραψαν στο σεφκιάτ (πορείες θανάτου). Ο πατέρας μου ήτανε στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να φέρει λίγα πραγματάκια στο σπίτι. Ήταν και η αδελφή μου και έλεγε πού θα πας; Θα πας εξορία και εγώ τι θα γίνω; Χιόνιζε, το χιόνι έπεφτε σε μεγάλα κομμάτια. Σε δέκα λεπτά το χιόνι ανέβηκε στους πέντε πόντους. Ήρθε ο πατέρας μου από την Ορντού. Λέει ο Τσερκέζος, ο πατέρας ήρθε, τα παιδιά τι θα τα κάνουμε; Είπε ο διοικητής αυτά είναι τρία παιδιά, τι να τα κάνουμε, ας τα πάρει ο θεός τους. Οι δρόμοι ήταν κλειστοί, δεν επέτρεπαν να περάσει κανείς, παρά μόνον όσοι ήταν από αυτά τα χωριά. Τι να τα κάνουμε στις πορείες; Αυτά είναι παιδιά, θα μείνουν πίσω. Θα μας δημιουργήσουν προβλήματα. Ας τα πάρει ο θεός τους. Αντί να μας πάρει ο θεός μας, μας πήρε ο πατέρας μας και φύγαμε στην Αρμού-τελη και ξεχειμωνιάσαμε εκεί.

Ερευνητής: Αυτό ποια χρονιά γίνεται;

Πληροφορητής: Το '17.

Ερευνητής: Το '17. Είσαι 10 χρονών, 10 χρονών και τα θυμάσαι καλά.

Πληροφορητής: Θυμάμαι, φτώχεια... πολύ θυμάμαι. Να σου πω και για τον Στέφανο.

Ερευνητής: Για πες μου.

Πληροφορητής: Εγώ όταν έλεγα θα πάμε στην Αρμούτελη, νόμιζα πως η Αρμούτελη ήτανε δική μας. Είχαμε συγγενείς εκεί πέρα. Αυτός ο παππούς μου που σου λέω, είχε γυναίκα την αδελφή της Οφλάβας.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Είχαμε μεγάλη συγγένεια.

Ερευνητής: Μεγάλη συγγένεια.

Πληροφορητής: Η γυναίκα του παππού μου ήταν αδελφή της Οφλάβας.

Ερευνητής: Και ο θείο μου ο Στέφανος τι έκανε; Ήθελε να έρθει μαζί σου;

Πληροφορητής: Ήρθε μαζί μου, παιδιά ήμασταν, να πάμε στο χωριό να φάμε, εκεί υπήρχαν τρόφιμα. Αλλά εγώ, παιδί καθώς ήμουνα, τον παράτησα. Πώς ήρθε; Του είπα. Αυτός ήταν και παππούς τυ, θεός του, από κει είχαμε συγγένεια. Με τον Στέφανο πήγαμε μαζί σχολείο. Εγώ έμενα εκεί στο Τσάμπαση, στη γειτονιά της Αρμούτελης, όπως το έλεγαν.

Ερευνητής: Εμείς τώρα, θείο Θύμιο, που πήγαμε το '83 με τον πατέρα μου, βρήκαμε την βίλα των Καρυπογλάντων, την εντόπισε ο πατέρας μου. Στο Τσάμπαση είχαν βίλα και κήκε. Πήγαμε εκεί και έκλαψε ο πατέρας μου, το θυμάμαι και μου σκίζε-ται η καρδιά. Είδε τα θεμέλια και εκεί, γύρισε και έκλαψε. Τι μου έκανες και με έφερες δέω, έλεγε.

Πληροφορητής: Θύμωσε.

Ερευνητής: Στεναχωρέθηκε. Και ήρθε ο Τούρκος και ρωτάει τι ψάχνεις εκεί, μήπως ο παππούς σου είχε λίρες; Του λέει.

Πληροφορητής: Ο νους τους στις λίρες.

Ερευνητής: Ο νους τους στις λίρες. Όχι, του είπε, αυτό ήταν ένα μεγάλο σπίτι και εγώ εδώ χόρτασα ψωμί και του είπε όλη την ιστορία. Άλλες περιπέ-τειες, εξορίες θυμάσαι από τη ζωή σου;

Πληροφορητής: Θυμάμαι. Δέκα χρονών ήμουνα και πηγαίναμε μακριά δώδεκα, δεκαπέντε ώρες στο Σελεμέν Παζάρ πολύ μακριά στο Κιουγιουρούκ. Την περιοχή την κατείχαν οι αντάρτες.

Ερευνητής: Α καθαρώς αντάρτικο ήτανε.

Πληροφορητής: Βέβαιαααα, καθαρό αντάρτικο ή-τανε.

Ερευνητής: Γιατί ήτανε η τοποθεσία τέτοια.

Πληροφορητής: Μόνο αντάρτες ήταν. Τα κεμαλικά στρατεύματα δεν μπόρεσαν να φτάσουν εκεί, ήταν εκεί απάνω 3 χιλιάδες στρατιώτες. Κάποτε άκουσα στην τηλεόραση και καμάρωσα, ακόμα καμαρώνω, μίλησε κάποιος ειδικός και είπε ότι στη Μικρά Ασία δεν θα χάναμε τον πόλεμο, εάν ήταν και εκεί Πόντιοι. Πήγα να πω και τη δική μου ιστορία, αλλά κουρασμένος...

(Εδώ σταματά απότομα η αφήγηση)

Η Φάτσα είναι παραλιακή πόλη ανάμεσα στην Οινόη και τα Κοτύωρα. Το αρχαίο της όνομα ήταν Φαδίσανη ή Βαδίσανη στα νεότερα χρόνια. Οι Πόντιοι κάτοικοί της προέρχονταν από Αργυρούπολη, Οινόη, Κοτύωρα, Τοκάτη. Το παλαιότερο όνομά της ήταν Πολεμώνιον. Το 1900 είχε 1.300 Έλληνες ορθόδοξους και 350 Έλληνες Ευαγγελικούς, 350 Αρρένιους και 1.000 Μουσουλμάνους.

Διοικητικά χωριζόταν σε 4 τμήματα: 1. Τμήμα Φάτσας, 2. Τμήμα Τσαμάς, 3. Τμήμα Έπασας, 4. Τμήμα Πουλαμάν. Την αποτελούσαν 39 χωριά, 9 ελληνόφωνα.

Οι Έλληνες κατοικούσαν σε δυο συνοικίες νοτιοδυτικά της πόλης. Λίγο πριν την ανταλλαγή υπήρχαν 8 εκκλησίες και υπηρετούσαν 9 ιερείς. Μετά το 1923 οι εκκλησίες έκλεισαν και στη συνέχεια κατεδαφίστηκαν. η τελευταία εκκλησία στη περιοχή Kurtulus κατεδαφίστηκε το 1980.

Στις αρχές του αιώνα λειτουργούσαν πεντατάξιο Αρρεναγωγείο με 110 μαθητές και 2 δασκάλους και ένα Παρθεναγωγείο με 3 τάξεις και 70 μαθήτριες με 2 δασκάλες. Επίσης λειτουργούσε και εξατάξιο σχολείο των Ευαγγελικών.

Οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, την αλιεία, την καλλιέργεια κάνναβης και τις θαλάσσιες μεταφορές. Υπήρχαν ναυπηγεία, όπου κατασκευάστηκε ακόμα και πολεμικό πλοίο. Η αλιεία είναι βασική πηγή πλούτη. Διαθέτουν καϊκια και ψαρόβαρκες. Αρκετά διαδεδομένη είναι και η καλλιέργεια της κάνναβης. Με αυτή φτιάχνονται σχοινιά για πλοία.

Το λιμάνι της κατέχει σημαντική θέση στο εξαγωγικό εμπόριο. Το υπέδαφός της είναι πλούσιο σε μεταλλεία σιδήρου, άνθρακος, μαγγανίου και μόλυβδου.

Η πόλη είχε εξελιχτεί σε κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου, καθώς συγκεντρώνονται εδώ φουντούκια, κάνναβη, μαλλί, καλαμπόκι. Οι κάτοικοι είναι έμποροι και ναυτικοί και διαθέτουν σκάφη και πλοία. Δεν έλειπαν βέβαια και οι τεχνίτες: σιδηρουργοί, υποδηματοποιοί, ξυλουργοί, χτίστες. Κατά τη θερινή περίοδο μεταφέρονται στην περιοχή Περσεμπέ, όπου παραθερίζουν και συνεχίζουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες.

Οι Έλληνες κάτοικοι της Φάτσας υπέστησαν σκληρές δοκιμασίες από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μέχρι την ανταλλαγή. Εξορίστηκαν στα Αμελέ Ταμπουρού και έχασαν πολλοί τη ζωή τους. Οι διασωθέντες ήρθαν στην Ελλάδα με την ανταλλαγή και εγκαταστάθηκαν σε χωριά της Κατερίνης, Δράμας, Θεσσαλονίκης, αλλά και μέσα στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Όταν έφτασαν με το καράβι στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στον Πειραιά, το λοιμοκαθαρτήριο του Αγίου Γεωργίου ήταν γεμάτο, έτσι παρέμεινα πάνω στο καράβι για μέρες. Το πλοίο συνέχισε για Πρέβεζα. Από εκεί με κάρα και περπατώντας έφτασαν στα Γιάννενα. Έμειναν για καιρό σε σκηνές. Αρρώστησαν πολλοί από ελονοσία. Τα πρώτα τους Χριστούγεννα τα πέρασαν σε ένα χάνι στα Γιάννενα. Μετά έφυγαν άλλοι για Κατερίνη, άλλοι για Πτολεμαΐδα και άλλοι για Θεσσαλονίκη.

Μαρτυρία 1η
Πληροφορητής:
Ιακωβίδη Γεωργίου (Κατερίνη)

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, ο σύλλογός εμουν, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, μαζεύε' μνήμες. Θέλω μίαν να λες με πώς λένε σε.

Πληροφορητής: Γεώργιος Ιακωβίδης.

Ερευνητής: Και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Ή στην Φάτσα.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1908.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ασ' στην Φάτσα, λίγο περιληπτικά πέξι με.

Πληροφορητής: Θυμάμαι όλα τα πράματα, δη-

λαδή περιληπτικά πώς;

Ερευνητής: Όχι την Φάτσα πώς έν', αλλά ντό θυμάσαι γύρω ασ' σα δεινοπαθήματα των Ποντίων. Σφαγές, αν θυμάσαι παιδί, μπροστά σ' αν έσφαξαν... ακούγω σε.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Ήρθανε οι Εγγλέζοι και οι Γάλλοι εκεί στα παράλια του Πόντου. Ήρθαν και οι Ρώσοι απ' εκεί μερέαν με τα θωρηκτά τους και ήθελαν αυτοί να σχηματίσουνε ένα ανεξάρτητο ποντιακό, δηλαδή κράτος. Μάλιστα. Μετά λίγο καιρό είδανε οι Τούρκοι, καθίσανε στα αβγά τους, γιατί έβλεπαν τα καράβια εκείνα και βγήκανε έξω οι αυτοί, οι αξιωματικοί οι Εγγλέζοι και οι Γάλλοι. Μετά πέρασαν τρία τέσσερα μήνας και

εσ'κώθαν ατείν και έφυγανε, οι αυτοί, οι Γάλλοι και οι Εγγλέζοι. Όταν έφυγάνε εκείνοι, οι Τούρκ' επήρανε το αυτό και άρχισάνε τότες τις μεγάλες εξορίες. Πρώτη φορά εξόρισάνε τους άντρες, με κατάλαβες και μετά εξόρισάνε τα γυναικόπαιδα δηλαδή εκείνοι. Αλλά κυρίως μόνο στη Φάτσα έγινε κάτι το διαφορετικό, με τους Τούρκους πηγαίναμε τόσο καλά, όσο δεν υπήρχε πουθενά αλλού στον κόσμο τίποτα. Και ήρθε ένας Τούρκος δηλαδή, τον οποίο τον έλεγαν Τοπάλ Οσμάν και αυτός θα έσφαζε όλους τους Φάτσαληδες, με κατάλαβες; Αλλά οι Τούρκοι αγάδες επειδή τους εκτιμούσαν για το είχαμε εκεί, δεν τον αφήσανε αυτόνα.

Ερευνητής: Οι αγάδες οι Τούρκοι με τους Έλληνες τους Φάτσαλήδες προύχοντες τ' εσέτερον έτανε φίλοι.

Πληροφορητής: Όσο δεν υπήρχε στον κόσμο. Έτσι αυτός δεν μπορούσε να σταθεί άλλο ο Τοπάλ Οσμάν που λέμε και εσκώθεν και εδέβεν πλαν. Και έτσι γλυτώσανε οι εξόριστοι και γύρισαν πίσω.

Ερευνητής: Ποια χρονία έτονε από;

Πληροφορητής: Αυτό έγινε το 1918. Και τότες γίνεται δεύτερη εξορία τα γυναικόπαιδα 'ς σα παράλια του Πόντου μέχρι 'ς την Τραπεζούντα. Και εκεί σο διάστημα οι Τούρκοι πάλι δεν αφήσανε τους Φάτσαληδες να πάνε εξορία δηλαδή τα γυναικόπαιδα. Τραπεζούντα, Σαμψούντα, Οινόη, Ορντού, Κερασούντα, Σούρμενα, αυτά που είν' τα παράλια όλους τους εξορίσανε, μόνον τη Φάτσαληδες 'κ' εξόρισάνε δηλαδή οι Τούρκοι.

Ερευνητής: Και από έτονε, επειδή είχτε επιτήδειους, έξυπνους προύχοντες.

Πληροφορητής: Α μπράβο.

Ερευνητής: Εδίνετε και παράδες;

Πληροφορητής: Όχι. Τέρεν τι γινότανε τώρα. Όταν εγίνοντον το τούρκικο δηλαδή το παίρām και έβγαιναν με τα ταούλα οι Τούρκοι εκεί και εψάλ'νανε, με κατάλαβες, όπως ψάλλουν εδώ και πηγαιναν 'ς σ' ορωμείκα τα σπίτια δηλαδή στους πλουσίους. Και οι πλούσιοι τους δίνανε να πούμε οχτώ πήχες ένα φόρεμα δηλαδή, μεταξωτό ή μάλλινο, δώρο δηλαδή. Και όταν γινότανε η Ανάσταση του Χριστού, έρχουνταν οι αγάδες Τούρκοι 'ς την εκκλησία. Από όζω ο ποπάς που εμοίραζε τ' ωβά, με κατάλαβες, και εμείς σαν και μένα που ήτανε, εδίναμε δύο γρόσα, οι περισσότεροι πλούσιοι εδίνανε πέντε και οι Τούρκοι αγάδες εδίνανε από μίαν χρυσήν λίραν τον ποπάν.

Με αυτό να καταλαβαίνεις τι διαφορά είχανε αναμεταξύ τους. Όχι να εδίναμεν.

Ερευνητής: Είστουν έμποροι δηλαδή, για τ' από εξέβεν, θείο Γιώργο, αδά 'α λέγομ' ατα όλα, ότι ο Φάτσαλης έν' κολπαδόρος. Είχτε κόλπα. Ενώ οι Ορτουλούδες 'κ' εποίναν αϊκα. Έστουνε διπλωμάτες.

Πληροφορητής: Ήρθανε τότες οι αυτοί, οι Αμερικάν'. Έρθαν 'ς την Φάτσαν εκείν', με κατάλαβες; Εμείς που έμ'νες ορθόδοξοι δηλαδή, κατάλαβες, να φέρ'νε τον Προτεσταντισμό.

Ερευνητής: Από θυμάς' α'. θέλω να λες με, θείο Γιώργο, ντό θυμάσαι ασ' σον Προτεσταντισμό.

Πληροφορητής: Έφεράνε εκεί τδουβάλα αλεύρα, με κατάλαβες, έφεραν φαγώσιμα εκείν' και εδίναν και παράδες δηλαδή. Πώς να γελάζουνε δηλαδή τους χριστιανούς να γίνονται ευαγγελικοί, με κατάλαβες; Και πέντε έξι από αυτούς τους μεγαλύτερους, όπως είναι ο Δεληγιαννίδης, τα σιδερικά πουλάει, όπως είναι ο Σορακίδης, οι Ξανθαπουλαίοι. Και όταν έγινε η ανταλλαγή δηλαδή αναμεταξύ να ρθούμε εδώ στην Ελλάδα, αυτοί δεν είχανε προνόμιο. Δεν ήταν ανταλλάξιμοι. Έγιναν Αμερικανόφιλοι Προτεστάντοι.

Ερευνητής: Δηλαδή ατείν, θείο Γιώργο, επόρ'ναν να έστεκαν 'ς την Φάτσαν, να μην έρχουνταν, γιατί είχαν από το πρόνόμιο.

Πληροφορητής: Μάλιστα, μπράβο. Είχαν το δικαίωμα να πουλούν και τα κτήματά τους, εμείς δεν είχαμε το προνόμιο να πουλούμε τα κτήματα, εγινάμεν ανταλλάξιμοι. Επήραμε τα τουρκικά τα περιουσίας από εδώ και οι Τούρκοι από εδώ επήγανε 'ς την Φάτσα και επέραν τα δικά μας τα κτήματα.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, θέλω να λες με, είχτε εκκλησία Προτεσταντικό 'ς την Φάτσα;

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. Δηλαδή εμείς οι Ορωμαίοι χριστιανοί είχαμε δικό μας εκκλησία και δικό μας σχολείο. Οι Προτεστάντες είχαν δικό τους εκκλησία και δικό τους σχολείο. Οι Αρμενέοι είχανε δικό τους εκκλησία και δικό τους σχολείο. Εμείς οι ορθόδοξοι είχαμε δηλαδή δήμαρχο δικό μας, με καταλαβαίνεις;

Ερευνητής: Από έν' λεπτό, εσείς είχτε χωριστό εκκλησία, χωριστό ποπά. Οι πρπτεστάντες είχαν χωριστό εκκλησία, χωριστό κήρυκα, χωριστό σχολείο. Είχτε και δημογεροντία χωριστό; Δηλαδή διοίκηση τοπική που λέμε, χωριστό δήμαρχο είχαν οι Προτεστάντες; Χωριστό οι ορθόδοξοι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Εκείνο είχατε μαζί.

Πληροφορητής: Εκείνο είχαμε μαζί. Του Άγγελου του Αμαραντίδη ο πατέρας ήτανε ψάλτης 'ς την εκκλησία την ορθόδοξη και όταν ήρθαν οι Αμερικάνοι εκεί, έγινε Προτεστάντος δηλαδή.

Ερευνητής: Δηλαδή, θείο Γιώργο, όπως λες, η Προτεσταντία 'ς την Φάτσα επρωτοπαρουσιάστε το '17 με '18;

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Νωρίτερα 'κ' ήτανε Προτεστάντες;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, ούτε μισός.

Ερευνητής: Ούτε μισός.

Πληροφορητής: Ούτε μισός. 100% έμ'νες.

Ερευνητής: Γιατί 'ς σο Σεμέν η Προτεσταντία έτονε νωρίτερα πριν από το 1800 και πρωτοεμφανίστε.

Πληροφορητής: Έτονε, μάλιστα.

Ερευνητής: Από έν' ντοκουμέντο το οποίο 'κ' έκ'σα μέχρι οσήμερο.

Πληροφορητής: Κοίταξε, είχαμε εμείς μία εκκλησία, έξω από τη Φάτσα μία ώρα, και λεγότανε εκκλησία Άγιος Κωνσταντίνος και με την πάροδο του χρόνου άρχισε να καταρρεύσει αυτό και έμεινε αυτό, κειμήλιο. Και επειδής για αρχαία πράγματα ήρθε ένα γαλλικό παπόρ', οι αρχαίοι ξέρανε εκείν' και ήρθανε έξω από την εκκλησία 'ς την θάλασσα μέσα. Μάθαμε ότι ήρθανε για τα αρχαία εκεί μέσα να βρούνε πράγματα είχε γύρω η εκκλησία. Και εγώ, όταν πήγα πριν 20 χρόνια, πήγα στην Τουρκία εγώ, το τι έκαναν οι Τούρκοι αγάδες, δεν περιγράφεται στη ζωή για κανέναν άνθρωπο, με κατάλαβες;

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, αυτήν την εκκλησία επή'ες είδες α';

Πληροφορητής: Α τώρα, ακριβώς ε'είνο θα έλεγα. Παίρνω έναν τούρκικον ταξί αυτοκίνητο 'α πάμε 'ς την εκκλησιάν. Στάθηκε ο Τούρκος με το ταξί και λέει αυτό το μαγαζί είναι δικό μας, λέει, με κατάλαβες; Και επειδής ο θεός μου, ο αδελφός του μπαμπά μου ήτανε με τον Τούρκο αφτού μέσα στο μαγαζί και τον είπα έτσι και έτσι. Και σηκωθήκαμε εμείς, γιατί είχα και έναν μαζί μου, δύο χρόν'α πιο μικρός και δεν ήξερε αυτός τουρκικά. Και μας πήρανε μαζί και πάμε τώρα. Δεξιά ήτανε χωράφια δηλαδή και βλέπουμε τρείους ανθρώπους έρχονται κατά πόδι μας, με κατάλαβες; Και όταν πήγαμε κοντά στην εκκλησία, βλέπω έμεινε κάτι λίγο. Και μας λένε αυτοί επί τούτου εδώ κατά καιρούς έρχονταν άνθρωποι οι οποίοι

και σκάβανε και βρίσκανε θησαυρούς δηλαδή, με κατάλαβες; Αυτοί νόμιζαν, επειδή είμασταν ντυμένοι καλά, ότι είμαστε από αυτούς.

Ερευνητής: Αρχαιολόγοι.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Και τους λέγω όχι, κύριε, εμείς είμαστε γεννημένοι εδώ στην πατρίδα η οποία λέγεται. Φάτσα και είμαστε Γουναναίοι, Έλληνες δηλαδή είμαστε, με κατάλαβες και ήρθαμε. Με αγκάλιασαν και με φίλησαν από τη χαρά τους. Δεν είμαστε αρχαιολόγοι, είμαστε πατριώτες δηλαδή

Ερευνητής: Ναι, για αυτή την εκκλησία λένε ακόμα έχ' πολλά ιστορία.

Πληροφορητής: Όπως έχ' η Σουμελά η Παναγία.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Και προχτές διάβαζα στην εφημερίδα η τούρκικη κυβέρνησε έκανε πρόταση στην ελληνική κυβέρνηση, εδώ άρχισε να ραγίζει η εκκλησία από τα νερά και πρέπει να 'ρθείτε να την χτίσετε, με κατάλαβες. Αλλά οι Τούρκοι θέλουν να το κάνουνε, αλλά δεν πάει στον νόμο τους να τη χτίσουνε.

Ερευνητής: Όχι, έχ'νε έναν νόμον τελευταία που 'κ' αφήν' ατ'ς πολλά πολλά τα μνημεία και τα εκκλησίας να χαλάν' ατα. 'Ο,τι εχάλασαν, εχάλασαν.

Πληροφορητής: Όπως πας 'ς την Αγία Σοφία, πας πληρώντς, 7 παγκανότια εισητήριο και μπαίνεις εκεί μέσα, με κατάλαβες.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, α τώρα οι Τουρκάντ' ασ' σον ελληνικό πολιτισμό ζούνε. Ατσ' θαρρώ. Α τώρα εξύπνησαν, μετά τον βανδαλισμό ασ' σ' από ζούνε.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Αγράμματοι όλοι οι Τούρκοι, όλοι. Και η Γερμανία για να μη ξυπνήσουν οι Τούρκοι και φέρανε την άλλη φορά, οι Αρμενέοι ήτανε έξυπνοι, έμποροι και μήπως δηλαδή τους ξυπνήσουνε τους Τούρκους και δεν τους έχουμε εμείς αλμεγάδα αγελάδες, και βάλανε τους Αρμενέους και τους βγάλανε έξω από την πόλη και τους σκοτώσανε όλους, με κατάλαβες.

Ερευνητής: Εσύ, θείο Γιώργο, το '15 είσαι εφτά χρονών, θυμάσαι τη σφαγή των Αρμενίων;

Πληροφορητής: Πώς 'κ' θυμούμαι;

Ερευνητής: Για πέει με έναν δύο περιστατικά 'ς τη μνήμη σ' πώς έρχονταν;

Πληροφορητής: Εδώ κοντά στο σπίτι το δικό μας, εδώ δηλαδή 10, 12 μέτρα ήτανε αρμενικό σπίτι, τρίπατο εκείνο, τρίπατο και το δικό μας. Και εδώ δίπλα ήτανε άλλα δύο ρωμαίικα σπίτια, με κατάλαβες. Όταν θα φεύγανε εκεί-

νοι, μας δώσανε το σπίτι. Θυμάμαι όλα αυτά.
 Άλο τι θέλεις;
Ερευνητής: Αέτς' να έτυχες 'ς σον δρόμον Αρμε-
 νέους, όταν έσφαξαν ατ'ς εκεί 'ς την θάλασ-
 σαν πεταγμέντς, θυμάσαι;
Πληροφορητής: Όχι, δεν τα είδα.
Ερευνητής: Δεν τα είδες. Θέλω ολίγα ακόμα να
 λες με για τους Προτεστάντες. Όταν έπαιζέτε
 'ς ση γειτονία μωρά εσείς με τα Πρωτεστά-
 ρικα, είχτε διαφορές;
Πληροφορητής: Καμία απολύτως, ούτε ένα τοις
 χιλίοις δηλαδή.
Ερευνητής: Έστουνε αγαπημέν'.
Πληροφορητής: Αγαπημέν'.
Ερευνητής: Πόσους περίπου Προτεστάνς είχεν
 ατότε η Φάτσα, θυμάσαι; 100 άτομα έτونه;
Πληροφορητής: Όχι, όχι, πολύ λιγότερα. Στη
 Φάτσα ειδικώς λίγα ήτανε. Οι περισσότεροι
 που έγιναν δηλαδή Προτεστάντε ήτανε στην
 Ορντού.
Ερευνητής: Στην Ορντού.
Πληροφορητής: Ορντού και Φάτσα.
Ερευνητής: Θείο Γιώργο, πότε εξεριζώθες και
 πότε έφυέτε ασ' την Φάτσα εσείς;
Πληροφορητής: Το 1922.
Ερευνητής: Λίγο πέξι με πώς έντονε ο ξεριζωμός
 και πώς έφτασέτε αδά;
Πληροφορητής: Εμπροστά έφυγαν οι Ορωμαίοι
 και έμειναμε λίγοι στα παράλια του Πόντου.
 Έρθαν 'ς σα παράλια τα ελληνικά καράβια και
 πρώτη φορά επήγανε 'ς την Τραπεζούντα
 πήραν του Ορωμαίους από εκεί και από εκεί
 'ς την Κερασούντα, μετά 'ς την Ορντού, μετά
 ήρθαν 'ς την Φάτσα και από την Φάτσα πή-
 γανε 'ς την Σαμψούντα και εφόρτωσαν το
 βαπόρ'. Και μείναμε εμείς οι τελευταίοι. Όταν
 βγήκαν στη Φάτσα τους πρώτους που πή-
 ρανε, αυτοί οι Φάτσαληδες τους πήραν στα
 σπίτια τους. Έφαγα, έπιανε, τους ποτίσανε,
 τους δώσανε δώρα από όλα τα πράματα.
 Τους ευχαρίστησανε. Ενώ αυτό δεν έγινε σε
 κανέναν πόλη του Πόντου. Μετά από κει πή-
 γαμε στην Ορντού και από την Ορντού στην
 Κερασούντα και από κει στην Τραπεζούντα.
 Τους πήρανε όλους, κάτι λίγοι που μείνανε
 στην Ορντού.
Ερευνητής: Ποια ημερομηνία έν' ατό, θείο
 Γιώργο;
Πληροφορητής: Το 1922.
Ερευνητής: Και μετά από Σαμψούντα πού έρ-
 χουσταν 'ς την Πόλη ή φεύετε 'ς την Ρω-
 σίαν;
Πληροφορητής: Όχι, από εκεί κατευθείαν ήρ-

θαμε 'ς την Κωσταντινόπολη και από την
 Κωσταντινόπολη περάσαμε τα στενά και
 όταν ήρθαμε στην Καλλίπολη ένας που φο-
 ρούσε τούρκικο φέσι, το πέταξε στην θά-
 λασσα. Οι Έλληνες εδώ που ήρθαμε μας
 φάνηκαν τόσον άγριοι, με κατάλαβες, και μας
 βάλανε καραντίνα. Και η αδελφή μου αυτή η
 μικρή, η οποία πέθανε, είχε τόσο μαλλί και το
 έκοψαν και εκείνη έκλαιγε.
Ερευνητής: 'Σ όποιον μέρος εκατήβετε, θείο
 Γιώργο, 'ς σ' όποιον νησί;
Πληροφορητής: Πρώτη φορά 'ς σον Πειραιά.
 Είχεν η μάνα μ' έναν θείο δηλαδή, ο οποίος
 ήτανε εδώ στην Σαλονίκη, ήτανε 'ς σο Κιλκίς
 και ήτανε μεγαλέμπορας 'ς την Ορντού.
Ερευνητής: Ποίος έτον ατός;
Πληροφορητής: Τριαντάφυλλος Τριανταφυλλι-
 δης λεγότανε. Τον ειδοποιήσαμε και κατέβηκε
 στον σταθμό και ήρθε εκείνος και μας είπε επί
 λέξει: «εγώ μένω εκεί 'ς σο Κιλκίς και το Κιλκίς
 είναι φτωχοί. Να σηκωθείτε και να πάτε 'ς την
 Κατερίνη», είπε. Γιατί η Κατερίνη έτونه πλού-
 σιο μέρος και ήρθαμε 'ς την Κατερίνη.
Ερευνητής: Πότε έφτασες 'ς την Κατερίνη;
Πληροφορητής: Το '23. Και μετά πήγαμε 'ς Τό-
 χοβα, σον Τρίλοφο. Η μάνα μ' είχεν μία
 αδελφή, είχε τα συγγενικά της δηλαδή.
Ερευνητής: Δηλαδή η αιτία να πάτε 'ς σ' έναν
 μέρος έτον η συγγένεια. Ο δεσμός της συγγέ-
 νειας ήτανε μεγάλος.
Πληροφορητής: Και έτσι πήγαμε 'ς την Τόχοβα.
 Μείναμε 7, 8 χρόνα. Και εκεί παντρεύτηκα
 εγώ και έκανα τρία παιδιά.
Ερευνητής: Εκεί 'ς σον Τρίλοφο εδέκαν εσας
 κτήματα;
Πληροφορητής: Εκεί όταν πήγαμε ήταν τα
 τουρκικά τα σπίτια και οι Πόντιοι που ήρ-
 θαμε, τους έδωσαν εκείνα. Και μετά ανέλαβε
 η προστασία σ' εμάς και μας έχτισε σπίτια, 53
 σπίτια, εμείς που δεν είχαμε σπίτια, με κατά-
 λαβες.
Ερευνητής: Εκεί 'ς σον Τρίλοφο, που έλεγαν Τό-
 χοβα.
Πληροφορητής: Τόχοβα, μάλιστα. Τόχοβα θα
 πει τουρκικά χορτάτο μέρος. Τοχ θα πει δη-
 λαδή χορτασμένος.
Ερευνητής: Λένε, θείο Γιώργο το διάστημα από
 23, 24 ως 35, 36 η Τόχοβα είχε πιο πολλά πο-
 λιτιστικό κίνηση ασ' την Κατερίνη. Δηλαδή
 πιο πολλά οι ανθρώπ' ενδιασκέδαζαν, πιο
 πλούσιοι έσανε, πιο πολλά έχόρευαν.
Πληροφορητής: Μάλιστα. Τότε ήρθαν εδώ στην
 Κατερίνη εκ Ρωσίας δηλαδή, όπως έρχονται

- τώρα, ήρθανε δηλαδή πλούσιοι με τα πολλά λεφτά. Ήρθε ο Λαϊνόπουλος, ο Διαμαντίδης ο Νίκος, η ρωσική αγορά, ήρθε ο Κατσουλίδης, ήρθε ο Μαλαματίδης, ήρθε ο Λουλούδης, ήρθε ο Νίκος ο Σεϊτανίδης.
- Ερευνητής:* Κανείται. Καλά και εσύ, θείο Γιώργο, γιατί έφυγες ασ' σον Τρίλοφο; Αφού εκεί είχατε πιο όμορφο ζωή; Οι φατσαλήδες και οι πρόσφυγες.
- Πληροφορητής:* Εκεί στο χωριό εγώ έκανα 10 ειδών δουλειές, 15 ειδών δουλείας. Έκανα τον κασάπη, έκανα τον παντοπώλη, έκανα τον φαρμακοποιό...
- Ερευνητής:* Όχι, θέλω να ερωτώ σε, ο πατέρας εκεί που εζήνε 'ς την Φάτσα ντό δουλεία εποίνε;
- Πληροφορητής:* Ράφτης έτονε.
- Ερευνητής:* Α, ράφτης. Χωράφα, καπνά αϊκα χαπάρ' 'κ' είχες;
- Πληροφορητής:* Όχι, ούτε κατά διάνοιαν. Ράφτης έτονε και τον λέγανε φραγκοράφτη. Ξέρεις τι θα πει η λέξη φραγκοράφτης;
- Ερευνητής:* Ναι, όπως έν' οσήμερον η σημερινή βιοτεχνία, αϊκο στυλ περίπου.
- Πληροφορητής:* Όχι, 'κ' έχ', Φράγκος θα πει Γάλλος και φορούσανε τα κουστούμα, ατά τα οποία φορούνε.
- Ερευνητής:* Είχαν τόσο έσοδο από άποψη χρήματος, όσον έχ'νε οι βιοτεχνίες σήμερα.
- Πληροφορητής:* Μάλιστα. Όλ' οι Ορωμαίοι εκεί δηλαδή, εγώ μπήκα σε τουρκικό μαγαζί 12 χρονών και όλ' 'ς σα τουρκικά μαγαζία είμασταν Ορωμαίοι δηλαδή εκεί.
- Ερευνητής:* Καλά το εμπόριο όλον είχαν ατο οι Έλληνες. Και έφυ'ες ασ' σον Τρίλοφον γιατί είπαμε;
- Πληροφορητής:* Για καλλίτερη ζωή εδώ. Ξ' σον Τρίλοφον όταν ήμουν εγώ εκεί, ήρθε μια εταιρεία καπνεμπορική, με πήρε εκεί στο χωριό σαν μεσίτη, με κατάλαβες, και έκανα τον μεσίτη.
- Ερευνητής:* Πώς έλεγαν την καπνεμπορική εταιρεία;
- Πληροφορητής:* Βοϊβόδας. Και όταν ήρθα εδώ, πέθανε αυτός ο αδελφός του Βοϊβόδας, ο οποίος ήτανε μέγας και φαρδύς. Έπαιρνε πολλά καπνά ατότες και έσανε 4 καπνεμπορικές εταιρείες τότε προπολεμικά.
- Ερευνητής:* Ποιες ήτανε;
- Πληροφορητής:* Ήτανε ο Χαλκιόγου που λέγανε, ήτανε ο Μοσκόβ, ο Βοϊβόδας και ο Μιχαηλίδης τέσσερα. Αυτοί ήτανε.
- Ερευνητής:* Για ποια έτη είναι ατά τα εταιρείας από το 1930 ή νωρίτερα;
- Πληροφορητής:* Όχι, νωρίτερα.
- Ερευνητής:* Από το 1924 που είσαι πρόσφυγας;
- Πληροφορητής:* Μάλιστα. Έρθαμε απέσ' 'ς σα καπνά και εμείς δεν εξεράμε από γεωργία που ήρθαμε τελευταία και εκανάμε καπνά. Και επέρχεται μία διαφορά, εκεί που είχαν τα καπνά 27, 28 δραχμές, ανεβαίνουν 80, 85 δραχμές τα καπνά. Κάτι έγινε στην Αμερική και...
- Ερευνητής:* Ζήτησαν περισσότερο.
- Πληροφορητής:* Και τότες όλος ο κόσμος έκανε καπνό. Και επεκεί ύστερα επανέρχεται εκείνο και τα καπνά κατεβαίνουν πάλι 25, 30 δραχμές, με κατάλαβες.
- Ερευνητής:* Ποια χρονιά εκατήβαν 25, 30 δραχμές;
- Πληροφορητής:* Το '29 με '30. Τότε η κρίση που έγινε εκεί και όλοι επτωχεύσανε, με κατάλαβες. Και ο μόνος πλούσιος που ήμουν μέσα στον Τρίλοφο, ήμουν εγώ. Έκανα πολλές δουλειές και μετάτρεπα τα λεφτά μου δηλαδή και αγόραζα χρυσό, με κατάλαβες;
- Ερευνητής:* Εποίνες πολλά. Γεωργός χαμ έμπορας χαμ σαράφης.
- Πληροφορητής:* Δουλειές δεν υπήρχε στον κόσμο που να μην έκανα εγώ. Αρρώστησε η μάνα μου και έδωσα τον γαμπρό, τον άντρα της αδελφής μου, 25 χρυσά λίρας και πήγε Σαλονίκη και έκανε εγχείρηση σκωληκοειδήτη, έμεινε εκεί και ύστερα ήρθε. Και όταν κατέβαινα στην Κατερίνη και κανέναν δεν είχε τίποτα να αγοράσεις εκεί, εγώ ψούνιζα του κόσμου τα καλά, με κατάλαβες και ερχόμουν στο χωριό. Ύστερα έκανα κάτι στο χωριό που δεν το έκανε κανέναν δηλαδή.
- Ερευνητής:* Ας ακού' α'.
- Πληροφορητής:* Εγώ είχα 1.500 οκάδες σιτάρι και καλαμπούκια από τη γεωργία. Και από το επάγγελμά μου άλλα 1.500. Ήτανε όλο τρία χιλιάδες οκάδες. Και εγώ με την οικογένειά μου τότες έτρωγα μόνον 500 οκάδες σιτάρι. Και εκείνο τα 2.500 οκάδες το τάισα όλο τη φτώχεια, όλο τον κόσμο.
- Ερευνητής:* Άξιος ο μισθό σ'.
- Πληροφορητής:* Όλα αυτά κατά κάποιο τρόπο ήρθαν μπροστά μου.
- Ερευνητής:* Άτσ' εκρατέθετε μεταξύ σου οι Πόντιοι εκείνα τα χρόνια. Εσύ πού είχες έναν οικονομική υπεροχή εδέκες έναν άλλον που 'κ' είχε και 'κ' αφελék'νετε κανέναν να επείνανεν.
- Πληροφορητής:* Έβγαλεν έναν νόμον ο Βενιζέλον όσοι είναι οικογενειάρχες δεν πάνε 'ς σον

στρατόν και θα δώσεις έναν αντίτιμον 4 χιλιάδες δηλαδή. Εγώ μόλις το άκουσα, κατέβηκα στην Κατερίνη, πήγα στο δημόσιο ταμείο εκεί, του δίνω τα στοιχεία μου και έγραψε, πρώτος εγώ πλήρωσα. Ήτον αλβανικών πόλεμον βγήκε μία διαταγή οι αγύμναστοι δεν επιστρατεύονται και εγώ επειδή ήμουνα αγύμναστος δεν επιστρατεύομουν. Όλο χαρά πήγα σπίτι και λέγω αυτούς ότι δεν πάγω εγώ στον πόλεμο. Και πήγα εκεί πάνω στο δημόσιο και βλέπω μανάδες και πατεράδες έκλαιγαν. Και δεν είχανε ούτε 50 ούτε 100 φράγκα. Και εγώ στάθηκα και πάρτε 500σάρικα και χιλιάρικά τους έδωσα όλους αυτούς. Και όλοι τους με τον καιρό τους μου τα φέρανε τα λεφτά πίσω.

Ερευνητής: Το καλό δεν ξεχνιέται.

Πληροφορητής: Με πιάσανε οι αντάρτες και με πήγανε στο βουνό. Θα με σκοτώνανε. Και τους είπε ένας αξιωματικός ήτανε, θα σκοτώσετε πρώτα εμένα και μετά τον γαμπρό μου. Τότε σηκώθηκαν απάνω τα παιδιά που ήτανε από το χωριό μου και είπαν αυτός τότε μας έκανε αυτό το καλό, τα λεφτά που τους έδωσα και έτσι με γλύτωσαν, με κατάλαβες; Είμασταν έξι και θα μας σκότωναν, γλύτωσαν εμένα και μείνανε πέντε. Αυτούς τους πέντε του κρατήσανε οι αντάρτες και τους σκοτώσανε, με κατάλαβες;

Ερευνητής: Αυτό έγινε πότε; το '41, '42;

Πληροφορητής: Το '42.

Ερευνητής: Α τώρα, θείο Γιώργο, θέλω, αδά 'ς την Κατερίνη πότε έρθεσαι, ποίον χρονιά;

Πληροφορητής: Το '43.

Ερευνητής: Η αιτία έν'; Μια και θυμάσαι πολλά, θείο Γιώργο, έναν από τα τραγωδίας 'ς την Βόρειο Ελλάδα, έν' που εκτελέστηκαν οι δεκατρείς 'ς τον Τρίλοφο. Αυτό θυμάσ' ατο, θείο;

Πληροφορητής: Και 'κ' θυμούμαι τι έγινε. Μέσα σε αυτούς σκοτωθήκανε πέντι έξι νοματαίοι άδικα. Ένας ήτανε ο θείος αυτηνής (εννοεί της γυναίκας του), ο οποίος την αγαπούσε από τα παιδιά του παραπάνω, με κατάλαβες; Από τους 14 τρία αδέρφα ήτανε Παπάζογλου και ένας αξιωματικός στην Αλβανία, τέσσερα παιδιά είχε ο Παπάζογλου. Ο Τοκατλίδης ήτανε ένας αξιοπρεπής κύριος, λεβέντης και από οικογένεια καλή και δεν ανακατευότανε πουθενά, ούτε με τους αριστερούς ούτε με τους δεξιούς και όποιο κορίτσι ήθελε το έπαιρνε (εδώ διακόπτεται η αφήγηση λόγω χαλασμένης κασέτας) και πήγε αρραβωνιά-

στηκε την γκόμενα του Γιοσμά. Μια μέρα εκείνη δεν πήγε στο γραφείο του δηλαδή να δει τον Γιοσμά, δεύτερο δεν πήγε, την Τρίτη μέρα ρωτάει ποιος είναι, τι έγινε. Και του λένε αυτός από την Τόχοβα δηλαδή την αρραβώνιασε. Και τον βάζει στον κατάλογο στους δεκατρείς μέσα.

Ερευνητής: Δηλαδή αιτία έτον ο Γιοσμάς.

Πληροφορητής: Ναι, αυτή ο θείος της είχε στη γειτονιά του έναν Μικρασιάτη, φτωχός με τρία τέσσερα παιδιά και πήγαινε στον θείο της και ό, τι ήθελε δηλαδή το ζευγάρι του, του έκανε τόσα καλά. Και αυτός ήτανε με τους Γερμανούς εδω μέσα και ήξερε τα θα γίνει. Και έρχεται κρυφά 'ς την Τόχοβα και ήρθε στο μαγαζί μου μέσα και κάθισε αυτός, με κατάλαβες; Και με λέει επί λέξει να πεις στον θείο σου να σηκωθεί να φύγει. Τα πράματα δεν είναι καλά. Τον λέω και φεύγει και έρχεται στην Κατερίνη να μην του δούνε δηλαδή οι άλλοι οι πατριώται του. Αν τον έβλεπαν αυτόνα, θα έλεγαν αυτός τον ειδοποίησε. Πάγω και του λέγω, μπάρμπα, ήρθε ο τάδες από κάτω και με λέγει αυτό και αυτό. Με λέγει θα αλωνίσω τα σιτάρια, θα τα βάλω μέσα και θα φύγω. Περνάνε δύο ημέρες, δεν έφυγε αυτός, με κατάλαβες, είπε αυτό θα κάνω. Έρχεται πάλι ξανά αυτός από την Κατερίνη. Ήρθε κρυφά κρυφά μέσα στο μαγαζί, με λέει τι έγινε; Τον είπα έτσι και έτσι. Πάνε πες τον α' η δουλειά δεν σηκώνει ούτε ώρα αναβολή. Πάγω του λέγω, μπάρμπα, ήρθε πάλι αυτός και μου λέει έτσι και έτσι. Δέβα 'ς την δουλειά σ' και άσε με 'ς σο ραχάτ'-ι- μ'. Και το πρωί ήρθαν οι Γερμανοί, περικυκλώνουν το χωριό και τον πιάνουν αυτόνα, με κατάλαβες; Αυτόνα και τον σκοτώνουνε. Δηλαδή σκοτώθηκαν αυτός ένα, ο Πολύκαρπον που είπαμε δύο, και ένας Θρακιώτης που ήτανε εθνικόφρονας, να πούμε, αυτούς τους 5, 6 τους σκοτώσανε άδικα.

Ερευνητής: Ποια χρονιά έντον ατό, θείο Γιώργο;

Πληροφορητής: Το '43.

Ερευνητής: Έσ'νε παρών εκεί, όταν εκτέλεσαν τους δεκατρείς;

Πληροφορητής: Εγώ όχι. Φορούσα τα κουστούμια και τα ρούχα μου και επένα 'ς σο παζάριν. Είδα έβαλαν άψιμον σε τρία σπίτια, αμέσως γυρίζω σπίτι μου, βγάζω τα ρούχα εκείνα και φορώ εργατικά. Στην παχτσέ μου μέσα ήτανε καπνός, μπήκα εκεί μέσα σκυφτός και δίπλα μου ήτανε καλαμπούκι και μπήκα μέσα στο καλαμπούκι. Ήτανε κατήφορος και έφυγα

και πήγα σ' ένα δάσος μέσα και κρύφτηκα, με καταλαβαίνεις; Και όταν άκουσα τους πυροβολισμούς, ύστερα από μία ώρα έρχεται ένας. Ήρθε να ποτίσει τα ζώα του, ήτανε εκεί. Με λέει τι συμβαίνει. Σκοτώσανε δηλαδή και τον γαμπρό μου, της αδελφής μου τον άντρα, που ήτανε ο καλλίτερος του χωριού. Δεν έφταιγε σε τίποτα, τον πήρε φόρα και αυτόνα δηλαδή. Ήτανε 5, 5 νοματαίοι από αυτούς, οι οποίοι δεν είχαν ανάμειξη, με κατάλαβες;

Ερευνητής: Δηλαδή ατότες, θείο Γιώργο, εφογώθες και είπες φεύω ασ' σον Τρίλοφον; Ίνουμει μίαν κι' άλλο πρόσφυγας. Έρχομαι 'ς την Κατερίνη. Έρθες 'ς την Κατερίνη, θέλω να λες με για τα καπνά ατώρα. Από το '43 εγώ θυμούνται σε δουλεύ'ς καπνομεσίτης. Αδά όταν έρθες;

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. Αδά όταν έρθα, είπα σε, ατός που έρθεν 'ς σον Τρίλοφον, ο Βοϊβόδας, ατός έπαιρνε για την Γερμανία πολλά καπνά. Και έπese βόμβα επάνω του και σκοτώθηκε. Και αυτός ο αδελφός δηλαδή με τον οποίον δούλεψα 35 χρόνια ολόκληρα μεσίτης, με κατάλαβες. Παντρεύτηκε και πήρε την άλλη αδελφή του. Δύο αδελφια πήραν δύο αδελφές. Δηλαδή ο πεθερός του, αυτός που πήρε το αφεντικό μου, αυτοί είχανε εργοστάσια και βγάλ'νανε ρούχα και ξέρω εγώ αυτά. Και μοίραξαν την περιουσία. Ο ένας πήρε το εργοστάσιο τα υφάσματα και ο άλλος πήρε τα κτήματα. Και είχε ο Βοϊβόδας, αυτός που σε λέγω, ο πεθερός του 30 χιλιάδες στρέμματα. Και ήτανε αντιπρόσωπος τα μηχανήματα που ερχότανε όλα από Αγγλία και ο πεθερός του πήρε το προνόμιο σε όλη την Ελλάδα. Και αυτά όλα για να μην τα χάσει το αφεντικό μου, πήρε την άλλη κόρη του, με κατάλαβες. Και έγινε πλούσιος, πλούσιος και ήτανε γαϊδαρος των γαϊδάρων.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ποια καπνά καλλιεργούντο εκείνη την εποχή 'ς την Κατερίνη.

Πληροφορητής: Α, μπράβο. Όταν ήρθαμε εδώ, καλλιεργούνταν πασμάδες δηλαδή. Ένα είδος δηλαδή που καλλιεργούσαν οι αυτοί, οι τουρκόφωνοι, οι οποίοι ήρθαν από την Μικρά Ασία δηλαδή. Έφεραν ένα είδος σπόρο, με κατάλαβες. Και τα τραπεζάνα. Τα τραπεζάνα ήταν ένα είδος σπόρο από την Τραπεζούντα και τα σαμψόνα δηλαδή. Μέχρι τώρα αυτά που έχω 'ς σ' αποθήκες σαμψόνα είναι.

Ερευνητής: Σαμψόνα είν' ο τύπος του καπνού που καλλιεργείτο 'ς την Σαμψούντα και έτον

το φύλλον αχτε μικρόν.

Πληροφορητής: Μικρό και ωραίο.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, γιατί εκαλλιεργέθε περισσότερο από το καπνό, επένε περισσότερο 'ς σο χώμα το κατερινιώτικο ή είχεν περισσότερο απόδοση;

Πληροφορητής: Όταν έντανε τα σαμψόνα, οι Αμερικάν' άλλο 'κ' επήρανε το τραπεζόνα.

Ερευνητής: Ζήτησε είχεν τω σαμψόν.

Πληροφορητής: Το σαμψόν δηλαδή το κάπνιζε εκείνος, είχε μυρωδιά. Αυτά τα τραπεζόνα δεν είχαν.

Ερευνητής:

Εκείνο το διάστημα μετά το '45 καλλιεργά ένας αγρότης, που 'ς την πατρίδα μπορεί να έτον γιος έμπορα, ευτάει καπνά. Και έχ' έναν οικογένεια, επορεί και ζει ασ' σα καπνά; Η ζήτηση του καπνού, η απόδοση σε χρήμα πώς έν', ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Έζηναν καλά. Ο μεγαλύτερος τώρα βουλευτής της Κατερίνης που λέγεται Τερζόπουλος, αυτός είχε τον αδελφό του, ο οποίος πέθανε δηλαδή και έφτασε ο υπ' αριθμόν ένα πλούσιος. Ο παππούς τους δηλαδή, τον έλεγαν τσαχούρα, δηλαδή είχε γαλανά μάτια. Και πήγε εδώ σ' ένα χωριό και καλλιεργούσε καπνά.

Ερευνητής: Εκείνο που ρωτώ σε εγώ, έν', επόρ' νεν και εζήνεν έναν οικογένεια, θείο Γιώργο;

Πληροφορητής: Έζηνεν, αλλά τα καπνά άλλοτε εποίαν άλλο τιμή και άλλοτε άλλο. Είχαμεν και την γεωργία, εποίναμε σιτάρα. Και το κράτος, επειδή ο κλήρος το οποίο επήρανε, ήταν μικρότερο. Και απαλλάσσουνε δέκα χιλιάδες δασική έκταση. Μας δώσανε και συμπληρωματικό κλήρο, άλλος δέκα στρέμματα, άλλος δεκαπέντε, άλλος είκοσι. Και τότες ήρθε από την Ιταλία ένας σπόρο, μπροστά ήτανε το αυτό, μαυραγάκι το λέγαμε, ένα σιτάρι και γινότανε ένα μπόι, με κατάλαβες,

Ερευνητής: Αυτό που έλεγαν, θείο Γιώργο, το σκληροσίταρο, από έν' άλλο;

Πληροφορητής: Αυτό θα λέγω τώρα. Και ήρθε αυτό από την Ιταλία η μεντάνα η λεγόμενη και εκεί που είχα εγώ δύο κομμάτα χωράφα και έσπερ'να και έπερνα από εκείνα 1.300 οκάδας σιτάρι, από αυτό το μαυραγάκι. Και όταν έσπειρα αυτό τον σπόρο, την μεντάνα, έβγαλα 1.850 οκάδες. Δηλαδή τόσον διαφορά είχεν το σπόρο εκείνο.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, με συγκινείς, γιατί με λεπτομέρειες θυμάσαι πόσα οκάδες έβγαλες. Πόσο έντονο έτονε ο αγώνας της επιβίωσης.

Πληροφορητής: Να σε πω και εκείνο τώρα. Εδώ στην Κατερίνη τα μαγαζιά πουλούσαν τα τσιγάρα, αλλά η ώρα 8 κλείνανε τα μαγαζιά, περίπτερα δεν είχε τότε. Και εμείς στην πλατεία μέσα είχαμε ένα καφενείο δηλαδή, εγώ εκεί μέσα έπαιρνα τσιγάρα και πουλούσα. Δεν υπάρχει στο παγκόσμιο δηλαδή με αυτό το επάγγελμα που έκανα. Δίπλα στο μαγαζί μας ήταν ένας εντόπιος από εδώ και για πρώτη φορά έφερε τα λιπάσματα εδώ και με φώναζε στο μαγαζί του και με είπε Γιώργο, θα πάρεις από αυτά τα λιπάσματα εδώ και θα ρίξεις στο χωράφι σου.

Ερευνητής: Ποια χρονιά εμφανίζονται τα λιπάσματα;

Πληροφορητής: Το '29. Και παίρνω ένα τσουβάλι λίπασμα και του δίνω ένα χιλιάρικο. Ακριβό ήτανε τότες. Και πήγα στο χωριό και το έσπειρα, στον δρόμο απάνω ήταν το χωράφι μου. Για να αποδείξω στους χωριάτες τι διαφορά έχει το λίπασμα δηλαδή το χωράφι δίνει τριπλάσια.

Ερευνητής: Δηλαδή από εποίκες α' μόνον σαν Ιακωβίδης που είχες πνεύμα ανήσυχο και προοδευτικό ή σαν Πόντιος προς τα άλλα τα ράτσας; Δηλαδή ατά τα καλλιέργειας, τα λιπάσματα και λοιπά. αν 'κ' ήταν οι Πόντιοι, οι ντόπιοι, οι Βλάχ' και τα άλλα τα ράτσας, 'κ' εγροίκαναν.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, καθυστερούμενοι ήτανε.

Ερευνητής: Η διαφορά έν' εκεί, γι' αυτό εμεγαλούργησέτε, πέρα από το χώμα που έν' η γη της Πιερίας, έτον και η εξυπνάδα.

Πληροφορητής: Έρχεται ένας δηλαδή από τα Τρίκαλα, δικαστικός αντιπρόσωπος, στον Τρίλοφο. Τότες ήτανε 50 οικογένειας Μικρασιάτες και 45 οικογένειες Θρακιώτες. Αυτός λέει κατά κάποιο τρόπο, ξέρω λέει ότι εδώ είσαστε Βενιζελικοί και βγαίνουν το βράδυ οι υποψήφιοι και βγαίνει ένας του λαϊκού και οι άλλοι όλοι φιλελεύθερο κόμμα. Ούτε στην Κρήτη στο χωριό του Βενιζέλου δεν έγινε δηλαδή τόσο αυτό.

Ερευνητής: Σε ποια εκλογή έντον από 'ς σον Τρίλοφο;

Πληροφορητής: Το '35.

Ερευνητής: Και από έν' ντοκουμέντο μεγάλο.

Πληροφορητής: Τι είπε ξέρεις αυτός ο δικαστικός αντιπρόσωπος;

Ερευνητής: Ντό είπεν;

Πληροφορητής: Αν ήξερα, είπεν, ότι δεν υπήρχε άλλος λαϊκός και εγώ θα ψήφιζα, είπεν, τους

Φιλελευθέρους, με κατάλαβες, για να μην κάνω πρακτικά.

Ερευνητής: (Γελάνε με τρανταχτά γέλια όλοι μαζί). Ατώρα ξάν' έρχουμες 'ς σα καπνά. Εφέλεκαμεν τα σαμψόν. Αγοράζ'νε, είπες, τέσσερα εταιρείας. Πώς αγοράζ'νε; Δίν'νε τα παράδες αμάν ή ταλαιπωρείται ο αγροτικός πληθυσμός;

Πληροφορητής: Όχι, ξέρεις τι γινότανε; Επειδής πουλούσανε έναν χρόνο καλά τα καπνά, αναγκαστήκαμε εμείς και κάναμε το αυτό, τρία μαχαλάδες έτον το χωρίον, τρία συνεταιρισμούς. Οι εταιρείες ήτανε δέκα, όχι τέσσερις. Μάλιστα. Πήγα στο χωριό, αγοράζομε. Οι τιμές έγιναν 37 δραχμές, 39 και 40.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, λες 37, 38 με 37 δραχμές το κιλό το καπνό η λίρα το χρυσό πόσα δραχμές είχε;

Πληροφορητής: 300 δραχμές.

Ερευνητής: Το ψωμί πόσον είχε;

Πληροφορητής: 4, 80.

Ερευνητής: Και το κρέας;

Πληροφορητής: Το κρέας είχεν 32 φράγκα.

Ερευνητής: 32 φράγκα δηλαδή έπαιρνες ένα κιλό κρέας.

Πληροφορητής: Και τι γινόταν τώρα; Πηγαίναμε στην εταιρεία που πουλήσαμε. Μόλις άνοιγε τον κατάλογο και εύρισκε τον καπνό σου, σε ρωτούσε πόσα δέματα έχεις και έγγραφε το όνομά σου. Και είπανε τότε να μην τα δώσουμε σε αμερικάνικη εταιρεία, τον Χατζόγλου...

Ερευνητής: Διακόπτω σε, ο Χατζόγλου αμερικάνικη εταιρεία έτονε;

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. 39 φράγκα δηλαδή, για ένα φράγκο να μην αφήνουμε εδώ και πάμε εκεί.

Ερευνητής: Ο Χατζόγλου έτονε αλήθεια ότι είχεν επαφές με την Αργεντινή; Μεγαλέμπορας που είχε προσβάσεις προς την Αργεντινή, το διεθνές εμπόριο καπνού, είχεν 'ς την Κατερίνη έδρα τον Χατζόγλου. Έν' αλήθεια αυτό το πράγμα; Επειδή έτον Πάφραλης και ήξερε την καλλιέργεια του καπνού.

Πληροφορητής: Κοίταξε τι συνέβαινε, το εμπόριο είχε και άλλες αρχές. Αυτός ο δικός μου ο Βοϊβόδας έπαιρνε για τους Γερμανούς καπνά, για τους Ιταλούς, για τους Αμερικάνους. Στους Ιταλούς έδινε άσπρα καπνά. Οι Αμερικανοί έπαιρναν τα σκούρα. Αυτοί έπαιρναν τα πρώτα χέρια και τα δεύτερα και χωρίζαμε τα καπνά.

Ερευνητής: Πάντως, θείο Γιώργο, όλα τα χρόνια

από '29 ως '60 να βάλω; Ο πληθυσμός ο ποντιακός, γιατί ατόν εξετάζομε εμείς, όχι μόνον τη Κατερίνης, αλλά και των ποντιακών χωριών των Πιερίων όλων, ζει ασ' σα καπνά.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Πρώτο έτον ατό, δεύτερο είχαμε τη γεωργία, είχαμε κτηνοτροφία. 250 πρόγατα είχεν ο μπαμπάς αυτηνής (εννοεί ο πατέρας της γυναίκας του, η οποία είναι παρούσα στη συνομιλία και πολλές φορές συμπληρώνει τον άντρα της ή τον βοηθάει να θυμηθεί), 2 ζευγάρια βόδια, ήτανε μεγάλη οικογένεια, αγελάδα.

Ερευνητής: Και μετά εγκαταλείπ' τη γεωργία και ασχολείται με το εμπόριο. Γιατί οσήμερον όλον το εμπόριο απέσ' 'ς την Κατερίνη ξάν' έχ'ν α' οι Πόντιοι, να λέγω 100%, το περισσότερο έν' ξάν' ποντιακό. Εθυμούμαι λίγο για τη συνεταιρισμούς θέλω να λες με. Πότε πρωτοιδρύθαν οι συνεταιρισμοί αγροτικοί;

Πληροφορητής: Μη με κουράζεις άλλο.

Ερευνητής: Καλά, εντάξει. Κουράστηκε (σχολιάζει η γυναίκα τους πως κουράστηκε). Λοιπόν ευχαριστώ πολύ

Σχόλια

Ο προτεσταντισμός στον Πόντο

Οι ιεραποστολικές αποστολές των Προτεσταντών είχαν έδρα τους την Αμερική. Αρχικός τους προορισμός είναι η Σμύρνη, η Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια η διείσδυσή τους στον Πόντο. Στον Πόντο έδρασαν κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Κατάφεραν να ιδρύσουν 10 ευαγγελικές κοινότητες στα: Κοτύωρα, Φάτσα, Οινόη, Αμισό. Το σύνολο των οικογενειών που προσηλυτίστηκαν φτάνει περίπου στις 500 οικογένειες.

Τα μέσα του προσηλυτισμού ήταν διάφορα φυλλάδια, βιβλία με θρησκευτικό και ηθικοπλαστικό περιεχόμενο, η Αγία Γραφή. Ίδρυσαν δικά τους σχολεία και μέσα από την ελεγχόμενη παιδεία προωθούσαν το πρόγραμμά τους. Άλλο μέσο ήταν η φιλανθρωπία και η παροχή ιατρικής φροντίδας. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του πληροφορητή μας Γεωργίου Ιακωβίδη ένα μέσο ήταν και ο χρηματισμός.

Το πατριαρχείο αντέδρασε και σύστησε στους τοπικούς ελληνικούς φορείς να αντιδρούν στις ξένες αυτές ιεραποστολές.

Οι περισσότεροι Πόντιοι ευαγγελικοί μετά τον ξεριζωμό εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, στην περιοχή «Ευαγγελικά» και αρκετοί από αυτούς στη Βοστώνη της Αμερικής.

Σήμερα το μεγαλύτερο μέρος αυτών των Ελλήνων ευαγγελικών ζει στην Κατερίνη.

Ορωμαίοι

Οι Έλληνες Πόντιοι αυτοαποκαλούνταν Ρωμαίοι και προσθήκη μπροστά του φωνήεντος ο Ορωμαίοι. Ο όρος δηλώνει ότι ήταν υπήκοοι του ρωμαϊκού κράτους και δεν δηλώνει εθνική ταυτότητα. Ας μην ξεχνάμε ότι στα ρωμαϊκά χρόνια οι όροι Έλληνας και Ελλάδα ήταν ταυτισμένοι με την ειδωλολατρία. Έτσι μετά τον εκχριστιανισμό τους αποκαλούνταν με τον όρο Ρωμαίοι ως υπήκοοι αυτού του κράτους.

Οι εξορίες των κατοίκων

Το 1914 έγινε η πρώτη εξορία των κατοίκων. Οι Τούρκοι προύχοντες, όπως μαρτυρεί και ο αφηγητής μας Ιακωβίδης, απέτρεψαν τις μαζικές εξορίες. Μόνον 150 κάτοικοι εξορίστηκαν και αυτοί επέστρεψαν σύντομα. Κάθισαν 7, 8 μήνες στη Ζίλε και επέστρεψαν.

Η μεγάλη εξορία έγινε το 1920. Αρχικά κρέμασαν τους καλύτερους Φάτζαληδες: Λάζαρο και Ηλία Τερζόπουλο, Ισαάκ Τοκατλίδη, Σταύρο Ξιδαλά, χαράλαμπο Γιαλμαλίδη, Πάντσο Αυγήτη, Αμανάτιο Τσαγγαλίδη. Τους δίκασαν ατα δικαστήρια ανεξαρτησίας και τους κρέμασαν.

Στη δεύτερη εξορία δεν εξόρισαν τα γυναικόπαιδα. Οι άντρες εξορίστηκαν μια ομάδα προς Τοκάτη, Γενί χαν, Σεβάζ, Καγκάλ. Μια δεύτερη ομάδα πήγε προς Μαλάτεια. Έμειναν ενάμιση χρόνο και μετά γύρισαν.

Οι περισσότεροι ήρθαν στην Ελλάδα με το καράβι «Guluhan» το 1922 ήρθαν αρχικά στην Πόλη, όπως όλοι, έμειναν 3, 4 μήνες εκεί. Μετά ήρθαν στην Ελλάδα με διαφορετικά πλοία.

Ναός Αγίου Κωνσταντίνου

Βυζαντινός ναός 2 χιλιόμετρα έξω από την πόλη. Κτίστηκε τον 7ο αιώνα και ήταν Κωνσταντίνου και Ελένης.

Τόχοβα, Τρίλοφος Πιερίας

Χωριό του νομού Πιερίας, 12 χιλιόμετρα από την πόλη της Κατερίνης. Οι κάτοικοι κατά πλειοψηφία Πόντιοι από τη Φάτσα, Θρακιώτες, Μικρασιάτες και ελάχιστοι ντόπιοι. Με την έλευση των προσφύγων ασχολήθηκαν κυρίως με την καλλιέργεια του καπνού και την κτηνοτροφία.

Στις 17 Ιουλίου του 1943 οι Γερμανοί εκτέλεσαν 13 κατοίκους ως αντίποινα.

Ποικιλίες καπνών που καλλιεργήθηκαν στην Κατερίνη

Μπασμάς: αρωματικός καπνός με μικρά φύλλα. Σαμψούς: ομοειδής ποικιλία του μπασμά που καλλιεργήθηκε στην Κατερίνη. Ψηλό φυτό, με μικρό μίσχο, καλής ποιότητάς, με σκούρο χρώμα. Την έφεραν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες Πόντιοι το 1923 στην Κατερίνη από την σαμψούντα. Στην Κατερίνη καλλιεργήθηκε αποκλειστικά και η ποικιλία Μπασή-Μπαγλή = κεφαλοδεμένος, καπνά χωρίς άρωμα, κατάλληλα για τα χαρμάνια. Τέλος στην Κατερίνη καλλιεργήθηκε και η ποικιλία Τραπεζούς με μεγάλα φύλλα, άμισχη, πολύ όψιμη.

Είδη σιταριών που καλλιεργήθηκαν στην Πιερία

Ο πληροφορητής αναφέρει τις ποικιλίες σιταριών που καλλιεργήθηκαν πρώτη φορά στην Κατερίνη. Αυτές είναι: Μεντάνα, ιταλική ποικιλία πολύ παραγωγική. Μαυραγάνι, ποικιλία με μαύρα μoustάκια (από όπου και το όνομά του), η καλλιέργεια του σταμάτησε μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, συλλέγει μνήμες. Θέλω να μου πεις πώς σε λένε.

Πληροφορητής: Γεώργιος Ιακωβίδης.

Ερευνητής: Και πού γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Στην Φάτσα.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1908.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από την Φάτσα, λίγο περιληπτικά να μου τα πεις.

Πληροφορητής: Θυμάμαι όλα τα πράματα, δηλαδή περιληπτικά πώς;

Ερευνητής: Όχι την Φάτσα πώς είναι, αλλά τι θυμάσαι γύρω από τα δεινοπαθήματα των Ποντίων. Σφαγές, αν θυμάσαι παιδί, μπροστά σου αν έσφαξαν, σ' ακούω.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Ήρθανε οι Εγγλέζοι και οι Γάλλοι εκεί στα παράλια του Πόντου. Ήρθαν και οι Ρώσοι από κει μεριά με τα θωρηκτά τους και ήθελαν αυτοί να σχηματίζουνε ένα ανεξάρτητο ποντιακό, δηλαδή κράτος. Μάλιστα. Μετά λίγο καιρό είδανε ότι οι Τούρκοι καθίσανε στα αβγά τους, γιατί έβλεπαν τα καράβια εκείνα και βγήκανε έξω οι αξιωματικοί οι Εγγλέζοι και οι Γάλλοι. Μετά πέρασαν τρεις τέσσερις μήνες και σηκώθηκαν οι Εγγλέζοι και οι Γάλλοι και έφυγαν. Όταν έφυγαν εκείνοι, οι Τούρκοι αρχίσανε τότες τις μεγάλες εξορίες. Πρώτη φορά εξορίσανε τους άντρες, με κατάλαβες και μετά εξορίσανε τα γυναικόπαιδα. Στη Φάτσα όμως έγινε κάτι το δια-

φορετικό, με τους Τούρκους πηγαίναμε τόσο καλά, όσο δεν υπήρχε πουθενά αλλού στον κόσμο τίποτα. Και ήρθε ένας Τούρκος, που τον έλεγαν Τοπάλ Οσμάν και αυτός θα έσφαζε όλους τους Φάτσαληδες. Αλλά οι Τούρκοι αγάδες επειδή τους εκτιμούσαν για τις σχέσεις που είχαμε εκεί, δεν τον αφήσανε.

Ερευνητής: Οι αγάδες οι Τούρκοι με τους Έλληνες τους Φάτσαληδες τους δικού σας προύχοντες ήτανε φίλοι.

Πληροφορητής: Όσο δεν υπήρχε στον κόσμο. Έτσι αυτός δεν μπορούσε να σταθεί άλλο ο Τοπάλ Οσμάν που λέμε και σηκώθηκε και έφυγε. Και έτσι γλυτώσανε οι εξορίστοι και γυρίσανε πίσω.

Ερευνητής: Ποια χρονιά ήταν αυτό;

Πληροφορητής: Αυτό έγινε το 1918. Και τότες γίνεται δεύτερη εξορία τα γυναικόπαιδα στα παράλια του Πόντου μέχρι την Τραπεζούντα. Και τότε οι Τούρκοι άλι δεν αφήσανε τους Φάτσαληδες να πάνε εξορία τα γυναικόπαιδα. Τραπεζούντα, Σαμψούντα, Οινόη, Ορντού, Κερασούντα, Σούρμενα, αυτά που είναι τα παράλια όλους τους εξορίσανε, μόνον τους Φάτσαληδες δεν εξορίσανε οι Τούρκοι.

Ερευνητής: Και αυτό έγινε, επειδή είχατε επιτήδειους, έξυπνους προύχοντες.

Πληροφορητής: Α μπράβο.

Ερευνητής: Δίνετε και χρήματα;

Πληροφορητής: Όχι. Κοίταξε τώρα τι γινότανε. Όταν γίνονταν το τούρκικο το μπαϊράμι και έβγαιναν με τα νταούλια οι Τούρκοι εκεί και ψέλνανε, όπως ψάλλουν εδώ και πήγαιναν στα πλού-

σια ελληνικά σπίτια. Και οι πλούσιοι τους δίνανε οχτώ πήχες ένα φόρεμα δηλαδή, μεταξωτό ή μάλλινο, δώρο. Και όταν γινότανε η Ανάσταση του Χριστού, έρχονταν οι αγάδες Τούρκοι 'ς την εκκλησία. Από όζω ο παπάς μοίραζε τ' αβγά, και εμείς σαν και μένα που ήτανε, δίναμε δύο γρόσια, οι περισσότεροι πλούσιοι δίνανε πέντε και οι Τούρκοι αγάδες δίνανε από μίαν χρυσή λίρα τον παπά. Με αυτό να καταλαβαίνεις τι το διαφορετικό είχανε μεταξύ τους. Όχι να δίναμε.

Ερευνητής: Ήσασταν έμποροι δηλαδή, γι' αυτό λέγεται, θείο Γιώργο, εδώ θα τα πούμε όλα, ότι ο Φάτσαλης είναι κολλαδόρος. Είχατε κόλπα. Ενώ οι Ορτουλούδες δεν έκαναν τέτοια. Ήσασταν διπλωμάτες.

Πληροφορητής: Ήρθανε τότε αυτοί, οι Αμερικάνοι. Έρθαν στην Φάτσα εκείνοι. Εμείς που ήμασταν ορθόδοξοι να μας φέρουν τον Προτεσταντισμό.

Ερευνητής: Αυτό το θυμάσαι. Θέλω να μου πεις, θείο Γιώργο, τι θυμάσαι από τον Προτεσταντισμό.

Πληροφορητής: Φέρανε τσουβάλια με αλεύρια, έφεραν φαγώσιμα και έδιναν και χρήματα. Πώς δηλαδή θα ξεγελάσουνε τους χριστιανούς και να γίνουν ευαγγελικοί. Πέντε έξι από αυτούς, ο Σορακίδης, οι Ξανθοπουλαίοι, ο Δεληγιαννίδης, όταν έγινε η ανταλλαγή, αυτοί δεν συμπεριλήφθηκαν. Δεν ήταν ανταλλάξιμοι. Ήταν αμερικανόφιλοι Προτεστάντες.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτοί, θείο Γιώργο, μπορούσαν να μείνουν στη Φάτσα, να μην έρθουν, γιατί είχαν αυτό το προνόμιο.

Πληροφορητής: Μάλιστα, μπράβο. Είχαν το δικαίωμα να πουλούν και τα κτήματά τους, εμείς δεν είχαμε το προνόμιο να πουλούμε τα κτήματα, γίναμε ανταλλάξιμοι. Πήραμε τις τουρκικές περιουσίες από εδώ και οι Τούρκοι από εδώ επήγαν στην Φάτσα και πήραν τα δικά μας τα κτήματα.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, θέλω να μου πεις, είχατε εκκλησία Προτεσταντικό στη Φάτσα;

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. Δηλαδή εμείς οι Έλληνες χριστιανοί είχαμε δική μας εκκλησία και δικό μας σχολείο. Οι Προτεστάντες είχαν δική τους εκκλησία και δικό τους σχολείο. Οι Αρμένιοι είχανε δική τους εκκλησία και δικό τους σχολείο. Εμείς οι ορθόδοξοι είχαμε και δήμαρχο δικό μας.

Ερευνητής: Αυτό είναι λεπτό, ζήτημα. Εσείς είχατε χωριστή εκκλησία, χωριστό παπά. Οι προτεστάντες είχαν χωριστή εκκλησία, χωριστό κήρυκα, χωριστό σχολείο. Είχατε και δημογεροντία χωριστή; Δηλαδή διοίκηση τοπική που λέμε, χωριστό δήμαρχο είχαν οι Προτεστάντες; Χωριστό οι ορθόδοξοι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Εκείνο το είχατε μαζί.

Πληροφορητής: Εκείνο το είχαμε μαζί. Του Άγγελου του Αμαραντίδη ο πατέρας ήτανε ψάλτης στην εκκλησία την ορθόδοξη και όταν ήρθαν οι Αμερικάνοι εκεί, έγινε Προτεστάντης.

Ερευνητής: Δηλαδή, θείο Γιώργο, όπως λες, η Προτεσταντία στη Φάτσα πρωτοπαρουσιάστε το '17 με '18;

Πληροφορητής: Μάλιστα.

Ερευνητής: Νωρίτερα δεν υπήρχαν Προτεστάντες;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, ούτε μισός.

Ερευνητής: Ούτε μισός.

Πληροφορητής: Ούτε μισός. 100% ήμασταν ορθόδοξοι.

Ερευνητής: Γιατί στο Σεμέν η Προτεσταντία εμφανίστηκε νωρίτερα πριν από το 1800 πρωτοεμφανίστηκε.

Πληροφορητής: Ήτανε, μάλιστα.

Ερευνητής: Αυτό είναι ντοκουμέντο το οποίο δεν έχω ακούσει μέχρι σήμερα.

Πληροφορητής: Κοίταξε, είχαμε εμείς μία εκκλησία, έξω από τη Φάτσα μία ώρα, και λεγότανε εκκλησία Άγιος Κωνσταντίνος και με την πάροδο του χρόνου άρχισε να καταρρέει αυτό και έμεινε κειμήλιο. Και για τα αρχαία ήρθε ένα γαλλικό καράβι. Οι αρχαιολόγοι το γνωρίζανε και ήρθαν από τη θάλασσα με ένα καράβι. Και εγώ, όταν πήγα πριν 20 χρόνια, πήγα στην Τουρκία εγώ, το τι έκαναν οι Τούρκοι αγάδες, δεν περιγράφεται στη ζωή για κανέναν άνθρωπο.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, αυτήν την εκκλησία πήγες την είδες;

Πληροφορητής: Τώρα αυτό ακριβώς θα έλεγα. Παίρνω ένα ταξί για να πάμε στην εκκλησία. Περνούσαμε από ένα μαγαζί και μου λέει ο Τούρκος αυτό το μαγαζί δικό μας είναι. Το μαγαζί ήτανε του θείου μου και του το είπα. Μαζί μου είχα και έναν μικρότερο κατά δύο χρόνια από μένα. Πάμε τώρα με το ταξί μέσα στα χωράφια. Μας ακολουθούσαν τρία άτομα. Όταν φτάσαμε κοντά στην εκκλησία, υπήρχαν ελάχιστα απομεινάρια. Και μας λένε ότι έρχονται κατά καιρούς άνθρωποι σκάβουν και βρίσκουν θησαυρούς. Αυτοί νόμιζαν, επειδή ήμασταν καλά ντυμένοι, ότι είμαστε από αυτούς.

Ερευνητής: Αρχαιολόγοι.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Και τους λέω όχι, κύριε, εμείς είμαστε γεννημένοι εδώ στην πατρίδα η οποία λέγεται. Φάτσα και είμαστε Έλληνες και ήρθαμε. Με αγκάλιασαν και με φίλησαν από τη χαρά τους. Δεν είμαστε αρχαιολόγοι, είμαστε πατριώτες.

Ερευνητής: Ναι, για αυτή την εκκλησία λένε ακόμα έχει μεγάλη ιστορία.

Πληροφορητής: Όπως έχει η Σουμελά η Παναγία.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Και προχτές διάβαζα στην εφημερίδα η τούρκικη κυβέρνηση έκανε πρόταση στην ελληνική κυβέρνηση, εδώ άρχισε να ραγίζει η εκκλησία από τα νερά και πρέπει να 'ρθείτε να την χτίσετε. Οι Τούρκοι θέλουν να το κάνουνε, αλλά δεν πάει στον νόμο τους να τη χτίσουνε.

Ερευνητής: Όχι, έχουν έναν νόμο τελευταία που δεν

τους επιτρέπει να χαλάσουν τις εκκλησίες και τα μνημεία. Ό,τι χάλασαν, χάλασαν.

Πληροφορητής: Όπως πας στην Αγία Σοφία, πας πληρώνεις, 7 παγκανόντια εισιτήριο και μπαίνεις εκεί μέσα.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, τώρα οι Τούρκοι από τον ελληνικό πολιτισμό ζούνε. Έτσι θαρρώ. Τώρα ξυπνήσαν, μετά τον βανδαλισμό από αυτόαααα ζούνε.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Αγράμματοι όλοι οι Τούρκοι, όλοι. Και η Γερμανία για να μη ξυπνήσουν οι Τούρκοι και φέρανε την άλλη φορά, οι Αρμένιοι ήτανε έξυπνοι, έμποροι και μήπως δηλαδή τους ξυπνήσουνε τους Τούρκους και δεν τους έχουμε εμείς αγελάδες που αρμέγουν, και βάλανε τους Αρμενίους και τους βγάλανε έξω από την πόλη και τους σκοτώσανε όλους.

Ερευνητής: Εσύ, θείο Γιώργο, το '15 είσαι εφτά χρονών, θυμάσαι τη σφαγή των Αρμενίων;

Πληροφορητής: Πώς δεν τη θυμάμαι;

Ερευνητής: Για πες μου ένα δύο περιστατικά που έρχονται στη μνήμη σου;

Πληροφορητής: Εδώ κοντά στο σπίτι το δικό μας, εδώ δηλαδή 10, 12 μέτρα ήτανε αρμενικό σπίτι, τρίπατο εκείνο, τρίπατο και το δικό μας. Και εδώ δίπλα ήτανε άλλα δύο ρωμαίικα σπίτια. Όταν θα φεύγανε εκείνοι, μας δώσανε το σπίτι. Θυμάμαι όλα αυτά. Άλλο τι θέλεις;

Ερευνητής: Έτσι αν συνάντησες στον δρόμο σου Αρμενίους που έσφαξαν και τους πέταξαν στη θάλασσα. Θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όχι, δεν τα είδα.

Ερευνητής: Δεν τα είδες. Θέλω λίγα ακόμα να μου πεις για τους Προτεστάντες. Όταν παίζατε στη γειτονιά μωρά εσείς με τα Πρωτεστάρικα, είχατε διαφορές;

Πληροφορητής: Καμία απολύτως, ούτε ένα τοις χιλίοις δηλαδή.

Ερευνητής: Ήσασταν αγαπημένοι.

Πληροφορητής: Αγαπημένοι.

Ερευνητής: Πόσους περίπου Προτεστάντες είχε τότε η Φάτσα, θυμάσαι; 100 άτομα ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, πολύ λιγότερα. Στη Φάτσα ειδικώς λίγα ήτανε. Οι περισσότεροι που έγιναν δηλαδή Προτεστάντες ήτανε στην Ορντού.

Ερευνητής: Στην Ορντού.

Πληροφορητής: Ορντού και Φάτσα.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, πότε ξεριζώθηκες και πότε φύγατε από την Φάτσα εσείς;

Πληροφορητής: Το 1922.

Ερευνητής: Λίγο πες μου πώς έγινε ο ξεριζωμός και πώς φτάσατε εδώ;

Πληροφορητής: Πρώτα έφυγαν οι Έλληνες και ξεμείναμε λίγοι στα παράλια του Πόντου. Ήρθαν στα παράλια τα ελληνικά καράβια και πρώτη φορά πήγανε στην Τραπεζούντα πήραν τους Έλληνες από εκεί και από εκεί στην Κερασούντα, μετά στην Ορντού, μετά ήρθαν στην Φάτσα και από την Φάτσα

πήγανε στην Σαμψούντα και φόρτωσε το βαπόρι. Και μείναμε εμείς οι τελευταίοι. Όταν βγήκαν στη Φάτσα τους πρώτους που πήρανε, αυτοί οι Φάτσα-ληδες τους πήραν στα σπίτια τους. Έφαγα, ήπιανε, τους ποτίσανε, τους δώσανε δώρα από όλα τα πράγματα. Τους ευχαριστήσανε. Ενώ αυτό δεν έγινε σε καμιά πόλη του Πόντου. Μετά από κει πήγαμε στην Ορντού και από την Ορντού στην Κερασούντα και από κει στην Τραπεζούντα. Τους πήρανε όλους, κάτι λίγοι που μείνανε στην Ορντού.

Ερευνητής: Ποια ημερομηνία είναι αυτό, θείο Γιώργο;

Πληροφορητής: Το 1922.

Ερευνητής: Και μετά από Σαμψούντα πού έρχεστε στην Πόλη ή φεύγετε στην Ρωσία;

Πληροφορητής: Όχι, από εκεί κατευθείαν ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη και από την Κωνσταντινούπολη περάσαμε τα στενά και όταν ήρθαμε στην Καλλιόπολη ένας που φορούσε τούρκικο φέσι, το πέταξε στην θάλασσα. Οι Έλληνες εδώ που ήρθαμε μας φάνηκαν τόσοι άγριοι και μας βάλανε καραντίνα. Και η αδελφή μου αυτή η μικρή, η οποία πέθανε, είχε τόσο μαλλί και το έκοψαν και εκείνη έκλαιγε.

Ερευνητής: Σε ποιο μέρος κατεβήκατε, θείο Γιώργο, σε ποιο νησί;

Πληροφορητής: Πρώτη φορά στον Πειραιά. Είχε η μάνα μου έναν θείο δηλαδή, ο οποίος ήτανε εδώ στην Σαλονίκη, ήτανε στο Κιλκίς και ήτανε μεγαλύτεμπος στην Ορντού.

Ερευνητής: Ποιος ήταν αυτός;

Πληροφορητής: Τριαντάφυλλος Τριανταφυλλίδης λεγότανε. Τον ειδοποιήσαμε και κατέβηκε στον σταθμό και ήρθε εκείνος και μας είπε επί λέξει: «εγώ μένω εκεί στο Κιλκίς και το Κιλκίς είναι φτωχοί. Να σηκωθείτε και να πάτε στην Κατερίνη», είπε. Γιατί η Κατερίνη ήτανε πλούσιο μέρος και ήρθαμε στην Κατερίνη.

Ερευνητής: Πότε έφτασες στην Κατερίνη;

Πληροφορητής: Το '23. Και μετά πήγαμε στην Τόχοβα, στον Τρίλοφο. Η μάνα μου είχε μία αδελφή, είχε τα συγγενικά της δηλαδή.

Ερευνητής: Δηλαδή η αιτία να πάτε σ' ένα μέρος ήταν η συγγένεια. Ο δεσμός της συγγένειας ήτανε μεγάλος.

Πληροφορητής: Και έτσι πήγαμε στην Τόχοβα. Μείναμε 7, 8 χρόνια. Και εκεί παντρεύτηκα εγώ και έκανα τρία παιδιά.

Ερευνητής: Εκεί στον Τρίλοφο σας έδωσαν κτήματα;

Πληροφορητής: Εκεί όταν πήγαμε ήταν τα τουρκικά τα σπίτια και οι Πόντιοι που ήρθαμε, τους έδωσαν εκείνα. Και μετά ανέλαβε η προστασία σ' εμάς και μας έχτισε σπίτια, 53 σπίτια, εμείς που δεν είχαμε σπίτια.

Ερευνητής: Εκεί στον Τρίλοφο, που τον έλεγαν Τόχοβα.

Πληροφορητής: Τόχοβα, μάλιστα. Τόχοβα θα πει τουρκικά χορτάτο μέρος. Τοχ θα πει δηλαδή χορτασμένος.

Ερευνητής: Λένε, θείο Γιώργο το διάστημα από '23, '24 ως '35, '36 η Τόχοβα είχε πιο μεγάλη πολιτιστική κίνηση από την Κατερίνη. Δηλαδή πιο πολύ οι άνθρωποι διασκέδαζαν, πιο πλούσιοι ήτανε, πιο πολύ χόρευαν.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Τότε ήρθαν εδώ στην Κατερίνη εκ Ρωσίας δηλαδή, όπως έρχονται τώρα, ήρθανε δηλαδή πλούσιοι με τα πολλά λεφτά. Ήρθε ο Λαϊνόπουλος, ο Διαμαντίδης ο Νίκος, η ρωσική αγορά, ήρθε ο Κατσουλίδης, ήρθε ο Μαλαματίδης, ήρθε ο Λουλούδης, ήρθε ο Νίκος ο Σεϊτανίδης.

Ερευνητής: Φτάνει. Καλά και εσύ, θείο Γιώργο, γιατί έφυγες από τον Τρίλοφο; Αφού εκεί είχατε πιο όμορφη ζωή; Οι φατσαλήδες και οι πρόσφυγες.

Πληροφορητής: Εκεί στο χωριό εγώ έκανα 10 ειδών δουλειές, 15 ειδών δουλειάς. Έκανα τον χασάπη, έκανα τον παντοπώλη, έκανα τον φαρμακοποιό...

Ερευνητής: Όχι, θέλω να σε ρωτήσω, ο πατέρας σου εκεί στη Φάτσα που ζούσε, τι δουλειά έκανε;

Πληροφορητής: Ράφτης ήτανε.

Ερευνητής: Α, ράφτης. Χωράφια, καπνά τέτοια δεν είχες ιδέα;

Πληροφορητής: Όχι, ούτε κατά διάνοια. Ράφτης ήτανε και τον λέγανε φραγκοράφτη. Ξέρεις τι θα πει η λέξη φραγκοράφτης;

Ερευνητής: Ναι, όπως είναι σήμερα σημερινή βιοτεχνία, τέτοιο στυλ περίπου.

Πληροφορητής: Όχι, δεν έχει σχέση αυτό. Φράγκος θα πει Γάλλος και φορούσανε τα κουστούμια, αυτά τα οποία φοράνε.

Ερευνητής: Είχαν τόσο έσοδο από άποψη χρήματος, όσον έχουνε οι βιοτεχνίες σήμερα.

Πληροφορητής: Μάλιστα. Όλοι οι Έλληνες εκεί δηλαδή, εγώ μπήκα σε τουρκικό μαγαζί 12 χρονών και όλα τα μαγαζιά εκεί ήτανε ελληνικά.

Ερευνητής: Καλά το εμπόριο όλο το είχαν οι Έλληνες. Και έφυγες από τον Τρίλοφο γιατί είπαμε;

Πληροφορητής: Για καλλίτερη ζωή εδώ. Στον Τρίλοφο όταν ήμουν εγώ εκεί, ήρθε μια εταιρεία καπνεμπορική, με πήρε εκεί στο χωριό σαν μεσίτη και έκανα τον μεσίτη.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν την καπνεμπορική εταιρεία;

Πληροφορητής: Βοϊβόδας. Και όταν ήρθα εδώ, πέθανε αυτός ο αδελφός του Βοϊβόδας, ο οποίος ήτανε μέγας και τρανός. Έπαιρνε πολλά καπνά τότε και υπήρχανε 4 καπνεμπορικές εταιρείες τότε προπολεμικά.

Ερευνητής: Ποιες ήτανε;

Πληροφορητής: Ήτανε ο Χαλκιόγλου που λέγανε, ήτανε ο Μοσκώβ, ο Βοϊβόδας και ο Μιχαηλίδης τέσσερα. Αυτοί ήτανε.

Ερευνητής: Για ποια έτη είναι αυτές οι εταιρείες από το 1930 ή νωρίτερα;

Πληροφορητής: Όχι, νωρίτερα.

Ερευνητής: Από το 1924 που είσαι πρόσφυγας;

Πληροφορητής: Μάλιστα. Ήρθαμε μέσα στα καπνά και εμείς δεν ξέραμε από γεωργία που ήρθαμε τε-

λευταία και κάναμε καπνά. Και επέρχεται μία διαφορά, εκεί που είχαν τα καπνά 27, 28 δραχμές, ανεβαίνουν 80, 85 δραχμές τα καπνά. Κάτι έγινε στην Αμερική και...

Ερευνητής: Ζήτησαν περισσότερο.

Πληροφορητής: Και τότες όλος ο κόσμος έκανε καπνό. Και αποκεί και ύστερα επανέρχεται εκείνο και τα καπνά κατεβαίνουν πάλι 25, 30 δραχμές.

Ερευνητής: Ποια χρονιά κατέβηκαν 25, 30 δραχμές;

Πληροφορητής: Το '29 με '30. Τότε η κρίση που έγινε εκεί και όλοι πτωχεύσανε. Και ο μόνος πλούσιος που ήμουν μέσα στον Τρίλοφο, ήμουν εγώ. Έκανα πολλές δουλειές και μετάρεπα τα λεφτά μου δηλαδή και αγόραζα χρυσό.

Ερευνητής: Έκανες πολλά. Γεωργός και έμπορας και σαράφης.

Πληροφορητής: Δουλειές δεν υπήρχαν στον κόσμο που να μην έκανα εγώ. Αρρώστησε η μάνα μου και έδωσα στον γαμπρό, τον άντρα της αδελφής μου, 25 χρυσές λίρες και πήγε Σαλονίκη και έκανε εγχείρηση σκωληκοειδή, έμεινε εκεί και ύστερα ήρθε. Και όταν κατέβαινα στην Κατερίνη και κανέναν δεν είχε τίποτα να αγοράσεις εκεί, εγώ ψώνιζα του κόσμου τα καλά και ερχόμουν στο χωριό. Ύστερα έκανα κάτι στο χωριό που δεν το έκανε κανέναν δηλαδή.

Ερευνητής: Ας το ακούσω.

Πληροφορητής: Εγώ είχα 1.500 οκάδες σιτάρι και καλαμπόκια από τη γεωργία. Και από το επάγγελμά μου άλλα 1.500. Ήτανε όλο τρία χιλιάδες οκάδες. Και εγώ με την οικογένειά μου τότες έτρωγα μόνον 500 οκάδες σιτάρι. Και εκείνο τα 2.500 οκάδες το τάισα όλη τη φτώχεια, όλον τον κόσμο.

Ερευνητής: Άξιος ο μισθός σου'.

Πληροφορητής: Όλα αυτά κατά κάποιο τρόπο ήρθαν μπροστά μου.

Ερευνητής: Έτσι κρατηθήκατε μεταξύ σας οι Πόντιοι εκείνα τα χρόνια. Εσύ πού είχες οικονομική υπεροχή έδωσες σε έναν άλλον που δεν είχε και δεν αφήσατε κανέναν να πεινάσει.

Πληροφορητής: Έβγαλε έναν νόμο ο Βενιζέλος όσοι είναι οικογενειάρχες δεν πάνε στον στρατό και θα δώσεις έναν αντίτιμο 4 χιλιάδες δηλαδή. Εγώ μόλις το άκουσα, κατέβηκα στην Κατερίνη, πήγα στο δημόσιο ταμείο εκεί, του δίνω τα στοιχεία μου και έγραψε, πρώτος εγώ πλήρωσα. Στον αλβανικό πόλεμο βγήκε μία διαταγή οι αγύμναστοι δεν επιστρατεύονται και εγώ επειδή ήμουν αγύμναστος δεν επιστρατευόμουν. Όλο χαρά πήγα σπίτι και λέγω αυτούς ότι δεν πάω εγώ στον πόλεμο. Και πήγα εκεί πάνω στο δημόσιο και βλέπω μανάδες και πατεράδες έκλαιγαν. Και δεν είχανε ούτε 50 ούτε 100 φράγκα. Και εγώ στάθηκα και άρτε 500σάρικα και χιλιάρικά τους έδωσα όλους αυτούς. Και όλοι τους με τον καιρό τους μου τα φέρανε τα λεφτά πίσω.

Ερευνητής: Το καλό δεν ξεχνιέται.

Πληροφορητής: Με πιάσανε οι αντάρτες και με πή-

γανε στο βουνό. Θα με σκοτώνανε. Και τους είπε ένας αξιωματικός ήτανε, θα σκοτώσετε πρώτα εμένα και μετά τον γαμπρό μου. Τότε σηκώθηκαν απάνω τα παιδιά που ήτανε από το χωριό μου και είπαν αυτός τότε μας έκανε αυτό το καλό, τα λεφτά που τους έδωσα και έτσι με γλύτωσαν. Είμασταν έξι και θα μας σκότωναν, γλύτωσαν εμένα και μείνανε πέντε. Αυτούς τους πέντε του κρατήσανε οι αντάρτες και τους σκοτώσανε.

Ερευνητής: Αυτό έγινε πότε; το '41, '42;

Πληροφορητής: Το '42.

Ερευνητής: Τώρα, θείο Γιώργο, θέλω εδώ στην Κατερίνη πότε έρχεσαι, ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Το '43.

Ερευνητής: Η αιτία είναι; μια και θυμάσαι πολλά, θείο Γιώργο, μια από τις τραγωδίες στην Βόρειο Ελλάδα, είναι που εκτελέστηκαν οι δεκατρείς στον Τρίλοφο. Αυτό το θυμάσαι, θείο;

Πληροφορητής: Και βέβαια θυμούμαι τι έγινε. Μέσα σε αυτούς σκοτωθήκανε πέντε έξι νοματαίοι άδικα. Ένας ήτανε ο θείος αυτηνής (εννοεί της γυναίκας του), ο οποίος την αγαπούσε από τα παιδιά του παραπάνω. Από τους 14 τρία αδέρφια ήτανε Παπάζογλου και ένας αξιωματικός στην Αλβανία, τέσσερα παιδιά είχε ο Παπάζογλου. Ο Τοκατλίδης ήτανε ένας αξιοπρεπής κύριος, λεβέντης και από οικογένεια καλή και δεν ανακατευότανε πουθενά, ούτε με τους αριστερούς ούτε με τους δεξιούς και όποιο κορίτσι ήθελε το έπαιρνε (εδώ διακόπτεται η αφήγηση λόγω χαλασμένης κασέτας) και πήγε αρραβωνιάστηκε την γκόμενα του Γιοσμά. Μια μέρα εκείνη δεν πήγε στο γραφείο του δηλαδή να δει τον Γιοσμά, δεύτερο δεν πήγε, την Τρίτη μέρα ρωτάει ποιος είναι, τι έγινε. Και του λένε αυτός από την Τόχοβα δηλαδή την αρραβωνιάστηκε. Και τον βάζει στον κατάλογο στους δεκατρείς μέσα.

Ερευνητής: Δηλαδή αιτία ήταν ο Γιοσμάς.

Πληροφορητής: Ναι, αυτή ο θείος της είχε στη γειτονιά του έναν Μικρασιάτη, φτωχός με τρία τέσσερα παιδιά και πήγαινε στον θείο της και ό, τι ήθελε δηλαδή το ζευγάρι του, του έκανε τόσα καλά. Και αυτός ήτανε με τους Γερμανούς εδώ μέσα και ήξερε τα θα γίνει. Και έρχεται κρυφά 'ς την Τόχοβα και ήρθε στο μαγαζί μου μέσα και κάθισε αυτός. Και με λέει επί λέξει να πεις στον θείο σου να σηκωθεί να φύγει. Τα πράγματα δεν είναι καλά. Τον λέω και φεύγει και έρχεται στην Κατερίνη να μην του δούνε δηλαδή οι άλλοι οι πατριώτες του. Αν τον έβλεπαν αυτόν, θα έλεγαν αυτός τον ειδοποίησε. Πάω και του λέω, μπάρμπα, ήρθε ο τάδες από κάτω και με λέγει αυτό και αυτό. Με λέγει θα αλωνίσω τα σιτάρια, θα τα βάλω μέσα και θα φύγω. Περνάνε δύο ημέρες, δεν έφυγε αυτός, με κατάλαβες, είπε αυτό θα κάνω. Έρχεται πάλι ξανά αυτός από την Κατερίνη. Ήρθε κρυφά κρυφά μέσα στο μαγαζί, με λέει τι έγινε; Τον είπα έτσι και έτσι. Πάνε πες τον α' η δουλειά δεν ση-

κώνει ούτε ώρα αναβολή. Πάω του λέγω, μπάρμπα, ήρθε πάλι αυτός και μου λέει έτσι και έτσι. Πάνε στην δουλειά σου και άσε με στην ησυχία μου. Και το πρωί ήρθαν οι Γερμανοί, περικυκλώνουν το χωριό και τον πιάνουν αυτόν και τον σκοτώνουνε. Δηλαδή σκοτώθηκαν αυτός ένα, ο Πολύκαρπος που είπαμε δύο, και ένας Θρακιώτης που ήτανε εθνικόφρονας, να πούμε, αυτούς τους 5, 6 τους σκοτώσανε άδικα.

Ερευνητής: Ποια χρονιά έγινε αυτό, θείο Γιώργο;

Πληροφορητής: Το '43.

Ερευνητής: Ήσουν παρών εκεί, όταν εκτέλεσαν τους δεκατρείς;

Πληροφορητής: Εγώ όχι. Φορούσα τα κουστούμια και τα ρούχα μου και πήγαινα στο παζάρι. Είδα έβαλαν φωτιά σε τρία σπίτια, αμέσως γυρίζω σπίτι μου, βγάζω τα ρούχα εκείνα και φορώ εργατικά. Στον μπαχτσέ μου μέσα ήτανε καπνός, μπήκα εκεί μέσα σκυφτός και δίπλα μου ήτανε καλαμπόκι και μπήκα μέσα στο καλαμπόκι. Ήτανε κατήφορος και έφυγα και πήγα σ' ένα δάσος μέσα και κρύφτηκα. Και όταν άκουσα τους πυροβολισμούς, ύστερα από μία ώρα έρχεται ένας. Ήρθε να ποτίσει τα ζώα του, ήτανε εκεί. Με λέει τι συμβαίνει. Σκοτώσανε δηλαδή και τον γαμπρό μου, της αδελφής μου τον άντρα, που ήτανε ο καλλίτερος του χωριού. Δεν έφταιγε σε τίποτα, τον πήρε φόρα και αυτόν δηλαδή. Ήτανε 5, 6 νοματαίοι από αυτούς, οι οποίοι δεν είχαν ανάμειξη.

Ερευνητής: Δηλαδή τότες, θείο Γιώργο, φοβήθηκες και είπες φεύγω από τον Τρίλοφο; Γίνομαι μια φορά ακόμη πρόσφυγας. Έρχομαι την Κατερίνη. Ήρθες στην Κατερίνη, θέλω να μου πεις για τα καπνά τώρα. Από το '43 εγώ σε θυμάμαι να δουλεύεις καπνομεσίτης. Εδώ όταν ήρθες;

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. Εδώ όταν ήρθα, σου είπα, αυτός που ήρθε στον Τρίλοφο, ο Βοϊβόδας, αυτός έπαιρνε για την Γερμανία πολλά καπνά. Και έπεσε βόμβα επάνω του και σκοτώθηκε. Και αυτός ο αδελφός δηλαδή με τον οποίον δούλεψα 35 χρόνια ολόκληρα μεσίτης. Παντρεύτηκε και πήρε την άλλη αδελφή του. Δύο αδέρφια πήραν δύο αδελφές. Δηλαδή ο πεθερός του, αυτός που πήρε το αφεντικό μου, αυτοί είχανε εργοστάσια και βγάζανε ρούχα και ξέρω εγώ αυτά. Και μοίρασαν την περιουσία. Ο ένας πήρε το εργοστάσιο τα υφάσματα και ο άλλος πήρε τα κτήματα. Και είχε ο Βοϊβόδας, αυτός που σε λέγω, ο πεθερός του 30 χιλιάδες στρέμματα. Και ήτανε αντιπρόσωπος τα μηχανήματα που ερχότανε όλα από Αγγλία και ο πεθερός του πήρε το προνόμιο σε όλη την Ελλάδα. Και αυτά όλα για να μην τα χάσει το αφεντικό μου, πήρε την άλλη κόρη του, με κατάλαβες. Και έγινε πλούσιος, πλούσιος και ήτανε γαϊδαρος των γαϊδάρων.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις ποια καπνά καλλιεργούντο εκείνη την εποχή στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Α, μπράβο. Όταν ήρθαμε εδώ, καλ-

λιεργούνταν πασμάδες δηλαδή. Ένα είδος δηλαδή που καλλιεργούσαν οι αυτοί, οι τουρκόφωνοι, οι οποίοι ήρθαν από την Μικρά Ασία δηλαδή. Έφεραν ένα είδος σπόρο. Και τα τραπεζάνια. Τα τραπεζάνια ήταν ένα είδος σπόρο από την Τραπεζούντα και τα σαμψόνια δηλαδή. Μέχρι τώρα αυτά που έχω 'ς σ' αποθήκες σαμψόνια είναι.

Ερευνητής: Σαμψόνια είναι ο τύπος του καπνού που καλλιεργείτο στην Σαμψούντα και ήταν το φύλλο του μικρό.

Πληροφορητής: Μικρό και ωραίο.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, γιατί καλλιεργήθηκε περισσότερο αυτό το καπνό, ταίριαζε περισσότερο στο χώμα το κατερινιώτικο ή είχε περισσότερο απόδοση;

Πληροφορητής: Όταν ήρθανε τα σαμψόνια, οι Αμερικάνοι άλλο δεν πήρανε το τραπεζόνια.

Ερευνητής: Ζήτησε είχε τω σαμψόν.

Πληροφορητής: Το σαμψόν δηλαδή το κάπνιζε εκείνος, είχε μυρωδιά. Αυτά τα τραπεζόνια δεν είχαν.

Ερευνητής:

Εκείνο το διάστημα μετά το '45 καλλιεργά ένας αγρότης, που στην πατρίδα μπορεί να ήτανε γιος έμπορα, κάνει καπνά. Και έχει οικογένεια, μπορεί και ζει από τα καπνά; Η ζήτηση του καπνού, η απόδοση σε χρήμα πώς είναι, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ζούσαν καλά. Ο μεγαλύτερος τώρα βουλευτής της Κατερίνης που λέγεται Τερζόπουλος, αυτός είχε τον αδελφό του, ο οποίος πέθανε δηλαδή και έφτασε ο υπ' αριθμόν ένα πλούσιος. Ο παππούς τους δηλαδή, τον έλεγαν τσαχούρα, δηλαδή είχε γαλανά μάτια. Και πήγε εδώ σ' ένα χωριό και καλλιεργούσε καπνά.

Ερευνητής: Εκείνο που σε ρωτώ εγώ, είναι, αν μπορούσε να ζήσει μια οικογένεια, θείο Γιώργο;

Πληροφορητής: Ζούσε, αλλά τα καπνά άλλοτε έκαναν άλλη τιμή και άλλοτε άλλη. Είχαμε και την γεωργία, κάναμε σιτάρια. Και το κράτος, επειδή ο κλήρος το οποίο πήρανε, ήταν μικρότερο. Και απαλλοτριώνουνε δέκα χιλιάδες δασική έκταση. Μας δώσανε και συμπληρωματικό κλήρο, άλλος δέκα στρέμματα, άλλος δεκαπέντε, άλλος είκοσι. Και τότες ήρθε από την Ιταλία ένας σπόρος, νωρίτερα ήτανε το αυτό, μαυραγάνι το λέγαμε, ένα σιτάρι και γινότανε ένα μπόι.

Ερευνητής: Αυτό που έλεγαν, θείο Γιώργο, το σκληροσίταρο, αυτό είναι άλλο;

Πληροφορητής: Αυτό θα πω τώρα. Και ήρθε αυτό από την Ιταλία η μεντάνα η λεγόμενη και εκεί που είχα εγώ δύο κομμάτια χωράφια και έσπερνα και έπαιρνα από εκείνα 1.300 οκάδες σιτάρι, από αυτό το μαυραγάνι. Και όταν έσπειρα αυτό τον σπόρο, την μεντάνα, έβγαλα 1.850 οκάδες. Δηλαδή τόσον διαφορά είχε ο σπόρος εκείνος.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, με συγκινείς, γιατί με λεπτομέρειες θυμάσαι πόσα οκάδες έβγαλες. Πόσο έντονος ήτανε ο αγώνας της επιβίωσης.

Πληροφορητής: Να σε πω και εκείνο τώρα. Εδώ σην

Κατερίνη τα μαγαζιά πουλούσαν τα τσιγάρα, αλλά η ώρα 8 κλείνανε τα μαγαζιά, περίπτερα δεν είχε τότε. Και εμείς στην πλατεία μέσα είχαμε ένα καφενείο δηλαδή, εγώ εκεί μέσα έπαιρνα τσιγάρα και πουλούσα. Δεν υπάρχει στο παγκόσμιο δηλαδή με αυτό το επάγγελμα που έκανα. Δίπλα στο μαγαζί μας ήταν ένας εντόπιος από εδώ και για πρώτη φορά έφερε τα λιπάσματα εδώ και με φώναξε στο μαγαζί του και με είπε Γιώργο, θα πάρεις από αυτά τα λιπάσματα εδώ και θα ρίξεις στο χωράφι σου.

Ερευνητής: Ποια χρονιά εμφανίζονται τα λιπάσματα;

Πληροφορητής: Το '29. Και παίρνω ένα τσουβάλι λίπασμα και του δίνω ένα χιλιάριο. Ακριβό ήτανε τότες. Και πήγα στο χωριό και το έσπειρα, στον δρόμο απάνω ήταν το χωράφι μου. Για να αποδείξω στους χωριάτες τι διαφορά έχει το λίπασμα δηλαδή το χωράφι δίνει τριπλάσια.

Ερευνητής: Δηλαδή αυτό το έκανες μόνον σαν Ιακωβίδης που είχες πνεύμα ανήσυχο και προοδευτικό ή σαν Πόντιος προς τις άλλες τις ράτσες; Δηλαδή αυτές οι καλλιέργειες, τα λιπάσματα και λοιπά, αν δεν ήταν οι Πόντιοι, οι ντόπιοι, οι Βλάχοι και οι άλλες οι ράτσες, δεν τα καταλάβαιναν.

Πληροφορητής: Όχι, όχι, καθυστερημένοι ήτανε.

Ερευνητής: Η διαφορά είναι εκεί, γι' αυτό μεγαλουργήσατε, πέρα από το χώμα που είναι η γη της Πιερίας, ήταν και η εξυπνάδα.

Πληροφορητής: Έρχεται ένας δηλαδή από τα Τρίκαλα, δικαστικός αντιπρόσωπος, στον Τρίλοφο. Τότες ήτανε 50 οικογένειας Μικρασιάτες και 45 οικογένειες Θρακιώτες. Αυτός λέει κατά κάποιο τρόπο, ξέρω λέει ότι εδώ είσατε Βενιζελικοί και βγαίνουν το βράδυ οι υποψήφιοι και βγαίνει ένας του λαϊκού και οι άλλοι όλοι φιλελεύθερο κόμμα. Ούτε στην Κρήτη στο χωριό του Βενιζέλου δεν έγινε δηλαδή τόσο αυτό.

Ερευνητής: Σε ποια εκλογή ήταν αυτό στον Τρίλοφο;

Πληροφορητής: Το '35.

Ερευνητής: Και αυτό είναι ντοκουμέντο μεγάλο.

Πληροφορητής: Τι είπε ξέρεις αυτός ο δικαστικός αντιπρόσωπος;

Ερευνητής: Τι είπεν;

Πληροφορητής: Αν ήξερα, είπεν, ότι δεν υπήρχε άλλος λαϊκός και εγώ θα ψήφιζα, είπεν, τους Φιλελευθέρους, με κατάλαβες, για να μην κάνω πρακτικά.

Ερευνητής: (γελάνε με τρανταχτά γέλια όλοι μαζί). Τώρα πάλι έρχομαι στα καπνά. Αφήσαμε τα σαμψόν. Αγοράζουνε, είπες, τέσσερις εταιρείες. Πώς αγοράζουνε; Δίνουνε τα χρήματα αμέσως ή ταλαιπωρείται ο αγροτικός πληθυσμός;

Πληροφορητής: Όχι, ξέρεις τι γινότανε; Επειδή πουλούσανε έναν χρόνο καλά τα καπνά, αναγκαστήκαμε εμείς και κάναμε το αυτό, τρία μαχαλάδες ήταν το χωριό τρεις συνεταιρισμούς. Οι εταιρείες ήτανε δέκα, όχι τέσσερις. Μάλιστα. Πήγα στο χωριό, αγοράζομε. Οι τιμές έγιναν 37 δραχμές, 39 και 40.

Ερευνητής: Θείο Γιώργο, λες 37, 38 με 37 δραχμές το κιλό το καπνό η λίρα το χρυσό πόσα δραχμές είχε;
Πληροφορητής: 300 δραχμές.
Ερευνητής: Το ψωμί πόσον είχε;
Πληροφορητής: 4,80.
Ερευνητής: Και το κρέας;
Πληροφορητής: Το κρέας είχε 32 φράγκα.
Ερευνητής: 32 φράγκα δηλαδή έπαιρνες ένα κιλό κρέας.
Πληροφορητής: Και τι γινόταν τώρα; Πηγαίναμε στην εταιρεία που πουλήσαμε. Μόλις άνοιγε τον κατάλογο και εύρισκε τον καπνό σου, σε ρωτούσε πόσα δέματα έχεις και έγραφε το όνομά σου. Και είπανε τότε να μην τα δώσουμε σε αμερικάνικη εταιρεία, τον Χατζόγλου...
Ερευνητής: Διακόπτω σε, ο Χατζόγλου αμερικάνικη εταιρεία ήτανε;
Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. 39 φράγκα δηλαδή, για ένα φράγκο να μην αφήνουμε εδώ και πάμε εκεί.
Ερευνητής: Ο Χατζόγλου ήτανε αλήθεια ότι είχε επαφές με την Αργεντινή; Μεγαλέμπορας που είχε προσβάσεις προς την Αργεντινή, το διεθνές εμπόριο καπνού, είχε στην Κατερίνη έδρα τον Χατζόγλου. Είναι αλήθεια αυτό το πράγμα; Επειδή ήταν Πάφραλης και ήξερε την καλλιέργεια του καπνού.
Πληροφορητής: Κοίταξε τι συνέβαινε, το εμπόριο είχε και άλλες αρχές. Αυτός ο δικός μου ο Βοϊβό-

δας έπαιρνε για τους Γερμανούς καπνά, για τους Ιταλούς, για τους Αμερικάνους. Στους Ιταλούς έδινε άσπρα καπνά. Οι Αμερικανοί έπαιρναν τα σκούρα. Αυτοί έπαιρναν τα πρώτα χέρια και τα δεύτερα και χωρίζαμε τα καπνά.
Ερευνητής: Πάντως, θείο Γιώργο, όλα τα χρόνια από '29 ως '60 να βάλω; Ο πληθυσμός ο ποντιακός, γιατί αυτόν εξετάζουμε εμείς, όχι μόνον της Κατερίνης, αλλά και των ποντιακών χωριών των Πιερίων όλων, ζει από τα καπνά.
Πληροφορητής: Μάλιστα. Πρώτο ήταν αυτό, δεύτερο είχαμε τη γεωργία, είχαμε κτηνοτροφία. 250 πρόγατα είχε ο μπαμπάς αυτηνής (εννοεί ο πατέρας της γυναίκας του, η οποία είναι παρούσα στη συνομιλία και πολλές φορές συμπληρώνει τον άντρα της ή τον βοηθάει να θυμηθεί), 2 ζευγάρια βόδια, ήτανε μεγάλη οικογένεια, αγελάδια.
Ερευνητής: Και μετά εγκαταλείπει τη γεωργία και ασχολείται με το εμπόριο. Γιατί σήμερα όλο το εμπόριο μέσα στην Κατερίνη πάλι το έχουν οι Πόντιοι, να πω 100 %, το περισσότερο είναι πάλι ποντιακό. Θυμούμαι λίγο για τη συνεταιρισμούς θέλω να μου πεις. Πότε ιδρύθηκαν για πρώτη φορά οι συνεταιρισμοί αγροτικοί;
Πληροφορητής: Μη με κουράζεις άλλο.
Ερευνητής: Καλά, εντάξει. Κουράστηκε (σχολιάζει η γυναίκα τους πως κουράστηκε). Λοιπόν ευχαριστώ πολύ.

Μαρτυρία 2η
Πληροφορητής: Ταχτσίδης Νικόλαος

Ερευνητής: Ο σύλλογός -ι-μουν η Ένωση Ποντίων Πιερίας ευτάει έναν έρευνα και θέλ' να μαζεύ' μνήμες ασ' σον Πόντο. Θέλω να λες με πού εγεννέθες και λοιπά. Πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Εμένα με λένε Νικόλαο Ταχτσίδη Ταχτσιδόγλου. Γεννήθηκα στη Φάτσα την πρώτη του Μάη του 1915 με το παλιό ημερολόγιο. Το 1917 οι Τούρκοι στην Ορντού κρεμάσαν τον πατέρα μου και μετά έμεινα με την μάνα μου, την οποία μέχρι 10-12 χρόνια την έλεγα θεία, γιατί θείος μου, του πατέρα μου ο αδελφός που δεν είχε παιδιά, εμένα και έναν άλλον ξάδελφό μου, από άλλον αδελφό του μας υιοθέτησε και λέγαμε τη γυναίκα του μάνα. Και όταν το '24 ήρθαμε στην Ελλάδα μέναμε στην Δράμα μαζί μέχρι το '41 μια οικογένεια, με θεία μου την οποία έλεγα μαμά, τον θείο μου μέχρι να πεθάνει τον έλεγα πατέρα, γιατί μας υιοθέτησε επίσημα στην Τουρκία, δεν είχε παιδιά και λόγω του ότι είχε περιουσία, να μη χάται, λέει, η περιουσία, να μείνει στα αδέρφια μου, γιατί δεν είχε αδέρφια, πέντε αδέρφια όλα χαθήκανε και έτσι...

Ερευνητής: Πέντε αδέρφια σκοτωθήκανε, όλοι εκτελέστηκαν έτσι;

Πληροφορητής: Ένας πέθανε, οι δύο σκοτώθηκαν, ο ένας πέθανε στην Αμάσεια στην φυλακή και ο πέμπτος ήρθε στη Δράμα, ε πέθανε το '32.

Ερευνητής: Όταν λέτε σκοτώθηκαν, μια και δεν μπορείτε, τα ποντιακά σας τώρα δεν είναι καλά, όταν λέτε σκοτώθηκαν, από τους Τούρκους;

Πληροφορητής: Φυσικά από ποιους; Τον πατέρα μου τον κρεμάσανε, γιατί τότε μετά την άμυνα της Θεσσαλονίκης, που η Ελλάδα βγήκε στο πλευρό της Αντάντ, και αν δεν έμπαινε η Ελλάδα θα ήταν στη Λάρισα, ο Βενιζέλος αν δεν μας έβαζε, τότε ο Χρυσανθος με τον Βενιζέλο είχαν πει ότι οι Έλληνες να μην πάν' στον τούρκικο στρατό, γιατί η Ελλάδα ήταν εχθρός της Τουρκίας, η Τουρκία ήταν με τις κεντρικές αυτοκρατορίες της Ευρώπης, άρα είμαστε εχθροί, έφευγαν απ' τον στρατό. Όποιον πιάνανε, τον κρεμούσανε. Ο πατέρας μου έφυγε από τον στρατό, δεν πήγε στρατιώτης, τον πιάσανε και τον κρεμάσανε. Ο άλλος ο αδελφός του πέθανε στην Αμάσεια.

Ερευνητής: Δηλαδή πληρώσατε με αίμα από τα παιδικά σας χρόνια.

Πληροφορητής: Από την οικογένεια δε της μάνας μου ήρθαν δύο άτομα, η μάνα μου και η αδελφή της κανέννας άλλος.

Ερευνητής: Πόσα άτομα περίπου υπολογίζετε να χάθηκαν;

Πληροφορητής: Ο πατέρας της ξέρω γω ήταν πέντε έξι αδέρφια, η μάνα της πέντε έξι αδέρφια κανέννας δεν... η μία αδελφή της που ήταν παντρεμένη με παιδιά, όλοι στις εξορίες και τα λοιπά τους πήγαν Ερζιρούμ, Ερζικιάν, πέθαναν όλοι, κανέννας 'κ' εκλώστε.

Ερευνητής: Κανέννας 'κ' εκλώστε.

Πληροφορητής: Κανέννας 'κ' εκλώστε.

Ερευνητής: Για όνομα, πω πω!!!

Πληροφορητής: Απ' την οικογένεια της μάνας μου του Κατριτζίδη είναι και ένας ήρθε απ' τη Ρωσία, ο Παύλος ο Ιορδανίδης, που εξάδελφος της μάνα μου και αυτός δεν λέγεται Ιορδανίδης, το πραγματικό του όνομα λέγεται Κατριτζίδης, αλλά επειδή ο πατέρας του τον σκοτώσαν, πέθανε, δεν ξέρω τι και η μάνα του παντρεύτηκε τον Ιορδανίδη και επειδή ήταν μικρό μωρό πήρε του πατριού του το όνομα. Άλλοι δεν υπάρχουν απ' το σόι της μάνας μου, όλο το σόι χάθηκαν στις εξορίες δεξιά, αριστερά. Έτσι ήρθαμε στην Ελλάδα...

Ερευνητής: Εγώ θέλω αν σαν μικρό παιδί θυμάστε, έχετε μπροστά σας, δηλαδή από κει ήρθατε οχτώ χρονών...

Πληροφορητής: Όχι εγώ ήρθα εννιά μισή χρονών.

Ερευνητής: Εννιά μισή χρονών.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το '15 τον Μάιο και ήρθα στην Ελλάδα το '24 τον Σεπτέμβριο, ήμουν εννιά μισή χρονών.

Ερευνητής: Έχετε παραστάσεις, τι θυμάστε έτσι γενικά, πώς θυμάστε και την Φάτσα;

Πληροφορητής: Και την Φάτσα την θυμάμαι και επειδή αυτά, το 1921-22 ήμουν έξι, επτά χρονών τις εικόνες αυτές κάθε μέρα να έρχονται ειδήσεις ότι στην Αμάσεια σκότωσαν τον τάδε, κάναν τον τάδε, μνημόсуна και τα λοιπά στη Φάτσα που γίνονταν, αυτά τα θυμάμαι, γιατί πήγαινα στα μνημόсуна στις εκκλησίες. Σκοτώσαν τον τάδε, κρεμάσαν τον τάδε και φτιάναν μνημόсуна οι οικογένειες και τα λοιπά. Θυμάμαι και τον παππού μου, όταν στην εξορία πέθανε και ήρθε είδηση, πήγαμε στην εκκλησία και μάλιστα κρατούσα μια λαμπάδα, ήμουν τότε επτά χρονών, έκαψα το χέρι μου και ακόμα το σημάδι το έχω στο χέρι μου. Μαλάτεια κάπου εκεί τον είχαν και πέθανε, μετά ειδοποιήθηκαν ότι πέ-

θανε και τα λοιπά. Επίσης αυτά τα χρόνια τα δίσεχτα χρόνια αυτά, ιδιαίτερα '17, '22 με τους Τούρκους η σύγκρουση και τα λοιπά, τα θυμάμαι τα τελευταία δηλαδή δυο χρόνια έξω εφτά χρονών που ήμανε, οι μνήμες αυτές τις θυμάμαι. Ο θεός μου πέθανε στην Αμάσεια, καταλαβαίνεις η γιαγιά μου κλάματα κακό, σ' όλο το σπίτι όλες οι γυναίκες φορούσαν μαύρα.

Ερευνητής: Έχουν σημαδέψει την παιδικά σας ψυχή.

Πληροφορητής: Ναι φυσικά. Τα δύο τελευταία χρόνια, μετά την λήξη του πολέμου, το '22 - '24, τότε αρχίνησε μία καινούρια ζωή από αυτούς που μείνανε ξανά και άρχισε να ανθεί πάλι η παροικία η ελληνική στη Φάτσα, αυτά τα δύο χρόνια, γιατί πλέον και οι Τούρκοι είχανε βαρεθεί και αυτοί και τα λοιπά και ήτανε πλέον... και επειδή στη Φάτσα οι Τούρκοι ορισμένοι μπέηδες και τα λοιπά δεν άφησαν μέσα από τη Φάτσα να εξορίσουν κόσμο, τους άντρες τους πήραν καλά, γυναικόπαιδα δεν αφήσαν να πάρουν και ήταν κάπως, αρχίνησε να ανθεί πάλι η ελληνική παροικία εκεί αυτά τα χρόνια τα πολύ τα θυμάμαι, γιατί ο θεός μου ο Λάζαρος τότε έκανε εμπόριο φορτώνανε πλοία.

Ερευνητής: Τι εμπόριο;

Πληροφορητής: Φουντούκια, καρύδια, φασόλια, αβγά, ξέρω γω, δέρματα από ζερταβάδες από αυτά πώς τα λένε ελληνικά;

Ερευνητής: Δεν ξέρω.

Πληροφορητής: Το κουνάβι, αλεπές ξέρω γω και τα λοιπά μάζευε και αυτά και έκανε εμπόριο με την Κωνσταντινούπολη ξέρω εγώ. Και θυμάμαι που αρχινήσαμε να παίζουμε και με τα τουρκόπουλα. Αρχινήσαμε να παίζουμε και με αυτούς.

Ερευνητής: Είχατε στη γειτονιά σας Τούρκους;

Πληροφορητής: Τούρκους είχαμε, γιατί όλα αυτά τα σπίτια καταστράφηκαν ή φύγανε, απέναντι από του θείου μου του Λάζαρου το σπίτι, που εδώ είναι ο Γιώργος ο Νικολαΐδης, απέναντι από μας ήταν Τούρκοι και μάλιστα με το παιδί τους στη δική μου ηλικία είχαμε αποκτήσει φίλους και όταν φύγαμε, έκλαιγε και ρήμαζε τον τόπο, θέλω να πάω εγώ με τον Νίκο μαζί, αλλά εμείς πηγαίναμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Αρμενείς είχατε;

Πληροφορητής: Τους Αρμένους εγώ δεν τους πρόκανα, γιατί όταν γεννήθηκα, τότε στους σφάξανε το '15 τους σφάξανε και δεν έμεινε

Αρμένους, στη Φάτσα δεν υπήρχε, Αρμένους δεν υπήρχε, τους σφάξανε όλους. Είχαμε πολλούς Αρμενένους στη Φάτσα είχε, αλλά τους σφάξανε.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι πόσοι ήτανε μέσα στο...

Πληροφορητής: Ε καλά δεν θυμάμαι τώρα, η Φάτσα τότε ήτανε, 4, 5, 6 χιλιάδες πόσο ήτανε, η πλειοψηφία ήτανε Αρμένιοι και Έλληνες, όπως έλεγε η γιαγιά μου, ήμασταν εμείς, λέει, αλλά αργότερα σφάξανε τους Αρμενένους. Τα σπίτια τους ήρθαν τα πήρανε Τούρκοι απ' τα χωριά και οι δικοί μας όσοι φύγαν στη Ρωσία και του θείου μου του Λάζαρου το σπίτι το πήραν και άλλα σπίτια στη γειτονιά μας. Εμείς ήμασταν μια γειτονιά που είχαμε του Σιδηρόπουλου του Γιάγκονος η οικογένεια, του Πάντσοнос η οικογένεια απέναντι από μας, ο Ποριάδης ήτανε απέναντι από μας, εκεί στη γειτονιά μας δίπλα από δω πάλι ήταν ο θεός μου ο Παύλος η οικογένεια και τα κορίτσια, Τατσογλάντ'...

Ερευνητής: Τατσογλάντ.

Πληροφορητής: Τατσογλάντ' αλλά τρία κορίτσια, το αγόρι πέθανε, ήτανε του Ναλπαντίδη του Σπύρου η γυναίκα, του Παπαγεωργίου η γυναίκα, αυτές ήτανε ξαδέλφες το ίδιο σπίτι μοιρασμένο στη μέση. Εκεί στη γειτονιά μας ήταν ο Άι Γιώργης η εκκλησία.

Ερευνητής: Α η εκκλησία σας ο Άι Γιώργης.

Πληροφορητής: Εκκλησία την οποία την έφτιασαν εκεί η γειτονιά, το σόι του παππού μου, που ήταν πολλά αδέρφια ξέρω εγώ, και όπως μου λέγε κάποιος η συνοικία μας είναι τώρα στα προσπεκτους στα τούρκικα τα τουριστικά λέγεται «Ταχτζόγλου μαχαλασί».

Ερευνητής: Α έμεινε το όνομά σας.

Πληροφορητής: Το όνομα τώρα επειδή Ταχτσόγλου είναι και τούρκικο όνομα, Ταχτζόγλου θα πει χτίστης, ο γιος του χτίστη ξέρω γω, και τώρα ακόμα Ταχτζόγλου μαχαλασί λέγεται.

Ερευνητής: Εσείς θυμάστε την εκκλησία τώρα;

Πληροφορητής: Α! Τη θυμάμαι, όμως τώρα όπως μου είπε η θεία μου που πήγε, τώρα λέει την είχαν αποθήκη, όταν πήγε το '84 η θεία μου, την βρήκε αποθήκη.

Ερευνητής: Αποθήκη.

Πληροφορητής: Ναι. Οι οικογένειες οι δικές μας την χτίσανε. Ένα τραγικό πράγμα που θυμάμαι, εφτά, οχτώ χρονών δεν θυμάμαι, ένα τραγικό ήταν, όταν ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν στη Φάτσα.

Ερευνητής: Α αυτό θέλω να το πούμε.

Πληροφορητής: Ήμασταν εκεί όλος ο κόσμος

έφυγε στα υψώματα της Τσαχαλίντας που λέγαμε. Ήταν η Τσαχαλίντα ξέρω γω που είχε φουντουκλούκια μεγάλα, απέναντι απ' τη φάτσα ακριβώς βουνά. Όλος ο Ελληνισμός έφυγε εκεί, γιατί η πληροφορία ήρθε ότι όποιον πιάσει Έλληνα, τον καίει στα καζάνια. Εγώ με αυτό το τουρκάκι που καθόταν στου θείου μου το σπίτι ο μπέης αυτός, με πήρε αυτός και έφυγα, δεν πήγα στο βουνό, που έφυγαν όλη η οικογένεια έφυγαν στα βουνά, γυναίκες αφήσαν τα σπίτια και πήγαν στο βουνό. Οι Τουρ...

Ερευνητής: Εδώ θέλω έτσι επειδή για την ιστορία λίγο, η Φάτσα είναι μια παραλιακή πόλ...

Πληροφορητής: Παραλιακή πόλη.

Ερευνητής: Και λίγο βουνό.

Πληροφορητής: Αμέσως μόλις βγεις είναι τα υψώματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και το πρόβλημα είναι ότι, εγώ νομίζω ότι γι' αυτό και την λέν' και Φάτσα, είναι όλη η πόλη φάτσα στη θάλασσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μακρόστενη δίπλα στη θάλασσα, δυο ποτάμια από δω κι από κει, το ένα δεν θυμάμαι, το άλλο Σίκινη το λέγανε, σ' αυτά τα δυο ποτάμια ανάμεσα είναι η Φάτσα και αμέσως από την παραλία αρχινούσαν τα υψώματα και ήταν όλο φουντούκια.

Ερευνητής: Ναι λοιπόν.

Πληροφορητής: Και θυμάμαι αυτήν την τραγική περίπτωση εκείνη βραδιά που ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν στη Φάτσα, εγώ το έσκασα και πήγα με αυτό, Αχμέτ το λέγανε αυτό το παιδί, και με πήρε και πήγαμε να δούμε τον Τοπάλ Οσμάν, παιδί τώρα εφτά χρονών ξέρω γω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγαμε να δούμε τον Τοπάλ Οσμάν και πήγαμε και τον είδαμε.

Ερευνητής: Έχετε την εικόνα του τώρα;

Πληροφορητής: Ναι ναι την εικόνα του τη θυμάμαι, γιατί θα σου πω τώρα παρακάτω τι τραγική ήτανε η κατάσταση ότι το πόδι του, όταν περπατούσε, έβγαζε έναν θόρυβο, γιατί ήταν ξύλινο το ένα το πόδι του ναι, γι' αυτό τον έλεγαν Τοπάλ Οσμάν, Οσμάν ο Τοπάλ ο κουτσός. Και όταν φέρανε, πιάσανε δύο, ο ένας ήτανε συγγενής μας και γείτονας κολλημένα τα σπίτια μας, ο Ισαάκ ο Τοκατλίδης, και εδώ τώρα έχει αδελφό, τον Ιορδάνη Τοκατλίδη που ήταν ράφτης. Αυτουνού ο αδελφός ήτανε μεγαλύτερος από αυτόνα, ήταν τότε δεκαέξι, δεκαεφτά χρονών ξέρω γω

πόσο ήτανε ο Ισαάκ. Τον είδα που τον φέρανε οι άνθρωποι του Τοπάλ Οσμάν και τον πήραν και την άλλη μέρα μάθαμε τον κάψαν στα καζάνια, ζωντανούς τους ρίξανε. Αυτοί τι παιδιά κάτι μαλώσανε, κάτι κάνανε και τους είχε η αστυνομία μέσα, αυτός πήγε στο κρατητήριο, τους πήρε και τους έριξε στα καζάνια και τους έκαψε.

Ερευνητής: Η μορφή σας έμεινε του Τοπάλ Οσμάν πέρα από το πόδι πώς ήταν το παρυσιαστικό του;

Πληροφορητής: Ε τώρα μπορεί να θυμηθεί κανένας; Έναν άνθρωπο με τα σιλάχα και τα αυτά τον είδαμε και τρομάξαμε.

Ερευνητής: Τρομάξατε.

Πληροφορητής: Και κάναμε πίσω και μετά από λίγο, εκεί γυρίζαμε εκεί μέσ' στον κόσμο μ' αυτόν τον φίλο μου, και φέρανε τον Ισαάκ με τον άλλον, τους είδα, τα έχασα εγώ, γιατί κολλημένα τα σπίτια μας, δηλαδή ένα ντουβάρι μας χώριζε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με του...

Ερευνητής: Τοκατλίδη.

Πληροφορητής: Τοκατλίδη του... και συγγενείς ήμασταν. Ο δάσκαλος που είχε την Χρυσάνα ήταν πρώτα ξαδέλφια με τη μάνα μου και η άλλη η θεία μου η Τοκατλίδου, του θείου Μιλτιάδη αδελφοκόριτσο ήτανε, του Λεωνίδα η μάνα, ξέρω γω, πως το λένε, ήμασταν σαν μια οικογένεια, ένα ντουβάρι μας χώριζε και όταν τον είδα τον Ισαάκ τα 'χασα, τα 'χασα πού τον πάνε οι τζανταρμάδες, όχι οι τζανταρμάδες, αυτούς τους τσετέδες που είχε ο Τοπάλ Οσμάν και με τα σπαθιά τους, με τα όπλα τους πήραν, δεμένους και τους πήραν πάνω στο καϊκι και, δεν είχε παραλία να 'ρθει το πλοίο, 'ήρθε με το καϊκι και με το καϊκι τους βάλαν στο πλοίο και μετά του κάψαν ζωντανούς, τους ρίξανε στα καζάνια. Τον Ισαάκ και ο άλλος τι ήτανε δεν ξέρω, δεν τον γνώριζα. Βέβαια αυτή η εικόνα του... λεβέντης ο Ισαάκ δεκαεφτά δεκαοχτώ χρονών παιδί μαύρο μαλλί, ξέρω γω, ομορφόπαιδο και τα λοιπά, αυτή η εικόνα...

Ερευνητής: Σας έμεινε ως τώρα.

Πληροφορητής: Άλλη μια εικόνα που θυμάμαι από τη Φάτσα ήτανε, μικρά παιδιά, στη Φάτσα είχε ένα μοναστήρι ο Άγιος Κωνσταντίνος, το οποίο ήταν τεράστιο, υπήρχαν τα αυτά, τα χαλάσματα, αλλά το μήκος ήταν τεράστιο, λέγανε ότι ήταν από τα μεγαλύτερα μοναστήρια που είχανε επί Βυζαντίου σε

μήκος και αυτό είχε απάνω ψηλά ψηφιδωτές εικόνες, δηλαδή με πέτρες, οι οποίες ήταν φυσικές, με χρώματα φτιάχνανε εικόνες, αυτές που υπάρχουνε στην Αγιά Σοφιά...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πηγαίναμε εμείς, πού να ξέραμε, και φτιάσαμε κάτι κοπίδια και βγάξαμε τις... τα αυτά κωνσταντινάτα τα λέγαμε, και παίζαμε μπίλιες, πέντε απ' αυτά δίναμε και παίζαμε μπίλιες.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ενώ αυτή σαν εικόνα ήταν αμύθητης αξίας πράμα. Και όταν ήρθαμε στην Ελλάδα το '24, είχα μια σακούλα και είχα απ' αυτές τις πέτρες μέσα και κάποιος εκεί στην Αθήνα μου τα ζήτησε, του τα έδωσα και η μαμά μου μετά, η θεία μου δηλαδή που την έλεγα μαμά, τρελάθηκες, μου λέει, αυτά ξέρεις, μου έδωσε ένα κουλούρι, ξέρω γω τι μου έδωσε, στον Πειραιά τότε που ήμασταν...

Ερευνητής: Προσφυγόπουλα.

Ερευνητής: Προσφυγόπουλα ναι. Και έτσι αυτές οι...

Ερευνητής: Ναι δηλαδή το παιδικό μυαλό τι μπορεί να διανοηθεί για να παίξει, τα πάντα.

Ερευνητής: Και μείς όταν ήρθαμε στον Πειραιά μας πήγαν σ' ένα νησί κοντά εκεί στον Πειραιά κάπου σ' ένα νησί στη Σαλαμίνα κάπου εκεί, Άι Γιώργη το λέγανε εκεί, ένα ξερονήσι και μας βάλανε και η πρώτη εντύπωση που είχα στην Ελλάδα είναι επίσης τραγική.

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Στο πλοίο απάνω, όταν περάσαμε τα Δαρδανέλια, πετούσαμε τα φέσια στη θάλασσα, τραγουδούσαμε, ξέρω γω, και το μόνο τραγούδι που λέγαμε «Βενιζέλε μας, πατέρα της Ελλάδος, ζήτω, ζήτω η λευτεριά, ζήτω και ο Λευτέρης», ξέρω γω, κι απάν' στο πλοίο είχε πολλούς που ήτανε βασιλόφρονες, πού να ξέρομε ότι στην Ελλάδα υπάρχουν βασιλόφρονες και Βενιζελικοί, εμείς ξέρομε η Ελλάδα είναι Βενιζέλος.

Ερευνητής: Βενιζέλος.

Πληροφορητής: Αυτό ξέραμε.

Ερευνητής: Ο ελευθερωτής Βενιζέλος.

Πληροφορητής: Ναι ο Ελευθερωτής και ο άνθρωπος που έκανε την Ελλάδα, Κρήτη, νησιά, Μακεδονία, Ήπειρο ξέρω γω αυτά όλα. Και εκεί αυτοί μας μισούσανε. Σου λέει αυτοί τι; Τους φέρνουμε εμείς, απ' το πλοίο για να μπούμε στη βάρκα, παιδιά εγώ τώρα εννιάμισή χρονών, από τους πρώτους μπήκαμε στη βάρκα για να πάμε στη σκάλα. Εκεί στη

σκάλα είδαμε μια βάρκα πεθαμένοι, γυμνοί, τους είχαν απάνω δηλαδή καραντίνα εκεί, ήταν και άλλοι πρόσφυγες εκεί και όσοι πεθαίναν, τους βάζαν εκεί και αρχίνησαν οι δικοί μας τι διάολο ήρθαμε εμείς από κει να πεθάνουμε εδώ;

Ερευνητής: Βέβαια πω πω!

Πληροφορητής: Και αρχίσαν να γυρίζουν πίσω το καϊκι να φύγουμε, να κάνουμε, δυο τρία παιδιά μπήκαμε και αυτοί ήταν μεγάλοι και οι μεγάλοι που μπήκαν στο καϊκι να φωνάζουν πού μας φέρνετε εδώ; Ήταν το καϊκι γεμάτο γυμνούς να πάν' να τους πετάξουν στη θάλασσα και...

Ερευνητής: Πόσα πτώματα περίπου;

Πληροφορητής: Νάταν έξι, επτά, δέκα πτώματα μέσα μέσα στο καϊκι;

Ερευνητής: Πω πω!

Πληροφορητής: Παραπάνω αν ήταν δεν ξέρω. Και εμείς τώρα όταν τα είδαμε, βγήκαμε και να φύγουμε πίσω. Φυσικά δεν μας άφησαν να φύγουμε πίσω στο πλοίο. Αμέσως ήρθε ένας αστυνόμος και άρχισε να βρίζει, να φωνάζει γιατί την αφήσατε τη βάρκα εδώ, γιατί δεν την πήρατε; Και μείναμε εκεί καμιά σαρανταριά μέρες καραντίνα και κάμποσοι πέθαναν από μας εκεί στην καραντίνα. Εκεί γινόταν ένα φοβερό πράγμα, κουρέψαν όλους. Η μάνα μου είχε κάτι μαλλιά μέχρι τη μέση της μεγάλα μαλλιά, την κουρέψανε με μια μηχανή που κουρεύουν τα πρόβατα, τους κουρέψανε. Και εκεί τα φαγητά που μας δίνανε ήτανε ελεεινά και τρισάθλια. Κλέβανε αυτοί οι υπεύθυνοι που ήτανε εκεί. Ήρθε μετά η επιτροπή, έγινε αναφορά, διότι με το πλοίο που ήρθε ήταν μαζί μας ο Λάμπρος Λαμπρινίδης, ο οποίος ήταν στην επιτροπή της ανταλλαγής. Εμείς ήμασταν το τελευταίο πλοίο. Από τη Φάτσα πήγαμε μέχρι την Τραπεζούντα όλα τα λιμάνια και παίρναμε όσους μένανε. Και γυρίζοντας πίσω πάλι Κερασούντα, Σαμψούντα, Πάφρα ξέρω γω, μείναμε για να μαζέψουμε τα υπολείμματα. Ήταν το τελευταίο πλοίο και μαζί μας ήταν και η επιτροπή της ανταλλαγής, που ήταν ξένοι και απ' τους Έλληνες ήταν ο Λάμπρος Λαμπρινίδης, που αργότερα ήταν υπουργός αργότερα στην κυβέρνηση. Ήταν και αυτός, πήγαν οι δικοί ας κάνουν παράπονα ξέρω γω εκεί και τα λοιπά και ήρθαν εξετάσανε και τα είδανε. Ό,τι σάπια είχε στην αγορά, πήγαιναν αυτοί τα παίρναν και τρώγανε τα λεφτά. Δηλαδή αντί να πάρουν φασόλια ή αυτά παίρνανε σάπια ξέρω γω εκεί τα λοιπά.

Ερευνητής: Αυτά ποιος τα έκανε η επιτροπή αποκαταστάσεως;

Πληροφορητής: Η επιτροπή αποκαταστάσεως ήρθε πήρε μέτρα, οι υπεύθυνοι αυτοί που ήταν εκεί.

Ερευνητής: Η υπεύθυνη επιτροπή.

Πληροφορητής: Αυτοί που είχανε τα ψώνια στο νησί.

Ερευνητής: Στο νησί ναι.

Πληροφορητής: Και επειδή αρχίνησαν και κά-
ναν οι δικοί μας παράπονα, ήρθαν απ' την
πρόνοια από την επιτροπή αποκατάστασης
προσφύγων εκεί και πραγματικά εξετάσανε
και βρήκανε φασόλια σάπια, τα οποία ήταν
για πέταμα. Αυτοί τα παίρνουν μου φαίνεται
τσάμπα και λογάριζαν ότι πήραν καλά φα-
σόλια, καλό κρέας, καλά ξέρω γω ρεβίθια,
καλά πώς τα λέμε... φακές ξέρω γω, όσπρια
γενικά. Τα μαμούδια βγαίνουν πάνω και δεν τα
πετούσανε.

Ερευνητής: Σας έμεινε και αυτή η πρώτη υπο-
δοχή η τρισάθλια.

Πληροφορητής: Άλλη υποδοχή την οποία θυμά-
μαι, είναι από κει ύστερα φύγαμε, ερχότανε
κόσμος, δεν επιτρέπονταν μέσα στην καρ-
ντίνα και φωνάζανε: είναι κανένας από την
Ούνια, τη Σαμφούντα, την Πάφρα ξέρω γω
να δούνε τους δικούς τους. Και θυμάμαι ήρθε
ο Αλέξης ο Καζαντζής, ο Καζαντζόγλου ο
Αλέξης, γιατί ήταν αρραβωνιασμένος με τη
θεία μου, αυτός έφυγε απ' τα αντάρτικα και
πήγε στο στρατό ξέρω εγώ εκεί και τα λοιπά.

Ερευνητής: Ήταν στο αντάρτικο του Πόντου.

Πληροφορητής: Του Πόντου, μετά πέρασε στον
στρατό και ήρθε νωρίτερα εδώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έψαχνε τώρα να βρει εμάς,
να βρει την αρραβωνιαστικιά του και εκεί εδώ
είμαστε ξέρω γω και τα λοιπά τέλος πάντων,
ήρθε να μας φέρει εδώ στην Κατερίνη. Εμείς
κάναμε και μεγάλη βλακεία, όταν ήρθαμε εδώ,
γιατί ένας ξάδελφός μου, ο οποίος ήτανε ένας
από τους... πώς τους λένε,... από τη φρουρά
του Πλαστήρα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φαντάρος και αυτός ο Λάμπρος,
ο Ναλπαντίδης πέθανε εδώ στο λόφο, ο Ναλ-
παντίδης ήρθε αυτός και λέει γιαγιά θα έρθεις
στη Δράμα, θα έρθεις στη Δράμα, είναι και η
αδελφή του η Αμαλία εκεί, η Πολυξένη το ένα
το άλλο. Θα έρθεις εκεί, γιατί φύγαν πολλοί
Τούρκοι, πολλοί Τούρκοι και έχει άδεια σπί-
τια. Όταν πήγαμε όμως, δεν βρήκαμε ούτε

σπίτι ούτε... ήμασταν στα...

Ερευνητής: Ενοίκια.

Πληροφορητής: Κάτω απ' τις λαμαρίνες και εκεί
χιόνια, κακό και τα λοιπά και κοντεύαμε να
πεθάνομε όλοι από το κρύο, δεν βρήκαμε
σπίτι τον πρώτο χρόνο, τον δεύτερο χρόνο
βρήκαμε σπίτι και τα λοιπά.

Ερευνητής: Πόσον καιρό μένατε στη Δράμα;

Πληροφορητής: Μέχρι το 1941.

Ερευνητής: Μέχρι το '41 αρκετά χρόνια.

Πληροφορητής: Από το '24 μέχρι το 1941 μεί-
ναμε εκεί. Και άλλη εικόνα, τώρα επειδή ήμα-
σταν στο πλυσταριό μέσα, η θεία μου, ακόμα
δεν ήρθε να παντρευτεί με τον Αλέξη ακόμα,
δεν ήθελε να αφήσει τη μάνα της ξέρω γω και
τα λοιπά, να μας αφήσει μικρά παιδιά, ήμα-
σταν οι δυο μας με τον Λεωνίδα, πήγε μια
νύχτα σε μια αχυρώνα, έσπασε την πόρτα και
μας έβαλε μέσα, γιατί εκεί που ήμασταν σχε-
δόν στο ύπαιθρο, Γενάρης, τέλη του Δεκέμ-
βρη, τέλη του Δεκέμβρη και ήμασταν έξω.
Χιόνια, κακό, βροχές μέχρι 10, 12 βαθμούς
υπό το μηδέν και πήγε μας έβαλε μέσα. Το
πρωί αυτός που την είχε την αχυρώνα, είχε
δυο παϊτόνια με άλογα, τα παϊτόνια που λέ-
γαμε και ήρθε το πρωί να πάρει άχυρα να πάει
να τα δώσει στον στάβλο και βλέπει μέσα
φωτιά. Έρχεται μέσα, εμείς κοντά στην πόρτα
που είχε ένα άδειο μέρος, όπως είναι αυτό το
δωμάτιο, που είχε πάνω το άχυρο, εκεί φτιά-
σαμε μια φωλιά και ανάψαμε φωτιά να φτιά-
σουμε φαΐ να φάμε, γιατί δεν μπορούσαμε
ούτε φαΐ να ψήσουμε ούτε τίποτα δεν είχε
εκεί το μέρος που κοιμόμαστε. Και άρχισε
αυτός να φωνάζει, να λέει, σηκώνεται η θεία
μου απάνω, η οποία δεν φοβόταν τους Τούρ-
κους και είχε ιστορίες με την αδελφή της, της
Μαρίκας τη μάνα, που όταν βάλαν το κα-
μπαναριό στη Φάτσα του Άι Νικόλα χτύπησε
τους χωροφύλακες, δεν ήτανε από τις γυναι-
κες που φοβότανε. Όρμησε απάνω και τα
λοιπά. Πήρε ένα δαυλό λέει θα δώσω φωτιά,
αμάν μη. Και έτσι μέναμε κει μέσα εκείνο τον
χειμώνα τον περάσαμε και αργότερα φύγαμε
και τα λοιπά. Επίσης από κει θυμάμαι ένα φο-
βερό πράγμα. Στη Δράμα τότε στη μεραρχία
ήτανε ένας πολύ γνωστός στρατηγός που το
'35 τον εκτελέσανε μαζί με τον Παπούλα, τον
Κοιμήση, ο Κοιμήσης ήταν διοικητής της με-
ραρχίας φοβερά Βενιζελικός και έπαιρνε από
τους Πόντιους και τους πήγαινε στα χωριά,
στα σύνορα τα βουλγάρικα, Σιδηρόνερο, Πα-
πάδες, Λευκόγια πάνω ξέρω γω σ' αυτά όλα

τα χωριά μέχρι το Παρανέστι εκεί όλα αυτά τα χωριά πήγαινε, τους έδιναν όπλα, είχαν όπλα, τη νύχτα φυλάγανε, γιατί ερχόταν κομιτατζήδες, κομιτατζήδες, αυτοί που ήταν Βούλγαροι, που ήταν φίλοι και ερχότανε, κλέβανε, κάνανε ξέρω γω και τα λοιπά. Και έτσι μας πήγαν σ' ένα χωριό, το οποίο λεγότανε Καλή Βρύση, Γκόρνιτσα το λέγανε, Καλή βρύση, μας πήρανε και μας και είδανε (έχουμε εδώ μια τηλεφωνική παρεμβολή και διακοπή της ροής). Με φωνάζει ο λοχαγός να μου δώσει όπλο, όταν με είδε....

Ερευνητής: Ήσασταν εύσωμος.

Πληροφορητής: Ήμουν 11 χρονών, εσύ τι θες εδώ; Λέω τώρα δεν με φωνάζατε, Ταχτσίδης Νικόλαος δεν φώναξε; Λέει ναι, εσύ είσαι; Λέει πού είναι ο πατέρας σου; Ο πατέρας μου τον κρέμασαν οι Τούρκοι. Η Κεράσα τι σου είναι; Μάνα μου. Ε τους κερατάδες μωρά με στείλανε εδώ, λέει. Μετά γυρίσαμε πίσω.

Ερευνητής: Εδώ λίγο θέλω να σας ρωτήσω κάτι η επιλογή γινόταν ειδικά για τους Πόντιους, Πόντιους παίρνανε, προτιμούσαν ή υπήρχαν κι άλλοι πρόσφυγες;

Πληροφορητής: Αυτούς που σου λέω σ' αυτά τα χωριά όλοι ήτανε από τον Πόντο, οι περισσότεροι ήτανε από την Πάφρα.

Ερευνητής: Γιατί τους επιλέξανε αυτούς και...

Πληροφορητής: Γιατί ήταν αντάρτες στην Τουρκία.

Ερευνητής: Α επειδή ήταν αντάρτες τους είχαν...

Πληροφορητής: Να φυλάξουν τα σύνορα.

Ερευνητής: Να φυλάξουν τα σύνορα.

Πληροφορητής: Και ξέροντας ότι αυτοί όλοι ήταν Βενιζελικοί ο Κοιμήσης ο στρατηγός. Όλα τα σύνορα αυτά, τα χωριά της Δράμας πάνω από την Εξοχή, το Νευροκόπι, Κίσα ξέρω γω, Λευκόγια, Παπάδες, Ουσένιτσα, το Σιδηρόνερο δηλαδή, μέχρι το Παρανέστι εκείνα όλα τα χωριά είχε Πόντιους εκεί απάνω με τα όπλα όλη νύχτα φυλάγανε ξέρω γω και λοιπά και αυτή την περίπτωση τη θυμάμαι.

Ερευνητής: Εκεί είχατε με τους κομιτατζήδες κανένα...

Πληροφορητής: Ε είχαν ύστερα έγινε το '26 επί Παγκάλου

Ερευνητής: Το '26.

Πληροφορητής: Κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας ο Πάγκαλος τότε και μπήκαν οι δικοί μας μέσα στη Βουλγαρία και κάνανε ορισμένα αντιλαϊκές πράξεις ξέρω γω και

λοιπά, γι' αυτό το '41 όταν ήρθαν οι Βούλγαροι η Δράμα προσαρτήστηκε, δεν ήταν κατοχή, προσάρτηση ήτανε, δηλαδή έγινε Βουλγαρία. Γι' αυτό οι Βούλγαροι πιέζανε τον κόσμο να φύγει. Φέρνανε από τη Δοβρουτσά, από άλλα μέρη ξέρω γω φέρνανε Βούλγαρους, μετά τον πόλεμο να υπάρχει πλειοψηφία Βουλγάρων για να φύγουν οι Έλληνες.

Ερευνητής: Και πώς ξεσηκωθήκατε τότε και ήρθατε από κει γι' αυτόν τον λόγο;

Πληροφορητής: Να σας πω εγώ πώς έφυγα. Εγώ από μικρός μπήκα στο εργατικό κίνημα, γι' αυτό απ' το Γυμνάσιο απ' την Τρίτη τάξη και με διώξανε από όλα τα Γυμνάσια της Ελλάδος.

Ερευνητής: Απ' την Τρίτη Γυμνασίου.

Πληροφορητής: Ναι. Κάναμε απεργίες, εγώ δηλαδή τότε με την κρίση του '32, τη μεγάλη κρίση, εκεί ήτανε μονοκαλλιέργεια καπνά και τα λοιπά, υπόφερε '29-'32 υπόφερε, φτιάναν μόνον καπνά, τα καπνά δεν πουλιόταν και ο κόσμος πεινούσε. Αφού τα (εδώ δεν ακούγεται καθαρά ο πληροφορητής).

Ερευνητής: Αυτά πρώτη φορά τα ακούω, κυρ Νίκο.

Πληροφορητής: Στη μεγάλη κρίση του '29, '31, '32 εκεί υπόφερε πολύ ο κόσμος. Υπόφερε πολύ, γιατί όλο καπνά φτιάναν, τίποτε άλλο και δουλεύουνε κατά κάποιον τρόπο αποκλειστικώς.

Ερευνητής: Μπήκατε στο κίνημα είπατε, ναι θέλω ν' ακούσω...

Πληροφορητής: Τώρα όταν μπήκα εγώ στο κίνημα και στη διάρκεια του πολέμου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και στη διάρκεια του πολέμου δηλαδή πήγα φαντάρος εγώ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στα οχυρά ήμανε, στη μεραρχία την 7η εκεί στα οχυρά... εμείς είχαμε κομμουνιστική οργάνωση στο στρατό και μάλιστα επειδή το γράμμα όσοι ήταν στις φυλακές είπε ότι καλύβα, ταμπούρι και λοιπά, εμείς κάποιες δουλειές τις μοιράσαμε, εκεί όμως ο επιτελάρχης της μεραρχίας ένας Μανιδάκης, Μανιδάκης, πιάσανε ένα από κει ξέρεις και φέρανε απ' όλα τα τμήματα, εμείς στον πόλεμο, σάματις τι γινότανε, φυλάγαμε τα οχυρά, αλλά δεν είχε πόλεμο. Και από όλες τις μονάδες έφερε αντιπροσώπους και από την Τσατάλτζα ένα παιδί. Αυτή την οργάνωση εμείς την είχαμε. Τώρα όταν ήρθανε, έγινε μιας βδομάδας πόλεμος κατά των Γερ-

μανών, ο διοικητής της Μεραρχίας μας ο Στεριόπουλος και ο Μανιδάκης ο επιτελάρχης φύγανε. Μόλις μας επιτέθηκαν οι Γερμανοί Κυριακή, Κυριακή έξι η ώρα το απόγευμα, έξι του Απριλίου του '41 αυτοί σηκώθηκαν και φύγανε. Πήγαν στην Καβάλα, πήραν το μοτόρ και πήγαν στην Αθήνα. Εν τω μεταξύ όμως πήραν παράσημα ήρωα και οι δυο και ο Μανιδάκης και ο Στεριόπουλος. Και διοικητής της μεραρχίας μας για μια μέρα ήταν ο γενικός αρχίατρος Διονύσιος Μαρκάκης και μετά ήρθε ο Ευάγγελος Παπάς, συνταγματάρχης από το Παρανέστι και ανέλαβε τη μεραρχία και κρατήσαμε τέσσερις, πέντε μέρες, αλλά την τέταρτη, πέμπτη μέρα δεν είχαμε νερό, τα οχυρά τα είχαν αδειάσει οι φαλαγγίτες και οι αξιωματικοί. Εμείς όμως επειδή είχαμε κομματικές οργανώσεις στην επαρχία, μέσα στα οχυρά τον οπλισμό το κρύψαμε πολύ εύκολα. Εκεί που ήταν τα τούνελ, μέσα στα αυτά και τα λοιπά φτιάσαμε έναν τοίχο. Πίσω από τον τοίχο όμως ήτανε όπλα, πολυβόλα, χειροβομβίδες, ξέρω γω και τα λοιπά. Και έτυχε το 1941, σε κανένα μέρος του κόσμου δεν θυμάμαι, απ' όσα διάβασα για την αντίσταση κατά των Γερμανών, δεν θα υπήρχε οργάνωση να είχε 3, 4 χιλιάδες όπλα, πολυβόλα, χιλιάδες χειροβομβίδες στα χέρια μας. Ήταν μέσα στα οχυρά, ξέραμε εμείς πού είναι, πήγαινες χαλνούσες το ντουβάρι, από μέσα ήτανε. Και επειδή οι Βούλγαροι φτιάνανε πιέσεις για να φύγει ο κόσμος από κει, για να φύγει ο κόσμος, κατά κύρια αρχίσανε κατά των Ποντίων.

Ερευνητής: Ναι αυτό λίγο θέλω να τονιστεί (μιλάει ο ένας πάνω στον άλλον).

Πληροφορητής: Κατά των Ποντίων στην αρχή, επειδή στα σύνορά μας είχε βάλει ο Κοιμήσης και ο Πάγκαλος και φυλάγαμε τα σύνορα, το '26 μπήκαν μέσα οι δικοί μας και τα λοιπά, σου λέει αυτοί είναι οι άνθρωποι που ξέρω που μπορούν να αντισταθούν και τα λοιπά, αρχίνησαν το κυνηγητό ενάντια στον Ποντιακό Ελληνισμό.

Ερευνητής: Ναι αυτό θέλω να το ακούσω υπεύθυνα, το άκουσα και από άλλους.

Πληροφορητής: Έγιναν πολλά. Την πρώτη μέρα της εξέγερσης απότυχε στην Ευρώπη, αλλά οι δικοί μας νομίζανε θα γίνει αυτό σε όλο τον κόσμο και επειδή τότε οι Γερμανοί χτύπησαν και τη Σοβιετική Ένωση τον Ιούνιο ή 17 του Σεπτεμβρίου, δεν μπορώ να θυμηθώ, έγινε η εξέγερση οι δικοί μας, θυμάμαι ένας που ήταν

από τους υπεύθυνους της οργάνωσης τότε έλεγε, και μια σφαίρα να λείψει απ' το ανατολικό μέτωπο και να καρφωθεί στα στήθη μας, πρώτον να σώσουμε την Μακεδονία από το να γίνει βουλγάρικη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και δεύτερον αν βοηθήσουμε την Σοβιετική Ένωση και νικήσουνε τους Γερμανούς, οι Βούλγαροι θα φύγουν από δω, γιατί η νίκη θα 'ναι των συμμάχων και θα φύγουνε, τι θα κάνουνε άμα νικήσουν οι σύμμαχοι και τα λοιπά. Και έγινε εξέγερση, έγινε εξέγερση το βράδυ κάψαν το εργοστάσιο, ένας Σαμψών Κανετίδης Πόντιος δούλευε στο εργοστάσιο, τον βάλαν και έβαλε τη φωτιά, σκοτάδι και τα λοιπά και κατέβασαν δυο σώματα στρατού οι Βούλγαροι τότε στη Μακεδονία σου λέει μήπως αυτό επεκταθεί και στις άλλες πόλεις της Μακεδονίας. Και έγινε η σφαγή στη δράμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ έχασα κουινιάδο, τον κουινιάδο μου σκοτώσανε, ήτανε από την Σαμψούντα. Ο πεθερός μου ήταν αντάρτης στη Μικρά Ασία.

Ερευνητής: Με ποιο όνομα; Καπετάνιος τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, Σωτηριάδης λεγότανε.

Ερευνητής: Σωτηριάδης.

Πληροφορητής: Γιάννης Σωτηριάδης ο κουινιάδος μου τον σφάξανε. Και εγώ όμως έφυγα λίγο νωρίτερα ως εξής. Η οικογένειά μου ήτανε εκεί. Εγώ έφυγα λίγο νωρίτερα, γιατί η οργάνωση της Δράμας μέσα υπήρχαν οι οποίοι έλεγαν να μην γίνει η εξέγερση. Μεταξύ των οποίων ήτανε μία Σοφία Γαβριηλίδου, που ο άντρας της ήταν στην Ακροναυπλία φυλακή. Αυτή ήταν από τους υπεύθυνους της οργάνωσης εκεί με έναν Κρόκο Μιχάλη και έρχεται η Σοφία με βρίσκει και μου λέει θα πας, εσύ γνωρίζεις καλά τον Κερασίδη, τότε ήταν στο Μακεδονικό γραφείο ο Κερασίδης, αλλά επειδή έκανε χρόνια... (τέλος αφήγησης).

Πληροφορητής: Ο Καγιάς και ο Καλαϊτζής και ο Παστουρματζής ο Χρήστος ετοιμάζουν εξέγερση. Εμείς καμιά εντολή δεν έχουμε ακόμα οι οργανώσεις. Ήταν η προσωρινή διοίκηση στην Αθήνα του ΚΚΕ, αλλά εμείς δεν έχουμε σχέση μ' αυτούς. Πιάσαμε σχέση με τη Θεσσαλονίκη με το Μακεδονικό γραφείο να πας να βρεις τον Κερασίδη. Πήγα στη Θεσσαλονίκη, βρήκα τον Κερασίδη τον Σίμο, τον βρή-

σκω. Μου λέει εντάξει θα στείλω εγώ απάνω ανθρώπους, αλλά εσύ θα πας στην Κατερίνη. Γιατί να πάω στην Κατερίνη; Εγώ οικογένεια... Πρέπει να πας δυο, τρεις, πέντε μέρες και μετά θα ξαναγυρίσεις, λέει και βλέπομε. Θα πας μια εκδρομή, επειδή οι συγγενείς σου όλοι είναι στην Κατερίνη, γιατί ήξερε τον Γιώργο τον Ναλπαντίδη, ο ξάδελφός μου, ήξερε ότι εγώ γνωρίζω τον Γιάννη... τον Νίκο τον Σιδηρόπουλο, τον Γιάννη τον Κούλα ξέρω γω και τα λοιπά λέει θα πας στην Κατερίνη να τους πεις έχουν συνδεθεί αυτοί με την προσωρινή διοίκηση στην Αθήνα με την κεντρική επιτροπή, δηλαδή προσωρινή εκεί πέρα, εμείς έχουμε πληροφορίες ότι μέσα εκεί υπάρχουν άνθρωποι της ασφάλειας. Γι' αυτό πρέπει να απαγκιστρωθούν απ' αυτή την οργάνωση και να συνδεθούν με τη νέα κεντρική επιτροπή, γιατί απ' τα νησιά έχουν έρθει παλιοί κομμουνιστές εκλεγμένα ξέρω γω ο Πέτρος Ρούσος, ο Καραγκίτσος, η Χρύσα Χατζηβασιλείου, ο Τζήμας αυτοί πήγαν και κάνανε τη Νέα Κεντρική Επιτροπή. Λέει να συνδεθούν με αυτήν, να ξεκόψουν από την προσωρινή, διότι εκεί μέσα μπορεί να υπάρχει ασφάλεια να τους δώσουν στους Γερμανούς. Εγώ όταν άκουσα τόσο σοβαρή είναι η κατάσταση, έρχομαι εδώ. Μου δίνει και μια προκήρυξη της νέας κεντρικής επιτροπής με υπογραφές του Ρούσου, του Καραγκίτση, του Τζήμα ξέρω γω και τα λοιπά και έρχομαι εδώ. Πήγα έμεινα στον ξάδελφό μου τον Γιώργο τον Ναλπαντίδη. Την άλλη μέρα με έφερε σε επαφή με τον Νίκο τον Σιδηρόπουλο, με τον Γιάννη τον Κούλα, τον Κώστα τον Πολίτη, τον Τομπουλίδη τον Κώστα, Καρυπηδαίους δύο αδέρφια, τον Κάτσικα τον Γιώργο, δέκα ήμασταν. Την άλλη μέρα μέσα στο πάρκο είχε ένα καφενείο. Κάναμε μια συνεδρίαση εκεί και τους είπα εγώ τι μου είπε ο Κερασίδης. Δηλαδή εγώ ήρθα σαν σύνδεσμος, ήμασταν δέκα. Συμφώνησαν, ξέραν τον Κερασίδη, ξέραν αυτούς της νέας κεντρικής επιτροπής απ' το συνέδριο και συμφώνησαν και πραγματικά ξέκοψαν απ' την προσωρινή διοίκηση και έγινε η πρώτη οργάνωση που υπάγονταν πλέον στο Μακεδονικό Γραφείο και το Μακεδονικό Γραφείο είχε σχέση με την νέα κεντρική επιτροπή. Αυτό μετά από δυο μέρες κήρυξαν οι Γερμανοί τον πόλεμο κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Όταν ήρθα εγώ, ξαναπήγα στη δράμα, ξανά γύρισα, πήγα έφερα τη γυναίκα μου και το παιδί.

Ερευνητής: Πότε είχατε παντρευτεί, δεν μας είπατε;

Πληροφορητής: Εγώ παντρεύτηκα το '38.

Ερευνητής: Το '38. Η γυναίκα σου ήταν μέσα από την οργάνωση;

Πληροφορητής: Όχι καμία σχέση.

Ερευνητής: Καμία σχέση.

Πληροφορητής: Καμία σχέση.

Ερευνητής: Αλλά η αγάπη σας για τον αγώνα παρόλο που παντρευτήκατε, είχατε παιδί...

Πληροφορητής: Όλο το διάστημα της δικτατορίας του Μεταξά, ιδιαίτερα μετά που απολύθηκα από το '37 μέχρι το '41 που έφυγα από κει, τον παράνομο μηχανισμό εγώ και ο Κινακίδης τώρα στη Δράμα και ένας Μιχάλης Λαμπριανίδης που πέθανε πριν από δυο χρόνια, εμείς είχαμε τον παράνομο μηχανισμό, πολύγραφους και τα λοιπά.

Ερευνητής: Άλλη δουλειά βιοποριστικό επάγγελμα ποιο ήταν;

Πληροφορητής: Εγώ είχα χρυσοχοείο και ωρολογοποιείο στη Δράμα, μετά τα πήραν οι Βούλγαροι, τα πήραν όλα και έφυγα. Δούλεψα φυσικά, όταν τελειώσαμε τα Γυμνάσια, δούλεψα ένα διάστημα τυπογράφος σε εφημερίδα, μετά σε ένα καλλιτεχνικό τυπογραφείο, βγάζαμε προκηρύξεις, αγγελίες θανάτων ξέρω γω τέτοια. Σ' ένα τέτοιο δούλεψα μια μετά πήγα σε ρολογάδικο και έμαθα. Και ύστερα όταν απολύθηκα και γύρισα από τον στρατό το '37 τον Μάρτιο, Φεβρουάριο απολύθηκα, δεν θυμάμαι τώρα ακριβώς ποιο μήνα, άνοιξα μαγαζί δικό μου χρυσοχοείο, το οποίο το είχα μέχρι που πήγα φαντάρος το '41.

Ερευνητής: Η γυναίκα σας ήταν Ποντία και αυτή;

Πληροφορητής: Ο πατέρας της ήταν αντάρτης στην Μικρά Ασία.

Ερευνητής: Εδώ τώρα είστε είπατε, να ακούσουμε αυτή τη ζωή μετά που γίνεται...

Πληροφορητής: Μετά όταν φύγαμε από εκεί, γίνεται η εξέγερση, γίνεται η σφαγή στη Δράμα. Ακούμε εδώ, εγώ δεν είμαι εκεί. Αλλά η μάνα μου και η θετή μου μάνα που με μεγάλωσε, είναι εκεί, δεν έρχονται αυτοί με μένα που έφερα τη γυναίκα μου και το παιδί τους πήρα και τους έφερα εδώ. Δεν ήξερα τι θα μας κάνουν, τα πράματά μας δεν μπορούσες να πάρεις τίποτα, τι να πάρεις, δεν αφήνουνε τίποτα ξέρω τι είχες ρούχα, χαλιά τέτοια πράματα και τα λοιπά, δεν τα αφήνουμε να φύγουμε. Αλλά όταν έγινε η σφαγή και ύστερα

πώς πας τώρα στη δράμα να πας και να τους φέρεις; Για να πας στη Δράμα, πρέπει να βγάλεις διαβατήριο, πρέπει να βγάλεις βίζα, γιατί θεωρούνταν Βουλγαρία εκεί. Και κατόρθωσα το '42 πριν απ' τα Χριστούγεννα στη Θεσσαλονίκη με τη βοήθεια της οργάνωσης και τα λοιπά, πήρα διαβατήριο ελληνικό, βίζα βουλγάρικη, πήγα στη Δράμα και τις έφερα δυο μάνες μου, την πραγματική μάνα και τη θετή.

Ερευνητής: Κατάλαβα ναι.

Πληροφορητής: Τις έφερα εδώ τα Χριστούγεννα του '42 και από τότε φυσικά εγώ βγήκα στην παρανομία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Βγήκα στην παρανομία, ήμασταν...

Ερευνητής: Ήταν η οργάνωση εδώ πολύ μεγάλη και...

Πληροφορητής: Της αντίστασης.

Ερευνητής: Της αντίστασης.

Πληροφορητής: Μετά όταν ξαναγύρισα εδώ, ήρθε ο δήμος ο Σιδηρόπουλος, ο Τάκης ο Τερζόπουλος ξέρω γω, του Κούλα τα αδέρφια και άλλοι μεγάλωσε η οργάνωση.

Ερευνητής: Ναι καμιά φορά άκουγα, όταν έγινε η αναγνώριση της αντίστασης, ένας που είχε έρθει από την Αθήνα, άκουγα, διάβασα στον τύπο, άρχισε με την έκφραση «ανταρτομάνα Πιερία», ναι τα Πιέρια είχαν πολλές οργανώσεις.

Ερευνητής: Το 50 σύνταγμα που θεωρούνταν το σύνταγμα της Θεσσαλονίκης, είχε πάνω από δυόμιση χιλιάδες αντάρτες.

Ερευνητής: Α τόσο πολύ, ανταρτομάνα.

Ερευνητής: Δηλαδή εγώ ήμανε πολιτικός επίτροπος αντιπρόσωπος στο ένα πενήντα τάγμα, στο οποίο ήμασταν 520 αντάρτες κατεβήκαμε και μπήκαμε στη θεσσαλονικεί, 520 αντάρτες όταν κατεβήκαμε και μπήκαμε στη Θεσσαλονίκη

Ερευνητής: Και το λημέρι σας πού ήτανε δηλαδή;

Πληροφορητής: Η έδρα μας ήτανε ο Βόρειος Όλυμπος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από το σανατόριο μέχρι τον Πλαταμώνα.

Ερευνητής: Αυτά τα έχετε περπατήσει όλα, κυρ Νικο;

Πληροφορητής: Αυτά ήμασταν εκεί, αλλά πήγαμε και στην Ήπειρο, πήγαμε και με τους Εγγλέζους μαζί κάναμε ανατινάξεις στη γραμμή Μέτσοβο, Θεσσαλία κάτω εκεί, στη

Δρακόπετρα, στην Κατάρρα για να κάνουμε ανατινάξεις με εντολή του στρατηγείου Μέσης Ανατολής.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχε γίνει ένα συγκρότημα του Καστανά της 10ης Μεραρχίας με τρία τάγματα, ένα τι δικό μας το ένα πενήντα τρία (153) των Πιερίων, το ένα δεκαέξι (116) του Βερμίου και ένα τάγμα του είκοσι οκτώ (28ου) συντάγματος. Τα δύο τάγματα φυλάγανε το ένα Μέτσοβο, το ένα κάτω στη Θεσσαλία, στα Μετέωρα ξέρω γω, και εμείς στη μέση, στο κέντρο κάθε βράδυ πηγαίναμε κάναμε ανατινάξεις.

Ερευνητής: Ανατινάξεις.

Πληροφορητής: Ανατινάξεις. Μέναμε σ' ένα οροπέδιο πάνω, λεγόταν Πατμάρι, ιταλικό όνομα ξέρω γω τι είχε, ένα βράδυ στην Κατάρρα, μετά στην Δρακόπετρα, λίγο παρακάτω εκεί οι δρόμοι είναι με αντιστήριξη και πηγαίναμε κάναμε, γιατί ήταν εντολή μέσα από το στρατηγείο, πρέπει να κοπεί ο δρόμος αυτός, γιατί οι Γερμανοί είχανε έναν δρόμο για να βοηθήσουνε τα τμήματά τους και τα πλοία τους που ήτανε στην αυτήν στο Ιόνιο...

Ερευνητής: Πέλαγος.

Πληροφορητής: Ναι να τα πάνε από κει, από Αθήνα δεν μπορούσαν να πάνε, στη Γιουγκοσλαβία είχαν μάχες ξέρω γω και τα φέρναν με τα τρένα στη Λάρισα και από κει με τα αυτοκίνητα Μέτσοβο, Γιάννενα και πηγαίνανε για τη θάλασσα να βοηθήσουν ξέρω γω τι. Και εμείς είχαμε εντολή έναν μήνα αυτή τη γραμμή να την κόψουμε. Και πραγματικά μείναμε έναν μήνα πάνω στο Πατιμάρι. Δεν είχαμε να φάμε, δεν μπορούσαμε να μετακινηθούμε. Και βρήκαμε αυτά πώς τα λένε, τυριά, κεφαλοτύρια και μας έπιασε μια δυσκοιλιότητα, ένα μήνα υποφέραμε όλοι απ' τη δυσκοιλιότητα. Είχαμε μαζί μας τον γιατρό τον Στέφανο τον Κουτσούρη. Διοικητής του τάγματός μας ήτανε ο Κώστας ο Ιωσηφίδης, είναι τώρα στη Νάουσα, καπετάνιος του τάγματος ήταν ένας δικηγόρος στη Θεσσαλονίκη τώρα ο Σιόντας ο Στέφανος δικηγόρος στη Θεσσαλονίκη τώρα αυτός, τριμελή διοίκηση είχαμε τότε, διοικητής, καπετάνιος...

Ερευνητής: Εκεί στο χωριό που λέγεται Ρητίνη σε κείνη την...

Πληροφορητής: Κάναμε πολλές μάχες.

Ερευνητής: Κάνατε μάχες και λοιπά.

Πληροφορητής: Και μάλιστα το 18 του Δεκέμβρη του '43...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έτυχε εμείς το τάγμα μας από τον Όλυμπο να πάμε στα Πιέρια για κάποιες αποστολές εκεί και τα λοιπά και πήγαμε εκεί, όταν αρχίνησαν οι μάχες ενάντια στη Ρητίνη και στο Ελατοχώρι, στην Σκουτέρνα.

Ερευνητής: Σκουτέρνα.

Πληροφορητής: Εκεί κάναμε μάχες. Ύστερα ήταν ένα τμήμα Γερμανών με τους Μοσχοποταμίτες, μετά εμείς τελευταίες μάχες εδώ στα Πιέρια κάναμε στον Κούκο μετά στα επάχθια. Είχαν φύγει οι Γερμανοί, αλλά δεν μπορούσαν να πάνε τα τμήματα στα επάχθια και οι Εγγλέζοι λέγανε πρέπει να εγκατασταθούν τα επάχθια, γιατί ο στόλος δεν μπορεί να μπει στη Σαλονίκη.

Ερευνητής: Κύριε Νίκο, τώρα μου θυμίσατε κάτι σε μένα. Γιατί όταν εμείς ήμασταν παιδιά λέγαμε ένα τραγούδι και θυμάμαι ο πατέρας μου με είπε, άλλο μη τραγουδείς ατο (τραγουδάει).

Πληροφορητής: Αυτό ήταν των δεξιών.

Ερευνητής: Των δεξιών ήταν αυτό; Και γιατί έλεγε ο πατέρα μ' μη λέτε αϊκα τραγούδα, μεγαλώσαμε φοβισμένα εμείς.

Πληροφορητής: Γιατί οι Κουκιώτες...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Από πολλά λάθη και εμείς φταίμε και εμείς φταίμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και περισσότερο φυσικά αυτοί, γιατί δεν ήρθαν μαζί μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πήγε ένας μοίραρχος που ήταν εδώ, ο Τσακάρης και ο Γουργουτσης λοχαγός τότε, αργότερα αντιστράτηγος, ξέρω γω, του ελληνικού στρατού. Πήγαν αυτοί και κατάφεραν τους πήραν μαζί τους, σιγά-σιγά τους μπλέξανε με τους Γερμανούς. Στην αρχή οι Κουκιώτες ούτε συζήτηση κάνανε να πάνε με τους Γερμανούς. Αυτοί ήταν φιλελεύθεροι άνθρωποι, αντάρτες στη Μικρά Ασία στον πόλεμο.

Ερευνητής: Ναι, μιλάμε για τον Κισά Μπατσάκ.

Πληροφορητής: Όλοι τους.

Ερευνητής: Όλοι τους.

Πληροφορητής: Αυτοί οι Κουκιώτες το '32 απ' τη Δράμα ήρθαν και αγорάσανε αυτό το σιφλίκι και το κάναν χωριό. Εγώ τον Κισά Μπατσάκ τον ήξερα από τον σύλλογο ποιντών οπλαρχηγών, γιατί ο σύλλογος των ποιντών οπλαρχηγών έδρα είχε τη Δράμα. Και όταν κάναμε γιορτές εμείς 25 Αυγούστου ντυ-

νόμασταν τα μικρά παιδιά μας ντύνανε, ξέρω γω, ο Κισά Μπατσάκ ήταν εκεί και ερχότανε και στο σπίτι μας και τον ήξερα. Και αυτοί τότε ήτανε Βενιζελικοί, αλλά τους εκμεταλλεύτηκαν αυτοί και σιγά-σιγά τους μπλέξανε με τους Γερμανούς. Και με την αυτήν ότι ναι μεν είμαστε με τους Γερμανούς, αλλά αυτό το ξέρουν οι Άγγλοι για να ετοιμαστούμε, όταν θα έρθουν να κάνουν απόβαση οι Άγγλοι, εμείς θα χτυπήσουμε τους Γερμανούς απ' τα μετόπισθεν.

Ερευνητής: Τους παγίδεψαν.

Πληροφορητής: Ναι δηλαδή οι Γερμανοί ήταν ηλίθιοι τέτοια πράματα. Και πήγαμε δυο φορές στον Κούκο, μια φορά πήγα και γω με τον Κικίτση και μ' αυτούς να μιλήσουμε, να έρθουν μαζί μας.

Ερευνητής: Να συνδιαλλαγείτε.

Πληροφορητής: Ναι να έρθουν μαζί μας, αλλά αυτό δεν τα καταφέραν οι Εγγλέζοι να μην έρθουν μαζί μας.

Ερευνητής: Δηλαδή θέλανε να είσατε διχασμένοι.

Πληροφορητής: Διχασμένοι. Άμα τώρα πάρεις τα αρχεία του φόρειν όφισ, αυτά διαβάζω αυτές τις μέρες, εκεί μέσα φαίνεται. Όλος ο σκοπός ήταν πώς θα καταστραφεί το ΕΑΜ ΕΛΑΣ, αλλά το ΕΑΜ ΕΛΑΣ τους ικανοποιούσε, γιατί ήταν ανατολικά της οροσειράς Πίνδου και εκεί ήταν οι συγκοινωνίες των Γερμανών. Δυτικά ήταν ο Ζέρβας, τι να τους κάνει; Εκεί δεν είχε συγκοινωνία οι Γερμανοί να πάνε και να φέρουν ούτε τίποτα. Ενώ οι στρατιωτικοί Άγγλοι λέγαν να βοηθηθεί ο ΕΛΑΣ, οι πολιτικοί λέγαν όχι. Μετά τον πόλεμο τι θα γίνει, θα πάμε με τους Ρώσους, τι θα γίνει. Αυτά διαβάζω αυτές τις μέρες δυστυχώς.

Ερευνητής: Δηλαδή εσείς σαν ΕΛΑΣ σαν οργάνωση τότε στον Κούκο υπερτερούσαν οι άλλοι που ήταν με τους Γερμανούς;

Πληροφορητής: Αυτοί ήταν οι Κουκιώτες, αυτοί είχανε ολιγαρχία εδώ, στην κατοχή όταν εμείς ήμασταν στα βουνά, ο Κισά Μπατσάκ ήταν στη Σαλονίκη. Μάλιστα τη βραδιά που χτυπήθηκε ο Κούκος ο Κισά Μπατσάκ δεν ήταν εδώ, ήταν στη Σαλονίκη. Εκεί ήταν ο Χρυσόχοου, συνταγματάρχης, μαζί με έναν στρατηγό, ο οποίος ήταν διευθυντής νομαρχιών επί Γερμανών. Αυτός τους εξόπλιζε και εκεί πήγαιναν και ερχόταν. Και ύστερα μετά το... από δω όσοι μέινανε από αυτούς πήγαν στο Κιλκίς. Και όταν χτυπήθηκε το Κιλκίς, εκείνο

το βράδυ εμείς βρήκαμε ταυτότητες, χιλιάδες ταυτότητες, τις οποίες δεν πρόκαναν να τις συμπληρώσουν. Εκείνο το βράδυ τους έκαναν όλους ΕΔΕΣ από ΠΑΟ τους κάναν ΕΔΕΣ. Τώρα εμφανίζονται σαν ΕΔΕΣΙΤΕΣ και παίρνουν συντάξεις. Εκεί όταν τους χτυπήσαμε στο Κιλκίς, αυτό έγινε, όταν φύγανε οι Γερμανοί. Οι τελευταίοι Γερμανοί εμείς κάναμε μάχες τελευταία με τους Γερμανούς στα φυλάκια, τώρα πώς λέγεται ο σταθμός αυτός, τους Ευζώνους, και δεν μας αφήσαν να περάσουμε στην Γιουγκοσλαβία, γιατί, αφού υπαγόμασταν στα τμήματα του αγγλικού στρατού, δεν είχαμε δικαίωμα να (εδώ μιλάει γρήγορα και δεν είναι σαφή τα λεγόμενα του).

Ερευνητής: Και πώς φτάνουμε στον εμφύλιο; Λίγο θα σας στεναχωρήσω, κυρ' Νίκο, αλλά είστε ο ενδεδειγμένος και έτσι θέλω να περάσετε...

Πληροφορητής: Όλοι οι άνθρωποι έχουνε διάφορες γνώμες.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ έχω τη δικιά μου γνώμη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η δικιά μου η γνώμη ταυτίζεται με την τελευταία απόφαση του ΚΚΕ του '57 που λέει ότι μπορούσαμε να αποφύγουμε τον εμφύλιο. Εγώ μάλιστα λέω ότι οι δικοί μας επειδή δεν ξέραν από πολιτική, δεν ξέραν από πολιτική, φυσικά τώρα τα βλέπω, δεν τα έβλεπα τότε, δεν ξέραν από πολιτική, μπλέχτηκαν στα Δεκεμβριανά.

Ερευνητής: Δεν έπρεπε.

Πληροφορητής: Δεν έπρεπε σε καμιά περίπτωση. Αν βλέπανε ότι οι Ρώσοι δεν θα κατεβούν εδώ, απόδειξη ήταν ότι οι Ρώσοι δεν κατέβαιναν εδώ, εμείς φτάσαμε στους Ευζώνους και ο Σκόμπι ειδοποίησε την ομάδα μεραρχιών απαγορεύεται οι Έλληνες να μπουν στη Θεσσαλία, στην Αλβανία απαγορεύεται να μπει. Ήταν ζώνες που ήταν για τους σοβιετικούς. Οι σοβιετικοί τον Σεπτέμβριο, 23 του Σεπτέμβρη, είναι στη Δοϊράνη, είναι 40 χιλιόμετρα η Θεσσαλονίκη και δεν έρχονται να κόψουν όλα τα τμήματα των Γερμανών που ήτανε στην υπόλοιπη Ελλάδα να κοπούν και δεν ήρθαν. Και φυσικά τώρα το μαθαίνουμε αυτό, υπάρχουν γραπτά φυσικά. Δύο στελέχη του Εαμικού κινήματος κομμουνιστές, ο Γιώργος Ελευθεριάδης από την Τραπεζούντα, ήταν μέλος του πολιτικού γραφείου του ΚΚΕ και ένας Λευτέρης Ματσούκας, Βεριώ-

της, που ήταν στην Ανατολική Μακεδονία υπεύθυνος, πήγαν και βρήκαν τον Κιοπούχεν και του λένε στρατηγέ, γιατί δεν έρχεστε στη Θεσσαλονίκη; Όλοι οι Γερμανοί, Σεπτέμβριος, ενώ απ' την Ελλάδα φύγανε απ' την Αθήνα 12 Οκτώβρη και απ' τη Θεσσαλονίκη μέχρι 2 Νοεμβρίου πολεμούσανε εδώ, και τους λέει εγώ έχω διαταγή απ' το αρχηγείο μου, απ' το στρατηγείο που λέει Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, δεν μπορώ να πάω στην Ελλάδα. Άρα η ζώνη επιχειρήσεων, για να μην πούμε ζώνες επιρροής (μιλάει γρήγορα και δεν ακούγεται καθαρά). Ο Μπακιρζής ο στρατηγός, που ήταν αρχηγός των ομάδων Ανατολικής Μακεδονίας, έλεγε, αν πάμε στη Γιουγκοσλαβία, αν πάμε στη Γιουγκοσλαβία, επειδή οι Γερμανοί θα τα αφήσουν όλα εκεί μέσα, δεν θα μπορέσουν να τα πάρουν, γιατί τελειώνει ο πόλεμος, όσοι θα πάνε απάνω, θα έρθει ο καθένας με ένα πυροβόλο και τα λοιπά, ο ΕΛΑΣ θα είναι πανίσχυρος μετά. Αλλά εκεί ήρθε ο μοτοσικλετιστής και απαγορεύεται να μπειτε μέσα. Και γυρίσαμε πίσω και έγινε η μάχη του Κιλκίς και μετά Θεσσαλονίκη. Τώρα εάν οι δικοί μας ξέραν αυτά τα πράγματα, τα ξέρανε, αλλά εάν τα σταθμίζανε και τα βλέπανε ότι εδώ είναι ζώνη επιχειρήσεων αγγλική και ότι οι Άγγλοι αφού είναι ζώνη δικιά τους επιχειρήσεων, και αφού είναι επιχειρήσεων, θα γίνει και ζώνη επιρροής, δεν έπρεπε τον Δεκέμβρη να πατήσουν την πεπονόφλουδα, αυτό ήθελε ο Τσώρτσιλ και μας εξόντωσε. Διότι αν δεν γινότανε, αυτοί υποχρεωτικά θα κάνανε επιστράτευση δυο, τριών ηλικιών. Εμείς θα πηγαίναμε, εμείς στην Ελλάδα, εδώ στην Κατερίνη κάναμε μία στατιστική, όταν δώσαμε τα όπλα. Ότι εάν, γιατί λέγανε θα καλέσουνε '36, '37, '38, '39 κλάση, το '40, '41 δεν ήταν εξασκημένοι, δεν πήγαν φαντάροι, κάναμε αυτή... το 70% ήταν στον ΕΛΑΣ και στην ΕΠΙΟΝ απ' αυτούς που θα παίρνανε τρεις τέσσερις ηλικίες. Δηλαδή αν δεν γινόταν ο Δεκέμβρης και γινόταν ο στρατός, τα πράγματα θα ήταν πολύ διαφορετικά. Το πολύ-πολύ να πηγαίναμε σαν τους Ιταλούς και να μην γινόταν ούτε τα θύματα του Δεκέμβρη ούτε τα θύματα του εμφυλίου πολέμου και οι οργανώσεις οι αριστερές θα ήταν πανίσχυρες στην Ελλάδα. Εμείς ήμασταν πιο ισχυροί από την Ιταλία. Στην Ιταλία υπήρχαν δεξιά κινήματα, απ' τη Γαλλία το μεγαλύτερο κίνημα ήταν το Ντε κωλικό. Αλλά

μαζί με τους Ντε κωλικούς και τα λοιπά κρατήσαν, ήταν στην κυβέρνηση, φυσικά μέχρι που αρχίζει ο ψυχρός πόλεμος.

Ερευνητής: Σε όλα αυτά υπεύθυνα απ' τα μεγάλα ονόματα του ΕΛΑΣ ποιο βρίσκετε;

Πληροφορητής: Όλη η ηγεσία, η ηγεσία.

Ερευνητής: Συγκεκριμένα ονόματα; Επειδή ρίχνουν ευθύνες στον Ζαχαριάδη πιο πολύ.

Πληροφορητής: Ο Ζαχαριάδης δεν ήτανε εδώ.

Ερευνητής: Δεν ήτανε εδώ.

Πληροφορητής: Το πρόβλημα είναι ότι στο κίνημα το δικό μας μέσα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όποιος έλεγε μία την παραμικρή αντίθετη γνώμη από την ηγεσία, εξοντώνονταν.

Ερευνητής: Αυτό δεν ήταν καλό.

Πληροφορητής: Αυτό έφερε όλες τις καταστροφές. Εάν σήμερα η Σοβιετική Ένωση έχει αυτά τα προβλήματα και οι ανατολικές χώρες έγιναν καπιταλιστικές όλες, απ' αυτό είναι. Γιατί εάν υπήρχε δημοκρατία μέσα στο κόμμα, όλα θα διορθώνανε, όλα. Ενώ τώρα όλο και χειρότερε. Ένας ήτανε κάπου, δεν μπορούσες να τον αλλάξεις. Είχες μια αντίθετη γνώμη, εύρισκες τον μπελά σου. Απόδειξη; Σκοτώθηκαν όλη η ηγεσία του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ έχουν εξοντωθεί. Και εμείς λέμε η εθνική αντίσταση είναι το δεύτερο '21. Ο πρώτος γραμματέας ο Αποστόλου διαγράφηκε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διαγράφηκε και θεωρήθηκε ρεβιζιονιστής και τα λοιπά. Ο δεύτερος γραμματέας του ΕΑΜ ο Θανάσης ο Χατζής ο γιατρός, διαγράφηκε και τον στείλαν εξορία. Ο τρίτος γραμματέας του ΕΑΜ ο Παρτσαλίδης διαγράφηκε και τον στείλαν στα βουνά της Ρουμανίας επάνω και έκοβε δέντρα, ξέρω γω και τα λοιπά. Τον Άρη...

Ερευνητής: Τον Βελουχιώτη.

Πληροφορητής: Τον είπανε μιζέρια και δηλωσία και η αυτοκτονία του ήτανε... εκεί τον κατήντησε.

Ερευνητής: Εδώ θέλω μία διευκρίνιση. Ο Άρης αυτοκτόνησε ή αυτοπυρπολήθηκε για να μην πέσει σε χέρια άλλων;

Πληροφορητής: Αυτοκτονία ήτανε.

Ερευνητής: Αυτοκτονία.

Πληροφορητής: Από όσα διαβάσαμε απ' αυτούς που μέινανε μαζί του και τα λοιπά και ένας τελευταία εμφανίστηκε με ψευδώνυμο μετά από 40 χρόνια, φαίνεται ότι αυτοκτόνησε.

Ερευνητής: Αυτοκτόνησε.

Πληροφορητής: Αυτοκτόνησε, γιατί όταν αυτός πίστευε ότι θα 'ρθει ο Ζαχαριάδης και θα τον δικαιώσει. Έρχεται ο Ζαχαριάδης και στον ριζοσπάστη βλέπει ολοσέλιδο άρθρο ο δηλωσίας, ο μιζέριας Θανάσης Κλάρας, αυτό ήταν το πραγματικό του όνομα. Εγώ τον γνώρισα το 1935, ήταν γραμματέας της κομματικής οργάνωσης Δράμας αυτός εκεί ήτανε, μισό παράνομο το κόμμα τότε και τον είχα γνωρίσει.

Ερευνητής: Αυτός ήτανε γεωπόνος, απ' όσα διάβασα εγώ, από τη Λαμία.

Πληροφορητής: Λαμία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε...

Ερευνητής: Με τη Δράμα τι σχέσεις είχε, σπούδαζε και;

Πληροφορητής: Όχι, απλώς κομμουνιστής στην κομματική οργάνωση Δράμας το '35 ήτανε, νομού Δράμας.

Ερευνητής: Κοίταξε εμείς δεν ζήσαμε, ήμουν, τον αγώνα, όπως εσείς, αλλά αυτό το όνομα έχει γίνει θρύλος πολύ.

Πληροφορητής: Τώρα αυτόν τον είπανε μιζέρια, πάει. Τον Μπακιρτζή, τον Ευριπίδη Μπακιρτζή ένα από τα διαμάντια του ελληνικού στρατού, τα διαμάντια του ελληνικού στρατού, τον οποίον αν άκουγαν και το '35, δεν θα ερχόταν ο βασιλιάς στην Ελλάδα. Αυτός ήταν διοικητής του ΕΛΑΣ Βορείου Ελλάδος. Στο νησί πήγε ο Ελευθεριάδης, υποτίθεται ήταν πράκτορας. Δηλαδή η εθνική αντίστασή το δεύτερο '21, αλλά όλη η ηγεσία πράκτορες και προδότες. Διοικητής συντάγματος ο Γεωργιάδης τον έστειλαν στο νησί, τον Γιαννούλη διοικητή συντάγματος του ΕΛΑΣ τον σκοτώσαν, τον Μιχάλη τον Σουϊτζόγλου από τους πρώτους αντάρτες των Πιερίων η πρώτη ομάδα των εφτά εφέδρων αξιωματικών, αυτός ήταν διοικητής τους, μετά πήγε έγινε διοικητής της μεραρχίας στη Δράμα, και αυτόν τον εκτελέσανε. Τον Νικηταρά τον Σαμανίκα που ήτανε διοικητής του τριακονστού συντάγματος, τον εκτελέσαμε εμείς. Τον Ραφτούδη τον Βασίλη στις Σέρρες του 19ου συντάγματος του ΕΛΑΣ διοικητής τον εκτελέσαμε εμείς στο δεύτερο αντάρτικο και τα λοιπά. Δηλαδή όλη η ηγεσία ήταν πράκτορες, αλλά η εθνική αντίσταση είναι το δεύτερο '21. Κατάλαβες; Και αυτά όλα ήτανε η ηγεσία, οι εκεί γύρω, Ζαχαριάδης, παίρνει την ευθύνη για τις εκτελέσεις λέμε τώρα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παίρνει τις ευθύνες. Ο Μπαρτζιώκας, ο άνθρωπος, ο σύμβουλος του Ζαχαριάδη, ό,τι έφτιαχνε, χωρίς τη σιγουριά δεν την έφτιαχνε. Και ο Γούσης και ο Βλαντάρας αυτή ήταν η ομάδα. Είχε και κάτι άλλες δευτερεύουσες προσωπικότητες και τα λοιπά. Κάθε έναν που είχε γνώμη, ιδιαίτερα ένα φοβερό κυνήγι εναντίον των επιστημόνων, εναντίον των διανοουμένων.

Ερευνητής: Αυτό είναι φοβερό που...

Πληροφορητής: Αυτό, άμα πάρεις όλους αυτούς που εκτελέσανε, εκτός από τον Σάντου που τον είπε πράκτορα των Εγγλέζων ξέρω γω και τα λοιπά, όλοι οι άλλοι, ο Καραγεώργης που πέθανε στη φυλακή, ήταν γιατρός, τον Πυρφυρογέννη τον αφήσανε και πέθανε στην Πράγα, ήτανε δικηγόρος, της ΕΤΒΑ ο διοικητής της τραπέζης της ΕΤΒΑ ήτανε αδελφός του. Τον Μαυρομάτη, γιατρό, τον είχαμε καθαιρέσει, διώξει. Τον Ζωγράφο τον δικηγόρο τον είχαμε διώξει. Καταλαβαίνετε; Δηλαδή όποιος είχε μια κάποια μικρή γνώμη, έλεγε μια γνώμη και καθαίρεση. Θα σας πω ένα ασήμαντο πράγμα από τη ζωή μου. Εγώ έζησα παράνομα στην Ελλάδα '50-'52.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με τις ομάδες που είχαμε τότε Μπελογιάννη ξέρω γω και άλλες τότε και λοιπά και μάλιστα στην Ανατολική Μακεδονία επειδή είμαι από κει, κομματικός υπεύθυνος των ομάδων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Και μετά δύο χρόνια πήγα πίσω. Όταν πήγα πίσω, ο Κοφίνης που με γνώριζε από παλιά '35, '36, όταν πήγα εκεί με βάλαν στον ραδιοσταθμό και δούλευα. Με ζητήσανε μια έκθεση. Τι είδες κάτω; Πώς χαθήκανε; Γιατί η ομάδα μου ήτανε 34, 44 και όταν πήραμε εντολή μετά από δυο χρόνια να γυρίσαμε πίσω, ήμασταν 13. Όλοι οι άλλοι πιάστηκαν και πέθαναν στα βασανιστήρια.

Ερευνητής: Εννοείται, εδώ λίγο να κάνω μια παρένθεση για να καταλάβουμε, εσείς τότε φύγατε έξω;

Πληροφορητής: Εννιά του Αυγούστου 1949.

Ερευνητής: Και φύγατε σε ποια χώρα πήγατε;

Πληροφορητής: Πήγαμε με τα πλοία, κάναμε τον γύρω της Ευρώπης 13 μέρες, πήγαμε στην Τίνια, απ' την Τίνια μόλις κατεβήκαμε απ' το πλοίο μας πήραν τα τρένα και πήγαμε Τσεχοσλοβακία.

Ερευνητής: Τσεχοσλοβακία.

Πληροφορητής: Απ' την Τσεχοσλοβακία ήρθα

στην Ελλάδα. Τελειώσαμε μια σχολή οικονομική, πολιτικής οικονομίας και ιστορίας.

Ερευνητής: Πού;

Πληροφορητής: Στην Τσεχοσλοβακία.

Ερευνητής: Τσεχοσλοβακία.

Πληροφορητής: Η οποία ήτανε εντατικής εκπαίδευσης.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Τεσσάρων χρονών μαθήματα τα φτιάσαμε σε εννιά μήνες. Δεκαέξι ώρες την ημέρα μελέτη, κλεισμένοι ήμασταν σ' ένα ξενοδοχείο.

Ερευνητής: Η γυναίκα σας;

Πληροφορητής: Η γυναίκα μου πήγε στην Ουγγαρία, γέννησε, εγώ ήρθα στην Ελλάδα και όταν πήγα πίσω, το παιδί είχε πεθάνει, εγώ δεν το είδα. Τέλος πάντων άλλη ιστορία.

Ερευνητής: Άλλη ιστορία. Όταν ήρθατε εδώ στην παρανομία '50, '52...

Πληροφορητής: Και όταν πήγα πίσω, όταν ήρθαμε εδώ, όχι για κατασκοπία και...

Ερευνητής: Όχι...

Πληροφορητής: Οργανώσεις και συνδικάτα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Να φτιάσουμε οργανώσεις και συνδικάτα, οργανώσεις και συνδικάτα. Αλλά αυτό ήταν ένα φοβερό, τεράστιο λάθος της καθοδήγησης. Γιατί από πού ξεκινούσε; Ξεκινούσε ότι στην Ελλάδα μετά την προσωρινή στρατιωτική μας ήττα, τον Μάρτιο του '49, επειδή ο άναρχο-φασισμός δεν θα μπορέσει να λύσει τα προβλήματα του λαού, όλος ο λαός είναι εχθρός. Και έτοιμη είναι στην Ελλάδα επαναστατική κατάσταση υπάρχει στην Ελλάδα. Επαναστατική κρίση υπάρχει στην Ελλάδα. Και ήρθαμε εμείς να φτιάσουμε. Όταν γύρισα εγώ μετά από δυο χρόνια, με ειδοποίησαν, όσοι εμείναμε τέλος πάντων κατορθώσαμε, στον δρόμο χάσαμε, 13 μείναμε, φτάσαμε ξέρω γω στα σύνορα εκεί με τη Λιθουανία, άλλοι πήγανε Σερβία, ξέρω γω. Εγώ απλός άνθρωπος λέω, αυτά που είδα, αυτά θα γράψω, τι θα γράψω; Γράφω πέντε λόγια αυτά είναι εκεί. Γιατί ο λαός μετά από το χτύπημα αυτό οργανώσεις δεν υπάρχουν. Πήγαμε στην Καβάλα και βρήκαμε έναν και αυτόν τον βρήκαμε, γιατί ο αδελφός του ήταν μαζί, έναν Δρόσο. Πήγα στη Δράμα βρήκα μια ξαδέλφη μου, τη δεύτερη φορά όταν πήγα, πήρε τον άντρα της και έφυγε Θεσσαλονίκη. Για να μην πάω ξανά και την πιάσουν και τη σκοτώσουν, γιατί ο γιος της ήτανε καταδικασμένος ισόβια και έφυγε. Δη-

λαδή δεν εύρισκες αυτό. Εν τω μεταξύ στα χωριά εκείνα τα τουρκόφωνα τα δικά μας της περιοχής της Δράμας και τα λοιπά, όλοι ήταν ένοπλοι, ΜΕΑ, ΤΕΑ, ξέρω γω, όλοι είχαν όλα. Ποια επανάσταση; Ποια επαναστατική κρίση; Επειδή αυτό και μάλιστα αυτόν που βρήκα στην Καβάλα παλιό στέλεχος και πού τι; Τρεις εσείς και ένας εγώ τέσσερις στην Καβάλα υπάρχουν τρεις μεραρχίες κάνουνε εδώ, μα είσαστε στα καλά σας; Ε αυτά εγώ απλά τα έγραψα. Και αρχίσαν εναντίον μου.

Ερευνητής: Εναντίον σας.

Πληροφορητής: Εναντίον μου ότι πήγα κάτω και έπαθα αυτό... πώς το λένε...

Ερευνητής: Πλύση εγκεφάλου.

Πληροφορητής: Όχι πλύση εγκεφάλου, ότι δέλιασα, ότι τρομοκρατήθηκα από την κατάσταση στην Ελλάδα και... μα αφού έκασα δυο χρόνια και οι μισοί χαθήκανε. Φοβερή τύχη γλυτώσαμε εγώ, ο Καράς ο Σταύρος που ήτανε διευθυντής και πέθανε πριν δυο χρόνια, ο Δρόσος γλυτώσαμε εκ θαύματος, μείναμε δεκατρείς. Με διώξανε απ' τον σταθμό, ιστορίες ολόκληρες γιατί έγραψα. Τότε ρωτούσανε να γράψουμε, είχανε κάνει ένα προσωρινό σχέδιο προγράμματος του ΚΚΕ, το δημοσιεύσανε στο Νέο Κόσμο και έλεγαν ότι τα μέλη του κόμματος και εξωκομματικοί ακόμα, αν έχουν τίποτε γνώμες και αυτά να τις γράφουν. Ε ήμασταν όλοι στον σταθμό τότε....

Ερευνητής: Για τον Χατζή μου είπατε.

Πληροφορητής: Ο Χατζής ο καημένος...

Ερευνητής: Αυτός ήταν συγγραφέας...

Πληροφορητής: Συγγραφέας, καθηγητής Ιστορίας, Ιστορίας της νεοελληνικής και της αρχαίας γλώσσας.

Ερευνητής: Α αυτός που μας έκανε και στην τηλεόραση, έχει γράψει βιβλία εδώ.

Πληροφορητής: Αυτός δούλευε στον ίδιο σταθμό και μου λέει, παρέα κάθε μέρα εκεί, η γυναίκα μου Γιαννιώτισσα απ' την κατοχή γνωρίστηκαν και λοιπά. Και διαβάζοντας αυτό το πράμα το 1952-53 στον Νέο Κόσμο λέει θα γράψω και εγώ κάτι. Και έγραψε. Το θέμα του «Η καταγωγή της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού έθνους». Και έγραψε ότι το ελληνικό έθνος το σημερινό τις ρίζες του τις έχει στην Αρχαία Ελλάδα. Και αυτό το αποδείκνυε με τη γλώσσα, με τα ήθη, με τα έθιμα, με τον χώρο. Και μόλις το έστειλε, τον ειδοποιεί ο Μαρτζιώκας ο Βασίλης από τη Βουδαπέστη να πάει στο Βουκουρέστι. Πήγε

εκεί και μόλις πήγε μέσα, αυτός τον είπε καλημέρα και εκείνος του λέει δηλαδή, Τάκη, εδώ που τα λέμε είσαι εχθρός του Ζαχαριάδη.

Ερευνητής: Ωχ! Ωχ!

Πληροφορητής: Ο Τάκης λέει λύθηκαν τα πόδια μου. Εν τω μεταξύ ο Καραγεώργης ήταν φυλακή, οι άλλοι ήταν εξορία ξέρω γω και τα λοιπά, ο Παρτσαλίδης, ο Τσάφος, ο Μαυρομάτης και τα λοιπά. Αυτός τα έχασα λέει, εγώ εχθρός του Ζαχαριάδη; Ναι, λέει, εδώ γράφεις ότι το ελληνικό έθνος έχει τις ρίζες του στην αρχαία Ελλάδα, ενώ ο Ζαχαριάδης στον «Αληθινό Παλαμά» έγραψε που λέει το ελληνικό έθνος τις ρίζες του τις έχει στο Βυζάντιο. Άρα εσύ είσαι εχθρός του Ζαχαριάδη. Για όνομα Θεού, μην το βάζετε, λέει, εγώ έγραψα, σ' εσάς το έστειλα, σε κανέναν δεν το είπα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας ειδοποιούν να πάει στο τυπογραφείο για να αποκτήσει πρωτεράϊκή συνείδηση. Εγώ δε τι έχω γράψει. Τίποτα. Εκεί έλεγε ότι η επερχόμενη επανάσταση στην Ελλάδα είναι σοσιαλιστική. Μετά την επικράτηση της σοσιαλιστικής επανάστασης τι θα κάνουμε εκεί, εκεί και εκεί και στην αγροτική οικονομία έλεγε θα εθνικοποιηθεί η γη. Και εγώ ο καημένος έγραψα, επειδή τότε εγώ πήγα απάνω, για μια πιθαμή γης στην Ελλάδα σκοτώνονται οι άνθρωποι, είναι ανάγκη αυτό εθνικοποίηση της γης να το βάλλω; Και αφού στην Ουγγαρία που είναι λαϊκή Δημοκρατία δεν έχει εθνικοποιηθεί, γιατί να το βάλλουμε; Παραλείψτε το. Γιατί τώρα να γράψουμε ότι θα εθνικοποιηθεί. Πολλοί αγρότες μόλις το δουν αυτό, θα εθνικοποιήσεις εσύ το δικό μου το χωράφι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν θα το δεχτούν. Εντολή στον ραδιοσταθμό στους Μαγυάρους, τους Ούγγρους, να φύγω, αλλά να μην ξέρω ότι με διώχνει το ΚΚ, για οικονομικούς λόγους με διώχνουνε. Και όταν πήγα επάνω στον διευθυντή όλου του ραδιοσταθμού τον γενικό διευθυντή, εκείνος 13 ξενόγλωσσες εκπομπές αυτή, όταν πήγα εκεί, ε δεν μπορώ να σου το πω, μας είπαν, αλλά εμείς δεν έχουμε κανένα παράπονο από σένα. Από τότε που ήρθες εδώ, εκεί ήτανε δικοί μας κάπου 15 άτομα και δεν ταιριάζανε. Το δικό μου κομμάτι θα μπει, το δικό σου θα μπει, μεταφράσεις γινόνταν, κατάλαβες;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όχι η μετάφραση είναι καλή,

δεν είναι καλή. Μεταξύ των οποίων είχαμε της χούντας τον υπουργό προπαγάνδας, τον Γιώργο Γιωργαλά, ήταν εκεί και αυτός τότε νέο παιδί, 20-22 χρονών, ξέρω γω και τα λοιπά. Και πήγα εγώ και επειδή πήγα με το αυτό ότι είμαι στέλεχος του κόμματος από την Ελλάδα, ό,τι θα πει αυτός, αυτό θα μπει και αυτό θα μεταφράζεται. Και εγώ τους έλεγα εσύ μετάφραση αυτό, εσύ μετάφρασε εκείνο. Αυτά πόσο είναι η εκπομπή, μισή ώρα, μισή ώρα θα μπουν αυτά, αυτά, αυτά, αυτή η μουσική και λοιπά. Και οι Ούγγροι γλυτώσανε από το δικό μου, το δικό σου, ξέρω γω και τα λοιπά. Και λένε εμείς από τότε που ήρθες, γλυτώσαμε τις φασαρίες, αλλά μας είπανε πρέπει να φύγεις, αλλά να μην ξέρεις ότι το είπε το ΚΚΕ.

Ερευνητής: Κύριε Νίκο, μήπως επειδή και η άποψή σας ήταν σωστή τότε, αλλά μήπως σας φθονούσαν επειδή είχατε...

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Αυτόν τον ωραίο χαρακτήρα που βλέπω.

Πληροφορητής: Όχι, βρε παιδί μου, αυτοί από κάτω η ηλικία αυτοί που τα λέγανε αυτά ίσως να με είδανε μια, δυο φορές στην όψη.

Ερευνητής: Στην όψη.

Πληροφορητής: Κατάλαβες; Το πρόβλημα ήταν ότι δεν πρέπει να υπάρχει...

Ερευνητής: Ναι αντίλογος.

Πληροφορητής: Ούτε η παραμικρή κουβέντα ενάντια στις αποφάσεις και τα λοιπά, δεν έπρεπε.

Ερευνητής: Της κομματικής εξουσίας, αυτό είναι το λάθος το μεγάλο.

Παρέμβαση άλλου πληροφορητή: Σ' όλα τα κόμματα.

Ερευνητής: Σ' όλα ναι παντού. Εκεί...

Ερευνητής: Γι' αυτό όλα τα κόμματα σβήσανε.

Ακούστε να σας πω για τον Καραγεώργη.

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Ο Καραγεώργης ήταν γιατρός. Ο Καραγεώργης σπούδασε στη Γερμανία. Πρώτα έγινε μέλος του κομμουνιστικού κόμματος της Γερμανίας και μετά ήρθε στην Ελλάδα. Ο Καραγεώργης στην αντίσταση, στην εθνική αντίσταση, ήταν ο καθοδηγητής της Κεντρικής Ελλάδος. Το Καραγεώργη τον τραγουδήσανε, ο Καραγεώργης ήτανε, αυτός που ήτανε. Μετά από τη φυγή των Γερμανών διευθυντής του Ριζοσπάστη. Κάθε μέρα έγραφε άρθρα. Όλος ο κόσμος τα άρθρα του Καραγεώργη στον Ριζοσπάστη και τα λοιπά.

Στο δεύτερο αντάρτικο διευθυντής του κλιμακίου του δημοκρατικού στρατού Νοτίου Ελλάδος, δηλαδή από Λάρισα και μέχρι την Πελοπόννησο αυτός διοικητής και τα λοιπά. Τραυματίζεται μ' ένα φοβερό τραύμα στο κεφάλι. Κάνανε έναν μήνα από την περιοχή Καρδίτσας να τον βάλλουνε στο Γράμμο ξέρω γω. Σκουλήκιασε η πληγή του και τα λοιπά. Στη Βουδαπέστη έκανε εγχείρηση ξέρω γω. Στην ολομέλεια του 1950, έβδομη ολομέλεια μου φαίνεται ήτανε, το '50 έγινε εισήγηση ξέρω γω ότι για όλα τα κακά χάσαμε το κίνημα και τα λοιπά, για όλα φταίει ο Τίτο. Και αυτός σηκώθηκε και είπε ότι μπορεί ο Τίτο έφταιξε ξέρω γω, αυτός και τα λοιπά μας έκοψε τις συγκοινωνίες ξέρω γω και τα λοιπά, αλλά να δούμε και τα δικά μας τα λάθη. Αν έπρεπε να αρχίσουμε, πώς έπρεπε να αρχίσουμε το δεύτερο αντάρτικο. Πράκτορας του εχθρού τον βάλανε μέσα και πέθανε φυλακή με βασανιστήρια και τα λοιπά.

Ερευνητής: Φοβερό!

Πληροφορητής: Φοβερό! Και ποιος ήταν ο Καραγεώργης! Γι' αυτό λένε ορισμένοι καλά δεν διαμαρτυρόσασταν; Αφού ο Καραγεώργης είπε δυο κουβέντες και τον βάλαν... τι θα πει δηλαδή (εδώ δεν ακούγεται καθαρά η ομιλία μιλάνε ο ένας πάνω στον άλλον). Άλλος δεν ξέρει και λέει γιατί δεν αντιδρούσατε. Πώς θα αντιδρούσατε; Αφού μόλις έλεγες μια κουβέντα σε κυνηγούσανε, πώς θα...

Ερευνητής: Σας φαντάζομαι πώς αισθανόσασταν, πώς φανταζόσασταν εσείς και μετά τι πίκρα δοκιμάζατε, κύριε Νίκο;

Πληροφορητής: Εγώ στην Κατοχή και στην περίοδο Μεταξά αυτούς που γνώρισα, πόσα από αυτά τα παιδιά πεθάναν. Παραδείγματος χάρη έναν δάσκαλο, που τον λέγανε Ευάγγελο Μπόρκο, ο οποίος ήτανε διαμάντι χαρακτήρα, ήτανε στην Διδασκαλική Ομοσπονδία της Ελλάδος, ξέρω γω, τον πήραν και επί Μεταξά ήταν φυλακή και είναι μεταξύ των διακοσίων ηρώων που οι Γερμανοί του φέκισαν το '44 την Πρωτομαγιά. Τέτοιους ανθρώπους τους έβλεπες και πώς να σου πω, όπως λέει το ευαγγέλιο ασκητές που δεν τρώγανε και τα δίνανε το πουκάμισο για τον φτωχό, ε τέτοιοι ήτανε. Τέτοιους γνώρισα, κατάλαβες; Και όλα ξέρεις ποιο είναι, για να τελειώναμε; Να σου πω ένα πράγμα. Όλα αυτά δημιουργήθηκαν και έγιναν, γιατί δεν υπήρχε δημοκρατία στο κόμμα. Γιατί στις λαϊκές δημοκρατίες το κόμμα έγινε εξουσία

και από την ώρα που το κόμμα γίνεται εξουσία, το κόμμα είναι ας πούμε το 10% των εργαζομένων. Και γίνεται αυτό καθοδηγητής του κράτους, το σύνταγμα. Ε πάρε τώρα εσύ τον καθοδηγητή που είναι στο αυτό να τον κάνεις κριτή. Γιατί αυτός που απολαμβάνει κάποια δόξα και φυσικά και οικονομικά και τα λοιπά, εσύ όταν λες εναντίον του μια κουβέντα, αυτός αρχίζει να φοβάται. Δεύτερη, Τρίτη αμέσως θα σε εξοντώσει με τον τρόπο θα σε διώξει, θα σε πάει σε μια άλλη δουλειά, στα εργοστάσια. Εκεί στην Ουγγαρία εγώ έκανα 25 χρόνια στη γενική συνμοσπονδία εργατών Ουγγαρίας δούλεψα.

Ερευνητής: Α δουλέψατε.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Τι δουλειά κάνατε;

Πληροφορητής: Εκεί ήμανε υπεύθυνος για τις επαφές με τα συνδικάτα της Κύπρου και της Ελλάδος για τα ζητήματα διεθνών σχέσεων.

Ερευνητής: Διεθνών σχέσεων.

Πληροφορητής: Ναι και έβλεπα εκεί ερχόταν άνθρωποι και παραπονούνταν έκανα κριτική, μετά με έβαλε σε μια δουλειά την οποία δεν μπορώ να κάνω και μετά με είπε, δεν κάνεις για μας, σήκω φεύγα. Δεν τον έλεγε γιατί με έκανες κριτική σε διώχνω, μηχανικός ξέρω γω και τα λοιπά. Αυτά όλα γινόταν, γιατί δεν υπήρχε δημοκρατία. Γιατί αν υπήρχε δημοκρατία, κύριε αυτό δεν μπορείς να το κάνεις, γιατί δημοκρατικά θα βγαίναμε, θα λέγαμε δυο τρεις έκανες έτσι, θα σε διώχνανε. Όμως επειδή δεν υπήρχε δημοκρατία, όλα ό,τι έγιναν εκεί, η αρχή είναι η δημοκρατία. Γιατί ο Λένιν έφτιαξε κόμμα το μπολσεβίδικο στην περίοδο της τσαρικής Ρωσίας, Οχράνας και τα λοιπά και αυτό το μοντέλο μπήκε σε όλα τα κόμματα. Γι' αυτό έγινε εξόντωση ολόκληρων καθοδηγήσεων κομμάτων, το πολωνικό κόμμα όλοι οι καθοδηγητές διαφώνησαν, εξόντωσαν όλους. Την Ουγγρική που έκανε τη δεύτερη σοσιαλιστική επανάσταση τους 19, τον Μπελακούν και τους άλλους τους εξόντωσαν. Δηλαδή η έλλειψη δημοκρατίας δημιούργησε όλα, γιατί αν υπήρχε δημοκρατία, θα διορθώνονταν, δεν θα είχαμε, αυτά που έχουμε τώρα.

Ερευνητής: Και εδώ θέλω, επειδή εμείς εξετάζουμε τον ποντιακό ελληνισμό, κυρ Νίκο, ήθελα να μου πείτε, τόσο ωραία αυτά που μου είπατε, ο πληθυσμός ο ποντιακός πόσος ήτανε, σε τι ποσοστά περίπου, αν μπορείτε, εκεί που ζήσατε. Εσείς ζήσατε στην Ουγγαρία,

είπατε, 25 ολόκληρα χρόνια, πόσα;

Πληροφορητής: Σαράντα.

Ερευνητής: Σαράντα χρόνια στην Ουγγαρία. Και πώς ήρθατε ξεριζωμένος...

Πληροφορητής: Τώρα την πρώτη ερώτηση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το ποντιακό στοιχείο σε μεγάλο βαθμό ήτανε στο αριστερό κίνημα. Πρώτα-πρώτα οι περισσότεροι αριστεροί προέρχονταν από τις τάξεις των φιλελευθέρων, δεν ήταν από τους βασιλόφρονες.

Ερευνητής: Είναι από τους Βενιζελικούς. Ναι.

Πληροφορητής: Φυσικά υπήρχαν και βασιλόφρονες που έγιναν αριστεροί από οικογένειες φιλοβασιλικών, αλλά η μάζα, η πλειοψηφία ήταν απ' τους φιλελεύθερους. Και επειδή οι Πόντιοι το 92%, 93% ήτανε Βενιζελικοί, οι Βασιλόφρονες έτσι τους δείχνανε με τα δάχτυλα τους Πόντιους. Στη Δράμα εμείς, η μισή Δράμα ήταν Πόντιοι, ένα μεγάλο μέρος της Δράμας ήτανε.

Ερευνητής: Οι πιο πολλοί.

Πληροφορητής: Ναι. Το μεγαλύτερο μέρος πήρε μέρος στο κίνημα. Είχαμε απώλειες από τους Πόντιους που πήγανε στη δεξιά από τους Τουρκόφωνους της Πάφρας, Σαμψούντας και τα λοιπά, τους οποίους τους ξεγέλασαν οι αξιωματικοί εδώ και η αγγλική προπαγάνδα. Γιατί ο Μούλερ αν δεν πήγαινε, ο λοχαγός από δω απ' τα Πιέρια, από δω τον περάσανε και τον πήγανε στη Δράμα και δεν έβαζε τους δεξιούς την πρωτοχρονιά να φκιάσουν κοινό στρατηγείο. Η ομάδα του Αντών Τσαούς...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Του Φωστερίδη του Αντώνη, Αντών Τσαούς γιατί υπήρχε θρύλος στον Πόντο. Και να συνεννοηθούν και... αυτός τους έβαλε και τους σκοτώσανε τους Ελλασίτες. Εδώ εμείς, σας είπα πηγαίναμε στον Κούκο και μπορούσε να ταιριάσουμε. Αλλά τι κάνανε; Έρχεται από δω από την Κατερίνη στην Τόχοβα ο Σίμος ο Κερασίδης, αυτόν που σας είπα από την αρχή, αυτό το παιδί που ήταν από την Κερασούντα. Έρχεται αυτός εδώ, πάμε στην Τόχοβα, απ' την Τόχοβα παίρνει τον Βασίλη τον Τερζόπουλο και παίρνει και τρία, τέσσερα παιδιά Λιτοχωρίτες αντάρτες, απ' τους πρώτους αντάρτες και πάει προς την Κοζάνη. Στην Κοζάνη ανταμώνει έναν άλλον καθοδηγητή της περιοχής εκεί της Κοζάνης, τώρα αυτόν δεν το θυμάμαι το όνομά του, τον Τερπόφσκι και πάνε στα Ίμερα στον Μιχάλαγα να συνεννοηθούν να

τους πάρουμε μαζί μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ποντιακά ήξερε, τουρκικά ήξερε αυτός, γιατί ήρθε 14, 15 χρονών από την Κερασούντα. Και σαν Πόντιος πήγε εκεί να τους πει, όπως και δω πήγαμε στον Κούκο, και ήταν να τους πάρουμε μαζί μας, γι' αυτό πήγαν εκεί. Εκεί όμως αυτοί ήρθαν σ' επαφή μ' έναν Βασιλείου, έναν ταγματάρχη, ο οποίος είχε σχέσεις με τον Χρυσόχοου εκεί απάνω, και τους έβαλε και τους σκοτώσανε και τους εφτά. Τον Κερασίδη, τον Τερπόφσκι, τον Βασίλη τον Τερζόπουλο τρεις και τέσσερις αντάρτες, εφτά. Τους σκοτώνουν και τους έδωσαν 50 λίρες για κάθε κεφάλι. Γιατί από αυτούς έναν από την ομάδα αυτή εμείς μετά από δυο τρεις μήνες πιάσαμε έναν και τον φέραμε εδώ στην Ελαφίνα και τα μαρτύρησε όλα. Κατάλαβες; Αυτοί γιατί το 'κάναν αυτό; Για να χυθεί αίμα μεταξύ ΕΛΑΣ και Τουρκόφωνων...

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Για να μην μπορούν να συνεννοηθούν. Ε μετά από κει και τις εκτελέσεις και τα λοιπά δεν μπορούσαμε πλέον να πάμε στον Κούκο. Ήτανε να ξαναπάμε, να συζητήσουμε, να έθρουν όξω ξέρω γω και τα λοιπά. Αν διαβάσεις τώρα τα...

Ερευνητής: Διάβασα του Μάρκου Βαφειάδη.

Πληροφορητής: Άσε του Μάρκου βρε. Διαβάζω τώρα το αρχείο το υπουργείο εξωτερικών της Αγγλίας ο φάκελος «Ελλάδα». Τίποτα, ο σκοπός τους εκεί πώς θα εξοντώσουν το ΕΑΜ ΕΛΑΣ αυτός, αυτές τις εντολές έπαιρναν τα...

Ερευνητής: Καλά εσείς που τα ζείτε αυτά, καθότι τα ζήσατε και λοιπά, εμείς και να τα διαβάσουμε είναι σαν ιστορία. Εσείς καταλαβαίνουν πόσο πολύ θα συγκινείστε.

Πληροφορητής: Βέβαια, βέβαια.

Ερευνητής: Και κάτι άλλο, ζήσατε ξεριζωμένος από την Φάτσα, έρχεστε στη Δράμα, ξανά ξεριζώνεστε...

Πληροφορητής: Στο νησί, μετά στον Πειραιά, στη Δράμα, απ' τη Δράμα μας πήγαν στην Κόρινθο. Ξανακατεβαίνουμε στη Δράμα, απ' τη Δράμα έρχομαι εδώ. Από εδώ πάω στη Γιουγκοσλαβία. Γιατί και εδώ δεν σας είπα, μετά την παράδοση των όπλων, εγώ ήμουνα στην οργάνωση του νομού, στην περιφερειακή επιτροπή εδώ της Κατερίνης, και όταν σκότωσαν τον Συννεφάκη στις 22 του Μάρτη του '45, εκείνο το βράδυ με πιάσανε και μένα. Με

βασανίσανε και λοιπά και πήγα στην Γιουγκοσλαβία, ολόκληρη ιστορία πώς έφτασα στη Γιουγκοσλαβία.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με πήγαν τα ξαδέλφια μου του Νικολαΐδη του Γιώργου, σκοτώθηκαν όλα. Και έκανα δυόμιση χρόνια νοσοκομείο στη Γιουγκοσλαβία, από τα βασανιστήρια εδώ.

Ερευνητής: Α τόσα βασανιστήρια.

Πληροφορητής: Αυτό δεν ήταν μονάχα εγώ, αυτό ήταν σ' όλη την Ελλάδα. Επειδή μόλις παραδώσαμε τα όπλα, έγινε σύγκρουση.

Ερευνητής: Στη Βάρκιζα.

Πληροφορητής: Αν δεν γινότανε η σύγκρουση του Δεκέμβρη, αυτά δεν θα υπήρχαν. Ένα μέρος θα τιμωρούνταν από αυτούς που ήταν συνεργάτες των Γερμανών. Επειδή όμως αυτοί δεν είχαν άλλους, πήραν όλους αυτούς, τους εξόρισαν και σκοτώνανε στον δρόμο. Και το κόμμα δεν μπόρεσε να σταθμίσει την κατάσταση. Ήρθε ο Ζαχαριάδης, δεν το πετύχανε οι άλλοι, αυτός θα πετύχαινε... την πάθαμε.

Ερευνητής: Και ζήσατε ως εδώ... ποιο σας συγκινεί περισσότερο σαν Πόντιο; Ζήσατε τα πιο πολλά χρόνια της ζωής σας Ουγγαρία. Τι έτσι... τι αποκομίζετε;

Πληροφορητής: Εκεί εκείνο που αποκόμισα είναι ότι είδα πώς δημιουργήθηκε η λαϊκή δημοκρατία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πώς έζησε, πώς έζησε.

Ερευνητής: Καταλογίζετε τα λάθη ωραιότατα.

Πληροφορητής: Απ' τη δημοκρατία που ξεκινά, την έλευση της δημοκρατίας. Και επειδή σε δύσκολες καταστάσεις αυτοί που έμπαιναν μπροστά, συνήθως ήτανε εργάτες απλοί άνθρωποι...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μετά σ' αυτούς υπήρχε εμπιστοσύνη, έγιναν ανώτερα στελέχη (σ' αυτό το σημείο χτυπάει το τηλέφωνο του σπιτιού και δεν ακούγεται καθαρά ο πληροφορητής). Εγώ στην Ουγγαρία αυτό έζησα, την ανάπτυξη της λαϊκής δημοκρατίας μέχρι το '64 πήγαιναν καλά τα πράγματα, κάπως καλά. Μέρα με τη μέρα χειροτέρευαν, χειροτέρευαν. Απ' το '64 και ύστερα αλλάζει η κατεύθυνση της πολιτικής γραμμής των κομμουνιστικών κομμάτων από τη Σοβιετική Ένωση. Ενώ το 20ό συνέδριο έλεγε δεν είναι αναπόφευκτος ο πόλεμος μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού, αυτοί μετά ο Μπρέζ-

νιεφ γιατί γι' αυτό διώξαν τον Χρουτσώφ, ότι η λύση μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού θα είναι ο πόλεμος. Γι' αυτό τα ρίξαν όλα στον πόλεμο, γι' αυτό δισεκατομμύρια τους έφαγε η Αίγυπτος, δισεκατομμύρια τους έφαγε η Αβησσυνία, δισεκατομμύρια τους έφαγε η Αγκόλα, τους έφαγε η Υεμένη, τους έφαγε το Αφγανιστάν ξέρω γω και τα λοιπά. Και άφησαν την ειρηνική βιομηχανία να μείνει στο επίπεδο του '64. Το '64 αν η παραγωγικότητα στην βιομηχανία της Σοβιετικής Ένωσης ήταν το 64% της αμερικάνικης, τώρα είναι το 10, 12. Γιατί στα χρόνια αυτά αυτοί τραβήξαν μπροστά, εμείς έμειναν πίσω, έφτιαχναν όπλα.

Ερευνητής: Και είναι αυτό ένας λόγος. Ένας άλλος λόγος που πολύ λέγεται εδώ είναι, για το ας πούμε το κατάντημα σήμερα των χωρών αυτών, είναι λένε το ότι δεν λειτούργησε η ιδιωτική πρωτοβουλία, δηλαδή το ότι άσε τον αγρότη, δώσ' τον γη...

Πληροφορητής: Αφού εμείς κλάναμε σοσιαλισμό...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τον σοσιαλισμό αυτόν μπορούσε να τον κάνεις να δουλέψει, η αυτή πώς την λέμε...

Ερευνητής: Η ιδιωτική πρωτοβουλία.

Πληροφορητής: Η ιδιωτική πρωτοβουλία. Δηλαδή να τον κάνεις στην επιχείρηση μέσα πέντε άνθρωποι δουλεύαν, να τους κάνεις συνέταιρους, όπως η Ουγγαρία σήμερα...

Ερευνητής: Εγώ χαίρομαι που το αναγνωρίζετε, γράφονται πολλά, αλλά εσείς το ζείτε.

Πληροφορητής: Ακούστε να δείτε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το μικρό εμπόριο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το λιανικό εμπόριο μπορούσε να ήταν στα ιδιωτικά χέρια. Η Ουγγαρία σήμερα από τις λαϊκές δημοκρατίες...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στα ζητήματα τροφίμων και τα λοιπά είναι η καλλίτερη. Σήμερα η Ουγγαρία έχει τρόφιμα όχι για 11 εκατομμύρια που είναι, για 20 εκατομμύρια. Δεν ξέρει πού να πουλήσει τα βούτυρα, τα τυριά, τα κρέατα και τα λοιπά. Το γάλα το ρίξαν στον δρόμο οι παραγωγοί. Κάνανε απεργίες τώρα, πριν έρθω, πριν από τρεις βδομάδες και το χύσανε στους δρόμους οι απεργίες και τα λοιπά. Φέτος δώσανε εντολή να κόψουν 150 χιλιάδες αγελάδες για να λιγοστέψει το γάλα, γιατί δεν μπορούν

να μπορούν να το πουλήσουν. Γιατί;

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί στην Ουγγαρία κάνανε ένα μεικτό σύστημα στην αγροτική οικονομία. Ο κολχόζ είχε και ατομικά. Απ' τη μια μεριά δηλαδή τα ατομικά νοικοκυριά των κολχόζ και των αστικά εγκατεστημένων στο χωριό έδιναν το 50% του κρέατος της Ουγγαρίας.

Ερευνητής: Επομένως είναι δικαιολογημένη αυτή η άποψη.

Πληροφορητής: Εν τω μεταξύ στην Ουγγαρία υπήρχαν 250 χιλιάδες, πριν την αλλαγή επί κομμουνιστικού καθεστώτος...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Υπήρχαν 250 χιλιάδες βιοτέχνες και επαγγελματίες ιδιωτικοί. Καταλάβατε; Δηλαδή μπορούσαν πολλά να γίνουν, πολλά να γίνουν, αλλά και την Ουγγαρία δεν την αφήσανε. Το '64 τραβούσαν αυτόν τον δρόμο το '65, το '66 και σ' ένα συνέδριο αυτός που ήταν ο επικεφαλής αυτής της αλλαγής της πολιτικής για την πρωτοβουλία στο χωριό, γιατί όταν είμαι στο κολχόζ και ό,τι βγει το μοιράζομαι υποχρεωτικώς, αλλά έχω και 5,5 στρέμματα από το χωριό δικά μου, γιατί έχω μάνα, πατέρα που είναι 60, 65 χρονών, η γυναίκα μου έχει μωρά, ούτε λόγος να ταΐσεις δυο γουρούνια, πενήντα κότες, δυο αγελάδες ξέρω γω και τα λοιπά. Αυτό το σύστημα στη Σοβιετική Ένωση ο Στάλιν έλεγε αυτό δημιουργεί αίσθημα ιδιοκτησίας και τραβάμε στον καπιταλισμό και τον διώξαν αυτόν. Με επέμβαση του Μπρέζνιεφ στο συνέδριο ο Νιες Τέζορ πρέπει να φύγει, γιατί τραβάει την Ουγγαρία προς τον καπιταλισμό, 1965. Καταλαβαίνετε; Δηλαδή από το '65 και ύστερα άρχισαν να μαζεύονται οι αυτοί, γιατί φοβότανε να μην γίνει αυτό που έγινε στην Τσεχοσλοβακία. Όταν τον είπανε τον (δεν ακούγεται καθαρά το όνομα) γιατί δεν θες να πάνε τα στρατεύματα στην Τσεχοσλοβακία, είπε γιατί φοβάμαι και γω, φοβόταν μήπως ξανά επέμβουν εκεί πάλι.

Ερευνητής: Κυρ Νίκο, συνδεθήκατε με πολλές προσωπικότητες εκεί.

Πληροφορητής: Γνώρισα πολύ κόσμο. Από τους πιο μεγάλους που είναι τώρα ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ήταν φοιτητής, τον είχαμε εκεί στον ραδιοσταθμό έφτιαχνε τις μεταφράσεις, γιατί εγώ δεν ήξερα καμιά γλώσσα, αυτός ήξερε γερμανικά, ήξερε εγγλέζικα, ήξερε γαλλικά, σπούδαζε εκεί και μας

έφτιαχνε τις μεταφράσεις ο Γιωργάκης και τώρα ήρθε στην Ουγγαρία σαν Πρόεδρος εκεί με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας. Έτυχε να με δει στον δρόμο και να με αγκαλιάζει. Δίπλα ήταν ο Θόδωρος με την αυτήν την γυναίκα του. Και πού τον ξέρεις αυτόν, λέει ο Θόδωρος.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) α ο Θόδωρος ο αδελφός σου εκεί στην Ουγγαρία, σας έχει πολύ αγάπη ο Θόδωρος.

Πληροφορητής: Εγώ βγαίνουμε με τον Θόδωρο και την Άννα...

Ερευνητής: Άννα ναι.

Πληροφορητής: Από το ξενοδοχείο και εκεί στη Βάουτzen αυτός πήγαινε με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, βλέπει να με αγκαλιάζει, θείο Νίκο, τι κάνεις; Μου λέει ο Θόδωρος πού τον ξέρεις αυτόν, είναι ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Λέω ξέρω ποιος είναι.

Ερευνητής: Άλλη προσωπικότητα εδώ, τον Μίκη Θεοδωράκη;

Πληροφορητής: Απ' την Ελλάδα;

Ερευνητής: Τον Μίκη Θεοδωράκη;

Πληροφορητής: Ο Μίκης Θεοδωράκης είναι και αυτός που βοήθησε και ήρθα το '64 εδώ. Πήγε στον Ανδρέα τότε υπουργός προεδρίας και με έδωσε άδεια, γιατί δεν με δίνανε άδεια να κατεβώ.

Ερευνητής: Γιατί εδώ είχατε το παιδί σας...

Πληροφορητής: Στον στρατό ήτανε.

Ερευνητής: Στον στρατό ναι, ήταν άρρωστος.

Πληροφορητής: Ήταν άρρωστος, ήταν στα τελευταία του και δεν με δίνανε και ο Θεοδωράκης κανόνισε. Είχε έρθει εκεί και...

Ερευνητής: Για το ότι μπήκατε στο κίνημα, δοθήκατε με όλη σας την ψυχή, μετανιώσατε ποτέ, κυρ Νίκο;

Πληροφορητής: Όχι, δεν μετάνιωσα.

Ερευνητής: Δεν μετανιώσατε.

Πληροφορητής: Εκείνο που είναι, είναι ότι τα όνειρά μου και οι ελπίδες μου, η κακή καθοδήγηση, ο κακός τρόπος διοίκησης του κόμματος, ο τρόπος διοίκησης του κόμματος χωρίς ελευθερία, τα όνειρα και τις θυσίες, όχι μόνον τις δικές μου θυσίες, είναι άλλοι, οι οποίοι τώρα είναι αόμματοι, άλλοι δεν έχουν πόδια, ανάπηροι και λοιπά, άλλοι χάσανε τις δουλειές τους...

Ερευνητής: Λίγο να συζητήσουμε για τα εγκλήματα που έκανε στον ελληνισμό το '39 ο Στάλιν, πώς τα βλέπατε εκεί όταν πήγατε εσείς;

Πληροφορητής: Το '39 τα εγκλήματα που έκανε στη Σοβιετική Ένωση;

Ερευνητής: Στη Σοβιετική Ένωση, στον ελληνισμό γενικά και ειδικά στον ποντιακό ελληνισμό.

Πληροφορητής: Ακούστε να σας πω, εγώ πήγα πολλές φορές στη Σοβιετική Ένωση, πολλές φορές, ίσως παραπάνω από δεκαπέντε. Βρήκα πολλούς Έλληνες, αυτό που έγινε το '49...

Ερευνητής: Το '49.

Πληροφορητής: Μεγάλο ξερίζωμα 150 χιλιάδες άνθρωποι πάνω στα αυτοκίνητα να τους πάνε στο Τσερκέν εκεί στα βάθη πιο απάνθρωπο πράμα δεν υπάρχει.

Ερευνητής: Δεν υπάρχει.

Πληροφορητής: Ακούστε να σας πω ένα παράδειγμα. Μία ελληνική οικογένεια ήταν παντρεμένη με έναν Ρώσο, ο οποίος ήταν στο μέτωπο και τραυματίας με παράσημο και μάλιστα με το παράσημο που είχανε 500-600 σοβιετικοί, λίγοι σοβιετικοί, και όταν πήγαν να πάρουν την οικογένειά του, η οποία ήταν ελληνική, λέει αυτός, βγάζει τα χαρτιά του συνταγματάρχης επ' ανδραγαθία και ήρωας της Σοβιετικής Ένωσης με παράσημο, του λένε το σπίτι όλο φεύγει από δω και τον πήραν και αυτόν και τον πήγαν στο Τσικιμπέρ. Ο κουνιάδος του, της γυναίκός του ο αδελφός, είχε έρθει το '39 στην Ελλάδα. Αυτή δεν είχε έρθει η αδελφή του, γιατί ήτανε παντρεμένη με Ρώσο και πήγε και τον είδε. Και πού τον βρήκε λέτε; Στο μεγαλύτερο εργοστάσιο ρακετών γενικό διευθυντή. Και όμως εκείνο το βράδυ τον πήραν και αυτόν και τον πήγαν εκεί.

Ερευνητής: Το πιο απάνθρωπο, πραγματικά το λέτε υπεύθυνα και ήθελα να το ακούσω από το στόμα σας σήμερα αυτή την ώρα.

Πληροφορητής: Ήταν τρομερό πράμα αυτό το '49 που έγινε.

Ερευνητής: Είναι τρομερό πράμα. Αυτόν τον ελληνισμό δεν θα τον αφήσουν ποτέ ήσυχο.

Πληροφορητής: Μα δεν είναι μονάχο ελληνικό, μήπως έμειναν και οι άλλες εθνικότητες;

Ερευνητής: Και τις άλλες εθνικότητες.

Πληροφορητής: Πέντε στρατάρχες είχε το '39 η Σοβιετική Ένωση, τους τρεις τους μορφωμένους τους αξιωματικούς πού ήτανε μορφωμένοι από σχολές και τα λοιπά, τους εκτέλεσαν και έμειναν οι δύο φουκαράδες, οι οποίοι ήταν από εργάτες έγιναν στρατάρχες ο Γορσίρ και ο Κοτιέν, τους άλλους τρεις Γκεκόροφ, Γούχερ και... πώς τον λέγανε τον άλλον... τον μεγάλο τον αρχηγό του γενικού επιτελείου τους εκτέλεσαν. Τώρα βγαίνουν

στη μέση. Διάβασα τώρα κάτι βιβλία, σοβιετικά βιβλία, που μεταφράστηκαν στα ουγγρικά και διάβασα 12 χιλιάδες στρατηγοί και συνταγματάρχαιοι σκοτώθηκαν.

Ερευνητής: Πω! Πω!

Πληροφορητής: Αυτά γράφτηκαν τώρα. Μεταξύ των σκοτωμένων εκεί υπάρχουνε πάνω από εκατό στελέχη του ΚΚΕ στη Σοβιετική Ένωση που σπουδάζανε ή φύγανε από τις φυλακές από δω και τα λοιπά και σκοτώθηκαν. Τρομερά πράματα, τρομερά και να τα λες!

Ερευνητής: Και να τα λες πραγματικά! Λοιπόν, κυρ Νίκο, σας ευχαριστώ πάρα-πάρα πολύ, γιατί ήσασταν πολύ ωραίος.

Πληροφορητής: Τώρα για το κίνημα και τα λοιπά είμαι ορκισμένος να μην πω τίποτα και τα λοιπά.

Ερευνητής: Όχι, εμας μάς βοηθήσατε, γιατί ολωνών η ζωή, γιατί τα εξετάζομε έτσι, επειδή σας είπα, ξεριζώνεται ένα παιδί από τον Πόντο, από την Φάτσα, έρχεται στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα ξανά από το ένα μέρος πάει στο άλλο, περίπου η ζωή είναι έτσι. Κάπου οι Πόντιοι παγιδεύονται που το λέτε πάρα πολύ ωραία και είναι άλλο να τα διαβάζεις από βιβλίο και άλλο να τα λέει κάποιος που τα έζησε από κοντά. Κάπου μπαίνει αυτό, γιατί να χαθούν τόσοι Πόντιοι Έλληνες και...

Πληροφορητής: Εκεί στην προσφυγιά τώρα και πώς ήρθαμε. Εγώ εκεί έκανα πολλά χρόνια γραμματέας ή πρόεδρος της οργάνωσης των Ελλήνων της Ουγγαρίας. Είχαμε ένα συγκρότημα από ποντιακούς χορούς, από Πόντιους ηλικιωμένους. Πήραμε φωτογραφίες και κάναμε όλες τις στολές τις ποντιακές γυναικών και ανδρών και τα λοιπά και τηλεόραση παντού μας παίρνανε ξέρω γω και τα λοιπά, όταν γινότανε τα φεστιβάλ που φτιάναμε των προσφύγων είτε στην Πράγα είτε στη Βουδαπέστη είτε στη Σόφια είτε στη Σοβιετική Ένωση και τα λοιπά, το δικό μας το συγκρότημα το ποντιακό χαλούσε κόσμο. Είχαμε πολλούς Πόντιους εκεί, πάρα πολλούς.

Ερευνητής: Και δεν χάνεται αυτή, πόσο δεμένος είναι βλέπετε, κυρ Νίκο, ο Πόντος με την παράδοση, τίποτε δεν μπορεί να αφήσει ούτε τον χορό του ούτε το τραγούδι του.

Πληροφορητής: Πάρα πολύ χάρηκα, πάρα πολύ που διάβασα στις εφημερίδες ότι γίνεται συνέδριο παγκόσμιο ποντιακό, πολύ χάρηκα.

Ερευνητής: Ναι και τώρα έχουμε πολλές ανταλ-

λαγές με τη σοβιετική, εκεί οργανώνουμε τα σωματεία ακόμα περισσότερα.

Πληροφορητής

Εκεί τώρα στην περιοχή της Γεωργίας προς το Κουτσολιγκίτσε από κει δεν τους πήρανε εξορία, τους πήρανε μόνο απ' τα παράλια της μαύρης θάλασσας, γιατί λέει φοβότανε μήπως έρθουν πλοία και δημιουργήσουνε κατασκοπίες ξέρω γω. Απ' την άλλη μεριά απ' τη Βαλτική εκεί δεν πήγαν ξένα πλοία, στην... Βαλτική λέω... στην Κασπία δεν πηγαίνανε και έτσι εκείνους δεν τους πειράξανε. Από δω που ήτανε στην παραλία από τα τούρκικα σύνορα μέχρι απάνω το Κέρτς ξέρω γω και τα λοιπά αυτούς τους...

Ερευνητής: Κοιτάξτε, αυτό το έζησα, κυρ Νίκο, και θέλω να σας το πω σαν μαρτυρία προσωπική δηλαδή. Ασχολούμαι ήδη στην Πανελλήνια Ένωση Ποντιακών Σωματείων και φέτος βλέπετε έχομε μεγάλο κύμα Ποντίων που έρχονται από την Σοβιετική και ειδικά από την μεριά της Γεωργίας. Και είπαμε αυτή η ΠΟΠΣ να οργανώσουμε ένα αντάμωμα των Ελληνοποντίων επάνω στο Ίδρυμα παναγία Σουμελά. Αυτό είναι σαν κέντρο, κέντρο του Ποντιακού Ελληνισμού. Εκεί ήμουνα και εγώ και συγκινήθηκα. Όταν το πρώτο βράδυ μαζευτήκαμε όλοι. Άλλοι ήτανε από το Κιλκίς, ένα ήρθε από την Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη, άλλο ήρθε απ' την Αθήνα, απ' τη Θεσσαλονίκη και ανταμώσαμε εκεί στο εστιατόριο. Μιλούσαμε, ήτανε συγκινητικό, γιατί έβλεπες ανθρώπους της δεύτερης, τρίτης γενιάς Πόντιοι, καλά τα χαρακτηριστικά να είναι ίδια, να μιλούν την ίδια γλώσσα. Και εγώ συγκινήθηκα ιδιαίτερα, όταν κάποια κοπέλα που ήταν Τραπεζούντια τρίτης γενιάς, μου είπε ότι στην εξορία που φύγανε μέσα στο Καζακστάν, στο Τσιγκέλ αυτό που λέτε, η γιαγιά της τραγουδούσε συνέχεια το τραγούδι «Εκάεν και το Τσάμπασι» που είναι των Ορτουλούδων και των Φάτζαληδων ο εθνικός ύμνος. Και εκείνο το βράδυ ήταν τόση η συγκίνηση, που εγώ είμαι παιδί ξεριζωμένων από τα Κοτύωρα, που δεν πήγα, δεν πήγαν ούτε οι γονείς μου Ρωσία και λοιπά. Αυτή παιδί τρίτης γενιάς ξεριζωμένων από την Τραπεζούντα που πήγανε στο Σόχουμ, από το Σόχουμ εξορίστηκαν και πήγαν στο Τσιγκέλ, έζησε, το τραγούδι το είπαμε εντελώς ίδια εγώ και εκείνη χωρίς καμιά παραλλαγή και είπαμε πόσο δυνατή είναι η παράδοση η δική μας.

Πληροφορητής: Ορισμένοι λένε ότι γιατί έρχονται αυτοί τώρα εδώ; Πού ξέρουν την Ελλάδα ούτε αυτοί ήταν ούτε οι παππούδες τους. Ο ελληνισμός του Πόντου από τα βιβλία αυτά που διαβάζουμε είναι... (τέλος αφήγησης)
(σ' αυτό το αρχείο δεν ακολουθεί διευθέτηση του προφορικού λόγου, γιατί ο λόγος είναι στρωτός)

Πληροφορητής: Αυτοί θέλουν στην Κριμαία στην περιοχή της Μαριούπολης να κάνουν ένα πολύ μεγάλο κέντρο, θα είναι το καλλίτερο, αν το φτιάσουν εκεί, γιατί τώρα αυτό που οι Αρμενέοι δεν παίρνουνε ζακόσια απ' τη Σοβιετική Ένωση, οι Αρμενέοι σε μερικά χρόνια μπορεί να σβήσουν όλοι, γιατί θα μείνουν χριστιανοί, το θέλουμε, δεν το θέλουμε, δεν έχει σημασία τι πιστεύουμε, τι δεν πιστεύουν, αλλά αυτοί χριστιανοί, γύρω-γύρω μωαμεθανοί θα τους σβήσουν πάλι, όπως έκαναν οι Νεότουρκοι το 1915, θα πάθουν τα ίδια, γιατί γύρω-γύρω είναι μουσουλμανικά αυτά, από δω είναι η Περσία, από δω είναι η Τουρκία και μέσα στη Σοβιετική Ένωση το Αζερμπαϊτζάν, το οποίο επίσης είναι μωαμεθανοί. Και οι δικοί μας σ' εκείνη την περιοχή του Κιονικίτζε αυτούς που θέλουν να τους πάνε προς την Μαριούπολη, θα είναι καλό, γιατί η Κριμαία είναι οι Ρώσοι, δεν έχουνε μίσος αυτός είναι χριστιανός και εγώ είμαι

μωαμεθανός.

Ερευνητής: Επιμένετε να μείνει ο ελληνισμός εκεί.

Πληροφορητής: Στη Μαριούπολη υπάρχουν Έλληνες απ' το Βυζάντιο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στη Μαριούπολη εκτός απ' τον Ποντιακό Ελληνισμό, υπάρχουν Έλληνες απ' το Βυζάντιο, εγώ βρήκα γιατρό που δεν ήξερε μόνο μάνα και πατέρα, ήξερε ψωμί και νερό, τίποτα άλλο. Και στην ταυτότητα επειδή στη Ρωσία γράφουν την εθνικότητα «Νάτσια Γκρέκ», ελληνική εθνικότητα. Από στατιστικές που έγιναν στο 24ο συνέδριο του σοβιετικού κόμματος, υπάρχουν 12 χιλιάδες «Νάτσια Γκρέκ» στο Λένινγκραντ, υπάρχουν 15 χιλιάδες στο Κίεβο, υπάρχουν στη Μόσχα δεν ξέρω γω πόσες χιλιάδες και στη Μαριούπολη 22 χιλιάδες. Αν ανοίξει αυτά τα κέντρα, θα είναι και πιο εύκολα η επικοινωνία λόγω θαλάσσης, η Μαριούπολη είναι παραθαλάσσια, απ' την άλλη πλευρά της Γεωργίας είναι η πλευρά της Κασπίας δεν... αν κάνουν ένα τέτοιο πράγμα, να φτιάξουν ένα κέντρο δηλαδή να μαζέψουν, να μαζευτούν οι Έλληνες εκεί γύρω, αυτό θα είναι πολύ ωραίο.

Ερευνητής: Πολύ ωραίο το βρίσκετε εσείς... Και πάλι ευχαριστώ.

Πληροφορητής: Και εγώ σας ευχαριστώ .
(Τέλος αφήγησης)

Λεξιλόγιο

σιλάχα = όπλα, λ. τ. silah.

τσετέδες = άτακτοι Τούρκοι στρατιώτες.

αδελφοκόριτσα = αδελφές.

Σχόλια

Τοπάλ Οσμάν στη Φάτσα

Ο Τοπάλ Οσμάν επιστρέφει με το ατμόπλοιο «Γκιούλ Τζεμάλ» στην Κερασούντα. Πάνω στο ατμόπλοιο μεταφέρονται και 7 κρατούμενοι που τους πάνε στις φυλακές. Ο Τοπάλ Οσμάν δίνει εντολή να τους ρίξουν στα καζάνια του ατμόπλοιου και να τους κάψουν ζωντανούς. Ο πλοίαρχος το εκτελεί χωρίς να αντιδράσει. Ανάμεσά τους ήταν και ένας νεαρός από την Φάτσα, ο Θεμιστοκλής.

Καραντίνα κούρεμα

Όλοι όσοι πέρασαν από τα λοιμοκαθαρτήριά υπέστησαν πολλές ταπεινώσεις. Μια από αυτές ήταν και το κούρεμα. Τους κούρευαν με μηχανές για άλογα και για πρόβατα, χωρίς σεβασμό, σαν

να ήταν και αυτοί ζώα, όχι άνθρωποι. Ειδικά οι γυναίκες του Πόντου είχαν τα μαλλιά τους ως κόσμημα και έκλαιγαν όταν τις κούρευαν.

Μιλτιάδης Κοιμήσης

Έλληνας αξιωματικός, ο οποίος εκτελέστηκε τον Απρίλιο του 1935 μαζί με τον Αναστάσιο Παπούλα, γιατί πήραν μέρος στο κίνημα Πλαστήρα-Βενιζέλου, το οποίο και απέτυχε.

Εισβολή Πάγκαλου στην Βουλγαρία

Στις 18 Οκτωβρίου 1925 ένας Έλληνας στρατιώτης που υπηρετούσε σε συνοριακό φυλάκιο στη θέση Δεμίρ Καπού, κοντά στο Μπέλες, κυνηγώντας τον σκύλο του πέρασε τη συνοριακή γραμμή και σκοτώθηκε από τα πυρά ενός Βούλγαρου σκοπού. Στη συνέχεια, από την ανταλλαγή πυρών μεταξύ των ανδρών των δύο φυλακίων, έχασαν τη ζωή τους δύο Έλληνες στρατιώτες και ο λοχαγός – διοικητής τους.

Ο δικτάτορας Θεόδωρος Πάγκαλος διέταξε την εισβολή ελληνικών δυνάμεων στη Βουλγαρία. Έδωσε εντολή στο Γ' Σώμα Στρατού να εισβάλει στο βουλγαρικό έδαφος και να καταλάβει το Πετρίτσι, κέντρο δράσεως των κομιτατζήδων. Όντως, οι Ελληνικές δυνάμεις εισέβαλαν και έκαψαν μερικά βουλγαρικά χωριά.

Η Βουλγαρία, από την πλευρά της, προσέφυγε στην Κοινωνία των Εθνών, τον ΟΗΕ της εποχής, και κατάφερε ώστε το Συμβούλιο να ζητήσει άμεση διακοπή των εχθροπραξιών και την αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από τα βουλγαρικά εδάφη.

Η Κοινωνία των Εθνών συγκρότησε διεθνή ανακριτική επιτροπή υπό τον Άγγλο διπλωμάτη σερ Χόρας Ράμπολντ για να εξετάσει τις ευθύνες των δύο κρατών και να αποφασίσει σχετικά. Στις 28 Νοεμβρίου η επιτροπή Ράμπολντ υπέβαλε το πόρισμά της, το οποίο υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο.

Σύμφωνα με αυτό, η ευθύνη βάρυνε τελικά την Ελλάδα, η οποία όφειλε να καταβάλει στη Βουλγαρία αποζημίωση 45.000 αγγλικών λιρών, ενώ η Βουλγαρία υποχρεώθηκε να αποζημιώσει την οικογένεια του Έλληνα λοχαγού Χαράλαμπου Βασιλειάδη, που σκοτώθηκε από τα πυρά των Βούλγαρων συνοριακών φρουρών. Μάλιστα, η Αγγλία απείλησε ότι εάν η Ελλάδα δεν αποδεχόταν την απόφαση δεν θα δίσταζε να χρησιμοποιήσει το στόλο εναντίον της.

Η εξέγερση της Δράμας

Στις 29 του Σεπτεμβρίου 1941, ομάδες ανταρτών κατοίκων της Δράμας και χωριών της περιοχής επιτέθηκαν σε κοινοτικά καταστήματα και αστυνομικούς σταθμούς των βουλγαρικών δυνάμεων κατοχής, ήταν το πρώτο στην Ελλάδα και το δεύτερο στην Ευρώπη οργανωμένο κίνημα κατά του Άξονα, αλλά ο Δραμινός λαός πλήρωσε με το αίμα του τον ηρωισμό αυτών των πρωτοπόρων αντιστασιακών.

Το κάψιμο του εργοστασίου

Το βράδυ της 28ης του Σεπτεμβρίου 1941 έκαψαν το εργοστάσιο ηλεκτροφωτισμού του Χατζόπουλου. Την φωτιά έβαλε ο Σαμψών Κανετίδης, ηλεκτροτεχνίτης του εργοστασίου, ήταν το σύνθημα για την έναρξη των επιχειρήσεων των ανταρτών. Επίσης, ομάδα ανταρτών με αρχηγό τον Πέτρο Παστουρματζή (Κίτσο) επιτέθηκε σε αποθήκες του βουλγαρικού στρατού, στο στρατόπεδο του Σώματος Εφοδιασμού Πολέμου, και στο Σιδηροδρομικό Σταθμό της Δράμας. Οι επιθέσεις αυτές απέτυχαν λόγω της μικρής αριθμητικής δύναμης αλλά και της έλλειψης οργάνωσης των ανταρτών. Παράλληλα, στις 28 και 29 του Σεπτεμβρίου αντάρτικες ομάδες επιτέθηκαν σε σταθμούς χωροφυλακής, κοινοτικά καταστήματα και γέφυρες σκοτώνοντας Βούλγαρους χωροφύλακες, προέδρους κοινοτήτων αλλά και Έλληνες συνεργάτες τους σε χωριά.

Αληθινός Παλαμάς

Γράφτηκε με σκληρό μολύβι σε κομμάτια χαρτιού και λευκό πανί στις φυλακές της Κέρκυρας. Κατά τη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας κυκλοφορούσε παράνομα σε δακτυλογραφημένα και πολυγραφημένα αντίτυπα. Εξ ου και τα πολλά λάθη. Ο πρόλογος γράφτηκε το Νοέμβριο του 1937. Μια κάπως επιμελημένη παρουσίαση του δοκιμίου μπορεί να θεωρηθεί αυτή που άρχισε να δημοσιεύεται σε συνέχειες στο παράνομο περιοδικό «Πρωτοπόρο». Δημοσιεύτηκαν όμως μόνο δύο συνέχειες, στα τεύχη 3 και 4 του περιοδικού (Οκτώβρη και Νοέμβρη 1943), γιατί το περιοδικό αναγκάστηκε να διακόψει την έκδοσή του. Σε μορφή βιβλίου, για πρώτη φορά κυκλοφόρησε τον Ιούλιο του 1944, στην ελεύθερη Ελλάδα, από τις εκδόσεις «Κόκκινη Σημαία», πανθεσσαλικό όργανο του Γραφείου περιοχής Θεσσαλίας του ΚΚΕ. Από κει και ο πρόλογος («Λίγα Λόγια») του Γιάννη

Ζέβγου. Μια 2η έκδοση έγινε στο Κάιρο το Σεπτέμβρη του 1944, μια Τρίτη στο Βόλο τον Οκτώβρη 1944 και μια 4η, στην Αθήνα, διορθωμένη, το Μάη του 1945, όταν έγινε γνωστή η απελευθέρωση του Νίκου Ζαχαριάδη από το Νταχάου. Το κείμενο εδώ βασίζεται στη Συλλογή Έργων του Νίκου Ζαχαριάδη, που κυκλοφόρησε τον Απρίλη του 1953 από το εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ «Νέα Ελλάδα», και είναι διορθωμένο από τον ίδιο.

Αντών Τσαούς

Ο Αντώνης Φωστερίδης (γνωστός και με το πολεμικό του όνομα, Αντών Τσαούς (1912-1979) ήταν Έλληνας οπλαρχηγός από την περιοχή του Πόντου. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής της Ελλάδας, αναδείχτηκε ηγέτης των εθνικιστών και αντικομμουνιστών ανταρτών της βουλγαροκρατούμενης ζώνης, ερχόμενος σε σύγκρουση με τις αρχές Κατοχής, αλλά και με την άλλη αντιστασιακή οργάνωση της περιοχής, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Την περίοδο του Εμφυλίου, πολέμησε στο πλευρό των κυβερνητικών δυνάμεων, ενώ μεταπολεμικά διετέλεσε βουλευτής Δράμας με τον Ελληνικό Συναγερμό.

Τόχοβα

Η παλαιότερη ονομασία του Τριλόφου ήταν Τόχοβα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν κεφαλοχώρι. Λίγο μετά ονομάστηκε «Παλιονέληνη» (ίσως από το: Παλίοι Έλληνες). Ο περιηγητής Σχοινάς γράφει χαρακτηριστικά ότι η Τόχοβα «κείται επί των υπωρειών των Πιερίων ορέων και είναι το μόνο επίφοβον χωρίον της προς Βέροιαν οδού, αλλ' είναι πανταχόθεν ευπρόσβλητον, αι δε οικίαι του εισίν εκ πλίνθων ως και το τέμενος αυτού». Στις 17 Ιουλίου του 1943 εκτελέστηκαν στο χωριό 13 κάτοικοι, σε αντίποινα από τους Γερμανούς. Το πολύ καλό και υγιεινό κλίμα στο χωριό συνετέλεσε στο να γίνει χώρος υποδοχής των φυματικών ασθενών. Μετά τη δεκαετία του '60 παρουσιάστηκε το φαινόμενο της έντονης μετανάστευσης στο εξωτερικό. Ενώ το 1940 το χωριό είχε γύρω στους 2.500 κατοίκους, σήμερα έχει περίπου 600.

Διευθέτηση προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας η Ένωση Ποντίων Πιερίας κάνει μια έρευνα και θέλει να συλλέξει μνήμες από τον Πόντο. Θέλω να μου πεις πού γεννήθηκες και πώς σε λένε.

Πληροφορητής: Εμένα με λένε Νικόλαο Ταχτσιδίη Ταχτσιδόγλου. Γεννήθηκα στη Φάτσα την πρώτη του Μάη του 1915 με το παλιό ημερολόγιο. Το 1917 οι Τούρκοι στην Ορντού κρεμάσαν τον πατέρα μου και μετά έμεινα με την μάνα μου, την οποία μέχρι 10-12 χρόνια την έλεγα θεία, γιατί ο θείος μου, του πατέρα μου ο αδελφός που δεν είχε παιδιά, εμένα και έναν άλλον ξάδελφό μου, από άλλον αδελφό του μας υιοθέτησε και λέγαμε τη γυναίκα του μάνα. Και όταν το '24 ήρθαμε στην Ελλάδα μέναμε στην Δράμα μαζί μέχρι το '41 μια οικογένεια, με τη θεία μου την οποία έλεγα μαμά, τον θείο μου μέχρι να πεθάνει τον έλεγα πατέρα, γιατί μας υιοθέτησε επίσημα στην Τουρκία, δεν είχε παιδιά και λόγω του ότι είχε περιουσία, να μη χαθεί η περιουσία, να μείνει στα αδέλφια του, γιατί δεν είχε αδέλφια, πέντε αδέλφια όλα χαθήκανε και έτσι...

Ερευνητής: Πέντε αδέλφια σκοτώθηκαν, όλοι εκτελέστηκαν έτσι;

Πληροφορητής: Ένας πέθανε, οι δύο σκοτώθηκαν, ο ένας πέθανε στην Αμάσεια στην φυλακή και ο πέμπτος ήρθε στη Δράμα, πέθανε το '32.

Ερευνητής: Όταν λέτε σκοτώθηκαν, μια και δεν μπορείτε, τα ποντιακά σας τώρα δεν είναι καλά, όταν λέτε σκοτώθηκαν, από τους Τούρκους;

Πληροφορητής: Φυσικά από ποιους; Τον πατέρα μου τον κρεμάσανε, γιατί τότε μετά την άμυνα της Θεσσαλονίκης, που η Ελλάδα βγήκε στο πλευρό της Αντάντ, και αν δεν έμπαινε η Ελλάδα θα ήταν στη Λάρισα, ο Βενιζέλος αν δεν μας έβαζε, τότε ο Χρυσάνθος με τον Βενιζέλο είχαν πει ότι οι Έλληνες να μην πάνε στον τούρκικο στρατό, γιατί η Ελλάδα ήταν εχθρός της Τουρκίας, η Τουρκία ήταν με τις κεντρικές αυτοκρατορίες της Ευρώπης, άρα είμαστε εχθροί, έφευγαν απ' τον στρατό. Όποιον πιάνανε, τον κρεμούσανε. Ο πατέρας μου έφυγε από τον στρατό, δεν πήγε στρατιώτης, τον πιάσανε και τον κρεμάσανε. Ο άλλος ο αδελφός του πέθανε στην Αμάσεια.

Ερευνητής: Δηλαδή πληρώσατε με αίμα από τα παιδικά σας χρόνια.

Πληροφορητής: Από την οικογένεια δε της μάνας μου ήρθαν δύο άτομα, η μάνα μου και η αδελφή της κανένας άλλος.

Ερευνητής: Πόσα άτομα περίπου υπολογίζετε να χάθηκαν;

Πληροφορητής: Ο πατέρας της ήτανε πέντε έξι αδέλφια, η μάνα της πέντε έξι αδέλφια κανένας δεν... η μία αδελφή της που ήταν παντρεμένη με παιδιά, όλοι στις εξορίες και τα λοιπά τους πήγαν Ερζιρούμ, Ερζικιάν, πέθαναν όλοι, κανένας δεν γύρισε.

Ερευνητής: Κανένας δεν γύρισε.

Πληροφορητής: Κανέννας δεν γύρισε.

Ερευνητής: Για όνομα, πω πω!!!

Πληροφορητής: Απ' την οικογένεια της μάνας μου του Κατριτζίδη είναι και ένας ήρθε απ' τη Ρωσία, ο Παύλος ο Ιορδανίδης, εξάδελφος της μάνας μου και αυτός δεν λέγεται Ιορδανίδης, το πραγματικό του όνομα λέγεται Κατριτζίδης, αλλά επειδή ο πατέρας του τον σκότωσαν, πέθανε, δεν ξέρω τι και η μάνα του παντρεύτηκε τον Ιορδανίδη και επειδή ήταν μικρό μωρό πήρε του πατριού του το όνομα. Άλλοι δεν υπάρχουν απ' το σόι της μάνας μου, όλο το σόι χάθηκαν στις εξορίες δεξιά, αριστερά. Έτσι ήρθαμε στην Ελλάδα...

Ερευνητής: Εγώ θέλω αν σαν μικρό παιδί θυμάστε, έχετε μπροστά σας, δηλαδή από κει ήρθατε οχτώ χρονών...

Πληροφορητής: Όχι εγώ ήρθα εννιά μισή χρονών.

Ερευνητής: Εννιά μισή χρονών.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα το '15 τον Μάιο και ήρθα στην Ελλάδα το '24 τον Σεπτέμβριο, ήμουν εννιά μισή χρονών.

Ερευνητής: Έχετε παραστάσεις, τι θυμάστε έτσι γενικά, πώς θυμάστε και την Φάτσα;

Πληροφορητής: Και την Φάτσα την θυμάμαι και επειδή αυτά, το 1921-22 ήμουν έξη, επτά χρονών τις εικόνες αυτές κάθε μέρα να έρχονται ειδήσεις ότι στην Αμάσεια σκότωσαν τον τάδε, κάναν τον τάδε, μνημόσυνα και τα λοιπά στη Φάτσα που γίνονταν, αυτά τα θυμάμαι, γιατί πήγαινα στα μνημόσυνα στις εκκλησίες. Σκότωσαν τον τάδε, κρεμάσαν τον τάδε και φτιάνανε μνημόσυνα οι οικογένειες και τα λοιπά. Θυμάμαι και τον παππού μου, όταν στην εξορία πέθανε και ήρθε είδηση, πήγαμε στην εκκλησία και μάλιστα κρατούσα μια λαμπάδα, ήμουν τότε επτά χρονών, έκαψα το χέρι μου και ακόμα το σημάδι το έχω στο χέρι μου. Μαλάτεια κάπου εκεί τον είχαν και πέθανε, μετά ειδοποιήθηκαν ότι πέθανε και τα λοιπά. Επίσης αυτά τα χρόνια τα δίσεχτα χρόνια αυτά, ιδιαίτερα '17, '22 με τους Τούρκους η σύγκρουση και τα λοιπά, τα θυμάμαι τα τελευταία δηλαδή δυο χρόνια έξη επτά χρονών που ήμουν, οι μνήμες αυτές τις θυμάμαι. Ο θεός μου πέθανε στην Αμάσεια, καταλαβαίνεις η γιαγιά μου κλάματα κακό, σ' όλο το σπίτι όλες οι γυναίκες φορούσαν μαύρα.

Ερευνητής: Έχουν σημάδεψει την παιδικά σας ψυχή.

Πληροφορητής: Ναι φυσικά. Τα δύο τελευταία χρόνια, μετά την λήξη του πολέμου, το '22-'24, τότε αρχίνησε μία καινούρια ζωή από αυτούς που μείνανε ξανά και άρχισε να ανθεί πάλι η παροικία η ελληνική στη Φάτσα, αυτά τα δύο χρόνια, γιατί πλέον και οι Τούρκοι είχανε βαρεθεί και αυτοί και τα λοιπά και ήτανε πλέον...και επειδή στη Φάτσα οι Τούρκοι ορισμένοι μπέηδες και τα λοιπά δεν άφησαν μέσα από τη Φάτσα να εξορίσουν κόσμο, τους άντρες τους πήραν καλά, γυναικόπαιδα δεν αφήσαν να πάρουν και ήταν κάπως, αρχίνησε να ανθεί πάλι η ελληνική παροικία εκεί αυτά τα χρό-

νια τα πολύ τα θυμάμαι, γιατί ο θεός μου ο Λάζαρος τότε έκανε εμπόριο φορτώνανε πλοία.

Ερευνητής: Τι εμπόριο;

Πληροφορητής: Φουντούκια, καρύδια, φασόλια, αβγά, ξέρω γω, δέρματα από ζερταβάδες από αυτά πώς τα λένε ελληνικά;

Ερευνητής: Δεν ξέρω.

Πληροφορητής: Το κουνάβι, αλεπούδες ξέρω γω και τα λοιπά μάζευε και αυτά και έκανε εμπόριο με την Κωνσταντινούπολη. Και θυμάμαι που αρχινήσαμε να παίζουμε και με τα τουρκόπουλα. Αρχινήσαμε να παίζουμε και με αυτούς.

Ερευνητής: Είχατε στη γειτονιά σας Τούρκους;

Πληροφορητής: Τούρκους είχαμε, γιατί όλα αυτά τα σπίτια καταστράφηκαν ή φύγανε, απέναντι από του θείου μου του Λάζαρου το σπίτι, που εδώ είναι ο Γιώργος ο Νικολαΐδης, απέναντι από μας ήταν Τούρκοι και μάλιστα με το παιδί τους στη δική μου ηλικία είχαμε αποκτήσει φίλους και όταν φύγαμε, έκλαιγε και ρήμαζε τον τόπο, θέλω να πάω εγώ με τον Νίκο μαζί, αλλά εμείς πηγαίναμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Αρμένιους είχατε;

Πληροφορητής: Τους Αρμένιους εγώ δεν τους πρόκανα, γιατί όταν γεννήθηκα, τότε στους σφάξανε το '15 τους σφάξανε και δεν έμεινε Αρμένιος, στη Φάτσα δεν υπήρχε, Αρμένιος δεν υπήρχε, τους σφάξανε όλους. Είχαμε πολλούς Αρμενένους στη Φάτσα είχε, αλλά τους σφάξανε.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι πόσοι ήτανε μέσα στο...

Πληροφορητής: Ε καλά δεν θυμάμαι τώρα, η Φάτσα τότε ήτανε, 4, 5, 6 χιλιάδες πόσο ήτανε, η πλειοψηφία ήτανε Αρμένιοι και Έλληνες, όπως έλεγε η γιαγιά μου, ήμασταν εμείς, λέει, αλλά αργότερα σφάξανε τους Αρμενένιους. Τα σπίτια τους ήρθαν τα πήρανε Τούρκοι απ' τα χωριά και οι δικοί μας όσοι φύγαν στη Ρωσία και του θείου μου του Λάζαρου το σπίτι το πήραν και άλλα σπίτια στη γειτονιά μας. Εμείς ήμασταν μια γειτονιά που είχαμε του Σιδηρόπουλου του Γιάγκονος η οικογένεια, του Πάντσονος η οικογένεια απέναντι από μας, ο Ποριάδης ήτανε απέναντι από μας, εκεί στη γειτονιά μας δίπλα από δω πάλι ήταν ο θεός μου ο Παύλος η οικογένεια και τα κορίτσια, Τατσογλάντ'...

Ερευνητής: Τατσογλάντ.

Πληροφορητής: Τατσογλάντ' αλλά τρία κορίτσια, το αγόρι πέθανε, ήτανε του Ναλπαντίδη του Σπύρου η γυναίκα, του Παπαγεωργίου η γυναίκα, αυτές ήτανε ξαδέλφες το ίδιο σπίτι μοιρασμένο στη μέση. Εκεί στη γειτονιά μας ήταν ο Άι Γιώργης η εκκλησία.

Ερευνητής: Α η εκκλησία σας ο Άι Γιώργης.

Πληροφορητής: Εκκλησία την οποία την έφτιασαν εκεί η γειτονιά, το σόι του παππού μου, που ήταν πολλά αδέρφια και όπως μου λέγε κάποιος η συνοικία μας είναι τώρα στα προσπεκτούς στα τούρκικα τα τουριστικά λέγεται «Ταχτζόγλου μαχαλασί».

Ερευνητής: Α έμεινε το όνομά σας.

Πληροφορητής: Το όνομα τώρα επειδή Ταχτσόγλου είναι και τούρκικο όνομα, Ταχτζόγλου θα πει χτίστης, ο γιος του χτίστη και τώρα ακόμα Ταχτζόγλου μαχαλασί λέγεται.

Ερευνητής: Εσείς θυμάστε την εκκλησία τώρα;

Πληροφορητής: Α! Τη θυμάμαι, όμως τώρα όπως μου είπε η θεία μου που πήγε, τώρα λέει την είχαν αποθήκη, όταν πήγε το '84 η θεία μου, την βρήκε αποθήκη.

Ερευνητής: Αποθήκη.

Πληροφορητής: Ναι. Οι οικογένειες οι δικές μας την χτίσανε. Ένα τραγικό πράγμα που θυμάμαι, εφτά, οχτώ χρονών δεν θυμάμαι, ένα τραγικό ήταν, όταν ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν στη Φάτσα.

Ερευνητής: Α αυτό θέλω να το πούμε.

Πληροφορητής: Ήμασταν εκεί όλος ο κόσμος έφυγε στα υψώματα της Τσαχαλίντας που λέγαμε. Ήταν η Τσαχαλίντα που είχε φουντουκλούκια μεγάλα, απέναντι απ' τη Φάτσα ακριβώς βουνά. Όλος ο Ελληνισμός έφυγε εκεί, γιατί η πληροφορία ήρθε ότι όποιον πιάσει Έλληνα, τον καίει στα καζάνια. Εγώ με αυτό το τουρκάκι που καθόταν στου θείου μου το σπίτι ο μπέης αυτός, με πήρε αυτός και έφυγα, δεν πήγα στο βουνό, που έφυγαν όλη η οικογένεια έφυγαν στα βουνά, γυναίκες αφήσαν τα σπίτια και πήγαν στο βουνό. Οι Τουρ...

Ερευνητής: Εδώ θέλω έτσι επειδή για την ιστορία λίγο, η Φάτσα είναι μια παραλιακή πόλ...

Πληροφορητής: Παραλιακή πόλη.

Ερευνητής: Και λίγο βουνό.

Πληροφορητής: Αμέσως μόλις βγεις είναι τα υψώματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και το πρόβλημα είναι ότι, εγώ νομίζω ότι γι' αυτό και την λέν' και Φάτσα, είναι όλη η πόλη φάτσα στη θάλασσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μακρόστενη δίπλα στη θάλασσα, δυο ποτάμια από δω κι από κει, το ένα δεν θυμάμαι, το άλλο Σίκινη το λέγανε, σ' αυτά τα δυο ποτάμια ανάμεσα είναι η Φάτσα και αμέσως από την παραλία αρχινοούσαν τα υψώματα και ήταν όλο φουντούκια.

Ερευνητής: Ναι λοιπόν.

Πληροφορητής: Και θυμάμαι αυτήν την τραγική περίπτωση εκείνη βραδιά που ήρθε ο Τοπάλ Οσμάν στη Φάτσα, εγώ το έσκασα και πήγα με αυτό, Αχμέτ το λέγανε αυτό το παιδί, και με πήρε και πήγαμε να δούμε τον Τοπάλ Οσμάν, παιδί τώρα εφτά χρονών ξέρω γω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήγαμε να δούμε τον Τοπάλ Οσμάν και πήγαμε και τον είδαμε.

Ερευνητής: Έχετε την εικόνα του τώρα;

Πληροφορητής: Ναι ναι την εικόνα του τη θυμάμαι, γιατί θα σου πω τώρα παρακάτω τι τραγική ήταν η κατάσταση ότι το πόδι του, όταν περπατούσε,

έβγαζε έναν θόρυβο, γιατί ήταν ξύλινο το ένα το πόδι του ναι, γι' αυτό τον έλεγαν Τοπάλ Οσμάν, Οσμάν ο Τοπάλ ο κουτσός. Και όταν φέρανε, πιάσανε δύο, ο ένας ήτανε συγγενής μας και γείτονας κολλημένα τα σπίτια μας, ο Ισαάκ ο Τοκατλίδης, και εδώ τώρα έχει αδελφό, τον Ιορδάνη Τοκατλίδη που ήταν ράφτης. Αυτουνού ο αδελφός ήτανε μεγαλύτερος από αυτόν, ήταν τότε δεκαέξι, δεκαεφτά χρονών ξέρω γω πόσο ήτανε ο Ισαάκ. Τον είδα που τον φέρανε οι άνθρωποι του Τοπάλ Οσμάν και τον πήραν και την άλλη μέρα μάθαμε τον κάψαν στα καζάνια, ζωντανούς τους ρίξανε. Αυτοί τι παιδιά κάτι μαλώσανε, κάτι κάνανε και τους είχε η αστυνομία μέσα, αυτός πήγε στο κρατητήριο, τους πήρε και τους έριξε στα καζάνια και τους έκαψε.

Ερευνητής: Η μορφή σας έμεινε του Τοπάλ Οσμάν πέρα από το πόδι πώς ήταν το παρουσιαστικό του;

Πληροφορητής: Ε τώρα μπορεί να θυμηθεί κανένας; Έναν άνθρωπο με τα σιλάχα και τα αυτά τον είδαμε και τρομάξαμε.

Ερευνητής: Τρομάξατε.

Πληροφορητής: Και κάναμε πίσω και μετά από λίγο, εκεί γυρίζαμε εκεί μέσ' στον κόσμο μ' αυτόν τον φίλο μου, και φέρανε τον Ισαάκ με τον άλλον, τους είδα, τα έχασα εγώ, γιατί κολλημένα τα σπίτια μας, δηλαδή ένα ντουβάρι μας χώριζε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Με του...

Ερευνητής: Τοκατλίδη.

Πληροφορητής: Τοκατλίδη του... και συγγενείς ήμασταν. Ο δάσκαλος που είχε την Χρυσάνα ήταν πρώτα ξαδέλφια με τη μάνα μου και η άλλη η θεία μου η Τοκατλίδου, του θείου Μιλτιάδη αδελφή ήτανε, του Λεωνίδα η μάνα, ξέρω γω, πως το λένε, ήμασταν σαν μια οικογένεια, ένα ντουβάρι μας χώριζε και όταν τον είδα τον Ισαάκ τα 'χασα, τα 'χασα πού τον πάνε οι τζανταρμάδες, όχι οι τζανταρμάδες, αυτούς τους τσετέδες που είχε ο Τοπάλ Οσμάν και με τα σπαθιά τους, με τα όπλα τους πήραν, δεμένους και τους πήραν πάνω στο καϊκι και, δεν είχε παραλία να 'ρθει το πλοίο, 'ήρθε με το καϊκι και με το καϊκι τους βάλαν στο πλοίο και μετά του κάψαν ζωντανούς, τους ρίξανε στα καζάνια. Τον Ισαάκ και ο άλλος τι ήτανε δεν ξέρω, δεν τον γνώριζα. Βέβαια αυτή η εικόνα του... λεβέντης ο Ισαάκ δεκαεφτά δεκαοχτώ χρονών παιδί μαύρο μαλλί, ξέρω γω, ομορφόπαιδο, αυτή η εικόνα...

Ερευνητής: Σας έμεινε ως τώρα.

Πληροφορητής: Άλλη μια εικόνα που θυμάμαι από τη Φάτσα ήτανε, μικρά παιδιά, στη Φάτσα είχε ένα μοναστήρι ο Άγιος Κωνσταντίνος, το οποίο ήταν τεράστιο, υπήρχαν τα αυτά, τα χαλάσματα, αλλά το μήκος ήταν τεράστιο, λέγανε ότι ήταν από τα μεγαλύτερα μοναστήρια που είχανε επί Βυζαντίου σε μήκος και αυτό είχε απάνω ψηλά ψηφιδωτές ει-

κόνες, δηλαδή με πέτρες, οι οποίες ήταν φυσικές, με χρώματα φτιάνανε εικόνες, αυτές που υπάρχουνε στην Αγιά Σοφιά...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πηγαίναμε εμείς, πού να ξέραμε, και φτιάσαμε κάτι κοπίδια και βγάζαμε τις πέτρες, κωνσταντινάτα τα λέγαμε, και παίζαμε μπίλιες, πέντε απ' αυτά δίναμε και παίζαμε μπίλιες.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά).

Πληροφορητής: Ενώ αυτή σαν εικόνα ήταν αμύθητης αξίας πράμα. Και όταν ήρθαμε στην Ελλάδα το '24, είχα μια σακούλα και είχα απ' αυτές τις πέτρες μέσα και κάποιος εκεί στην Αθήνα μου τα ζήτησε, του τα έδωσα και η μαμά μου μετά, η θεία μου δηλαδή που την έλεγα μαμά, τρελάθηκες, μου λέει, αυτά ξέρεις, μου έδωσε ένα κουλούρι, ξέρω γω τι μου έδωσε, στον Πειραιά τότε που ήμασταν...

Ερευνητής: Προσφυγόπουλα.

Ερευνητής: Προσφυγόπουλα ναι. Και έτσι αυτές οι...

Ερευνητής: Ναι δηλαδή το παιδικό μυαλό τι μπορεί να διανοηθεί για να παίζει, τα πάντα.

Ερευνητής: Και μείς όταν ήρθαμε στον Πειραιά μας πήγαν σ' ένα νησί κοντά εκεί στον Πειραιά κάπου σ' ένα νησί στη Σαλαμίνα κάπου εκεί, Άι Γιώργη το λέγανε εκεί, ένα ξερονήσι και μας βάλανε και η πρώτη εντύπωση που είχα στην Ελλάδα είναι επίσης τραγική.

Ερευνητής: Ναι.

Ερευνητής: Στο πλοίο απάνω, όταν περάσαμε τα Δαρδανέλια, πετούσαμε τα φέσια στη θάλασσα, τραγουδούσαμε και το μόνο τραγούδι που λέγαμε «Βενιζέλε μας, πατέρα της Ελλάδος, ζήτω, ζήτω η λευτεριά, ζήτω και ο Λευτέρης» κι απάν' στο πλοίο είχε πολλούς που ήτανε βασιλόφρονες, πού να ξέρομε ότι στην Ελλάδα υπάρχουν βασιλόφρονες και Βενιζελικοί, εμείς ξέρομε η Ελλάδα είναι Βενιζέλος.

Ερευνητής: Βενιζέλος.

Πληροφορητής: Αυτό ξέραμε.

Ερευνητής: Ο ελευθερωτής Βενιζέλος.

Πληροφορητής: Ναι ο Ελευθερωτής και ο άνθρωπος που έκανε την Ελλάδα, Κρήτη, νησιά, Μακεδονία, Ήπειρο ξέρω γω αυτά όλα. Και εκεί αυτοί μας μισούσανε. Σου λέει αυτοί τι; Τους φέρνουμε εμείς, απ' το πλοίο για να μπούμε στη βάρκα, παιδιά εγώ τώρα εννιά μισή χρονών, από τους πρώτους μπήκαμε στη βάρκα για να πάμε στη σκάλα. Εκεί στη σκάλα είδαμε μια βάρκα πεθαμένοι, γυμνοί, τους είχαν απάνω δηλαδή καραντίνα εκεί, ήταν και άλλοι πρόσφυγες εκεί και όσοι πεθαίναν, τους βάζαν εκεί και αρχίνησαν οι δικοί μας τι διάολο ήρθαμε εμείς από κει να πεθάνουμε εδώ;

Ερευνητής: Βέβαια πω πω!

Πληροφορητής: Και αρχίσαν να γυρίζουν πίσω το καΐκι να φύγουμε, να κάνουμε, δυο τρία παιδιά μπήκαμε και αυτοί ήταν μεγάλοι και οι μεγάλοι που μπήκαν στο καΐκι να φωνάζουν πού μας φέρνετε εδώ; Ήταν το καΐκι γεμάτο γυμνούς να πάν'

να τους πετάξουν στη θάλασσα και...

Ερευνητής: Πόσα πτώματα περίπου;

Πληροφορητής: Νάταν έξι, επτά, δέκα πτώματα μέσα μέσα στο καΐκι;

Ερευνητής: Πω πω!

Πληροφορητής: Παραπάνω αν ήταν, δεν ξέρω. Και εμείς τώρα όταν τα είδαμε, βγήκαμε και να φύγουμε πίσω. Φυσικά δεν μας άφησαν να φύγουμε πίσω στο πλοίο. Αμέσως ήρθε ένας αστυνόμος και άρχισε να βρίζει, να φωνάζει γιατί την αφήσατε τη βάρκα εδώ, γιατί δεν την πήρατε; Και μείναμε εκεί καμιά σαρανταριά μέρες καραντίνα και κάμποσοι πέθαναν από μας εκεί στην καραντίνα. Εκεί γινόταν ένα φοβερό πράγμα, κουρέψαν όλους. Η μάνα μου είχε κάτι μαλλιά μέχρι τη μέση της μεγάλα μαλλιά, την κουρέψανε με μια μηχανή που κουρεύουν τα πρόβατα, τους κουρέψανε. Και εκεί τα φαγητά που μας δίνανε ήτανε ελεεινά και τρισάθλια. Κλέβανε αυτοί οι υπεύθυνοι που ήτανε εκεί. Ήρθε μετά η επιτροπή, έγινε αναφορά, διότι με το πλοίο που ήρθε ήταν μαζί μας ο Λάμπρος Λαμπρινίδης, ο οποίος ήταν στην επιτροπή της ανταλλαγής. Εμείς ήμασταν το τελευταίο πλοίο. Από τη Φάτσα πήγαμε μέχρι την Τραπεζούντα όλα τα λιμάνια και παίρναμε όσους μένανε. Και γυρίζοντας πίσω πάλι Κερασούντα, Σαμψούντα, Πάφρα, μείναμε για να μαζέψουμε τα υπολείμματα. Ήταν το τελευταίο πλοίο και μαζί μας ήταν και η επιτροπή της ανταλλαγής, που ήταν ξένοι και απ' τους Έλληνες ήταν ο Λάμπρος Λαμπρινίδης, που αργότερα ήταν υπουργός αργότερα στην κυβέρνηση. Ήταν και αυτός, πήγαν οι δικοί ας κάνουν παράπονα ξέρω γω εκεί και τα λοιπά και ήρθαν εξετάσανε και τα είδανε. Ό,τι σάπια είχε στην αγορά, πήγαιναν αυτοί τα παίρναν και τρώγανε τα λεφτά. Δηλαδή αντί να πάρουν φασόλια ή αυτά παίρνανε σάπια ξέρω γω εκεί τα λοιπά.

Ερευνητής: Αυτά ποιος τα έκανε η επιτροπή αποκαταστάσεως;

Πληροφορητής: Η επιτροπή αποκαταστάσεως ήρθε πήρε μέτρα, οι υπεύθυνοι αυτοί που ήταν εκεί.

Ερευνητής: Η υπεύθυνη επιτροπή.

Πληροφορητής: Αυτοί που είχανε τα ψώνια στο νησί.

Ερευνητής: Στο νησί ναι.

Πληροφορητής: Και επειδή αρχίνησαν και κάναν οι δικοί μας παράπονα, ήρθαν απ' την πρόνοια από την επιτροπή αποκατάστασης προσφύγων εκεί και πραγματικά εξετάσανε και βρήκανε φασόλια σάπια, τα οποία ήταν για πέταμα. Αυτοί τα παίρναν μου φαίνεται τσάμπα και λογάριζαν ότι πήραν καλά φασόλια, καλό κρέας, καλά ξέρω γω ρεβίθια, καλά πώς τα λέμε... φακές, όσπρια γενικά. Τα μαμούδια βγαίνουν πάνω και δεν τα πετούσανε.

Ερευνητής: Σας έμεινε και αυτή η πρώτη υποδοχή η τρισάθλια.

Πληροφορητής: Άλλη υποδοχή την οποία θυμάμαι, είναι από κει ύστερα φύγαμε, ερχότανε κόσμος, δεν επιτρέπονταν μέσα στην καραντίνα και φω-

νάζανε: είναι κανένας από την Ούνια, τη Σαμφούντα, την Πάφρα ξέρω γω να δούνε τους δικούς τους. Και θυμάμαι ήρθε ο Αλέξης ο Καζαντζής, ο Καζαντζόγλου ο Αλέξης, γιατί ήταν αρραβωνιασμένος με τη θεία μου, αυτός έφυγε απ' τα αντάρτικα και πήγε στο στρατό ξέρω εγώ εκεί και τα λοιπά.

Ερευνητής: Ήταν στο αντάρτικο του Πόντου.

Πληροφορητής: Του Πόντου, μετά πέρασε στον στρατό και ήρθε νωρίτερα εδώ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και έψαχνε τώρα να βρει εμάς, να βρει την αρραβωνιαστικιά του και εκεί εδώ είμαστε ξέρω γω και τα λοιπά τέλος πάντων, ήρθε να μας φέρει εδώ στην Κατερίνη. Εμείς κάναμε και μεγάλη βλακεία, όταν ήρθαμε εδώ, γιατί ένας ξάδελφός μου, ο οποίος ήτανε ένας από τους... πώς τους λένε,... από τη φρουρά του Πλαστήρα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Φαντάρος και αυτός ο Λάμπρος, ο Ναλπαντίδης πέθανε εδώ στο λόφο, ο Ναλπαντίδης ήρθε αυτός και λέει γιαγιά θα έρθεις στη Δράμα, θα έρθεις στη Δράμα, είναι και η αδελφή του η Αμαλία εκεί, η Πολυξένη το ένα, το άλλο. Θα έρθεις εκεί, γιατί φύγαν πολλοί Τούρκοι, πολλοί Τούρκοι και έχει άδεια σπίτια. Όταν πήγαμε όμως, δεν βρήκαμε ούτε σπίτι ούτε... ήμασταν στα...

Ερευνητής: Ενοίκια.

Πληροφορητής: Κάτω απ' τις λαμαρίνες και εκεί χιόνια, κακό και τα λοιπά και κοντεύαμε να πεθάνομε όλοι από το κρύο, δεν βρήκαμε σπίτι τον πρώτο χρόνο, τον δεύτερο χρόνο βρήκαμε σπίτι και τα λοιπά.

Ερευνητής: Πόσον καιρό μένατε στη Δράμα;

Πληροφορητής: Μέχρι το 1941.

Ερευνητής: Μέχρι το '41 αρκετά χρόνια.

Πληροφορητής: Από το '24 μέχρι το 1941 μέναμε εκεί. Και άλλη εικόνα, τώρα επειδή ήμασταν στο πλυσταριό μέσα, η θεία μου, ακόμα δεν ήρθε να παντρευτεί με τον Αλέξη ακόμα, δεν ήθελε να αφήσει τη μάνα της ξέρω γω και τα λοιπά, να μας αφήσει μικρά παιδιά, ήμασταν οι δυο μας με τον Λεωνίδα, πήγε μια νύχτα σε μια αχυρώνα, έσπασε την πόρτα και μας έβαλε μέσα, γιατί εκεί που ήμασταν σχεδόν στο ύπαιθρο, Γενάρης, τέλη του Δεκέμβρη, τέλη του Δεκέμβρη και ήμασταν έξω. Χιόνια, κακό, βροχές μέχρι 10, 12 βαθμούς υπό το μηδέν και πήγε μας έβαλε μέσα. Το πρωί αυτός που την είχε την αχυρώνα, είχε δυο παϊτόνια με άλογα, τα παϊτόνια που λέγαμε και ήρθε το πρωί να πάρει άχυρα να άει να τα δώσει στον στάβλο και βλέπει μέσα φωτιά. Έρχεται μέσα, εμείς κοντά στην πόρτα που είχε ένα άδειο μέρος, όπως είναι αυτό το δωμάτιο, που είχε πάνω το άχυρο, εκεί φτιάσαμε μια φωλιά και ανάψαμε φωτιά να φτιάσουμε φαΐ να φάμε, γιατί δεν μπορούσαμε ούτε φαΐ να ψήσουμε ούτε τίποτα δεν είχε εκεί το μέρος που κοιμόμαστε. Και άρχισε αυτός να φωνάζει, να

λέει, σηκώνεται η θεία μου απάνω, η οποία δεν φοβόταν τους Τούρκους και είχε ιστορίες με την αδελφή της, της Μαρίκας τη μάνα, που όταν βάλαν το καμπαναριό στη Φάτσα του Άι Νικόλα χτύπησε τους χωροφύλακες, δεν ήτανε από τις γυναίκες που φοβότανε. Όρμησε απάνω και τα λοιπά. Πήρε ένα δαυλό λέει θα δώσω φωτιά, αμάν μη. Και έτσι μέيناμε και μέσα εκείνο τον χειμώνα τον περάσαμε και αργότερα φύγαμε και τα λοιπά. Επίσης από κει θυμάμαι ένα φοβερό πράγμα. Στη Δράμα τότε στη μεραρχία ήτανε ένας πολύ γνωστός στρατηγός που το '35 τον εκτελέσανε μαζί με τον Παπούλα, τον Κοιμήση, ο Κοιμήσης ήταν διοικητής της μεραρχίας φοβερά Βενιζελικός και έπαιρνε από τους Πόντιους και τους πήγαινε στα χωριά, στα σύνορα τα βουλγάρικα, Σιδηρόνερο, Παπάδες, Λευκόγια πάνω ξέρω γω σ' αυτά όλα τα χωριά μέχρι το Παρανέστι εκεί όλα αυτά τα χωριά πήγαινε, τους έδιναν όπλα, είχαν όπλα, τη νύχτα φυλάγανε, γιατί ερχόταν κομιτατζήδες, κομιτατζήδες, αυτοί που ήταν Βούλγαροι, που ήταν φίλοι και ερχότανε, κλέβανε, κάναμε ξέρω γω και τα λοιπά. Και έτσι μας πήγαν σ' ένα χωριό, το οποίο λεγότανε Καλή Βρύση, Γκόρνιτσα το λέγανε, Καλή βρύση, μας πήρανε και μας και είδανε (έχουμε εδώ μια τηλεφωνική παρεμβολή και διακοπή της ροής). Με φωνάζει ο λοχαγός να μου δώσει όπλο, όταν με είδε....

Ερευνητής: Ήσασταν εύσωμος.

Πληροφορητής: Ήμουν 11 χρονών, εσύ τι θες εδώ; Λέω τώρα δεν με φωνάξατε, Ταχτσίδης Νικόλαος δεν φώναξε; Λέει ναι, εσύ είσαι; Λέει πού είναι ο πατέρας σου; Ο πατέρας μου τον κρέμασαν οι Τούρκοι. Η Κεράσα τι σου είναι; Μάνα μου. Ε τους κερατάδες μωρά με στείλανε εδώ, λέει. Μετά γυρίσαμε πίσω.

Ερευνητής: Εδώ λίγο θέλω να σας ρωτήσω κάτι η επιλογή γινόταν ειδικά για τους Πόντιους, Πόντιους παίρνανε, προτιμούσαν ή υπήρχαν κι άλλοι πρόσφυγες;

Πληροφορητής: Αυτούς που σου λέω σ' αυτά τα χωριά όλοι ήτανε από τον Πόντο, οι περισσότεροι ήτανε από την Πάφρα.

Ερευνητής: Γιατί τους επιλέξανε αυτούς και...

Πληροφορητής: Γιατί ήταν αντάρτες στην Τουρκία.

Ερευνητής: Α επειδή ήταν αντάρτες τους είχαν...

Πληροφορητής: Να φυλάξουν τα σύνορα.

Ερευνητής: Να φυλάξουν τα σύνορα.

Πληροφορητής: Και ξέροντας ότι αυτοί όλοι ήταν Βενιζελικοί ο Κοιμήσης ο στρατηγός. Όλα τα σύνορα αυτά, τα χωριά της Δράμας πάνω από την Εξοχή, το Νευροκόπι, Κίσα ξέρω γω, Λευκόγια, Παπάδες, Ουσένιτσα, το Σιδηρόνερο δηλαδή, μέχρι το Παρανέστι εκείνα όλα τα χωριά είχε Πόντιους εκεί απάνω με τα όπλα όλη νύχτα φυλάγανε ξέρω γω και λοιπά και αυτή την περίπτωση τη θυμάμαι.

Ερευνητής: Εκεί είχατε με τους κομιτατζήδες κανένα...

Πληροφορητής: Ε είχαν ύστερα έγινε το '26 επί Παγκάλου.

Ερευνητής: Το '26.

Πληροφορητής: Κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας ο Πάγκαλος τότε και μπήκαν οι δικοί μας μέσα στη Βουλγαρία και κάνανε ορισμένα αντιλαϊκές πράξεις ξέρω γω και λοιπά, γι' αυτό το '41 όταν ήρθαν οι Βούλγαροι η Δράμα προσαρτήστηκε, δεν ήταν κατοχή, προσάρτηση ήτανε, δηλαδή έγινε Βουλγαρία. Γι' αυτό οι Βούλγαροι πιέζανε τον κόσμο να φύγει. Φέρνανε από τη Δοβρουτσά, από άλλα μέρη ξέρω γω φέρνανε Βούλγαρους, μετά τον πόλεμο να υπάρχει πλειοψηφία Βουλγάρων για να φύγουν οι Έλληνες.

Ερευνητής: Και πώς ξεσηκωθήκατε τότε και ήρθατε από κει γι' αυτόν τον λόγο;

Πληροφορητής: Να σας πω εγώ πώς έφυγα. Εγώ από μικρός μπήκα στο εργατικό κίνημα, γι' αυτό απ' το Γυμνάσιο απ' την Τρίτη τάξη και με διώξαν από όλα τα Γυμνάσια της Ελλάδος.

Ερευνητής: Απ' την Τρίτη Γυμνασίου.

Πληροφορητής: Ναι. Κάνανε απεργίες, εγώ δηλαδή τότε με την κρίση του '32, τη μεγάλη κρίση, εκεί ήτανε μονοκαλλιέργεια καπνά και τα λοιπά, υπόφερε '29-'32 υπόφερε, φτιάναν μόνον καπνά, τα καπνά δεν πουλιόταν και ο κόσμος πεινούσε. Αφού τα (εδώ δεν ακούγεται καθαρά ο πληροφορορητής).

Ερευνητής: Αυτά πρώτη φορά τα ακούω, κυρ Νίκο.

Πληροφορητής: Στη μεγάλη κρίση του '29, '31, '32 εκεί υπόφερε πολύ ο κόσμος. Υπόφερε πολύ, γιατί όλο καπνά φτιάναν, τίποτε άλλο και δουλεύουνε κατά κάποιον τρόπο αποκλειστικώς.

Ερευνητής: Μπήκατε στο κίνημα είπατε, ναι θέλω ν' ακούσω...

Πληροφορητής: Τώρα όταν μπήκα εγώ στο κίνημα και στη διάρκεια του πολέμου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και στη διάρκεια του πολέμου δηλαδή πήγα φαντάρος εγώ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Στα οχυρά ήμουν, στη μεραρχία την 7η εκεί στα οχυρά... εμείς είχαμε κομμουνιστική οργάνωση στο στρατό και μάλιστα επειδή το γράμμα όσοι ήταν στις φυλακές είπε ότι καλύβα, ταμπούρι και λοιπά, εμείς κάποιες δουλειές τις μοιράσαμε, εκεί όμως ο επιτελάρχης της μεραρχίας ένας Μανιδάκης, Μανιδάκης, πιάσανε ένα από κει ξέρεις και φέρανε απ' όλα τα τμήματα, εμείς στον πόλεμο, σάματις τι γινότανε, φυλάγαμε τα οχυρά, αλλά δεν είχε πόλεμο. Και από όλες τις μονάδες έφερε αντιπροσώπους και από την Τσατάλτζα ένα παιδί. Αυτή την οργάνωση εμείς την είχαμε. Τώρα όταν ήρθανε, έγινε μιας βδομάδας πόλεμος κατά των Γερμανών, ο διοικητής της Μεραρχίας μας ο Στεριόπουλος και ο Μανιδάκης ο επιτελάρχης φύγανε. Μόλις μας επιτέθηκαν οι Γερμανοί Κυριακή, Κυριακή έξι η ώρα το από-

γευμα, έξι του Απριλίου του '41 αυτοί σηκώθηκαν και φύγανε. Πήγαν στην Καβάλα, πήραν το μοτόρ και πήγαν στην Αθήνα. Εν τω μεταξύ όμως πήραν παράσημα ήρωα και οι δυο και ο Μανιδάκης και ο Στεριόπουλος. Και διοικητής της μεραρχίας μας για μια μέρα ήταν ο γενικός αρχίατρος Διονύσιος Μαρκάκης και μετά ήρθε ο Ευάγγελος Παπάς, συνταγματάρχης από το Παρανέστι και ανέλαβε τη μεραρχία και κρατήσαμε τέσσερις, πέντε μέρες, αλλά την τέταρτη, πέμπτη μέρα δεν είχαμε νερό, τα οχυρά τα είχαν αδειάσει οι φαλαγγίτες και οι αξιωματικοί. Εμείς όμως επειδή είχαμε κομματικές οργανώσεις στην επαρχία, μέσα στα οχυρά τον οπλισμό το κρύψαμε πολύ εύκολα. Εκεί που ήταν τα τούνελ, μέσα στα αυτά και τα λοιπά φτιάσαμε έναν τοίχο. Πίσω από τον τοίχο όμως ήτανε όπλα, πολυβόλα, χειροβομβίδες, ξέρω γω και τα λοιπά. Και έτυχε το 1941, σε κανένα μέρος του κόσμου δεν θυμάμαι, απ' όσα διάβασα για την αντίσταση κατά των Γερμανών, δεν θα υπήρχε οργάνωση να είχε 3, 4 χιλιάδες όπλα, πολυβόλα, χιλιάδες χειροβομβίδες στα χέρια μας. Ήταν μέσα στα οχυρά, ξέραμε εμείς πού είναι, πήγαινες χαλνούσες το ντουβάρι, από μέσα ήτανε. Και επειδή οι Βούλγαροι φτιάνανε πιέσεις για να φύγει ο κόσμος από κει, για να φύγει ο κόσμος, κατά κύρια αρχίσανε κατά των Ποντίων.

Ερευνητής: Ναι αυτό λίγο θέλω να τονιστεί (μιλάει ο ένας πάνω στον άλλον).

Πληροφορητής: Κατά των Ποντίων στην αρχή, επειδή στα σύνορά μας είχε βάλει ο Κοιμήσης και ο Πάγκαλος και φυλάγαμε τα σύνορα, το '26 μπήκαν μέσα οι δικοί μας και τα λοιπά, σου λέει αυτοί είναι οι άνθρωποι που ξέρω που μπορούν να αντισταθούν και τα λοιπά, αρχίνησαν το κυνηγητό ενάντια στον Ποντιακό Ελληνισμό.

Ερευνητής: Ναι αυτό θέλω να το ακούσω υπεύθυνα, το άκουσα και από άλλους.

Πληροφορητής: Έγιναν πολλά. Την πρώτη μέρα της εξέγερσης απότυχε στην Ευρώπη, αλλά οι δικοί μας νομίζανε θα γίνει αυτό σε όλο τον κόσμο και επειδή τότε οι Γερμανοί χτύπησαν και τη Σοβιετική Ένωση τον Ιούνιο ή 17 του Σεπτεμβρίου, δεν μπορώ να θυμηθώ, έγινε η εξέγερση οι δικοί μας, θυμάμαι ένας που ήταν από τους υπεύθυνους της οργάνωσης τότε έλεγε, και μια σφαίρα να λείψει απ' το ανατολικό μέτωπο και να καρφωθεί στα στήθη μας, πρώτον να σώσουμε την Μακεδονία από το να γίνει βουλγάρικη...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και δεύτερον αν βοηθήσουμε την Σοβιετική Ένωση και νικήσουνε τους Γερμανούς, οι Βούλγαροι θα φύγουν από δω, γιατί η νίκη θα 'ναι των συμμάχων και θα φύγουνε, τι θα κάνουνε άμα νικήσουν οι σύμμαχοι και τα λοιπά. Και έγινε εξέγερση, έγινε εξέγερση το βράδυ κάψαν το εργοστάσιο, ένας Σαμψών Κανετίδης Πόντιος δούλευε στο εργοστάσιο, τον βάλαν και έβαλε τη

φωτιά, σκοτάδι και τα λοιπά και κατέβασαν δυο σώματα στρατού οι Βούλγαροι τότε στη Μακεδονία σου λέει μήπως αυτό επεκταθεί και στις άλλες πόλεις της Μακεδονίας. Και έγινε η σφαγή στη δράμα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ έχασα κουνιάδο, τον κουνιάδο μου σκοτώσανε, ήτανε από την Σαμψούντα. Ο πεθερός μου ήταν αντάρτης στη Μικρά Ασία.

Ερευνητής: Με ποιο όνομα; Καπετάνιος τίποτε;

Πληροφορητής: Όχι, Σωτηριάδης λεγότανε.

Ερευνητής: Σωτηριάδης.

Πληροφορητής: Γιάννης Σωτηριάδης ο κουνιάδος

μου τον σφάξανε. Και εγώ όμως έφυγα λίγο νωρίτερα ως εξής. Η οικογένειά μου ήτανε εκεί. Εγώ έφυγα λίγο νωρίτερα, γιατί η οργάνωση της Δράμας μέσα υπήρχαν οι οποίοι έλεγαν να μην γίνει η εξέγερση. Μεταξύ των οποίων ήτανε μία Σοφία Γαβριηλίδου, που ο άντρας της ήταν στην Ακροναυπλία φυλακή. Αυτή ήταν από τους υπεύθυνους της οργάνωσης εκεί με έναν Κρόκο Μιχάλη και έρχεται η Σοφία με βρίσκει και μου λέει θα πας, εσύ γνωρίζεις καλά τον Κερασίδη, τότε ήταν στο Μακεδονικό γραφείο ο Κερασίδης, αλλά επειδή έκανε χρόνια... (τέλος αφήγησης).

Η Μελανθία (Μελέτ)

Η Μελανθία συνορεύει ανατολικά με την περιφέρεια της Κολωνίας, από βορά με το Τσάμπαση, δυτικά με την χαψάμανα και νότια με τη Ρεσαδιέ (επαρχία της Νικόπολης). Την διαρρέει ο ποταμός Μελάνθιος, ο οποίος πηγάζει από το όρος Κοφά Γκιόλ και όρος και εκβάλλει στον Εύξεινο. Η περιοχή οφείλει το όνομά της στον ομώνυμο ποταμό. Ορεινή περιοχή με λίγες κοιλάδες. Στις αρχές του 20ού αιώνα είχε 30 ελληνικά και 32 τουρκικά χωριά. οι κάτοικοι αριθμούσαν 20 χιλιάδες εκ των οποίων οι 7 χιλιάδες ήταν Έλληνες, οι περισσότεροι τουρκόφωνοι, Αρμένιοι και Τούρκοι. Από τα χωριά αυτά 20 υπάγονταν εκκλησιαστικά στη μητρόπολη Νεοκαισάρειας και 10 στη μητρόπολη Κολωνίας. Οι κάτοικοι ήταν γεωργοί και καλλιεργούσαν κυρίως σιτηρά, ήταν κτηνοτρόφοι και μελισσοκόμοι. Αρκετοί ασχολούνταν και με την εμπορία των δερμάτων. Τα ελληνικά χωριά ήταν: Αϊγούταμου, Αντώνογλου, Ασκιτίρ, Γιαφσάν, Καράπελεν, Κατράν, Κιζίλτερε, Κίρτσαλι, Κιοπετέν, Μαντέν, Μαλγότς, Μοναχού, Μαζιρά, Μιχάλτσουρουμού, Μουζαμάν, Μουσουλού, Μπαϊρακλί, Πιτσαχτσί, Πιρίκ, Τάστεπε, Τάμαλα, Τσακ, Τσαμλούχ, Τσαρούχ, Τσαχμάν, Τσιχαρτάν, Τσοράχ, Φάλτατσα, Φιάζ, Φόστερε.

Η Μεσουδιέ ή Χαμιντιέ

Η Μεσουντιέ, αρχαία Σάταλα, σημερινό Mesudiye, μέχρι το 1913 ονομαζόταν Χαμιντιέ. Ανήκε στο τμήμα της Μελάνθης, περιφέρεια Σεμπίν Καραχισάρ, νομός Σεβάστειας. Η υποδιοίκηση Μελέτ είχε 70 ελληνικούς και τουρκικούς οικισμούς. Εκκλησιαστικά υπαγόταν στη μητρόπολη Νεοκαισάρειας. Ήταν η πρωτεύουσα της Μελάνθης.

Οι κάτοικοι κατάγονταν από το Μαντέν και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή το 1880, μετά το κλείσιμο των μεταλλείων. Ήταν το οικονομικό κέντρο της περιοχής.

Ήταν κτισμένη στη συμβολή του ποταμού Μελέτ Ιρμάκ και του παραπόταμου Εσκιντίρ. Είχε υψόμετρο 1905 μέτρα

Λέγεται ότι το όνομα Χαμιντιέ το οφείλει στον ιδρυτή της Χαμίτ Σουλτάνο. Μετά την καθαίρεσή του, το 1913, μετονομάστηκε σε Μεσουντιέ. Οι πρώτοι Έλληνες κάτοικοι ήταν 40 οικογένειες από το Μαντέν, αργότερα ήρθαν και άλλοι από τα γειτονικά χωριά. Όταν έγινε η ανταλλαγή είχε ιστορία 50 χρόνων.

Οι κάτοικοι ήταν έμποροι και μικροεπαγγελματίες και σύντομα πολλοί από αυτούς ξεχώρισαν σε πλούτη και οικονομική επιφάνεια.

Η ζωή τους άρχισε να δυσκολεύει με τον πρώτο πόλεμο και τις διώξεις εναντίον των Αρμενίων. Ο τρομερός Τοπάλ Οσμάν θα τους έσφαζε όλους, αν δεν τον πίεζε να αποχωρήσει ο Σαμή-μπέης. Οι 16 οικογένειες των Αρμενίων σφαγιάστηκαν όλες, αφού τους οδήγησαν στο βουνό Ιγκτίρ Νταγ, όπου τους έσφαξαν. Λεηλάτησαν τα σπίτια τους και άρπαξαν τα κορίτσια τους. Οι Έλληνες εξορίστηκαν και θανατώθηκαν. Διαδόθηκαν περίπου 1.500, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σε Γρεβενά, Κοζάνη, Πιερία, Κιλκίς και λίγοι στη Δράμα.

Οι Πόντιοι εγκατέλειψαν το χωριό τον Οκτώβριο του 1922 και ήρθαν στην Ελλάδα με την ανταλλαγή. Με ζώα ήρθαν στην Ορντού και από εκεί με τα καράβια πρώτα στην Κωνσταντινούπολη και μετά στην Ελλάδα.

Πληροφορητής: Μαλεζάς Νίκος

Ερευνητής: Μπάρμπα Νίκο, θέλω να λες με τη ζωή σ'. Πού εγεννέθες, πώς λένε σε. Ντό θυμάσαι ασ' σον Πόντον. Πρώτα πρώτα πώς λένε σε.

Πληροφορητής: Νικόλαος Μαλεζάς.

Ερευνητής: Και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Ήτον Πόντον, 'ς σην Χαμιτιέ.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1915.

Ερευνητής: Το Χαμιτιέ έτονε χωρίον ή κωμόπολη;

Πληροφορητής: Κωμόπολη.

Ερευνητής: Πόσους κατοίκους περίπου να είχαν;

Πληροφορητής: 6-7 χιλιάδας.

Ερευνητής: Και 'ς σ' όποιον περιοχή, επαρχία έτονε; 'ς σην Ορντού;

Πληροφορητής: Σεβάστειας, όχι Ορντούς.
Ερευνητής: Θέλω ποντιακά, όχι ελληνικά.
Πληροφορητής: Νομός Σεβαστείας.
Ερευνητής: Για να επαίνετε, ξάι εκατήβαιντε 'ς
 την Ορντού;
Πληροφορητής: Ναι, εκετήβαινάμεν.
Ερευνητής: Και πόσα ώρας εποίνετε;
Πληροφορητής: 10 ώρας.
Ερευνητής: 10 ώρας εποίνετε ασ' την Χαμιντιέ 'ς
 την Ορντού;
Πληροφορητής: Το ενδιάμεσο έτονε η Χαψά-
 μανα.
Ερευνητής: Α... α η Χαψάμανα.
Πληροφορητής: 5 ώρας έτονε η Χαψάμανα και
 από εκεί 5 ώρας έτονε η Ορντού.
Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με όπως ενεβαί-
 νομεν ασ' την Ορντού 'ς σο μέρος τη Φάτσας
 έν' από ή 'ς σο μέρος τη Κερασούντας;
Πληροφορητής: Όχι, εμείς είμαστε σχεδόν 'ς τη
 Κερασούντας.
Ερευνητής: 'Σ τη Κερασούντας, απ' εκεί μερέαν,
 η Χαψάμανα πα απ' εκεί μερέαν έτον;
Πληροφορητής: Η Χαψάμανα πα, οι Φάτσαλη-
 δες έτανε προς κατεύθυνση νοτιοανατολικά.
Ερευνητής: Ναι, εστά, το Σεμέν κλπ. πού μερέαν
 ερρούζ'νανε;
Πληροφορητής: Το Σεμέν έτονε στην επαρχία 'ς
 την Ορντού.
Ερευνητής: 'Σ την Ορντού, ναι.
Πληροφορητής: Το Σεμέν έν' χωρίο Ορντούς.
Ερευνητής: Χωρίον Ορντούς. Ασ' σο Σεμέν πού
 έστουνε εσείς περίπου; Κι άλλο 'ς την Κερα-
 σούνταν μερέαν;
Πληροφορητής: Κι άλλο 'ς σο Σεβάζ' μερέαν.
Ερευνητής: Κι άλλο 'ς σο Σεβάζ' μερέαν κι έτονε
 ορεινόν μέρος.
Πληροφορητής: Ποίο;
Ερευνητής: Χαμιτιέ, για πέξι με για τα ονομασίας
 αχτε, γιατί είναι τρία.
Πληροφορητής: Τρία ονόματα είχεν. Έρθεν ο
 Σουλτάν Χαμίτ'ς. Επί σουλτάν Χαμίτ με τοι
 Τούρκς έζηναμέν όπως ο λύκον με το πρόγα-
 τον, μέλ' και γάλαν. Μετά έρθεν ο Μεσούτ,
 επήρεν τη Μεσουτιέ το όνομα Μεσουντιέ και
 επεκεί έρθεν ο Μελέτ εδέκαν ατο Μελέτ. Κα-
 θευατό έν' το όνομα αχθε Χαμιντιέ. Ατά τα
 τρία ονόματα, άλλο όνομα 'κ' έχ'.
Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα ντό θυμάσαι,
 πώς έν' οσήμερον 'ς σ' ομμάτ' σ' απάν' η Χα-
 μιτιέ.
Πληροφορητής: Τη Χαμιντιέ τη διάσχιζεν έναν
 ποτάμ', το οποίον ήτανε...
Ερευνητής: Ποντιακά...

Πληροφορητής: 20 χιλιάδες χιλιόμετρα από ό-
 που πήγαζε, πήγαζε από ποταμάκια μικρά, η
 πηγή του...
Ερευνητής: Ποντιακά.
Πληροφορητής: Όσον ερχότανε, όταν έρχου-
 ντουں απανκεκά προς τη Χαμιδιά έπαιρνε
 άλλα παραποτάμους από τη Σόφτερε...
Ερευνητής: Ασ' τη Σόφτερε πέξι..
Πληροφορητής: Επαίρ'νεν ασ' τη Μουζάμανα,
 Μπάλτζαναν, επαίρ'νεν ασ' τη Φάλτατζαν, η
 Φάλτατζα έτονε δίπλα 'ς τη Χαμιδιά, 1, 1,5
 ώραν έτονε. Επαίρ'νε τη Πυρική', το Πυρίκιν
 έτον ακριβώς στη γέφυρα κοντά.
Ερευνητής: Εγώ λέ' ατον ποντιακά και ατός
 ξάν'... και πώς έλεγαν από το ποτάμ';
Πληροφορητής: Τη Πυρική' το ποτάμ', αυτό
 ήτανε, έτονε πετρώδες, έτανε δηλαδή λιθάρα,
 άγονο εντελώς 'κ' εποίνεν τίποτα. Το καλο-
 καίριν εστεγνούτον. Αλλά άφηνε ένα δύο
 λάκκους, κιολα όπως έλεγαν ατα.
Ερευνητής: Κέλα πέξι.
Πληροφορητής: Επαίναμε και εψάρευαμ' και εγ-
 βάλναμε αλαπαλούκια οψάρα.
Ερευνητής: Αλάπαλουκ το οψάρ' ντό σίλεγον έν'
Πληροφορητής:
 Με μουστάκια.
Ερευνητής: Λίγο για πέξι με ατώρα πώς εψά-
 ρευετέ; Ντό θυμάσαι ασ' σο ψάρεμαν. Με τό
 ποιον εψάρευε;
Πληροφορητής: Με τα αγκίστρα
Ερευνητής: Με τα αγκίστρα, εσύ μωρόν εψά-
 ρευες;
Πληροφορητής: Εβάλναμε 'ς σα αγκίστρα σκω-
 λέκια. Επαίναμε, εμάζευαμέν ασ' σα χάνα
 σκωλέκια, εβάλναμ' ατα 'ς σ' έναν χουτίν α-
 πέσ' και επαίναμε εσύρναμ' δέκα κομμάτ' ασ'
 σα αγκίστρα. Εείνα έταν έναν ενάμ'ψ' κιλόν
 το καθέναν και επιάσκουντανάνε. Σχεδόν η
 Χαμιτιέ οι περισσότεροι για γούστο επαίνανε
 και εποίαν από, το ψάρεμαν. Υπήρχε δηλαδή
 πόλικο ψάρι.
Ερευνητής: Πόλικο ψάρι ποταμίσιο.
Πληροφορητής: Ποταμίσιο. Το είχε το νερό, το
 νερό δηλαδή. Αλλά τον χειμώναν είχεν πολλά
 νερό να περάνεσ' 'κ' επόρ'νες.
Ερευνητής: Διέσχιζε τη Χαμιτιέ δηλαδή το
 ποτάμ'.
Πληροφορητής: Διάσχιζε 'ς σο ενδιάμεσο έτον.
 Όπως ήμασταν οι Πόντιοι έταν δεξιά και
 Τούρκοι πα έταν ανάμεσα σ' εμάς. και αρι-
 στερά έταν οι Τούρκ'. Όπου έτον και έναν
 καφενείον του Αχμέτ εκεί επαίναν τ' εμετέρ'
 εκάθουνταν και έπιναν τον καφέν ατουں και

μίλαναν και τοι Τουρκ'ς. Το ποτάμ' από τουρκικά έλεγαν Μελέτ, ελληνικά Μελάνθιος.

Ερευνητής: Α... ο Μελάνθιος ποταμός έν'

Πληροφορητής: Μελάνθιος. Απάν' 'ς σο γεφύρ' έτανε δύο σφαγεία, δηλαδή που έκοφτάνε τα μουσκάρα, τα αυτά... ο ένας έτονε Αρμέντς, ο Αγκόπ'ς, και ο άλλος έτονε ο Θόδωρον ο Αμοιρίδης, έτονε ο δεξάμενον τ' εμόν. Ατείν οι δυ χασάπ' έτανε. Και τροφοδοτούσανε κρέας τη Χαμιντιέ. Τα χωρία 'κ' επαίρνανε κρέας, διότι εκείν' είχανε τα ζώα τουν, είχανε τα κοσσάρας και έτρωγαν ασ' εκείνα. Και επαίνεν εχύνουντον (εννοεί ο ποταμός) 'ς σ' έναν χερσόνησον, όταν εσούμωνεν 'ς την θάλασσαν και επεκεί, επειδή το νερόν έτον πολλά, επεκεί 'ς έμπαινεν την Μαύρη θάλασσαν, όπου έβγωνεν το χαψίν, το καλό το χαψίν. Το ποτάμ' έτον άγονον, δηλαδή από πάνω ως κάτω έτονε πετρώδες και από αυτή την πλευρά και από την άλλη. Αντίκρυ από το ποτάμ' έτονε το σπίτι του Σαμή- πέν, δίπλα τ' επεράν'νεν τη πυρική το ποτάμ' που ελεγάμεν και τη Μετεμί το ποτάμ', μαζί ενούντανάνε. Μετέν που λένε, οι μετεντζήδες έταν ολ' Πόντιοι και οι περισσότεροι σιδεράδες. Το μέρος από έτονε εντελώς άγονο δηλαδή 'κ' εβγάλνανε ούτε έναν κιλόν σιτάρ'.

Ερευνητής: Πέξι με πώς έν' απέσ' το χωρίον, το έναν έτον το ελληνικόν, το άλλο το τουρκικόν.

Πληροφορητής: Ανακατεμέν' πα έμ'νες.

Ερευνητής: Αρμενάντ' πα ξάι έσανε;

Πληροφορητής: Έσανε.

Ερευνητής: Πόσοι;

Πληροφορητής: Τώρα δε θυμάμαι, πάντως καμιά 50 60 οικογένειας θα έτανε.

Ερευνητής: Είχετε επαφές μαζί ν ατουν;

Πληροφορητής: Α, μέλ' και γάλαν και με τοι Τούρκ'ς, ώσπου έρθεν ο Κεμάλτς, έζησάμεν έναν ζωήν όπως ο λύκον με το πρόγατον. Αλλοίμονόν αν ο Τούρκος εποίνεν τον Ορωμαίον άέτσ', δίκαιόν πα να είχεν, ο Τούρκον 'κ' εδίκαζεν τον Ρωμαίον, εδίκαζεν τον Τούρκον.

Ερευνητής: Ατόσον έμορφα.

Πληροφορητής: Ατόσον έμορφα. Μετά δεν έζησάμεν καλά. Μετά έρθεν απ' ατείντς, την άλλτς, έρθανε ο Κεμάλτς.

Ερευνητής: Καλά, ατά 'α λέγομ' ατα ση συνέχειαν. Είμες 'ς την περιγραφήν ακόμαν. Θέλω να λες με πώς θυμάσαι τα εκκλησίας, πόσα εκκλησίας είχεν το Μελέτ.

Πληροφορητής: Είχεν τον Άι-Γιώργην, εκείνο

έτον ς σ' εμέτερον μερέαν, ζήτημα να έτονε ασ' σ' εμάς 'ς σ' οσπίτ' 150 μέτρα. Έναν από είχεν. Ατώρα άλλον δεν θυμάμαι 'ς σο πέραν τη μαχαλά πόσα εκκλησίας έτανε. Το περισσότερον έτανε 'ς σο πέραν τη μαχαλά, ασ' ση γέφυραν εκεί μερέαν.

Ερευνητής: Κανέναν αρμένικον εκκλησίαν έτονε;

Πληροφορητής: Είχανε εκκλησίας 'ς σ' οσπίτα.

Ερευνητής: 'Σ σα σπίτα, α... αϊκον επίσημον εκκλησίαν 'κ' είχανε, μόνον χριστιανικά εκκλησίας έτανε.

Πληροφορητής: 'Σ σο κέντρον έτανε 3, 4 τζαμιά.

Ερευνητής: Α, 3, 4 τζαμιά, θυμάσ' ατα. Έμπαινες, μπαρμπα Νίκο, ξάι απέσ' 'ς σα τζαμιά;

Πληροφορητής: Εξέβα απάν' 'ς σο τζαμίν και εξέβα τσιπ απάν' μερ έτον ο Μουλάς, μωρά έμ'νες, και επήγα να δω πώς ευτάει ο Μουλάς... Αλλάααααααχ..... αλλάαααααχ... (ψέλνει), δηλαδή πώς εποίνεν ο Χότζας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον Θεόν επερακάλ'νεν, εξέβα απάν' μερέαν.

Ερευνητής: Η μάνα σ' 'κ' ετσάϊζε σεν;

Πληροφορητής: Όχι, αϊκα δεν είχαμε.

Ερευνητής: Αϊκα 'κ' έτανε. Ξάι έρχουσαν εκείν', τα μωρά τα τουρκοπούλα;

Πληροφορητής: Έπαιζάμεν μαζί.

Ερευνητής: Έρχουσαν καμιάν φοράν 'ς σ' εσέτερον την εκκλησία, τον Άι-Γιώργη από περιέργεια να τερούν πώς έτονε η εκκλησία;

Πληροφορητής: 'Σ την αυλήν αχτε κεσ'.

Ερευνητής: 'Σ την αυλήν, απέσ' 'κ' έμπαιναν, ενώ οι χριστιανοί έμπαιναν απέσ'.

Πληροφορητής: Απέσ' 'ς σο τζαμί;

Ερευνητής: Απέσ' 'ς σο τζαμί, είτε με το το... είτε άέτσ'.

Πληροφορητής: Εσέβα άέτσ' και ούτε με διώξανε.

Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με το σχόλειον σουνε, πόσα σχολεία θυμάσαι; Είπες με 6 χιλιάδες πληθυσμό. Πόσα σχολεία είχετε;

Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι τα 2 'ς σο πέραν τη μαχαλά, δεν θυμάμαι να σε πω. 'Σ σ' εμέτερον τη μαχαλά, σουμά 'ς σ' οσπίτι μουν είχαμε 2 σχολεία. Και δάσκαλον έτον, ο ένας έτον ο Πάνον, εμείς παρατσούκλ' «χουμ» ελεγάμ' ατον. Ο άλλος έτον ο Στέφανον ο Παπαδόπουλον ασ' την Μουζάμαναν και ο άλλος έτονε Στέφανε πάλ' έλεγαν ατονε ασ' σο Χαμιτιέ αποπέσ'. Καλοί δασκάλοι, τρεις. Ύστερα έγκανε έναν νέον δάσκαλον, φτωχό-παιδο, από κάπου έγκαν' α', και ένταν 4 δεσκάλ'. Ο ένας 'ς σ' εμάς. 'Σ σ' εμάς 'κ' έτονε

όπως αδά να διασκεδάσετε, να πάτε μίαν φορά 'ς σο σχολεῖον. Εκεί επαίναμε το πρωί ἔξ μαθήματα και το βράδυ επαίναμε ἄλλα ἔξ μαθήματα.

Ερευνητής: Πολλά ὥρας, ε, πόσα ὥρας;

Πληροφορητής: Από η ὥρα 8 μέχρι τις 12 ἑναν ὥραν, ἔτρωγάμεν και επεκεί αμάν ξάν' 'ς σα μαθήματα ἔξ μαθήματα εποίνες ατα υποχρεωτικώς, ὅχι να εποίνες τα 5 και εφήν'νες το ἑναν. Ἐξ μαθήματα ετελείωναμε, ἔξ πα εποίναμεν μετά το μεσημέρ', δώδεκα μαθήματα. Πατριδογνωσία, ιστορία, θρησκευτικά, ζωγραφία, γεωγραφία, ἀνάγνωση, *χημεία...* (*προσπαθεί να θυμηθεί*), αὐτά 12 μαθήματα.

Ερευνητής: Πόσα χρόνα ἐπῆς 'ς σο σχολεῖον;

Πληροφορητής: Εγώ, εγώ ἐκεί 'κ' ἐπῆγα ξαί. Ὅχι ἐπῆγα, 7 χρόνα ἐπρεπε να επαίνες, την πρώτη χρονία που ἐπῆγα, ἐφυγάμε κέλα.

Ερευνητής: Δηλαδή ατά τα γράμματα μόνον ἔμαθες ἢ ἔρθες ὕστερα ἔμαθες κι ἄλλα αδά;

Πληροφορητής: Ἐρθα αδά. Ετελείωσα το αὐτό (*ἐννοεῖ το δημοτικό*) και ἐπῆγα ἑνα χρόνον πα 'ς σο Γυμνάσιον. Ατότε ἑνα χρόνον τ' ἐμέτερον το Γυμνάσιον ατώρα ἐν' Τρίτη-Τετάρτη Γυμνασίου, ας ἐξέρτς α'.

Ερευνητής: Ναι, ἄλλα χρόνα. Θυμάσαι, μπάρμπα Νίκο, να ἐφας'ς ξαί ξύλο ας' σον δάσκαλο σ', ἐκεί 'ς σον Πόντο, για την Χαμιντιέ λέω;

Πληροφορητής: Ὅχι.

Ερευνητής: Ὅχι, αυστηροί 'κ' ἔτανε οἱ δεσκάλ'.

Πληροφορητής: Αυστηροί ἔτανε πολλά.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα οἱ κάτοικοι ντό ἐδούλευέτε;

Πληροφορητής: Οἱ δικοί μας ἔτανε ἐμπορευόμενοι.

Ερευνητής: Ναι, ἐμποροι.

Πληροφορητής: Εκμετάλευάνε τοὺς Τούρκους. Γιατί εκμετάλευάνε; Ἐτανε ὅλοι ἐμποροι τ' ἐμετέρ'. Σιδεράδες ἔτανε, ἐμποροι ἔτανε, ὅπως ἔτονε ο πατέρα μ'...

Ερευνητής: Ἐμπορος ντ' ἔτον ο πατέρας ἐμπορας;

Πληροφορητής: Μέγας και τρανός. Ο μεγαλύτερον ἐμπορος τη Χαμιτιές ἔτον ατός.

Ερευνητής: Πώς ἐλεγάν ατον;

Πληροφορητής: Μαλεζάς Χατζήπεης.

Ερευνητής: Γιατί ἐπῆεν 'ς σο Χατζηλούχ';

Πληροφορητής: Ναι, ἐπῆεν, ἐμ'νε μικρόν παιδίν. Τ' οσπίτι μουν ἐν' ἀκόμαν στέκεται, τριώροφον περίπου 300 τετραγωνικά μέτρα.

Ερευνητής: 'Σ σ' Χαμιτιέ ἀπέσ';

Πληροφορητής: 'Σ ση Χαμιτιέ, 'ς σο κέντρον. Ὅσοι πάνε απ' ἐδώ λένε 'α πάμε 'α λέπομε και

'ς ση Μαλεζά τ' οσπίτ'. Το κάνανε μία φορά Δημαρχεῖο, μετά Μεσοκομείον και τώρα το ἔχουν για Μουσείο.

Ερευνητής: Α... ἐχ'να Μουσείον οἱ Τούρκ'.

Πληροφορητής: Το ἔχουν δηλαδή Μουσείο, τώρα το ἔχουν κλειστό και ὅποιος πάει λένε Χατζήμπεη.

Ερευνητής: Ατό ἔτον τ' ἐσόν τη πατέρα ἢ τη πάππος -ι- σ'?

Πληροφορητής: Ο πάππο μ' ἰστέ ἐφέκεν α' τα παιδία τ'.

Ερευνητής: Ποία ἔταν τα παιδία τ'?

Πληροφορητής: Ο πάππον μ' ἐπάντρεψεν τρεις φορές. Η γυναῖκα τ' η πρώτηεσσα εποίκεν δύο κορίτσα, την Κοκόναν και την Αννίτσαν, εποίκεν και τον Γιωρ'-αγά. Ο Γιωρ' αγάς ἔτονε 'ς Χαμιτιέ ἀπέσ' ο δερβέναγας. Τούρκος 'κ' ἐπόρ'νεν να ἀγγιζέ ατον. Ατόσον αὐτός ἔτονε, δυνατός.

Ερευνητής: Δυνατός.

Πληροφορητής: Δυνατός. Εποίκεν φιλίες με τοὺς ἄλλους Τούρκους. Και μετά ἐπάντρεψεν ο πάππο μ', ἐπῆρεν την δεύτερεσσα γυναῖκα τ'. Αὐτά ἦτανε στα φτωχικά του χρόνια. Εἶχεν η δεύτερεσσα γυναῖκα τ' ἑναν ἀγοῦρ' και ἑναν κορίτς. Ἐλεγαν ατην Ρούδα και τον γιον ατ'ς πώς ἐλεγαν ατον ατώρα... (*προσπαθεί να θυμηθεί*)... στα, στα Μιλτιάδης, Μιλτιάδης. Επέθανεν πεκιάρτς. Η Ρούδα ἔρθεν 'ς σην Δράμαν ἀπόκτησε οἰκογένειαν και πέθανε το 1972.

Ερευνητής: Ατώρα ο πάππο σ' ντό παιδία εποίκεν με τ' ατέν;

Πληροφορητής: Στάσου. Τρίτη γυναῖκα. Ο πάππο μ' ο Χατζηγιάννες εἶχεν 'ς σην γούλα τ' ἑναν κάσαν και πουλούσε καρούλα 'ς σην αρχήν και φιλοβολέας, βελόνα και αἶκα πράματα. Πέθανε και αὐτή και παίρ' την τρίεσσα, την καθεαυτοῦ καλομάνα μ'.

Ερευνητής: Πώς ἐλεγά ατην;

Πληροφορητής: Κανή. Την καθεαυτοῦ καλομάνα μ', τη πατέρας -ι- μ' η μάνα. Μόνον τον πατέρα μ' ἀπόκτησε. Ἐτονε πλούσιεσσα ατέ, ο ἀντρας τηναν εἶχεν ἔτον πλούσιος. Εἶπεν ατην, Κανή, ἐγώ αν εἶχα λίγα παράδας, 'α ποῖνα μεγάλα δουλείας. Εἶπεν ατονε, Χάτζηγιάννε, πόσον να ἔξεις και ευτάς δουλείας. Εἶπεν και ἐκείνος πα δεκόσια λίρας να ἔχω 'ίνουμαι Χατζηγιάννες. Ατέ εἶχεν ατα κρυμμένα, εἶχεν κάπου δύο χιλιάδας λίρας. Χατζηγιάννε, εἶπεν ατον, αν ἀποχτούμε παιδία, τα παιδία τ' ἔχω τ' ἑναν ἔτονε 20 χρονών, ἐδώκεν ατον 200 λίρας. Γιὼρ' αγά, γιάβρουμ', εἶπεν

ατον, με τ' αβούτα τα 200 λίρας 'α πας ε-
βγωντς 'ς την Αραβίαν. Ντό 'α φτάγω πά-
τερα; 'Α πας φορτώντς δύο κερβάνα, εξέρτς
ντό έτανε τα κερβάνα;

Ερευνητής: Οουου...

Πληροφορητής: Τα κερβάνα έτανε 20-30 μου-
λάρα κιρατζήδες με τα κουδούνα τα τρανά. 'Σ
στην στράταν κιαν εβάλνανε 'ς σα κουδούνα
χορτάρα να μην κρουν και όταν έμπαιναν
απέσ' 'ς ση Χαμιτιέ, ένοιγάν ατα και εσκάλω-
ναν τα κερβάνα γκαν γκουν. Πάω, πάτερα,
είπεν ατον, αλλά θέλω έναν άλογον να πετά,
πως 'α φτάμε; Με τα δεκόσα λίρας που εδέκα
σε, τέρεν έπαρ' κι έναν άλογον πα με τ' ατά.
Μη ψαλαφούμεν άλλο, είπεν ατον την παρα-
μάνα σ'. Εντάξει. Επήεν εύρεν έναν άλογον
ατά πη πάν' με τα αυτοκίνητα έναν κι έναν και
έρθεν που λες. Αποχαιρέτсен. 'Σ σο δισάκ'
εσέγκεν τ' αζούχ'ν ατ' και τράβηξεν για την
Αραβία μέσωω ξηράς. Το άλογον την ημέραν
επ'τανεν 100 χιλιόμετρα, 'α ξεκουράεις κιόλα.
Έφτασεν 'ς την Αραβίαν. Όταν έφτασε 'ς την
Αραβίαν, εκεί τα μαλλία 'κ' έτανε απέσ' 'ς σα
αποθήκας. Σ' ένα κράτος 'ς σα αραβικά 'ς σα
46-47, ένας τεκ'ς εδιοικούσεν, ο πέης. Δηλαδή
εσύ ό, τι εδούλευες το κουμάντον ξείνος 'α
'ποινε σεν. Αλλά τα πρόγατα, όταν έκοφταν
τα μαλλία, 'ς σο ύπαιθρον, θεμώνα. Έβρεχεν
απάν', εποίνεν, το μαλλίν 'κ' δέζ' νερόν, εξέρτς.
Ερώτεσεν, είπεν ατ'ς, τ' εσέτερον ο αρχηγός
ποίος έν'; 'Σ σ' αντίσκοινα έταν ατότε. Οι
Άραβες ατότες σπίτ'α 'κ' είχανε, όλ' έτανε 'ς σα
καλύβες. Είπαν' ατον, αείνος έν'. Αείνον το
τρανόν ελέπ'ς, τα τρία κομμάτ'α, ατός έν' .
Επήεν εκεί, ο πέης εσύρ'νεν τον ναργιλέν. Η
πόρτα έτονε με το χαλίν σκεπαμένον και η
καλύβα έτον με τα δεμάτ'α τα σικαλίσ'α. Ατσ'
έτονε το πρόγραμμα τουνε, το συνήθειο
τουνε, σπít' 'κ' έχτιζαν, ατώρα έχτισαν. Απέσ'
'ς σα καλύβας, όπως οι Σαρακατσαναίοι.

Ερευνητής: Νομάδες.

Πληροφορητής: Νομάδες. Επήεν σουμάν ατ'.
Ατός, οτούρ, εκάτσεν εκεκά. Αραβικά πα
εξέρ' ο πέης, τουρκικά πα εξερεν. Είπεν ατον
εγώ έρθα να φορτώντς με δύο κερβάνα μαλ-
λία, δύο κερβάνα το λένε από 30-40 μουλάρα.
Από πού έρθες, είπεν ατον. Έρχουμαι, είπεν
ατον, ασ' στην Τουρκίαν. Από ποιο μέρος;
Νομός Σεβαστείας, είπεν ατον. Το μέρος σ'.
είπεν; Το Χαμιτιέ. Ααα, εγώ επέρασα ασ' σο
Χαμιτιέ. Ο ταή μ' πα έτονε ωραίος και ψηλός
και νεαρός. Και εγώ έγκα μόνον ολίγα παρά-
δας, είπεν α τονε. Ίνεται να φορτώντς με;

Είπεν ατονε αγώ παράδας 'κί θέλω, 'α φορ-
τώνω σε, 'α πας πουλεις ατά και επεκεί εγώ 'α
έρχουμαι περάνω παίρ' ατα απ' εκεί. Ατότε 'κ'
έτανε ταχυδρομεία, ατότε τελεγράφημα εποί-
νες. Έρχουμαι παίρ' ατα απ' εκεί. Τα δεκόσια
λίρας τ' έγκες, έπαρ' τα και δέβα πλαν. Ντό
μαλλίν θέλτς; Χώρα έτανε. Αδακά έτανε 100
τόνους μαλλία, ακεκά έτανε 100 τόνους μαλ-
λία (εννοεί άσπρα μαλλία και μαύρα μαλλία).
Είπεν θέλω μισά και μισά, τα μισά θέλω
άσπρα, τα μισά μαύρα μαλλία. 20 μουλάρα να
φορτώνομε μαύρα, είπεν ατονε, 20 πα να
φορτώνομεν άσπρα. Αμάν εδιάταξεν τα μου-
λάρα να ετοιμαστούν. Είχαν και τρανά χα-
ράρα.

Ερευνητής: Χαράρα ντό έν'ατό;

Πληροφορητής: Σακκία, σακκία, κάθε τσουβάλ'
επαίρνεν 50 60 οκάδες, το μαλλίν 'λαφρόν έν'
εξέρτς και εφόρτωναν τρία σε κάθε μου-
λάρ'. Έγκεν ατα, εκατήβασεν ατα 'ς την Ορ-
ντού, επούλτσεν ατα μισό και μισόν, δηλαδή
μισόν κέρδος. Ο πέης 'κ' έρθεν, ο Άραβας 'κ'
έρθεν. Αμάν 'ς σο μίαν τα 500 λίρας έντανε
1.000.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον ταή σ'?

Πληροφορητής: Γιώρ' αγα, Γιώρ' αγά. Ας πάω
εγώ, είπεν. Τ' άλογον εφάσεν επεικεί εδέκεν
α'. Επήεν είπεν ατον, εγέλασες μας, εσύ 'κ'
έρθες, γιατί; Είπεν ατον 'κ' έρθα εγώ για να
δοκιμάζω σε. 'Α τερών σε πατάκι είσαι ή είσαι
άνθρωπος τίμιος. Είπεν ατον τον λογαριασμό
σ', με την λίραν εδούλευάν. Μέρ' έρθες; Έρθα
είπεν ατον να φορτώνω ξάν' μαλλία. Πώς
επούλτσες ατα; Ντ' εξέγκες; Πέξι μα, εγώ χαι-
ρουμαι να εβγάλτς. Όταν λες με 'κ' εξέγκα, μη
φορτώνεις καθόλου. Είπεν ατον την αλήθειαν
ο ταή μ' ότι εξέγκα μισά και μισά. Μπράβο,
γιαβρούμ, μπράβο, είσαι έξυπνος, ατσ' θέλω
σε. Πόσον θέλτς ατα, 40 και 40; Ναι. Εφόρ-
τωσεν τα μουλάρα. Τα κερβάνα έρθανε. Είπεν
ντό να φτάμε, ντό να φτάμε. Είπεν ας πάμε
αβούτα πουλούμ' ατα 'ς σοι Τούρκς, 'ς σον
στρατόν που ευτάνε τα υφάσματα, τα χακία
που ευτάνε, τα στρατιωτικά τα λώματα.
Επήεν ερώτεσεν, είπεν ατ'ς έχω ατόσα τόνους
μαλλίν, φέρω σας α', αγοράζετε; Αγοράζομ' α'.
Ντό έν'; μισόν και μισόν;. Μισόν μαύρον
μισόν άσπρον. Το μαύρον ευτάμ' α' κουβέρ-
τας και το άσπρον βάφτομ' α', ευτάμ' α'
χακίν. Το χακίν τούρκικον έτονε γαλάζιο, το
μαύρον 'κ' επαίρνεν γαλάζιον, το άσπρον
επαίρνεν. Έρθεν επούλτσεν α' εκείντς. Όχι
ατόσον πολλά να εξέγκεν, εξέγκεν τρία και

έναν, δύο και έναν, δυο έτον το αγόρασμαν, έναν έτον το κέρδος.

Ντό ν' ευτάμεν, πάτερα, είπεν ατον. Ενού- ντσα να ευτάμεν έναν άλλον δουλεία πα, μαζί με τα μαλλία ας έχομεν κι έναν κι άλλο δου- λειάν. Ντό ν' ευτάμεν Γιώρ'; 'Κί παίρω 'γώ το κρέας ο στρατός ντο τρώει και δίγω 'ς σον τουρκικόν στρατόν; Είχαμε δύο στρατώνας 'ς ση Χαμιτιέν απέσ', περίπου 300 στρατιώτ', όχι τρία στρατώνας. Ίνεται. 'Σ την Αραβιάν ξάν'. Είπεν αέτσ' και αέτσ'. Μαλλία πα 'α φορτώνω και θέλω και ζώα. Είπεν πόσα ζώα θέλτς; Τόσα. Περεκέτ τα εύφορα μέρη 'ς την Παλαι- στήνην μερέα, όχι εκεί που έν' η Σαχάρα. Φορ- τών'νε που λες δύο κοπάδα χτήνα, βούδα, μουσκάρα, ήνταν έταν. Έτονε Μάιος μήνας, έρθαν 'ς σ ημ'ψόν την στράταν, τα ζώα επή- ρεν ατα έναν βρεχ'ήν με βροντέματα. Όπως εκάθουντανε 'ς σα δέντρα αφκά ρούζ', απάν' σε δέκα ζώα αστροπελέκ'. Κάφτ' ατα τα δέκα ζώα. Έκαψέν ατα. Εφέκαν ατα εκεί, ντ' 'α 'φτάν' ατα σκοτωμένα και λαλούν τα άλλα. Όταν έρθανε ο ταή μ' έρθεν 'ς την απάντησήν ατουνε. Είπεν ατ'ς γιατί αργήσετέ. 12 ζώα είναι χαμένα. Γιάτι; Έπεσεν αστροπελέκ'. Εγώ 'α βγάλω τη ζεμίαν, ας έν' μη σταναχωρευ- κουστουν. Ναι αλλά εφέκαμ' ατα εκεί, απέσ' 'ς σο δάσος, είπεν. Ας έλεγετέ έναν χωρίον κι επαίναν επαίρναν το κρέας ατουν, γιατί άλλα ακόμαν 'κ' εψόφεσαν. Επούλτσεν ατα 'ς σο τουρκικόν τον στρατόν το κρέας. Εκατήβα- σαν ατα 'ς την Κωνσταντινούπολην με το βαπόρ και επήρανε καλά παράδες. Και εσυ- νέχισανε μετά.

Ερευνητής: Πανέξυπνος

Πληροφορητής: Αφού εποίκανε κάπου 50, 100, 200, 300 χιλιάδες λίρας, ντό ν' ευτάμε, πά- τερα; Ντό ν ευτάς Γιώρ; Υφασματοπωλείον. Δύο μαγαζία έναν ς την Ορντού και έναν 'ς ση Χαμιτιέ. Ευτάνε το υφασματοπωλείον.

Ερευνητής: 'Σ την Ορντού ποίος έστεκεν;

Πληροφορητής: Είχαμεν έναν άλλον ασ' σον γαμπρόν ασ' την πρώτεσσαν τη γυναίκα ατ', Χάμπον έλεγαν ατον.

Ερευνητής: Ο Δαυίδ ποίος έτονε;

Πληροφορητής: Ο Δαυίδ έτονε τη Γιώρ' αγα ο γιον.

Ερευνητής: Αα τη Γιώρ' αγά ο γιον, τη πατέρας -ι- σ' πρώτος ξάδελφος.

Πληροφορητής: Ο Δαυίδ είχεν τρία αδέλφα.

Ερευνητής: Ατός πα εξήνεν 'ς ση Χαμιτιέ και λένε το πιο τρανόν βίλα που έτονε 'ς ση Χαμιτιέ, έτονε τη Δαβίδ;

Πληροφορητής: Όλ' μαζί έτανε, και ο πατέρα μ'.

Ερευνητής: Όλ' μαζί, αγαπημένα αδέλφα.

Πληροφορητής: Τρία πατώματα. Απάν' έστεκεν ο Δαυίδ και αφκά έστεκάμεν εμείς. Αφκά είχεν το υπόγειον.

Ερευνητής: Μμμ το υπόγειον και επαίнен κόσμος και εφάζ'νεν πολλά κόσμον ε; Φτώχειας επε- ράν'ναν και έλεγαν 'α χορτάζομεν 'ς ση Μα- λεζά.

Πληροφορητής: 'Σ ση Μαλεζά.

Ερευνητής: Ατό έν' αλήθεια, επελέστεν. Τα χρό- να επέρασαν και έλεγαν 'ς ση Μαλεζά τ' οσπίτ' εχόρτασεν κόσμος. Άξιος ο μισθός σουνε.

Πληροφορητής: Ναι. Ατώρα επήγανε καλά τα δουλείας, επίασανε. Εμπροστά ο πάππο μ' είχεν έναν αδελφόν πα έλεγαν ατον Βασίλ'. Ο πάππο μ' ελεγόταν την αρχήν Παπαδόπου- λος και εχωρίεν ασ' σον αδελφόν ατ' και είπεν ατονε, αδελφέ, ας χωρίγουμες, τα μαγαζία, εγώ ας λέγομαι Μαλεζάς και εσύ δέβα Πα- παδόπουλος. Και οσήμερον είναι Παπαδο- πουλαίοι 'ς σο κιλικίς.

Ερευνητής: Και είστουν συγγενοί.

Πληροφορητής: Συγγενοί, ξαδέλφα είμες, ναι.

Ερευνητής: Και το Μαλεζάς από πού εξέβεν, μπάρμπα Νίκο;

Πληροφορητής: Το έβγαλε α' παρατσούκλ' ο πάππο μ'. Όταν έρχονταν οι πελάτ' μην μπερδεύκουνταν.

Ερευνητής: Αα έβγαλεν α', μοναχός ατ' έβγαλεν α'.

Πληροφορητής: Ναι, μη μπερδεύκουνταν, 'ς ση Μαλεζά ή 'ς ση παπαδόπουλους, 'ς ση Παπά- ζογλου, τουρκικά λέγεται Παπάζογλου ο Πα- παδόπουλος. Αέτσ' πα εχωρίγανε και εμείς ένουμενες Μαλεζάδες και εκείν' τα αυτά... (εν- νοεί έμειναν Παπαδόπουλοι). Ο Λαλούδης έν' τρία αδέλφα, είχανε και δύο αδελφές. Έναν έτονε η Χατούνα, η άλλοε έτονε Βασιλική, τα ονόματά τους πα εξέρω, Χατούνα, Βασιλική. Η μία η Βασιλική επέθανεν 'ς σα Γρεβενά και η Χατούνα επέθανεν 'ς την Κρύαν Βρύσην. Ας' σα αγούρα τον έναν έκασαν οι Γερμανοί, ο άλλος επέθανεν 'ς σα Καϊλάρα και ο άλλος 'ς την Σκύδραν.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα, μπάρμπα Νίκο, για την εξορίαν 'ς σο Μελέτ. Πάρα πολλά ακούγονταν για τ' ατό. Αδά την Πιε- ριάν είναι πολλά οικογένειας Μελετλήδες.

Πληροφορητής: Όχι πολλά.

Ερευνητής: Όχι πολλά; Οι Γρηγοράδες ντό είναι;

Πληροφορητής: Οι Σιδεράδες, ασ' σα χωρία είναι.

Ερευνητής: Εμείς εξετάζομεν και τα χωρία. Θυμάσαι πώς έλεγαν ατα τη Μελετλί τα χωρία;
Πληροφορητής: Τσαχμάν, Πιρίκ, Μουζάταινε, Φάλτασα, Τσοράχ,... αυτά καμιά 10καριά θυμούνται σουμά το έτανε, τα άλλα μακρά το είναι... (δείχνει να μην τα θυμάται). Είχεν 120 χωρία, αλλά μικρά έτανε, το τσιπ τρανόν χωρίον είχεν 30 σπίτα, αλλά απέσ' 'ς σο δάσος και το ορμάν. Το μέρος έτον τη Σαχπέ πéné, είχεν α' τσιφλίκ.

Ερευνητής: Πάντως η Πιερία ασ' ατά τα χωρία έχ' αρκετούς αδά.

Πληροφορητής: Έχ, έχ'.

Ερευνητής: Αποπέσ' ασ' ση πολιτείας εκτός ασ' ση Γρηγοριδαίους και εσάς τους Μαλεζάδες, άλλος ποίος έν;

Πληροφορητής: Αδά 'κ' είμες πολλοί Χαμιτλιαλήδες.

Ερευνητής: Συνήθως ατείν μετά την προσφυγιά μέρ' κέσ' ζουν ατώρα;

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ζούνε Κοζάνη, Κιλκίς, Καϊλάρα, 'ς την Δράμαν κιαν είναι ολίγ'.

Ερευνητής: Τέλος πάντων, ατώρα πέει με από που εθέλ'νες να λες με.

Πληροφορητής: Έκαναν χρήμα, δεν τα μετρούσανε, να μην κουραστούνε, 'κ' εμέτρναν ατα να μην κουράσκουνταν.

Ερευνητής: Ατόσον πολλά χρήμα!

Πληροφορητής: Με το καντάρ'. Ήξεραν ότι δύο γραμμάρια και κάτι είχεν η λίρα (εννοεί βάρος). Είχαν καντάρ', εξύαζαν και με το καντάρ'. Επήεν ένας χαλατδής, ο οποίος εδώ ήτανε και πέθανε, απ' την Αμερική ήρθεν...

Ερευνητής: Πώς έλεγαν ατον;

Πληροφορητής: Ο Κώστας τη Μέλης τη Σάββα τη Καρασαρίδη, αν θυμάσαι, τ' εκείνου τον πεθερόν. Έξερες ατον; Ατός.

Ερευνητής: Α κατάλαβα, ναι ναι.

Πληροφορητής: Ατός έτον χαλατδής και επήγα 'α παίρω, λέει, Νίκο, χαλαή, ατός έτον ασ' σο Πιρίκ. Εγήγα επήρα εκατόν τδουπούγια, εξέρτς.

Ερευνητής: Βέργα.

Πληροφορητής: Βέργα, καν 2- 3 έταν ζαρωμένα και επήρα τα επήγα να δίν'νε με ρέστα. Και είπε με, λέει, Κώστη, δέβα ακεί 'φκα μερέαν έν' έναν σακίν και φέρον α'. Να έσκωνα το 'κ' επόρ'να, εξέρτς η λίρα βαρύν έν', 'κ' σ'κούται. Εσφίχτα, παλληκάρ' έμ'νε, έγκα το σουμάν ατ'. Είπε με, Κώστη, έπαρ' τα ρέστα σ'. Εδέκε με τα ρέστα ασ' σα λίρας απέσ'. Σύμπτωση έρται εκεκά ένας Τούρκος και κάτ' επούλτσεν

τον, βαρύ πράμα. Εξέγκανε εκείνα τα καντάρα όπως έχ' άγγελον αρχάγγελον με τα δραμόπα, είπε με, Κώστη, βουρέστ' δύο βούρας και βάλε 'ς σο καντάρ' απάν'. Εσέγκαν και τα δράμα πα ασ' άλλ' το μερέαν και εξύαζαν ατα και είπαν ατον ατόσα είναι. Με το καντάρ' είδα εκεκά εξύαζαν τα λίρας με το καντάρ' και εδίναν. Ποίος 'α μετρά λίρας ατότε, λεει, με τα τσουβάλα έτανε. Επλουσίωσαν. Όταν επλουσίωσαν, εποίκανε πέντε άλογα, ραφάνα, πέντε χουσμεκιέρ'.

Ερευνητής: Χουσμεκιέρ' έν' ο υπάλληλος.

Πληροφορητής: Ναι, τουρκικά έν', ας είναι τουρκικά πα απέσ'.

Ερευνητής: Να, ας είναι, ναι.

Πληροφορητής: Ο υπάλληλος. Τώρα ερχόμαστε σε μία συμφορά μεγάλη. Σ' έναν τραγικόν πράμαν. Φτάνουμε ατώρα. Έτον και ένας δάσκαλος φτωχός, ο πατέρας ατ' ασ' έναν χωρίον ασ' ση Μουζάταιναν και έμαθεν ότι ο πάππο μ' θέλ' χουσμεκιέρ' για τ' έναν άλογον. Τέσσερι έταν, ο ένας ερρώστησεν και έφυεν. Έρθεν είπεν ατον, θείο, εγώ είμαι του τάδε παιδίν, φτωχόπαιδον, έναν χρόνον κι άλλο θέλω να σπουδάζω και εσπούδαζαν 'ς την Τραπεζούνταν. Και αν 'κ' 'πορώ να σπουδάζω, πάνε εείνα τα χρόνια τ' εσπούδασα. Γιάβρου μ', είπεν ατονε, ελάτε αδά, η μάνα μ' ατότε νύφε έτονε. Χάτζαβα, για γούρεψον το τραπέζ'. Εγούρεψεν η μάνα μ' πα το τραπέζ', εκούξεν τοι χουσμεκιάρτς με το σις και με το σας, οι μισοί έταν Τούρκ', οι μισοί πά έταν Έλληνες. Εκάτσεν κά. Ο δάσκαλον τρώει 'Κί πάει κά. Ετελείωσεν το φαίν, εντώκεν 'ς σο ωμίν ατ' ο πάππο μ' και είπε ατον, δασκαλάκι 'κ' είσαι για τ' άλογον. Γιατί; Είπεν, τάη. Αν έτρωες ενωρίς, εξέρτς εείνος άρθεπον πη τρώει ενωρίς, τη δουλεία ατ' πα 'ίνεται σβέλτα. Είπεν ατον 'κ' είσαι για τη δουλεία μ'. Αλλά εγώ 'α βοηθώ σε. Πόσον λίρας θέλτς; Α βοηθώ σε για να βγώντς δάσκαλος. Είπεν ατον εκείνος πα να 'χω 100 λίρας οικονομικά περάνω, δηλαδή εβγάλλω και παίρω το πτυχίο μ'. Δέβα 'ς σο σπίτι σ' και όταν ανοίγουνταν τα σχολεία, πέρασον απ' αδά, ντος α' 'ς σο νου μ' κι 'α δίγω σε 150 λίρας. Επήεν το παιδίν χαρούμενος 'ς σον πατέραν ατ'. Πάτερα, εύρα παράδες. Από πού; Ασ' σον Μαλεζάν τηναν λένε. Και πως 'α δίγομ' ατα εμείς ατά; Είπε με, αν είσαι άξιος και εβγώντς δάσκαλος άξιος, εγώ 'α κρατώ σε αδά 'ς ση Χαμιτιέ. Και 'κί πορείς να βγάλτς ατα πέρα να δις μα τα, χαλάλτς, αλλά αν θα 'πορείς δις μ'

ατα και αν και 'πορείς και ρούεις έξ' 'κί θέλ' ατα, είπεν. Ατότε, είπεν ατον ο πατέρας ατ', δέβα, σπούδασον. Όταν έρθεν η ώρα χτε, επήεν σουμάν ατ' και εμίλανεν με τον Σαμή μπέη και εκαίβελευνεύκουνταν, ατόσον καταδεκτικός που έτον ο πάππο μ', σύμπτωση και έτον όρθιος ο ταή μ' ο Γιώρ' αγάς. Ο πατέρα μ' έτονε ατότε μικρός. Ντό θέλτς, γιάβρουμ; Πού να γνωρίζ' ατον, μίαν τεκ είδεν ατον. Έρθα κια εγώ είμαι εκείνο το δασκαλάκι. Γιώρ' αγά, δός ατον 150 λίρας. Ούτε αντεστάθεν, λέει, εξέγκεν αμάν ασ' σο σακκίν αποπέσ', εμέτρεσεν και εδέκεν ατον 150 λίρας. Χάιτε, γιάβρουμ, τράβα. Αν έρθεσαι σε δύσκολη θέση μέντσον με ή έλα εσύ ο ίδιον και έπαρ' κί άλλα 50 κι άλλο. Για το δόσιμον 'κ' 'α στεναχωρεύ'ς. Επήεν που λες το παιδίν, εσπούδαξεν, εξέβεν άξιον, πολλά άξιον. Έρθεν, επέρασεν ασ' ση Χαμιτιέ. Τελείωσες; Τελείωσα είπεν ατον, θείο. Νέπε, Πάνο, ατός έτονε τρανός δάσκαλος εκεί 60 χρονών έτονε, Χαμιτλής έτονε, αβούτον τον δέσκαλον για εξέτασον ατον. Για να ευτάει ατον ασ' σο κιφάλ ν ατ' ατό... (εννοεί να τον διώξει) πού έξερεν εκείνος ατόσα γράμματα όσον το παιδί. Τάχατις επήρην κι επήεν εξέτασεν ατον μετά από 5-6 ώρας, πώς επήεν Πάνο; Είπεν ατονε τίποτα 'Δεν 'κ' ευτάει. Χάσον ατον. Γιατί δεν 'κ' ευτάει; Ερώτεσαν τον έναν δύο αυτά και 'κ' έξερεν ατα. Το παιδίν χαπάρ' 'κ' έχ'. Νέπε, Πάνο, είπεν ατον, μήπως έξερεν παραπάνω γράμματα απ' εσέν, κρύφ'ς α' και... Όχι, όχι. Εντάξει, είπε ατον. Σ' εσα τα λόγια, είπεν ατον, 'κ' εμπιστεύκουμαι. Ντό θα φτάμε; Ειδοποίησε τοι μπέηδες, τον Σεμή μπέη, τον Ισλίμ μπέη, τον Τσακίρ μπέη, φέρτε είπεν ατ'ς, έναν Χότσαν απ' εσάς, ο Χότσας δάσκαλος έτονε, 'α φέρομεν κι εμείς έναν τ' εμέτερον και 'α φτάμ' ατ'ς εξετάσεις. Ας τερούμεν ποίος έν' απ' ατείντς τοι δυς ανώτερος. Έγκαν και τον Πάνον, τον επιθεωρητήν. Είπεν ο Σεμή μπέης έναν μαθηματικόν, πρώτα είπεν α' τον Τούρκον τον δέσκαλον και μετά είπεν ατο το παιδίν. 'Κ' επόρεσε να βγάλνεν α' πέρα, να εξήγανε α' 'κ' επόρνεν, επερδεύτην. Για έλα εσύ, δασκαλάκι, λέει ατον ο πάππο μ'. Εκοκκίντσεν ο αυτός, ο Πάνον. Είπαν ατονε 'ς σον πίνακαν γραμμένον έν'. Αυτό για να λύεται με δύο μεθόδους λύεται, έναν έν' το δύσκολον αχθε και έναν έν' το εύκολον αχθε. Ποίον θέλετε να ευτάγω σας; Μίαν το εύκολον, οι Τούρκ' εξέρναν το έναν. Μίαν θέλομεν να ευτάς μας και το έναν και

μετά το δεύτερον. Άφεριμ, τσοτσούμ, άφεριμ!! Και έσυρεν 5 λίρας. Όλ' οι πέηδες έσυραν από 5 λίρας. Εποίκεν και την άλλην μέθοδον. Πάνο, είπεν ατον αδίκεσες το παιδίν. Εγώ εκατάλαβά το. Εκράτεσεν ατον εκεί 'ς την Χαμιτιέ δάσκαλον.

Ερευνητής: Επλήρωνεν ο πάππος;

Πληροφορητής: Όχι, επλήρωνεν ο κόσμος. Εσύ είχες έναν παιδίν 'α δίνες 5 λίρας, εγώ είχα δύο παιδιά 'α δίνα 10 λίρας.

Ερευνητής: Έτον ατσ'.

Πληροφορητής: Η παιδεία ατσ' έτον, το τούρκικον το κράτος 'κ' επλήρωνεν, εμείς επλήρωναμεν. Και έτσι που λες, εκράτεσεν ατον εκεί 'ς ση Χαμιτιέ δάσκαλον, επάντρεψεν και εδέκεν ατον έναν ανεψιάν ατ'. Αν 'κ' έτον ο πάππο μ', 'α χάν'τον το παιδίν ατό.

Ερευνητής: Εβοήθησεν πολλά 'ς σα γράμματα. Θέλω, μπάρμπα Νίκο, να λες με ατώρα για την εξορίαν

Πληροφορητής: Ένας τούρκος απ' ατείντς έτονε χουσμεκιάρτς 'ς σ εμάς σουμά 'ς σ' άλογα. Έναν άλογον ετέρνεν, επαίρνεν τον μιστόν και έτρωεν και έπινεν. Η μάνα μ' 'κ' εχώριζεν τοι χουσμεκιάρηδες ασ' σα σινάφκ, 'ς σ' έναν τραπέζ' (εννοεί έτρωγαν όλοι μαζί).

Ερευνητής: Χαρά 'ς την ψυν ατ'ς.

Πληροφορητής: 'Σ σ' έναν τραπέζ' αδακά έτρωεν ο πάππο μ', χίλα καλά 'ς σο τραπέζ', αδακά ο ταή μ', οι γαρήδες 'ς την σειράν 'ς έναν τραπέζ', τους υπαλλήλους πα 'ς σ' έναν τραπέζ', δηλαδή καρσί καρσί εκάθουνταν.

Εξέγκαν εμας 3 Ιανουαρίου ασ' σο σπίτκ μουνε.

Ερευνητής: Πότε έτον ατό; Ποίον χρονία;

Πληροφορητής: Το 1922, 3 Ιανουαρίου. Φουρτούνα μεγάλη, χιόν, τι να σε πω, μπροστα σ' δεν έβλεπες.

Ερευνητής: Πόσον υψόμετρον έχ' η Χαμιτιέ; Θυμάς α';

Πληροφορητής: Ας' την θάλασσαν; Βάλε 150 μέτρα. Οι κираτζίηδες εφόρτωσαν τα ματράσια, ματράσια λέγονται τα ρούχα. Είχαμε 12 μουλάρα και κατηβαίνομεν για την Ορντού. Ένας τον οποίον έλεγάν τονε Τεζή Γιώρ', ανάπηρος, και εμείς που 'α περάνομεν Χαμιετλήδες, 2 χιλιάδες άτομα, 'α περάνομε ασ' σ' οσπίτ'ν ατ' κέσ', ασ' σο παράθυρον ατ' κεσ'. Επειδής 'κ' επόρνεν να έρχουντον με τ' εμάς και έβλεπεν τα αυτά, έκλαιεν, βαθύπλουτος και έλεεν ατον η γαρή ατ' μη κλαις, εγώ με τ' εσέν θα είμαι αδά. Αδακά μαζί 'α πεθάνομεν. Επέθανες εσύ, εγώ πα θα αυτοκτονώ και τελειώνομεν. Ας φεύ'νε, γιατί κλαις; Πώς 'κί

‘πορώ να πάω με τ’ ατείντς. Εκείνο το θυμάμαι, το είδα με τα μάτια μου αυτή τη σκηνή, το θυμάμαι σαν να ήταν χτες.

Ερευνητής: Μμμ ατόσον μνήμη έντονο δηλαδή.

Πληροφορητής: Έπεσε από το παράθυρο, ενάμιση πάτωμα έτονε, έτονε χαμελά το πάτωμα και εκεί έτον που έστεκεν ατός. Και πάμε ατώρα για την Ορντού... όλ’ μαζί.

Ερευνητής: Πόσα οικογένειας, πόσα άτομα;

Πληροφορητής: Έμνες 1.000 άτομα 1.500. Ή στην στράταν επΐασαν εμας οι κλεφτάντ’, ‘ς σο Μερεκέτ, ακόμαν ‘ς την Κιόρκιαλη θέλομεν 2, 5 ώρας ακόμαν. Φυσά, κακόν, εσόεψαν εμας. Αν δίτε από 5 λίρας η κάθε οικογένεια θα αφήνομ’ σας. Χωρέτ’ έτανε, Τούρκ’. Σου λέει ‘α παίρομεν έναν χασλούχ’ με τα όπλα, όλ’ οπλισμέν έταν ζατού. Με τα όπλα που λες επήραν εμας από 5 λίρας. Ήσο Μερκιέπ η στράτα ‘κ’ έτονε να εχώρνανε δύο χαιβάνα, ένας άνθρωπος ή έναν μουλάρ’ ‘α παίνεν. Απ’ εκεί μερέαν πη έρχουτον να επεράν’νεν ‘κ’ επόρνε. Σε ορισμένα μέρη ‘α έστεκεν εκείνος. Πολλά στενά, αλλά κρεμνός απ’ αδά, κρεμνός απ’ αδά. Το μουλάρ’ επρεπεν να επαίνεν ατόσον προσεχτικά επί έναν χιλιόμετρον. Όταν έρθαμεν ‘ς σο Μερκιέπ, τουρκικόν χωρίον, 2 σπίτα αδακά, πέντε σπίτα εκεκέ το καθέναν από δύο χιλιόμετρα, έναν χιλιόμετρον. Εκεί ‘ς σο στενόν τη στράταν, είχα μια αδελφή εγώ, έλεγάν ατην Μαρίκα, έτον 13 χρονών κορίτ’ς, μπορεί και 14, μία ωραία, πεντάμορφη, το μαλλίν, με συγχωρείς ‘ς σα μέσα, τ’ ομμάτα γαλάνά, τ’ οφρύδα, έτον άμον ζωγραφισμένη, και έτον απάν ‘ς σο μουλάρ’ καβάλα, όλ’ καβάλα. Πώς έκανε το ζαντόν το μουλάρ’ και ευτάει μίαν οπίσ’ και έρχεται στενόν η στράτα και έρχεται μαζί με την αδελφή μ’ και κατηβαίν’νε απέσ’ ‘ς την χαράδραν. Το μέρος έν’ κρεμός, χωρίς σκοινίν να εβγώντς ‘κ’ επορείς. Η μάνα μ’ αποκλείεται να φευ’, ‘α πεθάνω αδακά με το κορίτ’ς, εσείς δεβάτε πλαν. Η σκηνή αυτή είναι στα μάτια μου. Βρε, έντονε ατό, επήγαν εχάθανε δεκόσα μέτρα, ατώρα εσκοτώθεν. Όχι, μετ’ εκείνε ‘α πεθάνω κι εγώ. Σύμπτωσην περάν’ ο χουσμεκέρτς, τηναν είχεν 5 χρόνα και εφάζ’νεν ατον ‘ς σο τραπέζ’, η μάνα μ’. ‘Κ’ εχώριζεν ατον ασ’ σο τραπέζ’. Με την γαμψίν και ‘α παίν’νε ασ’ έναν χωρίον ‘ς σο άλλο, είχεν έναν δουλείαν. Ντό έν’ αδακά; Είπεν. Με τ’ αβούτα τα χέρα σ’ εγώ έφαγα ψωμίν είπεν ατεν (τα λέει και στα τουρκικά), με τα βούτα τα χέρα σ’ εδίνες με νερόν και έπινα. Όπου έν’, εγώ ‘α βγάλα την, είπεν. Λύστε 10 μουλάρα και φέρτε τα σκοινία, είπεν ατ’ς. Χά-

τζαβα, εγώ ‘κ’ αφήν’ ατην ‘ς σον κρεμόν μα ζω-ντανόν έν’ μα πεθαμένον έν’ εγώ ‘α φέρ’ ατην.

Ερευνητής: Αχ, Χριστέ μου.

Πληροφορητής: Έλυσαν τα σκοινία, έδεσαν τον Τούρκον, παρουσία και εγώ, ο Τούρκον εκράνε το σκοινίν και από πάν’ 5-10 παιδιά εκατήβαζαν ατονε. Ζήτημα να επήεν 30-40 μέτρα, το μουλάρ’ ερρούξεν ‘ς την χαράδραν. Εφέκαν α’, ξάι ‘κ’ εζέγκαν α’. Ατέν εύρεν ατην ‘ς σα 25 μέτρα ‘ς έναν λιθάρ’, αλλά επειδής έτον το χιόν πολλά, πολλά ‘κ’ εχτυπέθεν, εκυλίεν ‘ς σο χιόν, μόνον το σεμέρ’ εντώκεν ατεν και κάτ’ άλλα πράματα.

Ερευνητής: ‘Κ’ εσκοτώθεν.

Πληροφορητής: ‘Κ’ εσκοτώθεν, αλλά έπαθεν μία βλάβη, Νίκη, από αυτό το αυτό έζησεν χρόνον όχι, εννέα μήνας. Έπαθεν μίαν βλάβην, δεν υπήρχαν γιατροί. Ήση Λάρισαν όταν ήρθαμε, εκεί μάνα ‘α πεθάνω, είπεν ατην. Ήση Λάρισαν επέθανεν.

Ερευνητής: Πάντως έν’ συγκινητικό ο Τούρκον ‘κ’ ενέσπαλλεν το καλό.

Πληροφορητής: Ναι, εζέγκεν α’ απάν’ μερέαν ο Τούρκον, επήρεν α’ ‘ς την εγκάλα ν ατ’ς, με την ψυν έτον. Η μάνα μ’ εγκαλέστεν τον Τούρκον και κλαίει. Και τον Τούρκον πα λένε ατον Μεμέτ και φιλεί τα ποδάρα τ’ και εκείνος κλαίει. Μη ευτάς α’ Χάτζαβα. Και εβγάλλ’ η μάνα μ’ 5 λίρας και ‘α δί’ ατονε. Παράδες ‘α παίρ’... όχι, είπεν ατεν. Το κορίτ’ς ‘ς σο μουλάρ’ μη βάλλετ’ ατο, ‘α φορτούμ’ ατην ους τη Χαψάμανα, ‘α φορτούμ’ α’ ‘ς ωμία, ‘ς σο μουλάρ’ να μη βάλομε α’ Κρυών’ και ‘α ευτάει... Εφορτώθεν α’ ο Τούρκον, παλληκάρτς έτονε, και ‘ς ση Χαψάμανα’ ‘κ’ έρθεν. Όταν έφτασαμεν ‘ς σ’ έναν διασταύρωσιν, η Χαψάμαν ακόμαν μισή ώρα έτον, είπεν, θέλετε να παίρετ’ ατεν ‘ς ωμία σουν, η Χαψάμανα ατώρα 5 χιλιόμετρα έν’ και εγώ πα ας πάω ‘ς ση δουλεία μ’, εβράδυνα, λέει, ‘α γυρίζω κιόλα. Αποχαιρέτσε μας εκεί. Χάτζαβα, είπε ατεν, εγώ ‘κ’ ανασπάλλω το καλόν. Και έγκαμ’ ατην ‘ς την Χαψάμανα. Μέρ’ ‘α πάμε; Ατώρα εμείς λέγομεν. Είπεν ο πατέρα μ’, εγώ αδά έχω την Αθανασογλάντς, άτσ’ έλεγαν ατ’ς, μετά εποίκαν α’ Αθανασιάδης. Έρθαμεν. Κρύος, χιόνα!!! αλλά ‘ς ση πάππο -ι- σ’ τ’ οσπίτ’ ας λέγομεν...

Ερευνητής: Ή αντρού μ’ τη παππού.

Πληροφορητής: Έναν άψιμον επίανεν, Νίκη, ένα άψιμον επίανεν, δύο μέτρα το τζάχ’, τα κουρία εκιάν, σόπας ‘κ’ έτανε. Εντώκαμεν ‘ς την πόρταν, γύρω τριγύρω έτονε με τοίχο, θυμάμ’ α’ καλά.

Ερευνητής: Θυμάς' α' τη Θανάσογλη τ' οσπίτ;
Πληροφορητής: Θυμάμ' α', διώροφόν, πώς να
λέγω σε, αδακά ο παρπα Γιαννες 'κ' έχ; Διώ-
ροφόν έτονε, αϊκον. Έι, Θάνασογλαντ', ατείν
έξερεν θα έρχουμες πρόσφυγες. 'Α παίρετε
μας απέσ';

Ευχαρίστως, ευχαρίστως. Ατώρα με τ' εμάς μαζί
εμπαίν'νε και άλλα 5 οικογένειας: ο Αναστα-
σιάδης, οι Κιοσαγλάντ', εμείς... ατώρα δεν
θυμάμαι (δυσκολεύεται να θυμηθεί). Εσέβαμ'
απέσ' σχεδόν 25 άτομα και 30 εμείς μόνον.

Ερευνητής: Ο Θανάσογλους φιλόξενος.

Πληροφορητής: Φιλόξενος. Τη γραϊτσα θυμούμ'
ατην, άμον νείσσαν, ξέρεις τι όμορφη ήτανε;

Ερευνητής: Τη Γουρού Μαρία, εγέρασε, έτονε
100 χρονών και έτονε έμορφέσσα.

Πληροφορητής: Σπαθάτη και έναν γυαλιστερόν
πρόσωπον είχεν, τι να σε πω. Δηλαδή όλα της
ήτανε 'ς την θέσην ατουνε. Ατέ πα περιφέρ-
κουτον εκέσ' να φιλεύν'νε μας. Αλλά εμείς εί-
χαμε παστουρμάδας, ντο 'κ' είχαμε, είχαμε
γαβουρμάδας, είχαμε... 'δεν μ' ευτάτε, είπαμ'
ατ'ς. Αφού εχουλέθαμε και εποίκαμε...

Ερευνητής: Δηλαδή τον πεθερόν μ' απ' εκεί
εγνώριζές ατονε;

Πληροφορητής: Εγώ τον πεθερός εκεί ασ' σον κό-
σμον απέσ' 'κ' επόρεσα να εχώριζα τονε, να
πούμε την αλήθειαν. Να εχώριζα τον 'κ' επό-
ρεσα, ποίος έν' ο αυτός και ποίος έν' εκείνος.
Αλλά τον πεθερό σ' τον γνώρισα καλά, αναστη-
μένος, δεν ήταν και πολύ χοντρός να πούμε.

Ερευνητής: Έτον σπαθατός.

Πληροφορητής: Ναι. Είπε με ο τρανόν αδελφόν,
ο Θρασύβουλον, Νίκο, 'α πάμε κοιμούμες 'ς
στην φουρνίταν, 'ς την φορνίταν επήγαν οι κι-
ρατζήδες τα πράματα, εκεί εσέγκαν ατα. Επή-
γαμε. Εκοιμέθαμε, ο ύπνον 'κ' επήρε μας.
Ελάγγεψαν ασ' σον τοίχον οι κλεφτάντ', οι
Τούρκ', για να κλεφ'νε ματράσια. Την ώραν
που εσέβαν απέσ' μερέαν 'κ' επήραμ' ατ'ς
χαπάρ'. Αντί για ματράσια έσυραν το ποδάρ'
τ' αδελφού μ'. Ατός εποίκεν ατσ' και ετινάεν.
Ντό τερείς ένας άνθρωπος και εδέκεν α'. Εί-

χανε σκάλαν και ασ' στην σκάλαν εδέκεν α'. Τι-
μινί σικτιμινί, κιαούρ, 'κί κοιμούνταν κιόλα,
λέει, ο Τούρκον από έξ', ασ' σο αυτό. Δηλαδή
αφορισμέν' 'κί κοιμούνταν κιόλα, λέει, 'κ' επό-
ρεσάμεν να έκλεφτάμε. Άλλο εκείν' τη νύχταν
εμείς 'κ' εκοιμέθαμεν. Εξημέρωσεν. Έναν γα-
λήνη, ησυχία, ο καιρός καλός, το χιόν έν' άμα.
Εξεκίνησαμε, πριν το ηλιοβασίλεμαν. Έρρου-
ξάμεν 'ς σα πρώτα σπίτα τη Ορντούς και
προχωρούμε. Έχω έναν θεία ασ' σο Κιλκίς, τη
θυμάμαι ατώρα πολύ καλά. Παίδια τη Μαλεζά
η οικογένεια πα έρται; 'Κί 'ξερεν το είμες
εμείς. Λέγ' ατην αχά αβήτη έν' η οικογένεια
τη Μαλεζά. Έτρεξεν ατέ, 'κί εγνώριζε μας,
γιατί 'κ' έτυχε να έρ'ται πολλές φορές 'ς ση
Χαμιτιέ για να γνωρίζ' μας, έτον μικρόν
κορίτ'ς ατότε. Επήρε μας και επήεν 'ς σο
σπίτ'. Η μάνα μ' πα έρθεν, ο πατέρα μ'
επέμ'νεν οπίσ', είχεν κάτ' να επούλνεν και
επέμνεν οπίσ' 'ς ση Χαμιτιέ.

Ερευνητής: Έρθετεν ποια ημερομηνία; 'Σ στην
Ορντού πόσον εκάτσετε;

Πληροφορητής: Εκάτσαμε καν 25 ημέρες.

Ερευνητής: Και μετά εσέβετεν 'ς σο πλοίον;

Πληροφορητής: Μετά, 25 ημέρες, που λες η θά-
λασσα εντώκεν οπίσ'. Τα χαψία ασ' σον
άμμον περισσότερα και το σπίτ' τη γιαγιάς -
ι- μ' έτον ακριβώς 'ς σο κύμαν απάν'.

Ερευνητής: 'Σ σ' οποιόν μαχαλαν;

Πληροφορητής: Τροχούτερ. Και θυμάμαι τα
χαψία ατσ' εμάζεβαμ' ατα και εβάλναμ' ατα
απέσ' 'ς σα σακκία. Έρθεν έναν ισπανικόν
πλοίον, τ' όνομα τ' Κουρζ Κεμάλ, χρονολο-
γίας 35-36 χρονών, δηλαδή παλαιόν παπόρ.
Εσέγκανε μας εκεί απέσ' μερέα, μεγάλο παπόρ
έτονε, αλλά δεν ήτανε κατάλληλο για το
κύμα. Μπήκαμε μέσα, ξεκινήσαμε ίσαμε με 5-
6 ώρας παίρ' μας έναν φουρτούναν για να
φτάνομεν 'ς την Κωνσταντινούπολην. Από
εκεί 'α περάνομεν ασ' στην Κωσταντινουπο-
λην, εκεί πιάν' μας έναν φουρτούναν και το
πλοίον έτοιμον να βουλιάζ', 700 έμ'νες (στα-
ματάει εδώ κάπως απότομα η αφήγηση).

Λεξιλόγιο

'α = θα, φεύγει το θ και στη θέση του μπαίνει η απόστροφος (')

'κ' δέζ' νερόν = δεν περνάει μέσα το νερό, είναι αδιάβροχο.

'φκα, αφκά, τοπ. επίρ. = κάτω

α' = αυτό, ατό, α', φεύγει η συλλαβή το και μπαίνει η απόστροφος.

αζούχ', το, = τρόφιμα για τον οδοιπόρο, λ. τ. azik, διαλεκτικό azix = συσσίτιο.
αλαπαλούκια = πέστροφες, λ. τ. alabalik = πέστροφα.
άφεριμ, τσοτσούμ = μπράβο παιδί μου.
βούρα, η, ουσ. = χούφτα, λ. αραβ. warra = λάκκος.
βουράζω = ό,τι χωράει στη χούφτα μου, λ. αραβ. warra = λάκκος.
βουρέστ', προστακτική = πάρε όσο χωράνε στις δυο χούφτες σου.
γαβουρμάδας ή καβουρμάδες, οι, = χοιρινό κρέας.
γαμψή, η, ή καμψή, η, = μαστίγιο, λ. τ. camçi.
γούρεψον = στρώσε τραπέζι, εδώ
γουρεύω ή κουρεύω = στήνω, επισκευάζω, τακτοποιώ, στρώνω τραπέζι, λ. τ. kurmak.
εδέκεν α' = το έβαλλε στα πόδια, έφυγε, την κοπάνησε.
εκαϊβελενεύκουνταν = έπιναν καφέ, καϊβελενεύκουμαι = πίνω τον καφέ μου.
εκούξεν = φώναξε, κουϊζω = φωνάζω, καλώ, αρχ. κοϊζω = γρυλίζω.
ελάγγεψαν = πετάχτηκαν, σηκώθηκαν όρθιοι, λαγγεύω = πηδώ, λ. περσ. Langidam.
εξέγκανε= έβγαλαν.
εσόεψαν = λήστεψαν, σοεύω = γδύνω, ληστεύω, λ. τ. soymak.
εσύρ'νεν τον ναργιλέν = κάπνιζε τον ναργιλέ.
ζαντός, ο, = τρελός, αρχ. σάννας.
ζατού, ζατί, ζατίμ, ζατέν, αιτιολ. σύνδ. = φυσικά, βέβαια, έτσι κι αλλιώς, λ. τ. zati, zaten = κυρίως.
κερβάν', το = караβάνι, λ. περσκ. kervan < λ. τ. kervan = συνοδός οδοιπόρων.
κιολ', γκιόλ', κιόλιν, το, = λίμνη, λ. τ. göl.
κιρατζήδες, οι, = αγωγιάτες, λ. τ. kira = αγώγι, μίσθωμα, ενοίκιο.
κουρία, τα, κούτσουρα, λ. τ. kutu = ξερός.
λαλούν = οδηγούν, εδώ. Λαλώ = φωνάζω, οδηγώ, οργώνω, αρχ. ελαύνω.
ματράσια, τα = μεγάλα δέματα με τα στρώματα.
μπατάκι= μπαταχτής, ανέντιμος, χρεοκόπος, λ. τ. bataksi= χρεοκόπος.
ντος α' 'ς σο νου μ' = να μου θυμίσεις, ιδιωματική έκφραση.
πέης, ο, = μπέης, λ. τ. bey = άρχοντας, ηγεμόνας, η βασίλισσα των μελισσών.
περεκέτ, το, = ουράνιος ευλογία, αφθονία αγαθών, υλική ευτυχία, λ. τ. Bereket.
σινάφα,οικογένεια εδώ, λ. τ. esnaf.
τεκ', το, τέκαινα, η = μόνος, μοναδικός, λ. τ. tek.
τιμινί σικτιμινί = χυδαία βρισιά Τούρκων.
Τροχούτερ = μια από τις συνοικίες της Ορντούς.
τσιπ = εντελώς, πάρα πολύ, λ. τ. dîr = βαθιά, εντελώς, ο πάτος της θάλασσας.
τδουπούγια, τα = βέργες, λ. τ. cubuk.
φουρνίτα, η, = φούρνος.
χαλατδής, ο, καλαϊτζής, ο, = γανωτής, λ. τ. kalayci.
χαπάρ, το, = νέο, μήνυμα, λ. αραβ. habar.
χαράρα, τα, = μεγάλα σακιά. Α. αραβ. charer.
χασλούχ', το = χαρτζιλίκι, λ. τ. harçlik.
ουσμεκιέρτς, ο. χουσμεκαίρενα, η, = υπηρέτης, υπηρέτρια, λ. τ. hizmetçi.
χτε, αχτε, άθε, θε, προσ. αντν. γ' προσώπου για τα ουδέτ. = δικό του, λ. ομηρική άθε.

Σχόλια

Χαψάμανα

Μεγάλο κεφαλοχώρι των Κοτύρων. Το νέο του όνομα είναι Gölköy και βρίσκεται σε υψόμετρο 800 μέτρων. Απέχει 40 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά από τα Κοτύωρα. Από εδώ περνάει ο κεντρικός δρόμος που συνδέει τα Κοτύωρα με την Μεσουδιά και στην συνέχεια την Κολώνεια, Γαράσαρη, Νεοκαισάρεια, Τοκάκη και Σεβάστεια, είναι και αυτός ένας μαρτυρικός δρόμος γιατί οι εξορίες των παραλιακών πόλεων (Κοτύωρα) και χωριών έγιναν από αυτήν την στράτα.

Σαμή μπέης

Είχε τη διοίκηση στις περιοχές Φάτσας, Κοτυώρων, Μεσουδιέ, Ρεσαδιέ. Υποστήριζε την ειρηνική συνύπαρξη Ελλήνων και Τούρκων. Είχε στην υπηρεσία του πολλούς Έλληνες, λογιστής του ήταν ο Λάζαρος Σπανίδης.

Το 1919 ένας Τούρκος βουλευτής πήγε στη Μεσουδιέ για να κηρύξει τη γενοκτονία των Ελλήνων. Συγκέντρωσε στην κεντρική πλατεία τους Έλληνες και τους είπε πως έχουν δυο επιλογές ή να εξισλαμιστούν όλοι ή να δεχτούν σαν πατριάρχη τον συνεργάτη των Τούρκων Παπαευθύμ'. Ο Κεμάλ με όργανο τον Παπαευθύμ' ήθελε να ελέγχει το ποίμνιο και να καταργήσει τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Οι Πόντιοι απέρριψαν τις προτάσεις του και τότε ο βουλευτής κήρυξε τη γενοκτονία εναντίον των Ελλήνων.

Ο Σαμή μπέης τον κάλεσε και του υπενθύμισε ότι χάρη στους Έλληνες εκλέχτηκε βουλευτής και τον έδωξε. Ο Σαμή μπέης έγινε ο προστάτης τους από το μένος των φανατικών Κεμαλικών. Από το 1919 ως το 1922 με ανθρώπους του ειδοποιούσε τους Έλληνες από τις παγίδες που έστηναν οι Τούρκοι. Χάρη σε αυτόν δεν υπήρξαν θύματα και βιαιοπραγίες στην περιοχή της Μελανθίας. Οι μεν τούρκοι τον χαρακτήριζαν ως «Μητροπολίτη των Ρωμιών», οι δε Έλληνες «Άγιο». Όταν έγινε η ανταλλαγή οι άνθρωποί του συνόδεψαν τους Μελετλήδες ως τα πλοία στην Ορντού για να φτάσουν με ασφάλεια. Η τελευταία του επιθυμία ήταν να επισκεφτεί ο γιος του τους Μελετλήδες στην Ελλάδα, τη νέα τους πατρίδα. Πράγματι ο γιος του επισκέφτηκε τα χωριά που εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες πριν περίπου 45 χρόνια. Οι απόγονοί τους τον υποδέχτηκαν με μεγάλη συγκίνηση.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Νίκο, θέλω να μου πεις τη ζωή σου. Πού γεννήθηκες, σε λένε. Τι θυμάσαι από τον Πόντο. Πρώτα πρώτα πώς σε λένε.

Πληροφορητής: Νικόλαος Μαλεζάς.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες πού;

Πληροφορητής: Στον Πόντο, στην Χαμιτιέ.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1915.

Ερευνητής: Το Χαμιτιέ ήτανε χωριό ή κωμόπολη;

Πληροφορητής: Κωμόπολη.

Ερευνητής: Πόσους κατοίκους περίπου να είχε;

Πληροφορητής: 6-7 χιλιάδες.

Ερευνητής: Και σε ποια περιοχή, επαρχία ήτανε; Στην Ορντού;

Πληροφορητής: Σεβάστειας, όχι Ορντούς.

Ερευνητής: Θέλω ποντιακά, όχι ελληνικά.

Πληροφορητής: Νομός Σεβάστειας.

Ερευνητής: Για να πάτε, κατεβαίνατε καθόλου στην Ορντού;

Πληροφορητής: Ναι, κατεβαίναμε.

Ερευνητής: Και πόσα ώρες κάνατε;

Πληροφορητής: 10 ώρες.

Ερευνητής: 10 ώρες κάνατε από την Χαμιτιέ στην Ορντού;

Πληροφορητής: Το ενδιαμέσο ήτανε η Χαψάμανα.

Ερευνητής: Α... α η Χαψάμανα.

Πληροφορητής: 5 ώρες ήτανε η Χαψάμανα και από εκεί 5 ώρες ήτανε η Ορντού.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις, όπως ανεβαίνομε από την Ορντού στο μέρος τη Φάτσας είναι αυτό ή στο μέρος τη Κερασούντας;

Πληροφορητής: Όχι, εμείς είμαστε σχεδόν στις Κε-

ρασούντας.

Ερευνητής: Στης Κερασούντας, από εκεί μεριά, η Χαψάμανα ήταν από εκείνη τη μεριά;

Πληροφορητής: Και η Χαψάμανα, οι Φάτσαληδες ήτανε προς κατεύθυνση νοτιοανατολικά.

Ερευνητής: Ναι, στάσου, το Σεμέν κλπ σε ποια μεριά πέφτανε;

Πληροφορητής: Το Σεμέν ήτανε στην επαρχία Ορντούς.

Ερευνητής: Στην Ορντού, ναι.

Πληροφορητής: Το Σεμέν είναι χωριό Ορντούς.

Ερευνητής: Χωριό Ορντούς. Από το Σεμέν πού ήσαν εσείς περίπου; Κι άλλο στην Κερασούνταν μεριά;

Πληροφορητής: Κι άλλο στη Σεβάστεια μεριά.

Ερευνητής: Κι άλλο προς τη Σεβάστεια, δεν ήτανε ορεινό μέρος...

Πληροφορητής: Ποιο;

Ερευνητής: Η Χαμιτιέ, για πες μου για τα ονόματά της, γιατί είναι τρία.

Πληροφορητής: Τρία ονόματα είχε.. Ήρθε ο Σουλτάν Χαμίτ. Επί Σουλτάν Χαμίτ με τους Τούρκους ζούσαμε όπως ο λύκος με το πρόβατο, μέλι και γάλα. Μετά ήρθε ο Μεσούτ, πήρε τη Μεσουτιέ το όνομα Μεσουντιέ και μετά ήρθε ο Μελέτ και το ονόμασαν Μελέτ. Το καθεαυτό όνομά του είναι Χαμιτιέ. Αυτά τα τρία ονόματα, άλλο όνομα δεν είχε.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τώρα τι θυμάσαι, πώς είναι σήμερα στα μάτια σου η Χαμιτιέ.

Πληροφορητής: Τη Χαμιτιέ τη διάσχιζε ένα ποτάμι, το οποίο ήτανε...

Ερευνητής: Ποντιακά...

Πληροφορητής: 20 χιλιάδες χιλιόμετρα από όπου πήγαζε, πήγαζε από ποταμάκια μικρά, η πηγή του...

Ερευνητής: Ποντιακά.

Πληροφορητής: Όσον ερχότανε, όταν ερχόταν προς τη Χαμιτιέ, έπαιρνε άλλους παραποτάμους από τη Σόφτερε...

Ερευνητής: Από τη Σόφτερε πες..

Πληροφορητής: Έπαιρνε από τη Μουζάμανα, Μπάλ-τζαναν, έπαιρνε από τη Φάλτατζαν, η Φάλτατζα ήτανε δίπλα στη Χαμιτιέ, 1, 1,5 ώρα ήτανε. Έπαιρνε από το Πυρικό, το Πυρίκι ήταν ακριβώς στη γέφυρα κοντά.

Ερευνητής: Εγώ του λέω ποντιακά και αυτός πάλι... και πώς το έλεγαν αυτό το ποτάμι;

Πληροφορητής: Του Πυρικό το ποτάμι, αυτό ήτανε, ήτανε πετρώδες, ήτανε δηλαδή με πέτρες, άγονο εντελώς δεν έκανε τίποτα. Το καλοκαίρι στέγνωνε. Αλλά άφηνε ένα δύο λάκκους, λίμνες όπως τα έλεγαν.

Ερευνητής: Λίμνες πες.

Πληροφορητής: Πηγαίναμε και ψαρεύαμε και βγά-ζαμε αλαπαλούκια (πέστροφες).

Ερευνητής: Αλάπαλουκ τι είδους ψάρι είναι

Πληροφορητής: Με μουστάκια.

Ερευνητής: Λίγο για πες μας τώρα πώς ψαρεύατε; Τι θυμάσαι από το ψάρεμα. Με ποιο τρόπο ψαρεύατε;

Πληροφορητής: Με τα αγκίστρια.

Ερευνητής: Με τα αγκίστρια, εσύ μικρός ψάρευες;

Πληροφορητής: Βάζαμε στα αγκίστρια σκουλήκια. Πηγαίναμε στα χάνια και μαζεύαμε σκουλήκια. Τα βάζαμε μέσα σε ένα κουτί και πηγαίναμε και τραβούσαμε δέκα κομμάτια ψάρια από τα αγκίστρια. Εκείνα ήταν ένα με ενάμιση κιλό το καθένα, δεν πιάνονταν. Σχεδόν οι μισοί κάτοικοι πήγαιναν για χόμπι και ψάρευαν. Υπήρχε δηλαδή μπόλικο ψάρι

Ερευνητής: Μπόλικο ψάρι ποταμίσιο.

Πληροφορητής: Ποταμίσιο. Το είχε το νερό, το νερό δηλαδή. Αλλά τον χειμώνα είχε πολλή νερό, δεν μπορούσες να περάσεις.

Ερευνητής: Διέσχιζε τη Χαμιτιέ δηλαδή το ποτάμι.

Πληροφορητής: Διάσχιζε, στη μέση ήταν. Όπως ήμασταν οι Πόντιοι ήταν δεξιά και Τούρκοι όμως ήταν ανάμεσα σ' εμάς. Και αριστερά ήταν οι Τούρκοι. Όπου ήταν και έναν καφενείο του Αχμέτ. Εκεί πήγαιναν οι δικοί μας και κάθονταν με τους Τούρκους και έπιναν καφέ και μίλαγαν. Το ποτάμι αυτό στα τουρκικά το έλεγαν Μελέτ, στα ελληνικά Μελάνθιος.

Ερευνητής: Α! ο Μελάνθιος ποταμός είναι.

Πληροφορητής: Μελάνθιος. Απάνω στη γέφυρα υπήρχαν δυο σφαγεία, δηλαδή σφάζανε μοσχάρια και τέτοια... Ο ένας ήτανε Αρμένης, ο Αγκόπ, ο άλλος ήτανε ο Θόδωρος Αμοιρίδης, ο νονός μου. Αυτοί οι δυο χασάπηδες ήτανε και τροφοδοτούσανε με κρέας τη Χαμιτιέ. Και πήγαινε χύνονταν σε μια Χερσόνησο, όταν πλησίαζε στη θάλασσα, μετά χύνονταν στη Μαύρη θάλασσα, όπου έβγαινε το χαψί, το καλό χαψί. Το ποτάμι αυτό ήταν άγονο, δηλαδή από πάνω μέχρι κάτω ήτανε

πετρώδες και από τις δυο πλευρές. Αντίκρου από το ποτάμι ήταν το σπίτι του Σαμή μπέη. Δίπλα του περνούσε το ποτάμι του Πυρικό και το ποτάμι του Μετεμί, μαζί ενώνονταν. Το Μετέμ που λένε, οι τετεντσήδες ήταν όλοι Πόντιοι και σιδεράδες. Το μέρος αυτό ήταν εντελώς άγονο, δεν έβγαζε ούτε ένα κιλό σιτάρι.

Ερευνητής: Πες μου πώς ήταν μέσα το χωριό, το ελληνικό και το τουρκικό.

Πληροφορητής: Είμασταν και ανακατεμένοι.

Ερευνητής: Υπήρχαν καθόλου Αρμένιοι;

Πληροφορητής: Υπήρχανε.

Ερευνητής: Πόσοι;

Πληροφορητής: Τώρα δε θυμάμαι, πάντως καμιά 50 60 οικογένειας θα ήτανε.

Ερευνητής: Είχατε επαφές μαζί τους;

Πληροφορητής: Α, μέλι και γάλα και με τους Τούρκους, μέχρι που ήρθε ο Κεμάλ, ζούσαμε μια ζωή όπως ο λύκος με το πρόβατο. Αλλοίμονο αν Τούρκος πείραζε Ρωμιό, ακόμα και αν είχε δίκιο, ο Τούρκος δεν δίκαιε τον Ρωμιό, αλλά δίκαιε τον Τούρκο.

Ερευνητής: Τόσο όμορφα.

Πληροφορητής: Τόσο όμορφα. Μετά δεν ζήσαμε καλά. Μετά ήρθαν αυτοί οι άλλοι, ήρθε ο Κεμάλ.

Ερευνητής: Καλά, αυτά θα τα πούμε στη συνέχεια. Είμαστε στην περιγραφή ακόμα. Θέλω να μου πεις πώς θυμάσαι τις εκκλησίες. Πόσες εκκλησίες είχε το Μελέτ.

Πληροφορητής: Είχε τον Άι Γιώργη, εκείνη ήταν στη δική μας μεριά, ήταν 150 μέτρα από το σπίτι μας. Μια αυτή ήταν. Τώρα δε θυμάμαι στον πέρα μαχαλά πόσες είχε, πέρα από τη γέφυρα.

Ερευνητής: Καμιά αρμένικη εκκλησία υπήρχε;

Πληροφορητής: Είχανε εκκλησίες στα σπίτια.

Ερευνητής: Στα σπίτια, α... επίσημη εκκλησία δεν είχαν, μόνον στα σπίτια.

Πληροφορητής: Στο κέντρο υπήρχαν 3, 4 τζαμιά.

Ερευνητής: Α, 3, 4 τζαμιά, τα θυμάσαι; Έμπαινες καθόλου, μπάρμπα Νίκο, μέσα στα τζαμιά;

Πληροφορητής: Ανέβηκα πάνω στο τζμί, εκεί που ήταν ο Μουλάς, παιδιά είμασταν και πήγα να δω πως κάνει ο Μουλάς, δηλαδή ο Χότζας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Παρακαλούσε τον Θεό, ανέβηκα πάνω.

Ερευνητής: Η μάνα σου δε σε μάλωσε;

Πληροφορητής: Όχι, δεν είχαμε τέτοια.

Ερευνητής: Τέτοια δεν υπήρχαν. Τα Τουρκόπουλα ερχόταν καθόλου;

Πληροφορητής: Παιζαμε μαζί.

Ερευνητής: Ερχόντουσαν καμιά φορά στη δική σας εκκλησία, τον Άι Γιώργη από περιέργεια, να δουν πώς ήτανε η εκκλησία;

Πληροφορητής: Στην αυλή μόνο.

Ερευνητής: Στην αυλή, μέσα δεν έμπαιναν, ενώ οι χριστιανοί έμπαιναν μέσα.

Πληροφορητής: Μέσα στο τζαμί;

Ερευνητής: Μέσα στο τζαμί είτε με το... είτε έτσι.
Πληροφορητής: Μπήκα έτσι και ούτε με διώξανε.
Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις για το σχολείο σας. Πόσα σχολεία θυμάσαι; Είπες είχε 6 χιλιάδες πληθυσμό. Πόσα σχολεία είχατε;
Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι τα δύο, στον πέρα μαχαλά δεν θυμάμαι να σου πω. Στη δική μας γειτονιά, κοντά στο σπίτι μας είχαμε δυο σχολεία. Και δάσκαλος ήταν ο ένας ο Πάνος με το παρατσούκλι «χουμ». Ο άλλος ήταν ο Στέφανος Παπαδόπουλος από τη Μουζάμανα. Και ο άλλος Στέφανος λεγόταν μέσα από τη Χαμιτιέ. Καλοί δάσκαλοι και οι τρεις. Ύστερα έφεραν έναν ακόμα δάσκαλο. Φτωχόπαιδο, από κάπου τον έφεραν και έτσι έγιναν τέσσερις. Εκεί σε μας δεν ήταν όπως εδωμά διασκέδαση. Κάναμε έξι μαθήματα το πρωί και άλλα έξι το απόγευμα.
Ερευνητής: Πολλές ώρες, ε, πόσες ώρες;
Πληροφορητής: Από τις 8 το πρωί μέχρι τις 12. Τρώγαμε και μετά ξανά το απόγευμα έξι μαθήματα. Τα μαθήματα ήταν όλα υποχρεωτικά. Έξι το πρωί και έξι το απόγευμα, δώδεκα μαθήματα κάθε μέρα. Πατριδογνωσία, ιστορία, θρησκευτικά, ζωγραφική, ανάγνωση, χημεία (*προσπαθεί να θυμηθεί και τα υπόλοιπα*). Αυτά, 12 μαθήματα.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια πήγες στο σχολείο;
Πληροφορητής: Εγώ εκεί δεν πήγα καθόλου. Όχι, πήγα. Εφτά χρόνια έπρεπε να πας. Την πρώτη χρονιά που πήγα, φύγαμε κιόλας.
Ερευνητής: Δηλαδή αυτά τα γράμματα μόνον έμαθες ή ήρθες ύστερα εδώ και πήγες στο σχολείο;
Πληροφορητής: Ήρθα εδώ. Τελείωσα το δημοτικό και πήγα και ένα χρόνο στο Γυμνάσιο. Τότε ένας χρόνος το δικό μας Γυμνάσιο είναι μέχρι Τρίτη, Τετάρτη Γυμνασίου σημερινή, να το ξέρεις αυτό.
Ερευνητής: Ναι, άλλα χρόνια. Θυμάσαι, μπάρμπα Νίκο, να έφαγες καθόλου ξύλο από τον δάσκαλό σου, εκεί στον Πόντο, για την Χαμιτιέ λέω;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, δεν ήτανε αυστηροί οι δάσκαλοι.
Πληροφορητής: Αυστηροί ήτανε, πολύ.
Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις με τι ασχολούνταν οι κάτοικοι.
Πληροφορητής: Οι δικοί μας ήτανε εμπορεύμενοι.
Ερευνητής: Ναι, έμποροι.
Πληροφορητής: Είχαν στη δούλεψή τους τους Τούρκους. Όλοι οι δικοί μας ήτανε έμποροι, σιδεράδες... όπως έμπορος ήτανε και ο πατέρας μου.
Ερευνητής: Έμπορος ήταν ο πατέρας σου;
Πληροφορητής: Μέγας και τρανός. Ο μεγαλύτερος έμπορος στη Χαμιτιέ ήταν αυτός.
Ερευνητής: Πώς τον έλεγαν;
Πληροφορητής: Μαλεζάς Χατζήμπεης.
Ερευνητής: Γιατί πήγε στο Χατζηλούχ;
Πληροφορητής: Ναι, πήγε. Ήμουν μικρό παιδί. Το σπίτι μας υπάρχει ακόμα 300 τετραγωνικά μέτρα.
Ερευνητής: Μέσα στη χαμιτιέ;
Πληροφορητής: Στη Χαμιτιέ, στο κέντρο. Όσοι πάνε

απ' εδωά λένε θα πάμε να δούμε και το σπίτι του Μαλεζά. Αρχικά το έκαναν Δημαρχείο, μετά Νοσοκομείο και τώρα είναι Μουσείο.
Ερευνητής: Α, το έκαναν Μουσείο οι Τούρκοι.
Πληροφορητής: Το έχουν δηλαδή Μουσείο, τώρα το έχουν κλειστό και όποιος πάει λένε είναι του Χατζήμπεη.
Ερευνητής: Αυτό ήταν του πατέρα σου ή του παππού σου;
Πληροφορητής: Ο παππούς μου το άφησε στα παιδιά του.
Ερευνητής: Ποια ήταν τα παιδιά του;
Πληροφορητής: Ο παππούς μου παντρεύτηκε τρεις φορές. Η γυναίκα η πρώτη έκανε δυο κορίτσια, την Κοκόνα και την Αννίτσα, έκανε και τον Γιώρ' αγά. Ο Γιώρ' αγάς ήταν ο δερβέναγας μέσα στην Χαμιτιέ. Τούρκος δεν μπορούσε να τον αγγίξει. Τόσο πολύ δυνατός ήταν αυτός.
Ερευνητής: Δυνατός.
Πληροφορητής: Δυνατός. Έκανε φιλίες με τους άλλους Τούρκους. Και μετά ξαναπαντρεύτηκε ο παππούς μου με τη δεύτερη γυναίκα του. Αυτά ήτανε στα φτωχικά του χρόνια. Η δεύτερη γυναίκα του είχε ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Την έλεγαν Ρούδα και τον γιο της πώς τον έλεγαν... (*προσπαθεί να θυμηθεί*)... στάσου, στάσου, Μιλτιάδης, Μιλτιάδης. Πέθανε ανύπαντρος. Η Ρούδα ήρθε στη Δράμα, απέκτησε οικογένεια και πέθανε το 1972.
Ερευνητής: Ατώρα ο πάππο σ' ντό παιδιά εποίκεν με τ' ατέν;
Τι παιδιά έκανε ο παππούς σου μαζί της;
Πληροφορητής: Στάσου. Τρίτη γυναίκα. Ο παππούς μου ο Χατζηγιάννης είχε στον λαϊμό μου μια κάσα και πουλούσε καρούλια, βελόνια, τέτοια ψιλοπράγματα. Πέθανε και αυτή και παίρνει την Τρίτη, τη γιαγιά μου.
Ερευνητής: Πώς την έλεγαν;
Πληροφορητής: Κανή. Την καθεαυτού καλομένα μ', τη πατέρας -ι- μ' η μάνα. Μόνον τον πατέρα μ' απόκτησε. Έτονε πλούσιεσσα ατέ, ο άντρας τηναν είχε έτον πλούσιος. Είπεν ατην, Κανή, εγώ αν είχα λίγα παράδας, 'α ποίνα μεγάλα δουλείας. Είπεν ατονε, Χάτζηγιάννε, πόσον να ξεις και ευτάς δουλείας. Είπεν και εκείνος πα δεκόσια λίρας να έχω 'ίνουμαι Χατσηγιάννες. Ατέ είχεν ατα κρυμμένα, είχεν κάπου δύο χιλιάδας λίρας. Χατζηγιάννε, είπεν ατον, αν αποχτούμε παιδιά, τα παιδιά τ' έχω τ' έναν έτονε 20 χρονών, εδωκεν ατον 200 λίρας. Γιώρ' αγά, γιάβρουμ', είπεν ατον, με τ' αβούτα τα 200 λίρας 'α πας εβγωντς 'ς την Αραβίαν. Ντό 'α φτάγω πάτερα. 'Α πας φορτώντς δύο κερβάνα, εξέρτς ντό έτανε τα κερβάνα;
Κανή. Τη γιαγιά μου, τη μάνα του πατέρα μου. Μόνον τον πατέρα μου απόκτησε. Αυτή ήταν πλούσια, ο άντρας που είχε, ήταν πλούσιος. Της είπε, Κανή, εγώ αν είχα λίγα λεφτουδάκια, θα έκανα μεγάλες δουλειές. Και αυτή του είπε, Χα-

τζηγιάννη, πόσα χρειάζεσαι για να κάνεις δουλειές. Και αυτός της είπε, αν έχω 200 λίρες, γίνομαι Χατζηγιάννης. Αυτή τα είχε κρυμμένα, είχε περίπου 2 χιλιάδες λίρες.

Ερευνητής: Οουου...

Πληροφορητής: Τα κερβάνια ήτανε 20-30 μουλάρια κιρατζήδες με τα κουδούνια τα μεγάλα. Στον δρόμο βάζανε χόρτα στα κουδούνια για να μη χτυπούν, όταν έμπαιναν στη Χαμιτιέ. Τα άνοιγαν και αυτά ξεκινούσαν γκαν γκουν... Πάω, πατέρα, του είπε, αλλά θέλω ένα άλογο να πετά, πώς θα κάνουμε;. Με τις διακόσιες λίρες που σου έδωσα, κοίτα πάρε και ένα άλογο με αυτά. Μη ζητήσουμε και άλλα από τη μητριά σου. Εντάξει. Πήγε και βρήκε ένα άλογο από αυτά που συναγωνίζονται σε ταχύτητα τα αυτοκίνητα και ήρθε. Αποχαιρέτησε. Μέσα στο δισάκι έβαλε φαγητό για τον δρόμο και τράβηξε για την Αραβία μέσω ξηράς. Το άλογο την ημέρα έπιανε 100 χιλιόμετρα, έπρεπε και να το ξεκουράσεις. Έφτασε στην Αραβία. Όταν έφτασε στην Αραβία, εκεί τα μαλλιά δεν ήτανε μέσα στις αποθήκες. Στα αραβικά κράτη στα 46-47 ένας μόνο κάνει κουμάντο, ο μπέης. Δηλαδή εσύ ό, τι δούλευες το κουμάντο εκείνος θα το έκανε. Αλλά τα πρόβατα, όταν τα κούρευαν, τα μαλλιά ήταν στην ύπαιθρο θημωνιές. Έβρεχε πάνω, αλλά το νερό δεν διαπερνάει το μαλλί, το ξέρεις. Τους ρώτησε ποιος είναι ο αρχηγός σας; Στα αντίσκηνα ζούσαν τότε οι Άραβες, σπίτια τότε δεν είχανε, όλοι μέσα στις καλύβες ζούσαν. Του είπαν, να εκείνος είναι, βλέπεις εκείνο το μεγάλο με τρεις σκηνές, αυτός είναι. Πήγε εκεί, ο μπέης κάπνιζε τον ναργιλέ. Η πόρτα ήτανε σκεπασμένη με χαλί και η καλύβα με σικαλίσια δεμάτια. Έτσι ήτανε το πρόγραμμα τους, η συνήθειά τους, δεν έχτιζαν σπίτια, τώρα χτίζουν. Μέσα σε καλύβες ζούσαν, όπως οι Σαρακατσάνοι.

Ερευνητής: Νομάδες.

Πληροφορητής: Νομάδες. Πήγε κοντά του. Του είπε, κάθισε. Αυτός έκασε κοντά του. Ο μπέης ήξερε και αραβικά και τουρκικά. Του είπε, εγώ ήρθα να φορτώσω δυο κερβάνια μαλλιά, το κάθε κερβάνι το αποτελούσαν 30-40 μουλάρια. Από πού ήρθες, τον ρώτησε. Έρχομαι από την Τουρκία, του απάντησε. Από ποιο μέρος; Νομός Σεβάστειας του απάντησε. Από ποιο μέρος; Ξαναρώτησε. Από τη Χαμιτιέ απάντησε. Ααα, από τη Χαμιτιέ, εγώ έχω περάσει από εκεί. Ο θεός μου ήταν ωραίος και ψηλός νέος. Μα εγώ έφερα λίγα χρήματα μαζί μου, γίνεται να με φορτώσεις, του είπε. Εγώ χρήματα δεν θέλω, του απάντησε. Θα σε φορτώσω, θα τα πουλήσεις και εγώ θα έρθω στη Χαμιτιέ να τα πάρω. Τότε ταχυδρομεία δεν υπήρχανε, τηλεγράφημα έκανες. Τις διακόσιες λίρες που έφερες πάρτε τες πίσω. Τι μαλλιά θέλεις; Χωριστά ήτανε τα μαλλιά. Εδώ εκατό τόνοι άσπρα μαλλιά, εκεί εκατό τόνοι μαύρα μαλλιά. Θέλω μισά και μισά, του είπε. Μισά άσπρα και μισά μαύρα. Είκοσι μου-

λάρια θα φορτώσουμε άσπρα και είκοσι μουλάρια μαύρα μαλλιά. Αμέσως διέταξε να ετοιμάσουν τα μουλάρια. Είχαν τεράστια σακιά, τα χαράρια.

Ερευνητής: Τι είναι τα χαράρια;

Πληροφορητής: Σακιά, σακιά, το καθένα έπαιρνε 50-60 οκάδες. Ξέρεις το μαλλί είναι ελαφρύ και φόρτωναν τρία σε κάθε μουλάρι. Τα έφερε και τα κατέβασε στην Ορντού. Τα πούλησε με κέρδος μισό και μισό (εννοεί με κέρδος 50%). Ο Άραβας μπέης δεν ήρθε. Μονομιάς οι 500 λίρες έγιναν 1.000 λίρες.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν τον θείο σου

Πληροφορητής: Γιώρ' αγά, Γιώρ' αγά. Ας πάω εγώ, σκέφτηκε. Τάισε το άλογο και πήρε δρόμο. Πήγε του είπε με κορόιδεψες, δεν ήρθες. Δεν ήρθα για να σε δοκιμάσω, του απάντησε. Ήθελα να δω μπαταχτοής είσαι ή τίμιος άνθρωπος. Του έδωσε λογαριασμό, με λίρες δούλευαν τότε. Γιατί ήρθες; Τον ρώτησε. Ήρθα να φορτώσω πάλι μαλλιά, απάντησε. Πώς τα πούλησες, τι κέρδισες; τον ρώτησε. Πες μου, εγώ θα χαρώ, αν έχεις κερδίσει. Αν μου πεις ότι δεν κέρδισες τίποτα, να μη φορτώσεις ξανά. Ο θεός μου του είπε την αλήθεια, ότι κέρδισε μισά και μισά (50% κέρδος δηλαδή). Μπράβο, παιδί μου, είσαι έξυπνος, έτσι σε θέλω. Πόσα θέλεις, 40 και 40; Ναι, απάντησε. Φόρτωσε τα μουλάρια, τα κερβάνια επέστρεψαν. Σκέφτηκε τι να τα κάνουμε αυτά; Αυτά θα τα πουλήσουμε στον τουρκικό στρατό να τα κάνουν υφάσματα, τα χακί που φτιάχνουν τα στρατιωτικά ρούχα. Πήγε και τους ρώτησε. Έχω τόσους τόνους μαλλιά. Το αγοράζετε; Το αγοράζουμε, του είπαν. Τι είναι; ρώτησαν. Μισό μαύρο και μισό άσπρο, απάντησε. Το μαύρο θα το κάνουμε κουβέρτες και το άσπρο θα το βάψουμε γαλάζιο. Το μαύρο δεν μπορούσε να βαφτεί γαλάζιο, το άσπρο μπορούσε. Πήγε και το πούλησε σ' αυτούς. Δεν έβγαλε όμως τόσο πολύ, έβγαλε τρία και ένα, δύο και ένα, δύο αγόρασε και ένα ήταν το κέρδος.

Τι άλλο να κάνουμε, πατέρα. Σκέφτηκα μαζί με τα μαλλιά να κάνουμε και μια δουλειά ακόμα. Τι δουλειά να κάνουμε, Γιώργο; Να αγοράσω κρέας και να το πουλήσω στον τουρκικό στρατό. Είχαμε δυο στρατώνες στη Χαμιτιέ, 300 περίπου στρατιώτες, όχι τρεις στρατώνες. Γίνεται, είπε ο πατέρας του. Πίσω στην Αραβία πάλι. Τους είπε έτσι και έτσι. Θα φορτώσω μαλλιά, αλλά θέλω και ζώα. Τον ρώτησε πόσα ζώα; Τόσα, απάντησε. Αφθονία και εύφορα τα μέρη εκείνα προς τη μεριά της Παλαιστίνης, όχι της Σαχάρας. Φορτώνουν δυο κοπάδια αγελάδες, βόδια, μοσχάρια, ό, τι βρήκε. Μάιος μήνας ήτανε, ήρθαν στα μισά του δρόμου, έπιασε βροχή τα ζώα, με βροντές. Καθώς κάθονταν κάτω απόπ τα δέντρα, πέφτει πάνω σε δέκα ζώα αστροπελέκι και τα καίει. Τα έκαψε. Τα άφησαν εκεί. Τι να τα κάνουν σκοτωμένα; Και οδηγούν τα άλλα. Όταν έφτασαν, ο θεός μου ήρθε στην προϋπάντησή τους. Γιατί αργήσατε; Τους ρώτησε. Χάθη-

καν 12 ζώα, είπαν. Γιατί; Ρώτησε. Τα χτύπησε αστροπελέκι, είπαν. Εγώ θα τη βγάλω τη ζημιά, μη στενοχωριέστε. Ναι, αλλά τα αφήσαμε εκεί, μέσα στο δάσος, είπαν. Γιατί δεν είπατε εκεί τους χωρικούς να πάνε να πάρουν το κρέας, μερικά δεν είχαν ψοφήσει ακόμη.

Τα πούλησε στον τουρκικό στρατό, το κρέας. Τα κατέβασαν στην Κωνσταντινούπολη με το βαπόρι και πήραν καλά λεφτά. Και μετά συνέχισαν έτσι.

Ερευνητής: Πανέξυπνος

Πληροφορητής: Αφού έκαναν περίπου 50, 100, 300 χιλιάδες λίρες, τι να κάνουμε τώρα, πατέρα; Τι να κάνουμε Γιώργη; Υφασματοπωλείο, είπε. Κάνουνε το υφασματοπωλείο, δυο μαγαζιά, ένα στην Ορντού και ένα στη χαμιτιέ.

Ερευνητής: Στην Ορντού ποιος το δούλευε;

Πληροφορητής: Είχαμε κάποιον άλλον, τον γαμπρό της πρώτης του γυναίκας, Χάμπο τον έλεγαν.

Ερευνητής: Ο Δαυίδ ποιος ήταν;

Πληροφορητής: Ο Δαυίδ ήταν ο γιος του Γιώρ' αγά.

Ερευνητής: Αα τη Γιώρ' αγά ο γιος, του πατέρα σου πρώτος ξάδελφος.

Πληροφορητής: Ο Δαυίδ είχε τρία αδέρφια.

Ερευνητής: Και αυτός ζούσε στη Χαμιτιέ και λέγανε πως η πιο μεγάλη βίλα στη Χαμιτιέ ήτανε δική του;

Πληροφορητής: Όλοι μαζί μένανε, και ο πατέρας μου.

Ερευνητής: Όλοι μαζί, αγαπημένα αδέρφια.

Πληροφορητής: Τρία πατώματα. Απάνω έμενε ο Δαυίδ και κάτω μέναμε εμείς. Κάτω ήταν και το υπόγειο.

Ερευνητής: Μμμ το υπόγειο και πήγαινε κόσμος και τάζε πολύ κόσμο ε; Φτώχειες περνούσαν και έλεγαν θα χορτάσουμε στου Μαλεζά.

Πληροφορητής: Στου Μαλεζά.

Ερευνητής: Αυτό είναι αλήθεια, έμεινε. Τα χρόνια πέρασαν και έλεγαν στου Μαλεζά το σπίτι χόρτασε κόσμος. Άξιος ο μισθός σας.

Πληροφορητής: Ναι. τώρα πήγανε καλά οι δουλειές, πιαστήκανε. Παλιά ο παππούς μου είχε έναν αδελφό ακόμη που τον έλεγαν Βασίλη. Ο παππούς μου αρχικά λεγόταν Παπαδόπουλος και είπε στον αδελφό του να χωρίσουν τα μαγαζιά. Αυτός να λέγεται Μαλεζάς και ο αδελφός του να παραμείνει Παπαδόπουλος. Και σήμερα υπάρχουν Παπαδόπουλοι στο Κιλκίς.

Ερευνητής: Και είσατε συγγενείς.

Πληροφορητής: Συγγενείς, ξαδέρφια είμαστε, ναι.

Ερευνητής: Και το Μαλεζάς από πού βγήκε, μπάρμπα Νίκο;

Πληροφορητής: Το έβγαλε παρατσούκλι ο παππούς μου. Όταν έρχονταν οι πελάτες να μην μπερδεύονται.

Ερευνητής: Αα το έβγαλε μόνος του.

Πληροφορητής: Ναι, να μην μπερδεύονται στου Μαλεζά ή στου Παπαδόπουλου, στου Παπάζογλου, τουρκικά ο Παπαδόπουλος είναι Παπάζογλου.

Έτσι χώρισαν και εμείς γίναμε Μαλεζάδες και εκείνοι Παπαδόπουλοι. Ο Λαλούδης είναι τρία αδέρφια, είχανε και δυο αδελφές, η μια η Χατούνα και η άλλη η Βασιλική, ξέρω και τα ονόματά τους Χατούνα και βασιλική. Η Χατούνα πέθανε στα Γρεβενά και η βασιλική στην Κρύα βρύση. Από τα αγόρια τον έναν τον έκαψαν οι Γερμανοί, ο άλλος πέθανε στην Πτολεμαΐδα και ο άλλος στη Σκύδρα.

Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις, μπάρμπα Νίκο, για την εξορία του Μελέτ. πάρα πολλά έχουν ακουστεί γι' αυτό. Εδώ στην Πιερία υπάρχουν πολλές οικογένειες από το Μελέτ.

Πληροφορητής: Όχι πολλές.

Ερευνητής: Όχι πολλές; Οι Γρηγοράδες τι είναι;

Πληροφορητής: Οι Σιδεράδες, από τα χωριά είναι.

Ερευνητής: Εμείς εξετάζομε και τα χωριά. Θυμάσαι πώς έλεγαντα χωριά του Μελέτ;

Πληροφορητής: Τσαχμάν, Πιρίκ, Μουζάταινε, Φάλτασα, Τσοράχ,... αυτά καμιά 10καριά θυμούμαι, όσα ήταν κοντινά, τα άλλα ήταν μακριά. Είχε 120 χωριά, αλλά ήτανε μικρά, το πιο μεγάλο είχε 30 σπίτια, αλλά μέσα στα δάση. Το μέρος ανήκε στον Σαχπέ μπέη, ήταν τσιφλίκι του.

Ερευνητής: Πάντως η Πιερία από αυτά τα χωριά έχει αρκετούς εδώ.

Πληροφορητής: Έχει, έχει.

Ερευνητής: Μέσα από την πολιτεία εκτός από εσάς τους Μαλεζάδες και τους Γρηγοριάδηδες, ποιοι άλλοι ήταν;

Πληροφορητής: Εδώ δεν είμαστε πολλοί Χαμιτλιαλίδες.

Ερευνητής: Συνήθως μετά την προσφυγιά, πού αλλού ζούνε αυτοί τώρα;

Πληροφορητής: Οι περισσότεροι ζούνε Κοζάνη, Κιλκίς, Πτολεμαΐδα, στη Δράμα είναι λίγοι.

Ερευνητής: Τέλος πάντων, τώρα πες μου αυτό που θέλεις να μου πεις.

Πληροφορητής: Έκαναν χρήμα, δεν τα μετρούσανε, να μην κουραστούνε.

Ερευνητής: Τόσο πολλή χρήμα!

Πληροφορητής: Με το καντάρι. Ήξεραν ότι δύο γραμμάρια και κάτι είχε η λίρα (εννοεί βάρος). Είχαν καντάρι, τα ζύγιζαν με το καντάρι. Πήγε κάποτε ένας γανωτής, ο οποίος εδώ ήτανε και πέθανε, ήρθε από την Αμερική...

Ερευνητής: Πώς τον έλεγαν;

Πληροφορητής: Ο Κώστας της Μέλης του Σάββα του Καρασαρίδη, αν θυμάσαι, ο πεθερός εκείνου, τον ήξερες; Αυτός.

Ερευνητής: Α κατάλαβα, ναι.

Πληροφορητής: Αυτός ήταν γανωτής και μου λέει, Νίκο, πήγα να πάρω χαλαή, από το Πιρίκ ήταν. Πήγα να πάρω 100 βέργες, ξέρεις.

Ερευνητής: Βέργα.

Πληροφορητής: Βέργα, δυο τρεις ήταν ζαρωμένες και πήγα να μου δώσουν τα ρέστα. Και μου είπε, Κώστη, πήγαινε εκεί κάτω να φέρεις ένα σακί. Δεν μπορούσα να το σηκώσω, ξέρεις η λίρα είναι

βαριά, δεν σηκώνεται. Σφίχτηκα, παλικάρι ήμουν, το έφερα κοντά του. Κώστη, μου είπε, πάρε τα ρέστα σου. Μου έδωσε τα ρέστα μέσα από τις λίρες. Συμπτωματικά έρχεται και ένας Τούρκος να πουλήσει κάτι, βαρύ πράμα. Βγάλανε εκείνες τις ζυγαριές, όπως έχει ο άγγελος, αρχάγγελος με τα δράμια και μου είπε, Κώστη, πάρε με τις χούφτες σου λίρες και βάλε τα πάνω στην ζυγαριά. Έβαλε και από την άλλη μεριά τα δράμια, τα ζύγισε και είπε, τόσα είναι. Είδα εκεί με τη ζυγαριά να ζυγίζουν και να δίνουν τις λίρες. Ποιος να τις ζυγίσει τότε; Με τα τσουβάλια τα είχαν. Πλούτισαν. Όταν πλούτησαν πήρανε πέντε ραφάνια άλογα, πέντε υπηρέτες.

Ερευνητής: Χουσμεκιέρ' είναι ο υπάλληλος;

Πληροφορητής: Ναι, τουρκικά είναι, ας είναι και τουρκικά μέσα.

Ερευνητής: Να, ας είναι, ναι.

Πληροφορητής: Ο υπάλληλος. Τώρα ερχόμαστε σε μια μεγάλη συμφορά. Σ' ένα τραγικό γεγονός. Φτάνουμε τώρα. Υπήρχε και ένας φτωχός δάσκαλος, ο πατέρας ήταν από ένα χωριά, τη Μουζάταινα και έμαθε ότι ο παππούς μου θέλει έναν υπηρέτη για το ένα το άλογο. Τέσσερις ήταν, ο ένας αρρώστησε και έφυγε.

Ήρθε και του είπε: Θείο, εγώ είμαι παιδί του τάδε, φτωχόπαιδο, ένα χρόνο ακόμα θέλω να σπουδάσω, σπούδαζε στην Τραπεζούντα και αν δεν καταφέρω να σπουδάσω, θα πάνε χαμένα και εκείνα τα χρόνια που σπούδασα.

Παιδί μου, του είπε, ελάτε εδώ. Η μάνα μου τότε νύφη ήτανε, Χατζάβα, της είπε, στρώσε το τραπέζι. Έστρωσε το τραπέζι η μάνα μου, φώναξε και τους άλλους υπηρέτες, οι μισοί ήταν Τούρκοι, οι μισοί Έλληνες. Κάθισε στο τραπέζι ο δάσκαλος να φάει, δεν κατέβαινε κάτω το φαγητό. Τελείωσαν το φαγητό. Ο παππούς μου τον χτύπησε στον ώμο και του είπε, δασκαλάκι δεν κάνεις εσύ για το άλογο. Γιατί, θείο; Τον ρώτησε. Αν έτρωγες γρήγορα... ξέρεις ο άνθρωπος που τρώει γρήγορα, γρήγορα κάνει και τη δουλειά του. Δεν κάνεις για τη δουλειά, του είπε. Αλλά εγώ θα σε βοηθήσω.

Πόσες λίρες θέλεις; Θα σε βοηθήσω να γίνεις δάσκαλος. Αν έχω 100 λίρες, είπε εκείνος, περνάω οικονομικά και θα πάρω το πτυχίο μου. Πήγαινε σπίτι σου και όταν ανοίξουν τα σχολεία, πέρασε από εδώ, θύμισέ το μου και θα σου δώσω 150 λίρες. Πήγε το παιδί χαρούμενο στον πατέρα του. Πατέρα βρήκα χρήματα. Από πού, τον ρώτησε αυτός. Από τον Μαλεζά που λένε. Και πώς θα τα επιστρέψουμε; Μου είπε, αν είσαι άξιος και γίνεις δάσκαλος, θα σε κρατήσω εδώ στη Χαμιτιέ. Και αν δε μπορείς να τα βγάλεις πέρα και δεν μου τα επιστρέψεις, χαλάλι σου. Αν μπορέσεις μου τα δίνεις, αν πέσεις έξω και δε μπορέσεις, δεν τα θέλω, του είπε.

Τότε του είπε ο πατέρας του, πήγαινε να σπουδάσεις. Όταν ήρθε η ώρα, πήγε κοντά του. Μι-

λούσε με τον Σαμή μπέη και έπιναν καφέ, τόσο καταδεκτικός ήταν ο παππούς μου. Συμπτωματικά ήταν εκεί όρθιος και ο Γιώρ' αγάς. Ο πατέρας μου τότε ήταν μικρός.

Τι θέλεις παιδί μου; Πού να τον γνωρίσει, μια φορά τον είδε μόνο. Ήρθε. Εγώ είμαι εκείνος ο δασκαλάκος. Γιώρ' αγά, δος του 150 λίρες. Ούτε που αντιστάθηκε. Έβγαλε αμέσως μέσα από το σακί 150 λίρες και του έδωσε. Άντε, παιδί μου, πήγαινε, του είπε. Αν έρθεις σε δύσκολη θέση, στείλε μου μήνυμα ή έλα εσύ ο ίδιος να πάρεις 50 ακόμη, για το δόσιμο δεν θα στενοχωρηθείς.

Πήγε το παιδί, σπούδασε, φάνηκε άξιος, πολύ άξιος. Ήρθε ξανά στη Χαμιτιέ. Τελείωσες; Τον ρώτησε. Τελείωσα, θείο, απάντησε. Βρε Πάνο, αυτός ήταν μεγάλος δάσκαλος, 60 χρονών ήτανε, από τη Χαμιτιέ ήταν, για εξέτασε αυτόν τον δάσκαλο. Για να τον διώξει, που να ήξερε τόσα γράμματα, όσο το παιδί. Τον πήρε και τάχατε τον εξέτασε 5-6 ώρες. Πώς πήγε, Πάνο, τον ρώτησε. Άστον, δεν κάνει τίποτα. Του έκανα ερωτήσεις και δεν ήξερε τίποτα. Το παιδί δεν είχε ιδέα (εννοεί για τη γνώμη του Πάνου). Βρε, Πάνο, του είπε, μήπως ξέρει περισσότερα από σένα και το κρύβεις; Δεν εμπιστεύομαι τη γνώμη σου, του είπε. Τι θα κάνουμε; Ειδοποίησε τους μπέηδες, τον Σεμή μπέη, τον Ισλίμ μπέη, τον Τσακίρ μπέη. Φέρτε, τους είπε, έναν Χότζα από σας, ο Χότζας δάσκαλος ήτανε, θα φέρουμε και εμείς έναν δικό μας και θα τους εξετάσουμε. Να δούμε ποιος απ' τους δυο είναι ανώτερος. Έφεραν και τον Πάνο, τον επιθεωρητή. Είπε ο Σαμή μπέης ένα μαθηματικό πρόβλημα. Πρώτα απάντησε ο τούρκος δάσκαλος και μετά το παιδί. Δεν τα κατάφερε, δεν μπόρεσε να το λύσει, μπερδεύτηκε. Για έλα εσύ δασκαλάκο, του λέει ο παππούς μου. Ο Πάνος κοκκίνησε. Στον πίνακα είναι γραμμένο, του είπαν. Αυτό λύνεται με δυο μεθόδους, μια εύκολη και μια δύσκολη. Ποια θέλετε να σας κάνω; Την εύκολη μέθοδο πρώτα, οι Τούρκοι γνώριζαν μόνο τη μία. Πρώτα να μας κάνεις το ένα και μετά το δεύτερο. Μπράβο, παιδί μου, μπράβο! Και του πέταξε 5 λίρες. Όλοι οι μπέηδες του έδωσαν από 5 λίρες. Έκανε μετά και την άλλη μέθοδο. Πάνο, το αδίκησες το παιδί, εγώ σε κατάλαβα. Έτσι τον κράτησε ως δάσκαλο στη Χαμιτιέ.

Ερευνητής: Πλήρωνε ο παππούς σου;

Πληροφορητής: Όχι. Ο κόσμος πλήρωνε. Αν είχες ένα παιδί, έδινες 5 λίρες, αν είχες δύο παιδιά, θα έδινες 10 λίρες.

Ερευνητής: Έτσι ήταν.

Πληροφορητής: Η παιδεία έτσι ήταν. Το τουρκικό κράτος δεν πλήρωνε, εμείς πληρώναμε. Και έτσι τον κράτησε εκεί στη Χαμιτιέ ως δάσκαλο και τον πάντρεψε με μια ανεψιά του. Αν δεν ήταν ο παππούς μου, θα χανόταν το παιδί αυτό.

Ερευνητής: Βοήθησε πολύ στα γράμματα. Τώρα, μπάρμπα Νίκο, θέλω να μου πεις για την εξορία.

Πληροφορητής: Ένας Τούρκος από αυτούς ήτανε υπηρέτης στα άλογά μας. Ένα άλογο φρόντιζε, έπαιρνε μισθό, έτρωγε και έπινε. Η μάνα μου δεν ξεχώριζε τους υπηρέτες μας από την οικογένεια. Σ' ένα τραπέζι τρώγαμε όλοι.

Ερευνητής: Χαρά στην ψυχή τους..

Πληροφορητής: Σ' ένα τραπέζι, εδώ έτρωγε ο παππούς μου, όλα τα καλά στο τραπέζι, εκεί ο θείος μου, οι γυναίκες στη σειρά, σ' ένα τραπέζι όλοι, δηλαδή αντίκρυ κάθονταν.

Μας έβγαλαν από τα σπίτια μας 3 Ιανουαρίου.

Ερευνητής: Πότε ήταν αυτό; Ποια χρονιά;

Πληροφορητής: Το 1922, 3 Ιανουαρίου. Φουρτούνα μεγάλη, χιόνι, τι να σε πω, μπροστά σου δεν έβλεπες.

Ερευνητής: Πόσον υψόμετρο έχει η Χαμιτιέ; Το θυμάσαι;

Πληροφορητής: Από την θάλασσαν; Βάλε 150 μέτρα. Οι κираτζίδες φόρτωσαν τα ματράσια, ματράσια λέγονται τα ρούχα. Είχαμε 12 μουλάρια και κατεβαίναμε για την Ορντού. Ένας τον οποίον τον έλεγαν Τεζή Γιώρ', ανάπηρος, και εμείς που θα περνούσαμε, οι Χαμετλήδες, 2 χιλιάδες άτομα, θα περάσουμε από το σπίτι του, από το παράθυρό του. Επειδή δεν μπορούσε να έρθει μαζί μας και μας έβλεπε, έκλαιγε. Βαθύπλουτος και του έλεγε η γυναίκα του, μην κλαις, εγώ θα μείνω εδώ μαζί σου. Εδώ μαζί θα πεθάνουμε. Αν πεθάνεις εσύ, εγώ θα αυτοκτονήσω και θα τελειώσουμε. Ας φύγουν, γιατί κλαις; Επειδή δεν μπορώ να πάω μαζί τους, έλεγε. Αυτό το θυμάμαι, την είδα με τα μάτια μου τη σκηνή, σαν να ήταν χθες.

Ερευνητής: Μμμ ατόσον μνήμη έντονο δηλαδή.

Πληροφορητής: Έπεσε από το παράθυρο, ενάμιση πάτωμα ήτανε, ήτανε χαμηλά το πάτωμα και εκεί ήταν που έστεκε αυτός. Και πάμε τώρα για την Ορντού... όλοι μαζί.

Ερευνητής: Πόσες οικογένειες, πόσα άτομα;

Πληροφορητής: Είμασταν 1.000 άτομα, 1.500. Στον δρόμο μας έπιασαν οι κλέφτες, στο Μερκετ. Για την Κιόρκιαλη θέλαμε ακόμη 2,5 ώρες. Φυσάει, κακό, μας λήστεψαν. Αν μας δώσετε η κάθε οικογένεια 5 λίρες, θα σας αφήσουμε. Χωρικοί ήτανε, Τούρκοι. Σκέφτηκαν θα πάρουμε ένα χαρτζιλίκι με τα όπλα, φυσικά όλοι οπλισμένοι ήταν. Με τα όπλα μας πήραν από 5 λίρες. Στον δρόμο για το Μερκιέπ ο δρόμος ήταν στενός, δυο ζώα δεν χωρούσαν να περάσουν. Ένας άνθρωπος ή ένα μουλάρι θα περνούσε. Όποιος ερχόταν από απέναντι, δεν μπορούσε να περάσει. Σε μερικά σημεία έπρεπε να περιμένει κανείς. Πολύ στενός δρόμος, γκρεμός από δω, γκρεμός από κει. Το μουλάρι έπρεπε να πάει τόσο προσεχτικά για ένα χιλιόμετρο. Όταν φτάσαμε στο Μερκιέπ, τουρκικό χωριό, δυο σπίτια από δω, πέντε σπίτια από κει, μακριά το ένα από το άλλο ένα χιλιόμετρο, δυο χιλιόμετρα.

Εκεί στον στενό δρόμο, είχα εγώ μια αδελφή, Μα-

ρίκα την έλεγαν, ήταν 13 χρονών κορίτσι, μπορεί και 14. Όμορφη, πεντάμορφη, τα μαλλιά της μέχρι τη μέση, μάτια γαλανά, φρύδια. Ήταν σαν ζωγραφιά. Ήταν καβάλα πάνω στο μουλάρι, όλοι καβάλα. Πώς κάνει μια το τρελό το μουλάρι και βρίσκεται μαζί με την αδελφή μου κάτω στην χαράδρα. Το μέρος είναι γκρεμό, χωρίς σκοινί δεν μπορείς να κατέβεις. Η μάνα μου αποκλείεται να φύγει. Θα πεθάνω εδώ με το κορίτσι, εσείς φύγετε. Η σκηνή αυτή είναι στα μάτια μου. Βρε έγινε αυτό, χάθηκαν στα διακόσια μέτρα, σκοτώθηκε τώρα. Όχι, μαζί της θα πεθάνω κι εγώ, έλεγε. Κατά σύμπτωση περνούσε ο υπηρέτης που είχε 5 χρόνια και τον τάιζε η μάνα μου στο τραπέζι, δεν τον ξεχώριζε. Με το καμτσίκι του θα πήγαινε σε κάποιο χωριό, είχε μια δουλειά. τι συμβαίνει εδώ; Είπε. Από αυτά τα χέρια εγώ έφαγα ψωμί, με αυτά τα χέρια μου έδινες νερό και έπινα. Όπου και να είναι, εγώ θα την βγάλω, είπε. Λύστε 10 μουλάρια και φέρτε μου τα σχοινιά. Χατζάβα, δεν πρόκειται να την αφήσω στον γκρεμό, είτε ζωντανή είτε πεθαμένη είναι, εγώ θα την φέρω.

Ερευνητής: Αχ, Χριστέ μου.

Πληροφορητής: Έλυσαν τα σκοινιά, έδεσαν τον Τούρκο, παρουσία και εγώ. Ο Τούρκος κρατούσε το σκοινί και από πάνω 5-10 παιδιά τον κατέβαζαν. Ζήτημα να κατέβηκε 30-40 μέτρα, το μουλάρι έπεσε στον γκρεμό. Το άφησαν, δεν το έβγαλαν. Αυτήν την βρήκε στα 25 μέτρα, πάνω σε μια πέτρα. Επειδή είχε πολύ χιόνι, δεν χτύπησε πολύ. Κυλίστηκε στο χιόνι. Μόνον το σαμάρι την χτύπησε και κάποια άλλα μικροπράγματα.

Ερευνητής: Δεν σκοτώθηκε.

Πληροφορητής: Δεν σκοτώθηκε, αλλά έπαθε βλάβη. Μετά από αυτό δεν έζησε έναν χρόνο, εννιά μήνες έζησε. Όταν ήρθαμε στη Λάρισα, εκεί της είπε, μάνα εγώ θα πεθάνω. Πέθανε στη Λάρισα.

Ερευνητής: Πάντως είναι συγκινητικό ο Τούρκος δεν ξέχασε το καλό.

Πληροφορητής: Ναι. Την ανέβασε πάνω ο Τούρκος, την πήρε στην αγκαλιά της, ήταν ζωντανή. Η μάνα μου αγκάλιασε τον Τούρκο και κλαίει. Τον Τούρκο τον έλεγαν Μεμέτ και του φιλάει τα πόδια και κλαίει και εκείνος. Μην το κάνεις Χατζάβα. Και βγάζει η μάνα μου 5 λίρες να του δώσει. Λεφτά θα πάρει... όχι της είπε. Το κορίτσι να μη το βάλετε στο μουλάρι, θα κρυώσει και θα κάνει... την φορτώθηκε ο Τούρκος, παλληκάρι ήταν, και στη Χαψάμανα δεν ήρθε. Όταν φτάσαμε σ' ένα σταυροδρόμι, η Χαψάμανα μισή ώρα ήταν, και εγώ ας πάω στη δουλειά μου, βραδιάστηκα, είπε, πρέπει και να γυρίσω πίσω. Εκεί μας αποχαιρέτισε. Χατζάβα, της είπε, εγώ δεν ξεχνώ το καλό. Και έτσι τη φέραμε στη Χαψάμανα. Πού θα πάμε; Είπαμε. Ο πατέρας μου είπε, εδώ έχω τους Αθανασόγλου, έτσι τους έλεγαν, μετά το έκαναν Αθανασιάδης. Ήρθαμε. Κρύο, χιόνια!!! Αλλά στο σπίτι του παπού σου, ας πούμε.

Ερευνητής: Στου παππού του άντρα μου.

Πληροφορητής: Μια φωτιά άναβε, Νίκη, μια φωτιά άναβε, δυο μέτρα το τζάκι, τα ξύλα μέσα, σόμπες δεν υπήρχαν. Χτυπήσαμε την πόρτα. Γύρω γύρω είχε τοίχο, το θυμάμαι καλά.

Ερευνητής: Θυμάσαι το σπίτι του Θανάσογλου;

Πληροφορητής: Το θυμάμαι. Διώροφο, πώς να σου πω, εδώ κοντά δεν είναι το σπίτι του μπάρμα Γιάννη; Διώροφο ήταν, τέτοιο. Έι Θανάσογλοι, αυτοί γνώριζαν πως θα έρθουμε πρόσφυγες. Θα μας πάρετε μέσα; Ευχαρίστως, ευχαρίστως. Μαζί μας μπήκαν και άλλες 5 οικογένειες: οι Κιοσογλαίοι, εμείς... τώρα δε θυμάμαι (δυσκολεύεται να θυμηθεί). Μπήκαμε μέσα σχεδόν 25 και 30 μόνον εμείς.

Ερευνητής: Ο Θανάσογλους φιλόξενος.

Πληροφορητής: Φιλόξενος. Τη γριούλα τη θυμάμαι, σαν νέα ξέρεις πόσο όμορφη ήταν;

Ερευνητής: Τη Γουρού Μαρία, γέρασε, ήτανε 100 χρονών και ήτανε όμορφη.

Πληροφορητής: Σπαθάτη και είχε ένα γυαλιστερό πρόσωπο, τι να σου πω. Όλα της δηλαδή ήτανε στη θέση τους. Και αυτή περιφερόταν εκεί να μας φιλοξενήσουν. Αλλά εμείς είχαμε παστουρμάδες, γαβουρμάδες και τι δεν είχαμε. Μην κάνετε τίποτα, τους είπαμε.

Ερευνητής: Δηλαδή τον πεθερό μου από εκεί τον γνώριζες;

Πληροφορητής: Τον πεθερό σου εκεί μέσα στον κόσμο δεν μπορούσα να τον ξεχωρίσω, να πούμε την αλήθεια δεν μπορούσα να ξεχωρίσω ποιος ήταν ο καθένας. Αλλά τον πεθερό σου τον γνώρισα καλά, δεν ήταν και πολύ χοντρός.

Ερευνητής: Ήταν ν σπαθάτος.

Πληροφορητής: Ναι. Μου είπε ο μεγάλος αδελφός, ο Θρασύβουλος, Νίκο, θα πάμε να κοιμηθούμε στον φούρνο. Στον φούρνο πήγαν τα πράγματα οι μεταφορείς, εκεί μέσα τα έβαλλαν. Πήγαμε. Πέσαμε να κοιμηθούμε, δεν μας πήρε ο ύπνος. Πετάχτηκαν από τον τοίχο οι κλέφτες, οι Τούρκοι,

για να κλέψουν ρουχισμό. Δεν το καταλάβαμε την ώρα που μπήκαν μέσα. Αντί για ρουχισμό τράβηξαν το πόδι του αδελφού μου. Αυτός έκανε έτσι και τινάχτηκε.τι να δεις, ένας άνθρωπος και το έβαλε στα πόδια. Είχανε σκάλα και από την σκάλα το 'σκασε βρίζοντάς μας. Γκιαούρηδες δεν κοιμάστε. Εκείνη τη νύχτα δεν ξανακοιμηθήκαμε. Ξημέρωσε. Μια γαλήνη, μια ησυχία, καλός καιρός, το χιόνι όμως είναι ακόμη. Ξεκινήσαμε. Πριν το ηλιοβασίλεμα φτάσαμε στα πρώτα σπίτια της Ορντούς και προχωρήσαμε. Έχω μια θεία από το Κιλκίς, τη θυμάμαι τώρα πολύ καλά. Παιδιά ήρθε και η οικογένεια του Μαλεζά; Δεν ήξερε ότι είμαστε εμείς. Της λέω, να αυτή είναι η οικογένεια του Μαλεζά. Έτρεξε αυτή, δεν μας γνώριζε, δεν έτυχε να έρθει πολλές φορές στη Χαμιτιέ για να μας γνωρίσει, μικρό κορίτσι ήταν τότε. Μας πήρε και μας πήγε στο σπίτι. Ήρθε και η μάνα μου. Ο πατέρας μου έμεινε πίσω, είχε να πουλήσει κάτι και έμεινε πίσω στη Χαμιτιέ.

Ερευνητής: Ποια ημερομηνία ήρθατε; Πόσο κάτσατε στην Ορντού;

Πληροφορητής: Κάτσαμε περίπου 25 ημέρες.

Ερευνητής: Και μετά μπήκατε στο πλοίο;

Πληροφορητής: Μετά, 25 ημέρες, που λες η θάλασσα τραβήχτηκε μέσα. Τα χαψία ήταν περισσότερα από την άμμο και το σπίτι της γιαγιάς μου ήταν ακριβώς πάνω στο κύμα.

Ερευνητής: Σε ποιον μαχαλά;

Πληροφορητής: Τροχούτερ. Και θυμάμαι τα χαψία έτσι τα μάζευαν και τα έβαζαν μέσα στα σακιά. Ήρθε ένα ισπανικό καράβι, το όνομά του ήταν Κούρζ Κεμάλ, 35, 36 χρονών πλοίο, δηλαδή σαπιοκάραβο. Μας έβαλαν μέσα, μεγάλο ήτανε, αλλά ακατάλληλο για τα κύματα. Μπήκαμε μέσα, ξεκινήσαμε. Σε 5, 6 ώρες μας πιάνει μια φουρτούνα για να φτάσουμε στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί μας πιάνει μια φουρτούνα και το πλοίο έτοιμο να βουλιάξει, 700 είμασταν (η αφήγηση σταματάει εδώ, κάπως απότομα).

Κεφαλοχώρι των Κοτυώρων βρισκόταν σε υψόμετρο 800 μέτρων και σε απόσταση 60 χιλιομέτρων ΝΔ της Ορντού και 50 από τη Φάτσα. Από εδώ περνάει ο κεντρικός δρόμος, ο οποίος συνδέει τα Κοτύωρα με τη Μεσούντιε, την Κολώνεια, τη Γαράσαρη, Νεοκαισάρεια, Τοκάτη και Σεβάστεια. Από αυτόν τον μαρτυρικό δρόμο έγιναν όλες οι εξορίες των παραλίων.

Οι κάτοικοι ήταν 1.200 περίπου, Έλληνες στην πλειοψηφία. Είχε εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, σχολείο και τοπική αγορά. Πολλοί από τους κατοίκους ξενιτεύτηκαν και ίδρυσαν παροικίες σε πολλά μέρη: Ρωσία, Σεβάστεια, Ντιαρμεκίρ και Κωνσταντινούπολη. Ήταν κυρίως τεχνίτες αυτοί οι άποικοι. Οι κάτοικοι εξορίστηκαν στο Ντιαρμεκίρ και από εκεί μέσω της Ούφρας έφτασαν στο Χαλέπι και μέσω Βηρυτού έφτασαν στην Ελλάδα τα απομεινάρια τους. Οι κάτοικοι της Χαψάμανας εγκαταστάθηκαν στα Πλατανάκια και Καστανούσα Σερρών, τον Άγιο Αντώνιο και Λάκκωμα Θεσσαλονίκης και λίγες οικογένειες στην Κατερίνη.

Μαρτυρία 1η
Πληροφορητής: Παπαδοπούλου Ανδρονίκη

Ερευνητής: Θέλω να λες με μερ' εγεννέθεςκαι
πότε και πώς, όλα. Ακούω σε.
Πληροφορητής: Εγεννέθα 'ς σο Κιόλκιοϊ.
Ερευνητής: 'Σ σο Κιόλκιοϊ. Πότε; το 1900...
Πληροφορητής: Το 1900 ή '11 ή το '12.
Ερευνητής: Θυμάσαι το Κιόλκιοϊ;
Πληροφορητής: Πώς; Θυμούμ' α'.
Ερευνητής: Θυμάς' α'. άτς' λίγο θέλω να λες με.
Πληροφορητής: Θυμούμ' α'.
Ερευνητής: Συγκινείσαι κέλα άτς' ελέπω.
Πληροφορητής: Έζηνάμε καλά.
Ερευνητής: Όχι, πώς έτον το χωρίο σου, το
Κιόλκιοϊ;
Πληροφορητής: Το χωρίο μουν;
Άλλος πληροφορητής
Κωμόπολις έτονε.
Ερευνητής: Κωμόπολις.
Πληροφορητής: Είχαμεν καλόν αγορά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ε, με τοι Τούρκ'ς επέναμε ατότε
καλά. Όταν έμ'νε... ύστερα το χωρίον... εμείς
έμ'νες 'ς σο μέσ' το μαχαλά.
Ερευνητής: Α.
Πληροφορητής: Ας' εμάς δίπλα ήταν οι Θαλα-
σογλάντ', ας' εμάς παρακάτω ήταν τοι...
Ερευνητής: τοι Χατζηγιαννάντ;
Πληροφορητής: Τοι Χατζηγιαννάντ' απ' αδά
μερέα και απ' αδά μερέα ήταν οι αυτοί, τη
κούμπαρου μ' τη Ζαχαρέα το σόι πώς λέν' α';
Άλλος πληροφορητής: Ψωμιάδης.
Ερευνητής: Ψωμαδαίοι.
Πληροφορητής: Και εμείς έμ'νες σχεδόν 'ς ση
μέσ'. Εμείς οι γειτόνοι μουν έτον ο Χάιτας, ο

αυτός ο... ο Χάιτας, και τη Κώστη την οικο-
γένειαν πώς έλεγαν α';
Άλλος πληροφορητής: Τουφανάντ'.
Ερευνητής: Τουφανάντ'.
Πληροφορητής: Ο Τουφανάντς, ο Χάιτας και
παρακάτω απ' εκείνον έτονε ο Σωκράτης, τα
επίθετά του ενέσπαλα.
Ερευνητής: Εσάς έλεγάν εσας πώς;
Πληροφορητής: Ξεσπεσάντ'.
Ερευνητής: Ξεσπεσάντ'.
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος το επίθετο.
Ερευνητής: Παπαδόπουλος το επίθετο. Πώς
θυμάς' α' το χωρίο, πόσον τρανό έτον και
λοιπά, ή κωμόπολις.
Πληροφορητής: Κάμποσο έτονε, κάμποσο, ό-
σον θυμάμ' α' κάμποσο έτονε.
Ερευνητής: Το σχολείο σου πόσα τάξεις είχε;
Πληροφορητής: Το σχολείο μουνε... Πρώτη,
Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη,... σχεδόν όλα τα
τάξεις είχε.
Ερευνητής: Όλον το δημοτικό.
Πληροφορητής: Όλον το δημοτικόν είχεν.
Ερευνητής: Είχεν δηλαδή, αφού είπες κωμόπολη
έτονε, είχε πολύ...
Πληροφορητής: Όλον το δημοτικόν έτονε.
Μόνον 'κ' επόρεσα να σπουδάζω 'ς σο σχο-
λείον. Το δημοτικόν όλα ετέλωσα.
Ερευνητής: Ας' στην Ορντού πόσον μακρά έτονε;
Πληροφορητής: Ας' στην Ορντού ο πατέρα μ'
έκοφτέν α' οχτώ ώρας, αλλά άλλ' σχεδόν έναν
ημέραν εποίαν. Ο πατέρα μ' είχεν χώρα άλο-
γον καλόν, μόνον για να εκάλκευεν και είχεν
απάν', χούρτζα έλεγάν ατα, άμον χαλία
χούρτζα. Απέσ' 'δεν 'κ' εβάλ'νε.
Άλλος πληροφορητής: Άμον δίσακο.
Πληροφορητής: Άμον δίσακον, αλλά εείνο έλε-
γάν α' χούρτζ, χαλί έτονε. Εκείνο εβάλ'νε και

μόνον εκαβάλκευεν απάν'. 'Σ οχτώ ώρας έκο-
φτέν α'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το δρόμον τη Ορντούς.

Ερευνητής: Η εκκλησία σουν ποίο έτονε;

Πληροφορητής: Η εκκλησία μου έτονε 'ς σο
σχολείο μουν δίπλα.

Ερευνητής: Τίναν άγιον είχτε;

Πληροφορητής: Η εκκλησία μουνε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτό δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος; 'Κί θυμάσαι. Έναν
εκκλησία μόνον είχεν;

Πληροφορητής: Έναν εκκλησία είχαμε. 'Σ Θα-
νάσογλου κεκά έτονε.

Ερευνητής: 'Σ ση Θανάσογλου. Τη Θανάσογλου
τ' οσπίτ' έτονε απέσ' 'ς την πλατεία;

Πληροφορητής: Όχι, 'ς την εκκλησία κεκά έτονε
ψηλά, ψηλά. Τ' εμέτερον έτον κι άλλο κοντά
'ς την αγορά. Τ' εκεινέτερον έτον κι άλλο
ψηλά, πιο μακριά.

Ερευνητής: Κι άλλο ψηλά. Η αγορά σου, όταν
λες η αγορά, ντό εμπόριο 'ίνουντονε;

Πληροφορητής: Ας' όλα τα καλά. Ας' όλα τα
καλά. Ό,τι ήθελες. Η ψη σ' ντο εθέλ'νε, όλα
έτανε.

Ερευνητής: Μαγαζία ή...

Πληροφορητής: Μαγαζία πα και σερκί πα, 'ς σο
σερκί πά όλα τα καλά εύρικες και μαγαζία πα
όλα τα καλά είχεν. Καθένας από έναν και από
δύο μαγαζία εκράνανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατείν οι Χατζηγαννάντ' τ' εσέ-
τερον σχεδόν τρία μαγαζία εκράνανε, όχι
έναν και δύο, τρία μαγαζία εκράνανε.

Ερευνητής: Αλλά οι Θαλασογλάντ' έταν κι άλλο
ζεγκίν'.

Πληροφορητής: Ε κια εκείν' εύραν λίρας.

Ερευνητής: Α, εύρανε λίρας (γελάει δυνατά) για
τ' ατό...

Πληροφορητής: Ο Θανάσογλης εύρεν λίρας.

Ερευνητής: Ο γέρο;

Πληροφορητής: Ο γέρο, ναι.

Ερευνητής: Για πέξει, ό,τι θυμάσαι πέξει ατα.

Πληροφορητής: Ο γέρον ο Θανάσογλης εύρεν
λίρας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επήεν ερώτεσεν τη γιαγιάς -ι-
μ' ο πατέρα έτον ποπάς και επήεν είπεν
ατονε, τον ποπά, τη γιαγιάς -ι- μ' τον πα-
τέρα είπεν τονε: εύρα τα λίρας ντ' 'α φτάγ'
ατα, είπεν ατονε. Και είπεν ατονε τη γιαγιάς
-ι- μ' ο πατέρα, ποπάς έτονε, εύρες το τυχερό

σ' έτονε. Ποίσον ένα δύο καλά 'ς σον κόσμον
και ας έξεις ατα. Ο,τι επορείς καλόν, ποίσον
και ας έξεις ατα.

Ερευνητής: Καλά, από πού εύρεν ατα τα λίρας;

Πληροφορητής: Κια από πού εύρεν ατα 'κ' ε-
ξέρω.

Ερευνητής: Ντο έλεγαν 'κ' θυμάσαι και πόσα
έταν πα 'κί θυμάσαι.

Πληροφορητής: Ούτε και πόσα έταν θυμούμαι.

Ερευνητής: Α.

Πληροφορητής: Κι επεκεί επλουσίεψανε.

Ερευνητής: Επλουσίεψαν επεκεί ασ' σα λίρας.

Πληροφορητής: Επεκεί επλουσίεψανε.

Ερευνητής: Όταν λες, έτανε πλούσιοι, επειδή
ακούω πολλά...

Πληροφορητής: Κια είχανε μαγαζία πολλά, μα-
γαζία πολλά είχανε και... το σπίτ'ν ατου
έτονε καλόν και...

Ερευνητής: Ντ' επούλ'ναν 'ς σα μαγαζία ν ατου;

Πληροφορητής: Οι Θανασογλάντ' υφάσματα.

Ερευνητής: Υφάσματα, υφασματέμποροι.

Πληροφορητής: Υφάσματα, υφάσματα.

Ερευνητής: Λέτε ατώρα ότι το εμπόριο που
'ίνουντονε, επειδή και από άλλς έκ'σα ότι
έτονε...

Πληροφορητής: Πολύ εμπόριο.

Ερευνητής: Πολύ εμπόριο είχε ατότε το Κιόλ-
κιοϊ, κλειδί.

Πληροφορητής: Ναι, όπως είπες κλειδί. Ας' 'ς
την Ορντού και 'ς ση Χαμιντιέ ανάμεσα ατό
έτονε. Άλλο 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Όλα τα χωρία έρουζαν απέσ'.

Πληροφορητής: Όλα τα χωρία έρουζαν ατουκά.
Είχεν περιφέρεια τρανόν.

Ερευνητής: Περιφέρεια τρανό.

Πληροφορητής: Είχεν περιφέρεια, εξέρτσ πόσον
περιφέρεια είχεν; τρανόν πολλά.

Ερευνητής: Εκτός ασ' σο εμπόριο, δηλαδή οι πε-
ρισσότεροι έτανε έμποροι, εκτός ασ' σο εμπό-
ριο ντό άλλο εποίνανε;

Πληροφορητής: Εποίναν και καλαμπόκια, αλλά
λιγοστά πράματα. 'Κ' έταν πολλά χωράφα.

Ερευνητής: Δηλαδή η ζωή σουν έτον αστικό τ'
εσέτερον.

Πληροφορητής: Τ' εμέτερον η ζωή αστικόν
έτονε. Γενικώς τη Κιόλκιοϊ σ' η ζωή έτον α-
στικό.

Ερευνητής: Όταν λέμε αστικό...

Πληροφορητής: Είχαμεν απ' έναν αυλαγού,
όπως λένε ατώρα οικόπεδα, καθένας έναν
στρέμμα έτονα ατώρα, δύο, ατό έτον, άλλο
'δεν 'κ' έτον.

Ερευνητής: Και απέσ' εκαλλιέργανατε...

Πληροφορητής: Όλα τα καλά 'ίνουνταν, αγούρα, καλαμπόκια, κολοκύθα, λάχανα, άσπρα λάχανα, αυτά, πράσας. Ντ' α' λέγω σε, όλα 'ίνουνταν απέσ'.

Ερευνητής: Αλλά 'κί θυμάσαι να είχατε χωράφα και επαίρνετε τα κάρα και επένετε 'ς σ' αυτά...

Πληροφορητής: Όχι, κάρα ξάι 'κ' έτανε. 'Σ σο Κιόλκιοϊ κάρα ξάι 'κ' είχαμε.

Ερευνητής: Χτήνα για να...;

Πληροφορητής: Χτήνα είχανε, καθένας. Εμείς πα είχαμε. Τον χειμώνα άλμεγάμεν και το καλοκαίρ' επέναμεν 'ς σο γιαϊλέ.

Ερευνητής: Επαίρνετε το χτήνο πα μαζί σουν.

Πληροφορητής: Όχι χτήνα, πρόβατα πα είχαμε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το χτήνο εφυλάτ'ναμε τον χειμώνα για να άλμεγάμε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και το καλοκαίρ' είχαμε πρόβατα και πηγαίναμε ς ση Αντούζ' το χωρίον, 'ς σ' έναν άλλο χωρίον γιαϊλέ. Ο πατέρα μ', ο Χατζηγιάννες πα, ο Χάτζικας, τη Σωκράτη ο πεθερόν, ας λέγω σε, όσοι επλέρωνάμε. Έναν χωρίον είχεν πολλά βοσκήν και επαίρναμε και επέναμε εκεί τα πρόβατα. Τα πρόβατα το καλοκαίρ' εκεί άλμεγαμ' ατα, εποίναμ' ατα. Τον χειμώνα εταγούτευάμ' ατα 'ς σην Φάτσα, 'ς σα χωρία. Εδίναμ' ατα σ' ακείνον, ακείνον να εξεχειμωνιαζέν' ατα και το καλοκαίρ' ξάν' εμάζευάμ' ατα. Εκείντς εδίναν' ατα, ατώρα τ' αρνία εμοίραζανε και πώς εποίν' α' 'κ' εξέρω.

Ερευνητής: Εκεκά πα εμπόριο εποίνανε δηλαδή οι Κιόλκιοϊδες, εμπόριο 'ς σην κτηνοτροφία πα εμπόριο εποίνανε.

Πληροφορητής: Από εποίνανε. Εδίναν' ατα 'ς σην Φάτσα απανκεκά. Τον έναν εδίναν 100 πρόβατα και τον άλλον 50 και τον άλλον 20 και τον άλλον 30. Και άτσ' εταγούτευάν ατα και το καλοκαίρ' εμάζευν' ατα ο πατέρα μ' και επεκεί επέναμε 'ς σο γιαϊλέ. Εμείς είχαμε πολλά γιαϊλέδες. Το Κιόλκιοϊ είχεν παϊρας. Άγιασο, Ματούρ', Κεχάτσαϊρί?...άλλο...έναν κι άλλο είχαμε πώς έλεγάν α' 'κ' εξέρω, 'κί θυμούμαι. Τρία γιαϊλέδας μίαν θυμούμαι. Αλλά εμείς σ' εμέτερα τα γιαϊλέδας 'κ' επέναμε, επειδή έταν μικρά γιαϊλέδας πολλά βοσκήν 'κ' είχανε. Εμείς πάντα επέναμε 'ς σο Γεμιδκιάν, 'ς σην Τάραχτα, ς' σο Γεμιδκιάν δίπλα έτον άλλο 'ς σην Τάραχτα ατού επέναμε εγιαϊλεύαμε.

Ερευνητής: Όταν λες, θεία Ανδρονίκη, δηλαδή εγιαϊλεύετε, είχατε σπίτα χτισμένα εκεί...

Πληροφορητής: Όχι, ενοίκιαζάμε.

Ερευνητής: Ενοίκιαζέτε.

Πληροφορητής: Τη Αντιρί' τ' οσπίτα ενοίκιαζάμε.

Ερευνητής: Αα και έστεκε απέσ'.

Πληροφορητής: Έστεκάμε απέσ' και επεκεί εδέναμ' α'.

Ερευνητής: Έτονε υψόμετρο πολλά, είχε κλίμα από και λοιπά.

Πληροφορητής: Καλό κλίμα, ένα ποτάμ' είχεν άτσ' επένε απέσ'.

Ερευνητής: Πώς έλεγάν το ποτάμ', θυμάσαι;

Πληροφορητής: Ουλούβαχτ.

Ερευνητής: Ουλούβαχτ το ποτάμ'. Εκεί τα φουρνία σουν και λοιπά... πόσα μήνας έστεκέτε 'ς σο γιαϊλέ;

Πληροφορητής: Ενέσπαλλ' ατο.

Ερευνητής: Δηλαδή ασ' 'ς σο Κιόλκιοϊ πόσον μακρά έτονε το γιαϊλέ;

Πληροφορητής: 'Κ' έτον πολλά μακρά.

Ερευνητής: Πόσα ώρας με το άλογο;

Πληροφορητής: Ίσως να έτονε κάναν ώρα, δύο ώρας.

Ερευνητής: Αα, σουμά έστουνε. Δηλαδή τα Σαββατοκύριακα έρχουντανε οι...

Πληροφορητής: Πως, πως το Σαββατοκύριακο όλα τα χωρία εμαζεύκουνταν και εποίνανε απέσ' αγορά.

Ερευνητής: Όταν λες, επένετε απέσ' 'ς σο γιαϊλέ, ο πατέρα σ' πα έρχουτον μαζί σουν ή εκείνος έστεκε 'ς σ' οσπίτ;

Πληροφορητής: Όχι, κάποτε έρχουτον και εκείνος εποίνεν τ' αλιθβερίθ' ν' ατ'. Εμάζευν χαϊβάνα. Ο πατέρα μ' έτονε ζωέμπορας.

Ερευνητής: Ζωέμπορας.

Πληροφορητής: Ο θείο μ' έτονε χασάπ'ς. Είχαμε μαγαζί πα και ζωέμπορας πα έτονε και τδάρουχτσίδικον πα έτονε.

Ερευνητής: Τδάρουχτσίδικον ντό έν' από;

Πληροφορητής: Τδάρουχα εποίνανε και επούλ'ναν τοι Τούρκ'ς.

Ερευνητής: Α, το δέρμα ασ' σα χτήνα εποίν' α', βυρσοδεψία δηλαδή.

Πληροφορητής: Εφόρ'ναν τδάρουχα για, επούλ'ναν ατα.

Ερευνητής: Οι Ρωμαίοι πα εφορ'ναν τδάρουχα;

Άλλος πληροφορητής: Όλ' πα εφόρ'ναν.

Ερευνητής: Οι φτωχοί εφόρ'ναν. Δηλαδή έτον η διάκριση ανάμεσα 'ς σον φτωχόν. Αν έλεπες με τδάρουχα, έλεες αβούτος έν' φτωχός.

Πληροφορητής: Ναι. Τ' εμετέρ' 'κ' εφόρ'νανε, γιατί είχανε λίγον σειρά. Ούτε οι Χατζηγιανάντ' ούτε οι Θανασογλάντ' ούτε ο Χατζη-

γιώρτς 'κ' εφόρ'νανε. Ατείν είχανε. Καλά έ-
τανε.
Ερευνητής: Τ' οσπίτ' πως είπες με ότι είχες το
 χτήνο, πώς ήταν τα σπίτ' σου, θέλω να λες
 με.
Πληροφορητής: Απάν' έτον τ' οσπίτι μουν και
 αφκά έτον το μαντρίν εμουν.
Ερευνητής: Α, από έτον συνήθως και εμύριζε.
Πληροφορητής: Καμίαν εμύριζεν και ο κόσμον
 όλος εμοσκοβόλανε. Όλα σανίδα ήταν α-
 βούτα γύρω γύρω και έπλυνάμεν, έπλυνάμε
 και ατς' εποίναμε, επαρλάευν. Απές' να πα-
 τείς εντρέπουσ'νε. Έξυζάμ' ατα με τα μαχάιρα.
 Έξυζάμ', έξυζάμ', άσπρα χιόν'α εποίναμ' ατα
 και στρωμένα με τα χαλία.
Ερευνητής: Με τα χαλία. Όταν λες χαλία ντό
 χαλία είχετε;
Πληροφορητής: Ανατόλια αυτά, περσικά. Ανα-
 τόλια είχαμε.
Ερευνητής: Ανατόλια.
Πληροφορητής: Ε η Τουρκία γομάτο χαλία
 έτونه.
Ερευνητής: Ωραία χαλία στρωμένα.
Πληροφορητής: Πολύ ωραία.
Ερευνητής: Ναι, καλά τα χαλία... ντό;
Πληροφορητής: Βυσινία χαλία.
Ερευνητής: Α, θυμάς' ατα ακόμαν.
Πληροφορητής: Ακόμαν θυμούμ' ατα. Είχαμεν
 έναν σάτ' αρατές' τ' αφκά στρωμένον. Χώρα
 χώρα οτάδας είχαμε. Η μάνα μ' πα, η θεία μ'
 'πα και η γιαγιά μ' πα και όλον έτον χαλίν
 στρωμένον. Ατώρα πα θυμούμαι εκεί 'ς σο
 σάτ' απάν' η μάνα μ' πώς εθήκ'νες μας η μάνα
 μ' και εκοιμούμ'νες. Σάτ' έλεγάν' α'. Εμείς
 λέγομ' ατα...
Ερευνητής: Καναπέδες.
Πληροφορητής: Καναπέδες.
Ερευνητής: Τα κουρτίνας;
Πληροφορητής: Τα κουρτίνας 'κί θυμούμ'...
Ερευνητής: 'Κί θυμάς' α'. Αν ήταν από μετάξ' και
 λοιπά. Δηλαδή υπήρχε όχι, πη είχανε παρά-
 δας έστρωναν χαλία, αλλά οι άλλ', οι φτωχοί
 θα έστρωναν άλλα.
Πληροφορητής: Κια οι φτωχοί πα θα έστρωναν
 κόρκια. Αστά, αστά πώς έλεγάν' ατα... τδο-
 πίρα, τδοπίρα, από κατσικί' μαλλίν στρώμα.
 Ύφαινάν' ατα αέτς', όπως υφαινομεν αβούτα,
 και αϊκα έστρωναν οι περισσότεροι.
Ερευνητής: Ατώρα ντό θυμάσαι απές' 'ς σ' ο-
 σπίτ'... η αυλή... ατότες λουλούδα... Βλέπω
 σε ξέεις πολλά.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: 'Κ' έτανε μόδα τα λουλούδα ε;

Πληροφορητής: 'Κ' είχαμε λουλούδα. Ατότε
 έτανε τέντσερία και κατσαρόλας και χαλκω-
 ματένα και τρίψον και τρίψον. Καζάνα και
 σταμνία και κιουκιούμα και τρίψον και τρίψον
 και ας παρλαύνε.
Ερευνητής: Α από έτον η απασχόληση. Η μάνα
 σ' άμον κορτσόπον άτς' εβάλ'νε σε 'ς σο ερ-
 γόχειρο, να έλεε σε ά κεντάς, 'α πλέκ'ς;
Πληροφορητής: 'Σ την Τουρκία μικρέσσα έμ'νε.
 Αδακές' ασ' τ' έρθα 11, χρονών έμ'νε, 10, 11.
Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι τίποτα.
Πληροφορητής: Αδά 'ς την Ελλάδα ασ' τ' έρθα
 κιαν με τα εργόχειρα είμαι.
Ερευνητής: Άλλο θέλω να λες και ντο θυμάσαι
 και από το...
Πληροφορητής: Η μάνα μ' η σχωρεμέντσα, η
 μάνα μ', η γιαγιά μ' έκαμε μαλλία ασ' σα πρό-
 γατά μουνε. Έκαμε μαλλία και η μάνα μ' και
 οι θειάδες -ι- μ' έπλεκαν αρνομάλλα.
Ερευνητής: Η διαφορά ποίο έν' ασ' σα αρνομάλλ'
 απές' και σ'...
Πληροφορητής: 'Σ αρνομάλλα, μάλλινα ορτάρα,
 ατα το λέγομ' μάλλινα, αρνομάλλα έλγάν' ατα.
 Άλλος πληροφορητής
 Τ' αρνία τ' εκούρευαν, έλεγαν αρνομάλλ'. Τα
 πρόγατα τ' εκούρευαν γιοχούλα, είχαν μακρύ
 μαλλί.
Πληροφορητής: Και εποίναν αϊκα αρνομάλλα
 και επούλ'ναν ατα, τσιζία, τσιζία ανάμεσα
 χρώματα, χρώματα και επούλ'ναν ατα καλά.
Ερευνητής: Α δηλαδή βιοτεχνία.
Πληροφορητής: Σαν βιοτεχνία.
Ερευνητής: Σαν βιοτεχνία εκέρδιζαν πολλά πα-
 ράδας δηλαδή...
Πληροφορητής: Πως, πως.
Ερευνητής: Δηλαδή 'κ' έστεκε εκεί ξάι.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, έπλεκαν, έκαμναν,
 έπλεκαν αντέλες οι τρανοί, εκέντανέ. Εγώ
 είχα και έναν κεντημένον, αλλά τίναν εδέκα
 το... παντόφλα κεντημένα είχα. Η μάνα μ', η
 σχωρεμέντσα, εκέντησέν' ατα. Και ασ' τ' επά-
 ντρεψα...
Ερευνητής: Ατό επορούμε και ευρίκομ' α';
Πληροφορητής: Όχι, έχασα το.
Ερευνητής: Κρίμα, κρίμα.
Πληροφορητής: Να έλεπες ντο σιλέγα έτανε.
 Κεντημένα παντόφλα, κεντημένα κάντρα,
 αέτς' εβάλ'νε η μάνα μ', εθυμούμ' ατα.
Ερευνητής: Θυμάς' ατα όλα.
Πληροφορητής: Τα σταμνία καλά έτριφταμ'
 ατα, επαρλαύανε, τα κιουκιούμα, τα κατσα-
 ρόλας, τα χαλκά.
Ερευνητής: Δηλαδή αν 'κ' έτον καλά τριμμένο η

προξενία τη κοριτσι' 'κ' 'ίνουτονε.
Πληροφορητής: Κια άτσ' έτον το συνήθειο, το ατέτ'.
Ερευνητής: Άτσ' έτον το έθιμο κακά τα ψέματα.
 Και λίγο άτσ' για τη ζωή σου απέσ'...
Πληροφορητής: Η ζωή μου έτον πολύ καλή.
Ερευνητής: Πώς εζήνετε, γύρω ασ' 'ς σον σεβασμό.
Πληροφορητής: Σεβασμό είχανε πάρα πολύ.
 Εμείς 22 χουλάρρα έμ'νες 'ς σ' οσπίτ' απέσ'...
Ερευνητής: 22 χουλάρρα...
Πληροφορητής: 22 κουτάλια ήμασταν στο σπίτι μέσα...
Ερευνητής: Πώς έστουνε, ποντιακά πέει ατα, θεία...
Πληροφορητής: Πώς έμ'νες; Τα δουλείας όλα έτανε μοιρασμένα.
Ερευνητής: Όχι, μίαν πόσα άτομα εζήνετε...
Πληροφορητής: Λέω σε 22 άτομα 'ς σ' έναν οσπίτ' απέσ'.
Ερευνητής: Ο παππούς...
Πληροφορητής: Ο παππού μ', η γιαγιά μ', έξω μωρά εμείς, 2 η θεία μ', ο θείο μ' και η θεία μ', η θεία Βαρβάρα, η θεία Θυμία, ο θείος Σωκράτης, πολλοί έμ'νες, πώς 'α μετρώ ατα.
Ερευνητής: Δηλαδή απέσ' 'ς σ' οσπίτ' εκτός ασ' 'ς σον πατέρα, τη μάνα, τ' αδέλφα, τις νύφες και τα μωρά, έσαν κι' άλλ' θείοι.
Πληροφορητής: Είχαμε έναν πα για το μαντρί.
Ερευνητής: Α, ατός έτον ο υπάλληλος.
Πληροφορητής: Ναι. Ατός έτον υπάλληλος και εκουβάλ'νε μας και νερό. Τα βρύσες μακριά ήτανε.
Ερευνητής: Μακριά ήτανε.
Πληροφορητής: 'Σ σα σπίτ' απέσ' 'κ' είχαμε.
Ερευνητής: Έλληνας έτον;
Πληροφορητής: Όχι, Τούρκος έτονε.
Ερευνητής: Και είχετ' ατον για τα δουλείας ατον...
Πληροφορητής: Είχανε πολλοί, όχι μόνον εμείς.
Ερευνητής: Καλά. Τον σεβασμό που λες ατώρα...
Πληροφορητής: Αυτοί, Νίκη...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν σε λέγω ψέματα, μίαν μάλωμα 'κ' 'ίνουτον 'ς σ' οσπίτι μου απέσ'. Ατόσα... Αλλά η γιαγιά μ' εποίνε λαβάδα, καλαμποκι' ψωμίν έτρωγάμε. Η γιαγιά μ' εποίνε τα λαβάδα, κανένας 'κ' εταράγουτον 'ς σα λαβάδα. Η μάνα μ' η συγχωρεμέντσα έτον η τρανέσσα η συννυφάδα, εμάιρευε. Το φαϊ 'α ποίν' α' η μάνα μ' η τρανέσσα. Η μάνα μ' η τρανέσσα έτον και το φαϊν εκείνε 'α ποίενε.

Η θεία μ' 'α στρών'νε τα τραπέζα και εφάζ'νεν.
 Τρία τραπέζα εγούρευεν.
Ερευνητής: Για να τρώτε.
Πληροφορητής: Πρώτα εφάζ'νε τα μικρά τα μωρά, ύστερα οι αγούρ', ύστερα οι γυναίκες, τελευταία οι γυναίκες. Και οι άλλ' οι θειάδες - ι- μ' 'α σκούπιζανε. Εσκούπιζαν, εσφουγγάριζαν, έπλυναν τα σκεύα. Όλα μοιρασμένα έταν τα δουλείας και αβούτο το στόμαν ατουν κανείς 'κ' ένοιεν.
Ερευνητής: 'Κ' έτον, θεία Ανδρονίκη, γιατί 'κ' ευτάς α' εσύ κι α' ευτάγω εγώ.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, κια μοιρασμένα έτανε.
Ερευνητής: Μοιρασμένα έταν τα δουλείας.
Πληροφορητής: Όλ' έξεραν τη δουλείαν ατ'. Εσκούτον καθένας κι έξερεν τη δουλείαν τ' εποίνε.
Ερευνητής: Και αγαπημέν' όλ'.
Πληροφορητής: Αγαπημέν'. 'Σ την Τουρκίαν έμ'νες 22 κουτάλα, αδά 'ς την Ελλάδαν όσαν έρθαμε, εκατήβαμε 18. Δεκαοχτώ νοματοί έρθαμε, επήγαμε 'ς την Παλαιό Ελλάδα 'ς σ' έναν οσπίτ' απέσ' ξάν'.
Ερευνητής: Πράγματα που δεν γίνονται τώρα, θεία Ανδρονίκη, ωω παπαπα.
Πληροφορητής: Λέγω σε, ατά όλα εξέρ' ατα.
Ερευνητής: Γύρω από το θέμα...τη θρησκεία, πώς έτονε;
Πληροφορητής: Η θρησκεία... ουουουχι... Η γιαγιά μ' εξέρτς ντ' εποίνε μας; Το βράδυ 'α μάρεινανε. Η μάνα μ' η συχωρεμέντσα 'α κάθουτον 'ς σο μάρειμαν. Η θεία μ' και η γιαγιά μ' 'α ποίενε τα λαβάδα...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η μάνα μ' 'α μάρεινεν. Εμάιρευεν έναν τέντδερην σαρμάδες Σάββατο το βράδυ.
Ερευνητής: Με το μαύρο το λάχανο.
Πληροφορητής: Με το μαύρον το λάχανον. Έναν τέντδερην δουρβά, έναν τέντδερην γιαχνί πατάτες, έναν τέντδερην ιδτέ κάτ' άλλο φαϊν και 'α τον και το ιβριδτόν, 'α ταν και τα φυλλωτά, ατά όλα έταν. 'Α ταν έτοιμα και το πρωί 'α σκούνταν, το τραπέζ' μόνον εγούρευαν και έτρωγαν.
Ερευνητής: Επειδή έτον Κυριακή.
Πληροφορητής: Ναι, επειδή έτον Κυριακή. 'Α πέναν 'ς την εκκλησίαν και ύστερα έρχουνταν εγούρευαν και έτρωγαν. Το φαϊ έτοιμον.
Ερευνητής: Έτοιμο μμμ. Δηλαδή Κυριακή ημέρα δουλεία τίποτε...
Πληροφορητής: Όχι, όχι, ο ποπάς έλεεν ατ'ς 'κ' α' χτενίουστουν πα.

Ερευνητής: Α απόσον πολλά.
Πληροφορητής: Χτένισμαν πα 'κ' 'α ευτάτε, έλεεν ατ'ς.
Ερευνητής: Και πώς άτς' αχτένιστοι 'α πέναν 'ς την εκκλησία;
Πληροφορητής: Όχι, θέλω να λέγω απόσον θρησκεία έτονε.
Ερευνητής: Ατόσον θρησκεία αυστηρά.
Πληροφορητής: Ατόσον αυστηρό έτονε. Εχτενίουνταν, όχι 'κ' εχτενίουνταν.
Ερευνητής: Ναι αλλά Κυριακή ημέρα καθισιό δηλαδή.
Πληροφορητής: Όλ' καθισιό.
Ερευνητής: Ξ σα νηστείας;
Πληροφορητής: Ξ' όλα τα νηστείας, άντρες και γυναίκες.
Ερευνητής: Α, όλοι. Εσείς τα μωρά αν εποίνετε...
Πληροφορητής: Όχι, τίποτε, όλ', όλ'. Τα ξερά τα κολογκύθα και τα πατίτσα και εποίναμε το χοδάφ' από τσίρα. Είχαμε πολύ φρούτο εμείς 'ς σο Κιόλκιοϊ. Πάρα πολύ φρούτα έτανε. Πολλά φρούτα έτανε, όσταν λέγω σε πάρα πολλά.
Ερευνητής: Ντό φρούτα θυμάσαι;
Πληροφορητής: Μήλα, αχλάδα, δαμάσκηνα, κοκκύμελα, κεράσα να λες όλο.
Ερευνητής: Δηλαδή το Κιόλκιοϊ 'κ' έτονε 'ς σε βουνό απάν'.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Υψόμετρο 'κ' είχε πολλά.
Άλλος πληροφορητής: Υψόμετρο 'κ' είχε, είχε πεδιάδα.
Ερευνητής: Πεδιάδα είχε.
Πληροφορητής: Πεδιάδα.
Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει, αλλά δεν μιλάει καθαρά και δεν τον καταλαβαίνουμε).
Πληροφορητής: Εμέν αν ερωτάς και 'ς ση Χατζηγιάνν' τ' οσπίτ'... Οι Χατζηγιαννάντ' είχαν δύο σπίτα, έναν εκάθουτον ο παππούς και έναν εκάθουτον η πεθερά σ'.
Ερευνητής: Ναι. Γιατί ατείν είχανε δύο, θεία Ανδρονίκη;
Πληροφορητής: Κια πεσπελίμ εχωρίγανε και είχανε δύο.
Ερευνητής: Α.
Πληροφορητής: Τη Δέσποινας ο πατέρα εφέλεκε και εποίκανε δύο. Ας' ση παππού τ' οσπίτ' αφκακέσ' όταν επεράν'νες και 'α πένες 'ς την Ορντού, όλον 'ς ση σειρά απίδα έτονε. Όλον 'ς ση σειρά.
Ερευνητής: Τσιράντσα, εποίναν πολλά τσίρα, για τ' από έλεγαν α' Τσιράντσα;
Πληροφορητής: Πεσπελίμ για τ' από έλεγά ατο.

Ύστερα όταν επέναμε 'ς σο Κιόλκιοϊ 'ς την αστυνομία κεκά, όλον η αστυνομία αχλάδα, απίδα.
Ερευνητής: Α, θυμάσ' ατα.
Πληροφορητής: Όταν επέναμε, όταν 'α περάν'ναμε ας' σα μεζάρα, απ' αδά μερέα τα τουρκικά μεζάρα και απ' αδά μερέα 'ς ση μέσ' έτονε το δημόσιο. 'ς σο δρόμο. Απ' αδά μερέα γομάτ'κο απίδα, απ' αδά μερέα πα γομάτ'κο. Και επέναμε επέρ'ναμε και οι Τούρκ' πα 'δεν 'κ' έλεγαν εμας. Ξάι 'δεν 'κ' έλεγαν εμας.
Ερευνητής: Ραντίσματα αϊκα, τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι, ας' αϊκα χαπάρ' 'κ' είχαμε.
Άλλος πληροφορητής: Όχι, αϊκα 'κ' έτανε.
Ερευνητής: Ούτε εσκωλεκίαναν ούτε τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, ας' αϊκα χαπάρ' 'κ' έχομε.
Ερευνητής: Ο τόπος...
Πληροφορητής: Ύστερα έβγαίνα απάν' 'ς σο Τσόρμι 'ς επέναμε 'ς ση Γιοσμάν Μπέη το σπít' κίαν. Ας' την αγοράν έβγαίναμεν και έβγαίναμε, όσταν επέναμε 'ς ση Χαμιτιέ. Είχαμε έναν αυτό, έναν άμον αλών', πώς να λέγω σε...
Ερευνητής: Για να παίζετε τα μωρά.
Πληροφορητής: Ήτανε τρία αυτά νερά απέσ'. Έναν έτον το τσορμίκ', έναν έτον κιόλ έλεγαν α' τρανόον, κιόλ', νερό τρανόον, πως είναι ατώρα αβούτα τ' αυτά κ' ευτάνε τεχνικά και πάν' λούσκουνταν τα μωρά, άρ' απόσον και κι' άλλο τρανόον...
Ερευνητής: Άμον σιντριβάν' δηλαδή.
Πληροφορητής: Σιντριβάν' πα απόθεν έρχουτον το νερόν 'κ' εξέρω κι εκείνο εκεί απέσ'. Έναν πα έτονε τεεε τρανόον και άτς' έτονε πλεωμένο με το τουβάρ'. Αδάκα έτον το νερό και αδά κίαν άραέσ' έτον το τουβάρ'. Εκεί απέσ' εσκότωσησαν και τη... ίτονος... τη... έναν Κιόλκιοϊ παιδί έτον, ας λέγω σε, και εκεί αφκακέσ' επήγαν έκρυσάν ατονε, τη Γαρακύρ' τον αδελφόν. Το Γαρακύρ' ξάι ακουστά ξεις ατον;
Ερευνητής: Ναι άκουσα έτονε τη θεία σ' -ι- ο άντρας έτονε.
Πληροφορητής: Τη Γαρακύρτς' ο αδελφόν επήεν επιάστεν με είναι Τουρκάλα. Εταβερίουτον με είναι Τουρκάλα και ο Τούρκον επιάσέν ατονε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επίασε, εσκότωσησαν και επήεν έσυρέν ατον εκεί αφκακέσ'. Εγύρευαν, εγύρευαν και 'κ' εύρίκάν ατονε και ύστερα τα κοράκια, τα πουλία, εκατήβαν αφκά και μετ' εείνο αφκά ...

Ερευνητής: Δηλαδή τα πουλιά όταν βλέπουνε σκοτωμένο, θεία...

Πληροφορητής: Κια τσοτδεύνε απάν' ατ', ααα έτσι.

Ερευνητής: Τσοτδεύνε απάν' ατ'.

Πληροφορητής: Και το Τσορμίκ' πα τ' έλεγάμε, είχαν 'α τάχα άμον για τα αρρώστιας, ζεστό νερόν είχεν απέσ'.

Ερευνητής: Ιαματικό νερό δηλαδή, άμον λουτρό.

Πληροφορητής: Άμον λουτρό, αποφκακιάν' έβραζεν, έβραζεν αποφκακιάν', είχεν εκεκά άμον αχαντόπον, ατά θυμούμ' ατα.

Ερευνητής: Ατά άτς' θέλω να ακού' ατα.

Πληροφορητής: Είχεν εκεκά έναν αχάντ' και αν επεράν'νες Τούρκος, Ρωμαίος ήντσαν επεράν'ναν έναν κορκόπον είχαν και έδενάν α' 'ς σ' αχάντ' κιαν'.

Άλλος πληροφορητής

Επίστευαν, είχαν πίστη.

Πληροφορητής: Και έμπαιναν απέσ', όσταν έβγωναν έλεγαν για έναν κορκόπον.

Ερευνητής: Θεία Ανδρονίκη, οι σχέσεις με το άλλο φύλο, δηλαδή είπες επήεν με την Τουρκάλα ο Γαρακιός...

Πληροφορητής: Όχι ο Γαρακιός, ο αδελφός ατ'.

Ερευνητής: Ο αδελφός ατ' επήεν με την Τουρκάλα. Έταν αυστηρά, 'κ' έπρεπε να επένε Ορωμαίος με την Τουρκάλα ή ο...

Πληροφορητής: Κια καμίαν ο άντρας όταν ελέπ' τη γυναίκα ή Ορωμαίος ή Τούρκος είσαι 'κί τιμωρά σε;

Ερευνητής: Α, ετιμώρησάν ατονε. Αλλιώς σχέσεις επένανε...

Πληροφορητής: Αλλιώς πολλά καλά έμ'νεσε. Πριν να 'ίνεται ο πόλεμος πάρα πολλά καλά.

Ερευνητής: Ναι αλλά 'α πένε ένας γαρή 'α γλέντανε, όπως λέμε ατώρα, ένας Ορωμαίισσα 'α πένε με έναν Τούρκον;

Πληροφορητής: Αϊκα 'κ' έτανε.

Ερευνητής: 'Κ' έτανε. Ολίγο πα πέει ατώρα πώς έτονε, πώς εύρηκετε, έστουν τσουπωμέν' απέσ' 'ς σ' οσπίτ', εσείς...

Πληροφορητής: Όχι, ελάσκουμενες ως το βράδυ, ως το βράδυ ελάσκουμενες.

Ερευνητής: Όταν λες ελάσκουμενες, πού κέσ' επένετε;

Πληροφορητής: 'Σ την αγορά, 'ς σο Γιουκιουμέτ, 'ς σα μεζάρα απάν', ατού 'ς σα νερά που λέγω σε, Χασάνκιοϊ κάτ' έλεγάν α' εκείν' τ' απάν'. Εκεί απάν' επέναμε, ελάσκουμενες. 'ς ση Θανασογλάντ'. Επέναμε ελάσκουμενες, ους το βράδον ελάσκουμενες.

Ερευνητής: Ατώρα ας πούμε, αν έλεγες εσύ, έναν κορίτσ', ότι εθελ'νε να... Αγάπη υπήρχε με-ταξύ να λέει ο τάδες αγαπά εκείνεν;

Πληροφορητής: Πως 'κ' έταν.

Ερευνητής: Για πέει μερικά.

Πληροφορητής: Αλλά ας λέω σε ανοιχτά πουταν-ναλίκια αϊκα 'κ' έτανε.

Ερευνητής: 'Κ' έτανε.

Πληροφορητής: Έναν παιδίν εγάπανεν έναν κορίτσ', εγάπανενα, όχι να εποίνεν α', ατώρα όπως...

Ερευνητής: Θεία Ανδρονίκη, θέλω να λες με, ατώρα έρθεν 'ς σον νου μ', η πεθερά μ' έλεεν για τη θεία σ' τη Μάρθα επήεν εκάτσε κα'.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ατό την ιστορία πέει μ' α' για να εξέρομε ντό 'ίνεται, εμείς ατά...

Πληροφορητής: Εμείς έμ'νες 'ς σο αυτό, εξορία, επήγαμε εξορία, έτσι εμείς εξορία επήγαμε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και η μάνα μ' έτον Χαμιντιε-λούσα, ο παππού μ' επεκεί έτονε. 'Σ ση Χαμιτιέ απέσ' πα είχεν οσπίτ' ο παππού μ', αλλά 'ς σ' έναν χωρίον εκάθουτον, έλεγά α' Γουζούλ Τερέ. Όταν επήγαμε εξορία, εμάς ο Σεμί Πηης εξέγκε μας ασ' 'ς σην εξορία.

Επειδή έτον ο παππού μ' Χαμιντιε-λούς, είχεν σχέσεις με τον Σαμή Πέη και μόλις έκ'σεν ότι τη Κυριάκονος, Κυρέκο έλεγάν ατον τον πάππο μ', τη Κυρέκονος το κορίτσ' πάει 'ς σην εξορίαν, αμάν ο Σαμή Πέης εσέγκεν ανθρώπ'ς, επήρε μας ασ' 'ς σην εξορία.

Ερευνητής: Συνέχισον τον λόγο σ', ο Σαμή Πέης ντό αξίωμα είχεν 'ς σο Μελέτ;

Πληροφορητής: Είχεν αξίωμα πώς έν' ατώρα ένας... ο νομάρχης...

Ερευνητής: Α, έτον άτς'.

Πληροφορητής: Ναι, αϊκος.

Ερευνητής: Και έτονε φιλέλληνας ατός, ναι;

Πληροφορητής: Ατό πα ας λέγω σε. Ατός πα η γαρή έτονε Ορωμείσσα.

Ερευνητής: Ααα...

Πληροφορητής: Ατός η γαρή ατ' σείτᾱ επαίρνεν νερόν ασ' ση βρύση, άτ'ς έκ'σα, εγώ 'κ' είδα...

Ερευνητής: Ό, τι έκ'σες.

Πληροφορητής: Η γαρή ατ' σείτᾱ επαίρνεν νερόν ασ' ση βρύση, Ορωμείκον κορίτσ', ατός επέρασεν ασ' 'ς σην βρύσην κέσ'. Και είδεν ατεν πολλά έμορφον το κορίτσ'. Εξέρ' ατεν κέλα εγώ ατέν. Και ατός εγάπεσέν ατην. Επήεν εψαλάφεσεν ατεν. Ατέ είπεν εγώ Τούρκο 'κί παίρω. Ά παίρτς με, είπεν ατεν. 'Κί παίρω σε. Αν 'κί παίρτς με, 'α κλέφτῳ σε, είπεν ατεν.

Ατότε αποφάσισεν, είπεν ατον 'α παίρω σε. Ά παίρω σε, είπεν ατον, αλλά 'ς ση Χαμιτιέ σ' την περιφέρειαν Ορωμαίος 'κ' 'α σκοτούται. Αν ορκίδκεσαι ότι 'κ' 'α σκοτούται Ορωμαίος, ατότε 'α παίρω σε, είπεν ατονε. Κι αν 'κ' έν', 'κί παίρω σε, να σκοτούμαι πα 'κί παίρω σε. Ατός ορκίστε και επήρεν ατονε. Και ως εκεί επήεν ο Τοπάλ Οσμάντς να εσκότωνα και εκείνος εγύρτσεν ατον οπίσ'. Είπεν ατονε να φεύ'ς ασ' σην χώρα μ' αποπέσ', είπεν ατονε...

Ερευνητής: Ασ' ση Χαμιτιέ...

Πληροφορητής: Ασ' σο έδαφός -ι- μ' αποπέσ' ώσπου εσουνόρευεν απ' εκεί να φεύ'ς, είπεν ατονε, και αν 'κί 'α βγάλω τον στρατό απάν' -ι- σ'και όλτς -ι- σουν 'α σκοτώνω. Και άτσ' πα εγύρτσεν οπίσ' ο αυτός...

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάντς.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάντς και 'ς ση Χαμιτιέ κιαν ούτε εξορίας ούτε σκοτωμούς έντανε.

Ερευνητής: Δηλαδή ένας Ρωμείσσα έσωσε τον Ελληνισμό.

Πληροφορητής: Ναι και σώθηκαν εκείν'.

Ερευνητής: Α, όταν λένε, επήρε τον Σαμή Πέη, έντον Τουρκάλα, μουσουλμάνα. Οι γονείς ατ'ς πώς έτον το έθιμο, η συνήθεια, εμίλανάν ατηνε, είχανε επαφές;

Πληροφορητής: Πως 'κ' είχαν' τηνε.

Ερευνητής: Ααα!

Πληροφορητής: Εμείς πα είχαμ' ατηνε. Γιατί εγώ 'ς Χαμιτιέ, 'ς ση Σαμή Πέη κεκά είχα είναν θεία, τη μάνας -ι- μ' τ' αδελφού η γυναίκα, εκεκά εκάθουντάνε και η μάνα μ', επειδή έμ'νες πολλοί εμείς, ας λέγομε, ένουμ'νες εξορία, δύσκολο έτον και έστειλέ με εκεί. Επένα εκάθουμ'νε. Έείνε η θεία μ' και τη Σαμή Πέη η γαρή ήταν άμον αδελφές. Εποίνανε γειτονίαν πολλά. Και επένα εγώ τη Σαμή Πέη το τρανόν το μωρόν πα εκούνιζά το εγώ. Εκάθουμ'νε με τ' ε'είντς εκεκά και εκούνιζα το μωρόν ατουνε. Εξέρτς τα κουνία ντό σίλεγα έτανε;

Ερευνητής: Περίγραφον ατα.

Πληροφορητής: Θερώ εσύ πα αϊκον κουνίν...

Ερευνητής: Α ναι ατά ποία είχανε σε ξύλινα, η πεθερά μ' είχεν ένα αϊκον, καλά λες. Εξέρ' ατο.

Πληροφορητής: Και εγώ εκούνιζ' ατο, το τρανόν το παιδίν τη Σαμή Πέη.

Ερευνητής: Εξέρτς, θεία Ανδρονίκη, ατώρα εσυγκίνησές με, το '83 που επήγαμε με τον πατέρα μ' 'ς σην Ορντού, εκάλεσάμε τη Σαμή Πέη τον γιο ασ' σο Μελέτ και έρθε ηύρε μας.

Πληροφορητής: Έρθε και αδά και εύρε τον

αντράφλο μ'. Ο αντράφλο μ' εποίκεν ατον τραπέζ'.

Ερευνητής: Έν' φτωχός ατώρα 'κ' έν' πλούσιος πως έτονε.

Πληροφορητής: Κια η Τουρκία...

Ερευνητής: Φτώχεια.

Πληροφορητής: Εκείνος όχι μόνον 'ς ση αντράφλου μ', επήεν και 'ς ση...

Ερευνητής: Διατηρεί ελληνικό αίμα απέσ' για τ' ατό φαίνεται...

Πληροφορητής: 'Σ ση αυτουνού πα επήεν, εκείν' πα εποίκαν ατον τραπέζ', ποίος είχαν τα λεωφορεία μωρέ ενέσπαλα...

Ερευνητής: Α, 'ς ση Γρηγοριάδη.

Πληροφορητής: Εκεί πα επήεν και εποίκαν ατον τραπέζ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ο αντράφλο μ' πα εποίκεν ατονε τραπέζ' και δώρον πα εποίκεν ατονε.

Ερευνητής: Καλά ατώρα από εξεκίνησάμε, εξέχασάμε και την κουβέντα, ότι επήρε Ορωμείσα ο Σαμή Πέης, για αυτόν το λόγο έτονε φίλος με τους... δηλαδή 'κ' εκυνήγησε τους Έλληνες ποτέ.

Πληροφορητής: 'Κ' επήε ο Τοπάλ Οσμάντς εποίκεν ζεμίαν εκιάν.

Ερευνητής: Όχι, έλεγα για τις σχέσεις, είπαμε πώς έτονε. 'Κ' επαίρνετε συνήθως αλλόθρησκο, αλλά εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων, όπως έτον ατό, εγάπανε πολλά και 'κ' επόρ'νε να εποίνε διαφορετικά. 'Σ τους γάμους, στις χαρές πως... όχι εξεκίνησάμε ασ' άλλο πώς έρθε εκάτσε κα' η θεία Μάρθα.

Πληροφορητής: Η Μάρθα;

Ερευνητής: Πώς έτον το έθιμο;

Πληροφορητής: Εμείς επήγαμε εξορία. Επέμ'ναμε 'ς σο Μελέτ. Επήγαμε 'ς ση παππού μ' το χωρίο. Εκάθουμ'νες εκεί. Και ατός ο κύρ'ς ατ'ς τ' ατεινέσ' τη Μάρθας, τη θεία Μάρθας ο πατέρας έτονε ασ' σο Πιρίκ. Εμείς έμ'νες ασ' σο Γούζνελη και ατός ασ' σο Πιρίκ, Πούρτζελη ατά κοντά κοντά έτανε. Ατείν ασ' 'ς σην Τουρκίαν ασ' σο Κιόλκιοϊ εγαπίουντανάνε. Η Μάρθα και θείο Σωκράτης εγαπίουνταν. Επήγαμε εκιάν πα εσουναντήθηκάμε ιστέ. Εκείνος έτονε 'ς σο Πιρίκ και εμείς έμ'νες 'ς ση Γουζούντερεν, κοντά κοντά τα χωρία εσυνέχισαν την αγάπην ατουν.

Ερευνητής: Ατώρα το κορίτσ' που αγαπείται, παίρ' το παιδί και πάνε...

Πληροφορητής: Αϊκα 'κ' έτανε. Όχι, όχι, όχι.

Ερευνητής: Απλώς επεράν'νε ασ' 'ς σ' οσπίτ' ν ατ'ς και έλεπέν ατην;

Πληροφορητής: Ναι. Επεράν'νεν απεκέσ' και έλεπέν ατην. Εγώ άτς' εποίνα, εγώ πα από 11 χρονών ελογοδόθηκα.

Ερευνητής: Α!!! επεράν'νες και έλεπες.

Πληροφορητής: Και η θεία Μάρθα έναν ημέραν εντώκεν ατεν ο πατέρας ατ'ς, γιατί εντώκεν ατεν 'κ' εξέρω. Τα οικογενειακά κανείς 'κ' εξέρ' ατα. Εντώκεν ατεν και ατέ εθύμωσεν ασ' 'ς σο ντόσιμον τη πατέρας ατ'ς. και επήεν 'ς ση θεία Νίτσας, τη πατέρα μ' την αδελφή την τρανέσσα. Επήεν εκεί, επήρεν ολίγα ρούχα ν ατ'ς και επήεν εκεί. Και είπεν ατεν εγώ έρθα εκάτσα κά'. 'Κ' 'α πάγω άλλο, 'α παίρω τον Σωκράτη. Άλλο 'κ' 'α πάγω 'ς ση πατέρα σ' - ι- μ'. Νέτση, Μάρθα, δέβα, αβούτο, ακείνο. Τίποτα, άλλο να σκοτώντς με πα, 'κ' 'α πάγω. Αναγκάστεν η θεία μ' και εστεφάνωσέν ατ'ς.

Ερευνητής: Δηλαδή είχαν ά' αμαρτία να μη στεφανούντάνε.

Πληροφορητής: Κια... βέβαια.

Ερευνητής: Ατώρα λεν' εσεω, δέβα οπίσ', 'κ' έν' τίποτε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι...

Ερευνητής: Α, από έν', έρθεν εκάτσεν κά'. Δηλαδή αγαπάω σε, θέλω να παίρω σε και έρθα 'ς σ' οσπίτ'.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ύστερα έρθαν οι γονείς ατ'ς 'ς σον γάμο;

Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρας ατ'ς επέθανεν και 'κ' emίλησέν ατην.

Ερευνητής: Σώπα! Τόσο πείσμα.

Πληροφορητής: Ο πατέρας ατ'ς εσκοτώθεν, οι κομμουνιστοί, ας λέγω σε, εσκοτώσάν τονε και με τη Μάρθα 'κ' emίλησε. Με τον θείο μ' emίλαν ατονε...

(Διακοπή συνομιλίας για λίγα δευτερόλεπτα λόγω καταστροφής του υλικού)

Ερευνητής: Εσκοτώσάν ατονε. Εκέσ' πα ήταν κομμουνιστές;

Πληροφορητής: 'Σ στην Τουρκίαν 'κ' εσκοτώθεν, αδά 'ς την Δράμαν.

Ερευνητής: Αδά 'ς την Δράμα!

Πληροφορητής: Έρθαμε 'ς την Δράμα.

Ερευνητής: Πω πω πείσμα! Ατό πα 'κ' έν' καλό τόσο πείσμα.

Πληροφορητής: 'Σ ση Δράμα, 'ς την Οσένιτσα που επήγαμε, η πεθερά σ' πα και εμείς 'ς την Οσένιτσα, 'ς την Δράμα, εκεί εσκοτώσάν τονε. Εγώ έρθα αδακέσ', ο πατέρα μ' πα έρθε...

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες με πώς έρθετε

απεκέσ', ντό θυμάσαι, το '11 είσαι γεννημέ- ντσα, πότε έφυέτε απεκεί;

Πληροφορητής: Το '22 έρθαμε, όχι το '20, εμείς πρώτα έρθαμε, η ανταλλαγή...

Ερευνητής: Η ανταλλαγή το '23 έντονε.

Πληροφορητής: Πρώτα εμείς έρθαμε 'ς την Ελ- λάδα.

Ερευνητής: '22, αρχές '23 υπογράφετ η συνθήκη.

Πληροφορητής: Νομίζω το '22, πρώτα έρθαμε εμείς. Πρώτα έρθαμε εμείς, τουρκικό, επλή- ρωσάμε κιόλα από εφτά παγκανότα το κάθε οικογένεια.

Ερευνητής: Και έρθετε με πλοίο.

Πληροφορητής: Και έρθαμε με πλοίο.

Ερευνητής: Αστά, από πού έρθετε, ασ' 'ς σο Κιόλκιοϊ επήετ 'ς την Ορντού...

Πληροφορητής: Όχι ασ' 'ς σο Κιόλκιοϊ, εξορία έμ'νες εμείς. Εκατήβαμε ασ' 'ς την εξορία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς την Ορντού. Σείτ'α επέναμε 'ς την Ορντού, επιάσέ μας ένας φουρτούνα, φουρτούνα, φουρτούνα, χιόν', ατόσον το χιόν'. Και ένας Ορωμαίος πα εποί- κεν, επάγωσεν ασ' 'ς σο χιόν'. Είδα τονε κέλα σείτ'α επάγωνε άτς' εποίνε. Εξέβεν η ψύα τ', έρουξεν.

Ερευνητής: Θυμάσ' ά' σαν σήμερα.

Πληροφορητής: Σαν ατώρα. Επεκεί ο πατέρα μ' εφογώθεν. Επειδή εποίνεν ο πατέρα μ' εμπό- ριο, είχε Τούρκ'ς φίλτς. Είχεν ένα Τούρκον φίλον, Τοπάλ Αλή έλεγάν ατονε. Παρακάτω ασ' 'ς σο Μερκέθ Χαν, 'ς σο Μερκέθ Χαν έτον το χιόν' το πολλά εκεί έτονε. Εκατήβαμε 'ς ση Τοπάλ Αλή και οχτώ ημέρες εκάθουμ'νες σου Τοπάλ Αλή εμείς. Εποίκεν, εμαλάκωσεν ολί- γον ο καιρός και επεκεί επήγαμε 'ς σο Κιόλ- κιοϊ. Ασ' 'ς σο Κιόλκιοϊ επήγαμε...

Ερευνητής: Εκατήβετ 'ς την Ορντού.

Πληροφορητής: 'Σ την Ορντού, όχι επήγαμε 'ς σο Μερκέθ Χαν και ασ' 'ς σο Μερκέθ Χαν 'ς ση Τούρκονος και ασ' ση Τούρκονος εκατή- βαμε 'ς την Ορντού.

Ερευνητής: Ναι ασ' 'ς την Ορντού επήρε σας το πλοίο.

Πληροφορητής: Ναι, επήρε μας το Σάκτερι.

Ερευνητής: Σάκτερι. Και πόσα εποίκετε να φτά- νετε...

Πληροφορητής: 'Σ την Κωνσταντινούπολη;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: 'Κ' εξέρω.

Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι. Και ασ' 'ς την Κωνστα- ντινούπολη...

Πληροφορητής: Ασ' 'ς την Κωνσταντινούπολη

έρθεν έναν παπόρ', ελληνικόν παπόρ και άτσ' εκολίγανε και...

Ερευνητής: Θυμάσαι πώς εκολίγανε και εσέβετε εκιαπέσ'

Πληροφορητής: Εσέγκαν άτσ' σανιδόπα αέτσ' και αποπάνγκεσ' επορπάναμε και επέναμε και επέναμε απέσ' 'ς σο πλοίο.

Ερευνητής: Και πρώτα πού έρθετε όταν...

Πληροφορητής: Πρώτα επήγαμε 'ς την Βόνιτσα, 'ς την Παλαιά Ελλάδα. Επήγαμε 'ς την Παλαιο Ελλάδα.

Ερευνητής: Πόσον καιρό...

Πληροφορητής: 'Σ την Βόνιτσα εκάτσαμε...α- τώρα έναν μήνα εκάτσαμε, είκοσ' ημέρες 'κ' εξέρω. Πολλά επεθάν'νανε πρόσφυγοι. 'Κ' επίανεν ατ'ς το κλίμα και κάθαν ημέραν θάνατοι, κάθαν ημέραν θάνατοι. Τότε εμείς πα... Ο πατέρα μ' εφογώθεν και αμάν επήρε μας και εξέβεν 'ς σ' έναν χωρίον, Μοναστηράκι έλεγάν α', Βόνιτσας χωρίον. Εξέβαμε επήγαμε 'ς σο Μοναστηράκι. Εκάτσαμε εκεί, πόσον εκάτσαμε 'κί θυμούμαι. 'Υστερα επήγαμε 'ς σα Πάτρας. Γιατί ατότε δωρεάν εξαξιδεύαμε, 'κ' επλήρωνάμε ναύλα. 'Όπου κεκά εθέλ'νες, επένες. Κάτ' έναν χαρτίν εβγάλ'νες και επένες.

Ερευνητής: Πρόσφυγας είμαι και επένες.

Πληροφορητής: Ναι. Και επήγαμε 'ς σα Πάτρας, εκάτσαμε ατώρα... τέσσερα μήνας εκάτσαμε, πέντε, έξ εκάτσαμε εκιαπέσ' 'ς σα Πάτρας. Η μάνα μ' η καημέντσα έκλαιεν και έλεεν είχαμεν καλόν ζωήν. 'Σ σα Πάτρας απέσ' εδούλεψάνε οι γονείς ι-ι- μουν, ας λέω σε...

Ερευνητής: 'Σ σο εμπόριο.

Πληροφορητής: 'Σ σο εμπόριο πα και αυτά πα εποίαναν, 'ς σα εργοστάσια 'ς σα σταφίδας πα εδούλευάνε.

Ερευνητής: Μεροκάματο.

Πληροφορητής: Μεροκάματο. Και η μάνα μ' έλεεν ατον, Νίκολα, ας κάθουμες αδαπέσ'. Μη πάμε πουθενά. Αβούτο καλόν πολιτεία έν'. Εγνώρ'τσεν η μάνα μ' ασ' 'ς σον πόλεμον δυς πατριώτσ' ασ' σο Μελέτ κιαν, Μελετλήδες, Ορωμαίοις, με τον στρατό φαίνεται επέμ'ναν αδάκεσ'. Εκείν' ρώτα, ρώτα, έρθαν εύραν τη μάνα μ'. 'Σ σοι πρόσφυγες ερώτεσαν Μελετλήδες κανείς είναι, Μελετλήδες κανείς είναι και εύραν ατην. Και έλεγάν ατην Μάρια μουνε να μην πάτε πουθενά, ασ' σα Πάτρας και καλόν πολιτεία 'ς την Ελλάδα 'κ' έν' άλλο. 'Σ σα Πάτρας απέσ' ποίος 'κ' επορεί να ζει, αλλού πουθενά δεν μπορεί να ζήσει. Να μην πας. Ο πατέρα μ' όχι, εγώ 'α πάω 'ς σοι πα-

τριώτσοι μ'

Ερευνητής: Οι πατριώτ' πού έτανε;

Πληροφορητής: Οι πατριώτ' μουν έτανε 'ς την Δράμαν κέσ'

Ερευνητής: Α... δηλαδή καλά, όταν έρθετε απε- κεί με τον ξεριζωμό όλ'α τα οικογένειας 'κ' έρθετε; Μοιρασμέν' έρθετε; Οι Κιόλκιοϊδες όλ' μαζί 'κ' έτανε;

Πληροφορητής: 'Όχι, άλλος άτσ'... όπως επόρεσαν και έρθαν.

Ερευνητής: 'Όπως επόρεσαν, όπως εβολεύτεν...

Πληροφορητής: 'Άλλ' έρθαν και δωρεάν και... όπως επόρεσαν και εβολεύταν.

Ερευνητής: Και εκάτσετε 'ς την Πάτρα πόσα μήνας είπες;

Πληροφορητής: Ατώρα τέσσερα μήνας εκάτσαμε, πέντε εκάτσαμε...

Ερευνητής: Κι απεκεί έφυέτε και επήτε;

Πληροφορητής: Και απεκεί έφυγάμε και έρθαμε 'ς την Δράμα. Έρθαμε 'ς ση Θεσσαλονίκη και ασ' ση Θεσσαλονίκην έρθαμε 'ς την Δράμα. 'Σ την Δράμα ασ' τ' έρθαμε, έρθαν επήραν εμας οι Χατζηγιαννάντ'. Τη Δέσποινας ο ένας ο θείο και ασ' ση Θανάσογλου έναν παιδί έρθαν επήραν εμας. Και εύραμεν ένα χωρίον εμείς, καλά φρούτα έχ, άμον το Κιόλκιοϊ έν'. Φρούτα πολλά έταν 'ς την Οσένιτσα και το κλίμαν αχτε πα καλόν. Τα νερά 'χτε έτρεχαν δαρ δαρ δαρ. 'Όταν είδαν' α', ερέχταν' α'. Εθέρεσαν άτσ' εύκολον έτον η ζωή. Καλόν έν', καλόν έν', Νίκολα καλόν έν'. Νίκολα, 'α πάμε εκεί. 'Α πάμε εκεί. Επήραν εμας και εξέβαμ' 'ς την Οσένιτσα. Η μάνα μ' ύστερα έκλαιεν και έλεεν ατον, Νίκολα, είδες πού έρθαμε;

Ερευνητής: Σύνορα.

Πληροφορητής: Είδες πού έρθαμε; Έκλαιεν η μάνα μ'. Έλεεν ατην, νέτση σώσ', Μάρια, 'α κατηβαίνομε 'ς ση Δράμα. Επήεν εγόρασεν ο πατέρα μ' 'ς ση Δράμα οσπίτ', 'α κατηβαίν'ναμε 'ς την Δράμα. Εκείνο πα ιδτέ ύστερα... επαντρεύτα....

Ερευνητής: 'Όταν λες ότι ο πατέρα σ' εγόρασε οσπίτ', θεία Ανδρονίκη, τα παράδες δηλαδή από πού; Δηλαδή όταν εφυέτε...

Πληροφορητής: Εποίνεν αλιδβεριδ' ο πατέρα μ' 'ς την Δράμα κιαν πα εεε, και μάρ' εκάθουτον. Η μάνα μ' είχεν λίρας 'ς την γούλαν ατ'ς. Ας 'ς την Τουρκίαν πα ο πατέρα μ' παράδας 'κ' επόρεσάμε να 'φέρναμε. 'Κ' είχαμε και παράδας. Εμπόρευνα είχεν ο πατέρα μ' και εφέλεκεν α' το εμπόρευμα. 'Άτσ' εφέλεκάμ' α'και τα ψύα μουν ας γλυτώνομεν. Η μάνα μ' είχεν έναν τεπελί, 'κ' εξέρω, αν εξέρτς α' εσύ, άτσ'

Ερευνητής: Ναι, από πη εφόρ'ναν 'ς σο κιφάλ'.
Πληροφορητής: Και ζαέρτς ζαέρτς ζαέρτς όλο λίρας έτονε, κωσταντινάτ'κα λίρας και αέτσ' λίρας. Εκείνα τα λίρας εχάλασε η μάνα μ' και εποίκε μας ναύλα και έρθαμε 'ς την Ελλάδα. Και είχεν και 'ς την γούλαν ατ'ς πα πεντόλιρα και λίρας. Και απ' εκείνα τα λίρας, όταν έρθαμε 'ς την Οσένιτσα, είχεν κάμποσα λίρας, εδέκεν ατα τον πατέρα μ' και εχάλασέν ατα και εποίκε σερμιγιά και εποίνεν αλιθβερίδ' και έζηνάμεν. Ξάι εμείς 'κ' επόρ'ναμ' να έζηνάμε.
Ερευνητής: Με γεωργία, χωράφ'α 'κ' επόρ'ντετε...
Πληροφορητής: 'Κ' έξεράμε, 'κ' έξεράμε από γεωργία. Από το πρωί ους το βράδυ επότιζάμε, το πρωί εσκούμ'νες έλεπάμ' ατα όλα στεγνά.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) 'κ' ήξερέτε να πότιζέτ' ατα, ε;
Πληροφορητής: Ούτε να επότιζάμ' ήξεράμε ούτε να εφύτευάμε. Όχι εμείς μαναχό, οι Κιόλκιοϊδες όλ'.

Ερευνητής: Όλ' οι Κιόλκιοϊδες.
Πληροφορητής: Έταν δύο Σαμφουλούδες απέσ', επέρναμ' ατ'ς με το ημεροκάματο, να εμάθιζάν εμας. Εμείς πόσα να εμαθάν'ναμε;
Ερευνητής: Ναι, σωστό.
Πληροφορητής: Και 'κ' επόρ'ναμε. Έναν χρόνον τ' επήγαμε τον χρόνον, ξάι 'κ' επόρεσάμε να εποίναμε. Τον άλλον τον χρόνο τριάντα οκάδες καπνόν εποίκαμ' εμείς και σεράντα εποίκεν ο θείο Σωκράτης. Δεκαοχτώ άτομα τριάντα οκάδες καπνόν...

Ερευνητής: Πω πω πω!!! Και πόσο... καλά 'ς την Οσένιτσα μόνο αυτό, κτηνοτροφία έτονε.
Πληροφορητής: Ναι κτηνοτροφία, αλλά διρίθ ξάν' εποίνεν ο πατέρα μ'. Εμάζευε χαιβάν'α και επαίρ'νε και επένε...

Ερευνητής: Και πόσο έζησέτε 'ς την Οσένιτσα;
Πληροφορητής: Όλα τα χρόν'α μουν εκεί μέχρι να έντον ο πόλεμος, ους να επαντρεύτα εγώ. 'Σ την Οσένιτσα ακόμαν πα είν' ανθρώπ' εκεί.
Ερευνητής: Ναι είναι, πως... και τον χειμώνα πα. Σχολείον 'κ' έχ'νε θαρώ ατώρα τον χειμώνα.
Πληροφορητής: Δεν ξέρω.
Ερευνητής: Τα μωρά εμοίρασάν ατα κάπου αλλού, άτσ' έμαθα αροψεκές'...

Πληροφορητής: Δεν ξέρω εγώ από τέτοια τώρα.
Ερευνητής: Αλλά πως ο θείο Γιώρτς εκεί ζει και η θεία Θυμία εκεί ζει και... είναι μερικοί οικογένειας ξάν'.

Πληροφορητής: Εμείς όταν επαντρεύτα εγώ το '29, 17 Φεβρουαρίου, επαντρεύτα, έρθεν η μάνα μ', έρθεν ο πατέρα μ'. 'Σ σον Άσβωρο

εγόρασαν κλήρο και έρθανε.
Ερευνητής: Έφυέτε από τότε απ' εκεί.
Πληροφορητής: Ναι, ατότε έφυγάμε εμείς, αλλά ατώρα ο Γιώρτς...

Ερευνητής: Τον άντρα σ' πώς επήρες ατονε; Επειδή έστουν γνωριμίας τα οικογένειάς; Πού είδες ατονε; Ά λες μας κι ατό.

Πληροφορητής: Εμείς έμ'νες 'ς ση Δράμαν, 'ς την Οσένιτσα, ο Γαράκιος ξέις ατον ακουστά;

Ερευνητής: Ναι της θείας -ι- μ' άντρα έτονε, η θεία Γαλήνη εκεί έτονε.

Πληροφορητής: Ναι. Ο Γαράκιος με τ' εκείντς έμ'νες 'ς την ίδια γειτονία, ας λέγω σε, γειτονίας, φιλίας. Τιναν επήρα εγνωρίζέν ατονε, ο Γαρακίος, ασ' 'ς την Γαλήνη κέσ'. Και ο θείο μ' ο Τίμον, είχα και έναν θείο, τη πατέρα μ' πρώτος εξάδελφος, 'ς την Δράμαν εποίνεν αλιθβερίδ', εποίνεν αλιθβερίδ', επαίρνεν, σιτάρ'α 'κ' εποίαν, τσαβτάρ'α και καλαμπόκια εποίαναν 'ς ση Ξίκοβα και ο θείο μ' εγόραζέν ατα. Ασ' 'ς σον Παναήν, τον σχωρεμένον, ασ' σον άντρα μ', ασ' 'ς σον πεθερό μ', ασ' 'ς σον αντράφλο μ' εγόραζέν ατα. Ατείν εποίαναν αϊκα και επέναν 'ς την αγορά 'ς σα Πορόϊα και εκείνος εγόραζέν ατα και είχανε φιλίας, γνωριμίας. Είπεν αβούτος αντράφλο μ', τον Γαρακίοζ ας λέγω σε, είπεν ατονε. Μήπως εξέρτς έναν κορίτσ', είπεν ατονε, άτσ' καλόν κορίτσ', είπεν ατονε, να παίρομε 'ς σον Παναή; Ά παντρεύω τον Παναήν. Είπεν και εκείνος πα, ο Γαρακίος πα, 'κ' εξέρω είπεν ατονε. Για ας ερωτώ τον Τίμον. Μήπως ασ' σοι Ξιθπεδάντς άτσ' έναν κορίτσ' έν' ελεύθερο, Ξιθπεδάντ' έλεγαν εμας. Ερώτεσεν τον θείο Τίμο. Εγώ πα από 11 χρονών 'ς ση πεθερού σ' τον πρώτον εξάδελφον λογοδογμέντσα έμ'νε.

Ερευνητής: Όταν λες λογοδογμέντσα, οι γονείς εσουν είπαν' α'.

Πληροφορητής: Ναι. Οι γονείς -ι- μουν και οι γονείς ατ'.

Ερευνητής: Οι γονείς -ι- σουν και οι γονείς ατ'. 'Σ' είναι;

Πληροφορητής: 'Σ σον Σωκράτην, 'ς σον μικρόν.

Ερευνητής: Α, 'ς σον Σωκράτη 'ς την Δράμαν ποίος έτονε.

Πληροφορητής: Έμ'νε λογοδογμέντσα. Είπεν ο θείο μ' ο Τίμο, έναν κορίτσ' έχ', είπεν ατον, ο ξάδελφό μ' ο Νικόλας, είπεν ατονε. Αλλά 'κ' εξέρω αρραβωνιασμένο έχ' α', είπεν ατονε. 'Κ' εξέρω ντο έν', είπεν ατονε, ένα κορίτσ' εξέρω έχ'. Κια Γιώρ', για ρώτα και μάθ' α', είπεν ατονε. Ερώτεσεν, έμαθεν. Εγώ ακόμαν κο-

- ρίτσ' εκάθουμ'νε κορίτσ', ασ' 'ς σο λογοδο-
γμένο χαπάρ' κ' είχεν. Έρθανε... ατείν έρθανε
εψαλάφεσάν εμε. Εκεί ανάμεσα πα 'ς σ' από το
διάστημα ανάμεσα είχαν και έναν Χρήστον,
εξέρτς τον Χρήστον ατουνε πα;
Ερευνητής: Τη θείου Σπυράκη τον άλλο τον γιο,
Αθανασιάδης ο θείο Χρήστο.
- Πληροφορητής:* Εκείνος πα όπου κέσ' επένα και
έλεγαν εμε ο Χρήστον είπεν άτσ', ο Χρήστον
είπεν αλλέως. Εθέλ'νεν να επαίρ'νε με ε'είνος.
Δηλαδή εποίνεν αντίπραξη τον αδελφόν ατ'.
Ερευνητής: Τον αδελφόν ατ'.
Πληροφορητής: Εγώ πα ερρώστησα. Επόν'ναν
τα μέσα μ'. Κάτ' έπαθαν τα μέσα μ' και ερρώ-
στησα. Ο ένας έλεεν ατονε τα μέσα τ'ς ετσα-
κώθαν, άλλ' 'κ' έν' για παντρεία εκείνε. Άλλος
έλεεν άτσ', άλλος έλεεν άτσ'. Ατός τ' εμόν μερ'
έμ'νε λογοδογμέντσα τα μέσα ατ'ς πα αν είν'
τσακωμένα, εγώ 'α παίρ' ατην. Ατός έλεεν, αν
παίρ' ατην καλόν ημέραν 'κ' 'α νεκρύζ' ατην'.
Εγώ έκου' ατα. Έλεγαν ατα
Ερευνητής: Έλεγαν ατα οι...
Πληροφορητής: Η Όλγα έτον η φιλενάδα μ'. Η
Όλγα έτονε με την Γούρ Μαρία, ας λέγω σε,
τη γιαγιά σ', εκεί έστεκεν. Θανασογλάντ
έτανε, επέγ'νε 'ς σα κορίτσα τουνε. Έρχουτον
έλεε μ' ατα, έλεεν μ' ατά. Εγούζεψα εγώ πα.
Εθύμωσα. Άτσ' έν; 'Κ' 'α παίρ' ατον έλεγα 'ς
σο νου μ' απέσ'. Έρθαν αρτούκ ατείν εψαλά-
φεσάν εμε. Ας τ' έρθαν εψαλάφεσάν εμε ξάν',
εγώ άμον εδίσταξα. Ξάι 'κ' εθέλεσα. Αλλά η
μάννα μ' και ο πατέρα μ' εθέλεσανε. Εθέλεσανε,
εδέκαν εμέ. Εγώ ασ' 'ς σον λόγον ατουνε 'κ'
εξέβα. Κι άτσ' πα επήρα τονε.
- Ερευνητής:* Και έρθες αδά 'ς σον Κορινό.
Πληροφορητής: Και έρθα αδά 'ς σο Κουρκούρ'.
Ερευνητής: Ή σο Κουρκούρ.
Πληροφορητής: Αγορασμένο. Ατείν εγόρασάν α'
το '28 αβούτο το κτήμα και εγώ επαντρεύτα
το '29.
Ερευνητής: Και οι γονείς -ι- σ' έμειναν 'ς σην
Οσένιτσα.
Πληροφορητής: Οι γονείς -ι- μ' έμειναν 'ς σην
Οσένιτσα, αλλά έρθαν ε'είν' πα ύστερα απο-
πίσ'-ι- μ'.
Ερευνητής: Αποπίσ'-ι- σ' έρθαν 'ς σ' από το
χωρίο.
Πληροφορητής: Εγόρασαν ασ' σον Λαϊνά και
έρθαν. Και άτσ' έτον τ' εμόν η προξενία.
Ερευνητής: Δηλαδή από προσφυγιά σε προσφυ-
γιά πας, θεία Ανδρονίκη.
Πληροφορητής: Και 'ς σ' ένα εβδομάδα ελογο-
δόθηκα, την Κυριακή εστεφανώθα.
- Ερευνητής:* Εκεί 'κ' είχε θα ταιριάζ' ο χαρακτήρας
ή όχι. Είπεν α' η μάννα και ο πατέρας σ', εκό-
πεν.
Πληροφορητής: Λίγο πέει με τον γάμο σ', τον
γάμο άμον έθιμο. Πώς είχετε οι Κιόλκιοηδες
την... τον γάμο, πώς 'ίνουτον;
Πληροφορητής: Εποίνανε χορόν, τραπέζα, με-
ζέδες, χορόντας, εστόλιζαν τη νύφεν.
Ερευνητής: Εθήμιζάν ατην και λοιπά όλα ατά
τα...
Πληροφορητής: Παλαιά έθιμα.
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ατώρα, θεία Ανδρο-
νίκη, άτσ' ασ' 'ς ση ζωή σ' 'ς σο Σβορώνο, 'ς
σο Κουρκούρ. Με ντό ασχολήθες. Έσ'νε ε-
μπόρου κόρη λες και...
Πληροφορητής: Κια καπνά εποίναμε. Ή σο
Κουρκούρ καπνά και σιτάρα εποίναμε.
Ερευνητής: Εθέλεσες 'κ' εθέλεσες, έμαθες τη γε-
ωργία.
Πληροφορητής: Κια βέβαια θέλτς 'κί θέλτς, έμα-
θάμε τη γεωργία. Αλλά ας έζηνε και ας έτον.
Ερευνητής: Ναι σωστά.
Πληροφορητής: Ας έζηνε, και έτον γεωργία ας
έτον. Ατόσον καλός που έτονε νε γεωργία
εφαίνουτον 'ς σ' ομμάτα σ' νε εμπόριο νε τί-
ποτα. Όσον επόρ'νες, εδούλευες. Όσον
επόρ'να, εδούλευα. Επέρασα καλά με τον
άντρα μ', ας λέγω σε. Φτωχός έτον ασ' τ' επή-
ραν τονε, φτωχός. Έναν κρεβατόπον πα 'κ'
είχεν, αλλά έτονε νοικοκύρτς, εργατικός. Έξε-
ρεν τη δουλείαν ατ', 'ς σον κόσμον έτον αγα-
πητός, φιλότιμος. Όλα τα καλά, όλα τα
χαρίσματα είχε.
Ερευνητής: Ποίος εμάζ' τον ασ' ζ'σα παιδιά σ';
Πληροφορητής: Ας 'ς σα παιδιά μ' ο Νάκον
εμοιάζέν ατον.
Ερευνητής: Ο Νάκος... και το ήρεμο το βλέμμα
που είχε...
Πληροφορητής: Ο Νάκον εμοιάζέν ατον, ο Νά-
κον και η Βικτωρία.
Ερευνητής: Και η Βικτωρία. Άτσ' θυμάσαι τίποτε
ας' 'ς σο σχολείο σ', κανένα τραγουδάκι της
εποχής εκείνης, τίποτε τραγούδα; Τίποτε
ποιήματα, κάτ' άτσ'...
Πληροφορητής: Αϊκα 'κί θυμούμαι, αλλά τραγω-
δίας ποντιακά πόσα εξέρω.
Ερευνητής: Ατώρα όσον πάμε τελούνταν και τα
τραγωδίας, τραγωδίας πα 'κ' έχομε, τα νέα 'κ'
εξέρ'νε και ποντιακά.
Πληροφορητής: Ατώρα 'α 'φτας με και τρα-
γωδώ;
Ερευνητής: Ά 'φτάγω σε κι 'α λες με έναν τρα-
γούδ'.

Πληροφορητής: Λέγω σε τουρκικό τραγούδι;
Ερευνητής: Τουρκικόν τραγωδία πα πέξι με. Δη-
 λαδή επέρασαν οι Τούρκ' και εμαθάνετε και
 τουρκικά, για πέξι με.
Πληροφορητής: Πως 'κ' εξέρω, τουρκικά πα
 εξέρω να μιλώ εγώ τσατ πατ.
Ερευνητής: Εξέρτς, γιατί εζήνετε με Τούρκ'ς.
Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς σην Κωνσταντινού-
 πολη και (εδώ το γέλιο υπερκαλύπτει τη
 συνομιλία και δεν ακούγεται καθαρά ο διά-
 λογος).
Ερευνητής: Ά λες με κανέναν; Για την ιστορία
 ατό...
Πληροφορητής: Ντ' 'α λέγω σε;
Ερευνητής: Ποίο θυμάσαι, έναν τουρκικό τρα-
 γούδ' που έλεε την εποχή εκείνη.
Πληροφορητής: Ας θυμηθώ λίγο για να σε πω.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ατό τη εξορίας την τραγωδιάν
 'α λέγω σε 'κ' έρ'ται 'ς σο νου μ' ατώρα. Πως
 εξήγκανέ μας 'ς σην εξορία και 'α πέναμ' εκεί,
 εκάτσεν είνας γαρή και είπεν έναν τραγωδία.
 Ατώρα 'κ' εθυμέθα το πώς έν', ενέσπαλα πώς
 έν'.
Ερευνητής: Περιμένω, αν θυμάσαι...μωρά ποία
 έλεετε...
Πληροφορητής: Τδουτσούκ. Μωρά τουρκικά;
Ερευνητής: Όχι, μωρά όταν έστουν και ετρα-
 γούδ'νετε.
Πληροφορητής: Εκείνα; (Γελάει).
Ερευνητής: Εκείνα πέξι. Η μνήμη επανέρχεται
 και πας 'ς σα παλαιά, 'ς σα παιδικά.
Πληροφορητής: Χάσον α', ατώρα 'ς σο νου μ' 'κ'
 έρ'ται.
Ερευνητής: 'Κ' έρ'ται, ωραία. Τίποτα άλλο, θεία
 Ανδρονίκη, άτσ' να θυμάσαι ασ' 'ς σην πα-
 τρίδα;
Πληροφορητής: Ντ' α' 'α θυμούμαι άλλο...
Ερευνητής: Τίποτε άλλο, κανένα ήθη και έθιμα
 και λοιπά. Α, 'α ρωτώ σε κάτ'. Αν τίποτε έξις
 φυλαγμένο πατρίδας ενθύμιο τη μάνας -ι-σ',
 τη πατέρας-ι-σ', που έν' από το Κιόλκιοϊ.
Πληροφορητής: Έχω ένα σιντόν, αλλά μέρκεσ'
 έν' άτσαπα.
Ερευνητής: Α, θεία Ανδρονίκη, 'α 'φταγω σε έναν
 πρόταση, γράφκεται. Εμείς 'α 'φτάμε Λαο-
 γραφικό Μουσείο, δηλαδή έχομε έτοιμο το
 κτήριο. Ά βάλομε, ζητούμε αϊκα για να
 βάλομ' ατα 'ς σο Μουσείο. Με το όνομα, οι-
 κογένεια ας πούμε Ανδρονίκης, αν έν' τη
 μάνας -ι- σ', 'α βάλομε τη μάνας -ι-σ'.
Πληροφορητής: Τη μάνας -ι -μ' η προίκα έν' και
 εδέκεν α' εμέν πα.

Ερευνητής: Εδέκεν α' κι εσέν. Τη μάνα σ' έλεγάν
 Παπαδοπούλου μαρία.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ξεδπέδ 'α βάλομε το γένος και πε-
 ριοχή Κιόλκιοϊ.
Πληροφορητής: Το Ξεδπέδ 'έτονε.
Ερευνητής: Προσονείδ, έστω για να θυμούνταν
 ατσ', βάλομ' ατσ' για να θυμούνταν ατ'ς.
Πληροφορητής: Α, βάλεν α'.
Ερευνητής: Το σιντόν πώς έν', θεία Ανδρονίκη;
Πληροφορητής: Το σιντόν έλεγάν α' τδίζμελί
 τδαρτσάφ'.
Ερευνητής: Τδίζμελί τδαρτσάφ', α! αϊκον 'κ' ηύ-
 ραμε. Αχ, θεία Ανδρονίκη, εσυγκίνησές με. Ά
 δις μας α', διότι εκεί απέσ',αν βάλτς α'...
Πληροφορητής: Όταν 'α ευρίκ' α'. Ατώρα μέρ-
 κεσ' έν' πιλέ χαπάρ' 'κ' έχω.
Ερευνητής: Καλά. Ά ευρίκ'ς α', 'α δις μας α'.
 Διότι εμείς καλά. Εμείς πα αργίζομε κάμποσα
 μήνας. Ατώρα μίαν μαζεύομε. Πάμε, λέμε, αν
 έξις κανέναν. Ηύραμε πολλά πράματα. Η
 Θεία Μαρία η Τερζή ολόκληρο χαλί 'α δι' μας.
 Η μάναν ατ'ς είχεν α'. Αλλά αϊκο, άκουγα και
 τη μάνα μ' να έλεεν τδίζμελί και...
Πληροφορητής: Τδίζμελί τδαρτσάφ'η μάνα μ'
 είχεν α' 'ς σην προίκαν ατ'ς και εδέκεν α' εμέν
 προίκα.
Ερευνητής: Ααα!!
Πληροφορητής: Εγώ πα εμεταχειρίστα το ολί-
 γον καιρόν και επεκεί...
Ερευνητής: Δηλαδή το πότε έν' περίπου; Η μάνα
 σ' επάντρεψε το 1890 ή το 1880;
Πληροφορητής: Κια ντό χαπάρ' έχω!
Ερευνητής: Εσύ ποίο μωρό έσ'νε;
Πληροφορητής: Εγώ έμ'νε... πρώτον έτον ένα
 δεύτερον και τρίτεσσα έμ'νε εγώ.
Ερευνητής: Δηλαδή αρχές, τέλος του 1890 έν'
 ατό η προίκα. Όλα και η περιοχή ωραία
 Κιόλκιοϊ, Χαψάμανα. Ά βάλομ' α' άτσ' για να
 μπαίν' 'ς σην ιστορία. Πάρα πολλά εσυγκι-
 νέθα. Ευχαριστώ εκ των προτέρων. Αλλά θέ-
 λω να λέγω σε μήπως έξις και φωτογραφίας...
Πληροφορητής: Φωτογραφίας...
Ερευνητής: Εκείνης της εποχής να ελέπομε την
 ενδυμασία σου και λοιπά.
Πληροφορητής: Τ' εμόν κορίτσ' ενδυμασίαν;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Έχω έναν φωτογραφίαν ας δε-
 ξείζω σ' α'.
Ερευνητής: Καλά, περίμενον. Και τίποτα άλλο,
 άτσ' ζουπούνας, ζωνάρ'.
Πληροφορητής: Ζουπούνας πα είχα και εχάλασ'
 ατα και ζωνάρα πα είχακαι εχάλασ' ατα. Το

ζωνάρ' -ι-μ' εδέκ' ατο 'ς σην εκκλησία 'ς σον
Αρωνά.
Ερευνητής: Α αα... Κανένα άτσ' κανέναν
πακίρ...
Πληροφορητής: Έχω τη μάνα μ' και τον πατέρα
μ'...
Ερευνητής: Α, ωραία ενδυμασία, μπορούμε να
παίρομε και να εμφανίζομε. 'Κ' 'α παίρομε το
ίδιο. Όταν θέλομε, παίρομε, εμφανίζομε και
βάλομ' α'... 'α έχομε το εμφανισμένο.
Πληροφορητής: Εγώ πα έχω κορίτσ'.
Ερευνητής: Κορίτσι' πα έξις φωτογραφία. Άλλο
τίποτε πακίρ';
Πληροφορητής: Πακίρ; Παλαιά πακίρα έχω,

αλλά προίκαν, όταν παντρεύτηκα, εδώρτσαν
ατα.
Ερευνητής: Α, αδά είναι, εγώ θέλω πατρίδας.
Πληροφορητής: Όχι, πατρίδας 'κ' είναι.
Ερευνητής: Λοιπόν, το τραγούδ' ατώρα 'κ' εθυ-
μέθες α'...
Πληροφορητής: (Τραγουδάει το τουρκικό τρα-
γούδι)... Εξέρω, αλλά ανέσπαλ' ατο.
Ερευνητής: Ωραία, ατά το είπες τι θα πούν ελ-
ληνικά;
Πληροφορητής: Ατά, μακριά κορίτσ' 'κί 'α δις,
χάται, χάται...
Ερευνητής: Λοιπόν, θεία Ανδρονίκη, χίλια ευχα-
ριστώ.

Λεξιλόγιο

'α = θα, φεύγει το θ και μπαίνει απόστροφος.
'δεν = τίποτε, τι + ουδέν > τιδέν > 'δεν
α' = ατό, ατό > α' = αυτό
αλιδβεριδ', το = δοσοληψία, λ. τ. alışveriş.
Αντάφλος, ο, = κουνιάδος, άντρας+αδελφός > αντράδελφος > αντράλφος.
απάνκεκά, τοπικό επίρ. = κατά κει πάνω.
αποπέσ', τοπικ. επίρ. = από μέσα.
αποφκακιάν', τοπκ. επίρ. = από πάνω.
αρνομάλλα, τα = τα πρώτα μαλλιά της κουράς των προβάτων.
αρτούκ, ποσοτ. επίρ. = πλέον, πια, αρκετά.
ασ' 'ς σον λόγον ατουνε 'κ' εξέβα = υπάκουσα, ιδιωτισμός.
αστά = στάσου.
ατουκά, τοπικ. επίρ. = εδώ κοντά.
άτσαπα, ερωτ. μόριο = άραγε, λ. τ. acaba.
αυλαγού, η = μικρό χωράφι στ όρια του χωριού.
αχάντ', το = αγκάθι, αρχαία άκανθος.
γιαϊλέ, η = βοσκοτόπι, λ. τ. yayla.
γιοχούλα = το μαλλί της δεύτερης κουράς των προβάτων.
γομάτ'κο, το = γεμάτο.
γούλα, η = ο λαιμός, λ. λ. gula.
εγιαϊλεύαμε = πηγαίναμε στα βοσκοτόπια, λ. τ., yayla.
εγούζεψα, θύμωσα, γουζεύω = θυμώνω, λ. τ. kizmak.
εγούρευεν= έστρωνε τραπέζι, γουρεύω = στρώνω τραπέζι, τακτοποιώ, λ. τ. kurmak.
εθέρεσαν = νόμισαν, εθερώ = νομίζω.
έκαμνε = κουραζόζαν, προσπαθούσε, κάμνω, αρχ. = κουράζομαι.
εκέκα, τοπικ. επίρ. = εκεί κοντά.
εκιαπέσ', τοπικ. επίρ. = εκεί μέσα.
ελάσκουμενες = τριγυρίζαμε, λάσκουμαι, ομηρ. Ηλάσκω = γυρίζω από δω και από κει, περιφέρομαι.
εμάζ = μοιάζει, εμάζω = μοιάζω.
ενέσπαλα = ξέχασα, ανασπάλω = ξεχνώ, αρχ. ανασφάλλω.
εντώκε = χτύπησε, αρχ. ενδίδω.
επαρλάευαν = λαμποκοπούσαν, λ. τ. parlaklaşmak.
εποίναν = έκαναν, αρχ. ποιώ.

ερέχταμ' α' = μας άρεσε, ερέχκουμαι = μου άρέσει κάτι πάρα πολύ, αρχ. ορέγομαι.
 έρουζαν = έπεφταν, ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή.
 εταβερίουτον = αναποδογύριζε, τεβιρεύκουμαι = αναποδογυρίζω, λ. τ. devirmek.
 εταγούτευάμ' = σκορπούσαμε, ταγουτεύω = σκορπώ, λ. τ. dagılmak.
 ετσακώθαν = έσπασαν, τσακώνω = σπάζω, λ. ηχοποίητη.
 εφέλεκεν = άφησε, αφελέκω = αφήνω, αρχ. αφήμι.
 ξεγκίντζ, ο = πλούσιος, λ. τ. zengin.
 ζουπούνα, η = πουκάμισο, ποδήρης χιτώνας, λ. τ. zibin.
 ήντσαν, αναφορ. αντ. = όποιος.
 ιβριδτον, το = είδος σπιτικού μακαρονιού, λ. τ. eriste.
 ιδτέ, επιφ. = να που, που λες, τάχα, ορίστε μας, λ. τ. iste.
 κεκά, τοπικ. επίρ. = εκεί κοντά.
 κιουκιούμα, τα = χάλκινες στάμνες, λ. τ. gügüm.
 κόρκια, τα = κουρέλια, λ. αρμ. gorg.
 μεζάρα, τα, = μνήματα, λ. τ. mezar.
 μέρκεσ', τοπικ. επίρ. = κατά πού.
 μάρ', ερωτ. μόριο = μήπως, αρχ. μη + άρα.
 νέτση, κλητ. προσφ. = καλέ.
 ντόσιμον, το χτύπημα, αρχ. ενδίδω.
 ξάι, ποσ. επίρ. = καθόλου, λ. λ. exagion.
 ορτάρα, τα = μάλλινες πλεχτές κάλτσες, λ. ομηρ. αορτήρ.
 όσταν, χρον. σύνδ. = όταν.
 παγκανότα, τα = τουρκικά νομίσματα.
 παϊρα, τα = πλαγιές λόφου, λ. τ. bayır.
 πατίτδα, τα = φασολάκια, λ. τ. patisi.
 πεσπελίμ, τροπ. επίρ. = προφανώς, ίσως, ασφαλώς, λ. τ. besbelli.
 πιλέ, επίρ. = ακόμη και, λ. τ. bile.
 προσονείδ', το, = παρατσούκλι, λ. ομηρ. όνειδος.
 σείτα, χρον. σύνδ. = καθώς, όταν, είς + όταν > σόταν > σείτα.
 σερκί, η = έκθεση, στοίβα πραγμάτων απλωμένη σε πάγκο, λ. τ. sergin.
 σερμιγιά, η = χρηματικό κεφάλαιο για εμπορική επιχείρηση, λ. τ. sermaya.
 σιλέγα, αντν. = τι λόγής.
 σάτα, σατίρ, = καναπές, λ. τ. sedir.
 τ' εμέτερον, κτητ. αντ. = το δικό μας.
 τ' εσέτερον, κτητ. αντ. = το δικό σας.
 τα μέσα μ', = η μέση μου, πόνος στη μέση μου.
 τεπελί' = είδος καπέλου με φούντα, λ. τ. tepe = λόφος, κορυφή.
 τρανέσσα, η = η μεγάλη.
 τδαβτάρα, τα = η σίκαλη, λ. τ. çardar.
 τδαρτδάρ' = κάλυμα παπλώματος, κεφαλής, λ. τ. çarşaf.
 τδιζία = γραμμές, ρίγες, λ. τ. çizgi.
 τδιζμελί, επίθ. = ριγέ, με ρίγες, λ. τ. çizgi.
 φυλλωτά, τα = είδος πίτας με προψημένα φύλλα.
 Χαμιεντλούσα, η = κάτοικος του Χαμιντιέ.
 χουλάρα, τα = κουτάλια, αρχ. κοχλιάριον.
 χούρτζ', το, χουρτζά = ασκός, πέτσινο δισάκι σε σέλα αλόγου, λ. τ. hurç.
 χοδάρ', το = κομπόστα από ξερά φρούτα, λ. τ. hoşaf.
 χτήνα, τα, = αγελάδες.

Σχόλια

Επήεν εκάτσε κα'.

Ένα από τα παράξενα έθιμα του γάμου. Σε περίπτωση που ο αρραβωνιασμένος γαμπρός έδειχνε σημάδια ότι μετάνιωσε για τον αρραβώνα, η νύφη μπορούσε, αν ήταν τολμηρή, να πάει στο σπίτι του γαμπρού και να πει ήρθα. Σε καμιά περίπτωση δεν την έδιωχναν και πάντα ακολουθούσε ο γάμος.

Σαμή Μπέης

Είχε τη διοίκηση στις περιοχές Φάτσας, Κοτυώρων, Μεσουδιέ, Ρεσαδιέ. Υποστήριζε την ειρηνική συνύπαρξη Ελλήνων και Τούρκων. Είχε στην υπηρεσία του πολλούς Έλληνες, λογιστής του ήταν ο Λάζαρος Σπανίδης.

Το 1919 ένας Τούρκος βουλευτής πήγε στη Μεσουδιέ για να κηρύξει τη γενοκτονία των Ελλήνων. Συγκέντρωσε στην κεντρική πλατεία τους Έλληνες και τους είπε πως έχουν δυο επιλογές ή να εξισλαμιστούν όλοι ή να δεχτούν σαν πατριάρχη τον συνεργάτη των Τούρκων Παπαευθύμ'. Ο Κεμάλ με όργανο τον Παπαευθύμ' ήθελε να ελέγχει το ποίμνιο και να καταργήσει τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Οι Πόντιοι απέρριψαν τις προτάσεις του και τότε ο βουλευτής κήρυξε τη γενοκτονία εναντίον των Ελλήνων.

Ο Σαμή μπέης τον κάλεσε και του υπενθύμισε ότι χάρη στους Έλληνες εκλέχτηκε βουλευτής και τον έδιωξε. Ο Σαμή μπέης έγινε ο προστάτης τους από το μένος των φανατικών Κεμαλικών. Από το 1919 ως το 1922 με ανθρώπους του ειδοποιούσε τους Έλληνες από τις παγίδες που έστηναν οι Τούρκοι. Χάρη σε αυτόν δεν υπήρξαν θύματα και βιαιοπραγίες στην περιοχή της Μελανθίας. Οι μεν Τούρκοι τον χαρακτήριζαν ως «Μητροπολίτη των Ρωμιών», οι δε Έλληνες «Άγιο». Όταν έγινε η ανταλλαγή οι άνθρωποί του συνόδεψαν τους Μελετλήδες ως τα πλοία στην Ορντού για να φτάσουν με ασφάλεια. Η τελευταία του επιθυμία ήταν να επισκεφτεί ο γιος του τους Μελετλήδες στην Ελλάδα, τη νέα τους πατρίδα. Πράγματι ο γιος του επισκέφτηκε τα χωριά που εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες πριν περίπου 45 χρόνια. Οι απόγονοί τους τον υποδέχτηκαν με μεγάλη συγκίνηση.

Ορωμαίος

Ο όρος Ρωμαίος ή Ορωμαίος για τους Πόντιους, σήμαινε τον πολίτη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και στη συνέχεια του Βυζαντίου. Ήταν προσδιορισμός του υπηκόου, όχι εθνικός. Αυτό συνέβη, επειδή την εποχή των διωγμών ο όρος Έλληνας είχε ταυτιστεί με την ειδωλολατρία.

Τοπάλ Οσμάν

Ο φοβερός και τρομερός διώκτης των Ποντίων, με την αιμοβόρα δράση σου. Έχει μείνει στην ιστορία ως ο σφαγέας των Ποντίων και η ύαινα του Πόντου. Ήταν ένας Λαζός από την Κερασούντα, βαρκάρης το επάγγελμα και έγινε το δεξι χέρι του Κεμάλ. Συγκρότησε σώματα άτακτων και ανέλαβε να εξοντώσει το ποντιακό στοιχείο από την περιοχή.

Οσένιτσα

Το 1927 άλλαξε η ονομασία του χωριού και έγινε Σιδηρόνερο. Βρίσκεται στον νομό Δράμας στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις πού γεννήθηκες, πότε και πως, όλα. Σ' ακούω.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στο Κιόλκιοϊ.

Ερευνητής: Στο Κιόλκιοϊ. Πότε; το 1900...

Πληροφορητής: Το 1900 ή '11 ή το '12.

Ερευνητής: Θυμάσαι το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Πώς δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Θυμάσαι, έτσι θέλω λίγο να μου πεις.

Πληροφορητής: Τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Βλέπω ότι συγκινείσαι.

Πληροφορητής: Ζούσαμε καλά.

Ερευνητής: Όχι, πώς ήταν το χωριό σας, το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Το χωριό μας;

Άλλος πληροφορητής: Κωμόπολη ήτανε.

Ερευνητής: Κωμόπολη.

Πληροφορητής: Είχαμε καλή αγορά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ε, με τους Τούρκους καλά τα πηγαίναμε τότε. όταν ήμουν... ύστερα το χωριό... ε-μείς ήμασταν μέσα στον μαχαλά.

Ερευνητής: Α.

Πληροφορητής: Δίπλα μας ήταν οι Θανασογλάντ, παρακάτω από μας ήταν οι...

Ερευνητής: Οι Χατζηγιαννάντ;

Πληροφορητής: Οι Χατζηγιαννάντ' από δω μριά και από δω μεριά ήταν το σόι του κουμπάρου μου του Ζαχαρία, πώς τους λένε;
Άλλος πληροφορητής: Ψωμάδης.
Ερευνητής: Ψωμαδαίοι.
Πληροφορητής: Και εμείς ήμασταν σχεδόν στη μέση. Γείτονές μας ήταν ο Χάιτας και η οικογένεια του Κώστα... πώς τους έλεγαν;
Άλλος πληροφορητής: Τουφανάντ'.
Ερευνητής: Τουφανάντ'.
Πληροφορητής: Ο Τουφανάντς, ο Χάιτας και παρακάτω ήτανε ο Σωκράτης, τα επίθετά τους τα ξέχασα.
Ερευνητής: Εσάς πώς σας έλεγαν;
Πληροφορητής: Ξεδπεσάντ'.
Ερευνητής: Ξεδπεσάντ'.
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος το επίθετο.
Ερευνητής: Παπαδόπουλος το επίθετο. Πώς θυμάσαι το χωριό, πόσο μεγάλο ήταν, ήταν κωμόπολη;
Πληροφορητής: Κάμποσο ήτανε, κάμποσο, απ' όσο θυμάμαι κάμποσο ήτανε.
Ερευνητής: Το σχολείο σας πόσες τάξεις είχε;
Πληροφορητής: Το σχολείο μας... Πρώτη, Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη,... σχεδόν όλες τις τάξεις είχε.
Ερευνητής: Όλο το δημοτικό.
Πληροφορητής: Όλον το δημοτικό είχε.
Ερευνητής: Είχε δηλαδή, αφού είπες κωμόπολη ήτανε, είχε πολύ...
Πληροφορητής: Όλο το δημοτικό ήτανε. Μόνον δεν μπόρεσα να σπουδάσω στο σχολείο. Το δημοτικό μόνον τέλειωσα.
Ερευνητής: Από την Ορντού πόσον μακριά ήτανε;
Πληροφορητής: Από την Ορντού ο πατέρας μου το έκοβε σε οκτώ ώρες, οι άλλοι έκαναν μια μέρα. Ο πατέρας μου είχε ένα ξεχωριστά καλό άλογο. Το είχε μόνον να το καβαλάει, είχε δερμάτινους σάκους πάνω του, αλλά δεν έβαζε τίποτε μέσα.
Άλλος πληροφορητής: Σαν δισάκι.
Πληροφορητής: Σαν δισάκι αλλά εκείνο το έλεγαν χούρτζ, χαλί ήτανε. Εκείνο το έβαζε πάνω και καβαλούσε το άλογο. Σε οκτώ ώρες τον έκανε τον δρόμο.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τον δρόμο για την Ορντού.
Ερευνητής: Η εκκλησία σουν ποίο έτονε;
Πληροφορητής: Η εκκλησία μας ήτανε δίπλα στο σχολείο.
Ερευνητής: Ποιον άγιο είχατε;
Πληροφορητής: Η εκκλησία μας;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αυτό δεν το θυμάμαι.
Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος; Δεν θυμάσαι. Μια εκκλησία μόνον είχατε;
Πληροφορητής: Μια εκκλησία είχαμε. Στου Θανάσoglου κοντά ήτανε.
Ερευνητής: Στου Θανάσoglου. Του Θανάσoglου το σπίτι ήτανε στην πλατεία;
Πληροφορητής: Όχι, κοντά στην εκκλησία ήτανε

ψηλά, ψηλά. Το δικό μας το σπίτι ήταν πιο κοντά στην αγορά. Το δικό τους ήταν πιο ψηλά, πιο μακριά.
Ερευνητής: Πιο ψηλά. Όταν λες αγορά, τι είδους εμπόριο γινότανε;
Πληροφορητής: Απ' όλα τα καλά. Απ' όλα τα καλά. Ό,τι ήθελες. Υπήρχε ό, τι τραβούσε η ψυχή σου.
Ερευνητής: Μαγαζιά ή...
Πληροφορητής: Και μαγαζιά και πάγκοι με εμπορεύματα, εύρισκες όλα τα αγαθά. Ο καθένας είχε από ένα και δυο μαγαζιά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Αυτοί οι δικοί σας οι Χατζηγιαννάνδες σχεδόν τρία μαγαζιά είχανε, όχι ένα και δύο, τρία μαγαζιά κρατούσαν.
Ερευνητής: Αλλά οι Θαλασογλάντ' ήταν πιο πλούσιοι.
Πληροφορητής: Ε, εκείνοι βρήκαν λίρες.
Ερευνητής: Α, βρήκανε λίρες (γελάει δυνατά) γι' αυτό...
Πληροφορητής: Ο Θανάσoglης βρήκε λίρες.
Ερευνητής: Ο γέρος;
Πληροφορητής: Ο γέρος, ναι.
Ερευνητής: Για πες μου, ό,τι θυμάσαι πες τα μου.
Πληροφορητής: Ο γέρος ο Θανάσoglης βρήκε λίρες.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Της γιαγιάς νου ο πατέρας ήταν παπά και πήγε τον ρώτησε τι να κάνει τις λίρες που βρήκε. Και του είπε ο παπάς, της γιαγιάς μου ο πατέρας, βρήκες το τυχερό σου. Κάνε κάνα δυο καλά στον κόσμο και να τις κρατήσεις. Κάνε ό, τι καλό μπορείς και κράτα τα.
Ερευνητής: Καλά, πού τις βρήκε τις λίρες;
Πληροφορητής: Δεν ξέρω πού τις βρήκε.
Ερευνητής: Δεν θυμάσαι ούτε τι έλεγαν ούτε πόσες ήταν.
Πληροφορητής: Ούτε και πόσες ήταν θυμάμαι.
Ερευνητής: Α.
Πληροφορητής: Και από κει πλουτίσανε.
Ερευνητής: Πλουτίσανε με τις λίρες.
Πληροφορητής: Μετά πλουτίσανε.
Ερευνητής: Όταν λες, ήτανε πλούσιοι, επειδή ακούω πολλά...
Πληροφορητής: Είχανε πολλά μαγαζιά, το σπίτι τους ήτανε καλό και...
Ερευνητής: Τι πουλούσαν στα μαγαζιά τους;
Πληροφορητής: Οι Θανάσoglάντ' υφάσματα.
Ερευνητής: Υφάσματα, υφασματέμποροι.
Πληροφορητής: Υφάσματα, υφάσματα.
Ερευνητής: Λέτε ότι το εμπόριο που γινότανε, επειδή άκουσα και από άλλους...
Πληροφορητής: Πολύ εμπόριο.
Ερευνητής: Πολύ εμπόριο είχε τότε το Κιόλκιοϊ, κλειδί.
Πληροφορητής: Ναι, όπως είπες κλειδί. Ανάμεσα σε Ορντού και Χαμιντιέ αυτό ήτανε, δεν είχε άλλο.
Ερευνητής: Όλα τα χωριά έρχονταν εκεί.
Πληροφορητής: Όλα τα χωριά έρχονταν εκεί, η πε-

ριφέρεια ήταν μεγάλη.
Ερευνητής: Περιφέρεια μεγάλη.
Πληροφορητής: Είχε περιφέρεια, ξέρεις τι περιφέρεια είχε; Πολύ μεγάλη.
Ερευνητής: Εκτός από το εμπόριο, οι περισσότεροι ήτανε έμποροι, τι άλλο έκαναν;
Πληροφορητής: Έκαναν και καλαμπόκια, αλλά λιγοστά πράγματα. Δεν υπήρχαν πολλά χωράφια.
Ερευνητής: Δηλαδή η ζωή σας ήταν αστική ζωή..
Πληροφορητής: Η ζωή μας ήταν αστική. Γενικά η ζωή του Κιόλκιοι ήταν αστική.
Ερευνητής: Όταν λέμε αστική...
Πληροφορητής: Είχαμε και από ένα χωραφάκι κοντά στο χωριό, ένα δύο στρέμματα, αυτό ήταν, δεν υπήρχαν άλλα.
Ερευνητής: Και τι καλλιεργούσατε;
Πληροφορητής: Όλα τα καλά ευδοκιμούσαν, αγγούρια, καλαμπόκια, κολοκύθια, λάχανα, πράσα. Τι να σου πω; Τα πάντα γίνονταν.
Ερευνητής: Αλλά δεν θυμάσαι να είχατε χωράφια και να πηγαίνατε μα τα κάρα σ' αυτά...
Πληροφορητής: Όχι, κάρα δεν υπήρχαν καθόλου.. στο Κιόλκιοι δεν είχαμε καθόλου κάρα...
Ερευνητής: Αγελάδες για να...;
Πληροφορητής: Αγελάδες είχανε, καθένας. Και εμείς είχαμε. Τον χειμώνα τα αλμέγαμε και το καλοκαίρι πηγαίναμε στα βοσκοτόπια.
Ερευνητής: Παίρνατε και τις αγελάδες;
Πληροφορητής: Όχι αγελάδες, πρόβατα είχαμε.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Την αγελάδα την κρατούσαμε για την αρμέγουμε τον χειμώνα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και το καλοκαίρι πηγαίναμε τα πρόβατα σ' ένα άλλο βοσκοτόπι στο Αντούζ. Ο πατέρας μου, ο Χατζηγιάννης, ο Χάτσικας, ο πεθερός του Σωκράτη. Ήταν ένα χωριό που είχε μεγάλα βοσκοτόπια και όσοι πλήρωναν, τα πήγαιναν εκεί. Τα πρόβατα το καλοκαίρι τα είχαμε εκεί, τον χειμώνα τα μοιράζαμε στα χωριά της Φάτσας. Τα μοιράζαμε εδώ, εκεί να ξεχειμωνιάσουν και το καλοκαίρι τα μαζεύαμε πάλι. Σ' εκείνους αρνιά έδιναν, δεν ξέρω τι έδιναν.
Ερευνητής: Και εκεί ακόμα στην κτηνοτροφία εμπόριο έκαναν οι κάτοικοι του Κιόλκιοι.
Πληροφορητής: Αυτό έκαναν. Τα έδιναν στη Φάτσα. Αλλού έδιναν 100 πρόβατα, αλλού 50, 20, 30. Και τα μοίραζαν και το καλοκαίρι τα μάζευε ο πατέρας μου και μετά τα πήγαινε στο βοσκοτόπι. Είχαμε πολλά βοσκοτόπια.
*Άγιασο, Ματούρ', Κεχάτσαϊρί'... άλλο... ένα δεν θυμάμαι πώς το έλεγαν. Τρία βοσκοτόπια θυμάμαι. Αλλά εμείς δεν πηγαίναμε στα δικά μας βοσκοτόπια, επειδή ήταν μικρά, δεν είχαν πολύ βοσκή. Εμείς πάντα πηγαίναμε στο Γεμιδικιάν και σ' ένα άλλο που ήταν δίπλα στην Τάραχτα πηγαίναμε περνούσαμε το καλοκαίρι για βοσκή.
Ερευνητής: Όταν λες, θεία Ανδρονίκη, περνούσατε*

το καλοκαίρι εκεί, δηλαδή είχατε σπίτια χτισμένα εκεί...
Πληροφορητής: Όχι, νοικιάζαμε.
Ερευνητής: Νοικιάζατε.
Πληροφορητής: Του Αντιρί' τα σπίτια νοικιάζαμε.
Ερευνητής: Αα δεν μένατε μέσα..
Πληροφορητής: Μέναμε μέσα και μετά τα δίναμε πίσω.
Ερευνητής: Είχε μεγάλο υψόμετρο, καλό κλίμα και λοιπά.
Πληροφορητής: Καλό κλίμα, είχε ένα ποτάμι που περνούσε από μέσα.
Ερευνητής: Πώς έλεγαν το ποτάμι, θυμάσαι;
Πληροφορητής: Ουλούβαχτ.
Ερευνητής: Ουλούβαχτ το ποτάμι. Εκεί φούρνοι και λοιπά, πόσους μήνες μένατε εκεί;
Πληροφορητής: Το ξέχασα.
Ερευνητής: Το βοσκοτόπι πόσο μακριά ήτανε από το Κιόλκιοι;
Πληροφορητής: Δεν ήταν πολύ μακριά.
Ερευνητής: Πόσες ώρες με το άλογο;
Πληροφορητής: Ίσως να ήτανε καμιά ώρα, δύο ώρες.
Ερευνητής: Αα, κοντά ήτανε. Δηλαδή τα Σαββατοκύριακα ερχόντουσαν οι...
Πληροφορητής: Πως, πως το Σαββατοκύριακο όλα τα χωριά μαζεύονταν και κάνανε αγορά.
Ερευνητής: Όταν λες, πηγαίνατε στο βοσκοτόπι, ερχόταν και ο πατέρας σου μαζί σας ή έμενε στο σπίτι;
Πληροφορητής: Όχι, κάποτε ερχόταν και εκείνος έκανε το εμπόριό του. Μάζευε ζώα. Ο πατέρα μου ήτανε ζωέμπορας.
Ερευνητής: Ζωέμπορας.
Πληροφορητής: Ο θείο μου ήτανε χασάπης. Είχαμε μαγαζί και ζωέμπορας ήτανε και τσαρουχάδικο ήτανε.
Ερευνητής: Τσαρουχάδικο; Τι είναι αυτό;
Πληροφορητής: Φτιάχνανε τσαρούχια και τα πουλούσαν στους Τούρκους.
Τσαρούχια εποίνανε και επούλ'ναν τοι Τούρκ'ς.
Ερευνητής: Α, τα έφταχναν από το δέρμα των ζώων, βυρσοδεψία δηλαδή.
Πληροφορητής: Φορούσαν για τσαρούχια, τα πουλούσαν.
Ερευνητής: Και οι Έλληνες φορούσαν τσαρούχια;
Άλλος πληροφορητής: Όλοι φορούσαν.
Ερευνητής: Οι φτωχοί φορούσαν. Ήτανε η διάκριση ανάμεσα στους φτωχούς. Αν έβλεπες κάποιον με τσαρούχια, έλεγες αυτός είναι φτωχός.
Πληροφορητής: Ναι. Οι δικοί μας δεν φορούσανε, είχανε τη σειρά τους. Ούτε οι Χατζηγιάννηδες φορούσαν ούτε οι Θανασάντ' ούτε ο Χατζηγιώργης φορούσε. Αυτοί είχαν χρήματα. Ήτανε καλά.
Ερευνητής: Μου είπες πως στο σπίτι σας είχατε την αγελάδα, θέλω να μου πεις πώς ήταν τα σπίτια σας.
Πληροφορητής: Πάνω ήταν το σπίτι μας και από κάτω το μαντρί.

Ερευνητής: Α, αυτό ήταν και μύριζε.
Πληροφορητής: Ποτέ δεν μύριζε, αλλά μοσχοβολούσε. Πλέναμε όλα τα σανίδια γύρω γύρω, τα πλέναμε και αστράφτανε. Ντρεπόσουν να πατήσεις μέσα. Τα ξύναμε με τα μαχαίρια, τα κάναμε άσπρα σαν το χιόνι και στρωμένα με χαλιά.
Ερευνητής: Με τα χαλιά. Όταν λες χαλιά τι χαλιά είχατε;
Πληροφορητής: Ανατολής αυτά, περσικά. Ανατολής είχαμε.
Ερευνητής: Ανατολής.
Πληροφορητής: Ε η Τουρκία γεμάτο χαλιά ήτανε.
Ερευνητής: Ωραία χάλια στρωμένα.
Πληροφορητής: Πολύ ωραία.
Ερευνητής: Ναι, καλά τα χαλιά... τι;
Πληροφορητής: Βυσσινιά χαλιά.
Ερευνητής: Α, τα θυμάσαι ακόμα.
Πληροφορητής: Ακόμα τα θυμάμαι. Είχαμε έναν καναπέ στρωμένο έτσι. Είχαμε χωριστά δωμάτια. η μάνα μου, η γιαγιά, η θεία μου και όλα ήταν στρωμένα με χαλιά. Ακόμα και τώρα θυμάμαι πως η μάνα μου μας έβαζε πάνω στον καναπέ και κοιμόμασταν. Στα τα λέγαμε. Εμείς τα λέμε...
Ερευνητής: Καναπέδες.
Πληροφορητής: Καναπέδες.
Ερευνητής: Τις κουρτίνες;
Πληροφορητής: Τις κουρτίνες δεν τις θυμάμαι...
Ερευνητής: Δεν θυμάμαι, αν ήταν μεταξωτές. Όσοι είχαν χρήματα, έστρωναν χαλιά, οι άλλοι, οι φτωχοί θα έστρωναν κάτι άλλο.
Πληροφορητής: Κι οι φτωχοί έστρωναν κουρελούδες, ένα στρώμα από κατσικίσιο μαλλί. Τα ύφαιναν, όπως εμείς αυτά εδώ, τέτοια έστρωναν οι περισσότεροι.
Ερευνητής: Τώρα τι άλλο θυμάσαι από το σπίτι... λουλούδια είχατε; Τώρα βλέπω έχεις πολλά.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Δεν ήτανε στη μόδα τα λουλούδια, ε;
Πληροφορητής: Δεν είχαμε λουλούδια. Τότε ήτανε κατσαρόλες και ταψιά να τρίβουμε. Καζάνια και στάμνες να τρίβουμε και να λάμπουν.
Ερευνητής: Αυτή ήταν τότε η απασχόλησή σας. Η μάνα σου σαν κοριτσάκι σε έβαζε στο εργόχειρο, να πλέκεις, να κεντάς;
Πληροφορητής: Στην Τουρκία μικρή ήμουν, όταν ήρθα εδώ ήμουν 10, 11 χρονών.
Ερευνητής: Δεν θυμάσαι τίποτα.
Πληροφορητής: Εδώ στην Ελλάδα από τότε που ήρθα με τα εργόχειρα είμαι.
Ερευνητής: Άλλο θέλω να μου πεις και τι θυμάσαι και από το...
Πληροφορητής: Η μάνα μου η συγχωρεμένη, η γιαγιά μου γνέθανε μαλλιά από τα πρόβατά μας. Γνέθανε η μάνα μου, η γιαγιά μου και οι θείες μου και έπλεκαν με αρνίσιο μαλλί.
Ερευνητής: Ποια είναι η διαφορά από το αρνίσιο μαλλί...
Πληροφορητής: Με το αρνίσιο μαλλί έπλεκαν μάλλι-

νες κάλτσες.
Άλλος πληροφορητής:
 Το μαλλί από τα αρνιά το έλεγαν αρνομάλλι, από τα πρόβατα που είχαν μακρύ μαλλί, τα έλεγαν γιοχούλια.
Πληροφορητής: Και έκαναν τέτοια και τα πουλούσαν. Με ρίγες ανάμεσα στα χρώματα και τα μοσχοπουλούσαν.
Ερευνητής: Α δηλαδή βιοτεχνία.
Πληροφορητής: Σαν βιοτεχνία.
Ερευνητής: Σαν βιοτεχνία κέρδιζαν πολλά δηλαδή...
Πληροφορητής: Βέβαια, βέβαια.
Ερευνητής: Δηλαδή δεν καθόσασταν καθόλου.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, έπλεκαν, έγνεθαν, έπλεκαν δαντέλες οι μεγάλες, κεντούσανε. Και εγώ είχα ένα κέντημα, αλλά σε ποιον το έδωσα... είχα και κεντημένες παντόφλες. Η συγχωρεμένη η μάνα μου τα κέντησε και όταν παντρεύτηκα...
Ερευνητής: Αυτό μπορούμε να το βρούμε;
Πληροφορητής: Όχι, το έχασα.
Ερευνητής: Κρίμα, κρίμα.
Πληροφορητής: Να έβλεπες τι λογής ήτανε. Κεντημένες παντόφλες, κεντημένα κάδρα, έτσι τα έβαζε η μάνα μου, τα θυμάμαι αυτά.
Ερευνητής: Τα θυμάσαι όλα αυτά.
Πληροφορητής: Τα σταμνιά τα έτριβα καλά να λάμπουν, τα κιουκιούμια, τις κατσαρόλες, τα καζάνια.
Ερευνητής: Δηλαδή αν δεν ήταν καλά τριμμένα, προξενιά δεν γινότανε.
Πληροφορητής: Έτσι ήταν τότε το συνήθειο.
Ερευνητής: Έτσι ήταν το έθιμο κακά τα ψέματα. Και λίγο έτσι για τη ζωή σας μέσα...
Πληροφορητής: Η ζωή μας ήταν πολύ καλή.
Ερευνητής: Πώς ζούσατε, σχετικά με τον σεβασμό.
Πληροφορητής: Σεβασμό είχανε πάρα πολύ. Εμείς 22 κουτάλια ήμασταν μέσα στο σπίτι...
Ερευνητής: 22 κουτάλια...
Πληροφορητής: 22 κουτάλια ήμασταν στο σπίτι μέσα...
Ερευνητής: Πώς ήσασταν, ποντιακά πες τα, θεία...
Πληροφορητής: Πώς ήμασταν; Όλες οι δουλειές ήτανε μοιρασμένες.
Ερευνητής: Όχι, πρώτα πόσα άτομα ζούσατε...
Πληροφορητής: Σου λέω 22 άτομα ήμασταν μέσα στο σπίτι.
Ερευνητής: Ο παππούς...
Πληροφορητής: Ο παππούς μου, η γιαγιά μου, έξι παιδιά εμείς, 2 η θεία μου, ο θείος μου και η θεία μου, η θεία μου η Βαρβάρα, η θεία Ευθυμία, ο θείος Σωκράτης, πολλοί ήμασταν, πώς να τους μετρήσω.
Ερευνητής: Δηλαδή μέσα στο σπίτι, εκτός απόν πατέρα, τη μάνα, τα αδέλφια, τις νύφες και τα παιδιά, υπήρχαν και άλλοι θείοι.
Πληροφορητής: Είχαμε έναν για το μαντρί.
Ερευνητής: Α, αυτός ήταν ο υπάλληλος.
Πληροφορητής: Ναι. Αυτός ήταν υπάλληλος και μας κουβαλούσε και νερό. Οι βρύσες μακριά ήτανε.

Ερευνητής: Μακριά ήτανε.
Πληροφορητής: Στα σπίτια μέσα δεν είχαμε.
Ερευνητής: Έλληνες ήταν;
Πληροφορητής: Όχι, Τούρκος ήτανε.
Ερευνητής: Και αυτόν τον είχατε για τις δουλειές.
Πληροφορητής: Είχανε πολλοί, όχι μόνον εμείς.
Ερευνητής: Καλά. Τον σεβασμό που λες τώρα...
Πληροφορητής: Αυτοί, Νίκη...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν σου λέγω ψέματα, ποτέ δεν γίνονταν καβγάδες μέσα στο σπίτι μας. Η γιαγιά μου έκανε τις πίτες, καλαμποκίσιο ψωμί τρώγαμε. Η γιαγιά μου έκανε τις πίτες, δεν ανακατευόταν κανείς. Η μάνα μου, η συγχωρεμένη, ήταν η μεγάλη συνнуφάδα, μαγείρευε. Το φαγητό θα το έκανε η μάνα μου, η μεγάλη. Η θεία μου θα έστρωνε τα τραπέζια και θα τάιζε. Τρία τραπέζια έστρωνε.
Ερευνητής: Για να τρώτε.
Πληροφορητής: Πρώτα τάιζε τα μικρά τα μωρά, ύστερα οι άντρες, ύστερα οι γυναίκες, τελευταία οι γυναίκες. Και οι άλλ' οι θείες μου θα σκουπίζανε. Σκούπιζαν, σφουγγάριζαν, έπλυναν τα πιάτα. Όλες μοιρασμένες ήταν οι δουλειές και κανείς δεν μιλούσε.
Ερευνητής: Δεν υπήρχε, θεία Ανδρονίκη, γιατί δεν κάνεις εσύ αυτό και εγώ θα το κάνω.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, μοιρασμένα ήτανε.
Ερευνητής: Μοιρασμένες ήταν οι δουλειές.
Πληροφορητής: Όλοι ήξεραν τη δουλειά τους. Ο καθένας ήξερε τη δουλειά που θα έκανε.
Ερευνητής: Και αγαπημένοι όλοι.
Πληροφορητής: Αγαπημένοι. Στην Τουρκία ήμασταν 22 κουτάλια, στην Ελλάδα όταν ήρθαμε, μειναμε 18. Δεκαοχτώ άτομα ήρθαμε. Πήγαμε στην Παλαιά Ελλάδα σ' ένα σπίτι μέσα ξανά.
Ερευνητής: Πράγματα που δεν γίνονται τώρα, θεία Ανδρονίκη, ωω παπαπα.
Πληροφορητής: Σου λέω, όλα αυτά τα γνωρίζω.
Ερευνητής: Γύρω από το θέμα... τη θρησκεία, πώς ήτανε;
Πληροφορητής: Η θρησκεία... ουουουχι... Η γιαγιά μου ξέρεις τι μας έκανε; Το βράδυ θα μαγείρευαν. Η μάνα μου, η συγχωρεμένη, μαγείρευε. Η θεία μου και η γιαγιά μου έκαναν τις πίτες...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η μάνα μου θα μαγείρευε. Μαγείρευε μια κατσαρόλα σαρμάδες Σάββατο το βράδυ.
Ερευνητής: Με το μαύρο το λάχανο.
Πληροφορητής: Με το μαύρον το λάχανο. Μια κατσαρόλα σουρβά, μια κατσαρόλα γιαχνί πατάτες και κάποιο άλλο φαγητό. Ή μακαρόνια ή πίτες, όλα αυτά. Όλα ήταν έτοιμα και το πρωί θα έστρωναν τα τραπέζια.
Ερευνητής: Επειδή ήταν Κυριακή.
Πληροφορητής: Ναι, επειδή ήταν Κυριακή. Θα πήγαιναν στην εκκλησία και ύστερα έρχονταν, έστρωναν το τραπέζι και έτρωγαν. Το φαί έτοιμο.

Ερευνητής: Έτοιμο μμμ. Δηλαδή Κυριακή ημέρα δουλειά τίποτε...
Πληροφορητής: Όχι, όχι, ο παπάς έλεγε ούτε καν να χτενίζονται.
Ερευνητής: Α τόσο πολύ.
Πληροφορητής: Ούτε χτένισα έλεγε.
Ερευνητής: Και πώς έτσι αχτένιστοι θα πήγαιναν στην εκκλησία;
Πληροφορητής: Όχι, θέλω να πω τόσο η θρησκεία ήτανε...
Ερευνητής: Τόσο θρησκεία αυστηρή.
Πληροφορητής: Τόσο αυστηρή ήτανε. Χτενίζονταν, όχι πως δεν χτενίζονταν.
Ερευνητής: Ναι αλλά Κυριακή ημέρα καθισιό δηλαδή.
Πληροφορητής: Όλοι καθισιό.
Ερευνητής: Στις νηστείες;
Πληροφορητής: Όλες τις νηστείες, άντρες και γυναίκες.
Ερευνητής: Α, όλοι. Εσείς τα παιδιά αν κάνατε...
Πληροφορητής: Όχι, τίποτε, όλοι, όλοι. Τα ξερά τα κολογκύθια και τα φασολάκια και κάναμε την κομπόστα από ξερά φρούτα. Είχαμε πολλά φρούτα εμείς στο Κιόλκιοϊ. Πάρα πολλά φρούτα ήτανε. Πολλά φρούτα υπήρχαν, πάρα πολλά σου λέω.
Ερευνητής: Τι φρούτα θυμάσαι;
Πληροφορητής: Μήλα, αχλάδια, δαμάσκηνα, κορόμηλα, κεράσια, τα πάντα.
Ερευνητής: Δηλαδή το Κιόλκιοϊ δεν ήτανε σε βουνό απάνω.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Υψόμετρο μεγάλο δεν είχε.
Άλλος πληροφορητής: Υψόμετρο δεν είχε, είχε πεδιάδα.
Ερευνητής: Πεδιάδα είχε.
Πληροφορητής: Πεδιάδα.
Άλλος πληροφορητής (παρεμβαίνει, αλλά δεν μιλάει καθαρά και δεν τον καταλαβαίνουμε).
Πληροφορητής: Εμένα αν με ρωτάς και στου Χατζηγιάννη το σπίτι... Οι Χατζηγιαννάντ' είχαν δύο σπίτια, στο ένα καθόταν ο παππούς και στο άλλο κάθονταν η πεθερά σου.
Ερευνητής: Ναι. Γιατί αυτοί είχανε δύο, θεία Ανδρονίκη;
Πληροφορητής: Ίσως χώρισαν και είχανε δύο.
Ερευνητής: Α.
Πληροφορητής: Τη Δέσποινας ο πατέρας άφησε και έκανε δύο. Από του παππού του το σπίτι αποκάτω, όταν περνούσες και θα πήγαινες στην Ορντού, όλο στη σειρά απίδια ήτανε. Όλο στη σειρά.
Ερευνητής: Τσιράντσα, έκαναν πολλά ξερά φρούτα, γι' αυτό το έλεγαν τσιράντσα;
Πληροφορητής: Ίσως γι' αυτό το έλεγαν. Ύστερα όταν πηγαίναμε στην αστυνομία, όλο αχλάδια, απίδια ήταν.
Ερευνητής: Α, τα θυμάσαι αυτά.
Πληροφορητής: Όταν πηγαίναμε, όταν θα περνούσαμε από τα μνήματα, απ' τη μια μεριά ήτανε τα τουρκικά μνήματα, απ' την άλλη μεριά ο δημόσιος

δρόμος. Και απ' τις δυο μεριές γεμάτο με απίδια.
 Πηγαίναμε και παίρναμε και οι Τούρκοι δεν μας έλεγαν τίποτε. Τίποτε δεν μας έλεγαν.
Ερευνητής: Ραντίσματα τέτοια, τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι, από τέτοια χαμπάρι δεν είχαμε.
Άλλος πληροφορητής: Όχι, τέτοια δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Ούτε σκουλήκιαζαν ούτε τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι, όχι, από τέτοια δεν ξέραμε.
Ερευνητής: Ο τόπος...
Πληροφορητής: Ύστερα έβγαينا πάνω στο Τσορμί και πηγαίναμε στου Γιοσμά Μπέη το σπίτι πάνω. Βγαίναμε από την αγορά και πηγαίναμε στον δρόμο για τη Χαμιτιέ. Είχαμε και ένα κάτι σαν αλώνι...
Ερευνητής: Για να παίζετε τα παιδιά.
Πληροφορητής: Ήτανε τρεις πηγές εκεί μέσα. Μία ήταν το Τσορμίκ, ένα ήταν το κιόλ, πολύ νερό, πώς είναι τώρα αυτά τα τεχνητά που πάνε και κολυμπάνε τα παιδιά, τόσο και πιο μεγάλο ήτανε.
Ερευνητής: Σαν σιντριβάνι δηλαδή.
Πληροφορητής: Δεν ξέρω από πού ερχόταν το νερό εκεί μέσα. Και ένα τρίτο ήταν πολύ μεγάλο ίσαμε τον τοίχο, εδώ ήταν το νερό και εδώ ο τοίχος. Εκεί μέσα σκότωσαν ένα παιδί από το Κιόλκιοϊ, εκεί μέσα πήγαν και τον έκρυψαν. Τον αδελφό του Γαρακύρη. Τον έχεις ακουστά;
Ερευνητής: Ναι άκουσα, ήτανε ο άντρας της θείας μου.
Πληροφορητής: Του Γαρακύρη ο αδελφός τα έφτιαξε με μια Τουρκάλα και ο Τούρκος τον έπιασε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τον έπιασε, τον σκότωσε και τον πέταξε εκεί μέσα. Έψαξαν, έψαξαν, δεν τον εύρισκαν. Ύστερα τα κοράκια κατέβηκαν κάτω και...
Ερευνητής: Δηλαδή τα πουλιά όταν βλέπουνε σκοτωμένο, θεία...
Πληροφορητής: Πέφτουν επάνω για...
Ερευνητής: Πέφτουν πάνω του.
Πληροφορητής: Και το Τσορμίκ το είχαν για τις αρρώστιες, είχε μέσα ζεστό νερό.
Ερευνητής: Ιαματικό νερό δηλαδή, σαν λουτρό.
Πληροφορητής: Σαν λουτρό, έβραζε, έβραζε και πάνω είχε ένα αγκαθάκι, το θυμάμαι αυτό.
Ερευνητής: Αυτά θέλω να τα ακούσω.
Πληροφορητής: Είχε εκεί κοντά ένα αγκαθί και όποις περνούσε Τούρκος ή Ρωμιός έδενε πάνω στο αγκαθί ένα μικρό κουρέλι.
Άλλος πληροφορητής: Πίστευαν, είχαν πίστη.
Πληροφορητής: Και έμπαιναν μέσα, όταν έβγαιναν έλεγαν για ένα μικρό κουρέλι.
Ερευνητής: Θεία Ανδρονίκη, οι σχέσεις με το άλλο φύλο, δηλαδή είπες πήγε με την Τουρκάλα ο Γαρακίος...
Πληροφορητής: Όχι ο Γαρακίος, ο αδελφός του.
Ερευνητής: Ο αδελφός του πήγε με την Τουρκάλα.
 Ήταν αυστηρά, δεν έπρεπε να πάει Ρωμιός με την Τουρκάλα ή ο...
Πληροφορητής: Ο άντρας όταν βλέπει τη γυναίκα ή

Ρωμιός ή Τούρκος είσαι, δεν σε τιμωρεί;
Ερευνητής: Α, τον τιμώρησε. Αλλιώς σχέσεις πηγαίνανε...
Πληροφορητής: Αλλιώς πολύ καλά ήμασταν. Πριν να γίνει ο πόλεμος πάρα πολύ καλά.
Ερευνητής: Ναι αλλά θα πήγαινε να γλεντήσει, όπως λέμε τώρα, μια Ρωμιά με έναν Τούρκο;
Πληροφορητής: Τέτοια δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Δεν υπήρχαν. Πες τώρα, εσείς ήσασταν κλεισμένοι μέσα στο σπίτι, πώς βρίσκατε...
Πληροφορητής: Όχι, γυρίζαμε ως το βράδυ, ως το βράδυ γυρίζαμε.
Ερευνητής: Όταν λες γυρίζαμε, πού πηγαίνατε;
Πληροφορητής: Στην αγορά, στο Γιουκιουμέτ, πάνω στα τουρκικά μνήματα, εκεί πάνω στα νερά, στο Χασάνκιοϊ. Πηγαίναμε και κάναμε βόλτες στο σπίτι του Θανάσογλου. Μέχρι το βράδυ τριγυρίζαμε.
Ερευνητής: Τώρα ας πούμε, αν έλεγες εσύ, ένα κορίτσι, ότι ήθελε να... Αγάπη υπήρχε μεταξύ να λείι ο τάδε αγαπά εκείνη;
Πληροφορητής: Πως δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Για πες μου μερικά.
Πληροφορητής: Αλλά να στο πω καθαρά, πουτανιές και τέτοια δεν υπήρχαν.
Ερευνητής: Δεν υπήρχανε.
Πληροφορητής: Αγόρια αγαπούσαν κορίτσια, αλλά όχι όπως το κάνουν τώρα...
Ερευνητής: Θεία Ανδρονίκη, θέλω να μου πεις, τώρα το θυμήθηκα. Η πεθερά μου μού έλεγε ότι η θεία σου η Μάρθα πήγε μόνη της στο σπίτι του γαμπρού.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πες μου αυτή την ιστορία για να ξέρουμε τι γινόταν, εμείς αυτά...
Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν στην εξορία, εμείς εξορία επήγαμε...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Η μάνα μου ήτανε από τη Χαμιτιέ, ο παππούς μου ήτανε εκεί. Ο παππούς μου είχε σπίτι μέσα στη Χαμιτιέ, αλλά καθόταν στο χωριό, το έλεγαν Γουζούλ Τερέ. Όταν πήγαμε εξορία, ο Σαμή Μπέης μας εξαίρεσε από την εξορία. Ο παππούς μου επειδή ήταν από τη Χαμιτιέ, είχε σχέσεις με τον Σαμή Μπέη. Μόλις άκουσε ο Σαμή Μπέης ότι η κόρη ου Κυριάκου, Κυριάκο έλεγαν τον παππού μου, μας εξαίρεσε από την εξορία.
Ερευνητής: Συνέχισε τον λόγο σου, ο Σαμή Μπέης τι αξίωμα είχε στο Μελέτ;
Πληροφορητής: Είχε αξίωμα πώς είναι τώρα ένας... ο νομάρχης...
Ερευνητής: Α, έτσι ήτανε.
Πληροφορητής: Ναι, τέτοιος.
Ερευνητής: Και ήτανε φιλέλληνας αυτός, ναι;
Πληροφορητής: Να σου πω και αυτό. Η γυναίκα του ήτανε Ρωμιά.
Ερευνητής: Ααα...
Πληροφορητής: Καθώς έπαιρνε η γυναίκα του νερό

από βρύση, έτσι λένε, εγώ δεν είδα...

Ερευνητής: Ό, τι άκουσες.

Πληροφορητής: Καθώς έπαιρνε νερό από τη βρύση η γυναίκα του, Ελληνίδα, αυτός περνούσε από τη βρύση. Και την είδε, πολύ όμορφο κορίτσι. Εγώ την γνωρίζω αυτήν. Και αυτός την αγάπησε. Πήγε και την ζήτησε. Αυτή είπε εγώ Τούρκο δεν παίρνω. Θα με πάρεις, δεν σε παίρνω. Αυτός της είπε, αν δεν με πάρεις, θα σε κλέψω. Τότε το αποφάσισε και του είπε: στην περιφέρεια της χαμιτιέ Έλληνας δεν θα δολοφονηθεί. Αν το ορκιστείς, τότε θα σε πάρω. Αυτός ορκίστηκε και τον πήρε. Μέχρι εκεί πήγε ο Τοπάλ Οσμάν να σκοτώσει, αλλά αυτός τον γύρισε πίσω. Του είπε να φύγεις μέσα από την περιοχή μου.

Ερευνητής: Από τη Χαμιτιέ...

Πληροφορητής: Να φύγεις από τα σύνορα της χώρας μου, του είπε, αλλιώς θα βγάλω τον στρατό μου εναντίον σου. Και έτσι αυτός γύρισε πίσω.

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν και στη Χαμιτιέ ούτε εξορίες ούτε σκοτωμοί έγιναν.

Ερευνητής: Δηλαδή μια Ελληνίδα έσωσε τον Ελληνισμό.

Πληροφορητής: Ναι και σώθηκαν εκείνοι.

Ερευνητής: Α, όταν λένε, πήρε τον Σαμή Μπέη, έγινε Τουρκάλα, μουσουλμάνα. Οι γονείς της πώς ήταν το έθιμο, η συνήθεια, τη μιλούσανε, είχανε επαφές;

Πληροφορητής: Βέβαια είχανε.

Ερευνητής: Ααα

Πληροφορητής: Και εμείς είχαμε. Είχα μια θεία στη Χαμιτιέ, η γυναίκα του αδελφού της μάνας μου. Επειδή ήμασταν πολλοί εκεί στην εξορία, η μάνα μου με έστειλε εκεί. Πήγα και καθόμουνα. Εκείνη η θεία μου με τη γυναίκα του Σαμή Μπέη ήταν σαν αδελφές. Κάνανε πολύ γειτονιά. Πήγαινα και εγώ και κουνούσα το μεγάλο παιδί του Σαμή Μπέη. Καθόμουνα εκεί κοντά μαζί τους και κουνούσα το μωρό. Ξέρεις τι λογής ήταν οι κούνιες;

Ερευνητής: Περίγραψέ τα.

Πληροφορητής: Νομίζω και εσύ μια τέτοια κούνια...

Ερευνητής: Α ναι αυτά τα ξύλινα, η πεθερά μου είχε ένα τέτοιο, καλά λες. Το ξέρω.

Πληροφορητής: Και εγώ κουνούσα το μεγάλο το παιδί του Σαμή Μπέη.

Ερευνητής: Ξέρεις, θεία Ανδρονίκη, με συγκίνησες τώρα. Όταν το '83 πήγαμε με τον πατέρα μου στην Ορντού, καλέσαμε τον γιο του Σαμή Μπέη από το Μελέτ και ήρθε μας βρήκε.

Πληροφορητής: Ήρθε και εδώ και βρήκε τον κουνιάδο μου. Ο κουνιάδος μου του έκανε τραπέζι.

Ερευνητής: Είναι φτωχός τώρα, δεν είναι πλούσιος όπως ήτανε.

Πληροφορητής: Βεβαίως η Τουρκία...

Ερευνητής: Φτώχεια.

Πληροφορητής: Εκείνος όχι μόνον στου κουνιάδου μου, πήγε και στου...

Ερευνητής: Διατηρεί ελληνικό αίμα μέσα του γι' αυτό φαίνεται...

Πληροφορητής: Και σ' αυτόν, και εκείνοι του έκαναν τραπέζι, αυτοί που είχαν τα λεωφορεία μωρέ ξέχασα...

Ερευνητής: Α, στου Γρηγοριάδη.

Πληροφορητής: Πήγε και εκεί και του έκαναν τραπέζι.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και ο κουνιάδος μου του έκανε και τραπέζι και δώρο.

Ερευνητής: Καλά τώρα από πού ξεκινήσαμε, ξεχάσαμε και την κουβέντα, ότι πήρε Ελληνίδα ο Σαμή Μπέης, γι' αυτό τον λίγο έγινε φίλος, δεν κυνήγησε τους Έλληνες ποτέ.

Πληροφορητής: Δεν πήγε ο Τοπάλ Οσμάν να κάνει εκεί ζημιά.

Ερευνητής: Όχι, έλεγα για τις σχέσεις, είπαμε πώς ήτανε. Δεν παίρνατε αλλόθρησκο, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως αυτή. Αγαπούσε πολύ και δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά. Στους γάμους, στις χαρές... όχι, από αλλού ξεκινήσαμε, πώς πήγε η θεία Μάρθα και παντρεύτηκε.

Πληροφορητής: Η Μάρθα;

Ερευνητής: Πώς ήταν το έθιμο;

Πληροφορητής: Εμείς επήγαμε εξορία. Ξεμείναμε στο Μελέτ. Πήγαμε στο χωριό του παππού μου. Καθόμασταν εκεί. Ο πατέρας της θείας Μάρθας ήτανε από το Πιρίκ. Εμείς ήμασταν από τη Γούζνελη και αυτός από το Πιρίκ, κοντά ήτανε αυτά. Αυτοί αγαπιόντουσαν από το Κιόλκιοϊ. Η Μάρθα και ο θείος Σωκράτης αγαπιόντουσαν. Πήγαμε εκεί, συναντήθηκαν στην εξορία. Τα χωριά μας κοντινά ήταν, συνέχισαν την αγάπη τους.

Ερευνητής: Τώρα το κορίτσι που αγαπάει, παίρνει το παιδί και πάνε...

Πληροφορητής: Τέτοια δεν υπήρχαν.. Όχι, όχι, όχι.

Ερευνητής: Απλώς περνούσε από το σπίτι της και την έβλεπε.

Πληροφορητής: Ναι. Περνούσε από εκεί και την έβλεπε. Και εγώ έτσι έκανα, 11 χρονών λογοδόθηκα.

Ερευνητής: Α!!! περνούσες και έβλεπες.

Πληροφορητής: Και η θεία Μάρθα μια μέρα την χτύπησε ο πατέρας της, δεν ξέρω γιατί την χτύπησε.τα οικογενειακά δεν τα ξέρει κανείς. Τη χτύπησε και αυτή θύμωσε και πήγε στο σπίτι της θείας μου Νίτσας, η μεγάλη αδελφή του πατέρα μου. Πήρε λίγα ρούχα και πήγε εκεί. Και της είπε εγώ ήρθα και θα μείνω εδώ. Δεν θα γυρίσω πίσω, θα πάρω τον Σωκράτη. Καλέ, Μάρθα αυτό, εκείνο. Τίποτα! Και να με σκοτώσεις πίσω δεν γυρίζω. Αναγκάστηκε η θεία μου και τους στεφάνωσε.

Ερευνητής: Δηλαδή ήταν αμαρτία να μην τους στεφάνώσει.

Πληροφορητής: Ε, βέβαια.

Ερευνητής: Τώρα σου λένε, γύρνα πίσω, δεν πειράζει.

Πληροφορητής: Όχι, όχι...

Ερευνητής: Α, αυτό είναι, ήρθε και έμεινε. Δηλαδή σ' αγαπώ σε, θέλω να σε πάρω σε και ήρθα στο σπίτι.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ύστερα ήρθαν οι γονείς της στον γάμο;
Πληροφορητής: Όχι. Ο πατέρας της πέθανε και δεν της μίλησε.
Ερευνητής: Σώπα! Τόσο πείσμα.
Πληροφορητής: Ο πατέρας της σκοτώθηκε, οι κομμουνιστές, να σου πω, τον σκότωσαν και με την Μάρθα δεν μίλησε. Με τον θείο μου μιλούσανε...
(Διακοπή συνομιλίας για λίγα δευτερόλεπτα λόγω καταστροφής του υλικού)
Ερευνητής: Τον σκότωσαν. Υπήρχαν κομμουνιστές και εκεί;
Πληροφορητής: Δεν σκοτώθηκε στην Τουρκία, εδώ στην Δράμα.
Ερευνητής: Εδώ στην Δράμα!
Πληροφορητής: Ήρθαμε στην Δράμα.
Ερευνητής: Πω πω πείσμα! Δεν είναι καλό τόσο πείσμα.
Πληροφορητής: Στη Δράμα, στην Οσένιτσα που πήγαμε και η πεθερά σου και εμείς, εκεί στη Δράμα τν σκότωσαν. Εγώ ήρθα κατά δω, ήρθε και ο πατέρας μου...
Ερευνητής: τώρα θέλω να μου πεις πώς ήρθατε από κει, τι θυμάσαι. Είσαι γεννημένη το '11, τότε φύγατε από εκεί;
Πληροφορητής: Το '22 ήρθαμε, όχι το '20, εμείς πρώτα ήρθαμε, η ανταλλαγή...
Ερευνητής: Η ανταλλαγή το '23 έγινε.
Πληροφορητής: Πρώτοι εμείς ήρθαμε στην Ελλάδα.
Ερευνητής: '22, αρχές '23 υπογράφηκε η συνθήκη.
Πληροφορητής: Νομίζω το '22, πρώτοι ήρθαμε εμείς. Πρώτα ήρθαμε εμείς, τουρκικό, πληρώσαμε κιόλα από εφτά παγκανότες η κάθε οικογένεια.
Ερευνητής: Και ήρθατε με πλοίο...
Πληροφορητής: Και ήρθαμε με πλοίο.
Ερευνητής: Στάσου, από πού ήρθατε, από το Κιόλκιοϊ πήγατε στην Ορντού...
Πληροφορητής: Όχι, από το Κιόλκιοϊ, εξορία ήμασταν εμείς. Κατεβήκαμε από την εξορία...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Πήγαμε στην Ορντού. Καθώς πηγαίναμε στην Ορντού, μας έπαισε μια φουρτούνα, τόσο το χιόνι. Και ένας Έλληνας πάγωσε από το χιόνι. Τον είδα καθώς πάγωνε. Βγήκε η ψυχή του, έπεσε κάτω.
Ερευνητής: Τα θυμάσαι σαν σήμερα.
Πληροφορητής: Σαν τώρα. Μετά ο πατέρας μου φοβήθηκε. Ο πατέρας μου έκανε εμπόριο και είχε Τούρκους φίλους. Είχε ένα Τούρκο φίλο, Τοπάλ Αλή τον έλεγαν. Πιο κάτω στο Χάνι Μερκέσ'. Εκεί ήταν το περισσότερο χιόνι. Κατεβήκαμε στο σπίτι του Τοπάλ Αλή και καθίσαμε οκτώ μέρες. Μαλάκωσε λίγο ο καιρός και μετά πήγαμε στο Κιόλκιοϊ. Από το Κιόλκιοϊ πήγαμε...
Ερευνητής: Κατεβήκατε στην Ορντού.

Πληροφορητής: Στην Ορντού, όχι, πήγαμε στο Μερκέσ' Χαν και από το Μερκέσ' Χαν στο σπίτι του Τούρκου και από το σπίτι του Τούρκου κατεβήκαμε στην Ορντού.
Ερευνητής: Ναι από την Ορντού σας πήρε το πλοίο.
Πληροφορητής: Ναι, μας πήρε το Σάκτερι.
Ερευνητής: Σάκτερι. Και πόσο κάνατε να φτάσετε...
Πληροφορητής: Στην Κωνσταντινούπολη;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Δεν ξέρω.
Ερευνητής: Δεν θυμάσαι. Και από την Κωνσταντινούπολη...
Πληροφορητής: Από την Κωνσταντινούπολη ήρθε ένα βαπόρι, ελληνικό βαπόρι και έτσι κολλήσανε και...
Ερευνητής: Θυμάσαι πώς κολλήσανε και μπήκατε εκεί μέσα;
Πληροφορητής: Έβαλαν σανιδάκια και πατήσαμε από πάνω και πηγαίναμε στο πλοίο.
Ερευνητής: Και πρώτα πού ήρθατε όταν...
Πληροφορητής: Πρώτα πήγαμε στην Βόνιτσα, στην Παλαιά Ελλάδα. Επήγαμε στην Παλαιά Ελλάδα.
Ερευνητής: Πόσον καιρό...
Πληροφορητής: Στη Βόνιτσα κάτσαμε ένα μήνα, είκοσι μέρες, δεν ξέρω. Πέθαιναν πολλοί πρόσφυγες. Δεν τους έκανε το κλίμα και κάθε μέρα θάνατοι, κάθε μέρα θάνατοι. Τότε φοβήθηκε ο πατέρας μου και μας ανέβασε σ' ένα χωριό της Βόνιτσας, Μοναστηράκι το λέγανε. Κάτσαμε εκεί, δεν θυμάμαι όσο κάτσαμε. Ύστερα πήγαμε στην Πάτρα. Τότε ταξιδεύαμε δωρεάν, δεν πληρώναμε ναύλα. Πήγαινες όπου ήθελες. Έβγαζες ένα χαρτί και πήγαινες.
Ερευνητής: Πρόσφυγας είμαι και πήγαινες.
Πληροφορητής: Ναι. Και πήγαμε στην Πάτρα. Τώρα εκεί στην Πάτρα 4 μήνες κάτσαμε, 5, 6. Η μάνα μου η καημένη έκλαιγε και έλεγε, είχαμε καλή ζωή. Μέσα στην Πάτρα δούλευαν οι γονείς μου...
Ερευνητής: Στο εμπόριο.
Πληροφορητής: Στο εμπόριο και από αυτό κάνανε και στα εργοστάσια σταφίδας δουλεύανε.
Ερευνητής: Μεροκάματο.
Πληροφορητής: Μεροκάματο. Και η μάνα μου του έλεγε, Νικόλα, ας κάτσουμε εδώ. Να μην πάμε πουθενά. Αυτή εδώ είναι καλή πολιτεία. Γνώρισε η μάνα μου και δυο πατριώτες της από το Μελέτ. Είχαν πάει στον πόλεμο και έμειναν εδώ. Και της έλεγαν, Μαρία μας, μην πάτε πουθενά, η Πάτρα είναι η πιο καλή πόλη. Αυτός που δεν μπορεί να ζήσει μέσα στην Πάτρα, δεν μπορεί να ζήσει πουθενά αλλού. Ο πατέρας μου, όχι, εγώ θα πάω στους συμπατριώτες μου.
Ερευνητής: Οι πατριώτες πού ήτανε;
Πληροφορητής: Οι πατριώτες μας ήτανε στη Δράμα.
Ερευνητής: Α... δηλαδή καλά, όταν ήρθατε από εκεί με τον ξεριζωμό όλες οι οικογένειες δεν ήρθατε; Μοιρασμένοι ήρθατε; Οι Κιόλκιοϊδες όλοι μαζί δεν ήτανε;

Πληροφορητής: Όχι, άλλος έτσι... όπως μπόρεσαν και ήρθαν.

Ερευνητής: Όπως μπόρεσαν, όπως βολεύτηκαν...

Πληροφορητής: Άλλοι ήρθαν και δωρεάν και... όπως μπόρεσαν και βολεύτηκαν.

Ερευνητής: Και κάτσατε στη Πάτρα πόσους μήνες είπες;

Πληροφορητής: Τώρα τέσσερα μήνες κάτσαμε, πέντε κάτσαμε...

Ερευνητής: Κι απ' εκεί φύγατε και πήγατε;

Πληροφορητής: Και απ' εκεί φύγαμε και ήρθαμε στη Δράμα. Ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη και από τη Θεσσαλονίκη ήρθαμε στη Δράμα. Όταν ήρθαμε στη Δράμα, μας πήραν οι Χατζηγιάννηδες. Ένας θείος της Δέσποινας και ένα παιδί από τους Θανάσογλου ήρθαν και μας πήραν. Και βρήκαμε ένα χωριό, καλά φρούτα έχει, σαν το Κιόλκιοϊ είναι. Είχε πολλά φρούτα η Οσένιτσα και καλό κλίμα. Τα νερά έτρεχαν. Όταν το είδαν, τους άρεσε. Νόμισαν έτσι εύκολη είναι η ζωή. Καλό είναι, Νικόλα, θα πάμε εκεί. Μας πήραν και πήγαμε στην Οσένιτσα. Η μάνα μου έκλαιγε και του έλεγε, είδες Νικόλα πού ήρθαμε;

Ερευνητής: Σύνορα.

Πληροφορητής: Είδες πού ήρθαμε; Έκλαιγε η μάνα μου. Σώπα, της έλεγε, Μαρία, θα πάμε στη Δράμα. Πήγε αγόρασε σπίτι στη Δράμα. Και εκείνο ύστερα... παντρεύτηκα.

Ερευνητής: Όταν λες ότι ο πατέρας σου αγόρασε σπίτι, θεία Ανδρονίκη, τα λεφτά δηλαδή από πού; Δηλαδή όταν φύγατε...

Πληροφορητής: Έκανε εμπόριο ο πατέρας μου στη Δράμα, μήπως καθόταν; Η μάνα μου είχε λίρες περασμένες στο λαιμό της. Από την Τουρκία ο πατέρας μου δεν μπόρεσε να φέρει λεφτά. Δεν είχαμε λεφτά. Εμπόρευμα είχε ο πατέρας μου και το άφησε εκεί. Έτσι τα αφήσαμε και γλυτώσαμε τις ψυχές μας. Η μάνα μου είχε και ένα καπέλο έτσι, δεν ξέρω αν το γνωρίζεις...

Ερευνητής: Ναι, αυτό που φορούσαν στο κεφάλι.

Πληροφορητής: Και ήτανε γεμάτο κωσταντινάτα, λίρες. Εκείνες τις λίρες χάλασε η μάνα μου και πλήρωσε τα ναύλα μας και ήρθαμε στην Ελλάδα. Και είχε και στο λαιμό της πεντόλιρα και λίρες. Από εκείνες τις λίρες είχε κάμποσες, όταν ήρθαμε στην Οσένιτσα. Της έδωσε στον πατέρα μου και έκανε ένα κεφάλαιο και έκανε εμπόριο και ζούσαμε. Δεν μπορούσαμε καθόλου να ζήσουμε.

Ερευνητής: Με γεωργία, χωράφια δεν μπορούσατε...

Πληροφορητής: Δεν ξέραμε από γεωργία. Από το βράδυ ποτίζαμε και το πρωί σηκωνόμασταν και τα βλέπαμε στεγνά.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) δεν ξέρατε να τα ποτίζετε, ε;

Πληροφορητής: Ούτε να ποτίσουμε ξέραμε ούτε να φυτέψουμε. Όχι εμείς μόνο, οι Κιόλκιοϊδες όλοι

Ερευνητής: Όλοι οι Κιόλκιοϊδες.

Πληροφορητής: Ήταν δύο από τη Σαμψούντα, τους

παίρναμε με το μεροκάματο, να μας μάθουν. Εμείς πόσα να μαθούμε;

Ερευνητής: Ναι, σωστό.

Πληροφορητής: Δεν μπορούσαμε. Τη χρονιά που πήγαμε, δεν μπορέσαμε να κάνουμε τίποτε. Την άλλη χρονιά εμείς κάναμε 30 οκάδες καπνό και ο θείος μου ο Σωκράτης 40 οκάδες. δεκαοκτώ άτομα 30 οκάδες...

Ερευνητής: Πω πω πω!!! Και πόσο... καλά στην Οσένιτσα μόνο αυτό, κτηνοτροφία ήτανε.

Πληροφορητής: Ναι κτηνοτροφία, αλλά ζωεμπόριο έκανε πάλι ο πατέρας μου. Μάζευε ζώα και τα πηγαινε.

Ερευνητής: Και πόσο ζήσατε στην Οσένιτσα;

Πληροφορητής: Όλα τα χρόνια μας εκεί μέχρι να γίνει ο πόλεμος, μέχρι που να παντρευτώ εγώ. Στην Οσένιτσα ακόμα είναι άνθρωποι εκεί.

Ερευνητής: Ναι είναι, πως... και τον χειμώνα. Σχολείον δεν έχουνε νομίζω τώρα τον χειμώνα.

Πληροφορητής: Δεν ξέρω.

Ερευνητής: Τα παιδιά τα μοίρασαν κάπου αλλού, έτσι έμαθα τις προάλλες...

Πληροφορητής: Δεν ξέρω εγώ από τέτοια τώρα.

Ερευνητής: Αλλά πως ο θείος Γιώργης εκεί ζει και η θεία Θυμία εκεί ζει και... είναι μερικές οικογένειες πάλι.

Πληροφορητής: Εμείς, όταν παντρεύτηκα εγώ το '29, 17 Φεβρουαρίου παντρεύτηκα, ήρθε η μάνα μου, ήρθε και ο πατέρας μου. Στον Σβορώνο αγόρασαν κλήρο και ήρθανε.

Ερευνητής: Φύγατε από τότε απ' εκεί.

Πληροφορητής: Ναι, τότε φύγαμε εμείς, αλλά τώρα ο Γιώργης...

Ερευνητής: Τον άντρα σου πώς τον πήρες; Επειδή γνωρίζονταν οι οικογένειές σας; Πού τον είδες; Θα μας το πεις κι αυτό..

Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν στη Δράμα, στην Οσένιτσα. Τον Γαράκιοη τον έχεις ακουστά;

Ερευνητής: Ναι της θείας μου ο άντρας ήτανε, η θεία Γαλήνη εκεί ήτανε.

Πληροφορητής: Ναι. Ο Γαράκιοης ήταν στην ίδια γειτονιά, φιλία γειτονιάς. Αυτόν που πήρα τον γνώριζε ο Γαράκιοης από τη μεριά της Γαλήνης. Και ο θείος μου ο Τίμος, είχα έναν θείο, πρώτο ξάδελφο του πατέρα μου, έκανε εμπόριο στη Δράμα. Έπαιρνε σιτάρια, σίκαλη, καλαμπόκια και ο θείος μου τα αγόραζε. Από τον Παναγή τον συγχωρεμένο τον άντρα μου, τον πεθερό μου, τον κουνιάδο μου τα αγόραζε. Αυτοί έκαναν τέτοια και πήγαιναν στην αγορά στα Πορόϊα και εκείνος τα αγόραζε και είχανε φιλία και γνωριμία. Ο κουνιάδος μου είπε στον Γαράκιοη μήπως γνωρίζει κανένα καλό κορίτσι να το πάρουμε στον Παναγή. Θα παντρέψω τον Παναγή, του είπε. Δεν ξέρω, του είπε ο Γαράκιοης. Θα ρωτήσω τον Τίμο, μήπως από τους Ξίσπεδάντς είναι κανένα κορίτσι ελεύθερο. Ξίσπεδάντς μας έλεγαν. Ρώτησε τον θείο Τίμο. Εγώ ήμουνα 11 χρονών και ήμουνα λογοδο-

σμένη στον πρώτο ξάδελφο του πεθερού σου.
Ερευνητής: Όταν λες λογοδοσμένη, οι γονείς σου το έκαναν;
Πληροφορητής: Ναι. Οι γονείς μου και οι γονείς του.
Ερευνητής: Οι γονείς σου και οι γονείς του. Σε ποιόν;
Πληροφορητής: Στον Σωκράτη, τον μικρό.
Ερευνητής: Α, στον Σωκράτη, αυτός που ήτανε στη Δράμα..
Πληροφορητής: Ήμουνα λογοδοσμένη. Ο θεός μου ο Τίμος του είπε, ένα κορίτσι έχει ο ξάδελφός μου ο Νικόλας, αλλά δεν ξέρω, αν το έχει αρραβωνιασμένο, του είπε. Ρώτα και μάθε, του είπε. Ρώτησε και έμαθε. Εγώ κοριτσάκι ακόμα, δεν είχα ιδέα για το λογοδόσιμο. Αυτοί ήρθαν και με ζήτησαν. Αυτοί είχαν και έναν Χρήστο, ξέρεις τον Χρήστο τους;
Ερευνητής: Τη θείου Σπυράκη τον άλλο τον γιο, Αθανασιάδης ο θεός Χρήστος.
Πληροφορητής: Εκείνος όπου πήγαινα μου έλεγαν ο Χρήστος έτσι, ο Χρήστος αλλιώς. Με ήθελε εκείνος. Δηλαδή έκανε αντίπραξη στον αδελφό του.
Ερευνητής: Τον αδελφό του.
Πληροφορητής: Εγώ αρρώστησα. Πονούσε η μέση μου. Έπαθε η μέση μου και αρρώστησα. Ο ένας έλεγε έσπασε η μέση της, άλλος έλεγε αυτή δεν είναι πια για παντρεία. Αυτός με τον οίποιο ήμουνα λογοδοσμένη έλεγε, ας είναι σπασμένη και η μέση της, εγώ θα την πάρω. Αυτός πάλι έλεγε, αν την πάρει δεν θα δει καλή μέρα μαζί του. Εγώ τα άκουγα αυτά. Μου τα έλεγαν.
Ερευνητής: Τα έλεγαν αυτά οι...
Πληροφορητής: Η Όλγα ήταν η φίλη μου. Η Όλγα έμενε στο σπίτι της γιαγιάς σου. Θανασογλάντοι ήτανε, πήγαινε έμενε με τα κορίτσια τους. Ερχόταν και μου τα έλεγε. Θύμωσα πολύ. Έτι είναι; δεν θα τον πάρω, μονολογούσα. Τελικά ήρθαν και με ζήτησαν, εγώ σαν να δίστασα λιγάκι. Δεν ήθελα καθόλου. Αλλά η μάνα μου και ο πατέρας μου ήθελαν. Ήθελαν, με έδωσαν. Εγώ υπάκουσα. Και έτσι τον πήρα.
Ερευνητής: Και ήρθες εδώ στον Κορινό.
Πληροφορητής: Και ήρθα εδώ στο Κουρκούρ'.
Ερευνητής: Στο Κουρκούρ'.
Πληροφορητής: Αγορασμένο. Αυτοί αγόρασαν αυτό το κτήμα το '28, εγώ ήρθα το '29.
Ερευνητής: Και οι γονείς σου έμειναν στην Οσένιτσα.
Πληροφορητής: Οι γονείς μου έμειναν στην Οσένιτσα, αλλά ήρθαν και εκείνοι ύστερα μετά από μένα.
Ερευνητής: Ήρθαν μετά από σένα σ' αυτό το χωριό.
Πληροφορητής: Αγόρασαν από τον Λαϊνά και ήρθαν. Και έτσι ήταν η δική μου προξενιά.
Ερευνητής: Δηλαδή από προσφυγιά σε προσφυγιά πας, θεία Ανδρονίκη.
Πληροφορητής: Και σε μια εβδομάδα λογοδόθηκα, την Κυριακή στεφανώθηκα.
Ερευνητής: Εκεί δεν είχε θα ταιριάζει ο χαρακτήρας ή όχι. Το είπε η μάνα και ο πατέρας σου, τελείωσε.

Πληροφορητής: Λίγο πες μου για τον γάμο σου, τον γάμο σαν έθιμο. Πώς είχατε οι Κιόλκιοι την ... τον γάμο, πώς γινόταν;
Πληροφορητής: Κάνανε χορό, τραπέζια, μεζέδες, χορούς, στόλιζαν τη νύφη.
Ερευνητής: Την θήμιζαν και λοιπά όλα αυτά τα...
Πληροφορητής: Παλαιά έθιμα.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι τώρα, θεία Ανδρονίκη, από τη ζωή σου στον Σβορώνο, στο Κουρκούρ'. Με τι ασχολήθηκες. Ήσουνα εμπόρου κόρη λες και...
Πληροφορητής: Και καπνά κάναμε. Στο Κουρκούρ' καπνά και σιτάρια κάναμε.
Ερευνητής: Θέλοντας και μη, έμαθες τη γεωργία.
Πληροφορητής: Βέβαια θέλεις δεν θέλεις, έμαθα τη γεωργία. Αλλά ας ζούσε και ας ήταν.
Ερευνητής: Ναι σωστά.
Πληροφορητής: Ας ζούσε, και ας ήταν και γεωργία. Τόσο καλός που ήτανε ούτε η γεωργία φαίνονταν στα μάτια μου ούτε το εμπόριο ούτε τίποτε. Όσο μπορούσες, δούλευες. Όσο μπορούσα, δούλευα. Να σου πω, πέρασα καλά με τον άντρα μου. Όταν τον πήρα, ήτανε φτωχός. Φτωχός. Δεν είχε ούτε ένα κρεβατάκι, αλλά ήτανε νοικοκύρης, εργατικός. Ήξερε τη δουλειά του, αγαπητός στο κόσμο, φιλότιμος. Είχε όλα τα καλά, όλα τα χαρίσματα.
Ερευνητής: Από τα παιδιά σου ποιος του μοιάζει;
Πληροφορητής: Από τα παιδιά μου ο Νάκος του μοιάζει.
Ερευνητής: Ο Νάκος... και το ήρεμο το βλέμμα που είχε...
Πληροφορητής: Ο Νάκος του μοιάζει, ο Νάκος και η Βικτωρία.
Ερευνητής: Και η Βικτωρία. Θυμάσαι τίποτε άλλο από το σχολείο, κανένα τραγουδάκι της εποχής εκείνης, τίποτε τραγούδια; Τίποτε ποιήματα, κάτι;
Πληροφορητής: Τέτοια δεν θυμάμαι, αλλά τραγούδια ποντιακά πόσα ξέρω.
Ερευνητής: Τώρα όσο πάμε τελειώνουν και τα τραγούδια. Τα νέα παιδιά δεν ξέρουν ποντιακά.
Πληροφορητής: Τώρα θα με κάνεις να τραγουδήσω;
Ερευνητής: Θα σε κάνω να μου πεις ένα ταγούδι.
Πληροφορητής: Να πω τουρκικό τραγούδι;
Ερευνητής: Τουρκικό τραγούδι για πες μου. Δηλαδή πέρασαν οι Τούρκοι και μάθατε και τουρκικά, για πες μου.
Πληροφορητής: Πως δεν ξέρω, και τουρκικά ξέρω να μιλώ εγώ τσατ πατ.
Ερευνητής: Ξέρεις, γιατί ζούσατε με Τούρκους.
Πληροφορητής: Επήγαμε στην Κωνσταντινούπολη και (εδώ το γέλιο υπερκαλύπτει τη συνομιλία και δεν ακούγεται καθαρά ο διάλογος).
Ερευνητής: Θα μου πεις κανένα; Για την ιστορία αυτό...
Πληροφορητής: Τι να σου πω;
Ερευνητής: Ποιο θυμάσαι, ένα τουρκικό τραγούδι που λεγατε την εποχή εκείνη.
Πληροφορητής: Ας θυμηθώ λίγο για να σε πω.
Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτό της εξορίας το τραγούδι θα σου πω, δεν το θυμάμαι τώρα. Όταν μας εξόρισαν, κλήσιε μια γυναίκα και είπε ένα τραγούδι. Τώρα δεν το θυμάμαι, το ξέχασα.

Ερευνητής: Περιμένω, αν θυμάσαι... σαν παιδιά ποια λέγατε...

Πληροφορητής: Τσουτσούκ. Μωρά τουρκικά;

Ερευνητής: Όχι, όταν ήσασταν παιδιά και τραγουδούσατε..

Πληροφορητής: Εκείνα; (Γελάει).

Ερευνητής: Εκείνα πες. Η μνήμη επανέρχεται και πας στα παλαιά, στα παιδικά.

Πληροφορητής: Άστο τώρα, δεν το θυμάμαι.

Ερευνητής: Δεν σου έρχεται, ωραία. Τίποτα άλλο, θεία Ανδρονίκη, έτσι να θυμάσαι από την πατρίδα;

Πληροφορητής: Τι να θυμάμαι άλλο...

Ερευνητής: Τίποτε άλλο, κανένα ήθη και έθιμα και λοιπά. Α, θα σε ρωτήσω κάτι. Έχεις τίποτε φυλαγμένο ενθύμιο της μάνας σου, του πατέρα σου που να είναι από το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Έχω ένα σεντόνι, αλλά που να βρίσκεται άραγε;

Ερευνητής: Α, θεία Ανδρονίκη, θα σου κάνω μια πρόταση. Εμείς θα κάνουμε Λαογραφικό Μουσείο, έχουμε έτοιμο το κτήριο. Ζητάμε τέτοια για να ταβάλουμε στο Μουσείο. Με το όνομα, οικογένειαςας πούμε Ανδρονίκης, αν είναι της μάνας σου, θαβάλουμε της μάνας σου.

Πληροφορητής: Της μάνας μου η προίκα είναι και μου το έδωσε.

Ερευνητής: Το έδωσε σε σένα. Τη μάνα σου την έλεγαν Παπαδοπούλου Μαρία.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ξεσπές θα βάλομε το γένος και περιοχή Κιόλκιοϊ.

Πληροφορητής: Το Ξεσπές 'ήτανε.

Ερευνητής: Παρατσούκλι, έστω για να τους θυμούνται, θα τουςβάλουμε έτσι..

Πληροφορητής: Α, βάλε το.

Ερευνητής: Το σεντόνι πώς είναι, θεία Ανδρονίκη;

Πληροφορητής: Το σεντόνι το έλεγαν ριγωτή παπλωματοθήκη.

Ερευνητής: ριγωτή παπλωματοθήκη, α! τέτοιο δεν έχουμε βρει. Αχ, θεία Ανδρονίκη, με συγκίνησες. Θα μας το δώσεις. Διότι αν το βάλλεις εκεί μέσα...

Πληροφορητής: Όταν θα το βρω. Τώρα δεν έχω ιδέα πού είναι.

Ερευνητής: Καλά. Θα το βρεις και θα μας το δώσεις. Και εμείς θα αργήσουμε κάμποσους μήνες. Τώρα τα μαζεύουμε. Βρήκαμε πολλά πράγματα. Η θεία Μαρία η Τερζή ολόκληρο χαλί θα μας δώσει. Το είχε η μάνα της. Αλλά τέτοιο, άκουγα και τη μάνα μου να λέει ριγωτό και...

Πληροφορητής: Ριγωτή παπλωματοθήκη η μάνα μου

το είχε στην προίκα της και το έδωσε προίκα και σε μένα.

Ερευνητής: Ααα!!

Πληροφορητής: Εγώ το χρησιμοποίησα λίγο καιρό και μετά...

Ερευνητής: Δηλαδή το πότε είναι περίπου; Η μάνα σου παντρεύτηκε το 1890 ή το 1880;

Πληροφορητής: Πού να ξέρω!

Ερευνητής: Εσύ ποιο παιδί ήσουν;

Πληροφορητής: Εγώ ήμουνα... πρώτο ήταν ένα δεύτερο και τρίτη ήμουνα εγώ.

Ερευνητής: Δηλαδή αρχές, τέλος του 1890 είναι αυτή η προίκα. Όλα και η περιοχή ωραία Κιόλκιοϊ, Χαψάμανα. Θα τοβάλουμε να μείνει στην ιστορία, πάρα πολύ συγκινήθηκα. Ευχαριστώ εκ των προτέρων. Μήπως έχεις και καμιά φωτογραφία;

Πληροφορητής: Φωτογραφίες...

Ερευνητής: Εκείνης της εποχής να δούμε την ενδυμασία σας και λοιπά.

Πληροφορητής: Δική μου κοριτσίστικη;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Έχω έναν φωτογραφία, να σου τη δείξω.

Ερευνητής: Καλά, περίμενε. Και τίποτα άλλο, καμιά ζουπούνα, ζωνάρι.

Πληροφορητής: Και ζουπούνες είχα και τις χάλασα και ζωνάρια είχα και τα χάλασα. Το ζωνάρι μου το έδωσα στην εκκλησία στον Αρωνά.

Ερευνητής: Α αα... Κανένα έτσι κανέναν μπακίρι...

Πληροφορητής: Έχω τη μάνα μου και τον πατέρα μου...

Ερευνητής: Α, ωραία ενδυμασία, μπορούμε να πάρουμε και να εμφανίσουμε. Δεν θα πάρουμε το ίδιο. Όταν θέλομε, παίρνουμε, εμφανίζομε και θαβάλουμε το εμφανισμένο.

Πληροφορητής: Εγώ έχω κορίτσι.

Ερευνητής: Έχεις κοριτσίστικη φωτογραφία. Άλλο τίποτε μπακίρι;

Πληροφορητής: Μπακίρια; Παλαιά μπακίρια έχω, αλλά προίκα, όταν παντρεύτηκα, μου τα δώρησαν.

Ερευνητής: Α, από εδώ είναι, εγώ θέλω πατρίδας.

Πληροφορητής: Όχι, πατρίδας δεν είναι.

Ερευνητής: Λοιπόν, το τραγούδι τώρα δεν το θυμήθηκες...

Πληροφορητής: (Τραγουδάει το τουρκικό τραγούδι)... ξέρω, αλλά το ξέχασα.

Ερευνητής: Ωραία, αυτά που είπες τι θα πούνε ελληνικά;

Πληροφορητής: Αυτά, μακριά κορίτσια μην δίνεις, χάνονται, χάνονται...

Ερευνητής: Λοιπόν, θεία Ανδρονίκη, χίλια ευχαριστώ.

Μαρτυρία 2η
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Ιωάννης

Ερευνητής: Ονομάζεσαι;
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Ιωάννης.
Ερευνητής: Θέλω να λες μας όλο τη ζωή σ' για τον σύλλογό μουν. Ποντιακά, μέρ' εγεννέθες και λοιπά. Ακούγω σε.
Πληροφορητής: Λοιπόν τι θέλεις να σε πω;
Ερευνητής: Πού εγεννέθες, ποντιακά.
Πληροφορητής: Χαψάμανα, Κιόλκιοϊ.
Ερευνητής: Πότε; το πότε τη χρονιάς;
Πληροφορητής: Το 1899, 90 χρονών είμαι.
Ερευνητής: Ενενήντα χρονών. Να εκατοστήσεις ατα.
Πληροφορητής: Εζούσαμε καλά. Ήταν τρία χωρία, Αντούζ και Τάραχτα.
Ερευνητής: Πώς έλεγαν ατα; λίγο πιο δυνατά.
Πληροφορητής: Αντούζ και Τάραχτα.
Ερευνητής: Ντό θυμάσαι; Πόσα αδέρφα έστουν και όλον την οικογένειά σ' .
Πληροφορητής: Είμαστε τέσσερα αδέρφια, δύο κορίτσια και δύο αγόρια.
Ερευνητής: Θέλω να λες με για το Κιόλκιοϊ ατώρα. Πού ευρίουτον όλον το χωρίον; Πώς θυμάσ' ατο;
Πληροφορητής: Το χωριό μας ήτανε σε δημόσιο δρόμο απάνω. Τα χωρία αυτά ήτανε σαν εμπροστιά. Κοντά μας ήταν το Αντούς και η Τάραχτα. Στον Βοριά ήτανε το Αντούς, έτσι ήτανε.
Ερευνητής: Τρία χωρία. Το όνομα των χωρίων; Το Κιόλκιοϊ και...
Πληροφορητής: Το Κιόλκιοϊ έτον το παζάρι μας.
Ερευνητής: Το χωριό πώς έλεγαν α';
Πληροφορητής: Κιόλκιοϊ.
Ερευνητής: Ας' στην Ορντού πόσον μακρά έτونه;
Πληροφορητής: Δεκαοχτώ ώρας με τα πόδια.
Ερευνητής: Πόσα χιλιόμετρα 'κ' επόρ'νετε να υπολογίζετε; Και είχε βουνό, πόσο υψόμετρο είχε;
Πληροφορητής: Σε πλατεία, μέσα σε κάμπο ήτανε. Και γύρω γύρω όλα τα χωρία. Κάθε Σάββατο γινότανε το παζάρι.
Ερευνητής: Οροπέδιο.
Ερευνητής: Και το Κιόλκιοϊ έτونه το πιο τρανό.
Πληροφορητής: Πώς έλεγαν την εκκλησία;
Πληροφορητής: Τη Παναΐας.
Ερευνητής: Τη Παναΐας. Τον Δεκαπενταύγουστο γιόρταζε.
Πληροφορητής: Άι Γιώργης έτونه τ' Αντούζ και Άγιος Γρηγόριος τη Τάραχτας.

Ερευνητής: Το σχολείο σου;
Πληροφορητής: Είχαμε σχολείο, μικρό σχολείο είχαμε, αλλά έναν δύο χρόνια είχαμε το σχολείο, το '17 τη χρονιάς μας το έκλεισαν οι Τούρκοι.
Ερευνητής: Το '15 εκτίσετέ σχολείο;
Πληροφορητής: Το '14, '15. Το '15 έκοψαν τους Αρμενέους. Εφέρ'ναν ατ'ς ας' σο Κιόλκιοϊ εβγάλ'ναν ατ'ς και 'ς σον δρόμον 'ς σην Τάραχτα, εκεί μέσα εσκότωσαν τους άντρες.
Ερευνητής: Θυμάσαι...
Πληροφορητής: Θυμάμαι. Κάν' 500 εσκότωσαν.
Ερευνητής: Και εσείς επένετε έλεπετ' ατ'ς.
Πληροφορητής: Εμείς περνούσαμε από το δρόμο, δημόσιος δρόμος ήτανε και αυτοί σκότωσαν τους Αρμενέους. Και ήρθαν οι γυναίκες 'ς σ' εμάς στο χωριό. Οι γυναίκες έκλαιγαν. Με τους άντρες χώρισαν. Δεν ήξεραν ότι θα τους σκοτώσουν. Μετά μάθανε ότι τους σκότωσαν. Μετά Τις πήγαν απάνω στην Χαμιντιέ. Επήραν ατ'ς και πήγαν 'ς σα βάθη τη Τουρκίας.
Ερευνητής: Τις Αρνένισσες γυναίκες εννοείς.
Πληροφορητής: Τις Αρμένισσες ναι.
Ερευνητής: Επήγαν φαίνεται ατίμασάν ατ'ς.
Πληροφορητής: Τις εξαφάνισαν. Ιλιέσογλου έλεγαν τον τη Ορντούς ένας πλούσιος. Τ' αυτουνού τα κορίτσια τα έφεραν πίσω οι Τούρκοι. Ακριβώς στο δικό μας το χωριό. Σαν σήμερα τα θυμάμαι. Τα έφεραν στο χωριό μέσα και έκλαιγαν τα κορίτσια. Ο Ιλιέσογλου ήταν ο μεγαλύτερος έμπορας Αρμένης. Και τους πήγανε, αλλά αυτοί τελευταία έμαθáme, ήρθαν εδώ και κάποιος πρόσβαλλε τα κορίτσια και πήγανε εκεί πέρα και τους διώξαν. Μάλλον 'ς σην Αμερική επήγανε τα κορίτσια. Και εκεί πέρα έμαθαν ο τάδες και ο τάδες το παιδί έν' και τους έδιωξαν από το σπίτι τους.
Ερευνητής: Τα οικογένειας ποια εζήναν 'ς σο χωριό απέσ'; Πέξει με τα γενέας.
Πληροφορητής: Μετά σιγά σιγά εσκάλωσαν εμάς, τους Έλληνες. Το '21...
Ερευνητής: Όχι, θέλω να λες με για το χωριό σ', τα γενέας ποια εζήναν, τ' εσόν τη γενέα πώς έλεγαν α';
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος.
Ερευνητής: Ποντιακά πώς έλεγαν εσας;
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος αυτό είναι.
Ερευνητής: Γιανκιλής από πού είναι; Παπαδου-πουλάντ', άλλ;
Πληροφορητής: Άλλ' Τσαχαλίδης, Στεφανίδης... (δείχνει να μην θυμάται άλλες).
Ερευνητής: Οι Θαλασογλάντ;

Πληροφορητής: Οι Θαλασογλάντ' ήταν Κιόλκιοϊδες.

Ερευνητής: Α' σο ίδιο χωρίο 'κ' ήταν οι Θαλασογλάντ';

Πληροφορητής: Όχι, ασ' σο Κιόλκιοϊ.

Ερευνητής: Πώς εξήνετε 'ς σο χωρίο σουν; Ντό θυμάσαι από τα παιδικά τα χρόνα σ';

Πληροφορητής: Είχαμε ζώα, επέναμε 'ς σα ζώα, είχαμε ζώα πολλά. Επέναμε 'ς σο γιαϊλέ. Επέναμε τον Ιούνιο μήνα και τον Αύγουστο εκατήβαινάμε. Τα ζώα επένανε εκεί, οι βοσκοί για να μην έχουνε τα γεννήματα και τα βγάλανε επάνω στο βουνό. Και εκεί εκάθισάν κάνα δυο μήνες και μετά τα έφερναν πίσω.

Ερευνητής: Το γιαϊλέ σουν πού έτονε; 'Σ σο Τδάμπαση;

Πληροφορητής: Μία με δύο ώρας μακριά με τα ποδάρα. Το '18 'ς σο Αντούς επήγαν εσκότωσαν έναν Τούρκον στρατιώτην και τους έκαναν εξορία. Το χωρίον ολόκληρον το έκαναν εξορία 'ς σο Σιβάζ'. Εκεί άλλ' επέθαναν, άλλ' έρθαν οπίσ' 'ς σο χωρίον. όσοι έζησαν, έρθαν οπίσ'. Και το '21 μας έκαναν εξορία. Μάζεψαν τα γεννήματα όλα ό, τι είχαμε και δεν είχαμε, ζώα όλα τα πήρανε οι Τούρκοι Βγήκαμε έξω μ' ένα κρεβάτ' που είχαμε, επέναμε 'ς σον δρόμον. Μας πήρανε και πήγανε 'ς σην Χαμιντιέ.

Ερευνητής: Η Χαμιντιέ πόσον έν' ασ' σο Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Εφτά ώρας. Προς τον νότο έν'. Επεκεί επήγαμε 'ς σο Σιβάζ', ασ' σο Σιβάζ 'ς σο Ντιαρπεκίρ, ασ' σο Ντιαρπεκίρ επήγαμε 'ς σο Χαλέπ'. Όλα τα γυρίσαμε.

Ερευνητής: Μέχρι πού έφτασέτε; Ασ' σο Χαλέπ' πού επήγετε;

Πληροφορητής: Μας πήγαν στο αυτό, 'ς σο Ντιαρπεκίρ, επήγαμε 'ς σην Κουρδιστανία. Εκάθισάμε 'ς σην Κουρδιστανία. Εκεί μας έβαλαν σε δύο εκκλησίας μέσα έναν αρμένικο και έναν Συριακή.

Ερευνητής: Συριανή; (*Εννοεί Συριακή*)"

Πληροφορητής: Συριανή, ναι. Καθολική.

Ερευνητής: Καθολική.

Πληροφορητής: Μας έβαλαν εκεί μέσα 4.500 άτομα. Ψείρα, ακαθαρσίες, καθίσαμε εκεί πέρα. Τελευταία τα λεφτά μας τελείωσαν. Είχα τον αδελφό μου. Τι να κάνω εγώ, λέω. Σηκώθηκα νύχτα και έφυγα. Έφυγα. Όταν έφυγα, ένα κορίτσι από μένα μπροστά...

Ερευνητής: Λίγο δυνατά.

Πληροφορητής: Έφυγανε από μένα μπροστά. Το Ντιαρπεκίρ είναι 35.000 κατοίκους, επήγα

εκεί πέρα, αλλά είναι όλο φρούριο.

Ερευνητής: Τείχη έχ' δηλαδή.

Πληροφορητής: Τείχος ναι, αλλά είναι πολύ ψηλό φρούριο, αφού απάν' στο τείχος οι Τούρκοι εκάνανε γυμνάσια, απάν' 'ς σον τείχο. Όταν επίασα 'ς σην άκραν της πολιτείας. Πριν να πάω 'ς σην πολιτεία κάνα 100 μέτρα, βλέπω ένα κορίτσι και μία γυναίκα. Το κορίτσι κλαίει. Τι θα κάνω, λέει. Τι θα μας πεις;

Εγώ το άκουσα. Λέω ποίος είσαι; Ποίος είσαι; Το κορίτσι ήταν απ' την Προύσα. Η αδελφή της ήταν 'ς σ' μας στο χωρίο παντρεμένη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτή μόλις είδε με. Ποίος είσαι; το κορίτσι κλαίει. Ε, πήγαμε εκεί, βοήθεια, το κορίτσι ήρθε με φίλησε και με αγκάλιασε. Πέρα ατ'ς και πάγω τοίχο τοίχο να μην μπω 'ς σην πόρτα, ήταν φυλάκοι. Επήγα επήγα εύρα έναν τοίχο, μία τρύπα, εμπήκαμε μέσα. Αυτά που σε λέγω είναι παραμονές Χριστουγέννων. Αυτοί οι Καθολικοί κάνουν τα Χριστούγεννα από μας μία μπροστά, μια βδομάδα μπροστά.

Επήγαμε μπήκαμε 'ς σην εκκλησία μέσα. Μπήκαμε μέσα. Επήγαμε, επήγαμε, ελέπω κάτι φωτάζ' εκεί πέρα. Ελάτε λέγω. Εδώ κάτι είναι. Αυτή εκκλησία είναι, λέγω. Πάμε, πάμε μπήκαμε στην εκκλησία μέσα. Επήγαμε 'ς σην εκκλησία μέσα. Α τώρα εγώ κάθομαι εδώ πέρα, το κορίτσι εδώ, η γυναίκα εκεί. Λέγ' ατην Μαρία κάνε λίγη υπομονή. Τέλος πάντων να βγούμε έξω, λέει. Εβγήκαμε έξω, καθισάμε κάν' 5, 10 λεπτά, 20. Απόλυσε η εκκλησία. Ήρθαν εκεί. Εείν' φορούνε αντεριά φορούνε, φιστάνια δεν φοράνε.

Ερευνητής: Α, ζουπούνας, αντεριά.

Πληροφορητής: Αλλά όλα μεταξωτά. Έρθαν εκεί άλλος δέκα γορόσα. Έκανα 300 γορόσα. Το κορίτσι κάπου 500 γορόσα έκανε. Δηλαδή λεφτά. Έρθεν ένα κοριτσάκι και λέει με, λέει ατηνε, δεν πας μαζί μου; Αυτή τούρκικα δεν ήξερε. Δεν πας μαζί μου, λέει. Αφού είναι χριστιανοί να πας, λέ' ατην. Θα πάμε μαζί λέει. Ήρθε το κορίτσι, μας παίρνει και πάμε στο σπίτι. Επήγαμε 'ς σ' οσπίτι. Το κορίτσι επήγε επάνω την μητέρα την είπε. Η μητέρα της με το κορίτσι κατήβεν κάτω. Ήρθαν, την πήραν πάνω, την πήραν και πήγαν επάνω. Άλλαξαν τα ρούχα εκεί. Την έντυσαν και το κορίτσι κλαίει. Γιατί κλαίς; λέω. Αυτοί χριστιανοί είναι. Μη μιλάς καθόλου, λέω. Ο Θεός μας έστειλε, θα γλυτώσεις, λέ' ατηνε. Τέλος πά-

ντων αυτή η γυναίκα λέει με, ελάτε μέσα να σας δώσω φαΐ. Λέγ' ατηνε εμείς είμαστε ακάθαρτοι, λέω. Έχουμε ψείρες, λέω. Ελάτε μέσα. Επήγαμε κάτω στον διάδρομο. Έφερε και μας έδωσε ένα φαΐ. Αλλά τέτοιο φαΐ δεν έφαγα καθόλου.

Ερευνητής: Καλομαγειρεμένα.

Πληροφορητής: Τόσο ήτανε μυρωδάτα, τέτοια φαΐα δεν κάνουνε σήμερα. Αυτή ήρθε και κλαίει. Βρε μη κλαις, τη λέω. Αυτή τουρκικιά δεν ήξερε. Πες της θα πλαγιάζει με το κορίτσι μου. Εκάθισε αυτή εκεί πέρα. Εγώ εν τω μεταξύ επένα και έρχουμ'νε. Λέω, Μαρία, πώς περνάς; Λέει πολύ καλά. Απ' την κόρη της καλλίτερα με κοιτάζει. Κοίτα πού θα σε φέρω. Εγώ εν τω μεταξύ επήγα και ήρθα τρεις τέσσερις φορές. Ή σο τρίτο απάν' ο τζαντερμάς με επίασε. Η καραντίνα για, 'α πάνε 40, 50 άτομα αφήναν και επένανε 'ς σο νερόν. Εγώ επήγα εκεί πέρα ο τζανταρμάς με είδε. Λέει εσύ πότε έφυες από εδώ μέσα.

Ήτανε καραντίνα, δεν μας άφηναν να βγούμε έξω. Αφού κάθε μέρα 40, 50 νομάτ' κάθε ημέρα επεθάν'νανε. Ο τζανταρμάς παίρ' ένα παστούν' και δί' με έναν. Ε, αυτοί ήρθαν από το νερό να μπουνε μέσα. Φεύγα, θα σε σκοτώσει. Εμπήκα μέσα. Όταν εμπήκα μέσα... ατώρα οι δικοί μας λένε μερικοί είχανε χρήματα και μου λένε άλλο δεν μπορείς να φύγεις. Εγώ είπα τ'ς, εδώ μέσα δεν κάθομαι. Εγώ θα φύγω.

Τέλος πάντων έναν ημέραν πρωί 'α πάνε 'ς
σο νερόν. Επήγα. Αυτός με είδε. Ε, άτιμε
ήρθες να φύγεις πάλι, λέει με. Λέγ' ατονε τι να
κάνω; Εσύ είσαι υπηρεσία, λέγ' ατονε. Ο
νόμος μας απαγορεύει, αλλά τι να κάνω, λέγ'
ατονε. Επεινάσα, λέγω. Δεν είχα λεφτά. Ση-
κώθηκα και έφυγα, λέγω. Εμένα λέγ' ατονε,
αν με δώσεις, ελέπω είσαι από καλή οικογέν-
εια, τον έφερα 'ς σο φιλότιμο. Άφησέ με στο
χωριό μέσα να πάω να δουλέψω και να
κάνω...αυτός έκανε δύο τρία βήματα. Έκανε
δύο τρία βήματα. Λέει τι έχεις; Ρωτάει εκεί
πέρα, λέει σωστά αυτός; Καλά λέει.

Ερευνητής: Οι γονείς σ' -ι- επέθαναν;

Πληροφορητής: Οι γονείς σ' -ι- μ' επέθαναν 'ς την Τουρκίαν. Είχα έναν αδελφή ήταν 'ς την Φάτσαν. Λοιπόν, ύστερα ατός είπε με, κοίταξε, είπε με, θα σε αφήσω, είπε, αλλά κοίταξε μη τυχόν και πάνε πιάν' εσεν κάτω, διότι είναι απαγορευμένο να σας αφήσομεν. Βλέπεις εδώ μέσα πεθαίνουν κάθε μέρα. Είναι καραντίνα. Μείνε ήσυχος γι' αυτό, λέγ' ατονε. Ατός είπε

με θα σε αφήσω. Εσύ είσαι αίτιος για τη ζωή μ', έχω και τον αδελφό μ', είπα τονε. Έχω και μια αδελφή, είπα τονε. Επήγα, ψώνισα, ήρθα. Επήγα και έρθα πολλά φορές. Εκεί μέσα ήτανε Σαμψουνλήδες, Πάφραληδες, είχανε λεφτά πολλά. Έρχεται μία γυναίκα μου λέει, εγώ έχω δύο λίρας, τα χαλάνεις, λέει με. Πως, τα χαλάνω, λέγ' τηνε. Επήρα τις λίρες, επήγα εχάλασα, 120 γρόσα τη λίρα. Εγώ 'α χαλάν' ατα, κάτι 'α παίρω εγώ πα, είπα τηνε. Είπε με, μόνον χάλασον. Επήγα, εχάλασα τα 200 γρόσα, 20 γρόσα εκράτεσα και εγώ. Επήγα και ήρθα, επήγα και ήρθα. Εν τω μεταξύ εφέρ'να και εδίνα τον κόσμο. Άλλος έλεγε με λίρας χάλασον με, άλλος παγκανότας, εγώ πα κάτ' επαίρνα.

Ερευνητής: Εποίνες το εμπόριο εσύ.

Πληροφορητής: Ναι, επόικα το εμπόριο. Μετά ατός έκλεινε την πόρτα ο τζεντερμέ. Εφέρ'να τον τσιγάρα, φαγώσιμα. Εψώνιζα και εφέρ'να, εδίνα τον. Ατός είπε με μη φοβάσαι, θα ζήσεις καλά, είπε με. Τελευταία λέει με θα σας κάνουν εξορία από εδώ μέσα. Σ' εμάς άμον ντ' ήρθαν, έμ'νες 4, 5 οικογένειας 'ς σ ένα δωμάτιο μέσα, λέω καθίστε κάτω, θα μας κάνουν εξορία. Ο καλός ο άνθρωπος, ο θεός θα σας γλυτώσει. 'Σ' εμάς όταν ήρθανε τους είπε άστους αυτούς, αυτοί θα πεθάνουν. Χθες πέθαναν δύο από δω μέσα και αυτοί θα πεθάνουνε. Έβγαλαν 2.500 χιλιάδες. Από αυτούς ένας δεν γύρισε πίσω, όλοι χάθηκαν. . Άλλους τους πήραν οι Κούρδοι, όλοι πέθαναν. Καθίσαμε κάπου 4, 5 ημέρες έρθαν οι Αμερικανοί, ο Ερυθρός Σταυρός. Δύο γυναίκες Αμερικανοί και ένας διερμηνέας. Ο διερμηνέας είναι Συριανός, του τόπου. Λέει τον τζεντερμέ, λέει ατονε εμείς θα κάνουμε συσσίτιο, κάνα δύο άντρες. Άντρες δεν υπάρχουνε, λέει ο τζεντερμέ. Μόνον ένα παιδάκι είναι. θα κάνουμε συσσίτιο, αυτές οι ακαθαρσίες να καθαριστούν. Λέει ατονε για πήγαινε φέρτο. Οι Αμερικανοί 'ς σ' άλογο απάν'. Γιαλ γιαλ έλα. επήγα, έρθανε, αυτός είναι λέει. Τότε ήμουνα 20, 21 χρονών. Νο, νο, είπαν οι Αμερικάνοι. Αυτός δεν μπορεί να μας κάνει τη δουλειά, λέει ο διερμηνέας στον τζεντερμέ. Αυτόν που βλέπεις είπε, αυτός νύχτα έφυγε, πήγε στην πόλη μέσα, εψώνισε και ήρθε. Εκατήβανε κάτω, έρθανε εκεί, ένας παλληκάραινα γυναίκα και ένας ακόμα. Λέει με ο διερμηνέας εμείς θα κάνουμε συσσίτιο. Μπορείς να το κάνεις, λέει. Εγώ δεν μπορώ να το κάνω, αλλά έχουμε γυναίκες. Αυτοί το κάνουνε. Αλλά εγώ

το κάνω διανομή. Το είπα με ένα ύφος, αυτοί εγέλασαν οι Αμερικανοί. Μου λέει αύριο θα μας φέρεις 30, 40, άτομα, 50 όσα μπορείς. Εμείς θα κάνουμε συσσίτιο και θα 'ρθούμε εδώ και θα σε δούμε. Λέω καλά. Αμάν επήγα εκεί πέρα, ήτανε μία γυναίκα, αρχόντισσα γυναίκα. Θεία Μαρούλα, λέγ' ατην αυτό και αυτό, θα κάνουμε συσσίτιο, θα μας δώσουν τρόφιμα. Τρώγω την ψη σ', είπε, φέρε. Μόνο εσύ κάν' το και εγώ ασ' 'ς σο χωρίο καλλίτερα θα το κάνω, είπε. Ήταν και δύο κορίτσα, ορφανά ήτανε, Σημέλα και Μαρούλα έλεγαν ατην, καλά κορίτσια.

Ερευνητής: Νοικοκυρεμένα.

Πληροφορητής: Επήγα, εμάζεψα εγώ 30, 40 άτομα, στο φυλάκιο, είπαν, θα δώσουμε εντολή, θα σας αφήσουν. Δεν μας αφήνανε. Έδωσαν εντολή. Επήγαμε. Όταν επήγαμε εκεί μέσα ψωμιά, πλουγούρα, βούτουρα, διάφορα πράματα, ξύλα, τα φόρτωσάμε και ήρθαμε και εποίκαμε το συσσίτιο. Έβρασάμε εκεί. Η ώρα 12 ήρθανε. Έρθαν αυτοί η ώρα 12. Αυτή η Αμερικάνα πήρε με το κουτάλι...

Ερευνητής: Έφαε για να δει τη γεύση.

Πληροφορητής: Ναι. Λέει τον διερμηνέα ένα κουτάλι και ένα ψωμί. Με είπε αύριο πάλι θα έρθεις. Την άλλη μέρα πάλι πήγα. Εν τω μεταξύ έβαλαμεν τοι γυναίκ'ς, παιδιά, γυναίκ'ς και εκάθαρσαν εκεί. Εν τω μεταξύ εγώ επένα και έρχομ'νε πολύ καιρό. Εφόσον εγώ έκανα τη δουλειά τους καλά, αυτοί είπαν εμεν, εσύ δεν θα πάρεις συσσίτιο από εδώ, θα πάρεις από εκεί που είναι τα γραφεία. Μου έκαναν ιδιαίτερο φαί. Λοιπόν, ε, εκάθισάμεν κάμποσο καιρό. Εγώ έκανα και τον σαράφη, επένα και έρχομ'νε.

Ερευνητής: Επούλ'νες.

Πληροφορητής: Όχι, χρήματα που έκανα εκεί, επαίρ'να κουστούμα, φτηνά παζάρ' εκεί και τα πουλούσα. Οι Σαμψουνταίοι ήταν πλούσιοι, εκατάλαβες; Εκεί που είχα χρήματα, έκανα χρυσά λίρας επάνω μου. Δεκόσα χρυσά λίρας εποίκα.

Ερευνητής: Και εβάλ'νες ατα 'ς σο ζωνάρ';

Πληροφορητής: Ναι, αυτό. Εν τω μεταξύ γίνεται η ανταλλαγή. Με φωνάζουν αυτοί. Έκανα ένα σφάλμα στη ζωή μου. Μου δίνανε 12 μετζιάδας τον μήνα, 240 δραχμές, γορόσα. Η λίρα 100 δραχμές είχε.

Ερευνητής: 100 γρόσα, 2,5 λίρας την ημέρα. Περίπου ατόσον έρχεται.

Πληροφορητής: Ναι, 2,5 λίρας, έτρωγα και έπινα. Όταν αυτή έγινε η ανταλλαγή, φωνά-

ζουν εμένα με τον διερμηνέα, αυτοί οι Αμερικάνοι, οι γυναίκες.

Ερευνητής: Ναι, πόσο διάστημα έμεινες εκεί;

Πληροφορητής: Εκεί έναν χρόνο.

Ερευνητής: Έναν χρόνο.

Πληροφορητής: Έναν χρόνο. Γλύτωσα κόσμο εγώ. Αμερικάνοι ήταν, αλλά γλύτωσα πολλή κόσμο. Θα σε πω και τ' άλλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν έγινε η ανταλλαγή με φωνάζουν εμένα. Λέει τον διερμηνέα αυτή η Αμερικάνοι οι γυναίκες, Γιαννάκη, επειδή μας εξυπηρέτησες, λέει, αυτές οι γυναίκες, αυτόν θα τον στείλουμε στην Αμερική, εμένα. Να ξέρεις τουρκικά και να σου το πω.

Ερευνητής: Ναι δεν ξέρω, αλλά πέει, πέει τουρκικά.

Πληροφορητής: Λέει με ο διερμηνέας, Γιαννάκη, 'α πας 'ς την Αμερική να 'ίνεσαι άνθρωπος, λέει. Εσύ είσαι έξυπνος, λέει, είσαι εργατικός λέει και θα πας να γίνεις άνθρωπος. Έτσι μου λένε οι κυρίες, λέει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Θα το σκεφτώ, λέγω. Θα σκεφτώ και θα σας απαντήσω (εδώ και λίγα λεπτά δεν ακούγεται καθαρά ο πληροφοροητής).

Επεκεί μας έστειλαν, επήγαμε 'ς σ' αυτό, 'ς την Συρία.

Ερευνητής: Ήν Συρία.

Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς σο Χαλέπι. Εκαθίσασαμε πέντι έξι.

Ερευνητής: Μήνες ή ημέρες;

Πληροφορητής: Ήν Αραβία. Μήνες. Μετά από εκεί μας πήραν και μας φέραν 'ς σο αυτό, 'ς σον Λίβανο, σ' σο Περότ. Από κει ήρθε το βαπόρι μας πήρε και μας έφερε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Α, ακολούθησέτε από τον δρόμο και άλλοι ακολούθησανε. Έ' έρθετε απ' αδά μερέα ασ' την Κωνσταντινούπολη.

Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ πέρα...

Ερευνητής: Πότε έρθες 'ς την Ελλάδα;

Πληροφορητής: Το '22.

Ερευνητής: Το '22 ντό μήνα;

Πληροφορητής: Το '22 ήτανε ακριβώς... ναι θα σε πω το άλλο. Τώρα στο Χαλέπι εκείνο δεν σε είπα. Στο Χαλέπι μέσα ήρθε μία απ' την Πάφρα. Μία γυναίκα είχε έναν κορίτσ', η μητέρα σαν κι εσένα, το κορίτσ'ν ατ'ς ήταν έναν έμορφον κορίτσ'. Επειδής έβλεπέ με εκεί μέσα τι έκανα με τους Αμερικανούς, με λέει, Γιάννικα, έλα κάτι θα σε πω, με λέει. Βγήκα έξω, λέω έλα μέσα, όχι έξω πάμε. Βγήκα έξω, εκεί

ήτανε ένα φρούριο και πάμε έτσι, αλλά εγώ το ψυλλιάστηκα αμέσως. Επήγαμε, επήγαμε, μου λέει κάτι θα σε πω, θα το κάνεις όμως. Τι είναι; λέγ' ατηνε. Εγώ μαναχέσα είμαι, πάρε το κορίτσι μου.

Ερευνητής: Α, να ευτάει σε γαμπρόν.

Πληροφορητής: Κοίταξε, είναι εδώ μέσα άντρες, τι θα το κάνω. Δεν θέλω τέτοιους άντρες, λέει, κοντά σ' εσένα, λέει. Λέγ' ατηνε πώς να την πάρω; Πού να την πάω μέσα στην πόλη; Βρε μην ανακατεύεσαι εσύ πού θα πας. Και έβγαλε έναν κεμέρ με δεκόδρα λίρες. Αυτό είπε σ' εσένα το δείχνω, έχω πολλά λεφτά, είπε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πάρε την κόρη μου και εγώ θα σε κάνω νοικοκύρη. Είπα τηνε, θα σκεφτώ και θα σε απαντήσω. Επήγα εκεί 'ς σον Σταύρη, γειτονάς έτονε, 'ς σ' έναν πόρταν απάν' έμ'νες εκεί 'ς σο χωρίο. Λέω, Σταύρη, αυτό και αυτό. Λέει με, βρε Γιάννη, αυτοί οι γυναίκες, οι τουρκόφωνοι, ούτε νόμους ετέρνανε και όταν πάει με τον έναν και τον άλλονε, τι να την κάνουν;

Ερευνητής: Ε ναι. 'Κ' είχες εμπιστοσύνη. Ατσ' ήτανε ζωηρές.

Πληροφορητής: Γυναίκα έμορφέσσα. Είπα τηνε θα το σκεφτώ.

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, είχες ατόσον ωριμότητα ορφανόν παιδίν και εσκέφκουσουν...

Πληροφορητής: Κοίταξε να σε πω. Εκεί σείτα εκάθουμ'νες, μία κοπέλα, αυτή την κοπέλα που πήρα και πήγα 'ς σ' οσπίτι εκεί, αυτή η Θυμία τη σεδπές', λέει με, βρε Γιάννη, δεν παίρνεις αυτήν την Μαρία, τη Σωκράτη την κουινιάδα. Εκεί λόγο τον λόγο, αυτή ανοίγει την πόρτα και μπαίνει μέσα, αυτή η κοπέλα. Εμπήκε μέσα, αυτή η Θυμία την κοίταξε και γέλασε. Αυτή το ψυλλιάστηκε. Έξυπνος ήτανε. Εβγήκε. Σηκώθηκε και έφυγε. Είπα τηνε, Θύμια, αυτήν την παίρνω, είπα τηνε. Και επήρα τηνε.

Ερευνητής: Το τυχερό σ' έτονε εκείνε.

Πληροφορητής: Μόλις την είπα και έρθαμε σ' επαφή, εμίλησάμε εκεί. Αλλά αυτή ήξερε ότι ήτανε εκεί μέσα. Αφού την πήρα εγώ και την έβαλα στο σπίτι μέσα και τον αδελφό της. Ο πατέρας, η μητέρα του πέθαναν. Εκεί, εκεί μέσα και αυτή με τον αδελφό της. Την ζητούσε ένας άλλος τουρκόφωνος, αλλά είχε αυτός λεφτά πολλά. Την είπε αυτόν δεν θα πάρεις, τον Γιάννη θα πάρεις. Και μόλις έρθαμε σ' επαφή...

Ερευνητής: Αυτή ήταν η γυναίκα σου;

Πληροφορητής: Αυτή την πήρα, 'ς σ' εννιά μήνες απάνω πέθανε.

Ερευνητής: Αααα...

Πληροφορητής: Είχε ένα σπυράκι εδώ πέρα, είχε καρκίνο.

Ερευνητής: Α, είχε καρκίνο.

Πληροφορητής: 'Σ σα Πορόϊα επέθανε.

Ερευνητής: Α τώρα όταν έρθες το '22, το '23 είπες, πρώτη φορά πού πήγατε εδώ στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Ήρθαμε 'ς την Αθήνα. Απ' την Αθήνα ήρθαμε στην Χαλκίδα, ασ' την Χαλκίδα έρθαμε 'ς την Θεσσαλονίκη και ύστερα επήγαμε 'ς σα Πορόϊα.

Ερευνητής: Είπαν εσας όπου θέλετε δεβάτε.

Πληροφορητής: Όχι, εκείνοι μας πήγαν. Η υπηρεσία μας πήγανε.

Ερευνητής: 'Σ σα Πορόϊα πόσον καιρό έμεινες;

Πληροφορητής: Στα Πορόϊα κάθισα απ' το '24 μέχρι το '28, 4, 5 πέντε χρόνα κάθισάμε.

Ερευνητής: Και γιατί έφυες, μπάρμπα Γιάννη από εκεί;

Πληροφορητής: Γιατί έφυγα; Καλαμπούκια και καπνά δεν ήθελα, ήθελα να φύγω από κει μέσα.

Ερευνητής: Ήθελες. Μόνον αυτός ο λόγος ότι δεν ήθελες τη γεωργία, γι' αυτό έφυγες απ' εκεί;

Πληροφορητής: Όχι, αδά πα γεωργία εποίναμε, και έρθαμε.

Ερευνητής: Δεν ήθελες τα Πορόϊα, για ποιον άλλο λόγο;

Πληροφορητής: Ήτανε αυτός ο Μερακλής ο Δημητρός, αυτός είχε μια γυναίκα απ' την Αμερική δασκάλα 'ς την Τουρκία, 'ς την Κερασούντα, τους ήξερε αυτού, ήτανε πλούσιοι οι Μερακλήδες. Και ήρθε εδώ πέρα και τον είπε θα σε δώσω λεφτά να κάνεις μία δουλειά, είπεν ατον. Εγώ είπεν ατεν, θέλω, έχω συγγενείς. Για να παίρω λεφτά και να ζήσω, έχω συγγενείς, είπεν ατεν, πατριώτες. Άμα μπορείς να με βοηθήσεις να πάω να αγοράσω ένα κτήμα, είπεν ατεν. Και έτσι έρθε, αγόρασε αυτό.

Ερευνητής: Ένουστουνε κάμποσα οικογένειας μαζί και έρθετε εγόρασέτε. Ποίο τα παράγκας ή αβούτο;

Πληροφορητής: Τα παράγκας, τα παράγκας.

Ερευνητής: Το Προσήλιο. Πόσα οικογένειας έστουνε, αυτό θέλω ν' ακούω, τότε το '28 'ς σο Προσήλιο;

Πληροφορητής: 10, 12 οικογένειας;

Ερευνητής: Ποίος και ποίος;

Πληροφορητής: Ο Δημητρός ο Μερακλίδης με τον αδελφό του τον Παναγή, ο Κώστας ο Μερακλίδης, ο Αμανατίδης ο Παύλο, ο Κωσταντίνον Αμανατίδης, έτον ο Πουρσανίδης ο Γιάννης, εγώ.

Ερευνητής: Παπαδόπουλος Ιωάννης. Εποίκετε δηλαδή έναν χωρίον αμάν.

Πληροφορητής: Εποίκαμε έναν χωρίον, εκάτσαμε εκεί. Εγόρασάμεν κτήματα.

Ερευνητής: 'Κ' εδέκεν εσας, 'κ' αποκατάστησαν εσας προσφυγικά; Τίποτα το κράτος 'κ' εδέκεσας;

Πληροφορητής: Όχι, τίποτα δεν πήραμε.

Ερευνητής: Τίποτα; Ούτε 'ς σα Πορόια;

Πληροφορητής: Όχι, όχι τίποτα. Εκεί μας έδωσαν χωράφια, αλλά ήτανε άχρηστα.

Ερευνητής: Πόσα χωράφια εδέκαν εσας;

Πληροφορητής: Δεκαπέντε στρέμματα.

Ερευνητής: Άχρηστα όταν λες;

Πληροφορητής: 'Α σκούσ'νε νύχτα και 'α παίνες απέσ' 'ς σα νερά 'α πότιζες.

Ερευνητής: Α, και 'κ' έτανε...

Πληροφορητής: Και έτσι...

Ερευνητής: Ατότες όταν έρθετε εσείς αδά το '28, μπάρμπα Γιάννη, 'ς αβούτο το χωρίο που λέγεται Σβορώνος, άλλ' Πόντιοι έσανε;

Πληροφορητής: Όχι, όλ' εντόπιοι έτανε. Δεκαπέντε σπίτια έτανε.

Ερευνητής: Δεκαπέντε σπίτια. Ύστερα πότε έρθανε κι' άλλ' Πόντιοι 'ς σ' αβούτο το χωρίον; εκτός ασ' ατά τα οικογένειας;

Πληροφορητής: Έρθανε άλλ' ασ' σα Σέρρας. Άλλος έφερε τον συγγενόν ατ', άλλος... Πόντιοι εμείς έμ'νες, άλλο κανείς.

Ερευνητής: Καλά στάσου, αδά έν' τη Χατζηπαναγιώτα, ένας ποίος έταν Ορτουλούδες, η Σουρμαλού και λοιπά, ατείν πότε έρθανε;

Πληροφορητής: Αυτοί πάλι με τ' εμάς ήρθανε, αγορασταί ήτανε.

Ερευνητής: Αγοραστές και αυτοί.

Πληροφορητής: Ήτανε αγορασταί, ήτανε αυτός ο Χατζηβασιλείου, ήτανε ο Λαζαρίδης ο Γιάννης.

Ερευνητής: Ο Λαζαρίδης, ναι τον θυμάμαι.

Πληροφορητής: Αυτοί όλ' επήγαν εποίκαν απαλλοτρίωση. Αφού επλήρωσαν χρήματα και έχασαν και τα χρήματα.

Ερευνητής: Και πού 'α 'ίνουτον η απαλλοτρίωση;

Πληροφορητής: Το εγόρασαν το κτήμα 'α εποίν' α' απαλλοτρίωση.

Ερευνητής: Ααα.

Πληροφορητής: Και εμάς πα εδίκασαν και ατείν πα έχάθαν και εμείς πα χαθήκαμε.

Ερευνητής: Και ατείν πα 'κ' επήραν τίποτε.

Πληροφορητής: Επήραν, εδέκαν ατ'ς από δεκατρία στρέμματα.

Ερευνητής: Από δεκατρία στρέμματα χωράφια έχ'νε.

Πληροφορητής: Εγώ εγόρασα κτήματα, εγόρασα τριάντα και... 80 στρέμματα εγόρασα, αυτού μέσα.

Ερευνητής: 'Σ σο χωρίο.

Πληροφορητής: Ναι. Εγόρασα και αλλού, έχω εκατόν πενήντα στρέμματα.

Ερευνητής: Καλά, ο Πόντιον 'κί χάται ποτέ με την εργατικότητά τ'. Οι άλλ' οι Σαχπατζιδαίοι;

Πληροφορητής: Ο Σαχπατζίδης πα όλ' μαζί έτανε.

Ερευνητής: Μαζί έρθανε.

Πληροφορητής: Ο πατέρας τατουνού του Σαχπατζίδη εξέβεν ασ' την απαλλοτρίωση.

Ερευνητής: Α, ατός εξέβεν.

Πληροφορητής: Επήγανε 'ς σον Ιασωνίδη και ο Ιασωνίδης είπεν ατον, Σαχπατζίδη 'ς την Κερασούντα ντ' εποίνες, αδά πά έρθες να ευτάς α', είπεν ατον. Τι θέλεις; Είπεν ατον. Τριακόσα τριάντα δραχμές επήρες κτήμα και τι θέλεις; Είπεν ατονε. Αλλά αυτοί είχανε διαφοράς και...

Ερευνητής: Είχανε διαφορές για τ' ατό εκατέληξε το πράμα αέτσ'.

Πληροφορητής: Σήμερα τα σκέφτομαι και ο Κιόλογλου, τη Κοτανίτσ' ο πατέρα...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Κακούργος έτονε, μας έκαψε. Έκαψε τ' οσπίτι μου, δεν το ξέρεις αυτό, το ξέρεις;

Ερευνητής: Όχι, καλά ατά με τον εμφύλιο.

Πληροφορητής: Όχι, το '33 μας έκαψε το σπίτι.

Ερευνητής: Το '33 εζήνετε μαζί σε μία συνοικία;

Πληροφορητής: Ναι, εκεί μέσα.

Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Γιάννη, ατά 'α μπαίν'νε 'ς την ιστορία, ο ποντιακός ελληνισμός ατότε, εσείς ποιος έρθετε, τα οικογένειας, είτε πατριώτ' ασ' έναν χωρίον είτε από διπλανά χωρία 'κ' εζήνετε τα πρώτα χρόνια αδελφικά, έμπαιναν ανάμεσά σουν διχόνους;

Πληροφορητής: Διχόνους, αυτός μας έβαλε διχόνους. Αυτός και αυτοί που σηκώθηκαν και έκαναν την απαλλοτρίωση και εκεί έχασάμε. Κατάλαβες;

Ερευνητής: Γιατί ατείν είπανε πού εύρετε εσείς τα παράδες και εγόρασέτε ατό το κτήμα, ε;

Πληροφορητής: Όχι, εθέλεσαν να παίρν'ν α' τῶπα ατείν το κτήμα. Αφού ο Ιασωνίδης τον είπε αυτόν, τον Σαχπατζίδη. Τι θέλεις, είπεν ατονε, 330 δραχμές επήρες κτήμαν. Τι θέλεις άλλο, είπε ατον. Με 330 δραχμάς. Σαχπατζίδη, είπεν ατονε, 'ς την Κερασούντα που έκανες, ήρθες να τα κάνεις και εδώ; Τελευταία εποίκανε απαλλοτριώση. Ο Τσιγκεράς με 330 και αυτή έγινε η αφορμή και επήρε τα κτήματα ασ' σα χέρῃ μουν και ύστερα ήρθε και το πούλησε ξανά το κτήμα ο Τσιγκαράς.

Ερευνητής: Α, ο Τσιγκαράς το πήρε το κτήμα.

Πληροφορητής: Το άφησαν στον Τσιγκαρά πάλι. Πήγαμε το αγόρασάμε από τον Τσιγκαρά εμείς.

Ερευνητής: Και μια ζωή είχανε μετ' από δικαστήρια και πράματα. Άλλο, μπάρμπα Γιάννη, τι θυμάσαι; Με τι ασχολέθητε εσείς οι Πόντιοι αδά 'ς σο... πώς έλεγαν το χωρίο σουν πρώτα; Αβούτο 'κ' έλεγαν α' Σβορώνο. Κουλκούρ' έλεγαν α'.

Πληροφορητής: Κουλκούρ' έλεγαν α'.

Ερευνητής: Ντό ασχολίας είχατε;

Πληροφορητής: Εμείς εδώ ήρθαμε, αυτοί αδα καλαμπούκια κάνανε.

Ερευνητής: Καλαμπόκια κάνανε.

Πληροφορητής: Οι εντόπιοι καπνά δεν ξέρανε.

Μόνο καλαμπόκια ξέρανε.

Ερευνητής: Και από σας έμαθαν τα καπνά;

Πληροφορητής: Ναι, εμείς έρθαμε... το '28...

Ερευνητής: Α, από το '28.

Πληροφορητής: Καπνά κάναμε εμείς και τώρα σιγά σιγά ετέρεσαν εμείς παίρομε κτήματα και ύστερα αυτοί πα με τα παιδιά τους εγόραζαν και...

Ερευνητής: Και σήμερα είναι πλούσιο το χωριό σας. Σήμερα τώρα λέν' α' Σβορώνο, μπάρμπα Γιάννη, πιο πολύ Πόντιους έχ' ή εντόπιους;

Πληροφορητής: Τώρα να σε πω οι Πόντιοι λίγοι έμειναν. Και ήρθανε από δω και από κει

Ερευνητής: Και οι Πόντιοι φύγανε.

Πληροφορητής: Όχι δεν φύγανε, εδώ είναι, αλλά λίγοι είναι. Εντόπιοι και Βλάχοι είναι τώρα. Αλλά ατώρα καλά είμαστε εμείς, δόξα τω Θεώ. Φυλακή πα με βάλανε...

Ερευνητής: 'Σ σον εμφύλιον απέσ' ένουστον δύο κόμματα. Ατό έν' το πιο λυπηρό.

Πληροφορητής: Τα ζώα μου επήρανε, αμάξια πήρανε, τι θες. Το παιδί μου 13 χρονών, 12 χρονών ήτανε ατός ο Αχιλλέας ασ' σο Κιλκίς. Ατός αν δεν ήτανε θα το σκότωναν. 'Σ την εκτέλεσην επέρνανε και επαίνανε και...

Ερευνητής: Το είδε και το ελευθέρωσε.

Πληροφορητής: Έξι νοματοί και τον πήρε εφτά. Για εκτέλεση τον πηγαίνανε. Του Κιόλογλου αυτός ο κακούργος, αυτός.

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, ντό θυμάσαι ατώρα ασ' σα γλέντια, πώς εξήνετε γενικώς;

Πληροφορητής: 'ς Σην Τουρκία;

Ερευνητής: Όχι, και 'ς την Τουρκία και αδακέσ'.

Πληροφορητής: 'Σ την Τουρκία γλέντι εκεί ήτανε. Εκεί ο κόσμος ήτανε αγαπημένος. Τέτοια πράγματα δεν είχαμε.

Ερευνητής: Διχόνιοις δεν είχατε.

Πληροφορητής: Διχόνιοις δεν είχαμε.

Ερευνητής: Αγάπη είχατε.

Πληροφορητής: Όλα τα χωριά επέναν 'ς την εκκλησία, επέναν κι έρχουντανε. Ατότες επένανε 'ς σ' οσπίτα έτρωγάμεν, επινάμε.

Ερευνητής: Εδιασκέδαζαν με τη λύρα.

Πληροφορητής: Αλλά όσον να έν' Τουρκία ήτανε.

Ερευνητής: Έστουν αγαπημέν. 'Σ σο χωρίο σουν 'κ' ερώτεσά σε σουν μόνον Έλληνες έτανε ή Τούρκ', Αρμένάντ';

Πληροφορητής: Όλ' Έλληνες έτανε. Τα τρά χωριά πα ελληνικά έτανε. Τα τρία χωριά έτανε κάπου 180 οικογένειες.

Ερευνητής: Ελληνικά καθαρά.

Πληροφορητής: Εμπροστά είχαμε ένα άλλο χωρίο την Τράπανα, εκείνο πα ελληνικόν. Ύστερα ήτανε το Σασουγράν. Αυτά όλα ελληνικά ήτανε εκεί. Εκείνα ήταν στα τουρκικά χωριά μέσα. Αλλά εμείς είμασταν τα τρία ελληνικά χωριά αυτά ήτανε κάπου 180 οικογένειες. 100, 200 οικογένειες τα τρία χωριά.

Ερευνητής: Δηλαδή αδακέσ' 'κί θυμάσαι πολλά γλέντια και λοιπά. Όταν έρθετε και εθέλ'νετε να εποίνετε ένα γάμο αδά 'ς σο Κουρκούρ', οι εντόπιοι εφελέκ'ναν εσας άτσ' με άνεση να εδιασκέδαζέτε;

Πληροφορητής: Πως, πως. 'Κ' είχαμε αϊκα προβλήματα.

Ερευνητής: 'Κ' είχατε αϊκα παρατράγουδα.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Θέλω ολίγο να λες με ατώρα πόσον καιρό επήες 'ς σο σχολείο; Ένουσ'νε 90 χρονών, εξέρτς πολλά πράματα.

Πληροφορητής: Κοίταξε να σε πω. 'Σ σο σχολείο αν ερωτάς εγώ νήπια εδιάβασα.

Ερευνητής: Νήπια εδιάβασες.

Πληροφορητής: Κια ήρθαμε το σχολείο μικρός έμ'νε 10, 12 χρονών.

Το '17 τη χρονίας εκεί που επένα 'ς σο σχολείο, έκλεισαν τα σχολεία. Μας τα έκλεισαν τα σχολεία. Άλλο δεν πήγα στο σχολείο. Ό,

τι έμαθα 'ς σα δρόμους, απ' αδά και απ' εκεί.
Ερευνητής: Δηλαδή απ' αδά κι απ' εκεί. Έμαθες να διαβάξεις, όταν επήες 'ς σο σχολείο;
Πληροφορητής: Έμαθα το αλφαβητάριο εκείνο.
Ερευνητής: Το αλφαβητάριο πώς έτονε ατότε το σύστημα, θέλω να λες με το 1905 πώς έτον το σχολείο;
Πληροφορητής: Η αλφαβήτα έτανε τα 24 γράμματα, εμάθάν'ναμε εκείνα σιγά σιγά...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Σιγά σιγά εμαθάν'ναμε εκείνα.
Ερευνητής: Σιγά σιγά συλλαβίζετε.
Ερευνητής: Αριθμητική ντ' εμάτσανε σε;
Πληροφορητής: Μόνο πρόσθεση εκάναμε.
Ερευνητής: Μόνο πρόσθεση. Και πώς, μπάρμα Γιάννη, ύστερα εποίνες ατόσον τρανόν εμπόριον;
Πληροφορητής: Ε, με το μυαλό μ'.
Ερευνητής: Με το μυαλό σ'. Πώς έμαθές ατα δηλαδή; Ατά είν' περιέργα...
Πληροφορητής: Κοίτα ο άνθρωπος όταν έχ' την πυγμή και έχ' το αυτό, το θάρρος, εγώ δεν φοβήθηκα και εκεί πα και εδώ πα και... Όλα μου καταστράφηκανε, αφού τ' οσπίτι μ' έκασάνε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά)... ατός ο Κοτακίδης 'ς την καλύβαν μέσα κάηκε. Κτήματα πα εγόρασα, έχω 150 στρέμματα χωράφα.
Ερευνητής: Και μαγαζία και ασ' όλα.
Πληροφορητής: Και 'ς την Σαλονίκη πα εγόρασα την κόρη μου εκεί πέρα.
Ερευνητής: Και εγγόνα πολλά.
Πληροφορητής: Είκοσι τέσσερα άτομα είμες 'ς σ' σπίτι μέσα.
Ερευνητής: Ααα, ωραία, όλ' μαζί ζείτε πατριαρχικά;
Πληροφορητής: Όλ' μαζί.
Ερευνητής: Αγαπημένα όλ'.
Πληροφορητής: Σαν το δικό μου την οικογένεια ούτε υπάρχει πουθενά.
Ερευνητής: Εύγε, μπάρμπα Γιάννη, χάrouμαι, ατό έν' το πιο σπουδαίο. Πάσχα τρώτε, Χριστούγεννα όλ' μαζί;
Πληροφορητής: Όλ' μαζί.
Ερευνητής: Ατό 'ς σ' εσέν οφείλεται, μπάρμπα Γιάννη και 'ς την γυναίκα σ'. Πόσα χρόνια... καλέσσα
Πληροφορητής: Ατός ο Κιόλογλου έλεγεν μόνον υγείαν να έχομεν, μόνον να μην στεναχωριέσαι, μόνον τίποτα να μην παθάνομεν. Νύχτα ημέραν τα 20 ώρας πα εδούλευάμεν.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια έχ' που επέθανεν, μπάρμπα Γιάννη;

Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Πόσα χρόνια έχ' που επέθανεν;
Πληροφορητής: Οχτώ χρόνια, το '81 επέθανεν.
Ερευνητής: Έζησες πολλά. Πόσα χρόνια έζησες μαζί ν ατ'ς;
Πληροφορητής: Το '24 την πήρα...
Ερευνητής: Το '24, πολλά χρόνια έζησες. Ωραία.
Πληροφορητής: Αυτήν 'ς την Τουρκία ήθελα να την πάρω και δεν ήθελε να με πάρει.
Ερευνητής: Χα χα χα και έρθε επήρες ατην αδά.
Πληροφορητής: Μόλις είδε τι έκανα, έβαλε ανθρώπους εκεί και... επαράκάλεσάν μεν.
Ερευνητής: Έτονε το τυχερό σ'.
Πληροφορητής: Ύστερα έβλεπες αυτήν την ήξερα.
Ερευνητής: Από πού; Ασ' σο χωρίο σ' έτονε;
Πληροφορητής: Ασ' σο χωρίο μ' μέσα.
Ερευνητής: Πάντα όταν παίρτς ασ' σον τόπο σ', λέει, έν' διαφορετικά.
Πληροφορητής: Ααα ναι, ήτανε νοικοκυρά.
Ερευνητής: Νοικοκυρά και καλή οικογένεια.
Πληροφορητής: Α τώρα πα αν πας 'ς σο μνήμα τ'ς, οι νυφάδες με τα λουλούδα τ'ς και με αυτά τέτοια.
Ερευνητής: Έεις καλές νυφάδες. Ε, καλά ατά όλα εξαρτάγονται ασ' σοι γονείς.
Πληροφορητής: Νυφάδες έχω, αγγόνα νυφάδες έχω, δισέγγονα έχω.
Ερευνητής: Πόσα δισέγγονα έεις;
Πληροφορητής: Έχω πέντε, έξ, εφτά.
Ερευνητής: Πέντε, έξ, εφτά. Μπάρμπα Γιάννε, α τώρα είσαι 90 χρονών.
Πληροφορητής: 90 χρονών.
Ερευνητής: Πώς αισθάνεσαι α τώρα;
Πληροφορητής: Πολύ καλά.
Ερευνητής: Όλα τα αισθήσεις και λοιπά, είσαι ευχαριστημένος ασ' ση ζωή σ' α τώρα;
Πληροφορητής: Είμαι ευχαριστημένος ασ' σον Θεόν, πρώτα ασ' σον Θεόν.
Ερευνητής: Ύστερα ασ' ατά τα περιπέτειας που επέρασες...
Πληροφορητής: Αυτά που επέρασα...
Ερευνητής: Ντό πιστεύ'ς, μπάρμπα Γιάννε, α τώρα επέρασες... Είχανέ σε για εκτέλεση, έζησες έναν χρόνο αδά, έναν χρόνο ακει, εξορίας και λοιπά. Η μοίρα τη ανθρωπί' πώς έν';
Πληροφορητής: Πώς;
Ερευνητής: Ο άνθρωπος, η μοίρα ν ατ' πώς έν';
Πληροφορητής: Θα σε πω. Ο άνθρωπος όταν έχεις πεποιθήση απ' τον Θεό, ο Θεός θα σε πει πάνε μπροστά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εγώ είχα ελπίδα 'ς σον Θεόν.

Ερευνητής: Πάντα.

Πληροφορητής: Πάντα. Έλεγα, Θεέ μου, υγεία δώσε με, έλεγα. Έγινα και χρήσιμος 'ς σον κόσμον και 'ς σο κράτος έγινα χρήσιμος. Ξέρεις πόσα εκατομμύρια πληρώνω;

Ερευνητής: Εφορία;

Πληροφορητής: Εφορία.

Ερευνητής: Μεγάλη επιχείρηση έχουν τα παιδιά.

Έπιπλα έχετε;

Πληροφορητής: Έχουμε... και κάτω έχω το μαγαζί κι εκείνο αγορασμένο το έχω.

Ερευνητής: Αγορασμένο, είναι δικό σου και χωράφια πολλά.

Πληροφορητής: Και εκείνο ξέρεις λεφτά δεν είχαμε, από ξένους πήρα λεφτά και το αγόρασα.

Ερευνητής: Οι γονείς -ι- σ' έμποροι έτανε, μπάρμπα Γιάννη;

Πληροφορητής: Εκεί στην Τουρκία έκανα, αλλά όχι τέτοιο εμπόριο.

Ερευνητής: Καλά, πάντως είχες τη φλέβα το εμπορικό. Τίποτε άλλο θυμάσαι ασ' σα χρόνια σ' κανένα ποιηματόπον, κανένα τραγουδάπονον ντο έλεεν η μάνα σ', ο πατέρας σ';

Πληροφορητής: (Γελάει).

Ερευνητής: Ντο έλεε σε η μάνα σ', ο πατέρα σ', αν θυμάσαι κάτ' άλλο.

Πληροφορητής: Η μάνα μ' αυτοί έτσι δεν είχανε κοινωνική μόρφωση έτσι, χωριάτικη...

Ερευνητής: Χωριάτικη.

Πληροφορητής: Τραγούδια... τι να σε πω.

Ερευνητής: Δεν είχατε.

Πληροφορητής: Πάγω 'ς την εκκλησία, ψάλλω...

Ερευνητής: Είσαι ψάλτης από μικρό παιδί;

Πληροφορητής: Αυτή την εκκλησία εγώ την έφτιαξα.

Ερευνητής: Τον Άγιο Αντώνη;

Πληροφορητής: Με έξι χιλιάδες δραχμές επήγα 'ς σο ταμείο. Με έξι χιλιάδες, σε τρία χρόνια έπρεπε να γίνει.

Ερευνητής: Είσαι δραστήριος, μπάρμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Όταν ήρθαν και μας έβαλαν φυλακή, οι αντάρτες αυτοί, εκείνος τη Κιόρογλου ο γιον, αυτοί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μας πήραν και πήγαν και επήγαμε 'ς την φυλακήν και μια μέρα χώρισαν 200 άτομα για εκτέλεση.

Ερευνητής: Το πότε έντον από το 19...

Πληροφορητής: Το '44.

Ερευνητής: Το '44.

Πληροφορητής: Λοιπόν ήτανε ο Περδίκης, ο Περδίκης, τον ξέρεις, τον θυμάσαι τον Περ-

δίκη;

Ερευνητής: Θυμάμαι το επίθετό του, αξιωματικός.

Πληροφορητής: Του Χατζηβασιλείου του Στάθη γαμπρός.

Ερευνητής: Α, ο γαμπρός.

Πληροφορητής: Και μας πήραν και πήγανε, μας βάλανε φυλακή εκεί μας είχαν καραντί και τα παπούτσια μας πήραν οι αντάρτες και επήγαμε εποίκαμε με τσόκαρα με τα σανίδα και επέναμε εκουβάλ'ναμε ξύλα, μας παίρναν και κουβάλ'ναμε ξύλα. Ήρθε το μεσημέρ' να κάτσουμε να φάμε. Ελέπομε αυτοί 'α τρώνε το ξύλο, εβγάλ'νε το ξύλο και 'α παίρνα α' και πάνε στο άλλο το κτήριο, στην άκρη. Εμείς τα χρειαστήκαμε εμείς. Ήτανε ο Ταβατζής, ήτανε ο Βασιλειάδης, ήτανε δύο παιδιά αση Χαλάτσοнос, 'ς σ' έναν δωμάτιο απέσ' είμες. Λέει, Γιάννη, θα μας σκοτώσουνε, κάτι θα γίνει. Εκεί ελέπω αυτός ο Ορκόπουλο, τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ακούω το όνομα θυμούμαι. Ο Μιλτιάδης.

Πληροφορητής: Ο Μιλτιάδης, Μίλτο, Μίλτο. Ήην Καισάρεια εκεί ο δάσκαλον, ποπάς και ο Σταύρον Ευθυμιάδης. Έμαθαν αυτοί ότι θα κάνουμε εξέγερση. Μίλτο, για μένα ειδικώς, τον Στάθη και ατόν τον Περδίκη, είπε αυτά τα παιδιά μην τα σκοτώνεις. Έχουν (δεν ακούγεται καθαρά). Ίσα με ώρα 12 το μεσημέρ' ατός έρθεν. Τον κόσμον επήραν ατ'ς και 'α χώριζάν ατ'ς 'ς σα κτήρια. Επήγες καθόλου;

Ερευνητής: Πως, πως.

Πληροφορητής: Ήην άκρη, ήην άκρη. Αυτός ήρθε και λέει τι κάνετε εδώ πέρα; Λέει ατον ο Στάθης, του Χατζηβασιλ, Μίλτο, λέει ατον, τι να κάνουμε; Την τύχη μας λογαριάζομε, λέει ατον. Εσύ, εσύ, εσύ, ς σε' μέν όταν έρθε, εσέν 'α κοντύνω σε, είπε με. Είχεν ατόσον έναν σπαθίν και έναν ατόσον. Εσένα με ποίον θέλεις θα σε κοντύνω, είπε με. Είπα τονε, γαμώ τη μάνα σ', τι σ' έκανα και θέλεις να με κοντύνεις; Αραέτσ' επί λέξει. Εσέν 'α κοντύνω σε, είπε με. Αν είναι στο χέρι σου ό,τι θέλεις με κάνεις, είπα τονε. Εκάτσαμε, ά τρώγομε. Γιατί δεν τρώτε; Λέει. Λέει ατονε ατός ο Στάθης ο Χατζηβασιλείου, Μίλτο, πώς θα φάμε, λέει ατονε, κατεβαίνει; Φάτε, φάτε, λέει ατονε. Ήταν και ο Βίπερ, αυτός που ήταν γκεσταπό, τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήταν και αυτός εκεί μέσα. Εσύ γκεσταπίτη, εσέν 'α καθαρίζω σε, είπε ατονε. Μίλτο, είπεν ατονε, Μίλτο, τι μπορώ να κάνω; Όλοι θέλουνε να φύγουνε, είπεν ατονε. Αλλά οι Γερμανοί δεν με αφήνανε. Νύχτα που φύγανε, ήθελάμε να φύγουμε εμείς. Τέλος πάντων φάτε, φάτε, είπε. Γιάννη, θα φύγουμε, είπε. Φάτε, είπε. Απόψε στην Καισάρεια ο παπάς και ο δάσκαλο, είπε, και ο Κιαμάλης, έναν Κιαμάλ έλεγαν ατονε. Εκάθισάμε. Επήγαμε η ώρα να δούμε πότε θα τους εκτελέσουνε. Το πρωί βλέπουμε έγινε η Βάρκιζα. Δύο γυναίκες, ο ερυθρός Σταυρός ήρθε και μας έγραψε. Ο σχωρεμένος ο Περδίκης λέει, παιδιά, γλυτώσάμεν (δεν ακούγεται καθαρά).
Ερευνητής: Και έταξες να χτίεις εκκλησία ή ατσ' έτυχε να χτίεις α';
Πληροφορητής: Ατός ο Στάθης είπε με, Γιάννη, αν γλυτώνουμε από δω μέσα, τη εκκλησίας τα θεμέλια εσύ και εγώ θα τα βάλουμε. Εν τω μεταξύ αυτός πέθανε. Αλλά εγώ...
Ερευνητής: Εποίκες από που έταξες.
Πληροφορητής: Σε τρία χρόνια έκανα τα εγκαίνια.
Ερευνητής: Πώς, μπάρμπα Γιάννη; Εποίνες εράνους απέσ' 'ς σο χωρίο;
Πληροφορητής: Ο σχωρεμένος ο ποπάς ο δικός μας, εγώ είχα το μαγαζί, κυρ Γιάννη, είπε με, θα σε παρακαλέσω θα αναλάβεις να κάνουμε την εκκλησία (δεν ακούγεται καθαρά)... δεν θα μπορέσω είπα τονε. Είπε με εμείς εμπιστοσύνη δεν έχουμε, εσύ έχεις εμπιστοσύνη. Τέλος πάντων παρακάλεσε ο ποπάς και αφόσον επαρακάλεσε, είπα τον, πάτερ, θα αναλάβω, είπα τονε. Έτσι ανέλαβα. Έκανα εράνους, μάζεψα σιτάρια δεξιά, αριστερά 'ς σον συνουικισμό. Εποίνα λαχεία...
Ερευνητής: Άξιος ο μισθός, μπάρμπα Γιάννη.
Πληροφορητής: Ναι...
Ερευνητής: Αλλά είχες α' τάμα και εποίκες α', έταξες και εποίκες α'.
Πληροφορητής: Εείνος επέθανε ο Στάθιο. Αλλά εγώ το εκτέλεσα.
Ερευνητής: Το εκτέλεσες και είσαι ευχαριστημένος, χαρούμενος.
Πληροφορητής: Αυτά όλα είναι του Θεού χαρίσματα.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Ο Θεός άμα σου λέει και σε δίνει το μυαλό και δεν σε φέρει εμπόδιο...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Και θέλεις να κάνεις μία δουλεία, θα το κάνεις. Με έξ χιλιάδες. Εκείνα πα

ήτανε φράγκα, πενηντάλεπτα και δίφραγκα ήτανε, χάρτινα. Είπα τονε, πάτερ, αυτά τα δίνουμε και φέρομε τα πέτρας, είπα τονε. Και όπως έκανάμε. Έφεράμε πέτρες και μετ' εκείνα έβαλάμεν τα θεμέλια.
Ερευνητής: Και έντονε η εκκλησία.
Πληροφορητής: Αλλά ... (εδώ δεν ακούγεται καθαρά).
Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, ατώρα μια και είπες με ατό, ας λέγω σε και εγώ τ' εμέτερον. Εμείς η «Ένωση Ποντίων Πιερίας» ο σύλλογος -ι- μουν, έχτισάμεν κτήριο. Με εράνους, ατσ' με αυτά...
Πληροφορητής: Πού κοντά;
Ερευνητής: Πίσω απ' το πάρκο. Ναι, 'α φτάμε Λαογραφικό Μουσείο δηλαδή. Αν κατά λάθος ξεις ασ' στην περιοχή σ', βέβαια καμένος έρθες, αλλά ασ' ση μάνα σ' ή με τη γαρή σ' ασ' στην πατρίδα επεκέσ' κανέναν κάτ' ή ζωνάρ' ή κλωστοτήγανο ή μπακίρ' κάτ' 'α φτάμε Μουσείο, μπορείς να δισ' μας α' και να βάλομ' α' 'ς σο Μουσείο γράφοντας τ' όνομά σ', ότι είναι του Γιάννη του Παπαδόπουλου το έτος τάδε. 'Α λες μας την ιστορίαν αχθε. Έναν έν' ατό...
Πληροφορητής: Ασ' την Τουρκίαν δεν έχω τίποτα.
Ερευνητής: Ασ' την Τουρκία 'κ' ξεις τίποτε.
Πληροφορητής: Είχαμε τα πακίρα μουν...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επήγα τα φύτεψα 'ς σ' έναν δάσος μέσα. Δύο δίλαβα γεμάτα...
Ερευνητής: Ναι. Μπάρμπα Γιάννη, ατώρα επορείς να πας ξεθάφ'ς ατα;
Πληροφορητής: Πάω ευρήκ' ατα αμέσως.
Ερευνητής: Ευρίκ'ς ατα, πώς και πώς 'κ' επήες;
Πληροφορητής: Ατώρα ήθελα να πάω, τι να σε πω, ήρθαν τα χρόνια μ' πα επέρασανε.
Ερευνητής: Ας έν', εγώ επήρα και πήγα τον πατέρα μ'. Θα 'εν' πολύ όμορφα, εσύ νέος, κοτσανάτος είσαι ακόμαν.
Πληροφορητής: Ναι έχω το αυτό μ'...
Ερευνητής: Ε μπάρμπα Γιάννη, αν πας, ξεθάφ'ς ατα, θα φέρτς μας ατα. 'Α έχομ' ατα 'ς σο Μουσείον, 'ς την Κατερίνη έζησες εσύ τα χρόνια σ'.
Πληροφορητής: Θα φέρω κομμάτα.
Ερευνητής: Γιατί να μη φέρτς ατα, μπάρμπα Γιάννη, εκείνα επορεί ασ' 'ένα αυτοκίνητο αποφκά βάλτς ατα, με τα πούλμαν όταν πάνε...
Πληροφορητής: Σε αφήνουνε να τα φέρεις;
Ερευνητής: Οοο, σε αφήνουνε. Σε αφήνουνε. Θα

πεις αβούτα ατσ' κι ατσ', εγώ έθαψ' ατα...

Πληροφορητής: Εείνα δύο δίλαβα είναι.

Ερευνητής: Ας είναι. ντό πειράζ'; Το δίλαβο 'δεν 'κ' έν'.

Πληροφορητής: Αν πάω, 'α φέρ' ατα, εξέρω μέρ' κεκά είναι.

Ερευνητής: Εξέρτς α', θυμάσαι το σημείο. Γιατί έθαψές ατα, μπάρμπα Γιάννη;

Πληροφορητής: Επήρα τα και πήγα 'ς σο δάσος μέσα, 'ς σο σπίτι γύρω γύρω να μην είναι.

Ερευνητής: Έλεγε 'α γυρίζομε ξάν' οπίσ'. Αα είχτε την επιθυμία...

Γι' αυτό. Κανέναν εικόνα ασ' στην πατρίδα; Τίποτε 'κ' έξεις; Ευτάμε και κάτ' άλλο, μπάρμπα Γιάννη εμείς. Ατώρα ζητώ την συνδρομή. Ατώρα για να εξασφαλίζομε το... έβγαλάμε σε λαχειοφόρο αγορά έναν διαμέρισμα 'ς την παραλία. Το οποίο διαμέρισμα ο εργολάβος ζητά μας, 50 τετραγωνικά έν', 4 εκατομμύρια. Και εμείς πουλούμε λαχεία για 10 εκατομμύρια.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Ε, οπότε τα 6 εκατομμύρια, μάλλον τα 6,5, απελέσκουνταν 'ς σ' εμάς. Για να βάλομ' ατα συνέχεια, ατός έν' ο σκοπός -ιμουν, να έχομ' ατα 'ς την τράπεζα για να μπορούμε να πληρώνομε τον χοροδιδάσκαλο, να μην χάται το ποντιακό η παράδοση. Να μαθάν'νε χορούς τα παιδιά μουν, τα μωρά. Έχουμε ήδη 100 μωρά που μαθάν'νε χορόν. Να μαθάν'νε τραγούδα και λοιπά. Και γι' αυτόν τον λόγο εποίκαμε λαχεία, λαχειοφόρο έρανο και που... αν θέλτς, παίρτς μας, το οποίο 'α κληρούται με τα λαϊκό μαζί, όχι αρα-έτσ'. Τον Οκτώβριο λέμε ότι 'α κληρούται. Έναν λαχείο, έναν χιλιάρικο που έχ', έχ' 4 νούμερα. Αν θέλτς, έχω μαζί μ', μπορώ να δίγω σε. Λοιπόν άλλο, μπάρμπα Γιάννη. Αυτό εσυγκίνησέ με που είπες ότι έξεις θαμένα εκεί τα...

Πληροφορητής: Έχομ' ατα, αλλά...

Ερευνητής: Ναι. Εσύ είσαι άμον παλληκάρ' ατώρα. Λοιπόν, τίποτε άλλο, ε;

Πληροφορητής: Έχω πολλά, αλλά ατώρα...

Ερευνητής: Ατά εθυμέθες.

Πληροφορητής: Αυτά που σε λέγω ιστορία απ' αυτό καλλίτερη υπάρχει;

Ερευνητής: Δεν υπάρχει και είναι πάρα πολύ ζωντανά όλα που είπες με.

Πληροφορητής: Αυτά είναι...

Ερευνητής: Πολύ αληθινά.

Πληροφορητής: Αληθινά, δεν έχει τίποτα μέσα...

Ερευνητής: Ναι. Οι Πόντιοι δουλεύ'νε πολύ. Αν 'κ' εδούλευες, 'κ' επόρνες να είχες ούτε τα...

Πληροφορητής: Εγώ... σε λέγω δύο γρόσια... δύο φράγκα έμεινα και εγώ... έτυχα να κάνω και χρήματα.... γι' αυτό ο Θεός μου έδωσε χρόνια και μου έδωσε ο Θεός εκείνα που πο-θούσα όλα. Από μικρό παιδάκι ποθούσα...

Ερευνητής: Όλα στα έδωσε.

Πληροφορητής: Όλα μου τα έδωσε. Ήτανε αυτός...

Ερευνητής: Πόσα παιδιά εποίκες;

Πληροφορητής: Πέντε παιδιά εποίκα.

Ερευνητής: Πέντε παιδιά, πόσα αγούρα και πόσα κορίτσα;

Πληροφορητής: Ατώρα 4 έχω, δύο αγούρα και δύο κορίτσα.

Ερευνητής: Ο Θεός εχάρ'τσε σε και...

Πληροφορητής: 2, 3 έχω και δικηγόρο 'ς την Σαλονίκη.

Ερευνητής: Ξ στην Σαλονίκη και είσαι ευχαριστημένος. Για την εργατικότητα λίγο θέλω να λες με. Πόσα ώρας εδούλευες ατά 'ς σο Κουρκούρ', όταν έρθες;

Πληροφορητής: 24 ώρας αν ήτανε, τα 18 τα δούλευα.

Ερευνητής: Και αντοχή; Πώς έτονε...

Πληροφορητής: Είχαμε, νέος ήμουνα..και ύστερα που είχαμε αυτά τα καλά που έχουμε τώρα. Σκόρδο, ψωμί και νερό έτρωγάμε 'ς σα χωράφα.

Ερευνητής: Ατώρα είναι του κόσμου τα αγαθά, κακά τα ψέμματα.

Πληροφορητής: Ατώρα είναι, αλλά δεν μπορούμε να φάμε. Μία φορά τρώω.

Ερευνητής: Ατσ' έν', ατώρα έρθαν τα χρόνια. Λοιπόν, μπάρμπα Γιάννη, εύχομαι να αξιών'τσε ο Θεός να πας, εσύ άμον παλληκάρι είσαι, να πας 'ς σον Πόντο και να φέρτς μας ατά τα...

Πληροφορητής: Ήθελα να πάω, ο γιος μου ο δικηγόρος με είπε θα σε πάω μπαμπά...

Ερευνητής: Δέβα, μπάρμπα Γιάννη, πολύ αλλιώς 'α αισθάνεσαι.

Πληροφορητής: Αν παίρ' με και πάει, πάω πέντε, έξι, μέρες, εφτά πάω...

Ερευνητής: Ελέπ'ς τα μέρη σ' και έρχεσαι

Πληροφορητής: Αυτός έχει τα μέσα. Τι έχει, δεν ξέρει.

Ερευνητής: Α, έκανε λεφτά και αυτός.

Πληροφορητής: Δικηγόρος είναι, βιομηχανία έχει...

Ερευνητής: Α, ωραία.

Πληροφορητής: Τα κοινόχρηστα της Σαλονίκης αυτός τα βγάζει.

Ερευνητής: Ααα πολύ ωραία, να παίρ' τσε και

πάει και φέρτς μας τα αυτά. Μπάρμπα Πληροφορητής: Ευχαριστώ.
Γιάννη, ευχαριστώ σε πάρα πολλά. Να τα εκατοστίσεις.

Λεξιλόγιο

αντεριά, τα, αντερί, το = γυναικείο εξωτερικό ρούχο, ανοιχτό μπροστά που έκλεινε με ζώνη.
ζουπούνα, η = γυναικείο ρούχο, 1. Πουκάμισο, 2. Ποδήρης χιτώνας.
γορόσια, τα = τουρκικά νομίσματα.
τζαντερμάς, ο = χωροφύλακας, λ. γαλ. gendarme.
σαράφης, ο = αργυραμοιβός, λ. τ. sarraf.
Περότ, το = Βηρυτός, η.
κεμέρ, το = πορτοφόλι γύρω από τη μέση, λ. περσ. Kemer.
σείτς, χρον. σύνδ. = καθώς, όταν.
κλωστοτήγανο, το = μεγάλο τηγάνι με καπάκι για το γύρισμα ψαριών ή πίτας.
αχθε, προσπ. αντ. γ' προσ. λ. ομηρ. = το δικό του.
δίλαβα, τα = μεγάλα καζάνια χάλκινα με δύο λαβές.

Σχόλια

Τα τείχη του Ντιγιαρμπακίρ

Τα τείχη του Ντιαρμεπρκίρ είναι από τα πιο μεγάλα οχυρωματικά έργα της ρωμαϊκής περιόδου. Τα έκτισε ο Κωσταντίος ο Β' και τα επέκτεινε ο Βαλεντινιανός Α' το 367-375. Έχουν μήκος 6 χιλιόμετρα. Πάνω στα τείχη υπάρχουν λαξευμένες μορφές ζώων, φυτών και επιγραφές. Είχαν 4 πύλες εισόδου. Τα σημερινά τείχη έχουν μήκος 5.700 μέτρα, πλάτος 3-5 μέτρα και ύψος 10-12 μέτρα.

Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός

Πρόσφερε πάρα πολλά στην περίθαλψη και φροντίδα των ξεριζωμένων Ποντίων. Ακολουθούσε τους διωκόμενους Ποντίους και πρόσφερε κάθε δυνατή βοήθεια.

Χαλέπι

Στο Χαλέπι την εποχή που υπογράφηκε η συνθήκη ανταλλαγής, είχαν συγκεντρωθεί από διαφορετικές πορείες χιλιάδες Πόντιοι. Περίπου 10 χιλιάδες φερμένοι από όλον τον Πόντο.

Στο Χαλέπι θα μείνουν σχεδόν έναν χρόνο μέσα σε σπηλιές. «Μαγαράδας» όπως τις έλεγαν οι Πόντιοι. Αυτές οι σπηλιές έγιναν το σπίτι τους για μήνες. Μέσα εκεί μαγείρευαν, έπλεναν, κοιμόντουσαν. Η βοήθεια του Αμερικάνικου Ερυθρού Σταυρού δεν ήταν αρκετή για να κορέσει την πείνα τους. Οι γυναίκες και τα παιδιά ζητιάνευαν στα σπίτια των Σύριων και χάρη στην ελεημοσύνη αυτών των ανθρώπων επέζησαν. Οι άντρες έκαναν μεροκάματα στα χωράφια. Θέριζαν σιτάρια και έκαναν χαμαλίκι.

Λίβανος – Βηρυτός

Από το Χαλέπι έρχονται με εμπορικά τρένα στον Λίβανο, στην Βηρυτό. Συνήθως παρέμεναν εδώ μέσα σε κλειστά στρατόπεδα 2, 3 μήνες. Με ελληνικά κυρίως πλοία μεταφέρονταν σε άθλιες συνθήκες στα διάφορα λοιμοκαθαρτήρια: Άι Γιώργη, Καλαμαριά, Μακρόνησο.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ονομάζεσαι;
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Ιωάννης.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις όλη τη ζωή σου για τον σύλλογό μας, Ποντιακά. Πού γεννήθηκες και τα λοιπά. Σε ακούω.
Πληροφορητής: Λοιπόν τι θέλεις να σου πω;
Ερευνητής: Πού γεννήθηκες, ποντιακά.
Πληροφορητής: Χαψάμανα, Κιόλκιοϊ.
Ερευνητής: Πότε; Ποια χρονιά;
Πληροφορητής: Το 1899, 90 χρονών είμαι.
Ερευνητής: Ενενήντα χρονών. Να τα κατοστήσεις.
Πληροφορητής: Ζούσαμε καλά. Ήταν τρία χωριά, Αντούζ και Τάραχτα.
Ερευνητής: Πώς τα έλεγαν; λίγο πιο δυνατά.
Πληροφορητής: Αντούζ και Τάραχτα.
Ερευνητής: Τι θυμάσαι; Πόσα αδέρφια ήσασταν και όλη η οικογένειά σου.
Πληροφορητής: Είμαστε τέσσερα αδέρφια, δύο κορίτσια και δύο αγόρια.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις για το Κιόλκιοϊ τώρα. Πού βρισκόταν το χωριό; Πώς το θυμάσαι;
Πληροφορητής: Το χωριό μας ήτανε σε δημόσιο δρόμο πάνω. Τα χωριά αυτά ήτανε πιο μπροστά. Κοντά μας ήτανε το Αντούζ και η Τάραχτα.
Ερευνητής: Τρία χωριά. Το όνομα των χωριών; Το Κιόλκιοϊ και...
Πληροφορητής: Το Κιόλκιοϊ ήταν το παζάρι μας.
Ερευνητής: Το χωριό πώς το έλεγαν;
Πληροφορητής: Κιόλκιοϊ.
Ερευνητής: Από την Ορντού πόσον μακριά ήτανε;
Πληροφορητής: Δεκαοχτώ ώρες με τα πόδια.
Ερευνητής: Πόσα χιλιόμετρα δεν μπορούσατε να υπολογίσετε; Και είχε και βουνό; Πόσο υψόμετρο είχε;
Πληροφορητής: Σε πλατεία, μέσα σε κάμπο ήτανε. Και γύρω γύρω όλα τα χωριά. Κάθε Σάββατο γινότανε το παζάρι.
Ερευνητής: Οροπέδιο.
Ερευνητής: Και το Κιόλκιοϊ ήτανε το πιο μεγάλο.
Πληροφορητής: Πώς έλεγαν την εκκλησία;
Πληροφορητής: Τη Παναγίας.
Ερευνητής: Τη Παναγίας. Τον Δεκαπενταύγουστο γιόρταζε.
Πληροφορητής: Άι Γιώργης ήτανε του Αντούζ και Άγιος Γρηγόριος τη Τάραχτας.
Ερευνητής: Το σχολείο σας;
Πληροφορητής: Είχαμε σχολείο, μικρό σχολείο είχαμε, αλλά ένα δύο χρόνια είχαμε το σχολείο, το '17 μας το έκλεισαν οι Τούρκοι.
Ερευνητής: Το '15 κτίσατε το σχολείο;
Πληροφορητής: Το '14, '15. Το '15 έσφαξαν τους Αρμενίους. Τους έφερναν στο Κιόλκιοϊ, τους έβγαζαν στον δρόμο προς την Τάραχτα και εκεί σκότωναν τους άντρες.
Ερευνητής: Θυμάσαι...
Πληροφορητής: Θυμάμαι. Περίπου 500 σκότωσαν.

Ερευνητής: Και εσείς πηγαίνατε και τους βλέπατε;
Πληροφορητής: Εμείς περνούσαμε από τον δρόμο, δημόσιος δρόμος ήτανε και αυτοί σκότωσαν τους Αρμενίους. Και ήρθαν οι γυναίκες 'ς σ' εμάς στο χωριό. Οι γυναίκες έκλαιγαν. Με τους άντρες χώρισαν. Δεν ήξεραν ότι θα τους σκοτώσουν. Μετά μάθανε ότι τους σκότωσαν. Μετά τις πήγαν απάνω στην Χαμιντιέ. Τις πήγαν στα βάθη τη Τουρκίας.
Ερευνητής: Τις Αρμένισσες γυναίκες εννοείς.
Πληροφορητής: Τις Αρμένισσες ναι.
Ερευνητής: Πήγαν φαίνεται τις ατίμασαν.
Πληροφορητής: Τις εξαφάνισαν. Ιλιέσογλου έλεγαν κάποιον πολύ πλούσιο από την Ορντού. Αυτούν τα κορίτσια τα έφεραν πίσω οι Τούρκοι. Ακριβώς στο δικό μας το χωριό. Σαν σήμερα τα θυμάμαι. Τα έφεραν στο χωριό μέσα και έκλαιγαν τα κορίτσια. Ο Ιλιέσογλου ήταν ο μεγαλύτερος έμπορας Αρμένης. Και τους πήγανε, αλλά αυτοί τελευταία μάθαμε, ήρθαν εδώ και κάποιος πρόσβαλλε τα κορίτσια και πήγανε εκεί πέρα και τους διώξαν. Μάλλον 'ς την Αμερική επήγανε τα κορίτσια. Και εκεί πέρα έμαθαν ο τάδε και ο τάδε το παιδί έν' και τους έδιωξαν από το σπίτι τους.
Ερευνητής: Ποιες οικογένειες ζούσαν στο χωριό μέσα; Πες μου τις γενιές.
Πληροφορητής: Μετά σιγά σιγά ξεκίνησαν εμάς, τους Έλληνες. Το '21...
Ερευνητής: Όχι, θέλω να μου πεις για τις οικογένειες του χωριού σου. Τη δική σου οικογένεια πώς την έλεγαν;
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος.
Ερευνητής: Ποντιακά πώς σας έλεγαν;
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος αυτό είναι.
Ερευνητής: Γιανκιλής από πού είναι; Παπαδοπουλαίοι, άλλοι;
Πληροφορητής: Άλλοι Τσαχαλίδης, Στεφανίδης... (δείχνει να μην θυμάται άλλες).
Ερευνητής: Οι Θαλασογλάντοι;
Πληροφορητής: Οι Θαλασογλάντοι ήταν Κιόλκιοϊδες.
Ερευνητής: Από το ίδιο χωριό δεν ήταν οι Θαλασογλάντοι;
Πληροφορητής: Όχι, από το Κιόλκιοϊ.
Ερευνητής: Πώς ζούσατε στο χωριό σας; Τι θυμάσαι από τα παιδικά σου χρόνια;
Πληροφορητής: Είχαμε ζώα, πηγαίναμε στα ζώα. Είχαμε πολλά ζώα, πηγαίναμε στα βοσκοτόπια από τον Ιούνιο μέχρι τον Αύγουστο. Τα ζώα τα πηγαίναμε εκεί, για να έχουμε τις τροφές. Τα πηγαίναν οι βοσκοί, κάθονταν δυο μήνες και μετά τα έφεραν πίσω.
Ερευνητής: Το βοσκοτότι σας πού ήτανε; Στο Τσάμπαση;
Πληροφορητής: Μία με δύο ώρες μακριά με τα πόδια. Το '18 στο Αντούζ επήγαν σκότωσαν έναν Τούρκο στρατιώτη και τους έκαναν εξορία. Εξόρισαν όλο το χωριό στη Σεβάστεια. Εκεί άλλοι πέ-

θαναν, άλλοι γύρισαν πίσω στο χωριό. Και το '21 μας εξόρισαν όλους. Μάζεψαν τα σιτάρια, ό, τι είχαμε και δεν είχαμε, όλα μας τα πήραν οι Τούρκοι. Βγήκαμε στον δρόμο με ένα κρεβάτι που είχαμε. Μας πήγαν στη Χαμιντιέ.

Ερευνητής: Η Χαμιντιέ πόσο απέχει από το Κιόλκιοι;

Πληροφορητής: Εφτά ώρες. Προς τον νότο είναι. από εκεί πήγαμε στη Σεβάστεια, στο Ντιαρμπεκίρ, στο Χαλέπι. Όλα τα γυρίσαμε.

Ερευνητής: Μέχρι πού φτάσατε; Από το Χαλέπι πού πήγατε;

Πληροφορητής: Μας πήγαν στο Ντιαρμπεκίρ, πήγαμε στο Κουρδιστάν. Καθίσαμε στο Κουρδιστάν. Εκεί μας έβαλαν σε δύο εκκλησίας μέσα, μια αρμένικη και μια Συριακή.

Ερευνητής: Συριακή; (Εννοεί Συριακή).

Πληροφορητής: Συριακή, ναι. Καθολική.

Ερευνητής: Καθολική.

Πληροφορητής: Μας έβαλαν εκεί μέσα 4.500 άτομα. Ψείρα, ακαθαρσίες, καθίσαμε εκεί πέρα. Τελευταία τα λεφτά μας τελείωσαν. Είχα τον αδελφό μου. Τι να κάνω εγώ, λέω. Σηκώθηκα νύχτα και έφυγα. Έφυγα. Όταν έφυγα, ένα κορίτσι από μένα μπροστά...

Ερευνητής: Λίγο δυνατά.

Πληροφορητής: Φεύγανε από μένα μπροστά. Το Ντιαρμπεκίρ είναι 35.000 κατοίκους, επήγα εκεί πέρα, αλλά είναι όλο φρούριο.

Ερευνητής: Τείχη έχει δηλαδή.

Πληροφορητής: Τείχος ναι, αλλά είναι πολύ ψηλό φρούριο, αφού απάνω στο τείχος οι Τούρκοι κάνανε γυμνάσια, απάνω στα τείχη. Όταν έφτασα στην άκρη της πολιτείας... Πριν να πάω στην πολιτεία κάνα 100 μέτρα, βλέπω ένα κορίτσι και μία γυναίκα. Το κορίτσι κλαίει. Τι θα κάνω, λέει. Τι θα μας πεις;

Εγώ το άκουσα. Λέω ποια είσαι; Ποια είσαι; Το κορίτσι ήταν απ' την Προύσα. Η αδελφή της ήταν στο μας στο χωριό παντρεμένη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτή μόλις είδε με. Ποιος είσαι; το κορίτσι κλαίει. Ε, πήγαμε εκεί, βοήθεια, το κορίτσι ήρθε με φίλησε και με αγκάλιασε. Τις παίρνω και πηγαίνω τοίχο τοίχο να μην μπω από την πόρτα, ήταν φύλακες. Πήγα πήγα βρήκα έναν τοίχο, μία τρύπα, μπήκαμε μέσα. Αυτά που σε λέγω είναι παραμονές Χριστουγέννων. Αυτοί οι Καθολικοί κάνουν τα Χριστούγεννα μια βδομάδα πιο μπροστά. Πήγαμε μπήκαμε Στην εκκλησία μέσα. Μπήκαμε μέσα. Πήγαμε, πήγαμε, βλέπω κάτι λάμπει εκεί πέρα. Ελάτε λέγω. Εδώ κάτι είναι. Αυτή εκκλησία είναι, λέγω. Πάμε, πάμε μπήκαμε στην εκκλησία μέσα. Επήγαμε στην εκκλησία μέσα. Τώρα εγώ κάθομαι εδώ πέρα, το κορίτσι εδώ, η γυναίκα εκεί. Της λέω, Μαρία, κάνε λίγη υπομονή. Τέλος πάντων να βγούμε έξω, λέει. Βγήκαμε έξω, καθίσαμε περίπου 5, 10 λεπτά, 20. Απόλυσε η εκκλησία. Ήρθαν εκεί. Εκείνες φορούνε αντεριά, φουστάνια

δεν φοράνε.

Ερευνητής: Α, ζουπούνες, μακριές χιτώνες.

Πληροφορητής: Αλλά όλα μεταξωτά. Ήρθαν εκεί άλλος δέκα γορόσια. Έκανα 300 γορόσια. Το κορίτσι κάπου 500 γορόσια έκανε. Δηλαδή λεφτά. Ήρθε ένα κοριτσάκι και της λέει να πάει μαζί της. Αυτή τουρκικά δεν ήξερε. Της λέω να πάει. Αφού είναι χριστιανοί, να πας, της λέω. Θα πάμε μαζί, μου λέει.

Ήρθε το κορίτσι, μας παίρνει και πάμε στο σπίτι. Πήγαμε στο σπίτι. Το κορίτσι πήγε επάνω στην μητέρα της και της το είπε. Η μητέρα της με το κορίτσι κατέβηκαν κάτω. Ήρθαν, την πήραν πάνω, την πήραν και πήγαν επάνω. Άλλαξαν τα ρούχα εκεί. Την έντυσαν και το κορίτσι κλαίει. Γιατί κλαις; λέω. Αυτοί χριστιανοί είναι. Μη μιλάς καθόλου, λέω. Ο Θεός μας έστειλε, θα γλυτώσεις, της λέω. Τέλος πάντων αυτή η γυναίκα μου λέει, ελάτε μέσα να σας δώσω φαΐ. Της λέω εμείς είμαστε ακάθαρτοι. Έχουμε ψείρες, λέω. Ελάτε μέσα. Πήγαμε κάτω στον διάδρομο. Έφερε και μας έδωσε ένα φαΐ. Αλλά τέτοιο φαΐ δεν έφαγα ποτέ.

Ερευνητής: Καλομαγειρεμένα.

Πληροφορητής: Τόσο ήτανε μυρωδάτα, τέτοια φαγητά δεν κάνουνε σήμερα. Αυτή ήρθε και κλαίει. Βρε μη κλαις, τη λέω. Αυτή τουρκικά δεν ήξερε. Πες της θα πλαγιαίνει με το κορίτσι μου. Κάθισε αυτή εκεί πέρα. Εγώ εν τω μεταξύ πηγαينوερχόμουν. Λέω, Μαρία, πώς περνάς; Λέει πολύ καλά. Απ' την κόρη της καλλίτερα με κοιτάζει. Κοίτα πού θα σε φέρω. Εγώ εν τω μεταξύ επήγα και ήρθα τρεις τέσσερις φορές. Την Τρίτη φορά ο φύλακας με έπιασε. Είχε καραντίνα. Αφήγανε μόνον 40, 50 άτομα να πάνε για νερό. Εγώ πήγα εκεί. Ο φύλακας με είδε. Με ρωτάει εσύ πότε έφυγες από δω μέσα;

Ήτανε καραντίνα, δεν μας αφήναν να βγούμε έξω. Αφού κάθε μέρα 40, 50 άτομα κάθε ημέρα πεθαίνανε. Ο φύλακας παίρνει ένα μπαστούνι και μου δίνει μια. Όταν γύρισαν πίσω, αυτοί που είχαν πάει για νερό, φεύγα, μου λένε, θα σε σκοτώσει. Μπήκα μέσα. Κάποιοι δικοί μας είχαν χρήματα και μου λένε από εδώ δεν θα μπορέσεις να ξαναφύγεις. Εγώ εδώ μέσα δεν κάθομαι, τους λέω. Εγώ θα φύγω. Τέλος πάντων ένα πρωί πάνε πάλι για νερό.

Πήγα και εγώ. Αυτός με είδε. Ε, άτιμε, θες να φύγεις πάλι, μου λέει. Τι να κάνω; Του λέω; Εσύ είσαι υπηρεσία, ο νόμος το απαγορεύει, αλλά τι να κάνω; Πείνασα, δεν είχα λεφτά. Φαίνεσαι από καλή οικογένεια, τον έφερα στο φιλότιμο, άσε μα να πάω να δουλέψω και να κάνω... καλά μου λέει.

Ερευνητής: Οι γονείς σου πέθαναν;

Πληροφορητής: Οι γονείς μου πέθαναν στην Τουρκία. Είχα έναν αδελφή ήταν στην Φάτσα. Λοιπόν, ύστερα αυτός μου είπε, κοίταξε, θα σε αφήσω, είπε, αλλά κοίταξε μη τυχόν και σε πιάσουνε εκεί κάτω. Απαγορεύεται να σας αφήσουμε. Βλέπεις

εδώ μέσα πεθαίνουν κάθε μέρα. Είναι καραντίνα. Μείνε ήσυχος γι' αυτό, του λέω. Αυτός μου είπε θα σε αφήσω. Εσύ είσαι αίτιος για τη ζωή μου, έχω και τον αδελφό μου, του είπα. Έχω και μια αδελφή, είπα. Πήγα, ψώνισα, ήρθα. Επήγα και ήρθα πολλές φορές. Εκεί μέσα ήτανε από Σαμψούντα, από Πάφρα, είχανε λεφτά πολλά. Έρχεται μία γυναίκα μου λέει, εγώ έχω δύο λίρες, μπορείς να μου τις χαλάσεις, μου λέει. Θα πάω να τις χαλάσω, λέω. Πήγα, τις χάλασα, πήρα και εγώ κλάτι. 120 γρόσια χάλασα τη μια λίρα. Πήγα και ήρθα πολλές φορές και έδινα τον κόσμο. Άλλος μου έλεγε χάλασέ μου λίρες, άλλος παγκανότες, έπαιρνα και εγώ κάτι.

Ερευνητής: Έκανες το εμπόριο εσύ.

Πληροφορητής: Ναι, έκανα εμπόριο. Μετά αυτός ο φύλακας έκλεινε την πόρτα. Του έφερνα τσιγάρα, τρόφιμα, του έδινα. Ψώνιζα και έφερνα του έδινα. Αυτός μου είπε μη φοβάσαι, θα ζήσεις καλά. Τελευταία μου είπε πως θα μας εξορίσουν. Όταν έφτασαν σ' εμάς, ήμασταν 4, 5 οικογένειες μέσα σε ένα δωμάτιο, τους λέω καθίστε κάτω, θα μας εξορίσουν. Όταν έφτασαν σ' εμάς τους είπε αφήστε τους, αυτοί θα πεθάνουν.

Χθες πέθαναν δύο από δω μέσα και αυτοί θα πεθάνουν. Έβγαλαν 2.500 χιλιάδες. Από αυτούς ένας δεν γύρισε πίσω, όλοι χαθήκανε. Άλλους τους πήραν οι Κούρδοι, όλοι πέθαναν. Καθίσαμε κάπου 4, 5 ημέρες ήρθαν οι Αμερικανοί, ο Ερυθρός Σταυρός. Δύο γυναίκες Αμερικανοί και ένας διερμηνέας. Ο διερμηνέας είναι Συριανός, του τόπου. Λέει τον φύλακα, εμείς θα κάνουμε συσσίτιο, κάνα δύο άντρες. Άντρες δεν υπάρχουνε, λέει ο φύλακας. Μόνον ένα παιδάκι είναι. θα κάνουμε συσσίτιο, αυτές οι ακαθαρσίες να καθαριστούν.

Πάνε φέρε τον, του λέει. Οι Αμερικανοί πάνω στο άλογο. Έλα, μου λέει. Πήγα. αυτός είναι, τους λέει. Τότε ήμουν 20, 21 χρονών. Νο, νο, είπαν οι Αμερικανοί. Αυτός δεν μπορεί να μας κάνει τη δουλειά, λέει ο διερμηνέας στον φύλακα. Αυτόν που βλέπεις είπε, αυτός νύχτα έφυγε, πήγε στην πόλη μέσα, ψώνισε και ήρθε. Κατεβήκανε κάτω, ήρθανε εκεί, μια μεγαλόσωμη γυναίκα γυναίκα και ένας ακόμα. Λέει ο διερμηνέας εμείς θα κάνουμε συσσίτιο. Μπορείς να το κάνεις, λέει. Εγώ δεν μπορώ να το κάνω, αλλά έχουμε γυναίκες. Αυτοί το κάνουνε. Αλλά εγώ θα το κάνω διανομή. Το είπα με ένα ύφος, αυτοί γέλασαν οι Αμερικανοί. Μου λέει αύριο θα μας φέρεις 30, 40, άτομα, 50 όσα μπορείς. Εμείς θα κάνουμε συσσίτιο και θα 'ρθούμε εδώ και θα σε δούμε. Λέω καλά. Αμέσως πήγα εκεί πέρα, ήτανε μία γυναίκα, αρχόντισσα γυναίκα. Θεία Μαρούλα, της λέω αυτό και αυτό, θα κάνουμε συσσίτιο, θα μας δώσουν τρόφιμα. Να σε χαρώ, είπε, φέρε. Μόνο εσύ κάνε το και εγώ από το χωριό καλλίτερα θα το κάνω, είπε. Ήταν και δύο κορίτσια, ορφανά ήτανε, Σημέλα και Μαρούλα τις έλεγαν, καλά κορίτσια.

Ερευνητής: Νοικοκυρεμένα.

Πληροφορητής: Επήγα, μάζεψα εγώ 30, 40 άτομα, στο φυλάκιο, είπαν, θα δώσουμε εντολή, θα σας αφήσουν. Δεν μας αφήνανε. Έδωσαν εντολή. Επήγαμε. Όταν επήγαμε εκεί μέσα ψωμιά, πλιγούρια, βούτυρα, διάφορα πράγματα, ξύλα, τα φορτώσαμε και ήρθαμε και κάναμε το συσσίτιο. Τα βράσαμε εκεί. Η ώρα 12 ήρθανε. Ήρθαν αυτοί η ώρα 12. Αυτή η Αμερικάνα πήρε με το κουτάλι...

Ερευνητής: Έφαγε για να δει τη γεύση.

Πληροφορητής: Ναι. Λέει τον διερμηνέα ένα κουτάλι και ένα ψωμί. Με είπε αύριο πάλι θα έρθεις. Την άλλη μέρα πάλι πήγα. Εν τω μεταξύ βάλαμε τοι γυναίκες, παιδιά, γυναίκες και καθάρισαν εκεί. Εν τω μεταξύ εγώ πηγαينوερχόμουν πολύ καιρό. Εφόσον εγώ έκανα τη δουλειά τους καλά, αυτοί μου είπαν εσύ δεν θα πάρεις συσσίτιο από εδώ, θα πάρεις από εκεί που είναι τα γραφεία. Μου έκαναν ιδιαίτερο φαΐ. Λοιπόν, ε, καθίσαμε κάμποσο καιρό. Εγώ έκανα και τον σαραφί, πηγαينوερχόμουν.

Ερευνητής: Πουλούσες.

Πληροφορητής: Όχι, με χρήματα που έκανα εκεί, αγόραζα κουστούμια, φτηνά στο παζάρι εκεί και τα πουλούσα. Οι Σαμψουνταίοι ήταν πλούσιοι, κατάλαβες; Εκεί που είχα χρήματα, έκανα χρυσές λίρες επάνω μου. Διακόσιες χρυσές λίρες έκανα.

Ερευνητής: Και τα έβαζες στο ζωνάρι;

Πληροφορητής: Ναι, αυτό. Εν τω μεταξύ γίνεται η ανταλλαγή. Με φωνάζουν αυτοί. Έκανα ένα σφάλμα στη ζωή μου. Μου δίνανε 12 μετζιάδας τον μήνα, 240 δραχμές, γορόσια. Η λίρα 100 δραχμές είχε.

Ερευνητής: 100 γρόσια, 2,5 λίρας την ημέρα. Περίπου ατόσον έρχεται.

Πληροφορητής: Ναι, 2,5 λίρας, έτρωγα και έπινα. Όταν αυτή έγινε η ανταλλαγή, φωνάζουν εμένα με τον διερμηνέα, αυτοί οι Αμερικανοί, οι γυναίκες.

Ερευνητής: Ναι, πόσο διάστημα έμεινες εκεί;

Πληροφορητής: Εκεί έναν χρόνο.

Ερευνητής: Έναν χρόνο.

Πληροφορητής: Έναν χρόνο. Γλύτωσα κόσμο εγώ. Αμερικάνοι ήταν, αλλά γλύτωσα πολλή κόσμο. Θα σε πω και τ' άλλο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Όταν έγινε η ανταλλαγή με φωνάζουν εμένα. Λέει τον διερμηνέα αυτές οι Αμερικάνες οι γυναίκες, Γιαννάκη, επειδή μας εξυπηρετήσες, λένε, αυτές οι γυναίκες, αυτόν θα τον στείλουμε στην Αμερική, εμένα δηλαδή. Να ξέρεις τουρκικά και να σου το πω.

Ερευνητής: Ναι δεν ξέρω, αλλά πες το τουρκικά.

Πληροφορητής: Λέει με ο διερμηνέας, Γιαννάκη, θα πας στην Αμερική να γίνεις άνθρωπος, λέει. Εσύ είσαι έξυπνος, είσαι εργατικός και θα πας να γίνεις άνθρωπος. Έτσι μου λένε οι κυρίες, μου είπε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Θα το σκεφτώ, λέγω. Θα σκεφτώ και θα σας απαντήσω (εδώ και λίγα λεπτά δεν ακούγεται καθαρά ο πληροφορητής).

Μετά μας έστειλαν, πήγαμε στην Συρία.

Ερευνητής: Στην Συρία.

Πληροφορητής: Πήγαμε στο Χαλέπι. Καθίσαμε πέντε έξι.

Ερευνητής: Μήνες ή ημέρες;

Πληροφορητής: Στην Αραβία. Μήνες. Μετά από εκεί μας πήραν και μας φέραν στον Λίβανο, στη Βηρυτό. Από κει ήρθε το βαπόρι, μας πήρε και μας έφερε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Α, ακολουθήσατε αυτό τον δρόμο και άλλοι ακολουθήσανε άλλο. Δεν ήρθατε από την Κωνσταντινούπολη.

Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ πέρα...

Ερευνητής: Πότε ήρθες στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Το '22.

Ερευνητής: Το '22 τι μήνα;

Πληροφορητής: Το '22 ήταν ακριβώς... ναι θα σε πω το άλλο. Τώρα στο Χαλέπι εκείνο δεν σε είπα. Στο Χαλέπι μέσα ήρθε μία απ' την Πάφρα. Μία γυναίκα είχε ένα κορίτσι, η μητέρα σαν κι εσένα, το κορίτσι της ήταν ένα όμορφο κορίτσι. Επειδή έβλεπε εκεί μέσα τι έκανα με τους Αμερικανούς, μου λέει, Γιαννάκη, έλα να σου πω κάτι. Βγήκα έξω. Της λέω πάμε μέσα, όχι έξω, μου λέει. Βγήκαμε έξω, ήταν το φρούριο, αλλά εγώ το ψυλλιάστηκα αμέσως. Θα σου πω κάτι, μου λέει, αλλά θα το κάνεις όμως. Τι είναι;, της λέω. Εγώ μόνη μου είμαι, πάρε το κορίτσι μου, μου λέει.

Ερευνητής: Α, να σε κάνει γαμπρό.

Πληροφορητής: Κοίταξε, είναι εδώ μέσα άντρες, τι θα το κάνω. Δεν θέλω τέτοιους άντρες, λέει, κοντά σ' εσένα, λέει. Πώς να την πάρω, της λέω; Πού να την πάω μέσα στην πόλη; Βρε μην ανακατεύεσαι εσύ πού θα πας. Και έβγαλε ένα πορτοφόλι με διακόσιες λίρες. Αυτό είπε σ' εσένα το δείχνω, έχω πολλά λεφτά, είπε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πάρε την κόρη μου και εγώ θα σε κάνω νοικοκύρη. Είπα, θα σκεφτώ και θα σε απαντήσω. Επήγα εκεί στον Σταύρο, γείτονας ήτανε, πάνω σε μια πόρτα ήμασταν στο χωριό. Του λέω, Σταύρο αυτό κι αυτό. Μου λέει τι να την κάνεις; Αυτοί οι τουρκόφωνοι νόμους δεν κοιτάνε, πάνε από δω και από κει.

Ερευνητής: Ε ναι. Δεν είχες εμπιστοσύνη. Ήτανε ζωηρές.

Πληροφορητής: Γυναίκα όμορφη. Είπα θα το σκεφτώ.

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, είχες τόση ωριμότητα ορφανό παιδί και σκεφτόσουν...

Πληροφορητής: Κοίταξε να σε πω. Εκεί που καθόμασταν, αυτή η κοπέλα που την πήγα στο σπίτι, μου λέει η Ευθυμία του σεσπέσ', βρε Γιάννη, δεν παίρνεις τη Μαρία, την κουνιάδα του Σωκράτη; Εκεί λόγο τον λόγο, αυτή ανοίγει την πόρτα και

μπαίνει μέσα, αυτή η κοπέλα. Μπήκε μέσα, αυτή η Ευθυμία την κοίταξε και γέλασε. Αυτή το ψυλλιάστηκε. Έξυπνη ήτανε. Βγήκε. Σηκώθηκε και έφυγε. Είπα, Θύμια, αυτήν την παίρνω, είπα. Και την πήρα.

Ερευνητής: Το τυχερό σου ήτανε εκείνη.

Πληροφορητής: Μόλις την είπα και ήρθαμε σ' επαφή, μιλήσαμε εκεί. Αλλά αυτή ήξερε ότι ήτανε εκεί μέσα. Αφού την πήρα εγώ και την έβαλα στο σπίτι μέσα και τον αδελφό της. Ο πατέρας, η μητέρα του πέθαναν. Εκεί, εκεί μέσα και αυτή με τον αδελφό της. Την ζητούσε ένας άλλος τουρκόφωνος, αλλά είχε αυτός λεφτά πολλά. Την είπε αυτόν δεν θα πάρεις, τον Γιάννη θα πάρεις. Και μόλις ήρθαμε σ' επαφή...

Ερευνητής: Αυτή ήταν η γυναίκα σου;

Πληροφορητής: Αυτή την πήρα, σ' εννιά μήνες απάνω πέθανε.

Ερευνητής: Αααα...

Πληροφορητής: Είχε ένα σπυράκι εδώ πέρα, είχε καρκίνο.

Ερευνητής: Α, είχε καρκίνο.

Πληροφορητής: Ή σα Πορόϊα πέθανε.

Ερευνητής: Τώρα όταν ήρθες το '22, το '23 είπες, πρώτη φορά πού πήγατε εδώ στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Ήρθαμε 'ς την Αθήνα. Απ' την Αθήνα ήρθαμε στην Χαλκίδα, ασ' την Χαλκίδα ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη και ύστερα πήγαμε στα Πορόϊα.

Ερευνητής: Σας είπαν να πάτε όπου θέλετε;

Πληροφορητής: Όχι, εκείνοι μας πήγαν. Η υπηρεσία μας πήγανε.

Ερευνητής: Στα Πορόϊα πόσον καιρό έμεινες;

Πληροφορητής: Στα Πορόϊα κάθισα απ' το '24 μέχρι το '28, 4, 5 πέντε χρόνια καθίσαμε.

Ερευνητής: Και γιατί έφυγες, μπάρμπα Γιάννη από εκεί;

Πληροφορητής: Γιατί έφυγα; Καλαμπόκια και καπνά δεν ήθελα, ήθελα να φύγω από κει μέσα.

Ερευνητής: Ήθελες. Μόνον αυτός ο λόγος ότι δεν ήθελες τη γεωργία, γι' αυτό έφυγες απ' εκεί;

Πληροφορητής: Όχι, και εδώ γεωργία κάναμε, και ήρθαμε.

Ερευνητής: Δεν ήθελες τα Πορόϊα, για ποιον άλλο λόγο;

Πληροφορητής: Ήτανε αυτός ο Μερακλής ο Δημητρός, αυτός είχε μια γυναίκα απ' την Αμερική δασκάλα στην Τουρκία, στην Κερασούντα, τους ήξερε αυτού, ήτανε πλούσιοι οι Μερακλήδες. Και ήρθε εδώ πέρα και τον είπε θα σε δώσω λεφτά να κάνεις μία δουλειά, του είπε. Εγώ, της είπε, θέλω, έχω συγγενείς. Για να πάρω λεφτά και να ζήσω, έχω συγγενείς, έχω πατριώτες. Άμα μπορείς να με βοηθήσεις να πάω να αγοράσω ένα κτήμα, είπεν. Και έτσι ήρθε, αγόρασε αυτό.

Ερευνητής: Μαζευτήκατε κάμποσες οικογένειες μαζί και ήρθατε και αγοράσετε. Ποιο τις παράγκες ή αυτό;

Πληροφορητής: Τις παράγκες, τις παράγκες.
Ερευνητής: Το Προσήλιο. Πόσα οικογένειας έστουνε, αυτό θέλω ν' ακούω, τότε το '28 'ς σο Προσήλιο;
Πληροφορητής: 10, 12 οικογένειας;
Ερευνητής: Ποιος και ποιος;
Πληροφορητής: Ο Δημητρός ο Μερακλίδης με τον αδελφό του τον Παναγή, ο Κώστας ο Μερακλίδης, ο Αμανατίδης ο Παύλος, ο Κωσταντίνος Αμανατίδης, ήταν ο Πουρσανίδης ο Γιάννης, εγώ.
Ερευνητής: Παπαδόπουλος Ιωάννης. Κάνατε δηλαδή αμέσως ένα χωριό.
Πληροφορητής: Κάναμε ένα χωριό, κάτσαμε εκεί. Αγοράσαμε κτήματα.
Ερευνητής: Εσάς δεν σας αποκατέστησαν; Το κράτος δεν σας έδωσε τίποτε;
Πληροφορητής: Όχι, τίποτα δεν πήραμε.
Ερευνητής: Τίποτα; Ούτε στα Πορόϊα;
Πληροφορητής: Όχι, όχι τίποτα. Εκεί μας έδωσαν χωράφια, αλλά ήτανε άχρηστα.
Ερευνητής: Πόσα χωράφια σας έδωσαν;
Πληροφορητής: Δεκαπέντε στρέμματα.
Ερευνητής: Άχρηστα όταν λες;
Πληροφορητής: Θα σηκωνόσουνά νύχτα και θα πήγαινες μέσα στα νερά να ποτίσεις.
Ερευνητής: Α, και δεν ήτανε...
Πληροφορητής: Και έτσι...
Ερευνητής: Τότε όταν ήρθατε εσείς αδά το '28, μπάρμπα Γιάννη, σ' αυτό το χωριό που λέγεται Σβορώνος, άλλοι Πόντιοι υπήρχαν;
Πληροφορητής: Όχι, όλοι εντόπιοι ήτανε. Δεκαπέντε σπίτια ήτανε.
Ερευνητής: Δεκαπέντε σπίτια. Ύστερα πότε ήρθανε κι άλλοι Πόντιοι σ' αυτό το χωριό; εκτός από αυτές τις οικογένειας;
Πληροφορητής: Ήρθανε άλλοι από τις Σέρρες. Άλλος έφερε τον συγγενή του, άλλος έφερε τον αδελφό του, άλλος... Πόντιοι εμείς ήμασταν, άλλος κανείς.
Ερευνητής: Καλά στάσου, εδώ είναι τη Χατζηπαναγιώτα, ένας που ήταν από την Ορντού, η Σουρμαλού και λοιπά, αυτοί πότε ήρθανε;
Πληροφορητής: Αυτοί πάλι μαζί μας ήρθανε, αγοραστές ήτανε.
Ερευνητής: Αγοραστές και αυτοί.
Πληροφορητής: Ήτανε αγοραστές, ήτανε αυτός ο Χατζηβασιλείου, ήτανε ο Λαζαρίδης ο Γιάννης.
Ερευνητής: Ο Λαζαρίδης, ναι τον θυμάμαι.
Πληροφορητής: Αυτοί όλοι πήγαν έκαναν απαλλοτρίωση. Αφού πλήρωσαν χρήματα και τα έχασαν και τα χρήματα.
Ερευνητής: Και πού θα γινόταν η απαλλοτρίωση;
Πληροφορητής: Το αγόρασαν το κτήμα θα το έκαναν απαλλοτρίωση.
Ερευνητής: Ααα
Πληροφορητής: Και εμάς μας δίκασαν και αυτοί χάσανε και εμείς χάσαμε.
Ερευνητής: Και αυτοί δεν πήραν τίποτε.
Πληροφορητής: Πήραν, τους έδωσαν από δεκατρία στρέμματα.

Ερευνητής: Από δεκατρία στρέμματα χωράφια έχουνε.
Πληροφορητής: Εγώ αγόρασα κτήματα, αγόρασα τριάντα και... 80 στρέμματα αγόρασα, αυτού μέσα.
Ερευνητής: Στο χωριό.
Πληροφορητής: Ναι. Αγόρασα και αλλού, έχω εκατό πενήντα στρέμματα.
Ερευνητής: Καλά, ο Πόντιος δεν χάνεται ποτέ με την εργατικότητά τ'. Οι άλλοι οι Σαχπατζιδαίοι;
Πληροφορητής: Ο Σαχπατζίδης όλοι μαζί ήτανε.
Ερευνητής: Μαζί ήρθανε.
Πληροφορητής: Ο πατέρας του Σαχπατζίδη βγήκε από την απαλλοτρίωση.
Ερευνητής: Α, αυτός βγήκε.
Πληροφορητής: Επήγανε στον Ιασωνίδη και ο Ιασωνίδης του είπε, Σαχπατζίδη αυτά που έκανες στην Κερασούντα, ήρθες να τα κάνεις και εδώ, του είπε. Τι θέλεις; Αγόρασες με 330 δραχμές κτήμα και τι άλλο θέλεις; Του είπε. Αλλά αυτοί είχανε διαφορές και...
Ερευνητής: Είχανε διαφορές γι' αυτό κατέληξε το πράμα έτσι.
Πληροφορητής: Σήμερα τα σκέφτομαι και ο Κιόλογλου, του Κοτανίτς ο πατέρας...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Κακούργος ήτανε, μας έκαψε. Έκαψε το σπίτι μου, δεν το ξέρεις αυτό, το ξέρεις;
Ερευνητής: Όχι, καλά αυτά με τον εμφύλιο.
Πληροφορητής: Όχι, το '33 μας έκαψε το σπίτι.
Ερευνητής: Το '33 ζούσατε μαζί σε μία συνοικία;
Πληροφορητής: Ναι, εκεί μέσα.
Ερευνητής: Δηλαδή, μπάρμπα Γιάννη, αυτά θα μπου-νε στην ιστορία, ο ποντιακός ελληνισμός τότε, εσείς που ήρθατε, οι οικογένειες, είτε πατριώτες από ένα χωριό είτε από διπλανά χωριά δεν ζούσατε τα πρώτα χρόνια αδελφικά, έμπαιναν ανάμεσα σας διχόνοιες;
Πληροφορητής: Διχόνοιες, αυτός μας έβαλε διχόνοιες. Αυτός και αυτοί που σηκώθηκαν και έκαναν την απαλλοτρίωση και εκεί χάσαμε. Κατάλαβες;
Ερευνητής: Γιατί αυτοί είπανε πού βρήκατε εσείς τα λεφτά και αγοράσατε αυτό το κτήμα, ε;
Πληροφορητής: Όχι, αυτοί ήθελαν να πάρουν το κτήμα τσάμπα. Ο Ιασωνίδης του είπε, τον Σαχπατζίδη, τι θέλεις; Με 330 δραχμές πήρες κτήμα, τι άλλο θέλεις; Αυτά που έκανες στην Κερασούντα, ήρθες να τα κάνεις και εδώ; Τελευταία κάνανε απαλλοτρίωση. Ο Τσιγγαράς με 330 πήρε τα κτήματα από τα χέρια μας και μετά ήρθε και μας το ξαναπούλησε.
Ερευνητής: Α, ο Τσιγκαράς το πήρε το κτήμα.
Πληροφορητής: Το άφησαν στον Τσιγκαρά πάλι. Πήγαμε το αγοράσαμε από τον Τσιγκαρά εμείς.
Ερευνητής: Και μια ζωή είχανε με αυτό δικαστήρια και πράματα.
Άλλο, μπάρμπα Γιάννη, τι θυμάσαι; Με τι ασχοληθήκατε εσείς οι Πόντιοι εδώ στο... πώς έλεγαν το

χωρίο σας πρώτα; Αυτό δεν το έλεγαν Σβορώνο. Κουλκούρ' το έλεγαν.

Πληροφορητής: Κουλκούρ' το έλεγαν.

Ερευνητής: Τι ασχολίας είχατε;

Πληροφορητής: Εμείς εδώ ήρθαμε, αυτοί εδώ καλαμπόκια κάνανε.

Ερευνητής: Καλαμπόκια κάνανε.

Πληροφορητής: Οι εντόπιοι καπνά δεν ξέρανε. Μόνο καλαμπόκια ξέρανε.

Ερευνητής: Και από σας έμαθαν τα καπνά;

Πληροφορητής: Ναι, εμείς ήρθαμε... το '28...

Ερευνητής: Α, από το '28.

Πληροφορητής: Καπνά κάναμε εμείς και τώρα σιγά σιγά έβλεπαν εμείς παίρνομε κτήματα και ύστερα και αυτοί με τα παιδιά τους αγόραζαν και...

Ερευνητής: Και σήμερα είναι πλούσιο το χωριό σας. Σήμερα τώρα το λένε Σβορώνο, μπάρμπα Γιάννη, πιο πολύ Πόντιους έχει ή εντόπιους;

Πληροφορητής: Τώρα να σε πω οι Πόντιοι λίγοι μείνανε. Και ήρθανε από δω και από κει.

Ερευνητής: Και οι Πόντιοι φύγανε.

Πληροφορητής: Όχι δεν φύγανε, εδώ είναι, αλλά λίγοι είναι. Εντόπιοι και Βλάχοι είναι τώρα. Αλλά τώρα καλά είμαστε εμείς, δόξα τω Θεώ. Φυλακή με βάλανε...

Ερευνητής: Στον εμφύλιο γίνατε δύο κόμματα. Αυτό είναι το πιο λυπηρό.

Πληροφορητής: Τα ζώα μου τα πήρανε, αμάξια πήρανε, τι θες. Το παιδί μου 13 χρονών, 12 χρονών ήτανε αυτός ο Αχιλλέας από το Κιλκίς. Αυτός αν δεν ήτανε, θα το σκότωναν. Στην εκτέλεση πήγαιναν και...

Ερευνητής: Το είδε και το ελευθέρωσε.

Πληροφορητής: Έξι άτομα και τον πήρε εφτά. Για εκτέλεση τον πηγαίνανε. Του Κιόλογλου αυτός ο κακούργος, αυτός.

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, τι θυμάσαι τώρα από τα γλέντια, πώς ζούσατε γενικώς;

Πληροφορητής: Στην Τουρκία;

Ερευνητής: Όχι, και στην Τουρκία και εδώ.

Πληροφορητής: Στην Τουρκία γλέντι εκεί ήτανε. Εκεί ο κόσμος ήτανε αγαπημένος. Τέτοια πράγματα δεν είχαμε.

Ερευνητής: Διχόνοιες δεν είχατε.

Πληροφορητής: Διχόνοιες δεν είχαμε.

Ερευνητής: Αγάπη είχατε.

Πληροφορητής: Όλα τα χωριά πήγαιναν στην εκκλησία, πηγαينوερχόντουσαν. Τότε πηγαίναμε στα σπίτια τρώγαμε, πίναμε.

Ερευνητής: Διασκέδαζαν με τη λύρα.

Πληροφορητής: Αλλά όσον να είναι Τουρκία ήτανε.

Ερευνητής: Ήσασταν αγαπημένοι. Δεν σε ρώτησα στο χωριό σας μόνον Έλληνες ήτανε ή ήτανε και Τούρκοι ή Αρμένιοι;

Πληροφορητής: Όλοι Έλληνες ήτανε. Και τα τρία χωριά ελληνικά ήτανε. Τα τρία χωριά ήτανε κάπου 180 οικογένειες.

Ερευνητής: Ελληνικά καθαρά.

Πληροφορητής: Μπροστά είχαμε ένα άλλο χωριό την Τράπανα, και εκείνο ελληνικό. Ύστερα ήτανε το Σασουγράν. Αυτά όλα ελληνικά ήτανε εκεί. Εκείνα ήταν στα τουρκικά χωριά μέσα. Αλλά εμείς ήμασταν τα τρία ελληνικά χωριά αυτά ήτανε κάπου 180 οικογένειες. 100, 200 οικογένειες τα τρία χωριά.

Ερευνητής: Δηλαδή εδώ δεν θυμάσαι πολλά γλέντια και λοιπά. Όταν ήρθατε και θέλατε να κάνετε γάμο εδώ στο Κουρκούρ', οι εντόπιοι σας άφηναν να διασκεδάσετε με άνεση;

Πληροφορητής: Πως, πως. Δεν είχαμε τέτοια προβλήματα.

Ερευνητής: Δεν είχατε τέτοια παρατράγουδα.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Θέλω λίγο τώρα να μου πεις πόσον καιρό πήγες στο σχολείο; Έγινες 90 χρονών, ξέρεις πολλά πράματα.

Πληροφορητής: Κοίταξε να σε πω. Στο σχολείο αν ερωτάς εγώ νήπια πήγα.

Ερευνητής: Νήπια πήγες.

Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ, το σχολείο μικρός ήμουνα 10, 12 χρονών.

Το '17 εκεί που πήγαινα στο σχολείο, έκλεισαν τα σχολεία. Μας τα έκλεισαν τα σχολεία. Άλλο δεν πήγα στο σχολείο. Ό, τι έμαθα 'ς σα δρόμους, απ' αδά και απ' εκεί.

Ερευνητής: Δηλαδή απ' εδώ κι απ' εκεί. Έμαθες να διαβάζεις, όταν πήγες στο σχολείο;

Πληροφορητής: Έμαθα το αλφαβητάριο εκείνο.

Ερευνητής: Το αλφαβητάριο πώς ήτανε τότε το σύστημα, θέλω να μου πεις το 1905 πώς ήταν το σχολείο;

Πληροφορητής: Η αλφαβήτα ήτανε τα 24 γράμματα, τα μαθαίναμε εκείνα σιγά σιγά...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σιγά σιγά μαθαίναμε εκείνα.

Ερευνητής: Σιγά σιγά συλλαβίζετε.

Ερευνητής: Αριθμητική τι έμαθες;;

Πληροφορητής: Μόνο πρόσθεση κάναμε.

Ερευνητής: Μόνο πρόσθεση. Και πώς, μπάρμπα Γιάννη, ύστερα έκανες τόσο μεγάλο εμπόριο;

Πληροφορητής: Ε, με το μυαλό ου'.

Ερευνητής: Με το μυαλό σου. Πώς τα έμαθες δηλαδή; Αυτά είναι περίεργα...

Πληροφορητής: Κοίτα ο άνθρωπος όταν έχει την πυγμή και έχει και το θάρρος, εγώ δεν φοβήθηκα ούτε εδώ ούτε εκεί. Όλα μου καταστραφήκανε, αφού και το σπίτι μου το κάψανε (εδώ δεν ακούγεται καθαρά)... αυτός ο Κοτακίδης στην καλύβα μέσα κάηκε. Κτήματα αγόρασα, έχω 150 στρέμματα χωράφια.

Ερευνητής: Και μαγαζιά και από όλα.

Πληροφορητής: Και στην Σαλονίκη αγόρασα την κόρη μου εκεί πέρα.

Ερευνητής: Και εγγόνια πολλά.

Πληροφορητής: Είκοσι τέσσερα άτομα είμαστε μέσα στο σπίτι.

Ερευνητής: Ααα, ωραία, όλοι μαζί ζείτε πατριαρχικά;
Πληροφορητής: Όλο μαζί.
Ερευνητής: Αγαπημένα όλοι.
Πληροφορητής: Σαν τη δική μου την οικογένεια ούτε υπάρχει πουθενά.
Ερευνητής: Εύγε, μπάρμπα Γιάννη, χαίρομαι, αυτό είναι το πιο σπουδαίο. Πάσχα τρώτε, Χριστούγεννα όλοι μαζί;
Πληροφορητής: Όλοι μαζί.
Ερευνητής: Αυτό σ' εσένα οφείλεται, μπάρμπα Γιάννη και στη γυναίκα σ'. Πόσα χρόνια... καλή...
Πληροφορητής: Αυτός ο Κιόλογλου έλεγε μόνον υγιάν να έχομε, μόνον να μην στεναχωριέσαι, μόνον τίποτα να μην παθαίνομε. Νύχτα ημέρα 20 ώρες δουλεύαμε.
Ερευνητής: Πόσα χρόνια έχει που πέθανε, μπάρμπα Γιάννη;
Πληροφορητής: Ορίστε;
Ερευνητής: Πόσα χρόνια έχει που πέθανε;
Πληροφορητής: Οχτώ χρόνια, το '81 πέθανε.
Ερευνητής: Έζησες πολλά. Πόσα χρόνια έζησες μαζί της;
Πληροφορητής: Το '24 την πήρα...
Ερευνητής: Το '24, πολλά χρόνια έζησες. Ωραία.
Πληροφορητής: Αυτήν στην Τουρκία ήθελα να την πάρω και δεν ήθελε να με πάρει.
Ερευνητής: Χα χα χα και ήρθε εδώ και την πήρες.
Πληροφορητής: Μόλις είδε τι έκανα, έβαλε ανθρώπους εκεί και... με παρακάλεσαν.
Ερευνητής: Ήτανε το τυχερό σου.
Πληροφορητής: Ύστερα έβλεπες αυτήν την ήξερα.
Ερευνητής: Από πού; Από το χωριό σου ήτανε;
Πληροφορητής: Από το χωριό μου μέσα.
Ερευνητής: Πάντα όταν παίρνεις από τον τόπο σου, λένε, είναι διαφορετικά.
Πληροφορητής: Ααα ναι, ήτανε νοικοκυρά.
Ερευνητής: Νοικοκυρά και καλή οικογένεια.
Πληροφορητής: Και τώρα αν πας στο μνήμα της, οι νύφες με τα λουλούδια της και με τα τέτοια.
Ερευνητής: Έχεις καλές νύφες. Ε, καλά αυτά όλα εξαρτούνται από τους γονείς.
Πληροφορητής: Νύφες έχω, εγγόνια, δισέγγονα έχω.
Ερευνητής: Πόσα δισέγγονα έχεις;
Πληροφορητής: Έχω πέντε, έξι, εφτά.
Ερευνητής: Πέντε, έξι, εφτά. Μπάρμπα Γιάννη, τώρα είσαι 90 χρονών.
Πληροφορητής: 90 χρονών.
Ερευνητής: Πώς αισθάνεσαι τώρα;
Πληροφορητής: Πολύ καλά.
Ερευνητής: Όλες τις αισθήσεις και λοιπά, είσαι ευχαριστημένος από τη ζωή σου τώρα;
Πληροφορητής: Είμαι ευχαριστημένος από τον Θεό, πρώτα από τον Θεό.
Ερευνητής: Ύστερα από αυτές τις περιπέτειες που πέρασες...
Πληροφορητής: Αυτά που πέρασα...
Ερευνητής: Τι πιστεύεις, μπάρμπα Γιάννη, τώρα πέ-

ρασες... σε είχανε για εκτέλεση, έζησες έναν χρόνο εδώ, έναν χρόνο εκεί, εξορίες και λοιπά. Η μοίρα του ανθρώπου πώς είναι;
Πληροφορητής: Πώς;
Ερευνητής: Ο άνθρωπος, η μοίρα του πώς είναι;
Πληροφορητής: Θα σε πω. Ο άνθρωπος όταν έχεις πεποίθηση απ' τον Θεό, ο Θεός θα σε πει πάνε μπροστά.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εγώ είχα ελπίδα στον Θεό.
Ερευνητής: Πάντα.
Πληροφορητής: Πάντα. Έλεγα, Θεέ μου, υγεία δώσε με, έλεγα. Έγινα και χρήσιμος στον κόσμο και στο κράτος έγινα χρήσιμος. Ξέρεις πόσα εκατομμύρια πληρώνω;
Ερευνητής: Εφορία;
Πληροφορητής: Εφορία.
Ερευνητής: Μεγάλη επιχείρηση έχουν τα παιδιά. Έπιπλα έχετε;
Πληροφορητής: Έχουμε... και κάτω έχω το μαγαζί κι εκείνο αγορασμένο το έχω.
Ερευνητής: Αγορασμένο, είναι δικό σου και χωράφια πολλά.
Πληροφορητής: Και εκείνο ξέρεις λεφτά δεν είχαμε, από ξένους πήρα λεφτά και το αγόρασα.
Ερευνητής: Οι γονείς σου έμποροι ήτανε, μπάρμπα Γιάννη;
Πληροφορητής: Εκεί στην Τουρκία έκανα, αλλά όχι τέτοιο εμπόριο.
Ερευνητής: Καλά, πάντως είχες τη φλέβα την εμπορική. Τίποτε άλλο θυμάσαι από τα χρόνια σου, κανένα ποιηματάκι, κανένα τραγουδάκι που να έλεγε η μάνα σου, ο πατέρας σου;
Πληροφορητής: (Γελάει).
Ερευνητής: Που να σου έλεγε η μάνα σου, ο πατέρας σου, αν θυμάσαι κάτι άλλο.
Πληροφορητής: Η μάνα μου αυτοί έτσι δεν είχανε κοινωνική μόρφωση έτσι, χωριάτικη...
Ερευνητής: Χωριάτικη.
Πληροφορητής: Τραγούδια... τι να σε πω.
Ερευνητής: Δεν είχατε.
Πληροφορητής: Πηγαίνω στην εκκλησία, ψάλλω...
Ερευνητής: Είσαι ψάλτης από μικρό παιδί;
Πληροφορητής: Αυτή την εκκλησία εγώ την έφτιαξα.
Ερευνητής: Τον Άγιο Αντώνη;
Πληροφορητής: Με έξι χιλιάδες δραχμές επήγα στο ταμείο. Με έξι χιλιάδες, σε τρία χρόνια έπρεπε να γίνει.
Ερευνητής: Είσαι δραστήριος, μπάρμπα Γιάννη.
Πληροφορητής: Όταν ήρθαν και μας έβαλαν φυλακή, οι αντάρτες αυτοί, εκείνος του Κιόρογλου ο γιος, αυτοί...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Μας πήραν και πήγαν και επήγαμε στη φυλακή και μια μέρα χώρισαν 200 άτομα για εκτέλεση.
Ερευνητής: Πότε έγινε αυτό το 19...
Πληροφορητής: Το '44.

Ερευνητής: Το '44.

Πληροφορητής: Λοιπόν ήταν ο Περδίκης, ο Περδίκης, τον ξέρεις, τον θυμάσαι τον Περδίκη;

Ερευνητής: Θυμάμαι το επίθετό του, αξιωματικός.

Πληροφορητής: Του Χατζηβασιλείου του Στάθη γαμπρός.

Ερευνητής: Α, ο γαμπρός.

Πληροφορητής: Και μας πήραν και πήγανε, μας βάλανε φυλακή εκεί μας είχαν καραντίνα και τα παπούτσια μας πήραν οι αντάρτες και πήγαμε φτιάξαμε τσόκαρα με τα σανίδια και πηγαίναμε και κουβαλούσαμε ξύλα, μας παίρναν και κουβαλούσαμε ξύλα. Ήρθε το μεσημέρι να κάτσουμε να φάμε. Βλέπομε αυτοί θα φάνε το ξύλο, έβγαλαν το ξύλο και θα το πάνε στο άλλο το κτήριο, στην άκρη. Εμείς τα χρειαστήκαμε. Ήταν ο Ταβατζής, ήταν ο Βασιλειάδης, ήταν δύο παιδιά από του Χαλάτσοнос, σ' ένα δωμάτιο μέσα ήμασταν. Λέει, Γιάννη, θα μας σκοτώσουνε, κάτι θα γίνει. Εκεί βλέπω αυτός ο Ορκόπουλος, τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ακούω το όνομα θυμούμαι. Ο Μιλτιάδης.

Πληροφορητής: Ο Μιλτιάδης, Μίλτο, Μίλτο. Ήναι Καισάρεια εκεί ο δάσκαλος, παπάς και ο Σταύρος Ευθυμιάδης. Έμαθαν αυτοί ότι θα κάνουμε εξέγερση. Μίλτο, για μένα ειδικώς, τον Στάθη και αυτόν τον Περδίκη, είπε αυτά τα παιδιά μην τα σκοτώνεις. Έχουν (δεν ακούγεται καθαρά). Ίσα με ώρα 12 το μεσημέρι αυτός ήρθε. Τον κόσμο τον πήραν και θα τους χώριζαν στα κτήρια. Πήγες καθόλου;

Ερευνητής: Πως, πως.

Πληροφορητής: Στην άκρη, στην άκρη. Αυτός ήρθε και λέει τι κάνετε εδώ πέρα; Λέει ο Στάθης, του Χατζηβασιλίου, Μίλτο, του λέει, τι να κάνουμε; Την τύχη μας λογαριάζουμε, λέει.. Εσύ, εσύ, εσύ, σ' εμένα όταν ήρθε, εσένα θα σε κοντύνω, μου είπε. Είχε τόσο ένα σπαθί και ένα πιο μικρό. Εσένα με ποιο θέλεις θα σε κοντύνω, είπε. Του είπα, τι σ' έκανα και θέλεις να με κοντύνεις; Έτσι επί λέξει. Εσένα θα κοντύνω σε, μου είπε. Αν είναι στο χέρι σου ό,τι θέλεις με κάνεις, του είπα. Κάτσαμε, να φάμε. Γιατί δεν τρώτε; Του λέει ο Στάθης ο Χατζηβασιλείου, Μίλτο, πώς θα φάμε, κατεβαίνει; Φάτε, φάτε, λέει. Ήταν και ο Βίπερ, αυτός που ήταν γκεσταπό, τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Τον θυμάσαι;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ήταν και αυτός εκεί μέσα. Εσύ γκεσταπίτη, εσένα θα καθαρίζω, του είπε. Μίλτο, είπε, Μίλτο, τι μπορώ να κάνω; Όλοι θέλουνε να φύγουνε, του είπε. Αλλά οι Γερμανοί δεν με αφήνανε. Νύχτα που φύγανε, θέλαμε να φύγουμε εμείς. Τέλος πάντων φάτε, φάτε, είπε. Γιάννη, θα φύγουμε, είπε. Φάτε, είπε. Απόψε στην Καισάρεια ο παπάς και ο δάσκαλος, είπε, και ο Κιαμάλης, έναν Κιαμάλ τον έλεγαν. Καθίσαμε. Επήγαμε η ώρα να δούμε πότε θα τους εκτελέσουνε. Το πρωί βλέ-

πουμε έγινε η Βάρκιζα. Δύο γυναίκες, ο ερυθρός Σταυρός ήρθε και μας έγραψε. Ο συχωρεμένος ο Περδίκης λέει, παιδιά, γλυτώσαμε (δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Και έταξες να χτίσεις εκκλησία ή έτσι έτυχε να τη χτίσεις;

Πληροφορητής: Αυτός ο Στάθης μου είπε, Γιάννη, αν γλυτώνομε από δω μέσα, της εκκλησίας τα θεμέλια εσύ και εγώ θα τα βάλουμε. Εν τω μεταξύ αυτός πέθανε. Αλλά εγώ...

Ερευνητής: Έκανες αυτό που έταξες.

Πληροφορητής: Σε τρία χρόνια έκανα τα εγκαίνια.

Ερευνητής: Πώς, μπάρμπα Γιάννη; Έκανες εράνους στο χωριό;

Πληροφορητής: Ο συχωρεμένος ο παπάς ο δικός μας, εγώ είχα το μαγαζί, κυρ Γιάννη, μου είπε, θα σε παρακαλέσω να αναλάβεις να κάνουμε την εκκλησία (δεν ακούγεται καθαρά)... δεν θα μπορέσω είπα. Είπε εμείς εμπιστοσύνη δεν έχουμε, εσύ έχεις εμπιστοσύνη. Τέλος πάντων παρακάλεσε ο παπάς και εφόσον παρακάλεσε, είπα, πάτερ, θα αναλάβω. Έτσι ανέλαβα. Έκανα εράνους, μάζεψα σιτάρια δεξιά, αριστερά στον συνοικισμό. Έκανα λαχεία...

Ερευνητής: Άξιος ο μισθός, μπάρμπα Γιάννη.

Πληροφορητής: Ναι...

Ερευνητής: Αλλά είχες τάμα και το έκανες.

Πληροφορητής: Εκείνος πέθανε ο Στάθης. Αλλά εγώ το εκτέλεσα.

Ερευνητής: Το εκτέλεσες και είσαι ευχαριστημένος, χαρούμενος.

Πληροφορητής: Αυτά όλα είναι του Θεού χαρίσματα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Θεός άμα σου λέει και σε δίνει το μυαλό και δεν σε φέρει εμπόδιο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και θέλεις να κάνεις μια δουλειά, θα το κάνεις. Με έξι χιλιάδες. Εκείνα ήτανε φράγκα, πεντάλεπτα και δίφραγκα ήτανε, χάρτινα. Είπα, πάτερ, αυτά τα δίνουμε και φέρνομε τις πέτρες. Και όπως κάναμε. Φέραμε πέτρες και με εκείνα βάλαμε τα θεμέλια.

Ερευνητής: Και έγινε η εκκλησία.

Πληροφορητής: Αλλά... (εδώ δεν ακούγεται καθαρά).

Ερευνητής: Μπάρμπα Γιάννη, τώρα μια και είπες αυτό, να σου πω και εγώ το δικό μας. Εμείς η «Ένωση Ποντίων Πιερίας» ο σύλλογός μας χτίσαμε κτήριο. Με εράνους, με αυτά...

Πληροφορητής: Πού κοντά;

Ερευνητής: Πίσω απ' το πάρκο. Ναι, θα κάνουμε Λαογραφικό Μουσείο δηλαδή. Αν κατά λάθος έχεις από την περιοχή στο, βέβαια καμένος ήρθες, αλλά από τη μάνα σου ή με τη γυναίκα σου από εκεί από την πατρίδα κανένα ζωνάρι ή τηγάνι ή μπακίρια τέλος πάντων. Θα κάνουμε Λαογραφικό Μουσείο και θα τα βάλουμε εκεί. Θα μας πεις την ιστορία και θα γράψουμε το όνομά σου. Ένα αυτό...

Πληροφορητής: Από την Τουρκία δεν έχω τίποτα.
Ερευνητής: Από την Τουρκία δεν έχεις τίποτε.
Πληροφορητής: Είχαμε τα μπακίρια μας...
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επήγα τα φύτεψα σ' ένα δάσος μέσα.
Δύο δίλαβα γεμάτα...
Ερευνητής: Ναι. Μπάρμπα Γιάννη, τώρα μπορείς να
πας να τα ξεθάψεις;
Πληροφορητής: Πάω και τα βρίσκω αμέσως
Ερευνητής: Τα βρίσκεις; Και πώς δεν πήγες;
Πληροφορητής: Τώρα ήθελα να πάω, τι να σε πω, πέ-
ρασαν και τα χρόνια μου.
Ερευνητής: Ας είναι, εγώ πήγα τον πατέρα μου. Θα
είναι πολύ όμορφα, εσύ νέος, κοτσανάτος είσαι
ακόμα.
Πληροφορητής: Ναι έχω το αυτό μου...
Ερευνητής: Ε μπάρμπα Γιάννη, αν πας και τα ξεθά-
ψεις. Θα τα έχουμε στο Μουσείο στην Κατερίνη,
όπου έζησες και εσύ πολλά χρόνια.
Πληροφορητής: Θα φέρω κομμάτια.
Ερευνητής: Γιατί να μη τα φέρεις, μπάρμπα Γιάννη,
εκείνα μπορείς να τα βάλεις σε αυτοκίνητο, κάτω
σε πούλμαν, όταν πάνε...
Πληροφορητής: Σε αφήνουν να τα φέρεις;
Ερευνητής: Οοο, σε αφήνουν. Σε αφήνουν. Θα πεις
αυτά τα έχω θάψει.
Πληροφορητής: Εκείνα δύο δίλαβα είναι.
Ερευνητής: Ας είναι. τι πειράζει; Το δίλαβο δεν είναι
τίποτα.
Πληροφορητής: Αν πάω, θα τα φέρω, ξέρω πού
κοντά είναι.
Ερευνητής: Το ξέρεις, θυμάσαι το σημείο. Γιατί τα
έθαψες, μπάρμπα Γιάννη;
Πληροφορητής: Τα πήγα στο δάσος μέσα, στο σπίτι
γύρω γύρω να μην είναι.
Ερευνητής: Έλεγε θα γυρίσουμε πάλι πίσω. Αα είχατε
την επιθυμία...
Γι' αυτό. Καμιά εικόνα από την πατρίδα; Τίποτε
δεν έχεις; Κάνουμε και κάτι άλλο, μπάρμπα Γιάννη
εμείς. Τώρα ζητώ την συνδρομή. Τώρα για να εξα-
σφαλίζομε το... βγάλαμε σε λαχειοφόρο αγορά
ένα διαμέρισμα στην παραλία. Το οποίο διαμέρι-
σμα ο εργολάβος ζητά, 50 τετραγωνικά είναι, 4
εκατομμύρια. Και εμείς πουλούμε λαχεία για 10
εκατομμύρια.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Ε, οπότε τα 6 εκατομμύρια, μάλλον τα
6,5, θα μας μείνουν. Ο σκοπός μας είναι να τα βάλ-
ουμε στην τράπεζα για να έχουμε να πληρώνουμε
τον χοροδιδάσκαλο για να μην χαθεί η ποντιακή
μας παράδοση. Να μάθουν χορό τα παιδιά μας.
Έχουμε ήδη 100 παιδιά που μαθαίνουν χορό. Να
μάθουν τραγούδια και τα λοιπά. Γι αυτόν τον
λόγο κάναμε τα λαχεία και λαχειοφόρο έρανο. Αν
θέλεις, πάρε. Θα κληρωθεί μαζί με το λαϊκό λαχείο.
Θα κληρωθεί τον Οκτώβριο. Κάθε λαχείο έχει 4
νούμερα κάνει ένα χιλιάριο. Αν θέλεις, έχω μαζί
μου, μπορώ να σου δώσω. Άλλο, μπάρμπα Γιάννη,

αυτό που είπες για τα θαμμένα εκεί, με συγκίνη-
σες...
Πληροφορητής: Τα έχω, αλλά...
Ερευνητής: Ναι. Εσύ είσαι σαν παλληκάρι τώρα. Λοι-
πόν, τίποτε άλλο, ε;
Πληροφορητής: Έχω πολλά, αλλά τώρα...
Ερευνητής: Αυτά θυμήθηκες.
Πληροφορητής: Αυτά που σε λέγω ιστορία απ' αυτό
καλλίτερη υπάρχει;
Ερευνητής: Δεν υπάρχει και είναι πάρα πολύ ζωντανά
όλα που μου είπες.
Πληροφορητής: Αυτά είναι...
Ερευνητής: Πολύ αληθινά.
Πληροφορητής: Αληθινά, δεν έχει τίποτα μέσα...
Ερευνητής: Ναι. Οι Πόντιοι δουλεύουνε πολύ. Αν δεν
δούλευες, δεν θα μπορούσες να είχες ούτε τα...
Πληροφορητής: Εγώ... σε λέγω δύο γρόσια... δύο
φράγκα έμεινα και εγώ... έτυχα να κάνω και χρή-
ματα... γι' αυτό ο Θεός μου έδωσε χρόνια και μου
έδωσε ο Θεός εκείνα που ποθούσα όλα. Από μικρό
παιδάκι ποθούσα...
Ερευνητής: Όλα στα έδωσε.
Πληροφορητής: Όλα μου τα έδωσε. Ήτανε αυτός...
Ερευνητής: Πόσα παιδιά έκανες;
Πληροφορητής: Πέντε παιδιά έκανα.
Ερευνητής: Πέντε παιδιά, πόσα αγόρια και πόσα κο-
ρίτσια;
Πληροφορητής: Τώρα 4 έχω, δύο αγόρια και δύο κο-
ρίτσια.
Ερευνητής: Ο Θεός σου χάρισε και...
Πληροφορητής: 2, 3 έχω και δικηγόρο 'ς την Σαλο-
νίκη.
Ερευνητής: Στην Σαλονίκη και είσαι ευχαριστημένος.
Για την εργατικότητα λίγο θέλω να μου πεις.
Πόσες ώρες δούλευες εδώ στο Κουρκούρ', όταν
ήρθες;
Πληροφορητής: 24 ώρες αν ήτανε, τις 18 δούλευα.
Ερευνητής: Και αντοχή; Πώς ήτανε...
Πληροφορητής: Είχαμε, νέος ήμουν. Και ύστερα
που είχαμε αυτά τα καλά που έχουμε τώρα.
Σκόρδο, ψωμί και νερό τρώγαμε στα χωράφια.
Ερευνητής: Τώρα είναι του κόσμου τα αγαθά, κακά
τα ψέματα.
Πληροφορητής: Τώρα είναι, αλλά δεν μπορούμε να
φάμε. Μία φορά τρώω.
Ερευνητής: Έτσι είναι, τώρα πέρασαν τα χρόνια. Λοι-
πόν, μπάρμπα Γιάννη, εύχομαι να σε αξιώσει ο
Θεός να πας, εσύ σαν παλληκάρι είσαι, να πας
στον Πόντο και να μας τα φέρεις...
Πληροφορητής: Ήθελα να πάω, ο γιος μου ο δικη-
γόρος με είπε θα σε πάω μπαμπά...
Ερευνητής: Πήγαινε, μπάρμπα Γιάννη, πολύ αλλιώς-
τικά θα αισθάνεσαι.
Πληροφορητής: Αν με πάει, πάω πέντε, έξι, μέρες,
εφτά πάω...
Ερευνητής: Βλέπεις τα μέρη σου και έρχεσαι
Πληροφορητής: Αυτός έχει τα μέσα. Τι έχει, δεν ξέρει.
Ερευνητής: Α, έκανε λεφτά και αυτός.

Πληροφορητής: Δικηγόρος είναι, βιομηχανία έχει...
Ερευνητής: Α, ωραία.
Πληροφορητής: Τα κοινόχρηστα της Σαλονίκης
αυτός τα βγάζει.

Ερευνητής: Ααα πολύ ωραία, να πάρει και να πάει και
να μας τα φέρεις αυτά. Μπάρμπα Γιάννη, ευχαρι-
στώ σε πάρα πολλά. Να τα εκατοστήσεις.
Πληροφορητής: Ευχαριστώ.

Μαρτυρία 3η
Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Σωκράτης

Ερευνητής: Ο σύλλογός εμουν, η Ένωση Πο-
ντίων Πιερίας, ευτάει έναν έρευνα και ρωτά
τοι γοτσαμανάντς και τοι γραιάδες, που εγεν-
νέθαν 'ς στον Πόντον και έρθαν ξεριζωμέν' 'ς
στην Κατερίνη ντό θυμούνταν οσήμερον ασ'
σον Πόντον. 'Α λες με ατώρα με την σειρά
πού εγεννέθες;

Πληροφορητής: 'Σην Ορντού. 'Ση Χαψάμανα
δηλαδή 'ς σο Κιόλκιοϊ.

Ερευνητής: 'Σ Κιόλκιοϊ περιφέρεια Ορντούς. Το
πότε;

Πληροφορητής: Πότε εγεννέθα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: (Δυσκολεύεται να θυμηθεί, σκέ-
φεται πολλή ώρα).

Ερευνητής: Η μάνα σ' πότε έλεγε σε ότι εγεννέ-
θες; (Δείχνει κάποια έγγραφα από το Κιόλκιοϊ
στην ερευνήτρια). Το 1897 λένε τα χαρτιά.

Ζωή να ξεις είσαι 93 χρονών και λένε σε;

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Σωκράτης.

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να λες με ντό θυμάσαι
ασ' σο Κιόλκιοϊ τη Χαψάμανα. (Η ερευνή-
τρια προφανώς μπερδεύει το γεγονός ότι Χα-
ψάμανα είναι το ελληνικό και Κιόλκιοϊ το
τουρκικό όνομα, πρόκειται για το ίδιο χωριό).

Πληροφορητής: Τι να λέγω σε ατώρα; Εξορίας
και κακά.

Ερευνητής: Όχι εξορίας και κακά. Θέλω ολίγο να
περιγράψ'ς με το χωριό σου, που 'κ' έτον
χωριό, κωμόπολις έτον.

Πληροφορητής: Το Κιόλκιοϊ έτον έναν καλόν
μέρος, πολύ καλό μέρος.

Ερευνητής: Ορεινό ή πεδινό;

Πληροφορητής: Ούτε ορεινό ούτε πεδινό. Είχεν
το ποτάμ'.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν το ποτάμ';

Πληροφορητής: Το ποτάμ' έλεγαν α' Νέστος.

Ερευνητής: Τα σπίτ'α που έταν 'ς σο Κιόλκιοϊ, τα
οικογένειας, η εκκλησία σου ποίο έτονε; Θυ-
μάσαι οσήμερον την εκκλησία;

Πληροφορητής: Άγιος Γιώργιος.

Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος έτονε, 'ς την Χαψά-
μανα, 'ς σο Κιόλκιοϊ. Και τον ποπά τη χωρί'
σου θυμάσαι οσήμερον να λες με;

Πληροφορητής: Ο ταή μ' έτονε.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν ατον;

Πληροφορητής: Παπά Γεώργιος.

Ερευνητής: Παπά Γεώργιος. Τη μάνας -ι- σ' ο
αδελφόν;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Το σχολείο σου; Έτονε δίπλα; Πώς
θυμάσ' α' οσήμερον;

Πληροφορητής: Οσήμερον θυμάμαι το σχολείον.
Είχαμεν τρανόν σχολείον εμείς. Έτον απάν' 'ς
σ' έναν ράχην επάνω. Και εκεί είχαμεν την κα-
μπαναριάν. Το σχολείον και η καμπαναριά 'ς
σ' έναν μέρος. Και επένεν εντούνεν ατα ο
Αγκόν. Εξέρτς πώς εντούνεν ατα; μια χαρά.
Νταν ντουν ντάγκ το μεγάλο το καμπαναριό.

Ερευνητής: Τα οικογένειας, τα τρανά οικογένει-
ας που εξήνασαν 'ς σο Κιόλκιοϊ, ποίος έτανε;
(εννοεί τις πλούσιες οικογένειες).

Πληροφορητής: Έτανε ο πεθερό μ', ο Χάτσικας,
οι Θανασογλάντ, οι Χατζηγιαννάντ ήτανε,
αλλά εφτώχεψαν.

Ερευνητής: Τρανά οικογένειας ατείν έτανε, οι ζε-
γκίν'.

Πληροφορητής: Εμείς έμ'νες μεσαίοι.

Ερευνητής: Έστουν οι Παπαδοπουλαίοι, πώς
έλεγαν εσας;

Πληροφορητής: Παπαδοπουλαίοι έμ'νες.

Ερευνητής: Παπαδοπουλαίοι, μεσαίοι.

Πληροφορητής: Ναι, εμείς μεσαίοι έμ'νες.

Ερευνητής: 'Σ σο οικονομικό.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά εμείς είχαμε το χέρι
μας ανοιχτό.

Ερευνητής: Α, εδίνετε.

Πληροφορητής: Εδίναμε. Ο σχωρεμένον ο πα-
τέρα μ' όταν έκοφτεν κρέας, πέντε έξ νομα-
ταίοι επέναν απ' οπίσ' ατ' και εδίνεν.

Πληροφορητής: Έτον ανθρωπινός.

Πληροφορητής: Πολύ. Αβούτο το κιφάλ' dos α'
ατον, αβούτο το τσικάρ' dos α' ατον. Χωρίς
παράδες. Έναν ολόκληρον βούδ' εμοίραζέν α'.

Ερευνητής: Χασάπης έτον ο πατέρα σ'. Θείο Σω-
κράτη, το επίθετο δεδπέδ, το παρατσούκλ'
από πού επήρετ' ατο; Λένε σε Παπαδόπουλο
Σωκράτη, αλλά εμείς θυμούμεσ' όλο ή Κατε-
ρίνη δεδπέδ. Από πού επήρετε ατό το επί-
θετο; Το παρατσούκλ';

Πληροφορητής: Ασ' ση μάνα μ'.

Ερευνητής: Ατσ' έλεγαν τη γενεάν ατ'ς;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Εκείνε πα Παπαδοπούλου και τον
πατέρα σ' πα Παπαδόπουλο;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Α, ατό έτον το παρατσούκλ' τη μά-
νας -ι- σ' και επελέστε. Θέλω να λες με ατώρα
για το κλίμα τη χωρί' σου. Πρώτα πρώτα
θέλω να λες με πόσον υψόμετρον είχεν, η Ορ-
ντού πόσον μακρά έτονε.

Πληροφορητής: Δεκαέξ' ώρας.

Ερευνητής: Δεκαέξ' ώρας με το ποδάρ';

Πληροφορητής: Με το ποδάρ'.
Ερευνητής: Και ντό κλίμα είχετε, θείο Σωκράτη;
Πληροφορητής: Η Ορντού να σε πω καλόν κλίμα είχεν. η περιοχή τ' εμέτερον είχεν πιο καλλίτερο κλίμα.
Ερευνητής: Πιο καλό. Υψόμετρο; Πόσο υψόμετρο είχεν;
Πληροφορητής: Υψόμετρον... (προσπαθεί να θυμηθεί). Δεν θυμάμαι.
Ερευνητής: 'Κί θυμάσαι. Ατώρα θέλω να λες με, αν εγώ ξεκινώ και πάω 'ς την Ορντού, το Κιόλκιοϊ έν' 'ς ση μερέαν τη Φάτσας ή τη Κερασούντας;
Πληροφορητής: 'Σην Ορντού.
Ερευνητής: Ναι, 'ς την Ορντού υπάγεται, αλλά η Ορντού ασ' έναν μερέαν συνορεύ' με τα χωρία τη Φάτσας και ασ' σ' άλλ' τη μερέαν με τα χωρία τη Κερασούντας. Εγώ επήγα το '83 με τον πατέρα μ'. Το Κιόλκιοϊ πού μερέαν έν';
Ερευνητής: 'Σ ση Φάτσαν μερέαν έν';
Πληροφορητής: Όχι, 'ς την Κερασούντα.
Ερευνητής: 'Σην Κερασούντα μερέαν.
Πληροφορητής: 'Σ την Ορντού μερέαν έν'.
Ερευνητής: Ναι, αλλά θείο Σωκράτη, πώς ανεβαίντς ασ' την Ορντού ασ' την θάλασσα, ασ' την ορντού αποπέσ' για να πας 'ς σο Κιόλκιοϊ, 'ς σο δεξι το χέρι σ' ή αριστερά;
Πληροφορητής: Αριστερά.
Ερευνητής: Α, αριστερά. Και θέλω να λες με ντό εκαλλιέργανετε;
Πληροφορητής: Εμείς χασάπ' έμ'νες.
Ερευνητής: Χασάπ, ναι, αλλά έτονε χωρίο εμπορικό και κέντρο;
Πληροφορητής: Εμπορικό. Και όχι αγροτικό.
Ερευνητής: Και τρανόν χωρίο.
Πληροφορητής: Τρανόν και υποδιοίκηση.
Ερευνητής: Α, υποδιοίκηση. Και πόσο πληθυσμό είχεν περίπου;
Πληροφορητής: 70, 80 οικογένειας.
Ερευνητής: 70, 80 οικογένειας. Και 'ίνουτουνε παζάρ' κάθε πότε εκεί;
Πληροφορητής: Παζάρ'; Κάθε Σάββατο.
Ερευνητής: Κάθε Σαββάτο είχτε παζάρ. Δηλαδή το παζάρ' 'ίνουτουν μόνον απ' εσάς τη Κιόλκιοήδες ή έρχουντα και άλλ' από άλλα μέρη και εφέρ'ναν τα προιόντα ν' τουν;
Πληροφορητής: Μόνον ασ' εμάς.
Ερευνητής: Μόνον ασ' σ' εσάς. Καπνά, αϊκα γεωργίας 'κ' εποίνετε.
Πληροφορητής: Όχι, όχι.
Ερευνητής: Δηλαδή αστοί απάν' 'ς σο βουνό έστουνε εσείς.
Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ατώρα οι σχέσεις σου με τους Τούρκους.
Πληροφορητής: Να σε πω. Την αλήθεια; Πολύ καλά. Όταν σε λέω καλά, δεν υπάρχει άλλο. Πολύ καλά.
Ερευνητής: Δηλαδή οι λαοί 'κ' έχ'νε να μοιράζ'νε τίποτε.
Πληροφορητής: Όχι, εμείς τους εκμεταλλευόμασταν, οι Έλληνες.
Ερευνητής: 'Σ χωρίο, 'ς σο Κιόλκιοϊ ντό εξήναν;
Ερευνητής: 'Κ' ερώτες' ατο. Εζήναν Έλληνες, εζήναν και Τούρκοι;
Πληροφορητής: Όχι, Τούρκοι δεν ήτανε.
Ερευνητής: Ούτε Αρμένης;
Πληροφορητής: Ούτε Αρμένης
Ερευνητής: Δηλαδή έτον έναν χωρίον καθαρώς, ατόφιο Ποντιακό.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Εσύ τι γνώσεις γραμματικές έξεις, θείο Σωκράτη, πού επή'ες
Πληροφορητής: Εγώ επήγα 'ς σο σχολείον μέχρι Τετάρτη τάξη.
Ερευνητής: 'Σο δημοτικό.
Πληροφορητής: Ύστερα έκλεισαν τα σχολεία που εμανθάν'ναμε γράμματα. Βέβαια, αλλά έκλεισαν τα σχολεία.
Ερευνητής: Έκλεισαν τα σχολεία. Εσύ 'ς σο Φροντιστήριο Τραπεζούντος 'κ' επή'ες.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Όχι, αϊκα γνώσεις 'κ' έξεις. Θέλω να λες με, θείο Σωκράτη, τίποτε θυμάσαι ασ' σο αντάρτικο το Ποντιακό; Ασ' σα εξορίας, ασ' σ' ατά;
Πληροφορητής: Όχι, εμείς τέτοια δεν είχαμε.
Ερευνητής: Εσείς ασ' ατα, αντάρτικο 'κ' έτον 'ς σο Κιόλκιοϊ.
Πληροφορητής: Δεν είχαμε.
Ερευνητής: Αντάρτικο έτον 'ς σο Νίξαρ, 'ς την Έρπα και ατού γύρω και οι Σανταίοι είχαν άλλο. Εξορίας;
Πληροφορητής: Εξορίας δεν έγινάνε.
Ερευνητής: Εσείς δεν πήγατε εξορία.
Πληροφορητής: Ήταν τα ρουσφέτ' ατότε.
Ερευνητής: Το ρουσφέτ' πώς δηλαδή, για πέει μας ατο.
Πληροφορητής: Όποιος έρχουτον, εδίναν ατον παράδας και εδέζ'ναν ατον πλα.
Ερευνητής: Εσείς δηλαδή έστουν ατόσον ζύπνιοι (γελάει τρανταχτά). Έξυπνοι ι=οι Κιορκιοήδες δηλαδή. Η Χαψάμανα δηλαδή εξορίας ξάι.
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Έρθετε δηλαδή απλώς με την ανταλλαγή αδά. Άλλο τιδέν 'κ' έσυρέτε.

Πληροφορητής: Όχι, με την ανταλλαγή.
Ερευνητής: Με την ανταλλαγή. Έρθετε το πότε;
Πληροφορητής: Το '22 με '23.
Ερευνητής: Εκεί απέσ'. Δηλαδή έζησέτε θαύματα οικογένειας.
Πληροφορητής: Οι Τούρκ' εδούλευαν και εμείς έζηνάμεν.
Ερευνητής: Εσείς έτρω'έτε. Ατσ' εκμεταλλεύκουσ-
 τουν το εμπόριον. Δηλαδή πανούργα ράτσα
 η ελληνική, ε; Θέλω να λες με, θείο Σωκράτη,
 η ζωή σου πώς έτονε; Ντό θυμάσαι οσήμε-
 ρον; Δηλαδή το γλέντι;
Πληροφορητής: Εμείς οι Έλληνες είχαμε ζωήν
 τετραπέρατην.
Ερευνητής: Εστά, εποίνετε τα δουλείας σου, για
 τα γλέντ'α σου θέλω να λες με. Πώς έτανε
 εκείνη την εποχή;
Πληροφορητής: Εκείνη την εποχή τα γλέντια
 μουν σαν αυτά δεν ήτανε.
Ερευνητής: Ε, πέει μ' ατά, να γράφκουνταν.
Πληροφορητής: Εμαζεύκουμ'νες όλ' έναν εκεί και
 εσκάλωνάμεν τα τραγούδ'α και τα χορούς.
Ερευνητής: Τον λυριτζή σου θυμάσ' ατον οσή-
 μερον;
Πληροφορητής: Είχαμε τον... ενέσπαλλά τον.
Ερευνητής: Έπαιζεν έμορφον λύρα. Εσύ πρέπ' να
 έσ'νε χορευταράς.
Πληροφορητής: Ουου τον χορόν εγώ εσύρ'νατο.
Ερευνητής: Α, τον πρώτο χορό εσύ εσύρνες ατο.
 Οι Θανασογλάντ' πώς έτανε; Εγάπαναν τα
 χορόντας πολλά;
Πληροφορητής: Οι Θανασογλάντ' τα χορόντας
 'κ' εγάπανανε.
Ερευνητής: 'Κ' εγάπανάνε. Αλλά γιατί λένε ο
 παππούς ο Γιώρικας έτον χορευταράς;
Πληροφορητής: 'Σ' Θανασογλάντς απέσ' μόνον
 ο Γιώρικας έτονε.
Ερευνητής: Εκείνος εχόρευεν πολλά. Και συνέ-
 χεια τα εγγόνα τ' εμοιάσέν ατον και τ' εμόν ο
 άντρας. Εχόρευεν πολλά. Οι γάμοι πώς 'ίνου-
 νταν; Εχόρευτε και λοιπά. 'Κ' εγάπανέτε κο-
 ρίτσα;
Πληροφορητής: Ε πώς 'κ' εγάπανάμε. Εγώ την
 Μάρθα πώς επήρα την;
Ερευνητής: Πώς επήρες ατεν; Για πέει μας ολί-
 γον πώς επήρες τη θεία Μάρθα;
Πληροφορητής: Καλά 'κ' είπες α' η πεθερά σ';
Ερευνητής: Η πεθερά μ' κάτ' έλεε μεν, αλλά κι
 'πορώ να θυμούμαι. Πέει ατο οσήμερον να
 γράφκεται αδακεκά.
Πληροφορητής: 'Σ σα γάμ'τα πρώτος έμ'νε εγώ.
 Και επροσκάλ'νάμε με. Επένες εκεί λύρας και
 χορούς και κακόν.

Ερευνητής: Όχι, πώς επήρες τη θεία Μάρθα;
Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς την εξορία, επήγαμε
 'ς σο Μελέτ.
Ερευνητής: Εξορίετε επομένως, επή'ες 'ς σο Με-
 λέτ.
Πληροφορητής: Ους το Μελέτ επήγαμε, παρα-
 πάνω 'κ' επήγαμε.
Ερευνητής: Το Μελέτ πόσον μακρά έτον ασ' σο
 Κιόλκιοϊ;
Πληροφορητής: Είκοσι τέσσερα ώρας.
Ερευνητής: Λοιπόν επή'ετε 'ς σο Μελέτ.
Πληροφορητής: Εκεί επελέσταμε.
Ερευνητής: Πόσον καιρό;
Πληροφορητής: Μέχρι που έντονε η ανταλλαγή
Ερευνητής: Μέχρι που έντονε η ανταλλαγή. Το
 πότε επή'ετε, θυμάσ' α'; πότε έντον η εξορία
 σου 'ς σο Μελέτ;
Πληροφορητής: 'Κί θυμούμαι.
Ερευνητής: Τέλος πάντων για πέει με ντόν έντον
 με τη θεία Μάρθα;
Πληροφορητής: Τη θεία Μάρθα εγώ την αγά-
 πανα από το σχολείον.
Ερευνητής: Έστον 'ς την ίδια τάξη;
Πληροφορητής: 'Σ την ίδια τάξη έμ'νε.
Ερευνητής: Α, 'ς σήν ίδια τάξη.
Πληροφορητής: Εγώ πονηρός έμ'νε.
Ερευνητής: Α, έσ'νε πονηρός. Για τ' από αγαπώ
 σε, θείο Σωκράτη, λες την αλήθεια.
Πληροφορητής: Έρθεν ένας Τούρκος, εκεί ατό-
 τες η Τουρκία εσκάλωσεν και ετάβιζεν, έρθεν
 ο Τούρκος, 'α παίρνεν ατην και έφευεν.
Ερευνητής: Τη θεία Μάρθα.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Και εσύ εγάπανές ατην.
Πληροφορητής: Και εγώ εγάπανα την.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Εγώ πολλά αφορισμένος έμ'νε.
Ερευνητής: Ντ' εποίκες ύστερα;
Πληροφορητής: 'Υστερα ντ' εποίκα, εξέρτς;
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Επήρα την Μάρθα εγώ, εγά-
 πανέ με πα πολλά εκείνε, επήρα την Μάρθα
 και επήρα την και επήγα 'ς σ' έναν οσπίτ'. Συ-
 νεδρίαση εποίναν οι δικοί μας.
Ερευνητής: Η Δημογεροντία σου;
Πληροφορητής: Ναι. Πώς θα κάνουμε και τι θα
 κάνουμε. Φόβος ήταν, κατάλαβες.
Ερευνητής: Οι Τούρκ' χαμ το Κιόλκιοϊ 'α παίρ-
 ναν, 'α παίρναν και τη Μάρθα αποπάν'.
Πληροφορητής: Ναι. Εσκώθα επήγα. Επήρα και
 επήγα τη Μάρθα 'ς σ' έναν οσπίτ' απάν', επέ-
 λεκά την εκεί. Και επήγα 'ς ση συνεδρίαση τη
 Δημογεροντίας.

Ερευνητής: Τη Δημογεροντία.

Πληροφορητής: Ο πεθερό μ' επήρην άψιμον. Ε, 'κί λες Χάτσικα, τ' εσόν το κορίτ'ς πα εποίκε άμιοι τ' εμόν το κορίτ'ς. Τ' εκείνού το κορίτ'ς επήρην και έφυ'έν έναν Τούρκον. Επήραν ατον τα φυτίλα, αλλά εγώ 'α παίρ' ατην και δάνω πλαν, είπα τον.

Ερευνητής: Ποίος έτον ο ποπάς τη χωρί' σου;

Πληροφορητής: Ο παπά Γιώργης.

Ερευνητής: Ναι, ο παπά Γιώργης. Και;

Πληροφορητής: Επέλεκά την εκεί 'ς σ' οσπίτ' και επήγα 'ς την Δημογεροντία.

Ερευνητής: Ούτε γάτα ούτε ζημιά.

Πληροφορητής: Λοιπόν επήγα εκεί, η συνεδρίαση που εποίαναν, επήγα εκεί απέσ'.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δύο λίρας είχεν 'ς σο κεμέρ'.

Ερευνητής: Κεμέρ' ποίος είχεν;

Πληροφορητής: Ο πεθερό μ'.

Ερευνητής: Α, ο πεθερό σ'.

Πληροφορητής: Η Μάρθα επήρην ατα.

Ερευνητής: Α, έξυπνέσσα έτον, 'κ' έφυ'έν μαναχέσα, επήρην και τα λίρας.

Πληροφορητής: Ναι, κια εκείνεν εδέκεν ατα.

Ερευνητής: Εκείνεν εδέκεν ατα.

Πληροφορητής: Εσέγκεν ατα 'ς σα μέσα ατ'ς, κάτ' αν 'ίνεται δηλαδή.

Ερευνητής: Ατό 'ίνεται 'ς σο Μελέτ.

Πληροφορητής: 'Σο Μελέτ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά τον ποπά είπα τον, εγώ 'α παίρω το κορίτ'ς και φεύω.

Ερευνητής: Πόσο χρονών έσ'νε, θείο Σωκράτη, 'κί θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεκαεννέα χρονών.

Ερευνητής: Δεκαεννέα χρονών.

Πληροφορητής: Είπα τον τον πεθερό μ' 'κ' 'α λες α'. Κανέναν 'κ' 'α λες α'. Είπεν ο ποπάς καλά, κανέναν 'κ' 'α λέγ' α'. Νείσσα όταν επήρα την και έφυγα, γιαμ' επήρην ατην ο Τούρκον τεϊ, εεε τον κόσμοι 'α χαλάν'. Τον Τούρκον 'κ' επήρην, μη φογάσαι, είπεν ατον ο ποπάς. 'Υστερα όταν εφάνθα εγώ, ο ποπάς ξερέν ατο, τον ποπάν είπα το.

Ερευνητής: Και όσταν εφάνθες εσύ, ντό έντον; Εφάνθες και είπες, επήρα την εγώ;

Πληροφορητής: Λάχ' ας επήρην ατην και εκείνος ας επήρην ατην.

Ερευνητής: Είπεν ο πεθερό σ', εφογώθεν ο καημένον. Είχεν δίκιο. Λογικό κουβέντα. Ο πατέρας σ' ντ' εποίκεν τ' εσόν και η μάνα σ';

Πληροφορητής: Ντ' α' εποίαναν; Ντ' επόρ'ναν και εποίαναν; Εγώ έμ'νε τσαρλατάνος. Μίαν

απέσ' 'κ' εσέγκαν εμέν.

Ερευνητής: Α, 'κ' έβαλλαν εσεν απέσ'.

Πληροφορητής: 'Κ' εσέγκαν εμεν.

Ερευνητής: Γιατί, θείο Σωκράτη; Έτον ντροπή εκείνη τη εποχή να κλέφ'ς ατ'ς.

Πληροφορητής: Τα παράδας επήρην ατα εκείνε και είπε πάμε.

Ερευνητής: Εκείνε πα έτον τρομερέσσα, έτσι;

Πληροφορητής: Τα παράδας επήρε τη πατέρας ατ'ς, το κεμέρ το λέγω σε, τα λίρας. Είπα την δέβα τα παράδας θήκον ατα 'ς σ' οσπίτ' και έλα. Πολλά εγάπανε με, πολλά.

Ερευνητής: Πολλή θάρρος, ατό οι Κιόλκιοδες έχ'ν α', ε θείο Σωκράτη; Και την υπερηφάνεια.

Πληροφορητής: Ναι, το είχαμε. Ατ' πα εποίκαν την και επήρην ατα και επή'έν οπίσ'.

Ερευνητής: Και πότε εστεφανώθες;

Πληροφορητής: Έρθεν ένας ποπάς και...

Ερευνητής: 'Κ' έρθεν ούτε η μάνα σ' ούτε κανείς.

Πληροφορητής: Κια ποίος 'α 'ρτουνε;

Ερευνητής: Κανείς. Και πώς έζησέτε; Ενοίκιασέτε σπίτ' και έζηνέτε;

Πληροφορητής: 'Ση Σεβάστεια επήγαμε.

Ερευνητής: Α, επήρες την και επή'ες 'ς ση Σεβάστεια. Πόσα χρόνια έζησες εκεί; Χωρίς να ελέπ'ς τη μάνα σ' και τον πατέρας σ'; Πότε εσυγχώρεσαν σε και εκλώστες οπίσ'; Θέλω να λέγω σε ότι την εποχή εκείνη οι γονέοι εθέλ'ναν τα παιδιά να είχαν ατα σε πολλά αυστηρό κουμάντο. Και εσύ ατώρα έσ'νε τσαρλατάνος, 'κ' εσυγχωρίουσιν εύκολα. Τ' εσόν η μάνα πόσον καιρόν εποίκεν να γονουσεύ' σε.

Πληροφορητής: Εμίλησαν εμε.

Ερευνητής: Και επηραν εσεν οπίσ'; Και έζησες πόσα χρόνια με τη θεία Μάρθα;

Πληροφορητής: Ατώρα τελευταία επέθανεν.

Ερευνητής: Θέλω ατώρα να λες με πότε έρθες αδά και πού εγκαταστήθες.

Πληροφορητής: Αδά έρθα το '23.

Ερευνητής: Και πού επρωτοπή'ετε;

Πληροφορητής: Επήγαμε 'ς την Οσέντισα, 'σο Σιδηρόνερο Δράμας.

Ερευνητής: Θέλω να λες με, θείο Σωκράτη, επειδή το Σιδηρόνερο ατώρα 'κ' έχ' κατοίκους, 100 ανθρώπ' ζούνε εκεί, εσείς γιατί έρθετε και επή'ετε απάν' 'ς την Οσέντισα; Εσείς έμποροι και...

Πληροφορητής: Έμ'νες άρρωστοι. Για το κλίμα επήγαμε απάν'.

Ερευνητής: Για το κλίμα. Είχε το ίδιο κλίμα που είχε και το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Το Σιδηρόνερο είχε καλό κλίμα.

Ερευνητής: Πιο καλλίτερο έτونه. Α, για το κλίμα έστουνε άρρωστοι. Άρρωστοι όταν λες, από ντό; Από ελονοσία, από φυματίωση;
Πληροφορητής: Από ελονοσία.
Ερευνητής: Και θεραπεύτετε ανεβαίνοντας εκεί απάν'.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Όλον το χωρίον, το Κιόλκιοϊ, όταν έρθετε το '23, όλο μαζί επή'εν απάν' 'ς σο Σιδηρόνερο;
Πληροφορητής: Όλ' μαζί.
Ερευνητής: Δηλαδή έστουν αγαπημένο χωρίο;
Πληροφορητής: Έμ'νες αγαπημένο χωρίο.
Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, συγκινούμαι που λέγω σ' α', αλλά εγώ από το πράμα ελέπ' α' ση Κιόλκιοϊες και χάrouμαι. Τερών πόσον δεμέν' είστουνε.
Πληροφορητής: Είμες.
Ερευνητής: Τα νέα γενεάς πα.
Πληροφορητής: Εμείς ντ' εποίναμε;
Ερευνητής: Για πέει.
Πληροφορητής: Το Πάσχα έσ'νε χασάπ'ς; εδίνες κρέας τοι εφτωχούς. Έσνε έμπορας; Επαίρνες φιστάνα, ό, τι επάγγελμα είχες απ' εκείνο εδίνες.
Ερευνητής: Πρόεδρος τη χωρί' σουν ποίος έτونه;
Πληροφορητής: Εμείς πρόεδρο 'κ' είχαμε.
Ερευνητής: Ντό είχτε;
Πληροφορητής: Τίποτα 'κ' είχαμε.
Ερευνητής: Τιδέν 'κ' είχτε. Όλ' μαζί επαίρνετε τις αποφάσεις ντό 'α φτάτε 'ς σο χωρίον απέσ'. Θέλω ατώρα για το Σιδηρόνερο, όταν εγκαταστάθετε εκεί ντό εδέκαν εσας; Υψόμετρο μεγάλο.
Πληροφορητής: Τι 'α δίναν εμάς; Τίποτα.
Ερευνητής: Χωράφα 'κ' επήρετε;
Πληροφορητής: Έναν χτήνον.
Ερευνητής: Τίποτε άλλο;
Πληροφορητής: Η βούδα ή χτήνον.
Ερευνητής: Και 'ς την αρχή πού απέσ' έστεκετε;
Πληροφορητής: 'Σ σα μαντρία απέσ'.
Ερευνητής: Εστά, από το χωρίον, το Σιδηρόνερο, μήπως εκατοικείτο από Τούρκους νωρίτερα;
Πληροφορητής: Τούρκους ναι, έτον πλούσιο μέρος.
Ερευνητής: Α, αδά πά Τούρκοι έτανε και έφυγανε.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Χωράφα ξάι τίποτε; Πόσα στρέμματα για κάθε οικογένεια;
Πληροφορητής: Εμείς δεν είχαμε πολλά, κάθε οικογένεια 10, 15.

Ερευνητής: 10, 15. Και ντό εκαλλιέργανετε, θείο Σωκράτη, τα πρώτα χρόνια για να ζήτε;
Πληροφορητής: Καπνά.
Ερευνητής: Καπνά. Έστουνε εσείς μαθημέν' 'ς σα καπνά;
Πληροφορητής: Δεν είμασταν, αλλά έμαθάμε.
Ερευνητής: Α, έμαθέτε. Και ως πότε έζησέτε αγαπημέν' απάν' 'ς σο χωρίον;
Πληροφορητής: Όσπου διαλύεν το χωρίο.
Ερευνητής: Το '40, '41;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Έχετε πολλά καταξιομένα πλάσματα οι Κιόλκιοδες ασ' την πατρίδα. Έφυέτε όμως ασ' σο χωρίο, η αιτία ποίο έτον να φεύετε;
Πληροφορητής: Πόλεμος 'ίνουτουνε.
Ερευνητής: Τον πόλεμο εφογόθετε;
Πληροφορητής: Βέβαια.
Ερευνητής: Και είπετε να μην έχετε και δεύτερο εξορία. Και έρθετε πού;
Πληροφορητής: 'Σ την Δράμα.
Ερευνητής: 'Σ την Δράμα απέσ', το '40, '41. Και αδά 'ς την κατερίνη πότε έρθετε;
Πληροφορητής: Εκεί 'ς σο χωρίο που επήγαμε, έτον ο Σιμόντς ο Παπαδόπουλον, 'κ' 'α επέναμε εμείς. Εκείνος κλίμα καλόν και αβούτο και εκείνο, επήρε μας και επή'εν. Εμείς 'κ' 'α επέναμε.
Ερευνητής: 'Σ την Κατερίνη πόσα χρόνια έζησες;
Πληροφορητής: 15 χρόνια
Ερευνητής: 15 χρόνια. Δηλαδή μία ζωή είσαι πρόσφυγας. Απ'αδά φεύ'ς, εκεί πας και ατώρα εκατέληξες 'ς ση Θεσσαλονίκη. Οι Κιόλκιοδες έρθαν 'ς την Κατερίνη, άλλ' είναι 'ς την Θεσσαλονίκη, άλλ' είναι Αθήνα.
Πληροφορητής: Ως επί το πλείστο Θεσσαλονίκη.
Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, θέλω να λες με, αν θυμάσαι, κανέναν τραγωδία ή ποίημα ασ' σο σχολείο τη εποχής εκείνης 'ς σο Κιόλκιοϊ, μας ενδιαφέρει το Κιόλκιοϊ. Εθίματα, 'ς σον γάμον πώς επένετε. Πώς θυμάσαι εσύ;
Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι επαίρνα την κεμετζέν και επένα ελάσκουμε, εχόρευάμεν και έτρωγαμε, επίναμε, εχόρευάμε.
Ερευνητής: Εσύ επαιζες κεμετζέν;
Πληροφορητής: Όχι, άλλος. Ο Ιωσήφ.
Ερευνητής: Άλλος, Ιωσήφ έλεγάν ατον. Α' σ' όποιον γενεάν έτον ατός ο Γιοσήφ'ς;
Πληροφορητής: Ο Γιοσήφ'ς δεν είχε οικογένεια.
Ερευνητής: Α, δεν είχε οικογένεια. Ο γάμος πώς 'ίνουντον;
Πληροφορητής: Επροσκάλ'ναμε όλους 'ς σο χωρίον και επέναμε εποίναν τα δώρα.

Ερευνητής: Τα χάρα δηλαδή. Εβγάλ'νεν η νύφε τα χάρα 'ς σα πεθερικά. Οι χοροί πόσα ημέρας εκράνανε;

Πληροφορητής: Μία μέρα, μία νύχτα.

Ερευνητής: Εθήμιζέτε τη νύφε; Αϊκα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εθήμιζάν ατην.

Ερευνητής: Και η νύφε άλλο παρτίδα 'κ' είχεν νε με τη μάνα νε με κανέναν, ό, τι έλεεν η πεθερά και ο πεθερόν. Και εξήνετε όμορφα, θείο Σωκράτη. Και ελλάγαν όλα ατώρα.

Πληροφορητής: Αχ, εδούλευαν οι Τούρκ' και έτρωγάμεν εμείς.

Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, ατώρα 'κ' επορείς, τα ποδάρα σ' πονούνε, αλλά αν έλεγάν εσεν παίρομε σεν και πάμε 'ς σο Κιόλκιοϊ έναν βόλτα, νοσταλγείς να ελέπ'ς α';

Πληροφορητής: Νοσταλγώ, ποίος 'α παίρ' με και πάει.

Ερευνητής: Δηλαδή 'α θυμάσαι με λεπτομέρειες όλα τα μέρη;

Πληροφορητής: Όλα τα μέρη τα θυμάμαι, όλα. Γιατί έμ'νες χασάπ' και 'υροκλώσκουμνες όλον το μέρος.

Ερευνητής: 'Σο Μελέτ πόσον καιρό έζησες 'ς την εξορία 'κ' είπες μας. Είχτε κανέναν βάσανο 'ς την εξορία ή απλώς έφυγετε ασ' σο Κιόλκιοϊ και έζηνέτε 'ς σο Μελέτ;

Πληροφορητής: Επήγαμεν εξορία 'ς σο Μελέτ, αλλά όποιος είχεν παράδας, επελέστεν απέσ' 'ς σο Μελέτ.

Ερευνητής: Οι άλλ' έφυγαν πού; 'Σ την 'Ερπαα;

Πληροφορητής: 'Σην 'Ερπαα απανγκέσ'. Ψηλά επήγανε. Εμείς επελέσταμε 'ς σο. Ο Ζιάπης, καλός Τούρκος, εκείνος εμεσολάβησεν και επελέσταμεν.

Ερευνητής: Ο Ζιάπης, ένας Σιαμήπης τηναν έλεγαν;

Πληροφορητής: Ο Σιαμήπης έτον ο καλλίτερος άνθρωπος.

Ερευνητής: Για τ' ατόν έκ'σα πολλά καλά λόγια απ' όλτς τη γέρους και τοι γραιάδες που είπαν με για τον Πόντο. Ντό θυμάσαι για τον Σιαμήπην;

Πληροφορητής: Ο Σιαμήπης, έρθαν 'α ποίναν εμας εξορίαν, 'α σκότωναν εμας, και ατός είπε όχι, 'κ' 'ίνεται, δεν θα το επιτρέψω δηλαδή. Και 'κ' επίτρεέψε α'.

Ερευνητής: Έτον δηλαδή, εγάπανε τους Έλληνες. Πού οφείλεται ατό; Η αγάπη ν ατ' στους Έλληνες; 'Σ την ανθρωπίαν ατ';

Πληροφορητής: Έτον ανθρωπιστής.

Ερευνητής: Έτον ανθρωπιστής. Υπήρχαν και Τούρκ' ανθρωπιστές.

Πληροφορητής: Έρθαν 'ς σο Κιόλκιοϊ, έταξαν παράδας τα οικογένειας, όσοι έταν πλούσοι, πολλά. Και 'α δίναμε. Ο αδελφό μ' ατότε ετρελάθε, γιατί επήρε και επή'ε 'ς την Ορντού κάτι χαϊβάνα... (δείχνει να μην θυμάται, χάνει τον ειρμό της σκέψης του, είναι ήδη 92 χρονών).

Ερευνητής: Τζαμπάζης έτον δηλαδή ο αδελφό σ'.

Πληροφορητής: Ναι, εστείλναμ 'ατα 'ς την Πόλ'.

Ερευνητής: Εστείλ'ν' ατα 'ς την Πόλ'.

Πληροφορητής: Ναι, εδέκαμ' ατα τον Τούρκον, εμείς 'κ' επόρ'ναμε να πάμε, έκλεισαν τα δρόμα και όσταν εγύρτσεν οπίσ' ο Τούρκον, είπε, τ' άλλα έτανε κεπελέκια, εφόφεσαν, 600 λιρόπα έφαγαν.

Ερευνητής: 600 λίρας να ευτάνε σε, εστεναχωρεύτετε.

Πληροφορητής: Εστεναχωρεύταμε. Έρθεν ένας 'ς σο Κιόλκιο και εξήτανε παράδας, 'α δίναμ' ατον παράδας, Τούρκος, τόσο, τόσο, εδώκαμ' ατον παράδας και εδέβε πλαν.

Ερευνητής: Άλλο ντό θυμάσαι, θείο Σωκράτη;

Πληροφορητής: Ντό άλλο να λέγω σε; Τη Κιόλκιοϊ τα νερά καλά έτανε, χωνευτικόν νερόν είχεν και οψάρα, ουου, εκεί 'ς σο ποτάμ'.

Ερευνητής: Και πώς εψάρευέτε, θείο;

Πληροφορητής: Με τα χέρα.

Ερευνητής: Με τα χέρα. Εσείς τα μωρά;

Πληροφορητής: Ναι, εβάλ'ναμε τα χέρα μουν 'ς σο λιθάρ' αφκά και επέναν 'ς σο λιθάρ' αφκά ε'είναι.

Ερευνητής: Θυμάσαι οσήμερον το ποτάμ', το λιθάρ' πώς εβάλ'νες το χέρι σ'.

Πληροφορητής: Εβούλωναμεν τα τρυπία ασ' σο λιθάρ' να μη φεύ'νε και ασ' άλλο το μέρος επιάναμεν τα ψάρα.

Ερευνητής: Και επαίρνετε τα και επένετε 'ς ση μανάδες ι-σουν και ετηγάνιζάν ατα. Άλλο ντό εβγάλ'νε ο τόπος ι-σουν πολλά;

Πληροφορητής: Ζωοτροφία.

Ερευνητής: Ζωοτροφία. Δέντρα είχτε οπωροφόρα;

Πληροφορητής: Πολλά, αχλάδα, μήλα.

Ερευνητής: Ατά επότιζέτ' ατα; 'Η ατό' μαναχόν ατουνε.

Πληροφορητής: Μαναχόν ατουνε και εμβολιάζαμε.

Ερευνητής: Νε ραντίσματα νε τίποτα. Έτανε σάπια απέσ' ή έτανε έμορφα;

Πληροφορητής: Όχι, όχι όλα καλά έτανε.

Ερευνητής: Έτον καθαρό η ατμόσφαιρα φαίνεται.

Πληροφορητής: Είχαμε έναν απίδ' εμείς, επορεί να είχεν 400, 500 κιλά απίδα. Ωρίμαζαν και έρουζάνε.

Ερευνητής: Και εποίνετε και...;
 Πληροφορητής: Πεκμέζ.
 Ερευνητής: Πεκμέζ. Θείο Σωκράτ, πόσα αδελφο-
 κόριτσα είχες;
 Πληροφορητής: Δύο, τρία, τρία (δείχνει να ξε-
 χνάει, απαντάει μονολεκτικά και πολύ αργά).
 Ερευνητής: Πώς έλεγαν ατ'ς;
 Πληροφορητής: Βαρβάρα, Θυμία, δύο είχα.
 Ερευνητής: Αδελφό πα είχες;
 Πληροφορητής: Τρει έμ'νες (σε άλλα σημαία θυ-
 μάται ότι είχε και αδελφούς, αλλά δεν το θυ-
 μάται σε όλη την αφήγησή του).
 Ερευνητής: Έζησαν; Έρθαν 'ς την Ελλάδα;
 Πληροφορητής: Επέθαναν.
 Ερευνητής: Επέθαναν και έρθες μαναχός.
 Πληροφορητής: Μαναχός έρθα.
 Ερευνητής: Οσήμερον θυμάσαι πώς παιδάκι επέ-
 νες εψάρευες 'ς σο Κιόλκιοϊ και ετσούπωνες
 τα πέτρας και έρχουνταν τα ψάρα αποφκά.
 Πληροφορητής: Ας' έναν μερέαν 'κ' επόρνες να
 επίανες ατα, έφευαν, τέχνη, τέχνη.
 Ερευνητής: Έκοφτε το μυαλό σουνε. Ντό παι-
 χνίδα έπαιζέτε τα παλληκαρόπα 'ς σο Κιόλ-
 κιοϊ;
 Πληροφορητής: Κεμεντζέ.
 Ερευνητής: Εκτός ας' σα αϊκα, παιχνίδα αναμε-
 ταξύ σουνε.
 Πληροφορητής: Έπαιζάμε μπίρντι μπιμι έλεγάμ'
 α'.
 Ερευνητής: Ντό έν' το μπίρντι μπιμ;
 Πληροφορητής: Εκάθουμ'νες ατσ' 'ς την σειράν
 κέσ' και ελάγγευάμεν ασό έναν το μέρος 'ς σο
 άλλο το μέρος, όποιος ελάγγευεν κι άλλο
 πολλά.
 Ερευνητής: Ο ένας από πάν'ς σον άλλον επε-
 ράν'νε.
 Πληροφορητής: Ναι, όχι, ελάγγευν απάν' ατ'.
 Ερευνητής: Συγκινίεσαι, θείο Σωκράτη.
 Πληροφορητής: Βέβαια συγκινίουμαι.
 Ερευνητής: Είσαι όμως ο μοναδικός που έζησες
 ατόσα χρόνα ας' σοι Κιόλκιοήδες.
 Πληροφορητής: Ναι. Έμ'νε καλός, γιατί να μην
 έζηνα;
 Ερευνητής: (Γελάει με τρανταχτα γέλια). Ατό έν'
 αλήθεια, θείο Σωκράτη. Καλά ατό έν' χάρισμα
 Θεού το να ζει κανείς πολλά χρόνια ή...
 Πληροφορητής: Αρρώστιας 'κ' έσυρα.
 Ερευνητής: 'Κ' έσυρες, το κλίμα λες εκεί να οφεί-
 λεται;
 Πληροφορητής: Το κρέας έτονε...
 Ερευνητής: Το κρέας, έσ'νε φαγάς και λοιπά.
 Πληροφορητής: Μόλις έκοφτάμε τα ζώα, τα
 παιδιά έκοβανε, τ' αδέλφα μ', όσταν έλεπαν

τον πατέρα μ' έρχουτον, α'είνος έρται και
 στέκ', έλεγαν, ατώρα έλεγεν ο ένας το χτήνον
 το έναν θα πάει και μουζουρλαύνανε. Τι μου-
 ζουρλαύετε, σκυλία, έλεεν ο πατέρα μ'. Όλα
 ας' ατείντς εβγών'νε έκοφτεν και εδίνεν.
 Ερευνητής: Νηστικοί ήταν οι Τούρκ'. Γιατί, θείο
 Σωκράτη, ήταν άχρηστοι, 'κ' εδούλευαν, για τ'
 ατό ήταν νηστικοί;
 Πληροφορητής: Τεμπέλ' έτανε.
 Ερευνητής: Τεμπέλ' έτανε.
 Πληροφορητής: 'Κ' έκοφτε τ' αχούλ'.
 Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, οι Θανασογλάντ' ντό
 δουλεία εποίναν 'ς σο Κιόλκιοϊ;
 Πληροφορητής: Είχανε μαγαζί.
 Ερευνητής: Ντό μαγαζί;
 Πληροφορητής: Ψιλικά, τρανόν μαγαζί. Ας' στην
 Πόλ' εφέρ'ναν ατα.
 Ερευνητής: Με ντό επέναν 'ς την Πόλ'; Η συ-
 γκοινωνία πώς 'ίνουτον;
 Πληροφορητής: Με τα ποδάρα 'ς την Ορντού.
 Ερευνητής: Μετά με το παπόρ' επένεν 'ς την
 Πόλ' και εφέρ'νεν εμπόρευμα; Ο Θανάσογλης
 ποίος; Ο γέρο;
 Πληροφορητής: Θανάσογλους ο τρανόν.
 Ερευνητής: Ο τρανόν.
 Ερευνητής: Τη παππού ο πατέρας.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Έλεγαν ατον Γιάννε; Πώς έλεγαν
 ατον;
 Πληροφορητής: Γιάννε.
 Ερευνητής: Το μεγαλύτερο μαγαζί είχαν α' οι
 Θαλασογλάντ.
 Πληροφορητής: Ναι.
 Ερευνητής: Οι Χατζηγιαννάντ;
 Πληροφορητής: Οι Χατζηγιαννάντ' εχάσανα.
 Ερευνητής: Οι Θανασογλάντ' κι άλλο πολλά
 έκοφτέν ατ'ς και ήταν εργατικοί.
 Πληροφορητής: Εργατικοί οα έτανε οι δύος πα.
 Όλ' εργατικοί ήταν.
 Πληροφορητής: Ο Γιώρικας επείραζέ με πολλά,
 'α δίνε με τη Μάρθα.
 Ερευνητής: Ο Γιώρικας έν' ο παππούς. Για πέξει
 με λίγο, θείο Σωκράτη, για τον παππού, πώς
 έτον;
 Πληροφορητής: Καλός άνθρωπος.
 Ερευνητής: Καλός άνθρωπος. Έτον έμορφος,
 όπως λένε.
 Πληροφορητής: Και έμορφος έτονε.
 Ερευνητής: Και καλός άνθρωπος, δηλαδή απέσ'
 'ς την καρδιάν ατ' λεκέ 'κ' έτονε και έζησε
 λίγα χρόνια.
 Πληροφορητής: Τον Πάνον εγώ πόσον υποστή-
 ριζά τονε.

Ερευνητής: Επέθανε νωρίς όμως ο παππούς και επελέσταν ορφανός ο Πάνον. Εσείς με τον παππού έστουνε φίλ'; Τον Θανάσογλου, τον Γιώρικα;

Πληροφορητής: Με τον Γιώρικα φίλ' έμ'νες.

Ερευνητής: Συνέλ'κα έστουνε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Εκείνος κι άλλο τρανός έτονε;

Πληροφορητής: Τρανός.

Ερευνητής: Θέλω να περιγράψ'ς μ' ατονε. Εγά-
πανε τα χορούς και τα...

Πληροφορητής: Ο Γιώρικας μαλιστα.

Ερευνητής: Αραέτσ' και εφάζ'νε κόσμο.

Πληροφορητής: Εφάζ'νε πα και γλεντζές πα έτονε, ο Γιώρικας, ναι.

Ερευνητής: Οι άλλ'όχι.

Πληροφορητής: (Προσπαθεί να θυμηθεί, δεν θυ-
μάται τελικά).

Ερευνητής: Άλλο, η κουζίνα σου, τα φαΐα σου
εκείν' την εποχή.

Πληροφορητής: Όλα λιπαρά.

Ερευνητής: Όλα λιπαρά. Εκράτ'νετε νηστείας,
άτσ' το χωρίον που είχεν πίστιν πολλά και...

Πληροφορητής: Εκράναμεν νηστεία, αλλά εμείς
κρυφά έτρωγάμε.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Α, για τ' από λες
έσ'νε τσαρλατάνος, θείο Σωκράτη. Κρυφά
έτρω'ες έτσι; Εκόμπωνες τη μάνα σ';

Πληροφορητής: Τη μάνα μ', τον κύρη μ', όλτς.
Εγώ εποίνα σουβλάκια.

Ερευνητής: Σουβλάκια; Πέξι μ' ατο, ας ακού' α';
πώς εποίνες α';

Πληροφορητής: Επαίρνα ξύλα, 'ς σο σάτσ' ε-
βάλ'να εκεί απάν' το λίπος, εποίνα τδουπούγα
και εβάλ'να το κρέας και εποίνα σουβλάκια,
σουβλάκ' σατίουμ'.

Ερευνητής: Σουβλάκ' σατίουμ' τι θα πει δηλαδή;

Πληροφορητής: Πουλάω δηλαδή.

Ερευνητής: Εποίνες εσύ σουβλάκια πριν ασ' σο
'22 'ς την πατρίδα σ' και εβάλ'νες α' πού; 'ς σε
τδουπούχ' από δέντρο; Αδά ατώρα βάλ'ν ατα
απέσ' σε σιδεράνα, εκεί ντό εβάλ'νες;

Πληροφορητής: Εκεί εβάλ'να ξύλο.

Ερευνητής: Και έφενες ατα και επούλ'νες ατα,
ααα καταπληκτικός.

Πληροφορητής: Σαββάτο ημέρα.

Ερευνητής: Σαββάτο ημέρα και εκέρδιζες παρά-
δας.

Πληροφορητής: Εκέρδισα, αλλά είχαμεν και
εκείνο εμείς, ό, τι εκέρδιζα, εδίν' ατα τη μάνα
μ'.

Ερευνητής: Είχατε από την υπακοή 'ς τη μάνα σ'.
Εγάπανες να επούλ'νες, θείο Σωκράτη, το

εμπόριο το ελληνικό που είχες απέσ'-ι-σ'. τα
σουβλάκια μαναχός εποίκες ατα, κανείς 'κ'
εδέκνυσε σ' ατα.

Πληροφορητής: Όχι, μαναχός -ι- μ'.

Ερευνητής: Έκοφτες τα κρέατα, εβάλ'νες λίπος
απάν' 'ς σο σάτσ', έφενες και επούλ'νες. Ούτε
άδεια χρειάσκεσαι ούτε τίποτα.

Πληροφορητής: Πολλά παράδας εξέγκα, 600
λίρας, τη μάνα μ' εδέκ' ατα.

Ερευνητής: Το ελληνικό μυαλό πόσον έκοφτε
και εποίνεν εμπόριο. Άλλο ντό εποίνες; Από
εποίκε μεν εντύπωση. Από ντό κρέας εποίνες
ατα χοιρινό ή...

Πληροφορητής: Από χοιρινό, οι Τούρκ' 'κ' έτρω-
γάνε. Χτηνί' και προγατί' έτρωγαν.

Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, 'ς σο Κιόλκιοϊ γου-
ρούνα ξάι 'κ' έτανε;

Πληροφορητής: Όχι, τι 'α ποίναμ' ατα.

Ερευνητής: Θέλω να λες με ολίγον καβουρμάδες,
πώς εποίν' ατα ακριβώς;

Πληροφορητής: Έκοφταμ' ατα ψιλά ψιλά...

Ερευνητής: Το βούδ' ολόκληρο;

Πληροφορητής: Όχι, έκοφτάμε το βούδ' επέρ-
ναμε τα πέσ'α τα κρέατα και εποίν' ατα.

Ερευνητής: Εβάλ'να ατα απέσ' 'ς σα κιούπα, πώς
ίνουτον εκείνο;

Πληροφορητής: 'Σ σα κιούπα απέσ';

Ερευνητής: Ναι

Πληροφορητής: 'Κ' εβάλ'ναμ' ατα, όποιος ε-
θέλ'νε εβάλ'νεν.

Ερευνητής: Δηλαδή το ποντιακό η κουζίνα 'ς σο
Κιόλκιοϊ είχεν η μάνα σ' 'ς σο κελάρ'ν ατ'ς
απέσ' γαβουρμάδες, φυλλωτά, μακαρίνας, ι-
βριστόν. Άλλο; Φούρνικο;

Πληροφορητής: Εποίναμε χαβίτ'ς με το βούτο-
ρον, με τ' εείνο ετάραζάμεν. Πολλά παχύ έ-
τον, επιανεν την καρδιάν.

Ερευνητής: Πολλά παχεία φαΐα εποίνανε. Ατά
όλα η μάνα σ' είχεν ατα 'ς σο κελάρ'ν ατ'ς και
λίγο λίγο εβγάλ'νε και εμάιρευε. Η Τουρκάλα
είχεν τω ίδιο πράμα εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Τίποτα, νοικοκυροσύνη 'κ' 'έτονε.

Πληροφορητής: Είχαμεν αποθήκη με όλα τα
πράματα τα βασικά, πεντικός να έβγονεν
απάν' 'κ' επόρ'νεν.

Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, το δεδπέδ' τι θα πει;

Πληροφορητής: Παρατσούκλ'.

Ερευνητής: Εξηγείται; Έχ' εξήγηση;

Πληροφορητής: Ξεδπέδ', παραστούκλ' άτσ' έλε-
γάν ατο.

Ερευνητής: Οι Σεμελήδες έχ'νε παρατσούκλα
πολλά.

Πληροφορητής: Αφορισμέν' έτανε.

Ερευνητής: Εσείς οι Κιόλκιοηδες είχατε;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Μόνο η μάνα σ' δηλαδή, τη μάνα σ' έλεγαν δεσπές Μαρία. Πολιτικώς συμμετείχατε 'ς σα πολιτικά εκείν' την εποχή;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Είστουνε βενιζελικοί; Ειρηνόφιλοι, βενιζελικοί όμως, ε;

Πληροφορητής: Βενιζελικοί όχι, ασ' σα κόμματα 'κ' εξέρ'ναμε.

Ερευνητής: Και μέχρι σήμερα φαίνουσταν ατσ' ειρηνόφιλοι όλ' οι Κιόλκιοηδες.

(Εδώ ολοκληρώνεται η αφήγηση κάπως απότομα και ξαφνικά).

Λεξιλόγιο

αβούτο, αγούτο, αούτο, δεικτική αντων. αρχαία ούτος = αυτό

αφορισμένος, ο, επίθ. = έξυπνος, τετραπέρατος, εδώ.

αχούλ', το = μυαλό, λ. τ. akıl.

άψιμον, το = φωτιά, αρχαία άπτω = ανάβω.

γαβουρμάδες ή καβουρμάδες, οι = ψημένο χοιρινό κρέας.

φυλλωτά, τα = προ ψημένα φύλλα για Παρασκευή πίτας.

μακαρίνα, η = είδος χειροποίητου μακαρονιού, λ. τ. makarna.

ιβριστόν, το = είδος σπιτικού μακαρονιού, προ ψημένο, λ. τ. eriste.

γονουσεύω ή κουνουσεύω = μιλάω, λ. τ. konuřmak.

εκόμπωνες = ξεγελούσες, εξαπατούσες, κομπώνω = εξαπατώ, ξεγελώ, αρχ. κομβόω.

επελέσταμε = μείνανε, απολέσκουμαι = μένω, αρχ. απολείπομαι.

εσκάλωσεν = άρχισε, σκαλώνω = αρχίζω, σκάλα.

ετάβιζεν = μάλωνε, ταβίζω = μαλώνω, λ. περσικ. dava = διάδικος.

ζεγκίντς, ο = πλούσιος, λ. τ. zegin.

θήμισμα, το = γαμήλιος χορός της νύφης αποτελούμενος από τους νεόνυμφους και επτά μονοστέφανα ζευγάρια.

καβουρμάδες ή γαβουρμάδες, οι = προ ψημένο χοιρινό κρέας για άρτυμά στα φαγητά.

κεμέρ', το = είδος πορτοφολιού γύρω από τη μέση, λ. τ. kemer.

κεπελέκια = άρρωστα, κσχεκτικά.

λαγγεύω = πηδώ, λ. περσικ. lagidan.

λάχ' = μακάρι, αρχαίο λάχοι, ευκτική του ρήμ. λαγχάνω = τυχαίνω.

μυρζουλαεύω = μυρμουρίζω, λ. ηχοποίητη.

μπίρντι μπιμ = παιχνίδι μεταξύ εφήβων αγοριών, η μακριά γαιδούρα.

νε νε = ούτε ούτε, αντιθ. Σύνδεσμος λ. τ. ne ne.

νέισε = τέλος πάντων, ας είναι, λ. τ. neyse.

Οσέντισα, η = παλιά ονομασία του χωριού Σιδηρόνερο Δράμας.

συνέλ'κα = συνομίληκα.

ταής, ο = θεός, λ. τ. day.

ταράζω = ανακατεύω, αρχ. ταράσσω.

τσαμπάζης, ο = ζωέμπορας, λ. τ. cambaz.

τδικάρ, το = σπλάχνο, πνευμόνι, λ. τ. ciğer.

τδουπούγα, τα = βέργες από φουντουκιά, ραβδιά, λ. τ. çubuk.

φούρνικο, το = ψημένο στον φούρνο καλαμποκάλευρο, με το οποίο παρασκεύαζαν ένας είδος χυλού άρτυσμένο με καυτό βούτυρο.

χαβίτς, το = χυλός από καλαμποκάλευρο, λ. τ. haviç.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, κάνει μια έρευνα και ρωτάει τους γέρους και τις γριές που γεννήθηκαν στον Πόντο και ήρθαν ξεριζωμένοι στην Κατερίνη, τι θυμούνται σήμερα από τον Πόντο. Θα μου πεις τώρα πού γεννήθηκες.

Πληροφορητής: Στην Ορντού. Στη Χαψάμανα δηλαδή στο Κιόλκιοϊ.

Ερευνητής: Στο Κιόλκιοϊ περιφέρεια Ορντούς. Το πότε;

Πληροφορητής: Πότε γεννήθηκα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: (Δυσκολεύεται να θυμηθεί, σκέφτεται πολλή ώρα).

Ερευνητής: Η μάνα σου πότε σου έλεγε ότι γεννήθηκες; (Δείχνει κάποια έγγραφα από το Κιόλκιοϊ στην ερευνήτρια). Το 1897 λένε τα χαρτιά. Ζωή να έχεις, είσαι 93 χρονών και πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Σωκράτης.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να μου πεις τι θυμάσαι από το Κιόλκιοϊ τη Χαψάμανα (Η ερευνήτρια προφανώς μπερδεύει το γεγονός ότι Χαψάμανα είναι το ελληνικό και Κιόλκιο το τουρκικό όνομα, πρόκειται για το ίδιο χωριό).

Πληροφορητής: Τι να σου πω τώρα; Εξορίες και κακά.

Ερευνητής: Όχι εξορίες και κακά. Θέλω λίγο να περιγράψεις το χωριό σας, που δεν ήταν χωριό,, κωμόπολη ήταν.

Πληροφορητής: Το Κιόλκιοϊ ήταν ένα καλό μέρος, πολύ καλό μέρος.

Ερευνητής: Ορεινό ή πεδινό;

Πληροφορητής: Ούτε ορεινό ούτε πεδινό. Είχε το ποτάμι.

Ερευνητής: Πώς έλεγαν το ποτάμι;

Πληροφορητής: Το ποτάμι το έλεγαν Νέστο.

Ερευνητής: Τα σπίτια που υπήρχαν στο Κιόλκιοϊ, τις οικογένειες, η εκκλησία σας ποια ήταν; Θυμάσαι σήμερα την εκκλησία;

Πληροφορητής: Άγιος Γεώργιος.

Ερευνητής: Άγιος Γεώργιος ήτανε στην Χαψάμανα, στο Κιόλκιοϊ. Και τον παπά του χωριού σας θυμάσαι σήμερα να μου τον πεις;

Πληροφορητής: Ο θεός μου ήτανε.

Ερευνητής: Πώς τον έλεγαν;

Πληροφορητής: Παπά Γεώργιος.

Ερευνητής: Παπά Γεώργιος. Τη μάνας σου ο αδελφός;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Το σχολείο σας; Ήτανε κοντά; Πώς το θυμάσαι σήμερα;

Πληροφορητής: Το θυμάμαι το σχολείο σήμερα. Είχαμε μεγάλο σχολείο. Ήτανε πάνω σε μια πλαγιά. Εκεί είχαμε και το καμπαναριό. Το σχολείο και το καμπαναριό ήταν στο ίδιο μέρος. Και πήγαινε και το χτύπησε ο Αγκόν. Το χτυπούσε μια χαρά νταν

ντουν νταν. Μεγάλο καμπαναριό.

Ερευνητής: Οι μεγάλες οικογένειες που ζούσαν στο Κιόλκιοϊ, ποιες ήτανε; (Εννοεί τις πλούσιες οικογένειες).

Πληροφορητής: Ήτανε ο πεθερό μου, ο Χάτσικας, οι Θανασογλάντ, οι Χατζηγιαννάντ ήτανε, αλλά φτώχυναν.

Ερευνητής: Αυτοί ήταν οι πλούσιοι;

Πληροφορητής: Εμείς είμασταν μεσαίοι.

Ερευνητής: Ήσασταν οι Παπαδοπουλαίοι, πώς σας έλεγαν;

Πληροφορητής: Παπαδοπουλαίοι είμασταν.

Ερευνητής: Παπαδοπουλαίοι, μεσαίοι.

Πληροφορητής: Ναι, εμείς μεσαίοι ήμασταν.

Ερευνητής: Από οικονομικής απόψεως.

Πληροφορητής: Ναι, αλλά εμείς είχαμε το χέρι μας ανοιχτό.

Ερευνητής: Α, δίνετε.

Πληροφορητής: Δίναμε. Ο συχωρεμένος ο πατέρα μου όταν έκοβε κρέας, πέντε, έξι νοματαίοι πήγαιναν από πίσω του και έδινε.

Πληροφορητής: Ήταν ανθρώπινος.

Πληροφορητής: Πολύ. Δώσε του αυτό το κεφάλι, αυτό το συκώτι, χωρίς λεφτά. Ένα ολόκληρο βόδι το μοίραζε.

Ερευνητής: Χασάπης ήταν ο πατέρα σου. Θείο Σωκράτη, το επίθετο δεδπέδ, το παρατσούκλι από πού το πήρατε; Σε λένε Παπαδόπουλο Σωκράτη, αλλά εμείς θυμόμαστε όλη η Κατερίνη δεδπέδ. Από πού πήρατε αυτό το επίθετο; Το παρατσούκλι;

Πληροφορητής: Από τη μάνα μου.

Ερευνητής: Έτσι έλεγαν τη γενιά της;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και εκείνη Παπαδοπούλου και ο πατέρας σου Παπαδόπουλος;

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Α, αυτό ήταν το παρατσούκλι της μάνας σου και έμεινε. Θέλω τώρα να μου πεις για το κλίμα του χωριού σας. Πρώτα πόσο υψόμετρο είχε. Η Ορντού πόσο μακριά ήτανε;

Πληροφορητής: Δεκαέξι ώρες.

Ερευνητής: Δεκαέξι ώρες με τα πόδια;

Πληροφορητής: Με τα πόδια.

Ερευνητής: Και τι κλίμα είχατε, θείο Σωκράτη;

Πληροφορητής: Η Ορντού να σου πω καλό κλίμα είχε. Η περιοχή όμως η δική μας είχε καλλίτερο.

Ερευνητής: Πιο καλό. Υψόμετρο; Πόσο υψόμετρο είχε;

Πληροφορητής: Υψόμετρο... (προσπαθεί να θυμηθεί). Δεν θυμάμαι.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι. Τώρα θέλω να μου πεις, αν εγώ ξεκινώ να πάω στην Ορντού, το Κιόλκιοϊ είναι στη μεριά της Φάτσας ή της Κερασούντας;

Πληροφορητής: Στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι, στην Ορντού υπάγεται, αλλά η Ορντού από τη μια μεριά συνορεύει με τα χωριά της Φάτσας και από την άλλη μεριά με τα χωριά της

Κερασούντας. Εγώ πήγα το '83 με τον πατέρα μου. Το Κιόλκιοϊ σε ποια μεριά είναι; Στη μεριά της Φάτσας;

Πληροφορητής: Όχι, στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Ήν Κερασούντα μερέαν.

Πληροφορητής: Στην Ορντού μεριά είναι.

Ερευνητής: Ναι, αλλά θείο Σωκράτη, όπως ανεβαίνεις από την Ορντού από τη μεριά της θάλασσας στο δεξί σου χέρι ή στο αριστερό;

Πληροφορητής: Αριστερά.

Ερευνητής: Α, αριστερά. Και θέλω να μου πεις τι καλλιεργούσατε;

Πληροφορητής: Εμείς χασάπηδες είμασταν.

Ερευνητής: Χασάπηδες, ναι, αλλά ήτανε χωριό εμπορικό και κέντρο;

Πληροφορητής: Εμπορικό. Και όχι αγροτικό.

Ερευνητής: Και μεγάλο χωριό.

Πληροφορητής: Μεγάλο και υποδιοίκηση.

Ερευνητής: Α, υποδιοίκηση. Και πόσο πληθυσμό είχε περίπου;

Πληροφορητής: 70, 80 οικογένειες.

Ερευνητής: 70, 80 οικογένειες. Και γινότανε κάθε πότε παζάρι;

Πληροφορητής: Παζάρι; Κάθε Σάββατο.

Ερευνητής: Κάθε Σάββατο είχατε παζάρι. Δηλαδή το παζάρι γινόταν μόνον απ' εσάς τη Κιόλκιοϊδες ή έρχονταν και άλλοι από άλλα μέρη και έφερναν τα προϊόντα τους;

Πληροφορητής: Μόνον από εμάς.

Ερευνητής: Μόνον ασ' σ' εσάς. Καπνά, τέτοιες γεωργίες δεν κάνατε.

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Ερευνητής: Δηλαδή αστοί πάνω στο βουνό ήσασταν εσείς.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις για τις σχέσεις σας με τους Τούρκους.

Πληροφορητής: Να σε πω. Την αλήθεια; Πολύ καλές. Όταν σε λέω καλές, δεν υπάρχει άλλο. Πολύ καλά.

Ερευνητής: Δηλαδή οι λαοί δεν έχουνε να μοιράσουνε τίποτε.

Πληροφορητής: Όχι, εμείς τους εκμεταλλευόμασταν, οι Έλληνες.

Ερευνητής: Στο χωριό σας, το Κιόλκιοϊ, ποιοι ζούσαν; Δεν σε ρώτησα. Ζούσαν Έλληνες, ζούσαν και Τούρκοι;

Πληροφορητής: Όχι, Τούρκοι δεν ήτανε.

Ερευνητής: Ούτε Αρμένεις;

Πληροφορητής: Ούτε Αρμένεις.

Ερευνητής: Δηλαδή ήταν χωριό καθαρά Ποντιακό.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Εσύ τι γνώσεις γραμματικές έχεις, θείο Σωκράτη, πού πήγες;

Πληροφορητής: Εγώ επήγα στο σχολείο μέχρι Τετάρτη τάξη.

Ερευνητής: Στο δημοτικό.

Πληροφορητής: Ύστερα έκλεισαν τα σχολεία που μαθαίναμε γράμματα. Βέβαια, αλλά έκλεισαν τα σχολεία.

Ερευνητής: Έκλεισαν τα σχολεία. Εσύ στο Φροντιστήριο Τραπεζούντας δεν πήγες.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Όχι, τέτοιες γνώσεις δεν έχεις. Θέλω να μου πεις, θείο Σωκράτη, θυμάσαι για το ποντιακό αντάρτικο, τις εξορίες, γι' αυτά;

Πληροφορητής: Όχι, εμείς τέτοια δεν είχαμε.

Ερευνητής: Δεν υπήρχε αντάρτικο στο Κιόλκιοϊ.

Πληροφορητής: Δεν είχαμε.

Ερευνητής: Αντάρτικο έγινε στο Νίξαρ, στην Έρπαα και εκεί γύρω και οι Σανταίοι είχαν άλλο. Εξορίες;

Πληροφορητής: Εξορίας δεν γίνανε.

Ερευνητής: Εσείς δεν πήγατε εξορία.

Πληροφορητής: Ήταν τα ρουσφέτια τότε.

Ερευνητής: Το ρουσφέτι πώς δηλαδή, για πες μας.

Πληροφορητής: Όποιος ερχόταν, έδιναν παράδες και τον έδιωχναν.

Ερευνητής: Εσείς δηλαδή ήσασταν τόσο ξύπνιοι (γελάει τρανταχτά). Έξυπνοι, οι Κιορκιολήδες δηλαδή. Η Χαψάμανα δηλαδή εξορίες καθόλου.

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ήρθατε δηλαδή απλώς με την ανταλλαγή εδώ. Τίποτε βάσανα δεν περάσατε.

Πληροφορητής: Όχι, με την ανταλλαγή.

Ερευνητής: Με την ανταλλαγή. Ήρθατε το πότε;

Πληροφορητής: Το '22 με '23.

Ερευνητής: Εκεί μέσα δηλαδή ζήσατε θαυμάσια εκεί.

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι δούλευαν και εμείς απολαμβάναμε.

Ερευνητής: Εσείς τρώγατε. Έτσι εκμεταλλευόσασταν το εμπόριο. Πανούργα ράτσα η ελληνική. Θέλω να μου πεις, θείο Σωκράτη, πώς ζούσατε τότε, πώς γλεντούσατε;

Πληροφορητής: Εμείς οι Έλληνες είχαμε ζωή χαρισάμενη.

Ερευνητής: Στάσου, κάνατε τις δουλειές σας, για τα γλέντια σας θέλω να μου πεις. Πώς ήτανε εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Εκείνη την εποχή τα γλέντια μας σαν αυτά δεν υπήρχανε.

Ερευνητής: Ε, πες τα μας να τα γράψουμε.

Πληροφορητής: Μαζευόμασταν όλοι μαζί και αρχίζαμε τους χορούς και τα τραγούδια.

Ερευνητής: Τον λυριτζή σας τον θυμάσαι σήμερα;

Πληροφορητής: Είχαμε τον... τον ξέχασα.

Ερευνητής: Έπαιζε καλή λύρα. Εσύ πρέπει να ήσουν χορευταράς.

Πληροφορητής: Ουου τον χορό εγώ τον έσερνα.

Ερευνητής: Α, τον πρώτο χορό εσύ τον έσερνες. Οι Θανασογλάντ' πώς ήτανε; Αγαπούσαν πολύ τους χορούς;

Πληροφορητής: Οι Θανασογλάντ' δεν αγαπούσαν τους χορούς.

Ερευνητής: Δεν αγαπούσανε. Αλλά γιατί λένε ο παππούς ο Γιώρικας ήταν χορευταράς;

Πληροφορητής: Από τους Θανασογλάντς μόνον ο Γιώρικας ήταν χορευταράς.

Ερευνητής: Εκείνος χόρευε πολύ. Και από τα εγγόνια του τού έμοιασε ο άντρα μου. Χόρευε πολύ. Οι γάμοι πώς γίνονταν; Χορεύατε; Αγαπούσατε τα κορίτσια;

Πληροφορητής: Ε πώς δεν αγαπούσαμε. Εγώ την Μάρθα πώς την πήρα;

Ερευνητής: Πώς την πήρες; Για πες μου λίγο, πώς πήρες τη θεία μαρθα;

Πληροφορητής: Καλά, δεν σου τα είπε η πεθερά σου;

Ερευνητής: Η πεθερά μου κάτι μου είπε, αλλά δεν μπορώ να θυμηθώ. Πες τα μου τώρα να τα γράψουμε.

Πληροφορητής: Στους γάμους πρώτος ήμουν. Όλοι με καλούσαν. Εκεί λύρα, χορός και κακό.

Ερευνητής: Όχι, πώς πήρες τη θεία Μάρθα;

Πληροφορητής: Πήγαμε στην εξορία, επήγαμε στο Μελέτ.

Ερευνητής: Επομένως σας εξόρισαν, πήγατε εξορία.

Πληροφορητής: Μέχρι το Μελέτ πήγαμε, παραπάνω δεν πήγαμε.

Ερευνητής: Το Μελέτ πόσον μακριά ήταν από το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Είκοσι τέσσερις ώρες.

Ερευνητής: Λοιπόν πήγατε στο Μελέτ.

Πληροφορητής: Εκεί μείναμε.

Ερευνητής: Πόσο καιρό;

Πληροφορητής: Μέχρι που έγινε η ανταλλαγή

Ερευνητής: Μέχρι που έγινε η ανταλλαγή. Το πότε πήγατε, θυμάσαι; Πότε έγινε η εξορία σας στο Μελέτ;

Πληροφορητής: Δεν θυμούμαι.

Ερευνητής: Τέλος πάντων για πες μου τι έγινε με τη θεία Μάρθα;

Πληροφορητής: Τη θεία Μάρθα εγώ την αγάπαγα από το σχολείο.

Ερευνητής: Ήσασταν στην ίδια τάξη;

Πληροφορητής: Στην ίδια τάξη ήμασταν.

Ερευνητής: Α, στην ίδια τάξη.

Πληροφορητής: Εγώ πονηρός ήμουν.

Ερευνητής: Α, ήσουν πονηρός. Γι' αυτό σ' αγαπώ, θείο Σωκράτη, λες την αλήθεια.

Πληροφορητής: Ήρθε εκεί ένας Τούρκος, εκεί τότε η Τουρκία ξεκίνησε τις εχθροπραξίες. Ήρθε ο Τούρκος να την πάρει και να φύγει.

Ερευνητής: Τη θεία Μάρθα.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Και εσύ την αγαπούσες.

Πληροφορητής: Και εγώ την αγαπούσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Εγώ ήμουν πολύ ξύπνιος.

Ερευνητής: Τι έκανες;;

Πληροφορητής: Ξέρεις τι έκανα;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Πήρα τη Μάρθα, και εκείνη μ' αγαπούσε πολύ, την πήρα και την πήγα σ' ένα σπίτι. Οι δικοί μας έκαναν συνεδρίαση.

Ερευνητής: Η Δημογεροντία σας;

Πληροφορητής: Ναι. Πώς θα κάνουμε και τι θα κά-

νουμε. Φόβος ήταν, κατάλαβες.

Ερευνητής: Οι Τούρκοι και τη Μάρθα ήθελαν να πάρουν και το Κιόλκιοϊ.

Πληροφορητής: Ναι. Σηκώθηκα και επήγα. Πήρα και πήγα τη Μάρθα σ' ένα σπίτι απάνω, την άφησα εκεί. Και επήγα στη συνεδρίαση τη Δημογεροντίας.

Ερευνητής: Τη Δημογεροντία.

Πληροφορητής: Ο πεθερό μου πήρε φωτιά. Έ, Χάτσικα, του είπε κάποιος, και το δικό σου το κορίτσι σαν το δικό μου έκανε. Η δική του η κόρη πήρε έναν Τούρκο και έφυγε. Πήρε φωτιά. Εγώ θα την πάρω και θα φύγω, του είπα.

Ερευνητής: Ποιος ήταν ο παπάς του χωριού σας;

Πληροφορητής: Ο παπά Γιώργης.

Ερευνητής: Ναι, ο παπά Γιώργης. Και;

Πληροφορητής: Την άφησα σ' εκείνο το σπίτι και πήγα στη Δημογεροντία.

Ερευνητής: Ούτε γάτα ούτε ζημιά.

Πληροφορητής: Λοιπόν επήγα εκεί, εκεί που γινόταν η συνεδρίαση.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δύο λίρες είχε στο κεμέρι.

Ερευνητής: Κεμέρι ποιος είχε;

Πληροφορητής: Ο πεθερό μου.

Ερευνητής: Α, ο πεθερό σου.

Πληροφορητής: Η Μάρθα τα πήρε.

Ερευνητής: Α, Ήταν έξυπνη, δεν έφυγε μόνη, πήρε και τις λίρες.

Πληροφορητής: Ναι, δικά της ήταν.

Ερευνητής: Δικά της ήταν.

Πληροφορητής: Τα έβαλε γύρω από τη μέση της, μήπως προκύψει κάτι.

Ερευνητής: Αυτό γίνεται στο Μελέτ.

Πληροφορητής: Στο Μελέτ.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά στον παπά είπα, θα πάρω το κορίτσι και θα φύγω.

Ερευνητής: Πόσο χρονών ήσουν, θείο Σωκράτη, θυμάσαι;

Πληροφορητής: Δεκαεννέα χρονών.

Ερευνητής: Δεκαεννέα χρονών.

Πληροφορητής: Του είπα δεν θα το πεις στον πεθερό μου. Σε κανέναν δεν θα το πεις. Καλά είπε ο παπάς, δεν θα το πω σε κανέναν. Τέλος πάντων όταν την πήρα και έφυγα, θα χαλούσε τον κόσμο. Μήπως την πήρε ο Τούρκος. Μη φοβάσαι, του είπε ο παπάς. Μετά εμφανίστηκε, ο παπάς το ήξερε.

Ερευνητής: Και όταν εμφανίστηκες εσύ, τι έγινε; Είπες εγώ την πήρα;

Πληροφορητής: Μακάρι να την πήρε αυτός, είπε.

Ερευνητής: Είπε ο πεθερό σου. Φοβήθηκε ο καημένος. Είχε δίκιο. Οι δικοί σου τι έκαναν;

Πληροφορητής: Τι να έκαναν; Τι μπορούσαν να κάνουν; Εγώ ήμουν τσαρλατάνος. Αρχικά δεν με δέχτηκαν στο σπίτι.

Ερευνητής: Α, δεν σε έβαλαν στο σπίτι μέσα.

Πληροφορητής: Δεν με έβαλαν.
Ερευνητής: Γιατί, θείο Σωκράτη; Ήταν ντροπή εκείνη την εποχή να την κλέψεις;
Πληροφορητής: Τα λεφτά τα πήρε εκείνη και είπε πάμε.
Ερευνητής: Και εκείνη ήταν τρομερή, έτσι;
Πληροφορητής: Τα λεφτά τα πήρε από το πορτοφόλι του πατέρα της. Της είπα πάνε και άφησε τα λεφτά στο σπίτι του πατέρα σου και έλα. με αγαπούσε πολύ.
Ερευνητής: Πολλή θάρρος, αυτό οι Κιόλκιοδες το έχουνε, θείο Σωκράτη; Και την υπερηφάνεια.
Πληροφορητής: Ναι, το είχαμε. Έτσι την έκανα και τα πήγε πίσω.
Ερευνητής: Και πότε παντρευτήκατε;
Πληροφορητής: Ήρθε ένας παπάς και...
Ερευνητής: Δεν ήρθε ούτε η μάνα σου ούτε κανείς.
Πληροφορητής: Μα ποιος θα ερχότανε;
Ερευνητής: Κανείς. Και πώς ζήσατε; Νοικιάσατε σπίτι και ζήσατε;
Πληροφορητής: Στη Σεβάστεια επήγαμε.
Ερευνητής: Α, την πήρες και πήγες στη Σεβάστεια. Πόσα χρόνια έζησες εκεί; Χωρίς να βλέπεις τη μάνα και τον πατέρα σου; Πότε σε συγχωρέσανε και γύρισες πίσω; Εκείνη την εποχή οι γονείς ήθελαν να ελέγχουν τα παιδιά τους. Και εσύ ήσουνα τσαρλατάνος. Δεν ήταν ανεκτό. Πόσο καιρό έκανε η μάνα σου να σου μιλήσει;
Πληροφορητής: Μου μίλησε.
Ερευνητής: Και σε δέχτηκαν; Και έζησες πόσα χρόνια με τη θεία Μάρθα;
Πληροφορητής: Τώρα τελευταία πέθανε.
Ερευνητής: Θέλω τώρα να μου πεις πότε ήρθες εδώ και πού εγκαταστάθηκες;
Πληροφορητής: Εδώ ήρθα το '23.
Ερευνητής: Και πού πήγατε πρώτη φορά;
Πληροφορητής: Επήγαμε στην Οσέντισα, στο Σιδηρόνερο Δράμας.
Ερευνητής: Θέλω να μου πεις, θείο Σωκράτη, το Σιδηρόνερο έχει τώρα 100 κατοίκους, εσείς γιατί πήγατε εκεί πάνω; Εσείς έμποροι και...
Πληροφορητής: Είμαστε άρρωστοι. Για το κλίμα πήγαμε απάνω.
Ερευνητής: Για το κλίμα. Είχε το ίδιο κλίμα που είχε και το Κιόλκιοϊ;
Πληροφορητής: Το Σιδηρόνερο είχε καλό κλίμα
Ερευνητής: Πιο καλό ήτανε. Α, για το κλίμα ήσασταν άρρωστοι. Άρρωστοι όταν λες, από τι; Από ελονοσία, από φυματίωση;
Πληροφορητής: Από ελονοσία.
Ερευνητής: Και θεραπευτήκατε ανεβαίνοντας εκεί απάνω.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Όλον το χωριό, το Κιόλκιοϊ, όταν ήρθατε το '23, όλοι μαζί πήγατε απάνω στο Σιδηρόνερο;
Πληροφορητής: Όλοι μαζί.
Ερευνητής: Δηλαδή ήσασταν αγαπημένο χωριό;
Πληροφορητής: Ήμασταν αγαπημένο χωριό.

Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, συγκινούμαι που στο λέω, βλέπω πόσο δεμένοι ήσασταν και χαίρομαι.
Πληροφορητής: Είμαστε.
Ερευνητής: Και οι νέες γενιές.
Πληροφορητής: Εμείς τι κάναμε;
Ερευνητής: Για πες μου.
Πληροφορητής: Το Πάσχα ήσουνα χασάπης, έδινες κρέας στους φτωχούς. Ήσουνα έμπορας; Τους έδινες φουστάνια. Ό,τι επάγγελμα είχες, απ' αυτό έδινες.
Ερευνητής: Πρόεδρος του χωριού ποιος ήτανε;
Πληροφορητής: Εμείς πρόεδρο δεν είχαμε.
Ερευνητής: Τι είχατε;
Πληροφορητής: Τίποτα δεν είχαμε.
Ερευνητής: Τίποτα δεν είχατε; Όλοι μαζί παίρνατε τις αποφάσεις για το τι θα κάνετε στο χωριό. Θέλω να μου πεις, όταν εγκατασταθήκατε στο Σιδηρόνερο τι σας έδωσαν; Μεγάλο υψόμετρο.
Πληροφορητής: Τι να μας δώσουν; Τίποτα.
Ερευνητής: Χωράφια δεν πήρατε;
Πληροφορητής: Μια αγελάδα.
Ερευνητής: Τίποτε άλλο;
Πληροφορητής: Ή βόδια ή αγελάδα.
Ερευνητής: Και πού μέσα μένατε αρχικά;
Πληροφορητής: Μέσα στα μαντριά.
Ερευνητής: Στάσου, το χωριό πριν το κατοικούσαν Τούρκοι;
Πληροφορητής: Τούρκοι ναι, ήταν πλούσιο μέρος.
Ερευνητής: Α, και εδώ ήταν Τούρκοι και φύγανε.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Χωράφια τίποτε; Πόσα στρέμματα για κάθε οικογένεια;
Πληροφορητής: Εμείς δεν είχαμε πολλά, κάθε οικογένεια 10, 15.
Ερευνητής: 10, 15. Και τι καλλιεργούσατε, θείο Σωκράτη, τα πρώτα χρόνια για να ζείτε;
Πληροφορητής: Καπνά.
Ερευνητής: Καπνά. Ήσασταν εσείς μαθημένοι στα καπνά;
Πληροφορητής: Δεν είμασταν, αλλά μάθαμε.
Ερευνητής: Α, μάθατε. Και ως πότε ζήσατε αγαπημένοι απάνω στο χωριό;
Πληροφορητής: Όσπου διαλύθηκε το χωριό.
Ερευνητής: Το '40, '41;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Έχετε πολλά καταξιωμένα πλάσματα οι Κιόλκιοδες από την πατρίδα. Για ποιο λόγο όμως φύγατε από το χωριό;
Πληροφορητής: Πόλεμος έγινε.
Ερευνητής: Τον πόλεμο φοβηθήκατε;
Πληροφορητής: Βέβαια.
Ερευνητής: Και είπατε να μην έχετε και δεύτερη εξορία. Και ήρθατε πού;
Πληροφορητής: Στη Δράμα.
Ερευνητής: Στη Δράμα μέσα, το '40, '41. Και εδώ στην Κατερίνη πότε ήρθατε;
Πληροφορητής: Εκεί στο χωριό που πήγαμε, ήταν ο Σίμος ο Παπαδόπουλος, και θα πηγαίναμε και

εμείς. Εκείνος μας είπε έχει καλό κλίμα και αυτό και εκείνο και μας πήρε και πήγαμε. Εμείς δεν θα πηγαίναμε.

Ερευνητής: Στην Κατερίνη πόσα χρόνια έζησες;
Πληροφορητής: 15 χρόνια.

Ερευνητής: 15 χρόνια. Δηλαδή μία ζωή είσαι πρόσφυγας. Φεύγεις από δω, πας εκεί και τώρα κατέληξες στη Θεσσαλονίκη. Οι κάτοικοι του Κιόλκιοι άλλοι ήρθαν στην Κατερίνη, άλλοι στη Θεσσαλονίκη, άλλοι στην Αθήνα.

Πληροφορητής: Ως επί το πλείστο Θεσσαλονίκη.

Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, θέλω να μου πεις, αν θυμάσαι, κανένα τραγούδι ή ποίημα από το σχολείο. Έθιμα του γάμου. Πώς τα θυμάσαι;

Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι, έπαιρνα τη λύρα, γυρίζαμε, χορεύαμε, πίναμε.

Ερευνητής: Εσύ έπαιζες λύρα;
Πληροφορητής: Όχι, άλλος. Ο Ιωσήφ.

Ερευνητής: Άλλος, Ιωσήφ τον έλεγαν; Από ποια οικογένεια ήταν ο Ιωσήφ;
Πληροφορητής: Ο Ιωσήφ δεν είχε οικογένεια.

Ερευνητής: Α, δεν είχε οικογένεια. Ο γάμος πώς γινότανε;
Πληροφορητής: Προσκαλούσαμε όλους στο χωριό και πηγαίναμε δωρίζαμε.

Ερευνητής: Τα χαρίσματα δηλαδή. Έβγαζε και η νύφη τα δώρα στα πεθερικά της. Οι χοροί πόσες μέρες κρατούσαν;
Πληροφορητής: Μία μέρα, μία νύχτα.

Ερευνητής: Κάνατε το έθιμο του θημίσματος στη νύφη; τα θυμάσαι αυτά;
Πληροφορητής: Το κάναμε.

Ερευνητής: Και η νύφη δεν είχε πια παρτίδες ούτε με τη μάνα της ούτε με κανέναν. Ό, τι έλεγαν τα πεθερικά της. Και ζούσατε όμορφα, θείο Σωκράτη. Τώρα πια όλα άλλαξαν.

Πληροφορητής: Αχ, δούλευαν οι Τούρκοι και τρώγαμε εμείς.

Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, τώρα βέβαια δεν μπορείς, πονάνε τα πόδια σου, αλλά αν σου έλεγαν να σε πάνε μια βόλτα να δεις το Κιόλκιοι, νοσταλγείς να το δεις;
Πληροφορητής: Νοσταλγώ, αλλά ποιος θα με πάει;

Ερευνητής: Δηλαδή θα θυμάσαι με λεπτομέρειες όλα τα μέρη;
Πληροφορητής: Όλα τα μέρη τα θυμάμαι, όλα. Γιατί είμασταν χασάπηδες και όλη μέρα τριγυρίζαμε παντού.

Ερευνητής: Στο Μελέτ πόσο καιρό έζησες στην εξορία, δεν μας είπες. Είχατε υποστεί ταλαιπωρίες στην εξορία ή απλά φύγατε από το Κιόλκιοι και ζούσατε στο Μελέτ;
Πληροφορητής: Πήγαμε εξορία στο Μελέτ, αλλά όποιος είχε παράδες, έμεινε μέσα στο Μελέτ.

Ερευνητής: Οι άλλ' έφυγαν πού; Στην Έρπαα;
Πληροφορητής: Στην Έρπαα κατά κεί ψηλά επήγανε. Εμείς μέيناμε στο Μελέτ. Ο Ζιάπεης, καλός Τούρκος, εκείνος μεσολάβησε και μέيناμε.

Ερευνητής: Ο Ζιάπεης, ένας Σιαμήπεης που έλεγαν;
Πληροφορητής: Ο Σιαμήπεης ήταν ο καλλίτερος άνθρωπος.

Ερευνητής: Γι' αυτόν άκουσα πολύ καλά λόγια από όλες τις γριές και τους γέρους που ήρθαν από εκεί. Τι θυμάσαι για τον Σιαμήμπεη;
Πληροφορητής: Ο Σιαμήμπεης, όταν ήρθαν να εξορίσουν και θα μας σκότωναν, αυτός δεν το επέτρεψε, είπε όχι δεν γίνεται.

Ερευνητής: Δηλαδή αγαπούσε τους Έλληνες. Πού οφείλεται αυτό; Στην ανθρωπιά του;
Πληροφορητής: Έτον ανθρωπιστής.

Ερευνητής: Ήταν ανθρωπιστής. Υπήρχαν και Τούρκοι ανθρωπιστές.
Πληροφορητής: Ήρθαν στο Κιόλκιοι και τότε οι πλούσιοι έταξαν πολλά χρήματα και θα τα δίναμε. Ο αδελφός μου τότε τρελάθηκε. Είχε πάει κάτι ζώα στην Ορντού... (δείχνει να μην θυμάται, χάνει τον ειρμό της σκέψης του, είναι ήδη 92 χρονών).

Ερευνητής: Τζαμπάζης ήταν δηλαδή ο αδελφό σου.
Πληροφορητής: Ναι, τα στέλναμε στην Πόλη.

Ερευνητής: Τα στέλνατε στην Πόλη.
Πληροφορητής: Ναι, τα διαβάσαμε σε Τούρκο, εμείς δεν μπορούσαμε να πάμε, έκλεισαν οι δρόμοι. Και όταν γύρισε ο Τούρκος είπε τα άλλα ήταν αρρωστιάρικα, ψόφησαν. Εξακόσιες λίρες έφαγαν.

Ερευνητής: 600 λίρας να χάσεις, στενοχωριέσαι..
Πληροφορητής: Στενοχωρηθήκαμε. Ήρθε ένας Τούρκος, ζητούσε χρήματα. Του τα δώσαμε και έφυγε.

Ερευνητής: Άλλο τι θυμάσαι, θείο Σωκράτη;
Πληροφορητής: Τι άλλο να σου πω; Του Κιόλκιοι τα νερά ήτανε καλά, χωνευτικό νερό είχε και ψάρια, ουου, εκεί στο ποτάμι.

Ερευνητής: Και πώς ψαρεύατε, θείο;
Πληροφορητής: Με τα χέρια.

Ερευνητής: Με τα χέρια. Εσείς τα μωρά;
Πληροφορητής: Ναι, βάζαμε τα χέρια μας κάτω από μια πέτρα και εκείνα πήγαιναν κάτω από την πέτρα και τα πιάναμε.

Ερευνητής: Θυμάσαι σήμερα το ποτάμι, την πέτρα, πώς βάζατε τα χέρια σας;
Πληροφορητής: Βουλώναμε τις τρύπες από την πέτρα για να μη φύγουν και από την άλλη μεριά πιάναμε τα ψάρια.

Ερευνητής: Και τα πηγαίνατε στις μάνες σας και τα τηγάνιζαν. Τι άλλο έβγαζε σε αφθονία ο τόπος σας;
Πληροφορητής: Ζωοτροφία.

Ερευνητής: Ζωοτροφία. Δέντρα είχατε οπωροφόρα;
Πληροφορητής: Πολλά, αχλάδια μήλα.

Ερευνητής: Αυτά τα ποτίζατε;
Πληροφορητής: Μόνα τους και τα εμβολιάζαμε.

Ερευνητής: Ούτε ραντίσματα ούτε τίποτα. Ήτανε σάπια από μέσα ή όμορφα;
Πληροφορητής: Όχι, όχι όλα καλά ήτανε.

Ερευνητής: Ήταν καθαρή η ατμόσφαιρα φαίνεται.
Πληροφορητής: Είχαμε μια αχλαδιά εμείς, μπορεί να

έδινε 400, 500 οκάδες αχλάδια. Ωρίμαζαν και έπεφταν.
Ερευνητής: Και κάνατε και...;
Πληροφορητής: Πετμέζι.
Ερευνητής: Πετμέζι. Θείο Σωκράτη, πόσες αδελφές είχες;
Πληροφορητής: Δύο, τρία, τρία (δείχνει να ξεχνάει, απαντάει μονολεκτικά και πολύ αργά).
Ερευνητής: Πώς τις έλεγαν;
Πληροφορητής: Βαρβάρα, Θυμία, δύο είχα.
Ερευνητής: Αδελφό είχες;
Πληροφορητής: Τρεις είμασταν (σε άλλα σημεία θυμάται ότι είχε και αδελφούς, αλλά δεν το θυμάται σε όλη την αφήγησή του).
Ερευνητής: Έζησαν; Ήρθαν στην Ελλάδα;
Πληροφορητής: Πέθαναν.
Ερευνητής: Πέθαναν και ήρθες μοναχός.
Πληροφορητής: Μοναχός ήρθα.
Ερευνητής: Σήμερα θυμάσαι πώς παιδάκι πήγαινες και ψάρευες στο Κιόλκιοϊ και βούλωνες τις τρύπες από τις πέτρες και έρχονταν από κάτω τα ψάρια.
Πληροφορητής: Απ' τη μια μεριά δεν μπορούσες να τα πιάσεις, τέχνη ήθελε.
Ερευνητής: Έκοβε το μυαλό σας. Τι παιχνίδια παίζατε τα παλληκαράκια στο Κιόλκιοϊ;
Πληροφορητής: Λύρα.
Ερευνητής: Εκτός από αυτά, τι παιχνίδια μεταξύ σας;
Πληροφορητής: Παίζαμε μπίρντι μπιμ το λέγαμε.
Ερευνητής: Τι είναι το μπίρντι μπιμ;
Πληροφορητής: Καθόμασταν στη σειρά και πηδούσαμε ο ένας πάνω από τον άλλον, όποιος πηδούσε περισσότερο.
Ερευνητής: Ο ένας πάνω από τον άλλον περνούσατε δηλαδή.
Πληροφορητής: Ναι, όχι, πηδούσαμε από πάνω του.
Ερευνητής: Συγκινείσαι, θείο Σωκράτη.
Πληροφορητής: Βέβαια συγκινούμαι.
Ερευνητής: Είσαι όμως ο μοναδικός που έζησες τόσα χρόνια από τους Κιόλκιοϊδες.
Πληροφορητής: Ναι. Ήμουν καλός, γιατί να μην έζησα;
Ερευνητής: (Γελάει με τρανταχτα γέλια). Αυτό είναι αλήθεια, θείο Σωκράτη. Καλά αυτό είναι χάρισμα Θεού το να ζει κανείς πολλά χρόνια ή...
Πληροφορητής: Αρρώστιες δεν πέρασα.
Ερευνητής: Δεν πέρασες, το κλίμα λες εκεί να οφείλεται;
Πληροφορητής: Το κρέας ήτανε...
Ερευνητής: Το κρέας, ήσουν φαγάς και λοιπά.
Πληροφορητής: Μόλις σφάζαμε τα ζώα, τα παιδιά σφάζανε (εννοεί οι Τούρκοι), τα αδέρφια μου μόλις τον έβλεπαν να έρχεται, μурμουρίζαν ότι θα μοιράσει τη μία αγελάδα. Το μурμουρίζετε, παλιόπαιδα, τους έλεγε ο πατέρας. όλα από αυτούς βγαίνουν. Έκοβε και τους έδινε.
Ερευνητής: Νηστικοί ήταν οι Τούρκοι. Γιατί, θείο Σωκράτη, ήταν άχρηστοι, δεν δούλευαν, γι' αυτό ήταν νηστικοί;

Πληροφορητής: Τεμπέληδες ήτανε.
Ερευνητής: Τεμπέληδες ήτανε.
Πληροφορητής: Δεν έκοβε το μυαλό τους.
Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, οι Θανασογλάντ' τι δουλειά έκαναν στο Κιόλκιοϊ;
Πληροφορητής: Είχανε μαγαζί.
Ερευνητής: Τι μαγαζί;
Πληροφορητής: Ψιλικά, μεγάλο μαγαζί. Από την Πόλη τα έφερναν.
Ερευνητής: Με τι πήγαιναν στην Πόλη; Η συγκοινωνία πώς γινότανε;
Πληροφορητής: Με τα πόδια ως την Ορντού.
Ερευνητής: Μετά με το βαπόρι πήγαιναν στην Πόλη και έφερναν εμπόρευμα; Ο Θανάσογλης ποιος; Ο γέρος;
Πληροφορητής: Θανάσογλους ο μεγάλος.
Ερευνητής: Ο μεγάλος.
Ερευνητής: Τη παππού ο πατέρας.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Γιάννη τον έλεγαν; Πώς τον έλεγαν;
Πληροφορητής: Γιάννη.
Ερευνητής: Το μεγαλύτερο μαγαζί το είχαν οι Θαλασογλάντ.
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Οι Χατζηγιαννάντ;
Πληροφορητής: Οι Χατζηγιαννάντ' τα έχασαν.
Ερευνητής: Οι Θανασογλάντ' ήταν πιο έξυπνοι και εργατικοί.
Πληροφορητής: Εργατικοί ήτανε και οι δυο. Όλοι εργατικοί ήταν.
Πληροφορητής: Ο Γιώρικας με πείραζε πολύ, θα μου προξένευε τη Μάρθα.
Ερευνητής: Ο Γιώρικας είναι ο παππούς. Για πες μου λίγο, θείο Σωκράτη, για τον παππού, πώς ήταν;
Πληροφορητής: Καλός άνθρωπος.
Ερευνητής: Καλός άνθρωπος. Ήταν όμορφος, όπως λένε.
Πληροφορητής: Και όμορφος ήτανε.
Ερευνητής: Και καλός άνθρωπος, δηλαδή μέσα στην καρδιά του δεν έχε κακία και έζησε λίγα χρόνια.
Πληροφορητής: Τον Πάνο εγώ πόσο τον υποστήριξα.
Ερευνητής: Πέθανε νωρίς όμως ο παππούς και ορφάνεψε ο Πάνος. Εσείς και ο παππούς ήσασταν φίλοι; Τον Θανάσογλου τον Γιώρικα;
Πληροφορητής: Με τον Γιώρικα φίλοι ήμασταν.
Ερευνητής: Συνομήλικοι ήσασταν;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Εκείνος πιο μεγάλος ήτανε;
Πληροφορητής: Μεγάλος.
Ερευνητής: Θέλω να μου τον περιγράψεις. Αγαπούσε τους χορούς και τα...
Πληροφορητής: Ο Γιώρικας μάλιστα.
Ερευνητής: Έτσι και τάζε κόσμο.
Πληροφορητής: Και τάζε και γλεντζές ήτανε ο Γιώρικας.
Ερευνητής: Οι άλλοι όχι.
Πληροφορητής: (Προσπαθεί να θυμηθεί, δεν θυμάται τελικά).

Ερευνητής: Άλλο, η κουζίνα σας, τα φαγητά σας εκείνη την εποχή.
Πληροφορητής: Όλα λιπαρά.
Ερευνητής: Όλα λιπαρά. Κρατούσατε νηστείες; Το ωριό σας είχε πίστη και...
Πληροφορητής: Κρατούσαμε νηστεία, αλλά εμείς κρυφά τρώγαμε.
Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Α, γι' αυτό λες ήσουνα τσαρλατάνος. Έτρωγες κρυφά, ξεγελούσες τη μάνα σου;
Πληροφορητής: Τη μάνα μου, τον κύρη μου, όλους. Εγώ έφτιαχνα σουβλάκια.
Ερευνητής: Σουβλάκια; Πες μου να το ακούσω πώς τα έκανες;
Πληροφορητής: Έπαιρνα ξύλα, έβαζα λίπος πάνω στο σάτσι, έκανα ξυλάκια και έβαζα το κρέας και έκανα σουβλάκια. Σουβλάκια πουλάω.
Ερευνητής: Σουβλάκ' σατίουμ' τι θα πει δηλαδή;
Πληροφορητής: Πουλάω δηλαδή.
Ερευνητής: Έκανες εσύ σουβλάκια πριν από το '22 στην πατρίδα και τα έβαζες σε ξυλάκια από δέντρο. Τώρα τα βάζουμε σε σιδερένια, εκεί πού τα έβαζες;
Πληροφορητής: Εκεί τα έβαζα σε ξύλο.
Ερευνητής: Και τα έψηνες και τα πουλούσες; Καταπληκτικός!!!
Πληροφορητής: Σάββατο ημέρα.
Ερευνητής: Σάββατο ημέρα και κέρδιζες παράδες.
Πληροφορητής: Κέρδισα, αλλά είχαμε και εκείνο εμείς, ό, τι κέρδιζα, τα έδινα στη μάνα μου.
Ερευνητής: Είχατε την υπακοή στη μάνα σου. Αγαπούσες να πουλάς, θείο Σωκράτη, το εμπόριο το ελληνικό που είχες μέσα σου. Τα σουβλάκια μανάχος τα έκανες, δεν σου το έδειξαν;
Πληροφορητής: Όχι, μονάχος μου.
Ερευνητής: Έκοβες το κρέας, έβαζες λίπος πάνω στο σάτσι, τα έψηνες και τα πουλούσες. ούτε άδεια χρειαζόσουν ούτε τίποτε.
Πληροφορητής: Πολλά χρήματα έβγαλα, 600 λίρας, στη μάνα μου τα έδωσα.
Ερευνητής: Το ελληνικό μυαλό πόσον έκοβε και έκανε εμπόριο. Άλλο τι έκανες; Αυτό μου έκανε εντύπωση. Από τι κρέας τα έκανες; Χοιρινό;
Πληροφορητής: Από χοιρινό, οι Τούρκοι δεν έτρωγαν. Αγελαδινό και προβατίσιο έτρωγαν.
Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, στο Κιόλκιοϊ είχατε καθόλου γουρούνια;
Πληροφορητής: Όχι, τι να τα κάνουμε;.

Ερευνητής: Θέλω να μου πεις τους καβουρμάδες πώς τους κάνετε;
Πληροφορητής: Τα κόβαμε λεπτά λεπτά...
Ερευνητής: Το βόδι ολόκληρο;
Πληροφορητής: Όχι, κόβαμε το βόδι και παίρναμε τα παχιά μέρη του κρέατος και τα κάναμε.
Ερευνητής: Τα βάζατε μέσα στα κιούπια πώς γινόταν;
Πληροφορητής: Μέσα στα κιούπια;
Ερευνητής: Ναι
Πληροφορητής: Δεν τα βάζαμε, μόνον όποιος ήθελε τα έβαζε.
Ερευνητής: Δηλαδή η ποντιακή κουζίνα στο Κιόλκιοϊ έχε μέσα η μάνα σου στο κελάρι, καβουρμάδες, φύλλα για πίτες, μακαρίνα, ιβριστό; Τίποτς άλλο; Φούρνικο;
Πληροφορητής: Κάναμε χαβίτ'ς και το ανακατεύαμε με βούτυρο. Ήταν πολύ λιπαρό, σε μπούκωνε
Ερευνητής: Πολύ λιπαρά φαγητά κάνανε. Όλα αυτά η μάνα σου τα είχε στο κελάρι και έβγαζε και μαγείρευε. Η Τουρκάλα είχε τα ίδια;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Τίποτα, νοικοκυροσύνη δεν είχαν.
Πληροφορητής: Είχαμε αποθήκη με όλα τα πράγματα τα βασικά, ούτε ποντίκι δεν μπορούσε να περάσει μέσα.
Ερευνητής: Θείο Σωκράτη, το δεδπέδ' τι θα πει;
Πληροφορητής: Παρατσούκλι.
Ερευνητής: Εξηγείται; Έχει εξήγηση;
Πληροφορητής: Ξεδπέδ', παρατσούκλι το έλεγαν.
Ερευνητής: Οι Σεμελήδες έχουνε παρατσούκλια πολλά.
Πληροφορητής: Αφορισμένοι ήτανε.
Ερευνητής: Εσείς οι Κιόλκιοϊδες είχατε;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Μόνο η μάνα σου δηλαδή, τη μάνα σου έλεγαν δεδπέδ' Μαρία. Πολιτικώς συμμετείχατε στα πολιτικά εκείνη την εποχή;
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Ήσασταν Βενιζελικοί; Ειρηνόφιλοι, Βενιζελικοί όμως, ε;
Πληροφορητής: Βενιζελικοί όχι, από κόμματα δεν γνωρίζαμε.
Ερευνητής: Και μέχρι σήμερα φαίνεστε έτσι ειρηνόφιλοι όλοι οι Κιόλκιοϊδες.
(Εδώ ολοκληρώνεται η αφήγηση κάπως απότομα και ξαφνικά).

Όλοι οι ομιλητές είναι κάτοικοι του χωριού Αλώνια και προέρχονται από διαφορετικά μέρη του Πόντου και από το Νίξαρ. Έχουν έρθει από τον Πόντο σε παιδική ηλικία και έχουν μνήμες. Η ερευνήτρια τους προτρέπει να αφηγούνται στην Ποντιακή, αλλά αυτοί επιμένουν να μιλάνε τότε ποντιακά, πόντε ελληνικά, πότε ανακατεμένα.

Το χωριό, όπως μαρτυρούν και οι πληροφορητές, ήταν τσιφλίκι κάποιου αγά. Με την ανταλλαγή εγκαταστάθηκαν εδώ, η περιοχή ήταν δάσος. Οι νέοι κάτοικοι εκχέρσωσαν το δάσος και φύτεψαν φουντουκίες και δημιούργησαν και καλλιεργήσιμα χωράφια.

Οι νέοι κάτοικοι προέχονταν από περιοχές της Φάτσας (Γιαϊλατσίκ, Κιόλκιοϊ, Γάκιοϊ), από Κερασούντα (Σιούλου), από Νίξαρ, Σοχούμ και άλλα μέρη του Πόντου και της Ρωσίας. Η αρχική ονομασία ήταν Σαλώνα και το 1926 πήρε το όνομα Αλώνια. Οι κάτοικοι έκτισαν σχολείο και εκκλησία.

Οι κάτοικοι καλλιεργούσαν καπνά, σιτηρά, καλαμπόκια. Από το 1960 φουντούκια και αμύγδαλα. Επί Βενιζέλου έγινε επίταξη του τσιφλικιού (Καραβίδα και Πίτσιου). Ο μέσος κλήρος ήταν 20 στρέμματα, ελάχιστοι είχαν 25 στρέμματα.

Επειδή τα χωράφια δεν επαρκούσαν για όλους, 90 οικογένειες κατέφυγαν σε περιοχή του Πλατύ Ημαθίας. Στη 10ετία του '60 έγιναν μετανάστες στη Γερμανία και τη Σουηδία. Επέστρεψαν τα επόμενα χρόνια και αγόρασαν κτήματα σε Πύδνα και αλλού και ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια ακτινιδίων.

Τόποι καταγωγής:

**Φάτσα, Γιαϊλετζούκ, Κιόλκιοϊ, Κερασούντα
Μαρτυρίες:**

Μαυρίδη Κύρκου, Τσενικίδη Παναγιώτη, Μαυρίδη Χρήστου, Ουσταμπασίδη Θεόφιλου

Ερευνητής: Ο σύλλογός εμουν, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, ευτάει έναν έρευνα, να μαζεύ' μνήμες ασ' σον Πόντον. Επειδή ο σύλλογος ιδρύθε το '28 και ατότες, όσοι Πόντιοι έρθανε είτε 'ς ση Σαλώνα είτε 'ς ση Σφενδάμη ή οπουδήποτε αλλού, 'κ' είχανε συλλόγους. Ατώρα μπορεί να 'χ'νε. Και έτον υπεύθυνος μόνον ο σύλλογος. Άτσ' για να θυμούμες εκείνες τις εποχές, λέμε ας μαζεύουμε το υλικόν. Είμες οσήμερον 'ς σο χωρίο σου, που λέν' α' Σαλώνα και θέλω να λέτε με ντό θυμούστων.

Ένας ένας τ' όνομάν ατ'. Εσύ ποίος είσαι;

Πληροφορητής: Μαυρίδης Κύρκος.

Ερευνητής: Μαυρίδης Κύρκος. Και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: 'Σ σον Πόντον.

Ερευνητής: 'Σ σον Πόντον σ' όποιον μέρος;

Πληροφορητής: 'Σ σο Κιόλκιοϊ.

Ερευνητής: Εσύ; Πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Τσενικίδης Παναγιώτης, ασ' στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Τσενικίδης Παναγιώτης και εγεννέθες 'ς την Κερασούντα. 'Σ σε χωρίο τη Κερασούντας. Εσύ;

Πληροφορητής: Μαυρίδης Χρήστος.

Ερευνητής: Και εγεννέθες;

Πληροφορητής: Γιαϊλετζούκ.

Ερευνητής: Γιαϊλετζούκ, περιοχή Φάτσας;

Πληροφορητής: Φάτσας.

Ερευνητής: Και ζείτε οσήμερον ασ' σο '24 αδά 'ς σο χωρίον που λέν' α' Σαλώνα. Σαλώνα έλεγαν α' και ατώρα λέν' α' Αλώνια. Λοιπόν θέλω να λέει με ένας ένας. Μίαν ας λέει με ο αρχαιότερος. Ποίος έν' 'ς την ηλικίαν.

Ας αρχινούμεν ασ' σ' εσέν. Πέξι με τη ζωή σ'. Πότε εγεννέθες και ντό θυμάσαι ασ' την πατρίδα.

Πληροφορητής (Μαυρίδης Κύρκος): 'Σ σο Κιόλκιοϊ το 13.

Ερευνητής: Πέξι με πώς θυμάσαι το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Όταν έφυγάμε 'ς την εξορία έμ'νε 13 χρονών.

Ερευνητής: Λίγο προτού λες με για την εξορία, θέλω να λες με ακριβώς πότε εγεννέθες;

Πληροφορητής: Το '13.

Ερευνητής: Και έσ'νε πόσο χρονών είπες;

Πληροφορητής: 13 χρονών έμ'νε.

Ερευνητής: (Παρεμβαίνουν οι παριστάμενοι και λένε πως ήταν πιο μικρός). Πιο μικρός έσ'νε, 8-9 χρονών πρέπ' να έσ'νε για να θυμάσαι την εξορίαν. Το Κιόλκιοϊ θυμάς' α'; Πώς έτονε εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Πως, όλα θυμούμ' ατα.

Ερευνητής: (Επικρατεί μεγάλη οχλαγωγία, ο πληροφορητής δεν ακούγεται καθόλου. Η Ερευνήτρια τους ζητάει να κάνουν ησυχία,

αλλά οι γέροντες δεν υπακούνε. Μιλάνε όλοι μαζί, παρεμβαίνουν και δεν ακούγεται τίποτα καθαρά. Η ερευνήτρια ζητάει από τον Μαυρίδη να πάνε σε άλλο δωμάτιο. Αλλάζουν χώρο). Λοιπόν ακούω σε.

Πληροφορητής: Έρθαμε 'ς την Κωσταντινούπολην, 'ς σο Σελιμιέ, 'ς σο Γαλατά. Ένα χρόνο καθίσαμε εκεί μέσα. Χτύπησε μία αρρώστια εκεί μέσα Ο μισός ο κόσμος πέθανε.

Ερευνητής: Η οικογένειά σ' πόσα άτομα έσανε ατότε;

Πληροφορητής: Τότες 4 άτομα.

Ερευνητής: Και οι 4 εσώθετε;

Πληροφορητής: Όχι, η μάνα μ' επέθανε.

Ερευνητής: Η μάνα σ' επέθανεν ασ' στην χολέραν, άλλο;

Πληροφορητής: Και μετά από έναν χρόνον ήρθαν τα ελληνικά πλοία, μας πήραν και έφεραν εμας 'ς την Ελλάδαν. Από εκεί ήρθαμε 'ς σον Μακρύγιαλο. Δούλεψάμεν. Χωράφια δεν είχαμε. Μετά βγήκε αυτό το χωριό. Απαλλοτριώθηκε, τσιφλίκι ήτανε. Η Σαλώνα τσιφλίκι ήτανε.

Ερευνητής: Ποίος είχεν ατο το τσιφλίκ' ατο;

Πληροφορητής: Τούρκος. Λίγο λίγο άρχισαμε να κάνουμε σπίτια.

Ερευνητής: Ωραία όλα αυτά. Τίποτε άλλο ασ' σον Πόντο που να εποίκε σε εντύπωση ασ' στην εξορία;

Πληροφορητής: Εξορία δεν πήγα.

Ερευνητής: (Αλλάζει ο πληροφορητής, ο Μαυρίδης δεν μπόρεσε να δώσει πολλά, είχε δυσκολία στην αφήγηση). Πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Ουσταμπασιδης Θεόφιλος

Ερευνητής: Σε ακούω. Πού εγεννέθες και τα λοιπά.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα 'ς σο Γάκιοϊ τη Φάτσας.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1912.

Ερευνητής: Ναι, το '12. Ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θυμούμαι την εξορίαν πολλά ντ' εποίκαν εμας. Έσκωσαν το χωρίον οι τσαντερμάδες. Εμάζεψαν το πρωί τον κόσμον. Ά' ποίαν εμας εξορίαν. Εμείς όμως ο πατέρα μ' δύο μέρες ενωρίς ήρθεν, ήτανε 'ς σον στρατόν. Έφυεν και ήρθεν 'ς σο χωρίον. Έρθεν και είπεν τη μάνα μ' εγώ δεν πάγω εξορία. Τι θα κάνω; Θα κάνεις, είπεν ατεν, θα κόψω το μουσκάριν, είπεν, και 'α φάζ' α' τα παιδιά μ'. Και εγώ είπε δεν πάγω. Εγώ θα πάγω 'ς σοι Χοτδάδες, είχαμε Χοτδάδες εκεί, οι οποίοι ότι έλεγαν εποίαν α', και δεν σας αφήσω να

πάτε 'ς την εξορίαν. Εκείνος έφυεν προς τη νύχτα. Το χωρίον έν' τσαβιρεμένον

Ερευνητής: Ποντιακά πέει ατα, θείο.

Πληροφορητής: Τσαβιρεμένον είχαν το χωρίον. Την επομένη την ημέραν έστειλεν από εκεί τον Χατσιακ έλεγαν ατον, τον γιον ατ' και είπεν ατον θα πας την οικογένειά μου να κρατήσεις, είπεν ατον. 'Σ την εξορίαν 'κ' 'α στείλ' ατ'ς, είπεν ατον. Έρθεν. Επήρεν όχι μόνον την οικογένειά τ' εμέτερον, αλλά και τη θείονος -ι- μ'. Εξαιτίας τ' εμέτερον εκράτεσεν ατ'ς. Μετά όλτς έστειλαν εξορίαν, επήγαν 'ς την Φάτσαν.

Ερευνητής: Πόσον απόσταση έτον ατό, θείο;

Πληροφορητής: Έξ ώρας.

Ερευνητής: Έξ ώρας με τα ποδάρα;

Πληροφορητής: Λοιπόν εμείς επήγαμε εκεί. Εκεί που επήγαμε, εκάθισάμεν κάμποσον καιρόν. Τον πατέρα μ' Κωνσταντίνε έλεγαν ατον, είπεν ποδέας να μη φοράνε, διότι ο σκύλον αν 'κ' ελέπ', 'κ' υλάζ', άμα ελέπ', υλάζ', λέει. Δεν μπορεί να τους πάρει ασ' σ' εμά τα χέρα κανείς, λέει ατον, αλλά να μην δίνουμε δικαίωμα τους... αυτούς. Καλά. Εντάξει. Εκάτσαμεν κάμποσον καιρόν. Μετά 'ς Φάτσαν όσοι επήγανε, τους έκαναν εξορία και επήγαν εκεί απάν' 'ς σο Σεβάζ'.

Ερευνητής: 'Σ ση Σεβάστεια.

Πληροφορητής: Ναι. Προς τα πάνω. Εμείς δεν πήγαμε. Έμεινάμε εκεί κάμποσον καιρόν. Εδούλεψεν ο πατέρα μ'. Έμεινάνε δύο χρόνα. Τώρα το '21 έντον η εξορία, το '22... τώρα 'κ' θυμούμαι καλά.

Ερευνητής: Κί θυμάσαι.

Πληροφορητής: Λοιπόν έμεινάμε εκεί. Μετά είπαν θα φύγουν οι Έλληνες με την ανταλλαγή 'ς την Ελλάδα. Έσπειράμε, μας έδωσαν κάτι χωράφια, οι Τούρκ' ας λέγω σε μεσιακά, να εδούλευάμε, να ετέρ'ναμεν την οικογένειαν. Το φθινόπωρον άφησάμεν, εκατήβαμεν 'ς ση Φάτσαν.

Ερευνητής: Πόσα μήνας εκάτσετε 'ς την εξορίαν;

Πληροφορητής: 'Σ την εξορίαν εγώ 'κ' επήγα. Τ' εμόν η κυρά πα επήγεν εξορίαν. 'Σ Φάτσαν όταν επήγαμεν εμείς, εγύρισάμεν και επήγαμε 'ς σο χωρίον. Εκάτσαμε έναν χρόνο ακόμα και τελευταία είπαν εμας οι Ορωμαίοι θα φύγουν, θα πάνε στην Ελλάδα. Κατέβηκαμέν 'ς την Φάτσαν και έγινε η ανταλλαγή και ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Κανέναν ατσ' τραγικό σημείο που να θυμάσαι σε εξορία, σε πόλεμο που ακόμαν οσήμερον να έν' 'ς ση μνήμη σ', θείο, ασ' ε-

κείνα τα φοβερά χρόνια τη εξορίας, τη πόλε-
μονός...

Πληροφορητής: Κοίταξε, άκουγάμε τότε για Αρ-
μένιοι, τότε μικρός έμ'νε εγώ, έλεγαν ατότε
μαζεύν'ν' ατσε και κόφ'ν' ατσε. Έρχουντάνανε
'ς σ' εμέτερα τα χωρία, έβγαλαν και έναν αυ-
στηρόν διαταγήν οι Τούρκοι ότι όσοι
παίρνουνε Αρμένους τριγκίζομ' ατσεν. Έρχου-
ντανάνε τη νύχτα μπατσί μπατσί και εμάζευαν
ψωμίν, ό, τι να έν'. Ατά θυμούμαι.

Ερευνητής (Αλλάζει ο αφηγητής). Εσέν πώς λένε
σε, θείο;

Πληροφορητής: Τσινικίδης Παναγιώτης.

Ερευνητής: Τσινικίδης Παναγιώτης και εγεννέ-
θες;

Πληροφορητής: Το '14.

Ερευνητής: Πού;

Πληροφορητής: 'Σ στον Πόντον, στην Κερασού-
ντα.

Ερευνητής: Ντό θυμάσαι ασ' σο χωρίο σ';

Πληροφορητής: Ασ' σο χωρίο μ' θυμούμαι που
επήγα εξορία.

Ερευνητής: Για πέει με την εξορία σ'.

Πληροφορητής: Ασ' σο χωρίο μουν επήγαμε
έναν οικογένεια, δύο. Τοι πλούσιους όσοι
έταν, έρθαν νύχταν και επήραν και επήγαν
ατ'ς εξορίαν. Εστάθαμεν δύο χρόνια εκιάν.

Ερευνητής: Πού κέσ' επή'ετε εξορία;

Πληροφορητής: Μέχρι τη Ζάρα. 'Σ Ζάραν 5-6
πλούσιοι έναν βιτούρ' έτον εκιάν και επήγα-
μεν ασ' χωρίον και εστάθαμεν δύο χρόνια.
Μετά επιστρεψάμεν, έρθαμεν 'ς σα μέρα μουν.
'Υστερα εξέβεν ο Οσμάν αγάς. Εσκότωσεν,
ερήμαξεν, εχάσεν τον κόσμον 'ς την Κερα-
σούνταν. Έσφαξεν και ντό 'κ' εποίκεν. Πρώτα
πρώτα παλληκάρ' 'κ' έτονε.

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν, ε'είνος εποί-
κεν μεγάλον κακόν 'ς σ' εμέτερον τον τόπον.

Ερευνητής: Ατό το Γουρούχ', που έσ'νε εσύ, πό-
σα χωρία έτονε;

Πληροφορητής: Το Γουρούχ έτονε 9-10 χωρία.

Ερευνητής: 9 χωρία και ασ' στην Κερασούνταν
πόσον έτονε;

Πληροφορητής: Έτονε κάμποσα χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Κάμποσα χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Παρχάρ' έτονε.

Ερευνητής: Α, παρχάρ' έτονε και όλ' ατείν εξο-
ρίετε, είπες;

Πληροφορητής: Επειδή οι πλούσιοι εφάζ'ναν τ'
Αρμενάντας, ε'είντς έσκωσαν, εποίκαν ατ'ς
εξορίαν. Τον άλλον τον κόσμον 'κ' επείρα-
ξανε. Αλλά εσόεσαν, ερήμαξαν. Ασ' την πεί-

ναν πα επέθαναν.

Ερευνητής: Ακριβώς ντό θυμάσαι εσύ ασ' ατό
την εξορίαν;

Πληροφορητής: Εθυμούμαι τ' επήγα εκιάν εξο-
ρία. Όταν επιστρεψάμε 'ς την Κερασούντα,
εγώ επήγα μ' είχαν Τούρκον. Είνας Τούρκος
επήρε μεν και ερίαζα τα χτήνα τ'. Και να έλε-
πες εκεί 'ς την Κερασούντα έτονε ο Τούρκον.
Εδούλευάνε 500-600 νομάτ'. Εχάλανάνε ο-
σπίτα ρωμέϊκα και ένοιγαν στρατάς. Με τη
βάρκας τα μεγάλα τα σκουνία εβάλ'νανε 150
νομάτ' απ' αδά οσοπ εσύρνανε, τ' οσπίτ'
έρουζάν α' κα. Όλη μέρα εδούλευαν. Ονύχτα
εβάλ'ναν ατ'ς απέσ'. Ονύχτα τα παληκάρα
παιδιά επαίρναν ατ'ς έναν έναν και επέναν
εσκότωνάν ατ'ς. Συνέχεια ατό εποίνανε. Ο
Οσμάντς ατό εποίνε. Έφευεν ασ' εμάς επέ-
νεν 'ς την Τρίπολιν, επένε 'ς σ' άλλα τα πόλεις
εσκότωνεν, επεικεί έρχουτονε. Ένας Τούρκος
έτον με τ' ατόν τον Οσμάν αγά έρθε αδά 'ς
την Αλικήν επολέμανεν και ατός ετραυματίεν
και ε'είνος εφορτώθεν ατον δύο ώρας και
επήρεν ατον και έρθεν. Ε'είνος εδάξ'νε λόγον.
Όσοι επή'αν 'ς ε'είνον, εγλύτωσανε. Τρανόν
καταστροφήν.

Ερευνητής: Και μετά πότε έρθες αδά, θείο;

Πληροφορητής: Έρθαμε το '23.

Ερευνητής: Το '23. Η οικογένειά σ' πόσα άτομα
έτονε;

Πληροφορητής: Οχτώ.

Ερευνητής: Και πόσοι έρθετε οπίσ';

Πληροφορητής: Όλ' έρθαμε.

Ερευνητής: (Αλλάζει ο αφηγητής). Ατώρα 'α
ρχουμες 'ς εσέν, θείο, πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Χρήστος Μαυρίδης.

Ερευνητής: Και εγεννέθες πού;

Πληροφορητής: Εγεννέθα 'ς ση Φάτσα, 'ς σο Γε-
λέκιοϊ.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το '15, 15 Απριλίου

Ερευνητής: Λοιπόν, ντό θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όλα θυμάμαι.

Ερευνητής: Για πέει ατα; Ποντιακά.

Πληροφορητής: Θυμάμαι καλά, όταν έγινε εξο-
ρία, μας ειδοποίησαν σαν σήμερα και αύριο
το πρωί πρέπει να σηκωθούμε να φύγουμε.
Εντωμεταξύ μαζέψαμε και τα φουντούκια και
τα αυτά και όλα, συμμαζέψαμε όλα τα γεννή-
ματα. Το πρωί σηκωθήκαμε, φύγαμε. Φύγαμε,
κατεβήκαμε στη Φάτσα. 'Σ Φάτσα μείναμε
καμιά βδομάδα, 'ς σου Μούκου έλεγάν ατονε,
ατότες ένας δικός μας συμπέθερος. Μείναμε
εκεί καμιά βδομάδα, ύστερα μας γύρισαν πίσω

πάλι. Πήγαμε 'ς πήγαμε 'ς σο Έλεκε, 'ς σο Γάκιοϊ. Έναν βράδον μείναμε εκεί, θυμάμαι 'ς σου μπάρμπα Θόδωρου το σπίτι. Και κατόπιν μας πήγανε εξορία. Ο παππούς μου εντωμεταξύ ήταν και έπαρχος. Επήεν επλήρωσεν λίρες πολλές. Καμιά 100-200 λίρες για να παρამείνουμε εδώ. Εμείς εσάς θέλομεν να εξοντώσομεν, λέει, η περιουσία σας να γίνει δική μας. Εμείς είχαμε μεγάλη περιουσία. Ο παππούς μου είχε γαμπρούς και κορίτσια. Καμιά 35 άτομα είμασταν. Όλοι μαζί συγκεντρωμένοι φύγαμε εξορία. Πήγαμε εξορία. Τώρα για να πάμε 'ς την Σφενδάμην έπρεπε να γυρίζομεν όλα τα Πιέρια, χειμώνας καιρός, για να πάμε εκεί. Από βουνό σε βουνό, μας γύριζαν στα βουνά για να μας εξοντώσουν (γίνεται φασαρία, δεν ακούγεται καθαρά ο ομιλητής). Περιουσία ούτε μια δεν μας άφησαν να ακουμπήσουμε. Δεν πουλήσαμε. Ο παππούς μου ήταν ένας δικηγόρος, Καρύπογλου τον λέγανε, αυτός συνεργαζόταν με τον παππού μου 'ς σα δικαστήρια.

Ερευνητής: Ο Καρύπογλης από πού έτونه;

Πληροφορητής: Ας 'ς ση Φάτσαν, δικηγόρος, Τούρκος. Τ' εμέτερον την περιουσίαν και όλα τα περιουσίας τα αδελφοκόριτσα που είχε και τους γαμπρούς, όλον την περιουσίαν την αφήσαμεν 'ς σ' εκείνον. Μόνον πήραμε δύο άλογα, ε, τι θα πάρεις το πρωί; Τις κότες σφάξαμε, λίγα αλεύρια, ξέρω 'γω, είχαμε και δύο άλογα, μικρά παιδιά, είμασταν 35 άτομα και ξεκινήσαμε για την εξορία. 'Σ σο Νίξαρ πήγαμε. Αφού πήγαμε 'ς σο Νίξαρ μέσα, εκεί είχαμε, αν θυμούστουνε, μία Μαρία, η οποία τότες με την πείνα το '15, το '16 ήρθε εκεί πέρα από την πείνα. Η μάνα μ' ήταν χήρα. Είδε ότι είμασταν ευκατάστατοι, λέει δε μου δίνεις το κορίτσι να το φροντίσω, να το προικίσω όπως τα δικά μας παιδιά. Εγώ εκείνην αδελφή την γνώρισα. Στο Νίξαρ όταν πήγαμε, ήταν ένα μέρος λεγόταν Καλικάσ, τρύπια πέτρα δηλαδή. Εκεί βρέθηκε ένας κύριος. Κολλαρισμένος, ξέρω 'γω, λέει, δε μου δίνετε αυτό το κορίτσι, έτον 16, 17 χρονών. Να μη χαθεί, κρίμα είναι, λέει, ας την πάρω. Και την αφήσαμε εκεί πέρα. Δεν ήθελε αυτή να χωριστεί από μας.

Ερευνητής: Ελληνίδα έτον;

Πληροφορητής: Ελληνίδα, από το Επές, επεσλήσσα έτονε.

Ερευνητής: Και ατώρα ατέ έζησε; Επή'ς εύρες ατην;

Πληροφορητής: Επήγα, αλλά δεν μπόρεσα να

συνεννοηθούμε.

Ερευνητής: Α, 'κ' έξερες τουρκικά εσύ;

Πληροφορητής: Τουρκικά έξερα. Πρώτη φορά επήγαμε εκεί, εγώ εγνώρτσα το μέρος. Ήταν ένα πηγάδι, στην πλατεία μέσα. Το πηγάδι εκείνο το έκαναν σιντριβάνι. Ήταν και μία Θεσσαλονικά, μια κυρία ευεργέτισσα. Και τι δεν έφερνε. Πολλές φορές πήγε στην Τουρκία και τα έδινε στα φτωχά τα παιδιά. Λέγω εσύ είσαι ευεργέτισσα, έτσι και έτσι πάθαμε, λέγω. Την αφήσαμε εδώ πέρα το 1921 στην εξορία. Αφήσαμε μία Μαρία, εδώ στο πηγάδι κοντά, λέγω, εδώ στο σιντριβάνι. Δεν μπορούμε να τη βρούμε. Πάμε ρωτάμε έναν έναν.

Ερευνητής: Το σιντριβάνι, και το χωρίον πα πώς λένε οσήμερον;

Πληροφορητής: Το Νίξαρ, πόλις. Λοιπόν. Λέει, πάμε, εντάξει. Πάμε ψάχνουμε λοιπόν. Ερώτεσάμεν έναν λέει, εγώ δεν ξέρω, οι γερόντοι είν' εκείν' κοντά στην πλατεία. Κάθονταν γερόντοι 80-90 χρονών, εμείς δεν ξέρουμε, είπαν. Υπάρχει όμως κάποιος Ουρούμογλου τον λένε. Ρωμιός ήτανε και έγινε Τούρκος. Πού είναι το σπίτι του; Εκεί είναι το σπίτι του. Πάμε κατευθείαν. Εκεί είδα γυναίκες Τουρκάλες. Αμέσως βγήκανε έξω. Λέω έτσι και έτσι, ο Ρούμογλους εδώ είναι; Τώρα έφαγε και πήγε στο καφενείο. Προτού πάμε στο καφενείο, εκείνος βγήκε έξω. Το ρωτάμε κάποιος Ορούμογλου, λέει εγώ είμαι. Λέω κάποια Μαρία αφήσαμε εδώ το 1921 κοντά στο σιντριβάνι, ο άντρας της ήταν Χότζας. Όχι δεν ήταν Χότζας, οδοντόγιατρος ήτανε, λέει. Λέω τι έγινε η Μαρία; Τώρα θα ήταν 80-82 χρονών. Λέει η Μαρία πέθανε, γειτονιά ήτανε. Καλά, λέω, πέθανε, δεν άφησε απογόνους; Παιδιά δεν έκανε, νέα γυναίκα, λέγω. Λέει δεν ξέρω.

Ερευνητής: Φοβήθηκε.

Πληροφορητής: Φοβήθηκε. Εμείς το καταλάβαμε. Το πρωί την άλλη μέρα το αυτοκίνητο ξεκίνησε, μείναμε μια βραδιά εκεί. Πήγαμε στην πόλη. Αυτός όμως πήγε ειδοποίησε τους απογόνους τους, παιδιά, εγγόνια, από εκείνον τον γιατρό φαίνεται. Μόλις μπήκαμε στο αυτοκίνητο, στην πλατεία μέσα, βλέπω μία κοπέλα 20-25 χρονών, τα εγγλέζικα φαρσί. Ζητάω έναν Χρήστο Μαυρίδη, λέει, και μία Ελένη Μαυρίδου. Ελένη Μαυρίδου είναι η αδελφή μου, έχει έναν χρόνο που πέθανε. Εδώ τώρα δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε. Νααα κόσμος! Το κορίτσι ζητάει εμένα, Χρήστος Μαυρίδης είμαι εγώ, λέω.

Έχω και κόρη Ελένη Μαυρίδου. Το κορίτσι στενοχωρημένο. Την αδελφή μου ζητούσε. Γιατί εκείνη όταν ήρθε, την πήρε ο θείος μου ο Τσάμικας, παιδιά δεν είχε και την πήρε ως κόρη του και εμείς πήραμε την Μαρία και από κει χάσαμε τα ίχνη της. Δεν μπορέσαμε να συνεννοηθούμε. Από κει ύστερα πήγαμε Σαμψούντα, Τραπεζούντα, 'ς σο Σεβάζ'. 'Σ σο Σεβάζ' το '22 μας πήραν εμάς εξορία, είμασταν 35 άτομα. Από 35 τώρα εγώ μόνος είμαι και ένας είναι η Μαρία, ασ' σο Βάλτον, πρώτη ξαδέλφη μας.

Ερευνητής: Οπίσ' πόσοι έρθετε ασ' 'ς την εξορίαν;

Πληροφορητής: Ασ' την εξορίαν ήρθαμε αρκετοί. Η μάνα μ', ο αδελφό μ' έτονε στρατιώτης, οι υπόλοιποι όλοι ήρθαμε. Εδώ πεθάνανε. Αλλά ο παππούς μου και η γιαγιά μου πεθάναν εκεί σ' ένα χωριό, Κελέσ' λέγεται, τουρκική περιοχή είναι. Τώρα ήθελα να πάω, αλλά δεν μπορούσα να πάω, υπήρχε φόβος.

Ερευνητής: Και πότε εσέβες 'ς σο πλοίο και έρθες αδά 'ς την Ελλάδα;

Πληροφορητής: 'Σ την Ελλάδα το '22 με την ανταλλαγή. Οι Αμερικάνοι παίρνανε ορφανά παιδιά, και γονείς ακόμα. Εκεί στη Φάτσα μείναμε ακόμα δύο χρόνια. Το '24 ήρθαμε. Από το Σεβάζ' με τα αμάξια κατεβήκαμε στη Σαμψούντα. Από τη Σαμψούντα μας πήρε το πλοίο, μας έφερε στην Αιδηψό. Από την Αιδηψό στη Σύρο, στην Κέρκυρα. Εκεί μέσα στο Ζάππειο καθίσαμε έξι μήνες.

Ερευνητής: Γράμματα πού έμαθες;

Πληροφορητής: Εκεί στο ορφανοτροφείο. Μας απαγόρεψαν την Ποντιακή.

Ερευνητής: Ατά ατώρα ακούγ' ατα, 'κ' έκ'σα τα από πολλούς. Επείραζέ σεν ατό το πράμαν; Από απέσ'-ι-σ' έρχουντον εσεν να εμίλανεσ ποντιακά και επέιζαν εσεν οι άλλ', μίλα Ελληνικά;

Πληροφορητής: Τα αμερικάνικα εμάθάν' ατα με άνεση. Άμα σε ρωτούσε εγγλέζικα ο διευθυντής πώς είναι το όνομά σου και δεν απαντούσες, έτρωγες ξύλο.

Ερευνητής: Πόσο καιρό εκάτσεσ 'ς σο ορφανοτροφείο;

Πληροφορητής: Δύο τρία χρόνια.

Ερευνητής: Θυμάσαι τώρα αμερικάνικα;

Πληροφορητής: Κοίταξε, μπορώ να σε πώς το βιβλίο πώς το λένε, τον Θεό πώς τον λένε, το γουρούνι πώς το λένε, τον σκύλο πώς τον λένε. Αυτά τα ξέρω.

Ερευνητής: Ατώρα θέλω να ερωτώ σε, όταν

έφυες ασ' εκείνο το ορφανοτροφείο και επήες εντάμωσες με την οικογένειά σ' ...

Πληροφορητής: Με έστειλαν ένα γράμμα, ο αδελφός μου ακόμα εκεί στην Τουρκία ήτανε. Ο αδελφός μου ήρθε τότες με την ανταλλαγή και ήρθε στη Σαλονίκη. Παντρεύτηκε, ήρθε στην Κατερίνη. Έμαθε ότι είμαστε στο ορφανοτροφείο, έγραψε ένα στραβό γράμμα, που να μην το έγραφε...

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί από τότε εγώ καταδικασμένος είμαι. Όλα τα παιδιά του ορφανοτροφείου σήμερα και καθηγητές είναι και αξιωματικοί και δικηγόροι, κατάλαβες...

Ερευνητής: Και εσύ ένουσε αγρότης;

Πληροφορητής: Εγώ και τώρα δεν είμαι αγρότης.

Ερευνητής: Και ντό είσαι;

Πληροφορητής: Ούτε και 'γω ξέρω τι είμαι, τυχοδιώκτης είμαι.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Όχι και τυχοδιώκτης. Κλήρο 'κ' εδέκαν εσεν;

Πληροφορητής: Όχι. Μόνον η γεωργική υπηρεσία με παραχώρησε εννέα στρέμματα χωράφι και εκεί απάν' έχτισα και σπίτι. Σε είπα και προηγουμένως την ιστορία του πεθερού μου.

Ερευνητής: Όταν εντάμωσες με την οικογένειά σ' και η οικογένειά σ' εμίλανε οπωσδήποτε ποντιακά, πώς αισθάνθες;

Πληροφορητής: Αισθάνθηκα εγώ; Γελούσα. Έλεγα, μάνα, πού είναι το μέρος; Το μέρος, το αποχωρητήριο.

Εδώ υπάρχει τεχνικό πρόβλημα. Ο ήχος έχει διακοπεί για μερικά λεπτά. Η συνέχεια δεν έχει λογική σειρά με τα προηγούμενα.

Πληροφορητής: (Μιλάει για το πώς έφυγε από το ορφανοτροφείο). Μας έδωσαν έναν τормаτά γεμάτα καραμέλες, διάφορα, ελιές, ξέρω 'γω, γλυκά. Εγώ ήμουνα μαθημένος εκεί. Εγώ 'ς την εξορίαν πα μωρό ήμουνα, πείναν 'κ' είδα. Μωρό ήμουνα, όλα τα είχα. Τέλος πάντων αφού τελείωσαν και ύστερα, ζήτησα ελιές, όπως ήμουνα μαθημένος. Ξύλο. Αφού δεν είχανε τίποτα οι φουκαράδες. Ξέρεις πόσο ξύλο έφαγα;

Ερευνητής: Εσύ δηλαδή εθέλ'νες τη ζωήν που είχτε απέσ' 'ς σ' ορφανοτροφείο, την άνεση, ατά να είχεν ατα και η μάνα σ'.

Πληροφορητής: 'Σ την Τουρκίαν έμ'νες ευκατάστατοι. Εγώ δεν είδα φτώχεια. Πειράχτηκα λοιπόν. Ξύλο έτρωγα, ξυπόλυτος. Ύστερα ήρθαμε εδώ πάνω. Είχαν 4 χιλιάδες λίρες αποζημίωση. Σχολείο ήθελαν να πάω. Εγώ δεν

ήθελα. Έφυγα στην Ελασσόνα, ο θεός μου ήθελε να με στείλει στο Γυμνάσιο. Από εδώ η μάνα μου έμαθε ότι δήθεν είμαι άρρωστος. Έκλαψαν. Εεεε...

Ερευνητής: Καλά θέλω ατώρα ν' ακούω και τον άλλον τον θείο με τη σειρά, ύστερα πάλι αδά για τη ζωή σ'. εσέν θείο, πώς λένε σε;

Πληροφορητής: Σαββίδης Σάββας.

Ερευνητής: Και εγεννέθες το πότε;

Πληροφορητής: Ή σον Πόντον το '09.

Ερευνητής: Ή σ' όποιον μέρος;

Πληροφορητής: Κερασούντα, Σιούλιου, το Σιούλι.

Ερευνητής: Σιούλου, χωρίο τη Κερασούντας. Θέλω να λες με ντό θυμάσαι εσύ;

Πληροφορητής: Το 1910 έφυγάμεν από Τουρκία 'ς την Ρωσία. Από την Τουρκία δεν γνωρίζω, έναν χρονών ήμουνα.

Ερευνητής: Πέξι πού επή'ετε με τον πατέρα σ';

Πληροφορητής: Ή Ρωσίαν, 'ς σο Σοχούμ. Εκεί καθίσαμε... πώς το λέν'... (δυσκολεύεται να θυμηθεί)... Ατάσκεγι, εκεί πήγαμε καθίσαμε και συνεχίζαμε το σχολείο. Εν τω μεταξύ το 1918 θέλαμε να φύγουμε στην Ελλάδα. Ναι, αλλά τρεις φορές πήγαμε στο Πατούμ (εννοεί το Βατούμ), τα πλοία δεν μας έπαιρναν. Οι μισοί όξω 'ς σο ξηρά και οι μισοί 'ς σο πλοίο. Έφευεν το πλοίο, το μισό η περιουσία όξω και το μισό μέσα 'ς σο πλοίο. Και μόνον μερικά μωρά πήγανε, τα άλλα όλα χαθήκανε τα πράματα τους. Λοιπόν, αυτό έγινε δύο τρία χρόνια, που επέναμε και έρχουμ'νες. Και τελευταία ήρθεν έναν πλοίο, ο Κωνσταντίνον, ναι πάλι μ' τ' εκείνο δεν μπορέσαμε, πάλι γυρίσαμε πίσω. Εκάτσαμε άλλα τρία χρόνια 'ς σο Σοχούμ. Το 1924 ήρθε τώρα το πλοίο, αλλά ο θεός μου εφώναξάν ατον, πώς έλεγάν ατα, 'ς σο δικαστήριο, κομμουνισταί τώρα διουκούνε για. Εκεί υποστήριξε τη θρησκεία. Εν τω μεταξύ από την ολομέλεια που ήτανε μέσα, βγήκαν έξω και λέει, πρέπ' να φύγεις οικογενειακώς, αλλιώς θα σε αποκεφαλίσουν οικογενειακώς. Κρύφια πληρώσαμε μαζί με τον θείο μου και έφυγάμεν το '24. Έφυγάμεν ατώρα, ήρθε και το «Λένιν» το πλοίο, βλέπω το πλοίο καμιά 500 μέτρα έτον 'ς σο μάκρος υπολόγισα. Ναι αλλά δεν θα μπορούμε να πάμε 'ς την Ελλάδα, θα βουλιάξουμε για. Όταν ήρθαν τα καϊκια, μας έβαλαν μέσα και πήγαμε κοντά, ε τώρα πήγαμε, είπα εγώ. Τέλος πάντων ανέβηκάμεν 'ς σο πλοίο, αποχαιρέτανεν μας από την ξηρά, εεε ο κόσμος με τα μαντήλα, ο κόσμος χαλούσε. Δύο ημέ-

ρες εποίκαμεν, αλλά 'ς σον δρόμον μας έτυχε μία φορτούνα. Όπως είναι ο προφήτης Ηλίας έρχουτόνε το κύμα, ο καπετάνιον Ρώσος για, εγύριζέν ατο απάν' 'ς σο κύμα, διότι να μην τουμπαρίζ' μας. Ναι, αλλά 32 καϊκια είχεν. Όλ' οι καπεταναραίοι έτοιμοι 'ς σα καϊκια να εμπαίν'νε, κινδύνεψάμεν, για. Εσηκώνονταν το πλοίο όλον απάν' 'ς την μούρη. Νερά μέσα, τα μηχανές δούλευαν. Μη φοβάστε, Παναγιά μου, έλεγαν και οι Ρώσοι, Παναγιά μου, βοήθα. Σιγά σιγά επέρασάμεν το κύμα. Αυτό ήτανε ρεύμα από εκεί, όπως λένε ποτάμ'. Τέλος πάντων το γλυτώσαμε. Έρθαμεν 'ς την Κωνσταντινόπολην μια χαρά. Εκεί 'ς την αυλήν τη Αγία Σοφίας εκάτσαμεν. Εγώ ατότες παιδί ήμουνα, πόσο 12-13 χρονών, έπαιζάμεν εκεί 'ς την Αγία Σοφία. Έξ ώρες πα εποίκανε μας καραντίνα, εκάτσαμε εκεί. Μετά ήρθεν η ώρα, χτύπεσεν η σάλπιγγα, μπήκαμε 'ς σο πλοίο. Μετά έναν 24ωρον έρθαμεν 'ς την Θεσσαλονίκη. Όταν ήρθαμε 'ς την Σαλονίκη, μας λένε θα πάτε σον Πειραιά για να μας βγάσουν. Ναι αλλά μέσα είχαμε κάτι παλληκάρια, τίποτα εδώ, εδώ θα κατεβούμε, έλεγάνε τα παλληκάρια μέσα. Αυτοί τίποτα. Αμέσως εφώναξαν τον διοικητή. Ήρθε ο διοικητής. Λένε, αν βάλλεις εμπρός θα σε ρίξομεν 'ς την θάλασσαν. Τώρα ακούει και διοικητής τώρα. Αυτοί τρελοί είναι, είπε, κατεβάστε τσεν εδώ, είπεν. Και έτσι μας κατέβασαν Σαλονίκη. Την άλλη μέρα φύγαμε. Πήγαμε ενοικιάσάμεν ένα δωμάτιο και έτσι τα πράματα ησύχασαν. Ο θεός μου ήρθε, γύρευε την Κατερίνη. Και ήρθαμε εδώ, καθίσαμε. Τώρα το 1912 που έγινε η επανάσταση (εννοεί τους Βαλκανικούς πολέμους), γιατί δεν το λένε εδώ οι δικοί μας, 12 παλληκάρια με τον καπετάνιο τον Κωνσταντίνο ήρθαν να πολεμήσουνε στην Καστοριά. Γιατί δεν τα λένε εδώ οι δικοί μας;

Ερευνητής: Μήπως 'κ' εξέρ'ν ατα ατείν; Η ιστορία γράφ'κεται ό,τι εξέρ' ο καθένας και λέει. Εσύ, αν έζησες κάτ' αοϊκον πέξι μας α'. Για πέξι το '12 ντό θυμάσαι; Εσύ έσ'νε τρία χρονών έσ'νε.

Πληροφορητής: Έκουά τα ασ' σοι γονείς.

Ερευνητής: Ασ' σοι γονείς ντό έκουες;

Πληροφορητής: Ατά όλα τελειωμένα είναι. Άφησέ τα τώρα αυτά, ετελειώσαν. Ατά πρέπ' να γράφ' ατα 'ς σ' έναν βιβλίον.

Ερευνητής: Να γράφ'ς ατα, να έχομεν ατα 'ς σο αρχείον. Ευχαριστώ πολλά. Ατώρα θέλω να ακούω εσέν, πάτερ. Πάτερ, εσύ 'κ' εγεννέθες

- ’ς σον Πόντον. Ποντιακά δεν ξέρεις. Είσαι Πόντιος Τουρκόφωνος. Οι γονείς σου πού εγεννήθησαν;
- Πληροφορητής:* Στο Άργοςλου, του Νίξαρ. Τον μπαμπά μου τον κρέμασαν στον Πόντο. Ας μιλήσουμε για το χωριό τώρα. Ήταν 400 οικογένειες. Σε κάθε οικογένεια υπήρχαν τρεις νύφες, τέσσερις νύφες, εκεί δεν χώριζαν εύκολα.
- Ερευνητής:* Πατριαρχική οικογένεια.
- Πληροφορητής:* Μάλιστα, μάλιστα. Δεν μπήκε τούρκικο μαχαίρι μέσα στο χωριό. Ήταν το άγιο, είχαμε έναν άγιο, τον άγιο Γαβριήλ. Από εκεί απάνω έριξε έναν καμένο δαυλό και όλοι μείνανε στο μέρος. Γι’ αυτό τούρκικο μαχαίρι δεν μπήκε στο χωριό. Αλλά εξορίες μας κάνανε.
- Ερευνητής:* Μέχρι σήμερα, πάτερ, όλοι οι κάτοικοι του Άργοςλου πιστεύετε ότι ο άγιος αυτός βοήθησε να μην μπει μαχαίρι μέσα στο χωριό;
- Πληροφορητής:* Ο ταξιάρχος Μιχαήλ.
- Ερευνητής:* Εσείς όμως δεν είπατε τότε γεννηθήκατε;
- Πληροφορητής:* Το 1913.
- Ερευνητής:* Επομένως τα έχετε και εσείς τα χρόνια σας, εκεί γεννηθήκατε. Έχετε μνήμες. Τι θυμάστε από το σχολείο, από τα παιδικά σας χρόνια. Μια παράξενη ερώτηση, είστε παπάς, γιατί ήταν και ο πατέρας σας παπάς;
- Πληροφορητής:* Όχι, όχι. Τον πατέρα μου τον κρέμασαν στο Τοκάτ, εγώ τότε ήμουν 7 χρονών. Ήταν 14 άτομα, όταν διάβασαν το όνομά του, ήξεραν ότι θα τον κρεμάσουν. Τότε πήγε στην πόρτα και είπε: «Εσείς όλοι δεν θα κρεμαστείτε, αλλά εμείς θα κρεμαστούμε. Κοιτάξτε, όταν πάτε στο χωριό, να πάτε να βρείτε τη γυναίκα μου. Έχω ένα αγοράκι. Αν παντρευτεί, θα το έχω παράπονο στην άλλη ζωή. Πέστε πολλούς χαιρετισμούς». Αυτά ήρθαν και είπανε στη μάνα μου. Από εκεί και ύστερα η μάνα μου δεν παντρεύτηκε, νέα ήτανε. Όπου πηγαίναμε με κρατούσε από το χέρι και πηγαίναμε, εγώ μικρός ήμουν.
- Ερευνητής:* Μοναχοπαίδι είστε.
- Πληροφορητής:* Μοναχοπαίδι. Είχα τη γιαγιά μου, τη μάνα μου και εγώ. Ας έρθουμε τώρα για την εξορία. Είχαμε ζώα. Είχαμε μία αγελάδα, ένα ζευγάρι βόδια και μικρά αγελάδια. Ήταν ένας νόμος εκεί, αν ερχόταν ένας Τούρκος και έλεγε αυτά τα ζώα που έχει αυτή η χανούμ, είναι συνεταιρικά μαζί μου και τα έπαιρναν. Και μας τα πήραν. Η γιαγιά μου ήταν 80 χρονών, πού θα πηγαίναμε εξορία. Αν πηγαίναμε εξορία, η γιαγιά μου δεν θα ζούσε ούτε εγώ θα ζούσα ούτε η μάνα μου θα ζούσε και μας κράτησε ο Τούρκος. Έτσι σωθήκαμε.
- Ερευνητής:* Για την εξορία θέλω, έστω παιδάκι θυμάστε την εξορία;
- Πληροφορητής:* Στο Νιξάρ στην άκρη είναι ένα μεγάλο ποτάμι.
- Ερευνητής:* Πώς λέγεται το ποτάμι;
- Πληροφορητής:* Ιζούτερμαν, πολλούς ρίξαν εκεί στην εξορία, το νερό έγινε κόκκινο από το αίμα. Όσοι πήγανε, πήγανε στη Ζάρα. Μετά κάμποσο καιρό γυρίσαμε πίσω πάλι στο χωριό. Ύστερα δόθηκε διαταγή να έρθουμε στην Ελλάδα. Μας κατέβασαν Σαμψούντα πεζοπορία. Όσοι είχαν λεφτά πιάνανε αγωγή. Εγώ τότες φόρεσα παντελόνι. Φουστάνι φορούσα. Με το χέρι ράψανε και να με συγχωρέσεις, πληγώθηκε το πόδι μου. Ο «Αβέρωφ» που είχε κάψει την αποθήκη πετρελαίου, εκεί μας βάλανε.
- Ερευνητής:* Στην Πόλη τότε κατεβήκατε;
- Πληροφορητής:* Στην Κωνσταντινούπολη; Από εκεί ήρθαμε, αλλά εμείς δεν βγήκαμε έξω. Κατευθείαν ήρθαμε Καλαμαριά, από εκεί δεν μας κατέβασαν. Μας πήγαν στο νησί, στην Αθήνα μπροστά που είναι, στην Αίγινα; Δεν θυμάμαι (προφανώς είναι ο Αι- Γιώργης Πειραιά). Όλοι μαζί καραντίνα. Πόντιοι, Γιοχασλήδες, Τουρκόφωνοι όλοι μαζί. Αρχισαν να κόβουν τα μαλλιά τους.
- Ερευνητής:* Και τότε ήρθατε στο χωριό αυτό;
- Πληροφορητής:* Σεπτέμβριο μήνα, το ’24. Ήρθαμε στην Κατερίνη, στον σταθμό και από εκεί ύστερα στη Σεβαστή.
- Ερευνητής:* Και από τότε είστε εφημέριος, πόσο ζήσατε στη Σεβαστή;
- Πληροφορητής:* Εγώ το ’32, 1η Μαΐου έγινα. Από τότε είμαι εφημέριος.
- Ερευνητής:* Εφημέριος σ’ αυτήν εδώ την ενορία;
- Πληροφορητής:* Ναι.
- Ερευνητής:* Πώς λέγεται η εκκλησία σας;
- Πληροφορητής:* Άγιος Παντελεήμονας.
- Ερευνητής:* Ολοκληρώσαμε τώρα. Θέλω να μου πείτε πώς έγινε η εγκατάσταση σ’ αυτό εδώ το χωριό. Ποιος θέλει να πει; Θα πείτε εσείς κύριε Μαυρίδη; Λοιπόν σας ακούω.
- Πληροφορητής:* Όταν έρθαμε εμείς ’ς την Κατερίνη, μας έλεγαν μην πάτε στα χωριά, διότι εδώ θα γίνει πόλις, κατάλαβες. Εμείς μικροί είμασταν, εξουσίαζαν οι μεγάλοι. Τέλος πά-

ντων οι μεγάλοι .ό, τι λέγανε, εκείνο γινότανε.
 Μας φέρανε εδώ, μας ρίξανε μέσ' το δάσος
 εδώ. Δάσος ήτανε για να πάω στο πηγάδι και
 απ' τους λύκους φοβόμασταν, έδενάμεν και
 παρτάλα, που λέει ο λόγος.
Ερευνητής: Παρτάλα ντό είν';
Πληροφορητής: Κομματάκια ύφασμα.
Ερευνητής: Κομματάκια ύφασμα για να ευρίκ'ς
 τον δρόμον να μη χάσαι;
Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ πάνω, νηστικοί,
 γυμνοί. Με τον γκασμά, το ένα το άλλο, ανοί-
 ξαμε χωράφια, κάναμε σιτάρια...
Ερευνητής: Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως ντό
 εδέκε σας, όταν έρθετε αδά;
Πληροφορητής: Ατομικά εμένα τίποτα.
Ερευνητής: Τους άλλους;
Πληροφορητής: Τους άλλους χορήγησε οικό-
 πεδα, σπίτια, ξέρω 'γω, ξυλεία.
Ερευνητής: Το χωρίο, το 1924 υπήρχε χωρίο αδά
 ή πρωτοέχτισέτε το εσείς;
Πληροφορητής: Παράγκες.
Ερευνητής: Οι παράγκες από ντό ήταν χτισμένα;
Πληροφορητής: Από ξύλα, από σανίδια.
Ερευνητής: Και εδέκαν εσας από πόσον οικό-
 πεδο τον καθένα για να χτίζετε;
Πληροφορητής: Οικόπεδα δεν υπήρχαν. Ορμάν,
 όποιος θέλ' ένοιγεν.
Ερευνητής: Και τ' ορμάν εγόρασέτε το ή ο εποι-
 κισμός εδέκεν σας;
Πληροφορητής: Έσυράν εμας αδακά, εμείς κα-
 νονικά με αποζημιώσεις, έπρεπε να μας δώ-
 σουν ανοιχτά χωράφια. Μας είπαν να
 κάτσουμε στο Γύθειο. Δεν ήθελαν οι δικοί μας
 τότες. Κουνούπα, από πάν' έχεζαν τα ζώα και
 από κάτω επέρναμεν εμείς επινάμεν νερό...
Ερευνητής: Δηλαδή προτιμήσετε την Σαλώνα,
 επειδή είχεν κλίμα ωραίο;
Πληροφορητής: Κοίταξε, εγώ ατομικά όχι.
Ερευνητής: Όχι γενικά μιλώ, όχι για τ' εσέν μό-
 νον.
Πληροφορητής: Αυτοί βέβαια ήρθαν εδώ και
 εγκατέστησαν και έκαναν χωρίο και κάνανε
 και κάνανε... από τότε εγώ φως και ήλιο από
 τώρα αν θα δω, αν θα ζήσω...
Ερευνητής: Μέχρι σήμερα αγωνίζεσαι;
Πληροφορητής: Βέβαια αγωνίζομαι.
Ερευνητής: Καλά, όλοι. Η μοίρα τοι Πόντιου ατό
 έν'.
Πληροφορητής: Ναι αλλά άλλ' απόκτησαν, άλλ'
 δεν απόκτησαν.
Ερευνητής: Εξεχέρσωσέτε, εδέκαν εσας από
 πόσον κλήρο;
Πληροφορητής: Μέχρι το '34 όσοι μπόρεσαν και

άνοιξαν (εννοεί εκχέρσωσαν δάσος και έκα-
 ναν χωράφια).
Ερευνητής: Το '34 έντονε διανομή.
Πληροφορητής: Διανομή, την αποζημίωση την
 πήραν οι γονείς μας.
Ερευνητής: Πόσα στρέμματα επήρε η κάθε οικο-
 γένεια; Επίσημα 'ς την Κατερίνη επήρανε
 από 28 στρέμματα κλήρο.
Πληροφορητής: Εδώ; Πόσο; 25 στρέμματα, 21
 στρέμματα...
Ερευνητής: Και τίποτε άλλο ο εποικισμός εδέκε
 σας να βοηθά σας λίγο;
Πληροφορητής: Κανέναν βόδι, κανένα κάρο,
 ξέρω 'γω, τέτοια πράματα εδίνανε.
Ερευνητής: Ξυλεία για να ευτάτε αράνα;
Πληροφορητής: Δεν μας υποστήριζαν.
Ερευνητής: Έζησέτε Πόντιοι από Φάτσα, Γου-
 ρούχ, Κερασούντα ανακατεμέν' αδαπέσ'. Πό-
 σα οικογένειας έστουνε ατότες;
Πληροφορητής: Εμείς είμασταν τότε, 90 οικογέ-
 νειες έφυγαν από εδώ, αραίωσαν. Επειδή
 ήταν πυκνό. Ήρθαν από Ρωσία, από Δράμα,
 από... ο Άραπας που είναι κάτω στο Πλατύ,
 από δω φύγανε, 90 οικογένειες. Αραίωσε, για
 να πάρουν περισσότερο κλήρο.
Ερευνητής: Τώρα μία ερώτηση. Εσείς που εκά-
 τσετε αδά 'ς την Σαλώνα και έν' οσήμερον
 1990, έναν χωρίο με Πόντιους, γνήσιους Πό-
 ντιους, όταν έρθετε αδά, έρχουστον από συγ-
 γένεια; Έλεγε δηλαδή ένας, αφού έν' ο
 αδελφό τη πατέρα σ' -ι- μ' εκεί, ο αδελφό μ'
 εκεί, 'α πάγω και γω εκεί;
Πληροφορητής: Άλλος από την Ήπειρο ήρθε,
 άλλος από τη Δράμα ήρθε, άλλος απ' τη
 Ρωσία ήρθε, εδώ κάναμε εμείς χωρίο. Εδώ
 έτερα ήτανε, η Σαλώνα ήτανε έτερα, έτερα θα
 πει μαζώματα. Λοιπόν η Νέα Ζωή Κατερίνης
 από δω πήγε. Ο Κορινός οι περισσότεροι από
 δω φύγανε, ο Άραπας από δω φύγανε...
Ερευνητής: Κύριε Μαυρίδη, ατό θέλω να ρωτώ
 σε, γιατί αφού είχτε κλήρο και η ζωή 'ς την
 Πιερία έν' περίπου το ίδιο. Χωράφα καλλιερ-
 γάς εδώ, χωράφα καλλιεργάς 'ς τη Νέα Ζωή,
 χωράφα καλλιεργάς 'ς σον Κορινό, γιατί
 έφυγετε απαδακέσ'; Ποίο έτον η αιτία;
Πληροφορητής: Εκείνοι δεν είχαν χωράφια, ρω-
 σοπρόσφυγες, μαζώματα ήτανε.
Ερευνητής: Μία ερώτηση και θα επανέρχουμαι
 'ς σ' εσάς. 'Σ σον εμφύλιον πόλεμον είχτε
 σκοτώματα; 'Κ' εξετάζομεν πώς. Εσφάχτετε
 ματαξύ σουν; Είχατε θύματα;
Πληροφορητής: Θύματα δεν ξέρω εγώ...
Ερευνητής: Δεν είχατε, συγχαρητήρια,

Πληροφορητής: Δύο θείες έχασα.
Ερευνητής: Αλλιώς να λένε το χωρίο σουν εκά'εν ασ' 'ς σα κομματικά, 'κ' εκάεν;
Πληροφορητής: Αβούτο τ' οσπίτιν στο δικό μου κοντά εκά'εν.
Ερευνητής: Αλλά δεν είχατε πολλά θύματα. Η αιτία που έφυγαν απ' αδά έτον που 'κ' είχαν κλήρο, 'α παίρνανε κλήρο από κάπου αλλού;. Εσείς που είχατε κλήρον 'κ' έφυγετε.
Πληροφορητής: 'Κ' έφυγαμεν.
Παρέμβαση παρισταμένου: Οι Γαρσλήδες γιατί έφυγαν;
Πληροφορητής: Εκείνοι ήταν μαθημένοι καμπί- σιοι και αυτό το μέρος δεν τους άρεσε.
Ερευνητής: Α, καμπίσιοι.
Πληροφορητής: Ήταν στην Ρωσία στο Σάχασο και εκεί ήταν πλούσιο.
Ερευνητής: Και πού πήγαν, όταν έφυγαν;
Πληροφορητής: 'Σ σο 'Αραπον
Ερευνητής: Ντό χωριό έν' ατό;
Πληροφορητής: Καμπίσιο, βάλτος έν' ατό, δύο χιλιάδας οκάδας δι' το στρέμμα.
Ερευνητής: Ατό που λέτε έν' πολλά σημαντικόν. Οσήμερον έρχουντάνε Πόντιοι από τη Σοβιε- τική Ένωση και λες ατ'ς πού θέλετε να πάτε κάθουστου; Και είπαν εμας, ο καθένας πρέπ' να πάει κάθεται, να ζει σε μέρος που έν' μα- θημένος από κει που έρχεται. Ατό που λέτε έν' συγκινητικό, αφού έμαθε ατός ο Καρσλής να ζει με καλαμπόκι, έφυεν ασ' στην Σαλώνα και επήεν εκεί.
Πληροφορητής: Εμείς μείναμε εδώ.
Ερευνητής: Θέλω να λέτε με η εκκλησία σουν αδά πότε εχτίεν. Όταν έρθετε ποίον έτον η εκκλησία. Τίναν άγιον είχατε;
Πληροφορητής: Τον Άγιο Παντελεήμονα.
Ερευνητής: Έγκετε τον ασ' στην πατρίδα;
Πληροφορητής: Κοίταξε, οι μεγάλοι είπαν εί- χαμε Άγιο Παντελεήμονα.
Ερευνητής: Α, είχατε εκεί Άγιον Παντελεήμονα. Έφερετε τίποτα εικόνας απ' εκέσ';
Πληροφορητής: Όχι.
Ερευνητής: Άλλο εκκλησία έχετε;
Πληροφορητής: Ατό έν'.
Ερευνητής: Μόνον τον Άγιο Παντελεήμονα;
Πληροφορητής: Έχομε και τον Άι Γιώργη μανα- στήρ', έχομεν και κάτι άλλα μικρά.
Ερευνητής: Το σχολείο σου πότε εποίκετε;
Πληροφορητής: Το σχολείο πα απέσ' 'ς την Κα- τοχήν σχεδόν...
Ερευνητής: Με πόσα τάξεις;
Πληροφορητής: Στην αρχή είχαμε έναν Τουρ- κίας δάσκαλον, ο οποίος μας μάθαινε τότες.

Το σχολείο το φτιάξαμε εμείς. Εγώ μωρό θε- μέλια έριξα εδώ. Βρέθηκε και ένας ευεργέτης, έδωσε 20 χιλιάδες.
Ερευνητής: Τώρα θέλω να ρωτά σας γάμοι, βα- πτίσεις που 'ντανε, όπως 'ίνουσαν ποντιακά, έχετε τα ίδια ήθη και έθιμα;
Πληροφορητής: Τα ίδια, τα ίδια.
Ερευνητής: Θημάζετε την νύφε, όταν 'ίνεται α- τώρα;
Πληροφορητής: Όχι.
Νύφε, ντό; Παίρ' ατην έξ μήνας αρραβωνιασμέ- νος και παίρ' την τ' εκεινού ύστερα. Άλλο τον πεθερό και την πεθερά ντ' ευτάει;
Ερευνητής: Συνηθίσετέ όμως. Ατώρα ελάττωσαν τα οικογένειας;
Πληροφορητής: Τα παιδιά έφυγαν. Εγώ 4 κο- ρίτσα έχω και όλα 'ς την Σαλονίκη είναι.
Ερευνητής: Δηλαδή ελαττώθε ο πληθυσμός τη χωρί'. Και ντό καλλιεγείτε 'ς σ' αβούτο το χωρίο σουν από πρώτα και ατώρα;
Πληροφορητής: Το δάσος το κάναμε ξανά δάσος από φουντούκια, από δέντρα, από διά- φορα.
Ερευνητής: Πρώτο καλλιέργεια ποίο έν', ασ' όποιον ζείτε;
Πληροφορητής: Καπνόν.
Ερευνητής: Το σαμψόν το καπνόν. Ακόμα ευ- τάνε καπνά αδά;
Πληροφορητής: Πως.
Ερευνητής: Συγχρόνως έχετε και φουντούκια;
Πληροφορητής: Φουντούκια ξεπατώθανε.
Ερευνητής: Ακτινίδια;
Πληροφορητής: Ακτινιδιά πα εγόρασάνε 'ς σο Κίτρος χωράφα και σε άλλη περιοχή που έχουν νερά, κατάλαβες; 'Σ σο Κίτρος, 'ς την Σφενδάμη παντού αγόρασαν. Όσοι έμειναν εδώ και γύρισαν από την Γερμανία αγόρασαν ελιές, φουντούκια, ακτινίδια, καπνά κάνουν.
Ερευνητής: Ας' τους μετανάστες σουν οι πιο πολλοί πού είναι Γερμανία ή Αμερική;
Πληροφορητής: 'Σην Γερμανία είναι οι περισσό- τεροι και Σουηδία.
Ερευνητής: Έχ'νε σκοπό να γυρίζνε;
Πληροφορητής: Όσοι εποίκαν περιουσίες, κατέ- βηκαν στην Σαλονίκη. Αλλά όσοι είναι 'ς την Γερμανία, έρτανε. Είχα μια κόρη στην Γερμα- νία, παντρεύτηκε, πήγε στην Καλαμάτα. Πήρε ένα διαμέρισμα, καλαματιανός είναι. Σκορπιστήκαμε.
Ερευνητής: Θέλω, πάτερ, λίγο να με πείτε για το χωριό, πώς βλέπετε τους νέους σήμερα; Στο χωριό σας καταρχήν παίζουν κουμάρι οι νέοι;
Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Πληροφορητής (Μαυρίδης, παρεμβαίνει)
'Όχι με πολλά λεφτά παίζουνε.
Ερευνητής: Ο κόσμος εκκλησιάζεται; Οι γέροι ή
νέοι;
Πληροφορητής (Μαυρίδης): Και νέοι πάνε.

Πληροφορητής (Παπάς): 'Όχι και πολλοί.
Ερευνητής: Εσείς όμως οι παλιοί εξακολουθείτε,
πηγαίνετε;
Πληροφορητής: Ε, πως, επιτροπή αυτοί είναι.

Λεξιλόγιο

’α = θα

α’ = ατό, αυτό.

αράνα = ξηραντήρια καπνού, λ. τ. aran= σκεπασμένο μέρος, όπου αρμαθιάζουν, επεξεργάζονται και
ξηραίνουν τον καπνό.

άτσ’ = έτσι > α + έτσι > αέτσι > αέτσ’ > άτσ’.

Γιαϊλετζούκ = χωριό της Φάτσας.

εδάζ’νε λόγον = περνούσε ο λόγος του, αρχ. διάζομαι = διευθετώ τον στήμονα στον υφαντικό ιστό,
μεταφορικά εδώ, περνάει ο λόγος μου.

εκιάν = εκεί πάνω, τοπ. επίρ. εκεί + άνω > εκιάν > εκιάν.

ερίαζα = φυλούσα τα πρόβατα εδώ, εράζω = φυλάσσω, προσέχω, καιροφυλακτώ, αρχ. ώρα = φρο-
ντίδα.

έρουζάν = έπεφταν, ρούζω = πέφτω, αρχ. ροή, ρους.

εσόεψαν = λήστεψαν, σοεύω = ληστεύω, λ. τ. soymak = τεύω.

Θημάζετε την νύφε

Κιόλκιοϊ = χωριό της Φάτσας.

μπατσί = αδελφή, λ.τ. baci.

ορμάν = δάσος, λ. τ. orman = δάσος.

παρτάλα, τα = κουρέλια, λ. τ. partal = κουρέλι.

Σελιμιέ = λοιμοκαθαρτήριο στην Κωνσταντινούπολη.

τορμπά, η = σάκος, λ. τ. torba.

τουμπαρίζ’ = αναποδογυρίζει, τουμπαρίζω = αναποδογυρίζω, λ. τ. túbüs, αντιδάνειο από την ελλην.
λ. τύμβος.

τσαντερμάδες = χωροφύλακες, λ. γαλ. Jandarma.

τσαβιρεμένον = περικυκλωμένο, ρήμ. τσαβιρεύω = περικυκλώνω, λ. τ. cenvreleyen.

υλάζ’ = γαυγίζει, υλάζω = γαυγίζω, λέξη ομηρ. υλάω = γαυγίζω.

Σχόλια

Φάτσα

Η Φάτσα είναι παραλιακή πόλη ανάμεσα στην Οινόη και τα Κοτύωρα. Οι Πόντιοι κάτοικοί της
προέρχονταν από Αργυρούπολη, Οινόη, Κοτύωρα, Τοκάτη. Το παλαιότερο όνομά της ήταν Πο-
λεμώνιον. Το 1900 είχε 1.300 Έλληνες ορθόδοξους και 350 Έλληνες Ευαγγελικούς, 350 Αρρένιους
και 1.000 Μουσουλμάνους.

Διοικητικά χωριζόταν σε 4 τμήματα: 1. Τμήμα Φάτσας, 2. Τμήμα Τσαμάς, 3. Τμήμα Έπασας, 4.
Τμήμα Πουλαμάν. Την αποτελούσαν 39 χωριά, 9 ελληνόφωνα.

Οι Έλληνες κατοικούσαν σε δυο συνοικίες νοτιοδυτικά της πόλης. Λίγο πριν την ανταλλαγή
υπήρχαν 8 εκκλησίες και υπηρετούσαν 9 ιερείς. Μετά το 1923 οι εκκλησίες έκλεισαν και στη συνέχεια
κατεδαφίστηκαν. η τελευταία εκκλησία στη περιοχή Kurtulus κατεδαφίστηκε το 1980.

Στις αρχές του αιώνα λειτουργούσαν πεντατάξιο Αρρεναγωγείο με 110 μαθητές και 2 δασκάλους
και ένα Παρθενγωγείο με 3 τάξεις και 70 μαθήτριες με 2 δασκάλες. Επίσης λειτουργούσε και εξα-
τάξιο σχολείο των Ευαγγελικών.

Οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, την αλιεία, την καλλιέργεια κάνναβης και τις θαλάσσιες μεταφορές. Υπήρχαν ναυπηγεία, όπου κατασκευάστηκε ακόμα και πολεμικό πλοίο. Η αλιεία είναι βασική πηγή πλούτη. Διαθέτουν καϊκια και ψαρόβαρκες. Αρκετά διαδεδομένη είναι και η καλλιέργεια της κάνναβης. Με αυτή φτιάχνονται σχοινιά για πλοία.

Το λιμάνι της κατέχει σημαντική θέση στο εξαγωγικό εμπόριο. Το υπέδαφός της είναι πλούσιο σε μεταλλεία σιδήρου, άνθρακος, μαγγανίου και μόλυβδου.

Οι Έλληνες κάτοικοι της Φάτσας υπέστησαν σκληρές δοκιμασίες από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μέχρι την ανταλλαγή. Εξορίστηκαν στα Αμελέ Ταμπουρού και έχασαν πολλοί τη ζωή τους. Οι διασωθέντες ήρθαν στην Ελλάδα με την ανταλλαγή και εγκαταστάθηκαν σε χωριά της Κατερίνης, Δράμας, Θεσσαλονίκης, αλλά και μέσα στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Όταν έφτασαν με το καράβι στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στον Πειραιά, το λοιμοκαθαρτήριο του Αγίου Γεωργίου ήταν γεμάτο, έτσι παρέμεινα πάνω στο καράβι για μέρες. Το πλοίο συνέχισε για Πρέβεζα. Από εκεί με κάρα και περπατώντας έφτασαν στα Γιάννενα. Έμειναν για καιρό σε σκηνές. Αρρώστησαν πολλοί από ελονοσία. Τα πρώτα τους Χριστούγεννα τα πέρασαν σε ένα χάνι στα Γιάννενα. Μετά έφυγαν άλλοι για Κατερίνη, άλλοι για Πτολεμαΐδα και άλλοι για Θεσσαλονίκη.

Γιαϊλετζούκ

Χωριό της Φάτσας, κτισμένο σε ύψωμα ανάμεσα σε δυο ποτάμια, απείχε 6 ώρες από τη Φάτσα και μισή ώρα από το γειτονικό χωριό Ντερέκιοϊ. Πριν την ανταλλαγή οι κάτοικοι ήταν 460, κατάγονταν από την Αργυρούπολη και μιλούσαν ποντιακά. Η εκκλησία ήταν της Κοίμησης Θεοτόκου και το σχολείο τετρατάξιο. Παρήγαγαν φουντούκια, κάνναβη, όσπρια και τα διέθεταν στην αγορά της Φάτσας. Υπήρχαν και τεχνίτες (μαραγκοί, ράφτες) καθώς και γυρολόγοι μικροέμποροι. Το 1920 οι κάτοικοι εξορίστηκαν στα ενδότερα ακολουθώντας τη διαδρομή: Νίξαρ – Τοκάτη – Γενίχαν – Σιβάς – Ντελίκ Ντάδ.

Ορφανοτροφεία

Όπως αφηγείται ο πληροφορητής μας (Χρήστος Μαυρίδης), τον παρέλαβαν οι Αμερικάνοι και μαζί με άλλα ορφανά τα έφεραν στην Ελλάδα και τα έσωσαν από την πείνα και τον θάνατο.

Σελιμιέ

Καθώς τα πλοία προσεγγίζουν το Βόσπορο το μάτι πέφτει πάνω σε ένα πέτρινο κτήριο που δεσπόζει στην ασιατική ακτή της Πόλης. Είναι ο στρατώνας Σελιμιέ που το όνομα του συνδέεται με τους απεγνωσμένους πρόσφυγες. Έμπαιναν στα καράβια από Σαμψούντα και Τραπεζούντα, αποβιβάζονταν στο κολαστήριο του Σελιμιέ και στη συνέχεια κατέληγαν ανθρώπινα κουρέλια στα λιμάνια του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης.

Τον Μάρτιο του 1923 ο στρατώνας κατακλύζεται από απελπισμένους και άρρωστους Έλληνες που περιμένουν τη μετάβασή τους στην Ελλάδα. Οι τρόφιμοι του κολαστηρίου ξεπερνούσαν κάποιες φορές και τις 8 χιλιάδες, με αποτέλεσμα να πεθαίνουν από τον τύφο κατά εκατοντάδες καθημερινά.

Οι Πόντιοι που αποβιβάζονταν στην Πόλη, οδηγούνταν στον στρατώνα του Σελιμιέ Κισλασί. Ήταν ένα μεγάλο κτήριο με πολλούς θαλάμους. Σκέτο κολαστήριο ψυχών. Ήταν τριώροφο λιθόκτιστο οίκημα με αυλή τριών στρεμμάτων. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν άθλιες. Η κατάσταση των προσφύγων ήταν λίγο καλύτερη από τον θάνατο. Οι κοιτώνες ήταν κάποτε στάβλοι και οι μολυσματικές αρρώστιες θέριζαν, κυρίως ο τύφος και η ευλογιά. Το παρακείμενο ελληνικό νοσοκομείο δεν αρκεί να τους περιθάψει.

Περίπου 7,5 χιλιάδες άντρες, γυναίκες και παιδιά συνωστίζονται στις δυο πτέρυγες του στρατώνας, στερούμενοι κάθε δυνατότητας να ανταπεξέλθουν στις στοιχειώδεις ανάγκες τους. Κόλαση πραγματική η παραμονή εκεί των Ποντίων. Παρέμεναν από λίγες βδομάδες ως και 3-4 μήνες, μέχρι να βρεθεί καράβι να επιβιβαστούν για την Ελλάδα.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Ο σύλλογός μας, η Ένωση Ποντίων Πιερίας, κάνει μια έρευνα, να μαζέψει μνήμες από τον Πόντο. Επειδή ο σύλλογος ιδρύθηκε το '28 και τότε, όσοι Πόντιοι ήρθαν είτε στη Σαλώνα είτε στη Σφενδάμη ή οπουδήποτε αλλού, δεν είχανε συλλόγους. Τώρα μπορεί να έχουνε. Και ήταν υπεύθυνος μόνον ο σύλλογος. Έτσι για να θυμόμαστε εκείνες τις εποχές, λέμε ας μαζέψουμε το υλικό. Είμαστε σήμερα στο χωριό σας, που το λένε Σαλώνα και θέλω να μου πείτε τι θυμάστε. Ένας ένας με τ' όνομά του. Εσύ ποιος είσαι;

Πληροφορητής: Μαυρίδης Κύρκος.

Ερευνητής: Μαυρίδης Κύρκος. Και γεννήθηκες πού;

Πληροφορητής: Στον Πόντο.

Ερευνητής: Στον Πόντο σε ποιο μέρος;

Πληροφορητής: Στο Κιόλκιοϊ.

Ερευνητής: Εσύ; Πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Τσενικίδης Παναγιώτης, από την Κερασούντα.

Ερευνητής: Τσενικίδης Παναγιώτης και γεννήθηκες στην Κερασούντα. Σε χωριό της Κερασούντας; Εσύ;

Πληροφορητής: Μαυρίδης Χρήστος.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Γιαϊλετζούκ.

Ερευνητής: Γιαϊλετζούκ, περιοχή Φάτσας;

Πληροφορητής: Φάτσας.

Ερευνητής: Και ζείτε σήμερα σ' αυτό το χωριό που το λένε Σαλώνα. Σαλώνα το έλεγαν και τώρα το λένε Αλώνια. Λοιπόν θέλω να μου λέτε ένας ένας, αρχικά να μου πει ο αρχαιότερος. Ποιος είναι στην ηλικία; Ας αρχίσουμε από σένα. Πες μου για τη ζωή σου. Πότε γεννήθηκες και τι θυμάσαι από την πατρίδα.

Πληροφορητής (Μαυρίδης Κύρκος): Στο Κιόλκιοϊ το '13.

Ερευνητής: Πες μου πώς θυμάσαι το Κιόλκιοϊ;

Πληροφορητής: Όταν φύγαμε στην εξορία ήμουνα 13 χρονών.

Ερευνητής: Λίγο προτού μου πεις για την εξορία, θέλω να μου πεις ακριβώς πότε γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Το '13.

Ερευνητής: Και ήσουνα πόσο χρονών είπες;

Πληροφορητής: 13 χρονών ήμουνα.

Ερευνητής: (Παρεμβαίνουν οι παριστάμενοι και λένε πως ήταν πιο μικρός). Πιο μικρός ήσουνα, 8-9 χρονών πρέπει να ήσουνα για να θυμάσαι την εξορία. Το Κιόλκιοϊ το θυμάσαι; Πώς ήτανε εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Πως, όλα τα θυμάμαι.

Ερευνητής: (Επικρατεί μεγάλη οχλαγωγία, ο πληροφορητής δεν ακούγεται καθόλου. Η Ερευνήτρια τους ζητάει να κάνουν ησυχία, αλλά οι γέροντες δεν υπακούνε. Μιλάνε όλοι μαζί, παρεμβαίνουν και δεν ακούγεται τίποτα καθαρά. Η ερευνήτρια ζητάει από τον Μαυρίδη να πάνε σε άλλο δωμά-

τιο. Αλλάζουν χώρο). Λοιπόν ακούω σε.

Πληροφορητής: Ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη, στο Σελιμιέ, στον Γαλατά. Ένα χρόνο καθίσαμε εκεί μέσα. Χτύπησε μία αρρώστια εκεί μέσα. Ο μισός ο κόσμος πέθανε.

Ερευνητής: Η οικογένειά σου πόσα άτομα ήτανε τότε;

Πληροφορητής: Τότε 4 άτομα.

Ερευνητής: Και οι 4 σωθήκατε;

Πληροφορητής: Όχι, η μάνα μου πέθανε.

Ερευνητής: Η μάνα σου πέθανε από την χολέρα, άλλο;

Πληροφορητής: Και μετά από έναν χρόνο ήρθαν τα ελληνικά πλοία, μας πήραν και μας έφεραν στην Ελλάδα. Από εκεί ήρθαμε στον Μακρύγιαλο. Δουλέψαμε. Χωράφια δεν είχαμε. Μετά βγήκε αυτό το χωριό. Απαλλοτριώθηκε, τσιφλίκι ήτανε. Η Σαλώνα τσιφλίκι ήτανε.

Ερευνητής: Ποιος είχε αυτό το τσιφλίκι;

Πληροφορητής: Τούρκος. Λίγο λίγο αρχίσαμε να κάνουμε σπίτια.

Ερευνητής: Ωραία όλα αυτά. Τίποτε άλλο από τον Πόντο που να σου έκανε εντύπωση από την εξορία;

Πληροφορητής: Εξορία δεν πήγα.

Ερευνητής: (Αλλάζει ο πληροφορητής, ο Μαυρίδης δεν μπόρεσε να δώσει πολλά, είχε δυσκολία στην αφήγηση). Πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Ουσταμπασίδης Θεόφιλος

Ερευνητής: Σε ακούω. Πού γεννήθηκες και τα λοιπά.

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στο Γάκιοϊ τη Φάτσας.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το 1912.

Ερευνητής: Ναι, το '12. Τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Θυμάμαι την εξορία καλά την εξορία που μας έκαναν. Σήκωσαν το χωριό οι χωροφύλακες. Μάζεψαν τον κόσμο το πρωί. Θα μας εξόριζαν. Ο πατέρας μου είχε έρθει δυο μέρες νωρίτερα, ήτανε στον στρατό. Έφυγε και ήρθε στο χωριό. Ήρθε και είπε στη μάνα μου, εγώ δεν θα πάω εξορία. Τι θα κάνεις; Του είπε. Τι θα κάνω; Θα σφάξω το μοσχάρι και θα ταΐσω τα παιδιά μου. Και εγώ εξορία δεν θα πάω. Θα πάω στους χοτσάδες. Είχαμε χοτσάδες εκεί, οι οποίοι ό, τι έλεγαν, το έκαναν. Δεν θα σας αφήσω να πάτε εξορία. Εκείνος έφυγε τη νύχτα. Το χωριό ήταν περικυκλωμένο.

Ερευνητής: Ποντιακά πες τα, θείο.

Πληροφορητής: Περικυκλωμένο το είχαν το χωριό. Την επόμενη μέρα έστειλε τον γιο του Χατσιακ και του είπε θα πας να κρατήσεις την οικογένειά μου, δεν θα τους στείλεις εξορία, του είπε. Ήρθε. Προστάτευσε όχι μόνον τη δική μας οικογένεια, αλλά και του θείου μου. Εξαιτίας της οικογένειάς μας, τον κράτησε και αυτόν. Μετά τους έστειλαν όλους εξορία στη Φάτσα.

Ερευνητής: Πόσον απόσταση ήταν αυτό, θείο;

Πληροφορητής: Έξι ώρες.

Ερευνητής: Έξι ώρες με τα πόδια;

Πληροφορητής: Εμείς λοιπόν πήγαμε εκεί. Καθίσαμε κάμποσο καιρό. Είπε στον πατέρα μου, Κωνσταντίνο τον έλεγαν, να μην φοράνε ποδιές. Διότι το σκυλί, αν δεν βλέπει, δεν γαβγίζει, είπε. Δεν μπορεί να τους πάρει από τα χέρια μου κανείς, αλλά να μην δίνουμε δικαίωμα σ' αυτούς. Καλά, εντάξει. Κάτσαμε κάμποσο καιρό. Μετά όσοι πήγαν στη Φάτσα, τους εξόρισαν πάνω στη Σεβάστεια.

Ερευνητής: Στη Σεβάστεια.

Πληροφορητής: Ναι. Προς τα πάνω. Εμείς δεν πήγαμε. Μείναμε εκεί κάμποσο καιρό. Δούλεψε ο πατέρα μου. Μείνανε δύο χρόνια. Τώρα το '21 ήταν η εξορία, το '22... τώρα δεν θυμούμαι καλά.

Ερευνητής: Δεν θυμάσαι.

Πληροφορητής: Λοιπόν μείναμε εκεί. Μετά είπαν θα φύγουν οι Έλληνες με την ανταλλαγή στην Ελλάδα. Σπείραμε, μας έδωσαν κάτι χωράφια, οι Τούρκοι ας πω μεσιακά, να δουλεύαμε, να συντηρήσουμε την οικογένεια. Το φθινόπωρο αφήσαμε, κατεβήκαμε στη Φάτσα.

Ερευνητής: Πόσα μήνας κάτσατε στην εξορία;

Πληροφορητής: Στην εξορία εγώ δεν πήγα. Η γυναίκα μου πήγε εξορία. Στην Φάτσα όταν πήγαμε εμείς, γυρίσαμε και πήγαμε στο χωριό. Κάτσαμε ένα χρόνο ακόμα και τελευταία μας είπαν οι Έλληνες θα φύγουν, θα πάνε στην Ελλάδα. Κατεβήκαμε στη Φάτσα και έγινε η ανταλλαγή και ήρθαμε στην Ελλάδα.

Ερευνητής: Κανέναν έτσι τραγικό σημείο που να θυμάσαι σε εξορία, σε πόλεμο που ακόμα σήμερα να είναι στη μνήμη σου, θείο, από εκείνα τα φοβερά χρόνια της εξορίας, του πολέμου...

Πληροφορητής: Κοίτα, ακούγαμε τότε για τους Αρμένιους, τότε εγώ μικρός ήμουνα, ότι τους μαζεύουν και τους σφάζουν. Έρχονταν στα χωριά μας. Οι Τούρκοι είχαν βγάλει τότε μια αυστηρή διαταγή, όσοι παίρνουν Αρμένιους, θα τους κρεμάσουμε. Ερχόντουσαν τη νύχτα, αδελφή, αδελφή, ψωμί, ό, τι έχετε. Αυτά θυμάμαι.

Ερευνητής: (Αλλάζει ο αφηγητής). Εσένα πώς σε λένε, θείο;

Πληροφορητής: Τσινικίδης Παναγιώτης.

Ερευνητής: Τσινικίδης Παναγιώτης και γεννήθηκες;

Πληροφορητής: Το '14.

Ερευνητής: Πού;

Πληροφορητής: Στον Πόντο, στην Κερασούντα.

Ερευνητής: Τι θυμάσαι από το χωριό σου;

Πληροφορητής: Από το χωριό μου θυμάμαι που πήγα εξορία.

Ερευνητής: Για πες μας την εξορία σου.

Πληροφορητής: Από το χωριό μου πήγαμε μια δυο οικογένειες, όσοι ήταν πλούσιοι. Ήρθαν νύχτα και τους πήραν και τους εξόρισαν. Κάτσαμε δυο χρόνια εκεί πάνω.

Ερευνητής: Πού πήγατε εξορία;

Πληροφορητής: Μέχρι τη Ζάρα. Στη Ζάρα 5-6 πλούσιοι από χωριό πήγαμε και καθίσαμε εκεί δύο χρό-

νια. Μετά επιστρέψαμε και ήρθαμε στα μέρη μας. Ύστερα εμφανίστηκε ο Οσμάν αγάς. Σκότωσε, ρήμαξε, εξολόθρεψε κόσμο στην Κερασούντα. Έσφαξε. Και τι δεν έκανε. Παλληκάρι δεν ήτανε.

Ερευνητής: Ο Τοπάλ Οσμάν.

Πληροφορητής: Ο Τοπάλ Οσμάν, εκείνος έκανε μεγάλο κακό στον τόπο μας.

Ερευνητής: Αυτό το Γουρούχ', που ήσουνα εσύ, πόσα χωριά ήτανε;

Πληροφορητής: Το Γουρούχ' ήτανε 9-10 χωριά.

Ερευνητής: 9 χωριά και από την Κερασούντα πόσο ήτανε;

Πληροφορητής: Ήτανε κάμποσα χιλιόμετρα.

Ερευνητής: Κάμποσα χιλιόμετρα.

Πληροφορητής: Παρχάρι ήτανε.

Ερευνητής: Α, παρχάρι ήτανε και όλοι αυτοί εξοριστήκατε, είπες;

Πληροφορητής: Επειδή οι πλούσιοι τάζαν τους Αρμένιους, αυτούς εξόρισαν, αυτούς σήκωσαν. Τους υπόλοιπους δεν τους πείραξαν. Αλλά λήστεψαν, ρήμαξαν. Πέθαναν και από πείνα.

Ερευνητής: Ακριβώς τι θυμάσαι εσύ από αυτή την εξορία;

Πληροφορητής: Θυμάμαι που πήγα εξορία κατά κει. Όταν γυρίσαμε στην Κερασούντα, εγώ πήγα με έναν Τούρκο. Με πήρε ένας Τούρκος και φυλούσα τις αγελάδες του. Και να έβλεπες τι γινόταν εκεί στην Κερασούντα. Δούλευαν 500-600 άτομα. Χαλούσαν ελληνικά σπίτια και άνοιγαν δρόμους. Με τα μεγάλα σχοινιά από τις βάρκες 150 άτομα τραβούσαν και γκρέμιζαν το σπίτι. Όλη μέρα δούλευαν. Τη νύχτα τους έβαζαν μέσα. Τη νύχτα έπαιρναν έναν έναν τα παλληκάρια και τα σκότωναν. Συνεχώς αυτό έκαναν. Ο Οσμάν αυτό έκανε. Έφευγε από μας, πήγαινε στην Τρίπολη, σκότωνε, γύριζε. Αυτό έκανε. Ένας Τούρκος, που ήταν μαζί του, τον κουβάλησε τραυματισμένο στην πλάτη του και τον έσωσε. Εκεινού ο λόγος περνούσε. Όσοι πήγαν με το μέρος του, σώθηκαν. Μεγάλη καταστροφή.

Ερευνητής: Και μετά πότε ήρθες εδώ, θείο;

Πληροφορητής: Ήρθαμε το 23.

Ερευνητής: Το 23. Η οικογένειά σου πόσα άτομα ήτανε;

Πληροφορητής: Οχτώ.

Ερευνητής: Και πόσοι γυρίσατε πίσω;

Πληροφορητής: Όλοι ήρθαμε.

Ερευνητής: (Αλλάζει ο αφηγητής). Τώρα θα έρθουμε σε σένα, θείο, πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Χρήστος Μαυρίδης.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες πού;

Πληροφορητής: Γεννήθηκα στη Φάτσα, στο Γελέκιοϊ.

Ερευνητής: Το πότε;

Πληροφορητής: Το '15, 15 Απριλίου.

Ερευνητής: Λοιπόν, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Όλα τα θυμάμαι.

Ερευνητής: Για να μας τα πεις; Ποντιακά.

Πληροφορητής: Θυμάμαι καλά, όταν έγινε εξορία,

μας ειδοποίησαν σαν σήμερα και αύριο το πρωί πρέπει να σηκωθούμε να φύγουμε. Εντωμεταξύ μαζέψαμε και τα φουντούκια και τα αυτά και όλα, συμμαζέψαμε όλα τα γεννήματα. Το πρωί σηκωθήκαμε, φύγαμε. Φύγαμε, κατεβήκαμε στη Φάτσα. Στη Φάτσα μείναμε καμιά βδομάδα, στου Μούκου τον έλεγαν, τότε ένας δικός μας συμπέθερος. Μείναμε εκεί καμιά βδομάδα, ύστερα μας γύρισαν πίσω πάλι. Πήγαμε στο Έλεκε, στο Γάκιοϊ. Ένα βράδυ μείναμε εκεί, θυμάμαι στου μπάμπια Θόδωρου το σπίτι. Και κατόπιν μας πήγανε εξορία. Ο παππούς μου εντωμεταξύ ήταν και έπαρχος. Πήγε, πλήρωσε λίρες πολλές. Καμιά 100-200 λίρες για να παραμείνουμε εδώ. Εμείς εσάς θέλωμε να εξοντώσουμε, λέει, η περιουσία σας να γίνει δική μας. Εμείς είχαμε μεγάλη περιουσία. Ο παππούς μου είχε γαμπρούς και κορίτσια. Καμιά 35 άτομα είμασταν. Όλοι μαζί συγκεντρωμένοι φύγαμε εξορία. Πήγαμε εξορία. Τώρα για να πάμε στην Σφενδάμη έπρεπε να γυρίζομε όλα τα Πιέρια, χειμώνας καιρός, για να πάμε εκεί. Από βουνό σε βουνό, μας γύριζαν στα βουνά για να μας εξοντώσουν (*γίνεται φασαρία, δεν ακούγεται καθαρά ο ομιλητής*). Περιουσία ούτε μια δεν μας άφησαν να ακουμπήσουμε. Δεν πουλήσαμε. Ο παππούς μου ήταν ένας δικηγόρος, Καρύπογλου τον λέγανε, αυτός συνεργαζόταν με τον παππού μου στα δικαστήρια.

Ερευνητής: Ο Καρύπογλης από πού ήτανε;

Πληροφορητής: Από την Φάτσα, δικηγόρος, Τούρκος. Τη δική μας την περιουσία και όλη την περιουσία των αδερφάδων και των γαμπρών του, όλη την περιουσία σ' αυτόν την αφήσαμε. Μόνον πήραμε δύο άλογα, ε, τι θα πάρεις το πρωί; Τις κότες σφάξαμε, λίγα αλεύρια, ξέρω 'γω, είχαμε και δύο άλογα, μικρά παιδιά, είμασταν 35 άτομα και ξεκινήσαμε για την εξορία. Στο Νίξαρ πήγαμε. Αφού πήγαμε στο Νίξαρ μέσα, εκεί είχαμε, αν θυμάστε, μία Μαρία, η οποία τότες με την πείνα το '15, το '16 ήρθε εκεί πέρα από την πείνα. Η μάνα μου ήταν χήρα. Είδε ότι είμασταν ευκατάστατοι, λέει δε μου δίνεις το κορίτσι να το φροντίσω, να το προικίσω όπως τα δικά μας παιδιά. Εγώ εκείνην αδελφή την γνώρισα. Στο Νίξαρ όταν πήγαμε, ήταν ένα μέρος λεγόταν Καλικάθ, τρύπια πέτρα δηλαδή. Εκεί βρέθηκε ένας κύριος. Κολλαρισμένος, ξέρω 'γω, λέει, δε μου δίνετε αυτό το κορίτσι, ήταν 16, 17 χρονών. Να μη χαθεί, κρίμα είναι, λέει, ας την πάρω. Και την αφήσαμε εκεί πέρα. Δεν ήθελε αυτή να χωριστεί από μας.

Ερευνητής: Ελληνίδα ήταν;

Πληροφορητής: Ελληνίδα, από το Επές, επεσλήσσα ήτανε.

Ερευνητής: Και τώρα αυτή έζησε; Πήγες και την βρήκες;

Πληροφορητής: Επήγα, αλλά δεν μπόρεσα να συνεννοηθούμε.

Ερευνητής: Α, δεν ήξερες τουρκικά εσύ;

Πληροφορητής: Τουρκικά ήξερα. Πρώτη φορά επήγαμε εκεί, εγώ γνώρισα το μέρος. Ήταν ένα πηγάδι, στην πλατεία μέσα. Το πηγάδι εκείνο το έκαναν σιντριβάνι. Ήταν και μία Θεσσαλονικά, μια κυρία ευεργέτισσα. Και τι δεν έφερνε. Πολλές φορές πήγε στην Τουρκία και τα έδινε στα φτωχά τα παιδιά. Λέγω εσύ είσαι ευεργέτισσα, έτσι και έτσι πάθαμε, λέγω. Την αφήσαμε εδώ πέρα το 1921 στην εξορία. Αφήσαμε μία Μαρία, εδώ στο πηγάδι κοντά, λέγω, εδώ στο σιντριβάνι. Δεν μπορούμε να τη βρούμε. Πάμε ρωτάμε έναν έναν.

Ερευνητής: Το σιντριβάνι, και το χωριό πώς το λένε σήμερα;

Πληροφορητής: Το Νίξαρ, πόλις. Λοιπόν. Λέει, πάμε, εντάξει. Πάμε ψάχνουμε λοιπόν. Ρωτήσαμε έναν λέει, εγώ δεν ξέρω, οι γέροι είναι εκείνοι κοντά στην πλατεία. Κάθονταν γέροι 80-90 χρονών, εμείς δεν ξέρουμε, είπαν. Υπάρχει όμως κάποιος Ουρούμογλου τον λένε. Ρωμιός ήτανε και έγινε Τούρκος. Πού είναι το σπίτι του; Εκεί είναι το σπίτι του. Πάμε κατευθείαν. Εκεί είδα γυναίκες Τουρκάλες. Αμέσως βγήκανε έξω. Λέω έτσι και έτσι, ο Ρούμογλου εδώ είναι; Τώρα έφαγε και πήγε στο καφενείο. Προτού πάμε στο καφενείο, εκείνος βγήκε έξω. Το ρωτάμε κάποιος Ορούμογλου, λέει εγώ είμαι. Λέω κάποια Μαρία αφήσαμε εδώ το 1921 κοντά στο σιντριβάνι, ο άντρας της ήταν Χότζας. Όχι δεν ήταν Χότζας, οδοντογιάτρος ήτανε, λέει. Λέω τι έγινε η Μαρία; Τώρα θα ήταν 80-82 χρονών. Λέει η Μαρία πέθανε, γειτονιά ήτανε. Καλά, λέω, πέθανε, δεν άφησε απογόνους; Παιδιά δεν έκανε, νέα γυναίκα, λέγω. Λέει δεν ξέρω.

Ερευνητής: Φοβήθηκε.

Πληροφορητής: Φοβήθηκε. Εμείς το καταλάβαμε. Το πρωί την άλλη μέρα το αυτοκίνητο ξεκίνησε, μείναμε μια βραδιά εκεί. Πήγαμε στην πόλη. Αυτός όμως πήγε ειδοποίησε τους απογόνους τους, παιδιά, εγγόνια, από εκείνον τον γιατρό φαίνεται. Μόλις μπήκαμε στο αυτοκίνητο, στην πλατεία μέσα, βλέπω μία κοπέλα 20-25 χρονών, τα εγγλέζικα φαρσί. Ζητάω έναν Χρήστο Μαυρίδη, λέει, και μία Ελένη Μαυρίδου. Ελένη Μαυρίδου είναι η αδελφή μου, έχει έναν χρόνο που πέθανε. Εδώ τώρα δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε. Νααα κόσμος! Το κορίτσι ζητάει εμένα, Χρήστος Μαυρίδης είμαι εγώ, λέω. Έχω και κόρη Ελένη Μαυρίδου. Το κορίτσι στενοχωρημένο. Την αδελφή μου ζητούσε. Γιατί εκείνη όταν ήρθε, την πήρε ο θεός μου ο Τσάμικας, παιδιά δεν είχε και την πήρε ως κόρη του και εμείς πήραμε την Μαρία και από κει χάσαμε τα ίχνη της. Δεν μπορέσαμε να συνεννοηθούμε. Από κει ύστερα πήγαμε Σαμψούντα, Τραπεζούντα, στο Σεβάζ'. Στο Σεβάζ' το '22 μας πήραν εμάς εξορία, είμασταν 35 άτομα. Από 35 τώρα εγώ μόνος είμαι και ένας είναι η Μαρία, από τον Βάλτο, πρώτη ξαδέλφη μας.

Ερευνητής: Πόσοι γυρίσατε πίσω από την εξορία;

Πληροφορητής: Από την εξορία ήρθαμε αρκετοί. Η μάνα μου, ο αδελφός μου ήτανε στρατιώτης, οι υπόλοιποι όλοι ήρθαμε. Εδώ πεθάνανε. Αλλά ο παππούς μου και η γιαγιά μου πεθάναν εκεί σ' ένα χωριό, Κελέσ' λέγεται, τουρκική περιοχή είναι. Τώρα ήθελα να πάω, αλλά δεν μπορούσα να πάω, υπήρχε φόβος.

Ερευνητής: Και πότε μπήκες στο πλοίο και ήρθες εδώ στην Ελλάδα;

Πληροφορητής: Στην Ελλάδα το '22 με την ανταλλαγή. Οι Αμερικάνοι παίρνανε ορφανά παιδιά, και γονείς ακόμα. Εκεί στη Φάτσα μείναμε ακόμα δύο χρόνια. Το '24 ήρθαμε. Από το Σεβάζ' με τα αμάξια κατεβήκαμε στη Σαμψούντα. Από τη Σαμψούντα μας πήρε το πλοίο, μας έφερε στην Αιδηψό. Από την Αιδηψό στη Σύρο, στην Κέρκυρα. Εκεί μέσα στο Ζάππειο καθίσαμε έξι μήνες.

Ερευνητής: Γράμματα πού έμαθες;

Πληροφορητής: Εκεί στο ορφανοτροφείο. Μας απαγόρευαν την Ποντιακή.

Ερευνητής: Αυτά τώρα τα ακούω, δεν τα άκουσα από πολλούς. Σε πείραζε αυτό το πράμα; Από μέσα σου ήθελες να μιλάς ποντιακά και σε πίεζαν οι άλλοι να μιλάς ελληνικά;

Πληροφορητής: Τα αμερικάνικα τα έμαθα με άνεση. Άμα σε ρωτούσε εγγλέζικα ο διευθυντής πώς είναι το όνομά σου και δεν απαντούσες, έτρωγες ξύλο.

Ερευνητής: Πόσο καιρό κάθισες στο ορφανοτροφείο;

Πληροφορητής: Δύο τρία χρόνια.

Ερευνητής: Θυμάσαι τώρα αμερικάνικα;

Πληροφορητής: Κοίταξε, μπορώ να σε πώς το βιβλίο πώς το λένε, τον Θεό πώς τον λένε, το γουρούνι πώς το λένε, τον σκύλο πώς τον λένε. Αυτά τα ξέρω.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να σε ρωτήσω, όταν έφυγες από εκείνο το ορφανοτροφείο και πήγες αντάμωσες με την οικογένειά σου...

Πληροφορητής: Με έστειλαν ένα γράμμα, ο αδελφός μου ακόμα εκεί στην Τουρκία ήτανε. Ο αδελφός μου ήρθε τότε με την ανταλλαγή και ήρθε στη Σαλονίκη. Παντρεύτηκε, ήρθε στην Κατερίνη. Έμαθε ότι είμαστε στο ορφανοτροφείο, έγραψε ένα στραβό γράμμα, που να μην το έγραφε...

Ερευνητής: Γιατί;

Πληροφορητής: Γιατί από τότε εγώ καταδικασμένος είμαι. Όλα τα παιδιά του ορφανοτροφείου σήμερα και καθηγητές είναι και αξιωματικοί και δικηγόροι, κατάλαβες...

Ερευνητής: Και εσύ έγινες αγρότης;

Πληροφορητής: Εγώ και τώρα δεν είμαι αγρότης.

Ερευνητής: Και τι είσαι;

Πληροφορητής: Ούτε και 'γω ξέρω τι είμαι, τυχοδιώκτης είμαι.

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά). Όχι και τυχοδιώκτης. Κλήρο δεν σου έδωσαν;

Πληροφορητής: Όχι. Μόνον η γεωργική υπηρεσία με παραχώρησε εννέα στρέμματα χωράφι και εκεί απάνω έχτισα και σπίτι. Σε είπα και προηγουμένως

την ιστορία του πεθερού μου.

Ερευνητής: Όταν αντάμωσες με την οικογένειά σου και η οικογένειά σου μίλαγε οπωσδήποτε ποντιακά, πώς αισθάνθηκες;

Πληροφορητής: Αισθάνθηκα εγώ; Γελούσα. Έλεγα, μάνα, πού είναι το μέρος; Το μέρος, το αποχωρητήριο.

(Εδώ υπάρχει τεχνικό πρόβλημα. Ο ήχος έχει διακοπεί για μερικά λεπτά. Η συνέχεια δεν έχει λογική σειρά με τα προηγούμενα).

Πληροφορητής: (Μιλάει για το πώς έφυγε από το ορφανοτροφείο). Μας έδωσαν έναν τορμπά γεμάτα καραμέλες, διάφορα, ελιές, ξέρω 'γω, γλυκά. Εγώ ήμουν μαθημένος εκεί. Εγώ στην εξορία μωρό ήμουν, πείνα δεν είδα. Μωρό ήμουν, όλα τα είχα. Τέλος πάντων αφού τελείωσαν και ύστερα, ζήτησα ελιές, όπως ήμουν μαθημένος. Ξύλο. Αφού δεν είχανε τίποτα οι φουκαράδες. Ξέρεις πόσο ξύλο έφαγα;

Ερευνητής: Εσύ δηλαδή ήθελες τη ζωή που είχατε μέσα στο ορφανοτροφείο, την άνεση, αυτά να τα είχε και η μάνα σου.

Πληροφορητής: Στην Τουρκία είμασταν ευκατάστατοι. Εγώ δεν είδα φτώχεια. Πειράχτηκα λοιπόν. Ξύλο έτρωγα, ξυπόλυτος. Ύστερα ήρθαμε εδώ πάνω. Είχαν 4 χιλιάδες λίρες αποζημίωση. Σχολείο ήθελαν να πάω. Εγώ δεν ήθελα. Έφυγα στην Ελασσόνα, ο θείος μου ήθελε να με στείλει στο Γυμνάσιο. Από εδώ η μάνα μου έμαθε ότι δήθεν είμαι άρρωστος. Έκλαψαν. Εεε...

Ερευνητής: Καλά θέλω τώρα να ακούσω και τον άλλον τον θείο με τη σειρά, ύστερα πάλι εδώ για τη ζωή σου. Εσένα, θείο, πώς σε λένε;

Πληροφορητής: Σαββίδης Σάββας.

Ερευνητής: Και γεννήθηκες το πότε;

Πληροφορητής: Στον Πόντο το '09.

Ερευνητής: Σε ποιο μέρος;

Πληροφορητής: Κερασούντα, Σιούλιου, το Σιούλι.

Ερευνητής: Σιούλου, χωριό της Κερασούντας. Θέλω να μου πεις τι θυμάσαι εσύ;

Πληροφορητής: Το 1910 φύγαμε από Τουρκία στην Ρωσία. Από την Τουρκία δεν γνωρίζω, έναν χρόνων ήμουν.

Ερευνητής: Πες μας πού πήγατε με τον πατέρα σου;

Πληροφορητής: Στη Ρωσία, στο Σοχόμ. Εκεί καθίσαμε... πώς το λένε... (δυσκολεύεται να θυμηθεί)... Ατάσκεγι, εκεί πήγαμε καθίσαμε και συνεχίζαμε το σχολείο. Εν τω μεταξύ το 1918 θέλαμε να φύγουμε στην Ελλάδα. Ναι, αλλά τρεις φορές πήγαμε στο Πατούμ (εννοεί το Βατούμ), τα πλοία δεν μας έπαιρναν. Οι μισοί έξω στην ξηρά και οι μισοί στο πλοίο. Έφευγε το πλοίο, η μισή η περιουσία έξω και η μισή μέσα στο πλοίο. Και μόνον μερικά μωρά πήγανε, τα άλλα όλα χαθήκανε τα πράματα τους. Λοιπόν, αυτό έγινε δύο τρία χρόνια, που πηγαίναμε και ερχόμασταν. Και τελευταία ήρθε ένα πλοίο, ο Κωνσταντίνος, ναι πάλι μ' εκείνο δεν

μπορέσαμε, πάλι γυρίσαμε πίσω. Κάτσαμε άλλα τρία χρόνια στο Σοχούμ. Το 1924 ήρθε τώρα το πλοίο, αλλά ο θεός μου τον φώναξαν, πώς τα έλεγαν αυτά, στο δικαστήριο, κομμουνιστές τώρα διοικούνε για. Εκεί υποστήριξε τη θρησκεία. Εν τω μεταξύ από την ολομέλεια που ήτανε μέσα, βγήκαν έξω και λέει, πρέπει να φύγεις οικογενειακώς, αλλιώς θα σε αποκεφαλίσουν οικογενειακώς. Κρυφά πληρώσαμε μαζί με τον θείο μου και φύγαμε το '24. Φύγαμε τώρα, ήρθε και το «Λένιν» το πλοίο, βλέπω το πλοίο καμιά 500 μέτρα έτον στο μήκος υπολόγισα. Ναι αλλά δεν θα μπορούμε να πάμε στην Ελλάδα, θα βουλιάζουμε για. Όταν ήρθαν τα καϊκια, μας έβαλαν μέσα και πήγαμε κοντά, ε τώρα πήγαμε, είπα εγώ. Τέλος πάντων ανεβήκαμε στο πλοίο, μας αποχαιρετάνε από την ξηρά, εεε ο κόσμος με τα μαντήλια, ο κόσμος χαλούσε. Δύο ημέρες κάναμε, αλλά στον δρόμο μας έτυχε μία φουρτούνα. Όπως είναι ο προφήτης Ηλίας ερχότανε το κύμα, ο καπετάνιος Ρώσος για, το γύριζε πάνω στο κύμα, για να μην αναποδογυρίσει. Ναι, αλλά 32 καϊκια είχε. Όλοι οι καπετάνιοι έτοιμοι να μπουκνέ στα καϊκια, κινδυνέψαμε. Σηκώνονταν το πλοίο όλο πάνω στην μούρη. Νερά μέσα, οι μηχανές δούλευαν. Μη φοβάστε, Παναγιά μου, έλεγαν και οι Ρώσοι, Παναγιά μου, βοήθα. Σιγά σιγά περάσαμε το κύμα. Αυτό ήτανε ρεύμα από εκεί, όπως λένε ποτάμι. Τέλος πάντων το γλυτώσαμε. Ήρθαμε στην Κωνσταντινούπολη μια χαρά. Εκεί στην αυλή της Αγίας Σοφίας κάτσαμε. Εγώ τότε παιδί ήμουν, πόσο 12-13 χρονών, παίζαμε εκεί 'ς την Αγία Σοφία. Έξι ώρες μας έκαναν και καραντίνα, κάτσαμε εκεί. Μετά ήρθε η ώρα, χτύπησε η σάλπιγγα, μπήκαμε στο πλοίο. Μετά έναν 24ωρον ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη. Όταν ήρθαμε στην Σαλονίκη, μας λένε θα πάτε στον Πειραιά για να μας βγάζουν. Ναι αλλά μέσα είχαμε κάτι παλληκάρια, τίποτα εδώ, εδώ θα κατεβούμε, έλεγαν τα παλληκάρια μέσα. Αυτοί τίποτα. Αμέσως εφώναξαν τον διοικητή. Ήρθε ο διοικητής. Λένε, αν βάλεις εμπρός θα σε ρίξουμε στη θάλασσα. Τώρα ακούει και διοικητής τώρα. Αυτοί τρελοί είναι, είπε, κατεβάστε τους εδώ, είπε. Και έτσι μας κατέβασαν Σαλονίκη. Την άλλη μέρα φύγαμε. Πήγαμε ενοικιάσαμε ένα δωμάτιο και έτσι τα πράματα ησύχασαν. Ο θεός μου ήρθε, γύρευε την Κατερίνη. Και ήρθαμε εδώ, καθίσαμε. Τώρα το 1912 που έγινε η επανάσταση (εννοεί τους Βαλκανικούς πολέμους), γιατί δεν το λένε εδώ οι δικοί μας, 12 παλληκάρια με τον καπετάνιο τον Κωνσταντίνο ήρθανε να πολεμήσουνε στην Καστοριά. Γιατί δεν τα λένε εδώ οι δικοί μας;

Ερευνητής: Μήπως δεν τα ξέρουν αυτά; Η ιστορία γράφεται με τις ιστορίες του καθενός, ό, τι ξέρει ο καθένας και λέει. Εσύ, αν έζησες κάτι τέτοιο, πες το μας. Για πες μας το '12 τι θυμάσαι; Εσύ ήσουν τριών χρονών.

Πληροφορητής: Τα άκουγα από τους γονείς μου.

Ερευνητής: Τι άκουγες από τους γονείς σου;

Πληροφορητής: Αυτά τώρα τελείωσαν όλα, άστα, τελειώσανε. Αυτά πρέπει να τα γράψω σε βιβλίο.

Ερευνητής: Να τα γράψεις, να τα έχουμε στο αρχείο. Σε ευχαριστώ πολύ. Τώρα θέλω να ακούσω εσένα, πάτερ. Πάτερ, εσύ δεν γεννήθηκες στον Πόντο. Ποντιακά δεν ξέρεις. Είσαι Πόντιος Τουρκόφωνος. Οι γονείς σου πού γεννήθηκαν;

Πληροφορητής: Στο Άργοςλου, του Νίξαρ. Τον μπαμπά μου τον κρέμασαν στον Πόντο. Ας μιλήσουμε για το χωριό τώρα. Ήταν 400 οικογένειες. Σε κάθε οικογένεια υπήρχαν τρεις νύφες, τέσσερις νύφες, εκεί δεν χωρίζαν εύκολα.

Ερευνητής: Πατριαρχική οικογένεια.

Πληροφορητής: Μάλιστα, μάλιστα. Δεν μπήκε τούρκικο μαχαίρι μέσα στο χωριό. Ήταν το άγιο, είχαμε έναν άγιο, τον άγιο Γαβριήλ. Από εκεί απάνω έριξε έναν καμένο δαυλό και όλοι μείνανε στο μέρος. Γι' αυτό τούρκικο μαχαίρι δεν μπήκε στο χωριό. Αλλά εξορίες μας κάνανε.

Ερευνητής: Μέχρι σήμερα, πάτερ, όλοι οι κάτοικοι του Άργοςλου πιστεύετε ότι ο άγιος αυτός βοήθησε να μην μπει μαχαίρι μέσα στο χωριό;

Πληροφορητής: Ο ταξίαρχος Μιχαήλ.

Ερευνητής: Εσείς όμως δεν είπατε τότε γεννηθήκατε;

Πληροφορητής: Το 1913.

Ερευνητής: Επομένως τα έχετε και εσείς τα χρονάκια σας, εκεί γεννηθήκατε. Έχετε μνήμες. Τι θυμάστε από το σχολείο, από τα παιδικά σας χρόνια. Μια παράξενη ερώτηση, είστε παπάς, γιατί ήταν και ο πατέρας σας παπάς;

Πληροφορητής: Όχι, όχι. Τον πατέρα μου τον κρέμασαν στο Τοκάτ, εγώ τότε ήμουν 7 χρονών. Ήταν 14 άτομα, όταν διάβασαν το όνομά του, ήξεραν ότι θα τον κρεμάσουν. Τότε πήγε στην πόρτα και είπε: «Εσείς όλοι δεν θα κρεμαστείτε, αλλά εμείς θα κρεμαστούμε. Κοιτάξτε, όταν πάτε στο χωριό, να πάτε να βρείτε τη γυναίκα μου. Έχω ένα αγοράκι. Αν παντρευτεί, θα το έχω παράπονο στην άλλη ζωή. Πέστε πολλούς χαιρετισμούς». Αυτά ήρθαν και είπανε στη μάνα μου. Από εκεί και ύστερα η μάνα μου δεν παντρεύτηκε, νέα ήτανε. Όπου πηγαίναμε με κρατούσε από το χέρι και πηγαίναμε, εγώ μικρός ήμουν.

Ερευνητής: Μοναχοπαίδι είστε.

Πληροφορητής: Μοναχοπαίδι. Είχα τη γιαγιά μου, τη μάνα μου και εγώ. Ας έρθουμε τώρα για την εξορία. Είχαμε ζώα. Είχαμε μία αγελάδα, ένα ζευγάρι βόδια και μικρά αγελάδια. Ήταν ένας νόμος εκεί, αν ερχόταν ένας Τούρκος και έλεγε αυτά τα ζώα που έχει αυτή η χανούμ, είναι συνεταιρικά μαζί μου και τα έπαιρναν. Και μας τα πήραν. Η γιαγιά μου ήταν 80 χρονών, πού θα πηγαίναμε εξορία. Αν πηγαίναμε εξορία, η γιαγιά μου δεν θα ζούσε ούτε εγώ θα ζούσα ούτε η μάνα μου θα ζούσε και μας κράτησε ο Τούρκος. Έτσι σωθήκαμε.

Ερευνητής: Για την εξορία θέλω, έστω παιδάκι θυμάστε την εξορία;

Πληροφορητής: Στο Νιξάρ στην άκρη είναι ένα μεγάλο ποτάμι.
Ερευνητής: Πώς λέγεται το ποτάμι;
Πληροφορητής: Ιζούτερμαν, πολλούς ρίξανε εκεί στην εξορία, το νερό έγινε κόκκινο από το αίμα. Όσοι πήγανε, πήγανε στη Ζάρα. Μετά κάμποσο καιρό γυρίσαμε πίσω πάλι στο χωριό. Ύστερα δόθηκε διαταγή να έρθουμε στην Ελλάδα. Μας κατέβασαν Σαμψούντα πεζοπορία. Όσοι είχαν λεφτά πιάνανε αγωγή. Εγώ τότες φόρεσα παντελόνι. Φουστάνι φορούσα. Με το χέρι ράψανε και να με συγχωρέσεις, πληγώθηκε το πόδι μου. Ο «Αβέρωφ» που είχε κάψει την αποθήκη πετρελαίου, εκεί μας βάλανε.
Ερευνητής: Στην Πόλη πότε κατεβήκατε;
Πληροφορητής: Στην Κωνσταντινούπολη; Από εκεί ήρθαμε, αλλά εμείς δεν βγήκαμε έξω. Κατευθείαν ήρθαμε Καλαμαριά, από εκεί δεν μας κατέβασαν. Μας πήγαν στο νησί, στην Αθήνα μπροστά που είναι, στην Αίγινα; Δεν θυμάμαι. (προφανώς είναι ο Αι- Γιώργης Πειραιά). Όλοι μαζί καραντίνα. Πόντιοι, Γιοχασλήδες, Τουρκόφωνοι όλοι μαζί. Άρχισαν να κόβουν τα μαλλιά τους.
Ερευνητής: Και πότε ήρθατε στο χωριό αυτό;
Πληροφορητής: Σεπτέμβριο μήνα, το '24. Ήρθαμε στην Κατερίνη, στον σταθμό και από εκεί ύστερα στη Σεβαστή.
Ερευνητής: Και από πότε είστε εφημέριος, πόσο ζήσατε στη Σεβαστή;
Πληροφορητής: Εγώ το '32, 1η Μαΐου έγινα. Από τότε είμαι εφημέριος.
Ερευνητής: Εφημέριος σ' αυτήν εδώ την ενορία;
Πληροφορητής: Ναι.
Ερευνητής: Πώς λέγεται η εκκλησία σας;
Πληροφορητής: Άγιος Παντελεήμονας.
Ερευνητής: Ολοκληρώσατε τώρα. Θέλω να μου πείτε πώς έγινε η εγκατάσταση σ' αυτό εδώ το χωριό. Ποιος θέλει να πει; Θα πείτε εσείς κύριε Μαυρίδη; Λοιπόν σας ακούω.
Πληροφορητής (Μαυρίδης Χρήστος): Όταν ήρθαμε εμείς 'ς την Κατερίνη, μας έλεγαν μην πάτε στα χωριά, διότι εδώ θα γίνει πόλις, κατάλαβες. Εμείς μικροί είμασταν, εξουσίαζαν οι μεγάλοι. Τέλος πάντων οι μεγάλοι ό, τι λέγανε, εκείνο γινότανε. Μας φέρανε εδώ, μας ρίξανε μέσα στο δάσος εδώ. Δάσος ήτανε για να πάω στο πηγάδι και απ' τους λύκους φοβόμασταν, δέναμε και κουρέλια, που λέει ο λόγος.
Ερευνητής: Παρτάλια τι είναι;
Πληροφορητής: Κομματάκια ύφασμα.
Ερευνητής: Κομματάκια ύφασμα για να βρίσκεις τον δρόμο, να μην χάνεσαι;
Πληροφορητής: Ήρθαμε εδώ πάνω, νηστικοί, γυμνοί. Με τον γκασμά, το ένα το άλλο, ανοίξαμε χωράφια, κάναμε σιτάρια...
Ερευνητής: Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως τι σας έδωσε, όταν ήρθατε εδώ;
Πληροφορητής: Ατομικά εμένα τίποτα.

Ερευνητής: Τους άλλους;
Πληροφορητής: Τους άλλους χορήγησε οικόπεδα, σπίτια, ξέρω 'γω, ξυλεία.
Ερευνητής: Το χωριό, το 1924 υπήρχε χωριό εδώ ή το πρωτοχτίσατε εσείς;
Πληροφορητής: Παράγκες.
Ερευνητής: Οι παράγκες από τι ήταν χτισμένες;
Πληροφορητής: Από ξύλα, από σανίδια.
Ερευνητής: Και σας έδωσαν από πόσο οικόπεδο τον καθένα για να χτίσετε;
Πληροφορητής: Οικόπεδα δεν υπήρχαν. Δάσος, όποιος θέλει άνοιγε.
Ερευνητής: Και το δάσος το αγοράσατε το ή ο εποικισμός σας το έδωσε;
Πληροφορητής: Μας πέταξαν εδώ. Κανονικά έπρεπε να να μας δώσουν αποζημιώσεις και κανονικά χωράφια. Μας είπαν να καθίσουμε στο Γύθειο. Όμως τότε οι δικοί μας δεν ήθελαν. Κουνούπια, τα ζώα κόπριζαν και εμείς πίναμε τα νερά...
Ερευνητής: Δηλαδή προτιμήσατε την Σαλώνα, επειδή είχε κλίμα ωραίο;
Πληροφορητής: Κοίταξε, εγώ ατομικά όχι.
Ερευνητής: Όχι γενικά μιλώ, όχι για σένα μόνον.
Πληροφορητής: Αυτοί βέβαια ήρθαν εδώ και εγκατέστησαν και έκαναν χωριό και κάνανε και κάνανε... από τότε εγώ φως και ήλιο από τώρα αν θα δω, αν θα ζήσω...
Ερευνητής: Μέχρι σήμερα αγωνίζεσαι;
Πληροφορητής: Βέβαια αγωνίζομαι.
Ερευνητής: Καλά, όλοι. Η μοίρα του Πόντιου αυτή είναι.
Πληροφορητής: Ναι αλλά άλλοι απόκτησαν, άλλοι δεν απόκτησαν.
Ερευνητής: Ξεχερώσατε, πόσο κλήρο σας έδωσαν;
Πληροφορητής: Μέχρι το '34 όσοι μπόρεσαν και άνοιξαν (εννοεί εκχέρσωσαν δάσος και έκαναν χωράφια).
Ερευνητής: Το '34 έγινε διανομή.
Πληροφορητής: Διανομή, την αποζημίωση την πήραν οι γονείς μας.
Ερευνητής: Πόσα στρέμματα πήρε η κάθε οικογένεια; Επίσημα στην Κατερίνη πήρανε από 28 στρέμματα κλήρο.
Πληροφορητής: Εδώ; Πόσο; 25 στρέμματα, 21 στρέμματα...
Ερευνητής: Και τίποτε άλλο ο εποικισμός σας βοήθησε λίγο;
Πληροφορητής: Κανέναν βόδι, κανένα κάρο, ξέρω 'γω, τέτοια πράγματα δίνανε.
Ερευνητής: Ξυλεία για να κάνετε ξηραντήρια καπνού;
Πληροφορητής: Δεν μας υποστήριζαν.
Ερευνητής: Ζήσατε Πόντιοι από Φάτσα, Γουρούχ, Κερασούντα ανακατεμένοι εδώ μέσα. Πόσες οικογένειες ήσασταν τότε;
Πληροφορητής: Εμείς είμασταν τότε, 90 οικογένειες έφυγαν από εδώ, αραιώσαν. Επειδή ήταν πυκνό. Ήρθαν από Ρωσία, από Δράμα, από... ο Άραπας που είναι κάτω στο Πλατύ, από δω φύγανε, 90 οι-

κογένειες. Αραίωσε, για να πάρουν περισσότερο κλήρο.

Ερευνητής: Τώρα μία ερώτηση. Εσείς που κάτσατε εδώ στην Σαλώνα και είναι σήμερα 1990, ένα χωριό με Πόντιους, γνήσιους Πόντιους, όταν ήρθατε εδώ, ήρθατε γιατί είχατε συγγενείς; Έλεγε δηλαδή ένας, αφού είναι ο αδελφός του πατέρα μου εκεί, ο αδελφός μου εκεί, θα πάω και γω εκεί;

Πληροφορητής: Άλλος από την Ήπειρο ήρθε, άλλος από τη Δράμα ήρθε, άλλος απ' τη Ρωσία ήρθε, εδώ κάναμε εμείς χωριό. Εδώ μαζώματα ήτανε, η Σαλώνα ήτανε μαζώματα. Λοιπόν η Νέα Ζωή Κατερίνης από δω πήγε. Ο Κορινός οι περισσότεροι από δω φύγανε, ο Άραπας από δω φύγανε...

Ερευνητής: Κύριε Μαυρίδη, αυτό θέλω να σε ρωτήσω, γιατί αφού είχατε κλήρο και η ζωή στην Πιερία είναι περίπου το ίδιο. Χωράφια καλλιεργείς εδώ, χωράφια καλλιεργείς στη Νέα Ζωή, χωράφια καλλιεργείς στον Κορινό, γιατί φύγατε από δω; Για ποιο λόγο;

Πληροφορητής: Εκείνοι δεν είχαν χωράφια, Ρωσο-πρόσφυγες, μαζώματα ήτανε.

Ερευνητής: Μία ερώτηση και θα επανέλθω σ' εσάς. Στον εμφύλιο πόλεμο είχατε σκοτώματα; Δεν εξετάζομε πώς. Σφαχθήκατε μεταξύ σας; Είχατε θύματα;

Πληροφορητής: Θύματα δεν ξέρω εγώ...

Ερευνητής: Δεν είχατε, συγχαρητήρια,

Πληροφορητής: Δύο θείες έχασα.

Ερευνητής: Αλλιώς να λένε το χωριό σας κήκε από τα κομματικά, δεν κήκε;

Πληροφορητής: Αυτό το σπίτι δίπλα στο δικό μου κήκε.

Ερευνητής: Αλλά δεν είχατε πολλά θύματα. Η αιτία που έφυγαν από εδώ ήταν γιατί δεν είχαν κλήρο, θα παίρνανε κλήρο από κάπου αλλού; Εσείς που είχατε κλήρο, δεν φύγατε.

Πληροφορητής: Δεν φύγαμε.

Παρέμβαση παρισταμένου: Οι Γαρσλήδες γιατί έφυγαν;

Πληροφορητής: Εκείνοι ήταν μαθημένοι καμπίσιοι και αυτό το μέρος δεν τους άρεσε.

Ερευνητής: Α, καμπίσιοι.

Πληροφορητής: Ήταν στην Ρωσία στο Σάχασο και εκεί ήταν πλούσιο.

Ερευνητής: Και πού πήγαν, όταν έφυγαν;

Πληροφορητής: Στο Άραπον.

Ερευνητής: Τι χωριό είναι αυτό;

Πληροφορητής: Καμπίσιο, βάλτος είναι, δύο χιλιάδες οκάδες δίνει το στρέμμα.

Ερευνητής: Αυτό που λέτε είναι πολύ σημαντικό. Σήμερα έρχονται Πόντιοι από τη Σοβιετική Ένωση και τους λες πού θέλετε να πάτε να μείνετε; Και λένε ο καθένας πρέπει να πάει να ζήσει σε μέρος σαν αυτό από όπου έρχεται και είναι μαθημένος. Αυτό είναι συγκινητικό. Ο Καρσλής έμαθε να ζει με καλαμπόκια, έφυγε από τη Σαλώνα και πήγε εκεί.

Πληροφορητής: Εμείς μέيناμε εδώ.

Ερευνητής: Θέλω να μου πείτε πότε χτίστηκε η εκκλησία σας. Ποιον άγιο είχατε εκεί;

Πληροφορητής: Τον Άγιο Παντελεήμονα.

Ερευνητής: Τον φέρατε από την πατρίδα;

Πληροφορητής: Κοίταξε, οι μεγάλοι είπαν είχαμε Άγιο Παντελεήμονα.

Ερευνητής: Α, είχατε εκεί Άγιο Παντελεήμονα. Φέρατε τίποτα εικόνες από εκεί;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Άλλη εκκλησία έχετε;

Πληροφορητής: Αυτή είναι.

Ερευνητής: Μόνον τον Άγιο Παντελεήμονα;

Πληροφορητής: Έχομε και τον Άι Γιώργη μοναστήρι, έχομε και κάτι άλλα μικρά.

Ερευνητής: Το σχολείο σας πότε το κάνατε;

Πληροφορητής: Το σχολείο μέσα στην Κατοχή σχεδόν.

Ερευνητής: Με πόσες τάξεις;

Πληροφορητής: Στην αρχή είχαμε έναν Τουρκίας δάσκαλο, ο οποίος μας μάθαινε τότε. Το σχολείο το φτιάξαμε εμείς. Εγώ μωρό θεμέλια έριξα εδώ. Βρέθηκε και ένας ευεργέτης, έδωσε 20 χιλιάδες.

Ερευνητής: Τώρα θέλω να σας ρωτήσω γάμοι, βαπτίσεις που γίνονται, όπως γινόντουσαν ποντιακά, έχετε τα ίδια ήθη και έθιμα;

Πληροφορητής: Τα ίδια, τα ίδια.

Ερευνητής: Θημιάζετε την νύφη, όταν γίνεται τώρα;

Πληροφορητής: Όχι. Νύφη, τι; Την παίρνει έξι μήνες αρραβωνιασμένος και είναι δική του μετά. Άλλο τον πεθερό και την πεθερά τι να τους κάνουν;

Ερευνητής: Συνηθίσατέ όμως. Τώρα μειώθηκαν οι οικογένειες;

Πληροφορητής: Τα παιδιά έφυγαν. Εγώ 4 κορίτσια έχω και όλα στην Σαλονίκη είναι.

Ερευνητής: Δηλαδή ελαττώθηκε ο πληθυσμός του χωριού. Και τι καλλιεργείτε στο χωριό σας από παλιά και τώρα;

Πληροφορητής: Το δάσος το κάναμε ξανά δάσος από φουντούκια, από δέντρα, από διάφορα.

Ερευνητής: Πρώτη καλλιέργεια ποια είναι, από την οποία να ζείτε;

Πληροφορητής: Καπνός.

Ερευνητής: Το σαμψόν, ο καπνός. Ακόμα κάνουν καπνά εδώ;

Πληροφορητής: Πως.

Ερευνητής: Συγχρόνως έχετε και φουντούκια;

Πληροφορητής: Φουντούκια ξεπατωθήκανε.

Ερευνητής: Ακτινίδια;

Πληροφορητής: Και ακτινιδιά, αγοράσανε στο Κίτρος χωράφια και σε άλλη περιοχή που έχουν νερά, κατάλαβες; Στο Κίτρος, στην Σφενδάμη παντού αγόρασαν. Όσοι έμειναν εδώ και γύρισαν από την Γερμανία αγόρασαν ελιές, φουντούκια, ακτινίδια, καπνά κάνουν.

Ερευνητής: Από τους μετανάστες σας οι πιο πολλοί πού είναι Γερμανία ή Αμερική;

Πληροφορητής: Στην Γερμανία είναι οι περισσότεροι και Σουηδία.

Ερευνητής: Έχουνε σκοπό να γυρίσουνε;

Πληροφορητής: Όσοι έκαναν περιουσίες, κατέβηκαν στην Σαλονίκη. Αλλά όσοι είναι στην Γερμανία, έρχονται. Είχα μια κόρη στην Γερμανία, παντρεύτηκε, πήγε στην Καλαμάτα. Πήρε ένα διαμέρισμα, καλαματιανός είναι. Σκορπιστήκαμε.

Ερευνητής: Θέλω, πάτερ, λίγο να με πείτε για το χωριό, πώς βλέπετε τους νέους σήμερα; Στο χωριό σας καταρχήν παίζουν κουμάρι οι νέοι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι.

Πληροφορητής (Μαυρίδης, παρεμβαίνει): Όχι με πολλά λεφτά, παίζουνε.

Ερευνητής: Ο κόσμος εκκλησιάζεται; Οι γέροι ή νέοι;

Πληροφορητής (Μαυρίδης): Και νέοι πάνε.

Πληροφορητής (Παπάς): Όχι και πολλοί.

Ερευνητής: Εσείς όμως οι παλιοί εξακολουθείτε, πηγαίνετε;

Πληροφορητής: Ε, πως, επιτροπή αυτοί είναι.

(Τέλος αφήγησης κάπως απότομα)

Οι ιεραποστολικές ομάδες που έδρασαν στον Πόντο κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Είχαν έδρα την Αμερική και η επιτροπή των αποστολών ιδρύθηκε το 1810 στη Μασαχουσέτη και κατόπιν στη Βοστώνη. Ήρθαν αρχικά στη Σμύρνη και Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια ήρθαν στον Πόντο.

Μεταξύ των ετών 1866-1890 οργανώθηκαν 21 ευαγγελικές κοινότητες, η πιο παλιά στην Οινόη από το 1868, οι περισσότερες οργανώθηκαν μετά το 1880. Συνολικά υπολογίζονται σε 500 οικογένειες (2.500 με 3.000 άτομα).

Οι προτεστάντες προσπάθησαν να διεισδύσουν στους ορθόδοξους Πόντιους μέσα από τους εξής πυλώνες: την παιδεία, την περίθαλψη, τα κοινωνικά προβλήματα και τη φιλανθρωπία. Η προσπάθειά τους ήταν πολύ συστηματική και μελετημένη. Ίδρυσαν σχολεία και εκτύπωσαν προπαγανδιστικά φυλλάδια, βιβλία και την Αγία Γραφή. Το εκδοτικό τους έργο ενίσχυε τον προσηλυτισμό και εκπαιδευτικό έργο. Το τυπογραφείο λειτούργησε αρχικά στη Μάλτα (1822-1833) και στη συνέχεια στη Σμύρνη και τελευταία στην Πόλη.

Προσπάθησαν να προσεταιριστούν τους αναξιοπαθούντες Πόντιους και Αρμενίους μέσα από τη φιλανθρωπία. Ίδρυσαν ιατρεία, φαρμακεία, ορφανοτροφεία και γηροκομεία.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση στα χρόνια 1873-75, όταν έγινε έλλειψη σιτηρών, πολλοί Πόντιοι ορθόδοξοι παγιδεύτηκαν από την παροχή τροφής από τους Προτεστάντες και αλλαξοπίστησαν. Όμως ο μητροπολίτης Καισαρείας το 1878 τους εξανάγκασε να επιστρέψουν στην Ορθοδοξία και έμεινε μόνον η γνωστή φράση: «τελείωσε το αλεύρι, τελείωσε η Προτεσταντία».

Το κολέγιο «Ανατολία» της Θεσσαλονίκης είναι το κολέγιο αυτών των ιεραποστολών στην Μερζιφούντα του Πόντου. Έδωσαν έμφαση στη γυναικεία εκπαίδευση και τύπωσαν πολλά βιβλία.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντέδρασε και προσπάθησε να βάλει φρένο στις προσπάθειες προσηλυτισμού.

Σήμερα το μεγαλύτερο μέρος αυτών των Ελλήνων ευαγγελικών ζει στην Κατερίνη, στο «συνοικισμό των Ευαγγελικών», ενώ αρκετοί απ' αυτούς ζουν στην Βοστώνη της Αμερικής.

**Πληροφορητής: Μελετίδης Δημήτριος
(Ορντού)**

Ερευνητής: Μπάρμπα Δημητρό, σα ελληνικά θέλτς να λέγομ' ατα ή σα ποντιακά; ποίο έρται σε εύκολο;

Πληροφορητής: Όπου να ναι.

Ερευνητής: Ο σύλλογος κ' άλλη φορά επήρε συνέντευξη ασ' σ' εσέν, έμαθάμε πού εγεννέθες και λοιπά. Οσήμερο θέλω να ρωτώ σε άλλα πράματα. Θέλω λίγο να λες με μόνο πότε εγεννέθες και πού και αμάν αρχινώ τα ερωτήσεις.

Πληροφορητής: Το 1899 στην Πουλαντζάκη, ο πατέρας μου ήταν έμπορος εκεί.

Ερευνητής: Λοιπόν ωραία, σήμερα 22 Ιανουαρίου 1990, να τα εκατοστήσεις που λένε, θέλω να κάνω ορισμένες ερωτήσεις γύρω από την Προτεσταντία. Η πρώτη ερώτηση είναι από πότε θυμάσαι η από πότε έχεις ακούσει ότι εμφανίστηκε η Προτεσταντία στον Πόντο. Εσύ απ' ότι θυμάσαι.

Πληροφορητής: Και απ' τον πατέρα μου έχω ακούσει, ο οποίος ήταν μέσα στα πράγματα τότε στην Ορντού, ήρθαν αυτοί οι ιεροκήρυκες απ' τη Σαμψούντα. Έστειλαν απ' το Ασουάν έναν ιεροκήρυκα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' εμάς εκεί τον Αντρέα, τον κυρ Αντρέα, ο οποίος ήρθε και γύρισε το χωριό όλο. Αυτοί ώπου να έρθει είχαν εκεί τον Εγγλέζο που είπες...

Ερευνητής: Τον Κρόφορ.

Πληροφορητής: Τον Κρόφορ, ήταν στην Τραπεζούντα μέσα αυτός. Και γύρισαν αυτοί οι Εγγλέζοι όλα τα χωριά, τα οποία ήταν πάμφτωχα, σε υψίπεδο περίπου 2 χιλιάδων μέτρων, 1.500 με δύο ήταν αυτά εκεί μέσα, 7-8 χωριά εκεί πάνω, συμπαγή όλα σ' ένα μέρος. Φτωχά χωριά και στη φτώχεια μέσα όλα περνανε κάποτε.

Ερευνητής: Α ναι σωστό.

Πληροφορητής: Στη φτώχεια μέσα η ανάγκη, η αδήριτος ανάγκη σε αναγκάζει να υποκύπτεις σε κάθε τι. Αγράμματοι άνθρωποι όλοι, διότι

εννοείται ότι πρώτη, δεύτερα τάξη τα σχολεία τους εκείνο τον καιρό.

Ερευνητής: Στις ορεινές περιοχές.

Πληροφορητής: Στις ορεινές περιοχές, στις ορεινές περιοχές. Κατέβηκαν και στο δικό μας το χωριό, το Πέαλαν, το οποίο απέχει από αυτά τα χωριά 3 ώρες, 4 ώρες.

Ερευνητής: Δηλαδή εννοείς χωριά το Σεμέν...

Πληροφορητής: Σεμέν, το Σεμέν, το Άρταδ', Σιναλού, Αρμούτελη, Γαράπουτσα, αυτά τα χωριουδάκια εκεί πέρα.

Ερευνητής: Εκεί πέρα, όχι Πέαλαν.

Πληροφορητής: Όχι Πέαλαν, το Πέαλαν ήρθε λίγο αργότερα.

Ερευνητής: Πιο αργότερα.

Πληροφορητής: Πιο αργότερα. Αλλά και εκεί απάνω στην Τσαούλ μέσα δεν μπήκε τόσο, δεν μπόρεσε να χωθεί μέσα. Στο Άρταδ' δεν μπόρεσε να χωθεί.

Ερευνητής: Εγώ θέλω να ρωτήσω, εσείς, όταν ακόμα θυμάστε, το 1910 ας πούμε, θυμάστε συγκεκριμένη ημερομηνία που σας έλεγε ο πατέρας σας ότι η Προτεστανία ήρθε από την τάδε εποχή εδώ στον Πόντο;

Πληροφορητής: Ούτε το ρωτήσαμε αυτό. Τον πατέρα μου δεν τον ρώτησα αυτό, αλλά κάποτε ο πατέρας μου όταν συζητήθηκε κάποτε αναμεταξύ τους βέβαια συζητιόνταν και μετά τον ρώτησα εγώ και μου είπε, όταν ήρθε, λέει, εδώ σ' εμάς, λέει, όλο το χωριό, εκτός από τους παπάδες, όλοι έγιναν, λέει. Ήρθα από την Πουλαντζάκη εγώ, λέει, αυτός είχε πάει και στον πατέρα μου, λέει, στον παππού μου, είχε πάει και τον γέρο τον Μελετλίδη. Και για να τον πείσει, λέει, αγράμματος άνθρωπος ούτε άλφα δεν ήξερε, λέει, όλα τα πάντα δέχτηκε, λέει και την... ο πατέρας μου τα δέχτηκε, λέει, και τη νηστεία λέει, και τα αυτά και τα αυτά, όλα τα δέχτηκε, όσα έλεγε, λέει, δεν ήξερε να τον απαντήσει βέβαια. Και τον ρώτησε, λέει, αυτή η Παναγία που λέτε, λέει, υπάρχει περίπτωση να είναι άλλη, αυτή εκτός από τον Χριστό, λέει, είχε και άλλα έξι εφτά παιδιά παντρεύτηκε, λέει αυτός ο ιεροκήρυκας, όλα τα δέχτηκε ο παππούς μου τα άλλα τη θρησκεία και τα αυτά και τα σταυρά, αλλά μόλις τον είπε για την Παναγία, ανορθώθηκε, λέει, δηλαδή αυτή ήτανε πουτάνα; Και είχε και άλλα εφτά παιδιά, που λες; Φύγε από το σπίτι μου, τον λέει, φύγε από το σπίτι μου, τον έδιωξε. Εκείνες τις μέρες πήγα και εγώ, λέει, απ' την Πουλαντζάκη επάνω, λέει. Έμαθα, λέει, έμαθα, λέει, ότι μύησε το χωριό, ο

πατέρας μου τα λέει αυτά.

Ερευνητής: Ναι, δηλαδή πάμε χίλια...

Ερευνητής: Εγώ αυτά εγίνοντο τα πράγματα ήταν το '05, το '10 εκεί.

Ερευνητής: Εκεί γύρω.

Πληροφορητής: Αργότερα μου τα είπε, όταν εγώ όταν πήγαινα σχολείο, τότε μπορούσα να τον ρωτήσω.

Ερευνητής: Τότε σου τα έλεγε.

Πληροφορητής: Τότε μου τα έλεγε. Βέβαια και πολύς κόσμος τον άκουγε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πήγε τον πατέρα μου τον πλησίασε, δεν τον πλησίασε, ο παππούς έμαθε ότι πλησίασε και τον πατέρα μου. Πήγαν τον είπανε εσύ δεν έγινες, αλλά ο γιος σου έγινε, ο Γιάννης έγινε. Ο πατέρας μου ήτανε ο πλουσιότερος του χωριού.

Ερευνητής: Ε ναι σωστά.

Πληροφορητής: Τον φώναξε ο παππούς και τον λέει, εσύ έγινες Προτεστάνος, λέει. Τον είπα και εγώ, λέει, αφού όλο το χωριό έγινε, λέει, έγινα και εγώ (γελάει). Τι να τον έλεγα;

Ερευνητής: Λοιπόν ναι...

Πληροφορητής: Οπότε λέει, βρε τυφλέ, βρε τυφλέ, αυτήν την θρησκεία που την έφτιασαν και την κρατήσανε 1.700 χρόνια και αυτοί κατέθηκαν αυτούς τους νόμους, αυτοί δεν ήξεραν τίποτε και όλο αυτό βρήκανε. Αυτή είναι απ' τον Χριστό και εδώ αυτή η θρησκεία, μου είπε, είπε. Αυτοί λένε έτσι, είπε. Εσύ, είπε, γιατί δεν πας να ρωτάς έναν από τους δικούς μας τους μεγάλους, είπε. Μπορείς να πας να δεις έναν μεγάλο δικό μας και να δεις και οι δικοί μας τι λένε. Αυτοί λένε έτσι, είπε, να δεις και εκείνοι τι λένε;

Ερευνητής: Ναι, και τι του είπε;

Πληροφορητής: Το σκέφτηκα και εγώ, είπε, τη Δευτέρα, είπε, ανεβαίνω, είπε, στο αυτό στο Τσάμπαση. Είχα ράφτη, είπε, τον Ασλαούρ, είπε, εκεί απάνω ήταν ράφτης, είπε και ράφτης μου ήταν εκείνος, είπε, ο Ασλαούρ, έραβε καλά, είπε, Σεμενλής ήτανε. Πήγα στο ραφείο, είπε, αφού είπαμε τα συγκεκριμένα, τον ρωτάω, λέει, τι γίνεται απάνω στο χωριό με αυτό το... την Προτεστανία, τι γίνεται; Τα χωριά γυρίσανε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τι να πούμε, είπε, αυτοί είναι αγράμματοι, είπε. Ήρθαν εδώ, είπε, οι παπάδες μας δεν ξέρουν τίποτε, δεν ξέρουν τίποτε από αυτά που λένε αυτοί, είπε. Και ο κόσμος γύρισε, είπε. Έδωσαν, δίνουν, είπε, στα χέρια

τους κάτι, είπε, και το γύρισαν το χωριό, είπε. Ε καλά αυτοί οι δικοί μας τι λένε οι άλλοι; Οι κρατούντες, οι θρησκευτικοί, και αυτοί... και αυτοί δεν ξέρουν, είπε. Και οι δικοί μας ο πρωτόπαπας, ο παπά Θόδωρος της Ορντούς εδώ είναι, ο πρωτόπαπας της Ορντούς εδώ είναι, αλλά δεν ξέρουν απ' αυτά τα θεολογικά, είπε. Αυτά που τα ξέρουν είναι στην Πόλη, είπε, εκεί κάτω βρίσκονται, είπε. Αυτοί έρχονταν στα μέρη ειδικώς για αυτήν την δουλειά, είπε. Ε καλά γιατί δεν φωνάζουν, το Πατριαρχείο γιατί δεν στέλνει από κει έναν άνθρωπο; Γιατί δεν ζητάνε από δω να 'ρθει από κει κάποιος άλλος και να δια φωτίσει τον κόσμο, κάτι να πει, είπε. Είπε, για να φέρεις από εκεί εδώ έναν άνθρωπο, είπε, θέλει 5 λίρες χρυσές, είπε. Για να 'ρθει εδώ επάνω, βαπόρια και... 5 λίρες είναι, ποιος θα τα δώσει; Είπε. Εκείν' τον καιρό φτώχεια ήταν μεγάλη. Είπε ο πατέρας μου εγώ ότι εγώ θα τα δώσω τα 5 λίρες, εγώ θα τα δώσω τα 5 λίρες. Μπορείτε να φέρετε ένα τέτοιο, είπε, να μιλήσει τον κόσμο; Να αντιπαρασταθεί με αυτούς; Είπε ο πρωτόπαπας εδώ είναι το Τσάμπαση, είπε, να τον πούμε, είπε. Τον φώναξαν αμέσως. Και λέει εκείνος αμέσως, είπε, αρκεί να έχουμε την ευχέρεια να του δώσουμε τα χρήματα, λέει...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τα πλήρωσα εγώ, λέει ο πατέρας μου. Το ίδιο βράδυ, είπε, αμέσως, είπε, στο Πατριαρχείο έγραψαν το γράμμα, είπε, το έδωσαν έναν άνθρωπο και πήγαν από εκεί τηλεγραφικώς στο Πατριαρχείο, είπε. Δευτέρα ήτανε. Την Παρασκευή ο άνθρωπος, ο αυτός είπε, το Πατριαρχείο μου φαίνεται είχε γνώση, είπε, το τι γίνετο, είπε. Έχει έναν θεολόγο από κει, νεαρός κέλα, νεαρός, τον έστειλε. Τον πήραν από κει και κατέβηκαν στο χωριό, είπε. Αμέσως δε είπαν ότι ήρθε απ' το Πατριαρχείο άνθρωπος και θα πάει στο Πέαλαν για να συζητήσει με τον ιεροκήρυκα τι πράγματα είναι. Αμέσως διαδόθηκε και στο Ιλνίν, ο Σιμόνογλης είπε, αλλά και στους Τούρκους, είπε. Οι Τούρκοι είναι, γύρω-γύρω στο χωριό μας είναι τουρκικά χωριά, είναι και οι αγάδες όλοι εκεί, αλλά οι πέηδες, οι Τούρκοι οι αγάδες δεν ήθελαν τη θρησκεία αυτή.

Ερευνητής: Την Προτεστανία.

Πληροφορητής: Την Προτεστανία. Ήρθε στο χωριό μας και είπαν αυτοί, ο πέης ο δικός μας ο Τέλογλους, ότι η θρησκεία σας είναι η καλλιτέρα. Και απ' τη θρησκεία μας καλλιτέρα είναι. Αυτή είναι θρησκεία προπαγάν-

δας, μην πιστεύετε. Οι Τούρκοι δεν τον χώνευαν.

Ερευνητής: Γι' αυτό τον λόγο δεν γύρισαν οι Τούρκοι ή και γιατί είναι περισσότερο πιστοί;

Πληροφορητής: Και περισσότερο πιστοί.

Ερευνητής: Περισσότερο πιστοί.

Πληροφορητής: Όλα τα αγαθά να πούμε τα πλούτη του τόπου, αυτοί τα είχανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το Σεμέν και τα χωριά αυτά είναι πάνω σε 1.500...

Ερευνητής: Ναι και δυο χιλιάδες.

Πληροφορητής: Ως εργάτες κατεβαίνουν ως την Κωνσταντινούπολη και...

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι δεν τον χώνευαν.

Και οι Τούρκοι κατεβήκαν όλοι εκείν' την ημέρα, στο Πέαλαν ήταν δυο χιλιάδες άνθρωποι, γέμισαν το χωριό. Τον έφεραν στο σπίτι το δικό μας. Και το πρωί που έκαναν εκκλησία, ο κόσμος αυτός αμέσως φώναξαν τον Αντρέα. Αλλά το σπίτι ήταν περικυκλωμένο από Τούρκους και Ρωμιούς. Όπως ήταν τα κιρίδα που λένε, τα ξύλα ολόκληρα, έβαλαν πασαλίνες ο κόσμος για να ακούσει τι λένε μέσα. Τόσο το ενδιαφέρον του κοινού να πούμε. Και άκουγαν από κει και τα γεσκούλια πα στα ξύλα ανάμεσα εκείνα πα και τα χαρτώματα από πάνω άνοιζάνε για να ακούσουν τι λένε.

Ερευνητής: Για να ακούσουν τι λένε.

Πληροφορητής: Μόλις ήρθε ο κήρυκας, ο κυρ Αντρέας, τον ρώτησε, είπε, είσαι ιεροκήρυξ; Μάλιστα! Είπατε, λέει, τον κύριο Μελετλίδη τον γέρο, ότι η Παναΐα είχε και άλλα εφτά παιδιά, έξι παιδιά; Δεν είπατε; Είπε. Πού το βρίσκεις αυτό; Είπεν ατονε. Πού το βρήκες αυτό; Στο Ευαγγέλιο είπε τάδε, τάδε, τάδε λέει εκεί πέρα ότι... Καλά, είπεν ατονε, δεκόσα, τρεκόσα χρόνια πριν γεννιέται ο προφήτης Ησαΐας, πριν τρεκόσα χρόνια επροφήτευσεν και είπεν, είπε, στην Παλαιά Γραφή, είπε...

Ερευνητής: Στην Παλαιά Διαθήκη.

Πληροφορητής: Παλαιά Διαθήκη, ότι η βάτος εκαίετο, αλλά δεν εφλέγετο. Ποιά ήταν αυτή η βάτος, είπεν ατον. Χαμπάρι δεν είχε απ' αυτό. Πάλι ποιά ήταν αυτή η βάτος, η οποία εκαίετο, είπε ατον, αλλά δεν εφλέγετο, είπεν ατον. Τρεκόσα χρόνια πριν γεννηθεί ο Χριστός το είπε, είπε. Δεν μπόρεσε να τον απαντήσει, δεν ήξερε. Τον ρώτησε ο τάδε προφήτης, είπεν ατονε, ο οποίος έζησε δεκόσα πενήντα χρόνια πριν να γεννηθεί ο Χρι-

- στός, είπε, ο πρώτος που εγεννήθη, τώρα δεν μπορώ να θυμηθώ το όνομά του...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Ο δεύτερος προφήτης είπε, είπε, το τάδε σημείο, ποια είναι αυτή, είπεν ατονε. Δεν μπόρεσε να απαντήσει. Οπότε από έξω γιουχάισαν τον κυρ Αντρέα. Γιουχάισαν και οι Τούρκοι είχαν και τζανταρμάδες εκεί. Είχαν έρθει οι τζαντερμέδες από το Καρακόλ για να φυλάξουν την τάξη. Μόλις τον γιουχάισαν, τον πήραν από κει. Τον ρώτησε πού σπούδασες; Στη Μερζιφούντα σπούδασα, στη Μερζιφούντα. Είπεν ατονε καλά είναι να...
- Ερευνητής:* Να διαβάσεις περισσότερο.
- Πληροφορητής:* Να διαβάσεις περισσότερο.
- Ερευνητής:* Α! έτσι.
- Πληροφορητής:* Να διαβάσεις περισσότερο και...
- Ερευνητής:* Δηλαδή δεν είχανε γνώσεις πολλές.
- Πληροφορητής:* Όχι δεν είχε.
- Ερευνητής:* Απλώς τον έβαλαν για προπαγάνδα.
- Πληροφορητής:* Για προπαγάνδα. Όχι... οι... τώρα...
- Ερευνητής:* Ναι, όχι κοίταξε η ερώτηση ήτανε η δική μου ότι είπες ο κυρ Αντρέας αυτός δεν πρέπει να είχε γνώσεις πολλές, από την ώρα που δεν μπόρεσε να απαντήσει.
- Πληροφορητής:* Όχι μόνο να απαντήσει, δεν ήξερε τα γεγονότα.
- Ερευνητής:* Τα στοιχειώδη.
- Πληροφορητής:* Τα στοιχειώδη, ποια ήταν αυτή «η βάτος εκαίετο και δεν εκαίετο» ο προφήτης αυτός...
- Ερευνητής:* Εκείνο που θέλω τώρα είναι, ποιοί είναι οι λόγοι να γίνουν Προτεστάντες;
- Πληροφορητής:* Να πω τη συνέχεια πρώτα;
- Ερευνητής:* Για πες τη συνέχεια.
- Πληροφορητής:* Το χωριό μας το οποίο είχε γυρίσει, εκτός από δύο παπάδες που είχαμε, αγράμματος όλος ο λαός, αφού θα πήγαιναν στην εκκλησία τον Δεσπότη και ήρθε πρωί-πρωί και έπινε τσιγάρο δίπλα εκεί και στην εκκλησία δεν τους έβαλε ο Δεσπότης, τόσο αγράμματοι ήτανε.
- Ερευνητής:* Τόσο δεν ξέρανε τα στοιχειώδη.
- Πληροφορητής:* Τα στοιχειώδη δεν ήξεραν, δεν τον έβαλε στην λειτουργία. Το χωριό μας το οποίο ήτανε όλοι, γυρίσανε και έμειναν μόνον τρεις. Μόνον τρεις, ο ένας του παπά αδελφός. Με τον παπά τον αδελφό του είχε, αυτός ο Τελμούρ που λέμε, είχε με τον παπά Κυριάκο με τον αδελφό του, είχε διαφορά από ένα βουβάλι και γι' αυτό έλεγε, εσύ που
- πας στην εκκλησία, εγώ 'κ' 'α πάγω, είπεν ατονε.
- Ερευνητής:* Α! από πείσμα!
- Πληροφορητής:* Από πείσμα βέβαια, από διαφορά.
- Ερευνητής:* Διαφορά.
- Πληροφορητής:* Και έμεινε εκείνος και δύο άλλοι και σιγά-σιγά έγιναν είκοσι οικογένειες μέχρι το αυτό...
- Ερευνητής:* Μέχρι την ανταλλαγή;
- Πληροφορητής:* Μέχρι την ανταλλαγή '20, '24. Αλλά δεν είχαμε μεταξύ μας, δεν δίναμε και παίρναμε εμείς.
- Ερευνητής:* Δεν παίρνατε. Πόσες οικογένειες είχε το Πέαλαν εκείνη την εποχή;
- Πληροφορητής:* Το Πέαλαν εκείνο τον καιρό είχε εξήντα οικογένειες.
- Ερευνητής:* Και επομένως το ένα τρίτο γύρισε.
- Πληροφορητής:* Το ένα τρίτο έγινε, μέχρι την ανταλλαγή έγινε ένα τρίτο.
- Ερευνητής:* Έγινε ένα τρίτο.
- Πληροφορητής:* Έγιναν είκοσι οικογένειες.
- Ερευνητής:* Ευαγγελικοί.
- Πληροφορητής:* Αλλά εκείνοι προσκύνησαν, αλλά κόσμος δεν έφυγε άλλος, σπάνιοι αν πήγαν εκεί και αυτοί, διότι τους βοηθούσαν εκεί κάτω.
- Ερευνητής:* Οικονομικά.
- Πληροφορητής:* Όχι μόνον τους βοηθούσαν, αλλά τον ιεροκήρυκα αυτόν του ήρχοντο με τα τσουβάλα καθαρό αλεύρι από κάτω για να τρώει εκεί απάνω.
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Τον έδιναν σαράντα χρυσές λίρες τον μήνα, έτσι όπως έλεγαν δηλαδή, και είχε μία βιβλιοθήκη ίσαμε το μισό το σπίτι σου, όλο γεμάτο βιβλία. Αυτά και δωρεάν έδινε στα πρόβατά του...
- Ερευνητής:* Ναι.
- Πληροφορητής:* Αλλά κάποιος έπαιρνε είναι η Σαντούκ, ήταν η γυναίκα του ιεροκήρυκα Αρμένισσα αυτουνού, η αδελφή της εδώ ήτανε.
- Ερευνητής:* Ποια;
- Πληροφορητής:* Ο αυτός δεν ήτανε εκείνος ο πολιτευτής εδώ...
- Ερευνητής:* Α, ναι, ναι ο Δεληγιαννίδης.
- Πληροφορητής:* Ο Δεληγιαννίδης.
- Ερευνητής:* Ο Δεληγιαννίδης, ο Κενίκος που λέγαμε.
- Πληροφορητής:* Ο Κενίκς, αυτουνού η μάνα ήταν αδελφή της...
- Ερευνητής:* Σαντούκ.
- Πληροφορητής:* Της Σαντούκ ναι.

Πληροφορητής: Αυτή ήτανε αρμενικής καταγωγής.

Ερευνητής: Αυτή ήτανε Αρμένισσα, Αρμένισσα.

Πληροφορητής: Αυτή για να 'ρθει απάνω στο Πέαλαν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Την έστειλαν εκείν' ένα αυτό... πώς το λένε;

Ερευνητής: Αρμόνιο.

Πληροφορητής: Αρμόνιο, ένα πιάνο...

Ερευνητής: Πιάνο.

Πληροφορητής: Αυτή τώρα πιάνο απ' την Ορντού τάκα τούκα το χτυπούσε χωρίς να ξέρει...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) χωρίς να ξέρει μουσική, μόνο και μόνο να περάσει η προπαγάνδα.

Πληροφορητής: Να περάσει η προπαγάνδα και αυτή να μην στεναχωρηθεί, ξέρω και γω γιατί;

Ερευνητής: Φυσικά για την εποχή εκείνο το πιάνο θα ήτανε σπάνιο πράγμα, δεν υπήρχε

Πληροφορητής: Στην Ορντού πα 'κ' ήτανε ατά.

Ερευνητής: Ένα δέλεαρ για να σε παρασύρουν

Πληροφορητής: Εκείνη την εποχή το '905, '10

Ερευνητής: Δέκα.

Πληροφορητής: Αυτά τα άκουσα εγώ το '10, πήγαινα στην Πουλαντζάκη στο σχολειό. Στο Πέαλαν δεν είχαμε σχολειό και πήγαινα εκεί.

Ερευνητής: Λοιπόν εκείνο που θέλω να ρωτήσω, υπήρχε κανένας ιδιαίτερος λόγος που επέλεξαν οι ιεραπόστολοι και δη ο Κρόφορας το Σεμέν για να πρωτοπάνε να κηρύξουν; Την Προτεσταντία να διαδώσουν;

Πληροφορητής: Συμπαγή χωριά ελληνικά και φτωχά ήταν αυτά.

Ερευνητής: Ήταν αυτά. Κανένας άλλος, ο πατέρας μου έλεγε ότι δεν μελέτησαν αυτοί και την ψυχολογία των κατοίκων; Γιατί, μπάμπια Δημητρό, και σήμερα ακόμα έλεγε, άκουγα από πάρα πολλούς ότι και στη ζωή την καθημερινή, στην τριβή, δεν κρίνομε, αλλά είναι ένα πράγμα που αποδεικνύεται, ότι ο Σεμενλής είναι συμφεροντολόγος, γύρω από αυτοί τι...

Πληροφορητής: Γύρω απ' τα οικονομικά κυρίως...

Πληροφορητής: Γύρω απ' τα οικονομικά κυρίως, φτωχοί ήτανε άνθρωποι. Εκεί απάνω δεν ξέρεις τι φτώχεια είχανε.

Ερευνητής: Ναι μόνο η φτώχεια είναι ή γιατί υπήρχε και ο λόγος ο πρόσθετος ότι απ' τη φύση τους ήτανε συμφεροντολόγοι;

Πληροφορητής: Το Σεμέν μάλιστα. Οι άλλοι

ούτε από συμφέρον ή ξέραν τα χωριά.

Ερευνητής: Α! για το Σεμέν το φαντάζεσαι, το πιστεύεις αυτό.

Πληροφορητής: Για το Σεμέν για αυτήν την ρίζα το πιστεύω αυτό το πράγμα.

Ερευνητής: Το πιστεύεις αυτό το πράγμα.

Πληροφορητής: Και σήμερα ακόμη.

Ερευνητής: Και σήμερα ναι, μπάμπια Δημητρό, προσέχω, εκεί με όποιους και αν συνδιαλλαγείς, στο τέλος θα δεις ότι...

Πληροφορητής: Είναι το συμφέρον.

Ερευνητής: Το συμφέρον.

Πληροφορητής: Ανθρώπους συμφεροντολόγους αυτοί εκεί μέσα έπαιξαν τον ρόλο τους.

Ερευνητής: Τώρα λένε ότι το 1876 η Τουρκία αποκτά το πρώτο της Σύνταγμα. Σ' ένα άρθρο λέει το Ισλάμ είναι η κρατική θρησκεία, το κράτος όμως προστατεύει την ελεύθερη άσκηση των αναγνωρισμένων θρησκευμάτων και τα προνόμια των διαφόρων θρησκευτικών κοινοτήτων, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύουν τη δημόσια τάξη, τα ήθη και τα έθιμα. Εγώ θέλω να σας ρωτήσω πώς ζούσαν οι Προτεστάντες τότε στην Ορντού .η στο Πέαλαν ή οπουδήποτε εκεί γύρω θυμάστε σαν κοινότητα θρησκευτική και τι προνόμια, πώς θυμάστε εσείς τα προνόμια που είχαν αυτοί.

Πληροφορητής: Προνόμια βάσει αυτών των νόμων και εκείνο που ξέρω εγώ επί Σουλτάν Χαμίτ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαν μια ελευθερία, ελευθερία βάσει ασφαλώς των πιέσεων των Ευρωπαίων έγινε αυτό το χαρτί το Χουμαγιούτ. Πιέστηκε η Τουρκία τότε, διότι ήτανε πολύ άγριο γεγονός σε όλα τα μιλέτια και έβγαλε αυτό το Χάτι Χουμαγιούτ που λέγεται. Αλλά επί Σουλτάν χαμίτ που ξέρω εγώ, είχαν μία ελευθερία. Και γι' αυτό και ίδρυσαν εκκλησία και στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι

Πληροφορητής: Αλλά παραπέρα δεν μπόρεσε να προκόψει άλλο. Πουλαντζάκη, Κερασούντα και να τον έβλεπαν, σαν μολυσμένο θα τον έβγαζαν έξω από την πόλη.

Ερευνητής: Θα τον έβγαζαν έξω α!... και η εκκλησία αυτών από τι συντηρείτο; Από τους πιστούς ή από την Αμ...

Πληροφορητής: Και απ' τους πιστούς, ασφαλώς θα ήταν και από έξω.

Ερευνητής: Ερχόταν από έξω εκείνη την εποχή βοήθημα μεγάλο.

Πληροφορητής: Βοήθημα και μυστικά και φανερά.

Ερευνητής: Και φανερά, καλά. Λέει, γιατί λέμε ότι δεν είναι ανταλλάξιμοι;

Πληροφορητής: Γιατί τους ζήτησε η Αγγλία αυτό το πράμα, ότι αυτή η θρησκευτικότης θα παραμείνει. Αυτό της Αγγλίας είναι, κακώς ήρθανε εδώ πέρα. Γιατί μπορεί να ήταν, αν έμεναν, έστω και ότι υπάρχουν Έλληνες εκεί, όπως στην Κωνσταντινούπολη τώρα, υπάρχουνε και διαμαρτυρούμενοι και εκεί και στη Μερζιφούντα και στη Σαμψούντα τους κόψαν όλους, αλλά στην Ορντού δεν πειράχτηκε κανείς ούτε ορθόδοξος ούτε....

Ερευνητής: Προτεστάντος. Καλά αυτοί είχαν τότε, αυτό θέλω να σας ρωτήσω, είχαν κάποια ασυλία και ευνοϊκή μεταχείριση γύρω από τις τράπεζες; Δηλαδή στην Ορντού λέει είναι μία κωμόπολη μικρή, μία πόλις παραλιακή, υπάρχουν τράπεζες, υπάρχει η τράπεζα της Αγγλίας, δεν ξέρω, είχανε κάποιες δοσοληψίες έτσι στο οικονομικό τομέα πιο ευνοϊκές;

Πληροφορητής: Όχι, δεν το πιστεύω αυτό το πράγμα.

Ερευνητής: Δεν το πιστεύετε.

Πληροφορητής: Απ' το κέντρο τους είχαν για την εκκλησία και μικρά βοηθήματα έστελναν για τους φτωχούς, αλλά ιδιαίτερα για αυτό δεν ξέρω να πω.

Ερευνητής: Δεν ξέρετε. Και κάτι άλλο αυτοί είχανε δικό τους σχολείο ξεχωριστό;

Πληροφορητής: Είχανε.

Ερευνητής: Δικό τους. Και για να διδάσκουν περισσότερο τα θρησκευτικά τα δικά τους.

Πληροφορητής: Θρησκευτικά βέβαια και η εκκλησίας τους ήτανε δραστήριοι και ο απλός πολίτης και αυτός έκανε προπαγάνδα όπου πήγαινε.

Ερευνητής: Όπου πήγαινε προπαγάνδα.

Πληροφορητής: Ήταν αυτό έμφυτο, δημιουργήθηκε έμφυτο αναμεταξύ τους.

Ερευνητής: Μετά την κατοχή της Ρωσίας το 1917-18 υπάρχουν πληροφορίες ότι προσχώρησαν στον Προτεσταντισμό πολλοί. Και γενικά τα μέλη των άλλων χριστιανικών εκκλησιών, εκτός από την Ορθοδοξία δεν διώκονται από τους Τούρκους ούτε και αναγκάζονται να φύγουν ως και το 1923 και το 1923 ακόμα. Εσείς τι ξέρετε γύρω από αυτό;

Πληροφορητής: Ότι να...

Ερευνητής: Ότι πήγανε πολλοί, αυτό με ενδιαφέρει, το '17, '18, '19, '20, '21 που είστε στον Πόντο

εσείς θυμάστε ότι προσχώρησαν πολλοί στον Προτεσταντισμό, ακόμα περισσότεροι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι αυτό είναι ψέμα μεγάλο.

Ερευνητής: Ψέμα μεγάλο.

Πληροφορητής: Ποιος το είπε αυτό το πράμα; Στο χωριό μας δεν συνέβη κανένα τέτοιο πράμα, στις οικογένειες ούτε ένας δεν προστέθηκε.

Ερευνητής: Δεν προστέθηκε.

Πληροφορητής: Μπορεί να γέννησαν παιδιά και έγιναν διαμαρτυρούμενοι, αλλά ούτε ένας.

Ερευνητής: Οικογένειες δεν έχουν προστεθεί.

Πληροφορητής: Ούτε άκουσα ένα τέτοιο πράμα να προσηλύτισαν είτε και να προσηλύτισαν ακόμα και κάποιον άλλον. Αν έβρισκαν ένα φτωχό και πήγαιναν εκεί και τον έδιναν και τον παρέσυραν, μάλιστα. Αλλά γενικότερα όχι. Ούτε άκουσα τέτοιο πράμα και ήμουν στην ακμή της αυτής μου, της ζωής μου να πούμε, είκοσι χρονών ήμουν τότε.

Ερευνητής: Είκοσι χρονών και πρέπει να τα θυμάστε έντονα αυτά.

Πληροφορητής: Και τα θυμάμαι πολύ καλλίτερα.

Ερευνητής: Και απ' ότι λέτε ήσασταν και άνθρωπος των γραμμάτων, είχατε κάποια γνώση.

Πληροφορητής: Κάποια γνώση στην θεολογική σχολή της Πράσαρης το σχολείο που πήγαινα επί τρία χρόνια ήταν θεολογική σχολή. Και είχε φιρμάνι ότι όσοι πάνε εκεί, δεν θα στρατευτούν. Δεν θα στρατευτούν, γι' αυτό θρησκευτικά κάναμε εκεί πάνω και οι διευθυντές μας ήταν ιερωμένοι. Ήταν ο Δεσπότης της...

Ερευνητής: Ναι. Η άλλη ερώτηση που είναι και πολύ μεγάλη για τη δική σας, λίγο την απαντήσαμε, αλλά γιατί άλλαξαν πίστη να τα ανακεφαλαιώσουμε: ο ένας ο λόγος είπατε ότι είναι η φτώχεια.

Πληροφορητής: Ως προς αυτούς.

Ερευνητής: Ναι ως προς αυτούς η φτώχεια. Ο άλλος ο λόγος, καλά λένε εκείνη την εποχή έρχεται η προπαγάνδα και πάνε να... όσους περισσότερους δίνοντας χρήματα και λοιπά. Άλλος ιδιαίτερος λόγος υπήρχε, εκτός από τη φτώχεια, για να αλλάξουν πίστη;

Πληροφορητής: Καμία πίεσης.

Ερευνητής: Καμία πίεση.

Πληροφορητής: Καμία πίεσις ούτε εκ μέρους των Τούρκων ούτε εκ μέρους των Ελλήνων, όλοι μία θρησκεία είχανε. Φτώχεια και δύο τρεις επιτηδείοι που βρέθηκαν μέσα στο Σεμέν, ήταν οι Σιδηροπουλαίοι.

Ερευνητής: Οι Σιδηροπουλαίοι εκείν' την εποχή. Τώρα θέλω γενικά τι θυμάσαι σαν σε ιστορίες εκείν' την εποχή πώς γύρισαν; Γενικές ερωτήσεις απαντήθηκαν, αλλά πώς θυμάσαι τώρα πώς γινόταν αυτό μέσα σε βάση λαϊκή, το να γυρίσει ο...

Πληροφορητής: Όσοι έγιναν με το πρώτο, έγιναν. Όταν έγινε η συζήτηση με τον ιεροκήρυκα, μετεστράφησαν αμέσως στην Ορθοδοξία τα χωριά αυτά του Γελέιλ, μετεστράφησαν και έμεινε μόνο στο Σεμέν μία μερίδα. Και απ' το Σεμέν επέλεκαν στην Ορντού...

Ερευνητής: Δηλαδή εδώ, μπάρμπα Δημητρό, είναι μία εεεε βγαίνει το εξής ότι εάν το Πατριαρχείο μας τότε δραστηριοποιείτο περισσότερο με πολλούς θεολόγους, ίσως δεν άφηναν καθόλου την ίδρυση της Προτεσταντίας; Κάπου και εμείς έχουμε το φταίξιμό μας;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όσοι πήγανε μήπως δεν ήξεραν; Πήγαν από συμφέρον.

Ερευνητής: Από συμφέρον.

Πληροφορητής: Από συμφέρον.

Ερευνητής: Και γι' αυτό μέχρι σήμερα δεν μεγάλωσαν και καθόλου και μείνανε οι ίδιοι.

Πληροφορητής: Από συμφέρον πήγαν αυτοί. Εύραν δύο τρεις επιτηδείς σ' ένα χωριό μέσα και ασφαλώς πήγαν και τους συμφεροντολόγους πλησίασαν και δημιούργησαν κατάσταση αμέσως. Φτώχεια εκεί πέρα.

Ερευνητής: Φτώχεια.

Πληροφορητής: Ήρθαν και οι Εγγλέζοι δίνουν αλεύρα, δίνουν παράδες...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά μετεστράφησαν και αυτοί ακόμα μετά την έλευση του ιεροκήρυκα.

Ερευνητής: Του ιεροκήρυκα.

Πληροφορητής: Μετεστράφησαν αμέσως και δεν έπιασε ούτε στην Αρμούτλη ούτε στη Σινανόη δεν υπήρχαν, ούτε στο Άρτασ ούτε στο Ίναλαν. Μόνον ένας ήτανε καθιερωμένος... πώς τον λέγανε, το όνομά του...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Από ολόκληρο χωριό 50 οικογένειες, ένας ήτανε. Αλλά κάτι μικρά χωριουδάκια σ' εκείνα δεν υπήρχαν κανείς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί πήγαν στο Σεμέν 10-20 που έμειναν εκεί πέρα, αυτοί κατέβηκαν και στην Ορντού και αυτοί δημιούργησαν και στον κύκλο των φτωχών εκεί πέρα κάμποσα...

Ερευνητής: Ποιες άλλες εκκλησίες θυμάστε σ' όλον τον Πόντο να είχανε; Είχανε στο Σεμέν,

είχαν στην Ορντού εκκλησία. Άλλο πού είχανε; Είχαν στο Μασουάν.

Πληροφορητής: Το Μασουάν είναι 500 χιλιόμετρα κάτω από μας.

Ερευνητής: Άλλο πού εκεί γύρω; Σαμψούντα; Τραπεζούντα δεν υπάρχει, Κερασούντα;

Πληροφορητής: Όχι, ούτε Κερασούντα.

Ερευνητής: Ούτε Πουλαντζάκη.

Πληροφορητής: Ούτε Πουλαντζάκη ούτε Τρίπολις.

Ερευνητής: Ούτε Τρίπολις, Σινώπη; Είχες ακουστά εκείνη την εποχή Σινώπη;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ούτε, Οινόη;

Πληροφορητής: Οινόη δεν άκουσα.

Ερευνητής: Δεν άκουσες. Δηλαδή είναι αυτές μόνον οι εκκλησίες και αυτή που έχουνε στη Σμύρνη. Αυτοί λένε ότι την εποχή εκείνη πολλές μαρτυρίες λένε ότι οι Προτεστάντες σ' όλο τον Πόντο και τη Μικρά Ασία, Μικρά Ασία εννοούν μόνο την Σμύρνη, εκεί υπήρχε εκκλησία, ήσανε γύρω στις πέντε χιλιάδες. Πολλοί ευαγγελικοί τώρα που συζητάς μαζί τους σε λένε (διακόπτεται απότομα η αφήγηση εδώ και συνεχίζεται στο 4ο και τελευταίο αρχείο της σειράς)

Πληροφορητής: Πέντε χιλιάδες δεν ξέρω.

Ερευνητής: Δεν ξέρεις.

Πληροφορητής: Δεν άκουσα από κανέναν. Ήξερα ότι στη Σμύρνη έχουν σχολείο οι ευαγγελικοί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και στη Σαμψούντα το κολλέγιο αυτό που δημιούργησαν οι Αμερικάνοι για να εκχριστιανίσουν τους Τούρκους. Όχι μόνον δεν εκχριστιάνισαν, έναν Τούρκο δεν μπόρεσαν να γυρίσουν χριστιανό. Μόνον για τους Έλληνες, μόνον για τους Έλληνες είχανε...

Ερευνητής: Ναι, θείο Μήτηρο, τώρα είστε στο Μπέαλαν μέσα και έχουνε γυρίσει συγγενείς σου και γίνανε ευαγγελικοί.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είπατε προηγουμένως ότι υπήρχε μεγάλο μίσος...

Πληροφορητής: Μεγάλο μίσος.

Ερευνητής: Ναι, γιατί να γυρίσεις. Εσείς σαν νεαρός, σαν παιδί τι θυμάσαι; Αυτό το μίσος πως πέρασε μέσα σ' εσένανε, πώς το περνούσαν οι γονείς έστω ή η κοινωνία ή ίδια του χωριού;

Πληροφορητής: Για να μην κάνουν συνάφεια,

επιμειξίες αναμεταξύ τους άρα δεν τους χώνευαν οι μεν τους δε. Δεν τους χώνευαν, οι ορθόδοξοι δεν χώνευαν εκείνους και εκείνοι τους δεν χώνευαν εμάς. Επιμειξία δεν εγίνετο.

Ερευνητής: Δηλαδή εσένα ο πατέρας σου εάν...

Πληροφορητής: Η επιμειξία αργότερα εγίνηκε.

Ερευνητής: Αργότερα.

Πληροφορητής: Αργότερα γένηκε ένα δύο, ατόνησε και το πνεύμα εκείνο σα τριάντα χρόνια που ξέρω εγώ, ατόνησε και εκείνο το πρώτο μίσος.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Ούτε εκείνοι ούτε εκείνοι.

Ερευνητής: Α! σιγά-σιγά. Δηλαδή εσύ αν στην ηλικία των 20 χρόνων, που τότε παντρευόσασταν και πιο μικροί, η μάνα σου, ο πατέρας σου θα επέλεγαν, ποτέ θα σου έλεγαν, μπάρμπα Δημητρώ, θα παντρευτείς ευαγγελικιά;

Πληροφορητής: Αυτό γενικώς ήταν απαγορευμένο.

Ερευνητής: Απαγορευμένο.

Πληροφορητής: Γενικώς ήταν απαγορευμένο χωρίς να το πουν ο πατέρας, η μητέρα, δεν τους πλησίαζαν. Αργότερα ατόνησε μετά τους πολέμους και το '12 και υστερότερα ατόνησε πολύ.

Ερευνητής: Κοίταξε εγώ τώρα τι θυμάμαι, αν θέλω να σε βοηθήσω με μια ιστορία που θα πω, εάν και εσύ θυμάσαι κάτι ανάλογο. Εγώ είμαι ένα παιδί που γεννήθηκα το '37 στα ευαγγελικά. Είμαι από ορθόδοξους γονείς. Η γιαγιά μου ήταν πολύ φανατικιά ορθόδοξη και τη λέγανε πεισματάρια και θυμάμαι όταν ήμασταν μετά την πείνα, οχτώ, δέκα χρονών κοριτσάκι και τότε υπήρχε φτώχεια και θεωρείτο ότι ο πατέρας μου ήταν από τους πιο καλά στεκουμένους, αλλά πάλι φτώχεια, η μάνα μου όταν έκανε τσουρέκια τη Μεγάλη Πέμπτη, μέναμε εκεί στον φούρνο, και όταν τα έβγαζε, τα ξεφούρνιζε, έλεε ότι 'κ' 'α τρώτε οσημέρον, θα πάτε μεταλαβαίνετε το Μεγάλο Σάββατο και 'α τρώτε. Είχα ένα γειτόνισσα, την Πολυάνθη, επειδή ήτανε ευαγγελικοί τα απέναντι τα σπίτια, εποίναν τα τσουρέκια και εκάθουντα κά' και έτρωγάνε. Και εγώ επειδή ίσως έλεε με η μάνα μ' γουλερία και 'κ' είχε άδικο. Επένα έκλαιγα και έλεγα καλλίτερα να είμερ ευαγγελικοί, εκείνε έκρυφτέν ατα. Και εμείς εποίναμε φασαρία και έλεγα τηνε καλλίτερα να είμερ ευαγγελικοί, παρά να είμερ ορθόδοξοι. Έλεε με, μώρο μ', η μάνα μ' 'κ' ήξερε γράμματα, εμείς είμερ ορθόδοξοι 'κί τρώγομ' ατα ατώρα, πρέπ' να τρώγομ' ατα μετά που

'α μεταλαβαίντς. Αυτήν την αυτή εκουράστηκε η μάνα μ'. εγώ αυτό το θυμάμαι έντονα.

Ερευνητής: Την αδυναμία την δικιά σου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η μάνα σου την ανείχετο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μέχρι τελευταία τι θα κάνει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διότι εσένα ως παιδί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε έκανε εντύπωση, γιατί εκείνη και όχι εγώ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν μπορούσες να το δεις έτσι.

Ερευνητής: Ακριβώς. Αυτός ήταν ένας πειρασμός για μένα. Για σένα εκείν' την εποχή δεν ήταν το ίδιο, αν η μάνα σου ζούσε με μία άλλη στη γειτονιά, δεν είχατε τέτοιους πειρασμούς;

Πληροφορητής: Είχαμε πολύ περισσότερο εκεί. Τώρα εσύ εκείνη την εποχή μετά τον πόλεμο...

Ερευνητής: Ναι μετά το '40.

Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν εκεί σαν Τούρκοι με Έλληνες. Αυτούς απ' τους Τούρκους χειρότερα τους θεωρούσαμε.

Ερευνητής: Α! τους θεωρούσατε σε τέτοιο βαθμό δηλαδή και δεν πλησιάζατε πουθενά.

Πληροφορητής: Δεν πλησιάζαμε. Αφού κορίτσια δεν δίναμε, δεν παίρναμε. Είχα θεία εγώ διαμαρτυρόμενη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν τους πλησιάζαμε εμείς, σαν αδελφή δεν πηγαίναμε.

Ερευνητής: Ούτε επίσκεψη ούτε τίποτε.

Πληροφορητής: Δεν τους πλησιάζαμε εμείς. Τους είχαμε σε απομόνωση τρόπον τινά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί δεν κάναμε μαζί μας. Τελευταία-τελευταία μετά από τους πολέμους

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατόνησε εκείνο το αυτό και παπάδες δεν είχαμε στα χωριά, μετά όταν ήρθαμε από την εξορία και

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε εγίναν μία δύο επιμειξίες και σκοτώθηκαν και πέθαναν και από τις δύο μεριές. Και από δω μεριά και από κει μεριά και δεν υπήρχαν και παιδιά, κορίτσια, έλλειμα ήταν.

Ερευνητής: Και τότε γίναν.

Πληροφορητής: Τότε.

Ερευνητής: Το '17, το '20 εκεί μέσα δηλαδή.

Πληροφορητής: Εκεί μέσα ναι. Τότε εκείνο το μίσος ατόνησε.

Ερευνητής: Ατόνησε. Και σήμερα ακόμα βλέπω, εγώ θυμάμαι την... παιδί ότι οι Προτεστάντες που έχουν την έδρα τους εδώ στον συνοικισμό... ναι επάνω σ' αυτό θέλω τώρα, φεύγομε απ' τον Πόντο και ερχόμαστε εδώ, είσαι πρόσφυγας και ζεις από το '28; Το '30 στον Σβορώνο και στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Απ' το '27.

Ερευνητής: Απ' το '27 είσαι κάτοικος και μάλιστα δραστήριος κάτοικος, μεγάλο κεφάλαιο μέσα στην Πιερία και στην Κατερίνη. Ζεις εδώ. Ωστόσο έχεις κάποια μερίδα συγγενών, πατριωτών που είναι ευαγγελικοί και επομένως αν κάποιος πεθάνει, αν παντρεύει παιδί έρχεσαι και στην εκκλησία και βλέπεις όλα αυτά τα πράγματα. Επομένως ζεις. Σήμερα πώς βλέπεις έτσι εσύ, μετά από εκεί ατόνησε η Προτεσταντία κατά το '20 και λοιπά, τα μίσση φύγανε. Μετά εδώ όταν ήρθανε, ήταν πιο οργανωμένοι οι ευαγγελικοί ή πιο αποδιοργανωμένοι;

Πληροφορητής: Το κακό εκεί, αυτοί οι ευαγγελικοί εκεί στην Ορντού που ήταν, δεν έπαθαν τα κακά τα οποία έπαθε ο ελληνισμός. Δεν τα πάθανε.

Ερευνητής: Γιατί δεν τα πάθανε;

Πληροφορητής: Διότι αυτοί...

Ερευνητής: Προστατεύονταν.

Πληροφορητής: Και προστατεύονταν, μπορεί, δεν ξέρω αυτό να το πω, αλλά όλοι έκλαιγαν, έφυγαν ως Έλληνες, έφυγαν ως Έλληνες. Δεν μπορούσαν να έχουν εμπιστοσύνη στην υποστήριξη έστω της Αγγλίας που τους έδωσε το προνόμιο, ανάγκασε την Τουρκία και πήρε το προνόμιο, ασφαλώς την ανάγκασε...

Ερευνητής: Την ανάγκασε.

Πληροφορητής: Από φόβο την έδωσε η Τουρκία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ότι οι ευαγγελικοί θα παραμείνουν στη θέση τους, αν θέλουν.

Ερευνητής: Εδώ τώρα στην Κατερίνη ήρθαν το '24 και στον συνοικισμό αυτό που κατοικώ και εγώ βλέπω υπάρχουν Ορτουλούδες, υπάρχουν Φατζαλήδες, υπάρχουνε Μπεαλαλούδες, υπάρχουνε Σμυρνιοί, υπάρχουν Μαγνησιώτες και άκουγα εγώ από τον πατέρα μου να με λέει ότι, όταν πρωτοήρθανε εδώ για να ιδρύσουν χωριστό συνοικισμό προτεσταντικό, επειδή το θρήσκευμα της Ελλάδος το '23 τότε ήτανε περίπου εκατό τα εκατό ορθοδοξία, εδώ στην κυρίως Ελλάδα, περίπου εκατό τοις εκατό ορθοδοξία, άλλο θρήσκευμα δεν

υπήρχε, αυτοί ζήτησαν να κάνουν έναν συνοικισμό, θέλω και τη δική σου μαρτυρία, ο πατέρας μου ο μακαρίτης μου έλεγε ότι, θυγατέρα μου, δεν τους επέτρεψαν να κάνουν συνοικισμό μόνοι, διότι τους είπανε δεν υπάρχει αυτό το θρήσκευμα, θα πάτε να πάρετε 5, 10 οικογένειες ορθοδόξους και μετά θα σας δώσουμε τον συνοικισμό αυτό. Και όντως πήγανε πήρανε τον Ταλούτσιο, πήρανε τον Θηράο, πήρανε και πολλές άλλες οικογένειες που δεν ξέρω εγώ, για να υπάρχει μέσα εδώ ορθοδοξία. Εσύ γύρω από αυτά τα πράγματα τι πληροφορίες, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Από αυτά δεν ξέρω.

Ερευνητής: Δεν ξέρεις τα εδώ της Κατερίνης.

Πληροφορητής: Της Κατερίνης δεν ξέρω, διότι εγώ ήρθα το '24 απ' την Τουρκία.

Ερευνητής: Α α α!

Πληροφορητής: Εγώ ήρθα αργά απ' την Τουρκία. Απ' τη Σαμψούντα μπόρεσα και έφυγα εγώ, δεν μπόρεσα να φύγω απ' την Ορντού και είχαν δημιουργηθεί.

Ερευνητής: Και δεν τα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Αυτά είχαν δημιουργηθεί και δεν ήξερα. Αλλά αυτοί όπου και αν πήγαν ήταν συμφέροντες, τρόπον τινά και εκεί υπελόγιζαν τον εαυτό τους ότι είναι ξεχωριστή ράτσα τρόπον τινά ως διαμαρτυρόμενοι.

Ερευνητής: Ως διαμαρτυρόμενοι, χωριστή ράτσα. Εδώ τώρα στην Κατερίνη επειδή είχαμε κάτι συγχρόνως, εσύ ζούσες δίπλα στον συνοικισμό, όχι μέσα στον συνοικισμό, ωστόσο όμως συμμετείχες πάντα στα συμβάντα. Θυμάμαι εγώ ότι σκέφτηκε ο πατέρας μου, όχι μόνο ο πατέρας μου και άλλοι, όταν μαζεύτηκαν εδώ, ήμασταν παιδιά ακόμα, να χτιστεί, το υπουργείο παιδείας έστειλε λεφτά, να χτιστεί σχολείο. Οι ευαγγελικοί αντέδρασαν και είπανε όχι. Και άρχισε ο αγώνας. Εμείς θα κάνομε ευαγγελικό σχολείο. Μάλωσε ο πατέρας μου και είπε όχι, γιατί τον Σιδηρόπουλο που ήτανε να μην γίνει σχολείο ορθόδοξο. Εκεί σαν παιδί ήμουν τραυματισμένη, είμαι και τώρα από τις εμπειρίες, τις φασαρίες, τους σκοτωμούς, τους λιθοβολισμούς που γινότανε. Και είπαν αυτοί θα περάσει θα γίνει ευαγγελικό σχολείο. Εν τέλει δεν έγινε ευαγγελικό σχολείο, έγινε ορθόδοξο σχολείο. Σήμερα πηγαίνουν όλα τα παιδιά, γιατί αυτοί έχουν μια πτώση. Εκτός που δεν αυξάνουν τώρα, δεν έχουνε παιδιά νε σε ορφανοτροφείο να βάλουνε, νε τίποτε. Έχουν δικά τους κτήρια εδώ. Εσύ τι θυμάσαι τότε; Δηλαδή

πολλοί κατηγορούν και τους ευαγγελικούς, γιατί είναι αδιάλλακτοι και ότι αυτό που σκέφτηκαν να κάνουν ήταν, δεν ήτανε σωστό.

Πληροφορητής: Αυτοί και εκεί και εδώ ήταν ξεχωριστό από τον κορμό τον ελληνικό τρόπον τινά.

Ερευνητής: Α! θέλανε να είναι...

Ερευνητής: Απ' τον κορμό είχαν ξεχωρίσει απ' την Τουρκία ακόμη

Ερευνητής: Απ' την Τουρκία ακόμη.

Πληροφορητής: Είμαστε Διαμαρτυρόμενοι, έλεγαν. Ως καύχημα το θεωρούσαν. Είχαν την προστασία των μεγάλων της Αγγλίας, ξέρω και γω.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Των οργανώσεων εκεί της Αγγλίας, της Αμερικής, είχαν ξεχωρίσει και εδώ. Είχαν οντότητα δική τους είτε με την προτροπή και από κάπου αλλού ή πρωτοβουλία αυτών, δεν ξέρω. Πάντως ήθελαν πάντα αυτοί να είναι μαζί μαζωμένοι και τους μάζεψαν, ο ένας τον άλλον μάζεψαν εδώ μέσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν πήγανε αλλού. Από εδώ έτρεχαν μετά. Έναν δικό σας εγώ τον έτυχα κάποτε στα Σέρρας.

Ερευνητής: Α! Ναι.

Πληροφορητής: Στα Σέρρας.

Ερευνητής: Δικό μας τι, δηλαδή του συνοικισμού ευαγγελικό;

Πληροφορητής: Ναι ευαγγελικό.

Ερευνητής: Τον Καταρτζή, ναι τον Καταρτζή, ο Καταρτζής κάνει ιεραποστολή πολύ, παίρνει περιοδικά και μοιράζει. Δεν ξέρω, αυτός επίσημα το κάνει.

Πληροφορητής: Ένας άλλον τον βλέπω μία φορά στον Σοχό, απάνω στον Σοχό.

Ερευνητής: Ιεραποστολή.

Πληροφορητής: Ναι. Πού πας; Τον λέω. Πάω λέει απάνω στον Σοχό. Και τι να κάνεις στον Σοχό, λέω. Ήξερα ότι είναι διαμαρτυρόμενος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και λέει πάω να κηρύξω τον λόγο του Θεού, μου λέει. Και μάλιστα του λέω, βρε σ' εσένα έμεινε αυτός ο λόγος του Θεού, τον λέω, να τον κηρύξεις; αυτός τι πιστεύει, Θεό δεν πιστεύει εκεί επάνω;

Ερευνητής: Ναι ωραία.

Πληροφορητής: Και θα πας εσύ, τι θα πας; Βγήκες απ' την Κατερίνη να πας εκεί απάνω, τον λέω. Έναν ψηλό έτσι, έναν αδύνατο, δεν θυμάμαι το όνομά του τώρα. Αυτοί και από εδώ, από εδώ μέσα τώρα δεν ξέρω τι κάνουν, αλλά

και τότες στην αυτήν μέσα πάλι πήγαιναν.

Ερευνητής: Ναι, ναι ιεραποστολή πληρώνονται. Καλά έχουνε μία οργάνωση μεγάλη, έχουν τον οικονομικό παράγοντα πάντα, πάντα έχουν άνεση, βέβαια έχουν άνεση οικονομική. Αλλά εγώ πολλές φορές που...εσείς με τη σοφία σας τώρα που έχετε την εμπειρία των δύο πατρίδων. Του Πόντου και εδώ, εγώ συζητώντας λέω πολλές φορές εσείς δεν μπορέσατε ο Έλληνας. Η Ορθοδοξία εκράτησε τον Ελληνισμό. Αν δεν υπήρχε χριστιανισμός και ορθοδοξία, ο ελληνισμός ίσως δεν θα ήταν έτσι, όπως είναι τώρα. Και λέω πολλές φορές και με άλλους που συζητώ, λένε πολλοί ότι η θρησκεία σ' εμένα τον Έλληνα πάει περισσότερο η Ορθοδοξία. Δηλαδή εγώ αγαπώ να λατρεύω τον Θεό μου ανάβοντας το κερί, βλέποντας τον χώρο που θα εκκλησιαστώ, που θα προσευχηθώ, να έχει εικόνες, να έχει μανουάλια, όλα αυτά. Αυτό το πράγμα στην εποχή σας έτσι ήτανε, έτσι πάλι έντονο; Το αισθανόσουν σαν παιδάκι και συ, όπως το αισθάνθηκα εγώ και έλεγα αχ! πιο ωραία είναι η Ορθοδοξία. Όταν πήγαινα καμιά φορά στην εκκλησία τους, αυτοί δεν ανάβουν κερί, αυτοί δεν έχουνε... ο άγιος με απορροφούσε εμένα.

Πληροφορητής: Έντονο αυτό υπήρχε στην Τουρκία...

Ερευνητής: Στην Τουρκία υπήρχε έντονο.

Πληροφορητής: Υπήρχε εντονότερο αυτό.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Εκεί ήταν πραγματικώς, δηλαδή ότι η εκκλησία αν πιστεύω εγώ, θα πάω στον παράδεισο.

Ερευνητής: Α! ήταν πολύ πιο έντονο δηλαδή.

Πληροφορητής: Πολύ πιο έντονο από εδώ.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Αφού τα παιδιά και όλα πήγαιναν με τη μάνα τους. Η μάνα τα μάζευε να πάνε μαζί της.

Ερευνητής: Στην εκκλησία.

Πληροφορητής: Μετά βγήκε το μικρόβιο αυτό των Διαμαρτυρομένων. Εκεί ήταν εντονότερο.

Ερευνητής: Ήταν εντονότερο.

Πληροφορητής: Λόγω των πολέμων, λόγω της της φτώχειας, λόγω της καταστάσεως...

Ερευνητής: Και λόγω της εξέλιξης ίσως.

Πληροφορητής: Αλλά εκεί ήτανε εντονότερο δηλαδή και το κάθε τι το πιστεύανε, η μάνα τι τους έλεγε, με την πολύ φαντασία της ακόμα κάτι αν έλεγε, το πίστευαν εκείνοι.

Ερευνητής: Όχι το ευχάριστο είναι ότι ύστερα και από η δικιά μας η γενιά, ας πούμε, μορφώθηκε. Αλλά και τα παιδιά που μορφώθηκαν, δεν... εξακολουθούν την Ορθοδοξία και να τη φυλάνε έτσι, βλέπω από νέους και από επιστήμονες ένα μεγάλο ποσοστό πολύ.

Πληροφορητής: Βλέπω και εγώ ότι ατόνησε η προπαγάνδα η δικιά τους και δεν περισσεύουν. Τώρα και εκείνοι κορίτσια δίνουν και παίρνουν και οι δικοί μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατόνησε λίγο η...

Ερευνητής: Ναι, όμως εσείς πώς θυμάστε τώρα ζήσατε από κοντά πολλές οικογένειες των παιδιών σας, των συγγενών σας, ζήσατε μέσ' στην Κατερίνη, είδατε... οι δύο θρησκείες δεν είναι δύσκολο πράμα, μπάρμπα Δημητρώ, ε; μέσα σε μια οικογένεια;

Πληροφορητής: Μέσα σε μια οικογένεια μάλιστα. Δύσκολο είναι λέει.

Ερευνητής: Πολύ δύσκολο.

Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι ο πατέρας μου ήτανε και του χωριού ο προύχοντας και ο αυτός και τις αδελφές του, που ήτανε διαμαρτυρόμενες, τον θείο μου σαν Τούρκο τον είχε, τον θείο τον Χάμπο.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Δεν τον πλησίαζε καθόλου, ήτανε σε αποχή τον είχε. Διότι πήγε πήρε κορίτσι από Διαμαρτυρόμενη και έγινε Διαμαρτυρόμενος.

Ερευνητής: Άλλαξε και την πίστη του, αυτό ήταν τραγικό.

Πληροφορητής: Ο θείο Χαράλαμπος και εκείνος αν είχε ο θείος μου ψυχολογία Τούρκου, ήτανε και Τούρκος αν τον έδινε χρήματα, θα εγίνετο και Τούρκος.

Ερευνητής: Επομένως είναι το συμφεροντολογικό, το χρήμα, ο άνθρωπος που δεν έχει μέσα του πίστη καθόλου. Καμιά έτσι έντονη εικόνα που να σας έμειναν από διαφορές ευαγγελικών, ορθοδόξων εδώ στον Πόντο, εδώ στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Εδώ στην Κατερίνη το ζήτημα αυτό της εκκλησίας, του αυτουνού το οποίο δείχνει ότι αυτοί ήρθαν ως οντότης εδώ μέσα. Με διάφορα μέσα πήραν αυτοί το οικόπεδο. Ενώ εδώ μέσα θα εγίνετο ένα γυμνάσιο εδώ πέρα της ελληνικής πολιτείας. Τώρα τι έγινε;

Ερευνητής: Τώρα τι γίνεται; Τώρα αυτοί οι νόμοι λένε ότι τότε το '23, το '24 και για τους ορθοδόξους δόθηκε αυτό, υπάρχει λέει, ένα νόμος τώρα που, επειδή το είχαν κατοχή χρόνια αυτοί, το έχουνε δικό τους. Εστάλη-

σαν χρήματα από την Αμερική, κάνανε μεγάλο αναγνωστήριο και ένα άλλο κτήριο τεράστιο, κάνανε ένα μεγάλο γήπεδο, που παίζουνε μπάσκετ και λοιπά. Αλλά λένε αυτό είναι ευαγγελικό. Και δεν επιτρέπουν εύκολα μέσα κανέναν να πάει. Το μόνο που απόμεινε είναι ένα πάρκο που εκείνο είναι δημοτικό, δεν είναι ούτε δικό τους και δικό μας και δικό τους και έχουνε την εκκλησία τους. Και αυτό το κτήριο είναι άδειο. Και όταν ρώτησα κάποιον καλά τι το κάνετε, γιατί δεν το νοικιάζετε κάπου για την πολιτεία, για το καλό της τοπικής αυτοδιοίκησης εδώ; Είπαν, όχι. Εμείς θέλουμε να μείνουμε πάντοτε ευαγγελικό. Και δηλαδή λέω προτιμάτε να φέρνετε, έρχονται πότε-πότε γκρουπ εκδρομές από Αμερικάνους, Άγγλοι και λοιπά. Τους μαζεύονται αμέσως και τους περιποιούνται, μένουν αυτού δωρεάν. Δηλαδή προτιμάτε, λέω, να εξυπηρετείτε ξένους και όχι ντόπια παιδιά Κατερινιώτικα δικά μας γέννημα και θρέμμα; Ναι, έτσι είναι το σύστημά μας. Αυτή ήταν η απάντηση που πήρα από έναν που είναι αρμόδιος γύρω από αυτά τα πράγματα. Και έχουν κάποια οργάνωση. Αλλά εκείνο που...

Πληροφορητής: Οργάνωση όχι κάποια, αλλά οργανωμένοι γερά!

Ερευνητής: Γερά. Τώρα τελευταία στην εκκλησία τους που την ανασκεύασανε, πήγα προχθές και είδα ότι, πέθανε κάποιος γείτονας και πήγα στην κηδεία, μέχρι τώρα δεν γράφανε ότι... τίποτε στον τοίχο, ήταν μια αίθουσα διαλέξεων, ότι πιστεύω εις έναν Θεόν πατέρα... που γράφουμε εμείς και λοιπά. Τώρα από τη μια μεριά γράψανε το Πιστεύω εις έναν Θεόν και απ' την άλλη γράψανε το Πάτερ Ημών. Και στα τζάμια της εκκλησίας τους που λέγανε μη τυχόν, με φώναζε εμένα μια γιαγιά θυμάμαι, επήες 'ς σο πατερικό την εκκλησία το ειδωλολατρικό και εφίλεσες το ξύλο; Και ήμουναι παιδί και πήγαινα το έλεγα τη μάνα μου και η μάνα μου θύμωνε και πήγαινε μάλωνε μαζί της. Δηλαδή εγώ στους γονείς μας, πολύ δυσκολεύτηκαν οι αγράμματοι, οι μάνες μας και περάσανε την θρησκεία μέσα μας. Τώρα έχουνε στις εικόνες, μπάρμπα Δημητρώ, στα τζάμια στη μία παράσταση είναι πώς ο Μωυσής παίρνει τις 10 εντολές, η άλλη παράσταση είναι η Ανάληψη του Χριστού, η άλλη είναι ο Χριστός όταν τους δίνει για το Άγιο Πνεύμα κάτι. Και είπα εγώ σε έναν καλά, λέω, σιγά-σιγά, λέω, βλέπω έρχεστε σ' εμάς, λέω, αυτά είναι ορθόδοξα, λέω. Ναι, λέει,

τώρα είπαμε ότι κάτι πρέπει να στολίσουμε και εμείς την εκκλησία μας
Πληροφορητής: Για στόλισμα, για στόλισμα, για πίστη όχι.
Ερευνητής: Για πίστη όχι. Έτσι λέει τα στολίσανε, γι' αυτόν τον λόγο.
Πληροφορητής: Όταν ήρθαν εδώ και είχαν την παλιά εκκλησία την πρώτη.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Το κάψανε. Αυτοί πρώτα το ρίξαν σε μένα
Ερευνητής: Αααα!
Πληροφορητής: Το έριξαν σε μένα. Αυτοί με τον πατέρα μου τρώγονταν.
Ερευνητής: Α! εκεί απ' τον Πόντο.
Πληροφορητής: Από εκεί εκρατούσε το μίσος.
Ερευνητής: Δύο μεγάλες γενιές.
Πληροφορητής: Ναι. Και μια μέρα με καλάει η αστυνομία και με κάνει ανάκριση. Αλλά δεν με αναφέρει το πνεύμα αυτό.
Ερευνητής: Ναι.
Πληροφορητής: Τότε απ' τα σύνορα δεν επιτρέπεται και να κατέβει εδώ κανείς. Απ' τα σύνορα αν παίρνεις κάτοικο και τον κατεβάζεις εδώ στους κάμπους, ετιμωρείς. Εγώ έφυγα από εκεί, παρόλο που με εμποδούσε ο πρόεδρος της κοινότητας τριών χωριών, έφυγα από εκεί, διότι χωρίς να πάρω την άδεια από νομάρχη Σερρών, ήρθα και αγόρασα το κτήμα. Αλλά μόλις βρήκα πήρα το κτήμα αυτό εδώ μέσα, αυτοί ανάστατοι. Ο Περικλής είδες, θα θυμάσαι, κοντά αγόρασε κτήμα, ανάστατοι. Πώς του δώσαμε εμείς. Δεν το χώνεψαν το όνομα μονάχα. Ενώ ο πατέρας μου ζούσε, ούτε τον είδαν. Εγώ κατέβηκα έκανα παζάρι, διάβολο, τρίβολο. Και ο φανατισμός αυτός τους ώθησε να πάν' να λέν' τον Τσιγγαρά ότι εμείς σε δίνουμε 600 δραχμές παραπάνω το στρέμμα. Τρεις χιλιάδες στρέμματα, διακόσιες χιλιάδες δραχμές παραπάνω και το κτήμα θα το δώσεις σ' εμάς.
Ερευνητής: Αυτό γίνεται το 19...;
Πληροφορητής: Το 1927.
Ερευνητής: Το '27.
Πληροφορητής: Το '27 ναι, τον Σεπτέμβριο μήνα, Σεπτέμβριο μήνα. Εγώ τότε πριν μιας εβδομάδας είχα φύγει να πάω να πάρω πληρεξούσιο. Έκανα το παζάρι εδώ, αλλά πρέπει να πάρω πληρεξούσιο για να κάνω συμβόλαιο. Έφυγα στα Πορόϊα εγώ και πάω απ' την ομάδα την οποία θα κατέβαζα, να πάρω πληρεξούσιο για να κάνω συμβόλαιο. Δεν... μοναχός δεν μπορώ να το πάρω. Επάνω με

λέει ο Τσανακτής ο Ιάκωβος, Δημητρώ, κάτι σου γενηκεύουν, μου λέει, διότι είχα μέσα και εγώ κάμποσους άλλους, ορθόδοξους μεν, αλλά Σεμενλήδες. Αυτοί από εδώ έστειλαν ανθρώπους ούτως ώστε οι Σεμενλήδες να φύγουν από κει, να φύγουν απ' την αγορά τη δική μου. Και το κτήμα θα το πάρουμε εμείς. Χωρίς εγώ να ξέρω ότι πράγματι επενέβησαν εδώ κάτω και κάτι έγιναν. Μια τέτοια εργασία προ ενός μηνός εκεί απάνω κυοφορείτο. Και τους κάλεσα εγώ έναν, έναν και ποιος θέλει, διάλεξα τις οικογένειες εγώ, δυο χρόνια εκεί μέσα, τρία ποιους θεωρούσα καλούς και πήρα και Σεμενλήδες από μέσα, όπως τον Τσούλ τον Γιάννε, τη Πασκίλ τον Παύλο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και κάμποσους άλλους, δεν θυμάμαι και τα ονόματά τους. Μετά δύο ημέρες έρχεται ο Τσανακτής και μου λέει κάτι γίνεται στη δουλειά σου μέσα, μου λέει. Κάτι γίνεται μου λέει, πρόσεξε, μου λέει. Εγώ ήρθα να κάνω πληρεξούσια. Όταν τους κάλεσα να πάω να κάνω συμβόλαιο, βλέπω, λέει, δεν θα μπορώ εγώ να πω Σεμενλήδες, 27 από 29 που είχα, επήρα, 33 είχα, πήρα 27, οι έξέφυγαν οι Σεμενλήδες. Κατέβηκα στη Θεσσαλονίκη, είχαμε συμφωνήσει με τον Τσιγγαρά, Τετάρτη θα ήρχετο στη Θεσσαλονίκη ο Παπάζογλης εκεί θα κάναμε το συμβόλαιο. Εγώ περιμένω τώρα Τετάρτη πρωί έκανα το πληρεξούσιο και κατέβηκα κάτω, περιμένω στον σταθμό τον Γιώργο τώρα τον Τσιγγαρά, όπως συμφωνήσαμε. Εν τω μεταξύ αυτοί πήγαν και τους έδωσαν 200 χιλιάδες δραχμές αμέσως και τον λένε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Μελετλήδης σας έδωσε 270 δραχμές, εμείς σας δίνουμε 330 πάρε τη διαφορά αμέσως.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δημιουργούνται μία επιτροπή, ως επιτροπή ο Τσιγγαράς ήταν απένταρος. Απ' την Ιταλία ήρθανε τότε. Εκείνη τη χρονιά ήρθανε στα κοντά τότε, ακόμα δεν είχανε σπείρει. Τα τρία παιδιά εκεί σπούδαζαν με τη μάνα τους. Και όταν ήρθαν εδώ, τελείωσαν τα χρήματα και ήρθανε. Και αυτή η καθαυτού περιουσία τους ήταν στο μοναστήρι. Το μοναστήρι το πήραν οι Σέρβοι, έχασαν την περιουσία εκείνη και έμεινε μόνο αυτό το κτήμα. Από αυτό το κτήμα και τι έπαιρναν από τους τσοπαναραίους πέντε, δέκα οικογένειες που ήταν μέσα πολλοί, δεν είχαν έσοδα. Εφημε-

ρίδα να έπαιρναν δεν είχαν χρήματα τότε. Εκείνοι τον λένε όχι μόνον τα διακόσια, αλλά μόλις μας κάνεις τα συμβόλαια, το υπόλοιπο επί χείρας αμέσως τα χρήματα, ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες. Ο Τσιγγαράς τι να πει; Σου λέει, αν έρθει ο Μελετλήδης, θα τον δώσω από μέσα απ' τον Κολοκούρη από μέσα απ' την πλαγιά και εκεί μέσα.

Ερευνητής: Το προσήλιο.

Πληροφορητής: Το προσήλιο ναι και τον κάμπο εδώ μέσα και απάνω. Ο Τσιγγαράς μόλις είδε ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες, ενώ εμένα θα με περιμένει έξι χρόνια, στα έξι χρόνια θα τον πληρώσω εγώ, τον δίνω εκατό χιλιάδες και στα έξι χρόνια θα τον έδινα τα υπόλοιπα. Βλέποντας θα τον έδινα τα υπόλοιπα, μόλις είδε το ένα διακόσια, τα έδωσε. Οπότε τον παίρνω τον Λεμονόπουλο Χρήστο, ο αυτός ο Χρήστος επικεφαλής μαζί με μία επιτροπή από εδώ των...

Ερευνητής: Των ευαγγελικών.

Πληροφορητής: Των ευαγγελικών, στο σταθμό βλέπω εγώ, περίμενα τον Τσιγγαρά, το μάτι μου τον πήρε σ' ένα αυτοκίνητο μέσα μαζί με τους ευαγγελικούς. Μπα! Και μου έφυγε ο Τσιγγαράς τώρα. Κατάλαβα ότι ο... αυτός ότι κάτι έγινε. Αντί να πάω και τώρα πού να τον βρω; Αυτός επήγε στο ξενοδοχείο, στο Κοντινεντάλ εκεί ένα μεγάλο ξενοδοχείο, πήγα στον Παπάζογλου, τον θείο του, της μάνας του ξάδελφος. Αυτός είναι Παπάζογλου, δεν είναι Τσιγγαράς, τον λέω τι γίνεται; Ο Γιώργος, λέω, σε ποιο ξενοδοχείο πήγε, τον λέω, γέρος εκείνος ήταν εβδομήντα χρονών, γιατρός, μου λέει στον Κοντινεντάλ είναι, λέει. Λέω πότε θα κάνει συμβόλαια τον λέω. Ξέρω και εγώ, μου φαίνεται αυτή την εβδομάδα, έφερε την ομάδα και θα κάνουν συμβόλαια, λέει. Κατευθείαν εγώ στο Κοντινεντάλ πάω και τον βρίσκω εκεί πέρα. Λέγω, Γιώργο,

τι έκανες; Μου λέει, Δημητρώ, το έδωσα εκείνους, λέει. Και πώς το έδωσες; Εμένα με στέλνεις να κάνω, λέω, πληρεξούσια και να φέρω, τη συμφωνία τη δικιά μου τη χάλασες; Τα διακόσια μου έδωσαν και τα άλλα μόλις πουληθεί το κτήμα, λέει.

Ερευνητής: Επομένως ήταν αμερικάνικα χρήματα, μπάρμπα Δημητρώ.

Πληροφορητής: Όχι, αλλά αυτοί είχανε.

Ερευνητής: Είχανε.

Πληροφορητής: Είχανε απ' την Αμερική.

Ερευνητής: Είχανε απ' την Αμερική, αυτό είναι, πάντα είχαν χρήματα.

Πληροφορητής: Τα αμερικάνικα είχανε για την εκκλησία.

Ερευνητής: Για την εκκλησία είχαν δικά τους χρήματα.

Πληροφορητής: Ναι, αυτοί εμένα δεν με χωνέψανε και μόλις εμπήκα εκεί πέρα, δημιούργησαν κατάσταση για να μην βάζουν εκεί εμένα.

Ερευνητής: Και ακόμα σήμερα αυτό κάνουνε, και ακόμα σήμερα αυτό κάνουνε.

Πληροφορητής: Ναι, διότι όταν έκαψαν την εκκλησία τους, μετά που πήρα το κτήμα και ήρθαμε, με πήρε η αστυνομία και πλαγίως με έκανε ανακρίσεις. Με έκαναν εμένα ανακρίσεις, οπότε ρωτάω τον Χρήστο εγώ, ο οποίος είχε σχέσεις με τον διοικητή εκεί πέρα με την αστυνομία, τον λέω τι ανακρίσεις κάνουν αυτοί; Τι θέλουν; Μάλλον σε έχουν ύποπτο άνθρωπο, λέει, δεν ξέρω από πού έχουν αυτή την εντύπωση και την εκκλησία λέει...

Ερευνητής: Την έκαψες εσύ.

Πληροφορητής: Γέλασα εγώ, αλλά η αυτή δεν έπιασε, η αστυνομία τους είπε καθαρά, τους ερώτησε, το έριξαν πάνω στον Μικρασιάτη

Ερευνητής: Ποιον Μικρασιάτη;

Πληροφορητής: Ένας αυτός ήταν τώρα... (διακοπή αφήγησης).

Σχόλια

Ευαγγελικές εκκλησίες σε Μικρά Ασία

Η πρώτη ελληνική ευαγγελική εκκλησία στη Μικρά Ασία ιδρύεται το 1867 στο Ντεμίρ Τας, ένα χωριό 10 χιλιόμετρα από την Προύσα. Πολύ σύντομα ιδρύονται εκκλησίες στη Σμύρνη, Μαγνησία, Μπαϊντίρ, Ορντού, Σεμέν, Σαμψούντα, Κωνσταντινούπολη, Άκ-Σιχάρ. Όλες αυτές σύστησαν το 1883 τον «Σύνδεσμο Ευαγγελικών Εκκλησιών». Ωστόσο υπήρξαν και κάποιες ανεξάρτητες Ευαγγελικές εκκλησίες στις περιοχές Μπέη-Αλάν, Σαρδογάν, Ζιντζίδερε, Ταλάς, Ουρκιούτ.

Ευαγγελικοί στα χωριά του Τσάμπαση

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1880 άρχισε η μύηση των χωριών από τους ευαγγελικούς στα ορεινά και φτωχά χωριά Σεμέν, Μπέηαλαν, Αχουρλί κ. ά. Οι ιεραπόστολοι της Ευαγγελικής Ιεραποστολής είχαν ως κέντρο το αμερικανικό κολλέγιο της Μερζιφούντας.

Συνθήκη Λοζάνης

Η Συνθήκη της Λοζάνης τους έδινε το δικαίωμα εξαίρεσης, όπως έγινε και τους Μουσουλμάνους Αλβανούς της Ελλάδος, όμως αποφάσισαν να ακολουθήσουν τους Έλληνες Ορθόδοξους και ήρθαν στην Ελλάδα. Αυτό όμως τους στέρησε τα δικαιώματα της ανταλλάξιμης περιουσίας, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ωφεληθούν από όσα πρόσφερε η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ).

Η παρουσία τους στον ελλαδικό χώρο

Σήμερα έχουμε ευαγγελικές κοινότητες στην Αθήνα, Κατερίνη, Σεβαστή και Μυλότοπο Γιαννιτσών, Βέροια και Ακροπόταμο Θεσσαλονίκης.

Μεταγλώττιση

Ερευνητής: Μπάρμπα Δημητρώ, ελληνικά θέλεις να τα πούμε ή ποντιακά; Ποιο σου είναι πιο εύκολο.

Πληροφορητής: Όπου να ναι.

Ερευνητής: Ο σύλλογος κ' άλλη φορά πήρε συνέντευξη από σένα, μάθαμε πού γεννήθηκες και μερικά ακόμα. Σήμερα θέλω να σε ρωτήσω άλλα πράγματα. Θέλω λίγο ξανά πού γεννήθηκες και αμέσως θα κάνω τις ερωτήσεις.

Πληροφορητής: Το 1899 στην Πουλαντζάκη, ο πατέρας μου ήταν έμπορος εκεί.

Ερευνητής: Λοιπόν ωραία, σήμερα 22 Ιανουαρίου 1990, να τα εκατοστήσεις που λένε, θέλω να κάνω ορισμένες ερωτήσεις γύρω από την Προτεσταντία. Η πρώτη ερώτηση είναι από πότε θυμάσαι η από πότε έχεις ακούσει ότι εμφανίστηκε η Προτεσταντία στον Πόντο. Εσύ απ' ότι θυμάσαι.

Πληροφορητής: Και απ' τον πατέρα μου έχω ακούσει, ο οποίος ήταν μέσα στα πράγματα τότε στην Ορντού, ήρθαν αυτοί οι ιεροκήρυκες απ' τη Σαμψούντα. Έστειλαν απ' το Ασουάν έναν ιεροκήρυκα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σ' εμάς εκεί τον Αντρέα, τον κυρ Αντρέα, ο οποίος ήρθε και γύρισε το χωριό όλο. Αυτοί ώσπου να έρθει είχαν εκεί τον Εγγλέζο που είπες...

Ερευνητής: Τον Κρόφορ.

Πληροφορητής: Τον Κρόφορ, ήταν στην Τραπεζούντα μέσα αυτός. Και γύρισαν αυτοί οι Εγγλέζοι όλα τα χωριά, τα οποία ήταν πάμφτωχα, σε υψίπεδο περίπου 2 χιλιάδων μέτρων, 1.500 με δύο χιλιάδες υψόμετρο ήταν αυτά περίπου 7-8 χωριά εκεί πάνω, συμπαγή όλα σ' ένα μέρος. Φτωχά χωριά και στη φτώχεια μέσα όλα περνάνε κάποτε.

Ερευνητής: Α ναι σωστό.

Πληροφορητής: Στη φτώχεια μέσα η ανάγκη, η αδήριτος ανάγκη σε αναγκάζει να υποκύπτεις σε κάθε τι. Αγράμματοι άνθρωποι όλοι, διότι εννοείται ότι πρώτη, δεύτερα τάξη τα σχολεία τους εκείνο τον

καιρό.

Ερευνητής: Στις ορεινές περιοχές.

Πληροφορητής: Στις ορεινές περιοχές, στις ορεινές περιοχές. Κατέβηκαν και στο δικό μας το χωριό, το Πέαλαν, το οποίο απέχει από αυτά τα χωριά 3 ώρες, 4 ώρες.

Ερευνητής: Δηλαδή εννοείς χωριά το Σεμέν...

Πληροφορητής: Σεμέν, το Σεμέν, το Άρτασ', Σιναλού, Αρμούτελη, Γαράπουτσα, αυτά τα χωριουδάκια εκεί πέρα.

Ερευνητής: Εκεί πέρα, όχι Πέαλαν.

Πληροφορητής: Όχι Πέαλαν, το Πέαλαν ήρθε λίγο αργότερα.

Ερευνητής: Πιο αργότερα.

Πληροφορητής: Πιο αργότερα. Αλλά και εκεί απάνω στην Τσαούλ μέσα δεν μπήκε τόσο, δεν μπόρεσε να χωθεί μέσα. Στο Άρτασ' δεν μπόρεσε να χωθεί.

Ερευνητής: Εγώ θέλω να ρωτήσω, εσείς, όταν ακόμα θυμάστε, το 1910 ας πούμε, θυμάστε συγκεκριμένη ημερομηνία που σας έλεγε ο πατέρας σας ότι η Προτεσταντία ήρθε από την τάδε εποχή εδώ στον Πόντο;

Πληροφορητής: Ούτε το ρωτήσαμε αυτό. Τον πατέρα μου δεν τον ρώτησα αυτό, αλλά κάποτε ο πατέρας μου όταν συζητήθηκε κάποτε αναμεταξύ τους βέβαια συζητιόνταν και μετά τον ρώτησα εγώ και μου είπε, όταν ήρθε αυτός, όλο το χωριό, εκτός από τους παπάδες, όλοι γύρισαν. Ήρθα από την Πουλαντζάκη εγώ, λέει ο πατέρας μου και αυτός είχε πάει και στον πατέρα του, στον παππού μου δηλαδή, είχε πάει και στον γέρο τον Μελετλίδη. Και για να τον πείσει, αγράμματος άνθρωπος ούτε άλφα δεν ήξερε, όλα τα πάντα τα δέχτηκε και τη νηστεία και όλα όσα έλεγε τα δέχτηκε, γιατί ο παππούς δεν ήξερε να απαντήσει. Όταν όμως του είπε ότι η Παναγία είχε έξι, επτά παιδιά και είχε παντρευτεί, ενώ όλα τα άλλα τα είχε δεχτεί και τους σταυρούς και όλα, τότε επαναστάτησε και του λέει δηλαδή η Παναγία ήτανε πουτάνα; Φύγε από το σπίτι μου, φύγε, του λέει

και τον έδιωξε. Εκείνες τις μέρες πήγε στο χωριό και ο πατέρας μου από την Πουλαντζάκη και έμαθε ότι μύησε όλο το χωριό.

Ερευνητής: Ναι, δηλαδή πάμε χίλια....

Ερευνητής: Εγώ αυτά γίνονται τα πράματα ήταν το '05, το '10 εκεί.

Ερευνητής: Εκεί γύρω.

Πληροφορητής: Αργότερα μου τα είπε, όταν εγώ όταν πήγαινα σχολείο, τότε μπορούσα να τον ρωτήσω.

Ερευνητής: Τότε σου τα έλεγε.

Πληροφορητής: Τότε μου τα έλεγε. Βέβαια και πολύς κόσμος τον άκουγε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και πήγε τον πατέρα μου τον πλησίασε, δεν τον πλησίασε, ο παππούς έμαθε ότι πλησίασε και τον πατέρα μου. Πήγαν τον είπανε εσύ δεν έγινες, αλλά ο γιος σου έγινε, ο Γιάννης έγινε. Ο πατέρας μου ήταν ο πλουσιότερος του χωριού.

Ερευνητής: Ε ναι σωστά.

Πληροφορητής: Τον φώναζε ο παππούς και τον λέει, εσύ έγινες Προτεστάντος, λέει. Τον είπα και εγώ, αφού όλο το χωριό έγινε, έγινα και εγώ (γελάει). Τι να τον έλεγα;

Ερευνητής: Λοιπόν ναι...

Πληροφορητής: Οπότε του λέει ο παππούς, βρε τυφλέ, βρε τυφλέ, αυτήν την θρησκεία που την έφτιασαν και την κρατήσανε 1.700 χρόνια και αυτοί καθιέρωσαν αυτούς τους νόμους, αυτοί δεν ήξεραν τίποτε και όλο αυτό βρήκανε. Αυτή είναι απ' τον Χριστό και εδώ αυτή η θρησκεία. Αυτοί λένε έτσι, είπε. Εσύ, γιατί δεν πας να ρωτάς έναν από τους δικούς μας τους μεγάλους; Μπορείς να πας να δεις έναν μεγάλο δικό μας και να δεις και οι δικοί μας τι λένε. Αυτοί λένε έτσι, να δεις και εκείνοι τι λένε;

Ερευνητής: Ναι, και τι του είπε;

Πληροφορητής: Το σκέφτηκα και εγώ, είπε, τη Δευτέρα, ανεβαίνω, στο Τσάμπαση. Είχε ράφτη, τον Ασλαούρ, εκεί απάνω ήταν ράφτης και ο Ασλαούρ, έραβε καλά. Σεμενλής ήτανε. Πήγε στο ραφείο, αφού είπανε τα συνηθισμένα, τον ρωτάει τι γίνεται απάνω στο χωριό με αυτή την Προτεστανία, τι γίνεται; Τα χωριά γυρίσανε;

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τι να πούμε, είπε, αυτοί είναι αγράμματοι, είπε. Ήρθανε εδώ, είπε, οι παπάδες μας δεν ξέρουν τίποτε, δεν ξέρουν τίποτε από αυτά που λένε αυτοί, είπε. Και ο κόσμος γύρισε. Έδωσαν, δίνουν, στα χέρια τους κάτι και το γύρισαν το χωριό, είπε. Ε καλά αυτοί οι δικοί μας τι λένε οι άλλοι; Οι κρατούντες, οι θρησκευτικοί, και αυτοί... και αυτοί δεν ξέρουν, είπε. Και οι δικοί μας ο πρωτόπαπας, ο παπά Θόδωρος της Ορντούς εδώ είναι, αλλά δεν ξέρουν απ' αυτά τα θεολογικά, είπε. Αυτοί που τα ξέρουν είναι στην Πόλη, εκεί κάτω βρίσκονται, είπε. Αυτοί έρχονταν

στα μέρη ειδικώς για αυτήν την δουλειά, είπε. Ε καλά γιατί δεν φωνάζουν, το Πατριαρχείο, γιατί δεν στέλνει από κει έναν άνθρωπο; Γιατί δεν ζήτηνε από δω να 'ρθει από κει κάποιος άλλος και να διαφωτίσει τον κόσμο, κάτι να πει, είπε. Για να φέρεις από εκεί εδώ έναν άνθρωπο, θέλει 5 λίρες χρυσές, είπε. Για να 'ρθει εδώ επάνω, βαπόρια και 5 λίρες είναι, ποιος θα τα δώσει; Είπε. Εκείνο τον καιρό φτώχεια ήταν μεγάλη. Είπε ο πατέρας μου εγώ εγώ θα τα δώσω τις 5 λίρες, εγώ θα τις δώσω τις 5 λίρες. Μπορείτε να φέρετε ένα τέτοιο, είπε, να μιλήσει τον κόσμο; Να αντιπαρατεθεί με αυτούς; Είπε ο πρωτόπαπας εδώ είναι το Τσάμπαση, να τον πούμε, είπε. Τον φώναξαν αμέσως. Και λέει εκείνος αμέσως, αρκεί να έχουμε την ευχέρεια να του δώσουμε τα χρήματα, λέει...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και τα πλήρωσα εγώ, λέει ο πατέρας μου. Το ίδιο βράδυ, είπε, αμέσως, είπε, στο Πατριαρχείο έγραψαν το γράμμα, το έδωσαν έναν άνθρωπο και πήγαν από εκεί τηλεγραφικώς στο Πατριαρχείο, είπε. Δευτέρα ήτανε. Την Παρασκευή ο άνθρωπος, ο αυτός είπε ότι Πατριαρχείο φαίνεται πως είχε γνώση για το τι συνέβαινε, είπε. Υπήρχε ένας θεολόγος από κει, νεαρός μάλιστα, τον έστειλε. Τον πήραν από κει και κατέβηκαν στο χωριό. Αμέσως δε είπαν ότι ήρθε απ' το Πατριαρχείο άνθρωπος και θα πάει στο Πέαλαν για να συζητήσει με τον ιεροκήρυκα για όσα συμβαίνουν. Αμέσως διαδόθηκε και στο Ιλνίν, ο Σιμόν-γλης είπε, αλλά και στους Τούρκους, είπε. Γύρω στο χωριό μας είναι τουρκικά χωριά, είναι και οι αγάδες όλοι εκεί, αλλά οι μπέηδες, οι Τούρκοι οι αγάδες δεν ήθελαν τη θρησκεία αυτή.

Ερευνητής: Την Προτεστανία.

Πληροφορητής: Την Προτεστανία. Ήρθε στο χωριό μας και είπανε αυτοί, ο μπέης ο δικός μας ο Τέλογλους, ότι η θρησκεία σας είναι η καλλίτερη. Και απ' τη θρησκεία μας καλλίτερη είναι. Αυτή είναι θρησκεία προπαγάνδας, μην πιστεύετε. Οι Τούρκοι δεν τον χώνευαν.

Ερευνητής: Γι' αυτό τον λόγο δεν γύρισαν οι Τούρκοι ή και γιατί είναι περισσότερο πιστοί;

Πληροφορητής: Και περισσότερο πιστοί.

Ερευνητής: Περισσότερο πιστοί.

Πληροφορητής: Όλα τα αγαθά να πούμε τα πλούτη του τόπου, αυτοί τα είχανε.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το Σεμέν και τα χωριά αυτά είναι πάνω σε 1.500...

Ερευνητής: Ναι και δυο χιλιάδες.

Πληροφορητής: Ως εργάτες κατεβαίνουν ως την Κωνσταντινούπολη και...

Ερευνητής: Και;

Πληροφορητής: Οι Τούρκοι δεν τον χώνευαν. Και οι Τούρκοι κατεβήκαν όλοι εκείνη την ημέρα, στο Πέαλαν ήταν δυο χιλιάδες άνθρωποι, γέμισαν το χωριό. Τον έφεραν στο σπίτι το δικό μας. Και το

πρωί που έκαναν εκκλησία, ο κόσμος αμέσως φώναξε τον Αντρέα. Αλλά το σπίτι ήταν περικυκλωμένο από Τούρκους και Ρωμιούς. Όπως ήταν τα δοκάρια που λένε, τα ξύλα ολόκληρα, έβαλαν πασσάλους ο κόσμος για να ακούσει τι λένε μέσα. Τόσο το ενδιαφέρον του κοινού να πούμε. Και άκουγαν από κει και τις πρασινάδες ανάμεσα στα ξύλα εκείνα και τη σκεπή από πάνω ανοίξαν για να ακούσουν τι λένε.

Ερευνητής: Για να ακούσουν τι λένε.

Πληροφορητής: Μόλις ήρθε ο κήρυκας, ο κυρ Αντρέας, τον ρώτησε, είπε, είσαι ιεροκήρυκας; Μάλιστα! Είπατε, λέει, τον κύριο Μελετιδίδη τον γέρο, ότι η Παναγία είχε και άλλα εφτά παιδιά, έξι παιδιά; Δεν είπατε; Είπε. Πού το βρίσκεις αυτό; Του είπεν. Πού το βρήκες αυτό; Στο Ευαγγέλιο είπε τάδε, τάδε, τάδε λέει εκεί πέρα ότι... Καλά, του είπε, διακόσια, τριακόσια χρόνια πριν γεννηθεί ο προφήτης Ησαΐας, πριν τριακόσια χρόνια προφήτευσε και είπεν, είπε, στην Παλαιά Γραφή, είπε...

Ερευνητής: Στην Παλαιά Διαθήκη.

Πληροφορητής: Παλαιά Διαθήκη, ότι «η βάτος εκαίετο, αλλά δεν εφλέγετο». Ποια ήταν αυτή η βάτος, του είπε. Χαμπάρι δεν είχε απ' αυτό. Πάλι ποια ήταν αυτή η βάτος, η οποία «εκαίετο, αλλά δεν εφλέγετο», του είπε. Τριακόσια χρόνια πριν γεννηθεί ο Χριστός το είπε, του είπε. Δεν μπόρεσε να τον απαντήσει, δεν ήξερε. Τον ρώτησε ο τάδε προφήτης, ο οποίος έζησε διακόσια πενήντα χρόνια πριν να γεννηθεί ο Χριστός, είπε, ο πρώτος που γεννήθηκε, τώρα δεν μπορώ να θυμηθώ το όνομά του...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο δεύτερος προφήτης είπε, είπε, το τάδε σημείο, ποια είναι αυτή, του είπεν. Δεν μπόρεσε να απαντήσει. Οπότε από έξω γιουχάισαν τον κυρ Αντρέα. Γιουχάισαν και οι Τούρκοι είχαν και χωροφύλακες εκεί. Είχαν έρθει οι χωροφύλακες από το Φρουραρχείο για να φυλάξουν την τάξη. Μόλις τον γιουχάισαν, τον πήραν από κει. Τον ρώτησε πού σπούδασες; Στη Μερζιφούντα σπούδασα, στη Μερζιφούντα. Είπε καλά είναι να...

Ερευνητής: Να διαβάσεις περισσότερο.

Πληροφορητής: Να διαβάσεις περισσότερο.

Ερευνητής: Α! έτσι.

Πληροφορητής: Να διαβάσεις περισσότερο και...

Ερευνητής: Δηλαδή δεν είχε γνώσεις πολλές.

Πληροφορητής: Όχι δεν είχε.

Ερευνητής: Απλώς τον έβαλαν για προπαγάνδα.

Πληροφορητής: Για προπαγάνδα. Όχι... οι... τώρα...

Ερευνητής: Ναι, όχι κοίταξε η ερώτηση ήτανε η δική μου ότι είπες ο κυρ Αντρέας αυτός δεν πρέπει να είχε γνώσεις πολλές, από την ώρα που δεν μπόρεσε να απαντήσει.

Πληροφορητής: Όχι μόνο να απαντήσει, δεν ήξερε τα γεγονότα.

Ερευνητής: Τα στοιχειώδη.

Πληροφορητής: Τα στοιχειώδη, ποια ήταν αυτή «η βάτος εκαίετο και δεν εκαίετο» ο προφήτης αυτός...

Ερευνητής: Εκείνο που θέλω τώρα είναι, ποιοι είναι οι λόγοι να γίνουν Προτεστάντες;

Πληροφορητής: Να πω τη συνέχεια πρώτα;

Ερευνητής: Για πες τη συνέχεια.

Πληροφορητής: Το χωριό μας το οποίο είχε γυρίσει, εκτός από δύο παπάδες που είχαμε, αγράμματος όλος ο λαός, αφού θα πήγαιναν στην εκκλησία τον Δεσπότη και ήρθε πρωί-πρωί και κάπνιζε τσιγάρο δίπλα εκεί και στην εκκλησία δεν τους έβαλε ο Δεσπότης, τόσο αγράμματοι ήτανε.

Ερευνητής: Τόσο δεν ξέρανε τα στοιχειώδη.

Πληροφορητής: Τα στοιχειώδη δεν ήξεραν, δεν τον έβαλε στην λειτουργία. Το χωριό μας το οποίο ήτανε όλοι, γυρίσανε και έμειναν μόνον τρεις. Μόνον τρεις, ο ένας του παπά αδελφός. Με τον παπά τον αδελφό του είχε, αυτός ο Τελμούρ που λέμε, είχε με τον παπά Κυριάκο με τον αδελφό του, είχε διαφορά από ένα βουβάλι και γι' αυτό έλεγε, εσύ που πας στην εκκλησία, εγώ δεν θα πάω, του είπε.

Ερευνητής: Α! από πείσμα!

Πληροφορητής: Από πείσμα βέβαια, από διαφορά.

Ερευνητής: Διαφορά.

Πληροφορητής: Και έμεινε εκείνος και δύο άλλοι και σιγά-σιγά έγιναν είκοσι οικογένειες μέχρι το αυτό...

Ερευνητής: Μέχρι την ανταλλαγή;

Πληροφορητής: Μέχρι την ανταλλαγή '20, '24. Αλλά δεν είχαμε μεταξύ μας, δεν δίναμε και παίρναμε εμείς.

Ερευνητής: Δεν παίρνατε. Πόσες οικογένειες είχε το Πέαλαν εκείνη την εποχή;

Πληροφορητής: Το Πέαλαν εκείνο τον καιρό είχε εξήντα οικογένειες.

Ερευνητής: Και επομένως το ένα τρίτο γύρισε.

Πληροφορητής: Το ένα τρίτο έγινε, μέχρι την ανταλλαγή έγινε ένα τρίτο.

Ερευνητής: Έγινε ένα τρίτο.

Πληροφορητής: Έγιναν είκοσι οικογένειες.

Ερευνητής: Ευαγγελικοί.

Πληροφορητής: Αλλά εκείνοι προσκύνησαν, αλλά κόσμος δεν έφυγε άλλος, σπάνιοι αν πήγαν εκεί και αυτοί, διότι τους βοηθούσαν εκεί κάτω.

Ερευνητής: Οικονομικά.

Πληροφορητής: Όχι μόνον τους βοηθούσαν, αλλά τον ιεροκήρυκα αυτόν του έστελναν με τα τσουβάλια καθαρό αλεύρι από κάτω για να τρώει εκεί απάνω.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τον έδιναν σαράντα χρυσές λίρες τον μήνα, έτσι όπως έλεγαν δηλαδή, και είχε μία βιβλιοθήκη ίσαμε το μισό το σπίτι σου, όλο γεμάτο βιβλία. Αυτά και δωρεάν έδινε στα πρόβατά του...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά κάποιος έπαιρνε είναι η Σαντούκ, ήταν η γυναίκα του ιεροκήρυκα Αρμένισσα αυτουνού, η αδελφή της εδώ ήτανε.

Ερευνητής: Ποια;

Πληροφορητής: Ο αυτός δεν ήτανε εκείνος ο πολιτευτής εδώ...

Ερευνητής: Α, ναι, ναι ο Δελγιαννίδης.

Πληροφορητής: Ο Δελγιαννίδης.

Ερευνητής: Ο Δελγιαννίδης, ο Κενίκος που λέγαμε.

Πληροφορητής: Ο Κενίκς, αυτουνού η μάνα ήταν αδελφή της...

Ερευνητής: Σαντούκ.

Πληροφορητής: Της Σαντούκ ναι.

Πληροφορητής: Αυτή ήτανε αρμενικής καταγωγής.

Ερευνητής: Αυτή ήτανε Αρμένισσα, Αρμένισσα.

Πληροφορητής: Αυτή για να 'ρθει απάνω στο Πέαλαν...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Την έστειλαν εκείνοι ένα αυτό... πώς το λένε;

Ερευνητής: Αρμόνιο.

Πληροφορητής: Αρμόνιο, ένα πιάνο...

Ερευνητής: Πιάνο.

Πληροφορητής: Αυτή τώρα πιάνο απ' την Ορντού τάκα τούκα το χτυπούσε χωρίς να ξέρει...

Ερευνητής: (Γελάει τρανταχτά) χωρίς να ξέρει μουσική, μόνο και μόνο να περάσει η προπαγάνδα.

Πληροφορητής: Να περάσει η προπαγάνδα και αυτή να μην στεναχωρηθεί, ξέρω και γω γιατί;

Ερευνητής: Φυσικά για την εποχή εκείνο το πιάνο θα ήτανε σπάνιο πράγμα, δεν υπήρχε

Πληροφορητής: Ούτε στην Ορντού υπήρχαν αυτά.

Ερευνητής: Ένα δέλεαρ για να σε παρασύρουν

Πληροφορητής: Εκείνη την εποχή το '905, '10

Ερευνητής: Δέκα.

Πληροφορητής: Αυτά τα άκουσα εγώ το '10, πήγαινα στην Πουλαντζάκη στο σχολείο. Στο Πέαλαν δεν είχαμε σχολείο και πήγαινα εκεί.

Ερευνητής: Λοιπόν εκείνο που θέλω να ρωτήσω, υπήρχε κανένας ιδιαίτερος λόγος που επέλεξαν οι ιεραπόστολοι και δη ο Κρόφορας το Σεμέν για να πρωτοπάνε να κηρύξουν; Την Προτεστανία να διαδώσουν;

Πληροφορητής: Συμπαγή χωριά ελληνικά και φτωχά ήταν αυτά.

Ερευνητής: Ήταν αυτά. Κανένας άλλος, ο πατέρας μου έλεγε ότι δεν μελέτησαν αυτοί και την ψυχολογία των κατοίκων; Γιατί, μπάρμπα Δημητρώ, και σήμερα ακόμα έλεγε, άκουγα από πάρα πολλούς ότι και στη ζωή την καθημερινή, στην τριβή, δεν κρίνομε, αλλά είναι ένα πράγμα που αποδεικνύεται, ότι ο Σεμενλής είναι συμφεροντολόγος, γύρω από αυτοί τι...

Πληροφορητής: Γύρω απ' τα οικονομικά κυρίως...

Πληροφορητής: Γύρω απ' τα οικονομικά κυρίως, φτωχοί ήτανε άνθρωποι. Εκεί απάνω δεν ξέρεις τι φτώχεια είχανε.

Ερευνητής: Ναι μόνο η φτώχεια είναι ή γιατί υπήρχε

και ο λόγος ο πρόσθετος ότι απ' τη φύση τους ήτανε συμφεροντολόγοι;

Πληροφορητής: Το Σεμέν μάλιστα. Οι άλλοι ούτε από συμφέρον ήξεραν τα χωριά.

Ερευνητής: Α! για το Σεμέν το φαντάζεσαι, το πιστεύεις αυτό.

Πληροφορητής: Για το Σεμέν για αυτήν την ρίζα το πιστεύω αυτό το πράγμα.

Ερευνητής: Το πιστεύεις αυτό το πράγμα.

Πληροφορητής: Και σήμερα ακόμη.

Ερευνητής: Και σήμερα ναι, μπάρμπα Δημητρώ, προσέχω, εκεί με όποιους και αν συνδιαλλαγείς, στο τέλος θα δεις ότι...

Πληροφορητής: Είναι το συμφέρον.

Ερευνητής: Το συμφέρον.

Πληροφορητής: Ανθρώπους συμφεροντολόγους αυτοί εκεί μέσα έπαιξαν τον ρόλο τους.

Ερευνητής: Τώρα λένε ότι το 1876 η Τουρκία αποκτά το πρώτο της Σύνταγμα. Σ' ένα άρθρο λέει το Ισλάμ είναι η κρατική θρησκεία, το κράτος όμως προστατεύει την ελεύθερη άσκηση των αναγνωρισμένων θρησκευμάτων και τα προνόμια των διαφόρων θρησκευτικών κοινοτήτων, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύουν τη δημόσια τάξη, τα ήθη και τα έθιμα. Εγώ θέλω να σας ρωτήσω πώς ζούσαν οι Προτεστάντες τότε στην Ορντού, η στο Πέαλαν ή οπουδήποτε εκεί γύρω θυμάστε σαν κοινότητα θρησκευτική και τι προνόμια, πώς θυμάστε εσείς τα προνόμια που είχαν αυτοί.

Πληροφορητής: Προνόμια βάσει αυτών των νόμων και εκείνο που ξέρω εγώ επί Σουλτάν Χαμίτ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Είχαν μια ελευθερία, ελευθερία βάσει ασφαλώς των πιέσεων των Ευρωπαίων έγινε αυτό το χαρτί το Χουμαγιούτ. Πιέστηκε η Τουρκία τότε, διότι ήτανε πολύ άγριο γεγονός σε όλα τα έθνη και έβγαλε αυτό το Χάτι Χουμαγιούτ που λέγεται. Αλλά επί Σουλτάν Χαμίτ που ξέρω εγώ, είχαν μία ελευθερία. Και γι' αυτό και ίδρυσαν εκκλησία και στην Ορντού.

Ερευνητής: Ναι

Πληροφορητής: Αλλά παραπέρα δεν μπόρεσε να προκόψει άλλο. Πουλαντζάκη, Κερασούντα και να τον έβλεπαν, σαν μολυσμένο θα τον έβγαζαν έξω από την πόλη.

Ερευνητής: Θα τον έβγαζαν έξω α!...και η εκκλησία αυτών από τι συντηρείτο; Από τους πιστούς ή από την Αμ...

Πληροφορητής: Και απ' τους πιστούς, ασφαλώς θα ήταν και από έξω.

Ερευνητής: Ερχόταν από έξω εκείνη την εποχή βοήθημα μεγάλο.

Πληροφορητής: Βοήθημα και μυστικά και φανερά.

Ερευνητής: Και φανερά, καλά. Λέει, γιατί λέμε ότι δεν είναι ανταλλάξιμοι;

Πληροφορητής: Γιατί τους ζήτησε η Αγγλία αυτό το πράγμα, ότι αυτή η θρησκεία θα παραμείνει. Αυτό

της Αγγλίας είναι, κακώς ήρθανε εδώ πέρα. Γιατί μπορεί να ήταν, αν έμεναν, έστω και ότι υπάρχουν Έλληνες εκεί, όπως στην Κωνσταντινούπολη τώρα, υπάρχουνε και διαμαρτυρόμενοι και εκεί και στη Μερζιφούντα και στη Σαμψούντα τους σκότωσαν όλους, αλλά στην Ορντού δεν πειράχτηκε κανείς ούτε ορθόδοξος ούτε...

Ερευνητής: Προτεστάντης. Καλά αυτοί είχαν τότε, αυτό θέλω να σας ρωτήσω, είχαν κάποια ασυλία και ευνοϊκή μεταχείριση γύρω από τις τράπεζες; Δηλαδή στην Ορντού λέει είναι μία κωμόπολη μικρή, μία πόλις παραλιακή, υπάρχουν τράπεζες, υπάρχει η τράπεζα της Αγγλίας, δεν ξέρω, είχανε κάποιες δοσοληψίες έτσι στο οικονομικό τομέα πιο ευνοϊκές;

Πληροφορητής: Όχι, δεν το πιστεύω αυτό το πράγμα.

Ερευνητής: Δεν το πιστεύετε.

Πληροφορητής: Απ' το κέντρο τους είχαν για την εκκλησία και μικρά βοηθήματα έστελναν για τους φτωχούς, αλλά ιδιαίτερα για αυτό δεν ξέρω να πω.

Ερευνητής: Δεν ξέρετε. Και κάτι άλλο αυτοί είχανε δικό τους σχολείο ξεχωριστό;

Πληροφορητής: Είχανε.

Ερευνητής: Δικό τους. Και για να διδάσκουν περισσότερο τα θρησκευτικά τα δικά τους.

Πληροφορητής: Θρησκευτικά βέβαια και η εκκλησίας τους ήτανε δραστήριοι και ο απλός πολίτης και αυτός έκανε προπαγάνδα όπου πήγαινε.

Ερευνητής: Όπου πήγαινε προπαγάνδα.

Πληροφορητής: Ήταν αυτό έμφυτο, δημιουργήθηκε έμφυτο αναμεταξύ τους.

Ερευνητής: Μετά την κατοχή της Ρωσίας το 1917-18 υπάρχουν πληροφορίες ότι προσχώρησαν στον Προτεσταντισμό πολλοί. Και γενικά τα μέλη των άλλων χριστιανικών εκκλησιών, εκτός από την Ορθοδοξία δεν διώκονται από τους Τούρκους ούτε και αναγκάζονται να φύγουν ως και το 1923 και το 1923 ακόμα. Εσείς τι ξέρετε γύρω από αυτό;

Πληροφορητής: Ότι να...

Ερευνητής: Ότι πήγανε πολλοί, αυτό με ενδιαφέρει, το '17, '18, '19, '20, '21 που είστε στον Πόντο εσείς θυμάστε ότι προσχώρησαν πολλοί στον Προτεσταντισμό, ακόμα περισσότεροι;

Πληροφορητής: Όχι, όχι αυτό είναι ψέμα μεγάλο.

Ερευνητής: Ψέμα μεγάλο.

Πληροφορητής: Ποιος το είπε αυτό το πράμα; Στο χωριό μας δεν συνέβη κανένα τέτοιο πράμα, στις οικογένειες ούτε ένας δεν προστέθηκε.

Ερευνητής: Δεν προστέθηκε.

Πληροφορητής: Μπορεί να γέννησαν παιδιά και έγιναν διαμαρτυρόμενοι, αλλά ούτε ένας.

Ερευνητής: Οικογένειες δεν έχουν προστεθεί.

Πληροφορητής: Ούτε άκουσα ένα τέτοιο πράμα να προσηλύτισαν είτε και να προσηλύτισαν ακόμα και κάποιον άλλον. Αν έβρισκαν ένα φτωχό και πήγαιναν εκεί και τον έδιναν και τον παρέσυραν, μάλιστα. Αλλά γενικότερα όχι. Ούτε άκουσα τέ-

τοιο πράμα και ήμουν στην ακμή της αυτής μου, της ζωής μου να πούμε, είκοσι χρονών ήμουνα τότε.

Ερευνητής: Είκοσι χρονών και πρέπει να τα θυμάστε έντονα αυτά.

Πληροφορητής: Και τα θυμάμαι πολύ καλλίτερα.

Ερευνητής: Και απ' ότι λέτε ήσασταν και άνθρωπος των γραμμάτων, είχατε κάποια γνώση.

Πληροφορητής: Κάποια γνώση στην θεολογική σχολή της Πράσαρης το σχολείο που πήγαινα επί τρία χρόνια ήταν θεολογική σχολή. Και είχε φημάνι ότι όσοι πάνε εκεί, δεν θα στρατευτούν. Δεν θα στρατευτούν, γι' αυτό θρησκευτικά κάναμε εκεί πάνω και οι διευθυντές μας ήταν ιερωμένοι. Ήταν ο Δεσπότης της...

Ερευνητής: Ναι. Η άλλη ερώτηση που είναι και πολύ μεγάλη για τη δική σας, λίγο την απαντήσαμε, αλλά γιατί άλλαξαν πίστη να τα ανακεφαλαιώσουμε: ο ένας ο λόγος είπατε ότι είναι η φτώχεια.

Πληροφορητής: Ως προς αυτούς.

Ερευνητής: Ναι ως προς αυτούς η φτώχεια. Ο άλλος ο λόγος, καλά λένε εκείνη την εποχή έρχεται η προπαγάνδα και πάνε να... όσους περισσότερους δίνοντας χρήματα και λοιπά. Άλλος ιδιαίτερος λόγος υπήρχε, εκτός από τη φτώχεια, για να αλλάξουν πίστη;

Πληροφορητής: Καμία πίεση.

Ερευνητής: Καμία πίεση.

Πληροφορητής: Καμία πίεση ούτε εκ μέρους των Τούρκων ούτε εκ μέρους των Ελλήνων, όλοι μία θρησκεία είχανε. Φτώχεια και δύο τρεις επιτηδείοι που βρέθηκαν μέσα στο Σεμέν, ήταν οι Σιδηροπουλαίοι.

Ερευνητής: Οι Σιδηροπουλαίοι εκείνη την εποχή. Τώρα θέλω γενικά τι θυμάσαι σαν σε ιστορίες εκείνη την εποχή πώς γύρισαν; Γενικές ερωτήσεις απαντήθηκαν, αλλά πώς θυμάσαι τώρα πώς γινόταν αυτό μέσα σε βάση λαϊκή, το να γυρίσει ο...

Πληροφορητής: Όσοι έγιναν με το πρώτο, έγιναν. Όταν έγινε η συζήτηση με τον ιεροκήρυκα, μεταστράφηκαν αμέσως στην Ορθοδοξία τα χωριά αυτά του Γελέιλ, μετεστράφησαν και έμεινε μόνο στο Σεμέν μία μερίδα. Και απ' το Σεμέν άφησαν στην Ορντού...

Ερευνητής: Δηλαδή εδώ, μπάρμπα Δημητρώ, βγαίνει το εξής, ότι εάν το Πατριαρχείο μας τότε δραστηριοποιείτο περισσότερο με πολλούς θεολόγους, ίσως δεν άφηναν καθόλου την ίδρυση της Προτεσταντίας; Κάπου και εμείς έχουμε το φταιξιμό μας;

Πληροφορητής: Όχι, όχι, όσοι πήγανε μήπως δεν ήξεραν; Πήγαν από συμφέρον.

Ερευνητής: Από συμφέρον.

Πληροφορητής: Από συμφέρον.

Ερευνητής: Και γι' αυτό μέχρι σήμερα δεν μεγάλωσαν και καθόλου και μέινανε οι ίδιοι.

Πληροφορητής: Από συμφέρον πήγαν αυτοί. Βρήκαν δύο τρεις επιτηδείους σ' ένα χωριό μέσα και ασφα- λώς πήγαν και τους συμφεροντολόγους πλησία-

σαν και δημιουργησαν κατάσταση αμέσως. Φτώχεια εκεί πέρα.

Ερευνητής: Φτώχεια.

Πληροφορητής: Ήρθαν και οι Εγγλέζοι δίνουν αλεύρια, δίνουν παράδες...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αλλά μεταστράφηκαν και αυτοί ακόμα μετά την έλευση του ιεροκήρυκα.

Ερευνητής: Του ιεροκήρυκα.

Πληροφορητής: Μεταστράφηκαν αμέσως και δεν έπιασε ούτε στην Αρμούτελη ούτε στη Σινανόη δεν υπήρχαν, ούτε στο Άρτασ ούτε στο Ίναλαν. Μόνον ένας ήτανε καθιερωμένος... πώς τον λέγανε, το όνομά του...

Ερευνητής: Τέλος πάντων.

Πληροφορητής: Από ολόκληρο χωριό 50 οικογένειες, ένας ήτανε. Αλλά κάτι μικρά χωριουδάκια σ' εκείνα δεν υπήρχαν κανείς.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί πήγαν στο Σεμέν 10-20 που έμειναν εκεί πέρα, αυτοί κατέβηκαν και στην Ορντού και αυτοί δημιουργησαν και στον κύκλο των φτωχών εκεί πέρα κάμποσα...

Ερευνητής: Ποιες άλλες εκκλησίες θυμάστε σ' όλον τον Πόντο να είχανε; Είχανε στο Σεμέν, είχαν στην Ορντού εκκλησία. Άλλο πού είχανε; είχαν στο Μασουάν.

Πληροφορητής: Το Μασουάν είναι 500 χιλιόμετρα κάτω από μας.

Ερευνητής: Άλλο πού εκεί γύρω; Σαμψούντα; Τραπεζούντα δεν υπάρχει, Κερασούντα;

Πληροφορητής: Όχι, ούτε Κερασούντα.

Ερευνητής: Ούτε Πουланτζάκη.

Πληροφορητής: Ούτε Πουланτζάκη ούτε Τρίπολις.

Ερευνητής: Ούτε Τρίπολις, Σινώπη; Είχε ακουστά εκείνη την εποχή Σινώπη;

Πληροφορητής: Όχι.

Ερευνητής: Ούτε, Οινόν;

Πληροφορητής: Οινόν δεν άκουσα.

Ερευνητής: Δεν άκουσες. Δηλαδή είναι αυτές μόνον οι εκκλησίες και αυτή που έχουνε στη Σμύρνη. Αυτοί λένε ότι την εποχή εκείνη πολλές μαρτυρίες λένε ότι οι Προτεστάντες σ' όλο τον Πόντο και τη Μικρά Ασία, Μικρά Ασία εννοούν μόνο την Σμύρνη, εκεί υπήρχε εκκλησία, ήτανε γύρω στις πέντε χιλιάδες. Πολλοί ευαγγελικοί τώρα που συζητάς μαζί τους σε λένε (διακόπτεται απότομα η αφήγηση εδώ και συνεχίζεται στο 4ο και τελευταίο αρχείο της σειράς)

Πληροφορητής: Πέντε χιλιάδες δεν ξέρω.

Ερευνητής: Δεν ξέρεις.

Πληροφορητής: Δεν άκουσα από κανέναν. Ήξερα ότι στη Σμύρνη έχουν σχολείο οι ευαγγελικοί.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και στη Σαμψούντα το κολλέγιο αυτό που δημιουργησαν οι Αμερικάνοι για να εκχριστιανίσουν τους Τούρκους. Όχι μόνον δεν

εκχριστιάνισαν, έναν Τούρκο δεν μπόρεσαν να γυρίσουν χριστιανό. Μόνον για τους Έλληνες, μόνον για τους Έλληνες είχανε...

Ερευνητής: Ναι, θείο Μήτρο, τώρα είστε στο Μπέαλαν μέσα και έχουνε γυρίσει συγγενείς σου και γίνανε ευαγγελικοί.

Πληροφορητής: Ναι.

Ερευνητής: Είπατε προηγουμένως ότι υπήρχε μεγάλο μίσος...

Πληροφορητής: Μεγάλο μίσος.

Ερευνητής: Ναι, γιατί να γυρίσεις. Εσείς σαν νεαρός, σαν παιδί τι θυμάσαι; Αυτό το μίσος πως πέρασε μέσα σ' εσένα, πώς το περνούσαν οι γονείς έστω ή η κοινωνία η ίδια του χωριού;

Πληροφορητής: Για να μην έχουν επαφές, επιμειξίες μεταξύ τους, άρα δεν τους χώνευαν οι μεν τους δε. Δεν τους χώνευαν, οι ορθόδοξοι δεν χώνευαν εκείνους και εκείνοι τους δεν χώνευαν εμάς. Επιμειξία δεν γινόταν.

Ερευνητής: Δηλαδή εσένα ο πατέρας σου εάν...

Πληροφορητής: Η επιμειξία αργότερα έγινε.

Ερευνητής: Αργότερα.

Πληροφορητής: Αργότερα έγιναν ένα δύο, ατόνησε και το πνεύμα εκείνο στα τριάντα χρόνια που ξέρω εγώ, ατόνησε και εκείνο το πρώτο μίσος.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Ούτε εκείνοι ούτε εκείνοι.

Ερευνητής: Α! σιγά-σιγά. Δηλαδή εσύ αν στην ηλικία των 20 χρόνων, που τότε παντρεύοσασταν και πιο μικροί, η μάνα σου, ο πατέρας σου θα επέλεγαν, ποτέ θα σου έλεγαν, μπάρμπα Δημητρώ, θα παντρευτείς ευαγγελική;

Πληροφορητής: Αυτό γενικώς ήταν απαγορευμένο.

Ερευνητής: Απαγορευμένο.

Πληροφορητής: Γενικώς ήταν απαγορευμένο χωρίς να το πουν ο πατέρας, η μητέρα, δεν τους πλησίαζαν. Αργότερα ατόνησε μετά τους πολέμους και το '12 και υστερότερα ατόνησε πολύ.

Ερευνητής: Κοίταξε εγώ τώρα τι θυμάμαι, αν θέλω να σε βοηθήσω με μια ιστορία που θα πω, εάν και εσύ θυμάσαι κάτι ανάλογο. Εγώ είμαι ένα παιδί που γεννήθηκα το '37 στα ευαγγελικά. Είμαι από ορθόδοξους γονείς. Η γιαγιά μου ήταν πολύ φανατική ορθόδοξη και τη λέγανε πεισματάρη και θυμάμαι όταν ήμασταν μετά την πείνα, οχτώ, δέκα χρονών κοριτσάκι και τότε υπήρχε φτώχεια και θεωρείτο ότι ο πατέρας μου ήταν από τους πιο ευκατάστατους, αλλά πάλι φτώχεια, η μάνα μου όταν έκανε τσουρέκια τη Μεγάλη Πέμπτη, μέναμε εκεί στον φούρνο, και όταν τα έβγαζε, τα ξεφούρνιζε, έλεγε, δεν θα φάτε σήμερα, θα πάτε μεταλαβαίνετε το Μεγάλο Σάββατο και θα φάτε. Είχα μια γειτόνισσα, την Πολυάνθη, επειδή ήτανε ευαγγελικοί τα απέναντι τα σπίτια, έκαναν τα τσουρέκια και κάθονταν και τα τρώγανε. Και εγώ επειδή ίσως έλεγε με η μάνα μου λαίμαργη και δεν είχε άδικο. Πήγαινα και έκλαιγα και έλεγα καλλίτερα να είμαστε ευαγγελικοί, εκείνη τα έκρυβε. Και εμείς κά-

ναμε φασαρία και της έλεγα καλλίτερα να είμαστε ευαγγελικοί, παρά να είμαστε ορθόδοξοι. Μου έλεγε, η μάνα μου και δεν ήξερε γράμματα, εμείς είμαστε ορθόδοξοι, δεν τα τρώμε τώρα, πρέπει πρώτα να μεταλάβεις. Η μάνα μου είχε κουραστεί, το θυμάμαι έντονα αυτό.

Ερευνητής: Την αδυναμία την δικιά σου...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Η μάνα σου την ανεχόταν.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Μέχρι τελευταία τι θα κάνει.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Διότι εσένα ως παιδί...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Σε έκανε εντύπωση, γιατί εκείνη και όχι εγώ...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν μπορούσες να το δεις έτσι.

Ερευνητής: Ακριβώς. Αυτός ήταν ένας πειρασμός για μένα. Για σένα εκείνη την εποχή δεν ήταν το ίδιο, αν η μάνα σου ζούσε με μία άλλη στη γειτονιά, δεν είχατε τέτοιους πειρασμούς;

Πληροφορητής: Είχαμε πολύ περισσότερο εκεί. Τώρα εσύ εκείνη την εποχή μετά τον πόλεμο...

Ερευνητής: Ναι μετά το '40.

Πληροφορητής: Εμείς ήμασταν εκεί σαν Τούρκοι με Έλληνες. Αυτούς απ' τους Τούρκους χειρότερα τους θεωρούσαμε.

Ερευνητής: Α! τους θεωρούσατε σε τέτοιο βαθμό δηλαδή και δεν πλησιάζατε πουθενά.

Πληροφορητής: Δεν πλησιάζαμε. Αφού κορίτσια δεν δίναμε, δεν παίρναμε. Είχα θεία εγώ διαμαρτυρόμενη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν τους πλησιάζαμε εμείς, σαν αδελφή δεν πηγαίναμε.

Ερευνητής: Ούτε επίσκεψη ούτε τίποτε.

Πληροφορητής: Δεν τους πλησιάζαμε εμείς. Τους είχαμε σε απομόνωση τρόπον τινά.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Αυτοί δεν κάνανε μαζί μας. Τελευταία-τελευταία μετά από τους πολέμους

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατόνησε εκείνο το μίσος και παπάδες δεν είχαμε στα χωριά, μετά όταν ήρθαμε από την εξορία και

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε έγιναν μία δύο επιμειξίες και σκοτώθηκαν και πέθαναν και από τις δύο μεριές. Και από δω μεριά και από κει μεριά και δεν υπήρχαν και παιδιά, κορίτσια, έλλειμα ήταν.

Ερευνητής: Και τότε γίναν.

Πληροφορητής: Τότε.

Ερευνητής: Το '17, το '20 εκεί μέσα δηλαδή.

Πληροφορητής: Εκεί μέσα ναι. Τότε εκείνο το μίσος ατόνησε.

Ερευνητής: Ατόνησε. Και σήμερα ακόμα βλέπω, εγώ θυμάμαι την... παιδί ότι οι Προτεστάντες που

έχουν την έδρα τους εδώ στον συνοικισμό... ναι επάνω σ' αυτό θέλω τώρα, φεύγομε απ' τον Πόντο και ερχόμαστε εδώ, είσαι πρόσφυγας και ζεις από το '28; Το '30 στον Σβωρόνο και στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Απ' το '27.

Ερευνητής: Απ' το '27 είσαι κάτοικος και μάλιστα δραστήριος κάτοικος, μεγάλο κεφάλαιο μέσα στην Πιερία και στην Κατερίνη. Ζεις εδώ. Ωστόσο έχεις κάποια μερίδα συγγενών, πατριωτών που είναι ευαγγελικοί και επομένως αν κάποιος πεθάνει, αν παντρεύει παιδί έρχεσαι και στην εκκλησία και βλέπεις όλα αυτά τα πράγματα. Επομένως ζεις. Σήμερα πώς βλέπεις έτσι εσύ, μετά από εκεί ατόνησε η Προτεσταντία κατά το '20 και λοιπά, τα μίση φύγανε. Μετά εδώ όταν ήρθανε, ήταν πιο οργανωμένοι οι ευαγγελικοί ή πιο αποδιοργανωμένοι;

Πληροφορητής: Το κακό εκεί, αυτοί οι ευαγγελικοί εκεί στην Ορντού που ήταν, δεν έπαθαν τα κακά τα οποία έπαθε ο ελληνισμός. Δεν τα πάθανε.

Ερευνητής: Γιατί δεν τα πάθανε;

Πληροφορητής: Διότι αυτοί...

Ερευνητής: Προστατεύονταν.

Πληροφορητής: Και προστατεύονταν, μπορεί, δεν ξέρω αυτό να το πω, αλλά όλοι έκλαιγαν, έφυγαν ως Έλληνες, έφυγαν ως Έλληνες. Δεν μπορούσαν να έχουν εμπιστοσύνη στην υποστήριξη έστω της Αγγλίας που τους έδωσε το προνόμιο, ανάγκασε την Τουρκία και πήρε το προνόμιο, ασφαλώς την ανάγκασε...

Ερευνητής: Την ανάγκασε.

Πληροφορητής: Από φόβο την έδωσε η Τουρκία...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ότι οι ευαγγελικοί θα παραμείνουν στη θέση τους, αν θέλουν.

Ερευνητής: Εδώ τώρα στην Κατερίνη ήρθαν το '24 και στον συνοικισμό αυτό που κατοικώ και εγώ βλέπω υπάρχουν Ορτουλούδες, υπάρχουν Φατζαλήδες, υπάρχουνε Μπεαλαλούδες, υπάρχουνε Σμυρνιοί, υπάρχουν Μαγνησιώτες και άκουγα εγώ από τον πατέρα μου να με λέει ότι, όταν πρωτοήρθανε εδώ για να ιδρύσουν χωριστό συνοικισμό προτεσταντικό, επειδή το θρήσκευμα της Ελλάδος το '23 τότε ήτανε περίπου εκατό τα εκατό ορθοδοξία, εδώ στην κυρίως Ελλάδα, περίπου εκατό τοις εκατό ορθοδοξία, άλλο θρήσκευμα δεν υπήρχε, αυτοί ζήτησαν να κάνουν έναν συνοικισμό, θέλω και τη δική σου μαρτυρία, ο πατέρας μου ο μακαρίτης μου έλεγε ότι, θυγατέρα μου, δεν τους επέτρεψαν να κάνουν συνοικισμό μόνοι, διότι τους είπανε δεν υπάρχει αυτό το θρήσκευμα, θα πάτε να πάρετε 5, 10 οικογένειες ορθοδόξους και μετά θα σας δώσουμε τον συνοικισμό αυτό. Και όντως πήγανε πήρανε τον Ταλούτσιο, πήρανε τον Θηραιό, πήρανε και πολλές άλλες οικογένειες που δεν ξέρω εγώ, για να υπάρχει μέσα εδώ ορθοδοξία. Εσύ γύρω από αυτά τα πράγματα τι πληροφορίες, τι θυμάσαι;

Πληροφορητής: Από αυτά δεν ξέρω.

Ερευνητής: Δεν ξέρεις τα εδώ της Κατερίνης.

Πληροφορητής: Της Κατερίνης δεν ξέρω, διότι εγώ ήρθα το '24 απ' την Τουρκία.

Ερευνητής: Α α α!

Πληροφορητής: Εγώ ήρθα αργά απ' την Τουρκία.

Απ' τη Σαμψούντα μπόρεσα και έφυγα εγώ, δεν μπόρεσα να φύγω απ' την Ορντού και είχαν δημιουργηθεί.

Ερευνητής: Και δεν τα θυμάσαι.

Πληροφορητής: Αυτά είχαν δημιουργηθεί και δεν ήξερα. Αλλά αυτοί όπου και αν πήγαν ήταν συμπεροντολόγοι, τρόπον τινά και εκεί υπελόγιζαν τον εαυτό τους ότι είναι ξεχωριστή ράτσα τρόπον τινά ως διαμαρτυρόμενοι.

Ερευνητής: Ως διαμαρτυρόμενοι, χωριστή ράτσα.

Εδώ τώρα στην Κατερίνη επειδή είχαμε κάτι συγχρόνως, εσύ ζούσες δίπλα στον συνοικισμό, όχι μέσα στον συνοικισμό, ωστόσο όμως συμμετείχες πάντα στα συμβάντα. Θυμάμαι εγώ ότι σκέφτηκε ο πατέρας μου, όχι μόνο ο πατέρας μου και άλλοι, όταν μαζεύτηκαν εδώ, ήμασταν παιδιά ακόμα, να χτιστεί, το υπουργείο παιδείας έστειλε λεφτά, να χτιστεί σχολείο. Οι ευαγγελικοί αντέδρασαν και είπανε όχι. Και άρχισε ο αγώνας. Εμείς θα κάνουμε ευαγγελικό σχολείο. Μάλωσε ο πατέρας μου και είπε όχι, γιατί τον Σιδηρόπουλο που ήτανε να μην γίνει σχολείο ορθόδοξο. Εκεί σαν παιδί ήμουν τραυματισμένη, είμαι και τώρα από τις εμπειρίες, τις φασαρίες, τους σκοτωμούς, τους λιθοβολισμούς που γινότανε. Και είπαν αυτοί θα περάσει θα γίνει ευαγγελικό σχολείο. Εν τέλει δεν έγινε ευαγγελικό σχολείο, έγινε ορθόδοξο σχολείο. Σήμερα πηγαίνουν όλα τα παιδιά, γιατί αυτοί έχουν μια μείωση πληθυσμού. Εκτός που δεν αυξάνουν τώρα, δεν έχουνε παιδιά ούτε σε ορφανοτροφείο να βάλουνε, ούτε τίποτε. Έχουν δικά τους κτήρια εδώ. Εσύ τι θυμάσαι τότε; δηλαδή πολλοί κατηγορούν και τους ευαγγελικούς, γιατί είναι αδιάλλακτοι και ότι αυτό που σκέφτηκαν να κάνουν ήταν, δεν ήτανε σωστό.

Πληροφορητής: Αυτοί και εκεί και εδώ ήταν ξεχωριστό από τον κορμό τον ελληνικό τρόπον τινά.

Ερευνητής: Α! θέλανε να είναι...

Ερευνητής: Απ' τον κορμό είχαν ξεχωρίσει απ' την Τουρκία ακόμη.

Ερευνητής: Απ' την Τουρκία ακόμη.

Πληροφορητής: Είμαστε Διαμαρτυρόμενοι, έλεγαν.

Ως καύχημα το θεωρούσαν. Είχαν την προστασία των μεγάλων της Αγγλίας, ξέρω και γω.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Των οργανώσεων εκεί της Αγγλίας, της Αμερικής, είχαν ξεχωρίσει και εδώ. Είχαν οντότητα δική τους είτε με την προτροπή και από κάπου αλλού ή πρωτοβουλία αυτών, δεν ξέρω. Πάντως ήθελαν πάντα αυτοί να είναι όλοι μαζί και τους μάζεψαν, ο ένας τον άλλον μάζεψαν εδώ μέσα.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δεν πήγανε αλλού. Από εδώ έτρεχαν μετά. Έναν δικό σας εγώ τον έτυχα κάποτε στις Σέρρες.

Ερευνητής: Α! Ναι.

Πληροφορητής: Στις Σέρρες.

Ερευνητής: Δικό μας τι, δηλαδή του συνοικισμού ευαγγελικό;

Πληροφορητής: Ναι ευαγγελικό.

Ερευνητής: Τον Καταρτζή, ναι τον Καταρτζή, ο Καταρτζής κάνει ιεραποστολή πολύ, παίρνει περιονικά και μοιράζει. Δεν ξέρω, αυτός επίσημα το κάνει.

Πληροφορητής: Ένας άλλον τον βλέπω μία φορά στον Σοχό, απάνω στον Σοχό.

Ερευνητής: Ιεραποστολή.

Πληροφορητής: Ναι. Πού πας; Τον λέω. Πάω λέει απάνω στον Σοχό. Και τι να κάνεις στον Σοχό, του λέω. Ήξερα ότι είναι διαμαρτυρόμενος.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και μου λέει πάω να κηρύξω τον λόγο του Θεού. Και μάλιστα του λέω, βρε σ' εσένα έμεινε αυτός ο λόγος του Θεού, να τον κηρύξεις; αυτός τι πιστεύει, Θεό δεν πιστεύει εκεί επάνω;

Ερευνητής: Ναι ωραία.

Πληροφορητής: Και θα πας εσύ, τι θα πας; Βγήκες απ' την Κατερίνη να πας εκεί απάνω, του λέω. Έναν ψηλό έτσι, έναν αδύνατο, δεν θυμάμαι το όνομά του τώρα. Αυτοί και από εδώ, από εδώ μέσα τώρα δεν ξέρω τι κάνουν, αλλά και τότες στην αυτήν μέσα πάλι πήγαιναν.

Ερευνητής: Ναι, ναι ιεραποστολή πληρώνονται. Καλά έχουνε μία οργάνωση μεγάλη, έχουν τον οικονομικό παράγοντα πάντα, πάντα έχουν άνεση, βέβαια έχουν άνεση οικονομική. Αλλά εγώ πολλές φορές που... εσείς με τη σοφία σας τώρα που έχετε την εμπειρία των δύο πατρίδων. Του Πόντου και εδώ, εγώ συζητώντας λέω πολλές φορές εσείς δεν μπορέσατε ο Έλληνας. Η Ορθοδοξία κράτησε τον Ελληνισμό. Αν δεν υπήρχε χριστιανισμός και ορθοδοξία, ο ελληνισμός ίσως δεν θα ήταν έτσι, όπως είναι τώρα. Και λέω πολλές φορές και με άλλους που συζητώ, λένε πολλοί ότι η θρησκεία σ' εμένα τον Έλληνα πάει περισσότερο η Ορθοδοξία. Δηλαδή εγώ αγαπώ να λατρεύω τον Θεό μου ανάβοντας το κερί, βλέποντας τον χώρο που θα εκκλησιαστώ, που θα προσευχηθώ, να έχει εικόνες, να έχει μανουάλια, όλα αυτά. Αυτό το πράγμα στην εποχή σας έτσι ήτανε, έτσι πάλι έντονο; Το αισθανόσουν σαν παιδάκι και συ, όπως το αισθάνθηκα εγώ και έλεγα αχ! πιο ωραία είναι η Ορθοδοξία. Όταν πήγαινα καμιά φορά στην εκκλησία τους, αυτοί δεν ανάβουν κερί, αυτοί δεν έχουνε... ο άγιος με απορροφούσε εμένα.

Πληροφορητής: Έντονο αυτό υπήρχε στην Τουρκία...

Ερευνητής: Στην Τουρκία υπήρχε έντονο.

Πληροφορητής: Υπήρχε εντονότερο αυτό.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Εκεί ήταν πραγματικό, δηλαδή ότι η εκκλησία αν πιστεύω εγώ, θα πάω στον παράδεισο.

Ερευνητής: Α! ήταν πολύ πιο έντονο δηλαδή.

Πληροφορητής: Πολύ πιο έντονο από εδώ.

Ερευνητής: Α!

Πληροφορητής: Αφού τα παιδιά και όλα πήγαιναν με τη μάνα τους. Η μάνα τα μάζευε να πάνε μαζί της.

Ερευνητής: Στην εκκλησία.

Πληροφορητής: Μετά βγήκε το μικρόβιο αυτό των Διαμαρτυρομένων. Εκεί ήταν εντονότερο.

Ερευνητής: Ήταν εντονότερο.

Πληροφορητής: Λόγω των πολέμων, λόγω της της φτώχειας, λόγω της καταστάσεως...

Ερευνητής: Και λόγω της εξέλιξης ίσως.

Πληροφορητής: Αλλά εκεί ήταν εντονότερο δηλαδή και το κάθε τι το πιστεύανε, η μάνα τι τους έλεγε, με την πολύ φαντασία της ακόμα κάτι αν έλεγε, το πίστευαν εκείνοι.

Ερευνητής: Όχι το ευχάριστο είναι ότι ύστερα και από η δικιά μας η γενιά, ας πούμε, μορφώθηκε. Αλλά και τα παιδιά που μορφώθηκαν, δεν...εξακολουθούν την Ορθοδοξία και να τη φυλάνε έτσι, βλέπω από νέους και από επιστήμονες ένα μεγάλο ποσοστό πολύ.

Πληροφορητής: Βλέπω και εγώ ότι ατόνησε η προπαγάνδα η δικιά τους και δεν αυξάνονται. Τώρα και εκείνοι κορίτσια δίνουν και παίρνουν και οι δικοί μας.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ατόνησε λίγο η...

Ερευνητής: Ναι, όμως εσείς πώς θυμάστε τώρα ζήσατε από κοντά πολλές οικογένειες των παιδιών σας, των συγγενών σας, ζήσατε μέσα στην Κατερίνη, είδατε... οι δύο θρησκείες δεν είναι δύσκολο πράμα,μπάρμπα Δημητρώ, ε; μέσα σε μια οικογένεια;

Πληροφορητής: Μέσα σε μια οικογένεια μάλιστα. Δύσκολο είναι λέει.

Ερευνητής: Πολύ δύσκολο.

Πληροφορητής: Εγώ θυμάμαι ο πατέρας μου ήτανε και του χωριού ο προύχοντας και ο αυτός και τις αδελφές του, που ήτανε διαμαρτυρόμενες, τον θείο μου σαν Τούρκο τον είχε, τον θείο τον Χάμπο.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Δεν τον πλησίαζε καθόλου, τον είχε σε απόσταση. Διότι πήγε πήρε κορίτσι από Διαμαρτυρόμενη και έγινε Διαμαρτυρόμενος.

Ερευνητής: Άλλαξε και την πίστη του, αυτό ήταν τραγικό.

Πληροφορητής: Ο θείο Χαράλαμπος και εκείνος αν είχε ο θείος μου ψυχολογία Τούρκου, ήτανε και Τούρκος αν τον έδινε χρήματα, θα γινόταν και Τούρκος.

Ερευνητής: Επομένως είναι το συμφεροντολογικό, το χρήμα, ο άνθρωπος που δεν έχει μέσα του πίστη

καθόλου. Καμιά έτσι έντονη εικόνα που να σας έμειναν από διαφορές ευαγγελικών, ορθοδόξων εδώ στον Πόντο, εδώ στην Κατερίνη.

Πληροφορητής: Εδώ στην Κατερίνη το ζήτημα αυτό της εκκλησίας, του αυτουνού το οποίο δείχνει ότι αυτοί ήρθαν ως οντότητα εδώ μέσα. Με διάφορα μέσα πήραν αυτοί το οικόπεδο. Ενώ εδώ μέσα θα γινόταν ένα γυμνάσιο εδώ πέρα της ελληνικής πολιτείας. Τώρα τι έγινε;

Ερευνητής: Τώρα τι γίνεται; Τώρα αυτοί οι νόμοι λένε ότι τότε το '23, το '24 και για τους ορθοδόξους δόθηκε αυτό, υπάρχει λέει, ένα νόμος τώρα που, επειδή το είχαν κατοχή χρόνια αυτοί, το έχουνε δικό τους. Εστάλησαν χρήματα από την Αμερική, κάνανε μεγάλο αναγνωστήριο και ένα άλλο κτήριο τεράστιο, κάνανε ένα μεγάλο γήπεδο, που παίζουνε μπάσκετ και λοιπά. Αλλά λένε αυτό είναι ευαγγελικό. Και δεν επιτρέπουν εύκολα μέσα κανέναν να πάει. Το μόνο που απόμεινε είναι ένα πάρκο που εκείνο είναι δημοτικό, δεν είναι ούτε δικό τους και δικό μας και δικό τους και έχουνε την εκκλησία τους. Και αυτό το κτήριο είναι άδειο. Και όταν ρώτησα κάποιον καλά τι το κάνετε, γιατί δεν το νοικιάζετε κάπου για την πολιτεία, για το καλό της τοπικής αυτοδιοίκησης εδώ; Είπαν, όχι. Εμείς θέλουμε να μείνουμε πάντοτε ευαγγελικό. Και δηλαδή λέω προτιμάτε να φέρνετε, έρχονται πότε-πότε γκρουπ εκδρομές από Αμερικάνους, Άγγλοι και λοιπά. Τους μαζεύονται αμέσως και τους περιποιούνται, μένουν αυτού δωρεάν. Δηλαδή προτιμάτε, λέω, να εξυπηρετείτε ξένους και όχι ντόπια παιδιά Κατερινιώτικα δικά μας γέννημα και θρέμμα; Ναι, έτσι είναι το σύστημά μας. Αυτή ήταν η απάντηση που πήρα από έναν που είναι αρμόδιος γύρω από αυτά τα πράγματα. Και έχουν κάποια οργάνωση. Αλλά εκείνο που...

Πληροφορητής: Οργάνωση όχι κάποια, αλλά οργανωμένοι γερά!

Ερευνητής: Γερά. Τώρα τελευταία στην εκκλησία τους που την ανασκεύασανε, πήγα προχθές και είδα ότι, πέθανε κάποιος γείτονας και πήγα στην κηδεία, μέχρι τώρα δεν γράφανε ότι... τίποτε στον τοίχο, ήταν μια αίθουσα διαλέξεων, ότι πιστεύω εις έναν Θεόν πατέρα... που γράφουμε εμείς και λοιπά. Τώρα από τη μια μεριά γράψανε το Πιστεύω εις έναν Θεόν και απ' την άλλη γράψανε το Πάτερ Ημών. Και στα τζάμια της εκκλησίας τους που λέγανε μη τυχόν, με φώναζε εμένα μια γιαγιά θυμάμαι, πήγες στην πατερική την εκκλησία την ειδωλολατρική και φίλησες το ξύλο; Και ήμουν παιδί και πήγαινα το έλεγα τη μάνα μου και η μάνα μου θύμωνε και πήγαινε μάλωνε μαζί της. Δηλαδή εγώ στους γονείς μας, πολύ δυσκολεύτηκαν οι αγράμματοι, οι μάνες μας και περάσανε την θρησκεία μέσα μας. Τώρα έχουνε στις εικόνες,μπάρμπα Δημητρώ, στα τζάμια στη μία παράσταση είναι πώς ο Μωυσής παίρνει τις 10 εντολές,

η άλλη παράσταση είναι η Ανάληψη του Χριστού, η άλλη είναι ο Χριστός όταν τους δίνει για το Άγιο Πνεύμα κάτι. Και είπα εγώ σε έναν καλά, λέω, σιγά-σιγά, λέω, βλέπω έρχεστε σ' εμάς, λέω, αυτά είναι ορθόδοξα, λέω. Ναι, λέει, τώρα είπαμε ότι κάτι πρέπει να στολίσουμε και εμείς την εκκλησία μας

Πληροφορητής: Για στόλισμα, για στόλισμα, για πίστη όχι.

Ερευνητής: Για πίστη όχι. Έτσι λέει τα στολίσανε, γι' αυτόν τον λόγο.

Πληροφορητής: Όταν ήρθαν εδώ και είχαν την παλιά εκκλησία την πρώτη.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Το κάψανε. Αυτοί πρώτα το ρίξαν σε μένα

Ερευνητής: Αααα!

Πληροφορητής: Το έριξαν σε μένα. Αυτοί με τον πατέρα μου τρώγονταν.

Ερευνητής: Α! εκεί απ' τον Πόντο.

Πληροφορητής: Από εκεί κρατούσε το μίσος.

Ερευνητής: Δύο μεγάλες γενιές.

Πληροφορητής: Ναι. Και μια μέρα με καλεί η αστυνομία και με κάνει ανάκριση. Αλλά δεν με αναφέρει τον λόγο.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Τότε απ' τα σύνορα δεν επιτρέπετο και να κατέβει εδώ κανείς. Απ' τα σύνορα αν παίρνεις κάτοικο και τον κατεβάζεις εδώ στους κάμπους, τιμωρείτο. Εγώ έφυγα από εκεί, παρόλο που με εμπόδιζε ο πρόεδρος της κοινότητας τριών χωριών, έφυγα από εκεί, διότι χωρίς να πάρω την άδεια από νομάρχη Σερρών, ήρθα και αγόρασα το κτήμα. Αλλά μόλις βρήκα πήρα το κτήμα αυτό εδώ μέσα, αυτοί ανάστατοι. Ο Περικλής είδες, θα θυμάσαι, κοντά αγόρασε κτήμα, ανάστατοι. Πώς του δώσαμε εμείς. Δεν το χώνεψαν το όνομα μονάχα. Ενώ ο πατέρας μου ζούσε, ούτε τον είδαν. Εγώ κατέβηκα έκανα παζάρι, διάβολο, τρίβολο. Και ο φανατισμός αυτός τους ώθησε να πάνε να πούνε τον Τσιγγαρά ότι εμείς σε δίνουμε 600 δραχμές παραπάνω το στρέμμα. Τρεις χιλιάδες στρέμματα διακόσιες χιλιάδες δραχμές παραπάνω και το κτήμα θα το δώσεις σ' εμάς.

Ερευνητής: Αυτό γίνεται το 19...;

Πληροφορητής: Το 1927.

Ερευνητής: Το '27.

Πληροφορητής: Το '27 ναι, τον Σεπτέμβριο μήνα, Σεπτέμβριο μήνα. Εγώ τότε πριν μιας εβδομάδας είχα φύγει να πάω να πάρω πληρεξούσιο. Έκανα το παζάρι εδώ, αλλά πρέπει να πάρω πληρεξούσιο για να κάνω συμβόλαιο. Έφυγα στα Πορόϊα εγώ και πάω απ' την ομάδα την οποία θα κατέβαζα, να πάρω πληρεξούσιο για να κάνω συμβόλαιο. Μοναχός δεν μπορώ να το πάρω το κτήμα. Επάνω με λέει ο Τσανακτής ο Ιάκωβος, Δημητρώ, κάτι σου μαγειρεύουν, μου λέει, διότι είχα μέσα και εγώ κάμποσους άλλους, ορθόδοξους μεν,

αλλά Σεμενλήδες. Αυτοί από εδώ έστειλαν ανθρώπους ούτως ώστε οι Σεμενλήδες να φύγουν από κει, να φύγουν απ' την αγορά τη δική μου. Και το κτήμα θα το πάρουμε εμείς. Χωρίς εγώ να ξέρω ότι πράγματι επενέβησαν εδώ κάτω και κάτι έγιναν. Μια τέτοια εργασία προ ενός μηνός εκεί απάνω κυοφορείτο. Και τους κάλεσα εγώ έναν, έναν και ποιος θέλει, διάλεξα τις οικογένειες εγώ, δυο χρόνια εκεί μέσα, τρία ποιους θεωρούσα καλούς και πήρα και Σεμενλήδες από μέσα, όπως τον Τσούλ τον Γιάννη, τη Πασκίλ τον Παύλο...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Και κάμποσους άλλους, δεν θυμάμαι και τα ονόματά τους. Μετά δύο ημέρες έρχεται ο Τσανακτής και μου λέει κάτι γίνεται στη δουλειά σου μέσα, μου λέει. Κάτι γίνεται μου λέει, πρόσεξε, μου λέει. Εγώ ήρθα να κάνω πληρεξούσια. Όταν τους κάλεσα να πάω να κάνω συμβόλαιο, βλέπω, λέει, δεν θα μπορώ εγώ να πω Σεμενλήδες, 27 από 29 που είχα, πήρα, 33 είχα, πήρα 27, οι έξι έφυγαν οι Σεμενλήδες. Κατέβηκα στη Θεσσαλονίκη, είχαμε συμφωνήσει με τον Τσιγγαρά, Τετάρτη θα ερχόταν στη Θεσσαλονίκη ο Παπάζογλου εκεί θα κάναμε το συμβόλαιο. Εγώ περιμένω τώρα Τετάρτη πρωί έκανα το πληρεξούσιο και κατέβηκα κάτω, περιμένω στον σταθμό τον Γιώργο τώρα τον Τσιγγαρά, όπως συμφωνήσαμε. Εν τω μεταξύ αυτοί πήγαν και τους έδωσαν 200 χιλιάδες δραχμές αμέσως και τον λένε...

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Ο Μελετλήδης σας έδωσε 270 δραχμές, εμείς σας δίνουμε 330 πάρε τη διαφορά αμέσως.

Ερευνητής: Ναι.

Πληροφορητής: Δημιουργούνται μία επιτροπή, ως επιτροπή ο Τσιγγαράς ήταν απένταρος. Απ' την Ιταλία ήρθανε τότε. Εκείνη τη χρονιά ήρθανε στα κοντά τότε, ακόμα δεν είχανε σπείρει. Τα τρία παιδιά εκεί σπούδαζαν με τη μάνα τους. Και όταν ήρθαν εδώ, τελείωσαν τα χρήματα και ήρθανε. Και αυτή η καθαυτού περιουσία τους ήταν στο μοναστήρι. Το μοναστήρι το πήραν οι Σέρβοι, έχασαν την περιουσία εκείνη και έμεινε μόνο αυτό το κτήμα. Από αυτό το κτήμα και τι έπαιρναν από τους τσοπαναραίους πέντε, δέκα οικογένειες που ήταν μέσα πολλοί, δεν είχαν έσοδα. Εφημερίδα να έπαιρναν δεν είχαν χρήματα τότε. Εκείνοι τον λένε όχι μόνον τα διακόσια, αλλά μόλις μας κάνεις τα συμβόλαιο, το υπόλοιπο επί χείρας αμέσως τα χρήματα, ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες. Ο Τσιγγαράς τι να πει; Σου λέει, αν έρθει ο Μελετλήδης, θα τον δώσω από μέσα απ' τον Κολοκούρη από μέσα απ' την πλαγιά και εκεί μέσα.

Ερευνητής: Το προσήλιο.

Πληροφορητής: Το προσήλιο ναι και τον κάμπο εδώ μέσα και απάνω. Ο Τσιγγαράς μόλις είδε ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες, ενώ εμένα θα με περιμένει έξι χρόνια, στα έξι χρόνια θα τον πληρώσω

εγώ, τον δίνω εκατό χιλιάδες και στα έξι χρόνια θα τον έδινα τα υπόλοιπα. Βλέποντας θα τον έδινα τα υπόλοιπα, μόλις είδε το ένα διακόσια, τα έδωσε. Οπότε τον παίρνω τον Λεμονόπουλο Χρήστο, ο αυτός ο Χρήστος επικεφαλής μαζί με μία επιτροπή από εδώ των...

Ερευνητής: Των ευαγγελικών.

Πληροφορητής: Των ευαγγελικών, στο σταθμό βλέπω εγώ, περίμενα τον Τσιγγαρά, το μάτι μου τον πήρε σ' ένα αυτοκίνητο μέσα μαζί με τους ευαγγελικούς. Μπα! Και μου έφυγε ο Τσιγγαράς τώρα. Κατάλαβα ότι ο... αυτός ότι κάτι έγινε. Αντί να πάω και τώρα πού να τον βρω; Αυτός επήγε στο ξενοδοχείο, στο Κοντινεντάλ εκεί ένα μεγάλο ξενοδοχείο, πήγα στον Παπάζογλου, τον θείο του, της μάνας του ξάδελφος. Αυτός είναι Παπάζογλου, δεν είναι Τσιγγαράς, τον λέω τι γίνεται; Ο Γιώργος, λέω, σε ποιο ξενοδοχείο πήγε, τον λέω, γέρος εκείνος ήταν εβδομήντα χρονών, γιατρός, μου λέει στον Κοντινεντάλ είναι, λέει. Λέω πότε θα κάνει συμβόλαιο τον λέω. Ξέρω και εγώ, μου φαίνεται αυτή την εβδομάδα, έφερε την ομάδα και θα κάνουν συμβόλαιο, λέει. Κατευθείαν εγώ στο Κοντινεντάλ πάω και τον βρίσκω εκεί πέρα. Λέγω, Γιώργο, τι έκανες; Μου λέει, Δημητρό, το έδωσα εκείνους, λέει. Και πώς το έδωσες; Εμένα με στέλνεις να κάνω, λέω, πληρεξούσια και να φέρω, τη συμφωνία τη δικιά μου τη χάλασες; Τα διακόσια μου έδωσαν και τα άλλα μόλις πουληθεί το κτήμα, λέει.

Ερευνητής: Επομένως ήταν αμερικάνικα χρήματα, μπάρμπα Δημητρό.

Πληροφορητής: Όχι, αλλά αυτοί είχανε.

Ερευνητής: Είχανε.

Πληροφορητής: Είχανε απ' την Αμερική.

Ερευνητής: Είχανε απ' την Αμερική, αυτό είναι, πάντα είχαν χρήματα.

Πληροφορητής: Τα αμερικάνικα είχανε για την εκκλησία.

Ερευνητής: Για την εκκλησία είχαν δικά τους χρήματα.

Πληροφορητής: Ναι, αυτοί εμένα δεν με χωνέψανε και μόλις μπήκα εκεί πέρα, δημιούργησαν κατάσταση για να μην βάζουν εκεί εμένα.

Ερευνητής: Και ακόμα σήμερα αυτό κάνουνε, και ακόμα σήμερα αυτό κάνουνε.

Πληροφορητής: Ναι, διότι όταν έκαψαν την εκκλησία τους, μετά που πήρα το κτήμα και ήρθαμε, με πήρε η αστυνομία και πλαγίως με έκανε ανακρίσεις. Με έκαναν εμένα ανακρίσεις, οπότε ρωτάω τον Χρήστο εγώ, ο οποίος είχε σχέσεις με τον δικοικητή εκεί πέρα με την αστυνομία, τον λέω τι ανακρίσεις κάνουν αυτοί; Τι θέλουν; Μάλλον σε έχουν ύποπτο άνθρωπο, λέει, δεν ξέρω από πού έχουν αυτή την εντύπωση και την εκκλησία λέει...

Ερευνητής: Την έκαψες εσύ.

Πληροφορητής: Γέλασα εγώ, αλλά η αυτή δεν έπιασε, η αστυνομία τους είπε καθαρά, τους ερώτησε, το έριξαν πάνω στον Μικρασιάτη

Ερευνητής: Ποιον Μικρασιάτη;

Πληροφορητής: Ένας αυτός ήταν τώρα...(διακοπή αφήγησης).

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

- Αβδούλ Χαμίτ Β' (1842-1918) 815, 920, 932
 Αβησσυνία 802
 Αβραμιδαίοι, οικογένεια 484
 Αβραμίδης, Παρασκευάς 484
 Αγγλία (και Άγγλοι, Εγγλέζοι) 37, 47, 63, 75, 560, 575, 599, 738, 743, 748, 752, 769, 770, 775, 782, 793-795, 797, 801, 806, 916, 921, 925, 926, 929, 933-937
 Αγιά Σοφιά 481, 788, 810, 902, 912
 Άγιοι τόποι 193
 Αγκόλα 802
 Άγκυρα 12, 19, 34, 45, 83, 97, 145, 156, 225, 233, 281, 283, 290, 291, 421, 576, 599
 Άγουρσα (επαρχ. Ροδόπολης) 9, 11, 16, 17, 166, 181
 Αγρίνιο 394, 395, 401, 402
 Αδελφοί Ελευθερίου Ελευθεριάδη 737
 Αδελφότης Κυριών «Μέριμνα» 735
 Αζάντα (επαρχ. Σοχούμ) 624, 630-635, 642-647, 658, 660, 662, 670, 672
 Αζερμπαϊτζάν 514, 685, 805
 Αηδονίδης, Γεώργιος 485
 Αθανασιάδης, Γιώργος 571, 606, 831
 Αθανασόγλου 831
 Αθήνα (και Αθηναίοι) 37, 48, 77, 90, 93, 101, 106, 107, 111-113, 115, 118, 121-123, 125, 163, 169, 174, 183, 187, 199, 201, 204, 205, 209, 210, 215, 217, 219, 220, 226, 228, 235, 244, 250, 257, 269, 277, 343, 356, 362, 369, 421, 424, 425, 435, 447, 453, 458, 463, 464, 470, 475, 476, 491, 493, 503, 505, 559, 564, 570, 571, 582, 590, 595, 604, 611, 659, 672, 681, 692, 735, 738-740, 748, 749, 750, 788, 791-793, 795, 804, 806, 810, 812, 863, 874, 885, 894, 903, 913, 929· Πανεπιστήμιο Αθηνών 738, 739, 748
 Αθηναγόρας, πατριάρχης (1886-1972) 481
 Αθηναίος, Σούλης 567, 592
 Αιγάλεω 244, 250
 Αϊγούταμου 814
 Αίγυπτος 208, 802
 Αιδηψός 36, 47, 244, 250, 901, 911
 Άιτορφ (Γερμανία) 342, 355
 Αιτωλοακαρνανία 62, 74
 Ακ Νταγ Ματέν (επαρχ. Άγκυρας) 32, 43
 Άκογλου, Ξενοφών (1895-1961) 202, 218
 Ακροναυπλία, φυλακή 791, 813
 Ακροπόταμος Θεσσαλονίκης 929
 Άκσιογιου 581, 603
 Αλβανία (και Αλβανοί) 41, 52, 59, 72, 105, 117, 126, 198, 209, 215, 341, 354, 439, 451, 466, 588, 609, 725, 774, 782, 795
 Αλβτζιόγλου (και Αλτζιόγλου), Γιάγκος 577, 578, 600, 601
 Αλεξανδρέτα 616
 Αλεξανδρίδης, Γιώργος 611
 Αλεξανδρίδου, Κούλα 611
 Αλέξιος Γ' Κομνηνός (1338-1390) 453
 Αλμάτα 345, 357
 Αλούμπεης 580, 603
 Αλουτσούν 247, 756
 Αλπίνσκι 490, 502
 Αλσατζούκ 295, 300
 Αλχαζίδης, Βασίλειος 485
 Αλώνια 459, 471, 663, 721, 897, 908
 Αμανάτης 98, 99
 Αμανατίδης, Κωσταντίνος 864, 875
 Αμανατίδης, Παύλος 864, 875
 Αμαραντίδης, Άγγελος 771, 779
 Αμαραντίδης, Παναγιώτης 144, 156
 Αμάσεια 56, 57, 69, 70, 102, 160, 164, 421, 560, 680, 691, 785, 786, 807, 808
 Αμβούργο 398
 Αμελέ Ταμπουρού 769, 907
 American Tabaco 557, 562
 Αμερική (και Αμερικανοί) 33, 36, 44, 47, 54, 63, 67, 75, 79, 94, 105, 106, 166-174, 176, 181-188, 203, 218, 219, 244, 249, 250, 257, 262, 265, 268, 274, 276, 375, 384, 385, 398, 405, 410, 412, 414, 418, 419, 428, 572, 596, 757, 764, 771, 773, 776, 777, 779, 781, 783, 784, 820, 829, 859, 861-863, 871, 873, 874, 901, 905, 907, 911, 914, 916, 922, 925, 926, 928, 934, 936, 937, 939
 Αμισός (επαρχ. Σαμψούντας) 777
 Αμοιρίδης, Θόδωρος 826
 Αμπίνσκαγια 610
 Αμπχαζία (και Αμπχάζιοι) 22, 25, 26, 272, 304, 697
 Αναγνώστου 340, 354
 Αναστάς Αγάς 34, 45, 55, 60, 69, 72, 73
 Ανθόπουλος, Γεώργιος 511, 517
 Αντάντ 785
 Αντούζ (και Αντούς) 59, 860, 871
 Αντωνιάδης, Γεώργιος 484
 Αντωνιάδης, Σταύρος 484
 Αντώνογλου 814
 Άνω Άγιος Ιωάννης 28
 Αξελοχώρι 582, 604
 Απατζόγλου, Θεόδωρος 274
 Απατζόγλου, Κωσταντής 266, 274
 Αποστολίδης, Βαγγέλης 611
 Αποστόλου, Λευτέρης 796
 Απτάλ (επαρχ. Κερασούντας) 554, 560, 565, 566, 574, 579, 590, 591, 598, 602, 614
 Απχαζάριοι 197, 213
 Αραβία 828, 862, 874
 Αράπογλου 68
 Αραφάτ, Γιασέρ (1929-2004) 57, 70

- Αργεντινή 776, 784
 Άργουλου 28, 29, 903, 912
 Αργυρούπολη (και Αργυρουπολίτες) 107, 113, 123, 166, 181, 208, 245, 246, 346, 347, 358, 359, 367, 484, 514, 516, 554, 593, 595, 598, 624, 769, 906, 907
 Άρδασα (Τορούλ) Αργυρουπόλεως 624
 Άρδασσα 373, 383
 Άρια (επαρχ. Νικοπόλεως) 71
 Αρμενία (και Αρμένιοι) 25, 53, 58, 107, 114, 116, 124, 125, 128, 129, 133, 134, 137, 139, 196-198, 213-215, 224, 233, 255, 256, 261, 263, 266, 267, 269, 272-275, 277, 299, 332, 333, 335, 336, 347, 348, 350, 393, 400, 421, 424, 453, 455, 468, 485, 490, 491, 498, 503, 509, 520, 539, 555, 561, 579, 586, 587, 601-603, 608, 612, 625, 630, 631, 638, 642, 647, 658, 662, 671, 680, 681, 692, 697, 735, 737, 741, 742, 748, 751, 759, 766, 770-772, 779, 780, 786, 805, 808, 814, 816, 826, 859, 871, 876, 899, 909
 Αρμούτελη (επαρχ. Κοτυώρων) 78, 93, 239, 240, 243-245, 246, 247, 249, 250, 404, 405, 412-415, 419, 698, 712, 756-760, 762, 764-768, 917, 922, 929, 934
 Αρμπαούτι 28
 Αρτουκλού 293
 Αρωνάς Πιερίας 216, 616, 621, 633-635, 644-646, 666, 846, 858
 Ασβεστοχώρι 164
 Ασκιτίρ 814
 Ασλανίδης, Παύλος 103
 Ασλαούρ 930
 Ασουάν 929
 Άσσος 673, 674, 686
 Αστακός 61, 62, 73, 74
 Ατατούρκ, Μουσταφά Κεμάλ (1881-1938) 66, 241, 247, 394, 401, 422, 424, 431, 444, 626, 637, 639, 763, 823, 825, 826, 832, 848
 Άτλερ 673, 685
 Αυστραλία 65, 67, 76, 106
 Αφγανιστάν 802
 Αφρική 758, 766
 Αχουρλί (επαρχ. Κοτυώρων) 756, 929
 Αχουρλού (επαρχ. Νικόπολης) 406, 415
- Βαλαβάνης, Γεώργιος 118, 122
 Βαλαβάνης, Ι. 210
 Βαλεντινιανός Α΄ Βλ. Ουαλεντινιανός Α΄
 Βαλκάνια 244, 249
 Βαλταδώρας, Θ., δάσκαλος 569, 570, 589, 594
 Βαλτική 804
 Βαν 619
 Βαρενού Κρώμνης (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 589
 Βάρκιζα, συμφωνία 76, 801, 878
 Βάρνα 253, 259, 565, 566, 590, 591
 Βασίλ αγάς (Ανθόπουλος Βασίλειος, 1888-1922) 763, 767
 Βασιλειάδης 484
 Βασιλειάδης, Παπά Γιώργης 484, 486
 Βασιλειάδης, Χαράλαμπος 806, 867, 878
 Βατούμ 127, 132, 135, 142, 154, 194, 209, 211, 226, 231, 234, 235, 328, 485, 641, 673, 684, 685, 695, 696, 736, 739, 743, 745, 749, 752, 754, 902, 911
 Βαφειάδης, Μάρκος (1906-1992) 801
 Βελιγράδι 569, 594
 Βελισσαρίδης, Κ. (736
 Βελουχιώτης, Άρης (1905-1945) 796· Βλ. και Κλάρας Θανάσης
 Βενιζέλος, Ελευθέριος (1864-1936) 11, 18, 104, 127, 421, 422, 425, 480, 481, 559, 560, 584, 606, 781, 785, 788, 807, 810
 Βέροια 252, 256-258, 261, 262, 582, 604, 929
 Βηρυτός 429, 433, 442, 446, 554, 555, 561, 619, 621, 833, 870, 874
 Βίδος 297, 299, 302
 Βλαντάρας 797
 Βοδενά 569
 Βοϊβόδας, Στυλιανός, καπνέμπορος 773, 775, 781, 782, 784
 Βόλβη 718
 Βόλος 36, 47, 164, 224, 228, 233, 236, 806
 Βόνιτσα 842
 Βόννη 342, 355
 Βόσπορος 117, 126, 565, 590, 907
 Βοστώνη 170, 184, 244, 250, 777, 916
 Βουδαπέστη 798, 799, 804
 Βουκουρέστι 798
 Βουλγαρία (και Βούλγαροι) 55, 69, 164, 253, 259, 298, 299, 302, 303, 436, 447, 565, 572, 590, 596, 756, 764, 790-793, 795, 806, 811-813
 Βυσινάκης 649, 663
- Γαβάχουτσα 247
 Γαβράς, Ηλίας 699, 713
 Γαβράς, Χριστόφορος 706
 Γαβριηλίδου, Σοφία 791, 813
 Γαϊτάνης 96
 Γάκιοι 897, 910
 Γαλατάς 162, 297, 302, 481, 483, 898, 908
 Γαλλία (και Γάλλοι) 112, 122, 424, 480, 481, 616, 621, 742, 743, 752, 757, 765, 769, 770, 773, 778, 781, 795
 Γαράγιαννης, Παύλος 237
 Γαράγουτζε 758, 765
 Γαράκιολ (επαρχ. Σαμψούντας) 575
 Γάραλη 572, 596
 Γαράπανατα 756
 Γαραπιλός 64, 76
 Γαράπουτσα 917, 929
 Γαράσαλης, Σταύρος 242
 Γαράσαρη (ή Νικόπολη) 248, 282, 283, 287, 291, 295, 296, 299-301, 430, 443, 554, 575, 581, 598, 603, 624-628, 637-640, 759, 766, 824, 833
 Γαράτεπε 102
 Γαργάνα (επαρχ. Τρίπολης) 624
 Γελέιλ 922, 933
 Γελέκιοι 909
 Γενί Κιοϊ 429, 443
 Γενί Παζάρ (επαρχ. Φάτσας) 614, 619, 620
 Γενίχαν (επαρχ. Σεβάστειας) 907

- Γεντί Κουλέ 437, 449
 Γερακαρού Θεσσαλονίκης 127
 Γερμανία (και Γερμανοί) 13, 19, 24, 27, 40, 41, 51, 52, 56, 63-67, 69, 75, 76, 106, 117, 126, 130, 135, 164, 166, 173, 181, 186, 218, 200, 202, 204, 216, 220, 257, 262, 264, 265, 268, 273, 274, 276, 298, 299, 302, 303, 338, 341-345, 352, 354-357, 396, 397, 403, 408, 417, 421, 425-427, 459, 465, 471, 476, 493, 504, 514, 519, 573, 585, 586, 590, 597, 607, 608, 613, 635, 646, 697, 726, 732, 740, 750, 771, 774-776, 778, 780, 782, 784, 790-795, 799, 801, 807, 812, 819, 829, 868, 878, 897, 905, 914, 915
 Γετίμ αγάς 577, 600
 Γεωργία (και Γεωργιανοί) 148, 149, 159, 196-198, 213, 215, 275, 577-589, 600, 624, 697, 804, 805· βλ. και Μεγγρέλοι
 Γεωργιάδης, Νικόλαος 589
 Γιαγκούλης 270, 277
 Γιαϊλατσίκ (επαρχ. Φάτσας) 897
 Γιαϊλέλογλου, Μήτρος 580, 603
 Γιαϊλετζούκ (επαρχ. Φάτσας) 897, 906-908
 Γιακούπ αγάς 511, 517
 Γιακουσιτίδης, Σαββέλης (1880-1934) 366
 Γιακωβίδης 379
 Γιαμάκης, Γ. Θ. 210
 Γιάμπakas, Γιάννης 215
 Γιάννενα 114, 124, 436, 448, 769, 793, 907
 Γιαννιτσά 29, 725, 731
 Γιανταμιδαίοι, οικογένεια 484
 Γιαφσάν (επαρχ. Νικόπολης) 814
 Γιαχαλί 582, 604, 647, 662
 Γιβλαρτάρ 169, 183
 Γίγα (επαρχ. Όφεως) 484-486, 492, 498, 499
 Γιορδάνης, καπετάν 575
 Γιοσμάρ Μπέης 853
 Γιουγκοσλαβία 793, 795, 801
 Γιούρκαρμαν 35, 46
 Γιουσούφ Αγάς 511, 517
 Γιωργαλάς, Γιώργος 799
 Γκιοούρ Μπουκί 756
 Γκορμπατσόφ, Μιχαήλ (1931-2022) 277
 Γκόρνιτσα 811
 Γκουμούς Μαντενί 429
 Γολέσαρη (επαρχ. Νικοπόλεως) 279, 282, 283, 287, 289, 291
 Γοτζά Αναστάς· βλ. Κοτζά Αναστάς
 Γούζαλα 572, 573, 579, 596, 597, 601
 Γουζούλ Τερέ 35, 46, 853
 Γουιλκιράν 82
 Γούλες 421
 Γουργουτσίης 794
 Γουρούχ (επαρχ. Κερασούντας) 577, 600, 624, 626-628, 634, 638, 639, 640, 645, 651, 658, 665, 670, 899, 904, 909, 913
 Γούσης 797
 Γούσιπη 577, 600
 Γράμμος 131, 136, 799
 Γρεβενά 102, 105, 106, 571, 590, 595, 814, 819, 829
 Γρηγοριάδης, οικογένεια 829
 Γρηγοριάδης 201, 217, 854
 Γρηγοριάδης, Γρηγόριος 160
 Γρηγοριδαίοι, οικογένεια 820
 Γριβάς 55, 68
 Γύθειο 12, 18, 904, 913
 Δανία 425
 Δαφνούντα 209, 231, 737, 738, 747, 748
 Δεληγιαννίδης 779, 919, 932
 Δεληγιαννίδης, Γιώργος 170, 184
 Δεληγιαννίδης, Ευστάθιος 169, 183
 Δεληγιαννίδης, Θεοχάρης 169, 183
 Δέρενδε 619
 Δεσκάτη 64, 75
 Δέσμενα (επαρχ. Τριπόλεως) 614, 624
 Διαμαντίδης, Νίκος 773, 781
 Διαμαντίδης, Σπύρος 202, 218
 ΔΙΑΝΑ (ΔΗ.ΑΝΑ.-Δημοκρατική Αναγέννηση) 650, 664
 Διοσκουριάδα 697· Βλ. και Σοχούμ
 Δοβρουτσά 790
 ΔΟΕ (Διδασκαλική Ομοσπονδία της Ελλάδος) 799
 Δομένικο 61, 62, 63, 74, 75, 78, 82, 92, 93, 96
 Δρακόπετρα 793
 Δράμα (και Δραμινοί) 29, 105, 106, 118, 163, 164, 199, 202, 208, 210, 216, 218, 298, 302, 409, 417, 484, 511, 517, 556, 561, 624, 637, 766, 769, 785, 789-794, 796-798, 800, 801, 806, 807, 811-814, 820, 827, 829, 841-843, 848, 884, 855, 856, 857, 885, 889, 893, 904, 907, 914
 Δραπετσώνα 118
 Δρόσος 797, 798
 ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) 425, 437, 449, 611, 794, 796, 801, 807
 ΕΑΠ (Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων) 582, 604, 929
 Εβραίοι 38, 48, 114, 124, 521, 540, 611
 ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) 195, 212
 ΕΔΕΣ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) 795
 Έδεσσα 442, 569, 594
 Εζενούς (επαρχ. Έρπας) 67
 ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) 56, 63, 66, 69, 75, 425, 426, 794-796, 801, 807
 Ελασσόνα 53, 61-64, 67, 74, 75, 92, 409, 418, 902, 911
 Ελατοχώρι 794
 Ελβετία 655, 668, 743, 753
 Έλεκε 900, 910
 Ελευθεριάδης, Γιώργος 795
 Ελευθεριάδης, Ελευθέριος 747
 Ελευθεριάδης, Λάμπρος 593
 Ελευθεροχώρι 302
 Ελίμ Αγάς 511, 512, 517
 Εντίκ Πουνάρ (επαρχ. Έρπας) 31, 42, 43
 Εξοχή 790, 811
 Εξώτειχα 209
 ΕΟΚ (Εθνικός Οργανισμός Καπνού) 556, 557, 559, 560, 562, 564

- Επές (επαρχ. Νικοπόλεως) 624
ΕΠΟΝ (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων) 795
ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) 61, 141, 650, 664
Ερζερούμ (και Ερζιρούμ) 9, 11, 17, 393, 400, 430, 443, 573, 596, 597, 736, 785, 807
Ερζικιάν 785, 807
Ερμείδης, Γιώργος 179
Έρπαα 31, 33, 34, 38, 41-46, 49, 51, 53, 56, 58, 69, 71, 77, 79, 81, 82, 84, 92-97, 100, 291, 763, 882, 891
Ερυθρός Σταυρός 102, 106, 228, 236, 423, 424, 480, 861, 868, 870, 873, 878
Εσκή Σεχίρ 421
ΕΤΒΑ (Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως) 797
Ευθυμιάδης, Αλέκος 612
Ευθυμιάδης, Σταύρος 867
Εύξεινος Πόντος 33, 45
Ευφράτη 433, 445, 575, 598, 619, 620
Εφραμίδης, Παναγιώτης 485
- Ζαζόπουλος 162
Ζανέτας, Αναστάσιος 485
Ζάππειο 105, 901, 911
Ζάρα (επαρχ. Νικοπόλεως) 88, 100, 429, 554, 899, 903, 909, 913
Ζαρίφη, οικογένεια 295, 637
Ζαχαριάδης, Νίκος (1903-1973) 796, 797, 798, 801, 807
Ζέβγος, Γιάννης (1897-1947) 806
Ζεβιέχο 683, 694
Ζέρβας, Ναπολέων (1891-1957) 794
Ζησινό (επαρχ. Όφεως) 486, 498
Ζογάνας 381, 389
Ζουλιανά 242, 248
Ζούνικολας 757
Ζουρέλ (επαρχ. Όφεως) 484, 486, 498, 510, 516
Ζωγράφος, δικηγόρος 797
- Ηλιάδης, Θεόφιλος 412
Ήπειρος 241, 243, 247, 249, 647, 662, 788, 793, 810, 904, 914
Ηράκλειο 491, 492, 503
Θαλασογλάντοι, οικογένεια 860, 871, 883, 890, 891
Θανάσογλου, Γιώργος 832, 834, 853, 887, 895
Θέμπετα (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 624
Θεοδόσια 400
Θεοδωράκης, Μίκης (1925-2021) 803
Θεοδωρίδης, διευθυντής ΣΕΚΕ 557, 562
Θεοφυλάκτιο Νηπιαγωγείο 735
Θεοφύλακτος, Κωστάκης (1870-1940) 736, 742
Θεοφυλάκτου, Ελένη 736
Θεσσαλία (και Θεσσαλοί) 438, 449, 793, 795
Θεσσαλονίκη 12, 18, 29, 37, 48, 53, 106, 115, 117, 118, 124, 126, 127, 136, 164, 176, 188, 201, 202, 205, 210, 217, 218, 220, 224, 227-230, 233, 236, 237, 245, 250, 340, 353, 362, 364, 366, 369, 371, 376, 377, 385, 386, 396, 403, 405, 414, 425, 434, 435, 437, 438, 440, 442, 446, 447, 449, 451, 453, 456, 457, 464, 469, 476, 480, 481, 557, 559, 560, 562, 564, 582, 604, 610, 614, 633, 644, 647, 650, 656, 662, 664, 699, 705, 707, 713, 718, 719, 737, 740, 744, 746, 747, 750, 753, 755, 769, 785, 791, 793, 795, 797, 807, 833, 842, 856, 863, 874, 885, 894, 902, 907, 912, 916, 927, 929, 938· Βλ. και Σαλονίκη
- Θρακιώτες 19, 357, 415, 439, 450, 536, 552, 663, 776, 778, 783
Θωμαΐδης 167, 479, 482
Θωμαΐδης, Βάνιας 612
- Ιακωβίδης, Χαράλαμπος 463, 474
Ιάκωβος, Τσανακτσής 927
Ιακώβου, Πέτρος (1890-1963) 606
Ιαπωνία 76, 173, 186
Ιασωνίδης, Λεωνίδας, υπουργός (1884-1959) 555, 559, 561, 864, 865, 875
Ιεροσόλυμα 193, 210, 267, 268, 275, 276, 381
Ιθάκη 463, 475
Ιλεγέν (επαρχ. Νεοκαισάρειας) 421
Ιλιέσογλου 859, 871
Ίμερα (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 366, 800
Ίναλαν 934
Ίνελεν 566, 591
Ίνταλα (επαρχ. Κοτυώρων) 756
Ινχάτ Ντερέ, κοιλάδα (επαρχ. Έρπαας) 31
Ιορδανίδης, Παύλος 785, 808
Ιουστινούπολη 442
Ιτακιάδης, Χ. 589
Ίσκιλι (επαρχ. Έρπαας) 32, 43, 53, 54, 58, 60, 67, 68, 71, 73, 77-79, 81, 89, 93-95, 100, 101, 295, 299, 300
Ισλίμ μπέη 821
Ισραήλ 268, 276
Ιστίκιοϊ 580, 603
Ιστύλτς 56, 58
Ιταλία (και Ιταλοί) 41, 52, 298, 299, 302, 303, 440, 451, 493, 504, 775, 776, 783, 784, 795, 938
Ιωακειμιδαίοι, οικογένεια 160
Ιωαννίδης, δάσκαλος 569
Ιωαννίδης, ζωγράφος 611
Ιωσηφίδης, Κώστας 793
Ιωσηφίδης, Χριστόφορος 485
Ιωσηφίδου 200
- Καβάκλιτζε (επαρχ. Κοτυώρων) 252, 258, 756
Καβάλα 9, 12, 18, 19, 87, 106, 164, 229, 237, 281, 298, 302, 409, 412, 418, 419, 453, 557, 562, 597, 624, 637, 724, 730, 791, 797, 798, 812, 822, 831
Καγιάς 791
Καγκάλ 42, 56, 60, 69, 73, 86-88, 99, 100, 554, 616, 619, 621, 777
Καζακστάν 22-24, 26, 27, 127, 275, 307, 309-311, 322, 324, 325, 493, 505, 697, 804
Καζαντζάκης, Νίκος (1883-1957) 127
Καζαντζής (και Καζαντζόγλου), Αλέξης 789, 811
Καϊμακάμης 455, 468, 512, 518
Κάιρο 345, 513, 806
Καισάρεια 37-41, 48-50, 52, 85, 98, 164, 278, 407, 416, 421, 424, 428, 867, 868, 878

Κάκρη 107, 114, 118, 124
 Καλαϊτζής 791
 Καλαϊτζής, Μανώλης 646
 Καλαϊτσούκ 282, 291
 Καλαμαριά 118, 135, 210, 362, 369, 737, 743, 747, 752, 753, 870, 903, 913
 Καλαμάτα 244, 250, 905, 915
 Καλεντερίδης, Γιάννης 578, 601
 Καλεντερίδης, Νικόλας 565, 566, 590, 591
 Καλεντερίδης, Χάμπος 566
 Καλεράς, Σταύρος 745
 Καλή Βρύση 811
 Κάλκα 673, 686
 Καλλικόβα (Μικρόπολη) 555, 561
 Καμπουρίδης 160
 Καν (επαρχ. Αργυρούπολης) 78, 93, 305, 345, 346, 358, 377, 396, 402, 450, 465, 476, 481, 644, 682, 693, 731, 820, 823, 852
 Κανετίδης, Σαμψών 791, 806
 Κανλικά (επαρχ. Τραπεζούντας) 393, 398, 400
 Κανονίδης, Θεόδωρος (Απόλλων, 1897-1954) 196-198, 200, 201, 205, 208, 210, 213, 214, 216, 217, 221, 337, 351
 Κανονίδης, Κωνσταντίνος 331, 346
 Καπαγιαννίδης 742, 752
 Καπακλίσμε (επαρχ. Βεζirkιοπού) 102, 104
 Καραγεώργης, Κωνσταντίνος 797-799
 Καραγιαννίδης, Κωνσταντίνος 127, 133
 Καραγιαννίδου, Δέσποινα 37, 48
 Καραγκίτσος 792
 Καρακάσης 229, 237
 Καρακίτσιος, Ζαχαρίας 66
 Καραμαμουτλί (Μαυροπλάγια) 555, 561
 Καραμανλής, Κωνσταντίνος (1907-1998) 562
 Καραπαναγιώτας 455, 468
 Καραπαναγιωτιδαίοι, οικογένεια 225, 234
 Καραπαναγιωτίδης, Παναγιώτης 155
 Καραπάνατα (επαρχ. Κοτυώρων) 764, 765
 Κάραπελεν 814
 Καραπουρνού 434, 442, 447
 Κάρας, Σταύρος 798
 Καρασαρίδης, Σάββας 829
 Καρατελίδης 32, 43, 44
 Κάρατεπε (επαρχ. Βεζirkιοπού) 102
 Καρατζαλή (επαρχ. Φάτσας) 405, 406, 412-415, 420
 Καρατζίδης, Νικόλαος 58
 Καρατζίδης, Σωκράτης 71
 Καρβουνίδου, Λούπα 200
 Καρδίτσα 224, 233, 799
 Καρς 197, 214, 335, 349, 647, 662
 Καρτασίδης 196, 212
 Καρυοφύλλης, Ιωάννης 485
 Καρυοφύλλης, Κωστάκης 485
 Καρύπης, Θύμιος 195, 212
 Καρυπιδαίοι, οικογένεια 417, 418, 757, 765, 792
 Καρυπίδειος Σχολή 137, 139, 143, 144, 152, 155, 165, 195, 212, 241, 248, 282, 284, 285, 287, 290, 292, 294, 411, 418, 758, 765
 Καρυπίδης, Λάμπος 155
 Καρυπίδης, Μιχάλης 244, 249
 Καρυπίδης, Στυλιανός 421
 Καρυπίδης, Χαράλαμπος 137, 165
 Καρύπογλης, Κωσταντίνος 147, 157, 252, 409, 410, 418, 422, 423, 758, 760, 762, 765, 767, 900, 910
 Καρύπογλου, Μόρφη 417
 Καρύπογλους, Χατζή Χαράλαμπος 139, 152
 Κασπία 804, 805
 Καστανούσα Σερρών 833
 Καστιγκάρ 169, 183
 Καστοριά 510, 516, 902, 912
 Κατάρα 793
 Καταφύγιο 99
 Κατίδης 204, 220
 Κατριτζίδης 785, 808
 Κατσαρός 199
 Κατσάρωφ 337
 Κατσάς 200, 216
 Κάτσικας, Γιώργος 792
 Κατσουλίδης 773, 781
 Κάτω Μηλιά Πιερίας 66
 Καύκασος (και Καυκάσιοι) 201, 208, 209, 217, 247, 304, 331, 346, 373, 383, 516, 673, 674, 685, 686, 696, 735, 739, 749
 Κάφρα 490, 502
 Κάχρα 490, 502
 Καψουζίδης 215
 Κελώνσα (επαρχ. Σουρμένων) 673, 674, 679, 685, 686, 691
 Κεμάλτς 816
 Κεμενέκ 71
 Κεμεσχανά 239
 Κεμίρ Χανέ 554
 Κεντάου 307, 322
 Κεραμωτή 12, 18
 Κερασίδης, Σίμος 791, 800, 801, 813
 Κερασούντα 107-109, 111-114, 116, 118-126, 137, 206, 221, 225, 233, 239, 246, 295-302, 430, 444, 458, 470, 554, 560, 565, 566, 568, 573, 575, 577, 579, 580, 586, 590-592, 596-598, 600, 602, 608, 614, 626-629, 638-640, 647, 648, 650, 658, 662, 664, 670, 698, 712, 735, 739, 749, 770, 772, 778, 780, 788, 800, 801, 805, 810, 848, 863, 864, 865, 874, 875, 882, 891, 897, 899, 902, 904, 908, 909, 911, 913, 920, 922, 932, 934· Νέα Κερασούς 647, 648, 662
 Κέρκυρα 106, 297, 298, 299, 302, 555, 561, 593, 806, 901, 911
 Κεσίσογλου, Αλέξανδρος 282, 290
 Κετσαϊλί 429
 Κεφαλλονιά 106
 Κεχαγιάς 563
 Κιαβίρκιοι 758, 765
 Κιαβούρ Κιπί 229, 236
 Κιαμάλης 868, 878
 Κίεβο 345, 358, 805
 Κιζίλτερε (επαρχ. Νικόπολης) 814
 Κιλκίς 12, 18, 205, 210, 220, 227, 229, 235-237, 367,

- 405, 409, 413, 414, 417, 435, 447, 448, 555, 556, 561, 562, 579, 582, 601, 604, 725, 731, 772, 780, 794, 795, 804, 814, 819, 820, 823, 829, 832, 865, 876
- Κιμισχανά 331, 332, 346, 359, 575
- Κινακίδης 792
- Κιόλκιοϊ 88, 100, 161, 279, 289, 833-835, 838, 840-842, 845, 848-850, 852-856, 858-860, 871, 872, 881-897, 906, 908
- Κιόλογλου 588, 609, 864-866, 875-877
- Κιολού Πουγαρού 72
- Κιομπρίκ 333, 348
- Κιονικίτζε 805
- Κιοπετέν 814
- Κιόπρου 104
- Κιόρκιαλη 831
- Κιορτζής 96
- Κιοτουρούν 574, 598
- Κιουλζίκ 54
- Κιουμούς Ματέν (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 32, 43
- Κιουμουσχάνε 345
- Κιούρκιοϊ 578, 601
- Κιουρτίν (επαρχ. Νικόπολης) 614, 619, 624
- Κιούτζαλη 429, 443
- Κιούφτελη 600
- Κιρεστένερε 577, 600
- Κιρίκ (επαρχ. Λαοδικείας) 624, 638
- Κίρτσαλι (επαρχ. Νικόπολης) 814
- Κιρχαρμάν 92
- Κισά Μπατσάκ (Κυριάκος Παπαδόπουλος, 1884-1944) 790, 794, 811
- Κισαλέκιοϊ 591
- Κιτριά 340, 354
- ΚΚΕ (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας) 791, 795, 798, 799, 804, 806, 807
- Κλάρας, Θανάσης 796· Βλ. και Βελουχιώτης, Άρης
- Klen Tabaco 557, 562
- Κόβετζμε 68
- Κογκά (επαρχ. Τραπεζούντας) 127, 128, 133, 134
- Κοζάνη 37, 42, 48, 67, 105, 588, 609, 654, 667, 710, 722, 800, 814, 820, 829
- Κοζλούκ 58, 71
- Κοϊδάκης, Κωνσταντίνος 649, 661, 664
- Κοιμήσης, Μιλτιάδης, στρατιωτικός (1878-1935) 806, 811, 812
- Κοινωνία των Εθνών 806
- Κοκκινίδης, Σταύρος 485
- Κολχίδα 114, 124
- Κολώνεια 614, 624, 814, 833
- Κόμανα (επαρχ. Τοκάτης) 42
- Κομνηνά 9
- Κομοτηνή 436, 448, 512, 518, 804
- Κόρινθος 36, 47, 106, 424, 801
- Κορινός 86, 90, 101, 106, 492, 493, 496, 498, 504, 505, 507, 731, 844, 857, 904, 914
- Κοσμίδης 160
- Κοτακίδης 866, 876
- Κοτάν 596
- Κοτζά Αναστάς, οπλαρχηγός (Παπαδόπουλος, Αναστάσιος, 1896-1922) 34, 42, 45, 53, 55-57, 60, 66-70, 72
- Κότογλου, Ιωάννης 7, 38, 49, 53
- Κοτόρ 22, 25
- Κοτώρα 137, 165, 193, 209, 210, 231, 421, 429, 443, 559, 560, 624, 756, 764, 769, 777, 804, 824, 825, 833, 848, 906· Βλ. και Ορντού
- Κουζούλτερεν (επαρχ. Νικοπόλεως) 92
- Κουκούκ 56, 69
- Κουλάκαγια 113, 118, 123, 295, 296, 298-302, 554, 597, 624, 629, 640
- Κούλας, Γιάννης 792
- Κούμα-Μιχαήλοβα (Σοχούμ) 304, 309, 311, 316, 319, 322, 323, 325, 329
- Κουμπάν 331, 346
- Κουρδιστάν 872
- Κούρδοι 99, 430, 443, 444, 861, 873
- Κουρκούρ 270, 409, 556, 560, 561, 844, 857, 865, 869, 876, 879
- Κουροβίτς 342, 355
- Κουρτανίνας 578, 601
- Κουρτιδαίοι, οικογένεια 353
- Κουρτίδης, Ευκλείδης 366
- Κουρχαρμάν 92
- Κουτσοιγκίτσε 804
- Κουτσούρης, Στέφανος 793
- Κοφίνης 797
- Κοφκία (επαρχ. Όφεως) 486, 498
- Κράνη (Σοχούμ) 37
- Κρασνοντάρ (και Κρασαντάρ) 331, 337, 346, 351
- Κρηνίτα (επαρχ. Όφεως) 484-486, 498, 499, 509, 515
- Κρήτη (και Κρήτες) 391, 438, 449, 491, 492, 498, 503, 504, 776, 783, 788, 810
- Κριμαία 805
- Κρίμσκαγια 331, 332, 337, 346, 347, 350
- Κρόκος, Μιχάλης 791, 813
- Κρώμνη (επαρχ. Τραπεζούντας) 736, 737, 743, 747, 752
- Κτενίδης, Φίλων 738, 748
- Κύπρος 433, 446, 800
- Κύργια 298, 302
- Κωνσταντινίδης 396
- Κωνσταντινίδης, Γιώργης 118
- Κωνσταντινούπολη 9, 11, 14, 15, 18, 20, 34, 45, 90, 101, 104, 115, 117, 124, 126, 160-163, 256, 261, 268, 276, 290, 295, 297, 302, 331, 359, 367, 394, 398, 401, 453, 454, 456, 463, 466, 467, 469, 474, 480-483, 573, 581, 597, 603, 652, 654, 666, 667, 681, 692, 735-737, 739, 740, 742, 748-752, 777, 780, 786, 808, 814, 829, 832, 833, 841, 845, 855, 857, 862, 874, 898, 903, 906, 908, 912, 913, 916, 918, 921, 928, 930, 933· Βλ. και Πόλη
- Κωσταντζά 411, 419
- Κωσταντίος Β' (317-361) 870
- Κωφκία (επαρχ. Όφεως) 484
- Λαγκαδάς 53, 78, 93, 295, 300, 424, 624, 654, 667
- Λαζαριδαίοι, οικογένεια 586, 607
- Λαζαρίδη, Γαλήνη 584, 606

Λαζαρίδης, Γιάννης 412, 420, 864, 875
 Λαζαρίδης, Τιμόθεος 62, 74
 Λαζαρίδου, Δέσποινα 42
 Λαϊνόπουλος 773, 781
 Λαμία 796
 Λαμπριανίδης 198, 200, 214, 216
 Λαμπριανίδης, Μιχάλης 792
 Λαμπρινίδης, Λάμπρος 788, 810
 Λαμπρόπουλος 337, 351
 Λαντίκ (επαρχ. Λαοδικείας) 421
 Λάρισα 36, 47, 62, 74, 92, 93, 143, 155, 164, 785, 793, 799, 807, 822, 831
 Λαφατζάβας 249
 Λαχανά (επαρχ. Τριπόλεως) 624
 Λεβίδης, Γιάννης, γεωπόνος 583, 604, 605
 Λεγέν (επαρχ. Νεοκαισάρειας) 421, 422, 423
 Λειψία 736
 Λεκάνη Καβάλας 9, 12, 13, 18, 19, 421
 Λέλοβα 435, 447
 Λεμονόπουλος, Γιάννης 760, 766
 Λεμονόπουλος, Χαράλαμπος 201, 217, 223, 232, 605
 Λεμονόπουλος, Χρήστος 583, 605, 928, 939
 Λεμπέτ 434, 447
 Λένιγκραντ 196, 213, 345, 358, 805
 Λένιν, Βλαντίμιρ (1870-1924) 331, 340, 346, 353, 800, 902, 912
 Λευκάδα 462, 474, 581, 603
 Λεύκαρα 37, 38, 40, 48-50
 Λευκόγια 790, 811
 Λευτέρογλου, Χρήστος 652
 Λιάλας 200, 216
 Λιβιά Πασάς 42, 66
 Λίβανος 433, 445, 446, 862, 870, 874
 Λιθουανία 797
 Λιμένη 108, 109, 111, 112, 117, 119-122
 Λιτόχωρο 81, 96
 Locker, Benjamin G. 466, 649, 650, 661, 664
 Λονδίνο 398
 Λουλούδης 773, 781
 Λοφιάδης 270, 278
 Λόχερ, Βενιαμίν· Βλ. Locker, Benjamin G.
 Λυκίδης 205

 Μαγουλάκης 362, 369
 Μαζιρά (επαρχ. Τραπεζούντας) 814
 Μάκαρρατσης 121
 Μακεδονία (και Μακεδόνες) 9, 67, 127, 228, 229, 236, 295, 436, 438, 448-450, 498, 510, 516, 581, 584, 603, 606, 615, 620, 647, 649, 662, 664, 743, 752, 788, 791, 795, 797, 810, 812, 813
 Μακρόνησος 60, 73, 437, 449, 870
 Μακρύγιαλος 86, 99, 464, 475, 744, 745, 753, 754, 898, 908
 Μαλαματίδης 773, 781
 Μαλάτεια 53, 92, 554, 619, 621, 777, 785, 808
 Μαλγός (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
 Μαλεζάδες, οικογένεια 820, 829
 Μαλεζάς 814, 819, 832

 Μανανάντων 331
 Μανιδάκης 790, 791, 812
 Μανουσακίδης 248, 258, 293
 Μανουσαρίδη, Μόρφη 252
 Μανουσιάλης, Ιωάννης 182
 Μαντέν 569, 593, 814
 Μαντρία (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 22, 359, 360, 367, 368, 489, 885
 Μανχάταν 268, 276
 Μανώλακας, δάσκαλος 740
 Μαριούπολη 805
 Μαρκάκης, Διονύσιος 791, 812
 Μαρτζιώκας, Βασίλης 798
 Μάρτιν (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 373, 383, 619
 Μασουάν 922, 934
 Μασσαλία 108, 119, 398
 Ματέν (ή Αρμούτελη) (επαρχ. Νικοπόλεως) 32, 43, 404, 413, 756, 757, 765
 Ματσούκας, Λευτέρης 795, 797
 Μαυρίδης, Λεωνίδας 264
 Μαυρίδου, Ελένη 900, 910
 Μαυρομάτης 798
 Μαυροπλαγιά 555, 556, 561
 Μαυρόπουλοι, οικογένεια 484
 Μαυρόπουλος, Γεώργιος 484
 Μαυρόπουλος, Δ. 484
 Μαυρόπουλος, Σταύρος 487, 499
 Μαχαιρίδης 574, 598
 Μεγάλη του Γένους Σχολή 482
 Μεγγρέλοι 272, 275, 697, 730· βλ. και Γεωργία (και Γεωργιανοί)
 Μελέτ (Μελανθία, επαρχ. Νικοπόλεως) 88, 100, 148, 158, 160, 227, 235, 255, 256, 261, 279, 280, 282, 289, 291, 429, 430, 443, 576, 581, 600, 603, 625, 814-816, 819, 825, 826, 829, 839, 840, 842, 853, 854, 855, 883, 884, 886, 892, 894
 Μελετίδης 218
 Μελετλής, Δημήτριος 576
 Μελετλίδης 204, 219, 931
 Μελετόγλους 579, 581, 601, 603
 Μελιάδης, Σάββας 202, 217
 Μελιάδης, Συμεών 199, 202, 216, 217
 Μελιάδου, Άννα 202, 217
 Μελιάδου, Όλγα 202, 217
 Μελίκ Αγάς 60, 72
 Μεξεζή (επαρχ. Σουρμένων) 673, 674, 686
 Μερακλίδης, Δημητρός 864, 875
 Μερακλίδης, Κώστας 864, 875
 Μερακλίδης, Παναγής 864, 875
 Μερκετ 831
 Μερζιφούντα 47, 916, 919, 921, 931, 933
 Μερκίεπ 831
 Μερτζιάν 332, 347
 Μεσαρέα (επαρχ. Τραπεζούντας) 133, 391, 392, 395, 397-399, 403
 Μέση Ανατολή 425, 793
 Μεσόγειος 77, 113, 123, 227, 299
 Μεσολόγγι 162

- Μεσοποταμία 208
Μεσουδιέ (και Μεσουντιέ, επαρχ. Νικοπόλεως) 596, 597, 603, 814, 815, 825, 833, 848· βλ. και Χαμιντιέ
Μεταξάς, Ιωάννης (1871-1941) 560, 727, 799
Μεταφόρφη Ειρήνη 89
Μετέωρα 793
Μετόχια 209, 231
Μέτσοβο 793
Μεχμέτ Δ΄, Σουλτάνος (1642-1693) 484
Μήτρου, δάσκαλος 567, 592
Μικρά Ασία (και Μικρασιάτες) 19, 145, 156, 342, 355, 357, 465, 472, 476, 504, 559, 564, 650, 664, 763, 768, 775, 776, 778, 783, 791, 792, 794, 813, 922, 928, 934
Μιχαηλιδαίοι, οικογένεια 624
Μιχαηλίδης 589, 773, 781
Μιχαηλίδης, Κυριάκος 385
Μιχάλ Αγάς 800
Μιχάλτσουρουμού (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
Μολοζίδης, Ιωάννης 53
Μοναχός (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
Μοσκόβ 773, 781
Μοσκόφ, Νικόλας (1885-1938) 209, 231
Μοσκόφ, Σάββας 209, 227, 231, 235, 603
Μόσχα 26, 209, 263, 272, 311, 325, 344, 345, 356, 358, 394, 401, 491, 503, 805
Μοσχοπόταμος (Πιερία) 64, 76
Μουζαμάν (επαρχ. Νικοπόλεως) 814, 826, 827
Μουλάχαρε 628
Μούντα (επαρχ. Τραπεζούντας) 127
Μουράτ Μπέης 578, 601
Μουριές 164, 244, 249
Μουρκιάντο (επαρχ. Σουρμένων) 674, 686
Μουρχαλίδης, δάσκαλος 195
Μουσολίνι, Μπενίτο (1883-1945) 555
Μουσουλού (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
Μουχαήλ Αγάς 60
Μπαϊρακλί (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
Μπακιρτζής, Ευριπίδης (1895-1947) 795, 796
Μπακού 511, 514, 517, 681, 685, 692
Μπαλτατζή, οικογένεια 697
Μπαλτατζής, Αλέξανδρος (1904-1987) 560
Μπαλτζάνα (επαρχ. Νικοπόλεως) 826
Μπαρτζιώκας 797
Μπέη Αλάν 756, 929
Μπέλες 806
Μπελογιάννης, Νίκος (1915-1952) 797
Μπίτλις 619
Μπρέζνιεφ, Λεονίντ (1906-1982) 801, 802
Μυλόπουλος 556, 562
Μυστακίδης, ιερέας 574, 598
Μύτικας 61, 67, 73
Μυτιλήνη 90, 101, 581, 603
- Ναβαρόσκι 284, 394, 400
Ναλπαντίδης, Γιώργος 792
Ναλπαντίδης, Λάμπρος 789, 811
Ναλπαντίδης, Σπυρίδων 808
Ναστάς αγά 577, 578, 600
- Νέα Δημοκρατία 650, 664
Νέα Ζωή 648, 650-652, 654, 655, 659, 662-664, 666-668, 671, 904, 914
Νέα Κάκρα 490, 502
Νέα Μεσημβρία 113, 114, 123, 124
Νέα Ορεστιάδα 114, 124
Νέα Τραπεζούντα 127, 391, 484, 515, 520, 540
Νέα Υόρκη 169, 170, 171, 180, 183-185, 244, 250, 268, 276
Νέα Χράνη 41, 51
Νέο Κεραμίδι 37, 38, 40, 48-50, 67
Νεοκαισάρεια 28, 31, 53, 137, 165, 224, 232, 233, 283, 291, 421, 428, 429, 753, 814, 824, 833
Νεοναφόν 304, 307, 319
Νερόπουλος, Ανέστης 555, 561
Νεροπούλου, Βασιλική 259
Νεροπούλου, Ρεβέκα 253, 259
Νευροκόπι 790, 811
Νικολαΐδης 125
Νικολαΐδης, Γιώργος 786, 808
Νικόπολη 624, 814
Νίξαρ (και Νίκσαρ, επαρχ. Νεοκαισάρειας) 28, 53, 58, 59, 67, 71, 72, 78, 81, 82, 85, 86, 93, 95, 96, 98, 99, 295, 299, 300, 421, 428, 882, 891, 897, 900, 903, 907, 910, 912
Νοβοροσίνσκι 743, 752
Ντελίκ Καγιά (επαρχ. Κοτυώρων) 429, 443
Ντερελί 295
Ντιγιαρμπακίρ 429, 430, 432, 433, 443, 445, 619, 833, 860, 870, 872
Ντινόπουλος, Άγις 599
Ντράντα 23, 25, 26
- Ξάνθη 12, 19, 377, 386, 513, 518, 571, 595
Ξανθοπουλαίοι, οικογένεια 590, 770, 779
Ξινόπουλος 200, 216
- Οδησσός 196, 206, 213, 221, 340, 353, 398, 725, 731
Οικουμενικό Πατριαρχείο 331, 570, 571, 595, 777, 916, 918, 922, 930, 933
Οινόη 116, 126, 281, 288-291, 421, 444, 453-458, 462, 465-471, 474, 476, 478-482, 614, 769, 770, 777, 778, 906, 916, 922, 934
Ολυμπιάδα 298, 302
Όλυμπος 96
Ορκόπουλος 64, 76, 867, 878
Ορντού 12, 14, 18, 20, 22, 25, 77, 79, 82, 88-90, 93, 94, 97, 100, 101, 116, 118, 126, 137, 138, 140, 141, 143, 147-153, 155, 158-163, 166, 168, 170-172, 174, 176, 181-187, 189, 193, 194, 202, 203, 206, 207, 210, 211, 218, 219, 221-229, 232, 234-236, 239, 241, 245-247, 251, 254-256, 258, 260, 261, 279, 281-284, 288, 290-292, 312, 326, 341, 404-406, 410, 413, 415, 418, 429, 431, 443, 444, 545, 576, 579, 580, 588, 589, 597, 599, 602, 614, 623, 625, 638, 647, 662, 739, 749, 756, 760, 762, 766, 767, 770, 772, 778, 780, 785, 807, 814, 815, 818, 819, 821, 825, 828, 831, 832, 833, 838, 841, 849, 852, 854, 855, 875, 881, 882, 890, 916, 918, 920, 924,

- 929, 930, 932, 933, 935, 936· Βλ. και Κοτύωρα
Ορούμογλου 910
Ορωμαίοι 23, 54, 56, 81, 82, 84-86, 88, 89, 139, 228, 269, 282, 359, 554, 573, 576, 577, 588, 609, 625, 626, 770, 772, 773, 777, 839-842, 848, 898
Οσένιτσα 790, 811, 843, 848, 856, 857, 884
Ουαλεντινιανός Α', αυτοκράτορας (321-378) 870
Ουγγαρία (και Ούγγροι) 797-803
Ούνια (επαρχ. Οινόης) 430, 789, 810
Ουρούμογλου 900, 910
Ουσμπεκιστάν 127
Ουσταμπασίδης, Θεόφιλος 898, 908
Ούφρα 433, 442, 445, 554, 833
Όφη 484, 485, 493, 495, 498, 504, 505, 507, 509, 510, 512, 515-517, 520-522, 528, 530, 536, 538-541, 546, 547, 551, 553, 675, 687, 738, 748
Οχάιο 171, 185, 244, 249, 250
Οχράνα 800
Οχτάπ 423
- Πάγκαλος, Θεόδωρος, στρατιωτικός (1878-1952) 436, 448, 806, 812
Πακιστάν 345, 357
Παλαιά Κάκρα 490, 502
Παλαιό Κεραμίδι 35, 46
Παλάσωφ, Σάββας 117
Παλιό Ελευθεροχώρι 299, 303
Παλούκ παζάρ 109, 111, 120, 122
Πάλταρα 578, 601
Παντελιάδης, Γιάννης 107, 118
Παντελιάδης, Ισαάκ 611
ΠΑΟ (Πανελλήνια Απελευθερωτική Οργάνωση) 795
Παπαβραμίδη, οικογένεια 385
Παπαγιάννης, ιερέας 485
Παπάδες 790, 811
Παπαδοπουλαίοι, οικογένεια 624
Παπαδόπουλος, Α. Α. 589
Παπαδόπουλος, Αλέξανδρος 282, 290
Παπαδόπουλος, Αναστάσιος 34, 42, 45, 66
Παπαδόπουλος, Ανδρέας 485
Παπαδόπουλος, Γιάννης 487, 499
Παπαδόπουλος, Ιωάννης 864, 875
Παπαδόπουλος, Λαυρέντιος (1860-1928) 589
Παπαδόπουλος, Λευτέρης 244, 249
Παπαδόπουλος, Σάββας 31, 43, 624
Παπαδόπουλος, Σίμος 893
Παπαδόπουλος, Στέφανος 816, 827
Παπαδόπουλος, Χαράλαμπος 429
Παπαευθύμ (Καραχισαρίδης, Παύλος, 1884-1968) 825, 848
Παπάζογλου 774, 782
Παπάζογλου, Γιάννης 466
Παπάζογλου, Κώστας 466
Παπάζογλου, Μιχάλης 466
Παπάζογλου, Παναγιώτης 466
Παπαληγούρας, Αναστάσιος (1948-1992) 557, 563
Παπανδρέου, Γεώργιος (1888-1968) 558, 563
Παπάς, Ευάγγελος, συνταγματάρχης 791, 812
- Παπούλας, Αναστάσιος 806
Παρανέστι 790, 791, 811, 812
Παρασκευόπουλοι, οικογένεια 484
Πάργα 394, 395
Παρέκιοϊ 578, 600
Παρίσι 112, 122, 559, 570, 571, 595, 742, 752
Παροτίδης 374, 383
Παρτσαλίδης, Δημήτρης (1903-1980) 796, 798
Παρχαρίδης, καθηγητής 740, 750
Πασαλίδης, Γιάννης (1885-1968) 193, 195, 209, 212, 231, 373, 697
ΠΑΣΟΚ 268, 269, 276, 558, 563
Παστιάδης, Θεμιστοκλής (1866-1941) 163
Παστουρματζής, Χρήστος 791
Πάτλαμα (επαρχ. Κερασούντας) 114, 118, 124
Πάτρα 9, 61, 73, 118, 162, 163, 204, 219, 581, 603, 842, 855, 856
Πατσακογλάβα 273
Παύλος της Ελλάδας, βασιλιάς (1901-1964) 557, 563
Πάφρα 31, 428, 574, 598, 620, 788-790, 800, 810, 811, 862, 873, 874
Πέαλαν (επαρχ. Κερασούντας) 576, 577, 578, 599, 600, 601, 917, 918, 919, 920, 929, 930, 931, 932
Πειραιάς 61, 62, 73, 74, 90, 101, 103-105, 118, 236, 263, 272, 433, 434, 442, 446, 491, 503, 571, 590, 595, 663, 671, 697, 733, 769, 772, 780, 788, 801, 810, 903, 907, 912, 913
Πέκος, Χαράλαμπος 319
Πέλεκας 120
Πελέλ Αγάς 511, 517
Πελοπόννησος 62, 74, 799
Περβανά-Σαπουντζή 556, 562
Περδίκης 867, 868, 878
Περιζαόν 82, 97
Περίσταση 90, 101, 732
Περότ 433, 616, 619, 862, 870
Πέρσες 263, 272, 735
Πεσεμπέλ 616, 621
Πετρίδης 557, 562
Πετρίδης, Πέτρος 697
Πετρίδης, Σταύρος 366
Πιάλογλου 556, 562
Πιελάτς 698, 712
Πιλερτσίκ 433, 445
Πιραζίς 574, 598
Πιρίκ 814, 820, 829
Πίσπορτ 169, 170, 184
Πιτσαχτσί 814
Πλάτανα (επαρχ. Τραπεζούντας) 141, 153, 209
Πλατανάκια 362, 369, 614, 616, 617, 619, 621, 622, 833· Βλ. και Σίκοβο
Ποζ Τεπέ (επαρχ. Τραπεζούντας) 141, 142, 153, 160, 162, 225, 233, 738, 748
Πολατίδης, Χρήστος 745, 754
Πόλη 167, 247, 256, 261, 297, 302, 480, 559, 565, 573, 587, 590, 596, 608, 763, 772, 777, 895, 907, 916, 918· Βλ. και Κωνσταντινούπολη
Πολίτης, Κώστας 792

Πολιτίδης, Ανέστης 304, 307, 319, 322
 Πολιτίδης, Βάλιας 307, 322
 Πολίχνη 434, 447
 Πολύκαρπος, μητροπολίτης Νεοκαισαρείας και Κο-
 τώρων (1864-1935) 165
 Πολωνία (και Πολωνοί) 41, 51, 649, 663
 Ποριάδης 786, 808
 Πορόϊα 71, 863, 864, 874, 927
 Πορφυριάδης, Νικόλαος 107, 118
 Πούαμα 82, 96
 Πουλαμανί 280
 Πουλαντζάκ (επαρχ. Κερασούντας) 15, 20, 116, 126,
 225, 233, 385, 430, 444, 554, 559-561, 565-567, 569,
 574, 579, 580, 581, 590-592, 594, 602, 603, 610, 616,
 647, 662, 767, 916, 917, 920, 922, 929, 930, 932, 934
 Πουραντάν 342
 Πουρσανίδης, Γιάννης 578, 601, 864, 875
 Πούρτς 697, 724, 730
 Πουταχίδης 64, 76
 Ποχλού Τερέ 137, 150, 166, 181, 224, 225, 233, 241,
 247, 279, 288
 Πράγα 797
 Πράσαρη (επαρχ. Κερασούντας) 569, 570, 571, 574,
 589, 592, 593, 595, 598, 921, 933
 Πρέβεζα 67, 907
 Προσήλιο 875
 Προύσα 593, 860, 872
 Πρωτόπαπας 694
 Πτολεμαΐδα 363, 370, 769, 829, 907
 Πυξίτη 9, 391
 Πυρίκι 826
 Πυρφυρογέννης, Μιλτιάδης (1903-1958) 797

Ραιδεστός 115, 124
 Ράμπολντ, Χόρας σερ 806
 Ραφτούδης, Βασίλης 796
 Ρεσαδιέ (επαρχ. Σεβάστειας) 825, 848
 Ρητίνη 64, 76, 793, 794
 Ρηφάτ μπέης, μουτεσαφίρης 637
 Ριζοσπάστης, εφημ. 799
 Ριζούντα (επαρχ. Ριζαίου) 502, 735
 Ροδόπολη (επαρχ. Τραπεζούντας) 9, 16, 377, 386
 Ροδώνα 406, 415
 Ροστόβ (και Ραστόβ) 332, 336, 345, 347, 350, 357, 559
 Ρουμανία 11, 18, 163, 169, 183, 279, 283, 288, 291, 485,
 586, 607, 616, 621, 756, 764, 795, 796
 Ρούμελη (και Ρουμελιώτες) 438, 449
 Ρούμογλους 910
 Ρούσος, Πέτρος (1908-1992) 792
 Ρωσία (και Ρώσοι) 9, 10, 16, 17, 22, 24, 25, 27, 33, 42,
 45, 89, 101, 107, 114, 117, 124, 127, 129-132, 134-137,
 139-141, 143, 150-154, 160, 169, 183, 193, 194, 196,
 197, 205-213, 220-228, 231, 232, 234, 235, 241, 248,
 255, 256, 261, 262, 265, 266, 268-270, 274-277, 291,
 295, 300, 331, 332-334, 336-359, 362, 363, 366, 367,
 369, 370, 373, 374, 376, 377, 379, 383-387, 391-403,
 429, 443, 480, 484, 485, 488-493, 496-511, 513, 515-
 517, 519, 520, 540, 559, 572, 574, 579, 596, 598, 602,

610, 611-613, 617, 621, 622, 624, 626, 628, 629, 631,
 633, 634, 636, 639, 640-647, 655, 656, 659, 660, 662,
 668, 669, 671-673, 682, 686, 693, 697, 698, 705, 706,
 711, 712, 718, 719, 723, 724-726, 728, 735, 739, 743,
 748, 752, 756, 761, 763, 768, 769, 772, 778, 781, 785,
 786, 795, 800, 804, 805, 833, 897, 902, 904, 905, 912,
 914, 921, 933

Σαββέλης 360, 362, 366, 368, 369
 Σαββίδης, Ιωάννης 77, 93
 Σαββίδης, Σάββας 902
 Σαββίκος 199
 Σαββίκος, χατζής 611
 Σαββινιδαίοι, οικογένεια 392, 395, 399, 402
 Σαββινίδης 395, 402
 Σακαλούς, Χαράλαμπος 572, 596, 597
 Σακόγλου, Πέτρος 40, 50
 Σαλαμίνα 810
 Σαλονίκη 131, 164, 265, 274, 341, 354, 376, 377, 386,
 397, 403, 456, 469, 656, 669, 699, 705, 708, 712, 718,
 772, 773, 780, 781, 794, 866, 869, 876, 879, 901, 902,
 905, 911, 912, 914, 915· Βλ. και Θεσσαλονίκη
 Σαλτσής, Ιωακείμ 202, 210, 218
 Σαμανίκας (Νικηταράς) 796
 Σαμή Μπέης 821, 825, 826, 839, 840, 848, 853, 854,
 886, 894
 Σαμπίν Καραχισάρ (επαρχ. Νικοπόλεως) 638
 Σαμψούντα 29, 33, 42, 44, 60, 61, 73, 74, 77, 83, 90, 93,
 101, 102, 104, 113, 116, 123, 126, 206, 221, 233, 413,
 414, 422, 424, 454, 458, 467, 470, 482, 557, 562, 574,
 598, 614, 674, 686, 735, 739, 749, 763, 770, 772, 775,
 778, 780, 783, 788, 789, 791, 800, 810, 813, 856, 873,
 901, 903, 907, 910, 911, 913, 916, 921, 922, 924, 928,
 929, 933, 934, 936
 Σανλιούρφα 442
 Σάντα (και Σανταίοι, επαρχ. Τραπεζούντας) 11, 17,
 210, 304, 306, 319-321, 364-367, 370, 371, 505, 711,
 723, 882, 891
 Σάντος, Γιώργης 797
 Σαρακατσάνοι 828
 Σαράνογλης 512, 518
 Σαρηγιάννης 240, 247, 455, 468, 759, 766
 Σαρήπαπας 624
 Σαρίγκιοι 68
 Σαρίκαμους 9
 Σασάκης 557, 562
 Σασουγράν 865, 876
 Σαχαμπά 166, 181
 Σαχάρα 345, 357, 819
 Σαχαπατζιδαίοι, οικογένεια 864
 Σαχαπατζίδης 864, 865, 875
 Σαχπέ Μπέης 829
 Σβορώνος 22, 23, 26, 37, 48, 210, 278, 417, 844, 856,
 857, 865, 876, 924, 935
 Σβορώνος, Παναγιώτης 278
 Σεβάστεια 28, 29, 31, 33, 42-44, 53, 67, 68, 73, 77, 86,
 92, 93, 99, 102, 421, 424, 554, 620, 621, 639, 763, 814,
 824, 825, 828, 833, 872, 884, 893, 898, 909

- Σεβαστή (επαρχ. Σεβάστειας) 28, 30, 105, 903, 913, 929
 Σεβαστόπολη 373, 697
 Σεϊτανίδης 110, 121
 Σεϊτανίδης, Νίκος 773, 781
 Σεϊτανίδου, Παρθένα 367
 Σεϊταρίδης, Ιωάννης Κ. 485
 ΣΕΚΕ (Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελ-
 λάδος) 557-560, 562, 563
 Σελεμέν Παζάρ 762
 Σελμιέ 9, 11, 15, 18, 102, 104, 898, 906, 907, 908
 Σεμέν 71, 89, 100, 146, 157, 166, 181, 182, 239, 246, 279,
 288, 326, 379, 387, 405, 414, 430, 443, 568, 572, 573,
 576, 580, 581, 593, 596, 597, 599, 602, 603, 614, 615,
 618, 620, 623, 626, 631, 639, 642, 658, 670, 756, 758,
 760, 765-767, 771, 779, 815, 825, 917, 918, 920-922,
 928-930, 932-934
 Σερβία (και Σέρβοι) 55, 69, 569, 594, 797, 927, 938
 Σέρβια Κοζάνης 421, 722
 Σέρρες 340, 353, 362, 369, 435, 436, 448, 614, 619, 796,
 833, 864, 875, 925, 927, 936, 938
 Σιβάς 907
 Σιβηρία 127, 264, 269, 273, 276, 277, 336, 350, 509, 515
 Σιδηρόκαστρο 376
 Σιδηρόνερο 789, 790, 811, 848, 884, 885, 889, 893
 Σιδηροπουλαίοι, οικογένεια 921, 922, 933
 Σιδηρόπουλος 241, 924, 936
 Σιδηρόπουλος, Νίκος 792, 793
 Σίκοβο 362, 369, 616, 621· Βλ. και Πλατανάκια
 Σίκουσα 565, 590
 Σίμικλη (επαρχ. Τρίπολης) 624
 Σιμόνογλης 930
 Σιμότσογλης 581, 603
 Σιναλού (επαρχ. Κοτυώρων) 240, 247, 252, 258, 430,
 443, 756, 758, 765, 917, 929
 Σινάμενη 586, 608
 Σινώπη (και Σινωπείς) 101, 113, 116, 123, 126, 137, 482,
 581, 603, 922, 934
 Σιόντας, Στέφανος 793
 Σιούλεϊ 625, 638
 Σιούλι (και Σιούλη, επαρχ. Νικοπόλεως) 295, 300, 637,
 647, 648, 651, 656-659, 662, 665, 669-671, 902, 911
 Σισλί 483
 Σιταγροί Δράμας 210
 Σιταρόπουλος, Γιάνκος (και Γιάγκος) 89, 100
 Σκουτέρνα 794
 Σμέλοβο 33, 44
 Σμύρνη (και Σμυρνιοί) 141, 153, 559, 564, 677, 689, 777,
 916, 922, 924, 928, 934, 935
 Σοβιετική Ένωση 65, 76, 729, 791, 792, 796, 801-805,
 812, 905, 914
 Σονακίδης 557, 562
 Σοπιαδαίοι, οικογένεια 624
 Σορακίδης 770, 779
 Σόροβιτς 37
 Σότσι 114, 124, 129, 130-132, 134, 135
 Σου Σεχρί (επαρχ. Νικοπόλεως) 554
 Σουηδία 496, 507, 897, 905, 915
 Σουίτζόγλου, Μιχάλης 796
 Σούκοβα 619
 Σουλτάν Χαμίτ· βλ. Αβδούλ Χαμίτ Β΄
 Σουμελά 432, 444, 569, 593, 653, 654, 667, 684, 695,
 737, 747, 771, 779, 804
 Σουμελίδης, Γερβάσιος, μητροπολίτης (1820-1906)
 570, 589, 595, 637
 Σούρμενα 209, 304, 319, 359, 485, 487, 489, 499, 501,
 673, 674, 681, 683-686, 692, 694-696, 770, 778· Ημι-
 γυμνάσιο Σουρμένων 484
 Σούχτερε 596
 Σόφια 589, 656, 804
 Σόφτερε 826
 Σοχούμ 22, 23, 25, 26, 32, 43, 54, 58, 68, 71, 81, 84, 85,
 95, 96, 98, 114, 124, 142, 143, 154, 155, 193-200, 202,
 205-216, 218, 220-222, 226-228, 231, 235, 236, 263,
 266, 267, 272, 274, 275, 304, 309-313, 316, 319, 323-
 326, 329, 373, 374, 384, 502, 579, 602, 624, 626, 628-
 630, 633, 639, 640-642, 644, 647, 655, , 656, 662, 668,
 669, 697, 699, 701, 702, 705, 706, 712, 713, 715, 724,
 730, 804, 897
 Σπανίδης, Λάζαρος 825, 848
 Σπανίδης, Μ. 484
 Σπανίδης, Νίκος 199, 200, 201, 209, 210, 215, 216, 217,
 611
 Στάλιν, Ιωσήφ (1878-1953) 26, 27, 127, 193, 196, 198,
 213, 214, 331, 373, 697, 726, 732, 802, 803
 Σταμπουλίδης, Ξενοφών 612
 Σταυρανόγλης 682, 693
 Σταυροδρόμι 110, 120, 139, 151, 235, 481, 483, 831
 Στεριόπουλος 791, 812
 Στεριόπουλος, διοικητής Μεραρχίας 812
 Στεφανίδης 859, 871
 Στεφανίδης, Στέφανος 209, 231
 Συννεφάκης 801
 Συρία 433, 442, 445, 582, 604, 619, 862, 874
 Σύρος 36, 47, 105, 106, 901, 911
 Σφενδάμη 130, 131, 135, 136, 204, 220, 438, 450, 707,
 719, 897, 905, 908, 910, 914
 Σφυράκης 195, 212
 Σωτηριάδης, Γιάννης 374, 383, 791, 813
 Ταβατζής 867, 878
 Τακούρ Παζάρ 234
 Τάμαλα (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
 Τάμζαρα (επαρχ. Νικοπόλεως) 554
 Ταμίτ Πασάς 42
 Τάραλης 628, 640
 Τάραχτα (επαρχ. Κοτυώρων) 859, 871
 Τάστεπε 814
 Τασχουνίδης, Γιάννης 616, 621
 Ταυρίδης, Γιώργος 610
 Ταυρίδου, Ήρα 611
 Ταυρίδου, Σόνια 611
 Τάχνιστα 64, 66, 76
 Τάχταλι (επαρχ. Έρπαας) 53, 58, 60, 67, 69, 71, 73
 Ταχτσίδης, Νικόλαος 790, 811
 ΤΕΑ (Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης) 798
 Τέκνετζουκ (επαρχ. Σαμψούντας) 54, 68

Τέκτσερου 57, 70
 Τελήποτος 55, 60, 69, 72
 Τελήτασι 99
 Τελλίνι, Ενρίκο (1871-1923) 299
 Τελμούρ 931
 Τέλογλους 918, 930
 Τεμερτζίκιοι 574, 575, 577, 581, 598, 600, 603
 Τεμίρ-Καπού 117
 Τεπέκιοι 574, 575, 598, 599
 Τεπελένι 41, 52
 Τεπετίδης, Δαμιανός 304
 Τεργέστη 168, 169, 182, 183, 398
 Τερέκοι (επαρχ. Φάτσας) 102
 Τερζάνος, Χαράλαμπος, δάσκαλος 195, 212
 Τερζίδη, αφοί 484
 Τερζίδης, Νικόλαος 624
 Τερζίδης, Χρήστος 485
 Τερζόπουλος, Βασίλης 800, 801
 Τερζόπουλος, Γεώργιος 775
 Τερζόπουλος, Τάκης 793
 Τερμεντζής 97
 Τερουκίδης 196, 212
 Τερπόφσκι 800, 801
 Τεφήκ εφέντης 637
 Τζεβιζλίκ (επαρχ. Τραπεζούντας) 9
 Τζεβιζλούκ (επαρχ. Τραπεζούντας) 737, 747
 Τζήμας 792
 Τζιλτιβάν 432, 445
 Τίμπι (και Τίμπη) 78, 87, 88, 93, 99, 100
 Τιμπρούκ 335, 349
 Τίνια, 797
 Τινόπουλος, Άγις 576
 Τίτο, Γιώσιπ Μπροζ (1892-1980) 799
 Τιφλίδα 201, 217, 267, 275, 680, 681, 692, 739, 749
 Τοκάτ 32, 33, 34, 56, 422, 423, 555, 903, 912
 Τοκάτη 28, 31, 42-45, 53, 56, 68, 69, 71, 73, 92, 421, 561, 763, 769, 777, 833, 906, 907
 Τοκατλίδης, Ιορδάνης 809
 Τοκατλίδης, Ισαάκ 160, 774, 787, 809
 Τομπουλίδης, Κώστας 792
 Τομπούλτς, Λευτέρτς 656
 Τοπάλ Αλή 841, 855
 Τοπάλ Οσμάν (1883-1923) 34, 42, 45, 46, 56, 69, 77, 79, 81-83, 87, 88, 92-94, 96, 97, 99, 100, 114, 123, 149, 159, 295, 455, 468, 575-580, 598-6022, 624, 626, 627, 634, 637, 639, 640, 645, 770, 778, 786, 787, 805, 809, 814, 840, 848, 854, 899, 909
 Τόπσια 68, 69, 70, 72
 Τορόζης 692
 Τοροσιάδης 479
 Τουρκία (και Τούρκοι) 9-14, 16-20, 22, 24, 25, 27-29, 31, 32, 34, 35, 39-46, 50, 51, 54-60, 64, 68-72, 76-79, 81-89, 91-97, 99-104, 106-109, 113, 114, 116, 118, 119, 122-125, 128, 129, 134, 137-140, 142-146, 150-155, 157, 160-162, 177, 189, 194, 202, 206, 211, 212, 218, 221, 224-226, 228, 233, 234, 236, 239-243, 245, 247, 251, 252, 254, 258, 260, 264-266, 273, 274, 280-283, 286, 288, 290, 291, 295, 296, 299-301, 303-305, 320, 331, 335, 341, 345, 346, 354, 358-360, 363, 364, 366-368, 370, 371, 383, 391, 393-395, 398, 400-402, 414, 415, 421-424, 431, 435, 439, 443, 444, 447, 448, 450, 454-457, 463, 464, 467-469, 475, 479, 480, 482, 485, 487-491, 494, 498-503, 506, 509, 511-515, 517-520, 540, 554, 555, 557, 560, 563, 565, 566, 568-573, 575-577, 579, 586-588, 590, 593-595, 597, 599, 606, 608-610, 615, 618, 625-629, 631, 634, 639, 641, 642, 645, 647, 649-653, 660, 662, 664, 665, 667, 672, 674, 678, 682, 685, 686, 688, 689, 693, 698, 703-705, 712, 716-718, 724, 730, 735, 736, 740-743, 750-752, 760, 767, 769-771, 77-780, 785, 786, 789, 790, 805, 807, 811, 816, 821, 826, 828, 831, 833, 835-842, 845, 850-856, 859, 861, 863, 865-868, 871, 872, 874, 876, 877, 879, 882, 883, 885, 886, 888, 891, 892, 894, 898, 900-902, 905, 909-911, 914, 918, 920-922, 924-926, 930-934-937
 Τούρναλου 596
 Τοχάτ 54-56, 58, 60
 Τόχοβα 458, 459, 464, 465, 470, 471, 475, 476, 567, 589, 592, 772, 774, 778, 780-782, 800, 807
 Τράντα 22, 25
 Τράντζος 71
 Τράπανα 865, 876
 Τράπεζα Θεοφύλακτου 735, 736
 Τράπεζα Καπαγιαννίδη 735
 Τράπεζα Φωστηρόπουλου 735
 Τράπεζας Αθηνών 735
 Τραπεζούντα (και Τραπεζούντιοι) 9, 11, 12, 16, 17, 19, 107, 113, 118, 123, 127-129, 132-135, 141, 153, 160, 177, 189, 190, 194, 196, 205-209, 211, 212, 220-222, 225, 226, 231, 233-235, 239, 246, 279, 288, 291, 338, 351, 359, 361, 363, 367, 369, 370, 373, 374, 383, 384, 387, 391-403, 429, 430, 432, 444, 445, 453, 458, 470, 480, 484-486, 491, 495, 499, 503, 507, 511, 512, 515, 516, 518, 520, 526, 528, 539, 540, 544, 546, 568, 573, 574, 586, 592, 596, 598, 605, 607, 629, 640, 647, 648, 662, 673, 679, 681, 682, 684, 686, 690-693, 695, 697, 705, 706, 717, 718, 724, 730, 735-744, 768, 775, 778, 783, 788, 795, 804, 820, 891, 901, 907, 910, 916· Γυμνάσιο Τραπεζούντας 485· Φροντιστήριο Τραπεζούντας 338, 351, 484, 485, 735, 736, 738-740, 741-743, 748-752, 882, 891
 Τρελόπουλος, Χάμπος 566
 Τριανδρία 115, 124
 Τριανταφυλλίδης 337, 351, 772, 780
 Τριβούνι Γρεβενών 102
 Τρίκαλα 224, 228, 229, 233, 236, 776, 783
 Τρίλοφο 457, 459, 464-466, 469, 471, 475, 477, 589, 661, 772-774, 776, 778, 780-783
 Τρίπολη 899, 922, 934
 Τσακάρας 794
 Τσακηρίδης, Μαβίλης 463, 475
 Τσακηρίδης, Παναγιώτης 463, 475
 Τσακίρ Μπέης 821
 Τσακίρ Χασάν 512, 518
 Τσακιρίδης 202, 218
 Τσάμικας 901, 910

- Τσαμλούχ (επαρχ. Σαμψούντας) 814
Τσάμπαση (επαρχ. Κοτυώρων) 89, 101, 146-149, 157-159, 162, 236, 239, 240, 243, 246, 247, 249, 261, 280, 288-290, 404, 413, 429, 443, 566, 591, 596, 599, 654, 667, 737, 747, 756, 757, 764-766, 768, 804, 814, 871, 917, 918, 929, 930
Τσαμπολάτ 72
Τσανακτής, παπά Στάθης 593
Τσαούς, Αντών (Φωστερίδης, Αντώνης, 1912-1979) 800, 807
Τσαούσης, αρχιτέκτονας 117
Τσαουσίδης 58, 71
Τσαριτσάνη 62, 74
Τσάρος, δάσκαλος 167
Τσαρούχ 814
Τσατάλτζα 790
Τσάτσας 200, 216
Τσάφος 798
Τσαχαλίδης 859, 871
Τσαχμάν (επαρχ. Νικοπόλεως) 814, 820, 829
Τσαχούρης 68
Τσαχπουνίδης 75
Τσελεμπί, Τσατσεντίν 453
Τσεμάλ, Τσεβίτ 66
Τσεπέλ 143, 154, 699, 701, 703, 713, 715, 716
Τσερκέν 803
Τσεχοσλοβακία 797, 802
Τσιανούκ 658, 670
Τσιγγαράς 865, 875, 927, 928, 938, 939
Τσιγκέλ (επαρχ. Νικομήδειας) 804
Τσινικίδης, Παναγιώτης 899, 909
Τσιπκέν 345, 357
Τσιρίπογλου 587, 609
Τσίτα (επαρχ. Σουρμένων) 673-675, 683, 684, 686, 687, 694
Τσιχαρτάν 814
Τσόγκας 340, 354
Τσολάκογλου 425
Τσομίδης, Χάρης 432, 445
Τσοράχ (επαρχ. Οινός) 814, 820, 829
Τσορτανίδης 365, 371
Τσορτανίδης, Γιάννης 365, 371
Τσουλιάδη, Φιλοποίμων 583, 605
Τσουλφάς, Τριαντάφυλλος 209, 231
Τσούρογλους 54, 68
Τσώρτσιλ, Ούνιστον (1874-1965) 795
Τύρναβος 36, 47
Υεμένη 802
Φάδαρα (επαρχ. Έρπας) 92
Φάλτατσα (επαρχ. Νικοπόλεως) 814, 820, 826, 829
Φαρνάκεια (επαρχ. Κερασούντας) 107
Φάτσα 90, 101, 116, 118, 126, 203, 206, 219, 221, 280, 289, 326, 430, 444, 455, 456, 458, 463, 468-470, 474, 475, 482, 614-616, 619-621, 769, 770-773, 777-780, 781, 785-789, 801, 804, 805, 807-811, 815, 825, 833, 835, 848, 850, 861, 872, 882, 890, 891, 897-901, 904, 906-911, 913
Φεντίκιοϊ 578, 600
Φερισνταγ 92
Φέσσα 556, 562
Φιάζ (επαρχ. Νικοπόλεως) 814
Φιλιππιάδα 405, 414
Φιλιππίδης 479, 482
Φιλόπτωχος αδελφότης «Η Πρόοδος» 485
Φιρίτοβα 82
Φοινικόπουλου, Ε. 210
Φουρνιάδης, Γιώργος 205, 221
Φουτσιάδη, Όλγα 236
Φραγγουλίδης, Ζάχος 325
Φραγκόπουλος, Διομήδης 697
Φωστερίδης, Αντώνης 800, 807
Φωστηρόπουλος, Γεώργιος 736, 742, 752
Φωτιάδης-Μαρκήσιος, Παναγιώτης Κ. 197, 208, 214
Χάιτας, Πόλυς (1901-1987) 200, 201, 204, 209, 210, 216, 217, 219, 220, 240, 247, 610, 611, 833
Χαλδίας και Χερροιάων, μητρόπολη 554
Χαλέπι 29, 429, 433, 442, 445, 446, 554, 555, 561, 616, 619, 621, 833, 860, 862, 870, 872, 874
Χάλκης, Μονή 570, 589, 595
Χαλκίδα 36, 47, 90, 101, 863, 874
Χαλκιογίου 773, 781
Χαλτ (επαρχ. Όφρεως) 484, 486, 492, 504
Χαμιντιέ (επαρχ. Νικόπολης) 814-821, 823, 825-832, 834, 838-840, 847, 849, 853, 854, 859, 860, 871, 872-βλ. και Μεσουδιέ
ΧΑΝ (Χριστιανική Αδελφότης Νέων) 240, 585, 607, 629, 640, 777, 790, 841, 855
Χαραλαμπίδης 93, 196, 212
Χαραλαμπίδης, Ευγένης, δήμαρχος (1907-1948) 651
Χαραλαμπίδης, Κώστας 56, 69
Χαριτόπουλοι, οικογένεια 484
Χαριτωνίδης 589
Χάρκοβο 345, 358
Χαρμάν 82, 97
Χαρμάνκιοϊ 115, 124, 405, 414
Χαρπούτ 429, 616, 619, 621
Χασαμπάσογλου 578, 601
Χασάνι 210
Χασάνκιοϊ (επαρχ. Νεοκαισάρειας) 853
Χατζή Μπέης 97
Χατζηβασιλείου 576, 599, 864, 875
Χατζηβασιλείου, Στάθης 867, 878
Χατζηβασιλείου, Χρύσα 792
Χατζηγιαννάντ 849, 887, 890, 895
Χατζηγιάννηδες, οικογένεια 849
Χατζηγιάννης 850
Χατζηγιώργης 850
Χατζηελευθεριάδης, Κωνσταντίνος 160
Χατζηευσταθίου, Δημήτρης 34, 45
Χατζηευσταθίου, Θεόφιλος 34, 45
Χατζηιωαννίδης, Αναστάσιος 34, 45
Χατζήμπεη (επαρχ. Έρπας) 82, 92,
Χατζηπάνος 296

Χατζήπης, Μαλεζάς 817
 Χατζής, Θανάσης 796
 Χατζησάββας, Παναγιώτης 764
 Χατζησεΐν 640
 Χάτζιν (επαρχ. Αργυρουπόλεως) 619
 Χατζιόγλου (και Χατζιόγλης) 457, 458, 470
 Χατζόγλου 776, 784
 Χάτσικας 850, 890
 Χαψάμανα (επαρχ. Κοτυώρων) 279, 289, 814, 815, 822, 824, 825, 831, 845, 858, 859, 871, 881, 882, 890, 891
 Χιονίδης, Γιάννης 243
 Χιονίδης, Γιώργος 610
 Χιονίδης, Δημητράκης 586, 607
 Χιονίδης, Κώστας 286
 Χιονίδης, Σωκράτης 71
 Χίος 90, 101
 Χιρίζνταγ (επαρχ. Έρπαας) 35, 46
 Χλωρίδης, Δημήτρης 697
 Χολίδης, δάσκαλος 693
 Χουλισιάνη 281
 Χουμουρκιάντων (επαρχ. Σουρμένων) 673, 674, 686
 Χράνη 38, 41, 48, 49, 51
 Χριστιανίδης 198, 200, 214, 216
 Χριστιανίδου, Άννα 202, 217
 Χρουτσώφ, Νικήτα (1894-1971) 801
 Χρύσανθος Τραπεζούντος (1881-1949) 127, 393, 400, 575, 598, 736, 785, 807
 Χρυσοβέργη, Χατσίνα 478
 Χρυσοβέργη, Χρυσάνα 478
 Χρυσοστομίδης, Γ. 210
 Χρυσούπολη 12, 18
 Χρυσοχόου 794, 801
 Χωλίδης 196, 212
 Ψωμαδαίοι, οικογένεια 849
 Ψωμιάδειος Σχολή 137, 160, 165, 284, 292
 Ψωμιάδης, Αλέκος 202, 218
 Ψωμιάδης, Κωνσταντίνος 165

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΠΡΩΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΙΕΡΙΑ
ΣΕ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΟΥ
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ &
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΜΕ ΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ
ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΤΥΠΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 2026 ΣΕ 500 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΕΝΩΣΗ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ 1932

Μητρ. Τραπεζούντος Χρύσανθου 13 - 601 00 ΚΑΤΕΡΙΝΗ - ΤΗΛ. 23510 23941

www.enosipontionpierias.gr
enosipontionpierias@gmail.com

Ένωση Ποντίων Πιερίας

[enosipontion_pierias](https://www.instagram.com/enosipontion_pierias)

[enosipontionpierias](https://www.tiktok.com/enosipontionpierias)

[@enosipontionpierias](https://www.youtube.com/@enosipontionpierias)

ISBN 978-960-560-270-3

9 789605 602703